

MARIA STUART, Koningin van Schotlandt, onthoofd in het Kasteel van Feversham den 8. February des jaars 1567, onder de regering van ELIZABETH, Koninginne van Engelandt.

GESCHIEDENIS
V A N
ENGELANDT,
SCHOTLANDT
E N
IERLANDT;

Met een kort begrip der aanmerkelykste zaken, in andere Ryken
en Staten voorgevallen.

E L I Z A B E T H.

1558.
Hay-
ward.
Heylin.
Clark.
Bohun.
Cambden.
Burnet.

Bewe-
gingen
ter oor-
zake van
de doodt
van
Maria.

Edurende dat de koningin Maria op haar uiterste lag vervolgde het Parlement zyne zittingen, en raadpleegde over de voorlagen, die de kancelier, verselt van verscheide andere groten, van wegens deze vorstinne aan het Huis der gemeenten hadt gedaan. De geruchten, die men aangaande hare ziekte, de welke handt over handt toenam, en zelfs wegens hare doodt, eer de zelve nog voorviel, uitstrooide, hielden beide de Huizen nog meer bezig dan het onderstandt, dat men van de zelve verzocht. De gansche stad Londen was in de zelve beweging. Het volk, dat zich altoos door vreeze en hope, naar het met des zelfs vooroordeelen overeenkomt, laat vervoeren, leende het oor aan al wat men vertelde, zynde zo ligtgelovig omtrent de valsche als waarachtige berichten, en beurteling blydschap en bekommernis betuigende, volgens de verscheide tydingen, die men het zelve bragt. Die van de doodt der koninginne ein-

III Deel.

delyk bevestigt wordende op eene wyze, dat 'er 1558. niet meer aan te twyffelen was, begon ieder aanmerkingen te maken, het zy over het algemene belang van de natie, of over het geen hem in het byzonder raakte. Zommigen deden hunne vreeze, en anderen hun verlangen blyken: allen waren zy begeerig te spreken, of te horen spreken van de veranderingen, welke uit deze nieuwe regering te wachten stonden, en gaven in zeer tegenstrydige gevoelens eene gelyke verlegenheit te kennen. De onzekerheit, waar in men was wegens den ryksopvolger, baarde zodanige oproerige geneigheden. Het denkbeeld van eene tusschenregering, van eene betwistinge tusschen verscheide mededingers, of van den imborst des vorsten, die den troon zou beklimmen; alle deze onderscheide bedenkingen deden hen den inval der vremdelingen duchten, of de tweedragt der inlanders, waar op een burgerkryg stondt te volgen. Al de wereldt zag het gevaar, en niemandt wist 'er raadt tegen. De zwaksten vergenoegden zich, het kostte wat het wilde, naar hunne rust te wenschen; de yverigsten dongen naar de onathankelykheit; de voorzichtig-

A sten

1558. sten wachttten hunne maatregels of besluit met geduldt te nemen na den uitflag van eene zo aanmerkelyke staatsverwiffeling.

Het Parlement zelf vondt zich benart. Het Huis der Pairs, waar aan het overlyden der koninginne het eerst bekend was, betoonde door de omzichtigheit, die het in den beginne gebruikte om eene zo droevige tyding bedekt te houden, zyne verlegenheit. Byna alle de wereldlyke groten, zo wel als de kerkvoogden, waren den stoel van Rome toegedaan, en zommigen onder hen verweten zich de wreedheden, die zy omtrent de Hervormden in het algemeen gepleegt hadden, als mede hunne barbaarschheit in het byzonder omtrent de gene, die de wetten des koninkryks tot de kroon riepen. Alle te zamen voorfelden zy den ondergang van hunnen Godsdienst door de doot van eene vorstinne, die 'er de voornaamste steun van was, aan de andere zyde voorgegaan zynde door die van *Gardiner*, en des anderen daags gevolgt door die van *Polus*, de welke de zuilen van den zelve geweest waren.

Het Hogerhuis neemt een besluit *Elizabeth* voor koninginne uit te roepen.

Deze voorbeduidfels verschrikten hen te meer, om dat de eerste verbeelding, de welke vervolgens hunnen geest aandeedt, die van *Elizabeth* was, de ware erfgenaam van het koninkryk, opgebragt in de partyfchap tegen de Roomsche kerke, en wier wraak zy met zo veel reden te duchten hadden. Ondertuffchen, na eenige uren beraadflaagt te hebben, dachten zy het veiligste te wezen haar te erkennen. Zy wiffen wel waar henen des volks genegenheit strekte. De zelve was onder de voorgaande regering, niettegenstaande hare strengheit, meer dan eens gebleken, en zy twyfelden niet, of de zelve zou met zo veel te meer hevigheit uitbarften, als men ze langen tyd in bedwang hadt gehouden. Zy waren ook niet onkundig, dat de strafoeffeningen de gemoederen verbittert hadden, zonder de hervorming uit te doven; dat de meesten die leer in het herte behouden hadden, gereed om zich van de afzweringe, de welke men hen hadt afgedwongen, te ontheffen; dat *Elizabeth* in deze omftandigheit verschynende, de toeloop tot haar veel vaardiger en algemener zou wezen dan die, de welke ter begunftiging van *Maria* geschiedde; dat de enkele gehoorzaamheit aan de wetten van opvolging den eerften hadt veroorzaakt; doch dat de liefde des volks en de yver voor den Godsdienst den anderen onvergelykelyk levendiger en werkzamer zouden maken. Hier uit besloten zy, dat zy die verklaring, de welke zy niet konden beletten, moesten voorkomen, zich zelf daar uitvoerders van maken, om de erkentenis daar over tot zich te trekken, of om door deze schynbare onderwerping ten minste te verdienen de vergiffenis van den hoon, dien zy deze prinsesse, de welke thans hunne vorstin wierdt, en een Godsdienst, welken zy met haar zou doen heerschen, hadden aangedaan.

Redenvoering van *Heath* aan den spreker der gemeenten.

Dit besluit genomen zynde, gelastten zy den spreker van het Lagerhuis zich nevens alle de afgezondenen te begeven naar het Hogerhuis, om over eene zo gewigtige zake raad te plegen, zonder daar meer van te zeggen. De gemeenten gekomen zynde, nam *Heath*, aartsbiffchop van Jork en kancelier van Engelandt, het woordt, en met eene door zuchten afgebroke stem, die hy meende te pas te komen by het verlies, dat het koninkryk hadt geleden, verkondigde hy hen de doot van de koninginne. Vervolgens een minder bedroeft wezen vertonende, zeide hy tegen hen, dat een zo groot verlies gelukkiglyk vergoed wierdt door de vertroostinge van onder hen eene erfgename van eene zo goede koninginne te

hebben; dat Engelandts onheilen hen *Maria* in een nog bloeienden ouderdom, en in een tydt, dat de Godsdienst hare hulp zo noot kon wiffen, ont-rukt hadden; maar dat de Voorzienigheit hen aanbodt *Elizabeth*, jongste dochter van *Henrik den VIII*, de welke volgens de schikkinge van de natuur, en het by de Engelschen onbetwiffelbare recht van opvolging, de plaats van hare oudste zufter weder kwam bekleeden; dat de groten en prelaten reets hunne toestemming tot eene zo wettige opvolginge hadden gegeven, en dat zy slechts wachttten, dat de gemeenten mede zouden arbeiden om 'er eene plegtige akte van te maken, in alle behoortlyke formen, waar mede de zelve verdiende voorzien te worden.

Naauwlyks hadt de kancelier geëindigt te spreken, of de gemeenten, van vreugde vervoert, deden de kamer door hare toejuichingen weergalmen. Alle de afgezondenen riepen uit: *Lang leve de koningin Elizabeth! Godt vermeerdere hare dagen, en geve haar eene lange en gelukkige regering!* toejuichingen, die hunne goedkeuring met veel meer levendigheit uitdrukten dan de vooraf bedachte redenvoeringen zouden hebben kunnen doen, en die den groten ook teffens te kennen gaven, dat zy vruchteloos zouden ondernomen hebben eene prinsesse, die by het volk zo bemind was, van de kroon te verfteken.

Het Parlement, dat naar rechten door de doot van *Maria* was afgebroken, fcheidde terftondt na dat het *Elizabeth* hadt uitgeroepen. Doch de groten gingen den Lord opperrechter * en de burgers van Londen kennis geven van het geen 'er in beide de Huizen was voorgevallen, op dat zy met hen aan deze plegtigheit zouden deel nemen, en van hunnent wegen de nieuwe koningin volgens gewoonte doen uitroepen. De groten wierden overal met betuigingen van eene buitengewone blydschap ontfangen, en de wapenherauten riepen te Westmunfter, en vervolgens op de andere plaatfen van de ftadt, tot deze grote plegtigheit gefchikt, *Elizabeth* uit voor koninginne van Engelandt, Frankryk en Ierlandt, met den tytel van *beschermster des geloofs*. Hunne uitroeping wierdt verfelt van de toejuichingen en zegeningen des volks over eene zo lang gewenschte regering. Toen was het dat zy, daar hen niets meer verplichtte om te veinzen, eene genegenheit voor deze vorstinne deden blyken, de welke haar zeer aangenaam moest wezen, doch die voor haar gedurende haar zufters leven rampspoedig zou geweest zyn. De enkele vermoedens, die men daar van gehad hadde, zouden haar, gelyk gebleken is, de gevangenis hebben doen ondergaan, en het hadt weinig gefcheelt of het zou haar het leven gekoft hebben. Maar de tydt van hare onheilen was voorby, en zy, koningin geworden zynde van een volk, dat haar zo teder beminde, zag zich in ftat van hare glorie te genieten, zonder den nayver van iemandt te vrezen.

Zy was te Hadfield, werwaarts men haar verbannen hadt, toen men haar de tyding bragt van de grote verandering, die in haar fortuin door de doot van *Maria* was voorgevallen. Zy verliet de plaats van hare ballingschap, en kwam op den 19 November te Londen. De biffchoppen gingen haar gezamentlyk tot op vier mylen van de ftadt af te gemoet, en zich voor hare voeten werpende, bewezen zy haar hunne onderdanigheit. Zy ontving hen zeer heufchelyk, gaf hen hare handt te kuffen, en betuigde hen over hunne genegenheit voldaan te zyn. Daar was niemandt dan *Bonner*, dien zy het onthaal, dat zy de anderen aandeedt, onwaar-

1558.

Her Parlement roept *Elizabeth* voor koninginne uit.

De Lord opperrechter doet haar uitroepen. * *Majer*.

Aankomft der koninginne te Londen.

dig

1558.

dig achtte. Het gezicht van dezen verwoeden prelaat, de wreedste vervolger van de Protestanten, geveest met het bloedt van *Cranmer*, en dorstende naar dat van deze vorstinne, dat hy zo krachtig begeert hadt te vergieten, kon haar niet anders dan eene rechtvaardige wraaklust inboezemen. Zy vergenoegde zich echter met hem hare handt te weigeren, en op hem een gezicht te werpen, dat hem alle zyne wreedheden verweet.

De koningin hadt alle de wegen, waar door ze gekomen was, bezet gezien met een oneindig getal van aanschouwers. De toeyloedt daar van vermeerderde naar mate dat ze Londen naderde, en iedereen was begeerig om haar zyne blydschap te betuigen.

Beschry-
ving van
de konin-
ginne
*Eliza-
beth*.

Zy was van een ouderdom, waar in de schoonheit nog niets van hare bevalligheden verloren heeft, namentlyk 25 jaren oud, en eene volkome gezondheid, door hare ongevallen niet gekrenkt, hadt nog al de frisheit van hare jeugt. Zy was niet van die volmaakte schoonheden, waar in men geen mislal ziet, of daar men niets op te zeggen weet; maar van deze, die iets glanschyks hebben, en wier bevalligheden niet toelaten dat men der zelve gebreken onderzoekte. Zy was van eene wonderlyk schone verwe; hadt zeer blond haar, blaauwe oogen, te gelyk levendig en zacht, een breed voorhoofd, eene grote neus, in het midden wat verheven, een kleinen mond en rode lippen; haar aangezicht was ovaal, langer dan rond, doch in alle zyne trekken welgeschikt. Zy was dun en welgemaakt van ligchaam, hadt een deffigen zwier, en daar was iets bekoorlyks in haar wezen, dat men niet kan uitdrukken.

Zy voegde by de aanminnigheden van hare schoonheit eene grootmoedigheid, die hare kunne te boven ging, een gelukkig en verheven verstand, en een door letterkennisse beschaafden geest. Zy sprak zeer fraai Grieksch en Latyn, en meest alle de talen van Europa vielen haar gemakkelyk, of ten minste verstonde ze de zelve; zo dat ze tot de kroon gekomen zynde, den gezanten van vremde vorsten gehoor gaf zonder zich van tolken te bedienen. Zy antwoordde die van den keizer, van de koningen van Zweden en van Vrankryk in het Italiaansch, Latyn en Fransch, de drie talen, waar van de zelve zich bedienden. Haren Godsdienst door een opgehelderden yver aanklevende, verdroeg ze ondertusschen liefdadig de genen, die van eene andere lere waren, indien zy anders de rust van den Staat niet verstoorden. Van nature was ze zachtzinnig, schoon de levendigheid van haren aardt haar zomtyds te ver vervoerde; doch dit duurde niet lang; hare goedheit zegepraalde wel haast over hare gramschap. Zy bezat een verwonderlyk oordeel in het verkiezen van hare staatsdienaars en veldheeren, eene zeker gaande ondervinding, en eene zo doorslepe schranderheit om de gelegenheden wel waar te nemen, dat zy 'er, noch by mangel van vlyt, noch door eene al te grote voorbarigheid, nooit eene eenige verloor.

Zy was niet besmet noch met de gierigheid van *Henrik* den VII, noch met de staatzucht van *Henrik* den VIII. De schattingen van den eersten, en de verkwistingen van den tweeden hadden het koninkryk uitgeput. Zy voerde den overloedt daar weder in, en deedt de rechtvaardigheid, den koophandel en de vrede bloeien. Beter onderrecht zynde dan zy van de grote plichten van een rykshoofd, wist zy, dat de verwaandheit der vorsten de ellende

III Deel.

van hunne onderdanen veroorzaakt, en dat de tytels van vader des volks, recht oeffenende, en vreedzame veel roemwaardiger zyn dan die van overwinnaar, de welke meest altoos die van wrede en roofzuchtig insluit. Dus nam ze de wapenen niet op dan ter verdediging van hare bondgenoten, of om zich door hare naburen te doen achten.

Met die verheve hoedanigheden triomfeerde ze over de woede van den paus en over de wederspannigheid van hare onderdanen, die voorstanders waren van den Roomischen stoel, voltoide het grote werk der hervorming, door *Edward* begonnen, en door *Maria* geitoort; en niet te vrede zynde met die in hare koninkryken te doen bloeien, hieldt ze de zelve in Vrankryk staande, en voerde ze in de Nederlanden in, nevens de vryheit van deze gelukkige provincien, die een van de schoonste Staten van Europa uitmaken.

Zy wist door hare geslepenheit Vrankryk de handen te binden, en des zelfs heimelyken handel met Schotlandt, waar tegen al de schranderheit van *Henrik* den VII en alle de verwoestingen van *Henrik* den VIII niet hadden mogen gelden, te verbreken. Zy ontweek behendig de aanzoekingen van *Philips* den II, en wanneer hy zynen toon van minnaar in dien van vyandt wilde veranderen, verachtte ze zyne bedreigingen, en tarte zyne woede uit. Zy onderhieldt met de Noordische kronen eene volkome eensgezindheit; wierdt bemind van de Denen, Zweden en Duitschers, en geacht van de Polen en Moskoviters. Hare faam vloog tot in de ryken der Mahomethaansche vorsten over. Zy was by den Groten Heer in zeer groot aanzien, en de koning van Marokko zocht door plechtige gezantschappen haar bondgenootschap aan.

Kortom, de Engelischen hebben nooit voor eenen van hunne koningen bestendiger liefde en achting gehad dan voor deze heldinne, gelyk hunne historiefchryvers haar noemen, en haar naam verschaft nog aan hunnen geest al de verhevene denkbeelden van de uitmuntende personen, die de Voorzienigheid op den troon doet klimmen om het heil hunner volkeren en de verwondering der vreemdelingen te zyn. Zodanig was in het algemeen de regering, waar van wy de voorvalen in het byzonder gaan beschouwen.

Het was laat dat de koningin te Londen aankwam, zo dat ze tot den volgenden dag wachtte met 'er hare intrede te doen, en den nacht in het paleis van den hertog van Nordfolk \dagger overbragt. Zy ontving aldaar de begroetingen van de Mylords, van de Raden der voorgaande regering, en van den ganschen adel. Alle waren ze begeerig haar hunne onderwerping en blydschap te betuigen, het zy geveinst, of waarachtig. Zelfs de genen, die gedurende het leven van *Maria* haar het meest tegen waren geweest, van hunne ontseltenisse, de welke der zelve doot hen hadt veroorzaakt, bekomen zynde, schenen de eerste en de yverigste om hun hof by haar te maken. Zy lieten ook in hunne betuigingen van getrouwheit en gehoorzaamheit blyken de hope, die zy hadden van in hunne ampten of gunstgenietinge gehandhaaft te zullen worden. De koningin antwoordde hen van hare zyde op eene verplichtende wyze, zonder zich echter ergens toe te verbinden. Zy wilde noch hen bedriegen, noch van hen bedrogen worden, en den middelweg houdende tusschen beloften, die haar te zeer verbonden, en eene weigering, de welke hem moeclyk zou gemaakt hebben, deedt zy hen begrypen, dat hun geluk in hare handen was,

1558.

Intrede
van de
konin-
ginne
binnen
Londen
 \dagger te vo-
ren het
Kathou-
zers
klooster.

A 2

en

1558. en afhing van de genegenheit, die zy voor haren dienst zouden betonen.

Des anderen daags na den middag begaf zich de koningin naar den Tour. De Lord opperrechtter, verfelt van den Rekorder* en de Aldermans, waren haar in het uitgaan van het paleis van Nordfolk komen begroeten. Zyne aanspraak gedaan zynde, ging hy voor hare Majesteit uit, dragende den scepter, en hebbende den eersten wapenkoning aan zyne linkerhandt. De poort †, door welke de koningin in de stad reedt, was met kostelyke tapyten behangen, en men maakte van een daar by opgerecht toncel een heerlyk muzyk van triumf- en vreugdezangen, geschikt naar de plegtigheit van een zo aangenaamen dag. By het ingaan van de straat vertoonden zich de scholiers van de beruchte school van St. Paulus, gesticht in den jare 1512 door Jan Colet, deken van St. Paulus, die daar van het bestier gaf aan de opperhoofden van de maatschappy der kooplieden in zyde. Hare Majesteit hoorde de aanspraak, de welke een dezer jongelingen in Latynsche vaarzen deedt, met genoegen aan. Eenige schreden daar van daan verscheen het kramers gildt, een van de twaalf, die zo veel politike guldens uitmaken, waar in de kooplieden van deze hoofdstadt verdeelt worden, en waar onder begrepen wordt Mylord de opperrechtter, de welke gezworen baas van een van deze twaalf gildens moet wezen. Dit gildt wierdt gevolgt van andere, die zich op eene zekere tusschenruimte van plaats tot plaats, tot aan het einde van Mark-lane, toe uitstrekten. Alle waren zy kostelyk uitgedofcht, de meesten in wit satyn, hebbende goude ketens aan den hals, waar van sommige met edele gesteenten versiert waren. De opperrechtter en de Aldermans waren nog prachtiger gekleed, alle in zwart fluwele rokken, met een muts van de zelve stoffe, dragende ook de goude keten, en zittende op kostelyke paarden, wier tuigen overheerlyk waren.

De koningin vervolgde haren optocht onder het luiden der klokken en het donderen van het geschut, sprekende gemeenzaam met de genen, die rondom haar waren, de anderen met een vriendelyk wezen aanzende, en tot zich van alle kanten trekkende het verdubbelde geroep van vreugde en verwondering. Dus deedt ze hare intrede in den Tour, om aldaar, volgens gewoonte, het voorspel van hare koninklyke waardigheit aan te vangen. Het eerste gevoel, dat ze, daar in tredende, liet blyken, was eene beweging van erkentnisse en Godvrucht. Deze Tour, zeide ze, zich naar de genen, die haar omringden, kerende, heeft gedient tot eene gevangenis voor sommige myner voorzaten, en voor my zelve, met dit onderscheidt, dat ze daar in zyn gekomen na ontroent geweest te hebben, en dat ik 'er uit gekomen ben om den troon te beklimmen. Beide is het werk van den Almachtigen, de welke verhoogt en vernedert naar zyn welbebagen. Zyne rechtvaardigheit is in hunnen val gebleken, en zyne genade in myne verbesing. Dus leert hun lot my zyne macht te dachten, en het myne verplicht my zyne goedheit na te streven. Zy bleef in den Tour tot den 5 December, wanneer zy 'er uit ging, om zich te water naar het koninklyke huis van Soumerfet te begeven, en kwam 'er den 12 January, ten einde de plegtigheit van hare kroning aldaar verrecht wierdt, weder in.

Alle dagen, voor dit grote feest gaande, wierden besteed tot het regelen van staatszaken. De havens waren na het overlyden van Maria gesloten, en niemandt mogt uit het koninkryk gaan. Men hadt deze omzichtigheit nodig geacht om

te beletten, dat de tyding van eene zo aanmerkelyke staatsveranderinge aan gene zyde van de zee verspreid wierdt, en dat de buitenlanders daar uit geen gelegenheit zouden nemen tot eene landinge, onder voorwendfel van de muitieken, wier opstandt men gedurende de tusschenregeringe vreesde, by te springen. Doch alles in rust, en het recht van Elizabeth met eene algemene toejuichinge erkent zynde, trok men dat verbodt weder in. De vaarten wierden niet alleen vry; men betoonde daarenboven zo veel lust en verlangen om de bevestiging van de nieuwe koninginne openbaar te maken, als men zorg hadt gedragen om de doodt van hare zusster bedekt te houden. Elizabeth zondt boden naar alle hoven van Europa af, om de zelve hare komst tot de kroon bekend te maken; en der verplichting, de welke zy aan Philips hadt, die haar vericheide malen de woede van Maria hadt ontrukkt, gedachtig zynde, schreef zy hem daar over een langen brief van dankzegginge. Zy behandelde zels den paus met omzichtigheit, en beval den ridder Karne, die zich van wegens wylen de koninginne te Rome ophieldt, zyne bediening aldaar verder waar te nemen, en hare verheffing aan dezen kerkvoogdt bekend te maken.

Het was de heerschzuchtige Paulus de IV, die deze tyding met zyne gewone trotschheit ontfing. Karne zynen last in de gehoorgevinge, de welke hy ten dien einde bekwam, volvoert hebbende, antwoordde de paus: *Ik kan myne bewilliging niet geven tot de onwettige bezitneming van Elizabeth. Het koninkryk van Engelandt is een leen van den H. stoel, en ik mag de bezitting daar van aan geen bastaardt geven, noch de bullen van Clemens den VII en Paulus den III, die haar onbevoegt hebben geoordeelt daar in op te volgen, verbreken. Ten anderen heeft zy, door de stoutheit van zich daar in te dringen, zonder myn goedkeuring daar over alvorens verzoekt te hebben, zich daar toe onwaardig gemaakt. Daar op een wyle met spreken opgehouden hebbende, vong hy zyne reden weder aan, en voegde daar met een gematigder toon by, dat ze echter, indien ze haren misflag wilde boeten, van hare eischen afstaan, zich op den H. stoel verlaten, en van den zelve haar lotgeval afwachten, zyne vaderlyke toegenegenheit zou ondervinden, dat hy altoos gereed was genade te bewyzen, maar dat men zich in staat moest stellen om de zelve te verdienen, en geenzins zyne waardigheit van stedeboeder van CHRISTUS door snode ondernemingen op de rechten van den Apostolischen stoel beledigen.*

Deze trotschheit vergramde de koningin, die ten anderen alleen voorhadt den paus om den tuin te leiden, ten einde zy de zamenrottingen zyners bespieders in eene nieuwe regeringe, die altoos gevaarlyk is, mogt voorkomen. Wanneer ze derhalven door de brieven van den gezant van zo een heftig antwoordt verstendigt was, en zich aan de andere zyde van de genegenheit des volks verzekert zag, verboodtze Karne zynen dienst verder waar te nemen, en riep hem in Engelandt te rug: doch de paus belette hem uit Rome te gaan, en Karne was niet verstoort over een geweldt, dat hem alleen op zyn verzoek wierdt aangedaan, op dat hy een voorwendfel mogt hebben aan een hof te blyven, waar aan zyn yver voor den Roomschen Godsdienst hem verknocht hielt. Hy geloofde ook niet, dat Elizabeth de hervorming zou kunnen doen heerschen, en dat het oude geloof, wat 'er ook mogt geschieden, weder de overhandt zou nemen, besloten hebbende deze herstelling af te wachten, om zyne wederkomst in het vaderlandt daar naar te schikken. Onder-

* Registerwaarder van de stad.

† Bishop-Gate.

1558.

Verwaand antwoord van paus Paulus den IV aan den Engelschen afgezant.

Wrak, die de koningin daar over neemt.

Godvrucht van Elizabeth.

1558. Hare maatregelen met alle de naburige vorsten.

dertuffchen nam de koningin zo behendig hare maatregelen, datze alle die van hare vyanden verydde. Zy fchreef niet alleen aan *Philips*, maar betoonde ook de zelve achting voor den keizer *Ferdinand*, hem latende weten, dat zy niet meer ter herte nam dan de goede eensgezindheit, dieze tuffchen de kroon van Engelandt en het huis van Oostenryk vastgeftelt vondt, te onderhouden; datze zelfs begeerte hadt dien knoop van eenigheit zo naauw toe te halen, dat de zelve onverbrekelyk mogt zyn. Zy zondt ook nicuwe lafbrieven aan de gevormachtigden, die overzee waren gefloken om van wegens *Maria* de onderhandeling over eene vrede tuffchen Vrankryk en Spanje by te wonen, en voegde hen toe Mylord *Esingham* *.

* *William Howard*.

Behalven deze openbare bezendingen deedt zy 'er, die geheimer waren, aan de zamenvorbundene Duitfche vorsten, aan welke zy *Killegrew* afvaardigde, om met hen in onderhandeling te treden nopende een verbondt, het welk den Godsdiensl tegen hunne algemene vyanden kon beveiligen. Zy bewerkte ook een diergelyk verdrag by den koning van Denemarken en den hertog van Holstein.

Aanflagen van Vrankryk en Spanje.

Terwyl de nieuwe koningin zich bevytigde om de grondvesten van haar ryksbestier te leggen, en de fiere kerkvoogdt dreigde haren troon omver te fmyten, hadden Spanje en Vrankryk een toefleg om 'er bezit van te nemen. De eerstgenoemde kroon verklaarde zich opentlyk door het aanzoek van *Philips* den II om *Elizabeth* ten huwelyk te krygen; het zy voor den aartshertog, zoon van den keizer, als zommigen willen, ofvoor zich zelve, gelyk anderen zeggen. Vrankryk werkte op eene bedekte wyze, doende de koningin de *Daufine* † den tytel van koningin van Engelandt aannemen; een tytel, die deze vorstinne rampspoedig en de oorspronk van alle hare onheilen is geweest.

† *Maria Stuart*, koningin van Schotland.

Aangaande *Philips*, hy hadt den hertog van *Feria* naar Londen afgezonden, om de koningin *Maria* zyne gemalinne wegens hare ziekte eene begroeting te doen. Hare doodt vernomen hebbende, fchreef hy aan *Feria* om *Elizabeth* over hare komst tot den troon geluk te wenschen, belastende hem met eenen voor hem een huwelyk met deze vorstinne te bewerken. Deze onderhandeling gefchiedde zo geheim niet, of

Bekommerdheit van Vrankryk wegens het aanzoek van *Elizabeth* door *Philips* den II. † *Difpenfauit*.

Vrankryk kreeg 'er de lucht van. Het belang, dat het hadt om zulks te beletten, deedt het zelve toevlucht zoeken by den paus, wiens heerschen en wraakzucht het gaande maakte, om hem te verplichten de vrygeving te weigeren, zonder welke het huwelyk niet kon voltrokken worden. Deze kroon was onkundig van de ware gevoelens van *Elizabeth*, en dorst het aanzoek van *Philips* niet opentlyk dwarsbomen, uit vreeze, dat, indien het doorging, beide de partyen even zeer door deze tegenftrevinge beledigt zynde, haar hunne wraak mogten doen beproeven. De ftatkunde raadde haar dan den bisschop van *Angoulême* *, haren afgezant te Rome, in last te geven om aan den paus te vertonen, hoe groot een nadeel zodanig een huwelyk de Roomfche kerke in het algemeen, en dezen kerkvoogdt in het byzonder zou toebrengen; Dat *Elizabeth*, zeiden men, geen minder yver hadt voor den nieuwen Godsdiensl dan *Philips* voor den ouden; dat het te duchten stondt, indienze de gemalin van dezen vorst wierdt, datze op hem een vermogen zou krygen, het welk den Roomfchen Godsdiensl nadeelig was, en dat *Paulus de IV*, die den zelve in Engelandt zo openbaarlyk berfvelt hadt, zich door zynen eigen roem vondt aangezet om den zelve daar te handhaven.

* *Nabon La Bourdaifere*.

De Franfche gefchiedfchryver †, die ons het verhaal van dezen handel opgeeft, verzekert ons het zelve getrokken te hebben uit des afgezants fchriften, die hem in handen gevallen waren. Hy voegt daar by, dat het Franfche hof zynen afgezant bevel gaf om de *Theatyners* te doen werken, voor welke de paus, die der zelve ftichter was, veel aanzien hadt. De nayver was de eenigfte drift niet, die dit hof in beweging bragt: des zelfs heerfchzucht vondt daar ook belang by. De *Dauphin* was met de jonge koningin van Schotland getrouwt, de welke men den tytel van koningin van Engelandt hadt doen aannemen, en de toefstandt der zaken fcheen Vrankryk zeer bekwaam, by den paus aan te houden, ten einde *Elizabeth* voor onwettig mogt verklaart worden, op dat de kroon op het hoofd der jonge koningin wierdt overgebracht.

1558. *Thuanus*.

Doch het was te vergeeffch, dat Vrankryk en de paus zo vele bewegingen maakten omtrent het huwelyk van *Elizabeth*. Deze vorstin hadt geen minder afkeer voor het aanzoek van *Philips*, dan die mogendheden daar over bekommert waren. Haar yver voor den Proteftantschen Godsdiensl, geenzins overeen te brengen met zodanig een huwelyk; ten anderen de afschrik van eene bloefchande, de welke zy, door met den geaual van hare zufter te trouwen, meende te begaan; de overdenking der rampen, de welke zo eene zamenvoeging in Engelandt, namentlyk het huwelyk van *Henrik* den VIII met de weduwe van zynen broeder *Arthur*, hadt veroorzaakt; de haat, dien het ganfche koninkryk tegen de Spaanfche heerschappy betuigt hadt; mogelyk nog boven dat alles haar onverwinnelyke weezin in die verbindteniffe, het zy uit genegenheit tot den ongehuwden ftat, of om onafhankelyk te blyven, bevreest zynde, datze zich een meester mogt geven; eindelyk alle die overwegingen, die te gelyk in haren geest opkwamen, boezemden haar gedachten in, die ftrydig waren met de begeerten van *Philips*, en den angst van Vrankryk. Zy wilde echter de regels van welvoeglykheit waarnemen in eene wegens de gevolgen, die ze voorzag, zo fchromelyke zake, en die ten anderen haar om de grootheit van de party te veel roem aanbragt, dan datze zo ten eerste de vootflagen zou verwerpen. Dus wel verre van de zelve met verontwaardiging aan te horen, ontfingze de opening, die de afgezant haar daar van deedt, met zeer veel heufchheit; en gafze hem geen antwoordt, dat eenigzins bepalende was, ten minste sprakze van *Philips* met zo veel blyken van achting, dat de hertog van *Feria* daar door hope kreeg in zyne onderhandeling te zullen flagen. *Philips* zelf vleide zich daar mede, toen hy verftendigt wierdt, wat beleefdheden zynen gezant door de koningin bewezen waren; en deze vorstin was zeer verheugt hem in eene dolinge te zien, uit welke hem te helpen zy het nog niet raadzaam vondt.

Gevolens van *Elizabeth* over den bedekten handel van beide deze kronen.

Zy ging met de zelve voorzichtigheit te werk in het aantellen van haren Raadt. De ftatsbedienden van het oude hof fchenen weinig bekwaam tot de uitvoering van hare oogmerken. Byna alle yverige Roomfchgezinden, fchroomachtig zynde, deden haar geen toegenegene samenwerking van hen hopen ter bevordering van de hervormige, het middelpunt van hare begeerten. Ondertuffchen was het gevaarlyk die ftrydige party voor het hoofd te ftoten, en zo vele, door hunne geboorte of verdienften aanzienlyke perfonen, die in de ampten van de laafte regering deel hadden gehad, tot wanhoop te brengen. Dit hadt zo veel geweest als de Roomfche geestelyk-

1558. heit en der zelve aanhangers zo vele opperhoofden te geven, de welke zich geraden en ondersteunt ziende van personen van zodanig een gezag, eene zamenzwering zouden hebben kunnen maken. Zy vondt dan raadzaam hen van die steunseis te beroven met de zelve in haren dienst te houden, ten minste tot dat het Parlement, datze voorhadt te beroepen, een vastter reglement omtrent het ryksbestier hadt vastgesteld. Dus behieldt *Heath*, aartsbisschop van York, het ampt van kanselier; de marquis van Winchester dat van groot-schatbewaarder; de graven van Arundel, van Shrewsbury, Derby, en Pembroke; Mylord *Clinton*, en Mylord *Howard*; de ridders *Thomas Cbeiney*, *William Petre*, *Joban Masson*, en *Richard Sackville*; de leeraar * *Wotton*, deken van Kantelberg, alle wierden zy byna met de zelve begunstiging, en in die zelve posten, die zy onder de regering van *Maria* hadden bekleed, gehandhaaft. Men wist echter wel, dat zommigen van hen driftige Roomschegezinden waren, en dat de anderen, staatkundigen zynde, zich leen door inschikkelykheit, als hovelingen, naar de veranderingen, door *Henrik den VIII* en *Eduard den VI* ingevoerd, gedragen hadden; in het herte altoos met den ouden Godsdienst, waar van zy, gedurende dat zy op den troon zat, openbare belydenis gedaan hadden, vooringenomen zynde. Doch om hen te verplichten niet dan gematigde, en tot de algemene rust strekkende raadslagen te nemen, voegde ze hen toe den marquis van Northampton, den grave van Bedford, de ridders *Thomas Parre*, *Eduard Rogers*, *Ambrosius Cave*, *François Knolles*, en *William Cecilus*, goede, en tot haren dienst genegene Protestanten. Zy voegde daar nog by den ridder *Nikolaas Bacon*, dienze niet lang daarna, gelyk ook den ridder *Cecilus*, tot de eerste staatsbedieningen verheef.

Zy stelt haren Raadt aan.

* Doctier.

Wat zorg zy voor de hervorming draagt.

Zy deedt in den zelvetydt eene order opstellen, om de genen, die om het geloof waren gevangen gezet, vry te laten. Dit gaf gelegenheit tot het geestige zeggen van zeker edelman, de welke haar berichtte, dat 'er nog vier anderen gevangen zaten, aan welke hy hare Majesteit zeer ootmoedig badt de zelve gunst te willen bewyzen. En wie zyn die? vroeg de koningin. De edelman antwoordde: Zy zyn *Matheus*, *Marcus*, *Lucas* en *Johannes* genoemd. Men heeft hen al lang opgesloten gebonden, en het volk wenscht met ongeduld hen in vryheit te zien. De koningin hernam al grimlagchende: Ik zal zorg voor hen dragen: doch ik moet met hen spreken, en uit hunnen eigen mondt vernemen of zy in het openbaar willen verschynen.

† Commissien.

Ondertusschen regelde de Raadt de zaken van Staat en Godsdienst. De Raden van het oude hof, wier volmachten † *Elizabeth* hadt vernieuwt, hadden geen deel in het geheim van de raadslagen, die het bewerp van de hervorminge betroffen. Zy woonden alleen de vergaderingen by, die men hieltt aangaande de algemene zaken van het koninkryk.

‡ Zie de regering van *Maria*, fol. 220.

Het ontwerp van de hervorminge was de stofse van byzondere gesprekhoudingen. In een van deze was het dat *Beal*, geheimschryver van den Raadt, het middel voorloeg, waar van elders † gesproken is, namentlyk om de Parlementen, de welke door *Maria* tot wederinvoeringe van den Roomschen Godsdienst beroepen waren, voor nul en als niet gehouden te verklaren, om dat de verkiezingen der gevolmachtigden niet wettig, noch der zelve stemmingen onbedwongen waren geweest. Doch de geheimschryver van staat *Cecilus*, aan wien daar opening van wierdt gedaan,

bericht ons, dat men niet geraden vondt zich van een middel te bedienen, waar in te veel heftigheid en meeterachtigheid stak; dat men eene daadt vreesde te begaan, die het volk zou hebben kunnen doen geloven, dat men op hunne wetten en vryheit, waar omtrent het zelve zo nayverig is, toeleide, en dat men vertoonde, dat het kwaadt door een Parlement begaan zynde, een ander Parlement daar tegen het hulpmiddel moest verschaffen. Men onderzocht ondertusschen wat hinderpalen men kon vinden in de verandering, die men besloten hadt te maken. Men beschouwde de zelve ten aanzien van binnen en van buiten het koninkryk. De paus, de koning van Spanje, en die van Vrankryk waren de drie buitenlandische mogendheden, wier ondernemingen of zamenheuling men met reden te vrezen hadt. *Philips* scheen de gevaarlykste: gelokt door de hope, die zyn huwelyk met wylen de koninginne hem gegeven hadt; bedroeft de zelve door hare doot verloren te hebben, en zeer verheugt die te kunnen doen herleven door het billykschynende voorwendfel van den Godsdienst. Men hadt weinig beter gevoelen van Vrankryk; het zelve hadt de kroon van Schotland met de hare vereenigt*, en liet opentlyk genoeg blyken toeleg te hebben die van Engelandt daar nog by te voegen. Kortom, men was overtuigt, dat het die mogendheden eerder aan gelegenheit dan aan wille zou ontbreken.

Aanmerkingen van den Raadt over dezen staat des koninkryks.

* door het huwelyk van den Dauphin met *Maria*, koninginne van Schotland.

Aangaande de gevaren, die men van binnen voorzag, men stelde daar vier oorzaken van, te weten, de Roomsche geestelykheit, die de biddommen en andere lager kerkelyke ampten bezat; de in de provincien verdeelde rechtters en gemachtigden, de welke alle Roomschegezind waren; den adel, die het oude geloof aankleefde, en de volkeren in eenige gewesten des koninkryks, de welke zich daar voor onder *Henrik den VIII* en *Eduard den VI* opentlyk verklaart hadden.

Om zich voor den inval der buitenlanders te behoeden, besloot men met Vrankryk een vredesverdrag te maken, al moest men het zelve daar toe aanzocken, en het verbondt met *Philips* te vernieuwen, den welchen men tot deze bekrachtiging genegen zou vinden uit hoofde van het belang der Nederlanden, die den Engelschen koophandel niet konden missen. Beide deze bondgenootschappen eens gemaakt zynde, mogten, gelyk men zeide, des pauzen blixems, die meer geruchts zouden maken dan uitwerking doen, wat aan woeden.

Wat beslooten de zelve neemt.

Men vondt ook hulpmiddelen om de kwalen van binnen te genezen, ten minste door dentydt, met daar omtrent de omzichtigheden te gebruiken, waar van de staatkunde vereischte dat men zich bediende. Namentlyk, dit was de geestelyken te vervolgen als schuldigen volgens de wet *Premunire*: eene rechtspleging, die het volk zou aanzien als eene rechtvaardige straffe over hunne wreedheden; het onderwyzen van de jeugt, het zy in beide de hogescholen, of in de gemene scholen, alleen den Hervormden toe te laten, op dat ten minste het volgende geslacht in den hervormden Godsdienst mogt opgetrokken worden; geen staat- of kerk-ampten te geven, dan aan personen, die de koninginne en den Protestantischen Godsdienst zouden toegedaan zyn; eene verbetering te maken in de gene, die *Maria* begeven hadt, en de gevaarlyke of kwaadmenende personen daar uit te zetten: de macht der aanhangers van wylen de koninginne onder den adel en de gemeenten, door alle soorten van wettige middelen, doch zonder geweld te gebruiken, te verkleinen, en hen niet toe te laten tot de bedieningen,

1558. gen, onaan gezien hunne aanbiedinge van zich aan de begeerten van het hof te onderwerpen, dan na de oprechtheit van hunne betuigingen door eene lange beproevinge van hun gedrag ondervonden te hebben.

Voor het overige bleef men, daar kwam van wat het wilde, onwrikbaar by het besluit van de hervorming te bevorderen. Met dit inzicht besloot men de Fransche en Schotsche Protestanten hulp toe te brengen, zelfs ingevallen men dieshalven genoodzaakt zou zyn met beide die kronen een vredesverbondt aan te gaan; Barwick te versterken, om de grenzen van Engelandt te dekken; versche troepen in Ierlandt te zenden, om dit woeste en voor het Pausdom yverzuchtige volk te beletten tot een opstandt te komen.

Besluiten van de koningin en haren Raad nopens den Godsdienst.

Deze besluiten genomen zynde, raadslaagde men over het ontwerp van de hervorminge. De koningin vondt dat van *Eduard*, in opzichte van de plegtigheden, te eenvoudig, en te beslist in opzichte van de leerstukken. Zy schepte behagen in een dienst, met eene uitwendigheid bekleed, die de eerbied tot zich schynt te trekken, en in den beelden-sieraadt, hoewel ze het misbruik daar van veroordeelde. Zy hadt ook wel gewilt, dat men minder naauwgezet was geweest in het bepalen van zekere geloofsartikelen, en dat men zich van algemener uitdrukkingen hadt bedient, waar in ieder party genoeg hadt gevonden. Deze omzichtigheit te gebruiken scheen haar boven al nodig omtrent het Sakrament van het heilige Nachtmal. Doch men vertoonde haar, dat diergelyke verzachtigen gevaarlyk zouden wezen; dat 'er de Hervormden niet mede te vrede zouden zyn, en de anderen daar uit gelegenheit nemen om hun stuk onder bevoordeeling van dubbelzinnige woorden goed te maken; dat zy de bygelovigheit onder plegtigheden, die naar de hunne zweemden, en met uitdrukkingen, de welke met hunne vooroordeelen overeenkwamen, zouden aankweken; dat men dus, in plaats van eene hervorming in te voeren, een Pausdom onder het masker zou voeden. De koningin liet de hervormers dan begaan, en men benoemde *Bill, Parker, May, Cox, Whitehead, Grindal, Pilkington*, en den ridder *Thomas Smith* om den kerkregel ter onderzoek te brengen.

Daar wierdt by voorraadt besloten, dat de dingen op hunnen ouden voet zouden blyven, tot dat men over een eenparig bewerp, dat men in het gansche koninkryk wilde vaststellen, zou overeengekomen zyn; dat men het volk zou gelaaten de bevelen der koningin met geduld af te wachten, en niets in den Godsdienst te veranderen zonder hare toestemminge; en dat men ondertusschen de genieting van het Nachtmal onder de twee gedaanten weder zou invoeren. Dit laatste artykel was niet alleen een voorspel van de hervorminge, maar daarenboven als een waarborg voor het overige.

Decembet. Der Protestanten voorbarighe yver.

Onaan gezien het aan het volk gedane verbodt van iets in den Godsdienst te veranderen, dat de koningin niet bevolen hadt, was men 'er echter geen meester over. De voorbarige yver van zommige leeraars, hoewel nog niet herstelt zynde in hunnen dienst, was niet te wederhouden. Thans niet onbewust van de gevoelens van de koningin, ne ter begunstiging van een Godsdienst, daerze in opgevoed was, achtten zy haar niet te beledigen met zich te verhaasten de denkbeelden daar van, die de wreedheden van de voorgaande regeringe half in het gemoedt des volks hadden uitgewischt, te rug te roepen. Dus begaven zy zich ten dien einde eerst in de huizen en vervolgens in de ker-

ken, vermanende opentlyk iedereen om wederom tot de gemeentschap der Protestanten te komen, die de vervolging hen hadt doen verlaten.

De koningin was niet ongenoeft des volks genegenheit te zien: doch hare voorzichtigheit liet haar niet toe des zelfs voorbarigheit goed te keuren. Zy vreesde ten anderen voor een oproer. De oude Roomschegezinden, vergramt, om dat men hunne altaren en beelden dreigde, en niet kunnende dulden, dat men hen smaadheit kwam aandoen, zelfs in hunne kerken, waar van zy de bezitting hadden, keerden dezen hoon met zeer veel vinnigheit af. De scheldnamen van ketters en scheurmakers van de eene, van bygelovigen en afgodendienaars van de andere zyde wierden niet gespaart, en alles schikte zich tot een oproer. Om den zelven voor te komen wraakte de koningin het gedrag van deze al te voortvarende leeraars, en vernieuwde het verbodt van over eenige hoofdpunten van het gelove te zintwisten, of eenige verandering in den Godsdienst te maken. Zy vondt evenwel raadzaam by voorraadt te bevelen, dat de Brieven der Apostelen, de Euangeliën, de Tien Geboden, het Onze Vader, de Geloofsbelijdenis der Apostelen in het Engelsch gelezen, en de Litanien in de zelve tale gezongen zouden worden. Zy beval ook, dat men zou ophouden met de hostie na de wyngte op te heffen; een gebruik, dat men reets in hare kapel vernietigt hadt, in de bedieninge van welke zy begeerde dat de Protestanten en de Roomschegezinden zouden overeenstemmen, tot dat 'er een Parlement beroepen wierdt.

Ondertusschen droeg de koningin zorg voor de begravenisse van *Maria*. Deze geschiedde, naar zommigen willen, op den 5, en, volgens het zeggen van anderen, op den 13 December, met alle gewonelyke plegtigheden. Het ligchaam wierdt gevoert van *St. James* naar *Westminster*, alwaar het den ganschen nacht rustte in een kostelyke doodkist. Des anderen daags verrichtte men den dienst, en de bisschop van *Winchester* (a) deed de lykreden. Doch zyn yver hem al te stouten dingen hebbende doen zeggen tot lof van de overledene, en welke op eene bedekte wyze voet gaven om de nieuwe regeringe te lasteren, wierdt hy in zyn paleis opgesloten, tot dat de zittingen des Parlements zouden geopent zyn. Het lyk van *Maria* wierdt bygezet in de grafombe, die *Henrik de VII* te *Westminster* hadt laten bouwen, nevens de koninklyke kapel, die 'er een gedeelte van uitmaakt, om hem en zyne nakomelingschap ter begraafplaats te strekken.

Weinig dagen daar na vierde men de lykplegtigheden van keizer *Karel den V*. Hy was op den 21 September overleden, en *Maria* hem niet lang genoeg overleest hebbende om toe te zien op zyne rouwstatie, liet *Elizabeth* hem deze eer aandoen met alle pracht, die men aan de gedachtenisse van een zo roemruchtig vorst verschuldigt was. Eene kostelyke grafombe, bedekt met zwart fluweel, op een gouden grondt, wierdt in de kapel van *Westminster* opgerecht, werwaarts de afgezant, die het bestier hadt over de lykstatie, zich begaf, verselt van verscheide *Mylords* en amptenaars van het hof, geplaatst zynde volgens hunnen rang. De dienst en lykreden wierden met de zelve plegtigheit gedaan als voor *Maria*: doch het hof vondt in de afspraak over dezen vorst de zelve redenen niet om zich

(a) Doctor *White*, en niet *Gardiner*, gelyk de Fransche overzetter van *Barnes* zegt, de welke hier mistagt, dewyl *Gardiner* reets dood was.

1558.

* Symbool.

Lykstatie van *Maria*.

Uitvaart van *Karel den V*.

† *Censura* ple, zyn de een ledige grafombe.

zich te belgen, als in die van wylen de koninginne *Maria*.

1559.
Plegtig-
heit by de
kroning
van de
koningin-
ne.

Hoe veel heerlykheit in beide die plegtigheden uitblonk, kon de zelve echter op ver na niet halen by die van de kroning der koninginne. Dit grote feest wierdt gevierd op den 14 January. Den 12 ging hare Majesteit van Westmunster te water naar den Tour. Haar volgden de Lord opperrechter, 26 Aldermans, en verscheide voorname burgers, alle in bergien, die met hunne wapens, liveryen, en vaanties versiert waren, onder het geklank der hoboos, zee-trompetten, en andere speeltuigen, die een aangenaam muzyk maakten. Met deze toerusting, die de zwier van een zegepraal hadt, voer de koningin te een uure onder de brug van Londen door, en stapte aan landt by den voet van de achtertrap, waar langs ze in den Tour ging. Zy besteedde den volgende dag tot het verheffen van verscheide groten. Zy herstelde Mylord *William Parre* in de waardigheid van marquis van Northampton (a). Zy stelde *Eduard Seymour* aan tot burggraaf van Beauchamp en grave van Hartford, en Mylord *Howard* tot burggraaf van Bindon; de ridder *Olivier St. Jan* wierdt vereert met den tytel van Mylord St. Jan van Bletso, en de ridder *Henrik Carew* met dien van Mylord Hunston: alle personen van een doorluchtige geboorte, en die de eernamen waardig waren, waar mede de koningin hen begiftigde: ook was ze zeer omzichtig in het begeven van diergelyke waardigheden, de welke ze beschouwde als zo vele beloningen van deugd.

† *Viscont.*

Den 14 January begaf ze zich uit den Tour naar Westmunster: de stad Londen dwars door trekkende met eene pracht, die met de plegtigheid van een zo groten dag overeenkwam. Nooit heeft in iemand de koninklyke majesteit heerlyker uitgeblonken. Zy was ganich voor geen geldverkwisting, of grootichheit, daar het haar in het byzonder aanging: doch in de openbare feesten deedt zy de pracht tot aan den hoogsten top steigen, minder door verwaandheit dan staatkunde, wetende, dat niets het volk zo behaagt dan dit uiterlyke, het welk het zelve verblindt. Al haar stoet was fierlyk uitgedoscht, en die der groten was weinig minder prachtig. De mevrouwen * bevonden zich ook by dezen optocht, en maakten daar het voornaamste versierfel van. Zy hadden zorg gedragen hare schoonheit al den luister by te zetten, dien de zelve bekwaam was van de kostelykheit der klederen te ontliden, en de geschiedschryvers berichten ons, dat zulks der aanschouweren ooggen niet alleen deedt schemeren, maar zelfs dat de herten daar door bekoort wierden. Ondertusschen deedt al deze heerlykheit de koningin geenzins vergeten het geen ze aan Godt verschuldigt was. Wel verre van zich door deze voorwerpen, die des werelds grootheit voor zulke verrukkende schouwspelen houdt, te laten aftrekken, was hare eerste zorg, voor dat ze zich in optocht begaf, den Hemel te danken, die haar deze kroon op het hoofd zette. *Gelooft zy Godt*, zeide ze met luider stemme, *die my voor de doodt beboed heeft, om my een zo gelukkigen dag te doen zien. Hy heeft my gered uit de handen myner wrede vyanden, gelyk by zynen dienstknecht Daniël uit den muil der leeuwven heeft verlost: aan zyne wonderbare bescherminge ben ik de kroon en het leven schuldig. Dank zy hem daarvoor nu en altoos.* Deze woorden, die het volk met verwondering aanhoorde, geëindigt hebbende, klom zy op haren zegewagen, met een gelaadt, waar op

* *Damei.*

(a) *Hayward* wil, dat zy den ridder *Thomas Parre* tot deze waardigh eit verheef.

de blydschap, zachtheit en majesteit eene wonderlyke vermenging maakten. Allerwegen in de stad zag men, dat 'er geen geldt gespaart was om allerhande fraaiheden te vertonen, die het volk met zyne toejuichingen, en duizend andere tekenen van eerbiedt en liefde, verselde. Overal, daar ze doorreedt, zag men niet dan pronkbeelden, zegebogen en opschriften tot hare eere. De aanschouwers, die de straten, vensters en balkons vervulden, zwaaiden haar om srydt lofuitingen toe, die haar tot aan den hemel verheften. Haar zegewagen doorkruiste ondertusschen de straten, al zachties voortrydende, ten einde het volk het vermaak zou hebben van haar te zien, terwyl ze in het algemeen zo geroemt wordende, al hare glorie beurde. De registerbewaarder van Londen haar in eene beurs van karmozyn satyn duizend marken goude aangeboden hebbende, en tegen haar zeggende, dat de stad haar ootmoedig smeekte van haar altoos te willen vereeren met hare koninklyke toegenegenheit, zeide zy: *Ik bendaar toe verplicht door de liefde, die ze my betuigt, nog meer dan door hare mildheit.* Zy voegde daar by, dat, aangezien het volk van Londen niets hadt gespaart om den dag harer kroning te verheerlyken, zy van haar kant gedurende den ganschen loop hares levens niet zou sparen noch hare schatten, noch haar bloedt om het zelve daar over hare erkenenis te betonen. Maar niets was den Engelschen aangenamer dan het geen ze, onder een van deze zegebogen doortrydende, verrichtte. Men zag in de lucht een kindt verschynen, dat de Waarheit verbeeldde, en dat tot haar komende, even als of het uit den hemel was gedaalt, haar den Bybel in het Engelsch in handen gaf. Zy kuste de handties van het wicht, en vervolgens het gewyde boek, leide het aan haar herte, en verhiet het zelve, en de stad bedankende als voor een geschenk, dat haar dierbaarder was dan alle de andere, deedt ze betuiging alle hare zorgen, ja haar eigen leven te zullen opofferen om het gezag van dit Goddelyke boek te handhaven. Door deze daadt trok ze nieuwe zegenwenschen tot zich, verselt van de tranen des volks, die zyne blydschap het zelve deedt storten. Wy weten voor het overige niet met wat grondt men de koningin verdacht kan houden in deze gelegenheit een weinig de geveinfde gespeelt te hebben, naardien de yverigste Roomschegezinden † zelf toestaan, dat ze een oprechten yver voor haren Godsdiens hadt, zich gedurende den ganschen loop van hare regeringe bevylytigende om den zelve onwrikbaar te grondvesten: een oogmerk, zeggen zy, dat haar het meest aan het herte ging, en dat ze met de grootste volstandigheid zocht te bereiken.

Dus ving *Elizabeth* hare regering aan. De heerlykheit tradt voor haar uit; doch hare heuschheit en Godvrucht staken door in het midden van al hare glorie, en waren het schouwspel van het feest. Gelukkige voortekenen van eene regeringe, die de blydschap harer volkeren zou maken.

Zich met deze pracht naar Westmunster begeven hebbende, wierdt ze aldaar door *Oglethorp*, bisschop van Carlile, gekroont (a). De andere bisschoppen weigerden de plegtigheid by te wonen, en de Godsdiens won het voor dit maal op de staatzucht. De meesten hadden onder *Henrik den VIII* en *Eduard den VI* geveinf: doch hunne eerste gevoelens onder het ryksbestier van *Maria* weder aangenomen hebbende, schaamden zy zich de zelve ten tweede male onder dat van *Elizabeth*.

† de *Vader Orlean* in zyne *Geschiednisse* van de omwentelingen in Engelandt.

Hare inwyng.

(a) *Hayward* zegt, dat zulks daags daar aan, namentlyk op zondag, geschiedde.

NICOLAS BACON.

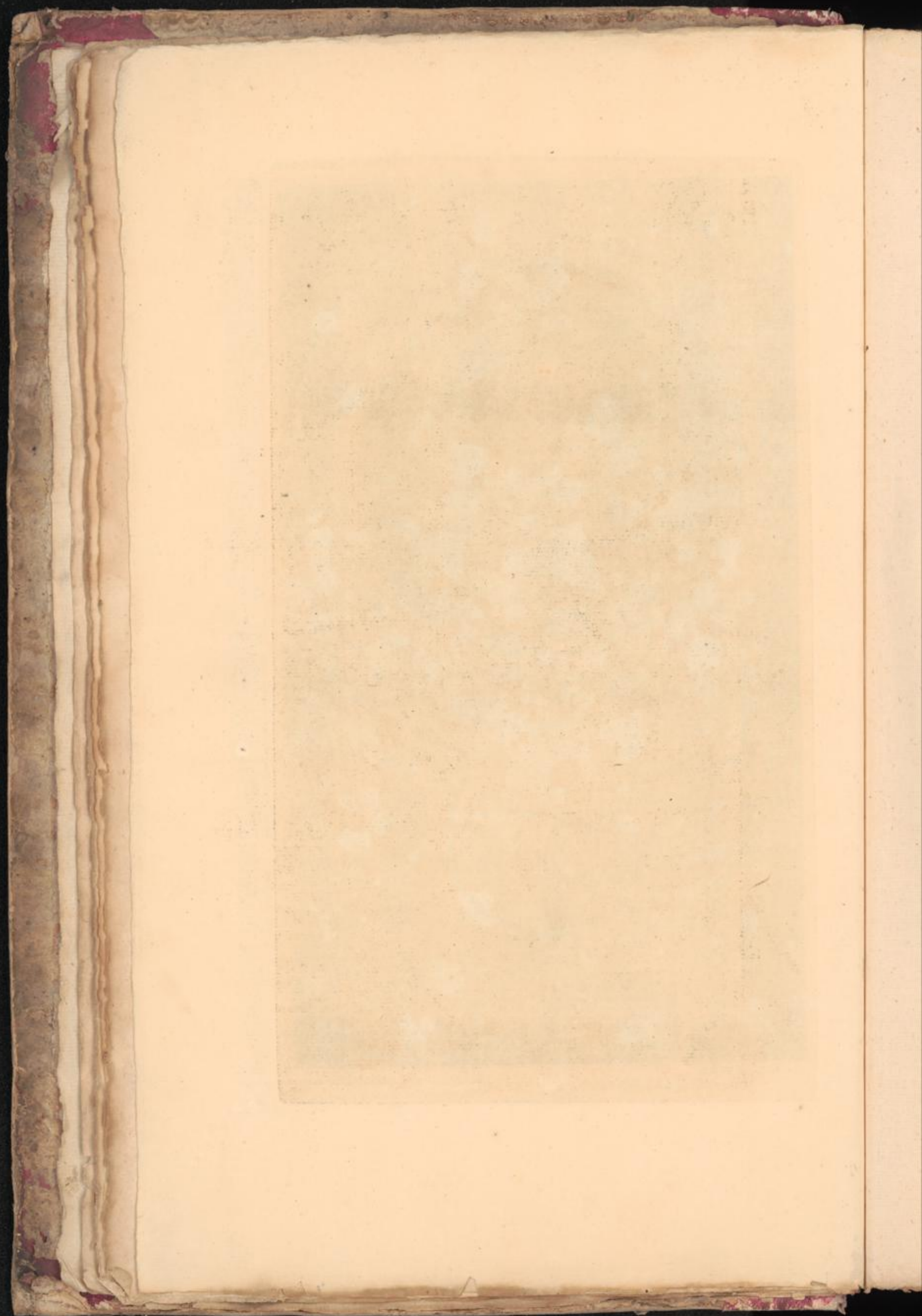
*Non followi genio et sua dicitur eloquentia
Alie sunt: comparat au celebre Platon
Mais si se merita son eloge et son nom.
Se mérita son loue et sa noble opulence*

Mr. Vander Werff pinx.

J. J. Goussier sculp.

Va-
Or-
in
ie Ge-
iede-
le van
om-
nte-
gen in
ge-
dt.

Hare
wyng.

1559. *zabeth* af te gaan. De genen, die de Gefchiedenis, of den Roman van *Sanderus* vervolgt hebben, berichten ons zelfs, dat de aartsbiffchop van York, op wien het recht van de koningin te wyen door de doot van den aartsbiffchop van Kantelberg vervallen was, weigerde in deze plegtigheid dienft te doen, vergramt zynde, om dat de koningin de opheffing van de hofstie verboden hadt; en de andere prelaten meenden verplicht te zyn het voorbeeld van hunnen aartsbiffchop te volgen. Dewyl het Roomsche ceremonieel nog niet ingetrokken, en de biffchop, die de koningin wydde, een oud Roomschegezinde was, gefchiedde de plegtigheid naar den styl van de Latynfche kerke: doch de gemelde Vervolgers zeggen, dat de koningin het leedt zonder het goed te keuren, en zich liet zalven met verachtinge en verontwaardiging. Zy voegen daar by, dat zy onder het paviljoen geweken zynde, om het koninklyke gewaadt aan te doen, aan hare staatjuffers zou gezegt hebben: *Nadert my niet, gy zoudt slaauw worden van deze flinkende olie.* Doch het is zeer waarfchynlyk, dat deze wyze vorftin dus niet gefproken heeft. De staatkunde verplichtte haar zich in dezen van een Roomsche prelaat te bedienen, om geen voorwendfel te geven om hare inwyding te wraken. Dit was in den grondt eene loutere plegtigheid, en keurde ze de zelve in alle hare omftandigheden niet goed, was echter die van de zalvinge, van alle tyden af gebruikelijk, niet bekwaam om haar woorden te doen fpreken, die met hare gematigheit zo weinig overeenkwamen.

Goedertierenheit van Elizabeth.

Wy moeten hier niet vergeten de vergiffenis, die de koningin, in navolginge van hare voorzaten, de welke niet verzuimden hunne gunften op diergelyke dagen uit te delen, om gelukkige voortekenen te geven van hunne koninklyke waardigheit, deedt afkondigen. De goedertierenheit van *Elizabeth* zonderde niemandt uit, nog meer overheliende om den hoon, die haar zelve was aangedaan, te vergeven, dan de misdaden, de welke tegen den Staat waren begaan. Dit liet ze blyken aan *Benefield*, een norfch karel, die haar gedurende hare gevangenisfe zo onwaardig gehandelt hadt. Al de wraak, die zy 'er over nam, was, dat ze hem als belagchelyk ten toon ftede, en hem uit boertery *haren cipier* noemde. Hy wierdt daar evenwel zo befchaamd over, dat hy niet meer aan het hof dorft verfchynen, zich zelve door zyn achterblyven de straf opleggende, de welke hy verdient hadt.

Camden. Barnet. Bacon wordt tot zegel bewaarder aangefelt.

Op de inwydinge der koninginne volgden de zittingen des Parlements, waar van de opening op den 25 January gefchiedde door Mylord *Bacon*. Wy hebben reets gezegt, dat de koningin hem de zegels, die *Heath*, aartsbiffchop van York, ontnomen waren, hadt overgegeven. *Bacon* wierdt 'er by opene brieven, de welke hem in het begin van January verleent wierden, tot bewaarder van aangefelt. Zyne ingetogenheit deedt hem het aanzien van kancelier weigeren: doch de koningin begeerde, dat hy die bediening zou waarnemen. Trouwens hy was de zelve niet onwaardig. Alle de Engelfche gefchiedfchryvers roemen zyne letterkennis, Godvrucht, voorzichtigheit en zyne deftigheit, welke het oude Griekenlandt en het oude Rome waardig waren. Zyne vyanden zelf bekenden, dat hy inderdaadt een der bekwaamfte staatsmannen was, die Engelandt ooit gehad hadde.

In d'n zelve tydt dat de koningin een man,

III Deel.

met zo veel fchone talenten begaaft, aan het hoofd van haren Raadt ftede, benoemde zy een geestelyk perfoon van uitmuntende verdienften tot opperften kerkheer. Het was *Parker*, aan wien zy het aartsbisdom van Kantelberg opdroeg. Hy was aalmoczenier geweest van *Anna van Boulen*, die hem voor hare doot *Elizabeth*, hare dochter, hadt aanbevolen. Hy droeg 'er zorg voor, en boezemde haar de gevoelens van den Proteftantfchen Godsdienft in. Uit erkenneffe van dezen dienft begeerde *Elizabeth*, tot de kroon gekomen zynde, hem in het eerfte prelaatschap van de kerk van Engelandt te ftellen. Zy wift ten anderen, dat hy het door zyne Godvruchtigheid en letterkunde waardig was: zyn tegenftandt gaf te kennen, dat hy het nog meer door zyne gematigheit verdiende. Zyne hoge jaren, ziekten, vluchtig omzwerven, en zyne bekommerdheden onder de laafte regeringe hadden zyne gezondheid bedorven, en lieten hem niet toe eene zo mocielyke bediening aan te vaarden. Dit was de verbeelding, die hy zich van het aartsbisdom maakte, als een herder, die zich verantwoordelyk acht te zyn voor het onderwyzen van het volk, wiens zielen hem zyn aanbetrouwt, en niet als een prelaat van het hof, de welke zich van deze lafste bediening een tytel maakte van trotschheit en een lui leven; de eerfte Christenen daar in navolgende, die zich in de woestynen afzonderden, uit vreze, dat men hen een zo heilig en verheven ampt mogt opdragen. Hy vluchtte, gelyk zy, verliet het hof, en verzocht, dat men niet meer aan hem zou denken, of dat men het alleen zou doen om hem zyne dagen in rust te laten eindigen, beter te vrede zynde, zeide hy, met een domheerfchap van 30 kronen, dan met een beneficie van 30000 guldens inkomen. Al het vermogen van *Bacon* en *Cecil* was hier nodig: daarenboven brief op brief, en byna een ganfch jaar om hem te doen besluiten de benoeming van *Elizabeth* aan te nemen. Wy komen weder tot de zittingen des Parlements.

1559. Parker wordt tot het aartsbisdom van Kantelberg benoemt.

De genen, die de dagverhalen der onder de regering van deze vorftinne gehoudene Parlemen ten gefchreven hebben, doen ons verflag van der zelve order en plegtigheid. Wy zullen ons genoegen daar alleen een kort verhaal van te doen, het welk wy gemeent hebben fchuldig te wezen aan de Gefchiedenisfe van een landaard, de welke zo veel achtiging voor die grote vergaderingen heeft. De bill van dagvaarding tot deze wierdt gezonden aan Mylord zegelbewaarder. De koningin liet hem weten, dat ze raadzaam hadt gevonden haar Parlement te *Westmunster* te doen vergaderen, en belafte hem daar toe kreitsbrieven aan de groten en de gemeenten op te ftellen. Deze wierden in den name der koninginne afgevaardigt op den 5 December des jaars 1558, en het Parlement beroepen tegen den 23 January; doch tot den 25 verfhoven. De brieven aan de Pairs, zo wel wereldlyke als geestelyke, verfchillen alleen in de tytels. Wat de eerfte belangt, de koningin noemt daar in den hertog van *Nordfolk*, de marquizen van *Wincheffer* en *Northampton*, en alle de graven, onze zeer doorluchtige neven: de burggraven en baronnen, onze lieve en getrouwe. De zelve tytels worden gegeven aan de rechters, die zitting hebben in het Hogerhuis: doch dit onderscheidt is 'er tuffchen de Pairs en hen, dat deze laafte alleen geroepen worden om hunne gevoelens te zeggen, zonder eene beradende stem te hebben. Belangende de kerkheeren, de aartsbiffchoppen worden vereert met den naam van zeer eerwaarde vaders in *Christus*, en de biffchoppen met dien van eerwaarde vaders alleen. Aangaande de afge-

†verzammelt door den ridder *Simonds van Ewes*, overgezien en in het licht gegeven door *Baues*.

Befchryving van het Parlement.

1559. zondenen van het Lagerhuis, deze worden van de gemeenten benoemt. Ook zondt de koningin brieven af naar de ſchepenen van de provinciën, om het volk order te geven twee ridders voor de provincie te verkiezen, twee poorters voor ieder ſtadt*, en een of twee burgers voor ieder bemaart plaats†, volgens de handveſten of gewoonte.

* Daar
zyn 25
grote
ſteden.
† Het ge-
tal daar
van is
143.

De order der zitplaatsen in het eerste Parlement van de regering van Elizabeth was in dezelve voegen. Daar ſtondt aan het bovenzinde van de tafel een koninklyke ſtoel onder een verhemelte voor de koninginne, die daar op ging zitten, in hare koninklyke gewaden, en de kroon op het hoofd hebbende, den gouden klood in de linker enden ſcepter in de rechter handt houdende. Men zag 'er nog twee andere ledige ſtoelen, den eenen ter rechter en den anderen ter linker zyde: de eerste was geſchikt voor den koning van Schotland, die oudtyds daar op zyne zitplaats kwam nemen, en de andere voor den naaſten erfgenaam van de kroon. Vervolgens hadt men twee banken tegen den muur aangezet voor de groten; de eene aan de rechterhandt voor de geestelyken, waar van de aartsbiſchop van York, ter oorzaak van het openſtaan van den ſetel van Kantelberg, de eerste, en de abt van Weſtmunſter de laaste was: de andere ter linker zyde voor de wereldlyken, waar van de marquis van Wincheſter, in aanzien van grootſchatbewaarder, de eerste plaats bekleedde: de burggraaf van Binden zat aan het benedencinde. Daar was nog eene andere lager bank voor de baronnen. De zegelbewaarder ſtondt overeind achter het verhemelte; doch wanneer de koningin wegging, hadt hy zyn plaats op den eerſten wollenzak* aan de zyde van het verhemelte, hebbende zyn grootzegel en ſtaf by zich. De rechters, raadsmannen, en ſecretarijſſen van Staat, de Raadt in rechten van de koninginne, en de opzienders van de kancelary, die geen baronnen waren, en niet hunne ſtem, maar hunne advyzen gaven, zaten op de andere wollenzakken; waar omtrent iemandt † heeft aange-merkt, dat deze ſetels de gene, die 'er op zitten, moeten doen gedenken aan de voordeelen, die de Engeliſchen trekken uit de wolle van hun vee, op dat de natie daar door worde aangewakkert om den landbouw voort te zetten. De twee klerken, die van de kroon en van het Parlement, hadden ook hunne zitplaats op deze zakken: de Parlementsklerk, achter zich hebbende twee klerken, die op hunne kniën lagen, om het beraadſlaagde aan te tekenen. Alle de groten waren met hunne raadshierlyke tabbaarden, waar van wy elders de beſchryving hebben gedaan, bekleed. De leden der gemeenten volgden de zelve plegtigheden niet op. Ieder afgezonden plaatſte zich zonder onderſcheidt in het Lagerhuis, uitgenomen de ſpreker, die zynen ſtoel in het midden hadt, en de klerk, die welke by hem aan de tafel was. Niemandt hadt den tabbaardt aan, en elk verſcheen met zodanig een kleedt als hy zelf goedvondt aan te trekken.

De koningin hare plaats genomen hebbende, en de Pairs de hunne, ontboodt men de gemeenten, de welke zich overeind en met ongedekten hoofde voor de balie van het Hogerhuis vertoonden. De zegelbewaarder, die 'er de vaste ſpreker van is, nam toen het woordt, na alvorens laſt van de koninginne daar toe ontfangen te hebben. Hy deedt een verloop van de wanorders, waar in de regering van Maria het koninkryk gebragt hadden, zo ten opzichte van de burgerlyke zaken, als ten opzichte van die van den Godsdienſt, en verzocht beide de Huizen daar raadt tegen te ſtaffen. Hy zei-
de hen, dat aangaande den Godsdienſt de koningin

Reden-
voering
van My-
lord Ba-
con, ze-
gelbe-
waarder.

1559. ben vermaande eene grondſtelling in te voeren, die met den aarst van het Chriſtendom, dat alleen naar zachtmoedigheid haakt, overeenkwam: voornamentlyk ten doel te hebben de eere Gods en de bevestiging van zyne waarheit: maar het volk wat toe te geven, en zorg te dragen, dat het zelve in ruſt bleef: aan den eenen kant de bygelovigheid en afgodery weg te nemen: zich aan den anderen wel te wachten den Godsdienſt van zyne ware verborgendbeden en behorelyke plegtigheden te ontbloten: zich van geen ſmaadwoorden te bedienen: die van Papiſt en ketter te verbannen: eindelyk, te arbeiden zonder eenzijdigheid, en, ware het mogelijk, het ganſche koninkryk te brengen tot de eenigheid van een zelve gelove en een zelve Godsdienſt. Nopende het ſtaatsbeſtier deedt hy hen begrypen, dat de oorlog Engelandt geenzins voordelig was: dat 'er noch troepen op de been, noch vloeten toegeruſt, noch geldmiddelen voorhanden waren, en dat de koningin een byzonderen afkeer hadt om haar volk met ſchattingen te bezwaren. Hy voegde daar by, dat het verlies van Calais hen de gemakkelykheit benam om hunne wapenen aan gene zyde van de zee te voeren: dat men in den toestandt, waar in de Raadt van Maria de zaken gebragt hadt, op geen wederkryginge van die plaats van zo veel aangelegenheit te denken hadt, en dat dus de vrede niet alleen wenscbelyk, maar nodig ſcheen. Hy eindigde met zich uit te laten over den lof van de koninginne, die al haar geluk ſelde in dat van hare onderdanen, en alleen dacht, met aan hunne veiligheid te arbeiden, hunne toegenegeheit te behouden. Hy deedt hen bericht, dat ze geldt van noden hadt: doch zei-
de hen tevens, dat ze dit onderſtaant enkel van hunne goedwilligheid afwachtte, beſchouwende hunne milddadigheid als een offerhande, die haar niet aangenaam zou wezen dan in zo verre het bert daar deel aan hadt. Dit was het middel om alles te verkrygen. Hy zei-
de ook tegen de afgezonden, dat de koningin hen vryheit gaf, volgens de oude gewoonte een ſpreker te verkiezen, het welk zy ook deden zo haalt als zy in hun Huis gekomen waren*, en de koningin keurde de benoeming daar van goed. Deze eerste zitting eindigde met de lezing van de namen der gevolmachtigden, die over de verzoekschriften geſtelt en in twee claſſen verdeelt waren. De eerſten hadden tot hun deel Engelandt, het landt van Walles, en Ierlandt; de anderen hadden Guienne, en de andere overzeeſche provinciën. Deze laatste Staten waren alleen namen van plegtigheid: doch de ſchade te kennen gevende, die Engelandt met het verliezen van die twee ſchone provinciën geleden hadt, gaven zy ook des zelfs toelag te kennen om de zelve te eeniger tydt weder meester te worden.

In dezen toestandt van zaken wierdt de vrede met Frankryk en Schotlandt getroffen. Dus zag het Parlement zich ontlact van de omzichtigheden, die het zou verplicht geweest zyn te nemen om het koninkryk tegen des zelfs vyanden te beveiligen, en wierdt voortaan niet bezig gehouden dan met de zaken van binnen, waarvan de Godsdienſt de voornaamſte was. Voor dat wy des zelfs raadſlagen beſchouwen, dient 'er iets van het vredesverdrag, dat gedurende de zittingen geſloten wierdt, gezegt te worden. De afgezonden van de by de vrede belang hebbende kronen hadden hunne vergaderingen, gelyk wy elders † gezegt hebben, in de abdy van Cerkamp naby Heidin. De onderhandeling was afgebroken door de doodt van Maria: de zelve wierdt wederom hervat op het einde van January: doch men veranderde van plaats, en het was in het kasteel van Cateau, gelegen in het aartsbiſdom en ten Oosten van de ſtadt Kameryk, dat men weder by-

* Zy ver-
koren
den
ridder
Thomas
Gargrave.

Camb-
den.
Burnet.
De Ge-
denk-
ſchriften
van
Mellerſelle.
Ihuanus.
Mazaray.
Onder-
handeling
van
vrede
met
Frank-
ryk.
† op het
einde der
regeringe
van
Maria,
fol. 327.

1559.

byeenkwam om dit gewigtige werk af te doen. De wederovergeving van Calais hieldt altoos de zaak tegen. Zo lang *Philips* zich met de hope vleide van het huwelyk met *Elizabeth*, ondersteunde hy de Engelche gevolmachtigden met al zyn vermogen: zich eershalven, zeide hy, verplicht vindende hen eene plaats te doen wederbekomen, de welke zy ten aanzien van hem, en om Vrankryk den oorlog om zynent wille verklaart te hebben, verloren hadden; behalven dat hy belang hadt deze stad te behouden voor eene kroon, met welke hy in bondgenootschap stondt, en die zich daar door in staat zou vinden eene machtige afwending * tot zyn voordeel te maken, zo menigmaal als Vrankryks heerschezucht hem in de Nederlanden zou komen ontruften. Doch toen hy bespeurde, dat de koningin hem om den tuin zocht te leiden, verslaauwde hy schielyk, en handelde afzonderlyk voor zich. Hy deedt den afgezant van *Elizabeth* een voorflag om het verbondt met Vrankryk te breken, byaldien deze vorstin zich wilde verbinden den oorlog gedurende zes jaren uit te houden. Zy was niet in staat om zodanig een voorflag aan te nemen. Engelandt, uitgeput door de verwiltingen van de voorgaande regeringen, en verscheurt door zyne krakoelen, hadt meer de vrede van noden om weder in bloei te raken, gelyk de zegelbewaarder aan het Parlement vertoont hadt. Ten anderen vereischte het werk van de hervorming, dat men besloten hadt door te zetten, eene stille en geruste regering; ook kon zulks in genen dele te zamen gaan met het verbondt van een vorst, die zo groot een vyandt van den Protestantschen Godsdienst was, als *Philips*. De koningin dus geen heil of mogelykheit ziende in de verbindtenisse, de welke hy haar deedt voorstellen, wierdt van hare zyde te rade insgelyks voor zich zelve een verdrag met Vrankryk te maken. *Guidotti*, een Florentyn, die man, van welken wy onder de regering van *Eduard* den VI gewag hebben gemaakt, een zeer bekwaam handelaar, en die het hof van Engelandt ook zeer was toegedaan, alwaar hy zich al in zyne jeugt hadt ter neder gezet, wierdt daar toe door beide de kronen gebruikt. Hy deedt van wegens die van Vrankryk een voorflag om wederzyds zaakbezorgere † te benoemen, die onbekend † hier of elders zouden byeenkomen, zonder dat *Philips* 'er van wist. Doch *Elizabeth* verwierp dit voorstel met fierheit. Zy zeide niets ter sluk te willen doen, maar hare zaken laten behandelen voor de oogen van de gansche wereldt, in openbare vergaderingen, en zelfs in de plaatse, daar men reets was byeengekomen; dat ze zich den nayver van *Philips* niet bekreunde, en 'er niet om gaf al mishagde ze hem; dat indien *Maria* verplicht was geweest hem naar de oogen te zien, en niets te doen dan met toestemminge van dezen vorst haren gemaal, zy zich niet in dat verbandt vondt, en dat ze als koningin wilde regeren, die niemandt vreemds rekenfchap van haar doen en laten behoefde te geven.

* Di
verjt.

† Agen-
ten.
† Inog-
nia.

* Pres-
maire.

De voorafgaande * zaken bepaalt zynde, opende men de gesprekhouingen. De Engelsche afgezanten klaagden teritondt over het bestaan van de koningin Dauphine, die de wapens van Engelandt in haar schildt hadt gebragt, als mede, dat zy en de Dauphin, haar gemaal, nevens de wapens, ook den tytel van koning en koningin van Engelandt hadden aangenomen. Zy kregen tot antwoordt, dat zulks geschiedde in navolginge van de oppermachtige huizen van III Deel.

Duitschlandt, waar van de jonger takken en zydeliniën hunne schilden deden pralen met de wapens van de oudste tak, en dikwils daar van de tytels aannamen. Men voegde daar by, dat *Elizabeth* al te veel kregelheit toonde omtrent een stuk, waar over zy niet meer gebelgt kon wesen, dan de Allerchristelykste koning het was, om dat zy den tytel van koningin van Vrankryk voerde. Men moest dan deze betwisting daar laten, en tot het hoofdzakelyke overgaan.

Dit was wel voornamentlyk de astandt van Calais, waar toe Engelandt niet kon besluiten. Maar eindelyk kwam men daar omtrent op de volgende wyze overeen: Dat deze plaats, met de andere van Pikardië, te voren door de Engelschen bezeten, aan Vrankryk zouden blyven gedurende den tydt van acht jaren, na verloop van welken tydt het verplicht zou zyn de zelve aan Engelandt weder te geven; Dat het zelve binnen den tydt van zes maanden zeven uitheemsche kooplieden, gene onderdanen van de Fransche kroon zynde, tot borgen zou stellen, dat ingevalle *Henrik* de II, tegenwoordige bezitter van de gemelde kroon, of zyne opvolgers, zouden weigeren die plaatien aan Engelandt op den bepaalden tydt weder over te geven, zy aan het zelve, tot een boete van deze weigering, of uitsfel, zouden betalen de somme van vyf honderd duizend goude kronen, en dat, het zy deze boete betaalt, of niet betaalt was, *Henrik*, of zyne opvolgers, des niettegenstaande zouden gehouden zyn, Calais en de overige plaatien van Pikardië aan Engelandt weder in te ruimen, gelyk het zich by dit verdrag hadt verplicht te zullen doen; Dat *Henrik*, ter tydt toe, dat hy de voorgemelde borgen aan de koningin *Elizabeth* hadt gestelt, tot gyselaars aan de zelve zou geven *Ferry van Foix*, graaf van Kandale en Captal van Buch, *Lodewyk van St. Maur*, marquis van Nesle en graaf van Laval, *Gaston van Foix*, marquis van Trans, *Anthony du Prat*, voorzitter * in het Parlement van Parys, en den heere van Nanteuil.

Deze voorwaarde vastgestelt zynde, vielen de andere niet zwaar: men kwam overeen: Dat de koophandel vry zou zyn tusschen Vrankryk, Schotlandt en Engelandt; Dat byaldien Engelandt Vrankryk den oorlog aandeedt voor het einde van de acht jaren, het zyn recht op Calais zou verliezen; Dat ingevalle Vrankryk en Schotlandt aan den anderen kant Engelandt kwamen aan te tasten, deze laatste kroon terstondt van dien tydt af de vryheit zou hebben Calais naar zich te nemen, dat tot de zelve met zyn volle recht zou wederkeren. Daarenboven wierdt vastgestelt, dat Aymouth en andere sterkten, sedert het verdrag van Bologne * in Schotlandt gebouwt, zouden geslecht worden, en dat alle andere verschillen en eischen der voorgemelde drie kronen door zekere daar toe benoemde gevolmachtigden op een gelegener tydt zouden onderzocht en afgedaan worden.

Dit verdrag wierdt den 2 April getekent, nevens een tweede, tusschen *Elizabeth* van de eene en den koning en de koningin van Schotlandt van de andere zyde afzonderlyk gesloten. De voornaamste voorwaarden van het laatste waren: Dat gene dezer twee kronen de landen en plaatien, welke de andere tegenwoordig bezat, zelf zou mogen aantasten, of door anderen doen aantasten; Dat zy ten zelve einde aan niemandt, wie hy ook was, of onder wat voorwendfel het zou mogen geschieden, eenigen onderstandt zouden mogen geven; Dat de in het voorgemelde verdrag gezegde sterkten, in Schotlandt opgerecht, binnen den tydt van drie maanden zouden geslecht worden; dat men van weersyden bin-

1559.

De vrede
tusschen
Vrank-
ryk en
Engel-
landt ge-
sloten.
Atta Pu-
blic. Tom.
XV, fol.
505. cv.

* Pres-
dem.

* geslo-
ten in
den jare
1549.

Verdrag
tusschen
Engel-
landt
en Schot-
landt.

1559. nen twee maanden gevolmachtigden zou benoemen om zekere zaken en verschillen, van welke de Franche afgezanten geen rechte en grondige kennis hadden, te vercessen; gelyk ook geschiedde.

Hoe noodwendig het ook aan de eene zyde voor Engelandt was in deze tydsgelieldheit vrede met Vrankryk en Schotlandt te hebben, en hoe voordelig de gemaakte overeenkomsten aan de andere zyde voor het zelve waren, morden de Engelschen echter, wegens het verlies van Calais, over het verdrag met de eerl. gemelde kroon, wanneer het zelve te Londen wierdt afgekondigt, en beschuldigden zich wederzyds, gelyk zy reets onder de regering van Maria gedaan hadden †, de eer van de natie verraden te hebben. De Protestanten leiden de schuld op de Roomschegezinden, om dat het kwaadt geschied was onder de regering van Maria, en deze laatsten beschuldigden de Protestanten daar van, vermits Mylord Wentworth, die de plaats verdedigde, van hunnen Godsdienst was. Doch die heer boodt zich in dien tyd aan om zich daar omtrent te verantwoorden, en verzocht gevolmachtigden. Men gaf hem de zelve, en zyne onschuld gebleken zynde, wierdt hy by vonnisse van den 22 April vry gesproken. Het ging zo niet met den overste van de vesting †, en met dien van Risban*: beide wierden veroordeelt om onthalt te worden, doch de koningin gaf hem lyfsgenade. Zy waren de zelve waardig, ende geschiedenischryvers van Marias regering † verwyten hen noch gebrek aan dapperheit, noch onbekwaamheit van beleidt.

† Zie de geschiedenis van Maria, fol. 315 enz.

† of het kateel.

* of de Rybank.

† Zie de geschiedenis van Maria, fol. 313 enz.

* den 30 January.

Het Parlement geeft de tienden en pausselyse jaargelden weder aan de kroon.

Den 4 February

Clark. Caspelen. Burmes. De uitreijmaker van de arresten der Parliementen.

De vrede maakte het Parlement stout omtrent de zaken van den Godsdienst, en verhaaltte des zelfs besluiten. Voor dat men de vragen op het tapyt bragt, die de lere en den dienst betroffen, begon men met deze*, de welke zagen op de nuttigheit der domeinen en het recht van openstaande kerkgoederen te begeben, en men belloot de tienden en pausselyke jaargelden, of de eerste vruchten van de geestelyke inkomsten, weder aan de kroon te geven. De prelaten kantten zich daar tegen aan: doch zy waren weinig in getal. Daar waren 'er, toen het Parlement vergaerde, nog veertien in het leven, en van deze veertien wierden 'er zes afwezig bevonden. Alle de groten in het tegendeel keurden het ontwerp goed; en zonder zich te bekreunen aan de verklaringen van acht tegenstrevende kerkheeren, zonden zy het zelve aan het Lagerhuis, dat 'er zyne bewillinging toe gaf. De koningin, de goedkeuring van beide de Huisen bekomen hebbende, bekrachtigde de akte, die het zelve vermogen als eene wet kreeg. Het Parlement voegde by deze willekeur de wedergeving, die het deedt van de tienden, die tot het grondleen hereenigt waren, wegens de behouding, van welke Maria de zelve zwaarheit hadt gemaakt, als wegens die van de andere kerkgoederen.

Den zelven dag besloten de gemeenten de koningin te verzoeken om een gemaal te verkiezen. Het versche geheugen van de onheilen, die het huwelyk van wylen de koningin over het koninkryk hadt gebragt, verplichtte hen tegen diergelyke vermaagschappingen by tyds hunne maatregels te nemen. De spreker wierdt met zellig gevolmachtigden van het Huis afgezonden, waar van 'er dertig waren, die den tytel van Raadsheeren van Staat voerden. Ter gehoor toegelaten zynde, begon de spreker zyne aanspraak met verhefningen over het verzoekschrift, dat de overwegingen van de algemene rust het Huis verplicht hadt aan hare

Majesteit te vertonen, en waar van hy haar met eene diepe eerbiedt sineekte de beweegtedenen te willen aanhoren, om hier op een gunstig antwoordt te geven. Daar na zyne redenvoering vervolgende zeide hy: *Mevrouw, wy nemen Godt tot getuige van den ernst onzer geboden, die wy alle dagen voor de duurzaamheit uwer regeringe uitstorten. Bebaagde het Gode, dat wy die door onze wenschen en ten koste van ons leven mogten onsterfelyk maken. Maar, Mevrouw, gy kunt zelf deze eeuwigdurendheit bevorderen. De zelve hangt van een huwelyk af, dat ons vorsten kan geven, die uit uw bloedt gesproten, en erfgenamen van uwe dengden, door eene onafgebrokene opvolginge uwen naam tot de nazaten zouden overdragen. De troon kan de vorsten niet beletten te sterven: maar zy kunnen zich in spyt van de doodt in hunne opvolgers vereenwigen. Voor het overige, Mevrouw, die onsterfelykheit raakt u alleen niet; het gansche gemenebest doed't er ook de zyne van afhangen. Verbindt de zelve te grondt te gaan: vervul hare wenschen: beantwoordt hare hope, en die van een ouderdom en schoonheit, de welke tot onzen voordeele spreken. De ongehuwde staat past geen vorsten. De Hemel heeft u voortgebragt om eene koningin en geen Vestaalsche nonne te wezen. De welvaart des koninkryks vordert nazaten van u, waar aan gy het ryksbestier na u kunt overlaten. Zo lang uwe Majesteit leeft zal Engelandt alles naar wensch hebben; maak ook, Mevrouw, dat het niets na uwe doodt te vreezen hebbe, en laat het zelve, na een zeer lang leven, van uwen bloede na, die bekwaam zyn het koninkryk te regeren.*

1559. Ernstig verzoek van het Parlement, dat de koningin een gemaal wil verkiezen.

De koningin, den spreker met zeer veel aandacht gehooft hebbende, antwoordde hem met die geestigheit, de welke haar natuurlyk was, en die de genen, met welke ze sprak, in verrukking brengende, nooit misse toejuichingen tot zich te trekken. *Ik bespeur uwe toegenogenheit en die van myn volk, zeide ze, zich tot alle de afgezonden kerende, in de aanspraak, welke de heer spreker van 't Huis der gemeenten komt te doen, en schoon het onderwerp daar van my niet aangenaam is, is het grondbeginsel, waar uit het voortkomt, het my oneindig. Ik bekenne u, dat de levenswyze, die ik my heb voorgestelt, geheel en al verschilt van de gene, die gy my zoekt in te boezemen. Ik heb den ongehuwden staat bekwaamer geacht dan een anderen om Godt te beminnen, en om zynen roem te verbreiden, het middelpunt van alle myne begeerten. Ik heb my dezen gelukkigen staat toegewyd zo haast als ik tot gebruik van reden was gekomen, eerder door verborgene, en door de natuur ingeprente gevoelens, dan door overwegingen van myn verstand. Niets is naderhandt bekwaam geweest om my daar van af te trekken. Aangezocht zynde door machtige vorsten in den tyd van myne wederwaardigheden, heb ik de zelve met myne bodanigheit van ongehuwde boger geacht dan een staat, die my, met my tot den troon te verheffen, de zelve zou hebben doen verliezen. Sedert dat ik tot den zelven gekomen ben heb ik my verder in myn besluit versterkt. Ik wil my niet verdeelen door de afgetrokkenheden van een huwelyk, die ten minste een gedeelte van myn berte zouden vermestieren, zo ze het niet in het geheel innamen. Maar gy zelf denkt niet, dat gy my tot trouwloosheit aanraadt. Is het u reets vergeten, dat ik met myn koninkryk getrouwt ben? Ziet daar, zeide ze, den ring vertonende, den welken men haar by hare inwynging aan den vinger hadt gestoken, ziet daar mynen trouwring, het kostelyke onderpandt van eene zo dierbare en onverbrekelyke vereeniging. Hier hielt ze een weinig op, als of ze zich hadt willen bedenken, of hunne goedkeuring afwachten. En het woordt weder opvattende vervolgde ze: *Ver-**

Antwoordt van de koningin.

1559. *zyt my niet de onvruchtbaarheid van mynen ongeburweden staat, de welke my zonder kinderen zal doen blyzen. Myn gansche koninkryk is myne familie; gy en al myn volk zyt myne zonen en myn bloedverwantschap. De kinderen gelyken niet altoos naar hunne ouden, en de gene, die gy my toewenscht, zouden myne kroon kunnen erven, zonder de toegenegenheit te erven, die ik u toedrage. Berust in de Voorzienigheid; zy zal zorgen voor mynen opvolger, en zal 'er u een gevee volgens uwe en myne begeerten. Stoort dan uwe rust niet en de myne, en benydt mynen roem niet. Ik heb 'er een ander denkbeeld van dan gy. Ik begeer geen schoner gedunktekenen na myne doodt dan dat men deze woorden op mynen grafzerk graveere: **HIER LEGT ELIZABETH, DIE IN EEN MAAGDELYKEN STAAT REGEERDE EN MAAGDT STIERF.*** Deze redenen gesproken hebbende, verleende zy den gezanten afscheidt, en bedankte de gemeenten voor de zorge, die zy omtrent haar genomen hadden.

Afkeer van de koninginne tegen het huwelyk. Men ziet in dit antwoordt van de koninginne een doorslaand bewys van hare afkerigheid tegen het huwelyk, waar van wy reets meer dan op een plaats gesproken hebben. Wy zullen ons vergenoegen hier te zeggen, dat men 'er geen andere reden toe behoort te zoeken dan die van de liefde, de welke deze vorstin voor de vryheit, of, gelyk men wil, voor de onafhankelykheit hadt.

Camden. Heylin. Burnet. Zy wordt in alle hare rechten herstelt. Het Parlement liet het daar dan by blyven, en tot andere bedenkingen overgaande, beraadslaagde men op wat wyze men de eer der geboorte van de koninginne, tegen de arresten, die haar onwettig hadden verklaart, zou herstellen. Het gevoelen van Mylord Bacon wierdt gevolgt. Hy vertoonde, dat men deze zaak in alle hare omstandigheden niet kon onderzoeken, zonder ongelyk te doen aan de nagedachtenisse van Henrik den VIII, en mogelyk ook aan die van Anna van Boulen; dat dit onderzoek ten anderen Elizabeths rechten eerder zou verzwakken, dan daar van de bewyzen opleveren; dat men de zwaarigheid moest uit de wereldt helpen door iets, dat bekwaam was om den laster te doen zwygen, en verklaren, dat Elizabeth wettig tot de kroon gekomen was. Hy vertoonde, dat de waardigheid der koningen iets zo verheven hadt, dat ze den persoon, die 'er mede bekleed wordt, eensklaps zuivert, alle der zelve vlekken uitwischet, en alle gebreken doet verdwynen; dat het Parlement, onder Henrik den VII gehouden, op diergelyke wyze ten opzichte van dien vorst was te werk gegaan, het welk niet raadzaam vondt hem tegen het arrest, dat hem verbannen hadt, te herstellen, om die reden, dat de kroon hem volgens recht en op eene veel roemwaardiger wyze zou herstellen. Hy voegde daar by, dat het waar was, dat Maria en hare staatsbedienden geen zwaarigheid hadden gemaakt de eer van Henrik den VIII te honen, onder voorwendfel van zorg te dragen voor die van eene koninginne, die in het graf lag, en van eene prinsesse, de welke op den troon zat: doch dat de koningin Elizabeth van andere gevoelens was. Dat ze wenschte, dat de zwakheden van den koning haren vader niet mogten gedacht worden, en dat zy de zelve wel voor eeuwig wilde bedekt houden. Dus liet de ouderslievendheit van de dochter niet toe, dat haars vaders afsche wierdt aangeroert, ofdat men zyne nagedachtenis onteerde. Het was met de zelve wysheit, dat ze de onder zyneregering uitgestrooide lasteringen tegen de eere van Anna van Boulen, hare moeder, liever wilde ontveinzen, dan

de zelve ten koste van die van den koning beantwoorden: ten anderen geenzins door dit antwoordt een nog veel ruimer veldt willende openen voor de schimpfchriften, en de leugens der faamrovers beruchter maken. Daar lag nochtans een byzonder arrest, waar by Elizabeth in de rechten van hare geboorte herstelt, en bevoegt gemaakt wierdt te treden in de erfvenisse van hare moederlyke bloedverwanten, onaangezien de verordeling van Anna van Boulen.

Na de rechten der koninginne vastgesteld te hebben begon het Parlement de handt te leggen aan het grote werk van de hervorminge. Het Lagerhuis stelde daar van de eerste ontwerpen op. Het beval *, dat de dienst in de gemene tale zou gedaan worden; hechte de kerkelyke opperhoofdigheit op nieu aan de kroon; bevestigde de willekeuren van Eduard den VI aangaande den Godsdienst, en stelde voor, de benoeming der bisschoppen aan de koninginne over te laten, naar de wyze, die deze vorst daar van ingevoert, en die Maria afgeschaff hadt. Doch eenige dagen daar na maakte dit Huis een ander reglement, behelzende, dat de koningin de benoeming der bisschoppen zou doen volgens de oude wyze van verkiezen, en overeenstemmende met eene ordonnantie van het vyf en twintigste jaar der regering van Henrik den VIII, en niet volgens het formulier van Eduard den VI. Het voegde by dit nog andere reglementen, en alles wierdt naar het Huis der groten overgebracht. De ordonnantie nopens de kerkelyke opperhoofdigheit ging door, onaangezien de tegenkanting der prelaten, des graven van Shrewsbury, en des burggraven van Montaigu. De andere reglementen wierden insgelyk goedgekeurt, en men vervatte de gewigtigste in eene eenige wet. Men vernieuwde daar in die van Henrik den VIII tegen des pauzen rechtsgebiedt: men schafte die van Maria, de welke daar tegen strede, en uit krachte van de welke de zelve herroepen waren geweest, af: men belaste de uitvoering van een arrest, in het eerste jaar van Eduard den VI verleent, dat de byzondere Missen veroordeelde, en het gebruik des Avondmaals onder de twee gedaanten weder invoerde. Men verklaarde op nieu, dat het recht van kerken en kloosters te bezichtigen, en de misbruiken daar in te verbeteren, voor altoos aan de kroon gehecht bleef, en dat de genen, die afgezonden zouden worden om zulks te verreechten, hunne opene brieven van hare Majesteit te ontfangen hadden. Men besloot, dat alle de genen, die met ampten, zo wel staats als kerkelyke, zouden begiftigt zyn, moesten zweren de koningin te erkennen als oppermachtige bestierster in de uitgestrektheit van hare staten, en in alle soorten van zaken, zo wereldlyke als kerkelyke; dat zy alle andere vrende mogendheden zouden afgaan, en de koninginne trouw en gehoorzaamheit beloven. Dit was de eedt van opperhoofdigheit in het kerkelyke †. De straf der genen, die zouden weigeren dezen eedt af te leggen, was de beroving van hunne ampten, zonder ooit andere te mogen bezitten.

Men kan het onderscheidt bemerken, dat 'er gevonden wordt tusschen de eedt van de kerkelyke opperhoofdigheit van Henrik den VIII en die van Elizabeth. Voor eerst was zy geenzins gezet op den tytel van opperhoofdt van de kerk, waar van ze in het tegendeel een afkeer liet blyken. De genen, die de Geschiedenis van Sanderus vervolgt hebben, zeggen, dat ze dien niet dorst aannemen; om dat Kalvyn Henrik den VIII bestraf hadt zich den zelve te onrecht aangematigt te hebben. Doch wy zien uit een brief, welken

1559.

Reglementen om de hervorming vast te stellen. den 15 en 21 February en den 17 Maart.

† Suprematie.

Vergelyking van het gedrag der koninginne met dat van Henrik den VIII.

1559. *Sands**, die sedert bisschop van Worchester wierdt, aan *Parker* geschreven hadt, dat een be- rucht Protestantisch Godgeleerde, *Lever* genaamt, de oorzaak van deze beichroomdheit der konin- ginne was. Ten tweede was 'er van de streng- heit van *Henrik* den VIII geen de minste genade te verwerven voor de genen, die weigerden den eedt te doen, of die zyne kerkelyke opperhoof- digheit niet erkenden. De gevangenis en verbeur- verklaring van goederen was op het minste de straf voor de eersten; de anderen moesten het met den hals boeten. De ordonnantiën van *E- duard* waren vry zachter.

Hoe *San-* *derus* *uitvaart* *tegen het* *gedrag* *van Eli-* *zabeth.* De driftige schryvers, waar van gemeld is, varen echter vinnig uit tegen het gedrag van den vader, en dat van de dochter. Het schynt zelfs, dat de laatste hen nog het meeste vergramt. Zy spreken 'er van als van eene leeuwinne, die zy, gelyk zy zich uitdrukken, aan hare klaau- wen zullen doen kennen. Het aanzien, dat het Parlement haar geeft van oppermachtige bestier- ster, zo wel van de wereldlyke als van de kerke- lyke zaken, baart al hunne opipraak. Zy wra- ken den tytel van hoofd van de kerke in den per- soon van *Henrik* den VIII, en indien van *Eduard*, doch vinden verschoningen voor den eenen en voor den anderen. Hoe scheurziek *Henrik* in hunne oogten was, was hy een vorst, aan wien zyne sexe en jaren de bediening der heilige dingen toe- lieten; en hoe jong *Eduard* was, schoon zyne jaren hem verboden de bediening daar van waar te nemen, sloot zyne sexe hem daar van niet uit. Maar, voegen zy 'er by, zo is het niet met *Elizabeth* ge- legen. Zy vergelyken haar by *Athalia*, *Herodias*, *Constantia*, *Eudoxia*, en *Izabel*, en zeggen stoutelyk, dat zy in haren persoon, en in haren Gods- dienst, dien zy voor een eerloos Kalvijnistendom uitkryten, alle deze hatelyke namen doedt herleven.

Indien men zich van tegenverwytingen wilde bedienen, zou men den genen, die de moeite ge- nomen hebben alle deze lasteringen zo fraai op het papier te brengen, kunnen vragen, of hunne keizerin *Irene*, daar de Roomiche kerk zo veel mede op heeft, niet beter gelykt naar *Izabel* en *Atha- lia* dan *Elizabeth*, de beichermster der Hervorm- den. Men zou hen zelfs tot hunne pauzinne *Jo- banna* kunnen wyzen: doch men wil hen liever door hunne eige voorbeelden den mond stoppen, met hen te doen zien, dat de pauzen niet selden het bisschoppelyke rechtsgebiedt aan abdissen hebben opgedragen; en vericheide ge- nieten nog dat voorrecht. *Gregorius* de Grote ging verder: hy wees een Fransch bisschop, van euveldeaden beichuldigt, over tot de vierchaar van de koningin *Brunchaut*, aan welke hy daar van de kennis toefschreef, waar in hy, zegt de glossen, wat te onbescheiden* te werk ging.

Wy zullen niet onderzoeken of het Parlement van Engelandt in de uitgestrektheit des konink- ryks heeft mogen doen, het geen de paus doedt in de staten, die zyn gezag erkennen. Wy hou- den ons alleen op met deze aanmerking, dat de sexe van *Elizabeth*, volgens de praktyk der kerke- voogden zelf, niet onbekwaam is tot het geest- elyke bestier. Dus is al het gebulder van hun- ne aanhangeren tegen het gedrag van deze konin- ginne ten hoogste onrechtmatig.

Henrik de VIII nam een stedehouder of onder- bestierder aan, om hem in het oeffenen van zyne kerkelyke opperhoofdigheit hulp toe te brengen: doch dit aanzienlyke ampt eindigde op eene droe- vige wyze in den persoon van den eersten, die daar mede bekleed wierdt †. *Elizabeth* wachtte zich wel het zelve te doen herleven; zy, die aan hare opperhoofdigheit een veel minder verheven

zwier gaf dan de koning haar vader aan de zyne 1559. hadt gedaan. Zy hadt evenwel de zorg, van de macht, betreffende het bestier van de kerk, te ver- lenen aan verstandige personen. Dit is het dat gelegenheit gaf tot het oprechten van een hof, dat *het hof van de grote commissie* genaamt wierdt. In den grondt was dit byna het zelve, als dat van den onderbestierder van *Henrik* den VIII. Echter was 'er dit onderscheidt in, dat vericheide personen toen in het gemeen een ge- zag oeffenden, dat tevoren een eenigen in handen was gegeven, het welk de rechtbank van de ge- volmachtigden van *Elizabeth* veel gematigder maakte: behalven dat de zelve uit geestelyken en wereldlyken bestaande, de eenen door de an- deren niet konden verdrukt worden: eene gema- tighheit, de welke in het begin van eene regering nodig was, daar de laatste verbitterd schenen over de geweldnaryen, die de geestelykheit van *Maria* omtrent hen gepleegt hadt.

Terwyl het Parlement van den eenen, en de Raadt der koninginne van den anderen kant arbeidden aan het bewerp der hervorminge, kantten zich de Roomschgezinden met al den yver van een Godsdienst, die niet gewoon is mogendheden te ontzien, daar tegen aan. *Harpfield*, aartsdiaken van Kantelberg, deedt eene oproerige predikatie in de hoofdkerk; en het was den Raadt ter ooren ge- komen, dat de kanunniken wapenen byeen za- melden. *Thomas Smith* wierdt gelaft daar onderzoek naar te doen. De inhoudt van de daar omtrent gegevene verklaringen wordt niet ge- meld: doch *Harpfield* raakte met eene scherpe berispinge vry. De predikers, die door zyn voorbeeld gaande gemaakt waren, hielden het voor eene eere hem na te volgen, en daar kwamen al- lere wagen klagten van daan aan het hof over de on- eerbiedige vryheit, die zy zich in de provinciën aanmatigden. Om raadt te schaffen tegen deze wanorders, vondt *Elizabeth* goed een verbodt te laten uitgaan, hoedanig een *Maria* in het be- gin van hare regering hadt gedaan, namentlyk, den predikstoel te verbieden aan alle de genen, die met geen lastbrief, onder het groot zegel bekrach- tigt, zouden voorzien en daar toe gemachtigt zyn.

De vergadering van de geestelykheit hielt toen hare zittingen. De koningin, vrezende van de zelve gedwarsboomt te worden, verboodt den geestelyken, die de zelve uitmaakte, enige kerkregels op te stellen, op straffe, in de wet *Premunire* vastgesteld. Dit verbodt ontroerde hen, en de geestelyken van het Lagerhuis, vastelyk besloten hebbende hunne geloofsleere te verdedigen, keerden zich tot de prelaten, de wel- ke of meer vreeze lieten blyken, of meer inschik- kelykheit voor het hof, of minder hope hadden van daar iets van te zullen verwerven. *Harpfield*, spre- ker, of voorzitter van dit Huis, vervoegde zich by hen, verfelt van de andere afgezondenen. Zy gaven het verzoekschrift, dat zy by wyze van uitdaging hadden opgesteld, om met de Protec- tanten in een redentwist te treden, aan de pre- laten over, en verzochten hen het zelve de kon- inginne te willen vertonen. Zy hadden het gantsche geschil tot vyf voorname artikels ge- bragt, waar van de eerste drie vaststelden de lichamelijke tegenwoordigheit van *CHRIS- TUS* in het Sakrament, en de verzoenende offerhande van de Misse. Het vierde stelde voor een grond- leerstuk de opperhoofdigheit van *St. Pieter* en van de bisschoppen van Rome, zyne opvolgers, met de macht om de algemene kerk te bestieren. Het vyfde beval de geestelykheit niet alleen aan de prediking van het woordt Gods, en de bediening der Sakramenten, maar ook de

Tegen- kanting der Rooms- gezinde prelaten.

Hay- ward, *Camb- den*, *Hey- lin*, *Eur- net.*

Maat.

Het be- stier van de ko- ninginne in geest- elyke za- ken wordt verde- digt.

* *nimum* *Populari- ter.*

Burnet.

† *Crom- wel.*

1559. de betrachting van de kerktucht en de Liturgie; zonder dat de wereldsche heeren, van wat ilaat of waardigheid zy mogten wezen, zich daar mede te bemoeien hadden. *Bonner* nam het verzoekschrift op zich. Deze kerkvoogdt, die al de wraaklust van de koninginne verdringde, genoot niet alleen eene volkome vryheit by haar; maar hadt daarenboven die van aan het hof te mogen verkeerren, en vreedde geenzins aldaar als een hoofd van hare tegenpartyders te verschynen. Men moest wel verzekert zyn van *Elizabeths* goedertierenheit om zulks te bestaan, en het blykt niet aan de tekenen van zo eene gematigheit dat men de *klaauwen van de leerwinne* kan bemerken.

Openbare twistredeneringen tusschen de Papijsten en de Protestantische geestelyken.

Men bevondt, dat de Raadt van de koninginne ten naaste by de zelve genegenheit hadt, als de Roomschegezinden, ten opzichte van de twistredenering tusschen beide de partyen. Dus wierdt het besluit als met cendragtigheid daar toe genomen, en wanneer de prelaten zich bereidden tot de gesprekhouding over de vyf artykelen, in hun verzoekschrift uitgedrukt, hadt de koningin reets vastgeselt, dat het zelve zou gehouden worden in de abdykerk van Westmunster. Zommigen zeggen, dat de zegelbewaarder het aan *Bonner*, die het verzoekschrift van de geestelyken overleverde, te kennen gaf: doch volgens anderen wierdt de voorslag daar van in dien vollen Raadt gedaan, daar de aartsbisschop van Jork nog tegenwoordig was. Hy nam het zelve aan, na alvorens met zyne amptgenoten daar over gesproken te hebben, en men kwam overeen, dat het twistgeding zou geschieden tusschen negen personen van weérzyden.

Men bragt het zelve alleen tot drie artykelen, waar van het eerste met deze woorden was uitgedrukt: *Of het niet slydt met Gods woordt, en het gebruik van de eerste kerke, zich van eene het volk onbekende tale te bedienen, het zy in de openbare gebeden, het zy in de bedieninge der Sakramenten.* Wy spreken van de twee andere niet, om dat zy in de gesprekhoudingen niet ter onderzoek gebragt wierden. Men besloot, dat het twistgeding by geschrifte, en niet mondeling zou geschieden. Dit was om de scheldredenen te vermijden, waar mede deze vergaderingen doorgaans eindigen. Hierom was het ook dat het wederantwoordt niet wierdt toegestaan. Men hadt de wederzydsche redenen, zo als zy op het papier waren gestelt, slechts te lezen, en na de lezing de schriften te verwisselen. Men deedt de eer aan de Roomschegezinden van hen te verzekeren, dat men hen den rang, dien zy als nog in de kerk hielden, zou laten behouden, en dat zy eerst zouden verschynen.

Op het gerucht, dat zich van eene zo plechtige gesprekhouding verspreid hadt, kwam 'er van alle kanten een ongemeen groot getal van personen van allerlei staten toelopen. Het gansche Huis der gemeenten begaf zich derwaarts; dat van de groten insgelyks, en men wachtte met ongeduldt de opening van de zittingen van eene vergadering, die de zegepraal van den eenen of den anderen Godsdienst stont uit te wyzen. Doch men was zeer verwondert, toen de Roomschegezinden het twistgeding behendig ontweken, en op een streek bedacht waren om het te doen mislukken, waar in zy slaagden. Zy hadden gemerkt, dat 'er hunne eer aan hing, hunne leer te wagen met lieden, die zy voor ketters hielden. Zy bezefden daarenboven, dat zy door dezen stap de opperhoofdigheid van de koninginne, die in gene andere gelegenheit met meender luister zou verschynen dan in deze gesprekhouding, waar

toe ze last hadt gegeven, gezag zouden byzetten. Zy zagen dan wel, dat zy zich in eene grote zwaarigheid hadden ingewikkelt: het kwam 'er op aan om 'er zich uit te redden. Zie eens op wat wyze zy het stuk aanleiden. De bisschop van Winchester, het woordt nemende uit name van zyne aanhangeren, zeide, in plaats van het geschrift hunner redenen voor te lezen, waar mede de gesprekhouding moest beginnen, dat dit geschrift, in het bevel van den Raadt bedrogen zynde, nog niet gereed was; maar dat Doctor *Cole* hunne gedachten zou verklaren. Zy meenden, dat men hunnen voorslag zou weigeren, het welk de gesprekhouding moest in duigen doen vallen, dat zy zochten; of dat men den zelve aannemende, zy niets op de tafel zouden laten, dat hen t'eeniger tydt mogt tegengeworpen worden. Hun geschrift hadt gebleven, maar hunne redenvoering liet geen spoor achter zich, vervliogende met den klank der woorden in de lucht.

Zy wierden echter bedrogen. Niettegenstaande alle hunne omzichtigheden vondt *Parker* het middel een afschrift daar van te verkrygen*. Het liep ganschelyk over het eerste van de drie artykelen, en behelde, *Dat de kerk de order, door de Schriftuur vastgeselt, om den Godsdienst te plegen in eene aan het volk bekende tale, hadt kunnen veranderen, gelyk zy verscheide andere dingen zonder het gezag van de zelve Schriftuur hadt verandert, waar van zy verscheide voorbeelden bybragten.* Zy hielden vervolgens voor scheurmakers de genen, die zich niet wilden schikken naar de Roomsche kerk, in de verkiezinge, die de zelve gedaan hadt van de Latynsche tale, en namen daar uit gelegenheit de onheilen aan te wyzen, de welke door de scheuringe in Vrankryk, Spanje en Duitschlandt waren veroorzaakt. Eindelyk spraken zy het gebruik van de gemene talen tegen om deze reden, dat zy kunnen veranderen, en dat de Godsdienst altoos de zelve moet wezen, en de tegenwerping voorkomende aangaande de onwetenheit des volks, het welk in eene tale, die het niet verstondt, ook niet gesticht kon worden, zeiden zy, dat de kerk hare leeraars hadt om het zelve te onderwyzen, en dat elk ten anderen zich in zyne byzondere Godsdienstige oefeningen van zyne moedertale kon bedienen. Dit waren kortelyk de redenen van de Roomschegezinde Godgeleerden, die *Cole* in eene uitvoeriger redenvoeringe verklaarde.

Opgehouden hebbende te spreken, zeide de zegelbewaarder, die voorzitter in de byeenkomst was, of daar van het bestier hadt, aan de Protestanten, dat zy de lezing van hun geschrift konden doen, tot antwoordt op de redenvoeringe, die men uitgesproken hadt. Alstoen deedt *Horn*, die het woordt voerde, een kort gebedt, om Godt te bidden om den bystandt van zynen H. Geest; verklaarde, dat zyne amptgenoten en hy zich onverbrekelyk zouden houden aan de waarheit, volgens het woordt Gods, en las het geen zy op het papier hadden gebragt. Dewyl het 'er op aankwam te bewyzen, dat men zich in de kerk moet bedienen van eene voor het volk verstaanbare tale, hadden de Protestantische leeraars tot een grondslag hunner bewyzen genomen het XIV hoofdstuk van den eersten Zendbrief aan de Corinthers, alwaar *Paulus* het vraagstuk uitvoerig en met voorbedachtheit verhandelt. Zy beweerden, *Dat de sichten van het volk, die de Apostel aanbeveelt, niet kon geschieden in eene kerk, alwaar men zich in de verrechtiging van den Godsdienst van eene onbekende tale bediende.* Zy bekrachtigden hunne redenen met het getuigenis

Geschrift der eersten. * Zie de Verzameling van *Burnet* achter het II Deel van zyne Hist. der Hervorming in Engelandt, bladz. 309 enz.

Antwoordt van de anderen.

der

1559- der oude Liturgiën, en met eene duidelyke plaats uit Basilius, de welke vermaant te overdenken alle de woorden der Psalmen, die men in de kerk zong. Zy eindigden met eene ernstige vermaninge om het bevel van Paulus te gehoorzamen, en weder tot het gebruik der eerste Christenen te komen, zonder de bedreigingen van eene sebearing te vrezzen, die alleen kon geweten worden aan de genen, die zich tegen een zo uitdrukkelyk bevel, en tegen eene zo oude en in de zuiverheit van het Christendom zo heiliglyk betrachte gewoonte aankantten.

Deze redenering kwam den toehoorderen, waar mede de zaal opgepropt was, beter voor dan die van Cole. De Hervormden gaven de zelve over in handen van den zegelbewaarder, omze tegen die van de Roomschegezinden, wanneer zy de zelve zouden overleveren, uit te wifelen. Mylord Bacon maande hen daar toe aan, het geen hen eene nieuwe verlegenheit baarde. Eene tweede uitvlucht redde hen daar uit, en brak eindelyk de zamenpraak in het geheel af.

* den 2
April.
Uitflag
van deze
gesprek-
houdin-
gen.

Men vergaderde den volgenden maandag*, en de zegelbewaarder de Roomschegezinden gedrongen hebbende hun geschrift over te geven, verzochten zy alvorens, dat hen het wederantwoordt mogt worden toegestaan. Mylord Bacon hieldt zich aan het reglement van den Raadt, die het niet toeliet. Toen wraakten zy het gene Cole gezegt hadt, en gaven voor, dat zyne redenering enkel door hem verzonnen was; dat hyze voor de vuift hadt gedaan, vervoert zynde door het vuur van zyne verbeeldingen, en dat dit geenzins het besluit van eene algemene raadpleginge was. Men nam geen acht op dit verhoog, en men porde hen aan tot het tweede punt over te gaan. Zy moesten 'er dan een anderen draai aan geven om zich van de zake af te helpen. Zy wilden, dat het voordeel gevonden wordende voor de genen, die het laatst spraken, ten minste zou verdeelt worden: zo dat zy het eerst begonnen hebbende, de Hervormden op hun beurt moesten beginnen. Men wierp hen nogmaals tegen het besluit van den Raadt, die de twistredenering geregelt hadt; men wierdt heftig van beide kanten, en scheidde zonder het eens te kunnen worden, om dat de Roomschegezinden daar toe niet wilden verstaan.

Zy hadden hun besluit genomen, en wilden 'er niet van aftappen. Daar was niemandt dan *Feknam*, de welke betuigde gereed te wezen zyne kerk te verdedigen, byaldien zyne amptgenoten hem niet verlieten. De anderen zeiden, dat de Roomsche leer, door zo vele kerkvergaderingen gestaaft zynde, niet wederom kon beschaaft worden dan in eene uit geestelyke rechters bestaande kerkvergadering. De bisschoppen van Winchester en Linkolin gingen zo verre, dat zy met hevigheid uitriepen: *Wanneer zal men eene vaste en zekere grondstelling van geloof hebben, indien het altoos geoorlooft is daar over te redentwifelen? Weet men niet, dat de Godsdienst in de verschillen de kroon volgt, en dat die van het hof altoos de heerschende is?* Zy lieten hunnen yver nog verder uit, en dreigden de koningin en haren Raadt in den ban te doen. Dit was de oorzaak, dat men hen naar den Tour zondt. De anderen, gematigder zynde, vergenoegden zich met te zeggen, dat het zodanig eene vergadering niet toekwam over diergelyke stoffen te handelen, en dat men de beslissing daar van by den opperkerkvoogdt moest zoeken.

Dus eindigde de gesprekhouding met veel verwarring en weinig vrucht. Ieder party prees zich zelve, en klaagde over de andere. De

Hervormden meenden hunnen triomf te vinden 1559. in de uitvluchten van hunne tegenrevers. Zy deden ook gelden de billykheit en gematigheit, die zy in de twistredenering hadden laten byken; een gedrag, dat rechtstraads aanliep tegen het gene, dat men in diergelyke gelegenheden onder de regering van Maria gehouden hadt. Zy klaagden teffens over den handel der prelaten, die zy beschuldigden van twistgierigheit en kwade trouwe. Deze in het tegendeel klaagden over den dwang, dien men hen wilde aandoen om over stoffen van den Godsdienst te zintwiften, in de tegenwoordigheit van een volk, dat 'er geen begrip van hadt, vooringenomen zynde tegen des zelfs verborgendheden, en gereed om de geestelykheit, die het haatte, smaadheit aan te doen. Zy voegden daar by, dat men hen tot rechter van het verschil hadt gegeven een wereldlyken, en een van de grootte vyanden van de Roomsche kerke. Hier mede meenden zy Mylord Bacon, wiens voorzitterschap in de vergadering hen meer kwelling hadt veroorzaakt dan al het overige, willende, dat het alleen den geestelyken toekwam zodanig eene plaats te bekleeden: als of *Kandidiaan* geen voorzitter was geweest in de kerkvergadering van Ephezen van wegens keizer *Theodosius* den Jongen †, die hem, volgens zynen kreitsbrief, aan de aartsbisschoppen geschreven †, hadt aangewezen: zonder van andere conciliën te spreken, daar de keizers hunne afgezondenen gehad hebben.

Ondertusschen vervolgde het Parlement zyne zittingen, besloten hebbende de zelve niet te eindigen, voor dat het den Godsdienst eene vaster gesteldheit hadt gegeven, dan de gene was, waar in de zelve zich toen bevondt. De uitflag van de gesprekhoudinge moedigde beide de Huizen aan, en men maakte eene wet om de eenparigheit in den Godsdienst vast te stellen. Men stelde zich tot een voorschrift voor den kerkregel van *Eduard*; en op het bericht van de gevolmachtigden, die benoemt waren den zelve na te zien, besloot men zich daar naar te schikken. Doch de koningin begerde, dat men eenige verandering zou maken in het artykel van het Nachemaal. Zy was altoos bedacht om de Engelschen omtrent dit gewigtig leerstuk te vereenigen. Met dat oogmerk verzochtze de gevolmachtigden de uitdrukkingen dervoegen te schikken, dat zy het gevoelen der Hervormden vaststelden, zonder rechtstraads tegen de lichamelijke tegenwoordigheit aan te lopen, de zelve als een bespiegeland gevoelen aanmerkende, wanneer zy met geen gevolgen van aanbiddinge verselt was. De gevolmachtigden hadden deze inschikkelykheit voor haar, en men nam uit den kerkregel van *Eduard* de instellingen, die al te uitdrukkelyk de lichamelijke tegenwoordigheit van het vleesch en bloed van *CHRISTUS* in het Sakrament veroordeelden. Het werk dan dus geschikt zynde wierdt aan het Huis der groten overgelevert: doch de gemeenten vertoonden in den zelve tydt een nieuw ontwerp om den kerkregel der Hervormden te herstellen, niet te vrede zynde met het gene, dat men hadt opgestelt. *Heath* nam daar uit gelegenheit om de veranderingen te wraken, de welke men in de oude geloofsleere, met die van *Eduard* weder te doen gelden, trachtte in te voeren. Hy beschuldigde *Cranmer* en *Ridley* van oneenparigheit omtrent het artykel van de lichamelijke tegenwoordigheit, sprekende echter van den laatsten met eerbiedt, als van den geleerdsten man van zynen aanhang. Hy klaagde over

† in het
jaar 432.
† den 9
November
des
jaars
430.
Het Par-
lement
herstelt
den kerk-
regel van
Eduard.

De zelve
wordt
door de
Room-
sche
kerk-
voogden
tegenge-
sproken.
over

1559. over het veranderen der kerken, over het vernielen der beelden, en over de smaadheden, den Roomschen Godsdienst aangedaan; dien men, gelyk hy zeide, op de toncelen ten toon stelde. De bisschop van Chester ondersteunde hem, en den nieuwen dienst, die de offerhande van de Missie en de aanbidding van de hostie verwierp, tegensprekende, drong hy de noodwendigheid aan van den ouden op te volgen. Hy zeide, dat noch overigheid, noch Parlementen zich met kerkelyke zaken moesten bemoeien, en dat het onderzoeken van de geloofsartikelen alleen toekwam aan de kerkvergaderingen. Hy voegde daar by, dat hy vry uit sprak, zonder te vrezen van zich in gevaar te stellen om eene lere, die hem dierbaarder was dan zyn leven. *Fecknam*, abt van Westmunster, voegde nieuwe redenen by die van de twee gezegde kerkvoogden. Hy roemde zeer hoog den tytel van Katholyke kerk, waar van de Roomsche in de bezittinge was, en de ceuwigdurende opvolging harer pauzen, waar toe hy de Engelschen, die 'er wilden afscheiden, wederiep. Deze redenen bleven niet onbeantwoord: doch om onze Geschiedenis niet te veel te bezwaren met verschildpunten, waar van men de omstandigheden kan zien by de kerkelyke geschiedschryvers, zullen wy alleen zeggen, dat de hervormers den ouden Godsdienst in zyne zuiverheit trachten te herstellen, wel verre van een nieuwen in te voeren, en dat 'er voor het overige in de hervorminge, waar aan het Parlement gezamentlyk met de koninginne arbeide, niets dan wettig te vinden was; niets, of het stemde overeen met het gene onder de koningen *Ezechia* en *Jofas**, wier voetstappen deze koningin navolgde, geoeffent was.

* of *Hizkiah*.

Men neemt geen acht op hun tegenzegen. * de Lords *Starley*, *Stafford*, *Dudley*, *Wharston*, *Rich* en *North*. 1 den 29 April.

De koningin wordt gestelt in het bezit van de goederen van de oude geestelykheit.

Afzetting der Roomsche bisschoppen. † Deze wet wierde door Ja-

Dewyl deze laatste party zich alstoen de sterkste bevondt, woegen hare redenen zwaarder, en het Hogerhuis keurde het ontwerp, dat aan het zelve vertoont was, onaan gezien de tegen sprake van de prelaten, van den marquis van Winchester, van den grave van Shrewsbury, van den burggrave van Montaignu, en van zes andere groten*, goed †: zo dat 'er vastgesteld wierdt, dat de nieuwe kerkregel zou gelezen worden in alle de kerken des koninkryks, te beginnen op St. Jansdag van dit jaar, om aldaar van dien dag af opgevolgt te worden, zonder een anderen te gebruiken. Dit bevel niets meldende van het plegtige der ordeningen van *Eduard*, en de vraag voorgekomen zynde nopens de leeraars, die volgens dit formulier geordent waren, ontstondt 'er zwarigheid. De zelve hielt echter niet lang tegen: het Parlement bedacht, dat dit plegtige met het begin der regering van *Eduard* by den kerkregel van dien vorst was gevoegt, en dat alzo de herstelling van het eene een gevolg van de wettigheid van het andere was.

Het Parlement bewilligde by een ander arrest, dat de koningin zou gestelt worden in het bezit van de goederen der bisdommen, naar mate dat de zelve kwamen open te vallen, mits datze de waardy daar van uitkeerde in tot het grondlezen hereenigde tienden. De prelaten stelden zich daar tegen, en hadden veel moete daar in te bewilligen. Dus was dit het werk der groten, de welke ook doorgaans aan dat soort van inkomsten het grootste deel hebben.

Men bevestigde de afzetting van de bisschoppen van de Roomsche gezindheit, die *Eduard* reets hadt doen afkondigen. *Maria* hadt hen, met de uitspraak van haren broeder te vernietigen, herstelt: *Elizabeth* vernietigde op haar beurt die van hare zuster, en het Parlement, met haar medewerkende, verklaarde, dat de veroor-

III Deel.

deeling van die onder de regering van *Eduard* afgezette prelaten wettig was. Zodanig waren de staatsverwisselingen van beide de Godsdiensten onder deze verschillende regeringen: doch wy zullen de veranderlykheit van deze verscheide uitkomsten door de wysheit van *Elizabeth*, die het geluk hadt van de hervorming op den ondergang van de andere party te grondveiten, wel haast zien eindigen.

Men stelde eene bill op*, om de gehuuwde geestelyken, die onder de laatste regering uit hunne beneficiën gezet waren, te herstellen: doch de afkeer, dien *Elizabeth* voor dit ontwerp liet blyken, deedt het zelve vervallen. *Sands* klaagt 'er over in een brief, welken hy dien aangaande aan *Parker* schreef: ondertusschen bleef de zaak steken, en wierdt in het vervolg niet weder aangeroert. *Parker* voor het overige was getrouwt, zo wel als verscheide andere geestelyken. Het strekte evenwel de koninginne tot voordeel, en men weet niet waarom zy zich tegen de herstelling van de genen, die hare zuster hadt afgezet, aankantte. Het is zeer waarschynlyk, dat de achting, dieze voor den ongehuwden staat hadt, haar deze gevoelens inboezemde, en datze zich zelve eenigermaten daar aan toegewyd hebbende, zich daar in iets zuiverder en een priester betamelyker verbeeldde dan in den gehuuwden staat.

Ook is het onbekend, wat den goeden uitslag van een ander ontwerp, dat op het tapyt wierdt gebragt, en van eene grote nuttigheit scheen te wezen, verhinderde. Dit raakte de kerkelyke instellingen, waar van het ontwerp onder *Henrik* den VIII gemaakt, en onder *Eduard* voortgezet en tot volkomenheit gebragt was; zo dat 'er niet meer aan ontbrak dan de goedkeuring van het Parlement, en dat men het zelve openbaar maakte. De doodt van dezen jongen vorst belette het een en het ander, en het scheen, dat zulks voor *Elizabeths* regering bewaart wierdt. Men zag 'er echter de gansche uitvoering niet van. Wel is waar, dat het openbaar wierdt gemaakt; maar het Parlement maakte het niet autentyk, en gaf geen kracht van wet aan de instellingen. Het ontwerp daar van wierdt in het Lagerhuis gelezen, en na de tweede lezinge verworpen, zonder dat men het naderhandt weder op het tapyt heeft gebragt.

Voor dat het Parlement scheide, stondt het de koninginne een merkelyken onderstandt toe. Wy hebben gezien, met wat gematigtheit de zegelbewaarder by het openen der zittingen zich daar omtrent verklaart hadt, en hoe de koningin aangaande die zake zich volstrektelyk verliet op de toegenegeheit van haar volk. De gemeenten, zeer voldaan zynde over eene zo strelende en gemeenzame wyze van handelen, gaven meer dan het hof hadt durven hopen. Onder de edikten, die men maakte om geldt te bekomen, wierdt het tonnegeldt ingevoerd, en de stuiver van de gulden op de koopmanschappen: men besloot, dat dit laatste standt zou houden zo lang deze vorstin regeerde. Zo waar is het, dat de koninklyke macht nooit volstrektter is dan wanneer de zelve minder onbepaald schynt, noch hare geldmiddelen zekerder dan wanneer de liefde des volks daar zorg voor draagt.

Den 8 May begaf de koningin zich omtrent twee uren namiddags naar het Parlement, en nam aldaar hare plaats met de zelve plegtigheden als by het openen van de zittingen. Zy wierdt door den spreker der gemeenten begroet, die haar verzocht hare toestemming tot de akten te geven, en gunstelyk aan te nemen de vrywillige gift, die hare onderdanen haar deden, als een

1559. *Edw* den I ingetrokken.

Bill aangaande den ongehuwden staat der geestelyken. * Dus noemt men al wat voorgeset is omtot eene wet gemaakt te worden.

De koninginne wordt een onderstandt toegestaan.

De koningin komt in het Parlement.

559.

in het jaar 432. den 9 November des jaars 430. Het Parlement herstelt den kerkregel van *Eduard*.

De zelve wordt door de Roomsche kerkvoogden tegengesproken.

1559. getuigenis van hunnen yver, en eene erkentenis voor de zorgen, die hare Majesteit met zo veel onvermoeidheid ten nutte van Staat en kerke aanwendde. De zegelbewaarder antwoordde den spreker der gemeenten, en bedankte het Parlement uit name van de koninginne, die hare be-willing gaf tot de akten; waar na het Parle-ment scheidde.

Zodanig waren de zittingen van het eerste Parle-ment, het welk onder *Elizabeth* wierdt gehou- den. De Godsdienst van *Eduard* wierdt aldaar herstelt, en die van *Maria* genoopt te wyken. Al- les ging daar voor het overige vreedzaam toe. Het hof eindelyk vergenoegt zynde, was het volk het niet minder. Niemandt dan de Roomsche geestelykheit morde daar over. De bisschoppen, die zich tegen de opperhoofdigheit van de ko- ninginne hadden aangekant, weigerden in het vervolg daar omtrent den eedt te doen. Men zondt hen een bevel van zich daar aan te onder- werpen, nevens het formulier van den eedt, dien men hen afvorderde. De zelve luidde aldus: *Ik verzeker en betuige in myn gewisse, dat ik de ko- ninginne erkenne voor opperste bestierster van Enge- landt, en van hare andere landen en domeinen, zo wel in het geestelyke, als in het wereldlyke, en dat geen ander vromd vorst, persoon, prelaat, staat, of mogendheit in dit koninkryk inderdaadt, of met recht, heeft eenig rechtsgebiedt, macht, heerschappij, voorrang, kerkelyk of geestelyk gezag. Derhal- ven zweer ik af alle vromde mogendheden, rechts- gebiedt, heerschappij en gezag.* Tegen dezen eedt is het, dat de genen, die de hekelachtige Ge- schiedenis van *Sanderus*, waar in dit formulier met de zelve uitdrukkingen gevonden wordt, vervolgt hebben, zo veel gerucht maken. De gematigde Roomschegezinden vonden geen zwa- righeid, gelyk de schryvers toeltaan, den zelve af te leggen: de straffe, of, naar hun zeggen, de verlichte weigerden het. Zy meenden, zeg- gen deze schryvers, dat het de zelve eedt was, die door *Henrik* den VIII was opgelegd, en dat de verzachting in de woorden de natuur van de zaak niet veranderde; dat men het woordt *bestierster van de kerk*, de koninginne toegekent, gezet hadt in plaats van *opperhoofd*, welken ty- tel *Henrik* aannam; twee verscheide uitdrukkin- gen in schyn, doch de zelve inderdaadt, en een strik voor de eenvoudigheid der genen, die zich daar mede wilden laten bedriegen.

Zy bedrogen zich zelve. De koningin nam den tytel van bestierster van de kerk, gelyk zy zeggen, niet aan, maar dien van opperbestierster in de uitgestrektheit van hare staten, het zy in wereldlyke, of in kerkelyke zaken. Zy liet het bestier van de kerk aan de prelaten over: doch zy meende, dat de prelaten hun rechtsge- biedt niet moesten oeffenen dan onder haar ge- zag, en niet onder dat van eene vromde mogend- heit. Dit verklaardeze uitdrukkellyk in het be- velschrift, het welk in handen van gevormach- tigten wierdt gestelt, die men benoemt hadt tot het doen afleggen van dezen eedt. Zy betuigde daar in niets te vorderen, dan het geen de kei- zerlyke kroon van Engelandt van alle tyden hadt toebehoort, namentlyk, eene volstrekte macht over alle hare onderdanen, en het recht van de zelve onmiddelyk onder het gezag van Godt te regeren, zonder dat eenige andere mogendheit het zelve recht in Engelandt kon eischen. Wy hebben ons wat breed over dit stuk uitgelaten, hoewel het eer tot de kerkelyke Geschiednisse dan tot de gene, die wy schryven, schynt te behoren: maar dewyl de eedt van opperhoofdigheit van *Elizabeth* de oorspronk, of het voorwendfel was

van alle de bewegingen der aanhangers van den paus onder hare regering, hebben wy geacht de omstandigheden daar van te moeten bybrengen. Voor het overige kan men ligtelyk bemerken, waar de verbyltering van daan kwam, en of men het op een met zo veel klaarheit uitgedrukten eedt moet schuiven, of op de genen, die wei- gerden den zelve af te leggen, onder voorwend- fels, voor welke deze uitlegging geen plaats meer overliet. Het verschil wel ingezien zynde, loopt het zelve ganschelyk over de vorderingen der pauzen. Wy laten ons niet in daar over te zin- twiiven: het is het werk der oppermachtigen te oordeelen, of de aanhangers van deze vromde mogendheit getrouwe verdedigers kunnen zyn van de hunne.

Alle de pogingen der koninginne om den te- genstandt der hardnekkigen of schroomachtigen te boven te komen waren vruchteloos, en de prelaten bleven onverzettelyk by hun besluit. Niemandt was 'er dan *Kitchin*, bisschop van Landaf, die geen zwaarigheid maakte te gehoorzamen. Het is die gene, waar van *Sanderus* spreekt onder de regering van *Maria*, en wiens onderwerping hy in dit geval als eene straffe Gods aanmerkt, ter oorzake van de vromdigheit, de welke hy be- toont hadt, wanneer hy in gebreke was gebleven den paus de eerbiedt te bewyzen, de welke de andere prelaten hem bewezen hadden by gele- genheit van hunne wederbevoegtmakinge, gelyk wy op zyn plaats gezegt hebben. Byna alle had- den zy de kerkelyke opperhoofdigheit van *Hen- rik* den VIII bezworen. *Heath*, aartsbisschop van Jork, *Tonstal*, bisschop van Durham, en *Thirlebi*, bisschop van Ely, waren van dat getal. *Tonstal* hadt zelfs krachtig voor dit gezag ge- schreven, en alle drie hadden het zelve in den persoon van *Eduard* erkent: doch onder de vol- gende regering van gevoelen verandert zynde, stelden zy het zich tot een punt van eere, stand- vastigheid voor hun laatste gevoelen te laten blyken. Hoe inschikkelyk de bisschop van Ely voor *Henrik* en *Eduard* geweest was, meende hy de stand- vastigheid, waar van hy in deze gelegenheit betui- ging deedt, schuldig te zyn aan de eere van zyn gezantschap van Italië, waar uit hy onlangs te rug was gekomen, en in het welke hy den Room- schen stoel van wegens wylde de koninginne pleg- tig hulde hadt gedaan. Het is de zelve *Thirlebi*, die de ontwyking van *Cranmer* op eene zo medely- dende en van de wreedheit afwykende wyze hadt bygewoont. *Tonstal* was niet minder zacht- moedig, en men geeft hem dit getuigenis na, zo wel als *Heath*, dat zy beide gedurende de ge- weldplegingen van *Maria* en hare geestelykheit zich aan een zyde hebben gehouden. Deze drie kerkheeren begeerden toen gelyk gestelt te wor- den met de anderen in de weigering van den eedt van opperhoofdigheit: doch de koningin onderscheidde hen in de straffe, die zy verplicht was daar over te doen. Onder eene andere regering zou men gevoeliger geweest zyn over hunne dadely- ke ongehoorzaamheit, dan acht genomen heb- ben op het voorledene: *Elizabeth* wilde liever een tegenwoordigen misflag vergeten, en alleen hun voorleden gedrag indachtig wezen. Zy wierden inderdaadt nevens de anderen in de ge- vangenis gebragt: doch zy bleven daar niet lang in. Men deedt 'er hen uit gaan, en *Heath* leefde na dien tydt in eenzaamheit op zyn lust- huis in de provincie van Surrey, alwaar de ko- ningin hem de eer deedt van hem menigmaal te bezoeken. *Tonstal* en *Thirlebi* kregen huisvesting by *Parker*, die met hen het paleis van de aarts- bisschoppen van Kantelberg verdeelde. Men roemt

Formulier van den eedt der bisschoppen aan de koninginne.

Gedrag der Roomsche bischoppen.

1559. roemt de natuurlyke edelmoedigheid van *Heath*, die ten anderen in de befchaafde letteren bedreven en tot staatszaken bekwaam was. Getuige daar van de verkiezing, die *Maria* van hem deedt tot kancelier. *Tonstal* hadt den roem, dat hy eene uitgestrekter en befchaafder letterkunde bezat, daarenboven was hy berucht door zyne ampten en onderhandelingen binnen en buiten het koninkryk, een verdediger van de rechten van *Henrik* den VIII, en de fchryver van den briefaan den kardinaal *Polus* tegen de onrechtvaardige bezittingen der pauzen. *Thiribi* was zachtmoediger, en hadt meer behendigheid in het redder der zaken dan kloekmoedigheid om daar van het gewigt te onderschragen. Zyne gezantschappen te Rome en handelingen in het met Vrankryk geslotene vredestraktaat zyn blyken van zyne bekwaamheit. *Heath* leefde nog eenige jaren na dat hy was afgezet, en stierf gerustelyk op zyn lufthuis. De twee anderen eindigden hun leven in het paleis van Lambeth, werwaarts zy alleen verbannen waren, om het overige van hunne dagen aldaar op eene eerlyke wyze door te brengen, genietende daarenboven eene volkome vryheit.

Hoe zy door het hof gehandelt worden.

Men ontfloeg ook de andere bisschoppen uit hunne gevangenis, behalven *Bonner*, *White*, en *Wharson*, bisschoppen van Londen, Winchester, en Linkoln, drie kwalyk gezinde prelaten, en waar van de twee laatsten de koningin nog zeer kort geleden met den ban gedreigt hadden. Men weet wat de eerste was; hy muntte uit onder *Henrik* den VIII door zyne gezantschappen by den keizer, paus en koning van Vrankryk, door zyne oplopendheit onder *Eduard*, en door zyne wreedheden. Aangaande *White* en *Wharson*, zy wierden voor geleerde mannen gehouden, boven al in de Schoolfche Godgeleerdheit: doch deze netelige wetenschap hadt hunnen aardt verbittert; en het zy het daar een uitwerkfel van was, of dat het uit hunne gesteldheit voortkwam, zy waren fufachtig, zwaarmoedig en verdrietig. By *White* was echter minder hardigheid: ook hadt hy meer neiging voor de wetenschappen, die den geest vervrolyken, en maakte redelyk goede Latynfche vaarzen. Op deze drie kerkvoogden was het dat de straf viel wegens de ongehoorzaamheit van alle de weigeraars. Men vergenoegde zich evenwel met hen slechts gevangen te houden; eene behandeling, zeer verschillende van die, de welke de Roomsche geestelykheit *Cranmer*, *Ridley*, *Latimer*, *Hopper*, en zo vele andere Protestantfche geestelyken hadt doen lyden: ook verzuimt de Gefchiedenis niet, in de vergelyking, die ze maakt van twee zo tegenstrydige regeringen, den onderscheiden aardt van de twee Godsdienften aan te merken, die van *Maria* niet dan moordt inboezemende, en die van *Elizabeth* alleen tot zachtheit en tot het vergeven van geleden hoon overhellende. Daar zyn echter vericheiden, die willen, dat de koningin *Bonner* tot een voorbeeldt van hare rechtvaardigheid hadt moeten stellen: doch zy wilde veel liever een voorbeeldt van hare goedertierenheit van hem maken. In plaats van hem in rechters handen over te leveren, die hem ter doot zouden veroordeelt hebben, om dat hy door zyne al te wrede vervolgingen de wetten hadt overtreden, ontweekze behendig de rechtvorderingen, die de nabestaanden van de genen, die hy met zo veel ontmenscheheit ten vure hadt gedoemt, daar over deden: eene pryswaardige goedertierenheit, om dat de zelve niet alleen betref de verongelykin-

III Deel.

gen, de natie in het algemeen, maar de koninginne zelve in het byzonder aangedaan, wier hoofd die bloeddorstige karel meer dan eens geeischt hadt.

Wat de andere prelaten belangt, deze wierden in vryheit gestelt. Zy hadden verlof in het koninkryk te blyven, of 'er uit te gaan: doch zy en de anderen wierden afgezet. Deze straf volgde natuurlyk uit de weigering van den eedt te doen. *Patin*, *Scot* en *Goldowel*, bisschoppen van Worcester, Chester en St. Azaph, wilden liever vertrekken. Hen volgden *Mylord Morley*, en de ridders *François Englefield*, *Robert Peckham*, *Thomas Shelley*, *Johan Gage*, en eenige anderen. Daar waren ook kloosterzusters, die hen gefelschap hielden. De koningin stondt hen allen de zelve vryheit toe, door een zeer verschillend gedrag van dat van *Maria*, die het den Protestanten hadt geweigert. *Bourn*, bisschop van Bath en Wels*, *Chriftopherfon*, bisschop van Chichester, nevens *Bain*, *Ogletorpe*, *Tuberville*, en *Pole*, bisschoppen, de eerste van Lichtfield, de tweede van Carlile, de derde van Excefter, en de vierde van Peterboroug, als mede *Feknam*, abt van Westmunster, namen een besluit in hun vaderlandt te blyven, daar hen vryheit van gewisse en de vreedzame bezitting van hunne goederen vergunt wierdt. De eerste hadt de achtig van zyn bisdom verkregen; de tweede was in het Grieksch bedreven, en hadt *Eusebius* en *Philo* in het Latyn overgezet; getrouwelyk, zeggen zommigen, anderen met het vooroordeel van eenen voor zyne party zeer driftigen fchryver. Men geloof, dat zyne doot deze verwisseling was voorgekomen, en dat hy zelfs voor *Maria*, of zes weken daar na, stierf. *Bain* ging voor den hersteller van de Hebreufche tale, waar in hy te Parys onder de regering van *François* den I hooggeleeraar was geweest. De Gefchiedenis meldt den lof der anderen niet, uitgenomen dien van *Feknam*, wiens geest, geleerdheit en liefdadigheid zy pryft. Deze leefde in zeer veel achtig, en stierf in een hogen ouderdom †. Hy leed geen andere straf, wat de Vervolger van *Sanderus* ook mag zeggen, dan het verlies van zyne beneficien. Wy zullen de wyze, op welke de koningin zorg droeg van de door de afzetting van alle deze prelaten openstaande setels te vervullen, op hare order zien. Vooraf dient 'er een woordt gezegt te worden van de bezichtiging, die de tot de uitvoering van hare bevelen in verscheide bisdommen des koninkryks afgezondene gevolmachtigden deden.

De bevelen, waar mede men hen belafte, wierden op het einde van de maandt Juny gereed gevonden. Een eenig artykel hadt de opmaking daar van eenigen tydt tegengehouden, namentlyk, dat van de beelden. Wy hebben reets gefproken van de neiging der koninginne om die te behouden, het zy ze de zelve bekwaam oordeelde om de Godsdienstigheid op te wekken, of als een middel beschouwde om de Roomschegezinden en Protestanten zamen te vereenigen, en alle hare onderdanen in een en de zelve gemeenschap te zien, het welk ze hertelyk wenfchte. Doch zy ontmoette zo sterke tegenkantingen van de zyde der Protestantfche bisschoppen en Godgeleerden, dat het haar onmogelyk was de zelve te boven te komen. Men ziet nog de vertogen †, die zy de vryheit namen haar over dat punt voor te dragen, en die zy haar smeekten ten goede te duiden, naar het voorbeeldt van zo

* of van de Bide en Fontein.

† in het jaar 1585.

Bonner, *Heylin*, Afschafing der beelden.

† in de Verzameling van *Bonner* achter het II Deel van zyne Hist. der hervorminge van Engal.

1559. vele Christen vorsten, de welke een gelyken yver in den mond hunner bisschoppen hadden goedgekeurt. Zy deden hier in deel nemen de nagedachtenis van *Eduard*, haren Godvruchtigen broeder, voor welken zy wisten dat ze eene byzondere liefde hadt, en die der eerste hervormers, de welke zy in achtung hielt, haar verzonende, dat zy de beelden niet kon herstellen, zonder den roem van den eersten, die de zelve hadt doen wegnemen, als mede dien der anderen, de welke naar de afschaffing van de zelve met zo veel yver geslaan hadden, te bezwalken. Wat aangaat de redenen, waar op zy de onvermydelyke noodzakelykheit van deze afschaffing doen steunen, daar van zullen wy hier niets bybrengen: dit moet men in de byzondere Geschiedenis van de hervorming zoeken, behalven dat het geen, dat wy daar van onder de regering van *Eduard* hebben laten invloeden, voor eene herhaling zou kunnen doen doorgaan het geen wy 'er onder deze regering van zouden weten te zeggen, schoon 'er mogelyk wel iets byzonders in zou wezen. In den grondt komt het hier maar aan op het verbodt van de *H. Schrift*, het gezag van de oude kerkvaders, en op het gebruik van de eerste eeuwen des Christendoms; zo vele rechters, die, naar de Hervormden wilden, de beelden veroordelen. *Elizabeth* scheen 'er van overtuigt, en meende, dat deze redenen het moesten overhalen tegen eene genegtheit tot vergelyk, of al te staatkundige voorzichtigheit. Zy vernieuwde dan de kerkelyke wetten van *Eduard* den VI, en beval, dat de beelden uit de kerken zouden genomen worden. Mogelyk bemerkte ze, dat het geen zy in den beginne als een middel van vereeniging hadt aangezien, eene oorzaak van ergernisse en verstorng zou wezen. Zy zag het volk zo heftig tegen deze gedenktekenen van de Roomsche kerk, dat het naauwlyks de bevelen van de gevolmachtigden afwachtte om de zelve af te breken, en in zommige plaatsen verbrandde men met de beelden de pronkgewaden der priesteren, de klederen, daar zy dienst mee deden, de kerkvanden, en de andere sieraden van den ouden dienst. De koningin styfde dan alleen een handel, dien ze niet hadt kunnen beletten, zonder de hervorming, die zy wilde bevestigen, te dwarsbomen.

Bevelen van de koningin aan de geestelyken. Deze zwaarigheit weggenomen zynde, warden de orders wel haast afgevaardigt. Voor eerst verboodt de koningin daar in de geestelyken, die priesters of diakonen waren, te trouwen, zonder verlof van den bisschop van het sticht, de goedkeuringe van twee wereldlyke stedehouders, en de bewilliging van de nabestaanden van de vrouwe. Dit was om voor te komen de aanstoylyke onbehoorlykheit, die in zommige huwelyken van personen van dat karakter, onder de regering van *Eduard* aangegaan, gevonden wierdt; zo dat men minder dacht over de strafheit van het reglement te klagen, dan over het kwaad gedrag van de genen, die het noodwendig gemaakt hadden. Zy beval de kerkelyken zich te kleden naar de gewoonte van beide de hogescholen, en naar de graden, die zy daar in bekomen hadden. Dit strekte tot eene groter welvoeglykheit, om de geestelyken van de wereldlyken te onderscheiden, en om hen te waarschouwen zich zelve daar van te onderscheiden door een vroom en geregeld leven. Zy vermaande hare onderdanen den kerkdienst by te wonen ieder in zyne parochie; belastte de bisschoppen hen daar toe te verplichten, en ingeval van weigering de wederspanningen volgens de strafheit der wetten te handelen. Dit geschiedde aan den eenen kant om de God-

vrucht des volks aan te kweken, en aan den anderen om de ongeoorloofde vergaderingen te beletten. Zy verboodt den herbergiers en gasthouders gedurende den Godsdienst met opene huizen te zitten, of eenig ding uit te geven. Hier door belette ze de ontheiliging van den zondag. Zy verboodt alle personen beelden, of eenige andere gedenktekenen van bygelovigheit in hunne huizen te houden. Dus wachte ze, met deze voorwerpen van voor des volks ooggen weg te nemen, de zelve alleenskens uit hunne herten.

Daar was een ander artykel, betreffende de verscheide straffen, die men alle de Hervormden onder de voorgaande regering om den Godsdienst, het zy door gevangenis, ellende, of door de doodt hadt doen lyden. De koningin beval, dat men daar van getrouwe gedenkschriften zou opstellen; dat men de redenen van hun lyden daar in zou aantekenen, en dat men ten dien einde de openbare Registers zou doorbladeren. Haar oogmerk was de gedachtenis van hun martelaarschap te behouden, en die van hunne beulen hatelyk te maken: een oogmerk, dat zyne uitwerking hadt, en het zelts nog hedendaags heeft. By deze reglementen was een verbodt gevoegt tegen het wederzyds gebruiken van de hatelyke namen van *Papist*, *ketter*, *scheurmaker*, of *Sakramentaris*, en het drukken van eenig boek zonder privilegie. Door het eerste beveligde de koningin de rust van hare onderdanen, en door het tweede belette ze, dat men hen door oproerige boeken tot opstandt bragt. Zy beval ook, dat de openbare gebeden en Litaniën alle woensdagen en vrydagen in de kerken zouden gelezen worden; dat men gedurende het gebedt op zyne knien zou leggen, en zich buigen zo dikwils als de naam van *JESUS* zou uitgesproken worden. Dit geschiedde om de Godsdienstigheit des volks vuriger te maken, en om hen groter eerbiedt voor Godt, of een recht gevoelen van de Godheit van *JESUS CHRISTUS* door deze herhaalde tekenen van aanbiddinge in te boezemen, zonder echter dezen naam eene natuurlyke *kracht of heiligheit toe te schryven.

Achter deze bevelen volgde de verklaring van den eedt van opperhoofdigheit, zodanig als wy den zelve hebben bygebragt. Men roemde even zeer de wysheit en de goedertierenheit van de koningin, in den vlyt, dien ze aanwendde om alle dubbelzinnigheit weg te nemen, en in een voort van verdediging met haar volk te treden.

Hare leeraars sloegen den zelve weg in, en poogden de Roomschgezinden te winnen met hunne plegtigheden, zo veel zy het konden doen, na te volgen, zonder de zuiverheit van de hervorming te kwetsen. Daar van daan komt het, dat de Engelsche kerk een prachtiger dienst heeft behouden dan die der hervormde kerken in andere landen is, nevens eenige gebruiken van de Latynsche kerk: doch het gebruik daar van is onzondig, en hare gansche geloofsleer rechtzinnig. De Christelyke staatkunde van de koningin en van haren Raadt was van een gunstigen uitslag. Naauwlyks bemerkten de Roomschgezinden, dat men iets verandert hadt. Het volk, dat zich meer aan her uiterlyke vergaapt, dan acht geeft op de lere, byna de zelve sieraden aan de herders ziende, en den zelve toetsel in een gedeelte van den dienst, dacht niet om reden te vragen van het overige. Dus liepen de kerken vol van die van de eene en van de andere gezindheit, de welke zich ongevoelig vereenigden in den schoot van een zelve Godsdienst, en de Roomschgezinden maakten geen zwaarigheit het Avondmaal met de Protestanten te ontfangen.

De

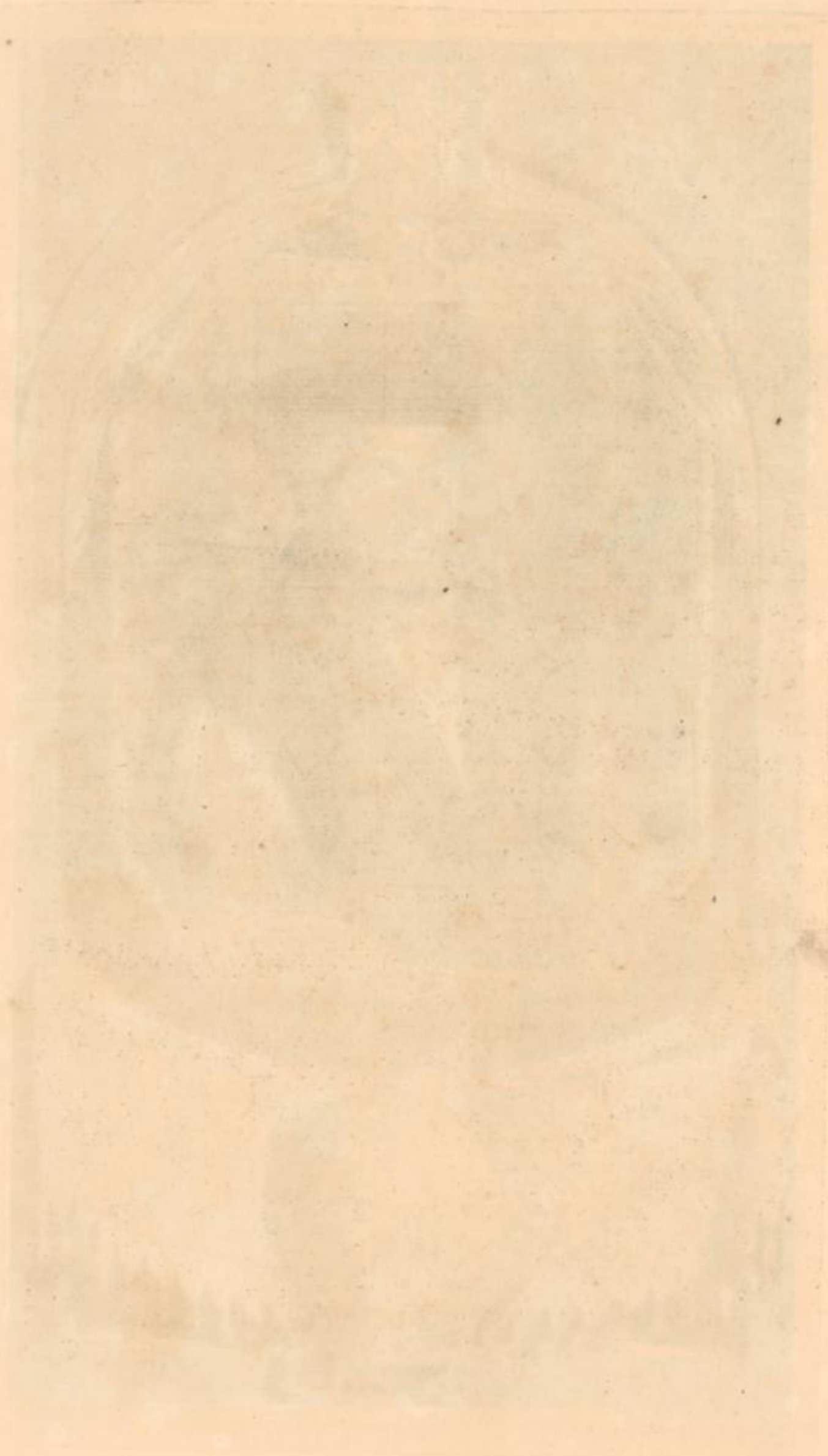
* vlyf-

que.

Dienst van de kerk van Engelandt.

* pbyf-
u.

Dicuff
an de
erk van
nge-
ndt.

Ad. v. de W. sculp.

D. a. G. sculp.

1559. Wat macht de bezichtigers van de parochiale kerken gegeven wordt.

De koningin verfelde hare kerkelyke bevelen met de volmachten en onderrechtingen, de welke ze den tot het bezichtigen der kerken afgeleide gevolmachtigden overgaf. Hare Majesteit vertoonde daar in de onvermydelyke verplichting, waar in ze zich bevondt, van zich te kwyten in de beffiering van hare staten, die haar van Godt waren aanbetrowt; zorg te dragen voor den Godsdienst, en om den waren te herstellen, de gewigtigste plicht van hare koninklyke waardigheit. Dat zy tot uitvoeringe van dit Godvruchtige voornemen gevolmachtigden hadt benoemt; dat ze de zelve gezamentlyk, of twee van hen belaste naar den staat der in hun kwartier gelegene kerken onderzoek te doen. Vervolgens verleendeze hen de macht voor een tydt buiten dienst te houden, of af te zetten de geestelyken, die deze straf zouden verdient hebben, en hunne beneficiën aan anderen te geven; de hardnekkigen met de gevangenis of den ban te straffen; jaargelden op de kerkelyke inkomsten aan te wyzen ten behoeve van de genen, die daar vrywillig van waren afgestaan; kennis te nemen van de om den Godsdienst gevangen zittende personen; hen daar uit te ontslaan, en de Protestantsche geestelyken, die *Maria* hadt afgezet, te herstellen. De op de kerkelyke inkomsten aangewezen jaargelden zagen op de geestelyken van de Roomsche kerk, die de zelve liever wilden laten varen dan de hervorming omhelzen. Dus wel verre van hen te vervolgen, gelyk hare zuster de hervormde geestelyken hadt gedaan, droeg ze in het tegendeel zorg voor hun onderhoud. Deze daadt van goedertierenheit, die de vyanden van haren Godsdienst en van haar eigen persoon uit de ellende redde, was ook een streek van hare fynste staatkunde. Hier door raakte ze de herten, zo ze de zelve niet veranderde; en de erkentenis, die zy daar over hadden, hielt hen ten minste in hunnen plicht, zo ze hunne toegenegeheit niet tot haar trok.

Uitflag der bezichtigingen.

De onderzoekingen der gevolmachtigden slaagden beter dan het hof gedacht hadt. Zy vonden weinig of geen tegenstandt in het vaststellen van den hervormden Godsdienst door het gansche koninkryk. Men telde toen aldaar 9400 beneficiën, het zy bisdommen, abdyen, of lager kerkelyke ampten. Alle omheldden den Protestantschen Godsdienst, uitgenomen vier bisschoppen, zes dekens, twaalf aartsdiakens, vyftien opperschoolvoogden, vyftig kanunniken, en tachtig parochiepriesters. De genen, die een groter getal stelden*, zeggen, twaalf dekens, veertien aartsdiakens, zestig kanunniken, en honderd priesters; waar by zy nog voegen twintig bezorgers † van de verscheide faculteiten van Oxford en Cambridge. Wat 'er van zy, het was altoos een zeer klein getal van personen, die de Roomsche kerk bleven aankleven, in vergelyking van de genen, die de zelve verlieten. Doch deze verlaters van de oude geloofslere hadden zulks slechts uiterlyk gedaan, en bleven in hun herte Roomschegezind. Hunne huichelary ging zo verre, dat zy op een en den zelve dag genoten het Sakrament op de wyze der Roomsche-Katholyken, en op die der Hervormden, en dat een van die vermoede priesters op den zelve tydt het broodt van het Nachmaal volgens den nieuwen kerkregel aan de laatsten uitdeelde, en gewyde hostien, die hy met zich hadt gebragt, aan de anderen; gelyk de geen, die *Sanderus* vervolgt heeft, ons bericht. Dit waren dan zo vele vyanden, die de hervormde Godsdienst in

* Zie de *Cronique van Illimur.*

† *Procureurs.*

zynen boezem voedde, te schromelyker, om dat zy zich dekten met den dekmantel van den zelve Godsdienst, daar zy ondertusschen alle gereed waren het hoofd op te stecken, en den eersten, die zich zou aanbieden om den hunnen te herstellen, te volgen. De koningin en haar Raadt waren des niet onbewust; en om alle snode ondernemingen te verydelen, bevytigde men zich om de openstaande setels met goede personen te vervullen. Men beschouwde de zelve niet alleen als de zulke, van welke het volk zyne onderwyzing ontfing, maar ook als zodanige, welker bescherming het zelve van noden hadt, indien het in zynen toelag wilde slagen, zo menigmaal als het oproer wilde verwekken. Het was dan hoognodig, dat die plaatsen alleen wierden bekleed door kerkvoogden, de welke het hof en den Godsdienst getrouw waten.

Thans kwam men weder tot de aanstellinge van *Parker*, dien men eindelyk noopte het aartsbisdom van Kanteberg aan te nemen; doch deze zaak bleef door zyne weigering, waar in hy volhardde, slepende tot het einde van December. Hy hadt een zeer beweeglyken brief geschreven aan *Mylord Bacon*, in welchen hy hem ernstig badt, deernis met zynen ouderdom en met zyne zwakheden te hebben; hem niet te belasten met een pak, dat hy niet kon dragen; hem in de gevangenis te doen gaan, waar in hy besloten hadt zich liever te willen laten zetten dan bewilligen in het aannemen van een ampt, dat zo ver boven zyne krachten was. Hy raadde de koningin te gelyk, een bekwaam persoon daar toe te kiezen, haar vertonende van hoe veel aangelegenheit het was, dat deze plaats bekleed wierdt door een man van verdiensten. Onder de voornaamste talenten, die men in den zelve moest zoeken, merkte hy, boven den yver en de bekwaamheit, waar van hy niet sprak, om dat hy de zelve noodwendig vooronderstelde, voor eerst aan eene waarachtige nederigheid. Dewyl 'er, zeide hy, in een prelaat niets meer te vrezen was dan de hoogmoedt en verwaandheit, de bron der nieuwigheden, die de hervorminge, byaldien zy t'eeniger tydt de rust daar van kwamen te storen, schadelyk zouden zyn. By deze eerste hoedanigheit voegde hy de standvastigheit, altoos noodzakelyk, doch voornamentlyk in een tydt, dat de Godsdienst zulke schromelyke vyanden te bestryden hadt. Eindelyk wilde hy, dat de prelaat niet beveelt ware met gierigheit, om dat de weldadigheit de ziel is van alle geestelyke deugden. Volgens deze beschryving meende de koningin zodanig een in hem zelve te vinden, en dat ze mogelyk die hoedanigheden in geen anderen zou ontmoeten, die ze zonder mistaffing in dien leeraar ontdekte. Hy kreeg dan nieuwe bevelen om aan het hof te komen; en schoon hy de koningin dien aangaande een zeer ootmoedigen brief schreef, byna met den zelve nadruk als die aan den zegelbewaarder, het mogt niet helpen; hy wierdt eindelyk na alle aangewende pogingen overreed om te gehoorzamen.

1559.

Beveling van *Parker.*

Camden. Heyin. Burnet.

Het verlof om te verkiezen* wierdt naar *Kanteberg* in de maand van July overgezonden, en hy den 1 Augusty door het volle Kapittel wetelyk verkoren. De order tot de inwyding wierdt den 9 September verleent, en gezonden aan de bisschoppen van *Durham*, *Bath* en *Wels*, *Peterboroug*, *Landaf*, aan *Barlow*, en *Scory*: het geen doedt zien, dat *Toussat*, *Bourn* en *Pale* nog in het bezit van hunne bisdommen waren. Mogelyk liet men hen daar in blyven, in hope, dat zy *Parker*, gelyk men begeerde, zouden inzegenen. Doch zy weigerden

* *Le Con-ge d'airs.*

1559. deze eerbiedt of deze toegevendheit voor de bevelen van het hof. Men voegde deze ongehoorzaamheit by de andere, en weinig tyds daar na wierden zy afgezet. Hunne weigering deedt waarfchynlyk de inwyding van *Parker* uitstellen. De zelve gefchiedde op den 17 September door den dienst van *Kitchin*, bisschop van Landaf, *Barlow*, benoemden bisschop van Chichester, *Scory*, verkozen bisschop van Herford, *Coverdale*, die den titel van Excester bekleed hadt onder *Eduard* den VI, *Holkins*, suffragaan van Bedford, *Johannes*, suffragaan van Thetford, en van *Bale*, bisschop van Osseri in Ierlandt. Doch deze laatste weigerde, na dat hy uit Duitschlandt was te rug gekomen, alwaar hy zich vyf jaren als vluchteling hadt onthouden, zyn bisdom weder aan te vaarden, en vergenoegde zich met eene kanunniky in de kerke van Kantelberg. Allen waren voor het overige bekleed met een behoortlyk karakter tot de ordeninge van *Parker*, dewyl het zeker is, dat de Engelsche kerk meer dan 200 jaren voor de hervorming † zich in de wyinge harer prelaten onverschillig bediende van bisschoppen en onderstaande bisschoppen, of suffraganen, behalven dat beide de bisschoppen van Landaf en Osseri hunne bisschoppelyke ordening door den dienst van Roomschegezinde prelaten ontfangen hadden. *Parker* wierdt ingewyd in de aartsbisschoppelyke kapel, naar het voorschrift of ceremonieel van *Eduard* den VI, dat men gedurende de regering van *Elizabeth* opvolgde, uitgenomen het gebruik van den herderlyken staf den nieuwen prelaat in handen te geven. Men ziet nog heden de akte van deze inwyding onder de handschriften van *Parker* in het collegie van het Ligchaam van Christus van de hogeschool te Cambridge*, het welk den laster van die genen doet vervallen, de welke zeggen, dat de plegtigheit in eene herberg in de straat Cheapfide † verrecht wierdt: eene vertelling, die zo belagchelyk als leugenachtig is, doch die de kwaadaardigheit van zommigen, en de ligtgelovigheit van anderen niet nagelaten hebben als eene waarheit gemeen te maken.

† Zie de Critique van Harmer.

Plegtigheit van de ordening.

* Zie de Verzameling van Barmer. † eene grote straat te Londen.

Ordening van vercheide Protestantsche kerkevoogden. * of Sandys.

Na dat *Parker* was ingewyd, wydde hy *Grindal* tot bisschop van Londen, *Cox*, die aalmoezenier van *Eduard* den VI was geweest, tot bisschop van Ely, *Horn* tot bisschop van Winchester, *Sands** tot bisschop van Worcester, *Merrick* tot bisschop van Bangor, *Jaung* tot bisschop van St. David, *Bullingham* tot bisschop van Linkoln, en *Sewel* tot bisschop van Salisbury. Dit is de gene, die wy gezegt hebben dat zeer beweeglyke klagten deedt over de wreedheden van de Roomsche geestelykheit onder de regering van *Maria*, en waar van de Geschiedenis van Engelandt spreekt als van eenen der Godvruchtighe en geleerdste prelaten van die eeuwe. *David*s

wierdt ingewyd tot het bisdom van St. Azaph, 1559. *Gueft* tot dat van Rochester, *Berkley* tot dat van Bath en Wels, *Bentham* tot dat van Coventri en Lichtfield, *Alley* tot dat van Excester, en *Par* tot dat van Peterboroug. Zommigen † ontkennen de aanstelling van dezen laatste, en zeggen, dat het *Scambler* was, die *Polus* opvolgde. De koningin gaf het bisdom van Chichester aan *Barlow*, en dat van Herford aan *Scory*.

† Zie de Critique van Harmer.

Men haalte zich zo niet met het begeven van de setels van Jork en Durham, het zy in hope om *Heath* en *Tonstal* te winnen, of uit eene byzondere achting, welke het hof voor deze twee prelaten hadt. Toen men zag, dat 'er niets van hen te verwachten stondt, en dat het gevaarlyk was deze twee setels open te laten, benoemde de koningin *Jaung* tot het aartsbisdom van Jork, werwaarts hy uit het bisdom van St. David in het begin van den jare 1561 wierdt overgebracht. Vervolgens wierdt *Bess* bisschop van Carlisle, en *Downham* bisschop van Chetter gemaakt. Dus bekleedde men de setels met Protestantische bisschoppen.

Deze kerkheeren, zich in hunne bedieninge willende kwyten, en het geen de Raadt van hunne zorgen verwachtte beantwoorden, leiden zich voornamentlyk op drie zaken toe, die zy tot voltoojing van de hervorminge noodwendig oordeelden. De eerste was eene geloofsbelijdenis van de Engelsche kerk uit te geven; de tweede, aan eene nieuwe overzettinge van den Bybel te arbeiden, met aantekeningen over de plaatsén, die zulks van noden hadden; de derde, om reglementen te maken omtrent de geestelyke vierfcharen.

De geloofsbelijdenis kwam eerst in den jare 1562 voor den dag: doch de bisschoppen zonden by voorraadt een kort begrip van de voornaamste artykelen aan alle de genen, die beneficiën hadden, met bevel van de zelve ieder zondag na Paaschen en ieder zondag na St. Michiel in hunne parochiën te lezen. Zy moesten het zelve mede doen als zy van hunne kerkelyke ampten bezit namen. Dit was een kort begrip van de geloofsbelijdenisse, onder *Eduard* den VI in het licht gegeven, waar mede in alles overeenstemde de gene, die de bisschoppen van *Elizabeth*s regering in het jaar 1562 uitgaven, gelyk wy op zyn plaats zullen zien.

Geloofsbelijdenis van de Engelsche kerke.

De overzetting van den Bybel was wel haast gereed, aangezien de zelve in den jare 1561 gedrukt wierdt. Deze vaardigheit zou ongelooftlyk voorkomen, indien men niet wist de order, die daar in gehouden, en den vlyt, die daar aan besteedt wierdt. Men verdeelde het werk onder alle de bisschoppen, die ieder een zeker getal van gewyde boeken namen, om 'er de vertaling van te doen. Zy kozen andere personen, om hen in dezen arbeid te ondersteunen, en zich in verscheide byzondere gefelschappen, of kantoren* verdelende, leide ieder der zelve zich met een onvermoeiden yver op de overzetting, die het hadt aangenomen. Deze overzettingen gedaan zynde, vergeleken zy de zelve alle met malkander, en door alle de andere overzien zynde het geen in een kantoor gedaan was, sloegen zy eindelyk de laatste handt aan dit gewigtige werk, waar van de uitgave terstondt voor den dag kwam. Om de gedachtenis der overzetteren te behouden, en den dienst, welken zy de kerke gedaan hadden, te erkennen, drukte men de voorste letters van den naam van ieder prelaat en van des zelfs bisdom aan het einde van dat gedeelte der boeken, waar van hem de overzetting was aanbevolen geweest.

Overzetting van den Bybel in het Engelsch.

* Barre; aux.

Men

1559.

Men toonde de zelve vaardigheid niet omtrent de wetten van het kerkelyk bestier, het zy men 'er met minder yver aan arbeide, of daar in groter zwarigheden ontmoette. Zelfs kwam 'er gedurende *Elizabeths* regering niets volkomentlyks van voordendag. Men gaf 'er eenige uit in den ja-re 1571, en men voegde daar in den ja-re 1597 nog een groter getal by: doch het was eerst in den ja-re 1603, in het begin der regering van *Jacobus* den I, dat men 'er eene omstandige verza-meling van zag. De bisschoppen klagen niette-min nog tegenwoordig, dat dit gedeelte van de hervorminge gebreklyk is, en dat men het bestier van de kerke van Engelandt niet weder in handen van de geestelyken gestelt heeft. De grondregels van staatkunde sryden mischien hier tegen, en men ziet selden de wereldlyke macht omtrent dit stuk in eene volkome eenigheid met die van de geestelykheit.

Zie daar op wat wyze de hervorming, die *Eduard* hadt ingevoerd, en die *Maria* meende onder den voet gelmeten te hebben, door *Elizabeth*, zonder geweld te gebruiken, herstelt wierdt. De Roomschegezinde vorsten schreven ondertuf-schen aan haar tot begunstiging der Engelschen van hunnen Godsdienst, voor welke zy van haar verzochten kerken, de welke van die der Protet-stanten mogten afgecheiden zyn. Het antwoordt van de koninginne was, *Dat de Roomschegezin-den van haar koninkryk ongelyk hadden over het ryks-bestier te klagen; dat de meesten van hen, voorna-mentlyk van die genen, die openbare bedieningen had-den gehad onder Henrik den VIII en onder Eduard den VI, de leer van de Engelsche kerk, zodanig als men de zelve thans weder invoerde, beleden hadden; dat sommigen zelfs die lere van hunne predikstoe-len, en anderen door hunne schriften verdedigt hadden; dat hunne wispelturigheid of onbestendigheid dus onver-geestlyk was, wanneer zy onder hare regering blyken gaven van een geheel ander gedrag. Zy voegde daar by, Dat ze hen niettemingunstelyk wilde handelen, zonder hen te ontruffen, noch in hunne goederen, noch in hun gewisse, waar toe ze zich door hare natuur-lyke goedheit vondt aangezet; ten anderen zeer ver-beugt zynde aan de vorsten, die haar daar omtrent verzoek deden, te doen kennen, wat acht zy nam op hunne voorprake. Maar belangende de byzondere kerken, die men voor hare Roomschegezinde onder-danen verzoekt, dat zy de zelve niet kon toestaan: haar gewisse, hare eer, en het welwezen van het gemeenbest daar in belang behoudende: haar gewisse, dewyl ze geen anderen Godsdienst hadt vastgesteld dan dien van JESUS CHRISTUS, van de oude Katholyke kerk, en van de vaders der eerste eeuwen des Christendoms: hare eer, en het welwezen van het gemeenbest, dewyl zalks zou strekken om de wet-ten omver te sloeten, die het Parlement met zo veel wysheit tot bevorderinge van eenparigheid in den Godsdienst hadt gemaakt, en de deur openen voor ver-deeldheden, de welke haar koninkryk zouden ver-scheuren. Dat al wat ze doen kon, was, verdraag-zaamheit te hebben omtrent de genen, die zich in hunnen plicht zouden bonden, en de algemene rust niet storen: waar op zy, zeide ze aan die vorsten, haar koninklyk woordt wel wilde geven.*

Zy droeg wel zorg hen toe te staan het geen zy verzochten: dit hadt een werk wezen in den grondt helpen, waar omtrent ze al zo nayverig was als omtrent hare kroon. De standvastig-heit was ten anderen in haar eene hoofd-deugd. De zelve bleek ten opzichte van haar byzonder gedrag in de weigering van in een hu-welyk te treden. Men wil, dat het in den tydt van die tusschenpraak, waar van wy zo even ge-sproken hebben, was, dat de keizer *Ferdinand*

een gezant aan haar zondt, belast met zyne brie-ven en met die van *Philips* den II, om haar te doen welgevallen het aanzoek ten huwelyk van eenen der twee zonen van den eersten, wel-ken zy zou willen verkiezen. Doch deze on-derhandeling hadt geen beter uitslag dan die van den hertog van *Feria*. De zelve liep insgelyks ten einde met de beleefdheden, die de koningin liet blyken, doende *Philips*, die toen in de Ne-derlanden was, en ter zee naar Spanje stiondt over te steken, hare havens en schepen ten dien einde aanbieden. Alle de andere bedryven van deze vorstinne rustten op de zelve onverzettelyk-heit, en hare levenswys was altoos gelykformig. Zy was niet minder onverzettelyk in het bestieren van den Staat en de kerke gedurende al den loop van hare regering, eene der langste en feldzaam-ste, die 'er ooit in Engelandt geweest is. Dus hieldt ze roemruchtig tot het einde toe staande de schone zinspreuk, dieze verkozen hadt: *Altydt de zelve*.

Het stiondt alleen aan de Engelschen om ge-lukkig te leven onder eene zo zachte en gelyk-formige regering. Doch hun onrustige aardt stoorde hun geluk, en al de wysheit van *Elizabeth* kon de bewegingen der woelachtige geesten niet voorkomen. Zy meende, dat hare onderdanen nevens haar zouden medewerken om het grote gebouw van den Protetantischen Godsdienst, dat ze gegrondvest hadt, te onderschragen, en dat 'er niets meer noch voor de hervorming, noch voor de algemene rust, te vrezen was. Zy be-droog zich, en de verstorng kwam van een kant, van welchen ze de zelve het minst verwachtte. De Protetanten, die door de vervolginge van *Maria* verdreven waren, en wier partydig-heit aangaande de kerkelyke plegtigheden † wy gemeld hebben, in hun vaderlandt te rug geko-men zynde, bragten aldaar den zelve geest van bitterheit, dien zy in de vremde gewelten had-den doen blyken. In plaats van de koningin-ne te volgen wilden zy niets lyden, dat hunne vooroordeelen kwetste in de onverschillendste za-ken, hoedanig de kerkelyke gewaden zyn. Deze oude tweespalt, dien men tusschen *Ridley* en *Hooper* hadt zien geboren worden, en met hen sterven, wierdt met meer hevigheid dan ooit weder leven-dig. De verzoening van die twee martelaren, de welke wederzyds hunne bitterheit verfoeiden, toen men hen onder de regering van *Maria* ter strafplaatse leidde, was niet bekwaam hunne na-volgers de zelve gematigheit in te boezemen. De vervolging zelf kon de genen, die gevluucht waren, niet tot andere gedachten brengen: in het tegendeel, zich in den haat tegen de plegtig-heden en gewaden van de Roomsche geestelyk-heit onder volkeren †, by welke het gebruik daar van niet gevonden wierdt, versterkt heb-bende, konden zy zich daar niet meer toe ge-wennen. De koningin hadt al hare bekwaam-heit van noden om eene scheuring te beletten, en den Staat in rust te houden.

De hertog van *Nordfolk* wierdt in dit jaar aangestelt tot algemeen stedehouder in de Noor-der provinciën, die aan Schotlandt gren-zen. *Mylord Gray*, die in *Guines* het bevel voerde toen die plaats door den hertog van *Guize* veroverd wierdt, kreeg het bestier van de gewesten, gelegen in het midden en aan het Oostende des koninkryks.

Den 21 September des zelve jaars overleedt *François Talbot*, graaf van *Shrewsbury*, de vyfde van dien tak, en liet tot erfgenaam na *Georg Talbot*, mede graaf van *Shrewsbury*, zynen eerri-gen zoon. Dusdanig verliepen de twee eerste jaren

1559.

Zin-spreuk van *Elizabeth*.
* *Semper eadem.*

Afkeer der *Pres-byterianen* tegen de bisschop-pelyke klederen.
† gedu-rende de regeringe van *Maria*.

† in *Zwitser-landt*.

Doodt van den grave van *Shrews-bury*.

1559.

† Zie de *Critique* van *Harmer*.

Geloofs-belydenis van de Engel-sche kerke.

Overzet-ting van den *By-bel* in het Engel-sch.

* *Burro-ux.*

1559. jaren van *Elizabeths* regering, waar van wy de geschiedenis voor een oogenblik zullen dienen af te breken, om weder te komen tot het vervolg der zaken van Ierlandt, Schotland, en der vreemde gewesten.

1558. 1559. 1560. Toen *Elizabeth* den troon beklom, was de graaf van *Suffex* onderkoning of Lord afgezant van Ierlandt. Zy bevestigde hem in zyn ampt, en zondt hem hare bevelen, omze te doen nakomen. De zelve beheldden viervoorname artyklen. Het eerste betrof de kontrakten omtrent de verpachtinge van landeryen, het zy wereldlyke, of geestelyke, waar van de koningin begeerde dat men, alvorens de zelve te vernieuwen, eene naauwkeurige overziening zou doen. Het tweede zag op de pachten der tollén, dieze wilde dat men zou verhogen. Het derde behelste de order, de welke men moest houden in het uitdeelen der lenen van zekere graafschappen des lands. Het vierde beval, dat de *Exchequer*, of de koninklyke schatkamer, te *Dublin* opgerecht, zich in het toekomende zou schikken naar die van *Londen*. Ten dien einde maakte men een dubbeld afschrift van de reglementen, die deze laatste opvolgde, het welk van de koningin en haren Raadt getekent, en den Lord afgezant toegezonden wierdt, om het zelve te doen nakomen. Weinig tyds daar na wierdt de graaf van *Suffex* te rug geroepen, en de ridder *Sidney* kwam in zyn plaats.

1559. De ridder *Sidney* wordt onderkoning van Ierlandt. * *Baron*. *Shane O-Neal*, Iersche heer, wie hy was. By zyne aankomst begaf hy zich naar *Donkalk*, met voornemen om aan de herstellinge van de liniën der Engelschen te doen arbeiden, en schreef *Shane O-Neal*, die zich omtrent zes mylen daar van daan op een van zyne landhoeven onthieldt, dat hy by hem moest komen. Dit was die *O-Neal*, die zynen broeder *Matthews*, vryheer * van *Dungannon*, omgebracht, zynen vader gevangen gezet, en vervolgens bezit van het graafschap van *Tirone* genomen hadt, onaan gezien de begeving, die de vader daar van aan zynen zone *Matthews* hadt gedaan, en de welke door *Henrik* den VIII was bekrachtigt. De knagingen over zyn misdryf, en de vrees voor straffe lieten hem niet toe te gehoorzamen: ten anderen was hy beducht, zich de wapenen van den onderkoning op den hals te halen, den welken hy niet in staat was te wederstaan. Hy redde zich uit deze verlegenheit door eene beleefdheit. Hy deedt den ridder *Sidney* verzoeken gevader te wezen over een kindt, waar van zyne vrouw in de kraam was bevallen, menende, dat de hoedanigheit van gevader den onderkoning omtrent hem gunstig zou maken, en dat, byaldien hy de leenbezitting van het graafschap niet kon bekomen, hy de onweersbui, die hy gereed zag op hem neder te vallen, ten minste zou ontwyken. Zyne list gelukte hem. *Sidney* kon dit gevaderichap niet afstaan. Hy stelde in den beginne daar eenige zwaarigheit in, ter oorzaak dat de geen, die hem daar toe verzocht, in een dadelyken opstandt was: doch alles wel overwogen hebbende, meende hy, dat de dienst van hare Majesteit vereischte te veinzen, en dat het beter was, dezen wederspannigen weder tot zynen plicht te brengen door zachte dan door geweldige middelen. Na de plegtigheit van den doop, die door eene heerlyke maalydt gevolgt wierdt, gaf de onderkoning *O-Neal* te kennen, dat hy zich vrywillig moest onderwerpen, zonder af te wachten, dat men hem daar toe dwong, en het graafschap aan hem overgeven, dat een leen was van de kroon, waar aan het zelve door de doodt van zynen vader en den moordt van zynen broeder ver-

vallen was. *O-Neal* antwoordde, dat het graafschap door 's lands wet †, de welke men moest opvolgen, en niet die van Engelandt, hem toebehoorde, en dat noch zyn vader, noch *Henrik* de VIII het zelve hadden kunnen begeven tot zyn nadeel; dat die van het landt hem voor hunnen wettigen heer volgens gewoonte erkent hadden; en dat hy zyn recht wilde handhaven, waar van hy niet hadt kunnen berooft worden noch door een onrechtvaardigen vader, noch door een bastaardt, of opgeworpen broeder, noch door den koning zelf, wiens macht niet boven de wetten ging. De ridder *Sidney* paste daar weder op, dat *O-Neal* zyne redenen voor de rechtbank der koningin moest brengen, en niet voor de zyne; dat hy de zelve zeer aannemelyk vondt, en niet twyffelde, of hare Majesteit zou hem in zyne zake doen triomferen. Hy voegde daar by, dat hy hem vermaande in gehoorzaamheit te blyven, de koningin door een openbaren opstandt niet te vergrammen, en alles van hare goedertierenheit te hopen, zo hy anders zich de zelve niet onwaardig maakte. *O-Neal* verzekerde hem daar van, en zy scheidden met een wederzydich vergenoegen.

In de maandt van Augusty van het zelve jaar kwam de graaf van *Suffex*, die ridder van den *Kouffebandt* was gemaakt, weder in Ierlandt, met den tytel van Lord stedehouder †, of Lord afgezant *, verscheide uitdrukkingen, doch die byna, gelyk elders gezegt is, de zelve betekenis hebben. Zyne lastbrieven betroffen I. De bezettingen, de welke men bragt op 326 ruiters, 864 voetknechten, en 300 land-soldaten †; II. Den koorn-voorraadt voor de krygsbenden, welken men aanwees op de voorraadhuiizen van de zcefteden; III. De zorg, die het hof nam voor de provincie van *Ulster*, wenshende, dat men de zelve met Engelschen bevolkte, en dat men weder nam de plaatsen, die de Schotten aldaar te onrecht in bezitting hadden genomen. Door het vierde artikel wilde het hof, dat *Mak-Carty-More*, een van de voornaamste hoofden der stammen, zyne landgoederen erkende onderworpen te zyn aan de wetten van Engelandt, naar het voorbeeldt der graven van *Tomond* en *Clanrikard*; dat het naaste Parlement, het welk in Ierlandt stondt gehouden te worden, zich zou schikken naar de willekeuren van het laatste in Engelandt gehoudene Parlement aangaande het staatsbestier en den Godsdienst, en dat men inde bestiering van de graafschappen van *Leix* en *Offali* acht zou nemen op het voordeel van de koningin, en der zelve inwoners zou trachten te verligten.

De eerste zorg van den Lord afgezant was het Parlement te beroepen. De opening daar van geschiedde op den 12 January te *Dublin*, en des zelfs zittingen eindigden den 12 February. Alles wierdt aldaar verrecht naar de begeerte van het hof. De koningin wierdt 'er erkent voor opperbestierster in het wereldlyke en het geestelyke, zonder dat eenig: vreemde mogendheit recht hadt zich daar mede te bemoeien. Men herriep 'er de akten der Parlemen ten, gehouden onder de regering van *Philips* en *Maria*, die den Protestantschen Godsdienst veroordeelt en de kerkelyke opperhoofdigheit afgeschafft hadden. Men beval, dat alle de amptenaren des koninkryks dien aangaande den eedt zouden afzeggen, en dat de genen, die zulks weigerden, van hunne ampten, het zy kerkelyke, of wereldlyke, zouden afgezet worden. Men stelde de zelve straf, als het Parlement van Engelandt hadt gedaan, tegen de begunstigers van eene vreemde mogendheit. Men schikte

1559. † de wet. *Tunisfris*.

De graaf van *Suffex* komt weder in Ierlandt. † Lord *Lieutenant*. * Lord *Deputé*. † Men noemde de zelve *Kernas*.

1560. Parlement te *Dublin*.

1560. schikte zich ook naar de akte, die aangaande den kerkregel was opgesteld, als mede naar die, de welke de pausselyke jaargelden aan de kroon weder gaf. Men beval, dat de aartsbischoppen en bisschoppen door de prelaten des koninkryks zouden gewyd worden, gelyk onder *Henrik den VIII* en *Ednard den VI* gebruikelyk was geweest.

Ontle-
ning der
Ierische
bischop-
pen.

De Protestantische geschiedenschryvers van Ierlandt merken, van deze inwydinge sprekende, aan, dat de Roomschegezinden de zelve uitvlucht daar omtrent niet konden maken, als zy omtrent de Engelschen deden, om dat alle hunne prelaten de ordening ontfangen hadden door den dienst van aartsbischoppen, of bisschoppen, werkelyk in bediening zynde, en welker karakter niet in twyffel wierdt getrokken; dat dus *Thomas Lan- kaster*, Protestantisch bisschop van *Kildare*, en *Cass*, bisschop van *Limmerik*, door *Brown*, aartsbischop van *Dublin*, en de eerste Protestantische prelat van Ierlandt, gewyd waren, die het zelf gedaan was door *Craumer*, aartsbischop van *Kantelberg*, en door de bisschoppen van *Rochester* en *Salisbury* onder *Henrik den VIII*. Dat *Bale*, bisschop van *Osseri*, door drie Roomschegezinde bisschoppen was ingewyd, en dat *Lossus*, benoemde aartsbischop van *Armach*, in den jare 1562 door *Curcin*, Roomschegezind aartsbischop van *Dublin*, gewyd, en in den jare 1567 in dat aartsbisdom, opengevalen door den affandt, dien *Curcin* daar van gedaan hadt, wierdt overgebragt.

Om weder tot het Parlement te komen, dat zyne zittingen hieldt, des zelfs laatste akte was die van de vernietiging van het prioraat van *St. Jan van Jeruzalem*, gemeenlyk bekend onder den naam van *Kilmainan*, dat het aan de kroon hechte. De kardinaal *Polus* hadt het door den paus op het einde van het jaar 1557 weder doen oprichten, en zyne bulle was door de opene brieven van *Philips* en *Maria* bekrachtigt: doch dit was niet voor langen tydt. *Messingberd* was daar van de laatste prior. Hy was by de komst van *Elizabeth* tot de kroon in vrende landen gevluht, en stierf wel haast daar na in zyne vrywillige ballingschap. Zodañig was de staat van Ierlandt in de eerste jaren van de nieuwe regering, zo geruust als Engelandt en met de zelve gemakkellykheit van den Roomschen tot den Protestantischen Godsdienst overgaande.

Terwyl Engelandt de vrede in zyne koninkryken genoot, verloren Schotlandt en Vrankryk, die des zelfs rust hadden willen storen, zelfs de hunne door de verdeeldheden van hunne eige onderdanen. De Schotische Protestanten, eene zamenzwering ontdekt hebbende, die hunne goederen en hun leven dreigde, zochten heul, om zich daar voor te dekken, onder de bescherming van *Elizabeth*, en deze vorstin, zich zelve daar mede gedreigt ziende, was aansonts gereed zich met hen te vereenigen. Voor dat wy dit bondgenootschap beschouwen, moeten wy een stap te rug doen, en het verhaal der zaken van Schotlandt sedert de doot van *Maria*, koninginne van Engelandt, weder opvatten.

Door dit afderven was het, gelyk wy elders * gezegt hebben, dat de reis der gezanten, welke de Staten van Schotlandt aan den Dauphin zonden, om hem de kroon te brengen, geftaakt wierdt. Zommigen † voegen daar by, dat de Schotische Protestanten den prior van *St. Andrews* en den grave van *Argile*, hoofden van dit gezantschap, vertoonden, dat door hun vertrek de Godsdienst bloot zou gestelt worden voor de wreedheden van de Roomsche geestelykheit, en dat die twee groten, zich latende overtuigen, voorwendfels

III Deel.

vonden om hunne reis uit te stellen. Hoe het zy, dit is zeker, dat de krakeelen over den Godsdienst ondertusschen weder begonnen waren, en dat de strafuitvoeringen tegen de Hervormden de gemoederen verbittert hadden. Een schryver †, die de zaken van naby, en als uit den mond heeft van den konnestabel van *Montmorenci*, in wiens dienst hy toen was, verhaalt ons, dat de beroerten na het vredesverdrag van *Cateau toernamen*; dat dit de eerste vrucht van eene zo schadelijke vrede was, en dat de koningen van Vrankryk en Spanje het aldaar meer toeleiden op de uitroeying van de kettery in gansch Europa, dan om de rust van hunne koninkryken te bevorderen. Zy hielden dezen aanslag, wel is waar, gedurende de onderhandelingen geheim, en vonden niet raadzaam daar van in het verdrag iets te doen blyken: doch zy konden zulks in het voorbericht niet verzwynen, by het welke zy verklaarden alleen met elkander vereenigt te zyn, om de kerk van de ketteryen, welke de zelve benevelde, te bevryden, en om zich in staat te stellen van eene algemene kerkvergadering te houden. De kardinaal van *Lotharingen*, dien men dezen vondt toeschryft, schreef daar over in uitdrukkelyke bewoordingen aan de regentinne van Schotlandt, zyne zuller. Hy deedt haar zonder bewimpeling weten, dat het oogmerk van den koning zynen meester en van *Philips den II* was vuur en staal te gebruiken om de Protestanten uit te roeien in alle de plaatsen, daar zy hen zouden kunnen aantasten, vermanende deze vorstinne mede te werken tot de uitvoering van dit besluit, het welk men ook aan den aartsbischop van *St. Andrews* met gelyke aansporingen bekend maakte.

De Geschiedenis geeft de regentinne dit getuigenis na, datze niet wreed was. Zy hadt ten anderen verpllichting aan de Protestanten van Schotlandt, die zich opentlyk voor haar verklaart hadden, en zy hadt de zelve gaarne willen beschermen. Zy geliet zich ten minste zo: doch het stont niet in hare macht. Het was te vergeeffsch, datze de geestelykheit vertoonde, datze, de zelve in hare bescherminge genomen hebbende, haar koninklyk woordt diende gestand te doen, wildeze haren goeden naam geen schandvlek aanvrywen; dat het ten anderen te duchten stont, dat zy, zich aldus verlaten ziende, zich in de armen van de vyanden van den Staat mogten werpen. De Roomschegezinde bisschoppen en groten, zeer verheugt zynde den toeleg van Vrankryk en Spanje te vernemen, antwoordden, dat men geen tydt moest verliezen, en dat men, voor dat de kettery meer krachten ontfing, zich moest haasten de zelve te verdelgen, en het koninkryk daar van te zuiveren.

Hunne woede was reets gebleken * aan een oud priester, *Wouter Mill* genaamt, de welke al lang voorheen de hervorming omhelst hebbende, niet alleen ophieldt de Misse te doen, maar zelfs de Protestantische leer predikte op verscheidene plaatsen van het platte landt. Men beval hem zyn gevoelen af te zweren: doch hy weigerde zulks; weshalven hy voor een ketter wierdt verklaart. De overigheit wilde evenwel de geestelykheit in het uitvoeren van het vonnis niet behulpzaam zyn. Zy vonden zelfs noch beul, noch koorden: de aartsbischop moest beide beschaffen. Een van zyne huisbedienden boodt zynen dienst aan tot deze droevige verrechtiging, en de aartsbischop leende de koorden. *Mill* dus ter strafplaats geleid zynde, zonder van de overheit veroordeelt te wezen, wierdt op de plaats van *St. Andrews*, na de omstanders vermaant te hebben belydenis te doen van de zuiverheit des Eu-

1558.

† *Melle-ville*.

De Schotische Roomsgezinden zoeken de Protestantische party uit te roeien.

Spott-wood. Burnet. * in September.

1559. de wet. *Tausifris*.

De graaf van *Suffex* komt weder in Ierlandt. † *Lord Lieutenant*. * *Lord Deputy*. † Men noemde de zelve *Kernas*.

1560. Parlement te *Dublin*.

Lesley. *Thuanus*. De Gedenkschriften van den ridder *Melle-ville*. *Burnet*. 1558. * op het einde der regering van *Maria* fol. 225. † *Lesley*.

1558.

angeliums, verbrand, Godt dankende voor de genade, die hy hem deedt, van voor de verdediging van zyne waarheit te mogen sterven, en niet ophoudende zyne barmhertigheid aan te roepen, tot dat de vlam hem verftikt hadt. De inwoners van de ftadt zagen hem als een martelaar aan; en fteten byeen zamelende ter plaatfe, daar hy verbrand was, reichten zy een foort van gedenkteken voor hem op. De rondom den houtftapel fttaande prieffters in het tegendeel fineten de fteten omver, de welke de burgers ten tweede male verzamelden. Dit kraakeel duurde langen tydt, zonder dat men van deze of gene zyde moede wierdt, de eenen van dit gedenkteken op te rechten, ende anderen van het omver te werpen, tot dat de overigheid zich daar mede bemoeiende de wacht zondt, en allen deedt henen gaan.

Deze ftrafoeffening was van dien uitlag niet, als de biffchoppen gemeent hadden. Wel verre van den Hervormden een fchrik aan te jagen fchenen de zelve daar door gemoediger en ftouter te worden. Wy hebben verhaalt * op wat wyze zy andere ellendigen de handen der geeftelyken ontrukten, en de wraak, die zy genomen hadden over de geweldnaryen van die bloeddorftige prelaten, met den ommeegang van St. Gilsteet met al te veel woede op hun beurt, en in eene beweging, die men niet kan pryzen, te ftoren. De koningin vergaf hen nochtans dezen oproer, en maakte een foort van vergelyking van de wederzyds geledene fmaadheden. Zy ftondt zelfs, op het verzoek van den prior van St. Andrews en van den grave van Argile, den Hervormden eene provifionele oeffening van hunnen Godsdienst toe, gevende hen verlof Godt in hunne tale te dienen. Doch de geeftelykheit verplichtte haar wel haast haar woordt weder in te halen, het zy, datze het alleen gegeven hadt, gelyk een fchryver † zegt, in het oogmerk om de Proteftanten om den tuin te leiden, of datze, gelyk een ander † verzekert, daar toe door het hof van Vrankryk, waar van zy hen de orders deedt zien, gedwongen was. Hoe het zy, de graaf van Glankairne haar daar omtrent zeer ootmoedige vertogen doende, zeideze: *Het zy u en uwe leeraars lief of leed, al predikten zy een weinig zuiverder dan de andere predikers, zymoenen alle weggejaagt worden.* En dewyl de afgezondenen ftonden op haar gegeven woordt, hernamze: *De vorften zyn geen flaven van hun woordt, en niets verplicht hen het zelve na te komen, dan in zo verre het met hun belang overeenkomt.* Een grondregel van een fchryver *, maar die voor een grote fchelm gehouden wordt. De ftrengheit der regentinne deedt haar geen vrucht. De Hervormden, meer vergramd dan verflagen, lieten niet af, en hadden de ftouthheit van tegen haar te zeggen, dat zy op dien voet zich geloofden vry te zyn; dat, vermitsze hen aan de wreedheit hunner vyanden overleverde, zy ontheft waren van de gehoorzaamheit, de welke zy haar, onder de natuurlyke en vooronderftelde voorwaarde van hare befcherminge, gezwooren hadden, datze van haren kant niet kon ontbreken, zonder hen te noodzaken tot de veiligheid van hunne perfonen door de middelen, die de Voorzienigheid hen daar toe zou verfcchaffen, te voorzien.

Men zegt, dat de koningin, verwondert over het wakkere antwoordt van de afgezondenen, genegenheit genoeg hadt om de wegen van zachtheit weder in te ftaan; maar datze daar van wierdt afgetrokken door de tyding, de welke ze ontving, dat die van Perth † de nieuwe geloofsleer ombelst hadden, en daar openbare belydenis van deden. Zy klaagde daar over aan Mylord Ruth-

wen †, beftierder van de ftadt, hem bevelende deze vergaderingen te doen ophouden; zich meefter te maken van den hervormden predikant, en den zelve haar toe te zenden. *Ruthwen* antwoordde, dat hy geen macht over de zielen hadt, om de confcientien van het volk te dwingen, en liet den leeraar ontfnappen. Zyn antwoordt en daadt gaven het hof genoegzaam te kennen, dat hy zelf van de party der genen was, die het zelve voor ketters hieldt, en dit was eene nieuwe oorzaak van gramschap voor de koninginne. Zy zag, dat haar gezag niet goldt, en meende, om het zelve weder te herftellen, datze met trotschheit moest fpreken. Zy liet dan een algemeen gebodt afkondigen aan alle deze Proteftantfche vergaderingen, van het aanftaande Paafchfeest te vieren naar de wyze van de Roomfchgezinden: doch niemandt gehoorzaamde haar. Zy dagvaardde vervolgens alle de predikanten om voor haar te verfcynen in het landfchap Sterling. Zy begaven zich derwaarts, zo wel verfelt zynde, dat de koningin bevreesd wierdt; zo datze toevlucht nam tot den ridder *Areskin*, een van de genen, die den grave van Glankairne verfelt, en een groot aanzien in de party hadt, hem verzoekende al dat volk weder naar huis te zenden, met belofte van alle de proceduren te zullen opfchorten. Deze ridder deedt het geen ze begeerde: doch zy kwam niet na het geen ze beloofd hadt, en verwees de predikanten, die niet verfcynen waren. *Areskin*, over dezen handel verwondert, ging heimelyk uit Sterling; en zich naar Perth begeven hebbende, deedt hy den Proteftantfchen adel, die nog aldaar vergadert was, daar van verflag, hen ronduit te kennen gevende, dat zy niet dan dodelyke orders hadden af te wachten van eene vorftinne, die zich niet ontzag haar woordt te breken, en niet dan een onverzoenlyken haat tegen hen hadt.

Meer was 'er niet van noden om hen gaande te maken. Een kraakeel, het zy met voorbedachtheit, of bygeval, tuffchen eenen van hunne predikanten en een Roomfch prieffter maakte de gemoederen, die reets alle geneigt waren de wapenen op te vatten, voort verhit. *Knox*, een jong Proteftantfch, doch welsprekend predikant, hadt eene zeer levendige predikatie gedaan, na het eindigen van de welke de groten het middagmaal waren gaan houden. Het volk was in de kerk gebleven, en een prieffter voor den dag gekomen zynde om de Miffe te doen, houdende een grote fchildery in de handt, waar op verfcheide Heiligen waren afgebeeld, meenden de Hervormden, dat zulks gefchiedde om met hen te fporten. Zy hielpen hunne leeraars, handgemeen met den prieffter, die, zeide men, een wangflag gaf aan eenen van de oplopendfte, die hem laftiger viel dan de anderen. Toen hieldt men geen maat meer, het grauw, zich aan zyne wraakluft overgevende, verbryfelde de beelden, smet de altaren omver, en met de zelve vervoerdheit naar de kloofers der Francifkanen en Jakobynen lopende, reichten zy daar de zelve wanorders aan. Zy flechten nog een Karthouzer kloofter met zo veel vaardigheid, dat 'er in minder dan tweedagen naauwlyks het minfte kenteken van overbleef. Het vuur eens aangeftoken zynde floeg al voort, en die van Cupre, in de provincie van Fiffe, gingen op de zelve wyze te werk met de Roomfche kerken. Een toeleg, die zo doorgezet wierdt, maakte al de gramschap der koninginne gaande. Zy zwoer daar over wraak te nemen ten koste van het bloedt der burgeren van Perth, en van de verwoefftinge van hunne ftadt, dieze, gelyk zy zeide, wilde in de afche leggen.

Het

* op het einde der regering van Maria.

† Thuanus.

† Melville.

1559. Aanmerkelyke taal van de regentinne tegen de Proteftanten.

* Machiavel.

De koningin wil niet dan den Roomfchen Godsdienst dulden. † of St. Johnston.

Thuanus.

De Proteftanten raken in beweging.

1559.

Het was zo ligt niet te doen dan te zeggen. Schoon de lieden van aanzien de woede van het graauw niet goedgekeurt hadden, meenden zy, dat het hof hen niet van de wraak zou uitzonderen; zo dat het eene noodzakelykheit was zich by de schuldigen te voegen, en zich te zamen ten oorlog te bereiden. Zy trokken dan al hunne macht byeen, en hunne troepen wierden bevonden te bestaan uit 7000 man, met den onderstandt van den grave van Glankairne, die hen 'er drie duizend hadt aangebragt. Toen moest de koningin of overwinnen, of hare gevoeligheit ontveinzen. Zy hadt by zich den prioor van St. Andrews, dien wy voortaan graaf van Murray zullen noemen, en den grave van Argile, beide Hervormden, doch die haar niet hadden willen verlaten, in hope van de zaken tot een vergelijk te brengen. Het was door hunne tusschenprake, datze met de eedgenoten in onderhandeling tradt, die van hunnen kant benoemden *Cunningham*, graaf van Glankairne, en den ridder *Areskin*. Men hadt de voorwaarden wel haast vastgesteld. Men kwam overeen, dat de troepen van weérzyden zouden afgedankt worden; dat de koningin binnen Perth zou mogen komen, doch alleen om daar uit te ruiten, en zonder Franche krygsbenden in de stad te brengen; dat voor het overige de zaken zouden gebragt worden in het aanstaande Parlement, ten einde de zelve aldaar wierden afgegaan. De graven van Murray en van Argile bleven waarborgen van het verdrag. Het wierdt nochtans niet beter nagekomen dan de andere traktaaten. Op den derden dag dat de regentin binnen Perth was gekomen, maakte ze daar eene algemene verandering; be-roofde zommigen van hunne bedieningen; zondt anderen in ballingschap; benoemde nieuwe magistraatspersonen, en heritelde de priesters in alle de kerken. Dit gedaan zynde keerde ze weder naar Sterling. Zy meende, datze zich dus van eene plaats moest verzekeren, die haar van de uiterste aangelegenheit was, als gelegen zynde in het midden des koninkryks, die men door het gemak van de rivier, de welke der zelve muren beïpoelt, en van een groten koophandel, ter oorzake van de welgelegenheit van de haven, alwaar de schepen gedurig konden binnen lopen, van tydt tot tydt ligtelyk kon voorzien van mondkoelt en krygsbenden. Dus haalde het staatsbelang het nogmaals over tegen de trouwe van het traktaat. De koningin bevondt 'er zich slecht by, en verloor toen eens voor al de personen, die haar in de party van het eedgenootschap nog eenigzins toegedaan waren geweest. De graven van Murray en Argile vielen haar af, en voegden zich by de anderen.

Verdrag van de regentinne met de Protestanten.

Zy breekt het zelve.

Zendt om hulp by het hof van Vrankryk.

De Gedenschriften van Melleville

De regentin, de macht der eedgenoten duchtende, hadt een bode aan den Dauphin en aan de jonge koningin, hare dochter, gezonden, om hen van deze bewegingen kennis te geven, en met een bystandt van het hof van Vrankryk te verzoeken. Haar afgezonden hadt in last te vertonen in wat gevaar het koninkryk was door de heerschzucht van *Jacobus Stuart*, graaf van Murray, den welken zy beschuldigde naar de kroon te staan, en zich te bedienen van het voorwendfel van den Godsdienst om daar toe te komen. De Raadt van den Allerchristelyksten koning vondt goed de regentinne den verzochten bystandt spoedig toe te zenden: doch de konneftabel van Montmorenci, wiens gevoelen de koning boven dat van alle anderen stelde, raadde dien vorst alvorens in Schotlandt te doen overgaan den ridder van Melleville, om de ware geschapenheit der zaken te onderstaan, en by zyne te rug komst maatregels te nemen, die met het

III Deel.

belang van beide de kronen overeenkwamen. Alvorens te vertrekken deedt hem de konneftabel in des konings tegenwoordigheit deze aanspraak, die Melleville zelf aanhaalt, nevens het antwoordt, dat hy 'er op gaf, en wat uitflag zyne reis hadt.

Uwe koningin, zeide de konneftabel, zich naar dezen Schotischen edelman kerende, is op het punt van hare kroon te verliezen. De staatzuchtige graaf van Murray heeft onder voorwendfel van zynen Godsdienst de wapenen opgevat, maar inderdaadt met toelag om zich meester van de kroon te maken. Dit is ten minste het geen dat hof daar omtrent scribesyt. De koning heeft daar over niet met den kardinaal van Lotharingen en den hertog van Guize geraadpleegt. Hun bloedverwantfchap met de jonge koninginne doet hen te scribelyk voortgaan: zyne Majesteit heeft bunne voorbarigheit gemerkt, en doet my de eer zich in het bestier van deze zake op my te verlaten. Des konings oogmerk is niet om oorlog met de Schotten te voeren, byaldien men de rechten van de koninginne zyne seboondochter, zonder tot dit uiterste te komen, kan bewaren: maar by heeft besloten veel liever alles te wagen dan te dulden, dat men haar van den troon sleet. Voor dat hy zyde kiest, begeert hy de ware oorzake van de onlusten van Schotlandt te weten: of het is, dat de staatzucht van den grave van Murray de zelve verwekt, dan of men de genen zelfs, die 'er over klagen, moet beschuldigen. De heer van Oisfel is haastig, oplopend, en te partydig; boedanigbeden, die onbekwaam zyn tot het bestieren van eene moedige natie, en die met ongeduld een vremd gezag verdraagt. Ik weet ten anderen, dat de regentin het aan hare onderdanen gegeven woordt niet zeer beiliglyk gehouden heeft. Maak u waardig om in Schotlandt over te gaan, en, zonder Oisfel, of de regentinne opening te geven van een last, dien de koning wil dat zy geheim zult houden, zo denkt u daar in te kwytten met de getrouwheit, die zy zodanig een meester schuldig zyt. Verlies geen tydt; want zyne Majesteit zal uwe te rug komst afwachten, om zyn besluit te nemen. Verneem naauwkeurig naar de ware beweegreden van het opratten der wapenen door de Schotische Protestanten, en of het de staatzucht of de Godsdienst is, die den grave van Murray aan hun boofdt stelt; of zy over Oisfel, dan over de regentinne klagen; of zy bunne wettige koninginne willen getrouw zyn, dan of zy alleen verzoeken, dat Oisfel te rug geroepen worde, en dat men bunnen Godsdienst dulde.

Melleville, deze onderrechtingen ontfangen hebbende, ging terstondt te sloop, en kwam in Schotlandt in den tydt, dat beide de partyen onder de wapenen waren. De regentin deedt hem grote klagten over de oproerigheit der Protestanten: doch hy wilde uit den eigen mond van Murray weten wat 'er van was. Hy ging dan by hem, verfelt van een persoon van verdiensten, en in wien deze heer een volkomen vertrouwen stelde. Hy vertoonde hem

De konneftabel van Montmorenci raadt den koning van Vrankryk den oelag van Schotlandt af.

Ealnavet.

De graaf van Murray rechtgen.

1559. *gentinne zelf hadt ter herte genomen; het burwelyk verzocht van de koninginne met den Dauphin, ten nadeele van den koning van Engelandt, en nog onlangs de koninklyke sieraden van Schotlandt verzorgt voor den eersten. Hy voegde daar by, Dat de regentin vergenoegt hadt gescheenen over alle zyne diensten, ter tydt toe, datze door den afgezonden van Frankryk * tyding hadt bekomen van de op het kasteel van Cateau geslotene vrede, dat by sedert dien tydt hadt bemerkt, datze hare gewone openbertigheit niet meer aan hem hadt laten blyken, en dat by deze verandering nergens anders aan wist toe te scrijven dan aan de raadgewingen van den kardinaal van Lotharingen, haren broeder. Voor het overige, vervolgde hy, is 'er niets bekwaam my te doen wankelen in de getrouwheit, die ik de koninginne, myne wettige souvereine, en den vorst, haren echtgenoot, schuldig ben. Ik zoek hunne kroon niet tot my te trekken, en ik ben gereed de zwaarste proef van myne onschuldt te geven, die men my zal kunnen afvorderen. Dat men my uit myn vaderlandt verbanne, ik bewillige daar in, en dat men my in Frankryk of elders in ballingschap zende, zo men my anders verzekering doet van de vryheit van myn gewisse, en het genot myner goederen.*

Zodanig was het antwoord van Murray, waar na Melleville genoegzaam achtte onderrecht te wezen, en zynen weg door Engelandt nam om weder naar Frankryk te keren. Op deze reize was het dat hy de ontmoeting hadt van den Engelschen edelman, van wien hy vernam de nieuwsgierigheit, die Henrik de VIII gehad hadt, om de tovenaars raad te vragen wegens het noodlot zynere kinderen, gelyk wy elders † hebben aangehaalt.

Hy vondt, wederin Frankryk komende, Henrik den II overleden, en den konneftabel gevoelig geraakt over het verlies van een meester, dien hy zo tederlyk beminde. Kort na dien tydt begaf hy zich aan het hof van den keurvorst van de Palts, met brieven van voorschryvinge van den konneftabel. Doch dit behoort niet tot onze Geschiedenis, waar van wy den draadt weder moeten opvatten.

Het leger der regentinne was zwak. Zy kon weinig meer tellen dan op de Fransche krygsbenden, die slechts twee duizend man uitmaakten, zich niet durvende betrouwen op de Schotten, de welke de hertog van Chatelleraut † gebodt, die haar ook wel haast verliet. De misnoegden in het tegendeel hadden meer dan zeven duizend man, alle onvertzaagde krygslieden, die besloten hadden te overwinnen, of te sterven; en verwachtte de regentin bystandt uit Frankryk, hare vyanden hoopten op de hulpe van Engelandt.

De zelve was hen door Elizabeth, die zy 'er om verzocht hadden, beloofd, bevoegt zynde, gelyk zy meenden, naar het voorbeeldt van de regentinne, om vromdelingen in het koninkryk te brengen. Zy vertoonden Elizabeth, wat belang zy hadt om hen by te staan tegen de algemene vyanden van hunnen Godsdienst, en deze vorstin liet zich daar toe niet lang verzoeken. Behalven het algemene belang hadt zy een byzonder, dat haar niet minder ter herte ging. Het hof van Frankryk hadt in eene te Parrys plechtig gehoudene vergadering de koningin Dauphine voor koninginne van Engelandt, Schotlandt en Ierlandt doen uitroepen. Het zelve hadt haar daarenboven de wapens van deze drie koninkryken doensannemen, diemen gegraveert hadt op het vaatwerk van deze vorstinne, en gestikt op hare tapyten en andere behangfels: overvloedige redenen om Elizabeth de wapenen te doen opvatten. Zy beloofde dan krygs-

volk aan de eedgenoten, en wy zullen zien, datze haar woordt hieldt. Dit was de eerste gevoeligheit, dieze liet blyken over den door de koninginne van Schotlandt; of liever door de hertogen van Guize, oomen van deze jonge koninginne, gemaakten toeleg op de rechten van hare kroon. Voor het overige deedt de staatkunde haar eerder werken dan de spyt over den geleden hoon. Zy kende den aardt der Franschen; eene woelachtige, heerschezuchtige en machtige natie, die geen drie jaren zonder oorlog kon blyven, endie geen meer tydt van noden hadt om haar verlies te boeten, hoe groot het zelve ook zou mogen zyn, en dat het goed was haar te vriendt, doch geenzins tot nabuur te hebben. Dit was het zeggen van den keizer Valentinianus, de welke al in zynen tydt dit oordeel van de Franschen gaf. Elizabeth hadt het zich eigen gemaakt, en zeide, dat het tot Engelandts veiligheid strekte niet te dulden, dat zy een voet in Schotlandt zetten.

De Protestanten, van deze hulp verzekert zynde, wierden 'er te trotscher op. Zy doorliepen de provincie van Fiffe van het eene einde tot het andere, allerwegen de beelden en altaren uit de Roomsche kerken wegnemende; keerden van daar weder naar St. Andrews, alwaar zy het zelve deden, zonder dat de aartsbischop, die naar Falklandt vluchtte, zich daar tegen dorst verzetten; voorkwamen de regentin, die zich meester van Cupre zocht te maken, en omcinglede haar leger. Men zegt, datze toen erkende hoe veel 'er den vorsten aan gelegen is hun woordt te houden, de schaamte, van meer dan eens aan het hare ontbroken te hebben, haar niet toelatende van verdrag te spreken, het eenigste middel ondertusschen om hare zaken, dieze onherstelbaar zag, weder in staat te helpen. *Wat zekerheit, zeideze, kunnen lieden, die zo dikwils bedrogen zyn, in myne beloften stellen? en hoe ten anderen met hen te handelen, zonder dat Frankryk, wiens troepen zy my zullen dwingen te rug te zenden, daar in deel hebbe?* Terwylze aldus tusschen vreeze en twyfelmoedigheid dobberde, zette het heir der eedgenoten zyne overwinningen voort, trok naar Perth, verjoeg daar uit den Roomschegezinden bestierder, dien 'er de koningin hadt ingedrongen, en herfelde aldaar den hervormden*, de welke van haar was afgezet. Van daar gingen zy naar Scone, dat zy verbrandden, vergramt zynde over den moordt van eenen van hen, dien de inwoners tegen het gegeven woordt hadden doen sterven; bemachtigden Sterling en Lithgo, en vertoonden zich voor de poorten van Edenburg, waar in de regentin zich met hare beste manschap geworpen hadt. In dezen toestandt van zaken ontvingze de tyding van het overlyden van Henrik den II, dat haar eene nieuwe oorzaak van bekommernis baarde. Zy was derhalven zeer verheugt het door den hertog van Chatelleraut en den grave van Douglas bewrochte bestandt aan te nemen. Men kwam overeen, Dat, in verwachting van de besluiten van het Parlement, tegen den 4 January des volgenden jaars vastgesteld, niemandt in zyn gewisse, noch Godsdienst, waar van men de vrye oeffening zou hebben, zou gedwongen worden; Dat men geen bezetting in Edenburg zou leggen; Dat de geestelyken hunne beneficien vreedzame-lyk zouden genieten; Dat men de Roomsche kerken niet zou aanraken, en de regentinne weder ter handt stellen al het huisraadt, dat men uit het koninklyk paleis hadt geligt.

Deze vorstin, door de ondervinding van het voorledene geleert, zegt de Fransche geschiedenis-

† in het begin van Marjas regering.

Speerwood. Cambden. Burnet. Thuanus. † Hamilton, graaf van Aran.

Elizabeth ondersteunt de Schotsche Protestanten.

Oorlogen in Schotlandt tusschen de twee partyen.

* Ruthwen.

Augustus.

1559. nischryver *, besloot dit traktaat beter na te komen, danze de voorgaande gedaan hadt. Zy deedt het echter niet, het zy uit eige onbestendigheid, ofdatze daar toe door Vrankryk wierdt aangezet, waar van de nieuwe koning, volstrektelyk geregeert wordende door de oomen van de koningin van Schotland, zyne gemalinne, de Protestanten wilde verdrukken. De regentin hadt 'er wel haast berouw van: doch men vergaf haar dezen laatsten mislag geenzins, en het kostte haar het regentschap, daarze van berooft wierdt.

François de II, gemaal van de koningin van Schotland, onderscheut de party der Schotsche Roomsgezinden.

Cambden. Boban.

François de II, opvolger van *Henrik den II*, liet meer drift blyken dan hy om de Schotsche eedgenoten te verdelgen. Wy hebben gezien, dat *Henrik*, het zy uit eige beweging, of door den konnestabel *Montmorenci* aangezet, beslooten hadt de beroerten van Schotland door zachte middelen te stillen, en den Protestanten voldoening te geven. Zyn opvolger was ganseh anders gezind, nemende gene andere maatregels dan de gene, welke de oomen van de jonge koningin, zyne echtgenote, hem inboezemden. Onbek waam zynde om zelf te regeren, zo ter oorzaak van de zwakheit van zyn verstant, als van zyne al te jonge jaren, volgde hy blindelings hunne gevoelens. Zy toonden zich zelf als verwoed tegen *Elizabeth*, wiens afgezant zy by alle gelegenheit smaadheit aandeden. Hy was het voorwerp geworden van hunne spotternyen. Men deedt hem altoos opdisschen in schotels, waar op de wapens van Engelandt nevens die van Schotland gegraveert waren; het graauw schoot met inaphanen op de wanden van zyne kamers; de grootpior, een der *Guizen*, zondt een bediende van dezen afgezant opentlyk naar de galeien. *Trochmorton*, dit was de naam van den afgezant, bragt daar over zyne klagten aan het hof van Vrankryk, en sprak uit de borst: doch de hertog van *Guize* stondt de zaak voor, en sprak met geen minder hevighheit. Men verzocht 'er op eene zeer slaauwe wyze verschoning van by den afgezant, en de zaak bleef daar by. Het was op de aanrading van deze vyanden van *Elizabeth* dat *François de II* tegen alle de Hervormden van Schotland tierde en bulderde, en dat hy en de koningin zyne echtgenoot vinnige brieven schreven aan den grave van *Murray*, hem beschuldigende van oproerighheit en kettery, hem verwytende zyne ondankbaarheid, en hem met eene voorbeeldige straf dreigende, indien hy niet weder tot zynen plicht keerde, met alle de anderen daar toe te brengen. *Murray* liet zulks niet onbeantwoord: doch hieldt zich echter binnen de palen van eerbiedt, en rechtvaardigde zich, zonder olopheid te laten blyken. Na betuiging gedaan te hebben van zyne gehoorzaamheit, verzekerde hy vaardig te wezen daar van zodanig een proef te geven, als hunne Majesteiten hem zouden afvorderen, behoudens dat zulks geschiedde zonder benadeeling van zyn gewisse. Hy gaf de zelve verzekeringen, onder de zelve voorwaarden, voor alle, die van zynen aanhang waren.

Hy laat hen troepen en bezendingen toekomen.

Dit was de toelag van het hof van Vrankryk niet. Het hadt zyne bedreigingen doen achtervolgen van een hoop krygsbenden van twee duizend man, die het aan de regentinne zondt, onder het geleide van *la Brosse*, een man van aanzien en verdiensten, maar die het huis van *Guize* ganseh was toegedaan. De bisschop van *Amiens*, sedert zo bekend onder den naam van kardinaal *Pelleve*, nevens eenige leeraars van de *Sorbonne*, versleiden deze troepen, als of Vrankryk teffens

de geestelyke en wereldlyke wapenen wilde gebruiken, en slechte gedachten hadt van de Schotsche geestelykheit, die ook inderdaadt zeer onwetende was. Deze kroon slaagde niet zeer gelukkig in hare bekeeringen, noch in hare krygsverrehtingen. Eenigen tydt daar na scheepde de marquis van *Elbeuf*, een der broeders van de regentinne, zich in met nieuwe troepen: doch het onweër noopte hem weder in de havens te lopen, daar hy uit gezeilt was. Zommigen willen evenwel, dat een gedeelte der schepen, die hy geleide, aldaar met vier duizend man aanlandde. Het is ten minste zeker, dat *Martignac*, die voor hem met duizend soldaten in zee was gestoken, de zelve aldaar gelukkig aanbragt.

De regentin, door dezen bystandt stoutter geworden, verbrak het bestandt, en deedt een bevelschrift tegen de eedgenoten, die zy beschuldigde van het koninkryk in rep en roer gezet te hebben, afkondigen. Zy verklaarde echter vergiffenis te zullen verlenen aan alle de genen, die de wapenen zouden nederleggen, maar dat 'er geen genade voor de hardnekkigen zou wezen. Men antwoordde haar door een ander manifest.

De hertog van *Chatelleraut* was toen in het leger der eedgenoten, zich hebbende laten overtuigen door de redenen en door het voorbeeldt van den jongen grave van *Aran*, zynen zone. Deze jonge heer hadt de vlucht genomen uit *Chatelleraut* (a), in de provincie van *Poitou*, alwaar order lag om hem te vangen, en als een ketter te handelen, ter oorzaak van eenige al te vrye woorden, die hy tegen den hertog van *Guize*, of den marquis van *Elbeuf*, broeder van dezen hertog, rakende den Godsdienst gezegt hadt. Men beschuldigt de *Guizen* op zyn leven en op dat van den hertog van *Chatelleraut*, zynen vader, die zy aanzagen als twee hinderpalen om de kroon van Schotland machtig te worden, toegelegt te hebben. Zy telden weinig op het leven van de jonge koningin, hunne nichte, eene vorstin van eene zwakke gesteldheit; maar de *Hamiltons*, die 'er de naaste erigenamen van waren, baarden hen bekommernis; en de Godsdienst, naar men wil, was slechts het voorwendsel van de heerschezucht van den hertog van *Guize* in de moeielykheit, die hy den jongen grave van *Aran* verwekte.

Deze laatste, weder in zyn vaderlandt gekomen zynde, voegde zich by de eedgenoten, na den hertog van *Chatelleraut*, zynen vader, heimelyk gezien te hebben, dien hy aanmaande de party der regentinne te verlaten. Hy deedt het, en bevondt zich aan het hoofdt van alle de oppersten van het Protestantische leger, toen zy hun verdedigingschrift opstelden, by het welke zy zich ontlasten van het onheil van den oorlog op de regentinne. Zy verweten haar, datze zich het koninklyke gezag onder den billyk schynenden tytel van regentinne onrechtvaardig hadt aangematigt, en het zelve ten nadeele van den Godsdienst en het algemene best misbruikt hadt. *Wesbalden* zy, verbeeldende de Staten en gebore regenten des koninkryks, waar over zy, by afwezigheit van hunne wettige vorsten, het opzicht hadden, haar schuldig verklaarden van den oorlog zonder het gezag der wetten begonnen, de vreemdelingen ingeroepen, eene onbepaalde macht geoeffent, de munt vervalscht, de vrye steden verdrukt, en alle de traktaten verbroken te hebben. Om deze redenen verklaarden zy haar vervallen te zyn van het regentschap, en ontzielden haar het bestier tot aan het naaste Parlement.

Na deze wederzydsche hevigheden dacht men niet

D 3

(a) *Spotswood* zegt, dat hy nog gevangen zat in het Bosch van *Vincennes*.

1559.

Ontkoming van den hertog van Chatelleraut.

Cambden.

De Staten van Schotland zetten de regentia van het bestier af.

dat 1559.

Oorlogen in Schotland tusschen de twee partyen.

* *Ruchwen*.

Augustus.

1559. niet anders dan op oorlog. De eedgenoten begaven zich naar Sterling, en de regentin kwam weder te Edenburg, daar zy den Roomschen Godsdienst herstelde. Tot dien tydt toe hadt *Elizabeth* den Protestanten slechts in algemene bewoordingen geantwoord; maar dewyl de zelve vreedden onder het getal hunner vyanden, die door Vrankryk met al des zelfs macht wierden ondersteunt, te zullen bezwyken, deden zy op nieuw eene bezending aan hare Majesteit, en vertoonden haar, dat indien zy niet wilde, dat de Franschen meester van hunnen Godsdienst en van hunne vryheit zouden worden, zy hen vaardig diende te hulp te komen. Het was wel gevaarlyk in een bondgenootschap te treden, dat haar Vrankryks vyandichap op den hals moest halen; maar het was nog gevaarlyker de hervorming in Schotland te laten verdelgen door de wapenen van eene natie, die zich door dit koninkryk een weg zou openen om den zelve vervolgens in Engelandt te komen uitrocien.

1560. Het verdrag wierdt dan te Barwik den 27 February door den hertog van Nordfolk, in den name der koninginne, en den grave van Maitlandt, in den name van den hertog van Chatelleraut en het Schotse eedgenootschap, gesloten. De voorwaarden van het zelve beheliden: Dat de koningin de misnoegde Schotten, van welke de hertog van Chatelleraut het hoofd was, in hare bescherminge nam, ten einde om de voorrechten en vryheden van het Schotse ryk te herstellen; Dat dit verdrag zo lang zou duren als het huwelyk van de koninginne van Schotlandt met den koning van Vrankryk, en een jaar daar na; Dat *Elizabeth* de zamenverbondenen zou ondersteunen, om gezamenlyk alle de Franschen uit Schotlandt te verdryven, en dat zy geen vrede met de zelve zou maken, zonder dat dit ter uitvoeringe gebragt, en Schotlandt ten eenemaal in vryheit gestelt was, waar na de Schotten zouden voortgaan onder de gehoorzaamheit van hunne natuurlyke en wettige koninginne te leven; Indien de Engelschen enige plaats of sterkte in Schotlandt kwamen te veroveren, zou de zelve of geslecht, of in handen van den hertog van Chatelleraut gestelt worden, en zy zouden daar geen nieuwe mogen aanleggen; Dat de zamenverbondenen de koninginne *Elizabeth* ten allen tyde zouden byspringen, het zy in Engelandt, of in Ierlandt, naar zy hunne hulpe mogt van noden hebben; Dat de hertog van Chatelleraut en zyne bondgenoten de koninginne, ten blyk van hunne goede mening en tot verzekering van dit verbondt, gyselaars zouden geven, de welke in Engelandt zouden bewaart worden zo lang als het huwelyk van hunne koninginne met den Franschen vorst zou duren; En tot besluit betuigden de zamenverbondenen hunne koninginne getrouw te zullen blyven en te gehoorzamen in al het gene niet streedt tegen hunne vryheden en de rechten of wetten van het koninkryk.

In den tydt, dat het verdrag gesloten wierdt, deedt *Elizabeth* eene verantwoording af kondigen, om zich tegen Vrankryk te verontschuldigen. Zy vertoonde daar in met den opslag, dat haar oogmerk geenzins was tegen het bondgenootschap hier twee kronen aan te gaan. Zy klaagt vervolgens over den toeleg, gemaakt door de koninginne van Schotlandt op de hare, die den tytel en de wapens van de zelve hadt aangenomen: doch zy zegt, datze de schuld daar van legt op de prinsfen van Lotharingen, hare oomen, staatzuchtige prinsfen, die eerder aan hunne eige grootheid arbeiden dan aan die van hunne nichte, wier jonkheit zy misbruikten. Zy voegt daar by, dat indien

Vrankryk, of liever de hertogen van Guize, zich 1560. dekkende met den naam van Vrankryk, de troepen, die men in Schotlandt hadt doen overgaan, wilden te rug roepen, zy de hare derwaarts niet zou zenden; dat de beroerten dus wel haast gestilt zouden wezen; datze verzekert was, zo anders deze vrede prinsfen zich niet met het ryksbestier bemoeiden, dat het Parlement de algemene rust zou herstellen, en dat het gezag der wettige souvereinen door eene eenparige bewilling van die van de natie zou erkent worden. Het hof van Vrankryk, door de *Guizen* bestiert wordende, wachtte zich wel zo gematigde raadgevingen te volgen: want des zelfs eige geschiedenischryvers ^{† Mezeray.} verzekeren, dat de troepen van die kroon order hadden, na de wederspanningen van Schotlandt overheert te hebben, in Engelandt over te gaan, om het zelve voor de koninginne *Maria* te bemachtigen. Dit hof zondt echter een afgezant aan *Elizabeth*, namentlyk *Montluk*, bisschop van Valence, die men meende dat haar aangenaam zou zyn, als zynde een man, die geen vyandt van de hervorming was. Het is die prelaat, waar van wy onder de regering van *Eduard* dikwils gewag hebben gemaakt. Hy boodt *Elizabeth* aan Calais weder aan haar over te geven, indienze de eedgenoten wilde verlaten. Doch zy antwoordde met gelykmoe-digheid, dat haar minder aan eene geringe visschersplaats dan aan de rust van Groot-Brittannië gelegen was. De *Guizen* zelf, hunne wraaklust ontveinzende, zonden *de Seurre*, ridder van Maltha, aan haar, en *Philips* de II deedt de afgezanten, die van zynent wegen te Londen hun verblyf hielden, ten zelve einde werken. Alle deze staatsbedienaars sloegen de handen in een, om van *Elizabeth* te verkrygen, datze hare troepen, die reets naar Schotlandt in optocht waren, te rug riep. Hunne pogingen waren vruchteloos. Zy, standvastig in hare besluiten zynde, zeide hen ronduit, datze de zelve niet te rug zou doen komen, dan na dat Vrankryk de zyne hadt te huis geroepen.

Men zegt, dat de afgezant van *Philips* haar onder den duim heeft aangezet by haar stuk te blyven. Zy hadt ook van hare zyde dien vorst door Mylord *Montaigne* doen vertonen, dat het niet minder van het belang van Spanje dan van dat van Engelandt was de Schotse eedgenoten te ondersteunen; dat hun verbondt alleen tot een bolwerk diende tegen de heersichzucht van de *Guizen*, de welke, ziende de zwakheit van *François* den II, en de jonkheit van de koninginne, zyne echtgenote, toeleiden om zich meester te maken van de kroon van Vrankryk, en om die van Schotlandt daar aan te hechten; datze die vereeniging niet konden bewerken, zonder het eedgenootschap, dat de Schotten gemaakt hadden, om hunne vryheit te handhaven, te doen vervallen: maar ook, dat men het eedgenootschap niet kon verlaten, zonder Schotlandt aan de macht van Vrankryk bloot te stellen. Op deze zo verstandige bedenkingen is het mogelyk geweest, dat *Philips* op zyn beurt zynen afgezant te Londen last gaf, de koninginne aan te moedigen in het besluit, van de eedgenoten by te staan, te volharderen.

Gedurende deze onderhandelingen volvoerden de wederzydiche krygsbenden de orders, die men haar gegeven hadt. Mylord *Gray* was Schotlandt ingetrokken aan het hoofd van zes duizend voetknechten en twee duizend ruiters, en hadt *Leith* belegert. De Engelschen wierden in een aanval met verlies te rug gedreven: doch kregen eene verster-

Elizabeth komt de Schotse Protestanten te hulp, en voorwaarden van dit verbondt. *Alla Publ. Tom. XV. fol. 569.*

Zy doet de beweegredenen daar van afkondigen.

† Mezeray.

Cambden. Burnet.

Fraai antwoordt van *Elizabeth* aan den Franschen afgezant.

Cambden.

Vervolg van de onlusten van Schotlandt.

1560. sterking van twee duizend man, die de hertog van Norfolk hen toezondt, met belofte van eene aanzienlyker, indien het van noden was, hen aanmanende het beleg niet op te breken. De stad wierdt ter zelve tydt van den zeekant bezet, om den invoer te beletten. Ondertusschen zondt *Elizabeth*, op de aanhoudingen van *Moutluk*, *Cecil*, geheimichryver van Staat, en *Wotton* in Schotlandt, om een vergelyk te bewerken; maar de regentin overleedt eer dat het verdrag kon gesloten worden.

Zy was op het kasteel van Edenburg ziek geworden, en zich naby haar einde gevoelende, begeerdeze, dat eenige groten van beide de partyen in hare kamer zouden komen. De zelve binnen gelaten zynde, vermaandeze hen tot verzoening, en om de vrede in het koninkryk te herstelen; deedt betuiging van de toegenegenheit, dieze altoos voorhenen voor de gansche Schotsche natie gehad hadt: zy raadde hen vervolgens het bondgenootschap, dat zy zo plechtig met Vrankryk, door het huwelyk van hunne koninginne, gemaakt hadden, te onderhouden, en deze voorliinne, hunne wettige souvereine, getrouw te zyn. Ze voegde daar by, dat zy, om de rust van het koninkryk te verzekeren, ten spoedigste alle de Engelsche en Fransche troepen moesten afsdanken, uit vreeze, dat de zelve, aan de lucht van Schotlandt gewennende, begeerte mochten krygen om zich aldaar neder te zetten, en haar gezicht naar de groten wendende, zeideze: *Het is uw plicht, Mylorde, zorg te dragen voor het vaderlandt; gy zyt 'er de beschermer van, en des zelfs welwezen hangt af van uwe bevrediging.* Zy wierdt weemoedig na het eindigen van deze woorden, waar van hare tranen het vervolg afbraken. Zy hervatte hare aanspraak, alleen om de genen, dieze misdaan hadt, te verzoeken, dat zy het haar wilden vergeven, gelykze ook van ganscher herte vergaf den genen, die haar beledigt hadden. Ter zelve tydt deedtze alle de groten naderen, en omhelsde de zelve, gevende hare handt aan de anderen, en ieder tot schreien bewegende. Zommigen * zeggen, datze met een hervormd leeraar † begeerde te spreken; datze hem den staat van hare ziele ontdekte; over verscheide dingen met hem redeneerde, en hem verzekerde, datze hare behoudenis alleen verwachte van de doot en verdiensten van **JESUS CHRISTUS**. Dus stierf deze koningin, wordende beklagt om hare wysheit, rechtvaardigheid en zachtmoedigheid, en die wegens het ontbreken aan hare woorden eer medelyden dan haat verdiende. De zachtheit en oprechtheit waren hare natuurlyke deugden; de strafheit en onrechtvaardigheid wierden haar ingeblazen door heerschezuchtige bloedverwanten, waar voorze te veel toegevendheit hadt, en door een vrend hof, wiens staatsdienars haar gedurig bybleven. Alle de geschiedenischryvers verzekeren, dat hare regering gelukkiger zou geweest zyn, indien het zelve met hare geneigtheden gelykformig was geweest, en dat men geen binnenlandsche oorlogen gedurende haar regentschap in Schotlandt zou gezien hebben. Zy zeide zelf, dat, indien men haren raadt hadt gevolgt, de algemene rust wel haast herstelt zou geweest hebben. Haar lyk wierdt naar Vrankryk overgebracht, en in het klooster van St. Pieter van Rheims, door de zorgen van hare zuster, die 'er abdis van was, en van den kardinaal van Lotharingen, haren broeder, die welke hare uitvaart prachtig hielden, begraven.

Het vredesverdrag wierdt kort na hare doot

gesloten (a), als of het 'er de vrucht van was geweest. Mogelyk hadden hare vermaningen de gemoederen daar toe geneigt, en haar Christelyk einde de herten van beide de partyen geraakt. Het schieen zels, dat zy acht hadden genomen op hare laatste woorden in de voorwaarden van het verdrag, waar in gevolgt wierdt het geen ze hen wel het meest hadt aanbevolen, namentlyk, dat de vrende troepen het koninkryk zouden ontruimen. Hoe het zy het verdrag, wierdt tusschen de afgezondenen van *Elizabeth* en die van *François* den II en *Maria*, de welke zich met de eedgenoten in het byzonder niet wilden inlaten, de zelve voor wederspannige onderdanen houdende, te Edenburg gesloten.

De voornaamste voorwaarden, de Schotten betreffende, waren de volgende: Dat de Franschen binnen twintig dagen uit Schotlandt zouden vertrekken, en in Engelsche schepen naar hun landt overgevoert worden; Dat de stad Leith aan de Schotten weder zou ingeruimt, en der zelve vestingwerken, als mede die van de stad Dumbar, zouden geslecht worden; Dat 'er eene bezetting van zestig Franschen op het kasteel van Dumbar, en eene andere van even zo veel manschap op het eilandt Leith zou blyven; maar dat zy de wetten van Schotlandt zouden onderworpen zyn, en het geenzy benodigt waren met haar geldt betalen (b); Dat de koning en koningin van Vrankryk en Schotlandt eene algemene vergiffenis zouden doen afkondigen, de welke het Parlement, dat met hun goedvinden in deaanstaande maandt van Augusty stondt beroepen te worden, zou bekrachtigen; Dat de koning en koningin geen geweldt of belediging, tegen hen gepleegt, zullen herdenken, of wreken, en dat, ten blyk daar van, de hertog van Chatelleraut, en de andere Schotsche groten in het bezit van hunne goederen in Vrankryk, welke hen gedurende de onlusten zyn afgenomen, zullen heritelt worden; Dat de aanzienlyke ampten van het Schotsche koninkryk, als die van kancelier, van schatmeester, en andere, niet dan aan inboorlingen van het landt, als mede aan gene geestelyke, maar alleen aan wereldlyke perionen, zullen gegeven worden; Dat Schotlandt, gedurende de afwezigheit van de koninginne, zou bestiert worden door een Raadt van twaalf personen, de aanzienlykste van het koninkryk, van welke hare Majesteit zeven, en de groten van het ryk vyf zullen benoemen; Dat de koning en koningin, volgens de wetten van het koninkryk, door hunne voorzaten getrouwelyk opgevolgt, geen oorlog zouden beginnen, noch vrede maken, zonder bewilliging der Staten; Dat geen der Schotsche groten eeng krygsvolk zou mogen verzamelen, vrende troepen in het koninkryk laten komen, of andere diergelyke dingen ondernemen, dan in gevallen, door de wetten toegestaan, of met kennisse en goedvinden van den Raadt, als mede van den koning en de koninginne; (c) Dat, betreffende de zaken van den Godsdienst, en de andere bezwaarnissen der Schotten, door het aanstaande Par-

(a) Zy overleedt den 20 Juny, en het verdrag wierdt gesloten in het begin van July.

(b) *Thuanus* zegt, dat dit welstaanshalven geschiedde, en om de eer van Vrankryk op te houden, op dat het niet zou schynen, als of de Franschen uit het landt waren weggejaagt.

(c) *Speerwood*, die, als fol. 29 is aangemerkt, zegt, dat de jonge graaf van Aran, zoon van den hertog van Chatelleraut, in Vrankryk nog gevangen zat, stelt hier eene afzonderlyke voorwaarde, by welke hy wil dat zyne ontlaging bedongen wierdt.

1560. Vredesverdrag tusschen de twee partyen bewerk door de afgezondenen van Elizabeth.

Buchananus Spottwood III boek, bladz. 147 enz.

Deftige redenen van de regentinne voor hare doot.

* Spierwood, Burnet, † Vallet of Villot.

Haar Christelyk affterven. Hare loffelyke hoednigheden.

60.

Mercey.

Cambden. Gurnet.

Fraai antwoord van Elizabeth aan den Franschen afgezant.

Cambden.

Vervolg van de onlusten van Schotlandt.

1560. Parlement zekere personen zouden benoemt en aan hunne Majesteiten gezonden worden, om hen de zelve behoorlyk voor te dragen.

De voorwaarden van het verdrag, welke de koningin *Elizabeth* raakten, behelsden: Dat de koning en koningin van Schotland in het toekomstende noch den tytel, noch de wapens van Engelandt en Ierlandt zouden voeren; Dat alle openbrieven en andere akten, tot hier toe afgevaardigt onder deze tytels, zouden verandert of vernietigt worden; Dat de Engelschen Schotlandt zouden verlaten binnen den zelve tydt, als den Franschen daar toe gestelt was; Dat alle andere verschillen tusschen deze kronen door wederzydsche gevolmachtigden, die te Londen zouden te zamen komen, zouden worden afgedaan, en dat, ingevalle het de zelve niet konden eens worden, de koning van Spanje tot middelaar en scheidsman zou verzocht worden. Dit was de inhoudt van het verdrag van Edenburg, waar van in het vervolg dezer Geschiedenis meer dan eens gewag wordt gemaakt. Ondertusschen doet het eerste der laatstgemelde artykels zien, dat het hof van Vrankryk voor *Elizabeths* wraakzucht vreesde, aangezien het zelve by een plegtig verdrag een recht liet gelyk, dat het zich met zo veel fierheit hadt aangematigt, en waar van des zelfs afgezanten in de vredehandeling van Cateau geweigert hadden afstandt te doen.

De Engelsche geschiedenischryver * bedient zich nog van twee andere artykels, die naderhandt zwaarigheit baarden. Hy zegt, dat men vooraf vaststelde de bekrachtiging van het traktaat van Barwik, die van het traktaat van Cateau tusschen Vrankryk en Engelandt, en van het zelve traktaat tusschen Engelandt en Schotlandt. Hy voegt daar by de slechting van de sterkte Aymouth en de bevestiging van de koningin met hare onderdanen. Vrankryk weigerde in de bekrachtiging van het traktaat van Barwik te bewilligen, ende koningin van Schotlandt nam een voorwendfel uit de andere artykelen om dat van Edenburg niet te bekrachtigen. De voorwaarden wierden den 8 July getekent, en weinig tyds daar na trokken de Engelschen en Franschen uit Schotlandt. De laatsten gingen in de schepen, die de koningin *Elizabeth* hen bezorgt hadt. De bisschop van Amiens en *la Brosse* namen hunnen weg door Engelandt, van waar zy, na de te rug komst van de schepen, die de troepen hadden overgevoert, naar Vrankryk overstaken.

1558. Het stondt in Vrankryk, dat de beroerten van Schotlandt verwekt hadden, thans ook slecht geschapen. Het scheen, dat het traktaat van Cateau de kwalen van buiten alleen genezen hadt, om die van binnen te verergeren en ongeneslyk te maken. Wy hebben de voorwaarden, die met de gevolmachtigden van *Elizabeth* waren vastgesteld, boven aangehaalt. De gene, die tusschen Spanje en Vrankryk gesloten wierden, behelsden: Dat beide de koningen de oude traktaten bevestigden, en aan malkander wedergaven het geen zy elkander sedert acht jaren hadden afgenomen; Dat de koning van Vrankryk den hertog van Savoje zou wederom geven alle de plaatsen, die hy veroverd hadt, doch behoudens zyne rechten, voor welkers zekerheit, en in verwachting, dat de zelve zouden geregelt worden, hy in bewaring hieldt Turin, Pignerol, Quiers, Chivas, en Ville-neuve-d'Ast. Hy stondt den Genuezen af het geen hy hadt in het eilandt Corsika, en aan den hertog van Florence het geen hy in het Toskaansche bezat. De huwelyken van *Margareta* van Valois, zuster van *Henrik* den II, met den hertog van Savoje, en van *Elizabeth* van

Vrankryk, zyne dochter, met den koning van Spanje waren als de zegels van het verdrag. Men gaf den hertog tot een bruidschap drie honderd duizend goude kronen, en vier honderd duizend aan *Philips* den II, tot huwelyksgoed van zyne gemalinne. Het volk, dat nooit voordeel uit den oorlog trekt, verblydde zich over de vrede. De konneftabel van Montmorenci en de maarschalk van St. André, die de zelve van noden hadden, om hun aanzien te herstellen, betuigden daar over eene byzondere blydschap: de *Guizen* alleen morden daar tegen. Zy vonden hunne verheffing in den oorlog, waar in hen tot dien tydt toe alles gellaagt hadt, en waar door zy een groten roem hadden behaalt. Zy vreesden, dat de zelve gedurende de vrede en door de wederkomst van den konneftabel, een schromelyken tegendinger, die het van hen won in des konings gemoedt, mogt verduistert worden. Dus konden zy zich niet stil houden, en tot voorwendfel nemende de eer van Vrankryk, maakten zy een groot geschreeuw over het nadeel, dat het zelve door een zo schandelyk verdrag leedt, waar by die kroon, gelyk zy zeiden, negentig plaatsen verloor, voor St. Quentin en twee slinkneften, Han en le Catelet.

Het was onder begunstiging van deze kraakeelen dat Spanje zyn fortuin op den ondergang van Vrankryk zocht te vestigen. De vrede, die het met deze kroon gesloten hadt, maakte het zelve daar over niet minder nayverig, en men zag in het zelve jaar het verschil, dat Spanje in den jare 1557 wegens de voorzittinge tegen Vrankryk begonnen hadt, tusschen de afgezanten van beide de koningen te Venetië herleven.

1559. Doch niets was Vrankryk schadelyker dan de oorlog om den Godsdienst, een ander gevolg van zyne rampspoedige vrede met Spanje, en van den snoden toeleg van die vrede mogendheit. Byna het ganiche koninkryk was toen met de lere der Hervormden ingenomen. Daar was geen provincie, zegt de Fransche geschiedenischryver *, geen stad, geen genootschap, of men vondt 'er, die de hervorminge aankleefden. De lieden van den tabbaardt, de geleerden, zelfs verscheide leden van de Roomsche geestelykheit waren 'er door bekoort, en de strafocffeningen deden der zelve aanhangers aangroeien, in plaats van de zelve te verminderen. Het Parlement van Parys was 'er verbaast over, en nam gematigder raadslagen, het zy het dit gedrag Christelyker of staatkundiger meende te zyn: doch de koning, die zulks niet goedkeurde, begaf zich naar het Parlement, en deedt terstondt twee Raadsheeren, genaamt *du Bourg* en *du Faur*, in verzekering nemen; zondt twee andere, nevens een voorzitter †, naar de Bastille, ende deedt 'er nog naar drie zoeken, de welke hy met de zelve strengheit wilde handelen: doch deze verburgen zich ‡. Zyne doot belette hem verder te gaan. De zelve viel drie weken na deze daadt door een zeer seldzaam toeval voor. Het hof dacht niet dan op blydschap, gansch gedompelt zynde in de vreugdebedryven over het huwelyk van *Elizabeth* van Vrankryk met *Philips* den II, dat door een gemachtigde op den 27 Juny geviert was. De steek-en kampipelen wierden by die gelegenheit niet vergeten, en *Henrik* de II, die deze oefeningen beminde, hadt renbanen doen maken van het koninklyke paleis der Tournelles af, tot aan de Bastille toe. Hy verscheen daar in met voordeel gedurende drie achtereen volgende dagen, en stondt zelfs vaardig om 'er op het einde van den derden dag uit te treden, voldaan zynde over de eere van het kampipel, de wel-

Anna
Publ.
Tom. XV.
fol. 593.

Cambden.

1558.
1559.
Thomas
Mezeray.
Staat van
Vrankryk.

1558.

1559.

* Mezeray.

† Paulus van Foxe, Anthony Fumée, en den president Rançonnet.
‡ *Henrik* de II doet *du Bourg* en andere Raadsheeren van het Parlement in verzekering nemen.
‡ *Viale*, *du Val*, en *Renaut*, de wel-

1559. welke niemandt hem hadt kunnen bestryden ,
 wannecr hy den grave van Montgomeri zag ,
 een van de afgerechtigste ridders van zyn hof ,
 dien hy noopte een lans met hem te breken .
 Deze jonge heer weerde zulks te vergeeffch af :
 de koning wilde gehoorzaamt zyn , en zelfs met
 een open aangezicht kampen . Dit was zyn on-
 geluk . De lans van den grave van Montgom-
 meri brak op het harnasch van dien vorst , waar
 van hy een splinter in het oog kreeg . Anderen
 zeggen , dat hy met de stomp van de lans onder
 de wynbrauw van het regter oog getroffen
 wierdt , het welk zo hard aankwam , dat hy op
 den grondt viel , en eensklaps de kennis en de spraak
 en tien dagen daar na het leven verloor * .
 François de II , zyn oudste zoon , volgde hem op ,
 een prins van zestien en een half jaren , zwak van
 ligchaam en van geest , en de speelpop van de
 Guizen , oomen van de koninginne , zyne echt-
 genote , die zelfs onder zynen naam regeerden .
 Alle bukten zy onder hun gezag , of trokken
 met hen eenen lyn , uitgenomen de Colignis , en
 de twee eerste prinsfen van den bloede , die zich
 aan het hoofd der Hervormden stelden . De ko-
 ningin weduwe zelf , die in het eerst meende ,
 dat het aanzien van moeder haar vermogen zou
 geven op den jongen koning , zag zich daar van
 afgehouden door de jonge koninginne , hare
 schoondochter , of liever door de oomen van de-
 ze koninginne , en hadt alleen de schaduw van
 het regentschap . De maarfchalk van St. André
 gaf zich aan hun bestier over , en de konnestabel
 van Montmorenci wierdt daar mede ingewikkelt ,
 het zy door de aanhoudingen van zyne vrouwe , of
 door den yver voor zynen Godsdienst . De ad-
 miraal en *Andelot* vereenigden zich , door de tegen-
 strydige beweegreden van den hunnen , met den
 koning van Navarre en den prinsse van Condé ,
 van wien de prinsfen van la Roche-sur-Jon en
 Montpensier , vyanden van de hervorminge , wa-
 ren afgegaan . Zo veel deel hadt de Godsdienst
 daar in . Het scheen zelfs , dat die daar het
 meeste belang in hadt , hoewel de zelve in den
 grondt niet anders dan een bedekt middel van
 staatkunde was . Van weêrzyden leonden zy el-
 kander de handt , en verdeelden het koninkryk
 in twee partyfchappen . Het scheelde weinig ,
 of zy deden het zelve te gronde gaan , en bevre-
 digden zich niet eer dan onder *Henrik* den IV .

Spanje stak zich , eerder om het vuur van on-
 eenigheid aan te blazen dan uit te doven , in de
 zaken van de nieuwe regeringe , en men las uit
 eene slinkfche fynigheid in den vollen Raadt de
 brieven van *Philips* den II op . De zelve beheldden ,
 dat hy , byaldien iemandt de stoutheit hadt van
 het ryksbestier te wraken , den koning zyne gan-
 fche macht aanbodt om de wederfpanningen te
 straffen .
 Hy hadt , gelyk gezegt is , *Elizabeth* van
 Vrankryk , dochter van wylen den koning , by
 machtverleninge getrouwt . Men bragtze hem
 in de maandt van December , na de zalvinge van
 François den II , die op het einde van September
 geschied was . De last daar van wierdt gegeven
 aan den koning van Navarre , verselt van den
 kardinaal van Bourbon , en den prinsse van la
 Roche-sur-Jon , de welke haar tot aan *Roncevaux*
 geleidden , alwaar zy haar aan den kardinaal van
 Burgos en den hertog van *Infantado* , afgezon-
 denen van *Philips* , gevolgt zynde van een floet
 van twee duizend vyf honderd edellieden , onder
 welke verscheide groten † van Spanje waren ,
 overleverden . Wy zullen ons over dit geval
 niet breed uitlaten ; het verhaal daar van moet
 in de *Gefchiedenisfe* van Vrankryk gezocht wor-
 den .

† *Paulus* van *Fax* ,
 † *Anthonny* *Fumie* , en
 den presi-
 dent
*Rancon-
 net* .
 † *Henrik*
 de II
 docht
 du *Bourg*
 en andere
 Raads-
 heeren
 van het
 Parle-
 ment in
 verzeke-
 ring ne-
 men .
 † *Viole* ,
 du *Val* ,
 en *Renant* .

den . Echter kunnen wy met stilzwygen niet
 voorbygaan de overdeftige aanspraak van den ko-
 ning van Navarre aan de afgezondenen van *Phi-
 lips* , zo als hy hen de nieuwe koningin overle-
 verde . De eerste koning van de *Christenheit* ,
 zeide hy tegen hen , beeft my aanvertrouwt het
 geleide van deze verwonderenswaardige prinsesse ,
 om haar over te leveren aan de afgezantten van eenen
 der grootste vorsten des werelds . Ontfangt dan ,
 doorluchtige heeren , die hy met dezen last beeft ver-
 eert , het kostelykfte pandt , dat hy u ooit zou kun-
 nen aanbetrooven . Ik zeg u niets van eene zo dier-
 bare gezondheid , overtuigt zynde , dat gy 'er ten
 hoogste zorg voor zult dragen , noch van de verdien-
 sten van eene zo bekoorlyke prinsesse , beter op haar
 aangezicht afgemaalt zynde dan ik de zelve met
 myne woorden zou kunnen uitdrukken . Doch het is
 aan uw hof dat die verdiensten al haren luister staan
 te brengen , en u zal doen bekennen , dat Spanje
 nooit eenige koningin beeft gehad , welker schoon-
 heit en deugd door de gene , die zy derwaarts zult
 geleiden , niet overtroffen worden .

De zaken van dit koninkryk eindigden in
 dit jaar met de doot van *Anne du Bourg* , zo be-
 kend door de berichten , welke die van de eene
 en de andere gezindheit van hem gegeven heb-
 ben . Dewyl hy een geestelyk Raadsheer was ,
 wierdt hy , alvorens men hem ter doot bragt ,
 ontwyd . *Du Fain* wierdt ook verwezen , doch
 naderhandt vrygesproken , en zelfs in zyn ampt
 herstelt . Men hadt de zelve toegevendheit voor
 de anderen , en de voorzitter *Thuanus* † ontruk-
 te hen de woede der geloofsonderzoekers .

Deze bloeddorflige lieden hadden aan hun
 hoofd den voorzitter *Minard* , en *Demochares* ,
 of *de Mouchi* * , waar van zelfs de Roomschege-
 zinde schryvers met verfoejinge spreken . *Minard*
 wierdt voor de doot van *du Bourg* met een pi-
 ftool doorschoten : *Robert Stuart* kreeg de schuld
 van den moordt , en wierdt , schoon hy moge-
 lyk een bloedverwant van de jonge koninginne
 was , op de pynbank gelegd ; doch niets beken-
 nende ontslagen . De geloofsonderzoekers had-
 den hunne bespieders , verklikkers en valsche
 getuigen , de welke de Protestanten die ontuch-
 tigheden en vervloekte toveryen , waar van wy
 elders gesproken hebben † , te last leiden : eene
 beschuldiging , waar omtrent de kancelier een
 grondig onderzoek deedt , doch in alle hare om-
 standigheden een laster bevondt te wezen , welke
 des niettegenstaande niet in druk uitkwam . De
 bloedige vierfcharen , gelyk menze noemde , die
 de koning in de Parlementen aanstelde , deden een
 groot getal ellendigen omkomen , en die strathe-
 den gaven reden aan lieden , die men met zo veel
 woede vervolgde , om over het ryksbestier te
 klagen . De staatkundigen bedienden zich van
 dezen tyd om 'er de verbetering van te verzoeken .
 Men zeide , dat men , om daar toe te ge-
 raken , den jongen koning , den welken zyne
 minderjarigheid onbekwaam maakte om op eigen
 gezag te regeren , een Raadt moest toevoegen ;
 dat de prinsfen van den bloede , die men 'er bui-
 ten gesloten hadt , daar in den eersten rang moe-
 sten bekleeden , en de vrouwen in het tegendeel ,
 zo wel als de vremdelingen , dat is de koningin
 moeder en de *Guizen* , daar uit gebannen worden .

In dezen toestandt van zaken was het dat
 Vrankryk den onderstandt , waar van wy boven
 gesproken hebben , naar Schotlandt deedt over-
 gaan ; dat men de steden van *Piemont* wedergaf
 aan den hertog van *Savoje* , die van *Didenhoven*
 en *Luxenburg* aan de Spanjaarden , en dat men
 die van *Corfika* en *Siëna* verliet . De laatste
 namen terstondt een besluit van eer te sterven

Zyn we-
 dervaten
 in het
 kamp-
 spel .

* op den
 10 July .

Staat van
 Vrank-
 ryk on-
 der Fran-
 çois den
 II .

Aan-
 spraak
 van den
 koning
 van Na-
 varre aan
 de afge-
 zonde-
 nen van
 Philips
 den II by
 het over-
 leveren
 van
 Elizabeth
 van
 Vrank-
 ryk .

Ter
 doot
 brenging
 van den
 Raads-
 heer *du*
Bourg .

† of de
Thou .

* Hier
 van daan
 de naam
 van *Mouchi* ,
 den wel-
 ken hy
 aan de
 verlik-
 kers gaf ,
 die hy
 gebruik-
 te .

† in het
 leven van
Edward
 den VI .
 Vervol-
 ging van
 de Her-
 vorm-
 den .

1559. dan wederom onder de beheersching van hunne oude meesters te keren. Doch hunne moedigheid of wanhoop diende hen nergens toe: zy bezweken onder de macht der Spanjaarden, die hen tot een overmaat van droetheit aan den hertog van Florence overleverden, voor zich nochtans behoudende Piombino, Orbitello, en andere zeeplaatsen.

Philips de II steekt naar Spanje over.

Philips ging in dit jaar weder over naar Spanje. Wy hebben gezien, dat *Elizabeth* hem hare havens en schepen aanbodt; maar deze vorst, al te wantrouwend zynde, vondt niet raadzaam hare aanbieding aan te nemen. Hy begaf zich naar Zeelandt, en schepte zich in het begin van September in. Het scheelde weinig, of hy verging op de kust van Gallicië, en landde in zyne havens niet aan dan na een zwaar onweder te hebben uitgegaan, waar in hy meest alle zyne schepen en volk verloor, het welk gelegenheit gaf te zeggen, dat zyn vader en hy de aarde alleen hadden berooft om de zee ryk te maken. *Philips*, de Nederlanden eens verlaten hebbende, kwam daar niet weder in Zyne opvoeding in Spanje hadt hem een aardt ingeboezemt, de welke gansch verschillende was van dien van *Karel den V*. Hy hielt ook een geheel tegenstrydig gedrag. De keizer, die de Nederlanders bemindde, en ook teder van hen bemint wierdt, hadt dikwils zyn verblyf by hen gehouden; maar *Philips*, met die natie, de welke in hare voorrechten wilde gehandhaaft worden, niet overweg kunnende, hadt meer behagen in de oppermachtige regeringswyze van Spanje dan in die van Nederlandt, onafhankelyker, wel is waar, maar veel zekerder en toegengener, als men des zelfs in woners met zachtheit behandelt. Hy liet het bestier van het zelve aan de hertoginne van Parma*, zyne bastaardzuster, de welke hy toevoegde tot Raadt of mederegent *Antony Perrenot*, naderhandt † kardinaal van Granvelle, zoon van een vader, die onder *Karel den V* berucht was, maar wiens groten naam deze zoon nog overtrof, het zy door zyne verdiensten, of door zyne trotscheit (a).

Hooft Nederl. Hist. De Groot Jaarboeken. * Margareta van Oostenryk. † in den jaer 1567. Oprechting van de nieuwe bisdommen in de Nederlanden.

‡ Inzyni- fuit.

* Mezeray.

† Thuanus.

Voor dat *Philips* uit de Nederlanden vertrok, deedt hy aldaar door paus *Paulus den IV* drie aartsbisdommen oprichten, namentlyk te Mechelen, Kameryk en Utrecht, met vyftien bisdommen in zo vele van de voornaamste steden, namentlyk te Antwerpen, 's Hertogenbosch, Roermonde, Gent, Brugge en Yperen, onder het aartsbisdom van Mechelen; te Doornik, Atrecht, St. Omer en Namen, onder dat van Kameryk, en te Haarlem, Middelburg, Leeuwarden, Groningen en Deventer, onder dat van Utrecht. *Paulus den IV*, een vriendt van *Philips*, een hevig voorstander van het geloofsonderzoek ‡, sliert wel haast na deze oprichtinge, zo gehaat van het Roomsche volk, dat het zyne beelden verbryfelde, en zyne wapens allerwegen, daar de zelve gegraveert stonden, afrukte. De kardinaal van *Mediquin* (b) volgde hem op, verkoren zynde, zegt de Fransche geschiedenischryver*, volgens de gewone gebruiken van het Conclave.

Men merkt aan †, dat *Philips*, voor dat hy uit de Nederlanden vertrok, voorgenomen hadt de zelve te brengen onder het juk van eene on-

(a) De nader *P. C. Hooft* noemt hem met roden eenen van Nederlands voornaamste plagen. Zie zyne *Nederl. Geschied.* fol. 6.

(b) In de *Hist. van het Conclave* wordt hy genoemd *de Medicis*: want zyn geslacht gaf voor, dat het met dat van *de Medicis* van Florence eenerlei oorspronk hadt. Hy nam den naam aan van *Pius den IV*.

bepaalde heerschappye; dat hy aldaar een goed getal geregelde soldaten wilde houden (c), en dat hy, om het volk daar toe te gewennen, tot bevelhebbers hadt gekozen prins *Willem* van Oranje, en *Lamoraal*, graaf van Egmond, die hy wist dat by de Nederlanders zeer gezien waren. Doch zy bedankten hem beide edelmoediglyk, en namen daarenboven de vryheit van hem te vertonen, dat hy, na het landt door de vrede van Cateau van een buitenlandschen oorlog verlost te hebben, zich door het houden van vremd krygsvolk in het zelve, het welk dit vrye volk met ongeduld zou verdragen, geen binnenlandschen moest verwekken. Een wyze raadt, maar waar van de rondborstigheid dezen trotfchen en veinzenden vorst mishagde. Hy volgde den zelve echter, niet anders kunnende doen (d); doch met een besluit om zyn eerste ontwerp uit te voeren wanneer hem de tydt daar toe gunstiger zou wezen, en om zich van den prinsse van Oranje en den grave van Egmond meester te maken, die hy alstwee vyanden begon aan te zien. Men voegt daar by, dat *Philips* hier in voornamentlyk de oprichting van het geloofsonderzoek beoogde; dat dit het doelwit van de vrede was, de ware beweegreden van de oprichting der bisdommen, en waar toe de Spaansche troepen, ingeval van wederstandt, zouden gebruikt worden; dat die snode toelag *Henrik den II* niet onbekend was geweest, die met *Philips* den ondergang van de genen, die zy voor kettters hielden, bestemt, en daar van onvoorzichtiglyk alle de byzonderheden aan den prinsse van Oranje, de welke toenmaals de waardigheid van afgezant van den Katholyken koning by hem bekleedde, vertrouwt hadt. De prins wist daar uit in het vervolg zeer veel voordeel te trekken.

1559. Oogmerk van *Philips* om de onbepaalde beheersching in de Nederlanden vast te stellen.

Toen *Philips* in Spanje was aangekomen, deedt hy te Sevilie en Valladolid in zyne tegenwoordigheid een groot getal Protestanten, in deze koninkryken bekend onder den naam van Luterschen, verbranden. Mannen en vrouwen, edelen en geestelyken, niemandt wierdt gespaart. Alle de genen, die overtuigt wierden van deze lere belydenis te doen, of de zelve te begunstigen, moesten de afgrypselyke strafocffeningen van het geloofsonderzoek ondergaan. De woedende yver van dezen vorst ging zo verre, dat hy de beeldtenis of de schim van *Conslans* † *Ponce* deedt verbranden, die wezentlyk verbrand zou zyn geworden, indien hy niet in de gevangenis gestorven was. Dit was de biechtvader van *Karel den V*, en in wiens armen deze keizer den geest hadt gegeven. *Philips* zou, gelyk wy op een andere plaats* gezegt hebben, zelfs het gebente van een zo doorluchtigen vader niet ontzien hebben, indien zyn eigen belang hem daar van niet hadt wederhouden, vrezende, dat de hoedanigheid van zoon van een ketter zyne kronen in de waagschale mogt zetten, als of die van ontfaarde zoon niet zeer veel hatelyker was geweest.

Zyne wreedheden tegen de Protestanten in Spanje.

† of Konstantyn.

‡ Zie de regering van *Maria* fol. 328.

Om de geschiedenis van *Solyman* niet onvolkomen te laten zyn wy verplicht het vervolg ter plaats, daar wy het gelaten hebben, na de doodt van *Mustapha* en *Giangir*, weder op te vatten.

1558. 1559. Vervolg der geschiedenis van

(c) Dit geschiedde op den raadt van *Perrenot*. Zie Hooft *Solyman* fol. 23.

(d) Het ontbieden van het Spaansche krygsvolk uit de Nederlanden geschiedde eerst na den ongelukkigen tocht der Spanjaarden tegen Tripoli, waar van zich de beruchte zeeover *Dragut-Rais* hadt meester gemaakt, en men houdt niet zonder reden daar voor, dat het te rug roepen van dit krygsvolk meer geschiedde om dat *Philips* het zelve toen benodigt was, dan om de Nederlanders dienst te doen. Zie Hooft fol. 27.

1559. vatten. Toen die Sultan eens begonnen hadt het bloedt zynere kinderen te vergieten, kostten hem die afgryffelyke moorden niet met al. De staatzuchtige *Roxelane*, de hare ook t'eeniger tydt willende doen regeren, was oorzaak geweest van de doodt der twee oudste zonen, die *Solyman*, gelyk wy hebben gezien*, by eene andere Sultane geteelt hadt. Hy hadt ook twee zonen uit zyn huwelyk met *Roxelane*, *Selim* en *Bajazeth*. Den eersten schikte hy volgens het recht van geboorte, tot het ryksbestier; de tweede was meer van zyne moeder gelieft, die hem, ten nadeele van zynen oudsten broeder, gaarne den weg tot den troon hadt willen banen. Men zegt, dat hy den zelve inderdaadt ook waardiger was, en dat niet alleen de begeerten van zyne moeder, maar ook de wenschen van het gansche Otthomannische hof voor hem waren. Die van *Solyman* haalden het over voor *Selim*. De twee broeders beschouwden elkander, het zy door eene natuurlijke vyandschap, of dat zy kennis hadden vande verschillende oogmerken, die hunne ouders voor of tegen hen maakten, als twee tegendingers, waar van de doodt van den eenen de werheffing van den anderen zou wezen. *Selim*, geveinsder, of doortrapper zynde, kleeftde *Solyman* altoos aan, en toonde zich altydt vaardig te gehoorzamen. Het is waar, dat hy, de neigingen van zynen vader kennende, altydt met vermaak gehoorzaamde, wel verzekert zynde daar eenig voordeel uit te trekken. *Bajazeth* in het tegendeel, ongeruster en minder geveinsd, hieldt zich altoos aan eene zyde, en menende, dat men hem van alle kanten lagen leide, was hy alleen bedacht om aanhangers te maken, die machtig genoeg waren hem daar tegen te dekken. In dezen toestand gebeurde iets, het welk, hoe wonderlyk het is, zo menigmaal diergelyke dingen voorvallen, echter niet buitengewoon, maar alle de ryken, en byna alle de eeuwen gemeen is. Een bedrieger vertoonde zich op de oevers van de Zwarte zee, en zeide de prins *Mustapha* te wezen, die, zeide hy, de wreedheit van zynen vader bedrogen, en eenen van zyne huisbedienden in zyne plaats gestelt hadt, den welken men gewurgt hadt, menende hem te wurgden. *Bajazeth* voegde zich by den gewaanden *Mustapha*, het zy hy de aanlegger van het bedrog was, of dat hy hoopte daar uit voordeel te trekken. Het slaagde hem echter niet. Het leger van den bedrieger wierdt verslagen, en *Bajazeth* gedwongen tot de goedertierenheit van den Sultan toevlucht te nemen. *Roxelane* deedt hem lysgenade bekomen. Hy kwam zich aan de voeten van zynen vader werpen, die het hem vergaf, en die hem, ten teken van verzoeninge, een kop vol Turksche vocht aanbodt. *Bajazeth* nam de zelve al bevende aan, en maakte daar naauwlyks zyne lippen mede nat. *Solyman*, zyne vrees bespeurende, nam de kop wederom, dronk 'er verscheide teugen uit, en gafze ten tweede male aan zynen zone, die geen zwaarigheit meer maakte om 'er het overige van uit te drinken. Op die wyze geschiedde de bevrediging, waar na de Sultan dezen prins eene lange les gaf. Het liep op de gronditelling van de voorverkiezing, die de Turken op eene zeer volstrekte wyze geloven. Hy vermaande hem zynen plicht te betrachten, zyn noodlot gerust van den wille Gods af te wachten, de welke, gelyk hy zeide, in zyne handt heeft het leven en het ryk van de oppermachten, en zodwaas niet te wezen, dat hy zich inbeeldde, dat zyne moedelyk of onverduldigheden iets in de onvermydelyke besluiten van de Voorzienigheit konden veranderen.

III Deel.

De vrede tusschen vader en zone was van geen langen duur. Op nieuwe bevreestheden, waar mede deze laatste wierdt aangedaan, maakte hy op nieuw heimelyke aanslagen, en vluchtte naar het hof van den Sophi van Perfië. Hy was in dezen opstandt nog ongelukkiger dan in den voorgaanden. *Solyman* maakte een verdrag met den Sophi, en verplichtte hem den ongelukkigen *Bajazeth* in zyne handen te leveren. *Roxelane* was dood. Dus wierdt *Bajazeth*, deze machtige beschermster niet meer hebbende, en alles de wraaklust van een vader aanporrende, die niet naar de stem van de natuur luisterde, dan die van zyne staatzucht en nayver een slagtoffer eischen, door de handen van *Huffan Aga* gewurgt. *Solyman* wilde, dat de Aga voor beul zou dienen, om in de strafverrechting zeker te gaan, en om de zwaarigheit te myden van dat 'er iemandt in zyne plaats was gestelt, waar mede de gewaande *Mustapha* zyne bedriegery hadt staande gehouden. Men weigerde *Bajazeth* de verroofing van zyne kinderen te zien voor dat hy stierf. Hy hadt 'er vier met zich gebragt, de welke men in eene nabystaande tent hieldt, en alle na hem wurgde. Hy hadt nog een vyfde, dat gansch jong, en te *Burza*, hoofdstadt van het oude Bithynië, was opgevoed, werwaarts men een gesneden zondt om het te doen sterven. De zelve gaf daar van den last aan een Janitzaar, een stout soldaat, zelfs tot de beestachtigheit toe. Zyne onvertzagtheit kon echter het gezicht van het kindt niet uitstaan, dat hem ziende naderen met de dodelyke strop in de handt vreugde be-toonde, hem toelachte, en zyne klyne armpties uitsprekte om hem te omhelzen. Een zo hert-rakend voorwerp maakte hem zo gedwee, dat hy zich niet alleen zonder krachten vondt, maar ook dood ter aarde nederviel. De gesneden, die hem in eene naastgelegene kamer verwachtte, ongeduldig zynde, dat de zaak zo lang talmde, liep in het vertrek, daar de uitvoering moest geschieden, en was zeer verwondert hem by het kindt dood ter aarde te zien leggen. Hy lachte daar slechts om, en dit onnossel wicht, dat hem liefkoofde, aangrypende, wurgde hy het op eene barbaarsche wyze met zyne handen. Dus voerde een gemene gesneden al lagchende een moordt uit, waar van de verbeelding alleen een wakker soldaat ter aarde hadt doen vallen. Zo waar is het, dat het medelyden een kloekmoedig man eigen is, en dat de wreedheit alleen den last hertigen pakt. Doch laat ons den draadt der geschiedenis van *Elizabeth* weder oppvatten.

Het verdrag van Edenburg vergrootte de achtting der koninginne onder de vremdelingen, die zich verwonderden over hare schrandereheit in deze uitvoeringe. Men schreef haar daar van al den roem toe: Engelandt en Schotlandt hadden 'er al de zoetigheit van. De waardigheit van de eerste kroon wierdt daar door gehandhaaft, en de vrees voor oorlog ten eenemaal weggenomen; de vryheit van de anderen behouden, of herstelt, en het gewisse der Protestanten wederom versterkt. Het was dan te recht, dat de Engelschen hier uit gelegenheit namen in deze vorstin de stichtster van de veiligheid van Groot-Britannië te noemen, en de Schotten van haar den roem van beschermster van hunne vryheit te geven. Beide verdubbelden daarom hunne liefde, die zy haar toedroegen. Zy van hare zyde zich ganschelyk toeleggende op de bevordering van het algemene welwezen, scheen ongevoelig omtrent haar eigen belang, en besfelde alle hare zorgen aan het vaderlandt, even ofze het zelve voor haren echtgenoot en voor hare kinderen

E 2

ren

* Ibid fol. 219.

Verdeeldheden in zyn huus.

1559. Hy doet zynen zoon *Bajazeth* sterven.

1560. Grote achtting van *Elizabeth*. *Clark*. *Cambden*.

1559. Oogmerk van *Philips* om de onbe-paalde beheersching in de Nederlanden vast te stellen. Zyne wreedheden tegen de Protestanten in Spanje. † of *Konstansyn*. † Zie de regering van *Maria* fol. 328. 1558. 1559. Vervolg der geschiedenis van *Solyman*. Zie

1560.
Elizabeth
weigert te
trouwen.

Wie haar
ten hu-
welyk
laten
aanzoe-
ken.
* voor
zynen
zoon, die
nader-
haant tot
de kroon
kwam
onder
den
naam
van
Frederik
den II.

† Zie de
regering
van Ma-
ria.

† Zie de
regerin-
gen van
Eduard
den VI
en van
Maria.
* Zie fol. 5.

Aanzock
van den
aarts-
hertog
van Oof-
tenryk.

Aanzock
van den
koning
van
Zweden.
* de XIV
van dien
naam,
van de
zydelinie
van Paza.
† of
Chris-
tinn.

ren hieldt. In deze omstandigheid van zaken stelde men haar verscheide doorluchtige partyen voor, zonder dat ze zich liet bewegen, noch door den luister van de eene, noch door de verdiensten van de andere, haar antwoordt aan de afgezondenen van haar Parlement indachtig zynde, *Datze een plegtig huwelyk met het koninkryk hadt aangeaan, dat haar tot alle andere verbindtenissen onbevoegt maakte.* De aartshertog *Karel*, zoon van den keizer *Ferdinand*, de koning van Zweden, en de hertog van Holstein waren op haar verliest, en verzochten haar ten huwelyk. Wy zwygen hier van de aanzoeckingingen van *Christiaan den III**, koning van Denemarken, van den hertog van Savoje, en van *Philips den II*, koning van Spanje, het zy voor hem zelve, of voor den Infant *Don Carlos*, gelyk elders † gemeld is. Wy spreken ook niet van die der drie prinslen van het huis van Valois, *Karel den IX*, en zyne broeders, de hertogen van Anjou en Alençon, die vervolgens op de baan kwamen, gelyk wy op zyne plaats zullen zien. Doch behalven het aanzock van vele vorsten en mogendheden waren 'er enkel gemenen, die de oogen op de koninginne dorsten slaan. *Jacobus Hamilton*, graaf van Aran, was een van die genen, nevens *Fitz-Alan*, graaf van Arundel, *Mylord Dudley*, zoon van wylen den hertog van Northumberlandt, en een enkeld ridder, *Pickering* genaamt, zonder te herhalen de minnedrift van den admiraal *Seymour*, en *Mylord Courtenay* †, voor datze den troon hadt beklommen.

Philips de II uit het antwoordt van deze vorstinne aan zynen afgezant * wel geroken hebbende, dat zyn aanzock niet aangenaam was, hadt zynen neef, den jongen aartshertog van Oostenryk, tweden zoon van den keizer *Ferdinand*, zyne plaats afgegaan. Deze prins, vervult met grote verwachtingen, die hem zyne nabestaanden inboezemden, vleide zich, zyn stamhuis, reets het machtigste van Europa, door dit huwelyk een nieuwen luister by te zetten, en den Roomschen Godsdienst van eene schromelyke vyandinne te bevryden. Het gansche huis van Oostenryk liet zich aan dien gewigtigen uitslag gelegen leggen, en wierdt zomtyds gelokt door de beleefdheden van de koninginne, dieze den afgezant van het keizerlyke hof betoonde. Zy maakte geen zwaargheit hem in hare openbare en byzondere gehoorgevingen te betuigen, dat onder alle de vorsten, die haar met hun aanzock vereerden, zy 'er geen zag, waar van de vermaagschapping haar roemwaardiger zou wezen. Zy voegde daar by, dat haar ondertusschen niets tot nog toe in het besluit van in den ongehuuwden staat te leven hadt kunnen doen wankelen; noch de gevaren, die zy onder de voorgaande regering hadt gelopen, noch de eer, welke haar een doorluchtig huwelyk zou aanbrenge: hoewel zy, gelykze al grimlagchende zeide, zodanig eene volstreke belofte niet hadt gedaan, ofze zou 'er kunnen van afstappen. Dus leideze de genen, die hare ware gevoelens niet kenden, om den tuin, zonder zich aan iets te verbinden.

Zy handelde openhertiger met den koning van Zweden. Het was *Erik**, zoon van *Gustavus* den I, dien de groten des koninkryks, ondersteunt door die van *Lubek*, ten troon hadden verheven, na alvorens den dwingelandt, den wreden *Christiaan* † den II, moordenaar van den koning *Steno*, daar van te hebben afgebonst. *Erik* hadt deze vorstin reets voor datze koningin was ten huwelyk aangezocht, en hy was afgewezen, gelyk wy op het einde der regering van *Maria* gezien hebben. Hy was zelfs toen ter tydt maar

koning, die door *Gustavus* benoemt was, de 1560, welke nog leefde, en eerst op het einde van September des jaars 1560 overleedt. Deze weigering van *Elizabeth* in den tydt van haren afgezonden staat liet niet toe iets te hopen sedert hare verheffinge. *Erik* oordeelde 'er echter anders van. Hy meende, dat hy van tytel-koning, die hy te voren was, thans inderdaadt koning geworden zynde, zyn tweede aanzock beter zou aangenomen worden dan het eerste. Hy beeldde zich ook in, dat *Elizabeth* als gevangene van *Maria* de vryheit niet hadt gehad hare gevoelens te verklaren, en dat hare weigering eene uitwerking van hare staatkunde was geweest. Hy hoopte nog veel op de overeenkomst van zynen Godsdienst met dien van de koninginne, eene yveraarster voor den Protestantschen. Kortom, door zyne begeerten voorgekomen, en door zyne drift geveit zynde, meende hy reets koning van Engelandt te zyn. Denemarken hadt te veel belang in deze grootheid om de zelve te dulden. Die twee kronen zyn in een gedurigen nayver; en naardien de overwinningen van de eene den ondergang van de andere zouden baren, bespieden zy elkander onophoudelyk, om malkander tegen te streven, of om zich in eene gelykheit van macht te houden, waar in hunne wederzydsche veiligheid bestaat. De koning van Denemarken zat by deze gelegenheit dan niet stil. Op het bericht, dat hy kreeg van het aanzock van dien van Zweden, maakte hy zich gereed om hem in zyn koninkryk te trotseeren, en hem binnen zyne landpalen bezigheit genoeg te geven, om hem aldaar te houden. Hy verwekte hem daarenboven een medevryer in den persoon van den hertog van Holstein. Die beletsels zouden echter te vergeeffich geweest zyn, indien *Elizabeth* naar het aanzock der Zweden hadt willen luisteren. Maar by de eerste opening, die de hertog van Finlandt, broeder en afgezant van *Erik*, haar daar omtrent deedt, gafze hem te kennen, dat de koning niets te hopen hadt. Hare weigering wierdt, wel is waar, verzacht door vele beleefdheden: doch het was altoos echter eene weigering. Zy zeide tegen den afgezant, dat zyne aankomst haar zeer aangenaam was geweest; datze den koning van Zweden wegens de standvastigheit van zyne genegenheit, voor welke zy alle erkentenis, waar toe zy bekwaam was, gevoelde, verplicht was: doch dat zy dien vorst haren onverwinnelyken afkeer van het huwelyk reets hadt te kennen gegeven; datze hem derhalven verzocht van hare vriendschap eene gansch andere proef te vorderen dan die van zo eene verbindtenisse. Het was te vergeeffich, dat de hertog van Finlandt, om het hert der koninginne voor de liefde van *Erik* gevoelig te maken, alles in het werk stelde: gediensfigheit, eerbiedt, verzekeringen aan de koninginne, grote giften van geldt aan hare gunstelingen; geschenken aan de minder amptnaren van haar hof, aan welke hy verscheide zilvere pronkpenningen schonk, de welke hy verzekerde dat de koning zyn broeder by zyne aankomst in goude gedenkpenningen zou veranderen. Niets wierdt vergeten: doch niets slaagde, en na een verblyf van zes maanden te Londen, zonder den laatsten dag meer gevordert te hebben dan den eersten, was hy genoodzaakt zyn afscheidsgehoor te nemen, en naar *Stokholm* weder te keren, om den koning zynen broeder van zyne verrechtigingen verslag te doen. Die vorst, over een zo min gunstigen uitslag niet wel te vrede, en van nature nadenkende zynde, hieldt hem verdacht van niet getrouwelyk gehan-

1560. gehandelt, en voor zich zelven gesproken te hebben; zo dat hy een tweden afgezant naar Engelandt afvaardigde, die zyne aanhoudingen by de koningin gedurende twee jaren vervolgde, zonder iets meer te vorderen. *Erik* gaf eindelyk den moed verloren, en zocht naderhandt de prinsesse van Hessen, des landgraven dochter, ten huwelyk aan; doch hadt wederom het ongeluk van afgewezen te worden, zo dat hy uit spyt met eene gemene vrouwsperfoon * trouwde.

* Zom-
migen
willen,
dat het
zyne by-
zit was,
en noem-
men haar
*Cathari-
na*, zeg-
gende,
datze van
boeren
afkomst,
maar dat
haar va-
der kor-
poraal
van de
bezetting
van
Stok-
holm
was.
Aanzoek
van den
hertog
van
Holstein.

† in Zuid-
Jutlandt.

‡ in den
jare 1474.

Frederik de II, koning van Denemarken, volgde *Christiaan* den III, zynen vader, na zyne doot op, die *Elizabeth* reeds in den jare 1552 voor dezen prins ten huwelyk hadt aangezocht, gelyk wy op het einde van *Eduards* regeringe gemeld hebben. Dit aanzoek was van geen goeden uitflag geweest, en de prins van Denemarken hadt zich in een ander huwelyk verbonden. Hy kwam tot de kroon omtrent den tydt, dat de koning van Zweden den hertog van Finlandt, zynen broeder, in Engelandt hadt gezonden. Onge-ruft over dit gezantschap, waar van hy de oorzaak wist, en daar van den uitflag vrezende, verwekte hy hem een medevryer, dien hy bekwaam oordeelde om hem te dwarsbomen. Dit was *Adolph*, hertog van Holstein, broeder van *Christiaan* den III, en bygevolg oom van *Frederik*. Hy was echter nog jong; versiert ten anderen met uitmuntende hoedanigheden, wel is waar, zonder kroon, doch uit koninklyken bloede gesproten, en van verdiensten om met gekroonde hoofden gelyk gestelt te worden. Nog zeer kort te voren hadt hy in een beruchten veldslag uitgeblonken, waar in hy gevaarlyk gekweest was, en waar uit hy zich, met roem overladen, gered hadt. Deze slag was geleverd tegen die van Dithmarsen †, de welke zich de kroon van Denemarken nog niet onderworpen hadden. Voor dat het Holsteinsche, door de verhef-ving van *Christiaan* den I tot den troon, daar aan gehecht was, bragten die volkeren, de welke 'er een gedeelte van uitmaken, de hertogen van dien naam ook geen gehoorzaamheit toe, en zy hadden in de voorgaande eeuw de stoutheit gehad van zich tusschen den koning van Denemarken en den toenmaligen hertog van Holstein als scheidslieden op te werpen. *Christiaan* de eerste zyn hertogdom aan de kroon ge-geecht hebbende, deedt hen aanzeggen, dat zy daar van de oppermachtigheit zouden erkennen, en op hunne weigering trok hy gewapenderhandt in het landt ‡. Doch het beleg van Meldorp ondernomen hebbende, verloor hy daar in zyne troepen en het leven. Het hadt *Adolph* altoos zeer ter herte gegaan om wraak te nemen over een hoon, het koninklyke bloedt van Denemarken door deze verachtelyke natie, gelyk hy zich daar omtrent uitdrukte, aangedaan; hoe-wel hy in den tydt van deze nederlage niet gebo-ren was, en het alleen wist uit de verhalen, die men dikwils gelegenheit hadt aan het hof daar van te doen. Hy hadt zyn oogmerk onder *Christiaan* den III, zynen broeder, een vreedzamen vorst, en dien hy dikwils tot deze wraak hadt aange-port, niet kunnen uitvoeren: doch de zelve was zo haast niet overleden, of hy bewoog zynen neef *Frederik* den II daar toe. De slag geschiedde niet verre van de plaats, daar die van de voorgaande eeuw was voorgevallen, en het scheelde weinig, of de zelve was al zo rampspoedig, vermits *Adolph* in het midden van een groot getal vyanden, waar onder hy zich met den degen in de vuist hadt geworpen, om zyne soldaten, die achteruit deinsden, weder moed te geven, met een piek dwars door het lyf wierdt

gestoken. Zyne wonde was van eene uitwer-king, die noch zyne daadt, noch zyne redenen gehad hadden. De soldaten wierden daar door als verwoed, versloegen en hieuwen in stukken de genen, voor welke zy eerst gevluht had-den, en openden een ruimen weg tot de over-winninge, die door de andere veldheeren voort behaalt wierdt. Ondertusschen bragt men den hertog *Adolph* in zyne tent, alwaar men dacht hem aan zyne wonde te zien sterven. Hy stierf 'er echter niet aan, en het was, na daar van ge-nezen te zyn, dat hy op de aanrading van zy-nen broeder naar Engelandt overging. Hy was daarenboven derwaarts gelokt door de brieven, die de koningin aan hem geschreven hadt. Dewylze de dapperheit van dezen prins hoogachtte, en de nuttigheit kende, die den Engelschen door eene goede censgezindheit met Holstein en Denemarken kon toegebracht wor-den, hieldtze daar toe by hem met hare brie-ven aan. Zy maakte zelfs geen zwaarigheit zich van deze uitdrukkingen te bedienen: *Datze wenschte, dat hy met Engelandt in de zelve vereeniging wilde treden, als die kroon onder de regering van hare zusster met Spanje hadt gehad,* hem van hare zyde van eene oprechte toegene-genheit verzekerende. Klemmende woorden, en die een niet min staatzuchtigen dan dapperen prins alles deden-hopen. Hy vondt zich echter bedrogen. De koningin stontd hem niet meer toe danze de anderen hadt gedaan; of schieen het, datze meerder achting voor hem hadt, eindigden ten minste hier in alle hare bekeefdheden, en hier by moest *Adolph* al zyne hope be-palen. Het is waar, datze hem vereerde met de orde van den Koufscbandt, en hem daarenbo-ven een merkelyk jaargeldt verzeerde op hare kroongooderen; als ofze hem hadt willen ver-goeding doen van het huwelyk, waar mede hy zich geveit hadt. Eindelyk, nadat hy alle eer en lof van haar genoten hadt, nam hy zyn afscheidt, met de blyken van milddadig-heit en onderscheidinge van deze vorstinne zeer voldaan zynde, al was hy het niet over die van hare genegenheit, om datze zyne verwachting niet beantwoordde.

Hamilton, graaf van Aran, was van wegens de eedgenoten van Schotlandt de koninginne voorgestelt als eene party, die hare verbindte-nisse niet onwaardig was, en die veel tot de ver-eeniginge van de twee kronen kon toebren-gen. Dit was de oudste zoon van den hertog van Chatelleraut, die uit Vrankryk was gevluht, alwaar de *Guizen* hem hadden willen doen om-bren-gen. Zyne familie hadt, na de doot van de jonge koninginne, zonder nazaten komende te sterven, het eerste recht tot de kroon van Schotlandt. Dit recht was de zelve echter be-twist door die van *Lenox*, en wy hebben ge-zen, dat beide die familiën, in hope van de op-volging, elkander onder de koningen van Schotlandt, die dan de eene, dan de andere be-gunstigt hadden, beurt om beurt buiten sloten. *Henrik* de VIII, zich in dit geschil stekende, hadt het recht van den grave van *Lenox*, dien hy zyne nicht ten huwelyk hadt gegeven, on-dersteunt: doch de graaf van Aran, sedert her-tog van Chatelleraut, hadt zich in zyn recht, met zich na de doot van *Jacobus* den V het re-gentschap te doen geven, gehandhaaft.

Wy hebben alle de vericheide omwentelingen van zyn leven, met goed en kwaad gemengt zynde, in hare order gemeld: zynen afstandt en afzwering, en nog gansch nieuwelings zyne wederkering tot den Protestantschen Godsdienst, nevens zyne her-

1560.

*Hamil-
ton*, graaf
van
Aran,
wordt
Elizabeth
voorge-
stelt door
de groten
van
Schot-
landt.

1560. eeniging met de party der eedgenoten. De jonge graaf van Aran, zyn zoon, was'er een groot voorstander van: getuige daar van zyn gesprek met den hertog van Guize, dat hem, byaldien hy de vlucht niet hadt genomen, zyn leven zou gekost hebben. De eedgenoten, die zynen yver kenden, deden *Elizabeth* den voorflag van zyn huwelyk, ondersteunt zynde door de inzichten van het algemene best van beide de koninkryken, en van de behoudenis van den Godsdienst, waar van dit verbondt, gelyk zy zeiden, een zekere waarborg zou wezen. De koningin hoorde hunne voorlagen met hare gewone zachtheit en staatkunde, bedankte hen voor de genegenheit, die zy voor het vaderlandt en den Godsdienst lieten blyken, en vermaande hen in zo loffelyke gevoelens te volharden: doch zy verschoonde zich, gelykz'omtrent de anderen hadt gedaan, van in zo een verbindtenis niet te kunnen treden.

Zy was niet verplicht de zelve omzichtigheiden te gebruiken met die van hare onderdanen, de welke haar hunne liefde en hope dorsten te kennen geven. Zy vergaf hen echter deze verwaandheit met veel goedaardigheit, en hare voorzichtigheit vondt het middel om zich van deze vermetele minnaars toegenegene dienaars te maken. De eerste was *Fitz-Alan*, graaf van Arundel, van de oude familie der *Albanen**, waar uit al voor drie honderd jaren gesproten waren de graven van Arundel en Suffex. Deze Mylord wierdt zo vurig op de koninginne verliest, dat noch de reeks zynen jaren, noch zyn met dien van *Elizabeth* verichillende Godsdienst, noch het grote onderscheidt, dat de troon tusschen hen beide stelde, noch eindelyk iets ter wereldt bekwaam was zyne min uit te blusschen, of om hem ten minste te verplichten de zelve met een eerbiedig stilzwygen te bedekken. Hy bemindde, en hadt de vermetelheit van alle minnaars, te weten van te geloven, dat hy kon bemint worden. Hy dorst zelfs trachten naar het huwelyk van zyne vorstinne. Doch hy bedroog zich, en het is geenzins waarschynlyk †, gelyk die partydige schryver, de welke de hekelachtige Roman van deze vorstinne gemaakt heeft, wil, dat zy den grave van Arundel heimelyk hope zou hebben gegeven van met hem te trouwen, ten einde zy hem mogt verplichten te bewilligen in de akten van het Parlement tegen den Roomschen Godsdienst: even als of de tegenkating van een of twee groten bekwaam was geweest de koningin verlegen genoeg te maken, om tot eene zodanige vergetenheit van zich zelve te komen, in een tydt, datze het aanzoek van de machtigste vorsten van Europa van de handt wees; behalven dat de verklaring, dieze aan haar Parlement deedt, voor dat deze akten bekrachtigt waren ‡, dit verdichtsel doet vervallen, en al de dwaze hope van den grave van Arundel moest doen verdwynen, wel verre van hem gelegenheit gegeven te hebben om de zelve te onderhouden. Het is echter waar, dat hy zich daar aan overgaf, en dat zyne verwaande inbeelding hem grote rykdommen in ydele onkosten deedt verkwisten: doch dit was zyn eigen schuld, en die der hovelingen, de welke met zyne ligtgelovigheit den spot dreven (a). Hy bemerkte het eindelyk; doch een weinig te laat, en wy zullen hem, na eene minnedrift van zes jaren, zich zelve van het hof zien verbannen, en in eene vrywillige balling-

schap het hulpmiddel of de vertroosting voor zyn ne kwellingen zoeken.

1560. De ridder *Pickering* wordt ook door de geschiedenischryvers onder de minnaars van de koningin gestelt. Het is waar, datze hem vereert hadt met hare goedgunstigheid, en dat hy veel deel hadt aan de geheimen van het hof. Zyn ampt verplichtte hem zich dikwils met haar te onderhouden, en deze vorstin hadt bekoorlykheden, die men bezwaarlyk kon wederstaan. Hy liet zich mogelyk door de zelve overheeren, zonder het te merken, en zonder zich daar van te kunnen ontdoen wanneer hy het gewaar was geworden. Het was slechts een ridder van een geslacht van weinig luister en van middelbare goederen: doch zyne verdiensten en de gunstgenieting strekten hem tot rykdom en waardigheden. Hy hadt een schonen en beschaafden geest, bezat eene grote geleerdheit, was afgericht in staatszaken, en bekwaam tot minneryen. Hy hadt door zyne gezantschappen van Vrankryk en Duitschlandt groten roem behaalt, en hieldt den zelve staande door hoedanigheden, die weinigen gemeen waren, waar door hy het vertrouwen van de koninginne verkregen hadt. Zy was mogelyk onkundig van de zotheid van haren staatsbediende, en merkte voor uitdrukkingen van erkentenis en yver aan de redenen, die hem de liefde ingaf. Hoe het zy, de ridder genoot niet lang zyne gunst. De zelve verdween als een droom, of als eene betovering, waar naar ze inderdaadt meer zweemt dan naar een waarachtig geval. Mylord *Dudley* was hem te gaauw, en deze heer het door zyne geboorte en uitmuntender hoedanigheden, zo ze niet wezentlyker waren, van hem winnende, wierdt *Pickering* genoodzaakt voor hem te wyken.

De gunst van *Dudley* wischte die van alle de anderen uit, en eindigde niet dan weinig tyds voor zyne doot, die in den jare 1588 voorviel. Dewyl wy hem gedurende een zo langen loop van voorspoedt en roem een grote rol zullen zien spelen, zullen wy dikwils gelegenheit hebben om van hem te spreken, en wy zullen hier slechts eene korte beschryving van hem maken: Hy was *Robert Dudley* genaamt, en de vyfde zoon van den beruchten *Jan Dudley*, grave van Warwik, en hertog van Northumberlandt, dien *Maria* hadt doen onthalzen. Zy spaarde des zelfs kinderen, behalven den man van *Jobanna Gray*, en maakte hen wederom bevoegt tegen het arrest van het Parlement, dat hen hadt ontadelt. *Elizabeth*, *Maria* opgevolgt zynde, volhardde niet alleen in de overblyfselen van dit geslacht gunstig te handelen, maar zy overlaadde ook dezen met hare weldaden, en deedt hem by haar een rang houden, de welke niet behoefde te wyken dan voor dien van echtgenoot. Hy was in den bloei van zyne jaren, en men zag geen hoveling, die welgemaakter was en fraaier zwier toonde dan hy deedt. Men zeide, dat de kunst en de natuur om slydt hadden gearbeid om'er een afgodt van het jufferichap van te maken. Al wat hy deedt hadt eene bevalligheit, die anderen niet konden nabooten, boven al in het dansen, waar in hy de grootste meesters overtrof. Hy vondt een dans uit, die het hof zeer behaagde, en dien men den *Leicester-dans* noemde, naar den heer, dien de koningin vereerde met de waardigheit van grave van *Leicester*. Hy was schoon van gestalte; de trekken van zyn aangezicht waren regelmatig, en van een wonderbaren omtrek; hy hadt een edele en losse zwier, en alle zyne gebaarden toonden, dat hy een heer van geboorte was. Doch hy was een zoon van een vader, die

De ridder *Pickering* bemint de koningin.

Robert Dudley, graaf van *Leicester*, minnaar van de koningin.

† De schryver, die de Geschiedenis van *Sanders* vervolgt heeft.

‡ Zy deedt de zelve op den 6 February, en de akten wierden eerst bekrachtigt in de maandt van April.

(a) *Baban* noemt *Thomas Howard* graaf van Arundel: doch hy talt mis, en het was eerst in den jare 1604 dat *Thomas Howard* verscheen, erigenaam van het huis van Arundel door zyne moeder, die eene dochter was van *Fitz-Alan*, grave van Arundel.

Eliza-

zy 1560.

ge- De rid-
ko- de: Pict-
ert ring be-
veel mint de
Lyn koningin.

te
he-
Hy
en,
van
was
een
bare
ge-
he-
est,
in
Hy
en
eldt
die
ver-
adt.
van
ruk-
en,
rid-
ver-
ng,
naar
nem
e en
ent-
cke-

de Robert
tyds Dudley,
viel graaf van
top Leice-
ullen ter, min-
heb- naar van
hier de ko-
ken: ninginne.

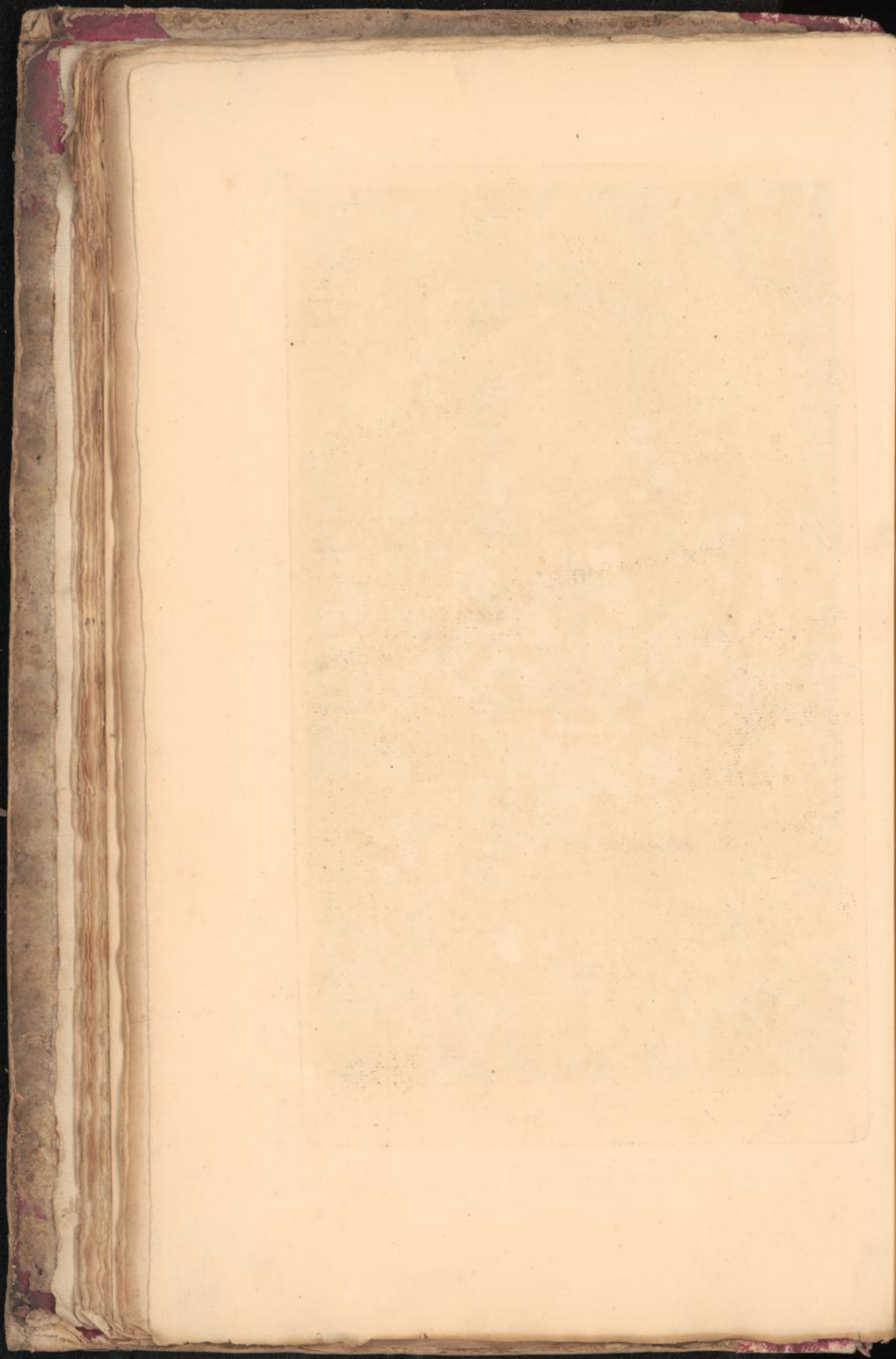
yfde
van
ndt,
uarde
Jo-
oegt
hadt
nde,
n dit
adde
m by
oefde

Hy
geen
wier
ende
godt
leedt
n na-
y de
dans
n den
en de
gra-
alte;
elma-
hy
e ge-
oorte
, die
liza-

Ch. And. Hoffmann.

Yomala Jullio

* Sy
thi

175
176
Gen
fcha
den
gru
Mo
gu
Phi
den

1560. *Elizabeth* de kroon hadt willen ontnemen, omze in zyn geslacht over te brengen, en die, indien zyn toelag beter geslaagt hadt, geen zwaarigheid zou gemaakt hebben om zich de zelve, ten koste van het bloedt van deze prinsesse, te verzekeren: dat meer is, hy was de zoon van een vader, en de kleinzoon van een overgrootvader, de welke beide by de Engelschen zeer gehaat waren. De goeddaardigheid van de koninginne vergaf alles. Niet te vrede zynde met dit geslacht van de schande te ontheffen, en de beledigingen van den vader te vergeten, wilde zy ook, dat de zoon een gedenkteken van hare goedheit en heerlykheit was. Het geen de meeste verwondering verdient, is, dat eene zo overmatige gunst het werk niet was van eenige jaren, of de erkenenis van verscheide diensten: men zag de zelve byna in eenen dag geboren worden, en Mylord *Dudley* hadt nog niets gedaan omze te verdienen, wanneer hy zich eensklaps ten top van cere zag verheven. Hy wierdt grootchildknaap en ridder van den Koussebandt by de eerste aanstelling, die de koningin deedt: gelyk gesfelt met de eerste Pairs van het koninkryk, als met den hertog van Nordfolk, den marquis van Northampton, en den grave van Rutlandt. Zo meer dan gemene eerampften, met zo veel voortvarendheit opgedragen aan een onderdaan, den welchen de misdryven zyner ouderen daar van schenen uit te sluiten, gaven reden tot vele bedenkingen. Men zocht daar van de oorzaak in de overeenkomst hunner ongevallen, en men zeide, dat de genegenheit van de koninginne haren oorspronk schuldig was aan de gevangenis, waarin zy zich bevonden hadden, aangezien ons niets gevoeliger raakt dan een medgesel van onze rampen. Anderen bragten het geluk van den gunsteling over tot des zelfs schone hoedanigheden, tot die uitmuntende en den eersten rang houdende verdiensten, die terstondt voorinmen, en zich meester van het herte maken eer men het is gewaar geworden. De meesten zochten de oorzaak van deze gunstbewyzinge in nog al veel duisterder grondbeginsels, als in het vermogen, dat men de sterren toelchryft; en deze zeiden, dat eene zelve ster op de geboorte van alle beide invloeying gehad hebbende, hen die onderlinge gediensfigheit inboezemde, de welke men voor elkander gevoelt, en waar aan men den naam van overeenkomst van imborst * geeft, om 'er de natuur van uit te drukken. Inderdaadt, daar was iets onbegrypelyks in de genegenheit van de koninginne; en schoon *Dudley* verdiensten hadt, hadt hy 'er niet genoeg om zo veel vermogen op den geest van de koninginne te krygen, als wy hem zullen zien bezitten.

* Symptom.

1559. De burggraaf van Montaigu arbeide toen by *Philips* om hem de weigering, die hem de koningin aangaande zyn aanzoek gedaan hadt, te doen verduwen, en om hem in eene goede eensgezindheit met Engelandt te houden, ten minste gedurende den oorlog van Schotlandt, die nog niet geëindigt was. *Elizabeth*, vrezende, dat die vorst, aangezet door eene beweging van wraaklust, of inzicht van Godsdienst, de Roomschegezinde Schotten mogt te hulp komen, hadt raadzaam gevonden Mylord *Montaigu* naar Spanje te doen overgaan, met den tytel van buitengewoon afgezant. Zy meende, dat de Roomsche Godsdienst, waar van hy een groot voorstander was, hem aangenamer by *Philips* zou maken dan *Chamberlain*, die de bediening van gewoon afgezant aan dat hof bekleedde, behalven dat zyn yver de redenen, waar van hy zich moest bedie-

nen om Spanje te beletten met Vrankryk tegen 1559. het Schotsche eedgenootschap in verbondt te treden, minder verdacht zou maken. Zy hadt hem daarenboven in last gegeven de vernieuwing der oude traktaten, tusschen de koningen van Engelandt, hare voorzaten, en de hertogen van Burgundie, overgrootvaders van *Philips* van moeders zyde, voor te stellen. De burggraaf van Montaigu hadt al het vooroordeel van zynen Godsdienst van noden om gunstig gehooft te worden. Hy toonde krachtiglyk aan de onvermydelyke noodzakelykheit, die de Schotten gedwongen hadt de wapenen op te nemen; niet om zich de beheersching van hunne wettige koninginne te onttrekken, maar eeniglyk om hunne vryheit te verdedigen, die de vyanden van het vaderlandt zochten te onderdrukken. Hy meende daar mede de Franschen, de welke, zeide hy, de Roomschegezinden tegen de party der Hervormden alleen ondersteunden met toelag om zich meester te maken van de havens en sterkten van het koninkryk, onder het billyk schynende voorwendsel van hunne schepen en krygsbenden derwaarts te doen henen gaan om den Godsdienst te ondersteunen. Hy voegde daar by, dat de geloofsleer der eedgenooten niets hatelyks behelde, en dat *Elizabeth* geenzins zou toelaten, dat 'er eene andere hervorming geschiedde dan die, welke de kerk van Engelandt hadt aangenomen, overeenstemmende met de heilige Schriftuur en de besluiten van de vier eerste algemene kerkvergaderingen.

De afgezant liet zich over dit stuk niet breed uit, als een staatsdienaar, die zynen last, de welke hem gegeven was, volvoerde, maar waar van men wel zag dat hy in opzicht van den Godsdienst niet overtuigt was. Hy eindigde zyne aanspraak met het voorstel van de vernieuwing der traktaten, en hieldt dit artikel met meer klem staande dan dat van de hervorming. *Philips* vermydde zulks door eene uitvlucht. Hy zeide, dat het nodeloos was de oude traktaten door nieuwe te bevestigen, om dat de zelve eeuwigdurend zynde, in alle eeuwen van de zelve kracht waren. Aangaande den oorlog van Schotlandt beantwoordde hy van ter zyden de voorlagen van den afgezant. Hy stondt op het artikel van den Godsdienst, klagende bitterlyk over de verandering, die de zelve in Engelandt hadt ondergaan, en zeide, dat de vrees, die hy hadt voor diergelyke omkeeringen in Schotlandt, hem de party der religionarissen, wier wederspannigheit hy zag door de koninginne ondersteunt worden, met verontwaardiging deedt aanzien.

Wat yver die vorst ook voor zynen Godsdienst 1560. hadt, wierdt hy echter door zyn staatsbelang Gedrag van *Philips* den II in opzicht van de koninginne van Engelandt. wederhouden. Hy merkte aan, dat 'er hem aangelegen was zich tegen de invallen van Vrankryk te verzetten, en gaf den afgezant daar na anderen raad, doch te laat, namentlyk, van twee artikels in het traktaat te voegen: het eerste, dat het den Engelschen zou geoorlooft zyn de wapenen op te vatten, om de Franschen uit Schotlandt te verdryven, zo menigmaal als zy bestonden daar weder in te komen: het tweede, om Vrankryk te verplichten, zich tot de wedergevinge van Calais met volstreckte en vaste uitdrukkingen te verbinden. Men wist ten anderen, dat hy zich onder den duim tegen den bedekten handel van de zaakvoorders † van Vrankryk, die den paus aanporden om de koningin in den ban te doen, hadt aangekant, en dat de zyne van den opperpriester de belofte hadden ontfangen van den kerkelyken ban niet te zullen uitblixemen, zonder alvorens den koning hunnen meester daar kennis van te geven. Het

† Aggen.

1560. Het was ondertuffchen alleen een louter staatsbelang, dat *Philips* noodzaakte zich dus te gedragen. Hy fteelde zyne wraakluft uit, en wederhieldt die van den paus, uit vreeze, dat Vrankryk daar voordeel uit mogt trekken. In den grondt haatte hy de koninginne, en ontveinfde den toeleg niet om haar te doen omkomen, dan zo langen tydt als hy van noden hadt om zich daar toe in ftaat te fteflen. Hy droeg van toen af aan al niet te veel zorg om zyn kwaad voornemen te bedekken in zyn antwoordt aan Mylord *Montaign*, dat fcherp, gemelig en fpytig was, en het welk in de weigering van de traktaten te vernieuwen een reets vafteftelt voornemen om de zelve te verbreken infloot. Men twyffelde daar niet meer aan, toen hy dezen afgezant de ridderorde van den Kouflebandt weder overgaf. Hy kon het verbondt met Engelandt op geen plegtiger wyze breken. Dewyl deze orde daar van het doorluchtigfte teken is, betuigde hy, met de zelve wederom te zenden, zyne verachting of zynen haat tegen de kroon, waar van hy die ontfangen hadt.

Eene nieuwe belediging, de welke hy meende hem in den zelve tydt aangedaan te zyn, vergramde hem voort. De graaf van *Feria* was met de dochter van den ridder *William Dormer* getrouwt, en de overgrootmoeder van deze mevrouwe * was, nevens andere, den Roomfchen Godsdienst toegedaan zynde, perfonen, waar van zy in Engelandt niet meer de openbare oeffening hadden, naar Vlaanderen gevluht. Dewyl zy zonder verlof waren weggegaan, waren zy de ftrengheit van de wet onderhevig, de welke de goederen van alle de onderdanen, zonder verlof uit het koninkryk gaande, verbeurd verklaart, behalven die der groten en der kooplieden, die 'er van bevryd zyn; de eerften uit aanzien van hunne geboorte, en de anderen ter oorzake van hunnen koophandel. De wet zondert ook uit de genen, die om den welftand van hunne gezondheid verplicht zyn eene andere lucht en klimaat te zoeken, als mede de genen, die begeerte hebben in andere gewesten over te gaan, ten einde zy zich bedrevener mogen maken, het zy in de vrye kunften en de beftaafde letteren, of in de krygsoeffening, mits dat zy, zo wel de eenen, als de anderen, wederkeren binnen zekeren bepaalden tydt. De overgrootmoeder van de gravinne van *Feria*, en de perfonen, die haar gevolgt waren, hadden tot geen van deze bevoorrechte gevallen betrekking. Dus moest men, om zich tegen de verbeurdmakinge te dekken, toevluht nemen tot de koninginne. Dit deedt de graaf van *Feria* door de tuffchenfpraak van den Spaanfchen afgezant, die te Londen zyn verblyf hielt: doch het was vruchteloos. De koningin fchreef zelfs aan den Katholyken koning, dat het staatsbelang haar niet toeliet zynen afgezant toe te ftaan de gunft, die hy van haar verzocht voor vrouwen die nergens door genoodzaakt waren geweest het koninkryk te verlaten; dat 'er geen voorbeeldt was van een aan zodanige perfonen gegeven verlof, en dat de zaak, die met den aanvang gering in zich zelve fcheen, echter fchromelyke gevolgen kon hebben; dat deze ftraffeloosheit woelende en kwaalykmenende onderdanen de ftoothet zou geven van hen na te volgen; dat zodanige overlopingen het vaderlandt nadeelig waren, en dat men minder acht moest nemen op het gemak van eenige byzondere lieden dan op de algemene rust en veiligheid.

De graaf van *Feria*, een byzonder belanghebbende in de weigering van de koninginne,

ter oorzake van de overgrootmoeder van de gravinne zyne echtgenote, meende, dat men minder het algemene beft beoogt, dan toeleg gehad hadt om hem te kwellen, gaf zich geheel aan zyne wraakluft over. Hy deedt den koning echter geloven, dat de belediging den perfoon van zyne Majesteit en de eer van den Roomfchen Godsdienst betrof; dat men zyne Majesteit eene gunft weigerde, die men op de minfte voorfpraak hadt moeten toeftaan, en dat het de haat van den Godsdienst was, de welke hem deze kleinachting op den hals haalde. De koning was ligt gaande te maken, even gevoelig over de fmaadheden, die men hem, dan over de gene, die men de Roomfche kerk aandeedt. De koningin *Elizabeth* van Vrankryk, met welke hy onlangs getrouwt was, wendde alles aan, wat mogelyk was, om hem te beletten zo driftig te worden als de graaf van *Feria*, doch kon niets op hem verwinnen, en deze vorft vondt goed, dat zyn staatsdienaar een huisbediende van den afgezant van Engelandt, na hem alvorens als een ketter te hebben doen aanklagen, in een donker gat liet fmyten. Dit was openbaarlyk het recht der volkeren fchenden: maar de Gefchiedenis † bericht ons, dat *Philips* een zo ftreng opvolger van het geloofsonderzoek was, dat hy niet begeerde, dat de huizen der afgezanten daar van vry zouden wezen. Naauwlyks zonderde hy hunne perfonen uit. Die van *Elizabeth* hadt de oeffening van zynen Godsdienst niet gedurende zyn verblyf by hem in Spanje, en men dwong zyne huisbedienden de Miffe te horen. *Chamberlain* mogt wat aan den gene, dien men hem ontwelddigt hadt, weder eifchen, en klagen over den hoon, dien men zyn karakter van openbaar afgezant van eene grote koninginne in den perfoon van dezen ongelukkigigen hadt aangedaan; men zeide tegen hem, dat de vierfchaar van het Heilige Gerecht niemandt ontzag; en het was eerft na eene harde gevangeniſſe van verſcheide dagen dat zyn huisbediende wierdt losgelaten. Dus oeffende de graaf van *Feria* zyne wraak, een voorſpel van die van *Philips*.

De paus handelde beleeider. Het was *Pius* de IV, die, gelyk reets gezegt is, *Paulus* den IV was opgevolgt: doch die geenzins naar hem aarde. *Paulus* hadt gedurende zyn leven niets meer ter herte genomen dan de vafteftelling van het geloofsonderzoek in de Roomfchgezinde landen, en dit was nog zyne laafte zorg in het uur van zyne doodt. Gevoelende, dat het zelve naderde, liet hy de kardinalen in zyne kamer komen, en vermaande hen het gezag van het zeer beilige Gerecht te handhaven en uit te breiden, de pylaar en de grondslag † van den heiligen ſtoel. Hen vervolgens afſcheidt gegeven hebbende, hieldt hy den kardinaal *Cueva*, een Spanjaardt, by zich, en zeide tegen hem, dat hy vergenoegt zou ſterven, dewyl hy in de wereldt een Godvruchtig vorft liet, en een yverigen voorftander van de Roomfche kerke; dat hy daar mede den koning van Spanje meende; dat hem des zelfs oogmerken niet onbekend waren, en dat hy geenzins twyffelde, of men zou de kerke door zyn toedoen wel haaft, niettegenftaande de vervolgingen, dieze in verſcheide plaatfen leedt, in haren luifter herftelt zien; dat was te zeggen, dat hy hoopte, dat die vorft het geloofsonderzoek overal zou doen heerſchen; en dus verftondt het *Philips* zelf, wanneer hy ondernam het zelve in de Nederlanden in te voeren. Maar het geen terftondt na de doodt van *Paulus* den IV gebeurde was een ſlecht voorteken voor die vierfchaar. Het Roomfche volk verbrandde daar van de ge-

1560.

Philips is een ftreng opvolger van het geloofsonderzoek.

† Zie den Afgezant van *Wicquefort*.

Thomas Mezeray. Byzonderheden van de doodt van paus *Paulus* den IV.

† *Baſis*.

1560. vangenisse, die deze kerkvoogdt nieuwelings hadt doen bouwen, na dat het de gevangenen daar uit hadt gelaten; en naauwlyks kon het zelve belet worden insgelyks te handelen in het klooster der Dominikanen, die opzienders waren van het Heilige Gerecht. Eene veelafgryfslyker straf viel op de Caraffas, neven van den overleden paus. Hy zelf hadt hen uit Rome gejaagt, en acht maanden voor zyne doot van hunne ampten berooft. Zyn opvolger, onaan gezien hy hen het pauschap verschuldigt was, deedt hun rechtsgeding opmaken. Zy wierden verklaart schuldig aan de misdaadt van gekwetste hoogteit, voor doorbrengers van de gewyde schatten der kerke, en veritoorders van de rust van de Christenheit. De kardinaal Karel Caraffa wierdt in het kasteel St. Angelo * gewurgt; Jan, graaf van Montebel †, zyn broeder, en de graaf van Alifan ‡, schoonbroeder van den laatsten, die met zyne zuster getrouwt was, wierden in den toren van Nonne onthalt; vervolgens zette men hunne lichamen op de Ponte-Molle ten toon. Eene les, met bloedletteren geschreven, gelyk de geschiedenisfchryver aanmerkt, om huns gelyken te leren eene zo brosse macht met meer gematigheit te gebruiken.

* of Engelenburg.
† of Montebello.
‡ of van Aliffa.

Gematigheit van Pius den IV.

* in de regering van Maria.

Sanderus. Heylin. Cambden. Burnet.

† Nanciat.

Zyn brief aan de koninginne van Engelandt.

Pius de IV meende dit voorbeeld van wreedheit te moeten toefchryven aan den openbaren haat, dien men tegen de Caraffas hadt. De gematigheit van dezen paus wordt geroemt, voornamentlyk in de eerste jaren van zyn pauschap. Hy gaf 'er proeven van aan Ferdinand, dien hy aanstonts voor keizer erkende, het welk Paulus de IV nooit hadt willen doen, en aan den kardinaal Moron, dien vriendt van den kardinaal Polus, waar van wy op een andere plaats * gesproken hebben, den welken de overleden paus in de gevangenisse van het geloofsonderzoek hadt laten zetten, en dien zyn opvolger daar uit liet gaan, na hem alvorens onschuldig verklaart te hebben. Hy behieldt de zelve gematigheit omtrent de koninginne Elizabeth zo lang als hy leefde; en een geheel anderen weg inslaande, als zyn voorzaat hadt gedaan, poogde hy haar door zachtheit, vleiende brieven, en verplichtende aanbiedingen te winnen. Hier aan arbeidde hy toen Philips deze vorstin het groot ongelijk aandeedt in den persoon van haren afgezant. Deze vorst wilde toen al zyne wraakluit verder doen gaan; en byaldien de nieuwe paus hem hadt willen bystaan, zou hy waarschynlyk Elizabeth den oorlog verklaart hebben. Het is ten minste zeker, dat hy dezen kerkvoogdt aanporde om den ban tegen haar uit te blixemen: doch zyne voorstellingen wierden niet gehoord, en hy was verplicht zynen veinzenden aardt weder aan te nemen, en de uitvoering van zyne oogmerken voor eenige jaren uit te stellen.

Het was 'er zo vcr van daan, dat de paus van voornemen was Elizabeth in den ban te doen, dat hy den abt Parpaglia, met de hoedanigheit van gezant † aan haar zondt, hem den weg door Nederlandt doende nemen, en hem bevelende van daar naar Engelandt over te steken, mede biengende een zeer beleefden brief voor de koninginne. Alle des zelfs uitdrukkingen, en zelfs die van het opschrift, zyn aanmerkenswaardig. Het laatste luidde: Aan onze zeer geliefde dochter in CHRISTUS Elizabeth, koninginne van Engelandt. Dit was de bullen van Clemens den VII en Paulus den III, zo wel als de trotsche verklaring van Paulus den IV, die deze vorstin, in zyn antwoordt aan den ridder Karne, haren afgezant, voor een bastaardt uitgemaakt, en voorgegeven hadt, dat het koninkryk van III Deel.

Engelandt aan den H. stoel vervallen was, met weinig woorden te niet doen. Pius de IV was van die gedachten niet. Onze zeer geliefde dochter in CHRISTUS, zegt hy, Godt, die de berten aorzondt, is getuige van onzen yzer voor uwe beboudenisse en voor die van uw koninkryk, zo ver onze berderlyke bediening ons daar toe verplicht. De abt Parpaglia, dien wy u toezenden, en de welke u niet onbekend is, zal u onderrechten van onze genegenheit voor uw persoon in het byzonder, waar van de eer zo wel als de beboudenis ons dierbaar is, en voor de Engelsche natie in het algemeen, waar over wy uwe bebeersebing wenschen te bekrachtigen. Uwe Majesteit gelieve daar van overtuigt te zyn, de vooringenome en kwalykgezinde raadgevers, die U verleiden, af te weren, en tot uwen Raadt te nemen de liefde en vreeze Gods, gedenkende, dat het hier de tyd van uw bezoek † is. Luister dan naar onze vaderlyke vermaningen, en verwacht niet alleen van ons hulp voor de vrede van uwe ziele, maar ook de volkome bevestiging van uw koninklyk gezag. Keer weder tot den schoot der kerke, waar in wy U wenschen met de zelve tederheit te ontfangen, als die vader van het Euangelie op de wederkomst van zynen zone betuigde, den welken by meende verloren te hebben. Onze blydschap zal zelfs de zyne overtreffen, zo veel als de oorzaak, die wy daar toe zullen hebben, aanmerkelyker zal wezen dan de gene, die hy daar toe hadt. Hy bekwam slechts weder een zoon, en gy zult vele kinderen met U brengen, een gansch talryk volk, dat zyne eer stelt in U na te volgen. Wat vergenoeging voor de Roomsche kerk ten dage van deze hereeniging! Wat blydschap voor de kerkvergadering, die wy hopen te beroepen, wanneer de zelve eene zo aangename tyding zal horen! Wat verrukking voor de engelen zelf, die dit grote geval met ongeduld afwachten! Maar wat geluk en wat roem teffens voor uwe Majesteit, die zich door deze wederkering tot de kerke eene bemelsche kroon zal behalen, onvergelykelyk kostelyker dan de gene, die Gy bezit. Hy eindigde zynen brief met den geheimen last, dien hy Parpaglia gaf, nopens de middelen van hereeniging, de welke hy de koninginne, volgens de byzondere onderrechtingen, waar van hy haar kennis moest geven, voorfloeg.

De geschiedenisfchryvers bekenen ronduit, dat men van dezen geheimen last niets weet dan door giffingen, en door de geruchten, die men 'er van deedt lopen: doch zy vinden deze geruchten waarschynlyk, en hebben de zelve niet willen met stilzwygen verbygaan. De paus liet de koninginne aanbieden van het vonnis, tegen het huwelyk van Anna van Beulen, hare moeder, uitgesproken, te vernietigen; den Engelschen kerkregel * te bekrachtigen, en de genieting van het Nachemaal onder de twee gedaanten toe te staan, mits dat de koningin met haar koninkryk weder tot de Roomsche kerk overkwam, en de opperhoofdigheid van den H. stoel erkende. Men voegt daar by, dat men grote vergeldingen † beloofde aan de genen, die deze hereeniging zouden uitwerken. De fchryver, die Sanderus vervolgt heeft, staat een gedeelte van die omstandigheden toe. Parpaglia, zegt hy, hadt in last de koninginne te vertonen, dat de haat, dienze tegen den paus badt, haar niet moest noodzaken zich met een zo bloeiend koninkryk verloren te laten gaan, dat, byaldienze vreesde, of men wel eenige zwaarigheit aangaande hare geboorte mogt maken, of tegen haar recht tot de kroon ondernemen, zulks eene zaak was, die men met zyne Heiligheit kon vereffenen. Het zy zo het wil, de stap van Pius den IV was van geen vrucht. De koningin vondt niet raadzaam, na het gene zy gedaan,

1560.

† Visitatien.

* Littera.

† vericheide duizenden pistorletten.

1560.

en het Parlement bekrachtigt hadt, zich met den Roomfchen paus te bevredigen. Hoe billykfyhende zyne aanbiedingen waren, was het nog veiliger zich aan de wetten des koninkryks te houden; behalven datze het zich wel wachte de pausfelyke opperhoofdigheit te erkennen, geenzins met de lere der Hervormden overeen te brengen. Ondertuffchen was de gezant tot aan Brussel gekomen, verwachtende de orders van de koningin om naar Engelandt over te gaan, daar de wetten van het koninkryk hem niet toelieten in te komen, zonder daar toe verlof bekomen te hebben. Doch *Elizabeth* wilde hem niet zien, en deedt hem verbieden voet in hare staten te zetten. *Pias* de IV hielt echter niet af, en in het volgende jaar zondt hy den abt *Martinego* met den zelve laft. Zyne reis hadt geen beter uitslag; en toea was het dat alle hope van hereniging verloren, en al de zamenhandel met Rome afgebroken wierdt.

Vrankryk weigert het verdrag van Edenburg te bekrachtigen.

Thunus. Cambden.

Het verdrag van Edenburg, door de afgezonden van *Elizabeth* en van *François* den II getekent, was door deze vorstinne bezworen; maar de Allerchristelykfte koning en de koningin van Schotland, zyne gemalin, hadden het zelve nog niet bekrachtigt. Deze bekrachtiging was ondertuffchen noodwendig, en de Engelfche gevolmachtigden zouden met die van Vrankryk geen verdrag hebben aangegaan, ten ware *Montluk*, bisschop van Valence, zyne volmacht vertoon hadt, waar in het artykel van de bekrachtiging in uitdrukelyke woorden gestelt, en van zyne meesters plegtig beloofd was. Ondertuffchen deedt het hof van Vrankryk, door den afgezant van Engelandt gedrongen zynde om zyn woordt te houden, dagelykch nieuwe zwarigheden tuffchen beide komen, om de nakoming daar van te ontgaan. De voornaamste redenen, die het zelve inbragt, waren, dat men in het traktaat een artykel hadt gebruikt, dat de koning en koningin niet konden, noch moesten goedkeuren. Dit was de bekrachtiging van het traktaat van Barwik; een traktaat, dat hunne Majesteiten tot schande strekte, en buiten hunne kennis door wederfpannige onderdanen met eene vrede mogendheit gefloten was. Doch de afgezonden van den koning en de koningin het traktaat van Edenburg, waar in de bekrachtiging van dat van Barwik was vastgestelt, getekent hebbende, hadt de tegenwerping geen plaats meer, en kon niet dan tot een uitvlucht dienen, die de kwade voornemens van het hof van Vrankryk te kennen gaven. In den tydt van deze krakeelen, de welke mogelyk niet dan door eene verbreking tuffchen deze twee kronen zouden geëindigt hebben, stierf *François* de II*, en liet de koningin zyne weduwe zonder kinderen, bygevolg zonder eenig recht tot het ryksbewindt, en zonder aanzien in de nieuwe regering, die stontd te volgen; zo datze geen ander besluit hadt te nemen dan dat van weder naar Schotlandt te keren, waar van de kroon haar veel eer dan die van Vrankryk toebehoorde: koningin weduwe alleen van de laatste, maar wezentlyk regerende van de andere. Wy zullen wel haast zien de zwarigheden, die men stelde in hare reize, en het geluk, datze hadt van de zelve te boven te komen.

Heylin. Stichting van de Fransche Gereformeerde kerk te Londen.

Men stelt in dit jaar de stichting van de hervormde Fransche kerk te Londen, op de aanbevelinge van *Kalvyn*, ondersteunt door *Grindal*, onlangs bekleed met het bisdom van deze hoofdstadt. De Engelfche geschiedenisfchryver, te driftig voor de bisschoppelyke waardigheit, klaagt over de invoering van de

ze vremdelingen, die de party der Engelfche Presbyterianen versterkt hadden, en beschuldigt *Grindal* van ter zyde te veel toegevendheit voor *Kalvyn* gehad te hebben. Wy zullen ons in dit kerkelyke geschil niet steken, noch in een omftandig bericht inlaten van de aan de Fransche kerk door *Elizabeth* toegestane voorrechten, nog verder gaande, zegt die schryver, dan de gene, die *Eduard* de kerk, de welke *Lasky** en zyne amptgenoten onder de regering van dien vorft hadden geslicht, hadt doen gemeten.

1560.

* of 2 Lasky.

De koningin deedt in dit jaar ook twee bevelschriften afkondigen, het eene tegen de Wederdopers, die leerstukken dreven, de welke den Godsdienst en het ryksbestier even nadeelig waren; het andere tegen die onbescheidene yveraars, de welke, onder voorwendel van de voorwerpen van bygelovigheit uit den weg te ruimen, de schoonste gedenktekenen van zekere geslachten, of openbare gebouwen vernielden. By het eerste bevalze die oprocrige fektariffen binnen twintig dagen het koninkryk te ruimen, het zy ze inboorlingen waren, of niet, op straffe van gevangenis en verbeurte van hunne goederen. Men zegt, dat 'er, omaangezien dit strenge bevelschrift, nog een groot getal van deze dwaalgeesten in het landt bleef, en dat zy de Fransche en Duitfche kerken met hunne verderffelyke dwalingen befmetten; zo dat *Martyr* genoodzaakt wierdt eene verhandeling tegen deze vrede gevoelens op te stellen, om 'er deze opkomende kerken tegen te beschutten, en de beroerten te stillen, die 'er door de twistredeneringen begonnen in verwekt te worden.

Heylin. Cambden. Afkondigingen tegen de dwaalgeesten.

By het tweede plakkaat beteugelde de koningin de stoutheit van die oplopende geesten, de welke zich door eene te ver gaande hervorming wilden doen uitmunten. Men hadt in den voorgaanden jare een bevel afgekondigt, om de beelden uit de kerken weg te nemen, de ergerlyke schilderyen, die de verborgendheden van den Godsdienst onteerden, uit te wiffchen, de reliquie-kaffen, en diergelyke voorwerpen van afgodery, weg te nemen: doch het volk misbruikte het zelve. De koning hadt laft gegeven om die hervorming zonder geweld en met behoorlykheit te verreechten: doch deze twistgierigen, die de zaken altoos tot het uiterste brengen, vernielden de onzondighe schilderyen van verscheid uit de heilige Schrift getrokken en op de kerk-glazen vertoonde geschiedenissen. Zy deden nog meer, zy verbryfelden de zegetekens, die de veldheeren aldaar hadden doen ophangen, als vereeringen van hunne Godvruchtigheit; kleedden de doden uit, en namen de kopere platen, daar der zelve graven mede gedekt waren, weg, onder voorgeven, dat men daar op de afbeeldingen van de overledenen, of eenvoudiglyk der zelve geslachtwapens gegraveert hadt. Zy namen ook de klokken weg, onder schyn, datze eertyds gedurende de bygelovigheit gedoopt waren, en het loot, dat op de kerken lag, ter oorzake, zeiden zy, dat deze sieraden niet met de eenvoudigheit van het Christendom overeen kwamen. Om deze wanorders voor te komen, kwam 'er van wegens de koningin een verbodt uit, dat niemandt de handen aan de begraafplaatfen mogt slaan, het graveersel daar van bederven, noch de grafchriften uitschrabben; de beeldnissen der koningen, prinsfen, of andere doorluchtige personadien verbryfelen, die men, om hunne gedachtenis te vereeren, en niet om hen eenige Godsdienstige eerbewyzing te doen, in de kerken hadt gebragt; de kerkglazen breken, of

het

1560. het daar op geschilderde uitwischen, onder wat voorwendfel het ook zou mogen zyn, zonder de toestemming van den bisschop van het slicht; de klokken en het dekkloot wegnemen, op straffe van gevangnisse en eene boete, naar het welgevallen des rechters, tegen de schuldigen aan deze of de andere buitensporigheden.

Men sluitte de vrypoffligheit van deze onbescheidene yveraars, maar men kon de dwaalgeesten niet onder bedwang krygen, en men zag in het zelve jaar daar een afgryfselyk voorbeeld van in den persoon van twee ichelmen. De een, *More* genaamt, zeide, dat hy de *Messias* was, en wierdt ondersteunt door *William Geofrys*, zynen leerling, of liever zynen medeplichtige aan het bedrog, dat zy zamen beleit hadden. *More* wierdt naar *Bethlehem*, dat het gekkenhuis is, gezonden, en zyn makker aan het gerecht der maarfchalken* overgelevert. Zy zaten aldaar een gansch jaar, zonder hun voorgeven te willen herroepen. Doch de roe, waar mede men hen door beuls handen deedt geeselen, werkte uit het geen de vermaningen niet hadt kunnen doen.

* *Marschouffes*.
Heylin. *Camden*. *Chamberlain*. Stichting van de abdy van Westmunster.

* op het einde der regering van *Henrik* den VII.

† de Verfolger van *Sanderus*.

† *High Steward*.

De beruchte abdy van Westmunster wierdt in dezen tydt in eene kollegiale kerk verandert. Zy was hare stichting verschuldigt aan *Eduard* den Belyder, die'er eene zeer schone kerk hadt doen bouwen: doch *Henrik* de III herbouwde die van de grondvesten af met veel meer heerlykheit, en versterkte ze met die overfeldzame bouwkunde, alwaar men ziet de graven der koningen, koninginnen, en andere doorluchtige personadien, de welke men met deze koninklyke begraafplaats wil vereeren. Daar is het ook dat *Henrik* de VII die kapel en dat graf van klaar koper, het welk voor een meesterstuk wordt gehouden, gelyk wy elders gezegt hebben*, deedt oprichten. Deze abdy hadt in den tydt van twintig jaren verscheide staatsverwisselingen: verandert van eene abdy in een dekenfchap, van een dekenfchap in een bisdom, en voor de tweede maal van een bisdom in een dekenfchap, en in hare eerste oprichting van abdy herstelt zynde toen *Elizabeth* den troon beklom. Zommigen † zeggen, dat ze den abt *Feknam* en alle zyne monniken daar van de verdere bezitting aanbodt, mits dat zy den eedt van kerkelyke opperhoofdigheit deden, en den dienst verrechtten volgens den kerkregel van Engelandt: doch dat *Feknam* weigerde deze voorbedingen aan te nemen. Dus vernietigde het Parlement, dat kort daar na gehouden wierdt, deze abdy, als ook de andere, die *Maria* weder hadt oppgericht. *Elizabeth* maakte van die van Westmunster de schone kollegiale kerk, de welke nog heden in wezen is. De zelve bestaat uit een deken en twaalf wereldlyke domheeren, uit dertig zangers, of halve kanunniken, uit twee school- of collegie-meesters, nevens tien bedienden en veertig scholiers, die men gemeenlyk de scholiers van den koning noemt. Zy hebben het voorrecht, dat men hen voor alle anderen verkiesft, om uit de inkomsten van de stichting onderhouden te worden, en men neemt'er alle jaren de bekwaamste uit, om naar de hogescholen van *Oxford* en *Cambridge* gezonden te worden, alwaar zy hunne letteroeffeningen voltrekken, gedurende de welke zy tot hun bestaan en onderhoudt een behoorlyk jaargeldt genieten. Men heeft'er ook hofmeesters, ontfaengers, geheimfchryvers, en andere amptenaren, de welke alle merkelyke jaargelden trekken. De opperfte van het genootfchap voert den tytel van groothofmeester † van Westmunster, en dit is doorgaans een van de eerste Lords van Engelandt. De voorrechten van den deken en het Kapittel zyn schoon. Zy hebben het bewindt over de ko-

III Deel.

ninklyke sieraden tot de kroninge, en de deken houdt eene aanzienlyke plaats in de grote plegtigheden, waar van hy verscheide bedieningen bekleedt. Hy is daarenboven vrederechter van de stad, en van de plaatsen, onder Westmunster behorende. Het Kapittel strekt zels zyn rechtsgebiedt, zo kerkelyk, als burgerlyk, uit tot binnen den omtrek van *St. Marten* den groten, binnen de muren van *Londen*, en in eenige burgen van de provincie van *Essex*, buiten het rechtsgebiedt leggende van den bisschop van *Londen* en den aartsbisschop van *Kantelberg*. De voorrechten van het Kapittel zyn zo groot, dat noch bisschop, noch aartsbisschop te Westmunster mag komen, zonder verlof van den deken; zo dat de bisschoppen, zo menigmaal een nationaal fynode aldaar wordt gehouden, moeten verklaren, op de aanzegging, die hy hen daar van doedt, dat zy niet in den zin hebben des zels voorrechten te benadeelen. Naby deze kerk vindt men eertyds het grote paleis, alwaar de koningen van Engelandt hun verblyf en gerechtshof hielden. Een gedeelte daar van wierdt door het vuur verteert onder de regering van *Henrik* den VIII, en het geen 'er van is overgebleven dient tot de vergaderplaats van het Parlement en van andere souvereine hoven.

De munt was in het koninkryk onder *Henrik* den VIII zeer vervalscht geworden. De verkuytingen van dien vorst hadden voet tot deze wanorder gegeven, en zyn opvolger, de goede koning *Eduard*, was te jong, en leefde niet lang genoeg om daar raadt tegen te schaffen. *Maria*, naderhandt tot de kroon gekomen zynde, hadt wel andere bezigheden. Hare regering was te kort, te verward, en al te rampspoedig, om bekwaam te wezen tot eene verbetering, die vreedzamer tyden vereischte. *Sanderus* schryft haar echter daar van den roem toe, maar met den zelve *Elizabeth* te ontroven, aan welke de zelve, volgens het eenparige getuigenis van alle de geschiedenisfchryvers, toekomt. Om deze verbetering werksellig te maken, bragt *Elizabeth* de speciën van slecht alloi tot hare rechte waarde, zommige een derde, andere een vierde afzettende, na dat 'er meer of min vervalscht waren. Vervolgens gaf ze bevel, dat men de zelve alle naar de munt zou brengen, om daar voor vergoeding te ontfangen volgens de waardering, die zy daar van gedaan hadt. Deze bevelen uitgevoert zynde, wierden alle de afgezette speciën gesmolten, en men maakte daar munt van goed alloi af. Zy droeg de zelve zorg voor de munt van *Ierlandt*; zo dat men geen geldt meer in hare staten zag, of het was van fyn en onvervalscht zilver. Daarom gaf men aan deze nieuwe munt den naam van *Sterling*; een woordt, dat niet alleen een gulden, die zo veel als twaalf gemene guldens waardig is, maar ook het fynste zilver, en dat van de beste keur is, beteekent. Men zegt*, dat dit muntstuk aldus genaamt wierdt naar het Oosten van *Duitschlandt*, alwaar men een fynere munt sloeg dan elders, en waar van daan *Richard* de I de munters liet komen, de welke het volk *Sterlings* noemde, naar het eenigzins verbafterde Engelsche woordt, dat Oosterschen † beteekent. Hoe het zy, *Elizabeth* herstelde door deze burgerwet van aangelegenheit de goede trouwe in den koophandel, en in alle de verscheide staten van de maatschappy, aan wie de speciën van valsch alloi altoos nadeelig zyn.

Mylord Hastings, graaf van *Huntington*, stierf den 20 Juny. Hy hadt zich aangenaam gemaakt by *Henrik* den VIII, die hem tot ridder van den Koufbandt hadt verheven; by *Eduard* den

F 2

1560.

Heylin. *Camden*. *Elizabeth* verbetert de munt.

Oorspronk van een pondt *Sterlings*. * de leeraar *Co-well*. *Chamberlain*.

† *Easterling*, en by verbaftering *Esterling* en *Sterling*. Doodt van den grave van *Huntington*.

1560. fche... digt... voor... in... een... Fran... rech... ver... welke... rege... doen... * of a... *Lash*.
level... der... den... wa... aars... wer... men... lach... y het... nnen... het... straffe... oede... rege... waal... fche... dwa... zaakt... ge... nende... en te... egon...
onin... n, de... ming... voor... beel... lyke... den... de reli... an af... bruik... en om... hoor... rigen... , ver... fchei... op de... Zy de... kens... angen... kleed... slaten... weg... eeldin... der zel... namen... ze eer... pt wa... er oor... met de... n kwa... kwam... dt uit... slaatfen... lerven... eeldte... door... n, om... en ce... in de... en, of... het

1560. den VI, onder wien hy voortreffelyke ampten hadt bekleed; by *Maria*, de welke hem het bevel gaf over het leger tegen den hertog van Suffolk, die door dezen grave gevangen raakte †. Hy hadt mogelyk voor *Elizabeth* de zelve gediensfigheit, dewyl men niet bespeurt, dat hy zich hecīt aangekant tegen deze of gene akte, die het by zyn leven gehouden Parlement hadt vastgesteld. Dus was hy te tellen onder die hovelingen, de welke zich onder de vorsten, die op den troon zitten, weten te buigen, en zich te schikken naar alle hunne zinnelykheden. Hy liet na by *Catbarina van Pole*, zyne echtgenote, dochter van Mylord *Montaigne*, zes zonen en vyf dochters.

1561. *Camden*
Clark.
Gezantschap van den grave van Bedford naar Vrankryk.

In het begin van het volgende jaar zondt de koningin Mylord *Ruffel*, graaf van Bedford, aan het hof van Vrankryk, met den tytēl van buitengewoon afgezant, om het rouwbeclag over de doodt van den koning, en de gelukwensching aan zynen opvolger af te leggen. Men hadt hem mede belast de koninginne van Schotland, weduwe van *François* den II, te gaan zien, en haar de bekrachtiging van het te Edenburg gesloten verdrag, na alvorens met *Trachmorton*, gewonen gezant van Engelandt, geraadpleegt te hebben, voor te stellen. Deze onderhandeling hadt geen goeden uitslag. De koningin van Schotland, door de *Guizen* ingenomen, antwoorde den grave van Bedford, wanneer hy haar daar van opening deedt, dat zy daar omtrent geen besluit kon nemen voor hare te rug komst in haar ryk, en na daar over met de heeren, zonder welker raadt zy het verdrag niet wilde, noch kon bekrachtigen, beraadslaagt te hebben; zo dat Mylord *Ruffel* verplicht was daar van af te zien, en de verdere behandeling aan *Trachmorton* over te laten, die verscheide malen den kardinaal van Lotharingen en de *Guizen* daar over aandeedt, trachtende hen van de rechtmatigheit dezer bekrachtiging te overtuigen, op dat zy vervolgens de koningin mogten overhalen. Maar alles was te vergeeffich; dagelykch bedacht men nieuwe uitvluchten om zyn verzoek te loor of uit te stellen. *Elizabeth*, door haren gezant van deze haar klovery onderrecht, en de zelve aanzieude als een onwederfprekelyk bewys, dat men haar den oorlog wilde aandoen, besloot hare vyanden voor te komen, met zich van de Schotten voor de aankomst van hunne koninginne te verzekeren.

Gezantschap van *Randolf* naar Schotland.

Met dit oogmerk zondt zy hen den ridder *Thomas Randolph* als gemachtigden, die aan de Schotsche groten de noodzakelykheit vertoonde, die hen dwong, tot handhaving van hunne vryheit en Godsdiens het bondgenootschap met de koninginne van Engelandt, te Barwick gesloten, te doen standt grypen. Hy zeide tegen hen, Dat hare Majesteit van het voornemen van hare algemene vyanden, die toefel maakten om hen te verdrukken, genoegzaam onderrecht was; dat zy met den zelven yver voor hunne behoudenis moesten arbeiden, en dat 'er geen andere was dan in eene volmaakte vereeniging; dat men zich moest bedienen van het voorbeeld der Duitfche vorsten, die hun verbondt reets hadden vernieuwt, en dat de koningin, zyne meesters, wenschte, dat haar volk, en dat van Schotland mede in dit verbondt traden, dewyl zy in het zelve belang waren, en het zelve gevaar te vrezēn hadden; daar by voegende, Dat het gewricht des tyds nooit voordoecliger was geweest; dat hunne koningin, weduwe, en zonder kinderen uit haar huwelyk zynde, hen een onseilbaar middel verschaftē om deze schadelijke oneenigheit, die zo veel bloedt aan beide de natiēn hadt gekost, voor altoos uit te doven; dat zy zich moesten wachten voor een tweede verbindenis, al zo nadeelig voor de kroon, als

de eerste zou geweest zyn, indien de koningin kinderen by den koning van Vrankryk hadt gekregen, die Schotland tot eene cysbare provincie van zyn overzeesch ryk zou hebben gemaakt; dat men, in plaats van een nieuw verbondt met deze kroon aan te gaan, den knoop moest breken van dat hen daar aan hadt verknocht, alleen om hen met den tyd lyfseigenen te maken, en gansch Groot-Britanniē onder haar jak, na het zelve door de oneenigheden, die zy daar in aankweekte, te hebben uitgeput, te doen bukken; dat in het tegendeel Engelandt en Schotland, alleen een eilandt uitmakende, behoorden, om zo te spreken, een volk te zyn, verbonden door den handt van den zelven Godsdiens, en door eenzelve belang; dat het welwaren van deze twee natiēn van deze vereeniging, die 'er alleen het geluk en de veiligheit van kon zyn, afhing. Ten laetste stelde hy hen voor, Dat alles op een tweede huwelyk van de koninginne aankwam, dat zy behoorden haar een gemaal te doen verkiezen, van wiens goeden wille zy verzekert waren, en die buiten dat machtig genoeg was hen tegen den aanval der Franschen te verdedigen. Dit raadfel was niet zwaar om op te loffen: want waar zo een gemaal te vinden zonder de hulp van *Elizabeth*, die hem de wapenen en de macht, daar zy wilde dat hy mede bekleed zou zyn, om de algemene rust te verzekeren, moest verschaffen?

Ondertusschen dacht de koningin van Schotland op hare te rug reize naar haar ryk. Om daar te komen moestē de kusten van Engelandt voorby. Men hadt haar gezegt, dat *Elizabeth* kapers gereed hadt, om de vloot, die haar zou geleiden, aan te taffen. Dit baarde haar veel ongerustheit. Zy twyffelde geeenzins, of de weigering, van het verdrag van Edenburg te bekrachtigen, was de oorzaak van het misnoegen van hare Britsche Majesteit. Zy vreesde derhalven hare wraak, en dat zy haar, wanneer zy eens in hare handen kwam te vallen, zou dwingen. Om haar te bevredigen, en haren weg te beveiligen, zondt zy haar *Oysel*, dien zy twee dingen liet verzoeken: het eerste was een verlof voor haar om te landt door Engelandt naar Schotland te gaan; het tweede was eene verzekering voor haar in het byzonder, dat de schepen, die haar naar Schotland zouden overvoeren, de zee, zonder eenige vyandelykheden der Engelfchen te vrezēn, vry mogten hebben.

Elizabeth gaf den gezant in de tegenwoordigheit van haar gansche hof, dat zy buitengewoon byeen hadt doen komen, gehoor. Zy weigerde het eene en het andere verzoek, voor reden van hare weigering gevende, dat de koningin van Schotland het verdrag van Edenburg weigerde te bekrachtigen. Laat de koningin uwe meesters my eerst voorgaan, zeideze tegen *Oysel*, met my van hare goede mening te overtuigen, in het nakomen van eene belofte, daar de goede trouw haar toe verplicht, indienze begeert, dat ik haar myn woordt geve, en my verbindē tot zaken, waar toe ik eene volkome vryheit heb. Laatze my recht doen, en uit den weg ruimen de bekommernissen, die de voorzichtigheit wil dat ik hebbe over zulk een verdacht gedrag, als het hare is: dan zal zy my bereidwillig vinden, de veilige verzekerdheit voor hare en uwe reize, die zy my verzoekt, toe te staan. Zy kan zelfs, in wat haven van myn koninkryk datze begeert, landen, en hare reis met meer gemak te landt vervolgen. Ik zal bevelen, haar op alle plaatsen met die eere en achting te ontfangen, die men aan de waardigheit van haar persoon verschuldigt is, daar ik nog by zal voegen zo vele tekenen van genegenheit, als zy van eene koninginne, die haar bondgenoot en nabestaande is, zal kunnen verwachten.

Camden.
Spotswood.
De koningin van Schotland verzoekt *Elizabeth* een vrygeleide om naar Schotland te keren.

Elizabeth weigert zulk, en reden waarom.

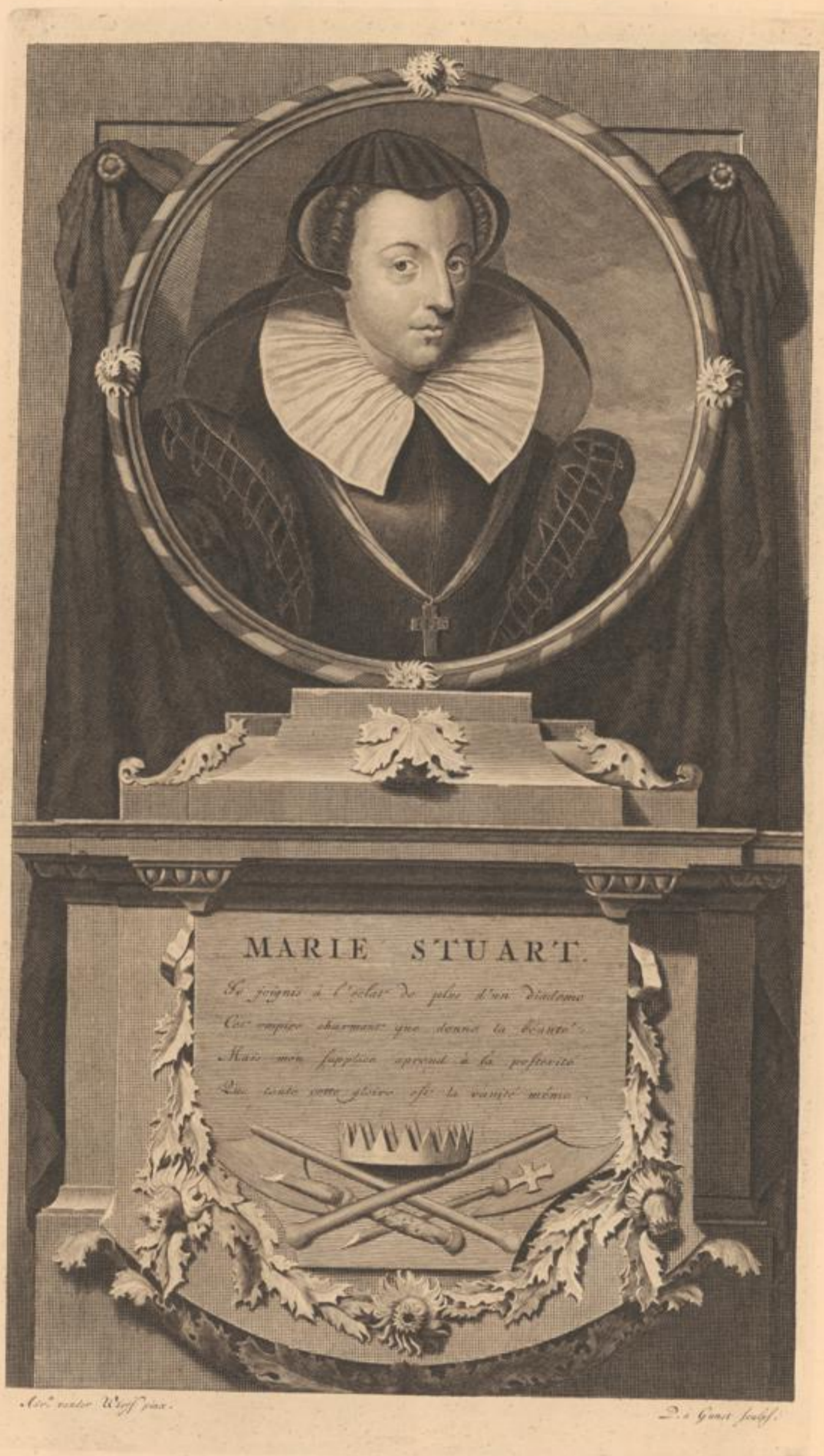
Hier

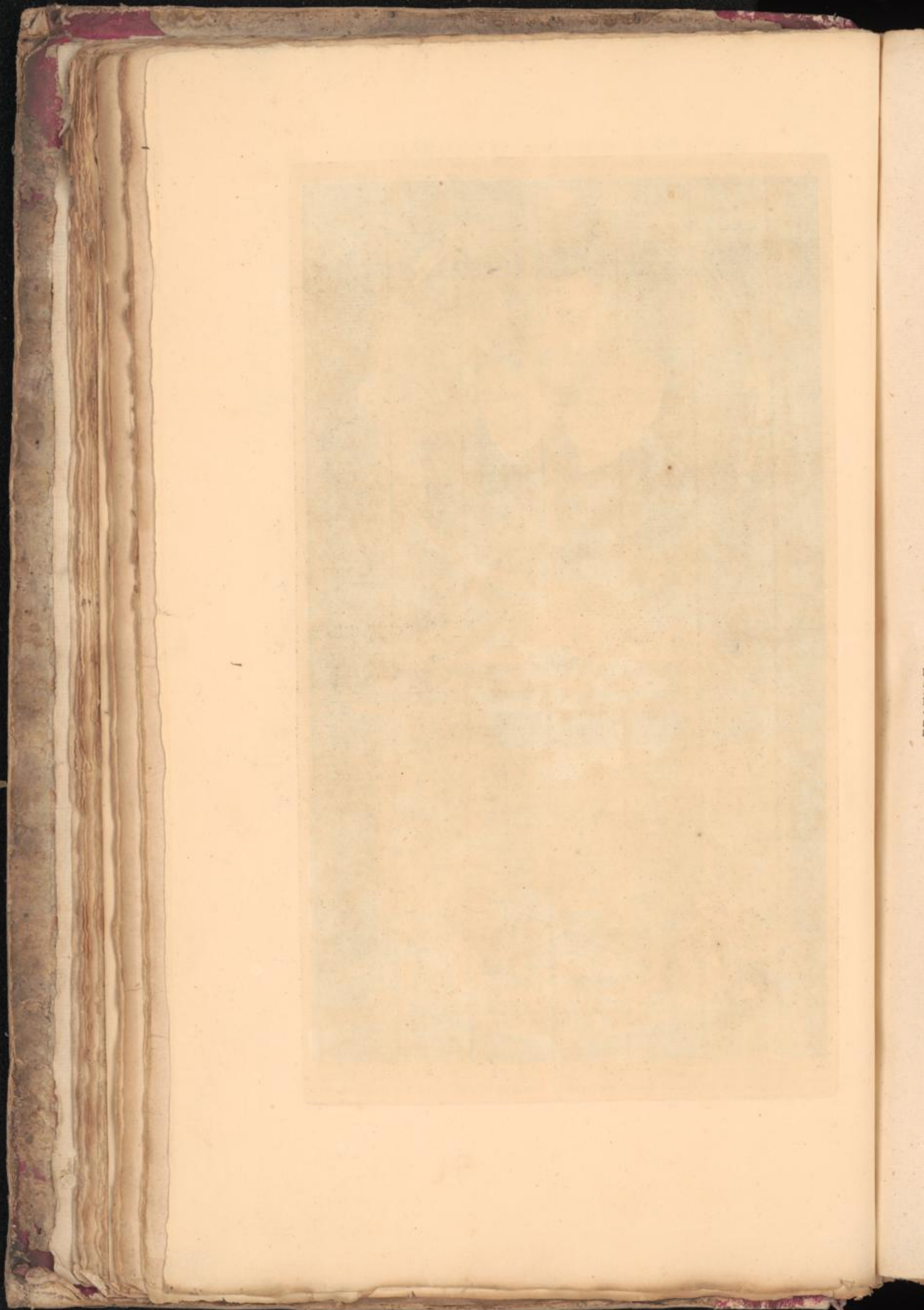
kinde 1561.

en, die
over-
plaats
gaan,
hadt
nen te
ruk,
in
akken;
alleen
spre-
handt
velang;
ze ver-
veilig-
de hy
van de
een ge-
ille zy
genoeg
verdedi-
lossen:
der de
en de
eed zou
moelt

Schot-
Om
Engel-
dat Eli-
die haar
le haar
, of de
g te be-
noegen
derhal-
neer zy
dwin-
weg te
zy twee
a verlof
Schot-
ekering
en, die
de zee,
ichen te

voordig-
gewoon
weigerde
den van
gin van
weigerde
meesters
, met my
bet nako-
baar toe
n woordt
oe ik eene
doen, en
de voor-
verdacht
ereidwil-
bare en
aan. Zy
ryk datze
gemak te
lle plaat-
die men
ouldigt is,
van gene-
aar bond-
reuschten.
Hier

1561. Hier mede gafze den gezant zyn affcheit, die naar Vrankryk wederkeerde, om verflag van zyne verrechtingen te doen.

Het antwoordt van *Elizabeth* vermeerderde de ongerustheit van de koninginne van Schotland. Zy vreesde, dat deze onecnigheit wel tot een openbaren oorlog mogt uitbarsten. Zy bevondt zich zeer in het naauw, niet wetende wat party te kiezen, om zich daar van te bevryden. Voldeedtzte de koninginne van Engelandt, dan verwekteze het misnoegen van Vrankryk, en het geenze nog het meest duchtte was dat van hare oomen: vergramde zy haar, zo begreep zy wel, dat de beroerten door de party der zamengezworenen, die *Elizabeth* niet zou nalaten weder aan te stoken en te ondersteunen, in haar ryk weder zouden opstaan. De vrees van Vrankryk en de *Guizen* te mishagen haalde het by haar over; het zy uit zucht voor het bloedverwantchap, of uit aanmerkinge van staatkunde, die haar niet toeliet een kroon te verlaten, van de welke zy een verzekerder bystandt dan van die van Engelandt tegen de party, die de laatste niet zou nalaten met al hare macht aan te moedigen, te verwachten hadt. Zy besloot dan dit verdrag niet te bekrachtigen: maar ter zelver tydt trachtte zy het ongenoegen, dat door deze weigering zou worden veroorzaakt, te verzachten, en de genegenheit van *Elizabeth* door eene openhertigheit, het zy oprecht, of geveint, die bekwaam was allen achterdocht weg te nemen, weder te winnen. Ten dien einde hieldt zy een lang gesprek met *Trochmorton*, aan wien zy haar beklag deedt over het antwoordt, dat deze vorstin aan *Oysel* hadt gegeven, hem aansprekende op eene wyze, waar in hare droef- en troefheit even veel uitblonken, vermengt met eene zachtheit en eene koninklyke achtbaarheid, die in alle hare redenen doorstaken.

Klagte van de koninginne van Schotland aan den Engelschen gezant.

Myn Heer gezant, zeide zy tegen hem, ik verleen u een geboor, geheel verschillende van dat de koningin uwe meestersse aan mynen gezant heeft gegeven. Zy heeft hem in de tegenwoordigheit van een groot hof ontfangen, om den boon, dien zy my heeft willen aandoen, meerder luiser by te zetten. Hoewel men my zo verachtelyk handelt, wil ik nochtan aan u alleen myne klagten doen. Ik ben eene vrouw, ik ben jong, ik ben gekroond; ik twyfel schier, of ik myn misnoegen zou kunnen meester zyn; wesbalven ik daar geen getuigen by begeere; het is aan u alleen dat ik my wil uitdrukken. Ik sta u toe, myn Heer, dat myne grootste droefheit is veroorzaakt door myn gedrag. Ik beschuldig my de zwakheit te hebben gehad van twee dingen van de koninginne als een gunst te verzoeken, daar ik de zelve kan ontbeeren, en zy van my alleen afhangen. Ik heb hare toestemming tot myne reize niet nodig. Ik vertrok van Schotland om hier te komen, en ben'er gelukkig, in weerwil van de vloot van haren broeder *Eduard*, aangeland. Ik hoop door Gods goedheit met het zelve gemak, zonder dat ik hare schepen behoeft te vrozen, weder te keren, bebbende, om my daar in te helpen, de zelve vrienden, die my hier hebben gebracht. Maar ik wilde haar liever voor de veiligheid van myne te rugreize dan iemandt anders verplicht zyn, ik heb u dikmaals horen zeggen, dat het geluk der twee ryken bestondt in de wederzyfste vriendschap der twee koninginnen. Echter geloof ik, dat uwe koningin van andere gedachten is, dewyl zy my een bewys van hare vriendschap in zulk eene gemaklyke zake heeft geweigert. Wat mag daar de oorzaak van zyn, myn Heer? Zou het zyn, dat zy de oproerige *Schotten* meer genegen is dan bunne koninginne. Heeft zy dan vergeten wat men aan de kroon verschuldigt is, of gedenktze niet,

dat ik eene koningin ben, gelyk zy is? Myn troon is niet min aanzienlyk dan de hare, en ik heb moeds genoeg te geloven, zonder haar te benadeelen, dat ik tegen haar op mag. Laten wy nochtan de vergelyking, die altydt naar twist of wangunst smaakt, vermyden. Ik kome tot het verdrag van *Edenburg*. Het zelve is gemaakt by het leven van mynen overleden gemaal, wien voorbeeldt ik verplicht was te volgen. Gedurende zyn leven heeft by geweigert het zelve te bekrachtigen; over hem is het dat de koningin uwe meestersse moet klagen, en niet over my, die niet anders kan doen, zonder mynen plicht te buiten te gaan. Sedert zyne doodt, het is waar, heb ik myne vryheit, maar ik heb hier geen Raden. Het hof van Vrankryk en de prinsfen van *Lotharingen* myne oomen maken zwaarigheit my te raden, om geen nuyver te veroorzaken, noch by myne eige onderdanen, noch by de koninginne van Engelandt zelve. De heeren van Schotland, die ik by my heb, zyn buiten bediening, en te klein in getal om my machtig te maken in een zake van zo groot een belang, als dat van de bekrachtiging, die men van my verzoekt. Ik wenschte den raadt van myn Parlement daar over te hebben. Ik zal het op myne aankomst zameroepen, en dit is de reden, die my myn vertrek doet verbaasfen. Hier zweeg zy een weinig stil; en hare reden hervattende zedtzte met een zachter stem: Ik heb nooit iets aan myne waarde zuster gedaan, dan dat ik wensch dat my zelf geschiede. By alle gelegenheden heb ik haar alle diensten van eene goede nabestaande gedaan; maar dat my leed doet, is, datze het niet geloof, of datze daar niet om geeft. Gave Godt, dat ik haar zo na in tederbertigheit, als in bloedverwantchap, raakte. De bandt van het laatste is altydt los, wanneer de andere den zelve niet toebaast. Behalven dat twyffel ik niet, of daar zyn kwalykgezinde hoofden by haar, die haar tegen my verbitteren. Maar gy, myn Heer gezant, van wien ik andere gedachten heb, zeg my eens, bidt ik u, welke van alle de daden van myn leven heeft de koningin uwe meestersse het meeste verstoort, aan welke ik eebter nooit in myne gedachten heb gehad eenig ongenoegen te geven.

Trochmorton antwoordde haar, dat hy geen artikel in zyne bevelen hadt rakende de klagten, die zy deedt, zynde alleen belast haar laatste besluit, ter bekrachtiging van het verdrag van *Edenburg*, te vernemen; dat hy echter haar wel wilde zeggen, niet als gezant, maar als een byzonder persoon, wat het misnoegen van de koninginne *Elizabeth* hadt veroorzaakt. Dat men'er de oorzaak niet van moest zoeken dan in het aannemen van de wapens en den tytel van koninginne van Engelandt, die *Maria* hadt aangenomen zo haast *Elizabeth* tot opvolgster van hare zuster was verklaart; eene aanmatiging, daar zy zich gedurende het leven van deze zuster wel van hadt gewacht, het welk een bewys was, dat zy het op den persoon van *Elizabeth* hadt gemunt, met een voornemen van haar het kroonrecht te betwiffen; dat zy zelf kon oordeelen, of dit een onschuldige daadt was, dan of het niet de gevoeligste smaadt was, dien men eene koninginne kon aandoen; dat niemandt eenen, die hem van zynen tytel en het goet van zyn huis zou komen beroven, zou vergeven; dat versien veel yverzuchtiger over bunne oppermachtigheit waren, en dat men daar niet aan kon raken zonder hen in het bert te treffen.

Maar, antwoordde de koningin van Schotland, ik heb niet misdaan, maar myn schoowader en myn gemaal, die my beide hebben gedwongen zo te werk te gaan. Myn geboorzaamheit heeft niet langer dan hun leven geduurt, en na bunne

Antwoordt van den gezant.

1561.

doodt heb ik de wapens van Engelandt niet gevoert. Zy voegde daar by, Dat zy echter haar schilddt zo hadt kunnen verdeelen, als eene vorstin, die in een rechten tak afkomstig was van Henrik den VIII, en die tot grootmoeder hadt de zuster van Henrik den VIII, en dat 'er meer huizen in Engelandt waren, die zich deze vryheit aanmatigden, hoewel hunne maagschap nog verder van de kroon afflandig was. Zy hadt Mylord Courtenay, marquis van Excester, en de hertoginne van Suffolk*, nicht van Henrik den VIII, in het oog, aan wie men het voorrecht van het wapen der koningen van Engelandt met een balk, tot teken dat zy daar van afkomstig, maar gene erfgenamen van waren, te voren hadt vergunt.

* afkomstig van Karol Brandon met Maria van Engelandt.

Wat ichyn de redenen van de koninginne van Schotlandt ook hadden, en wat glimp zy aan de zelve trachtte te geven, Elizabeth bleef by haar voornemen. Haar gezant haar een volkomen verslag van deze zamenpraak gegeven hebbende, geboodt zy hem daar by te blyven, en van niets af te stappen, tot dat de koningin van Schotlandt het verdrag zou bekrachtigt hebben. Naardien deze laatste aan de Staten van haar ryk, die verscheide malen na de doodt van haren gemaal te Edenburg waren vergadert geweest, niets daar van hadt doen voorstellen, twyffelde Elizabeth geenzins, of de verschoning, van daar over met hen na hare aankomst in gesprek te willen komen, was maar een voorwendfel om haar op te houden, en haren tydt, om naar Schotlandt weder te keren, waar te nemen; zy vreesde, dat hare aankomst de zaken aldaar van gedaante zou doen veranderen, en dit ryk eene verbindings met dat van Vrankryk tegen Engelandt doen aangaan, zo datze een herhaald bevel aan Trochmorton zondt, om op de bekrachtiging van het verdrag aan te dringen, en de koninginne van Schotlandt den schrik aan te jagen, dat zy op zee wel mogt genomen worden, indien zy zich sloop begaf voor dat het bekrachtigt was. Men weet niet voor vast, of Elizabeth van voornemen is geweest de schepen van deze vorstinne, wanneer zy in het gezicht van de Engelsche kusten zouden voorby zeilen, te doen aantasten, of dat zy alleen, door haar schrik aan te jagen, beter tot haar oogmerk wilde komen. Wat haar voornemen mag geweest zyn, het wilde niet gelukken, en de bekwaamheit, of het geluk van Maria deden haar gelukkig in Schotlandt, zonder Engelsche kapers vernomen te hebben, landen.

Sedert het gesprek, dat zy met Trochmorton hadt gehad, was ze naar Abbeville vertrokken, om van daar naar Calais te gaan, daar zy van voornemen was zich sloop te begeven. De gezant, die last hadt haar in het oog te houden, verliet haar niet, en gaf van tydt tot tydt bericht van hare gangen aan het hof. Maria, van haren kant altydt ongeruft over het voornemen van Elizabeth, en vrezende, dat zy door hare kapers mogt aangetast worden, hieldt op nieuw aan om haar te bewegen, met een voornemen om daar na, de uitslag mogt dan zyn zo als hy wilde, hare reis te wagen. Zy was nog te Abbeville, daar Trochmorton haar was gevolgt. Zy deedt hem roepen, en hem in haar vertrek nemende, vroegze hem, of 'er geen middel was de koningin van Engelandt te bevredigen, hem verzoekende haar te zeggen, op wat wyze en tot wat prys zy haar genoegen kon geven. Met het verdrag van Edenburg te tekenen, Mevrouw, antwoordde Trochmorton aanffonts daar op; ik heb reets aan uwe Ma-

jestheit verscheide malen gezagt, dat dit het eenigste middel is om het goed verjunct tusschen u beide te herstellen, en van haar alles te erlangen, wat zy zoudt willen verzoeken. Looft dan, antwoordde deze vorstin, wat ik u zal zeggen belangende het verdrag, daar gy zo sterk op aanbringt, om daar van met rechtmatigheit te oordeelen van de redenen, die ik heb om het te weigeren, of liever van 'er de bekrachtiging van uit te stellen.

Sedert onze laatste byeenkomst heb ik 'er al de artykelen van onderzoekt, en ik heb bevonden, dat eenige my gansch niet raken, en die my raken zyn reets werksellig gemaakt, of vereischen een byzonder verdrag met my, dewyl ik niet gebouden ben aan het gene de koning myn gemaal heeft gedaan. De bekrachtiging van het verdrag van Cateau tusschen Engelandt en Vrankryk raakt my niet, en die van het zelve verdrag tusschen Engelandt en Schotlandt is reets door den overleden koning, mynen gemaal, en zelfs door my geschied; zo dat, indien de koningin uwe meesteresse van my eene tweede bekrachtiging nodig oordeelt, moetze eerst een nieuw verdrag met my alleen aangaan, waarnemende het recht van myne kroon, en te werk gaande in alle vryheit, op dat het zelve kracht hebbe my te verbinden. Van wat nut kan de bekrachtiging van artykelen, die reets volbragt zyn, voor uwe meesteresse wezen? Zyn de Franschen niet uit Schotlandt vertrokken? Is de sterkte van Aymouth niet geslecht. Heb ik het wapen en den tytel van koningin van Engelandt niet afgegaan? Indien men het zelve nog op het zilver, of de gebouwen van den overleden koning mynen gemaal uitgebouwen vindt, het is van Vrankryk, daar deze gedenktekenen nog zyn gebleven (a), dat gy klagtig moet zyn.

Dus sprak Maria, en men vindt nog in eene verzameling aan akten* van de regering van Elizabeth den brief, dien Trochmorton haar schreef. Hy gaf haar niet alleen kennis van dit onderhoudt, maar ook van het geen hem daar omtrent by de koninginne regente van Vrankryk, den koning van Navarre, en den konneftabel van Montmorenci ontmoet was. Catharina van Medici, hoewel zeer weinig van het belang van hare schoondochter aangedaan, klaagde op eene beweeglyke wyze over de harde behandeling van Elizabeth tegen deze prinsesse, hare nabestaande, gevende met een te kennen het deel, dat zy en de koning haar zoon verplicht waren te nemen in de behandeling, die men de weduwe van Francois den II, schoonzuster van den eenen, en schoondochter van de andere, aandeedt: behalven het misnoegen, dat de prinsfen van Guize, hare oomen, daar natuurlyker wyze over moesten hebben.

De redenen van den koning van Navarre en van den konneftabel waren byna de zelve: doch zy gingen zo ver niet als die van de koninginne regente: zy waren meer vleiende voor de koningin Elizabeth, en vol van betuigingen, dat de koning, noch zyne Raden nooit eenig besluit zouden nemen, dat haar oorzaak van klagen zou kunnen geven, en van aanmaningen om de koninginne van Schotlandt gunstiger te handelen.

De gezant van Elizabeth onderrechtte haar van alles, en de koningin van Schotlandt deedt hare brieven by de zyne, maar zonder vrucht, het zy Elizabeth van haar misnoegen te zeer was ingenomen, het zy ze geloofde, dat hare eer, en zelf hare veiligheid daar van af hing, om de koningin van Schotlandt by eene plechtige akte afflandt

van (a) Melleville zegt, dat het de kardinaal van Lotharingen was, die het Engelsche wapen op het zilverwerk van de koninginne van Schotlandt, na het zelve vernieuwt te hebben, liet slyden.

* Scrinia Siciliana.

Het vertrek van de koninginne van Schotlandt.

1561. van den tytel van koningin van Engelandt te laten doen. Ondertuffchen kwam *Maria* te Calais, en vernomen hebbende, dat zy niets gunstigs van *Elizabeth* hadt te verwachten, maakte ze zich in stilte gereed om onderzeil te gaan, met gedachten, datze veel eer de Engelsche kapers zou misleiden, dan de standvastigheid van de koningin *Elizabeth* veranderen. Daar toe zocht zy maar eene gunstige tydsegelegenheit, en zich bedienende van een mist, die ten haren beste scheen opgekomen te zyn, gingze aan boordt van het schip, dat men voor haar hadt bereid. Zy wierdt verselt van drie van hare oomen, die in hun gevolg eene grote menigte heeren en Fransche edelen hadden, onder de welke ook eenige Roomsche leeraars waren. Vyf weltoegeruste fregatten geleidden haar, en op den zesden dag kwam zy gelukkig te Leith aan, onder begünstiging van een altoosdurende mist, die haar niet verliet, dan wanneer zy in zekerheit was, even als of de Hemel haar voor het oog der Engelsche schepen hadt willen verbergen.

Den 14
Augusty.

Men zegt voor de waarheit, dat de laatste in het Kanaal kruisten; maar met wat oogmerk is onbekend. De schryvers spreken niet dan by gissinge van de verscheide geruchten, die van den eenen en van den anderen kant wierden verspreid. Eenigen spraken van deze kapers als van eene vloot, die toegerust was om de koningin van Schotlandt op te lichten. Anderen zeiden in het tegendeel, dat de zelve alleen diende om deze prinsesse eer aan te doen, en haar met meerder pracht in de havenen van Engelandt, daar *Elizabeth* haar, om haar te versuischen, hadt genodigt, te geleiden. Daar waren 'er ook, die zeiden, dat men om het eene noch het andere dacht, en dat deze kapers alleen uitgelopen waren om de zee van rovers te zuiveren. De uitsprooiers van het eerste gerucht voegden daar by, om het zelve goed te maken, dat de graaf van Murray, die naar Vrankryk was vertrokken, van waar hy weder door Engelandt naar Schotlandt keerde, de koningin *Elizabeth* zou geraden hebben de koningin *Maria* gevangen te nemen, indien zy zich zelve en haren Godsdienst wilde verzekeren. Maar een onpartydig schryver*, die geloofwaardig is, legt dit onderhoudt van den grave van Murray met de koningin van Engelandt ganfch anders uit. Hy zegt, dat het inderdaadt op de veiligheid van den Godsdienst zag; maar dat het te gelyk diende om de vrede der twee ryken, en de waardigheid van *Maria* te ondersteunen; dat hy alleen *Elizabeth* aanriedt deze prinsesse eenige dagen aan haar hof te houden, en haar volgens hare waardigheid te onthalen, tot dat het Parlement van Schotlandt de nodige bevelen zou gegeven hebben om eene omkeering, daar haar ryk op hare aankomst mede wierdt gedreigt, voor te komen.

* Tusa-
aar.

Gedrag
van de
koningin
Maria
op hare
aankomst
in Schot-
landt.

Hoe het zy, zo haast als deze koningin voet aan landt hadt gezet, wierdtze van den adel, die bygeval zich by hare landing bevondt, verwelkomt, en te Edenburg aangekomen zynde, wierdtze daar met alle achting, die men aan hare waardigheid verschuldigt was, ontfangen. Zy trok de straten onder de toejuichingen van het volk door, en wierdt met veel pracht geleid in het paleis van de koningen van Schotlandt. Men prees haar wegens hare zachtzinnigheid, die zy op hare aankomst aan ieder deedt blyken, en de gematigheit in het stuk van den Godsdienst, daarze, niettegenstaande het aanzoek van de yveriaars en twistzoekers, niets in wilde verandert hebben. Zy bemoeide zich alleen met de regering op een goeden voet te brengen;

het zy ze inderdaadt van voornemen was geen verandering ergens in te maken, het zy ze veinde, als in het vervolg is gebleken, een beter tydt voor zich, om hare onafhankelykheit te kunnen oefenen, afwachtende. Wy stappen alle deze veranderingen ligt voorby, om dat wy daar in het vervolg, in de zaken van Schotlandt, breder van zullen moeten spreken. Wy brengen alleen de omstandigheden by, die tot de Geschiedenisse van de beide ryken behoren.

Een van de eerste dingen, daar *Maria* voor zorgde, was een gezant naar *Elizabeth*, met brieven van haar en van de heeren van Schotlandt, rakende de vrede tusschen Engelandt en Schotlandt, en de zekerste middelen om de zelve altoosdurende te maken, te zenden. Men vertoonde aan *Elizabeth*, dat het welzyn van beide de natiën in hare handt was, en men vleide haar, dat zy de oppermachtige* uitvoerster daar van was. Maar ter zelve tydt stelde men haar voor, indienze by het voornemen bleef van niet te trouwen, of datze uit haar huwelyk gene kinderen kwam na te laten, datze dan de koningin van Schotlandt voor hare erfgenaam in het ryk van Engelandt moest erkennen, en deze verklaring in het Parlement doen bekrachtigen. Dit was, zeide men, een onverbrekelyke waarborg van eene onveranderlyke genegenheit der beide koninginnen, en van de goede verstandhouding tusschen hare onderdanen; een soort van aanneming, die aan de weldoenster de liefde voor haar eigen werk, aan de aangenome koningin eene erkentenis voor hare weldoenster, en aan het volk van de eene en de andere vorstinne eene vriendschap van goede landgenoten, die alle hunne voorgaande oncenigheden zou uitdoeven, zou inblazen. Maar *Elizabeth* oordeelde daar anders van.

* Souve-
reine.

De gezant † zyne brieven overgegeven, en zynen last bekend gemaakt hebbende, was de koningin, die zodanige wyze van doen niet hadt verwacht, zeer verwondert, zonder zich te ontroeren. Zy deedt aanstonts haar beklag, dat men haar niet van de bekrachtiging van het verdrag van Edenburg sprak, het eenigste, of ten minste het voornaamste, zeide zy, daar de koningin en de heeren van Schotlandt hunne gezanten en brieven mede moesten belaff hebben; en vervolgens antwoordende met eene wonderlyke tegenwoordigheid van geest op de redenen, die haar waren voorgehouden, en op de brieven van den zelve inhoudt, die haar geschreven waren, zeideze tegen den gezant: *De koningin uwre meesteres en de heeren van haar ryk vertonen my hunne brieven, en doen my door uwren mondt verstaan, dat de geboorte van deze prinsesse haar een ontwyffelbaar recht om my op te volgen geeft. Het zy zo, dat is eene hoop, die ik haar niet wil benyden: maar laat zy zorg dragen, dat zy niet te voorbarig zy. Ik kan niet denken, dat zy zal trachten my den scepter gedurende myn leven te ontwringen, noch myne kinderen na myne doot daar van ontbloten, hebbende nog niet vast besloten van nooit te zullen trouwen. Van myn kant denk ik haren eisch niet te vernietigen, noch het ryk tot haar nadeel aan anderen over te brengen. Horwel zy my de zelve rechtmatigheit niet bewyft, zy, die nog onlangs, gelyk ganfch Europa heeft gezien, my myne waardigheid heeft trachten te ontwilden, met een toelag op myne kroon te maken, en de wapens en den tytel van myne ryken te voeren: maar ik heb wel willen geloven, dat het haar schuld niet is geweest, en dat*

† Main-
landt.
Cambden.
De Vader
Orleans.
Haar ge-
zant ver-
zoekt aan
Elizabeth
haar voor-
opvolg-
ster te
erken-
nen.

Heerlyk
ant-
woordt
van
*Eliza-
beth*.

1561. dat zy aldus ten gevalle van een hof, daar zy aan verbonden was, en van hare nabestaanden, die haar hebben geraden, is te werk gegaan; daar ik echter geen misnoegen over heb getoont. Ik heb geen hulp aan hare onderdanen, die het my in hare afwezigheid verzochten, willen toestaan dan onder beding, dat zy haar getrouw zouden blyven. Ik heb mijn krygsvolk niet in Schotland gezonden dan om de algemene rust te herstellen; ik heb my vergenoegt met haar te weigeren de veiligheit, die zy van my tot hare te rug reize verzocht, dewyl zy my de voldoening, die zy my schuldig is, weigerde; ik heb geen beletselen aan hare wederomreize toegebragt. Ik verwacht met lydzaamheit de voldoening, die zy my zal geven wegens den hoon, dienze my heeft aangedaan, wanneer zy op de opvolging, die zy zich reets heeft toegeëigent, heeft toegelegd: de aanleg is openbaar, de ontkenning moet ook zo zyn: ik verwacht, dat zy my dit niet halferrig zal blyven weigeren. Maar al deedt zy het, het zou te vergeeffsch zyn. Ik heb myne zaken zo geschikt, dat ik zonder verwaandheit reden heb te denken, dat ik koningin van Engelandt zal sterven. Belangende myne opvolging, dit is een artykel, daar ik myne gedachten nog niet over heb laten gaan. Wy hebben zake wyze wetten, dat ik geloof niet beter te kunnen doen, dan my op der zelve beslissing te verlaten, van voornemen zynde de zelve niet te verkrachten. Laat de koningin van Schotland mede daar in gerust zyn, en laat zy tot na myne doodt wachten om eene opvolging, daar zy geloofd dat haar de wetten toe bevoegt maken, te verkrygen. Wie zou haar kunnen tegenstaan, indien de zelve haar gunstig zyn? Die haar verdacht zyn, zyn in geen staat haar kwaad te doen. De middelbaarheit van haren staat laat haar niet toe haar recht te doen gelden, ver van zich een recht toe te eigenen, dat zy niet hebben. Wat aangaat de beeren, die my hebben geschreven, het zy de zelve te werk gaan volgens eene zuivere genegenheit voor hunne koninginne, het zy de zelve het voornemen hebben eene onverbrekelyke vriendschap tusschen haar en my te maken, ik prijs hunnen yver veel eer dan hunne voorzichtigheit. Het geschrift, door het welke men wenscht dat ik uwe koningin tot myne opvolgster zal verklaren, is bekwaamer om moeilykheden tusschen ons te verwekken dan ons te vereenigen. Men kent het menschylyke hert niet recht, indien men anders oordeelt. Selden heeft men achtting voor zynen erfgenaam; zelfs wordt de persoon dikwils daarom veracht, of verdaacht, en boven al by vorsten, die gewoonlyk hunne opvolgers met oogten aanschouwen, met welke zy de rovers van hunne kroon aanzien. Zy hebben moest altydt reden daar toe. Al waren zy verzekert van den goeden wille van hunne opvolgers, moeten zy de ongestadigheit van het volk vrezen, dat altoos gereed is zich naar de opgaande zonne te keren. Hoe zedig een aangestelde opvolger mag zyn, voegen zich de misnoegden niettemin by hem: dan valt het zwaar den stroom te outgaan. Indien men zelfs gematigt genoeg was om zyne hoop te bedwingen, heeft men geen deugt genoeg om die van anderen te betengelen. Mogelyk heb ik onzelyk deze wantrouwicheit van uwe koninginne te hebben? Maar wie kan in zulke gevallen voor zyn eigen hert instaan? Ik wantrouw my zelve: ik zou vrezen de zwakheit van alle menschen te hebben, en myn erfgenaam niet lief hebben: my dunkt, dat men my levendig zou begraven, en ik wil myne begravenis niet verbaasten.

* De Vader der Orleanen, Speits-wiel. Eenigen * zeggen, dat de koningin hare reden lebbende voleindigt, de gezant van haar afscheid nam, en zich gereed maakte om te ver-

trekken; maar dat deze vorstin hem tegenhieldt, 1561. willende met hem de bekrachtiging van het verdrag van Edenburg voltrekken. De schryvers schilderen Elizabeth af als zeer bezadigt in haar zelve, maar inderdaadt zeer ongerust over dit artykel, vrezende, dat de koningin van Schotland, die nog geen afstandt van den tytel van koninginne van Engelandt dan by een verdrag, dat nog niet was bekrachtigt, hadt gedaan, weder voor de tweede maal den naam, om den zelve nooit af te staan, mogt aannemen. Zy voegen daar by, dat, om zich van deze vreeze te ontfaan, zy met den gezant overeenkwam, dat Maria van den tytel van koninginne van Engelandt zou afstandt doen, en dat zy van haren kant Maria in het recht van opvolging niet zou benadeelen; dat Elizabeth op het geen de Hervormden raakte niet zou aandringen, dewyl zy dacht, dat zy genoeg in staat waren zich zelve te verdedigen; dat Maria aldus verkreeg het geenze begeerde, en dat zy ten top van blydichap kort daar na een plechtig gezantschap ontfing, verselt met geschenken en betuigingen van vriendschap van den kant van de koninginne van Engelandt; dat zy het zelve met de zelve grootmoedigheit antwoordde, en dat federt dien tydt deze twee koninginnen malkander zufter begonnen te noemen. Maar de vermaarde schryver †, die ons het leven van Elizabeth heeft medege-deelt, maakt geen gewag van deze omstandigheden. Hy zegt in het tegendeel, dat wanneer deze prinses op den brief van de koninginne van Schotland antwoordde, zy haar zeer aanmaande, hoewel met veel zachtzinnigheit, het verdrag van Edenburg te bekrachtigen; datze hare brieven met den ridder Meutas zondt, en dat Maria by haar gewoonlyk veinzen bleef, en het besluit over deze zake tot een anderen tydt verschooft, doende tegen de gemachtigden van Engelandt zeggen, dat zy aan geen vremde onderhandeling kon denken voor dat zy alles binnen haar ryk op een vasten voet hadt gebragt. Belangende den naam van zufter, hy spreekt daar eerst twee jaren daar na van, zeggende, dat het Elizabeth was, die het Maria eerst met andere voordeelen aanbodt, onder voorwaarden, die wy op haar plaats zullen zien.

Om de waarheit te zeggen, beide deze prinsessen wantrouwden malkander. Elizabeth was bevreest, dat Maria haar de kroon, voor dat hare doodt haar daar recht toe gaf, wilde beroven. Maria dacht, dat Elizabeth haar ten eenemaal wilde buiten sluiten, en datze stervende de zelve tot haar nadeel aan een ander zou opdragen. De onderneming, die de eene reets op de opvolging hadt gedaan, en de zwarigheit, die de andere maakte om haar erfgenaam te noemen, deedt het wantrouwen duren, en vernietigde in haar hert het beginsel van genegenheit, dat niet zonder vertrouwen kan bestaan.

De hertog van Aumale, de grootprijoor, en de marquis van Elbeuf, oomen van de koninginne van Schotland, en die haar in haar ryk hadden verselt, vertrokken weder door Engelandt naar Vrankryk. Zy ontfingen alle beleedheden van Elizabeth, niettegenstaande de kleinachting, die zy aan haren gezant, en zelfs aan haar eigen persoon, hadden bewezen. Dit was haar niet onbekend; maar zy wilde door zulk een gedrag hen het recht der volkeren leren, willende liever van het hare iets afstaan dan de openbare trouw schenden.

De Guizen beloonden dit met ondankbaarheid. Het hof van Vrankryk deedt op hunne aanhouding de Engelsche schepen, die de kust van Bretagne

† Cambden.

Elizabeth en Maria wantrouwen malkander.

tagne

1561.

tagne naderden, plunderen, en drong sterk by den paus aan om den ban tegen de koningin uit te blixemen. *Pius de IV*, die naar zulk een voorstel, van den kant der gezanten van Spanje in het vorige jaar aan hem gedaan, niet wilde luisteren, sloeg geen meer acht op het geen de Fransche gezanten hem in dit jaar daar omtrent deden, volhardende in zyne beleefdheit aan de koningin te bewyzen. Hy was van voornemen een nieuwen gezant aan haar te zenden, namentlyk den abt van *Martinengo*, dien hy besloten hadt naar Engelandt te doen overgaan, zonder gade te slaan het verbodt, dat *Elizabeth* aan den abt *Parpaglia* hadt gedaan. De brieven, die hy dezen gezant mede gaf, waren niet minder beleefd dan die hy aan den eersten hadt mede gegeven, en zyn last was de zelve. Hy hadt ook bevel, gelyk de andere hadt gehad, zich in Vlaanderen op te houden, en daar het verlov van de koningin, om in Engelandt te mogen komen, af te wachten. Het was niet alleen federt de hervorminge van dit koninkryk, dat de gezanten van den paus daar niet dorsten komen, zonder daar toe alvorens verlov van het hof ontfangen te hebben, deze gewoonte was al van oude tyden af geweest, en wy hebben gezien, dat de zelve door de wet *Præmunire*, die zware straf voor de overtreders stelde, was gemachtigt. Daarenboven moesten de gezanten, die men toefondt te mogen komen, by eede zich verbinden, voor dat zy eenige bediening werksellig maakten, niets te ondernemen tegen het recht van den koning en van het ryk, het geen de gezant van *Pius den IV* niet zou hebben kunnen doen, dewyl een van deze rechten bestondt in de opperhoofdigheit van de koningin, gansch tegenstrydig met de opperhoofdigheit van den paus, die deze gezant zocht te herstellen. Boven dat kon zyne aankomst niet dan gevaarlyk zyn, de Protestanten niet dan ergernis geven, en de Roomfchen het hoofd doen opsteken, welken het zeer hard viel, zich van het oeffenen van hunnen openbaren Godsdienst verfteken te zien: weshalven by den Raadt van *Elizabeth* wierdt besloten, het zelve verbodt aan dezen gezant, als aan den eersten was geschied, te doen. Men geeft dezen lof aan den paus, dat hy, niet tegenstaande deze tweede weigering, zich echter niet gevoelig toonde, willende daar niet verder op aandringen. *Pius de V*, zyn opvolger, handelde anders, en zwoer de doot van *Elizabeth*: dus spreekt de schryver † van dezen laatsten paus.

Pius de IV verzoekt *Elizabeth* zynen gezant te willen ontfangen.

De koningin weigert het, en reden waarom.

**Hieronymus Catina*. De paus verzoekt haar gezanten naar de kerkvergadering te zenden.

Haar antwoordt.

III Deel.

De bisschop van Viterbo, gezant van *Pius den IV* aan het hof van Vrankryk, verstaan hebbende het antwoordt, aan *Martinengo* gedaan, handelde met *Trochmorton*, gezant van *Elizabeth* aan het zelve hof, ten einde hy de koningin zyne meesters mogt overreden hare gezanten naar de kerkvergadering van Trente te zenden, daar de paus de zittingen van hadt doen hervatten. De koningen van Vrankryk, Spanje en Portugal schreven daar over aan deze vorstinne in de zelve bewoording, haar vertonnende, dat eene algemene kerkvergadering meerder macht hadt dan eene vergadering, in een hoek van Europa gehouden, en dat men veel meer verplicht was zich te onderwerpen aan de uitsprake van zo vele prelaten, van verscheide plaatsen uit het Westen byeengekomen, om de eerste uit te maken, dan aan eenige Godgeleerden van de Engelsche kerk alleen, hoe groot hunne Godvrucht en geleerdheit ook mogt zyn. Het antwoordt van de koningin was, datze van gansch herte wenschte de beroe-

ping van eene algemene kerkvergadering, en dat, indien het mogelyk was zodanig eene te beroepen, zy de eerste der Christen vorsten zou zyn om daar hare gezanten naar toe te zenden. Maar wat aangaat de vergadering te Trente, kon zy de zelve op dezen voet niet aanzien, naardien het een genootschap was, ten eenemaal aan de belangen van den paus, die de zelve hadt beroepen, overgegeven, wiens wil de voornaamste wet was, die hare besluiten bestierde; dat noch zy, noch haar koninkryk, na dat zy het juk der Roomfche pausen door een plechtig besluit van het Parlement hadden afgeworpen, zulk eene onderwerping niet konden toestemmen; daar by voegende, dat het den pausen niet toekwam kerkvergaderingen te beleggen, maar den keizer, wien de pausen deze macht, zo wel als de voorzitting, hadden ontweldigt, in plaats dat voor deze overweldiging zy geen meerder aanzien dan de andere bisschoppen hadden, of voor het allermeeste de eerste onder hen in order waren, maar zonder oppermachtigheit.

Eduard Carne stierf in dezen tydt te Rome. Hy hadt de bediening als gezant van *Maria* aldaar waargenomen, en de koningin *Elizabeth* hadt hem by hare komste tot de kroon in deze bediening gelaten, wanneer zy hem belaste met de onderhandeling, daar wy op zyn plaats van gesproken hebben, en die het gezegde gevolg hadt; zo dat *Elizabeth*, onvergenoegt over het antwoordt van den paus, haren gezant te rug riep: echter bleef hy daar, maar zonder bediening. De Roomfche Godsdienst, waar mede hy vooringenomen was, belette hem weder naar Engelandt te keren. Hy was echter een goed landgenoot, een bekwaam staatsdienaar, wys, verstandig, en zeer ervaren in de keizerlyke rechten. *Karel de V*, zyne bekwaamheit kennende, hadt hem met de waardigheit van ridder vereert. Hy was de laatste gezant, dien het hof van Engelandt te Rome heeft gehad.

Chamberlain, die in deze openbare bediening in Spanje zyn verblyf hadt, kwam ter zelve tydt weder te Londen. Hy kon de afkerigheit, die *Philips* voor de koningin, zyne meesteresse, begon te tonen, niet verdragen. Deze vorst, op nieuw gebelgt over het antwoordt van *Elizabeth* op zyn verzoek, om hare gezanten naar de kerkvergadering te zenden, als ook over het gedrag, dat zy omtrent den paus hieldt, wiens belangen de Katholyke koning zo veel als zyne eige ter herte nam, ontveinsde zyn misnoegen niet meer. Hy hadt het zelve gedurende de regering van *François den II* verborgen, willende toenmaals *Elizabeth* aan zyne zyde houden, om haar tegen Vrankryk te zetten, en te beletten Engelandt, daar deze kroon op loerde, met Schotlandt, daarze meester van was, te vereenigen. De doot van *François den II* nam al de vrees van *Philips* weg, zo dat hy, niet langer veinzende, zynen kwaden toeleg toonde. De Engelsche gezant, ziende wat hy in zyn boezem droeg, en mogelyk al te onverduldig, verzocht zyn gehoor van afscheidt en vertrok.

De koningin wilde echter met het hof van Spanje niet breken, zy zondt een anderen gezant in de plaats van *Chamberlain*. Het was de ridder *Thomas Chaloner*, die reets de zelve bediening aan de Duitfche hoven hadt bekleed. Hy hadt daar niet dan beleefdheden ontfangen, en hy bekleedde daar zyne plaats met zeer veel genoegen. Aan het hof van *Philips* hadt men de zelve achting niet voor zyne hoedanigheit, en deze gezant, nog onverduldiger dan zyn

1561.

Philips handelt den Engelschen gezant zeer kwalyk.

Elizabeth ontveinst dezen hoon.

1561. voorzaat, kon niet verdragen, dat men zyn reistuig, als dat van een gemeen man, doorsnuffelde. Hy maakte daar veel geruchts over; maar de gevolmachtigden volgden hunnen last. *Cbalonner* schreef daar over aan de koningin, klagende over dit stuk, als een smaadt, hare Majesteit, welker persoon hy de eer hadt te vertonen, aangedaan, en als eene schending van het recht der volkeren. De koningin oordeelde daar zo niet van. Deze vorstin, meer verstant dan haar staatsdienaar hebbende, wilde liever het bedryf der Spaansche onderzoekers aanzien als eene gewoonte van dat ryk, dan een smaadt, die haren gezant was bewezen. Zy was nog niet in staat om een oorlog tegen het huis van Oostenryk te kunnen voeren; en hoewel ze de kwaadwilligheid van het zelve beter dan haar gezant bespeurde, vondt zy echter goed te veinzen, tot dat zy in staat was zich met kracht te verweeren. Zy schreef dan aan *Cbalonner*, dat hy gematigder en staatkundiger behoorde te zyn, de oogen voor vele onaangename voorvallen toe te doen, en alles van de trotschheit der Spanjaarden te verdragen, mits dat de eer van hare Majesteit en die van haren Staat niet wierdt gekwetst.

Zodanig was de voorzichtigheit van *Elizabeth*: zy verdroeg den hoon, dien een onmachtig misnoegen nog schandiger zou gemaakt hebben, terwyl zy een ontwerp maakte om hare regering in dien staat te stellen, dat zy het dreigen van hare vyanden niet alleen niet hadt te vrezen, maar zelfs den eenen tydt of den anderen in haar landt de verwoestingen, daar zy haar mede gedreigt hadden, over te brengen. In twee of drie jaren hadt zy het werk der hervorminge gelukkig volëindigt, of ten minste was zy daar zeer mede gevordert. De eerste jaren van hare regering besteeddeze, naar het voorbeeld van *Salomon*, om huizen ter eere van Godt te bouwen. Zy eindigde gelyk hy, dat is te zeggen, met haren koninklyken staat op een goeden voet te brengen, en het geluk van de ganche natie te verzekeren.

Cambden. Zy vondt de schatkist uitgeput, en de kroon met schulden van *Henrik* den VIII en *Eduard* den VI, waar van *Maria* verzuimt hadt iets af te doen, overladen; den koophandel verward, de munt bedorven, de vloot in een slechten staat, en de voorraadhuisen ledig. Zy voorzag in alles; zy betaalde de schulden van de kroon uit hare eige domeinen, willende liever hare landen verkopen, dan hare onderdanen bezwaren; zy herstelde de munt, gelyk wy hebben gezien, en dit was de eerste bron van den rykdom, die zich over het koninkryk verspreidde. Het afzetten van het kwade geldt was de reden van de afkondiging, dieze liet doen*, met bevel, dat men al het geldt van vremde landen, het zy van Nederlandt, het zy van Spanje, of van het Oosten, in de munt zou brengen, om tot gangbaar geldt, met het Engelsche wapen, vermunten te worden. Men betaalde aan ieder de waarde der geldspeciën: doch de koningin hadt daar groot voordeel by: het goud en het zilver geldt, dat men verborgen hadt gehouden, kwam toen voor den dag, en vermengvuldigde door de verspreiding.

* in November des jaars 1560.

Van de bezorging der inkomsten, die de zenuwen van den oorlog en de gronden van eene algemene veiligheid zyn, ging de koningin over tot den nodigen voorraad, om het eene met roem uit te voeren, en het andere gelukkiglyk te handhaven. Zy rechtte voorraadhuisen op in de grensen zeefteden, als mede in de voornaamste have-

nen van het ryk. Zy verbeterde de vervalle sterkten, of bouwde nieuwe in de plaatfen, daar het van noden was. Zy voorzag de zelve met kruidt, kogels, en andere krygsnoodwendigheden. De krygstuighuizen waren daar van ontbloot. De koningin hadt 'er in Nederlandt doen kopen, en was met zekere kooplieden aldaar over het leveren van een zeer groot getal overceengekomen: maar *Philips* verboodt den uitvoer. Zy nam toen hare toevlucht tot Duitfchlandt, dat haar voor geereed geldt zo veel bezorgde, als zy wilde hebben. Engelandt ontbrak het ook aan grofgeschut. Zy deedt eene grote menigte, alle van metaal, en de schoonste, die men in Europa kon vinden, gieten. Zy was in het eerst verlegen, niet wetende waar zy zo veel erts, als tot zulke grote werktuigen nodig was, zou vinden.

Maar wanneer zy in de meeste verlegenheit daar over was, ontdekte men naby *Ketswich*, in de provincie van *Kumberlandt*, een zeer ryke kopermyn, die haar niet alleen het nodige geschut voor de Westersche, maar ook voor de andere provinciën verschafte. Men deedt eene nog gelukkiger ontdekking, te weten van de heerlyke *Kalamyn* †, dat het koper in het smelten zuivert, en door een wonderwerk, dat men niet kan begrypen, in het smelten meer dan een derde vermeerdert, daar in het tegendeel deze aarde, met alle andere metalen vermengt, de zelve gemeenlyk doet uitvliegen. Deze bovengewone bystand kwam ter rechter tydt; het volk merkte zulks aan als een wonderwerk, dat de Hemel deze Godvruchtige koningin bewees, en het verdubbelde de achting en genegenheit, die het voor deze vorstinne hadt. Zy deedt ook kruidt maken, daar het landt haar overvloedige stof toe leverde, en deze schrikkelijke oorlogsblixem van gemaakt wordt.

† *Camine*, zynde lymachtige aarde, die men in het graven vindt.

Na dat zy hare voorraadhuisen voorzien hadt, droeg zy zorg voor de grensfteden, voor de havenen en vloten. Zy versterkte *Barwik*; herstelde daar verscheide werken, waar aan men zonder ophouden arbeidde; vermeerderde de bezetting, die alleen uit 500 man bestondt, en verhoogde de soldy van haar krygsvolk, zo wel oud, als nieuw. Zy zondt krygsbouwkundigen in alle de grensplaatsen van *Schotlandt*, hen belastende, de sterkten, die men daar eertyds hadt gehad, weder op te maken, om de *Schotten* in toom te houden. Zy rustte de schoonste vloot uit, die men ooit op zee hadt gezien, gereed om op het eerste teken onderzeil te gaan, met eenleger van twintig duizend soldaten, buiten het scheepsvolk, bemand.

Al de schepen, tot zulk eene grote toerusting nodig, waren in weinig tyds gereed, en wierden in de havenen van Engelandt getimmerd, dat den rykdom der inwoonderen maakte, daar in het tegendeel hare voorzaten de zelve huurden van de *Hanzesteden*, van *Genua*, of van *Venetië*, ten koste van het gemeen, dat men met belastingen moest bezwaren om deze onkosten goed te maken, en tot groot nadeel van het ryk, het welk verarmde, naardien het geldt naar vremde landen wierdt gezonden. Niets ontbrak aan de vloot van *Elizabeth*. Hare schepen waren van alle zeebehoefden voorzien, zo wel ten aanzien van krygs- als levensonderhoudt, nevens eene menigte matrozen en lootslieden van ondervinding, daar de koningin den loon, om hen aan te moedigen, van verhoogde. Zy deedt ook eene sterkte aan het inkomen van de haven van *Medway*, naby *Upmore*, maken, daar de vloot des winters haar verblyf zou houden. Om de zee voor de rovers te beveiligen rustte zy eene grote me-

1561.

1561.

menigte schepen uit, die langs het strand kruisten, en het Kanaal zo wel verzekerden, dat men het zelve nooit met minder gevaar dan gedurende de regering van deze vorstinne hadt bevaren. De vromdelingen, die dit voordeel met hare onderdanen deelden, lieten niet na hunne erkentenis met de hare te tonen, en gaven haar den roemryken lof, datze *de beschermster van de zeevaart, en koningin van de Noordzee was.* Hare vloten beschermden derhalven niet alleen het ryk, maar beveiligden ook den koophandel.

Met de zelve naarichtigheit herstelde zy al de wanorders, die door de oorlogen of oproeren onder de voorgaande regering op verscheide plaatsen waren veroorzaakt, bevolkte de steden Norwich, Colchester en Maidstone, en gafaan andere nieuwe voorrechten, dieze meer deedt blocien dan zy van te voren gedaan hadden. Zy bande alle beedelaars en leeglopers op het landt, en droeg zorg voor de velden en voor den landbouw. Men zag eenslags de dorpen bewoont van goede landbouwers, door wier arbeid het landt zyne eerste vruchtbaarheid weder bekwam, en van Engelandt een zo vruchtbaaren, als aangenamen landsdouw maakte.

Al haar volk, door haar voorbeeldt aangespoort, spande zyne krachten in om haar te helpen in de Staatsregering, die de veiligheid van het landt betrof, en in die, daar de overvloed van wordt bevordert. De adel en de gemeenten betoonden om het zeerst hunnen yver en hunne genegenheit. Ieder in het byzonder voorzag zich van wapenen, en men vondt daarenboven voorraadhuizen op verscheide plaatsen. Daar waren geen huizen van heeren van aanzien, of ieder hadt zynen voorraad. Men zag ook veldlegeringen op verscheide plaatsen, daar men de jeugt in oefende, die daar door in staat van tegenweer wierdt gebragt, en zich gewende door loze veldslagen het vuur en de aanvallen van ware stormen door te staan.

De landbouwers van hunnen kant leiden zich meer dan ooit op den landbouw toe. Om hen daar toe aan te moedigen liet de koningin afkondigen, datze hunne graven vry uit het ryk zouden mogen voeren; zo dat zy aangezet zynde door een verzekerden winst, zich niet te vrede hielden met hunne eige landen, naar gewoonte, te bezaaien; maar zy deden het ook andere; en nooit hadt Engelandt zyne landen vruchtbaarder gezien.

Dus was de zorg der koninginne, die door het volk, ter beveiliging en den rykdom van het ryk, daar in geholpen wierdt. Zy stelde nog andere middelen in het werk, op dat gerechtigheit en trouw, die de grondt van alle regeringen zyn, elkander mogten kussen. Met dit oogmerk maakte zy instellingen om het misbruik der Engelsche kooplieden, of van die van hare eige aangestelde gemachtigden, te beteugelen; door deze openbare bevelen verboodt zy op zware straffe wapenen naar Moskovië, om tegen Polen gebruikt te worden, over te voeren. De zelve straffen stelde zy tegen de genen, die wapenen naar de vyanden der Christenen zouden brengen. By een andere deedt zy aan die genen, die de kloostergoederen in handen hadden gehad, rekenschap van de teerpenningen, die zy de nog levende geestelyken hadden afgenomen, geven. Men hadt, gelyk wy onder de regering van Henrik den VIII hebben gezien, een jaarlyk inkommen aan de monniken der uitgeroeide kloosteren, die buiten dat niet hadden om van te leven, doen uitdeelen. De opzienders van deze geestelyke goederen, hunne macht te buiten gaande, betaalden deze jaargelden niet, en ge-

III Deel.

noten ondertusschen de inkomsten der landen, die daar mede belast waren. De koningin belastte hen niet alleen deze in het toekomende, maar ook alle de achterstallen, zonder eenig verdrag, te betalen.

Daar waren nog andere knevelaryen door de opzienders van de levensmiddelen, zo ter zee, als te lande, gepleegt. Deze vorstin zette hen af, en stelde in hunne plaatsen bezorgers * aan, de welke zy geldt uit hare schatkist deedt geven, om koren op zynen tydt te kopen, hen verbiedende iets van de bouwlieden te nemen dan mits het zelve betalende. Zy was zelfs van gedachten, onder deze laatste ook eene verandering te maken, alzo hunne dievery bezwaarlyk was te beletten, en die niet eerlyker dan de anderen waren. Haar voornemen was de zorg der noodwendigheden, ten minste van die van haar hof, om de gemeenten der provinciën, over welke men gewoon was de zelve te heffen, toe te vertrouwen. Men zegt niet wat dezen voortgang verhinderde.

Het was ook in dit jaar, dat zy de wedde van de vrederechters verhoogde, en hen eene vastgestelde som uit hare schatkist, groot genoeg om hare onkosten rykelyk te vergoeden, aanwees. Dit zyn de voornaamste rechters van het ryk, gezonden in de provinciën, daar zy alle drie maanden naar toe trekken, en in de hoofdstadt van hun graafschap vergaderen. Daar is het, dat de gezworenen van de provincie verplicht zyn te verschynen, hunnen eedt te doen, en rekenschap van hunne bedieninge te geven. Deze rechters nemen ook kennis van alle hoofdmisdryven, als van roveryen, doodslagen, verraadt, oproer, en kettery; zetten de angeklaagden gevangen, of dwingen hen borg te stellen, naar den aardt van de misdaadt, om hen te verhoren op den tydt, dien zy daar toe stellen. De koningin wist hoe nodig het voor de algemene rust was, dat deze bedieningen wel wierden waargenomen: boven dat was haar ook de heblust der meeste menschen bekend: daarom wilde zy, dat hare gunst een hulpmiddel tegen alle omkoperij en ongeregeltheit zou strekken.

Hare mildheit was niet bepaalt by de vrederechters; zy bewees de zelve ook aan anderen, welker yver en verdiensten haar niet onbekend waren. Voor het overige, al deze milddadigheden geschieden uit hare eige beurs, zonder dat het iets aan het volk kostte. Zy verbondt daar toe de landen van hare eige domeinen, die zy aan die haar wel hadden gedient schonk, zorg dragende gene weg te schenken dan aan die het waardig waren, het zy uit voorzichtigheit, om hare gunst niet te verspillen, het zy uit spaarzaamheit om hare schatkist niet uit te putten, altydt dit beding daar by doende, dat, indien het manlyke oir van de zyde der begunstigten kwam te ontbreken, de lenen wederom aan de kroon zouden keren, van waar zy gekomen waren; zo dat hare opvolgers haar de verplichting hadden voor de domeinen, die zy in hun geheel vonden, niettegenstaande de verspilling van hunne voorzaten. Zy bedroog zich niet in het wegschenken van hare beloningen, volmaakte kennis hebbende van de verdiensten van dieze met ampten, het zy in den oorlog, het zy in het burgerlyke, begiftigde, daar niemandt dan op haar bevel toe bevordert wierdt. Tot de eerste beriepze niemandt dan die, wier dapperheit en ondervinding in verscheide voorvallen gebleken waren, en stelde in de andere niemandt dan wyze lieden, die het gemene welwezen behertigden. Na zodanige keuren gedaan te hebben bleefze niet ledig zitten. Zy liet op hare staatsdiensnaars niet staan dan de kleinste zaken. Zy nam niet alleen ken-

1561.

Betengeling van de buitensporigheden der amptenaren. * of proviantmeesters.

Zy legt de vrederechters eene wedde toe.

Mildheit van de koninginne, en hare wys van doen.

De koningin verbiedt wapenen naar de vyanden der Christenen te voeren.

1561. nis van de buitenlandsche onderhandelingen met hare bondgenoten, of van openbare verbonden omtrent den koophandel; maar zy wilde ook weten al het gene omtrent hare eige onderdanen voorviel, wanneer het gewicht der zaken haar verplichtte daar van kennis te nemen. Zy hieldt de handt aan de uitvoeringen, waar van de wysheit en nuttigheit haar bekend waren, en verbeterde de andere door het gezag van hare Raden en van haar Parlement, dat altoos met haar zamenstemde.

Eene
vyandin
van
over-
daacht.

Zy strekte hare zorg tot op de hervorming der zeden uit, waar van zy den rykdom der stedelingen, gelyk ook hunne rust, deedt ahangen. Haar voorbeeldt hadt meer kracht dan hare bevelschriften, zo dat men eenslags de buitensporigheden der jeugd, de pracht der klederen, en de verkwistingen van de gastmalen zag ophouden: zo vele voorlopers, zeide deze vorstin, gemeenlyk van de armoede, die de openbare rampen, en zomwylen eene gansche omkeering van den Staat, na zich sleept. Ook bemindeze niets meer dan de matigheid. Zy was niet ondankebaar. Hare bloedverwanten, vrienden en bedienden hadden deel aan hare mildheit: maar zy beschonk de zelve altydt met een goed overleg. *Henrik de VIII* hadt onnoemelyke schatten, die hy van de uitroeijing der kloosters hadt getrokken, verkwist, met de zelve zynen gunstelingen te geven. Zy wilde geen vervremding noch van de geestelyke goederen, noch van die van de kroon toelaten: zy vergenoegde zich den ridder *Cary*, haren bloedverwant, tot de waardigheid van Lord *Hunsdon* te verheffen, gevende hem eene bediening en een hof, dat met zyne waardigheid, en de eer, die hy hadt van aan de koningin vermaagchapt te zyn, overeenkwam. Zy beloonde den dienst van *Willem Howard* met den tytel van Lord *Effingham*, en het ampt van grootkamerling. Zy herstelde het huis van de *Seymours*, dat onder de regering van *Eduard* door het ongeluk van den hertog van *Sommerfet* was te gronde gegaan, verceerde den zoon van dezen Mylord met de waardigheid van grave van *Herford*, die de vader ook hadt bezeten, en herstelde mede verscheide huizen in hunnen eersten luister, die *Maria* hadt doen vallen. Alle deze gunsten wierden onmiddelyk door haar zelve uitgedeelt, houdende voor een regel, dat een vorst zelt zyne gunsten en vergeldingen moet uitdeelen, om aan niemandt den lof van zyn weldoen, een van de heerlykste goederen der koninklyke waardigheid, te laten.

Schone
reden-
voering
der ko-
niginne
aan hare
onder-
danen,
om hen
tot een-
dragt
aan te
manen.

Zy eindigde met de vrede en het welzyn van het ryk door de vereeniging van de huizen, die door partyschappen van de voorgaande regeringen verdeelt waren, te verzekeren, en in eene plegtige vergadering deedt zy hen deze betuiging, *Dat zy alle vyandschappen, die reets een ongelukkige wortel in bunne herten hadden geschooten, moesten bannen, en, ver van bunne kinderen in dezen erfelyken baat op te brengen, arbeiden om den zelve uit hun hert te doen verdwynen; de wraakzucht, en de wil van scha-verbaling, die zo diep door bunne redenen, of voorbeelden waren ingedrukt, uit te wiffchen, en het minste vonkie van deze ongelukkige verdeling, die zy van bunne voorzaten geerft hadden, uit te doven: bunnen moedt en bunne dapperheit tegen niemandt dan tegen de vyanden van den Staat te gebruiken; geen liefde dan voor bunne landgenoten te hebben, en ten laatste een hert en eene ziel te zyn.* Zy stelde het eerste hare lessen ter uitvoering, en hare Parlementen waren niet bezorgt om wraak voor haar te nemen.

In dit jaar gebeurde een droevige ramp; de

stadt Londen, die dit voorval onder het 1561. getal van hare grootste ongelukken reket, zag op den 4 Juny, omtrent vyf uren des nademiddags, de spits van de kerk van *St. Paulus*, een der schoonste gebouwen van Europa, met zulk een geweld in den brandt staan, dat de zelve in minder dan zes uren tyds wierdt verteert. De houte vierkante toren, die de zelve ondersteunde, verbrandde tot asche, met het dak van de kerk, schoon met loot bedekt, dat door de kracht der vlamme wegsimolt. Daar bleef niet over dan de muren van steen, die door hunne dikte en vastigheid de vlam wederstonden. Men is langen tydt geweest zonder de rechte oorzaak van dezen hevigen brandt te weten. Men schreef het toen, en nog vele jaren daar na, aan den donder toe: anderen zeiden, dat het door een lamp kwam, die men by verzuim niet hadt uitgebluscht, en vuur aan eenige brandstoffen, daar zy naby hing, hadt doen vatten. Echter hadt men dezen dag geen donder gehoord, en niemandt wist, dat men daar een lamp hadt gebragt, of gezien. De Roomschegezinden spraken daar van als van eene straf der ontheiliging, die de Hervormden aan deze kerk hadden gepleegt, en zo men den eenzydigen schryver *, vyandt van de Puriteinen, mag geloven, waren deze laatste zeer verheugt over de wraak, die de Hemel van de bygelovigheid der Engelsche kerke nam. Het waarichynlykste is, dat het een zuiver ongeluk was, by een toeval, dat niet dan natuurlyk was, veroorzaakt. Een werkman, die aan de klok arbeide, gelyk men eerst lang daar na † door eene betuiging, die hy daar van voor zyn sterven deedt, is te weten gekomen, naar huis gegaan zynde om te eten, vergat de test, daar hy brandende kolen in hadt gelegd, die hy tot zyn werk nodig hadt, weg te zetten. De vlam der kolen omhoog slaande, raakte aan het droge hout, zo dat het vuur zo spoedig de overhandt op al het houtwerk, dat daar omtrent was, kreeg, dat deze werkman, op zyn gezetten tydt wederkomende, de spits reets in den brandt vondt. De onmogelykheit om de vlam te stuiten, en de vrees, die hy hadt, daar voor gestraft te worden, indien het wierdt ontdekt, deedt hem de kerk toeluiten, en naar huis gaan, daar hy de uitkomst van dit ongeluk verwachtte, het welk zodanig was, als wy hebben verhaalt.

Dus zag Londen een van zyne schoonste gebouwen en eene der grootste kerken van de wereld vergaan. Zy was 720 voeten lang, 130 breed, en van de spits af, tot aan de grondslagen toe te rekenen, 150 hoog, behalven dat de toren, op sterke bogen gebouwt, een spits, met loot bedekt, die van boven tot beneden over de 500 voeten hoog was, onderichraagde. Deze kerk wierdt door den vlyt der koningin, die de mildheit van het volk, zo wel als die der geestelykheit, door een openbaar geschrift, in zeer beweeglyke woorden opgestelt, en nog meer door haar voorbeeldt aanmoedigde, kort daar na weder opgetimmerd, hebbende aan de gemachtigden tot deze herbouwing duizend marken in geldt, met belofte, dat zy het nodige hout zou bezorgen, gezonden. Maar de opperste topnaaldt wierdt niet herbouwt, het zy by gebrek van werkbazen, die het werk verstonden, het zy het aan de daar toe nodige penningen ontbrak. De leeraar † *Laud*, bisschop van Londen, naderhandt aartsbisschop van Kantelberg, deedt de kerk in het jaar 1640 van Portlandsche stenen weder opbouwen. Maar zy brandde voor de tweede maal af in den schrikkellyken brandt van het jaar 1666, waar door ook een groot gedeelte van de stadt wierdt

Ver-
branden
van het
opperste
van de
St. Paulus-
kerk.

* *Heylin.*

† Dus
verhaalt
het
Heylin.

Herbou-
wing
van die
kerke.

† *Doster.*

1561. wierdt verteert. Koning *Karel* begon weder eene nieuwe in het jaar 1673 aan te leggen, en zag dat werk zeer gevordert voor zyne doodt. Men is daar sedert mede voortgegaan, en de zelve behoeft voor het eerste gebouw, noch in grootfcheit, noch in gefchiktheit van bouwkunft niet te wyken.

Hare grootte. De lengte en de breedte van de kerk heeft men behouden, welke meer dan de helft langer en breder is, gelyk men verhaalt, dan die van *St. Sophia* is geweest, zo vermaard, en die ceertyds door *Justinianus* te *Constantinopel* wierdt gebouwt. De beruchte kerk van *Ephezen*, een der wonderen van de wereldt, was wel breder, maar zo lang, noch zo hoog niet, en de overheerlyke tempel van *Salomon* was op ver na zo uitgestrekt niet. Men zegt, dat deze kerk in het jaar 610 op de zelve plaats, daar ceertyds een tempel, aan *Diana* toegewyd, byna gelyk die van *Ephezen*, hadt geftaan, is gebouwt geweest: maar zy wierdt niet voor in het jaar 1221 voltooit, en met eene plegtigheid, eenigzins naar de inwyding van *Salomons* tempel gelykende, ingewyd.

Doodt van den graaf van Bath. *Jan Bourcbier*, van den tak van *Fitz-Varin*, graaf van *Bath*, ftierf in dit jaar *. Hy liet vele kinderen na, om zynen naam en zyne goederen te erven. Hy was afkomstig van *Willem Bourcbier*, grave van *Eu*, en van *Anna*, dochter en erfgenaam van *Thomas Woodfok*, hertog van *Glocefter*. Zyn zoon, *Willem* geheten, gelyk hy, trouwde † met de erfgenaam van *My-lord Fitz-Varin*, latende dezen naam aan zyne nakomelingen.

Ierlandt was in ruft. Het Parlement wierdt te *Dublin* in het begin van het jaar 1560 door de zorg van den grave van *Suffex*, eerften gevolmachtigde, gehouden, en alles viel daar naar het genoegen van de koningin uit. De ruft bleef nog al in de volgende jaren duren. Ten minfte waren 'er niet dan eenige ligte bewegingen, veroorzaakt door den vermaarden *Shane O-Neal*, doodflager van zynen broeder, daar wy al zo dikwils van gefproken hebben, en door den onderkoning beteugelt. Het was toen de ridder *Fitz-Willem*, die den graaf van *Effex*, de welke kort op het fcheiden van het Parlement te huis geroepen wierdt, opvolgde. Sedert dat *O-Neal* de behendigheit hadt gehad van den ridder *Sidney* te beletten hem gevangen naar *Londen* te zenden, en sedert zyn gegeven woordt van gehoorzaamheit, hadt hy op nieuw zich aan verſcheide euvel-daden en beroerten in het ryk ſchuldig gemaakt. Naauwlyks was de graaf van *Suffex*, om naar *Londen* te keren, icheep gegaan, of deze muitmaker nam de wapenen op, en verfloeg *O-Regley* in een veldſlag, en in een anderen nam hy *Cattag O-Donel*, hoofd van het huis van *Tyrkonel*, met zyne vrouwe en kinderen gevangen. Naderhandt verkrachtte hy deze vrouw, en leefde met haar in een openbaar overſpel, terwyl hy het landt van haren gemaal vermeerderde. Niet te vrede met deze euvel-daden, die de majesteit van de koningin van *Engelandt* zeer beledigden, onder welker beſcherming de lenen waren, die *O-Neal* hadt geplundert, matigde hy zich den naam van een onafhankelyk hoofd en koning van de provincie van *Ulſter* aan. In dezen tydt wierdt de ridder *Fitz-Willem* te huis geroepen, en de graaf van *Suffex* voor de tweede maal naar *Ierlandt* gezonden, met uitdrukkelyken laft van *O-Neal* tot zynen plicht, het zy goedwillig, of met geweldt, te dwingen. De *Engelſche* ſchryver † zegt, dat de onderkoning vyf honderd man te voet en eenige ruiters tot dezen

Fitz-Willem onderkoning van Ierlandt.

Der graaf van Suffex weder met den tytel van onderkoning naar Ierlandt gezonden. Cambden.

veldtocht met zich nam; dat 'er eenige ſchermtuſelingen tuſſchen zyn volk en dat van *O-Neal* voorviel, en dat dit hoofd van de party ziende, dat hy tegen de *Engelſchen* niet op kon, behalven dat van de zynen om zyne wreedheit gehaat, en het ganſche huis van *O-Donel* tegen hem opgeftaan zynde, de wapenen, op het aandringen van den grave van *Kildare*, zynen bondgenoot, nederleide, en beloofde zich te onderwerpen. De *Jaarboeken* van *Ierlandt* * zeggen, dat hy deze onderwerping in handen van den onderkoning op den 6 *January* des jaars 1561 deedt, en dat hy den 22 *February* naar *Engelandt* vertrokken zynde, zich aan de voeten van de koningin van *Engelandt*, die het hem vergaf, nederwierp. Wy zullen hem weder in het kort in nieuwe oproeren zien ingewikkelt, waar in hy tot zyne doodt, die zulk een leven waardig was, voortging.

Om weder tot den grave van *Suffex* te keren, het was op zyne aankomft, dat men daar het geldt van een goed alloi, daar wy van gefproken hebben, en daar men den naam van *Sterling*, of goed geldt, aan gaf, begon te ſlaan. Hy bragt met zich verſcheide bevelen: het voornaamſte betrof de afſchaffing der beſaffingen, die de koningin aan de gehoorzame *Ierlanders* vergunde, en de betaling van de inkomſten van hare domeinen. De ſchryvers ſtellen daar onder ook het krygsvolk, dat de leenmannen verplicht waren te verſchaffen, te weten een ruiters voor veertig ponden, en een man te voet voor zes ponden *Sterlings*. Het was uit deze krygsmacht, dat de troepen, uitgenomen vier of vyf honderd *Engelſchen*, die men van tydt tot tydt ontscheepte, beſtonden, het welke te zamen wel een klein getal, maar echter de ganſche macht van het leger en de ganſche veiligheid van de regering uitmaakte.

De zaken van *Schotlandt* waren verwarder dan die van *Ierlandt*. Ingevolge van het verdrag van *Edenburg* vergaderde het Parlement. De eerste zaak, daar men van ſprak, was de wettigheid van deze vergadering, die eenige leden niet wettig oordeelden. Zy zeiden, dat de koning, noch de koningin hunne bevelen, om de zelve te machtigen, noch iemandt, om hunne Majesteiten te verbeelden, niet gezonden hebbende, de zelve machteloos was, en dat alle hunne beſluiten van gener waarde zouden zyn. Anderen hielden ſtaande, dat de fouvereine macht dit geſchil hadt beſlecht, dewyl by een artykel van het verdrag van *Edenburg*, door de gemachtigden van den koning en de koningin aangefelt, overeengekomen was, dat het Parlement in de volgende maandt *Auguſty* zou vergaderen; dat het even zo veel was, als of het zelve door hare Majesteiten was beſchreven; dat ook de heeren en de gevolmachtigden op den geſtelden tydt, om de zittingen te beginnen, aldaar waren verſchienen, en dat men op zulk een waarborg geen zwarigheid moest maken de zelve te openen. Dit haalde het over. Echter merkte men hier op aan, dat de kroon, noch het koninklyke zwaardt in de vergadering, volgens gewoonte, wanneer hare Majesteiten of hunne gemachtigden daar in haar perſoon, of in dien van hare gevolmachtigden, tegenwoordig zyn, niet waren gebragt. Buiten deze plegtigheid, die niet wezentlyk is, was het Parlement plegtelyk vergadert, en niets ontbrak 'er om het voltallig te doen zyn; de prelaten, abten en prioren uit den name der geestelyken woonden het zelve by. De wereldlyke heeren van wegens den adel en de gemeenten zonden daar hunne gevolmachtigden.

1560. 1561.

Cox.

Cambden. Burnes. Spotswood. Lesley. Thuanus. Mezeray. Vergadering van het Parlement in Schotlandt.

1561.
Heeren
van de
artykelen,
welke die
waren.

De
vastfel-
ling van
den
Gods-
dienst
wordt
het toe-
ver-
trouwt.

De
Rooms-
gezinden
doen hun
beklag.

De arty-
kelen van
de her-
vorming
tot op
drie ge-
bragt.

Opstel
tot vast-
stelling
der her-
vorming.

De opening der zittingen begonnen zynde, noemde men de *beeren der artykelen*. Het zyn die gene, als wy elders hebben gezegt, die de geschillen onderzoeken, en de zelve volgens het ontwerp, dat zy daar van voor de vergadering, naar het besluit der voor hen afgezonderde bank genomen, brengen, in staat stellen om te kunnen besliffen worden. De verkiezing viel op den bisschop van Galloway, den prior van St. Andrews en eenige andere geestelyken. Het oogmerk was om den Godsdienst door het gansche ryk op een vasten voet te brengen. De Roomische kerkvoogden waren over deze aanstelling niet te vrede, en dwarsboomden de zelve zo veel hen mogelijk was. Zy zeiden, *dat dewyl het op het welzyn van den Godsdienst, dien men stondt vast te stellen, aankwam, het niet rechtmatig was, dat men het in handen van verdachte personen haadt gestelt; dat sommigen van hen enkele leken waren, bezittende niet dan een tytel, zonder daar toe verordent te zyn, en dat de anderen afvalligen en verlaters van het oude geloof waren; dat noch de eenen, noch de anderen niet in staat waren de leer van het Roomsche geloof te verdedigen, en dat men oogenschynlyk het zelve wilde verraden, naardien het in handen van zodanige gevolmachtigden was overgegeven, die openbare vyanden van de kerk waren.* Zy spraken volgens hun vooroordeel; maar de Protestanten waren van andere gedachten; en dewyl zy de meesten in getal waren, haalde de meerderheit der stemmen het tot hun voordeel over.

De artykelen, die men zou ondertekenen, wierden door verscheide leden, zo wel van de heeren, als van de gemeenten, voorgestelt, en kwamen op drie hoofdpunten uit. Het eerste betrof de afschaffing van de lere der Roomische kerke, door de geestelykheit met eene onverdragelyke dwingelandy, zeide men, staande gehouden; het tweede raakte de herstelling van de bediening van de Sakramenten volgens het gebruik van de eerste Christen kerke; het derde was aangaande de gansche vernietiging van het gezag, dat de pausen zich hadden aangematigt, nevens de wedergeving van het erfgoedt, behorende aan de kerk van Schotland, dat die van de Roomische kerk haar hadt afgenomen, om de inkomsten van het zelve te bosteden tot onderhoud van de dienaars van het Euangelium, van de openbare scholen, en van de armen. Men zeide, dat men zulk een gebruik daar van behoort te maken, als de mening van de stichters daar van was geweest; maar dat men ongelukkig een ander gebruik daar van hadt gemaakt, en dat men het weder tot zyn eerste begin moest brengen. Deze drie artykelen gingen by de gemachtigden door; maar op het verslag, dat zy daar van aan het Hogerhuis deden, kwam daar geschil over. De Mylords, die zich van het grootste gedeelte der geestelyke goederen hadden meester gemaakt, wilden de zelve niet wedergeven. Zy dorsten zich echter tegen het artikel, dat hen daar toe verplichtte, om het tot welstandt van den Staat en de kerk aan te leggen, opentlyk niet kanten; maar zy trachtten de overwegingen, nopende het punt van den Godsdienst, aan den spyker te hangen, zeggende, dat men het zelve met meer gemak in een vol Parlement moest onderzoeken.

De gemachtigden arbeidden des niettegenstaande om de akte op te stellen. De zelve hadt voor tytel: *Belydenis des geloofs, bevattende de leer, die geloofd en beleden wordt van de Gereformeerden van Schotland.* De artykelen van deze belydenisse volgden daar na. Men zegt, dat *Knor* daar de opsteller van was, hebbende de zelve

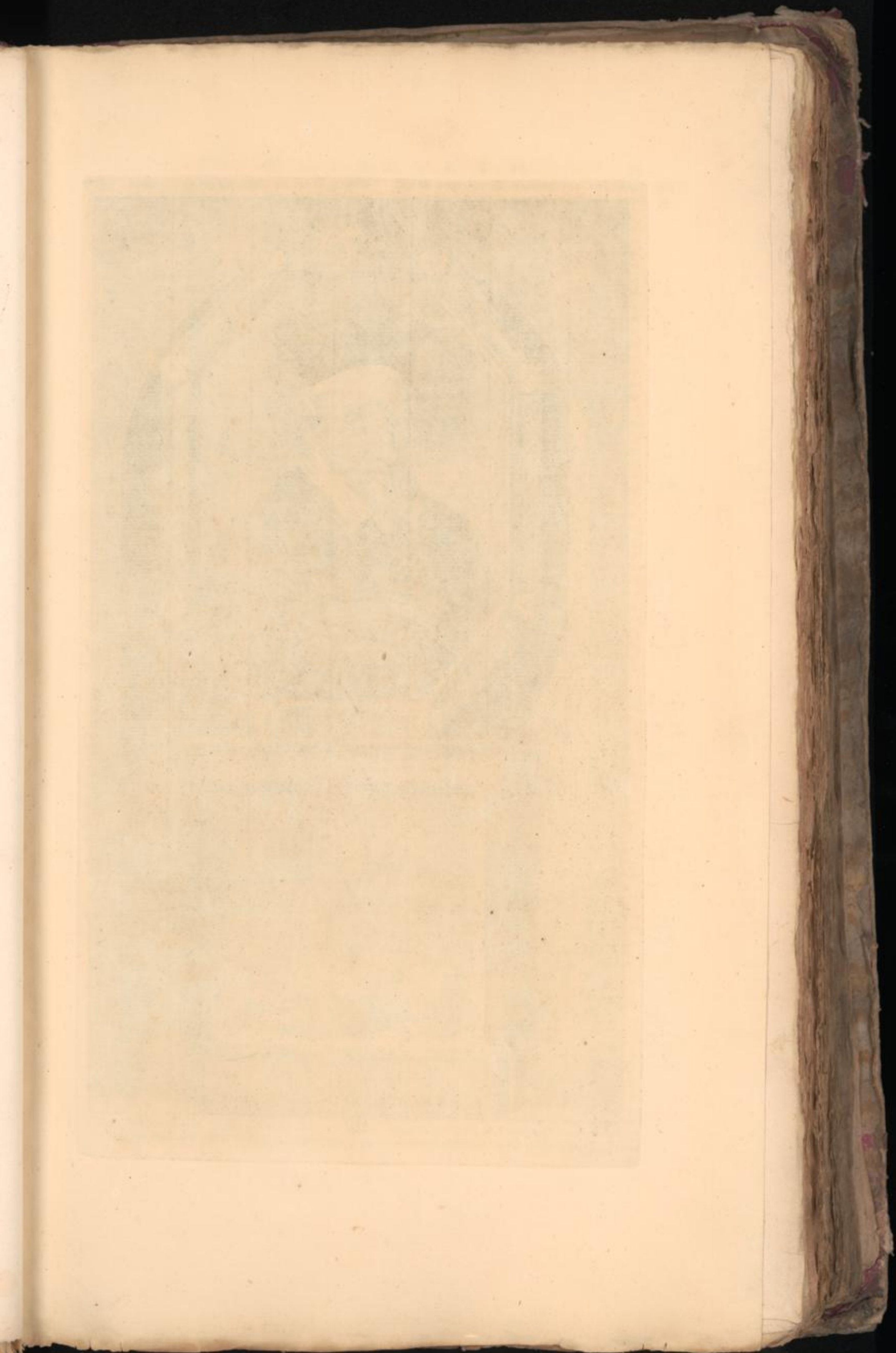
voor een gedeelte getrokken uit de Augsburgsche geloofsbelijdenisse; maar het grootste gedeelte was uit die dan de Gereformeerden van Geneve genomen. In drie dagen maakte men daar het opstel van, en op den vierden, zynde de 17 Augusty, geschiedde daar de lezing van in een vol Parlement. De graaf van Athol, Mylord *Somerville* * en Mylord *Bortwick* waren de eenigste onder de wereldlyke heeren, die weigerden hunne toestemming daar aan te geven. De redenen, die zy gaven, waren, dat zy van het geloof hunner vaders niet wilden afgaan. De prelaten hielden zich stil. Toen nam de graaf *Marschal* het woordt en zeide: *Dewyl de beeren bisschoppen in gebreke blyven hunne leer te verdedigen, en die der Hervormden tegen te spreken, zo is het een overtuigend bewys van de waarheit der laatste, en de valscheit der eerste: waarom ik niet kan zien, dat men de akte van het Parlement, die de geloofsbelijdenis, welke men heeft opgelezen, bare kracht moet byzetten, verder behoeft te overwegen.* De geestelyken zwegen nog stil, en al de anderen tot des zelfs doorgang gestemt hebbende, wierdt het ontwerp goedgekeurt, en de hervorming op vier grondslagen vastgesteld, die zo veel als vier pylaren waren om het gebouw te onderschragen. Door den eersten grondslag vernietigde men de macht van den paus. Door den tweden schafte men de wetten, die de bygelovigheit en de afgodery begunstigden, af. Door den derden stelde men eene straf tegen die de Missen zouden doen, en door den vierden bevestigde men de belydenis des geloofs. De zelve wierdt op nieuw in het jaar 1567 bekrachtigt; en toen was het dat men ze onder de akten van het Parlement bragt.

Het stilzwygen der bisschoppen kwam zeer wonderlyk voor in eene gelegenheit, daar hun geloof den doodsteek kreeg. Mogelyk gingen zy zo te werk om zich niet te vergeeffich bloot te geven door eene tegenspraak, die hen niet zou gelukt hebben, wachtende naar een beter tydsgericht om zich tegen dit besluit te kanten. Mogelyk volgden zy den stroom, volgens de giffing van eenigen, in hope van zich in het bezit der geestelyke goederen te handhaven. Men zegt zels, dat de prelaten, tot het hof behorende, waar van eenigen natuurlyke kinderen hadden, ziende, dat het besluit de inkomsten voor de leermeesters verzekerde, zich daar mede troostten: minder over hunnen Godsdienst zoeke dan door hunne byzondere belangen, zekkende alleen de kerkelyke goederen te plunderen. Men voegt daar by, dat zy in het vervolg door eene bulle van den paus † daar toe wierden gemachtigt, die hen niet alleen zyne toestemming voor lange jaren gaf, maar ook, dat zy de kerkelyke landeryen mogten vervremden, zo dat Rome zelf deze vervremding der heilige goederen bevorderde, daar het de Gereformeerden mede beschuldigt; en het was niet dan na de vaststelling der hervorming in Schotland, dat zyne koningen het zelve aan de geestelykheit, na dat zy de zelve uit de handen der overweldigers hadden gerukt, wedergaven.

De ridder *Sandelands*, van de orde van St. Jan van Jeruzalem, die zich schuil gehouden hadt gedurende het geschil der twee partyen, wierdt gekozen om de akte van het Parlement naar Vrankryk te brengen, en van de koningin van Schotland en koning *François* den II, haren gemaal, de bekrachtiging te verzoeken. Men hadt hem ook belast, hen te verzoeken, dat zy aan de geruchten, die tot hunne ooren waren overgebracht, tot nadeel van eenige van hunne onder-

1561.

* of
Somerville.Door het
Parle-
menttoe-
gestaan.† *Barnes*
zegt ver-
scheide
van die
bullen ge-
zien te
hebben.Gezant-
schap van
den rid-
der *San-
delands*
naar
Vrank-
ryk kwa-
lyk ont-
fangen.

*Ambassadeur de la Grande-Bretagne
Le service de son Roi et de sa Patrie
C'est tout ce qu'il a voulu pendant toute sa vie
De servir son Roi et de servir son Dieu*

LESLIE.
EVEQUE DE ROSSE.

J. Goussier sculp.

D. Goussier del.

D
Ro
ge
Sch
zen
L
biff
van
Ros
an
kon
ginn

1560. derdanen, zo van den adel, als van de gemeenten, die men hen als oproermakers hadt afgeschildert, geen geloof moesten slaan, maar in het tegendeel van hunne trouwe verzekert zyn. Zyne bezending was niet aangenaam. De koning en koningin, die blindelings den raadt der Guizen volgden, ontvingen hem zeer kwalijk. Zy gaven hem geen gehoor dan om hem te honen, en met kleinachting het besluit van het Parlement, dat hy hen bragt, te verwerpen. De hertog van Guize deedt hem zelfs een nadrukkelyk verwyf, dat hy zodanig een last op zich hadt genomen, die zo schandelyk voor den Roomfchen Godsdienst, en zo ftrydig met de gelofte van zyne orde was, als zynde ingeffelt om de kerk tegen kettery te befchermen, daar het Parlement van Schotlandt, zeide zy, de handt toe hadt geleent. De gezant zocht het door zyne onderwerping te verzachten; maar kon niets winnen, en was gedwongen te vertrekken, zeer gebelgt over den hoon, dien hy hadt ontfangen. Hy maakte zyn wedervaren op zyne wederkomst bekend, dat aan de Protestanten veel ongerustheit veroorzaakte. Zy hadden ondertuffchen de graven van Morton en van Glankairne aan de koningin *Elizabeth* gezonden, om haar het voorgevallene in het Parlement bekend te maken, en haar uit den name der Staten te bedanken voor hare bemiddeling, die de rust van het ryk hadt herstelt, haar verzoekende in hare goedwilligheit te volharden. Het was door den mond van deze gezanten, dat het voorstel aan de koningin, om den graaf van Aran tot haren gemaal te verkiezen, wierdt gedaan, gelyk wy elders, nevens het antwoord van *Elizabeth*, hebben verhaalt. De Protestanten, horende niets van hunne afgezondenen, waren bevreesd, dat deze vorstin hen zou verlaten; en zich met een inval van Vrankryk gedreigt ziende, verdubbelde hunne vrees. Maar de doot van *François* den II deedt de zelve verdwynen.

De Roomgezinde Schotten zenden *Lesley*, bisschop van *Roffe*, aan de koningin. Het gerucht daar van was niet zo haast in Schotlandt gekomen, of de beide partyen zochten zich daar van te bedienen, en zonden gezanten buiten elkanders weten naar de koningin weduwe, met verzoek van hare wederkomst naar haar erfryk te willen verhaaften. De Protestanten zonden haar den grave van *Murray*, die het eerste te *Parys* was; maar daar zynen tydt verkwiftende, wierdt hy door *Lesley*, naderhandt bisschop van *Roffe*, afgezant van de Roomfche heeren, die aanstonts naar *Vitri*, in *Champagne*, daar de koningin was, vertrok, voorgekomen. Deze prelaat, die ons het verhaal daar van in zyne *Gefchiedenisse* van Schotlandt heeft medegedeelt, zegt, dat ingevolge van den last, die hem was gegeven, hy de koningin waarfchouwde, dat zy geen geloof aan den grave van *Murray*, of den prior van *St. Andrews*, gelyk men hem gemeenlyk noemde, moest geven, hem afchilderende als een hoofd van de party, die gezworen hadt den Roomfchen Godsdienst, en ter zelve tyd de koningin onder te brengen; besloten hebbende den Protestantfchen Godsdienst te doen heerschen, op dat de zelve Godsdienst hem in het vervolg zou helpen regeren. Om deze maatregels en die van de gansche party te verydelen sloeg *Lesley* aan de koningin twee middelen voor. Het eerste was den prior van *St. Andrews* in verzekering te nemen, en hem daar in te houden tot dat zy haar gezag in Schotlandt herstelt hadt: het tweede om in het Noorden van Schotlandt te landen, daar de Roomfchgezinden het grootste getal uitmaakten, en

1560. daar de eenen en de anderen van verscheide plaatsen van het ryk haar van hunne gehoorzaamheit zouden komen verzekeren. *Zodanig*, voegde hy daar by, is de gesteldheit der Schotten voor bunne vorsten: gelyk zy een baas tegen de dwingelanden hebben, zo veel te groter is bunne liefde voor de prinsfen, die hen met goedheit regeren. Dat de gansche natie zodanig eene regering van eene koninginne, die zich zelve gelyk als in de armen van hare onderdanen komt werpen, zonder hen met vrede troepen te bezwaren, verwachtte; dat de zaken tegenwoordig in eene andere gesteldheit waren dan toen men Schotlandt van de Franschen overfroomt zag; dat de koningin, alleen tot hen overkomende, hare macht groter zou zien, dan wanneer zy vrede troepen, die alleen den nayver van hare onderdanen zouden verwekken, mede bragt. Einde-lyk, dat zy met veel ongeduld wierdt verwacht; dat men haar te gemoet zag als een zon, die na een langen nacht de duisterheit en de dampen, die haar ryk zo vele jaren door hare afwezendheit baden benevelt, doet opklaren. De Roomfchen hadden *Lesley* een nabestaande van den grave van *Huntley**, wiens dapperheit en ondervinding ter zee en te landt hen genoeg bekend waren, mede gegeven. Hy boodt de koningin aan, haar naar *Aberdeen* te geleiden, daar hy haar verzekerde dat zy in minder dan drie weken tyds een leger van twintig duizend man op de been zou hebben, die de adel van de Noorder provinciën haar zou toebrengen, om haar naar *Edenburg* te geleiden, en al de lagen der zamengezworenen te doen vrydelen. *Lesley* zegt, dat de koningin hen beide bedankte; dat zy hen by zich hieldt, om met hen raadt te plegen. Aan de heeren en de prelaten deedt zy weten, dat zy van voornemen was spoedig naar haar ryk weder te keren, hen vermanende in hunne trouwe te volharden.

De prior van *St. Andrews* kwam des anderen daags te *St. Difier*, daar de koningin doortrok in het vervolgen van hare reize naar den kant van *Lotharingen*. Zy hadt den winter te *Rheims* doorgebracht, van waar zy in het laatste van *April* vertrok, om haar vaderlandt en het huis van hare moeder te zien, met gedachten van zich in den fomer fcheep te begeven, en naar Schotlandt te vertrekken. *Lesley*, vaardiger of beter onderrecht dan de prior van *St. Andrews*, was op den weg van *Rheims* te *Vitri* by haar gekomen, zo dat de prior eerst na hem aankwam, niet tegenstaande hy eenige dagen voor hem van Schotlandt was vertrokken. Zyn bevel kwam met dat van *Lesley*, ten aanzien van hare overkomst, overeen; hy verzocht haar, gelyk de andere al hadt gedaan, dat zy zich daar mede wilde verhaaften: maar hy riedt haar niet onbekend* te komen, noch ter fluij, als of zy uit een hoek van het ryk kwam: hy trachtte haar in het tegendeel te overreden in hare hoofdfadt voet aan landt te zetten, haar verzekerende, dat zy daar eene volmaakte onderwerping van den adel van het volk zou vinden.

De koningin hadt reets haar besluit, door den raadt van hare oomen, die, te zamen gekomen zynde om met haar over het voorstel van *Lesley* raadt te plegen, mede voor hare wederkering waren, genomen; maar zy vonden, dat het veiliger was, haar met eene goede vloot te geleiden, dan haar aan den Schotfchen kapitein, dien men haar hadt gezonden, te vertrouwen; dat het ook meerder met hare waardigheit overeenkwam, dat men haar met pracht naar *Edenburg* bragt, dan haar te *Aberdeen* te doen landen. Bygevolg hadt zy niet veel moeite op het verzoek van den prior

van

* *Cullen*.

De Protestanten zenden aan haar den grave van *Murray*.

† *meegint*.

De koningin ontfangt zeer gunstigh den grave van *Murray*.

1560.

van St. Andrews, overeenkomende met haar eigen voornemen, te antwoorden. Zy bedankte hem byna op de zelve wyze, als zy *Lesley* hadt gedaan, hem verzekerende, wanneer zy hem afscheidt gaf, dat zy order zou stellen, eenige schepen tot haar geleide gereed te maken, en betuigde hem, dat zy niet begeerde, dat men in hare afwezendheit eenige veranderingen in het vredesverdrag maakte. Voorts betoonde ze hem geen ongenoegen, noch mistrouwen over het gene, daar *Lesley* hem mede hadt beschuldigt. De schryver betuigt zelfs, dat de aanspraak van den prior, vol van betuigingen van yver en trouwe, met eeden verselt zynde, al het wantrouwen der vorstinne deedt verdwynen. Hy voegt daar by, datze dezen Mylord het graafschap van Murray, datze hem te voren hadt geweigert, beloofde, en dat hy haar, om haar zyne erkentenis te tonen, tot aan Joinville verselde; dat zy van een scheidden met wederzydsche betuigingen van genegenheit, en dat de prior voor den anderen afgezonden in Schotlandt wederkwam, om het eerste aan de Schotten de goede tyding te brengen, dat zy hunne koningin haast weder zouden zien. Dit ganfche verhaal, komende uit de pen van een schryver, die den grave van Murray ganfch niet gunstig was, verdyelt de ontrouw, daar men hem mede beschuldigt aan deze vorstinne bewezen te hebben, met *Elizabeth* te raden, haar gevangen te nemen.

Vrankryk tracht Schotlandt met Engelandt te verwarren.

Hoe het zy, hy vondt op zyne wederkomst in Schotlandt een gezant van *Karel* den IX, opvolger van *François* den II, die drie zaken van wegens zynen koning aan de Staten verzocht. De eerste was, dat men de oude verbonden tusschen de twee kronen zou vernieuwen; de tweede, dat Schotlandt het verdrag, met Engelandt gemaakt, zou breken; de derde, dat de Roomfche Godsdienst herstelt mogt worden in alle plaatsen, daar de zelve was uitgeroeit. De Staten hadden hun antwoordt tot op de wederkomst van den grave van Murray uitgesteld. Op zyne aankomst gaf men aan den gezant gehoor, en men beantwoordde zyne drie byzondere voorstellingen: Dat Schotlandt zich niet schuldig kende de oude verbonden te hebben overtreden, om verplicht te zyn de zelve te vernieuwen; maar dat het van den kant van Vrankryk zo niet gelegen was, het welk hunne vryheit hadt willen verdrukken; dat, ten aanzien van Engelandt, zy het ondankbaarste volk des werelds zouden zyn, indien zy ontrouw waren aan eene natie, die hen zo edelmoedig hadt bygestaan, en dat zy zich wel zouden wachten zich aan zulk eene trouwloosheit schuldig te maken. Eindelijk, dat zy de herstelling van de macht van den paus en de Roomfche geestelykheit niet konden toestaan, besloten hebbende de hervorming te handhaven.

Weinig dagen daar na kwamen de graven van Morton en van Glankairne, zeer te vrede over hunne verrechtingen, mede aan *Elizabeth* hen van haren bystandt tot handhavige van hunnen Godsdienst en vryheit verzekert hebbende. Het was ook eene grote vreugde voor alle de bondgenoten, die het dreigen van Vrankryk, door de verzekerde bescherminge van Engelandt, niet meer vreesden. Daar was niemandt dan de graaf van Aran, die misnoegt was over het antwoordt van *Elizabeth* aangaande het huwelyk, dat de gezanten hadden voorgesteld. Men zegt, dat hy naderhandt zich getroofte, in hope dat hy met de koninginne van Schotlandt, welker schoonheit hem zeer hadt getroffen, wel mogt trouwen: maar dit gelukte hem zo min als het eerste.

Deze koningin, na een verblyf van twee maanden aan het hof van Lotharingen, kwam weder te Parys, met een voornemen om naar Schotlandt te vertrekken. Het ganfche hof bewees haar bovengewone eer en beleefdheit, als of men van gedachten was haar daar te houden, of dat men niet kon besluiten zulk eene schone vorstin uit het ryk te zien vertrekken, om daar nooit weder in te komen. Van haren kant hadt zy veel moeite om zulk een vermakelyk hof, daar zy grote verplichtingen aan hadt, te verlaten.

Al de schryvers komen omtrent de schoonheit van deze vorstinne en de schrandtheit van haren geest overeen. Maar die haar het meeste zyn toegedaan * betuigen, datze geen standvaste deugd aan het wellustige hof van *Henrik* den II bekwam; dat zy niet afkeerig was van alle de liefstalligheden van eene eeuwe, waar in zich iedereen het zoet vermogen der vrouwen hadt onderworpen, en datze, sedert datze weduwe was geworden, tot den tydt van haar vertrek naar Schotlandt toe, niet vreemd was van eenige liefkozingeren van zommige heeren van het hof. *Danville*, zoon van den konnestabel van Montmorenci, was, niettegenstaande hy getrouwt was, een van hare minnaars; en *Maria Stuart*, koningin van Schotlandt door hare geboorte, en weduwe van een koning van Vrankryk, verklaarde, volgens deze schryvers, datze met dezen jongen heer, indien hy weduwenaar wierdt van *Antoinette van der Mark*, zyne vrouwe, zou trouwen: een gevaarlyke betuiging, die aan een bekenden van *Danville*, maar een schelm, en van dat slag van volk, dat om geen straf geeft, als het daar een buitenkans by kan behalen, gelegenheit gaf zynen dienft dezen heer aan te bieden, om zyne vrouw te vergeven, de eenigste hinderpaal, gelyk hy zeide, die hem zulk een groot geluk belette. Men kan wel afnemen, dat *Maria*, zulke verbindtenissen aan het hof van Vrankryk hebbende, zich zelve groot geweld aandeedt om het te verlaten. De schryvers van deze natie zeggen ons, dat het niet dan met het uiterste leedwezen was, datze een zo aangenaam verblyf voor de vrouwen, die zich beminnelyk willen maken, verliet, om haar verblyf te gaan nemen in een ryk, dat half wild, vol partyfchapen en beroeringen was. Dus is het, dat zy van Schotlandt, veel onbeschaafder en onbeleefder dan Vrankryk, maar ook min wellustig en min verwyft, spreken. Mogelyk hadt deze prinses ook liever zonder kroon in een hof, dat zo veel bekoorlykheit hadt, willen leven, dan in haar ryk gaan regeren: maar *Catharina van Medicis*, door de doodt van *François* den II en de komfte van *Karel* den IX tot de kroon, meer macht hebbende gekregen, droeg wel zorg haar daar te dulden.

Deze Italiaanfche vrouw, nayverig van al wat hare staatzucht maar het minste belimmerde, vreesde, dat de *Guizen* zich van de schoonheit van hare nabestaande mogten bedienen. Buiten dat wraakzuchtiger dan iemandt van hare natie, of van hare kunne, konze niet vergeten de verachte behandeling, dieze van *François* den II hadt ontfangen. Zy schreef het zelve zo veel niet toe aan dezen jongen vorst, wiens zwakheit ze kende, als wel aan zyne gemalinne, die door de overreding van hare oomen al haar gezag op den geest van haren gemaal hadt in het werk gestelt, om haar by haren zone verdacht te maken; waar door *Catharina* onder zyne regering ganfch geen gezag hadt: eene verachting, die van een vrouwe, van een aardt als zy was,

1560.

Afbeelding van de koninginne van Schotlandt. * Zie *Le Laboureur Addit. au Memoir. de Castellan.*

Haar van *Catharina van Medicis*, en waarom.

1560. was, niet wordt vergeven, en waar van ze het ge-
heugen zo wel bewaarde, dat noch het verloop van
eenige jaren, noch de rampen van *Maria* bekwaam
waren haren geest te bevredigen, noch in haar het
minste mededogen te verwekken; zo dat, indien
de Schotische kroon *Maria* niet hadt wedergeroo-
pen, zy echter verplicht zou zyn geweest overzee
te gaan, om zich aan het misnoegen der konin-
ginne hare schoonmoeder niet bloot te stellen.

Gene-
genheit
der
Schotten
voor hun-
ne konin-
ginne.

Zy vondt Schotlandt in rust, en de inwoon-
ders bewaarheeden het zeggen van *Lesley*,
die haar tot een schielijke overkomst hadt aange-
maant, namentlyk, dat 'er geen natie was, die
meer liefde voor haren soeverein hadt, en dat
men haar zou zien aankomen als een glinsterende
ster, die door haar licht de vreugde en de ver-
wondering van de aanschouwers haart, op wier
hoofd zy hare stralen schiet. Haar hof wierdt
dagelykch groter, en daar was een bovengewo-
ne toeloop van den adel en de gemeenten, die met
gedrang aankwamen om hunne koninginne te
zien, welkers liefstalligheit de faam, volgens ha-
re gewone wyze van doen, nog groter hadt ge-
maakt. Het is waar, dat die van *Maria* niet
behoefde vergroot te worden; maar dat de
vreugde en tedere genegenheit der Schotten
deedt vermeerderen was het denkbeeld, dat
zy hadden van alle de omwentelingen, die deze
koningin, hoe jong zy was, reets hadt moeten
ondergaan. Een wees zo haast zy was gebo-
ren, niet meer dan zes dagen oud zynde wan-
neer haar vader stierf; van dezen tydt af aan bui-
ten- en binnenlandische oorlogen bloot gestelt; het
loon of slagtoffer van de eene en de andere party;
aangezocht van *Henrik* den VIII voor zynen zo-
ne, en van dezen zone zelve, wanneer hy op den
troon was geklommen; naar Vrankryk vervoert
in jaren, dat zy nog niet in staat was te weten
wat ze doen moest, noch wat men haar wilde
doen: grote en gevaarlyke zeën overgetrokken;
door stormen angetast, en in een vremd konink-
ryk besloten, alwaar, onder voorwending van
haar een verblyfplaats te bezorgen, men haar als
gyselaarster hieldt, en, onder schyn van haar eene
kroon te doen bekomen, men zich meester van
de hare trachtte te maken. Haar huwelyk met
François den II schein haar geluk bestendig ge-
maakt te hebben; maar het was voor geen lan-
gen tydt. Zy zag eerst hare ongelukken vernieu-
wt door het afterven van hare moeder, de
koninginne, vervolgens door die van den kon-
ing, haren gemaal, waar door ze van een
schoon ryk versteeken wierdt, en eindelyk door
de beroerten, die in het hare ontstaan waren; zo dat
zy nauwlyks daar dorst wederkeren. Schoonze
inderdaadt koningin van het koninkryk van
Schotlandt, weduwe van dat van Vrankryk,
en vermoedelyke erfgenaam van twee andere was,
vondtze zich echter zeer verlegen om eene
verzekerde en geruste verblyfplaats te vinden.
Alle deze aanmerkingen kwamen verward door
een in de gedachten van het volk, en deden het
zelve in het lot der koninginne door zielsbewe-
gingen, vermengt met mededogen, verwonde-
ring en genegenheit, die het deze prinses deedt
lief hebben, belang nemen. Hare tegenwoor-
digheit, die waarlyk iets byzonders in zich hadt,
verrukte hen nog meer, en haar zachte, eerba-
re en verplichtende ommegang vervulde hen met
verwondering en vreugde. Maar deze gelukkige
staat duurde niet lang; kort na hare aankomst
beriepze al den adel van haar ryk, om op midde-
len, tot demping van de beroerten, die de ge-
loofsgechillen daar in hadden verwekt, bedacht
te zyn. Daar wierdt goedgevonden, de zaken
III Deel.

Hare ge-
valen.

1561.
Zy be-
toept den
adel.

in den staat te laten, daar zy op hare aankomst
in waren; dat is te zeggen, de hervorming de
overhandt te doen hebben, en den Roomichen
Godsdienst, uitgenomen naar den kant van het
Noorden, daar de zelve nog aanhangers hadt,
geheel te laten vervallen. De koningin zelf verge-
noegde zich met de vryheit van in hare hofkapel
de *Misse*, zo wel voor haar, als voor haar hof-
gezin, dat van de Roomsche kerk was, in stilte
te laten doen. Dit was de raadt, dien haar
Martigus, *Oisiel*, en *la Brosse*, na hunne te-
rug komste in Vrankryk gegeven hadden, wan-
neer zy haar verslag van den staat, waar in zy
Schotlandt hadden gelaten, deden. Zy verze-
kerden haar van eene gelukkige regering, indien
zy de Protestanten, de getrouwite, zeiden zy,
en de genegenste van hare onderdanen, niette-
genstaande de strengheit, die men tegen hen
hadt geoeffent, zacht handelde. Zy rieden
haar mede, om hunne vertrouwendheit weder te
krygen, zich van den dienst van den grave van
Murray, haren natuurlyken broeder, van den
grave van *Argile*, die met hare natuurlyke zuster
was getrouwt*, van den geheimchryver *Liding-
ton*, en van *Mylord Grange*, die veel aanzien onder
de partyen hadden, en die geen minder yver
voor hare belangen zouden tonen, te bedienen.
De ridder *Melleville*, die ons dit verhaal op-
geeft, voegt 'er by, dat dit het zelve was, dat
de graaf van *Murray*, of de prior van *St. Andrews*,
gelyk men hem nog noemde, haar te Parys
kwam verzekeren. Hy zegt ook, dat, achter-
volgens den raadt van deze drie Fransche heeren,
de koningin het bewindt van zaken in handen
van den prior van *St. Andrews* en van *Liding-
ton* gaf, hen aanzierende niet alleen als twee man-
nen, die haar getrouw, maar ook nuttig door
hunne briefwisseling met twee der voornaamste
staatsdienaars van het hof van Engelandt zouden
zyn. Het waren *Mylord Dudley*, naderhandt graaf
van *Leicester*, en *Cecil*, geheimchryver van
Staat. Het berouwde derhalven *Maria* niet
zulk een wyzen raadt geloofte hebben: maar zy
volgde den zelve niet altydt op.

1561.

* *Johan-
na sta-
art.*

† *Lesley.*

Oproer
in de ka-
pel van
de konin-
ginne.

De Roomsche schryver † klaagt over het be-
sluit, genomen in de vergadering te *Edenburg*,
en door de koninginne bekrachtigt, als de bron-
ader, daar hy zegt dat alle ketteryen en party-
schappen, die Schotlandt verdrukten, uit voort-
kwamen. Eenige yverige Protestanten daaren-
tegen vonden niet goed, dat men daar in de *Mis-
se*, door het Parlement vernietigt, hadt her-
stelt; zelfs was 'er een opstandt over in de kapel
van de koninginne, die den afkeer, dien het
volk van den Roomschen Godsdienst hadt, zo
wel als zyne onbescheidenheit, by dit voorval
gebleken, te kennen gaf. Het grauw, het
altaar, opgepronkt met zyne verierselen, en
gereed om 'er de *Misse* op te doen, ziende, nam
de waschkaarsen weg, en zonder de vertogen
van eenigen, die gematigder waren, zouden de-
ze muitmakers de koninginne dezen dag belet
hebben de *Misse* te horen. De prior van *St.
Andrews* stilde dit geweld. Hy boodt zynen
dienst de koninginne aan: maar hy riedt haar
met eenen, het volk door strengheit niet te ver-
bitteren. De graaf van *Huntley* daarentegen
trachtte haar tot strafheit te bewegen, haar ver-
zekerende in korten tydt alle de Noorder provin-
ciën tot den ouden Godsdienst weder te bren-
gen, indien zy hem de macht wilde geven om
de wapenen op te vatten: maar de koningin
koos den raadt van den prior van *St. Andrews*
boven den zynen.

De graaf van *Aran* beging by deze gelegen-
heit

1561.
Yver
van den
grave
van Aran
voor de
hervor-
ming.

* Hy
wierdt
ook ge-
noemt
Lidington.

Reis der
koning-
inne
naar hare
provin-
ciën.
† of St.
John-
stown.

† dat is
na het
midden
van de
maand
Septem-
ber.

heit eene zaak, die hem de genegenheit, welke de koningin voor hem hadt, en de hoop, die hy hadt opgevat van met haar te trouwen, deedt verliezen. Zich op een plaats, daar verscheidentlyk van de vryheit, die hare Majesteit aan zich hadt behouden, van de Missie in hare kapel te doen, wierdt gesproken, bevindende, uitte hy zich daar over op eene wyze, die niet eerbiedig was ten aanzien van deze vorstinne. Gelyk eenigen hare gematigheit prezen, zeiden anderen in het tegendeel, dat men noch openbare, noch byzondere Missen moest dulden, uit vreeze, dat men van eene toelating weder tot een algemeen gebruik mogt komen, en dat men op deze wyze de hervorming zou te gronde helpen. Dit laatste wierdt door den grave zeer krachtig ondersteunt. De koningin kwam het te weten, en zag hem niet geen goede oogten aan. Het was in dezen tydt, dat zy *Maitland* * met den tytel van gezant naar *Elizabeth* zondt, met den last rakende de opvolging van de kroon van Engelandt, daar wy de omstandigheden en den uitlag van verhaalt hebben.

Alles gerufft en stil te Edenburg zynde, wilde de koningin zich in de andere steden van haar ryk vertonen, van gedachten zynde, dat hare tegenwoordigheit de genegenheit van het volk zou winnen. Zy bezocht derhalven *Sterling*, *Perth* †, *Dunday*, *St. Andrews*, en andere plaatsen van minder belang. Zy bragt de vreugde overal met zich, en overal deedt men haar eene prachtige intrede doen. Men hoorde overal niet dan toejuichingen, van welke de lucht weërgalmde. Zy hoorde zich van alle kanten pryzen, en hare reis zweemde meer naar een zegepraal dan naar een tocht van vermaak. Deze vrolyke dagen wierden wel haast ontrufft. Omtrent *St. Michiel* † weder te Edenburg gekomen zynde, hieltt zy zich beledigt over eene akte opgesteld op het stadhuys door de burgers, die naar gewoonte bezig waren met de verkiezing van hunne overheit, en met hunne wetten tot der stads welzyn te maken. De wet, daar de koningin over was geraakt, verboodt het inkomen der ongebondene of oproer verwekkende priesters onder zware straffe. Dit nam *Maria* op als eene verkrachting van haar kroonrecht, en eene daadt van souvereiniteit, die hare onderdanen zich hadden aangematigt. Zy gaf derhalven bevel andere overheden te verkiezen, in de plaats van de gene, op wier naam men deze akte, daar zy over klaagde, hadt uitgegeven, en om het volk in ontzag te houden gebodt zy *Mylord Douglas* het bewindt van het kasteel aan te nemen. Zy deedt ook eene verklaring afkondigen, waar in zy aan alle hare onderdanen, van wat aanzien of belydenisse zy waren, toestondt te wonen in wat stad van het ryk zy wilden, mits zy de algemene rust niet stoorden. Deze zaak hadt toen geen ander gevolg, en de stad bewees haar gehoorzaamheit, en stelde nieuwe overheden aan.

Maar het was een voorspel van de verdeeldheden, die zich begonnen op te doen. De Roomschen, van de koninginne ondersteunt, en de priesters, door de uitgegeve verklaring gemachtigt, openden weder hunne kerken op verscheide plaatsen. De Protestanten van hunnen kant, ondersteunt door de besluiten van het Parlement, stelden zich tegen deze wederoprechting. De eersten, zich van langzamerhandt indringende, trachtten de voordeelen weder te winnen, die zy in de laatste beroerten verloren hadden. Zy hadden reets in hun belang gebragt, of buiten staat ge-

stelt alle de onverschillenden, die geen Gods- 1561.
dienst hebben, dan voor zo lang de zelve met hunne belangen overeenkomt, en de vliezers van het hof wisten dagelykch eenigen te winnen. Ondertusschen voerden de Protestanten een hogen toon. Zy vreesden, dat hunne toegevendheit hen nadeelig mogt zyn, en hunne leeraars moedigden hen aan, hun geloof met de vryheit, die zy door hunne dapperheit, overeenkomende met hunne Godvrucht, hadden verkregen, te verdedigen. Onder deze leeraars noemde men *Knox*, *Wallox* en *Spotswood* als de voornaamste. De laatste was een der opperzichters van de hervormde kerken; maar de eerste hadt meer aanzien dan alle de anderen. Onder de vermaardste der Roomschegezinden telt men een priester, *Vinjet* genaamt, en een abt van het doorluchtige huis der graven van *Cassilis*. Ons voornemen is niet, ons in te laten in de geschillen, die deze leeraars toen met die van de Roomsche zyde hadden, waar van ieder party zich de overhandt, gelyk gewoonlyk in diergelyke gevallen gebeurt, toeschryft. Het zekerste is, dat de Hervormden door het vertrek van de anderen, die uit het ryk weken, zegepraalden. De Roomschegezinde schryver * geeft dit getuigenis aan de Protestanten, dat zy geen geweldt gebruikten, noch in de rechtbanken, noch in de andere openbare bedieningen, die niet dan door onderdanen van hunnen Godsdienst bekleed wierden. Weinig Roomschen, zegt hy, wierden uit hun vaderlandt gebannen; nog minder wierden 'er gevangen, en niemandt wierdt ter doot veroordeelt. Wy kunnen niet nalaten eene andere bekentenis van dezen schryver van de nalatigheit der prelaten, en van de onwetentheit van het volk van hunne bisdommen, die zelfs de eerste beginfelen van hunnen Godsdienst niet verstonden, aan te halen. Hy voegt daar by, dat de Protestanten opkomende met eene aanlokken- de geleerdheit, vol uitdrukkingen en zinspreuken, daar het volk over verbaast stondt, men zich niet moet verwonderen over den groten voortgang, dien zy in korten tydt maakten.

De koningin ligtte in dit jaar eene bende rui- 1561.
ters, nevens eene te voet, om haar tot eene lyf-
wacht te verstrekken. Zy gaf voor, verstaan te
hebben, dat de graaf van Aran van voornemen
was haar te vervoeren. Het volk kon zyn mor-
ren niet laten, en zeide, dat deze voorgewende
zamenzwering diende om een glimp te geven
aan de dwingelandy, die men wilde invoeren.
Het is waar, dat de grote yver van dezen heer
voor den Protestantschen Godsdienst niet mo-
gelyk was hem te doen afzien van de liefde, die
hy voor eene vorstinne hadt, die tegen den zel-
ven was. Men zag echter geen de minste be-
weging, noch toebereidselen van zynent wegen
tot eene grote onderneming, die het gansche ryk
in gevaar zou gebragt hebben. Het is waar,
dat 'er op de grenzen eenige beweging was,
maar men meldt 'er de reden niet van, en de
graaf van Aran wierdt niet beschuldigt daar van
oorzaak geweest te zyn. Om dezen oproer te
stillen zondt de koningin den prior van *St. An-
drews*, met den tytel van haren stedhouder,
derwaarts. Hy bragt de muitmakers onder;
strafte de schuldigsten, en dwong de anderen
borg voor hun goed gedrag te stellen.

Het was na zyne wederkomst van dezen tocht 1561.
dat de koningin hem graaf van *Murray* maakte;
maar op den eisch van *Mylord Arskin*, die zyn
recht op dat graaffchap bewees, deedt zy voor
den prior van *St. Andrews* de opene brieven van
het

Geschild
tusschen
de gesle-
lyken der
Room-
schen en
der Here
vorm-
den.

* *Leisy*.

De kon-
ingin
ligt eene
bende
lyf-
wachten.

De
prior
van *St.
Andrews*
graaf van
Murray
gemaakt
het

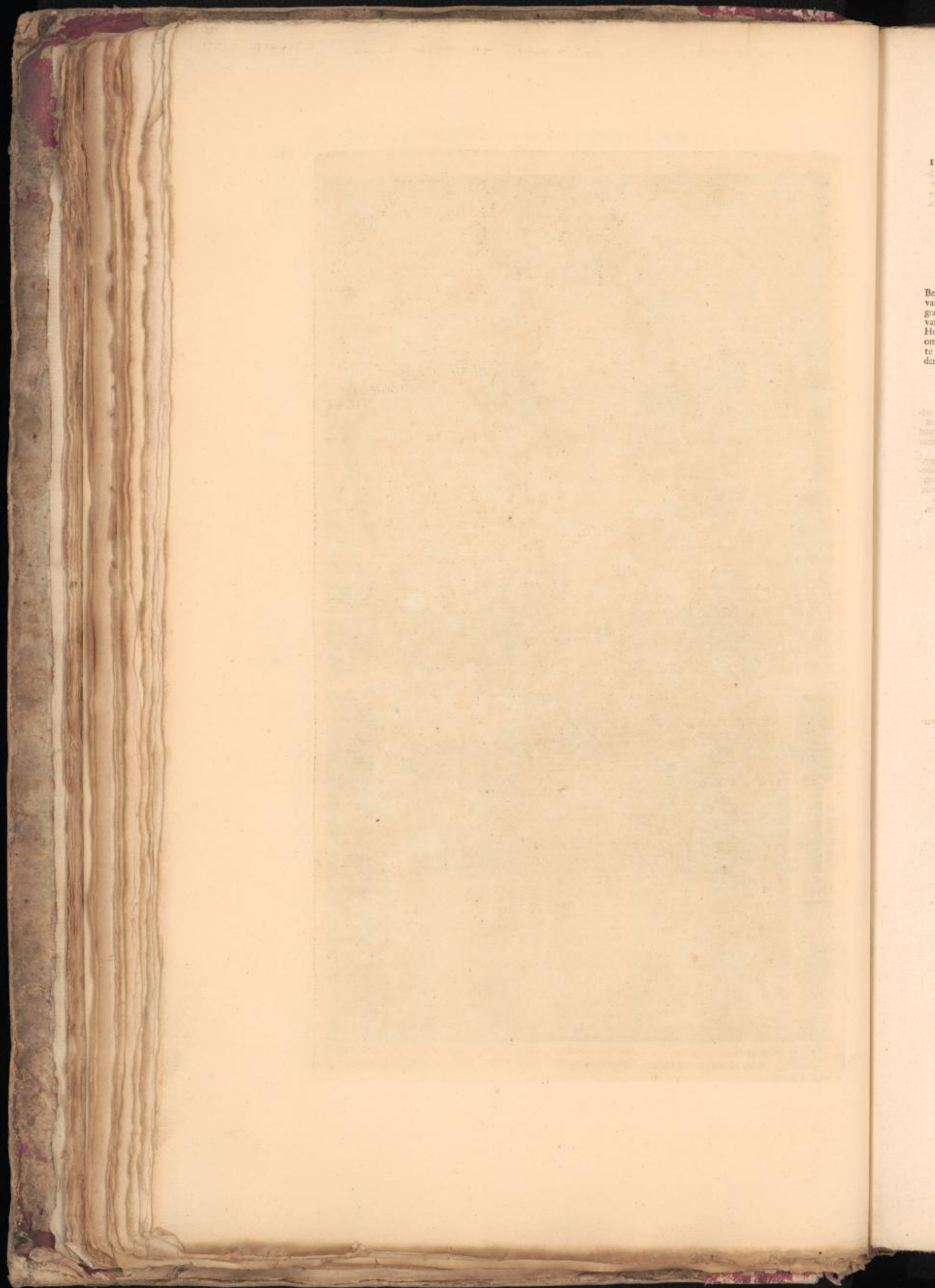

H. A. M. J. C. S.
C. O. R. S. D. S. A. T. N.

Ma cour se laisse prendre aux charmes des Héros.
Et le trône pour moi n'est rien de trop grand.
Le fort qui ne veut pas qu'on le brève nous les.
Le fit trop Catholique, ou moi trop Protestant.

del. par Woff. pin.

P. à Genev. sculp.

1561.

het graaffchap Murray, dat zy hem te voren hadt toegezegd, opmaken, het welk de reden is, waarom wy hem dan den naam van prior, en dan van graaf hebben gegeven. Toen ſcheen 'er eene volkome verzoening tuſſchen deze vorſinne en haren broeder, die, hoewel uit geen wettig bedt geſproten, haar echter in den bloede beſtondt. Hy wierdt zonder moeite haar vertrouweling, het zy door zyne verdienſten, het zy door eene geheime kracht van het broederlyke bloedt, en de koningin deedt niets buiten zynen raad. Zyn aanzien maakte den grave van Huntley gaande, die hem eerst trachtte verdacht te maken, maar zyn oogmerk niet hebbende kunnen bereiken, won hy den grave van Bothwel, die door zyn ongebonden leven zyn erfgoedt hadt verſpilt, en die het niet weder te boven kon komen dan door het uitvoeren van eenig groot ſchelmſtuk. Deze deugniet ondernam niet alleen den grave van Murray, maar ook den grave van Aran te doen vallen, volgens zyne afpraak met den grave van Huntley, en zelfs om den eenen door den anderen om te brengen. Hy hadt tot dien einde zyne maatregels wel genomen, en zyne aanslagen zouden mogelyk hebben gelukt, indien hy in deze twee heeren niet zo veel deugdt, als hy ondegudt bezat, hadt gevonden. De Voorzienigheit openbaarde zich mede op eene wonderbare wyze in hunne behoudeniſſe, wilende, dat zy aan malkander het leven zouden verſchuldigt zyn, in plaats van het malkander te benemen, gelyk de graaf van Bothwel hadt getracht te doen. De eerſte, aan wien hy zich aanbodt, was de graaf van Murray. Hy ſtelde hem voor, zich van den grave van Aran te ontdoen, de eenigſte, die hem de opvolging, die hy hadt te hopen, indien de koningin zonder kinderen kwam te ſterven, kon betwiſten. Maar de bekoringen van eene kroon konden den grave van Murray niet in zynen plicht doen wankelen, en verminderden geenzins het afgryzen, dat hy hadt voor een ſeit, daar men hem wilde inwikkelen; zo dat hy rondborſtig afſloeg in zodanig een verſocielyken aanſlag te treden.

Deze toeleg miſlukt zynde, zocht de graaf van Bothwel het over een anderen boeg te wenden, en kwam by den grave van Aran. Hy ſchilderde hem den grave van Murray af als den gevaarlykſten mededinger, dien hy hadt in de verwachting van eene kroon, daar hy de vermoedelyke erfgenaam van was. Hy boodt zich zelve aan om hem te helpen, indien hy moeds genoeg hadt zynen mededinger het leven te benemen. De graaf van Aran veinſde zynen dienſt aan te nemen; maar het ſtrekte alleen om de byzonderheden van de zamenzwering te ontdekken. Hy wiſt, dat 'er meer anderen deel aan hadden, en dat hun voornemen was den grave van Murray, wanneer hy met de koningin in de warande van Flaklandt op de jagt zou zyn, te vermoorden. Hy gaf daar kennis van aan dien men aldus wilde opofferen, en aan wien hy het eerſte eene gelyke verpligting buiten zyne kenniſſe hadt. De graaf van Murray ging aanſtonts naar de koningin, die Bothwel en zynen ahang, en zelfs den grave van Aran, in verzekering deedt nemen. Deze laaſte hieldt zyne onſchuld ſtaande, en niemandt twyffelde, of de graaf van Bothwel was ſchuldig. Hy wierdt ook uit het ryk gebannen, maar eenigen tydt daar na weder ingeroepen, voor de tweede maal gebannen, om een nieuwen aanſlag tegen den zelve grave van Murray geſineed te hebben, en nog eenmaal herroepen. Hy was geboren om een ſchelmſtuk, dat meer geruchts zou maken, uit te voer-

III Deel.

ren, gelyk wy in het vervolg zullen zien.

1561.

Belangende den grave van Huntley, deze, ziende, dat Bothwel gevangen was, zocht een ander middel om den grave van Murray van kant te helpen. Het zelve gelukte al zo min als het eerſte. Het bleek zelfs oogſchynlyk, dat hy handdadig aan het eerſte was, in plaats dat hy van die aan het andere eedgelpen ſchuldig waren niet beklapt was geweest. Ondertuſſchen ontkende hy deel aan de zamenzwering gehad te hebben, en men hieldt zich met deze outkenninge te vrede. De ongelukken van den tydt, de vrees van verdeelingen, en boven al het aanzoek van de Guizen; bevrydden hem van de ſtraffe, die hy verdient hadt. Zy rieden zelfs de koningin met den zone van dezen Mylord, ten eenemaal den Roomſchen Godsdienſt toegegaan, te trouwen, en alle de vyanden van den zelve uit te roeien, waar van zy haar eene naamlyſt zonden, aan het hoofd van de welke de graaf van Murray ſtondt. Of dit eenigen ingang by de koningin heeft gehad weet men niet; zy liet daar ten minſte aan haren natuurlyken broeder niet van blyken, en bewees hem geen minder vriendſchap dan te voren.

De yver van de Guizen voor den Roomſchen Godsdienſt ſtrekte zich tot in andere ryken uit; maar Vrankryk was het voornaamſte toneel van hunne treurſpelen. Het ter doot brengen hieldt met *Anne du Bourg* niet op*; al de Proteſtanten wierden met een gelyk onthaal gedreigt. Zy namen hunne toevlucht tot den prins van Condé, den admiraal en *Andelot*, die voor het zelve gevaar bloot ſtonden, doordien zy den zelve Godsdienſt beleden; maar zy konden hen daar toe niet brengen, dat zy zich tot hoofd en beſchermers van den zelve verklaarden, gelyk zy verzochten. Dus niet wetende, naar welken kant zy zich zouden wenden, en zonder ophouden vervolgt, en zonder mededogen verbrand wordende, zeggen de Roomſche ſchryvers, verenigden zy zich met malkander, om, was het mogelyk, de geſtookte vuren uit te bluffchen, houdende zich aan den verwerenden kant, tot dat de wanhoop hen verder bragt, dat is te zeggen, gelyk deze ſchryvers zich uitdrukken, tot de zamenzwering van Amboize. Het blykt nochtans niet, dat de Godsdienſt daar de ware oorzaak van was; de zelve kwam daar niet in, gelyk het ſchynt, dan bygeval. Men hadt het alleen op de Guizen gemunt. De vermaarde ſchryver †, die ons daar een uitgeſtrekt verhaal van geeft, en die aan de Roomſchgezinden niet verdacht kan zyn, geeft geen reden om daar eenigzins aan te twyffelen. De zamenzwering, zegt hy, was gemaakt tegen de Guizen; maar drierhande partyen hadden daar deel aan, te weten, de aanhangers van de wetten van het ryk, de yveraars voor den Proteſtantschen Godsdienſt, en die zich niet bekommerden noch met het algemene welzyn, noch met den Godsdienſt, en niet anders zochten dan om in troebel water te viſſchen. Het is waar, dat hunne hoofdſten Proteſtanten waren. De voornaamſte der zelve was een edelman uit Angoumois, genaamt *Jan van Bary la Renaudie*: doch het was niet dan onder het gezag van den prinſſe van Condé, dien de zamengezworenen heimelyk tot hun hoofd hadden verkoren, zonder dat men nochtans weet, of hy daar in hadt bewilligt. Alle, die daar deel aan hadden, waren van den zelve Godsdienſt. Niettemin, zo men eenigen mag geloven, was de koningin moeder daar mede onder, en men hadt het niet aangegaan zonder haar aandrang, op het verzoek, dat

1560.
1561.
Vervolging der Hervormden in Vrankryk.
Thuanus. Mézeray.
* Lic.
fol. 33.

† Thuanus.

Besluit van den grave van Huntley om hem te be-
derven.

1560. zy aan den admiraal hadt gedaan om haar uit de handen van de *Guizen* te verlossen. Hoe het zy, de zamenzwering wierdt ontdekt, en eene grote menigte, die het hof dacht het meeste schuldig te zyn, gestraft; zo dat deze onderneming eene gansch andere uitkomst hadt, dan het eedgespan zich daar van hadt ingebeeld, en alleen diende om de eer van die men wilde verdelgen te vergroten. De koning deedt byzondere brieven aan de Parlementen en stadvoogden afsaan, om hen kennis te geven van het groot gevaar, dat hy door het wyze beleid en de genegenheit, gelyk hy zeide, van den hertog van Guize was ontsnapt. De konneftabel wierdt belast, hoewel het hem niet zeer aanstondt, daar van kennis aan het Parlement van Parys te geven, en het Parlement gaf aan den hertog van Guize den doorluchten naam van beschermmer van het vaderlandt. De *Colignies* in het tegendeel wierden aan het hof met schele oogen aangezien, en begaven zich onder zekere voorwendselen van het zelve. De koningin moeder belastte aan den admiraal de kusten van Normandië te gaan bezichtigen, en eenige bewegingen, die daar ontstaan waren, te dempen.

Doodt van den grootzegelbewaarder *Olivier*, veroorzaakt door zyn verdriet in het moorden.

Olivier, grootzegelbewaarder van Vrankryk, was zo geraakt van al het bloedt, dat hy hadt zien storten van twaalf honderd deelgenoten aan de zamenfpanning, of die men daar van verdacht hieldt, dat hy 'er ziek van wierdt en stierf. De kardinaal van Lotharingen kwam hem bezoeken; maar hy keerde hem den rug toe, hem aanziende als de oorzaak van de ongelukken van het ryk, en hem zelfs verdenkende, dat hy tot zyne doot hadt geholpen. Indien hy het door geen vergift hadt gedaan, was het ten minste door de wreedheden, die hy en zyne broeders hadden gepleegt, wier denkbeeldt zodanig het hert van dezen eersten staatsdienaer hadt toegeneepen, dat hy daar van niet kon herkomen. Een feldzaam voorbeeldt van de liefde van een hoveling voor zyn vaderlandt. Zyne bediening wierdt door de gunst van de koningin moeder aan *Michiel de l'Hospital* gegeven, waar voor deze staatsdienaer haar naderhandt zyne dankbaarheid bewees. De kardinaal van Lotharingen bragt kort daar na * het kennismemen van de zogenoemde ketteryen tot de bisschoppen over, en nam het de Parlementen af, daar de nieuwe grootzegelbewaarder zyne toestemming, om groter kwaadt voor te komen, toe gaf. Het was de vierfchaar van het geloofsonderzoek, die de kardinaal in Vrankryk trachtte in te voeren. De koningin *Catharina* in het tegendeel was op de zyde der Protestanten, en bezorgde een bevelschrift, by het welke het straffen van de zelve wierdt opgeschort. Men zegt, dat de overleden grootzegelbewaarder daar het ontwerp van hadt gemaakt. Het zelve wierdt niet wel nagekomen, en de Hervormden hadden daar weinig of geen voordeel van. Het was omtrent dezen tyd dat men hen den naam van Hugenotten begon te geven, zonder dat men den oorspronk van dit woordt zeker weet, en nog minder wat het zelve eigentlyk betekent. Men maakt daar verscheide gissingen over, voor het grootste gedeelte zeer waarfchynlyk, maar daar mogelyk geen een waar van is. De eigenzinnigheit, of het geval hebben dikwils meer deel aan den oorspronk van zulke namen van partyfchappen dan de reden en het oordeel (a).

(a) De voornaamste gevoelens aangaande den oorspronk van dezen naam zyn de volgende. Eenigen leiden den zelve af van den bekenden *Jan Hus*, de welke in den jare 1415 door de kerkvergadering van Conflants ten vure is ver-

De vergadering van Fontainebleau wierdt den 20 Augusty in het vertrek van de koningin, die de Protestanten nog al gunstig bleef, en in de tegenwoordigheit van den koning gehouden. De admiraal, zich voor de voeten des konings nederwerpende, boodt hem verscheide smeekfchriften aan, die hy zeide uit Normandië ontfangen te hebben, badt om de gunst des konings, en verzocht, dat het straffen mogt ophouden, en de oeffening van den hervormden Godsdienst toegelaten worden.

Montluk, bisschop van Valence, die prelaat, daar wy dikwils in deze Geschiedenisse van gesproken hebben, bestrafte het wanbedryf van de geestelykheit, en prees het Godvruchtige gebruik van het Psalmzingen in het Fransch, laakte hunne strenge handelingen, en besloot zyne reden met te zeggen, dat men het geschil aan eene nationale kerkvergadering moest overbrengen. Men zegt, dat hy getrouwt was; het is altoos zeker, dat hy een zoon hadt *, die naderhandt maarschalk van Vrankryk en prins van Kamerik wierdt. De raadt van *Montluk* wierdt door dien van *Marillac*, aartsbisschop van Vienne, die de *Guizen* niet ontzag, gevolgt. De kardinaal van Lotharingen hieldt het tegendeel staande, dat men met het straffen behoorde voort te gaan; ontschuldigde zich over de verwyten, die men hem deedt, en wierp al de beroerten van den Staat op de Hervormden. Op deze vershillende gevoelens wierdt besloten de Staten te doen vergaderen, om te beraadslagen over eene nationale vergadering, indien 'er geen hoop meer was om eene algemene te bekomen. Ondertusschen belastte men de landvoogden de vervolging over de zaken van den Godsdienst te staken. Men deedt den paus het besluit nemen van de kerkvergadering van Trente weder te doen zitten, die hy tegen Paaschen van het volgende jaar beriep. De keizer en gansch Duitschlandt verzochten eene nieuwe te hebben. Vrankryk hadt zich by de Duitfche natie gevoegt, om het te verkrygen, en wenschte, dat men de zaken, in de eerste zittingen beslist, weder op het tapyt zou brengen. Echter hadt dit hof, zegt de Roomschegezinde schryver †, de zwakheit, dat het in de zamenroeping door den paus bewil-

1560. Vergadering te Fontainebleau.

* De zelve hadt den tytel van heer van Balagny. De moeder was genaamt *Anna Martin*.

† *Mercray*.

oordeelt, of van een zekeren *Hugues*, een Sakramentaris, die men voorgeeft onder de regering van *Karel den VI*, koning van Vrankryk, geleest te hebben. Anderen zeggen, dat de zelve afkomt van een klein stuk geldt, het welk omtrent een oortje waardig, en ten tyde van *Hugo Kapet* in Vrankryk gangbaar was, *Hugonots* genoemd, waar by de Fransche Hervormden, gelyk men zegt, uit verachtinge vergeleken wierden. Een gemeen gevoelen is, dat deze naam zynen oorspronk zou hebben van een geest, of spook, die te *Tours de koning Hugo* wierdt genoemd, en die des nachts by eene zekere poort van die staet, welke haren naam (de *Hugo-poort*) daar van heeft gekregen, verscheen; en dewyl de Hervormden omtrent de zelve poort, by nacht, om dat de vervolging hen belette by dag zamen te komen, hunne vergaderingen hielden, zou hen daar van de naam van *Hugonots*, of *Hugonoten* zyn gegeven. Eene andere gissing, die welke nader aan de waarheit fchynt te komen, is, dat de naam van *Hugonoten*, of *Hugonotten* gemaakt is van het Zwitfische, of Hoogduitfche woordt *Eidgenossen*, in het Nederduitfch *Eidgenoten*, welke naam met de gezanten van Zwitferlandt in Vrankryk is overgebracht, en aldaar na den aanslag van *Ambotze* gemener geworden, doordien de Hervormden sedert wegens hunne belangen meer vereenigt schenen te zyn, en de trouw, welke zy zich daar onderling beloofd hadden, standvastelyk onderhielden. Maar het gevoelen, het welk ons het allerwaarfchynlykfte voorkomt, is, dat deze naam den Hervormden in Vrankryk is gegeven, om dat zy den prins van *Condé*, afkomstig van *Hugo Kapet*, tot hun hoofdt hadden, en des zelfs belangen tegen de vromde prinffen, die hem van de behiering wilden uitsluiten, onderfleurden. Men kan daar over nazien *Beoort Geschiedenis van de hervorminge der kerken van Vrankryk* I Deel, fol. 15 enz. en *Thomanns Hist* IV boek.

1560.

bewilligde. Dit jaar eindigde met twee grote voorvallen in Vrankryk; het eerste was het gevangennemen van den prins van Condé, en het vonnis, daar hy door verwezen wierdt om onthalt te worden; het tweede was de doodt van den koning †, waar door de prins zyn leven kwam te behouden. *Karel de IX*, tien en een half jaren oud, volgde *François den II* op. Het regentschap viel uit de natuur aan de koninginne *Catharina*, zyne moeder, of aan den koning van Navarre. Deze laatste stondt haar zyn recht af, verzoende zich door deze onderwerping met haar, en verkreeg de ontslaging van zynen broeder, den prins van Condé, of, om beter te zeggen, hy en zyne aanhangers vielen door deze lafhertigheid, en zyne toegevendheit voerde deze staatzuchtige Italiaansche vrouw op den troon, met haar de regering in handen te laten, daar zy zich gedurende de acht en twintig laatste jaren van haar leven, niettegenstaande de meerderjarigheid van de prinsin hare zonen, in heeft weten te handhaven.

† *François den II.*
Karel de IX volgt *François den II* op.

Staat van Orleans.

De Staten, die *François de II* te Orleans hadt beroepen, wierden onder zynen opvolger en onder de koninginne *Catharina*, die aldaar in de hoedanigheid van regentinne verscheen, gehouden. De opening geschiedde door eene aanspraak van den grootzegelbewaarder op den 13 December. Hy laakte het geweldt, dat men omtrent den Godsdienst pleegde. Hy deedt aan beide de partyen krachtige vermaningen, dat zy hunnen haat zouden afleggen, om zamen eenen lyn tot het algemene welzyn te trekken. De gemoederen waren daar niet toe geneigt. De kuiperyen begonnen op nieuw. Men gaf de gezanten hun afscheidt tot de maandt van May daar aan volgende, na dat zy alvorens het regentschap van de koninginne hadden bekrachtigt.

De *Guizen* wierden toen met een volkomen ondergang bedreigt, het geen ook zou gevolgt hebben, indien de konneftabel in het belang van de prinsin van den bloede was gebleven. De yver voor den Roomschen Godsdienst deedt hem het zelve verlaten. Men zegt, dat hy daar toe kwam op het aandringen van zyne gemalinne en zynen tweden zone, die hem aanporden met den tytel van *eersten Christelyken baron*, dien het huis van *Montmorenci* voerde: een tytel, zeiden zy, die hem niet toeliet zich met de vyanden van den Roomschen Godsdienst te verbinden; zo dat hy zich by de *Guizen* en den maarschalk van *St. André* voegde. De Protestanten noemden dit verbondt een driemanschap, en zy versterkten zich met den koning van Navarre, den prinsse van Condé en de *Colignies*.

Driemanschap.

1561.

In het begin van het jaar 1561 stelde men gemachtigden aan om het recht, dat de koning op de landen van den hertog van Savoje hadt, te onderzoeken. Zy traden in onderhandeling met de gemachtigden van dezen prins. Daar wierdt niets besloten; maar in het volgende jaar wierdt het verdrag gemaakt.

Zamenpraak te Poissi.

Thuanus, *Mezery*.

Het vermaarde gesprek van Poissi geschiedde eenigen tydt daar na. Het zelve begon op den 9 September met dien opgeblazen luister, als de schryvers van deze natie het afschilderen, en waar mede zy ook zeggen dat deze vergadering eindigde, die den paus groten schrik hadt aangejaagt, en den Gereformeerden eene ongegronde hoop gegeven. Wy zullen in de byzonderheden van deze zake niet treden. By de eerste zitting verklaarde de grootzegelbewaarder, dat de koning voorzitter wilde zyn, gelyk de keizer *Constantinus* voorzitter in de kerkverga-

dering van Niceen was geweest. *Beza* sprak stoutmoedig voor zyne party, de kardinaal *de Tournon* met geweldt, en die van Lotharingen met minder drift en met meer wellprekendheit. Door den slinkfchen weg, dien de Roomschen insloegen om de Gereformeerden met die van de Augsburgsche geloofsbelydenisse te verwarren, schynt het, dat deze onderhandelingen zeer belemmerde. Het was de rechtsgeleerde *Balduinus*, hoe Protestantisch hy ook was, die hen dit middel aan de handt gaf. Het zelve gelukte, en was de oorzaak, of het voorwendfel van het afbreken van deze zamenpraak, zynde het oogmerk, dat zich de kardinaal van Lotharingen door deze kunstgreep hadt voorgestelt. Weinig scheelde daar echter aan, of de Roomschen van den eenen en de Gereformeerden van den anderen kant zouden zich omtrent het Nachemaal verstaan hebben, dat het voornaamste van alles was, gelyk men kan zien uit de byzonderheden van deze zamenpraak.

Philips de II betuigde opentlyk zyn misnoegen over eene vergadering, die, gelyk hy zeide, den Roomschen Godsdienst in de waagschaal stelde. De regentin moest hem een gezant zenden, om zich deswegen te verontschuldigen. Naauwlyks wilde hy hem gehoor geven, en hy gaf hem de zelve niet dan om hem naar den hertog van Alva te wyzen, een der trotschte Spanjaarden en kwaadaardigste Roomschegezinden van dezen tydt. Hy deedt dit den gezant zeer wel gevoelen met hem te zeggen, dat indien de regentin niet voortging met het uitrocien der ketters in haar ryk, de Raadt van Madrid besloten hadt al de krachten van Spanje in te spannen om de Roomschegezinden in Vrankryk te helpen tot dempinge van hunne vyanden, en handhaving van den ouden Godsdienst; woorden, die als eene voorzegging van het vermaarde bondgenootschap onder de volgende regeringen waren. Een Fransche priester, *Artus Desiré* genaamt, maakte daar het eerste ontwerp van, dat hy naar Spanje bragt, wanneer hy op de rivier de Loire gevangen wierdt, en gevonnist om zyn leven in het Karthuizer klooster te slyten, daar hy naderhandt uit ontvluchtte.

1561.

Kleinachting van *Philips* daar voor.

Ondertusschen zondt de paus de bulle voor de kerkvergadering, die in Duitschlandt kwalyk ontfangen wierdt, en niet veel beter in Vrankryk, daar het hof geneigt was eene nationale kerkvergadering te houden. Om dit voornemen te verydelen zondt *Philips de II* een gezant aan de regentinne. De meeste zwaarigheid was den koning van Navarre over te halen. Hy verwierp het voorstel, dat men hem deedt van met de koninginne van Schotlandt te trouwen; maar hy liet zich misleiden door het verwisselen van Navarre tegen Sardinië. Spanje, dat hem deze aanbieding deedt, stelde hem dit eilandt, daar de Romeinen in oude tyden hunne misdadigers naar toe zonden (gelyk men hen tegenwoordig naar de galeien zendt, of in de mynen doet werken) voor als een der beste ryken des werelds, en deze vorst was zo ligtgelovig, dat hy zich liet overreden.

Bullen van den paus om de kerkvergadering te doen zitten.

In dezen tydt stelt men de vernietiging van de orde der ridders van Lyflandt, waar van *Gotbart Kettler* de laatste grootmeester en de eerste hertog van Courlandt was. Dit was de tytel, dien de koning van Polen hem opdroeg, wanneer hy deze landen van geestelyk, gelyk zy eerst waren, en aan deze ridders toekwamen, in wereldsche veranderde, gelyk zyn overleden vader die van Pruisen ten gevalle van *Albert* van Brandenburg hadt gedaan. Dus eindigde de Duitsche

De orde van de ridders van Lyflandt vernietigt.

1561. Doodt van *Andreas Doria*. orde, na dat zy 350 jaren was in wezen geweest. Voor dat wy den draadt der Geschiedenisse van Engelandt weder opvatten, kunnen wy de doot van twee doorluchtige mannen niet stilzwygende voorbygaan, die op het laatste van het jaar 1560 kwamen voor te vallen. De eene is die van den vermaarden *Andreas Doria*, waar van wy dikwils hebben gesproken. Hy stierf, 93 jaren oud zynde, in het kostelyke huis, dat hy ontrent Genua hadt laten bouwen, wanneer zyne burgers, voor welke hy niet alleen een beroemden naam door zyne grote daden hadt verkregen, maar, dat meer is, die hem hunne vryheit hebben dank te weten, hem begonnen te verachten. Zo ydel is de grote naam, daar men zo gretig naar is, gegrond op de wispelturigheid der menschen, die meest ondankbaar zyn, hun eigen belang zoeken, en de deugd niet eeren dan zo lang zy haar moeten vrezzen, en daar genot van trekken.

Doodt van *Melanchibon*. De andere doot is die van *Melanchibon*, een man al zo vermaard in zaken van den Godsdienst, als *Doria* in die van den oorlog. Hy stierf in zyn drie en zestigste jaar te Wittenberg, zeer bemind van die van zyne party, van anderen hooggeacht, van allen beklagt, en aangezocht van verscheide koningen. Hy was een der grootste lichten van het Protestantendom. Zyne geleerdheit bepaalde zich niet alleen tot de Godgeleerdheit, maar hy muntte ook uit in de Philosophie en wiskunst. Zyne wetenschappen maakten hem noch opgeblazen, noch gemelyk, noch een haarklover, gelyk vele geleerden van dezen tydt waren; hy was zachtzinnig, beschaaft en aange-naam. Eenigen van zyne gezindheit laken hem om dat hy al te gematigt was; maar de welmenenden van beide partyen pryzen hem, en de grootste vorsten van het Christenryk waren hem zeer genegen. *Henrik de VIII en François de I* riepen hem om scheidsman van de geloofsgechillen in hunne ryken te zyn; de keizer *Maximiliaan* hadt veel achting voor hem, en de kardinaal *Sadoletus* onderhieldt eene byzondere vriendschap en briefwisseling met hem.

1562. De Fransche lucht is menigmaal besmettelijk voor Engelandt geweest, en het is meer dan eens gebeurt, dat het eerste zynen Godsdienst in het andere heeft gezocht over te brengen, het zy uit een beginsel van Godvrucht, of uit staatkundige inzichten. In het begin van het jaar 1562 ontdekte men in het eerste eene zamenzwering, welke de *Guizen* beloofd hadden te ondersteunen, gesmeed door de Roomsche Engelschen tegen de koningin van Engelandt en den Protestantischen Godsdienst. De voornaamste zamengezworenen waren de graaf van *Lenox*, en de gravin, zyne gemalin. Hy zelf wierdt in bewaring van den meester der rollen, en zyne gemalin, welke *Margareta van Douglas*, nicht van koning *Henrik den VIII*, was, waar van wy onder de regering van dezen koning hebben gesproken, wierdt in de bewaring van den ridder *Sakville* gestelt. Men beschuldigde hem van verstandhouding met de koningin van Schotland. Zy raakten met eenige dagen gevangen te zitten vry. Men nam ook anderen in verzekering, die men schuldiger vondt. Het waren *Artus Polus* en zyn broeder, achterneven van *Georg*, hertog van Clarence, broeder van *Eduard den IV*, en kleinzoon van de gravinne van *Salisbury*, die *Henrik de VIII* hadt doen onthalzen. *Antony Fortescue*, hun schoonbroeder*, wierdt met hen gevangen genomen. Hun voornemen was naar Vrankryk by den her-

* Hy was met hunne zuster getrouwt.

tog van *Guize* te gaan, die hen volk zou verschaft hebben, om daar mede weder overzee te steken, en in het prinsdom van Wallen te landen. Daar geland zynde zouden zy *Maria Stuart* koningin van Engelandt, en *Artus Polus* hertog van Clarence verklaart, de koningin *Elizabeth* afgezet, en den Roomschen Godsdienst herstelt hebben. Wanneer zy voor de rechters wierden gebragt, beleden zy openhertig hunnen aanslag, maar zeiden, het zy het waar was, of dat zy hunne misdaden wilden verschonen, dat zy hun voornemen niet zouden werkelijk gemaakt hebben dan na de doot van de koningin, die, volgens hun zeggen, in het jaar daar aan moest voorvallen. Dit waren de voorzeggingen, die door die van hunne party wierden uitgestrooit, gegrond op hunne wenschen, of op hunne aanslagen, veel eer dan op hunne sterrewigchelary. De zamengezworenen wierden gevonnist het hoofd te verliezen; maar de koningin hadt meer achting voor het koninklyke bloed, waar uit zy waren gesproten, dan misnoegen over zulk een verfoecielyken aanslag, en zy vergaf hen hunne misdaden.

Zy hadt de zelve goedheit niet voor *Catharina Gray* en den grave van *Herford*. Hoewel hun mislag zo groot niet scheen, strafte zy den zelve echter strenger, het zy ze oordeelde, dat *Catharina* het koninklyke bloed, waar uit ze gesproten was, hadt onteert, en dat zy deze schande wilde uitwischen; het zy ze naver hadt opgevat tegen deze zuster van *Johanna Gray*, die men na de doot van *Eduard* op den troon hadt geplaatst, en dat zy van den kant van den grave van *Herford* voor de zelve onderneming, die de hertog van *Northumberland* op het recht van *Maria* hadt gesmeed, beducht was. Wy hebben op een andere plaats gesproken van het huwelyk van *Catharina Gray* met *Mylord Herbert*, oudsten zone van den grave van *Pembroke*, en van de haastigheid, met welke deze heer zich voor de koningin *Maria*, tot nadeel van *Johanna Gray*, niettegenstaande het huwelyk van zynen zone met de zuster van de laatste, hadt verklaart. Deze oude hoveling liet het daar niet by blyven; maar ziende het huis van *Gray* te gronde gaan, wilde hy de verbindtenis, die hy met het zelve hadt gemaakt, terwyl het nog in gunst was, breken, vrezende, dat hunne ongenade nadeelig aan zyn huis, of ten minste eene hinderpaal aan zyn geluk zou zyn. Hy dwong dan zynen zoon *Catharina Gray* te verstiten; en na dat het huwelyk onwettig was verklaart, maakte hy, dat hy eene andere verbindtenis aanging, zo dat deze vrouw, die de eer hadt eene achternicht van *Henrik den VIII* en de kleindochter van *Maria* van Engelandt en van *Karel Brandon*, hertog van *Suffolk*, te zyn, zich veracht en vertreden zag, verstiten zynde van een onderdaan van het ryk, en minder deel hebbende aan de waardigheid van het koninklyke bloed, daar zy van haar moeders kant uit gesproten was, dan wel aan de ongelukken van haar vaders vrienden. Zy bezat niettemin de verdiensten, die hare geboorte, schoonheit en jonkheit waardig waren; hoedanigheden, die een beter onthaal dan men haar aandeedt, en als het weduwfchap, daar men haar toe wilde dwingen, verdienden. Niemandt dorst echter enig aanzoek gedurende de regering van *Maria* by haar doen, en men hadt onder *Elizabeth* de zelve vreesachtigheid, doordien zy het zelve belang als hare overlede zuster hadt om een huis te ver-

Huwelyk van *Catharina Gray* met den grave van *Herford* doot de koningin gestraft, en waarom.

1562. verdelgen, dat mede naar de kroon hadt geftaan. *Eduard Seymour*, graaf van Herford, was of ftouter, of onvoorzichtiger dan de anderen. Hy trouwde heimelyk met deze vrouwe; en eenigen tydt daar na deedt hy een reis, met toefstemming der koninginne, naar Vrankryk. Hy hadt zyne gemalin zwanger gelaten, en op zyne wederkomst vondt hy haar gevangen.

De koningin, niets wetende van haar huwelyk, datze ook niet kon toefstemmen, zag hare bevruchtheit als een fchandvlek aan. Om haar daar over te straffen zondtze haar naar den Tour. Het was te vergeeffich, dat zy op haar huwelyksrecht ftiondt, zeggende wettige vrouw van den grave van Herford te zyn. Te vergeeffich was het ook, dat de Mylord haar daar voor erkende: hy zelf wierdt in het zelve gevangenhuis opgefloten, en men geboodt hen bewyzen van hun huwelyk te geven. De koningin benoemde den aartsbiffchop van Kantelberg, nevens eenige anderen, aan welke zy de uitspraak van deze zake overliet, om daar van te oordeelen, zonder zich verder te kunnen beroepen. Vergadert zynde deden zy de partyen voor hen komen, en fchreven hen een zekeren tydt voor om hunne getuigen te doen verfchynen. Daar aan niet hebbende kunnen voldoen, verklaarde de aartsbiffchop deze vereeniging ongeoorlooft en ftydig tegen de wetten te zyn, welker strengheit zo de een, als de andere verdient hadden. Dit vonnis wierdt niet in het algemeen goedgekeurt. Een vermaard wetgeleerde, *Hales* genaamt, ondernam het zelve door eene geleerde verhandeling te wederleggen. Hy beoogde daar in, dat de toefstemming der partyen het huwelyk maakte, en toonde door krachtige redenen aan, dat de andere plegtigheden niets toebrengen aan het wezentlyke van het huwelyk. In plaats van hem te antwoorden zette men hem gevangen. Ondertuffchen beviel *Catharina* in den Tour van het kindt, daar zy zwanger van was. In het volgende jaar bragt zy een tweden zoon ter wereldt: dus ftak zy en de graaf van Herford den spot met het vonnis van den aartsbiffchop, en verbitterden daar door te meer de koninginne. *Varner*, bewaarder, of

* Luitenant.

ftedehouder * van den Tour, wierdt geftraft. Men nam hem zyn ampt af, en men zette hem gevangen om de al te grote vryheit, die hy hen hadt toegeltaan. De graaf van Herford wierdt voor de Gefternde Kamer gedagvaard, om te antwoorden op de befchuldigingen, die men hem zou voorleggen. Men deelde de zelve in drie hoofddelen: voor eerft, eene vrouwe, die van koninklyken bloede was, verleid, en dezen mislag in den omtrek van het hof begaan te hebben; ten tweede, zyne gevangenis, nevens die van deze vrouwe, open gebroken te hebben; en ten derde, dat hy zich, tegen het gegeven vonnis, weder met haar hadt te buiten gegaan. Hy verdedigde zich met de zaak te bekennen, uitgenomen het verkrachten der deuren, die hy, als hy zeide, open hadt gevonden. Voor het overige beweerde hy, dat 'er niets onbehoorlyks in het bezoeken van eene vrouwe, die zyne wettige gemalin was, niettegenftaande het vonnis van den aartsbiffchop van Kantelberg, gelegen was. Hy zeide, dat het zyn plicht was geweest naar gelegenheit om te zien om haar te fpreken, om door zynen trooffte hardigheit van hun beider ongelukken te vryzichten, en dat de eerbare omhelzingen van man en vrouwe, gevolgt op hunne zamenkomst, geen ftrof tot een ftrafbaar rechtsgeding kon verfchaffen. Zonder acht op zyne redenen te geven wierdt hy in eene boete van 5000 ponden

veroordeelt. Hy betuigde * tegen dit vonnis en tegen dat van den aartsbiffchop; hy bleef by zyn beroep van het laafte; maar te vergeeffich. Belangende *Catharina Gray*, zy bleef altydt in den Tour, zonder hare vryheit te kunnen bekomen. Zy wierdt aldaar eenige jaren daar na ziek en ftierf. Voor haar fterven verzocht zy den bewaarder van den Tour, *Hopton*, de gunft van de koninginne voor haar te verzoeken, fmeekende hare Majesteit haar te willen vergeven het huwelyk, datze tegen haar zin hadt aangegaan, den graaf van Herford zyne vryheit weder te geven, en hare kinderen onder haar Majesteits befcherminge te nemen. Dit deedt *Elizabeth* naderhandt. Men hielt haar zelfs verdacht het voornemen te hebben gehad om hen tot den troon te doen naderen.

1562. * Proftitueerde.

De koningin zondt in dit jaar den ridder *Sidney* als gezant naar Vrankryk. Zy hadt het geheim van de aanslagen van *Philips den II*, en de voorftelling, die zyn gezant aan den koning van Navarre omtrent het huwelyk van de koninginne van Schotlandt hadt gedaan, ontdekt; de vrees, dieze hadt, dat deze onderhandeling voortgang mogt hebben, deedt haar *Sidney* in aller yl afzenden. Zy belastte hem het geheim te ontdekken, en de maatregels daar van te verdedelen. Zy oordeelde, dat daar geen beter middel toe was, dan de twee partyen te vereenigen, welker verdeeldheden de gangen van Spanje en Rome begunftigden, die befloten hadden de Hervormden, niet alleen in Vrankryk, maar ook in Schotlandt en Engelandt, uit te roeien: weshalven zy haren gezant geboodt deze vereeniging te bevorderen; maar hy vondt de eenen en de anderen daar zo weinig toe geneigt, dat hy gedwongen was, zonder iets verrecht te hebben, weder te keren. Hy verhaalde de koninginne alleen, hoe hy de zaken aangaande het voorgestelde huwelyk van den koning van Navarre gevonden, en den afkeer, dien deze prins daar voor getoont hadt, die niet zonder fchrik de gedachten hadt aangehoort, dat hy zyne gemalinne, die hy teder beminde, en by welke hy kinderen hadt, zou verftoten. Van dezen kant dan niets te vreezen hebbende, zondtze den zelve *Sidney*, na zyne wederkomst uit Vrankryk, aan het hof van Schotlandt, om *Maria* te doen goedvinden, dat het bezoek, het welk deze laafte verzocht hadt haar in Engelandt te doen, tot het volgende jaar mogt uitgefteft worden. De reden van dezen uitsfel was de burgerlyke oorlog, die zich in Vrankryk begon te openbaren, waar van, zeide zy, men eerft den uitslag moest zien, voor dat men aan iets anders kon denken. De nabyheit van dit ryk deedt haar vreezen, dat de vonken wel in Engelandt mogten overvliegen.

Gezantschap van *Sidney* naar Vrankryk.

Dit mondgesprek van beide de koninginnen fcheen aanftonts goed voor hunne wederzyfche belangen, en daarom wierdt het van de eene en de andere gewenscht, en van beide de hoven goedgekeurt. Die van het hof van Engelandt zeiden, dat 'er geen beter middel was om den bandt van vriendschap met Schotlandt onverbrekelyk te maken; dat niet alleen de twee koninginnen, maar ook beide de natiën hare vriendschap door eene diergelyke onderhandeling zouden doen aanwakkeren, en dat, naar mate de genegenheit der Schotten voor de Engelschen aangroeide, die voor Vrankryk zou verminderen. Zelfs voegden zy daar by, dat 'er reden was te hopen, dat men door den tydt de koningin van Schotlandt tot den Proteftantfchen Godsdienst

Mondgesprek der twee koninginnen, *Elizabeth* en *Maria*, voorgestelt, en naderhandt verworpen, en reden waarom, *Cambden*, *Spottwood*.

1562.

dienst zou overhalen. De heeren van het hof van *Maria*, meest alle van den hervormden Godsdienst, hadden byna de zelve inzichten, en maakten diergelyke aanmerkingen. De koningin zelf geloofde, datze door deze goede verstandhouding haar recht aangaande de opvolging zou verzekeren, en dat hare reis naar Engelandt zo vele stappen tot den troon zouden zyn. Maar men verkoelde van weérkanten, en gedurende den uitsfel vondt men redenen om het gesprek geen voortgang te doen hebben, daar men te voren niet op hadt gedacht. De Raadt van *Elizabeth* vertoonde haar, dat een mondgesprek, door de koningin van Schotlandt voorgestelt, hen verdacht voorkwam; dat deze vorstin haar oogmerk daar in moest hebben, en dat zy bevreesd waren voor bedekte hinderlagen op zulke schone voorwendfelen; dat het scheen, datze alleen kwam om bezit van het ryk te nemen, zich aan het volk als hunne vermoedelyke koningin te ver-tonen, hare aanhangers aan te moedigen, en daar door een teken aan den paus en Vrankryk te geven om zich met hunnen bystandt te verhaasten, om haar de kroon van Engelandt op het hoofd te zetten. Anderen voegden daar by, dat zy selden gesprekken van vorsten hadden gezien, die van vrucht waren geweest; dat daar gemeenlyk meer zaadt van nayver dan van genegenheit en wangunst van de eene, en van verachting van de andere zyde uit voortkwam; dat de al te grote ommegang tusschen souvereinen, zo min vry van zwakheden als andere menschen, de voorwerpen kleiner van naby dan van verre doende zien, te gevaarlyk was; dat de tegenwoordigheit altydt iets doet verliezen van de achtting, en dat men met minder eerbiedt voor malkander scheidt dan men hadt voor dat men malkander zag. Zodanig zyn de vooroordeelen der eigenlieide, dat zy zekerlyk in het onderzoeken van een ander vele gebreken vindt, het zy ten aanzien van den geest, of van het ligchaam, die de faam niet gekent heeft, of niet heeft willen bekend maken.

De koningin van Schotlandt was van hare zyde tusschen hoop en vreeze. Zy hadt inderdaadt met deze reize niets anders voor dan het volk en de koningin te verschalken, hen tot haar belang over te brengen, en door deze handeling te verhinderen, dat de kroon tot haar nadeel op een ander wierdt overgebracht. Maar in nader aanmerking genomen hebbende, datze zich zelve ging stellen in de handen van eene vorstinne, welker recht en tytel zy hadt getracht machtig te worden, wasze bevreesd hare vryheit te verliezen, in plaats van zich van eene kroon te verzekeren. Buiten dat oordeeldeze, datze zich in de armen van *Elizabeth* niet kon werpen, gelykze zou doen, wanneerze by haar in haar ryk zou komen, zonder zich uit die van hare oomen en van Vrankryk te trekken, dat gevaarlyk was om te kiezen, en noch met haar belang, noch met hare genegenheit scheen overeen te komen; zo dat deze twee koninginnen van het gesprek, daar zy beide zo begeerig naar waren geweest, een afkeer kregen. Echter wierden alle toebe-reidselen daar toe gemaakt. Men was overeengekomen, dat de stad Jork de plaats der zamenkomst zou zyn, als eene grensplaats van Schotlandt, en de koningin van Engelandt was gereed zich derwaarts te begeven om *Maria* te ontfangen, wanneerze brieven ontfing, die deze gansche onderhandeling afbraken. De koningin van Schotlandt deedt haar weten, dat zy niet kon besluiten deze reis aan te nemen, zonder alvorens verzekert te zyn van den uitslag, dien-

ze hoopte, en dat het de majesteit van den troon, dien zy bezat, niet toeliet, datze in Engelandt kwam, als eene vorstin, welker beleeftheit eene onderwerping zou schynen te zyn. Zy verzocht derhalven, voor datze zich op weg begaf, de beloften van *Elizabeth* te hebben, datze haar voor hare dochter en erfgenaam aannam, en dat het Parlement haar daar voor door eene plegtige akte zou erkennen. Dit was, zeide zy, het eenigste middel om alle wantrouwen weg te nemen, en tusschen de twee ryken eene verzekerde vriendschap vast te stellen. *Elizabeth*, die zich een jaar te voren zo uitdrukkellyk hadt verklaart aangaande den weérzin, dien zy tegen deze zo vroeg verklaarde opvolging hadt, wachtte zich wel aan de koningin van Schotlandt de verzekering te geven, dieze op eene zo bepaalde wyze vorderde. Zy wilde dit gesprek, daar zy al zo weinig genegenheit als *Maria* toe hadt, liever laten varen, zo dat daar van weérkanten niet meer om gedacht wierdt.

Gedurende dit geschil bewerkte de kardinaal van Lotharingen een huwelyk tusschen den aartshertog van Oostenryk * en de koningin van Schotlandt. Keizer *Ferdinand*, vader van den aartshertog, dien het mislukt was zynen zoon aan *Elizabeth* uit te huwelyken, luisterde naar het voorstel van den kardinaal: behalven dat scheen deze party voordeelig voor *Maria*. Zy kon in Europa geen huwelyk van meerder aanzien vinden; en gelyk het belang van den Godsdienst gepaart ging met dat van hare waardigheit, scheen alles deze onderhandeling te begunstigen. Maar deze zelve beweegreden verplichtte *Elizabeth* de zelve te dwarsbomen. De vrees, dieze hadt gehad voor de verbindtenis van Schotlandt met Vrankryk, daarze niet van bevryd was dan door de doot van *François* den II, die *Maria* weduwe en zonder kinderen hadt gelaten, deedt haar omzien om hare maatregels tegen eene andere verbindtenis, die niet minder gevaarlyk dan de eerste voor haar zou zyn, te nemen. Zy liet dan deze vorstin door haren gezant te Edenburg * voorhouden, *Dat zy naar het voorstel van den kardinaal van Lotharingen niet behoort te luisteren, doordien het voorgestelde huwelyk met de belangen van beide de ryken niet overeenkwam; dat Engelandt te volmondig zyn ongenoege voor het verdrag van de overledene koningin met Philips den II hadt betuigt, om met goede oogen aan te zien de verbindtenis van eene vorstinne, die naar het erfrecht van de kroon stondt, met den aartshertog van Oostenryk; eindelyk, dat de staatkunde *Elizabeth* niet toeliet daar in te bewilligen.* De gezant, ter gehoor van de koningin van Schotlandt toegelaten zynde, voegde daar by, dat hy bevel hadt, haar te verklaren, dat, indien zy des niettegenstaande dit huwelyk aanging, zy geen staat meer op de vriendschap van de koningin van Engelandt, en mogelyk ook niet op de kroon, moest maken. *Het staat aan uwe Majesteit, vervolgte hy, uw besluit te nemen. Zy kan tusschen de verbindtenis met het huis van Oostenryk en die van de koningin, myne meestersesse, tusschen een huwelyk met den aartshertog en het ryk van Engelandt kiezen: maar zy moet zich niet vleien, datze het eene en het andere zal behouden. Indienze zich in het recht, dat de geboorte haar tot zulk eene grote opvolging geeft, wil handhaven, moetze van den zoon van den keizer afzien. Zy verkieze een gemaal in het ryk, waarinze t'eeniger tydt hoopt te regeren, en dat de keur met de toestemming van de koningin *Elizabeth* geschiede.*

Ondertusschen begonnen de burgerlyke oorlogen

* *Karel*, zoon van *Ferdinand*. De kardinaal van Lotharingen verzoekt een huwelyk van den aartshertog van Oostenryk met de koningin van Schotlandt.

Elizabeth stelt zich daar tegen.

* *Randolf*.

1562. logen in Vrankryk te ontstaan, het leger van den koning overviel de Protestanten in Normandië. Een Fransche schryver * zegt, dat *Elizabeth* zeer verblyd was, dat deze buitenlandische beroerten haar gelegenheit gaven om volk te ligten, naardienze, om den Godsdienst, dienze hadt ingevoert, te handhaven, gewapend moest zyn, en datze een voorwendfel moest hebben om in tydt van vrede volk op de been te brengen, het welk gansch niet waarfchynlyk is: want alle hare onderdanen hadden de hervorming uit eige beweging, uitgenomen eenige weinige, die niet in staat waren eenige onlusten te verwekken, en die zeer toegedaan aan de regering schenen, omhelst. Het is echter waar, dat deze koningin den gezant van den prinsse van Condé zeer gunstig ontfing. Hare staatkunde, welke die van alle hare voorzaten te boven ging, gelyk deze schryver zegt, verplichtte haar in het verbondt der samenverbondenen te treden, niet om hare onderdanen door gewapend volk in toom te houden; zy was reets meester van hunne genegenheit, en hadt bygevolg gene wapenen van noden om zich te doen gehoorzamen; maar zy wilde zich alleen beveiligen tegen de aanslagen van hare naburen, boven al tegen de *Guizen*, die hare vyanden in het byzonder zo wel als van den Godsdienst waren.

* *Vidame*. *Jan de Ferriere*, stedehouder * van den bisschop van Chartres †, was naar Engelandt van wegens den prinsse van Condé en van die van zyne party gezonden, om van de koninginne bystandt van volk en geldt te verzoeken. *Elizabeth* antwoordde, dat de Christelyke liefde haar in waarheit verplichtte hare geloofsgenoten, die men in Vrankryk verdrukte, by te staan; maar datze niet volstrekt meester noch van het leven, noch van de goederen van hare onderdanen was, en datze daar niet kon aanraken, zonder hen daar rekenfchap van te geven. Dit was een weloverlegt antwoordt, zegt de Fransche schryver, in het welke, onder uitdrukkingen van gematigheit en van Godvrucht, eene diepe staatzucht verborgen was. Doch dit is een roekeloos oordeel over het binnenste van eene grote koninginne, welkers doorgaande en gelykmatig gedrag iedereen een voordeeliger denkbeeld van hare deugd moet doen hebben. Hoe het zy, de voorzichtigheit van deze vorstinne verplichtte haar voor hare veiligheid te zorgen, dieze niet kon vinden, dan met zich van eene zeestadt te verzekeren, daar zy Engelsche bezetting in kon leggen. De bondgenoten hadden dit al voorzien, en ten dien einde hunne gevolmachtigden gelaft, Dieppe, of Havre de Grace aan te bieden. Het verdrag wierdt dan met dezen stedehouder van den bisschop van wegens den prinsse van Condé, den hertog van Rohan en den admiraal *Coligni* onder deze voorwaarden gesloten: Dat de koningin deze hoofden, en alle die van hunne party waren, in hare bescherminge nam; Dat zy honderd duizend goude kronen en zes duizend soldaten, die op de kusten van Normandië zouden landen, zou geven; Dat drie duizend man gebruikt zouden worden om Dieppe en Rouaan, welke steden zich voor de Hugonoten hadden verklaart, te verdedigen, en dat de andere drie duizend naar Havre de Grace in bezetting zouden trekken, om die plaats voor de koninginne te verzekeren, aan welke de bondgenoten zich verbonden de zelve over te leveren, en die haar tot een evenwaardigheit * van Calais zou dienen, tot dat Vrankryk haar deze stadt, volgens het verdrag van Cateau, zou wedergegeven hebben.

Verdrag van de koninginne *Elizabeth* met het hoofd der Fransche Protestanten.

* *Equivalens*.

III Deel.

Op den dag, als het verdrag wierdt getekent, deedt de koningin eene openbare afkondiging doen, by wyze van een betuigfchrift, vervattende de redenen, die haar daar toe verplicht hadden. Het zelve bestondt in deze uitdrukkingen: *Dat zy geen leger naar Normandië zondt om deze provincie, het oude vaderlyke erfgoedt van de koningen van Engelandt, met recht of onrecht door de kroon van Vrankryk bezeten wordende, weder te vermeerderen; maar in het tegendeel om het zelve voor den jongen koning, die door de dwingelandy van de Guizen wierdt verdrukt, te verzekeren; dat het tegen deze verfloorders van de rust van hun vaderlandt, zo wel als die van hunne naburen, was, datze hare troepen deedt trekken, om de wreedheden, tegen hare Protestantsche broeders in Vrankryk gepleegt, te doen ophouden; om Calais machtig te worden, daar zy de wedergeving van dwarsboorden, en om hunne onbepaalde staatzucht, reets meester van eenige zeeplaatsen in Normandië, en gereed om van daar naar Engelandt over te vliegen, indien zy het niet voorkwam, te beteugelen; dat zy met geen goede oogen alle hunne geweldenaryen kon aanzien, noch alles, wat hunnen boogmoedt hinderlyk was, het ondersie boven zien keren, zonder in haren plicht omtrent den minderjarigen koning, haren bondgenoot, en zyne vervolgende onderdanen, in de rust van het Christelyke gemene best, de verdediging van haren Godsdienst, hare eige veiligheid, en dieze haar volk schuldig was, in gebreke te blyven.* De gezant van Vrankryk aan haar hof noemde de bondgenoten oproerigen, en eischte den stedehouder van den bisschop van Chartres op, als een verrader van zyn vaderlandt, achttervolgens een artykel van het verdrag van Cateau, het welk behelsde, dat men van weeryden de staatschuldigen aan de prinsen, die de zelve zouden opeischen, zou overgeven; maar de koningin verschoonde zich. Zy schreef zelfs aan den koning, en leide al de schuld op de *Guizen*, hen beschuldigende, dat zy oorzaak van de droevige oorlogen waren, die ten tyde van *Henrik den II* waren ontstaan, en waar in zy van voornemen waren het gansch koninklyke huis te verdelgen. Dus spreekt de Engelsche schryver * van het verdrag, gesloten met den stedehouder van den bisschop van Chartres. De Fransche schryver †, dien wy reets hebben aangehaald, geeft een anderen zwier aan dit verhaal. Hy zegt, dat de koningin, voor datze het bondgenootfchap ondertekende, de gezanten der vrende vorsten ontboodt, en boven al *Paulus van Foix*, gezant van Vrankryk by haar, deedt komen, en dat zy in hunne tegenwoordigheit verklaarde, datze niet verstondt, dat de stadt, die men haar in Normandië zou afftaan, zou verstreken tot voldoening van haren eisch op Calais; voor het overige komt hy over de artikelen van het verdrag, gelyk wy de zelve hebben opgegeven, overeen. Al het onderscheidt, dat 'er in is, bestaat daar in, dat hy het verdrag en het betuigfchrift, van welke de Geschiedenis van Engelandt twee byzondere stukken maakt, zamen vermengt, en 'er dus maar een stuk van maakt. Hy pryft zelfs de Fransche Hervormden, dat zy hunne klagten op eene zedige wyze hadden gedaan, als vervolgde onderdanen, die alleen de rust van hun gewisse, of hun vertrek uit het ryk verzochten; en als of hy vergeten hadt het geen hy van de koninginne hadt gezegt, doet hy haar spreken van den bystandt, dienze aan de Hugonoten toefondt, als eene vorstin, die alleen door mededogen daar toe was bewogen. Zy kon, zeide zy, zonder onchristelyk te handelen, geen bystandt

1562. Het betuigfchrift, dat zy deedt afkondigen.

* *Cambden*.

† *Varillas*.

1562. weigeren aan hare geloofsgenoten, maar aan den anderen kant wildeze den koning hunnen souverein in zyn recht niet benadeelen, noch de verbonden breken, die zy met hem hadt, daar zy byvoegde, datze, om te betonen, hoe dierbaar de belangen van dezen vorst haar waren, alleen een geringen bystandt aan hare geloofsgenoten hadt toegestaan, om hen tegen hunne beulen te beïcheren, en niet om het koninklyk gezag te kort te doen; datze zelfs hadt bedongen, dat de overheden en andere amptenaren, reets aangestelt in de plaatsen, daar zy haar volk zondt, in hunne bedieningen zouden blyven, zonder eenige verandering, uitgenomen de wachten aan de poorten en op de staats wallen.

De zes duizend Engelichen, die de koningin hadt beloofd, gingen ischeep, en landden op het laatste van September te Dieppe en Havre de Grace, onder het bevel van *Poining* en den grave van Warwik*, hoewel deze laatste door tegenwindt tweemaal weder op de kusten van Engelandt gedreven was. Drie duizend man bleven, volgens het verdrag, tot bezetting in Havre de Grace. Van de andere drie duizend bleef een gedeelte te Dieppe, en de overigen wierden naar Rouaan gezonden. Wy zullen in het vervolg den uitslag van deze landinge zien, en het verdrag, dat *Elizabeth* met *Karel* den IX † aanging. De Engelsche schryver eindigt het verhaal van dit jaar met de doot van *Jan de Vere*, graaf van Oxford, den zestienden van dit doorlichtige huis, dat in den tydt van *Willem* den Veroveraar reets bloeide.

1563. Het volgende jaar begon men de zitting van het Parlement, dat te Westmunster gehouden wierdt*. Men deedt te voren den Godsdienst naar den Engelschen kerkregel in de koninklyke kapelle, in de tegenwoordigheid van de koningin, die daar met een groot gevolg verscheen. De edellieden, de ridders en de jonge Mylords onder de 21 jaren waren aan het hoofd van den optocht, trekkende twee aan twee: daar na kwamen de trompetters, blazende liederen, die op de plegtigheid van dezen dag sloegen. Zy wierden gevolgt van een sergeant, of deurwaarder van de wet van de koningin, met een kap en mantel van scharlaken, ongevoert, van den *Attorney*, of procureur van hare Majesteit, en van den algemenen rechtsbevorderaar †, van de hoofden van het gerecht, bestaande zo in gemene pleitbezorgers, als in die van de bank der koningin, en van de barons van den Exchequer, alle met hunne scharlake mantels; van vier ridders, Raden van hare Majesteit; van den ridder *Cecil*, geheimschryver van Staat, en den ridder *Rogers*, tegenboekhouder †. Dertig barons kwamen daar achter, dragende hunne mantels met witte hermyng gevoert, en hun opperkleedt*, op de randen van de schouders geborduurt; voorts twee en twintig bisschoppen met hunne scharlake rokken. Na hen kwamen de burggraven, de graven, en de marquis van Northampton, onderscheiden door het borduursel van hunne schoudermantelties en de voering van hunne mantels (a). Daar na zag men Mylord grootzegelbewaarder, voorgegaan van den sergeant der wapenen, dragende den gouden klood voor hem. *Clarence* en *Noroy*, wapenkoningen, volgden. Na hen kwam de sergeant der wapenen van de koningin en van *Garter*, eerste wapenkoning. De hertog van

(a) De mantelties van de burggraven hadden twee en een half borduursel, en die van de graven drie, die van de marquisen twee en een half, en die van de hertogen vier. De mantels van de eenen en de anderen waren met hermyng gevoert, uitgenomen die van de burggraven, welke van witte peltery waren.

Havre de Grace aan de Engelichen overgegeven. *Ambrosius Dudley*.

† in het jaar 1564.

1563.

Cambden. Het Dagregister van het Parlement, door den ridder *Ewes*.

* den 12 January. Optocht van de koningin en de Pairs naar het Parlement.

† Procureur generaal.

† Controlleur.

* een kort manteltie.

1563. Nordfolk, bekleedende het ampt van graaf Marfchal, de marquis van Winchester, grootfchatmeester, en de graaf van Worcester, dragende het koninklyke zwaardt, gingen onmiddelyk voor de koningin. Zy kwam te paardt, hebbende achter haar den kamerling en den onderkamerling. Haar kleedt, van een ryke stof, met paarden gestikt, en met hermyng gevoert, was van voren open, vertonende het kleedt, dat daar onder was, van rood fluweel karmozyn, met geflote mouwen, waar van het buitenste met hermyng was gevoert. Over dit alles droeg ze de ruderorde, bezet met edelgesteenten van een onwaardelyken prys. Mylord *Dudley*, grootfchatmeester, volgde haar, die een prachtig uitgedofcht paardt by de handt deedt leiden †: daar na volgden de mevrouwen van het hof met hare plegtige klederen. De loontrekkende edellieden, door *Henrik* den VII aangestelt, veertig in getal, verselden de koningin met hunne Poolfche bylen, trekkende aan hare eene, en de knechten te voet aan hare andere zyde. De hoofdman van de wacht te paardt † reedt achter de vrouwen, gevolgt van zyn regiment, dat den optocht sloot. Met dezen stoet was het dat de koningin in hare kapel kwam. De Godsdienst geëindigt zynde tradt zy uit de kapelle in de zaal, daar het Parlement moest vergaderen, en ging in haar vertrek, tot dat de Pairs hunne plaats genomen hadden. Toen verscheen zy. Haar sleep wierdt door Mylord *Dudley*, grootfchatmeester, en den ridder *Knolles*, onderkamerling, gedragen. Zy ging in den koninklyken stoel zitten. De opening van het Parlement geschiedde met de plegtigheid, die wy reets elders* hebben verhaalt, en de wys van zittinge was omtrent als die wy gezegt hebben. De grootzegelbewaarder tekende ook de zelve van dag tot dag op; kortom, alles ging op de zelve wyze en met de zelve plegtigheden toe, als in het Parlement, drie jaren te voren gehouden: doch het wierdt niet afgebroken, gelyk het andere. Na dat de koningin hare toestemming aan de akten van den 10 April hadt gegeven, stelde Mylord *Bacon* het Parlement, door last van de koningin, uit tot op den 20 October, en daar na van tydt tot tydt drie jaen lang na malkander, tot op den 30 September des jaars 1566, waar op men de zittingen wederom hervatte.

De voornaamste wetten, die men gedurende de zittingen van dit jaar maakte, betroffen de verligting der armen, de zorgen voor de zeevaart en den landbouw, het straffen der leeglopers, meenedigen, valsche munters, waarzeggers, toveraars, Sodomiten, en Godslasteraars. Men maakte ook eene wet om den Bybel en den kerkregel † in het Walsch † over te zetten, en eene andere, om de waardigheid van de kroon tegen alle oproerigen en verspieters van den paus te beschermen. De wet verklaarde schuldig aan gekwetste hoogheit alle, die het recht van de koningin in de kerkelyke regering van hare staten zouden betwiften, die eene vrede macht daar in, boven de hare, zouden erkennen, en die voor de tweede maal den eedt van opperhoofdigheid zouden weigeren. Men matigde nochtans de straf voor de overtreders, die men aan het leven niet strafte; men bepaalde de straf der gevangnisse, ballingschap en willekeurige geldboeten. Het Parlement verklaarde ook, dat de koningin dezen eedt van de Pairs van het ryk niet vorderde, overtuigt zynde van hunne trouwe, maar alleen van de geestelykheit, om de halfsterigheid van eenigen, die zich aan den kerkdienst der Engelsche kerke niet wilden onderwerpen, en dien naar de Roomsche

wy-

1563.

† behalven dat van de koningin.

† de ridder *Willem Saint-La*.

* Zie fol. 10.

† Wetten gemaakt door het Parlement.

† *Liturgie*. † de taal van het land van *Wales*.

1563. wyze voortgingen te plegen. Daar was ook eene bill, by welke de kinderen van den aartsbisschop *Cranmer* in de goederen en eere van hun huis wierden herstelt.

Betuiging van het Parlement aan de koningin.

Voor dat het Parlement scheidde, maakte het eene akte van dankzegging en gelukwensching, om zyne vreugde en dankbaarheid aan de koningin te betuigen voor de zorge, dieze hadt willen nemen om de Engelsche natie de gelukkigste des werlds te maken, van den Godsdienst te hebben hervormt, de vrede herstelt, Engelandt en Schotlandt van den gedreigden inval van vreemdelingen bevryd, de kwade munt verbeterd, de scheepsvloot in een goeden staat gebragt, eene andere vloot ter zee uitgerust, de zeezaken op een ontzagchelyken voet, daar de zelve onder de koningen, hare voorzaten, niet op geweest waren, gestelt, volk en schepen naar Vrankryk gezonden, tot bescherming van een minderjarige koning, dien de *Guizen* wilden onderbrengen, mitsgaders ten bystandt der Protestanten, die zy deden doden, en voor de wederkryging van Calais, dat zy tot nu toe belet hadden weder te geven.

* Adru.

Voor deze lofreden ging een lang verhoog van de gemeenten, die hare Majesteit verzochten, haar en hare rust te verzekeren door een huwelyk, waar door zy een erfgenaam van haren name en deugden mogt bekomen. Hier op antwoordde zy, *Dat zy hunne genegenheit niet kon mispryzen, maar dat zy daar de zelve met andere begeerten, dan de bunne waren, wilde beantwoorden, dat zy Godt hadt baar zo lang, als zyne voorzienigheit het hadt besloten, in het leven te willen laten, om hun geluk en de veiligheid van den Godsdienst, daar zy al hare lust en werk van maakte, te verzekeren, dat zy hoopte verhoort te worden, om dit werk op onbeweegbare gronden gevestigd te zien, waar na zy gerust zou sterven.* De geeltelyken en wereldlyken stonden haar ieder om het zeerst onderstandt toe. De laatstgemelden voegden nog boven den onderstandt, welke in een hoofdgeldt, naar mate der goederen, die ieder in het byzonder bezat, bestondt, eene belasting van een vyftienden penning, die over de steden en dorpen van het ryk, naar mate van de inkomsten der gemeenschappen in het algemeen, geligt wierdt. Maar noch de eene, noch de andere belasting kon niet geschieden dan met bewilliging van de gemeenten, en de toefstemming van hunne gevolmachtigden, die het Lagerhuis uitmaakten. Deze spreekwyzen worden zomtyds onder malkander vermengt, en die onderstandt wordt nog aan de rechten, die men aan den koning voor uit- en ingaande koopmanschappen betaalt, gegeven †.

† Zie Concl. † in December des jaars 1562.

In dezen tydt en een weing voor de zitting van het Parlement † trok de prins van Condé van voor Parys, dat hy de stoutheit hadt gehad met een leger van twaalf duizend man te willen dwingen, en nam zynen weg naar Normandië. Het was om zich by de Engelschen, die te Havre de Grace waren, te voegen, en de honderd duizend goude kronen, die *Elizabeth* by het verdrag, met den stedehouder van den bisschop van Chartres gemaakt, hadt beloofd te ontfangen. Hy hadt dat geldt nodig om de Duitschers, die in zyne soldy stonden, en, by gebrek van betaling, gereed waren om op te staan, te voldoen. Het driemanschap (dus noemde men den konestabel, den hertog van Guize en den maarschalk van St. André), dat het gebiedt over het koninklyke leger hadt, sneedt hem den weg nabij Dreux af, daar de vermaarde veldslag geschiedde, die daar den naam van heeft behouden. De prins wierdt daar gevangen, en het

III Deel.

bevel over het Protestantische krygsvolk bleef 1563. geheel aan den admiraal, zo dat hy het was, die het geldt van Engelandt, dat hem door *Trochmorton*, gezant van *Elizabeth*, wierdt getelt, ontfing. De Engelsche schryver * zegt ons, dat deze staatsdienaar onder de zamenverbonden in den slag van Dreux was geweest, die hem kort te voren krygsgevangen hadden gemaakt, doch dat *Trochmorton* het wel zo gewilt hadt, en dat dit een kunitgreep was, om met hem te spreken. Hy wierdt dit maal van den hertog van Guize gevangen, die hem kort daar na ontsloeg. In vryheit getelt zynde vertrok hy naar Caen, daar de admiraal het kasteel van belegerde, alzo hem de stadt reets van de burgers was overgelevert. Daar was het dat de gezant hem het geldt telde, dat hem nooit beter van pas kon komen. Maar dit was de eenige hulp niet, die hy van de koningin van Engelandt ontfing. Hy kreeg nog een anderen bystandt van de Engelsche troepen, die van geen minder belang was, naardien hy met deze versterking onder nam zich meester van de beste steden van neder-Normandië te maken, het welk hem ook gelukte.

De admiraal van Chastillon ontfing het geldt van Engelandt.

De koningin twyffelde geenzins, of koning *Philips* de II, die belang in den burgerlyken oorlog van Vrankryk hadt, zou de tegenparty van die zy bystondt nemen. Echter vondt zy goed hem kennis te geven van het geenze hadt verrecht. Niet min bevreesd zynde, dat hy een voornemen, het welkze reets hadt uitgevoerd, zou dwarsbomen, trachtte zy zelfs hem hare handeling door staatkundige redenen, die haar daar toe schenen te verplichten, te doen goedkeuren. *Calonne*, haar gezant aan het Spaansche hof, deedt den koning begrypen, dat de koningin zyne meesters geen volk hadt gezonden, dan om den inval, daar Engelandt door de *Guizen* mede gedreigt wierdt, voor te komen, en dat zy geen bezit van Havre de Grace, daar zy bezetting in hadt gelegd, hadt genomen dan om tot een waarborg, tot dat men haar Calais weder hadt gegeven, te dienen. Maar by het antwoord van *Philips* bleek het, dat hy voor de wedergeving van deze stadt aan Engelandt den zelve yver niet meer hadt, dien hy ten tyde van de regering van *Maria*, en ook in het begin van de regering van *Elizabeth*, hadt getoont; dat hy in eene verbindtenis met de *Guizen* was getreden, met hen verbonden door het belang, of door het voorwendfel van den Godsdienst, en dus van voornemen zynde om den burgeroorlog in Vrankryk aan te kweken, en, als het in zyne macht was, de zelve beroerten in Engelandt over te brengen.

Cambden. Thuanus.

Indien de koningin uwe meestersse, zeide hy tegen den gezant, geen ander voornemen heeft dan om Calais weder te krygen, moet ik het zelve pryzen, als hebbende geen minder begeerte dan zy om deze stadt onder hare geboorzaamheit te zien. Maar ik vrees, dat het haar om den Godsdienst, de ware oorzaak van het opvatten der wapenen, daar Calais alleen ten voorwendfel van strekt, te doen is. Indien dat zo is, vervolgte hy met een verhevener stemme, zal zymy tot vyandt hebben, dewyl ik niet begeer, en ook niet kan nalaten de kerk te beschermen. Belangende de *Guizen*, die de oorzaak van al hare ongerustheit schynen te zyn; wie zyn de zelve, en wat is hunne macht, dat eene zo grote koningin zich daar over bekommert? Zy hebben aan het Fransche hof zo veel aanzien niet als ten tyde van *François* den II; de doot van dezen vorst, die met hunne nicht getrouwt was, stelt hen onder het getal der andere onderdanen van de kroon.

Dreigement van Philips.

1563. De bisschop van Aquila, gezant van *Philips* aan het hof van *Elizabeth*, sprak niet min stoutmoedig in het gehoor, het welk hem was verleent. Hy verklaarde verscheide malen aan de koningin, dat de koning, zyn meester, den koning van Vrankryk, zynen broeder, in zulk een gevaarlyken oorlog, en daar al de rechtmatigheit aan zyne zyde was, niet kon, noch niet wilde verlaten. Maar de koningin, zonder zich eenigzins over deze dreigementen te ontzetten, antwoordde den gezant, dat ieder verplicht was zyn eigen huis te beschermen, en dat zy, gelyk anderen, het hare moest bewaren.

* *Knollet. en Mont.* Ter zelve tydt hadt zy hare gezanten * by de Protestantische vorsten van Duitichlandt belast te werken om den prins van Condé en de hervormde party, waar van deze prins het hoofd in Vrankryk was, te doen byspringen. *Philips*, die kennis van deze onderhandelingen kreeg, verdubbelde zynen haat tegen *Elizabeth*, verwekte haar van zynen kant zo vele vyanden, als hem mogelyk was, en stelde zich hoe langs hoe meer in staat om haar den oorlog te verklaren. Maar de staatkunde der koningin, gelukkiger of bekwaamer dan hy, deedt gestadig zyne aanslagen in rook verdwynen; zy bragt hem doodsteken in de beste provinciën van zyne staten toe, en maakte alle zyne toebereidselen, waar mede hy haar dreigde onder te brengen, vruchteloos.

Engelandt verloor in dit jaar Havre de Grace, dat het alleen elf maanden bezat, gedwongen zynde het zelve by verdrag, na eene bloedige belegering, over te geven. Dit verlies wierdt voorgegaan van de vrede der bondgenoten met het hof van Vrankryk, en was daar de eerste vrucht van. Niet alleen het leger der Roomschegezinden, gene vyanden meer te bevechten hebbende, voegde al zyne macht te zamen om eene stad van zo veel aangelegenheit weder te winnen; maar ook de Hugonoten, die de zelve aan de Engelschen hadden overgelevert, waren by deze onderneming, en arbeidden de vurigste van allen in de loopgravens en de aanvallen. De vrede, die de Franschen in staat stelde deze belegering te ondernemen, was den 18 Maart naby Orleans met den prins van Condé, in afwezendheit van den admiraal, die toen in Normandië was, van waar hy vier dagen daar na wederkwam, gesloten. Hy was zeer te onvrede op den prins, dat hy het belang van hunne party in een tydt, waar in het waarschynlyk was dat men beter voorwaarden zou hebben kunnen bedingen, zo kwalyk in acht hadt genomen. Maar de zaak gedaan zynde was 'er geen middel de zelve te herstellen; het verdrag wierdt op het einde van de maandt te Parys afgekondigt. Wy zullen op een andere plaats † de voorwaarden van deze vrede, nevens de gevallen, die 'er voor en na gebeurden, zien. De Engelsche schryver zegt, dat de prins van Condé in slaap wierdt gewiegt door het algemene stedehouderschap van het ryk, daar *Catbarina van Medicis* hem mede hadt gevleit, en door het huwelyk van de koningin van Schotlandt, waar mede het hert van dezen prins, even gevoelig aan de liefde en aan de staatzucht, gekoestert was. Deze laatste omstandigheit komt niet overeen met de Fransche schryvers, die allen zeggen, dat deze prins reets getrouwt was, en dat *Eleonora van Roje*, zyne gemalin, niet voor in de maandt van July daar aan volgende stierf.

Een der voornaamste inzichten van het hof van Vrankryk in de vrede, die het aan de

Hugonoten toestondt, was, de Engelschen 1563. uit het ryk te jagen, en Havre de Grace, dat de zelve in bezit hadden, weder te bemachtigen; zo dat het verdrag niet zo haast was getekent, of het bevel tot deze belegering wierdt gegeven. Voor deze uitvoering zag men de streken der koningin wilde verzekeren, voor dat zy zich met hen inliet, en hen zo wel met de Roomschen vereenigen, dat zy beide maar een lyn zouden trekken. Hare onderhandeling gelukte; zo dat men de Hugonoten in deze onderneming den zelveyver zag betonen, als de anderen, vergevende alzo hun verbondt met de koningin *Elizabeth*, en hunne wapenen kerende tegen de genen, welke de zelve tot hunnen bystandt hadt gezondt. De Franschen deden al wat zy konden om de Engelschen goedwillig uit Havre de Grace, zonder beleg, waar van hen de uitslag twyffelachtig scheen, te doen uit trekken. Zy klaagden over het verbreken van het verdrag van Cateau door het landen van de Engelschen, en betuigden, dat zy de straf verdient hadden, die in het artykel, dat hen van hunne eischen op Calais vervallen verklaarde, begrepen was, indien zy eenige vyandelykheden in dezen tydt †, daar men in overeengekomen was om het te overhandigen, kwamen te doen. Zy verklaarden voor eene dadelyke vyandelykheit het landen in Normandië, en het innemen van een der sleutelen van het ryk, ten zy *Elizabeth* de stadt verliet, en aanstonts hare troepen weder te huis ontboodt. Deze bygebragte redenen van geen vrucht zynde, en de koningin van Engelandt zich daar niet door geraakt tonende, deedt men uit den name van den koning van Vrankryk een bevel afkondigen, belastende aan al zyne onderdanen op de Engelschen te water en te lande te vrybuiten, hunne goederen, personen en schepen aan te slaan, en voor goede pryzen te verklaren, zo lang de Engelschen Havre de Grace in bezit zouden houden. *Elizabeth* sprak niet min stout; en om niet minder dan hare vyanden te doen, stondt zy aan hare onderdanen toe op de kusten van Vrankryk, en waar dat men hunne schepen zou vinden, de zelve te nemen, zo lang de Franschen Calais in hunne macht zouden houden. De uitvoering volgde kort op haar gebodt; men zag aanstonts de zee bedekt van schepen, door kapers uitgerust, die alle de Fransche koopvaardyschepen wegnamen. Zy plunderden ook eenige Spaansche schepen, tegen den wille der koningin, die hen gebodt de schade te vergoeden, en haren gezant by *Philips* belastte hare verschoning deswegen te maken.

Niettegenstaande deze vyandlykheden liet men niet na over een vergelyk te handelen. Vrankryk van zynen kant zondt zyne gezanten naar Londen, daar zy zo wel van wegens den koning, als van den prins van Condé verscheenen, op dat *Elizabeth* hen des te beter geloof zou geven, en zich laten overreden. Hun last behelde; haar tot wedergeving van Havre de Grace te bewegen: maar zy hadden met eene koningin te doen, die zich zo min door onderhandelingen liet misleiden, als door bedreigingen verzetten. Na dat zy hunne voortstellingen hadt gehoort, antwoordde zy hen, dat zy eene oprechte mening voor de vrede hadt, en dat zy niet anders wenschte dan de uitvoering van het verdrag van Cateau; dat men met haar geen onrechtmatigen twist over het in bezetting houden van Havre de Grace moest maken, dewyl, voor dat

† in het vervolg van de zaken van Vrankryk.

† van acht jaren.

Oorlog tusschen Vrankryk en Engelandt over Havre de Grace.

1563. dat zy het aannam, zy hare tegenbetuigingen, in de tegenwoordigheid van den gezant van den Allerchristelyksten koning, hadt gedaan, dat zy deze stad alleen tot een waarborg, en niet in de plaats van Calais, nam; dat zy bereid was de eerste weder aan Vrankryk over te geven, indien deze kroon haar genoegzame verzekering gaf, de andere op den in het verdrag bepaalden tydt aan haar over te leveren. Vervolgens drukte zy zich nader uit omtrent de zekerheit, die zy begeerde, eischende, dat de koning, de koningin regentin en de prinsen van den bloede het verdrag zouden bekrachtigen; dat alle de Parlementen van het ryk mede hunne toestemming daar toe zouden geven, en dat men haar op nieuw gyselaars van aanzien, tot waarborgen van het artykel rakende de overgave van Calais, zou overleveren, zonder dat men eenig krakeel op nieuw daar omtrent zou maken. Zy wilde mede, dat *Philips de II* als borg over dit vergelyk voor den Allerchristelyksten koning, zynen schoonbroeder, tusschen beide zou komen. De gezanten, geen macht hebbende over zodanige bedingen te handelen, vertrokken zonder iets te besluiten.

Van den anderen kant zondt de koningin haren last aan *Smith*, haren gezant by *Karel den IX*, om in een openbaar gehoor het zelve voorstel te herhalen. Men zegt, dat de belegering toen al zeer ver was gevordert, en dat *Elizabeth*, ziende, dat zy de plaats niet kon ontzetten, gebodt de zelve over te geven, onder beding, dat men zich verplichtte, haar Calais, wanneer de bestipte tydt verstreken was, over te leveren; of het aan het oordeel van den koning van Spanje, dien zy wel tot scheidsman, niet-tegenstaande hy een schoonbroeder van den Allerchristelyksten koning was, wilde nemen, over te laten. Het voorstel van den gezant wierdt verworpen. De Raad antwoordde, dat de koning van Vrankryk niemandt boven zich, noch geen scheidsman, wanneer het op het recht van zyne kroon aankwam, erkende, en dat hy zich aan gene beloften wilde verbinden.

Alle hoop van vergelyk dus vervlogen zynde, dacht men van den eenen, en van den anderen kant niet dan om zyn recht door de wapenen te verdedigen. Vrankryk gebruikte al zyn volk om Havre de Grace te veroveren, en de Engelsche bezetting spande al hare krachten in om het te behouden. De maarschalk van *Brissak* begon den 5 July de belegering, na dat alvorens een heraut overzee was gestoken om *Elizabeth*, na de wederkomst van den gezant, en op de weigering van deze stad weder te geven, den oorlog te verklaren. Veertien dagen daar na kwam de konneftabel in het leger, gevolgt wordende van alle de keurlingen van zyne natie, zo wel *Hugonoten*, als *Roomschgezinden*. De prins van *Condé* kwam daar zelf voor, bezag de loopgravens, of, om beter te zeggen, bleef daar den meesten tydt in, en hielp meer dan iemandt de werken voortzetten. Het waren alleen de admiraal en *d'Andelot*, wier eer niet toeliet daar te verschynen: zy oordeelden, dat zy zulks niet konden doen, zonder rechtmatige verwytingen van ondankbaarheid en trouwloosheit van de zyde der koningin van Engelandt op hunnen hals te halen. Zy zonden nochtans derwaarts die van hen afhingen, daar zy zich toe verplicht vonden, om zich aan den achterdocht en aan het misnoegen van hunne vyanden niet bloot te stellen. Dus was het, dat de noodzakelykheit dezer rampzalige tyden de eerlykste lieden dwong een ongeftadig gedrag te houden. Het misver-

standt tusschen den maarschalk van *Brissak* en *d'Esvees*, groot-velduigmeester, hadt de belegerden begunstigt; maar de pest vernielde hen; zo dat van vier duizend man, daar de bezetting uit bestondt, de zelve tot op twee duizend wegsmol: buiten dat misten zy nog den bystandt, die hen van den ridder *Finch* wierdt aangebragt, die in een storm, benevens twee honderd uitgezochte manschap, kwam te blyven, waar onder zich twee zonen van *Mylord Wentworth* bevonden.

Daarentegen wierdt het leger der belegeraars dagelyk sterker; het zelve ontbrak niets in zyn eigen landt, en men zondt zonder ophouden versich krygsvolk in de loopgravens. Maar niets deedt meer nadeel aan de Engelschen dan de kunst, die men hadt uitgevonden om het water van de grachten af te tappen. Dit was een geheim, dat de groot-velduigmeester aan den konneftabel ontdekte, en aan den maarschalk van *Brissak* niet hadt willen openbaren. Dus ziet men gemeenlyk, dat de byzondere haat het boven het algemene weizyn, enden dienst, dien men den vorst schuldig is, overhaalt. Dit geheim was geen grote kunst; want het bestondt alleen in het water uit de grachten naar de zee, die veel lager was, te doen lopen: ook vondt men, wanneer men het werk aanvaardde, dat het zeer gemakkelyk te doen was. Ondertusschen verdedigden zich de Engelschen zeer dapper, van voornemen zynde zich dood te vechten, en onder de wallen te laten begraven. Dit was het antwoordt, dat hy aan den konneftabel gaven, wanneer hy, het water afgetapt hebbende, hen aantoonde, in wat gevaar zy waren, en aanriedt de voordeelige voorwaarden, die hy hen aanbodt, aan te nemen. De Engelsche schryver * zegt, dat hy * *Cambden*. een trompetter aan den grave van *Warwik* gezonden hebbende, om de plaats op te eischen, de stads bevelhebber hem met den ridder *Paulet*, dien hy met zyn antwoordt hadt belast, wederom zondt. Het zelve bragt mede, dat de Engelschen besloten hadden veel eer te sterven dan naar eenig verdrag, zonder bewilliging van de koningin van Engelandt, te luisteren. Indien men den Franschen schryver † mag geloven, † *Vari-lan*. zondt de konneftabel den trompetter niet alleen; hy was versiet van verscheide officieren, en onder anderen van een Protestant, zeer onder de Engelsche bevelhebbers bekend, en om deze reden van den konneftabel daar toe uitgekozen, op dat de belegerden zouden zien, dat de partyen vereenigt waren: zo dat zy de gansche macht van Vrankryk tegen hadden. Dit vertoonden hen deze officieren, die den trompetter verselden, veifelende de edelmoedigheid van den konneftabel zeer hoog op, welke zeer aangedaan zynde over het onvermydelyke verlies, daar zich zulke dappere mannen aan bloot stelden, hen riedt de oogen te openen, en hunne eige behoudenis niet te verwaarlozen. Maar deze vleieren golden niet. Echter zette de stadvoogdt, om de beleefdheit van den konneftabel eenigzins te beantwoorden, hen een ontbyt voor, en dronk op zyne gezondheid. Het was gedurende dit kleine onthaal, en in den ommegang, dien de Engelsche officieren met hen hadden, dat een der eersten, *Laigton* genaamt, *Monneins*, den Protestantischen officier, dien men, gelyk wy hebben gemeld, voorbedachtelyk met de anderen hadt gezonden, kwam te kennen. Hy was met hem in de belegering van *Rouan* geweest, in den tydt, dat de bondgenoten, van de Engelschen bygesprongen, de stad tegen het leger van den koning verdedigden. Hem nu by de tegen-

1563. party vindende, vroeg hy hem, hoe hy van zich hadt kunnen verkrygen voor de vyanden van zyn gelove tegen de Engelichen te vechten, die alleen in Vrankryk waren gekomen om het zelve te verdedigen. *Het vredesverdrag*, antwoordde Monneins, heeft alle geloofverfchillen doen ophouden, en al de Franschen hebben zich by malkander gevoegt, naardien het strekt om de wapenen tegen de vromdelingen voor het vaderlandt op te nemen. De Engelichman zou buiten twyffel weder hebben geantwoord; maar de tydt en plaats duldden geen langer zamenpraak. Men scheidde wel vergenoegt over de wederzydsche beleefdheden, de Franschen met een voornemen van de belegering krachtig voort te zetten, en de Engelichen van de stad tot den laatsten droppeel bloeds te verdedigen.

De gezant van *Elizabeth* trachtte kundschap aan de belegerden te geven, en schreef hen, zonder dat men zegt, wat raad of onderrechting hy hen kon verschaffen. Deze brieven wierden onderschept, en zyn geheimschryver, die in de stad trachtte te komen, gevangen, en naar het leger, volgens het verhaal van de Fransche schryvers, gebragt. Maar de Engelsche schryvers zeggen, dat het de ridder *Trochmorton* was, die gezant voor *Smith* was geweest, en die van Engelandt met geloofsbrieven, niet alleen van de koninginne, maar ook van den Franschen gezant, die zyn verblyf te Londen hadt, wederkeerde. Deze openbare geloofsteken konden niet beletten, dat men zyne reis niet verdacht hielt; men wist, dat hy een man was, die het kuipen verstondt, yverig en ondernemende; en men hielt zich overtuigt, dat hy overzee niet was getrokken dan om den oorlog wegens den Godsdienst te doen herleven, om de Hugonoten aan te zetten de wapenen weder op te vatten, en hen het beleg van Havre de Grace te doen verlaten. Hy betuigde nochtans, dat hy niet was gekomen dan om een vergelijk te maken, daar de brieven van den Franschen gezant een overtuigend bewys van waren. Maar het zy het vooroordeel, dat men tegen hem hadt opgevat, altydt opkwam, of dat men wist, dat de stad het niet lang zou tegenhouden, men vondt niet goed in eenige onderhandeling te treden; men weigerde hem gehoor, en men stelde hem onder de bewaring van eene wacht.

Inderdaadt, de belegeraars naderden met hunne werken, en sedert het gesprek, dat de graaf van Warwik met de Fransche officieren, door den konneftabel gezonden, hadt gehouden, hadt men binnen twee dagen het bolwerk en de twee torens van den stenen muur, nevens de stormpalen, die daar achter waren, veroverd; zo dat men tot aan den voet van de stads wallen was genadert, daar men een bresch in hadt gemaakt, en men maakte zich tot den storm gereed: doch de zelve wierdt door een verdrag voorgekomen. Eenige Fransche schryvers zeggen, dat men daar al te schielijk mede was geweest, en dat, indien de stadvoogdt zulk een groten haast niet hadt gemaakt, hy een bystandt van achtien honderd man, die des anderen daags in hun gezicht verscheen, en die door eene vloot van zestig grote schepen, onder het bevel van den zeevoogdt * *Clinton* wierdt gevolgt, zouden gekregen hebben. Maar de schryver van de geschiedenis van *Elizabeth* † verzekert ons, dat deze bystandt en vloot niet anders dan eene inbeelding en een verdichtfel waren, waar mede de grootzegelbewaarder van Vrankryk zynen lof ten tyde van de meerderjarigheit

* Admiraal.
† Cambden.

van den koning hadt willen versieren. Hoe 1563. het zy, het bevel, dat de graaf van Warwik ontving, stelde zyne eer buiten alle naspraak. De koningin gebodt hem door een eerlyk verdrag te behouden dat het vuur en het staal van de vyanden, en de wreedheit van de pest, die meer menschen dan het zwaardt hadt weggesleept, was ontkomen. Buiten dat, hoe zou hy de bresch hebben kunnen verdedigen met soldaten, die geen krachten hadden om op hunne benen te staan, en die men op de schouderen naar boordt moest dragen? Kortom, de bevelen van de koninginne stryden met den gewaanden bystandt, die men wil dat daags na het gemaakte verdrag verscheen. Op het bericht, dat deze vorstin kreeg van de uiterste ellende, daar hare soldaten, zonder te klagen, of om lyfsgenade te smecken, toe gebragt waren, roemde zy niet alleen hunne dapperheit, maar beklagde ook hunne ongemakken: zy belastte, dat men de gedachtenis daar van door gedenktaken zou vereeuwigen, en zondt aantonts last aan den bevelhebber, dat men door een verdrag het overschot van zulke dappere mannen zou behouden. De graaf van Warwik ontving dit bevel wanneer men zich tot den algemenen storm gereed maakte; hy zondt vier gevolmachtigden naar het leger om het verdrag te sluiten. Men kwam overeen, dat de stad aan den koning van Vrankryk met al het oorlogstuig zou worden overgelevert; dat men aan zyne onderdanen al de schepen en al de goederen, die hen toebehoorden, zou ter handt stellen, en dat de Engelichen in zes dagen, indien de windt hen gunstig was, zouden vertrekken, en met zich nemen al wat zo aan de koninginne van oorlogs- en lyfsbehoefsten, als hen in het byzonder toekwam, als hunne wapenen en reistuig. Het verdrag wierdt getekent, en van weerzyden heiliglyk nagekomen. Eenige maanden daar na wierdt het van eene wapenichorsing gevolgt, en eindelyk van eene vrede, die den 15 April des jaars 1564 wierdt gesloten.

De Engelichen verloren in deze belegering meer dan drie duizend soldaten, meest van de pest weggeukt, en twintig officieren van naam, waar van dertien van ziekte stierven; de overige zeven wierden gedood, alle mannen van aanzien en van eene zonderlinge dapperheit en ondervinding. Maar dit was het grootste verlies niet, dat Engelandt by deze overzeesche onderneming leedt; de ziekte, daar de soldaten, die wederkwamen, het ryk mede besmetten, bragt het zelve veel meer nadeel toe: daar stierven vele duizende menschen aan. In minder dan een jaar telde men te Londen meer dan 22000 doden. De geschiedenischryvers hebben de manmoedigheid en Godvrucht van den kolonel *Eduard Randolph* niet vergeten, die niet dan de laatste wilde uittrekken, en na dat hy al de soldaten, daar hy 'er vele van op zyne schouderen naar boordt droeg, ziek aan de pest zynde en op hunne benen niet kunnende staan, hadt zien inschepen, zynde door zyne edelmoedigheid, die hem byna aan eene onvermydelyke doot bloot stelde, de burger-kroon veel waardiger te dragen, dan die het leven aan een Romeinsch burger behieldt, met hem met zyn schildt tegen de pylen der vyanden te dekken, of hem uit hunne handen te trekken.

Vrankryk betoonde geen minder vreugde over het innemen van Havre de Grace dan het vyf jaren te voren over het veroveren van Calais hadt gedaen. Het was toen echter maar een middelbare plaats, sterker door hare gelegenheit en haven dan door hare werken, hebbende toen geen kasteel

Overgaaf van de stad.

Blydschap, die Vrankryk daar over betuigde.

teel

1563.

teel, dat men daarnaderhandt heeft doen bouwen. Maar de Franſchen namen het zo op, alſof zy de Engeliſchen voor de tweede maal uit Normandië hadden verjaagt. Men zong het *Te Deum* in alle kerken van het ryk, en het verſchafte aan den grootzegelebewaarder de voornaamſte ſtof zynere redenvoering by de meerderjarigheid des konings, waar van de plegtigheid weinig dagen daar na geſchiedde.

Om een groter luifter aan dit werk, dat de grootzegelebewaarder aanzag als een gelukkig voorteken van de nieuwe regering, te geven, onderſtelde hy, zegt de Engeliſche ſchryver, eene ingebelde vloot, onder het bevel van den zeevoogdt *Clinton*, zo groot en zo machtig, dat zy de ſtadt ontwyffelbaar zou hebben ontzet, indien de zelve niet ingenomen was geweest. Deze ſtaatsdienaar juichte nog in zich zelve over de redenkaveling, die hy aangaande de landing der Engeliſchen en hunnen aanval op Havre de Grace deedt, gelyk hy zich uitdrukte, bewerende, dat zy door deze onderneming het verdrag van Cateau gebroken, en hun recht op de ſtadt Calais verloren hadden, zonder dat Vrankryk eens verplicht was de vyf honderd duizend kronen, by het verdrag, ingeval van weigering, of onwilligheid om de plaats over te geven, bedongen, te betalen.

* April-lai.

De grootzegelebewaarder, zegt de Franſche geſchiedſchryver*, ontvouwde dit ſtaatsgeheim door de uitlegging van het artykel van vrede, te Cateau geſloten, by het welke de Engeliſchen zich verbonden geen oorlog gedurende den tydt van acht jaren weder te beginnen, op de verbeurte van hun recht op Calais te verliezen. Deze aanmerking was echter niet zeer geheim, noch zeer rechtmatig, volgens het gevoelen der Engeliſchen, zeggende, dat hunne koningin deze tegenwerping hadt weggenomen door de betuiging, dieze in de tegenwoordigheid van den Franſchen gezant hadt gedaan, wanneer zy aan de bondgenoten den byſtandt, dien zy haar verzochten, hadt toegeſtaan, en door haar gedrag omtrent den Allerchriſtelykſten koning: ook dacht deze vorſt niet, zich, ingevolge van het verdrag, dat hy met haar in het volgende jaar ſloot, van het ſtaatkundige geheim van zynen grootzegelebewaarder te bedienen, en de koningin *Elizabeth* handhaafde zich in al hare rechten, dat is te zeggen, gelyk een ander ſchryver † van de zelve natie het erkent, in het artykel van het verdrag, rakende de wedergeving van Calais.

† Mezeray.

Vruchteloos voorſtel van een huwelyk des hertogs van Ooffenryk met de koningin van Schotland. *Cambden*. *Memoires* van *Melleville*.

* Zie fol. 56.

Men vernieuwde in dit jaar de voorſtelling van een huwelyk van de koningin van Schotland: zy was misnoegt over het hof van Vrankryk; zy hadt haren groten ſteun, den hertog van Guize, haren oom, in de belegering van Orleans geſneuveld, verloren, en de koningin regentin, die haar niet mogt lyden, om de redenen, die wy boven * hebben bygebragt, deedt haar by alle voorvallen ſpyt aan. Men betaalde haar haar weduwgoedt niet; men hadt het hertogdom van Chatelleraut den grave van Aran afgenomen, en de bende van de Schotſche lyfwacht afgedankt. De kardinaal van Lotharingen was bekommert, dat deze verſmading oorzaak zou zyn, dat zy zich ten eenemaal met de koningin *Elizabeth* zou vereenigen. Om haar daar van af te houden deedt hy het huwelyk met den hertog van Ooffenryk, die het graafſchap van Tyrol ten huwelyk zou brengen, weder op de baan komen. Maar deze prinses, getergt door het ongelyk, dat zy van gevoelen was van het hof van Vrankryk ontfangen te hebben, en zich neigende naar de zyde van *Elizabeth*, gelyk de kardinaal haar oom wel hadt voorzien, maakte haar deze nieuwe aanbieding, die

hem voorgekomen was, bekend. Voor het overige deedt zy geen zaak van groot belang voor *Elizabeth*, naardien de ridder *Melleville*, die over dit huwelyk in het voorgaande jaar * aan het hof van den keizer hadt gehandelt, ons zegt, dat 'er het voorſtel van door *Maximiliaan*, den oudſten broeder van den aartshertog, te loor was geſtelt. *Melleville* hadt zich aan den keurvorſt van de Palts, die zyn hof te Heidelberg hieldt, verbonden. Daar was het, dat hy brieven van *Lidington*, geheimſchryver van de koningin van Schotland, ontfing, in welke men hem geboodt de hoedanigheden van den aartshertog te onderzoeken, en zyn becltenis over te zenden. De keurvorſt was toen een grote vertrouwing van *Maximiliaan*, onlangs tot Roomſch koning verkoren, en die reeds de regering van het Ryk in handen hadt, daar zyn vader *Ferdinand* hem al de zorg van hadt toevertrouwt, alleen bedacht om zyne overige dagen in ſtilte door te brengen. De keurvorſt van de Palts, met een groten yver voor de hervorminge aangedaan, geloofde, dat *Maximiliaan* daar niet vreemd van was; zo dat hy meende, dat hy daar oentlyk belydenis van zou doen, zo haalt als hy keizer zou geworden zyn. Dit maakte, dat hy zich by de andere Proteſtantiſche keurvorſten voegde, om hem tot Roomſch koning te doen verkiezen. Hy wilde uit zyn eigen mond zyne gedachten weten over het huwelyk, dat *Melleville* gelaſt was hem voor te ſtellen voor dat deze onderhandelaar zich verder inliet. Het was in dezen tydt dat de kardinaal van Lotharingen van Trente te Inſpruk was gekomen, om aan den keizer *Ferdinand* twee huwelyken voor te ſtellen, waar van dit een was: het andere was dat van *Karel* den IX met de oudſte dochter van *Maximiliaan*. De keurvorſt kwam derhalven den Roomſch koning bezoeken, en vroeg hem zyne gedachten over deze twee huwelyken. Na dat hy hem hadt geantwoord, dat hy zich over het geluk van zynen broeder, den aartshertog, verheugde, boodt hy hem *Melleville* aan. *Maximiliaan* ontfing hem op eene verplichtende wyze, en hadt met hem verſcheide byzondere geſprekken, daar *Melleville* altydt zeer voldaan over was, om de beleefdheden, die hy van dezen vorſt ontfing. Maar hy beſpeurde ondertuſſchen, dat het huwelyk hem niet aanſtondt. Om daar meer van verzekert te zyn, drong hy zich in de gunſt van eenen van zyne geheimſchryvers, door de tuſſchenkomst van *Zuliger*, een der Raden van den keurvorſt van de Palts, die hem verſelde, en aan wien deze geheimſchryver onder een glas wyn de ware gedachten van zynen meſter openbaarde.

Hy deedt hem begrypen, dat *Maximiliaan* van geen voornemen was de twee takken van zyn huis te vereenigen, gelyk *Karel* de V hadt gedaan, en dat *Philips* de II maar een zoon van eene zwakke geſteldheit, en zo ziekelyk hadt, dat 'er geen waarſchynlykheit was, dat hy zou trouwen; dat de tak van Spanje dus komende te ontbreken, de ſtaten van *Philips* aan zyne zuſter zouden vervallen, die met *Maximiliaan* getrouwt was; dat deze vorſt verſcheide kinderen van haar hadt, en dat hy liever hadt gezien, dat een van de zyne den Schotſchen troon beklom, dan de aartshertog, zyn broeder, dat uit deze verheffing ook nayver zou kunnen ontfaan, die zynen broeder in ſtaat zou ſtellen van hem te eeniger tydt de Nederlanden te betwiften, om de gemakelykheit, dat dit overzeefche ryk hem zou verſchaffen om daar den oorlog over te brengen, en volk naar toe te zenden, waar door *Melleville*

1563.

* in het jaar 1562.

1563.

leville wel zag, dat deze onderhandeling niet zou gelukken. Hy liet het derhalven daar by steken, en behalven dat wierdt zy ook door het opkomen van *Elizabeth*, gelyk wy haast zullen zien, gedwarsboomt.

Elizabeth vervolgt haar daar van af te brengen, en stelt haar een ander voor.

Ondertusschen schreef zy aan *Randolf*, haren gezant, de koningin van Schotland te bedanken voor de achting, die zy voor haar toonde, haar verzekerende, dat hy altyd eene oprechte vriendschap, die zo wel het geluk van de eene en van de andere, als dat van de twee ryken was, zou onderhouden. Ter zelve tydt stelde zy haar voor, deze drie hoedanigheden in den gene, dien zy op den troon wilde verheffen, te zoeken, namentlyk, voor eerst, dat hy hare genegenheit waardig was, en dat zy in hem het genoegen, dat haar huwelyk kon gelukkig maken, vondt; ten tweede, dat hy aan het volk behaaglyk was, om 'er geen ongenoegen onder te verwekken, en ten derde, dat hy geen oorzaak van verwydering tusschen de twee kronen was, gelyk de overleden koning van Vrankryk, daar zy weduwe van was gebleven, was geweest. De gezant voegde daar by, dat 'er niet minder van het huis van Oostenryk was te vrezen, wiens verbindtenis met dat van Engelandt streedt, dat het in het laatste ryk was, dat zy eenemaal, indien zy zich van de kroon wilde verzekeren, en in geen buitenlandsch of vremd huis moest zoeken. Hier bleef hy by, maar hy hadt geheime bevelen voor den grave van Murray, en voor *Lidington*, dien *Elizabeth* het handelen over een huwelyk met Mylord *Dudley*, den welgemaaktsten heer van haar hof, en voor wien zy zelf de meeste genegenheit gevoelde, aanbeval. Zy verselde de aanbieding, die zy wenschte dat men 'er aan *Maria* van zou doen, met al dat haar de zelve aangenaam kon maken. Maar zy wierdt door de *Guizen* en het hof van Vrankryk, en door de heeren van Schotland, die een stok in het wiel staken, gedwarsboomt. Dewyl deze kuiperyen niet voor het volgende jaar ruchtbaar wierden, zullen wy het verhaal van der zelve omstandigheden tot dien tydt toe uitsstellen. Dit jaar eindigde met de dood van verscheide doorluchtige personen.

Doodt van Mylord Gray.

Mylord *Gray*, van den tak van *Wilton*, was een der eersten (a). Hy was toen stadvoogdt van Barwik, en was het te voren van *Guines* geweest, dat hy gedwongen was aan de *Franschen*, die hem gevangen namen, weder te geven. Hy raakte niet vry dan met twintig duizend kronen losgeldt te betalen, dat hem zeer veel hadt belemmert. Hy begon zich weder eenigzins door de weldaden van de koningin te herstellen, wanneer de doodt hem zyn huis ontrok. De graaf van *Bedford* volgde op hem als stadvoogdt van de gezegde plaats.

Ein van Mylord Paget.

Mylord *Paget*, onder de voorgaande regering zo bekend, stierf in het einde van de maandt July. Hy was geheimfchryver van Staat onder *Henrik* den VIII geweest, gezant by *Karel* den V en *François* den I, en een der voogden, die *Henrik* in zyn uiterste wil over *Eduard*, zynen opvolger, hadt aangestelt. Zyn geluk nam gestadig toe. *Eduard* maakte hem ridder van het hertogdom van *Lankaster*, bewaarder van de rollen, Pair van het ryk, en ridder van de orde van den *Kouffebandt*, en eindelyk geheimzegelbewaarder, een der vier eerste staatsdienaars van de kroon, door eene wet van *Henrik* den VIII, en door het Parlement bevestigt, hebbende boven zich niemandt dan den grootzegelbewaar-

(a) De schryver van het boek van de *Baronage* zegt, dat hy in December des jaars 1562 is gestorven.

der, den grootfchatmeester, en den voorzitter van den geheimen Raadt des konings. Zyn geluk daalde door de ongenade van den hertog van *Sommerfet*, aan wien hy, niettegenstaande het onderscheid van den *Godsdienst**, gestadig verknocht bleef. Maar de kleinachting, die hy van den hertog van *Northumberlandt* ontving, veroorzaakte minder nadeel aan de gunst, daar hy in was, dan roem aan zyne deugd. *Maria* herstelde hem in zyne waardigheden, met dezen lof, dat zy recht deedt aan een onderdaan, die vele verdiensten by het gemene best door zyne wyze raadgevingen hadt behaalt. Zyn hoge ouderdom was oorzaak, dat hy geen deel aan het bewindt der zaken ten tyde van *Elizabeth* hadt; hy verzocht haar daar van verschoont te zyn, om zyne dagen in rust te eindigen. De koningin stondt hem zyn verzoek toe, en behieldt eene grote achting voor hem zo lang hy leefde.

1563.

* Mylord Paget was Roomsgezind.

Zyne doodt wierdt gevolgt van die van den grave van *Rutlandt*, van het doorluchtige huis der *Manners* †, een der oudste van het ryk, zoon van *Thomas*, eersten graaf van *Rutlandt* uit zyn huis, en kleinzoon van *George*, die den tytel van Mylord *Roos* aannam, om dat hy van de erfdochter van dit huis afkomstig was, die zelf was gesproten van eene zuster van *Eduard* den IV, dat geen kleinen luister aan die van dit huis byzette. De geen, daar wy hier van spreken, wierdt *Henrik* genaamt, en was getrouwt met *Margareta van Neville*, dochter van den grave van *Westmorlandt*, uit welke hy twee zonen tot erfgenamen van zynen name en rykdommen naliet, en eene dochter, die met Mylord *Courtenay*, van den tak van *Pouderbam*, trouwde.

En van den grave van *Rutlandt* † of *Atanours*.

De ongelukkige hertogin van *Suffolk* * stierf ook in dit jaar. Men twyffelt, of zy beroemder is door hare verheffing dan door de ongelukken van haar huis. Zy was de dochter van *Karel Brandon*, hertog van *Suffolk*, en van *Maria* van Engelandt †, gemalinne van Mylord *Henrik Gray*, marquis van *Dorset*, tot hertog van *Suffolk*, na de doodt van *Karel Brandon*, verkoren, en moeder van *Jobanna Gray*, dietot den troon van Engelandt wierdt verheven. Haar geluk kon noch sneller, noch hoger vlieger. Het zelve kwam ook met de zelve snelheit te dalen. Zy zag deze dochter, die zy den troon hadt zien beklommen, op een schavot sterven. Haar gemaal moest de zelve straf ondergaan, en van twee andere dochters, uit dit huwelyk gesproten, wierdt de eene * van Mylord *Herbert*, zoon van den grave van *Pembroke*, haren gemaal, verloten; en vervolgens heimelyk met den grave van *Herford* weder getrouwt zynde, wierdt zy door het gerecht vervolgt, en in den *Tour* als eene strafwaardige gevangen gezet, daarze haar leven eindigde. De andere † trouwde met een gemeen edelman *, hoofdman van de poort. De moeder hertrouwde zelf niet beter, zy nam een man van den kleinsten adel †, en onteerde het doorluchtige bloedt, daar zy uit gesproten was, door zulk een ongelyk huwelyk; maar door deze vernedering, die den nayver wegnam, de welke dit huis nog gestadig veroorzaakte, hoe vernedert het zelve ook was, beoogde zy hare veiligheid.

En van de hertogin van *Suffolk*.

* *Françoise Brandon*, † met wien zy was getrouwt na de doodt van *Ludewyk* den XII, koning van *Vrankryk*, in den eersten gemaal.

* *Catharina* genaamt.

† *Maria* geheten.

* *Keyt* genoemt.

† *Adriaan Stals*.

De bisschop van *Aquila* *, gezant van Spanje te *Londen*, stierf ook in dezen tydt, zeer van de Roomschegezinde Engelschen beklaagt, maar tot grote blydschap van de koningin, die alles hadt in het werk gestelt by *Philips* den II om hem te huis te doen roepen. Het was niet alleen

* *Alvarez de Quadra*.

1563. Hoed- nigheden van den bisschop van Aquila, te Lon- den ge- storven.

leen een gevaarlijke verspieder van den koning zynen meester, gelyk die genen, welke de vorsten aan de vremde hoven zenden, gemeenlyk zyn; maar hy was boven dat een yverig voorstander van zynen Godsdienst, gereed om alles te ondernemen om den zelve in Engelandt te herstellen. Hy ontkende het niet, maar bevondt zich in het openbaar by de zamenzweringen, die tegen de koninginne wierden gesmeed, zynde een groot vriendt van de twee broeders uit het huis van *Pole*, die gevonnist wierden het hoofd te verliezen, maar die door de goedertierenheit van *Elizabeth* de strengheit der wetten onttrokken wierden; zo dat men niet twyffelde, of hy hadt deel aan deze aanslagen, indien hy 'er zelf de aanlegger niet van was. De koningin verzoocht den koning van Spanje dezen staatsdienaar te huis te roepen; maar *Philips*, van den zelve geeft gedreven, wachte zich wel haar een anderen te zenden. Hy gaf een glimp aande klagten, die *Elizabeth* over zyn gedrag deedt, en leide de schuld daar van op zynen yver voor den Roomschen Godsdienst, die hem, zeide hy, een bandt van vriendschap tusschen hem en den bisschop van *Aquila* en die van het huis van *Pole* hadt kunnen doen maken, zonder dat 'er iets wezentlyks tegen de koninginne in stak. Hy voegde daar by, dat indien de vorsten verplicht waren hunne gezanten te huis te roepen, zo haast als het hof, daar zy hun verblyf hebben, eenig misnoegen tegen hen opvat, het beter was niemandt te zenden, naardien het selden gebeurt, dat een staatsdienaar, getrouw aan zynen meester, behagelyk is aan de genen, by welke hy zyn verblyf heeft. Op zyn beurt klaagde hy over de kwade bejegening, die men zynen staatsdienaar hadt aangedaan, by wien de koningin eene wacht hadt doen zetten, en dien men tot eene ondervrage, als of hy aan de wetten van het landt onderworpen was, hadt willen dwingen: in plaats dat zyn ampt hem van alle rechtsvervolging, uitgenomen die van den koning, zynen meester, bevrydde. Hy gaf dit gedrag op als eene schending van het recht der volkeren, des te onverschoonlyker, om dat de zaak, daar men zynen staatsdienaar mede beschuldigde, onnosel was, gelyk hy zich uitdrukte; zyne voorgegeve misdaadt alleen bestaande in eene uitwerking van het medelyden, dat hy voor een ongelukkigen Italiaan, beschuldigt een pistool op een ander gelofft te hebben, en wiens vlucht hy hadt begunstigt, getoont hadt. Het is nochtans zeker, dat deze staatsdienaar gevaarlyke aanslagen tegen de koninginne smeedde, en dat zy reden genoeg hadt over zyn gedrag te klagen. Zy bejegende hem op haar beurt zo hard, dat hy 'er de doot van zette, om dat hy den hoon en smaadt, dien hy van haar hadt ontfangen, niet kon verduwen.

Once- nigheid tusschen *Philips* den II en de koninginne van Engelandt.

Philips klaagde ook over de schade, die de Engelsche kapers op de Spaansche kusten veroorzaakten. Maar de koningin hadt zich daar over by hem doen verschonon, gelyk wy reets hebben gezien; en wat belangt het geen men zeide dat zynen staatsdienaar was wedervaren, de Raadt van *Elizabeth* hadt op ver na zo veel niet misdaan, als die van Spanje, wanneer de zelve, op het verzoek van den grave van *Feria*, eenen der bedienden van den Engelschen gezant aan de rechtbank van het geloofsonderzoek hadt overgelevert. *Philips* zag iets over het hoofd, dat hem meer dan alle andere zaken ter herte ging, te weten de vaart op de West-Indiën, daar de Engelschen smaak in begonnen te krygen, en daar

III Deel.

zy hunne grootste volkplantingen onder de regering van *Elizabeth* vaststelden. Hy toonde daar zyn misnoegen over door de Engelsche schepen in de havenen van Andalusië door zyne gemachtigden in beslag te doen nemen, onder voorwendel van scha-verhaling van die schepen, welke de kapers van *Elizabeth* onder het nemen der Fransche schepen hadden mede genomen, niet tegenstaande deze vorstin hadt belast de schade aan de Spanjaarden te vergoeden. Hy trachtte haar nog meer spyt aan te doen door de eer, die hy aan *Richard Shelley*, prior van *St. Jan*, die zich, in weêrwil van haar, en tot nadeel van de trouw, die hy aan haar, als haren geboren onderdaan, verschuldigt was, in Vlaanderen hadt nedergezet, bewees. *Philips* nam hem in zynen dienst, en vereerde hem met den tytel van gezant, om uit zynen name *Maximiliaan*, zoon van den keizer *Ferdinand*, over zyne verheffinge tot Roomsche koning te begroeten. *Elizabeth* lachte met deze geringe wraak, en eenige jaren daar na deedt zy hem veel meer spyt aan door den bystandt, dien zy aan de Protestanten in de Nederlanden zondt.

1563.

Daar viel in Ierlandt niet veel voor gedurende de jaren 1562 en 1563. De graaf van *Suffex*, in Engelandt in het begin van *January* wedergekeert, hadt de bestiering van de regering gegeven in handen van den ridder *Fitz-William*, die de zelve, met den tytel van *Lord opperrechter*, waarnam tot zyne wederkomst, die gebeurde op den 24 *July*. Hy vondt op zyne aankomst *O-Neal* in eene nieuwe muitery ingewikkelt. Hy trok echter tegen hem niet op voor in het volgende voorjaar, na dat hy te vergeeffich den ganschen winter getracht hadt hem door zachte wegen weder tot reden te brengen. Zyn oogwit niet kunnende bereiken trok hy naar *Dundalk*, daar zyne verzamelpplaats was, van waar hy den eersten *April* * vertrok, om zich in het veldt te begeven, indien men het verjagen van dezen oproermaker aldus mag noemen. Hy vervolgde hem van plaats tot plaats in de provincie van *Ulster*, te *Blakwater*, *Dunganon*, en *Tullophoge*, zonder hem in een gevecht te kunnen inwikkelen; zo dat al de tydt van dezen tocht, die tot het begin van *Juny* duurde, met schermutfelingen doorging, daar men gelegenheit hadt eenige der oproerigen te overvallen, en met verwoelingen, die het koninklyke leger op hunne landen aanrechtte, van waar het eene grote menigte paarden, kocien en schapen wegvoerde, daar de rykdom der Ierlanders in bestaat, en die de landvoogdt onder zyne soldaten verdeelde. Na dat men het landt overal verwoest, en *O-Neal* zo ver gebragt hadt, dat hy van honger zou hebben moeten sterven, of zich de goedertierenheit van de koninginne onderwerpen, bragt hy zyn leger, met buit overladen, te *Drogheda*. *O-Neal*, zich zonder hoop van herstelling, indien hy in zynen opstandt bleef volharden, ziende, maakte een vergelyk met den grave van *Suffex*, door bemiddeling van den grave van *Kildare*, en kwam zyne onderwerping aan den zelve doen, verbindende zich naar Engelandt te gaan, om de zelve nogmaals voor de voeten van de koninginne te doen.

1562.

1563.

Cambden.

Cox.

De graaf van

Suffex

onder-

king

van *Ier-*

landt.

* des

jaars

1563.

Dit deedt hy in de tegenwoordigheit van de gezanten van *Zweden* en van *Savoje*. De Engelsche schryver zegt, dat deze onderwerping in het voorgaande jaar geschiedde, en brengt daar zonderlinge omstandigheden van by. *O-Neal* verscheen daar prachtig, met de tekenen van zyne waardigheit. Voor hem ging eene wacht van Iersche soldaten, die zy *Gallo-glassen* noemden, met

Intrede

van

O-Neal

te *Lon-*

den.

1563.

met harnasschen aan, het zwaard op de zyde, en de wapenbyl in de handt hebbende. Zy trokken blootshoofds, hun gekruld haar langs de schouders zwiërende, dat aan hun barbarisch wezen iets krygsachtigs en te gelyk wilds vertoonde. Hunne klederen waren grof en plomp. Zy hadden boven hunne harnasschen zeer korte linne rokken, waar van de mouwen zeer breed waren, geveest met sassafras, en daar over heen een mantel, van zeer slecht laken van wol en paardehaar, dat boven uit kwam, gemaakt; zo dat men hen veel eer voor Tartaren, of Amerikanen, zou genomen hebben, dan voor Europeanen, onderdanen van de kroon van Engelandt. *O-Neal*, ter gehoor van de koninginne toegelaten zynde, wierp zich voor hare voeten, verzoekende met zeer onderdanige uitdrukkingen, verfelt van tranen, hare genade. Zyne wildheit hadt hem nochtans niet begeven, zy blook in alles uit, waaneer de koningin hem zeer zachtmoedig vroeg, door wat recht hy zich van de nalatenschap van zynen broeder *Mattheus*, tot nadeel van *Hugo O-Neal*, zoon van zynen broeder, dien hy hadt vermoord, meester hadt gemaakt. *Met goed recht*, antwoordde hy stoutmoedig, *en volgens de wetten*. Hy verklaarde vervolgens, dat hy niet alleen de oudste, maar ook de eenigste erfgenaam van het huis van *O-Neal* was, staande houdende, gelyk hy voor den onderkoning hadt gedaan, dat deze *Mattheus*, die men zeide zyn broeder te zyn, de zoon van een smidt was, daar hy byvoegde, dat zyn vader het erfgoedt van het huis van *O-Neal* tot begunstiging van *Henrik den VIII* niet vermogt weg te schenken, noch de hulde van dezen vorst ontfangen, die de macht hadt van iemandt in de plaats te stellen, en dat, indien hy de lafheit al hadt gehad van zich daar niet tegen te stellen, zyne zydelingsche nabestaanden niet zouden nagelaten hebben hun recht weder te eischen; dat de wetten van de heeren van Ierlandt zodanig waren, dat zy, om de pracht der huizen staande te houden, niet toelieten, dat het vaderlyke erfgoedt wierdt vervremd, en dat hunne nazaten daar het vruchtgebruik alleen van trokken, ten zy de Staten van de provincie de vervremding daar van bekrachtigden; dat daarenboven de hulde geen standt kon grypen, ten zy twaalf geloofwaardige getuigen verklaarden, dat de persoon, aan welken men het zelve overgaf, de ware erfgenaam was. Verder zeide hy, dat alle deze plichtplegingen aan de tytelen van den valschen *Mattheus*, en van zynen zone *Hugo* ontbraken, daar in het tegendeel alles voor hem onwederfprekelyk was, zo ten aanzien van den grondt van de zaak, naardien hy de oudste was, als in de omstandigheden, als hebbende de toestemming van de heeren en het volk voor zich; dat hy zelis den voorrang boven dezen *Hugo*, die hem te onrecht dwarsboomde, schoon hy zelf van het bloedt van *O-Neal* was, zou gehad hebben, om dat hy een dubbeld recht, namentlyk dat van den oudsten tak en dat van jaren, bezat, en dat hy als oom boven den neef, volgens de onverbrekelyke grondwetten*, die door den adel van Ierlandt worden onderhouden, moest gestelt worden. De koningin, hem met geduldt hebbende aangehoort, nam zyne verantwoording aan, en vergaf hem zyne misdaden. Zy overlaadde hem zelis met geschenken, trachtende door deze vergeldingen zulk een onrustig en onbeschaafd gemoedt, dat men onder geen gehoorzaamheit, noch door plicht-betrachting, noch door bewegredenen van deugd, kon houden, te vestigen. Men voegde hem ook gevolmachtigden

Zyn stout
ant-
woordt
aan de
koning-
inne.

* de wet
Tanis-
tria.

1563.
toe, om onderzoek te doen naar een man, *Smith* genaamt, dien hy beschuldigde hem te hebben willen vergeven, zonder dat men zegt, of men de beschuldiging waar bevondt.

Voor het overige, dit hoofd der party, weder in Ierlandt gekomen zynde, toonde aansonts, dat hy den eedt, dien hy aan de koninginne hadt gedaan, getrouwelyk wilde nakomen. Hy voldeedt niet alleen aan zynen plicht; maar hy bewees ook aan de Engelschen alle soorten van dienstwilligheid: doch niet lang in rust kunnen de leven, noch een jaar zonder oorlog zyn, begon hy 'er een, dien hy als wettig aanzag, of die van den onderkoning ten minste niet kwaad wierdt gekeurt. Hy wilde de Schotten aantasten, die in het Noorden van de provincie en de Hebridische eilanden, aan Schotlandt grenzende, waar van zy leenmannen waren, in het tegendeel vyanden van de Engelsche kroon, tot hunne woonplaats hadden. Hy sloeg hen in eene ontmoeting, doodde hunnen bevelhebber *Jakob Mak-Conel*, en verdreef hen uit de provincie van Ulster. Hy maakte zich ook roemwaardig door de zorg, die hy voor de armen droeg, en door de bescherming, die hy aan de ongelukkigen, die door de geweldnaryen der heeren van het landt wierden onderdrukt, vergunde. Maar hy kon in deze gematigheit, die hem oneigen was, niet lang blyven, en als een leeuw, gewend tot roof, viel hy op den adel aan, welkers onrechtmatigheit hy in het eerst beteugelde; zo dat hy de geweldnaryen van die genen wierdt, wier geweldnaryen hy hadt veroordeelt, steunende op zyn recht van leenheer, het zy wel of kwalyk gegrond, daar de edellieden zich niet aan wilden onderwerpen. Einde-lyk gaf hy zich in het volgende jaar ganschelyk aan zyne verwoedheit en trouwloosheit over, en begon nieuwe oproeren.

1562.
1563.
Wy hebben de koningin van Schotlandt verdeelt gelaten tusschen den grave van Huntley, die door de *Guizen* wierdt ondersteunt, en den grave van Murray, voor wien de nabestaanden van bloedt wilde dat zy zich zou verklaren. Zy verklaarde zich inderdaadt voor den laatsten, en vervolgde den anderen gewapenderhandt, niet om dat hy op den grave van Murray hadt toegelegd, maar om de ongehoorzaamheit van zynen zone, Mylord *Gourdon*, te straffen, daar de graaf van Huntley zich in mengde. De koningin was opgetrokken om zich van het Noorder gedeelte te verzekeren, daar die van *Gourdon* hunne landen en aanhangers hadden. Zy ontfing te Sterling een verzocktschrift van de Protestanten van het landt, die haar verzochten, dat zy een bevel wilde laten uitgaan om de Misse en den Roomschen kerkdienst af te schaffen; de Godslastering en de ontheiliging van Gods woordt, het schenden van den Zabbath der Christelyke kerke, de overspelen, en andere goddeloosheden, die, zonder dat de overheden daar in voorzagen, in de provincie de overhandt hadden, te straffen. Zy verzochten ook, dat alle echtscheidingen aan Protestantische rechtters, het zy alle geestelyken, of ten dele geestelyken, en ten dele wereldlyken, mogten overgegeven worden. Het antwoordt van de koninginne was hen niet gunstig. Na dat zy het verzocktschrift hadt gelezen, antwoordde zy hen met een stuursch gelaat, dat zy haren Godsdienst geen nadeel wilde doen, en dat, ver van des zelis afschaffing toe te staan, zy verhoopte, dat zy den zelve binnen een jaar in alle de provincien zou herstelt zien. Haar gedrag liep nochtans gansch tegen dit voornemen, zonder dat men weet, door

Zyne
wreed-
heit tegen
de leen-
mannen.

Spas-
wood.
De ko-
ningin
van
Schot-
landt
trekt op
tegen
Mylord
Gourdon.

1562. door wat beweging, of door wat geval zy daar toe gedreven wierdt. Daar waren geen heeren in Schotland bekwaam om den Roomſchen Godsdienst voort te zetten dan die van *Huntley*; echter liet zy zich ongevoelig innemen om hen den voet op den nek te zetten. Voorts ſchynt de ſmaadt, dien zy van hen hadt ontfangen, van geen groot belang te zyn, en de zelve wierdt eerſt zodanig door de wanhoop, daar zy eerſt den zoon, en daar na den vader toe bragt, in plaats van hen hare goedertierenheit te bewyzen, gelyk het belang van haren Godsdienst vereiſchte.

Waar in het kwaad van de zyn Mylord beflaat.

De gehele misdaadt van Mylord *Gourdon* beflondt in het uitbreken uit het gevangenhuis, daar men hem in opgeſloten hadt, om dat hy Mylord *Ogilby* op de grote ſtraat van Edenburg hadt gekwetſt. De gravin van *Huntley*, zyne moeder, kwam by de koningin te Aberdeen, daar zy, hare reis vervolgende, omtrent half Auguſty was gekomen. Zy gebruikte al de redenen, die hare bekwaamheit en de aanmerkingen van den Godsdienst haar ingaven, om genade voor haren zone te verwerven, daar zy verſcheide vleieren, ſmekingen en onderwerpingen byvoegde. Maar niets konde koningin bewegen, die volſtrekt begeerde, dat Mylord *Gourdon* zich gevangen gaf, voor dat zy eenig verzoek, dat men haar voor hem zou doen, zou aanhoren. Op het aanhouden van de gravinne van *Huntley* ſtondt zy alleen toe, dat de ſchuldige het kasteel van *Sterling* tot zyne gevangeniſſe zou hebben; maar Mylord *Gourdon*, bevreesd voor zyn leven, indien hy eens gevangen was, kon daar niet toe beſluiten, en verzamelde zo veel volk, als hem mogelyk was, om zyne vyanden het hoofd te bieden, die, zo hy geloofde, de goedaardigheit van de koningin misbruikten. Aldus, het zy uit eige beweging, het zy op het verzoek van zynen vader, trok hy het Noorden dieper in, daar hy een getal van duizend paarden byeen gebragt hebbende, Aberdeen weder naderde.

De graaf van *Huntley* hadt zyne voornaamſte landen omtrent deze ſtadt leggen. Daar was zyn kasteel van *Strath-Bogie*, daar de *Doverne* en de *Bogie* in een vlocien, vier mylen van Aberdeen, en het kasteel van *Invernes*, met de ſtadt van den zelve name, die afhankelyk van het graafſchap van *Huntley* waren. De graaf verzocht hare Majesteit zyn kasteel *Strath-Bogie* met hare tegenwoordigheit te vereeren, daar hy al de nodige toebereidſelen om haar wel te ontfangen toe gemaakt hadt. Maar de koningin bleef op de gehoorzaamheit, die zy van Mylord *Gourdon* vorderde, ſtaan, als iets, dat vooraf moest gaan. Zy wilde ook, dat men aan haar het kasteel van *Invernes*, daar bezetting in lag, zou overleveren. De ſlotvoogdt weigerde haar de poorten te openen, en ſtondt den aanval uit, dat hem en al de officieren, die men daar in vondt, het leven koſtte, alzo het ſtormenderhandt wierdt veroverd. Die in de breſch niet kwamen te sneuvelen wierden gevangen en gerecht; maar de koningin bewees genade aan de ſoldaten.

Het leger der koningin vermeertert een kasteel, aan dien heer toebehoort.

De graaf van *Huntley* komt by zynen zone, Mylord *Gourdon*.

Toen was het, dat de graaf van *Huntley* het noodlot van zynen zone beſloot te volgen, het zy de vaderlyke zucht niet toeliet hem te verlaten, het zy hy oordeelde, dat de zaken te ver gekomen waren om de onzydigheit tuſſchen de koningin, daar men toch geen genade van te hopen hadt, en zynen zone, wiens leven in de waagſchaal hing, te bewaren. Buiten dat wift hy, dat de graaf van *Murray* zich aan het

III Deel.

hoofd van het koninklyke leger hadt geſtelt, 1562. zo dat hy, vrezende het rechtmatig ongenoen van een vyandt, dien hy hadt willen onderbrengen, meende, dat 'er voor hem geen behoudenis over was dan met een moedig beſluit te nemen. Hy ligte dan acht honderd man, waar mede hy naar zyn oudſten zone trok, met zich nemende zynen jongſten broeder. Hy naderde het leger van de koningin, dat niet ſterk was, en in het welke hy veritandhouding hadt. Die daar voor zyn belang in waren, haalden nog meer anderen over, en deden hem een veldſlag wagen. De zelve geſchiedde op het laaſte van September. De graaf van *Huntley* en zyne twee zonen waren aan het hoofd van hunne benden, en de graaf van *Murray* hadt het opperbevel van die der koningin. Indien deze veldheer het verraadt niet hadt ontdekt, was hy zekerlyk omgekomen met de ſoldaten, die hem waren getrouw gebleven, aan welke de verraders hunne gelederen zouden geopent hebben, op dat de vyanden hen gevolgelyk gemakelyk zouden overrompelen. Het teken van den aanval was reets gegeven; reets waren de voorſte esquadrons handgemeen, wanneer de graaf van *Murray*, een hoop ziende vluchten, die alle het zelve teken op hunne rokken hadden, en op een gemaakte wanorder op dat deel, dat hen moest onderſteunen, aanvielen, de trouwloosheit en het bedrog bemerkte. Toen vloog hy naar dien kant, en riep zyne trouwe ſoldaten toe, dat zy zich zouden ſluiten, en hunne ſperen gereed houden, om die hunnen rug naar den vyandt keerden af te wyzen. Dus wierden de vluchtenden gedwongen aan een zyde te wyken. Dit bevel was het behoudt van het koninklyke leger, dat zich wel geſloten hieldt; en ver van een geſcheurt te worden, gelyk de vyanden zich inbeeldden, ſcheurde men hen van de zelve, wanneer zy met den degen in de vuift naderden, denkende geen tegenſtandt te vinden. De verraders, ziende de zaken zo geſtelt, keerden aanſtoots weder tot hunnen plicht, minder door eene knaging van hun gewiſſe, dan wel door de vreeze van over hunne trouwloosheit geſtraft te worden. Zy vielen derhalven weder aan, en de dapperheit van de anderen onderſteunende bevochten zy de overwinning, die volkomen was. De graaf van *Huntley* en zyne twee zonen wierden gevangen: de vader, geen krachten, die hy in het gevecht hadt verſpilt, meer over hebbende, ſtierf onder de handen van die hem gevangen namen. Een zynen zonen wierdt te Aberdeen onthalt; maar aan den jongſten ſchonk de koningin het leven. Zy hadden nog een broeder, die de oudſte van alle was, en gevangen naar *Dumbar* wierdt gezonden. Dus kwam de graaf van *Huntley* met den dapperſten van zyne zonen te sneuvelen. De Roomſche Godsdienst ſcheen ook met hen in Schotland te gronde te gaan.

Nederlaag der oproerigen.

In het begin van het volgende jaar wierdt 1563. de aartsbiſſchop van *St. Andrews*, om dat hy de Miſſe hadt gedaan, gevangen gezet. Twee priors * wierden even zo gehandelt, en verſcheide priesters wierden beſtraft, om dat zy de vaſtgeſelde wetten hadden overtreden.

* die van *Cospagnal* en van *Whithern*.

In de volgende maand May † was het Parlement te Edenburg vergadert. Het zelve gaf nieuwe bevelen tot aanmoediging van de hervorming, en om den Roomſchen Godsdienst ten eenemaal te doen ophouden. Men bekrachtigde het zelve ook in de algemene vergiffenis, by het verdrag van Edenburg tuſſchen de gemachtigden

Parlement te Edenburg. † de akten van het Parle-

1563. van de koninginne *Elizabeth* van den eenen, en die van *François* den II en van de koninginne *Marie*, zyne gemalinne, van den anderen kant verleent; maar deze vorstin wilde nooit de andere voorwaarden bekrachtigen.

Eenigen tydt voor de scheidung van het Parlement kwam een nieuw ongeval in de kapel der koninginne te gebeuren. Op hare aankomst in Schotlandt hadt zy zich te vrede gehouden de vryheit te hebben de Missse voor zich en voor haar huis te laten doen. Ondertusschen zag men daar ook anderen in gaan, die noch van hare bedienden, noch van hare amptenaren waren. Het volk wierdt daar door getergt, en na dat het een tydlang hadt gemort, zonder dat men daar eenig acht op hadt geslagen, besloot het zich zelven recht te doen. Derhalven op een zekeren tydt, als men daar veel volk in hadt zien gaan, kwamen de voornaamste muitmakers aan de deur van de kapel, verzoekende ingelaten te worden, en op de weigering, die men hen deedt, braken zy met geweldt de deuren open. Zy pleegden echter geen andere baldadigheid, wanneer zy daar binnen waren, dan zich van eenigen te verzekeren, die zy naar het gevangenhuis bragten, achtervolgens de straf, vastgesteld tegen de genen, die den kerkdienst der Roomschgezinden zouden komen by te wonen. Zy lieten 'er veel meer ontvluchten dan zy in hechtenis namen; maar des niettegenstaande was het niet dan een onbedachte yver, en eene onderwinding, die bekwaam was de algemene rust te storen, en de majesteit van de koninginne kwetste. Zy toonde zich daar ook gevoelig over, en betuigde, dat zy hare voeten in de stad niet zou zetten voor dat de hoon, dien zy hadt geleden, door de straf der schuldigen zou gewroken zyn. De graven van Murray en van Glankairne hadden veel moeite haar tot gematigder gedachten te brengen: *Knox* wierdt voor den Raadt gedagvaard, als oorzaak van dezen oproer. Maar hy ontkende het stoutmoedig, en zeide, dat, ver van het volk tot opstandt aan te zetten, hy het zelve altydt tot gehoorzaamheit hadt aangemaant. Hy voegde daar echter by, dat hy het zonder, den dienst van Godt en het belang van den zelve te benadeelen, hadt gedaan: Maar, zeide hy, men moest daar zorg voor dragen in wettige vergaderingen, en zich zelve door geen oplopende gramschap rechten. Daar na zich tot de koninginne wendende vervolgde hy: *Het staat aan u, Mevrouw, die Godt op den troon heeft verbeven, om uw volk naar de wetten te regeren, en die te handhaven, welke, om alle bygelovigheid uit uwe staten te bannen, gemaakt zyn, in plaats van daar de uitvoering van te stremmen. Hy zal u daar eens rekenschap van afleischen, als van het grootste werk van uwe regering.* Hy zou mogelyk meer hebben gezegt, indien de grootzegelbewaarder

Stoutmoedige taal van *Knox* aan de koninginne.

Mer-ten.

hem geen teken om te zwygen gegeven, en hem niet hadt doen vertrekken, hem belastende zich wel te gedragen. Dus was het, dat de vergadering eindigde, en het zy de koningin haar ongenoegen ontveinsde, of dat zy niet dacht dan met rust te regeren, vergat zy niet alleen het gebeurde, maar zy antwoordde ook zeer gunstig op de verzoekschriften, die de Hervormden haar overgaven; zo dat men zich vleide haar eenmaal tot het zelve geloof te zullen brengen. Het zou mogelyk gelukt hebben, indien men het wel hadt aangelegt, ten minste indien men de betuigingen, die zy verscheide jaren daar na deedt, mag geloven.

Aankomst

Het was in heteinde van dit jaar, dat *Mattheus Stuart*, graaf van *Lenox*, na eene balling-

schap van twintig jaren weder in Schotlandt kwam. De koningin nam hem weder in hare gunst aan, en het Parlement, dat in de maandt van January daar aan volgende gehouden wierdt, herstelde hem in al zyne goederen. *Henrik Stuart*, zyn zoon, dien men gemeenlyk Mylord *d'Arley* noemde, kwam eenige maanden daar na, en wierdt van de koninginne met veel achtung ontfangen, die in het kort zodanig vermeerde, dat zy met hem haar bedt en kroon deelde, gelyk wy haast zullen zien.

Het edikt, het welk Vrankryk ten voordeele der Hugonoten in January hadt laten uitgaan, was al te voordeelich om lang te kunnen standt grypen. Een schryver van deze natie zegt, dat het huis van *Guize* voorspelt hadt van wegens de tegenkantingen, die het in de Parlementen hadt ontmoet, dat deze begunstiging van geen langenduur zou zyn.

Nauwlyks was dit edikt afgekondigt, of de hertog van *Guize* en de kardinaal van *Lotharingen* beleiden eene zamenkomst met de vorsten van de Augsburgsche geloofsbelijdenisse, om te beletten, dat zy de Hugonoten te hulp kwamen. De zamenkomst geschiedde te *Saverne*, in de *Elzas*, daar de hertog van *Wurtemberg* met zyne Protestantische Godgeleerden kwam, aan welke men zegt dat de kardinaal van *Lotharingen* te kennen gaf, dat hy naar hun gevoelen over het *Nachtmaal* helde. Het is ten minste zeker, dat hy hen overtuigde, dat Vrankryk tegen hen niets hadt, maar wel tegen de genen, die men *Sakramentarijnen* noemde, en dat deze loosheit wel gelukte, dat is te zeggen, dat hy den hertog van *Wurtemberg* belette zich by den prinsse van *Condé* te voegen. Wy laten het over voor de Fransche schryvers om te beveeren of die verbonden met de vrede vorsten wettig waren. Het is altoos waar, dat de tamelyke bystandt, dien de Hugonoten nu in *Duitschlandt*, en dan in *Engelandt* tegen de *Guizen* verzochten, eenvoudiger geschiedde dan het *codgespan*, dat de laatsten met den paus en den koning van *Spanje* tegen de Hugonoten aanging, indien men het afschrift van den achterhaalden brief door den prinsse van *Condé*, die den zelve wereldkundig maakte, mag geloven.

Het was na de wederkomst van *Saverne* dat de moordt van *Vassil* geschiedde, waar van de Fransche schryvers van de eene en de andere party een verhaal naar hunne vooroordeelen hebben gegeven. De prins van *Condé* vertoonde aan de regentinne in een byzonder gehoor de afschuwelykheit van dezen moordt, verzoekende wraak over dit onschuldige bloedt, indien men geen scha-verhaling wilde afwachten. De regentin gaf schone woorden, en indien men de schryvers geloof mag geven, liet zy zich door *Soubize* onderwyzen, als of zy genegen was de hervorming te omhelzen. Dit alles was niet dan vczynery, hoewel *Soubize* geloofde, dat deze vorstin niet dan moedt ontbrak om zich gereformeerd te verklaren, en dat zy wel te vrede zou zyn geweest, indien men haar daar toe hadt kunnen dwingen.

Ondertusschen verzekerde het driemanschap zich van *Parys*, daar het volk van betuigde, dat het den nieuwen Godsdienst niet langer zou duldten, en alle te gelyk verplichtten zy de regentinne zich te verklaren, zynde gekomen om den jongen koning van *Fontainebleau* te nemen, van waar zy hem ichriende te *Melun*, en van daar te *Parys* bragten. De prins van *Condé*, ziende zyne vyanden meester van den perfoon des konings, en niet anders verlangende dan den ondergang

1563. van den grave van *Lenox* in Schotlandt.

1562. Vryheit aan de Hugonoten in Vrankryk toegestaan.

Zamenkomst te *Saverne* van den kardinaal van *Lotharingen* en de Protestanten van de Augsburgsche geloofsbelijdenisse. *Thuanus*, *Mzeray*, *Varillas*.

Moordt van *Vassil*.

Oorlog wegens den Godsdienst in Vrankryk.

1562. gang van de Hugonoten, en den zynen in het byzonder te zien, wierp zich in Orleans, daar d'Andelot daags te voren reets ingetrokken was. Het koninklyke leger trok in twee hopen, verdeelt onder het bevel van den hertog van Guize en den maarschalk van St. André, de eerste naar Bourges, dat zich by verdrag overgaf, de andere naar Poitiers, daar de maarschalk van St. André door de muurbeuk introk, gevende de stad acht dagen lang ter plundering ten beste. De stad Rouaan onderging vervolgens een diergelyk lot. De koning van Navarre, die de belegering gebodt, en in de loopgravens dodelyk gewond was geweest, wilde door de muurbreuk ingedragen worden, in zyn bedt op de schoulers der Zwitsers getorft zynde. Deze ydele zegepraal kon niet beletten, dat hy weinig dagen daar na aan zyne wonden stierf, zo twyfelmoedig op dit laatste oogenblik, zegt de schryver †, tusfchen den Roomschen en den Protestantfchen Godsdienst, als hy godurende zyn leven was geweest. Een ander vermaard schryver † verzekert nochtans, dat hy voor zyne dood berouw hadt van zyne onverschillendheit omtrent den Godsdienst, en betuigde, dat hy, indien hy weder gezond wierdt, eene openbare en altoos durende belydenis van den Protestantfchen Godsdienst zou doen.

Dus vonden de Hugonoten zich genoodzaakt de wapenen, die zy om de aan hen gegeve vryheit van de maand January hadden nedergelegd, weder op te nemen, om hun leven, daar men, niettegenstaande deze vryheit, naar stondt, te verdedigen. Velen onder hen maakten daar nochtans zwangheit in, en men moeit eene vergadering van zestig leeraars beleggen, die de uitspraak deden, dat de wapenen op het bevel van de regentinne, uit krachte van den brief, dien zy daar over aan den prinsse van Condé, na de gegeve vryheit, hadt gefchreven*, tegen de vyanden van den koning en den Staat, en tegen de verbrekers van deze vryheit, opgenomen zynde, de zelve wettig waren, en dat men geenzins verplicht was de zelve neder te leggen. Deze oorlog was zeer bloedig, en de schryvers van dezen tydt geven ons fchrikkelijke afbeeldingen van de wrede rechtsuitvoering van Montluk, van den kant der Roomschen, en van die van den baron van Adrets van den kant der Hugonoten.

Kortom, de jaren van 1562 en 1563 gingen met nemen en hernemen van steden, met vechten en schermutelingen, en, dat flimmer is, met slagten en moorden voorby. De veldslag van Dreux en de belegering van Orleans waren 'er de twee voornaamste voorvallen van. Twee der hoofden van het driemanschap verloren daar het leven by. De maarschalk van St. André wierdt in den slag van Dreux door eenen, genaamt *Boutigny*, wiens goedt hy bezat, dat hy hadt laten aanslaan, en de hertog van Guize door *Poltrat* in de belegering van Orleans gedood. De droom, dien de prins van Condé den nacht voor dezen veldslag hadt, is waardig verhaalt te worden, als een der dromen, die iets bovennatuurlyks en Goddelyks in hebben. Hy droomde, dat hy drie veldslagen leverde; dat de driemannen daar in wierden gedood, en dat hy zelf dodelyk gekwetst zynde zich op de schouderen van deze drie vyanden liet dragen, daar hy op kwam te sterven. Deze droom hadt zyne vervulling. Op den slag van Dreux volgde die van St. Denys en van Jarnak. De prins zag den maarschalk van St. André in den eerften, den hertog van Guize voor Orleans, en den konneftabel te St. Denys sineuvelen, en na

de handt wierdt hy zelf in den slag van Jarnak gedood. Die van Dreux geschiedde den 20 December des jaars 1562, en was even roemruchtig, of even ongelukkig aan de beide partyen. De twee bevelhebbers van beide kanten wierden gevangen. Het getal der doden was omtrent gelyk, en indien de admiraal het slagveldt moeit verlaten, dorft de hertog van Guize hen niet vervolgen; hy liet hen den konneftabel met zich voeren. Het was na dezen slag, dat men de regentin op het gerucht, dat het driemanschap den zelve hadt verloren, hoorde zeggen: *Wel aan dan! men zal Godt in het Franfch moeten bidden.*

Van Orleans, daar de konneftabel wierdt gebragt, trok de admiraal de Loire weder over, nemende den weg naar Normandië. De hertog van Guize in het tegendeel kwam Orleans belegeren*. Deze twee bevelhebbers wierden toen de hoofden der twee partyen. Zy waren het door hunne ervarenheit en het vertrouwen, dat men in hen stelde; maar de hoedanigheit van prins van den bloede en van konneftabel hadden den voorrang aan de twee andere gegeven. De stad Orleans wierdt met geweldt aangetaft. De belegerden konden het niet langer uithouden, wanneer de hertog van Guize dodelyk van *Poltrat* gekwetst wierdt. Dit staakte de aanvallen. Hy leefde nog zes dagen daar na, en op zynen raadt tradt de koningin in onderhandeling over de vrede, welke met den prinsse van Condé, dien men op vrye voeten stelde, gefloten wierdt; men bragt hem op eene plaats naby Orleans †, daar de voorwaarden getekent wierden. Dit verdrag wierdt van het edikt van Amboize den 18 Maart gevolgt.

De hertog van Savoije bediende zich van de burgerlyke oorlogen, die hem gelegenheit verschafte om Turin en al wat de Franschen in Piëmont bezaten, waar van deze kroon de bezitting by het verdrag van den jare 1559 hadt bedongen, weder te krygen. Deze wedergeving was het werk van de hertoginne zyne gemalinne, dochter van *François* den I, die men de *Franfche Pallas* noemde; maar hare voorzichtigheit en standvastigheit maakten haar ook den naam van de *Savoijfche Pallas* waardig. In dit stuk zeer onderscheiden van de meeste prinsessen van Vrankryk, altoos meer genegen tot het huis, daar zy uit voortkomen, dan voor dat, daar zy in treden. Deze bekwame vorstin wist de regentinne zo wel voor te dragen, dat, indien eene der twee partyen de andere overwon, en hem het gezag wilde ontnemen, de zelve geen verzekerder verblyfplaats dan in Savoije zou vinden, waar door zy alles verkreeg, wat zy verzocht; zo dat de maarschalk van Bourdillon* bevel kreeg aan den hertog van Savoije alle de steden, die Vrankryk hem afgenomen, en tot nog toe in bezit gehouden hadt, over te leveren.

De kerkvergadering van Trente eindigde den 4 December van het jaar 1563. De kardinaal van Lotharingen hadt zich derwaarts op reis begeben, verselt van veertig bisschoppen en een groot getal geleerden, om aan te houden op vier en dertig artykelen van hervorming, die het hof van Rome zo zeer ontrufften, als zy van de koningin *Catharina* schenen begeert te zyn. De voornaamste van de zelve waren de wedergeving van den kelk, en het huwelyk der priesteren. De andere waren niet min onsmakelyk aan den paus, behalven dat hy voor den kardinaal van Lotharingen beducht was, dien hy den paus van *wer het gebergte* noemde. Men kan niets flouter

Doodt van den koning van Navarre.

† Mezeray.

† Thuanus.

Vervolg des oorlogs.

* van de maand Maart.

Wonderbare droom van den prins van Condé.

1562.

1563. Belegering van Orleans.

* den 6 Februa-ry.

Poltrat doot den hertog van Guize.

† het Offenslandt.

De hertog van Savoije herstelt in alles.

* Imbert de la Platiere.

Einde van de kerkvergadering van Trente.

1563.

*II Kon. IX.

bedenken dan de redenvoeringen, die deze kardinaal, gelyk ook *Pibrak*, en *du Ferrier*, tot de Vaders van de kerkvergadering deden. Die van *du Ferrier* blonk boven al uit door de woorden, die hy van *Joram*, koning van Juda, tegen *Jehu*, koning van *Israël*, ontleende *: *Is het vrede?* en van het antwoordt van dezen laatsten op deze vrage: *Wat vrede, zo lange als . . .* De gezant hielt daar stil; maar het was alleen om de Roomsche geestelykheit dit verwyte te doen gevoelen, zeggende: *Het overige, heilige Vaders, is u bekend.* Deze grote yver van het hof van Vrankryk kwam eenslags te verslappen. Wanneer de paus zich benard vondt over de vrage, rakende het aanstellen der bisschoppen, dat de meeste Vaders, en boven al de Spanjaarden, poogden te verklaren van een Goddelyk recht te zyn, mitsgaders over de stout eischen van Vrankryk, zag hy deze aanvallen, daar men zyn gezag hadt door willen krenken, zonder daar echter de minste wondt van te ontfangen, van zelf vervallen.

De doodt van den hertog van Guize verminderde de trotschheit, die de kardinaal van Lotharingen in het begin aan de kerkvergadering hadt getoont, en veranderde in eene toegevendheit voor het hof van Rome, die hem van de Fransche schryvers verweten wordt als eene lafherdigheit, strydig met zyn gezag, en nadeelig aan de kroon van Vrankryk. Dit bleek aan de toeflemming van de bemiddeling der gezanten nopende den gelyken rang van de gezanten van den Allerchristelyksten koning, en van die van Spanje, gevordert van den laatsten, en door de eersten betwist, en door deze bemiddeling op eene wyze, die meer tot voordeel van Spanje dan van Vrankryk was, geschikt. Men vondt ook kwalyk, dat hy de toejuichingen op het sluiten der kerkvergaderinge hadt opgeheft, dewyl dit het werk van een diaken was, en niet van een aartsbischop van zyn aanzien; maar boven al berispte men hem daar over, dat hy den koning van Vrankryk in deze toejuiching niet hadt genoemt, maar hem onder de Christen prinsen in het algemeen vermengt, in plaats van hem te onderscheiden met zynen naam, die onmiddelyk achter dien van den keizer moest uitgedrukt worden, gelyk men by de bulle der zamenroeping hadt gedaan.

Voorts viel deze kerkvergadering gansch anders uit dan de pauzen gevreeft, en de Christen vorsten gehoopt hadden. De eersten speelden daar hunne rol zo wel, dat al de staatkunde van de anderen alleen tot een speelpop van de gezanten der pauzen verstrekte, die het voornemen, dat de wereldlyke vorsten hadden, om de misbruiken van het hof van Rome te verbeteren, veydelden. Het zelve vondt daar zyne rekening by, en bezwaarde meer dan ooit zyn juk, niet alleen op het gewisse van die van zyne gemeenschap waren, maar ook op de vryheden, die eenige van deze vorsten tot nadeel van het recht of de overweldiging van de pauzen eischten, waarom de Franschen deze kerkvergadering weigerden te erkennen. Een van hunne vermaardste Rechtsgeleerden † ondernam te bewyzen, dat de zelve in alle delen gebrekkelyk en van geener waarde was, tegenstrydig met de oude besluiten, en nadeelig aan het gezag van de Fransche kroon en de vryheit der Gallikaanische kerke. Het is waar, dat hy te Parys komende gevangen wierdt gezet; maar de Raadt stelde hem weder op vrye voeten door een besluit, het welk het Parlement verboodt eenige kennis van deze zake te nemen.

† *du Maulin*.

St ut schryven van *du Maulin* tegen de kerkvergadering.

Vrankryk triomfeerde over het wederkrygen van Havre de Grace en het aftrekken van de Engelschen, die het gedwongen hadt het ryk te verlaten. Het hadt deze trotsche eilanders daar niet weder in kunnen zien komen, zonder te gedenken aan den uitersten noodt, daar zy het zelve toe hadden gebragt, wanneer het huis van *Burgundië* hen te hulp tegen dat van *Orleans*, nog geen eeuw geleden, hadt ingeroepen. Het herdenken van het voorledene deedt het zelve vrezen voor het toekomende, en de zamenspanning van het driemanschap van de eene, en van den prinsse van *Condé*, vereenigt met de Protestanten, van de andere zyde, kwamen het niet min gevaarlyk onder de minderjarigheit van *Karel* den IX voor, dan de verdeeldheden tusschen de *Armagnaks* en *Bourgonjons* *, onder de regering van den ongelukkigigen *Karel* den VI. De Engelschen, vereenigt met de misnoegden, die den prins van *Condé* en de *Colignies* tot hun hoofd hadden, konden zich vleien met de hoop van zo vele schone provinciën, die zy ceertyds hadden bezeten, weder te winnen, boven al *Normandië*, daar zy reets, om zo te spreken, den sleutel van hadden mede genomen, met de bezitneming van *Havre de Grace*. Maar de Hugonoten hadden de stoutheit der *Bourgonjons* niet; de liefde tot het vaderlandt was krachtiger dan de verbindtenis, die zy met *Elizabeth* hadden gemaakt. Behalven dat deze vorstin hare gedachten minder hadt laten gaan om nieuwe plaatsen te winnen dan om de Protestanten te helpen, zag zy wel, dat, indien zy zich by de Roomichen voegde, om *Havre de Grace*, dat zy aan haar hadden verpand, weder te krygen, zy tegen hun eigen belang te werk gingen, en zich verftaken van de zekerste waarborg der vredesverbonden, die zy ooit konden hebben. Maar zy was niet verplicht ten hunnen gevalle den oorlog tegen Vrankryk langer te voeren, na dat zy hunne vrede niet alleen buiten hare kennis, maar ook tot haren koste, en tegen de trouwe van hunne verbindtenissen, hadden aangegaan. Het zy dan, datze over hunne ondankbaarheid gebelgt was, het zy het welzyn van hare staten vereischte, dat zy zich niet dieper in de verdeeldheden van Vrankryk inliet, zy gelastte hare gezanten, die zy aan dit hof hadt, het zelve den pols te tasten, of het lust tot vrede hadt, en de zelve te maken, indien zy hen daar toe geneigt vonden.

Het eerste voorstel deedt de ridder *Smith*, haar gezant, daar van, dien zy *Trochmorton*, die het zelve ampt voor *Smith* hadt bekleedt, en van de Franschen in de belegering van *Havre de Grace*, op de wyze, als wy gezegt hebben, gevangen was, hadt toegevoegt. Zyne gevangenis was niet hard, hy hadt de vryheit te wandelen waar hy wilde, met eene wacht, die op hem pafte. Het hof van Vrankryk vondt goed, dat hy een van de gevolmachtigden van *Elizabeth* zou zyn, die een mondgelprek hielden met *Morvilliers*, bisschop van *Orleans*, en met *Bourdin*, geheimschryver van Staat. De zwarigheit liep over de redenkaveling van den zegelbewaarder *Hospital*, de welke, als wy boven hebben verhaalt, hadt gezegt, dat de Engelschen hun recht op *Calais* door hunnen inval in Vrankryk, volgens de straf, by het verdrag van *Cateau* tegen de overtreders bedongen, hadden verloren. De Fransche gevolmachtigden wilden derhalven, dat de Engelschen van hunnen eisch op *Calais* zouden afstaan, dewyl de wedergeving hen niet was beloofd dan onder voorwaarden, die zy niet waren nagekomen. De gevolmachtigden van *Elizabeth* antwoordden, dat by deze gele-

1564. *Casim. den. Thuanus. Alexerov. Varillas.*

De vrees, die de Franschen hebben de Engelschen weder in het landt te zien.

* of *Bourgonjons*.

Onderhandeling van vrede tusschen de twee natiën.

1564. gelegenheit de koningin, hunne meesteres, niet hadt te werk gegaan als eene vyandin van de kroon, maar van de *Guizen*, verkrachters van het recht der kroone, en verdelgers van den Protestantischen Godsdienst; dat haar volk niet was overzee gegaan dan op het verzoek van den tweeden prins van den bloede, en om den minderjarigen koning van het driemanschap te verlofsen.

De zegelbewaarder, die de zwaarigheid geopert, en zich daar over gekittelt hadt in zyne aanspraak op den dag van de meerderjarigheid van den koning, vondt een middel om de zelve op te lossen, wanneer men hem het geschil tusschen de wederzijdiche gevolmachtigden, die elkander niet wilden toegeven, verhaalde. Het zelve bestondt daar in, dat de twee kronen haar recht onbenadeelt zouden behouden, en onder tusschen met malkander in vrede leven. De twee partyen vonden hunne behoudenis in dezen algemenen voorslag, waar in Engelandt voorgaf zyn recht bewaart te hebben, dewyl het daar niet van was afgegaan; en Vrankryk in het tegendeel oordeelde zich ontslagen te hebben van de nakominge van het artykel van het verdrag van Cateau, naardien het zich by zynen eisch, dat Engelandt daar van vervallen was, hieldt. Ten minste hoopte het gerechtigd te zyn van aan het zelve het middel, dat de zegelbewaarder hadt bedacht, altydt voor te kunnen leggen, en daar door de belofte der wedergeving vruchteloos te maken. Wy zullen ons oordeel niet geven, of 'er meer behendigheit dan minder trouw in dit voorgestelde middel van Vrankryk stak; maar het is zeker, dat het het zelve zeer wel is gelukt, en dat het tot dezen dag meester van Calais is gebleven. De gemachtigden overeengekomen zynde, sloot men het verdrag den 9 April te Trojes in Champagne. De voorwaarden van het zelve behelsden: Dat de twee kronen op malkander niets zouden ondernemen, noch elkanders vyanden helpen; Dat de koophandel tusschen de twee natiën vry zou zyn; Dat men aan verraders, noch oproerigen geen verblyfsplaats zou vergunnen; Dat men geen brieven van scha-verhaling zou geven, en Dat alle beledigingen van weërzyden zouden vergeten blyven. Het slot van het verdrag was, Dat de twee kronen haar recht bewaarden met deze uitdrukkingen: Dat ieder zich by zyne gerechte eischen hieldt, zonder dat het tegenwoordige verdrag daar eenig nadeel aan zou geven, gelyk ook ieder by zyne verantwoordingen en uitzonderingen bleef. Daar wierden nog andere byzondere artykels des anderen daags gesloten aangaande het geldt, dat Vrankryk zich verbonden hadt aan Engelandt te betalen, en men kwam overeen, dat het eerste aan het tweede zes honderd duizend kronen, om de gyselaars te ontslaan, zou tellen. Men bedong, dat *Trochmorton* op vrye voeten zou worden gestelt. Men stak vreugdevuren in Vrankryk aan over een verdrag, dat van het volk en den koning, of die hem regeerden, zo zeer gewenscht was. De koningin van Engelandt zwoer daar de nakoming van in de tegenwoordigheid van de Fransche gezanten, en de Allerchristelykste koning deedt den zelve eedt in de tegenwoordigheid van die van Engelandt. Hy ontfing ook de orde van den Kouffebandt uit handen van Mylord *Hunsdon*, dien *Elizabeth*, met den tyteld van buitengewoon gezant, naar Vrankryk hadt gezonden, gelyk *Karel de IX Gonnor de Coffé* met den zelve tyteld naar Engelandt hadt doen overgaan.

Wy hebben de doot van den bisschop van Aquila, gezant van *Philips den II* by *Elizabeth*,

verhaalt. In zyn plaats wierdt *Don Diego Guzman de Sylva* gezonden, die met zyn kleedt als kanunnik van Toledo te Londen aankwam, dat met de statigheit van zyn persoon zeer wel overeenkwam. Dit nieuwe gezantschap van den koning van Spanje was eene uitwerking van zyne staatkunde, het zy om zyne waarachtige voornemens voor de koningin te bedekken, het zy om de Roomschegezinden, daar hy zich t'eeniger tydt tegen deze vorstinne van meende te bedienen, aan te moedigen; zo dat, onder dezen schyn van verstandhouding tusschen de twee kronen, hy alleen toeleide op het verwekken van beroerten in Engelandt; ten minste beoogde hy de gesteldheit der gemoederen te leren kennen, om zich daar van op zynen tydt te bedienen. Dit bleek klaar uit het gedrag, dat het Spaansche hof tegen de Engelschen, die daar woonachtig waren, hieldt, en die *Gomez de Sylva*, een der voornaamste staatsdienaren van *Philips den II*, aan de rechtbank van het gebootsonderzoek overleverde. Zy zouden daar de strengheit van hebben gevoelt, indien de hertog van *Alva* hen niet hadt doen ontslaan, zonder dat men de reden van de billykheit van dezen laatsten in dit voorval weet, dewyl hy de wreedste van alle menschen, en de onverzoenlykste vyandt der Hervormden was. Eenigen zyn van gevoelen, dat hy daar door tekenen van zyne genegenheit aan de Engelschen wilde geven; maar anderen oordeelen met meer waarschijnlijkheit, dat het alleen uit een grondt van nuyver was, om *Gomez de Sylva*, zynen mededinger, de gunst van den koning te doen verliezen. Daar is in waarheit weinig schyn, dat zulk een wreedaardt ten gevalle der Engelschen, die hy voor ketters hieldt, en in een tydsgelegenheit, waar in het scheen, dat het gantsche Spaansche hof hunnen ondergang hadt besloten, de rol van edelmoedigen, of mededogenden heeft willen spelen.

De kardinaal van *Granvelle*, voornaamste staatsdienaer van *Philips* in de Nederlanden, leide van dezen tydt af de gronden van dezen oorlog, die in het begin zo rampzalig voor de Hervormden van deze provinciën, maar waar van de uitkomst zo voordeelig voor hen, als nadeelig aan het huis van Oostenryk, was. De zelve begon met de oneenigheit, die hy tusschen de Engelschen, welke zich in Vlaanderen hadden nedergezet, en tusschen de inboorlingen zaaide. Sedert meer dan twee eeuwen hadden zy met malkander cendragtig geleeft, en in hunne vereeniging al het zoet van de vrede, gepaart met den rykdom van een bloeienden koophandel, genoten. *Granvelle* was bevreesd, dat de Godsdienst der Engelschen tot de Nederlanden zou overslaan; hy stelde daarom alles in het werk om hen te verdeelen: gelyk hun algemeen belang hen hadt vereenigt, trachtte hy dezen bandt door tegenstrydige belangen te verbreken, en aan de onderdanen van *Philips* te doen geloven, dat de koningin onrechtmatige rechten op de koopmanschappen, die zy in haar ryk bragten, tot nadeel van de oude verbonden over den koophandel, van hen vorderde; dat de inkomsten hunner koopmanschappen in de havenen van Engelandt zelts was verboden, en dat eene vrye natie, die van hare zyde de Engelsche volkplantingen in hare besteden met zo veel toegevendheit duldt, daar zo verachtelyk niet van moest gehandelt worden.

Terwyl de Vlamingen deze klagten deden, gaf *Granvelle* gelegenheit aan de Engelschen, van hunnen kant met wettiger reden over den Raadt van

1564. nunnik van Toledo, als gezant naar Londen gezonden.

Granvelle veroorzaakt twiſt tusschen de Engelschen en de Nederlanders.

Geweldt de Engelsche kooplieden aangedaan.

1564. van Vlaanderen te klagen. Men nam daar hunne goederen onder geringe, en dikwils onbilyke voorwendfelen, uit kracht van eene nieuwe en tot dezen tydt toe ongehoorde willekeur, in beslag; men verboodt hen verscheide goederen te vervoeren, daar het vertier hen altoos van vergunt was geweest*. Zy hadden zelfs de vryheit niet de zelve uit Italië en Duitfchlandt, over Vlaanderen, daar men ze in beslag nam, te laten komen. Eindelyk, men deedt hen bovengewone belastingen voor hunne levensmiddelen, voor hunne huizen, en het recht van ankergeldt voor de schepen, betalen; dingen, die alle, zeiden zy, met het vermaarde en welgevallige verdrag van koophandel tusschen beide de natien, onder *Henrik* den VII, door den vlyt van de bekwaamste staatsdienaars van dezen vorst, en van den aartshertog *Philips* den I, vastgefelt, strede: daar de klagten der Vlamingen ongegrond waren, alzo men hen geen meer rechten in Engelandt afnam, dan die men onder de regering van *Philips* den II en van *Maria* hadt geheit.

Ter zelve tydt deedt de hertogin van Parma, landvoogdesse van de Nederlanden, een verbodt, van gene verbode goederen naar Engelandt over te brengen, als mede van gene Engelsche lakens in Vlaanderen te brengen, afkondigen. Het voorwendfel daar van was, dat zich eene besmettelijke ziekte in verscheide provinciën van het koninkryk hadt verspreid; maar de ware beweegreden van *Granvelle* was de twee volkeren met malkander overhoop te helpen. Hy meende, dat het een opstandt in Engelandt zou veroorzaken, doordien het lakenbereiden door gebrek van vertier eenslags komende op te houden, een oneindig getal van menschen, die niet dan van dat werk leefden, wanhopig zou worden. Hy oordeelde, dat men, met de lakenen in Vlaanderen te doen maken, het zelve zou verryken, en Engelandt verarmen. Zo vele grieven maakten, dat de Engelschen verdriet kregen langer in de staten van den Katholyken koning te blyven. Het geloofsonderzoek, dat men daar wilde invoeren, deedt hen daar ten eenemaal uit gaan; zy zagen elders om naar een geruster verblyfplaats; en geen beter dan de stadt Embden, hoofdstad van Oost-Vrieslandt, vindende, bragten zy daar den koophandel van hunne lakenen over, waar door al de schade, dien de Raadt van Vlaanderen op de Engelschen meende te doen vallen, op de Vlamingen zelf viel. De Engelsche kooplieden trokken alleen van de eene stadt naar de andere, van Antwerpen naar Embden; de rivier de Eems, daar de laatste aan gebouwt is, verschafte hen het zelve gemak voor de scheepvaart, als de Schelde, die voorby de andere stadt loopt, waar door zy den lakenhandel met het zelve gemak als te voren konden dryven, en de zelve over Vrieslandt naar Vlaanderen zenden, het welk ondertusschen dezen handel miste, en de lakenen niet dan uit de tweede handt ontving. Om dezen nieuwen koophandel te dwarsbomen deedt de landvoogdesse een bevelschrift afkondigen, by het welke zy aan alle hare onderdanen verboodt eenigen handel met de kooplieden van Embden, of van elders van daan, te dryven, mitsgaders het inkomen van hunne koopmanschappen in de Nederlanden, op verbeurte van de goederen.

De Spaansche gezant, die te Londen zyn verblyf hadt, vondt deze geweldige behandeling niet goed. Deze staatsdienaar wist wel, van wat nuttigheit de Engelsche koophandel met de Vlamingen was, en wat rykdommen daar door

in hunne provinciën sedert het jaar 1338, wanneer een graaf van Vlaanderen* den zelve ten Brugge met grote voorrechten vastfelde, waren gekomen. Vlaanderen was door deze oprichting het pakhuis van gansch Europa geworden. Men kwam daar van alle kanten te water en te lande, om lakenen, tin, en andere goederen, die de Engelschen daar bragten, te kopen. Die van Vlaanderen vonden ook gelegenheit de goederen van hun landt onder zulk een groten toevloedt van kooplieden, waar van de eenen deze, de anderen gene waaren van noden hadden, kwyd te raken. Zy vonden zich ook met vremde koopmanschappen, die men tegen de hunne verruilde, en die zy naderhandt naar Vrankryk en Duitfchlandt, en door de gansche wereldt, zonden, verrykt. Deze omloop van handel, daar Vlaanderen als het middelpunt van was, deedt het geldt omlopen met een overvloedt, die niet ophieldt, dewyl het een bron was, die dagelykch nieuw water gaf, de lakenen en wolle waaren, als de voornaamste aderen van zulk een ryke myn. Het was voornamentlyk om zich daar van te voorzien, dat de kooplieden te Brugge kwamen, daar de graven van Vlaanderen dezen koophandel het eerste hadden oppgerecht, en het was niet dan sedert dezen tydt, en door de aankomst van zo vele menschen, dat de handel, de scheepvaart en visschery in de Nederlanden begonnen vermaard te worden, tot dat de Nederlandfche vryheit daar zulk eene volkomenheit aan heeft toegebracht, dat nergens diergelyke wordt gevonden; zo dat men met recht mag zeggen, dat de Engelsche wol het gulde vlies was, dat de hertogen van Burgundië tot een zinnebeeldt van deze doorluchte orde, die naderhandt tot het huis van Oostenryk, met de geërfde provinciën, overging, hebben genomen. Men verzekert ten minste, dat deze orde haren naam verschuldigt is aan den rykdom, dien de koophandel van de wol in Vlaanderen hadt gebragt. Het is ook zeker, dat de Engelschen daar de voornaamste handelaars van waren. De schryver van het leven van *Elizabeth*, die met geen minder nauwkeurigheid dan voegzaamheit schryft, zegt, dat by de rekeningen der tollén, voor het verbodt van de hertoginne van Parma, bleek, dat deze handel met de Nederlanden jaarlykch twaalf millioenen goude kronen kwam te bedragen, en dat de lakenen alleen op vyf millioenen beliepen.

Het was dan niet zonder reden, dat de gezant van *Philips*, die hier van door die 'er belang in hadden onderrecht was, den ondergang van Vlaanderen, indien het verbodt standt greep, voorziende, krachtige vertogen aan de landvoogdesse deedt, om haar dit verbodt te doen intrekken. Hy werkte ook krachtig by de koningin *Elizabeth*, om hare gevoeligheit aangaande deze onbezonne behandeling te verzachten, en haar tot een vergelyk te brengen. De hertogin van Parma volgde den raadt van den gezant, en de koningin liet zich door zyn aanhouden overreden, indien zy door het belang van haar volk niet reets was overgehaalt. Men kwam derhalven overeen, dat de handel als van te voren vry zou zyn; dat alle de verklaringen van den eenen kant zo wel als van den anderen, sedert de komste van *Elizabeth* tot de kroon uitgegeven, opgeschort zouden worden, en dat men gemachtigden zou benoemen om de zaken nader te onderzoeken, en in het vervolg eene volkome besliffing daar van opmaken. De gemachtigden wierden benoemt: de burggraaf van *Montaigu*, *Wotton*, en *Haddon* wegens de konin-

1564. namen verrykt. * de graaf Lodewyk, de III van dies naam, bygenaamt *Matanus*, dat is, van Mechele-

Oorspronk van de orde van het gulde Vlies.

* de paarden, liet salpeter, en het bulchkruid.

Bevelschrift van de landvoogdesse ten nadeele van den koophandel.

De Engelschen van Vlaanderen gaan te Embden wonen.

De handel van wol en lakenen hadden beide de

1564. ninginne van Engelandt, *Montigni, Affonville*, en *Joschim Gilles* van wegens de landvoogdesse van de Nederlanden. De onderhandeling wierdt te Brugge gehouden, en men was byna overeengekomen, wanneer de Nederlandse beoerthen, die voorheen al gesmeult hadden, doch voor uitgedooft gehouden wierden, weder ontvonkten, om niet weder gebluscht te worden. Dit was de oorzaak, dat de onderhandeling tusschen de gevolmachtigden eindigde.

Ondertusschen verkwikte zich de koningin, vermoed van de bezigheden der regering, met eene reis te doen in de provinciën van haar koninkryk, waar aan de staatkunde geen minder deel hadt dan het vermaak. Zy wist, dat hare tegenwoordigheid de genegenheit van het volk verwekte, en terwyl zy het zelve deze tekenen van hare gunst gaf, genoot zy met blydschap de tekenen van liefde, die haar het volk, dat haar overal naliep, door zyne gedurige toejuichingen gaf. Haar geschiedschryver heeft niet vergeten te verhalen, dat zy de hogeschool van Cambridge bezichtigde, die hy een der oogen van Engelandt noemt, zynde die van Oxford buiten twyfel het andere. Dus is het, dat de wetenschappen de grootste versierfelen van een Staat zyn, en indien de zelve daar zulk een glinsterend licht niet aan geven, gelyk de wapenen doen, is het zelve licht echter veel zachter, en byna altoos nuttiger. De koningin bezocht al de maatschappijen* van Cambridge, en was by alle de vermakelykheden, die de opzienders van deze hogeschool, verwittigt van hare komste, hadden doen bereiden: zy woonde de treuren blyspelen en de openbare twistredeneringen by. Zy bedankte hen voor de tekenen van hunne genegenheit: zy roemde hunne geleerdheit: zy vermaande hen de beschaafde wetenschappen hoe langer hoe meer voort te zetten, en de zelve altydt nevens de Godvrucht te doen bloeien, hen verzekende van hare gunst en koninklyke mildadigheid. Dat hen het meest behaagde, was, dat zy hare aanspraak in het Latyn aan hen deedt. Dus twyfelden zy geenzins, of eene vorstin, die de taal der zanggodinnen sprak, zou ook hare weldoenster zyn.

Op hare wederkomst overlaadde zy het huis van *Dudley* met hare gunstbewyzingen. Zy hadt reeds *Robert Dudley*, den laatsten der zonen van den hertog van Northumberlandt, haren grootstalmeeester gemaakt, daar zynog den tytelt van Mylord *Damby*, met alle de landen, aan dat Paarschap behorende, en de waardigheid van graaf van Leicester, om door hem en zyne mannelijke nakomelingen voor altoos bezeten te worden, byvoegde. Zy verhefte ook zynen broeder *Ambrosius* tot Mylord *Lille*, hebbende hem te voren met den tytelt van graaf van Warwik vereert. Dus wierdt het huis van Northumberlandt herstelt in het geluk, daar het onder *Henrik* den VII en *Eduard* den VI in was geweest, en daar het *Maria* van hadt berooft. Het zelve was zyne verheffing verschuldigt aan den jongsten broeder, wiens verhoging geen minder verwondering dan die van den vader veroorzaakte: maar de zelve was gelukkiger en duurzamer. De koningin hadt van hem zulk een gunstig denkbeeldt opgevat, dat de vleiendste afbeeldfelen van de grootste prinsfen van Europa voor hem moesten achter staan. Het afbeeldfel van *Casimir*, zoon van den Paltsgrave, was een van die moesten zwichten. Het wierdt haar door den ridder *Melleville*, die van het hof van Heidelberg na een verblyf van eenige jaren we-

derkeerde, aangeboden. *Melleville* hadt dit wel voorzien, en getracht *Casimir* af te raden een aanzoek te doen, het welk hy wist dat niet zou gelukken; maar hy was daar geen meester van. Al wat hy kon doen, was, hem eene vergeeffsche en verdrietige reis af te raden, en hem te bevryden van eene weigering, die toen alleen op zyn afbeeldfel viel. Twee jaren te voren hadt *Casimir* hem verzocht een huwelyk voor hem met *Elizabeth* te bemiddelen.

De keurvorst van de Palts hadt zyn verzoek by dat van zynen zone gevoegt. Hunne gedachten waren *Melleville* naar het hof van Engelandt te zenden, om daar van opening aan de koningin te doen: maar deze ridder, die de gedachten van *Elizabeth* kende, en wel wist, dat zy een afkeer van het huwelyk hadt, verschoonde zich van dit gezantschap. Hy hadt 'er de reden van aan den keurvorst gezegt, die de zelve goed vondt. Het was met den prins *Casimir* zo niet gestelt, de vooringenomenheit voor zyn belang belette hem naar den raadt van *Melleville* te luisteren; zo dat hy hem, in plaats van hem daar voor zyne erkenenis te betonen, met schelle oogen aanzag. Ondertusschen bleef deze zaak iteken, wanneer de vidame van Chartres*, die gedurende de beroerten van Vrankryk naar Engelandt was vertrokken, van daar naar Duitfchlandt ging, daar hy den prins *Casimir* zag, dien hy met grote hoop vleide. Hy verzekerde hem van de goede neiging der koningin, die hem betuigt hadt, dat zyne tegenwoordigheid ten hoogste nodig was, indien hy met ernst om haar wilde uitkomen, om dat ze zodanig een koop min begeerde te sluiten, zonder alvorens de verdiensten van eenen, dien zy op den troon zou verheffen, wel te kennen. Men sprak daar van met *Melleville*, die het gezegde van den vidame van Chartres in den windt sloeg. Hy deedt den keurvorst begrypen, dat de prins niets van zyne reize hadt te wachten dan het vermaak van *Elizabeth* te zien, met pracht te worden ontfangen, en zo weder te vertrekken; maar dat hy het verdriet zou hebben van niets dan vele beleefdheden, onnossele verschoningen, en eene wezentlyke onaangename weigering weg te dragen. *Casimir* wierdt daar door op nieuw tegen *Melleville* verstoort, zonder hem tot meerder toegevendheit dan de eerste maal te kunnen brengen. Maar deze ridder vondt een middel, het welk de verlieftheit van den jongen prins aan het bedaren bragt. Dat was zyn beeldtenis te zenden, daar *Melleville* zich wel mede wilde belasten, wanneer hy door Engelandt naar Schotlandt vertrok. Dit wierdt met alle mogelyke behendigheit, hoewel zonder een goeden uitflag, gelyk *Melleville* wel hadt voorspelt, in het werk gestelt.

In Engelandt gekomen zynde, begon hy zich van den last, dien hy van den keurvorst van de Palts hadt aangenomen, te kwyten, bestaande in de koningin eene verwerend en aantastend verbondt* met de Protestantische vorsten van Duitfchlandt, indien *Maximiliaan*, nu keizer geworden, zyn gegeven woordt, gelyk men al begon te bemerken, brak, voor te stellen.

Elizabeth toonde weinig genegenheit voor zulk een algemeen verbondt van wegens het langzaam aankomen der Duitfchers, die den tydt, dien men tot de uitvoeringen moest besteden, met onnodige overleggingen verkwiften. Maar aangaande den keurvorst van de Palts voegde zy daar by: *Het is een vorst, zo vol wysheit en yver, dat ik met hem wel een verdrag wil aangaan. Het is my leed, dat de dienst, dien*

Gedenkschriften van den ridder *Melleville*. De zoon van den keurvorst van de Palts minnaar van *Elizabeth*.

* de stedehouder van den bisschop van Chartres.

* Alliance defensieve of offensieve.

1564. *gy aan de koninginne uwwe meestersse vershuldigt zyt, u uit den zynen heeft doen gaan. Melleville* antwoordde daar op: *Dit is niet geschied zonder my zelve geweld aante doen, en om my over de afwezenheit van zulk een goeden meester te troosten, heeft deze my zyn afbeeldsel, en die van zyn gansche huis geschonken.* De koningin vroeg, of het afbeeldsel van den prins *Casimir* onder de zelve was, en voegde daar by, dat zy het wel wilde zien. Dit was het, daar *Melleville* naar wachtte. Nochtans ontveinsde hy zyn oogmerk, en antwoordde haar koelties, dat hy alle de schilderyen, daar die van den prins onder was, in de stad hadt gelaten. De koningin was toen te *Hamptoncourt*, en *Melleville* moest naar *Londen* gaan om de zelve te halen, om haar te vertonen. Zy behandigde ze hem des anderen daags weder, zonder dat van den prins *Casimir* te willen behouden, niettegenstaande de ridder *Melleville* haar het zelve op eene wyze, daar zy wel aan kon merken, dat hy het met deze gedachten hadt mede gebragt, aanbodt te laten houden. Het smadelykheit, dat in deze weigering flak, was, gelyk men naderhandt is te weten gekomen, dat het met kennis van den grave van *Leicester* geschiedde, aan wien de koningin het afbeeldsel vertoonde, en wiens gevoelen zy daar over wilde weten; waar door deze gelukkige mededinger het voor zich zelve overhaalde, tegen een prins, die ver boven hem verheven was. *Melleville* gaf daar van kennis aan den keurvorst, en de prins *Casimir*, zonder zich langer tegen te kanten, trouwde kort daar na met eene prinsesse van *Saxen* *.

* dochter van den keurvorst *Cambden*. Bewysredenen van het recht, dat het huis van *Suffolk* tot de kroon, tot na deel van de koninginne van *Schotland*, hadt. † afkomstig van *Karel Brandon* en van *Maria* van *Engelandt*.

Om weder tot *Mylord Dudley* te keren, wy hebben gezien, dat *Elizabeth* hem hadt voorgeschikt om met de koninginne van *Schotland* te trouwen; en het was om hem van trap tot trap tot den troon te doen naderen, dat zy hem met twee *Paarschappen* te gelyk voorzag. Hy trachtte ook van zynen kant tekenen van zynen yver voor het belang van *Maria* te geven, hoewel men in het vervolg heeft gezien, dat hy tot dit huwelyk gene gedachten hadt. De leeraar *Halles* hadt eene verhandeling gemaakt om het recht van het huis van *Suffolk* † tot de opvolging van het ryk, tot nadeel van dat van *Stuart*, aan te tonen. Men hielt *Bacon*, den zegelbevaarder, verdacht de schryver of medestander van dit ontwerp te zyn, het welk hy echter bleef ontkennen; maar door de waarfchynlykheit, waar mede zyne vyanden de koningin *Elizabeth* tot zyn nadeel wilden in te nemen, toonde zy hem langen tydt een kwaad gezicht. Eindelyk genoot hy de eer van weder in hare gunst, door de aanpryding van *Cecil*, geheimfchryver van Staat, die mogelyk van de zelve gedachten als deze staats henaar en de leeraar *Halles* was, maar die hy nooit aan iemandt openbaarde, aangenomen te worden. Hy vergenoegde zich den genen, die hem zyne gedachten daar over verzochten te weten, ten antwoordt te geven, dat hy aan niemandt dan aan de koninginne, wanneer zy het hem zou gebieden, de zelve zou zeggen. Voor *Halles* hadt men de zelve oogluiking niet als voor den zegelbevaarder: hy wierdt gevangen gezet.

Hoewel de koningin niet goedgevonden hadt *Maria* voor hare erfgenaam te erkennen, wilde zy echter niet dulden, dat haar recht wierdt betwift. De zelve staatkunde hadt haar deze twederlei gedachten, waar van de eene tegen de andere icheen te ftryden, ingegeven. Indien zy de koningi van *Schotland* voor hare erfgenaam verklaarde, gaf zy haar aan-

leiding deze opvolging te verhaaften, en de verachting van die de reizende zou aanbieden, wier getal menigmaal dat der anderen te boven gaat, op zich te halen. In het tegendeel, indien zy haar van haar recht verflak, zou zy eene vyandin hebben verwekt, die de *Guizen* en *Vrankryk*, benevens eenige *Engelſchen*, overtuigt van haar recht, en die gevaarlyke aanhangers in *Engelandt* konden maken, in hare belangen zou overgebragt hebben. Zy besloot derhalven eene verborge stilzwygendheit daar omtrent te bewaren, die alles deedt hopen, maar niet toeliet iets voor den tydt te ondernemen: waarom zy de onbezonnenheit van die de vryheit namen over zulk eene tedere zaak te redentwiften, en wier ſchriften alleen bekwaam waren om oneenigheit tusschen de twee koninginnen te strooien, wraakte. Maar het was onmogelyk alle menſchen den mond te ſtoppen. De *Proteſtanten*, bevreesd voor eene koninginne, vyandin van hunnen *Godsdienst*, konden niet nalaten de redenen, die zy hadden om haar buiten te fluiten, wereldkundig te maken. De *Roomſchen* hielden zich ook niet ſtil, maar verdeelden zich in twee partyen. Het grootste getal verklaarde zich voor de koninginne van *Schotland*; eenige anderen kozen weder hare moeie *Margareta van Douglas*, dochter van de koninginne *Margareta*, hare grootmoeder, en afkomstig uit een tweede huwelyk met den grave van *Douglas*.

Deze moei was getrouwt met *Mattheus Stuart*, grave van *Lenox*, die om de vervolging van den kardinaal *Beton* en de *Hamiltons* naar *Engelandt* was gevlucht. Zy hadden uit dit huwelyk een zoon, *Henrik Stuart*, gemeenlyk *Mylord d'Arley* genaamt. *Maria* deedt de moeder hare genegenheit voor dezen jongen heer blyken; en haar vleende met de hoop van haren zoon op den troon van *Schotland* te zien, verplichtte zy haar van de kroon van *Engelandt* af te ſtaan. *Margareta* overtuigde haren gemaal, den grave van *Lenox*, weder naar zyn vaderlandt te keren, bedroog *Elizabeth*, die niets van dezen aanslag wift; en om hare kuiperyen bedekter te beleggen nam zy brieven van voorschryving aan de koninginne van *Schotland* mede. Wy hebben reets gezegt, dat *Maria* den graaf van *Lenox* in alle de goederen van dat huis hadt herstelt, waar mede zy verſcheide inzichten hadt. Zy kwamen alle op een en de zelve eindens uit, namentlyk om in *Schotland* met eene volſtrekter macht, dan men haar wilde toelaten, te regeren, en de overdragt van de kroon van *Engelandt* tot haar nadeel te beletten. Zy dacht ook haar oogwit in beide deze ontwerpen door de wederkomst van den grave van *Lenox* te bereiken: voor eerſt met hem tegen den grave van *Murray* te ſtellen, dien zy meer vreesde dan beminde, niettegenstaande alle de tekenen van gunst, daar zy hem mede hadt vereert; ten tweede met den *Engelſchen* den afgodt, dien zy van den jongen *Lenox* hadden beginnen te maken, zich gewennende hem als den wettigen opvolger van *Elizabeth* aan te zien, te ontnemen; met een woordt, zy dacht met hem te trouwen, om eensklaps het mistrouwen der *Engelſchen* en *Schotten* weg te nemen, de eerſten te winnen, die reets genegenheit voor dezen jongen heere, geboren uit eene nicht van *Henrik* den VIII, en aan dat hof opgevoed, begonnen te krygen, en de gehoorzaamheit van de anderen te bekomen, met iemandt van hunne natie, en uit het koninklyke bloedt geſproten, tot haren gemaal te nemen. Maar niets deedt deze vorstin meer tot de keuze

1564.

Beschryving van het huis van den grave van *Lenox*.

Waarom de koningin van *Schotland* dit huis uit *Engelandt* riep.

van

1564.

van Mylord *d'Arley* overhellen dan de spyt, dien zy hadt, dat *Elizabeth* haar in den weg was geweest omtrent het aanzoek van den aartshertog. Wy hebben de vertrouwde opening, die zy daar van aan deze koninginne, die haar van hare zyde krachtige vertogen hadt gedaan om het haar af te raden, gezien: doch vrezende, dat dit niet genoeg mogt zyn, zondt zy, volgens het zeggen van *Melleville*, den graaf van *Suffex* naar *Wenen*, om *Maximiliaan* over zyne verheffing tot het keizerryk geluk te wenschen*, en om onder de handt over een huwelyk tusschen haar en den aartshertog te handelen; het zy *Elizabeth*, die eenige jaren te voren † dit voorstel hadt verworpen, toen genegenheit om te trouwen hadt, of dat zy eene mededingster van haar wierdt, om hem van de koninginne van *Schotland* te doen afzien. Deze laatste nam dit kwalyk op, zynde geenzins gezind een gemaal uit handen van eene prinsesse, die haar aan het keizerlyke hof hadt zoeken te benadeelen, te ontfangen.

*in de maandt van July des jaars 1564. †in den jare 1560.

Misverstandt tusschen *Maria* en *Elizabeth*.

Ondertusschen was de ridder *Melleville* nieuwelings weder aangekomen, haar onderrechtende van de gedachten van *Maximiliaan*, die niet gaarne de *Schotische* kroon op het hoofd van zynen broeder zag. Alle deze beweegredenen maakten, dat zy zich voor den jongen grave van *Lenox* verklaarde. Haar besluit genomen hebbende, deedt zy *Melleville* naar het hof van *Elizabeth* vertrekken, hem aanbevelende haar met deze koninginne te verzoenen, en kennis te maken met den gezant van *Spanje*, de gravinne van *Lenox*, en de *Engelschen*, die haar genegen waren. Haar ongenoegen tegen *Elizabeth* was verdwenen federt het geen *Melleville* haar van de gedachten van *Maximiliaan* hadt gezegt, en zy wenschte weder in de gunst van deze koninginne te zyn, die zy door onaangename brieven hadt beledigt (a). Zy gaf echter voor, dat het met gene gedachten was geschied om haar te beledigen, en dat de hoon alleen in eene dubbeltzinnigheit bestondt, vervat in woorden, die of kwalyk opgeschreven, of kwalyk verstaan waren; het zy de *Francische* taal, daar zy zich van hadt bedient, niet gemeenzaam genoeg aan het hof van *Engelandt* was, het zy de geheimschryver van *Maria*, die een *Italiaan* † was, de zelve niet al te wel verstondt.

† Reize.

Melleville, gezant van *Maria*, bevredegt *Elizabeth*.

De lastbrieven, die de koningin van *Schotland* aan *Melleville*, om aan *Elizabeth* over te geven, ter handt stelde, bestonden meest in betuigingen van vriendschap en verschoninge over de uitdrukkingen van hare brieven, die hare *Engelsche* Majesteit schenen gebelgt te hebben, in wenschingen van eene goede verstandhouding tusschen de twee koninginnen en de beide ryken vast te stellen, en in eerbiedige verzoeken om erfgenaam verklaart te worden, waar aan men zou zien, zeide zy, of de genegenheit van *Elizabeth* oprecht, en niet geveinst, of bedriegelyk was. De gezant vondt de koningin zeer misnoegt over den smadelyken brief, dien *Maria* haar hadt geschreven. Dit was het begin van haar gesprek; en uit haar zak het antwoordt, dat zy gereed hadt gemaakt, trekkende, zeide zy tegen *Melleville*: Lees, ik zou het zelf reets hebben verzonden; maar het is nog niet goed genoeg naar myn zin; ik wil wachten tot dat ik kwaader wordt, om haar in nog hardere uitdrukkingen te schryven. Echter schynt het, dat zy daar gene gedachten toe hadt, en dat hare gramschap gemaakt was, naardien *Melleville* III Deel.

(a) *Melleville* zegt, dat het ten aanzien van den grave van *Lenox* was, over wiens reize *Maria* niet goed vondt dat *Elizabeth* hem wat stoutmoedig haren raad gaf.

1564.

haar niet zo haast de onschuld van de koninginne van *Schotland* hadt vertoont, of hy verzocht haar dezen brief te willen scheuren, gelyk zy in zyne tegenwoordigheit deedt; daar zy byvoegde, om kleinigheden de vriendschap met hare zuster niet te willen breken; zo dat de oude vriendschap weder scheen herstelt te zyn. Zy viel gestadig op den grave van *Leicester*, en sprak van Mylord *d'Arley* als van een schoon jongman, die meer naar eene vrouwe dan naar een man geleek. In het tegendeel hadt zy vermaak aan *Melleville* het afbeeldsel van den grave van *Leicester* te tonen, het welk in haar vertrek hing onder de koningen en koninginnen, met dit opschrift op het kleedt, daar het mede was omhangen: *Afbeeldsel van Mylord. Melleville* verzocht het te hebben, dat zy weigerde, zeggende geen meer dan dat alleen te hebben. Op dit oogenblik het afbeeldsel van de koninginne van *Schotland* naderende, kuste zy het zelve, en de gezant, om haar zyne erkentenis te tonen, boog een knie ter aarde, en kuste met een diep ontzag hare handt. In een dezer gesprekken viel men op de vrouwen, op hare gestalte, en haar haar. De koningin nam deze gelegenheit waar om aan *Melleville* te vragen, wie van beide, zy, of de koningin van *Schotland*, het blondste haar hadt. *Melleville* antwoordde aanstonts daar op: *Uwe Majesteit in Engelandt, en myne meesteresse in Schotland*. Hy meende daar mede vry te zyn, maar *Elizabeth* wilde volstrekt zyne gedachten weten; en de zelve van hem nog eenmaal gevordert hebbende zeide hy: *Mevrouw, gy zyt beide de schoonste personen van twee ryken, en indien gy blanker dan de koningin, myne meesteresse, zyt, is zy des niettegenstaande bevallig zonder webrga*. *Melleville* des anderen daags morgens in den tuin onder de vensters van het vertrek der koninginne wandelende, wierdt hy door een maatgezang, dat hem stil deedt staan, als opgenomen. Mylord *Hunsdon*, die hem verfelde, zeide tegen hem, dat het de koningin was, die op de klavecimbal speelde. De gezant, de deur naderende om te luisteren, opende het tapyt, en raakte, zonder weten van de vorstinne, die met den rug naar hem toe gekeert zat, in de kamer: maar hem gewaar wordende borstt zy uit in gramschap, en zeide tegen hem, dat zy nooit dit tydverdrijf nam dan wanneer zy dacht alleen te zyn. *Melleville*, zich voor hare voeten nederwerpende, verschoonde zich met de gewoonte van het hof van *Vrankryk*, daar de vryheit, die hy hadt genomen, was toegelaten. De koningin liet zich gezeggen, en deedt voor hem een fluweel kussen brengen, hem belastende te gaan zitten. Zy vroeg hem, of de koningin van *Schotland* ook op de klavecimbal speelde; of zy wel danste, en was zeer voldaan, dat *Melleville* haar boven de koninginne, zyne meesteresse, prees. Mogelyk zal men dit aanzien als iets, dat eene grote koninginne niet voegde; maar het is zomtyds zeer goed vorsten in hun nachtgewaad, om zo te spreken, te zien: dan leert men hunnen imborst kennen. Dit gedrag rechtvaardigt daarenboven het denkbeeld, dat de schryvers ons van *Elizabeth* geven; eene heldin op den troon en in het regeren van den Staat, eene vrouw als andere, en zeer begeerig, dat men met loftuitinge van hare schoonheit sprak: gelyk het waar is, dat deze kunne altydt yverzuchtiger is over de kracht van hare bekoorlykheden dan over de waarde van eene kroon.

Aardig gesprek van de gezant met *Elizabeth*.

Alle deze redenen bellechtten echter niets. *Elizabeth* was over de verplichtende behandeling van den gezant zeer voldaan; maar zy liet niet af

Elizabeth wenscht, dat de kroon aan

1564.
Koningin
van
Schot-
landt den
graaf van
Leicester
tot ha-
ren man
neemt.

aan te houden op het huwelyk van haren gunsteling. Het geen, daar zy hem mede belafte, wanneer hy vertrok, was, hem den graaf van Leicester aan te bevelen. Zy sprak van hem aan de koningin van Schotlandt als van een man, daar zy veel genegenheit voor hadt, en dien zy als haren eigen broeder aanzag, haar verzoekende, hem, benevens de opvolging van het ryk van Engelandt, van hare handt te ontfangen, in welk geval zy zeide bereid te zyn daar zodanige verzekering van te geven, als men begeerde. Aan den anderen kant liet zich *Maria* door dit nieuwe aanzoek, daar zy niet toe gencigt was, niet bewegen: daarenboven wierdt zy door den ridder *Melleville* op het wederkeren van zyn gezantschap onderrecht, dat 'er meer staatkunde dan ware genegenheit stak in het geen, daar hy mede belast was; zo dat zy by haar genomen besluit, van zelf een gemaal te kiezen, bleef, onafhankelyk van de koningin van Engelandt.

Cambden.
Thuanus.

Deze prinses, hoe jong en hoe genegen tot vermaak zy ook was, als zynde door haar verblyf aan het Franche hof vry slaphertig geworden, was echter door hare verdiensten de kroon wel waardig, zynde niet ontbloom van bekwaamheit, moedt, en eene grootfche ziel, van voornemen haar gezag in Schotlandt te herftellen, en hare hoop tot de opvolging van Engelandt te handhaven. Hare grootfte zucht was de twee kronen in het huis van *Stuart* vereenigt te zien; haar huwelyk met *Mylord d'Arley* scheen haar eene onbetwiftbare aanleiding daar toe te geven. Het gevolg heeft doen zien, dat zy daar niet in bedrogen was geweest: gelukkig, indien zy by dit huwelyk was gebleven, dat inderdaadt het geluk van beide de natiën zou hebben gemaakt, indien hare onstandvattigheid, of haar ongeluk haar niet tot eene verbindtenis, zeer nadeelig aan hare eere en haar eigen leven, hadt gebragt.

Minnaars
van de
koningin
van
Schot-
landt.

Zy was toen weduwe van een koning van Vrankryk, en niet meer dan twintig jaren oud. Zy wilde geen weduwe blyven. Het ontbrak haar aan geen minnaars. Hare kroon alleen was bekwaam haar een te geven. Boven dat was zy de schoonste vrouw van Europa, daar men een volmaakten geeft kan byvoegen. Men telt onder de vromde vorften, die haar hebben aangezocht, den prins van Spanje, zoon van *Philips* den II, en zyn vermoedelyke erfgenaam; *Karel*, aartshertog van Oostenryk, tweden zoon van den keizer *Ferdinand*; den koning van Zweden, den hertog van Ferrara, en den prins van Condé. Men kan bezwaarlyk den tydt zeggen, wanneer deze laatste zyn aanzoek heeft gedaam. Wy hebben aangetoont, dat het gedurende de handeling over de vrede, die deze prins, als hoofd van de Hugonoten, met Vrankryk maakte*, niet heeft kunnen zyn, doordien *Eleonora van Roje*, zyne gemalin, toen nog leefde. Daarenboven was hy toen uitermaten verliefte op eene van de staatjuffers † van *Catharina van Medici*: ten laatste trouwde hy na de doodt van *Eleonora van Roje* met *Françoise van Orleans*, zuster van den hertog van Longueville. Het heeft dan niet kunnen zyn dan in dezen tusschentydt van haar kortdurig weduwfchap, dat de *Guizen* haar een huwelyk met haren nabestaande voorstelden. Hoe het zy, verscheide prinsfen van de doorluchtigste huizen van Europa hebben de koningin van Schotlandt aangezocht. Behalven deze vryers, die haar door hunne hoge geboorte waardig waren, waren 'er nog andere onder hare onderdaanen, die de stoutheit wel dorsten hebben hun

* in
Maart
des jaars
1563.
† me-
vrouw
de Li-
maill.

oog op haar persoon en haren troon te slaan. *Jacob Hamilton*, graaf van Aran, was de eerste. Hy was deze verbindtenis niet onwaardig, doordien hy een vermoedelyke erfgenaam van de kroon was. Maar de koningin hadt hare reden, of tegenzin, waarom zy hem verwierp. *Jan van Gourdon*, zoon van den grave van Huntley, wierdt in het vervolg door de *Guizen* voorgestelt: maar zyn kwaad gedrag, of zyn ongeluk maakte, dat deze onderhandeling mislukte.

Mylord d'Arley was gelukkiger. Hy was ook van eene afkomst, dat hy wel naar de koningin, zonder enig nadeel van het koninklyke bloedt, daar hy uit gesproten was, mogt staan, zynde van het huis van *Stuart*, daar hy den naam, zo doorluchtig en achtbaar voor Schotlandt om de lange reeks van koningen, van droeg, en *Mattheus Stuart*, zyn vader, van *Jacobus* den V, indien hy geen kinderen kwam na te laten, tot zynen opvolger geschikt. Men heeft elders gezegt, dat het huis van *Lenox* en dat van *Hamilton* malkander vyandig waren, en dat dit laatste nader recht tot de opvolginge hadt, het welk de reden is geweest, waarom het zelve dat van *Lenox* verdrukte, en na de doodt van *Jacobus* den V naar Engelandt dwong te vluchten. Maar het zelve hem van den troon willende weren, bragt het hem daar nader by; de ballingschap van *Mattheus Stuart* was oorzaak, dat zyne nakomelingen twee kronen bekwamen, naardien hy, terwyl hy daar in was, met *Margareta van Douglas* trouwde; by welke hy *Mylord d'Arley* won, vader van *Jacobus* den I, koning van Groot-Britannië.

Mylord d'Arley was den grave van *Lenox* niet gevolgt. Hy was in Engelandt by de gravinne, zyne moeder, gebleven, het zy om de bevelen van de koningin van Schotlandt af te wachten, het zy om *Elizabeth* in hare waakzaamheit te verschalken. De laatste was al te oplettende op het gedrag van de andere om door haar misleid te worden. Zy kreeg 'er haast de lucht van, en betuigde opentlyk aan de koningin van Schotlandt, dat zy haar huwelyk met den jongen grave van *Lenox* niet kon goedvinden. *Randolf*, haar gezant, vertoonde aan deze vorstinne, dat deze verbindtenis aan de koningin zyne meesteresse niet alleen, maar ook aan ganfch Engelandt onaangenaam was, waar door *Elizabeth* zich verplicht hadt gevonden haar Parlement te verschuiven, bevreesd zynde, dat het een besluit, ganfch niet voordeelig voor de koningin van Schotlandt, mogt nemen.

Deze gedachten van de natie verscheelden geweldig van die *Maria* daar van hadt verwacht. De Godsdienst was 'er de oorzaak van, en het was alleen van de Roomfchgezinden, dat zy de goedkeuring en den bystandt omtrent het huwelyk met den grave van *Lenox* hadt te hopen. Maar de Hervormden hadden daar alles van te vrezén. Zy geloofden, dat deze jonge heer zo wel als zyn vader in den Roomfchen Godsdienst was onderwezen, en dat zy beide den zelve in hun herte hadden bewaart, niettegenstaande de uiterlyke belydenis, die zy van den Protestantschen Godsdienst deden. Zy hadden dan geen reden om zich over een huwelyk, dat hen aan nieuwe gevaren onder de regering van een Roomfch vorst bloot stelde, te verheugen. *Elizabeth*, de yverigste van alle hare onderdanen voor de hervorming zynde, voegde haar ongenoegen by het hunne. Het is wel te denken, dat de onvernoegtheit van het Parlement, daar zy *Maria* door bang wilde maken, alleen een sreek van hare staatkunde was, om haar kleinmoedig

1564.
Geflacht-
lyft van
Mylord
d'Arley.

Elizabeth
kant zich
tegen zyn
huwelyk
met de
koningin
van
Schot-
landt, en
reden
waarom.

1564. moedig te maken door de bedreiging, die zy haar deedt van de kroon op een ander te zullen overbrengen. Hoe het zy, zich tegen het huwelyk van den grave van Lenox gestelt hebbende, deedt zy haar nogmaals den graaf van Leicester voordragen. Hy was de eenigste van alle, die Maria aanzochten, welke zy het minste wilde horen, en dien zy aanstonts buiten gesloten hadt. Hy was mogelyk ook deze eer het minste waardig, zynde uit een huis, dat eerst onlangs tot staat was verheven; wiens val kort op zyne verheffing was gevolgt, en dat eerst sedert weinig dagen herstelt was. Maar de koningin van Schotlandt vondt nog een ander gebrek in hem, dat hem nog hatelyker maakte. Hy was Protestantsch. Deze reden in het tegendeel verplichtte des te meer Elizabeth om dit huwelyk te doen voltrekken, en Maria om het te weigeren. Het voornemen van de eerste was de twee kronen van Engelandt en Schotlandt in een Protestantschen koning te vereenigen. Zy zag, dat Maria daar reets eene van bezat, en dat zy de vermoedelyke erfgenaam van de andere was; dat bygevolg daar door de vereeniging ontwyfelbaar in zyn persoon, of in dien van hare nakomelingen, zou geschieden. Wat haar aanging, men hadt niet te hopen, dat zy den Protestantschen Godsdienst zou omhelzen. Daar was dan geen middel toe dan van den kant van den gemaal, dien zy den troon zou doen beklimmen, en van de kinderen, die uit dat huwelyk zouden voortkomen. Elizabeth kon Maria niet wel zetten; zy hadt ook geen reden haar liefde toe te dragen: echter wilde zy haar niet beroven van een recht, dat zy door hare geboorte hadt verkregen, behalven dat zy het ook niet zou hebben kunnen doen zonder Engelandt aan burgeroorlogen, die het ontwerp van de vereeniging der twee ryken, en de hervorming, het eenigste oogmerk van al hare staatkunde, en het doelwit van hare begeerte, zou vernietigt hebben, bloot te stellen. Door het huwelyk van den grave van Leicester voorzag zy in alles. Een Engelsch heer, een Protestant zynde, hadt men alles van hem, en voor de natie, en voor den Godsdienst te wachten.

Deze aanmerkingen waren krachtig genoeg om de koningin aan te zetten, die eene grote liefde voor haar vaderlandt en haren Godsdienst hadt, om op een huwelyk, dat zy zo voordeelig voor beide oordeelde te zyn, te blyven aandringen. Zy hadt nog eene andere reden, die wel minder het algemene welzyn raakte, maar die geen minder indruk op het hert van de koningin maakte. Dit was de genegenheit, die zy voor den grave van Leicester hadt, en die zodanig was, dat zy mogelyk zelf wel met hem zou getrouwt hebben, indien hare eer en haar afkeer van het huwelyk het haar hadden toegelaten; zo dat zy, zonder te denken, dat zy de kroon van Engelandt aan eene prinsesse ging verzekeren, voor welke zy weinig liefde hadt, alleen dacht de zelve op het hoofd van een man, voor wien zy veel genegenheit hadt, te zetten. Dit ontwerp hadt zy in het voorgaande jaar, als wy gezien hebben, gemaakt, en alles in het werk gestelt om het te doen gelukken. Hare vrienden aan het hof van Schotlandt wierden daar toe gebruikt. De graaf van Murray stelde alles in het werk om Maria een afkeer van alle andere minnaars te doen krygen, zonder haar den grave van Leicester voor te stellen. Het Franche hof, en de Guizen zelf, hielpen onwetende Elizabeth. Vrankryk, met een inzicht van staatkunde, was tegen het huwelyk van de Schotische ko-

ninginne met een vremd vorst, en de Guizen, 1564. door eene beweegreden van eerzucht, vonden niet goed, dat zy zich door een huwelyk met een onderdaan zou mistrouwen, hoewel hun yver voor den Roomschen Godsdienst hen zo ver, niet lang geleden, hadt gebragt, dat zy haar geraden hadden met Mylord Gourdon in den echt te treden.

Wanneer Elizabeth oordeelde, dat zy in de gedachten van Maria al, dat eenig nadeel aan het geluk van den grave van Leicester zou hebben kunnen toebrengen, hadt verydelt, zondt zy gemachtigden naar de grenzen der twee ryken, om met die van Schotlandt over een huwelyk van hunne koningin te handelen. Dus waren deze twee vorstinnen overeengekomen, zonder te noemen wien men voor gemaal van de schoonste prinsesse des werlds zou verkiesen: maar de gemachtigden van Elizabeth wisten hare gedachten, en de Schotten hadden een stipten last den graaf van Leicester buiten te sluiten. Beide kwamen in het begin van November te Barwik: de graaf van Bedford en Randolph van den kant van de koningin van Engelandt, en de graaf van Murray en Lidington van de zyde van de koningin van Schotlandt. In de eerste zamenkomst stelden de gemachtigden den graaf van Leicester onder deze voorwaarden voor, dat Elizabeth de koningin Maria voor hare dochter of aangenome zuster zou erkennen, en dat zy daar eene bevestigende akte door het Parlement, zo haast als het huwelyk zou voltrokken zyn, van zou doen opstellen. Zy lieten zich verder uit over de voordeelen, die deze bandt aan de koningin van Schotlandt zou toebrengen: eene oprechte vriendschap van de zyde van Elizabeth, eene altoosdurende vrede, en eene onverbrekelyke verzekerdheit van de opvolging.

De gevolmachtigden van Schotlandt konden dit voorstel, dat met hunne lastbrieven streedt, niet aannemen. Het was niet alleen de koningin, die een afkeer hadt van het aanzock van den grave van Leicester, maar al de adel van het landt hadt daar den zelve weérzin in: hunne fierheit kon niet velen, dat een Engelschman van zulk eene lage geboorte den troon der Schotsche koningen zou beklimmen; zo dat de Schotsche gemachtigden met een soort van grammoedigheid antwoordden, *dat het met de achtbaarheid van hare koningin niet overeenkwam, nadat zy met een koning van Vrankryk was getrouwt geweest, en, sedert dat zy weduwe was geworden, een aartsbortog van Oostenryk, een prins van Condé, en een hertog van Ferrara hadt geweigert, zich nu te vernederen om zich te verbinden met een nieuw gemaakten Mylord, die eerst korteling met den name van graaf was vereert, en die een onderdaan van een vremd ryk was; dat zy verwonderd waren, dat de koningin van Engelandt zo weinig acht sloeg op de waardigheit van eene prinsesse, die zo wel eene kroon droeg, als zy; en die, dat meer is, haar bloedverwant was, om haar een voorwerp, gansch niet met de achtbaarheid van een troon overeenkomende, voor te stellen.* Zy vertoonden vervolgens, *dat het beter was geweest voor beide de koninginnen, dat die van Engelandt aan de andere eene vrye keuze, om een gemaal naar haar zin te verkiesen, hadt gelaten; en dat zy, vernoegt zynde met dien haar niet bebaagde aan te wyzen, zich niet hadt moeten inlaten om haar een op te dringen, die nog min bebaaglyk was aan de koningin van Schotlandt; dat het huwelyk, om gelukkig te zyn, vry moest wezen, en dat de genegenheit daar zo*

Gevolmachtigden van beide de koninginnen om te handelen over een huwelyk van die van Schotlandt. Die van Elizabeth stelden den grave van Leicester voor.

Die van Maria verwerpen hem;

1564. wel deel, als de staatkunde, aan moest hebben; eindelyk, dat het aan de koningin van Engelandt genoeg moest zyn, dat de koningin, hare nabestaande, en vermoedelyke erfgenaam, een gemaal verkoos, wiens geboorte en bodanigheid niet streden met de vriendschap van Elizabeth, met de hope der opvolging, en de vereeniging der twee ryken; dat de koningin van Schotlandt haar verzocht, haar de vryheit te laten om zelf een keuze van zulk een groot belang te doen; dat zy geen misbruik van deze blyk van vriendschap, de grootste, die zy haar ooit kon geven, zou maken. De gevolmachtigden hadden een gansch tegenstrydigen last, en hunne volmacht was te nauw bepaald om over een huwelyk van de koningin van Schotlandt te kunnen besluiten: weshalven zy onverrechter zake van elkander scheidten.

Ondertusschen bleven de twee koninginnen by hare gedachten. Elizabeth wilde van haar genomen besluit, om den graaf van Leicester den Schotischen troon te doen beklimmen, niet afgaan, en Maria bleef weigeren een gemaal te nemen, die zy haar niet waardig dacht te zyn. De eerste trachtte, hoewel langzaam, tot haar oogmerk te geraken, en stelde al hare loosheit in het werk, geenzins afgeschrikt door den kwaden uitslag van het gesprek te Barwik, en de andere, zeer belemmert om eene keuze te doen, daar men haar geen meesters van liet, schoon de rust van haar leven daar van afhing, bleef standvastig by haar voornemen, om niet tot haren gemaal te nemen dien men haar wilde opdringen. De zwaarigheid bestondt in het verkiezen van een anderen, die haar behaagde, en ter zelve tydt aangenaam was aan die belang in haar huwelyk hadden. Zy hadt genoeg te geven aan vremde mogendheden, aan haar maagschap, en aan hare eige onderdanen: Frankryk, de Guizen, de koningin van Engelandt, en de Schotten. Nooit was'er tederder, moeiliker en gewigtiger keuze te doen: doch de zelve maakte Elizabeth meer dan alle anderen bekommert: het was van haar ook, dat Maria het meeste hadt te wachten en te vrezen, namentlyk de verzekering, of de overdracht van twee kronen, van die van Engelandt, en van die van Ierlandt, aan een ander.

Elizabeth dreigde haar daar van te verfteken, indien zy met den grave van Leicester niet trouwde. Hier in wierdt zy door de vrienden, die zy in Schotlandt hadt, ondersteunt. De anderen waren Maria ook niet gunstiger. Zy hadden de macht in handen, en om zich daar in te handhaven waren zy verblyd deze prinses in een evenwigt te houden, dat haar belette zich voor de eene of de andere party te verklaren. Ten anderen was het voor haar ook onmogelyk geweest een keuze te doen, die alle de daar by belang hebbende partyen kon voldoen. Zy besloot derhalven zich zelve te vergenoegen, en hare genegeheit de scheidsmen te doen zyn. Het is waar, dat het niet geschiedde zonder alvorens Elizabeth ondertast te hebben. Ten minste meende zy het, denkende, dat deze koningin haar niet wilde verplichten om den graaf van Leicester tot haren gemaal te verkiezen, dan om naderhandt een eerlyk voorwendel te hebben hem voor haar zelve te nemen, als of de verklaring van de koningin van Schotlandt de verheffing van den grave van Leicester op den Engelschen troon machtigen, of de vernedering van Elizabeth minder schandelyk zou maken. Mogelyk was het eene verblindung in Maria, om van de zyde, die zy hadt verkoren, niet af te gaan.

Hoe het zy, de graaf van Leicester was in

eene diergelyke verblindung, het zy door schyn bedrogen, het zy verleid door staatzucht. Hy hadt de verwaandheit naar iets hoger dan de kroon van Schotlandt te staan, en de koningin Elizabeth zelf te begeeren. Vol van deze hope, of inbeelding, schreef hy ten tyde van de onderhandeling te Barwik aan den grave van Bedford, dat hy zich met het sluiten van eene overeenkomst niet te zeer zou haasten, als of hy beschroomd was met eene der schoonste koninginnen des werlds te trouwen. Men zegt zelfs, dat hy met deze gedachten de genegeheit der Schotische koningin voor Mylord d'Arley aankweekte. Het is ten minste zeker, dat hy aan den ridder Melleville, dien Maria naar Engelandt hadt gezonden, om van Elizabeth te verzoeken haar een vrye keuze te laten, zeide, dat hy geen deel hadt aan het geweldt, dat men op de genegeheit van deze vorstinne wilde doen; dat hy zich zelve zulk eene doorluchtige verbindtenis onwaardig achtte, en dat hy Melleville verzocht de koningin kennis van zyne gedachten, gansch tegenstrydig met den dwang, dien men van haar vorderde, te geven. Wat grondt de aanmerkingen van den grave en die van de koningin van Schotlandt hadden, de zelve waren gunstig aan den jongen grave van Lenox, en geleidden hem ongevoelig tot den troon.

Hy was nog in Engelandt. Maria, eindelyk haar besluit genomen hebbende, openbaarde het zelve aan de gravinne van Lenox, en deze bekwame vrouw wist van Elizabeth voor haren zone het zelve verlot, dat zy eenige maanden te voren voor den vader hadt bekomen, te verkrygen, waar op Mylord d'Arley met een verlof van drie maanden, onder schyn van zich in de goederen en de eertekenen van zyn huis te doen herstellen, terwyl hy, door gemaal van zyne koningin te worden, bezit van een troon ging nemen, uit Engelandt vertrok. Het is bezwaarlyk dit verlof van Elizabeth met haren argwaan aangaande het ontwerp van het huwelyk met den jongen grave van Lenox, en met de middelen, die zy telkens in het werk stelde om het zelve te dwarsbomen, overeen te brengen. Melleville zegt, dat het eene uitwerking van de vreeze van Elizabeth was, beducht zynde, dat Maria met den grave van Leicester wel mogt trouwen. Maar wat schyn is'er, dat deze koningin iets vreesde, dat zy met zo veel drift toonde te wenschen? Hy voegt daar by, dat de geheimschryver Cecil het verlofichrift opmaakte, niet met het inzicht van een huwelyk: want daar was hy gansch tegen; maar als gelovende, dat hy Maria in twyfel zou houden, en alzo beletten te trouwen. Hy twyfelde geenzins, of de welgemeaktheit van Mylord d'Arley zou een indruk op haar maken. Echter oordeelde hy, dat zy nooit met hem zonder toestemminge van Elizabeth zou durven trouwen, en hy verzekerde zich, dat zy dat nooit zou verkrygen. Dus schein alles tegen den jongen Lenox, en nochtans was hem alles gunstig.

Hy kwam in Schotlandt in de maand van February, in de strengste koude van den winter, daar de Teems in bevroren was, en dat men den zelve op het ys over ging; als of hy aan de schone koningin, daar hy naar toe trok, hadt willen te kennen geven, dat'er geen ys was, het welk het vuur van zyne liefde kon wederstaan. Zy zelf gaf hem aansichts te kennen, dat zy hem niet ongenegen was. Het was de schoonste man, dien men in Engelandt en Schotlandt kon vinden; eene frische jeugd, verspreid over

Verle-
genheit
van Ma-
ria over
het ver-
kiezen
van een
gemaal.

Zy
neemt
een be-
sluit voor
Mylord
d'Arley.

1564.
Gevoe-
lens van
den grave
van
Leicester
ten aan-
zien
van het
huwelyk
van de
koningin-
ne van
Schot-
landt.

Gedenk-
schriften
van
Melle-
ville.

Camb-
den.
Thuanus.

1565.
Februa-
ry.

Mylord
d'Arley
komt in
Schot-
landt.

Afbeeld-
sel van
dezen
Lord.

1565.

over zyn wezen, zette hem nieuwe bekoring by, en hy hadt in zynen ganſchen ommeegang zulk eene aantrekkelyke zachtheit, dat het bezwaarlyk was hem te zien, zonder hem te be- minnen. De koningin, hare oogen op hem ge- vestigt houdende, verklaarde hem van den eerſten dag af, dat hy haar gemaal zou zyn, dien zy op den troon zou verheffen. Zy ontveinfde nochtans hare drift tot dat alles gereed was ge- maakt om het huwelyk te voltrekken, voor dat *Elizabeth* zich daar kwam tegenkanten. Om de nabestaanheit tuffchen haar en Mylord *d'Arley* liet zy eene toelating van Rome komen, en daar wierdt tydt toe vereifcht. Terwyl de bo- de, dien zy derwaarts hadt gezonden, op weg was, hielt zy den gezant van *Elizabeth* op, herhalende het voorſtel, dat in de onderhande- ling te Barwik was gedaan, als of zy inderdaadt het huwelyk van den grave van Leiceſter in aan- merking nam: maar de toelating gekomen zyn- de, ligtte zy het momaangezicht af, en zondt *Lidington* naar Londen, om aan de koningin *Elizabeth* kennis van hare keuze te geven, en hare toeflemming te verzoeken.

Maria maakt het huwelyk aan Elizabeth bekend.

Onluften door dit huwelyk veroor- zaakt.

Deze tyding bragt ganſch Engelandt en Schotlandt in beweging. De graaf van Murray ſchreef aan *Elizabeth*, als of het de ondergang van de hervorming was, en de Raadt van deze princeſſe beſloot geweldige middelen te gebrui- ken om dit huwelyk te beletten. Men ver- toonde, dat het een bron van verdeeldheit zou zyn, die niet dan door de verwoefing van bei- de de ryken en den ondergang van den Proteſtant- ſchen Godsdienſt in het eene en het andere zou eindigen; dat de koningin van Schotlandt met een Roomſchgezind man trouwende, kinderen zou krygen, die in het zelve geloof zouden wor- den opgebracht, en dat deze kinderen met den tydt koningen van Engelandt zouden worden; dat reets de Roomſchgezinden, met deze hope gevleit, zich begonden te bewegen; dat zy veel ſtouter zouden worden, wanneer zy een erfgenaam zagen ter wereldt komen, niet twyfelende, of zy zouden weder onder een koning van hunnen Godsdienſt komen; dat zy mogelyk tot zyne huldiging niet zouden wachten om zich te verklaren; dat 'er vrederechters waren, die veinſden van den hervormden Godsdienſt te zyn, maar die in hun hert Roomſchgezind waren, en die niet in gebreke zouden blyven de grootſte yverzaars te onderſteunen, wanneer men de wa- penen zou komen op te vatten om den Room- ſchen Godsdienſt weder in te voeren.

Geweldig beſluit, door den Raadt van Elizabeth genomen.

Om deze omwentelingen voor te komen ver- zochten zy ootmoedig aan de koningin de te- genheit, die zy altoos voor het huwelyk hadt getoont, af te leggen, en door dezen weg een opvolger te bezorgen, om zich over de verach- ting van de koningin van Schotlandt te wre- ken, de ruſt van Engelandt te verzekeren, en naar haar voorbeeldt een ſteunfel van de hervor- ming in het eilandt van Groot-Britannië te zyn. Zy vertoonden haar, dat zy niet zo haast een erfgenaam aan het ryk zou gegeven hebben, of al de Engeliſchen zouden de oogen op haar ſlaan, en van Schotlandt afzien, en dat de kwalykge- zindſte tot hunnen plicht zouden keren, of hun- ne gevoelens ontveinzen. Zy waren ook van oordeel, dat men moeft arbeiden om den her- vormden Godsdienſt te doen aangroeien, met vryheit te geven aan de byzondere gedachten over de tucht van de kerke, en om den Roomſchen Godsdienſt afbreuk te doen, met de prelaten, die daar van belydenis deden, en, door het ganſche landt verſpreid zynde, den zelve,

tegen het verbodt, dat men hen hadt gedaan, 1565, onderwezen, te beteugelen; dat men alle de boeken, uit de Engeliſche kweekſcholen, die in Vlaanderen waren, komende, moeft af keu- ren; dat men de prelaten, die ter ſluip in Engelandt kwamen, moeft bannen; dat men de Engeliſche prieſters, in vrende landen gevluicht, hunne inkomſten, die zy tot nog toe hadden geno- ten, moeft afnemen, en dat men de vrederechters moeft verplichten den eedt van de kerkelyke op- perhoofdigheid te doen. De Raadt bleef daar niet by, de zelve oordeelde, dat men, om den voort- gang van het huwelyk van de koningin van Schotlandt met Mylord *d'Arley* te beletten, haar moeft dreigen met een inval in haar ryk, en dat men zich moeft gedragen als of men een leger gereed hadt om naar de grenzen te doen trekken; dat het krygsvolk naar den kant van Barwik moeft trekken; dat men de bezet- ting daar van moeft verſterken, en dat men zo- danige voorbereidſelen moeft maken, als of men van voornemen was den oorlogt te beginnen. Hun raadt ging nog verder. Men was van gedach- ten, dat men de gravinne van Lenox en haar jonger zoon, die by haar woonde, in verzeke- ring moeft nemen; den graaf van Lenox en My- lord *d'Arley* weder inroepen, voor dat zy een verbindtenis met Spanje, of Vrankryk, aangingen, en hen belaften, zonder uitſtel weder te komen, op verbeurte van alle de goederen, die zy in Engelandt hadden. Men voegde daar nog by, dat men de party in Schotlandt, die tegen dit huwelyk was, moeft onderſteunen, en haar verzekeren van een byſtandt, die mach- tig genoeg zou zyn. Men riedt de koningin ook aan, Mylord *Hartford* † en *Catharina Gray*, gevangen in den Tour *, in vryheit te ſtellen, en hen zodanige tekenen van verzoeninge te ge- ven, die bekwaam waren de koningin van Schotlandt nayverig te maken, en te doen vreezen, dat hunne herſtelling wel van hare uitluiting zou kunnen gevolgt worden.

† of Herford.
* Zie fol. 63.

Elizabeth hoorde de gedachten van haren Raadt met geduldt aan; maar zy wilde in zulk eene tedere zake niet te ſchielyk zyn. Deze vor- ſtin, zachtzinnig van aardt, was eene vyandin van geweldt te gebruiken; buiten dat liet hare voorzichtigheit niet toe in een openbaren oor- log, die meer partyſchappen zou verwekken dan uitdoven, te treden. Zo lang zy leefde was hare ſtaatkunde altydt de vrede in hare ſta- ten te handhaven, en zich niet dan overzee ge- wapend te vertonen. Zy vergenoegde zich dan *Trochmorton* naar Schotlandt te zenden, en hem met krachtige bevelen te voorzien; doch zonder bitterheit, om, was het mogelyk, het huwe- lyk van Mylord *d'Arley* te beletten, en dat met den grave van Leiceſter te ſluiten. Het was in den zelve tydt, dat *Lidington* naar Engelandt, om de toeflemming van de eerſte te verkrygen, was vertrokken. Daar zyn ſchryvers, die zeg- gen, dat hy zich aanſtelde, als of hy het hu- welyk van de laaſte begunſtigde. Men zegt ook, dat hy het zelve voorſtel aan den hertog van Norfolk, van een doorluchtiger geboorte dan de graaf van Leiceſter, en ook waardiger gemaal vooreene koningin, deedt. Maar *Lei- ceſter* hadt andere inzichten, en de hertog van Norfolk was bevreesd *Elizabeth* te miſhagen. Hy behieldt deze achtting altydt niet, en zyne verbindtenis met *Maria* was in het vervolg zeer nadeelig voor de eene en de andere. Voorts weet men niet om wat reden, of door wat bevel, *Lidington*, dien *Maria* hadt gezonden om *Eliza- beth* bekend te maken, dat zy van voornemen

Gema- tigheid van deze voorſta- ne.

1565.

was met Mylord *d'Arley* te trouwen, twee andere benevens hem dorst voorstellen. Mogelyk wilde hy de koningin van Engelandt ophouden; mogelyk dacht hy die van Schotlandt andere gedachten te doen krygen, en den hertog van Nordfolk boven den jongen grave van Lenox te doen stellen.

Belangende *Trochmorton*, het was te vergeeflich, dat hy aan de koningin van Schotlandt de gevolgen van zulk eene verbindtenis met Mylord *d'Arley* voorstelde, waar op, zeide hy, buiten twyfel een zeker berouw, maar te laat, zou volgen; daar hy byvoegde, dat zy zo een huwelyk niet kon aangaan, zonder het ongenoegen van de koningin van Engelandt te gevoelen, die zich zelve veracht ziende, mogelyk wel een middel zou weten te vinden om zich van een opvolger te verzekeren, die meer toegewendheit voor haar en voor de Engelsche natie zou hebben. Hy kwam weder op het voorstel van het huwelyk met den grave van Leiceffer, als het zekerste onderpand van de kroon van Engelandt. Velen willen echter, dat *Elizabeth* deze onderhandeling niet al te sterk hadt behoren voort te zetten, en dat, in plaats van de koningin van Schotlandt tot een huwelyk aan te manen, zy het zelve hadt moeten beletten, en haar in den weduwelyken staat voor altoos houden. Dit was, naar hunne gedachten, het beste middel om tot de koninkryken van Engelandt en Schotlandt, na de doodt der beide koninginnen, een vorst, gunstig aan den Protestantschen Godsdienst en aan beide de natien, te doen komen.

Elizabeth roept te vergeeflich den graaf van Lenox en zynen zoon wederom.

Elizabeth was van andere gedachten. Al de yver, dien zy voor den Godsdienst hadt, stremde geenzins de achting voor het bloed van *Henrik* den VII, dat nog in *Maria*, hare wettige erfgenaam, wierdt bewaart. Zy was derhalven geneigt des zelfs nakomelingen te doen regeren, mits dat het niet tot nadeel van den Godsdienst strekte, daar zy zorg voor wilde dragen, met voor haar uit te zien naar een gemaal, daar zy van verzekert kon zyn. Op Mylord *d'Arley* kon zy geen staat maken, dewyl hy Roomschegezind was; en ziende, dat het gezantschap van *Trochmorton* geen goeden uitslag hadt, nam zy eindelyk hare toevlucht tot het dreigen; zy herriep den graaf van Lenox en zynen zoon uit Schotlandt, en dagvaardde hen binnen den tyd, in hunnen oorlofsbrief bepaalt, op straffe van hare ongenade, weder te komen. De vader verschoonde zich door eerbiedige brieven, waarin hy haar vertoonde, dat hy zich van het lot van zynen zoon niet kon afscheiden. De zoon verzocht, dat zy zich tegen zyne verheffing niet wilde stellen, die, zeide hy, mogelyk t'eeniger tydt voordeelig aan Engelandt, zyn vaderlandt, kon zyn; dat hy voorts zynen dienst aan de koningin van Schotlandt hadt opgedragen, en dat hy zulk een doorluchtigen en onverbrekelyken bandt niet kon breken. Deze koningin beantwoordde zyne genegenheit, indien zy hem zelfs niet voorkwam; en om hem deelgenoot van haar bedde en kroon te maken, sloeg zy hem aantonts ridder van St. Andries*, maakte hem baron van Ardmanach, graaf van Rosse, en hertog van Rothfay; aldus waardigheit op waardigheit hopende, als zo vele trappen om hem den troon te doen beklimmen, welke verheffing kort daar na volgde. Hy was maar vyf maanden in Schotlandt geweest, wanneer de koningin hem tot haren gemaal verkoor, en dat hy by dezen tytel dien van koning verkreeg.

* orde van de Schotsche koninginnen.

Dus kwam *Henrik Stuart*, het zy door zyne welgemaaktheit, of zyn noodlot; het zy door de genegenheit, of eige keuze van deze vorstinne, die met niemandt dan met haar eigen hert te rade ging, tot het huwelyk met de Schotsche koningin. Het geschiedde ten minste in weêrwil van de tegenkantingen van *Elizabeth*, van een groot getal heeren van het ryk, en zelfs van de prinsen van Guize, of zonder de laatste daar in gekent te hebben. De graaf van Murray stelde zich aan het hoofd van de misnoegden, en bragt den hertog van Chatelleraut in zyne party. Zy hielden verscheide vergaderingen, waar in men voorstelde: I. Of men een Roomschegezind koning moest verdragen; II. Of de koningin uit hare eige macht, en in weêrwil van de tegenkantingen van de heeren, deze keuze vermogt te doen; III. Of de Staten het recht niet hadden haar huwelyk onwettig te verklaren, en haar te verplichten een ander gemaal te nemen. De uitspraak kwam waarschynlyk met hun gevoelen overeen. Zy hadden alles, wat mogelyk was, gedaan om dit huwelyk te stuiten, en wetende, dat het hof op het landt was, van waar het te Edenburg stondt te komen, om het huwelyk te voltrekken, hadden zy zich in eene hinderlage op den weg gelegd: maar de koningin, daar van verwittigt zynde, nam een anderen weg, en ontsnapte hen gelukkiglyk.

Deze aanslag mislukt, en het huwelyk voltrokken zynde, lieten de zamenvbondenen zich niet afschrikken; zy ligten meer volk, en trokken te veldt. De graaf van Murray gaf voor de verfmading van de koningin van Engelandt te willen wreken; *Hamilton*, hertog van Chatelleraut, liet zich overhalen door den erfelyken haat van zyn huis tegen dat van *Lenox*. Allen namen den Godsdienst tot een voorwendfel van hunne wapenen, als of dit huwelyk de hervorming uit het ryk zou bannen. De koningin van haren kant, met haren nieuwen gemaal, bragt een leger, veel sterker dan dat van hunne vyanden, op de been, en op hen aandringende, voor dat de bystandt uit Engelandt was gekomen, raakten zy by de brug van Glasgow handgemeen, en dreven hen op de vlucht, dwingend den graaf van Murray naar Engelandt te vluchten, daar hy van de koningin wierdt ontfangen, die hem van hare becherminge verzekerde, en hem van geldt voorzag om zyne zaken en die van zyne party te herstellen.

Het was het ongenoegen niet, dat zy over het huwelyk van de koningin van Schotlandt hadt, dat haar bewoog om in het belang van de zamenvbondenen te treden. Men zegt zelfs, dat zy daar zeer bezadigt van hadt gesproken; dat zy de zachtzinnigheit van den nieuwen koning en de vryborstigheid van zynen vader, den grave van Lenox, prees; het gedrag der misnoegden verfoeide, en de koningin beklaagde, dat zy met zulke onrustige en oproerige onderdanen te doen hadt. Boven dat merkte zy aan, dat *Maria* niemandt nadeel dan zich zelve hadt gedaan, met een huwelyk aan te gaan, dat haar vele moeilykheden met de heeren van het ryk zou veroorzaken, dat hare bloedverwanten mishagde, en haar buiten staat stelde om iets op Engelandt te ondernemen; en zeer gelukkig, indien deze kroon niet tegen haar aanspande. Het gevolg deedt zien, dat de redenen van *Elizabeth* rechtmatig waren. Zy hadt daarenboven een pandt voor het gedrag van den

1565.
Opstandt der Protestantsche Schotsche heeren.

Hunne nederlaag.

Elizabeth ontfangt de misnoegden. *Cambden*.

1565. nieuwen koning in den persoon van zyne moeder, de gravinne van Lenox, die zy in hare macht hieldt, en op welke zy het bedryf van haren zone, indien hy van gedachten wierdt om iets te ondernemen, kon wreken. Maar deze reden, die zy hadt om zich voor den grave van Murray en zyne aanhangeren te verklaren, was, dat *Maria* verblyf hadt gegeven aan twee Engelsche overlopers, en den oproermaker *O-Neal* in hare bescherminge genomen; dat zy zich met den paus tegen Engelandt hadt verbonden, en dat zy toeliet, dat de Schotsche kapers de Engelsche koopvaardyschepen, onder de Engelsche vlag, plunderden. Deze handeling verplichtte geenzins *Elizabeth* de Schotsche koningin te ontzien. Zy dacht, dat zy zelfs gemachtigt was het zelve te doen; zy begunstigde den graaf van Murray en de *Hamiltons*. Het was echter om hen voor hunnen val te bevryden, veel eer dan om hen te doen zegepralen. Zy vergenoegde zich de koningin van Schotlandt en haren gemaal in vrede te houden, zonder hen te onderdrukken, en zy hielp de zamenverbondenen niet dan als huisselyke vyanden, waar van zy zich met den tydt kon bedienen, indien men haar koninkryk wilde ontruften.

Het scheelde weinig, of zy hadt hare rust door hare eige onderdanen zien ontruften, en wel door die zy in het byzonder begunstigde. Het aanzoek van den keizer, om deze vorstinne aan zynen broeder, den aartshertog, uit te huwelijken, gaf daar gelegenheit toe. *Ferdinand* de I, broeder van *Karel* den V, was den 25 July van het voorgaande jaar in den ouderdom van 61 jaren, na dat hy het Ryk zeven jaren hadt geregeert, gestorven. Men verhaalt*, dat hy zynen sterfday te voren hadt voorzegt. De schryvers roemen zyne voorzichtigheit, zyne milddadigheit, zyne zachtzinnigheit, zyne zorg, zyne naartigheit, zyne Godvrucht, en de geneigtheit, die hy hadt om de door den Godsdienst verdeelde gemoederen weder te vereenigen. Hy liet zynen oudsten zoon *Maximiliaan* den II tot zynen opvolger, hebbende hem voor zyne doodt tot Roomsch koning doen verkiezen. *Maximiliaan* hadt een broeder, aartshertog van Oostenryk, dien de *Guizen* met de koningin van Schotlandt wilden doen trouwen. Dit huwelyk wierdt by het leven van *Ferdinand* den I voorgeselt, maar hadt geen voortgang, het zy de voltrekking van *Elizabeth* op de wyze, als wy gezegt hebben, wierdt gestremt, het zy om dat *Maria* daar geen genoegen in nam, het zy eindelyk, dat *Maximiliaan* zelf, die toen alleen Roomsch koning was, het niet goedvondt. Maar toen hy den keizerlyken troon beklom, wenschte hy zynen broeder nog voordeeliger getrouwt te zien, en deedt de koningin van Engelandt door zynen gezant† te Londen ten huwelyk verzoeken, haar aanbiedende alle de voorwaarden, die zy goed zou vinden op te stellen in het huwelyksverdrag, dat het huis van Oostenryk zo zeer wenschte met haar te maken, gelyk wy de byzonderheden daar van zullen zien in het plechtige gezantschap, dat *Maximiliaan* haar twee jaren daar na zondt.

De Raadt van de koningin vertoonde haar, dat 'er geen zekerder middel was om de kuiperen van *Maria* en de misnoegde Engelschen te verydelen dan het aannemen van deze voordeelige voorstellingen; dat het eene party, hare Majesteit niet onwaardig was, en dat de zelve haar eene standvastige vrede binnen en buiten het ryk zou doen genieten, met haar een op-

III Deel.

volger van haar bloedt te geven, die in Engelandt geboren, en in den Protestantischen Godsdienst zou opgebracht worden. Deze onderhandeling hadt echter geen voortgang; wat moeite de Engelschen ook aanwendden, zy konden hunne koningin van ongetrouwt te blyven niet afbrengen. Zy ontving zeer beleeftelyk de aanbieding van den keizer; maar het was zonder hem iets toe te staan, zich verschonende, dat zy daar niet in kon bewilligen.

Twee der voornaamste heeren van haar hof waren over deze grote zake verdeelt, Mylord *Leicester*, en Mylord *Suffex*. De laatste ondersteunde het aanzoek, dat de keizer *Maximiliaan* voor den aartshertog, zynen broeder, deedt, en de andere stiet het onder de handt omver. Wy hebben gezien, dat deze gunsteling verwaandheit genoeg hadt om zelf naar het huwelyk met de koningin te staan. Met deze hoop, die zyne staatzucht hem hadt ingeblazen, kon hy geen mededinger, die zo gevaarlyk, als deze, die thans opkwam, was, verdragen; en ziende met wat drijf de graaf van *Suffex* den keizerlyken gezant daar in ondersteunde, verklaarde hy zich opentlyk zynen vyandt. Deze twee heeren hadden hunne vrienden, en het hof vondt zich onder de eene en de andere party verdeelt. *Ratclif*, graaf van *Suffex*, was van een hoger geboorte, en mogelyk van wezentlyker verdiensten; maar de graaf van *Leicester* was meer in gunst, en wylt zich aangenaamer te maken. Dewyl zy beide menigmaal op het toneel zullen komen, menen wy verplicht te zyn hunne ware hoedanigheden op te geven. Wy hebben reets een schets van het afbeeldsel van den grave van *Leicester* gegeven, doch niet dan ten aanzien van zyne bevallige hoedanigheden. Nu moeten wy de trekken beschouwen, die hem zo veel luifter niet byzetten.

De schryvers van zyne natic geven hem de zelve hoedanigheden van zynen vader en grootvader, al zo gretig, als de eerste, in schrapen en rapen; zo bedekt en doorslepen; als de andere, in zyne aanslagen; de geveinste en ondoorgrondeylkste man, die 'er zyn kan; gemelyk en knorrig tegen die boven hem waren, trotich tegen zyns gelyken, opgeblazen tegen zyn minder, ondankbaar tegen zyne vrienden, gevaarlyk voor zyne vyanden, onverdraaglyk voor al de werldt, uitgenomen de koningin. Zyne wellustigheit bragt hem tot bovengewone verkwiltingen, en om de zelve te kunnen staande houden maakte hy zich door aspersingen, door gewaande of gedwonge uiterste willen, en onrechtmatige rechtsgedingen meester van de goederen van levendigen en doden. Hy maakte al zyn werk van lekker en vrolyk te leven. Zyne tafel was niet alleen keurlyk, maar zy was prachtig, gelyk die van *Marcus Antonius* en *Cleopatra*, doende, gelyk zy, gestampte paalen en amber de gris in zyn gestooft. Hy was niet min prachtig in zyne klederen, en zyne overdaadt was in alles bovenmaten. Zyn voorbeeldt was ook nadeliger aan zyn vaderlandt dan zyne aspersingen en zyne wraakgierigheit. De jonge adel wilde hem navolgen, en verviel door zyne buitensporigheden in een ellendigen staat en tot armoede. Hy bragt de wellust zelfs tot in het leger over. De jaren maakten hem niet bezadigder, noch min dertel, zo dat men twintig jaren daar na*, wanneer hy als opperbevelhebber van de Engelsche troepen naar de Nederlanden trok, in het leger de zelve overdaadt zag als aan het hof: zyne tent, zyne klederen, zyne tafel, alles was bereukwerkt, de

M

mus-

Elizabeth aangezocht door den aartshertog van Oostenryk.

* *Thaan.*

† *Adam Smircic.*

Cambden. Bohun. Winstanley. Afbeelding van den grave van *Leicester*.

* in den jaere 1583.

1565. muskus en de amber maakten al zyne maaltyden en al zyne huisfieren welriekende. Het was niet mogelyk, dat zo een man eene vaste deugd bezat; nochtans vertoonde hy daar het uiterlyke van. Hoe onverschillende hy voor den Godsdienst was, echter waren zyne brieven vol Godvruchtige uitdrukkingen, en schoon hy de verwaandste van alle menichen was, wist hy door eene gemaakte zedigheid al de wereldt te bedriegen; vleende en belofde wanneer het nodig was, gevende by alle gelegenheden blyken van een goed burger te zyn, zonder daar door de bevalligheden van een groot hoveling te verliezen. Daar maakte hy eigentlyk zyn werk van, en deze kunstgreep bedekte de mislagen, die hy in den oorlog beging, daar hy niet bekwaam toe was, als mede in den Raadt, daar hy Mylord *Burleigh* en Mylord *Bacon* op ver na niet kon evenaren. Het was ook door dit uiterlyke, of door zyn gelukster, dat hy de koningin wat wys makende zich in hare gunst wist te houden, van welke hy aanstonts met zyne edelmoedige, beleefde en aangename manier, door zyne getrouwheit en vaste aankleving, bekwaamheit, vaardigheid, geest en yver alles wist te verkrygen. Zyn geluk maakte hem vrienden en aanhangers; maar ook wangunstigen en vyanden, en zyne gebreken, die zodanig waren, als wy hebben gezegt, vermeerderden het getal der laatsten.

Afbeelding van den grave van Suffex.

Ratclif, graaf van Suffex, stelde zich aan het hoofd van allen. Hy was een man, doorluchtig door zyne geboorte, verdiensten en bedieningen; gezant onder *Maria* aan het keizerlyke hof, en een der vermaardste werktuigen van het huwelyk van deze vorstinne met *Philips* den II, en vercheide malen, en onder twee byzondere regeringen, groot-afgezant of gemachtigde van Ierlandt, ridder van de orde van den Koussebandt, voorzitter van het Noorden, een der beste bedieningen van het hof, en grootkamerling. Hy was ook groothoutvester van Engelandt, van het landt, gelegen aan gene zyde de Trent; hy stak uit door zyne overwinningen over die der Hebrides en de grenzen van Schotlandt; zyn gedrag, ver boven dat van den grave van Leicesters, hadt minder glans, maar meer wezentlykheit. Men kon zyne heldhaftigheid en vroomheit niet verbeteren; hy was een dapper soldaat, een groot veldoverste, een goed landvoogdt, een verstandig magistratspersoon, een door-eerlyk man, getrouw aan zyne vrienden, erkennende voor zyne aanhangers, en een weldoender voor al de wereldt. Daar was niemandt dan de graaf van Leicesters, dien hy niet mogt zeten: denkende, dat hy ver boven hem in geboorte en verdiensten uitmuntte, kon hy zich voor dezen afgodt niet buigen, wiens hovaardy en wellust, zeide hy, het gansche ryk, indien zyne gunst bleef aanhouden, ongelukkig zouden maken. Hy zag hem aan als een nieuw edelman, die alleen twee Mylords in zyn huis kon berekenen: zyn vader en grootvader, zo vermaard door misdaden van hoog-verraadt, die hen het hoofd hadden doen verliezen*, als door den luister van hun geluk. Hy zeide opentlyk uit, dat de graaf van Leicesters geen beter lot verdiende, en dat 'er geen oprecht Engelschman was, die zynen val niet wenschte; maar dat niemandt zyne gedachten zo vryborstlyk dorst uiten.

* onder *Henrik* den VIII en *Maria*.

Zodanig was de aardt en imborst van deze twee Mylords, die het hof van *Elizabeth* verdeelden. Hunne tegenstrydigheit bleek by alle voorvallen, maar voornamentlyk by het aanzock

van *Maximiliaan* den II by de koninginne voor zynen broeder, den aartshertog. De graaf van Suffex, als wy hebben gezegt, ondersteunde den keizerlyken gezant. Die van Leicesters dwarsboomde hem met al zyne macht, hoewel hy het niet opentlyk dorst doen. Voorts kan men niet zien, dat de graaf van Suffex in dezen tydt, noch te voren, aan het hof van den keizer was geweest, om daar over dit huwelyk te handelen, gelyk de ridder *Melleville* in zyne berechten stelt; het was niet dan twee jaren na dat hy dit gezantschap bekleedde, volgens den geschiedschryver van *Elizabeth*†; maar hy liet niet na zich dit jaar opentlyk voor den hertog te verklaren, en daar over zomtyds met den grave van Leicesters tot dreigen toe te komen. Het kan ook wel zyn, dat hy het jaar te voren met den tytel van gezant, om *Maximiliaan* over zyne nieuwe waardigheid te begroeten, naar Wenen was gegaan, en dat hy mogelyk wel iets omtrent het huwelyk van *Elizabeth* hadt geopert, dat aanleiding gegeven zou kunnen hebben tot de bezending, die *Maximiliaan* naderhandt deedt, en oorzaak van het geschil van deze twee Mylords wierdt. Hoe het zy, men zag hen sedert nergens gaan, dan verselt van hunne vrienden, en een troep gewapenden, die hen overal volgde. De koningin was te verstandig, en te yverzuchtig van haar gezag, om deze verdeeldheit lang te kunnen verdragen; zy verplichtte hen zich met malkander te verzoenen. Indien zy den haat uit hunne herten niet kon verdryven, stremde zy ten minste de uitwerking daar van: haar imborst, afkeerig van alle partyfchappen, deedt haar de vrede in de huizen onderhouden, overtuigt zynde, dat die van den Staat daar van afhing, waar in zy de veiligheid van de regering zo wel, als het welvaren van het volk deedt bestaan: eene staatkunde, die zeer verschildt van die haar gezag alleen op de beroerten en verdeeldheden veitigt. Zy was wars van zulke gronden, en men hoorde haar met afkeer spreken van de zinspreuk, daar zy zich over verwonderde dat zommige vorsten eer in stelden: *Verdeelt, en gy zult heerfchen*. De eenigheid en de ware eendragt was in het tegendeel het voornaamste voorwerp van hare begeerten en zorgen. Indien zy eenige krakeelen verdroeg, was het alleen onder de vrouwen, waar onder het onmogelyk is het vuur van yverzucht uit te doven; maar zy bediende zich van haar misverstandt, doende het zelve zomtyds tot het algemene welzyn tegen hare mening, en zonder dat zy 'er op dachten, strekken.

Eenige maanden na het trouwen van de koninginne van Schotlandt zondt zy *Tamworth*, een der edellieden van hare bedkamer, aan haar, om te klagen over de schielijke voltrekking van haar huwelyk, zonder eens op hare vertogen acht geslagen te hebben. By deze klagen voegde zy eene vermaning tot de vrede tusschen de twee kronen, en om de zelve niet te storen verzocht zy, dat men haar den graaf van *Lenox*, en zynen zoon, hare ingeborene onderdanen, gelyk zy zeide, die zich hare gehoorzaamheit niet konden onttrekken, en die men haar, in weërwil van den inhoudt van het verdrag aangaande de oproerigen en overlopers, niet kon onthouden, weder zou zenden. Zy voegde eene aanbeveling voor den grave van *Murray* daar by, verzoekende de koninginne hem weder in hare gunst te willen aannemen.

Maria vondt niet goed een gehoor aan den gezant van *Elizabeth* te geven, en hem den inhoudt van zynen last in gechrift afgeeficht hebbende

† *Comden*.

Klagen van *Elizabeth* aan *Maria* overhaat huwelyk.

Antwoord van *Maria*.

1565. antwoordde zy op de zelve wyze. Zy begon met de verzekering, die zy aan de koninginne van Engelandt deedt, dat zy, noch haar gemaal ooit iets tot nadeel van haar, of van hare kinderen, indien zy 'er kwam te krygen, of tegen de rust van het ryk, zou ondernemen; dat zy de overlopers uit haar koninkryk niet zou ontfangen; dat zy geen verbondt met des zelfs vyanden zou aangaan; dat zy in het tegendeel een onverbrekelyk verbondt met de koninginne en haar ryk tegen alle, en voor alle, om de wetten, vryheden en den Godsdienst van Engelandt te handhaven, wilde aangaan, en zich verbinden, daar in niets te veranderen, indien zy, of haar gemaal tot de opvolginge kwamen. Deze verbindtenis was verfelt met een beding, te weten, dat *Elizabeth* haar en haren gemaal zou erkennen voor hare erfgenamen, en, indien zy zonder kinderen kwam te sterven, de gravinne van *Lenox*, nicht van *Henrik den VIII*; dat zy daar hare verklaring van zou geven, en door het Parlement laten bekrachtigen. Voor het overige rechtvaardigde zy zich omtrent het huwelyk met *Mylord d'Arley*, daar zy de koninginne van Engelandt voor de voltrekking wel kennis van hadt willen geven, en dat zy het niet hadt voltrokken dan na hare bewilliging eenigen tydt afgewacht te hebben; dat zy daarenboven zich deze verbindtenis hadt te wandanken; dat zy niets hadt gedaan, dat tegen de vriendschap, die zy voor de koninginne hare zuster hadt, streeft, dewyl zy een Engelschman boven vremde vorsten hadt gestelt, noch ook tegen hare waardigheid, dewyl boven alles deze Engelschman van Schotsche koningen afkomstig was. Zy eindigde met de koningin te verzoeken aanmerking op het wederzenden van *Mylord d'Arley* en den grave van *Lenox*, zynen vader, te maken. *Oordeel gy zelf*, zeide zy, *of ik den eersten als een onderdaan van u kan wederzenden, daar ik hem tot mynen gemaal heb verkoren, en koning van Schotlandt gemaakt. En of de vader ook geen deel moet hebben aan de verheffinge van zynen zone? want behalven dat hy een heer oorspronkelyk uit Schotlandt is, een Pair van het ryk, en doordien hy een volstrekt recht heeft in alle de belangen van zyn vaderlandt, moet Engelandt hy hem niet anders aangemerkt worden dan een schuilplaats gedurende zyne ongenade.* Ten aanzien van den grave van *Murray*, zy sprak van den zelve als van een ondankbaren onderdaan, en dodelyken vyandt, verzoekende de koninginne, dat zy haar de wraak wilde overlaten, zonder voor hem te spreken, gelyk zy haar niet belette hare oproerige onderdanen te straffen, zonder mededogen voor hen te verzoeken. *Tamworth* keerde weder met dit antwoordt, dat hy erger maakte door zyne klagten over het gehoor, dat men hem hadt geweigert, en het kwaad onthaal, dat men hem hadt aangedaan, weinig overeenkomende met de bedieninge van gezant van eene grote koninginne. De Engelsche schryver zegt, dat hy daar zelfs de oorzaak van was, en beschryft hem als een persoon, die onaangenaam aan de Schotsche koninginne was, van welke hy met verachting hadt gesproken, en, dat meer is, hadt hy haren gemaal den tytel van koning geweigert te geven. Het is wel waarschynlyk, dat hy laif hadt aldus te werk te gaan; maar men kan niet merken, dat *Elizabeth* acht op zyne klagten gaf; het zy ze de kleinachting, die ze om zyne kwade behandeling dacht ontfangen te hebben, verwierp, het zy ze diergelyke kleinigheden hare opmerking onwaardig oordeelde, houdende zich al-

III Deel.

leen aan het voornaamste, daar zy nooit van af-

weck. Haar naam was door de gansche wereldt beroemd, en maakte, dat zy in de verafgelegenste hoven een voorwerp van verwondering was. *Cecilia*, zuster van den koning van *Zweden*, en gemalin van den prins van *Baden*, was daar zo van ingenomen, dat zy, hoewel zwanger, met haren gemaal naar Engelandt trok, om eene prinses te zien, daar met zo veel roem van wierdt gesproken. Zy beviel daar van een prins, dien de koningin ten doop hieldt, en dien zy den naam van *Eduard den Gelukkigigen* gaf, zo ter gedachtenisse van haren overleden broeder *Eduard*, die by haar in zegening was, als ten aanzien van de gelukkige aankomste van de prinsesse van *Baden* in hare itaten. Zy en haar gemaal vertrokken, nog meer voldaan over het geen zy hadden gezien, dan over al dat zy van deze vorstinne en haar hof hadden horen zeggen; zo dat haar lof, tegen gewoonte, door de faam nog meer verbruid wierdt, in plaats van te verminderen. Zy waren niet minder van hare mildheit dan van haren geest en staatkunde voldaan, hebbende hen een inkomen op hare domeinen aangewezen, dat hen alle jaren, zo lang zy leefden, itipt wierdt betaalt.

Chalonneer stierf op het laatste van dit jaar, eenigen tydt na dat hy uit Spanje was gekomen, daar hy vier jaren gezant was geweest. Zyne bezending aan *Ferdinand*, om hem de komst van *Elizabeth* tot de kroon bekend te maken, daar onder begrepen zynde. Hy was te *Londen* geboren, maar in de hogeschole van *Cambridge* opgebracht, daar hy zich in de letteren hadt geoeffent, welke hem geen minder eer dan de wapenen toebragten. Hy gebruikte de zelve eerst in dienst van *Karel den V* in de ongelukkige onderneming van *Algiers*, daar de keizer zelf geboodt. Het scheelde weinig, of *Chalonneer* zou in de schipbreuk, die de vloot kwam te lyden, na het opbreken van het beleg, dat de keizer gedwongen was te doen, zyn verongelukt; zyn schip zonk nevens vele andere; hy was zyn leven aan zyne tanden verschuldigt; hy trachtte met zwemmen aan landt te komen, maar zyne krachten waren zo uitgeput, dat hy noch voeten, noch handen kon roeren. Hy hadt zelfs geen kracht om iets aan te vatten; men smeet hem een touw toe, dat hy met zyne tanden vasthieldt; en zich zo latende voorttrekken, zonder het geen hy vast hadt los te laten, kreeg men hem op strandt. Naderhandt woonde hy in *Schotlandt* den vermaarden slag van *Musselburg* by, onder het bevel van den hertog van *Sommerlet*, die zyne dapperheit met de riddersorde, die hy hem schonk, beloonde. Gedurende zyn gezantschap in *Spanje* maakte hy een *Latynisch* gedicht van vyf vaarzen op de regering van Engelandt, dat door de kenners zeer geprezen wierdt. Hy wierdt te *Londen* begraven met eene statie, die de lof, dien hy hadt verkregen, verdiende.

In het begin van het jaar 1566 kwam *Rambouillet* in Engelandt, met den tytel van buitengewoon afgezant van *Karel den IX*, met zich brengende de orde van den koning zynen meester voor twee Engelsche heeren, wier benoeming aan de koninginne *Elizabeth* wierdt gelaten. Zy benoemde daar toe den hertog van *Nordfolk* en den graaf van *Leicester*, in acht nemende de geboorte van den eersten, en hare genegenheit, in het verkiesen van den tweeden, voldoende. De plegtigheit geschiedde in

1565.

Reis van de prinsesse van Baden naar Engelandt. * Erik den XIV.

Doodt van Chalonneer op zyne wederkomst uit Spanje.

1566.

Camden. Thuanus. Karel de IX ziedt de orde van St. Michiel aan twee Engelsche heeren, en de koningin geeft de orde

1566.
van den
Kouffe-
bandt
aan den
gezaant.

de koninklyke kapelle te Westmunster, daar *Rambouillet* haar het lint van St. Michiel gaf, na dat hy te voren dat van St. George in het Kapittel van Westmunster zelf hadt ontfangen. *Elizabeth* zag het aanstellen van deze twee Engelse heeren in eene orde, daar te voren niemandt dan twee koningen, *Henrik* de VIII en *Eduard* de VI, en een gunsteling van den eersten, *Karel Brandon*, hertog van Suffolk, mede waren vereert geweest, als eene grote eer aan. Zy was moeielyk, dat zy het zich in het vervolg onwaardig maakten, en wel zo, dat de opvolger van *Karel* den IX verplicht was de zelve weder in te trekken †.

† *Henrik* de III in het jaar 1579.

De ongeregeltheit van het jaargety gaf aanleiding aan de natuurkenners om voorzeggingen te doen: zy voorspelden een slecht graangewasch in het algemeen. De koningin vaardigde hare bevelen af om 'er Engelandt van te bevryden. Zy deedt op strenge straffe den uitvoer van koorn uit het ryk verbieden, en droeg zorg, dat 'er een grote voorraadt van uit vrede landen wierdt gebragt. Dus was het, dat zy hare gedachten liet gaan om hare onderdanen te verlichten; en na dat zy der zelve genegenheit hadt verkregen door hare gemeenzame wyze van ommeegang, behieldt zy de zelve door eene voorzorg, die met hunne liefde overeenkwam.

Hoe de graaf van Arundel van zyne verliesheit wierdt genezen.

Wy hebben van de verliesheit van den grave van Arundel, en de zottigheden, die zy hem deedt bedryven, gesproken. Ten uiterste verliest op de koningin stelde hy al wat hy kon in het werk om zich weder te doen beminnen. Zyne geboorte was doorluchtig, zynde het hoofd van het oude huis van *Fitz-Alan*, dat zynen rang hadt onder de Pairs ten tyde van *Willem* den Veroveraar, echter beneden den luister van eene kroon. Om dat gebrek te vervullen hieldt hy een koninklyken staat; maar met den vorst te spelen wierdt hy arm, en door de armoede geraakte hy in verachting. Dit alles zou hem mogelyk het hof niet hebben doen verlaten, noch zyne oogen openen, indien de minneyver, dien hy tegen den grave van *Leicester* opvatte, hem uit spyt niet hadt doen ondernemen, daar de reden hem niet hadt kunnen toe overhalen. Hy verliet toen vrywillig eene plaats, daar hy niet dan met schande kon zien, dat die hem in zyne hoogte hadden geëert, hem nu in zynen ellendigen staat met den nek aanzagen. Hy kon ook niet zonder hertzeer een medeminaar zien, daar hy ver boven meende te zyn, en die gelukkiger dan hy, of ten minste meer in de gunsten in het vertrouwen was. Zyne afwezendheit volbragt dat de spyt hadt begonnen, en na dat hy dit jaar en het volgende een reis hadt gedaan, kwam hy veel bedaarder weder, om niet te zeggen, dat hy ten volle genezen was van een hertstocht, die zulke diepe wortelen in zyn hert hadt geïchten.

Cambden, *Thonass*, *Mezeray*, *Varillas*.

De lust tot reizen wierdt dit jaar algemeen: de liefde en minneyver hadden het den grave van Arundel ingeblazen; de eer en volgzucht boezemden het anderen in. Men noemt verscheide ridders, die met deze begeerte waren aangedaan, onder anderen den ridder *Jan Smith*, nabestaande van den overleden koning *Eduard*, wiens neef hy was, geboren uit twee zusters*.

* die van het huis van Seymour waren.

De oorlog, dien de Turk in Europa voerde, hadt hunnen yver en hunne staatzucht opgewekt. Het vorige jaar was voor *Solyman* ganich niet gelukkig geweest. Deze Sultan, daar wy eenigen tydt niet van hebben gesproken, en wiens geschiedenis wy hier met zyn leven zullen eindigen, hadt de belegering van *Maltha* ondernomen, daar *Mustapha* Bassa, versterkt van *Piali* Bassa, zeevoogdt, of kapitein Bassa van de twee vermaarde zeerovers *Dragut* en *Ocbiali*, of *Louchali*, en van alle de Afrikanen, den 17 May des jaars 1565 voor kwam. Al de Christen vorsten waren in beweging om deze rots te behouden, daar het welzyn van het ganse Christenryk scheen van af te hangen. *Solyman* wierdt gedwongen de belegering op te breken, daar hy vyftien duizend soldaten, en acht duizend matrozen voor verloren hadt. Om zich over dit verlies te wreken zondt hy in het volgende jaar eene scheepsvloot naar het eilandt *Chio*, bezeten van de *Justinianen*, een huis van *Genua*, dat daar als souverein van was. Het zelve was niet in staat groten tegenstandt te bieden, het welk het ook niet deedt; de Turken hadden alleen de moeite van te komen en te landen.

men, daar *Mustapha* Bassa, versterkt van *Piali* Bassa, zeevoogdt, of kapitein Bassa van de twee vermaarde zeerovers *Dragut* en *Ocbiali*, of *Louchali*, en van alle de Afrikanen, den 17 May des jaars 1565 voor kwam. Al de Christen vorsten waren in beweging om deze rots te behouden, daar het welzyn van het ganse Christenryk scheen van af te hangen. *Solyman* wierdt gedwongen de belegering op te breken, daar hy vyftien duizend soldaten, en acht duizend matrozen voor verloren hadt. Om zich over dit verlies te wreken zondt hy in het volgende jaar eene scheepsvloot naar het eilandt *Chio*, bezeten van de *Justinianen*, een huis van *Genua*, dat daar als souverein van was. Het zelve was niet in staat groten tegenstandt te bieden, het welk het ook niet deedt; de Turken hadden alleen de moeite van te komen en te landen.

1566.
Belegering van Maltha door *Solyman*.

Hy verovert het eilandt *Chio*.

Te landt wierdt eene gewigtiger zaak tegen *Hungarië* ondernomen, daar *Solyman* in persoon *Sigeth** kwam belegeren. Dat was de vyfde en laatste maal, dat hy deze plaats, zonder ze te kunnen veroveren, hadt belegerd. Dit beleg kostte den Turken meer dan de vorige, wegens de doot van *Solyman*; maar het viel ook gelukkiger uit door het innemen van deze stad. De zelve is gebouwt aan een moeras, en vervatte twee steden en drie kasteelen. Na een moorddadig beleg van twee maanden stierf *Solyman* aan eene beroerte in zyne tent. Hy was 76 jaren oud, van welke hy 47 jaren met veel roem regeerde. De Turken pryzen zyne Godvrucht, zyne rechtvaardigheid, de grootmoedigheid van zyne ziel, zyne goede trouw, en zyne ingetogenheit. Al de wereldt weet, dat hy een der dapperste en bekwaamste keizers van het Ottomannische ryk was. Hy was ook een der gelukkigste, en indien men de belegering van *Wenen* en *Maltha* uitzondert, gelukten byna alle zyne ondernemingen. Hy behaalde verscheide overwinningen; hy bragt zyne wapenen in Europa en in *Asië*, en strekte zyn ryk ver in *Hungarië* op de Christenen, en *Armenië* op de *Persianen* uit. Indien zyne doot kenbaar was geworden, buiten twyfel zou het *Turkische* leger van een gescheiden zyn, en de *Spahis* en *Janitzaren* zouden het naar *Constantinopel* gezet hebben, om de schatkist van den Sultan te plunderen; maar de grootvizier *Mehemeth* was slim genoeg om zyne doot te verbergen; hy verdubbelde de aanvallen, en deedt drie dagen daar na een algemenen storm. Daar bleef aan de Christenen niet meer dan nog een kasteel over, daar de dappere graaf *Serini* zich in hadt verschanst. Maar de plaats was niet houbaar tegen een zo talryk leger, dat hoogmoedig op zynen voorspoedt, en met enen verbittert over zyn verlies was. Behalven dat de Turken de muren door het vuur van hun geschut omver schoten, vernielden zy ook alle de sterkten, die niet dan van hout waren; zo dat de stadvoogdt, die tot geen verdrag wilde komen, met de soldaten, die 'er nog overig waren, besloten met den degen in den vuist eene opening te zoeken. Hy trok uit het kasteel met den hoedt in de oogen, viel op de vyanden aan, die hem op de brug te gemoet kwamen, daar hy omcingelt wierdt, en op verscheide plaatsen gekwetst zynde dood nederviel. De stad wierdt geplundert, en alle de inwoonderen wierden vermoord. Deze overwinning kostte niet minder aan de overwinnaars dan aan de overwonnenen. Van den kant der laatste sneuvelde de graaf *Serini*. *Solyman* verloor aan den anderen kant het leven, met 17000 *Spahis* en

Belegert *Sigeth*. * of *Ziegeth*, in neder-Hungarië.

Daar hy sterft.

Zyalof.

Innemen van *Sigeth*.

1566. 7000 Janitzaren, de bloem van het Ottomanische leger. De Vizier, zich meester van de stad ziende, maakte de doot van den Sultan bekend. Anderen zeggen, dat hy de zelve meer dan drie maanden verburg, tot dat zyn opvolger kwam. Deze was *Selim*, de II van dien naam, de oudste der kinderen, die *Solyman* uit zyn huwelyk met *Roxelane* hadt ge- teelt: alle, die van de andere Sultaninnen waren geboren, stierven, het zy hunne eige, of eene geweldige doot, door de gruweldaden van deze stiefmoeder. Het was ter hulp van Hungarië dat de Engelschen, daar wy van gesproken hebben, overzee trokken. Maar noch zy, noch de Franschen, die de hertog van Guize naar den keizer voerde, konden de stad behouden.

Den 19 Juny kwam de koningin van Schotland van een prins te bevallen, die naderhandt tot de kroon van Schotland kwam, met den naam van *Jacobus* den VI, en tot die van Engelandt, met den naam van *Jacobus* den I. *Maria* maakte deze geboorte aan *Elizabeth* bekend. Het was de ridder *Melleville*, die haar dit grote nieuws bragt, en dien zy met een gouden keten beschonk. Zy zondt aanstonts *Killegrew* om de koningin van Schotland geluk te wenschen, verbannende by deze gelegenheit al de reden van ongenoegen, die deze vorstin haar door haar huwelyk hadt gegeven, en mogelyk den nayver, dien de geboorte van dezen jongen prins heimelyk in haar hert veroorzaakte. Zy kon op het geluk van *Maria*, die van den Hemel een erfgenaam hadt gekregen, niet denken, zonder dat het haar deedt zuchten; hoewel het van haar athing het zelve geluk te genieten, indien zy het ten koste van hare vryheit wilde kopen. Zy kon zich niet wederhouden hare droefheit aan hare staatsjuffrouwen te kennen te geven; zy zeide tegen de zelve: *De koningin van Schotland is van een prins bevallen, en ik ben een overvruchtbare boom.* Men zegt zelfs, dat zy in dezen tydt op het huwelyk met den aartshtog dacht. *Melleville*, gezant van *Maria*, kreeg daar kennis van, en bediende zich van deze gelegenheit om haar daar van af te wenden. *De koningin myne meesteresse is van een prins bevallen, zeide hy aanstonts: maar daar heeft weinig aan gescheelt, of zy hadt 'er het leven by ingeschooten, haar arbeit is zo zwaar geweest, dat zy wenschte niet getrouwt te zyn geweest.* Dit was op eene bedekte wyze *Elizabeth* versterken in de gedachten van niet te trouwen, met haar een gevaar voor oogen te stellen, dat nog slimmer voor haar kon zyn, volgens het denkbeeld, dat zy daar zelf van hadt gemaakt. Wy weten niet, op wat gronden zy zich zelve dit wys maakte.

De gezant van *Elizabeth* hadt last te klagen, maar zonder bitterheit te tonen, over de bescherming, welke de Iersche muitmakers en de Engelsche overlopers in Schotland vonden, en *Maria* te verzoeken, *O-Neal*, die op nieuw was opgestaan, niet langer te beschermen, en geen verblyf langer te geven aan den Engelschen vluchteling *Rokesbi*. *Elizabeth* klaagde ook over het roven der Schotsche kapers, en haar gemachtigde hadt last daar straf van te verzoeken. *Killegrew* verkreeg al wat hy van de koninginne verzocht, en wierdt met eene vereering, gelyk aan die, welke *Elizabeth* aan den ridder *Melleville* hadt gegeven, weggezonden. Men wachtte zich wel iets aan de koninginne van Engelandt te weigeren in een tydgewricht, daar alles in

zamenliep om haar te vergenoegen, te weten, de vreugdt over de geboorte van een prins, en het belang, dat men hadt om deze vorstin niet te onvriendt te hebben, van welke men nog beter de opvolging dan van de koninginne zyne moeder hadt te verwachten.

Aan den anderen kant verklaarde zich alles voor *Maria* op de tyding van deze gelukkige geboorte. De graaf van Leicester betuigde zelf aan den ridder *Melleville* de blydschap, die hy daar over hadt; daar by voegende, dat hy twee maal hadt getracht de koninginne te verplichten om *Maria* voor hare vermoedelyke erfgenaam te erkennen; maar dat de geheimschryver *Cecil* zich daar tegen hadt gekant. De hertog van Norfolk en de graaf van Pembroke deden ook hun genoegen blyken, en zeiden tegen den gezant, dat de geboorte van den prins alle hinderpalen van een recht wegnam, het welk het gezag van de koninginne over alle hare vyanden deedt zegpralen. De twee laatstgemelden spraken naar gemoede; maar daar is reden om te twyfelden aan de oprechtigheit van den grave van Leicester; ten minste, indien de zelve ongeveinst was, was zy van geen duur.

Ondertusschen besteedde *Elizabeth*, ziende haar ryk in rust, en dat niets haar verplichtte stil in hare hoofdstadt te blyven, het overige van het goede jaargety tot eene aangename buitenreize. Zy bezocht het landt en de steden der provincien; zy hadt de hogeschool van Cambridge in het voorgaande jaar in hare omreize bezocht: dit jaar deedt zy de zelve eer aan die van Oxford. Zy bleef daar omtrent acht dagen, en hadt groot genoegen in het landt, dat zich uitstrekt langs den Teems, daar de zelve begint vaarbaar te zyn. Zy hadt ook veel vermaak in de collegien te bezoeken, en was meer voldaan van de geleerdheit der hoogleeraren en leeringgen, dan van de geregeldheit der gebouwen. Zy wierdt daar ontfangen met eene pracht, niet alleen met hare majesteit overeenkomende; ten minste zo veel als men kon bybrengen in eene plaats, aan de zanggodinnen toegewyd, maar ook met de blydschap, welke de hogeschool betoonde in het zien van hare weldoenster, daar zy meer achtung voor hadden dan men ooit in Griekenlandt voor de zanggodinnen en *Apel* hadt getoont. Alle de scholen lieten om het zeerst hare vreugde blyken, en gaven haar gedurende haar verblyf het genoegen van openbare twistredeneringen te horen over zaken, die hare opmerking waardig waren, en des avonds deedt men haar het vermaak van vertoningen en spelen by de kaarsen, daar het toneel mede verlicht was. Zy betuigde hen hare dankbaarheid op de zelve wyze, als zy te Cambridge hadt gedaan, antwoordende op hunne Latynsche aanspraak in de zelve tale, en hen zo door hare welsprekendheit, als koninklyke tegenwoordigheit verrukkende.

Het was op hare wederkomst, dat het Parlement weder was vergadert: het was sedert drie jaren afgebroken, en sedert van tydt tot tydt uitgestelt geweest tot den 30 September, gelyk wy hebben verhaalt. De koningin was by de opening van het zelve niet tegenwoordig, dewyl het geen nieuw Parlement, maar een vervolg van dat van den jare 1563 was. Echter verscheen zy daar den 2 October. Zy tradt in een sloep, die haar aan den voet van den trap bragt, van waar zy naar haar vertrek ging. De graaf van Northumberlandt droeg het koninklyke zwaardt voor haar, en mevrouw *Strange* haren sloop. Zy wierdt gevolgt van een getal

Selim de II volgt *Solyman* den II op.

De koningin van Schotland krygt een zoon. *Cambden*. De Geschiedschryven van *Melleville*.

Elizabeth is bedroeft.

Be-kwaamheit van *Melleville*, gezant van *Maria*.

Elizabeth bezoekt de hogeschool van Oxford.

Cambden. De ridder *Essex*. *Elizabeth* komt in het Parlement.

1566. heeren, rykelyk uitgedoſcht, en van hare wapendragers, die het gevolg ſloten. Hare komſt de heeren bekend gemaakt zynde namen zy hunne plaatſen met de gewone plegtigheit naar hunnen rang, gelyk wy elders hebben beſchreven *. De koningin kwam in de zaal, en ging in haren ſtoel zitten. De marquis van Northampton droeg de koninklyke kroon; de hertog van Norfolk ſtond aan haar regter zyde, met den ſtaf van grootmaarſchalk, en de graaf van Northumberlandt aan haar linker handt, met het zwaardt. De wapendragers en de ſergeanten van wapen waren van voren, en de grootkamerling en Mylord *Hunſdon* hielden, terwyl de koningin gezeten was, de panden van haar kleedt, in plaats dat de onderkamerling, of mevrouw *Strange* haren ſleep in het gaan hadden gedragen. Aan de linker handt en achter haar Majesteit lagen de mevrouwen van haar hof op hare knien. De zegelbewaarder ſtond achter het verhemelte aan de regter handt van de koninginne, en de grootſchatmeester aan haar linker handt. De jonge Mylords, die nog niet meerderjarig waren, zaten niet onder de andere, maar ſtonden voor het aſſchutſiel.

Wy zullen al de bills, die men las, en maakte, terwyl het Parlement zat, niet ophalen, naardien de Engeliſche ſchryvers de zelve niet waardig hebben geoordeelt in hunne Geſchiedeniſſen ingelaſcht te worden; wy zullen ons vergenoegen, gelyk zy, met alleen te verhalen, wat 'er omtrent de opvolging in het ryk en een huwelyk van de koninginne voorviel. De ongeruſtheit en vrees van eenigen, en de kuiperyen en de hoop van anderen maakten, dat men over deze twee punten met groten ernſt in beide de Huizen raadpleegde. Eindelyk, het beſluit genomen zynde om aan hare Majesteit hun verzoek te kennen te geven, wierdt de zegelbewaarder, verſelt van eene menigte heeren en gemachtigden van de gemeenten, ter gehoor geleid, en deedt deze aanspraak:

Aanspraak van de gemachtigden van het Parlement om de koninginne te verzoeken, dat zy wilde trouwen.

Mevrouw, de heeren en gemachtigden van uw Parlement komen uwe Majesteit door myn mondt verzekeren, dat hen niets in de wereldt liever, noch dierbaarder is dan de gebeilligde perſoon van uwe Majesteit, de geduurzaamheit van uwe regering, en het algemeene welzyn van uw ryk. Maar de tedere geſteltheit van uwe Majesteit houdt ons in eene geſtadige becommering, en uwe laaſte ziekte beeft ons grote droefheit veroorzaakt. Trooſt ons, Mevrouw, verydelt de aanslagen van uwe vyanden, en vernietigt al hunne maatregels, het zy door een gelukkig huwelyk, om ons een opvolger uit uw bloedt te geven, het zy door het benoemen van een opvolger, indien Godt 'er ons geen uit uw huwelyk kwam te verlenen; laat ons toe, dat wy by deze beweegreden de voorbeelden van zo vele koningen, het zy van Engelandt, of van elders, voegen, die de Geſchiedeniſſen roemen van wegens de zorge, die zy genomen hebben om hunne opvolging vaſt te ſtellen, en veroordelen die het hebben verzuimt, klagende, dat 'er geen voorzorg was gedragen voor het geen zo nodig was. Zodanige zyn, ten aanzien van de eerſten, geweest *Petrus*, koning van *Arragon*, en *Constantia*, koningin van *Sicilië* (a), die, om hunne ſtaten aan de beroerten van de onzekerheit van een opvolger niet bloot te ſtellen, het klooster, om te trouwen, verlieten, achtende den ongehuwden ſtaat min heilig dan het welvoeren van het volk: een gedrag, het welk oogſchynelyk van den Hemel, door de wonderbare ge-

(a) Eenige ſchryvers ontkennen, dat zy geſtelyk is geweest.

boorte van *Frederik den II*, van *Constantia* ter 1566. wereldt gebragt, niettegenſtaande zy boven de 50 jaren oud was, wanneer zy met *Henrik den VI* trouwde, wierdt goedgekeurt. Zodanig was ook de keizer *, die deze woorden, zo zeer geroemd, voor zyn ſterven uitgalmde: „Ik ſterf geruſt, „doordien ik u † mynen zoon tot opvolger „nalaat. Zodanig is in het tegendeel, ten aanzien van anderen, *Pyrrhus*, wiens antwoordt verſoekt wordt: want wanneer hem gevraagd wierdt, aan wien by het ryk wilde nalaten, gaf by ten antwoordt: „Aan dien, die den langſten degen „heeft. Zodanig was *Alexander de Grote*, die het ongeluk hadt geen erfgenaam voor zyn wyduitgeſtrekt ryk, dat by hadt gewonnen, na te laten, en dat na zyne doot in verſcheide deelen door zyne veldoverſten wierdt verdeelt. Zodanig waren ook de koningen van *Iſraël*, die hun ryk zagen te gronde gaan, hoewel door tien ſtammen erkent, by gebrek van opvolgers uit hun bloedt: daar in het tegendeel die van *Juda*, aan welke alleen twee ſtammen waren getrouw gebleven, zich altoos op den troon hebben gebandhaaft. Uwe nakomelingſchap, Mevrouw, regere dan vele eeuwen over Engelandt, en doe het geluk van uw volk altoosdurend zyn, met den doorluchtigen naam van uwe Majesteit te vereeuwigen.

Men weet het antwoordt van de koninginne niet, waar van men niets geboekt vindt; maar de verzamelaar der akten zegt, dat zy eenige hoop om te trouwen gaf, en met tegenzin het voorſtel van een opvolger te benoemen verwierp. Hy grondt zyne giffingen op de redenvoering, die zy aan het Parlement deedt, wanneer zy daar kwam om hare toetſtemming aan de akten, en om het te doen eindigen, te geven.

Gedurende hunne zittingen was 'er een geſtadig gemor onder de heeren en de gemeenten, die het onbeweeglyke voornemen van de koninginne om niet te trouwen, en hare diepe ſtilzwygendheit om een opvolger te benoemen, niet konden goedvinden. Zy beſchuldigten haar, dat zy haar eigen bloedt en haar vaderlandt te kort deedt, latende het eerſte uitſterven door de weigering, daar zy in volhardde om het zelve nakomelingen te geven, en het andere aan de droevige oorlogen, die uit de verſcheide mededingers tot de opvolging zouden ſpruiten, bloot ſtellende. Zy meenden, dat *Cecil*, geheimſchryver van ſtaat, en *Huic*, geneesheer van *Elizabeth*, haar in dezen afkeer voor het huwelyk ſtyfden; de eerſte door beweegreden van ſtaatkunde en onafhankelykheit, en de andere om redenen, die zyne kunſt medebragt, als of hy uit *Elizabeths* geſteltheit hadt geoordeelt, dat het trouwen haar nadeelig was. Zy vergaven hen den raad niet, dien zy vermoedden dat zy aan de koninginne gegeven hadden, en hen met hekelschriften aan boordt komende, maakten zy hen hatelyk by het volk. Daar bleven zy niet by. De graven van *Pembroke* en van *Leiceſter*, met den hertog van *Norfolk*, hielden daar over geheime byeenkomſten, in welke men overleide de koningin te dwingen tot het geen zy niet goedwillig wilde doen, en indien dit niet gelukte, haar te noodzaken om ten minſte de uitpraak aan het Parlement te laten, dat een gemaal en opvolger voor haar zou verkiezen.

De koningin, daar de lucht van krygende, betoonde haar ongenoegen daar over, en verboodt hen den toegang in de zaal, daar zy gehoor gaf, en het was niet voor dat zy haar om genade hadden verzocht dat zy dien toegang weder verkregen.

* Antoinette de Godvruchtige. † Hy ſprak tegen den Romeinſchen Raadt.

Morren van eenige heeren over den ongehuwden ſtaat van *Elizabeth*.

Aantekingen van verſcheide rechtsgleerden over het huwde ſtaat.

De nit vel ſta ge op

1566. gen. De gemachtigden van het Lagerhuis lieten niet na een hoger toon te voeren. *Bell en Mousson*, vermaarde wetgeleerden, *Dutton, Wentworth*, en vele anderen, namen de vryheit, de waardigheid van de souverein in eene afhankelijkheit, die de kroon onwaardig is, te stellen. Zy namen voor eerst tot een grondslag het belang van het volk, daar zy gelyk in hadden; maar het zelve te huis brengende op het doelwit van hunne gedachten, zeiden zy, *Dat het gezag der koningen niet was gegrond dan op het gene zy aan hunne onderdanen verschuldigt zyn, die wederom van hunnen kant hunne gehoorzaamheit naar deze liefde richtten; dat van deze onderlinge overeenkomst het geluk van het volk en de veiligheid van den vorst afhing; dat deze laatste de wetten, die hen plegtelyk verbonden, niet voldeden, wanneer zy de veiligheid van den Staat niet alleen door hunne regering gedurende hun leven, maar ook door hunne voorzorge, die zich tot na hunne doot moet uitstrekken, weigeren vast te stellen, dat niet kan geschieden dan met een opvolger te benoemen; waar uit zy besluten, dat de koningin, geen opvolger willende benoemen, zich aan de granschap des Hemels bloot stelde, en de genogenheit van haar volk verloor, ten zy, om den eersten te bevredigen, en het andere weder te winnen, zy zich haastte met een opvolger te benoemen; daar zy noch byvoegden, dat dit ook een middel was om haren naam te vereeuwigen, en in de herten der Engelschen een gedenkteken op te rechten, dat langer zou duren dan beelden van marmor, of metaal, in plaats dat zy, indien zy in hare hardnekkigheit volhardde, de zoete namen van voedsler en moeder van het vaderlandt zou verliezen, daar zy anders eene stiefmoeder, ja zelfs eene moorderesse, van zou worden; dat zy inderdaadt Engelandt, dat door haar besondt, hadt doen herleven; maar dat dit leven zo wel als haar eigen in haar zelve was opgesloten, en dat zy het zelve met het hare wilde uithluffchen; dat het te vergeeffsch was, dat men de aanslagen van een benoemden erfgenaam vreesde; dat zo eene vrees niet dan voor zwakke vorsten was, of die zich hatelyk by hun volk hadden gemaakt, of voor wantrouwende vrouwen, die voor haar schim bang zyn; maar dat een vorst, die van zyne onderdanen bemint wordt, en die de zelve wederom bemint, en eene zo grote koningin, als zy was, voor zulk een ingebeelden schrik niet bekommert behoorde te zyn.*

De koninginne waren deze redenvoeringen niet onbekend; maar, of zy sloeg de zelve in den windt, of zy geliet zich als of zy daar geen acht op sloeg, willende zulk gepraat liever van zelf met veinzen doen vervallen, dan door het straffen van de schuldigen doen wereldkundig worden. Ondertusschen bleef zy meer en meer volharden in haar voornemen, en benoemde geen opvolger, geleert zynde door haar eigen voorbeeldt wat kwade gevolgen zulk eene verklaring na zich sleept. De zamenzwering van *Wiat*, onder de regering van *Maria*, kwam haar steeds in gedachten. Zy was daar, hoewel buiten hare schuld, de oorzaak van geweest, om dat de zamengezworenen aan het volk deden geloven, dat zy van voornemen waren haar op den troon te helpen, waar toe zy inderdaadt na *Maria* het eerste recht hadt, schoon zy daar niet handdadig aan was geweest, noch hare toestemming daar toe hadt gegeven. Zy was derhalven bevreesht het zelve gevaar te zullen lopen, indien zy een opvolger benoemde, en dat de aanhangers van dezen verklaarden erfgenaam, het zy met, of zonder hare bewilliging, zouden ondernemen haar van de kroon te beroven. Zy

oordeelde, dat het onvergelykelyk beter was al de mededingers tusschen hoop en vreeze te houden, met noch voor, noch tegen te besluiten, dan door een al te haastig besluit het ongeduldt, of het misnoegen van de eenen, of door eene uitsluiting de verbittering van de andere te verwekken. Daarenboven wist zy, dat de begeerte naar eene kroon noch bloedverwantschap, noch zelfs ouderen ontziet, en dat zy bygevolg zich zelve niet kon verzekeren, dat hare kinderen, indien zy trouwde, en nog veel minder hare zydelingsche bloedverwanten, indien zy hen tot de opvolginge riep, de begeerte tot de zelve, door aanlagen, daar de Geschiedenis ons niet dan te veel voorbeelden van geeft, niet zouden verhaasten. Zy overdacht by zich zelve de wyze handeling van *Vrankryk*, dat nooit hadt kunnen goedvinden zydelingsche erfgenamen te benoemen, gelyk den hertog van *Orleans* en den hertog van *Angoulême*, waar van de eerste zonder tegenkating de opvolger van *Karel den VIII* was geweest, met den naam van *Lodewyk den XII*, en de tweede van *Lodewyk den XII* zelve, met den naam van *François den I*; eene staatkunde, die naar hare gedachten veel doorzichtiger was dan die van het hof van Engelandt, dat een tegenstrydigen weg inslaande, niet anders hadt gedaan, dan de rust van die tot de opvolging was geroepen, en van die den troon nog bezaten, te storen; dat *Richard de II* zich om deze reden hadt beklagt over de benoeming, die het Parlement * met zyne toestemminge hadt gedaan van *Roger Mortemer*, graaf van la Marche; dat hy zich van het leedwezen, dat hy daar van hadt opgevat, niet hadt bevryd dan door de doot van dezen grave, en dat men zynen zoon alleen gevangen hadt gehouden uit vreeze, dat hy den eich van zynen vader op de kroon weder levendig mogt maken; dat de graaf van *Lincoln* †, tot opvolger van *Richard den III* benoemt, altoos verdacht aan *Henrik den VII*, wiens vyandt hy verklaarde te zyn, was geweest, en dat zyne miterij hem het leven, dat hy met den veldslag verloor, hadt gekost; dat zyn broeder ‡, naderhandt zyn geschil weder willende ophalen, of zyne doot onder *Henrik den VIII* wreken, zich schuldig hadt gemaakt aan de misdaadt van gekwetste hoogheit, en alzo zyn hoofd door beuls handen hadt moeten verliezen.

Zodanig waren de overleggingen van *Elizabeth*; maar zy kon daar door de gemoederen van de heeren en van de gemeenten niet tot bedaren brengen: ook was het door deze redenen niet, dat zy hen trachtte te overtuigen. Men moest hen met de hoop, ten minste met de algemene hoop, dat zy zich eindelyk zou laten verbidden, paaien. Dus sprak zy daar van. Zy verzocht dertig heeren uit het Hoger-, en een gelyk getal uit het Lagerhuis, en na eene kleine berisping, die zy hen gaf over het gedrag, dat zy zich aanmatigden, om haar een juk op te leggen, dat de kroon niet kon velen, hieldt zy op van als souvereine te spreken, en begon een zachter en gemeenzamer taal te voeren. Nooit heeft enig vorst zulk eene bekwaamheit gehad om zyne onderdanen, zonder iets van zyne hoogheit te verliezen, te vleien, noch ooit heeft enig vorst zich beter weten te bedienen van eene wellprekendheit, die een koning ontegensprekelyk maakt, wanneerze met zachtzinnigheit is vermengt. Zy deedt eene lange redenvoering, om aan te tonen, wat liefde zy voor hare onderdanen hadt, ten eenemaal zich zelve overgevend om der zelve rust en wel-

Aanmerkingen van verscheide rechtsgeleerden over haren ongehuwden staat.

1566.

* op het einde van de XIV eeuw.

† *Jan van Pole*. Zie de regering van *Henrik den VII*; II Deel, fol. 11.

‡ *Edmond van Pole*. Zie de regering van *Henrik den VIII*, ibid. fol. 92.

Verwyttingen, die de koningin den afgezonden van het Parlement doed.

1566.

welvaren te bevorderen; op niets anders denkende dan om hen gelukkig te maken, en hen gestadig door nieuwe blyken de oprechtheid van hare genegenheit te tonen. Zy voegde daar by, om hen in hunne klagten te voldoen, dat zy hunne ongerustheit wilde te gemoet komen, en een gelyken yver, als zy, aan hen bewyzen, en naar mate van hunnen aandrang omtrent een huwelyk en hare nakomelingen wilde zy hen in haren eenzamen staat blyken geven van de zorge van eene waakzame vorstinne, en van de tederheit van eene ware moeder. Het Parlement hadt haar een bovengewonen onderstandt toegestaan, met dat inzicht, dat ze gunstig op hun verzoek zou antwoorden: doch zy sloeg dit niet alleen af; maar te gelyk de twee Kamers voor den gewonelyken onderstandt bedankende, schonk zy hen zelfs het vierde deel daar van, als of zy in mildheit boven hare onderdanen begeerde uit te munten, of weigerde de waarde, die het scheen, dat zy aan de genade, welke zy verzochten, verknochten, en zy niet van gedachten was hen toe te staan, aan te nemen. Zy verfelde deze kwydschelding met deze schone woorden, daar men wel wenschen mag dat alle vorsten aan dachten, te weten, dat zy dit geldt al zo zeker in de bezuizen van hare onderdanen rekende te zyn, als in hare schatkist.

1567.

Eindelyk, op den 10 January de koningin in het Parlement gekomen zynde om de gemaakte akten te bekrachtigen, en het zelve daar na te ontbinden, deedt de spreker der gemeenten eene aanspraak aan haar, en bedankte haar voor haren onvermoeiden vlyt omtrent het algemene welzyn. Hy nam de gelegenheit waar de koninklyke macht te roemen, en de erfelyke boven de aangenome te stellen. Hy deedt het geluk van het volk alleen afhangen van de wysheit van den vorst, en besloot het gezag van den laatsten binnen de palen der wetten. Hy vergat de schone zinspreuk van Aristoteles niet, dat het leven van den koning de ziel van de wet is, en dat de volkeren beter door goede koningen dan door goede wetten worden geregeert. Hy roemde de gematigtheit, de goedertierenheit en de rechtvaardigheit van de koningin, besluitende zyne redenvoering met een wensch, dat zy het huwelyk mogt voltrekken, daar zy hoop van hadt gegeven aan het Parlement, en hy wenschte ook allen zegen aan den erfgenaam, daar het gansche ryk met ongeduld naar verlangde. De zegelbewaarder antwoordde op de redenvoering van den spreker, en de koningin gaf hare toeltemming aan de akten. Dit gedaan zynde volgens de gewone plegtigheit stondt zy van haren stoel op, en deedt aan beide de Hui-zen deze aanspraak:

Hare
aanspraak
aan beide
de Hui-
zen.

Mylords en edellieden, ik volge myne voorzaten na met u myne gedachten door den mond van den zegelbewaarder bekend te maken: maar daar zyn gelegenbeden, in welke ik oordeel best te zyn, dat ik de zelve verklaar: niet dat ik my den lof van wel te spreken aanmatige; die ydele eer is ver onder de achtbaarheid der vorsten, wier roem in iets doortlichtiger bestaat. Myn oogmerk is krachtig in uw gemoed te prenten de aanmerkingen, die ik wenschte dat gy lieden op uw gedrag omtrent my, en myn gedrag omtrent myn volk maakte. De onmiddelyke stem der souvereinen heeft meer kracht dan die van hunne staatsdienaars, en ik twyfel geenzins, of gy zult letten op het gene myn en uw belang my verplichten u voor te dragen. Ik heb altoos openhertig gesproken; ik heb in al myn doen de zelve vryborsigheit getoont, en ik hadt reden vergenoogt te zyn over eene diergelyke oprechtheit van

uw kant ten mynen opzichte. Van waar komt het dat gy op eenen slag van taal en wyze van doen in deze laatste vergadering zyt veranderd? dat de veinzery in al uwe zittingen de overhandt heeft gehad, en dat men schadelyke voornemens onder bedriegelyke namen heeft bedekt, onder voorgeven van de algemene vryheit en veiligheid der opvolginge? Eenigen wenschen, dat ik uw verzoek ten volle toesta; anderen, dat ik het volstrekt weigere: de twee partyen spannen my een strik. De eerste wil zich beroemen my de wet voorgeschreven te hebben; de tweede, veel strafbaarder, was van voornemen my een haat op den bals te balen, dien myne grootste vyanden niet machtig zyn geweest in myn volk te verwekken. Ik heb, Godt zy gedankt, de kwaadwilligheit van de eenen en van de anderen ontdekt, en een middelweg beraamt, die myne eer beschermt, en aan myne onderdanen al het genoegen geeft, dat zy van eene vorstinne, die meer dan zy zelf voor hun welzyn zorgt, kunnen verwachten. Voorts begryp ik niet alle in deze klagten, die ik doe; daar zyn meer en min schuldigen, doch geen van alle is gansch onschuldig; ik weet wie die zyn, die zich voor boosden van partyen hebben verklaart, die door hunne stemmen de anderen aan hunne zyde hebben overgehaalt; die zich hebben laten overreden; kortom, die lasteit genoeg om zich te laten verleiden, maar geen moeds genoeg hebbende den stroom tegen te staan, het met stilzwygen hebben beantwoord. Deze laatsten zyn ten minste verschoonbaarder dan de anderen. Maar hoe hebt gy kunnen geloven, of dat ik het algemene welzyn verwaarloosde, met geen opvolger te benoemen; of, dat nog strafbaarder is, dat ik uwe vryheit zou benadeelen met u te beletten daar in te voorzien? Neen, Mylords en edellieden, dat zyn myne gedachten niet geweest. Ik heb de kuil, daar gy u zoudt in geworpen hebben, voorzien, en ik heb u daar van willen wederhouden. Ieder ding heeft zynen tyd, en daar steekt geen minder gevaar in met zich te veelte verbaasfen, dan met te langzaam te zyn. Laat aan my de zorg van uwe rust. Myne genegenheit is uw borg. Aan myne genegenheit kunt gy niet twyfelden na alle de blyken, die ik u daar van heb gegeven, schoon gy de overtuiging van myne voorzichtigheit niet hadt. Ik wensche u na my een vorst toe, die meer bekwaaamheit bezit; maar gy zult er nooit een krygen, die myne liefde tot u zal evenaren. Ik weet niet hoe lang myne regering zal duren, het zy dagen, of jaren, en of dit Parlement het laatste van myn leven niet zal zyn. Laat ons dan niet oververnoegt van makander scheiden. Ik bewys u myne tederbertigheit; misbruikt myn geduld, noch myne zachtmoedigheit niet. Geest my geen reden om andere dan voordeelige gedachten van u te hebben, en nadert weder tot my met de zelve hertelykheit, op dat ik u in myne eerste goedgunstigheit weder ontfange. Zulk eene verstandige redenvoering, waar in het gezag zeer wyzelyk door vleiende uitdrukkingen was geschakert en gematigt, kon niet dan wel opgenomen worden. Die gene, die de koningin kort daar na deedt, was niet minder.

Een rechtsgeleerde * van het collegie van Linkoln, een der vier Inns, of huizen van het hof, te Londen opgerecht, en dat zynen naam van de oude graven van Linkoln heeft, aan welke het zelve voor dezen hadt toebehoort, hadt de stoutheit gehad in zyne openbare lessen het tedere punt van de opvolging te verhandelen. Zelfs hadt hy de kwade zyde gekozen, betwiftende het recht van Maria Stuart, koninginne van Schotland, die de wettigste erfgenaam scheen, en die Elizabeth ook goedkeurde: Echter deedt hy geen uitspraak, uit staatkunde; zy hadt

1566.

* Thor-
nton ge-
naamt.
Reden-
voering
van een
rechtsge-
leerde
over de
opvol-
ging, be-
strydende
het recht
van Ma-
ria.

1566.

Elizabeth
laat he-
gevang-
zetten.

Akte
het Pa-
ment
overh
aanle
van bi-
schop
in de
gelick
kerk.

1566. hadt wel gewilt, dat ieder zyn voorbeeldt hadt gevolgt. De stoutheit van de Engelsche rechtsgeleerden kon ondertusschen niet verschoont worden. Dit was aanleiding tot geschillen geven, die tot verdeeldheden zouden hebben kunnen uitbarsten, en de openbare rust storen. Het behaagde dan *Elizabeth*, die op de zyde van *Maria* was, niet, dat men aan de jeugt, die daar om te leren was gekomen, tegenstrydige gedachten inboezemde, weshalven zy zorg droeg van dit niet ongestraft te laten voorby gaan, en willende daarenboven aan de koninginne van Schotland een blyk van hare genegenheit in dit tydsgezicht geven, deedt zy dezen rechtsgeleerde, of te stout, of te onvoorzichtig, of door andere mededingers omgekocht, gevangen zetten. Deze behandeling van *Elizabeth*, zo rechtmatig, en zo voorzichtig, beteugelde het morren van de yveraars, die op de benoeming van een erfgenaam stonden, en verzekerde de zwakke of wantrouwende gemeederen. Daar waren niet dan oproermakers en bevreeden, die zich bleven ontruffen over de keuze van een erfgenaam; maar deze party niet sterk genoeg zynde om iets te onderneemen, verduisterde hunne kwaadaardigheid geenzins de schone en heldere dagen van de regering van *Elizabeth*.

Elizabeth laat hem gevangen zetten.

Akte van het Parlement over het aanstellen van bisschoppen in de Engelsche kerk.

Wy moeten niet vergeten eene der wetten, in het Parlement gemaakt, wiens zitting en scheiding wy zo even hebben aangehaalt. De zelve raakt de aanstelling der prelaten in de Engelsche kerk, waar van eenigen de wettigheid tegen spraken, en eenige anderen de zelve in twyfel trokken. Om deze oneenigheid en zwarigheden weg te nemen, verklaarde het Parlement, dat de inwyding en aanstelling der bisschoppen sedert de komste van *Elizabeth* tot de kroon goed en wettig waren, en stelde vast, dat die in het vervolg zouden geordent worden, mede op deze wyze zouden worden ingewyd, vernietigende alle besluiten, gewoonten, en alle geschriften, die het tegendeel zeiden. Men vindt in de openbare gedenkschriften de redenen, die het Parlement bewogen om dit besluit te nemen. Men stelt daar in aanstons voor de tegenwerpingen van de aanhangers van den stoel van Rome, bewerende, dat deze verordening van gener waarde was, naardien 'er de heilige olie, de ring, de herderlyke staf, en al de andere plegtigheden van de Roomsche kerk aan ontbraken; daar zy byvoegden, dat deze prelaten door geen genoegzaam getal van bisschoppen waren ingewyd. Men antwoordde op deze voorgewende nietigheid, en men hieldt staande, dat de achterlating, of liever de verwerping van deze ydele plegtigheden, wel ver van de inwyding van een prelaat te verzwakken, de zelve des te wettiger deedt zyn, als meest overeenkomende met de eerste instelling, tot welke men zeide dat men, als tot den eersten oorspronk, moest opklimmen; dat de kerk de zelve van de Apostelen hadt ootfangen, en dat men derhalven de Apostolische wyze, en die van *CHRISTUS*, boven alle andere te achten, moest volgen; dat deze wyze alleen in openbare gebeden, in het aanroepen van den H. Geest, en de oplegging der handen bestondt, en dat dit door drie bisschoppen, en zelfs door een minder getal, kon worden verrecht; dat de Engelsche kerk daar de plegtigheid van de predikatie en de uitdeeling van het Nachtmal, om de zelve meer luister by te zetten, hadt bygedaan.

In dezen tydt verzocht *Maria* aan *Elizabeth*, dat zy als getuige over den jongen prins, wien *III Deel.*

geboorte zy haar reets hadt bekend gemaakt, 1566. wilde staan. *Elizabeth* zondt den grave van Bedford om het kindt in haren name ten doop te houden, met een doopvat van goudt, waar mede zy het zelve beschonk. De plegtigheid geschiedde met grote pracht in het kasteel van Sterling. De gezanten van Frankryk en van Savoje waren daar uit den name van hunnen meester, gelyk de graaf van Bedford van wegens *Elizabeth*, tegenwoordig. Die van Frankryk droeg het kindt, gaande door de zaal van het kasteel door een dubbelde rei van heeren. Aan zyne zyden ging de graaf van Athol, met een witte walchkaars in de handt, en de graaf van Eglinton, van het huis van *Montgomery*, die het zoutvat droeg. Mylord *Rosse* droeg het bekken en het lampet naar de kapel. De doop geschiedde naar de wyze van de Roomsche kerke door den aartsbisschop van St. Andrews, ten overstaan van de bisschoppen van Dunkeld, van Dumblane, en van *Rosse*, den prior van *Whiterne*, en verscheide dekens, aartsdekens en edellieden van de kapel. De gravin van *Argile* ontfing het kindt uit handen van den gezant, en hieldt het in den name van de koninginne van Engelandt over het doopvat. Het wierdt *Karel Jacobus* genoemd †. De plegtigheid geëindigt zynde, wierdt hy voor prins en Stewart van Schotlandt, hertog van *Rothfay*, graaf van *Carrik*, Mylord van de eilanden, en baron van *Ranfrow* uitgeroepen, alle eernamen, die den erfgenaam van de kroon toekomen. De plegtigheid wierdt met een heerlyk muzyk, en het overige van den dag met maaltyden en andere prachtige vermakelykheden beslooten.

Elizabeth doopge-tuige over den prins van Schotlandt. *Cambden*. *Spoiswood*.

† Hy nam niet dan den laatsten van deze twee namen aan.

De koningin van Engelandt hadt aan den grave van Bedford, en alle, die van zyn gevolg waren, verboden den gemaal van *Maria* den tytel van koning te geven. Nochtans beval zy haren gezant het geschild, dat reets tusschen deze vorstinne en haren gemaal was gerezen, en daar wy haast de droevige gevolgen van zullen zien, by te leggen. Zy hadt ook aan dezen gezant belast, het verdrag, te *Edenburg* met *Maria* gesloten, weder te vernieuwen, en, indien het mogelyk was, de bekrachtiging daar van te krygen. Maar de koningin van Schotlandt bleef standvastig in het te weigeren. Zy bragt voor eene nieuwe reden van deze weigering by, dat in dat verdrag eenige artykelen tot nadeel van haar recht en van dat van hare kinderen begrepen waren. Zy beloofde echter haren gezant naar Londen te zenden, om het verdrag, na alvorens de verklaring over eenige artykelen, die haar den eenen of den anderen tydt in de opvolging tot de kroon van Engelandt konden benadeelen, ontfangen te hebben, te bevestigen. Het raakte den tytel en het wapen van koninginne van dat ryk, waar van men haar zonder eenige bepaling deedt afftaan; zo dat men, gelyk zy zeide, haar en hare nazaten in het vervolg zou kunnen te gemoet voeren, dat zy van haar recht, dat de geboorte haar gaf, waren afgestapt. Zy verzocht derhalven, dat men, om deze dubbelzinnigheid weg te nemen, de uitdrukkingen van dit artikel zou veranderen, en daar by voegen, dat deze afftandt geen plaats zou hebben dan ten aanzien van *Elizabeth* en hare kinderen, indien zy mogt komen te trouwen, en dat zy 'er uit haar huwelyk kreeg. Zy klaagde aan den grave van Bedford over de arglistigheid van eenige van hare onderdanen, die de zachtzinnigheid van den koning haren gemaal, al te eenvoudig en te lichtgelovig, misbruikten, en die oorzaak waren van hun misverstandt, bedankende voorts de

Misverstandt tusschen de koninginne van Schotlandt en den koning haren gemaal.

1566. koninginne voor hare trouwhertige zorge in zulk een teder gefchil, en verzoekende daar in te willen volharden. Zy vereerde aan den gezant een ketting met edelgefteenten, ter waarde van twee duizend kronen. Eenigen rydt daar na wierdt zy ziek, en fchreef een tederhertigen brief aan Elizabeth. Zy beval haar den jongen prins, daar zy als getuige over hadt geftaan. Zy maakte haar meesters van het lot van moeder en zone, willende van hare Majesteit geen verklaring meer omtrent de opvolging vorderen, vergenoegt zynde met het recht van naverwantschap, en ten volle geruft op den goeden wille van de koninginne, hare waarde zufter, welke zy betuigde voortaan alleen en onverbrekelyk te zullen blyven aankleven.

In dit jaar ftierven twee geheime Raden van de koninginne Elizabeth, namentlyk, Jan Maffon, fchatbewaarder van de koninginne, die om zyne achtbaarheid en geleerdheit zeer geprezen wierdt, en een van die genen was, die het meefte bewindt in het uitdeelen der kerkelyke goederen hadden gehad. Zyne doot wierdt gevolgt van die van den ridder Richard Sakvil, fchatbewaarder van den Exchequer, neef van Elizabeth van zyn moeders kant, die uit het huis van Boulen was. De ridder Mildmay was zyn opvolger, en de ridder Knolles, nabestaande van de koninginne uit hoofde van zyne vrouwe *, kwam in de plaats van Maffon.

1564. Laten wy tot het verhaal der zaken van de andere ryken wederkeren, en het vervolg daar van weder op vatten. Aangaande die van Ierlandt, de wilde O-Neal verwoefte de landen van zyne naburen. Hy hadt federt zyne wederkomst van Londen die van de kroon en van de Engelsche volkplantingen ontzien: maar in het jaar 1564 viel hy op de Engelschen en Ierlandersaan, en liep de landen der eerften zo wel af, als die der tweden. Hy verbrandde de hoofdkerk van Armach, belegerde Dundalk, en na dat hy gedwongen was door de dapperheit van Sarsfeldt, opperichout van Dublin, de belegering op te breken, verwoefte hy al de landen daar omtrent. In dit jaar was 'er ook een bloedige veldslag tuffchen den grave van Ormond en dien van Desmond in het graafschap van Waterford, daar de laafte drie honderd man in verloor. Men stelt in het zelve jaar de verdeeling der graafschappen van Longford en van Connacie in zes andere graafschappen †, en de vaststelling der posten en pakketboten, tot onderhouding van de gemeenichap der twee ryken.

De ridder Arnold was opvolger van den grave van Suffex als opperrechter, maar zyne bestiering duurde niet lang; de ridder Sidney wierdt in zyn plaats gezonden, daar hy den 20 January met den tytel van Lord gemachtigde aankwam. Wy hebben reets gezegt, dat de verscheide tytels van opper-of hoofdrecht, van gemachtigde, van afgezant, van stedehouder, en zelfs van onderkoning, gelyk men naderhandt de bestierders van Ierlandt heeft genoemt, alle omtrent de zelve waren. Indien 'er meer aanzien in de twee laafte namen bestondt, was het meer in de uitdrukkingen dan in de zake zelve. In den grondt was Ierlandt aan Engelandt, dat de ryken aan het oude Rome plagten te zyn, dat de zelve alleen aanzag als enkele provinciën of wingewesten van het ryk, zo dat de bestierders van dat eilandt byna aangezien moeten worden als landvoogden, of stedehouders, die de Roomfche Raadt, of keizers in de aan hen cynbare provinciën zonden. De ridder Sidney wierdt met bovengewone toejuichingen van wegens den lof, dien hy in de voorgaande bestiering hadt

verkregen, ontfangen. Hy vermeerderde zyn aanzien door de welprekende redenvoering, die hy by zyne plegtelyke intrede deedt, waar in de zorg, die de koningin nam om gerechtigheit te doen oeffenen, de vrede te handhaven, de moedwilligheit te straffen, de kunsten, den koophandel en den landbouw in het gantsche ryk te doen bloeien, hooglyk roemde. Hy vertoonde de onkosten, die zy deedt om de steden te versterken, en de bezettingen te onderhouden, hier in ver boven hare voorzaten gaande. Hy eindigde met een verzoek, dat hy aan al de heeren deedt, van eendragtelyk tot den dienft van de koninginne en van den Staat zamen te lopen. Hy maakte vervolgens zynen laft aan den Raadt bekend, waar in een afzonderlyk artykel was, om den Protestantfchen Godsdienst voort te zetten.

De Raadt zwoer alle de artykelen na te komen; men onderzocht den ftat van het ryk, dien men zeer ellendig vondt. De landen waren afgelopen van de rovers; de inwoonders zo arm, dat zy voor het grootfte gedeelte noch paarden, noch wapenen, noch levensmiddelen hadden; de foldaten ontbloomt van alles, en gedwongen den landman te brandfchatten, zonder tucht, lui, en verwilderd; en dat hunne getrouwheit verdacht maakte was, dat zy te gemeenzaam met de inboorlingen van het landt omgingen, en zich met hen door trouwen vermaagfchappen. De provincie van Leinster *, en in het byzonder het graafschap van Kilkenni, verwoeft door de Cavemaghs, de O-Mores, en vele andere hoofden van partyen; die van Mounfter † door de gefchillen van de graven van Ormond en van Desmond, en door de oorlogen van den ridder O-Brian en van den grave van Thomond; Connacie door de hatelykheden van de graven Clarrickard en van Mak-Willam Ougter; eindelyk, die van Ulfter, het magazyn van alle voorraadt en rykdommen, die men daar van de andere provinciën vondt, deze gezegde landfchappen hadden zich byna alle onder den standaardt van den eerlozen O-Neal begeben. Ten aanzien van den Godsdienst was het verval nog groter; de kerken onvoorzien, de geestelykheit verftrooit en zonder onderhoud; het volk, zonder onderwyzing, hadt geen kennis van Godt. Het was onmogelyk aanftonts in zo vele ongevallen te voorzien. Men vergenoegde zich voor het tegenwoordige de afnydingen * weder te verbeteren, en in ftat te stellen, dat zy den aanval van O-Neal konden wederftaan.

Ondertuffchen vertrokken de graven van Ormond en van Desmond naar Engelandt, om daar over hun gefchil door den Raadt der koninginne geoordeelt te worden. Zy tekenden hunne onderwerping in de kancelery, dat zy met hunne uitsprake zouden te vrede zyn, onder verbeurte van twintig duizend ponden, zonder daar van af te kunnen itappen. Dit verdrag hielt ftandt niettegenftaande de vyandelykheden van den ridder Jan van Desmond, die het graafschap van Ormond te vuur en te zwaardt verwoefte, en den broeder van den grave van dien name doodde.

De oudfte van het huis van Mak-Carthy-More, een der grootfte heeren van de provincie van Mounfter, kwam in dit jaar te Londen, om hulde van zyne ftaten aan de koninginne te doen, die hem met den tytel van graaf van Glankairne en van baron van Valence befchonk. Den 18 July daar aan volgende wierdt O-Sullivan Bear in zyne ftaten beveligt; maar men stelde in zyne opene brieven, dat hy aan den grave van

Doodt van twee geheime Raden van Elizabeth.

* Catharina Carr.

1564. 1565. Verwoefing van O-Neal in Ierlandt. Cambden Cox. 1564.

† Clare, Gallo-way, Sejo, Mayo, Letrin en Roscomen.

1565. De ridder Sidney onderkoning; zyne zorg en goede naam.

Staat van Ierlandt.

* of Lagene.

† of Mommie.

‡ Linien.

Voorzaten van O-Sullivan koning van Ulster.

O-Neal gedwongen de belegering van Londonderry te beëindigen.

de w... van de f... Sa...

1565. Glankairne van wegens de afhankelykheit van zyne landen de onderwerping, die hy schuldig was, zou bewyzen. Zyne onderwerping bestond veel eer in eene cynsaarheit van een slaaf, of belastingen van een onderdaan, dan in de plichten van een leenman; des te onverdraaglyker, om dat *O-Sullivan* zelf een groot heer was, en dat die van zyn landt hem den naam van prins van Dunkeran gaven. Ook sloeg hy deze onderwerping trotichelyk af, en zeide tegen den gene, die hem de bevelen van de koninginne bekend maakte, dat hy in dit geval niet kon gehoorzamen, daar men hem een slaaf wilde maken van iemandt, voor wien hy noch in afkomst, noch in goederen behoeide te wyken; dat zyne voorzaten koningen van Ulster waren geweest; dat hy zelf deze provincie door het recht van wapenen hadt bemachtigt, en dat hy zich daar in door het zelve recht, onafhankelyk van eenig heer van het landt, zou handhaven.

Voorzaten van *O-Sullivan* koningen van Ulster.

O-Neal gedwongen de belegering van Londen op te breken.

Om weder tot *O-Neal* te keren, hy ging voort met zyne verwoestingen. Hy belegerde Dundalk voor de tweede maal, hebbende een leger van vier duizend man te voet en zeyen honderd paarden op de been gebragt; maar hy wierdt voor de tweede maal gedwongen het zelve op te breken. Hy trachtte zich daar over te wreken door het belegeren van Londonderry (a), en hy vertoonde zich ten dien einde voor de stad, met 2500 man te voet, en drie honderd paarden: maar hy wierdt door den kolonel *Randolf* gellagen. Deze dappere krygsmann trok alleen met 50 paarden en 300 man te voet uit de stad; hy viel moedig op den vyandt aan, die tien maal sterker dan hy was; doodde 400 man, en dreef de overigen op de vlucht: eene heerlyke overwinning, indien zy zyn leven niet hadt gekost: maar hy wierdt in het gevecht gedood, en de Engelschen hadden meer droefheit over het verlies van zulk een bevelhebber, dan vreugde over het verlaan van dit slechte krygsvolk, daar zy altoos verachting voor hebben gehad. De Ierlanders kwamen in de maandt van April daar aan volgende wederom; maar zy dorsten geen behooryke belegering ondernemen; zy vergenoegden zich met daar brandstoffe in te werpen, die eenige schade in de stad veroorzaakte. Eenige der voorraadhuizen wierden door de vlamme verteert, zonder eenig voordeel by deze onderneming te behalen. Zy lieten zelfs eene bende ruiters door, welke gedwongen was, uit gebrek van levensonderhoudt, naar Dublin te keren, en vier dagen lang door hun landt trok, zonder dat zy den moedt hadden hen aan te tasten. De oude jaarboekschryver van Ierlandt, van het huis van *Sullivan*, schryft aan *St. Coloman*, stichter van een klooster van de orde van wereldlyke kanunniken in de stad *Derri*, of *Londonderry*, het verbranden van de voorraadhuizen toe, daar hy een verhaal van doedt, het welk al zo belagchelyk als bygelovig is. Hy zegt, dat deze Heilige, getergt, om dat zyn klooster door ketters wierdt ontheiligt, van den Hemel was nedergedaalt om hen te straffen; dat hy de gedaante van een wolf hadt aangenomen; dat hy voorby een smids winkel komende zyn bek met gloeiende kolen hadt gevult, en de zelve op eene schrikkelyke wyze op de voorraadhuizen uitgespogen. Wy laten den Lezer oordeelen of zo een

III Deel.

(a) Deze plaats wierdt in dezen tyd nog maar *Derri* genoemd; den anderen naam ontving ze eerst onder de regering van *Jacobus* den I, om dat 'er in den jare 1612 eene volkplanting uit Londen naar toe wierdt gezonden.

verziensel eer of schande aan de gedachtenisse 1566. van den stichter doedt, en of de gedaante van een wolf en het werk van een brandstichter daden zyn, die een Heilige voegen.

De graaf van *Desmond*, de akte van zyn verblyf*, voor de kancelery van Engelandt gedaan, en zyn woordt, aan de koninginne gegeven, niet nakomende, nam de wapenen op, onder voorwendfel, dat hy wraak van den grave van *Ormond*, zynen onverzoenlyken vyandt, wilde nemen. Hy vereenigde zich met den oproerigen *O-Neal*. Zy kwamen beide aan het hoofdt van hunne troepen te veldt. De ridder *Sidney* stelde zich ook aan het hoofdt van de zyne; trok de landen van *Ulster* en *Galloway* door, en nam het kasteel *Roscomon* in, daar hy bezetting in leide. Den 26 October kwam hy te *Athlone*, daar hy de brug weder liet maken, zonder de vyanden, behalven eens in een schermutieling, daar eenige van weerzyden wierden gekwetst, te kunnen ontmoeten. Hy herstelde *O-Donel* in de bezitting van *Ball-Shanon*, *Dongal*, en andere plaatsen, daar de oproerigen hem hadden uit gejaagt; ontving de onderwerping van verscheide heeren, die verheugt waren, dat zy zich van de dwingelandy van *O-Neal* verloest zagen, en bragt zyn leger op de grenzen, langs de affyndingen, in de winterlegering. Echter bleef men van den eenen, noch van den anderen kant niet stil zitten. *O-Neal* kwam voor de derde maal *Dundalk* belegeren, en was niet gelukkiger dan de twee voorgaande malen. Hy verwoestte het ganiche landt rondom te vuur en te zwaardt; maar hy moest de belegering opbreken. Op dit ongeluk volgde kort daar na zyne doot. Hy hadt al zyne vrienden en aanhangers tot vyanden gemaakt; de nabestaanden van de eenen omgebragt; de vrouwen van de anderen geschaakt; hunne goederen veroverd, en hunne domeinen overweidigt. Zelfs ontzag hy geen Ierlanders, leenmannen van *Schotlandt*, wier belang aan het zyne vast was, en die hy hadt behoren te sparen, om zyn geluk te verzekeren. Hy deedt het tegendeel, hy verklaarde zich hunnen vyandt, en in een slag in het jaar 1564 doodde hy met zyn eigen handt hunnen veldoverste *Jakob Conel*. Deze doot konden zy hem niet vergeven, en om zich te wreken beletten zy hem het geen hy hadt voorgenomen te doen, namentlyk met den strop om den hals de genade van de koninginne en den landvoogdt af te smeken, en haar van zyne trouwe in haren dienst te verzekeren. Maar dit was een strik, dien zy hem spanden om hem tot hunnen wil te brengen, en hem aan de schim van hunnen bevelhebber op te offeren. Inderdaadt, wanneer zy zich meester van hem zagen, bragten zy hem den 2 Juny des jaars 1567 om het leven, en zonden zyn hoofdt aan den landvoogdt, die het op een paal op de verhevenste plaats van het kasteel van *Dublin* liet ten toon stellen. Dus kwam *O-Neal* door de trouwloosheit van zyne vrienden, en niet door de wapenen van zynen vyandt te sneven. Het was een onbeschoft en onwetend mensch, eendronkaardt, en een trouwloze, die zyn huis met overipelen en moorden hadt bezocht; maar bekwaam, spitsvinnig, stout, en die by zyne grote ondervinding een groten moedt, en nog veel groter staatzucht bezat. Hy alleen gaf aan de Engelschen meer werk dan al de Ierlanders te zamen; hy haakte altydt naar de koninklyke hoogheit van *Ulster*; hy hieldt een vorstelyken staat, onderhieldt eene lyfwacht van zes honderd man, gereed om alle uren met 4000 man te voet en 1000 paarden, daar hy zyn

Onderneming van den onderkoning. * *Compromis*.

Doot van *O-Neal*.

Belagchelyk wonderwerk verniaert door den schryver *Sullivan*.

1566.

ne leenmannen toe verplicht hadt, in het veldt te komen. Hy hadt zulk een bitteren haat tegen de Engelschen, dat hy een kasteel deedt bouwen, het welk hy *Feoghnegall* noemde, dat is te zeggen, *haat der Engelschen*. Hy doode eenige van zyne bedienden, alleen om dat zy liever het Engelsche dan het Iersche broodt aten. Echter heeft men nooit gemerkt, dat hy van *Elizabeth* anders dan met een diep ontzag sprak. Hy hadt by zyne vrouwe twee zonen, namentlyk, *Henrik* en *Shane*, en verscheide andere by de vrouwe, die hy *O-Donel* hadt ontschaakt, en uit verscheide byzitten. Het was echter noch aan de eene, noch aan de andere, dat de koningin, of het Parlement het beslag der goederen van dezen muitmaker toefondt, maar aan die van eene zydeline van het zelve huis.

1564.

1565.

1566.

Spes-

wood.

Camb-

den.

Stello-

ville.

Wy hebben het verhaal van de Schotische zaken by het vertrek van den grave van *Lenox* uit Engelandt, om naar zyn vaderlandt te keren, gelaten. Het is waar, dat wy van het huwelyk van *Mylord d'Arley*, naderhandt met de koninginne voltrokken, en zelfs van de geboorte en van den doop van een zone uit dit huwelyk hebben gewag gemaakt; maar het verhaal van deze zaken is in die van Engelandt alleen in het voorbygaan ingelafcht, door den onafscheidelijken zamenhang, dien het eene koninkryk gemeenlyk met het andere heeft, zonder daar onder te begrypen de byzondere gevallen van de Geschiedenisse van Schotlandt, waar van wy het vervolg nu zullen hervatten. Wy zullen niet herhalen het geen wy van den tegenzin der heeren tegen het huwelyk van de koninginne met den jongen grave van *Lenox* gezegt hebben, noch de redenen van hun ongenoegen ophalen; de zelve wierden verydelt door de loosheit van *David Rizio*, een Italiaan, die van muzikant gezant van den hertog van *Savoje* en gunsteling van de koninginne wierdt, tot zo ver, dat haar gemaal daar minneyverig over was. Hy bekleedde toen het ampt van geheimschryver by *Maria*, en hy was haar eerste staatsdienaar, hoewel *Lidington* onvergelykelyk meer bekwaamheit hadt. Het ontbrak hem echter aan geen sekranderheit. Het was door zynen raadt, dat de koningin *Lidington* naar Engelandt, om de toestemming van haar huwelyk van *Elizabeth* te verzoeken, zondt, en dat zy het zelve, zonder het antwoordt af te wachten, voltrok. *Mylord O-Chiltry*, van het huis van *Stuart*, stelde zich daar opentlyk tegen, zeggende, dat hy nooit zyne stem zou geven, dat *Maria* een man van den Roomschen Godsdienst tot haren gemaal nam. Men sloeg geen acht op zyne tegenkating, noch op die van de graven van *Murray*, van *Argile*, van *Glinkairne*, van *Roths*, en van den hertog van *Chatelleraut*; te vergeeffsch raakte het volk te *Edenburg* op de been; men ontwapende die het meest onvernoegt waren, en men zondt die 'er de hoofden van waren in ballingschap.

De tegenkating, die de Schotten maakten tegen het huwelyk van de koninginne met *Mylord d'Arley*.

Ondertusschen vergaderden de Protestantische geestelyken, en stelden een verzoekschryf van verscheide hoofdzaken op, dat zy door hunne gemachtigden de koninginne aanboden. Zy verzochten voor eerst de afschaffing van den Roomschen Godsdienst door het gansche koninkryk, zonder het huis van de koninginne, noch haar zelve uit te zonderen; ten tweede, dat men zorg voor het onderhoudt van de hervormde leeraars zou dragen, en hen aanwyzing van genoegzame middelen doen, waar van hunne opperrentmeesters volstrekt meester zouden zyn; ten derde, dat al de inkomsten van de Roomsche

geestelykheit daar toe zouden worden gebruikt, 1564. zonder dat men die ooit aan de Roomschegezinden zou wedergeven. De koningin antwoordde, dat zy haren Godsdienst noch kon, noch wilde verlaten; dat zy, indien zy het deedt, zich den haat van hare oomen en van gansche Vrankryk zou op den hals halen, en dat zy, dat meer is, tegen haar eigen gewisse en beter weten zou doen; dat zy, ten aanzien van hare onderdanen, niets buiten den raadt van haar Parlement wilde besluiten; dat zy van haar verkiesrecht, noch van het genot van de openstaande plaatsen, om die aan de Protestantische leeraars te geven, voor welke zy beloofde op eene andere wyze te zullen zorgen, niet wilde afstaan.

Het was in deze gesteldheit des tyds dat het huwelyk van de koninginne omtrent het midden van de maandt van *July* in hare kapel wierdt voltrokken, en op den zelve dag wierdt haar gemaal onder het geschal der trompetten voor koning uitgeroepen. De trouw geschiedde naar de Roomsche wyze, en eenige dagen daar na hoorde hy de Hervormden, als of hy hen door deze veinzery aan zyne zyde trachtte te krygen, prediken. Maar *Knox*, die op dien dag predikte, ontzag hem niet, en verweet hem zyne huichelary. Hy wierdt voor den Raadt gedagvaard, daar hy nog slouter sprak. De koning, zeide hy, zich naar de koninginne wendende, heeft uit beleefdheit voor u, *Mevrouw*, in de *Misse* geweest, en Godt, dien hy heeft vertoorn, zal zich van u bedienen om hem te straffen: woorden, die men in het vervolg maar al te waar bevondt. *Knox* wierdt de predikstoel verboden; maar het volk opstaande, was men verplicht hem kort daar na te herstellen. De schryver, die ons dit verhaalt, zal ons nog andere omstandigheden van deze vorstinne aan de handt geven, en verdient wel, dat men hem, om zyne geboorte en hoedanigheit, geloof geve, zynde een Schot van geboorte, aartsbischop van *St. Andrews*, en in de gunst van *Jacobus* en van *Karel*, zoon en kleinzoon van *Maria*, geweest. Men heeft geen reden te geloven, dat hy iets tot nadeel van de koninginne zou hebben geschreven, indien hy daar niet ten volle van verzekert was geweest. Dat was het, dat hy zelf aan den koning *Jacobus* vertoonde, verzoekende, dat hy niet kwalijk geliefde te nemen, dat hy wat openhertig omtrent de koninginne zyne moeder, om de Geschiedenisse niet te kort te doen, te werk ging. *Wees oprecht*, zeide hem deze vorst, en verschoon niemandt ten koste van de waarheit. Zulk eene toelating zet de vryheit van den schryver gezag by, en de goedgunstigheid, daar deze vorst hem mede bleef vereeren, is een bewys, dat hy zich niet te buiten ging.

Op het einde van *Augusty* vervolgde de koningin met haren nieuwen gemaal de misnoegden, die gedwongen wierden eene verblyfsplaats in Engelandt te zoeken. Wy hebben gezegt, hoe zy door *Elizabeth* ontfangen wierden. De ridder *Melleville* verhaalt in zyne Gedenkschriften, dat de graaf van *Murray* verplicht was voor de knien van *Elizabeth* te verklaren, dat zy de zamenzwering van de heeren tegen het huwelyk van de koninginne van Schotlandt noch aangestookt, noch bewilligt hadt: eene betuiging, die *Elizabeth* in de tegenwoordigheid van de gezanten van Vrankryk en Spanje vorderde, om te bewyzen de onwaarheit van de klagten, die men aan de hoven van hunne meesters hadt gedaan: zelfs gaf zy aan den grave van *Murray* en zyne aanhangeren den naam van muitmakers, het welk aanleiding gaf aan den hertog van *Chatelle-*

Voltrekking van het huwelyk.

Stoute taal van *Knox* tegen de koninginne.

1564. telleraut, eenen der gevluchten, om in de maand van December daar aan volgende weder naar Schotland, na dat hy alvorens zyne verzoening hadt uitgewerkt, te keren. Die nog in Engelandt waren gebleven, schreven, op den raadt van den ridder *Trochmorton*, een brief aan de koningin van Schotland, dien hy zelf opstelde (a), met verzoek, dat zy hen genade wilde bewyzen. Hy deedt by dit verzoek staatkundige aanmerkingen, om haar daar toe te verplichten. Hy vertoonde haar, dat zy anders de genen, die haar onder de Protestanten in de twee ryken nog genegen waren, en altyd bleven denken, dat hun Godsdienst de ware oorzaak van haren haat was, zou verliezen. *Murray* schreef ook aan *Rizio*, en zondt hem in den brief een diamant van grote waarde, om hem in zyn belang te trekken. Door dit geschenk won hy de gunst van den Italiaan, die buiten dat van gedachten was zich in de gunst van dezen heer te dringen, om zich tegen den nieuwen koning, wiens minneyver zich begon te openbaren, te kunnen handhaven. *Rizio* overreedde de koningin alle deze heeren weder in hare gunst aan te nemen. Zy was daar gansch toe bereid, wanneer de gezant van Vrankryk * haar een brief van den koning zynen meester overhandigde, om haar daar van af te wenden, en haar te vermanen alle de Protestanten in Schotland, gelyk hy in zyn ryk deedt, te verdelen. Deze brieven wierden door *Rizio*, die de zyde van den grave van *Murray* hadt verlaten, om zich geen vyandt noch met het hof van Vrankryk, noch met dat van Rome te maken, ondersteunt: maar hy maakte zich veel gevaarlyker vyanden in Schotland.

1565. De vergadering der Protestanten wierdt in dezen tydt weder op nieuw gehouden. Het antwoord van de koningin op haar verzoek wierdt gelezen, en men besloot, eene ongeveinsde verklaring van hare Majesteit op ieder artykel te verzoeken. De koningin was toen den Hervormden, om den brief, dien zy uit Vrankryk hadt bekomen, minder dan ooit genegen, waar door men hun verzoek van tydt tot tydt uitselde; zo dat zy geen voldoening erlangden. De dood van *Rizio*, die in dezen tydt voorviel, gaf aan de zaken eene andere gedaante. Deze doodt is een al te zonderling geval in de Geschiednisse van Schotland om daar de bewegende oorzaak en de gevolgen niet van te verhalen.

Wy hebben reets gezegt, dat deze man een arme muzikant uit Italië was. Hy was de zoon van een vader van het zelve ambacht in de stad Turin, die hem hadt leren zingen en op instrumenten spelen. Een schryver, groot aanhanger van *Maria* †, zegt, dat hy bekwaam was om de koningin door zyne geestigheid, waar door hy van zanger en muzikant tot geheimschryver wierdt verheven, te vermaken, dan de voornaamste zaken van het ryk te bestieren. Niettemin was hy daar toe geraakt, hebbende den grave van *Moret*, gezant van Savoje in Schotland, derwaarts gevolgt; en zich aangenaam by de koningin, die de zangkunde beminde, gemaakt hebbende, nam zy hem voor haren geheimschryver, haren vertrouweling en eersten staatsdienaar, en zelfs, volgens eenigen, tot haren gunsteling en minnaar aan. De koning geloofde zulks, gelyk anderen, het welk hem tot minneyver verwekte, zo dat hy zyne toestemming gaf om hem van kant te helpen. De ridder *Melleville* zegt, dat

(a) *Melleville* zegt, dat *Trochmorton* in zynen eigen name schreef, te onvrede, dat men hem hadt gebruikt om die heeren te bedriegen.

hy goeden raadt aan de koningin en aan haren gunsteling hadt gegeven, indien zy den zelve hadden willen volgen. *Rizio*, by haar op een zekeren tydt over den afkeer van den Schotischen adel, die niet kon verdragen, dat hy aan de tafel van de koningin zat, klagende, gaf hem *Melleville* te raadt, dat hy de oorzaak van hun misnoegen zou wegnemen; en zich zelf aan hem tot een voorbeeldt gevende, zeide hy, dat hy aldus gedaan hadt gedurende zyn verblyf aan het hof van den keurvorst van de Palts; dat hy veel liever van de eer, om met den keurvorst aan de tafel te zitten, hadt willen afstaan, dan den haat van den Duitschen adel op zich en op den vorst halen. Hy nam ook de vryheit de koningin te vertonen, dat hare al te grote gemeenschap met *Rizio* aan de Hervormden, die hem als een zendeling van den paus aanzagen, verdacht voorkwam, en dat de zelve hare eer zeer nadelig was, welke niet minder van zodanige gemeenschap zou gekrenkt worden, dan zy geweest was door die men zeide dat zy met *Chatelleraut* in Vrankryk hadt gehad. Zy schenen beide van de redenen van *Melleville* geraakt te zyn: maar zy bedienden zich daar niet van; het zy zy door hun noodlot, of door hunne driften wierden gedreven.

Het is inderdaadt bezwaarlyk te begrypen, hoe eene sehone en jonge koningin, aangebeden van de prinsen en de allervolmaaktste heeren des werlds, heeft kunnen liefde hebben voor een man van eene lage geboorte, mismaakt, en oud, wiens verdiensten alleen bestonden in wel te kunnen zingen. Ondertusschen komen de genen, die deze vorstinne wel het meeste gunstig zyn *, daar in overeen, dat zy te ver ging, en niet omzichtig genoeg was in het gebruiken van zekere vryheden, die zy hem niet hadt moeten toelaten, en hy nog veel minder moest aangenomen hebben. Maar zy willen te gelyk, dat de nieuwe koning tot eene andere buitensporigheid verviel, waar door deze jonge vorst, zwak, lichtgelovig, en van weinig verstandt, (dit is de afbeelding, die men van hem maakt) zonder reden minneyverig was geworden van een man, die de minste reden tot minneyver niet gaf. De minst partydige schryvers †, van den koning *Jacobus* zelf goedkeurt, zeggen, dat deze gunsteling, niet te vrede met de overhandt boven al den Schotischen adel te hebben verkrepen, den koning zelf in pracht, in lieveryen, in het getal van bedienden en paarden, en zelfs in wezentlyke tekenen van hoogheit, braveerde. De koningin, daar op een tegenzin in den koning haren gemaal gekregen hebbende, stelde zynen naam niet meer in de akten dan na den haren; boven dat gaf zy hem geen deel meer in de souvereine macht, en eindelyk verbande zy hem in een harden winter aan het uiterste einde van Schotland, daar hy van honger en kommer meende te vergaan. Daarentegen hadt zy *Rizio* haren vertrouweling gemaakt, en om te tonen, dat zy hem in de plaats van haren gemaal stelde, was hy het, die de bevelschriften tekende met een yzer merkteken, daar de naam van den vorst op gesneden was.

Deze ongelukkige koning, wedergekomen van dit soort van ballingschap, daar wy van gesproken hebben, klaagde aan zynen vader over de behandeling der koningin; en deze heer, verstandig en gematigt, kon zich niet wederhouden hem te raden, dat hy zich by den adel van het ryk tegen zulk een verachten en onbeschaafden medeminnaar zou voegen, en zelfs weder inroepen de genen, die genoodzaakt waren geweest eene schuilplaats in Engelandt te

De koningin van Schotland verdacht van liefde voor *Rizio* te hebben. * de Vader *Orleans*.

† *Spottwood*.

1566.

1566. zoeken, en zulk een ellendig man, die, muzikant. zynde, zich zelf als koning gedroeg, weg te jagen. Voor dat men iets ondernam, wilde de jonge vorst van zyn ongeluk op eene wyze, dat 'er niet aan te twyfen was, overtuigt zyn, gelyk hy het door zyne eige oogen wierdt: want op een avondt gewaarichouwt zynde, dat *Rizio* in de kamer van de koninginne was gegaan, wilde hy 'er in gaan door eene bedekte deur, daar hy den sleutel van hadt; maar hy vondt de zelve van binnen in de kamer beftapelt. Hoe hy klopte, niemandt opende de deur. Men behoefde niet zwak - nog ligtgelovig te zyn na zulk een klaar bewys van zyne schande: daarom houdt de fchryver* van de gefchiedeniffe van *Elizabeth*, om de eer van de koninginne van Schotlandt op te houden, ftande, dat dit een verdichtfel is. Wy laten dit ftuk tuffchen hem en den vermaarden fchryver †, die het verhaalt, beftiffen. Het was in dezen tydt, dat het Parlement te Edenburg moest vergaderen, om het rechtsgeding van den grave van Murray en zyne aanhangers, naar Engelandt gevluht, op te maken. *Rizio* moest daar als grootzegelbewaarder verfchynen. De graaf van Morton, die federt de doot van den grave van Huntley dat ampt hadt waargenomen, kon dezen fmaadt niet verdragen: buiten dat was hy bevreest, dat het Parlement, de vervremding van eenige domeinen ten tyde der minderjarigheid van *Maria* gedaan, die hy in bezit hadt, zou vernietigen; zo dat hy zeer verblyd was een voorwendfel gevonden te hebben om de vergadering vruchteloos te doen aflopen. Het grootfte deel van de heeren hadt het zelve belang, of was bekommerd voor den Godsdienft en voor de gevluhten, die men wilde vonniffen. Zy waren alle van gevoelen, dat 'er geen beter middel kon bedacht worden dan zich van *Rizio* te ontdoen. Zy deden de toeftemming door den koning, nog onlangs door zyne eige oogen van het ongelyk van dezen gunfteling overtuigt, tekenen. De graven van Morton, van Ruthwen en van Lindfay ondertekenden het mede, en alles wierdt tot de uitvoering bereid, die nog dien zelven avondt, in de tegenwoordigheid van den koning, gefchiedde. De koningin zat met *Rizio* in haar vertrek aan tafel, wanneer eenige gewapenden het hof in traden, en zich meefter van de deuren maakten, die zy deden fluiten. Eene andere party ging door het vertrek van den koning, en klom de trappen op, geleid zynde door Mylord *Ruthwen*, terwyl een derde party met den degen in de vuift buiten bleef. De koning tradt het eerfte binnen, en ging op den floel van de koninginne leunen. Hy wierdt van Mylord *Ruthwen*, die een helm op zyn hoofd hadt, van *George Douglas*, en verfcheide anderen, gevolgt. Deze laaften floven zo fchielyk in het vertrek, dat zy de tafel, met fchotelen en kaarffen, omver ftieten. Dus verhaalt het de ridder *Melleville*. Een ander fchryver † zegt, dat de graaf van Ruthwen, ziende *Rizio* met de koninginne en de gravinne van Argile aan tafel zitten, hem geboodt op te ftaan, en van een plaats, die hy niet waardig was, te vertrekken. Allen komen daar in overeen, dat hy, niettegenftaande het gefchreeuw en de tranen van de koninginne, zwanger zynde en op het punt om te verloffien, en alles doende, wat haar mogelyk was, om zyn leven te bewaren, vermoord wierdt. Men rukte hem uit hare armen, en men doorfak hem met verfcheide wonden. Den eerften fleek bragt hem *George Douglas*, natuurlyke zoon van den grave van Angus, toe. Dus wierdt

de voorzegging van een fterrekundige vervult, 1566. die men zeide dat hem hadt gewaarichouwt, dat hy zich voor een bafhaardt moest wachten. *Rizio* verftondt dit van den grave van Murray, en nam zyne voorzorg met hem te doen vluchten; maar een ander, dien hy niet mistrouwde, maakte de voorzegging waar, of veel eer het geval wilde, dat de bedreiging van den fterrekundige wierdt bewaarheidt. Eene der kamer-vrouwen van de koninginne, zynde gaan zien of deze ongelukkige nog leefde, en haar hebbende aankondigt, dat hy den geest hadt gegeven, zeide zy: *Laat ons geen tranen meer floften*; en zich zelve met haar neusdoek afdrogende vervolgde zy: *Laten wy denken hoe wy ons zullen wreken*. In dezen tuffchentydt, dat zy zich bereidde om het offer, dat zy aan haren gunfteling meende verfhuldigt te zyn, te flagen, vereerde zy hem met eene koninklyke begraveniffe; of liever, zy onteerde de begraafplaats der Schotsche koningen, doende daar het ligchaam van dezen verachten karel in zetten. Hy was reets voor de deur van eene kerk begraven geweest, daar zy hem deedt opgraven, om hem in het graf van *Jacobus* den V, naaft *Magdalena* van Vrankryk, zyne eerfte gemalinne, te zetten.

Zy wift hare droefheit en haar misnoegen zo wel te verbergen, dat iedereen daar door bedrogen wierdt. Zy herriep den grave van Murray, met wien zy zich verzoende: maar hy vondt in den grave van Bothwel een onverzoenelyken vyandt. Des anderen daags ontving zy haren gemaal op eene wyze, die hem deedt geloven, dat zy hem het vermoorden van *Rizio* hadt vergeven. Dit was louter geveinftheit: doch de zelve duurde niet lang. Hy betuigde haar, dat hy daar onfchuldig aan was; zelfs deedt hy zyne onfchuld onder trompetten-geklank op de openbare plaatfen van Edenburg afkondigen. Men maakte de fchuldigten, die naar Engelandt waren gevluht, alwaar *Ruthwen* eenige dagen daar na aan de koorts kwam te fterven, hun rechtsgeding. Eenige van hunne aanhangers wierden gevierendeelt; andere waren gevluht; de graaf van Bothwel, die haaft op het toneel zal verfchynen, verkreeg genade voor twee burgers van Edenburg, die reets waren gevonniff. Zelfs vergaf de koningin Morton en Lindfay; ten minfte gedroeg zy zich als of zy het deedt, en zy kwamen weder ten hove. Ondertuffchen gaf zy acht op alle de bewegingen, die deze omwenteling hadt veroorzaakt; en als of zy voor zich zelve bevreest was, floot zy zich zelve in het kasteel van Edenburg op, en begerde aldaar van de graven van Murray, van Argile en van Athol bewaart te worden. Huntley (a) en Bothwel bleven in de ftadt. De koningin beviel daar van een prins, gelyk wy hebben gezegt; de geestelykheit, die vergadert was, daar van verftendigt zynde, zondt aan haar *Spotswood*, eenen van hunne opperften (b), om haar te verzoeken den jongen prins naar de wyze der hervormde kerke te laten dopen. Zy gaf hem geen uitdrukkelijk antwoordt, maar liet het kindt by haar brengen, en gaf het aan dezen opperften, die het in zyne armen nam, op zyne knien vallende, en een kort gebedt uitftortende, om het, benevens den luifter van den troon, alle foorten van zegeningen van den Hemel

(a) Hy was de zoon van den grave van dien name, die in den jare 1562 was gefloeven.
(b) Hy was de vader van dien *Spotswood*, die de Kerke-lyke Gefchiedenis van Schotlandt heeft gefchreven.

* Zie de verzameling van brieven van *Cambden* op het einde.
† *Treasur.*

Zamen-zwering van de heeren, daar de koning mede in troedt, om *Rizio* van kant te helpen.

Ver-moorden van *Rizio*.

† *Spotswood.*

Droefheit, die de koningin daar over toot, en hare zorg voor zyne begraveniffe.

Men vervolgt de moordernaars van *Rizio*.

1566. mel toe te wenschen. Zyn gebedt geëindigt hebbende vermaande hy het kindt, als of het zyne reden kon verstaan, daar op *Amen* te zeggen, om de wenschen, die hy voor zynen voorpoedt hadt uitgeboezemt, te bekrachtigen, zeggende in zyn plaats *Amen*, het welk de koningin voor een goed voorteken opnam; en telkens, als zy dezen opperste zag, noemde zy hem niet anders dan het *Amen* van den prins. Wanneer dit in het vervolg aan den koning *Jacobus* verhaalt wierdt, noemde hy dezen opperste altydt zynen *Amen*, en eerde hem als zynen geestelyken vader.

Wy hebben de plegtigheid van den doop van den jongen prins boven * verhaalt. De koning was daar niet by tegenwoordig, en hem wierdt geen geluk gewenscht over de geboorte van dezen erigenaam van de kroon, noch door eenig gezant, noch door de heeren van Schotland. Men nam zyne gewaande ziekte tot een voorwendfel: maar het was inderdaad niet anders dan eene verachting van de koninginne, die hem deze verontwaardiging aandeedt, als een voorspel van hare wraak over de doot van *Rizis*: zich met alle, die daar aan schuldig waren, verzoent hebbende, bleef zy alleen onverzoenlyk met den koning haren gemaal. Men beschuldigt *Lidington* en den grave van *Bothwel* dezen haat aangestookt, en haar aangezet te hebben om haar huwelyk te doen vernietigen. Men voegt daar by, dat de koningin hen vroeg, of zy het, zonder hare eer te benadeelen, kon doen, en dat zy antwoordden, dat de ondankbaarheid van den gene, dien zy op den troon hadt verheven, verdiende, dat zy hem daar weder van affliet. De graaf van *Lenox*, niet onbewust, hoe men met den koning zynen zone handelde, schreef hem een brief, en gebodt hem te *Glasgow* by hem te komen, en zich van een hof te begeven, daar zyn leven zo wel als zyne eer gevaar liep, het welk kort daar na ook bleek. Deze ongelukkige vorst ging op weg; maar nauwlyks was hy duizend stappen ver gekomen, of hy wierdt van eene zware pyn aangetast; men wierdt op zyn vel vele zwarte puisten, met alle tekenen van een geweldig vergift, gewaar, het welk de artzen, wanneer hy te *Glasgow* kwam, ook oordeelden. Men wist niet wie hem het vergift hadt bygebragt; maar het was buiten twyfel de zelve handt, die hem in het begin van het volgende jaar deedt worgen, gelyk wy op zyn plaats zullen zien.

De koningin beraadslaagt zich om haren gemaal te doen omkomen.

Vergift aan den koning gegeven.

Vergadering van de Protellantische geestelykheit in Schotland.

* den 27 Decem-ber.

Op het einde van dit jaar * vergaderde de Protellantische geestelykheit om twee redenen. De eerste betrof de scheuring, die de oproermakers en kwaadgezinden tusschen de kerken van Schotland en Engelandt, uit oorzaak van de verschillende regering (deze Presbyterianen en de anderen bisschoppelyken zynde) aanstookten. De vergadering zondt daar over een verdedigingschrift aan de Engelsche kerkvoogden, hen verzekerende, dat zy met hen in de eenheit des geloofs overeenkwam, en een geest van vrede en Christelyke toegewendheit hadt over de verscheidenheit van den kerkdienst. Ondertusschen klaagde de Schotische geestelykheit over die van Engelandt, dat zy de Presbyteriaansche leeraars afzetten, biddende de bisschoppen meer achtting en gematigheit voor hunne broeders te hebben, die, zo wel als zy, bedienaars van *JESUS CHRISTUS* waren, en met hen ook den oorlog tegen den Antichriest voerden. Men zegt het gevolg van dezen brief niet, die aan al de bisschoppen van Engelandt uit den name

van de opperste regeerders, van de leeraars en de gemachtigden van de kerk van Schotlandt was gezonden; maar die den zelve wereldkundig heeft gemaakt, en onder de regering van *Karel* den I aartsbisschop van *St. Andrews* was, spreekt daar van als van een gedenkteken van de goede overeenstemming van de kerken der twee ryken, niettegenstaande hare verscheide wyzen van regering. De tweede beweegreden van de vergadering raakte het onderhoud van de Schotische leeraars. Men besloot, dat men ten dien einde nieuwe verzoeken aan het hof zou doen, en men verkreeg een inkomen, dat byna genoeg was: maar de koningin wilde nooit de inkomsten van de oude geestelykheit † toestaan; de leeraars waren gedwongen het aangebodene aan te nemen, onder betuiging; dat zy hun recht op de geestelyke goederen behielden, waar van zy beweerden dat het hof zich tot hun nadeel geen meester hadt kunnen maken.

† de Roomsche geestelykheit.

Het hof van *Vrankryk*, dat van Engelandt in dien staat gebragt hebbende, dat het daar geen nadeel van hadt te verwachten, door het verdrag, dat na de overgave van *Havre de Grace* was gemaakt, ontzag de *Hugonoten* minder dan te voren, hen dagelykch eenige van hunne vryheden ontnemende. Het edikt van *January* des jaars 1562 wierdt door dat van *Amboize*, gemaakt in de maand van *Maart* des jaars 1563, eenigzins bepaalt; en dit laatste wierdt het nog meer door dat van den 6 *Augusty* des jaars 1564. Hun ondergang naderde van dag tot dag tot op den moordt van *St. Bartholomeus*. Men zegt, dat de zelve vastgesteld wierdt in het jaar 1565, op de vermaarde reize van *Bajonne*, alwaar, onder voorwendfel van eene samenkomst tusschen de koninginne regentinne en hare dochter, de koninginne van *Spanje*, de hertog van *Alva* dit bloedige treurspel, dat echter niet dan langen tydt daar na in het werk wierdt gestelt, met de eerste berokkende.

1564.
1565.
1566.
Meziray.
Varillas.
Iknanus.

Voor dat wy van deze reize spreken, kunnen wy niet nalaten een beknopt verhaal van de herstelling der *Jesuiten* in dit ryk te geven. Zy hadden hun verzoekschrift aan het Parlement in het jaar 1554 overgelevert; maar de hogeschool zich daar tegen gekant hebbende, stelden zy het vervolgen daar van uit tot op het jaar 1560, wanneer zy het wederom begonnen, met den bystandt van den kardinaal van *Lotharingen*. Het Parlement wees hen naar eene algemene of nationale kerkvergadering. De vergadering van *Poissi*, in het jaar 1562 gehouden, verklaarden zy een concilie te zyn, en de kardinaal *de Tournon* wist het zo wel tot hun voordeel te beleggen, dat men hen onder verscheide bedingen weder aannam, waar van een was, dat zy den naam van het Genootschap van *Jesus* zouden afleggen. De Roomsche schryvers zeggen, dat deze voorwaarden hen niet belemmerden, van voornemen zynde zich daar van te ontslaan, en verzekert zynde, dat zich daar toe den eenen of den anderen tydt eene goede gelegenheit zou opdoen. Des niettegenstaande ontmoetten zy zo veel tegenkating van de hogeschool van *Parys*, dat zy, om de zelve te boven te komen, verplicht waren den bystandt van het Parlement te verzoeken. De zaak wierdt daar plegtelyk bepleit. De voorspraak * van de *Jesuiten* † verhefte hunne orde, als een wonderwerk van de Voorzienigheit, en vergeleek de zelve by de bloem van een essenboom. Hy zeide, dat gelyk de *Natuur* de slangen uit hunne hollen niet doet kruipen dan wanneer zy deze bloem, die

1564.
Herstelling der *Jesuiten* in *Vrankryk*.

* *Abba-*
baat.
† *Verfort.*

een

1564.

† Pa-
quier.* Advocaat
generaal.† Gene-
raal.Het jaar,
dat met
Paaschen
begon,
zou nu
met de
maandt
January
beginnen.Reis van
het hof
van
Vrank-
ryk naar
Bajonne.
1565.† die na-
derhandt
gewees
in Henri
de III.

een tegengift van hun fenyn is, heeft doen voort-
komen, alzo ook de Voorzienigheit niet hadt
toegelaten, dat de kettery van *Luther* en *Kalvyn*
verspreid wierdt, voor dat Zy de orde van de
Jesuiten, om hen te besnyden, hadt voortge-
bragt. De voorspraak van de hogeschole † hieldt
in het tegendeel staande, dat dit genootschap
den Godsdienst minder in het oog hadt dan zyn-
nen eigen aanwasch; dat zy, onder den glimp
van eene gemaakte Godvrucht, toeleide om
alle ryken in het algemeen, en de huizen in het
byzonder te regeren; dat deze orde in Spanje
was ontfangen, in Vrankryk geboren, en te
Venetië opgevoed; dat zy gelofte van blinde
gehoorzaamheit aan den paus deedt, om noch
vorsten, noch overheden, noch bisschoppen te
gehoorzamen. Hy besloot met deze stoute voor-
zegginge, die hy aan de rechters deedt, dat in-
dien zy de Jesuiten begunstigten, zy het zich
eeuwig zouden beklagen, wanneer zy het gan-
sche Christenryk door een genootschap, wiens
loosheden en voornemens men niet kon
doorgronden, beroert zouden zien. De nako-
melingen kunnen ten dezen dage oordeelen, of
deze voorzegging hare vervulling niet heeft ge-
had. De algemene voorspraak * voegde by de
redenen van den voorspraak der hogeschole nog
eene andere aanmerking, genomen van de gelot-
ten, die de Jesuiten aan hunnen Spaanschen overste †
deden. Het Parlement stelde de uitspraak van deze
zake uit tot op een anderen tydt, en vergunde on-
dertusschen de vryheit aan de Jesuiten in het
openbaar te leeren. Dit was zo veel als hen
te doen triomferen.

Paaschdag was tot nu toe gehouden op den
eersten dag van het jaar. De kancelier *Hospital*
was de opsteller van het edikt, waar by bevo-
len wierdt, dat men zich in het vervolg naar
den loop van de zonne zou richten, en het jaar
met den 1 January beginnen. Wy komen we-
der tot de reize van Bajonne.

Op het einde van het jaar 1564 vondt de ko-
ningin moeder, die altydt hare kuiperyen onder
de vermakelykheden, en deze weder onder
de kuiperyen vermengde, goed, een reisie door
alle de steden van het koninkryk te doen. Het
scheen uiterlyk alleen tot vermaak gericht te
zyn, maar diende eigentlyk om niet alleen het
sterke en het zwakke van de steden, maar ook
van de gemoederen, zo wel van den eenen, als
van den anderen kant, te peilen. Men wil
zelfs, dat zy nog andere voornemens daar onder
verborgen hadt, en dat het een bestemde
zamenkomst tusschen haar en den hertog van
Alva was, om te overleggen, hoe best de Pro-
testanten in het geheel uit te roeien. Hoe het
zy, zy nam met zich den koning haren zoon, en
den hertog van Anjou †, broeder des konings,
met een groten stoet van heeren en mevrouwen,
die niets verzuimden om de reis vermakelyk en
prachtig te maken. Het hof, van Parys ver-
trokken zynde, bezichtigde Champagne, Bur-
gundië, het Lionnois, Provence, Languedok,
en Guiëne. De plaatsen, daar het doortrok,
waren opgenomen van de pracht, daar het in
verscheen, en zy zelf was niet minder vernoegt
van de plegtige inhalingen, die haar ter eere in
de grote steden van deze provinciën geschieden.
Dus van het eene vermaak tot het andere, en
van het eene schouwspel tot het andere over-
gaande, kwam het hof in het jaar 1565 te Ba-
jonne. Daar was het dat de koningin moeder
hare dochter, de koningin van Spanje, aan
welke de Spanjaarden den heetlyken naam van
Izabelle van de vrede hadden gegeven, om dat

haar huwelyk met *Philips* het onderpandt van 1565.
de vrede van beide de ryken was geweest,
wenschte te zien. Van Bajonne hadt men een post-
loper naar Madrid gezonden, om de aankomst
van het Fransche hof bekend te maken, en te
weten, wanneer dat van Spanje zich op weg
zou begeven. De looper de tyding gebragt heb-
bende, dat de koningin reets in de provincie van
Guipuscoa was gekomen, vertrok de hertog
van Anjou om haar op de grenzen te ontfangen.
Hy ging over de rivier *Marquecy*, die de twee
ryken van een scheidt, ontmoette de koningin-
ne te Arvaris, en geleidde haar naar St. Sebastia-
an, daar *Ferdinand Alvarez van Toledo* met een
groten stoet van heeren van aanzien, die hem
verfelden, mede kwam. Hy bragt de orde van
het gulde Vlies voor den koning; maar, gelyk
wy reets hebben gezegt, hy en de koningin
moeder hadden andere oogmerken, dan zich aan
deze ydele plegtigheden te vergapen. De ko-
ning ging zyne zuster ontfangen op het strandt
van de rivier *Bidasoa*, en gaf haar de handt,
om haar uit het schip te leiden. De koningin
moeder was reets by haar gekomen, en de rivier
voor haar overgetrokken, uit ongeduldt om
hare dochter te omhelzen. Men geleidde haar
naar Bajonne, tusschen den hertog van Anjou
en den kardinaal van Bourbon, zittende alle
drie te paardt. Zy bleef daar drie weken, die
niet dan met steek- en ringspelen, maaltyden,
blyspelen, baalen en vermommingen wierden
doorgebragt. Zo menige dag, zo menige vro-
lykheit. Die toen de overdaadt van het Fran-
sche hof hadt gezien, zou niet gezegt hebben,
dat het door de burgeroorlogen zo grote schade
hadt geleden. De hertog van Alva, een zo statig
man, en zo heldhaftig als hy was, zynde daarenbo-
ven over de zestig jaren oud, speelde den ver-
liefden by de jonge prinsesse dochter van den
hertog van Montpensier, die maar twaalf jaren
oud was. Hy wilde doen denken, dat hy ver-
licft was, op dat hy des te beter zyne onderhan-
deling met de koninginne moeder zou bedekken,
by de welke hy zich onbekend * begaf, langs
eene lange galdery, die met het bisschops huis,
daar zy haar verblyf hieldt, en het paleis van de
koninginne van Spanje gemeenschap hadt. De gan-
sche onderhandeling geschiedde tusschen de twee
koninginnen en den hertog van Alva, of liever
tusschen dezen hertog en de koninginne moeder,
zonder dat die van Spanje daar wierdt toegela-
ten, zo dat men nooit het ware besluit, dat daar
genomen wierdt, heeft kunnen ontdekken.
Men verspreidde nochtans onder de Hervorm-
den als eene zekere zaak, dat het oogmerk al-
leen was geweest hen uit te roeien. Het is im-
mers zeker, dat de hertog van Alva, sprekende
van de laatste beroerten wegens den Godsdienst,
en het gedrag van het Fransche hof, dat zich
van den gemenen man, in plaats van de hoof-
den, hadt verzekert, wrakende, zich van deze
zinspreuk bediende: *Dat het hoofd van een zalm
meer waard was dan al de kikvoorschen van een
moeras*; zo dat men wil, dat de moordt van St.
Bartholomeus-dag, die eerst zeven jaren daar na
voorviel, de uitvoering van het geheime verdrag
van Bajonne is geweest. Men zegt zelfs, dat
de koningin van Spanje daar kennis van gaf;
dat zy ten minste daar over van haren wreden
gemaal verdacht wierdt gehouden, en dat dit
de reden van de jammerlyke doot van deze
prinsesse was. Deze onderhandeling baarde
den Hervormden in Vlaanderen geen minder
bekommering dan die in Vrankryk, en het was,
volgens eenigen †, sedert dezen tydt, dat zy
hun

Onder-
hande-
ling van
de konin-
ginne
moeder
met den
hertog
van Alva.* Inco-
gnita.† Vari-
las.

1565. hun gewisse en vryheden besloten te beschermen, gelyk wy op zyn plaats zullen zien.

Na de wederkomst van Bajonne deedt het hof van Vrankryk twee aanmerkelyke zaken. Het vernieuwde zyne verbonden met den Turk, en herstelde den Roomschen Godsdienst in Nerak, dien de koningin van Navarre daar hadt uitgebannen. Wat oordeel kan men vellen over zo een yver, verdeelt tusschen de Christenen en de Mahometanen.

1566. Het jaar 1566 is gedenkwaardig om de vergadering der Staten van het ryk, die te Moulins wierdt gehouden op den raadt, dien *Cipierre**, die den koning hadt opgevoed, met zyn stervenden mondt, zo men zegt, hadt gegeven, om de vereeniging van het huis der *Guizen* met die van *Montmorenci* en van *Coligni* uit te werken. Indien dit het oogmerk van deze byeenkomst was, wierdt het zelve kwalyk uitgevoerd; ieder behieldt zynen haat, wachtende alleen naar gelegenheit om den zelve te doen uitbarsten. Echter maakten de Staten een soort van verdrag, gelyk een Fransche schryver † zich uitdrukt, tusschen de *Guizen* en de *Colignies*, ter gelegenheit van den beganen moordt door *Poltrois*, waar mede deze laatste den admiraal als een medeplichtige hadt beschuldigt. Deze heer zuiverde zich daar van by eede, dewyl 'er geen bewys tegen hem was. De koning geboodt in het vervolg de twee partyen, die van den eenen kant de weduwe van den hertog van *Guizen* met den kardinaal van *Lotharingen*, en van den anderen kant de admiral waren, elkander te omhelzen, het welk wierdt uitgevoerd. Zommigen* zeggen, dat de jonge hertog van *Guize* by deze verzoening niet tegenwoordig was, zynde zynen eersten veldtocht in *Hungarië* gaan doen. Anderen † verzekeren, dat hy 'er van wedergekeert was, en dat hy dit vergelyk heeft bygewoont; maar dat hy maar zestien jaren oud zynde, die van de vergadering hem te jong oordeelden om hem zyne stem te vragen, daar zy byvoegen, dat hy verblyd was, dat men hem in de omvraag voorbyging, op dat hy des te vryer de doodt van zynen vader zou kunnen wreken.

† Mezeray.

* Mezeray.

† Varillat.

De *Hugonoten*, of *Hervormden* van Vrankryk hebben te veel belang in de zaken van *Kalvyn*, om geen gewag van zyne doodt te maken, na dat wy reets op andere plaatsen van deze Geschiedenisse van zyn leven hebben gesproken. Hy stierf in het laatste van *May* te *Geneve*, daar hy als hoogleeraar in de *Godgeleerdheit* 23 jaren geleeraart, en zo vele beroemde werken onder die van zyne party in het licht hadt gegeven. Hy ging toen in zyn zes en vyftigste jaar, zynde zeven jaren lang met zware ziekten gekweld geweest, die hem nochtans niet beletten zyn ampt zonder ophouden waar te nemen. Hy bepaalde het zelve niet binnen *Geneve*, noch alleen in *Zwitserlandt*, het gansche hervormde *Christendom* raadpleegde hem als zyne *Godspraak*, en het zelve gaat nog hedendaags met zyne schriften te rade, als behelzende de oordeelkundigste en bondigste verklaringen van de *H. Schrift*.

1567. Het jaar 1567 begon met het vermoorden van

1568. den koning van *Schotlandt*, daar de koningin zyne gemalin mede beticht wierdt; een voorval, daar *Engelandt* zich niet minder dan *Schotlandt* liet aan gelegen zyn. Dus hervatten wy wederom de jaarboeken van het laatste met dit droevige verhaal. De geschiedenis van deze vermaarde koningin, zegt een hedendaagsch

1567. schryver*, sprekende van *Maria*, is van die droevige gevallen, die men de kinderen in de wieg leert, om hen met den tydt smaak in het

III Deel.

lezen der geschiedenissen te doen krygen. Wy weten niet, of dit zeggen niet veel eer naareen verdichtsel dan naar eene ware geschiedenisse gelykt. Het is zeker, dat het verhaal, het welk ons deze schryver daar van geeft, een weinig naar eene verzieling zweemt; de wys, op welke men het verhaalt, is aardig gedraait, de schryfsyl is beschaaft, de afbeeldingen zyn levendig; maar de eenzydigheit steekt daar te veel in door. Om dit gebrek te myden zullen wy ons aan twee ontegensprekelyke schryvers houden, waar van de een † de eerste kerkelyke bedieningen, waar in hy gestelt wierdt, aan den koning *Jacobus*, zoon van deze koningin, verschuldigt was, en de andere † in dienst van deze koningin zelf was; zo dat de byzonderheden van deze zaken, die onder hun ooge geschied zyn, hen niet onbekend kunnen geweest zyn, en men kan hen ook niet verdacht houden, dat zy iets tot nadeel van hunne meesteresse, of van den koning haren zone, hunnen souverein en weldoender, zouden hebben willen schryven.

Den koning hebben wy vergeven te *Glasgow* gelaten: doch hy was de kracht van het vergift door zyne jonkheit en welgesteldheit van ligchaam te boven gekomen. Het is zeker, dat de graaf van *Bothwel* hem hadt vergeven. Deze graaf was sedert zyne wederkomst in *Schotlandt* volstrekt meester van het ryk en van de genegenheit der koningin: zelfs hadt hy haar hert in, als wy zullen zien. Hy bleef altoos vyandt van den grave van *Murray*, voor wien hy als mededinger in de regering van het ryk bevreest was, en deze laatste na de doodt van *Rizis* uit *Engelandt* te huis geroepen zynde, zou hy hem te *Jedburg*, indien *Mylord Home* tot zynen bystandt niet was toegeschoten, vermoord hebben. Om zich dan aan zulk een gevaarlyken man, die al het gezag aan zich hadt getrokken, niet bloot te stellen, kwam de graaf van *Murray* niet aan het hof, daar de graven van *Morton* en van *Argile* hunne eerste plaatsen, na alvorens met den grave van *Bothwel* verzoent te zyn, weder kwamen bekleden.

Dit geschiedde in den tydt dat de koning met het vergift, dat men hem hadt ingegeven, te *Glasgow* worstelde, en zyne gezondheid allengkens wederbekwam. Indien de brieven, die men op den name van de koningin, aan den grave van *Bothwel* geschreven, doed doorgaan, echt zyn, was deze prinses eene medelstandster van het vergeven van den koning. Hare aanhangeren zeggen ook, dat men haar de zelve zonder reden heeft opgedicht, hoewel de aartsbischop van *St. Andrews*, die de kerkelyke geschiedenis van *Schotlandt* onder den koning *Jacobus* heeft beschreven, wat begeerte hy ook hadt om den naam van de koningin niet te benadeelen, verhaalt, dat deze brieven, die wereldkundig wierden, gevonden waren in een koffertie van den grave van *Bothwel*; dat deze heer, zich in het naauw ziende, en gedwongen zynde te vluchten, eenen van zyne bedienden naar het kasteel van *Edenburg* hadt gezonden, alwaar een kasie van zilver was, daar hy al de brieven, die de koningin aan hem hadt geschreven, in hadt gesloten; dat deze bediende zynen last volbragt, en dat de ridder *Balfour*, die het koffertie in bewaring hadt, het zelve aan hem overhandigde, maar dat hy ter zelve tydt de vyanden van *Bothwel* daar van kennis hadt gegeven, die het achterhaalden, en de brieven lieten drukken, daar *Buchananus* eene redenvoering, daar hy de eer van de koningin geenzins in spaarde, hadt bygedaan.

O

Zy

1567.

† Sporswood.

† Stollerville.

Gezag van den grave van *Bothwel*, en zyne liefde voor de koningin van *Schotlandt*.

1567.
Verrade-
ry aan
den ko-
ning.

Zy was den koning te Glasgow gaan bezoeken, om alle kwade gedachten, die men van haar hadt, weg te nemen. Daar was het dat zy zich na vele verwytingen, klagten en tranen met hem verzoende, indien men de trouwloosheit, die zy hem bewees, eene verzoening kan noemen, ten minste, indien de brieven, daar wy zo even van gesproken hebben, de waarheit zeggen.

Deze vorst, uittermaten goedaardig, byzonder lichtgelovig, en by uitnemendheit op de koningin, de bekwaamste vrouw van de wereldt om zich te doen beminnen, verliet, liet zich gemakkelyk bewegen om met haar naar Edenburg geleid te worden, om alzo nader by haar te zyn. Hy hadt nog de kracht niet om te paardt te kunnen ryden, of een rytuig te verdragen; des wierdt hy derwaarts in een draagstoel gedragen, en men bestelde zyn verblyf in een huis, dat *Bothwel* voor hem hadt doen gereed maken. Sedert vele jaren was het zelve onbewoond geweest, en het stondt tegen de stads wallen, omringt met vervalle muren van twee oude kerken, daar men niet kon gehoort worden, hoe groot een geweldt men ook maakte. Men liet alleen by hem een klein getal van zyne bedienden; zelfs vertrouwde men hem den sleutel van het huis niet toe. Toen wierdt 'er over zyne doot beraad-

* *Thuanus*.

slaagt. De vermaarde Fransche schryver *, dien wy reets hebben bygebragt, zegt, dat men het voornemen daar van aan eenige Roomsche heeren bekend maakte, die men overtuigde, dat de koning zich met de Protestanten verstondt, en dat men hem, om den Roomschen Godsdienst te behouden, van kant moest helpen. Hy voegt daar by, dat men hen brieven van den paus en den kardinaal van Lotharingen, die hunnen bystandt beloofden tot de uitvoering van zulk een dienstig werk voor de kerke, vertoonde, en dat men onder de genen, daar men zich van moest ontdoen, benevens den koning, de graven van Murray en van Morton noemde; omstandigheden, zeer veel verschillende van het zeggen van anderen, die verzekeren, dat deze beide heeren mede onder de aanhangers van dezen moordt waren, en dat de graaf van Murray zelf de eerste aanvoerder daar van was †.

† volgens
Camden
en den
Vader
Orlean.

Het bovengemelde oude huis, gansch afgezonderd van alle andere, dat naar eene gevangenis, daar men den koning opgesloten hielt, geleek, kwam iedereen, die eenig belang in de behoudnisse van dezen prins hadt, verdacht voor; maar de graaf van Bothwel hadt zich zo ontzagchelyk gemaakt, en de koning bediende zich zo kwalyk van den raadt, dien men hem gaf, dat byna niemandt zich dorst onderwinden hem het gevaar, daar hy in was, voor oogen te stellen. Mylord *Robert*, graaf van Orkney, broeder van den grave van Murray, was nochtans zo edelmoedig, dat hy het ondernam, en het scheelde weinig, of het hadt hem zyn leven gekost. De koning hadt de zwakheit dit aan de koningin te openbaren, dat zyne doot verhaafte. Het gevaar, daar de graaf van Orkney door de onbedachtzaamheit van den koning in was geraakt, deedt den yver der anderen verkoelen, en niemandt wilde zich meer aan het zelve gevaar bloot stellen. Aan den anderen kant besloot de graaf van Bothwel, bemerkende, dat men zyn gedrag verdacht hielt, zynen vorstenmoordt te verhaasten.

Melleville
Thuanus.

Thuanus.
Byzonderheden
voor het
vermoorden
den van
den koning.

Terwyl men daar toe alles gereed maakte zegt men dat de koningin haar bedt in een vertrek, dat boven de kamer van den koning was, liet brengen, en dat zy daar verscheide nachten sliep, en, om

hem te misleiden, verscheide lange zamenpraken met hem hadt; dat het bedt, het welk zeer kostelyk was, schielyk verdween, en dat 'er een ander van minder waarde in de plaats wierdt gestelt. Ter zelve tydt maakte men onder het huis een myn, die met buschkruidt wierdt gevult, en omtrent den middernacht, eenige uren na dat de koningin van daar, onder voorgeven dat zy de bruiloft van eenen van hare bedienden met hare tegenwoordigheit wilde vereeren, was vertrokken, stak men dat buschkruidt aan, en mendeed het huis springen. De koning raakte daar door echter niet om het leven. Voor dat men deze myn, die alleen tot een deksel van des konings moordt strekte, in den brandt stak, liet de graaf van Bothwel, die den sleutel van zyne kamer hadt, de beulen, daar hy zich op kon betrouwen, binnen komen.

Deze schelmen vonden den vorst in een diepen slaap; zy verwurgen hem, benevens een bediende, die voor zyn bedde sliep. Zy droegen de twee lyken vervolgens in den tuin, leiden de zelve neder aan den voet van een boom, en staken toen de myn aan, daar het huis door omver viel. Het voornemen van den grave van Bothwel was dezen slag voor een donderslag, die het huis omver hadt gesmeten, te doen doorgaan, en te zeggen, dat de twee lichamen door de perfling van de lucht in den tuin waren geworpen. Het geraas, dat deze sprong veroorzaakte, ontwaakte al de genen, die daar omtrent woonden. De koningin, die nog niet te bedt was gegaan, zondt om te vernemen wat 'er gebeurt was. De graaf van Bothwel nam dezen last op zich, spelende den verbaafden, gelyk anderen, die niets van den aanslag wisten. Hy kwam met die hem verselden ter plaatse, daar de twee lyken in hun hembdt lagen. Hy zeide, dat de donder hen hadt dood geslagen, en uit de kamer in den tuin gesmeten. Echter kon men geen der tekenen, die by zulk een toeval gemeenlyk worden bespeurt, vinden. Daar was niets aan gezengt, noch verbruyft; zo dat 'er gansch geen seghyn was, dat zy door den voorgegeven donder, noch door het buschkruidt, dat het huis hadt doen springen, gedood waren; weshalven men niet twyfelde, of zy waren gewurgt. De ridder *Melleville* was ook een van die gezonden wierden om het voorgevallene te onderzoeken, en de koningin daar van bescheidt te brengen. Hy zag aan het ligchaam des konings geen de minste kwetzuur, waarom hy als anderen daar van moest oordeelen. Hy zegt verder *, dat men zyn aangezicht niet kon zien, naardien men zorg hadt gedragen het zelve te bedekken. Men zegt, dat de koningin het ligchaam van haren gemaal by zich liet brengen door dragers, die het op een bank leiden, en dat zy langen tydt hare oogen op het zelve hielt. Het was het schoonste ligchaam, dat men ooit gezien hadt; maar zy liet gene de minste tekenen van droefheit, of vreugde blyken, en deedt het door de zelve dragers, die het gebragt hadden, weder weg brengen, en in stilte by nacht, zonder pracht, begraven.

De graaf van Bothwel, ziende, dat niemandt aan het bedrog van het gesprongen huis geloof sloeg, deedt door het ganche ryk, en zelfs in Engelandt, verspreiden, dat de graven van Morton en van Murray de uitvoerders van dezen schrikkelijken moordt waren; maar men gaf daar weinig geloof aan, en al het aanzien van *Bothwel* kon niet beletten, dat men hem zelf niet voor den dader hielt; zo dat men op de afkondiging, te Edenburg gedaan om den doodslager

1567.

De graaf
van Both-
wel
doedt
hem
worgen.
Den 9
Februa-
ry.

* *Melleville*
zegt, dat
hy door
den gra-
ve van
Bothwel
wierdt
gezonden,
maar
dat men
hem we-
gerde
het lig-
chaam te
laten
zien.

De graaf
van Both-
wel be-
schuldigt
de gra-
ven van
Morton
en van
Murray
van den
moordt
des kon-
ings.

1567. Het volk be- schuldigt den grave van Both- wel z. l. f.

te ontdekken, by nacht hoorde roepen, dat het *Bothwel* was. Zommigen waren zo stout, dat zy zyn afbeeldsel met dit opschrift op straat sleep- ten: *Dit is de moordenaar van den koning*. Anderen plakten zynen naam op de voornaamste plaatsen van Edenburgaan, en gaven hem tot medestanders den ridder *Jakob Balfour* en zynen broeder, nevens *Chalmours*, *Spence*, *Sebastiaan*, *Jan van Bourdeaux*, en *Jozef*, broeder van *David Rizio*. Men weet zelfs uit een brief, door *Cecil*, geheimfchryver van Staat van *Elizabeth*, aan den ridder *Norris*, gezant in Vrankryk, geschre- ven *, dat het volk de koninginne zelf niet on- schuldig hieldt, en haar aanmerkte als de voor- naamste uitwerkster van dezen moordt.

*Zie *serinia Cecilia*, daar de brief is gedagte- kent den 15 Maart 1567. De graaf van *Lenox* klaagt hem me- deaan.

De graaf van *Lenox*, vader van den overle- den koning, verzocht wraak van zulk een schrik- kelyken moordt. Het hof benoemde gemachtig- den, drie graven en elf andere Mylords, die den graaf van *Lenox* dagvaardden tegenden 12 April, dat de twintigste dag na de dagvaarding was, om voor hen te verschynen, en zyne bewyzen tegen *Bothwel* en zyne aanhangeren, die hy hadt beischuldigt, in te brengen. Maar het zy hy de rechters verdacht hieldt, of dat hy niet wilde verschynen dan verselt van zyne vrienden, zondt hy eenen van zyne bedienden, met een volmacht om langer uitsel te verzoeken. De bediende verscheen, en betuigde, dat hy, byaldien men met de zake voortging, en den moordenaar vry- sprak, het vonnis, dat met zulk een haast, en niet zonder partyfchap, gestreken zou worden, van geen kracht zou houden, dewyl de schuldige van ieder genoeg bekend was. Zyne betuiging belette niet, dat de rechters den grave van *Both- wel* onschuldig verklaarden; maar hun vonnis belette daarom ook niet, dat iedereen met de zelve gedachten tegen hem ingenomen bleef, en aanhieldt hem zyn misdryf te verwyten. Hy van zyn kant deedt brieven van uitdaging af- kondigen, aanbiedende tegen iedereen, die staande dorst houden, dat hy aan het feit schul- dig was, lyf om lyf te vechten. Zyne uitda- ging wierdt aangenomen, en het antwoordt op vercheide plaatsen aangeplakt, by het welke men het slagveldt op eene veilige plaats ver- zocht te weten, en men beloofde daar op wat dag, en met wat wapenen hy begeerde, te zullen verschynen; maar deze uitdagingen had- den geen gevolg.

Bothwel stelt zich in staat met de konin- ginne te kunnen trouwen. *Sperr- wood*, *Melle- ville*.

Maar *Bothwel*, die zich alleen onschuldig hadt doen verklaren, om zich in staat te stellen van met de koninginne te trouwen, was niet zo haast vrygesproken, of hy deedt de heeren van zynen aanhang vergaderen, en hen een verzoek- schrift tekenen, waar in zy verzochten, dat zy hem voor haren gemaal wilde aannemen. De koningin veinsde van haren kant, dat zy eene reis naar *Sterling* wilde doen, om den jongen Prins, haren zoon, te zien. Zy wierdt onder- wegen door den grave onderschept, die haar, naar alle waarschyndykheit met hare bewilliging, volgens de verklaring van een Engelsch kapi- tein † van het gevolg van *Bothwel*, die de kon- inginne op hare reize verselde, aan den ridder *Melleville*, naar het kasteel *Dumbar* voerde. De ridder zegt, dat het niet dan na deze schakinge was, dat de heeren het verzoekschrift, daar wy van hebben gemeld, tekenden. Hoe het zy, *Bothwel* kwam met de koninginne te Edenburg, en trouwde weinig dagen daar na met haar. Eerst moest het huwelyk van dezen grave, met *Catharina Gourdon*, zuster van den grave van *Huntley*, aangegaan, vernietigt worden, het welk in tien dagen voor twee verscheide recht-

III Deel.

banken wierdt volbragt. De eerste was eene geestelyke bank, die het huwelyk om de na- maagichap onwettig verklaarde; de andere was een wereldlyke rechtbank, vernietigende het zelve uit hoofde van overspel, daar de man op de beschuldiging van de vrouwe schuldig aan wierdt bevonden. Deze zwaarigheden wegge- nomen zynde, tradt men tot de voltrekking van het huwelyk in de koninginne, daar men een nieuwe zwaarigheid in ontmoette aangaande de afkondiging, en die de leeraar, aan wien men het haast bevolen, niet wilde doen, gevende voor reden, dat 'er geen huwelyk tusschen een schaker en eene geschaakte kon voltrokken wor- den. De koningin zondt een geschrift, met hare handt ondertekent, waar by ze verklaarde, dat 'er geen schaking was geschied, maar dat zy met haren vryen wil met den grave van *Both- wel* trouwde. Echter bleef de leeraar by zyne weigering, en deedt eene betuiging in de tegen- woordigheid van al het volk tegen dit huwelyk, dat niet kon geschieden, zeide hy, zonder den vloek van den Hemel over de kerk en het ryk te halen.

1567.

Deze dreigementen beletten echter niet, dat het huwelyk op den 15 May door den bisschop van *Orkney* * in de kapel van de koninginne, naar de gewoonte der Hervormden, van wel- ker Godsdienst *Bothwel* belydenis deedt, wierdt ingezegent; zo dat drie maanden na het ver- moorden van den koning zyne weduwe met zynen moordenaar, nog rood van zyn bloedt, in den echt tradt: niettegenstaande de krach- tige vertogen van Mylord *Harris* tegen een huwelyk, zo weinig, zeide hy, met hare eere en met haar belang overeenkomende, en dat zy, zonder zich zelve ten val te brengen, niet kon voltrekken. *Melleville* sprak haar mede met de zelve vryheit aan; maar alles was te vergeeffich.

Voltrek- king van het hu- welyk. * *Adam Bothwell*

Zulk een veracht huwelyk deedt niet alleen haar gansche koninkryk, maar ook Engelandt en Vrankryk tegen haar opstaan. De gezant van de laatste kroon wierdt op de bruiloft geno- digt; maar hy weigerde te komen, gevende voor reden, dat zyne eer hem niet toeliet by de plegtigheid van een huwelyk, dat de gansche wereldt verfoeide, te verschynen. De konin- gin zondt op den raadt van haren nieuwen gemaal, dien zy met de waardigheid van her- tog van *Orkney* hadt vereert, den bisschop van *Dumblane* naar *Parys*, om zich by den ko- ning en hare oomen, de hertogen van *Guize*, te verontschuldigen. Zy gaf hem een groot ge- schrift mede, dat nog in verscheide werken gevonden wordt *, waar van de inhoudt op het volgende uitkomt: dat zy gedwongen was geweest met den grave van *Bothwel* te trou- wen, zo uit erkentnisse van de grote dien- sten, die zy hem verschuldigt was, als uit aan- merking van het verzoek van de heeren van het ryk, van de stoutheit van den grave, die haar hadt geschaakt, van zyne smekingen en onderwerpingen, die hy by zyn gezag hadt gevoegt, eindelyk om redenen van Staat en de noodwendigheid der tyden. Zy erkende met dit huwelyk te voorbarig te zyn geweest, en beleedt kwalyk gedaan te hebben, den koning, noch de koninginne moeder, noch de herto- gen van *Guize*, hare bloedverwanten, geen raadt gevraagd te hebben; maar zy verzocht, dat men haar den mislag, dien zy door het verzuimen van deze plegtigheden hadt begaan, wilde vergeven. Vervolgens verzocht zy hun- ne genade voor den grave van *Bothwel*, ha- ren

De ko- ningin zendt een gerant naar Vrank- ryk om zich te verant- woorden.

* in de Geschie- denissen van *Thuanus* en van den Vader *Orleans*.

1567.
Tbanant.Cathari-
na van
Medici
ziet deze
verant-
woor-
ding als
belagche-
lyk aan.Melle-
ville.De hee-
ren van
Schot-
landt ne-
men de
wapenen
op tegen
Bothwel.
Spots-
woord.De graaf
van
Murray
vertrekt
naar
Vrank-
ryk.
Spots-
woord.
Melle-
ville.

ten gemaal, hen smekende, al dat hy onder-
nomen hadt aan de grootheid van zyne lief-
de toe te schryven. Maar het hof van Vrank-
ryk, door zynen gezant beter onderrecht,
lichte met de verschoningen van den gezant
van *Maria*, die zyne redenvoering volgens zy-
nen last geëindigt hebbende, nam de konin-
gin moeder het woordt met koelen moede op,
en zeide, dat men brieven van een anderen
inhoudt uit Schotlandt hadt ontfangen, en
las de zelve in de tegenwoordigheid van de
ganfche vergadering op. Dit maakte den
Schotfchen gezant zeer verlegen. Maar de ko-
ningin van Engelandt wilde van hare zyde niet,
dat men met de koningin van Schotlandt zou
spotten, die zy niet kon, noch wilde geloven
aan den vorftenmoordt fchuldig te zyn. Maar
zy begeerde, dat men den grave van Bothwel
als den moordenaar van den koning, en den fcha-
ker van de koningin, die het treurfpel, dat
hy met den vader hadt begonnen, met den zo-
ne, indien men zich niet haafte den jongen prins
in eene veilige plaats te brengen, zou volcinden,
te ftraffen.

Dit was het ook, daar de Schotfche adel
de meefte zorg voor droeg. De zelve fchrik-
te, een man, overladen met gruweldaden,
waar van hy de maat door het vermoorden van
den koning en het trouwen met zyne weduwe
hadt vervult, den troont te zien bekleden. Men
twyfelde geenzins, of hy zou den jongen prins
mede aan zyne ftaatzucht opofferen, en dat hy,
indien hy kinderen by de koningin verwek-
te, hen zou willen laten regeren, tot nadeel van den
zone, die uit het eerste bedt was gefproten. De
heeren, die de yverigfte voor de cere van de na-
tie in het algemeen, en het welzyn van den jon-
gen prins in het byzonder waren, maakten een
verbondt tegen den moordenaar, en namen voor
de wapenen niet neder te leggen tot zy de eer
van het koninklyke huis herftelt, het leven van
den wettigen erfgenaam verzekert, en het ryk
van al de medestanders, die aan den moordt van
den overleden koning fchuldig waren, gezui-
vert zouden hebben. De graven van Argile,
van Athol, van Morton, van Marre, en van
Glankairne waren de hoofden van dit verbondt,
benevens de Lords *Lindley* en *Boyd*; maar de
graaf van Argile ontdekte deze zamenzwering
aan de koningin, en *Boyd* liet zich door den
grave van Bothwel winnen. De koningin, be-
nevens haren gemaal, maakten een tegenverbondt,
waar in zy al den adel nodigden te treden, voor-
gevende, dat het op het handhaven van het
kroonrecht en de rust van het ryk, tegen de
oproermakers en verftoorders van de algemene
rust, aankwam. Men verzocht den grave van
Murray daar mede in te treden; maar hy wei-
gerde het, zeggende, dat de zaak hem niet
rechtmatig, noch voor hem zelve, noch voor
de koningin, toefcheen, daar hy byvoegde,
dat zyne verzoeking met *Bothwel*, daar hare
Majesteit hem toe hadt verplicht, hem niet
toeliet met zyne vyanden zamen te spannen,
maar dat zyn yver voor zyn vaderlandt hem
nog minder toeliet de wapenen tegen zyne
medeburgers, die niet anders dan een goed
voornemen hadden, op te nemen. Kort daar
na vertrok hy, met toeftemming van de ko-
ningin, naar Vrankryk; zo dat hy gansch
geen verftandt met den grave van Bothwel
omtrent den moordt van den koning hadt ge-
houden, en onfchuldig was aan de zamenzwe-
ring, die men gemaakt hadt om hem en de
koningin van kant te helpen, nademaal hy

de onzydigheit koos, en uit het ryk vertrok, 1567.
daar de bloedverwanten van de koningin de
meefter waren.

Ondertuffchen kwamen de beide partyen in
het veldt. De koningin liet alvorens, om het
volk te winnen, eene verklaring ten voordeele
van den hervormden Godsdienit afkondigen, en
een ander om hare reis, die zy naar de grenzen
deed, te billyken, met het voornemen, gelyk
zy voorgaf, om de algemene rust, die onder
voorgeven van valfche voorwendfels was ge-
floort, te verzekeren, voegende daar by, dat
zy haar volk niet dan naar de wetten en naar den
raad van den adel en het Parlement zou regeren,
en dat, ten aanzien van haren zone, den jongen
prins, zy hem de zelve opvoeding zou doen ge-
ven, als de kinderen van de koningen hare voor-
zaten, die hen in het ryk moeften opvolgen,
hadden gehad; dat derhalven de oproerigen on-
nodige zorg voor zyn leven droegen, en dat de
liefde van eene moeder daar een genoegzame
waarborg van was. Alle deze voorzorgen be-
letten niet, dat men de wapenen opnam. De
zamenverbondenen begonnen te Sterling, omcin-
gelden de koningin en *Bothwel* in het kasteel
van *Bortwich**, dwongen hen naar *Dumbar* te
vluchten, terwyl zy van hunnen kant naar *Eden-
burg* trokken, daar zy een openbaar gefchrift
afkondigden, om de rechtmatigheit van hunne
verbindteniffe te vertonen. Weinig dagen daar
na kwam men van beide kanten in het veldt.
Het leger van de koningin verfeheen het eerste
te *Seaton*, en dat der zamengezworenen kwam
des anderen daags zich te *Muffelburg*, vier my-
len van *Edenburg*, nederflaan. De graaf van
Morton hadt daar het bevel van (a), onderfteunt
van *Mylord Home*, de graven van *Athol*, van *Mar-
re*, van *Glankairne*, en verfehide andere. De
Franfche gezant, die de legers volgde, trachtte
hun gefchil by te leggen, belovende eene kwyd-
fchelding aan de zamengezworenen; maar de
graaf van *Morton* antwoordde, dat de wrekers
van de doot des konings geen kwydfchelding
nodig hadden, maar dat de vorftenmoorders ftraf-
baar waren, en dat hy, noch zyne vrienden de
wapenen niet zouden nederleggen voor dat de
zelve geftraft waren. Zy eifchten, dat de ko-
ningin hen den moordenaar, dien zy befchermd,
zou overleveren, en dat zy haar dan hunne trouw
en gehoorzaamheit zouden betuigen. De graaf
van *Bothwel* fpeelde weder den dapperen; hy
boodt wederom een tweegevecht aan, om zyne
onfchuld aan het vermoorden van den koning
te bewyzen. Zyne uitdaging wierdt, als de
eerfte maal, aangenomen, en velen boden zich
aan om dit groot gefchil door een byzonder ge-
vecht te eindigen. Maar het vuur van *Bothwel*
verflaauwde; hy zocht verfehide voorwendfel-
en om zyn lyf niet te wagen. Men bereidde
zich derhalven tot den slag: maar op den dag,
dat de zelve zou gefchieden, riedt de koningin,
ziende, dat verfehide haar verlieten, en aan
den kant van hare vyanden overlicpen, dat
Bothwel zich zou bergen, terwyl zy het leger
der zamengezworenen zou naderen.

In het zelve gekomen zynde, deedt zy hare aan-
fpraak op de volgende wyze: *Mylords, het is niet
uit vreeze voor de doot, noch om dat ik aan myn
recht twyfel, dat ik my in uwre handen kom overge-
ven, de rechtmatigheit van myne zake belooft my
eene ontwyfelbare overwinning; ik heb moeds genoeg
om*

(a) *Melleville* zegt, dat het *Mylord Grange* was, en dat
het nabij *Dumbar* was gelegert.

* acht
mylen
van
*Eden-
burg*.

De twee
legers
in het
veldt.

De ko-
ningin
geeft
zich in
de han-
den der
heeren.
om

1567. om my aan de gevaren van een gevecht bloot te stellen; maar ik heb het bloed van myne onderdanen willen sparen, met hen de vrede te geven, en myne regering naar hunnen raad te richten. Ik verwachtte van uwen kant, dat gy my de achting zult bewyzen, die gy aan uwe wettige vorstinne verschuldigt zyt. De heeren verzekerden haar van hunne gehoorzaamheit, en geleidden haar naar Edenburg, van waar zy naar Lochevin wierdt gebragt, om dat de ridder *Balfour* het kasteel van Edenburg in den name van *Bothwel* nog bezet hieldt. Het was in dezen tydt, dat hy aan de zamengezworenen kennis gaf van de brieven, die hy eenen van zyne bedienden hadt behandigt, en die op de wyze, als wy gezegt hebben, wierden achterhaalt.

De koningin wierdt door den adel beleest gehandelt; maar het was met het volk zo niet gestelt, dat haar als een mededeelgenoot in het vermoorden van den koning, haren gemaal, aanzieude, voor haar schrikte, en haar schampere verwyten deedt; zo dat Mylord *Grange* gedwongen wierdt dezen verbitterden hoop, die te ver in zyne buitensporigheid ging, met den degen in de vuist te verjagen. Op de meeste plaatsen, daar zy doortrok, deden hare vyanden een vaandel voor haar dragen, daar haar gemaal en de jonge prins, zyne handen hemelwaarts uitsprekkende, om den Hemel om wraak te verzoeken, in geschildert waren. Wy zullen ons niet onderwinden al deze baldadigheid voor te spreken. De onderdanen moeten nooit het ontzag, dat zy aan de kroon verschuldigt zyn, vergeten. Maar het gedrag van de koningin kon ook niet verhoont worden; en wat is meer by de nakomelingen te mispryzen, of haar huwelyk met den vorstenmoorder van den koning, haren gemaal, indien zy al zelf daar niet aan schuldig is geweest, of de afkeer, dien het volk voor zo een huwelyk betoonde? De heeren waren van de zelve gedachten als het gemeen; maar zy wisten zich beter in te binden. Zy lieten echter wel blyken, dat zy haar niet ten eenemaal onschuldig hielden, wanneer zy haar in de sterkte Lochevin, midden in een meir, daar men niet dan met een schuit by kon komen, gebouwt, opsloten. Mogelyk was zy zelf de oorzaak van zulk een onthaal, door de dreigementen, die zy aan het volk van Edenburg deedt, wanneer Mylord *Grange* haar daar naar toe geleidde, zeggende, dat zy alles te vuur en te zwaardt zou doen verwoesten, ter straffe van de kleinachting, die men haar bewees. Men oordeelde, dat men tegen de uitvoering van haar misnoegen zorg moest dragen, dewyl zy, hoewel gevangen, zo stout dorst spreken, en wel bekwaam zou zyn om hare bedreigingen werktellig te maken, indien men haar in vryheit stelde. Mogelyk ook, dat de brief, dien zy aan den grave van *Bothwel* schreef, de heeren verbitterde. Zy noemde hem haar waarde hert, en verzekerde hem nooit te zullen vergeten; gedwongen, zeide zy, van hem voor eenigen tydt afwezende te zyn, maar van voornemen hem weder in te roepen wanneer zy hem voor het kwaad, dat hem dreigde, zou beveligt hebben. De geen, dien zy met dezen brief hadt belast, gaf den zelve aan de samenverbondenen, die zich daar van bedienden om haar gevangen naar Lochevin te zenden.

De graaf van *Bothwel* hadt den raad van de koningin gevolgt, en zich in het kasteel van *Dumbar* geborgen. Maar zich daar niet veilig genoeg achtende, en bevreesd zynde, dat hy mogt

belegert worden, verkoos hy de open zee, en zwurf met twee of drie schepen rondom het eilandt *Orkney*. Zyn voornemen was zich van het kasteel *Kirkwat*, indien de slotvoogdt, gelyk hy hoopte, hem wilde ontfangen, te verzekeren: doch den ingang niet kunnende verkrygen, en niet sterk genoeg zynde om het te vermeerteren, ging hy weder onderzeil, gedwongen, om te kunnen leven, een zeerover te worden, tot den tydt toe, dat de graaf van *Murray*, regent geworden zynde, tegen hem vyf schepen uitzondt, die hem verjoegen. Hy vertrok naar de kusten van Noorwegen; maar van de *Schotten* ontdekt zynde, wierdt hy genomen, naar *Denemarken* gebragt, en daar in een gat gesmeten. Hy leefde nog tien jaren in schande, verachting en wanhoop. Hy wierdt zelfs krankzinnig, en stierf eindelyk eene ellendige doot, waardig einde van zulk een vorstenmoorder (a).

Om weder tot de koningin te komen, de samenverbondenen, die haar opgesloten hielden, kwamen byeen, en overleiden, of zy haar te recht zouden stellen, in welk een geval haar leven gevaar zou lopen, of dat men zich zou vergenoegen met haar de regering te ontnemen. Eeningen waren voor het eerste; maar de gematigste party haalde het over, en men zondt haar gemachtigden om haar te overreden, dat zy afstandt van de kroon, ten behoeve van den jongen prins, haren zone, zou doen. Zy roonde aanstonts veel stoutmoedigheid, en zeide tegen Mylord *Rutwen* en Mylord *Lindsay*, gemachtigden van de vergadering, dat zy geen afstandt van de kroon dan met haar leven zou doen. Nochtans liet zy zich overreden door de overtuiging van *Robert van Melleville*, broeder van den schryver der Gedenkschriften, en door den brief, dien de ridder *Trochmorton*, gezant in Engelandt, aan haar schreef. Zy tekende de volmacht van den afstandt van het koninklyke gezag, dat zy aan haren zone, den jongen prins, overdroeg: zy benoemde verscheide heeren, die in de eene ende andere plegtigheid haren persoon zouden verbeelden. Zy tekende nog eene andere akte, om den graaf van *Murray* tot bestierder van het ryk gedurende de minderjarigheid van den prins, indien hy het wilde aannemen, en uit *Vrankryk*, daar hy zich onthieldt, wilde wederkomen, aan te stellen. By zyne weigering benoemde men den hertog van *Chatelleraut*, aan wien men tot medegenoot gaf de graven van *Lenox*, van *Argile*, van *Athol*, van *Morton*, van *Glinkairne*, en van *Marre*.

De plegtigheid van de kroning van den nieuwen koning geschiedde door den bisschop van *Orkney* den 29 July binnen *Sterling*. De gezant van *Elizabeth* weigerde de zelve by te wonen, willende door zyne tegenwoordigheid geen kracht geven aan eene akte, die hy nodig hadt geoordeelt om het leven van de koningin van *Schotland* te behouden; maar die hy geloofde van een kwaad gevolg voor de souvereine macht te zyn. De *Hamiltons* deden ook hunne tegenbetuiging, om hun recht tot de opvolging tegen die van *Lenox* te bewaren, verklarende, dat de hertog van *Chatelleraut* geen afstandt ten gevalle van den jongen prins deedt, dan ten aanzien van de koningin zyne moeder; maar niet uit krachte van het recht van den overleden koning, zynen vader.

Zodanig zyn de gevallen van den ongelukigen

O 3

(a) De Geschiedenis zegt, dat hy in rechten wierdt vervolgt door de nabestaande van eene jonkvrouw van het landt, die hy door trouwbeloften hadt ontdeert.

1567.
en zyne
doot.

De koningin
staat af
van de
kroon.

Kroning
van den
jongen
koning.

De graaf
van
Murray

Zy
wordt
door het
volk van
Edenburg
gehoont.

Vlucht
van den
grave
van
Bothwel.

1567. gerech-
vaardigt
door de
meeste
schryvers
van den
moordt
des ko-
ningt.

kigen grave van Lenox, koning van Schotlandt, van den verfoecielyken vorstenmoordt van *Bothwel*, het verachte huwelyk van den laatsten met de weduwe van den koning, dien hy hadt doen worgen, en de daar op gevolgde straf van Godt en menschen. Het is bezwaarlyk te weten, wat ander deel de graaf van Murray in dit alles hadt dan van een goeden luidgenoot, en die, dat meer is, de eer hadt, dat hy uit het koninklyke bloedt was afgedaalt. Wat schynbaarheit is 'er, dat hy de voornaamste rol in dit treurpel zou gespeelt hebben, gelyk zommigen willen, en dat de graaf van *Bothwel* zyne handt daar minder in heeft gehad? waarom den laatsten te beklagen, dat hy was verleid geweest om den koning te vermoorden, in hope van met de koninginne, door de loosheit van *Murray*, die, zo men zegt, van voornemen was hen alle drie, den eenen door den anderen, van kant te helpen, te trouwen? Dit volgt ten minste niet natuuriyk, behalven dat de schryvers van dezen tydt, die mede deel in deze voorvallen hebben gehad, daar eene andere beschryving van maken. Zy spreken ook niet van het innemen van het kasteel van *Dumbar* stormenderhandt door de zamengezwoeren, die, volgens een schryver van dien tydt *, de koningin gevangen namen, en *Bothwel* lieten ontvluchten, uit vreeze, dat hy aan de onschuldt van die men voor schuldig wilde houden getuigenis, die haar zou verontschuldigt hebben, zou hebben verschafft. Zekerlyk was het voor de koninginne, die, behalven dat, vele begaafdheden bezat, te wenschen, dat haar naam minder door den gemeenzamen ommeegang met *Rizio*, door den moordt van den koning haren gemaal, en door het huwelyk met den grave van *Bothwel* hadt geleden. Maar de waarheit laat niet toe hare eer te herstellen ten koste van die van den grave van *Murray*; hier toe heeft de vermaarde Fransche schryver †, die alles zeer naauw hadt onderzocht, en die aan den geschiedschryver van *Elizabeth* * een brief schreef, dien men onder vele andere, aan dezen Engelschen schryver † gezonden, vindt, niet kunnen komen. De eerste houdt al wat hy van deze voorvallen in zyne algemene Geschiedenisse heeft verhaalt staande, en beschuldigt den anderen, dat hy onder verbloemde spreekwyzen den naam van den grave van *Murray*, ten gevalle van de koninginne van Schotlandt, door een yver van al te grote eenzydigheit voor deze vorstinne, heeft opgecoffert. De brieven van *Cecil* aan den ridder *Norris* † strekken ook niet tot hare verschoning, maar in het tegendeel ten voordeele van *Murray*. Dezen staatsdienaar van *Elizabeth*, die mede in den Raadt was, wanneer men deze zaak in overleg nam, waren mogelyk de omstandigheden niet onbekend. Wy laten den Lezer daar van oordeelen, en benyden geenzins eene vorstinne, welker nazaten den troon nog bekleeden, de gunstige gedachten van die haar zoeken te verschonen.

* De Va-
der Or-
leans.

† *Thuanus*.

* *Cambden*.

† *Zie Cambden's illustr. vir. Epist.*

† *Zie scrip-
ta Ceciliana.*

Weder-
komst
van den
grave van
Murray
in Schot-
landt.
* den 11
Augusty.
*Melle-
ville*.
Cambden.
Zyn on-
derst. uit
met de
koningin-
ne.

Vyf dagen na de kroninge van den jongen koning * kwam de graaf van *Murray* uit *Vrankryk* in *Schotlandt*; daarenfegen trok de hertog van *Chatelleraut*, niet kunnende verdragen, dat het regentschap tot zyn nadeel van een anderen wierdt bekleed, naar *Vrankryk*. *Murray* wierdt met eene ongemene blydschap ontfangen. Den derden dag van zyne aankomst ging hy by de koninginne te *Lochevin*, verselt van eenige der zamengezwoeren. Zyn bezoek was haar niet aangenaam; hy handelde haar zeer streng, het zy hy by deze gelegenheit volgens zyn eigen gevoelen

te werk ging, het zy hy de prinses een afschrik 1567.
van haar voorgaande gedrag wilde aanjagen, op dat zy den grave van *Bothwel* ten eenemaal zou verlaten, om niet dan naar den raadt van lieden van eer te luisteren. Hy verweet haar haar wanbedryven, zegt de Engelsche schryver, als een streng biechtvader, in zyn biechtstoel zittende; en als zodanig zich ten einde toe gedragende vermaande hy haar zich te bekeerren, en Godt om genade te smecken. Zy antwoordde van haren kant als eene boetvaardige zondaresse, betoonde haar leedwezen over de mislagen, die zy begaan hadt, en beleedt eenige van die men haar te last leide; zy verkleinde zommige, en trachtte andere door de menschelyke zwakheit te verschonen. Vercheide ontkende zy; vervolgens verzocht zy, dat hy het regentschap, dat zy hem hadt opgedragen, wilde aannemen, beval hem haren zoon, den jongen koning, aan; en hem voor haar zelve aansprekende, verzocht zy hem zorg voor haar leven en eere te dragen. Het antwoordt van *Murray* was, dat hy haar geen verzekerd antwoordt kon geven, en dat haar lot van het Parlement afhing; daar hy byvoegde, dat hy haar nochtans als een goed vriendt wilde raden wat zy tot hare eer en behoudenisse te doen hadt, bestaande in de rust van het ryk niet te storen, niet uit hare verblyfsplaats te gaan, in geen verbindtenis met *Vrankryk*, noch *Engelandt*, om daar door *Schotlandt* in vreemde en burgerlyke oorlogen in te wikkelen, te treden, haar hert t' eenemaal van *Bothwel* af te trekken, en nooit eenig misnoegen tegen de genen, die vyanden van een man waren, die een vyandt van den Staat was, te tonen. De koningin kon zulk eene trotse behandeling niet verduwen; en gelyk zy van zich zelve hoogmoedig was, gevoelde zy in haar hert al de gramschap boven komen, die zulk eene verachte behandeling in eene heersichzuchtige vrouw van haren rang kon veroorzaken.

Ondertusschen was 'er geen onrechtmatigheit in de vertogen van den grave van *Murray* omtrent den grave van *Bothwel*. De genegenheit van de koninginne bleef zo krachtig voor dezen vorstenmoorder, dat zy verklaarde hem in zyne vlucht te willen volgen, en liever een ellendig leven met hem in de afgryfselykste wildernisse leiden, dan eene gunstige bezitting van een troon, zonder hem, genieten. Maar hoe billyker de vertogen waren, hoe gevoelyker zy haar trofsen. Zy vergaf de zelve nooit aan den grave van *Murray*, en sedert deze scheuring was 'er geen vriendschap tusschen hen, gelyk 'er te voren was geweest, niettegenstaande hunne andere geschillen altydt of oprechtelyk, of geveinst, bygelegd waren geweest.

Den 20 Augusty wierdt de graaf van *Murray* plegtelyk in de bediening van bestierder of regent gehuldigt. Hy hadt de zelve op de benoeming van de koninginne alleen niet willen aannemen; zelfs was men eenigzins genoodzaakt hem te dwingen om de verkiezing, die de Staten behoorlyker wyze van hem deden, aan te vaarden, het zy door eene gemaakte zedigheid, gelyk eenigen willen, of wel onverchilliglyk, zo als anderen beweeren. Hy wierdt met toejuiching van de gansche vergadering verkooren, en den zelve dag onder de gelukwenschingen van het volk uitgeroepen, dat verheugt was over de wet, die men gemaakt hadt, namentlyk, dat men den regent, als of hy zelf koning was, onder wiens gezag en minderjarigheit hy regent van het ryk wierdt, zou gehoorzamen. Hy verbondt zich van zynen kant niets te beslui-

Thuanus.

De graaf
van *Murray*
tot
regent
van het
ryk aan-
gesteld.
Cambden.
*Spott-
wood*.
*Melle-
ville*.

ten

1557.

ten in zaken van belang, gelyk die den persoon of het huwelyk van den koning, de vryheit van de koninginne, vrede, of oorlog betroffen, zonder de toestemming der zamenverbondenen. Dit gedaan zynde zeide hy tegen den ridder *Trochmorton*, dat hy zyn verzoek voor de gevange koninginne niet meer zou aanhoren; dat hy, noch alle de heeren, die hem tot het regentschap hadden verkoren, nooit zouden toestaan, dat zy weder den troon beklom, zo lang zy zo verzet op *Bothwel* was; dat zy nooit zouden gedogen, dat de moordenaar van den koning deze plaats innam, om toe te leggen op het leven van den zoon, na den vader vermoord te hebben, en alzo ganfch Schotlandt in verwarring brengen, hen alle te verdrukken, en te bannen; dat zy befloten hadden liever alles te wagen, dan zich bloot te stellen voor zulke ongelukken, welke de herstelling van de koninginne en de wederinroeping van *Bothwel* onvermydelyk te weeg zouden brengen. Hy voegde daar by, dat hem de krygsluft der Engelschen niet onbekend was, en dat, indien zy zich voor het belang van de gevange koninginne wilden verklaren, zy alleen de grenzen van Schotlandt konden verwoesten, maar dat de Schotten het zelve op die van Engelandt konden doen, en dat zy in allen gevalle, als het nodig was, hunne toevlucht tot Vrankryk konden nemen, het welk hen niet verlegen zou laten. Dit uittreksel uit den brief van den gezant van *Elizabeth* * toont ons, dat deze vorstin het gevangennemen van *Maria* zich aantrok, het zy met opzicht op den troon, die altydt zekere betrekkingen tusschen alle gekroonde hoofden maakt, en elkanders ongelijk ter herte doet nemen, het zy van wegens den bandt van bloedverwantschap. Dit deedt zy echter in de onderstelling, dat de koningin van Schotlandt onschuldig was: want wanneer de heeren in het vervolg by *Elizabeth* daar over klaagden, nam zy hunne klagten aan, en stondt hen toe haar naar de wetten te vervolgen. Maar te voren, indien men haren schryver mag geloven, nam zy opentlyk de zyde van *Maria*, en verfoeide het geweldt, dat de zamenverbondenen haar hadden aangedaan, haar gedwongen hebbende afstandt van de kroon te doen, met zo weinig achting voor Vrankryk en Engelandt, welker gezanten zy niet hadden willen horen spreken. Nochtans zegt ons de ridder *Melleville*, dat het hof van Engelandt, tusschen den jongen koning en de koninginne verdeelt zynde, dan den eenen, en dan de andere begunstigde, en dat de verscheidene gezanten, gedurende deze beroerten naar Schotlandt gezonden, ook verscheidentlyk te werk gingen; dat *Randolf* geneigt was voor den regent en de zamenverbondenen; dat *Trochmorton* in het tegendeel krachtadig de party van de koninginne ondersteunde. Dit veroorzaakt de verscheidenheit dezer geschiedenisse, die men by de schryvers vindt, de welke, naar het voorbeeld der gezanten, mede party hebben genomen, in plaats van in deze dubbelde onderhandeling overeen te komen, het zy men het aan de partyfchap der gezanten, het zy men het aan de verscheidenheit hunner lastbrieven moct toeschryven.

De gezant van Vrankryk voerde omtrent de zelve taal als *Trochmorton*, en wilde zelfs *Elizabeth* in een openbaren oorlog met Schotlandt inwikkelen. Maar deze vorstin bezat te veel wysheit, om het oorlogsvuur in een naburigryk, dat t'eeniger tydt met het hare tot een ryk, onder eenen koning, die reets geboren was, en van het

volk reets daar voor aangezien wierdt, moest worden, te ontfleken. Zy vergenoegde zich met aan den gezant te vertonen, dat het genoeg zou zyn, dat men in Vrankryk en Engelandt den koophandel met Schotlandt verboodt; dat het volk, het welk daar door het eerste zou komen te lyden, de schuld op de heeren zou leggen, en dat deze laatste, vrezende voor een burgeroorlog, liever de koningin zouden willen ontslaan, dan zich daar aan bloot stellen. De vlucht van *Maria* naar Engelandt, daar zy zich in het volgende jaar naar toe begaf, deedt de zaken van gedaante veranderen: behalven de vrienden, die zy aan vremde hoven, het zy uit staatkundige beweegredenen, of mededogen, vondt, hadt zy 'er nog veel yveriger in het ryk. Dit waren de *Hamiltons*, minder echter uit genegenheit tot haar, dan uit een nayver tegen den grave van *Murray*; maar hy triomfeerde over hen, en zyn geluk maakte, dat die van buiten zich stil hielden.

De eerste beroerte tegen den regent bleek in eene vergadering, te *Hamilton* gehouden. De slotvoogden van het kasteel van *Edenburg* en van dat van *Dumbar* * hadden hem zo even deze twee sterkten overgelevert. De heeren, die hem niet genegen waren, namen dit kwalyk, en ziende zyn gezag van dag tot dag aangrocien, konden zy hun ongenoegen niet langer verbergen. Zy schreven daar over aan hem, maar om dat men hem in het opschrift geen andere hoedanigheid dan die van graaf van *Murray* gaf, wierdt die brief van den Raadt verworpen, welke den zelve niet eens wilde openen. Onder tusschen kwam de graaf van *Argile* met nog twee anderen van dezen aanhang den regent in zyne bediening erkennen. Hy van zyn kant zocht zyn gezag, dat hy alleen van de Staten hadt ontfangen, vaster te maken, en liet het Parlement vergaderen, om des zelfs toestemming daar in te bekomen. Voor dat de vergadering begon, wierdt eerst een openbaar geschrift van die hem hadden verkoren afgekondigt. Zy zeiden, dat zy de heeren, die afwezende waren geweest, in het aanstellen van den grave van *Murray* niet hadden willen benadeelen; dat zy het met groten haast hadden gedaan, doordien 'er gevaar in de uitstelling stak; maar dat de regent, niets willende bevelen dan met volkomen goedvinden van het Parlement, het zelve tegen den 15 December hadt beroepen.

Het wierdt in de tegenwoordigheid van den regent, met de zelve plegtigheid, als of de koning daar tegenwoordig was geweest, en met meer eendragt, rust en genoegen, dan men sedert langen tydt in deze grote vergadering hadt bespeurt, gehouden. De gevangenis van de koninginne was het voornaamste voorwerp van deze byeenkomst: eenigen waren voor hare vryheit, tot bewys bybrengende het voorrecht van de koninklyke macht, die men, zeiden zy, aan geen minder rechtbank kon onderwerpelyk maken. Maar anderen vertoonden, dat de koningen van Schotlandt aan de wetten van het ryk onderworpen, en gehouden waren, op beschuldigingen, die tegen hen in zulk eene hoogwigtige zake, als deze was, wierden ingebracht, te verschynen. Dit ging door, en de koningin bleef gevangen.

De geestelykheit hieldt ook hare vergadering. De bisschop van *Orkney* wierdt daar in afgezet, om dat hy het huwelyk van de koninginne met den grave van *Bothwel* hadt ingezegent, en de gravin van *Argile* wierdt bestraft, om dat zy by de plegtigheid van den doop van den jongen prins

1567.

Het gezag van den regent bevestiget. * de ridder *Jacob Balfour* en *Patrick Whistler*.

Parlement, waar in hy voorzitter is.

DAAR

Gedrag van *Elizabeth*.

* *Trochmorton*, door *Cambden* bygebragt.

1567. naar de wyze van de Roomfche kerke was tegenwoordig geweest. Men belastte haar zelfs, dat zy daar van openbare boete in de kapel van Sterling; daar deze plegtigheit was gefchied, zou doen, het welk zy volbragt.

1568. De graaf van Murray, ziende de regering vastgeftelt, begon zyn gezag met het straffen der moordenaars van den koning. In de maandt van January des jaars 1568 fpende men een rechtbank om de fchuldigen te recht te stellen. Vier wierden 'er gevonnift: *Jan Hepburn*, gezegt *Bolton*, *Jan Hay*, en twee kamerdiens van den grave van Bothwel. Zy verklaarden in hunne ondervraging, dat dit hoofd van de zamenzwering hen daar hadt ingewikkelt, doende hen geloven, dat de meeste heeren daar ook in begrepen waren, en hen een gefchrift vertonnende, door de graven van Argile en Huntley, door den jongen *Lidington*, en verscheide anderen ondertekent. Zy zeiden ondertuffchen, dat zy de ondertekeningen niet kenden, en dat zy niet wiffen, of die men hen hadt vertoont rechte of verdichte ondertekeningen waren. Onder de zamengezworenen ontdekten zy ook den ridder *Jakob Balfour*, den Lord *Ormefton*, en een zekeren *Wilson* van Hadington. Zy wierden gevonnift om gehangen, het hoofd afgehouden, hunne lichamen gevierendeelt, en voorts verbrand te worden, het welk op deze wyze ook volbragt wierdt. De fchryver van het leven van *Elizabeth* * zegt, dat zy voor de uitvoering van het vonnis verklaarden, dat zy den grave van Bothwel hadden horen zeggen, dat *Murray* en *Morton* mede onder de zamenzweerdere waren, en dat de koningin onfchuldig was. Hy voegt daar by, dat *Bothwel* het zelve getuigenis van deze vorftinne gedurende zyne gevangenis en in zyn sterftuur hadt gegeven, en dat *Morton* haar mede op het fchavot onfchuldig hadt verklaart. Maar wat geloof verdient het zeggen van *Bothwel*, en dat van die uit zynen mond spraken. Ten aanzien van *Morton*, wy zullen zyne verklaring op zyn plaats nader zien; het zyn ten anderen omftandigheden, daar de Schotfche fchryvers niet van melden, hoewel een van hen † de laatste woorden van deze vier ongelukkigen, die de doot ondergingen, verhaalt. Het vervolg van de Gefchiedenis van Engelandt verplicht ons dit verhaal te flaken, dat wy in zyne order weder zullen hervatten.

1567. *Elizabeth* hielt zich met de beroerten van Schotlandt zo zeer niet bezig, of zy dacht om Calais weder te bekomen. De acht jaren, die de Franschen by het verdrag van Cateau in Cambresis tot de wedergave bedongen hadden, waren verlopen, en de koningin wilde haar recht niet laten verfterven. Zy eifchte de wedergave op eene krygsachtige wyze, die in zich iets van de plegtigheit van het oude Rome, by diergelyke gelegenheden gebruikelyk, bevatte. Zy zondt den ridder *Smith* met den ridder *Winter*, algemeen bezorger van de vloot, naar Frankryk. Zy wierpen het anker voor Calais, en zonden een trompetter voor de poort, die op zyn hoorn blies, om het volk byeen te doen komen, op dat het zyne bekendmaking zou horen. Hy deedt de zelve in het Fransch, verklarende, dat hy van wegens de koningin van Engelandt kwam om Calais met al zyne onderhorige landen weder te eifchen. De akte wierdt 'er aansonts van opgestelt door een beamptfchryver †, dien men ten dien einde hadt mede genomen, en eenige kooplieden van Duitschlandt en van Vlaanderen, bygeval daar tegenwoordig, verftrekten tot getuigen. Dit gedaan zynde vertrok *Smith*

naar den koning, die te St. Maur les Foffez was, en, verfelt van den ridder *Norris*, gewoonlyken gezant, ter gehoor gelaten zynde, deedt hy byna de zelve verklaring, als de trompetter voor de poorten van Calais hadt gedaan. De koning wees hem naar zynen Raadt, daar de kancelier of zegelbewaarder *Micbiel de l'Hospital* voorzitter in was. Het was de zelve, die vyf jaren te voren by de meerderjarigheit van koning *Karel den IX* hadt verklaart, dat de Engelfchen van hun recht door het innemen van Havre de Grace, en het onderfteunen van de belegering tegen het leger van den koning, vervallen waren. Hy gaf derhalven geen gunftig antwoordt op de dagvaarding van den gezant van *Elizabeth*. Zyne redenvoering was zeer heftig. Naauwlyks hadden zy hun voorstel geëindigt, of hy vatte het woordt op, en ziede: *De Engelfchen, die bunnen eifch op Calais beden vernieuwen, hebben de zelve reden om Parrys mede op te eifchen. Zy hadden deze twee fteden bemachtigt, zy hebben ze beide verloren. Hun recht is niet meer gegrondt op de eene, als op de andere. Het is waar, dat de Engelfchen Calais meer dan twee honderd jaren in hunne macht hebben gehad, maar kan deze bezitting Frankryks recht benadeelen, dat het zelve sedert het begin van de fichtinge van zyn ryk heeft bezeten? Zy zyn mede van de hertogdommen van Guienne en van Normandie meester geweest, en des niettegenftaande zyn deze provincien op zynen tydt de Fransche kroon weder ingelyft. Noch het wederkeren van deze grote leuen, noch het herwinnen van Calais zyn geen nieuwe verkrygingen voor Frankryk. Het zelve koert alleen weder tot zyn oud vaderlyk erf: een verlopen recht heeft nooit plaats onder fouvereinen. Het recht der koningen duurt altydt; en dit is eene der wetten van de Twaalf Tafelen, overeenkomende met het recht der volkeren, dat den Staat zyn altoosdurend recht op zyne domeinen tegen de vyanden, die de zelve willen veroveren, behoudt. De Engelfchen hebben deze waarheit wel ondervonden, wanneer zy in het nieuwe verdrag van Trojes niets omtrent Calais hebben bedongen. Zy, die zo uitermaten hun belang weten in acht te nemen, en niets ongemerkt tot hun nadeel laten voorby flippen. Het is te vergeeffch, dat men zegt, dat zy in deze ftilzwygendheit hebben voorzien door de algemene voorwaarde van het behoudt hunner rechten. De zelve ziet op zulk een hoofdartikel niet, als dit behoudt is, maar op zaken van minder belang, en die niet verdienen, dat men de zelve byzonderlyk aandale. Te vergeeffch bedienen zy zich ook van de onderneeming van *François den II* sedert zyn huwelyk met de koningin van Schotlandt ten aanzien van de wapens van Engelandt, in vergelding van deze gewaande vyandelykheit tegen de bunne, die waar en wezentlyk zyn, het zy dit bedryf van *François den II* en van *Maria* een aanslag op de kroon van overzee is geweest, of niet: het kwaad beftaat alleen in de mening, die tot den opvolger niet overgaat; behalven dat men zyn beklag aan de koningin van Schotlandt, en niet aan Frankryk, moet doen. Het is met de verraffebing van Havre de Grace zo niet gelegen, dat van de vyanden van den koning aan de Engelfchen is overgegeven, die daar bezetting in leiden, en niet verlaten hebben dan na eene halferrige belegering. Het is ook zo niet gelegen met het geldt en volk, den prinsse van *Condé* en zyne aanbangeren gedurende bunnen opftandt verfschaft, noch met het volk, dat zy te *Rouaan* en te *Dieppe* tot bunne hulpe hebben doen landen. Dit zyn ware vyandelykbeden, die de genen, welke de zelve hebben begaan, fchuldig maken aan de straffe der verbondbreuk, en bygevolg aan het verlies van*

Redenvoering van den kancelier aan de gezanten.

* *Gambden.*

† *Spottwood.*

1567. *Elizabeth* zendt een wapenra-ger aan de poorten van Calais om die fladt weder te eifchen.

Hare gezanten doen den zelve eifch aan *Karel den IX*. † *Norris.*

Ca-

1567. Calais, zonder dat het volgens de woorden van het verdrag van Cateau kan wedergeëischt worden. Daar in ziet men het werk van de Voorzienigheid, die voor altoos een einde van deze oorlogen wil maken, die zo veel Christen bloed in de beide ryken sedert verscheidne eeuwen hebben doen storten. Door de vereeniging van Calais met Frankryk sluit het zelve Engelandt in de palen, die het van de andere volkeren afscheidt, volgens het zeggen van den dichtster: „ De zee, die het zelve omvangt, „ maakt daar eene andere wereldt van *”. Het zelve is niet meer in staat om zyne naburen te ont-rusten, en zyne naburen hebben geen gedachten over-zee te gaan om zyne rust te storen; zo dat het niet min goed voor de rust van dit eilandt dan voor die van Frankryk is, dat de zaken op den voet blyven, als zy zyn, en dat de zee een afschutsel voor de beide natiën versprekt. Hoe het zy, het besluit is genomen; en byaldien iemandt zo kwalyk-gezind voor zyn vaderlandt mogt zyn, om den koning te raden Calais weder te geven, zou hy den vloek van het gansche ryk op zynen bals balen.

Het antwoordt van Smith was niet min krach-tig. Ik dacht niet, zeide hy, dat de Franschen hun recht op Calais van zo hoog wilden doen afda-len: maar ik merk wel, dat wanneer zy eenmaal eene staet in bezitting hebben, het hen niet scheelt op wat wyze zy de zelve hebben verkregen, noch onder wat naam, het zy met recht, of zonder recht, datze aan hen blyft. Zy bezitten tegenwoordig Calais niet dan uit hoofde van het verdrag van Ca-teau, en des niettegenstaande gronden zy hun recht niet dan op het recht van wederkering. Waarom, indien zy zulk een recht hadden, het zelve by ver-drag afgeshaan? Is het, om dat zy ten tyde van het verdrag besloten hadden het zelve niet na te komen? Men werpt ons het verdrag van Trojes tegen, waar in onze rechtsbewaaring door byzondere bewoordingen niet is nedergesteld, en men zegt, dat wy onze be-langen te wel kennen om de zelve niet gebruikt te hebben. Indien wy van deze gedachten waren ge-weest, wy laten aan de Franschen den lof, dat zy ons in gaauwigheit in het maken van een verbondt, daar wy altyd in misleid zyn geweest door hunne onderhandelaars, voorzichtiger, of lozer dan wy, te boven gaan. Maar aangaande het verdrag van Trojes, uit wat hoofde kan men bewyzen, dat het zelve eene verbreking is van dat van Cateau? Was het nodig de wederkryging van Calais daar in vooruit te bedingen, doordien het zelve ons niet dan eenige jaren daar na moest geleverd worden? Echter hebben wy het niet verzuimt te doen. Ik neem u tot getuigen, vervolgde hy, opstaande, en zyne ooggen gevelligt houdende op de genen, die by de onderhandeling van Trojes waren tegenwoor-dig geweest, ik dage u uit om de waarheit te zeg-gen, gy, die tegenwoordig zyt geweest by de twistingen, die over dat artykel rezen. Gy lieden weet, dat de zelve niet eindigden dan door den voorslag, dien gy zelf deedt, van ons byzonder recht in onze al-gemene rechten in te sluiten. Belangende onze lan-ding te Havre de Grace, de zelve kan ons niet als eene vyandlyke daadt, na de betuigingen van onze koninginne, in tegenwoordigheit van den Franschen gezant gedaan, geduid worden. Zy zeide wel uit-drukkelyk, dat zy niet verstonde deze staet als een evenwaarde † voor Calais aan te nemen, noch Frankryk den oorlog aan te doen; maar dat zy des zelfs prinszen wilde helpen, die door eene machtige party stonden verdrukt te worden. Wy zeggen het zelve ten aanzien van het volk en het geldt, dat ha-re Majesteit aan den prinsse van Condé en zyne vrien-den verschafte, wier wapenen zo onschuldig waren, dat de Allerchristelykste koning zelf by de vrede, die hy hen toefondt, bekende, dat zy tot een goed einde

III Deel.

en tot zynen dienst waren gebruikt geweest. Hoe 1567. kan men ons nu beschuldigen, dat wy hen ondersteunt hebben?

Op deze aanspraken volgden verscheidne ver-wytingen van weérzyden. De konnestabel sprak van de vloot, die de Engelschen hadden uit-gerust om Havre de Grace te ontzetten, als van eene toerusting, geschikt om Normandië te veroveren. Dese, en Montluk, bisschop van Valence, klaagden over het ongelyk, dat den Franschen gedurende den Schotischen oorlog was aangedaan; maar na dat ieder zyne gal hadt uitgebraakt, sprak men op eene gematigder wyze. De kancelier sprak met lof van Elizabeth, zonder echter omtrent Calais iets toe te geven, radende in het tegendeel de Engelschen van hunnen cisch af te staan, en zich met het ryk, dat de Voor-zienigheid hen overzee hadt gegeven, te vrede te houden, zonder over de grondeloze diepten der zee te trekken, om iets op de domeinen van een vorst, die hun vriendt en bondgenoot was, te ondernemen. Doordien men niet kon over-eenkomen, stelde men de geschillen tot op een anderen tydt uit, en andere zwarigheden in het vervolg opkomende, bleef Frankryk in het bezit van Calais; de Engelschen zelf vergaten, dat zy het hadden verloren. Het voornemen van de Franschen scheen reets by de verovering. Niettegenstaande de beloften, van het zelve in acht jaren weder te geven, lieten zy niet na de oude bolwerken te slechten, en nieuwe aan te leggen, en de huizen en gronden de eene by erpacht voor zeker getal van jaren, en de andere in eigendom voor altoos te verkopen; zo vele tekenen van een altoos regerenden heerscher, die niet van gedachten was het geen hy bezat weder te geven.

In dezen tydt kwam de graaf van Stolberg te Londen, als gezant van den keizer Maximiliaan den II om over een huwelyk voor den aartshe-rog zynen broeder met Elizabeth te handelen. Maximiliaan moest sedert het jaar 1563, waar in hy zo koel op het voorstel, dat men hem van de koninginne van Schotlandt deedt, antwoorde, wel verandert zyn geweest. De staatkun-dige redenen, die hy toen ten aanzien van Ma-ria dacht te hebben, waren niet minder krach-tig ten aanzien van Elizabeth; zo dat het waar-schynlyk is, of dat zyn goede imborst de yver-zucht van Staat, waar mede Melleville zegt dat hy hem ingenomen vondt, overhaalde, of dat hy, de zelve onderzocht hebbende, het bedrog daar van ontdekte. Zyne verheffing tot het keizer-ryk was mogelyk ook eene van de oorzaken de-zer verandering. Hy was alleen Roomsche koning, wanneer Melleville de redenvoering met zyne Raadsheeren hadt, daar wy van gespro-ken hebben; maar kort daar na beklom hy den keizerlyken troon na de doot van Ferdinand, die op den 25 July des jaars 1564, gelyk wy heb-ben gezegt, voorviel. Hy betoonde inderdaadt zyne genegenheit om zynen broeder tot den troon van Engelandt te verheffen, en wy heb-ben gezien wat moeite hy daar toe by Eli-zabeth aanwendde. De kwade uitflag van de-ze eerste onderneming schrikte hem niet af; maar twee jaren daar na zondt hy haar den grave van Stolberg. De koningin, de beleefd-heit van den keizer willende beantwoorden, zondt hem den grave van Suffex, om hem de orde van den Koussbandt te brengen, en hem de zwarigheden, die zich in dit aanzoek op-deden, voor ooggen te stellen. Toen zag men de vyandship tusschen de graven van Suffex en van Leicester herleven; maar het ontzag

Men scheidt zonder overeen te kunnen komen.

De kei-zer Maxi-miliaan zendt den grave van Stolberg naar Londen, om over een hu-welyk van zynen broeder met de konin-ginne te hande-len.

P

voor

* En ge-nitus 1567 drosset arde Bri-tanni.

Ant-woordt van de gezanten.

† Equi-valent.

1567. voor de koninginne, die hen reets eenmaal hadt verzoent, noodzaakte hen zich in te houden. De eerste deedt al wat hy kon om zyne onderhandeling, die den gunsteling ten val zou gebragt hebben, te doen gelukken, en de andere spande al zyne krachten in om al de maatregels van dit gezantschap te breken. Men zegt, dat de graaf van Suffex, uit zucht voor het koninklyke bloedt, of uit haat tegen den grave van Leicester gedreven, niet affiet te vertonen, dat de verbindtenis met een vremd vorst de voorkeur behoorde te hebben boven die met een geboren Engelsingman, wiens geboorte, gelyk hy zeide, den glansch van de kroon zou verduistren. Hy voegde daar by, dat drie zaken in het huwelyk van de koninginne wierden vereischt, namentlyk de adeldom van het bloedt, de macht, en de rykdom; drie hoedanigheden, die men niet dan by een groot vorst, en by geen onderdaan, kon vinden, waar op iemandt antwoordde, dat het te vrezen was, dat een huwelyk, het welk eer, grootfichheit en wereldfch goedt medebragt, den duivel en de wereldt, die de zelve uitdelen, tot borgen zou hebben.

Ondertuffchen vertrok de graaf van Suffex, met zich nemende den baron van North. Hy hadt geen acht gegeven, dat hy de vertrouweling van den grave van Leicester was, die hem zelf hadt aangeraden deze reis te doen; zo dat hy, in plaats van een medegefel en vriendt, die hy dacht dat zyn verdriet in zyn gezantschap zou verdryven, een verspieder mede nam. Deze opziender, dien hy niet mistrouwde, deedt al zyne onderhandelingen op niet uitkomen. Men hadt hem gemachtigden toegevoegt, met welke hy in onderhandeling zou treden, om alle zwarigheden weg te nemen; maar de baron van North, die alle de onderhandelingen doorgrondde, gaf daar aanstonts kennis van aan den grave van Leicester in Engelandt, en deze laatste wist een middel te vinden om nieu e zwarigheden te opperen. Zyn vriendt deedt nog meer: hy maakte aan het keizerlyke hof bekend, dat de koningin van gansch andere gedachten was, als de graaf van Suffex voorloeg, en dat zy geenzins geneigt was tot het huwelyk, dat hy wilde doen geloven dat zy gaarne wenschte te voltrekken. Hy bedroog zich inderdaadt niet. Deze prinses dacht niet anders dan om de grootste huizen van Europa door eene vergefliche vlying van een huwelyk, daar zy den eenen na den anderen mede ophieldt, in haar belang te houden.

Wanneer de baron van North te Wenen de onderhandeling van den grave van Suffex dwarsboomde, zondt hy naar zynen vriendt te Londen eenige aanmerkingen tegen dit huwelyk, en deedt hem de nadeelige gevolgen, die daar in voor Engelandt staken, begrypen. De graaf van Leicester liet niet na de zelve aan de koninginne te vertonen. Daar was niet meer van noden om haar te doen besluiten, dat men het alles by de voorstelling zou laten blyven, zonder verder te gaan. In deze aanmerkingen maakte men eene droevige beschryving van het huwelyk van Philips den II met Maria, dat zo ongelukkig voor deze vorstinne was uitgevallen, dat zy van droetheit was vergaan, en te gelyk zo hatelyk aan Engelandt geweest, dat het voor het Spaansche juk hadt gevreesd. Men zeide, dat 'er, om een huwelyk gelukkig te maken, eendragtigheid van hert, ziel en genegenheit wierdt vereischt; banden, die men om de verschillendheit der zeden tusschen de Duitschers en de Engelschen niet kon verwachten; dat

men niet alleen verschillende talen sprak, maar 1567. dat men ook gansch tegenstrydige gewoonten hadt. *Wat zoetheit, zeide men, en wat overeenkomst kan men in zaik eene grote tegenstrydigheit vinden?* Van den staat der twee partyen ging men over tot dien van de kinderen, en tot aanmerkingen in het algemeen, dat de vorsten niets minder dan de vergroting van hun huis in het oog moeten hebben. Men vertoonde, dat de lucht, noch de hoedanigheid van Engelandt niet bekwaam waren den aardt van het Duitsche bloedt te veranderen; dat de kinderen altydt naar den vader zouden gelyken, en dat men hen aan personen, die de vooroordeelen van de opvoedinge by die van de geboorte zouden voegen, zou vertrouwen; dat 'er zelfs voor de koninginne zwarigheid in stak; dat het gezag van een gemaal zo veel macht hadt, dat zy, wanneer ze hem eenmaal haar hert hadt overgegeven, daar door haar ryk wel onder het juk zou kunnen brengen; dat de ontdeffing van alle eeuwen deedt zien, dat vorstinnen, die vremdelingen op den troon verheffen, het belang van haar eigen ryk vergeten, om dat van haren gemaal te vergroten. De vriendt van den grave van Leicester besloot daar uit, dat de Engelschen, die eene ware liefde voor hun vaderlandt hadden, altydt zouden wenschen, dat de koningin een gemaal uit haar landt verkoor, zonder den zelve in een vremd gewest te zoeken; dat Engelandt van zich zelve bestondt, en andere landen niet nodig hadt, zynde ryk, wel bevolkt, vruchtbaar, gewapend ter zee en te lande, daar nieuwe staten nieuwe zorg aan zouden veroorzaken, zonder het zelve daar door machtiger, of vergenoegder te maken. Hy antwoordde verder op de tegenwerpingen van die zeiden, dat de koningin uit hare onderdanen geen gemaal, zonder hare koninklyke waardigheid te benadeelen, kon verkiezen; tegenwerpingen, zeide hy, die de gehele natie hoonden, als of het Engelsche bloedt onwaardig was te regeren; dat zy den adel in het algemeen, waar uit alle de koningen van de wereldt zyn gesproten, de Pairs van het ryk in het byzonder, de hertogen, de marquizen, de graven en burggraven verontwaardigden, die de koningen van Engelandt met den name van neef vereerden, om te tonen, dat de geboorte van deze heeren tot geen schande voor de hunne strekte. Dit was recht een taal voeren naar den zin van den grave van Leicester, en mogelyk ook naar het hert van de koninginne; zo dat de doorslepenheit van den baron van North over al de voorzorge van den grave van Suffex triomfeerde.

Hy was ondertuffchen met een groten stoet, in verwachting van een goeden uitflag, daar hy de vermaardste steden van Vlaanderen en Duitichlandt, als Antwerpen, Keulen, Ments, Worms, Spiers, Ulm, en Augsburg, daar hy, om in Oostenryk te komen, was doorgereist, mede hadt vervult, te Wenen aankomen. Hy wierdt van den keizer op eene wyze, overeenkomende met de plegtigheid van zyn gezantschap, dat zo aangenaam was, ontfangen. Ecnige dagen daar na hing hy den keizer de orde van den Kouffebandt in de keizerlyke kapelle, na de vesper, om, zich verschoont hebbende deze plegtigheid des morgens na de Misse niet te hebben kunnen verrechtten, doordien de Engelsche Godsdienst hem niet toeliet daar by te verschynen. Vervolgens handelde men over het huwelyk van zynen broeder. Deze onderhandeling duurde vyf maanden. Men hadt alle de punten tot vier gebragt, namentlyk: I. aangaande den tytel, dien de koningin aan den aartshtog zou geven; II. het recht, dat zy hem by de opvolging zou ver-

Elisabeth zendt den grave van Suffex tot dien einde naar Wenen.

Deze onderhandeling wordt door de loofheit van den grave van Leicester gedwarsboomt.

Artikelen van het huwelyk voorgesicht en tegengesproken.

1567.

gunnen; III. de inkomsten, die men voor zyn tafel en voor zyn huis zou schikken; en eindelijk IV. de zwaarigheden, die men in het oeffenen van den Roomschen Godsdienst, waar van de aartshertog belydenis deedt, ontmoette. Dit laatste artykel alleen veroorzaakte meer moeite dan alle de andere, en het was oorzaak, dat het huwelyk geen voortgang hadt; ten minste diende het de koningin tot een voorwendfel om haren gezant weder te huis te ontbieden. Men was over den tytel en de opvolging overeengekomen. Belangende het eerste, de aartshertog zou den naam van koning van Engelandt voeren; en wat aangaat het tweede, men hadt hem doen begrypen, dat de opvolging aan geen vremdeling kon gegeven worden; dat, indien hy de koningin overleefde, en dat 'er kinderen nableven, hy daar de voogdyschap over zou hebben; maar dat de opvolging aan hen in het geheel toebehoorde, achtervolgens de overeenkomst, die tusschen *Philips den II* en *Maria* was gemaakt. De gezant hadt deze twee artykelen aan het hof van Wenen smakelyk gemaakt, en het zelve betoonde daar genoeg in te hebben. Men was het ook eens geworden over het artykel van zyn onderhoud; dat zyn huis zou worden onderhouden als dat van een groot vorst en koning. Daar bleef niet meer over dan de zwaarigheid omtrent den Godsdienst.

In de eerste plaats begeerden de keizer en de aartshertog de openbare oeffening van den Roomschen Godsdienst in eene der kerken van Londen. Maar de gezant hen hebbende gezegt, dat dit nooit zou toegestaan worden, en dat men tot geen verdere onderhandeling zou kunnen komen, indien men daar halftrigg op bleef staan, liet men dit zakken, en de keizer stelde zelf een middel voor, dat men oordeelde voldoende te zyn, namentlyk, dat men te vrede zou zyn met eene byzondere kapel in het vertrek van den aartshertog te hebben, daar niemandt dan hy en zyne bedienden in zouden komen. Men voegde daar by, dat deze vorst den Protestantischen Godsdienst niet zou storen, noch de genen begunstigen, die het zouden trachten te doen, en dat hy zelf, nevens de koningin, den dienst der Engelsche kerke zou bywonen. Dit artykel, door den Engelschen schryver aldus bygebragt, schynt te geloofbaarder, doordien de keizer en zyn broeder zeer gematigt omtrent den Godsdienst waren. Voor dat de eerste tot Roomsche koning wierdt verkoren hebben wy zyne genegenheit voor de hervorming gezien. Naderhandt verslapte hy daar in; maar het bleek, dat hy zyne eerste gedachten niet t'eenemaal hadt uitgedoofd, wanneer hy in het jaar 1564 den paus verzocht het Avondmaal onder de twee gedaanten of tekenen aan de leken te geven, en het huwelyk aan de geestelyke personen toe te staan. De aartshertog, zyn broeder, was mede van dat verstand, en verzocht het zelve. Twee vorsten van dezen imborst konden gemaklyk de toegewendheit, die wy verhaalt hebben, voor den uiterlyken kerkdienst van de Engelsche kerke hebben. Hoe het zy, voor dat men iets omtrent eene zo tedere zake besloot, schreef de gezant aan de koningin zyne meesteresse. Zy droeg de zaak aan hare Raden voor; en na dat men daar lang over hadt geredentwist, nam zy haar besluit, dat zy aan den grave van Suffex deedt weten. Zy zeide, dat het hare eer en haar gewisse raakte aan den aartshertog de oeffening van een Godsdienst toe te staan, die gansch te-

III Deel.

genstrydig was met den gene, dien zy beleedt; behalven dat de Engelschen met geen goede oogden zouden aanzien, dat het pausdom, het welk zy uit het ryk hadden gebannen, een verblyfplaats aan haar hof zou hebben; dat zy derhalven niet kon toestemmen de toelating, die de keizer omtrent den Godsdienst vorderde, zonder hare waardigheid, haar welvaren, en de openbare rust in de waagschale te stellen: weshalven zy genoodzaakt was dit voorstel van de handt te wyzen; daar zy byvoegde, om eenigzins de hardigheid van dit antwoordt te verzachten, dat, indien de aartshertog in Engelandt wilde komen, men de zwaarigheden zou trachten weg te nemen, en dat hy, hoe het uitviel, zyne reis niet zou beklagen.

De aartshertog was toen niet te Wenen; hy hadt zyne zaken in handen van zynen broeder, den keizer, die alle de onderhandelingen bywoonde, overgegeven. Maar dit volstrekte antwoordt van den kant der koningin verplichtte den grave van Suffex zyn afscheidsgehoor van *Maximiliaan* te nemen, en door Gratz, hoofdstadt van Stiermarken, daar de aartshertog zyn verblyf hadt, te vertrekken. Hy kwam daar, bleef 'er eenige dagen, en scheidde van hem, gelyk hy van den keizer hadt gedaan, overladen met de beleefdheden, die hy aan zyn hof hadt genoten, betuigende van zynen kant alles, wat mogelyk was, by de koningin voor hem uit te zullen werken. Het was echter te vergeeffich iets gunstiger van *Elizabeth* te verwachten. Zy stelde glorie in altydt de zelve te blyven. Dit was hare zinspreuk †, en de gestadige regel van haar doen. De keizer en de aartshertog toonden daar het minste ongenegen niet over. De weigering van de koningin was gestadig met zulke tekenen van hoogachting gepaart, dat deze vorsten de zelve op redenen van Staat schoven, om niet dan aan de betuiging van vriendschap gevoelig te zyn; zo dat *Elizabeth* geen beter vrienden hadt om de handen van den paus en van *Philips den II*, reets langen tydt opgeheven om haar in het geestelyke en wereldlyke te bestoken, te binden. Dus was het, dat dit aanzoek, sedert den tydt van zeven jaren begonnen *, door eene byzondere ontschakeling van zaken eindigde, latende in de party, die afgelagen wierdt, de zelve genegenheit voor de koningin van Engelandt, die zy te voren voor haar hadt gehad, het zy om de verdiensten van deze vorstinne, het zy uit eene beweegreden van eige edelmoedigheid. De aartshertog trouwde naderhandt met eene prinsesse van Beyeren †, en het is in hare nakomelingen dat de keizerlyke tak in het huis van *Oostenryk* is bewaart. In het zelve jaar kwamen te Londen gezanten van den Czaar *Bassilowitz*, vermaard door zyne wreedheden, daar de Geschiedenissen van dat landt vol van zyn. Zy kwamen de oude verbonden vernieuwen, en bragten voor de koningin vereeringen mede, bestaande in ryke pelteryen van marters, zabels, en andere zonderlinge beesten, die niet dan in deze Noordsche landen vallen. Dus is het, dat in het midden van het Noordsche ys de Voorzienigheid deze kostelyke beschuttingen tegen de koude, die niet alleen tot gemak, maar ook tot sieraadt van die de zelve dragen dienen, doet voortkomen; zo dat 'er geen gewest is, hoe onvruchtbaar en hoe verschrakkelyk het zelve schynt te zyn, dat niet zyne nuttigheit, zyn gebruik, zyne schoonheit, en zelfs zo veel rykdom heeft, als 'er nodig is om het geen 'er ont-

P 2

1567.

Camden.
Thuanus.

De onderhandeling afgelagen.

† Zie fol. 23.

* Zie op het jaar 1559 het aanzoek van *Ferdinand*.

† in het jaar 1571. Gezanten van den Czaar te Londen. Camden. Utylin. Thuanus.

breekt

Thuanus. Gevoelen van den keizer Maximiliaan en den aartshertog omtrent den Godsdienst.

ke-an ou-k ge-en-ge-ten.

1567. breekt te vervullen. Het Zuiden levert aan het Noorden al wat verfrischende en keurlyk is, en het Noorden (wie zou het denken?) geeft aan het Zuiden daar het mede kan opgepronkt en verwarmt worden.

Wy hebben een byna diergelyk gezantschap van den zelven Czaar aan de koningin *Maria* in den jare 1557, en een ander in den jare 1553, het laatste van den koning *Eduard*, gezien. Vier voornamste kooplieden van Londen * ondernamen de reis naar Kathai, of China, door de Yssee, die de kusten van Moskovië besproeit. De ridder *Willoughby* was daar het hoofd van, maar de koude van dat Noordsche landt niet kunnende verdragen, kwamen zy alle op weg te sterfen. Dit schrikte de Engelschen niet af. In de maand van May van het zelve jaar gingen drie schepen, onder het bevel van *Richard Chancellor*, die gelukkiger dan *Willoughby* was, onderzeil. Het was op dezen tocht, dat de Engelschen hun anker in de Witte zee, te St. Nikolaas, eene vermaarde haven aan den mondt van de Dwina, eene der grootste rivieren van Ruslandt, lieten vallen, en dat zy aldaar de maatschappy, daar wy op het laatste der regering van *Maria* van hebben gesproken, oprichtten. *Chancellor* kwam weder, om aan de koningin verflag te doen van het grote voordeel, dat de natie van eene oprichting van zulk een groot belang, waar door men van den ganschen koophandel van Moskovië meester was, zou kunnen trekken. Hy vertoonde, dat de Engelsche lakenen daar zeer duur wierden verkocht, en dat men in het tegendeel de hennip, het vlas, en watich, als mede het beste bondt van de wereldt, zeer goedkoop kon krygen; zo dat de Engelschen dezen ganschen koophandel aan zich zouden kunnen trekken, en dubbeld voordeel daar uit halen, met hunne lakenen tot een hoger prys dan in de naburige staten te verkopen, en de koopmanschappen tot een veel minder prys, dan men die in het Westen en in het Zuiden waardeerde, in te kopen; dat zy 'er daarenboven in overvloedt van zouden hebben, niet alleen voor zich, maar ook voor hunne naburen, aan welke men de zelve niet zou verkopen dan met groten winst. *Maria* kreeg daar smaak in, en gaf hare toestemming aan deze maatschappy, die met den naam van de Moskovische maatschappy begon. De Czaar van zynen kant begunstigde hen met vele voorrechten, en alle jaren vertrok 'er eene vloot uit de havenen van Engelandt, geladen met lakenen en andere koopmanschappen, die men in de pakhuizen van St. Nikolaas loste, van waar de gezegde dierbare vellen en andere goederen weder overgevoert wierden.

Maar het was eerst onder *Elizabeth*, dat deze koophandel in een vollen standt geraakte. De oorlogen van Zweden en Denemarken, in plaats van den zelve te doen vervallen, bevorderden dien zeer krachtig. Terwyl de kapers van deze koninkryken de Oostzee onveilig maakten, waren de Engelschen, die zich te voren te vrede hielden met te Nerva, in Lyflandt, te komen, genoodzaakt een groter omweg te nemen. Langs de kusten van Noorwegen, Finmarken en Laplandt zeilende, kwamen zy tot op de hoogte van 74 graden breedte, van waar zy hunnen koers naar het Zuiden veranderden, in de Witte zee, die alleen een inham van den Oceaan is, kwamen, en alzo te St. Nikolaas aanlandden.

Het was aangaande deze maatschappy dat de groothertog *Basilowitz* twee gezanten † aan de koningin zondt. Men bewees hen alle eer, met hunne waardigheid overeenkomende, en

* *Andries*
Jud,
George
Barnes,
Willim
Gerard,
en *Antony*
Hooft.
Koop-
handel
door de
Engel-
schen te
St. Niko-
laas op-
gerecht.

† *Steven*
Tweedik
en *Theo-*
door Pigo-
rilla.

men onthaalde hen gelyk zy verdienden. Zy 1567. vertrokken ook zeer voldaan van het hof van Engelandt, daar zy *Antony Jankinson* lieten, een van de kooplieden, die zich sedert den jare 1553 te St. Nikolaas hadden nedergezet, en die hen in hun gezantschap hadt verliet, het zy uit zucht om zyn vaderlandt weder te zien, het zy om de koningin meerder opening van dezen koophandel, en aan de maatschappy meer kennis van de gesteldheit van het kantoor van de Witte zee te geven. Hy heeft ons eene nette kaart van Ruslandt gegeven *, en hy is de eerste Engelschman geweest, die de Caspische zee heeft bevaaren. Wy zullen op zyn plaats zien wat voordeel de Engelschen van dit gezantschap, daar wy van spreken, trokken †.

Voor dat wy dit verhaal eindigen, zyn wy verplicht te zeggen, met welke voorstellingen de Czaar *Jankinson* buiten kennis der gezanten belast hadt, bestaande in een verdedigend en aanvallend verbondt met de koningin aan te gaan, verzoekende haar ten dien einde eene wel toegestuurde vloot in de havenen van Ruslandt te zenden. By dit verzoek voegde hy een ander, op eene zeer byzondere wyze voorgestelt, waar uit men recht kan zien, dat 'er geen ellendiger staat is dan die van een dwingelandt. Hy verzocht, dat de koningin met eede wilde beloven, hem een verblyfplaats in Engelandt voor hem, nevens zyne gemalinne en kinderen, te geven, indien hy, het zy door het geweldt van zyne vyanden, het zy door een oproer van zyne onderdanen, gedwongen wierdt te vluchten; zo dat deze afschuwelyke vorst, voor wiens woede gansch Moskovië beede, zelf bevreesd was voor de genen, daar hy zich ontzagelyk aan hadt gemaakt, verdienende de straf van zulke bloeddorstigen, die meer door hunne eige wroegingen geplaagt worden, dan zy anderen door hunne wreedheden verdrukken. De koningin antwoordde op eene wyze, waar uit men genoegzaam kon bemerken, dat zy dit voorstel veel eer verwierp, dan dat zy daar naar luisterde. Hy toonde zich daar ook onvernoegt over; maar hy leide de schuld daar van op zynen gezant, dien hy beschuldigde, dat hy hem kwalijk diende, verzoekende *Elizabeth* hem wederom te zenden. Hy schreef verscheide brieven, en bevalte zyne gezanten, die hy naderhandt zondt, de voldoening en de toestemming van de artykelen, die hy eerst aan dezen Engelschman hadt toevertrouwt, te bezorgen. Wy zullen het antwoordt van de koningin zien, wanneer wy van dit tweede gezantschap van den Czaar zullen spreken.

In dit jaar stierf de leeraar *Wotton*, deken van de kerken van Kantelberg en van Jork. Hy was berucht door zyne geboorte, zynde de zoon van den ridder *Wotton Malberbe*; maar nog veel meer door zyne verdiensten, zeer bekend buiten en binnen het koninkryk onder de regeringen van *Henrik den VIII*, van *Eduard den VI*, van *Maria*, en van *Elizabeth*, en geheime Raadt van alle deze vorsten en vorstinnen; negen maal gezant aan de voornaamste hoven van Europa, in Duitschlandt, Vrankryk, Spanje, en by andere gekroonde hoofden; drie maal gevolmachtigde op de vredehandeling tusschen Engelandt, Vrankryk en Schotlandt, en een der voogden, by uiterste wille van *Henrik den VIII* aangestelt over *Eduard*, zynen opvolger.

Men brengt op het volgende jaar den oorspronk van die de Engelschen *Pariteinen* noemen, een naam, die een aangenaam denkbeldt moest geven van de zuiverheit, die de zelve in den

* in zyne
Reizebe-
schry-
ving.

† in het
jaar 1569.
Voorstel
van een
verbondt
door den
Czaar
Basil-
witz.

1568.
Oor-
spronk
der *Par-*
iteinen,
den

1568.
Camden.
Thuanus.

den eersten opslag vertoont, indien de Engelsche kerk dien naam niet hatelyk hadt gemaakt met den zelven toe te schryven aan die zy voor sectarissen en scheurmakers houdt. Men zegt, dat *Colman*, *Button*, *Hallingham*, *Beufon*, en eenige anderen de eerste grondleggers van deze gezindheit zyn geweest. Zy verichenen in hun vaderlandt, met een yver van hervorming aangedaan, in den tydt, waar in de afgevallene *Hardings* en *Sander* overzee de macht gebruikten, die de paus hen tot demping van dezen Godsdienst hadt gegeven. Terwyl deze laatsten aan de Roomsche Engelschen, die tot hen overkwamen, vergiffenis verleenden van dat zy de Roomsche kerk hadden verlaten, dat zy hen weder in den schoot van die kerke ontfingen, en hen niet alleen de zonde van kettery, maar ook alle andere, uitgenomen van moedwilligen moordt, vergaven, leerden *Colman* en zyne medestanders eene veel zuiverder zedeleer, trachtende hunne landgenoten tot het gelove en de levenswyze der eerste Christenen te brengen. De hervorming van *Elizabeth* schein hen niet genoeg te zyn om de bygelovigheden van het pausdom, gelyk zy spraken, weg te nemen. Des zelfs tucht, kerkdienst, en bisdommen, dit alles, zeiden zy, geleek te veel naar eene wereldsche gezindheit, en was een overblyffel van den Roomschen dienst, dien men, om naar de eenvoudigheid van *JESUS CHRISTUS* en zyne Apostelen te leven, moest uitroeien; kortom, zy wilden, dat de gansche Engelsche kerk het ontwerp van Geneve en van Zwitserlandt zou volgen. Zy kregen in korten tydt een groten aanhang, daar men ook eenige bisschoppen onder telde. Velen wierden daar buiten twyfel toe aangedreven door hun gewisse; eenigen uit begeerte tot nieuwigheit, die den geest van te willen uitmunten inblaast. Indien men de schryvers, die voor de bisschoppelyke regering zyn, mag geloven, behoeft men niet te twyfelen, of zy lieten hunnen yver te ver gaan, doordien *Elizabeth*, hoe gematigt zy anders ook was, eenigen gevangen liet zetten. Uit een brief van *Walsingham*, geheimschryver van Staat van de koninginne, ziet men, dat zy het voornamentlyk hadden tegen de veelheit der kerkeleyke inkomsten, en het niet verblyven van de geestelyken in hunne standplaatsen; tegen de uiterlyke kerkplegtigheden, die hen als bygelovig voorkwamen, en tegen de bisschoppelyke regering, in welkers plaats zy de Presbyteriaansche wilden invoeren. Maar by deze artykelen, waar van eenige, zegt men, eenvoudig waren, en de andere toegelaten konden worden, voegt men een gedrag, dat om zyne byzonderheit gevaarlyk was, en gelegenheit tot zamenrottingen gaf; eene hervorming, die, onder voorgeven van eene naauwkeuriger zuiverheit, de eenheit der kerken, die aan de bisschoppen stonden, verbrak, en eene staatkundige regering in hunne Presbyteriaansche kerken-Raden, die te veel naar eene volksregering gelykt, invoerde. Dit zyn de grieven, die men tegen hen inbragt, en die hen niet alleen by de geestelykheit, maar ook by het hof hatelyk maakten. Wy zullen ons in de beschuldiging van de eenen, en in de verdediging van de anderen niet inlaten. De schryvers, die de halfsterrigheit der Puriteinen berispen, merken te gelyk aan, dat de nalatigheit der kerkvoogden, die het volk verzuimden te onderwyzen, gelyk ook de schraapzucht van den adel, die op de goederen van de bisschoppen, indien zy afgezet wierden, aafden, daar veel toe hielp. In de volgende ja-

* Zie de-
zen brief,
geschre-
ven aan
den Hrc.
Crispy,
door
Barnet op
het einde
van het
leven van
Elizabeth
byge-
bragt.

ren zullen wy de beroerten, door deze verdeelde gevoelens in het koninkryk ontslaan, en het wyze gedrag van de koninginne om hen te bevredigen beschouwen.

Men begon in dit jaar eenige voorstellingen van een huwelyk van den hertog van Anjou, broeder van den Allerchristelyksten koning, met *Elizabeth* onder de handt te doen. Maar dit was eene loosheit van *Catbarina van Medicis*, om de koninginne van Engelandt te beletten zich met de Franfche burgeroorlogen te bemoeien. De eerste was door het edikt van Amboize van den 18 Maart des jaars 1563 geëindigt. De tweede was weder begonnen op het bericht, dat de Hugonoten ter ooren kwam, dat men den prins van Condé en den admiraal wilde van kant helpen, en op het voornemen, dat zy hadden, van den koning op zyn vertrek van Meaux op het einde van September des jaars 1567 weg te voeren. Deze oorlog was van geen langen duur, en de daar op volgende vrede duurde nog korter. De zeive wierdt op den 2 Maart des jaars 1568, door bemiddeling van den Engelschen gezant, gesloten, en weinig maanden daar na door de ontrouw, die men den Hugonoten bewees, welken men, zegt de Roomsche schryver*, noch het genot van de vrede, noch van de vryheit van hun gewisse toeliet, en die zich toen in groter gevaar dan gedurende den oorlog bevonden, weder gebroken; zo dat men voor de derde maal de wapenen van beide kanten weder opvatte. Het was ten tyde van het tweede vredesverdrag, en de breuk, die 'er de derde oorlog in veroorzaakte, dat de koningin *Catbarina* aanzoek by *Elizabeth* liet doen voor den hertog van Anjou, een jong prins, nog geen zeventien jaren oud, dien zyne moeder eerst begon in de grote wereldt te brengen. Maar naardien zy deze loze strek eenige jaren daar na † met meerder ernst in het werk stelde, hoewel met even weinig oprechtigheit, zullen wy het verhaal daar van tot dien tydt uitsellen. Wy zullen tegenwoordig alleen zeggen, dat *Elizabeth* zich niet liet bedriegen, en dat zy de arglistigheit van deze Italiaansche vrouwe op haar zelf deedt te huis komen. Zy veinste, als of zy naar het voorstel, daar zy wel wist dat men haar mede meende te verschalken, luisterde, terwyl zy de Hugonoten hulp toezondt, aan welke zy gedurende dezen dertigjarigen oorlog gestadig, dan volk, dan krygsbehoeften en geldt, verschafte; zo datze, zonder in geschil met haren nabuur, ontzagchelyker dan iemandt anders, te raken, en zonder dat het haar veel kostte, haar ryk in veiligheid stelde, houdende byna half Vrankryk aan haar belang vast, en, om zo te spreken, in haren dienst.

Het scheidde weinig, of daar ontslak een oorlog tusfchen Engelandt en Spanje. De vyandlykheden van het laatste ryk openden daar het veldt van; maar de voorzichtigheit van de koninginne bleek by deze gelegenheit, en zy verdedelde de gemaakte aanlagen. *Philips* de II, die naar eene gelegenheit om met eere te kunnen breken, en een schynbaren glimp aan zyne wapenen te geven, uitzag, meende zulks gevonden te hebben in de beschuldiging, die men tegen den Engelschen gezant te Madrid opzocht, om dat hy met te weinig achtig van den paus hadt gesproken. Men verboodt hem niet alleen het hof; maar men verbande hem ook naar een slecht dorp, daar hy zynen Godsdienst niet kon waarmaken, en men dwong zyne bedienden tegen hun gewisse ter Misse te gaan, alles tegen het recht der volkeren, en tot verachting van

Voorstel van een huwelyk van den hertog van Anjou met de koninginne van Engelandt.

* *Mexis* 157.

† in het jaar 1571.

De gezant van Engelandt door *Philips* den II verachtelyk gehandeld.

1568. de koninginne, die zich zelf door de mishandeling van haren gezant beledigt vondt. Echter veinste zy, wachtende naar tyds gelegenheit om zich te kunnen wreken; en het zy om den Katholyken koning, wiens kwade mening zy kende, niet te verbitteren, het zy om zyne handeling, door de tegenstelling van een gematigder gedrag, hatelyker te maken, liet zy den Spaanschen gezant, te Londen zyn verblyf hebbende, al de voorrechten, die zyne hoedanigheid toekomen, genieten.

Deze eerste hoon wierdt van een tweden gevolgt; de ridder *Hawkins*, die het bevel over een smaldeel van vyf schepen hadt, was in eene haven van Mexico, geladen met koopmanschappen en met Negers, daar men mede begon handel te dryven, gekomen. Men haalde deze ellendige menschen van de kusten van Guinee, en men bragt de zelve over in Amerika, om daar aan de Spanjaarden verkocht te worden: een handel, dien de rechtvaardigheid en de goede zeden minder billyken dan de gierigheid, en minder in Christenen, die de menschen, als beesten, op prys stellen, te dulden is, dan in deze Wilden, die hunne broederen en eige kinderen verkopen. Des anderen daags liep de Spaansche vloot in de zelve haven. Het zou den ridder *Hawkins* gemakkelijk geweest zyn haar den ingang betwist en gedwongen te hebben van daar te vertrekken: maar hy hadt meer beleefdheit; hy vergenoegde zich met hun woordt, dat zy niets tegen het verdrag zouden ondernemen, en dat zy, na dat hy voet aan landt zou hebben gezet, geen geweldt tegen de Engelschen zouden plegen. Zy kwamen hun woordt niet na; maar vergramd zynde, dat men hen wetten in hun eigen landt hadt voorgeschreven, besloten zy, zo haast als de Engelschen voet aan landt hadden gezet, deze stoute vremdelingen te overrompelen, en zich meester van hunne schepen te maken. Zy namen de beste gelegenheit waar om hunnen aanlag uit te voeren: wanneer de Engelschen, gerust op het gegeven woordt, daar het minste op verdacht waren, kwamen zy hen van alle kanten verrasschen en aanvallen. Zy doodden een groot getal, en maakten zich meester van alle hunne schepen. Dit verraadt wierdt hen duur betaalt gezet, en de overwinning kostte hen geen minder bloedt dan hunnen vyanden. Het verhaal daar van in Engelandt overgekomen zynde, deden de kooplieden, die daar het meeste by hadden geleden, daar zware klagten over. Al het volk, dat zich door dezen aanval beledigt hielt, knerfte van spyt op zyne tanden, liep van alle kanten zamen, roepende wraak over deze trouwloosheit, die te gelyk de verbonden en het woordt van eere, met zo veel plegtigheid gegeven, brak. Men zeide, dat keizer *Karel de V* en koning *Henrik de VIII* overeengekomen waren, den vryen koophandel toe te staan in alle de landen, die onder hun gebiedt waren, voor de onderdanen van hunne ryken, dat zy zelfs, om alle dubbelzinnigheid weg te nemen, alle de cilanden, die onder hunne staten behoorden, in het verdrag hadden begrepen; dat die van Amerika toen onder *Karel* behoorden, die de zelve aan zynen opvolger niet hadt overgegeven dan met het zelve beding: weshalven de oorlog rechtmatig scheen, en de eer van de natie zo wel als hun belang vereischte rechtmatige scha-verhaling over dit verlies te zoeken. Maar de koningin was van andere gedachten; zy was te veel met de zaken van Schotlandt belemmert om zo eene afwendig te maken.

Verraadt der Spanjaarden tegen de Engelschen.

Maria, gevangen te *Lochevin*, hadt middel gevonden daar uit te raken met behulp van *George Douglas*, broeder (a) van de moeder van den grave van *Murray*, een jongman, die zich door de verplichtende behandeling van de koninginne hebbende laten winnen, het zo wist te beleggen, dat hy haar aan den oever van een meir, daar zy vrienden vondt, die haar naar *Hamilton* bragten, geleidden. Daar was het, dat de adel, die by haar kwam, eene vergadering uitgemaakt hebbende, om de plaats van de Staten des ryks te vervangen, een soort van een rechtbank hielt, om haar te herstellen, den ridder *Melleville* en de andere getuigen hoorde, en vervolgens verklaarde, dat de akte van afftandt, die men deze vorstinne hadt afgeperst, van gener waarde was, om het geweldt, dat men tegen haar hadt gebruikt, zonder dat de eedt, dien men haar op de zelve wyze hadt laten doen, bekwaam was den zelve krachtiger te maken. Men zag daar zulk een groten toeloop van heeren, die van alle kanten kwamen om haar hunnen dienst aan te bieden, dat zy ten einde van twee dagen een leger van zes duizend man by haar zag. Het scheen als of het gansche koninkryk van andere gedachten was geworden, van woede tot mededogen overgaande. De gevangenis der koninginne hadt hen de doot van den koning doen vergeten; zo dat het volk zo veel vreugde over de vryheit van deze vorstinne bewees, als het eenige maanden te voren over hare gevangenis hadt getoont.

De heeren hadden andere inzichten. De *Miltons* hadden geen achtig voor den regent, en zagen hem met nydige oogen eene plaats bekleden, die zy dachten dat hen toekwam. De graven van *Argile* en *Huntley* waren in het belang van *Maria*, hoewel zy mede in het kronen van den koning hadden bewilligt. *Lidington*, geheimfchryver van Staat, was een vyandt van *Botswel*, maar hem buiten het ryk ziende, dacht hy niet anders dan om zyne plaats by de koninginne zyne meesteresse in te nemen. De ridder *Balfour*, die met de zamengezworenen eensgezind scheen te zyn, liet zich door den yver tot den Roomschen Godsdienst leiden, en keerde naar den kant, die den zelve kon begunstigen. Maar de bekwaamheit van den grave van *Murray* verydelde al hunne aanslagen. Hy tastte hen onverwacht met welgeoeffende benden aan, en te doen hebbende met volk zonder beleidt en zonder ondervinding, hadt hy hen haast verstrooit, dwingende de koninginne eene verblyfplaats buiten het ryk te gaan zoeken.

De ridder *Melleville*, die by *Maria* was, zegt, dat zy den slag niet wilde wagen, maar dat zy daar geen meester van was; dat de aartsbisschop van *St. Andrews*, die van het geslacht van *Hamilton* was, het byzonder belang van zyn huis in het oog hadt; dat hy zich van de overwinninge verzekert hielt, om dat zyn leger sterker was; en bygevolg den graaf van *Murray* als een overwonnen vyandt aanzende, dacht hy alleen om zyn huis den troon, door het huwelyk van *Mylord Hamilton* met de koninginne, te doen beklimmen; zo dat al de bekommering van de koninginne en die van hare Raden te vergeefsch was; niets kon het over haar besloten noodlot veranderen.

De twee legers raakten den 13 May handgemeen. Dat van den regent was gelegert aan den voet

(a) De Fransche overzetter van *Melleville* zegt schoonbroeder; maar in het oorspronkelyke staat halve broeder (*Half-brother*).

1568.

Maria vlucht uit de sterke *Lochevin*.

Zy wapent zich tegen de regent en zyn party.

Spes: vond. *Melleville*.

* zoon van den hertog van *Castelleraut*.

1568.

† de rivier de Clyde.

† de Carth.

Slag- oeder.

voet der muren van Glasgow, waar langs hy meende dat de koningin met het hare zou trekken; maar vernemende, dat zy naar de andere zyde van de rivier † afzakte, zondt hy zyne ruitery, om ter plaatse, daar de zelve waadbaar was, over te trekken, terwyl hy ondertusschen zyn voetvolk langs Langside zou leiden. Dit was een klein dorp, gebouwt aan een lopend water; dat zich in de rivier de Clyde ontlaitte, aan den voet van een heuvel, wiens hoogte deze plaats van veel aangelegenheit deedt zyn; des haafte zich ieder even zeer om de zelve te bezetten. De regent was daar het eerste by, en dit was een voorspel van zyne overwinninge, daar de welgelegenheit van deze plaats veel toe hielp. De graaf van Argyle, die het leger van de koningin gebodt, strekte zich langs dezen heuvel in twee hopen, die de schryvers de middel-en voortocht noemen. De eerste wierdt van den algemenen bevelhebber aangevoert, en de andere van de *Hamiltons*. De regent, deze gesteldheit ziende, hieldt de zelve order, en stelde den graaf van Morton in de voortocht, en hy gebodt de middeltocht. Mylord *Grange* maakte met twee honderd paarden een byzondere troep uit, om daar het nodig was te hulp te komen, dekkende dan den eenen en dan den anderen vleugel. Hy was een bevelhebber van ondervinding, dapper, ihandvaftig, wys, gematigt, en die zich overal bevondt. De regent, die zyne verdiensten kende, verliet zich op zyne zorg: ook was het door zyn beleid en dapperheit dat de overwinning wierdt behaalt. Hy maakte zich meester van eene afnyding, langs de welke de voortocht der vyanden kwam, daar hy zyn beste voetvolk plaatste, het welk zo geweldig vuur op de *Hamiltons* gaf, dat het het zelve, na dat het daar eene grote slagting onder hadt gemaakt, in wanorder bragt. Hy hadt zyn grof geschut ook zodanig geplaatst, dat het zelve dat van de koningin onbruikbaar maakte. Hy dwong de kanoniern af te trekken, terwyl de regent de esquadrons der vyanden overhoop smect. Hy herstelde door een krygslift den regter vleugel, die aan het bewegen was om de vlucht te nemen. Den zelven niet aan het staan kunnende houden, vermaande hy hen ten minste zo lang uit te houden, tot dat hy met versch en zegepralend volk uit de middeltocht, die, geelyk hy zeide, de krygsbenden van de koningin op de vlucht hadt gedreven, wederkwam. Ter zelve tydt zyn paardt de sporen gevende vloog hy naar den linker vleugel, daar de regent gebodt. *De overwinning is ons*, zeide hy, *maar men moet ze niet ten barve laten sicken; de vyanden vluchten van den kant van het dorp, dat u het gezicht daar van beneemt, en den regter vleugel, die hen vervolgt, ontbrekt volk om hen te umingelen. Gief my aanspronk*, voegde hy daar by, *zo veel manschap, als gy goed zult vinden tot versterking*. Men geloofde zyn zeggen; ieder trachtte hem om het eerst te volgen, om mede deel aan de overwinning te hebben. Aldus met Mylord *Lindsay*, Mylord *Loderin*, den ridder *Jakob Balfour*, en de ruitery, die zich by hem bevondt, wederkerende, kwam hy'er met de zelve vaardigheit, als hy was vertrokken; gaf weder nieuwen moedt aan de zynen, die al aan het deinken waren, en benam den zelven zodanig aan de vyanden, dat zy op hun beurt waken, beformt zynde van de troepen, die niet om te vechten, maar om de overwinning waren komen aanstreven; en dus was hy eindelyk oorzaak, dat zyn volk dezen slag won. De zelve zou veel bloediger zyn geweest, indien de regent, die van een zachten aardt, en Mylord *Grange*,

die ook niet wreed was, de soldaten niet hadden toegeroepen, dat zy het bloedt hunner landgenoten zouden sparen. Daar wierden'er niet meer dan drie honderd gedood; men nam een groter getal gevangen, onder de welke zich eenige ridders en eenige Mylords, uit het huis van *Hamilton*, van *Seton*, van *Cassilis*, en van *Montgomeri* bevonden. De overwinning was des te heerlyker, naardienze den overwinnaar alleen eenen man kwam te kosten, en dat'er onder de officieren niemant dan Mylord *Home* en Mylord *Ochiltrey* gekwetst waren.

De gezant van Frankryk, nieuwelings gekomen, hadt zyn verblyf tusschen *Hamilton* en *Glasgow* genomen, veel minder met een voornemen om de twee partyen te verzoenen, dan wel, volgens het zeggen van den Schotischen schryver †, om op hare handelingen te letten, en haar tot een gevecht aan te moedigen. Hy voegt daar by, dat deze staatsdienaar, ziende, dat het leger van de koningin dat van den regent ver in getal overtrof, een der voornaamste oorzaken van het gevecht was, en het zelve deze vorstinne aangeraden hadt, met een vaste ingebeelde hoop, dat zy de overwinning zou behalen. Hy was in zyne giffing bedrogen: derhalven voor het misnoegen van den overwinnaar vrezende, of niet willende blyven in een ryk, daar het hooldt, aan het welke hy was gezonden, zelf was gedwongen het ryk te verlaten, maakte hy den grootsten spoedt, dien hy kon, als iemandt, die met alle macht vlucht, en begaf zich naar Engelandt. Zyn reituijg, zo haast niet kunnende volgen, viel in handen van de party, die het zelve plunderde. Maar Mylord *Drumlanrik* † duldde niet, dat men het recht der volkeren zou schenden; hy dreedt de rovers opzocken, en gaf den gezant al wat zy hem hadden ontnomen wederom.

Het overige van den dag besteedde de regent in dankzeggingen aan Godt in de hoofdkerk van *Glasgow*, daar hy zelf tegenwoordig was, zynde uit het leger, dat alleen twee mylen van daar lag, gekomen. Na deze plegtigheit bezocht hy de gevangenen van aanzien, stellende eenige op vrye voeten, zonder iets van hen te vorderen, en nemende van eenige andere borgen. Maar hy weigerde aan de *Hamiltons*, en aan die hy vooft zyne openbare vyanden kende, hunne vryheit. Dit verrecht hebbende trok hy voor de tweede maal uit de stadt, en zocht aan het hoofd van vyf honderd paarden hebbende gestelt, nam hy den weg regt naar het kasteel van *Hamilton* en naar de sterkte *Drassin*, die daar dicht aan gelegen was. Deze twee plaatsen, toebehorende aan den hertog van *Chatelleraut*, gaven zich op de eerste opefching over. Deze verovering maakte de koningin nog meer verslagen, die na eene zeer schielijke raadpleging, volgens tyds gelegenheit, besloot naar Engelandt te vertrekken.

Zy ging sloop, denkende hare reis zekerder te water dan te landt te zyn, en kwam te *Wirkinton* aan, leggende aan den mondt van de rivier *Derwent*, in de provincie van *Cumberlandt*, van waar zy aan *Elizabeth* schreef, om haar van hare aankomst kennis te geven. Eenige dagen te voren † hadt zy eenen van hare bedienden † vooraf gezonden, omby haar een verblyfplaats, haar ongeluk voorziende, te verzoeken. Deze bediende bragt met zich den diamant, dien *Elizabeth* in vorigen tydt aan deze vorstinne hadt vereert, willende daar door aan de koningin van Engelandt de vriendschap, daar deze ring een pandt van was, indachtig maken. *Elizabeth* ontving den bode zeer wel, en verzekerde hem,

1568.

De overwinning blyft aan den regent.

* van het huis van Stuart.

† Spottwood.

† Van het huis van den grave van Queensbury.

Spottwood. *Cambden*.

De koningin *Maria* vlucht naar Engelandt.

* den 17 May. † *Jan Beton*.

1568.

hem, dat zyne meesters een verblyfsplaats aan haar hof, indien zy daar wilde komen, zou vinden. *Maria* wachtte de wederkomst van haren bediende niet af om te vertrekken; maar t'eenemaal overgegeven aan de droefheit, die haar het verlies van den slag hadt veroorzaakt, vertrok zy met een klein vaartuig, nevens *Mylord Harris* en *Mylord Fleming*, gaande alzo, zonder dat zy het wist, van de eene gevangenis tot de andere. Uit den brief, dien zy, zo haast zy te *Wirkinton* aankwam, aan *Elizabeth* schreef, kan men wel bespeuren, dat zy een ganfch ander onthaal van haar hadt verwacht.

Brief van *Maria* aan *Elizabeth*.

De zelve was in het Fransch geschreven, en luidde aldus: *Mijn ongeluk, waarde zuster, zal u niet onbekend zyn, als mede de misbedryven van eenige myner onderdanen, die ik tot de eerste bedieningen van het ryk hadt verbeven. Hunne aanslagen om mynen man te doden, en my in een gestadige gevangenis te houden, zyn hunne eerste en veldaden niet; zy weet, dat ik ten uwen aanzien wel andere aan deze oudankbare hadt vergeven, hebbende hen weder ingeroepen, en van hunne verbanninge ontslagen. In plaats van my daar voor hunne erkentenis te tonen zyn zy veel stoutter geworden; zy hebben de deur van myne kamer verkracht, en in myne tegenwoordigheid eenen van myne trouwste dienaren vermoord, zonder myne achtbaarheid, of den staat, daar ik in was, als op het punt zynde van te verlossen van een prins, dien ik kort daar na ter wereldt bragt, te ontzien. Sedert hebben zy my zelfs als eene gevangene behandelt: maar dit is niets in vergelyking van het gene zy sedert hebben gedaan. Na dat zy my van misdaden, daar zy een lasterlyk schrift van hebben verdicht, vol ontwaarheden om geloof by het gemeen te vinden, hadden beschuldigt, hebben zy krygsvolk geligt, en my gewapenderhandt vervolgt, en na dat zy my van myne eer hebben berooft, hebben zy my ook van den troon willen stoten. Wat misnoegen moet zulk eene ontwaardiging niet te weeg brengen, maar ik betengelde myne wraak, willende my liever in de handen der zamengezworenen overgeven, verzekert zynde van myne onschuld, dan de zelve langer, ten koste van het leven myner getrouwe onderdanen, te doen duren. Myne goedheit heeft alleen gedient om hen meer te verbitteren; zy zetten my gevangen in eene ontogankelyke sterkte, die rondom in het water, en ongenaakbaar voor myne vrienden was; zy ontnamen my myne bedienden, en dwongen my de kroon af te staan; beriepen eene vergadering van hunnen aanhang; weigerden daar myne pleitbezorgers toe te laten en geboor te geven, en beletten myne getrouwe onderdanen hunnen plicht aan my in myne gevangenis te bewyzen, en my niet alleen in banden, maar in ellende te laten zuchten. Het behaagde Godt my daar uit te verlossen; en zo haast ik my in vryheit zag, kwam het grootste deel van mynen adel my zynen dienst aanbieden, bereid zyn leven voor my te wagen. Ik deedt deze oproerigen myne goedheit aanbieden, en vermaande hen tot hunnen plicht te keren; en van myne waardigheid afschappende bewilligde ik myne zaak aan de uitspraak van een vry en beoorlyk beroepen Parlement te verblyven. Zy wierpen myne aanbieding, en bielden myne gevolmachtigden gevangen, verklarende de genen, die het met my bielden, schuldig aan hoogverraad. Zy weigerden *Mylord Boyd*, dien ik hen hadt gezonden, om over een vergelyk te handelen, te horen. Ik verwachtte echter, myne waarde zuster, dat zy hen ten laatste zoudt verplicht hebben om weder tot geboorzaamheit te keren: maar my voor de tweede maal met eene gevangenis, en mogelijk met de doodt, gedreigt ziende, besloot ik my naar *Dumbarton* te begeven. Maar zy sieden my*

den weg af, en de twee legers bingemeen geraakt 1568. zynde, heb ik het ongeluk gehad, dat ik het myne heb zien verslaan. Toen heb ik al myne hoop op u gestelt, en sloop gegaan zynde op het eerste schip, dat ik ontmoette, heb ik myn behoudt in uwe havens komen zoeken, niet twyfelende aan uwe hulpe en aan die van uwe onderdanen, door uw voorbeeldt aangezet. Ik bidt ootmoedig, uwe bevelen te zenden om my ten spoedigste tot u te doen geleiden, op dat ik daar den bystandt en troost, dien ik zo nodig heb, moge vinden. Ik ben in een beklagelyken staat: gy zult daar van geraakt zyn, wanneer ik u de byzonderbeden daar van zal verbalen. Ik bidde Godt, dat by uwe dagen wil verlenen, en u gelukkig in alles maken. Het is van zyne goedheit en uwe genegenheit, dat ik mynen troost en myne verlossing verwachtte.

Deze brief hadt de uitwerking niet, die *Maria* daar van hadt verwacht. *Elizabeth* vergeenoegde zich haar den ridder *François Knolles* te zenden, om haar de betuiging van hare vriendschap te herhalen, en te verzekeren, dat zy hare onschuld tegen hare beschuldigers zou beschermen. Maar zy verschoonde zich te gelyk, dat zy haar aan het hof, om redenen van de beschuldiging van hare vyanden, tot dat hare onschuld was gebleken, niet kon doen komen. Ondertusschen verzocht zy haar, dat zy haar verblyf te *Carlisle* zou nemen, daar zy bevel hadt gegeven dat haar niets zou ontbreken, en daar zy in veiligheid tegen alle ondernemingen der oproerigen zou zyn. Zy voegde daar by, dat de stedehouder van den stadvoogdt haar met alle eerbewyzingen, die men aan haar persoon verschuldigt was, derwaarts zou geleiden.

Toen was het, dat *Maria* eerst haren misflag gewaar wierdt, en bemerkte, dat zy met haar ryk te verlaten van de eene gevangenis in de andere was overgegaan. Indien men den ridder *Melleville* mag geloven, hadden de graaf van *Murray* en zyn aanhang *Elizabeth* voorwendfelen aan de handt gegeven om de bescherming, die zy aan de koningin van Schotlandt hadt beloofd, niet na te komen. Om de waarheit te zeggen, alles sprak voor haar: de nabestaanheit van het bloedt, de beloofde vriendschap, hare waardigheid, en zelfs haar ellendige staat. Maar haar noodlot deedt haar by *Elizabeth* meer hardigheid onder vinden, dan zy van eene vorstinne, die ganfch niet wreedaardig was, hadt moeten verwachten. Redenen van Staat, of van betamelykheit, waren aanstonts de beletselen van hare byeenkomst. Mogelyk heeft de graaf van *Murray* het ganfche voornemen daar van omver gestoten. Hy vertrok naar Engelandt, en bragt vele beschuldigingen tegen *Maria* in, het welk *Elizabeth* nog meer deedt besluiten van haar niet te zien, en haar niet los te laten. Zy bediende zich van deze redenen om het verzoek van eenige vorsten, die de vryheit van deze gevangene prinsesse, aan welke men zaken te last leide, die noodzakelyk in den grondt moesten onderzocht worden, van de handt te wyzen. Anderen *zeggen, dat *Elizabeth* waarlyk van de ongelukken van eene vluchtende koningin, door hare onderdanen vervolgt, als eene strafwaardige gevangene gezet, met de doodt gedreigt, veroordeelt om, zonder gehoor te worden, van het ryk af te staan, en genoodzaakt by haar een verblyfsplaats te zoeken, die zy haar beloofd hadt, geraakt was. Men kan aan *Elizabeths* gevoeligheit geenzins twyflen: zy gaf 'er dikwils blyken van; maar andere beweegredenen, de zelve mogen zyn die zy willen, stuitten hare goedheit, het welk men uit haar antwoordt op een tweden brief van *Maria*,

Spotwood, Melleville, Cambden. Antwoordt van Elizabeth.

Aanmerkingen op dit voorval.

*Cambden.

1568. *ria*, daar Mylord *Harris* de bringer van was, wel kon bemerken. *Maria* hadt reets eenige dagen in het kasteel van *Carlisle* geweest. Men kan uit dezen brief zien, dat zy reets kennis hadt van het gene, daar de zamengezworene *Schotten* haar aan het hof van Engelandt mede hadden beschuldigt. Zy verzocht voor eerst aan *Elizabeth*, toe te laten, dat zy hare klagten mondeling aan haar mogt voordragen, en hare verantwoording op de grieven, daar zy mede beschuldigt wierdt, in hare tegenwoordigheid doen. Ten tweede trachtte zy haar door beweegredenen van eere en billykheit, genomen uit aanmerkingen van die voor haar van verscheide hoedanigheden en verdiensten verschenen waren, te bewegen. Zy zag zich, zeide zy, aan den eenen kant by eene koninginne, hare nabestaande, van hare onderdanen beschuldigt, en aan den anderen hare onwaardige beschuldigers, die niet in staat zouden zyn haar te vervolgen, indien ze hen uit hunne ballingschap niet hadt geroepen; daar zy hypoegde, dat de rechtmatigheit van *Elizabeth* haar geen oogenblik onzeker kon doen zyn tusschen twee zo onglyke partyen, en dat de eer van de kroon van haar eischte, dat zy in allen spoedt op den troon herstelde eene vorstin, die daar van door hare oproerige onderdanen met geweld was gestoten. Zy vervolgde met haar te verzoeken, haar aan haar hof tot een mondgelyk te doen geleiden, en haar als zuster te handelen; of indien zy van gevoelen was veranderd, dat zy dan uit haar ryk mogt vertrekken om elders haar verblyf te zoeken. Zy eindigde met haar te vertonen, dat zy haar verblyf te *Carlisle* niet anders dan eene gevangenis kon aanzien; dat zy echter uit haren vryen wil in Engelandt, en niet als eene gevangene, was gekomen, te meer aangemoedigt door de brieven van *Elizabeth*, op welker beloften van vriendschap en bescherming, daar zy vol van waren, zy hadt vertrouwt. De koningin wierdt door dezen brief enigzins geraakt; maar zy gaf aan den afgezonden van *Maria* een duister antwoord, hem verzekerende, dat zy aan den regent brieven zou laten afsaan, om alle vervolging van haar tegenparty te doen ophouden, en dat zy, de zelve gehoord hebbende, haar recht zou doen. Dit was het verzoek van de Schotsche koningin te loor stellen, en de hoedanigheid van belichermyster verlaten, om die van rechter aan te nemen.

Ondertusschen vondt zich de Raadt van *Elizabeth* niet weinig belemmert. De gevangenis van *Maria* kwam het zelve als eene zeer tedere zaak, en hare vryheit als zeer gevaarlyk voor. Men hieltt verscheide vergaderingen over dit geval, zonder tot een besluit te komen. De zwarigheden schenen even groot te zyn, het zy de koningin vastgehouden, of vrygelaten wierdt. Men vertoonde van de eene zyde, dat hoewel zy gevangen was, hare tegenwoordigheid in Engelandt niet dan zeer nadeelig aan de algemene rust kon zyn; dat zy aanhangeren in het ryk hadt, en dat alle, die haar voor de vermoedelyke erfgenaam van de kroon erkenden, voor haar zouden opkomen; dat de grootste roervinken de anderen ook zouden gaande maken, en dat zy alle een eedgespan, niet alleen om hare vryheit te bevorderen, maar zelfs om haar den troon te doen beklimmen, zouden maken; dat de gezanten van de vromde hoven deze aanslagen zouden begunstigen, en dat de *Schotten* zelf zich daar by zouden voegen, om de kroon van Engelandt op het hoofd van eene vorstinne, uit het bloed van hunne koningen gesproten, te doen stellen; daar men byvoegde, dat indien men haar gevangen hieltt, men de koningin *Elizabeth* en de

III Deel.

gansche natie aan den haat van eene vorstinne, die, met de wacht om te kopen, hare vryheit kon bevorderen, of aan het verwyte van lasteraars, die hare doot aan de Engelschen, indien zy in de gevangenis kwam te gebeuren, op wat wyze het ook mogt zyn, zouden te last leggen, bloot stelde.

Aan de andere zyde vertoonde men, dat 'er in hare vryheit en haar vertrek naar Vrankryk geen minder gevaar gelegen was; dat zy daar hare oomen hadt, die het ryk regeerden, die zich van haar recht, zo als het zelve was op de kroon van Engelandt, zonder naar de doot van *Elizabeth* te wachten, zouden weten te bedienen. Men zeide, dat *Maria* eene grote party voor zich in Engelandt hadt, het zy uit yver voor den Roomschen Godsdienst, het zy uit vooroordeel, daar anderen voor deze vorstinne mede ingenomen waren, het zy eindelyk uit geneigtheit tot nieuwigheit, daar velen zich van laten innemen; zo dat, indien de macht van de *Guizen* zich by zo vele kwalykgezinde menschen kwam te voegen, en Vrankryk, daar zy meesters in waren, gaande maakte, het te vrezen was, dat Engelandt veel daar van verdrukt zou worden, dat het ten minste zeker was, dat het wederkeren van de koningin van Schotlandt naar Vrankryk daar de oude verbonden tusschen de twee kronen zou doen vernieuwen, en in het tegendeel de gene, die 'er tusschen Engelandt en Schotlandt, den eenigsten bondgenoot, daar men staat op kon maken, doordien men niet meer van den kant der Nederlanden hadt te wachten, gemaakt waren, doen breken.

Daar was een derde middel, namentlyk *Maria* weder naar Schotlandt te zenden. Maar daar vondt men geen meerder veiligheid by. Het ryk was verdeelt tusschen twee machtige naburen, als Vrankryk en Engelandt. Men hadt te vrezen, zeide men, dat het eerste, in het belang van de koninginne tredende, de overhandt zou krygen, en alzo het andere te onderbrengen; dat het leven van den koning, nog in de wieg leggende, in gevaar zou zyn; dat men te vrezen hadt voor een opstandt in den staat en de kerke, en te duchten voor de onderdrukking der hervorming, voor de herstelling der Franschen in de regering, voor een oproer in Ierlandt door de Schotsche ylanders*; dat men te duchten hadt, dat de koningin *Maria* zelf tusschen twee partyen zou zitten, waar door zy reets in gevaar van hare vryheit en van haar leven was geweest. Aldus waren de Raden verdeelt. Het grootste gedeelte was echter van gedachten de koningin van Schotlandt te *Carlisle* te houden, tot dat zy plegtelyk van den tytel en het wapen van Engelandt, dat zy zich hadt aangematigt, afgestapt, en dat zy zich daarenboven van de doot van Mylord *d'Arley*, haren gemaal, een geboren Engelschman, zou verontschuldigt hebben. De gravin van *Lenox*, moeder van den vermoorden koning, voegde haar verzoek en hare tranen by het gevoelen van den Raadt, en zich voor de voeten van *Elizabeth* werpende smeekte zy haar, haar als aanklagster van de koningin van Schotlandt over zulk een schandelyken moordt toe te laten. *Elizabeth* nam ten aanzien van de verscheide gevoelens van hare Raden geen besluit, en vergenotigde zich de gravin van *Lenox* te troosten. Zy voegde daar zeer wyze vertogen by, om haar oordeel omtrent zulk eene tedere zake niet te verhaften, noch eene koningin, uit het bloed van de koningen van

1568.

* de inwoonders van de Hebriden.

De gravin van *Lenox* vordert recht over den moordt van den koning haren zone.

Verstandig antwoord van *Elizabeth*.

Q

Schot-

1568. Schotlandt en Engelandt gesproken, te beschuldigen, ten ware zy overtuigender bewyzen in handen hadt, dat de tyden, zeide zy, kwaad en boos waren; de herrstochten blind, altydt gereed om de onschuldigen naar hunne vooroordeelen, die hen voor overtuigende blyken verstreken, te oordelen; dat voor het overige, indien de koningin van Schotlandt schuld hadt, zy de rechtvaardigheid van den Hemel, wiens oog door de aller- verholenste bedekfelen van de allerdoorlepenste boosheit doordringt, niet zou kunnen ontvluchten.

Mylord *Harris* † deedt van zyn kant al wat mogelyk was by *Elizabeth*; en niet te vrede zyn- de haar den brief van de koningin zyne meefte- reffe overhandigt te hebben, trachtte hy met al zyne macht hare gunst voor haar te verwerven. Hy verzocht haar geen geloof te geven aan al dat de vyanden van *Maria* haar aanbragten; het zelve op te schorten, tot dat zy haar mondeling zou gehoord hebben, en te beletten, dat de graaf van *Murray* het Schotfche Parlement be- riep, om daar besluiten, tot nadeel van de gevlu- che koningin en de getrouwe Schotten strek- kende, in te nemen. Het zelve wast tot den 25 Juny uitgesteld geweest. De brieven der zamen- roeping behielden, dat zulks voornamentlyk geschiedde om een rechtsgeding te houden over die de wapenen voor de koningin, die van de kroon afstandt hadt gedaan, tegen den jongen koning haren zone hadden opgenomen. De aanhangers van *Maria* verschenen met een le- ger in het veldt, om de zitting te storen. De graaf van *Argyle* hadt zich by Mylord *Hamil- ton* * te *Glascow* gevoegt, en de graaf van *Hunt- ley*, verschynende naar den kant van het Noor- den, naderde tot aan *Perth*: maar hy dorst het niet wagen om over de rivier de *Tay* in het ge- zicht van Mylord *Rutwen*, die hem van den anderen kant waarnam, te trekken, waar door hy genoodzaakt wierdt weder te keren, en zyn volk af te danken. De graaf van *Argyle* en de andere hoofden deden het zelve. De regent, zien- de derhalven geen meerder zwaarigheid, stelde zich in staat om het Parlement te doen vergade- ren. De koningin *Elizabeth* hadt hem echter geschreven, dat hy daar de zittingen van zou uitstellen, tot dat zy ten volle van den staat der zaken onderrecht was. Maar hy nam in aanmer- king, dat deze eerste schreden alle andere zouden richten, en dat het te vrezzen was, dat men de gene- genheit voor *Elizabeth* als eene zwakheit zou op- nemen; zo dat hy besloot met de zake voort te gaan.

Daar ontstonden in het begin vele kraakeelen aangaande de wyze, op welke men de schuldi- gen zou straffen. Eenigen wilden, dat men geen onderscheidt zou maken, en dat alle, die tegen het leger van den koning hadden gevochten, als oproerigen naar de strengheit der wetten zouden gevonnist worden. Anderen, gematigder, wil- den, dat men alleen de schuldigsten, om tot een voorbeeldt te strekken, zou te recht stellen, en de anderen vry laten. Men zegt, dat de geheim- schryver *Lidington* van het laatste gevoelen was, en dat hy het overhaalde. Men bande derhal- ven alleen een klein getal, waar in zich weinig Mylords bevonden; en de regent, de onderwer- ping van de edellieden, die in het belang van de koningin waren geweest, ontfangen hebben- de, verzekerde hen van zyne gunst en van zyne genegenheit. De zaken aldus op een goeden voet afgelopen zynde, ging hy de provinciën, in het Zuid-Westen van Schotlandt gelegen, en het naast aan *Ierlandt* grenzende, bezichtigen; leide in zommige steden bezettingen; deedt ee- nige sterkten van eenige andere slechten, en hy

† of *Her- ris*, van het huis van *Maxwell*. *Spors- wood*. *Camb- den*.

* *Claudius Ham- ilton*.

zou dat gansche gedeelte van het ryk onderwor- pen hebben, indien hy in dat schone werk door brieven, die hy van de koningin van Engelandt ontfing, niet was gestuit.

Deze vorstin, zeer te onvrede, dat hy zo weinig acht op haar verzoek ten aanzien van de uitstelling van het Parlement en de opschorting van de rechtsgedingen tegen de heeren, die de zy- de van de koningin van Schotlandt hielden, hadt geslagen, schreef hem een scherpen brief, dien zy hem door eenen van hare bedienden * zondt. Zy klaagde in den zelve, dat men den heiligen naam van den jongen koning misbrui- te, waar door de muitmakers hunne oproeren tegen hunne wettige souverain machtigden, ver- klarende, dat zy besloten hadt zulk eene vry- heit, zo nadeelig voor het gezag der vorsten, te beteugelen; eene koningin, hare gebuur en nabestaande, die van hare onderdanen zo verach- telyk wierdt gehandelt, by te staan, en hen, het zy goedwillig, of door dwang, weder tot hunnen plicht te brengen. Vervolgens verzocht zy den regent, dat hy zyne gemachtigden zou zenden, om met die zy zou benoemen de be- schuldiging, die men de koningin van Schotlandt te last leide, te onderzoeken, en om ter zelve tydt te antwoorden op de beschul- digingen van de koningin tegen hem, indien hy zelf niet wilde komen. Ingeval van weig- ring dreigde zy hem, dat zy zich voor *Maria* zou verklaren, en haar op den troon herstellen. Zy verboodt hem ook de kleinodiën van de ko- ninginne aan te raken, of te verkopen, wat verlof hy daar toe ook van het Parlement zou weten te verkrygen. *Elizabeth* kon geen hoger taal voeren.

De regent was in geen staat om zich daar over gevoelig te tonen. Al hadt hy zo veel gema- tigheid niet, als hy bezat, de tydsgelegenheit verplichtte hem nochtans dit door de vingeren te zien, en zich te onderwerpen. Zyn regent- schap was nog niet al te wel verzekert, om met de koningin van Engelandt, die de schaal kon doen hellen aan de zyde, die zy wilde, als meeftereffe van beide de partyen en van hun lot zynde, over- hoop te raken: weshalven hy te rade wierdt zelf naar *Jork* te gaan, zynde de plaats, welke *Eliz- abeth*, als eene grensplaats, en bygevolg voor de onderhandeling zeer gemakkellyk hadt geko- zen. Hy kwam daar met de andere gema- tigten van den jongen koning, wiens gezag hy oeffende, en uit wiens name hy verzocht, dat de volmacht mogt opgemaakt worden. Men hadt hen uit de verscheide staten van het ryk, volgens de benoeming van den regent, geno- men. De graaf van *Morton* en Mylord *Lind- say* verbeeldden de wereldlyke heeren; de bis- schop van *Orkney* en de abt van *Dumferling* de geestelykheit; *Makgil* en *Balnaw* de gemeenten. Zy waren verselt van *Lidington* * en van *Bucha- nanus*. De laatste was ten eenemaal overgege- ven aan den grave van *Murray*, en de andere even veel geneigt tot de beide partyen, meer acht gevende op zyn eigen belang dan op de ge- mene zake. Hy was van den regent mede tot de byeenkomst benoemt, doordien hy niet goed- vondt een man, van wien hy zo weinig verze- kerd, en die zo gevaarlyk was, te *Edenburg* te laten. Hun last, den 18 September door het groot zegel bekrachtigt en gereed gemaakt zyn- de, behelde, dat de koning de gevolmachtig- den, daar wy van gesproken hebben, hadt aan- gestelt, om een mondgesprek met die van de koningin van Engelandt, zyne waarde zuster, te *Jork*, of op zodanige andere plaats, als men overeen zou komen, te houden; dat de Schot- sche

1568.

Eliza- beth dreigt den grave van *Mur- ray*.

* *Middle- more*.

Hy on- derwerpt zich.

Engel- landt en Schot- landt be- noemen gevol- mach- tigten om ken- niste ne- men van den moordt van den koning, en van de schuld van de koningin- ne, die ook hee- ren be- noemde.

* Het was die gene, daer wy el- ders van hebben gespro- ken, on- der den name van *Wil- lem Main- landt*. Zie de regering van *Henrik den VIII*, fol. 493.

1568. Sports-
woord.
Vol-
macht
der afge-
zonde-
nen van
Schot-
landt.

sche gemachtigden aldaar aan die van *Elizabeth* zouden opening doen van al het voorgevallene sedert de wederkomst van *Maria* in Schotland, van het opnemen der wapenen door den adel, van het aanhouden en het gevangen-nemen van de koninginne, van de beweegredenen, omstandigheden, en den voortgang dezer omwentelinge, en dat zy een ontwerp zouden geven van de zaken van den Godsdienst, die onafschiedelyk zyn van die van den Staat, daar men de begeerte byvoegde, die de heeren hadden om aan ganfch Europa de rechtmatigheit van hunne zake te kennen te geven, zich niet te zamen verbonden hebbende dan voor het algemene welzyn, en by deze gelegenheit altyd zorg gedragen hebbende voor alle betamelykheit, die men van hunne eerbiedt kon verwachten, zonder hun gewiffe, de veiligheid vanden Godsdienst, en de behoudenis van den koning en van het ryk te benadeelen. Men gaf aan de gemachtigden van Schotland eene opene volmacht, om met die van *Elizabeth* de verdeeldheden, die door dit gefchil in het koninkryk waren veroorzaakt, te vereffenen, en de onderdanen weder met hunnen wettigen prins en met malkander te vereenigen, alle zamenspanning te dempen, en de algemene rust te herftellen. Zy hadden ook de macht om alle verbonden tuffchen de twee kronen te bekrachtigen; de zelve naar hun goedvinden te vermeerderen; nieuwe verbonden, indien het nodig was, om de hervorming in de beide ryken te befehermen, aan te gaan; zich tegen den inbreuk der vreemdelingen te ftellen, en de rust der twee volkeren, die deze voordeelen niet dan in hunne vereeniging konden vinden, te verzekeren. De Gefchiedenis van Schotland zegt ons, dat de bisschop van Orkney, die afgezet was, om dat hy het huwelyk van de koninginne met den grave van Bothwel hadt ingezegent, toen herftelt wierdt, om in ftaat te zyn de plaats van gevolmachtigde te bekleeden. Hy wierdt echter niet herftelt voor dat hy alvorens zynen mislag hadt bekent, waar van hy aan Godt, de kerk en den Staat in eene leerreden, die hy ten dien einde deedt, vergiffenis verzocht.

De gevolmachtigden kwamen op den 10 October te Jork, alwaar de hertog van Nordfolk*, de graaf van Suffex †, en de ridder *Rudolf Sadler* ten zelve dage, en op het zelve uur, ook aankwamen. *Elizabeth* hadt hen met de macht van hare gezanten bekleed, om kennis te nemen van het gefchil, dat het Schotfche koninkryk verdeelde tuffchen de koninginne *Maria*, hare waarde zuster, aan den eenen, en van den grave van Murray, regent, met alle die van zynen aanhang waren, en de koninginne niet wilden erkennen, maar zich onder het gezag van den koning haren zone te zamen hadden verbonden, aan den anderen kant. Zy hadt hen macht gegeven de belang hebbende partyen te horen; de zaken, in gefchil fttaande, te onderzoeken, en de zelve als oppermachtigen te befechten; het laatft-gefloten vredesverdrag te bevestigen, of het met nieuwe, indien het tot het gemene beft van de twee koninkryken zou ftrekken, te vermeerderen. Op deze wyze was het dat *Elizabeth* niet alleen zich zelve middelaarfter, maar zelfs oppermachtige rechter maakte in een gefchil, van wiens befliffing het recht en het koninklyke gezag van Schotlandt afhingen.

Deze oppermacht bleek nog meer wanneer de gevolmachtigden van *Maria* waren aangekomen. Wat tegenzin deze vorftin in zulk eene behandeling, die zy oordeelde zo nadeelig aan het gezag van de kroon te zyn, ook hadt, wierdt zy

door de noodzakelykheit, daar hare zaken haar toe bragten, verplicht daar van af te zien, en een rechtbank, tuffchen haar en hare onderdanen in een ryk, daar zy ontwyfelbaar hulp tegen hunnen opftandt hadt verwacht, opgerecht, te erkennen. Zy zondt dan *Lesley*, bisschop van Rosfe, Mylord *Boyd*, Mylord *Levingston*, den abt van Kilwenning, en *Cokburn* om haar tegen de befchuldiging der zamengezworenen te verdedigen, en haar recht op de kroon weder te eifchen, waar van men haar gedwongen hadt afstandt te doen. Alle de gemachtigden hunne plactien genomen hebbende*, namen die van *Elizabeth* in de hoedanigheit van goede mannen, of rechters, den eedt van de anderen af, dat zy in deze zake zonder partyfchap, zonder lafterlyke zaken voor te ftellen, of de waarheit te verzwigen, zouden te werk gaan. Toen namen de gevolmachtigden van *Maria* het woordt op, en betuigden uit den name van de koninginne hunne meeftereffe, dat deze onderhandeling haar geenzins moest benadeelen, zeggende, dat zy uit aanmerking van de algemene rust daar wel in hadt willen bewilligen, om voor eenigen tydt met hare oproerige onderdanen een vergelyk aan te gaan, en de koninginne van Engelandt, hare waarde zuster, tot fcheidfman over de gereze gefchillen te nemen; maar dat zy geenzins verftontt, dat haar koninklyk gezag daar door zou te kort gedaan, noch hare kroon benadeelt worden; dat zy de zelve onmiddelyk van Godt hadt ontfangen, zynde eene vrye en oppermachtige vorftin geboren, die geen macht op aarde erkende, daar zy voor te recht kon gefteft worden.

De gemachtigden van Engelandt deden van hunnen kant ook tegenbetuigingen, dat deze verklaring geenzins zou benadeelen het recht, dat de kroon van Engelandt van onbedenkelyke tyden af op die van Schotlandt hadt; een wettig recht, dat *Elizabeth* in deze tyds gelegenheit wel deedt blyken. Indien men den ridder *Melleville* mag geloven, wilde de hertog van Nordfolk, dat de Schotfche gemachtigden hulde van de kroon van Schotlandt aan de koninginne van Engelandt zouden doen. Hy voegde daar by, dat de regent verbaast ftontt, en niet wift wat te antwoorden; maar *Lidington*, het woordt opnemende, zeide: *Wanneer gy ons zult wedergegeven hebben de graaffchappen van Huntington, van Cumberlandt, van Northumberlandt, en andere landen, die gy ons hebt ontveldigt, dan zullen wy u hulde doen, doordien de zelve onder uw koninkryk zyn gebragt; maar belangende de kroon van Schotlandt, onze koningen houden die niet dan van Godt en van hunne geboorte.* Deze gefchiedfchryver zegt ook, dat de hertog van Nordfolk den tydt niet anders dan met ydele voorwendselen zocht voorby te laten gaan, zonder tot de zake te komen, welker onderzoek hem niet behaagde. Echter is 'er meer fchyn, dat de zaken op de wyze, van de andere fchryvers verhaalt, wierden verhandelt, dat is te zeggen, met wederzydfe tegenbetuigingen. De zelve wierden angetekent, en de gemachtigden van de koninginne van Schotlandt en van den regent deden den eedt, dien de Engelfche gemachtigden van hen hadden gevordert.

Voor deze plegtigheit, en na dat de volmachten over en weder waren overgelevert, deedt *Lidington*, door een yver voor zyn vaderlandt, of door eene beweging van genegenheit voor de koninginne aangezet, een ftout vertoog aan den grave van Murray en de andere heeren van zyn gevolg. Hy vertoonde hen op eene levendige

1568
* den 7
October.

De ge-
volmach-
tigden
van En-
gelandt
willen,
dat
Schot-
landt af-
hanke-
lyk van
Engel-
landt is.

Reden-
voering
van den
geheim-
fchryver
Lidington
aan de
gemach-

De En-
gelfche
gevol-
mach-
tigden
aange-
ftelt tot
rechters
tuffchen
de gevol-
machtig-
den van
koning-
inne
Maria
en den
koning
haren
zone.
* *Thomas*
Howard.
† *Thomas*
Ratclif.

Maria
erkent de
recht-
bank van
*Eliza-
beth*.

1568.
tijd
van zyne
partij.

wyze de verachtelykheit van hunne beschuldiging tegen de koningin, die zy op eene hatelyke wyze, zeide hy, ontcerden; dat zy, niet te vrede met hare eer gerooft te hebben, haar nog dorsten dagvaarden voor een rechtbank van vreemdelingen, waar in de staatsdienaren van Elizabeth zaten om haar te recht te stellen. Hy vroeg hen, of zy de gevolgen daar van wel hadden ingezien? of zy het misnoegen van Frankryk en van de Guizen, zelfs van den koning van Schotland, wiens minderjarigheit zy misbruikten, in den windt sloegen? of zy niet vreesden, dat hy op een anderen tyd den hoon, de koningin zyne moeder, hem zelve, en de gansche natie aangedaan, zou wreken? Hy riedt hen vervolgens, dat zy van zulk eene hatelyke beschuldiging, welke gevolgen heu niet dan schadelijk konden zyn, zouden afstaan, ten zy de koningin van Engelandt in hunne belangen tradt, en met hen een verwerend en aanvallend verbandt tegen alle, die zich voor de beschuldigde koningin zouden verklaren, aanging; dat hy, als haar geheimfchryver, en een goed landgenoot, hen dezen raadt gaf, waar van hy verzocht dat zy een goed gebruik wilden maken. Zulk eene stoute redenvoering kon van de zamenverbonden niet dan met ongenoegen worden aangehoort; maar zy vergenoegden zich met den gene, die de zelve hadt voortgebragt, hun misnoegen met een dreigend gezicht te tonen; het zy, dat zy hem verachtten, of dat zy met vergeeffche twistredenen deze zitting, die tot een ander einde was aangestelt, niet wilden laten voorbygaan. Men kwam dan tot de tegenbetuigingen, en tot den eedt, gelyk wy verhaalt hebben; en op deze wyze cindigde de eerste zitting.

Geschiedt
van de
gevolmachtigden
der koningin.

Des anderen daags kwam men weder by mal-kander, en men gaf de eer aan de gevolmachtigden van de koningin van Schotland om eerst te spreken. Zy vonden niet goed hun belang mondeling voor te dragen; maar zy leiden een geschrift op de tafel, dat gelezen wierdt. Het zelve behelsde een kort verhaal van klagten en beschuldigingen van de koningin tegen hare beschuldigers. De zelve begonnen met een verhaal van de troepen, die de graven van Morton, van Marr, en van Glankairne, ondersteunt van de Lords Home, Lindsay, Ruthven en Semple, op hare name, zeiden zy, om naderhandt tot haar bederf te gebruiken, hadden geligt; dat zy met dat leger tegen haar waren opgetrokken; zich van haar persoon hadden verzekert, en na dat zy haar verachtelyk hadden behandelt, in de sterke Lochevin gevangen hadden gezet; dat zy in de munt gegaan zynde, daar het gemunt en ongemunt zilver en goudt uit hadden genomen; dat zy, om hun gedrag te billyken, een kindt, nog in de wieg leggende, hadden gekroont, en dat de graaf van Murray, door middel van deze plegtigheit een glimp aan den name van regent, dien hy zich hadt aangematigt, gevende, zich van alle steden, van alle 's lands middelen, en van alle de voorraadhuizen van het koninkryk meester hadt gemaakt. Vervolgens vertoonde zy, op wat wyze de koningin uit de gevangenis was ontvlucht, daar zy gedurende elf maanden in hadt gezeten, en welk eene betuiging zy tegen den affhandt van de kroon hadt gedaan; dat zy door het geweld der zamengezworenen gedwongen was geweest daar van af te slappen; hoe zy zich sedert hare vryheit hadt gedragen; den last, dien zy aan de graven van Argyle, van Eglinton, van Cassilis, en van Rothes, om de geschillen, die Schotlandt beroerden, en om de misnoegen te bevredeigen, hadt gegeven. Maar deze laatste, zeide zy, in hunne oproeren voortgaande, hadden haar, terwijl zy haar verblyf te Dumbarton ging nemen, ver-

volgt, en op hare benden, die haar tot geleide dien den, aangevallen, dodende, gevangen nemende, en bannende die haar niet wilden verlaten. Zy cindigde met haar verblyf in Engelandt, dat zy by de koningin, hare bloedverwante, was komen zoeken, die door verscheide redenen verplicht was haren geleden hoon te wreken, en die haar verscheide malen verzekering van hare vriendschap en van haren bystandt hadt gegeven.

Eenige dagen daar na wierden de gemachtigden van den koning, gelyk zy in hunne volmacht wierden genaamt, in hunne verantwoordinge gehoort, die zy mede in geschrift overleverden. Maar alvorens verzochten zy door den mond van den regent, dat men hen omtrent eene bezwaarnis, die zy hadden ten aanzien van de volmacht der Engelsche gemachtigden, voldoening wilde geven, verzokende te weten, of de hertog van Nordfolk en zyne medestanders last hadden om de koningin vry te verklaren, of te vonnissen, achtervolgens de voldoenende, of onvoldoende bewyzen, en of men, indien men haar schuldig bevondt, haar dan in Engelandt zou houden, of dat men haar in de handen der Schotten zou overleveren. Daarenboven wilde men weten, of de koningin Elizabeth beloofde, den jongen koning, en den aangestelden regent, om gedurende zyne minderjarigheit te regeren, te beschermen. De schryver, die deze omstandigheden verhaalt, zegt, dat het in dezen tyd was, dat Lidington, ontroert door de harde behandeling van de koningin, de bovengemelde stoutmoedige reden voerde, die anderen by de opening van de zitting stellen. Hoe het zy, deze schryver zegt niets van het antwoord der Engelsche gevolmachtigden op het gedane verzoek van den regent. Mogelyk hebben zy geen antwoordt gegeven. Dit belette den graaf van Murray en de andere gemachtigden niet hun geschrift, om op dat van de koningin te antwoorden, over te geven. Men las het zelve, en men bevondt het van den volgenden inhoudt te zyn.

Dat na den moordt van Mylord D'Arley, vader van den jongen koning, de graaf van Bothwel, zyn moordenaar, zich als minnaar van de koningin hadt verklaart; dat hy haar met baren wil hadt vervoert, te Dumbart gebragt, en kort daar na met haar was getrouwt, verlotende zyne wettige vrouw, om een by de gansche wereldt versoeielyk huwelyk aan te gaan; dat de beeren zich zamen hadden verbonden om de doot van hunnen koning te wreken, en den graaf van Bothwel, die daar de oorzaak van was, te straffen, waar toe zy gedwongen waren niet alleen door den yver en de trouw voor hunnen vorst, maar ook om zich te bevryden van den laster, daar de moordenaar eenige van hen mede wilde verdacht maken, door hen met dezen vorstenmoordt te bekladden; dat zy de eer van de koningin, zo veel hen mogelyk was geweest, hadden bewaart, zorg gedragen voor haren goeden naam en vryheit, haar radende zulk een verachtelyk huwelyk te myden, en zich niet gewapend hebbende dan om haar uit de handen van dezen gewaanden schaker te rukken, het leven vanden jongen prins te verzekeren, en in de rust van het gemunt te voorzien: maar zy weigerde naar hunne vertogen te luisteren; en toen was het, dat zy, hare tegenkanting, om alles aan de onwaardige liefde van Bothwel op te offeren, ziende, gedwongen wierden hun volk tegen haar te laten trekken; dat de koningin, de bagchelyke uitkomst van den veldslag overdenkende, den zelven gemyd, en zich in de handen van de beeren hadt overgegeven,

Spets-
woord.Geschiedt
van de
gemachtigden
des konin-
ginge.

zon-

1568. zonder van gevoelen veranderd te zyn; zo dat zy gesta- dig door hare driften geregeert wordende, en niet dan naar wraak tegen de zamenverbondene heeren en haar volk uit zynde, zy haar in eene verzekerde plaats tot zo lange hadden gebragt, dat zy den moordenaar van den koning, haren gemaal, zoud- den hebben gestraft; dat zy toen uit ernstige over- denkinge van haar ongeluk, en uit weezin in zulk eene ongelukkige regering, vrywillig de kroon aan haren zone hadt afgestaan, en den graaf van Mur- ray tot regent gedurende de minderjarigheid van den prins verklaart; dat gevolgelyk de heeren den nieuwen koning hadden doen kronen, en dat het Parlement den afstand van de moeder en de aan- stelling van den zone hadt goedgekeurt, waar op men aansloots Schotlandt zyne rust en geluk onder zulk eene gelukkige regering hadt zien weder- krygen; maar dat de roerwinken en kwalykgezinden het zelve niet lang de vruchten van de vrede hadden laten genieten; dat deze onrustige geesten, verbro- kende hunnen eed, aan den koning gedaan, en de wapenen opnemende om hunnen oproer staande te houden, de koningin uit Lochevin hadden vervoert; dat dit niet wel uitgevallen zynde, dewyl Godt, een beschermer van de onmondigen, en voorna- mentlyk van de genen zynde, die by op den troon wil verheffen, den jongen koning in zyne wieg hadt doen zegepalen; dat deze overwinning met zeer veel gematigheit was gepaart geweest, en dat des niettegenstaande, noch de goede uitflag, noch de barmhertigheit van den overwinnaar, de kwa- lykgezinde onderdanen hadt kunnen beletten om niet weder nieuwe aanslagen tegen den prins en hun vaderlandt te smeden; waarom het noodza- kelyk was zodanige miltzieke onderdanen te be- dwingen, en het koninklyk gezag, nevens de re- gering van den regent, op zulke vaste grondslagen te stellen, die niet verzwakt zouden kunnen worden.

Weder-
ant-
woordt
van de
gemach-
tigden
van Ma-
ria.

Dit antwoordt wierdt gevolgt van het we- derantwoordt der gemachtigden van de konin- ginne van Schotlandt. Na dat zy hunne te- genbetuigingen, om de onafhankelykheit van hare kroon staande te houden, hadden her- haalt, hervatten zy ieder artykel van het ge- schrift der zamengezworenen, zeggende: Het is te vergeeffsch, dat de graaf van Murray en de andere zamengezworenen een schyn aan het opne- men der wapenen tegen de koninginne, gedurende haar huwelyk met den grave van Bothwel, dien zy voor den moordenaar van den koning houden, trachten te geven. Hy zy aan dezen moordt schuldig, of niet, het is ten minste zeker, dat het buiten kennisse van de koninginne was, wan- neer zy met hem trouwde. Hy was daar van vry gekent door de Pairs; het Parlement hadt dit vonnis bekrachtigt; en die tegenwoordig de ko- ninginne haar huwelyk als eene misdaadt te last leggen, zyn die genen geweest, die het zelve heb- ben bevorderd. Zy is met den grave van Both- wel niet getrouwt dan daar toe genoodzaakt door de aanboudingen, die zy haar deden, vervat in een verzoekschrift, het welk zy ondertekent hadden, by het welk zy haar den grave aanprezen, als het eenigste bekwaame middel om de algemeent rust te be- vorderen. Zy deden hun ongenoegen niet blyken dan na dat dit huwelyk was voltrokken, en dat zy meester van het kasteel van Edenburg waren, waar van zy den slotvoogdt hadden omgekocht. Sedert hebben zy niet opgehouden haar te vervolgen; zy kwamen by nacht voor de poorten van het kasteel van Borthwick*, daar zy haar verblyf in hadt genomen; zy zouden haar toen al gevangen van daar hebben weggevoert, indien zy onder de begunstiging van de zelve duifheit, daar zy hunne onderneming door

*acht
mylen
van
Eden-
burg ge-
legd.

meenden te dekken, niet ontsnapt was. In het ver- volg ligten zy een leger, haar van alle kanten ver- volgende. Zy beletten haar te Edenburg te komen; zy sneden haar alle wegen af, en dreigden haar met een bloedigen veldslag, indien zy niet maakte, dat de graaf van Bothwel het ryk verliet. Deze be- dreiging deedt haar vrezzen, en willende het bloedt der Schotten sparen, beval zy dezen Mylord te ver- trekken. Mylord Grange hadt hem dit eerst van wegens de zamengezworenen verzocht, met verze- kering, dat zy hem niet zouden vervolgen. Zy kwamen hun woordt na, wanneer zy hem, niette- genstaande zy hem gemakkelek hadden kunnen vat- ten, zonder hem na te zetten lieten vestrekken. Men hadt het oog alleen op de koninginne, en men liet den moordenaar lopen. Ondertusschen nam men eene ongelukkige vorstin in verzekering: een klaar bewys, dat de staatzucht de ware reden van het bedryf harer vyanden was, en dat zy in der waar- heit weinig werk van de wraak van hunnen ver- moorden koning maakten, daar zy het volk mede misleidden. Het is dan niet te verwonderen, dat de koningin, zich zo verachtelyk gehandelt ziende, het volk van Edenburg trotsch toesprak, en dat de versmading van de koninklyke achtharheit haar dreigementen deedt doen, die zy recht en reden hadt te doen aan onderdanen, die haar geen trouw, noch ontzag bewezen. Nochtan was hare gramschap van geen duur, en hare gewone goedheit haalde het tegen haar misnoegen over. Zy wilde alles aan het oor- deel van een Parlement overgeven, en zondt deswe- gen Lidington naar de heeren, om hen daar berecht van te geven. Maar, in plaats van dezen voor- slag, die hen al het gezag zou hebben benemen, aan te nemen, weigerden zy daar naar te luisteren, zy namen haar gevangen, en bragten haar naar de sterke Lochevin, daar zy haar in eene harde ge- vangenis hebben gehouden. Voorts was het belagebryk de wereldt te willen opdichten, dat zy uit tegenzin afstand van de kroon hadt gedaan. Zy was nog te jong om het regeren moede te zyn, en zy bevondt zich nog al te veel om daar zo haast onder te bezwyken. Voorts zeiden de gemachtigden: Dat zy de akte van af- standt, die men haar in de gevangenis vertoonde, in- derdaadt hadt getekent, maar dat zy het niet hadt ge- daan dan na alvorens tegen het geweldt, dat hare on- derdanen haar aandeden, betuigt te hebben, en op den raadt van den grave van Athol en verscheide anderen; dat hygevolg eene afgedwonge tekening, in de gevang- nisse gedaan, van gener waarde was. De gezant van de koninginne van Engelandt hadt haar ook op diergelyke wyze geschreven; zy hadt dezen staats- dienaar verzocht zyne meestersse kennis te geven, op welk eene wyze deze gedwonge afstandt geschiedt was; dat het geweldt, dat men haar hadt aange- daan, zelfs zo ver was gegaan, dat men haar met de doodt hadt gedreigt, indien zy den afstandt niet toestemde, en dat Mylord Lindlay, die haar de akte bragt, zelfs niet hadt willen gezoogen, dat zy de zelve las; zo dat zy de zelve, in hare tranen smeltende, en zonder te weten wat 'er in stondt, hadt getekent, waar door de heer van het kasteel zodanig wierdt geraakt, dat hy ne ondertekening, die men haar afperste, om haar leven te behouden, als getuige niet hadt willen tekenen. Niets was, vervolgde men, oarechtmatiger dan deze gedwong- en afstandt, zonder voor haar onderhoudt zorg te dragen; zonder haar leven te beveiligen, dat al- tyd aan de woede van hare vyanden, die haar ge- vangen hielden, bloot gestelt was: ook was zy zo haast niet op vrye voeten gestelt, of zy deedt hare tegenbetuiging tegen deze onwettige akte, in de te- genwoordigheit van de heeren, die by haar waren. Aangaande de onwettige vergadering, die men te onrecht een Parlement noemt, kon men zich van de

1568. oproerige besluiten, die daar in tegen haar genomen werden, niet bedienen; dat daar in alleen vier graven, zes baronnen, een bisschop, en twee abten, in plaats van honderd heeren, zo geestelyke, als wereldlyke, die de Staten van het ryk moesten uitmaken, tegenwoordig waren geweest, behalven dat eenige leden van deze onvoltallige vergadering tegen het geweld, dat men hare Majesteit aandeedt, tegenbetuigingen hadden gedaan. De onrechtmatigheid van hare vyanden liet het hier nog niet by blyven; zy hadden nog de stoutheit de gezanten van Engelandt en Frankryk te weigeren van by haar in de gevangnisse te gaan, om uit haren mond te hooren, of haar afstandt crywillig was; kortom, dat het grote geluk van Schotlandt, daar men onder deze nieuwe regering zo breed van opgaf, alleen in eene inbeelding bestondt. Ver van de rechtmatigheit der regering, die de aanhangers van den grave van Murray zo hoog opveiselden, hadt men nooit meer ongebondenheit, noch godloosheit gezien dan tegenwoordig. Men zag de kerken in hare puinbopen begraven, de eerste huizen vervallen en verarmt, en het volk overladen met belastingen. Dit wederantwoordt eindigde met nieuwe smekingen van de zyde der koninginne van Schotlandt aan die van Engelandt, om eene vorstin, die zo wredelyk van hare oproerige onderdanen wierdt gehandelt, met alle macht te hulp te komen.

Zodanig waren de beschuldigingen en verdedigingen van de wederzydsche partyen voor de rechtbank van *Elizabeth*, daar hare gevolmachtigden zaten om over een der grootste geschillen, die men ooit heeft gezien, vonnis te vellen; het zy ten aanzien van de hoedanigheid der partyen, zynde aan den eenen kant eene koningin, en aan den anderen alle hare onderdanen; het zy door de byzonderheit der geschillen, of de verfoeclykheit der uitslagen. De gemachtigden van Engelandt, zamen over het geen hen van partyen was voorgedragen raadgepleegt hebbende, vonden de bewyzen van den regent en van zyne medestanders tegen de koninginne van Schotlandt niet krachtig genoeg, weshalven zy hen aanzelden overtuigender bewyzen by te brengen, of dat zy, by verstek van de zelve, verklaarden de harde behandeling, die men deze vorstinne hadt aangedaan, niet goed te kunnen vinden, en dat zy daar van verslag aan de koninginne, die hen hadt aangestelt om 'er over te oordeelen, zouden doen; waar op de graaf van Murray, verheugt, volgens het zeggen van den Schotischen schryver*, dat 'er zich gelegenheit opdeed om de koninginne, zyne zuster, niet verder te beschuldigen, antwoordde, dat hy niet meer zou zeggen voor dat *Elizabeth* zich voor den jongen koning verklaart, de verdediging van den zone aangenomen, en het belang van de moeder verlaten hadt; daar hy byvoegde, dat hy zich in deze zake niet hadt ingelaten dan voor het welzyn van den jongen prins, en dat hy geen vermaak hadt eene koningin, daar hy door het bloed aan verbonden was, te onteeren. De gemachtigden van Engelandt zeiden, dat zy niet bevoegt genoeg waren de verklaring, die hy van hen vorderde, te geven; dat zy daar over aan de koninginne zouden schryven, gelyk zy deden. *Elizabeth*, hunnen brief ontfangen hebbende, geboodt den regent, dat hy haar iemandt van zynent wegen zou zenden om de zaak voor haar in den grondt open te leggen; waar op hy aantsonts *Lidington* en *Makgil* deedt vertrekken, die zich ten hove begaven.

Na eenige onderhandelingen met de koninginne gehad te hebben riep zy hare gemachtigden wederom, en verzocht den grave van

Murray met hen te komen, daar hy in gehoorzaamde; en ter gehoor zynde geleid ziede *Elizabeth* tegen hem: Ik kan niet zien op wat wyze gy en de andere zamengezworenen de strengheit, tegen de koninginne van Schotlandt gepleegt, kunt goed maken. Verdedig u beter, of ik zal verplicht zyn haar den bystandt, dien zy van my verzoekt, om haar weder op den troon te herstellen, toe te staan. De regent antwoordde, dat hy ontegensprekelyke bewyzen van den afstandt van de koninginne, en van al wat hy en zyne medestanders by deze gelegenheit hadden gedaan, in handen hadt; maar dat hy zich geenzins aan de gansche wereldt, met zyne zuster, de koningin, te beschuldigen, verdacht wilde maken, ten zy *Elizabeth* te voren verklaarde, dat zy den zoon voor koning zou erkennen, en doen erkennen van alle, die de party van de moeder voorstonden. De koningin vondt niet goed zich daar over te verklaren; zy vergenoegde zich den grave van Murray te zeggen, dat haar staat niet toeliet eene koningin, waar van men de misdaadt, die men haar te last leide, niet hadt kunnen bewyzen, te verlaten; dat zy echter met veel genoegen haar met de zamerverbondenen weder wilde verzoenen, en dat, indien zy by het reets gezegde nog iets tot verschoninge van hun gedrag hadden te voegen; zy hen gaarne wilde horen, en maken, dat het by *Maria* ingang hadt.

De ridder *Melleville* verhaalt deze zaak gansch anders. Hy zegt, dat de regent eene getekende verklaring van de koninginne van Engelandt, met haar zegel bekrachtigt, eischte, waar by zy beloofde, dat zy *Maria*, zo haast als zy overtuigt zou zyn, zou verlaten, en zelfs naar de strengheit der wetten straffen. Maar deze schryver voegt 'er by, dat de hertog van Nordfolk een nieuwe vondt bedacht, om de beide partyen te doen zwygen; dat hy daar in met den grave van Murray, aan wien hy zyne genegenheit voor de koninginne van Schotlandt hadt toevertrouwt, was overeengekomen; dat *Murray* van zyn kant hem het genoegen, dat hy zou hebben, wanneer hy de eer van de vorstinne zou bewaart zien, hadt betuigt; dat zy, om alle beschuldigingen te verydelen, dit middel, dat de hertog van Nordfolk hadt bedacht, wel verzekerd, dat de koningin het nooit zou toestaan, in het werk hadden gestelt. Deze schryver zegt ook, dat op het voorstel, dat de regent daar van deedt, de Raadt van *Elizabeth* met verontwaardiging hadt geantwoord, dat de koningin zich genoeg hadt verklaart; dat zy verder geen nieuwe verzekering behoefde te geven; dat men met het gegeven koninklyke woordt moest te vrede zyn, en dat het wantrouwen der zamerverbondenen haar hatelyk voorkwam.

Hoe het zy, de rechtsvolging wierdt gestaakt; *Elizabeth* vernietigde de rechtbank van Jork, en verklaarde, dat de volmacht gecindigt was. Dit veroorzaakte eene grote vreugde aan den hertog van Nordfolk, die zich in eene vreemde beslonnering bevondt. Hy was in het belang van de koninginne van Schotlandt, haar recht van opvolging by alle gelegenheden ondersteunende, en eene genegenheit, die dagelykch groter wierdt, voor haar betonende. Hy zag eene beschuldiging tegen haar inbrengen, die haar de kroon, en mogelyk het leven, zou hebben doen verliezen; eene tedere beschuldiging, die ten minste haren naam een vlek, die nooit kon uitgewischt worden, zou aanwryven. Hy was zelfs beducht, dat het oorzaak zou zyn

1568.
mach-
tigden
weder-
om.

Spots-
woord.
Camb-
den.

* Spots-
woord.

Eliza-
beth
roeft ha-
re ge-

Gene-
genheit
van den
hertog
van
Nord-
folk voor
de konin-
ginne
Maria.

om

1568. om haar en den prins haren zone van het recht op den troon van Engelandt uit te sluiten. Dit groot rechtsgeding moest voor een rechtbank uitgesproken worden, daar hy voorzitter in was; en wat vonnis hy uitsprak, was hy in eene grote verlegenheit: want indien hy de beschuldigde koningin veroordeelde, vreesde hy eene onrechtvaardigheid te begaan, daar hy altoos eene wroeging van zou hebben: behalven dat kon zyn hert niet medestemmen tot de uitspraak van een vonnis, dat voor de liefstalligste vorstinne des werlds, en voor welke hy eene neiging gevoelde, die zeer naar liefde geleek, nadeelig zou zyn. Indien hy in het tegendeel haar vrysprak, vreesde hy zich aan het misnoegen van Elizabeth, die hem om recht te doen hadt aangestelt, en die hem nooit een vonnis ter gunste, of uit beleefdheit gewezen te hebben, zou vergeven, bloot te stellen. Hy hadt ook den haat van al de vyanden van de koninginne van Schotlandt, die in een groot getal bestonden, indien hy haar gunstig was, te verwachten. Eindelyk, dewyl deze zaak door wederzydsche bewyzen twyfelachtig zou kunnen worden, vondt hy geen veiligheid voor zich noch aan den eenen, noch aan den anderen kant. Zyne te rug roeping redde hem uit alle bekommring; maar het duurde niet lang.

Spott-woord. Oproer in Schotlandt.

Ondertusschen stonden de aanhangers van Maria gedurende de afwezendheit van den regent in Schotlandt op. Eenigen strooiden uit, dat hy in den Tour van Londen was gevangen gezet; anderen zeiden, dat hy zyn vaderlandt hadt verraden; dat hy de kroon van Schotlandt aan die van Engelandt onderwerpeelyk hadt gemaakt; dat hy hadt bewilligt den jongen koning aan de Engelschen, benevens de sterkste plaatsen van het koninkryk, over te leveren. Men zegt, dat de ridder Jakob Balfour de uitstrooier van deze valsche geruchten onder het volk, en dat de geheim-schryver Lidington zyn medestander was. De koningin van Schotlandt, daar van kennis krygende door hare kundschappers, liet niet na zich daar van te bedienen. Om die van haren aanhang aan te moedigen zondt zy opene brieven van een algemeen itedehouderfchap aan alle de landvoogden en verscheide edellieden, en bevelen aan andere personen, naar zy bevondt, dat ieder door zynen yvertot haren dienst genegen was. Toen begon zy aanslagen met de Engelsche heeren, die zy in haar belang kon overhalen, te smeden, daar de hertog van Norfolk mede in kwam, en zich niet dan al te veel inliet, gelyk wy in het vervolg zullen zien. Ondertusschen vreesde de regent, die hier van verstendigt wierdt, dat zyne afwezendheit de Schotten, die de koninginne begunstigten, de stoutheit zou inblazen van zich van eenige steden meester te maken, en dat de spraak, die 'er tot zyn nadeel ging, hem de liefde van het volk wel kon doen verliezen. Hy besloot derhalven ten eerste weder te keren. Maar voor dat hy vertrok, wilde hy eene wezentlyke verklaring van zyne ware gevoelens achterlaten. Ten dien einde behandigde hy aan den Raadt, die te Westminster vergadert was*, een geschrift, met zyne handt ondertekent.

* den 28 Novem-ber. Akte van tegenbe-ting van den grave van Murray tegen zyne be-

Dit geschrift was op eene wyze van tegenbe-ting, zo van zynen kant, als van dien van alle de samenverbondenen, opgesteld. Zy wierpen het hatelyke van hunne beschuldigingen op de aanhangers van de koninginne van Schotlandt, die hen dwongen, zeiden zy, de gruweldaden, die zy met eene eerbiedige stilzwijgendheit wel hadden

willen bedekken, voor het oog van de gansche wer-eldt open te leggen, zy betuigden nooit andere ge-dachten gebad te hebben dan om den moordenaar van den koning te straffen, en dat al hunne wraak zich by den grave van Bothwel bepaalde, zonder de zelve tot de koninginne over te willen brengen. Zy klaagden, dat men andere gedachten van hunnen yvert hadt gebad, en dat men hen overal voor hate-lyke beschuldigers, die deze vorstin zochten te schan-de te maken, met haar van hare eer en kroon te be-rooven, hadt uitgekreten. Wat voor zorgen, ver-volgde hy, hebben wy niet gedragen om hare ach-ting te bewaren? Ver van ons vermaak in hare schande te stellen hebben wy haar nooit onder de me-destanders van den moordt des konings begrepen; on-ze genegenheit tegen haar is zo standvastig geweest, dat wy veel liever by het volk voor lastertigen, die de straf ten halve lieten steken, hebben willen door-gaan, dan haar in het bedryf van haren trouwolo-gaan, gemaal begrypen. Hier in zonden wy voortge-gaan zyn, en de tydt zon mogelyk het vermoeden, dat zy oogenschynelyk hadt veroorzaakt, uitgewischt hebben; ten minste zou het aan het nageslacht onbe-kend zyn geweest, indien zy en hare aanhangers ons niet hadden gedwongen het wereldkundig te maken. Zy zyn het geweest, die de koninginne van Engelandt en den koning van Frankryk hebben aange-zocht om zich met onze huisselyke zaken te bemocien, en ons reden van hare gevangenis in de sterkte Lo-clevin af te ruischen. Echter hebben wy dat nog al latea voorbygaan; en hoewel wy ons aan het gevoel van twee zulke ontzagbelyke machten bloot gestelt zagen, hebben wy alleen eenige redenen bygebragt, en leiden al de schuld op Bothwel, alleen de konin-ginne met niets beschuldigende dan met hare liefde voor dezen moordenaar. Over deze liefde alleen hebben wy ons beklag gedaan, doordien zy de eeni-ge oorzaak is, dat wy deze vorstin aldus hebben ge-handelt, om dat wy Bothwel niet konden machtig worden, noch straffen, zo lang als zy, die hem zo uitermaten beminde, den troon beklom. Wy wisten wel, wat wy met haar te verschonen waagden, en dat wy het ongenoegen van andere souvereinen op onzen hals haalden, die ons aanzagen als oproerigen tegen hunne wettige koninginne. Maar wy wilden hare eer ten koste van ons goet en onze ballingschap gaarne kopen. Verbonden aan haren dienst door on-zen natuurlyken plicht, daar eenige onder waren, die aan haar door aanmerkelyke weldaden waren ver-knocht, waren wy bereid alles uit te staan tot behoude-nisse van onzen koning en van ons vaderlandt, en al-les daar by op te zetten. Waarom dwingt men ons dan wereldkundig te maken het geen wy zo lang met zorge hebben getracht verborgen te houden? waarom is men niet te vrede met het gene wy reets gezegt heb-ben? waarom, in plaats van ons te dwingen gebei-men te ontdekken, die zo weinig tot lof van de ko-ninginne en ons vaderlandt strekken, ons niet gebol-pen de zelve in eene eeuwige vergetenheit te begraven? Wy betuigen tegen die ons dwingen beschuldi-gingen van meerder belang in te brengen, dan die zyn, daar wy ons van hebben willen bedienen, en zy zullen al het kwaadt, dat daar uit kan ont-staan, moeten verantwoorden, het zy aan de konin-ginne, die deze zaken in persoon vaken, het zy aan het ryk, dat belang heeft aan de eere van de konin-ginne. Indien zy verstant willen gebruiken, zul-len zy dezen voortgang trachten te sluiten, en zich gedragen aan een afstandt, zo heilzaam voor de ko-ninginne, den koning, en den Staat.

1568. schuldigen.

Dese akte wierdt aan de gemachtigden van de koninginne van Schotlandt medegedeelt. Hun antwoordt was, Dat zy de samenverbondenen niet wilden dwingen (dus was het, dat zy zich uit-drukten) dat zy hunne beschuldiging zonden vermeer-deren;

Ant-woordt van de ge-machtig-den van Mar-ty.

1568. *deren; dat zy reets te veel hadden gezegt, en dat, byaldien zy de achtharheit van hunne wettige vorstinne nog meer kwamen te lasteren, men hen zou afwyzen, gelyk zulk eene schandelyke behandeling verdiende; dat, wat zyde hare vyanden verkoren, zy niet zouden ophouden hen te vervolgen, tot dat zy hunne schuld bekent hadden, en dat ze weder op den troon, daar men haar van hadt gerukt, was herstelt.* Voorts zeiden zy: *Indien de koningin van Engelandt begeerig was nader ondervrecht te worden van alle de omstandigheden van zulke omwentelingen, moest het door den mond van de koninginne van Schotlandt zelf geschieden, die met groot ongeduld wenschte haar daar van opening te doen, en haar ernstig verzocht, haar zulk een lang gewenscht mondsprek toe te slaan.*

Weinig dagen daar na stelde de koningin van Engelandt, die de gemachtigden, welke zy benoemt hadt, wederom hadt geroepen, nieuwe aan, voor welke men het rechtsgeding van York vervolgde; of, om beter te zeggen, zy vermeerderde het getal der eerste, brengende hunne rechtbank te Westminster over. Deze vermeerdering bestond in Mylord Bacon, grootzegelbewaarder, de graven van Arundel en van Leicester, den admiraal Clinton, en Cecil, geheim-schryver van Staat. Nevens deze stelde men mede aan den hertog van Norfolk, den grave van Suffex, en den ridder Sadler, die onder de eerste aanstelling waren geweest. Voor deze nieuwe rechtbank wierdt de regent gedagvaard om bewyzen van zyne beschuldiging tegen de koningin van Schotlandt, en reden van hare afzetting te geven. Hy kon haar nu niet langer verchonen, zonder in hare herstelling te bewilligen, dat een droevigen nasleep omtrent den Godsdienst en den Staat zou veroorzaakt hebben; zo dat, wat voor zorg hy zou aangewend hebben om niet tot het uiterste te komen, en niettegenstaande de maatregels, met den hertog van Norfolk genomen, hy gehouden was al de schande van deze vorstinne te ontdekken, en zelfs in Engelandt te blijven, hoewel zyn belang hem in Schotlandt riep.

Hy verscheen ten dage der dagvaardiging, en overhandigde de bewyzen, die eenige medestanders van den moordt van den koning op het schavot beleden hadden, nevens de akten van het Parlement, die den afstand van de koninginne, en de kroning van den jongen prins haren zoon hadden bekrachtigt, verselt van de minnebrieven in rym en onrym, die zy aan den grave van Bothwel hadt geschreven; drie huwelyksverbonden tusschen haar en dezen Mylord, en eene verzameling van verscheide omstandigheden, die haar verdacht maakten, dat zy kennis van het ontwerp van den moordt van haren gemaal hadt gehad; daar men nog een naamloos geschrift by deedt, dat voor tytel voerde: *Ontdekking**, waar van Buchananus de schryver wierdt gezegt te zyn, en waar in alle de bewyzen, daar wy van hebben gesproken, byeen waren verzamelt. Eenigen willen, dat het alleen een hekelschrift was, dat geen geloof, om de partychap van den schryver, ten eenemaal in het belang van den grave van Murray, verdiende. Men trachtte ook de brieven, aan Bothwel geschreven, verdacht te maken, die men zeide dat wel nagemaakt konden zyn van die allerlei handen kunnen nabootzen. Een geschiedenis-schryver † zegt, dat Elizabeth daar geen geloof aan sloeg, hoewel zy door eene natuurlyke neiging van hare kunne niet bedroeft was, dat de koningin van Schotlandt, die, gelyk zy, aangezocht, haar deswegens zomwylen

groot hertzeer hadt aangedaan, dezen steek kreeg, die de trotschheit, welke hare schoonheit haar hadt ingeblazen, kon vernederen. Maar een ander * ichtynt met meer schyn van waarheit te zeggen, dat zy over deze bewyzen verzet stondt, en dat zy wel gewilt hadt, dat men zo ver niet was gegaan. Deze kwaadaardige vreugde over een anders mislagen, die de eigenliefde strax verwekt, maakte haast plaats voor edelmoediger bewegingen, en het mededogen haalde het tegen de yverzucht over. Elizabeth doelde alleen op de behoudenis van de koninginne, welker eer zy verloren oordeelde, indien men alle deze verscheide stukken onderzocht. Zy kon nochtans de zelve niet verdonkeren, noch verydelen; maar zy besloot de handt aan de verzoeninge met de zamengezworenen te slaan.

Ondertusschen vondt zy goed de zittingen af te breken, en het vonnis tot op een anderen tydt uit te stellen, daar een nieuw toeval haar toe bragt. De koning van Vrankryk deedt gestadig by haar aanhouden om de vryheit van de koninginne van Schotlandt. Zonder zich den haat van dezen bondgenoot op den hals te halen kon zy dit hem, na de uitspraak van het vonnis, niet weigeren, en zy kon hem zyn verzoek niet toestaan, zonder de rust van Schotlandt en Engelandt te storen; zo dat zy door de uitstelling van het rechtsgeding deze ongevallen te keer ging, en een voorwendfel bekwaam om het verzoek van den Allerchristelyksten koning, zonder dat deze uitstelling noch gezocht, noch smadelyk scheen, af te slaan.

Daar bleef nog een ander gevaar voor den grave van Murray en de rust van Schotlandt over: zyne afwezendheit hadt aan de misnoegden gelegenheit gegeven om vergaderingen te beleggen; zyne wederkomst wierdt derhalven vereischt om de zelve te verhinderen. Aan den anderen kant scheen zyne tegenwoordigheit in Engelandt zeer nodig, daar de gemachtigden van Maria hem onder de handt trachtten te benadeelen; gelyk zich dan reets geruchten verspreidden, die hem den moordt van den koning op den hals wierpen, als of men het volk van vermoeden wilde doen veranderen, met het zelve van den eenen onderdaan op den anderen over te brengen. Des niettegenstaande begeerde Elizabeth, dat hy naar Schotlandt zou keren, daar het scheen dat zyne tegenwoordigheit noodzakelyker dan in Engelandt was, doordien daar door het vervolg van de spraak, die men tot zyn na-deel voerde, kon gestuit worden. Hy alleen was door zyne wederkomst bekwaam de in het koninkryk ontstane beroerten te stillen. De regent was van die gedachten niet. Hy verzocht de koningin te mogen blijven, tot dat hy zyne onschuld van allen laster, door zyne vyanden uitgestrooit, hadt doen blyken. Hy vertoonde van wat gevolg het zou zyn, indien men de gemoederen met dezen kwaden indruk, dien men hen hadt beginnen in te boezemen, en die door de gemachtigden van Maria dagelyksch in den Raadt van de koninginne, en aan het huis van den Franschen gezant, die een van de medestanders van Bothwel was, wierdt aangestookt, bezwaart liet. Hy verzocht derhalven hare Majesteit wederom eene vergadering te beleggen, op dat hy daar in den laster mogt aantonen, en zyne eer verdedigen. Elizabeth oordeelde, dat zyn verzoek in reden bestondt, en deedt de partyn dagvaarden.

Men vroeg hen, of zy den grave van Murray voor

Spots-
woord.
Camb-
den.
Nieuwe
gemach-
tigden
door Eli-
zabeth
benoemt.

Bewyzen
tegen
Maria
voortge-
bragt.

* De-
scia.

† Camb-
den.

1568.

* Spots-
woord.

Elizabeth
scheert de
rechts-
vorder-
ing op.

De graaf
van Mur-
ray ver-
dedigt
zich in de
tegen-
woor-
digheit
van de
gemach-
tigden
van Ma-
ria.

1568.

voor een medestander van den moordt des konings hielden, en of zy hem daar mede wilden beschuldigen. Zy antwoordden, dat het aan de koninginne hunne meesteresse stondt deze beschuldiging voort te brengen; dat zy daar omtrent nog geen last van haar kant hadden ontfangen; dat indien zy den zelven ontfingen, zy niet zouden nalaten te gehoorzamen; maar dat zy voor als nog daar omtrent niets te zeggen hadden. De regent, het woordt opvattende, zeide: Zo dikwils als de koningin, of wie het zou mogen zyn, my den moordt des konings zou willen te last leggen, zal ik ten allen tyde en op alle plaatsen gereed zyn te verschynen, zonder eenige rechtbank te verwerpen, noch eenig uitspel te verzoeken, verzekert zynde van myne onschuld, en verbeugt, dat ik 'er de gansche wereldt tot getuige toe heb. Ik heb niet willen vertrekken zonder deze openbare betuiging te hebben gedaan; en doordien ik ben gewaar geworden, dat de gemachtigden van de koninginne van Schotlandt eenige redenen hebben gevoert, die my verdacht konden maken, heb ik gewenscht te weten, of zy voor deze doortluchtige vergadering, voor welke wy zyn verschenen, de geruchten, die zy tot nadeel van myne eere hebben uitgestrooit, durven staande houden. De gemachtigden van Maria, langen tydt zonder te antwoorden gebleven zynde, verklaarden eindelyk, na dat men hen bevolen hadt zich te uiten, dat zy geen bewys hadden, dat de graaf van Murray, noch zyne medestanders aan dezen toelag schuldig waren, en dat zy hen van den moordt des konings onschuldig kenden.

Na deze verklaring bleef 'er geen beletfel tot het vertrek van den regent meer over; maar een andere hinderpaal stremde het zelve voor eenige dagen. De hertog van Chatelleraut*, die uit nayver omtrent den regent naar Vrankryk was vertrokken, was onlangs wederom gekomen; en in Engelandt geland zynde, hadt hy het geschil tusschen Maria en den grave van Murray vernomen. Hy verzocht, dat hy als scheidsman in dit voornaam rechtsgeding ontfangen mogt worden. Hy gaf voor, dat hem de regering van het Schotische ryk gedurende de minderjarigheid van den prins boven den grave van Murray en alle anderen toekwam. Men stelde hem een dag om opening van zynen eisch, in de tegenwoordigheid van den regent en van andere gemachtigden, te doen. Hy grondde zynen eisch op zyne geboorte, behbende de eer, gelyk hy zeide, van den koning nader te beslaan, en zynde bygevolg geboren regent van het ryk gedurende zyne minderjarigheid. Zodanig was, zeide hy, de wet van den Staat, door verscheide voorbeelden bekrachtigt. Getuige daar van was het regentschap van Robert Stuart gedurende de gevangnisse van zynen neef Jacobus den I, die in Engelandt zestien jaren gehouden wierdt; een regentschap, na de doodt van Robert in den persoon van zynen zone Murdak vervolgt. Getuige daar van was het regentschap van den hertog van Albanie gedurende de minderjarigheid van Jacobus den V, en dat van den hertog van Chatelleraut gedurende de minderjarigheid van Maria. Hy klaagde, dat men deze grondwet hadt overtreden met een bastaardt, wiens geboorte hem zulk een aanzienlyk ampt onwaardig maakte, daar mede te bekleeden, en hem de regering in handen te geven; daar hy by voegde, dat daar alle onordentelykeden uit voortkwamen; dat de heeren van het ryk niet wilden afhangen van iemandt, die niet dan onwetig uit het bloedt banner koningen gesproten was, en dat de regering, om alle beroerten te doen ophouden, gegeven moest worden aan dien daar toe door de wetten van het ryk gemachtigt was; weshalven

III Deel.

by de koninginne en hare Raden verzocht, zynen eisch in overleg te nemen, en den grave van Murray te verplichten daar van af te staan. Men antwoordde van den kant van den regent, Dat de eisch van den grave van Chatelleraut niet anders dan zyne staatzucht tot grondslag hadt, zynde al zo strydig met de wetten en gewoonten van het ryk, als hy wilde doen geloven, dat zy daar mede overeenkwamen; dat men de jaarboeken van Schotlandt altoen te lezen hadt; dat men daar in zou vinden, dat sedert den tydt van zes honderd jaren de Staten van het ryk de macht hadden te vergaderen, wanneer de kroon aan een minderjarig koning was vervallen, en een regent over hem uit de heeren, die waardig was een zo aanzienlyk ampt te bekleeden, zonder dat zyne geboorte daar eenige verbinding aan kon toebrengen, te verkiezen; dat zodanig de verkiezing van Randolf, grave van Murray, was geweest; van Dunkan, grave van Marr; van Andries Murray, en van Robert Stuart, alle by beurten tot regenten na de doodt van den koning Robert I, uit het huis van Bruce, by de minderjarigheid van zynen opvolger verkoren; dat ook gedurende de minderjarigheid van Jacobus den II de Staten hem tot regeerder een gemene ridder; hadden toegevoegt, stellende de bekransing boven de geboorte, en geen zwaarigheid makende buiten den staat en het getal der Pairs te gaan; hoewel het schynt, dat zy dit recht bezitten om onder de ridders iemandt van ongemene verdiensten te zoeken. Eindelyk, dat Jacobus de III vier zoogden, op de zelve wyze verkoren, en zonder dat men op de nabestaanheit van het bloedt hadt acht gegeven, hadt gehad. Ten aanzien van de twee tegengeselde voorbeelden van Robert Stuart en van den hertog van Albanie zeide men, dat zy, ver van de wet te vernietigen, de zelve bevestigden; dat de laatste het regentschap niet dan door het recht van verkiezing, en niet door zyne geboorte, hadt geoeffent, die hy tot nadeel van zynen oudsten broeder, toen nog levende, niet zou hebben kunnen doen gelden; dat het regentschap van Robert Stuart en van zynen zone Murdak al te batelyk was geweest om nagevolgt te worden, gelykende meer naar een geweldenaar in tyden van beroeringen dan naar een wettige regering; en wat aangaat dat van den hertog van Chatelleraut, by hadt minder verplichting aan zyn recht van nabestaanheit dan aan den haat, dien de kardinaal Beaton door den valschen niterste-wille, dien by den overleden koning oplichtte, op zich haalde, het welk hem buiten de regering sloot, om ze aan dezen hertog te geven, toen bekend met den name van grave van Aran. Men eindigde met aanmerkingen over het gevaar, dat 'er was, van het welvaren van onmondige koningen en de regering van het koninkryk aan vermoedelyke erfgenamen van de kroon te vertrouwen; en van algemene aanmerkingen kwam men tot byzondere. Men krabde het geheugen van den ouden haat van het huis van Lenox op; daar de jonge prins afkomstig van was; en dien van de Hamiltons, daar de hertog van Chatelleraut het hoofd van was: een haat, meer te vrezen dan het recht van opvolging; waar uit men besloot, dat het leven van den jongen prins niet verzekert was in de handen van een man, die zich in staat hadt gestelt de kroon aan die van zyn huis te berouwen. Elizabeth stelde deze redenen boven die van den hertog van Chatelleraut, het zy ze de zelve billyker oordeelde, het zy uit een beginsel van staatkunde, om in Schotlandt geen nieuwe beroerten te verwekken; zo dat zy hem beval van zynen eisch af te staan, en hem verboodt weder in het ryk te komen, tot dat de graaf van Murray daar zou aangekomen zyn.

R

Voor

1568.

Antwoordt van den grave van Murray.

* in het jaar 1329 geboort.

Alexander de vierde.

* Hat Milton, graaf van Aran.

De hertog van Chatelleraut betuigt het regentschap van den grave van Murray.

1568.
Spiss-
wood.
Cambden.
Klagten
en dreig-
men-
ten van
de kon-
ingin-
nen van
Schot-
landt.
* Camb-
den.

Voor dat deze laatste uit Engelandt vertrok, bragt men hem de achterhaalde brieven, die *Maria* aan die van hare party in Schotlandt hadt geschreven. Zy klaagde daar in zeer over de koninginne van Engelandt, die zy zeide dat haar geen woordt hadt gehouden. Zy riedt hen echter den moedt niet te laten zakken, doordien zy verzekert was hare vryheit door andere middelen weder te erlangen, en haast by hen te zyn. De graaf van Murray behandigde deze brieven aan *Elizabeth*. Eenigen * zeggen, dat hy daar eene tyding byvoegde, daar hy zelf de schryver van was. Deze tyding behelsde, dat *Maria* haar recht op de kroon van Engelandt aan den hertog van Anjou hadt afgestaan, en dat de akte daar van door den paus was bekrachtigt. Maar het bleek uit een brief van den geheimschryver van Staat van de koninginne, gezonden aan den ridder *Norris*, gezant aan het hof van Vrankryk †, dat men het bericht daar van hadt gekregen uit een achterhaalden bundel brieven van dat hof. *Elizabeth* toonde daar minder ongerustheit over dan over het vast vertrouwen, waar mede *Maria* zich in hare brieven uitdrukte. Zy kon niet begrypen van waar zy zulk een spoedigen en verzekerden bystandt hadt te verwachten, als die, welken zy zich met zo veel verzekerdheit beloofde. Vrankryk schein haar te zeer met zyne eige zaken belemmert te zyn, om zich met die van anderen te bemoeien: daarenboven hadt zy niet lang geleden een gezant ontfangen, om haar te verzoeken de Hugonoten in een derden oorlog, dien men stontt te beginnen, niet te willen byspringen. Spanje was byna in geen staat om zyne naburen te helpen, vindende werks genoeg om zyne onderdanen in de Nederlanden, die door den hertog van Alva tot wanhoop gebragt, en van voornemen waren zich van dit onverdragelyke juk te ontslagen, te keer te gaan. Zy oordeelde derhalven, dat men de hulp, daar de koningin van Schotlandt hare verlossing van verwachtte, niet buiten het ryk moest zoeken; en na dat zy hare gedachten daar een weinig over hadt laten gaan, viel haar vermoeden op den hertog van Nordfolk. Zyne genegenheit voor deze vorstinne was haar niet onbekend; het zy het haar door den grave van Murray, aan wien deze hertog het in vertrouwen hadt geopenbaart, was bekend gemaakt, het zy ze het van een anderen kant was gewaar geworden. Kort te voren hadt zy zich daar over in zyne tegenwoordigheit en die van haren ganschen Raadt geuit.

Het was op den zelven tydt, waar in het rechtsgeding voor de nieuwe gemachtigden hervat was. *Maria*, van de Engelsche rechtsgeleerden onderrecht, dat zy deze rechtbank niet behoefde te erkennen, gaf tot dien einde een vertoog over. Zy verklaarde de rechters, door *Elizabeth* aangeselt, waar van eenige hare gezwore vyanden waren, niet dan onder deze voorwaarden te zullen erkennen; namentlyk, certelyk, dat men hen de gezanten van Spanje en van Vrankryk zou toevoegen; ten tweede, dat zy zelf tot het gehoor zou toegelaten worden, en dat het haar geoorlooft zou zyn hare eige zaak te verdedigen; eindelyk, dat de graaf van Murray daar als misdadiger op de klagten, die zy tegen hem, als het voornaamste werktuig van de doot des overleden konings te zyn geweest, zou inbrengen, moest verschynen. Byna alle de rechters waren van gevoelen, dat men haar deze drie artyklen moest toestaan, voornamentlyk de hertog van Nordfolk, die de zelve zo veel als hem moge-

lyk was met alle kracht zocht smakelyk te maken; maar zy wierden van de koninginne verworpen, na dat zy haar ongenoegeen aan den hertog van Nordfolk met deze woorden hadt te kennen gegeven: *Dat het de koninginne van Schotlandt zo lang, als hy in het ryk was, aan geen woorspraak zou ontbreken.*

Zy twyfelde derhalven geenzins, of hy zou de verlosser zyn, dien *Maria* in hare brieven afschetste, en deze gissingen wierden meer en meer versterkt naar mate dat deze heer zich meer en meer openbaarde. Ten laatste deedt zy hem de straf van zyne aanslagen gevoelen. Ondertusschen, op het verzoek van *Maria*, en zelf niet te vrede zynde met de nieuwe gevolmachtigden, zondt zy aan hare geheime Raden het onderzoek der bewyzen, die de graaf van Murray hadt voortgebragt, by welke zy nog de graven van Northumberlandt, van Shrewsbury, van Worcester, van Huntington en van Warwick voegde. De rechtsgedingen wierden nochtans op het bericht, dat met ontfing, dat Mylord *Boyd* getracht hadt *Maria* te ligten, en om het vertrek van Murray naar Schotlandt, daar hy door de beroerten in het koninkryk wierdt geroepen, verschoven. Men zegt, dat de koningin * van Engelandt hem acht duizend kronen, onder borgtocht van den hertog van Nordfolk, die de zelve naderhandt moest opbrengen, leende, om zyne reis te doen. Uit de Gedenkschriften van den ridder *Melleville* blykt, dat deze heeren malkander genegen waren; maar hy raakte by het gefelschap van menschen, die kwalykgezind waren tegen den Schotschen Mylord, en die deze goede verstandhouding stoorden; en zonder dat hy de kracht hadt hunne kunstgrepen te wederstaan zag men hem daar tranen over storten. In het begin van February † kwam hy in Schotlandt aan. Maar voor dat wy het geen op zyne aankomst gebeurde beschouwen, moeten wy de zaken van Engelandt vervolgen.

De onderschepte brieven van de koninginne van Schotlandt, gelyk wy hebben gezegt, maakten *Elizabeth* ongerust. Haar vermoeden was op den hertog van Nordfolk, daar zy de lagen van het hof van Rome byvoegde. Zy wist, dat een Florentyn †, die voor makelaar te Londen speelde, van paus *Pius* den V was omgekocht om de Engelsche Roomschegezinden tegen haar op te hitzen, en dat hy 'er reets eenige hadt gewonnen. Deze paus, gelyk wy haast zullen zien, was zo gematigt niet als zyn voorzaat; hy stelde al wat mogelyk was in het werk om *Elizabeth* van den troon te bonzen. De eerste lucht, die deze vorstin daar van kreeg, bekwam zy door het bericht van zekere vergaderingen, te Jork gehouden tusschen *Lidington*, mede-gemachtigde van *Maria*, den bisschop van Ross, en den hertog van Nordfolk, hoofd der Engelsche gemachtigden over de herstelling van de gevangene koninginne. De hertog, die op haar verliest was, hadt zich aan haren dienst verbonden, mits niets doende tegen de trouwe, die hy aan de koninginne van Engelandt, zyne wettige souvereine, verschuldigt was. Een van de bedienden van dezen hertog †, een Roomsche yveraer, was mede onder dit zamengespan. Hy maakte zich verdacht door zyn dikwils over en wedergaan naar het kasteel van Bolton, toebehorende aan Mylord *Scrops*, daar *Maria* van Carlisle gebragt, en aan de bewaring van den ridder *Knolles* toevertrouwt was. *Scrops* was met de zuster van den hertog van Nordfolk getrouwt. Deze bediende gaf voor,

1568.
Elizabeth
houdt
den her-
tog van
Nordfolk
ver-
dacht.

* De
Gedenk-
schriften
van
*Melle-
ville*.

† van
het jaar
1569.

Hetver-
moeden
van
Elizabeth
wordt
bewaard-
heid.
* *Rudolf*
ge-
naamt.

* *Ligon*
ge-
naamt.

† Zie
Serius
Ceciliana.

1568. voor, dat zyn heen en wedertrekken alleen strekte om deze vrouw uit zyn meesters naam te gaan begroeten: maar het hof meende het geheim ontdekt te hebben, en geloofde, dat Rome zich met dezen hertog, hoewel hy den Protestantfchen Godsdienst hadt aangenomen, verftondt.

Zy doet de koningin van Schotland in eene verzeerde plaats beengen.

Om hunne maatregels te breken deedt zy de koningin van Schotland uit het kasteel van Bolton op eene plaats, gebouwt daar veel Roomfchgezinden woonden, naar Tutburi brengen, alwaar 'er zo veel niet wierden gevonden, en zy vertrouwdte het opzicht van haar perfoon aan den grave van Shrewsbury. De oorlog, dien de Godsdienst in Vrankryk en de Nederlanden hadt ontftoken, maakte dat *Elizabeth* omzichtig was. Zy merkte, dat 'er eene zamenzwering tuffchen den koning van Spanje en den Allerchristelykften koning was geïmeed om de Hervormden in hunne staten uit te roeien. Het gerucht ging, dat het besluit op de byeenkomst van Bajonne, daar wy de omftandigheden van hebben verhaalt *, was genomen. Zy twyfelde geenzins, of indien het voornemen dezer vorften kwam te gelukken, zy het zelve, dat zy in hunne ryken hadden gedaan, ook in Engelandt zouden trachten uit te voeren, om alzo ganfch Europa aan den stoel van Rome te onderwerpen. Inderdaadt, alles was van den yver der *Guizen* in Vrankryk, en van dien van den hertog van Alva in de Nederlanden te vrezem.

* Zie fol. 104.

De eerften hadden de edikten, tot begunftiging van de Hugonoten nieuwelings uitgekomen, gebroken, alle, die van hunnen Godsdienst waren, uit de ampten gefloten, en hunne leeraars uit het ryk gebannen. Van den eenen kant zo wel, als van den anderen, hadt men, zonder dat *Elizabeth* het hadt kunnen beletten, noch door het verzoek van haren gezant †, ten voordeele van de Hervormden, noch door de vertogen, die zy in hare brieven aan den Allerchristelykften koning hadt gedaan, om den burgeroorlog in zyne staten niet te ontfteken, de wapenen opgenomen. Zy vertoondte hem, dat het een kunnig-greep der Spanjaarden was, die hem alleen in dezen oorlog inwikkelden om Vrankryk door zyne eige wapenen onder te brengen, op dat zy het daar na zo veel te gemakkelijker zouden kunnen overweldigen. Maar de koning was jong, gefladig van de *Guizen* en van zyne moeder omringt, en buiten dat met een onverzoenlyken haat tegen die men den meergemelden naam van Hugonoten, of ketters gaf, opgevoed. In plaats van op de vertogen van *Elizabeth* acht te geven verbondt hy zich des te vaster met de Roomfche prinffen van Italië, Spanje en het keizerryk, die hem volk en geldt toezonden, om zyne onderdanen den oorlog aan te doen. Deze namen van hunnen kant hunne toevlucht tot de koninginne van Engelandt, die hen honderd duizend goude kronen, met krygsnoodwendigheden, verfhafte, en al de vluchtelingen uit het Fransche ryk in het hare ontfing, hen gevende het geen zy tot hun onderhoudt nodig hadden.

Elizabeth helpt de Protestanten in Vrankryk.

De Nederlanders vluchten naar Engelandt.

De hertog van Alva handelde de Hervormden in de Nederlanden nog veel harder, hy vervolgdte hen te vuur en te zwaardt, zonder enig mededogen. Die in Engelandt kwamen vluchten, wierden daar wel ontfangen; de koningin wees hen byzondere steden aan, daar de koop- en werklieden van deze natie zeer gemakkelijker hunnen handel konden dryven, en aan hunne stoffen werken. De voornaamfte waren Norwich, Colchester, Zandwich, Maidstone, en Sout-
III Deel.

hampton. Daar was het, dat zy de Engelfchen de zyde stoffen, die men Tafetas, en die van wolle en garen, welke men Tiretaine noemt, leerden maken; zo dat Engelandt voor zyne weldaden wierdt beloont door de fchrandereit van de genen, aan welke zy de zelve hadt medegedeelt. De wreedheit van den hertog van Alva was oorzaak, dat de rykdom daar in overkwam, daar hy de provinciën van den Katholyken koning, zynen meester, van ontblootte, dien hy kort daar na ook zyne fchoonfte en rykfte provinciën deedt verliezen.

Op deze plaats is het, dat de Engelfche fchryver * deze vermaarde omwenteling befchryft. De zelve was nochtans onder de regering van de hertoginne van Parma al begonnen: doch het is mede waar, dat zy niet dan onder den onbarmhertigen hertog van Alva, haren opvolger in de landvoogdy, met kracht uitborft. *Elizabeth* hadt al te veel deel in deze zake om ze met flilzwygen voorby te gaan. Indien de grondlegging van de Vereenigde provinciën haar niet kan toegelchreven worden, en dat men de zelve aan Godt, den oppermachtigen rechter van alle koninkryken, moet toeëigenen, is het ten minfte waar, dat zy daar meer toe heeft geholpen dan eenige andere mogendheit; zo dat hare gefchiedenis gebrekkelyk zou zyn, indien wy daar in eene gefchiedenis niet verhaalden, daar deze koningin zo roemwaardig haar deel in heeft gehad, en die zich van het begin tot aan het einde van hare regering uitftrekt. Wy hebben derhalven voorgenomen de voornaamfte omftandigheden daar van aan te halen, niet als eenvoudige toevallen, of aangename uitlopen, maar als berechten, die wezentlyk tot ons onderwerp behoren. Met dit oogmerk zullen wy een weinig verder gaan dan de Engelfche fchryvers doen; en dewyl dit verhaal in het vervolg een groot gedeelte van de regering van *Elizabeth* zal uitmaken, zyn wy te rade geworden de voorvallen, in andere ryken tot nog toe in deze Gefchiedenisse ingelalcht, te bekorten. Doch wy begrypen daar geenzins onder Ierlandt, Schotlandt, noch zelfs Vrankryk: want fchoon dit laaftte koninkryk zo veel betrekking met Engelandt niet heeft, als wel de twee andere, heeft het daar te veel gemeenfchap mede, voornamentlyk in de zaken van den Godsdienst, die *Elizabeth* zo wel in haar ryk, als in de Nederlanden te hulp kwam, om het daar van af te fcheiden.

* Cambden. Beroerten in Nederlandt.

De Nederlanden zyn alleen een gedeelte van het oude *Belgium*, dat in vorige tyden een derde deel van Gaulen uitmaakte; waarom het zelve den naam van het Belgifche of Nederlandfche Gaulen voerde. De Rhyne was 'er het affcheidfel van ten Oosten, de Seine ten Zuiden, en de Oceaen ten Noorden en ten Westen; zo dat ganfch Lotharingen, een gedeelte van de Palts, de staten van Kleef, van Trier, van Keulen, en van Luik daar zo wel als Vlaanderen onder begrepen waren. Wy verftaan door het laaftte de zeventien provinciën, die het huis van *Offenryk* van dat van *Burgundie* erfde, daar alle de Italianen den naam van deze provincie aan geven, die inderdaadt de voornaamfte van de zelve is, en van andere volkeren gemeenlyk de Nederlanden wordt genoemd. De Rhyne fcheidt de zelve van Duitfchlandt, uitgenomen West-Vrieslandt, het graafchap Zutphen, en de provincie van Overyffel, die aan de andere zyde van deze rivier gelegen, en des niettemin onder de zeventien provinciën begrepen zyn, hoewel zy
R 2 door

Benivoglia. Strada. Cambden. Thuanus. Mercurius. De ridder Temple.

Korte befchryving en Gefchiedenis van Nederlandt.

Korte beschrijving en Geschiedenis van Nederlandt.

door hare gelegenheit een deel van Hoog-Duitschlandt moesten uitmaken. Men zegt, dat de zelve in het geheel omtrent 340 Vlaamsche, of 170 Franische mylen bellaan. Men telt in dit klein begrip twee honderd bemuurde steden, honderd en vyftig minder, of vlekken, die vele steden in grootheit, ichoonheit en rykdom niet behoeven te wyken, benevens zes of zeven duizend dorpen, of parochiën. Vlaanderen, met het graafschap van St. Paulen Artois, wierden ten tyde van Clovis by Vrankryk gevoegt. Karel de Grote huldde daar Lidarik van Harlebek in, met den tytel van *groot houtvester*; een tytel, die te kennen geeft van wat uitgestrektheit dit landt was. Het zelve was door verscheide overstromingen van de Noordsche volkeren, die het Roomsche ryk hadden overweldigt, om de ryken te grondvesten, die men aan dezen kant van den Rhyne heeft zien oprechten, verwoest geweest. De inbreuk van deze Noordsche volkeren hadt de inwoonderen van de Nederlanden verjaagt, die van het behoudt hunner landen niet verzekert zynde de zelve verzuimden te bouwen; zo dat zy niet anders dan eene wildernis geleken. Eenige, in lage landen, en als in dalen gelegen, veranderden in moerassen, doordien het water, geen ontlasting hebbende, daar bleef staan, en de velden overstromde. Andere veranderden in bosschen in de plaatsen, daar het landt wat hoger was, doordien het eerst door den regen bevochtigt, en daar na door de zonne verwarmt zynde, eerst uitspruitfelen voortbragt, die door den tydt tot een kreupelbosch, en naderhandt tot bomen groeiden, en een landschap, dat men woudt noemt, uitmaakten.

* in het jaar 863.

† tot keizer gekroont in het jaar 840.

Vlaanderen aan *Boudewyn*, toegenaamt met den yzeren arm, schoonzoon van *Karel* den Kalen, vervallen zynde, verliet de zelve den naam van houtvester, en nam dien van marquis, of graaf van Vlaanderen aan*. De graven van Hollandt kwamen in den zelve tydt (a) voor den dag. De eerste, die met dezen tytel wierdt vereert, was een zoon van eenen der graven van Vrieslandt (b), die met de dochter van den keizer *Lodewyk* den II † getrouwt was. Hy liet deze waardigheit aan zyne opvolgers, die daar eenige eeuwen by gebleven is, tot dat de tytel van graaf in den persoon van *Philips* den Schonen, hertog van Burgundië, te gronde ging, en t'eenemaal uitgedoofst wierdt door het opkomen der Vereenigde provinciën. Het was onder deze houtvesters en de eerste graven van Vlaanderen en van Hollandt, dat dit landt zyne eerste gedaante wederkreeg, en de inwoonderen het zelve bebouwden, en dat het een soort van een Staat onder deze nieuwe heeren begon uit te maken. Men herstelde de oude kasteelen; men timmerde nieuwe, en de souverainen, die dit werk voortzetten, maakten lenen ter gunste van die zy het waardig oordeelden, of deelden die uit aan de genen, die zy vonden dat daar van onbedenkelyke tyden af bezitters van waren geweest. Het was ook onder deze graven, dat men den grondslag van verscheide steden leide, of de zelve herstelde; dat men aan eenige hare voorrechten en vryheden bevestigde, en aan andere nieuwe toefondt, waar door menschen van alle kanten om ze te bevolken toevloeden. Het

(a) De Schryver meent het jaar 863, waar in hy het oude gevoelen volgt. De nieuwe schryvers stellen het jaar 913, of ook dat van 922.

(b) *Dirk*, of *Diderik* de I: doch over zyne afkomst, die de Schryver vaststelt van de graven, of eigentlyk heeren van Vrieslandt te zyn, is al vry wat verschil onder de geleerden en oudheit-kenners, waar over *Heda*, *Vossius*, *Deutz*, *Struverius*, *Ant. Matthæus* en anderen kunnen nagezien worden.

voornaamste zo wel als het oudste van deze voorrechten was de zelve by wyze van vergadering van Staten te regeren. De zelve waren dikwils vergadert, om de geschillen te beslissen, die by de opvolging der vorsten voorvielen, zomtyds ook om de krakeelen, in de grote steden ontslaan, te veressenen; om te beraadslagen over het ligten van krygsvolk tegen den inval der vyanden, of eindelyk om eenige nieuwe belastingen op het volk te leggen. Het was ook een van hunne voorrechten, dat niemandt dan de inboorlingen eenige ampten mogt bekleden, en tot den tydt van *Philips* den II bestonden alle de heeren in wereldlyke, uitgenomen drie bisschoppen*, die 'er alleen in de zeventien provinciën waren.

Korte beschrijving en Geschiedenis van Nederlandt.

* of vier, volgens *Strada*.

Om weder tot de oude graven van Vlaanderen te keren, *Robert*, bygenaamt de Vries, nam deze waardigheit de nakomelingen van *Boudewyn* met den yzeren arm af †, en door het huwelyk van *Geertruid*, nicht van *Robert*, ging zy over tot *Diderik*, graaf van de Elzas*; en deze zonder kinderen gestorven zynde kwam *Boudewyn* van Henegouwen de zelve uit hoofde van zyne vrouwe † te erven, en de keizer *Boudewyn*, haar zoon, na hunne doodt*. Deze laatste liet alleen twee dochters na, waar van de eene vryster stierf, en de andere trouwde met *Willem van Dampiere*, afkomstig van een tak van *Bourbon l'Aychebaud*. Vlaanderen bleef in dit huis tot aan *Margareta*, dochter van *Lodewyk* den III, gezegt *Malannus*, dat is van *Mechele* †, die op zynen vader in het jaar 1384 volgde. Zy was het, die met *Philips* den Stouten, hertog van Burgundië, trouwde, die by Vlaanderen en Brabant, die zy ten huwelyk aanbragt, niet alleen Burgundië en Artois voegde, maar ook Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, nevens meer andere landen, die hy *Jakob van Beyer* dwong aan hem af te staan, waar door hy de machtigste vorst van gansch Europa wierdt. Het is iedereen genoeg bekend, dat de kuiperyen van *Lodewyk* den XI zyne grootheit hebben doen dalen, en *Karel* den Stouten, den laatste van het mannelijke oir van dit doorluchtige huis, die al zyne staten aan eene dochter, zyne eenige erfgenaam, naliet, deden vallen. Het hing alleen aan *Lodewyk* haar aan den Dauphin van Vrankryk uit te huwelyken; maar zyn haat tegen den vader, hoewel gestorven, liet niet toe hem zyne dochter, de rykste prinses van Europa, te geven. Het huis van *Oostenryk* bediende zich van deze onvoorzichtigheit. De keizer *Maximiliaan* trouwde met *Maria van Burgundië*, en Nederlandt kreeg onder *Karel* den V †, zynen kleinzoon, die grootfichheit weder, die het door de doodt van *Karel* den Stouten hadt verloren. Maar ter zelve tydt begon het ook zyne vryheit te verliezen. Dit was het, dat de grootzegelbewaarder van Burgundië hadt voorspelt, wanneer hy de Nederlanders zo verheugt zag over de komste van *Karel* tot de Spaansche kroon. Deze *vreugdevuren*, zeide hy, ziende de zelve in Nederlandt by deze huldiging ontstoken, zyn de eerste vlammen der verwarringen, waar door de Nederlanden versonden zullen worden.

† in het jaar 1072. * in het jaar 1128.

† in het jaar 1102. * in het jaar 1195.

† de plaats van zyne geboorte.

Deze natie, zo gezet op hare vryheit, was aan hare wettige vorsten zo niet onderworpen, of zy hadt hare voorrechten, die onafhankelyk waren van het ryk; zy hadt, gelyk wy hebben gezegt, hare graven van Hollandt en van Vlaanderen, behalven hare graven of heeren (a) van Zeelandt, en hare hertogen

(a) Men wil, en het is ook niet onwaarfchynlyk, dat in

† Hy voegde by de voorge-melde provinciën nog die van Utrecht, Overysfel, Groningen, met die van Gelder en Zutphen, die *Karel* de Stoute voor hem hadt bezeten. Vryheit der Nederlanden.

Korte beschrijving en Geschiedenis van Nederland.

gen van Brabant (b). Maar deze souvereinen hadden geen macht dan die door de wetten van het land bepaalt was, daar de regering van uit de oppersten, de edelen en het volk bestond; zo dat de edelen en het volk deel daar aan hadden nevens den vorst.

Wy zullen niet spreken van al de oorlogen, welke de Nederlanders tegen Vrankryk en tegen het huis van Oostenryk, om hunne voorrechten te handhaven, hebben gevoert; zy konden nooit verdragen, dat hunne souvereinen hen met belastingen bezwaarden, zelf de Romeinen niet, wanneer zy meester van de gansche wereldt waren, het welk de landvoogdt, dien Tiberius hen zondt*, wel ondervondt, tegen wien zy opstonden, om de zware schattingen, die men van hen met veel hardigheid vorderde, te ontgaan.

* Zie Tacitus van de Zeden der Duitschers en het IV van zyne Jaarboeken.

Om weder tot de onlusten met de vorsten van het huis van Oostenryk te komen, de laatste oproer viel te Gent voor, dien Karel de V grotelyks tot zyn voordeel en zeer nadeelig voor de Nederlanders † wist te stillen. De behandeling van Philips den II deedt den ouden moedt van het volk, door het straffen van de Gentenaars geheel gedooft, herleven. Philips dacht niet aan het verdrag, dat hy met hen hadt aangegaan wanneer Karel de V hem deze landen overgaf, een verdrag, met hunne oude vryheden overeenkomende. De voornaamste voorwaarden van dat verdrag † bragten mede:

† Men noemt het zelve de blyde inkomst.

Dat men oorlog, noch vrede zonder de algemene toestemming der Staten zou maken; Dat gene ampten of bedieningen aan vreemdelingen zouden worden gegeven; Dat men niemandt in rechten anders dan voor de gewonelyke rechters zou kunnen betrekken; Dat de officieren zo wel hunnen eedt aan het landt als aan den vorst zouden doen; Dat de vorst zelf moest zweren hen in hunne voorrechten te handhaven, en indien hy iets mogt bevelen, dat daar tegen streedt, of dat hy de zelve kwam te overtreden, men niet gehouden zou zyn hem te gehoorzamen. Men heeft nog tegenwoordig eene verzameling van wetten, ten tyde van Maria van Burgundie, tot bescherming der vryheden, gemaakt, en wat de Staten tegen Maximiliaan, die met haar getrouwt was, hebben gedaan, dat een bewys is van hun recht, of van hunne gewoonte. Karel de V begon, gelyk wy hebben gezegt, de zelve te verminderen, en Philips de II wildeze t'eenemaal vernietigen.

* in het jaar 1559. Voornemen van Philips om Nederlandt zyne voorrechten te ontnemen. † Inquisitie. ‡ Hy wierdt in de maandt Maart des jaais 1561 kardinaal gemaakt.

Dit besluit hadt hy, wanneer hy uit Nederlandt * naar Spanje vertrok, genomen. De bezettingen, of het vremde krygsvolk, dat hy in het landt wilde laten, gaven het genoeg te kennen; en byaldien hy toen zyn oogmerk niet kon bereiken, was het, om dat hy nog geen toebereidselen tegen een opstandt van het volk hadt gemaakt. Het oprechten der nieuwe bisdommen was eene andere verkrachting van de vryheit; want behalven dat de Staten daar geen raadt over wierden gevraagd, dachten zy, dat men door dezen weg het geloofsonderzoek † wilde invoeren, en dat de prelaten, door den koning en den paus aangestelt, de beschermers daar van zouden zyn. De kardinaal van Granvelle ‡, door Philips tot hulp in de regering met de hertoginne van Parma gelaten, veroorzaakte veel murmureringen. De adel kon de

der Zeeuwisch eilandt van ouds zynen eigen heet heeft gehad. Zie Miraus, Eyndius, Reygersberg, Boxhorn en Smallegange in hunne Kronyken van Zeelandt. (b) Lodewyk de III, gezegt Malanus, graaf van Vlaanderen, trouwde met de erigenaam van Brabant.

verheffing van een man van eene zo lage geboorte niet verdragen, en zyn hoogmoedt maakte hem niet min onverdraaglyk aan het volk. Hy was de voornaamste oorzaak van het oprechten der nieuwe bisdommen, van voornemen zynde daar zo veel rechtbanken van het geloofsonderzoek, waar van hy, als aartsbisschop van Mechelen, het hoofd zou zyn, van te maken. Hy was verwaand, wreed, en alles aan zyne staatzucht opofferende, zelfs den Godsdienst, daar hy zulk een grote yveraar van scheen te zyn. Dit is het afbeeldsel, dat een Roomsch schryver* van hem maakte. Het geloofsonderzoek, het welk hy met kracht zocht in te voeren, bragt de Nederlanders tot wanhoop. De hertogin van Parma, gematigder dan Granvelle, zondt Montigni †, ridder van het gulde vlies, naar Spanje, om Philips kennis te geven, dat het gansche landt een afkeer voor deze geestelyke rechtbank toonde. Hy bragt niet dan een dubbeltinnig antwoordt omtrent het midden van het jaar 1563 mede. Ondertusschen stonden die van Antwerpen tegen de geweldenaryen, welke men tegen de Hervormden pleegde, op, en die van Leeuwarden, Groningen, Roermonde en Deventer stelden zich tegen de nieuwe bisdommen. De Staten kregen ook hoe langs hoe meer een afkeer van Granvelle, en belastten den prins van Oranje, de graven van Egmond* en van Hoorn †, om 'er de afschaffing van door brieven by Philips te verzoeken.

1563 en de volgende, tot 1566.

Korte beschrijvingen Geschiedenis van Nederlandt. Afbeeldsel van den kardinaal Granvelle.

* Laboureur in zyne Aditions aux Memoires de Casseianu. † Florentin van Montmorenci. Opstandt in Nederlandt.

* Lamoraal. † Philips van Montmorenci.

Granvelle zelf, zich in Vlaanderen niet veilig achtende, vertrok naar Besançon, zyne geboorteplaats, om de uitwerkfelen van den haat, dien het volk hem toedroeg, te ontgaan. De graaf van Egmondt wierdt naderhandt naar Madrid gezonden, om de afschaffing van zo vele nieuwigheden tegen de vryheit te verzoeken. Men zondt hem met goede woorden weder te rug. Ondertusschen liet de koning gansch tegenstrydige bevelen aan de landvoogdesse atgaan, haar belastende, dat zy met alle strengheit de bevelschriften † tegen de Protestanten zou doen uitvoeren. Zy itelde dit zo lang uit, als zy kon; maar op het laatste van het jaar 1565 ontving zy weder op nieuw een bevel, met verwytinge, dat zy alles door hare goedheit bedurf. Des wierdt zy gedwongen te gehoorzamen, en zondt overal bevelen om deze zogenoemde heilige rechtbank te doen erkennen en de sterke handt te bieden. Die van Brabant waren echter zo kloekmoedig, dat zy de landvoogdesse dwongen hen buiten dezen gewetensdwang te houden*; maar behalven dat deze bevryding door den koning niet was bekrachtigt, was zy alleen tot wederopzegging toe. Het volk begeerde, dat Philips de zelve zou bekrachtigen, en daarenboven verklaren, dat zy altoos zou duren. De andere provinciën voegden zich by die van Brabant, en hunne gemachtigden leverden een verzoekichrift over uit den name der algemene Staten van Vlaanderen aan de hertoginne van Parma. Zy verzochten, dat men het geloofsonderzoek zou vernietigen, de nieuwe bisdommen afschaffen, en de bevelschriften, waar by alle, die van den hervormden Godsdienst waren, wierden gebannen, herroepen, en in het tegendeel aan iedereen vryheit van gewisse geven, en by weigering betuigden zy tegen het geweldt hunner vyanden, om hen te doen verantwoordt de gevolgen, die daar uit ontwyfelbaar, indien men haltterrig bleef met hen te verdrukken, zouden ontstaan. Zy hadden aan hun hoofd Henrik van Broderode, van het doorluchtige huis der graven van Hollandt; Lodewyk, graaf van Nassau, broeder van Willem,

Gedrag van de hertoginne van Parma.

† Plakkaaten.

* in April des jaais 1566.

1566.

1566. Korte beschrijving en Geschiedenis van Nederland.

Oorspronk van den naam van Geuzen, of bedelaars.

† Fideles au Roi jusques à la mort.

De prins van Oranje gezonden om de opschudding te stillen.

Prins van Oranje, nevens de graven van Bergen en van Kuilenburg. Zy trokken uit het huis van den laatste in de stad Brussel, omtrent vier honderd man sterk, en kwamen aan het hof van de landvoogdesse (a), aan welke zy hun smeek-schrift door de handen van *Brederode*, die het zelve met eene nadrukkelyke redenvoering onder-steunde, overgaven. Het was gedurende deze han-delingen dat hen de naam van *Geuzen* wierdt gege-ven, of dat zy den zelven aannamen. Men ver-haalt, dat de graaf van Barlemont, die hen dode-lyk haatte, hen dezen naam * uit verachtinge gaf. Maar zy rekenden het voor eene eere, en zagen dezen naam als het teken van hun verbondt aan. Naderhandt droegen zy goude penningen om hunnen hals, waar op aan de eene zyde de beeld-tenis van den koning stondt, en aan de andere twee handen in een gevlochten, houdende een bedelaarszak, met deze woorden: *Getrouw aan den koning tot den bedelzak toe* †. De landvoogdes-se, zich van de vreeze van *Philips* te mishagen, of de Nederlanders gaande te maken, geknelt ziende, wist niet wat zy zou besluiten. Zy trachtte de laatste, die een volstrekt antwoordt op hun smeek-schrift verzochten, op te houden, terwyl zy bericht van het hof van Madrid ver-wachtte. De algemene Staten zonden van hun-nen kant derwaarts de graven van Bergen en van Montigni, beide van den Roomschen Gods-dienst. Men vleide hen aanstonts met eene y-dele hoop, en naderhandt, wanneer men oordeel-de, dat men niet meer te vrezen hadt, nam men hen gevangen. Ter zelve tydt deedt men eene ver-klaring uit den name van den Katholyken koning afkondigen, waar by men de straf der ketters veranderde. De genen, die te voren naar de strengheit der wetten moesten verbrand worden, geboodt men dat men voortaan uit genade zou onthoofden of ophangen, het welk aan eenigen be-lagchelyk voorkwam, en anderen nog meer ver-bitterde.

Het gerucht, dat men in dezen tydt verspreid-de, dat 'er een leger gereed stondt om in de Ne-derlanden te vallen, verhaastte den opstandt. In Vlaanderen, Brabant, Gelderland en Vries-landt kwamen de Hervormden van alle kanten zamen om hunnen Godsdienst in het openbaar te plegen, boven al omtrent Antwerpen. De her-togin van Parma zondt *Willem*, prins van Oran-je, om de opschudding te stillen, en met de Raden van de stad het volk weder tot zynen plicht te brengen. Hy deedt zyne intrede onder de toe-juichingen van de zamenverbondenen, roepende en herhalende tot verscheide malen de woor-den: *Lang leven de Geuzen!* zonder dat men hen kon wederhouden. Hy voorzeide hen, dat de-zee vryheit hen duur zou komen te staan, en dat het niet lang zou aanlopen, of zy zouden zich daar van beklagen. Ondertusschen begaf hy zich naar den Raadt, alwaar men overleide, hoe men best de openbare rust zou herstellen. Men nam een redelyk gematigt besluit, maar zonder iets in den grondt te beslissen, namentlyk: *Wy zenden de zaken naar de vergadering van de algemene Sta-ten*. Doordjen men nu geen bevel gaf om de zelve te doen vergaderen, zag het volk wel, dat het alleen diende om hen te misleiden, bui-ten dat de verachting, met welke men de Her-vormden in Brussel, Doornik, Ryffel, en an-dere voornamste steden handelde, hen onverdul-dig maakte. Zy begonnen dan weder op nieuw zamen te komen, en verzochten, dat de regen-

(a) Zy zingen vier aan vier, en waren alle ongewapend, om de landvoogdesse geen reden te geven om hen van ge-weldpleging te beschuldigen.

tin zich naar den raadt van den prinsse van Oranje en de graven van Hoorn en van Eg-mondt wilde richten, dreigende, indien men wei-gerde voor hunne veiligheid zorg te dragen, dat zy de Franschen tot hunnen bystandt zouden in-roepen. Weinig dagen daar na verwekten eenige muitmakers onder hen * een opstandt te Yperen, Kortryk, en op andere plaatsen (a). Zy liepen in de Roomsche kerken, en smeten de beelden aan stukken. De oproer was te Antwer-pen zeer groot, alwaar zy gedurende eenige da-gen de altaren afbraken, de kapellen om-ver haalden, en zich door een onbezonnen yver latende vervoeren, de kassen, daar de heilige beelden, nevens ander Godsdienstige voorwer-pen der Roomsche kerke in waren, in stukken braken. De Magistraat strafte deze buitenspor-igheden; men nam de schuldigsten gevangen; eenigen wierden gehangen, anderen gebannen, of tot andere straffen verwezen.

De Protestanten verontschuldigen zich door een openbaar geschrift, waar in zy deze buiten-sporigheden afkeurden, en betuigden hunne gehoorzaamheit aan hunnen wettigen koning, verzoekende alleen de vryheit van hun gewille te behouden. Ter andere zyde erkenden de re-geerders van Antwerpen den prins van Oranje voor stadvoogdt, doch onder het gezag van de hertoginne van Parma. Maar hier mede wier-den de beroerten niet gestilt. De landvoogdes-se moest een bevelschrift laten afkondigen, waar by zy de oeffening van den hervorm-den Godsdienst in de plaatsen, daar zy zich vergaderden, toestondt, nevens eene kwydschel-ding van al dat 'er gebeurt was. De graaf van Egmondt stelde dit in Vlaanderen ter uit-voering, en deedt eenige beeldestormers † straffen, daar de zamenverbondenen zich geen-zins tegen stelden, om te tonen, dat zy zulk geweldt niet goedkeurden. De prins van Oran-je handhaafde de wetten niet alleen te Antwer-pen, maar ook in Hollandt, Zeelandt en Vries-landt, waar van hy landvoogdt was, en byal-dien hy de Hervormden de vruchten van de vry-heit deedt genieten, hieldt hy hen ter zelve tydt in eene volmaakte onderwerping aan de bevelen van het hof. Hy wierdt daar voor bedankt door een brief, met de eige handt van den koning geschreven; maar hy achterhaalde andere van een gansch tegenstrydigen inhoudt, geschreven aan de hertoginne van Parma, die men geboodt by den prins van Oranje, de graven van Eg-mondt en Hoorn, die de hoofden der party genoemdt wierden, tot dat alles gereed zou zyn om hen te onder te brengen, te veinzen. Men ziet dit jaar voorbygaan met van beide kanten op elkanders gedrag te letten. Het voornaamste, dat uitgerecht wierdt, was de belegering van Valenciennes door het leger van den Katholyken koning, onder het bevel van den heere van St. Aldegonde †, dat hy in het begin van het vol-gende jaar bemachtigde. Hy deedt eenige lee-raars, nevens eenige anderen, die hy tot een voor-beeldt wilde straffen, ter doodt brengen.

Dit was een nieuwe reden van opstandt voor de zamenverbondenen. De prins van Oranje wilde, dat men zich in staat zou stellen om de macht van den Katholyken koning, wiens krygsvolk hy vreesde, tegen te gaan; maar de graaf

(a) Daar was geen eene provincie, ja, dat meer is, geen stad of plaats in eene provincie, in welke de beelden, alta-res, en andere sferaden der Roomsche kerke niet wierden af-gebrooken en verniet; en dit alles, het welk verwonderlyk is, geschiedde binnen den tydt van drie dagen.

1566. Korte be-schryving en Ge-schiede-nis van Nederlandt.

* in de maandt van Augusty.

† verbro-ken van beelden.

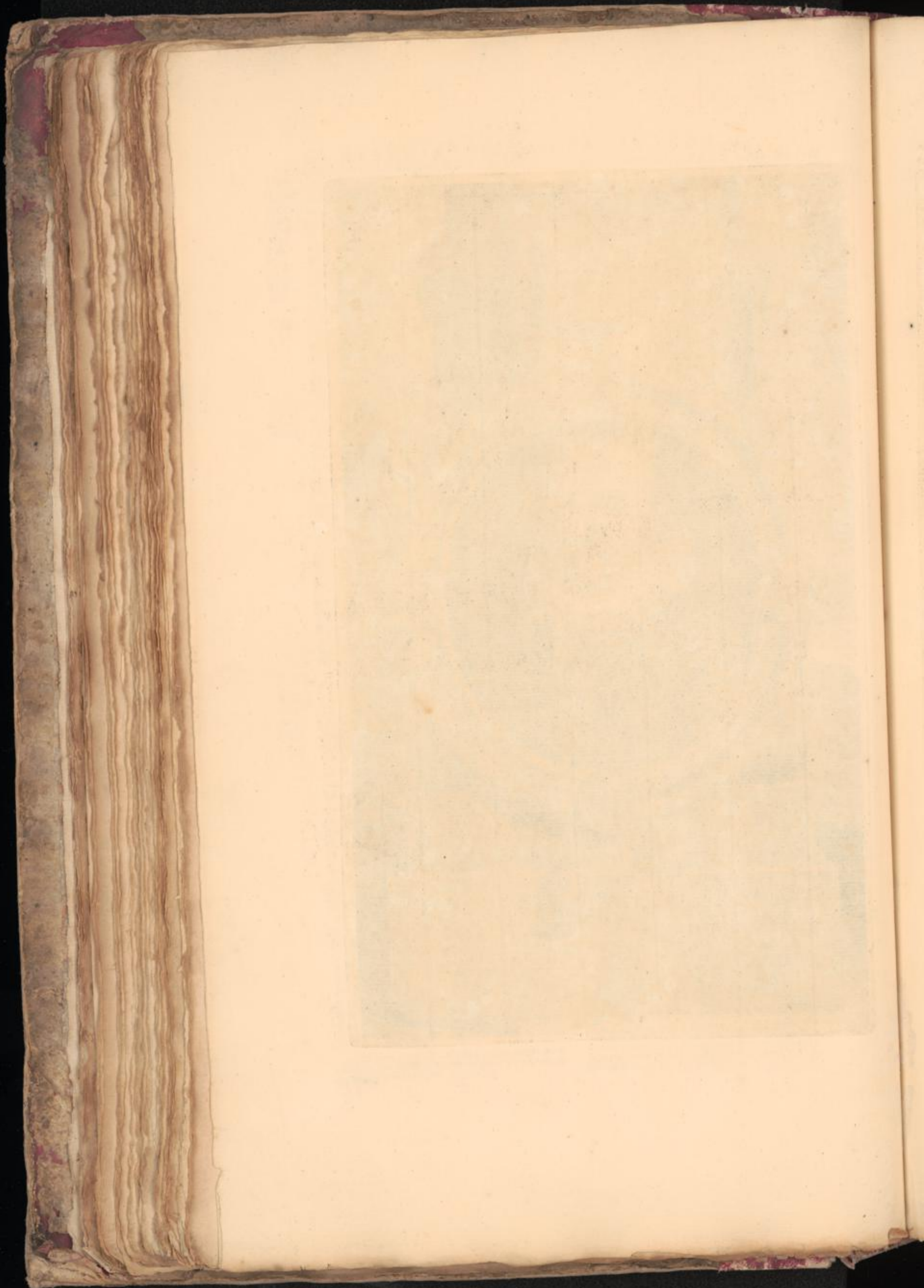
De Raadt van Madrid bedenkt een middel om den prins van Oranje en zyne aanhan-gere van kant te helpen. † baron van Noirkar-mes.

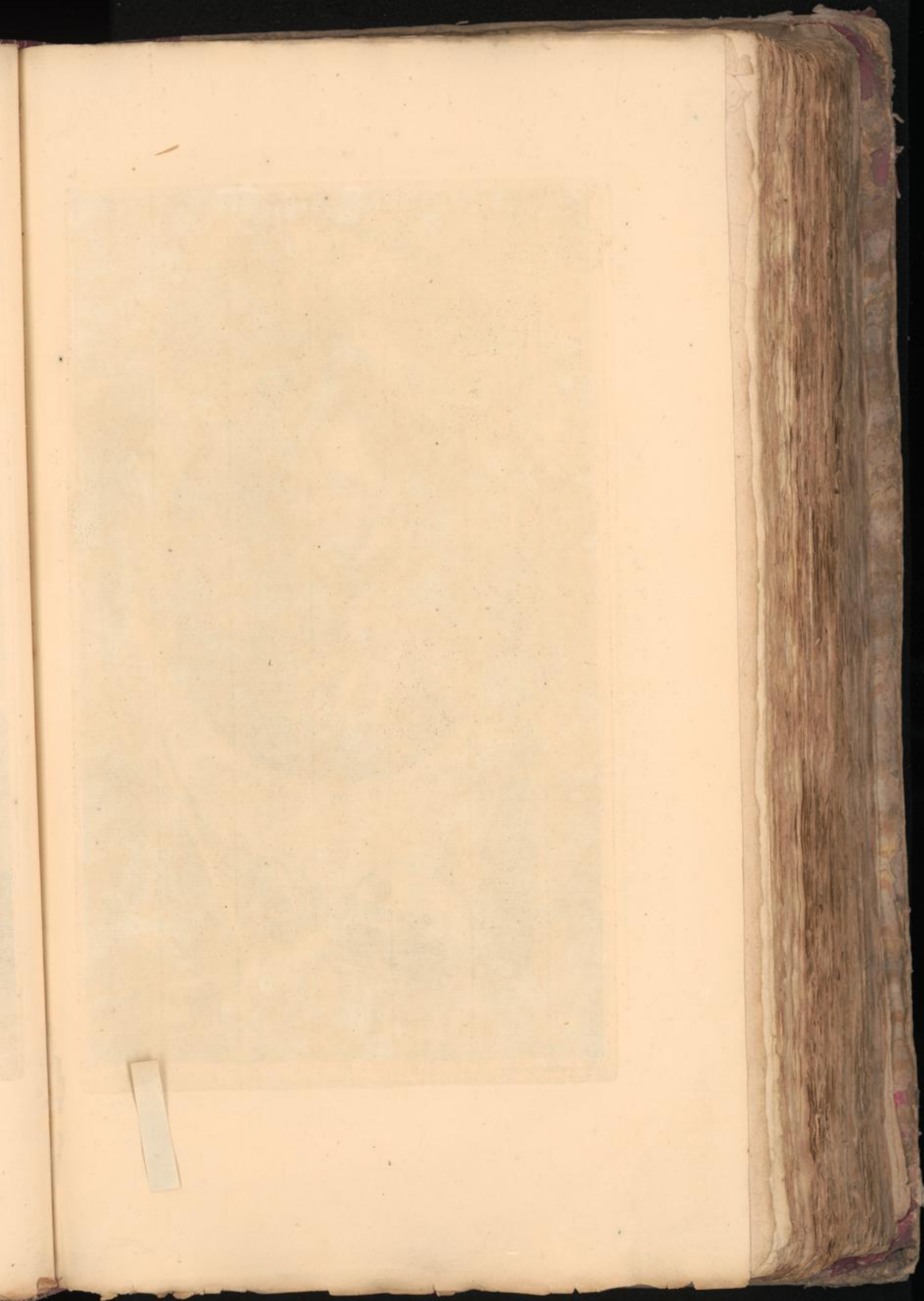

GUILLAUME PREMIER PRINCE D'ORANGE.

*de sui de ma patrie un grand vœu
J'ai fait par l'Espagne à sa cause
Elle ne fera pas jusqu'à son
Châtiment pour la France être elle à la France.*

L. P. 1700.

1567. liaansche troepen gekozen, met zich genomen, onder het bevel van oversten, die zich onder keizer Karel den V door een groot getal van heerlyke daden beroemd hadden gemaakt. Het volk, dat de hertogin van Parma in Duitſchlandt hadt doen werven, voegde zich by dit leger, dat onder zulk een wreden en krygskundigen bevelhebber, als de hertog van Alva was, die de ſchrik en wanhoop in de gemoederen der Nederlanders bragt, optrok. De kooplieden in de ſteden en het ganſche landt waren daar over met zulk een ſchrik bevangen, dat meer dan honderd duizend huisgezinnen uit het landt vertrokken, met zich hun geld, en koopmanſchappen wegvoerende. Vele anderen volgden kort daar op. Die gebleven waren wierden haalt de wreedheit van den nieuwen landvoogdt gewaar. Hy begon met het gevangennemen van de graven van Egmondt en van Hoorn, die hy in het kasteel van Gent, dat de laaste hem zo even hadt overgelevert, gevangen deedt zetten. Hy vervulde de gevangenhuisen van Brussel, Doornik, Gent en Antwerpen met de voornaamste edellieden van het landt.

Hy ſchafte het gezag der algemeene Staten af, en ſtelde in de plaats een Raadt van twaalf perſonen aan, waar van hy voorzitter was (a). Men gaf den zelven den naam van *Bloedraadt*, dien hy waarlyk van wegens zyne menigvuldige en verwoede rechtsplegingen verdiende. Men zegt, dat een van deze rechtſters, of liever beulen, genaamt *Jakob Heffels*, altydt ſliep terwyl men de rechtsgedingen opmaakte, en het vonnis van die het ongeluk hadden van kettery beſchuldigt te zyn vervaardigde. Hy ontwaakte niet dan om, zyne ooggen nog vryvende, en nog ganſch ſla-perig, uit te roepen: *Naar de galg; naar de galg.* De gevonniffen wierden aantonts aan den ſtaart van een paardt vaſtge maakt, en alzo zonder mededogen naar de gerechtsplaats geſleept. Alle andere Raden, als die van Staat en de geheime Raadt, wierden niet meer gekent; al de rechtbanken bleven zonder gezag; de voorrechten wierden vernietigt; de gewetensdwang ingevoerd, en die voor de vryheit wilden ſpreken, wierden met verbeurdmaking van hun leven of goederen geſtraft. Men zag niet dan moorden en bannen, als houtſtapels en ſchavotten. Men bedacht zelfs nieuwe plagen. Men braadde de mannen, vrouwen en kinderen. Die het vuur en de galg ontkwamen waren blootgeſtelt aan de onbeſchoftheit der Spaanſche ſoldaten, aan welke de eer van de vrouwen en dochteren ſchandelyk ten prooi wierdt gegeven. Den onmedogenden *Alvares* bragt zyne verwoedheit zo ver, dat hy achtien duizend menſchen door beuls handen gedurende zyne landvoogdy van zes jaren en drie maanden deedt ombrengen. Hy droeg'er zynen roem op*, als over eene heerlyke uitvoeringe. Hy deedt dit jaar † een kasteel te Antwerpen bouwen naar de gedaante van een welgeordende vyfhoek; en om zyne verwaandheit te tonen begeerde hy, dat

* na zyn vertrek uit de Nederlanden in het einde des jaars 1573. † *Sirada* zegt 1568; maar te onrecht. *Alva* deedt te Antwerpen een kasteel bouwen.

(a) *Jan de Vargas*, Licentiaat, was onder hem het hoofd van deze verſchrikelyke vierſchaar. Hy was een der wreedſte en ondeugendſte menſchen van de wereld, en die, volgens het getuigenis van geloofwaardige ſchryvers, wegens het verkrachten van een weeskind van zyn maagſchap uit Spanje, zyn vaderlandt, dat hy een rechtſampt bekleedde, gebannen was. Zie *hoofst Hiſt. fol. 164;* van *Motoren fol. (mibi) 53 b. enz.* Van zyne onervarenheit in de Latynſche tale, ſchoon hy een Licentiaat was, haalt *Evo van Royl* een aardig ſtaakje aan; namentlyk, hy ſprak overal de inwoonders van Nederlandt het oordeel uit met deze woorden: *Haruiti fraxerunt templo; boni nihil faxerunt contra: ergo debent omnes patibulari.* Zie zyne *18ff. der Nederl. Oorlogen fol. 3.*

men vier bolwerken naar zynen naam, of dien 1567. van zyn huis, of naar zyne waardigheit, zou Korte beſchryving en Geſchiedenis van Nederlandt. Hy zondt hulpbenden aan den koning van Frankryk.

men vier bolwerken naar zynen naam, of dien 1567. van zyn huis, of naar zyne waardigheit, zou Korte beſchryving en Geſchiedenis van Nederlandt. Hy zondt hulpbenden aan den koning van Frankryk. *Thuanus.*

Gelyk hy nu oordeelde, dat hy ganſch Vlaanderen reets onder zyn juk hadt gebragt, boodt hy den koning van Frankryk aan naar Frankryk te trekken, om daar de zelve dwingelandy te plegen. *Karel* de IX, de wapenen tegen de Hugonoten opgenomen hebbende, verzocht hem om bylandt, volgens de geheime voorwaarde van het verdrag van Bajonne. Deze trotſche Spanjaardt wilde deze hulpbenden zelf aanvoeren, het welk de Raadt van *Karel* niet goedvondt, en hem zyne aanbieding deedt aflaan; waarom hy zich vergenoegde den graaf van *Aremberg* met vyftien honderd paarden en twee duizend man te voet derwaarts te zenden. Het ſcheen, als of men, om de Nederlanden t' eenemaal onder de knie te krygen, alleen naar de tegenwoordigheit van *Philips* wachtte. Hy hadt hen deze hoop overlang gegeven, even gelyk *Tiberius*, die gedurende de eerſte jaren van zyne regering altydt gereed ſtondt om van Rome te vertrekken, om de provinciën van het ryk te bezichtigen; waarom de ſteden van de nieuwe volkplantingen meer dan eens hunne openbare wenſchen verdubbelden om dit geluk te genieten. Ondertuſſchen, na dat men haar langen tydt met deze hoop hadt geveit, wierden zy gewaar, dat het alleen een ſtrek van zyne ſtaatkunde en veinzry was geweest, en dat hy nooit met ernst om deze reis hadt gedacht. Het was eveneens met den Katholyken koning. Drie zaken ſielden zyne reis te rug, en waren naderhandt oorzaak, dat de zelve t' eenemaal achterbleef: eerſt de treurige doot van zynen zone; die van *Elizabeth* van Frankryk, zyne gemalinne, en de opſtandt der Moren in *Andaluſië*. Het eerſte van deze droevige voorvallen gebeurde volgens eenigen in het jaar 1568, en volgens anderen een weinig later, en wierdt kort daar op van het tweede gevolgt. De Geſchiedeniffen zyn vol van deze beruchte gebeurteniffen, die niemandt onbekend zyn. Wy kunnen echter niet nalaten de voornaamſte omſtandigheden daar van te verhalen, die de meeſte ſchryvers of verbloemt, of naar hunne vooroordeelen vergroot hebben. De voorzitter *Thuanus*, die net uit den mond van iemandt uit dat landt zelf hadt verſtaan*, en die een vertrouweling van den infant *Don Carlos* was geweest, zal ons niet bedriegen. Op zulk een echt getuigenis zullen wy ons verhaal gronden, dat ten anderen genoegzaam overeenkomt met het gene *Sirada* zegt, hoe eenzydig hy ook voor *Philips* in zyne Geſchiedeniffen der Nederlandſche oorlogen heeft geſchreven.

Men brengt verſcheide redenen van de doot 1568. van dezen ongelukkigen prins van Spanje by. De Verhaal van de bedroefde doot van den infant *Don Carlos*. *Philips* de II, was niet alleen daar over gebeigt, als zynde eene ongefchiktheit en eene onerbiedige tegenſtrydigheit met zyn gevoelen; maar deze nayverige koning vreedde ook, dat deze jonge prins zich in eene zamenzwering mogt inlaten; daarenboven hieldt hy hem van verſtandhouding met

(a) Dit kasteel koſte veertien tonnen gouds, waar toe de ſtad Antwerpen vier tonnen gouds moelt opbrengen.

1568. met de gene, wier ongeluk hy beklagde, verdacht. Hy wist, dat de infant een ongerust leven leidde; dat hy in zyne kamer twee koffers vol wapenen hadt, en nooit te rust ging, zonder twee pistolen en twee ponjaarden onder zyn hoofdkussen te leggen; daar men nog byvoegt de murmureringen, die dezen jongen prins, zo men zeide, zomtyds ontvielen, wanneer hy van de koningin zyne stiefmoeder sprak, als van eene minnaresse, die zyn vader hem hadt ontroofd, dewyl zy inderdaad voor den zone was geschild, eer dat de vader weduenaar van Maria van Engelandt wierdt. Meer was 'er voor Philips niet van noden, de wantrouwigste en de onverzoonlykste man van de gansche wereldt, om zynen zoon, het zy aan de yverzucht van zyne liefde, of aan die van zyne staatzucht op te offeren. Echter wilde hy hier over met die van het geloofsonderzoek te rade gaan, en deze bloeddorstige dienaars bragten hem verder tot het uitvoeren van de verschrikkelykste daadt, die 'er ooit begaan is.

Na dat hy met hen in zyn vertrek raadt hadt gepleegt, en dat zy den infant overtuigt hadden, briefwisseling met den prinsse van Oranje gehouden te hebben, kwam hy op een nacht, verfelt van den hertog van Lerma, van *Gomes de Silva*, van den hertog van Feria, en van *Don Diego de Cordua*, in de slaapkamer van *Don Carlos*. De hertog van Lerma kwam daar het eerste in, nam de wapenen onder zyn hoofdkussen weg, en ging op de koffer zitten, daar het andere geweer in was. De ongelukkige *Don Carlos* was zo diep in slaap, dat hy naauwlyks door *Gomes de Silva*, die hem hard genoeg aantastte, ontwaakte. Hy stondt verbaalt, wanneer hy zyne oogen opende, ziende den koning zynen vader, en het gansche gevolg. *Helaas!* riep hy met eene beklagelyke stem uit, *ik ben een man des doods. Ik kom niet om u van het leven te beroven*, antwoordde *Philips* op eene strenge en dreigende wyze, *maar om u over uw kwaad gedrag te berispen*; waar op hy hem beval op te staan. Hy deedt hem strenge verwyten, en liet zyne klederen, zyn bedt, en de andere sierraden van zyn vertrek, wegbrengen, zo dat de prins byna op planken bleef leggen, met eenige oude voddren, die hem naauwlyks konden dekken. Tot zulk een beklagelyken staat gebragt zynde, gaf hy zich aan de wanhoop over, en trachtte op verscheide wyzen zich het leven te benemen; maar hy kon zyn oogwit niet bereiken. Zyn vader moest zyn beul zyn. De geloofsonderzoekers voor de tweede maal raadgevraagd hebbende, versferkten hem de zelve op eene Godsdienstige wyze, overeenkomende met zulk eene wrede vierfchaar, in zyn voornemen. Om nu te beletten, dat de wanhopige zoon door deze kwade behandeling zich niet te kort deedt, rieden zy hem, dat hy zynen zone zelf het leven zou benemen. Welk een afschuwelyke Godvruchtigheid, die zich doecht uitblinken door den verfoecielykten vorstenmoordt! Al de verzachting, die men tobragt om zulk eene schandelyke daadt eenigen glimp te geven, was, dat men het vergift onder alle de doodmiddelen verkoos. Men mengde het zelve in een zop, die de prins, zonder dat hy het bedrog merkte, indronk, waar van hy weinig uren daar na, in het vier en twintigste jaar van zynen ouderdom, den geest gaf.

De koningin zyne stiefmoeder overleefde hem niet lang. Haar wrede en yverzuchtige gemaal maakte haar met de vrucht, waar van zy zwanger ging, door vergift, gelyk hy den prins *Karel* hadt gedaan, van kant. Men zegt, dat hare moeder *Catharina van Medicis* naar de omstan-

III Deel.

digheden van deze zake hadt laten vernemen, en de zelve waar bevonden, dat door de bedienden van de overlede koningin, in Vrankryk komende, wierdt bevestigt. De doot van de koningin veroorzaakte in Spanje een algemenen rouw, daar zy door hare ongemene schoonheit, liefalligheid en eerbaarheid by iedereen ongemeen gezien was. Daarenboven merkte men haar aan als een borg van de vrede, tusschen de twee kronen gesloten. De kennis, die zy aan de Protestanten van het besluit, tegen hen in de onderhandeling van Bajonne genomen, gaf, hielp veel tot hare doot. Maar dit was de eenigste oorzaak daar van niet: voorts deden *Philips* en het gansche hof zo veel droefheit blyken, als of de koningin ontydig, tegen alle hoop en verwachting, was weggerukt; hunne droefheit muntte in hunne klederen en redenvoeringen uit; men hoorde den koning klagen, dat hem eene gemalin door de doot was ontrukkt, die hem zeer waard en dierbaar was geweest; de hovelingen treurden, om dat zy eene koningin hadden verloren, die het sierraad van Spanje en de verzekerdheit van het verbondt met den Allerchristelykten koning was geweest. Maar de vrede natiën hadden een afgryzen van zulk een vader en zulk een gemaal, die aan zyne yverzucht, het zy hoe de zelve mogt zyn geweest, en zyne gemalin, en zynen zoon hadt opgeoffert.

De Nederlanden verduubelden hunnen afkeer en afgryzen, en verwachtten geen mededogen van een vorst, die noch het leven van de beminnykste gemalinne des werlds, noch dat van zynen eenigen zone hadt gespaart. Zy dachten niet anders dan op middelen om het hunne te verzekeren. Zy wierden daar des te meer toe aangezet door het gerucht, het welk 'er verspreid was, dat *Pius de V*, na de lofspraak van *Philips* over de doot van den ongelukkigen prins *Karel*, hem aanmoedigde om dit werk met het vermoorden van al de ketters in de Nederlanden te kronen. Dit gerucht wierdt waar bevonden. De hertog van Alva hadt *Lalain*, graaf van Hoogstraten, en *Willem*, prins van Oranje, als de twee hoofden van deze party, by verstek gevonnist (a). Zy hadden zich zelve door een openbaar geschrift, gegeven te Dillenburg*, verantwoord, daar zy zich naar toe hadden begeven, om de dwingelandy van den hertog van Alva, en de wreedheit, die het geloofsonderzoek, tot nadeel van het gewisse en de vryheit van het volk, invoerde, te ontwyken. Maar de Spaansche landvoogdt, zonder eenig verwyte te vrezzen, deedt den zoon† van den prinsse van Oranje uit de hogeschole te Loven, daar hy zyne letteroeffeningen voltrok, niettegenstaande de betuigingen van de bestierders van die hogeschole, die in schoon Latyn klaagden, dat men hunne voorrechten verkrachtte, ligten. Het Latyn van den Spaanschen kapitein‡ was zo zuiver niet. *Non curamus privilegios vestros*, antwoordde hy hen; en zich van den jongen prins, maar dertien jaren oud, verzekerende, zondt hy hem gevangen naar Spanje, daar hy dertig jaren lang in een kasteel, zonder eenige opvoeding gehad te hebben, opgesloten bleef. Men droeg alleen zorg van hem in den Roomschen Godsdienst, dien hy naderhandt altoos heeft beleden, op te trekken. Vervolgens vermeerderde de hertog van Alva

S Bre-

(a) Nevens hen wierden, na voorgaande dagvaarding, aan gekwetste hoogheit schuldig verklaart graaf *Endewyk* van Nassau, broeder van den prinsse van Oranje, de graven van Bergen, Kullenburg en Brederode, nevens meer andere uitgewekenen.

1568. Vrankryk, koningin van Spanje.

Thomau. Mexeray. Du Maurier. Pius de V doecht eene lofreden over den moordt van Don Carlos.

* eene kleine stad in Duitschlandt, in de Wetterau, vier en een halve mylen van Marburg gelegen. † *Philips Willem*.

‡ *Vargas*.

Wreedheit van het geloofsonderzoek.

1568. Breda, eene stad, behorende onder de oude domeinen van den prinsse van Oranje, en leide daar Spaansche bezetting in.

Het geloofsonderzoek verbant al de inwoonders van de zeventien provincien.

In het begin van dit jaar nam het geloofsonderzoek te Madrid een besluit, en verklaarde al de onderdanen van *Philips* in de zeventien provincien voor verbannenen. Deze vorst, na met deze afschuwelyke rechtbank raadgepleegt te hebben, gaf een openbaar geschrift in de maandt van February uit, waar by hy verklaarde, dat al de inwoonders van de Nederlanden hun goet en lyf hadden verbeurt, en vonnisse hen als schuldig aan gekwetste hoogheit, die hun leven en al hunne voorrechten waardig waren te verliezen. Dit zag men aan als nooit te voren geschied, dat men eene gansche natie door een enkel besluit ter doot veroordeelt. De Roomschegezinden waren niet vry; onder voorgeven van verstandhouding wierden zy daar mede onder begrepen. Dit besluit wierdt aan den hertog van Alva gezonden, om het ter uitvoeringe te brengen. De hertogin van Parma schrikte daar van; zy verzocht haar afscheidt, dat zy verkreeg. Zy vertrok naar Italië by haren gemaal, den hertog *Octavius Farnese* (a), al zo veel beklagt van de Nederlanders om hare wyze regering, als de hertog van Alva, haar opvolger, om de zyne gehaat was. De naburige vorsten deden ook hun leedwezen over haar vertrek blyken, en boven al de koningin van Engelandt, die haar in de brieven, die zy aan haar schreef, den naam van hare waarde en goede zuster gaf.

Het leger van den koning en dat der zamenverbondenen in het veldt * in het hertogdom van Limburg. † in de maandt van May. ‡ Zie *Tacitus* in zyne *Jaarboeken*, het I boek.

Ondertusschen was het leger van den Katholyken koning en dat van de zamenvereenigden in het veldt getrokken. Op het einde van April versloegen de eersten de laatstgemelden, en joegen hen uit Dalem*, na dat zy 'er duizend man van nedergehakt hadden, zonder meer dan twintig Spanjaarden te hebben verloren. Maar de zamenverbondenen kregen kort daar na hunne wraak † in den slag van Winschoten, in dat gedeelte van Vrieslandt, dat van den Eems en de Lip wordt omringt, en van de Romeinen eertyds het bedriegelyke veldt ‡, doordien de overwinning, die zy daar bevochten, niet min na-deelig voor de overwinnaars dan voor de overwonnenen was geweest, wierdt genoemd. Het zelve droevige lot viel de zamenverbondenen te beurt, hoewel het waar is, dat zy hunne vyanden versloegen. De Spanjaarden verloren daar verscheide bevelhebbers van hunne natie, nevens vyf honderd van hunne beste soldaten, behalven eenige officieren en soldaten van het landt. Men beklagde boven al den grave van Aremborg, van het doorlichtige huis van *Ligny*, die dapper vechtende wierdt gedood, en op wien *Chiapin Vitelli* in de landvoogdy van Vrieslandt volgde. Graaf *Adolf van Nassau* schoot 'er ook het leven by in. Eenigen zeggen, dat deze twee veldoversten malkander, als eertyds *Arans* en *Brutus*, de eene aan het hoofd van de Romeinsche legioenen, en de andere aan dat der troepen van *Porfenna*, hadden gedood. Daarenboven deedt de hertog van Alva, over het verlies van den grave van Aremborg verwoed, twintig gevangenen te Brussel het hoofdt afslaan. Hy deedt ook de graven van Egmondt en Hoorn, die hy van het kasteel van Gent liet halen, onthoofden; twee heeren, die zo menigmaal in den dienst van *Karel* den V en *Philips* den II hadden uitgeblonken, voornamentlyk *Egmondt* in den slag van St. Quintyn en in

Ter doot bringing van de graven van Egmondt en van Hoorn.

(a) Zy hadt al in den voorgaanden jare 1567, de onbepaalde macht van den hertog van Alva ziende, haar afscheidt van den koning van Spanje verzocht en verkregen, en was ook reets in het einde van dat jaar naar Italië vertrokken.

dien van Grevelingen. Dit deedt den Franschen gezant in den brief, dien hy aan zyn hof over deze ter doot bringing, waar by hy tegenwoordig was geweest, schreef, zeggen, dat hy een hoofd hadt zien vallen, dat Vrankryk tot tweemaal hadt doen beven. Deze daadt wierdt gevolgt van het slechten van het huis van den grave van Kuilenburg, een der schoonste van Brussel, en alwaar de hertog van Alva zelf by zyne intrede in Vlaanderen deitig was ontfangen geweest. Deze gastvryheit hadt hy vergeten, en negen maanden na dat hy daar zo heerlyk was onthaalt deedt hy het tot den grondt toe afbreken, een gedenkteken op des zelfs puinhopen oprechten, en op de vier hoeken de verbanning van den grave van Kuilenburg uithouwen.

Hy wreekte zich ook over de nederlage van Winschoten door de overwinning, die hy op den grave van Nassau* en den grave van Hoogstraten byna op het zelve slagveldt, daar de eerste slag was geschied, en dat daar door op nieuw den naam van het bedriegelyke veldt verdiende, behaalde. De zamenverbondenen verloren daar zeven honderd man, nevens hun geschut en krygstuig. De graaf van Nassau ontkwam het door zwemmen aan de andere zyde van de rivier, daar hy een schuit vondt, die hem naar Embden bragt. Het roemruchtigste voor den hertog van Alva was, dat het hem maar acht soldaten † kostte.

Al zyn volk te Utrecht byeen verzamelt hebbende deedt hy daar de monistering over, en bevondt het zelve zes duizend paarden en dertig duizend te voet sterk te zyn, meest alle oude soldaten, en door bevelhebbers van veel ondervinding aangevoert. De zamenvereenigden in het tegendeel hadden niet dan nieuwgeworve manichap; zo dat men zich over hunne schielyke nederlage niet behoefte te verwonderen. Zy kregen omtrent Dalem, onder het bevel van *Zoete van Vilters*, nog een tweden stoot, daar zy alle in de pan gehakt, of op de vlucht gedreven wierden. De hertog van Alva kwam zegepralende te Brussel, en gebruikte het geschut, dat hy van den grave *Lodewyk van Nassau* hadt veroverd, om 'er zyn standbeeldt van metaal van te laten maken, tredende twee kleinder beelden, die de twee Standen † der Nederlanden verbeeldden, met zyne voeten (a). Hy deedt het in het kasteel, dat hy te Antwerpen hadt doen bouwen, oprechten, als of hy het tot schimp van eene stadt deedt, die de muitziekste en rykste van de gansche provincie was. Deze trotsche Spanjaardt was niet min ontzagchelyk door zyne wreedheden dan door zyne wapenen. Hy verschoonde niemant, en strafte met de doot de minste misdaadt, die tegen het geloofsonderzoek begaan wierdt. Hy deedt in Amsterdam eene oude vrouw van tachtig jaren, alleen beschuldigt, dat zy leeraars in haar huis hadt geborgen, het hoofdt afslaan.

Maar de Hemel deedt een verlosser voor de Nederlanders te voorschyn komen. Dit was *Willem van Nassau*, prins van Oranje, die zich, gelyk wy hebben gezegt, in eene veilige plaats hadt vericholen. Op de tyding van de aankomst van den hertog van Alva was hy, na dat hy te vergeeffch de graven van Egmondt en van Hoorn hadt aangemaant volk te ligten, om de Spanjaarden tegen te staan, naar Duitschlandt vertrokken. Deze twee heeren raakten van kant, om dat zy hem niet

(a) Het was eigentlyk maar een beeldt, maar dat twee hoofden en vier armen hadt. Het wierdt voltooit in den jare 1571, en de koning liet het zelf, om dat het tot ergernis van iedereen srekte, eenigen tyd na het vertrek des hertogs van Alva uit Nederlandt weder afbreken.

Overwinninge van Alva op de zamenverbondenen. * *Lodewyk van Nassau*.

† *Strada* zegt zeventig.

Trotsch standbeeldt van den hertog van Alva. † de gevolmachtigden van den adel en de steden.

1568. niet hadden willen geloven; maar Godt hadt hem bewaart, op dat hy het roemruchtige werktuig van de verlossing van zyn vaderlandt zou zyn. Hy hieldt zich op aan het hof van den keurvorst van de Palts, geenzins om een vergeeffsche aanschouwer van de wreedheit der Spanjaarden te zyn, maar om een spoedigen bystandt te bereiden, het zy door een middel te beramen om deze geesfel der Nederlanden, met al zyn volk, weder naar Spanje te doen keren, het zy om met eene bekwame krygsmacht zyne verwoedheit te sluiten. De prins van Oranje, op deze twee middelen bedacht zynde, trachtte het eerste by den keizer uit te werken, en ligtte van alle kanten volk om het tweede uit te voeren.

Gevolmachten van den prinsse by den keizer.

Zyne gevolmachten vertoonden aan *Maximiliaan*, dat zyn huis van Vlaanderen oorspronkelyk was (a), en dat daarom de roem van dezen vorst vereischte, dat de oude woonplaatfen van zyne voorouders beschermt, en de geweldendaryen der Spanjaarden bedwongen wierden, en dat hy niet behoorde toe te laten, dat het landt van de geboorte zynere voorouderen, en de wieg van zyn doorluchtig huis t'eenemaal verwoeit wierdt. By deze beweegredenen van eer voegden zy nog andere van rechtmatigheit en mededogen, gegrond op de onschuld van die genen, die zo wredelyk vervolgt wierden, en geen andere schuld hadden, dan dat zy met een diep ontzag hadden verzocht, dat zy naar de wetten van het landt mogten geregeert worden. Zy verzochten dan zyne keizerlyke Majesteit, dat hy zich over hen wilde erbarmen, en zo veel by den Katholyken koning, zynen nabestaande, uitwerken, dat de hertog van Alva wierdt te rug geroepen; dat de vremde bezettingen uit de steden mogten trekken, de rechtbank van het geloofs-onderzoek vernietigt, en het landt by zyne oude vryheden, die de landzaten voortgenomen hadden tot den laaften druppel bloeds te verdedigen, gehandhaaft worden.

Maximiliaan was een zeer goedaardig vorst. Hy hadt goede gedachten voor de hervorming gehad, en hy was vredelievend. De aartshertog *Karel*, zyn broeder, was niet min zachtzinnig dan hy. Hy verkoor hem om naar Spanje te vertrekken, en *Philips* den II te verzoeken deernis met zyne onderdanen in de Nederlanden te hebben, die uit wanhoop de wapenen hadden opgenomen, en hen in hunne voorrechten te heritellen, om dat zy hem weder gaarne van hunnen kant gehoorzaamheit zouden bewyzen. Maar de reis van den aartshertog was vruchteloos. *Philips* bleef onbeweeglyk, en was daarenboven door den hertog van Alva aangehitst om dit vrye volk aan de voltrekte macht van Spanje te onderwerpen. Daar was derhalven geen ander middel over dan zich te wapenen. De prins van Oranje hadt zich daar toe bereid, en kwam aan het hoofd van een schoon leger in het veldt.

Optocht van den prinsse van Oranje.

Voor zynen optocht gaf hy een openbaar geschrift uit, waar in hy de rechtmatigheit en noodwendigheit van zyn gedrag aantoonde, om voor geen oproerigen by zyn bondgenootschap aangezien te worden. Dit gaf de zinspreuk te kennen, die in zyne vaandelen stondt, te weten: *Voor de wet, het volk en den koning* *. Zyn leger bestondt in vier en veertig regimenten voetvolk, in Duitschlandt geworven, behalven vier duizend zo Nederlanders, als Franschen, en zeven dui-

III Deel.

(a) Dit kan niet worden verstaan dan van zyne voorouderen van zyn moeders kant, door het huwelyk van *Maximiliaan* den I met *Maria van Burgundie*, gravinne van Vlaanderen.

zend paarden. Het wierdt nog talryker door de uitgebanne Nederlanders, die door de regering van den hertog van Alva wanhopig warengeworden, om de doot van den grave van Egmond, dien het volk teder beminde, te wreken. Maar de prins van Oranje hadt met een hoofd te doen, wiens gedrag en dapperheit hem beletten eene eenige stad in Brabant te bemachtigen. De hertog van Alva, van zynen optocht kennis gekregen hebbende, trok mede aan het hoofd van zyn krygsvolk te veldt, om hem den doortocht te betwitten, of zelfs te bevechten, indien hy het wilde ondernemen. Om dit te doen moesten de bondgenoten over de Maze trekken, en de Spaansche bevelhebber was van gedachten, dat, indien zy het in zyn gezicht dorsten doen, zy hem de gelegenheit van eene zekere overwinninge zouden geven. Zy waagden het nochtans, en kwamen gelukkig over op eene plaats naby Stokkem en Mazeik *, daar men het minst om hadt gedacht. Daar op raakte men by Thienen handgemeen. Het volk van de bondgenoten wierdt geslagen, en zy verloren twee duizend man in het gevecht, zonder dat het aan den overwinnaar meer dan twintig doden en vyftig gekwetsten kostte †. Maar deze stoot belette den prins van Oranje geenzins naar Judoigne te wyken, en zich met den bystandt, die uit Vrankryk kwam, te vereenigen.

Van daar trok hy naar Luik, dat de poorten voor hem sloot. Hy begaf zich naar Hengouwen, trok door *Quetnoi*, en nam zynen weg naar Kameryk. Onderweg ontmoette hy een gedeelte van het Spaansche leger, dat hy versloeg. Hy was ondertusschen in grote verlegenheit by gebrek van levensmiddelen voor zyn leger. *Genlis* en andere Fransche hoofdmannen trachtten hem te overreden in Vrankryk te trekken. Hy trok boven St. Quintyn over de Somme, en kwam te Soissons, daar hy *Gaspar van Schomberg*, dien de koning van Vrankryk hem te gemoet hadt gezonden, om hem te rug te doen trekken, ontmoette (a). Hy verschoonde zich daar van; maar door den opstandt der Duitschers, die *Schomberg*, voor dat hy van daar vertrok, daar toe hadt aangezet, wierdt hy 'er toe genoodzaakt. Hy bragt dit muitzicke leger te Straasburg, en niets hebbende, waar van het zelve te doen bestaan, liet hy het van een scheiden. Echter, om 'er de voornaamste hoofden van in zyn belang te houden, betaalde hy hunne achterstallen ten koste van zyn krygstuig en van zyn zilverwerk. Door deze edelmoedige daadt verwekte hy onder hen zo grote verwondering, als hy aan hunne geldbegeerte voldeed. Hy deedt nog meer. Hy verpandde zyn prinsdom van Oranje en de andere heerlykheden en landen van zyn huis, om de ruitery van den hertog van Tweebrugge, die hy belette in Vrankryk te trekken, te betalen. Zodanig waren de eerste daden van den prinsse van Oranje, en zodanig was de offerhande, die hy van zyne eige goederen deedt tot behoudnisse van zyn vaderlandt. Op deze wyze zyn ook de beruchte omwentelingen in de Nederlanden begonnen; en aldus verliepen de jaren 1566, 1567 en 1568, die de zelve wel zagen opkomen, maar niet eindigen. De hertog van Alva beeldde zich in, dat hy alles te boven was, en doordien hy geen leger tegen zich in het veldt zag verschynen, deedt hy zyne krygsbenden de winterlegeringen betrekken. Wy zullen het vuur dezer beroerten haast

S 2

(a) De koning vreesde, dat hy zich by de Hugonoten moegt voegen.

* *Strada* zegt, dat zy eene ondiepte tusschen Roermond en Maastricht vonden. Zyn gevecht met de Spanjaarden. † *Strada* zegt 80 doden.

Hy verpandde zyn prinsdom van Oranje om het Duitse leger te betalen.

1568. in nog lichter vlamme zien uitbarsten. Het wordt tydt, dat wy den draadt der Engelsche Geschiedenisse weder opvatten.

Camb-
den.
Thuanus.
Strada.

† *Maun-*
Julianus.

* *Barken.*

Elizabeth
ontfingt
de Spaan-
sche
schepen
in hare
havens.

Odet van
Coligni,
kardinaal
van Cha-
tillon
en graaf
van Beau-
vais,
vluicht
naar En-
gelandt.

De wreedheit van den hertog van Alva was de oorzaak, gelyk wy boven hebben verhaalt, dat de Nederlanders met hunne huisgezinnen, goederen en koophandel naar Southampton en andere steden, die bekwaam waren hen hunne zyde en wolle handwerken † te doen voortzetten, vertrokken, het welk Spanje zeer in de oogen stak. In dezen tydt viel nog iets anders voor, dat het zelve nog meer ongenoegen baarde, en waar door deze twee natiën op het punt stonden om in een openbaren oorlog te geraken. Een groot Spaansch en vier kleiner schepen *, twee honderd duizend goude kronen, benevens eenige andere koopmanichappen, aan boord hebbende, waren van Biskaje naar eene haven in Nederlandt vertrokken, om zich te ontladen, en wederom koopmanichappen voor die van Genua, die de zelve hadden uitgeruist, in te nemen. Een Engelsch schip diende hen tot geleide. Het zelve hadt veel moeite de Franische kapers, daar zy tot in het gezicht van Pleimuiden en andere havens van Engelandt door aangetaft en vervolgt wierden, af te weren.

De koningin deedt aanstonts afkondigen, dat zy de Spaansche schepen in hare bescherminge nam, belastende in alle hare havens, dat zy de Spaansche schepen met alles, dat zy te water of te landt nodig hadden, zouden voorzien. Zy stondt ook aan den Spaanschen gezant toe het geldt met Engelsche schepen naar Antwerpen te voeren, en om de Franische kapers, die het grootste schip dreigden, zelfs tot in de havens, te veroveren, te ontgaan, vondt men goed de twee honderd duizend goude kronen aan landt in Engelsche pakhuizen ter bewaring te brengen. Maar het gerucht zich verspreid hebbende, dat de koningin van voornemen was zich van het zelve te bedienen, schreef de Spaansche gezant, die of te ligtgelovig, of te wantrouwende was, daar over aan den hertog van Alva, verzoekende te weten, wat hy by deze tydsgelegenheit zou doen. Terwyl hy den tydt met het overleggen van eene zake, die alleen van de koningin afhing, liet voorbygaan, in plaats van zich van de gemakkelykheit, die zy hadt getoont, te bedienen, ontving deze vorstin andere naricht, die haar van voornemen deedt veranderen.

Odet van Coligni, zo bekend onder den naam van kardinaal van Chatillon en graaf van Beauvais, zich in Vrankryk, daar hy, niettegenstaande het purper en den Roomschen Godsdienst, getrouwt was, niet veilig vindende, hadt zich naar Engelandt begeven, en by *Elizabeth* een aangenaam verblyf gevonden. Daar zyn weinig gebeurtenissen zo bekend, als de zyne; ieder weet, dat hy tot den hervormden Godsdienst overgaande de waardigheit en den naam van kardinaal verliet, maar den tytel van graaf van Beauvais, dien hy uit hoofde van zyn bisdom bezat, behieldt, en dat de paus hem deedt dagvaarden, en hem den hoedt ontnam, dat hy het dreigen van den paus in den windt sloeg, en het kardinaalsgewaad, dat hy hadt afgelegd, wederom aannam. Hy droeg het by alle plegtigheden, zelfs op den dag van zynen trouw, het welk de Roomsche kerk voor een hoon aanzag: ook weet iedereen, dat het Parlement van Parys hem, als een wederspannige van den Staat en de kerk, van alle zyne waardigheden vervallen verklaarde te zyn. Om zich daar voor te dekken was het

dat hy naar Engelandt vluchtte, en gelyk hy toeleide om de vyanden der Hervormden, die ook de zyne in het byzonder waren, alzins te benadeelen, was hy te weten gekomen, dat het geldt, daar de gezant van *Philips* de overvoering van verzocht, aan kooplieden van Italië toebehoorde. Hy deedt derhalven de koningin begrypen, dat al de zorg, die de Katholyke koning daar voor hadt, alleen strekte om het zelve in de handen van den hertog van Alva te doen vallen, die niet zou nalaten, zo haast het zelve te Antwerpen was gekomen, de handen daar op te leggen; dat hy het tot den oorlog tegen de Hervormden van Nederlandt zou gebruiken, en dat bygevolg de koningin onwetende wapenen in de handen van de dodelyke vyanden van den Godsdienst, om hare broederen te onderdrukken, zou verschaffen. Hy voegde daar by, dat het veel beter zou zyn, dat hare Majesteit het zelve by wyze van lening behieldt; dat zy daar de renten van aan de kooplieden betaalde, en dat zy, om alle klagten weg te nemen, hen goede borgen, tot wedergeving van de hoofdsomme, stelde.

De koningin volgde zynen raadt, niettegenstaande de tegenvertogen der meeste van hare Raden, die bevreest waren, dat zy zich in een oorlog met den Katholyken koning zou inwikkelen. Maar om niet mis te taffen, nam zy verklaringen van de handelaars, die de kooplieden van Genua te Londen hadden. Zy verklaarden alle, dat dit geldt inderdaadt aan hunne medehandelaars toebehoorde, uit vreeze, die zy zelf hadden, dat de hertog van Alva, indien het op den naam van den Spaanschen gezant naar Antwerpen wierdt gevoert, daar de handen op zou leggen. Dit gedaan zynde verklaarde de koningin, dat zy, geldt nodig hebbende, dit van die van Genua leende, hen goede verzekering voor de hoofdsomme en renten aanbiedende. De gezant van *Philips* ontving toen antwoordt van den hertog van Alva, die hem belaste, aanstonts de twee honderd duizend goude kronen naar Antwerpen te zenden. Deze staatsdienaar, daar op by de koningin gaande, verzocht haar woordt te volbrengen; waar op zy ten antwoordt gaf, dat zy, na dat zy zich vande waarheit hadt laten onderrechten, bevonden hadt, dat dit geldt aan de kooplieden, daar zy het van te leen hadt opgenomen, toekwam, en dat het geen zaken waren, die den Katholyken koning aangingen; daar zy byvoegde, dat indien echter de gezant het tegendeel kon bewyzen, zy plegtelyk beloofde het geldt ter plaatse, daar de koning zyn meester het zou goedvinden, zo haast als zy overtuigt zou zyn, dat het aan dezen vorst toebehoorde, wederom te geven.

De hertog van Alva, deze streck, die men hem speelde, gewaar wordende, wierdt byna razend, en zonder de toestemming van het hof van Madrid af te wachten verklaarde hy al de goederen, toebehorende aan de Engelschen in alle de steden, havens en dorpen in de Nederlanden, verbeurd. Hy nam zelfs de Engelschen in verzekering, en liet hen door Spaansche soldaten bewaren, met gedachten om door deze strafheit den schrik in de ganse natie te brengen, en den zelve van Antwerpen tot in Londen over te spreiden. Hy vondt zich in zyne meninge bedrogen; de koningin lachte met zyne verwoedheit; en scha-verhaling gebruikende deedt zy al de Nederlandsche schepen, met al de koopmanichappen, die hen toebehoorden, en in hare havens gevonden wierden, mede in beslag nemen, waar door de onderdanen van den Katholyken ko-

Elizabeth
neemt
het geldt,
dat op de
Spaan-
sche sche-
pen, toe-
behooren-
de aan
kooplie-
den van
Genua,
wierdt
gevonden,
in
beslag.

Wraak
daar over
door den
hertog
van Alva
genomen.

Elizabeth
gebruikt
scha-ver-
haling.

1568. koning meer schade dan de hare leden. Hare schade wierdt door deze evenwaarde genoegzaam vergoed. De hertog van Alva, zynen misflag ziende, wilde den zelve verbeteren; maar het was te laat, de eens gemaakte verwydering kon niet geheelt worden, en wierdt alle dagen slimmer.

Doodt van Rogier Ascham.
 Wy eindigen dit jaar, gelyk de Engelsche schryver doet, met de dood van Rogier Ascham, die leermeester van de koningin was geweest. Hy verstandt de Grieksche en Latynsche taal voimaaktelyk, voegende by de zuiverheit van zynen styl eene edele en overvloedige welsprekendheit. Elizabeth, den troon beklimmende, bewees hem hare erkentenis voor de zorg, die hy, met haar te onderwyzen, genomen hadt. Zy maakte hem eenen van hare geheimschryvers; hy wierdt gebruikt in alle afvaardigingen, daar men zich van de Latynsche spraak in moest bedienen. Twee boeken*, die hy in het Engelsch geschreven heeft, zyn getuigen van zyn beschaafd en doordringend verstand. Het hing alleen van hem af gelukkig te leven; maar zyne genegenheit tot ipelen, en andere verachte dingen, die een wysgeer niet voegen, ontruftte het zelve, bragt hem tot verkwilting van zyne middelen, en bevleete zynen naam. Hy verloor grote sommen met dobbelen, en nog groter door hanen-gevechten, daar de Engelschen gewoon zyn zich mede te vermaken; maar daar hy als betovert op was, en grote weddenschappen aanging.

1569. Den 6 January des jaars 1569 deedt de koningin een lyst van al de goederen der Engelschen, die de hertog van Alva in de Nederlanden hadt aangeslagen, aanplakken, waar door zy zich nevens hare onderdanen verontschuldigde, en al de schuld op den Spaanschen landvoogdt en den gezant van Philips gelegd wierdt. Deze laatste wilde zich door een betuigingschrift verdedigen, en om een ruimer veldt te hebben onderstelde hy, dat de koningin deze verklaring, die hy wilde betwisten, niet hadt uitgegeven; maar dat het een byzonder werk van de vyanden van den Katholyken koning, medestanders van de oproerige Nederlanders, was. Vervolgens zich tot de koningin wendende prees hy de goedgunstigheid, die zy zo dikwils aan Spanje hadt bewezen, en klaagde, dat hy haar eenslags tot tegenstrydige gedachten hadt zien overgaan. Van klagten kwam hy tot verwyten, en klaagde met grammoedigheid, dat men zo weinig acht op zyne vertogen en op die van den hertog van Alva gaf; dat men het geldt van Spanje inhieldt, ver van het aan den koning te geven, gelyk hy zeide dat Elizabeth hadt behoren te doen, indien hy het van haar verzocht hadt; eindelyk, hy ligtte het momaangezicht af, en beschuldigde de koningin opentlyk; verschoonde het gedrag van den hertog van Alva, en beweerde, dat hy op de rechtmatigste wyze des werelds was te werk gegaan, werpende op hare Engelsche Majesteit al het misnoegen, dat, gelyk hy zeide, door het aanhouden van het geldt van den koning gegeven was.

Zyn schimp-schrift tegen de eer van de koningin.
 Hy vergenoegde zich niet zulke harde woorden te gebruiken; maar hy verspreidde ook faamroevende schriften tegen de eere van Elizabeth, die hy onder den beruchten name van de Oriane van Amadis afbeeldde: verdichte geschiedenissen van dien tydt, door een Spaansch schryver verzonnen, en nog ten dezen dage in aching, om al de verzinningen, die 'er in zyn. Die het hebben gelezen, kunnen wel zien, dat het verhaal van deze heldinne van Amadis de koningin in hare eer

aantafte. Zy toonde zich daar ook gevoelig over, en na dat zy haar misnoegen aan den gezant hadt doen blyken, nam zy hem in een soort van verzekering, stellende hem twee dagen onder de bewaring van eene wacht. Zy klaagde ook by den Katholyken koning, verzoekende eene spoedige voldoening; maar te vergeeffich. Zy wist haren tydt wel waar te nemen om de zelve te erlangen, lerende de grote staatkundigen op zynen tydt te veinzen, en zich ondertusschen edelmoe-dig te wreken.

Men beschuldigde Cecil oorzaak te zyn, dat men de twee honderd duizend goude kronen hadt aangeslagen: doch het is waarschynlyker, dat de koningin het zelf besloten hadt, en dat Cecil daar weinig deel aan hadt, gelyk men uit de brieven ziet*, die hy daar over aan den ridder Norris, gezant in Vrankryk, schreef. Ondertusschen zeiden de marquis van Winchester, de hertog van Nordfolk, de graven van Arundel, Northumberlandt, Pembroke en Leicester, en verscheide anderen, die het beslag van het geldt niet hadden goedgevonden, dat hy het de koningin hadt aangeraden, om daar mede de Hugonoten in Vrankryk te hulp te komen. Hun belang en nayver deedt hen zo spreken. Zy konden de gunst, die de koningin dezen staatsdienaar bewees, zonder nydigheit, noch die zy voor het huis van Suffolk hadt, zonder misnoegen aanzien; en gelyk zy het met de party van de koningin van Schotlandt hielden, poogden zy het gezag van een gunsteling, die van de andere party was, te gronde te helpen. Zy bragten Trochmorton mede in hun belang; of liever Trochmorton, een yverig voorstander van het recht van Maria, moedigde hen aan Cecil te doen vallen, en riedt hen hem gevangen te doen nemen: maar de koningin ontdekte hunnen aanslag, en veydelde den zelve. Met een enkel opslag van hare oogen deedt zy hen begrypen, dat zy daar van onderrecht was, en dat zy hun voornemen niet in het werk konden stellen zonder hare gram-schap op hunnen hals te halen. Zy waren daar zelfs zo van verzet, dat zy het op dezen dag den Raadt niet dorsten voorstaan, gelyk zy voorgenomen hadden, eene verklaring uit te geven, om de koningin van Schotlandt voor vermoedelyke erfgenaam van de kroon, indien Elizabeth de eerste kwam te sterven, te doen erkennen. Zo blonk de koninklyke achtbaa-heit in het wezen en in het gedrag van deze koningin uit, voltrekker door hare zacht-zinnigheid dan de andere vorsten van haren tydt door hunne wreedheit. Zelfs deden zy een soort van voldoening aan Cecil, met zich naar zynen raadt te voegen, gelyk wy aanstonts zullen zien.

De hertog van Alva, die het geldt, dat de koningin aangeslagen hadt, uit hare handen trachtte te krygen, zondt haar d'Assonville, die van Madrid gekomen was, om in onderhandeling over deze wedergeving te treden. Gelyk hy met geen openbaar gezag bekleed verscheen, en zelfs geen geloofsbrief van den Katholyken koning, maar alleen van den hertog van Alva hadt, weigerde Elizabeth hem gehoor te geven, en wees hem naar haren Raadt. D'Assonville bedacht zich eenige dagen over het geen hem te doen stondt, gebelgt zynde door de weigering van de koningin. Hy wist niet hoe zich te gedragen omtrent het middel, dat zy genomen hadt om hem niet zonder antwoordt wederom te zenden. Hy zeide, dat hy de eer hadt een van des konings Raden te zyn; dat hy

*Zie Scri-
nia Cecil;
liana.

Elizabeth
recht-
vaardigt
Cecil.

Thuanus.
Scribia
Cecilia.
Zy wei-
geert ge-
hoor aan
den
gezant
van den
hertog
van Alva.

1569. uit zynen name kwam, en dat hy, voor dat hy zou vertrekken, zyne volmacht op eene behoorlyke wyze zou ontfangen, blyvende aanhouden, dat men hem als een openbaar staatsdienaar zou aanzien, en hem gehoor verlenen, gelyk men aan die van zyne bediening verschuldigt is. Dit niet kunnende verkrygen, verzocht hy, dat men hem ten minste wilde toestaan in gesprek met den gezant van Spanje te treden. Deze was de verbreider van de faamroevende schriften, daar wy van gesproken hebben. Men hielt hem in een voort van ballingschap, om hem over zyne stoutheit te straffen. De geheimschryver van Staat, by wien *d'Assonville* zich aangaf, gaf hem te verstaan, dat de eer van hare Majesteit door dezen Spaanschen gezant beledigt zynde, zyn gesprek geen goed middel kon zyn om zynen last te doen gelukken. *D'Assonville* stont van dit tweede verzoek, zo wel als van het eerste, af, en bewilligde om met de Raden van de koningin in onderhandeling te treden. *Cecil*, die de zelve bywoonde, verhaalt, dat de hertog van Nordfoik, de graaf van Leicester en de andere gevolmachtigden toen met kracht staande hielden de rechtmatigheit van het beslag der twee honderd duizend goude kronen, als toebehorende aan kooplieden van Genua, van welke de koningin de zelve hadt geleent, en aan welke zy verzekering van de wedergeving hadt gegeven. Zy voegden daar by, dat indien de Katholyke koning de zelve benodigt hadt, de koningin hem deze som niet zou weigeren, mits hy iemandt zondt, die met eene behoorlyke volmacht was voorzien, zo wel om het geldt te ontfangen, als om de schade, aan de Engelschen in Vlaanderen veroorzaakt, te vergoeden. Deze volmacht hadt de gezant van den hertog van Alva niet; bygevolg kon men met hem in geen onderhandeling treden. *D'Assonville* vertrok zeer onvernoegt, hoewel hy het ontveinsde, zynde, gelyk men zegt, zo beleet en gematigt in de onderhandeling, als hy trotich en stoutmoedig hadt gesproken, wanneer hy nog aan het hof van Spanje, gereed op zyn vertrek naar deze onderhandeling, stont. Maar, gelyk *Cecil* aardig zegt, *hy hadt mogelyk zyne gal op zee uitgebraakt.*

Cambden.
Thuanus.
De hertog van Alva verbiedt aan de Nederlanden allen handel met de Engelschen.

De wederspannige *Stori* wordt

Het verslag, dat hy aan den hertog van Alva van den kwaden uitslag van zyne verrechtiging gaf, deedt de verwoedheit van den laatsten in den hoogsten top steigen, en wel zodanig, dat hy by een bevelfchrift van de maandt April de Nederlanders allen koophandel met de Engelschen, op de verbeurte van hunne goederen, verboodt; echter alleen voor eenigen tydt, en tot dat men anders zou komen te bevelen. Dit was al de gematigheit, die hy daar by voegde: doch de zelve was eene vruchteloze inschikking, dewyl niets bekwaam was hem de gestelde straf te doen herroepen. Hy was niet te vrede de zelve te doen afkondigen, en de uitvoering daar van aan de gewone rechters over te laten; maar hy beloofde ook vergelding aan de verklikkers, en stelde onderzoekers aan, die de vryheit hadden om in de schepen en in de huizen te gaan, en de koopmanschappen, van Engelandt gekomen, met de uiterste strengheit, achtervolgens het gebodt, naar zich te nemen. De Geschiedenis getuigt, dat geen Nederlander zich tot deze schandelyke bediening wilde laten gebruiken, en dat de hertog van Alva geen verspieters, noch verklikkers, dan onder de Engelsche Roomschegezinden, in Vlaanderen gevlucht, kon vinden. De wederspannige *Stori*, van welken wy dikwils onder de regeringen van *Eduard* en van *Maria* hebben gesproken, was wel de voornaamste. Hy

wierdt ook haast naar verdiensten gestraft. Deze schelm hadt de maat zynere schelmstukken door zynen gemeenzamen ommeegang met een toevenaar*, om de koningin van kant te helpen, en met den hertog van Alva, om hem zyn vaderlandt over te leveren, vervult. De haat, dien hy zyne landgenoten toedroeg, moedigde hem te meer aan om de Engelsche koopmanschappen te achterhalen. Zyn yver was genoeg bekend, en die hy gestadig in zyn strik zocht te vangen, het zy uit haat tegen hunnen Godsdienst, het zy uit begeerte om zich met hun goet te verryken, bedienden zich op eene veritandige wyze van beide deze driften om hem te verschalken. Men maakte hem wys, dat 'er een schip ten anker lag, met eene menigte verbode koopmanschappen geladen. Men wees hem ter zelve tydt het schip aan. Hy zich daar met alle vaardigheit aan boordt doende brengen, sprong daar met blydschap in, denkende een verzeckerden ryken buit te vinden, gelyk zulk slag van volk zich gemeenlyk inbeeldt. Maar hy was niet zo haast op het verdek gekomen, of men smeet hem onder in het schip, en men haalde aantons de zeilen op, om dezen verrader naar Engelandt te voeren.

De stadt Hamburg bediende zich van den verboden koophandel in Nederlandt, en de Engelschen leiden hunne zeevaart op deze vrye Ryksstadt aan. De hertog van Alva, die niet dan naar wraak uitzag, rustte alle de koopvaardyschepen ten oorlog uit, deedt een verbodt aan alle de zeehavens van zyn gebiedt, van geen schepen dan kapers te laten uitgaan, en beloofde hen alle de schepen te laten, die zy van de Engelschen zouden veroveren. Het hof van Madrid ondersteunde de verwoedheit van zynen staatsdienaar; het zelve ging hem nog te boven: niet te vrede met de goederen aan te slaan nam het ook de menschen in verzekering, gevende aan die van het geloofsonderzoek over alle de Engelschen, die zich in de Spaansche havenen bevonden. Deze wrede rechtbank vonnisste hen alle tot de galien. De Raadt schreef ook aan den landvoogdt van Andalusië †, dat hy zoubeletten olie, aluin, zuiker, en speceryen, die de Engelschen in de havens van het oude Betika op de aankomst van de Oost-Indische vloot gewoon waren te halen, naar Engelandt over te voeren. Het Spaansche hof dacht, dat het gebrek van dezen voorraadt, zo noodzakelyk tot het gemeen gebruik, en nog meer voor de lekkerny, het volk zou doen morren, en tot een opstandt brengen.

Om de miltzieken te begunstigen, en aan hun hoofd zodanige personen te stellen, die hen konden ondersteunen, trachtte dat hof den hertog van Nordfoik en den grave van Ormond te winnen, met gedachten van den eersten in Engelandt, en den laatsten in Ierlandt te gebruiken. Maar deze twee heeren wierden te vergeeffich door de beloften van den Katholyken koning aangezocht, en maakten dezen toeleg aan de koninginne bekend, waar op deze vorstin aan het volk, dat niet anders zocht dan zich te wreken, den vollen toom daar toe vierde. In een oogenblik zag men de zee met Engelsche schepen bedekt, verjagende de Nederlandsche en Spaansche kapers, en makende hunne gelede schade in korten tydt weder goed. Zelfs moest de koningin, met mededogen aangedaan over de schade van zo vele ongelukkige onderdanen, die om de dwaasheit van den landvoogdt leden, het kapen verbieden: doch haar verbodt was niet machtig de lust, die de Engelschen tot kapen hadden, tot vergoeding van hunne gelede schade, te bedwingen. Zy

1569.
achterhaalt, en naar Engelandt gevoert. * *Presal* genaamt.

De Engelschen, in Nederlandt wonende, begeven zich naar Hamburg.

† den graaf van Montaigne.

Zy doet

1569. deede nog een ander verbodt uitgaan, waar by den ingezetenen van haar koninkryk verboden wierdt iets van de kapers te kopen. Aldus ontfak de hertog van Alva een vuur, dat alleen diende om de staten van zynen meester te verteeren, en zyn volk hadt de edelmoedigheid van Elizabeth nodig om het zelve weder uit te bluffchen.

De voorzichtigheit, of het gedrag van deze vorstinne was niet min nuttig voor de Engelschen omtrent den handel op Moskovië, die door de begerigheit van hare eige handelaars, en de nydigheit van anderen geliremt was. Misschien trachtte het genootschap der Engelschen, in de zeehavens van den Czaar opgerecht, zich zelve door ongeoorloofde wegen te verriyken. Het waren ten minste de klagten van de Moskoviten, van de Duitschers, en zelfs van de Engelschen, die deze maatschappij van kwade trouwe en dwang in den koophandel beschuldigten. Misschien was ook de nayver oorzaak van dit ongenoegen. Hoe het zy, de koningin, van dit ongenoegen, dat zich reets in het voorgaande jaar hadt beginnen te openbaren, onderrecht zynde, zondt *Randolf* naar Moskovië, om daar kennis van te nemen, en het goed verstandt tusschen elkander te herstellen. Hy hadt ook last om met den groot-hertog een voordeelig verdrag dan de voorgaande te maken, en eene bevryding van de tolln met alle andere voorrechten, die den Engelschen koophandel konden doen bloeien, te bedingen. Dit verkreeg de gemachtigde van Elizabeth, uit aanmerking van de verdiensten van deze princeffe, voor welke dwingelandt, hoe onrechtvaardig hy ook was, eene byzondere achting hadt. Hy ontsloeg de Engelsche kooplieden niet alleen van de tolln, die de vreemdelingen, in zyne staten handelende, moesten betalen; maar hy stontd hen ook toe, dat zy hunne koopmanschappen langs de Wolga tot in de Caspische zee, en van daar naar Perfië mogten vervoeren; eene gunst, die hy aan andere vrende handelaars niet bewees. Zy hadden zelfs de vryheit niet om verder dan een myl, of zelfs een half uur buiten Moskow te gaan, daar in het tegendeel de Engelschen eene volkome vryheit genoten. De groothertog voegde daar nog andere tekenen van zyne gunst by; hy gaf hen huizen en plaatsen, om in een omtrek, vyf mylen groot, touw-werk te maken, en gansche bosschen, om hunne smeltstoven te doen gaan. Hy deede nog meer, hy schonk hen het recht van inboorlingichap; en gelyk in zyne staten de inboorlingen meer of minder begunstigt waren, bragt hy hen onder het genootschap, dat het meeste was bevoorrecht.

Het was eigentlyk eerst van dezen tydt af, dat de Engelschen de Caspische zee bevoeren; ten minste met meer aanmoediging dan van tevoren. Ten dien einde moesten zy hunne koopmanschappen in schepen, die de ingelanden uit een boom wisten te maken, verzenden, en de zelve langs den Dwina van St. Nikolaas, daar het Engelsche comptoir was, tot aan Wologda, van waar men de zelve op wagens in minder dan acht dagen tyds tot op den oever van de Wolga bragt, opzenden. Daar vonden zy schepen, op eene andere wyze gebouwt, en van groter gemak dan de voorgaande, die langs dezen stroom, die een myl wyd is, en daar de oevers van met eike-en berkebomen zyn beplant, in dertig dagen te Astrakan aankwamen. Deze stad, twaalf mylen van den mondt van de Wolga gelegen, kwam den Moskoviten alleen toe door de over-

Verdrag van de koningin met den Czaar.

* De Moskoviten noemen het Opriemey.

Reis van Afandso. Otsarint.

winninge, die zy in het jaar 1554 op de Circassische Tartaren, die de Scythen, of de Caspische Sarmaten zyn, en een gedeelte van het oude Albanië bewonen, behaalt hadden. De Engelschen vonden daar weder andere schepen, bekwaam om de Caspische zee te bevaren, een water vol gevaar, voornamentlyk in het begin, wanneer de zelve zo wel niet bekend was, als zy naderhandt is geworden, doordien deze zee geen haven, noch veilige legplaats heeft. Voorts is het onwaar, dat het water zwart, en vol cilanden, steden en dorpen is, als eenigen hebben gezegt. Hoe uitgebreid deze zee ook zy, is ze echter eigentlyk niet dan een meir, rondom van landen omringt, vervattende in hare vierkantige gedaante meer dan vier honderd mylen in den omtrek. In eenige Reizebeschryvingen wordt haar tot acht honderd mylen gegeven. Die daar eene nette beschryving van voorgeven gemaakt te hebben, zeggen, dat hare lengte zich van het Zuiden tot het Noorden, van den mondt van de Wolga af, tot Ferabat, in de provincie van Mazanderan, toe, honderd en twintig Duitfchemylen uitstrekt, en dat hare breedte van het Westen tot het Oosten negentig mylen, van de provincie van Karragan, tot de Cirkassische bergen, beslaat. De ouden geloofden, dat het een inham van de Noordzee was; en eenige hedendaagsche schryvers zyn van gevoelen, dat deze zee gemeenschap met de andere door zekere onderaardsche buizen heeft, alzo zy niet kunnen beseffen, van waar zulk eene menigte water tusschen de landen in zou komen.

Dit gevoelen heeft nochtans eene zwarigheid, die niet wel kan opgelost worden, namentlyk, dat de Caspische zee geen vloedt, noch ebbe, gelyk de grote zee, onderworpen is; zo dat men geen reden kan geven, waarom, indien zy daar een gedeelte van is, de beweging van de maan, daar men de geschikte vloedt en ebbe van de andere zeën aan toefchryft, niet zou gevoelen. Hoe het zy, dit meir, of deze zee, die men gemeenlyk de Caspische zee, of zomtyds de zee van Bachu, of van Kilan, naar een der schoonste en rykste provinciën van Perfië, noemt, strekt zich uit tusschen de staten van dat grote ryk, die zy in het Zuiden, en die van Tartarië, die zy in het Noorden heeft. Op deze wyze is het, dat de Engelschen, hunne koopmanschappen te Astrakan inschepende, de zelve naar de steden, onder den Sophie van Perfië behorende, afzonden, en wederom van daar goederen van meerder waarde, gelyk in de Oosterfche landen gevonden worden, te rug bragten. Hun voornemen was om zelfs tot in China en Oost-Indië, dat ten Oosten aan Perfië grenst, door te dringen. Maar de oorlog, dien de Turken den Perfiënen in dezen tydt aandeden, staakte deze onderneming.

Ondertusschen zondt de Czaar den gezant * van de koningin van Engelandt wederom, hem een gemachtigde † uit Moskovië medegevende, om het verdrag, daar hy mede was belast, te sluiten. Het zelve was in de Slavonische tale geschreven. De gevolmachtigde, die het aan de koningin overgaf, zeide, dat hy van den Czaar bevel hadt een diergelyk, op de zelve wyze geschreven, en in zyne tegenwoordigheit uit het Engelsch in het Slavonisch overgezet, van de koningin ondertekent, en met haar zegel en eedt bevestigt, zonder dat des zelfs inhoudt aan iemandt dan aan hare Raden, die by de byzondere gehoorgeving tegenwoordig waren, mogt medegedeelt worden, wederom te eischen; daar hy byvoegde, dat deze vorstin een gezant naar Mosko-

1569.

* *Randolf*.
† *Gregorowitz Sarina*.

Gezantschap van den Czaar naar Engelandt om het verdrag te bekrachtigen.

1569. Moskovië moest zenden, om een diergelyk uit handen van den Czaar te ontfangen, die de opene brieven, met deze overeenkomende, en met het zelve geheim zou doen opmaken, enaanden Engelschen gezant, na dat het keizerlyke zegel daar aan was gehangen, en door het kussen van het kruis beveiligd, het welk in Moskovië voor een eedt gaat, zou ter handt stellen. De koningin tekende het verdrag, onder dit beding, dat zy de verbonden, die zy met andere vorsten van Europa hadt aangegaan, niet wilde benadeelen, noch zich verbinden iets te doen, dat tegen de rechtmatigheit en de goede trouwe sreedt. Daar op bezwoer zy de nakoming van het zelve, vooral ten aanzien van het artykel, dat de veiligheid van den Russischen vorst betrof. Dit was het artykel, dat zo geheim moest gehouden worden. Wy hebben van het wantrouwen van dezen tyran, die door zyne wreedheit zich zo beangstigt hadt gemaakt, dat hy dagelykch vreesde ontroont te worden, gelyk ook van de verblyfplaats, die hy voorgenomen hadt, indien hem zulks kwam te gebeuren, in Engelandt te zoeken, gesproken. Hy hadt een ontwerp van deze vlucht gemaakt, dat hy een Engelsch koopman; die het gezantschap in het jaar 1567 verfelde, in bewaring hadt gegeven. Maar *Elizabeth* hadt zich met deze verbindtenis niet willen bemoeien, en hadt daar de voorstelling van weten af te wenden. Het was buiten twyfel aan deze voorzorge voor zyne veiligheid meer, dan aan zyne genegenheit, dat de Engelschen alle hunne voorrechten verplicht waren. De koningin wilde niet nalaten hem hare erkentenis te betuigen; zy liet zich door zyn tweede verzoek overhalen, en stontd hem dit maal toe, dat zy hem eerst hadt geweigert, zich plegtelyk verbindende, hem in hare staten te ontfangen op eene wyze, als hy door de opene brieven, door hem zelf opgestelt, haar hadt voorgedragen, dat zy hem in hare koninklyke bescherming zou nemen, byaldien hy gedwongen wierdt, het zy door oproer van zyne onderdanen, het zy door vrede wapenen, den troon te verlaten, en hem handelen, gelyk het met de waardigheit van zulk een groot vorst overeenkwam, en hem eene plaats aanwyzen, daar hy met luister als te voren zynen Godsdienst zou kunnen oeffenen, en de vryheit behouden om weder te vertrekken wanneer het hem behaagde. De koningin deedt zich deze artykelen voorlezen, en zwoer de nakoming van de zelve in de tegenwoordigheit van den gezant en van de heeren van haren Raadt, gelyk de Czaar door zynen gezant hadt laten verzoeken.

Zy zondt nochtans geen gezant naar Moskovië, om by den eedt van dezen vorst tegenwoordig te zyn, of zyne bekrachtiging te ontfangen. De Czaar, daar over te onvrede, nam dit voor eene kleinachting op, en klaagde daar over met zeer bittere uitdrukkingen. Hy beschuldigde de Engelschen, die hy voor eene slechte en geldgierige natie uitmaakte, van ondankbaarheit. Hy deedt ook het zelve verwyten aan de koningin, zodanig, zeide hy, aan de belangen van hare kooplieden overgegeven, dat zy den plicht van haar koninklyk gezag vergat. Zelfs dreigde hy de voorrechten, aan de Engelsche maatschappij toegestaan, in te trekken. De koningin kwam dit door haar verstandt voor, en stilde zyn ongenoegen. Zy zondt hem *Jankinson*, die in Engelandt onder het gevolg van het eerste gezantschap was gekomen, en gaf hem zeer verplichtende brieven mede. Deze Engelschman,

den imborst van dezen tyran kennende, verfelde deze brieven met vleierende woorden, en eene aangename verzekering van veiligheid en bescherming, waar op deze woeste Moskoviet zynen haat aantonts in vriendschap veranderde, en tot zyn eerste gevoelen omtrent de Engelsche kooplieden, die hy met weldaden overlaadde, kwam, en wel voornamentlyk omtrent de koningin, van welke hy met ongemenen lof sprak.

Engelandt genoot eene volkome rust, behalven dat het deel moest nemen in de belangen van de koningin van Schotlandt met de zamengezworenen. Het hadt in dit gewigtige geschil te veel belang om stil te zitten: maar voor dat wy het vervolg daar van opvatten, zullen wy eerst zien wat 'er in andere landen voorviel.

Door de dootd van *Shane O-Neal* waren de onlusten in de provincie van Ulster gestilt; de zelve waren daar door ten minste veel vermindert, en min gevaarlyk geworden. Het was met de provincie van Mounster zo niet gestelt; de verdeeldheden tusschen de graven van Ormond en van Desmond vermeerderden dagelykch. De ridder *Sidney*, Lord stedehouder van Ierlandt, vertrok op het bevel van het hof naar deze provincie, gaf aan de partyen gehoor, en stelde den grave van Desmond in het ongelyk. Hy veroordeelde hem om de schade, door hem in de landen van den anderen veroorzaakt, te vergoeden. *Desmond* weigerde te gehoorzamen, en men zondt hem naar Kilmallock * gevangen. Naderhandt wierdt hy naar Limerick gebragt, en van hoog-verraadt beschuldigt, doordien hy volk tegen de koningin hadt geligt; maar zyn broeder *Jan* wierdt ridder senechal of drofflaardt van Desmond gemaakt. Deze jonger broeder voldeed voor den oudsten, en betaalde duizend kronen voor schade aan die zyn broeder hadt benadeelt. De Raadt was met deze handeling te vrede, dien de zelve des te loffelyker voorkwam, om dat de zelve vrywillig geschiedde. Maar de graaf van Ormond, meer doorzichtigheit hebbende dan de anderen, oordeelde daar anders van: hy zeide, dat dit alleen een streck was om het hof te verschalken, en dat deze in schyn zo rechtvaardige man niet min muitziek, noch min oproerig dan zyn broeder zou zyn; het welk ook in het vervolg † bleek.

De ridder *Sidney*, aldus deze provincie tot rust gebragt hebbende, keerde weder naar die van Ulster, om eenige vonken, die van den kant van Tyrone waren overgevlogen, uit te doven. De zoon van *O-Neal* was naar het kasteel van Dublin gezonden, daar men hem gevangen hieldt, waar door hy belet wierdt de aanhangeren van zyn huis aan te moedigen, en hy zelf verhindert bezit te nemen van de staten van zynen vader. Maar *Turlogh Leynigh* maakte zynen eisch op het graafschap van Tyrone. De adel van het landt besloot in het veldt te verschynen. De Lord stedehouder, derwaarts trekkende, deedt de bevelen van de koningin gehoorzamen. *Leynigh* onderwierp zich, en wierdt in de regering van het graafschap van Tyrone, onder het gezag van den onderkoning, gehandhaaft. Al de adel deedt de zelve hulde, en beloofde een onverbrekelyke trouw aan de kroon van Engelandt. De ridder *Sidney* vermaande hen alle, dat zy aan den eedt zouden denken, vreedzaam met elkander leven, en in de gehoorzaamheit van het koninklyk gezag, dat zy even erkent hadden, volharden. Dit verrecht hebbende keerde hy weder naar Dublin. Hy besteedde den tydt van de vrede, die hy voor het ryk te weeg

1569.

1567.

1568.

1569.

Cambden.

Cox.

Uitvoering van

den ridder

Sidney.

onderkoning

van Ierlandt.

1567.

* in de provincie van Mounster.

† in het jaar 1576.

Hy verliest het kasteel van Dublin.

1567.

weeg hadt gebragt, aan het bouwen; hy deedt het kasteel van Dublin vergroten en versieren, om gedenktekenen van zyne mildheit na te laten onder de zelve regering, daar hy zyne voorzichtigheit en dapperheit in hadt doen uitblinken.

Een zo edelmoedig en milddadig gedrag kon niet minder dan geprezen worden. Het zelve wierdt echter niet geroemt dan van die van Ierlandt, die daar inderdaadt al de vruchten van plukten. Engelandt was echter niet ongevoelig over de eer, die op het zelve wederom stuitte, gelyk het ook niet was over de voordeelen, die het van de rust van dit cynsbare ryk genoot: maar de graaf van Ormond verhinderde, dat de verdiensten van den ridder *Sidney* eene rechtmatige vergelding verkregen. Hy was misnoegt over de gunst, die deze ridder den jongen *Desmond* hadt bewezen, en de klagten, die hy daar over deedt, maakten, dat de koningin scherpe brieven aan den Lord *Stedehouder* schreef, als of hy den grave van *Desmond* van ter zyde beschermt hadt. Dit deedt hem verlosf verzoeken om zich by het hof te komen verantwoorden. Hy verkreeg het zelve, en vertrok naar Londen, dezen Ierschen heer met zich nemende, en gevolgt zynde van een heerlyken stoet. De baron *Dunganon*, *O-Connor*, *O-Carol*, en eenige andere heeren van aanzien verselden hem, en meer dan twee honderd edellieden verstrekten hem voor lyfwacht. Men zegt, dat de koningin, deze intrede uit een venster van hare kamer ziende, zeer verwondert was, en zich niet kon bedwingen eenige yverzucht daar over op te vatten. Nochtans liet zy niet na hem gunstig te ontfangen, en aan zyne dapperheit en wysheit den roem, dien de zelve verdienden, te geven. Maar dit alles wierdt kort daar na door de spraak, die tot kleinachting van den Ierlandfchen oorlog ging, zeer vermindert; men sprak daar van als of het alleen een opstandt was geweest, door het schuim van het volk en een hoop struikrovers, die men gestraft hadt, veroorzaakt. De graaf van *Desmond* en *O-Connor* wierden naar den Tour gezonden, daar de ridder *Desmond*, dien men van Ierlandt hadt doen komen, mede wierdt gevangen gezet. Zy wierden echter alle in het volgende jaar, na dat zy hunne onderwerping hadden gedaan, ontslagen.

1568.

Opstandt in Ierlandt by afwezendheit van den ridder *Sidney*.

De afwezendheit van den ridder *Sidney* maakte de oproerigen zo stout, dat zy de wapenen weder opnamen, en men zag byna als in een oogenblik gansch Ierlandt opgestaan. De ridder *Edmund Butbler* viel van den eenen kant op de landen van *Olivier Fitz-Givald*, en de *O-Connors* en de *O-Mores* deden van de andere zyde, aan het hoofd van duizend man, een inval in die van de *O-Carols*, en verbrandden *Kilkenni*. *Daniel Mak-Carty-More*, den tytelt van graaf van *Glan-kairne*, daar hy mede was vereert, verachtende, nam dien van koning van *Mounster* aan. Hy verbondt zich met *O-Sullivan* en andere oproerigen; zy trokken alle in slagorder met ontrolde vaandelen op; verwoestten de landen van rondom, dodende mannen, vrouwen en kinderen; sleepten het vee mede, en vernielden de granen en al wat zy niet konden mede voeren. *Turlough Leynigh* nam den naam van *O-Neal* in de provincie van *Ulster* aan, en zich stellende aan het hoofd van duizend Schotten, die zich onder zyn standaardt hadden gevoegt, veroverde hy *Farny*, in de landstreek van *Monagham*. Kortom, *Connacii* wierdt ontroert door een krakeel van twee der voornaamste heeren van het landt *.

* *Mak-William Oughter* en *O-Connor Sigo*.

Het was hoog tydt, dat de groot-gevol-

machtigde te rug kwam om alle deze oproerigen weder tot hunnen plicht te brengen. Het hof merkte uit deze beroerten, die 'er om zyne afwezendheit rezen, wel, hoe noodzakelyk 'er zyne tegenwoordigheit was. Derhalven zondt het hem met allen spoedt weder naar zyn landvoogdschap. Hy landde te *Carrickfergus* aan, daar hy *Leynigh* by zich ontboodt. De zelve kwam, beleeft zyn schuldt, en wierdt weder in genade aangenomen. De ridder *Edmund Butbler* was zo toegevend niet; hy sloeg de dagvaarding in den windt, en kwam tot een openbaren opstandt, daar wy haast het gevolg van zullen zien. De ridder *Sidney* herstelde den ridder *Carew*, een der oudste huizen van Ierlandt, wiens voorzaten marquizen van *Cork*, in de barony van *Idrone*, dat de ridder *Chivers* gedwongen was hem af te slaan, waren geweest. Hy was ontheven van de vervolging van *Carew* door het eerste vonnis van de *Raden* van Ierlandt; maar by een tweede, by het wyzen van het welke de groot-gevolmachtigde voorzat, wierdt *Carew* gezonden om weder bezit van dat landt te nemen, dat een gedeelte van de domeinen zynere voorzaten uitmaakte.

Den 7 January van het volgende jaar vergaderde het Parlement te *Dublin*. De eerste zitting wierdt door de Roomsche leden ontruft, die het kwalyk namen, dat men den ridder *Christoffel Barnwel* niet tot spreker hadt verkoren, en zich tegen *Hooker* aankantende weigerden zy hunne toestemming aan de bill op de wynen, waar van deze laatste de noodzakelykheit aantoonde, te geven. *Hooker* ontzag hen geenzins van zynen kant. Hy wierp het hatelyke, dat in deze bill was, op de Ierlanders, en bewees, dat hun oproer de oorzaak was, dat het Parlement deze belasting moest invoeren tot onderhoudt van het volk tegen de vyanden van den Staat. Hy vergeleek hunnen oproer tegen de koninginne by dien van de Israëlieten tegen den verlosser *, dien Godt hen hadt gezonden. Deze verdeeldheden raakten eindelyk aan het bedaren, en het Parlement vervolgde zyne zittingen met rust. Men stondt een onderstandt aan de koninginne toe, en om den zelve met meer evengelykheit ten aanzien van ieder ingezetenen in te zamelen, trok men de vrydommen van eenige steden in, als van *Dublin*, *Cork*, *Kingfale*, als mede van eenige edellieden, die de zelve hadden weten te verkrygen. De belasting op de wynen wierdt, niettegenstaande de tegenkantinge der Roomschegezinden, ook toegeftaan. Men maakte eene wet om in de algemene veiligheid te voorzien, en vernieuwde de oude wetten, door welke men reets zorg daar voor hadt gedragen. Men maakte ieder flam aansprakelyk voor de schade, welke door hunne oproerige hoofden zou veroorzaakt worden, zullende de vyf voornaamsten van den zelve verplicht zyn de zelve te vergoeden; eene wet, die naderhandt wierdt hertoepen, maar die in deze boze en verwarde tyden zeer noodzakelyk was, en daar men zich met veel vrucht van bediende. Men maakte nog eene wet om den naam van *O-Neal* uit te roeien, en zyne staten by die van de kroon te voegen, en eene andere aangaande de genen, die tot de inkomsten der kerkelyke goederen † zouden benoemt worden. Men sloot daar alle die van eene onwettige geboorte, en van een ergerlyk leven waren, en die geen Engelsch spraken, of weigerden naar de Engelsche gewoonten te leven, van uit. Men herstelde de broeders en zusters van den grave van *Kildare* in de eer van hun huis. Men rechte openbare scholen in de hoofdsteden van ieder bisdom op, ten koste van

1568.

Zyne wederkomst slyt de beroerten.

Oud huis van den ridder *Carrw*.

1569. Parlement te *Dublin* vergaderd.

* *Moses*.

† *Beneficentia*.

1569. den bisschop, die een derde, en van de andere geestelyken, die het overige moesten betalen, daar het bewindt van aan de bisschoppen en Sheriffs, of burgermeesters, wierdt gelaten.

De zittingen door de Roomsgezinden onnut.

Terwyl de ridder *Sidney* nevens de welmenende leden van het Parlement arbeidden om alles op een goeden voet in Ierlandt te herstellen, poogden de onvernoegde Roomsgezinden het gansche koninkryk te beroeren, van voornemen zynde zich tegen de belasting van de wynen en de uitvoering der wetten, die hen niet behaagden, aan te kanten. De herstelling van hunnen Godsdienst was het voorwendel van hun zamengespan. *Fitz-Morris*, bloedverwant van den grave van *Desmond*, en die, zo hy zeide, den hoon, die hem was aangedaan, wilde wreken, stelde zich aan het hoofd van de oproerigen. Hy wikkelde *Mak-Carty-More*, graaf van *Glan-kairne*, in dezen opstand in, en deedt hem geloven, dat de koningin met den grave van *Leicester* getrouwt was, en dat de ridder *Sidney*, Lord stedehouder, die met de zuster van dezen grave was getrouwt, koning van Ierlandt zou gemaakt worden. Verscheide andere heeren van het land traden in deze zamenzwering. De ridder *Edmund Butler*, broeder van den grave van *Ormond*, was 'er ook in, niettegenstaande den haat, dien hun huis tegen dat van *Desmond* hadt, wiens belangen *Fitz-Morris* verklaarde te zullen voorstaan. De yver voor den Roomschen Godsdienst, waar van *Butler* belydenis deedt, haalde het tegen de belangen van zyn huis over. Om hunne zamenzwering kracht by te zetten namen zy hunne toevlucht tot vremde mogendheden. Zy zonden gemachtigden * naar den paus en den koning van Spanje, en verzochten hunnen bystandt tot handhaving van den Roomschen Godsdienst, die onder de dwingelandy van de koningin *Elizabeth*, gelyk zy zeiden, zuchtte. Ter zelve tydt kwamen zy in het veldt, en deden hun volk naar den kant van *Kilkenni* trekken.

* de tytelvoerende bisschoppen van *Casfel* en van *Emly*, met den jongsten broeder van den grave van *Desmond*. Nederlaag van hunne troepen door die van de koningin.

Byna gansch Ierlandt staat op.

De Lord stedehouder sloep niet: hy begon met eene atkondiging, waar by *Fitz-Morris* en zyne aanhangers voor verraders van den Staat wierden verklaart, en gaf bevel aan den ridder *Carew*, landvoogdt van *Leiglin*, hen tegen te trekken. *Carew* vertrok aanslonts met het krygsvolk, dat hy hadt, en dat wel in een klein getal bestondt, maar alle goede soldaten en zeer geneigt tot den strydt waren, hoe ongelyk het ook by dat van de vyanden mogt zyn. Hy ontmoette hen met een hoop van twee duizend man omtrent *Kilkenni*, en niettegenstaande hy veel minder in getal was, viel hy op hen aan, met dat vertrouwen, het welk gemeenlyk moedt geeft aan een dapperen gebieder. Hy was daar ook niet in bedrogen; hy sloeg de vyanden uit het veldt, doodde vier honderd van de zelve, en verloor niet meer dan eenen man.

Eenigen tydt daar na kwam *Fitz-Morris* wederom, en belegerde *Kilkenni*; maar hy vondt zo veel tegenstandt, dat hy gedwongen was de belegering op te breken; zo dat zyne gansche onderneming alleen uitkwam op landen te plunderen. Daar waren ook andere partyen, die zich in de graafschappen van *Wexford*, *Ossery*, *Waterford* en *Dublin* verspreid heb-bende, overal droevige tekenen van hunne verwoedheit nalieten. *Turlogh Leynigh* voegde zich by deze muitmakers, en trok de Schotten van het landt mede in zyn party. Sedert langen tydt hadt men zulk e-n algemenen opstandt niet gezien. De zamengezworenen spaarden

niet, dat tot het verwoesten van hun vader-landt kon dienen; maar hunne ondernemingen wierden haast geuit. De graaf van *Ormond*, ten uiterste veritoort, dat zyne twee jonger broederen onder de oproerigen waren, boodt het hof zynen dienst aan. De koningin, genoegzaam van zyne trouwe verzekert, nam den zelve aan. Hy vertrok van Engelandt om zyne broeders, het zy met wil, of tegen wil, weder tot hunnen plicht te brengen, en hy kwam den 15 Augusty te *Wexford*. Wy zullen op zyn plaats de gevolgen van zyne reize en de onderbrenging der wederspanningen beschouwen.

Wy hebben weinig meer van Schotlandt te zeggen; het verhaal, dat wy van de doodt van den koning, en van de oproeren, op de zelve gevolgt, hebben gegeven, behelst de meeste voorvallen van dat ryk. Daar is alleen nog iets van de kerkelyke zaken te melden. Twee dagen na dat de koningin te *Lochevin* was gebragt, kwam de graaf van *Glan-kairne* * in de kapel van haar paleis te *Edenburg*, brak het altaar af, en verbryfelde de beelden. Deze daadt wierdt van eenigen als een yver voor den hervormden Godsdienst geprezen, maar van anderen als een onbehoorlyk bestaan gelaakt. De hervormde geestelykheit hieldt toen hare vergadering. De heeren vertoonden, dat het nodig was de zelve tot den 20 July uit te stellen, en al de Staten van het koninkryk te verzoeken daar in persoon of door hunne gemachtigden te verschynen, op dat hunne besluiten van meerder kracht zouden zyn. De geestelykheit vondt dit vertoog rechtmatig. Ten dien einde wierden algemene brieven in alle de provinciën gezonden, om de Pairs, den adel en de gemeente te verzoeken hunne gemachtigden op deze vergadering te zenden, om met de geestelykheit de handhaving van den Godsdienst te beramen. Men bragt des zelfs vaststelling tot drie voornamste hoofdpunten, namentlyk: I. de vernietiging van het pausdom; II. de vaststelling van de regering, en III. de wedergeving van de kerkelyke goederen aan die de zelve bedienden.

Deze brieven hadden de uitwerking niet, die men daar van verwachtte. Daar waren heeren, onder de welke de graaf van *Argyle* en *Mylord Boyd* zich bevonden, die van gedachten waren, dat men deze beraadslagingen moest uitsstellen tot na de zittinge van het naaste Parlement, dat daar de artykelen en macht van zou opstellen. Anderen verschoonden zich om de moeilyke wegen, die door de beroerten van het koninkryk onveilig waren. De vergadering van *Edenburg* oordeelde, dat 'er meer kwaadwilligheid in de verschoning van de eenen en de anderen was dan rechtmatigheit, of onmogelykheit, en liet niet na op den 20 July byeen te komen. Men besloot daar in: I. Dat de akten van het Parlement van de maandt Augusty des jaars 1560, waar door de Roomsche Godsdienst in het gansche ryk was afgeschafft, uit de Registers getrokken zouden worden, om de zelve als onverbrekelyke wetten na te komen. II. Dat de inkomsten van het derde deel der kerkelyke goederen, die de koningin tot onderhoudt van de leeraars hadt toegestaan, inderdaadt zouden uitgereikt worden tot dat men daar nader in zou voorzien hebben. III. Dat in het naaste Parlement de Protestantische geestelykheit in de bezitting van alle de geestelyke inkomsten zou worden gestelt, en dat van nu af aan de heeren en de edellieden, die zich in de vergadering bevonden, van die zy tot nog toe hadden genoten zouden aftaan.

IV.

1569.

1567.

1568.

1569.

Zaken

van

Schot-

landt.

1567.

Spes-

wood.

* *Cun-*

ningham.

De Pro-

testant-

sche

geeste-

lykheit

verzoekt

van de

heeren

de hand-

having

van hun-

nen

Gods-

dienst.

Akte

van de

vergade-

ring te

Eden-

burg om

de her-

vorming

te hand-

haven.

1567. IV. Dat de bedieningen der genootschappen en openbare scholen niet dan aan goede onderdanen zouden gegeven worden, die van de opperregenten en de onderzoekers der zelve * goedgekeurt zouden zyn. V. Dat de rechters vermaant zouden worden de overtreders van Gods wet te straffen, en dat by verzuim de klagten daar over aan het Parlement zouden gebragt worden om daar in te voorzien. VI. Dat de onstrafbaarheid van den verfoeielyken moordt van den overleden koning de natie met blaam bezwalkende, de Pairs, de adel en de gemeenten alle hunne krachten zouden inspannen om dezen schandvlek weg te nemen, en den schuldigen, van wat staat hy ook mogt zyn, te vervolgen, en niet te rusten voor dat zy het bloedt van hunnen vorst zouden gewroken hebben. VII. Dat zy zich alle zouden verbinden om de rechten te handhaven, en het leven van den jongen koning, ten koste van het hunne, te beschermen, en dat zyne opvoeding zou gestelt worden in handen van die door hunne verdiensten en Godvrucht uitblonken. VIII. Dat voortaan de vorst, die den troon zou beklimmen, voor zyne kroninge verplicht zou zyn te zweren, dat hy den hervormden Godsdienst zou beschermen, en den zelve in zyn gansche koninkryk doen belyden. IX. Dat ter uitvoering van alle deze artykelen, bovenal van die aangaande den Godsdienst, de adel en de heeren gehouden zouden zyn zo dikwils, als het van noden zou zyn, de wapenen op te nemen, en zich samen te vereenigen, om de vyanden van den Staat en van de hervorming tegen te gaan, en te beletten, dat de laatste niet vervalst wierdt, gelyk het in de laatste eeuwen in de Christen kerken geschied was. Voorts zullen wy deze vergadering, die men de algemene noemde, dikwils met den zelve name vergadert zien, niet alleen uit kerkelyken bestaande, maar vermengt en zamengestelt van alle de Staten van het koninkryk; weshalven hare besluiten niet alleen by het belang van de kerk bepaalt waren, de zelve strekten zich ook over de burgerlyke regering uit, zelfs tot op het geen het heiligste in de regering is, als het welzyn en de opvoeding van den vorst. Alle deze artykelen, daar wy van gesproken hebben, wierden niet alleen van de geestelykheit ondertekent, maar ook van de graven van Morton, van Glankairne, van Marre, en de Lords Home, Ruthven, Lindsay, Ochiltree, en verscheide anderen, zo wel van den adel, als van de gemeenten. Het was in deze vergadering, dat men besloot eene bezending aan de koningin te doen, om haar in den afstand van de kroon te doen bewilligen, en dat Mylord Lindsay en Mylord Ruthven zouden gemachtigt worden haar dit voorstel op de wyze, als wy verhaalt hebben, te doen.

Daar was eene andere vergadering in de zelve maand van het volgende jaar *, maar niet dan uit geestelyken bestaande, dat uit hare besluiten kan afgenomen worden. De zelve bestonden daar in: I. Dat niemandt eene overleggende stem zou hebben dan de opperkerkvoogden †, de onderzoekers der kerken, de gemachtigden van de provinciën en van de hogescholen, en de leeraars, die de opperkerkvoogden goed zouden vinden met zich te nemen. II. Dat de Roomschegezinden, die weigeren zouden de hervorming, na dat zy daar behoorlyk toe waren verzocht, aan te nemen, als bannelingen uit de Protestantische kerken zouden gezet worden. III. Dat de moordenaars, overpeelders en andere diergelyke boosdoenders met de kerk niet zouden bevredigt worden, tot dat zy met een waar berouw voor de vergadering verschenen, en beloofden zich naar III Deel.

* Eene waardigheit onder de Presbyteriaanische leeraars.

Eene andere vergadering met het zelve oogmerk. * de maand July 1568. † Superintenden.

der zelve instellingen te zullen gedragen. De bisschop van Orkney deedt zyne onderwerping in deze vergadering, en wierdt herstelt, gelyk wy reets verhaalt hebben.

1568. Wy hebben gezien, dat de oorlog, in het jaar 1567 in Vrankryk ontfloken, en naderhandt wederom na eene korte vrede in het jaar 1568, de koningin Catharina van Medici, die het hert van den koning haren zone beheerschte, verplichtte een bondgenootschap met de koningin van Engelandt te zoeken. Wy moeten iets van deze twee oorlogen zeggen. De aankomst van den hertog van Alba niet een groot leger in de Nederlanden veroorzaakte veel verlegenheit aan de Protestanten in Vrankryk. Zy geloofden, dat de paus en de Katholyke koning hunnen ondergang besloten hadden; dat het ontwerp daar van op de byeenkomst te Bajonne was gemaakt, en dat deze Spaansche veldoverste, de maker van dit ontwerp, zelf kwam om het uit te voeren. In deze gedachten wierden zy bevestigd, wanneer zy Strozzi met eenig volk naar de grenzen zagen afzakken, om alle gemeenschap tusschen de Calvinisten van Vrankryk, gelyk men toen de Hervormden noemde, en de Vlaamsche Calvinisten te stremmen. Tot een overtuigend bewys van de kwade inzichten van het hof namen zy de weinige zorg, die het zelve hadt om de bevelschriften te handhaven, die men op alle wyze te buiten ging; dat het volk, daar zy het zwakste waren, hen alzins op het lyf viel, en dat de bevelhebbers van de provinciën in andere plaatsen hen verdrukten; dat men de steden, die hen begunstigten, ontmuurde, en dat men daar sterkten bouwde; dat zy geen recht konden erlangen, noch in de Parlementen, noch by den Raadt van den koning; dat men hen noch hunne goederen, noch hunne bedieningen wedergaf; dat men hen op verscheide plaatsen van het ryk, zonder dat het gestraft wierdt, om hals bragt; dat de Roomsche predikers, bovenal de Jesuiten, hunne predikstoelen met de verfoeielyke stelling, dat men zyn woordt aan geen ketters behoeft te houden, deden daveren, en dat het volk, door deze stokebranden aangezet, naar niets anders haakte dan naar het bloedt der Hervormden. Zy bragten hunne klagten voor den prins van Condé en den admiraal; maar deze twee hoofden, die den oorlog moede waren, gaven tot antwoordt, dat men liever alles moest verdragen dan de wapenen weder opnemen. Zy wierden echter daar toe genoodzaakt door de trouwloosheit hunner vyanden. Een der voornaamsten van het hof, wiens naam in de Geschiedenisse verzwegen wordt, maakte hen bekend, dat men besloten hadt zich van hen te verzekeren, den admiraal te onthouden, en de prinsen in eene eeuwige gevangenis te zetten, waar na het hof al de edikten zou herroepen, en geen anderen Godsdienst dan den Roomsche-Katholyken in het gansche koninkryk dulden.

Op deze waarschouwing, van zo groot belang, hielden de Hugonoten raadt. Dandielot zeide, dat 'er geen behoudenis voor hen was dan met een stoutmoedig besluit te nemen; dat men de genen, die hunnen ondergang hadden gezworen, moest voorkomen, den kardinaal van Lotharingen van den koning, die toen te Monceaux was, weggagen, en de Zwitsers, die hem daar bewaarden, alwaar hy eene vergadering van de ridders van St. Michiel zou houden, in de pan hakken. Hun voornemen zou mogelyk gelukt zyn, indien de koningin daar de lucht niet van hadt gekregen, en de konneftabel het niet vaardig belet hadt. De

1567. 1568. 1569. Vervolg der Hervormden in Vrankryk. Thuanus. Mezeray. Varillas. Strada. 1567.

Men noemt de wapenen wedert op.

1567.
Aanflag
van
Meaux.

koning, die te Meaux aangekomen was, vertrok in den zelve nacht, en begaf zich naar Parys, onder het geleide van een batallion Zwitsers, die op de vleugels acht honderd paarden hadden, om hen ter regter en ter linker handt te dekken. De prins van Condé trachtte te vergeeffch op de zelve aan te vallen. Hier op volgde de slag van St. Denys, waar in de konneftabel sneuvelde.

Slag van
St. Denys.

Deze beruchte slag is niemandt onbekend; men vindt daar naauwkeurige befchryvingen van in de Fransche Gefchiedeniffen. Ieder weet, dat de zamenverbondenen niet meer dan twaalf honderd man te voet en vyftien honderd te paardt fterk waren, vermoeid van den tocht, flecht gewapend, en niet dan ftokken, in plaats van fpeeren, hebbende. Het koninklyke leger, tien maal zo fterk, beftondt uit zes duizend voetknechten en drie duizend ruiters, zonder de compagniën burgers van Parys te rekenen. Daarenboven ontbrak het leger der zamenverbondenen grof gefchut, waar van dat van den koning overvloedig voorzien was. Maar de ondervinding en de kloekmoedigheid van hunne hoofden maakte dit alles goed. Niettegenftaande dit gebrek namen zy niet alleen den veldslag aan, maar begonnen den zelve het eerft. De duifterheit van den nacht deedt het gevecht ophouden, en ieder der twee partyen fchreef zich de overwinning toe. De Roomfchgezinden gaven voor, dat zy het slagveldt hadden behouden; maar zy trokken in het midden van den nacht af, en namen hunnen bevelhebber * mede, die zeer gewond was; zo dat al de eer, gelyk een fchryver † van de andere party zegt, aan de Hugonoten bleef. Des anderen daags verfchenen zy in der waarheit veel eer als overwinnaars dan als overwonnenen, en boden hunnen vyanden een tweede gevecht aan, dat zy weigerden. Wy moeten den lof, dien hen de Turkifche gezant, aanschouwer van den slag, gaf, niet vergeten. Hy zag hen het gevecht verfcheide malen hervatten. *Indien*, zeide hy tegen die by hem waren, *myn meester alleen zes duizend ruiters, gelyk die witte rokken (a), hadt, hy zou haast gansch Europa bemachtigen.*

* den
konneftabel.
† Mezer-
lay.

De zamenverbondenen ftelden zich in staat om hun voordeel met den behaalden roem van dezen slag te doen. De ftadt Rochel verklaarde zich voor hen, en wierdt van toenafgedurende zestig jaren als hunne voornaamfte fterkte. De wyze en dappere *La Noue* veroverde voor hen Orleans. In Languedok maakten zy zich meester van Nimes, Montpellier, en eenige andere fteden in het Dauphiné en rondom Avignon. Het gros van het leger nam zynen weg door Champagne, trok over de Maas, en kwam in Lotharingen, daar het zich by den prins *Casimir*, zoon van den keurvorft van de Palts, voegde. Met dezen byftandt trokken de zamenverbondenen over de Marne en de Seine, veroverden de fteden, floegen de krygsbenden, die zy ontmoetten, ftrekten zich tot in Beauflé uit, en belegerden Chartres. Gedurende deze belegering wierdt over eene vrede gehandelt, die den 2 Maart, door bemiddeling van de gezanten van Engelandt en van Florence, gefloten wierdt. De verrezenfte Hugonoten noemden de zelve de manke en de kwalykgegronde vrede, om dat zy hunne macht van alle kanten verspreid zagen, zonder iets anders tot waarborg te hebbendan het woordt van eene Italiaanfche vrouwe *. Zy zinspeelden op *Biron* en *Mesmes*, die deze vrede hadden helpen maken, waar van de eerste mank

Onder-
han-
ling over
de vrede.† In het
Fransch
mal-af-
fif.
* Catha-
rina van
Medici.

(a) Hy gaf hen dien naam uit hoofde van hunne witte ftuiers, of fjarpen.

ging, en de andere heer van Mal-Affilé was. Men 1567. wierdt haast gewaar, dat zy zich niet bedrogen hadden, doordien het Parlement van Toulouze het edikt weigerde te bekrachtigen, het welk niet gefchiedde dan na dat het daar viermaal toe aangemaant was, en dat het *Rapin*, dien de prins derwaarts hadt gezonden om de bekrachtiging te bevorderen, het hoofd hadt doen afflaan.

Ondertuffchen gaven de zamenverbondenen, volgens het gemaakte verdrag, Orleans en verfcheide andere fteden, die zy ingenomen hadden, weder over; maar Rochel weigerde te gehoorzamen, en eenige andere fteden volgden des zelfs voorbeeldt. De prins *Casimir* bragt zyn volk weder naar Heidelberg, en vondt daar den prins van Oranje, die daar gekomen was om den byftandt, daar wy boven van gefproken hebben, te verzoeken.

De derde burgeroorlog begon in het jaar 1568; men befchuldigde de Hugonoten van verftandhouding met de koninginne van Engelandt en de Duitsche vorften; men leide den admiraal te laft, dat hy briefwiffeling met den prinsse van Oranje hieldt, dat een bewys is van de verbindtenis tuffchen het Fransche hofen den hertog van Alva. Op deze, het zy ware, of valsche, rechtvaardige of onrechtvaardige befchuldiging vermoordde men de Hugonoten door het ganfche koninkryk.

1568.
Derde
burger-
oorlog.

De prins ftelde alles te vergeeffch in het 1569. werk om de vrede ftandt te doen grypen. Hy zondt *Teligni*, en daar na de hertogin van Rohan, zyne fchoonmoeder, om de koninginne te verzoeken de edikten te doen nakomen. Hunne vertogen waren vruchteloos, de kance-
lier *L'Hospital*, hoe bekwaam een staatsdien-
naar hy ook was, raakte zelfs in ongunft, als
verdacht, dat hy voor den nieuwen Godsdienst
ingenomen was. Daar was inderdaadt reden
om hem te verdenken, doordien zyne vrouw,
zyne dochteren en zyn zwager den zelve bele-
den, het welk aanleiding tot deze aardige
fpreekwyze heeft gegeven: *Godt bevoaar ons voor
de Miffe van den kanceelier.* De zegels wierden
aan *Morvilliers*, bisschop van Orleans, zynen
geslagen vyandt, en een groot yveraar voor de
Roomfche kerk, gegeven.

De kan-
celier
L'Hospital
by de
Room-
fchen
verdacht.

De prins en de admiraal wierden gedwongen met een geleide van honderd en vyftig paarden van Nojers te vluchten, nemende hunne vrouwen en kinderen met zich, waar van eenige nog aan de borft lagen. Zy ontfnapten niet dan door een foort van wonderwerk. Naauwlyks waren zy de Loire door eene ondiepte naby Sancerre over geraakt, of hunne vyanden verfchenen aan den anderen kant; maar het water wiefch eensklaps dermaten, dat het hen onmogelyk was daar over te trekken, om den prins te vervolgen. Op dezen tydt was het dat de kardinaal van Chatillon, die in zyn kasteel te Bresle in Beauvais was, naar Engelandt week. Hy was aldaar voor die van zyne party, die kort daar op geldt, gefchut, en andere noodwendigheden op zyn verzoek van de koninginne *Elizabeth* ontfingen, zeer dienftig.

De kar-
dinaal
van Cha-
tillon
vlucht in
Engel-
landt.

De twee legers waren toen in het veldt. Dat van den koning, veel fterker, trok op onder het bevel van den hertog van Anjou, die de plaats van den konneftabel met den naam van algemeen plaatshouder * bekleedde. Maar de prins, ftunende op de dapperheit van zyn volk, verlangde naar een gevecht, en de hertog van Anjou, die zo veel ftaat op zyn volk niet kon maken, vergenoegde zich in het veldt

* Luit-
nant ge-
neraal.
Slag van
Jarnak.

te

1569. te blyven, mydende alle gelegenheit om handgemeen te raken; zo dat 'er niet dan schermutlingen van de beide kanten voorvielen tot op den slag van Bassak *, een gehucht halfwegen Jarnak en Chateaucuf. De zamenverbondenen waren toen niet van zins te slaan, en de prins trok met de voortocht te rug, wanneer de admiraal hem liet weten, dat hy in een gevecht ingewikkelt was. Hy keerde met allen spoedt te rug, en drong door de eerste squadrons henen, die hem den weg poogden af te snyden. Niettemin wierdt hy van een groot getal omcingelt, en tot zyn ongeluk viel zyn paardt gekwetst onder hem ter aarde. Hy boodt zyne yzere handschoen twee edellieden † aan, dieze aannamen, en hem hun woordt gaven. Maar terwyl hy aan den voet van eene heining zat, naardien hy, voor dat de legers aan elkander raakten, zyn been door het achteruitslaan van een paardt van den grave van Rochefaucaud gebroken hadt, kwam de baron van Montesquiou, hoofdman van de lyfwacht van den hertog van Anjou, op een kleinen draf naar hem toe, en schoot hem met een pistool door zyn hoofd mors dood, het zy uit wraak over eene belediging, die hy te voren van hem hadt ontfangen, gelyk het waarschynlykste is, het zy om den onverzoenlyken haat van den hertog van Anjou tegen dezen prins te voldoen. De hertog dorst echter eene daadt, die alle eerlyke menichen verfoeiden, niet pryzen. Hy laakte de zelve ook niet, en stont toe, dat het ligchaam van den prins tot spot op eene eselinne naar Jarnak gebragt wierdt. Naderhandt gaf hy het aan den prinsse van Navarre, die het te Vendôme in het graf zynrer voorouderen deedt begraven.

Stuart wierdt ook doortoken van het volk van den marquis van Villars, schoonbroeder van den konnestabel †, niettegenstaande al wat hy zeide om zich van zyne doodt te verontschuldigen. Hy sprak met zulk eene kracht, dat de hertog van Anjou daar van genaakt wierdt; maar het verzoek van Villars haalde het tegen het mededogen over. De admiraal trok in goede order te rug; en te Coignak aangekomen zynde, gebruikte hy scha-verhaling op den baron d'Ingrande, en op Prunai, twee der dapperste edellieden van de Roomsche party, die hy gevangen hadt genomen. Hy deedt hen in kolen moede doden, waar door hy te kennen gaf, dat hy de Roomschegezinden niet meer na den slag dan voor den zelvencreefde, betuigende, dat hy hen geen lyfsgeade zou geven, voor dat de wetten, in goede oorlogen gebruikelyk, waren vastgestelt. Wy zullen op zyn plaats het einde van dezen derden oorlog en de daar op gevolgde vrede, naderlyker aan de Hugonoten dan alle de oorlogen, die hen waren aangedaan, beschouwen.

Welk deel Elizabeth in de zaken van Vrankryk en de Nederlanden ook nam, die van Schotland gaven haar de meeste belemmering. Het is door het verhaal van de onlusten van dat koninkryk, dat wy tot de Geschiedenisse van Engelandt zullen wederkeren, volgens het spoor der Engelsche geschiedschryvers, die daar zo veel belang als de Schotsche zelf in hebben genomen. De graaf van Murray, van de onderhandelingen in Engelandt wedergekomen zynde, herstelde in korten tydt de algemene rust, die zyne vyanden in zyne afwezendheit hadden begonnen te storen. De schryvers komen niet overeen omtrent het gedrag van dezen heere, noch omtrent zyne hoedamgheit, daar zy verscheidentlyk van spreken. Eenige beschryven hem als een staatzuchtig en geveinst man, en zeggen, dat hy geen ander voornemen hadt dan om den troon ten kolte van de eer en

het leven van de koninginne van Schotland, 1569. welker beschuldiger hy was, en de geveinstde bewaring van den jongen koning, zocht te beklimmen. Andere schilderen hem in het tegendeel af als zeer zachtzinnig, of gematigt, oprecht, die ligter bedrogen kon worden dan anderen bedriegen; een groot yveraar voor zynen vorst, voor zynen Godsdienst en voor zyn vaderlandt, en de laatste verzekeren ons, dat hy geen andere voorwerpen dan deze drie in de beschuldigingen van de koninginne en de regering van het ryk in het oog hadt. De vermaarde schryver van de geschiedenisse van Elizabeth * is van het getal der eersten; maar hy wordt door de voornaamste schryvers van de natie, het zy Engelsche, het zy Schotsche, waar van eenige in den tydt van den grave van Murray hebben geleest, tegengesproken. Cecil, geheim-schryver van Elizabeth †, spreekt in de brieven aan den ridder Norris, gezant in Vrankryk, altydt met lof van hem. Hy toont de noodzakelykheit van de beschuldiging der koninginne van Schotland aan; hy zegt, dat hy geen deel in de ongenade van den hertog van Nordfolc, daar eenigen hem van beschuldigen, heeft gehad. Met een woordt, hy spreekt van zyne doodt als van het grootste ongeluk, dat zyn vaderlandt kon overkomen. De ridder Melleville, hoewel aan het belang van Maria Stuart verknocht, laat niet na zyne zachtzinnigheit, zyne voorzichtigheit en zyne standvastigheit te roemen, en hem den lof van een goed regent te geven. Hy zegt, dat zyne tegenspoeden aileen dienden om zyne deugd en zynen yver voor den Godsdienst te doen uitblyken; dat in der waarheit zyne goede mening door zynen voorspoedt bedorven wierdt, en dat de vleiers hem te verwaand maakten; maar hy was het, die daar het meeste door moest lyden. Betovert door de lofsuitingen van zyne regering, geloofde hy niet, dat men op zyn leven in een ryk, voor het welke hy zo veel zorg droeg, zou toeleggen; hy gaf zich door al te grote roekeloosheit in de handen van zyne moordenaars. Spotswood, aartsbischop van St. Andrews, doet niet dan hem gestadig in de Kerkelyke Geschiedenisse van Schotland pryzen, en zegt, dat zyne vyanden zich niet konden onthouden hem dien lof na zyne doodt te geven; dien zy hem gedurende zyn leven hadden geweigert. Eindelyk, de oordeelkundige voorzitter Thuanus beslist dit geschil, daar hy onpartydig en vry van alle vooroordeelen in is, het zy omtrent den Godsdienst, het zy omtrent de natie. De graaf van Murray, zegt hy in den brief †, dien hy aan den geschiedensschryver van Elizabeth schreef, wordt van alle de Schotsche schryvers, van dat hy naar de kroon zou hebben gestaan, vry gekent; alle, vervolgt hy, verzekeren in het tegendeel, dat hy noch staatzucht, noch gierigheit, noch wreedheit hadt. Zy pryzen zyne deugd, zyne zachtzinnigheit, en zyne goedwilligheit, zyn onberispelyk leven en zyne onbesproke zeden. De verantwoording, die de Engelsche schryver * maakt, bestaat daar in, dat hy van den koning Jacobus gehoord hadt het geen hy van den grave van Murray verhaalt. Maar wie hadt dit dezen prins gezegt, die toen nog in de wieg lag, wanneer deze Mylord wierdt vermoord? Cambden brengt ook tot zyn getuige den bisschop van Rossby, die de zaak voor derrechtbank van Elizabeth voor Maria Stuart verdedigde. Maar is de pleitbezorger van deze koninginne meer geloofwaardig dan de graaf van Murray, daar hy

* of Jarnak.

† Argen-te en St. Juan.

Montesquiou schieft den prins van Condé dood.

† De konnestabel was met zyne zuster getrouwt.

Cambden Melleville Thuanus.

Hoedamgheiten van den grave van Murray.

* Cambden.

† Zie Scripna Ceciliaana.

† Zie Cambden en Illustrum virorum ad Cambdenum Epistolae.

* Zie Animadvers. in Jacobi Thuanus Hist.

1569. zelf een beschuldiger van was? In deze zake verdient *Cecil*, geheimschryver van Staat, veel meer geloof. Hy maakt gewag van de redenvoeringen, die de verrieders van de koningin van Schotland tot nadeel van den grave van Murray verspreidden, en maakt geen zwaarigheid van deze praat in den brief *, dien hy daar over aan den ridder *Norris* schreef, een zuiveren laster te noemen. Hy voegt daar by, dat deze lastering hem op het lyf wierdt gemeten, om hem met de andere samenverbondenen, aan welke men wilde doen geloven, dat hy naar de kroon stondt, oneenig te maken, en dat *Elizabeth* verplicht was hem door een openbaar geschrift, dat zy liet uitgaan, te verontschuldigen. Wy hebben geoordeelt deze aanmerkingen tot opheldering van deze geschiednisse, voor dat wy 'er het vervolg weder van opvatten, te moeten maken.

De graaf van Murray zodanig zynde, als wy hem hebben afgeschetst, ontmoette een party, die gereed was hem onder het schone voorwendfel van de vryheit, die men zeide dat hy wilde onderdrukken, te doen vallen. Eenigen, gewoon in beroerten te leven, konden geen geruste regering verdragen, en anderen vleiden zich met de hoop van eene vergelding van de koningin te bekomen, die zy trachten te herstellen. Daar waren 'er ook, die de rampen van hun vaderlandt met vreugde aanzagen. Onder het getal van deze, of van de andere, stelt men de ridders *Balfour* en *Lidington*, vyanden van *Botswel*, en bygevolg ook tegen de koningin zo lang hy nog in het ryk was; maar na dat hy daar uit was t'eenemaal voor de vryheit van deze vorstinne ingenomen. Men zegt, dat de *Hamiltons* hare herstelling met een ander inzicht zochten. Zy dachten, dat zy, om haar op den troon te verzekeren, geen zwaarigheid moesten maken om den jongen koning, op wiens name men haar daar van hadt verjaagt, van kant te helpen, en dat de staatzucht sterker dan de natuur moest zyn. Dit uitgevoerd zynde, stelden zy zich voor, haar mede, onder voorgeven van haar over den moordt van haren zone te straffen, om te brengen, en zich dan meester van de kroon, daar hun huis het naaste recht op hadt, de tak van *Stuart* geëindigt zynde, te maken. Maar het geen anderen zeggen heeft meer schyn van waarheit *, te weten, dat zy in verwachting, dat hun huis den troon zou beklommen, de koningin zochten uit te huwelyken aan Mylord *Hamilton*. De graven van *Huntley*, van *Argile*, en Mylord *Boyd* hadden zich ook samen tegen den grave van Murray verbonden, de eerste uit yver voor den Godsdienst, de tweede door zyne veranderlykheit, die hem van de eene party tot de andere deedt overgaan, en de derde om andere onbekende redenen. Tegen zo vele vyanden diende de standvastigheid van den regent hem tot een schildt. Hy kende hunne kwade mening; maar hy zeide, dat hy 'er de uitvoering niet van vreesde; dat hy de zorg van zyn lot aan de Voorzienigheid overgaf, en dat hy eens moettende sterven, naardien hy niet onsterfelyk was, het in geen roemryker werk kon zyn dan in dat van zyne bediening en yver voor de algemene rust, het eenigste doelwit van zyne regering.

Buiten dat zamengespan toonde zich gansch Schotlandt verheugt over de wederkomst van den grave van Murray, en in het daar op volgende Parlement, dat hy aanstonts beriep, wierdt al wat hy in Engelandt hadt verrecht goedgekeurt. De hertog van *Chatelleraut* volgde hem kort op de

hielen. Hy kwam met een last van de koningin van Schotlandt, die, de oude wet van *aanneming* †, sedert zo vele eeuwen vernietigt, vernieuwende, hem aannam voor haren vader, en tot onderkoning gedurende hare afwezendheit aanstelde, belattende de Schotten niemandt dan hem te gehoorzamen. De opene brieven van *Maria* waren onnodig: want, na dat hy de gemoederen van het volk hadt ondertaft, die hy niet gunstig vondt, stondt hy van alle deze tytels af.

Zyn eerste bedryf was een groot geschrift aan de vergadering der geestelykheit, die te *Edenburg* gehouden wierdt, te zenden, by het welke hy aantoonde, dat hy niet van *Vrankryk* gekomen was dan om de beroerten van zyn vaderlandt, door de verdeeldheden tusschen de koningin, hare wettige souverein, en hare eige onderdanen gezaait, daar de moordt van den overleden koning de oorzaak van was, by te leggen; dat het wel waar was, dat men de wraak tegen den moordenaar en zyne aanhangeren moest vervolgen; maar dat het in een Parlement, wettiglyk beroepen, moest geschieden, en dat men ondertusschen in eene schuldige gehoorzaamheit aan de koningin moest blyven; dat hy ook betuiging van zyne trouwe en van zynen dienst aan hare Majesteit deedt. Hy voegde daar by, vernomen te hebben, dat de graaf van Murray een soort van opontbodt te *Glasgow* tegen den 10 Maart hadt afgekondigt; dat hy al het volk hadt verzocht daar gewapend te verschynen, als of het nodig was het vaderlandt tegen den inval der vyanden te beschermen; maar dat het in het tegendeel eene onderneming van dezen overweldiger, om hunne vryheit te onderdrukken, was; dat deze aanslag tegen de wetten en de openbare rust hem hadt verplicht dit aan de vergadering voor ooggen te stellen, ten einde zy naar hare wysheit op middelen bedacht zou zyn, om de onordentelykheden, die hy te gemoet zag, voor te komen, ten zy de graaf van Murray van zynen eisch afstondt, of dat zy zich met hem vereenigden, om de regering op de zuiverste gronden van gerechtigheit en Godvrucht te herstellen.

Het antwoordt van de vergadering was, dat zy den brief van den hertog van *Chatelleraut* aan den regent zou zenden, zonder wiens raadt zy niets kon of wilde besluiten. Zy benoemde ter zelve tydt gemachtigden * om den zelve aan hem te brengen, en hem verlof te verzoeken om iemandt van hun genootschap aan den hertog van *Chatelleraut* en die van zyne party te zenden, met verzoek van zich aan de regering te onderwerpen. De regent dit goedvindende, zondt deze vergadering hare opperkerkvoogden aan de eene en de anderen, en na verscheide byeenkomsten kwam men over de navolgende artykelen overeen: Dat de hertog van *Chatelleraut* zich op den gestelden dag te *Glasgow* zou laten vinden, en daar zyne onderwerping aan den koning bewyzen; dat hy borgen voor zyne getrouwheit zou stellen, en dat onder dit beding, dat hy en zyne vrienden, die in de zelve verbindtenisse wilden treden, in hunne goederen en waardigheden zouden worden herstelt. De graven van *Argile* en van *Huntley* weigerden in dit verdrag te treden, verwytende aan den hertog van *Chatelleraut* de lafheit, die hy hadt gehad van zich gewillig aan de genade van zyne vyanden te hebben overgegeven, in plaats van tegen hen zyn recht tot het uiterste te verdedigen. Wat hen aanging, zeiden zy, zy wilden hun byzonder belang niet van het algemene

1569. † Aanneming van de oudfte door de jongste, en van de opperfte door de minder.

De laatste zondt zyn openbaar geschrift aan de vergadering der geestelyken te *Edenburg*.

Antwoordt van de vergadering. * de opperkerkvoogden van *Lothiane* en van *Fife*.

* Zie *Serinia Ceciliaana*.

Thuanus. Cambden. Spots wood. Melleville. Serinia Ceciliaana. Zamengespan tot zyn bedert.

* Zie fol. 118.

Standvastigheid van den regent.

Door den hertog van *Chatelleraut* tegegaan.

1569. mene scheiden, in verwachting van een beter be-
ding te maken, wanneer men over de algemene
rust, in een wettig vergadert Parlement, zou
handelen. De brieven van de koninginne van
Schotland hadden hen zo stout gemaakt. Zy
hadt hen geschreven om hen te verzekeren, dat
hare verlossing naby was. Zy lieten zich mislei-
den door deze tyding, die zy willens geloofden
waar te zyn, om dat zy hen aangenaam was. Zy
bleven by hun besluit, verzoekende, dat de ver-
gadering tot den 10 May mogt uitgesteld wor-
den. Maar hunne volftandigheid duurde niet
lang. Zy veranderden schielyk van gevoelen,
gelyk de hertog van Chatelleraut ook deedt.
Hy hadt berouw van zyne onderwerping, en
wilde zich daar uit draaien: zy in het tegen-
deel traden uit hunne verbindtenis, en onder-
wierpen zich aan den koning.

De hertog moest in de tegenwoordigheid
van de heeren het verdrag, met den opperften
van de geestelykheit gesloten, bekrachtigen.
Ten dien einde kwam hy op den getelden
dag te Edenburg; maar de weigering van de
graven van Argile en van Huntley, die daar
niet in begrepen wilden zyn, bragt hem tot
nagedachten. Hy schaamde zich over zyne laf-
heit; hy oordeelde, dat zyne eer vorderde hen
niet te verlaten, en trachtte dus de bekrach-
tiging, die men van hem vorderde, te loor te
stellen. In de vergadering gekomen zynde, ver-
zocht hy, dat de zaak tot den 10 May, en de
tegenwoordigheid van de twee heeren, die be-
loofden dan te zullen verschynen, dewyl hy
zich niet gaarne van hen wilde scheiden, mogt
uitgesteld worden; daar hy byvoegde, dat hy
deze zaak aan de koninginne van Schotland
wenschte bekend te maken, en haar antwoordt
te hebben, dat tegen dien tydt zou kunnen
zyn. Men zag wel, dat dit alleen diende om
deze bekrachtiging niet te tekenen. Men ver-
toonde hem, dat deze twee heeren, daar hy
bekommerd over was, zich de vryheit voor-
behoudende om een byzonder verdrag te ma-
ken, hem niet verplichtten naar hen te wach-
ten; en ten aanzien van de goedvinding der
koninginne deedt men hem begrypen, dat het
rechttraads tegen de onderwerping, die hy aan
den koning hadt gedaan, streedt. Men vroeg
hem, of hy berouw van zyn gegeven woordt
hadt. Hy antwoordde met meer vrymoedig-
heit dan staatkunde, dat hy het verdrag niet
dan gedwongen hadt getekent, en dat indien
het nog te doen was, hy het niet zou teke-
nen. Op zulk eene rondborstige verklaring zondt
de regent hem met Mylord *Harris**, die hem
verfelde, naar het kasteel van Edenburg gevan-
gen. Vervolgens nam men in overleg, hoe
men zich omtrent de graven van Argile en
van Huntley zou gedragen. Met den eersten
hadt men ten aanzien van zyne beschuldiging
niet veel moeite. Men vertoonde, dat hy zich
in waarheit voor de zyde van de koninginne,
in de afwezendheit van den regent, verklaart,
en volk hadt geligt, dat hem schuldig maak-
te; maar dat de geschikkelykheit, in welke
hy het zelve hadt gehouden, wel kwydschel-
ding verdiende. Dit waren de gedachten van
den regent, die met het gevoelen van ande-
ren overeenkwamen, waar op de graaf van Ar-
gile te St. Andrews, achtervolgens de dag-
vaarding, gekomen zynde, den eedt van getrouw-
heit aan den koning deedt, daar by voegende,
dat hy niet alleen de straf, die de wetten me-
debragten, wilde ondergaan, maar ook voor
een ichelm, waardig van Godt en menschen

Men
stelt den
hertog
van Cha-
telleraut
gevan-
gen.

* of
Harris.
Maxwel.

verfoeit te worden, gehouden zyn, indien hy
de zelve brak. Hy schondt ze echter, en
naauwlyks kwam hy zynen eedt een jaar na.

De vergadering was den grave van Huntley
zo gunstig niet; alles was hem tegen; de wei-
nige verzekerdheit, die men hadt om met een
man te handelen, wiens kwaadwilligheit be-
kend was, de algemene haat van het volk, en de
wrok, dien men tegen hem in de provinciën,
die hy in de laatste beroerten hadt afgelopen,
hadt opgevat, maakten, dat zommigen wilden, dat
men hem tot een voorbeeldt, het welk anderen in
toom zou houden, zou straffen, en opofferen
aan de gemeenten, die hy hadt uitgeplundert.
Zy zeiden, dat 'er niets te vrezen was van zulk
eene rechtvaardige strafocffening; dat dit huis,
eertyds zo machtig en zo ryk, door de euvel-
daden, of ongelukken van den vader te gron-
de was gegaan, en dat de zoon het zelve nog
niet hadt kunnen herstellen; zo dat men dit
offer aan het algemene welzyn geruust kon doen,
zonder dat iemandt zich zou bewegen, of den-
ken om zyne doot te wreken. Anderen zeiden
in het tegendeel, dat het bannen en bloedver-
gieten een slecht middel was om de wonden
van den Staat te helen: daarenboven was dit
huis zo niet vervallen, of het hielt zich nog
door zynen ouden luister, door zyne vrien-
den, verbonden en aanhangeren staande: kort-
om, dat men alles van een wanhopig mensch,
die zyne hulp by vrede mogendheden zocht,
hadt te duchten; dat het beter was hem door
goedheit te winnen, en door de kwydschel-
dinge zynere misdaden tot zynen plicht te bren-
gen, dan hem door de strengheit der wetten
nog meer tot oproer te tergen. Dit laatste
haalde het over; maar men wilde ook genoeg-
geven aan die genen, welker landen hy geplun-
dert hadt. Men verklaarde hem dan, dat men hem
de openbare straf kwydscholdt, en zyn leven spaar-
de, zonder hem nochtans den overlast, aan zyne
landgenoten gepleegt, te vergeven. Men von-
niste hem om de ichade, die hy hadt veroor-
zaakt, te vergoeden, achtervolgens de uitspraak
van goede mannen, die de vergadering zou
benoemen.

Zie daar op wat wyze het met de verga-
dering der heeren, die de graaf van Murray
na zyne wederkomst uit Engelandt te zamen
geroepen hadt, afliep; ten minste naar het
zeggen van de vermaardste en onpartydigste
schryvers*. Het is dan wel onrechtmatig,
dat andere † hem van ontrouw en geweldt
tegen den hertog van Chatelleraut, Mylord *Her-
ris*, en andere aanhangeren van *Maria* gepleegt
te hebben beschuldigen.

Gedurende deze zittingen kreten hem zyne
vyanden door gansch Schotland uit voor een
verrader, die zyn vaderlandt aan de koningin-
ne van Engelandt hadt verkocht. Men be-
dacht een verdrag, by het welke hy zich ver-
bonden hadt, Engelsche bezetting in de kas-
teelen van Sterling en Edenburg te nemen,
terwyl *Elizabeth* zich van haar kant verbon-
den hadt, hem tot den troon, indien de ko-
ning zonder nazaten kwam te sterven, te ver-
heffen, en hem voor den vermoedelyken ko-
ning van Engelandt te erkennen.

Daar was geen de minste waarfchynlykheit van
dit gemaakte verdrag; maar gelyk het volk ge-
meenlyk ligtgelovig is, en alleen op het uiterly-
ke ziet, verlierde men dit verhaal met eenigen
schyn van waarheit, waar aan het meer geloof
dan aan de reden gaf; zo dat byna gansch Enge-
landt en Schotland het geloofde, of vreedde.
Het

1569.

* *Spots-
wood*,
Scrinia
Ceciliana,
Thuanus,
† *Camb-
den* en
de bis-
schop
van
Rosse.
Laster
van de
vyanden
van den
grave
van *Mur-
ray*.
Cambden.

De
koningin
Elizabeth
verde-
digthem.

1569.

Het was uit hoofde van deze lastering, dat de geheimschryver van *Elizabeth* zegt, dat zy een openbaar geschrift liet uitgaan, waar by zy, om iedereen, die met dit vooroordeel was ingenomen, daar uit te helpen, op haar koninklyk woordt verklaarde, dat alle de geruchten, die men van een gemaakt verdrag tusschen haar en den regent hadt verspreid, valsch, en door de verstoorders van de rust der twee ryken verzonnen waren; dat de graaf van Murray geen verbindtenis, het zy met haar in persoon, het zy met hare staatsdienaren, noch by geschrifte, noch met woorden, gedurende zyn verblyf in Engelandt hadt aangegaan; dat het de graaf van *Lenox*, vader van den jongen koning, en geenzins de regent was, die haar hadt gebeden dezen jongen prins, indien zyn leven in zyn eigen ryk door zamenzweringen van verraders in gevaar mogt geraken, in hare bescherming te nemen. Zy nam nog een anderen laster weg aangaande zekere voorgewende verstandhouding tusschen den grave van Murray en den grave van *Herford*, die men beschuldigde van een verbindtenis te hebben aangegaan om de twee ryken te verdelen. Zy eindigde met eene betuiging, dat het aan hare zorg niet ontbrak, dat de vrede in Schotlandt niet herstelt, en de belangen van de moeder en den zone niet vereffent waren; dat, indien men dit grote werk nog niet hadt kunnen ten einde brengen, zy maken zou, dat men 'er in het kort een einde van zou zien.

* *Cambden.*
Elizabeth wordt van de ongelukken van de koningin van Schotlandt geraakt.

De Engelfche geschiedschryver * verzekert, dat zy naar waarheit sprak, en dat zy, uit aanmerkinge van de ydelheit van alle wereldsche zaken, mededogen kreeg met de gevangene koningin, doordien zy meerder naarzachtheit dan naar strengheit neigde. De brieven, die *Maria* haar schreef, maakten haar hert te eerder week. Zy zwoer haar daar in by al wat heilig was, by hare wederzydiche verzekerde vriendschap, by den bandt van haar bloedverwantschap, dat zy nooit iets tegen haar zou ondernemen, en dat zy hare vryheit, eer en kroon van haar alleen hoopte weder te krygen.

Zy schryft aan den grave van Murray ten behoeve van *Maria*.

Elizabeth wierdt daar van zo geraakt, dat zy aan den regent schreef, en verzocht een einde van de ongelukken van deze vorstinne te maken. Mylord *Boyd* wierdt met deze brieven afgezonden. Hy gaf de zelve te *Perth* (a) over, daar hy hem vondt, zo als hy van den kant van het Noorden wederkeerde, daar hy de beroerten zo wel hadt gestilt, dat 'er geen de minste voetstap van oorlog overbleef, daar dit Noorder gedeelte het meeste van ontruft was geweest: alles hadt zich, zo haast hy verchienen was, tot grote verwondering van zyne vyanden, onderworpen. *Elizabeth* stelde hem drierhande middelen tot herstelling der koningin, om daar een uit te kiezen, voor. Het eerste was haar weder den troon te doen beklimmen door de vernietiging van den gedanen afstandt; het tweede, haar by den koning, haren zone, in de regering te voegen, mits het bewindt van zaken echter in de handen van den grave van Murray bleef, tot dat de koning den ouderdom van zeventien jaren zou bereikt hebben; het derde voorgestelde middel was, dat, indien men de eerste, noch de tweede voorstelling niet aannam, men de koningin van Schotlandt de vryheit zou geven om weder naar haar landt te keren, en aldaar een byzonder * leven te leiden, en zich te vrede te houden met een eerlyk onderhoudt voor haar huis; daar *Maria* in een anderen brief, van haar kant geschreven, nog bydeedt, dat zy, gezien hebbende,

* *Privé.*

dat de meeste mocielykheden door haar huwelyk met den grave van *Bothwel* waren veroorzaakt, wenschte, dat men rechtters aanstelde om te onderzoeken, of het zelve wettig was, of niet, met macht om het zelve te vernietigen, indien zy bevonden, dat het met de wetten niet overeenkwam, en dat zy de vryheit mogt hebben om een anderen gemaal te kiezen, om daar het overige van hare dagen mede te flyten.

Haar brief en die van *Elizabeth* waren van twee andere, door den ridder *Nikolaas Throckmorton* geschreven, verselt. De eene was voor den regent, en de andere voor den ridder *Lidington*. In den eersten gaf hy den grave van Murray kennis van een ontwerp van een huwelyk tusschen de koningin van Schotlandt en den hertog van *Nordfolk*, het welk reets zo ver gevordert was, dat men 'er de voorwaarden al van hadt opgestelt, en dat men alleen naar eene gunstige gelegenheit wachtte om het zelve te voltrekken. Hy deedt den regent begrypen, dat dit oogenblik van hem afhing; maar dat zyne toestemming vry en ongedwongen moest zyn, indien hy wilde, dat de koningin zyne zuster hem daar voor verplicht zou zyn; dat hy ten dien einde raadzaam vondt, dat hy *Lidington*, bekwamer dan iemandt anders om deze zaak tot een gelukkig einde te brengen, naar Engelandt zondt. Hy verzocht hem al de zwarigheden, die 'er zo wel van den eenen als van den anderen kant in staken, te overwegen. Hy zeide, dat hem niet onbekend was, dat 'er onder waren, die het huwelyk begunstigten; maar dat 'er ook gevaarlyke in staken, die 'er tegen waren, en dat het aan zyne voorzichtigheit stondt de zekere zyde, en die te gelyk de eerlykste was, te kiezen.

Hy schreef aan *Lidington* het zelve, dat hy den regent hadt voorgedragen, om den zelve te overreden hem naar Engelandt te zenden, doordien hy niemandt bekwamer dan hem, om over een huwelyk van de koningin van Schotlandt te handelen, wist. Hy zeide, dat deze vorstin van de zelve gedachten was, en alles tot zyne komst verborgen hieldt. Hy verwittigde hem echter, dat niet alleen de beide partyen het eens waren; maar dat daarenboven de graven van *Arundel*, van *Pembroke*, van *Leicester*, van *Shrewsbury* en van *Bedford* het verdrag goedkeurden, en dat men aan de bewilliging van de koningin van Engelandt, als men 'er haar het voorstel van zou doen, geenzins twyfelde. Hy voegde daar by, dat nooit eene zaak meer wierdt geprezen, zo wel van de staatkundigen, als van de yveraars voor den Godsdienst, het zy Protestanten, of Roomschegezinden; dat de eenen zo wel als de anderen, ziende de genegenheit van *Elizabeth* om ongetrouwt te blyven, zeer verheugt waren, dat de koningin van Schotlandt, die haar, het zy in persoon, of in hare nakomelingen, eens buiten twyfel zou opvolgen, in plaats van met een vremd heer te trouwen, een Engelfch heer, van het volk bemint, van de Protestanten gelieft, en in de belydenisse van de Engelfche kerke opgevoed, zou trouwen, zonder dat de Roomschegezinden zich daar tegen zouden kanten, die te vrede zouden zyn, wanneer zy het leven van de koningin beveiligd zouden zien.

De schryvers *, tegen den regent ingenomen, zeggen, dat zyne staatzucht al de welmenendheit van *Elizabeth* onder den voet smeet, en dat, na dat hy eens de zoetigheit van de regering, die hy onder den naam van regent of stedehouder in handen hadt, hadt gemaakt, van zich niet kon verkrygen de zelve aan de wettige vorstinne, die hy daar van berooft hadt, weder te

* *Cambden.*

ge-

(a) *Spotswood* zegt te *Eglin*, in het graaffchap *Murray*.

1569.
* Spott-
wood.

1 of een
Parle-
ment.

1 of St.
John-
floun.

De Sta-
ten wei-
geren
Maria
te her-
stellen.
Thoum.

July.

geven. Maar andere * verhalen het gedrag, dat hy hieldt, na dat hy de brieven van beide de koninginnen hadt ontfangen, op eene wyze, die zeer veel verſchilt van het denkbeeld van een ſtaatzuchtigen en een geweldenaar, dat zyne vyanden van hem geven. Zo haast als hy de zelve hadt gelezen, beſloot hy de Staten van het ryk † te doen vergaderen, om met hen te overleggen wat antwoordt men raadzaam vondt daar op te geven. De vergadering wierdt te Perth † in de maandt van July gehouden, en de regent gaf daar de brieven over. Men begon met die van *Elizabeth* eerst te lezen, en men beſloot eenstemmelyk hare twee voorſtellingen te verwerpen; de eene, om dat zy het recht van den koning vernietigde, en de andere, om dat zy hem een medgeſel gaf, dien de nayver van een koning niet kan verdragen, en de veiligheid van den vorſt niet toeliet hem by te voegen. Men oordeelde, dat de koningin in den derden genoeg te kennen gaf, dat zy op het punt ſtondt om *Maria* te verlaten, naardien zy voor haar niet anders dan haar leven en haar onderhoudt verzocht. De vergadering wilde haar eene zaak van zo weinig belang, en ten anderen zo rechtmatig, op zulk eene machtige aanbeveling niet weigeren.

De Staten hadden de zelve achting niet voor den brief van hunne koninginne; zy oordeelden, dat 'er een geheim in de huwelyksſcheiding met den grave van Bothwel, die zy vervolgde te eiſchen, ſchulde. Zy berispten het verzoek, dat zy daar van met al te volltrekte woorden deedt, als of de ſouvereine macht nog in hare handen was. Het was te vergeeffſch, dat hare aanhangeren vertoonden, dat het de ſchuld van haren geheimſchryver was, die den brief hadt opgeſtelt, aanbiedende een anderen, op de wyze als de vergadering het wilde hebben, te doen komen. Men ſtopte hen den mond met te zeggen, dat de koningin de ontfaling van het huwelyk met *Bothwel* niet zo zeer behoorde te verzoeken, als wel het ſtraffen van den moordenaar van den koning haren gemaal; dat zy daar over aan den koning van Denemarken, in wiens ſtaten hy zich onthieldt, moeft ſchryven; dat zy daar mede haar gewiſſe en hare ruſt zou bewaren, en dat zy, met het bloedt van haren gemaal te wreken, zich van de onwaardige verbindtenis, die zy hadt aangegaan, kon bevryden. Dan kon zy met alle geruſtheit om een wettiger huwelyk, dan dat van *Bothwel* was, denken; maar, naardien de huwelyksſcheiding niet bekwaam was hare ſchande weg te nemen, noch de doot van den overleden koning te wreken, was het te vergeeffſch naar deze echtscheiding te ſtaan, gelyk het ook te vergeeffſch was, dat men haar verzoek toeflondt.

De regent liet aan de koninginne van Engelandt het antwoordt van de Staten op haren brief en op dien van de koninginne van Schotlandt weten. Haar gezant bleef ook in geen gebreke van aan de eerſte bekend te maken, dat men voor het ſcheiden van de vergadering tyding van eene grote onderneming, die in Engelandt wierdt gemaect, en haast zou uitbarſten, hadt gekregen. Men wiſt daar de omſtandigheden niet van; maar de deelgenoten van de zamenzwering verſpreidden, dat de maatregels zo wel genomen, met zo veel behendigheid angelegt, en van zulk eene macht onderſteunt waren, dat men die van de twee ryken dorſt uitdagen om der zelve uitwerking te verydelen. Het is zeer waarſchynlyk, dat het een gevolg van het ontwerp van het huwelyk van den hertog van Nordfolk met de koninginne van Schotlandt was.

III Deel.

Elizabeth toonde, dat zy te onvrede was van de wyze, op welke de Staten de twee eerſte artykelen van haren brief hadden verwerpen, en voornamentlyk het tweede, dat zy dacht, zeide zy, een redelyk middel te zyn om de waardigheit van de koninginne van Schotlandt, en het gezag van den koning te bewaren: weshalven zy verzocht, dat men daar op nieuw over zou raadplegen, om den ſtaat van de koninginne, hunne wettige vorſtinne, en hare nabestaande, of gelukkiger, of ten minſte aanzienlyker te maken. Over den raad, dien men haar gaf, was zy niet verwondert, wetende uit wat hoek de trotſchheit van dat zo ſtout ſpreken kwam. De aanſlagen van den hertog van Nordfolk om met de koninginne van Schotlandt te trouwen waren haar genoeg bekend: zy hadt hem gewaarſchouwt, dat hy acht zou geven op het oorkuſſen, daar hy op ſliep *. Ondertuſſchen, het zy ze de redenen van den Schotſchen gezant in aanmerkinge nam, of dat ze in zulk eene tedere zake niets wilde verzuimen, liet zy *Maria* kort daar na van de plaats, daar zy was, naar eene veiliger brengen. Hare voorzorg was niet zonder reden; want zy vernam haast, dat het gevaar veel groter was geweest dan zy hadt gedacht.

De graaf van Murray, van de gedachten van *Elizabeth* na de wederkomſte van zyne afgezonden onderrecht, beriep de heeren en den ganſchen adel van het ryk te Sterling, om hare voorſtelling, rakende de herſtelling van *Maria Stuart*, te overwegen, het welk gedaan wierdt; maar men vondt niet goed eenige verandering in het beſluit van de vergadering, te Perth gehouden, te maken. Hy zondt den abt van Dumferling † naar Engelandt, om *Elizabeth* kennis van deze tweede beraadſlaging, en van de reden, die men gehad hadt om de koningin van Schotlandt buiten de regering te houden, te geven, op die wyze, als wy de zelve reets ten naaſte by hebben verhaalt. Men vertoonde voor eerſt het gevaar, dat 'er niet alleen voor het gezag van den koning, maar ook zelfs voor zyn leven in ſtak, indien men eene heerſch- en wraakzuchtige vrouw, die den jongen koning minder als haren zoon, maar als haren mededinger zou aanzien, en gereed zyn om hem aan hare ſtaatzucht, zonder op de ſtem van de Natuur acht te geven, op te offeren, den troon weder deedt beklimmen. In de tweede plaats vertoonde men, dat 'er geen meer veiligheid in was haar deelgenoot van de regering te maken; dat 'er zelfs, de gelykheit van twee prinſen onderſtelt zynde, gevaar in was; maar dat de ongelykheit, die 'er tuſſchen eene vrouw van rype jaren, en een kindt, nog in de wieg leggende, is, het gevaar nog veel groter maakte; dat men alles van de lagen der eerſte te vreezen hadt, die denken zou, dat haar alles vryſtondt, om zich van de kroon te verzekeren, en dat niets te hopen was van de zwakheit van den tweden, wiens onnoſelheit hem te vergeeffſch tegen eene ſtaatzuchtige vrouwe, die het niet ſcheelt tot wat prys zy haar oogmerk bereikt, zou beſchermen. Men zeide, dat onder de middelen, die zy in het werk zou ſtellen, men haar huwelyk met een vremd vorſt, of eenig ſtaatzuchtig heer, aan wien zy al hare genegenheit zou overgeven, en alzo eene ſtiefmoeder van haren eigen zone worden, moeft rekenen; dat de vremdeling zyn recht tot nadeel van den wettigen erfgenaam zou trachten te handhaven, en dat alſdan de prins van het ryk aan vele droevige gevolgen blootgeſtelt zou zyn. Men weet niet, of *Elizabeth* gevallen in deze redenen heeft genomen. De aanſlagen van *Maria* en van den hertog

1569.

Aliza-

beth

toont

zich te

onvrede.

* zinspe-

lende op

de

ſpreek-

wyze:

Met

zyn oor-

kuſſen te

rade

gaan.

De Sta-

ten, op

nieuw

beroe-

pen, bly-

ven by

hun

voor-

gaande

beſluit.

† Robert

Pitkarn.

1569.

tog van Nordfolk, die al ruchtbaar waren voor dat de abt van Dumferling te Londen kwam, deden de koninginne van Engelandt min gunstige gedachten voor die van Schotlandt hebben. De gezant hadt geen welsprekendheit van noden om het gedrag van de Staten, die hem hadden gezonden, te verschonen, doordien hy de koningin door haar misnoegen en haar eigen belang overtuigt genoeg vondt.

Verhaal van de minnaryen van den hertog van Nordfolk en de koninginne van Schotlandt. Cambden, Serinia Ceciliaana. Spotswood. Melleville. Thuanus. * in September 1568. † Thuanus. ‡ in het jaar 1569. * Hy was met de zuster getrouwt. † Thuanus.

‡ Thomas Howard, graaf van Surrey.

De minnaryen van den hertog van Nordfolk en de koninginne van Schotlandt maken een al te aanmerkelyk gedeelte van deze Geschiedenisse uit om daar in het byzonder niet van te spreken, zynde met andere voorvallen vermengt, die tot nog toe het verhaal daar van belet hebben. Wy hebben het begin van deze minnaryen in de onderhandeling te Jork * gezien. Het is van dientydt af, dat de meeste schryvers den oorspronk daar van beginnen. Maar eenige † klimmen nog hoger, en zeggen, dat deze gemeenschap reets een aanvang heeft genomen wanneer Maria uit Vrankryk kwam. Men stelt de zelve ook wel eenige jaren daar na ‡, wanneer zy van Mylord d'Arley wierdt aangezocht; maar de ommevang begon eerst ten huize van Mylord Scrope, schoonbroeder van den hertog van Nordfolk *, by wien Maria eenige dagen haar verblyf kwam nemen, wanneer zy, uit de sterkte Loclevin ontvlucht zynde, eene schuilplaats in Engelandt ging zoeken. Indien men den Franschen schryver † moet geloven, wilde deze vorstin, na dat zy haar ryk hadt beroert, dat van Elizabeth mede ontruften. De paus, de koning van Vrankryk, en die van Spanje stookten dit vuur aan: maar de twee laatste, van elkander nayverig zynde, dachten zo veel niet om zich zamen te vereenigen, als wel om zich met Elizabeth te verbinden, willende haar liever dan een van hen beide den troon zien bekleden. De nayver strekte tot behoudt van Engelandt, en liet aan de koninginne van Schotlandt, noch hare aanhangeren niet toe, tot eenen van de twee prinsen over te hellen, uit vreeze van den anderen dan tot vyandt te hebben. Na dat men zyne gedachten over alle boegen hadt gewend, vondt men niemant bekwaamer om Maria uit hare gevangnisse te verlossen, en in al haar recht te herstellen, dan den hertog van Nordfolk, doorluchtig door zyne geboorte en door de verdiensten van een vader ‡, die het volk zeer lief was geweest, niettegenstaande zyn droevig einde, waar van men de schuld minder aan zyne misdaden dan aan de wreedheit van Hewik den VIII toeschreef. De zoon hadt zich niet min beminnelyk door zyne deugden dan door die van zyne voorouderen gemaakt: buiten dat was hy toen de eenigste hertog in Engelandt, en de rykste heer van het koninkryk. By zyn erfgoedt, dat reets zeer groot was, bezat hy de goederen van drie vrouwen, met welke hy na elkander was getrouwt geweest. De eerste was de dochter van den grave van Arundel, zo berucht door zyne bedieningen ten tyde van Hewik den VIII en zyne opvolgers, maar nog meer door zyne genegenheit voor de koningin Elizabeth. Hy hadt zich op zyne landgoederen begeven, om zich van eene liefde, daar hy de dwaasheit niet van hadt gekent, dan na dat hy veel goedt door bovengemene verkwistingen hadt verspilt, te genezen. Maar van zyne staatzucht afziende hadt hy zich aan die van zynen schoonzone, den hertog van Nordfolk, overgegeven, en hielp hem in het aanzoeck van de koninginne van Schotlandt. Zo veel voorrechten, die te gelyk in den persoon van dezen hertog waren, schenen hem zulk een doorluchtig huwelyk waardig te ma-

ken, en hy hadt eigenlicfde genoeg om te denken, dat hy daar naar staan mogt, zonder kwetzing van het koninklyke bloedt.

Daarenboven wierdt hy daar toe aangezet door die van zyn party, onder welke men niet alleen rekende de graven van Arundel, van Pembroke, van Northumberlandt, van Westmorlandt, van Suffex, van Bedford, en van Shrewsbury, maar ook den grave van Leicester, gunsteling van Elizabeth, nevens alle de vrienden van de koninginne van Schotlandt. Zy waren alle bekomert, dat Elizabeth de Engelsche kroon aan Eduard Seymour, grave van Harford *, die met Catharina Gray †, dochter van Francois Brandon, afkomstig uit het huwelyk van Karel Brandon met Maria van Engelandt, getrouwt, zou opdragen. Het waren de zelve graaf van Harford, en de zelve Catharina Gray, welke huwelyk Elizabeth hadt veroordeelt, en die zy in het jaar 1562 met zo veel strengheit hadt doen gevangen zetten. Zy moest wonderlyk van gedachten verandert zyn, doordien deze Mylords bevreest waren, dat zy een opvolger uit dit huis zou zoeken. Om nu deze overbrenging van de kroon te beletten, begunstigten zy het aanzoeck van den hertog van Nordfolk, en het zy dat zy Roomsche, of Protestantsche waren, zy hadden, gelyk wy reets gezegt hebben, hunne redenen om deze verbindtenis, waar in ieder zyn voordeel beoogde, voort te zetten. Men kan niet zeggen wat den grave van Leicester heeft bewogen om daar in te treden, daar hy wist, dat het eene koninginne, die hem met hare gunst vereerde, niet kon behagen. Misschien ging hy te werk uit een ouden haat van zyn huis tegen dat van de Seymours, en met een voornemen om den grave van Harford te benadeelen; mogelyk wilde hy, gelyk de andere, de opvolging in het huis van de Stuarts bestendig maken. Kortom, hy was misschien geneigt den hertog van Nordfolk te dienen door hunne verbindtenisse, naardien die hertog in zyn tweede huwelyk met de weduwe van een broeder des graven van Leicester getrouwt was geweest ‡. Belangende den hertog van Nordfolk, alles liep zamen om hem tot zulk eene verbindtenis aan te sporen: de bekoorlykheden van eene kroon, de aanminnheden der schoonste koninginne van Europa, zyn nayver tegen het huis van Seymour, en de erfelyke haat van hunne huizen.

Wat de gedachten van de eenen en de anderen in het byzonder mogen geweest zyn, zy betuigen alle niet dan het welzyn der twee natiën te beoogen, om de koninginne van Schotlandt, vermoedelyke erfgenaam van de Engelsche kroon, door dit huwelyk aan het ryk, met eenen der eerste Pairs van het welke zy zou trouwen, vaster te verbinden; daar zy byvoegden, dat deze verbindtenis alle zwaarigheden uit den weg zou ruimen; dat men daar in gelykelyk het welwzen van het vaderlandt zou vinden, terwyl men daar door de overdragt der twee kronen aan vremdelingen zou beletten; het welzyn van den jongen prins, dien men aan de eenigste dochter van den hertog van Nordfolk wilde uittrouwen, en den Godsdienst zou bevorderen, doordien de hertog een Protestant was. Deze laatste aanmerking was van de aanhangeren van de Engelsche kerk voortgebracht. Zy dachten ter zelve tydt, om alle wantrouwen van Elizabeth weg te nemen, de Schotten te overreden, den jongen koning naar Londen te zenden, het zy om in de gewoonten en den Godsdienst van het ryk opgevoed te worden, het zy om als gyselaar voor Elizabeth te verstrekken. Men zegt, dat de graaf van

Vele Engelsche Mylords helpen den hertog van Nordfolk.

* of Harford, of Hartford. † of wel aan de kinderen, uit dat huwelyk gesproten. Zie fol. 62 enz.

‡ Henry Dudley.

van

1569. van Murray zelf in deze gedachten op de byeenkomst te Jork was gewect, en dat hy daar over byzondere onderhandelingen met den hertog van Nordfolk hadt gehad, waarvan wy op zyn plaats hebben begonnen te spreken. Uit vreeze, dat *Maria Stuart* met een Roomsche vorst, het zy uit het huis van Vrankryk, of van Oostenryk, om den snaadt, die haar was aangedaan, te wreken, en haren Godsdienst te herstellen, mogt trouwen, hadt hy dezen Protestantischen heer geraden een huwelyk, om de twee koninkryken tegen deze omwenteling te dekken, aan te gaan. De koningin van Schotland, zeide hy, hadt drie maal op het punt van haren val gestaan, waar toe zy met gansch Schotland door haar ongelukkig huwelyken stondt te komen, zynde het eerste met een kindt, het tweede met een goed heer, al te eenvoudig, dien zy kwalyk hadt gehandelt, en het derde met een razend man, die het ryk met een algemenen ondergang dreigde, door haar aangeaan. Maar, hadt hy vervolgt, indien zy den hertog van Nordfolk tot gemaal nam, zou zy in dezen Mylord een heer van rype jaren, en van eene ondervindelyke wysheit, een getrouwen raadsman voor de rust van den Staat, de veiligheid van den prins, en het steunsel van den Godsdienst vinden; des te bekwaamer om de goede verstandhouding tusschen de twee koninginnen aan te kweken: want als gemaal van de eene zou hy niet nalaten de andere alle achting en ontzag toe te dragen; met een woordt, zyn yver voor den Protestantischen Godsdienst beveiligde niet alleen de hervorming, maar gaf ook hoop, dat de koningin van Schotland den zelven t'eeniger tydt zou belyden, om dat hy zyn werk, zeide men, zou maken haar de zelve gevoelens in te boezemen.

De graaf van Leicester is den hertog ook gunstig of die Elizabeth voor hem hadt verzocht.

De hertog van Nordfolk, het zy op deze vertogen, indien het waar is, dat de graaf van Murray de zelve heeft voorgestelt, het zy uit diergelyke aanmerkingen van de zyde van die het huwelyk wenschten, geraakt zynde, stelde daar in den beginne veel zwaarigheid in. De redenen van zyn tegenzin, het zy geveinst, of waarachtig, gronde hy op de misdaadt, daar men de koningin mede beschuldigde, kunnende van zich niet verkrygen, gelyk hy zeide, met eene vrouw te trouwen, die van den moordt van haren gemaal verdacht wierdt gehouden, tot dat zy daar ten volle van gezuivert was. Maar de bisschop van Rossé en de ridder *Trochmorton* namen deze zwaarigheden weg. De laatste zeide hem daarenboven, dat hy voorzeker wist, dat de graaf van Leicester verlangde deze verbindtenis te zien, en dat hy zelfs zyne hulp aanbodt, om ze tot een gewenscht einde te brengen; dat hy zich daar over hadt verwondert, nademaal deze heer op andere tyden zelfs daar naar hadt getracht; maar dat de zaak eindelyk daar toe gekomen zynde, hy den hertog riedt zyn aangeboden dienst aan te nemen, en hem te zeggen, dat hy hem meester van zyn lot maakte, om hem door zulk een goed vertrouwen te meer te verplichten, en door dit middel de toestemming van de koningin van Engelandt, die aan zulk eene krachtige voorspraak niets zou weigeren, te bekomen. De hertog van Nordfolk bediende zich van dezen raad. Hy verklaarde aan den graaf van Leicester, met wien hy daar over wydlopige onderhandelingen hieldt, dat hy niets zonder zynen raad zou ondernemen, hem niet alleen voor zynen leidman nemende, maar ook voor de oorzaak van den goeden uitflag, dien hy van zyne zaken ver-

III Deel.

1569. hoopte. Hy stelde hem ook de zelve zwaarigheid voor, die hy reets aan *Trochmorton*, rakende de misdaden, daar men de koningin van verdacht hieldt, hadt voorgedragen: maar de graaf van Leicester ging deze beschuldiging voorby, alzo hy de zelve niet t'eenemaal kon vernietigen. Hy beval nogmaals deze handeling aan de graven van Pembroke en Arundel, die reets geneigt waren om de zelve met yver voort te zetten; en alle te gelyk droegen zy den hertog van Nordfolk aan de koningin van Schotlandt voor. Toen waren hunne minnaryen niet meer geheim. De boden gingen zonder ophouden over en weder, en indien zy elkander niet konden zien, gaven zy wederzydiche blyken van hunne liefde door hunne briefwisseling.

In dezen tydt stelde de graaf van Leicester zelf een ontwerp op van de voorwaarden, op welke hy wenschte dat het huwelyk zynen voortgang mogt hebben, en zondt het zelve aan de koningin van Schotlandt, om van haar ondertekent te worden. Voor eerst eischte men: Dat zy zou beloven, niets, ten aanzien van haar recht tot de opvolginge op den troon van Engelandt, tegen het recht van *Elizabeth* te ondernemen. Ten tweede, Dat zy zou bewilligen in een verwerend en aanvallend verbondt tusschen de beide kronen van Engelandt en Schotlandt. Den derde, Dat zy zou beloven, den Protestantischen Godsdienst in Schotlandt te zullen handhaven. Ten vierde, Dat zy zich met de Schotse samenverbondenen, en alle, die de wapenen tegen haar hadden opgenomen, zou verzoenen. Ten vyfde, Dat zy den afstandt, door haar van haar recht van opvolging tot de kroon van Engelandt aan den hertog van Anjou gedaan, zou herroepen. *Maria* antwoordde aantonts, dat zy gereed was deze voorwaarden, uitgenomen de laatste, naardien zy betuigde nooit haar recht aan den hertog van Anjou te hebben afgestaan, te ondertecken; daar zy byvoegde, om alle achterdocht weg te nemen, dat zy hem, indien men het goedvondt, daar over zou schryven, en hem verzoeken een behoorlyken afstandt van deze ingebeelde overdragt over te zenden. Vervolgens bedankte zy de heeren voor de genegenheit, die zy haar bewezen, en verzocht, om de zelve niet ongelukkig te doen uitvallen, zo voor haar zelve, als voor den hertog van Nordfolk, dat men zich zou wachten van den misflag, dien zy begaan hadt, wanneer zy buiten weten van de koningin van Engelandt over een huwelyk met Mylord *d'Arley* handelde. De samenverbondenen oordeelden ondertusschen, dat het nog geen tydt was zich verder te openbaren, willende eerst den adel winnen, waar van verscheide hun voornemen goedkeurden, doch met deze bepaling: *Mits de koningin het toestemmt.* Zo zeer was *Elizabeth* van hare onderdanen ontzien, dat zy geen verbindtenis, hoewel zy hen voordeelig voor den Staat, en zelfs voor de koningin, voorkwam, zonder hare toestemminge wilden aangaan. Men zegt, dat Vrankryk en Spanje, daar men het ontwerp aan mededeelde, het zelve ook goedkeurden. *Lidington* wierdt gekozen om het aan *Elizabeth* bekend te maken, en de hertog van Nordfolk gaf 'er opening van aan *Cecil*, geheim-schryver van Staat, aan wien deze vorstin het oor meer dan eenen van hare andere staatsdienaren leende.

Gedurende deze onderhandeling smeedde Mylord *Dacres* een aanflag om de koningin van Schotlandt te verlossen, die *Elizabeth* aan de bewaring van

Hy maakt een ontwerp van het verdrag.

1569. van den grave van Shrewsbury hadt toevertrouwt, het welk doct twyfel, of hy wel onder de genen was, die het huwelyk begunstigen. De graaf van Northumberlandt, medege-noot van Mylord *Dacres*, ontdekte hun voornemen aan den hertog van Nordfolk, die de uitvoering belette, het zy uit vreeze, dat *Maria* een verblyt in Spanje mogt zoeken, het zy in de verwachting, dat hy haast de toestemming van de koninginne van Engelandt zou bekomen.

Men hielt de zaak onder de zamenverbonden-nog geheim; maar het was onmogelyk de zelve voor het gemeen te verbergen. De een zide het reets aan den anderen in stilheit, en deze vertrouwendheit, die niet meer naar een geheim geleck, diende om het gerucht overal te verspreiden. Het was derhalven niet mogelyk dit langer voor *Elizabeth* te verbergen. Behalven dat de vrouwen eene byzondere gave hebben om minnaryen te ontdekken, hadt deze vorstin te veel doordringendheit van verstandt, om niet achter dit geheim te komen, daar zy zo veel belang in hadt. Daarom wenschte de hertog van Nordfolk, dat de graaf van Leicester niet langer zou dralen met haar het verdrag bekend te maken, uit vreeze, dat, indien zy het door een anderen kwam te horen, zy hun stilzwygen kwalyk zou nemen.

Eenigen * zeggen, dat hy zelf aan hare Majesteit met zeer onderdanige bewoordingen schreef; dat hy voor eerst zyne diepe gehoorzaamheit aan den wille van de koninginne betuigde; dat hy in dit aanzoek niet getreden was, dan wanneer zy het goed hadt gevonden, gereed zynde ten allen tyde daar van af te staan, indien het haar mishagde; dat hy minder in dit huwelyk, hoe roemryk het zelve ook voor hem was, gezien hadt op zyn eigen dan op het algemeene belang der twee ryken, waar van hy den haat, die de zelve hadt verdeelt, zou zoeken weg te nemen; dat hy daar toe meest was aangezet door zynen yver voor hare Majesteit, zyne wettige souvereine en weldoenster, met welke hy de handen in een wilde slaan, om de vrede der twee koninkryken uit te werken, en haar van alles de eer te geven. Hoe eerbiedig deze verklaring ook was, voldeed zy echter *Elizabeth* niet. Zy hadt de eerste bedryven van den hertog, zo haast *Maria* weduwe van *François* den II was geworden, niet vergeten, en zy vondt niet goed, dat hy het ongenoegen, het welk zy hem daar over hadt betoont, zo haast vergeten hadt. Voorts op den glimp, daar hy zyne onderneming mede verniste, acht gevende, vondt zy daar meer roekeloosheit dan eerbiedigheit in. *Wat verwaandheit*, zeide zy tegen die zy met hare vertrouwlykheit hadt verzeert, dat onderdanen zich van den goeden uitslag van een werk, dat ik met al myne zorg niet heb kunnen te boven komen, namentlyk de rust van Schotlandt, en eene oprechte verzoening tusschen *Maria* en my, durven verzekert houden! Het zyn hoofden van partyen, vervolgte zy, die onder schynbare voorwendselen hunne kwade inzichten verbergen. Vervolgens klaagde zy over de koninginne van Schotlandt, die in Engelandt met geen ander oogmerk was gekomen dan om een vierden man te nemen, na dat zy zo ongelukkig met de twee eerste huwelyken was geweest, en werkelyk aan den derden gemaal, die nog leefde, verbonden was. Wat ander oogmerk, zeide zy, kan deze vorstin hebben gehad, wanneer zy in myne staten kwam, dan om het recht der gastvryheit te schenden; onder het voorgeven, van eene schuilplaats in myn ryk te zoeken, my de kroon te

komen betwisten, en een onderdaan daar mede 1569. schuldig aan te maken, dien zy my wil ontrukken, zonder dat zy in staat is met hem te kunnen trouwen?

Anderen * verhalen deze zaak gansch anders. Zy zeggen, dat *Cecil* het voornemen van den hertog van Nordfolk mede goedkeurde; maar dat men niet lang moest wachten met deze onderhandeling aan de koninginne bekend te maken, en dat de hertog daar de eerste opening van moest geven. Maar het wierdt hem afgeraden van den grave van Leicester, die aannam de eerste kennis daar van te geven, en zynen tydt daar toe waar te nemen, wanneer hy de koninginne in hare buitenwandeling zou versellen. Echter stelde hy het van dag tot dag uit om haar daar van te spreken, tot dat hy ten laatste ziek geworden zynde, of veinzende ziek te zyn, het aan de koninginne, die hem de eer deedt van hem te komen zien, te kennen gaf. Toen sprak hy haar niet als een vriendt van den hertog, wiens onderneming hy door haar wilde doen goedkeuren, maar als zyn deelgenoot van een misdadigen handel, daar hy een omstandig verhaal, van het begin tot het einde toe, van deedt, versellende het zelve met zo veel zuchten en tranen, dat de koningin, die daar van geraakt wierdt, hem troostte en verzeerde, dat hy niets van hare genegenheit hadt verloren. *Cecil* verhaalt de zamenpraak van de koninginne met den grave van Leicester op de zelve wyze in den brief †, dien hy aanden ridder *Norris* schreef. Maar het is niet te denken, dat deze geheimschryver van *Elizabeth*, die haar t'eenemaal was toegedaan, zich met deze zake heeft bemoeit, of indien hy daar in begrepen was, dat de gunst, daar hy in was, daar door niet zou vermindert zyn. Onderzichten blykt daar niets van, noch in zyne brieven, noch in de Jaarboeken van dezen tydt.

Hoe het zy, de zelve schryvers † voegen daar by, dat *Elizabeth* het geheim van den hertog van Nordfolk van den grave van Leicester verstaan hebbende, den laatsten in eene van hare wandelingen by haar hadt doen komen, daar zy hem, na hem over zyne geveinstheit bestraft te hebben, bevolen hadt niet meer aan het huwelyk met de koninginne van Schotlandt te denken, dat hy aannam, daar by voegende met een soort van onverschilligheit, of verachting, dat zyne inkomsten nog zo niet waren vermindert, of zy konden nog wel tegen die van een ryk, dat zo onvruchtbaar, en door de oorlogen zo uitgemergelt was, als dat van Schotlandt, ophalen. Hy zeide zelfs met te grote verwaandheit, dat hy zyn klein hof van Norwich * niet met dat van zommige koningen wilde ruilen, stellende zich alzo met de gekroonde hoofden gelyk. Zyne trotschheit was van geen langen duur; hy ondervondt haast het onderscheidt, dat 'er tusschen een onderdaan en een souverein is, wanneer hy zich om het ongenoegen, dat hy de koninginne hadt gegeven, op eenen slag van alle zyne vrienden verlatea zag. De graaf van Leicester was de eerste, die hem schuwde. Al de hovelingen volgden den zelve na. Die te voren voor hem op de knien kropen, mydden nu zyne tegenwoordigheit, en groetten hem naauwlyks. Hy vertrok zeer ontfelt van het hof, en zocht zyn troost by den grave van Pembroke, die wel haast in de zelve ongenade viel. Het hing echter van den hertog alleen af om weder in de gunst van de koninginne te geraken. *Cecil* verzekert in zyne brieven †, dat zy moeilyker was over zyn vertrek, zonder verlof, dan over het geheim houden van zyn voornemen, en dat, indien hy op den tydt, als hy

* *Thomson*. De hertog van Nordfolk maakt het aan de koninginne *Elizabeth* bekend.

* *Cambden*. De graaf van Leicester verraadt den hertog van Nordfolk.

† van den 3 October 1569.

† *Cambden*, enz. Trotschheit van den hertog van Nordfolk.

* in het graafschap van Nordfolk.

Zyne ongenade.

† Van de maanden October en November 1569.

1569. hy aan zyne vrienden hadt beloofd, wedergekomen was, alles zou vergeven zyn. Maar vluchtende van de eene plaats naar de andere; te Nonfuch op de landeryen van den grave van Arundel; te Wiltow op die van den grave van Pembroke; te Nordfolk op zyn eigen landgoed, en trachtende het volk in het Noorden van Engelandt tot een opstandt ten zynen gevalle te bewegen, maakte hy zich schuldig aan misdaadt tegen den Staat.

Elizabetb dreigt de Schotische afgezonden.
De verdubbelde verzoeken, die door de gemachtigden van de koningin van Schotlandt en den gezant van Frankryk wierden gedaan om de vryheit voor deze vorstinne te verwerven, vermeerderden de achterdocht van *Elizabeth*, en de vernieuwde geruchten van het huwelyk met den hertog van Nordfolk bragten haar tot het uiterste ongenoegen, het welk zy aan de Schotische gezanten deedt blyken, wanneer zy niet alleen hun verzoek afloeg, maar hen deze woorden te gemoet voerde: *Laat uwe meesteresse zich stil houden, indien zy die genen, daar zy zich op vertrouwt, niet haast zonder hoofsit wil zien.* Zy gaf ter zelve tydt bevel aan den grave van Suffex, voorzitter of algemeen stedehouder in de Noorder provinciën, het gedrag van den hertog na te gaan, en zondt den ridder *Gary**, zoon van Mylord *Hunsdon*, naar Schotlandt aan den grave van Murray, om de omstandigheden van het geen de hertog hem hadt toevertrouwt te weten. Alles was toen in beweging. De hertog, op de tyding, dat men hem gevangen wilde nemen, verlegen zynde, wist niet naar welk een kant hy zich zou wenden; of hy zyne vyanden het hoofd zou bieden, dan of hy zich voor de voeten van de koningin zou werpen. Het hof, niet minder ongerust dan de hertog, nam strenge besluiten tegen de koningin van Schotlandt, indien de miterij, waar van men haar de schuldte gaf, meer toenam. Haar minnaar, toen bevreesd voor het leven van deze vorstinne, doch van het zyne verzekert, om dat de wetten van *Henrik* den VIII, welke de genen, die met de prinsessen van het koninklyke bloedt † heimelyk trouwden, ter dood verwezen, door *Eduard* den VI herroepen waren, maakte zyne verblyfplaats aan het hof bekend, betuigende ter zelve tydt zyne onschuld, en dat hy van het hof niet was geweken, dan om zyne beschuldigers te ontduiken, van voornemen zynde daar weder te verschynen zo haast hunne lasteringen zouden ophouden.

** of Gary.*
Voorts verzocht hy vergiffenis van de koningin over het geheim, dat hy van zyn voornemen hadt gemaakt. Hy volgde den gene, die zynen brief overbragt, kort op de hiel, en ontving onderweeg bericht van den grave van Arundel, die met Mylord *Lumley* reets in verzekering was genomen, dat hy op zyne hoede moest zyn, en niemandt beschuldigen. Eenige mylen van daar kwam hem Mylord *Fitz-Gerald* † te gemoet, die hem naar Burnham, drie mylen van Windfor, daar de koningin toen was, geleidde. Op den zelve tydt ontving zy het antwoord van den grave van Murray. Hy schreef op wat wyze hy in het aanzoek van den hertog van Nordfolk hadt bewilligt, om tot dezen prys de hinderpalen, die de graaf van Westmorlandt tegen zyne wederkomst in Schotlandt * hadt opgeworpen, uit den weg te ruimen, voegende daar by, dat de meeste Raadsheeren van *Elizabeth* hem hadden verzekert, dat zy dit huwelyk zou toestemmen. Zy wist ook, dat *Maria* verscheide Engelsche heeren aan hare zyde hadt getrokken, met hen diets te maken, dat zy niets deedt dan met goedvinden van de koningin,

† Zo dat zyne aanslagen om met de koningin van Schotlandt te trouwen hem aan die wet onderwerpe-lyk zou hebben gemaakt.
Men neemt den hertog van Nordfolk gevangen.
† broeder van den grave van Kildare.
* in den tydt wanneer *Murray* nog in Engelandt was.

hunne meesteresse, en tot het algemene wel- 1569.
zyn van het ryk.

Ondertusschen wierdt de hertog van Nordfolk ondervraagt. Op zyne belydenis zondt men hem gevangen naar den Tour. Men stont minder op zyn voorgenomen huwelyk dan op zyn ichielyk vertrek, dat men voor eene vlucht opnam, doordien hy zonder verlof van de koningin was vertrokken, daar men de kuiperyen, die hy in het Noorden van het ryk hadt gepleegt, byvoegde. Twee dagen daar na wierdt de bisschop van Rossie * verhoort. Men stelde den Florentynschen verspieder, die, onder den name van koophandel te dryven, den paus en de koningin van Schotlandt voor gezant diende, onder de bewaring van eene wacht. De graaf van Pembroke hadt zyn huis tot een gevangenis, en men noodzaakte hem op zekere vragen te antwoorden; maar als eene byzondere gunst verkreeg hy, dat 'er niets van op papier zou gestelt worden, om dat hy vertoonde, dat hy niet kunnende schryven, zyne bekentenis toch niet zou kunnen ondertekenen, het welk hem wierdt toegestaan, uit aanmerking van zyne hoedanigheid, zynde een der eerste Pairs van het ryk, en om zyne hoge jaren. Eenige andere heeren, verdacht mededeelgenoten van de onderhandeling over dit huwelyk te zyn geweest, raakten in ongenade. Men zag toen eene menigte van schimpschriften niet alleen tegen deze onderneming, maar ook tegen het recht van *Maria* op de Engelsche kroon, uitkomen. *Elizabeth* nam dit euvel op, en geboodt den bisschop van Rossie deze schriften te wederleggen. Het geen hy, om daar op te antwoorden, in geschrift stelde, kwam naderhandt onder den name van *Morgan Phillips* in het licht. Maar hy hadt zyne stellingen van twee voornam Engelsche rechtsgeleerden, *Carell* en *Brown*, waar van de laatste hoofdrechtter van het hof der pleidooien was, ontleent.

In den zelve tydt was ook *Chiapin Vitelli* van Vlaanderen naar Engelandt vertrokken, nemende de hoedanigheid van gezant van den Katholyken koning aan, daar hy, ten bewys van zyne zending, alleen oude geloofsbriefen van vertoonde, alzo hy in der waarheit van den hertog van Alva was afgezonden. Tot een voorwendfel nam hy het misverstandt, dat 'er tusschen de Engelschen en de Vlamingen ontstaan was, en het welk den koophandel stoorde, zeggende, dat hy kwam om den zelve te herstellen. Hy hadt inderdaadt last om op de oproeren, die zich in het Noorden opdeden, acht te slaan, en zich gereed te houden om zich aan het hoofd van de benden, die de hertog van Alva derwaarts zou zenden, indien de misnoegden zich in staat bevonden om de zelve te ontfangen, te stellen. *La Motte*, stadvoogdt van Duinkerken, was reets in de kleding van een bootsgefel de plaatsen komen bespieden, gaande van zeehaven tot zeehaven, daar hy een ontwerp onder dezen dekmantel van maakte. De zwarigheid bestondt voornamentlyk daar in, hoe men *Vitelli* zou ontfangen. Hy wilde als een openbaar gezant gehandelt zyn, en de koningin, die eene openbare vredebreuk met Spanje vermydde, was wel genegen hem daar voor te erkennen; maar om haar gezag niet in de waagschale te stellen, met een man zonder behoorlyke zending, dien het hof van Madrid mogelyk niet zou willen erkennen, begeerde zy, dat hy een volstrektter lastbrief deedt komen. Terwyl hy den zelve verwachtte, of veinde te verwachten, wierdt de opstandt in het Noorden ontdekt, waar door al zyne maatregels verydelt wierden.

Men zendt hem naar den Tour.

* Rossie.

Chiapin Vitelli, gezant van den hertog van Alva, komt te Londen.

1569. De paus waardigt zyne zendingen naar Engelandt af.

De zelve was te Rome met goedvinden van den koning van Spanje gesmeed. De paus hadt behalven den geheimen gezant, daar wy van gemeld hebben, die zich voor een koopman van Florence uitgaf, nog een priester, *Nikolaas Morton* genaamt, naar Engelandt gezonden, om de Roomschgezinden aan te moedigen de wapenen, onder het bevel van *Thomas Percy*, graaf van Northumberlandt, en van *Karel Nevil*, graaf van Westmorlandt, op te nemen. Hy stelde hen den slechten staat vanden ouden Godsdienst voor ooggen; hoe de leer vernietigt, de altaren omver gehaalt, kortom, de kerken onder de puinhopen begraven waren, en zette hen dus aan om den roem, van de zelve herstelt te hebben, te behalen. De hoofden der yverigste Roomschgezinden, door deze beweegredenen aangemoedigt, maakten allen spoedt om volk te ligten. Alles was in het Noorder gedeelte van Engelandt in rep en roer; de krygsbenden kwamen op verscheide plaatsen byeen, en hare veldoversten, denkende, dat zy sterk genoeg waren om in het veldt te kunnen verschynen, eischen eerst de hervorming in de regering door een openbaar geschrift. Zy wilden, dat de koningin den Roomschen Godsdienst zou herstellen; dat zy zes personen, wier namen zy niet noemden, uit den Raadt zou bannen, en dat zy daar zes andere van de oude Raden, die zy hadt afgezet, weder in zou plaatsen; dat men hunnen opstandt op de noodzakelykheit van het algemene welwezen zou leggen, en dat men eene algemene vergiffenis van het voorledene zou afkondigen. Men sprak niet eens van het huwelyk van de koningin van Schotlandt met den hertog van Nordfolk, het zy om hen niet te wagen, het zy om dat de zamengezwoorenen wilden tonen, dat zy niets anders dan den Godsdienst, buiten alle andere staatszaken, in het oog hadden. De ridders *Flauer*, *Norton*, en vele andere, vermeerderden het getal der hoofden; zo dat hun leger voltrekt negen duizend man sterk was.

Het gedrag van Elizabeth omtrent de zamengezwoorenen.

Elizabeth ontzette zich geenzins over deze zamenzwering; maar zy verachtte de zelve ook niet: hare volstandigheit en voorzichtigheit bleken gelykelyk by deze gelegenheit. Zy volgde de zamengezwoorenen van voet tot voet, stellende openbare geschriften tegen openbare geschriften, en legers tegen legers, om door het eerste te doen zien, hoe kwalykgegrond hun oproer was, en door het tweede de achtbaarheid van den troon, door zulk een bestaan geschonden, te wreken. Zy toonde klaarlyk aan het kwaad voornemen der oproerigen, die onder schyn van den Godsdienst den Staat het onderste boven wilden keren, en bewees het geduld, dat zy hadt geoeffent, met hun murmureren te verdragen, hunne gehoudene vergaderingen door de vingeren te zien, en hen tot hunnen plicht aan te manen. Kortom, hun openbare oproer haar niet toelatende langer stil te zitten, vondt zy zich gedwongen, zeide zy, hare macht te gebruiken, en hen hunne rechtmatige straf te doen gevoelen, dewyl zy hare goedheit hadden veracht. Vervolgens verklaarde zy hen schuldig aan hoogverraad, en gaf last aan den grave van Suffex, bestierder van het landt, hare verklaring te doen afkondigen, en op alle, die hy gewapend vondt, aan te vallen.

Oproer van de graven van Northumberlandt en Westmorlandt.

Hier toe kwam zy inderdaadt niet dan in dezen uitersten noodt, en na dat zy al het gezag van den landvoogdt hadt in het werk gestelt om de graven van Northumberlandt en van Westmorlandt weder te winnen. Het scheen

zels, als of zy hen hadt overgehaalt, wanneer 1569. zy op het eerste gerucht van den opstandt, en voor dat de zelve uitborst, betuigden, dat zy daar niet in bewilligt hadden, en dat zy hare Majesteit getrouw zouden blyven. De koningin van haren kant geloofde het, of zy veinfde het te geloven; maar om daar niet in bedrogen te zyn beval zy hen, dat zy zonder dralen aan het hof zouden komen. Zy deedt dit, of om een bewys van hunne onschuld, of om een waarborg voor hunne getrouwheit te hebben, of om hen te noodzaken zich geheel en al te ontdekken, en zich verder door geen geheime gangen meer te versterken. Dit voornemen gelukte. De graaf van Northumberlandt, verbaast staande over den last van hare Majesteit, en in twyfel zynde, of hy gehoorzamen, vluchten, of opentlyk opstaan zou, besloot eindelyk het laatste te doen. Hy wierdt daar toe door zyne vrienden en bedienden overgehaalt, die hem deden geloven, dat de soldaten van de koningin naderden om hem gevangen te nemen. Zy spraken hem moedt in het lyf, om niet in gebreke te blyven van zyne eer en zynen Godsdienst te verdedigen. Ter zelve tydt trokken zy de brandklok, haalden den grave uit zyn bedt, en bragten hem in zyn warande, als als of hy niet zeker genoeg in zyn huis was geweest. Den volgenden nacht geleidden zy hem by den grave van Westmorlandt, daar reets verscheide van de aanhangers waren zamengekomen. De priester *Morton* was daar het eerste, en zeide tegen hen, dat de paus* de koningin als eene ketterische vrouw, vervallen van het kroonrecht, in den ban hadt gedaan. Dus wierdt Engelandt, dat elf jaren lang onder deze vorstinne vrede hadt genoten, door een burgeroorlog ontroert, dien de zendingen van het hof van Rome hadden aangeweekt, en dien Spanje beloofd hadt te ondersteunen, maar die door de bekwaamheit van *Elizabeth* wel haast eindigde.

Het was in het huis van den grave van Westmorlandt, dat de zamengezwoorenen hun openbaar geschrift opstelden, en den standaardt van oproer opentlyk opstaken. Het was ook in dezen tydt, doch eenige maanden voor dat deze oproer uitborst, dat de Staten van Schotlandt vergadert waren †, daar men over het lot van *Maria*, achtervolgens de voorstellingen, vanden kant van *Elizabeth* gedaan, beraadslaagde. Deze laatste, ver om van gedrag ten aanzien van de andere te veranderen, drong toen sterker op hare herstellinge, gelyk wy reets hebben gezegt, hoe wel het haar niet onbekend was, dat zy en de hertog van Nordfolk wel de stilzwygende, maar de voornaamste hoofden van de zamenzwering waren. Mogelyk was haar oogmerk, haar door zachtheit te winnen, en de eerste vonken van den oproer, die zich begonnen te openbaren, uit te doven. Mogelyk was het alleen geveinftheit, om haar te misleiden, en de toebereidselen van de zamengezwoorenen te doen vertragen, terwyl zy van haar kant met de hare allen spoedt zou maken. Mogelyk was zy ook van hunne zamenzweringe nog niet onderrecht, die zich eerst in het begin van de herfst openbaarde. Maar zy wist wel, dat men nieuwe aanslagen smeedde, en dat het ontwerp van het huwelyk van den hertog van Nordfolk met de koningin van Schotlandt daar de voornaamste oorzaak van was. Het was om dezen heer tot andere gedachten te brengen, dat zy, hem eenigen tydt voor dat hy van het hof week ter maalydt verzocht hebbede, tegen hem zeide, *Dat hy acht zou geven op*

† Pius de V.

† sedert de maandt May tot de maandt Augusty, en de oproer brak eerst in September en October uit.

het

1569. *het oorkuffen, daar by op rustte.* Het was ook met het zelve oogmerk, dat zy hem weinig dagen daar na opentlyk aanriedt niet meer te denken aan een huwelyk, dat hem nadeelig zou zyn, het welk hy beloofde te doen. Maar niets was machtig zynen val te beletten. Zyne vlucht was oorzaak, dat men zyne oprechtheid in twyfel trok, waarom de koningin hem gevangen deedt nemen.

Elizabeth bant de zamengezworenen.

De oproerigen bleven, niettegenstaande zyne gevangenis, even volstandig: dat meer is, de zelve diende om hunne wapenrusting te verhaasten. Zyne vryheit, die zy verzochten, was eene der voornaamste voorwaarden van hun openbaar geschrift. De koningin daarentegen bande hen als verraders. Men raakte van weerkanten van woorden tot dadelykheit, en van dreigen tot de uitvoering. De zamengezworenen begonnen. Na dat zy algemene brieven aan alle de Roomschegezinden van het koninkryk hadden gezonden, trokken zy met een gedeelte van hun volk in het bisdom van Durham, daar de Schotten, die van hunnen aanhang waren, beloofd hadden te komen, en daar het volk van den hertog van Alva volgens zyne verzekering voet aan landt zou zetten. Het eerste, dat zy uitvoerden, was, in de woonplaats van den bisschop te trekken; de deuren van de kerken der Protestanten open te slaan; de Bybels en de gebedeboeken daar uit te werpen; de zelve te verscheuren en met voeten te treden. Van daar trokken zy met kleine dagreizen naar Cliffordmore, herstellende op alle plaatsen, daar zy doortrokken, de altaren, en den dienst der Roomsche kerke. In hunne vanen hadden zy eenige zinnebeelden, op hunne verbindtenisse ziende. Eenigen hadden de vyf wonden van onzen Zaligmaker daar in doen schilderen, en anderen den kelk van het Nachtmal; en aldus trokken zy met pracht op. De ridder *Richard Norton*, een edelman, dien zyne gryze hairen aanzienlyk maakten, droeg een kruis vooruit. Zy monsterden hun volk, dat reets tot op de helft vermindert was, zynde niet sterker dan vier duizend man te voet en zes honderd te paard. Ter zelve tyd ontfingen zy verscheide kwade tydingen, namentlyk, dat *Maria* van *Tutburi* naar *Coventri*, eene welversterkte plaats, onder de bewaring van de graven van *Shrewsbury* en van *Huntington*, was gebragt; dat de graaf van *Suffex* met een machtiger leger het hunne tegenrok; dat zy achter zich den ridder *Bowes* met een vliegend leger hadden; *Mylord Scrops* en den grave van *Cumberlandt* aan hunne zyde, die hen den doortocht sloten, en volk ligten om hen te omcingelen. Aldus niet wetende werwaarts zy zich zouden wenden, keerden zy wederom, en trokken naar het landt van den grave van *Westmorlandt*; maar zich daar niet zeker achtende, belegerden zy *Bernard-Castel*, dat de ridder *Bowes* uit gebrek van levensmiddelen gedwongen wierdt hen over te geven. Zy dachten zich daar te versterken, en hunne wapenplaats daar van te maken; maar de graaf van *Suffex* gaf 'er hen den tyd niet toe: hy kwam op den zelve dag in het gezicht van het kasteel, met een leger van zeven duizend man, verselt van den grave van *Rutlandt* en verscheide *Mylords*. De zamengezworenen dorsten hem niet afwachten; zy zochten hun behoudt in de vlucht, de eenen te *Haxham*, en de anderen te *Nauworth*.

De graven van *Northumberlandt* en van *Westmorlandt* waren ondertusschen zeer verlegen. Zy hadden vernomen, dat de graaf van *Warwik* en

de admiraal *Clinton* uit de *Zuider provinciën* met een sterker leger dan dat van den grave van *Suffex* in aantocht waren; zo dat, byaldien zy hen afwachtten, het voor hen onmogelyk was te ontvluchten; waar op zy beide raadzaam vonden de vlucht te nemen, hunne eige soldaten te ontwyken, en alleen eenige verwouelingen met zich te nemen, trekkende also zonder gevolg en reistuig voort. De graaf van *Northumberlandt* bergde zich by de *Schotten*, op de grenzen wonende, een ontrouw volk, dat niet dan van den roof leefde, en hem eenigen rydt daar na aan den regent overleverde. De graaf van *Westmorlandt* zocht eene verblyfplaats by *Cary*, baron van *Fernihurst*, en by *Gautier Scot*, baron van *Buchlui*, van waar hy naderhandt naar *Vlaanderen* vertrok, daar hy het overige van zyn leven in een bedroefden staat doorbragt. Hy leefde nog eenige jaren van een middelmatige inkomst, die de *Katholyke koning* hem deedt betalen. Alle de aanhangeren leiden de wapenen neder, en trachtten alleen zich te verbergen, om de gramschap van de koningin en de strengheit der wetten te ontgaan. Men nam verscheide van hen gevangen, en men deedt 'er te *Durham* zes en zestig met de doot straffen. Te *Jork* wierden 'er ook eenige gerecht, nademaal het hof goedvondt een streng voorbeeldt te geven, om diergelyke zamenzweringen in het toekomstige voor te komen, en door vreeze van straffe de genen, die uit yver voor hunnen *Godsdienst* door den paus wierden aangemoedigt, in toom te houden.

Vervolgens stelde men de hoofden der party en hunne aanhangeren te recht. Zy wierden byna alle by wanverschyning * ter ballingschap verwezen, met verbeurdverklaring van hunne goederen. De graven van *Northumberlandt* en van *Westmorlandt* waren de voornaamsten van de beschuldigten, waar onder de vrouw van den eersten mede begrepen was. *Ratclif*, broeder van den grave van *Suffex*, was ook onder het getal der gebannenen, nevens *Mylord Dacres*, *Swinborn*, *Markenfield*, twee van het huis van *Neville*, ook zo veel van dat van *Norton*, *Mylord Stafford*, en meer dan veertig anderen van aanzien. Zulk een voortgang hadt de geest van oproer reets in de gemoederen van de voornaamste huizen van het koninkryk te weeg gebragt. Het volgende *Parlement* bekrachtigde de gewezenen vonnissen van de gemachtigten. De goedertierenheit van de koningin deedt de zelve naar de strengheit der wet niet uitvoeren dan over die weggelopen waren, bewyzende hare gunst aan die niet uit het ryk waren geweken.

Men prees byzonder hare voorzichtigheit en wakkerheit in het ontdekken van zulk een gevaarlyken aanslag, hebbende den zelve ter rechter tyd weten te ontveinzen, door hare bekwaamheit doen ophouden, door hare vaardigheit voorkomen, en op een flap door hare wapenen dempen. Dit is eene der uitblinkendste gelegenheden, waar in de koningin niet alleen aan *Engelandt*, maar ook aan hare naburen toonde, dat niemandt haar in de kunst van te regeren te boven ging, en dat zy beter dan enig vorst van de wereldt zich verstondt op volk te ligten, het zelve op zynen tyd te doen optrekken, en zegepralend te laten wederkeren. Dit getuigde *Vitelli*, vermomde afgezant van den hertog van *Alva*, zelf, wanneer hy den oproer in minder tyds gedempt zag, dan hy van noden hadt gehad om den zel-

De twee graven van *Northumberlandt* en van *Westmorlandt* bergen zich.

Men maakt het rechtsgeding van de oproerigen op. * *Continuatio.*

1569.

zelve te smeden. Hy kon zich niet bedwingen van met verwondering van de koningin te spreken, hoewel hy over zulk een wonderbaren en onverwachten uitflag byna in wanhoop gevallen was.

Het scheelde echter weinig, of men zag uit deze afche weder een nieuwen oproer ontvoken, maar die door de wysheit van de koningin wierdt uitgebluscht. Deze nieuwe brandt ontstondt in de provincie van Cumberlandt, naby den vermaarden muur, eertyds door den keizer *Severus* van de eene zee tot de andere *, om de Piëten in toom te houden, opgebouwt, en die naderhandt door den keizer *Valentinianus* den III met steenen van twaalf voeten hoog en acht breed wierdt opgehaalt. Mylord *Dacres*, van het huis van *Gille-Fland*, die op zyn kasteel van *Nauworth*, naby dezen muur der Piëten, woonde, gaf zich uit voor het hoofdt van dezen nieuwen opstandt. Het was geen geest van partyfchap, noch yver van Godsdienst, die hem aanspoorde; alleen door wanhoop gedreven, om het verlies van zyn rechtsgeding tegen zyne nichten, en om de ryke erfenisfe, die haar tot zyn nadeel wierdt toegewezen, trachtte hy het erfgoed, daar hy volgens de wetten van was ontzet, door een stout bestaan weder te erlangen. Hy kon geen bekwaamer gelegenheit om zyn verlies te vergoeden vinden, dan met de vryheit van *Maria Stuart* en hare herstelling op den troon van Schotlandt te zoeken. Daar stak iets edels in zulk eene onderneming; maar hy dacht minder aan den roem, dien hy daar door kon behalen, dan aan het groot geluk, dat hy daar in beoogde. Bedorven door den slechten staat, waar in zyne zaken waren, wierdt hy aangezet door zyne ellende en staatzucht, twee kwade raadlieden, doch die men bezwaarlyk kan weigeren te horen, wanneer men geen oprechte deugd bezit. Zyn voornemen was mislukt, gelyk wy reets hebben gezegt; maar hy bleef niet in gebreke het zelve op een anderen tydt weder werktellig te maken. Ten dien einde was het, dat hy zich in de beroerten van het Noorden inwikkelde, het welk hem nog eens mislukte: derhalven vernomen hebbende, dat de twee hoofden voor verraders waren verklaart, trachtte hy zyne verzoening te bewerken. Hy hadt niet alleen de stoutheit van ten hovete verschynen, en betuiging van zyne getrouwheit te doen, maar zelfs zynen dienst tegen de oproerigen aan te bieden. De koningin nam zyne aanbieding aan, en zondt hem naar de grenzen, daar dit huis veel landt bezat, met gedachten, dat zyn aanzien tot demping der oproeren zou helpen. Maar hy wierdt daar een verrader voor de derde maal. Hy was zelf daar nog niet aangekomen, of hy was al omgekocht, en zyne kuiperyen by die der oproerigen voegende, beloofde hy hen groten bystandt van vromde vorsten. Hy beloofde hen ook zyne hulp, en zeide, dat hy met het volk, dat hy op den naam der koningin zou werven, op Mylord *Scrops*, die in de buiten-provincien geboodt, en op den bisschop van *Carlisle*, wiens val hy besloten hadt, zou aanvallen. Zyne ontwerpen wierden verydelt door den ondergang der zamengezwoeren. Doch daarom gaf hy den moed niet verloren. Terwyl het hof de voornaamste medestanders bande, waar van eenige uit het ryk vluchtten, en de anderen toevlucht tot de goedertierenheit van de koningin namen, bleef hy in zyn kasteel van *Nauworth*, en verzamelde by zich al de rovers van het landt, daar hy een leger van drie duizend man van maakte, en zyne leemannen en vrienden deedt by komen; zo dat *Elizabeth*, wanneer zy al de hoofden van den

Onder-neming van Mylord *Dacres* om de koningin van Schotlandt te verloffen. * van de rivier de *Dye*, of de *Dec*, die zich in de Iersche zee, naby *Carlisle*, ontlaf, tot aan *New-castl*, of *Nieuw-kasteel*, aan de *Duitsche zee*; of, volgens anderen, tusschen de twee baaien van *Sterlingen* en *Glascow*. De landvoogdt van den keizer *Titus* deedt dezen muur, volgens het gevoelen der laatste, maken.

Hy ver-gadert een leger.

draak meende afgehouden te hebben, verwondert stondt, een ander, daar zy niet om hadt gedacht, te zien opstaan. Zy gaf het zelve geen tydt om zich te versterken; maar zondt bevel aan Mylord *Hunsdon*, aanstonts naar dezen kant met de oude soldaten, die hy geboodt, uit de bezettingen van *Barwik* en andere plaatsen genomen, te trekken.

De twee legers ontmoetten malkander by het kleine rivierte de *Gelt*, en vochten met gelyke dapperheit, het welk de overwinning langen tydt twyfelachtig maakte. Mylord *Dacres*, hoewel klein van persoon, en zelfs gebogchelt, be-toonde eene bovengewone kloekmoedigheid, moedigende de zynen door zyn stem en voorbeeldt aan. Hy verzamelde de vluchtenden, en boodt van alle kanten wederstandt aan de vyanden. Ten laatste moest hy echter zwichten; en zyne gelederen door de grote menigte der doden te veel geopent zynde, was het hem onmogelyk hen het hoofdt langer te bieden; zo dat hy het slagveldt aan het koninklyke leger ten beste gevende de vlucht naar Schotlandt nam, daar hem Mylord *Hunsdon*, doordien hem de overwinning duur te staan kwam, niet kon ver volgen. *Dacres* vertrok kort daar na naar *Vlaanderen*, en stierf in eene grote armoede te *Loven*: eene waardige vergelding voor zyne muiteryen, en te aanmerkelyker om den vloek van zynen vader, dien men zegt dat hy over zich door zyne ongehoorzaamheit hadt gehaalt. De koningin verlicende vergiffenis aan het gemene volk, dat hy misleid hadt, en zondt eene algemene kwydschelding, die de rust in de provincien herstelde.

Wat moete deze vorstinne door zo vele gevaarlyke oproeren ook wierdt aangedaan, vergat zy echter daarom hare bondgenoten niet. De Hervormden in *Vrankryk* bezinde zy al te veel om de overeenkomst van Godsdienst, om hen te verlaten. Het mededogen over hunnen ongelukigen staat hadt zelis hare genegenheit tegen hen verdubbelt; zo dat zy hen niet anders dan broeders, zuchtende onder de verdrukkinge, noemde. Zy waren toen inderdaadt gansch neergeslagen door het verlies van den slag van *Montcontour* *. *Elizabeth* vertroofte hen door hare brieven, en de daadt by hare woorden voegende, zondt zy hen volk en geldt tot bystandt. Men zegt, dat de koningin van *Navarre* hare edelgesteenten aan haar verpandde. Het zy dit waar is, of niet, het is ten minste zeker, dat de koningin van *Engelandt* geldt aan den admiraal overmaakte, om de ruiters van *Mansfeld*, die het *Protestantsche* leger, indien men hen geen geldt gaf, dreigden te verlaten, te betalen, en dat zy de *Duitsche* vorsten vermaande hunne vervolgte broeders in *Vrankryk* te hulp te komen, zendende ten dien einde Mylord *Compernon* † met twee honderd gewapende mannen, die niet alleen wel opgezeten waren, maar ook hunne stalmeesters, waar van de *Fransche* schryver zegt, dat de paarden noch in grootte, noch in wakkerheit, voor die van de gewapende mannen van zyne natie behoefden te wyken. *Compernon* was vermaagtschap aan het huis van *Montgomeri*, en hy kreeg verlof van *Elizabeth* om met dezen uitgezochten hoop edellieden, welker dapperheit en geboorte hen aanzienlyker dan hun getal maakte, overzee te mogen gaan. Zy voerden tot een zinnebeeldt in hunnen standaardt deze woorden: *Ik verwachtte van myne deugd bet einde van myn ongeluk* ‡. De admiraal ontmoette hen te *Niort*, in *Poitou*, en vertoonde hen aan zyne vrienden, om den moed van de criten op te wakkeren,

1569.

Zy frydt en nederlaag.

Zyne vlucht en doodt.

Cambden, *Thuanus*, *Varillas*, *Elizabeth* helpt de Hervormden in *Vrankryk*.

* voor-gevallen in de maandt van *Octobcr*.

† of *Champernon*.

‡ *Finem dei mihi virtus.*

en

1569. en de trotschheit van de anderen te verkleinen. Hy zeide, dat hy zich in al zyn verlies kon troosten, doordien hy zulk eene hulp in Engelandt vondt, en dat de Protestantsche Godsdienst nog niet aan het ondergaan was, dewyl *Elizabeth* zo veel zorg droeg om den zelve te handhaven. Het gezag van *Elizabeth* mocht wel ongemeen zyn geweest, om zulke verwonderingswaardige zaken in het overzeefche koninkryk te kunnen uitvoeren. Zy beurde met een handt vol volk den nedergelagen moedt van de overwonnenen weder op, en bragt den schrik in de overwinnaars. Vrankryk hadt besloten zich te wreken, en eene afwending in Schotlandt te maken, daar de dappere *Sebastiaan van Luxemburg*, graaf van Martignes, het volk zou gebieden: maar hy wierdt kort daar na in de belegering van St. Jan d'Angeli gedood.

* ophet
baatle
van Oc-
tober.

Om weder tot de oproerige Engelschen, in Schotlandt gevlucht, te komen, de regent, wetende, dat zy het oog niet minder op hem dan op de koninginne van Engelandt hadden, trok door de grenzen, met de welke zy gemeenschap hielden, en nam de genen, die hy hier en daar verspreid vondt, in verzekering. Voornamentlyk zocht hy naar de graven van Northumberlandt en van Westmorlandt; en gelyk hy van voornemen was hen aan haar over te leveren, wenschte hy, dat zy van haar kant hem de gevange koningin van Schotlandt en den bisschop van Ross overgaf. Het was in deze gesteldheit des tyds, dat de Schotten, op de grenzen woneude, den grave van Northumberlandt, die by hen een verblyfplaats was komen zoeken, verrieden, en aan den regent overleverden, die hem gevangen naar het kasteel van Lochevin zondt, daar hy *Elizabeth* kennis van gaf, met aanbieding van hem op hare begeerte naar Engelandt te zenden. Zy bedankte hem voor zyne genegenheit, en deedt hem in vergelding weten, dat zy den bisschop van Ross onder de bewaring van een wacht hadt gestelt, zonder hem iets van *Maria* te melden. Men weet niet zeker, of zy eindelijk hadt beloofd hem deze vorstin over te leveren. De doot van den regent redde haar uit deze belemmering: doch het strekte alleen om haar meerder bekommring te veroorzaken. Maar hare voorzichtigheit en bekwaamheit voorzagen in alles. Wy zullen op deze plaats niet spreken van de omstandigheden der treurige doot van den grave van Murray. Dit voorval behoort tot de Geschiedenisse van Schotlandt, wanneer wy het vervolg daar van zullen opvatten, en de omstandigheden daar van verhalen.

Gemeden.
Spats-
wood.
Thuanus.
Inval
van de
misnoeg-
de Schot-
ten in
Engel-
landt.

De Schotten, die van het belangen den Godsdienst van *Maria* waren, stonden den dag na den moordt op. De baron van Fernihurst en die van Buchlui, twee der voornaamste hoofden, en het meeste aan de party, daar zy alle ellende, als verbannen, voorleden, toegedaan, verscheenen aan het hoofdt van hun krygsvolk in het veldt. Het zelve was van het zelve vuur aangeblazen, en riep niet dan om wraak, om de doot van *Elizabeth*, en om den ondergang van Engelandt; zo dat zy, zonder door de openbare trouwe wederhouden te zyn, de vrede, die de twee kronen vereenigde, braken, en gewapenderhandt in de landen der Engelschen vielen, nemende tot een voorwendfel de straf, die de regent over eenige muitmakers hadt geoeffent, die hy, gelyk zy zeiden, aan den haat van *Elizabeth* hadt opgeoffert. In weêrwraak poogden zy aan de schim hunner landgenoten, en aan het ongelyk, dat men hen, naar hunne gedachten, hadt aangedaan, de Engelschen, die zy daar oorzaak van oordeelden te zyn, en in het

III Deel.

byzonder hunne koninginne *Elizabeth*, als de voornaamste oorzaak, zeiden zy, van al hunne ongelukken, mede op te offeren. Hun inval onverwacht geschiedende, ontmoetten zy geen volk, dat hen tegenstandt boodt. Zy hielden zich ook niet op met steden, die sterk waren, in te nemen; maar zich door het landt verspreidende, lieten zy droevige tekenen van hunne verwoedheit na, vernielden de schoonste dorpen, die zy alle tot wildernissen maakten, en zetten alles in vuur en vlam.

Elizabeth zondt *Randolf* naar de Staten van Schotlandt, om haar beklag te doen, en voldoening te eischen, biedende aan, het zelf te doen, en hare soldaten te gebieden tegen de verstoorders van de algemene rust der twee koninkryken op te trekken. De schryver van *Elizabeth* * zegt, dat men den gezant geen antwoordt gaf, dewyl 'er nog geen regent, in de plaats van den grave van Murray, verkoren was. Maar de Schotsche schryver verhaalt met weinig woorden de redenvoering van den gezant, en het antwoordt van de vergadering. *Randolf* klaagde niet alleen over de vyandelykheden, in de landen van Engelandt gepleegt; maar hy vermaande de Staten ook van wegens de koninginne, zyne meestereefse, zorg te dragen voor de algemene veiligheid van den Protestantschen Godsdienst, en voor het welzyn van den jongen koning, en de doot van den regent, die als de eerste trap was, waar door de zamengezwoorenen het vaderlandt en de hervorming het onderste boven zochten te keren, te wreken. Hy voegde daar by, dat de koningin hen al den bystandt, dien zy tegen de muitmakers, om het haar aangedane ongelyk te wreken, en de rust in beide de ryken te handhaven, nodig hadden, aanbodt; dat hare Majesteit de vyandelykheden, van eenige barbaren, al zo grote vyanden van hun vaderlandt, als van Engelandt, gepleegt, geenzins aan de Schotsche natie toefchreef; dat zy eenen lyn met de Staten in het straffen der schuldigen, zonder eenig nadeel aan de onschuldigen te doen, bereid was te trekken, en dat zy ten dien einde zulke goede bevelen aan hare troepen zou geven, dat niemandt dan de muitmakers daar van zou overrompelt worden. Het antwoordt van de Staten was, dat zy de koninginne verplicht bleven, dat zy de onschuldigen niet onder des schuldigen begreep; dat zy voor het overige geen volstrekt antwoordt op de aanbieding van hare Majesteit, ter oorzake van de omwenteling, die de doot van den grave van Murray in hunne zaken hadt veroorzaakt, kon geven, maar dat zy in het begin van May zouden zamenkomen, en dat zy, de gemoederen in dezen tusschentydt aan het bedaren zynde geraakt, hoopten, dat ieder zyn byzonder misnoegen aan het welzyn van de algemene rust zou opofferen, en alle te gelyk zich zo gestelt zouden vinden om voldoening aan hare Majesteit te geven.

De koningin oordeelde, dat hare eer en die van de natie, gelyk ook de veiligheid van den Staat, vereefchte, dat zy de uitvoering van hare wraak, en van die van hare onderdanen, op de nieuwe regering van Schotlandt, die met hare eige zaken genoeg te doen hadt, om zich met andere niet te bemoeien, niet moest laten aankomen. Zy vondt raadzaam zich van hare bevelhebberen te bedienen, die in het begin van April optrokken. De graaf van Suffex, ondersteunt van Mylord *Hunsdon* en den ridder *Drury*, stadvoogdt van Barwik, trok de provincie van Teviotdale door, en kwam in het landt van de barons van Buchlui en van Fernihurst, alwaar

Klag-
ten daar
over van
*Eliza-
beth*.

* Camb-
den.

De
wraak,
die zy
neemt.

1570. zy scha-verhaling gebruikende de zelve onordentlykheden pleegden, die de hoofden van de party op de grenzen van Engelandt hadden gepleegt. Zy verbrandden de dorpen, verwoestten het landt, en namen en vernielden hunne voornaamste sterkten. De heeren, die voor de koninginne van Schotlandt waren, waar onder zich de graven van Argile en van Huntley bevonden, hadden een edelman met een brief voor de koninginne van Engelandt naar den grave van Suffex gezonden, met verzoek, dat hy zynen optocht wilde staken, tot dat 'er antwoordt van de koninginne kwam. Maar de Engelsche bevelhebber, den brief volgens de macht, die de koningin hem hadt gegeven, openende, en daar niets in vindende om hem op te houden, vervolgde zynen weg, en deedt den veldtocht gelyk wy verhaalt hebben. Mylord *Scrops* kwam nog van een anderen kant, trok naar het Oosten van Schotlandt, en verwoestte het rechtsgebiedt van Annandale, daar de oproerigen hunne voornaamste woonplaatsen hadden; verbrandde drie honderd dorpen; sloopte omtrent vyftig kasteelen, die tot een verblyfplaats aan hun volk, dat van moorden en roven leefde, verstrekte.

Eenige dagen daar na deedt de graaf van Suffex een tweden inval in het markgraafschap, dat men ook noemt het rechtsgebiedt van Barwik, de hoofdstadt van deze provincie, daar de rivier de Twede Engelandt en Schotlandt van malkander scheidt. Het kasteel van Home, toebehorende aan den Mylord van dien name, die kort voor de doodt van den regent de party van den koning verlaten, en zich by de zamengezworenen gevoegt hadt, ontfangende de gevluchte Engelschen in dat kasteel, was daar gelegen. Het zelve kon geen kanonschoten tegenstaan; de batteryen waren niet zo haast opgerecht, of het kwam tot een verdrag. De bezetting trok daar met alle, die daar in gevlucht waren, uit, behalven twee Engelschen, die de graaf van Suffex, als overlopers en verraders van hun vaderlandt, deedt ophangen. De ridder *Drury* belegerde en veroverde omtrent den zelve tyd by verdrag de sterke *Falk-Castle**, zo genoemd, om dat het een van de beste kasteelen naar dezen tyd, gebouwt op een rots, aan den anderen kant van de *Forth*, eene der schoonste rivieren van het ryk, naby het hoofd of de punt van *St. Ebbes* van Schotlandt, was.

Ver dat deze inval der Engelschen in Schotlandt enig nadeel bybragt, diende de zelve in het tegendeel tot hun behoudt. De zamengezworenen hadden toebereidselen gemaakt om op hunne eige landgenoten, die de zyde van den koning en de hervorming toegedaan waren, zo wel als op de grenzen van Engelandt aan te vallen, en de Staten hadden nog geen leger gereed om hen te kunnen tegenstaan; waarom zy hunne toevlucht tot den Engelschen bevelhebber namen, om van hem hulp tegen den overlast van deze zamengerotten te bekomen. De graaf van Suffex zondt hen twaalf honderd man te voet en vier honderd te paardt, na dat hy alvorens de gyselaars, die hem de graven van *Angus*, van *Morton*, van *Marre* en van *Glinkairne*, Mylord *Rutbuen* en Mylord *Lindsey* zonden, hadt ontfangen; zo dat de vooruitzicht van *Elizabeth* niet alleen dienstig voor Engelandt, maar ook voor Schotlandt was; en deze twee natiën hadden beide reden de vaardigheid, met welke deze vorstin een leger op de grenzen hadt gebragt, waar door haar ryk gedeckt, de gepleegde overlast gewroken, en hare bondgenoten verzekert wierden, te pryzen.

1570. Mylord *Grange* en *Lidington*, die zich voor *Maria* hadden verklaart, deden al wat hen mogelijk was om den grave van Suffex te rug te doen trekken, biedende hem aan uit den name van hunne meesteresse, de koninginne, alle voldoening te geven, die hy zou eischen. Zy spraken uit den name van al de heeren van hunne party, die al wat zy konden deden om zich te handhaven, en de maatregels van *Elizabeth* te breken, zomtyds zich van dreigementen, zomtyds van onderwerping bedienende; dan geweldt, of gebeden, dan openbare macht, of veinzen gebruikende. Na de doodt van den grave van *Murray* waren eenige vergadert te *Lithquo*, daar de *Hamiltons*, de graaf van *Argile*, en Mylord *Boyd* hen hadt beschreven; andere kwamen te *Edenburg*, daar zich de graven van *Huntley* en van *Athol*, met verscheide anderen, in het begin van Maart lieten vinden. Deze vergadering strekte alleen om vyandelykheden op de grenzen van Engelandt aan te rechten, met de koninginne te spotten, of haar te dreigen van de *Franchen* en de *Spanjaarden* in het eilandt van *Groot-Britannië* te zullen roepen. Daar was een edelman* te *Dumbriton* gekomen, die hen van den bystandt van de *Guizen* en van het hof van *Vrankryk* verzekerde. Zyne beloften moedigden hen dus aan, dat zy nog trotseker spraken. Zy beleiden eene nieuwe vergadering in het kasteel van *Hamilton*, van waar zy de zelve naar *Edenburg* in het begin van April overbragten. Maar de inval van den grave van Suffex verdedde de zelve. De eenen wendden zich naar dezen, en de anderen naar genen kant, om het Engelsche leger het hoofd te bieden: maar zy hadden hunne grootste toevlucht tot kunstgrepen genomen. Zy hadden hunne verspieters, die overal uitstrooiden, dat de *Protestanten* in *Vrankryk* waren verdelgt, de admiraal met al zyne aanhangeren gebannen, en uit het ryk verjaagt, benevens de troepen, die deze kroon tot bystandt van de *Roomschgezinden* in Schotlandt deedt inschepen. Maar men vernam het tegendeel met de brieven, uit *Vrankryk* aan de koninginne *Maria* geschreven, die achterhaalt wierden, en men lachte met het ydel vertrouwen der zamengezworenen.

Het was, na dat men alle deze aanslagen hadt zien mislukken, dat zy zich van de onderhandeling van Mylord *Grange* en *Lidington* bedienende, en dat de twee leden van hun verbondt met zo veel eerbiedt aan den grave van Suffex schreven. Hy gaf hen tot antwoordt, dat hy naar geen voorstel kon luisteren, ten zy de heeren van hunne party, te *Lithquo* vergadert, hunne byeenkomst afbraken, en al de vershillen van het ryk aan de koninginne van Engelandt verbleven. Het was te vergeeffsch, dat zy hem met schone woorden trachtten op te houden, zeggende, dat hunne vergadering aan een vergelyk arbeidde, waar in de koningin genoegen zou nemen. De bevelhebber hadt al te nadrukkelyke bevelen om zich door hun pluimstryken om den tuin te laten leiden, en wat zy hem ook mogten aanbieden, hy vervolgde zynen tocht.

Vele Mylords en ridders verselden hem. Hy hadt met zich den grave van *Lenox*, dien *Elizabeth* naar Schotlandt zondt, om daar als regent in de plaats van *Murray* gehuld te worden; weshalven zy nodig oordeelde hare macht te gebruiken, meer om de welmenende heeren verzekert te doen zyn, dan om de stemmen te dwingen. De graaf van Suffex naderde *Edenburg* met zyn leger, gevende de voortocht aan den ridder *Drury*, met duizend man te voet

Inval van den grave van Suffex in Schotlandt.

Zyn tweede inval.

* *Falk-Castle* is in het Nederduitsch *Stark-kasteel*.

De graaf van Suffex zondt hulp tot bystandt van de getrouwe Schotten.

* *Verace*.

1570. en drie honderd te paardt. Toen was het, dat de heeren van de party van *Maria*, vrezende, dat de graaf van *Lenox* zich van het kasteel van *Glascow* zou meester maken, het zelve belegerden, met voornemen van het, na dat zy het zouden ingenomen hebben, te slechten. Maar niettegenstaande daar niet meer dan vier en twintig man in waren, wierdt het zo wel verdedigt, dat zy na eene zesdaagse belegering gedwongen wierden de zelve, op het horen, dat de graaf van *Suffex* in aantocht was, op te breken.

De Engelsen gaan met hunnen inbreuk in Schotland voort.

Hy kwam ook waarlyk aan, en na eenige uren uitgerust te hebben trok hy uit *Glascow* met zyn leger, en vertoonde zich voor het kasteel van *Hamilton*, toebehorende aan den hertog van *Chatelleraut*, het voornaamste hoofdt der zamengezwoorenen, maar toen in het kasteel van *Edenburg* gevangen. De slotvoogdt gaf de plaats niet over dan na dat men daar eenige kanonschoten op hadt gedaan. De Engelsen, daar van meester zynde, vernielden het tot de grondslagen toe; en van daar trekken de naar het paleis, dat de hertog in de stad hadt, staken zy het in den brandt, waar door het schoonste gebouw, dat men toen in *Schotland* zag, in de asche wierdt gelegd. Eenige landhuizen verbrandden zy ook, en namen den weg naar *Edenburg*, verwoestende al de woningen, die zy op weg ontmoetten, toebehorende aan de *Lords Flemming* en *Levingston*, zonder het huis, dat de hertog van *Chatelleraut* te *Lithquo*, en de huizen, die zyne bloedverwanten aldaar hadden, te sparen. Dus was het, dat de Engelsen zich van de oproerige *Schotten* wreekten, en zeer vernoegt over hunne scha-verhaling weder naar *Barwik* keerden. De graaf van *Morton* volgde hen, om de gyselaars weder vry te krygen. Men stelde echter in vryheit den hertog van *Chatelleraut* en *Mylord Ferris*, die de graaf van *Murray* kort voor zyne doot hadt doen gevangen zetten*, en zy voegden zich aanslonts by de party der koninginne.

De hertog van Chatelleraut in vryheit.

* in het jaar 1569.

† in de maand van May.

Elizabeth stelt den graaf van Lenox aan de Staten voor.

In dezen tydt, en voor het einde van deze uitvoering, vergaderden de *Staten* op den gestelden tydt te *Edenburg* †. De *Hamiltons* van hunnen kant beleiden hunne vergadering te *Lithquo*; maar de gelukkige voortgang der Engelse wapenen stelde de andere party in staat om vreedzaamelyk een nieuwen regent te verkiezen. Zy zonden eerst een gemachtigden aan *Elizabeth*, om haar hun voornemen bekend te maken, met verzoek, dat zy den gene, dien zy tot dat gewigtige ampt verkoren wilde hebben, geliefde aan te wyzen, naardien zy het zelve aan niemandt begeerden op te dragen dan die haar aangenaam was. De koningin verschoonde zich, en wilde de stemmen vry laten, zich vergenoegende onder de handt den graaf van *Lenox*, vader van den overleden koning, aan te bevelen, die ook met een algemene toestemming verkoren wierdt. Men kon ook geen beter en verzekerd keur doen, noch voor den jongen koning, die de zorge van zynen grootvader wierdt aanbevolen, noch voor *Elizabeth*, die, tot verzekerdheit van zyne welmenendheit, zyne gemalin tot borg aan het hof van *Engelandt* hadt.

Cambden. Thuanus. De hertog van Alva ondersteunt de party van Maria.

Terwyl de party van den koning door den bystand van *Elizabeth* zich versterkte, namen die van de party van *Maria* hunne toevlucht tot den hertog van *Alva*, die hen niet verlegen liet. Hy zondt hen wapenen, buschkruidd, gescht en geldt. Al deze voorraad kwam gelukkig aan, en wierdt aan den graaf van *Huntley* ter handt

III Deel.

gestelt, die in de Noorder provinciën van het ryk geboort. Deze *Mylord* hielt vervolgens een mondgesprek met den hertog van *Chatelleraut* en den graaf van *Argile*, die beide den naam van stedehouders van de koninginne voerden. Met hun driën vaardigden zy *Mylord Seton* (a) naar de *Nederlanden* af, om van den hertog van *Alva* nog meer bystandt voor *Maria* en hare aanhangeren te verkrygen. Dus was het dat de graven van *Huntley* en van *Argile* den eedt, dien zy in het voorgaande jaar aan de party van den koning hadden gedaan, braken, en weder op nicuw tot de party der koninginne overgingen, en dus was het ook, dat deze laatste en de hertog van *Chatelleraut* hunnen *Godsdienst* aan hun misnoegen, of aan hunne staatzucht opofferden.

1570. De hertog van Chatelleraut verkiert zich voor Maria.

Seton, in de *Nederlanden* aangekomen zynde, wierdt ter gehoor van den landvoogdt geleid. Hy sprak hem op eene wyze, met de grootcheit van een *Spanjaardt* overeenkomende, aan, waar door de hertog ten hoogste wierdt opgeveiselt. *Myn Heer*, zeide hy, gy ziet hier een smeker in den persoon van den gevolmachtigden afgezonden van een ryk, dat door inlandse oorlogen en kwaadgezinde landgenoten, en door de gevangnisse van zyne wettige vorstinne, de waardigste van de wereld, ongelukkig is geworden. Zy, nevens hare getrouwde onderdanen, komen u om bystandt, om deze banden te breken, om haar weder op den troon te plaatsen, en om de rust, die zy niet dan onder hare regering kunnen genieten, te herstellen, door mynen mond te verzoeken. Het is in den schoot van zyne *Katholyke Majesteit*, dat het bedrukte *Schotland* zich komt werpen. Het zelve wordt niet dan door beweegredenen van eere, gerechtigheit en *Godvrucht*, om de herstelling van eene ongelukkige koninginne, die door hare trouwloze onderdanen van de kroon is berooft, en van den *Roomschen Godsdienst*, welkers altaren zy nedergeworpen hebben, gedreven. Tot wien kan myn vaderlandt beter gaan, dan tot een vorst, die eere en gerechtigheit bemint, en die tot een zinnbeeldt van zyne *Godvrucht*, de aanzienlykste van alle de *Christen* tytels, dat van de kerk van *JESUS CHRISTUS* zelf voert? Wat voorpraak, machtiger en beter gezind, zouden wy buiten dat by een beschermer kunnen vinden, dan die met zo veel roem zyn persoon in deze provinciën verbeeldt, en die met een onvermoeden voor zyn werk maakt de *Godvruchtige bevelen* van zulk een yverigen meester voor het gelove uit te voeren? Ik zal het ontwyfelbare voordeel, dat *Spanje* by het uitvoeren van zulk een uitnemend werk zal bebalen, niet beschryven. Ik zou vrezende de achtbaarheid van een vorst, wiens beschermer wy komen verzoeken, te beledigen. Zyne edelmoedigheid is zonder haatzucht, en ik houde my verzekert, dat hy minder door beweegredenen van voordeel dan door roem en glorie kan worden aangeport, vernoegt de erkentenis van zulk eene doorluchtige koninginne en van zulk eene dappere natie, die hem altoos verplicht zullen zyn, te verdienen. De grote *Karel de V*, roemryker gedachtenisse, vader van zyne *Katholyke Majesteit*, was niet minder beroemd door het herstellen van vorsten op hunnen troon door zynen bystandt, dan door de ryken, die by in de oude en in de nieuwe wereldt aan zyn vernutgestrekt ryk heeft gebracht. Hy versfelde echter niet dan een *Turkschen vorst*, een koning van *Tunis*, en, indien men daar nog een *Christen vorst* wil byvoegen, een hertog van *Florence*, daar de *Katholyke koning* de eer zal be-

Aanspraak van Seton, gerant der zamenverbonden, aan den hertog van Alva.

X 2

(a) Thuanus stelt dit gezantschap een weinig voor de uitvoeringen van den graaf van *Suffex*.

1570. *ben van eene Christen vorstin, eene grote voerbaarster voor de Katholyke kerk, van uitnemende verdiensten, vermaagtschapt aan de eerste vorsten van het Christenryk, eene wettige erfgenaam van twee machtige koninkryken, weder op den troon te hebben geplaatst. Gansch Europa, en, dat meer is, de gansche kerk verzoekt haar vrydom. Frankryk, Denemarken, Lotbaringen, de paus, en alle Katholyken. Zo vele staten, die het oog op deze grote uitvoering hebben, zyn gereed den lof van zulk een verlosser te verbreiden, een waardige zoon van dien held, die vorsten, onrechtmatig ondergebracht, herselfelde, en wiens glorie by zelf ver overtreffen zal. Voor het overige, hoewel alle souvereinen zich door den boon en de smaadt, een gekroond hoofd aangedaan, beledigt vinden, is 'er nochtans geen souverein in de gansche wereldt, dien het meerder raakt, en die het meerder verplicht is te wreken, dan de Katholyke koning, de eerste monarch van Europa, en het meeste blootgesteld aan oproeren, door de wyduitgestrektheid en verafgelegenheit van zyne staten. Het zy my toegelaten, dat ik by al deze glorie en staatkunde nog die van de wraak voege: eene wettige wraak, gebeiligt door den Godsdienst, die de zelve vordert. Wat versmadingen hebben de Nederlanden sedert eenigen tydt van Engelandt niet moeten verdragen, en wat heeft die heerschzuchtige vrouw, die het zelve regeert, zich met het verdrukken van het volk van den Katholyken koning, en met de majesteit van den vorst zelf te beledigen, niet al aangematigt? Zy staat zyne kettersebe oproermakers zelfs by, zy maakt zich meester van het geld, dat by om zyne troepen te betalen heeft gezonden, zy handelt met verachting zyne afgezanten, zy neemt de goederen van de getrouwe Nederlanders in beslag. Waar wacht gy naar, om haar wro misnoegen te doen gevoelen? Gy hebt lang genoeg stil gezeten. De staatkunde, die andere natien met verwondering in u zien uitblinken, laat niet toe, dat gy ooggetuige van den ondergang van Schotlandt, het welk zy met hare kroon wil vereenigen, zou zyn. Wat zal dan eene staatzuchtige vrouw niet al durven onderwinden, die het middel gevonden heeft om zich van haar volk te doen aanbidden, en door deze verovering haar zelve ontzagheelyk aan vromde vorsten, en nog volstreker in haar eigen ryk te maken? Niettegenstaande de zwakheit van hare kunne heeft zy een manneelyk bert, al zo bekwaam om te regeren, als het heerschzuchtig is. Zy zal den oorlog zo wel in de Nederlanden weten te voeren, dat Spanje daar nooit een einde van zal zien. Haast u dan, tracht haar voor te komen, voeg uwe macht by de onze; help ons haar overrompelen, voor dat zy ons t'onderbrengt, wacht niet tot dat hare macht vermeerdert, en door den luister van onze kroon de uwe al te ontzagheelyk wordt. Wy hebben een aanzienlyke party in Schotlandt; het grootste gedeelte van den adel is de koningin toegegaan; al het volk heeft medelyden met hare gevangenis, en de Roomsche-Katholyken in beide de ryken zyn gereed hun bloed voor hare vryheit op te offeren. Wy zyn meester van de zeehavenen, en indien de geldmiddelen ons ontbreken, zal de paus ons niet weigeren toe te staan de geestelyke goederen tot het gebruik van een heiligen oorlog te verpanden. Kortom, daar ontbrekt ons niet dan de bystandt van den Katholyken koning. Dat hy dan met zyne macht in dit gesbil, waar in men niet alleen voor eene goede zake, maar ook tot verdediging van den Godsdienst vecht, tusschen beide kome. Het is op dezen verlosser dat al de Roomsche-Katholyken van Groot-Britannië hun oog gevestigd hebben, en zich verloren rekenen, indien hy hen verlaat, maar geenzins aan een goeden uitslag twyfelden, indien hy ons met zyne macht byspringt. Eindelyk verzocht de gezant*

aan den hertog van Alva de koningin van Schotlandt een jaarlykch inkomen van tien duizend goude kronen tot onderhouding van haren staat, tot dat zy zich van hare eige domeinen kon bedienen, te geven, en de Schotfche oproerigen de vrye vaart in de Vlaamsche havenen te weigeren, wel verstaande die de party van deze vorstinne niet waren toegedaan.

Eene zo krachtige redenvoering kon niet anders dan eene goede uitwerking doen, of liever, de hertog van Alva, die reets in de beroerten van Schotlandt ingewikkelt, en *Vitelli* gezonden hadt om de zamengezwoorenen te gebiedten, was zeer blyde, dat men by hem een bystandt kwam verzoeken, dien hy te voren besloten hadt aan hen te zenden. Hy beloofde aan den afgezant al wat hem mogelyk was by den koning zynen meester te zullen te wege brengen. Maar hoe volstrekt zyne regering ook was, moest hy goede maatregelen in het werk stellen om de Nederlanders, die nog gehoorzaam waren gebleven, niet gaande te maken, met hen alle hunne voorrechten af te nemen. Het verbodt van den koophandel en van de vaart naar de Vlaamsche havenen aan de Schotten, die de zyde van den koning hielden, zou eender aanzienlykste vryheden van de Nederlanden hebben geschonden, en het zelve het meeste benadeelt, zo dat dit het middel zou geweest zyn om het volk wanhopig te maken, en zamen te doen rotten met de provinciën, die het Spaansche juk reets hadden afgeschud; zo dat de hertog van Alva aan *Seton* te kennen gat, dat hy de havens van Vlaanderen voor de Schotten niet kon sluiten, maar dat hy beloofde geldt en volk te zenden. *Elizabeth* gaf hem zo veel werk, dat hy zyne beloften niet kon nakomen. Hy hadt al de macht van den Katholyken koning tegen de Nederlanders, die het Spaansche juk hadden afgeworpen, van noden, en dorst zich met de zelve te verdeelen niet verzwakken.

Ondertusschen hielt *Seton* zich van zyn gezantschap by den hertog van Alva niet te vrede; hy wilde aan die van zyne party nog een anderen dienst doen, en de Schotten, die in de soldy van de vereenigde provinciën stonden, doen overloopen. Om dit voornemen uit te voeren verkleedde hy zich, en nam het gewaad van een gemeen man aan. Hy ging in alle de steden, daar bezettingen in lagen, makende kennis met die van zyne natie. Den eenen won hy door zyne welsprekendheit, en den anderen door zyne giften en maaltyden; zo dat een goed getal met hem stondt over te gaan: maar ontdekt zynde zou men hem zyn rechtsgeding, als een verleider, gemaakt hebben, indien hy geen middel hadt gevonden om zich by den hertog van Alva te bergen, en men zou hem naar de strengheit der krygswetten gestraft hebben.

In den zelve tydt dat *Seton* om bystandt by den hertog van Alva aanhieldt, zocht de bisschop van Rossie andere hulp ter verlossing van de koningin zyne meesteresse aan het Fransche hof. Hy was kort te voren in vryheit gestelt, en uit de bewaring van den bisschop van Londen, daar zyne gansche gevangenis in bestondt, gelaten. Hy deedt zulke krachtige aanzoekingen by het hof van den Allerchristelyksten koning voor de gevangene koningin, dat de Fransche gezant * bevel ontving om zich by den bisschop van Valence †, buitengewoon gezant van de zelve kroon, te voegen, en zamen de vryheit van *Maria* uit te werken. Zy klaagden voor eerst by *Elizabeth*, dat men de koningin van Schotlandt in bewaring van eenen van hare vyanden, die zelfs een mededinger van de kroon van Engelandt, en byge-

1570.

Voorzorg door den hertog van Alva gebruikt.

Seton verleidt de Schotten van de Nederlandfche bezettinge.

Aanflaggen van den bisschop van Rossie ten gevalle van *Maria*.

* *Paulus van Foix*, † *Monsieur*.

volg

1570. volg een man, die zeer gevaarlyk was, en daar men alles van hadt te vrezen, hadt gefelt. Hy meende daar mede Mylord *Hastings*, graaf van *Huntington*, afkomstig van *Catharina van Pole*, dochter van Mylord *Montaigne*, broeder van den kardinaal *Polus*, wiens huis, afkomstig van een tak van het huis van *York*, recht op de kroon op de wyze, als wy elders * verhaalt hebben, hadt. Maar Mylord *Huntington* was den hervormden Godsdienst mede toegedaan, gelyk alle de afkomelingen van moeders zyde den Roomschen waren geweest. Dit zyn de klagten, die *Sanderus* maakt. *Naneef*, zegt hy, maar het neeffchap van den kardinaal *Polus* niet waardig: een begunstiger der Puriteinen, en een groot vervolger van de Roomsche kerke. Zodanig is de schildery, die deze vooringenomen schryver van den grave van *Huntington* maakt.

De Spaansche gezant, die, niettegenstaande het misverstandt der twee kronen, zyn verblyf te *Londen* bleef houden, voegde de verzoeken van den koning zynen meester by die van den gezant van *Vrankryk*. Na dat *Elizabeth* hen gehoor hadt gegeven, deedt zy een omstandig verhaal van al de zamenzweringen, die men, om de koningin van *Schotland* in vryheit te krygen, in het werk hadt gefelt; zamenzweringen, zeyde zy, die door wederfpannige Engelschen altydt wierden ondersteunt. Zy voegde daar by, dat het gevaarlyk was een persoon in vryheit te stellen, die niet alleen met de zamengezworenen verstandt hieldt, maar die hen ook aantookte, en daar zelf het oogmerk en einde van was, die opentlyk onder deze beroerten weder op den troon van *Schotland* zocht te komen, en dien van *Engelandt* te overweldigen. Zy ontkende niet, dat het vermoeden, het welk zy van de lagen van deze altoos woelende vorstinne hadt opgevat, haar verplichtte op haar gedrag te letten, en den grave van *Huntington* by dien van *Shrewsbury* te stellen; hoewel zy gansch niet gedacht hadt aan de reden, die *Maria* oordeelde te hebben om de ondernemingen van den eersten te vrezen; dat zy niet wist, of hy recht op het ryk hadt, en indien hy het hadt, dat het eeningebeld recht was; dat zy echter tot de vertogen van de gezanten, om hem wederom te roepen, niet hadt gewacht, maar dat zy hem, zo haast zy verstaan hadt, dat hy de koningin van *Schotland* ongenoegen gaf, hadt wedergeroepen; dat zy meer zorg voor de belangen van deze vorstinne droeg dan men zich inbeeldde, en dat zy geen wettige middelen zou nalaten om haar met hare onderdanen te verzoenen; dat zy niet meer dacht aan het misnoegen, het welk zy van haar hadt ontungen; maar dat zy zich verplicht vondt voor de veiligheid van *Engelandt* en van haar eigen persoon te zorgen; dat noch de koning van *Vrankryk*, noch die van *Spanje*, noch de koningin van *Schotland* niet kwalyk moesten nemen, dat zy voor haar belang zo wel zorg droeg, als zy voor het hunne; dat dit een natuurlyk gevoelen was, dat de reden versterkte, en nog krachtiger wordt uit aanmerkinge van hare waardigheid en gezag, daar zy nooit te nayverig van kon zyn.

Hoe standvastig de koningin in haar voornemen was, nochtans gaf zy eene volkome vryheit aan haren Raadt om over deze zake, van zo veel aangelegenheit, en daar gansch *Europa* deel in nam, te beraadflagen; zo dat 'er dagelyk vergaderingen in haar paleis wierden gehouden, om te overleggen, wat het nuttigste voor beide de ryken was; of *Maria* gevangen te houden, of haar in vryheit te stellen, en een middel te

vinden om de rust van den Staat, het welzyn van de koningin, en dat van den Godsdienst te verzekeren.

William Herbert, graaf van *Pembroke*, verdacht al te veel voor het huwelyk van den hertog van *Nordfolk* en de koningin van *Schotland* te zyn, kwam in dezen tydt te sterven. By zyne doodt verloren die van zyne party een krachtigen voorstander; maar mogelyk ontrukte hem de zelve aan de ongelukken, daar de anderen onder moesten bukken. Het scheelde weinig, of men hadt hem op den lyst van die men bande gefelt; wy hebben gezien, dat hy in verzekering was genomen, en dat hy op zekere vragen was gehoord: maar men zette dit niet verder voort. Hy stierf geruif op zyn bedde in de armen van zyne vrouwe * en kinderen, en wierdt prachtig in de *S. Paulus*-kerk begraven. Hy hadt lang genoeg geleefd †, en nog groter roem bekomen; hoewel hy van minder aanzien was door zyne geboorte, schoon het graafschap van *Pembroke* sedert den tydt van *Eduard* den IV in dat huis was geweest, dan door zyne eige verdiensten. Getuigen daar van zyn zyne bedieningen onder *Henrik* den VIII, *Eduard* den VI, *Maria* en *Elizabeth*. Zyn grafchrift op het graf, het welk die van zyn huis voor hem oprechtten, behelst zyne tytels en zynen lof. Hy voert daar den naam van graaf van *Pembroke*, ridder van de orde van den koussebandt, edelman van de bedkamer van *Henrik* den VIII, grootfalmcefter, en voorzitter van *Wales* onder *Eduard* den VI (a), en een van de bevelhebbers van zyne legers, nevens Mylord *Ruffel* en Mylord *Gray*; hoofdt van het leger van *Maria* tegen den oproerigen *Wiat*, en overzee tegen *Vrankryk*; twee maal stadvoogdt van *Calais*, en grootmeester van het huis der koningin *Elizabeth*. Men vergat niet daar in te zetten, dat hy de eer hadt gehad van schoonbroeder van *Henrik* den VIII te zyn door zyn huwelyk met *Anna Parre*, zuster van *Catharina*, met welke *Henrik* in zyn zesde huwelyk trouwde. Het is te verwonderen, dat een heer van zo veel verdiensten, en die de beste ampten van het koninkryk hadt bekleed, niet schryven kon; gelyk hy betuigde voor de rechters, die hem over de zake van den hertog van *Nordfolk* ondervraagden. Hy liet van deze *Anna Parre*, zyne eerste gemalin, twee zonen na, die zyne goederen en de waardigheden van zyn huis eriden, benevens eene dochter, getrouwt met Mylord *Talbot*.

Het was in dit jaar † dat de schrikkellyke bul van paus *Pius* den V, opvolger van *Pius* den IV, maar van een zeer verschillend gedrag ten aanzien van *Elizabeth*, tegen welke hy met zulk eene verwoedheit uitvoer, als zyn voorzaat tegen haar gematigt hadt geweest, te voorschyn kwam. De doodt van *Pius* den IV gebeurde in het midden van *December* des jaars 1565, eenige maanden na dat hy de ridderorde van *St. Lazarus* met grote voorrechten hadt vastgefelt, waar van eenigen het begin stellen ten tyde van *Basilius* den Groten, onder de regering van *Julianus*, en wederom vernieuwt onder het pauschap van *Innocentius* den III * en van *Honorius* den III. Dit was de orde, die de hertog *Emanuel Philibert* van *Savoie* met die van *St. Mauritius* onder paus *Gregorius* den XIII vereenigde, en die zomtyds in *Vrankryk* onder die van *St. Jan* van *Jeruzalem* wierdt vermengt, maar die altydt door de besluiten van het Parlement van *Parys* daar van onderscheiden

X 3 wordt,

(a) Die koning was het, die hem ridder van die orde en graaf van *Pembroke* maakte; een tytel, door zyne voorzaten gevoert.

1570. Doodt van den grave van *Pembroke*.

* zyne tweede vrouw, dochter van den grave van *Shrewsbury*. † Hy stierf in zyn 63 jaat.

Bul van paus *Pius* den V. † in de maand van *Augustus*. Orde der ridders van *St. Lazarus*.

* in het jaar 1198.

* in het leven van *Henrik* den VIII.

Verzoek van den Spaanschen gezant voor deze koningin.

Antwoordt van *Elizabeth*.

1570. wordt, wanneer de ridders van Jeruzalem zich daar op beroepen hebben.

Camb-
den.
Thuanus.
Het Ver-
volg van
Sanderus.
* of *Gis-*
leri.
† den 17
January
1504
† den 15
Maart
1557.
Afbeeld-
fel van
Pius den
V.
* *Inquisi-*
tuur.

Pius de V was voor zyne verkiezing *Michiel Gisleri* * genaamt, geboren in een dorp van het gebiedt van *Alexandrië*, of *Aleffandria* †. Daarom nam hy den naam van kardinaal van *Alexandrië* aan, wanneer *Paulus* de IV hem den kardinaalshoed gaf †; een man van eene lage geboorte, maar van eene grote trotschheit. De armoede van zyn huis (a) was oorzaak, dat hy het geestelyke kleedt aantrok. Hy wierdt in zyn veertien-
de jaar onder de *Dominikanen* aangenomen. Naderhandt wierdt hy een der hoofden van het geloofsonderzoek, waar van de zorg deze orde was aanbevolen. Zyne strafheit was zodanig, dat hy voor zyn rechtbank den geloofsonderzoeker *, in wiens plaats in het bisdom van *Bergamo* hy even was opgevolgt, dagvaardde, gelyk hy naderhandt *Victor Soranzo*, bisschop van de zelve stad, ook deedt. De Raadt van *Venetië*, aan wien het rechtsgebiedt van die stad toekomt, moest zyn gezag gebruiken om hem daar van te doen afstaan, en hem dwingen uit het landt te vertrekken, waar over hy zulk een wrok by zich overhieldt, dat de Raadt van *Venetië* den stadvoogdt van de zelve plaats aan hem gezonden hebbende, om hem in zyn pauschap (b) geluk te wenschen, hy hem gehoor weigerde te geven. Men moet zich dan niet verwonderen, dat een paus van zulk een imborst, nayverig van het geloofsonderzoek, dat hy zelf met zo veel strengheit hadt waargenomen, het zelve tegen een gekroond hoofd heeft willen oeffenen, door de blixemen, die hy tegen de koninginne *Elizabeth* uitschoot.

Het was reets een jaar geleden, dat hy zyne bul hadt uitgegeven. Zyne zendelingen hadden het naschrift daar van reets in *Engelandt*, om de oproerigen moed te geven, verspreid. Nochtans wierdt het geheim gehouden, ende naschriften wierden alleen onder de handt uitgedeeft: maar in dit jaar raakte het wereldkundig, en een *Engelschman*, *Felton* genaamt, hadt de stoutheit het aan de poorten van het paleis van den bisschop van *Londen* aan te plakken. Het was in het geheel een afgryffelyke bul, zels tot den tytel toe, de welke aldus luidde: *Verklaard vonnis van onzen heiligen Vader, den paus PIUS den V, tegen Elizabeth, gewaande koninginne van Engelandt, en de ketter, hare aanbangeren, by bet welke al hare onderdanen van den eedi van getrouwheit en andere plichten worden ontslagen, en alle, die haar in bet vervolg geboorzaamheit zullen bezwyzen, zullen onder den ban geraken. De bul, met den tytel overeenkomende, was mede trotsch en lasterlyk, en luidde als volgt:*

PIUS, bisschop, Dienaar der Dienaren Gods, ter eeuwigiger gedachtenisse. Hy, die den hemel en de aarde regeert, heeft aan S. PIETER, den prins der Apostelen, en aan zyne opvolgers, de Roomsche pausen, de regering van de Katholyke en Apostolische kerke, buiten de welke geen zaligheid is, met een volstrekte en onbepaalde macht aanbevolen; by heeft hem gestelt tot een souverein over alle natiën, om uit te rukken, te verdelen, te verjagen, te verderven, te planten, en op te bouwen, op dat de

(a) Zyn vader was een boer.

(b) Hy nam, tot paus verheven zynde, den naam van *Pius* aan, om de ongerustheit van het Roomsche volk, het welk hem voor al te streng hielt, en daarom deze keur ongaarne zag, weg te nemen. Hy is het, die den hertog van *Alva* in den jare 1567 den gewyden hoed en degen zondt, gelyk de *Nederlandsche* geschiedensschryvers, nevens *Thuanus*, aantekenen, en daar door zyn wegevalen aan de onmenschelyke wreedheden van dien Spanjaardt in de *Nederlanden* betuigde. Echter is deze paus in den jare 1672 door *Clemens* den X gelukzalig, en in den jare 1712 door *Clemens* den XI tot een heilige verklaart.

1570. menschen door een bandt van onderlinge liefde en de eenigheid des geestes zonden vereenigt blyven, en opdat by hen beilig en volmaakt aan den Zaligmaker zou kunnen voordragen; zo dat wy, die door Gods genade geroepen zyn om de zelve kerke te regeren, onzen plitst betrachtende, geen moeite ontzien, maar al onze zorg besteden om de eenheit van het Katholyke geloof te behouden, dat Godt niet toelaat door zo vele stormen ontvoert te worden, dan om de gelovigen te beproeven, en ons te tubtigen. Maar het getal der godlozen heeft dermaten de overhandt genomen, dat 'er geen plaats in de wereld is, die zy door het vergift van hunne verdorffelyke lere niet besmet hebben, geholpen door de zogenaamde koninginne van *Engelandt*; *Elizabeth*, waarlyk eene slavyn van hare misdaden, die hen met al hare kracht bystaat, gevende aan de slimste ketteren een verblyfplaats in hare staten. Na dat zy van het koninkryk met geweld heeft bezit genomen, heeft zy zich den tytel van Opperhoofd van de *Engelsche* kerke durven aanmatigen (een wanschape boedanigheid van eene vrouw) en zich al het gezag en rechtsbestier van zulk een eerwaarden tytel toeschryven. Doch dit heeft alleen gestrekt om haar landt in den afval, daar het even door de zorg, die men onder de voorgaande regering genomen hadt om het te bekeeren, uit verlost was, weder te doen storten. Zy is nog verder gegaan dan de afgevalen *Henrik* de VIII, en heeft al het goede werk van *Maria*, die met hulp van den *H. Stoel* de breuke, welke door den gezegden afval in de kerke was veroorzaakt, hadt herstelt, omver gestoten: zy heeft den Katholyken dienst verboden, den koninklyken Raadt, die alleen uit de voornaamste beeren van het ryk bestondt, die zy 'er uit gejaagt heeft, verandert, om 'er onbekend volk, dat aan haar 'eenemaal was overgegeven, in de plaats te stellen; de eersten verdrukt, om dat zy Katholyk waren, en de anderen uit het stof opgebeurt, om dat zy de kettery, die zy hadt ombest, begunstigen; zy heeft de rechtzinnige predikers den mond doen sluiten; de predikstoelen vervult met ongodvruchtige en scheurzieke leeraars; het Misoffer vernietigt, de kerkegezangen, de vasten, het onthouden van spyzen, den ongeburuden staat, en in het algemeen al de gewoonten en plegtigheden van de kerke afgeschast, in welkers plaats zy boeken, die niet dan openbare kettery vervatten, goddeloze verborgendbeden, instellingen, die zynaar die van *Kalvyn* heeft laten maken, tot onderwyzinge van haar en van haar volk ingevoert. Zy heeft de bisschoppen uit hunne setels verjaagt, en de priesters van hunne inkomsten berooft, stellende kettery in hunne bisdommen en in hunne kerspels. Zy heeft kennis van het geestelyke genomen, de prelaten met de geestelykheit en het volk verboden de Roomsche kerke te erkennen, en hare geboden en inzettingen te geboorzaamen. Zy heeft verscheide personen gedwongen zich aan de onderhouding van hare versocietlyke bevelschriften * te onderwerpen, aan haar den eedi van opperhoofdigheit in het geestelyke en in het wereldlyke te doen, en het gezag der Roomsche pausen waarwel te zeggen, stellende straf in voor die haar niet geboorzaamden, en de gelovigen, die in de eenheit van het gelove en de geboorzaamheit van den *H. Stoel* baden volhard, zeer streng gestraft. Zy heeft de prelaten doen gevangen nemen, en velen zyn van ellende in hunne gevangenisfen gestorven. Alle deze zaken zyn wereldkundig genoeg, zonder verschoont, of verdedigt, of eenigzins bewimpelt te kunnen worden. Behalven dat vermeerderd de godloosheit dagelysch, de vervolging der vromen wordt verdubbelt, en het juk der verdrukkinge verzwaaert over de kerke door hulp en voortzetting van de bovengenoemde *Elizabeth*, eene verharde ketterische vrouw, die naar geen

Schrik-
kelyke
bul van
dien
paus.

* *Elijten.*

1570. geen vertogen, noch smekingen, het zy van de Katholyke vorsten, het zy van den H. Stoel, wiens gezanten zy geweigert heeft in haar ryk te ontfangen, heeft willen luisteren. Wat blyft 'er dan voor ons over dan de wapenen, daar wy toe gedwongen worden, op te nemen, en de zelve te gebruiken, hoewel in weêrwoil van ons zelve, om eene halferrige, welkers voorzaten zich van het gemenebest der Christenheit zo veel hebben verdient gemaakt, te kastyden.

Steenende derhalven op het gezag van die ons op den oppermachtigen troon der gerechtigheit heeft willen stellen, hoewel onze krachten zulk een hoogaanzienlyk ampt niet beantwoorden, en door de volstrektheit van de Apostolische macht, verklaren wy de zogenaamde Elizabeth voor eene ketterische begunstiger der ketteren. Wy zeggen, dat zyen hare aanbangeren den ban op zich hebben gebaalt, en van het ligchaam van JESUS CHRISTUS afgesneden zyn; zelfs dat zy vervallen is van haar gewaand recht op de kroon van Engelandt, waar van wy haar, met hare domeinen, waardigheden en voorrechten, afzetten. Wy ontslaan alle beeren en gemeenten van het koninkryk, hare onderdanen, en alle anderen van bannen aan haar gedanen eedt van getrouwheit: wy verbieden hen, haar te geboorzamen, en hare bevelen en instellingen na te komen, op straffe van den vloek, daar wy haar mede geslagen hebben; en om dat het bezwaarlyk is deze bulle overal af te kondigen, daar het nodig zou zyn, is onze wil, dat men aan de afschriften, van een beampschryver * of bisschop ondertekent, of met hun zegel gezegelt, even veel geloof geve als aan het oorspronkelyke.

*Notaris.

†Ziehet Vervolg van Sanders.

Verachting, die men daar voor be- toonde.

‡de Ver- volgers van Sanders.

De bul was gedagtekt den 25 February des jaars 1569, in het vyfde jaar van het pauschap van dezen paus. Zyne aanhangers † verheften dezen ban als een heldendaadt, gevende Pius den V den naam van den groten paus, en vergelykende zynen yver by dien van Pinebas. Zy roemen, dat hy met het eene en het andere zwaardt de kettters, de Turken, en andere ongelovigen vervolgd; dat hy, door den zelve geest, met welken hy het heilige verbondt tegen de Turken hadt gesloten, gedreven, het vonnis van den ban en de ontroning tegen Elizabeth, ten voorbeeldt voor de Engelschen en andere Christen volkeren, uitsprak. Dit vonnis heeft inderdaadt aan de eersten en eenige andere staten tot een waarfchouwing gediend om zulk een hatelyk juk af te werpen, en om niet meer te dulden, dat de pausen zich meester van het leven en de doot van fouvereinen zouden maken, en dat zy met de eeden en de openbare trouw van hun volk spelen, om het zelve, wanneer het hen te pas komt, tot meenedigheid en oproer te vervoeren.

Voor het overige hadt deze bul de uitwerking niet, die de paus zich daar van beloofdt hadt. Wy zullen zien, hoe zy vermaad wierdt van het Parlement, dat in het volgende jaar gehouden wierdt, en daar by de krachtige wetten beschouwen, die het zelve daar tegen maakte, om de achtbaarheid van de vorstinne te handhaven. De Roomsche-Katholyken zelf laakten dezen handel, en misprezen het, dat men Elizabeth, zonder haar te horen, in een rechtsgeding betrok, en eene zo grote koningin, zonder haar te dagvaarden, in den ban gedaan, en, ingeval van weigering van te willen verschynen, het vonnis by verstek tegen haar geveld hadt. Allen zeiden, dat deze ban een van die blixemen was, die meer gedruis maken dan zy uitwerken, en de voorstanders ‡ van den paus zeggen ons, dat niet alleen de kettters, gelyk zy de Protestanten

noemen, met dezen ban lachten, maar dat de Katholyken zelf geen de minste beweging maakten, en dat zy, het zy zy twyfelden, of de zelve wel behooryker wyze was afgekondigt, het zy zy zagen, dat de vorsten van hunnen Godsdienst hunne vriendschap met Elizabeth niet afbraken, alle in hunnen plicht volhardden.

De bovengemelde Jan Felton *, die de bul hadt aangeplakt, wierdt gevangen gezet, zonder te hebben willen vluchten, gelyk hy gemakkelyk hadt kunnen doen. Maar haken- de naar de kroon van het martelaarschap, waar mede hy geloofde dat zyne doot gekroont zou worden, liet hy zich gevangen nemen, en bekende het feit, daar hy grootich op was, ver van 'er berouw over te tonen. Hy wierdt gevonnist om gehangen te worden. Hy behieldt de zelve vollandigheid tot de doot toe, verleid door de verkeerde gedachten, die men hem hadt ingeboezemt, of door zyne eige verwaandheit.

*een Eng- gelsch edelman.

Straf van den ge- ne, die de bul hadt aan- geplakt.

In den zelve tydt was 'er een opstandt in het graafschap van Nordfolk; maar het waren niet dan vonken, die zo haast uitgebluscht als ontstoken wierden. Daar waren eenige edel- lieden, die zamengespannen hadden om den hertog van Nordfolk, zeer by den adel en het volk, dat over zyne gevangenis morde, gezien, uit de zelve te verlossen. Dit voor- nemen zou op de kermis van Harleston in het werk gestelt worden. Men hadt besloten, dat wanneer het volk zou aangekomen zyn, het zelve door trompetten-geklank byeen te verga- deren, en het zelve aan te zetten om door ge- weldt van wapenen de Nederlanders, die de dwingelandy van den hertog van Alva in En- gelandt hadt genoodzaakt te vluchten, weg te jagen. Men hadt het volk vertoont, dat het te duchten was, dat deze vremdelingen, wier getal dagelykch vermeerderde, het land zou- den vermeerteren. Het was zeer gemakkelyk de Roomsche-Katholyken te bewegen om deze menschen, die zy om de verscheidenheit van Godsdienst veel meer haatten, dan om die van hunne zeden en taal, kwalyk te handelen. Dit zou echter alleen tot een voorwendfel gediend hebben. Na dat men daar zo vele benden †, als men goed zou hebben gevonden, opgerecht zou hebben, zou men die naar den Tour heb- ben doen trekken, daar de hertog gevangen was. Men hoopte, dat de vrienden, die hy te Londen hadt, zich by zyne verlossinge zou- de hebben gevoegt, en dat men sterk genoeg zou zyn geweest om hem op te ligten. Maar de aanslag wierdt ontdekt, en drie der hoof- den (a) wierden gerecht, onder welke Jan Trachmorton was, die zyn vonnis ontfing zon- der zynen mond open te doen, en op het schavot beleedt, dat hy dit werk gelmeed hadt, zonder zyne medestanders te willen noe- men. De koningin vergenoegde zich met de straf dezer drie voornaamste belhamels, en scholdt de anderen hunne misdaadt kwyd.

Aanslag om den hertog van Nord- folk te verlossen.

†Com- pagnien.

De hertog van Nordfolk hadt waarfchynlyk geen kennis van dezen aanslag, doordien men hem kort daar na op vrye voeten stelde (b). Te voren hadt hy eene ootmoedige belydenis van zyne mislagen gedaan, en zich op eene zeer nederige wyze aan Elizabeths goedertieren- heit

De her- tog van Nord- folk ver- zoekt de koningin om ge- nalte.

(a) Het waren eigentlyk maar twee, als men Jan Felton, den aansplaker van de pausslyke bulle, van welken de Schry- ver boven afzonderlyk heeft gesproken, uitsluit.

(b) Thomas zegt, dat hy het jaar te voren wierdt in vry- heit gestelt.

1570.

heit onderworpen. Hy begon met het leedwezen, dat hy hadt van het oor te ligt aan het voorstel van een huwelyk met de koningin van Schotlandt te hebben geleent, de bronader, zeide hy, van zyne ongelukken, en van het rechtmatige misnoegen van de koningin van Engelandt. Vervolgens toonde hy zyn berouw, verzoekende de koningin zyne goede meesteresse haren toorn te matigen, mededogen met een boetvaardigen misdadiger, die zyn voorgaande gedrag verlocide, te hebben, en hem weder in hare goede gunst aan te nemen, betuigende, dat hy zyne goederen en zyn leven, die hy aan hare goedheit verschuldigt zou zyn, niet zou aanleggen dan daar het voor den dienst en de eer van zyne weldoenster nodig was. Hy voegde daar by, dat hy in het vervolg omzichtiger zou te werk gaan, en gaf ten dien einde op eene plechtige wyze zyn woordt van eer, dat hy geen voetstap zou doen, noch om de koningin van Schotlandt weder aan te zoeken, noch in eenige andere staatszaken, zonder alvorens daar van kennis aan de koningin van Engelandt, zyne souvereine meesteresse, gegeven, en haar goedvinden daar van verkregen te hebben. *Elizabeth* wierdt daar door bewogen, en zeide tegen de vrienden van dezen hertog, die zyn verzoekschrift ondersteunden, dat zy hem ten hinnen gevalle zyne vryheit schonk.

Zy
scheldt
hem
kwyd.

Men sprak zeer verscheidentlyk van de gedachten van den hertog en van de koningin. Daar waren 'er, die aan de oprechtheit van den eersten, en anderen, welke aan die van *Elizabeth* twyfelden. De eersten zeiden, dat de hertog van Nordfolk, tusschen beide de Godsdiensten als onzeker dryvende, den Protestantschen, met al de plichten van een goed onderdaan en landgenoot, aan het geluk van het huwelyk met de koningin van Schotlandt zou opofferen, en dat zyn berouw niet anders dan geveinst was. Anderen hielden de koningin verdacht, en zeiden, dat zy hem met geen ander oogmerk op vrye voeten hadt gestelt dan om hem te verstrikken, als of zy hadt kunnen voorzien, dat hy zyne vorige aanslagen weder werktellig zou maken, en dat zy haast overtuigender bewyzen van misdaden van Staat, waar aan zy wenschte dat hy schuldig mogt zyn, zou vinden. Indien de achterdocht van deze laatsten niet ter eere van de koningin strekt, strekt zy nog minder ter eere van den hertog van Nordfolk, en het is stilzwygende toestemmen, dat hy inderdaadt niet ganich onschuldig was, dewyl hem alleen de gelegenheit ontbrak om zyn voornemen uit te voeren. Hoe het zy, zyne vryheit behaagde het volk zeer. Het zelve betoonde zyne vreugde, wanneer het hem met eer en zonder schade in zyn huis zag wederkeren. Men hadt echter aan den ridder *Henrik Nevil* last gegeven op zyn gedrag te letten. Maar dit geschiedde op zulk eene heulche wyze, dat men geen de minste blyk van wantrouwigheit, of gevangenis gewaar wierdt. Men zegt *, dat *Cecil*, door de beweegreden van eene ware achting en ongewinsde genegenheit, goeden raadt aan den hertog gaf, en dat hy, na den Raadt te hebben vertoont, dat men hem over de misdaadt van gekwetste hoogheit uit kracht van de wet van *Eduard* den III niet kon vervolgen, hem geraden hadt naar eene andere vrouw dan de koningin van Schotlandt om te zien, als zynde het eenigste middel, zeide hy, om met eenen slag al de geruchtenen vermoedens van zyn huwelyk met haar te doen ophouden. Maar het ongeluk, of de genegenheit van den hertog wilde niet, dat hy zulk een wy-

* Cambden.

zen raadt opvolgde, en indien het waar is, dat de koningin zynen tweden val hadt voorzien, was zy in hare giftinge niet bedrogen.

1570.

De zamenzweringen vermeerderden in dit jaar. Wy hebben van de gene, die men om den hertog van Nordfolk te verloffen gebrouwen hadt, geproken: daar wierden kort daar na andere gelyc om de koningin van Schotlandt op vrye voeten te stellen; maar zy vielen alle even gelyc uit; de voorzichtigheit, of het geluk van *Elizabeth* deedt ze alle in rook verdwynen. De hoofden van deze laatste onderneming waren de ridders *Thomas* en *Eduard Stanley*, de twee jongste zonen van *Mylord Stanley*, graaf van *Darby*, afgedaalt uit zyn huwelyk met de dochter van den hertog van Nordfolk, die bygevolg hun grootvader was; zo dat 'er, het zy hy hun voornemen wist, of niet, altydt reden is om te denken, dat zy niet minder zyne belangen dan die der gevangene koningin in het oog hadden. Een van hunne aanhangeren * ontdekte hen, en zy wierden alle, uitgenomen *Halle*, die naar het eilandt *Man*, even ver van Engelandt als van Schotlandt en Ierlandt gelegen, en wel zo dat men deze drie ryken aldaar van een der bergen kan zien, vluchtte, gevangen. *Jan Lesley*, bisschop van *Rosse*, kort tevoren ontflagen, wierdt mede beschuldigt gevaarlyken ommeegang met den grave van *Southampton* †, een der yverigste voorstanders van de koningin van Schotlandt en van den Roomschen Godsdienst, gehad te hebben, en voor de tweede maal in de bewaaring van den bisschop van *Londen* gestelt.

Cambden. Aanslag om de koningin van Schotlandt te verloffen.

* de zoon van *Rosston*.

† *Wrislesley*.

De graaf van *Suffex* deedt in dezen jare een nieuwen inval in de landen van de oproerige Schotten, verbrandde al de dorpen, gelegen in het schone dal, dat door de rivier *Annan*, die den naam aan deze landstreek geeft †, wordt besproeit. Hy sloopte de kasteelen *, die de heeren van *Maxwel* toebehoorden, en waar uit zy op de grenzen van Engelandt stroopten, en bragt den schrik onder hunne gansche party. De zelve was zo groot, dat de hertog van *Chatelleraut* en de graven van *Huntley* en van *Argile* hem eene echte akte van hunne onderwerping, met hunne handt ondertekent, en met hun wapen verzeget, zonden, waar by zy beloofden zich voortaan van alle vyandlykheden te onthouden, en zich verbonden geen bystandt aan de oproerige Engelschen op eenige wyze onder de handt, of opentlyk, te geven, en alle stropingen te staken. *Suffex* kwam zegepralende te *Barwik* weder, en vereerde de genen, die het meeste in deze onderneming hadden uitgeblonken, met den tytel van ridder. Dit waren de ridders *baanderheeren*, waar van wy op eene andere plaats gesproken hebben *, die aangestelt wierden onder het vaandel, daar zy hunnen naam van droegen. De koningen hadden in het begin alleen het recht van deze waardigheit weg te schenken; maar naderhandt gaven zy de zelve macht aan de prinszen van den bloede, en in het vervolg aan de opperbevelhebbers van hunne legers, gelyk wy in verscheide voorvallen hebben gezien. Voorts was deze tytel in zo grote achting, dat 'er gene zonen van *Mylords* waren, of zy hielden zich daar grotelyks mede vereert. Dus waren *Eduard Hastings* en *François Russel*, zonen van de eerste *Pairs* van het ryk, onder het getal, die de graaf van *Suffex* op zyne wederkomst van dezen veldtocht ridders sloeg. In den voorgaanden tocht hadt hy de zelve eer aan vier jonge edellieden van oude huizen opgedragen. Hy zelf ontving de beloning zynen diensten van de erkenenis van de koningin, die zyne voorzichtigheit en deugd

Nieuwe inval van den grave van *Suffex* in Schotlandt.

† *Annan-dale*.

* *Annan-di* en *Caerla-verok*.

De hertog van *Chatelleraut* verlaat de party van *Maria*.

* in het leven van *Henrik den VII*, II Deel, fol. 5.

rocm-

1570. roemde, en hem met de bediening van Raadt van State begiftigde. Hoe gelukkig de wapenen van *Elizabeth* ook waren, nochtans hadt zy vele onlusten, welke de zamenzweringen, die de bul van den paus en het ontwerp van het huwelyk van de koninginne van Schotlandt met den hertog van Nordfolk verwekten; buiten dat zag zy Schotlandt geschud en geschokt door de verdeeldheden, die de doot van den grave van Murray op nieuw hadt ontstoken; en niettegenstaande zy aldaar aanzien genoeg hadt om den graaf van Lenox in zyn plaats te doen verkiezen, zag men de beroerten noch door zyne verkiezing, noch door de goede uitslagen van zyne ondernemingen tegen de zamengezworenen, daar wy in het vervolg van de Geschiednisse van dat ryk van zullen spreken, noch door de overwinningen der Engelsche veldoversten, die wy zo even hebben bygebracht, geen einde nemen: waarom zy goedvondt de onderhandeling met *Maria* te vernieuwen, en haar nieuwe voorstellingen tot hare herstellinge, en de eenheit der twee ryken te doen voorhouden.

De Staten van Schotlandt * waren toen te Edenburg vergadert, daar zy beraadslaagden op wat wyze zy den moordt van den grave van Murray zouden wreken, niet alleen in den persoon van den doodslager, maar ook in dien van alle zyne aanhangeren. Op de tyding, die zy ontvingen van het voornemen van *Elizabeth*, verlengden zy den tydt hunner zittingen, om eerst af te wachten van wat uitwerking de onderhandeling der twee koninginnen, naar welker uitslag zy hunne zaken moesten richten, zyn zoude.

Cecil en de ridder *Walther Mildmay*, gevolmachtigden van *Elizabeth*, kwamen by *Maria* te Chartesworth, in het graafschap Darby. Zy zeiden tegen haar, dat de koningin hunne meefterse hen hadt gezonden om de bekwaamste middelen met haar te beramen, die de openbare rust konden herstellen, de partyenschappen, die Schotlandt verscheurden, doen ophouden, en op eene evenredige wyze voor hare koninklyke achtbaarheid, het welzyn van den jongen koning, en de zekerheit van *Elizabeth* dienstig zyn. Zy deden haar begrypen, dat hare geheime verstandhouding met den hertog van Nordfolk Engelandt beroert, en dat de moordt van den grave van Murray Schotlandt in verwarring hadt gebracht. *Maria* antwoordde op de aanspraak van de gevolmachtigden, met den hertog van Nordfolk te verschonon, en tegen den overleden grave van Murray uit te varen, dien zy een ondankbaren en een cerlozen noemde. Voor het overige gaf zy zich t'eenemaal over aan den wil van *Elizabeth*, welker gezag, zeide zy, niet min volstrekt in Schotlandt was dan in haar eigen ryk. Vervolgens kwam men tot het onderzoek van de artykelen, daar de gevolmachtigden mede belast waren aan haar voor te stellen.

De zelfe waren van dezen inhoudt: I. Dat de koningin *Maria* zou bekrachtigen het verdrag van Edenburg, in den jare 1560 gemaakt, en afstandt doen van den tytel en het recht op de kroon van Engelandt, zo lang *Elizabeth*, of de kinderen, die zy in het vervolg, indien zy kwam te trouwen, zou kunnen krygen, leefden. II. Dat zy zich zou verplichten geen verbondt met eenig vorst, wie hy ook mogt zyn, tot nadeel van Engelandt aan te gaan. III. Dat zy geen vrede troepen in Schotlandt zou doen komen. IV. Dat zy in geen gemeenschap met eenige onderdanen van *Elizabeth*, het zy in Engelandt, of in Ierlandt, dan met toestemming van hare Ma-
III Deel.

1570. jesteit, zou treden V. Dat zy de gevluchte oproerigen, Engelschen en Ierlanders zou overgeven. VI. Dat zy de schade zou vergoeden, door de bevelhebbers der Schotsche party op de grenzen van Engelandt veroorzaakt. VII. Dat zy de moordenaars van den overleden koning en van den regent naar behoren zou vervolgen, en naar de wetten straffen. VIII. Dat zy den jongen prins, haren zoon, naar het hof van Engelandt zou zenden, om voor gyselaar te veritrekken. IX. Dat zy met geen Engelsch heer dan met bewilliging van de koninginne, noch met niemant anders zonder de toestemming van de Staten van Schotlandt zou trouwen. X. Dat 'er geen Schotten naar Ierlandt, zonder de toestemming van *Elizabeth*, zouden overkomen. XI. Dat zy, tot nakoming van dit verdrag, zes gyselaars, ter keure van *Elizabeth*, zou geven. XII. Dat zy zich zou verbinden alle deze voorwaarden na te komen, op straffe van van het recht van opvolging tot de Engelsche kroone verstecken te zyn, indien men haar kon overtuigen de zelve overtreden te hebben, of aan de koninginne van Engelandt niet getrouw te zyn gebleven, met zich op eenigerhande wyze in eenige aanslagen, die nadeelig voor haar waren, ingewikkelt te hebben. XIII. Dat tot meerder verzekerdheit van dien de kasteelen van Homme * en Fast-Castle nog drie jaren in handen der Engelschen zouden blyven. XIV. Dat zy daarenboven eenige sterke plaatsen op de grenzen van Cantyr †, een halfeilandt, het welk alleen door eene zeeengte van twaalf of dertien Engelsche mylen van de kusten van Ierlandt is afgescheiden, aan de Engelschen zou overgeven, om te beletten, dat dit ryk, aan de kroon van Engelandt gehecht, door de Schotten niet wierdt ontruft. Eindelyk XV, Dat *Maria* alle deze voorwaarden zou ondertekenen, en dat de zelve door alle de Staten van het ryk in een Parlement zouden worden bekrachtigt.

Maria antwoordde aantonts op deze voorstellingen met weinig woorden, maar vol wysheit, zich in algemene bewoordingen, die het voorgeselde van de gevolmachtigden noch toestonden, noch weigerden, uitdrukkende. Zy zondt hen aan de heeren van haren Raadt, of van hare party, in Schotlandt, om daar een naauwkeuriger antwoordt op te bekomen; en na dat de zelve de voorwaarden hadden overwogen, verklaarden zy haar hunne gedachten, de welke vervolgens aan de staatsdienaars van *Elizabeth* wierden medegedeelt. De bisschop van Rossie was het hoofd van den Raadt van *Maria*, verselt van *Alexander Goudon*, bisschop van Galloway, oom van den grave van Huntley, en van Mylord *Levingston*. Deze twee laatste hadden den tytel van plaatshouders * van de koninginne in het ryk van Schotlandt, en de bisschop van Rossie bekleedde het ampt van gezant van hare Majesteit aan het Engelsche hof. Het was door deze drie heeren, dat *Maria*, den inhoudt der artykelen van de Engelsche gevolmachtigden doorlopende, eenige toestondt, en andere om redenen, die haar beletten hare volkome bewilliging daar aan te geven, verklaarde, of verwierp. Zy boodt aan het eerste, rakende het verdrag van Edenburg, en het afstaan van de kroon van Engelandt gedurende het leven van *Elizabeth*, of dat van hare kinderen, te ondertekenen. Maar zy verschoonde zich omtrent het tweede, dat haar tot een vredebreuk met Vrankryk verbondt, naardien zy het verbondt, dat zy met die kroon hadt, niet kon breken, ten zy men haar voor al de schade instondt, die daar door zou worden
Y veroor-

1570. Cambden. Thuanus. Spottwood.

Elizabeth handelt over de herstelling van de koninginne van Schotlandt.

* of het Parlement.

De voorstelling, die zy aan haar laat doen. † in de maandt van October.

Opelling der voorwaarden, in deze voorstelling vervat.

1570.

* of Huns.

† of Cantire.

Antwoordt van *Maria*.

* suite: nants.

Antwoordt op ieder der voorgeselde artykelen.

1570. veroorzaakt; dat zy daar in niet alleen in het byzonder voor haar persoon belang hadt, uit hoofde van haar weduwgoedt, als weduwe van *François* den II, maar dat haar gansche ryk zyn voordeel in de goede verstandhouding met die kroon vondt: de adel door de bende Schotische lyfwachten, bestaande in edellieden, die eene grote wedde trokken; de kooplieden door hunnen handel; de geleerden door hunne befolding; de geestelyken door de geestelyke ampten*, daar zy als inboorlingen van het landt mede bekleed wierden, behalven den bystandt, dien de natie in het algemeen van een bondgenoot, zo machtig en haar zo genegen, als *Vrankryk*, ontving. Het derde stondt zy toe, onder beding, dat de oproeren van hare eige onderdanen haar niet zouden noodzaken hulp by vreunden te moeten zoeken. Dit was minder deze voorwaarde toe te stemmen dan de zelve van de handt te wyzen. Zy gebruikte het zelve verstandt omtrent het vierde artykel, tot nakoming van het welke zy aanbodt dat zy zich zou verbinden, indien de koningin van Engelandt van haar kant beloofde geen gemeenschap met die in Schotlandt waren te houden. Dit was een evenwigt houden, en zich zo min als *Elizabeth* wetten te laten voorschryven. Ten aanzien van het vyfde artykel, rakende de gevluichte en oproerige Engelschen en Ieren, antwoordde zy, dat zy by de oproerige Schotten gevluicht zynde, men daar over niet hea mocht handelen; zangaande het zesde, te weten de schade, op de grenzen veroorzaakt, zeide zy, datze bewilligde, dat die ten overstaan van gemachtigden, die men van beide kanten zou benoemen, zou verëffent worden; belangende het zevende, dat zy last zou geven, de moordenaars van haren overleden gemaal en die van den regent te vervolgen; omtrent het achtste verschoonde zy zich, dat zy den jongen prins, haren zoon, niet naar Engelandt kon zenden, om dat zy hem niet in hare macht hadt, en dat de oproerigen, die zynen naam tegen haar zelf misbruikten, hem als gevangen in hunne handen hielden. Op het negende artykel antwoordde zy, dat het een buitengewone en in deze tydsgelegenheit zeer seldzame eisch was, eene souvereine vorstin, die onafhankelyk omtrent de mededeling van hare kroon en haar hert was, te willen dwingen, geen huwelyk zonder de bewilliging van eene vrende mogendheit en die van hare eige onderdanen aan te gaan. Rakende het tiende artykel, namentlyk het overtrekken der Schotten in Ierlandt, stelde zy voor, eene akte op te stellen, waar by de Ieren verboden zouden worden in Schotlandt, en de Schotten in Ierlandt, tot nadeel van elkander, of van hunnen wettigen vorst, over te komen. Aangaande het elfde artykel, te weten de waarborgen van *Maria* in de zes gyselaars, die men verzocht te geven, mits dat de hertog van *Chatelleraut*, de graven van *Huntley*, van *Argile* en van *Arthol* daar buiten zouden zyn. Zy stonden ook het twaalfde artykel toe, waar by *Maria* van het recht van de kroon van Engelandt, byaldien zy het verdrag niet nakwam, uitgesloten zou zyn; maar zy verzochten, dat *Elizabeth* zich van hare zyde ook zou verbinden, dat, indien zy de bedongne voorwaarden van haren kant kwam te overtreden, men haar een gevenaarde straf † zou opleggen. Rakende het dertiende artykel, namentlyk de sterkten van *Homme* en van *Fast-Castle*, ver van de zelve aan de Engelschen voor den gezegden tydt toe te staan, verzochten zy, dat de zelve hoe oer hoe liever aan de *Hamiltons*,

* *Benefticien.*

† *Prison equiva-lente.*

die 'er de rechte heeren van waren, en zich daar van berooft zagen, om dat zy de party van de koningin tegen de muitmakers van het ryk hadden genomen, weder mogten gegeven worden. Zy verschoonden zich ook omtrent het veertiende artykel, van de plaatsen, in het halfcilandt van *Cantyr* gelegen, over te leveren, om dat dit een adder in zyn boezem zou gevoed zyn, en oorzaak van gedurige oorlogen geven, in plaats van de zelve tot de wortel toe uit te roeien.

Uit het antwoordt der gevolmachtigden van *Maria* bespeurde men wel, dat zy geen genoeg namen in de voorwaarden, die *Elizabeth* haar wilde voorschryven. Zy bleven niet in gebreke daar gansch anders van te spreken, en aan die van hunne party te doen geloven, dat zy hunne koningin met eene volstrekte macht weder op den troon zouden zien. De zamenverbonden van des konings zyde waren voor zich zelve beducht, niet wetende wat zy van deze onderhandeling te vrezzen, of te hopen hadden. Maar zy kregen weder moedt door den brief, dien *Cecil* aan hen schreef. Hy liet hen rondborstig weten, dat deze onderhandeling hem niet behagde; dat zy echter niets te vrezzen hadden, om dat hy het zo hadt belegt, dat het aan de gevolmachtigden, die van weërzyden, om de laatste handt aan het verdrag te leggen, zouden verkoren worden, vry zou staan, daar by, of daar af te doen, het geen zy, het zy voor den jongen koning, of voor het belang van den Staat, of Godsdiens, goed zouden vinden. Hy riedt hen daarom wel toe te zien wie zy tot gemachtigden zouden verkiezen, om hen naar *Londen* te zenden, daar *Maria* en de heeren van hare party ook de hunne zouden zenden, op dat dit grote werk in de tegenwoordigheit van de koningin, als middelareffe, en de heeren van haren Raadt ten einde gebragt mogt worden.

De graaf van *Suffex* schreef ook aan den regent, om hem te verzekeren, dat hare Majesteit van Engelandt niet dan eene goede mening voor het belang van den jongen koning en de regering, zo wel in het geestelyke, als in het burgerlyke, hadt. Hy maande hem aan de handen in zulk eene pryffelyke zake in een te slaan, en verzocht hem te gelyk zyne maatregels met het Parlement te nemen, om de macht van de koningin, indien zy herstelt wierdt, op zulk een voet te brengen, dat men voor geen omwenteling omtrent den Godsdiens en de algemene rust hadt te vrezzen. Hy verzekerde hem, dat de koningin van Engelandt en hare staatsdienaars van hunnen kant al de voorzorgen, die men van hunne voorzichtigheit kon verwachten, in acht zouden nemen; maar de grootste verzekerdheit, zeide hy, bestondt in den jongen koning naar *Londen* te zenden, daar men zorg voor zyne opvoeding zou dragen, en hy als een pandt, tot nakoming van het verdrag, verstrekken.

Het antwoordt van den regent geeft te kennen, dat behalven de twee partyen, die het ryk verdeelt hielden, nog verscheide personen verdacht waren, die, in plaats van de rust van het ryk te zoeken, het zelve nog meer trachtten te verwarren; eenigen om zich onder de beroerten te handhaven, en anderen om zich te verryken. Dit was de reden, zeide de regent, dat hy zulk eene plechtige vergadering, gelyk hy wel wenschte, niet kon beleggen, om daar eene verklaring, overeenkomende met den raadt van den grave van *Suffex*, door te doen gaan; dat hy onder tuschen van zich zelve niets buiten den adel kon beslui-

Cecil geeft aan de heeren van de party des konings, die verslagen waren, moedt.

De graaf van *Suffex* schryft aan den regent.

1570. besluiten. Ten aanzien van de gemachtigden, die men wilde dat hy tot de onderhandeling naar Londen zou zenden, beloofde hy, allen mogelyken vlyt, zo wel als alle naauwkeurige opietendheit in de verkiezing van de gevolmachtigden in acht te zullen nemen.

Verto-
ning van
den re-
gent aan
Eliza-
beth.

Ondertusschen zondt hy den abt van Dumferling, onlangs met het ampt van geheimfchryver van Staat bekleed, naar *Elizabeth*, om aan haar te vertonen in wat openbaar gevaar zy het leven van den jongen koning, de rust van het ryk, en het welzyn van den Godsdienst zou stellen, indien zy eene Roomschegezinde koningin, met een vooringenomen haat tegen de hervorming opgevoed, die daarenboven nog te onzinniger door hare ongelukken zou zyn, den troon weder deedt beklimmen; daar men nog byvoegde, dat zy alles, om hare vryheit te bekomen, zou beloven, maar geen zwaarigheid maken van haar woordt in te trekken zo haast zy zich in vryheit zou zien. Getuige daar van was hare handeling met de Staten van haar koninkryk, geleert en onderwezen zynde door de lessen en voorbeelden van het Fransche hof, en hare eige gewoonte van met haar trouw en eedt door dubbelzinnigheden, betuigingen, of eene omzichtigte stilzwygendheit te spelen. *Elizabeth* vondt de redenen van den gezant goed, en antwoordde hem, dat de herstelling van de koningin van Schotland haar gevaarlyk voorkwam; dat zy met genoegen zag, dat de Staten haar zulke goede redenen aan de handt gaven, om aan alle mogendheden, die hare vryheit verzochten, de rechtmatigheit en noodzakelykheit van hare gevangenis te kunnen aantonen, en dat boven alles haar het welvaren van den jongen vorst al te dierbaar was om voor hem, in weérwil van het belang van eene moeder, die zo verdacht is, wat hare aanhangers ook mogen zeggen, zorg te dragen. Dit gebeurde op den 7 December. Wy zullen op zyn plaats den uitslag van de onderhandeling te Londen zien.

Aanfla-
gen van
den bis-
schop
van Ros-
se zonder
gevolg.

De twee partyen bleven stil zitten, afwach-
tende den uitslag van deze voornamte onder-
handeling. De verspieters van den paus, van
Vrankryk, en van den Katholyken koning,
gevoegt by de aanhangeren van de koningin,
lieten eene gemaakte vreugde blyken, hoewel
zy den uitslag vreesden. De party van den ko-
ning was, hoewel zy minder reden van vrede dan
van hope hadden, ongerust; zo dat ieder stil
bleef, en bygevolg was Engelandt in rust, als
of 'er eenige bekoring in de daden van deze ko-
ninginne was, die niets verrechtte, dat hare
bondgenoten niet begunstigten, en hare vyanden
verbaafde. Ondertusschen hielt de bisschop
van Rosse sterk by den paus, de koningen van
Vrankryk en van Spanje, als mede by den hertog
van Alva aan om zich met den bystandt, dien zy
de koningin van Schotland hadden beloofd,
te spoeden. Hy zondt aan ieder van hen een af-
schrift van de artykelen, die men haar, om hare
vryheit te bekomen, hadt voorgestelt, en stelde
hen voor oogen, dat zy, indien men voor haar
niet krachtiger te werk ging, als men tot nog
toe hadt gedaan, gedwongen zou zyn de zelve
aan te nemen. Hy vertoonde verder den uiter-
sten noodt, daar deze vorstin door eene lange en
harde gevangenis, waar uit zy niet dan met
dwang van de voorwaarden te ondergaan, en tot
ondergang van den Katholyken Godsdienst, die
in de beide koninkryken zou te gronde gaan, in-
dien zy, die 'er de beschermster van was, het
III Deel.

moest opgeven, toe gekomen was. Alle deze
vertogen waren vruchteloos. Vrankryk, genoeg
te doen vindende met zyne binnenlandiche ver-
deeldheden, dorst *Elizabeth* niet te onvriendt
maken, en Spanje hadt haar by een zeker geval,
daar wy haast van zullen spreken, van noden,
zo dat 'er niemandt overbleef dan de paus. De
zelve gebruikte met blydschap de geestelyke wa-
penen; maar de zelve zyn zonder de wereldlyke
krachteloos. Hy vondt niet goed ten gevalle van
haar het erfgoedt van St. Pieter te verkwisten:
hy wilde het liever op de vorsten laten aankomen,
die hy krachtig aanmaande zich tegen Engelandt
te vereenigen. Wat hem aanging, hy oordeel-
de, dat hy genoeg hadt gedaan met den grave
van Westmorlandt, de gravin van Northumber-
landt, en de andere wederspannigen, die zich
eerst onder die van hunne party in Schotland
hadden bedekt gehouden, van waar zy naderhandt
naar Vlaanderen vertrokken waren, met twaalf
duizend kronen by te staan. Het is waar, dat
de wederspannige *Stukeli* in het zelve jaar naar
Italië vertrok, daar hy den paus door het uitrusten
van eene vloot op ongemene kosten joeg, maar
de uitslag gelukte niet.

1570.
Geleed-
heit van
Vrank-
ryk.

Gedrag
van den
paus.

De Engelschman, zyn goedt met kwinkelen
verkwilt hebbende, was in Ierlandt geko-
men, in verwachting, dat hy het stadvoogdichap
van Wexford zou bekomen; maar zyn oogwit
niet kunnende bereiken, trachtte hy zich eerst
daar over te wreken, ten koste van de eer der ko-
ninginne, die hy met hekelschriften aantaltte, ge-
lyk ook van de rust van zyn vaderlandt, die hy
door zyne oproerige redenvoeringen trachtte te
storen. Hy hadt geen macht genoeg om zyn
oogmerk te bereiken, en vrezende over zyne cu-
veldaden gestraft te worden, zocht hy een schuil-
plaats by *Pius* den V, die hem als een martelaar
van den H. Stoel ontfing, en zich door zyn
pluimstryken liet inluiden. Deze deugniet tracht-
te hem te overreden, dat hy meester van Engelandt
zou kunnen worden, indien men hem eene
vloot, bemant met drie duizend Italianen, gaf,
zich sterk makende, dat hy de Engelsche vloot
in brandt zou steken, en vervolgens in het ryk
eene landing doen, daar hy, gelyk hy zeide,
verzekert was de Roomsche-Katholyken geneigt
te zullen vinden om hem als hunnen verlosser
te ontfangen. De paus, bekoort van deze re-
denvoering, die hem door zynen haat tegen
Elizabeth zo geloofwaardig voorkwam, als zy
inderdaadt belagchelyk was, deedt aan het uitrusten
van de vloot en het ligten van drie duizend
Italianen arbeiden. Deze veldtocht ging
echter niet voort dan eenige jaren daar na onder
Gregorius den XIII, zynen opvolger, die
Stukeli met de schoonste Pairschappen, als of
hy daar reets meester van was, begiftigde. Wy
zullen op zyn plaats * den uitslag van zulk eene
buitensporige onderneming zien.

Verhaal
van den
oproeri-
gen *Stu-
keli*.

Toebe-
reidselen
van den
paus te-
gen *Eliz-
abeth*.
* op het
jaar
1578.

Betreffende *Philips* den II, hy hadt genoeg
met zyne eige zaken te doen, om naar het voor-
stel van den bisschop van Rosse niet te luisteren.
Deze vorst was door het overlyden van *Eliz-
abeth* van Vrankryk weduenaar geworden,
en vondt zich zonder erfgenaam door de doot
van zynen zone *Karel*: weshalven hy zyne ge-
dachten over een derde huwelyk liet gaan,
waar uit hy een opvolger van zyn bloedt zou
kunnen verwekken. Hy besloot dan eene ge-
malin uit zyn geslacht te kiezen, niettegen-
staande het na bloedverwantchap, waar toe hy
verzekert was dat de paus hem zyne vergun-
ning † zou geven. Hy sloeg derhalven zyn oog
op *Anna van Oostenryk*, dochter van den keizer
† *Dissem-
satis*.

1570. Huwe-
lyk van
Philips
den II
met zy-
nenicht.
* Atkom-
stigt uit
het hu-
welyk
met de
zuster
van Phi-
lips.

Eliza-
beth
zendt ha-
ren zee-
voogdt
om de
nieuwe
koningin
naar
Spanje te
geleiden.

Zaken
van de
Neder-
landen.

* Zie fol.
140.

† fol. 139
enz.

† Ev.
van
Reyd.

§ in het
jaar
1569.

Maximiliaan *. De huwelyksvoorwaarden wierden door de gemachtigden van de twee vorsten gesloten. Daar ontbrak niet aan dan de jonge koningin naar Madrid te geleiden. Dit baarde de meeste zwartigheid. De kortste en zekerste weg was om naar de Nederlanden te gaan, en van daar te scheep naar Spanje over te steeken. Maar *Philips* wilde zich het ongenoegen van *Elizabeth* niet op den hals halen, en haar gelegenheit geven om in het Kanaal, dat de schepen, die de koningin zyne gemalin zouden overvoeren, genoodzaakt waren door te stevenen, om in de zee van Guienne, en vervolgens in die van Kantabrië te komen, waar in de havenen van de Noorder provinciën van dat gedeelte van Spanje gelegen zyn, te doen kruiffen. In het tegendeel hadt hy van noden, dat deze vorstin hem hare schepen leende, het zy om zyne vloot tegen de kapers te beschutten, het zy om daar door meer eer aan de nieuwe koninginne te bewyzen. Dit gaf zyn gezant aan *Elizabeth* te verstaan, die aantonts aan Mylord *Howard* belaste met eene vloot, daar niets, dat ten oorlog en tot pracht vereifcht wordt, aan ontbrak, en daar de Engelsche adel zich op scheep begaf, in zee te steeken. De zelve voegde zich by de vloot, die uit de havenen van Zeelandt liep, en geleidde tot in die van Spanje, daar de koningin voet aan landt zette. Zodanig was de achtung, die een der grootste en trotschte koningen van Europa voor *Elizabeth* hadt, daarenboven haar vyandt, die heimelyk in alle de aanslagen, die men tegen haar sineedde, deel nam. Hy vondt zich genoodzaakt haar een soort van hulde te doen, ten minste ten opzichte van de zee, daar zy de heerschappy van aan de Britsche natie hadt verzekert. Zodanig was aan den anderen kant de edelmoedigheid van deze vorstinne: zy vergat allen geleden hoon, wanneer het op den dienft van een bondgenoot, wiens kwade tegenheit omtrent haar zy echter genoegzaam kende, aankwam. Zy vondt meer grootscheit in de erkentenis van die haar haatten te verdienen, dan hun ongenoegen op zich te laden.

Belangende den hertog van Alva, de zelve hadt wel overlang last vanden koning *Philips* ontfangen om al wat mogelyk was tot voordeel van *Maria* te ondernemen, en hy zelf hadt drift genoeg om zich op *Elizabeth*, die het geldt, daar hy zich meester van moende te maken, in beslag hadt genomen *, en den Protestantschen Godsdienst, daar hy zo groot een vyandt van was, niet alleen in hare ryken hadt ingevoerd, maar den zelve ook in Schotland, en zelfs in andere landen, hielp vaststellen en ondersteunen, te wreken: maar hy hadt de handen zo vol werk in de Nederlanden, dat hy in geen staat was om anderen hulp te kunnen toebrenge. De prins van Oranje maakte zich, na dat zyn eerste tocht, als wy boven † hebben verhaalt, zo kwalyk was uitgevallen, in Duitschlandt tot een tweden tocht gereed, en alle zaken begonnen, gelyk een braaf Nederlandsch geschiedschryver ‡ zich uitdrukt, zich in dezen tydt zo wel te schikken, dat Godt de verdrukte Nederlanden t'eenemaal en t'effens scheen te willen redden. De bystere eifch, welken de hertog in den voorgaanden jaren, boven de gewone laten, hadt gedaan, voor eerst van den honderdsten penning eens van de waarde van alle goederen in het landt, zo roerende, als onroerende, en voorts gedurig den tienden penning van alle verkocht wordende roerende, en

den twintigsten van de onroerende goederen, tot last van den verkoper, scheen den landzaten ondragelyk, en zy kantten zich met zulk een ernst tegen dien eifch aan, dat zich de hertog met eene zekere somme gelds, welke hem door ieder provincie, by uitkoop, voor den tydt van twee jaren wierdt betaalt, moest vergenoegen: maar wanneer die twee jaren ten einde liepen, maakte zich de hertog gereed om deze schattingen met geweldt door te dryven, waar in hy echter door de tyding, welke hy van de krygstoeuflingen des prinssen van Oranje ontfing, en door andere voorvallen, waar van wy in het vervolg * zullen spreken, verhindert wierdt.

Op den 17 November, de dag der gelukkige komite van *Elizabeth* tot de kroon, en het twaalfde jaar van hare regering, toonde daar ganfch Engelandt zyne vreugde op eene plechtige wyze over. Men begon met dankzeggingen en lofzangen van blydschap en zegepraal, daar de kerken van weergalmden. Het was niet alleen om Godt te danken, dat hy eene vorstin, daar het geluk van het volk in bestondt, en die de hervorming hadt bevordert en vastgestelt, op den troon hadt geplaatst, maar ook om dat hy haar tegen de ongelukken, daar de Roomsche Katholyken haar door hunne voorzeggingen in dit jaar mede dreigden, het welk, gelyk zy zeiden, hen eene goude eeuw zou wederbrengen, hadt beschermt. Zy verftonden daar geenzins door het welvaren, noch het lang leven van deze koningin. De Hervormden waren hunne gedachten, noch vooruitgezichten, die zy op het nafpeuren van haar geboortestip † maakten en alom verspreidden, niet onbekend: derhalven ziende het uiteinde van dezen tydt, die op den verjaardag der kroninge eindigde, hunne verwachting in rook verdwynen, lachten zy met deze ydele voorzeggingen. Na de verrechtinge van den Godsdienst hieldt men maaltyden en ringsteken; en daar mede nam zulk een aangename feestdag een einde.

Mylord *Clifford*, graaf van Cumberlandt, stierf dit jaar, latende uit zyn huwelyk met *Eleonora Brandon*, dochter van den hertog van Suffolk, en *Maria* van Engelandt, eene dochter na, die met den grave van Darby getrouwt was. Hy liet ook van *Anna Dacres*, zyne tweede gemalin, twee zonen na, die zynen naam en zyne goederen erfden. Hy was de tweede graaf van Cumberlandt uit zyn huis. Zyn vader was met dezen tytel in het zeventiende jaar van de regering van *Henrik* den VIII vereert. Des niettegenstaande was dit huis zeer oud, zynde al onder de Pairs van het ryk ten tyde van *Henrik* den II gerekent. Die *Rozemond*, die om hare schoonheit en de liefde van dezen vorst zo vermaard was, zegt men uit dit huis gesproten te zyn. Het is ook zeker, dat de huizen van *Vesci* en van *Vieuxpont* oorspronkelyk uit Normandië zyn, en daar de hoofden van *Willem* den Veroveraar waren gevolgt, zich met het huis van *Clifford* vermengt, en den luister en rykdom daar van vermeerderd hadden.

De ridder *Nikolaas Trochmorton*, door zyne onderhandelingen en gezantschappen zo bekend, stierf mede in dit jaar. Engelandt hadt weinig mannen van zo veel ondervinding in staatszaken, die de zelve met zo veel bekwaamheit wiften voort te zetten, of zo gelukkig te keren, als hy. Hy bezat daar toe een ongemene gaaf, veel ondervinding, oplettendheit, oordeel, en verftandt, nevens eene natuurlyke welsprekendheit; maar hy was al te onrustig en te ondernemend, het welk hem veel ongenoegen onder de

1572.

* in de ja-
ren 1571
en 1572.
Plegtig-
heden op
den dag
der kom-
ste van
Eliza-
beth tot
de
kroon.

† *Herodotus*.

Doodt
van den
grave
van
Cumber-
landt.

Doodt
van
Troch-
morton.

1570. regering van *Maria* veroorzaakte, en zyne verhoging onder die van *Elizabeth* belette. Met al zyne verdiensten wierdt hy niet meer dan ridder, en bekwam geen bediening, waar door hy zyn huis een naam kon nalaten, indien men alleen den tytel van gezant, daar hy eene vruchteloze eer, met meer nydt dan voordeel, door verkreeg, uitzondert. Voornamentlyk vondt hy zich aan de afgunst van *Cecil*, geheimschryver van Staat, die veel gezag aan het hof hadt, en hem in alles dwarsboomde, en belette tot hoger bedieningen te komen, daar hy recht toe hadt om naar te staan, bloot gestelt. Zyne schielijke doodt op een maalydt, daar hy van den grave van *Leicester* op verzocht was, scheen niet natuurlyk te zyn, hoewel eenigen de zelve aan een hertvang, daar hy aan stikte, toeschryven; maar anderen geloven, dat hy vergeven was. Hoe het zy, hy stierf ter rechter tydt voor zyne eige eere, en die van zyn huis, en deze doodt, hoe de zelve zy geweest, bevrydde hem van eene veel smadelyker, die zyne benyders hem mogelyk zouden hebben doen ondergaan.

1569. De twee jaren, die ons zo veel verandering in Engelandt hebben doen zien, geven ons weinig van Ierlandt aan de handt. Voor dat de graaf van Ormond daar aankwam, deedt de groot-gevolmachtigde * vele stropingen in de landen van den ridder *Edmund Butler* en de andere weder-spännigen, en nam hen eenige van hunne sterkten af. Maar *Fitz-Morris* nam de stad *Kilmalok*, in de provincie van *Mounster* †, by verrassching in: doch de zelve niet kunnende houden, stak hy ze in brandt. De groot-gevolmachtigde, die hem op de hielen volgde, behieldt een gedeelte van de stad, en deedt het branden stuiten, en deze plaats met alleen spoedt weder doende opbouwen, gelyk zy van veel aangelegenheit was, leide hy daar eene bezetting van honderd paarden en vier honderd man te voet in, alle Engelschen, buiten het landvolk, onder het bevel van den kolonel *Gilbert*, dien hy tot landvoogdt van de provincie aanstelde. De Ierlandsehe heeren kwamen zich daar onderwerpen, deden den eedt van opperhoofdigheit, en gaven gyselaars voor hunne getrouwheit.

De graaf van Ormond brengt zyne twee broeders weder tot hunnen plicht.

Na dat *Kilmalok* was herbouwt, vertrok de ridder *Sidney* van daar naar *Limmerik*, de schoonste en sterkste stad van de provincie van *Mounster*, zo om hare bolwerken, als om hare welgelegenheit aan de *Shanon*, eene der grootste rivieren van deze landstreek, die zich in twee armen verdeelt, en alzo van de stad een soort van eilandt maakt. Het was de zelve stad, die naderhandt den meesten wederstandt aan het leger van *Willem* den III boodt. De graaf van Ormond kwam den groot-gevolmachtigde te gemoet, met zich brengende zynen broeder, den ridder *Butler*, die de zyde der zamengezworenen hadt verlaten. Hy deedt zyne onderwerping in het open veldt, in het gezicht van de benden, die den ridder *Sidney* verselden, en verzocht vergeving van zynen mislag; maar daar na kreeg hy hoge woorden met *Sidney*, die hem te *Dublin* deedt gevangen zetten. Dit verschil wierdt door tusschenspraak van den grave van Ormond, die zynen broeder voor de tweede maal weder tot hem bragt, bygelegd. Hy noodzaakte hem voor den Raadt te *Dublin* te verschynen, daar *Sidney* voorzitter was, en op nieuw de goedertierenheit van de koningin en van de vergadering af te smeken. Zyn andere broeder kwam mede de zelve onderwerping doen, en zy wierden beide even zacht gehandelt. De koningin, die

van moeders kant * aan dit doorluchtige huis was vermaagschapt, en buiten dat eene byzondere achting voor den grave van Ormond, die het hoofd daar van was, hebbende, hadt voor hem geschreven; zo dat de Raadt alleen hare bevelen kwam uit te voeren. Dus wierden de oproeren met des te meer roem gestilt, om dat de Katholyke koning de zelve onder de handt ondersteunt, en een gezant † naar dat eilandt, om de zamengezworenen aan te moedigen, gezonden hadt. De voorzichtigheit van *Elizabeth*, de yver van den grave van Ormond, en de vaardigheit van den ridder *Sidney* verydelden alle hunne ontwerpen, en herstelden de openbare rust. De kolonel *Gilbert*, slotvoogdt van *Kilmalok*, de ridder *Carew*, en de ridder *Fitzon* volcindigden het geen daar nog aan ontbrak. De eerste dwong den grave van *Glankairne* en zyne aanhangeren zich te onderwerpen. Zy kwamen in de kerk van *Dublin* vergiffenis op hunne kniën verzoeken, na dat zy deze genade aan het Parlement, in deze hoofdstadt vergadert, hadden gevraagd. Maar deze onderwerping was van geen langen duur; *Gilbert* wierdt voor zynen dienst beloont, en met de ridderorde, die hy te *Drogheda* ontving, en met het huwelyk van eene ryke weduwe, daar hy in Engelandt mede trouwde. Hy overleefde zyn geluk niet lang, en verdrong ongelukkiglyk kort na zyn trouwen.

De ridder *Carew* overwon die van *Cavenag*, in de provincie van *Leinster*, en de ridder *Fitzon* maakte zich door zyne dapperheit en strafheit in de provincie van *Connacië* ontzagchelyk. Het was alleen de graaf van *Thomond* †, die weigerde zich te onderwerpen, en die zich niet bestand genoeg oordelende om wederstandt te bieden, de vlucht naar *Vrankryk* nam, daar hy zich by den ridder *Norris*, gezant van Engelandt, aangaf, die zyne verzoening uitwerkte. Hy wierdt naderhandt een der yverigste dienaars van de koningin.

Turlogh-Leinigh, die gelyk wy reets hebben gezegt, den naam van *O-Neal* hadt aangenomen, maakte mede zyn vergelyk. De vrees, die hy voor den afval der Ieren hadt, die leenmannen van *Schotlandt* waren, en hem dreigden te verlaten, was oorzaak, dat hy naar *Dunganon* * trok, daar hy zyn verdrag met den rechter van *Doudal*, en den deken van *Armach*, die de hoedanigheit van gemachtigde van de koningin aannam, maakte; en de groot-gemachtigde bevestigde de voorwaarden daar van twee maanden daar na. De Engelsche schryver † zegt, dat *Leinigh* meer schade dan voordeel van de Schotsche Ierlanders hadt genoten, en dat de inwoonders van deze ylandden geen minder invallen in zyne landen deden dan in die van de Engelsche volkplanting, dat hem het bondgenootschap van deze wilde menschen deedt verlaten, die nog minder trouw hadden dan hy zelf. De zelve schryver zegt, dat de koningin dikwils grote sommen gelds naar Ierlandt zondt, om sterkten tegen den inval van deze rovers te bouwen; maar dat hare ontrouwe opzienders het grootste gedeelte van deze penningen tot hun eigen voordeel aanleiden. De inkomsten van Ierlandt waren van zo weinig belang, dat Engelandt genoodzaakt was niet alleen in de bovengewone onkosten, maar ook in de betaling der bezettingen te voorzien. De Iersche schryver † begroot den ontfangst van de drie jaren, op St.

1569. *Anna van Bouslen*, moeder van *Elizabeth*, hadt tot grootmoeder de dochter van *Mylord Butler*, graaf van Ormond. † *Jan de Mendocet*.

† *O-Brian*.

1570. Onderwerping van *Turlogh-Leinigh*.

* in de maandt van Januarij 1570.

† *Cambden*.

Wat Ierlandt jaarlyklyk aan Engelandt kostte. † *Cox*.

1570. Michiel des jaars 1568 verschenen, op acht en tachtig duizend, negen honderd en acht en dertig ponden Sterlings; waerenboven hy zegt, dat hy gelooft, dat de helft van de somme van Engelandt kwam. De koningin zondt daar een soort van een tegenboekhouder*, die alle de aantekeningen, of registers by zich deedt brengen, en zo veel, als het mogelyk was, de wanbedryven van de ontfangers verbeterde. Maar het is niet ligt in alles te voorzien, en onmogelyk de zodanige eerlyk te maken, die door den glansch van het goudt, dat door hunne handen gaat, verlost en verzocht worden. Hy maakte ook een naauwkeurige kaart van dat ryk, die tot een voorbeeldt † van die men naderhandt heeft gemaakt verstrekt heeft.

* Robert Leith.

† Madel.

Uitwerking van de bul van den paus in Ierlandt.

De bul van Pius den V veroorzaakte in dit eilandt, waar in de inboorlingen t'eenemaal aan den stoel van Rome toegedaan waren, meer geroep dan in Engelandt. De schynheilichheit paarde zich toen met de wederspannigheit, de welke een glimp aan hare wapenen, die zy van haar zelve niet hadden om wettig te zyn, gevende, daar door des te stoutter en te onbeschaamder wierdt, om niet te zeggen des te onrechtmatiger. De Engelsche wetten en de Protestantische Godsdienst waren voorwerpen van den onverzoenlyken haat van het volk, en van hunne gestadige oproeren. De naam van prins hadt hen eenigen tydt in toom gehouden: maar de koningin voor eene ketterische vrouw, die van haar recht vervallen was, verklaart zynde, meenden zy, dat zy niet meer verplicht waren haar te gehoorzamen. Hier van daan is het, dat wy gedurende den overigen tydt van hare regering meer oproeren en opstanden dan ooit in dit eilandt, den paus met een dolle drift toegedaan, zullen zien: de onderwerpingen der wederspannigen, die tot hunnen plicht waren gekeert, waren niet bestand tegen de aanloksele van eene bul, die hen van alle eeden ontsloeg.

1569.
1570.
Spotswood.
Melville.
Scrima.
Ceciliana.
Thuanus.
De verwaarloozing en verkeerdheit van den grave van Murray zyn oorzaak van zyne doot.

De doot van den grave van Murray is het voornaamste, dat wy in Schotlandt zullen gaan beschouwen. De zelve was al lang te voren door zyne vyanden voorgenomen, en indien hy zich van den raad, dien men hem gaf, hadt willen bedienen, zou hy hen mogelyk hebben voorgekomen. Maar hy sloeg den zelve in den windt, het zy door te veel moedt, het zy door eene volstrekte overgeving aan de Voorzienigheit, het zy, met een woordt, door al te grote lichtgelovigheit aan de vleiers. Die zyn ongeluk aan de laatste oorzaak toeschryven, zeggen, dat hy zich zodanig door ydele lofuitingen liet innemen, dat hy aan niemandt dan die hem vleiden gehoor verleende, en dat de verraders, zich van deze zwakheit bedienende, hem belet hadden op zyne hoede te zyn; dat zy hem vertoonden, dat hy na zo vele gelukkige verrechtningen, waar mede al zyne ondernemingen gekroont waren, niets te vrezen hadt, en dat, dewyl zyne wyze van regering van het gansche ryk wierdt geprezen, daar in niemandt was, die de gedachten, of de stoutheit zou durven hebben om op een leven, dat aan Schotlandt zo dierbaar was, toe te leggen; daar men byvoegt, dat zyn gemachtigde, van het hof van Engelandt in dezen tydt wedergekomen zynde, hem t'eenemaal verblind hadt door den lof, met welchen hy zeide dat de koningin van zyne regering sprak, naardien hy de oproeren, op de grenzen der twee ryken gesmeed, gestilt, het leger der zamengezworenen op de vlucht gedreven, het voor-

naamste hoofd* gevangen, en den Staat met zo veel wysheit geregeert hadt, dat hy zonder bloedt te storten zyn gezag, en dat van den jongen koning deedt cerbidigen, daar deze gezant de verzekering van de koninginne byvoegde, van hem al de hulp, die hy nodig zou hebben, zo haast hare Majesteit daar om zou verzocht worden, te verichaffen. *Wat hebt gy te vrezen, zeyden de verraders tegen hem, na zulk eene verzekering, en waar toe voorzorgen tegen ingebeelde vyanden, die noch van den kant van uw vaderlandt, dat zelfs voor u waakt, noch van den kant van Engelandt, daar de koningin u zo veel genegenheit bewyft, kunnen opkomen?* Al deze vleierien veroorzaakten, gelyk men zegt, dat hy in eene zorgeloosheit, met zyne voorzichtigheit gansch niet overeenkomende, verviel, en maakten, dat hy het gevaar niet eer zag dan wanneer hy op den oever stont om daar in te storten, en dat'er geen helpen meer aan was.

Men twyfelde geenzins, of de Hamiltons waren de voornaamsten, die zyne doot hadden gebrouwen. Die hem de doodsteek gaf was een, die vermaagschapt aan dat huis was, en hunnen naam voerde †, een nabestaande van den aartsbisschop van St. Andrews en van den hertog van Chatelleraut. Men zegt zelfs, dat het schietgeweer, waar mede hy den moordt beging, en het paardt, daar hy op vluchtte, bekend waren, als beide toebehorende aan den abt van Arbroth, tweden zonc van den hertog; kortom, het was in een der huizen van dezen Mylord, dat hy zich zo lang, tot dat hy naar Vrankryk kon vertrekken, verbergde. Daar was nochtans geen bewys, dat de hertog van Chatelleraut, noch zyne kinderen daar deel aan hadden; en indien het Parlement hen vonnisse, was het by verstek; maar kort daar na verklaarde het, dat zy onschuldig waren. De zachtzinnigheit van den vader laat zelfs niet toe, dat men hem verdenkt in dezen moordt toegestemt te hebben. Mogelyk moet men niemandt van dit huis beschuldigen dan den aartsbisschop van St. Andrews: want wat hem aangaat, wanneer men zyn rechtsgeding opmaakte, ontkende hy niet, dat hy van den aanslag kennis hadt gehad; maar hy zeide, dat hy ook verscheide medestanders hadt: onder anderen noemt men Lidington, met den ridder Jakob Balfour, dien de regent kort te voren gevangen hadt doen zetten, en Mylord Grange, die hem kort daar na uit de gevangenis hadt verlost, onder wy weten niet wat voorwendfel, dat hy by den regent als goede redenen wist te doen gelden. Mogelyk was de regent daar niet van overtuigt; maar zich niet in staat vindende de schuldigen te straffen, moest hy veinzen, om zyne onmacht niet te laten blyken: mischien geloofde hy ook de bygebragte reden van Mylord Grange, in wien hy zulk een vertrouwen stelde, dat hy hem het geen hy van de zamenzwering hadt gehoord, daar Grange mede in begrepen wierdt, mededeelde. Het vermoeden was niet ongegrond, en de beschuldigde gaf het klaar te kennen, wanneer hy na de doot van den regent niet langer veinsde, en zich voor Maria verklaarde.

Hoe het zy, de moorder, die zyn voornemen noch te Sterling, noch te Glasgow kon werfstellig maken, nam zynen tydt waar wanneer de regent te Lithquo kwam, eene kleine stadt tusschen Sterling en Edenburg gelegen, en afhankelyk van de Hamiltons. Het bleek klaarlyk by deze gelegenheit, dat niemandt zyn noodlot kan ontwyken, en dat al de voorzorg van den mensch te vergeetfich is, wanneer deze ongelukkige tydt geko-

1570.
* den grave van Northumberland.

Men houdt Hamilton verdacht.
† Jakob Hamilton Bothwell.

Hoe dat hy wierdt vermoordt.

1570. gekomen is. Op het bericht, dat den regent gegeven wierdt, dat de moordenaar zich in een huis in de straat, daar hy door moest gaan, verborgen hielt, wilde hy een anderen weg nemen; maar de straat te veel belemmert vindende vervolgde hy zynen weg. Al de voorzorg, die hy nam, was zyn paardt de sporen te geven, wanneer hy de plaats naderde, daar men hem hadt gezegt dat de moordenaar zich verborgen hielt. Een ander ongeluk verhinderde zynen doorgang, en leverde hem aan zynen vyandt over. Het groot gedrang was oorzaak, dat hy slapsvoets moest gaan, uit vreeze van iemandt overhoop te ryden. Terwyl hy dus eens anders leven trachtte te behouden, zag hy zich van het zyne beroven door een musketschoot van den moordenaar uit het huis, daar hy hem uit verwachtte. Hy viel nochtans niet van het paardt, schoon de kogel boven den navel door en door gegaan was, en hy krom 'er manmoedig af, en ging te voet naar zyne verblyfplaats. De heelmcester, die het verbandt deedt, verzekerde hem, dat de wondt niet dodelyk was; maar hy bedroog zich: want weinig uren daar na kwamen 'er zware toevallen by, waar door men het tegendeel gewaar wierdt. De regent ontdekte dit het eerste, en gelyk hy zyne vrienden hoorde klagen, dat hy van zulk een toeval moest sterven, en dat zy de schuld't daar van op zyne ligtgelovigheid, daar zyne vyanden zich van hadden bedient, leiden, zeide hy: *Gy moogt myn gedrag wraken, het bevooroordeelt my niet goedertieren geweest te zyn; ik wil veel liever, dat de zelve my het leven kost, dan reden gegeven te hebben om my iemands doot te verwynen.*

Schone woorden van den grave van Murray.

* Speelwoord.

Hy stierf den nacht na den dag, daar hy den schoot op ontfing. Men zegt*, dat *Thomas Maitland*, broeder van *Lidington*, des anderen daags, zynde een zondag, een gevouwen papier op den predikstoel leide, als of het was om voor een zieken te doen bidden. Het was *Knox*, die dezen dag den dienst moest doen, het welk *Maitland* niet onbekend was: daarom sprak hy hem daar in aan om hem zyne droefheit over de doot van den regent in het aangezicht te wryven, hem deze woorden, die daar in stonden, te gemoet voerende: *Wat is hem gebeurt, dien gy als een tweede Godheit aanzagt? Zyn einde is geweest gelyk zyne staatzucht verdiende. Knox*, daar door tot in zyn hert geraakt, ontveinsde zyn misnoegen, en ging met prediken voort, als of hem niets hadt gedert; maar op het einde van zyne predikatie gekomen zynde zeide hy: *Dat de geen, die het briefje, dat ik in myne bandt heb, op den predikstoel heeft gelegd, weet, dat Godt den smaadt, de gedachtenisse van den beschermmer van zyne kerke aangedaan, zal wreken, en dat de lasterlyke schryver, wie hy zy, in een onbekend landt van iedereen verlaten sterven zal.*

De schryver zegt, dat deze voorzegging kort daar na vervult wierdt, en dat *Maitland*, vrezende onder de vervolging van de moordenaars van den regent begrepen te worden, naar Italië vluchtte, daar hy ellendig, zonder dat hy van iemandt hulp kreeg, kwam te sterven. Voorts is de aanmerking van den schryver een bewys van de liefde van het ryk voor den regent, en van het leedwezen over dat men hem hadt verloren. Het was inderdaadt een algemene rouw, inzonderheit van de gemeente, die den regent den tytel van den *goeden regent* gaf; een tytel, zegt de Schotsche schryver, dien zy altoos voor zyne gedachtenis hebben behouden. Zyne vyanden zelf moesten bekennen, dat Schotlandt een man, wiens gelyk het nooit voor dezen hadt gehad, onverzaagt in gevaren, gelukkig in den oorlog,

Gansch Schotlandt beklagt zyne doot.

rechtmatig in de behandeling van het gerecht, 1570. en die by zyne vroomheit eene liefdadigheid voegde, waar door hy ieders hert stal, hadt verloren. Een heerlyke lof, dien iedereen hem gaf, en des te waardiger, wanneer de waarheit den zelve uit den hals van de genen haalt, die hem den zelve in weerwil van hunnen haat gedwongen zyn te geven. Wy hebben het geen op deze doot volgde boven verhaalt; zy verdoelde zelfs de genen, die op den naam van den jongen koning, en het gezag van den regent eenen lyn trokken. Het ryk was sedert meer in oorlog dan in rust, en indien *Elizabeth* tot geen scheidsman tusschen de verdeeldheden, die het zelve beroerden, was gekomen, zou het mogelijk door de wapenen zynre landgenoten van een gelcheurt zyn geweest.

De Staten* vergaderden om over dezen moordt en de regering raadt te plegen. De gezant van *Elizabeth* liet zich daar vinden, en deedt de voorstellingen, daar wy van gesproken hebben. *Mylord Douglas*†, halve broeder van den grave van *Murray*, verzocht recht over het vermoorden van zynen broeder, als een moordt, daar het ganse koninkryk deel aan hadt, doordien hy niet om zyn byzonder belang om het leven was gebragt, maar om het gemene best. Men zegt echter, dat de moordenaar klaagde (wy weten niet om wat reden) gehooft te zyn geweest, en dat hy betuigde, dat hy tot deze daadt niet dan door eige wraak was gekomen. Hy hadt het geluk, na dat hy dezen verfoeicyken moordt hadt begaan, van het te ontvluchten, hebben de zyne maatregels zo wel genomen, dat het niet mogelijk was hem te achterhalen. Voor eerst hadt hy zich zeer wel in het huis, uit het welke hy den schoot hadt gedaan, verzekert; daar stondt een paardt gereed, daar hy aanstonts op sprong, sluipende door een achterdeur, waar door hy buiten *Lithquo* geraakte; en rydende op een volle galop kwam hy te *Hamilton*, van waar hy naar *Vrankryk* vertrok. Daar was het, dat hy verzocht wierdt om den admiraal op de zelve wyze, als hy den graaf van *Murray* hadt gedood, van kant te maken. Dit voorstel sloeg hy trotichelyk af, hoewel hem eene grote vergelding beloofd wierdt, zeggende, dat hy zich voor geen moordenaar verhuurde; dat hy met het leven van den regent te benemen getracht hadt zynen eigen hoon, en niet dien van een anderen, te wreken. Deze voorgegeven hoon was eene inbeelding, en het voorwendfel, dat hy daar uit opnam, onrechtmatig. Het is waar, dat hy gevangen was geweest, zonder dat men daar de reden van weet; dat hy zich met den ridder *Ballenden*, dien hy het recht van eenig landt aflondt, hadt verzoent, en dat de regent hem vervolgens weder in vryheit hadt gestelt, niettegenstaande hy van hoofsmdsaden wierdt beschuldigt. Vry geraakt zynde, wilde hy weder bezit van het landt, waar van hy hadt afgestaan, nemen; maar *Ballenden* wilde daar niet in bewilligen, en *Hamilton* den regent niet geneigt ziende deze onrechtmatigheit voor te staan, nam hy voor hem te vermoorden. Indien dit de eerste beweegreden van zynen moordt was, was het ten minste de eenigste niet; de vyanden van den regent versterkten hem in zulk een hatelyk voornemen.

Aldus oordeelden daar de Staten van. Zy hadden niet zo haast het verzoek van *Mylord Douglas* gehooft, of zy verzekerden hem, dat zy op zich namen de doot van den regent te wreken, en de daders als misdadigers van Staat te vervolgen. Maar de arglistigheid van de kwal-

* of het Parlement.

† *William Douglas* van *Lochevin*.

Wie de moordenaar van den grave van *Murray* was.

De Staten beloven zyne doot te wreken.

lyk-

1570.

lykgezinden wist een middel te vinden om verdeeldheit in de vergadering over de wyze, op welke men deze straf zou uitvoeren, te zaaien. Eenigen waren van gevoelen, dat men, zonder den tydt met onnodige rechtsgedingen te slyten, aan hoog-verraadt schuldig moest verklaren alle, die men wereldkundiger wyze wist dat deel aan dezen aanslag hadden gehad; dat men vervolgens de wapenen moest opvatten om hen op het lyf te vallen, en dat men hun bloedt, het zy door het zwaardt van den soldaat, of door de handen van den beul moest doen vergieten. Anderen waren van oordeel, dat men de gewone rechtspleging moest waarnemen, en niets buiten de wetten doen. Deze raadt scheen inderdaadt de rechtmatigtste te zyn, en velen gaven zich daar ter goeder trouwe aan over; maar zy beoogden daar alleen in het kwaadt ongestraft te laten; en inderdaadt de vyanden van den regent keerden de wraak af met de zelve uit te stellen.

De geestelykheit eensgezind met de Staten.

De geestelykheit was toen te Edenburg vergadert. Zy wilde haren yver in eene zake, daar zy zo gevoelig over was, tonen. Men besloot eenstemmelyk den moordenaar in den ban te doen, en by de akte, die men daar van opstelde, beval men, dat de ban in alle de kerken van het ryk zou afgelezen worden. Men deedt nog meer, men verklaarde, dat alle de medestanders, die men in het vervolg zou ontdekken, van de magistraten gevonnist, en met de zelve straf gestraft zouden worden.

*in de maand van May.

Ondertusschen verbanden de Staten, te Lithquo en te Edenburg vergadert*, malkander. De eerste weigerden een ander gezag dan dat der koninginne, die de regering gedurende hare afwezendheit aan den hertog van Chatelleraut en de graven van Argile en Huntley hadt toevertrouwt, die zy gezworen hadden te gehoorzamen, te erkennen. Die van Edenburg gaven de leden van deze vergadering den naam van zamenzweerders, vyanden van Godt, den Godsdienst en Staat, die door hunne wederspannigheit de wapenen van Engelandt hadden verwekt, en die met eene uiterlyke betuiging van trouwe voor den koning speelden, terwyl zy de vervolgers van zynen grootvader, de moordenaars van zynen vader en van zynen oom, en de kwalykgezinde Raden van de koninginne, zyne moeder, aan welke zy de kwade handeling van deze vorstinne te last leiden, begunstigten. *Hoe kan men geloven, voegden zy daar by, dat de oude vyanden van het huis van Lenox met goede oogten een prins, daar van afkomstig, zouden zien regeren, en niet beveest zyn in dezen jongen koning een wreker van het bloedt van zynen nabestaande te vinden? Is hunne staatzucht niet genoeg bekend; wie kan twyffelen, of zy zullen zich van de minderjarigheit van den koning bedienen, om, indien het moegelyk is, hunne verderffelyke voornemens werkstellig te maken?* Vervolgens zeiden zy, dat de Staten, in den name van den koning vergadert, de ondernemingen van de zamengezwoorenen wylende voorkomen, al de getrouwe Schotten waarschouwden om 'er zich niet van te laten verleiden; dat zy verboden hen by te staan, of eenige hulp op levensstraffe toe te zenden, en dat zy die door ligtgelovigheit waren misleid vermaanden de zamenzweerders binnen den tydt van vier en twintig uren, te rekenen van den dag der bekendmakinge, te verlaten. Dit doende beloofden zy eene algemene vergiffenis, daar zy echter de moordenaars van den koning en van den regent, en die het misnoegen van de koninginne van Engelandt door hunne gepleegde vyandelykheden, tegen het verdrag tusschen de twee kronen, hadden verwekt, uitsloten.

Ondertusschen was de abt van Dumferling naar Engelandt vertrokken, om een verdrag met Elizabeth en de heeren, die aan de zyde des konings waren, te sluiten. De ridder Melleville zegt, dat hy gelaft was te verzoeken, dat men de koningin van Schotlandt in handen van den regent en van de zamenverbondenen zou stellen, en dat Elizabeth daar in hadt bewilligt, onder beding, dat men haar goede borgen zou stellen, tot verantwoording voor het leven van deze vorstinne, waar op de gezant de vryheit nam te vragen, wat onthaal hare Majesteit aan deze borgen zou doen, ingeval de koningin van Schotlandt kwam te sterven? Elizabeth antwoordde hem: *Mylord, gy begrypt de zaak genoeg; gy vraagt my iets, waar op het niet nodig is, dat ik my verklare. Myne eer vereischt, dat ik deze zekerheit voor eene koninginne, die my nabestaande is, en aan welke ik myne bescherming heb beloofd, neme: ook is u niet onbekend wat myn belang wordert.* Dit is eene verdachte redenvoering, die door geen van de andere schryvers, die van dit gezantschap, daar wy reets den uitslag van hebben verhaalt*, spreken, wordt ondersceunt.

1570. Die van des konings-party nemen hunne toevlucht tot Elizabeth.

*Zie fol. 171.

Eenigen tydt daar na maakten de zelve heeren haar bekend, dat de graaf van Lenox met het stedhouderschap van den Staat was vereert, om dat zy wel wisten, dat zy de benoeming daar van zou goedkeuren, het zelve aanzieude als een trap tot het regentschap, daar zy van voornemen was hem toe te verheffen. Zy bedrogen zich daar niet in. Zy kon echter, zeide zy, geen gehoor aan de koninginne van Schotlandt, dat zy haar door haren staatsdienaar liet verzoeken, weigeren; maar zy beloofde een evenwigt, zonder de wetten van het koninkryk noch voor, noch tegen haar te schenden, te houden; en dewyl Schotlandt besloten hadt zich aan de regering van den jongen koning, nog in de wieg leggende, te onderwerpen, en dat de akte daar van door de Staten was goedgekeurt, van de koninginne, zyne moeder, bewilligt, en door de kroning van den prins bekrachtigt, oordeelde zy, dat zy verplicht was de zelve te onderscheunen, om de rust van het ryk te verzekeren. Zy vermaande hen met haar in een goed verstandt te leven, en zich door hunne gemene vyanden niet te laten misleiden, die zich zouden verheugen hunne eendragt te storen. Op dit antwoordt van Elizabeth traden de Staten, aan welke het zelve door Randolph, hare gezant, in eene sierlyke redenvoering van dezen staatsdienaar bekend gemaakt wierdt, tot de verkiezing van een regent. Volgens het vooruitzicht en de begeerte van de koninginne viel de zelve op den grave van Lenox. De gansche vergadering stemde deze verkiezing toe, en des anderen daags wierdt hy op de grote plaats van Edenburg onder de toejuichingen van het volk uitgeroepen. De Schotische schryver† voegt daar by, dat de regent den gewonen eedt deedt, van den hervormden Godsdienst, de eenigste, die toen in het ryk toegelaten was, te zullen handhaven; zo dat hy den Roomschen Godsdienst, dien hy te voren hadt beleden, moet afgezworen hebben, waar aan het schynt dat na het gezantschap van den abt van Dumferling, naar Engelandt, gelyk wy hebben verhaalt†, afgevaardigt om Elizabeth het welzyn van den Protestantischen Godsdienst aan te bevelen, niet te twyffelen is. Buiten dat zou deze koningin, die haren Godsdienst zo ter herte nam, de keur van een Roomschen regent niet verzocht hebben, ten zy ze by zich zelve overtuigt was, dat de graaf van Lenox de hervorming ter goeder trouwe hadt omhelst. Zodanig was het gedrag van

De graaf van Lenox tot regent verkoren.

†Spezwoord.

†Zie fol. 171.

Eli-

1570. *Elizabeth* omtrent een huis, daar zy de verheffing beurt om beurt van dwarsboomde, of begunstigde. Zy hadt zich tegen het huwelyk van den zone met de koninginne van Schotlandt gekant, het zy uit staatkunde, of uit genegenheit voor den grave van Leicester: eene beter begrepen staatkunde, en eene wettiger genegenheit voor het bloedt van *Lenox* verplichtte haar het regentschap van het koninkryk voor den vader te bezorgen.

De nieuwe regent, hebbende gemachtigden naar Mylord *Grange*, slotvoogdt van het kasteel van Edenburg, en naar den grave van Suffex, waar van de eerste de beloften, om hem met grofgeschut te voorzien, niet nakwam, en de andere uitstelde hem hulp toe te zenden, zo lang als hy geen last van de koninginne van Engelandt hadt ontfangen, gezonden, liet niet na met een leger van vyf duizend man in het veldt te verschynen. Hy overviel eene afgezondene party, die de graaf van *Huntley* naar Brechin, in de provincie van Angus, hadt gezonden, veroverde het kasteel, daar de soldaten waren ingetrokken, en hen gedwongen hebbende zich op genade over te geven deedt hy dertig overlopers ophangen.

Men trachtte in dezen tydt den grave van Bothwel, in Denemarken gevangen, te verlofsen. De Deensche vorst luisterde naar het voorstel, dat hem daar van gedaan wierdt. Maar de regent zondt hem *Thomas Buchanan**, broeder van den vermaarden *George Buchanan*, als gezant, om deze onderneming te breken. De gezant vertoonde hem de schrikkellykheit van den moordt, door *Bothwel* begaan, en verzocht uit hoofde van het verdrag, tusschen de twee kronen gemaakt, zyne bescherming aan zulk een verfoeielyken vorstenmoorder niet te vergunnen. De koning van Denemarken stondt het verzochte aan den Schotschen gezant toe, en toen was het, dat de graaf van Bothwel tot zulk een wanhoop verviel, dat hy zyn verstandt verloor, hebbende nog eenige jaren na deze straf des Hemels geleest, die geen einde dan door eene rampzalige dootd nam, gelyk wy hebben verhaalt †.

In dezen tydt was 'er een gesprek over een vergelyk. De koningin *Elizabeth* wenschende, dat de twee partyen eene opschorsing van alle vyandelykheden aangingen, wierdt het verdrag daar van voor den tydt van twee maanden gelloten. Vervolgens benoemde zy den ridder *Cecil*, geheimschryver van Staat, en den ridder *Mildmay*, kancelier van de schatkamer, om met de koninginne een verdrag, en wel zodanig een, dat de jonge koning en het gansche ryk daar hunne veiligheid in vonden, te maken; en doordien zy vreesde, dat dit goede werk door den haat van beide de partyen mogt gedwarsboomt worden, schreef zy aan den regent, hem verzoekende, dat de wapenschorsing nog voor twee maanden mogt verlengt worden. Het Parlement was toen vergadert: de regent, den brief van de koninginne ontfangen hebbende, stelde het zelve, na dat zyne verkiezing tot het regentschap daar in was bekrachtigt, tot in January uit. Hy schreef aan *Elizabeth*, dat daar niets dan deze akte in was doorgestaan, die tot veiligheid van de regering zo noodzakelyk was, en dat hy achtervolgens haren brief de zitting van het Parlement hadt verschoven tot een tydt, dat zy met gemak het vergelyk, het welk zy met de koninginne van Schotlandt wenschte te maken, zou kunnen sluiten. Maar hy verschoonde zich, dat hy de wapenschorsing niet langer dan voor de toegestane twee maanden kon verlengen. Hy gaf

III Deel.

voor reden, dat Schotlandt daartoe veel nadeel by zou hebben; dat de zamengezworenen niet ter goeder trouwe te werk gingen; dat zy de Schotten, in het belang van den koning zynde, de handen wilden binden, om ongestraft den meester over hen te spelen; dat zy zich ten dien einde van de vrende mogendheden bedienden, en dat zy reets hunne schepen in de havens van Vrankryk, terwyl zy andere onordentelykheden in Schotlandt zelf pleegden, hadden doen aanhouden. Hy besloot zyne klagten met dit vertoog, dat de aanhangeren van *Maria Stuart* ten minste de schade, die zy hadden veroorzaakt, hadden moeten vergoeden; Vrankryk de schepen, die het in beilag hadt genomen, weder doen ontslaan, en de verklaring, die zy federt de dootd van den grave van Murray tegen de regering hadden doen afkondigen, doen herroepen. Onder deze voorwaarden stondt hy de verlening van de wapenschorsing toe, die, zeide hy, noch veilig, noch roemryk voor de natie kon zyn, indien deze daadt van onderwerping en rechtmatigheit niet vooring.

Dit vertoog van den regent behaagde geenzins de aanhangeren van de koninginne van Schotlandt, en daar kwamen vele openbare schriften voor en tegen uit, die men zo wel van den eenen, als van den anderen kant in handen van den grave van Suffex, die als middelaar wierdt gebruikt, deedt komen. De verbanning van *Lidington*, geheimschryver van Staat, by verstek in den tusschentydt van de wapenschorsing veroordeelt, verbitterde de gemoederen. Hy schreeuwde tegen dit vonnis, en dwong den grave van Suffex daar over te klagen. Maar de regent schilderde hem als een dubbelhartig mensch af, die beide de partyen verriedt, en niet verdiende, dat iemandt zich ten zynen gevalle bemoeide. *Lidington* gaf van zyn kant voor, dat de regent en die van zynen aanhang zich door hunne driften hadden laten vervoeren, en dat zy hem niet hadden gevonnist, dan om dat hy, aan de zyde van de koninginne zynde, eenige andere macht weigerde te erkennen dan de hare. Zyne verdediging bleef niet onbeantwoord; de graaf van *Lenox* ontzag hem niet, en behandelde hem als een medestander van den moordt van den overleden koning. Hy zeide, dat de bewyzen daar van onwederprekelyk waren, en dat de verfoeielykheit van dezen vorstenmoordt hem niet alleen uit de wapenschorsing, maar ook uit alle gunstbewyzingen sloot; zo dat men hem hadt kunnen bannen, zonder dat hy het recht hadt over deze rechtspleging, als eene verbreking van de wapenschorsing, te klagen. Voorts was dit gedrag van den grave van *Lenox* niet te verdenken, en de droefheit van een vader, die de wraak van zynen vermoorden zone vervolgt, kon niet bedrogen zyn, noch ten aanzien van die genen, die beschuldigt wierden, noch ten aanzien van die genen, die men voor onschuldig hielt, waar mede hy zich tegen de moordenaars verbondt.

De graaf van Suffex drong altydt op de verlening van de wapenschorsing, die eindelyk onder deze bedingen gemaakt wierdt: Dat men de schepen en goederen, in de havens van Vrankryk aangehouden, zou ontslaan; Dat men de schade, in de twee eerste maanden veroorzaakt, ter goeder trouwe zou vergoeden, en Dat men geen uitstel, noch eenige uitvlucht zou zoeken, om het niet werksellig te maken.

De beroerten van Schotlandt waren van weinig belang ten aanzien van die, daar Vrankryk in de uiterste benaauwdheit door gebragt was.

Z.

1570.

De regent beschuldigt *Lidington* met den moordt des konings.

Wapenschorsing tusschen de twee partyen, het welk Schotlandt verdeelt.

1569.

1570.

Thomas *Ka-* *Alexander*.

1569.
Varillas.
Burger-
oorlog in
Vrank-
ryk.

*Antoni.

† of den
Grooten.* Luit-
nant ge-
neraal.

1570.

Karel de IX hadt het *Te Deum* over de overwinning van den slag van Bassak, of Jarnak, laten zingen, waar van hy aan alle naburige vorsten kennis hadt gegeven, en de vaandels, op de Hugonoten veroverd, als of het de nederlaag van de gansche party was geweest, aan den paus gezonden; maar de admiraal, die het hoofd daar van was, vondt uitkomst in den uitersten noodt, en, gelyk de reus * in het verdichtsel, scheen hy niet ter aarde neêrgeflagen te zyn dan om nieuwe krachten te krygen. Daarenboven herstelde de koningin van Navarre, die de schryvers als eene heldin affchilderen, den moedt van de samenverbondenen, met zich brengende haren zone, den prins van Bearn, die zich naderhandt met den name van koning van Navarre, en vervolgens met dien van *Henrik den IV* †, wanneer hy koning van Vrankryk wierdt, vermaard heeft gemaakt. Zy bragt ook met zich den zoon van den overleden prinsse van Condé, die al de dapperheit en deugden van zynen vader, zonder des zelfs gebreken te hebben, bezat. Deze twee prinsen wierden tot hoofden van de party verklaart; maar om hunne jonkheit bleef het bevel aan den admiraal, met den tytels van hunnen algemenen plaatsouder *. Hy bragt hen te St. Jan d'Angeli in veiligheid, en leide eene sterke bezetting in Cognak, het welk door den hertog van Anjou wierdt bedreigt. Hy kwam het inderdaadt aantasten: doch te vergeeffich, als mede Angoulême, van waar hy te rug moest trekken. De samenverbondenen leden kort daar na een groot nadeel door het verlies van den onverzaggden *Andelot*, broeder van den admiraal, en kolonel van het voetvolk.

Het leger der Duitschers, zeven duizend te paardt, en zes duizend te voet, onder het bevel van den hertog van Tweebrugge, kwam tot bystandt van de Hugonoten, en wierdt nog versterkt van de ruitery, die *Willem van Nassau*, prins van Oranje, aanvoerde, verselt van grave *Lodewyk van Nassau*, zynen broeder. Het zelve trok door de Elzas en Lotharingen over de Seine en de Loire, en voegde zich op het einde van July, niettegenstaande de doodt vanden hertog van Tweebrugge, die het bevel aan den grave van Mansfeldt naliet, by den admiraal. Daar geschiedde niets gedenkwaardigs by de vereeniging van deze twee legers, en de Geschiedenis, die van het innemen van het kasteel van Lusignan door *Teligni* gewag maakt, zegt minder van de sterkte van deze plaats dan van de achting, die zy door de verdichtselen van *Melusine* verkreeg.

De admiraal was ongelukkig in de onderneming van het beleg van Poitiers, dat hy moest opbreken. Nog ongelukkiger was hy in den slag van Montcontour, dien hy verloor, zonder zich te kunnen herstellen, indien iets machtig was geweest hem te verstaan. Hy verloor daar vyf duizend man van het Fransche voetvolk by, en vier duizend Duitschers, met al het grof geschut en krygstuig. *La Noue* en *d'Acier*, twee der grootste Protestantische bevelhebbers, wierden gevangen. Toen dacht iedereen, dat de admiraal het zou hebben moeten opgeven; en op dat hy niet zou ontsnappen stelde het Parlement geldt op zyn hoofd, zo wel als op dat van den vidame van Chartres en den grave van Montgomeri. Zy wierden in beeldtenis gerecht, en een der bedienden van den admiraal, *Dominicus d'Albe* genaamt (a), wilde hem, om de vyftig duizend goude kronen, op zyn lyf levendig of

(a) *Varillas* noemt hem *Dominicus le Blanc*, het welk het zelve is, zeggende in het Nederduitsch zo veel als *Dominicus de Witte*.

dood gezet, te trekken, vergeven. Deze schelm wierdt ontdekt, en met een schriif boven zyn hoofd opgehangen, waar in hy wierdt genoemd een verrader van de zake van Godt, zynen meester, en zyn vaderlandt. Ondertusschen zondt de admiraal naar de Duitsehe vorsten, de Zwitsers, den koning van Denemarken, en de koningin van Engelandt, om hen de nederlaag van Montcontour bekend te maken, met verzoek van hem spoedig met hunnen onderstandt, indien zy de Protestanten in Vrankryk, waar van het welzyn van alle de andere afhing, niet te gronde wilden zien gaan, by te springen. In dezen tydt was het dat *Elizabeth* het volk en het geldt zondt, waar van wy reets hebben gesproken.

De admiraal vertrok van Xaintes, en trok door het gansche koninkryk, om zyn leger te versterken, geldt te vinden, zyn volk in de beste provinciën te doen uitrusten, en zyne wapenen ontzagchelyk te maken. Hy rustte eenige dagen te Montauban, daar hy verscheidene brandschattingen ontving. Hy maakte zich meester van den overtocht van de Garonne, en trekkende langs den oever van deze rivier, daar *Montluk* de brug van hadt laten afbreken, legerde hy zich omtrent Toulouze. De soldaten staken de huizen der Raadsheren, om zich over de doodt van *Rapin* te wreken (a), in brandt. Hy trok verder op in het hertogdom van Languedok, naderde Castres, en kwam tot aan het Pyreneësche gebergte. Hy trok eenigen tydt langs den oever van de zee; en weder over de Ande, naby Narbonne, trekkende, deedt hy zyn volk tot het einde van January in dit landt uitrusten. Weder voorttrekkende kwam hy te Nîmes, dat hy door de waterleiding verraschte; trok verder op naar het Vivarez, ging over de Rhône, kwam in het Dauphiné en in het landt van Forets, trok weder af in Burgundië, en verraschte Arnay le Duc. Het hof van Vrankryk, denkende, dat het de Hugonoten t'eenemaal hadt verdelgt, was wel verwondert hen regt aan op Parys te zien komen, na dat zy zeven of acht provinciën waren doorgetrokken, een oneindig getal steden en sterke plaatsen in hun belang hadden gebragt, grote rivieren waren overgegaan, en de engten der gebergten, nevens ongebaande en afgesnede wegen doorgetrokken, de strengheit van den winter niet ontziende, en hebbende de bezettingen en de soldaten, die op hen aankwamen, overwonnen, meer dan vyftig steden ingenomen en geplundert, en zynde stoutmoedig naar de hoofdstadt, zonder dat zy in het minste van een tocht van vier honderd mylen vermoit schenen te zyn, voortgerukt.

Het koninklyke leger trok hen tegen, wordende alleen door een zeer naauw dal, daar een beek en twee vyvers door liepen, van den anderen gescheiden; zo dat men gemakkelyk zou hebben kunnen handgemeen worden: maar de Raden van den koning oordeelden, dat het beter was in onderhandeling te treden. Men maakte dan voor eerst, niettegenstaande de vertogen van den Spaanschen gezant, die den voortgang van den oorlog wenfchte, eene wapenschorsing, en naderhandt een vredesverdrag, dat op den 15 Augusty gesloten wierdt. Buiten de vrye oeffening van hunnen Godsdienst, ingevolge van de te voren afgekondigde edikten, stondt men hen het

(a) Het Parlement van Toulouze hadt hem twee jaren te voren doen onthalen, als boven, op het jaar 1568, verhaalt it.

1570.

Uitvoe-
ring van
den ad-
miraal.Onder-
hande-
ling van
vrede.

1570. het bekleden van alle ampten toe. Daar wierdt ook bedongen, dat men aan den prins van Oranje het prinsdom van dezen naam, met alle des zelfs onderhorige landen, ten al de tytels en oude schriften, die men weggenomen hadt, zou wedergeven; zo dat dit doorluchtige huis zich mede ledert dezen tydt in de vervolging van de Hugonoten zag ingewikkelt.

Beweeg-
redenen
van deze
vrede.

* Mont-
lat in
zyne Ge-
denk-
schriften.

† Varillas.
Schrik-
kelyke
grondre-
gel van
Cathari-
na van
Medici.

Het hof hadt verscheide beweegredenen om deze vrede aan te gaan. Het zelve wierdt door de Duitse vorsten en door den Raadt van den keizer daar toe verzocht, en door een huwelyk van den koning, door een opgevatten nayver tegen het Spaansche hof, dat zich al te veel met deze zaken bemoeide, eindelijk door zyne geneigtheit tot vermaak, als dansen, jagen, eten, drinken en spelen, waar van de koningin moeder zich niet kon onthouden, daar toe aangezet. Zy was daar zo op verzet, dat een schryver * van deze natie zegt, dat de grote geselschappen in de grootste beslommering van oorlog- of staatszaken echter hunnen gang moesten gaan. Maar het voornaamste oogmerk van het hof was de ondergang der Hugonoten, die men ontwapende, om hen daar na des te gemakkelijker van kant te helpen. Dit verhaalt een Fransche schryver †, hoe hofgezind hy ook is. Hy zegt, dat de koningin moeder wel zag, dat de ketteryen (dus is het dat hy zich uitdrukt) door geen wapenen konden uitgerocit worden; dat men op andere middelen bedacht moest zyn; dat haar het gebodt van Godt, het welk het doden verbiedt, niet onbekend was; maar zy beweerde, dat het zelve de vorsten niet verbodt ten aanzien van hunne onderdanen, wanneer de opstand van de laatsten openbaar was, en hunne wapenen te voorspoedig om zich daar tegen te stellen. Hy voegt daar by, dat deze redenen op den moordt van *Don Carlos*, van wien zich *Phillips* op eene zo akelyke wyze hadt ontdaan, steunden. De Raden, die het gevoelen van de koninginne ondersteunden, schaamden zich niet te zeggen, dat men zich in geen minder gevaarlyken tydt bevondt, en dat het nu alleen aankwam, dat men eenige wyze van rechtspleging over het hoofdt zag. Dus was het dat men de allerheiligste verbindtenissen der eeden en openbare trouwden, het zy van de afgekondigde geboden, het zy van de geslote- ne verbonden, noemde. Maar deze uitstap leidt ons van ons verhaal af, waar van het tydt is dat wy den draadt weder opnemen.

1571.
Cambden.
Cham-
berlain.
Beschry-
ving
van de
beurs der
kooplie-
den te
Londen.

Elizabeth begon het jaar 1571 met een soort van zegepralende intrede binnen Londen, daar zy de beurs van bezichtigde, welke de ridder *Grasham*, een der kooplieden, op zyne kosten in het jaar 1566 hadt laten bouwen. Hoewel de zelve niet dan van steen bestondt, was zy des niettegenstaande de schoonste, die'er in Europa gevonden wierdt, en om haar aanzien te vermeerderen gaf zy daar den naam van de koninklyke beurs aan. Zy begeerde zelfs, dat dit op eene plechtige wyze zou geschieden, en dat deze naam afgekondigt zou worden door een heraut, onder het geical der trompetten. Dit heerlyk gebouw wierdt in de assche gelegd door den brandt, die honderd jaren na des zelfs stichting voorviel. Dit ongeluk heeft alleen gediend om plaats voor een ander veel kostelyker te maken, bekleed met Portlandische steen, dat in schoonte voor geen ander dan voor marmere behoefte te wyken, gebouwt in het vierkant, naar de beste bouwkunde, met een groot plein in het midden, en eene schone galdery rondom, om zich voor den re-

III Deel.

gen, of te grote hette te dekken. De vierkan- te grondt, daar dit gebouw op getimmerd staat, is van het Noorden tot het Zuiden 171 voeten breed, en 203 voeten van het Oosten tot het Westen. Het is van boven met 190, en beneden met verscheide andere winkels voorzien, waar van de aanleggers van dit gebouw 4000 ponden Sterlings, om hun uitgeschoten geldt te vinden, alle jaren trekken. De opperschout, de sche- penen en het ligchaam der stad hebben daar de eene helft, en de kooplieden in zyde de andere in; voornamentlyk worden de voorgevel, de toren, het klokkenspel, de verwulfsde ingang, of poorten, van eene volkome volmaaktheit geroemt.

Weinig dagen na de plechtigheit, daar wy van gesproken hebben, geschiedde eene andere by het aanstellen van een der staatsdienaren van de koninginne, welken zy tot Pair van het ryk verheef. Het was *Cecil*, geheimschryver van Staat, dien zy met den tytel van baron vereerde, onder den naam van Mylord *Burleigh*: een tytel, zo heerlyk, dat de genen, die den zelve bezitten, gebore Raadsheeren van Staat, Pairs van Engelandt, en leden van het Hogerhuis zyn. Maar de lofspraak, daar *Elizabeth* deze aanstelling mede verselde, gaf daar nog meer luister aan. Men zegt, dat het huis van *Cecil* onder den Engelschen adel sedert de regering van *Willem* den Rossen, zoon van *Willem* den Veroveraar, in groot aanzien was geweest. Echter is het zynen meesten luister aan Mylord *Burleigh* verschuldigt. Hy was de eerste baron van zyn huis, en zyne nakomelingen hebben zich niet alleen daar in gehandhaaft, maar zyn zelfs tot den gravenstandt verheven, waar van nog twee voornam takken voortgesproten zyn, als die van *Excester*, en van *Salisbury*.

De zaken rakende de koninginne van Schot- landt verlieden in dit en eenige volgende jaren tot aan hare doodt. De tydt van de onderhan- delingen te Londen, daar men over hare vryheit of gevangenis in zou beraadslagen, naderde. Een weinig te voren ontving zy brieven van *Pius* den V, die haar in stilte door den Florentynschen koopman *, die zich sedert vyftien jaren in Engelandt hadt nedergezet, en daar wy dikwils ge- wag van hebben gemaakt, wierdt behandigt. De paus verzekerde deze vorstinne in den zelve, dat hy alles in het werk zou stellen, en de geest- lyke macht gebruiken om den Katholyken Gods- dienst te heritellen. Voor het overige hadt hy geloofsbrieven aan zynen afgezonden medegege- ven. Hy verzocht *Maria* de middelen, die de beste waren, om de goede gedachten van den H. stoel werktellig te maken, met hem te beramen. De Florentyn verselde dezen brief met een ande- ren, van zyn handt geschreven, waar in hy haar riedt zich van de hulp, die de H. Vader voor haar gereed maakte, te bedienen, en by den hertog van *Nordfolk* te weeg te brengen, dat hy aan de uitvoering van een voornemen van zulk een groot belang de handt mede wilde slaan. Deze aanlagen wierden ook aan de koningen van *Vrankryk* en *Spanje*, die de zelve goedkeurden, bekend gemaakt; maar men kon geen zekeren staat maken noch op den hertog van *Alva*, noch op den *Allerchristelyksten* koning. De eerste vondt, als wy boven verhaalt hebben, en daar wy in het vervolg nog meer gelegenheit zul- len hebben om van te spreken, te veel werk in de *Nederlanden*, om volk overzee te zenden, en de andere zou met geen goed oog de twee kro- nen van *Groot-Britannië* op het hoofdt van *Maria* hebben gezien. Dit is een geheim, dat ons de ridder *Melleville* openbaart, die het uit den mond van de koninginne van *Schotlandt* zelf

1571.

Cambden.
Cecil
worst tot
Mylord
Burleigh
verhe-
ven.

De adel-
dom van
zyn huis.

Cambden.
Spott-
wood.
Thuanus.
Brief
van den
pauaan
de ko-
ninginne
van
Schot-
landt.
* Radelf.

1571. hadt. Deze vorstin schreef, terwyl zy nog den troon bekleedde, aan haren oom, den kardinaal van Lotharingen, om de kroon van Vrankryk te bewegen haar belang aan te nemen; maar de kardinaal gaf zyne nicht aan haar noodlot over. Om zyn hof by de koninginne moeder te maken, vertoonde hy haar, dat het geenzins met het belang van Vrankryk overeenkwam, dat de kroon van Elizabeth by die van de koninginne van Schotlandt wierdt gevoegt; maar dat in het tegendeel het beste was deze twee kronen in eene gestadige verdeeldheit te houden; eene taal, zeer veel verschillende van die, welke de Guizen in het vervolg voerden. *Melleville* vervolgt, dat *Catharina van Medicis* de reden van den kardinaal goedvondt, en dat zy, in plaats van *Maria* te helpen, die toen eene grote verstandhouding in Engelandt hadt, om 'er bezit van te nemen, alles aan *Elizabeth* bekend maakte, zo dat de koningin van Schotlandt geen staat op den bystandt van vremden kon maken: ook vondt zy niet goed de genen, die haar genegen waren, in deze tyds gelegenheit, tot dat zy den uitslag van de onderhandeling zou gezien hebben, in het spel te brengen.

De regent en de heeren van de party van den koning vergadert zynde, volmachtigden den graaf van Morton, den abt van Dumferling, en *Mak-Gil*, die den 20 February naar Londen vertrokken. *Maria* benoemde tot hare gemachtigden de bisschoppen van Rossé en van Gallo-way, nevens Mylord *Levingston*. De koningin van Engelandt benoemde de graven van Leicester en van Suffex, Mylord *Bacon*, zegelbewaarder, den grootkamerling, Mylord *Burleigh*, geheimfchryver van Staat, den ridder *Walter Mildmay*, en den ridder *François Knolles*, die zy macht gaf om in haren name de voorzitting in de vergadering als middelars te hebben. Aldus begon de graaf van Leicester, die tot nog toe niet anders was verschenen, eerst als minnaar van de koninginne van Schotlandt, naderhandt als een der medestanders van haar huwelyk met den hertog van Nordfolk, nu zitting onder de rechters van deze koninginne te nemen. Wy zullen hem in het vervolg mede begrepen zien onder die verdacht gehouden wierden de koninginne door vergift of staal te hebben willen doen sterven. Voorts ziet men uit het verhaal van de schryvers, dat de Schotsche gemachtigden van de party van den koning, en die der koninginne, niet by elkander waren, en dat zy in het byzonder door de gemachtigden van *Elizabeth* wierden gehoord.

De graaf van Morton en zyne medegenoten kwamen het eerst; en wanneer zy hunne plaats hadden genomen, nam Mylord *Burleigh* het woordt voor alle de gemachtigden van hare Engelsche Majesteit op, en zeide: Dat zy gekomen waren om het verdrag, door beide de koninginnen reets ontworpen, te sluiten; dat men wenschte, dat zy hunne beschuldiging tegen de koninginne van Schotlandt in een klaar licht zouden stellen, en dat zy daar zulke overtuigende bewyzen van zouden geven, dat hare Engelsche Majesteit, die zich hier in als middelaresse tusschen de beide partyen gedroeg, aan alle de mogendheden van Europa, die haar redenen omtrent de gevangenis van deze vorstinne zouden komen af te vragen, genoeg mogt kunnen geven. Zy begeerde daarenboven, vervolgte hy, zich zelve te voldoen, op dat zy geen reden zou hebben van zich over zulk eene tedere zake te beschuldigen, het geluk, dat zy hadt van eene kroon te dragen, haar verbindende de nodige

inzichten voor die tot den zelven staat waren verheven te hebben; zo dat zy, om haar eene koningin te doen veroordeelen, overtuigende bewyzen van de misdaadt, die zy haar te last leiden, moesten hebben. Maar indien zy van hunne beschuldiging wilden afstaan, en in hare berstelling bewilligen, zou daar voor het overige geen grote zwaarigheid gevonden worden, terwyl de koningin van Engelandt op zich nam middelen te vinden, waar door de algemene rust ongestoort zou blyven. Het antwoordt van de gemachtigden van Schotlandt was, dat zy door den mond van den overleden graaf van Murray de misdaden van de koninginne *Maria* klaar meenden te hebben aangetoont; maar dat, indien 'er nog klaarder blyken wierden vereischt, zy gereed waren de zelve te geven, om geen de minste twyfelachtigheid in het gemoedt van hare Engelsche Majesteit over te laten.

Hier mede eindigde de eerste byeenkomst. Des anderen daags deedt de graaf van Morton eene lange redenvoering, waar in hy de mislagen van het rechtsgeding aantoonde, makende een kort verhaal van de tegenwerpingen, met hare beantwoordingen, en verzoekende, dat hentoegelaten mogt worden hunne redenen in gefchrift over te geven. Over dit artykel viel veel tegenspraak: doch het wierdt eindelyk toegeftaan, maar onder beding, dat 'er geen afschrift van hun gefchrift gemaakt, maar dat het oorspronkelyke in handen van de Engelsche gevolmachtigden zou overgelevert worden, en dat, byaldien het niet angenommen wierdt, men het hen weder zou behandigen; maar in het tegendeel hare Majesteit daar genoeg in nemende, zou men het te boek stellen *.

Achterevolgens dit besluit gaven zy hun openbaar gefchrift den laaften February over. Zy hielden zich niet op met de bewyzen van hunne beschuldiging: want, zeiden zy, de overleden graaf van Murray hadt de zelve reets genoeg bewezen; maar overgaande tot de rechtmatigheit van het rechtsgeding, die het scheen dat men hen als eene misdaadt te last wilde leggen, of ten minste als onbehoorlyk tegenwerpen, verzochten zy hare Engelsche Majesteit twee zaken te willen aanmerken, namentlyk, de boedanigheit van de misdaden, waar van zy zeiden dat de koningin van Schotlandt overtuigt was, en hun gedrag omtrent de strafweffening, die zy oordeelden verplicht te zyn verder te moeten vervolgen. Aangaande het eerste, het was eene koningin, schuldig aan den moordt van haren gemaal, die de koninklyke macht, om de vastgestelde wetten van den Staat het ondersse boven te keren, hadt misbruikt. Aangaande het tweede, zy hadden zich voldaan geacht met haar de kroon ten gevalle van haren zone te doen afstaan; dat zy haar eindelyk niet strafbaar hadden verklaart dan in hun woerwil, op verscheide aanmaningen, die zy zelve ben gedaan hadt. Voorts, zeiden zy, hadden zy haar niet verschoont aan uit ontzag, en geenzins by gebrek van recht: want hare misdaadt ondersfelt, hadden de Staten het recht om haar te recht te siellen; dat de wetten van het ryk zulks medebragten, en dat men, indien men de Jaarboeken wilde nagaan, zou bevinden, dat 'er koningen gevonnist en gestraft waren, eenige met de doot, en andere met ballingschap, of gevangenis; zo dat hun rechtshandel tegen de koninginne niets nieuws, niets onrechtmatigs, niets, het welk met het recht van de natie strydig was, in zich bevatte; dat zy tot een voorbeeldt verscheide koningen hadden, die zich de vastgestelde willekeuren hadden onderworpen; dat de Schotsche natie vry geboren, en vyanden van zene volstrekte macht zynde, op deze wyze met hunne vorsten waren overveengkomen, en dat zy hen niet

De kardinaal van Lotharingen geeft de koninginne van Schotlandt aan haar noodlot over.

De gemachtigden van Maria en die van den regent komen te Londen by die van Elizabeth, als middelaresse.

Aanspraak van Mylord Burleigh.

1571.

* Register. Verklaring van de gemachtigden van den regent.

1571. tot koningen hadden aangenomen, dan onder beding, dat zy de wetten zouden onderworpen zyn, en rekenschap van hun doen aan het Parlement moeten geven; dat zy ook van het volk niet dan eene bepaalde macht hadden ontfangen, welke hen weder door de zelve stemmen kon ontnomen worden, als zy de zelve gekregen hadden. Zodanig, vervolgden zy, waren de verplichtingen tusschen hunne koningen en hunne onderdanen, het recht van het volk nog zo niet vermindert zynde, of men zag de tekenen daar van by de kroning van hunne koningen uitblinken, die geen bezit van den troon namen dan na dat zy door de Staten tot koning waren uitgeroepen. Bebalven dat deze macht het volk eigen bleef, was het, ver vanteene wonderreden te zyn, by alle welgestelde ryken in gebruik: by de Grieken en Romeinen, en in de ryken, die tegenwoordig nog in wezen zyn. Aldus was Christiaan de II, koning van Denemarken, door zyn volk om zyne wreedheit afgezet geweest, en Johanna, koningin van Spanje, moeder van Karel den V, wierdt in een kasteel gevangen gehouden, onder voorwendsel van buiten hare zinnen te zyn; maar de ware oorzaak was, dat zy een huwelyk, het welk niet goed wierdt gevonden, wilde aangaan. Eindelyk was hun besluit, Dat het recht, van zich tegen eene toelozende macht van dwingelanden, die de wetten met voeten treden, te stellen, een recht van ouds her, en in alle landen gebruykelyk, is. Des niettemin vermindert de straf der kwade vorsten geenzins het ontzag, dat het volk aan de goede vorsten verschuldigt is, waar van de majesteit niet min onschendbaar dan de dwingelandy der anderen hatelyk is.

Elizabeth, dit geschrift gelezen hebbende, was daar niet over voldaan; zy vondt daar al te veel vryheit in van den kant der onderdanen tegen hunne wettige souverein, en een geest van gemenebest-regering †, die haar niet behaagde. Zy toonde daar voor eerst haar misnoegen over door haar stilzwygen, en het was niet dan eenige dagen daar na, dat zy, op het aanhouden van de gevolmachtigden, daar antwoordt op gaf, op eene wyze, die hen haar ongenoegeen deedt blyken. Noch uwe redenen, zeide zy, noch uwe wetten, noch uwe voorbeelden hebben my overtuigt. Het geschrift is echter niet nieuw, noch onbekend. Ik ben eenige jaren lang bezig geweest met deze zaak in den grond te onderzoeken, en ik begryp 'er het voor en tegen van op eene wyze, dat ik my niet kan bedriegen. Maar laat ons dit tedere geschrift, bekwamer om het kwaad nog erger dan beter te maken, daar laten. Indien zy my geloof wilt geven, zo staat van uwe vervolging af, en, in plaats van een rechts-geding aan de koningin te maken, denkt alleen op de verzoening. Op dezen voet bied ik u myne bemiddeling aan; en byaldien zy my wilt laten begaan, twyfel ik geenzins, of ik zal uw geschrift tot genoegen van beide partyen ten einde brengen, en zorg voor uwe bescherming dragen, zo wel als voor de herstelling van de koningin, en haar de kroon niet doen aanvaarden dan na dat ik uwe rust zal verzekert hebben. De gemachtigden antwoordden daar met alle ootmoedigheid op, zonder nochtans het voorstel van de koningin toe te staan. Zy verschoonden zich met hunne volmacht, die hen belette naar eenig voorstel, waar door het gezag van den koning en de wyze van regering het minste nadeel zou kunnen lyden, te luisteren; voor het overige met veel eerbiedt gereed zynde den raad van hare Majesteit aan te horen, om 'er aan de Staten, die hen hadden afgezonden, verslag van te doen.

Des anderen daags boodt men hen een ontwerp van vergelyk aan, bestaande in verscheide artykelen, waar op men hen verzocht hun ant-

woordt by geschrift te geven. Men kwam daar in omtrent de herstelling van de koningin geenzins overeen dan op deze voorwaarden: I. Dat de akte van haren afstandt, en al wat uit hoofde van den zelve, tot op den dag van hare herstelling, was gedaan, wettig verklaart zou worden, door de koningin en het Parlement bekrachtigt, daar men twaalf heeren, te weten zes van den kant van de koningin, en zes van dien van den koning, toe zou verkiezen, met welker hulp alle zwarigheden weggenomen zouden worden. II. Dat de jonge koning naar Engelandt zou gezonden worden, daar hy onder het opzicht van die van zyne natie zou worden opgevoed, en byaldien dit verdrag door de koningin, moeder niet wierdt nagekomen, hy weder naar Schotlandt zou gaan, om de kroon op nieuw te aanvaarden. III. Dat men hem gedurende zyn verblyf in Engelandt zo veel inkomen zou bezorgen, als de vermoedelyke erfgenamen van de kroon in Schotlandt gewoon zyn te genieten. IV. Dat, tot nakoming van dit verdrag, de heeren van de zyde van de koningin gyselaars zouden geven, om het zelve in al zyne delen na te komen, zo wel ten aanzien van den prins haren zone, als van de koningin van Engelandt.

De gemachtigden van Schotlandt gaven des anderen daags tot antwoordt, dat zy het geschrift, het welk men hen hadt behandigt, en waar van al de artykelen de vereeniging van de koningin met den koning haren zone, en de herstelling van den eersten, niettegenstaande haren afstandt, behielden, hadden onderzocht; dat zy vervolgens hunnen last en de bevelen, die hen gegeven waren, weder hadden nagezien, en dat zy daar geen het minste bevel, noch macht, om in zo eene overeenkomst te treden, hadden gevonden; bygevolg was het hen onmogelyk hare Engelsche Majesteit de verwachte voldoening in deze tyds gelegenheit te geven; dat zy hunne voorgescreve bepaling niet konden te buiten gaan, noch over den afstandt van hunnen koning, of om hem buiten het ryk te zenden, uit hunne eige macht iets besluiten.

Gedurende deze onderhandeling van de afgezonden van Elizabeth met de gevolmachtigde party des konings hielden die van de koningin Maria andere byeenkomsten in het huis van den zegelbewaarder. Men stelde hen voor, dat zy, indien zy de vryheit van de koningin wilden bekomen, tot gyselaars den hertog van Chatelleraut, de graven van Huntley en van Argile, nevens Mylord Home en Mylord Herry, met de kasteelen van Dumbrion en van Homme, die de Engelschen drie jaren in hunne macht zouden hebben, moesten overleveren. Zy antwoordden, dat zy geenzins twyfelden, of de koningin van Schotlandt, die haar verblyf onder de bescherming van de koningin van Engelandt hadt gezocht, zou aan hare Majesteit al de artykelen, die van hare macht afhingen, en hare waardigheid haar toeliet aan te nemen, toestaan; maar dat zy de gene, die aan haar voorgesfelt waren, zeer hard vonden; dat dit deze ongelukkige vorstin tot het uiterste was brengen, en dat men haar de kasteelen en de gyselaars, die men van haar eischte, niet kon vragen, zonder haar van hare beste plaatsen en de meest genegenste onderdanen te beroven, en haar bygevolg bloot te stellen voor den overlast van hare vyanden, en haar aan hare armen en benen gebonden, om zo te spreken, over te leveren.

De gemachtigden van den regent verichonen zich van des zelfs aanneming.

Voorstelling aan de gemachtigden van Maria.

Hun antwoordt.

* Paradede.

† Republikaansche.

Antwoordt van Elizabeth aan de gevolmachtigden.

Ontwerp van een vergelyk.

1571.

veren. Echter boden zy aan, twee graven en twee baronnen, die gedurende den tydt van twee jaren in Engelandt zouden blyven, tot verzekering te geven. Maar ten aanzien van de sterkten vertoonden zy, dat indien zy de twee sterkten, die men van hen vorderde, aan de Engelschen gaven, zy verplicht zouden zyn aan Vrankryk, volgens het verdrag, met deze kroon gemaakt, twee andere te geven. *Dewyl dit zo is*, zeide de zegelbewaarder, het woordt weder opnemende, *zo verwacht niet, dat gy ooit uwe koningin weder in Schotlandt zult zien. Gy baarklooft over de gyselaars, als of twee kasteelen en eenige beeren al te veel verzekerdheit voor de veiligheid van onze koningin en van ons ryk waren, voor het welke dat van Schotlandt, met zyne prinsessen, Pairs, en alle de steden, naauwlyks machtig zyn tot borgen te verstrekken.* De gemachtigden van Maria antwoordden daar op, dat zy wel konden zien, dat men geen ander oogmerk hadt dan hunne koningin in eene eeuwigdurende gevangenis te houden, doordien men haar niet wilde ontslaan dan onder bedingen, de welke toegeestaan zynde Schotlandt zekerlyk te gronde zouden doen gaan; maar de amptgenoten van Mylord Bacon antwoordden daar weder op, dat de koningin Elizabeth en haar Raadt een veel beter voor-nemen hadden, en dat zy ter goeder trouwe de koningin van Schotlandt in vryheit wilde stellen, nits dat de party van deze vorstinne goede borgen gaf, dat zy de twee ryken niet zou ontruften.

Een
tweede
vruchte-
loze by-
een-
komst.

Vervolgens wierdt 'er eene zamenpraak gehouden tusschen den grave van Morton en de twee afgezonden van Maria, den bisschop van Galloway en Mylord Levingston. De bisschop van Rossé was, als een wederspannige tegen den koning, volgens het zeggen van den grave van Morton, daar buiten gesloten. Dit gesprek geschiedde met zeer veel beleefdheden van weêrzyden: doch zonder iets te besluiten. Zy konden het niet eens worden omtrent de belangen van de koningin, waar van eenigen de herstelling, zonder naar een ander middel te willen horen, verzochten. Morton weigerde zyne toestemming, begerende alleen in onderhandeling te treden over de middelen, dienende om den staat van deze vorstinne beter te maken dan die van hare ballingschap was; zo dat al de zamenkomsten vruchteloos afliepen, zonder dat 'er een eengelukte. De onverduldgheit van de koningin van Schotlandt was daar de oorzaak van. Op het bericht, het welk haar gedaan wierdt van het geen 'er omging, ziende den grave van Morton en zyne amptgenoten met een onverzettelyk voornemen om haar vrydom te beletten; daarenboven overtuigt, dat dit met toestemming van Elizabeth, die zy niet beter gezind oordeelde te zyn, geschiedde, herriep zy hare gevolmachtigden, en verboodt hen alle onderhandelingen van haren kant. Elizabeth liet dit aan de gemachtigden van des konings zyde weten, en gaf hen hun afscheidt, zeggende: *Doordien de koningin van Schotlandt te onvrede is over een verdrag, dat ik niet dan tot haar best hadt ondernomen, en dat zy deze onderhandeling heeft willen afbreken, is het te vergeeffsch, dat gy hier langer vertoeft. Vertrekt dan naar huis: wanneer zy deze onderhandeling weder wil voortzetten, gelyk ik hope, zo boudt u gereed om weder te komen om de vrede aan Schotlandt te geven.* Zy riedt hen ook ter zelve tydt, dat zy het Parlement, dat in het begin van de naaste maandt

Deko-
ningin
van
Schot-
landt
herroept
hare ge-
vol-
machtig-
den.

Eliza-
beth ver-
maant de
Schotten
tot ver-
zoening.

May moest zitten, tot zulk een voordeelig voor-nemen, en dat de oplettendheit van de algemene Staten van het ryk zo waardig was, zouden bereiden, heb gelaftende, dat zy de eenigheit tusschen beide partyen zouden onderhouden, en het onderzoek van deze zake aangemachtigden, voor een gedeelte uit de zamenverbondenen, die het met den koning hielden, en voor een gedeelte uit die van de party der koningin te kiezen, overgeven. Zy riedt hen ook de wapenschorfing te verlengen, op dat de onderhandeling door de vyandlykheden van de eene, noch door de klagten van de andere party niet zouden gestoord worden.

1571.

De bisschop van Rossé en zyne medegenoten morden opentlyk over het gedrag, dat in deze byeenkomst gehouden was, daar de Raden van Elizabeth, zeiden zy, de voorzichtigheit van hunne vorstinne, en het geduldt van de koningin van Schotlandt misbruikt, de vrede vorstten, die deel in de herstelling van de laatste namen, misleid (a), en de Schotten met ydele hoop geveit hadden. De koningin van Schotlandt klaagde bitterlyk, dat zy, gelyk zy zeide, zo onwaardig over en weder gekeeft was; en niettegenstaande zy de volmacht van hare gevolmachtigden hadt ingetrokken, liet zy nochtans den bisschop van Rossé, met den tytel van haren gezant, te Londen, tot spyt van Elizabeth, aan welke de handeling van dezen staatsdienaar verdacht was. Zy deedt nog meer, zy beval aan alle, die van hare party waren, de wapenen op te nemen, zonder zich langer noch door bedriegelyke byeenkomsten, noch door wapenschorfingen te laten ophouden: doch zy waren weinig in staat van haar te helpen. Men hadt hen het kasteel van Dumbrion afgenomen, en verscheidene van hunne voornaamsten waren of door het staal, of door beuls handen omgekomen. De aartsbisschop van St. Andrews, van het huis van Hamilton, was onder het getal der laatste, zonder dat noch zyn ampt, noch zyne hoedanigheit hem van deze schande hadt kunnen bevryden. De byzonderheden van alle deze gevallen zullen wy in het vervolg van de zaken van Schotlandt zien.

De gevangene koningin, al hare onheilen vernomen hebbende, wierdt daar van overtuelt. Dit maakte hare gevangenis nog verdrietiger. Zy wanhoopde daar ooit uit te komen, ten zy iemand stout genoeg was om hare verlossing te ondernemen. Maar tot wien zou zy hare toevlucht nemen? Men liet niemandt by haar komen, op wien zy kon vertrouwen. Men hadt al hare bedienden, behalven tien, en een priester, die de Mis voor haar las, van haar genomen. Hare laatste dreigementen waren oorzaak van al haar onheil. Men twyfelde geenzins, of zy, die, niettegenstaande hare gevangenis, zo stout dorst spreken, en het volk op nieuw aanmoedigde om de wapenen op te nemen, hadt grote verstandhouding in beide de ryken; zo dat men, om de zelve te verydelen, het best oordeelde haar op te sluiten. Het is moeielyk de listen van eene vrouw, door liefde en staatzucht gedreven, in toom te houden. De zwarigheden dienden alleen om haar te verbitteren. Zy voelde op nieuw de liefdevlam voor den hertog van Norfolk ontsteken; en gelovende, dat 'er niemandt was dan hy, die hare vryheit kon bevorderen, stelde zy al hare bekwaamheit en liefstaligheit in het werk om hem weder in eene za-

Men
sluit de
koningin
van
Schot-
landt op.

(a) Thuanus zegt, dat de vrede vorstten met het geduldt van de Schotische koningin hadden gespot.

1571. ke in te wikkelen, waar mede hy *Elizabeth* belooft hadt zich niet weder te zullen bemocien.

Maria hadt het ontwerp gemaakt, op wat wyze men omtrent hare herstelling moest te werk gaan, daar zy een brief, vol van liefde, waar in zy zo wel de aardigheid van haar hert, als van haren geest liet blyken, bygedaan. Haar brief en het ontwerp van haren aanlag waren met zulke vrende letteren gefchreven, dat de zelve aan niemandt dan aan haar en den hertog van Nordfolk bekend waren. Zy gaf die aan den Florentyn, van wien men zich van het begin af in deze zake hadt bedient, en die 'er het grootste werktuig in was. Zy gaf hem ook andere brieven aan den paus en den koning van Spanje, van welke zy byftandt verzocht, om de zelve verder te laten voortgaan naar deze twee mogendheden, na dat de hertog van Nordfolk die zou gelezen hebben. De Florentyn vondt dezen heer niet zeer gefleit om haar gehoor te geven. Hy fcheen weinig aandoening van den brief van de koningin te hebben: haar ontwerp, of aantekening deedt hem zelfs beven. Hy begreep, dat men hem in eene nieuwe zamenzwering, die mogelijk niet beter dan de andere zou uitvallen, en welkers ontdekking hem geen de minste genade liet hopen, trachtte in te wikkelen. De arglistige Italiaan hadt al zyne bekwaamheit van noden om gehoor te kunnen verwerven, en het was zelfs niet dan na eenige pogingen, dat hy hem daar toe kreeg, zonder hem echter daar toe teeneemaal te kunnen overhalen. Om hem zyne vrees te benemen deedt hy hem eene befchryving van Engelandt, gelyk hy het zich hadt ingebeeld, maar met zo veel kunft, dat het fcheen als of een groot gedeelte van het koninkryk naar de verloffing van *Maria* en het huwelyk van haar met den hertog van Nordfolk reikhalste.

Hy vertoonde hem, dat hy federt vyftien jaren, dat hy in het landt was geweest, zyn werk hadt gemaakt van de genegenheit en de hoedanigheden van de natie te leren kennen; dat het hem wel was gelukt, en dat hy alles wift wat omtrent de heeren en gemeenten omging, en op wien men staat kon maken; hy verdeelde de zelve in drie claſſen. In de eerste felde hy die onder de regering van *Maria* in gunft waren geweest, en die met de komft van *Elizabeth* tot de kroon daar uit waren geraakt. In de tweede felde hy de yverige Roomſchgezinden, die onder het juk van eene regering, ſtrydig met hunnen Godsdienst en hunne zuchten, en die bekwaam waren alles te ondernemen om den zelve weder te herftellen, en in de derde die door hunnen ſlechten ſtaat gereed waren op te ſtaan, voor zich geen andere uitkomft dan in de beroerten van hun vaderlandt ziende. Zo vele misnoegden, zeide hy, gereed om op te ſtaan, wachten alleen naar een hoofdt om zich te verklaren, een beurs om den oorlog te kunnen voortzetten, en een byftandt van buitenlanders. Was het eerste aangaat, vervolgde hy, geftadig tegen den hertog van Nordfolk ſprekende, zy weten niemandt, daar zy zich beter op kunnen verlaten, het zy ten aanzien van den adeldom van uw huis, een der doorluchtigſte van het koninkryk, het zy ten aanzien van uwe hoedanigheid, als eerste Pair van het Parlement, en grootmaarschalk van de kroon, het zy ten laaste wegens den ontfangen boon, dat u deelgenoot van hunne ongelukken maakt, bygevolg bekwaamer dan iemandt anders, wie het ook zou mogen zyn, om hunne verloffing uit te werken. Deze aanmerkingen gemaakt hebbende, zweeg hy een weinig ſtil, om te

zien, of het ingang by den hertog vondt. Vervolgens ſtelde hy hem de hardigheid van zyne gevangenis, en de verachting, met welke men hem hadt behandelt, voor oogen; dat men hem op eene ſchandelyke wyze in den brief aan de heeren tot de zamenroeping van het Parlement, hoewel zyne hoedanigheid en bedieningen hem de eerste plaats in deze doorluchtige vergadering moeften doen hebben, hadt overgeſlagen.

Hier na ging deze gevaarlyke verleider over tot de wyze, op welke de oorlog kon gaande gehouden worden. Hy zeide, dat de zelve beftondt in het geldt, zonder het welke geen leger in het veldt kan gebragt worden, en in een byftandt van vrende benden, dien de zamenverbondenen van noden hadden, om hun volk te verfterken. Dit onderſteelt zynde, toonde hy een lyft van heeren, die alles voor deze party zouden opzetten. Hy vertoonde de brieven, van *Maria* aan den paus en aan den koning van Spanje gefchreven; hy ſprak van den byftandt van deze twee mogendheden, als of de zelve daar al was. Hy zeide, dat de paus het geldt zou ſchieten, en de koning van Spanje de ſoldaten verſchaffen; dat de eerste reets honderd duizend goude kronen in goede handen hadt verzekert, en dat de andere vier duizend ruiters en zes duizend man te voet hadt geworven; dat zy maar alleen wachtten naar een goede tyds gelegenheit om ſcheep te gaan; dat de hertog van Medina-Celi hun bevelhebber was, en dat zy in het begin van den ſomer te Harwich, in de provincie van Effex, daar de hertog van Nordfolk vele aanhangeren hadt, zouden landen. Maar ziende, dat hy dezen heer door dit alles nog niet kon overhalen, en dat de vrees, of tegenzin, om voor een ſtaatzuchtige, die op de kroon van *Elizabeth* toeleide, door te gaan, hem wederhieldt, poogde hy deze zwarigheid weg te nemen, en bedacht ten dien einde eene valſche hoogachting voor de koningin te bewyzen. Hy vertoonde dan aan den hertog, dat men gemakkellyk zyne zwarigheid kon wegnemen, en een middelweg uitvinden om hem te verzekeren; dat men niet zou kunnen denken, dat hy naar de kroon ſtondt, daar in gelegen, dat men in de artykelen van de zamenzwering zou inlaſſchen, dat men niets tot nadeel van *Elizabeth* zou ondernemen, onder beding, dat zy in het huwelyk van *Maria* zou bewilligen, en beloven den Roomſch-Katholyken Godsdienst te zullen omhelzen, of de vrye oeffening van den zelve toetſtaan.

Het voorſtel van den Italiaan wierdt door den biſſchop van Roſſe, die zich ten dien einde van *Barker*, geheimſchryver van den hertog van Nordfolk, bediende, onderſteunt. Het Parlement was te Weſtmunſter tegen den 2 April beroepen. *Barker* trachtte den hertog, achtervolgens de bevelen van den biſſchop, te overreden om zich aan het hoofdt van eene party heeren, die gereed ſtonden de zelve op te wachten, te ſtellen, om alzo het Parlement, dat op zulk eene verraffching niet bedacht zou zyn, te doen ſcheiden, en de koningin, die zich zonder beſchermers zou vinden, op te ligten. Hy vertoonde hem de gunſtige gelegenheit daar van, eene vergadering, die aanleiding aan de heeren gaf om zich op eene plaats zamen te laten vinden, zonder dat men daar iets tegen kon zeggen, en aan welke men alleen een teken hadt te geven om het werk gaande te maken. Hy bediende zich ook van de zelve beweegreden van wraak, als de Florentyn hadt gedaan, en moedigde den hertog aan door de aanmerkingen van den hoon, dien men hem hadt aangedaan, het

Ontwerp tot hare verloffing.

Redenen van den gemachtigde van *Maria* tegen den hertog van Nordfolk, om hem in haar belang te brengen.

De paus en de koning van Spanje treden in de zamenzwering.

Barker, geheimſchryver van den hertog van Nordfolk, tracht hem te overreden.

1571. het welk hem het recht gaf, zeide hy, om naar wraak om te zien, en by deze beweegredenen voegde hy diergelyke voorbeelden, die wel waren gelukt. Hy haalde eenige van Italië voor den dag, maar stondt meest op die in zyn eigen landt waren gebeurt. Onder alle gaf hy hoog op van het geen de vrienden van den grave van Murray voor hem hadden gedaan. Zy bestonden alleen in vyf personen, die moeds genoeg hadden om het Parlement, waar in deze heer stondt gevonnist te worden, te storen, en zich vervolgens meester van de koningin te maken. *Wat belet u, zeide hy tegen den hertog, voor deze vorstinne, die gy bemint, en die u weder bemint, te doen het geen hare vyanden toen tegen haar dorsten in het werk stellen. Het komt hier niet alleen op een roemruchtige en edelmoedige daadt aan, om de ketenen van de koningin te breken; maar ook om u den gelukkigsten man van de wereldt, door het huwelyk van zulk eene bevallige gemalinne, eene der schoonste vrouwen, en te gelyk eene der grootste prinsessen des werelds, te maken. Gy hebt niemandt dan Elizabeth, die u tegen is. Verzekert u van haar op deze wyze, als ik heb gezegt; zet haar gevangen in de plaats, daar gy Maria zult doen uit gaan; doecht de laatste den troon beklimmen, daar gy hare vyanden van zult afstoten, en regeert vervolgens met malkander beide de ryken van Groot-Britannië, zonder dat deze grote onderneming u eenig bloedt zal kosten, en zonder dat gy vreemden tot uwen bystandt zult behoeven te roepen. Denkt alleen, wanneer gy deze eer zult genieten, aan den Roomschen Godsdienst, om den zelven zyn vrydom en luister weder te geven.*

Zodanig waren, volgens de schryvers, de verzoeking van deze verleidens, het zy de zelve van deze byzonderheden door de verklaringen van den geheimschryver en de andere getuigen zyn onderrecht, of dat zy ze van een anderen kant hebben verilaan.

Zulk eene krachtige en vleierende aanspraak vondt eenigzins ingang by den hertog van Nordfolk: doch zy haalde hem nog niet t'eenemaal over. Indien zyn goede imborst en oprechtheit hem naar deze verleidens deden luisteren, de zelve deden hem ook voor het bedrog schrikken. Hy geloofde mogelyk, dat 'er in deze onderneming, door Maria en hare aanhangeren ontworpen, geen meer zwaarigheid stak dan zy zeiden; maar het denkbeeld van misdaadt van hoog-verraadt hielt hem als nog zonder bepaling, en belette, dat hy hen een volstrekt antwoordt gaf. Hy weigerde zelfs de artykelen van het ontwerp te ondertekenen. Hy verzocht tydt om zich te beraden, en beval aan eenen van zyne geheimschryvers*, die daar een afschrift van hadt genomen, het zelve met den brief, die daar gewag van maakte, te verbranden. Hy wierdt kwalyk gehoorzaam. Deze trouwloze dacht daar t'eeniger tydt groot voordeel mede te doen, en zonder zich te kreunen, dat het om zyns meesters leven te doen zou zyn, verborg hy in een strooie mat van de kamer dat ongelukkige papier, dat den ondergang van den hertog van Nordfolk veroorzaakte, gelyk wy in het vervolg zullen zien. Voorts kan men niet begrypen, door wat staatkunde men aan dezen heer, die een Protestant was, de herstelling van den Roomschen Godsdienst dorst voorstellen. Mogelyk, dat de paus en de koning van Spanje, die zich voor de handhavers van de zamenzwering uitgaven, het zo hebben gewilt; zy moeten gedacht hebben, dat de hertog geen groot voorstander van zynen eigen Godsdienst was, om hem een ontwerp, om den zelve uit te roeien, toe te vertrouwen, en hem zelfs den voornaamsten uitvoerder daar

Hanne van Mispaa.

De hertog begint te wanke-len.

* Higford. Verraad van eenen van zyne geheimschryvers.

van te maken. Hy betuigde niettemin by zyn 1571. sterven, dat hy hadt geleest en dat hy stierf in de belydenisse van het hervormde geloof. Dus was het, dat hy, met de hoop van eene kroon ingenomen zynde, weinig werk van zynen Godsdienst maakte. Maar het laatste oogenblik deedt deze ydele grootscheit verdwynen, en zyn gewisse wakker worden, waar door de Godsdienst weder plaats in zyn hert bekam.

In dezen tusschentydt boodt Mylord Percy, broeder van den hertog van Northumberlandt, den bisschop van Rossie aan Maria te verlossen. Hy verzocht alleen, dat men hem verzekerde, dat Mylord Grange en Mylord Ferniburst op de grenzen gereed zouden zyn om haar te ontfangen, en dat men hem by een soort van verwisseling zynen broeder, die in Schotlandt gevangen was, zou geven. De verbindtenis van Mylord Percy met Mylord Burleigh maakte hem verdacht, en de bisschop van Rossie, hem niet durvende vertrouwen, zette de zaak zo sterk niet voort, als wel nodig was om den aanslag te doen gelukken. Mylord Percy ging van zyn kant al te langzaam te werk, het zy hy veindde, het zy hy een inkeer door de traagheit van den bisschop van Rossie kreeg; zo dat dit voornemen, na dat het eenigen tydt hadt geduurt, tot niet kwam uit te lopen. Het was eveneens met een ander voornemen, waar van Paulus Sandford en Owen de hoofden waren. De eerste was een van die veertig edellieden, die hare Majesteit by grote plegtigheden moesten vertellen; de andere was nog minder van aanzien, een leenman en gunsteling van den grave van Arundel. Men oordeelde, dat hun naam geen gewigt genoeg hadt om een werk van zo veel aangelegenheit uit te voeren, zo dat de bisschop van Rossie, aan wien zy bekend wierden, niet goedvondt, dat men daar mede zou voortgaan. Ondertusschen was de Florentyn, die by den hertog van Nordfolk zynen last hadt verricht, vertrokken om by andere hoven de zaken, die men hem bevolen hadt, uit te voeren. Hy begaf zich het eerste naar de Nederlanden by den hertog van Alva; en zyne zaken daar hebbende verricht, na alvorens kennis aan de koningin van Schotlandt, aan den gezant van Spanje te Londen, aan den hertog van Nordfolk, den bisschop van Rossie, en Mylord Lumley te hebben gegeven, vertrok hy naar Rome. Alle deze brieven waren in cyffer geschreven, en hy hadt de zelve aan een Nederlander*, een bediende van de koningin, dien hy naar Engelandt te rug zondt, bestelt. Deze bediende was wel getrouw, maar met den raad van den bisschop van Rossie, die hem hadt gezegt het bundel in handen van den stadvoogdt van Calais te laten, die het zelve met alle zekerheit zou hebben doen bestellen, niet gevolgt te hebben, was hy oorzaak van al de ongelukken, die de zamengezwornen overkwamen. Hy dan het zelve by zich houdende, en te Douvres aan landt tredende, wierdt op het kwade vermoeden, dat men van zyne reize hadt, gevat, in de gevangnisse gezet, en het bundel brieven, daar hy mede belast was, gezonden aan Mylord Cobham, bestierder van de vyf havenen (a). By geluk was deze een vriendt van den hertog van Nordfolk, en de bisschop van Rossie, van dit toeval verwittigt, wist zo veel by hem te weeg te brengen, dat hy al de brieven van hem kreeg, in welker plaats men andere maakte, daar geen ge-

Voornemen tot verlossing van Maria kwalyk gelukt.

* Karol Baylis.

(a) Voor dezen zyn 'er maar vyf geweest; maarmen heeft 'er naderhandt nog drie bygedaan. De voornaamste zyn Douvres, Sandwich en Reye.

1571. gevolg van was te vrezē, om aan de gemachtigden van *Elizabeth* overgelevert te worden. De bisschop van *Rosse* hadt daarenboven de voorzorg, aan den in verzekering genomen Nederlander kennis van het voorgevallene te geven, op dat hy zich in zyne verantwoording daar naar zou richten, en het bedrog dus geheim blyven. Maar op de pynbank gebragt zynde kon hy de zelve niet uitstaan, en beleeft alles, wat hem van het bundel brieven, dat hy mede hadt gebragt, bekend was, ook dat de zelve aan den bisschop van *Rosse* waren behandigt, en de valsche door dezen prelaat in de plaats van de rechte, die hy naar zich hadt genomen, gegeven. De bisschop was niet verzet van zyne verklaring. Hy stelde al zyne bekwaamheit in het werk om het geheim van de zaak, daar deze verklaring alleen een half bewys van was, te verduistren. Hy zondt zynen geheimschryver weg, uit vreeze, dat men hem zou dwingen te klappen wat hy van de zaak wist. Hy deedt uit zyn huis al de cyffer, daar men zich in plaats van letteren van hadt bedient, zo dat, wanneer de graaf van *Suffex*, Mylord *Barleigh*, *Mildmay*, en *Sadler* aan zyn huis kwamen, en alles onderzochten, zy niets vonden, dat hem kon bezwaren. Zy wilden hem ondervragen; maar hy weigerde te antwoorden, zeggende, dat hy als gezant geen rechtbank dan alleen die van de koninginne zyne meesteresse, aan welke hy zeide dat hy rekenfchap van zynen handel moest geven, erkende. Men verzekerde zich echter van zyn persoon, en men stelde hem in bewaring van den bisschop van *Eli*. Men verzekerde zich ook van den ridder *Thomas Stanley*, van den ridder *Thomas Gerard*, en van *Rolfson*. Men zondt hen alle drie naar den *Tour*. Mylord *Howard**, die naar het aartsbisdom van *Jork* stont, wierdt mede verdacht gehouden. Hy wierdt aan den aartsbischop van *Kantelberg* overgegeven, en in zyn bisschoppelyk paleis bewaart, dat hem voor eene gevangenis verstrekte.

* *Henrik Howard*, broeder van den hertog van *Nordfolk*.

Vervolg van de ontdekking der zamenzwering.

† of. volgens eechten, honderd en vyftig duizend.

Daar was niets wezentlyks noch tot laffe van de koninginne van *Schotland*, noch tegen den hertog van *Nordfolk* ontdekt, en zonder een nieuw ongeluk hadt men hen van de zamenzwering niet kunnen overtuigen. Het ongelukkige noodlot der koninginne, dat al hare ondernemingen gestadig deedt mislukken, en die haar wilden reddē te gronde hielp, bleek zo klaar by deze gelegenheit, dat men aan niets anders de droevige ongevallen, die alles omver stieten, kan toeschryven. Hare aanhangeren in *Schotland* hadden gebrek aan geldt. Dit benam den moedt van eenigen, en maakte dien van anderen vruchteloos. Zy besloot 'er hen door de handen van den Franschen gezant in *Engelandt*, aan wien zy het geldt, dat zy hen wilde doen toetellen, vertrouwd, te zenden. Men begroot de som niet, noch van waar zy de zelve bekwam. Het is waarfchynlyk, dat het een gedeelte van de honderd duizend goude kronen was †, die de paus haar hadt gezonden, en die de bovengemelde *Florentyn*, volgens haar bevel, uitdeelde. Hoe het zy, de gezant van *Vrankryk*, het geldt ontfangen hebbende, stelde het zelve in handen van *Barker*, en van *Higford*, twee geheimschryvers van den hertog van *Nordfolk*, om het naar *Schotland* te zenden. Deze hertog bleef altydt voor *Maria*, en niettegenstaande hy geweigert hadt de artykelen van de zamenzwering, daar wy van gesproken hebben, te ondertekenen, doordien zyn edelmoedige imborst hem niet toeliet zich in eene zamenzwering

in te wikkelen, vondt hy den zelve tegenstandt 1571. niet omtrent eene zaak, daar geen kwaadt in schein te steken, om haar volgens haar verzoek te dienen, zo dat, wanneer deze twee geheimschryvers hem kennis van het bundel, dat zy hadden ontfangen, gaven, hy hen geboodt het zelve aan *Brown*, burger van *Shrewsbury*, zynen leenman, te zenden, aan wien hy schreef het verder aan *Banister* en aan *Lowder*, afgezonden van Mylord *Herris*, over te geven. *Barker* en *Higford* deden volgens zyn bevel; maar *Brown*, aan de zwaarte merkende, dat het goud, en geen zilver geldt was, gelyk men hem hadt geschreven, hieldt dit geheim verdacht, en bediende zich daar van. Hy behoorde niet tot hunne vertrouwlingfchap, en het zy hy misnoegt was, van dat men hem niet beter hadt vertrouwt, het zy hy op de vergelding van zyne uitvoering dacht, bragt hy het geldt met de brieven van de koninginne van *Schotland* en van den hertog van *Nordfolk* aan de Raden van *Elizabeth*. Aanitonts wierdt *Higford* in verzekering genomen, die niet alleen verklaarde alles wat hy van het geldt wist, dat hy op bevel van den hertog van *Nordfolk* aan de afgevaardigden van Mylord *Herris* hadt gezonden; maar hy ontdekte ook het ontwerp van de zamenzwering, dat hy in de strooie mat in de kamer van zynen meester hadt verborgen. *Barker* wierdt weinig dagen daar na gevangen genomen, en beveiligde het geen door *Higford* was bekent. De omftandigheit van het geldt, aan eene hoofdparty gezonden, dat de zamengezwoorenen aanmoedigde om de grenzen van *Engelandt* te ontruften, was alleen genoeg om den hertog van *Nordfolk* schuldig te kennen. Dit was eene strafbare briefwisseling met de vyanden van den Staat gehouden; hen bystandt gezonden om den oproer te ondersteunen, en zich mededeelgenoot gemaakt van hunne vyandlykheden tegen zyn vaderlandt. Maar het ontwerp van de zamenzwering maakte hem zonder eenig tegenfpreken t'eenemaal schuldig.

Uit de woorden van het ontwerp blykt het, dat *Maria* *Vrankryk* niet vertrouwd; dat zy aan *Spanje* mogelyk meer beloofde, dan zy van gedachten was na te komen, en dat zy zich van deze vremde mogendheit niet bediende dan om dat het haar zonder de zelve onmogelyk was hare kroon en vryheit weder te erlangen. Voorts was al haar oogmerk bepaalt aan hare herstelling en haar huwelyk met den hertog van *Nordfolk*. Indien zy om de kroon van *Engelandt* dacht, het was alleen om na de doot van *Elizabeth*, onderstelt zynde dat zy zo lang met geduld zou wachten, in haar ryk op te volgen. Om haar ontwerp te doen gelukken moest zy *Vrankryk*, het welk noch de vereeniging der twee koninkryken van *Groot-Britannie*, noch de al te naauwe verbindtenis van *Maria* met den koning van *Spanje* niet goedvondt, misleiden. Zeifs moest zy den laafften, die wilde, dat deze vorstin altoos van het huis van *Oostenryk* zou afhangen, en met die gedachten wel gewenscht hadt haar met den prins *Don Jan*, zynen natuurlyken broeder, zo berucht door den vermaarden zeefflag van *Lepanto*, dien hy tegen de *Turken* hadt gewonnen, te doen trouwen. Het geluk van *Elizabeth* bedroog *Maria* zelf, en bragt al de anderen onder.

Daar zyn schryvers*, die zeggen, dat het ontwerp om *Maria* te verlossen ook onder de papieren van den bisschop van *Rosse* wierdt gevonden, het welk niet overeenkomt met het zeggen van die genen, die willen, dat deze prelaat zorg gedragen hadt al het geen, dat de minste achterdocht

1571.

docht of aanleiding kon geven, of dienen om het oorspronkelyke, indien het by ongeluk in handen van de koningin van Engelandt mogt komen te vallen, te ontcefferen, uit zyn huis te doen, of men zou moeten onderstellen, dat deze voorzorg niet al te nauwkeurig was in acht genomen. De zelve kon ondertuffchen niet beletten, dat het geschrift, nevens de brieven, of het naschrift daar van, aan den paus, den koning van Spanje en den hertog van Alva gezonden, daar dit geschrift by was, niet wierdt ontdekt.

Ontwerp van de zamenzwering, met de eige hand van Maria gescreven.

Het was, als wy hebben gezegt, een ontwerp, of bericht, dat de koningin van Schotlandt zelf gemaakt, en aan den hertog van Nordfolk gezonden hadt, die het weigerde te ondertekenen. Het zelve begon aldus: *Dat Frankryk het bondgenootschap met de Schotten, die haer in vryheit wilden stellen, goedvondt, dat deze kroon besloten hadt haer by te staan, en dat het huwelyk van Elizabeth met den hertog van Anjou gewenscht was, en alleen diende om deze vorstin in slaap te wiegen, en te gemakkeliker zyn krygsvolk te doen landen. Zy vervolgde, Dat 'er echter weinig staat op de beloften van deze natie was te maken, te veel belemmert met hare binnenlandsche oorlogen, om hare naburen te kunnen helpen; dat 'er meer staat op Spanje te maken was, en dat het ook naar dezen kant was, dat zy zich gewend, en verwaart zy haren gezant gezonden hadt; maar dat hy te voren met den hertog van Nordfolk hadt beaanslaagt. Echter, zeide zy, moest men ten dezen opzichte nog weinzen, en mogelyk meer beloven dan men zou kunnen nakomen: maar dat dit het eenigste middel was om den Katholyken koning in haar belang te krygen. Deze vorst, vervolgde zy, hadt gansch andere inzichten omtrent haer huwelyk, en hadt zyn broeder, Don Jan van Oostenryk, in zyne gedachten: waarom men hem, om hem daar van af te trekken, of te maken, dat hy daar minder op stondt, de herstelling van den Roomsche-Katholyken Godsdiens in de ryken van Groot-Britannië moest beloven, en hem eene tamelyke verzekering daar van geven, daar hy zich op kon vertrouwen, om dat, naardien hy dit voornamentlyk ter herte nam, men niet veel werk zou hebben om hem van het huwelyk te doen afzien, wanneer hy eens overtuigt zou zyn, dat de Roomsche kerk in haer recht zou herstelt worden. Behalven dat zou de paus zich mede daar in laten, om hem door dit middel te overreden, ondersielt zynde, dat hy zwaarigheid maakte zyne toestemming daar aan te geven, en zy twyfelde niet, of hy zou zich laten overhalen. Vervolgens riedt zy den hertog van Nordfolk, nevens haer bet oude geloof in de twee ryken te herstellen, en eindigde met de verzekering, die men aan den koning van Spanje en den paus moest geven, daar in bestaande, dat men den jongen koning van Schotlandt naar Spanje zondt, daar hy voor gyselaar zou verstreken, en opgevoed worden in de afkerigheid van den Protestantschen Godsdiens, een onwederfprekelyk middel om hem een onverzoenlyken haat tegen de oproerigen, die zyn gezag misbruikten, te doen opvatten; en dit hoofdt van het bondgenootschap voor altoos weggenomen zynde, het zelve tot niet te doen uitvallen. Zy zeide, Dat zy op de zelve wyze schreef aan den Katholyken koning en aan den paus, en dat zy bevel aan haren gezant hadt gegeven deze brieven aan den hertog van Nordfolk mede te delen. Zy hadt buiten twyfel eenige dingen uit het geschrift, aan den hertog van Nordfolk gezonden, gelaten, die hem ongenoegen zouden hebben kunnen verwekken, en daar zy haar wantrouwen en geveinsheit door te kennen gaf. Zy onderrechtte hem ook, dat men het voor Frankryk geheim moest houden, om de redenen, die wy 'er van gemeld hebben.*

Men behoeft zich niet te verwonderen, indien de hertog van Nordfolk een ontwerp, dat niet werktelg kon gemaakt worden, zonder de regering van Engelandt, zo wel als die van Schotlandt, het onderste boven te keren, noch zonder zich, indien deze gevaarlyke onderneming mislukte, aan hoog-verraadt schuldig te maken, weigerde te tekenen. Maar het was niet genoeg, dat hy daar in niet hadt bewilligt, om onschuldig te zyn; zyn plicht, als onderdaan, was het aan den dag te brengen, te meer, om dat hy aan Elizabeth zo duur bevestigd hadt, dat hy van het huwelyk met de koningin van Schotlandt voor altoos zou afzien; daarenboven scheen het, als of hy het minder hadt geweigert dan zyne toestemming daar aan gegeven, en dat hy alleen naar een beter tydsgelegenheit uitzag om zich openlyk te verklaren, doordien hy zich met deze vorstinne weder hadt ingewikkelt, haren gemachtigde ontfangen, en zyn beist gedaan om haer gezonden geldt aan de zamengezworenen in Schotlandt, die een openbaren oorlog tegen Engelandt voerden, aan de zelve te doen behandigen.

Het hof nam dit op als een misdaadt van Staat, en op de bekentenis van zyne geheimschryvers wierdt de ridder Sadler met een bende soldaten gezonden, die in zyn huis vielen. Men verzeerde zich van zyn persoon, en men ondervraagde hem aansonts. Hy ontkende alles met zo veel te meer stoutmoedigheid, dat hy dacht zyne bevelen nagekomen, en het ontwerp met de brieven verbrand te zyn; zo dat hy deze beschuldiging van zyne twee bedienden voor een laster opnam. Men hielt hem twee dagen in verzekering in zyn huis, van waar hy eindelyk den 7 September naar den Tour wierdt gebracht. Het volk betuigde toen al zo veel ongenoegen in hem daar naar toe te zien geleiden, als het een jaar te voren vregde hadt betoont, wanneer het hem daar uit hadt zien gaan; men nam ook Bannister en Lowder, aan welke de hertog het geldt hadt bevolen te geven, nevens de graven van Arundel, van Southampton, Mylord Lunley, Mylord Cobham, Mylord Percy, en eenige anderen, in verzekering. Zy beleden al wat zy van de zamenzwering wisten, na dat men hen te voren van genade hadt verzekert.

Vervolgens ondervraagde men den hertog, en gelyk hy by het ontkennen bleef, vertoonde men hem het ontwerp, met de brieven, daar wy van gesproken hebben. Op dit gezicht stondt hy zeer verzet, niet kunnende begrypen hoe het mogelyk was, dat deze schriften, die hy dacht tot sich verbrand te zyn, weder voor zyne oogen kwamen te verschynen. Hy stondt eenige oogenblikken in twyfel, als of men hem begoochelt hadt; maar na dat hy de zelve wel hadt gezien, erkende hy ze voor de zelve, die hem door den afgezonden van de koningin van Schotlandt waren behandigt, waar op hy, geraakt van zyn ongeluk en van de trouwloosheit van zynen bediende, uitriep: *Myne bedienden hebben my verraden. Ik ben verloren: myne gulbertigheid heeft my bedrogen; ik beken, maar te laat, dat wantrouwen de grondslag van veiligheit is. Eenigen * verhalen dit voorval op eene andere wyze, en zeggen, dat de hertog van Nordfolk deze papieren in een rotting, voorbedachtelyk uitgeholt, gestoken hadt, en dat hy, wanneer men hem naar den Tour leidde, daar op onvoorzichtig al te sterk leunde, waar door de zelve brak, en de papieren tot zyne overtuiging daar uit vielen; dat men daar in niet alleen het afschrift van den brief, aan den paus gescreven, vondt, maar ook het antwoordt van den paus aan de koningin van Schotlandt, en zelfs aan den*

Men neemt den hertog van Nordfolk gevangen.

Zyne ondervraging.

* Tonn. nvi.

1571. hertog, daar zy byvoegen, dat men het kladd van het ontwerp onder de papieren van den bisschop van Rossie hadt gevonden.

Hoe het zy, de hertog, ziende, dat hy ontdekt was, nam zyne toevlucht tot de onderwerping. Hy verzocht zyne rechters genade van de koningin voor hem te verzoeken, belovende de omstandigheden van de zamenzwering te zullen ontdekken: hy betuigde, dat hy nooit in de zelve hadt bewilligt, en in geen verbindtenis, nadeelig aan hare Majesteit, was getreden. Hy zeide, dat hy het voornemen, om zich van de koningin meester te maken, zich van den Tour te verzekeren, de koningin Maria uit hare gevangenis te verlossen, en vrede troepen in Groot-Britannië, behalven tegen de oproerige Schotten, te doen komen, hadt van de handt gewezen. Men deedt hem op nieuw op meer dan vyftig artykelen antwoorden, die hy alle ongeveinst beleedt. De bewyzen dus naar behoren met al de omstandigheden van de zamenzwering klaar gebleken zynde, wilde de koningin daar van aan de stad Londen kennis geven, van waar zy geenzins twyfelde of dit zou aanstonds door alle de provinciën van het ryk worden verspreid. Dit diende om het volk van de genegenheit, die het voor den hertog hadt, af te trekken. Men stelde hem voor als een man, die zyn vaderlandt hadt willen het onderste boven keren. Ten dien einde deedt zy den opperschoot en de schepenen van Londen in de Gesternde kamer vergaderen, daar men het gansche rechtsgeding las. Vervolgens deedt zy de burgers op het stadhuis te zamen komen, daar de Regitter-bewaarder voorzitter was, en de zelve lezing in de tegenwoordigheit van al het volk gedaan wierdt.

Elizabeth maakt de zamenzwering aan de stad Londen bekend.

Niemandt wierdt meer door alle de getuigen, en zelfs door den hertog van Nordfolk, beschuldigt dan de bisschop van Rossie. Hy scheen de voornaamste oorzaak van de zamenzwering, het grote radt, daar alles op draaide, en het hoofd, daar zy al de macht en onderrechting van ontvingen, te zyn. Maar zyne hoedanigheit van gezant scheen hem voor alle vervolging van het gerecht te dekken. De zelve verstrekte hem tot een schildt; en wanneer men hem wilde dwingen op de ondervraging te antwoorden, beriep hy zich op zyne hoedanigheit van gezant van de koningin van Schotlandt, en bygevolg de rechtbank van Engelandt niet onderworpen, zeggende, dat de gezanten niet afhangen van de hoven, daar zy naar toe worden gezonden; dat hy aan niemandt verschuldigt was rekenschap van zyn gedrag te geven, dan aan die hem hadt gezonden, en eindelyk, dat hunne personen onschendbaar en heilig zyn. Maar men vertoonde in den Raadt, daar de gemachtigde zyne weigering bekend maakte, dat hy zich door zyne zamenspanningen en zyne zamenzweringen het voorrecht van zyn ampt hadt onwaardig gemaakt. Men zeide, dat men hem vooral als het hoofd en de voornaamste van alle de oproermakers vondt, blazende niet dan vuur en vlam zo wel binnen, als buiten het ryk; dat hy by nacht onwettige vergaderingen met den grave van Southampton en andere hoofden der party hadt gehouden; dat hy briefwisseling hielt met de Engelschen, die in de Nederlanden waren gevluht, met den paus, den koning van Spanje, en den hertog van Alva, om hen het landen in Engelandt gemakelyk te maken. Men besloot dan, dat hy door die dingen van het recht der volkeren, dat geen verradt tegen den vorst en

Men vervolgt den bisschop van Rossie, die zich op zyn gezantschap beroept.

Redenen van den Raadt van Elizabeth daar tegen.

III Deel.

den Staat kan dulden, verfleken was.

Om niets onbehoorlyk in zulk een voornaam rechtsgeding te doen, hoorden de Raden het gevoelen van vyf der voornaamste rechtsgeleerden van het ryk*, aan welke zy deze vier zaken voorstelden: I. Of een gezant, die oproer tegen den vorst, by wien hy zyn verblyf heeft, verwekt, het voorrecht van zyne bediening moet genieten, of als een vyandt behandelt worden? II. Of een staatsdienaar, of zaakbezorger van een vorst, die door openbaar gezag is afgezet, en in wiens plaats een ander is gekroont, zich van het voorrecht van een gezant kan bedienen? III. Of een vorst, die in het ryk van een ander prins gekomen is, en dien men daar gevangen houdt, aldaar een gezant of staatsdienaar kan hebben, en of deze staatsdienaar als een gezant moet aangezien worden? IV. Of de prins dezen staatsdienaar en zynen meester waarscbouwende, dat men hem in het toekomstige voor geen gezant zal erkennen, des niettegenstaande zulk een gezant met recht kan eischen het geen een gezant toekomt?

1571. De Raden stelden de zaak aan rechtsgeleerden voor. * David Lewis, Valentin Dale, William Drury, William Aubrey, en Henrik Jones.

De rechtsgeleerden gaven hun antwoordt op alle deze voorstellingen. Op de eerste zeiden zy, Dat het recht der volkeren en het burgerrecht der Romeinen zulke een gezant van zyn recht vervallen, en de straf der wetten onderworpen verklaren te zyn. Op de tweede, Dat, indien de vorst, daar men van spreekt, wettig is afgezet, zyn staatsdienaar aanstonds het voorrecht, aan zyne bediening eigen, verliest, omdat 'er gene andere dan souvereine vorsten zyn, en die de koninklyke waardigheit bezitten, die gezanten kunnen zenden. Op de derde, Dat, indien de gevangen vorst zyne opperhoofdigheit niet heeft verloren, by een staatsdienaar mag hebben; maar of deze staatsdienaar als gezant, of niet moet aangezien worden, het zelve hangt alleen af van het gezag, dat zyne lastbrieven hem geven. Op de vierde, Dat een vorst een gezant wel kan beletten in zyn ryk te komen, of hem daar uit doen vertrekken, wanneer hy zyn plicht te buiten gaat; maar dat, zo lang men hem verblyf vergunt, by de voorrechten, die aan zyne bediening vast zyn, moet genieten.

Hunne uitspraak.

De Raadt zich door het gevoelen van de rechtsgeleerden gemachtigt vindende, zondt om den bisschop, aan wien de zelve een scherp verwytt deedt, en zeide, dat hy niet langer als gezant zou aangezien, maar gestraft worden naar het zyne verfoeielyke zamenzwering verdiende. De bisschop was daar niet over verzet. Hy antwoordde stoutmoedig, dat hy de gezant van een koningin was, die onrechtmatig van den troon was gestoten; dat hy ronduit bekende, dat hy volgens zynen plicht alles hadt in het werk gestelt tot hare vryheit, en het welzyn van de beide ryken, en dat hy in Engelandt met een goeden vrygeleibrief voorzien, met de hoedanigheit en het gezag van gezant, wiens recht heilig en onschendbaar is, was gekomen.

Het vonnis der Raden tegen den bisschop van Rossie.

Mylord Burleigh, het woordt opnemende, zeide tegen hem met veel nadruk, Dat 'er noch recht der volkeren, noch vrygeleibrieven, noch brieven van veiligheid waren, die gezanten, welke tegen de koninklyke waardigheit van den vorst, aan wien zy gezonden worden, komen te misdoen, kunnen beschermen; maar dat zy in zulk een geval de straffen van de wet onderhevig zyn: want dat, indien dit zo niet was, het leven van den vorst niet zeker zou zyn, en hem van een gezant, die kwaadaardig genoeg is om een vorstenmoordt te ondernemen, ongestraft zou kunnen benomen worden.

De reden van Mylord Burleigh.

De bisschop hielt staande, dat dit hem geenzins aanging; Dat geen gezant by wege van recht van zyne voorrechten, zo lang als by zyn ampt waarneemt, kon ontzet worden, maar wel by wege

Het antwoordt van den bisschop van Rossie.

1571. van dadelykheit, ondersfelt, dat de aanslagen uitgevoert zyn; dat zyn gedrag daar veel van verschildde, en dat hy geenzins het recht der volkeren hadt geschonden. Hy stelde hem daar op met veel bekwaamheit voor oogen de kuiperyen van Trochmorton gedurende zyn gezantschap in Vrankryk, en die van Randolph en van Tamworth, gezanten in Schotland, die, gelyk hy zeide, opentlyk de oproeren in deze twee ryken hadden aangestookt, zonder eenige straf te ondergaan, dan dat zy binnen een zekeren tydt moesten vertrekken. Hy vergeleek zyne handeling by de hune, en vertoonde de rechters, dat zy met hem op geen andere wyze konden te werk gaan, dan men met den Engelschen gezant hadt gedaan.

De Raadt nam geen genoegen in deze redenen, en men drong hem nogmaals te antwoorden op de beschuldigungen, die men tegen hem door getuigen, of medestanders inbragt. Toen begon hy bezadigder te spreken; maar hy bleef echter weigeren hen voor zyne rechters te erkennen. Hy trachtte zich zelve op eene tweede wyze te verdedigen, en verzocht hen in gedachten te houden de wet, die het gebruik tusschen de twee natiën hadt vast gemaakt, van geen getuigenis van een Engelschman tegen een Schotschman, noch van een Schotschman tegen een Engelschman aan te nemen. De Raadt was eenigen tydt bezig met over deze tweede uitvlucht raadt te plegen, en nam op nieuw in overleg het gedrag van de Engelsche gezanten in Vrankryk en in Schotland, daar de bisschop zich van trachtte te bedienen. Men kon niet zien, dat deze vergelyking overeenkomst hadt, en belangende de wet, men was van gevoelen, dat die geen plaats dan op de grenzen, ter oorzake van de verbitterdheit, die de oorlog en de nabuurschap van de twee natiën verwekten, die op de grenspalen der twee ryken waren, plaats kon hebben. Men verklaarde derhalven, dat de bisschop de wetten van het landt onderworpen was, en men zondt hem gevangen naar den Tour.

Eenige dagen daar na kwamen de gemachtigden by hem, en kondigden hem nogmaals aan, dat hy zou hebben te antwoorden. Derhalven geen verschoning langer kunnende vinden, gehoorzaamde hy, en deedt zyne verklaring in weinig woorden, trachtende de personen zo veel als het mogelyk was te verontschuldigen, hoewel hy het voorgenomen feit bekende. Hy ontschuldigde de koninginne zyne meesteresse, den hertog van Nordfolk, en zich zelve: te weten, de koninginne, om dat zy geen ander middel wist om vry te komen, alle toegangen voor haar van wegens hare Engelsche Majesteit, die zelf de oproerige onderdanen bystandt zondt, toegesloten zynde; den hertog van Nordfolk, om dat hy over zyn huwelyk met de koninginne van Schotland niet hadt gehandelt dan na dat hy over het zelve met de voornaamste heeren van den Raadt gesproken hadt, en dat hy zyne belofte, van daar van af te staan, niet kon nakomen, naardien hy zyn woordt daar toe van te voren hadt gegeven, daar de verbindtenis onverbrekelyk van was. Ten laatste verontschuldigde hy zich zelve, en hielt staande, dat de eer van zyne bediening als gezant van hem niet minder vorderde dan het geen, dat hy ten dienste van deze vorstinne hadt gedaan, aan welker ongelukken hy zyne zorg zonder lafheit, noch verradery niet hadt kunnen onttrekken. Hy bekende, dat hy aan den hertog hadt voorgesteld zich van de koninginne van Engelandt te verzekeren; maar dat het alleen was geweest om zyne stoutmoedigheid te ondertallen, en niet om het zelve werkstellig te maken. Men

kon hem zo ver niet krygen, dat hy iemandt beklapte. Hy wist al het overige in de beste vouw te slaan, en trachtte hen te doen geloven, dat men geen ander oogmerk hadt gehad dan het huwelyk van den hertog van Nordfolk met de koninginne van Schotland, en de herstelling van deze vorstinne voort te zetten. Hy bekende de onderhandelingen, daar hy op haar bevel in getreden was, niet alleen met dezen heere, maar ook met den grave van Arundel, met Mylord Lumley, Trochmorton, en den burggrave * van Montaigu, ten aanzien van de voorstellinge, die de staatsdienaars van Elizabeth gedaan hadden omtrent de plaatsen, die ter verzekering zouden dienen, de gyselaars, en den jongen koning van Schotland, die men wilde dat in de handen der Engelschen zouden gestelt worden, mitsgadersten aanzien van den atifandt van de wapens en den tytel van koninginne van Engelandt, en van het wegzenden van de gevluchte onderdanen van de laatste in de staten van de andere: artykels, die door de aanhangeren van Maria niet konden aangenomen worden. Hy droeg zorg van niemandt van de genen, die hy noemde, te beschuldigen, en indien hy iets moest bekennen, sprak hy de personen vry. Hy bleef nog twee jaren gevangen, en eindelyk hielt men op met hem verder te vervolgen. Men liet hem zyn voorrecht genieten, en men stelde hem in vryheit, maar met bevel van uit het ryk te vertrekken †.

Men wil, dat deze beroeringen, en die in het vervolg opkwamen, door een vremd voorteken, voorgevallen in een dorp, genaamt Kinnaston, in het graafschap van Herford, waren voorspelt geweest. Op den 16 Februaary, omtrent ten 6 uren des avonds, was 'er eene schrikkelijke aardbeving, gevolgt van het opnemen van een berg, die, uit zyne plaats gerukt wordende, de rots, die aan den voet van den zelve gelegen was, nevens de kudde, die daar op weidde, der zelve kooien, en de hutten van de herders, met de bomen, nog aan de wortel vast, mede sleepte. Deze berg nam ook al de bomen mede, die op den weg stonden, waar van eenige in die draaikuilen, door het splyten der aarde van alle kanten veroorzaakt, vielen, maar andere bleven aan den berg zo vast, als of zy daar wortel in hadden geschoten, en dus volgden zy den berg ter plaatse, daar de zelve zich nederzette, gelyk of zy daar in gewassen waren. Daar de berg hadt gestaan kwam eene opening van veertig voeten in de lengte, en van tachtig vademen in de breedte. Een naburig stuk lands, verscheide morgen groot, wierdt mede door de zelve schudding beweegt, zo dat deze landstreek eene gansch andere gedaante kreeg. Eene kerk wierdt het onderste boven geworpen; een ieben- of taxisboom, op het kerkhof geplant, van de eene plaats naar de andere getorst, zonder uitgerukt te worden. Andere bomen in het tegendeel wierden ontwortelt, of ter neder gefmeten. De sporen der wegen liepen in een; de waranden en schaapskooien stortten in de aarde, de weilanden wierden in zaailanden, en de zaailanden in weilanden verandert; een heuveltie, in den weg van den berg staande, wierdt verder en hoger op gedragen. Het wonderlykste van alles was, dat deze zware klomp, aan het gaan geraakt, gelyk wy gezegt hebben, omgerolt heeft van zaterdag avondt tot maandag na de middag. Het scheen of hy toen ging zitten, als vermoeid van de reize, die hy gedaan hadt, of belemmert

De bisschop van Roſſe blyft laudneklig weigerden Raadt voor zyne rechters te erkennen.

Hy doet zyne verklaring.

† Dit geschiedde niet voor den jare 1573. Vremd voorteken.

* Vitome.

1571.

leemert met zyne eige zwaarte. Het kan wel gebeuren, dat zulke voorvallen voortekenen van aanstaande ongelukken zyn; maar daar is niets dan natuurlyk in. Het zyn zuivere uitwerkselen van de tweede oorzaken, die in den schoot van de aarde byna met het zelve geweld werken, als het buſchkruid in de ſtookovens, of mynen.

De onderhaandeling hervat van het aanzoek des hertogs van Anjou. * in het jaar 1572.

Voor dat wy het vervolg van het rechts-geding van den hertog van Nordfolk, die in het volgende jaar wierdt gevonnift, weder by de handt vatten*, moeten wy zien, wat dit jaar in het ryk is voorgevallen. Een gedeelte van het zelve wierdt verſleten met de handeling over een huwelyk van den hertog van Anjou met de koningin van Engelandt. Wy hebben daar reets iets van gezegt, wanneer wy van het gefchrift van de koningin van Schotlandt aan den hertog van Nordfolk hebben gefproken: zy verzekerde, dat dit huwelyk alleen een voorwendſel was, daar het hof van Vrankryk zich van bediende om de landing, die men van voornemen was ten haren gevalle te doen, verborgen te houden. Het is waarſchynlyk, dat Maria zich zelf bedroog omtrent de gedachten, die zy van het aanzoek des hertogs van Anjou hadt. Het is ten minſte zeker, dat, indien 'er van de zyde van het hof van Vrankryk geveinfidelyk te werk wierdt gegaan, het niet was om de koningin van Schotlandt dienft te doen. Deze ſtreken kunnen uit inzichten gefchied zyn, die mogelyk nooit bekend zyn geworden, en die de ſchryvers daarom op verſcheide wyzen verhaalt hebben. Zy komen echter in de onderhandelingen, in het verhalen van de meefte omftandigheden, en het verbreken van het verdrag, wat de reden daar van ook mag geweest zyn, overeen.

Töwanni. Metzray. Varillas. Cambden. Le Parſait Ambaſſadeur de Chevalier Dudley Digges. Antwoordt van Elizabeth wanneer men haar het huwelyk van Karel den IX voorſtelde.

* den 26 Novem-ber 1572.

Men weet niet of Catharina van Medicis oprecht te werk ging.

De Franſche ſchryvers zeggen, dat de koningin Catharina van Medicis eerst om dit huwelyk voor den koning Karel den IX hadt gedacht, en dat zy het aan Elizabeth hadt voorgelagen, met een ontwerp van een verbondt om de Nederlanden te bemachtigen. Maar deze onderhandeling wierdt eindelyk, na dat zy twee jaren hadt geduurt, door dit antwoordt van Elizabeth afgebroken, *dat de koning te groot en te klein was*: al te groot, om in Engelandt zyn verblyf te houden, en al te klein voor haar, om dat hy nog geen twintig, en zy reets vyf en dertig jaren bereikt hadt: waarom Catharina van Medicis hare gedachten op eene andere Elizabeth liet gaan. Dit was de dochter van den keizer Maximiliaan den II, eene jonge prinses van zestien jaren, en van een eenvoudigen aardt, die geen nayver kon geven omtrent het gezag, dat zy op den geest van den koning haren zone, en in de behandeling der zaken hadt gekregen. De bruiloft wierdt op het einde van het voorgaande jaar gehouden*, en de koningin van Engelandt hadt buitengewone gezanten naar Wenen en naar Parys gezonden, om den keizer, voor wien zy eene byzondere achting hadt, en ook den Allerchriſtelykſten koning, haren nabuur en bondgenoot, geluk te wenſchen.

Sedert dezen tydt handelde Catharina van Medicis, ziende, dat haar voornemen omtrent het huwelyk van Elizabeth met Karel den IX mislukt was, om het zelve voor haren tweden zone, den hertog van Anjou, dien zy meer dan een van hare andere kinderen beminde, en voor wien zy eene kroon, het koſtte wat het

wilde, trachtte te verkrygen, uit te werken. 1571.

Die van Engelandt was eene der ſchoonſte, die zy hem op het hoofd kon zetten. Deze was ook om de nabuurfchap volkomen naar het genoegen van den prins. Zy ſpaarde dan niets om haar oogmerk voor dezen welgeliefden zone te bereiken, noch vleieryen, noch voordeelige aanbiedingen, noch beleefdheden, noch geſchenken aan de Engeliſche ſtaatsdienaren; het zy dit huwelyk waarlyk hare mening was, gelyk als eenigen hebben geloofst; het zy, als anderen van gevoelen zyn, dat zy het voorgestelde huwelyk met den koning van Navarre wilde breken, dien zy met hare dochter wilde doen trouwen; het zy ten laafte, dat zy de Hugonoten van haar ryk, wier ondergang beſloten was, wilde in ſlaap wiegen, en beletten, dat de koningin van Engelandt hen niet te hulp kwam.

Men kon ook van de gedachten van Elizabeth met geen meer grondt oordeelen, zynde al zo geheim, als Catharina geveinf was, en geen minder omzichtigheit gebruikende om hare gedachten te verbergen, dan de andere geveinfheit hadt om hare trouwloosheit te bedekken. Het ſchynt echter, dat zy van voornemen was ongetrouwt te blyven; en hoe meer zy in jaren toenam, hoe meer tegenzin zy kreeg om een gemaal te nemen, met wien zy het gezag zou moeten delen; zo dat de drift om te regeren het tegen alles overhaalde. Zy dacht inderdaadt op niets anders dan om zich op den troon te handhaven, terwyl zy ondertuſſchen hare onderdanen, die gaarne zagen, dat zy trouwde, en de heeren van haar ryk, of vremde vorſten, die naar hare bezitting haakten, om den tuin leidde. Zy hadt echter het middel gevonden om hare onderdanen de vrees te benemen, gelyk wy reets hebben gezien, en zy waren haar daar niet verder moeilyk over gevallen: maar hare ſtaatkunde wilde, dat zy de vremde machten in onzekerheit hielt. Dit was het middel om hen yverzuchtig te doen worden, hen tegen elkander te ſtellen, en te maken, dat zy niets tegen haar ondernamen. Men geloofst derhalven niet, dat zy met ernſt noch naar het voorſtel van den hertog van Navarre, noch naar dat van den hertog van Anjou heeft geluifert. Ondertuſſchen, indien men eenige ſchryvers mag geloven, wierdt de hertog van Beauvais*, die in Engelandt was, daar in bedrogen, en de koningin van Navarre geloofde, dat hy haar daar van ſchreef: zy vleide zich met het denkbeeld van den Godsdienſt, dat haar gunſtig moeft zyn, en met het voorbeeld van Iſabelle van Caſtilië, die in haar twee en dertigſte jaar met Ferdinand van Arragon, maar zestien jaren oud, was getrouwt geweest. De jonkheit van haren zone ſchrikte haar dan niet af; zy dacht, dat de overeenkomſt van den Godsdienſt het tegen de jaren zou overhalen. De graaf van Beauvais ging van zyn kant met de onderhandeling voort, en men zeggt, dat hy gereed ſtondt naar Vrankryk te vertrekken, om verſlag aan Johanna van Albret van de geſteltheit, waar in hy de koningin van Engelandt hadt gevonden, te doen, wanneer hy door zynen kamerdienaar, die van een medevryer van den prins van Navarre, wiens naam men niet meldt, was omgekocht, wierdt vergeven; voorts, dat deze ſchelm zich vervolgens ſcheep begevende te Rochel aan landt ſtupte, alwaar hy op eenigen argwaan gevangen genomen, gepynigt en ter doodr veroordeelt wierdt, na dat hy alvorens moer hadt beleden dan men van hem wilde weten; zo dat het

Noch ook de ware gedachten van Elizabeth.

* De kardinaal van Chatillon.

De kardinaal van Chatillon verzeven, en waarom.

1571.
*Win-
flailey.

vermoeden, dat men volgens eenigen * hadt, was, dat men geloofde, dat de hertog van Beauvais door den grave van Leicester vergeven was geweest, geen grondt hadt, ten ware men zeide, dat hy de mededinger van den prinsse van Navarre was geweest, waar van de andere schryvers den naam verzwigen, of niet geweten hebben. Hoe het zy, op deze wyze liep het aanzoek van dezen prins, die kort daar na met *Margareta van Valois*, zufter van *Karel den IX*, trouwde, te loor.

† Guido
Caval-
canti.
‡ Sakvil,
baron
van Buk-
hurff.

Aangaande de onderhandeling van den hertog van Anjou, de zelve wierdt meteen Florentynsch edelman †, die den gezant van *Elizabeth* ‡ in Vrankryk verfelde, begonnen. De koningin *Catharina*, verheugt een man van haar landt, en bekwaam tot zodanig eene onderneming, te vinden, opende hem haar hert, verzoekende, dat hy haar wilde dienen om de bezitting van de koninginne van Engelandt voor haren zone te verkrygen. Hy stelde aanstonts eenige artykelen op, die *Catharina* goedvondt, en die hy door haar bevel aan *Elizabeth* overbragt. Ter zelve tydt gelastte de Allerchristelykste koning aan *Mauvoisire*, zynen gezant te Londen, dit voorstel te ondersteunen, en zynen broeder, den hertog van Anjou, aan de koninginne van Engelandt voor te dragen. Men was met dit verzoek nog niet te vrede, maar men zondt de *Fois*, de *Motte Fenelon*, en *Gremonville Larebant*, met den tytel van buitengewone gezanten, met last om het verdrag op de wyze, als hen was voorgeschreven, te sluiten.

De ge-
machtig-
den van
het Fran-
sche hof
om over
het hu-
welyk
van den
hertog
van An-
jou te
handelen
komen
te Lon-
den.Redenen
der En-
sche hee-
ren, die
dit hu-
welyk
goedacu-
ren.
§ Carna-
vauit.

Die onder de Engelschen dit huwelyk goedvonden, beoogden daar groot voordeel voor den Staat en den Godsdienst in. Zy zeiden, *dat deze prins, nog jong zynde, zeer gemakkelyk de indrukfelen, die men hem zou inboezemen, zou aannemen, en dat hy de eerste gronden van den Protestantischen Godsdienst door een Protestantisch opzichter § ingezogen hebbende, het niet zwaar zou zyn hem over te halen. Wat geluk, vervolgdten zy, en wat eer voor Engelandt! Het zal zyne macht met die van Vrankryk zien vereenigt, befiert door een jongen prins, reets door zyne verrechtigen vermaard, die niet dan naar oorlog verlangt, en die den Protestantischen Godsdienst over zyne vyanden zal doen zegepralen, de vrede op den oorlog doen volgen, en de rust op zyne overwinningen. Engelandt en Vrankryk zullen zich door onoverbrekelyke banden vereenigen, de oproeren in Schotlandt en Ierlandt eindigen, de ondernemingen van den paus en den koning van Spanje in rook verdwynen, en, dat meer is, de kroon van Engelandt zal verrykt worden met de bertogdommen van Anjou, Bourbon en Auvergne, zonder te spreken van de grote voordeelen, die in het vervolg daar van te verwachten zyn. Maar men vondt 'er ook, die aan de welmenendheit van den hertog van Anjou voor den Protestantischen Godsdienst, als anderen zich inbeelden, twyfelden. Deze zeiden, *dat men zich daar in zou bedriegen, dat 'er meer reden was te vrezen dan te hopen van dezen prins, een vermoedelyke erfgenaam van de kroon, daar Engelandt door dit huwelyk alleen een wingewest van zou worden, buiten dat een prins, die gansch anders was dan by sebeen, die de gronden van Machiavel hadt ingezogen, die alles, om met de koninginne te trouwen, zou beloven, doch met een voornemen om daar niets van te houden, noch na te komen. Dus spreken 'er de Fransche schryvers zelf van, die daarenboven verzecken, dat de imborst van dezen prins genoegzaam van Elizabeth bekend was. Dit zo zynde, is het niet te denken, dat zy op dit aanzoek acht heeft geslagen. Des niettegenstaande ging men van den eenen kant zo wel als van den anderen te**

Rede-
nen der
andere
partij.

werk, als of men het meende, en eene oprechte begeerte hadt om dit verdrag gesloten te zien.

1571

De staatsdienaars van het hof van Vrankryk bragten hun verzoek tot op drie onderscheide artykelen. Ten eerste, *dat de hertog van Anjou na den trouw tot koning van Engelandt zou worden gekroont; ten tweede, dat hy zo wel als de koningin zou regeren, en ten derde, dat zyn Godsdienst in het ryk zou toegelaten worden. Men antwooidde hen, dat de koningin het eerste zonder bewilliging van het Parlement niet kon toestaan; dat zy aan den prins alleen de kroon, die men de huwelykskroon noemt, zonder het recht van *Majesteit*, dat alleen in haar persoon, en in dien van haren opvolger bleef, te benadeelen, kon geven, en dat, indien het Parlement goedvondt den prins te kronen, zy met vermaak tot zulk eene loffelyke zake hare stem zou geven, en al hare krachten inspannen om den roem van den gene, dien zy tot haren gemaal verkoos, te vermeerderen. Dit, voegde men daar by, zal bestaan in de eer, die zy hem zal betonen in het bestieren van het ryk nevens haar, waar van de gezanten in het tweede artikel spraken, en waar in zy na haar huwelyk niet zal nalaten hem deel te doen hebben. Het derde artikel hadt meer zwaarheit in, en de koningin verklaarde, dat zy daar om zeer vele gewigtige redenen hare toestemming niet aan kon geven. Zy stondt toe, dat de verscheide oeffeningen van den Christelyken Godsdienst onder onderdanen van een en het zelve ryk konden toegelaten worden; maar, zeide zy, het is zo niet gelegen met den koning en de koninginne, die het hoofd van hunne onderdanen zyn. De reden van deze ongelykheit bestaat niet alleen in de verscheidenheit der gevoelens tuschen twee personen, zo naauw verbonden, het welk ligtelyk eenig gefchil zou kunnen veroorzaken; maar daarenboven is de zelve zeer gevaarlyk, en zou oorzaak van zamenrottingen onder het volk zo wel, als van misverstandt in het koninklyke huis kunnen zyn. Zy verzocht den Allerchristelyksten koning en de koninginne zyne moeder, aan den eenen kant het gevaar te overwegen, dat 'er voor haar in stak, indien zy deze toelating toestondt, en aan den anderen kant de eer, die daar uit voor den hertog van Anjou zou spruiten. Verder wilde zy zich aan hun verzoek gedragen, indien men de zaken in een gelyk evenwigt vondt.*

Artyke-
len door
de Fran-
sche
staats-
dienaars
voorge-
stelt.Ant-
woordt
van de
koning-
inne
*Eliza-
beth*.

De gezanten antwoordden, dat het hier op iets anders dan op de eer van den hertog van Anjou aankwam; dat het zyn gewille en zyne zaligheid raakte, nademaal men hem, geen Godsdienst belydende, niet anders kon aanzien dan iemandt, die 'er geen hadt, of voor een Godverloochenaar houden; waar op *Elizabeth* antwoordde, dat deze prins reets een beginsel van de hervormig hadt (a); dat hy in een ryk zou komen, daar men zorg zou dragen, dat hy daar meer in versterkt wierdt, en daar door meer blyken aan de natie zou geven, dan zy tot nog toe hadt gehad, dat dit het middel was om alle murmureringen te doen ophouden, en voor zyne zaligheid en eer te gelyk zorg te dragen.

Dit was geenzins de gedachten van het Fransche hof. Men tradt dan tot een middelweg, dien de gemachtigde der koninginne op deze wyze voorstelde: *Indien de bertog nevens de koninginne den Engelschen kerkdienst zou willen bywoonen,*

Een mid-
delweg
voorge-
slagen.

(a) *Varillas* zegt, dat men aan hem bestierders hadt gegeven, die hem venderlyke gevoelens voor den Katholyken Godsdienst hadden ingeboezemt; maar dat hy naderhandt van de eene buitenfporigheit tot de andere overgaande een algemeen afkeer voor de Kalvinisten kreeg.

1571. men, en de gronden van den Protestantschen Godsdiensl teren; dat in zulk een geval hare Majesteit zou toestaan, dat noch by, noch zyne bedienden de gewoonen van de Engelsche kerk niet gedwoongen zoudten worden te volgen, en dat zy, zonder daar in verbindert te worden, andere plegtigheden zoudten kunnen waarnemen, die niet opentlyk tegen Gods woordt streden; daar men byvoegde: mits dat deze kerkdienst in eene byzondere plaats geschiedde, en geen gelegenheit aan de Engelschen gaf om de wetten, by de regering vastgesteld, te overtreden. De gezanten bleven staan by deze uitdrukking: die niet opentlyk tegen Gods woordt streden, en betuigden, dat zy voor de dubbelzinnigheit van deze woorden vreesden. Om hen genoeg te geven bewilligde de koningin, dat men zou stellen Gods kerk, in plaats van Gods woordt. Zy schenen nog niet voldaan, ten zy men stelde de Katholyke kerk, in plaats van Gods kerk, het welk Elizabeth volstrekt weigerde. Van dien tydt af begon men wat schoorvoetende te werk te gaan, en allengskens wierdt de gansche onderhandeling afgebroken.

De staatkunde der beide koninginnen blonk daar even veel in uit; en indien het waar is, dat noch Catharina van Medicis, noch Elizabeth niet oprecht te werk gingen, wisten zy beide zeer wel te veinzen. Het is niet wel te zeggen wie van de twee de andere bedroog. Eenigen zeggen, dat de Florentynsche de Engelsche hadt misleid, haar huwelyk met den prins van Navarre verhindert, en hare onderhandeling met de Protestanten gebroken, en wel zo, dat het hof naderhandt het ontwerp om de Protestanten om den hals te brengen hadt doen uitvoeren, dat deze prinses zou belet hebben, indien zy een hinderpaal aan het huwelyk van den prins met Margareta van Valois, het eenigste middel om de Hugonoten te verstrikken, was geweest. Anderen willen, dat de arglistigheit van de zyde van Elizabeth uitblonk, die de koningin van Navarre, hoe verstandig zy ook was, en Catharina van Medicis, niettegenstaande al haar wantrouwen, wist te misleiden, en dat zy, geen gedachten hebbende om met den zone noch van de eene, noch van de andere te trouwen, beide in gelyken graadt stelde, om hare onderdanen op te houden, en om zich van vremden te doen ontzien, en te maken, dat de eene en de andere zich stil hielden. De brief, dien de graaf van Leicester * aan Walsingham, die toen gezant van Elizabeth by den Allerschrittelyksten koning was, schreef, hielp het geheim ontdekken. De eerste hadt te veel deel in de gunst van de koningin om haar geheim niet te weten. De bewoording van den brief laat ons geen twyfel over om niet te denken, dat Elizabeth alleen tydt zocht te winnen, en na den zelve met vergeeffche onderhandelingen te hebben versleten, de onderhandeling door zwarigheden, tot welke men geen middelweg noch voldoening kon vinden, te doen afbreken. De koningin, zegt de graaf van Leicester, heeft van het huwelyk niet gansch afgezien, maar zy denkt daar minder om uit eige genoegheit dan wel uit liefde voor haar volk, dat het zelve gaarne zag, en indien zy daar ooit toe komt, zal het meer zyn om hen dan om zich zelve te veruoegen. Wat aangaat het aanzoek van den hertog van Anjou, het verschil van Godsdiensl zal daar altoos een onverwinnelyk beletsel van zyn, en het is te vergeeffch, dat deze prins zou denken het zelve met het artykel van de toelating van den Roomsche-Katholyken Godsdiensl, dat een van de drie voorstellingen van het Fransche hof is, af te slappen, te boven te komen. Onderstelt zynde, dat men dit middel goedkeurde, zal de koningin

Men komt niet overeen.

Staatkunde der twee koninginnen van Frankryk en van Engelandt.

* Deze brief wordt door Cambden bygebracht.

Brief van den grave van Leicester over de onderhandeling.

daar geen genoeg in nemen: zy zal daarenboven begeeren, dat by een behoorlyk schrift tekene, waar by by met volstrekte bewoordinge haar belooft, dat by nooit zulk eene toelating van haar zal verzoeken.

Terwyl deze onderhandelingen Engelandt bezig hielden, wierdt Schotlandt bezoetelt met het bloedt van zynen tweden regent *, die zyn ampt alleen veertien maanden met veel meer arbeid dan genoeg bekleedde. Het welvaren van den jongen koning, zynen kleinzoon, was het, daar hy zyn meeste werk van maakte, en deze zorg verboodt hem aan de koninginne van Engelandt, die het zelve voornemen hadt, veel eer dan aan Frankryk, dat een tegenstrydig belang hadt. In het vervolg zullen wy de zaken van Schotlandt en de byzonderheden van zyne doot zien.

Het Parlement van Engelandt, van de koninginne op den 2 April beroepen, hieldt zyne zittingen te Westminster. Hare Majesteit kwam daar gezeten in een koets; de dekkleden van de paarden waren van karmozyn rood fluweel, met goudt geborduurt. Voor haar gingen de edellieden van de wacht, de vergulde ridders †, de ridders van het Badt, de baronnen van den Exchequer, de voorzitters van de twee rechtbanken ‡, de meester der rollen, en de algemene pleitbezorger § van hare Majesteit. De bisschoppen volgden na hen. Daar na kwamen de graven, en de aartsbisschop van Kantelberg sloot dezen stoet. De marquis van Northampton droeg de koninklyke kroon, de graaf van Essex het zwaardt, Mylord Clinton, admiraal van Engelandt, bekleedde de plaats van Lord Steward, of grootmeester van het huis der koninginne; de graaf van Oxford de plaats van grootkamerling, eene erfelyke bediening, behorende aan dat huis sedert den tydt van Henrik den I; de graaf van Worcester die van graaf maarfchalk, uit hoofde van de ongenade, of by volmacht van den hertog van Nordfolk. Onmiddelyk na de koets van de koninginne kwam die van den grave van Leicester, grootstalmeeester. Hy wierdt van de staatvrouwen, ten getale van zeven en veertig, gevolgt, verselt van de wachten, in twee ryen aan weerzyden geschaart, met hunne gewone overrokken gekleed. Deze prachtige stoet wierdt van trompetten voorgegaan, die in het trekken deunen bliezen, overeenkomende met zulk eene doorluchtige plegtigheit. Zy wierden van de wapendragers, achtervolgens hunne bedieningen, gevolgt.

De koningin tradt uit de koets inde kerk, daar zy de predikatie hoorde. Van daar ging zy naar het Hogerhuis. Hare plaats hebbende genomen, bekleed met de koninklyke klederen, en de kroon op het hoofd, deedt zy de volgende aanspraak met eene liefalligheit, die iedereen bekoorde: Waarde en zeer geliefde Mylords, en gy myne getrouwe onderdanen van het Huis der Gemeenten, overdenkt, dat gy tegenwoordig in den name van Godt, tot zynen dienst, en het welzyn van den Staat vergadert zyt. Ik verwacht, dat gy tot eere van dien groten Godt zult te werk gaan; en ik bidt Hem, dat het ter zelve tydt mag zyn tot weere, de rust van myne onderdanen, en onzer aller genoeg. Zy stondt sprekende overeind, en ging in den koninklyken setel niet zitten voor dat zy hare reden hadt geëindigt. Zy gaf een teken aan den zegelbewaarder, om in het brede te verklaren om wat reden dit Parlement was beroepen.

Wy zullen de aanspraak van dezen eersten staatsdienaar niet aanhalen: de zelve liep op deze twee zaken uit, namentlyk voor eerst, recht-

1571.

Doot van den grave van Lennox. * den grave van Lennox.

Cambden. Het Dagregister van de Parlemen-ten, door Hovew. Parle-ment te Westminster gehouden. † Chevaliers dorrez, of Bacheliers. ‡ van de bank des konings, en die der gemene pleidooien. § Procureur generaal.

Aanspraak van de koninginne.

ma-

1571.
Reden-
voering
van den
rege-
l-bewaar-
der.

matig te zyn in goede wetten vast te stellen, en die niet goed waren te vernietigen, en ten tweede de bescherming van het ryk, het zy in vrede, of in oorlog. Hy verdeelde het eerste stuk in twee andere, die hy op den Staat en de kerk te huis bragt. Hy vermaande de wereldlyke heeren zorg te dragen voor het goet en het leven van hunne medeburgers, en de geestelyke heeren, zich te bemoeien met hunne zaligheid, en hun onderwijs te bevorderen. Ten aanzien van het artykel, rakende de veiligheid en den overvloed van het ryk, verhaalde hy al het geen de koningin sedert twaalf jaren, die zy den troon hadt bekleed, hadt gedaan, en op wat wyze zy zich zelf, alleen om verlichting en genoegten aan haar volk te geven, hadt toegelegd; dat zy tot hun beste het geldt, dat de vorsten gewoon zyn tot hunne ydele glorie te verspillen, hadt gebruikt. Zy heeft haren naam, zcide hy, door gene overbeerlyke gebourven, waar van de onderdanen geen voordeel trekken, of door troefche zegepralen, die niet dan aan de glorie van den souverein voldoen, willen onsterfelyk maken; zy heeft niet dan nodige huizen tot gebruik, of vermaak van haar volk gebouwt, en geen maaltijden, noch vermakelykbeden gebad dan die zy met hen hadt gedeelt. In plaats van vergeeffche gezantschappen, die de inkomsten door bovenmatige onkosten nisputten, onderhoudt zy geen staatsdienaars dan aan de hoven, daar hare onderhandeling noodzakelyk is, hen bezorgende niet dan het geen, daar zy hunne bediening zonder praecht of overdaadt mede kunnen goedmaken. Hy vermaande vervolgens de gemachtigden van het Parlement, hunne erkenenis te tonen, en mildelyk een gedeelte van hunne goederen tot behoudt van de kroon en hunne onvergelykelyke koninginne, die hunnen onderstandt niet zou aanleggen dan tot bescherminge van het ryk in het algemeen, en in het byzonder van hen, hunne vrouwen en kinderen, toe te staan.

Wetten
door het
Parle-
ment ge-
maakt.

De voornaamste wetten wierden gemaakt tegen bedriegelyke vervremdingen, tegen de graven van Northumberlandt en van Westmorlandt, die aan hoog-verraadt schuldig verklaart wierden, en tegen de genen, die weigerden den Godsdienst by te wonen, en het Nachmaal te ontfangen. Maar de schryvers spreken het meeste van de wetten tegen de muitmakers, de bringers van de pausselyke bullen, de gevluchten, de geldgierige geestelyken, en de Puriteinen. De wet tegen de muitmakers zag op de genen, die het gezag van de koninginne niet wilden erkennen, en verklaarde hen schuldig aan gekwetste hoogheit. Indien iemandt (dus luidde deze wet) eenige aanslagen tegen de koninginne onderneemt; indien by haar den oorlog aandoedt, of anderen aanzet om de wapenen tegen haar op te nemen; indien by staande durft houden, dat zy geen wettige koningin van Engelandt is, en dat de koninklyke waardigheit aan een ander toebehoort, of zegt, dat zy eene ketterse, seburzike, of ongelovige is, of haren tytel, of het recht van de kroon gedurende haar leven haar ontneemt, of de handt leent om de zelve te overweldigen; in alle deze gevallen verklaart het Parlement, dat by aan gekwetste hoogheit schuldig is. Voorts kwam men tot een tweede soort van menschen, namentlyk de genen, die zich onderwonden te schryven, of te drukken iets aangaande de opvolging van de kroon, en andere voor wettige erigenamen van de kroon dan de natuurlyke afkomelingen van de koninginne te noemen. De schryvers van die lasterschriften wierden niet aan het leven gestraft, maar al-

leen gevonnist voor de eerste maal in een jaar ge-
vangen, eene boete naar mate van de misdaadt, en voor de tweede maal in de straf, by de wet *Premunire* vastgesteld, die de verbeurdmaking van alle goederen en eene eeuwige gevangenis oplegt.

Dit tweede hoofdpunt van de wet behaagde geenzins de genen, die de benoeming van een opvolger nodig oordeelden tot vaststelling van de algemene rust. Men vondt zelfs eenige, die de stoutheit hadden van aan deze woorden: *de natuurlyke afkomelingen van de koninginne*, eene vuile en voor de eer der koninginne schandelyke betekenis, gegrond op de wyze van spreken in het Roomsche Recht, dat den naam van natuurlyke kinderen alleen aan bastaarden geeft, om dat de natuur alleen deel aan hunne geboorte heeft, ter onderscheiding van andere, die daar in wettige worden genoemt, om dat zy uit een wettig huwelyk zyn gesproten, te geven. De schryver van de geschiedenis van *Elizabeth** verzekert, dat hy, nog jong zynde, van eenige van deze stoute lasteraars hadt horen zeggen, dat de graaf van Leicester oorzaak was geweest, dat men deze spreekwyze hadt gebruikt, met inzicht om een bastaardt, dien hy by eene van zyne meestersen zou gehad hebben, en men voor een kindt van de koninginne zou hebben laten doorgaan, tot opvolger van de kroon aan te stellen. De Vervolger van *Sanderus* gaat nog verder, en durft verzekeren, dat het Parlement door natuurlyke kinderen van de koninginne de onwettige vruchten van haar ongecregeld leven verstondt, als of de Engelschen last genoeg waren geweest om een onecht kindt op den troon te plaatsen, of aan een bastaardt gehoorzaamheit te bewyzen. De gansche Geschiedenis spreekt den laster van dezen onwaardigen schryver tegen, en de grootste vyanden van de koninginne geven getuigenis van hare kuischheit.

* Cambi-
den.

De wet wegens de bringers der pausselyke bullen verklaarde schuldig aan gekwetste hoogheit alle de zendelingen van den paus, die door de provinciën en in de huizen met bullen en bevelen van den paus liepen, om aanhangers te maken, of tot zyne gemeenschap die 'er door de hervorming van waren afgegaan weder te brengen. Zy onderwierp aan de strengheit van de wet *Premunire* alle begunstigers van deze zendelingen, en alle, die *Agnus Dei*, Paternosters, kruiffen, en andere diergelyke dingen, door den paus gewyd, in het ryk bragten. Zy verklaarde ook alle medestanders aan het verraadt schuldig, dat de wet *Misprison* noemt, en het welk door verbeurdmaking van goet en eene eeuwige gevangenis wordt gestraft. Zy hadt haar oog ook op de oproerigen en gevluchten, als zo vele uitvoerders van de dreigementen van den stoel van Rome, en begreep hen in het zelve gebodt. Aldus wierdt de verbanning van de wederspannelingen in het Noorden bekrachtigt, en de verbeurdverklaring der goederen van eenige geestelyken in het bisdom van Durham aan de koninginne, zonder dit in eenig gevolg of nadeel van den bisschoppelyken stoel voor het toekomende te trekken, toegewezen. De gevluchte Roomsche gezinden, die tegen de wetten, of hunne schuldige trouw aan de koninginne, en zonder haar verlof naar vromde landen, om daar aanslagen tegen hun vaderlandt te smeden, vertrokken, wierden met de verbeurde van al hun goet gestraft, ten zy dat zy op den gestelden tydt wederkwamen, en aan de regering gehoorzaamheit bewezen.

Wet te-
gen de
pausselyke
bullen.

De wet, tegen de gierigheit der geestelyken gemaakt, bestrafte die genen, die de inkomsten van hunne bedieningen tot nadeel van hunne

op-

1571. opvolgers voor lange jaren verpandden, en be- teugelde diergelyke misbruiken.

Aangaande de Puriteinen, het Parlement ver- oordeelde de gene, die zich tegen de besluiten van de kerkvergadering, te Londen in het jaar 1562 gehouden, aankantten, en beval; dat zy zich aan de bisschoppelyke regering zouden onderwerpen.

Eliza- bet wil niet heb- ben, dat het Par- lement van den aanhang van de konin- ginne van Schot- landt kennis neemt.

Het Parlement nam ook kennis van den aan- hang van de koninginne van Schotlandt, be- werende, dat zy de wetten van Engelandt, als gemalin van een Pair van het ryk, onderworpen was, het zy het zelve Mylord *Darley*, van wien zy weduwe was, of den hertog van Nord- folk, aan wien zy trouw hadt beloofd, daar me- de meende. *Elizabeth* was al te nayverig van haar gezag om dit toe te staan, en het Parlement hadt te veel achtung voor hare bevelen om van dit artikel, op het bericht, dat het bekwaam, dat hare Majesteit daar geen genoeg in nam, niet af te staan.

Daar waren zo weinig zaken te doen van we- gens de zorg, die de koningin nam om recht en gerechtigheit te oeffenen, dat het Parlement op den 29 May, na dat hare Majesteit zich daar hadt laten vinden, om de gemaakte wetten te bekrachtigen, en het met de gewoonlyke pleg- tigheid te doen scheiden, zyne zittingen eindig- de. Het zelve stondt alvorens een onderstaandt aan de koningin toe om volk te ligten, en de koningin zondt van haren kant eene kwydscheld- ding aan de schuldigen, als of zy en hare onder- danen ieder om het zeerst, zy hare goedheit en zachtmoedigheid, en de anderen hunne genegen- heit en erkentenis hadden willen bewyzen. Uit de aanspraak, die de spreker deedt, wanneer ha- re Majesteit in het Parlement kwam, om het zelve te doen scheiden, ziet men echter, dat zy over eenige uit het Lagerhuis niet te vrede was. De spreker noemde hen stouthertige, laatsdun- kende, en onbedachtzame. Hy verweet hen, dat zy het recht van de souveriniteit hadden willen betwisten, en dat zy de palen van ge- hoorzaamheit en onderwerping waren te buiten gegaan: doch, zeide hy, het was maar een klein getal. Hy prees de anderen, dat zy hunne plicht hadden betracht, en zeide, dat hare Ma- jesteit, die altydt naar den zachten kant helde, om het wyze gedrag van de laatsen de misla- gen en de onredelykheit van de anderen wel hadt willen over het hoofd zien, en betuigde, dat zy het reets hadt vergeten. Dit was recht de koninklyke waardigheid tot den hoogsten top op- veiselen, met zich te gelyk te doen gehoorza- men en beminnen; de mislagen niet merken dan om de zelve te vergeven, en zyne macht niet gebruiken dan om te beletten, dat de on- derdanen hunne vryheit niet misbruikten.

In dezen tusschentydt maakte men een einde van het rechtsgeding tegen den wederspannigen *Story*, die zich in het jaar 1569 hadt laten ver- rasschen en wegvoeren, gelyk wy boven ver- haalt hebben. Hy weigerde de rechtbank en de wetten van Engelandt te erkennen, begeren- de, dat men hem naar den hertog van Alva, landvoogdt van de Nederlanden, als onderdaan van den Katholyken koning, aan wien hy trouw hadt gezworen, zou zenden. De rechters gin- gen met de voornaamste rechtsgeleerden van het ryk over zyne uitvlucht te rade; zy wilden ook van hen weten, of deze man, in Engelandt ge- boren, en een natuuryke onderdaan van de ko- ninginne zynde, zyn vaderlandt hadt kunnen verzaken, en met een vremde mogendheit aan- spannen om een inval in het ryk te doen, zon-

III Deel.

der aan hoog-verraadt schuldig te zyn. Men 1571. antwoordde eenstemmelyk, dat hy zich de wet- ten van zyn landt niet hadt kunnen onttrekken; dat de eedt, dien hy aan een vremd vorst hadt gedaan, hem niet ontsloeg van dien, welken hy aan zyne wettige souverain schuldig was, en dat zyn bedryf eene misdaadt van gek wettefste hoog- heit was.

Na dit antwoordt te hebben ontfangen, wil- de men hem dwingen op de ondervraging te antwoorden, het welk hy weigerde; zo dat men by wyze van verstek * zyn rechtsgeding als tegen een stommen moest opmaken. Men las hem voor al wat men tot zynen laste hadt, zonder dat hy daar acht op sloeg, om zich te verontschuldigen. Hy wierdt beschuldigt, dat hy met een vermaarden toveraar † over het leven van de koninginne hadt raadgepleegt, en hare dootd, nevens die van den jongen koning van Schotlandt, beraamt; dat hy haar by ier- der maaltydt, by wyze van vervloeking, die hy telkens aan het einde van zyne dankzeg- ging herhaalde, hadt gedoemt; dat hy in on- derhandeling met den geheimschryver van den hertog van Alva was getreden, om hem het veroveren van Engelandt gemakkelyk te ma- ken, door de oproerige Schotten een middel aan te wyzen om een geweldigen inval te doen, en ter zelve tydt gansch Ierlandt te doen opstaan. Hy antwoordde niet anders, na dat hy zyne hoofdzakelyke beschuldiging hadt gehoord, dan dat de Engelsche rechters geen recht op hem hadden, alzo hy, naardien hy zynen eedt van getrouwheit aan den Katholy- ken koning hadt gedaan, geen onderdaan van de koninginne van Engelandt meer was. Men sloeg geen acht op deze uitvluchten, om de redenen, die wy gezegt hebben, en men vel- de zyn vonnis, om met de dootd der verra- ders gestraft te worden. Dit was die *Story*, die zo lasterlyk van de jonkheit van *Eduard* den VI hadt gesproken, en die tot eene ande- re onbescheidenheit verviel onder de regering van *Maria*, die hem geen gunst bewees dan om den gewaanden yver, dien hy tegen de re- gering van haren overleden broeder liet bly- ken. Hy vertrok naar Vlaanderen, om den her- tog van Alva tot eene landing in Engelandt aan te zetten. Hy hadt hem eene aftekening van de havens en reën, die de beste om te kunnen lan- den waren, met een ontwerp, hoe men zich moest gedragen om deze onderneming wel te doen gelukken, gegeven. Hy hadt al wat doen- lyk was by *Maria* in het werk gestelt om *Eliz- abeth* van kant te helpen, en van den zelve haat gedreven zynde sedert de komste van de laaste tot de kroon, hadt hy gestadig op haar leven toe- gelegt, zelfs zo ver, dat hy hulp in de hel en by de toverars zocht, om zyne verwoedheit te voldoen. Van dezen schelm heeft *Sanderus* noch- tans een martelaar gemaakt.

Daar ontstondt in dit jaar een verschil tusschen de kronen van Engelandt en Portugal rakende de kust van Guinee. De Portugezen hadden zich daar sedert het begin van deze eeuw nedergesla- gen, en wilden zich daar in tot nadeel van ande- re natiën handhaven, als of het een wingewest was, waar in zy beweerden dat niemandt recht hadt hen te storen. Zy hadden echter niets dan eenige sterkten, die zy op de kust hadden ge- bouwt, en de inboorlingen van het landt wilden hen niet voor hunne meesters erkennen; zo dat 'er niets was, dat de Engelschen belette ook met deze Afrikanen te handelen. Zy wierden daar toe uitgelokt in het jaar 1552 door de aankomst

Bb

† Zyne misda- den. * Centu- macie.

† Prefat. genaamt.

Zyne aanla- gen.

Zyn omgang met to- veraars.

Verfchil tusschen Enge- landt en Portugal

van

De spre- ker be- schuldigt eenige der ge- volmacht- igheden.

Het rechts- geding van den weder- spannigen *Story*.

1571. van eenige van hunne schepen, die daar aanlandden, en door het voordeel, dat zy by de Zwartten vonden, die voor snuifferyen stofgoudt gaven, het welk hen aanmoedigde om dezen voordeeligen koophandel voort te zetten. Men weet, dat Guinee, het welk eenigen in het landt der Zwartten * stellen, en daar ten minste ten Oosten en ten Noorden aan grenst, zo het daar geen gedeelte van is, overvloed van goudt, daar de menschen zo verzet op zyn. Men moet zich dan niet verwonderen, dat de Portugezen alle hunne krachten van hunnen kant inspanden om de Engelschen deze vaart te beletten, en dat de Engelschen in het tegendeel zich daar in poogden te dringen, zo wel als de eerste vinders. *Sebastiaan*, hoewel nog jong, regeerde toen in Portugal. Hy was het, die eenige jaren daar na † wierdt gedood, of verloren in den slag tegen de Moren, en daar men sedert zulke wonderlyke vertellingen, het zy waar, of valsch, van heeft verbreid. Gelyk hy niet genegen was om in een oorlog met de koningin van Engelandt te raken, zondt hy haar een gezant *, die een verdrag sloot, waar in beide de kronen genoegen namen. Het zelve behelste eene vernieuwing der voorgaande verbonden en den vryen koophandel; voorts, Dat de eenen tegen de anderen niets zouden ondernemen; Dat de wederspannigen, de verraders en de vyanden van den Staat, uit Engelandt vertrekkende, niet in de havens of landen van zyne Portugeesche Majesteit zouden ontfangen worden, noch die van Portugal in het ryk van *Elizabeth*; Dat de schepen en goederen, wederzyds in beslag genomen, ook wederzyds zouden ontslagen worden. Belangende het artykel, dat aanleiding tot het geschil hadt gegeven, verklaarde de koningin, dat zy, den koning van Portugal gunstig willende zyn, de scheepvaart en de comptoiren in de zee en op de kusten, die dezen vorst uit hoofde van ontdekkinge, of overwinninge eigen waren, zou verbieden, en dat, indien hare onderdanen, niettegenstaande dit verbodt, voortgingen met daar op te handelen en te landen, het tot hun prykel zou zyn, gevende hen aan de genade der Portugezen over, zonder dat zy zich in staat zou stellen hen weder te eischen. De Azorische eilanden, gelegen tusschen Amerika en Europa, die van Madera, in de Atlantische zee, en de gansche kust van Barbarye waren buiten dit verdrag gesloten. De Engelschen behielden de vryheit van daar op te handelen, gelyk mede in de zee en havenen van Portugal en Algarbe.

Mylord *Parre*, marquis van Northampton, stierf in dit jaar. Hy wierdt van het hof en van alle welmenenden zeer beklaagt om zyn verstandt, zachtzinnigheit, heuschheit, en bevallige geleerdheit, dien de zanggodinnen niet dan vrolykheit inbliezen, zynde een groot liehebber van de speel-en dichtkunde, met een woordt, bezittende al wat een heusch en beleefd man maakt. Boven dat was hy van grote verdiensten. Dit getuigen zyne bedieningen onder *Henrik* den VIII, onder *Eduard* den VI, en onder *Elizabeth*, die dit huis, dat onder *Maria* vervallen was, weder opbeurde. De eer, die hy hadt van schoonbroeder van *Henrik* den VIII te zyn, gaf hem veel aanzien: zyn huwelyk met den erfgenaam van het huis van *Bourchier* bragt hem veel goetd aan, nevens den tytelt van graaf van *Essex*, die aan dit huis erfelyk vast is, van waar de koning den zelve aan dat van Mylord *Parre* overbragt. *Eduard* de VI maakte hem marquis van Northampton, welke waardigheit hy onder de regering van *Maria*, om dat hy de

wapenen voor *Jobanna Gray* hadt opgenomen, 1571. kwyd raakte; en daar scheelde weinig aan, of het hadt hem zyn leven gekost. Hy wierdt gevonnist; maar *Maria* bewees hem genade, zonder hem nochtans in het marquizaatichap te herstellen, het welk hy van *Elizabeth* wederkreeg, nevens de eer, die hy voor zyne ongenade hadt bezeten, daar zy nog nieuwe byvoegde. Hy liet geen kinderen na; het was Mylord *Herbert*, graaf van *Pembroke*, zyn neef, geboren uit eene van zyne zusteren, die zyn erfgenaam was.

Jewel, bisschop van *Salisbury*, stierf ook in dit jaar. Engelandt verloor door zyne doot een man van een groten geest, een wyzen Godgeleerde, een bekwamen kerkvoogdt, en een zeer Godvruchtig man, wat *Sanderus*, die hem voor een schynheilige en een zwetter te boek stelt, ook daar tegen voorwendt, hoewel hy gedwongen is te bekennen, dat hy onder de zynen als een wonder van welsprekendheit wierdt gehouden. Hy was het, die zo bitterlyk over de wreedheit van *Maria*, waar van wy op zyn plaats * gesproken hebben, klaagde. Hy hadt zyn deel aan de rampen van deze regering, en zo lang de zelve duurde leefde hy in ballingschap. Hy raakte door *Elizabeth* wederom in aanzien, die hem het bisdom van *Salisbury* gaf, dat hy zich waardig maakte door zyn verdedig-schrift van de Anglikaansche kerke, dat hy in het jaar 1562 maakte, en door zyne verdediging van de lere der Protestanten tegen een boek, het welk *Thomas Harding*, die deze gemeenschap hadt verlaten, hadt uitgegeven.

Het jaar 1572 begon met eene droevige ver-toning. De hertog van *Nordfolk*, uit den Tour komende tusschen den kastelein en den ridder *Carew*, voorgegaan van den officier, die de doodbyl droeg, kwam in de zaal te *Westmunster*, daar hy te recht zou worden gestelt †. Een schavot van hout, in het midden opgerecht, met banken aan weerzyden, diende voor een rechtbank. Dit bragt het volk weder in gedachten de onaangename en bloedige rechtsuitvoeringen, die het niet meer gewoon was, naardien het diergelyke in geen achttien jaren hadt gezien, en dat men onder de regering van *Elizabeth*, die van al het geen daar naar geleck een afkeer hadt, zulk een treurspel niet hadt ver-toont. Daarenboven, gelyk wy verscheide malen hebben gezegt, was de hertog van *Nordfolk* zeer by de Engelschen bemint, die dit droevige toefstel, zonder daar van aangedaan te zyn, niet konden aanzien. Van dit schavot wierdt hy ter plaatse geleid, daar hy zyn vonnis stontd te ontfangen, en haast de uitvoering van het zelve zou ondergaan. *

Zyne rechters kwamen ten getale van vyf en twintig te *Westmunster*, waar onder zich bevonden acht graven, een burggraaf, en zestien baronnen. *George Talbot*, graaf van *Shrewsbury*, was voorzitter, met den tytelt van opper-rechter *, die voorbedachtelyk by deze gelegenheit was ingestelt. Deze aanzienlyke bediening was in den persoon van *Henrik Bullingbroke* geëindigt, die naderhandt koning wierdt, onder den naam van *Henrik* den IV. By twee plegtigheden is men gewoon den zelve te vernieuwen, namentlyk, by de kroninge der koningen, en by het rechtsgeding van een Pair van het ryk, die over hoedmissdaden wordt aangeklaagt. Hy wierdt verselt van Mylord *Gray*, graaf van *Kent*, van Mylord *Ratclif*, graaf van *Suffex*, van Mylord *Hasting*, graaf van *Huntington*, van Mylord *Ruffel*, graaf van *Bedford*, van Mylord *Herbert*, graaf van *Pembroke*, van Mylord *Seymour*, graaf

* of Niginié.

† In het jaar 1578.

* *Fran-cifus Gerard*. Verdrag met den koning *Sebastiaan*.

Doot van den marquis van Northampton.

Doot van *Jewel*, bisschop van *Salisbury*.

* in het einde der regering van *Maria*.

1572. *Cambden*. Rechtsge-ding van den hertog van *Nordfolk*.

† Dit gebeurde den 6 January.

* Het geschiedde eerst den 5 Juny.

Zyne rechters.

* *Grand Senechal*.

1572.

graaf van Herford, van Mylord *Ambrosius Dudley*, graaf van Leicester, en van *Waltber van Exeux*, burggraaf van Herford, nevens zestien baronnen, daar wy zo even van gemeld hebben, onder welke waren de admiraal *Clinton* en Mylord *Eslington* *, kamerling van het huis van *Howard*, waar van de beschuldigde het hoofd was, het welk toont, dat het bloedverwantschap geen Pair verschoont om als rechter over hunne nabestaanden te zitten.

* Willem Howard.

Plegtigheit van de rechtbank.

Wanneer zy hunne plaats genomen hadden las men den lastbrief van de koningin, die hen tot rechters en den grave van *Shrewsbury* tot opperrechter aansfelde. Deze lezing gedaan zynde, kwam *Garter*, eerste wapenkoning, en boodt den opperrechter den witten stat, als een teken van deze waardigheid, aan. De graaf, die onder een verhemelte zat, nam den zelve aan, en gaf hem aan den eersten deurwaarder over, die hem gedurende de gansche zittinge omhoog hieldt. Men las vervolgens de graven en de baronnen by hunne namen, waar op zy alle naar mate, dat zy opgelezen wierden, antwoordden; waar op de deurwaarder stilte hebbende gemaakt, beval de opperrechter aan den kastelein, of bewaarder van den Tour den gevangen voort te brengen. Hier op verscheen aanslonts de hertog van *Nordfolk*, versiet van den kastelein en den ridder *Carew*, waar van de een zich aan de rechter, en de andere aan de linker handt stelde. De officier, die de byl droeg, stondt voor hem, met het scherp naar den anderen kant gekeert. De deurwaarder maakte nogmaals stilland, waar op de klerk van de kroon (a), zich naar den aangeklaagden wendende, tegen hem zeide: *Thomas, hertog van Nordfolk, bes wve handt op.* De hertog de zelve opgeheven hebbende, las de klerk overluid de hoofstukken van de beschuldiging, behelzende: I. Dat in het elfde jaar van de regering van *Elizabeth*, en sedert dien tydt, de hertog hadt toegelegd om haar van de kroon te beroven, haar het leven te benemen, en zich meester van het ryk te maken, zo door het middel van een burgeroorlog, dien hy in het zelve zou verwekken, als door hulp van vremde krygsbenden, die hy daar in zou doen komen. II. Dat hy buiten kennisse van hare Majesteit zich hadt ingelaten om over een huwelyk te handelen met *Maria*, gewezene koningin van *Schotland*, die, gelyk hem niet onbekend was, hadt betuigt, dat zyn voornemen was geweest de kroon aan *Elizabeth* te ontrukken, met zich de wapens en den tytel van koningin van Engelandt aan te matigen; dat hy des niettegenstaande niet hadt gelaten zich met haar in te wikkelen, en haar aanzienlyke sommen gelds te leen op te schieten, het welk regtdraads met zyne belofte sreedt, te weten, dat hy nooit meer ommegang met haar zou hebben. III. Dat hy zich verbonden hadt met den grave van *Northumberland* en dien van *Westmorlandt*, beide oproerige Engelschen, en bondgenoten van de zamengezworene *Schotten* van de party van *Maria*, die hy met zyne beurs hadt bygestaan. IV. Dat hy in het dertiende jaar van de regering van hare Majesteit in onderhandeling met den pous, den koning van *Spanje*, en den hertog van *Alva* was geweest, om *Maria* op den troon te herstellen, en den Roomschen Godsdienst in de twee ryken

III Deel.

(a) Hy is het, die de opene brieven aan de gemachtigden van het Parlement schryft; die ook den last opmaakt wanneer men een rechtsgeding over strafwaardige zal houden.

weder in te voeren. V. Dat hy naderhandt Mylord *Herris* en andere zamenvbondene vyanden van de koningin van Engelandt hadt geholpen. Na dat deze beschuldigingen gelezen waren, sprak de klerk den hertog voor de tweede maal aan, en vroeg hem, of hy zich schuldig kende?

De hertog sprak hier op de rechters aan, en verzocht, indien het de wetten toelieten, dat hy een voorspraak * mogt hebben; waar op *Catelin*, hoofdrechtter, dewyl dit eene zaak was, die hem raakte, antwoordde, dat dit niet kon toegelaten worden. *Ik moet my*, antwoordde de hertog van *Nordfolk*, *aan de wetten onderwerpen. Echter verzoek ik myne rechters aan te merken, dat 'er in de beschuldigingen, die tot mynen laste worden ingebragt, vele zaken zyn, die nader verklaringen vereischen. Het is maar weinig uren geleden, dat my deze te recht stelling is bekend gemaakt: buiten dat heb ik geen papieren, of boeken om my te kunnen verdedigen, zo dat ik myn leven, om zo te spreken, zonder wapenen, en zonder dat iemandt my mag helpen om myne onschuld aan te tonen, moet zien verloren gaan. Men heeft met Mylord *Stafford* onder *Henrik den VII* op deze wyze niet gehandelt; het gebruyt my, dat ik heb boven zeggen, dat de koning bem een voorspraak toestondt, niettegenstaande by als schuldig aan gewestte hoogheit wierdt vervolgt.*

Dier, voorzitter of hoofdrechtter van het hof der gemene pleidooien, op zyn beurt sprekende, zeide: *Het is waar, dat men aan Mylord *Stafford* toestondt zich van een voorspraak te bedienen, maar dat was alleen ten aanzien van de vryplaats, daar by uit gehaalt was, en die hy zeide dat men niet mogt verkrachten. Wat aangaat zyne misdaden van Staat, was hy verplicht geweest zich zelf te verdedigen, zonder dat men den voorspraak wilde boren. Wel, zeide de hertog, moet ik dan beden voor myn leven, voor myne goederen, voor myne kinderen, en, het geen my het dierbaarste van allen is, voor myne eer, die men my met het leven tracht te benemen, spreken! En indien ik, niettegenstaande myne onschuld, moet sterven, Godt zal myne doot niet ongewroken laten. Maar voor dat ik my verdedige, laat my toe, dat ik u nog eene vraag mag voorstellen. Ben ik verplicht op alle hoofzakelyke beschuldigingen te antwoorden, of moet ik my alleen aan eenige houden? *Catelin* antwoordde hem: *Men houdt de zelve alle waar te zyn; gy moet op alle antwoorden. Maar neemt men ze alle voor strafbare zaken van Staat aan, antwoordde de hertog, hier van wenschte ik onderricht te zyn: want ik weet wel, dat Mylord *Scrops* onder de regering van *Henrik den IV*..... Hertog van *Nordfolk*, riep de klerk van de kroon, hem in zyne reden vallende, *zyt gy schuldig, of niet? antwoord. Ik ben niet schuldig, zeide de hertog. Op wat wyze, vervolgte de klerk van de kroon, wilt gy, dat men uwe zaak zal onderzoeken? Ik beveel myne rechtmatige zaak aan Godt en aan deze Mylords, zeide hy, op hen ziende; de versoeylykheit van de beschuldigingen, die men my heeft voorgelezen, doed my verbaast staan; maar de goedertierenheit van de koningin geeft my weder moed. Voor het overige, myn heer opperrechter, vervolgte hy, zich naar den grave van *Shrewsbury* wendende, *verzoek ik, dat gy acht beliest te geven, dat men my rechtmatig en ter goeder trouwe handele, en dat men door vele verwarde vragen myn gebeugen, dat van natuur zwak is, en nog bekwaamer om ontselt te worden in het aanzien van dezen schrikkeliken toestel, niet te veel verge. Het geen my het aangenaamste daar in voorkomt, vervolgte hy, sprekende tegen al de Pairs, is, dat****

Redenvoering van den beschuldigde. * Advocaat.

† Zie de regering van *Henrik den VII*, II Deel, fol. 7.

1572. *gy Heeren in deze rechtbank zit om my te oordeelen; gy lieden, zeg ik, wier oprechtheit my bekend is, en aan de meesten van de welke ik uit eige beweging myn goet en leven zelf zou toevertrouwen hebben. Indien ik schuldig was geweest, kon ik gemakkelyk de vlucht genomen hebben; maar myne onschuld streeft daar tegen; ik heb myn leven liever in de waagschaal willen stellen dan myne eer. Echter sta ik toe, dat myn gedrag niet onwraakbaar is, en dat ik niet al te naauwkeurig in myne geboorzaamheit omtrent de koninginne ben geweest. Maar myn mislag verscheelt veel van verraadt. Vermengt toch, Mylords, geen ligte mislagen, daar meer onbescheidenheit dan misdaadt in steekt; met geen aanslagen, daar de gedachten my van doen silderen.*

Het volk * van de koninginne sprak op hun beurt. De hoofdrechtters hadden alleen vooraf gesproken om het Engelsche recht uit te leggen: daar toe was het dat zy van de Pairs waren geroepen; en aldus is men altoos gewoon te doen, wanneer zy vergadert zyn om over een Pair van het ryk te oordeelen. Zodanig is de gewoonte van het ryk. Men begint eerst met het recht te onderzoeken, en men ziet in de eerste plaats, of de beschuldiging achtervolgens de wet, en of het rechtsgeding wettig en naar behoren is. Dit wordt door de rechtsgeleerden beslecht; maar hunne beslechting maakt het vonnis niet, daar zy niet by tegenwoordig zyn. Dit wordt daar na opgemaakt, en door de Pairs uitgesproken, die den voorgestelden schuldig of onschuldig verklaren, na dat zy de stukken wel of kwalyk vinden. Kortom, de rechtsgeleerden leggen de wet uit; maar de Pairs zyn niet verplicht zich aan hunne uitlegginge te gedragen, hoewel het meest altydt geschiedt. De rechtsgeleerden derhalven gehooft zynde, sprak daar na het volk van de koninginne, en maakte hunne tegenwerpingen tegen den hertog van Nordfolk. Zy kwamen de een voor, de andere na, ingevolge van hunne bedieninge, als zo vele beschuldigers, die hem zyne misdaden voor oogen stelden, en door krachtige vertogen de waarheit deden bekennen. Zy vertoonden hem den schyn, daar hy zich mede bedroog, of trachtte te bedriegen, door uitleggingen, die vergeeffich, of tegen de wet waren.

De eerste, die het woordt voerde, was *Barbam*, dienaar in rechten * van de koninginne, of haar eerste pleitbezorger (a). Hy deedt aan den hertog van Nordfolk een beknopt verhaal van de grieven van het rechtsgeding, waar van deze de voornaamste waren: I. Dat hy de kroon en het leven aan de koninginne van Engelandt hadt willen benemen. II. Met de koninginne van Schotlandt trouwen. III. Vremde troepen in het ryk brengen. IV. De wederspannigen en vyanden van hare Engelsche Majesteit bygestaan; daar men de zamenzweringen met de staatsdienaars van *Maria*, van den tydt der onderhandeling van Jork af, byvoegde; zyne aanslagen om den Tour van Londen te vermeerderen, en zyne briefwisseling met de Schotten, om te beletten, dat de jonge koning en de plaats, die men tot verzekering eischte, in handen van *Elizabeth* niet waren gestelt; eindelyk, zyne laatste zamenzwering, om den koningin van Schotlandt uit de plaats, daar zy in bewaring gehouden wierdt, te verlossen. Het verhaal van deze beschuldigen

(a) Deze bediening komt overeen met onze rechtsgeleerden, maar is veel aanzienlyker. De dienaars of sergeanten in rechten van hare Majesteit hebben nog andere sergeanten onder zich in of voor de rechten. Daar van komt het spreekwoordt van *sergeant* is zo veel als dienaar. (Sergeant repont à celui de servant.)

gingen wierdt van verklaringen van getuigen gevolgt *, die den hertog beschuldigden, dat hy met deze prinsesse hadt willen trouwen, daar mogt van komen wat het wilde; en om hem ten volie te overtuigen, vertoonde men hem de brieven, die zy rakende haar huwelyk en den oproer van den grave van Northumberlandt hadt geschreven.

De hertog verzocht *Barbam* de wondt door geen aanslotelyke uitdrukkingen te verergeren, maar by eene welgeschikte gematigheit te blyven. Hy zeide, dat het huwelyk met de koninginne met de misdaden van Staat niet moest vermengt worden, en dat, indien het ontwerp daar van niet t'eenemaal onschuldig was, men het ten minste voor geen misdaadt van gekwetste hoogheit kon duiden. Maar *Barbam*, zich naar de rechtters kerende, vertoonde, dat het te vergeeffich was, dat de hertog de verfoeielykheit van deze beschuldiging trachtte te verzwakken, en dat hy met geen vrouw over een huwelyk kon handelen, die reets overtuigt was naar de kroon van Engelandt te hebben gestaan, zonder mede aan het zelve feit schuldig te zyn; dat daarenboven zyne onderhandeling nog strafbaarder was, vermits de zelve ten tyde der byeenkomste te Jork geschied was, daar hy zelf voorzitter van wegens hare Majesteit was geweest, die hem daar hadt gezonden om naar de waarheit der beschuldigingen, tegen de koninginne van Schotlandt ingebragt, te vernemen, en een evenwigt tusschen haar en hare beschuldigers te houden; zo dat hy zonder verraadt de party van deze koninginne niet hadt kunnen voorstaan, en zelfs redenen aan hare gemachtigden, gelyk hy hadt gedaan, aan de handt gegeven, om dat rechtsgeding aan den spyker te hangen. Dat dit de waarheit was, zeide *Barbam*, bleek by de bekentenis van den bisschop van Rossé, den voornaamsten onder hen, en het meeste aan de koninginne *Maria* toegedaan. De hertog ontkende dit laatste, en verzocht de verhoring van den bisschop in zyne tegenwoordigheit. Wat aangaat het huwelyk, hy bekende, dat *Lidington* het hem hadt voorgeslagen; maar dat hy het voorstel hadt verworpen; dat voor het overige het zelve zo strafbaar niet was, als men het voordroeg, naardien de koningin van Schotlandt langen tydt te voren van het recht op de kroon van Engelandt, zo lang *Elizabeth* in het leven zou zyn, hadt afgestaan. *Barbam* antwoordde, dat dit een tweede uitvlucht was, dewyl men haar tot nu toe tot dezen volstrekten afstandt op de wyze, als het behoorde, niet hadt kunnen krygen, waar door men overtuigt moest zyn, dat al wat zy daar omtrent hadt verklaart niet oprecht was geweest. Vervolgens zich tot den hertog kerende vroeg hy hem: *Wat kon uw voornemen zyn, om buiten kennisse van de koninginne met eene vorstinne te trouwen, die door haren eigen afstandt, door eene beboorlyke akte van het Parlement van haar ryk bekrachtigt, onttroont was; die daar zelf uit gevluht was; die haren zoon op den troon zag, dien zy bygevolg geen hoop meer badt van ooit, zonder alles in rep en roer te brengen, weder te beklimmen? Wat ander inzicht konde gy met dezen trouw voorgedat hebben dan onze koningin te ontronen en van kant te helpen, om hare kroon te overweldigen? Dit is, riep de hertog, nooit in myne gedachten geweest; nooit heb ik iets voorgenomen tegen het leven of de kroon van deze vorstinne, die ik zo veel als gy voor myne wettige souverein erkenne. *Barbam* vervolgde hier op:*

Wys, die 'er gevolgt wordt om over een Pair van het ryk te oordeelen. * Lei Geni.

* Sergeanten en Druis.

Tegenwerping van het volk der koninginne aan den hertog, en zyn antwoordt.

1572. *Can-dische.*

1572. op: *Wat hadt gy dan voor met dien toelag om u van den Tour van Londen meester te maken, met Hopton daar over te handelen, en het aan den grave van Pembroke mede te delen, die u daar van afriedt? Waarom de Schotten belet den jongen koning en de stercken tot waarborg te geven? Waar toe een ontwerp gemaakt om Maria, niettegenstaande uwe ondertekening, dat gy u nooit met hare zaken zoudt bemoeien, te verloffen? Aanlants bragt men voor hem de getuigen, daar wy van gesproken hebben, nevens de brieven van de koninginne van Schotlandt. Hy bekende, dat Hopton hem het eerst van het vermeerderen van den Tour hadt gesproken, zonder dat hy hem hadt willen aanhoren; maar hy keurde dezen getuige af, uit hoofde van zyne armoede, die hem omkopelyk, en bygevolg niet waardig maakte om geloof te worden; en na zich zelf een weinig, om al het gezegde van Barham, die hem met al zyne vragen hadt willen overrompelen, te wederleggen, bedacht te hebben, zeide hy: Gy moogt doen wat gy kunt om uwe redenen ingang te doen hebben, gy kunt geen een bewys voortbrengen, dat my overtuigt, dat ik een aanslag tegen de koninginne heb gemaakt. In al het gene gy hebt voortgebracht, of gezegt, is niets aannemelyks dan de verklaring van den bisschop van Rossie, een getuige, dien men tegen my niet heeft geboort, en die daarenboven als vromdeling niet mag beschuldigen, volgens het gevoelen van verscheide wyse rechtsgeleerden*. Ik heb geen strafbare gementschap met de graven van Northumberlandt en Westmorlandt gehad, dat men ook uit de voorgezevene brieven van de koninginne van Schotlandt niet kan bewyzen; eindelyk, myn gewisse heeft my zodanige overtuigingen gegeven, die my al den laster van myne vyanden hebben doen verachten, en my alle gevallen met volstandigheid te gemoet doen zien, zonder eene verblyfsplaats, als ik hadt kunnen doen, buiten het ryk te zoeken.*

Gerard, algemene pleitbezorger † van hare Majesteit, nam het woordt, en hieldt staande, dat het klaar uit dit rechtsgeding bleek, dat de hertog van Nordfolk niet alleen over een huwelyk met de koninginne van Schotlandt, maar ook ten koste van het leven en de kroon van de koninginne van Engelandt, hadt gehandelt. Vervolgens ging hy over tot zyn voornemen om een inval in het ryk, met den bystandt van vromde machten, te doen, bewerende, dat de bewyzen door de brieven, aan den paus, aan den Katholyken koning, en den hertog van Alva geschreven, overtuigende waren, gelyk het ook bleek by de onderhandeling van den aangeklaagde met den Florentynschen staatsdienaar*, van wien zy zich in hare aanslagen bediende, by de papieren, die men in de mat van de kamer van den hertog van Nordfolk hadt gevonden, en by de verklaringen van zyne eige huisgenoten.

Hy zeide, dat een van hen † hem beschuldigde van met den hertog van Alva in onderhandeling te zyn geweest om tien duizend man te Harwich te doen landen; dat deze zaak nog nader was bewezen door de brieven van den Florentynschen handelaar aan den Katholyken koning, en aan den landvoogdt van de Nederlanden, en dat, niettegenstaande de hertog van Nordfolk deze brieven niet hadt ondertekent, hy nochtans door den mond van zynen geheimschryver †, die van zynent wegen by den Spaanschen gezant was gegaan, daar in hadt gestemt. Ten laatste, dat men brieven hadt achterhaalt, die de bisschop van Rossie aan de koninginne Maria gedurende hare gevangenis hadt geschreven, die den gansch en aanslag ontdekten.

De verdediging van den hertog was, dat hy

voor de handeling van anderen niet kon verantwoordt worden; dat hy het geen men zeide dat hy met den Italiaanschen staatsdienaar, en met anderen hadt verhandelt, ontkende, en dat de ganiche misdaadt, onderitelt, dat 'er eene was, hem alleen raakte, en hem niet aanging. Hier op zweeg hy een weinig stil; maar zyne reden vervolgende zeide hy: *Ik ben bevreesd, dat myn gebengen my zal bedriegen, en dat ik mogelyk iets van het hoofdzakelyke, daar men my mede beschuldigt, of eenige omstandigheden, die men daar heeft bygedaan, door de grote menigte, en der zelve verscheidenheit, zal vergeten. Gy heeten rechtsgeleerden, vervolgte hy, sprekende tegen het volk van de koninginne, gy hebt uwe gedenkschriften wel opgesteld, en ik ben verplicht daar aanslants voor de vuist op te antwoorden. Maar indien ik eenig artikel, zonder het zelve op te lossen, oversta, moet men de schuld daar van op myn gebengen, en niet op myn wil leggen. Ik heb my gezwert van de misdaadt, die men my te last legt, dat ik om een butwelyk met de koninginne van Schotlandt heb gedaacht. Ik heb betuigt, dat ik daar mede geen beooging tot nadeel van de koninginne van Engelandt, veel minder iets, tegen den plicht van een goed onderdaan strydende, heb gehad. Daar is nog over, dat ik my zuivere van de beschuldiging, als of ik verstandhouding met den paus en den koning van Spanje, om een inval in myn vaderlandt te doen, zou gehad hebben. Wat oordeel moet men vellen over zulk een klaarlykelyk valschen laster? en hoe kan men my van briefwisseling met den paus verdacht houden? ik, die een Protestant ben, die liever de zwaarste straf zou willen ondergaan, dan myn geloof verzaken. Daarenboven, de haven van Harwich, daar men wil dat de Spaansche troepen zouden geland zyn, beneemt al het geloof, dat men aan eene zaak, zo kwalijk bedacht, zou kunnen geven. Onderstelt de gemakkelykheit der landing, hoe zou ik myn leger door eene provincie hebben kunnen leiden, van alle kanten door beggen en affnydingen gebroken, zonder het zelve aan gesladige verrasschingen, waar door het geheel vernietigt zou zyn geweest, voor dat ik Londen kon bereiken, bloot te stellen? Waar zyn ten laatste de toebereidselen tot zulk eene onderneming? Men wil, dat ik dit voornemen al over tien jaren zou gehad hebben. Dit was lang genoeg om my daar toe gereed te maken. Ondertusschen heeft men in myn huis niet meer gevonden dan acht yzere barnassen, zonder schietgeweer, kruid, of kogels. Zyn deze wapenen en voorraad bekwaam om een groot koninkryk te veroveren? Aangaande de verzekering, die men zegt dat Barker, myn geheimschryver, van mynent wegen aan den Spaanschen gezant zou hebben gedaan, het zou aan Banister zyn geweest, aan wien ik zulk eene tedere zaak, die nooit in myne gedachten was, zou hebben toevertrouwt, en niet aan Barker, van wiens trouwe ik zo veel niet verzekert was.*

Vervolgens verzocht hy de oorspronkelyke brieven, van den bisschop van Rossie aan de koninginne gedurende hare gevangenis geschreven, te mogen zien, dewyl hy de zelve voor nagemaakte hieldt. Maar de opperrechter verzekerde hem, dat zy oprecht, en alle met de eige handt van dezen prelaat geschreven waren. Men hadt daar nog een briefje bygedaan, door den hertog zelf aan eenen van zyne bedienden geschreven, dien hy daar in gebodt alle de papieren, waar door men iets kon gewaar worden, te verbranden, en al de zamentpanningen van zyn volk op den bisschop van Rossie te leggen, wiens hoedanigheid als gezant hem voor alle vervolgingen zou dekken. De hertog bekende, dat hy bevel hadt gegeven, om de papieren te

* Braton, hoofdrecht onder Henrik den III.

† Procureur generaal.

* Radolf.

† Barker.

† Barker.

1572. Verdediging van den hertog van Nordfolk.

1572.

verbranden, uit vreeze, dat eenige van zyne vrienden, die daar in genoemd wierden, niet mede door zynen tegentpoed ongelukkig zouden worden.

* Solicitor general.
† Procurator.
‡ Bramley.
§ Genl.

De algemene rechtsbevoorderaar *, of de tweede pleitbezorger † van de koningin; maakte het slot van het gezegde van het volk § van de koningin, dat hy veel beknopter dan beide de anderen deedt. Hy bleef alleen by de achterhaalde brieven, die de onderhandeling met den hertog van Alva aantoonde, en by die, door den paus aan den hertog van Norfolk geschreven, die de toeflemming en het verdrag met den paus bewezen. Dit waren de brieven, die een schryver * zegt dat de hertog in zynen wandelstok, die ongelukkig brak wanneer men hem naar den Tour leidde, hadt verborgen.

* Thuanus.

† Wilbraham.

Een rechtsgeleerde † deedt vervolgens eene welbeschaafde redenvoering, om de verklaring van den bisschop van Rossie en de getuigenissen van de bedienden van den hertog klem te geven. De hertog antwoordde daar op met deze weinige woorden: *Ik onderwinde my geenzins de welsprekende, en met zo veel beleid voortgebragte redenvoering te wederleggen. Nochtans komt het my voor, als men de getuigenis van den bisschop van Rossie nagaat, dat men daar het voornaamste van vergeten heeft. Dat is de vrees, die by voor zyne gevangenis hadt, en het rechtsgeding, dat men hem zou aandoen, waar van zyn ampt hem niet heeft kunnen bevryden; eene vrees, die de standvastigsten zou kunnen doen waggelen, en hen met sibiriek bevangen.* De hertog hieldt zich te vrede met deze korte aanmerkingen te maken, en verzocht voor de tweede maal het gezag van het recht, dat niet toelaat, dat men acht sla op de verklaring van vrede getuigen: maar de hoofdrechtter van des konings bank † antwoordde, dat het wel geschiedde in zaken van gekwetste hoogheit, en dat het aan de Pairs stondt om van de wettigheit van deze getuigenis te oordeelen.

‡ Caselin.

Hy wordt overtuigt van verstandhouding met de wederspanningen in Schotland.

Om een eind te maken met den hertog te overtuigen, vertoonde men hem de brieven, die de gravin van Northumberland aan hem hadt geschreven, om hem te bedanken voor het geld, dat hy aan haren gemaal en haar zelve gezonden hadt, het welk hem schuldig maakte, dat hy de Engelsche wederspanningen, in Schotland gevlucht, hadt ondersteunt. Men overtuigde hem ter zelve tydt van verstandhouding met de zamengezwoorenen in Schotland, werwaarts de genen, die uit Engelandt gevlucht waren, zich hadden begeven, door zyne brieven, aan *Banister* geschreven, door de verklaring van *Banister* zelve, die alles hadt bekend, en door het geld, aan *Brown* gezonden, die, in plaats van het aan *Mylord Heris* te geven, het zelve aan de Raden van *Elizabeth* hadt overhandigt. De hertog kon dit niet ontkennen; maar hy meende zich door deze vrage daar uit te redden. Hy vroeg, of men voor vyanden van den Staat kon aanzien onderdanen van een vorst, met wien men in een bondgenootschap is? Indien men hem neen hadt gezegt, was zyn antwoordt gereed, dat men hem dan zynen ommegang met de onderdanen van den koning van Schotlandt, die met hare Majesteit in verbondt stondt, voor geen gekwetste hoogheit kon toerekenen.

De voorzitter van des konings bank begreep dit zeer wel, en antwoordde daar gansch anders op dan de hertog hadt verwacht. Men moet met twyfel, zeide hy, aan de waarheit van uw voorstel; het bondgenootschap, dat wy met den *Altechristelyksten* koning hebben, kan onze koningin niet beletten een *Pair* van *Frankryk* den oorlog aan

te doen, indien zy daar reden toe heeft, zonder het 1572. gemaakte vredesverdrag tusschen de twee kronen te breken.

Men gebodt vervolgens aan den bewaarder van den Tour zynen gevangen weg te brengen; en de deurwaarder stiltte hebbende gemaakt, kwam men tot het stemmen op deze wyze. De opperrechtter, zich tot de Pairs kerende, zeide: *Gy hebt geboort de beschuldigungen, tegen den hertog van Norfolk ingebragt, en zyne verdediging daar tegen. Men beschuldigt hem van hoog-verraadt; maar hy ontkent daar aan schuldig te zyn: hy onderwerpt zich aan het oordeel van Godt en aan het uwe. Aan u staat het te onderzoeken of hy strafbaar is, en als mannen van eer daar van te oordeelen, naar dat gy van zyn schuld of onschuld overtuigt zyt.* Hier op stondt de Pairs op, en gingen in een byzonder vertrek, daar zy eenigen tydt te zamen in overleg waren; waar na zy weder op hunne plaatzen kwamen zitten. Zo haast als zy gezeten waren, nam de opperrechtter de stemmen op. Hy begon by *Mylord Ware*, de laatste van de barons, en vervolgde zo tot *Mylord Gray*, den eersten van de graven. De plegtige omvraging geschiedde op de volgende wyze. De opperrechtter vroeg: *Mylord Ware, is Thomas, hertog van Norfolk, schuldig aan de misdaadt van gekwetste hoogheit, waar mede men hem beschuldigt? Mylord Ware, opstaande, leide zyne handt op zyn borst, en zeide: Hy is schuldig.* De anderen wierden mede aldus gevraagt, en antwoordden met de zelve plegtigheit, zynde alle van een oordeel.

Men gaat aan het stemmen.

Wyze van doen omtrent het stemmen.

De stemmen vervolgens opgenomen zynde beval men den gevangen weder te brengen, tegen wien de opperrechtter zeide: *Thomas, hertog van Norfolk, beschuldigt van verscheide misdaden van gekwetste hoogheit, gy hebt u aan het oordeel van Godt en deze Pairs onderworpen, die alle te gelyk, en de een na den anderen, u schuldig hebben verklaart. Hebt gy nog iets te zeggen voor dat ik uw vonnis uitspreke?* De hertog antwoordde: *De wil van Godt geschiede: by zal van myn onschuld tusschen my en myne valsche beschuldigers oordeelen.* Deze woorden wierden van eene droevige stilzwygendheit voor een korten tydt gevolgt, terwyl de geen, die de byl droeg, het scherp omkerde naar den hertog: een teken van het droevige gevolg van zyn vonnis.

Aanspraak van den opperrechtter aan den beschuldigde.

Dit gedaan zynde verzocht *Barham*, algemeen voorspraak van de koningin, dat het vonnis mogt uitgesproken worden; waar op de opperrechtter, met moete zyne tranen wederhoudende, op deze wyze het vonnis uitsprak: *Thomas, hertog van Norfolk; het hof der Pairs, wiens wetigheit gy hebt erkent, en aan wiens oordeel gy u vrijwillig hebt onderworpen, verklaart u schuldig en overtuigt van de misdaadt van hoog-verraadt, daar gy van zyt beschuldigt. Ter straf en boete van het zelve bevelen zy, dat gy weder naar den Tour gebragt, en vervolgens daar door den uitvoerder der doodvonnissen weder uit gebaalt, op een borde gesceept, en gebragt zult worden ter plaatse, daar men gewoon is balsrecht te doen; dat gy aldaar aan de galg gehangen, en half gestikt zynde daar weder afgenomen zult worden; het lys vervolgens opgesneden, uw hert daar uit getrokken, en uw ligchaam in vier delen gedeelt zal worden. Dit hof laat verder aan hare Majesteit met uw ligchaam naar haar welgevallen te doen, biddende Godt, dat hy uwe ziel wil genadig zyn.*

* Advokaat general, of fergeant in rechten van hare Majesteit. Hy ontfangt zyn vonnis.

Zulk een schrikkelijk vonnis verzette de standvastigheit van den hertog niet; hy keerde zich naar zyne rechtters, en zeide: *Mylords, gy hebt my als een verrader gewonnen; maar Godt is myn*

Zyne standvastigheit.

1572. onschuldig bekend; ik hoop, dat de koningin de zelve t'eeniger tydt zal erkennen. Gy hebt my van uw genootfchap afgesneden, maar het dient om my in het gefelfchap der engelen over te brengen. Ik zal my op eene wyze, als het een Christen voegt, tot de doods bereiden. Al de gunst, die ik verzoek, is, dat de koningin barmhertigheid omtrent myne kinderen en myne bedienden bewyze, en zorg drage myne fchulden te doen betalen.

* Cambden. De fchryver*, die ons deze woorden verhaalt, verzekert ons, dat hy ze uit den mond van den hertog van Nordfolk zelf gehoord, en daar in niets verandert heeft. Daar benevens zegt hy, dat de zelve zulk een indruk op zyn hert hadden gemaakt, dat hy de zelve altoos in gedachten hadt gehouden, en waardig oordeelde aan de nakomelingfchap overhandigt te worden.

Nieuw-ontdekte zamenzwering. Eenige dagen daar na wierdt eene zamenzwering, om den hertog te ligen, ontdekt. Zy kofte het leven aan de zamengezworenen Barney en Matiber, die door een derde medemakker, Herle genaamt, wierden verklikt. Men zegt, dat de laafte, wanneer hy tegen Barney wierdt verhoort, begon te lagchen, en tegen hem zeide: Herle, gy zyt my maar een uur voor geweest. Indien gy alleen dezen korten tydt hadt gewacht, ik zou u beklapt hebben, in plaats, dat gy het my hebt gedaan, en gy zoudt in myn plaats gehangen hebben. Deze zamenzwering, en het bericht, dat men van het morren van het volk in eenige plaatsen van het ryk hadt, verplichtte de koningin een Parlement te beroepen, denkende dezen gemenen weg beter te zyn om de klagten van de kwaadgezinden te stillen dan die van het koninklyke gezag. Wy zullen van de zittingen van deze vergadering fpreken wanneer wy vanden droevigen uitgang van den hertog van Nordfolk een einde zullen gemaakt hebben.

Cambden. Thuanus. Rechtsuitvoering van den hertog van Nordfolk. † Alexander Nouvel. Den 5 Juny, des morgens ten 8 uren, wierdt hy naar het fchavot, dat op het plein voor den Tour was oppgericht, geleid. Daar op geklommen zynde, verzoekt de deken van St. Paulus †, die hem in zyn uiterfte byftondt, het volk stil te zyn; waar op een grote flilte kwam, en de hertog begon zyne aanspraak op deze wyze: Deze plaats is gefchikt tot de gerechtsuitvoeringe van fchuldige, of ongelukkige, en het is niet vremd, dat men daar iemandt op ziet klimmen om de doodftraf te ondergaan. Echter is het waar, dat federt de gelukkige komfte van de doorluchtigfte koninginne Elizabeth tot de kroon deze vertoning iets feldzaams is, doordien ik de eerste ben (Godt geve, dat ik de laafte mog zyn!), die daar op verfchynt. Al het volk antwoordde: Amen. De Pairs, vervolgende de hertog, hebben my geoordeelt de doot waardig te zyn, en myn voornemen is geenzins my te verdedigen. Ik beleide openbertyg, dat ik heimelyken handel met de koninginne van Schotland, buiten kennis van de koninginne van Engelandt, myne wettige fouvereine, heb gehad. Dit was myne misdaadt, en ik wierdt daar rechtmatig over geftraft, wanneer men my gevangen zette. Eenigen tydt daar na; hebbende myne onderwerping gedaan, en beloofte van allen handel voortaan af te zullen zien, raakte ik in vryheit. Ik heb myn woordt niet gehouden, en dit is het geen my het meefte kwelt. Het is echter niet waar (fchoon eenigen het zeggen), dat ik in het belang van de koninginne van Schotland door plegtige eeden, door het ontfangen van de heilige tekenen aan de Tafel des Heeren bekrachtigt, ben getreden. Het is ook niet waar, dat ik een aanslag tegen het leven en de kroon van de koninginne heb gemaakt; ik heb alleen een gefprek met Rodolf, dien Florentyn; gehad, die van den paus en den koning van Spanje wierdt gebruikt, en daar is niets by omge-

gaan, noch tegen den gebeiligden perfoon van hare Majesteit, noch tegen den Staat. Deze man was niet alleen een heimelyke gezant van het hof van Rome, maar boven dat een koopman, die zichte Londen federt vele jaren hadt nedergezet, en het is velen bekend, dat ik met hem een open rekening hadt wegens penningen, die ik hem om te handelen hadt verfchaft. Door dezen ommevang ontdekte ik de boedanigheid van dezen Italiaan, die alleen uit was om het ryk te beroeren. Ik vondt hem fyn, doorfpepen en verftandig, wien het niet fcheelde febelmflukken uit te voeren. Dit deedt my een affebrik van hem hebben. Ik beken ook, dat ik twee brieven van den paus heb gezien; maar ik heb de zelve verworpen, gelyk mede den oproer, dien de graven van Northumberlandt en van Westmorlandt in het Noorden van het ryk verwekt, en de paus aangekweekt hadt. Ik ben een Proteftant, een vyandt van de pauffelyke leer, voor de welke ik een onverwinnelyken tegenzin heb. Ik ombels den waren Godsdienst van JESUS CHRISTUS, en op het bloed van dezen Goddelyken Zaligmaker is het dat ik al myn vertrouwen ftele. Echter ontken ik niet, dat ik bedienden en vrienden, die van de Roomfche gezindheit waren, heb gehad. Indien ik daar in tegen Godt, tegen de Engelsche kerk en die van myne gemeenfchap heb misdaan, bid ik Godt en myne broeders, dat zy het my willen vergeven.

Na deze redenvoering zong hy eenige Pfalmen, en eindigde zyne Godvrucht met deze woorden: Heere, in uwe banden beveel ik mynen geest. Vervolgens omhelde hy den ridder Henrik Leigh, dien hy iets ir'luiffterde. Hy toonde het zelve vertrouwen in den deken van St. Paulus, die hem byftondt; en deze laafte, zich naar het volk kerende, zeide: De hertog verzoekt, dat gy met hem tot Godt bidt, dat hy hem genadig zy, en uwe gebeden in flilte flort, gelyk hy zal doen, op dat gy hem niet moogt ontstellen. De beul, hem toen naderende, verzoekt, dat hy hem deze ftrafuitvoering wilde vergeven, en toelaten, dat hy hem iets voor de oogen bondt. Het eerste stondt hy toe, maar het tweede niet, zeggende, dat het niet nodig was; dat hy niet bevreesd was voor de doot. Vervolgens viel hy op zyne knien, niet anders dan op Godt denkende, dien hy vurig badt, onderfteunt van den deken van St. Paulus, die hem in zyn gelove en Godvrucht verfterkte. Deze laafte aandacht verricht hebbende leide hy zyn hoofd op het blok, gevende een teken aan den beul, die daar op met eenen slag het hoofd van het ligchaam fcheidde*, en het zelve aan het volk vertoonde, het welk op dit droevige gezicht in tranen wegfsmolt.

Nooit was eenig Lord meer gelieft van de Engelschen, noch hadt het beter door zyne minnelykheit, zachtzinnigheit en gefpraakzaamheit verdient. Zyne doot veroorzaakte verfcheide bewegingen in de gemoederen der verftandigfte lieden. Eenige, overdenkende het gevaar, waar in de Staat en de Godsdienst door den aanslag van een zamenhang, waar van deze hertog het hoofd was, hadden geweest, en de omwentelingen, die zy voorzagen, indien hy lang genoeg hadt geleefd om het voornemen der zamengezworenen uit te voeren, dankten de rechtvaardigheit van Godt, en gaven 'er de eer van aan zyne voorzienigheit. Anderen, meer door mededogen geraakt, lieten zich alleen door medelyden vervoeren, ziende den uitgang van zulk een doorluchtigen heer, geboren uit het bloedt, dat voor niemandt dan voor dat van een koning behoefde te wyken; van een goeden imborft, die niet was om te kopen, de fchoonfte en welgemaakfte man van het ryk. Zy beklaagden hem, dat hy van zyn

Zyne Godvrucht.

Zyne doot.

* De koningin hadt de ftraf gematigt. Aanmerkingen over zyne ftraf.

1572. zyn vaderlandt was weggerukt, wiens stut hy zou hebben kunnen zyn, gelyk hy 'er het fier raadt van was, indien hy niet was verleid door de kunstgrepen van die zyne verdiensten benyden, en zich door eene bedrieglyke hoop, daar men hem het schoonste van voor oogen gestelt, en het strafbare, dat daar in stak, verborgen hadt, hadt laten misleiden. Deze straf deedt herdenken die van zynen vader, dien omtrent vyf en twintig jaren te voren * op de zelve plaats mede het hoofd was afgeslagen. Eene bedroefde overeenkomst, zeide men, van vader en zone, beide roemwaardig door hunne oorlogs- en staatkundige uitvoeringen, en beide door de boosheit van hunne eeuw veel eer dan door hunne misdaden te gronde gegaan.

* in Ja- nuary 1547.

* Hiero- nymus Casari.

Ont- werp van de za- menzwe- ring vol- gens het zeggen van den schryver van het leven van Pius den V.

† in het jaar 1571.

Voor het overige, wat mededogen men met de droevige doot van den hertog van Nordfolk heeft, het is zeker, dat hy rechtmatig is veroordeelt, en dat hy minder over zyne outfange straf is te beklagen dan over zyne ligtgelovigheid aan die hem in zulke gevaarlyke aanslagen hebben ingewikkelt. Men heeft alleen te lezen het geen de schryver van het leven van paus Pius den V * daar van zegt, om overtuigt te zyn van de zamenzwe- ring, waar toe de hertog zynen naam hadt laten gebruiken, en zynen arm ook zou geleent hebben, zo haast de vromde troepen ter plaatse, daar men de zelve verwachtte, zouden zyn ge- land. Hy zegt, *Dat de paus, brandende van yver voor de herstelling van den Roomschen Gods- dienst in Engelandt, en de onttroning van Eliza- beth, die voorat noodzakelyk voor moest gaan, geen gezant in het ryk, noch eenig openbaar staatsdienaar, om zulk een groot werk uit te voeren, kennende, zyn oog sloeg op een edelen Florentyn, genaamt Rodolf, te Londen, onder voorgeven van koophandel te dry- ven, woonachtig, dien by bekwaam oordeelde om eene zamenzwe- ring tegen Elizabeth, om haar te onder te brengen, te smeden. Hy kon geen beter keur gedaan hebben. Rodolf volbragt zynen last met al de bebedigheid van een bekwaam man, en de uitflag beantwoordde zyne onderhandeling. Niet al- leen gaven zich al de Katholyken aan; maar ook verscheide Protestanten spanden met hen zamen, eeni- gen uit haat voor die tot nadeel van den tak van de Stuarts naar de kroon stonden, en anderen, om dat zy nieuwigheden beminden. De zamengezwoorenen zonden hem kort daar na † als gezant naar den paus, den koning van Spanje en den hertog van Alva, om hen bekend te maken, dat alles tegen Elizabeth ge- reed was, en om de landing van de troepen, die uit Vlaanderen moesten komen, te verbaasien. De paus vondt genoeg in het ontwerp, dat hem door Ro- dolf wierdt voorgesteld; maar het was geenzins naar den zin van den hertog van Alva, die wel een groot veldoverste was, maar het hoofdt altydt vol zwa- righeden hadt. De H. Vader, bevreesd, dat de koning van Spanje het mede niet zou goedkeuren, zondt Rodolf onder andere voorwenselen naar dezen vorst en naar den koning van Portugal, op dat deze onderhandeling niet zou uitlekken, verze- kerende ter zelve tydt den hertog van Nordfolk, aan wien hy schreef, van een spoedigen en machtigen bystandt. Hy maakte den zelve ook inderdaadt ge- reed, en terwyl by den Katholyken koning verzocht van zynen kant allen mogelyken spoedt te maken om hem daar toe te verplichten, schreef by hem, dat by van voornemen was zelf in persoon tot zulk eene onderneming op te trekken, en dat by daar toe al de penningen van den H. stoel, zelfs tot de kelken, de kruiffen, en de priesterlyke klederen toe, zou gebrui- ken, makende geen zwaarigheid het wereldsche goetd van de kerk tegen het grote voordeel, dat de zelve*

door deze herstelling in Engelandt zou vinden, te 1572. wagen. De koning, door zulke levendige vertogen geraakt, zondt zyne bevelen aan den hertog van Al- va, om aansonts Vitelli met de vloot te doen ver- trekken, en zondt Rodolf met geldt naar Vlaande- ren, om de onkosten van deze uitrusting te betalen; zo dat alles naar wensch ging, wanneer Godt wilde, toen het op het punt stond om werksellig gemaakt te worden, dat Elizabeth van den aanslag kennis kreeg. De hertog van Nordfolk wierdt voor de tweede maal gevangen genomen en ontbalft. De paus was daar levendig van geraakt, en de koning van Spanje, doende zyne droefheit en verbaasheit blyken, zeide in de tegenwoordigheid van den kardi- naal Alexandrini, neef van den paus, dat nooit eene zamenzwe- ring met meer omzichtigheit langer geheim was gebonden; dat de zamengezwoorenen malkander zo getrouw waren geweest, dat men van hunnen kant niets hadt kunnen ontdekken, en wel zo, dat de troepen uit Vlaanderen in vier en twintig uren voor de poorten van Londen zouden hebben kunnen zyn, zonder zelfs de tyding van hun- ne inscheeping te hebben, en zieh dus van Elizabeth verzekert, Maria op den troongeplaatst, en den Room- schen Godsdienst herstelt hebben. De zelve schry- ver vervolgt, dat, om deze omwenteling te doen gelukken, Stukeli, een gevluichte Engelichman, eene afwending in Ierlandt met drie duizend man zou hebben gemaakt, dit eilandt met den by- standt der inboorlingen onder de macht van Spanje gebragt, en van daar naar Engelandt overgestokt en hebben met schepen, vol vuurwerken geladen, om de Engelsche vloot in hunne havens te verbranden.

Tien dagen na de rechtsuitvoering van den her- tog van Nordfolk zondt men gemachtigden aan de koningin van Schotlandt, om haar te on- dervragen. Mylord Ware, een der rechtters van den hertog, was daar het hoofdt van, nevens den ridder Sadler, den leeraar Wilson, en Bromlei, al- gemeen rechtsbevorderaar van hare Engelsche Majesteit. Zy vonden Maria in den rouw over de treurige doot van hem, dien zy gedacht hadt tot gemaal te hebben, en overstelpt van dit laatste ongeval, dat haar als voor de tweede maal van den troon hadt afgebonst, terwyl men hadt toegelegd haar daar weder op te doen klimmen. Zy verburg echter hare droefheit, wanneer zy hen zag aankomen, en indien 'er al iets van op haar gelaat bleek, was het ten minste zonder ontroe- ring, of lachertigheid. Zy gaven haar aansonts hunnen last te kennen, en betuigden, zonder eeni- ge omwegen te gebruiken, dat zy haar kwamen ondervragen op de navoigende beschuldigingen: I. Dat zy, niet te vrede zich zelve den tytel en het wapen van Engelandt te hebben aange- matigt, daar zy niet van hadt willen afstaan, noch het verdrag van Edenburg bekrachtigen, met allen ernst naar de Engelsche kroon gestaan, met dat inzicht over een huwelyk, buiten ken- nisse van Elizabeth, met den hertog van Nord- folk gehandelt, en alles in het werk gestelt hadt om het zelve te doen gelukken, schoon het niet dan ten uiterste nadeelig voor beide de ryken kon zyn. Men voegde daar by de kuiperyen en ge- weldenaryen, die 'er gepleegt waren om den her- tog uit de gevangenis te verlossen, de buiten- en binnenlandsche oorlogen, de invallen van vremden, en de oproeren der onderdanen. II. Dat zy de muitery in het Noorden van het ryk hadt aangeweekt, en de oproerigen na hunne neder- lage nieuwen onderstandt bezorgt, niet al- leen in Schotlandt, daar die van haren aanhang de zelve hadden weten in te nemen, maar ook in Vlaanderen, daar de hertog van Alva hen op haar

Comb- den. Thuanus. Men zendt ge- machtig- den aan de konin- ginne van Schot- landt om haar te onder- vragen

Hoofd- zaken, waar me- de zy wordt beschul- digt.

1572.

haar verzoek hadt bygeftaan. III. Dat zy in onderhandeling met den paus, den koning van Spanje en andere vorften was getreden om vrende troepen in te roepen. IV. Dat zy aanlagen met de oproerige Engelfchen, om hare vryheit te bekomen, en zich voor koningin van Engelandt te doen verklaren, hadt gefmeed; V. brieven van den paus ontfangen, die haar verzekerde, dat by haar onder zyne vleugelen, als een klokkenbare kiekens, zou nemen, en die den naam van zonen van de kerk gaf aan die de wapenen, om de zelve te befchermen, opvatten. VI. Dat zy de bul van den paus hadt verzocht, door welke hare Majesteit in den ban wierdt gedaan; en VII. Dat zy hadt toegestaan, dat hare gemachtigden aan vrende hoven, van haar fprekende, haar den naam van koningin van Engelandt gaven. Zodanig was de tweede befchuldiging tegen *Maria Stuart* voor de rechtbank van *Elizabeth*. De eerste was die der Schotten zelf, die recht over het vermoorden van hunnen koning verzochten, en welke aanleiding tot hare gevangenis gaf; maar hare gevangenis was oorzaak van de tweede befchuldiging. De zucht, die zy hadt om op vrye voeten te komen, diende ten minfte tot een voorwendfel van al de zamenzweringen, daar zy deel aan hadt, en die de Engelfchen, uit bekommring voor het welzyn van hunne koningin en van de ganfche natie, niet beter oordeelden te zullen dempen dan door de doot van zulk eene onverzoenlyke vyandinne.

Hare tegenbetuiging, en haar antwoord.

Voor dat zy antwoordde deedt zy eene tegenbetuiging tegen de wyze der rechtsvordering, en verklaarde, dat zy eene koningin was, onafhankelyk van eenige rechtbank des werlds, en aan niemandt dan aan Godt van haar doen en laten rekentchap fchuldig. Na deze betuiging antwoordde zy met veel standvastigheit en gezetheit van geest, dat men met een oud gefchil wegens het wapen en den tytel van koningin van Engelandt weder voor den dag kwam, daar zy reets verfcheide malen tot hare verdediging op hadt geantwoord, het geen zy nu weder verplicht was te herhalen, namentlyk, dat men deschuldigt daar van moest geven aan haren overleden gemaal, den koning *François* den II, en niet aan haar, die eene jonge prinses van twaalf of dertien jaren oud was geweest, onderworpen aan den koning, haren gemaal, en het hof van Vrankryk; maar dat zy, sedert dat zy weduwe was geweest, van dezen tytel en dat wapen afgeftaan, en openlyk verklaart hadt, dat zy niets op de kroon van Engelandt gedurende het leven van *Elizabeth* hadt te eifchen; dat het waar was, dat zy in het huwelyk met den hertog van *Nordfolk* hadt bewilligt, maar geenzins met eenig kwaad inzicht tegen de koningin van Engelandt, of tegen haar ryk, maar in het tegendeel om de rust daar door te bevorderen. Voorts bekende zy, dat, na dat zy daar in hadt bewilligt, zy zich verplicht hadt gevonden haar woordt te houden, wat tegenzin de Raadt van *Elizabeth* ook tegen dit huwelyk hadt getoont. Zy vervolgde, dat deze verbindtenis met den hertog haar hadt verplicht deel in zyne belangen te nemen; weshalven zy, zo veel hare onmacht haar hadt toegelaten, tot hare verlofginge en welzyn hadt gearbeid. Aangaande de muiteryen, daar men haar aansprakelyk voor wilde maken, zy verzekerde geen deel daar in te hebben gehad, veel min de zelve aangestookt te hebben; dat zy altoos bereidwillig zou zyn, alle oproeren, die zy zou komen te ontdekken, aan de koningin hare zufter te openbaren; dat zy geen byftandt aan de oproerige Engelfchen hadt

III Deel.

gezonden, zich hebbende vergenoegt alleen de gravin van *Northumberland* den hertog van *Alva* uit enkele liefde aan te bevelen; dat haar ommeegang met *Rodolf* alleen zaken van koophandel en geldt betrof; dat zy nooit iemandt om hare vryheit te verkrygen hadt gebruikt, hoewel zy niet ongenegen was geweest gehoor te geven aan die uit eige beweging daar naar getracht hadden, en dat zy daarom haar cyffer aan *Rolfon* en aan *Halle* hadt gegeven. Zy beleedt, dat zy brieven van den paus hadt ontfangen, vol Godvrucht en trooft, en van een ganfch anderen inhoudt dan men zeide dat zy geweest waren; maar zy ontkende in de bul van den ban deel te hebben gehad, fchoon men haar een afschrift daar van hadt medegedeelt, en dat zy het zelve, na het gelezen te hebben, hadt verbrand. Zy ging voort, en ontfchuldigde zich zelve van de andere befchuldigingen, fttaande houdende, dat zy niet verplicht was te verantwoorden het geen men in andere landen van hare wyze van doen, daar zy geen deel aan hadt, en daar men reden van vragen moest van die men daar toe buiten haar bevel gebruikte, praatte en fchreef; zy ontkende ook, dat zy hulp by den paus of den koning van Spanje, tot nadeel van de koningin van Engelandt, of om een inval in het ryk te doen, hadt gezocht, zich te vrede houdende als zy in het hare wierdt herstelt; dat zy niet ontkende, dat zy ten dien einde hunnen byftandt hadt verzocht, zonder dat *Elizabeth*, die zy daar kennis van hadt gegeven, zich daar tegen hadt gefelt; dat, indien men na alle deze vertogen echter de brieven van deze vrende mogendheden en het ontwerp van haar huwelyk met den hertog van *Nordfolk* voor strafbaar wilde aanzien, zy zich dan op haar voorrecht als prinses, geboren uit het Engelfche bloedt, beriep, en verzocht, dat de befchuldiging voor het naafte Parlement gebragt wierdt.

Terwyl de koningin van Schotlandt dus ontroert was, wierdt Schotlandt zeer door zyne binnenlandsche oorlogen geïchokt. De Engelfchen en de Franschen fchenen daar zeer van aangedaan; zy vergaten hun eigen belang, of ftelden het zelve uit, en poogden meer in dit gerezen krakeel te voorzien dan 'er zich van te bedienen. Zy voegden zich zamen, om gezamentlyk alle middelen te beramen om het ryk weder in rust te brengen, en de twee partyen, die het verdeelden, te vereenigen. Eenige zwarigheid verhinderde hun voornemen, en de zelve wierdt zo onoverwinnelyk, dat zy alle hunne goede gedachten in rook deedt verdwynen. Zy beftondt in het recht tuffchen den koning en de koningin zyne moeder. De Franschen, die het recht van den eerften niet konden betwiften, als geground op een plegtigen afftandt, die door de Staten was bekrachtigt, en waar op de kroning van den prins was gevolgt, hielden zich te vrede met een fcheidsmen voor te stellen, nevens een foort van tuffchenregering, terwyl men het recht van moeder en zone zou onderzoeken. Zy zeiden, dat 'er geen redelyker hulpmiddel was te bedenken, en dat het anders onmogelyk was een evenwigt te houden, terwyl de party, die aan haar hoofd den naam van fouverein hadt, altydt over de andere zou willen regeren, en dat de regering aan beide over te laten het misverftandt zou voeden, zo dat 'er geen ander middel was, dan hen beide by voorraadt afftandt te laten doen, tot dat de middelaars het zelve zouden toegelegd hebben aan die zy zouden oordeelen dat het toekwam; dat de Staat in dezen tuffchentydt, en terwyl men naar de uitspraak van goede mannen wacht-

1572.

De hoven van Vrankryk en Engelandt trachten dit by te leggen.

De Franschen stellen een tuffchenregering van het ryk van Schotlandt voor.

C c

te,

1572.

te, door Raden van aanzien door hunne afkomst en bekwaamheit, die men regenten van het ryk zou noemen, zonder noch van koning, noch van koningin te spreken, zou worden geregeert. Dit waren de redenen, die Vrankryk door den mond van zyne staatsdienaars voordroeg; doch inderdaad waren zy niet anders dan voorwendfelen van zaken, die haar veel meer ter herte gingen. De koningin *Maria* was in het belang van dit hof, zynde weduwe van eenen van des zelfs koningen, en nicht der prinsfen*, die den prins, die den troon beklom, regeerden. De Franschen wachtten zich derhalven wel van haar te verlaten, en te onvrede zynde de kroon op het hoofd van haren zone te zien, weigerden zy het tot nadeel van zyne moeder te erkennen, doordien hy geen ander recht, gelyk zy beweerden, daar toehadt dan dat zy hem na hare doodt zou nalaten; maar dat hare onderdanen haar niet hadden kunnen ontwingen door een gedwongen afstand.

* de Guizzen.

Het welk de Engelschen niet goedvinden.

De gemachtigden van *Elizabeth* antwoordden, dat deze verblyving, of tusschenregering, die de gezanten van Vrankryk hadden voorgeslagen, bekwaamer was de beroerten te vermeerderen dan te stillen, en dat men de regering aan verscheide regenten niet kon geven, zonder het ryk als buiten eenige regering te stellen; dat daar benevens Schotland, gewoon door koningen geregeert te worden, zich onder deze verkorene bestuurders, wier aanstelling meer naar een gemebest dan naar een koninklyke regering zou gelyken, niet zou kunnen schikken. Zy voegden daar by, dat de Staten zelf den afstand van de koningin verzocht, erkent en den koning gekroont hadden; dat het verbondt van Vrankryk met Schotland niet was van persoon tot persoon, maar van kroon tot kroon, tusschen de twee natiën vele eeuwen voor het huwelyk van *François* den II met de koningin *Maria* gesloten, dat overzulks de Allerchristelykste koning uit hoofde van het verdrag verplicht was het verbondt met dezen vorst, dien hy op den troon vondt, te handhaven; dat deze zaak des te onwederprekelyker was, om dat men deze zwaarigheid schein voorzien te hebben, en om dat men daarin de voorwaarden van het verbondt tusschen de beide kronen te gemoet was gegaan door dit beding: *Dat, indien 'er in Schotlandt oneenigheid ten aanzien van de opvolging in het ryk kwam te ontstaan, de koningen van Vrankryk gebonden zouden zyn den gene by te staan, dien de Staten zouden erkennen.* Men zeide, dat deze woorden al te nadrukkelek waren om verkracht te worden, dat men te vergeefsch uitvluchten tot dubbelzinnigheden zou zoeken, met in twyfel te trekken, of de afstand van de koningin wel wettig was, dat het aan de Staten van Schotland stondt om over dit geschil te oordeelen, en dat, na de uitspraak gedaan te hebben, het aan geen vrende mogendheit toegelaten was de besluiten te veranderen, of te verichuiven.

Redenvoering van den Franschen gezant tot verlofing van *Maria*.

Hoe welgegrond deze redenen ook waren, de zelve voldeden geenzins het hof van Vrankryk, en des zelfs gezant hieldt in zyne verzoeken by *Elizabeth* aan om de vryheit van de koningin van Schotland te bekomen. Hy verzoonde, dat de koning zyn meester verplicht was een prinses, weduwe van zynen broeder, en van Vrankryk vrucht trekkende, te beschermen, de Schotten van hare party te helpen, en met het huis van Lotharingen, daar *Maria* van afkomstig was, tot herstelling van deze vorstinne eenen lyn te trekken. Van zo vele verplichtingen, aan welke zyne Allerchristelykste Ma-

jeiteit verbonden was, kon hy niet afzien, zonder zyne eer te benadeelen, en daarenboven het kwaad voorbeeldt van souvereinen te ontronen toe te stemmen. Zodanig was toen het zeggen van Vrankryk, dan eens meer, en dan eens min geneigt voor het belang van de koningin van Schotland, na dat de *Guizzen* het zelve met meer of min drift van dezen kant voortdreden. De gezant voegde daar by, dat het zo min met Englands, als met Vrankryks belang overeenkwam, de koningin van Schotland te noodzaken zich in de armen van Spanje te werpen, dat zy zekerlyk, wanneer Vrankryk haar verliet, zou doen; dat zulk een handeling Engelandt, Schotland en Ierlandt voor een inval der Spanjaarden zou bloot stellen; dat Vrankryk ten minste reden hadt te vrezen, dat het niet vry van deze beroerten zou zyn, indien *Maria*, die reets een dezer kronen bezat, en in verwachting van de twee andere by opvolging te verkrygen leefde, deze macht by die van den Katholyken koning voegde.

Elizabeth hoorde de redenen van den gezant met geduld, en antwoordde hem met hare natuurlyke vaardigheid: *Dat de Allerchristelykste koning ryplek overdenke, wat staat by op het verbondt van een vorstinne kan maken, die, hoewel zy vrucht van Vrankryk trekt, niet heeft nagelaten zich by den koning van Spanje te voegen, om het aanzoek van den hertog van Anjou te loof te stellen, doende den zelven niet alleen voor gewinst, maar zelfs voor verradelyk doorgaan; dat hy denke, of by, indien by een jongen koning, die naauwlyk uit zyne wieg is gekropen, verlaat, op een edelmoedige wyze zal handelen, en of by het verbondt, dat hy met die van Schotlandt heeft gemaakt, niet sebindt; kortom, dat hy denke aan de verplichting, die by heeft aan de Guizzen, door welke raadt Vrankryk zich in een droevigen oorlog ziet ingewikkelt, Schotlandt van Vrankryk vervremt, en de koningin *Maria* nebrgeploft in de rampen, die met de zelve gepaart gaan. Ik vind, zo min als by, de ontroning van de souvereinen goed: de voorbeelden daar van zyn van droevige gevolgen, en moeten aan iedereen versocielyk voorkomen, maar dit is een zaak, die de Schotten aan Hem, door wien de koningen regeren, zullen moeten verantwoorden. Voor my, ik verwerp gaarne het denkbeeldt van een zaak, die ik niet goedvinde. Ik weet niet, of Vrankryk den zelven afkeer daar van heeft: het blykt ten minste, dat het den zelven niet altydt heeft gehad; anders zou het niet toegelaten hebben, dat *Pepin Childerik* van de koninklyke waardigheid hadt berooft, noch dat *Hugo Capet* de nakomelingen van *Karel den Groten** uitgesloten hadt, om zelf den troon te beklommen, welken zyne nakomelingen beden bezitten. Deze overdragt der kronen is niet byzonder aan Vrankryk, noch aan de prinsfen, uit het Fransche bloed gesproten, gelyk aan *Philips den Goeden*, hertog van Burgundie, die de souvereiniteiten van Henegouwen en van Hollandt tot nadeel van de wettige erfdochter † vermeersterde. Daar is geen natie in de wereldt, daar zy niet geschiedt zyn. Aldus verjoegen de *Denen* *Christiaan den II*, en verklaarden zyne kinderen van de kroon uitgesloten te zyn, aldus zetten de Spanjaarden hare koningin *Urraka* † gevangen, na dat zy haar ontroont hadden. Het is nog minder ongevoon, dat men zonen in de plaats van moeders aanstelt, en dat men de laatste dwingt van de kroon af te staan om de eersten te doen regeren. *Henrik de II* wierdt voor koning van Engelandt uitgeroepen, hoewel de keizerin *Machtelt**, zyne moeder, dochter van *Henrik den I*, hem volgens de order van*

1572.

Antwoordt van *Elizabeth*.* *Karel*, hertog van Lotharingen.† *Johanna* van Bejren, gravinne van Henegouwen, Hollandt, enz.‡ de erfgenaam van de Castiliaanse kroon in het begin van de XII eeuw. * of *Matilde*.

op-

1572. opvolging moest voorgegaan zyn. Alphonfus †, koning van Castilië, wierdt tot nadeel van Urraka, zyne moeder, nog levende, gekroont; en om een later voorbeeld by te brengen, heeft men Karel den V niet gezien zich voor koning van Spanje doen verklaren, na dat hy zyne moeder, de koningin Johanna, hadt doen afzetten, die nog verscheide jaren na hare afzetting leefde.

Belangende de gevangenis van de koningin van Schotland, daar is geen ryk, dat daar minder over gebelgt behoort te zyn dan Frankryk, daar het gevangen zetten van hunne koninginnen eene gemene zaak is. Drie hebben na elkander dit ongeluk gehad; te weten, de gemalin van Lodewyk Hutin †, die van Philips den Langen †, en die van Karel den

Schonen †, om van geen andere te spreken (a). Voorts (vervolgde Elizabeth) is de gevangenis van de koningin van Schotland haar geenzins lastig. Ik draag zo veel my mogelyk is zorg de zelve te verzachten. Zy is zo naauw niet opgesloten, of zy geniet eene tamelyke vryheit, en indien zy de zelve niet meer geniet, is het haar eigen schuld. Hare gedwinge kuiperyn noodzaken my haar tot veiligheit van myn leven en rust van myn ryk in bewaring te houden. Dus waren de koningen van Frankryk gewoon te doen met Childerik (b), met Karel van Lotbaringen (c) en met Lodewyk Sforce, hertog van Milaan, zettende de twee eersten in eene harde gevangenis, en den derden in een yzere kouw (d), om zich tegen hunne zamenzweringen te beveiligen.

De koningin voegde by deze voorbeelden, uit de Geschiedenis van Frankryk gehaalt, ook die van Spanje, echter toelstaande, dat alle deze doortlichtige voorbeelden in zich iets hard hebben, en onrechtmatig zouden zyn, indien het algemene welzyn het grootste van alle belangen niet was, die men hebben moet. Zy eindigde hare redenvoering met te wenschen, dat de Allerchristelykste koning den jongen koning van Schotland, volgens zynen plicht, door het artikel, in het gemaakte verdrag vervat, in zyne bescherming wilde nemen; dat dit zyne kroon roemruchtiger zou maken dan de ongelukkige ondernemingen van de koningen, zyne voorzaten, om de prieffen van den tak van Anjou in de bezitting van het ryk van Napels te handhaven.

Gedurende deze onderhandeling van Frankryk, die van geen gevolg was, smeedde de hertog van Alva andere, die veel gevaarlyker waren; maar zy gelukten hem niet beter. Mylord Seton, van Vlaanderen naar zyn vaderland vertrokken, zette voet aan landt in de provincie van Essex, en Engelandt in de kleding van een bootsgefel doorreizende kwam hy in Schotland, om de aanhangeren van Maria van den spoedigen bystand van den Katholyken koning te verzekeren. Zy verwachtten den zelve nochtans te vergeeffsch, hoewel de hertog van Alva dien volgens de aandringende bevelen van het Spaanische hof gereed maakte. Maar Elizabeth verchafte hem zo veel werk, dat hy zyne gedachten van Engelandt moest afrekken. Het geluk van deze vorstinne was zelfs haar zo gunstig, dat het al den handel van den Spaanschen gezant, door het verzoek van den hertog aangezet, tot haar voordeel deedt uitvallen. Hy klaagde, dat de oproerige Nederlanders niet alleen in de havenen van hare Engelsche Majesteit wel wierden ontfangen, maar dat men hen ook van alle noodwendige scheepsbehoeften voorzag,

III Deel.

(a) De eerste wierdt in de gevangenis gewurgt.
(b) Hy wierdt gefchoren en in een klooster gefloeken.
(c) Men zondt hem naar Orleans gevangen.
(d) Anderen zeggen in een hok.

waar van hy voldoening verzocht. Om deze redenen van klagten weg te nemen deedt de koningin in alle zeeitenden van haar ryk een gebodt afkondigen, van geen verblyf toe te staan aan eenige onderdanen van den Katholyken koning, die aan oproer schuldig waren, noch hunne schepen in geen van hare havenen te laten komen, bevelende, dat alle de genen, die op de afkondiging van dit gebodt zich aldaar mogten bevinden, aansfronts uit hare staten hadden te vertrekken. De uitwerking van dit afgekondigde bevelschrift was ganfch anders dan de hertog van Alva hadt verwacht. Toen wierdt 'er van zyne te rug roeping naar Spanje gesproken, en de hertog van Medina-Celi, zyn opvolger, was reets onderzeil om bezit van de landvoogdy te nemen; maar de tegenwinden hadden hem weder in de Spaansche havenen doen inlopen, daar hy den winter eerst moest laten voorbygaan, voor dat hy op eene tweede inscheping kon denken. De zamenvereenigden van de Nederlandische provinciën oordeelden, dat deze tydsgelegenheit gunstig was om iets van belang te ondncmen, dewyl de hertog, op zyn vertrek denkende, minder gelegenheit zou hebben om het te ontdekken, en dat de hertog van Medina-Celi nog in Spanje in geen staat was het zelve te beletten. Dit geschiedde in den tydt van de afkondiging, waar door den oproerigen Nederlanderen bevolen wierdt uit Engelandt te verhuizen. Lumey, graaf van der Mark, die met eenige anderen daar naar toe was gevlucht, vertrok weder naar Vlaanderen, het zy door vreeze van het verbodt van de koningin, of met hare bewilliging, gelyk eenigen willen, die zeggen, dat deze vorstin hem onder de handt volk, schepen en noodwendigheden verschaft. Hy deedt aan de zamenvereenigden zyn voornemen weten, en hen aanzeggen op wat tydt hy van Engelandt zou vertrekken. Hy zette onverwacht by den Briel *, aan den mondt van de Maze gebouwt, voet aan landt, daar hy zich meester van maakte. Dit was als de eerste stap van het geluk, dat van toen af den hertog van Alva den nek scheen toe te keren, zynde hem tot nu toe gunstig geweest, om zich naar het belang van den prinsse van Oranje te wenden, dat die van zyne party steets leidde en aanmoedigde, gelyk wy in het vervolg, in het verhaal van de onwentelingen van deze provinciën, zullen zien; of dit was veel eer als een voorspel van hare verlossing, en van de bescherming van den Hemel, die zich oogenschynelyk voor haar belang in een tydt, dat de verdrukker over hare vryheit zegepraalde, en overal bezettingen hadt gelegd, die haar als gevangen hielden, verklaarde. Hy hadt de zeeitenden verzuimt te versterken, het welk de Geschiedenis hem als eene onvergeefflyke zaak toefchryft, verwonderd, dat zulk een groot veldoverste geen zorg voor de sleutels van het landt, die het in-en uitgaan aan die daar meester van waren gemakkelyk maakten, hadt gedragen. De zamenvereenigden waren bedachtzamer, en bleven in geen gebreke zich daar van meester te maken. Daar door openden zy zich eene grote deur aan den zeeant, om toegang naar Frankryk en Engelandt te hebben, en daarenboven sloten zy de zelve voor hunne vyanden.

Veel Engelschen vertrokken in dezen tydt naar de Nederlanden, na dat zy een foort van een fleekspel, in tegenwoordigheit van de koningin, te Greenwich hadden gehouden. Verdrietig over de rust, die Engelandt onder zulk eene gelukkige regering genoot, gingen zy om eer te

1572. tegen de zamenvereenigden der Nederlanden.

De zamenvereenigden vermeerden den Briel.

* in het begin van April.

1572. behalen in een oorlog, waar in beide de partyen door uitvoeringen van eene ongemene dapperheit uitblonken. Eenigen volgden de party van den hertog van Alva; maar de meesten die van den prins van Oranje, door de grotenamen van Godsdienst en vryheit, waar van deze prins verklaarde de beschermer te zyn, aangemoedigt. Wy zullen het verhaal van hunne daden by de andere voorvallen van dezen oorlog voegen, wanneer wy het vervolg van deze geschiedenissen weder zullen ter handt nemen.

Camb-
den.
Thuanus.
Verdrag
tusschen
Karel
den IX en
Elizabeth
gefloten.

De bewegingen in de Nederlanden waren oorzaak van het verdrag, gesloten te Blois den 29 April tusschen den Allerchristelyksten koning en de koningin van Engelandt. De eerste vondt zich met de Protestanten in zyn ryk, die hy wilde uitroeien, en de staatzucht van den hertog van Alva, die hy vreesde, zeer belemmert. Hy was verblyd zich van Elizabeth verzekert te hebben, op dat zy de eerste geen bystandt zou zenden, en haar te verplichten hem tegen den anderen, indien hy wierdt aangevallen, te helpen. Elizabeth was van haren kant ook vernogt over dit verdrag, dat haar voor de Fransche wapenen, die de oproerige Engelschen en Schotten in beide de ryken poogden over te brengen, dek- te, en haar voor de vreeze van den inval der Spanjaarden bevrydde, die zonder den bystandt van Vrankryk te zwak waren, dat zy niet alleen van hen afstrok, maar in staat stelde om hen zelfs tegen te gaan. Zodanig was ten minste het oogmerk van Elizabeth. De gedachten van Karel zyn zo wel niet bekend. De schryvers van zyne natie geloven, dat deze geveinsde vorst geen ander oogmerk hadt dan de Protestanten te misleiden, en dat dit verdrag alleen een kunstgreep was om hen in slaap te wiegen.

Hoe het zy, het zelve wierdt eerst te Londen door den maarschalk van Montmorenci, dien de Allerchristelykste koning als buitengewoon gezant derwaarts hadt afgevaardigt, voorgedragen, en ten volle te Blois op den bovengemelden tydt door de gemachtigden van de twee kronen gesloten. Deze maarschalk was een der zelden van de zyde van Karel den IX, nevens Reinier Birague, zegelbewaarder (a), Sebastiaan van Aubespine, bisschop van Limoges, en Paulus van Foix (b), alle drie geheime Raden van den koning van Vrankryk. Elizabeth hadt daar gezonden de ridders Thomas Smith en Francisus Walsingham. De laatste gedroeg zich als gezant, het welk de andere eenige jaren te voren was geweest.

Corps
Univ.
Diploma-
tique
Tom. V,
P. 1, fol.
211 etc.

Voor-
naamste
voor-
waarden
van dit
verdrag.
Wid.

De voornaamste voorwaarden van dit verdrag bestonden in eene bevestiging van de oude verbonden, en een nieuw verwerend verbondt tusschen Karel den IX en Elizabeth tegen alle hunne vyanden, uit wat hoofde, of onder wat voorwendsel het zou mogen wezen, om een eeuwigdurend verbondt tusschen hen en hunne opvolgers (c) te zyn, en te gelyk een verbindtenis tot nakoming, die alle verbonden, die 'er met andere mogendheden, wie zy zouden mogen zyn, zelfs die van bloedverwantschap niet uitgezondert, gemaakt waren,

(a) Hy wierdt in den volgende jaren kanselier, en in den jaer 1578 kardinaal gemaakt.

(b) Hy wierdt aartsbisschop van Toulouse in het jaer 1577, en als afgezant van den koning van Vrankryk naar Rome gezonden, daar hy stierf in den jaer 1582.

(c) Te weten, een dezer twee mogendheden, Karel de IX, of Elizabeth, komende te overleden, zou des zelfs opvolger zich binnen den tydt van een jaar moeten verklaren aan den gene, die nog in leven was, of hy dit verdrag wilde onderhouden en vernieuwen; het welk als het binnen den gezegden tydt niet geschiedde, zou de andere van alle verplichting, waar toe hy door dit verdrag was gebracht, bevryd en ontlagen zyn. Corps Univ. Diplom. Tom. V, P. 1, fol. 211, 212, uit Fred. Leonard Tom. II, fol. 523.

vernietigde. Zy beloofden wederzyds op de eerste aanmaning malkander by te staan met acht weltoegeruste oorlogschepen, nevens twaalf honderd soldaten, met al het noodwendige voor twee maanden voorzien, nog met zes duizend soldaten te voet (a), of vyf honderd gewapende, om aan landt gezet te worden, zullende de zelve ter befoldinge staan vanden gene, in wiens dienst zy zyn. Zy beloofden van beide kanten geen nicuwigheden in Schotlandt te brouwen, belovende het zelve tegen alle vrende machten te beschermen, alle landingen te beletten, en hunnen bystandt te weigeren aan de zamenrottingen, die het ryk mogten beroeren. De koningin behieldt nochtans de vryheit de Schotten gewapenderhandt te vervolgen, die de gevluchte Engelschen, die muiteryen verwekten, verbergden, of bystonden.

Dit verdrag, waar in men overeengekomen was, wierdt plegtelyk van de eene en de andere zyde binnen drie maanden bekrachtigt. Mylord Clinton, admiraal, dien de koningin even graaf van Linkoln hadt gemaakt, vertrok met een groot gevolg van heeren en edellieden naar Vrankryk, en de maarschalk van Montmorenci, nevens Paulus van Foix, kwamen met een heerlyken floet in Engelandt. La Motte Fenelon, gezant des konings, was de derde gevolmachtigde, om een even gelyk getal te hebben, als dat Elizabeth aan het hof van Vrankryk hadt gezonden. De plegtigheid geschiedde te Westmuntster op den 17 Juny. De koningin zwoer de nakoming van het verdrag in de tegenwoordigheid van de drie Fransche gezanten. Des anderen daags vereerde zy den maarschalk van Montmorenci met de ridderorde van den Kouschebandt, willende aan den zone, gelyk zy zeide, de zelve tekenen van gunst en genegenheit bewyzen, die de vermaarde konnetabel, zyn vader, van Hemik den VIII hadt ontfangen. Zy oordeelde, dat deze doorluchtige orde van St. George niet beter kon geplaatst worden dan in een huis, waar van het hoofdt den tytel van *eersten Christen baron* voerde.

Gedurende het verblyf van de gezanten te Londen hadt de maarschalk van Montmorenci eenige zamenkomsten met Elizabeth aangaande de koningin van Schotlandt. Hy beleide zyne woorden zo wel, dat Elizabeth daar geen misnoegen uit kon opvatten. Hy sprak van de vryheit van Maria niet anders dan van eene gunst, en verzocht deze niet dan onder zodanige voorwaarden, die het welvaren en de rust van de koningin van Engelandt en van haar ryk verzekerden. Deze zekerheit onderstelt, verzocht hy, dat zy haar gezag wilde gebruiken om den oorlog in Schotlandt te doen ophouden, en de vrede daar wederom te doen bloeien, het zy by wege van een Parlement, het zy door onderhandelingen van gemachtigden der beide partyen, te Londen te houden, in de tegenwoordigheid van gemachtigden van Vrankryk en Engelandt, als middelaars. Elizabeth antwoordde, dat zy zo een middel al hadt in het werk gestelt, maar te vergeeffich, het zy door de kwade bedachtzaamheit van de koningin Maria, het zy door de kwaadaardigheid van hare Raden; dat al de diensten, die zy uit hoofde van haar bloedverwantschap, en op aanpryding van den Allerchristelyksten koning, hadt getracht te bewyzen, den minsten indruk op haar gemoed niet haddengedaan, en dat het Parlement, toen zittende, oordeelde, dat strafheit bekwaamer dan zachtheit zou zyn om ha-

Weder-
zydiche
gezaant
der twee
kronen.

* in het
Parle-
ment,
toen-
maals
verga-
dent.

Elizabeth
geeft e
orde van
den Kou-
schebandt
aan den
maars-
chalk
van
Mont-
morenci.

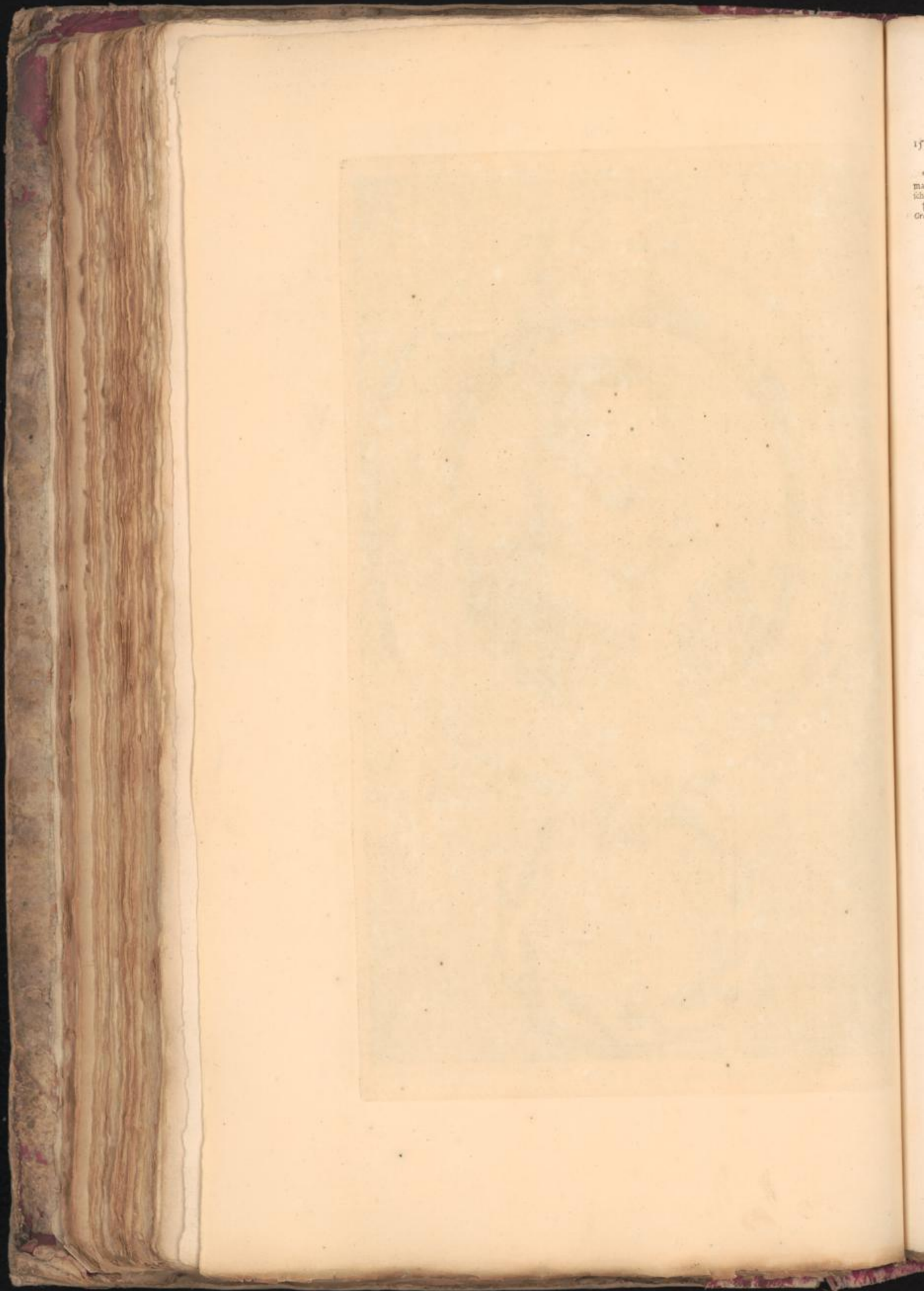
Zamen-
sprak
tusschen
den
maars-
chalk
van
Mont-
morenci
en de ko-
ninginne
van En-
gelandt.

(a) Thuanus spreekt maar van drie duizend man te voet.

FRANCOIS
DUC D'ALENÇON.

*Elizabeth et la fortune
Ne voyant leur à leur se méprisent de moi
Et j'achève mon infirmité*

1572.

* of
maarschalk.
† De
Cruis.

re verharding te vermurwen. Wat belangt de wapenſchorſing, waar van de maarschalk ook geſproken hadt, zeide zy, dat Mylord *Drury*, ſtadvoogdt * van Barwik, ſedert korten tyd met den gezant van Vrankryk † naar Schotland, om dit voor te ſtellen, was vertrokken; maar dat het door Mylord *Grange* en de bezetting van het kasteel van Edenburg was verworpen, die zich met een byſtand uit Vrankryk en de Nederlanden, dien men hen deedt hopen, vleide.

Van deze zaak ging de maarschalk van Montmorenci tot eene andere over, en vernieuwde de voorſtellingen van het huwelyk van de koninginne met den hertog van Anjou. Men vondt in de onderhandeling van den maarschalk de zelve zwarigheden, welke men in die van de gemachtigden der twee kronen hadt ontdekt, en men kon geen middelweg ten aanzien van den Godsdienst uitdenken, die de twee partyen voldeed, zo dat de gezanten wederkeerden, zonder iets anders verrecht te hebben dan by de plegtigheid der bekrachtiging van het verdrag tegenwoordig te zyn geweest.

Het was in deze tydſgelegenheit, dat de koningin *Catharina*, niet te vrede zynde het huwelyk van den hertog van Anjou, het welk niet hadt willen gelukken, voorgelagen te hebben, dat van den hertog van Alençon, het welk niet aannemelyker ſcheen te zyn, voorſtelde. Maar deze ſtaatzuchtige moeder, een afgodt van hare kinderen makende, en bedrogen zynde door de voorzegging van hare ſterrekykers, die aan ieder van de zelve eene kroon beloofden, hadt die van Vrankryk aan den hertog van Anjou toegelegt, en geloofde hem daar de bezitting van te verzekeren, met die van Engelandt voor den hertog van Alençon te verkrygen, om welke reden *La Motte Fenelon* tien dagen voor den moordt der Hugonoten dit huwelyk aan *Elizabeth* voorſloeg. Zy verſchoonde zich met het verſchil van den Godsdienst, dat de zelve zwarigheid omtrent den jonger broeder maakte, als het omtrent den oudſten hadt gedaan, als mede het onderſcheidt der jaren, dat nog minder tuſſchen haar en dezen jongen prins overeenkwam, naardien zy eens zo oud was als hy. Deze onderhandeling wierdt des niettegenſtaande eenige jaren daar na hervat, en zo krachtig voortgezet, dat men die als eene gedane zaak rekende, gelyk wy in het vervolg zullen zien.

De koningin legt aan de kinderpokies.

Tot nu toe hadt de koningin eene volmaakte gezondheid, buiten eenige ligte toevallen, die haar naauwlyks hare kamer deden houden, genoten. De levenswys, die zy zich zelve hadt voorgelreven, hielp niet minder tot bewaring van hare gezondheid dan hare welgeſteltheit. Zy at nooit niet dan wanneer zy honger hadt; zy dronk nooit geen wyn alleen. Zy wierdt dit jaar ziek, en kreeg de kinderpokies; maar zy wierdt zo ſpoedig herſtelt, dat het volk van hare ziekte niet eens wiſt voor dat het hare herſtelling hoorde. Zo haast als zy weder gezond was geworden, floeg zy weder de handt aan de koninklyke regering, denkende niet anders dan om Engelandt bloeiende en onverwinnelyk te maken, en meer en meer de genegenheit van het volk door de rechtmatigheit harer behandelinge en de goede wetten, die zy het zelve gaf, naar zich te trekken.

Hare zorg voor de regering.

Hoewel het ryk in eene volle ruſt, en dat er geen de minſte ſchyn was, dat de vrede onder zulk eene volmaakte regering zou geſtoort worden, nam zy echter zodanige voorzorgen, als of de vyandt voor de poorten was. Hare gewoon-

te was den zelve te vrezen, wanneer hy nog 1572. ver af was, en niet te achten, wanneer hy aankwam. Zy verſterkte Portsmuiden *, vermeerderde hare ſcheepsvloot, droeg zorg voor hare krygsmacht te landt, beval het volk in de provincien zich in den wapenhandel te oefenen, en dikwils te monſteren. By deze wakkerheit, die tot verzekerdheit van den Staat diende, voegde zy gerechtigheit en trouw, die het zelve gelukkig maken, lettende naauwkeurig op de uitgaaf van de penningen, die zy van hare onderdanen leende, hen daar benevens door hare wyze inſtellingen zekerheit gevende, en bevrydende van de verdrucking der heeren, en van de knevelaryen der pachters.

De eerſten waren zeer tot laſte van het gemeen door de grote menigte van hunne bedienden *, een volk, dat door zynen dienſtbaren ſtaat vry was van alle andere openbare dienſten, en dat door de beſcherming van hunne meesters munitiek en ſtout was. Om daar in te voorzien bragt de koningin hun getal op den ouden voet, en onderwierp aan de ſtraffe van de wet de heeren, die zich niet binnen de palen, als by de willekeuren was vaſtgeſtelt, hielden.

Daar waren onder de pachters en onder de ontſangers van de domeinen van de kroon een ſoort van gemachtigden, die men *Concealers* noemde, eene Engeliſche ſpreekwys, willende zo veel zeggen als verbergers: een naam, die hen in een zin, ganſch tegenſtrydig met de ware betekeniſſe, was gegeven: want in plaats dat zy wierden gebruikt om het geheim te houden, bediende men zich van hen om de geheimen en verborgene vervremdingen van zekere landen der domeinen van de kroon, die zommigen tot nadeel van den vorſt hadden weten machtig te worden, te ontdekken. Hunne aanſtelling was wettig, en indien zy hunnen plicht als eerlyke lieden hadden betracht, zouden de domeinen weder aan den rechten eigenaar zyn gekeert, zonder dat 'er iemandt door benadeelt zou zyn geweest, dan alleen de genen, die de zelve onrechtmatig naar zich hadden genomen, welke men geen reden hadt om te beklagen. Maar deze bedienden misbruikten geweldig hunne macht: onder ſchyn van de inkomſten van de kroon na te ſporen plunderden zy de gebouwen, die tot den Godsdienſt en tot onderhoudt van de armen geſchikt waren. Hunne gierigheit ſpate zelfs tot kerkroof uit. Zy verſchoonden geen klokken, noch loot van de daken der Godshuizen. De koningin ſchafte hen af, en dwong hen het ge-roofde weder te geven.

Mylord *Paulet*, algemeen ontſanger en marquis van Wincheſter, ſtierf dit jaar, in den ouderdom van zeven en negentig jaren, latende een groter getal van nakomelingen na dan dat van den aartsvader van Iſraël, die maar zeventig nakomelingen telde, daar de marquis van Wincheſter zich op honderd en drie kon beroemen. Zyne bediening van algemeen ontſanger wierdt aan Mylord *Burleigh* gegeven; maar zyne kinderen erſden zyne goederen en zyne tytels. Het ongemeenſte in zyn leven is, dat hoe lang het zelve ook is geweest onder regeringen, die byzonder gevaarlyk waren, en de eene met de andere ganſch niet overeenkomende, gelyk die van *Henrik* den VIII, van *Eduard* den VI, en van *Maria*, hy altoos de gunſt van den vorſt, of de vorſtinne, die den troon beklom, behieldt. Het was niet alleen na zyne doodt, dat men zulk een altoosdurend geluk roemde; maar men verwonderde zich, dat

* of
Portsmouth.

* *Cliaus*, zynde een ſoort van dienſt van naars van grote heeren in Engelandt, die op het landt wonen.

Elizabeth beſteutelt de geweldendaryen der pachters.

Doodt van den marquis van Wincheſter. Zyne talryke naraten.

Zyn lang en gelukkig leven.

1572.

hy onder de regering van *Elizabeth* van alle gevaren, die hy onder de voorgaande regeringen hadt moeten ondergaan, bevryd was gebleven. Overladen met schatten, eer en hoge jaren vroeg men hem, hoe hy zich in zo veel omwentelingen hadt kunnen handhaven? Zyn antwoordt leert ons zynen imborst kennen; want hy antwoordde: *Ik was een willige, en geen eikeboom*: hy wilde zeggen, „in plaats van styf, als de laatste, te zyn, wiens tegenstandt de windt, die hem vebryelt, tergt, heb ik my wysfelyk „als de andere gedragen, die het geweld van den slag, met zyn hoofd neder te buigen, „verwacht, en dat hy zich wist naar den tyd „te voegen.

Doodt van den grave van Darbi.

* of Derbi. Zyn lof.

† Jupiter de Herbergzame.

Zyn doodt wierdt van die van *Eduard Stanley*, graaf van *Darbi**, gevolgt, met wien de lofder herbergzaamheit, zegt de Engelsche schryver, schynt ontlapen en in het zelve graf begraven te zyn: een schone lof voor dezen heer, en wel zodanig een, daar de Heidenen eene der doorluchtigste hoedanigheden van hunnen oppersten godt van maakten †. De graaf van *Darbi* was de achterkleinzoon van den vermaarden *Thomas Stanley*, van wien wy in het leven van *Henrik* den VIII, die hem tot graaf van *Darbi* verhief, zo wel om zyne dienften te vergelden, als om zyn verwantschap te eeren, hebben gesproken. *Mylord Stanley*, getrouwt zynde met de weduwe van den grave van *Richemont*, die vader van *Henrik* den VII was, hadt het meeste toegebragt om den laatsten op den troon te helpen.

Doodt van den ridder Petre.

† den 8 Novem- ber. Een wonder verschynfel.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

De ridder *Willem Petre* stierf ook in dit jaar. Hy was een der geheime Raden en geheim-schryver van Staat van *Henrik* den VIII, van *Eduard* den VI, van *Maria*, en van *Elizabeth*, kancelier van de orde van den Kouffebandt, en menigmaal gezant ter onderhandeling van zaken van grote aangelegenheit. Zyne geleerdheit en wysheit, die de fortuin gedurende zyn gansche leven verfelde, worden zeer geroemt; zo dat hy niet alleen veel lof behaalde, maar ook grote schatten vergaderde, die niemandt hem benyde, doordien hy de zelve niet onwettig hadt verkregen. Zyne mildheit beschutte hem ook voor de afgunst, die het geldt naar zich trekt, wanneer de schraaplust daar niets van aan anderen mededeelt. De school van *Excester*, een van de achtien, onder de hogeschole van *Oxford* behorende, hadt voornamentlyk gevoel van zyne milddadigheit. In de eerste van dezer twee steden geboren zynde, en zyne letteroeffeningen in de scholen van de andere voltooit hebbende, kon hy zyne weldaden niet beter besteden, betuigende daar mede te gelyk zyne liefde voor zyne geboorteplaats, door de giften, die hy aan de school, die den naam daar van droeg, schonk, en zyne dankbaarheid aan de hogeschole, die hy haar voor zyne heerlyke wetenschappen, de welke hem den weg tot de waardigheden hadden gebaant, verschuldigt was.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

* of Cassiope.

† den 8 Novem- ber.

Op het laatste van dit jaar † zag men aan den hemel dat wonderbare verschynfel, het welk al de sterrekundigen werk verschafte. Zy kwamen omtrent de plaats, grootte en beweging van het zelve met malkander overeen. Zy plaatsten het in het hemelsteken, by hen *Cassiope* genaamt, en evenaarden het met den planeet *Jupiter*, indien het niet groter was. Zy schreven het de zelve beweging als de andere planeten toe, schynende de zelve vaste plaats en de zelve helder-schynende klaarheit, als zy, te hebben. Zy stonden daar verwondert over, om dat het minder naar een dwalend verschynfel aan

den lucht-hemel, dan naar een ware ster, die zich aan den hemel als andere beweegt, geleek, en daar het zich achttien maanden * vertoonde.

De sterrekundigen redeneerden daar over volgens hunne bespiegelingen, en de ydele nieuwsgierigheit zette ieder aan om alle, die door gansch Europa om hunne geleerdheit in deze bedrieglyke wetenschap beroemd waren, te ondervragen, om niet alleen den rechten grondt van dit verschynfel te kennen, maar ook wat gevallen deze wonderbare ster voorspelde te weten. De herzog van *Alva* hadt de zelve bygelovigheit, en deedt te *Nimwegen* een vermaarden sterrekijker* van *Vrieslandt* komen. Hy geloofde, dat het de zelve ster was, die by de geboorte van *CHRISTUS* was verschenen, of een diergelyke. Een andere maakte aan het hof van den keizer byna diergelyke waarnemingen, en een vermaard hoogleeraar † in de Grieksche tale en wiskunstenaar in de hogeschole van *Valence* in *Spanje* sprak daar met geen minder verwondering van. Maar het was voornamentlyk in *Vrankryk* en *Engelandt* dat men zich aanmatigde te zeggen al wat men zich van dit vremd verschynfel inbeelde, naar het gevoelen, daar de schryvers dezer waarnemingen in waren. Dus was het, dat die den moordt van *St. Bartholomeus* waren ontvlucht, deze ster by die van de geboorte van onzen Zaligmaker, aan de wyzen van het Oosten, die hem kwamen aanbidden, en door eene onschuldige bedriegery *Herodes* tot den kindermoordt van *Bethlehem* vervoerden, verschenen, vergeleken. Het oogmerk van hunne vergelyking was, *Karel* den IX, wiens moorddadigheit zy by die van de onnosse kinderen van *Bethlehem* vergeleken, de straf, die Godt over dit bloedig moorden, aan hunne broeders begaan, die men in het gansche ryk hadt omgebragt, te voorzeggen. Een van hunne dichters* maakte daar een Latynsch gedicht op, waar in hy den koning met deze voorzegging dreigde †: „Maar, gy tweede *Herodes*, in „boosheit overeenkomende met den eersten, „vrees de zekere rampen, die u door deze „rampspoedige ster worden voorspelt. „Hy bedroog zich inderdaadt niet: eenigen tyd daar na wierdt deze voorzegging vervult door de schrikkelijke doodt van dezen koning, gewentelt in zyn bloedt, dat hem van alle kanten uit het ligchaam vloede, en een onlydelyke pyn veroorzaakte.

In het tegendeel bragten eenige Engelschen dit verschynfel op de doodt en de vergodding van *Maria*, koninginne van *Schotlandt*, te huis. Een sterrekundige van *Oxford* zeide, dat het gesternte *Cassiope*, waar in deze ster was verschenen, eene prinses uit het Noorden, door *Cassiope**, gemalin van *Cepheus*, koning van *Ethiopië*, en moeder van *Andromeda*, waar van de Geschiedenis of de Fabel zo bekend is, verbeeld, betekende, en dat de zestien maanden, die deze ster verschenen hadt †, waar na zy al opklimmende was verdwenen, zestien jaren, volgens de bepaling der Arabieren, betekenden, waar na deze vorstin van de aarde ten hemel zou opgenomen worden. De doodt van *Maria*, die juist in dien tydt voorviel, maakte, dat de Engelsche sterrekundige in groot aanzien geraakte, wanneer men de zelve zo klaar door de uitkomst bewaarheit zag; maar in den grondt zyn dit niet dan zuivere giftingen, woord-en zinspelingen van menschen, gelyk men ziet uit de verscheide toepassingen, die ieder van dit verschynfel maakte, het zy om zich in zyne droefheit te troosten, het zy om zyne wraak te voldoen. Het

1572.

* Eenigen zeggen maar zestien.

* Kermis Gemma, 2000 van een ander voornaam meester in die kunst van den zilveren naam.

† Hieronymus Maunius.

* Beza.

† Tu verd, Herodes sanguinolentus, time etc.

* of Cassiope, na hare doodt onder de sterren gestelt, haar plaatsende in het teken, dat haren naam draagt. † volgens eenigen.

1572.
Camb-
den.
Het
Dagre-
gister der
Parle-
menten.
Mayen
Juni
1572.

Zitting
van het
Parle-
ment.

* Zyn
over-
grootva-
der, van
het huis
Beur-
cheur.
Asten,
daar in
gemaakt.

† Felonie.

Het Parlement van Engelandt, dat het vierde was, door *Elizabeth* beroepen, vergaderde den 8 May te Westminster. Het zelve ging voort met te zitten tot den 30 Juny, daar het op aangelegt wierdt, en zo vervolgens van tyd tot tyd tot op den 8 February des jaars 1575 verlegt. Daar viel niets aanmerkelyks in voor dan alleen de bill rakende de kerkelyke tucht, die de koningin als iets, dat haar koninklyk recht benadeelde, afkeurde, mitsgaders de raadplegingen in de beide Huizen over de straf van den hertog van Nordfolk, en het rechtsgeding van de koningin van Schotland. Het was ook, gelyk wy volgens den Engelschen schryver hebben gezegt, om de zamenzweringen, die dag op dag door de kuiperyen van den eenen en den anderen aangroeciden, te beteugelen, dat *Elizabeth* het nieuwe Parlement een jaar na dat het vorige was gescheiden deedt vergaderen. Daar in beschonk zy Mylord *Walther van Eoreux*, burggraaf van Hertford, met de waardigheid van graaf van Essex, waar van zyne voorouders van moeders zyde * het bezit hadden gehad, en Mylord *Clinton* met die van graaf van Linkoln, zo van wegens zyne diensten, als van het grote goedt, dat hy in dit graafschap hadt. Zy zondt ook opene brieven aan Mylord *Pawles*, zoon van den marquis van Winchester, aan Mylord *Compton*, Mylord *Cheney*, en Mylord *Norris*, hen nodigende plaats in het Hogerhuis te komen nemen, volgens het voorrecht, dat de Engelsche koningen hebben om Pairs te maken, en hen een overleggende stem onder de heeren te geven. De voornaamste wetten, in dit Parlement gemaakt, bestonden in die tegen wanbedryf † en hoogverraadt. Men verklaarde schuldig aan het eerste alle, die iets tegen eenige steden of sterkten zouden ondernemen, de zelve bemachtigen, slopen, of in brandt steken. Men verklaarde schuldig aan gekwetste hoogheit de genen, die, na dat zy de zelve zouden vermeestert hebben, zich daar in zouden versterken, om de koningin den oorlog aan te doen; die hare schepen zouden verbranden, of hare havens bezetten. Tot straf van de genen, die zamen zouden spannen om gevangenen van Staat te verlossen, niettegenstaande zy alleen op een enkel vermoeden zouden gevangen genomen zyn, stelde men de verbeurte van goedt en gevangenis, naar eisch van zaken: maar wanneer zy gerech- telyk beschuldigt, overtuigt en gevonnist zouden zyn geweest, besloot men, dat de zamengezworenen, die onderwinden zouden hen te verlossen, aan den lyve zouden gestraft worden. Deze laatste artikelen raakten de zamenzweringen, die men dagelysch smeedde, het zy om den hertog van Nordfolk te verlossen, het zy om de koningin van Schotlandt vry te krygen. Dit bleek uit de zorg, die het Parlement hadt om de redenen van deze wetten uit te leggen, die de boosheit der tyden, gelyk zy zeiden, noodzakelyk maakte. Dit zag men ook uit de bepaling, die zy daar by voegden, ramentlyk, dat zy alleen gedurende het leven van de koninginne stonde zouden grypen. Deze bills dienen verder tot verschoning van deze vorstinne omtrent de strenge straf van den hertog van Nordfolk; indien men echter kan zeggen, dat 'er strengheit is in de straf van een misdadige, die van gekwetste hoogheit overtuigt was. Zy tonen, dat zy door het aanhoudende verzoek van het Lagerhuis, benevens dat van haren Raadt e eenige leeraars, tot deze rechtsuitvoering gedwongen was geweest. Zy bewil-

ligde zelfs daar niet in dan vier maanden na dat hy was gevonnist *.

Zy wederstondt nog sterker de verzoeken, die men haar ter zelve tydt tegen de koninginne *Maria* deedt. De gemachtigden van het Lagerhuis stelden al hunne vertogen in het werk om de koninginne, volgens de strengheit der wetten beschuldigt, hare gunst te doen onttrekken. Men ziet nog tegenwoordig † de lange redenvoeringen, die zy over dit gewigtige stuk deden. De zelve behelsden voor eerst, Dat de vorsten van Godt gestelt zyn om de overtreders der wetten te straffen; ten tweede, Dat deze straf moet geschieden zonder acht te geven op de hoedanigheid van den persoon, maar alleen op die van de misdaad; ten derde, Dat indien de vorst, het zy uit lafheit, het zy uit hoofde van staatkunde, verzuimt recht te doen, hy daar voor aansprakelyk is, en Gods oordeel over zich haalt; ten vierde, Dat de souverainen met de doot moeten straffen de genen, die het volk van den waren Godsdienst afrekken; ten vyfde, Dat de itafelloosheit der misdaden de zelve vermeerderd; ten zesde, Dat Godt aan de genen, die hy de hoge regering toevertrouwt, bevolen heeft de rust, de veiligheid en het welvaren van het volk, dat aan hun bestier gelaten is, te bevorderen, het welk niet kan geschieden dan met die de gemene rust storen te straffen; en ten zevende, Dat de aanmerkingen van den Godsdienst en den Staat het tegen het mededogen en het bloedverwantchap, en zelfs de allernaaste maagfchap moeten overhalen. Alle deze redenen wierden door geloofbare voorbeelden bewezen, en by deze verhandeling tegenwerpingen, die men daar tegen kon maken, gevoegt, nevens de beste redenen om alle zwarigheden op te lossen. Men deedt daar ook een byzonder vertoog by, waar van men een artykel, van de andere afgescheiden, hadt gemaakt, naardien men oordeelde, dat het zelve een naauwer opmerking verdiende. Dit was de verplichting, die de koningin hadt om voor haar leven zorg te dragen, het welk men onmogelyk kon verzekeren dan door de straf der zamengezworenen, en boven al van hunne voornaamste hoofden. Men toonde voor eerst aan, dat de vorsten, wanneer zy den troon beklimmen, hun leven voor het welvaren van hun volk opofferen, en dat zy het zelve niet kunnen verwaarlozen, zonder zich aan de ongelukken van den Staat, die hunne doot gemeenlyk na zich sleept, schuldig te maken. Deze grondt gelegd zynde, ging men tot de tegenwerping over van dat men op de Voorzienigheid moest gerust zyn. Men stemde deze waarheit toe; maar men zeide, dat, ver van de wyze voorzorg der menschen buiten te sluiten, zy de zelve altydt onderfelde; dat het anders eene strafbare zorgeloosheit zou zyn, die Godt zou tergen, onder voorwendfel van op hem te vertrouwen. Men preec de voorziening van *David* en eenige andere koningen, zyne opvolgers, wier Godvrucht en geloof niet belet hadden op hunne hoede te zyn; eindelyk besloot men met dit laatste vertoog en grondregel: *Dat men het leven van den vorst ten koste van dat van eenige byzondere personen moet verzekeren.*

Over deze vraagstukken wierdt aldus geredentwist en besloten by de eerste opening van het Parlement, en den 28 May aan de koninginne met een verzoekschrift † voorgedragen, om haar † *Adru.* te bidden, toe te staan, dat het rechtsgeding van *Maria Stuart* zonder ophouden wierdt voortgezet. Niets is zielroender, noch eerbiediger dan

1572.

* Het vonnis was den 6 January gellagen, en wierdt niet voor den 5 Juny uitgevoert.

† Hare vertoningen om het rechtsgeding van de koninginne van Schotlandt op te maken. † in het Dagregister van het Parlement.

1572.

dan de uitdrukkingen, waar in dit verzoekschrift is opgesteld. *Wy, de geboorzame en getrouwe onderdanen van uwe Majesteit, zeyden de gevolmachtigden, in het Parlement vergadert, om te beraadslagen over de veiligheid van uwe koninklyke Majesteit, en over het welzyn van uw ryk, beginnen met de dankzegginge, die wy Godt schuldig zyn, dat by u op den troon van Engelandt heeft verbeven: wy erkennen, dat de Voorzienigheid ons niets dierbaarder kon geven dan U, Mevrouw, die de beste vorsten, die ooit dezen troon sedert zyne grondlegginge hebben beklommen, te boven gaat. Wy zenden onze vurige gebeden tot Godt, dat by de jaren van uwe regering langdurig, en U niet alleen de vergenoegste, maar ook de gelukkigste vorstin des werelds wil doen zyn. Wy weten, dat zulk eene roemryke regering zo veel benyders als verwonderaars verwekt, en dat uwe Majesteit vyanden binnen en buiten het ryk heeft, die uw gezag niet zonder nayver, noch de hervorming zonder verwoedheit kunnen verdragen. Maar wy hebben besloten onze goederen en ons leven, om uwe Majesteit tegen bunne ondernemingen te verdedigen, en de rust van uwe regering, die ons het gelukkigste volk van den aardbodem maakt, te handhaven, op te offeren. Deze verstoorders van onze rust, deze benyders van uwe glorie hebben, Mevrouw, aan hun hoofdt eene koningin, welker kwaad gedrag onze eeuw niet min haat, dan zy over uwe wysheit verwondert is, indien men haar nog den naam van koningin, na dat zy verplicht is geweest eene kroon, die zy niet waardig was, te verlaten, mag geven. Het is waar, dat zy een bloedverwant van uwe Majesteit is, die haar met den lieffelyken name van zuster hadt vereert. Maar welk eene zuster? die in alle zamenzweringen, de welke tot uw nadeel worden gesmeed, deel neemt. Des niettegenstaande hebt gy deze koningin, deze ontaarde zuster, die door den storm, dien zy verwekt hadt, op uwe kusten wierdt gedreven, ontfangen, en gy hebt haar de zelve zekerheit, als of zy gewillig en zonder dwang was gekomen, gegeven. Gy hebt nog meer gedaan; gy hebt haar leven, dat de wrekende gerechtigheit over het vermoorden van haren gemaal door de Staten van haar ryk vervolgd, beschermt, en niettegenstaande haar verfoeielyk huwelyk met het hoofdt der moordenaren haar by de gansche wereldt hadt verdacht gemaakt, hebt gy hare misdadaat over het hoofdt gezien, om haar gezag te bebouden. Gy hebt ook niet alleen de wanbedryven, die hare eer, of die van haar ryk raakten, maar zelfs den smaadt, dien zy U hadt aangedaan, verschoont; en hoewel gy haar hadt kunnen verplichten om U voldoening van hare aanslagen op uwe kroon te geven, hebt gy echter roemwaardiger geoordeelt haar uw mededogen zonder enig inzicht te bewyzen, de stem van uw misnoegen te verachten, om alleen die van hare ongelukken te horen; haar te handelen als eene koningin, als een bondgenoot, als eene ware zuster, als of gy hadt verwacht, dat zy uwe goedheit zou hebben erkent, of door vele wederwaardigheden geleert zynde daar door zou geleert hebben hare driften in te tomen, en zich binnen de pallen van rechtmatigheit te houden. Maar niets is bekwaam haren aardt te veranderen. Zy heeft des niettemin getracht U de kroon en het leven te ontrukken, terwyl gy arbeidde om hare eer en haar leven te bebouden.*

Vervolgens verzochten zy hare Majesteit, haar aan de strengheit van de wet over te geven, indien zy hare eige behoudenis, die van den Godsdienst, en van hare eige onderdanen wilde verzekeren; drie aanmerkingen, die haar voor alle tegensprekinge van eenige hoven, wel of kwalyk onderrecht, of hoe vooringenomen zy ook mogten zyn, zouden be-

vryden. Zy namen de vryheit haar te vertonen, dat zy de schaduwe niet voor het ligchaam moest nemen; uit vreeze van met een schyn van eer te willen behouden gevaar te lopen van Staat, leven, eer, en alles te verliezen.

Zy gaven, behalven dit verzoekschrift, nog een ander geschrift over, opgesteld by wyze van raadgevinge omtrent twyfelachtigheden aangaande de wettigheit van de rechtbank, die over dit rechtsgeding zou zitten, met een antwoordt op ieder artykel, die men tot vyf toe hadt gebragt, namentlyk: *I. Of een bondgenoot, zich bevindende in het landt van zynen bondgenoot, daar op eene wyze vervolgt en ter doot gestraft kon worden, schoon by des zelfs onderdaan niet was? II. Of de misdadige gebonden was de rechtbank van de plaats, daar by de misdaadt hadt begaan, niettegenstaande zyn voorrecht, te erkennen? III. Of een koning, trekkende door het landt van een ander koning, of zich daar eenigen tydt onthoudende, als een koning, of als een byzonder persoon moest aangemerkt worden? IV. Of een afgezette koning nog koning is? V. Of een koning over misdaden van Staat kan vervolgt worden? Op de twee eerste vragen antwoordde men naar de Roomsche wetten * volstrektelyk ja, en op het derde zeyde men met de rechtsgeleerden †, dat alle koninklyke voorrechten buiten het landt, dat een vorst onderworpen is, ophouden, en dat hy buiten zyn ryk niet anders dan een byzonder persoon moet aangemerkt worden. Het vierde wierdt door het kerkelyke recht beslist ‡. Het zelve zegt, *Dat een koning, die van zyn ryk is berooft, geen koning meer is.* Men maakte het vyfde met de uitspraak van den paus goed *, dat indien de koning, van wien hy sprekt †, gevangen was geworden in het landt, daar hy de misdaden heeft bedreven, men hem zyn rechtsgeding kan maken, en met de doot straffen. Om deze macht meer klem by te zetten bragt men drie beroemde voorbeelden by: dat van *Dejotarus*, die door *Julius Cesar*, om dat hy tegen hem was opgestaan, niettegenstaande hy koning, en, dat nog meer is, een bondgenoot der Romeinen was, ter doot was gevonnist; dat van *Robert*, koning van Sicilië, die door keizer *Henrik* den VII ter doot wierdt veroordeelt (a), hoewel de misdaadt in het gebiedt van den keizer niet was geschied, en het derde van *Johanna*, koninginne van Napels, die men onthaldt, om dat zy den koning haren gemaal hadt doen wurgen (b), het welk met de zaak van de koninginne van Schotlandt zeer wel scheen overeen te komen.*

Elizabeth bedankte de gemachtigden voor de zorge, die zy voor haar welvaren en het welzyn van den Staat droegen. Zy prees hunnen yver, hen vermanende in deze gedachten als goede onderdanen en landgenoten te willen volharden. Niettemin verklaarde zy hen, dat zy wenschte, dat het Parlement over zulk eene tedere zake geen besluit, voor dat het aan haar was medegedeelt, wilde nemen: weshalven men daar niet meer van sprak voor den 26 Juny, wanneer de bill aan het Hogerhuis wierdt gezonden: doch het Parlement op den 30 van de zelve maandt gescheiden zynde, wierdt dit ontwerp niet verder aangedrongen. De koningin gaf hare toestemming aan eenige andere bills, en beloofde in ernstige overweging te nemen het geen het rechtsgeding van de koninginne van Schot-

(a) Het vonnis wierdt niet uitgevoerd.

(b) Daar zyn schryvers, die haar van dezen moordt vry spreken.

Verzoekschrift van het Parlement aan Elizabeth, om haar tot het straffen van de koninginne van Schotlandt aan te nemen.

Een ander geschrift by het voorgaande gevoegt, en des zels inhoudt.

* In de Digesten, onder den tytelt *De captivis*, en in de *Codez*, onder den tytelt: *Uti de crimin. agi oport.*
† *Barroli* en *Lupus*.
‡ *Thomas* van *Turrecremata*.
* In *Clementin. de sententia et rejudicata*.
† *Robert*, koning van Sicilië.

Antwoordt van Elizabeth.

1572.

Schotlandt maakte, waar van zy zeide te wenschen een eindt te zien, het welk nochtans niet dan veertien jaren daar na geschiedde.

Na al het geen wy hebben verhaalt schynt het, dat, indien men met billykheit, en zonder vooringenomenheit, van de handeling van Elizabeth omtrent Maria wil oordeelen, men veel eer hare goedertierenheit moet roemen, dan hare strafheit laken. Indien zy geen oprechte genegenheit hadt gehad om het leven van de koninginne van Schotlandt te sparen, kon zy haar alleen aan het Parlement overgegeven hebben, dat haar wel haast zou gevonnist hebben. Het is waar, dat zy haar niet t'eenemaal vry wilde kennen; maar daar was zo veel gevaar voor haar persoon en voor het gansche ryk, indien men haar op vrye voeten itelde, dat men daar niet toe kon komen; en dit gevaar vermeerderde door de kuiperyen van Maria met de oproerige Engelschen en de machten van buiten; zo dat men met recht kan zeggen, dat zy zelf arbeide om hare ketenen nauwer te maken, en bezwaarlyker te doen breken, terwyl Elizabeth, waarlyk met haar ongeluk bewogen, haar nu uit de handen van het Schotsche, endan uit die van het Engelsche Parlement haalde. Zy vergenoegde zich met haar te dreigen met hare rechtbank van het jaar 1572, en vergaf haar al hare aanslagen; maar de geen, die zy veertien jaren daar na aanselde, oordeelde haar schuldig aan eene verfoeielyke zamenzwering, die zy ook naar de strengheit der wetten strafte.

1571.
Cambden Cox.
Johannus.
Go-reclus.
oefening van den rid-der Perrot in Ierlandt.

De jaren 1571 en 1572 gingen met een tamelyke rust in Ierlandt voorby. De ridder Perrot, voorzitter in de provincie van Mounster, gaf aan de oproerigen den tydt niet om adem te halen. Hy hadt voor gewoonte te zeggen, dat zy naar netelen geleken, die niemandt kwetsen dan die ze zacht aantast, maar geen kwaadt doen wanneer men ze stout aangrypt, en met alle kracht nypt: waarom hy deze woefte menschen niet spaarde. Hy verjoeg hen van plaats tot plaats, tot dat zy zich de regering hadden onderworpen. Fitz-Moris was hun voornaamste hoofd, dapper en vol vuur voor zyne party: maar Perrot zat hem met zo veel kracht op de hiel, dat hy hem dwong zich in onderaardsche holen te verbergen, daar hy niet uit kwam dan om aan zyne voeten genade te komen smeken. Zyn voorbeeld en de bekwaamheit van den Engelschen ridder bragten zulk eene algemene onderwerping onder alle deze muitmakers voort, dat men van den minsten opstandt, noch overlust niet meer hoorde, waar door de wegen voor alle reizigers, zonder gelei nodig te hebben, veiliger waren dan zy in langen tydt hadden geweest. De ridder Perrot dwong hen ook zich naarde Engelsche wyze te kleden, hunne wilde gewoonten te verlaten, en schattingen tot onderhoud van de soldaten van de koninginne te betalen.

1572.

* Hy was met de zuster van Sidney getrouwt.
† Brevun.

Sidney wierdt op het eindt van het jaar wederom in Engelandt geroepen. De ridder Fitz-William, zyn schoonbroeder*, was zyn opvolger. In het jaar 1572 waren 'er meer beroeringen, Brian Cavenagh nam de wapenen op, onder voorgeven van zich over geleden hoon te willen wreken, en doodde zynen vyandt †; maar na dat hy zyne wraak hadt uitgevoerd, bestookte hy zyne naburen, en verwoefte het gansche landt. De ridder Evers trok hem met het krygsvolk van Wexford tegen, en bevocht hem; maar de overwinning bleef aan Cavenagh. Naderhandt deedt hy zyne onderwerping, en verbondt zich zo vast aan den ridder Carew, dat zyne doodt hem troosteloos maakte, en hy hem maar

III Deel.

weinig dagen overleefde. Het was een van de eerlykste en dapperste edellieden van zyn huis en van gansch Ierlandt. Zyn vader* wierdt door Henrik den VIII baron gemaakt.

De zonen van den grave van Clanrikard namen ook de wapenen in Connacië op, en door duizend Schotten, die tot hen overkwamen, versterkt zynde, trokken zy over de Shanon, en verwoeften het Westersche Medië †. De graaf van Clanrikard, hun vader, hadt geen deel aan hunne wederspanning; en om te tonen, dat hy de zelve verfoeide, kwam hy zich zelve te Dublin gevangen geven, met verzekering van zyne onverbrekelyke trouwe, en van zyne kinderen niet anders sprekende dan van verraders; die gestraft behoorden te worden. Hy was een Engelschman van geboorte, van het oude huis v. n Bourg †, van een achtbaren ouderdom, zachtzinnig van aardt, en zeer afkerig van de Iersche woeftheit. Ook was de Raadt van Ierlandt zeer voldaan van zyne edelmoedige handeling, en stelde hem in vryheit, hem radende liever overtuigende redenen dan wapenen, om zyne kinderen weder tot hunnen plicht te doen keren, te gebruiken, het welk hy deedt, maar te vergeefsch. De overwinning, die de overste Collier, die de beste Schotten in de pan hakte, behaalde, was van meerder kracht, en door de voorzichtigheit van de koninginne wierdt de vrede herstelt, waar toe het geluk van hare bevelhebbers den weg hadt gebaant. De opstandt van deze jonge heeren was niet t'eenemaal vrywillig, noch volstrekt zonder verschoning. De ridder Fitton, voorzitter of stedhouder van de regering van Connacië, was een zeer straf man, en die mogelyk de vryheit van deze jongelingen, die inderdaadt zo onderworpen, noch zo geschikt niet waren, als zy wel hadden moeten wezen, met te veel strengheit wederhieldt. Van klagen kwam hy tot dreigen, waar door hy hen van hun los leven tot oproer bragt. De koningin, daar kennis van krygende, gelyk zy ook van de getrouwheit van den vader bekwam, wiens gedrag haar ter herte ging, trachtte nevens hem tot het welzyn van zyne kinderen te werken; en om het zelve des te beter te doen gelukken heriep zy den ridder Fitton, dien zy met eene andere bediening voorzag*. Deze staatkunde viel wel uit. De zonen van den grave van Clanrikard, niet meer afgeschrikt zynde door het voorwerp van hunnen afkeer en vreze, kwamen weder te huis, leiden de wapenen neder, en onderwierpen zich; maar zy stonden voor de tweede maal op, gelyk wy op zyn plaats zullen zien †.

Daar waren ook oproeren in de provincie van Leinster, die van den aanhang van de O-Mores, zynde onrustige en oproerige geesten, wierden verwekt; maar op het vertoog van den grave van Kildare keerden zy weder tot hunnen plicht.

De ridder Smith, geheimschryver van Staat, vermaard door zyne geleerdheit en voorzichtigheit, overtuigde in dit jaar † de koninginne om eene volkplanting in dat gedeelte van de provincie van Ulster, dat men het halfelandt van Ierlandt, of gemeenlyk Ardes noemt, op te rechten. Hier toe dreef hem noch de gierigheit, noch de staatzucht; hy hadt mededogen met dit volk, dat zulk een woest leven leidde, en hy was van gedachten, dat als men zorg droeg van het beschaafder te maken, men het tot eene beter zamenleving en getrouwheit aan de regering zou brengen; inderdaadt, men heeft te meer menschlievendheit, hoe meer men tot de vrede en gehoorzaamheit aan de regering geneigt is. Hy belaste zynen natuurlyken zone, die ook

Dd

1572.

* Cahir Mah-Att.
Opstandt van de zonen van Clanrikard.
† of Media, eene provincie in Leinster, de welke de broodkamer van Ierlandt wordt genaamt.
† of Briek.

* Zy maakte hem ontanger van Ierlandt. Hunne onderwerping, † in het jaar 1576. Volkplanting d. or den ridder Smith openrecht.
† Volgens Cambden. Cox stelt deze onderneming in het volgende jaar.

te

1572.

te gelyk zyn eenige was, met de uitvoering van deze onderneming, ten welken einde de koningin hem het bewindt over de volkplanting, die volgens het ontwerp van *Smith*, benevens den nodigen onderhoud, sloop ging, hadt gegeven. Hy hadt gehoopt, dat men de engte van dit halfeilandt ligtelyk zou verdedigen, en den doortocht met weinig volk bewaren; waarom hy alleen met een klein gedeelte ruitery en voetvolk derwaarts was getrokken, aan het welke hy, achtervolgens de macht, die de koningin hem hadt gegeven, zo veel landen, als zy om van te leven nodig hadden, hadt uitgedeelt, hebbende aan ieder man te voet honderd en twintig, en aan ieder ruiter twee honderd en elf morgen lands, om het zelve in eigendom te bezitten, gegeven, mits eene kleine pacht voor ieder morgen jaarlykch te betalen.

Zulk eene wettige onderneming, met alle voorzichtigheit belegt, zou men zeggen dat niet anders dan wel zou kunnen gelukken: nochtans zag men het tegendeel. De zoon van *Smith* trok met zyne volkplanting naar Ierlandt; maar geen voorzorg genoeg genomen hebbende omtrent een trouwloos hoofd van deze wilde menschen, onder welke hy van voornemen was zich neder te zetten, viel hy in een strik, die hy voor hem hadt gespannen, en wierdt vermoord. *Malbey*, gebiedder van *Lekale*, wreekte zyne doodt; nam den moordenaar * gevangen; stak hem aanstonts dood, en sloopte zyn ligchaam naar den meishoop.

* Neal
Brian
Artho.

De gebeurtenissen van Schotlandt zyn zodanig met die van Engelandt sedert het gevangennemen van *Maria Stuart* vermengt, dat men daar niet wel afzonderlyk van kan spreken. Ondertusschen, gelyk wy zorg hebben gedragen van alleen in de geschiednisse van *Elizabeth*, waar in wy van de zaken van Schotlandt hebben gesproken, het geen de regering van deze koningin raakte te melden, zullen wy hier de andere omstandigheden in hare natuurlyke order bybrengen.

1571.
1572.
Cambden.
Spotswood.
Thuanus.
Schotische oorlog.
† Zie fol. 177.
† Het kasteel Paisley.

Terwyl de vergadering te Londen tusschen de gemachtigden van de Staten van Schotlandt en die van *Maria*, in de tegenwoordigheit van de gevolmachtigden van *Elizabeth* als goede mannen, wierdt gehouden, gingen de vyandelykheden, niettegenstaande de wapenschorsing, tusschen de gemachtigden gesloten, haren gang †. De Schotische schryver legt de schuld daar van op de zamenzwering van de *Hamiltons*, die een kasteel † innamen, waar uit de regent hen aanstonts verjoeg, zendende de soldaten, die het verdedigden, naar *Edenburg*, daar hy eenige van hen, om de trouwloosheit der oproerigen, die de rust van het koninkryk stoorden, te beteugelen, deedt ophangen. De wapenschorsing dus gebroken zynde oordeelde de regent, dat hy niet gekomen was om zyn volk met de handen over malkander te laten zitten. Op het ontfangen bericht, dat het kasteel van *Dumbarton* niet wel bewaakt wierdt, besloot hy zich daar van meester te maken, waar toe hy de bevelhebbers *Crauford*, *Home* en *Ramsay* gebruikte, en hen ladders gaf, nevens allen anderen nodigen voorraad. Zy trokken den ganſchen nacht aan het hoofd van hunne benden, en kwamen voor het kriecken van den dag by de muren van het kasteel. Het zelve was op een rots gebouwt, die bezwaarlyk was om te beklimmen. Zy namen het echter in, beklommen den muur, vielen in de sterkte, doodden de schildwachten, en maakten zich meester van het geslucht. Mylord *Fleming*, die

1571.
† den 1 April 1571.
Straf van den aartsbisschop van St. Andrews.
Cardanus hadt deze doodt voorgezigt.
* op het laatste van de regering van *Edward* den VI. Zie fol. 144 van zyne regering.

daar slotvoogdt van was, op het gerucht ontwakende, bereikte naauwlyks de rivier, en beigde zich ter naauwernoodt in een schuit, die hem aan de andere zyde bragt. Al de heeren, de bevelhebbers en soldaten, die zich in het kasteel bevonden, wierden gevangen, en naderhandt vrygelaten, uitgenomen den afgezant van *Vrankryk* *, die naar *St. Andrews* wierdt gebragt, daar men hem naderhandt uit liet gaan, om weder overzee te steken; *Hall*, een Engelsehman, dien men naar den stadvoogdt, of maarichalk van *Barwik* zondt; Mylord *Fleming* van *Boghal*, een zoon van Mylord *Levingston*, dien men onder eene wacht stelde, en den aartsbisschop van *St. Andrews*, dien men naar *Sterling* voerde.

Hy wierdt daar † byna zonder eenige wyze van rechtspleging opgehangen, zynde verdacht gehouden schuldig te zyn aan den moordt van den koning, en aan dien van den grave van *Murray*; doch geenzins overtuigt. De vrees, die men hadt, dat hy van de koningin van Engelandt mogt opgeëischt worden, was oorzaak, dat men hem in geen behoorlyk rechtsgeding trok, en dat men zyne doodt verhaaltte. Dus wierdt de voorzegging, die *Cardanus* verscheide jaren tevoren van hem hadt gedaan, bewaarheid *. Zyne jaren en zyn ampt schenen echter wel eene andere doodt verdient te hebben: daarenboven hadt hy zyne verdiensten; hy was een man van uitvoering en een groot verstant, bekwaam om den Staat dan de kerk te regeren, hoewel hy daar kennis genoeg van hadt; maar hy was al te los van leven voor een kerkvoogdt. Aangaande de moorden, daar men hem mede beschuldigde, hy beleeft, dat hy kennis van dien van den grave van *Murray* hadt gehad, en dat hy den zelve wel zou hebben kunnen beletten, daar by voegende, dat het hem leed was, dat hy het niet hadt gedaan. Maar wat aangaat den moordt van den koning, loochende hy sterck, dat hy daar op eenige wyze handdadtig aan was: maar men verhoorde hem tegen een priester, die staande hieldt, dat een van de moordenaars † hem in de biecht hadt beleden, dat hy tot dezen vorstenmoordt door den aartsbisschop van *St. Andrews* was aangezet geweest. Het antwoordt van dezen prelaat was, dat een priester, die de geheimen van de biecht openbaart, een kerkſchender is; dat hy geen geloof verdient, en dat men op zyn zegen geen acht moet slaan. Echter wierdt deze verklaring aangenomen, en het volk hem voor een medestander van twee moorden, beide zo verſocielyk als deze, daar men hem mede beschuldigde, aanzierende, vondt niets schandelyks, noch strengs in zyne doodstraffe.

Toen raakten de twee partyen meer dan ooit op malkander verbittert. Mylord *Grange* deedt in het kasteel van *Edenburg* al de wapenen en voorraad van het stadhuis brengen, en weinig dagen daar na kwamen de hertog van *Chatteraut*, de graaf van *Argile*, de graaf van *Huntley*, Mylord *Herris*, en Mylord *Boyd* in de hoofdstadt, met het voornemen van de vergadering van het Parlement, op den 14 May beroepen, te beletten. Zy maakten zich meester van de Registers, en sloegen verder alle mogelyke beletſelen voor. Zy belastten ook aan de leeraars de koningin *Maria* in hunne openbare gebeden gedachtig te zyn, en haar den tytel van wettige ſouvereine van Schotlandt te geven: doch zy weigerden zulks te doen.

Van den anderen kant kwam de regent met den adel van zynen aanhang te *Leith*, voornemens zynde, het kostte wat het wilde, het Parlement te doen vergaderen. De zwarigheit be-

* Verac.

† den 1 April 1571.
Straf van den aartsbisschop van St. Andrews.
Cardanus hadt deze doodt voorgezigt.
* op het laatste van de regering van *Edward* den VI. Zie fol. 144 van zyne regering.

† *Jan Hamilton*, gemeenlyk de *Zwarste* of *Blaek-Hamilton* genoemd.

1571.

Parle-
ment te
Eden-
burg.

bestondt in de verkiezing van de plaats. Men hadt het te Edenburg beschreven, en men kon het niet wel op eene andere plaats verleggen. Nochtans scheen het onmogelyk op de gewone plaats van het paleis zamen te komen, dewyl de vyanden meeter van het kasteel, dat de stad beschermde, waren. Maar de rechtsgeleerden namen deze zwaarigheid weg, doende de heeren begrypen, dat het genoeg kon bestaan met de vergadering te houden in wat plaats van de stad dat men wilde, en dat de zamenroeping daar van wettig was. Dit wierdt zo volbragt; de regent en die van zyn gevolg kwamen met de bezetting van Edenburg, verzekerden zich van eene bekwame plaats, en stelden de soldaten aan den ingang en rondom, om de uitvallen van de bezetting van het kasteel te beletten. Vervolgens hielden zy hunne zittingen, niettegenstaande het gestadig schieten uit deze sterkte, daar men niet ophieldt vuur uit te geven zo lang als het Parlement vergadert was, zonder echter iemand te doden, of te kwetsen. Verscheide aangeklaagden wierden gedagvaard; eenigen wierden met den moordt des konings beschuldigt, anderen met dien van den regent, en sommigen met beide te gelyk. De aartsbischop van St. Andrews was onder het getal van die men te recht stelde, en die men aan hoog-verraadt verklaarde schuldig te zyn. Zyn vonnis kwam eerst na zyne doodt uit. Vele heeren waren in het Parlement tegenwoordig. De voornaamste waren de regent, de graven van Morton, van Marr, van Glankairne, van Crawford, van Buchan, en van Menteith; de zonen van de graven van Marechal en van Montrossie, als gemachtigden van hunne vaders, nevens zeven andere wereldlyke Pairs, twee bisschoppen, negen abten, of prioren, en twintig gemachtigden van de steden. De vyandelykheden van hunne party noodzaakten de vergadering na eenige zittingen te scheiden, en zich wederom tegen den 3 Augusty te Sterling te bescheiden.

De za-
menver-
bode-
nen hou-
den ook
een Pa-
lement.

Zy wierden door een Parlement van de tegenparty, dat op den 12 Juny te Edenburg vergaderde, voorgekomen. De koningin zondt daar haar verzoekichrift, om haren aflandt, die men zeide dat haar met geweldt was afgedrongen, en tegen welken zy hare betuiging door eene akte, die alleen bekwaam genoeg was den zelve te breken, hadt gedaan, te vernietigen. Vervolgens vroeg zy, of het ryk niet beter door eene vorstinne van een bezadigden ouderdom dan door een kindt, dat nog in de wieg lag, zou geregeert worden? Zy verzocht hen niet langer de verachte behandeling, die men haar aandeedt, zo schandelyk voor hen zelve, als zy voor haar versmaadelyk was, te verdragen. Zy verkreeg het geen zy verzocht.

Van weerkanten was het niet dan van moorden en woeden dat men hoorde. De schets, die de Schotfche schryvers ons van hunne verdeeldheden geven, is gelyk die van de Romeinsche Geschiedenisfen omtrent hunne burgeroorlogen. Men zag daar in de vaders tegen de kinderen, en de kinderen tegen de vaders; broeders tegen broeders; bloedverwanten tegen bloedverwanten, malkander verradende en vermoordende, gelyk geschiedde in het geschil tusschen *Cesar* en *Pompejus*. Beurt om beurt vergaderden de Parlemen ten, indien men deze onvolmaakte vergaderingen, het opnemen der wapenen en de vyandelykheden dus mag noemen. Die van de party der koningin vergaderden te Edenburg op den 22 Augusty, en niettegenstaande de zelve alleen mit twee bisschoppen en drie wereldlyke heeren

III Deel.

bestondt, gaven zy echter hunne vergadering den naam van Parlement, en verbanden twee honderd personen. Op den 28 van de zelve maandt opende de regent het zyne te Sterling, waar in verscheide heeren wierden gevonnilt, en hun goetd verbuert verklaart, onder de welke waren de hertog van Chatelleraut en zyne twee zonen, *Jan* en *Claudius Hamilton**, de graaf van Huntley, en Mylord *Grange*. De vergadering benoemde ook gevoelmachtigden om naar Engelandt te gaan, om door de bemiddeling van de koningin tot een vergelyk te komen.

* *Jacobus*, de oudste, was gestorven.

By het scheiden van deze Parlemen ten, die alleen een dag of twee duurden, dacht men niet anders dan om den oorlog zonder lyfsgenade krachtiger voort te zetten. Mylord *Hamilton* †, zich willende wreken over de verbeurdverklaring van zyne goederen, korteling uitgesproken, ondernam een stout bestaan, dat hy zeer voorzichtig beleide, en met zulk eene vaardigheid uitvoerde, als tot zulk eene onderneming wierdt vereischt. Maar denkende, dat hy alles was te boven gekomen, met den regent en de voornaamsten van zyne party gevangen te hebben, deedt hem een ongelukkig geval al zyne voordeelen met zo veel snelheit, als hy de zelve hadt verkreuen, verliezen. De regent was met weinig voik te Sterling; maar in de stad waren vyf honderd welgewapende mannen, daar hy staat op kon maken. Buiten dat hadt hy ook by zich de dapperste heeren van zyne party, en de graaf van Marr bewaarde het kasteel met eene bezetting van uitgeleze soldaten. *Hamilton* ondernam zich van de stad en het kasteel meester te maken, al de burgers en de soldaten neder te hakken, en den regent, met alle, die hem verselden, te doden, of te ligten. Om dit uit te voeren gebruikte hy alleen twee honderd paarden en drie honderd man te voet, met welke hy zich tegen het vallen van den avondt op weg begaf, bedekkende zynen optocht met uit te strooien, dat hy naar Jedburg trok; doch hy sloeg den weg naar Sterling in, daar hy voor zonnen opgang kwam. Men hielt zulke slechte wacht, dat hy binnen de stad was eer dat men het gewaar wierdt. Op de toegangen plaatsle hy eenige soldaten, die de voornaamste posten bezetten, terwyl de andere regt naar het huis, daar de heeren hun verblyf hadden, trokken. Zy staken de huizen, die tegenstandt bodden, in brandt, en dwongen hen zich gevangen over te geven. De regent was mede onder dat getal, benevens de graven van Morton, van Glankairne en van Eglinton*.

† *Claudius Hamilton*.

Hamilton verrascht Sterling.

Neemt den grave van *Lenox* gevangen.

* van het huis van *Montgomery*.

Deze uitvoering hielp geweldig de party der koningin. Mylord *Hamilton* dacht niet anders dan om zich met zulk een ryken buit te bergen, wanneer hy door den grave van Marr wierdt aangeast, die aan het hoofd van zestien welgemeedigde mannen uit het kasteel trok, en alles, wat hem tegen kwam, op de vlucht dreef. Hy moedigde ter zelve tydt de burgers aan, die zich by hem voegden; en alle te gelyk vielen zy op den vyandt aan, die zich inbeeldde reets te zegenpralen; verlostten de gevangenen, en namen op hun beurt eenige gevangen, waar van sommige als verraders met de doodt wierden gestraft.

Maar deze gelukkige uitflag kwam hen duur te staan. De regent, in den eersten aanval gevangen, hadt zich aan *Spense van Wormeston* overgegeven, die zyn leven trachtte te behouden; maar hy was daar geen meester van. Twee moordenaars †, zich van het gros der troepen afzonderende, vielen op hem aan, zonder *Wormeston*, die zyn leven zocht te behouden, te ontzien.

† *Bell* en *Caider*. De graaf van *Lenox* gewond.

1571. zien. Zy schoten hem op staande voet dood, en de zelve kogel, zegt men, kwetste den regent (a). Hoe gewond hy ook was, wilde hy echter van het paardt niet afkomen voor dat hy in het kasteel was, en zyne vyanden verslagen zag. Zyne eerste zorg was te vragen, of de jonge koning welvarende was; en na dat men hem hadt verzekert, dat hy zich in goede gezondheid bevondt, antwoordde hy: *Alles is dan wel*; en zich naar zyne vrienden, die bedroeft over zyn kwetsuur waren, kerende, zeide hy: *Myn staat, hoe de zelve zy, moet u niet beroeren*. Hy liet zich te bedt brengen, en zyne wondt verbinden, die men dodelyk oordeelde. Toen deedt hy de heeren naderen, en zeide tegen hen: *Vaart wel, Mylords, ik verlaat de wereldt, waar in niet dan moeite en verdriet is, om naar een vreedzaam verblyf te gaan. Gy zyt myne getuigen, dat ik naar het ampt, waar mede gy my hebt vereert, niet heb gebaakt. Ik zou het zelve geweigert hebben, indien de natuur, gepaart met de zorg voor myn vaderlandt, my niet hadt verplicht om zorg voor den jongen koning te dragen. Dewyl Godt my nu beliest te huis te roepen, geef ik hem aan zyne bescherminge en aan uwe zorg over. Mylords, ik verzoek ernstelyk, blyft hem altoos getrouw: geef hem in myn plaats een bestierder, die hem genegen en Godvrezende is, en zyt getruft in de Voorzienigheit, die uwe goede genegenheit zal zegenen, en uwe wapenen doen zegepralen*. Na deze redenvoering nam hy afscheidt van ieder in het byzonder, zich in hunne gebeden bevelende, en begon zelf gedurende eenige uren te bidden, tot dat hy stierf. Ganfch Schotlandt beklagde hem, niet wetende, of het gelukkiger was geweest met hem voor regent gehad te hebben, dan ongelukkiger met hem zo haastig te verliezen.

Na zyne begravenis, daar men niet dan eene algemene verflagenheit, in plaats van pracht, zag, waar mede de gelegenheit des tyds niet toeliet dat men de zelve vereerde, tradt men den 1 September tot het verkiezen van een opvolger. De genen, die daar naar stonden, waren de graaf van Argyle, korteling tot deze party overgegaan, de graaf van Morton, en de graaf van Marr. De meerderheit van stemmen viel op den laatsten. Hy begon zyn ampt met het belegeren van het kasteel van Edenburg: maar het zelve was wel versterkt, en deedt een dapperen tegenstandt, waar door hy genoodzaakt wierdt van het zelve af te zien.

1572. In het begin van het volgende jaar was 'er eene vergadering der geestelykheit, die de wereldlyke heeren mede bywoonden, en door de onderhandelingen van twaalf gemachtigden, zes uit de geestelyken, en een gelyk getal uit de wereldlyken, kwam men tot een besluit over het aanstellen van de geestelyke bedieningen, en de hoedanigheit der genen, die de zelve zouden bekleden. Men handhaafde de bisschoppen in hunne bisdommen, en de onderbestierders in hunne bedieningen, mits zy zich gedroegen naar den nieuw-gemaakten kerkregel*, en getrouwheit aan den koning zwoeren.

Maar in eene andere vergadering, te Perth † in de volgende maandt van Augustus gehouden, wilde men de namen van aartsbisschop, deken, aartsdeken, kancelier, abt, en prior vernietigen, en andere, die met de eenvoudigheit der hervorming beter overeenkwamen, in de plaats gebruiken. De zaak bleef nochtans on-

(a) Dus zegt Spotswood; maar Malleville getuigt, dat Wormellan door soldaten van de party van den regent wierdt gedood, hoewel hy riep niet op hem aan te vallen.

Heerlyke woorden van dezen Mylord voor zynerven.

De graaf van Marr is zyn opvolger.

1572. De vergadering der geestelyken.

* Liturgie. † of St. Johnstoun. Hunne beaalslagen om de bisdommen te vernietigen.

afgedaan, en het besluit wierdt aan den koning, den regent en aan de heeren gezonden; waar op men de plaatfen van aartsbisschop van St. Andrews en die van Glasgow, nevens het bisdom van Dunkeld en van Dumblane, die alle open stonden, voorzag met mannen, die het waardig waren.

De gansche winter en het voorjaar liepen voorby met schermutselingen en ligte gevechten tusschen de twee partyen, waar van de uitflag zo van de eene, als van de andere zyde van weinig belang was. De koningin van Engelandt zondt nogmaals den ridder Drury om een vergelyk, of ten minste eene wapenschorsing te treffen; maar te vergeeffich. De nieuwe regent bezichtigde ondertusschen de provinciën, in het Westen gelegen, en de nodige bevelen daar gegeven hebbende, bereidde hy zich naar het Noorden te vertrekken, om de steden, die het met den koning hielden, in goeden staat te stellen, en Mylord Gordon uit de steden, waar van hy meester was, te verjagen, wanneer de Fransche en Engelsche gezanten* te Leith aankwamen. Men zegt, dat die van Frankryk niet zeer tot de vrede gezind was, en dat hy met geldt beladen was gekomen, om de soldaten van de party der koningin te betalen. Echter wierdt 'er een stillstandt van wapenen, die met den eersten Augustus zou ingaan, en met den laatsten September eindigen, getroffen. Vervolgens wierdt de zelve tot den 1 January verlengt.

Weinig dagen daar na leverde de graaf van Morton Mylord Perci, graaf van Northumberlandt, aan den stadvoogdt van Barwik over. Om deze daadt beschuldighden hem eenigen van ondankebaarheid, dewyl, wanneer hy in Engelandt was gevlucht, de hertog van Northumberlandt hem getrouwelyk hadt bygestaan. Anderen gingen verder, en zeiden, dat hy het hoofd van dezen heer voor eene somme gelds, waar over hy met den stadvoogdt van Barwik was overeengekomen, hadt verkocht. Hoe het zy, de gevangen wierdt uit de sterkte Loclevin gehaald, en aan de Engelschen overgelevert, die hem naar Jork bragten, daar hy onthalt wierdt. Eene strenge gerechtsoeffening, maar rechtmatig, en noodzakelyk in tyden van zamenzweringen, die door eene voorbeeldige straffe moeten beteugelt worden.

Areskin, graaf van Marr, stierf, na eene korte regering van dertien maanden, op den 8 October. Hem ontbrak geen moedt; maar hy was meer tot vrede dan tot oorlog genegen. Men legt de oorzaak van zyne doot op het ongenoege, dat hy hadt van het ryk zo vol beroerten, die dagelykch vermeerderden, te zien. Die van zyne party toonden eene ware droefheit over zyne doot: anderen, die niets op zyn gematigt gedrag wisten te zeggen, vergenoegden zich met te zeggen, dat de drie regenten na hunne aanstellinge niet lang hadden geleefd, waar uit zy besloten, dat Godt geen welgevallen aan deze wyze van regering hadt, en blyken gaf, dat die van de koningin hem meer zou behagen.

De doot van den grave van Marr wierdt van die van Knox †, vermaard leeraar van de hervorming, gevolgt. Zyne afbeelding wordt van den Schottischen schryver ons ganfch anders dan van den Engelschen †, gedreven door den onbezonnen yver, waar door hy tegen de Presbyterianen is ingenomen, gemaakt. Hoewel Knox in Schotlandt, in de provincie van Lothiane, geboren was, was hy naar Engelandt getrokken, daar hy zich hadt nedergezet, en den predikdienst te Barwik en te Nieuwkaasteel* waargenomen; maar de vervolging van Maria noodzaakte hem naar

1572.

* Crui en Raandolf.

De graaf van Northumberlandt aan de Engelschen overgelevert en getecht.

Doodt van den grave van Marr.

De doot van Knox. † Johannes. Hy stierf den 24 November. † Heylin. Zyn luf.

* of Newcastle.

1572. naar een vrend landt (a) te trekken, van waar hy weder in het begin van het jaar 1559 naar Schotland kwam, en in den kerkdienst te Edenburg wierdt aangenomen. Hy was van alle nodige gaven voorzien, stout en vrymoedig, maar wys, en gematigt door zyne Godvrucht en kennisse; zo dat hy een machtig werktuig in de handt van Godt was om het werk van de hervorming voort te zetten. Hy hieldt zich aan den Presbyteriaanschen kant, zonder zich echter tegen de bisschoppelyke regering uit te laten, daar hy met veel zedigheit van sprak, en de onderwerping aan de keraars, die over het volk waren gestelt, aanbeval. Dus is het, dat de aartsbisschop van St. Andrews *, wiens getuigenis aan de Bisschoppelyken niet verdacht kan voorkomen, van hem spreekt. Boven dat wederlegt hy als een laster al wat de partychap tegen zulk een braaf leeraar heeft doen zeggen (b), en houdt zeker boek van de Kerkelyke Geschiednisse, op zynen name uitgegeven, voor verdicht (c). Knox gaf schone lessen voor zyne doot aan den grave van Morton, die hem kwam bezoeken, en stelde hem onder bedekte spreek wyzen de verplichting voor, die hy hadt om de kerk en den Staat onder het gezag van den koning wyzelyk, zonder zich aan zyne driften, gelyk hy in voorgaande tyden wel hadt getoont, over te geven, te regeren, hem van Gods becherminge, indien hy zyn ampt getrouwelyk waarnam, verzekende, en in het tegendeel zyne wraak aankondigende, indien hy door staatzucht, of gierigheit zynen plicht kwam te vergeten. Men zegt, dat de graaf van Morton negen jaren daar na daar om dacht: want als men hem ter doot leidde, zeide hy, dat Knox hem wel hadt gewaarichouwt als een propheet (d); maar dat hy zich van zynen raad niet hadt bedient: aanmerkingen gelyk die van den koning van Lydië, die om de heerlyke woorden van Solon † niet dacht dan wanneer hy de brandstapel voor zyne oogen zag.

* in zyne Kerkelyke Geschiednisse van Schotland. De lessen, die hy aan den grave van Morton gaf.

† Niemandt is gelykig voor zyne doot. De graaf van Morton tot regent verkoren. * Van het huis van Douglas.

Na de doot van den grave van Marr was Morton zyn opvolger geweest, door de Staten verkoren, waardig door zyne geboorte *, dapperheit en bekwaamheit in anderen te gebieden, indien hy van zyne eige driften was meester geweest. De Staten, die zyne gebreken kenden, maar die dachten, dat zyne goede hoedanigheden tegen de kwade zouden opwegen, vonden goed hem de palen, binnen welke zy zyn gezag en hunne gehoorzaamheit besloten, voor te schryven. De koningin van Engelandt, zyne verkiezing vernomen hebbende, zondt *Killegrew* om hem geluk te wenschen, en met een te verzoeken de wapenschorffing te verlengen. De beide partyen bewilligden daar niet alleen in, maar stonden toe gemachtigden te zenden, om over eene vrede te handelen. Mylord *Grange* weigerde de wapenschorffing te tekenen, en deedt alles, wat hy kon, om den oorlog weder te ontfleken. Hy rechte nieuwe compagnien op, en deedt de straten van

(a) Hy trok eerst naar Duitschlandt, en onthieldt zich eenigen tyd te Frankfort. Vervolgens begaf hy zich naar Geneve, en predikte daar voor de Engelische vluchtelingen. (b) De Bisschoppelyken in Engelandt stemmen daar in, het welk te beklaagen is, met de Roomschegezinden overeen, en zy kryden hem beide uit als een apostel, die zyne leer te vuur en te zwaardt doordreef, en den Godsdienst naar zyne eige zinnelykheit hervormde. Doch *Calvinus*, *Beza*, en andere mannen spreken geheel anders van hem, welker eerste hem een *nuttelend man en zynen waarden broeder* noemt. Zie *Calvini Epist.* 305, 306. enz. (c) Dit werk is gedrukt onder dezen tytel: *History of the Reformation of the Church of Scotland, as Answer to an Anabaptists cavillations against predestination*, en men heeft het zelve uit zyn handschrift, en het geen eenigen mondeling van hem hadden verstaen, opgemaakt. *Spondanus*, die een van de Roomschegezinde schryvers is, welke krachtig tot nadeel van

Edenburg affluit; hy versterkte het kasteel aan den kant, daar hy dacht dat het kon aangevallen worden. Voorts deedt hy een bevel afkondigen, waar by hy alle verdachte burgers binnen vier en twintig uren geboodt uit de stadt te vertrekken, en dewyl men zich niet genoeg spoede met hem te gehoorzamen, begon hy van het kasteel op de stadt te schieten. Daar nog niet mede te vrede zynde, zondt hy des nachts soldaten uit, die de huizen in brandt staken, terwyl het grof geschut door het gestadig schieten belette, dat gene landgenoten tot hunnen bystand dorsten toeschieten, waar door het gehele Westergedeelte van de stadt, van de Magdalenaas-kapel af, tot een puinhoop raakte.

1572. Mylord Grange weigert de wapenschorffing, en schiet uit het kasteel op de stadt Edenburg.

Het Parlement liet echter niet na te vergaderen. De voornaamste akten, daar in doorgegaan, raakten de vernieuwde eendragt ter verdediging van den koning en den Godsdienst, die men van malkander onafscheideleyk oordeelde te zyn. Men beval, dat die den hervormden Godsdienst niet zouden belyden, voor oproerigen zouden gehouden worden, niettegenstaande zy alle betuigingen deden, dat zy den koning zouden gehoorzamen, en dat de genen, die hervormd waren, maar den eedt van getrouwheit aan den prins zouden weigeren te doen, by de keraars zouden aangebragt worden, die hen tot hunnen plicht zouden vermanen, en by weigering hen als ongelovigen afnyden.

Het Parlement wordt gehouden.

Vervolgens was 'er eene byeenkomst te Perth, daar over de vrede, volgens het besluit der Staten, na dat zy een regent hadden verkoren, wierdt gehandelt. De eene en de andere party zondt daar hare gemachtigden. De gezant van Engelandt was daar als middelaar tegenwoordig. Maar dewyl deze byeenkomst niet voor in het begin van het volgende jaar een aanvang nam, zullen wy het verder verhaal daar van tot op zyn plaats uitsellen.

Byeenkomst te Perth, of St. Johnstoun.

Het vredesverdrag, door *Karel* den IX met de Hugonoten gemaakt, gelyk wy reets hebben gezegt, was alleen een loze streck om hen uit te roeien. De gezanten der Protestantische vorsten van Duitschlandt, die het zelve voor oprecht hielden, wenschten den koning geluk met de vrede, die hy aan zyn ryk hadt gegeven, en rieden hem de zelve te onderhouden. Zy vertoonden hem hoe valsch en schadelyk de grondleer van de genen was, die voorgeven, dat men de rust van den Staat te gelyk met de verscheidenheit van Godsdiensten niet kan behouden. Deze staatsdienaren wierden, gelyk alle andere, bedrogen. *Karel* de IX, die van de koningin zyne moeder het veinzen hadt geleert, en die, hoe jong hy was, in flaat was om de oudste staatkundigen lessen te geven, smeedde eene verschrikkelyke zaak, zegt de Franche schryver, onder den dekmantel van eene bedriegelyke vrede.

1571. Strada. Thuanus. Moxray. Varillas. Cambden. Veinzen van Karel den IX.

Voor dat wy dit verhalen kunnen wy niet nalaten de omwentelingen van dit en het voorgaande Dd 3

Omwenteling det

Knox spreken, verhaalt, dat de koning *Jacobus* zynen zone uitdrukelyk verboodt de Kerkelyke Geschiedenis van *Knox* te lezen; maar hem in het tegendeel bevalte, alle de genen, by welke zyne schriften, en die van *Buchanans*, gevonden wierden, strengelyk te straffen, onderstellende, volgens de lere van den ouden filosooph *Pythagoras*, dat de ziel van deze oproetige schryvers, gelyk *Spondanus* zegt dat hy hen noemde, overging in de lichamen der genen, die hen lezen, of hunne gevoelens volgden, en dat zy derhalven de zelve straf verdienen, die men met recht de schryvers zelf, indien zy in wezen of weder opgestaan waren, zou aandoen. *Spondanus* in *Annal.* ad annum 1539.

(d) Verscheiden hebben onzen *Knox* een prophetischen geest toegescheven, en zeggen, dat hy verscheide andere zaken van zyne name hecit voorispelt, die men zegt dat nadenhandt waarlyk gebeurt zyn. Zie *Whistler Controv.* II, 13.

1571.
Moren,
en hunne
verdel-
ging in
Spanje.
* de nog
overige
Moren,
met eene
vermen-
ging van
Joden.

† In het
jaar
1609.
Onder-
neming
van
Selim te-
gen het
eiland
Cyprus.

‡ de Al-
koran.

Inne-
men van
Fama-
gusta, en
doodt
van
Braga-
dinus.

Slag van
Lepanto.

1572.
Trouw-
loosheit
van het
Fransche
hof.
* Varil-
let.

de jaar te vertonen. De eerste was de verdel-
ging der Moren * in Spanje. In het begin van
het jaar 1569 stonden zy op, en voerden oorlog
ganfche twee jaren, zonder krygsvolk, zonder
vaste plaatsen, en zonder hoofd, tegen alle de
machten van Spanje, in het hert van alle hunne
sterkten, en in het gezicht van den koning. Zy
maakten ook twee koningen den eenen na den an-
deren, en streeden onder hunne vaandelen met zo
veel verwoedheit, dat zy de Castilianen verlegen
maakten. Hun opstandt wierdt eindelyk gestilt,
en men bragt hen voor de tweede maal onder het
juk: doch zy wierden eerst eenige jaren daar
na † verjaagt.

Het andere voorval gebeurde in de Midde-
landfche zee, daar de Turken en de Venetianen
om het eilandt Cyprus streeden, het schoonste ei-
landt, dat de zee omvangt, hoewel de zelve een
groot getal andere zeer aangename in zich bevat.
De vermaarde geschiedenis van *Selim* is niemandt
onbekend, de welke deze verovering niet onder-
nam dan alleen om niet meer verplicht te zyn de
heerlyke wyn, die daar valt, en die deze Sultan on-
gemeen gaarne dronk, niettegenstaande het door
zyne wet ‡ verboden was, van de Venetianen
te kopen; zo dat zyne lekkerny en dronkenschap
oorzaak waren, dat hy een ryk veroverde. Dus
is het, dat de heerlykste domeinen des werlds
een speelpop van de buitensporigste driften der
menschen zyn. De grootvizier Mustapha landde in
dit eilandt met een leger van vyftig duizend man in
de maandt van July van het jaar 1570, en be-
legerde Nicofie, dat hy na acht en veertig da-
gen innam. Famagusta wierdt in de lente van
het volgende jaar veroverd, benevens het ganfche
eilandt, niettegenstaande den dapperen tegen-
standt van *Marcus Antonius Bragadinus*, zo ver-
maard door zyne wakkerheit, die hy by de aan-
vallen op deze stad, en nog meer door zyne stand-
vastigheit, die hy in de pynen, de welke hem door
Mustapha wierden aangedaan, die hem levendig
deedt villen, na dat hy hem alvorens neus en
ooren verachtelyk hadt laten afnyden, betoonde.

De vermaarde slag van Lepanto volgde daar
op. De zelve bragt aan *Don Jan* van Oostenryk
geen minder roem by dan die van Actium, dat
alleen zestig mylen van daar gelegen is, eertyds
aan *Augustus* hadt gedaan. Maar *Don Jan* trok
daar zulke voordeelen niet van. Nooit hebben
mogelyk de ongelovigen zulk een groot verlies
geleden; honderd en zeventien van hunne galeien
wierden genomen; meer dan twintig zonken;
vyf en twintig of dertig duizend soldaten sneu-
velden, of verdrongen, met alle hunne bevel-
hebbers; omtrent veertig duizend wierden 'er
gevangen, en wel twintig duizend Christen sla-
ven, welke zich op de Turksche schepen be-
vonden, uit hunne slaverny verlost. Echter be-
haalden de Christenen by zulk eene volmaakte
overwinninge geen voordeel: het eilandt Cy-
prus bleef des niettegenstaande onder de macht
van *Selim*. Hunne oneenigheit, zeggen de schry-
vers, was daar de oorzaak van; daar men kan
byvoegen, dat Godt geen groter zegen aan de
wapenen van de Christenen, die ganfch Europa
door hunne trouwloosheit en wreedheden veel
nadeel deden, wilde geven.

Spanje en Vrankryk leiden nergens anders op
toe dan om de Protestanten te vermoorden. Een
Fransch geschiedschryver *, hoe partydig hy
voor zyne natie ook is, zegt nochtans, dat *Catha-
rina van Medicis* de laatste vrede met geen ander
oogmerk hadt aangegaan; en dat zy haar voorne-
men aan den koning van Navarre en aan den hertog
van Anjou, dat zy door een vergelyk al de hoofden

der Calvinisten te gelyk zou uitrocien, hebbende
bekend gemaakt, deze twee prinsfen geen genegen-
heit hadden getoont om haar tegen te spreken.
Alleen duchten zy, dat het onmogelyk was
menschen, die zo ongemeen wantrouwende
waren, door de trouw van een verdrag te be-
driegen. Zy besloten, om hen des te beter te
verrasschen, dat men hen eenige voordeelen,
die hen aangenaam voorkwamen, moest toe-
staan. Dit was het huwelyk van *Margareta
van Valois*, zuster van den koning, met den
prinsse van Navarre. Inderdaadt, hoe doortrapt
de moeder van den prins en de admiraal ook
waren, zy waren niet bestand tegen dit lokaas,
dat hen bekoorde. Om hen nog meer in slaap
te wiegen was het, dat men de voorstelling
van een huwelyk aan *Elizabeth* deedt, en den
admiraal beleefdheden bewees, en om den tuin
leidde met de hoop van den oorlog van Vlaan-
deren, daar hy mede ingenomen was. Hy
schetste daar het ontwerp van, dat zyn schoon-
zoon aan den koning overhandigde.

Men vindt de omstandigheden daar van by de
Fransche geschiedschryvers. Het wezentlyke
kwam daar op uit, dat Vrankryk zich niet
buiten oorlog kon houden, en dat het 'er een
moest voeren, was het niet tegen zyne na-
buren, zo was het tegen zyne ingezetenen.
Vervolgens vertoonde men, dat de oorlog te-
gen Vlaanderen rechtmatig was, en dat des
zelfs bemachtiging zou dienen als een scha-
verhaling van de staten, die Spanje van
Vrankryk hadt veroverd. Daarenboven scheen
het, dat de zelve een goeden uitflag zou heb-
ben. De Katholyke koning, zeide men, hadt
eene wildernis van zyn ryk, met de Moren
te verjagen, en de nieuwe wereldt te bevol-
ken, gemaakt. De veldslagen van *Karel* den
V hadden Spanje ontvolkt, en het overige
raakte met den oorlog, door den hertog van
Alva in de Nederlanden ontfoken, van kant;
behalven dat de staten van *Philips* van zulk
een wyde uitgestrektheit waren, en zo ver de
een van de andere gelegen, dat twee honderd
duizend man niet in staat waren de grenzen
te bezetten. Vervolgens sprak men van de
voorzorge, die men moest nemen om dit ont-
werp wel te doen gelukken. Het zelve be-
stondt in twee voorname hoofdpunten: het
eerste, dat men tot in het hert van het ryk
moest indringen, zonder zich met het belege-
ren van de grensstedes op te houden; en het
tweede, dat men aan den prinsse van Oranje, die
alleen in staat was Spanje meer kwaadt dan
al de macht van Vrankryk te doen, voldoe-
ning moest geven. Indien Vrankryk zich in
dezen tydt van dezen raadt niet bediende,
heeft het in onze dagen * geen beter gebruik
daar van gemaakt, en men ziet nog tegen-
woordig, dat al het werk, dat het zo halter-
rig blyft doen om den hervormden Godsdienst
uit te roeien, tot zyn eigen nadeel strekt, en
het zelve al zyne voordeelen doedt verliezen.

Het opstel van den admiraal wierdt niet al-
leen goedgevonden, maar de koning beloofde
onmiddelyk na de bruiloft van zyne zuster den
oorlog aan Spanje te verklaren, hem aan het hoofd
van het Fransche leger te stellen, en hem zynen
bloedverwant, den hertog van Montmorenci,
tot plaatshouder † toe te voegen. De admi-
raal, door deze vliende beloften gewonnen,
kwam weder ten hove, daar hy door een wy-
ze wantrouw niet verschenen was, hoewel
hy eenige jaren te voren aan *Karel* den IX,
die hem verzocht te Parys te komen, ten ant-
woordt

1572.

Ont-
werp
van den
Vlaam-
schen
oorlog
door den
admiraal
opgeleit.

* onder
de rege-
ring van
Lodewyk
den
XIV.

† *Luis*
nant.

1572.

antwoordt hadt gegeven, *Dat 'er geen graven van Egmond in Frankryk waren*, willende daar mede te kennen geven, dat hy zich door de veinzery van het hof niet zou laten bedriegen, gelyk deze Nederlandfche heeren zich hadden laten doen. De koningin van Navarre was daar reets gekomen, misleid door het huwelyk van haren zone, maar het duurde niet lang, of zy beklagden beide hunne ligtgeloovigheit.

Doodt van de koningin van Navarre.

De koningin wierdt het eerst opgeoffert. De trouwdag was op den 1 Juny vastgeftelt, en naderhandt tot op den 8 Augufty verfchoven. In dezen tuffchentydt wierdt de koningin van eene hevige koorts aangetaft, die haar op den vyfden dag wegrukte. Men geloofde, dat zy vergeven was, en het vermoeden was op een reukwerk-bereider † van Milaan, die geen goeden naam hadt, meester *Reinier* genaamt, die haar ruikende handfchoenen hadt verkocht, daar hy het vergift hadt weten in te doen.

* Parfumaar.

Haar lof.

Dus ftierf *Jobanna van Albret* in den ouderdom van vier en veertig jaren, minder naam om hare kroon dan om hare fchoonheit en verftand, uitnemende vernuftigheit, grootmoedigheit, en boven al haren brandenden yver voor den Godsdienft, nalatende. Zy gaf daar gedurende haar leven blyken van door de zorg, die zy nam om den zelve in hare ftaten, niet-tegenftaande al de tegenkantingen van Spanje en Vrankryk, te handhaven, en door het overzetten van het Nieuwe Testament, den Catechismus, en de gebeden van Geneve in de landtale, tot onderwyzing van haar volk. Zy toonde den zelve yver gedurende hare ziekte, en kort voor hare doot door haren uiterfte wille, waar in uitnemende leffen voor den prinsfe haren zone, aan wien zy de kroon van Navarre naliet, wierden gevonden. Zy beval hem alle Chriftelyke en vorftelyke deugden in acht te nemen, en voornamentlyk volftandig te blyven by den hervormden Godsdienft, waar in hy was onderwezen. Het hof van Vrankryk beklagde haar, of ftelde zich zo aan: de Hervormden waren ontroofstelyk om dit verlies, en keerden weder tot hunne wantrouw. Zy zeiden, dat zy geen goede gedachten hadden van een huwelyk, *dat zy door een lyktoorts verlicht zagen*, fprekende aldus van de doot van de koningin van Navarre en het huwelyk van den jongen koning, haren zone. Maar dit belette den admiraal niet aan het hof, daar hy door zyn noodlot wierdt gedreven, tegen alle betuigingen van die van zyne party, en op eene wyze van doen, geenzins met zyn voorgaande leven overeenkomende, te verfhynen.

De gedachten, die de Hervormden van hare doot halden.

* Alzeray.

Moordt van St. Bartholomaeus.

De ondertrouw van dit beklagelyk huwelyk gefchiedde op den 17 Augufty. Vier dagen gingen met maaltyden, dansfen en fteekfpelen voorby. Terwyl *Karel de IX* en de koningin *Catharina*, zyne moeder, zich met deze vermakelykheden fchenen bezig te houden, overleiden zy, zegt de Fransche fchryver *, op wat wyze zy hun bloedig voornemen zouden werktellig maken. De zelve fchryver zegt, dat de eerste zamenkomst, daar deze bloedige moordt, op het aanhouden van den hertog van Guize, wierdt vastgeftelt, gefchiedde te Blois, in de zelve kamer, daar hy zestien jaren daar na wierdt vermoord, en te St. Clou vernieuwt in de tegenwoordigheit van den hertog van Anjou, die in deze vergadering voorzitter was, en daar na tot de kroon met den naam van *Henrik den III* kwam, en dat hy op de zelve plaats en op den zelve dag, als deze vergadering wierdt ge-

houden, vermoord wierdt. De algemene moordt begon met dien van den admiraal. Hy wierdt op den 22 Augufty, over de ftraat gaande, met een handbus, die *Maurevel*, de welke aangenomen hadt hem te doden, op hem los brandde, gekwetit. De koning kwam hem ter oorzake van zyne wondt bezoeken, en hy liet zich nogmaals door de betuigingen van dezen vorft bedriegen, aan wien hy meer geloof gaf dan aan den wyzen raadt van zyne vrienden, die hebben wilden, dat hy Parys zou verlaten; zo dat hy zich in het midden van den moordt bevondt.

1572.

De zelve begon op den 24 Augufty des nachts net met den klokflag van 12 uren. De admiraal was het eerste flagtoffer, dat de hertog van Guize aan de fchim van zynen vader wilde opofferen *. De moordenaars kwamen in zyne kamer, zonder dat hy eens verfhrikte; en dewyl zyne wondt hem het slapen belette, liet hy voor zich de Verklaringen van *Karl* over *Job* lezen, wanneer zy zyne deur opliepen. Geen twyfel aan deze trouwloosheit ftaande ftondt hy op, en viel op zyne knien, deedt een kort gebedt, en vermaande zyne bedienden zich op de beste wyze, als het mogelyk was, te bergen. Naauwlyks waren zy uitgegaan, of vier moordenaars † kwamen in de kamer. *Beme*, die de eerste was, doortak hem, en gaf hem voortflepde zo vele fteken in zyn aangezicht, dat hy niet kenbaar was. Vervolgens fmeet men zynen romp uit het venster op de plaats, daar de hertog van Guize ftondt, die het bloedt van zyn aangezicht afveegde, om des te beter overtuigt te zyn, dat hy het was.

Vermoorden van den admiraal.

* doot Palerat gedood.

† Beme; of Beme; C-fenis, Sarlabout, en Affin.

Op dit oogenblik gaf de klok van St. Germain de l'Auxerrois het teken van den aanval, en men zag dit afgryffelyk moorden aangaan, waar van de Roomfch-Katholyke fchryvers niet dan met verfoejing fprekten. Wy zullen ons niet inlaten daar eene brede befchryving van op te ftellen. De moordt duurde zeven dagen. Vyf duizend menfchen wierden gedood †, waar onder meer dan vyf honderd edellieden, en onder hen eenige heeren van grote verdienften, waren. Drie dagen daar na verfcheen de koning in het Parlement, daar hy den moordt, met zyne toeftemminge gefchied, bekend maakte. Deze vergadering maakte door zyn bevel het rechtsgeding van den admiraal op (a), en gebodt algemene ommegangen te doen, om Godt te danken, dat hy de voorgegeve zamenzwering, daar men hem mede befchuldigde, als of hy het ganfche koninklyke huis hadt willen uitroecien, en de kroon op het hoofd van den prinsfe van Condé zetten, hadt ontdekt. Men zag zelfs een penning ftaan, waar op de koning wierdt verbeeld met deze zinspreuk: *Ik doe de oproerigen myne macht gevoelen* *, en aan de andere zyde: *Myne Godvrucht verweckt myne gerechtigheit* †.

† alleen binnen Parys.

* Virtus in rebellet. † Picas excitat justitiam.

Ondertuffchen gaf de koning een gefchrift uit, waar by hy de Hugonoten verzekerde, dat hy hunne perfonen, noch hunnen Godsdienft niet wilde benadeelen, en dat hy geen ander voornemen hadt dan de aanslagen van den admiraal te verydelen. Maar ter zelve tydt fchreef hy aan de ftadvoogden in alle zyne provinciën, het zelve, dat te Parys was gefchied, in hunne fteden uit te voeren, en al de Hugonoten te vermoorden; zo dat zich Vrankryk gedurende twee maanden met het bloedt

Karel verfhooont zich van den moordt. Op wat wyze hy in den algemenen moordt bewillig van .c.

(a) Zyn lijchaam wierdt aan de galg gehangen.

1572. van zyne ingezetenen bezoetide. De koning zelf hadt 'er een ichrik van: want toen hy zyne toeflemming tot dezen moordt gaf, ontvielen hem deze woorden: *Welaan dan, dewyl het zyn moet, sta ik het toe; maar ik wil niet, dat 'er iemandt overblyve, die het my zou kunnen verwyten.* Dit was ook het voornemen van de moordenaars; maar Godt, die boven de volstrekte koningen en hunne verwoede beraadslagingen heerfcht, hadt het anders besloten. De party der Hervormden, die zy meenden uitgeroeit te hebben, vondt zich machtiger dan ooit. Het hof was genoodzaakt drie legers in het veldt te brengen, die zeer weinig uitrechtten, en de vierde burgeroorlog begon, waar van wy het vervolg op zyn plaats zullen zien.

De koning van Navarre en de prins van Condé raakten naauwlyks vry. De koning deedt hen in zyne kamer komen, en verklaarde hen, dat het zyn wil en welbehagen was, dat zy van Godsdiens veranderden. De koning van Navarre gaf geen antwoordt (a): maar de prins van Condé hadt de stoutmoedigheid Karel den IX te vertonen, dat zyne macht zich geenzins over het gewisse uitstreckte; waar op deze trotsche koning niet anders dan deze drie woorden antwoordde: *Doodt, Mis, of Bassille.* Dit was als een donderslag, die de standvastigheid van den jongen prins verplette †, en hem dwong zich gelyk de anderen te onderwerpen.

Voorts was het met deze verwoedheit, daar Vrankryk mede voortging, en het zelve zyne beste burgers deedt bannen, of vermoorden, gelyk het gegaan was met het bannen door het driemanschap na de doodt van *Julius Cesar* binnen Rome. Onder eene menigte bedrigeryen en wreedheden bespeurde men eenigen schyn van deugd en medelyden. De scholieren binnen Bourges bergden twee hooglceraars in de rechten. Een der zelve was de vermaarde *François Hotoman*, afkomstig uit Silesie, maar binnen Parys geboren, wiens vader Raadsheer van het Parlement was geweest. De vermaarde *Jeanin* *, die toen alleen voorpraak † voor het Parlement van Dijon was, wierdt by de beraadslagingen over den moordt geroepen, waar door hy oorzaak was, dat Burgundie daar van bevryd bleef. Drie landvoogden der provincien, aan welke deze bloedige bevelen waren gezonden, deden ook hunne edelmoedigheid by deze gelegenheit uitblinken. De graaf van Tende *, landvoogdt van Provence, antwoordde, dat hy vier dagen te voren een tegenstrydig bevel van den koning hadt ontfangen; en in verlegenheit over deze twee byzondere bevelen van zyne Majesteit zynde, dacht hem best te zyn het zachtste te volgen, dat het bloedt van zyne onderdanen en de rust van den Staat bewaarde. Hy stierf eenigen tydt daar na. Men was van gevoelen, dat hy vergeven was.

De *Gordes*, stedehouder van den koning in het Dauphiné, gaf het een anderen draai. Hy vertoonde, dat de Hugonoten in zyne provincie zo sterk waren, dat men het niet dorst wagen hen uit te roeien, zonder de Roomsche-Katholyken mede in gevaar te stellen; dat het daarenboven te vrezen was, dat zy, indien men dit werk begon, met de Zwitsers, die hen niet zouden verlaten, een gemeenbest zouden komen op te rechten.

St. Herem, landvoogdt van Auvergne, ging regt door; hy zeide, dat men, om zulk een bloedig bevel ter uitvoeringe te stellen, het zelve uit den mond des konings zelf moest heb-

(a) De Vader *Daniel* zegt, dat hy den koning verzekerde alles te zullen doen wat zyne Majesteit behaagde.

ben. Alle anderen gehoorzaamden, en Vrankryk zag al zynen roem door zulk eene verfoeilijke daadt verduistert; zo dat zyne geschiedschryvers niets diergelyks weten te vinden dan in de geschiedenisse van *Mitbridates*, die op eenen dag veertig duizend Romeinen in Asie deedt doden, en in die van de Siciliaanische *Veißer*. Zy bekenen zelfs, dat de moordt, daar Vrankryk tegen zyne eige landgenoten in woedde, veel verfoeilijker is dan de twee bovengezegde, daar *Mitbridates* en de Sicilianen niemant dan vremdelingen in doodden. De Hemel toonde zyn afgryzen daar van door het wonderlyk gekerm *, dat men in de lucht gedurende zeven nachten en acht dagen na den moordt hoorde, daar *Henrik de IV*, die het zo wel als *Karel de IX* hadt gehoord, nooit zonder grote ontsteltenisse van sprak.

Wy kunnen de onderhandeling van het Fransche hof by den Sultan *Selim*, om het ryk van Algiers voor den hertog van Anjou, volgens eenigen, of, volgens anderen, voor den hertog van Alençon te verkrygen, niet verzwigen. Het was *François van Noailles*, bisschop van Acqs, gezant van *Karel den IX* by de Porte, die daar de opening van aan den *Vizier Mustapha* deedt. Maar dit voorstel wierdt van dezen Turkschen staatsdienaar verworpen. Hy deedt hem eenigen tydt daar na een ander, en boodt aan, den hertog van Anjou by te staan om Vlaanderen te bemachtigen, en hem, indien hy zulks wilde ondernemen, eene machtige vloot in de Middellandsche zee te zenden, de welke al de macht van Spanje aan deze zyde zou werk geven, terwyl de hertog de Nederlanden zou aantasten. De gezant was niet vreemd van dit voorstel, en schreef daar over aan het hof; maar het zelve hadt toen andere zaken in het hoofd en op den hals, waar door deze onderhandeling achter bleef.

Gedurende deze vreemde voorvallen hadden de Nederlanders zelf getracht zich van de heerfchzucht van Spanje vry te maken. *Zekere Harman de Ruiter*, een naam, met reden by de Hollanders in achtting, geboortig van 's Hertogenbosch, een stout man, hoewel hy een koopman †, en geen soldaat was, dorst de eerste met nog drie anderen den standaardt van vryheit tegen al de macht van den hertog van Alva opsteken. Hy verraschte het kasteel van Loevestein, gelegen op de landscheiding van Gelderlandt, maar behorende onder Hollandt, op het Westeinde van het eilandt †, dat tusschen de Maas en de Waal, niet verre Workum en Gornichem, is; en hoewel hy het zelve niet kon houden, en dat het hernemen hem het leven kostte, beurde hy echter door deze daadt den moedt van zyne landgenoten op. Hy trok in deze sterkte met zyne drie medegezellen, alle gekleed als Minnebroeders, en maakte zich daar meester van, na dat hy de bezetting de wapenen hadt doen nederleggen. Hy hieldt het eenigen tydt in; maar geen bystandt genoeg ontfangende om eene belegering, diemen haast tegen het kasteel ondernam, uit te houden, wierdt hy van de Spanjaarden, die door de bresch daar intröcken, overrompelt. Hy vocht tot de doodt toe, wetende, dat hy geen lyfsgenade van deze onbarmhertige natie te hopen hadt. Hy wierp zich in het kruidhuis, stak het in den brandt, en sprong aldus met het grootste gedeelte van zyne vyanden in de lucht.

Deze uitflag verzette de bondgenoten minder dan de zelve hen moedt gaf, zo dat men niet dan legers in het veldt zag, en vloten ter zee, steden innemen, of zich vrywillig overgeven. Dit was een vuur, dat van het eene einde der Nederlanden tot het andere overvloog. Het innemen van

De koning van Navarre en de prins van Condé naauwlyks ontsnapt.

† Hy was maar achtien jaren oud. Eenige bewyzen van edelmoedigheid.

* Zie het laatste Deel van zyne Onderhandelingen (*Negotiations*). † *Advocaat*.

* uit het huis van *Savoje*.

* *Metz*.

Hethof van Vrankryk zoekt het ryk van Algiers voor den hertog van Anjou.

† 1570. *Strada*. *Jouanus*. *Hoofst. De Groot. Van Metteren. Cambden.*

† Hy was een officooper.

† de *Bommeleer* waardt.

Omwentelingen in de Nederlanden in het jaar 1572.

1571. van Bergen in Henegouwen en van den Briel, aan den mondt van de Maze gelegen, wierdt gevolgt van het afvallen of innemen van de meeste steden van Hollandt en Zeelandt, het hertogdom Gelder, het graafschap Zutphen, Overysfel, en Westvrieslandt. Deze grote omwenteling begon op het laatste van het jaar 1571, en eindigde in het volgende jaar.

1572. De straf- De straf- heit van heit van den her- den her- togt van togt van Alva Alva doet doet Vlaande- Vlaande- ren op- ren op- staan. staan.

De hertog van Alva, denkende, dat hy al deze provinciën onder zyn juk hadt gebragt, en grootfich op de glorie van zulk eene voorname uitvoering, daar hy in vier jaren tyds zyn oogmerk in bereikt hadt, verlangde te huis geroepen te worden, als of hy de aanstaande verandering hadt voorzien. Echter kon hy niet beletten, dat de zelve in zyne tegenwoordigheit geschiedde, en in zyn weérwil was hy getuige van het verval der onbepaalde macht, die hy op onbeweeglyke gronden, als *geweldt* en *strengheit*, dacht vastgesteld te hebben. Eene ichielyke verandering deedt hem zien, dat ketenen niet dan aan slaven passen, en dat men zich van de getrouwheit van een vry volk niet dan door goedaardigheit en zachtheit moet verzekeren. Maar zyne trotschheit belette hem zulke gedachten te krygen. Hy dacht niet anders dan om zyne volstrekte macht door de wapenen, daar hy ze door gegrondvest hadt, staande te houden. Hy gaf zich over aan het bouwen van kasteelen, terwyl hy den hertog van Medina-Celi, zynen opvolger, verwachtte.

Zyne belastingen en sterkten.

Om deze sterkten te bouwen, en de zware bezettingen, die hy niet kon ontbeeren in een landt, dat zyn juk met ongeduldt droeg, te onderhouden, was hy gedwongen zware belastingen op het volk te leggen, als die van den honderdsten, van den twintigsten en van den tienden penning, waar van wy boven * gesproken hebben. Hy nam inderdaadt al de voorzorg, die zyne staatkunde hem inblies, om deze belasting dragelyk te doen zyn: doch zonder de zelve te willen verminderen; zo dat zyne gematigheit alleen in woorden bestondt. De strengheit bleef by der zelve uitvoeringe, volgens de volstrekte bevelen van den landvoogdt. Hy vergaderde de Staten (a), en trachtte zyne belasting onder den dekmantel van de algemene veiligheid smakelyk te maken.

† Voorzitter van den Raad van State.

Viglius Zuichem †, die aan het hoofd van de regering was, vertoonde aan den hertog van Alva, dat deze belasting, zonder den koophandel te bederven, de handwerken te gronde te doen gaan, en de werk-en ambachtslieden weg te jagen, niet kon ingevoerd worden. Aldus, zeide hy, zullen de beste provinciën van de erfelyke landen van den koning van Spanje in een ellendigen staat geraken, hare rust en haren luister verliezen, de brouader van haren rykdom, alleen in den koophandel bestaande, zien uitdrogen, en ter zelve tydt hare inwoonderen wegtrekken, verstrooien, en dus zullen zy hunne goederen en huisgezinnen naar vremde landen overvoeren.

De Staten van tenen zich daar tegen.

De hertog van Alva kon op zulk een klaar en overtuigend verhoog niet dan door omwegen antwoorden. Hy zeide, dat men de zelve belastingen in Spanje met den naam van *alcavala* vorderde, zonder dat zich iemandt daar tegen stelde, waar by hy al de vlecieryen en beleefdheden, die men van zulk een trotsch man kon verwachten, voegde. Hy beriep de Staten te Brussel, om door deze schaduwe eenigen schyn van vry-

(a) De tydt van twee jaren, gevryd van d'ze belasting by uitkoop (zie fol. 174), was in den jare 1571 geëindigt.

1572. Daar hy geen acht op staat.

heit aan het volk te geven. Daar in deedt hy de zelve redenen, die hy aan de regeerders der steden hadt voorgehouden, gelden, te weten, de noodzakelykheit der sterkten en der bezettingen, die men niet kon bouwen, noch bezetten, zonder dat het de gemeente geldt kwam te kosten. Maar hy zeide, dat het volk zyne kosten weder kon vinden in de algemene rust, die hy het zelve daar door bezorgde: maar ziende, dat deze vertogen de uitwerkselen niet hadden, die hy verwachtte, deedt hy daar beloften en dreigementen naar den imborst der genen, daar hy tegen sprak, by; zo dat hy, indien hy niemandt overtuigde, evenwel ten minste eenige door vreeze van gebannen te worden, en andere door beloften van vergeldinge won, en met of tegen wil de toestemming van de belastinge verkreeg.

Het was voor geen langen tydt; de provincie van Utrecht weigerde hare toestemming, en die van Brabant deedt het zelve, hoewel de vergadering, die de ligting hadt toegestaan, in hare hoofdstadt gehouden was. De andere provinciën volgden haar voorbeeldt, en *Zuichem* bleef standvastig, niettegenstaande het dreigen van den landvoogdt, die niet anders dan van straffen en van bannen sprak.

Deze strengheit hadt verscheide Protestanten gedwongen hunne behoudenis in de vlucht te zoeken. Eenigen waren naar vremde landen vertrokken; anderen hadden van hunne schepen hunne steden en huizen, en van deze hun vaderlandt gemaakt. Deze laatste hadden zich op veertig schepen begeven, kruisende onophoudelyk in het Kanaal, dat het eilandt van Groot-Britannië van Vrankryk en de Nederlanden scheidt, veroverende de Spaansche schepen, en trekkende met hunnen buit naar de havenen van Engelandt. Dit gaf gelegenheit tot de klagten van den Spaanschen gezant, en tot de atkondiging van *Elizabeth*, die het inkomen in hare havens aan de Nederlanders, die zich de regering van den Castiliaanschen vorst onttrokken, verboodt. Maar dit zelve was het, dat de onwenteling in de zeventien provinciën verhaaltte.

Deze veertig kapers, aan welke men den naam van Water-Geuzen, doordien hun staat hen noodzaakte meer op zee dan op het landt te leven, hadt gegeven, zich buiten de havenen van Engelandt gelotens ziende, wierden daar door bewogen deze nieuwe smaadt by de andere te voegen, en zy zochten zich op die de oorzaak van al hunne ongelukken waren te wreken. Hun gedwongen vertrek en hun misnoegen tegen een man, die hen noch in hun vaderlandt, noch by vremden wilde laten wonen, deedt hen het besluit nemen van met de wapenen in de vuist weder in hun vaderlandt te keren, en zich daar in tegen zyn wil en dank te herstellen. Dit voornemen vastgesteld hebbende, vertrokken zy van Douvres, gingen onderzeil, en namen hunnen strek met een gunstigen windt regt toe naar Enkhui-zen, eene de voornaamste havenen van de provincie van Hollandt *, daar zy twee ryk gelade schepen, het eene van Antwerpen, en het andere van Bilboa komende, veroverden. Van daar raakten zy weder zeewaarts in, wordende door den windt naar de Maas gedreven; en zich aan hun noodlot overgeevende besloten zy in de eerste haven de beste, daar de Voorzienigheit hen zou geleiden, voet aan landt te zetten. Dit was het eilandt Voorn, daar zy op Palmzondag † aankwamen. Zy deden hunne landing zonder eenigen tegenstandt, en trokken regt aan naar den Briel. Zy hechtten hunne muurbrekers aan de

Ee poort,

Zyne strengheit veroorzaakt den afval der provinciën.

Verrechten van de kapers der samenvereenigden.

* aan de Zuidzee.

† den 1 April. Innemen van den Briel.

1572. poort, die gesloten was, en het kruidt zyne werking gedaan hebbende, trokken zy in de stad, daar zy zich meester van maakten. De kloosters wierden omver gehaalt, en de beelden verbreeft; daarentegen herbouwde men de stad; en men stelde ze in staat van tegenweer.

De graaf van Boffu, die weinig dagen daar na aankwam, om de zelve weder te bemachtigen, wierdt geïllagen, zyne schepen verbrand, en tot zyn groot ongeluk sloten die van Dordrecht, daar hy naar toe vluchtte, de poorten voor hem toe, en verklaarden zich voor de samenverenigden. Hy wendde zich naar den kant van Rotterdam, daar hy onder zekere bedingen in kwam; maar hy kwam de zelve niet na: want nauwlyks was hy daar in getrokken, of hy plunderde de huizen der burgers, na dat hy 'er twee honderd van hadt doen ombrengen. Van daar vertrok hy naar Delfshaven, aldus naar de stad Delft genaamt, welkers kooplieden aldaar hunne schepen en pakhuizen hebben. Hy vermeerderde deze plaats, en leidde daar eene sterke bezetting, onder het bevel van *Gaspar Drea*, in.

Het moorden en plunderen te Rotterdam verbitterde het volk geweldig, en de hoofden bleven in geen gebreke zich van deze gelegenheit te bedienen. Onder de voornaamste noemt men *Lumey*, graaf van der Mark, *Blofius*, *Treslong*, *Brederode*, *Entes*, *Stizma*, en verscheide edellieden van Vrieslandt, die de Hollanders en Zeeuwen aanhittelen om de wapenen op te nemen, en den hoon, hunne landgenoten aangedaan, te wreken. Hun verzoek kreeg ingang. *Oforio**, *Vlissingen* aangerast hebbende, wierdt door de inwoonders afgewezen, vergramt over een klap, die een soldaat aan een burger hadt gegeven: zy doodden zelfs in deze muitery den gene, dien de hertog van Alva om een kasteel te bouwen hadt gezonden, en staken zyn hoofd op een piek op de wallen. De hoofden moedigden het volk aan, om alsoo hen alle hoop van verzoeninge met den Spaanschen landvoogdt te benemen. Ter zelve tydt zondt men gemachtigden aan den prinsse van Oranje, met verzoek, dat hy zich tot hulp van zyn vaderlandt wilde spoeden. Men zondt 'er ook naar de koningin *Elizabeth*, om hare bescherming te verzoeken. Deze vorstin deedt drie honderd Engelschen onder het bevel van *Morgan* vertrekken, en graaf *Lodewyk van Nassau* zondt vyf honderd Franschen, onder het bevel van *Tjerarts*, behalven een diergelyk getal, die *Guitri Chaumont* hy hen bragt.

De sterkte van Kampveer †, gelegen in het zelve eilandt met *Vlissingen*, verklaarde zich ook voor de bondgenoten. Maar *Beauvais-Lamy* bewaarde voor den koning van Spanje *Middelburg*, hoofdstadt van dat eilandt, minder by den name van *Walcheren*, dien het zelve draagt, bekend, dan by dien van *Zeelandt*, die de algemene naam van al de eilanden is, die de armen van de *Schelde*, daar dat van *Walcheren* het voornaamste van is, omvangen.

De samenverbondenen hadden *Middelburg* belegert; maar *Avila* kwam, niettegenstaande alle beletselen, die hem de aannadering schenen te verhinderen, tot bystandt van de stad. Het laag water belette zyne schepen het landt te naderen; hy moest een groten omweg door slyk en biezen, daar zy tot hun middel toe inzakten, nemen. Deze zwarigheden schrikten de Spaansche soldaten niet af; zy sprongen met blymoedigheid in het water, trokken over dezen arm van de zee, en kwamen tot voor de poorten van *Middelburg*. Het was langs dezen kant,

daar geen affchutfel was gemaakt, naardien de belegeraars het zelve door de moerassen, die door de vloedt van de zee overliepen, en tot een zekere hoogte wierden overstromt, genoeg bewaart oordeelden te zyn. Zy waren daar in bedrogen; *D'Avila* wierdt in de stad ontfangen, van waar hy aansonts een uitval deedt op de belegerden, vier honderd man van hen doodde, hun grof geſchut veroverde, en hen de belegering dwong op te breken. Hy wierdt door den hertog van Alva naar Antwerpen geroepen, en hadt het geluk met tien schepen door eene vyandelyke vloot van dertig door te raken. Deze voordeelen moedigden de Spanjaarden krachtig aan; maar het verlies van *Enkhuizen* en van *Bergen in Henegouwen* stremde hunne blydschap. *Enkhuizen* gaf zich van zelf aan de samenverbondenen over, en leverde hen daarenboven de vloot, die de hertog van Alva daar deedt uitrusten. *Lodewyk*, graaf van *Nassau*, vermeerderde *Bergen*, hoofdstadt van *Henegouwen*, en gaf ze niet dan by verdrag weder over, na dat zy de belegering, daar wy aansonts van zullen spreken, hadt uitgestaan.

De prins van Oranje bleef nog al in *Duitschlandt*, van waar hy de samenverbondenen aanmoedigde, en een ontwerp van eene onderneming maakte, die niet dan volgens zyn opstel en onder zyne vleugelen wierdt werktellig gemaakt. Hy bragt een machtigen bystandt voor hen byeen, daar die, door zynen broeder, den grave van *Nassau*, uit *Vrankryk* gebragt, alleen de voorloper van was. De prinsen van *Hessen* bragten veel by om zyn leger in staat te stellen, dat zeven duizend ruiters en dertien duizend man te voet sterk was, aan het hoofd van het welke hy in het begin van *July* den *Rhyn* overtrok.

Voor zyne komst zag men verscheide ondernemingen, en de hertog van Alva, die ook volk in *Duitschlandt* hadt doen ligen, van waar men hem veertien duizend ruiters hadt gezonden, deedt de belegering van *Valencyn* opbreken, en begon *Bergen in te sluiten*. Aan den anderen kant landden die van *Vlissingen* met drie duizend man, en veroverden *Oostburg*, *Eclo*, en *Aardenburg*; en lopende ter regter en ter linker zyde stroopten zy tot voor de poorten van *Brugge* en van *Gent*, trachtende het volk tot opstandt te brengen, en het voor de samenverbondenen te doen verklaren: doch te vergeeffich.

In dezen tusschentydt nam *Tjerarts*, een der bevelhebbers van de samenverbondenen, een aanslag voor op *Ter Goes** met de hulpbenden van *Vrankryk* en *Engelandt*. Twee zaken belletten het: de ladders vondt men te kort, wanneer men de muren wilde opklauteren, en het misverstandt, dat 'er tusschen de Franschen en de Engelschen rees. Daarenboven was men te onvrede op den bevelhebber; men hielt hem, hoewel zonder reden, verdacht van briefwisseling met de vyanden gehouden te hebben, zo dat hy zich in zyn leger niet zeker achtende het zelve verliet, en naar den prins van Oranje trok. Hy wilde een openbaar geschrift met een uitdaagbrief laten uitgaan, biedende aan lyf om lyf te vechten tegen den gene, die hem van verraadt dorst beschuldigen; maar zyne vrienden rieden hem dit af, en vertoonden hem, dat de tydt en zyn gedrag de beste middelen waren om zich te rechtvaardigen. Ondertusschen was zyn volk, geen hoofd hebbende, van een gescheiden, en uit

1572.

De Spanjaarden verliezen Enkhuizen en Bergen in Henegouwen.

Dordrecht verklaart zich voor de samenverenigden.

Die van Vrieslandt, Hollandt en Zeelandt nemen de wapenen op tegen de Spanjaarden.

* *Oforio d'Angulo*.† of *Ter Veer*.*D'Avila* behoudt *Middelburg* voor Spanje.Onderneming op *Ter Goes* mislukt. * op het eilandt *Zuid-Bevelandt*.

twce

1572. twee natiën bestaande, die met malkander niet konden overeenkomen, gingen de Engelschen weder scheep, en de Franschen vertrokken naar verscheide plaatsen.

Juny. Het was in dezen tydt, dat de hertog van Medina-Celi met eene vloot van vier en vyftig schepen, daar de schepen, die het volk, bestaande in zestien honderd soldaten, onder het bevel van *Romero*, mede overvoeren, onder begrepen waren, te Oostende aankwam. Van daar trok hy naar Brussel, daar de hertog van Alva was. Hy verklaarde hem, dat hy Nederlandt geenzins van een landvoogdt in de beroerten, daar hy het zelve in zag, wilde beroven; dat het zelve al de ondervinding en dapperheit van zulk een groot veldoverste nodig hadt; dat hy zelfs alleen de plaats van stedehouder wilde bekleden, om de eer te hebben onder zyne bevelen te dienen. Een gedeelte van de Spaansche vloot was naar Middelburg gezonden, daar het gelukkig aankwam. Die van Vlißingen, die het zouden hebben kunnen belletten, waren met drie en twintig Portugeesche schepen, zeer ryk geladen, die geen kennis van de omwenteling in Zeelandt hadden, en daar op met volle zeilen als eene verzeerde haven aankwamen, in gevecht geraakt. Maar verwondert, dat zy van de Zeeuwsche schepen wierden aangetast, moesten zy zich overgeven.

July. Aankomst van den prins van Oranje in Gelderlandt. Ondertusschen kwam de prins van Oranje in Gelderlandt aan. De graaf van Batenburg bragt vyftien honderd Duitse ruiters, en zes duizend landsknechten by hem, en kwam te Roermond. De hertog van Alva dorst hem wegens onmacht niet tegentrekken, en indien hy zyne vrienden geloof hadt gegeven, zou hy zich uit Brussel naar Antwerpen hebben begeven; maar hy antwoordde met veel trotschheit, dat hy liever zich zelve dan zynen meester wilde benadeelen, en dat hy nooit, daar mogt dan van komen wat het wilde, voor zyne vyanden zou wyken. Zyn voornemen was Bergen in Henegouwen, dat hy ingesloten hadt, te belegeren, en het zelve in weérwil van den prins van Oranje te veroveren. Hy nam zyne maatregels zo wel, dat het hem gelukte. Hebbende al zyn volk byeen verzamelt, deedt hy het langs dezen kant trekken; een gedeelte onder het geleide van zynen zone *Frederik van Toledo*, dien hy tot veldmaarschalken *St. Aldegonde*, baron van Noirkarmes, en *Chiapin Vitelli* hadt gegeven; en het andere gedeelte onder het bevel van *Philips van Croy*, hertog van Aarschot, de graven van Boffu, van Barlemont, van Mansfeldt, en andere opperbevelhebbers.

Nederlaag van Gault. Het was in dezen zelve tydt, dat *Genlis* aan de zamenvereenigden een nieuwen bystandt van vier duizend voetknechten, twee honderd gewapende en twee regimenten ligte paarden uit Frankryk bragt. De graaf van Nassau hadt hem geschreven, dat hy zynen weg door Cambresis zou nemen, om zich by den prins van Oranje, die langs Brabant trok, te voegen; maar ingevolge van de bevelen, die hy zeide van den admiraal ontfangen te hebben, verschoonde hy zich daar van, en trok regt op Bergen aan. Het brak hem op het zeggen van den grave van Nassau niet geloof te hebben. De vyanden kregen kondschap van zynen aantocht, en sneden hem den weg af. Men bleef eenige dagen leggen, zonder aan malkander te komen. Maar *Frederik van Toledo*, gemerkt hebbende, dat *Genlis* een brug over de Haine sloeg, vloog toe om de Franschen, voor dat zy alle over waren, te bevechten. Deze rivier, die den naam van het

landt, eertyds genaamt het woudt van Charboniere en van neder-Pikardie, in dien van Henegouwen heeft verandert, loopt een weinig boven Bergen, hoofdstadt van dit graafschap, voort; en ontfangt in haren stroom de rivier de Trulle, die voorby de muren van de gezegde stad loopt. Het was dan boven Bergen, dat deze slag geschiedde. Daar wierdt veel bloed vergoten, en de zelve viel tot groot nadeel van de bondgenoten uit. Meer dan twaalf honderd bleven op de plaats, met hunne kolonels *Rantinen* den Rhyngrave, leggen; *Genlis* en *Jumelle* wierden gevangen. De laatste raakte na eenigen tydt vry; maar *Genlis* vondt men dood in zyn bedt, daar men hem in hadt gewurgt.

Bergen bleef zich nog al verdedigen terwyl de prins van Oranje tot het ontzet naderde. De hertog van Alva trok mede tegen hem op, om, indien hy het dorst wagen, slag te leveren, niettegenstaande het gevoelen van den krygsraad, die wilde, dat men de belegering in eene influiting zou veranderen, en dat men met het ganse leger Hollandt zou intrekken. In het tegendeel nam hy daar zo veel volk, als hy kon, uit, benevens dat uit de andere steden, en zondt het zelve naar de legerplaats, daar hy zelf op het laatste van Augustus, verselt van den hertog van Medina-Celi, die onder zyn bevel wilde dienen, aankwam. Weinig dagen daar na kreeg hy de tyding van den moordt van St. Bartholomeus-dag, waar over hy zich uittermaten verblyd toonde, daar men zich niet over behoeft te verwonderen, naardien zyn meester, de Katholyke koning, vermaak schepte in de lofredenen over deze verfoeielyke daadt, onder den naam van *zegepraal van de frydende kerk*, aan te horen. De bondgenoten in het tegendeel lieten daar over eene grote droefheit blyken, en vermengden het nadenken over hun byzonder belang met dat van de algemene zake.

De prins van Oranje sloop niet. Hy was van Doesburg met zyn leger, door drie duizend Vlaamsche ruiters versterkt, opgebroken, en trok over den Rhy naar den kant van de Maas. Hy veroverde Roermond, dat hy ter plundering overgaf. Van daar naar Brabant trekkende, bragt hy Loven, Mechelen, Dendermonde, Oudenaarden, Dieft en Thienen onder zyne macht, en trok regt aan, zonder zich op te houden. Zynen weg langs den kant van Nivelles nemende naar Bergen in Henegouwen den 8 September, kwam hy tot op twee mylen van de vyandelyke legerplaats. Hy verzoonde zich niet alleen aan de vyanden, maar ook aan die van binnen, die zich met eene aanstaande verlossing vleiden. Maar gelyk hy naar Genep, met gedachten om daar post te vatten, trok, was hy verwondert den doortocht gesloten en de hoogten ingenomen te vinden. Men raakte dezen dag niet handgemeen; maar des anderen daags tasten de legers malkander met zulk eene verwoedheit aan, dat de hertogen van Alva en van Medina-Celi gedwongen waren hun opperbevelhebberschap te verlaten, en zich onder de batalions als gemene soldaten te begeven. Des niettegenstaande was het voor den prins van Oranje onmogelyk het Spaansche leger te breken, of hulp in de stad te zenden. Hy trachtte het twee dagen daar na langs een anderen kant te doen; doch hy was toen niet gelukkiger. Zyn voornemen wierdt ontdekt, en de hertog van Alva kwam hem voor. Hy zondt by nacht een hoop van duizend man, onder het bevel van zynen zone *Frederik van Toledo*. Zy verraschten de Duitfchers, die in hunne tenten lagen, doodden drie honderd van de zelve, en staken de legerplaats

Augustus. Blydschap van den hertog van Alva over den moordt van St. Bartholomeus.

De prins van Oranje wil Bergen ontzetten. September.

Gevecht der twee legers.

1572.

in brandt. De dag aangekomen zynde trokken zy af met slaande trommels, en onder het blazen der trompetten, als of het ganfche leger in de wapenen was geweeft.

De ziekte, daar de prins van Oranje mede aangeaft wierdt, was oorzaak van dit ongeluk en van zyn te rug trekken, ziende geen hoop meer over om de ftadt te ontzetten, noch de Spanjaarden tot een veldslag te brengen, ten zy hy hen in hunne begravingen aantafte, het welk onmogelyk, of ten minfte reukeloos fcheen. Men zegt, dat de prins zyn leven aan zyn hondtie, dat het gerucht der Spanjaarden hoorde, zo als zy gereed ftonden om in zyne tent te komen, en hem in zyn bedt, daar hy in een diepen fleep gedoken lag, te vermoorden, het behoudt van zyn leven verfhuldigt was, doordien het hem door zyn blaflen, en met zyne poten op zyn aangezigt te krabben, opwekte. Voor dat de prins wegtrok gaf hy daar kennis van aan zynen broeder, den grave van Nafau, om zyn verdrag te maken. Het zelve wierdt getroffen, en men ftontd hem toe met zyn krygstuig uit te trekken.

Deze goede uitflag wierdt van de bemachting van Thienen, Loven, en Mechelen, die zich aan den hertog van Alva overgaven, gevolgt. Hy gaf deze laatste ftadt aan de plundering der foldaten over, deels om zich over hare wederftannigheid te wreken, en deels om het leger, dat ten achteren was, hebbende geen geldt om het zelve te betalen, te voldoen. Hy hernam ook Dieft en Oudenaarden. Maar zyn gelukster was verdwenen. Voor eene plaats, die hy nam, raakte hy daarentegen andere kwyd; en terwyl hy zich aan de ver afgelygenfte fteden vergaapte, wierpen die in het binnenfte van het landt waren het Spaanfche juk af, en voegden zich by de bondgenoten. Echter hadt hy nogmaals het geluk, dat hy een nieuwen aanflag op Ter Goes zag miflukken.

Voor-
gangen
van den
hertog
van Al-
va.

Twede
vergeef-
fche on-
deme-
ning op
Ter-
Goes.
† Zuid-
Beve-
landt.

De graaf
van der
Mark
ver-
brandt
de fche-
pen van
Amfter-
dam.

Terwyl hy met de belegering van Bergen bezig was, hadden de zamenvereenigden tien duizend man te Vlifingen ingefcheept, en kwamen nog eenmaal voor Ter Goes. Deze hoofdfadt van het eilandt Bevelandt † is regt over den mondt van de Schelde gelegen, die het zelve met zyne armen omvangt, en de andere eilanden van Zeelandt maakt, die in hunne macht waren, uitgenomen Middelburg en eenige kasteelen op het eilandt Walcheren; zo dat Ter Goes hen zeer nuttig, en des zelfs verovering van de uiterfte noodzakelykheit was. Zy taften de ftadt met groot geweldt aan. Daar was reets eene opening in den muur, en zy gingen aan het ftormen; maar wierden met verlies afgewezen. De belegerden zouden door de gefladige aanvallen het hebben moeten opgeven, ten ware *D'Avila* een byftandt van vier duizend Duitfchers, niettegenftaande het verloop van het water, dat hem verhinderde, en het welk hy zyn volk met zo veel geluk als ftoutheit deedt overtrekken, in de ftadt hadt gebragt.

Tot hier toe gelukte alles den Spanjaarden wel; maar de omwenteling was naby. De graaf van der Mark trok voor Amfterdam, waar in men toen vier duizend gewapende burgers, de Spaanfche kroon en den Roomschen Godsdienst toegedaan, telde, waar door het verzoek van den grave van der Mark vruchteloos uitviel, trachtende hen te overreden zich by de bondgenoten te voegen, en hy hadt geen macht genoeg om hen te dwingen; maar hy veroorzaakte hen grote fchade, hy verbrandte duizend van hunne fchepen, welkers fchade op drie honderd duizend kronen wierdt gerekent. Na deze uitvoering kwam hy te Schoonhoven, dat hy innam, waar

door hy Amfterdam in de uiterfte verflagenheit bragt.

1572.

Dordrecht en Leiden hadden zich op eenen tydt met Enkhuizen voor den prins van Oranje verklaart, en deze overgang wierdt van alle de kleine fteden in Hollandt gevolgt. Daar bleef dan aan de Spanjaarden alleen nog Amfterdam, dat 'er de hoofdfadt van was, en Rotterdam, dat zy hadden geplundert, gelyk hen in Zeelandt niet dan Middelburg en Ter Goes overig waren. In Gelderlandt, in het graafchap Zutphen, in Overyffel en in Weft-Vrieslandt hadden zy geen minder verlies geleden, voornamentlyk in de drie laatste provinciën, daar naauwlyks eene ftadt meer voor den koning van Spanje was overgebleven.

Het is waar, dat de hertog van Alva op zyne wederkomst van Bergen daar weder eenige van veroverde, en Zutphen belegerde. Dit is de hoofdfadt van het graafchap van dien name, aan den Yffel gebouwt, die eigentlyk een arm van den Rhyn is, en zich in de Zuiderzee ontlaf. Deze ftadt hadt noch muren, noch foldaten, die in ftaat waren om het leger van den hertog van Alva tegen te ftaan. De bezetting trok daar des nachts uit, gevende de burgers aan de Spanjaarden over. De belegerden trachten toen een verdrag te maken; maar het was te laat; de vyanden wilden naar geen verdrag luiften, en trokken de ftadt door de muurbreuk in, verzadigende hunne wreedheit en onkuifchheit ten kolte van het leven der mannen en de eer der vrouwen. Deze onmenfchheit maakte den naam van den hertog van Alva aan de bondgenoten nog hatelyker, waar door zy alle een vast befluit namen veel eer met de wapenen in de handt te fterven, dan zich aan de verwoedheit van dezen bloeddorftigen hoop over te geven.

Bele-
ring van
Zutphen.

Wreed-
heit der
Span-
jaarden
by het
innemen
van deze
ftadt.

Het plunderen en de moordt te Naarden, daar de verwoelling van Zutphen op volgde, maakten, dat zy nog vaster by dit befluit bleven. De inwoonders moeiten daar over den kling fpringen, en de ganfche ftadt wierdt, uitgenomen een kloofter, in de affche gelegd.

Decem-
ber.
In
Naarden.

De ftadt Haarlem was een dyk, die dezen ftroom door den moedt en de wanhoop der inwoonderen, aangemoedigt door het voorbeeldt van Zutphen en van Naarden, ftuutte. *Wibout van Ripperda*, een van hunne hoofden, deedt in eene vergadering van het volk, op eene buitengewone wyze by malkander geroepen, een levendig vertoog van de onmenfchelykheit der Spanjaarden, by het veroveren van de twee laatste fteden gebleken, waar door de burgers het befluit namen van zich tot het uiterfte te verdedigen. Ter zelve tydt zondt men iemandt aan den prins van Oranje, om hem daar van kennis te geven, en byftandt te verzoeken. Hy zondt hen onder het bevel van *Muller* tien vaandelen Duitfche knechten, die tot zyn algemenen plaatshouder * *Steinbach* hadt, nevens verfciede hoofdmannen van naam. Kort daar na zondt hy hen nog drie vaandelen Vlamingen, onder het bevel van den kolonel *Tferarts*, waar uit men kan zien, dat de tydt het vermoeden, dat men van dezen kolonel hadt opgevat, gelyk zyne vrienden hem wyze-lyk hadden vertoont, hadt weggenomen.

Wordt
door
Haarlem
gefluit.

* *Zuist*
naam ge-
noot.

Deze ftadt wierdt in het begin van December belegert, en zo krachtig aangeaft, dat 'er in drie dagen tyds vyftien honderd en vyftien kanonfchoten op wierden gedaan. *Muller* en *Steinbach* verdedigden de zelve met eene bezetting van duizend foldaten: *Tferarts* was daar niet dan na den eerften ftorm in geraakt. Daar was weinig fchyn, dat de ftadt het tegen al het geweldt van den hertog van Alva, onder het bevel van zynen zone *Frederik*

Bele-
ring van
deze
ftadt,
en der
zelve
kracht-
dadige
verdedi-
ging.

1572. *derik van Toledo*, zynen algemenen stedehouder, zou kunnen onthouden. Echter besloten de belegerden de belegering uit te slaan. De muren op verscheide plaatsen door het heftig schieuten nedergeworpen zynde, tradt men tot den storm. *Steinbach* vertoonde zich voor de muurbreuk, die hy met zulk eene dapperheit verdedigde, dat hy de vyanden te rug deedt deinzen. Het gevecht was zeer hard. *Galeas*, die den aanval geboodt, raakte met *Steinbach* handgemeen. Eindelyk wierden zy door het volk, van den eenen en den anderen kant toegeschoten, gescheiden, en *Galeas* week af, gekwetst in zyne dye. Het grootste gedeelte van de Spaansche bevelhebbers wierdt ook gewond, en eenige bleven daar, nevens honderd en vyftig soldaten, dood. By dezen stoot leerde de jonge *Toledo* zyn volk beter te sparen, en de zelve deedt hem zien, dat hy de stad zo gemakkelyk niet zou veroveren, als hy hadt gedacht. Inderdaadt, in plaats van de zelve in drie dagen, gelyk hy zich hadt verbeeld, te vermeerteren, wierdt hy daar omtrent acht maanden voor opgehouden; zo dat dit even eens als een ongelukkige spyker aan het gelukkradt van den hertog van Alva was, waar door de prins van Oranje gelegenheit kreeg om de zaken der bondgenoten te herstellen.

1573. Deze omkeer van het geluk maakte den hertog van Alva veel toegevender omtrent de Engelschen. Toen zag hy den misflag, dien hy in het begin van zyne landvoogdy hadt begaan*, wanneer zyne trotschheit hem den koophandel, die zo lang tusschen Vlaanderen en Engelandt hadt standt gegrepen, deedt afbreken, om zich te wreken over het aanhouden der Genuesche schepen, die *Elizabeth* in beslag hadt doen nemen. Hy sloeg de herstelling daar van voor; de koningin, te vrede zynde den hoogmoedt van dezen regeerzuchtigen Spanjaardt vernedert te zien, en daarenboven in aanmerkinge nemende, dat de vrye koophandel niet min voordeelig voor hare onderdanen dan voor de Vlamingen was, luisterde naar zyn voorstel, en benoemde gemachtigden om de zaken te onderzoeken. Zy kwamen in het begin van January te Bristol byeen, en men besloot de vernieuwing van de oude verbonden voor den tydt van twee jaren, het welk in de maand van Juny daar aan volgende door den koning van Spanje wierdt bekrachtigt. De inleiding daar van doedde de zorg zien, die de hertog van Alva nam, om de over vier jaren ontstane geichillen by te leggen, namentlyk, hy zegt: *Hoewel het schynt, dat in de goede verstandhouding tusschen de twee natiën eenige verandering is ontstaan, des niettegenstaande zyn de gedachten niet geweest, dat zy eenemaal afgebroken zou worden.* Vervolgens vernieuwde men het verbondt van koophandel. In het slot van het zelve zeide men, dat de gevolmachtigden gedurende deze twee jaren zouden arbeiden om alle zwarigheden uit den weg te ruimen, en dat, byaldien men in dezen tydt niet kon overeenkomen, de vryheit van den koophandel dan eerst en niet eerder zou afgebroken worden.

Deze provisionele overeenkomst duurde echter niet lang, maar de zelve eindigde nog voor den gestelden tydt. De oorlog in de Nederlanden was daar de oorzaak van. De zelve wierdt van dag tot dag zwaarder, en de koningin was niet van zins de party der bondgenoten te verlaten. Daarenboven zag zy, dat zy meester van den koophandel wierden, waarom zy een verbondt met hen wilde aangaan, het welk de oorzaak was, dat zy afging van het gene zy met Spanje hadt vernieuwt, het welk van zyn kant daar niet dan door staatkunde, en uit geen oprechte genegenheit tot de

vrede, in was getreden. Ondertusschen hielt *Elizabeth* by dit geval een koninklyk, de hertog van Alva daarentegen een laf en baatzockend gedrag. Zy hadt de goederen, toebehorende aan den Katholyken koning, doen aanhouden, by wyze van scha-verhaling van die de hertog van Alva van de Engelsche kooplieden, in Vlaanderen woonachtig, hadt verbeurd verklaart. Zy wachtte zich van door den Spaanschen landvoogdt misleid te worden door het ontslaan der zelve, voor dat hy de gedane schade hadt vergoed. Zy wilde zich ook niet verryken met het overschot van de door haar in beslag genome goederen, dan na dat hare onderdanen eerst vergoeding van hun verlies zouden hebben ontfangen; waarom zy eene nauwkeurige optekening van het aangehouden goetd deedt maken, het gewaardeerde verlies der Engelschen uit het bedrag van de goederen der Vlamingen betaalde, en het overige aan den hertog van Alva wederom gaf.

Daar zyn weinig voorbeelden van eene diergelyke rechtmatigheit onder vorsten, die geloven, dat hen alles, wanneer het op schaverhaling aankomt, die door den overlast hunner vyanden, om zo te spreken, wordt gewettigt, is toegelaten. Zy voldeed ook de kooplieden van Genua, aan welke het geldt toebehoorde, dat zy om reden, die wy boven hebben verhaalt, hadt aangehouden. Zy betaalde hen volgens hare belofte de hoofdsom, met de renten. De hertog van Alva in het tegendeel bediende zich van het aangehaalde goetd der Engelsche kooplieden, in plaats dat hy het zelve aan die onder zyne regering schade daar by hadden geleden hadt behoren uit te keren, al zo onrechtmatig ten aanzien van de Engelschen, wanneer hy tegen alle verbonden hunne goederen hadt in beslag genomen, als ten aanzien van de onderdanen van den koning zynen meester, wier geldt hy onder zich hielt.

Elizabeth deedt dit jaar daarenboven iets, dat byzonder aangenaam aan het volk was. Haar vader, koning *Henrik* de VIII, en haar broeder, *Eduard* de VI, waren genoodzaakt geweest eenig geldt om den oorlog uit te voeren op intrest te nemen. De wedergeving was op het stadhuys van Londen gevestigd. Dit beliep met de renten eene grote som. De koningin betaalde de zelve alle, met de hoofdsom, en trok 'er al de lastbrieven van in. Dit bragt haar op nieuw veel roem en lof van wegens de kooplieden en burgers van Londen by, en verstrekte door het ganfche ryk tot nieuwe prikkelen van liefde en yver voor zulk eene goede koninginne. Men pres haar, dat zy zich niet alleen met hare eige domeinen, zonder belastingen op het volk te leggen, te vrede hielt; maar dat zy ook ten koste van hare eige inkomsten de schulden van anderen betaalde.

Ondertusschen veroorzaakten twee soorten van menschen, hoewel zeer strydig tegen elkander, veel misnoegen, namentlyk, die men den naam van Puriteinen hadt gegeven, en de Engelsche Roomsche-Katholyken, in Vlaanderen gevlucht. De schryvers, die te cenzydig voor de bisschoppelyke regering zyn, spreken van de eerste als van oproerigen, die onder schyn van hervorming de volksregering trachtten in te voeren. Die gematigder zyn, leggen hen dit niet volstrekt te last, en wy zien uit een brief van den geheimschryver* onder *Elizabeth*, dat men de zelve in tweeën verdeelde. De eerste, die in hunnen haat tegen de bisschoppelyke regering, en dienst van de Engelsche kerk ganfch geen pallen hielden, en de anderen, die met meerderach-

1573.

Schoon voorbeeld van de rechtmatigheit der koninginne.

Zy betaalt de schulden van *Henrik* den VIII en *Eduard* den VI.

Beroerten door de Puriteinen veroorzaakt.

*Wal-fingham.

* op het einde van het jaar 1568. De hertog van Alva tracht naar een vergelyk met de koninginne van Engelandt.

1573.

terhoudendheit spraken, en zich alleen vernogden ootmoedige vertogen te doen, om de kerk van het overige, dat naar het pausdom zweemde, het welk zy voorgaven dat 'er in de plegtigheden en in de tucht van was behouden, te zuiveren. Hy zegt, dat men gedwongen was de ongebondenheit der eersten, wier yver tot zamenrottingen toe uitbarstte, te beteugelen; maar dat men de anderen, die zich onderwierpen, den vryen toom liet om hen te bestryden, wier strydt alleen een pennestrydt was. Voorts hadden de eenen en de anderen het op de kerkelyke plegtigheden, die zy zeiden al te bygelovig te zyn, en de bisschoppelyke gering, die zy als een overblyffel van de dwingelandy der Roomsche geestelykheit aanzagen, gemunt. Zy wilden ten laatste de tucht en order van de kerkenraden en kerkdiensten herstellen. Maar men vreesde, dat de driftigsten te ver zouden gaan, en aan het volk een denkbeeld van eene regering, meer naar die van een gemenebest dan naar die van een koninkryk gelykende, verschaffen. Wy zullen niet besliffen, of deze vrees met of zonder reden was; wy houden ons te vrede de zaak eenvoudig, volgens het geen de schryvers daar van zeggen, te verhalen. Daar is eenige waarfchynlykheit, dat de genen, die de koningin dit jaar ongenoen gaven, de harde Presbyterianen waren, die het ontzag, het welk men aan de regering schuldig is, vaer wel hadden gezegt. Zy schreven niet alleen met een grote drift om de zuiverheit van het Euangelie, waar van zy zich beschermers noemden, staande te houden; maar zy spraken ook met verachting van de gewoonten der Engelsche kerke, die, naar zy voorgaven, niet ten volle van al de bygelovigheden van de Roomsche gezuivert was; daar zy nog gedrukte verhandelingen by deden, met de oproerige tytels van: *Waarschouwing aan het Parlement*, en: *Verdediging van de Waarschouwing*. De koningin zag hen ook als ongeruffte en gevaarlyke geesten aan, die eene scheuring in den Staat en de kerk trachtten te maken. Om hen te beteugelen belaste zy, dat de wet van de gelykvormigheit der openbare gebeden op nieuw afgekondigt, en met alle strengheit waargenomen zou worden. Zy gebodt ook aan iedereen, die van deze schriften of boeken by zich hadt, de zelve zonder uitstel aan de bisschoppen, of aan de heeren van haren Raadt te overhandigen, op straf van gevangenis, en verder naar het goedvinden aan den lyve geltraft te worden.

Aangaande de gevluichte Roomsche-Katholyken, zy vielen zonder bewimpeling op de regering, en talfden de eerste staatsdienars van de koningin aan, namentlyk, Mylord Bacon, zegelbewaarder, en Mylord Burleigh, algemene ontfangen, die zy in een boek, dat den tytel voerde van: *Verhandeling over het hoog-verraad*, van het zelve beschuldigden. Dus is het, zegt deze schryver*, dat deze schelmen hare trouwste staatsdienaren aan het volk, en zelfs aan de koningin verdacht zochten te maken, om eene macht, die alle hunne aanslagen zocht te veydelen, voor zo ver het hen mogelyk was te snuiken. Maar deze vorstin was zo ligtgelovig niet. Zy hielt zich in het tegendeel aan het belang van hare staatsdienaren vast, ziende het ongelyk, dat men hen aandeedt, aan als een uitwerkfel van den haat, dien men voor hunne trouwe diensten hadt. Zy oordeelde, dat zy verplicht was hen te rechtvaardigen, en zo hen, als hunnen geleden hoon te wreken: weshalven zy een bevelschrift deedt aanplakken, waar by zy verklaarde, dat deze uitstrooifelen valsch waren, zynde niet alleen zonder eenige

Lasteren van de Roomsche-Katholyken.

* Cambden.

bewyzen voortgebracht, maar lasterlyk door de vyanden van den Staat en den Godsdienst bedacht, om haar van hare trouwste dienaren te beroven. Zy begeerde daarom ook, dat al hare onderdanen het zelve oordeel over deze lasterlyke schriften, gelyk zy reets hadt gedaan, zouden vellen, de zelve als bedriegelyk aanzien, en alle, die in hunne handen kwamen, verbranden, op eene boete, dat men de genen, die men zou vinden dat 'er van onder zich hadden, als medestanders van oproer in rechten zou betrekken. Het ging met dit verbodt gelyk het meest altydt met de verbode boeken gaat. Het zelve verwekte meer nieuwsgierigheit om deze lasterschriften te lezen, en na dat men de zelve gelezen hadt wierden zy met verachting verworpen.

Karel de IX zondt in het begin van dit jaar een buitengewoon gezantschap aan Elizabeth, om haar te verzoeken over den doop van een kindt, daar de koningin zyne gemalin op den 1 November van het voorgaande jaar van was bevallen, te staan. Den grave van Rais wierdt dit gezantschap opgedragen. Maar de plegtigheit van den doop van de prinsesse van Vrankryk was het voornaamste oogmerk van dit gezantschap niet; het zelve diende alleen tot een dekmantel van de onderhandelingen, waar mede het hof zynen gezant hadt belast. Het leger van den koning, onder het bevel van den hertog van Anjou, belegerde toen Rochelle, en men wilde de koningin van Engelandt verhinderen de stad bystandt te zenden. Men trachtte ook den moordt van St. Bartholomeus-dag een glimp te geven, om den zelve, indien men hem niet ten volle kon rechtvaardigen, ten minste zo hatelyk niet te doen voorkomen. Ten laatste hadt men het huwelyk van Elizabeth met den hertog van Alençon in het oog. Om deze zo tedere behandeling wel te doen gelukken hadt de koningin Catharina eenen van hare gunstelingen tot gezant benoemt. Het was Albert van Gondy, graaf van Rais, geboren van een Italiaanschen vader en eene Fransche moeder, die van den eersten, zegt een schryver, den doorslepen geest, aan die van zyne natie eigen, en van de tweede de Fransche beleefdheit hadt overgeërfd: dat is te zeggen, dat hy een der bekwaamste hovelingen was, die door zyne fynheit ieder, die hem hoorde, wist te misleiden, en die zich door zyne gemaakte beleefdheit, waar voor men zich niet wel kon wachten, in de gunst van ieder wist te dringen: zeer aangenaam in zynen omgang, zeer nederig, beleest, welprekend; zo dat nooit aangener onderhandelaar aan de koningin van Engelandt, buiten den kardinaal van Chatillon, was gezonden, ten minste indien men dezen schryver mag geloven.

De last, die hem gegeven was, viel wel uit. Hy verhoonde den beganen moordt door eene noodzakelykheit, die 'er den koning toe hadt gedwongen: geenzins uit haat voor den Godsdienst, zeide hy, maar om de zamenzwering van den admiraal en zynen aanhang voor te komen. By zich zelve was hy van het tegendeel overtuigt, naardien hy een van de genen was geweest, die de koning in het vertrek van de koningin zyne moeder riep, wanneer het laatste besluit over dezen moordt genomen wierdt. Maar deze leugen raakte den grave van Rais niet eens aan zyne koude kleeren. Hy deedt van wegens den koning geen min leugenachtige betuigingen, zeggende, dat hy de Hervormden, die de regering gehoorzaam waren, zou handhaven in de voorrechten der gegevene edikten. Wat aangaat den bystandt aan die

1573.

Cambden.
Thuanus.
Mezeray.
Varillas.
Het hof van Vrankryk zoekt de vriendschap van Elizabeth.

Gezantschap van den grave van Rais, en zyne hoedanigheden.

Opwat wyze by den moordt van St. Bartholomeus verhoont.

van

1573. van Rochelle, dat wel de tederste zaak van allen was, vertoonde hy aan de koningin, dat het voor haar een nodeloos werk en vergeeffche onkosten zouden zyn. Zyne redenen om dit goed te maken waren, dat de Hervormden geen hoofd, noch leger hadden om het ontzet te durven ondernemen; dat de stad het niet lang kon tegenhouden, en dat, indien de voorraad, dien Engelandt daar in zou brengen, het overgaan van de stad eenige maanden vertraagde, het nochtans de inneming niet zou beletten.

Daar was inderdaadt reden om zulks te denken, de moordt van Bartholomeus-dag hadt de bloem der Hervormden, of Hugonoten van kant gemaakt. De koning van Navarre en de prins van Condé waren gedwongen hunnen Godsdienst te verlaten. Het scheen of alle hoop voor deze party verloren was; daarenboven, wat schyn was 'er, dat eene stad, alleen door burgers verdedigt, den aanval van een koninklyk leger, en al de macht van het ryk, vereenigt voor hare muren, onder het bevel van den vermoedelyken erfgenaam van de kroon, kon tegenstaan? *Montgomeri*, die om bystandt aanhieldt, vertoonde te vergeeffch de beweegredenen van Staat en Godsdienst om de koningin *Elizabeth* te verplichten de belegerde stad bystandt te zenden. Die van den grave van Rais haalden de zyne over. Het was niet, dat *Elizabeth* de Hervormden ten beste gaf: in het tegendeel, zy was met te groten yver voor den Godsdienst aangedaan, om hare bescherming aan die zy hare broeders noemde te onttrekken; maar zy hieldt van geen onnodige kosten. Zodanig kwamen haar de vertogen van den grave van Rais voor, die zy tot hulp van Rochelle zou hebben moeten doen. Het was haar niet mogelyk eene bekwame vloot daar toe uit te rusten, zonder dat het haar veel zou kosten. Zy was van geen goeden uitflag verzekert: alleen kon zy de overgaaf van deze ongelukkige stad voor eenige dagen uitstellen, zonder de zelve te kunnen redden. Mogelyk kwam haar ook in gedachten de ondankbaarheid van de Hugonoten, wanneer zy zich by de Roomschen hadden gevoegt om de Engelsche bezetting uit Havre de Grace te verjagen. Doch het duurde niet lang, of zy beklagde zich te veel naar den Franschen gezant geluistert te hebben.

De Allerchristelykste koning hadt mede dezen gezant gelast eene grote somme gelds te leen van *Elizabeth* te verzoeken. Dit was alleen een streek van het hof; het zelve wist wel, dat het zou geweigert worden; het diende om de koningin te beletten geldt aan de Hugonoten, wanneer zy het zouden verzoeken, te verschaffen; het welk ook inderdaadt aldus gebeurde, en de verschoning, die zy aan den koning deedt, wanneer hy geldt van haar te leen verzocht, verplichtte haar de zelve taal tegen de onderdanen van dezen vorst te voeren. Buiten dat was zy niet wel te vrede van de geringe dankbaarheid, die zy betoont hadden voor de overgemaakte penningen in den eersten burgeroorlog; zo dat zy, na dat de gezant zyne redenvoering hadt geëindigt, hem dit antwoordt te gemoet voerde: *Dat zy nooit reden van klagen over hare vriendschap aan den Allerchristelyksten koning zou geven; dat zy wel wist waar toe het onderling verbondt der twee kronen haar verplichtte, en dat zy zich in alles als een goed bondgenoot zou gedragen, voegende daar nog by: dat het haar leed was, dat zy het verzochte geldt niet kon afschieten, also zy het tegenwoordig in haer spaarkist niet hadt. Wy zullen*

len van de streken, die het aanzoek van den hertog van Alençon betreffen, op een andere plaats spreken.

De koningin, de tekenen van genegenheit van het Fransche hof willende beantwoorden, zondt Mylord *Somerset*, graaf van *Worcester*, naar het zelve. Hy vertrok met een doopvat van enkelgoudt voor het kindt, daar zy als getuige over zou staan, en zy bekleedde hem met het ampt van buitengewoon gezant, met volmacht om de jonge prinses in haren name, nevens de gezanten van de keizerinne en van den hertog van Savoje ten doop te houden. Het scheelde weinig, of deze Mylord zou door de Fransche en Hollandfche kapers, zamen overeengekomen om op alle de vyanden van hunne vryheit en van hunnen Godsdienst te kapen, genomen zyn geweest. Zy hielden hem meer genegen voor de Roomschegezinden dan voor de Protestanten te zyn. Indien zy zyn schip niet aantastten, was het uit ontzag voor de koningin; maar het zelve ontzag voor de schepen, die onder zyne vlag zeilden, niet hebbende, plunderden zy twee der zelve, na dat zy eenige reizigers daar op gedood hadden. De koningin, over dezen gelieden hoon misnoegt, zondt eene vloot schepen, onder het bevel van den tegenboekhouder * van hare vloot †, om op hen te kruiffen, die hen ook verjoeg, eenige daar van nam, en de koopvaardy schepen, die zy vermeerst hadden, herwon, en alzo de zee van deze kapers zuiverde. Deze onderneming was zeer nadeelig aan die van Rochelle, nademaal de meeste van deze kapers in het belang van *Montgomeri* waren, en zich by den bystandt, dien hy van *Elizabeth* verzocht, moesten voegen. De verovering van eenige schepen, en de verstrooijing van de andere belette deze zamenvoeging, en de schepen, die kort daar na wierden uitgerust, waren niet bestand om alle de hinderpalen, die zy ontmoetten, te boven te komen.

De Fransche Protestanten, in Engelandt gevlucht, zagen niet zonder droefheit en ongenoegen het nadeel, dat die van Rochelle door het verilaan der kapers leden. Zy toonden hun ongenoegen geenzins aan de koningin, maar aan de Fransche Roomsche-Katholyken, die het ontwerp van het huwelyk met den hertog van Alençon naar dit hof hadt getrokken. Zy braakten hunne gal tegen hen uit; en van woorden tot slaan komende, vielen zy met den degen in de vuist op de bedienden van den geheimen gezant * van dezen prins aan. Het is waar, dat zy de hoedanigheid van hunnen meester niet wisten, en de vidame van Chartres zelf, by *Elizabeth* gevlucht, kende dezen gezant zo weinig, dat hy hem als een verpieder, van Vrankryk gekomen om *Montgomeri* te vermoorden, aanklaagde.

Een Fransch schryver † zegt, dat deze laatste de opperste van de Calvinisten wilde zyn, en de zelve plaats onder hen bekleeden, die de admiraal van Chatillon met zo veel roem hadt bekleed; dat hy met dit oogmerk op de uitruiting van de Engelsche schepen drong, daar hy het bevel van zou hebben, om tot hulp van die van Rochelle te komen, en dat de koningin, den misflag, dien zy, met aan den grave van Rais te beloven, dat zy hen niet zou helpen, hadt begaan, bemerkende, een middel vondt om het echter door een anderen kant te doen. Dit middel was eene inzameling te laten doen, die heimelyk onder de yverige Protestanten van haar ryk geschiedde, om hunne broeders in eene belegerde stad, daarmen

1573. *Elizabeth* zendt den grave van Worcester naar Vrankryk. De Hollandfche en Fransche kapers dryven zyn schip op de vlucht.

Elizabeth is daat over misnoegt. * *Controleur*. † *Willem Holflak*.

Moedwil door de gevluchte Franschen in Engelandt tegen den gezant van den hertog van Alençon gepleegt. * *Floury*.

† *Varillat*.

Intrameline gedaan in Engelandt tot onderstandt van de Protestanten in Vrankryk.

Zyn aanzoek weest zwaarder dan dat van *Montgomeri*, en waarom.

1573. men hen alle om den Godsdienst wilde vermoorden, by te springen. Deze schryver, die in al wat hy zegt juist geen geloof verdient, verhaalt, dat deze inzameling groot genoeg was om drie en vyftig schepen, zonder dat de koningin zich daar mede behoefde te bemoeien, noch haar gegeven woordt aan den Franschen gezant te breken, uit te rusten, en dat *La Motte Fenelon*, gezant van Vrankryk, daar dapper over in de weer was; maar dat de koningin hem niet anders antwoordde dan dat het buiten haar toedoen was geschied; dat zy *Montgomeri* en al zyn gevolg voor rovers uitmaakte, en het aannemen der Engelsche matrozen en soldaten ontkende, biedende aan dit door een geschrift te staven. *La Motte Fenelon*, zegt hy verder, vatte haar by haar woordt. Het Fransche hof prees zyne voorzichtigheit, naardien hy daar door maakte, dat *Elizabeth* die van Rochelle niet dan door omwegen bystondt, waar door hare hulp niet alleen minder bleek, maar ook op ver na zo krachtig niet was. Een ander schryver van de zelve natie * zegt; dat het hof geïchenken by de bekwaamheit van zynen staatsdienaar voegde, en de Raden van *Elizabeth* door zyne giften won: middelen, die dit hof beter dan eenig hof van Europa op zynen tydt weet te gebruiken. Aldus kwam de bystandt wel; maar de zelve was te zwak, en in de haven niet kunnende komen, was men gedwongen het weder naar Engelandt te zetten.

† *Camlden.* De schryver van *Elizabeth* † spreekt niet van deze inzameling, daar de Fransche schryver gewag van maakt; maar hy spreekt van de klagten van den Franschen gezant over het uitrusten van drie en vyftig schepen, en haalt het antwoordt aan, het welk *Elizabeth* hem gaf. *De Engelschen*, zeide zy, *genieten eene volkome vryheit in hunnen koophandel, dien men hen bezwaarlyk kan ontnemen. Zy hebben hunne schepen, die gaan waar ze willen, en gelyk de zee vry is, onderzoek ik niet verwaarts zy vertrekken. Bebalven dat moeten het de Franschen zich zelve wyten, dat zy Rochelle boven eene andere haven van Guienne hebben verkoren. De harde behandeling van Bourdeaux is daar de oorzaak van. Dat men met hen zachter te werk gaa, en dat men hen eene andere haven, al zo gemakkellyk als die van Rochelle, aanwyze; men zal al hunne schepen haast derwaarts zien zeilen.*

Dit was klagten tegen de klagten van den Franschen gezant doen. Echter schein het hof van het antwoordt van de koningin *Elizabeth* voldaan te zyn, denkende, dat de genegenheit van deze vorstinne voor de overzeesche Protestanten zeer verflaauwt was.

Karel de IX en de koningin *Catharina* betuigden haar daar hunne erkentenis over, en men oordeelde, dat de tydt geboren was om het aanzoek van den hertog van Alençon voort te zetten. Het zelve wierdt dan weder op het tapyt gebragt. Deze prins, die zynen broeder, den hertog van Anjou, in het belegeren van Rochelle was gevolgt, schreef uit de legerplaats brieven, vol minnekozeryen en hoogachting voor de koningin van Engelandt, die haar door *La Motte Fenelon* en door *Chateaufauf*, dien men hem tot deze kuiperyen hadt toegevoegt, en gepaart met sterke aanbeveling van den koning en van de koningin zyne moeder, overhandigt wierden.

Elizabeth schein daar van niet vreemd te zyn. Toen geleek zy niet meer naar eene prinses, die zo afkeerig van het huwelyk was, dat zy het voorstel daar van niet dan met ongenoegen kon aanhoren, en die al hare welsprekendheit hadt gebruikt om het aanhoudende verzoek, het welk

1573. het Parlement haar daar over hadt gedaan, te loor te stellen. De ongehuwde staat kwam haar als in een oogeblik gelyk eene droevige eenzaamheit voor, waar in zy zich aan den afval van hare onderdanen en de verimading der vreemden zag bloot gestelt, zonder gemaal en zonder kinderen, de zekerste waarborgen voor de koninklyke achtbaarheid; het zy om de gehoorzaamheit van het volk van binnen te verzekeren, of de ondernemingen der vyanden van buiten te betugelen.

De hovelingen in het tegendeel, die haar te voren tot trouwen hadden geraden, waren nu van andere gedachten; zo dat zy door zekere verandering van gevoelen, die wonderlyk was, wanneer zy geen afkeer van het huwelyk liet blyken, ophielden haar daar toe aan te moedigen. Zy vertoonden haar gestadig, dat de Godsdienst en de gerechtigheit de twee sterkste zuilen van een ryk waren, en dat het hare daar van onderschraagt zynde, geen andere behoefde te zoeken; dat zy van den kant van haar volk, dat al te yverig was om haar te dienen, te zeer van hare koninklyke deugden bekoort, en al te gevoelig van hare zachte regering, om daar een weérzin in te hebben, of het ontzag, dat zy voor haar hadden, in verachting te veranderen, niets te vrezen hadt; dat al hunne vreugdt en begeerte bestondt in een diep ontzag voor het bloedt van zo vele koningen, daar zy van afkomstig was, te behouden, en met groter verwondering was aangedaan over de uitnemende bekwaamheden, die zy met zo veel luifter in haar persoon zagen uitschitteren.

De koningin antwoordde hen, dat men veeltyds van de ondergaande zon afziet, maar hare gelykenis vervolgende, zeide zy, *Wie is 'er, die de heilzame stralen van zulk eene helderschynde zon kan verachten, om voor de zelve het zwakke en bevende licht der kleine sterren, die men niet dan zeer duister ziet schynen, te verkiezen? Dus was het, dat de Raden van de koningin, die de opvolging in het oog hadden, spraken, en dat zy door hun vleien haar in twyfel hielden; zo dat men na eenige jaren overlég ten laatste het voorstel van een huwelyk met den hertog van Alençon in rook zag verdwynen; het zy de eerste genegenheit van *Elizabeth* om ongetrouwt te blyven de overhandt hadt genomen, het zy de gevallen van Vrankryk en Engelandt beletten, dat dit huwelyk geen voortgang hadt.*

Men zou zich kunnen inbeelden, dat deze vertogen van de Raden van de koningin niet anders dan eene aardige schildery van den Engelschen schryver zyn, om zyn verhaal op te schikken; maar men vindt daar deze rednering byna van, met de zelve bewoording, in een brief van den ridder *Sidney* * aan hare Majesteit over dit huwelyk geschreven. Men ziet daar de zelve taal van deze vorstinne in, gepaart met de verzekering van de liefde voor haar volk, dat al hun geluk van het hare deedt afhangen. Men vindt daar ook de gelykenis van de ondergaande zon in, en het antwoordt, dat men daar op gaf, in tegenstelling van de zon by andere sterren. *Sidney* gaat met zyne aanmerkingen nog verder; hy maakt eene slechte afbeelding vanden hertog van Alençon, en een nog veel verachter van het bloeddorftige hof, daar hy in opgevoed was. Hy spreekt de genen tegen, die zeiden, dat *Elizabeth* een groten stut aan dit huwelyk zou hebben. Hy vergelykt het zelve by het schildt van *Ajax*, het welk den gene, die zich daar mede wilde dekken, onderdrukte. Hy houdt stoutmoedig staande, dat dit huwe-

De hovelingen stellen zich daar tegen.

Het denkbeeld, dat de Engelschen van hare koningin hadden. * Zie *Scrinia Ceciliae*.

Antwoordt van *Elizabeth* aan den Franschen gezant aangaande de de kapers.

Het aanzoek van den hertog van Alençon vernieuwt.

Elizabeth schynt daar van niet afkeerig.

1573.

huwelyk niet dan zeer nadeelig voor Engelandt kon zyn, den Godsdienst zou uitroeien, en de openbare rust storen. Dit is een heerlyke brief. Men ziet daar in den styl van dezen tydt. Hy is vol welsprekendheit en zinspreuken; maar al te veel opgesmukt door eene gemaakte geleerdheit. Men kan daar ook den imborst en de bekwaamheit van de koningin uit zien, geleert en onderwezen in de letteren der beleefdheit, welker uitdrukkingen zy zeer beminde, en hare eenzaamheit, of gepraakzaamheit met hare Raden, en de vryheit, die zy hen gaf om haar hun gevoelen over de tederste zaken mede te delen. Echter moesten zy zorg dragen de palen van het ontzag, dat zy haar verichuldigt waren, niet te buiten te gaan, en wanneer zy daar tegen deden, wylt zy hen wel te doen herkomen.

Onverschilligheit van Elizabeth omtrent het huwelyk van den hertog van Alençon.

Ondertusschen wenschte de koningin *Catharina*, moeder van den prins, met verlangen naar dit huwelyk. Zy schreef brief op brief aan *Elizabeth*, om haar te verzoeken, dat zy toch wilde toelstaan, dat deze minnaar overzee stak, om by haar te komen, en haar zyn hert aan te bieden. Eindelyk ontving zy 'er dit antwoordt op, *Dat zy bewilligde in de reis van den prins, doch onder beding, dat, indien het huwelyk geen voortgang hadt, hy dan weder, zonder zich gebelgt te tonen, of zonder zich te beklagen, zou vertrekken.* Eenigen tydt daar na zondt zy den gebieder van het eilandt *Wight* aan den hertog van *Alençon*, om hem deze reis af te raden, om redenen, die haar eene wyze staatkunde inbliezen: doch misfchien was het ook niet dan eene uitwerking van de beslommering, daar het gewricht des tyds haar in hadt gebragt, of wel de onverschillendheit van haar hert, dat altydt veel moete hadt om een vast besluit te nemen.

Dit geschiedde wanneer de hertog van *Anjou* bezit van het koninkryk van *Polen*, daar hy door de vergadering der *Standen* of *Staten* toe was verkoren, ging nemen, en dat *Karel de IX* ziek kwam te worden aan een kwaal, die hem naar het graf sleepte. De gemachtigde van *Elizabeth* hadt van haar last, den hertog van *Alençon* te vertonen het ongenoegen, dat 'er zou kunnen opkomen, indien hy zyne reis naar Engelandt verhaastte. Hy vertoonde ook aan dezen prins, dat de moordt van *St. Bartholomeus* en het beleg van *Rochelle* hem by de Engelschen verdacht maakten; dat dit het huwelyk niet voordeelig kon zyn, naardien het ontwerp daar van alleen eenige dagen voor deze droevige uitvoeringe tegen de *Hervormden* was genomen geweest, en dat men het zelve onmiddelyk daar op wilde doen volgen; dat de prins dit vermoeden door zyne brieven, die hy aan de koningin uit het leger voor *Rochelle* hadt geschreven, en waarom hy haar hadt laten weten, dat hy alleen naar de overgave van de stad wachtte om overzee te steken, hadt bevestigd, als of hy voorgenomen hadt in Engelandt met den naam van verdelger der *Protestanten* te verschynen, of te betuigen, dat zyn ingenomen haat tegen hen, die hem in de belegering deedt blyven, groter was dan de liefde, die hem naar de koningin dreef. De gemachtigde voegde daar by, dat de Engelschen niet zouden nalaten te morren op het zien van een prins, wiens degen nog van het bloedt van hunne broeders rookte, bevreesd, dat zy een gelyk lot te verwachten hadden, indien hy door het huwelyk met *Elizabeth* zo haastig op den troon wierdt gevoert; dat het daarom boven alle dingen nodig was deze denkbeelden van wreedheit uit te wilschen, en hen gematigde gedachten in te boezemen; dat, om daar toe te komen, hare

III Deel.

Majesteit hem als een vriendt riedt de vrede in *Vrankryk*, en eene oprechte verzoening met de *Hervormden* van het ryk uit te werken; dit gedaan zynde, dat hy dan in Engelandt kon komen, dat het volk hem dan de eer zou bewyzen, die het aan zulk een doorluchtigen gastschuldig was, en dat hy van de koningin zulk een onthaal zou ontfangen, als hy zich van hare beleefdheit en erkentenis kon beloven.

Het scheen in den eersten opslag, als of de Hemel het aanzoek van den hertog van *Alençon*, met de zwarigheden, door de gemachtigden aan dezen prins voorgedragen, uit den weg te ruimen, wilde begunstigen. De vrede wierdt met de *Protestanten* in *Vrankryk* gemaakt, en men stondt hen door een nieuw gebodt de vryheit van gewisse en de oeffening van hunnen Godsdienst toe. *Koning Karel de IX* en de koningin moeder, de zaak dus op een voet gebragt hebbende, waar op *Elizabeth* begeert hadt de zelve te zien, hervatten de onderhandeling van het huwelyk, minder uit genegenheit voor den hertog van *Alençon*, dan uit vreeze voor zynen ongeschadigen imborst, die hen deedt wilschen, dat hy ver van hen af was. Zy zonden derhalven op nieuw weder den persoon, die hen als de bekwaamste, om dit werk uit te voeren, voorkwam, namentlyk den doorslepen grave van *Rais*, die daar reets een gelukkig begin van hadt gemaakt. De ziekte van den hertog van *Alençon*, van de kinderpokies aangetast, diende tot verschoning van dezen prins, dat hy in persoon de reis zelf niet kon doen. De koningin *Catharina* schreef daar over aan *Elizabeth*, en gaf haar kennis van den last, die den grave van *Rais* gegeven was. Zy verzocht haar te gelyk de reis van den nieuwen koning van *Polen*, die bezit van de kroon ging nemen, onderfelt, dat hy zynen weg liever ter zee dan te lande wilde nemen, te begunstigen.

Elizabeth beantwoordde dit verzoek op de allerverplichtendste wyze, boodt aan eene koninklyke vloot gereed te maken tot geleide van den nieuwen koning, niet alleen tot zyne veiligheid, maar met al de praal, die met de waardigheit van een prins, uit koninklyk bloedt gesproten, en om de plegtigheit van zyne inhaling te vergroten, overeenkwam; maar hy nam een anderen weg. Wat belangt den grave van *Rais*, zy ontfing hem met alle bedenkelijke pracht te *Kantelberg*. Hy kwam juist op dezen tydt, dat men den geboortedag van de koningin vierde. *Parker*, aartsbiffchop van *Kantelberg*, bekostigde alles. Hy hadt voor deze plegtigheit eene overkoffelyke maalydt in een zaal van het aartsbiffchoppelyke paleis, daar hare Majesteit nevens den Franschen gezant tegenwoordig waren, doen bereiden. De andere vertrekkers waren vol verscheide *Mylords*, en men hadt zorg gedragen het zelve getal, als *Henrik de VIII* hadt gehad, wanneer hy op de zelve plaats *Karel den V* in het jaar 1520 onthaalde, te hebben. De schryver weet de omstandigheden van deze tweede onderhandeling van den grave van *Rais* niet, of heeft niet goedgevonden het verhaal daar van op te geven; maar het is zeker, dat het den weg voor den hertog van *Alençon* baande, die in het begin van het jaar 1579 daar zelf in persoon kwam. Den uitslag van zyne reize zullen wy op zyn plaats beschouwen.

Voor het overige was niets bekwaam *Elizabeth*, wanneer het de hervorming, daar zy haar meeste werk van maakte, of de regering van *Schotland*, die haar geen minder werk dan die van Engelandt verschafte, raakte, te doen ver-

FF

Twedd bezending van den grave van Rais.

* den 7 Septem-ber.

† Zie de regering van Henrik de VIII, fol. 125, 126.

Elizabeth neemt de zaken van Schotland te herte.

1553. anderen, daar men dit jaar blyken van zag door de zorg, die zy nam van de Schotten kennis te geven van het voornemen van Vrankryk tegen hunne vryheit en hunnen Godsdienst, als mede door den last, dien zy aan den ridder *Killegrew*, haren gezant, zondt om de heeren der twee partyen met elkander te verzoenen. Vrankryk sloeg te vergeeffsch verbonden en onderhandelingen voor; zy vergat nooit haar ware belang, het welk zy altoos in het oog hadt. Zy wilde met deze kroon wel vriendschap, maar niet verder dan het behoorde, onderhouden, mits dat de Allerchristelykste koning zich met de zaken van Groot-Britannië niet bemoeide.

* op het huffe van December 1571. *Douglas*, graaf van Morton, was tot regent*, gelyk wy verhaalt hebben, door de Staten van Schotlandt verkoren. *Elizabeth* hadt iemandt gezonden om hem geluk te wenschen. Het eerste werk van zyn regentschap was den Godsdienst tegen de ondernemingen der Roomschegezinden en de valsche lere der dwaalgeesten te beschermen, en het leven van den jongen koning in veiligheid te stellen. Aangaande het eerste, daar in hadt hy door de wetten, die wy hebben verhaalt, voorzien; en belangende het tweede, hadt hy de bewaring van den prins aan Mylord *Areskin* toevertrouwt, om de minderjarigheid van den grave van Marr, dien anders dit uit hoofde van een voorrecht, aan den oudsten tak van zyn huis eigen, toekwam: waarom men het aan zynen oom hadt gegeven, om dit voorrecht nog in het zelve huis te bewaren. De regent hadt ook voor het welzyn van den prins zorg gedragen, met aan de Roomschegezinden en de muitmakers het inkomen van het kanaal van Sterling te verbieden, begrotende het getal van de Mylords, dien het vry zou staan daar in te komen. Een graaf mogt niet meer dan twee knechten, en de minder Pairs alleen een mede nemen. De anderen moesten alleen en zonder wapenen komen.

De Fran- scken veroorzaken beroeringen in het ryk. Maar hy moest voornamentlyk tegen Vrankryk op zyne hoede zyn. Deze kroon, zyne verkiezing hebbende verstaan, stelde alles in het werk om, voor dat hy zich in het regentschap hadt vastgesteld, het zelve te dwarsbomen. Dit hof verwekte ook nayver onder de graven van Athol, van Huntley, en eenige andere heeren, en boodt hen zyne macht aan, hen belovende al wat hunne staatzucht en gierigheid kon vleien. Alle deze handelingen geschieden in den zelve tydt, waar in deze kroon, die hen gaande maakte, een verbondt met *Elizabeth*, en haar huwelyk met den hertog van Alençon zochten. Al de aandrang tot dit huwelyk, en al de doorslepenheit van den grave van Rais waren niet machtig deze vorstin het belang van Schotlandt te doen vergeten. By deze gelegenheit ging zy ongeveint te werk; maar wetende van wat belang het voor de beide ryken van Groot-Britannië was, geen voet aan de vremde machten daar in te geven, sprak zy opentlyk tegen het voornemen, dat Vrankryk hadt om hulpbenden aan de vyanden van den grave van Morton te zenden. Haar gezant te Edenburg, de ridder *Killegrew*, vertoonde verscheide malen op haar bevel, dat 'er een bondgenootschap tusschen den paus, de koningen van Vrankryk en Spanje, om de Protestanten uit te roeien, was gesloten; dat de moordt van St. Bartholomeus alleen een proefstuk van dit bloeddorstige driemanschap was, en dat Engelandt en Schotlandt de zelve verwoedheit, indien de vyanden van hunnen Godsdienst zo ver konden indringen, hadden te verwachten; dat het eigentlyk daar toe was, dat de troepen, die *Strozzi* uit Vrankryk zou over-

voeren, zouden dienen, en dat, onder voorgeven van de eene party tegen de andere te helpen, de Fransche bevelhebber de zelve beide zou trachten te verzwakken, om zich vervolgens meester van de havens en sterkten te maken, en de poorten voor de beulen open te houden, die hen zouden komen om hals brengen. *Killegrew* vermaande de eenen en de anderen mededogen met hun vaderlandt te hebben, en zich niet door giften of beloften van Vrankryk te laten bedriegen; maar zich met elkander te verzoenen, om het gevaar, dat hen dreigde, te ontvlieden, en zich met de kroon van Engelandt vereenigt te houden. Hy drong sterk op deze vereeniging aan, waar van hy hen deedt begrypen dat het welvaren van den Godsdienst en de rust van den Staat afhing, herhalende ten dienende dikwils het voor oogen gehouden voorstel, van den jongen koning naar Engelandt te zenden, uit vreeze, dat de Franschen hem mogten ligten.

Deze vertogen deden hunne uitwerking. De vyanden van den regent en de yverigste aanhangers van de koningin *Maria* wierden daar niet van overreed; maar de andere party liet zich door het algemene welzyn overhalen. Zelfs waren 'er eenige van de eerste, die zich aan het herhaalde verzoek van *Elizabeth* overgaven. *Jakob Hamilton*, hertog van Chatelleraut, en *George Gordon*, graaf van Huntley, waren daar de voornaamsten van, en door de bemiddeling van *Killegrew* wierden zy met de regering op den name van den koning en het gezag van den regent vastgesteld, verzoent. Wy zullen dit verdrag en de tegenkantingen van Mylord *Grange*, van Mylord *Horne*, van *Lidington*, en van verscheide anderen, nevens het belegeren en innemen van het kasteel van Edenburg, gevolgt van den ondergang der zamengezworenen, in het vervolg der zaken van Schotlandt beschouwen.

Elizabeth zondt krygsbehoeften en volk aan den grave van Morton, die de overgaaf van deze sterkten gemakkeleklyk maakten; maar alvorens wilde zy van de trouw der Schotten verzekert zyn, gelyk zy hen van de hare wel wilde verzekeren. Daar wierdt dan vastgesteld: I. Dat 'er geen verdrag met de belegerden van wegens den regent, zonder den Engelschen bevelhebber daar in te kennen, noch van wegens den Engelschen bevelhebber, zonder den regent daar kennis van te geven, zou aangegaan worden. II. Dat indien het kasteel aan de Engelschen wierdt overgegeven, zy het zelve ten einde van tien dagen aan den koning met al de oorlogsbehoeften en de oude staatschriften, tot de kroon behorende, en die aldaar bewaart wierden, zouden overleveren; maar dat het overige aan het zegepralende leger zou toekomen. III. Dat de Engelschen in geen plaats bezettingen zouden leggen dan met toestemming van den regent en de samenverbondene heeren. IV. Dat de regent aan de Engelsche troepen alle levensmiddelen en noodzakelyken onderhoudt zou bezorgen. V. Dat men, na de overgave van het kasteel aan de gevangenen, zonder kennisse van de koningin geen rechtsgeeding zou maken. VI. Dat de befolding der Engelschen, die in deze onderneming zouden komen te sneuvelen, aan hunne vrouwen en kinderen gedurende twee jaren betaalt, en uit de verbeurdmaking van de goederen der oproerigen gevonden zou worden. VII. Dat men voor de gekwetsten zorg zou dragen, en dat hunne befolding echter, tot dat zy genezen waren, zou blyven lopen. VIII. Dat men aan de Engelschen de kosten van den oorlog zou vergoeden;

De hertog van Chatelleraut wordt met de party des konings verzoent.

Zy zondt volk aan den grave van Morton.

1573.

den; en IX. Dat men tot verzekering van dit verdrag tien gyselaars naar Londen zou zenden. De stadvoogdt van Barwik hadt bevel, het volk, na dat deze overeenkomst zou gesloten zyn, te doen optrekken. Hy trok ook aan het hoofd van vyftien honderd man, verselt van verscheide vrywilligen, met zyn beste krygstuig op. Deze bystandt kwam den regent recht van pas, en deedt zyne party door het stillen van de beroerten van het ryk zegepralen, zo dat de Schotten, geen oorlog meer hebbende, naar vromde landen trokken, daar de zelve ontstoken was. Eenige gingen in Zweden, andere in Vrankryk, of in de Nederlanden hunne dapperheit betonen.

De bisschop van Rossie vestrekt naar Vrankryk.

Elizabeth, de party van *Maria* in Schotland aldus gedempt hebbende, wilde ook den aanhang, dien zy in Engelandt hadt, t'onderbrengen. De bisschop van Rossie was daar het hoofd van, zynde aan het belang van de koningin zyne meesteresse en den Roomschen Godsdienst t'eenemaal overgegeven: behalven dat was hy zeer doortrapt, en niettegenstaande hy gevangen was liet hy niet na de beroerten aan te stoken. Men vondt goed hem in vryheit te stellen, mits hy Groot-Britannië verliet, denkende, dat zyne loosheit min gevaarlyk van ver dan van naby zou zyn, daar men zich in bedroog: want misschien zou men berouw hebben gehad van hem vrygegeven te hebben, indien de hertog van Alva, met wien hy over eene toerusting handelde, niet was te huis geroepen. Zo haatt als men hem zyne vryheit, met bevel om uit Engelandt te vertrekken, hadt bekend gemaakt, vertrok hy naar Vrankryk, met het voornemen van deze kroon aan te moedigen om, met die van Schotland vereenigt, tot herstelling van de koningin *Maria* op den troon te arbeiden. Hy hadt echter geenzins de Engelschen, die de party van deze vorstinne ondersteunden, voldaan, en zyne bekentenis hadt veel tot de doodt van den hertog van Nordfolk en het gevangenzetten van den grave van Southampton, wat glimp hy ook, om het te verschonen, in zyne beschuldiging gaf, veel geholpen. Hy wist, dat Mylord *Howard*, broeder van den hertog, daar over een zeer groot misnoegen tegen hem hadt opgevat. Om hem te bevredigen maakte hy gedurende zyne ballingschap een verdedigingschrift over het getuigenis, dat hy na veel weigering gedwongen was geweest te geven voor de rechters, die *Elizabeth* hadt aangezet om dit rechtsgeding te beginnen. Naauwlyks was hy uit het ryk vertrokken, of men nam den man, daar hy zich van bediende om zyne brieven te brengen, gevangen. Door zyne bekentenis ontdekte men den handel van *Morgan*, eenen der gevaarlykste zendelingen van dit rot; maar hy kreeg daar de lucht van, en hadt het geluk van het te ontvluchten. Men nam eenige anderen, van verstandhouding met de gevangene koningin verdacht, in verzekering; maar na eenige maanden gevangen te zyn geweest raakten zy los.

Zyne lagen.

Ondertusschen moedigde de bisschop van Rossie, naar Vrankryk gevluht zynde, niet alleen dit hof, maar ook den landvoogdt van de Nederlanden en de Roomsche-Katholyke vorsten van Duitschlandt aan, die hem met schone beloften paaiden, maar niets nakwamen. De terugroeping van den hertog van Alva was daar de voornaamste oorzaak van. Hy was als de ziel van het bondgenootschap om den Protestantischen Godsdienst overzee te onderdrukken, door den val van *Elizabeth*, die daar de beschermster van was. De andere hoofden hadden den zelvden

- III Deel.

yver, of de zelve verwoedheit niet, en zyn opvolger van dezen geest geenzins gedreven zynde, kwamen al de aanslagen van de vereenigde Roomsche-Katholyken te vervallen.

Men sprak verscheidentlyk van zyne terugroeping. Eenigen zeiden, dat hy ze zelf hadt verzocht, om in gerustheit de vruchten van den roem, dien hy hadt verkregen, met Nederlandt onder het juk te hebben gebragt, te genieten, en zich of tegen de omwentelingen, die hy voorzag, of tegen den nayver van zynen meester, wiens imborst hy kende, te dekken. Anderen verzekeren, dat zyne terugroeping door den kardinaal van Granvelle en *Ruy Gomez de Sylva*, beide in de gunst van *Philips*, die zonder yverzucht zynen gelukkigen voortgang niet konden verdragen, en den koning voor de macht van zulk een stouten en gelukkigen bevelhebber bevreest maakten, was gebrouwen. Zy verweten hem op eene bedekte wyze, dat hy al te veel macht aan zyn bevelhebberschap gaf, hem zelfs tot naby het oppergesag verheffende; dat hy het geweldt, om Nederlandt te dwingen, alleen in het werk hadt gestelt om hen wanhopig te maken, en van wanhoop tot opstandt te brengen, op dat hy daar des te gemakkelijker een overwinnaar dan een landvoogdt van zou zyn. Deze redenen hadden veel ingang by den wantrouwendden koning, volgens het zeggen van eenigen; maar anderen geloven, dat hy veel eer dacht om de glorie van zynen gunsteling te beschermen dan hem eenige smaadt aan te doen.

1573.

Terugroeping van den hertog van Alva naar Spanje. *Cambden. Thuanus. Strada.* Oorzaak van zyne terugroeping.

Hoe het zy, de hertog van Alva wierdt te huis ontboden, en men nam tot een voorwendsel, dat men zou bezoeken, of men door zachtheit zou kunnen winnen die door de straftheit van zyne regering waren opgeslaan. Echter was iedereen niet van deze gedachten, en mogelyk was dit geenzins de toeleg van *Granvelle*, noch van *Gomez*. Deze staatsdienaren waren niet minder wreed dan de hertog van Alva. De gansche Raadt, zo wel als de koning, poogde veel eer den prinsse van Oranje en al zyne aanhangers van kant te maken, dan hen onder de eerste gehoorzaamheit door eene goedertierenheit, waar door zy alle weder in het bezit van hunne goederen zouden komen, te brengen. Voorts is het bezwaarlyk te oordeelen, of de staatkunde zulk eene verandering vereischte, en of het niet beter was geweest, dat de hertog van Alva voleind hadt de Nederlanders door kracht van wapenen onder te brengen, na dat hy hen door zyn geweldt hadt beteugelt, dan hen onder een gematigder opvolger adem te laten halen. Hoe het zy, hun noodlot was hen gunstig, of liever, hy, die de herten der koningen in zyne handt heeft, om de zelve te buigen werwaarts hy wil, neigde het hert van *Philips* naar dezen kant. De wrede *Alvarez van Toledo* wierdt terug geroepen, en men zondt *Don Louis Zuniga de Requesens* (a), grootkommandeur van Castilië, in zyn plaats, zo menschelyk van imborst, als de andere beestachtig was geweest. Hy hieldt ook een gansch ander gedrag als hy, met zo veel yver naar gelegenheit om de koningin *Elizabeth* te verplichten uitziende, als de hertog van Alva hadt gedaan om haar te benadeelen, en zich zo weinig met de zaken van Engelandt en Schotlandt bemoeiende, als de andere zich daar hadt ingedrongen, het welk wy nog klaarder uit het vervolg van de omwentelingen in de Nederlanden zullen zien.

Of dit voordeelig, of niet aan Spanje was.

Een dwaalgeest, genaamt *Pieter Bourchet*, Ff 2 deedt

(a) Zyn vader was van het huis van *Zuniga*, en zyne moeder van dat van *Requesens*.

1573.

deedt dit jaar midden in de straten van Londen eene dolle daadt. Deze krankzinnige hadt zich in het hoofd gebragt, dat het vry stontd alle, die de leer van het Euangelie tegenspraken, te doden. Hy rekende onder dit getal eenen der Raden van de koninginne, een groot vyandt van de Puriteinen; weshalven hy by zich beloot hem het leven te benemen. Hy tastte den verkeerden aan: want een voornaam stuurman, *Hawkins* genaamt, ontmoetende, meende hy, dat het deze tegenparty van zyn geloof was, daar hy het op gemunt hadt. Hy viel hem op het lyf, en kwetste hem met den dolk, daar hy zich mede gewapent hadt, om zyn slag niet te missen. Dit ter ooren van de koninginne gekomen zynde, beval ze in hare haastigheid, dat men dezen moordeenaar naar krygsgebruik, zonder eenig rechtsgeding, van kant zou maken; maar hare Raden vertoonden haar, dat dit geen gebruik dan in het leger, of om muitery te straffen, was. Zynam hun verhoogt wel op: deze dwaalgeest wierdt derhalven naar het gevangenhuis gebragt, daar men zyn rechtsgeding opmaakte. Hy hieldt staande, dat hy gedaan hadt het geen Gods wet gebiedt, en dat bygevolg zyne daadt wettig was. Men deedt hem de buitensporigheid van zyne gedachten begrypen; hy beloofde, dat hy van zulk een verfoeilijk gevoelen zou afstaan; maar op nieuw door zyne verwoudheit, of gebrek van hersenen voortgedreven wordende, bleef hy by zyne eerste gedachten. Men vergenoegde zich met hem naar den Tour te zenden, en als een gek op te sluiten, die by een dwalend gewisse eene gevaarlyke droefgeefligheid hadt, waar van hy kort daar na blyken, ten koste van het leven van eenen van zyne bewakers, gaf, dien hy het hoofd met een brandend hout, daar zy zich by warmden, insloeg. Men vergaf hem dezen tweden moordt niet; men kapte hem de handt af, en hy wierdt daar na gewurgt. By zyne doot deedt hy de zelve verwardheit van zinnen blyken, als hy by zyn leven hadt gedaan, en wederstontd den beul, doch zonder een woordt te spreken.

Willem Howard, die den tytel van Mylord *Effingham* voerde, stierf dit jaar. Hy was een zoon van den dapperen *Thomas Howard*, hertog van *Nordfolk**, de tweede vandat huis, die met deze waardigheid door *Henrik* den VIII, aan wien hy zulke grote diensten in Schotlandt hadt gedaan, dat hy in een veldslag, daar de koning † zelf het leven in verloor †, over al de macht van dat ryk zegepraalde, was vereert. *Henrik* de VIII wilde, dat hy ter gedachtenis van zulk eene roemruchtige daadt in zyn wapen een leeuwenkop, met een pyl doorschoten, zou voeren, dewyl men zeide, dat de koning van Schotlandt op eene gelyke wyze was gesnevelt, en dat het wapen van deze kroon een leeuw, op een veldt met leliën doorzaait, verbeeldt. Mylord *Effingham*, erfgenaam der deugden van zynen vader, gaf tekenen van zynen moedt en van zyne trouwe onder de regering van *Maria*, die hem stadvoogdt van *Calais*, Pair van het ryk, admiraal van Engelandt en haren kamerling maakte; gelyk hy ook deedt onder de regering van *Elizabeth*, die hem het laatste ampt liet behouden. Kort voor zyne doot gaf hy het zelve aan den grave van *Suffex*, en wierdt in de plaats geheimzegelbewaarder. Hy liet een zoon na*, die hem in de waardigheid van kamerling, admiraal en de hoedanigheid van Mylord *Effingham* opvolgde, daar hy den tytel van graaf van *Nottingham* en graaf *Marfchal* nog byvoegde.

† *Reinout Gray*.* *Karel Howard*.

* uit een tweede huwelyk.

† *Jacobus* de IV. † in het jaar 1513.

huis, dat door de verkwistingen van zynen vader en grootvader was vervallen, herstelt. De koningin wilde hem ook weder in de waardigheid van graaf van *Kent* stellen, daar zyn huis vyftig jaren van berooft, en tot den staat, dat hy als gemeen ridder moest leven, gebragt was geweest; zo dat de spaarzaamheit en het goed gedrag van dezen Mylord hem wederom het oude erigoedt van zyne voorzaten aanbragt, en in de gunst van de koninginne, in het Pairschap van het ryk, dat zy sedert den tydt van *Henrik* den VI hadden bezeten, herstelde.

De geschiedschryvers hebben niet gewilt, dat in hunne Jaarboeken de beroemde *Jan Cajus* zou voorbygegaan worden. Hy was een arts, geboortig van *Norwich*, maar in de hogescholen van *Cambridge* en *Padua* opgetrokken. Hy verrykte de geneeskunde niet alleen met verscheide geleerde boeken, maar hy verklaarde en maakte ook eene uitlegging over *Galenus*, en verbeterde *Celsus*. Ter eere der geneeskunde maakte hy al zyn goedt aan de hogeschool van *Cambridge*, om het collegie van deze wetenschap aldaar te stichten, of te vergroten, als of hy haar de rykdommen, die hy door haar middel in zyn beroep hadt verkregen, weder wilde geven. Hy toonde zyne milddadigheid aan de school van *Gouville*, de welke hy zulk een vast inkomen bezorgde, als 'er nodig was om drie en twintig studenten in de geneeskunde te onderhouden. Dit is het zesde collegie van de zestien, waar uit deze hogeschool bestaat, en het welk men sedert, dat het is aangelegt, de school van *Gouville* en van *Cajus* heet genoemd, voegende den naam van den nieuwen slichter by dien van den ouden. Dit was al de eer, die de weldoender van zyne geschenken wilde wegdragen, en nevens die, van daar begraven te worden, verneegt was dit korte grafchrift op zyn graf te hebben: *Ik ben Cajus geweest**, het welk den mensch zyne nietigheid leert, met hem te doen gedenken, dat al zyne heerlykheit met het leven eindigt.

Het jaar 1574 liep met de aanslagen van *Vrankryk* door, dat het aanzoek van den hertog van *Alençon* hervatte, terwyl het zelve gestadige beroerten in *Schotlandt* verwekte. *Elizabeth* ontkwam al de kuiperyen van dit hof, wiens dubbelhartigheid haar genoeg bekend was, en raakte door hare gewonelyke wysheit en volstandigheid alles te boven. *La Mauvisiere*, gezant van den *Allerchristelyksten* koning, ondersteunde het verzoek van dit huwelyk, en de hertog van *Alençon* schreef krachtige minnebrieven aan de koninginne, verzoekende, dat zy het niet kwalyk wilde nemen, dat hy een reisje overzee deedt, om zich voor hare voeten te komen werpen, en haar mondelinge betuigingen van zyne liefde, die hy met de pen niet kon uitdrukken, te geven, het welk zy in het begin afsloeg, maar naderhandt toestondt, wanneer zy kwam te horen, dat deze prins in geschil met de *Guisen**, die zy als gezwore vyanden van haar persoon en van haar geloof aanzag, was geraakt. Wy zullen van dit verschil spreken, wanneer wy van de zaken van *Vrankryk* verder gewag zullen maken: het zal hier genoeg zyn, als wy zeggen, dat de vreugde, die *Elizabeth* daar over hadt, de zaken vanden hertog van *Alençon* meer bevorderde dan al zyne wellprekendheit, en die van den gezant van den koning, zynen broeder; zo dat zy hem het verlos, dat hy met zo veel vurigheid verzocht, toestondt, en hem deedt weten, dat hy in het laatste van *May* kon overkomen, zonder dat men de reden zegt, waar-

1573. Doodt van den grave van *Kent*.Doodt van *Doc-tor Cajus*, en zyn grafchrift.* *Fui Cajus*.1574. *Cambden* *Thuanus*. *Mazaray*. Hervatting van de onderhandeling over het huwelyk met den hertog van *Alençon*.* wegens het algemene stedehouder-schap: doch het was eerst een jaar daar na, dat hy zich vyandt van de *Guisen* verklaarde.

1574

* den Maart volgen eenige en den 10 Ap volgen andere

† *Doe* *Dair*, voeg van *5* *Juny* *1574* heb hiedt her to van *1* *leng* *en* *de* *konin* *van* *1* *varre* *harre* *bylla* *aan*.

1574.

* den 10
Maart,
volgens
eenigen,
en den
10 April,
volgens
anderen.

waarom zy zyne reis op dezen tydt stelde; maar de zelve wierdt getaakt, om den argwaan, die de prins van zyn gedrag aan den Allerchristelyksten koning en de koninginne moeder gaf. Zy deden hem nevens den koning van Navarre, wanneer zy op het punt stonden van het hof te verlaten, in verzekering nemen*. Men ondervroeg hen over de zamenzwering, daar zy mede wierden beschuldigt, waar by de *Guizen* eene nieuwe misdaadt ten laste van den hertog van Alençon voegden, zeggende, dat hy eene gevaarlyke verstandhouding met de *Colignis* hadt gehouden, waar van deze laatste onderneming alleen een gevolg was. De hertog bekende, dat hy in een zeer naauw verbondt met den admiraal van Chatillon was geweest, naardien hy oordeelde, dat hy hem nodig hadt om zyn huwelyk met de koninginne van Engelandt te doen gelukken, en het opperbevelhebberschap van het leger der bondgenoten in Vlaanderen te bekomen. Hy was van gevoelen, dat 'er niets strafwaardigs in dit alles stak, zelfs dat het de inzichten van het hof niet benadeelde. Des niettegenstaande wierdt hy nevens den koning van Navarre in verzekering gehouden.

† Doctoe
Dale, op-
volger
van Val-
jugnon.
Eliza-
beth
biedt den
hertog
van A-
lençon
en den
koning
van Na-
varre
haren
bylaadt
aan.

Wilkes, geheimschryver van den Engelschen gezant †, vondt een middel om deze twee prinsfen te zien, die hy van wegens de koninginne verzekerde, dat zy hunne ongenade ter herte nam. Hy gaf hen te gelyk kennis van het voornemen, dat zy hadt van hen hunne vryheit te bezorgen. Hy kon dit zo geheim niet doen, of *Catharina van Medicis*, die hare verspieters overal hadt, kreeg 'er de lucht van. Hy vreesde haar misnoegen, en vluchtte naar Engelandt. Zy deedt deswegen haar beklag aan *Elizabeth*, die zy met ernst verzocht dezen geheimschryver weder naar Vrankryk te zenden. De koningin dwong hem derwaarts weder te keren, en deze wraakgierige vorstinne om vergiffenis te verzoeken. Met deze onderwerping raakte hy vry. Vyf en twintig jaren daar na dacht de koning van Navarre, die toen met den naam van *Henrik den IV* in Vrankryk regeerde, aan hem, wanneer hy hem in Normandië ontmoette. Hy herdacht het gevaarlyke bezoek, dat hy aan hem en aan den hertog van Alençon hadt gegeven, wanneer zy beide gevangen waren genomen. Hy betoonde hem zyne erkentenis deswegen, en sloeg hem ridder.

Elizabeth kwam het woordt, dat *Wilkes* aan de twee prinsfen uit haren name hadt gegeven, na, en zondt *Rudolf* voorbedachtelyk aan de koninginne moeder, om haar te verzoeken hen in vryheit te stellen. Deze gezant vondt koning *Karel den IX* overleden; zo dat de onderhandeling afgebroken wierdt. De verandering van het hof vereischte een nieuw gezantschap en nieuwe plegtigheden. Men vierde de uitvaart van den overleden koning in de kerk van St. Paulus te Londen met veel pracht. De marquis van Winchester, verscht van verscheide Mylords, maakte de verbeelding van de begravenis uit; *Richard van St. Lo* droeg de standaardt van Vrankryk, en *Scori*, bisschop van Herford, deedt de lykreden.

Zo haast als men de aankomst van zynen opvolger, die met allen spoedt uit Polen kwam, onder den name van *Henrik den III*, hadt vernomen, zondt de koningin Mylord *North*, haren gezant, om hem geluk over zyne komste tot de kroon te wenschen, en het rouwbeklag over het aftenven van *Karel den IX* te doen. Het eerste betref de gelukkige we-

derkomst van dezen nieuwen koning, en het 1574.
andere zag niet alleen op de doot van *Karel den IX*, maar voornamentlyk op den burgeroorlog, die dit ongelukkige ryk op nieuw verdeelde. De gezant vertoonde aan *Henrik den III* het leedwezen, dat de koningin zyne meesteresse daar van hadt, daar hy den raad, dien zy hem gaf om de openbare rust te herstellen, byvoegde. Dit bestondt in het vernieuwen van de vredesverbonden, en in de zelve beter te doen nakomen dan onder de voorgaande regering was geschied; ten tweede in den hertog van Alençon weder in zyne gunst aan te nemen; de maarshalken van Montmorenci en van *Coffé* genade te verlenen, en zyne goedheit niet alleen aan *Charlotte van Bourbon*, dochter van den hertog van Montpensier, die naar het hof van den keurvorst van de Palts, om den Protestantischen Godsdienst, dien zy beleedt, was gevlucht, te betonen, maar haar ook hare vryheit te geven. Deze raad was goed, en zou den Allerchristelyksten koning zeer nuttig zyn geweest, indien hy den zelve in acht hadt willen nemen; maar de weêrzin en de aanhizing van de koninginne moeder, of wel het noodlot van zyn huis belette hem zich van dezen wyzen raad te bedienen.

Des niettegenstaande zondt hy den baron *de la Garde* naar Engelandt, om zyne verheffing tot de kroon aan *Elizabeth* bekend te maken, en haar voor de tekenen van hare genegenheit te bedanken. Deze gezant was ook met aanbevelende brieven, die de koning en de koningin moeder aan hare Engelsche Majesteit hadden geschreven ter gunste van den hertog van Alençon, wiens huwelyk met haar zy gaarne zagen, voorzien. Het was wel niet uit eene oprechte vriendschap, die zy dezen prinsse toedroegen. De koningin moeder noemde hem niet anders dan haren verdoolden zone, en haatte hem zo zeer, als zy *Henrik den III* beminde; het welk de reden is geweest, dat zy kort voor de doot van *Karel den IX* zo veel te weeg bragt, dat hy in verzekering wierdt genomen, naardien zy verlegen was, dat hy iets tot nadeel van haren beminden zone, die toen in Polen was, mogt brouwen. *Henrik de III* hadt de zelve reden om hem niet zeer genegen te zyn: ook liet hy zyn hert en kwade geneigtheit tot hem zo ver gaan, dat hy een jaar daar na, wanneer hy dacht vergeven te zyn, zynen broeder daar mede betichtte, verzoekende aan den koning van Navarre, zulk een schelm, gelyk hy den prins zynen broeder noemde, in zyne staten niet te dulden. Dit was echter een ongegrond vermoeden, en door de vyanden van den hertog van Alençon bedacht: doch het is waar, dat de ongeruste en woelzieke aardt van den laatste hem gansch niet aangenaam by den koning maakte. Het diende ook eer om hem het hof te doen verlaten, dan om eene kroon voor hem te verkrygen, dat *Henrik de III* en *Catharina van Medicis*, verblyd zynde, dat zy hem tot het aanzoek van *Elizabeth* zagen scheep gaan, hem met hunne gezantschappen en aanbevelingen ondersteunden, gelyk wy hebben aangewezen dat het zelve hof reets door diergelyke beweegredenen onder de regering van *Karel den IX* hadt gedaan.

Maar in den zelve tydt maakte *Henrik de III* de party van *Maria* in Schotlandt gaande, om den jongen koning naar Vrankryk over te voeren, en den grave van Morton het regentschap af te nemen. Men zondt zelfs eenige van de

Wyze
raadt van
Eliza-
beth aan
Henrik
den III.

Om wat
reden de
koning
van
Vrank-
ryk
en zy-
ne moe-
der naar
dit huwe-
lyk van
den her-
tog van
Alençon
trachten.

Aansin-
gen van
Vrank-
ryk in
Schot-
landt.

1574. Schotsche lyfwachten aan de zamengezwoenen, denkende, dat zy meer op soldaten van hunne eige natie zouden vertrouwen, behalven dat men daar door de klagten, die men voor eene misdaadt van Staat opnam, bestaande in vremd krygsvolk in het landt te doen komen, poogde te verydelen. De koningin *Maria* verlangde zeer, dat deze onderneming mogt gelukken; het zy ze overtuigt was, dat de prins haar zoon in geen beter handen dan in die van Vrankryk kon vallen, het zy ze oordeelde, dat dit een middel tot hare herstellinge en die van den Godsdienst zou zyn. Hare verwachting viel kwalik uit. Het huwelyk van *Karel Stuart*, oom van den jongen koning, verschaftte op nieuw redenen van ongerustheit en wantrouwen aan de koningin *Elizabeth*. Hy trouwde in het heimelyk met *Elizabeth Candisch*, voortgekomen uit het eerste huwelyk van de gravinne van Shrewsbury. De koningin, die daar geen kennis van hadt, was daar over gebelgt. Zy zondt de moeder van *Candisch* en van *Stuart* naar den Tour. Zy beval ook aan den grave van Huntington, voorzitter van de Noorder provinciën, zeer nauwkeurig te onderzoeken, wie deel aan het maken van dit huwelyk hadt gehad; maar niets daar van ontdekkende, bedaarde zy, en ontloeg de twee gevangenen.

Gedurende dit geval arbeidde *Elizabeth* niet alleen aan de rust van haar ryk, maar ook om het bloeiender en ryker te maken. Zy bespeurde, dat de overdaadt in klederen ongemeen was, en dat 'er verscheide huizen door verarmden; weshalven zy te rade wierdt deze onnodige verkwisting te beteugelen. Dit is iets, dat men selden by vorstelyke personen vindt, wanneer zy, gelyk *Elizabeth*, in den bloem van hunne jaren, en in allen voorspoedt leven; zo dat het openbare gebodt van hervorming, dat zy deedt afkondigen, het minste der bedryven van haar leven niet is. De Engelsche schryver*, die het zelve nauwkeuriger dan andere heeft beschreven, heeft het zeer wel gevoelt: weshalven hy ook niet heeft nagelaten deze omstandigheden door de levendige beschryving, die hy van deze pracht, daar die van zyne natie zich ongelukkig aan hadden overgegeven, maakt, ten toon te stellen, zeggende, dat zy van de wyze en van de eenvoudigheid hunner voorouderen afweken. Dus was, zegt hy, in deze bedorve eeuw de trotsche en ongechikte kleding, daar mannen en vrouwen mede voor den dag kwamen. Hunne verwyfdheit en hun hoogmoedt stak nog meer uit dan hunne pracht. Men dorst noch aan het hof, noch in het openbaar stemmig gekleed verschynen: die zich aan de oude zedigheit hielden wierden bespot; men zag niet dan zyde klederen, styf met goudt en zilver geborduurt. Terwyl deze overdaadt de zeden bedorf verarmde zy de familiën. De koningin, die haar oog over alles liet gaan, zag met leedwezen het geldt van haar ryk, dat de vremdelingen tegen hunne stoffen en goude klederen verruilden, op deze wyze verspillen en wegvoeren. Zy zag den adel, die de zuilen van den Staat behoorde te zyn, door deze dwaaze verkwisting te gronde gaan, hunne vaderlyke erfgoederen verteeren, en na dat zy door deze overdadige kosten tot armoede waren vervallen, die van anderen door hun bedriegen mede veroorzaken. Zy merkte ook wel, dat dit aanleiding tot een opstandt kon geven; dat de grote huizen zich aan dezen nooddruftigen staat, hoewel zy zich daar willens in gestoken hadden, niet zouden kunnen gewinnen, en dat zy, om niet arm te worden, het volk zouden onderdrukken,

om zich door asperflingen, of het verwekken van beroerten in het landt in hunnen vorigen staat te herstellen.

De koningin hadt de wetten, door *Henrik* den VIII en *Maria*, die zelf niet anders hadden gedaan dan die van *Eduard* den III* te vernieuwen, tegen de pracht gemaakt, mede kunnen vernieuwen, en zich van de boeten, welke de overtreders verbeuren, bedienen: maar haar voornemen was geenzins zich door de mislagen van haar volk te verryken; zy wilde het zelve verbeteren, maar niet verarmen. Daarenboven wilde zy deze verbetering door haar gezag en voorbeeldt, zonder de wetten van hare voorzaten nodig te hebben, klem geven. Zy deedt dan een gebodt afkondigen, waar by zy aan iedereen beval hunne goude en zyde klederen binnen den tydt van veertien dagen af te leggen, en zich met het laken van het landt te kleden, op pene, dat de overtreders naar de strengheit der wetten zouden gestraft worden. Zy was de eerste, die haar bevelschrift nakwam; zy verscheen in het openbaar eenvoudig en effen gekleed, hoewel de vorsten by de wet van *Eduard* den III uitgezondert waren, en zich mogten kleden naar de achtbaarheid van den troon het vereichte. Maar de koningin wilde ieder tot een voorbeeldt verstreken. Hare hovelingen waren genoodzaakt haar na te volgen, zich schamende beter dan hunne souverain gekleed te zyn; en al de burgers volgden de kleding van het hof. Dit duurde echter niet lang. De zelve schryver klaagt, dat deze goede en nuttige wetten naderhandt door de verdorvendheit van de eeuw voor de pracht en overdaadt moesten wyken, die alleen voor eenige jaren schenen verdwenen te zyn, om daar na het hoofd met meer waan weder op te steken, gepaart met twee van hare broeders, nog erger dan zy, namentlyk de smul- en bouwzucht. Hy klaagt, dat deze laatste lust zich door het ganche ryk hadt verspreid; dat niet alleen de grote heeren, maar ook de gemeene man paleizen in de stadt en op het landt hadden gebouwt; hunne landhuizen te veel versiert; hunne wandelwegen te veel vergroot, en op deze wyze te veel geldt verkwist. Het is waar, dat dit alles aan het oog en de nieuwsgierigheid voldoedt; maar het was ten koste van de herbergzaamheit, die voor deze ydelheit plaats hadt moeten maken. Dit zyn gewone klagten, die men in alle eeuwen en by alle natiën gewoon is te doen, en men zal weinig plaatfen zien, daar de menschen niet meer om hunne eige wellusten te verzaden dan om anderen te helpen uit zullen zyn.

Het jaar 1575 begon met de bekrachtiging van de verbonden, tusschen de kronen van Vrankryk en van Engelandt gemaakt. Eene der eerste zorgen van *Henrik* den III na zyne kroninge* was het verbondt, te Blois in het jaar 1572 tusschen *Karel* den IX en de koningin *Elizabeth* gesloten, te vernieuwen. Hy was niet te vrede de zelve te beëedigen, maar hy deedt daar een afschrift van maken, daar hy zyn zegel aan hing, en het zelve aan den gezant van de koningin ter handt deedt stellen. Deze vorstin beantwoordde zyne genegenheit met gelyke beleefdheden, en bekrachtigde het verdrag met de zelve plegtigheid. Eenigen tydt daar na deedt de koning vragen, of het algemene slot van hun verbondt, dat een verwerenden oorlog tegen alle vervatte, de zaken van den Godsdienst mede in zich begreep? De koningin antwoordde, dat zy het zo hadt begrepen, en dat zy, wannecr het tot de uitvoering van haar gemaakte verdrag zou komen, niemandt zou verschonen. Dit antwoordt

1574.

* gemaakt in het jaar 1336.

Pracht der Engelsen.

1575. Cambden. Thuanus. Mezeray. Strada. Vernieuwt verdrag met Vrankryk. * geschied op den 15 February.

1575.

* tot in het jaar 1576.

Gezant van Requesens, landvoogdt van de Nederlanden.

Zyne bezien ding aan de koningin van Engelandt. Antwoordt van de koningin. Du Bois.

woordt stelde *Henrik* den III gerust, en hielp hem veel tot den oorlog, dien hy tegen de *Hugonoten* en die men *de Staatkundigen* noemde, bestaande zo wel uit *Roomsch-Katholyken*, als uit *Hervormden*, ondernam. Zy hadden een geschrift, bestaande in 92 artykelen, dat al te vry van de ongeschiktheit van het hof, om gunstig ontfangen te worden, sprak, overgelevert. De koning was verheugt, dat hy geen hinderpaal tegen zulke onderdanen, die hy van zins was uit te roeien, in zyne onderneming vondt. Gelyk de hertog van *Alençon* zich mede in dit geschil zag ingewikkelt, en van voornemen was zich aan hun hoofd te stellen, brak het *Fransche* hof het aanzoek van zyn huwelyk met *Elizabeth* af, en deze onderhandeling bleef eenigen tydt aan den spyker hangen. Voorts, niettegenstaande het antwoordt, door deze vorstinne aan *Henrik* den III gegeven, bleef zy in geen gebreke grote sommen gelds aan den prins *Casimir*, om volk voor de bondgenoten van *Vrankryk* te werven, volgens het verdrag, met den prinsse van *Condé* gemaakt, te zenden. De koningin beweerde, dat dit geenzins tegen het verdrag, met den *Allerchristelyksten* koning aangegaan, streedt, om dat zy bedongen hadt, dat deze hulpbenden tegen de verstoorders van de algemene rust, en niet tegen den dienst van den koning zouden worden gebruikt. Dus was het, dat zy het verdrag uitleide, of krachteloos maakte.

De zaken van de *Nederlanden* verschaften aan de koningin geen minder werk dan die van *Vrankryk*. *Requesens* was op den hertog van *Alva* in de landvoogdy gevolgt. Deze, door eene staatkunde, zeer veel van het gedrag van den laatstgemelden verschillende, trachtte de genegenheit van *Elizabeth* te winnen, daar zyn voorzaat haar alzins misnoegen gaf. Deze nieuwe landvoogdt merkte ook, dat men de zeehavens hadt verzuimt te versterken, en de zelve door de bondgenoten hadt laten wegnemen; zo dat zy meester van de zee zynde, al de macht van *Spanje* straffeloos braverden. Hy besloot dan een machtiger vloot dan de hunne uit te rusten, om hunnen voorspoedt in den koophandel of in het kapen te beletten, en hen de eilanden en havenen, daar zy zich in hadden versterkt, weder te ontnemen. Met dit oogmerk ontboodt hy verscheide schepen uit *Biskaje* en andere provinciën van *Spanje*, die naar *Vlaanderen* vertrokken; maar een harde storm bleef haar verscheide dagen by, waar door zy meest alle te gronde gingen. Om dit verlies te herstellen nam hy zyne toevlucht tot de koningin *Elizabeth*, aan welke hy een gemachtigde zondt, met verzoek, dat zy het niet kwalyk wilde nemen, dat hy zich van volk en schepen in *Engelandt* voorzag, om de zelve tegen de oproerige onderdanen van zyne *Katholyke* Majesteit, die zich in de provinciën van *Hollandt* en *Zeelandt* onthielden, te gebruiken. Maar zyn verzoek wierdt hem afgeslagen: de staatkunde van de koningin liet haar niet toe een verzoek toe te staan, dat zo nadeelig voor de *Engelsche* natie was, die haar voordeel vondt in de vernedering der *Spanjaarden* ter zee, daar zy zich meester van hadt gemaakt, naar mate dat hunne zeemacht verzwakte. Ver dan van hem schepen en volk te lenen deedt zy een verbodt aan al de *Engelsche* kapers afkondigen, van niet uit de havenen van *Engelandt* te vertrekken, noch zich in den dienst van enige vrende mogendheit zonder hare bewilliging te begeven.

De gezant van *Requesens* verzocht dan, dat hare Majesteit ten minste wilde toestaan, dat de gevluchte *Engelschen* in *Vlaanderen* en in de steden, onder de gehoorzaamheit van den *Katholyken* koning behorende, tegen de *Hollanders* mogt dienen, en de zelve vryheit in de havens van *Engelandt*, als de geborene *Spanjaarden*, gemieten, zonder dat men hen als vluchtelingen zou kunnen aanhouden. De koningin antwoorde, dat zy de genen, die haar vaderlandt hadden verlaten, niet anders als verraders en oproerigen kon aanzien; dat bygevolg noch hare Majesteit, noch hare veiligheid geenzins toelieten, dat zy in den dienst van anderen overgingen, noch veel minder, dat zy in haar ryk voet aan landt zouden zetten, het welk zo veel zou zyn als de poorten voor zynen dodelyken vyandt openen, en oorzaak tot eene nieuwe muitery en nieuwe aanslagen met hare kwaadgezinde onderdanen geven; dat zy in het tegendeel den landvoogdt van de *Nederlanden* verzocht hen met verachting te handelen, en hen geen deel aan bedieningen van den Staat, noch aan het geluk van zyne gunstbewyzingen te geven. Zy hadt het voornamentlyk op den persoon van *Copley* gemunt, dien de *Spanjaarden* van voornemen waren aan het hoofd van hunne kapers te stellen, om op de *Hollanders* en *Engelschen* te kapen, en dien zy tot admiraal van de *Maas*, met den tytel van *Mylord Gatten* en van *Rongsbey* hadden verheven.

Eindelyk deedt de gezant een derde verzoek aan de koningin, en verzocht, dat zy de oproerige *Nederlanders*, die by haar hun verblyf hadden genomen, geliefde weg te jagen, waar op *Elizabeth* hem te gemoet voerde, dat het met deze *Nederlanders* geenzins als met de *Engelschen*, daar zy van gesproken hadt, gelegen was, en dat het eene met het andere geen overeenkomst hadt; dat de gevluchte *Engelschen* zich opentlyk tegen de regering hadden verklaart, en tegen haar persoon en den Staat dageelyk aanslagen brouwen, daar de anderen in het tegendeel eenvoudige menschen waren, die alle zamenzweringen mydden; die in *Engelandt*, van alles ontbloot zynde, niet anders dan eene schuilplaats hadden gezocht, geenzins uit haat tegen hunnen vorst, noch om met zyne vyanden aan te spannen, maar uit vreeze voor den oorlog, en om de straf te ontgaan, die men voor die van hunnen *Godsdienst* hadt bereid, dat haar *Godsdienst* haar geenzins toeliet, hen aan hunne beulen over te leveren, en dat de gastvryheit haar verplichtte menschen, die onschuldig waren, en eene schuilplaats in haar ryk kwamen zoeken, dat voorrecht te laten genieten. Zy voegde daar by, dat hy eene zaak verzocht, die niet alleen onrechtmatig, maar ook aan het ware belang van den koning zynen meester zeer nadeelig was, hem radende acht te slaan op de schade, die de hertog van *Alva* hadt veroorzaakt, wanneer hy in het jaar 1572 door zyne al te grote drift de *Nederlanders* hadt gedwongen hun landt te verlaten, en hunne toevlucht in hare havens en op hare kusten te zoeken; dat dit de oorzaak van de omwentelingen, die de zaken eene andere gedaante hadden doen nemen, was, en *Spanje* den *Brief*, en kort daar na de *gansche* provinciën van *Hollandt* en *Zeelandt* doen verliezen; dat zy van de gematigtheit van *Requesens* zo veel verwachtte, dat hy deze ellendige menschen, die niet anders dan gerust in *Engelandt* trachtten te leven, tot geen diergelyke wanhoop zou brengen.

Dus wierden den *Spaanschen* gezant al zyne verzoeken afgeslagen; maar de koningin

Vertooringen, door haar aan Requesens gedaan.

Zy verbiedt de lende *Holland-*

1575.
sche
fche
pen
het in-
komen
van hare
havens.

* Zie
Roost
Nederl.
Hij. fol.
443.

Requesens
doedt de
oprocri-
ge En-
gelschen
uit Ne-
derlandt
vertrek-
ken, en
vermie-
tigt de
school
van
Douay.
† den 13
May
1572.
Te
Rheims
en te
Rome
eene
dierge-
lyke op-
gerecht.

* in de
jaren
1580
en 1601.

De prins
van
Oranje
tracht
naar een
verbondt
met
Vrank-
ryk.

Onge-
rustheit
van de
koning-
inne
van En-
gelandt
daar
over.

lende betuigen, dat zy eene oprechte gene-
genheit voor de vrede hadt, en het verbondt
van Burgundië, gelyk men het oude verbondt,
tusschen de zeventien provinciën en Engelandt
gesloten, noemde, wilde nakomen, kon zy niet
toestaan, dat hare havens voor de openbare vy-
anden zouden open zyn; waarom zy eene ver-
klaring deedt afkondigen en aanplakken, waar
in bevolen wierdt aan alle Hollandsche sche-
pen, ten oorlog toegerust, uit hare havenen
te vertrekken, verbiedende alle andere, de vlag
der bondgenoten tegen den koning voerende,
daar in te lopen. Zy noemde zelfs onder de
bondgenoten den prins van Oranje, en alle die
van het huis van Nassau waren; de graven
van Kuilenburg, van den Berg, en van der
Mark, nevens nog omtrent vyftig andere hoof-
den van hunne party*.

Requesens deedt van zyn kant den grave van
Westmorlandt en alle andere oproerige Engelschen
uit Nederlandt vertrekken. Hy vernietigde ook de
school, die zy te Douay hadden opgerecht, in
plaats van de welke Vrankryk hen die van Rheims,
hoofdstadt van Champagne, ter gunste van
den hertog van Guize, die landvoogdt van de-
ze provincie was, gaf. Paus Gregorius de XIII,
die op Pius den V† was gevolgt, bevestigde
niet alleen de school van Rheims, maar hy stichtte
ook een diergelyke te Rome op de oude verblyf-
plaats der Engelschen, waar van hy de bestiering
aan de Jesuiten opdroeg. Het was uit deze twee
scholen, zegt de Vervolger van Sanderus, dat
eenige jaren daar na meer dan drie honderd prie-
sters voortkwamen, die den akker des Heeren
bearbeidden, en met hun bloedt besproeiden.
Maar de Engelsche schryver maakt daar eene
gansch andere afbeelding van, en geeft hen den
naam van schelmen, die alleen uit waren om den
ondergang van de koninginne en de natie te
brouwen, en die men onmogelyk in hunne za-
menzweringen kon betugelen dan met de doodt
van eenige van hen. Dit zullen wy in het
vervolg zien, wanneer wy gelegenheit zullen
hebben om van deze kweekscholen te spre-
ken*.

De verklaring van de koninginne belemmerde
den prins van Oranje krachtig, en het
scheelde weinig, of het grote werk van de Ne-
derlandsche vryheit zou daar door tot niet zyn
uitgevallen, naardien de prins, van de hulp
van Engelandt, zonder welke hy de gansche
macht van Spanje niet kon afkeren, berooft
zynde, zyne toevlucht by Vrankryk zou heb-
ben moeten zoeken, daar Elizabeth hem mede
in dwarsboomde, op het bericht, dat zy kreeg,
dat hy het oog naar den kant van Vrankryk
hadt gewend. Zy zondt aan hem Rogers, om
hem daar van af te raden. Deze staatsdienaar
vorderde daar omtrent niet. Hy vondt den
prins geheel vooringenomen, om redenen, dat
de admiraal van Chatillon kort voor den moordt
van St. Bartholomeus eenige schriften hadt ont-
worpen, wanneer hy dacht dat Vrankryk ter
goeder trouwe naar den oorlog in de Neder-
landen luisterde; en hoewel deze admi-
raal niet meer in het leven was, bleven zyne
redenen in wezen. De prins was van ge-
voelen, dat deze kroon, die de zelve hadt
goedgevonden, daar in ook zou bewilligen,
en hem ten dien einde het volk en geldt, dat
hy nodig hadt, niet weigeren. Maar de kon-
ingin vondt niet goed, dat hy Fransch krygs-
volk in Nederlandt bragt. Na dat zy hem niet
van gedachten hadt kunnen doen veranderen,
zondt zy den broeder van Mylord Cobham naar

Spanje, om Philips daar van kennis te geven, 1575.
en hem aan te tonen van wat aangelegenheit
het voor hem was niet te dulden, dat Hol-
landt en Zeelandt zich zyne regering onttrok-
ken, en een verbondt met Vrankryk aangin-
gen. Zy beval ook haren gezant aan het hof
van Brussel de zelve betuigingen aan Reque-
sens te doen. Des niettegenstaande verliet zy
daarom de bondgenoten niet; de bekendma-
king, die zy aan den Katholyken koning en
aan den landvoogdt van de Nederlanden liet
doen, was gepaart met eene krachtige verma-
ning om de beroerten in de zeventien provin-
ciën door een vergelyk te doen ophouden, en
te maken, dat 'er eene oprechte en gelukkige
vrede op zulk een bedroefden en ongelukkigen
oorlog volgde.

Zy bleef ook in het verzoeken omtrent den
prins van Oranje, zonder door zyne weige-
ring afgeschrikt te zyn, aanhouden. Maar men
zegt, dat deze onderhandeling door een Fransch-
man*, die zich van deze twee redenen bedien-
de om den prins van een verbondt met En-
gelandt afkeerig te maken, wierdt gedwars-
boomt. Hy deedt hem begrypen, dat hy we-
zentlyk daar geen bystandt van hadt te wach-
ten. De eerste reden was, dat de koningin,
gelyk hy zeide, alleen een bekwaam bevelheb-
ber in haren dienst, zynde de graaf van Suf-
sex, hadt, en dat hy kwalykgezind voor de
Protestanten was (a). De tweede reden hadt hy
uit den mond van den admiraal zelve, en zei-
de, dat de Engelschen niet zo haast voet aanlandt
in Nederlandt zouden hebben gezet, of hun ou-
de haat tegen Vrankryk zou zich weder openba-
ren; en uit deze laatste reden besloot hy, dat
men in de Nederlanden een gestadig toneel van
oorlog zou zien, en dat bygevolg de prins
zyn vaderlandt van de Spaansche wapenen niet
zou bevryden dan om het zelve door den twee-
strydt van Vrankryk en Engelandt te doen verlo-
ren gaan. Zyne gedachten waren, dat 'er geen
uitkomst te bekomen was dan by den Allerchri-
stelyksten koning.

Maar Henrik de III hadt zyn ryk op nieuw
door de burgeroorlogen in verwarring gebragt,
en was in geen staat den prins van Oranje hulp
toe te zenden. Wat stondt hem nu te doen? Tot
wien zyne toevlucht in dezen uitersten noodt te
nemen? Hem was de gesteldheit van gansch Eu-
ropa bekend, niet alleen ten aanzien van de ge-
legenheit van zyne staten, maar ook van den
aardt en imborst hunner ingezetenen. Hy wist,
dat de Duitsche vorsten de Spaansche rege-
ring haatten, en hy zou zich nooit beter dan
tot hen hebben kunnen keren, indien zy by
dezen haat, die hun verbondt gemakkelyk en
vast maakte, de noodzakelyke bekwaamheden
hadden gehad om het zelve met kracht uit te
voeren. Maar het ongeluk wilde, dat zy in hun-
ne beraadslagingen geen voorzorg voor de pen-
ningen, om hunne legers te betalen, droegen,
en dat de leer van Luther, waar van de meesten
van hen belydenis deden, met die van Kalvyn,
welke de heerschende onder de Nederlanders was,
in alles niet overeenkwam. Daar benevens was
het waarfchynlyk, dat de keizer het belang van
Spanje, als hoofd van het huis van Oostenryk,
niet zou verlaten, en dat hy het Duitsche bond-
genootschap grotelyks zou benadeelen. Daar
bleef dan niemandt dan Vrankryk en Engelandt
over. Belangende het eerste, wat staat kon men
maken op eene natie, zodanig met burgeroor-
logen

(a) Mogelyk meent hy de Puriteinen.

* Villers.
Om wat
redenen de
prins
zich naar
Vrank-
ryk
wendt.

Zyne
aanmer-
kingen
over een
verbondt
met de
kroon
en over-
een met
andere
vorsten.

Hy be-
sluit ten
laatste
voor En-
gelandt.

1575.

logen belemmert, dat zy geen einde van hare ongelukken zag? behalven dat de Vlamingen en Brabanders geen minder afkeer van de regering van Vrankryk dan van die van Spanje hadden, dat zy het juk van de eenen al zo lastig, als dat van de anderen oordeelden te zyn, en dat daarenboven de havens van Vrankryk hen zo wel niet gelegen waren als die van Engelandt. Het was dan aan dit laatste ryk dat men zich moest houden. Alles scheen hem daar toe aan te moedigen. Tusschen de Engelschen en de Nederlanders was eene overeenkomst, die men by andere natiën niet vondt: de zelve luchtstreek, de zelve geneigtheit, de zelve Godsdienst, en byna een zelve taal, daar men byvoegde, dat Engelandt een geboort van Hollandt en Zeelandt was; dat de scheepvaart daar veilig, en hun koophandel voordeelig op was: kortom, dat het zelve door eene koninginne wierdt geregeert, die machtig ter zee en te landt was; buiten dat zo zeer beroemd door hare zachtzinnigheit en goedheit, als door hare macht, sparende door eene gematigde regering hare onderdanen, die zy geen zware belastingen opleide, en daar de Hollanders byna de zelve zachte behandeling van te verwachten hadden, ten minste de nakoming van het oude verdrag van Burgundië, en het genot der voorrechten, aan de Nederlandsehe schepen toegestaan. Alle deze aanmerkingen tegen elkander, niet alleen van den prinsse van Oranje, maar ook van de algemene vergadering van de zamenverbondenen, overwogen zynde, wierdt 'er besloten, dat men zich aan de kroon van Engelandt boven alle andere zou houden, en dat men op nieuw aanzoecking by de koninginne zou doen, en haar smeeken, dat zy de Nederlanden in hare bescherming wilde nemen; zo dat deze aanmerkingen het tegen de vertogen van den Franschman, die den prins van Oranje naar een anderen kant wilde wenden, overhaalden, en hem weder tot het verbondt met Elizabeth bragten.

Men zondt aanstonts een aanzienlyk gezantschap naar hare Britannische Majesteit, bestaande uit *Phillips van Marnix*, heer van St. Aldegonde, het voornaamste beweegrade der zamenverbondenen na den prinsse van Oranje, wiens belang hy t'eenemaal toegedaan was. Men gaf hem tot medegezellen in dit gezantschap *Janus Douza*, heer van Noordwyk, *Willem van Nivelte*(a), *Paulus Buis**, en *Doctoor François Maalzen*†. Ter gehoor van de koninginne opgeleid zynde*, boden zy haar aan, haar voor oppermachtige of beschermster van Hollandt en van Zeelandt, ter keure van hare Majesteit, te erkennen. Om haar te verplichten het eene of het andere aan te nemen, deden zy eene zeer welsprekende redenvoering, de welke voornamentlyk daar op uit kwam, *dat zy haar niet dan haar oudvaderlyk erfgoed aanboden, naardien zy van de graven van Hollandt, hunne ingeborene beeren, afkomstig was; dat haar voorzaat Eduard de III met Philippine †, dochter van Willem van Beyerens*, den derden van dezen name, graven van Henegouwen, Hollandt en Zeelandt, getrouwt was geweest †, en dat hare nakomelingen het recht van opvolging op deze provincien hadden behouden, hebbende Spanje zelf geen ander recht op de zelve dan uit hoofde van eene tweede dochter † van de zelve gravinne. Zy breidden zich uit over de vreed-*

III Deel.

(a) Van deze twee spreken noch de ridder *Hoffe*, noch *Em. van Meteren*.

heit van den hertog van Alva, en het juk, het welk men op hun gewisse en op hunne vryheit wilde leggen; dat hen het recht gaf om eene macht, die in dwingelandy was verandert, tegen te gaan, en het recht van bescherming te verzoeken, dat de allerwylfprekste vorsten verplicht zyn aan hunne onderdanen te geven, om zich tegen de gevee, die de wapenen tot hunnen ondergang hebben opgenomen, te verdedigen. Zy beweerden, dat zy in een diergelyk geval, waar in de souverein, wanneer zy in alle geboorzaamheit en getrouwheit leefden, hun vervolger was geworden, weder tot hun oorspronkelyk en natuurlyk recht van vryheit keerden; dat zy zich niet onderworpen hadden dan onder beding, dat men hen recht zou doen, en hen handhaven, en geenzins om hen te verdrücken en t'onder te brengen. Men kon, zeiden zy, zulk eene regering niet aanwyzen, zelfs niet onder de meest afbankelyke ryken; daar in is altydt tusschen den koning en de onderdanen eene stilzwygende overeenkomst, die hen van weerzyden verplicht, den eenen om te beschermen, en de anderen om te geboorzamen; dat de vorsten de eerste dezer verbindtenisse niet kunnen overtreden, zonder het volk van de tweede te ontslaan, die de eerste ondersteelt. Zy voegden daar nog by, *dat hunne provincien onverbrekelyke voorrechten hadden, en dat het gezag van den souverein door dat der Staten was gematigt: voorrechten, die Philips zelf gezworen hadt te zullen onderhouden, op straffe van van zyn recht vervallen te zyn, het welk nu gebeurt was: wesbalven men hen niet moest laken, dat zy zich van deze wet bedienden, die by zich zelve hadt voorgeschreven. Maar zy trachtten, zeiden zy, naar geen onafbankelykheit, en keerden zich tot de koninginne, als erfgenaam van hunne prinsse, met verzoek van hen volgens hunne voorrechten, als oppermachtige, of als beschermster, te laten leven.*

Deze aanspraak was welgegrond en behaagde, en daar wierdt zo veel bekwaamheit en gematigtheit vereischt, als de koningin by deze gelegenheit liet blyken, om daar op te antwoorden, gelyk zy deedt. Zy hoorde deze redenvoering met veel opmerking, en zelfs met een innerlyk vermaak wegens het recht, dat de gemachtigden haar op Hollandt en Zeelandt toefschreven, aan. Zy was ook zeer verneegt te horen, dat zy zich verantwoordden omtrent het opnemen der wapenen tegen Spanje: doch, kortom gezegt, alle deze beweegredenen kwamen haar niet krachtig genoeg voor om zich voor hen te verklaren. Zonder zich daar door te laten blinden maakte zy deze aanmerking gedurende hunne aanspraak over de onheilen, die zy voor haar verzwegen; maar zy ontdekte de zelve tot in den grondt en in alle hunne uitgetrektheit. Zy zag den onverzoenlyken haat van Spanje, daar zy zich tegen hadt te wapenen, indien zy hunne zaak aannam; den nayver van Vrankryk; de kosten van een langdurigen oorlog, waar van de uitslag onzeker was; ten laatste het belang van hare eige eer, die zy daar door aan de berisping van gansch Europa zou blootstellen. Daarenboven, dit recht van eene dochter van *Willem van Beyerens*, met *Eduard den III* getrouwt, kwam haar als te ver gezocht voor om wettig te zyn. Zy stondt ook in twyfel, of zy aan onderdanen van een anderen vorst haren bystandt wel mogt geven. Hunne klagten vondt zy niet ongegrond; maar zy oordeelde, dat zy de wettige rechter daar van niet was. Hunne provincien waren leenroerig van het keizerryk; bygevolg moesten zy tot den keizer, als hunnen opperrechter, gaan,

Gg

1575.
den rhi-
lips de
Goede
Jakob
van
Beyerens
afdwang.

Aanmer-
kingen
van de
koningin-
ne
daar
over.

De gezanten der vereenigde provincien bieden de souvereiniteit Elizabeth aan.
* voor- spraak of advokaat van Hollandt.
† van Enkhuiszen.
* omtrent Kerstydt.

† of Philippa, bygenaamt de Goede.
† in het jaar 1328.
† door den afstandt,

1575.

die verplicht was hen op hunne klagten over hunne verdrukte voorrechten recht te doen, en zonder wiens bewilliging hunne onderhandeling niet kon doorgaan.

Haar
verstandig
antwoordt.

Na dat zy alle deze aanmerkingen voor en tegen zeer wel hadt overwogen, begon zy haar antwoordt met dankzeggingen voor de genegenheit en het vertrouwen, dat de prins van Oranje en al de zamenverbondenen, met haar zulk een plegtig gezantschap te zenden, in haar stelden. Daar na op de oorzaak van deze bezeding komende zeide zy, *Dat zy niets heiliger, noch de achtbaarheid van een vorst welvoegender wist dan trouw en eer, de twee heerlykste eigenschappen van eene kroon; dat zy echter niet zag, hoe zy de zelve zou kunnen bewaren, indien zy hare bescherming toefondt aan onderdanen, die zich de geboorzaamtheit van hunnen natuurlyken vorst hadden onttrokken, en nog minder, indien zy 'er de geboorzaamtheit van aannam; dat zy derhalven veel liever zich als middelares wilde laten gebruiken, om hen weder met den koning van Spanje te verzoenen, en dat in plaats van de bescherming, die de zamenvereinigden waren komen verzoeken, zy hen hare bemiddeling aanbodt, om hen de vrede te verschaffen, die een einde van hunne verdeeldheden zou maken.*

Requesens
dwaarsboomt
de onderhandeling
van de zamenverbondenen.

Requesens, van dit gezantschap kennis hebbende gekregen, hadt *Perenot*, broeder van den kardinaal *Granvelle*, gezonden om hen te dwarsbomen. Zyn last bestondt in twee hoofdzaken. De eerste was het nakomen van het verdrag van Burgundië te vragen; de tweede, de koningin te verzoeken, dat zy zich buiten de beroerten van de Nederlanden geliefde te houden. Hare Majesteit antwoordde, dat zy het verdrag heiliglyk zou nakomen, hoewel de Katholyke koning haar reden hadt gegeven van het tegendeel te doen, als geweigert hebbende het zelve te bekrachtigen, wanneer zy hem daarom verzocht hadt. Ondertusschen riedt zy *Philips* den II zorg te dragen, dat de oude gewoonten van de Staten van Burgundië in een tydt, dat men haar de onderhouding van het verbondt, met Engelandt gemaakt, verzocht, niet verandert mogten worden. Zy verzekerde hem, dat zy van haar kant ter goeder trouwe zou te werk gaan; maar zy begeerde van den anderen kant het zelve, en byaldien men een groter getal vromde soldaten in het landt van hare bondgenoten en naburen van haar ryk zondt, zy wel zou weten, op wat wyze de vryheit van het volk en hare eige veiligheid te bezorgen. Dit was recht gesproken als eene koningin, die haar woordt, zonder hare eer te kort te doen, wil nakomen, hare verbonden onderhouden, maar van hare bondgenoten niet bedrogen zyn.

Omwentelingen
in de Nederlanden na
de dood van
Requesens.

Perenot vondt *Requesens* op zyne wederkomst overleden, daar zulke verwarringen door ontstaan waren, dat alles scheen ten believen van het krygsvolk te staan, die door het vuur verterden het geen de woede der wapenen hadt overgelaten; zo dat de provinciën van Vlaanderen en Brabant weder besloten een gemeenbest op te rechten, en zich meester van de regering, die in handen van den Raadt van State was gebleven, te maken. *Philips* de I stondt dit toe, of veinfde het toe te staan, tot dat hy hen zynen natuurlyken broeder *Don Jan* van Oostenryk zou gezonden hebben.

Elizabeth
zendt om
Don Jan
te begroeten.
† *Willem*
Davison.

Op zyne aankomst deedt *Elizabeth* hem door een gezant † begroeten, die hem met kracht aanriedt de rust in de zeventien provinciën te herstellen, en haar de vrede te bezorgen. Zy verzekerde hem van haren kant, dat zy toe zou

zien, dat de eer en het belang van den Katholyken koning bewaart wierden: maar dat zy ook te gelyk zorg zou dragen en beletten, dat men de Nederlanders niet t'eenemaal verdelgde. Deze vertogen hadden de uitwerking niet, die zy mischien zouden gehad hebben, indien *Requesens* hadt geleefd. Na zyn overlyden waren de soldaten al te buitenporig geworden, om aanslonts te worden beteugelt, en *Don Jan* van Oostenryk hadt noch de zelve bekwaamheit, noch de zelve gematigheit om zich van den wyzen raadt van de koningin te bedienen.

Hy kwam onder een lamsvel in het landt, zeggen de Franche schryvers; maar hy nam haalt het vossivel aan, daar hy het vel van een leeuw nog by deedt, en een algemenen opstandt veroorzaakte, waar door een derde party tevoorschyn kwam, en gelegenheit verschafte om den hertog *Matthias* en den hertog van Anjou * te verzoeken de regering van het landt beurt om beurt aan te nemen: maar het een en het ander diende alleen om den prins van Oranje aan te zetten, die ten laatste het roer van het schip van het gemeenbest, dat van den storm geslingert en aan het zinken was, aanvatte, gelyk wy in het vervolg van de Nederlandsche oorlogen zullen zien.

In dezen tydt was het dat *Elizabeth* zich verplicht oordeelde de zaken van deze provinciën wat meer ter herte te nemen, gelyk zy 'er de Spaanische stadvoogden mede hadt gedreigt; het zy om te beletten, dat zy aan eene andere macht buiten haren natuurlyken prins overgingen, het zy ze niet kon dulden, dat hare vryheit en haar Godsdienst t'eenemaal te gronde gingen; zo dat men naar waarheit niet zou kunnen zeggen, dat zy met den bystandt, dien zy hen gaf, het verdrag, met Spanje gemaakt, te kort deedt. De Nederlanden onttrokken zich de regering van den Katholyken koning: zyne landvoogden hadden de gemoederen zo verbittert, dat 'er geen bedaren aan was. Het volk boodt zich aan alle machten van Europa aan. De tak van het huis van Oostenryk, dat in Duitschlandt regeerde, wilde zich de regering aanmatigen, en de kroon van Vrankryk trachtte de zelve in handen van eenen van hare prinsen te doen vallen. *Elizabeth* hadt in alle deze bewegingen het meeste belang. Ondertusschen gematigder, of rechtmatiger dan de andere, wilde zy zich daar geen meester van maken by wege van welvoegendheit, of verovering; maar zy gebruikte hare wysheit en staatkunde om de vryheit van deze provinciën, daar de nabuurschap haar de behoudenis noodzakelyk van maakte, te beschermen.

Voor eerst deedt zy al wat haar mogelyk was om daar de vrede in te herstellen, en te beletten, dat zy zich de gehoorzaamheit van de kroon van Spanje onttrokken. Zy weigerde hunne schepen den ingang van hare havenen, en wilde de voorstellingen van hunne afgezondenen, die haar de souvereiniteit van de provinciën van Hollandt en Zeelandt (onder zekere voorwaarden) kwamen aanbieden, niet horen. Indien zy naderhandt van gedachten veranderde, en den prins van Oranje, strydende voor hunne vryheit, bystondt, was het daarom, dat zy uit hoofde van de redenen, die wy hebben gemeld, daar toe verplicht wierdt: maar zy dacht niet om zich van de staten van *Philips* den II meester te maken. De bitterste Roomschegezinde schryvers † bekennen zelf, dat zy hem genoeg ontzien hadt, en dat hy het haar echter niet kon vergeven, dat zy zyne oproerige onderdanen (gelyk zich die schryvers uitdrukken) hadt bygestaan; dat

1576.

* te voren hertog van Alençon genaamt. Aanmerkingen op het gedrag van *Elizabeth* ten aanzien van de Nederlandsche beoerorten.

† de *Va-der Orleans* in zyne Historie van de omwentelingen van Engelandt.

1576.

dat hy eene machtige scheepsvloot om in Engelandt eene landing te doen deedt uitrusten; dat hy de beroerten in Ierlandt aansloekte, en dat dit eilandt meer dan eens op het punt stondt om van de kroon van Engelandt af te vallen. Maar de Hemel rechtvaardigde *Elizabeth*, gelyk zich deze schryvers uitdrukken, met de Spaansche vloot door storm te verstrooien, en deze koningin beantwoordde *Philips* trotschheit met trotschheit, wederstondt zyne macht gelukkig, en deedt al zyne aanslagen in rook verdwynen. Maar het is tydt het vervolg van onze Geschiednisse weder op te vatten.

1575.

Beroerten tusschen Engelandt en Schotlandt.

* *Car. Mich.*

Engelandt was in eene volmaakte eenigheid met Schotlandt, wanneer daar in de maand van July in het jaar 1575 een oproer van rovers, die zich op de grenzen onthielden, trachtende het goed verstandt tusschen beide de ryken te storen, wierdt verwekt. De ridder *Forster*, opperrechter van het middel markgraafschap en stadvoogdt van Barwik, wilde een mondsprek met den bewaarder van de provincie van Lidisdale * houden. Deze byeenkomst geschiedde op den berg van Redsqwire. Men wraakte dezen stadvoogdt, dat hy in een gesprek met een officier van minder waardigheid dan hy was getreden: want de bewaarders zyn van minder rang dan de stadvoogden. Dit was de eenigste mislag niet, dien hy beging. Het mondsprek, dat hy hadt begeert, raakte de middelen om de uitlopen dezer gebannen, zo wel Engelschen, als Schotten, die zich op de doorgangen lieten vinden, en de wegen onveilig maakten, te beteugelen. De twee bevelhebbers begaven zich naar de bestemde plaats, verselt van den adel van hunne provinciën. Zy wierden aanstonts van deze rovers, die zich in twee hopen, ieder onder zynen overste geschaart, hadden verdeelt, omcingt. Men wilde niet alleen maatregels nemen om dezen overlast in het toekomende te beletten, maar zelfs eenige van de schuldigten over het voorledene straffen. De bewaarder van Lidisdale hadt het geweldig op een Engelschen rover, die veel goddeloosheden hadt gepleegt, gemunt; weshalven hy eischte, dat men hem zou overleveren, om hem te straffen. *Forster* kante zich daar tegen, en met de zelve stoutheit sprekende verwierp hy deze voorstelling met veel verachting. Dit was de tweede onvoorzichtigheit, die hy beging, met een onwaardigen schelm onder zyne bescherminge te nemen.

De Banditen wisten met geen zekesheit wat 'er in de zamenkomst omging; maar zy twyfelden niet, of daar wierdt beraadslaagt om hen te straffen; zo dat zy naar gelegenheit omzagen om de zelve af te breken. Daarenboven hielden zy zich gelyk twee slagvaardige legers op hunne hoede. De wederzydiche haat van deze schelmen, over elkander geplaatst, ontfak op het gezicht van hunne vyanden. Zy brandden van verlangen om handgemeen te worden. Zy namen derhalven tot een voorwendfel het geschil van de twee hoofden, sloegen de handen aan den degen, en voldeden hunne wraak. De Engelschen kregen aanstonts de overhandt, dreven de Schotten te rug, en namen den bewaarder van Lidisdale gevangen: maar de bezetting van Jedbourg †, daar op toegeschoten, verlosse hem, en dreef de Engelschen op de vlucht, van welke zy eenige doode, en andere gevangen nam. De stadvoogdt van Barwik was nevens den zone van den grave van Bedford, zynen zwager, en verscheide edellieden, onder de laatsten. Men voerde hen naar Dalkert †, daar zich de re-

III Deel.

† in de provincie van Teviotdale.

† in Midlothiane.

gent bevondt, die hen met veel beleefdheit ontfing, maar hen echter om de leus gevangen hieldt. Hy was bevreest, indien hy hen ontsloeg, dat de Schotten, over dit voorval zeer verbittert, op hen zouden aanvallen, en hen alle in de pan hakken. Hy was ook beducht, dat, indien men aan het doodslaan ging, het zelve oorzaak tot een nieuwen oorlog tusschen Engelandt en Schotlandt zou geven, waarom hy raadzamer oordeelde de eerste gramfchap van zyne natie, voor dat hy de Engelschen ontsloeg, te laten bedaren: daarenboven veinsde hy, wanneer hy hen hunne vryheit gaf, zeggende, dat hy hen de zelve alleen tot wederopzegging toeschonk, om op hun woordt binnen zekeren tydt zich weder te vertonen, waar van hy een geschrift deedt tekenen.

Ondertusschen kwam deze tyding ter ooren van *Elizabeth*, met de omstandigheden, die de Schotten in het ongelyk stelden, het welk haar zeer ontfelde. Zy was van nature oplopende, zo dat zy geen tydt om te bedaren gegeven hebbende, het haar onmogelyk was hare gramfchap te verbergen. *Hoe, zeide zy, zullen de Schotten ons overlast aandoen? Zy leven niet in gerustheit en vryheit dan door ons toedoen, en zy verbreken de vrede, en sluiten ons in ketenen. Zy komen ons zelfs tot in ons ryk aantasten, zich bezoetelende met het bloedt der Engelschen ter plaats, daarmen tot het welzyn der beide natiën een vriendelyk mondsprek bondt. Zy slegen met zich als in zegepraal den stadvoogdt van Barwik, nevens vele ridders, gevangen, en ontslaan hen niet dan na hen het woordt afgeperst te hebben van weder te komen. Wat baldadigheit, vervolgde zy, van deze ondankbare natie! Wat kleinachting voor ons, indien wy dezen boon niet wreken!* Haar toorn verdubbelde, wanneer zy vernam, dat de regent een rechtbank in Schotlandt hadt opgerecht, om kennis van deze zake te nemen, waar voor de Engelschen zouden gedagvaard worden, en waar in de gemachtigden gewapent zouden verschynen. Haar een plaats, daar men tot dit onderzoek zou treden, voor te schryven, was, naar haar oordeel, naar hare kroon steken. *De graaf van Murray, zeide zy met veel schamperheit, is voor myne gemachtigden binnen de stad Jork verschenen; maar de graaf van Morton, staatzuchtiger dan hy, dagvaardt de Engelschen in Schotlandt. Hy doet nog meer; hy wil, dat zyne gemachtigden ter plaats der zamenkomst gewapent zullen verschynen, als of hy de Engelschen wilde verbazen, of hen den oorlog aankondigen.*

Het was den regent nauwlyks mogelyk deze beledigde prinses door eene diepe onderwerping te bevredigen; zy wilde naar de redenen, die hy gebruikte om haar te vermurven, niet horen, tot dat hy eindelyk den grave van Huntington naar de grenzen *, om voldoening te erlangen, zondt.

Hy deedt het op eene onderwerpelyke wyze, verschynende ongewapent, en betuigende met alle eerbiedigheit den mislag, dien de zynen hadden begaan, door zyn gedrag goed te zullen maken. Dit was het nog niet al. Hy moest den bewaarder van Lidisdale aan de koningin overleveren. Hy ging niet uit Jork, daar hy eenigen tydt bleef, de stad tot zyne gevangenis hebbende. Eindelyk, wanneer de koningin oordeelde, dat hare eer en die van de natie herstelt was, hebbende daarenboven verstaan, dat de stadvoogdt van Barwik de schuld hadt, om dat hy een vermaarden rover, dien de bewaarder van Lidisdale wilde straffen, beschermde, ontsloeg zy den laatsten, en zondt hem tot de zynen, overladen met tekenen van mildheit en hoogachting,

Gg 2

waar

1575.

Ongevoegen van Elizabeth over den oproer in Schotlandt.

De onderwerping van den regent bevredigt haar. * te Bordenrood.

1575.

Dagregiſter van het Parlement door *Simonds Drives*.

Zitting van het Parlement.

Het verzoek de koningin te willen trouwen.

Antwoordt van de koningin.

Vleüende redenvoering van Mylord Bacon aan het Parlement.

1573.

1574.

1575.

Cambden. Cox.

waar door het goed verſtand tuffchen de twee kronen herſtelt wierdt, en de regent kwam zyn woordt aan de koningin na, zich door een onverbrekelyken handt aan hare belangen zo lang hy leefde verknocht houdende.

Daar wierdt in dit jaar een Parlement te Weſtmunſter gehouden, daat de ſchryver van *Elizabeth* niets van meldt, het zy om de kortheit van des zelfs zittingen, die alleen vyf weken duurden, of om de zaken van weinig belang, die daar in voorvielen. De ſtoffen, die men 'er in overweging nam, verdienen niet verhaalt te worden. Wy zullen alleen zeggen, dat, naar het voorbeeldt van de koningin, de twee Kamers mede eene bill, om de pracht der kledingen te beteugelen, maakten, dat minder eene nieuwe wet dan wel eene goedkeuring van die der koningin was. Het Parlement beſloot de koningin te verzoeken, dat zy het geluk van hare onderdanen door een huwelyk, waar uit zy een opvolger uit haar bloedt zou kunnen verkrygen, wilde verzekeren. Zy antwoordde door den mond van den zegelbewaarder, dat zy daar om zou denken, en dat de liefde, die zy voor haar volk hadt, haren natuurlyken tegenzin, dien zy tegen het huwelyk hadt, zou overwinnen, en haar werk maken zodanig eene verkiezing te doen, die haar waardig en voordeelig voor den Godsdienst zou zyn. Voor het overige ſchynt dit gedrag van het Parlement en het antwoordt van de koningin niet overeen te komen met het geen twee jaren te voren omtrent het aanzoek van den hertog van Alençon was geſchied. Het moet zyn, dat 'er wat nieuws in hunne gedachten, en in die van de koningin is opgekomen, of dat de afkeer van de eerſte voor het aanzoek, dat in het jaar 1573 geſchiedde, alleen den perſoon en den Godsdienst van den hertog van Alençon betrof, en dat zy even begeerig bleven de koningin met een Protestant getrouwt te zien: zy moet tot hare ongeſtadigheid, of wel tot een beſluit om nooit te trouwen zyn wedergekeert: alle hare beloften en tegenbetuigingen waren niet anders dan geveinſtheit en ſtreken van hare ſtaatkunde, om de hoop van haar volk te vleien, en hare regering te vaſter te maken.

Het Parlement ſcheidde met eene aanspraak, door den ſpreker van het Lagerhuis ter eere van de koningin gedaan, en met een vleüend antwoordt van den zegelbewaarder. *Myne Heeren*, zeide Mylord Bacon tegen de gemachtigden, *bare Majeſteit heeft my bevolen u te zeggen, dat zy de bewaambheit, die zy van den Hemel heeft ontfangen, en daar uw ſpreker de loſſpraak van heeft gemaakt, alleen zal aanleggen tot Gods eere, en tot uw beſte. Het genoege, dat gy haar daar over toont, is haar grootſte vermaak, en indien het in hare macht was de verſcheide deugden, die al de vorſten van Europa in het byzonder bezitten, in haar perſoon te vereenigen, zou het alleen dienen om u des te gelukkiger te maken.* Hy voegde daar by, *Dat bare Majeſteit hen voor het onderſtandt, dat zy aan haar op eene wyze, veel aangenamer dan het onderſtandt zelf, en tien onderſtanden te gelyk, hadden toegeſtaan, bedankte.* Men moet zich niet verwonderen, dat eene vorstin, die zich zo aangenaam aan haar volk wiſt te maken, van het zelve wierdt gelieft, zelfs byna tot aanbiddens toe. Het Parlement wierdt telkens gedurende den tydt van vyf jaren uitgeſtelt, en kwam niet weder voor in het jaar 1580 te zamen.

In Ierlandt was in de jaren 1573, 1574 en 1575 meer te doen dan in de twee voorgaande jaren. De *O-Mores* bleven niet lang getrouw, gelyk zy den grave van Kildare hadden beloofd;

en zich by de *O-Connors* voegende, namen zy de Engeliſche aſſchuttingen in, verbrandden Athlone, en pleegden veel moedwil in het omleggende landt. Zy zouden meer kwaad gedaan hebben, indien zy zich by de oproerigen van Mounſter hadden kunnen voegen, gelyk hun voornemen was: maar de ridder *Perrot*, voorzitter van deze provincie, belette het door den oorlog, dien hy tegen de oproerigen van zyne landvoogdy voerde. In verſcheide ontmoetingen verſloeg hy *Fitz-Moris* en *Fitz-Edmond*, die 'er de voornaamſte hoofden van waren, ontnam hen het kasteel Mayne, welkers bezetting uit Franſchen beſtondt, en dwong hen vergiffenis te komen verzoeken van den oproer, dien zy in de kerk van Kilmanok, of van St. Malachias, hadden verwekt.

In de provincie van Ulſter nam *Brian Mak-Fylemy*, die de beſte ſteden van de heerlykheit van Clandeboi hadt ingenomen, Karikfergus* in, verbrandde het, en deedt het ganſche landt opſtaan. Mylord *Walther* † van *Evreux*, dien *Elizabeth* kort te voren graaf van Effex hadt gemaakt, ondernam met goedvinden van de koningin naar Ierlandt te gaan, om daar eene volkplanting over te voeren, en de zelve in de landen, die het meeſte voor de oproerigen bloot ſtonden, neder te doen ſlaan. Ten dien einde verkoos hy de heerlykheit van Clandeboi, die *Mak-Fylemy* hadt veroverd, biedende aan de zelve op gemene koſten te bemachtigen, om ze vervolgens met hare Majeſteit te delen, die daar de helft van zou hebben, en hy de andere, maar mate van de onkoſten, die zy zamen even gelykelyk verplicht zouden zyn te doen.

Deze heer, van een der oudſte huizen van Engelandt, van wien wy in het vervolg gelegenheit zullen hebben breder te ſpreken, was niet minder door zyne deugd dan geboorte vermaard; maar zyne volmaakte bekwaamheden, die hem de gunſt van de koningin en al de Engeliſchen verwierven, verwekten hem ook vele benyders aan het hof. Zyne bedekte vyanden waren verheugt hem tot zulk eene gevaarlyke onderneming te zien ſcheep gaan, die hem het hert van het ryk deedt verlaten, dat altydt het middelpunt der gunſtbewyzingen is, zo dat zy, onder voorwendſel van hem dienſt te doen, en in zyn voornemen te helpen, alleen uit waren om hem door dezen weg, dien hy, om de macht van zyn huis te vergroten, inſloeg, te doen vallen. Zy prezen zyne onderneming, en hielpen hem de toefteming van de koningin verkrygen. Zy tradt met hem in onderhandeling over de voorwaarden, die hy haar hadt voorgelſtelt, om de heerlykheden van Clandeboi en van Farnei zamen te delen. Ieder ligtte voor zyn aandeel twee honderd ruiters en vier honderd man te voet, om daar mede deze uitgeſtrekte landen van den veroveraar te herwinnen. Mylord *Effex*, geen geldt genoeg by kas tot deze ligting hebbende, verpandde zyne landen aan de koningin, die hem tien duizend ponden Sterlings opſchoot, en hem het aſſchrift van hunne overeenkomſt ter handt deedt ſtellen.

De zelve behelſde, dat de koningin voor hare helft een diergelyk getal ſoldaten, als de graaf van Effex, zou leveren; dat zy de zelve gedurende twee jaren zou onderhouden, en dat na dezen geſtelden tydt, wanneer de graaf dacht meeſter van de oproerigen te zyn, zy zo veel ſoldaten, als zy zamen overeen zouden komen om het landt te beſchermen, in dienſt zou houden; dat den genen, die als vrywilligen, zonder ſoldy te trekken, wilden mede gaan, voor vergelding van hun-

1573. Beroerten in Ierlandt.

* of Knokfergus, dat is de Rots van Fergus. † of *Gauſier*. De graaf van Effex recht daar eene volkplanting op.

De afgunſt der hovelingen is hem na-deelig.

Overeenkomſt tuffchen de koningin en tuffchen hem.

1573. hunnen dienst ten einde van de twee eerste jaren, die te paardt dienden vier honderd, en een man te voet twee honderd morgen lands voor hem en de zynen tot in eeuwigen eigendom zouden gegeven worden, mits jaarlyk twee stuivers van ieder morgen aan den grave van Essex, of aan de koninginne betalende; dat de verdeling der heerlykheden tusschen hen zot geschieden door gemachtigden, daar toe verkoren, en dat ieder in zyn landperk zodanige gebouwen, kasteelen en sterkten, als hy gedurende twintig jaren goed zou vinden, zou vermogen te maken. Men gaf aan den grave van Essex den tytel van algemenen bevelhebber voor den tydt van zeven jaren, en dien van graaf maarfchalk van Ierlandt voor altoos. Dit was hem tot een tweden onderkoning aanstellen: ten minste de ridder *Fitz-William*, die het ampt van grootgemachtigde bekleedde, nam het zo op, en zyne yverzucht deed hem zulke krachtige vertogen daar over aan de koninginne doen, dat zy hem te vrede stelde, begerende, dat de graaf van Essex zynen last van hem zou ontfangen, en dat hy alleen den tytel van landvoogdt van de provincie van Ulster zou voeren.

Hy voert den tytel van landvoogdt van Ulster.

Deze tytel was niet veel minder dan die van graaf maarfchalk van Ierlandt, zynde de provincie van Ulster eene der voornaamste van de vier, daar het gansche eilandt in bestaat (a), in zich begrypende de graafschappen van Armagh, van Down, van Monaghan, van Antrim, van Donnegal, van Cavan, van Fermanagh, van Tir-Oen, en van Londonderi. Het was ook eene der bevolkste van deze Engelsche volkplantingen, die de vermaarde *Courcy* in Ierlandt hadt opgerecht, die voor hem en zyne nakomelingen het voorrecht, van zich in de tegenwoordigheid van den koning te mogen dekken, gelyk wy op eene andere plaats hebben gezegt †, verkreeg. Hy maakte zich daar in het jaar 1177 valt, en men telt tot zestien hoofden van dit doorluchtige huis, die hem zyn gevolgt, onder welke men dat van *Ruffel*, van *Audley*, van *Copelandt* en van *Martel* vindt.

† in de regering van Maria, fol. 202.

Zyne aankomst in Ierlandt.

De graaf van Essex ging in de maand van Augustus van het jaar 1573 met Mylord *Darci*, Mylord *Riche*, den ridder *Henrik Knolles*, vier van zyne broederen, en verscheide andere ridders, waar onder drie zonen van Mylord *Norris* waren, scheep, en landde gelukkig te *Karickfergus* aan. Hy hadt ook met zich twee duizend man, zo voor zyn rekening, als voor die van de koninginne, genomen, waar van de een voor soldaat en de ander tot den landbouw zou dienen. Op het gerucht van zyne aankomst trok *Mak-Filemy* met al zyn rykdom, die meest in vee bestondt, tot in het binnenste van het landt. Het getal ging dat van *Job*, dien de Schrift den ryksten van het Oosten noemt, zeer ver te boven, indien het waarheit is, gelyk men zegt, dat hy dertig duizend grote beesten, zonder het getal der schapen en varkens, dat ontelbaar was, bezat. Maar zich in zyne verschanfingen niet veilig achtende kwam hy zyne onderwerping aan den grave van Essex doen, dien hy over zyne gelukkige aankomst begroette, en daar benevens allen dienst, die hem mogelyk was, aanbodt. Dit was echter louter geveinstheit. Zyn oogmerk was te ontdekken waar in de macht van dezen Mylord bestondt, om zich niet onbedachtzaam in te wikkelen. Hy vondt de zelve zo groot niet, als men hem hadt gezegt; hy liet

(a) De drie andere zyn Connacie, Mounster en Leinster, daar *Medie*, dar voor dezen eene vyfde provincie was, onder begrepen is.

derhalven zyne opgevatte vrees varen, en was niet zo haast tot de zynen gekomen, of hy stondt op nieuw op, vereenigt zynde met den vermaarden *Turlogh Leinigh*.

Weinig tyds daar na keerden Mylord *Riche* en de ridder *Knolles* weder naar Engelandt, gevolgt zynde van verscheide anderen, waar van eenige tot versichoning hunne eige belangen, en andere de kwade lucht van het landt, daar hunne gezondheid door wierdt benadeelt, bybragten. Die by den grave van Essex bleven, wierden waarlyk byna alle ziek, de officieren nog meer dan de soldaten, waar door een groot getal kwam te sterven. Daarenboven onthing hy de levensmiddelen niet, die men hem beloofd hadt uit Engelandt te zenden, en de grootgemachtigde weigerde hem de opene brieven van landvoogdt te geven, waar door hy belet wierdt om met gezag te kunnen te werk gaan. Hy klaagde daar over aan de koninginne, aanbiedende de vergunning, die zy hem verleent hadt, weder over te geven, dewyl hy in geen staat was, ter oorzaak van het verzuim, of de kwade genegenheit van die hem verplicht waren te helpen, iets te kunnen uitvoeren. Hy schreef aan de graven van *Suffex* en van *Leicester*, als mede aan Mylord *Burleigh*, hen verzoekende een maand *folly* voor zyne benden en voor hem, en het byna een eilandt gelykende *Mayo**, om hem eenigzins in de zware kosten, die hy tot deze onderneming hadt gedaan, te gemoet te komen, benevens zyne herroeping in Ierlandt te bezorgen. Dit laatste kon hy niet verwerven, want de genen, die hy om dit te erlangen gebruikte, waren de genen, die zyne wederkomst om de zelve reden, die hen hadt bewogen op zyn vertrek aan te dringen, dwarsboomden. Maar ten laatste verkreeg hy zyne opene brieven van den landvoogdt, met bevel van den grootgemachtigde van naar de grenzen van de provincie te trekken, gelyk hy deedt. Hy trok zelf met den grave van *Kildare* in de provincie van *Mounster*, die *Desmond*, onlangs uit zyne gevangenis ontslagen, tot opstandt hadt gebragt: doch door zyne vertogen keerde hy weder tot zynen plicht.

De slechte dienst dien men hem aan het hof van Engelandt bewys.

* in Connacie.

Van daar (a) trok hy op tegen *Turlogh Leinigh*, en ontnam hem de sterkte van *Liffey*. Daar scheelde weinig aan, of hy was eenige dagen daar na door de zamenzwering van *Mak-Filemy*, vereenigt met *Turlogh* en de Schotsche eilanders †, om gebragt. *Filemy* hadt een Engelschen kolonel in eene hinderlage verrascht en vermoord. Dit wilde hy den grave van Essex betaalt zetten; maar deze veldoverste, daar by tyds van gewaarfchouwt zynde, en niettegenstaande het getal van zyn volk minder was, oordeelde, dat het beter voor hem was de oproerigen aan te tasten, dan te wachten, tot dat hy daar van omcینگelt wierdt. Zyne stoutheit viel wel uit; de soldaten, die zich om hun klein getal mogelyk zouden hebben laten verbazen, indien zy verwerenderwyze hadden moeten vechten, lieten zich door zynen yver vervoeren, wanneer hy hen tot den strydt aanvoerde. Hy rekende zich reets overwinnaar, om dat hy de aanvaller was; en inderdaadt de overwinning bleef aan den grave van Essex. Hy verfloeg de vyanden, dodende van de zelve twee honderd man, en nam *Mak-Filemy* met zyne vrouw en zynen broeder gevangen. Echter hadt deze uitflag het gevolg niet, dat men daar van hadt verwacht, doordien de benyders van den grave van Essex hem de vruchten daar van ver-

1574. Zyne voortgangen in Ierlandt. † de inwoonderen van de Hebrides.

Gg 3

(a) *Cambden* stelt deze tweede uitvoering als eerst geschiedt te zyn.

1574 hinderden te plukken. Zyn voornemen was in de provincie van Ulster ter plaatse, die hy hadt uitgekozen, drie steden en tien sterkten, indien de koningin de onkosten wilde betalen, aan te leggen. Hy toonde aan, dat dit genoeg zou zyn om de oproerigen, indien zy luit hadden weder op te staan, in toom te houden. Hy voegde daar by, dat hare Majesteit wel haast voor de uitgeschote penningen door de belastingen, die zy alsdan in staat zouden zyn op de Ierlanders te leggen, zou voldaan zyn. Maar de genen, die yverzuchtig over de eer van dezen Mylord waren, beletten, dat zulk een goede raad niet wierdt opgevolgt, en hy hadt het ongenoegen van te zien, dat zyn voorstel verworpen wierdt.

1575. In het volgende jaar wierdt hy nog slimmer gehandelt. Ondertusschen, hoe meer hy benadeelt wierdt, hoe meer roem hy behaalde; maar de zelve viel altydt nadeelig voor hem uit, om den haat van zyne vyanden, die hoe langer hoe heviger wierdt. Wat hem belangt, hy veranderde nooit van gedrag, en bleef altoos getrouw aan de koningin, zonder zyn moedt noch geduld in zyn ongeval te verliezen. Vernomen hebbende, dat het hof hem weder wilde te huis roepen, ging hy naar den grootgemachtigde, en na hem een wyzen raad, naar welken de beroerten te stillen waren, gegeven te hebben, stelde hy hem zynen openbrief weder ter handt. Men beval hem den zelve weder aan te nemen, daar hy in gehoorzaamde, waar op hy aanstonts naar den muitmaker *Turlough* trok: maar onderweg kreeg hy bevel dezen oorlog door een vergelijk te eindigen, als of men hem deze zegepraal misgunde. Hy toonde daar geen ongenoegen over, en deedt geen minder bekwaamheit in het maken van dit vergelijk met het hoofd van deze party dan voorzichtigheit en dapperheit in het slyden blyken.

Vervolgens wendde hy zyne wapenen tegen de Schotische eilanders, die zich in zyne afwezendheit van de heerlykheit *Clandeboy* hadden meester gemaakt. Hy joeg hen daar uit, en doodde vier honderd van de zelve; en hen op zyn beurt in hunne eilanden aangrypende, nam hy de sterkten in, daar hy bezettingen in leide. In het midden van al zyne overwinningen kwam 'er op nieuw bevel van het hof, dat hy zyn bevelhebberschap en landvoogdy zou nederleggen. Men liet hem niets over dan het bevel over drie honderd man, minder om hem te troosten dan om hem nog meer verdriet aan te doen, met hem een ampt, dat zo beneden de bediening, die men hem gedwongen hadt neder te leggen, op te dragen. Hy ontving deze wederwaardigheit zonder murmureren, of, indien hy klaagde, was het met zeer veel gematigheit. Hy keerde weder naar Engelandt, met het voornemen van zyne overige dagen in rust door te brengen, het welk men niet goedvondt: want in het volgende jaar zondt men hem met een veel heerlyker tytel dan de eerste was geweest daar weder naar toe; maar het was te gelyk met een nog veel kwaadaardiger inzicht, waar door zyn ondergang gebrouwen wierdt, gelyk wy op zyn plaats zullen zien.

Op het einde van September van het jaar 1575 wierdt de ridder *Henrik Sidney* met den tytel van Lord gemachtigde naar Ierlandt gezonden. Hy zette te *Drogheda* *, om dat de pest te *Dublin* woedde, voet aan landt. Dit was voor de zevende maal, dat hy de landvoogdy, het zy met den tytel van Lord opperrechter, welken tytel hy vier maal hadt gevoert, het zy met dien van Lord gemachtigde, waar mede hy

* of Trodagh. Lof van den ridder *Sidney*, onder 20.

op zyne drie laatste reizen was bekleed geweest, waarnam. Hy was een onderdaan van grote verdiensten, wys, dapper, getrouw, en geenzins baatzoekende, die gedurende zyne ganiche regering geen handt vol landt in het ganiche eilandt zich eigen hadt gemaakt, daar hy in het tegendeel veel uitgestrekte domeinen zou hebben kunnen bezitten. Hy hadt zo min staatzucht, als gierigheit, en het was tegen zyn zin, dat hy deze voorname post, daar anderen zeer begeerig naar waren, aannam. Hy gaf daar reden van. Hy vondt in al de staten, aan de kroon van Engelandt toebehorende, geen ampt, dat bezwaarlyker te bedienen was, noch dat men slechter, na dat het zelve wel was waargenomen, beloonde. Men moest tegen den honger, bosschen, moerassen, ontoegankelyke wegen, wilde menschen en rovers, daar men meer werk aan hadt hen te vinden dan te overwinnen, slyden. Kwam men weder, na dat men met roem de zwaarigheden was te boven gekomen, en de oproerigen hadt overwonnen, en alle beroerten gestilt, zo rekende men dit zo veel als niet. Het hof dacht zelfs niet eens om de minste vergelding te doen.

Sidney bleef echter in geen gebreke deze reis, zo wel als de andere, te doen. Hy vondt de provincie van Ulster altydt in vuur en vlam; *Karikfergus* door den muitmaker *Surlleboy* belegerd, den bevelhebber gedood, en de stadt gereed om zich over te geven. Hy vloog tot hare hulpe met zes honderd man, daar al zyn bystandt in bestondt. Hy verlosste de stadt, en dwong niet alleen *Surlleboy*, maar ook *Turlough*, *Mak-Mabon* en *Mak-Guines* zyne genade af te smeken. De gemalin van *Turlough*, moei van den grave van *Argile*, wilde met *Sidney* maatregelen tot een vergelijk met haren man beramen; maar onverduldig over het dralen van de onderhandeling, en kennende de vroomheit van den grootgemachtigde, kwam hy zich op zyn woordt overgeven, en wierdt gunstig ontfangen.

Van de provincie van Ulster trok *Sidney* naar die van *Leinster*, daar zyne achtig en de vertogen van den grave van *Ormond* de muitmakers, zonder dat men zich behoefde te wapenen, onderbragt. Hy bezocht vervolgens de provincie van *Mounster*, die hy in een gerusten staat vondt, en woonde de begravenis by van den ridder *Pieter Carew*, doorluchtig door zyne deugden, en van een zeer beroemd huis, wiens voorzaten den tytel van marquis van *Cork*, en de helft van dit oude ryk bezaten. Hy stierf te *Rosse*, in het graafschap van *Wexford*, en wierdt te *Waterford*, hoofdstadt van het graafschap van den zelve name, begraven.

Eindelyk trok de ridder *Sidney* in *Connacië*, kwam te *Galloway*, dat den naam aan het grootste graafschap van deze provincie geeft, en dwong de zonen van den grave van *Clanrickard*, die op nieuw waren opgestaan, openbare boete in de kerk, in de tegenwoordigheit van al het volk, te doen. Maar zy bleven al zo min als de voorgaande malen by hunne beloften: want in het volgende jaar namen zy de wapenen weder op. Van *Galloway* kwam de ridder *Sidney* weder te *Waterford*, van waar hy naar *Cork* vertrok, daar de graven van *Thomond* en van *Glanfairne* hem kwamen bezoeken, en aldaar het feest van *Kersmis* met hem vierden.

Voor dat wy van dit verhaal scheiden, zullen wy volgens de Ierische Jaarboeken aanmerken, dat dit ryk meer tot last dan voordeel aan het ryk van Engelandt verstrekte. By de rekening, die men dit jaar van de bedieningen en inkomsten maakte, bevondt men, dat sedert de komste van

Eliza-

1575.
ning van
Ierlandt.

Zyne
gedach-
ten over
dit on-
derko-
ning-
schap.

Zyne
uitvoe-
ringen.

1573. *Elizabeth* tot het ryk zy meer dan vyf honderd duizend ponden Sterlings, zonder meer dan honderd en twintig duizend van het gansche eilandt getrokken te hebben, betaalt hadt.

1573. De vergadering te Perth *, daar wy het verhaal van op het jaar 1573 hebben uitgesteld, verzoende de twee partyen, die Schotlandt onder de namen van aanhangeren van den koning en aanhangeren van de koningin verdeelden. Men kwam daar in overeen: I. Dat zy beide den Godsdienst, in het ryk vastgesteld, zouden erkennen, en zich verplichten den zelven tegen alle tegenstrevers in het algemeen, en tegen de aanhangeren van de kerkvergadering van Trente in het byzonder te verdedigen. II. Dat de graaf van Huntley en Mylord *Jan Hamilton*, neveys zyn broeder *Claude* †, en al zyne vrienden, zich aan den koning en den regent zouden onderwerpen. Men sprak niet eens van *Jakob Hamilton*, hertog van Chatelleraut, naardien hy voor deze vergadering met den regent reets was verzoent, en dat hy het was, die den anderen tot deze verzoening bragt.

1573. zoon van den hertog van Chatelleraut. De hertog van Chatelleraut met den regent verzoent. Omtrent dezen tydt kwam de ridder *Kilkaldy*, broeder van Mylord *Grange*, van Vrankryk, met zich brengende een jaar van het weduwegoedt voor de koningin van Schotlandt. Het kasteel van Edenburg ingesloten ziende, wierp hy zich in de sterkte *Blakness*, acht mylen van daar aan de rivier de *Forth* gelegen. Maar de slotvoogdt, die hy dacht in zyne belangen te zyn, ontdekte hem aan den regent, die zich van het geldt meester maakte, en hem gevangen liet in de plaats, daar hy zyne schuilplaats hadt gezocht. Weinig dagen daar na raakte hy vry. Den tydt waargenomen hebbende, dat de slotvoogdt een reis was gaan doen, maakte hy zich meester van de plaats door hulp van de bezetting, die hy hadt omgekocht. Zyne onvoorzichtigheit maakte, dat hy voor de tweede maal de vryheit verloor, die hy door zynen moedt hadt bekomen, en viel in den zelven misflag, dien hy den slotvoogdt hadt zien begaan, en daar hy door vry was geraakt. Hy ging daar uit om zyne gemalin, die hem was komen bezoeken, uitgeleide te doen. Hy verviel in eene hinderlage, en wierdt weder gevangen, als of het geval een speelpop van hem wilde maken, en hem gevolgelyk in minder dan veertien dagen tyds drie verscheide omwentelingen doen ondergaan. Hy was echter nog niet ten einde van zyne ongelukken.

1573. zoon van den hertog van Chatelleraut. De hertog van Chatelleraut met den regent verzoent. Mylord *Grange*, zyn broeder, wilde het verdrag van de vergadering niet ondertekenen. De gezant van *Elizabeth* kwam hem vinden, en hielt deswegen krachtig by hem aan. Hy antwoordde, dat hy het nooit zou tekenen, zo lang de koningin van Schotlandt en de koning van Vrankryk het niet hadden getekent. De graaf van *Rhotes* en Mylord *Boyd* deden een tweede aanzoek, en vertoonden hem zyn onvermydelyk verderf, indien hy halfterrig bleef. Hy sprak des te stoutter, en spotte met hun dreigen, zeggende, dat hy een machtigen bystandt van den koning van Vrankryk en den hertog van *Alva* verwachtte. Men moest derhalven van dreigen tot dadelykheden komen. Hy wierdt in het kasteel van Edenburg door de troepen, die *Elizabeth* aan den regent volgens hun verdrag hadt gezonden, gelyk wy hebben gezegt, belegerd. Zo haast als de zelve waren gekomen liet men een bevel uitgaan, dat de Schotten zich by dezen bystandt zouden hebben te voegen, met verbodt, van de Engelichen, die om den koning en het ryk te verdedigen

Mylord *Grange* wil zich niet verzoenen.

waren gekomen, eenigen overlast aan te doen, op straf van als verstoorders van de algemene rust en medestanders van de oproerigen geltraft te worden.

Het beleg wierdt ondernomen, en de batteryen wierden op den 26 April opgerecht: maar voor dat men schoot liet men Mylord *Grange* aanzeggen zich over te geven, met verzekering, dat hy en zyne gansche bezetting in het leven zouden gelaten worden, welk voorstel hy met verachting verwierp; en om den regent te trotseren, deedt hy den standaardt van de zamenvbondenen op den hoogsten toren van het kasteel, op een rots gebouwt, plaatsen. Toen was 'er van den eenen noch van den anderen kant geen verschoning meer. De belegeraars openden hunne loopgravens met veel kloekmoedigheid, en de belegerden stelden zich in staat om hen met de zelve dapperheit te ontfangen. Op den 26 May wierdt de zwaarste toren, dien men den toren van *David* noemde, nedergeworpen, en daar waren muurbreuken tot den algemenen storm. Men deedt twee aanvallen, den eenen langs den kant van het Westen, en den anderen ten Oosten. De eerste gelukte niet; de belegeraars wierden met verlies afgewezen; maar die tot den tweden aanval wierden geschikt vatten post op het bolwerk. Daar wierdt eene wapenschorsing voor twee dagen gesloten, gedurende de welke men aan een verdrag arbeidde. De Engelse bevelhebber wilde, dat men het leven en de eer van Mylord *Grange* zou sparen: maar de regent begeerde, dat hy zich met al die van zyne party waren op genade zou overgeven. Zy waren gedwongen deze harde bedingen, dewyl hen de moedt op eenen slag ontviel, aan te nemen. De slotvoogdt riedt hen te vergeeffsch, liever op de muurbreuk dan op een schavot te sterven. De plaats wierdt op den raad van *Liddington* aan den Engelse bevelhebber overgelevert; maar dit middel kon zyn leven, noch dat van den slotvoogdt niet behouden.

Hun ondergang wierdt alleen voor eenige dagen uitgesteld, dewyl men de toestemming van de koningin van Engelandt, volgens het gemaakte verdrag, waar by bedongen was, dat de regent niets omtrent de gevangenen buiten hare kennis zou verrichten, en om dat de belegerden zich aan den Engelse bevelhebber hadden overgegeven, moest afwachten. Hare Majesteit vondt zich daar omtrent belemmert. Indien zy hare genegenheit hadt mogen opvolgen, zou zy hen het leven, nevens hunne vryheit, geschonken hebben: maar zy vondt niet goed als oppermachtige in Schotlandt te werk te gaan, waarom zy hen aan het goedvinden van den regent overgaf. Hun noodlot was droevig. Mylord *Grange* en de ridder *Kilkaldy*, zyn broeder, wierden met twee goudsmeden gevonnist, om dat zy valsch geldt gemaakt hadden, om opgehangen te worden. Mylord *Grange* wierdt om zyne dapperheit en diensten, die hy aan zyn vaderlandt tegen de Franschen hadt bewezen, zeer beklagt: maar zyn onrustige geest en zyne ontrouw omtrent den grave van *Murray* waren oorzaak, dat men niet tegen zyne doodstraf sprak. Eenigen zagen de zelve ook aan als eene vergelding van den moordt van den kardinaal *Beton**, waar van hy een van de voornaamste uitvoerders was geweest.

Des niettegenstaande spreekt de ridder *Melleville* meer tot zyn voordeel, verielende zyne goedheit en zachtzinnigheit voor zyne vrienden en landgenoten, zyne dapperheit en zyne manmoedig-

1573.

Hy wordt in het kasteel van Edenburg belegerd.

Overgaf van de plaats.

Straf van Mylord *Grange*, en zynen broeder.

Hoednigheden van den oerften.

* op het einde van de regering van Henrik den VIII, fol. 469.

1573.

digheit tot den hoogften top. Hy was, zegt hy, een lam in huis, een leeuw in den ftrydt. Hy voegt daar by, dat *Henrik* de II en de konneftabel van *Montmorenci* hem met hunne gunft, zynde toen in *Franchien* dienst, vereerden, en dat de konneftabel ieder maal, als hy met hem fprak, hem beval zyn hoofd te dekken; eene eer, die volgens het zeggen van dezen fchryver geen andere officieren mogt gebeuren. De haat, dien de graaf van *Morton* hem toedroeg, was de eenige oorzaak van zyne doodt. *Jacobus* de VI deedt, om zyns naams gedachtenis te herftellen, zyne beenderen naar *Kinghorn*, in de begraafplaats van zyne voorouderen, brengen.

De bloedverwanten van *Kilkaldy* wilden zyn leven met drie duizend marken vry kopen. Honderd boden zich aaf om voor zyn goed gedrag borg te ftaan; maar hunne aanbiedingen wierden verworpen. *Elizabeth* verwierf genade voor *Mylord Home*, die mede onder de gevangenen was, en haar gezant *Killegrew* voor den ridder *Robert Melleville*, broeder van den fchryver der *Gedenkschriften* *.

Daar is eenige fchyn, dat men *Lidington* niet zou gefpaart hebben; maar hy voorkwam het door zyne doodt, en ftiert te *Leith*, daar men hem gevangen hadt gebragt, het zy door ziekte, of door vergift, dat hy voor zich zelve, om zich van openbare ftraf te bevryden, hadt bereid; eene daadt, die de oude Romeinen wel goedkeurden, maar de Christenen als eene verfoecielyke zaak doemen, en aanzien als eene grote lafhertigheit. Men hielt hem voor de godfpraak van zynen tydt; men noemde hem den *Achitophel* van zyne party. Hy hadt ook een cinde als *Achitophel*, by de Joden bekend. Hy was een bekwaam staatsdienaar, van groot verftand, en van zulk eene ondervinding, dat hy zich zelve nooit bedroog; maar ongefchadig, ongetrouw, dan zich naar den eenen en dan weder naar den anderen kant, zo lang hy zyne rekening daar by vondt, wendende. Zyn broeder *Jan Maitland* bekwam genade, en raakte met zyne gevangenis vry. Wy zullen hem in het vervolg, onder de regering van *Jacobus* den VI, door zyne bediening † den hoon van zyne ongenade zien uitwiffchen. Echter hadt hy ook zyne wederwaardigheden; maar zyne doodt † was zachter en gelukkiger dan die van zyne broeders.

De doodt van deze twee hoofden maakte de party van de koninginne, die de Proteftantsche Schotten niet anders dan het *Catholifche*, of *Spaanfche* verbondt noemden, zeer verlegen. De fchryvers hebben aangetekent, dat dit bondgenootfchap daar een wondt door kreeg, waar van het niet kon genezen worden; en hoewel de biffchop van *Roffe* naar *Vrankryk*, om dit hof, nevens het huis van *Oostenryk* aan te zetten, dat zy zich voor het belang van *Maria* zouden verklaren, was vertrokken, waren al zyne pogingen te vergeeffch: want doordien de zamenzwering zich zonder hoofdt bevondt, was zy ook zonder beleid, of befluit. De regent, de ruff herftelt ziende, maakte zyn werk van alle onge-regeldheden, daar de provinciën door geleden hadden, te verbeteren, en wel byzonder op de grenzen. Hy vertrok zelf daar naar toe, fprak met de officieren van de koninginne *Elizabeth*, en kwam met hen omtrent de hervorming, nodig om de muitmakers in toom te houden, over-reen. Hy ftede bekwame bewaarders, of opzichters van het landt aan, om de rovers, en de genen, die hen befchermden, te bedwingen, en de ruff van het ryk en het leven van ieder in het byzonder te verzekeren.

Deze eerste zorg voor de veiligheid van den Staat aangewend hebbende, leide hy zyne tweede zorg aan om al de vervremde domeinen van den koning weder te krygen. Hy trok daar niet alleen de inkomsten van, maar hy lofte ook de verpande dierbare geftenten van de kroon weder in, en betaalde de fchuldeifchers. Vervolgens maakte hy zyn werk van de koninklyke huizen, de kasteelen en de voornaamfte fteden van het ryk van alles, dat nodig was, te voorzien, het zy tot gemak, of fierlykheit, het zy om zich in oorlogstyden te kunnen verdedigen. Maar zulk een heerlyk begin was van geen langen duur; de gierigheit van den regent bezoc-telde haaft den roem, dien hy door deze wyze handeling hadt verkregen.

Hy begon met zich de goederen van de kerk toe te eigenen, en om dit door de geestelykheit te doen goedkeuren ftede hy haar voor, dat hy haar een derde van de kerkelyke inkomsten zou afflaan, onder beding, dat hy de kerken met leeraars zou voorzien, aan welke hy een eerlyk inkomen zou aanwyzen. Maar hy kwam zyne beloften gansch niet na. Hy ftede zich in het bezit van de inkomsten van de geestelykheit, zonder zich te bemoeien, of de Godsdienst waargenomen wierdt, of niet. Hy ftede alleen in eenige plaatfen leeraars aan, die drie of vier kerken by beurten moefften waarnemen, en op andere plaatfen ftede hy alleen voorlezers, wier onderwys alleen in het lezen van de gebeden van de kerk bestondt, en aan welke hy jaarlykch alleen twintig of dertig ponden Sterlings tot een wedde gaf. Hy handelde de regeerders van de kerk * niet veel beter; hy zag hen zelfs met verachting aan; en wannecr zy hem de betaling van hunne wedden kwamen verzoeken, antwoordde hy hen al spottende, dat hunne bediening hem als onnodig voorkwam, doordien 'er biffchoppen waren, die zorg voor de regering van de kerk droegen, en dat men daarom zich van de kerkelyke regeerders wel kon ontlaffen. Dit was een voorwendfel om hunne wedden in te houden: want naar waarheit hadt hy geen meer achtung voor de biffchoppen dan voor hen. Zulk een onrechtmatig gedrag mishaagde iederen, en tergde geweldig. De geestelykheit hadt van dezen tydt af weinig achtung voor hem, en door zyne afperffingen verwekte hy zich daarenboven den haat van de gemeente.

In het jaar 1575 maakte men het rechtsgeding van eenen der medestanders van den moordt van den overleden koning op. Zyn naam was *Jan Ormeston*, gemeenlyk de *Zwarte Ormeston* om zyn tanig wezen genaamt. Men hadt niet dan eenig vermoeden tegen hem. De krachtigfte reden van befchuldiging tegen hem was de nieuwe verbindtenis, die hy met den grave van *Bothwel*, die niets zonder hem deedt, hadt gemaakt. Des niettegenftaande wierdt hy gevonnift. Wanneer hy op de plaats van het gerecht kwam, beledt hy, dat de graaf van *Bothwel* hem den aanslag van dezen verfoecielyken moordt hadt bekend gemaakt, en hem den lyft van de zamenzweerders, met hun zegel bezegelt, getoont, waar van hy 'er vier noemde, namentlyk de graven van *Huntley* en van *Argile*, den geheimfchryver *Lidington*, en den ridder *Jakob Balfour*. Men twyfelde nochtans, zegt de fchryver *, of de tekening van de twee eerften waar of valsch was: maar wat aangaat de twee anderen, zy wierden zodanig in het algemeen gehaat, dat men daar niet aan twyfelde. De regent liet *Balfour* het recht van de algemene kwydschelding genieten, niettegenftaande de wet, die de moorders van den

* Mem-
oir.
Liding-
ton
wordt
verdacht
gehou-
den zich
vergeven
te heb-
ben.

† Hy
wieldt
zegebe-
waarder.
† Hy
ftiert
in het
jaar
1595.
Gedrag
van den
grave
van
Morton.

† Hy
wieldt
zegebe-
waarder.
† Hy
ftiert
in het
jaar
1595.
Gedrag
van den
grave
van
Morton.

1574.

* Surin-
tenans.

1575.

* Speer-
woord.

1575. koning buiten sloot, het welk eindelyk al het volk door het ganfche ryk aan het morren bragt.

Doodt van den grave van Argile. De graaf van Argile fterf in de maand September van het zelve jaar, na dat hy twee jaren zegelbewaarder was geweest, en Mylord Glames wierdt in zyn plaats verkoren.

Doodt van den grave van Chatelleraut. Jakob Hamilton, hertog van Chatelleraut, kwam in dit jaar mede te fterven. Hy was meer by de waardigheid van graaf van Aran, een ad erfgoedt van zyn huis, dan by den name van hertog van Chatelleraut, daar Vrankryk hem mede vereerde, en die hem meer nadeel dan voordeel deedt, bekend. Het diende ten minfte tot een dekmantel aan zyne vyanden om hem uit de regering, daar zyne geboorte hem het eerste recht toe gaf, te houden.

Zyne verfchele gevallen. Hy was afkomstig van Jacobus den II door zyne overgrootmoeder, die daar eene dochter van was geweest, om welke reden hy tot voogdt over de jonge koningin Maria, met den naam van regeerder van het ryk, en vermoedelyke erfgenaam van de kroon, wierdt aangefelt. Hy was het, die haar in de handen van den koning van Vrankryk, om haar met den Dauphin te doen trouwen, felde, waar voor hy tot vergelding het hertogdom van Chatelleraut * ontfing. De beroerten van Schotland baarden hem gedurende de minderjarigheid van de koningin veel ongerustheit, en de omwentelingen, die hare meerderjarigheid verfelden, maakten hem niet gelukkiger. Zyne yverzucht tegen het huis van Lenox was oorzaak van zyn vertrek naar Vrankryk: maar hy bleef daar niet lang; hy wilde liever ongenoen in zyn landt hebben dan zich aan de verachting van eene vremde mogendheit bloot fteflen. Hy trok door Engelandt, en de koningin in dat ryk gevangen vindende, maakte zy hem eenen van hare drie algemene ftedhouders in Schotland †. Hy verdedigde aldaar hare party te veel als het hem mogelyk was, en verliet haar niet, benevens den grave van Huntley, dan om den ondergang van het ryk, dat door de zamengezworenen vol oproer was, voor te komen, waar van hy zelfs kort daar na berouw hadt, en gevangen wierdt gezet. Hy bekwam zyne vryheit niet dan na de doot van den grave van Murray. Hem ontbrak geen voorzichtigheit, noch moedt; maar hy beminde de vrede, en vatte de wapenen nimmer op dan om zyne achting en den eich van zyn huis tegen dat van Lenox te verdedigen. Echter ontbrak hem volftandigheid, en zyne te grote gulhertigheid en ongefchadigheid gaven aanleiding tot de lagen van zyne vyanden, die hem in kuiperyen, die zyne eer en Godsdienst nadeelig waren, inwikfelden. Hy wierdt verdacht gehouden deel gehad te hebben aan den moordt van den grave van Murray: doch men hadt geen bewyzen tegen hem. Het Parlement, dat hem alleen by verstek hadt gevonnift, ontfloeg hem naderhandt van deze befchuldiging.

* Zie de regering van Eduard den VI, fol. 57 en 143.

† De graven van Huntley en van Argile waren de twee andere.

Verdacht gehouden deel gehad te hebben aan den moordt vanden grave van Murray. Zyne twee zonen verdacht gehouden. * in het graafschap Angus. † zyn halve broeder.

Des niettegenftaande hielt men altydt zyne twee zonen verdacht, en boven al den abt van Aberbrotok †; zo dat hy, na de doot van den hertog zynen vader, van Mylord Douglas van Lochlevin, die de doot van den grave van Murray † wilde wreken, met alle kracht vervolgt wierdt. Hy zou de zelve waarlyk gewroken hebben, indien de abt het geluk niet hadt gehad van zich in het huis van eenen van zyne vrienden te bergen, en indien de Raadt geen wapendrager hadt gezonden om Mylord Douglas, die zich verborgen hielt, te dagvaarden daar uit te komen, om III Deel.

1575. zich over dit begane feit te verantwoorden. De Raadt wilde daar eene strafbare zaak van maken, naardien het gemaakte vergelyk daar door was gefchonden: maar hy verdedigde zich door de wet, die de moordenaars van den regent daar buiten sloot. Echter wierdt hy naar het kasteel van Edenburg gevangen gezonden, waar uit hy niet kwam dan na alvorens borg voor zyn goed gedrag gefelt te hebben, waar door men van den eenen kant kan zien, dat de Raadt de zonen van den hertog van Chatelleraut onfchuldig hielt, en aan den anderen, dat dit vonnis geenzins de gedachten, die men van het tegendeel hadt, kon wegnemen.

Deze bewegingen, van weinig belang, waren niet bekwaam de burgerregering, die geruster was dan zy in langen tydt was geweest, te beroeren; maar daar ftondt een veel gevaarlyker inde kerk op. Andreas Melleville, nieuwelings van Geneve gekomen, hadt al de gevoelens van de Godgeleerden van dat landt omhelt, niet alleen ten aanzien van de lere, maar ook van de tucht, en fprak de bifchoppelyke regering, gelyk zy in Schotland was vaftgeftelt, en in het begin van de hervorming nog gebleven, in het openbaar tegen. Hy ftondt toe, dat het woordt bifchop in de Schrift wierdt gevonden, maar hy zeide, dat men de mening daar van hadt verdraait; dat deze naam aan al de leeraars van de kerk toekwam, dienaars van eenen en den zelve meefter, met eene gelyke macht, of veel eer eene gelyke onderwerping aan hun hoofd en wettigen Heere JESUS CHRISTUS. Dat men des niettegenftaande, zeide hy, een gezag hadt vaftgeftelt, dat de gelykheit, die JESUS CHRISTUS onder zyne dienaars wilde hebben, vernietigde, en de eenvoudigheid van de Chriftelyke kerk bedorf, met daar eene zuivere wereldlyke regering, onder voorwendfel van 'er eene kerkvoogdy in op te rechten, van te maken.

Velen prezen dit zeggen, en de gefteleykheit, daar over oneens, benoemde gemachtigden om dit met gemak te onderzoeken. Men felde drie van de eene, en drie van de andere zyde aan *, onder wier getal Melleville zelf was. Men kwam overeen: I. Dat de naam van bifchop aan al de leeraars, in dienst zynde, daar de bediening van, zeide men, in het woordt Gods te verkondigen, de bondzegelen uit te delen, en de kerkelyke tucht onder het gezag van ouderlingen te oefnenen, zou beftaan, gegeven zou worden. II. Dat 'er geen opperhoofdigheit onder de leeraars, noch van de eene kerk over de andere zou zyn; maar dat de kerkvergadering het bezoek van een zeker getal van kerken aan zodanige leeraars, die zy daar bekwaam toe zou oordeelen, zou toevertrouwen, en dat deze gemachtigden, met het gezag van de ganfche vergadering bekleed zynde, predikanten in de kerken van hunne wyken zouden aanftellen, en de fchuldigen afzetten; doch niet dan met goedvinden van de leeraars der provinciën. Men hadt aangemerkt, dat de bifchoppen van Glascow, van Dunkeld, van Galloway, van Brechin, van Dumblane, en van de eilanden, nevens de opperften † van Lothiane en van Angus, in deze vergadering, daar dit befluit genomen wierdt, zonder dat zy zich daar tegen fteden, tegenwoordig waren. Eenigen zyn van gevoelen, dat zy op den regent vertrouwden, denkende, dat hy deze nieuwigheit, die bekwaam was de ganfche regering te beroeren, wel zou tegengaan. Anderen zeggen, dat zy uit ontzag voor het genootfchap, dat de akte van de gemachtigden eenftemmelyk goedkeurde, ftill Hh zwe-

De Presbyteriaanen willen de bifchoppelyke regering vernietigen.

Befluit van de geestelykheit daar over. * van den Bifchoppelyken ant Lindley, Hay, en Ron: voor de Presbyteriaanen Lauson, Craig en Melleville.

† Surintendanten.

1575. zwegen. Maar men beschuldigt hen, dat zy hunne eige zaak, wat reden van stilzwygen zy ook mogten gehad hebben, geenzins hebben verdedigt. Aldus begonnen de Presbyterianen het hoofd op te steeken: doch kort daar na kwamen de Bisschoppelyken weder boven. Wy zullen gedurende langer dan eene eeuw dit geschil gestadig zien voorkomen, tot dat eindelijk de eerste meester zyn gebleven.

1573. De vierde burgeroorlog begon in Vrankryk onmiddelyk na den bloedigen dag van St. Bartholomeus. Rochelle, Sancerre, Montauban en de Sevenes strekten voor een verblyfplaats van een groot getal hervormde vluchtelingen. De koning bragt drie legers in het veldt om hem te vervolgen, en door het veroveren van deze plaatsen t'eenemaal uit te roeien. De hertog van Anjou belegerde Rochelle. Hy bragt daar tachtig stukken grof geschut voor, daar men een gestadig vuur uit maakte gedurende een beleg van acht maanden. Men telde vyf en dertig duizend kanonfchoten, negen zware stormen, en twintig minder, en omtrent zeventig mynen. De graaf van Montgomeri verscheen met zyne schepen op het laatste van May. Hy kon de rivier niet opkomen, dewyl de zelve met stormpalen, die hy onmogelyk kon breken, bezet was. Dit alles benam den moedt der belegerden niet. De belegeraars in het tegendeel verdeelden zich in verscheide partyen, die meer tegen elkander dan tegen die van Rochelle gebeten waren. De hertog van Alençon trachtte zelfs zich tot hoofd van de Staatkundigen, die het hof het meeste vreesde, op te werpen. De koning, dit vernemende, verboodt hem het leger, op straffe van zyne ongenade, te verlaten, en beval aan den hertog van Anjou de belegering voort te zetten. Mogelyk zou hy gedwongen zyn geweest de zelve met schande, na dat hy reets zo veel stormen te vergeeffich op de stad hadt gedaan, en zulk eene grote menigte van zyne beste soldaten daar voor verloren, te verlaten, indien de gezanten van Polen hem niet waren komen halen, om hem op den troon, daar hy door de Staten toe was geroepen, te voeren, en hem geen eerlyk voorwendel hadden verchaft om te vertrekken.

Kuiperijen om de kroon van Polen.
* in het jaar 1386.

† de Grieksche Godsdienst.

De ridder Sidney op den Poolfchen

Deze troon was door de doot van *Sigismundus Augustus*, de laatste van het huis van *Jagello*, die Lyflandt met Polen vereenigde*, open geraakt. Daar waren twee mededingers, die boven alle andere uitstaken, namentlyk, de aartshertog *Ernst*, zoon van den keizer *Maximiliaan* den II, en de hertog van Anjou. De party van den eersten scheen de machtigste te zyn; maar die van den laatste ging de zelve in staatkunde te boven. De prins van Moskovië, jongste zoon van den Czaar *Basilus*, en *Sigismundus van Waza* (a), zoon van *Jan*, koning van Zweden, hadden zich ook voor mededingers van den hertog van Anjou verklaart. Maar de Godsdienst † en vromde zeden van den eersten, en de al te grote jonkheit van den tweden (b), niet meer dan negen jaren oud, maakten, dat zy verworpen wierden. *Albert Frederik* van Brandenburg, hertog van Pruiffen, was mede onder de mededingers, en hadt meer stemmen in de vergadering dan al de anderen, uitgenomen den prins, die verkoren wierdt.

Wy moeten het voorstel, van verscheide Poolfche edellieden aan den ridder *Philips Sidney* gedaan, om mede naar de kroon te staan, niet met stilzwygen voorbygaan. De koningin *Elizabeth* riedt hem daar van af te zien, het zy ze oordeel-

(a) Dit was een naam van het koninklyke huis.
(b) Hy wierdt daar na in het jaar 1587 verkoren.

de, dat zyne party niet machtig genoeg was om het tegen zo vele prinffen van de eerste hoven van Europa over te halen, het zy ze geen onderdaan van zo vele verdieniten wilde verliezen. Zyne geboorte was wel eene kroon waardig, als zynde uit een voornaam huis van Vrankryk afkomstig*, dat zich in Engelandt onder de regering van *Henrik* den VIII hadt nedergezet. Boven dat was zyn vader, *Henrik Sidney*, verscheide malen onderkoning van Ierlandt geweest; maar de byzondere hoedanigheden van den zonen gingen den roem van zyn huis te boven. Hy was even bekwaam om gebruikt te worden in vrede, en in oorlog, en daarenboven van geen minder geleerdheit, noch staatkunde, dan ondervinding en dapperheit. Hy was de maker van het vermaarde boek, *Arkadia*, of *Gravin van Pembroke* genaamt.

Om weder tot den hertog van Anjou te keren, de grootste tegenkantingen, die hy vondt, sproten uit hoofde van den Godsdienst, dewyl de twee machtigste huizen van Polen, de *Sborouis*, en de *Furleis*, het eerste van den Kalvynfchen, en het tweede van den Lutherfchen Godsdienst waren; waarom men hunne tegenftrivingen, door de Hervormden van Vrankryk en de Protefianten van Duitschlandt aangezet, hadt te vrezzen. Om dit te boven te komen stelde *Montluk* al zyne bekwaamheit in het werk om den moordt van St. Bartholomeus-dag een anderen glimp te geven, en den hertog van Anjou te rechtvaardigen, terwyl *Gaspar van Schomberg*, graaf van Nanteuil, van geboorte een Duitfcher, maar in Vrankryk woonachtig, den keurvorft van de Palts belette mede ter begunstiging van dit hof te kuipen: doch ten laatste kwam het zelve alles te boven, en de hertog van Anjou wierdt op den 12 May verkoren.

Wy zullen van de omftandighede van zyn vertrek niet fpreken, noch van het tedere afscheidt van de koningin zyne moeder, die gedurende de omhelzingen, met tranen vermengt, deze woorden ontvielen: *Gaa heen, myn zoon, gy zult daar niet lang blyven*; woorden, die aankliding tot vromde gedachten gaven; noch ook van het onthaal, dat de keurvorft van de Palts, een der deffigste prinffen van zynen tydt, en de grootste yveraar voor zynen Godsdienst, hem aandeedt, en hoe hy hem eene schrikkelyke wraak deedt vrezzen, wanneer hy hem in een vertrek bragt, daar de tapyten den moordt van St. Bartholomeus-dag verbeeldden, en daar hy hem niet liet dienen dan door edellieden, die dezen jammerlyken moordt ontvlucht waren. Dit geschiedde, zeggen de fchryvers, op eene wyze, die hem een groten fchrik aanjoeg. Wy zullen ook van zyne komfte in Polen, van zynen weérzin in de zeden van dat landt, noch van al dat 'er tot zyne wederkering naar Vrankryk voortviel geen gewag maken.

Zyn vertrek bragt daar geenzins de algemene rust, gelyk *Karel* de IX hadt gehoopt. Deze laatste vatte haast de zelve yverzucht op tegen den hertog van Alençon, die hy tegen den hertog van Anjou hadt gevoed, en de koningin *Catbarina* hadt voor haren zonen, die in het ryk was gebleven, zo veel tederheit niet, als voor den zonen, die vertrokken was; weshalven zy den koning in zyn wezen liet: in het tegendeel dwarsboemde zy den hertog van Alençon in zynen eifch van het algemene stedehouderschap, dat door de verheffing van den hertog van Anjou was opengevallen. Zy stelde daar toe voor zynen zwager, den hertog van Lotharingen, het welk oorzaak was van de verwarringen tusschen den

1573. ryksdag als koning voorgestelt.

* in het begin van de XIII eeuw.

Kuiperijen van den hertog van Anjou.

Het onthaal, dat de keurvorft van de Palts dezen prins aandoedt.

1574. Oproer in Vrankryk.

1574

den hertog van Alençon en de Guizen, waar in de koningin Elizabeth genoeg nam, en zich niet alleen met de Montmorencis, maar ook met de Hugonoten, versterkt door de Staatskundigen, tegen hen verbondt, zo dat men de wapenen door het gansche koninkryk zag opnemen; maar het gevangennemen van den hertog van Alençon en van den koning van Navarre, daar het hof zich van verzekerde, staakte den opstandt.

Straf van Montgomeri.

Dit kostte het leven aan Montgomeri, die zich onder beloften, dat men hem als krygsgewongen zou handelen, aan Matignon hadt overgegeven. Matignon was daar geen meester van, en Montgomeri wierdt, na dat men hem hadt gepynigt, onthalt. Men rekende het hem tot een misdaadt toe, dat hy eene Engelsche vlag hadt geplant, wanneer hy tot bystandt van Rochelle was gekomen. Men twyfelde niet, of de koningin wreekte daar door de doot van Henrik den II, hoewel Montgomeri daar minder de oorzaak dan de onnossele aanleiding van hadt gegeven.

Doodt van koning Karel den IX.

Gedurende deze beroerten kwam koning Karel de IX op den 30 May te Vincennes aan een zeer zwaren bloedloop uit al zyne zweetgaten en uit zyn gansche lyf te sterven. Dit deedt vermoeden, dat de koningin moeder hem hadt vergeven, en gaf niet alleen aan de Hugonoten, maar ook aan vele Roomschegezinden reden om te denken, dat Godt het bloedt, dat deze vorst in het moorden hadt doen storten, kwam wreken.

Henrik de III vlucht uit Polen.

De koningin moeder, die de regering gedurende het afwezen van haren geliefden zonen, den koning van Polen, hadt aangenomen, hadt een bode naar hem geschikt, om hem kennis van deze verandering, die hem in Vrankryk riep, te geven. Hy hadt veel moeite om uit Polen te geraken. Des nachts tusschen den 18 en 19 Juny vluchtte hy uit Crakow, en kwam te Peizna, de eerste stad in Oostenryk, en van daar te Wenen. Een hoop van vier honderd Polen was hem na, zonder hem echter te kunnen achterhalen; zo dat men zag het geen men mischien nooit hadt gezien, te weten een koning, die zyne onderdanen ontvlucht, en onderdanen, die hem nazetten om hem tegen zyn wil te doen regeren.

Merkwaardige redenen, die keizer Maximiliaan de II tegen hem voert.

Men ziet in de Geschiedenisse van Vrankryk met wat pracht hy te Wenen wierdt ontvangen. Maar niets was aanmerkelyker dan de aanspraak, die Maximiliaan de II aan hem deedt, om hem te raden het hatelyke denkbeeld van zo vele moorderyen door eene vreedzame regering uit te wischen. Hy stelde zich zelf tot een voorbeeldt. Na dat hy hem de schade verhaalt hadt, die de oorlog tegen de Protestanten hadt veroorzaakt aan zynen vader Ferdinand den I, die daar door Zevenbergen en het grootste gedeelte van Hungarië hadt verloren, gelyk ook aan zynen oom Karel den V, die op het punt hadt gestaan van het ryk door de wapenen van den keurvorst van Saxon te verliezen, zeide hy, dat hy door hun ongeluk hadt geleert een gansch ander gedrag te houden. Met de Protestanten te hebben willen dwingen kunnen Godsdiensst te verzaken, vervolgede hy, hebben zy zich zelf blootgesteld om uit het ryk gejaagt te worden: hy in het tegendeel, met de vriendschap met de Protestanten te onderhouden, zag zich in meer aanzien, en beter van hen dan van de Roomsche-Katbolyken zelf gediend, ontvangende van hen op de eerste aanzegging den bystandt, dien hy tegen de Turken nodig hadt. Vervolgens vertoonde hy aan den koning van Vrankryk, dat het nodig was het zelve te doen, indien by eene verzekerde en roemryke vrede wilde hebben in zyn ryk, dat, gelyk Duitschlandt, tusschen de beide

III Deel.

Godsdiensten verdeelt was; dat by de Protestanten niet kon uitroeien, zonder aan de Roomsche-Katbolyken te veel macht te geven, en dat de staatkunde vereischte beide in een evenwigt te houden; dat zyn gezag daar ontzagbelyker door zou zyn, en dat de vrees van te misdoen de beide partyen onder geboorzaamheit zou houden.

1574

Henrik de III voelde de kracht van deze redenen wel; maar zyn ingenomen haat tegen de Protestanten, die hem aanzagen als den moordenaar van den prinsse van Condé, en de voornaamste oorzaak van het droevige treurspel van St. Bartholomeus-dag, was zo groot, dat hy oordeelde, dat het beter was, hen minder voor zyne onderdanen dan voor zyne onverzoenlyke vyanden te houden. Dus is het, dat hy zich in zyn antwoordt aan den keizer uitdrukte. Maximiliaan vertoonde hem te vergeeffich, dat het mistrouwen der Hugonoten, zo haalt zy hem van beter gedachten zagen, zou ophouden; dat zy, niettegenstaande zy drie burgeroorlogen met een goeden uitflag hadden gevoert, echter eene oprechte genegenheit voor de vrede hadden getoont. Ten laatste boodt zyne keizerlyke Majesteit aan, te maken, dat de keurvorsten van de Palts en van Saxon, hoofden der Protestanten in Duitschlandt, als borgen voor de trouw van die van Vrankryk tusschen beide zouden komen, mits dat zyne Allerchristelykste Majesteit van zyne zyde ongeveinfst wilde te werk gaan.

Dat men uit dit verhaal van dezen Franschen schryver oordeele, van wat natuur de oorlogen, die men tegen de Hervormden in dat ryk hadt gevoert, zyn geweest; wat men van hunne trouwe heeft te denken, naar het getuigenis, dat hen een keizer daar van geeft, en wat nadeel Vrankryk zo dikwils, als het hen heeft willen t'onderbrengen, daar door heeft geleden.

* Varië las.

Van Wenen trok Henrik de III naar Venetië, daar hy op den 29 Juny aankwam. Niets is te vergelyken by de wyze, op welke hy daar ontvangen wierdt; de pracht ging al wat men 'er van zeggen of denken kan te boven. Vier Raadsheeren kwamen hem op den oever van de golf, met hunne gondels, met rood fluweel omhangen, ontvangen. Zyn gondel was met goudt en hemelsblauw bekleed, van binnen met goudt laken, op een blaauwen grondt. Daar in wierdt hy aan het eilandt Moran † gebragt, verselt zynde van de gondels der Raadsheeren, die het gemenebest hem hadt toegezonden. Des anderen daags voerde men by hem dat vermaarde schip, Bucentaurus genaamt, dat niet dan in grote plegtigheden diende. Men bragt hem aan boordt van het zelve, en daar in deedt hy zyne intrede in de stad, omringt van een zeer groot getal gondels, rykelyk uitgedofcht, waar onder twee honderd waren, met de schoonste vrouwen van Venetië. Van daar trok hy naar Ferrara, en verder naar Turin, daar hy aan den hertog van Savoje beloofde hem Pignerol, Savillan en Peruze weder te zullen geven, het welk ook wierdt nagekomen.

Het ontfangen van Henrik den III te Venetië.

† of Moran, een der zestig, waar in het hertogdom van Venetië bestaat.

De koningin moeder ging hem op de grenzen te gemoet, en vertoonde hem den hertog van Alençon en den koning van Navarre, aan welke hy hunne vryheit schonk. Men hoopte veel goeds van dezen prins, die veel dapperheit hadt getoont terwyl hy nog maar hertog van Anjou was. Men raakte haalt uit deze doling, wanneer men zag, dat hy zich aan het oog van het volk en het belang van den Staat onttrok, volgende de luiheit der Oosterfche koningen na. Hy vertoonde zich niet dan zeer selden in het

Zyne aankomst in Vrankryk.

H h 2

open

1574. openbaar, en ging nooit uit dan in een beflotten draagstoel, of in een vaartuig, rykelyk met goud en zilver schilderwerk versiert, om zich op de Sene te verlustigen. Zyne oude genegenheit voor de prinsesse van Condé herleefde: maar de doot van deze minnaresse, die van de koningin wierdt verdacht gehouden, deedt hem het besluit nemen van te trouwen. Hy vertrok half January van Lion, en kwam den 12 February te Rheims, daar hy gekroont wierdt. Op den dag na de kroning trouwde hy met *Louize* van Lotharingen, dochter van den grave van Vaudemont. Vervolgens deedt hy zyne intrede binnen Parys. Daar was het, dat de Hugonoten, te gelyk met de *Staatkundigen*, de 92 artykelen, daar wy boven van hebben gesproken, aan hem overgaven. Eenigen tydt daar na wierdt de koning ziek *. Hy meende, dat de hertog van Alençon hem vergeven hadt, en beval den koning van Navarre hem om het leven te brengen.

* in Augusty 1575.

Hy wil zynen broeder, den hertog van Alençon, doelen; en reden waarom.

Deze laatste, in plaats van dit bevel op te volgen, hadt daar een afgryzen van, en bechermede het leven van een prins, wiens doot hem nader tot den troon zou hebben gebragt. De koning, wederom herstelt zynde, deedt zynen broeder in verzekering nemen, maar hy ontvluchte, het welk de koningin moeder begunstigde. Toen was het, dat hy zich voor vyandt van het huis van de *Guizen* verklaarde. De koningin van Engelandt zondt hem geldt om het volk te betalen, dat de prins van Condé in Duitschlandt ligtte, om de party te versterken, waar van hy het opperbevelhebberschap aan den hertog van Alençon hadt afgeslaan. Maar kort daar na kwam eene wapenichorsing, die op den 22 December afgekondigt, en in het volgende jaar in eene vrede verandert wierdt.

1573. Wy hebben het verhaal van de Nederlandsche zaken by het vermaarde beleg van Haarlem, door den jongen *Frederik van Toledo* in het jaar 1572 begonnen, en dat tegen zyne verwachting tot de maandt van July duurde, gelaten. Men zag zo wel van den eenen kant, als van den anderen, gelyken moed in de aanvallen en afkeringen, gelyke manhaftige uitvoeringen, gelyke krygslysten, gelyke macht te landt en ter zee, indien men het water, waar by de stadt gebouwt is †, zo mag noemen; vuurovens tegen vuurovens, mynen tegen mynen, afzendingen van mondbehoefsten van weérzyden verovert. De belegeraars wanhopig en gereed om de belegering op te breken; de belegerden volstandig in hunne wanhoop, en meer door honger dan door de wapenen van hunne vyanden benaauwt.

De Geschiedenis meldt, dat de vestingmaker *, die het bestier van de belegering hadt, de loopgravens op eene wyze, die nieuw was, deedt openen, en dat hy de zelve, in plaats van krom, regtlyns trok, dat hem veel tydt uitwon, en veel minder werk was. Het is waar, dat de soldaten meer blootgesteld waren; maar dit gevaar nam hy weg door galderyen, die hy met wozakken vulde, daar zy veilig achter waren. Het is ook aanmerkelyk, dat de loopgravens tot op een voet van de gracht wierden gebragt, daar men sedert de maandt January post vatte, en des niettegenstaande verdedigde de stadt zich nog zes maanden.

† *Antony Olivier.*

De belegerden wroten zich van de wreedheit der Spanjaarden.

Men wilde de belegerden kleinertig maken met hen over den muur het hoofd van den persoon, die den grave van Nassau aanleiding hadt gegeven Bergen † te veroveren, toe te werpen. Maar voor dit eene hoofdt wier-

pen zy hen elf hoofdten van Spanjaarden toe, die zy in de aanvallen hadden gevangen en doen opknopen. Zy smeten deze hoofdten in de legerplaats, in een zak gebonden, met dit opschrift: *Dus betalen die van Haarlem de belasting van den tienden penning met een daarboven, om de renten van uitsel daar by te betalen.*

Gedurende den winter leden de belegeraars zeer veel van de koude, en konden den bystandt, naar de stadt gezonden, niet beletten. De zelve kwam over het Haarlemmer meir, dat bevroren was, met sleden, van twee paarden met eene grote snelheit voortgetrokken, en dat door zo vele omwegen, dat zy niet konden gevolgt worden; zo dat 'er in weinig dagen wel drie honderd en zes en vyftig aankwamen. Maar het weér aan het doojen geraakt zynde, kwamen de Spanjaarden, die meester van Amsterdam waren, met hunne schepen aan, vermeersterden de sterkte Fuik, en sloten aldus den doortocht voor de schepen der bondgenoten. Daarom lieten zy den moed niet vallen, en de noodt deedt hen een middel bedenken om de gemeenschap van de belegerde stadt met die van hunne party open te houden. Die van Haarlem voedden in hunne huizen tamme duiven, die zy naar de steden van het bondgenootschap deden brengen, daar men de zelve zorg voor haar droeg. Die men daar bragt dienden voor boden. Men bondt onder hunne vleugelen een brief, en men liet ze dan uitvliegen. Zy bleven niet lang op weg, maar kwamen ter vlucht in hunne eerste verblyfplaats neêrstryken voor de voeten van hunnen ouden meester, die haar opvattende, den brief vondt, daar het nodige in bekend gemaakt wierdt. De zelve vogelen wierden, wanneer het nodig was, met het antwoordt weder weggezonden: eene uitvinding, by die van Modena gedurende de belegering, van *Brutus* tegen *Antonius*, na de doot van *Julius Cesar*, verdedigt, bedacht.

Het beleg van Haarlem wierdt met eene gelyke moedigheid van weérzyden voortgezet. De hertog van Alva wilde de stadt, het kostte wat het wilde, hebben. Hy zondt zonder ophouden versche krygsvolk aan zynen zone. Zelfs schreef hy hem op een gerucht, dat de belegeraars afgemat waren, en de belegering wilden opbreken, dat hy zelf, niettegenstaande zyne ziekte, in het leger zou komen, of zo hy door de zelve daar in wierdt verhindert, dat hy de hertogin zyne gemalin uit Spanje zou doen komen, en haarnaar haren zone, om hem tot zynen plicht aan te moedigen, zenden; dat 'er geen middelweg was; dat men de stadt moest veroveren, of op de muurbreuk sterven. Zodanig was de trotschheit van dezen regeerzuchtigen Spanjaardt. Die van Haarlem toonden eene gelyke kloekmoedigheid. Zy deden een penning slaan, waar op men aan de eene zyde het wapen van de stadt, en aan de andere deze woorden zag: *De deugt zegepraalt over de macht* *.

Echter konden zy het niet lang tegenhouden; de levensmiddelen kwamen te ontbreken; al het koren en het vleesch was op, zelfs tot de vellen van de beesten toe. Zy lieten hunne duiven weder uit, die naar de steden der samenverbondenen vlogen, en wederom brieven in antwoordt bragten, waar in de prins hen van een spoedigen bystandt verzekerde. Hy maakte alle toebereidfelen, zo veel hem mogelyk was, te water en te lande: doch alles was te vergeeffich.

Alles stondt toen hopeloos; men moest wel tot een verdrag komen. De bezetting was echter

De duiven zyn briefdragers.

Overzettelykheit van den hertog van Alva.

Standvastigheid van die van binnen.

* *Vincit vim virtus.*

Het ontzet te vergeeffich onderstaan.

Verdrag gemaakt.

1573.

ter van voornemen met den degen in de vuist uit te trekken, en eene opening door de belegeraars te maken, of al vechtende te sterven. Maar het geweld en het geschreeuw der vrouwen, die aan de genade van hare onbarmhertige vyanden overgelaten zouden worden, dwongen hen tot een verdrag te komen. Het zelve was zeer slecht, en de overwinnaar gaf hen de keus van eene van deze twee voorwaarden, te weten, of in de stad te blijven, tot dat men den wil van den hertog van Alva zou weten, of zonder kryggeweer uit te trekken. Zy verkoren het eerste. Den Schotten en Duitschers wierdt het toegelaten met hunne wapenen en reistuig uit te trekken; maar aan de anderen wierdt bevolen naar het bevel van den opperbevelhebber te wachten.

Wreed bevel van den hertog van Alva.

Dit bevel was zeer streng, en met de wreedheit van zulk een opperhoofd overeenkomende. Hy vertrok van Amsterdam naar deze ongelukkige stad, om daar in te woeden. Hy trok de stad rondom, gevolgt van zyne beulen, die drie honderd burgers in zyne tegenwoordigheid ophingen. Deze wreeddaard zag deze vertoning met veel genoegen aan. Des anderen daags wierdt *Ripperda*, die het volk tot de verdediging van hunne vryheit hadt aangemoedigt, nevens *Steinbach*, een der kolonellen, onthalt. Weinig dagen daar na moesten drie honderd soldaten het zelve lot ondergaan, waar van de bevelhebber der Fransche troepen vry raakte, hebbende zich daags voor de overgave het hoofd door eenen van de zynen doen inslaan. Men rechte ook *Brederoode*, nevens eenige anderen, en men propde de gevangenhuisen vol met de zulken, die men dacht Kalvinisten te zyn, daar zy van ellende of ziekte kwamen te sterven. Kortom, de Spaansche schryvers tellen tot twee duizend menschen toe, waar van eenige onthoofd, en andere gehangen of verdrongen wierden; eene verfoeielyke rechtsuitvoering, maar die deze schryvers tot roem van den hertog van Alva en van den Katholyken koning duiden. Voorts kwam deze belegering den Spanjaarden duur te staan; zy verloren daar by twee algemene plaatshouders*, verscheide kolonellen, en meer dan vier duizend soldaten, buiten de schade, die hunne zaken daar door kwamen te lyden. Al hunne macht wierdt daar toe gebruikt, terwyl de prins van Oranje doende was de zyne te vergroten, om hen uit de steden, die zy nog in Zeelandt hadden, te verjagen.

* Luitenant-generaal.

In dezen tydt, of een weinig daar na verloor de hertog van Alva Geertruidenberg, eene stad tot de domeinen van den prins van Oranje behorende, en naby Breda gelegen. Hy was zelfs voor Brabant bevreesd, en zag het nog overgeblevene van Zeelandt, zonder dat hy het kon belletten, overgaan. Alles zette hy tot de belegering van Haarlem, daar hy zyn beste volk naar toe hadt gezonden, by. Het overgaan van deze stad deedt hem wat adem halen (a): doch het scheelde weinig, of hy hadt de zelve veertien dagen daar na door een opstandt van het Spaansche leger, die met veel moeite door *Vitelli* wierdt gestilt, weder verloren. Deze opstandt wierdt van de nederlage van de koninklyke vloot, onder het bevel van den grave van Bossu, die door de vloot der zamenverbondenen by Enkhuizen wierdt verslagen, gevolgt. De zelve vluchtte naar Amsterdam, uitgenomen vyf schepen, die op de droogten kwamen te vergaan. Het schip, waar op de graaf van Bossu zich bevondt, die manhaftig voor zyn leven streedt, en niet meer dan

De Spaansche vloot geslagen.

(a) De zelve kwam doot een verdrag weder aan de zyde der zamenverbondenen den 22 January des jaars 1577.

vyftien man over hadt, wierdt genomen. Men bragt hem gevangen naar Enkhuizen, daar hy tot de vrede van Gent, waar door al de steden van de Nederlanden weder tot de zamenverbondenen keerden, bleef*.

1573.

* in het jaar 1576. Overgaan van de sterkte Rammekens.

De sterkte Rammekens gaf zich kort daar na aan den prins van Oranje over. Deze voortgang wierdt door het overgaan van eenige steden in de provincie van Hollandt, waar van de hertog van Alva zich meester maakte, om de belegering van Leiden, die hy op het laatste van October ondernam, gemakkelijker te doen zyn, eenigzins gestuit. Het was een groot verlies voor de bondgenoten, dat zy *Marnix*, heer van St. Aldegonde, een man van een groot aanzien by deze party, en die de eerste gunsteling van den prins van Oranje was, verloren.

Het was in dit jaar, gelyk wy reets hebben gezegt, dat *Philips* den hertog van Alva te huis ontboodt, en dat hy *Requesens* tot zynen opvolger zondt. Hy was doorluchtig door zyne bedieningen en bekwaamheit, waar van hy blyken in den oorlog van Granade tegen de Moren, en in het Oosten tegen de Turken, daar hy als algemene plaatshouder onder den prins *Don Jan* diende, hadt gegeven. Hy kwam half November te Brussel, daar de hertog van Alva hem het bevelhebberschap overgaf. Deze laatste trok daar op te water naar Spanje, daar hy niet naar zyn genoegen, ter vergelding van zyne gedane diensten, als hy zich inbeelde, wierdt ontvangen. Hy vertrok naar zyn huis, daar hy nog eenige jaren, als een buiten gunst zynde onderdaan, leefde; ten minste was hy aan het hof in geen aanzien (a): echter deedt de koning hem naderhandt zyne achting blyken, wanneer hy hem de onderneming op Portugal met de zelve macht, als hy in de Nederlanden hadt gehad, toevertrouwde.

Onge-nade van den hertog van Alva.

De eerste verrechting van *Requesens* was de bezettingen in Middelburg en Arnhemuiden te versterken. Veertig schepen met soldaten gingen onder zeil om zich in deze twee steden te werpen. Zy kwamen met volle zeilen, gevolgt van de schepen, die alle krygs- en mondbehoefsten inhadden, in Zeelandt; maar zy wierden door de vloot van de bondgenoten ontmoet, die 'er negen oorlogschepen, met al dat zy inhadden, van namen, en zeven honderd man doodden. *D'Avila* wilde deze schade goed maken, doch was niet gelukkiger; hy wierdt op de vlucht gedreven, en gedwongen naar Antwerpen te keren; zo dat *Mondragon*, die in de belegerde stad gebodt, genoodzaakt was de zelve aan het leger der bondgenoten over te geven. Eene der voorwaarden van het verdrag was, dat hy de vryheit van *St. Aldegonde*, dien de Spanjaarden gevangen hielden, moest bezorgen, of, indien hy zyne vryheit niet kon verwerven, dat hy zich zelve als gevangen zou komen aangeven. De prins van Oranje kwam weinig dagen daar na te Middelburg, en leide eene belasting op de burgers van honderd duizend Ryksdaalders, behalven het geldt, dat hy van de goederen der afwezenden maakte, het welk eene grote som bedroeg. Maar het geen van veel meer belang

Overgaan van Middelburg en Arnhemuiden.

Hh 3 was

(a) Hy wierdt zelfs, met zynen zone *Frederik*, gevangen gezet. *Strada* zegt, dat de reden van deze ongunst was, om dat hy het huwelyk van zynen zone met eene staatchter van de koninginne, dat de koning gaarne hadt gezien, hadt belet, waar mede de schryver van het *Leven* van den hertog van Alva, in het Latyn gedruet te Salamanka in den jare 1669, en in het Nederduitsch te 's Gravenhage uitgekomen in den jare 1701, in twee stukken in octavo, overeenstemt. Zie ook de *Historische Boekzaal*, by *Covens* en *Mortier*, II. *Bond. 1 Stuk*, pag. 216 enz.

1573.

was bestondt daar in, dat hy zich van alle deze zeelieden, die aan den mondt van de Schelde en de Maas gelegen waren, en zich tot aan de provincie van Hollandt uitstrekten, uitgenomen Ter Goes *, dat zich kort daar na overgaf, meester zag.

* of
Goes,
op het
eilandt
van
Zuid-Be-
velandt.

1574.

Deze uitvoering geschiedde gedurende het jaar 1573, en in het begin van het volgende jaar. Op het einde van dit jaar en in het volgende wierden nog wel meer andere gelukkige uitvoeringen, en in groter getal, verrecht. Men kan de omstandigheden daar van in de Geschiedenissen van deze vermaarde omwentelingen zien. Wy zullen alleen drie der voornaamste aantekenen, als: I. den slag, daar de graaf van Nassau in wierdt gedood; II. het opslaan van het beleg van Leiden, en III. den aanvang van de belegering van Zierikzee, de hoofdstad van een der Zeeuwische eilanden †.

† het ei-
landt
Schou-
wen.
Optocht
van het
leger on-
der den
grave van
Nassau.

De graaf van Nassau kwam aan het hoofd van een leger aantrekken, dat hy op verscheide plaatsen byeen hadt verzamelt, en dat door den hertog van Alençon, achtervolgens het voorgaande verdrag van Nanci, zou versterkt worden. Het zelve bestondt uit zes duizend man te voet, alle Gaskonjers en Vlamingen, aan wier hoofd de graaf van Nassau was, nevens drie duizend ruiters, in Duitschlandt geworven, en door den zone van den keurvorst van de Palts * aangevoert. Het voornemen was Maastricht by verrassching in te nemen; maar *Requesens*, daar van kennis krygende, voorzag daar in; hy deedt zyn gansche leger onder het bevel van *D'Avila*, een der meest ervarenste bevelhebbers, optrekken. Hy kwam met zulk eene vaardigheid aan, dat hy het leger der bondgenoten, naby Bommel gelegert, verraschte, en zeven honderd man van hen doodde. De schrik kwam haast in het leger van den grave van Nassau, niet meer dan vier mylen van daar gelegen, waar op hy aan het hoofd van duizend ruiters op een volle galop kwam aanryden. De Geschiedenis zegt, dat de paarden zo vermoeid waren, dat de lucht door hun ademhalen bezwalkt was, en dat de zon voor eenigen tydt haren glansch verloor. De graaf van Nassau bragt zyn leger door zyne tegenwoordigheid nieuwen moedt by; maar vernomen hebbende, dat het leger der Spanjaarden dagelyk sterker wierdt, nam hy zynen weg naar Nimwegen, en betrok zyne legerplaats tusschen de Maas en de Waal, daar hy den prins van Oranje, zynen broeder, die zyn volk in het eilandt van Bommel vergaderde, verwachtte.

* Chrij-
stoffel.

D'Avila, van voornemen zynde deze vereeniging te beletten, deedt een brug over de Maas slaan, daar zyn leger digt by de Grave overtrok, en kwam in de vlakke van Mook †, daar hy de vyanden in slagorder vondt. Gelyk het laat was, raakte men niet voor den volgenden dag handgemeen. Het getal was byna even groot, en hadt de graaf van Nassau meer ruitery, *D'Avila* overtrof hem in voetvolk. De beide legers trokken in vier ryen op: de slechte wegen lieten hen niet toe een groter front dan van vier batallions te maken, die zelfs de een na de andere moesten vechten; maar op den raad van *Mendoza* hadt de Spaansche bevelhebber eene achterhoede gelaten, die oorzaak van de overwinninge was. De zelve stondt langen tydt twyfelachtig. In het begin schreef men ze de bondgenoten toe, waar op de twee hoofden de vyanden al vechtende vervolgden; maar de achterhoede staakte hunne vurigheid en het vluchten der Span-

† een
dorp be-
horende
onder
Kleef,
tusschen
de Maas
en Waal
gelegen.
Zyn ge-
vecht
tegen de
Span-
jaarden.

jaarden. De troepen der bondgenoten waren op hun beurt gedwongen te wyken, en wierden eindelyk, in weérwil van den grave van Nassau den prinsse van de Palts, gebroken. Zy raakten beide nevens twee duizend soldaten en officieren, het zy door de wapenen der Spanjaarden, of door de moerassen, die zy vluchtende moesten overtrekken, om het leven.

De muitery der Spaansche soldaten belette *Requesens* zich van deze behaalde overwinninge te bedienen. Men zag in dezen opstandt een gedrag, gelykende naar dat van de Romeinsche legioenen, toen zy in het begin van de regering van *Tiberius* omtrent de Maas en den Rhyn opstonden, het welk omtrent op de zelve plaats, daar deze opstandt der Spaansche soldaten geschiedde, was geweest. Zy verkoren, gelyk de Romeinsche soldaten, hoofden om hen te gebieden, en voor hunne betaling zorg te dragen; maar door de voorzichtigheit van *Requesens* en van *Vitelli* wierdt deze oproer gesluit, en de straf der schuldigsten strekte tot een voorbeeldt aan anderen. Het was echter niet dan zes weken daar na dat *Requesens* zyn zilver en zyne huisfieraden, om de soldaten te betalen, aan welke men drie jaren soldy ten achteren was, verpandde.

Kort daar na ondernam *Requesens* de belegering van Leiden. De zelve wierdt op het laatste van May begonnen. De stad, die met geen bezetting, om de muren te verdedigen, noch levensmiddelen tot voedsel der inwoonderen voorzien was, zag zich door een machtig leger belegert, dat zo wel zyne posten hadt verdeelt, dat al de toegangen, om eenigen bystandt, dien die van binnen hoognodig hadden, te erlangen, bezet waren. De prins van Oranje liet hen echter weten, dat hy besloten hadt alles in het werk te stellen om het beleg te doen opbreken, en dat hy niet twyfelde, of het zou in drie maanden, indien van hunnen kant konde macht en levensmiddelen tot zo lang konden strekken, werkstellig gemaakt worden. Doch hy berispte hen te gelyk over dat zy geen beter zorg hadden gedragen om hunne voorraadhuisen, achtervolgens de verscheide vermaningen, die hy hen hadt laten doen, te voorzien. Zy verbeterden door hun geduld en door hunne dapperheit het verzuim, door hunne onvoorzichtigheit veroorzaakt, en men zag in hunne standvastigheit de heldendaden der oude Grieken en Romeinen herleven. Zy wierden aangemoedigt door den vermaarden *Janus Douza*, of van der *Does*, heere van Noordwyk *, al zo doorluchtig door zyne geleerdheit, als door de doorluchtigheit van zyn huis; maar nog beroemder door de liefde voor zyn vaderlandt. Hy wierdt ondersteunt door *Andreas Schot*, *Jan van Duivenvoorde*, *Bartholomeus Havik*, *Nikolaas Dirksen* van Montfort, en *Diderik Bronkborst*, daar men *Pieter Adriaanszoon van der Werve* † moet byvoegen, die in een oproer, waar in de burgers, tot het uiterste gebragt zynde, het oor aan het voorstel, om een verdrag aan te gaan, leenden, het zelve kloekmoedig wederstondt, biedende zyn hoofd aan tot demping van dezen opstandt. Deze edelmoedige daadt verselde hy met deze heerlyke woorden, *Dat hy besloten hadt te ster-
ven, het zy door de wapenen van zyne medeburgers,
of door die van de vyanden: maar dat hy zich nooit
aan de genade der laatsten zou overgeven.*

Het was onder de aanvoering van deze dapperen hoofden dat de belegerden hunne burgers in compagniën verdeelden; dat zy de levensmiddelen by het gewigt uitdeelden, om de zelve, tot dat de bystandt zou komen, uit te rekken, en de

1574.

Belege-
ring van
Leiden.

* stad-
voogdt
binnen
Leiden.

† burger-
meester
van de
stad.

Edel-
moedige
woorden
van
*Pieter
Adriaanszoon.*

Grote
honger-
noot
geduren-
de de be-
legering.

1574

de zelve ontbrekende, bakte men broodt van de bladeren en batten der bomen; men at katten, honden en ratten; men zocht de overgeschote benen van beesten op; men hadt een middel gevonden de zelve te vergruizen, en daar de kracht uit te trekken. Het was ook door het besluit van deze hoofden, dat zy, wanneer *Baldeus* de stad opefichte, of by weigering hen alle van honger dreigde te doen sterven, hem dit antwoordt gaven: *Na dat wy alle onze mondloft zullen hebben verteert, dan is ons nog de linker arm over om op te eten, terwyl wy met den regter voor onze vryheit zullen fryden. Wy weten, hoe zy met Haarlem, Naarden, Zutphen en Mechelen hebt gehandelt, en daar is geen ellende zo groot, die wy niet veel eer zullen ondergaan dan in de banden van zulke beulen te vallen.*

Trotfch antwoordt, dat zy gaven op den eifch van *Baldeus*.

Hun papieren geldt.

* Het liberatius vgl.

Een besluit om de dyken door te fteken.

† Lodewyk Boifot.

Schuiten van eene byzondere uitvinding.

Wanneer het geldt hen kwam te ontbreken bedachten zy geldt van papier te maken, dat voor de zelve waarde, als of het van zilver was, ging, met belofte van na het opbreken van de belegering daar zilver geldt voor te geven, gelyk zy deden. In de rondte van deze papiere munt ftonden deze woorden: *Uit liefde voor de vryheit*.

Niettegenftaande al hunnen moedt zou de stad voor den honger hebben moeten bukken, indien zy niet befloten hadden, zich zelve tot het uiterfte te verdedigen, dat de noodzakelykheit van hunne befcherming wettigde. *Baldeus*, al zyne krachten inspannende, hielt alle toegangen naauw bezet, denkende hen zo ver te brengen, dat zy gedwongen zouden zyn hem met den frop om den hals, zonder het bloedt van zyne foldaten te wagen, om genade te komen fincken. Hy hadt verfcheide fterkten langs de vaart van Leiden naar Delft laten opwerpen, daar hy bezettingen in gelegd, en alle toegangen, waar langs men de stad onderftandt kon zenden, gefloten hadt. Daar bleef alleen een middel aan de belegerden om zich te reddden over. Dit was de dyken door te fteken, en het gansche landt onder water te laten lopen. Op deze wyze konden zy een weg voor de fchepen, die hen de noodwendigheden zouden toevoeren, maken, en daarenboven zou dit de legerplaats der vyanden onder water zetten, en alzo dwingen de belegering op te breken. Eene zaak hielt hen tegen, te weten de fchade, die hunne landgenoten daar door zouden komen te lyden. Dit groot verlies zou, naar de begroting, die men daar van maakte, zes honderd duizend guldens bedragen; waar op de prins en de Staten deze zwangheit, die zy maakten, vernemende, tot antwoordt gaven, dat dit verlies zo dierbaar niet was als dat van het leven, de vryheit, en het gewiffe, daar die van Leiden mede gedreigt wierden. Achtervolgens dit besluit ging men aanftonts te werk. Men deedt den admiraal *Boifot* † van Vliffingen, en den kapitein *Adriaan Willemszoon van Zierikzee*, met meer dan acht honderd bootsgefellen, en al de werktuigen, tot zulk eene grote onderneming nodig, komen. Men maakte naby Rotterdam twee honderd platboomde fchuiten gereed; de minfte was van tien, en de grootfte van achttien riemen. Ieder fchuit voerde twee ftukken grof gefchut op de voortevens, en twee andere aan de zyden, behalven de fchuiten, die met krygsnoodwendigheden voorzien waren, die men in de stad wilde brengen. Onder deze fchuiten was 'er eene van een byzonder maakfel. De zelve bestondt uit twee fchuiten, zo wel aan elkander gevoegt, dat zy 'er maar een geleck, en zodanig bezorgt, dat zy geen kanon-

fchoten hadt te vrezen. Het byzonderfte was, dat de zelve zonder zeilen en zonder riemen, alleen door raderen van binnen bedekt, die door twaalf mannen wierden gedraait, gemaakt was. Als deze omgingen bewoog het vaartuig, dat aldus wierdt voortgedreven. Men noemde het de arke van Delft, miffchien om dat het daar was gemaakt, en om dat het, gelyk de arke van *Noach*, geen zeilen, noch riemen hadt.

Het was met deze toerusting, dat zy den 10 Augully de dyken begonnen door te fteken. Zy wilden in het eerft den Hildam verfhonnen; maar ziende, na een maandt gewacht te hebben, dat het water niet genoeg wiefch, befloten zy den zelve door te fteken. Doch door de Spanjaarden daar in verhindert zynde, togen zy naar Zoetermeer, daar zy den zelve op verfcheide plaatsen doorftaken. Toen liep al het landt onder; de velden wierden in een zee, op welke men honderd en zestig zeilen zag dobberen, verandert: een gezicht, niet min aangenaam aan de bondgenoten dan te voren de heerlykfte landsdouwten des werlds waren geweest.

Het was tydt, dat het ontzet aankwam; de helft der inwoonderen was reets van honger geftorven; de overige konden zich naauwlyks op de been houden, en zagen alle oogeblikken het zelve noodlot te gemoet. In het zelve oogeblik, waar in de toevoer aankwam, en de vyanden aan het vluchten waren, viel 'er van zelf de lengte van honderd en twintig roeden van den muur, mogelyk door de kanonfchoten verzwakt, ter neder; zo dat de verloffing van de belegerde stad wonderbaarlyk was, het welk *Baldeus* zelf in de verwoedheit, daar hem dit onverwachte geval toe vervoerde, moest bekennen. Hy verliet tegen wil en dank zyne overftromende legerplaats; en zyne oogen telkens op zyne begravingen flaande, borft hy in deze woorden uit: *Het was onmogelyk my niet al de macht der vyanden daar uit te jagen, indien de vloedt my niet hadt gedwongen te vertrekken.* Hy verloor daar duizend van zyne beste foldaten, en het meefte van zyn gefchut by.

De vreugde der belegerden was ongemeen; het inftorten van hunne muren deedt hen aanmerken, dat zy hun behoudt aan de zorge van eene byzondere voorzienigheit verfhuldigt waren. Zy bewezen ook aan Godt door plechtige dankzeggingen en milde giften der ryken aan den armen hunne dankbaarheid. Zy vergaten hunne verlossers niet. Zy lieten goude kettin-gen maken, en penningen, ter gedachtenis van hunne verloffinge, slaan, die zy aan *Boifot* en aan *Willemszoon*, aan welke zy de meefte eer van hunne verloffinge gaven, en eenige andere kapiteinen, die in dapperheit hadden uitgeblonken, vereerden. De prins van Oranje, door ziekte belet in perfoon tot hunnen byftandt te komen, was op zyn vertrek wanneer hy deze aangename tyding ontving. Het zou hem onmogelyk zyn geweest uit zyne kamer te gaan, indien de vreugde hem geen nieuwe krachten hadt gegeven. Hy vondt zich t'eenemaal herstelt op het horen, dat de vyanden geweken waren. Hy wilde niet langer met zyn vertrek wachten, om deelgenoot van de vreugde te zyn, die de befchermers van hunne vryheit en van die van het gansche bondgenootfchap genoten. Hy prees hunne dapperheit en Godvrucht, en gaf de nodige bevelen voor de veiligheid en verkwikking van eene stad, die door de woede van den oorlog en de ellende van den honger t'eenemaal was verwoeft. Wy moeten de zorg niet vergeten, die hy voor de duiven droeg, waar van men zich gedurende de belegering,

1574

De dyken doorgeftoken, en de stad ontzet.

De verloffing van de belegerden fchynt een wonderwerk te zyn.

Hunne erentenis aan Godt en hunne befchermers.

De zorg voor de duiven, die briefdragers waren geweest.

1574. ring, gelyk te Haarlem was geschied, om brieven over en weër te brengen, hadt bedient. Hy wilde, dat men de zelve in een kooi, voorbedachtelyk daar toe gemaakt, tot gemene kosten zou onderhouden, en dat, wanneer zy kwamen te sterven, men ze zou balzemen, om tot een eeuwig gedenkteken in het stadhuis bewaart te worden.

1575. De veldtocht van *Requesens* in Zeelandt geschiedde in het begin van den somer in het jaar 1575. Alvorens was 'er te Breda eene algemene byeenkomst van gemachtigden van de bondgenoten en den Katholyken koning gehouden, in de tegenwoordigheid van den grave van *Zwartenburg*, gezant van den keizer *Maximiliaan den II*, die als middelaar aldaar verscheen, om over eene vrede te handelen. De staatsdienaars van *Philips* eischten eene volkome onderwerping van al het volk, zo wel ten aanzien van de regering, als van den Godsdienst; dat men geen anderen dan den Roomschen door het gansche landt zou dulden; dat de Protestantsche zo wel uit Hollandt en Zeelandt, als uit de andere provinciën, zou gebannen worden, en dat alle vreemdelingen daar uit zouden vertrekken. Daarentegen eischten de bondgenoten de herstelling van hunne voorrechten, nevens de vryheit van gewisse. De onderhandeling wierdt, zonder acht te slaan op het voorstel van den prinsse van Oranje, om den keizer tot scheidsman te nemen, met belofte van zich aan des zelfs uitpraak te gedragen, afgebroken.

De geschiedenischryvers * tekenen aan, dat niet alleen de Protestanten, maar ook de Roomsche Katholyken van het bondgenootschap de standvastigheid van den prinsse van Oranje ter verdediging van de vryheit roemden, en dat zy hem niet kwalyk afnamen die hy te gelyk voor zynen Godsdienst hadt betoont. Zy gaven in het openbaar hun gevoelen te kennen door het opschrift van het geldt, dat zy na deze afgebrokene onderhandeling deden slaan. De Hollandsche leeuw stondt daar op met een bloot zwaardt in zyne poten, met deze woorden: *De oorlog is veel beter dan eene twyfelachtige vrede* †.

Het was omtrent dezen tydt, dat de prins van Oranje *Charlotte van Bourbon*, dochter van den hertog van Montpensier, die naar het hof van den keurvorst van de Palts was gevlucht, eene prinses van geen minder schoonheit dan verstandt, ten huwelyk nam. De bruiloft wierdt in den Briel, daar de bruidt van Heidelberg was gekomen, gehouden. De hertog van Montpensier gaf daar naderhandt zyne toestemming aan, met het huwelyksgoedt, dat haar toekwam.

Requesens hadt het voornemen, dat hy by zyne aankomst in Vlaanderen genomen hadt, om de mislagen van den hertog van Alva, die zo veel meesterschap aan de bondgenoten ter zee en op de Zeeuwsche eilanden hadt toegelaten, te verbeteren. Zy waren meester van Zeelandt, zo dat het den nieuwen landvoogdt onmogelyk was Middelburg te ontzetten: maar hy poogde het zelve met het gansche eilandt, dat zy vermeertert hadden, weder te winnen. Om deze onderneming wel te doen gelukken wilde hy hen geen plaatfen op het vaste landt, waar uit zy de genen, die onder de gehoorzaamheit van den koning woonden, konden benadeelen, en daar op in zyne afwezendheit stroperyen, of uitvallen doen, overlaten: waarom hy voor eerst twee sterkten deedt bouwen, de eene in Vlaanderen, aan den mondt van de Schelde, en de andere by 's Hertogenbosch, daar hy bezettingen, en zo veel noodwendigheid van alles, als 'er van noden was om de zelve te verdedigen, in leide. Vervolgens ver-

meesterde hy vele plaatfen, die onder de gehoorzaamheit van den prinsse van Oranje en van de bondgenoten waren.

Na deze voorzorg, die Hollandt breidelde, genomen te hebben, meende *Requesens*, dat hy daar het krygsvolk kon uit ligten, om het zelve in zyne onderneming op Zeelandt te gebruiken. Wy hebben reets gezegt, dat wy onder dezen naam al de eilanden, die de armen van de Schelde uitmaken, begrypen; daar men nog moet byvoegen de armen, die de Maas en de Waal, welke laatste een arm van den Rhyn is, uitmaken. Al het landt, dat omtrent de monden van deze drie stromen legt, strekkende van het Noorden naar het Westen, wordt 'er byna van overtroomt, en men is aan de wakkerheit der inwoonderen de steden en landeryen, die in deze vercheide eilanden leggen, verschuldigt. De eilanden beginnen met *Walcheren*, het grootste van alle, waar in men *Middelburg* en *Vlissingen* vindt, en zich tot die van den *Briel* en van *Ysselmonde* *, die tot de provincie van Hollandt behoren, daar zy als de voorafschutscelen van zyn, uittrekken. Daar was het, dat certyds de volkeren woonden, die *Mattiaken* † en *Toxandren* *, en ten dezen dage *Zeeuwen* genoemd worden, dat is te zeggen, zee-lieden, of eilanders, om de zelve van die van *Vlaanderen*, *Brabant* en *Hollandt*, die provinciën, aan het vaste landt gelegen, zyn, te onderscheiden.

Het voornemen van *Requesens* was met de belegering van *Zierikzee* te beginnen, waar van de uitflag hem min twyfelachtig dan die van *Middelburg*, of van *Vlissingen*, voorkwam, en hem veel tot het vermeerteren van deze twee hoofdsteden van Zeelandt zou geholpen hebben. *Zierikzee* is zelfs de hoofdstadt van een klein eilandt, daar de *Schelde* haren naam aan geeft, en de ingezetenen *West-Schouwen*, of *Westersche Schelde*, noemen, dewyl de zelve aan den Westkant van den mondt van deze rivier is gelegen. De stadt is van den keizer *Lotharius* gesticht, die de zelve in het jaar 1349 deedt bouwen; maar de aanzienlykste haven van dit eilandt was *Bommenee*, dat naderhandt ondergelopen is.

Dit besluit by den landvoogdt genomen zynde, trachtte hy het zelve uit te voeren. Ten dien einde deedt hy dertig schuiten, ieder van zestien riemen, gereed maken, naardien het onmogelyk was op deze vercheide stromen, die het eene eilandt van het andere scheiden, zwaarder schepen te gebruiken, of men moest grote omwegen nemen, dat men wilde myden, en daarenboven den loop van den vloedt afwachten, het welk te lang zou geduurt hebben, en daar door zeer nadeelig zyn geweest.

Alles gereed zynde, gaf hy zyn bevel aan het leger en aan de vloot om zich ter bestemde plaats te laten vinden. Men vertrok op het einde van September van Antwerpen naar *Bergen* op den *Zoom*, en van daar naar het eilandt *Ter Toln*, van waar men kort daar na naar *St. Annelandt* overstak, dat van het zelve niet dan door een kleinen overtocht is afgescheiden. In dit laatste is *St. Martensdyk* †, eene stad, toebehorende aan den prinsse van Oranje, in eene vermakelyke landsdouwe, gelegen, vermaard door de bomen, daar de reigers in komen nestelen.

Requesens, ziende de armen van de zee, daar zyne vloot over moest om zyn volk van het eene eilandt naar het andere te voeren, en bemerkende de langdurigheit van deze scheepvaart, die zekerlyk door de *Vlissingche* kapers gestoort en belemmert zou worden, besloot een gedeelte van het leger door het water te doen trekken.

Dit

1575. Onderhandeling over eene vrede.

De byeenkomst wordt afgebroken.

* Thout-nus.

Op schrift op het Hollandsche geldt.

† *Securius bellum pace dabit.* Huwelyk van den prinsse van Oranje.

Gedrag en zorg van *Requesens*.

1575.

Beschryving van Zeelandt.

* mondt van den Yssel.

† *Mattiaken*. * *Toxandren*.

Zo bevestigden tot de belegering van *Zierikzee*.

† dyk van *St. Marten*.

Stoute doortocht van het voetvolk door een arm van de zee.

1575. Dit was een stout bestaan: om het te beleggen wierdt zo wel moedt als bekwaamheit vereischt. Geen minder was 'er nodig om het in het werk te stellen. *Requesens* was welsprekend genoeg om de soldaten daar toe te krygen, of gelukkig genoeg om zich te doen gehoorzamen. Eerst deed hy de ondiepten pylonen, en die het des veritonden * berichtten hem, dat, wanneer het water op het laagste was, men dan op de plaatsen, die zy aanwezen, kon doorwaden. Hy bestelde vyftien honderd man tot deze gevaarlyke onderneming. De voornaamste bevelhebbers daar van waren *Ulloa* † en *Pacheco* *, welke hy den heer van *Seroskerke*, stadvoogdt van Bergen op den Zoom, die het landt beter dan anderen kende, toevoegde. De roefschuiten hadden last hen onder het geleide van den zeevoogdt *D'Avila*, aan boordt hebbende het Spaanische regiment van den kolonel *Mondragon* (a), te volgen.

Verhaal van dezen tocht. Dit wierdt aldus werkstellig gemaakt: daags voor St. Michiel trokken deze vyftien honderd man naar de ondiepten; kleedden zich uit, om minder belemmert te zyn, alleen met zich voerende hun geweer, en mondkost voor drie dagen. Het was by nacht, en donkere maan, dat zy te water gingen; maar de lucht was zo vol sterren, dat men zou gezegt hebben, dat zy zulk eene heerlyke onderneming wilde begunstigen. Zy kwamen gelukkig aan de andere zyde van de rivier, na dat zy in deze draaikolken, zonder van de diepten, daar de nacht den schrik van verdubbelde, noch van het geschreeuw der Zeeuwen verbaast te zyn. Deze laatste, om hen met hunne schepen varende, vroegen hen al schertsende, of men hen op zulk eene wyze als waterhonden ten prooi der baren, die hen zouden inzwelgen, voor dat zy het landt konden bereiken, overgaf. Echter kwamen zy aan het vaste landt †, en hoe vermoed zy ook waren van zulk een moeilyken weg, waar in zy, het water tot aan de keel hebbende, de baren van de zee, die tegen hen sloegen, wanneer het ebde, moesten breken, en tegen de inwoonders dezer eilanden, die hen gewapend inwachtten, vechten. Maar hun moedt gaf hen kracht, en het geluk wilde niet, dat de genen, die het voor de baren van de zee hadt bewaart, voor het geweld hunner vyanden zouden bezwyken, wanneer zy het landt bereikt hadden. Dat zelve geluk verschafte hen eene volkome overwinning over hunne vyanden, die zy op de vlucht en al vechtende naar de naaste plaats * dreven, daar zy zich in wierpen, latende verscheide doden achter, onder welke zich de landvoogdt van Zeelandt † bevondt, die door een van de zynen, die in den nacht zyn snaphaan loste, zonder hem te kennen, dood geschoten wierdt.

Het eilandt, daar de Spanjaarden te landt traden, voerde den naam van Duivelandt, of het landt der duiven, om de grote menigte duiven, die men daar meer dan elders plagt te vinden. Men moest nog een arm van de zee over, om in het eilandt Schouwen te komen *, het welk zy met den zelve moedt deden, en de stad en de sterkte Bommenee, die de haven geboodt, yermeeferden. *Requesens*, die naar Ter Tolen, van waar hy zyne bevelen zondt, was gekeert, twyfelde toen geenzins aan de overgave van Zierikzee: maar hy bedroog zich; deze eilanders staken al de dyken door, en zetten al het landt onder water; zo dat men onmogelyk daar eene legerplaats kon betrekken. Men legerde zich echi- III Deel.

Het eilandt, daar de Spanjaarden te landt traden, voerde den naam van Duivelandt, of het landt der duiven, om de grote menigte duiven, die men daar meer dan elders plagt te vinden. Men moest nog een arm van de zee over, om in het eilandt Schouwen te komen *, het welk zy met den zelve moedt deden, en de stad en de sterkte Bommenee, die de haven geboodt, yermeeferden. *Requesens*, die naar Ter Tolen, van waar hy zyne bevelen zondt, was gekeert, twyfelde toen geenzins aan de overgave van Zierikzee: maar hy bedroog zich; deze eilanders staken al de dyken door, en zetten al het landt onder water; zo dat men onmogelyk daar eene legerplaats kon betrekken. Men legerde zich echi-

(a) *Strada* zegt, doch te onrecht, dat *Vindli* het opperbevel van het eene en het andere hadt.

ter in begravingen, en men maakte schuiten om van de eene plaats naar de andere te kunnen varen, waar door het leger zeer veel leedt. De regent vertrok op het laatste van het jaar van Ter Tolen naar Antwerpen, daar zyne tegenwoordigheid vereischt wierdt. Hy zag wel by deze proef, die hy nam, dat hy zo gemakkelyk de bondgenoten uit Zeelandt niet zou kunnen doen verhuizen, als hy hadt gedacht. Des niettegenstaande gaf hy zyn bevel, voor dat hy van Ter Tolen vertrok, om de belegering voort te zetten; maar zyne doodt belette hem den uitflag daar van te zien *.

In dezen tusschentydt geschiedden de gezantschappen, daar wy boven van gesproken hebben, van de zyde van den landvoogdt en die der bondgenoten, naar de koningin van Engelandt, waar in deze vorstin zulk een wyzen raadt aan den eersten, en zulk een verstandig antwoordt aan de anderen gaf †.

In dit jaar wierdt ook de hogeschool van Leiden, eene der vermaardste van gansch Europa, oppgericht. De schryvers geven de eer van deze oprichtinge aan den prinsse van Oranje, en zeggen, dat de zelve op zynen raadt geschiedde (a); als of deze prins, niet te vrede, *Cesar* in krygskunde te gelyken, hem ook in liefde tot de geleerdheit begeerde na te volgen. Wy moeten niet vergeten te zeggen, dat de beroemde heer van der Does tot eersten bezorger * van deze nieuwe hogeschole wierdt aangestelt.

In het begin van het jaar 1576 maakten de gezanten van Vrankryk aan het hof van Engelandt hun voorstel aangaande het huwelyk met den hertog van Alençon weder levendig; maar de koningin antwoordde hen, dat de tegenwoordige tydsgelegenheit geenzins toeliet met zodanig een voorstel van de zyde van dezen prins voor den dag te komen, naardien hy in den burgeroorlog van zyn vaderlandt te veel was ingewikkelt om aan een huwelyks onderhandeling te denken; dat zy niet kon geloven, dat hy overzee, om by haar te komen, zou steken, gelyk zyne gezanten zeiden, na dat hy zich voor het hoofd van de misnoegde party van Vrankryk hadt verklaart; dat zy niet twyfelde, of hy zou zich veel liever aan het hoofd van hun leger stellen, dan zynen tydt met minnaryen in Engelandt komen slyten. Zy wilde echter in deze nieuwe beroerten van deze twee broeders geenzins in haren plicht omtrent de betuigingen van genegenheit, die deze prins haar bewees, en de verzekerdheit, die de Allerchristelykste koning haar deedt, in gebreke blyven. Zy zondt gemachtigde op gemachtigde naar den eenen en den anderen, om hen tot eene verzoening aan te manen; zo dat, terwyl Vrankryk dan eens die van Ierlandt, en dan eens die van Schotlandt tegen *Elizabeth* bystondt, deze vorstin arbeide om de binnenlandfche beroerten van dit ryk te stillen. Mogelyk deedt zy dit door staatkunde, zo wel als door edelmoedigheit, nademaal zy niet gaarne legers zag, die in staat waren alle uren in de Nederlanden te kunntrekken.

Zy hadt wel gewenscht een einde van een oorlog te zien, die deze provinciën, met welke haar ryk een koophandel dreef, dien de beide natiën niet konden missen, verwoefte. Wy hebben gezien wat moeite zy by den Katholyken

Ii

(a) Den inwoonderen wierdt wegens hunne kloekmoedigheit, in de belegering betoont, en tot vergoeding van de schade, door hen gedurende de zelve geleden, door den prinsse, de eelen en steden vrydom van tollen voor zekere jaren, of het oprichten eener hogeschole aangeboden, waar van zy het laatste verkoren.

* Hy scheidt den 6 Maart 1576.

† Zie fol. 234

* *Cura-tor*. 1576. *Cambiden*. *Thuanus*. *Strada*. *P. Bor.* Onderhandeling tusschen het hof van Vrankryk en dat van Engelandt.

Waarom *Elizabeth* den koning van Vrankryk om

1576.
byftand
aan de
bondge-
noten
van Ne-
derlandt
te zen-
den
zoekt af
te wen-
den.

koning en by den landvoogdt van de Nederlanden tot een vergelyk van zulk eene aangelegenheit hadt aangewend. De zelve staatkunde zette haar ook aan om door haren gemachtigde den Allerchristelyksten koning het gevaar te doen vertonen, dat 'er voor hem in itak, indien hy de Nederlandfche bondgenoten ondersteunde; dat hy moest denken, dat hy den Katholyken koning daar door zou mishagen, en bygevolg zyne wapenen in Vrankryk overbrengen, alwaar de Spaanfche soldaten zeer nadeelige fcha-verhaling zouden weten te vinden; dat daarenboven *Philips* zyne legerster zee en te lande gereed hadt, om langs den kant van Italië in het markgraafschap van Saluzzo, of door de Middelandfche zee in Provence te dringen; dat eindelyk Vrankryk, uitgeput, gelyk het was, eene mogendheit moest ontzien, die in staat was zich over den byftand te wreken, dien men aan zyne oproerige onderdanen hadt verfehafft, en die mogelyk wel te vrede zou zyn, dat men 'er haar een voorwendfel van aan de handt gaf. Het fchynt, als of de koningin het toekomende wift te voorzegen, ziende het nadeel, dat Spanje kort daar na aan deze kroon door zyne verbindtenis met de *Guizen* toebragt. Maar boven en behalven dit alles deedt haar de nayver zo spreken. Veel bekommerder voor Vrankryk dan voor Spanje zynde, kon zy het gebiedt over de Nederlanden van het laafte niet tot het eerste zien overgaan. Deze onderhandeling wierdt aan de handt gegeven voor de aankomst van *Don Jan*, wiens gedrag de gedaante der zaken veranderde.

Alles was toen in Nederlandt in eene grote verwarring, daar de doodt van *Requesens* veel toe hielp. De aankomst van *Don Jan* bevredigde de zelve geenzins, gelyk wy in het vervolg van de omwenteling dezer provinciën zullen zien. Men vatte wederzyds de wapenen weder op. Antwerpen tradt mede in het bondgenootfchap, en wierdt door de Spanjaarden, die de Engelfche comptoiren niet minder dan de huizen der Nederlanderen verfehooonden, geplundert. Ondertuffchen hadt *Elizabeth* altoos in gedachten een einde van dezen oorlog te maken; weshalven zy beide partyen tot de vrede aanzette. De bondgenoten hadden haar een gemachtigde gezonden, om byftandt van haar tegen dezen nieuwen overlast te verzoeken; maar zy wilde zich liever als middelares laten gebruiken. Zy gaf bevel aan haren gezant * te Brussel, by de eene en de andere party te gaan, en aan de staatsdienaren van den Katholyken koning te vertonen, dat het met hun meesters belang geenzins overeenkwam, de fchoonste provinciën van zyn ryk door bloedige oorlogen te verwoeften, en aan de bondgenoten, dat zy weder tot hunne eerste gehoorzaamheit moeften keren, om alzo den ondergang van hun gansche landt voor te komen.

Plunde-
ring
van
Antwer-
pen.

* *Wilfen*.

De
bondge-
noten
verzoec-
ken by-
ftandt
van
*Eliza-
beth*.

Het plunderen van Antwerpen viel in dezen tydt voor, en maakte den haat der Nederlanders tegen de Spaanfche regering groter. De gezant van de eerften by hare Britannifche Majesteit gaf haar eene verbeelding van het plunderen van deze ftadt, eene der bloeiendste steden van Europa, zeide hy, het oog van Vlaanderen, en het rykfte pakhuis van het Weften. Hy liet niet af te vertonen de fchade, die de Engelfchen daar door hadden geleden, hebbende hun comptoir in de plundering niet dan door kracht van goudt en zilver, daar men de gretigheid van de foldaten mede moeft paaien, kunnen bevryden; zo dat de koningin zelf geen minder belang hadt dan de bondgenoten om de buiten-

sporigheden, daar men de befcherming, die men 1576. aan onderdanen fchuldig is, en te gelyk de trouw, die men voor zyne bondgenoten moet hebben, hadt gefchonden, te wreken. Vervolgens verzochten de gezanten hare Majesteit mededogen te hebben met een volk, dat zo onmenschelyk wierdt verdrukt, en te willen goedvinden, dat het zich, gewettigt door zo vele gelede wredeheden, verdedigde, en het met eene zekere fomme gelds, die zy binnen een geftelde tydt zouden aannemen weder te geven, by te ftaan. Zy floeg deze bede af, te onvrede, zegt men, zynde, om dat zy het zelve verzoek aan de kroon van Vrankryk hadden gedaan. Voor het overige bleef zy by het voornemen, van hen de vrede by den Katholyken koning, in plaats van hen te helpen om den oorlog langer te doen duren, met hen den byftandt te geven, dien de afgezonden van haar verzochten, te bezorgen.

Zy zondt den ridder *Smith* naar Spanje, een man van eene uitmuntende geboorte, hebbende de eer van een nabestaande van den koning *Eduard* den VI te zyn *. Boven dat was hy by *Philips* bekend, die hem aan het hof van Engelandt hadt gezien, en die veel genoeg in hem hadt, doordien hy zich naar den Spaanfchen aardt wift te voegen. Hy ontving hem ook met grote beleefdheit, niettegenftaande de afkerigheit van zyne staatsdienaren, die deze vorft laakte, hoe zeer hy ook tegen den Proteftantfchen Godsdienst, die de oorzaak van hunne kwaadwilligheid was, ingenomen was. *Quiroga*, aartsbifchop van Toledo, kwam zo ver, dat hy met verachting van de koninginne fprak, haar houdende voor eene ketterfche. Het geloofsonderzoek † van Seville liet ook zyn ongenoegen over den tytel van *beschermer van het geloof*, dien zy voerde, blyken, en dien zy in de hoedanigheid van hare Engelfche Majesteit niet konden verdragen. Maar de gezant ging deze fchamperheit van den aartsbifchop krachtig tegen, en deedt zulk een geleerd vertoog tegen de kleinachting van de geloofsonderzoekers, dat de koning, van deze overtuigende reden geraakt, of te onvrede over de verachte handeling der Spanjaarden, zyn ongenoegen aan den aartsbifchop liet blyken, en beval, dat men de koningin den tytel, dien de geloofsonderzoekers haar wilden betwiften, zou laten behouden.

Ondertuffchen kwam *Don Jan* van Oostenryk in Nederlandt, en nam bezit van de regering. De koningin zondt den gebiedt van het eilandt *Wight* †, om hem over zyne gelukkige aankomst te begroeten, hem hare vloten en haar volk, om tegen de Franschen te dienen, indien zy ondernamen met een leger in de Nederlanden te vallen, aanbiedende. Ter zelve tydt leende zy twintig duizend ponden Sterlings aan de bondgenoten. Het is waar, dat het was onder beding, dat zy verwerender wyze zouden te werk gaan, en hunnen wettigen vorft getrouw blyven, zonder iets anders te eifchen dan de handhaving van hunne voorrechten. Zy bedong ook, dat zy de Franschen niet tot hunnen byftandt zouden roepen; en om te tonen, dat zy niet anders zocht dan deze provinciën hare vryheit te doen genieten, ftondt zy toe, dat het geldt, het welk zy aan de bondgenoten hadt geleent, wierdt gebruikt om de Spaanfche soldaten te betalen, byaldien het zelve kon dienen om hun verdrag tot dezen prys met den landvoogdt te maken.

In Engelandt was toen eene volkome vrede, en men plukte de vruchten van deze gelukkige

* *Ux*
hoofde
van de
koningin-
ne
Johanna
Seymour.
Inge-
nomen-
heit van
den aarts-
bifchop
van To-
ledo te-
gen de
koningin-
ne.
† *Inqui-
fite*.
Philips
de II
beftraft
hem daar
over.

† *Horfy*.
*Eliza-
beth*
zendt
om *Jan*
van Oos-
tenryk te
begroet-
ten.
Onder
wat be-
ding zy
de bond-
genoten
onder-
fleunt.

Camb-
den
Johannus.
kige

1576. Verdrag tusschen de Engelschen en de Portugezen.

kige regering, waar van het gemakkelijker valt een denkbeeld te maken dan voorbeelden te vinden. De gerechtigheit bloeide; de overvloedt en vreugde bragten de algemene rust voort; de koophandel vermeerderde dagelykch door de rust en vryheit, en vervulde het ryk met allen overvloedt. De scheepvaart hadt van den kant van Portugal enige schade geleden, zonder dat men zegt wie 'er de oorzaak van was. De onderdanen van beide de kronen betwiffen van weêrzyden het inkomen van hunne havenen. De vryheit wierdt 'er dit jaar van herstelt. Aan de Engelschen wierdt het varen op Portugal, Algarbe, de Azorische eilanden, en Madera (a), en aan de Portugezen het varen naar Engelandt en Ierlandt gedurende drie jaren toegelaten. Daar wierdt ook besloten, dat men gemachtigden zou aanstellen, die in dezen tusschentydt het geschil, dat tusschen de beide natiën omtrent den koophandel was ontstaan, zouden onderzoeken, om het verdrag, dat nu alleen voor een tydt was, altoosdurend te maken.

Men onderneemt weder om door het Noorden een scheepvaart naar het Oosten te zoeken.

Men kwam weder tot het voornemen, dat men ten tyde van *Henrik* den VII hadt gehad, van het Oosten van de zyde van het Noorden van Amerika, door een doortocht, die de Noord-en Zuidzee vereenigt, en daar het zelve gemeenschap met de Oostersehe en Westersehe eilanden heeft, te vinden. De Admiraliteit vergaderde daar over. De ervarenste stierlieden van Engelandt woonden deze vergadering by. Men kwam gezamentlyk overeen, dat het doonlyk was, en dat 'er zulk een doortocht zekerlyk was. De gedachten waren op deze redenen gegrond, dat de genen, die onder den Pool zeilen, bevinden, dat, hoe meer menden zelven nadert, hoe lager de zee is; een bewys, dat het landt niet ver af is; daar in het tegendeel, wanneer men uit het Westen naar den kant van Yslandt nadert, meh de zee veel hoger vindt; en men ziet klaarblykelyk, dat de Noordzee, die Amerika ten Oosten heeft, een en de zelve zee met de Zuidzee is, die dit nieuwe landt van het onze naar den kant van het Westen scheidt. Men voegde daar nog by, dat de zee, door de beweging van den hemel, die zyne omwenteling in vier en twintig uren doecht, gedreven, door de kusten van Amerika weder gestoten, en naar het Noorden gedreven wordt, tot dat zy komt by den hoek, dien de Spanjaarden Cabo Freddo, of Noordkaap, noemen, alwaar de zelve een doortocht moet vinden, om zich in het Mer del Sur, gelyk zy de Zuidzee, die ook de Stille zee * wordt geheten, noemen, te ontlasten; dat zy zonder deze ontlasting wedergekaast zou worden van de Noorder kusten naar Laplandt en Finlandt, met het zelve geweldt, als op de Zuidkust van de Straat van *Magellanus*, die al te nauw is, om het water, dat uit de Zuidzee komt, te verzwelgen, een groot gedeelte daar van naar het Noorden zendt, van waar het zich langs de Oostersehe kusten van Amerika verspreidt. By deze vertogen bragt men de getuigenis van den vermaarden *Jenkenzon* by, daar wy boven reets van hebben gesproken, zo bekend door zyne reizen in Moskovië, en voornamentlyk door alle de Noordzeën. Hy verzekerde, dat deze zee zich in de Zuidzee ontlafte, en dat het onmogelyk anders kan zyn, daar men het zeggen van een zeer vermaarden Spaanschen stuurman * byvoegde, die zeide, dat hy van de Moluksche eilanden naar Amerika willende wederkeren, te rug was gedreven boven de Linie door

† *Bernard Torre.*

(a) Dit was reets in het jaar 1571 vastgesteld. Zie boven fol. 194.

de vlooden van de Noordzee, met zo veel geweldt, dat hy weder ter plaatse wierdt gebragt, van waar hy vertrokken was.

Deze redenen en waarnemingen de kooplieden overtuigt hebbende, zonden zy *Martin Forbisher* * met drie schepen, die men pinassen, of spiegel-schepen †, noemt, om den doortocht te zoeken, die de Noord-en Zuidzee moet vereenigen, en tot een doortocht van het Oosten naar het Westen strekken. Zy vertrokken den 18 July van Harwich, en kwamen den 9 Augusty in de golf, of Straat, die zynen naam † draagt, op de hoogte van drie en zestig graden, daar zy het landt bewoont vonden van menschen, die zeer tanig van wezen waren, met zwart haar, en breed van aangezicht, platte neuzen, en hunne lichamen met de huidt van zeekalven dekkende. Hy merkte ook aan, dat de vrouwen lang haar droegen, door twee trensen van een gescheiden, die aan de slaap van het hoofd kwamen, behalven die, welke haar op de schouderen hing. De meeste waren in haar aangezicht gekorven, daar zy een vermengsel van zekere blaauwe verwe, die 'er nooit uit ging, en die hen tot versierfel verstrekte, in wreven. De koude, die zich daar reets begon te doen gevoelen, en de Straat te bevroezen, bellette de Engelsche stuurlieden verder te gaan; zo dat zy op het laatste van September weder in Engelandt kwamen, zynde vyf matrozen kwyd geraakt, die door de Wilden waren verascht en weggevoert. Deze *Martin Forbisher* ondernam in den volgenden jare * een tweden, en een jaar daar na † een derden tocht, met een voornemen van deze Straat verder in te varen, gelyk hy ook op beide tochten deedt. Maar hy ontmoette ook de zelve zwarigheden. Op zynen weg, inzonderheit de laatste maal, kwam hem zeer veel ys tegen, dat zich als bergen opdeedt, en hem dwong weder te rug te keren. Het was te vergeefsich, dat hy tegen deze zwarigheden aanworstelde, zynde door gestadige stormen aangestalt, overrompelt van ineeuw, en gedurig door de harde winden, die hem tegen de verbaarlyke rotien van ys dreven, de doodt alle ogenblikken voor oogen ziende, zo dat hy gedwongen was weder te keren. Al wat hy van zyne reize mede bragt, bestondt in eenige stenen *, die hy hadt laten uitgraven, denkende daar goudt of zilver in te vinden; maar na een nauwkeurig onderzoek bevondt men de zelve maar gemene stenen te zyn, en men gebruikte ze om 'er de straten mede te beleggen. Eenigen willen, dat hy ook een hoorn van zekere zee-Rhenoceros, die boven de neus van den visch, dien zy doodt op het strandt hadden vinden leggen, was uitgetrokken, en een en een halve el lang was, hadt medegebragt, daar zy byvoegen, dat hy de zelve kracht, die men aan een eenhoorn toechryft, hadt, indien het waar is, dat 'er zulke beesten worden gevonden. Door de ondervinding bespeurde men, dat hy een middel tegen het vergift was.

Elizabeth zondt dit jaar den ridder *Philips Sidney*, die twee jaren te voren mede op den naamlyst van de mededingers naar de kroon van Polen was gebragt, naar *Rudolph*, Roomsch koning, aan wien de keizerlyke kroon door de doodt van zynen vader was gekomen. Het was *Maximiliaan* de II, die in het begin van October in de armen, om zo te spreken, en in de schoot van de Staten, die hy hadt doen zamenkomen, en waar in hy voorzitter was, den geest hadt gegeven. Zyne al te grote zorg voor een zwak ligchaam, als het zyne, en zyne verscheide ziekten hadden hem als uitgeeert, en wel zodanig, dat hy scheen uitgeleest te zyn, hoewel hy nog geen vyftig ja-

Scheepstocht van *Forbisher*. * of *Forbisher*. † gelykende naar grote floepen. † *Forbisher* Straat.

* in het jaar 1577. † in het jaar 1578.

* of cttu.

Cambden. *Thuanus*. *Mearsay*. Doodt van *Maximilian* den II; en zyn lof.

1576. ren oud was, waar van hy twaalf als keizer hadt geregeert, een vorst zeer zachtzinnig, voorzichtig, standvastig en rechtmatig, daar niet aan zou ontbroken hebben, indien het geluk hem gunstiger was geweest, en hy zo veel gezondheid als deugden hadt bezeten. Hy droeg zich zeer omzichtig tusschen de twee Godsdiensten, die Duitshlandt verdeelden, en, zonder nadeel aan den Katholyken koning te doen, maakte hy zich aangenaam by de Protestanten, wetende altoos als een soort van middelweg tusschen beide te houden; hebbende voor zyne erflanden het houden van het Nachtmal onder beide de gedaanten verkregen, en den paus verzocht, het trouwen aan de priesters toe te staan: doch zonder het te hebben kunnen verwerven. Wy hebben gezien, dat zyn gevoelen omtrent de hervorming zo ver was gegaan, dat de keurvorst van de Palts niet anders dacht, of hy zou de zelve omhelzen; het zy hy waarlyk zyn woordt aan de Protestantische keurvorsten hadt gegeven, gelyk als eenigen hebben gezegt, het zy zyne toestemming aan vele artykelen van dezen Godsdienst aanleiding hadt gegeven om zulks te denken. De ridder *Sidney* was gelaft hem het rouwbeklag te doen over de doot van *Maximiliaan*, en geluk te wenschen over de komste van *Rudolph* tot het keizerryk, dat hem als Roomsch koning toekwam.

Hy hadt ook last naar Heidelberg te gaan, om de zonen van den keurvorst van de Palts, *Frederik* den III, korteling gestorven, te begroeten. *Casimir*, een van deze prinsen, hadt van *Elizabeth* geldt*, om volk te ligten, gelyk hy meermalen tot den dienst van de Hervormden in Vrankryk hadt gedaan, ontfangen, en de gezant hadt last het geldt weder te eischen, dat de koningin hem te leen hadt opgeschoten. De tyds gelegenheit om het weder te eischen was voordeelig †. Het Fransche hof hadt een gebod ‡ ten voordeele van dezen Godsdienst laten uitgaan, om den hertog van Alençon, die zich voor hun hoofdt hadt verklaart, van deze party af te trekken, wiens erfdeel men vermeerderde met *Berri*, *Touraine* en *Anjou*, met den tytelt van hertog van de laatste provincie. De prins *Casimir* verwaarloofde zyn belang niet. Hy eischte de landvoogdy van *Mets*, *Toul* en *Verdun*. De koningin moeder, die hem in het byzonder onderhieldt, kon hem van zynen eisch niet doen afstaan, dan met voor hem het prinsdom van *Chateau-Thierry*, eene compagnie van honderd gewapenden, en het bevel over vier duizend ruiters, nevens een inkomen van twaalf duizend goudse kronen, en zeven honderd duizend gereed geldt, om zyn volk te betalen, te verkrygen, waar door *Casimir* in staat geraakte om het geleende geldt aan de koninginne weder te geven. Maar het geldt, dat Vrankryk hem moest betalen, was niet gereed. Deze kroon moest eerst een bul van den paus verzoeken, om vyftig duizend guldens renten uit de geestelyke goederen te mogen verpanden. Deze bul was nog niet gekomen wanneer de ridder *Sidney* te Heidelberg kwam, en de prins *Casimir* niet betaalt zynde, verchoonde hy zich, dat hy het geleende geldt in dezen tydt aan de koninginne niet kon wedergeven.

Onder de doorluchtige personen, die dit jaar in Engelandt stierven, telt men *Walther van E-vreux*, graaf van *Essex*, en den ridder *Cooke*, leermeeft van *Eduard* den VI. Maar dewyl de doot van den eersten in Ierlandt voorviel, stelden wy het verhaal daar van uit tot dat wy tot de aldaar voorgevallene zaken zullen gekomen zyn. Belangende den ridder *Cooke*, hy stierf in zyn

Zyn gevoelen voor de hervorming.

Rudolph is zyn opvolger.

Elizabeth laat het geldt, dat zy aan den prins *Casimir* hadt geleent, weder eischen.

* drie honderd duizend goudse kronen.
† den 9 May 1576.
‡ Edikt.

Doot van den ridder *Cooke*.

1576. zeventigste jaar. Hy was een man van grote geleerdheit, en van eene deftigheid en deugd, overeenkomende met die van de wyften der ouden. Hy liet vyf dochters na, van gelyke verdiensten en kennis, de welke zyne goederen erfden. Zy waren ervaren in de Griekische en Latynsche talen, en deden alle vyf voordeelige huwelyken. *Mylord Barleigb*, grootfchatmeeft, trouwde met de oudste; *Mylord Bacon*, zegelbewaarder, met de tweede, en de ridders *Hobby*, *Roulet* en *Killegrew* met de drie andere. Maar niets maakte *Cooke* doorluchtiger dan dat hy leermeeft van den jongen koning *Eduard* was geweest, en dat hy hem zulk eene uitnemende opvoeding hadt gegeven, het zy ten opzichte van zyne geleerdheit en bekwaamheit, het zy ten opzichte van zyne wyze van leven en Godsdienst.

Het ganfche jaar van 1577 ging met kuiperien van de zyde van *Don Jan* van Oostenryk en van de bondgenoten, niet alleen in Nederlandt, maar ook in Engelandt, en door de verscheide gezantschappen, zo wel van den eenen, als van den anderen kant, voorby. De uitkomst van alle deze onderhandelingen was, dat *Elizabeth* door de bedriegeryen van *Don Jan* verplicht was een verdrag met de Nederlandfche staten aan te gaan, waar van zy den koning van Spanje kennis gaf, daar benevens betuigende, dat zy het zelve niet zou ter uitvoeringe stellen dan in de uiterste noodzakelykheit, en wanneer daar geen hoop voor de vrede meer overig zou zyn. Zy volhardde in hem daar toe te vermanen, daar deze vorst genoeg in nam; ten minste gedroeg hy zich zo, en trachtte ondertusschen de koningin te weêrhouden, dat zy geen volk naar Vlaanderen zondt. De veinzery van *Don Jan*, die bevreest was, dat men hem zou voorkomen, bedekte ook met alle bedenkyke arglistigheid zyn voornemen. Hy maakte geen zwaarigheid *Elizabeth* door de gemachtigden, die hy haar op verscheide tyden zondt, van zyne goede mening te verzekeren, wenshende, gelyk hy zeide, niet anders dan eene goede vriendschap tusschen de beide volkeren te zien, verzoekende hare Majesteit, indien haar van de verfloorders van de algemene rust het tegendeel wierdt gezegt, geen geloof daar aan te slaan. Zyne betuigingen waren geveinst; hy wachtte alleen naar gelegenheit om het beslotene met den paus en de *Guizen* tegen den Staat en Godsdienst van Engelandt werkfellig te maken.

Dit was voor het grootfte gedeelte de gesteldheit der zaken van dit jaar: maar de omftandigheden van de zelve zyn van te veel belang om verzwegen te worden. Voor dat *Don Jan* in de Nederlanden kwam, en dat *Requesens* het roer der regering nog in handen hadt, de eerste neg in Italië zynde, bedacht hy aldaar verscheide aanslagen tegen de kroon van *Elizabeth*. Deze staatzuchtige prins bezat, niettegenstaande zyne onwetige geboorte, al de trotschheit van het bloedt, daar hy uit voortgekomen was, en zonder een ryk niet kunnende leven, dacht hy zich meester van *Tunis* te maken. Ten dien einde de hoofdstadt in de maand van October des jaars 1573 veroverte hebbende, wilde hy de zelve niet slechten, gelyk *Philips* de II gaarne hadt gezien, zorg dragende in het tegendeel, van niet alleen de muren weder op te halen, maar daar ook sterkten aan te leggen. Echter dorft hy zyn voornemen aan den Katholyken koning niet bekend maken; maar hy bediende zich van de tusschenkomst van *p* aus *Gregorius* den XIII. Hy hadt hem door zyn eigen gezant doen verzoeken, dat het hem mogt behagen liever een

1577. *Strada*. *Cambden*. *Thucydus*. *Maximay*. *P. Ber*. *De Gruer*. *Don Jan* van Oostenryk zoekt de koningin van Engelandt te misleiden.

Befchryving van dezen prins, en zyn voornemen. 1573.

Chris-

1573.

Christen prins tot koning der Mauren dan een Mahomethaan te verklaren: want *Philips* maakte, naar het voorbeeld van zynen vader *Karel* den V, zyn werk van de opvolging in het bloedt van de Afrikaansche koningen te bewaren. De gezant, die de Moorische prinszen daar buiten wilde sluiten, hadt *Philips* voorgesteld deze kroon op het hoofd van *Don Jan* te zetten. De koning, de staatzucht van zynen natuurlyken broeder bemerkende, oordeelde, dat het beter was, dat hy zyn wantrouwen verborgen hieldt, dan het zelve in deze tedere tyds gelegenheit te doen uitbarsten. Gelyk dit voorstel hem eerst wierdt gedaan, na dat *Don Jan* tot deze onderneming was vertrokken, dacht hy, dat de voorzichtigheit vereischte zyn gevoelen te bedekken, om aan een laatsdunkenden en stoutmoedigen prins, dien hy het bevel over een machtig leger hadt toevertrouwt, geen gelegenheit te geven eenige aanslagen tegen den Staat, indien men hem in de onderneming van Afrika wilde verhinderen, te smeden. Hy gaf daar een twyfelachtig antwoordt op, prees den yver van den paus, roemde de dapperheit van *Don Jan*, en liet hem alles van zyne erkentenis verwachten. Des niettegenstaande hadt hy voorgenomen hem niets te geven, dat als een beginsel zou kunnen strekken om zyne staatzucht verder uit te zetten. *Don Jan* bediende zich van eenen *Johannes à Sotto* tot zyn geheimschryver, dien hy zynen gunsteling hadt gemaakt; een man van een schranderen geest, maar laatsdunkend, die zynen meester tot het ryk van Tunis hadt aangemoedigt. *Philips* wist hem onder schyn, van hem aan het hof te bevorderen, uit zyn dienst te krygen, en gaf hem *Escovedo*, zynen vyandt, in de plaats. Hy oordeelde, dat dit een bekwaam middel was om alle de voornemens, die *Sotto* aan *Don Jan* hadt ingeblazen, te verydelen, en dat de haat van dezen nieuwen geheimschryver tegen zynen voorzaat hem andere maatregels omtrent zyne zaken zou doen nemen. De zelve vielen echter anders uit; *Escovedo*, nog hoogmoediger dan *Sotto*, en vindende den weg door de onderrechting, die hy van den eersten gunsteling hadt ontfangen, gebaant, stelde alles in het werk om de staatzucht van *Don Jan* nog meer aan te sporen. Deze prins kwam, na dat hy Tunis hadt ingenomen, te Napels, hebbende alle de orders gestelt, die nodig waren om het geen hy overwonnen hadt te bewaren. Echter wierdt hy gedwongen *Mechmetb Affan*, neef van *Amida*, tot koning aan te stellen. Deze laatste was met zyne kinderen in de staten van den koning van Spanje gevluht. *Don Jan* hadt het ongeluk in het volgende jaar * van Tunis weder onder de regering van den Turk te zien keren. Spanje verloor de sterkte *Goulette*, die *Karel* de V goed gevonden hadt te bezetten, om van de trouw van *Muley Affan*, wanneer hy hem in zyn ryk herstelde, verzekert te zyn. *Sinan* Bassa, eerste vizier van *Selim*, was niet te vrede met de Christenen uit Tunis gejaagt te hebben, hy trachtte hen ook de lust om weder te komen te benemen; waarom hy *Goulette* wegnam, dat hen tot het overkomen diende, en daar zy hunne wapenplaats op de kusten van Afrika van hadden gemaakt. Dus ging deze sterkte, daar *Karel* de V zo veel zorg voor gedragen hadt om ze te versterken, byna op de zelve plaats en mondt der zee, en op de puinhopen, daar de vermaarde haven van het oude Carthago was geweest, om niet alleen de ryken van Na-

* in September.

1574.

pels en Sicilië, maar ook van Italië en Spanje te dekken, verloren. Het zelve keerde weder, nevens gansch Mauritanië, acht en dertig jaren na dat *Karel* de V het hadt veroverd, aan den Turk. Men legt de oorzaak van dit verlies op de staatzucht van *Don Jan*, die de macht der Turken naar dezen kant hadt getrokken, uit nayver, dien hy hen hadt gegeven door het versterken van Tunis, in plaats van het te slechten, gelyk *Philips* de II het wilde hebben. Anderen zeggen, dat de slotvoogdt van *Goulette* * van de Turken omgekocht was, die hem tot vergelding van zyn verraadt het ryk van Cyprus hadden beloofd. Hoe het zy, *Don Jan* zag alle hoop om koning van Tunis te worden verdwenen: doch des niettegenstaande stondt hy van zyne begeerte tot een koninkryk niet af.

1574.

* *Pueris Carrero.*

Het was in deze gemoeds gesteltenis, dat *Escovedo* hem te Napels vondt. Deze trotsche staatsdienaar was ver van hem gematigder gedachten in te boezemen: verheugt, dat hy hem in dit gevoelen vondt, daar hy hem gaarne in hadt willen zien, stelde hy hem luisterryker kronen dan die der Mauren, en gemakkelijker om te verkrygen, zeide hy, voor oogen. Deze waren de kronen van Engelandt en Schotlandt. Wy hebben gezien, dat in het jaar 1571 *Philips* de II getracht hadt voor hem de laatste, door een huwelyk met *Maria Stuart*, te verkrygen; maar dit voornemen hadt geen voortgang: het zy men niet oprecht te werking, het zy de Katholyke koning, den staatzuchtigen aardt van *Don Jan* opmerkende, niet raadzaam vondt hem zo machtig te maken. *Escovedo* hervatte dit afgebroken werk, en stelde *Don Jan* zeer smakelyk voor oogen, hoe gemakkelijk dit huwelyk, waar door hy niet alleen in het bezit van de kroon van Schotlandt, maar ook van die van Engelandt, waar van *Maria* de vermoedelyke erfgenaam was, kon geraken. De grootste zwaarigheit bestondt in *Elizabeth* van den troon te stoten. Hy vertoonde hem, dat daar geen zwaarigheit in was, indien men de legers van den Katholyken koning, die in de Nederlanden waren, tegen Engelandt gebruikte, als hy alleen de landvoogdy van deze landen kon verkrygen. De doot van *Requesens* viel in dezen tydt voor, en de koning, verlegen om een opvolger te vinden, kende niemandt, die bekwaamer daar toe was, dan zynen natuurlyken broeder, wiens krygs- en staatkunde hem bekend waren, daarenboven door den paus, die eene byzondere achting voor *Don Jan* hadt, aangezocht zynde, waar door alles de staatzucht van dezen prins scheen te begunstigen.

1575.

* *Escovedo* stelt hem het huwelyk van de koningin nevan Schotlandt en het invallen in Engelandt voor.

1576.

Voor dat hy uit Italië vertrok, om naar Nederlandt te gaan, hadt hy zyne maatregels met den paus genomen, die hem verzekerde, dat hy hem de onkosten van den Engelschen oorlog zou helpen dragen. De paus vleide zich dit ryk met hem te delen. *Don Jan* zou het tydelyke voor zyn deel hebben, en hy, de paus, al wat aan den H. stoel behoort in het geestelyke. Daar zyn 'er *, die zeggen, dat hy de souvereiniteit over de Nederlanden mede begeerde. Op dit alles moest hy de toestemming van den Katholyken koning hebben. De paus, den yver van *Philips* voor den Godsdienst kennende, twyfelde geenzins de zelve te verkrygen: maar hy kende zyne staatkunde niet, die minder toeliet zynen broeder omtrent de twee kronen van Groot-Britannië dan omtrent zynen eisch van die van Tunis te begunstigen. Hy kon van den afstandt van de Nederlanden ter gunste van zynen broeder niet

Zyn verdrag met den paus rakende kunnen aenflag.

* *Varillan.*

1576. horen spreken, indien men de gedenkſchriften, die daar van melden, mag geloven. *Don Jan*, hoe bekwaam hy ook was, floeg zelf niet veel acht op de yverzucht van *Philips*. Hy liet zich door de begeerte van te regeren vervoeren: daarenboven was hy betovert door de smakelyke voorſtellingen van *Eſcovedo*, die, om zo te ſpreken, den weg, langs welken hy op den troon zou klimmen, met bloemen ſtrooide. Maar voor dat hy zyne nieuwe regering aanvaardde, wilde hy een mondgeſprek met den koning, niettegenſtaande den laſt, dien hy hadt ontvangen om van Italië naar de Nederlanden te vertrekken, houden. Hy vertrok dan naar Spanje, en zag zyne Katholyke Majesteit te Valladolid, zonder dat men hun onderhoud heeft geweten (a). Van daar vertrok hy naar Vrankryk, kwam te Parys, daar hy verſcheidene dagen onbekend, gevende zich voor een bediende van *Oſavins Gonzaga* uit, bleef; en om nog beter onbekend te blyven hadt hy zyn haar en baardt doen verwen. Eindelyk, na zyn voornemen met den Spaanſchen gezant wel te hebben overlegt, kwam hy in de provinciën van zyne landvoogdy aan.

1577. Naauwlyks was hy daar gekomen, of hy vernieuwde zyn verzoek by *Philips* omtrent de onderneming op Engelandt, en ter zelve tydt om eene haven in Biskaje te hebben, daar hy zyne vloot mogt gereed maken. Hy verzocht, dat deze plaats *Eſcovedo* mogt worden toevertrouwt. Deze ſtaatsdienaar bleef geenzins in gebreke den koning zelf en *Antonio Perez*, voornaam geheimſchryver van Staat van *Philips*, zeer nadrukkelyke brieven, om ter gunſte van *Don Jan* dit uit te werken, te ſchryven. Hy deedt nog meer; ziende, dat noch het verzoek van zynen meester, noch het zyne eenigen ingang hadt, riedt hy den prins een verbondt met de *Guizen* aan te gaan, waar by beide partyen zich voor beſchermers zouden verklaren; *Don Jan* van Spanje, en de *Guizen* van Vrankryk, om makender wederzyds by te ſtaan; zo dat de yverigſte Roomſchgezinden in Vrankryk, hebbende de *Guizen* aan hun hoofd, zich voor de Spanjaarden moeſten verklaren, indien de hertog van Anjou de Kalviniſten in Nederlandt begunſtigde. Aan den anderen kant, de Spanjaarden, onder het bevel van *Don Jan* ſtaande, moeſten de Franſchen helpen, indien zy door *Henrik* den III met hulp van zyne Kalviniſche onderdanen wierden aangetaſt; zo dat de beſcherming van den Roomſchen Godsdienst diende tot een voorwendfel van dit verdrag, daar nochtans de ſtaatzucht van beide de hoofden de voornaamſte oorzaak van was. *Don Jan* wilde niet alleen de kettery, gelyk hy de leer der Hervormden noemde, in de Nederlanden uitroeien, maar zelfs in Engelandt, van waar de zelve, gelyk hy zeide, altydt tot de zeventien provinciën zou overwaaien, indien men de zelve in dat ryk niet uitroeide. Dit was de glimp, dien hy aan den oorlog gaf, en de weg, dien hy zich baande om tot deze regering te komen. Dit bondgenootſchap wierdt in weêrwil van den Katholyken koning, die aan zynen gezant ſchreef, wanneer hy kennis van deze onderhandeling kreeg, dat hy het zou beletten, aangegaan. Maar het was te laat, het verbondt was reets geſloten en getekent. Dit koſtte kort daar na het leven aan *Eſcovedo*, die in Spanje wierdt te rug geroepen, daar

Philips heeft een tegenzin in dit verbondt, en doet *Eſcovedo* oncomen.

(a) *Strada* zegt, dat het in een landhuis was, en dat de koning hem beſtalte de Nederlanden, het koſtte wat het wilde, te bevredigen, onder beding van den Godsdienst en het gezag van den koning wel in acht te nemen.

hem *Philips* aan zyne ſtaatkunde, en *Perez* aan zyne vreeze opofferden: want deze laſtte haatte *Eſcovedo*, die hem in zyne minnaryen met de princeſſe van Eboli dwarsboomde, en vreedde, dat hy haar ten gevalle van den koning, die mede uitnemende op haar verlief was, mogt kwyd raken. Ieder weet, dat deze Spaanſche vrouw *Anna Mendoza de la Cerda* wierdt genaamt, en met den vermaarden *Ruy Gomez de Sylva* was getrouwt geweest. Hare afbeelding vindt men ook in alle de geſchiedboeken van dezen tydt. Men kan niet begrypen, hoe eene vrouw, die maar een oog hadt, niettegenſtaande dit gebrek de minnelykſte perſoon van het hof was. Anderen * zeggen, dat *Eſcovedo* zelf op haar verlief was, en dat hy *Perez* als een gelukkigen medevryer met nydige oogen aanzag, of beducht was, dat hy het door den tydt zou worden: weshalven hy zeer verheugt was zich van zulk een gevaarlyken mededinger verloſt te zien. Hy liet hem by helder daglicht door zes perſonen, die op hem aanvielen, om het leven brengen. Zy lieten hem op de plaats leggen, en niettegenſtaande deze moordt in het gezicht van al de wereldt was geſchied, vondt men gene getuigen, wanneer *Don Jan* daar recht over verzocht; waar door hy bemerkte, dat het hof van Madrid de moorders hadt omgekocht.

Ondertuſſchen trachtte deze prins aanhang in Engelandt en Ierlandt te maken, en nam voor de eene of de andere plaats in te nemen, daar hy zyne ſchepen veilig kon leggen, en zyn volk gemakelyk landen. De graaf van Weſtmorelandt, nevens al de andere in Nederlandt gevluchte Engeliſchen, boden hem hunnen dienſt aan. Hy hadt ook *Copley*, dien de koning van Vrankryk op zyn verzoek baron hadt gemaakt, in zyn belang gebragt, en hy verwachtte groten byſtandt van den paus en van het geſloten bondgenootſchap met de *Guizen*. Wat aangaat eene bekwame plaats om te landen, dacht hy zich meester van het eilandt Man, in de Ierſche zee, en in het midden van de drie ryken gelegen, te maken.

Van daar maakte hy ſtaat, dat hy niet alleen in Ierlandt, alwaar de inboorlingen den paus t'eenemaal waren toegedaan, kon landen, maar ook in het Weſten van Schotlandt, daar de koningin *Maria* vele aanhangeren hadt, en zelfs in de provinciën van Engelandt, die aan dezen kant waren gelegen, als Noord-Walles, Cumberlandt, Lankaster en Cheſter, daar al het volk van den Roomſchen Godsdienst waren, in te dringen.

In het begin waren alle deze aanſlagen niet bekend aan de koningin. Met de grootſte argliſtigheit des werelds verbergde *Don Jan* de zelve niet alleen voor haar, maar ook voor de Nederlanders, en voor *Philips* zelf. Uiterlyk ſcheen het als of hy niet dan vrede zocht. Dit betuigde hy door de vernieuwing van de vrede van Gent, die in de maandt van November des jaars 1576 geſloten was, en die hy op het laſtte van February van het volgende jaar bekrachtigde. Maar de prins van Oranje, zyne looſheden bemerkende, gaf daar kennis van aan de Staten, die zich wel wachtten zynen raad te volgen; zo dat Vlaanderen op het punt ſtondt van door de Spanjaarden t'eenemaal onderdrukt te worden. Midden in deze beroerten gingen en kwamen de gezanten over en weder van Vlaanderen en Spanje naar Engelandt, en van Engelandt naar Madrid en Bruſſel. *Don Jan*, altydt veinzende, zondt *Gabelle* aan de koningin, om haar te bedanken voor den byſtandt, dien zy hem by het aanvaarden van zyne regering hadt aangeboden, en om haar te verzeke-

1577.

* Paril-
lat.Don Jan
denkt
om in
Engel-
landt te
landen.Hy
veinst te-
gen *Phi-
labeth*.

1577. zekeren van zyne genegenheit tot de vrede. Zy zondt hem den ridder *Horsley*, om hem voor zyne goede voornemens te bedanken, en te raden, dat hy de zelve ten eerste werkstellig zou maken. Zy verzocht hem ook de goederen van de Engelsche handelaars, ten tyde van de regering van den hertog van Alva genomen, wederom te geven. *Don Jan* hadt gansch andere gedachten; des niettegenstaande gaf hy goede woorden aan den gezant, maar verchoonde zich over het uitspellen van deze wedergeving, om de menigvuldige bezigheden, die hem zyne regering verschafte, schynende alleen bedacht te zyn om de rust en cendragt in de zeventien provinciën te herstellen.

Elizabeth, die zyn voornemen nog niet wist, zondt den ridder *Thomas Leighton* naar den prins van Oranje, om hem te verzoeken, de handt aan de uitvoering van de vrede, in het laatste van het voorgaande jaar te Gent gemaakt, te slaan. Ten minste verzocht zy hem, niets tot nadeel van het verdrag, tot dat de ridder *Smith*, dien zy naar het Spaanische hof hadt gezonden, wedergekomen zou zyn, te ondernemen. Het was in dezen tydt, dat de prins van Oranje de aanslagen van *Don Jan* aangaande het huwelyk met de koningin van Schotland ontdekte, daar hy aanstonts kennis aan *Elizabeth* van gaf. Hy verzocht haar, acht op een voornemen te geven, daar de ondergang van hare Engelsche Majesteit en die der bondgenoten uit kon voortkomen, en niet meer aan een vredesverdrag met zulk een arglistigen prins te denken, en aan te merken, dat hy alleen deze voorstellingen deedt om de eenen en de anderen in slaap te wiegen, met een voornemen van hen, na dat hy hen bedrogen en van malkander gescheiden zou hebben, onder te brengen. *Elizabeth* bleef in geen gebreke van op nieuw een gezant aan *Don Jan* te zenden, om hem ernstig te raden, het verdrag van Gent ter uitvoering te stellen, en zyne aanslagen, daar men haar van hadt gesproken, te ontdekken. Hy zondt haar den burggraaf van Gent, om op nieuw de zucht, die hy hadt om de vrede in de zeventien provinciën te herstellen, te betuigen, en haar te verzoeken den tydt, tot betaling van het geldt, dat zy aan de Staten hadt geleent, te verlengen, het welk zy toefondt, daar uit gelegenheit nemende om de wedergeving van de goederen, die de Engelsche kooplieden hadden toebehoort, nogmaals te verzoeken, waar van *Don Jan* zich door nieuwe uitvluchten verchoonde.

Toen wierdt zy ten volle van de zamenzweringen van dezen prins onderrecht. De Raden van den koning van Navarre hadden eenige brieven, die *Don Jan* en *Escevedo* over Bearn naar het hof van Spanje zonden, onderschept. De inhoudt der zelve was, dat de koning niet langer moest dralen den landvoogdt van de Nederlanden al den bystandt, dien hy van noden hadt, om de party van den prins van Oranje en de bondgenoten te verdelen, te zenden; dat men te ver was gekomen om te rug te gaan; dat men deze muitmakers de eenen tegen de anderen, den adel tegen de gemeente, de Roomschegezinden tegen de Protestanten, moest opmaken, en dat men dan het vermaak zou hebben van te zien, dat zy malkander zouden vernielen, zonder dat men 'er de handt aan behoefde te slaan; daar nog wierdt bygevoegt, dat men, om hen t'eenemaal uit te roeien, hen in de eilanden, daar zy zich versterkt hadden, moest aantasten, zich den meester op zee maken, om hen aldus door het beletten van de scheepvaart de wicken, om zo te spreken, te korten. Deze brieven wierden aan den

koning van Navarre, die de zelve aanstonts aan den prins van Oranje afvaardigde, gezonden. Hy ontfing nog andere brieven, die de boden van *Don Jan* afgenomen waren, waar in al het geheim van zyn huwelyk met de koningin van Schotland wierdt ontdekt. Alle deze brieven wierden door de gevolmachtigden van den prins van Oranje aan *Elizabeth* medegedeelt, op dat zy niet meer zou twyflen aan de zamenzwering, die 'er gemaakt was, om haar nevens alle de Protestanten in Nederlandt, met welke men het eerste zou beginnen, en met haar eindigen, uit te roeien. Deze handeling van den prins van Oranje komt geenzins overeen met het zeggen van een schryver*, die sierlyker dan getrouw in zyne verhalen is. Deze ondersicht een verdrag van den prins met *Don Jan* gemaakt, om hem de Nederlanden den koning van Spanje te helpen afnemen. Hoe het zy, *Don Jan*, die niet wist, dat zyne brieven onderschept wierden, trachtte de koningin van Engelandt nog al te misleiden. Hy deedt haar door zyne gevolmachtigden verzoeken, zich tegen den prins van Oranje en tegen die van Hollandt en Zeelandt, de welke de andere provinciën tot oproer aansloekten, te verklaren, of ten minste eene volkome onzydigheit te houden. *Elizabeth* was niet te vrede over het gedrag der bondgenoten, die hulp by Vrankryk hadden gezocht; zy deedt scherpe verwyten aan de gezanten van den prins van Oranje. Maar zy zag zich zelf in veel groter zwarigheit van de zyde van den landvoogdt der Nederlanden, vermits zy al de streken van *Don Jan* klaarblykelyk hadt ontdekt. Zy begon te merken, dat het noodzakelyk voor haar was andere maatregelen in het werk te stellen, indien zy de vryheit en den Godsdienst der bondgenoten, en te gelyk die der Engelschen wilde handhaven, aan welke de Spaanische prins geen andere gunst zou bewyzen dan hen tot op het laatste te bewaren.

En plegtig gezantschap van de algemene Staten deedt haar eindelyk tot een besluit komen. De zaken van deze provinciën waren toen in dien staat, dat 'er geen de minste hoop van vrede over was, van wegens den uitersten noodt, daar het gedrag van *Don Jan* dit volk toe hadt gebragt. Zy hadden bystandt by den aartsheer-tog *Matthias* verzocht. Deze nieuwe beschermmer vondt den prins van Oranje in zulk een groot aanzien by de zynen, dat hy zich als genoodzaakt vondt in deze party te treden, hoewel hy wel een derde hadt willen maken, indien hy zich machtig genoeg hadt gevoelt om het te onderwinden. Maar hy moest den stroom volgen; zo dat de Roomschegezinden en de Protestanten, zamen vereenigt om hunne vryheit te beschermen, in het begin van December te Brusfel vergaderden, en een gelyke dagvaarding aan *Don Jan* deden bekend maken, als hy aan hen hadt gedaan, om voor de Staten te verschynen; en by nalatigheit van dien verklaarden zy hem en zyne aanhangeren voor verbrekers van het verdrag, verstoorders van de algemene rust, en vyanden van het vaderlandt. Zy zonden ter zelve tydt gevolmachtigden aan den keizer en aan de prinsen van het keizerryk, om hen dit voornemen bekend te maken; maar het grootste gezantschap geschiedde aan de koningin van Engelandt.

De markgraaf van Havrech, broeder van den hertog van Aarschot, en *Adolph van Meerkerken* waren daar de hoofden van. Zy waren gelaft honderd duizend ponden Sterlings van de koningin, en een bystandt van ruitery en voetvolk

* *Var. lan.*

De Staten van Nederlandt dagvaarden *Don Jan*.

1577. te verzoeken, en zich met de inscheping daar van te spoelen. Zy wierden op eene behoorlyke wyze ontfangen; hun verzoek wierdt toegestaan, onder beding, dat het geldt hen door de stad Londen, onder borgtocht van zekere Nederlandsche steden, ter handt gestelt zou worden, en dat zy aannamen het zelve binnen een jaar weder te geven; dat men hen duizend ruiters en vyf duizend man te voet, die zy de eerste drie maanden zou betalen, en daar na tot last van de bondgenoten zyn, indien zy hen in hunnen dienst hielden, zou verschaffen; dat de Engelsche bevelhebber eene overleggende stem in de vergadering der Staten zou hebben, en dat men geen besluit, het zy van overleg, of vrede, zou nemen, zonder alvorens daar van kennis aan de koninginne, of aan hem gegeven te hebben; dat de bondgenoten met geen andere staten eenig verdrag, zonder kennis van hare Britanische Majesteit, zouden aangaan; dat, indien Engelandt van eenige macht wierdt aangetast, uit wat hoofde het ook zou mogen zyn, zy een gelyk getal van volk aan de koninginne zouden verschaffen; dat, indien 'er eenig geschil onder de bondgenoten kwam voor te vallen, de uitspraak daar van aan de koninginne zou staan, om daar als oppermachtige over te oordeelen; dat, indien het nodig was eene oorlogsvloot tegen hunne gemene vyanden in zee te brengen, hare Majesteit hare vloot zou uitrusten, daar alsdan de bondgenoten veertig schepen van den tweden en derden rang, die onder de Engelsche vlag, en onder den zeevoogdt van hare Majesteit zouden staan, zou byvoegen; dat de bondgenoten met den koning van Spanje geen vrede zouden maken, zonder dat hy in hun verbondt, met de koninginne van Engelandt gemaakt, zou hebben bewilligt.

De aanslagen van *Don Jan* wettigden niet alleen dit verdrag, maar maakten het zelve ook noodzakelyk. Des niettegenstaande was de omzichtigheit van hare Majesteit zodanig, dat zy, om alle verwyte te ontgaan, dat zy de oproerige onderdanen van den Katholyken koning ondersteunde, of dat zy het gemaakte verdrag verbrak, haren gezant, om haar te rechtvaardigen, naar Madrid zondt, en gelafte, de redenen, die haar daar toe gedwongen hadden, gepaart met nieuwe aanmaningen aan den koning, van den zachtsten weg in te slaan, om zyne onderdanen weder tot hunnen plicht te brengen, bekend te maken. *Het was haar geenzins onbekend, zeide zy, dat het verdrag, het welk zy met de gemachtigden der vereenigde provinciën hadt gesloten, zou tegengesproken worden van die altoos hun werk maken om verdeeldheden onder prinszen te zaaien; dat deze kwalykgezinden niet zouden nalaten haar den Nederlandschen oorlog te last te leggen, en te beschuldigen, dat zy op nieuw bystandt aan de oproerigen zondt: maar dat zy den Katholyken koning en alle gekroonde hoofden van haar rechtmatig voornemen kennis wilde geven, ver dat zy eenigen opstandt van het volk tegen hunnen wettigen souverein zou begunstigen; dat men ten dien einde haar gedrag alleen hadt na te gaan, naardien zy haar eenigste werk maakte om deze droevige beroerten, daar de Nederlanden door geschud waren, verder voor te komen, verzoekende den koning en de gebieders in zyne provinciën, zich te erinneren, hoe menigmaal zy de ongeregeldebeden, die eene al te grote strengheit onder dit vrya volk zou veroorzaken, indien men het wanhopig maakte, hadt aaneetoont; met wat nadruk zy de landvoogden, om het zelve gunstiger te zyn, hadt vermaant, hebbende door hare vertogen*

de ongelukken, die zy hadt voorzien, niet kunnen beletten. *Wat zorg hadt zy niet gedragen, om de onderdanen, die men gedwongen hadt ongehoorzaam te zyn, weder tot hunnen plicht te doen keren? wat al bezendingen hadt zy niet gedaan om hen te verzoenen? Dat zy de aanbiedingen van deze provinciën, die haar voor hare souverein en bescheermster wilden hebben, hadt verworpen; nayveriger om hare eer, die haar niet toeliet de zelve aan de regering van haren natuurlyken vorst te onttrekken, dan begeerig om iets te verkrygen, daar andere vorsten mogelyk geen zwaarigheit in zouden maken. Dat zy nog meer hadt gedaan: uit vreeze, dat dit volk, wiens souverein zy geweigert hadt te zyn, het zelve wel eens aan eene andere macht mogt aanbieden, die de zelve gematigheit niet zou gebruiken, hadt zy hen geldt geleent om zich te handhaven, niet in oproeren, maar in bunne vryheit; zo dat zy niets anders in het oog hadt gehad dan de zelve voor den Katholyken koning door de handhaving binner afbakenlykheit te bewaren, daar hy hen anders, zonder hoop van wederkryging, voor altoos zou kwyd geraakt zyn, indien zy zich onder het juk van een nieuwen meester hadden begeeven; dat zy in al haar gedrag standvastig was gebleven, en dat zy, ver van daar omtrent iets ten voordeele van den prinsse van Oranje te veranderen, hem sberp bejegent hadt, om dat hy de vrede van Gent geweigert hadt te tekenen, zelfs tot zo ver, dat zy hem gedreigt hadt hem by langer weigering hare gunst te ontzeggen. Dat zyne Katholyke Majesteit zelf dan oordeele, vervolgde de koningin, en dat men het aan het oordeel van alle Christen vorsten stelle, of in deze gansche handeling iets is, dat tegen de Christelyke plichten strydt; iets, dat niet met de trouw van eene vorstinne, die, nayverig van hare eer, aan een vorst, haren bondgenoot, verplicht is, en met hare oprechte begeerte tot de vrede overeenkomt. By deze verklaring deedt zy krachtige vertogen aan *Pbilips*, om van zyne zyde de handt tot zulk eene lang gewenschte vrede, daar hy het meeste belang by hadt, te lenen. Zy vertoende hem, dat dit niet dan door de gehoorzaamheit van de Nederlanders was te verkrygen, en dat deze de gehoorzaamheit door de harde regering der landvoogden afgewend zynde, de zelve niet was weder te bekomen dan door zyne goedertierenheit en zachtmoedigheit; dat hy hen meer mededogen over hunnen ellendigen staat dan misnoegen over hunnen opstandt moest bewyzen, al het voorledene vergeten, hen in zyne gunst weder aannemen, en hen hunne voorrechten laten genieten, de bevelschriften * van bevrediging, zonder toe te laten, dat zy eenigermaten geschonden en te loor gestelt wierden, handhaven, en hunne klagten of achterdocht te doen ophouden, hen een anderen landvoogdt in de plaats van *Don Jan* zendende. Vervolgens schilderde zy dezen prins af, die door zyne wreedheit en list hun grootste vyandt was geworden, en door zyne kuiperyen en aanslagen met de koninginne van Schotlandt de hare, en wel zodanig, zeide zy, dat het onmogelyk was, dat de Nederlanden tot rust konden komen, zo lang als by 'er het regentschap van bezat, noch zich veilig acbten, zo lang by geneigt was om zamenrottingen in beide de ryken van Groot-Britannië aan te kweken; dat zy zich niet kon onthouden nagedachten te hebben over het werven van volk, dat hy van alle kanten deedt, en over het verbondt, dat hy met de Guizen hadt aangegaan, dat hy, onder voorwensel van de Nederlanders te dwingen, de gedachten wel eens kon krygen om een inval in Engelandt te doen. Kortom, dat zy het van haren plicht oordeelde, den ondergang van Ne-*

Hun verdrag met Elizabeth.

Verklaring van Elizabeth om het maken van het verdrag te rechtvaardigen.

1577.

* Elizabeth.

Hare klagten over Don Jan.

1577.

derlandt zo wel, als den inval in hare eige staten te beletten, dat beide de natien verplicht waren elkan- der te helpen, achtervolgens de oude verbonden, met de koningen hare voorzaten, en de hertogen van Burgundie, voorzaten van zyne Katholyke Maje- steit, genaakt; dat zy niet anders dan deze eerste verbonden door het verdrag, tusschen haar en de gevolmachtigden van de vereenigde provinciën kor- teling genaakt en getekent, hadt vernieuwt. Zy vervolgde verder te zeggen, dat de Katholyke ko- ning zyne macht, die Godt hem hadt gegeven over een volk, dat zyne vryheit beminde, en nayverig van zyne voorrechten was, niet moest gebruiken dan om hen onder zyne bescherming de vruchten daar van te doen plukken, en geenzins om hen daar van door eene volsprekte macht te beroven.

De gezant van de koninginne kweert zich zeer wel van zynen last, en Philips was verplicht zyne redenen met geduld aan te horen. Hy wilde wel volcindigen met de Nederlanders gansch onder het juk te brengen; maar hy vrees- de, dat, indien hy den raad van de koninginne in den windt sloeg, zy hen volgens het verdrag, dat de gezant hem was komen bekend maken, hulp zou toezenden. De kuiperyen van Don Jan waren hem niet onbekend; hy was overtuigt van de rechtmatige klagten van Elizabeth. Dit was genoeg om de maatregels, die zy met de bondgenoten tegen dezen vyandt genomen hadt, kracht by te zetten, en de Katholyke koning kon de rechtmatige voorzorg, die zy genomen hadt, niet kwalyk nemen. De gematigtheit, die hy gebruikte in het antwoordt aan den ge- zant, was, dat hy de gedachten van de konin- ginne, om de beroerten in Vlaanderen tot stil- standt te brengen, goedvondt, en dat hy haar verzocht, hare zorg tot het einde van dit goede werk te willen aanwenden, zonder eens te spre- ken van het verdrag, dat zy met de vereenigde provinciën hadt aangegaan. Hy voegde daar zyne betuigingen by, dat hy van zynen kant de koninginne in hare genegenheit tot de rust der Nederlanden zou helpen, verzoekende haar ver- der geen geloof daar aan te slaan, indien haar het tegendeel wierdt gezegt van menschen, die kwalyk onderrecht, of met een vooroordeel ingenomen zynde, vermaak namen om zulks uit te strooien, en zich zelve verzekert te houden, dat hy nooit iets zou doen, dat een koning, en wel zo een koning, die haar vriendt en bondgenoot was, niet zou voegen.

Ter zelve tydt gaf Don Jan haar byna de zel- ve verzekering; het zy hy geloofde, dat de ko- ningin geen kennis van zyne kuiperyen hadt, of dat hy door zyn gezantschap meende te maken, dat zy geen geloof aan het geen haar was gezegt zou slaan. Een nieuwe gezant kwam van zyn- ent wegen te Londen, en deedt niet anders in het gehoor, dat hy verkreeg, dan de wapenen, die men voor de tweede maal tegen de oproerige Nederlanders hadt opgenomen, te rechtvaardigen, op welker munitery hy al de schuld lei- de, verzoekende de koningin daar veel eer geloof aan te slaan dan aan het zeggen van ongehoor- zame en eerloze onderdanen.

Het was in dezen tydt, dat de hertog Matthias bezit van het gezag nam, dat de bondgenoten hem hadden opgedragen, hebbende tot plaats- houder, of tweden persoon, den prinsse van Oran- je, die wel haast wist te maken, dat hy de eerste en het eenige hoofd van de party wierdt. On- dertusschen sloegen noch Philips de II, noch Don Jan eenig acht op de vermaningen van de koninginne; zo dat zy zich ten laatste ver- plicht vondt op eene andere wyze te werk te

III Deel.

gaan, en de vereenigde provinciën, die op het punt stonden van voor het geweld der vyanden te moeten buigen, by te springen: maar dit ge- schiedde niet dan in het volgende jaar.

Dit jaar eindigde met de strafheit, die hare Majesteit gedwongen was tegen de zendelingen van den paus, die het ryk beroerden, te oefse- nen. Tot nu toe hadt zy de zelve zeer zacht gehandelt, hen duldende, zonder hen noch in hunne vryheit, noch in hun gewisse, noch zelfs in hunnen Godsdienst, waar omtrent de overheit be- vel hadt den zelve, zo lang die in stilte en zon- der ergernis geschiedde, door de vingeren te zien, te ontruffen. Maar de kennis, die zy van de aanslagen van Don Jan kregen, maakten hen des te stout. Zy ligten het momaangezicht af, en hielpen de zamenzwering, die 'er gesmeed was om de koningin en den Godsdienst te verdel- gen. Eenige van deze geestelyken verdedigden opentlyk in hunne kerkredenen de opperhoofd- heit van den paus, dat die van de koningin ver- nietigde, en de regering van den Staat en van de kerk omkeerde.

Het was een gevolg van de bul, van Pius den V tegen de koninginne uitgeblyxent, en van de Apostolische brieven, die de paus van tydt tot tydt met dezen lieffelyken reuk, gelyk de Vervol- ger van Sanderus de zelve noemt, of deze geze- gende Paternosters, waar door Rome den yver van zyne Godvruchtigen aanzet, naar Engelandt zondt. Wy hebben de wetten gezien, die het Parlement in het jaar 1571 tegen de brengers van deze bullen of gewyde penningen hadt vastgestelt; wetten, die, volgens de bekentenis van een Roomsch schryver *, alleen dienden om de vry- heit van de zendelingen van den paus door schrik van straf, daar zy mede gedreigt wier- den, te beteugelen, en niet om de zelve werk- stellig te maken. Men heeft ook gezien, dat in den tusschentydt van zes jaren, dat deze wetten gemaakt waren, niemandt der zelve strengheit onderging, hoewel 'er verscheide overtredingen, die niet onbekend waren, ge- beurden: maar men hielt zich als of men het niet zag. Men kwam tot der zelve uitvoering niet dan wanneer de yverigste Roomschgezinden, niet te vrede met eene geheime handeling met de bullisten gehad te hebben, ook vergaderingen wilden houden, waar in zy het volk vermaanden de koningin als eene gebannene aan te zien, zich hare gehoorzaamheit te onttrekken, en we- der onder die van den paus te keren. Een pries- ter † van de provincie van Cornwall verklaarde zich voor hoofd van deze muiters, houdende gemeenlyk zyne vergadering in een edelmans ‡ huis op het landt. Men maakte zyn rechtsgeding op, en hy wierdt gerecht, niet alleen wegens het overtreden van het verbodt van het Parlement, in het jaar 1571 gemaakt, maar voornamentlyk om dat hy in alle vergaderingen, daar de zamen- gezworenen tegen het welvaren van de koningin- ne en het vaderlandt beraadslaagden, tegenwoor- dig was geweest. De edelman, wiens huis tot een verblyfplaats van de verstoorders van de al- gemene rust hadt gedient, wierdt gestraft door de verbeurdmaking van al zyne goederen en eene eeuwigge gevangenis.

Twee doorluchtige personen stierven dit jaar in Engelandt. Mylord Latimer en de ridder Thomas Smith. De eerste, van het huis van Nevil, een der doorluchtigste van het ryk, was af- komstig van den tak, aan welken Henrik de VI de barony van Latimer gaf. Hy liet vier doch- ters tot erfgenamen van zyn groot goedt na, en alle vier deden zy voordeelige huwelyken. De

Kk

1577.

Camb- den. Thuanus. Nieuwe zamenzwering van de Engel- sche Rooms- gezin- den.

* Thuanus.

† Cuthbert Mayne. ‡ Tra- gon.

Men maakt het rechtsge- ding van het hoofd der muit- makers op.

Doodt van Mylord Latimer.

Ant- woordt van Philips.

Edel-

hertogen van Jan.

1577.
* Deze
waardig-
heit ver-
kreeg hy
in het
jaar
1605.

En van
den rid-
der
Smith.

Zyne
geleerd-
heit.

† De A. J. f.
1578.
Camb-
den.
Strada.
Staat van
de Ne-
derlan-
den.

† die te
voeren
hertog
van
Alençon
wierdt
genoemt.

oudste trouwde met *Hewik*, graaf van Northumberlandt; de tweede met *Thomas Cecil*, graaf van Excester*; de derde aan den ridder *Cornwall*, en de laatste aan den ridder *Davers*.

Aangaande den ridder *Smith*, hy was nog van groter aanzien, niet alleen door zyne byzondere hoedanigheden, maar ook door zyne voorouders, hoewel hy van het huis van *Saffran-Walden*, zo zeer in het graafschap van *Essex* bekend, en dat de eer hadt aan koning *Eduard* den VI vermaagschapt te zyn, afkomstig was. Hy tradt in zyne bedieningen onder de regering van dezen vorst, zynde met het ampt van tweede geheim-schryver van Staat bekleed, nevens andere bedieningen, daar de koningin *Maria* hem van be-roofde, hem niet meer dan een inkomen van hon-derd ponden Sterlings, onder beding, dat hy niet uit het ryk zou vertrekken, latende. *Elizabeth*, zyne bekwaamheit kennende, deedt hem, zo haast als zy tot de regering was gekomen, de staatszaken weder waarnemen, en gebruikte hem tot verscheide gezantschappen van aangelegenheit. Hy was het, die in het jaar 1571 eene volkplanting in Ierlandt, met meer eer dan geluk, ondernam op te rechten. De geleerden zyn hem ook verplicht niet alleen ten aanzien van het koorn, dat hy jaarlyksch aan de scholen, uit krachte van een bevel, daar hy zelf de opsteller van was, deedt uitdelen; maar ook voor zyne werken, waar onder men eene verhandeling van het Engelsche gemenebest, hoewel onvolmaakt, vindt; een boek van de zuiverheit van de Eng-elsche tale, en een ander over de ware uit-spraak van de Grieksche, en eene verhandeling over de munt, in navolging van de verhande-ling van *Budeus* †.

De gezant, dien de koningin aan het hof van Madrid hadt gezonden, om den koning aan te manen, den oorlog tegen zyne onderdanen van de Nederlanden te doen ophouden, wedergekomen zynde, zondt zy hem naar *Don Jan*, om hem nieuwe vertogen omtrent dit hoofdartikel te doen. De zaken van de Nederlanden waren verwarder dan ooit. De steden, de adel, het volk waren niet alleen verdeelt tusschen het belang van den koning en dat der bondgenoten, maar deze laatste waren ook verdeelt onder verscheide hoofden. De aartshertog *Matthias* hadt daar groot gezag by: maar de prins van Oranje hadt al het gezag in *Vrieslandt*, *Hollandt*, *Zee-landt* en *Utrecht*. De hertog van *Anjou* † hadt ook zyne party, die reets in het voorgaande jaar was begonnen, en die in dit jaar te *Bergen* in *Henegouwen* stontt voltooit te worden. *Elizabeth* deedt kort daar na den prins *Casimir* naar de Nederlanden vertrekken, om daar het bevel over een leger in haren name te voeren; zo dat deze ongelukkige provinciën, die zich van het leger van *Don Jan*, dat hen te lastig viel, wil-den ontlasten, nu gedwongen wierden vier an-dere legers te onderhouden, dat haar voort te gronde bragt. De koningin zag deze verwoe-ling met mededogen aan; daarenboven maakten de *Fransche* troepen hare yverzucht gaande. Zy deedt aan *Don Jan* het gevaar vertonen, daar de Nederlanden in waren, buiten staat om langer een oorlog, die hunnen koophandel bedurf, en de steden en landen ontvolkte, te voeren; wanhopig gemaakt zynde van de Spanjaarden, overwel-digt van hunne naburen, die minder dachten om hen te helpen dan om hen te overmeesteren. Zy waarschouwde hem, dat hy op het ge-drag van het *Fransche* leger, dat de hertog van *Anjou* in persoon zou gebieden, nevens alle de troepen der bondgenoten, die hem voor

hun hoofdt aanzagen, acht zou slaan; dat haar het verdrag tusschen dezen prins en de bondge-noten, en de steden, die men hem tot pandt hadt toegeestaan, geenzins onbekend waren; dat hy van bondgenoot en beschermmer, welke tytels hy hadt aangenomen, zich haast heer van het landt zou maken; dat men dan nog meer reden van klagen, maar te laat, zou hebben; dat men de Nederlanden in handen van een meester hadt overgegeven, die de zelve aan de *Fransche* kroon zou onderwerpen, waar van de hertogen van *Burgundië* en de prinsen van *Oostenryk*, hunne opvolgers, zo veel moeite hadden gehad hen te bevryden. Eindelyk riedt zy *Don Jan* eene wapenschorfing met hen aan te gaan, die men daar na in eene oprechte vrede zou zien te veranderen.

De gezant vondt dezen prins door zyne over-winnige, by *Gemblours** op het leger der Sta-ten behaalt, zeer trotsch; zo dat hy niet anders dan den oorlog in het hoofdt hadt. Hy antwoordde op haar gansche verhoog alleen met twee woor-den, dat hy van geen wapenschorfing wilde ho-ren spreken, en dat hy voor de *Franschen* niet bevreest was. De koningin merkte wel door dit hoogmoedig antwoordt, dat het langer veinzen nodeloos was, on dat het tydt wierdt de bond-genoten, indien zy niet wilde, dat zy verloren gingen, te helpen. Echter wilde zy niet te haastig te werk gaan, en zonder van de ware gesteldheit der zaken onderrecht te zyn. Derhalven zondt zy den ridder *Eduard Stafford* naar *Vrankryk*, om op het gedrag van dat hof, de toebereidsefen, die het zelve tot den oorlog van de Nederlanden maakte, en het getal der troepen, die onder het bevel van den hertog van *Anjou* zouden dienen, te letten.

Ondertusschen nam zy voor, het verdrag, met de bondgenoten gemaakt, ter uitvoering te stel-len. Zy was verplicht hen vyf duizend man te voet en duizend ruiters te zenden; maar op hun verzoek maakte zy dit goed met geldt, en de prins *Casimir*, die de werving in *Duitschlandt* deedt, gebruikte daar het geldt toe, dat zy hem overmaakte. Hy hadt reets zes duizend man, zo te voet als te paardt, met het geldt van den Staat geworven. Hy ligtte daarenboven nog twee duizend *Hoogduitsche* ruiters, en drie duizend voetknechten, met het geldt van *Engelandt*. Dit was eigentlyk het leger van de koningin-*nie*, daar *Casimir* bevelhebber over was. Wan-neer men zynen optocht vernam, staken ver-scheide *Engelsche* edellieden overzee, om onder de troepen van hunne natie, de eene als officier, en de andere als vrywillige, te dienen. De rid-ders *North* en *Norris*, zonen van de *Mylords* van den zelve name, waren onder het getal der kolonellen. Wy zullen den laatste haast tot het opperbevelhebberschap zien bevordert, dat hy zich door zyne dapperheit waardig hadt gemaakt, naardien hy menigmaal de overwinningen van den hertog van *Parma* sluitte.

Het is eigentlyk in dit jaar, dat men het bond-genootschap van *Elizabeth* met de *Nederlandsche* provinciën moet stellen. Zy bewilligde in het begin, dat de genen, die om de vervolging van den hertog van *Alva* moesten vluchten, hun verblyf te *Nor-wich*, *Colchester*, *Sandwich*, *Maidstone*, en *Southampton*, gelyk wy in den loop van dit verhaal hebben aangemerkt, zouden nemen. Ver-volgens hadt zy door hare verzoeken by *Philips* aangehouden, dat eens de strafheit, die de hertog van *Alva* op zyn bevel tegen het gewisse en de vryheit der *Nederlanders* hadt geoeffent, mogt ophouden. Maar ziende, dat het beslo-ten

1578.

Trotsch-
heit van
Don Jan.
* in het
laatste
van Fe-
bruary.

De En-
gelschen
trekken
tot by-
standt
van de
bondge-
noten
overzee.

Ont-
werp
van het
gedrag,
door *Eli-
zabeth*
in de be-
roerten
van de
Neder-
landten
gehou-
den.

1578. ten was deze provinciën in slaverny te houden, en dat dit met zulk eene strengheit werksellig wierdt gemaakt, dat al hare vertogen het niet konden beletten; daarenboven met mededogen ingenomen over de rampen van dat onderdrukte, uitgeplunderde, en te vuur en zwaard vervolgdde volk, kon zy geen verblyfplaats aan de vluchtelingen in haar ryk weigeren. Zy was dat naar den aard der liefde, het recht der volkeren, en haar gewonelyk medelyden, en daarenboven door de verbindtenis van hare kroon met het huis van Burgundie, daar deze verwoeste provinciën de voltrekking van verzochten, door het belang van het nabuurichap, en door de beweegreden van den Godsdienst, veel machtiger dan alle andere redenen, verschuldigt. De kuiperyen van *Don Jan* deden haar eindelyk een besluit nemen. Indien de Katholyke koning hem hadt te huis geroepen, gelyk zy verzocht hadt, of indien deze landvoogdt zyn gedrag hadt veranderd, zou zy middelares zyn gebleven; maar alle schyn van bylegging vervlogen zynde, en het heersichzuchtige antwoordt van *Don Jan* haar niet toelattende iets te hopen, kwam zy eindelyk tot een vast besluit. Noch de macht van *Philips* den II, noch het gedrag van Vrankryk, waar van de yverigste Roomschgezinden zich by Spanje voegden, noch al de aanslagen van hare eige onderdanen, onder welke de zendelingen van den paus oproeren trachtten te verwekken, waren niet bekwaam haar het eens door haar genomen besluit te doen veranderen. Zy voorzag wel, dat zy zich in een langen en gevaarlyken oorlog met een machtigen vyandt inwikkeld; maar het gevaar was nog groter, indien men deze aanvallen, die den overwinnaar zelf tot in Engelandt zouden overbrengen, niet tegenging. Boven dat was het eene schande voor haar en voor de Engelsche natie, dat zy met de armen over malkander zouden blyven zitten, terwyl men hare naburen gekluifert hielt, en dat men de zelve toebereidelen voor hen zelve maakte. Daar stak in het tegendeel eer in het voornemen van de onrechtmatige verdrukkers tegen te gaan, en een vry volk te helpen, dat niet anders begeerde dan onder de wetten van zyne oude regering te leven. Alle deze aanmerkingen maakten haar des te vastter in haar voornemen. Zy gaf den uitflag aan de Voorzienigheit over, en wanneer zy eenmaal een begin hadt gemaakt, keerde zy niet weder achterwaarts. De Hemel zegende hare wapenen: zy kwam al de zwarigheden, die men gemeenlyk in zulk eene grote onderneming ontmoet, gelukkig te boven. Zy verkreeg een onsterfelyken naam, en de Nederlanders zien haar ten dezen dage nog als hunne verlossereffe aan.

De troepen, onder het bevel van den prins *Casimir*, kwamen den 29 Juny by het leger der bondgenoten, en door deze vereeniging waren zy dertig duizend man sterk (a), waar van deaartshertog *Matthias* het hoofd was (b). Hy hadt tot zynen algemenen plaatshouder en tot zyne veldmaarschalken den hertog van Aarschot, den markgraaf van Havrech, zynen broeder, de graven van Lalain, van Egmond, van Bossu en van der Mark, den markgraaf van Bergen, den burggraaf van Gent, de graven van Hoogstraten en van Hohenlo. De ridder *Norris* hadt het bevel over de Engelschen, en Mylord *Stuart* * over III Deel.

(a) *Strada* zegt niet meer dan zeventien duizend.

(b) *Strada* zegt, dat de graaf van Bossu het leger gebodt, en spreek noch van den aartshertog, noch van de andere bevelhebbers.

de Schotten, die zich onder de troepen vonden, 1578. daar men twee byzondere batallions van maakte. De prins *Casimir* gebodt het krygsvolk, dat hy in Duitschlandt hadt geligt.

Don Jan van Oostenryk, van zyne ziekte herstelt, verscheen ter zelve tydt aan het hoofd van zyn leger, dat in getal met dat der Staten overeenkwam, indien het niet sterker was (a). Het bestond uit Nederlanders, Franschen, Duitschers en Spanjaarden. Het zelve hadt tot zyne voornaamste hoofden, onder het opperbevel van *Don Jan*, den wakkeren *Alexander Farnese*, *Octavius van Gonzaga*, een prins van Brunswyk, en een hertog van Saxon; de graven van Mansveldt, van Reux, van Barlemont, en van Meghen; den baron *Hauptenne*, en den grave van Valkenburg, buiten de Spaansche bevelhebbers. Deze laatsten, die het bevel over het krygsvolk van hunne natie hadden, waren de hertog van Ferrandina, en *Ferdinand van Toledo*, beide zonen van den hertog van Alva, *Figueras*, en *Mondragon*, nevens den baron van Chevreux, van het Franche Comté. *Don Jan* een veldslag zoekende, daar de bondgenoten niet weigerig van waren, geschiedde de zelve twee dagen daar na op een plaats, Rimenant * genaamt, en duurde van 's morgens ten 7 uren tot den avondt. Wy zullen daar geen uitvoerige beschryving van geven; maar wy kunnen met stilzwygen niet voorbygaan het geen de eer van de natie, welker Geschiedenis wy beschryven, betreft, naardien het aan hare troepen, achtervolgens den Franschen schryver †, is geweest, dat men het geluk van dien slag heeft dank te weten. Zy stonden de eerste en laatste aanvallen van de Spaansche en Napolische soldaten uit, en volgens het zeggen van dezen schryver zou men geloof hebben, dat niemandt dan de Engelschen en de Schotten hadden gevochten. De dappere *Martinez de Leva*, aan het hoofd van twee honderd uitgezochte Napolitanen, die voor zich een zwart zyden vaandel, waar in een Christus aan het kruis, met de wapenen van het ryk aan zyne voeten, geschildert was, lieten dragen, begon den eersten aanval. Hy hadt reets een batalion van vyf duizend musquetiers overwonnen, wanneer hy zich op den oever van een water zag, daar de kolonels *Norris* en *Stuart* lagen. Hy wierdt zo dapper aangetast, dat hy hen den rug moest toekeren, deze vlakte verlaten, en zich in struiken en hagen verschanssen, daar hy met grote inelheit en wanorder in trok, en door nieuw volk wierdt ondersteunt. Maar de Engelschen en Schotten bleven hem vervolgen, en waren zo verhit in het gevecht, dat hen geen vuur kon tegenhouden. Bevindende, dat hunne klederen te zwaar waren, smeten zy de zelve af, en liepen hunne vyanden in het bembdt na, zonder te denken, dat zy, nakend zynde, des te gemakkelyker konden getroffen worden. De begeerte van de overwinning vervoerde hen zo, dat het hen niet scheelde tot wat prys zy de zelve verkregen. Zy dachten om geen doot dan om ze te verachten. De ridder *Norris* blonk boven anderen uit; drie paarden wierden onder zyn lyf gedood. Men prees ook grotelyks de dapperheit van den jongen *Bingham*, plaatshouder van *Cavendish*, en die van *Willem Marcan*. De kolonel *Stuart* deedt ook zyn plicht; kortom, het gevecht hielt niet op dan om den nacht, die het staakte. Het is echter waarfchyndlyk, dat het geen algemene overwinning was, naardien het gevecht een

Veldslag van Rimenant. * by Mecholeu.

† Thuanus.

Strada. *Cambden*. *Thuanus*. *P. Bor.* *De Groot*.

Beschryving van de twee legers, dat van den koning, en dat der Staten.

* *Robert Stuart*.

K k 2 gan

(a) *Strada* stelt twee duizend man minder.

1578. ganfchen dag geduurt hebbende, de koningsgezinden een veel groter getal doden hadden dan de bondgenoten, die maar negen honderd man op de plaats lieten leggen (a). Men beschuldigde den grave van Boffu, dat hy de ruitery, die onder zyn bevel was, niet hadt angevoert; maar hy verantwoordde zich, en deedt blyken, dat de ongelegenheit van het landt oorzaak was geweest, dat hy zyn volk niet hadt kunnen in order stellen. Hy voegde daar by, dat het leger van de bondgenoten uit verich volk bestaande, het verwaandheit zou zyn geweest hen in hunne begravingen aan te taften, en alzo de oude soldaten van het koninklyke leger te wagen (b).

Augustus.
Zamenkomst om over een vrede te handelen.

Kort daar na was 'er eene plegtige zamenkomst om over de vrede te handelen, alwaar de keizer den grave van Zwartfenburg als gevolmachtigde hadt gezonden. De koning van Frankryk zondt 'er *Pomponne van Bellievre*, en de koningin van Engelandt Mylord *Cobham* en den ridder *Waltingham*, geheimschryver. De bondgenoten droegen hunne eischen voor. De voornaamste waren, dat *Don Jan* naar Spanje zou keren; dat de regering in handen van den aartshertog gestelt, de vrede van Gent uitgevoert, en het artykel van den Godsdienst tot een algemene byeenkomst van alle de provinciën verzonden zou worden. *Don Jan* vertoonde van zynen kant, dat de waardigheit van den koning geenzins toeliet, dat hy met zyne oproerige onderdanen, en die de wapenen nog in de hand hadden, een verdrag zou aangaan; dat zy voor alle dingen de zelve moesten nederleggen, en alsdan in een staat van eerbiedt en onderwerping naderen; daar hy by deedt, dat de koning geenzins wilde, dat men van den Godsdienst sprak, noch dat men den Roomschen aan het oordeel van eene wereldlyke vergadering zou stellen. Ten laatste begeerde hy, dat de prins van Oranje ophieldt met Vlaanderen door zyne tegenwoordigheit en kuiperyen te beroeren, en dat hy zich naar de landen, onder de provincie van Hollandt gelegen, zou begeven. De bemiddelaars wisten geen raad om dit hoofdzakelyk geschil, zo rechtdraads tegen elkander srydende, voornamentlyk omtrent den Godsdienst, daar *Don Jan* niet van wilde aftappen, noch den eisch van den prins van Oranje, die zich nevens die van zyne party naar geen plaats by wyze van verbanning wilde laten verzenden, daar noch hy, noch de zynen in veiligheid konden zyn, by te leggen, zo dat men van malkander scheidde zonder iets uitgevoert te hebben.

Muitery van die van Gent.

Op het laatste van October zondt de koningin *Davidson* naar Gent, om over het gedrag van de burgers van deze stad, die niet alleen door hun geweldt de vrede in de Nederlanden beletten, maar daarenboven wilden doen geloven, dat hare Majesteit van Engelandt de muiteryen aanstookte, te klagen. Zy deedt hare klagten over een oproer, dien noch de overheit, noch de aartshertog, noch de prins van Oranje hadt kunnen stillen, en het leven aan eenigen hadt gekost, die deze muitmakers zonder eenige wyze van rechtsgeding ter doot hadden gebragt. Zy lieten het daar niet by blyven; zy wilden zich als een derde party maken, met zo wel van den Katholyken koning, als van de bondgenoten af te wyken.

(a) *Strada* zegt maar vier honderd man, en stelt het verlies even groot.

(b) *Strada* zegt, dat de graaf van Boffu de vyanden dacht in hunne begravingen in te sluiten.

1578. De prins *Casimir* boodt in eene vergadering der Staten aan hen te ondersteunen; het zy hy dit deedt uit eige beweging, en om het ongehoogen, dat hy hadt, van zich achter den aartshertog *Matthias* en den hertog van Anjou gestelt te zien, het zy, gelyk eenigen zeggen, dat hy daar toe door den prins van Oranje, die zo wel als hy over deze twee, de welke het gezag boven hem voerden, te onvrede was, wierdt aangezet. Hoe het zy, zyn voorstel gaf aanleiding tot den achterdocht tegen de koningin van Engelandt. Men zeide, dat *Casimir*, die de hulpbenden gebodt, zich binnen de palen van zyn bevelhebberschap, zonder zich met die van Gent te bemocien, zou gehouden hebben, indien *Elizabeth* geen gedachten hadt gehad zich in de regering, onder de gunst van deze verdeeldheden, te dringen. Maar deze vorstin was van ganfch andere gedachten. Zy kon zulk een smadelyken laster niet verdragen, en haar oprechte handel liet niet toe zich daar niet gevoelig over te tonen. Zy wilde de oogen van die met een vooroordeel tegen haar waren ingenomen openen, en zondt deswegen *Davidson*, dien zy met krachtige onderrechten aangaande deze zake belafte, nevens een brief, die niet minder was. De zelve wierdt in de vergadering te Brussel gelezen. De koningin verfoede openlyk de muitery van die van Gent, en hunne gemeenschap met den prins *Casimir*, bevelhebber over hare troepen, als of men haar onder dezen aanhang hadt willen stellen, of doen geloven, dat zy met hen in een goede verstandhouding was. Het was daar zeer ver van daan, zeide zy, dat zy van zulke gedachten was, nademaal zy hunnen opstandt, die de middelaars in het vernieuwen van de onderhandeling hadt verhindert, de welke mogelyk een einde van een oorlog, zo nadeelig aan haar vaderlandt, zou hebben gemaakt, verfoede. Zy beschuldigde hen, dat zy het gezag van hunne overheit, noch dat van hunne becherchers niet wilden erkennen, en zeide, dat zy niet vernoecht zynde de vrede door hunne verdeeldheden te dwarsbomen, daarenboven hun best dedden om anderen door hun voorbeeldt en aanzocken te misleiden. Vervolgens vermaande zy hen tot hunne gehoorzaamheit, door hunne verzoening met de Staten, de opvolging van den raad van den prins van Oranje, de verbetering van de mislagen, die zy hadden begaan, en het ontslag van al de gevangenen, weder te keren. Onder deze voorwaarden verzekerde zy hen van hare vriendschap: anders verklaarde zy, dat zy niets van hare bescherming hadden te hopen, en dat zy hen zou laten dryven. Men geloofte, dat de prins van Oranje oorzaak van deze bezending was geweest, om aan die van Gent te doen zien, dat zy niets van het leger van den prins *Casimir* te verwachten hadden, en hen tot beter gedachten te brengen, wanneer zy zich van iedereen verlaten zouden zien. Dit zo zynde is 'er geen de minste schyn, dat de handel van den prins *Casimir* met hare toestemming was geschied. De bedreigingen van de koningin hadden hare uitwerking. Dit volk merkte in zyne vervoering zyne verwoedheit en zwakheit; beschaamd over het eerste, en verbaast over het tweede, rekende het zich gelukkig uit deze besommering door een vergelyk te geraken. Het zelve wierdt door toedoen van den prins van Oranje, die zich in het begin van December naar Gent begaf, daar hy de voorwaarden opstelde, getroffen. De vryheit der twee Godsdiensten wierdt daar in met enige noodzakelyke bepalingen, om alle oproer en misnoegen voor te komen, bedongen. Die van Gent beloofden gehoorzaamheit aan de over-

1578.

De prins *Casimir* ondersteunt hen.

Elizabeth mispryft het gedrag van *Casimir*, en doet een nadeukelyke be-risping.

1578. overheit te bewyzen, en zich weder met de algemene Staten te vereenigen, daar deze stad van was afgescheiden geweest.

De doot van *Don Jan* van Oostenryk was, voor dat dit geschiedde, op het laatste van September voorgevallen. Daar scheelde weinig aan, of hy was eenige dagen te voren vermoord geweest. Ten minste hieldt men *Ratclif*, zoon van den grave van Suffex*, van deze verfoeielyke zamenzwering verdacht, en op de aanklagte van eenige gevluchte Engelschen, die in het Spaansche leger dienden, daar hy ook dienst onder genomen hadt, nam men hem gevangen. Zyn rechtsgeding wierdt gemaakt. Het was een onrustige geest, die mede deel aan de oproeren van het Noorden van Engelandt hadt gehad, en daar over gevangen was gezet. De Spanjaarden, die hem deden onthalzen, verbreidden, dat hy op het schavot hadt beleden, dat hy zyne vryheit niet hadt gekregen dan onder beding, dat hy *Don Jan* zou vermoorden, daar hem de ridder *Walshingham* toe hadt aangezet, en hem eene vergelding doen hopen, naar mate van den dienst, dien hy daar door aan zyn vaderlandt zou bewyzen. Maar de Engelschen, die by de rechtsuitvoering tegenwoordig zyn geweest, betuigen het tegendeel, en zeggen, dat de Spanjaarden alles in het werk stelden om den misdadiger te doen bekennen, zonder dat zy hun oogmerk hadden kunnen bereiken.

* afkomstig uit een tweede huwelyk.

De Engelschen spreken hem van dit feit wy.

Andere vermoedens van de doot van *Don Jan*.

Zyne wanhopige woorden.

Zyne hoedatigheden.

De doot van *Don Jan*, die kort daar na voorviel, was van anderen dan van de Engelschen veroorzaakt. Wy hebben boven verhaalt, wat ongerustheit zyn tocht naar Tunis aan *Philips* hadt gebaart. De nayver van dezen wantrouwigen koning was vermeerderd door het geen hy van de kuiperyen van dezen staatzuchtigen prins, sedert dat hy naar de Nederlanden was vertrokken, van het verbondt, dat hy met de *Guizen* hadt gemaakt, en van zynen aanhang, dien hy in Engelandt onderhieldt, om met de koningin van Schotlandt te trouwen, hadt verstaan. Dit hadt aan *Escovedo*, zynen geheimfchryver en gunsteling, van wien de Raadt van Spanje geoordeelt hadt dat men zich moest ontdoen, het leven gekost. Eenigen zeggen, dat deze wrede staatkundigen het daar niet by wilden laten blyven; maar dat zy, den dienaar van kant geholpen hebbende, van gedachten waren, dat het gevaarlyk was den meester in het leven te laten; dat de koning, die alles aan zyne veiligheid of nayver offerde, hunne gedachten goedkeurde, en dat *Don Jan* wierdt vergeven. Anderen zeggen, dat hy van droefheit, naardien hy zich van den koning veracht en verlaten zag, die hem weigerde in zyne staatzuchtige ondernemingen by te vallen, stierf. Dit laatste gevoelen schynt het waarschynlykste van alle, en overeenkomende met zyne brieven, in het leger voor Namen op den 16 September aan *Doria* en aan *Mendoza*, zyne vrienden, waar van de laatste de bediening van gezant van *Philips* te Genua bekleedde, geschreven, die men achterhaalde. Hy schreef hen, dat, na dat men hem de handt hadt afgekapt (verstaande daar door de doot van *Escovedo*, en zinspelende op de bediening van geheimfchryver) hy niet kon, noch langer wilde leven, en dat hy besloten hadt in den eersten slag zich doot te vechten: woorden, meer passende aan een wanhopigen dan aan een heldt. Men kan niet ontkennen, dat deze prins grote dapperheit bezat. De slag van Lepanto hadt hem met roem overluden, en hy hadt geen minder lof in het aantaffen van Tunis verkregen. Maar hy liet al te veel staatzucht in den oorlog van Afrika, al te

veel wreedheit en ontrouw in dien van Vlaanderen, en al te veel zwakheit in het menigmaal veranderen van zyne ontwerpen blyken.

Men deedt hem eene heerlyke begravenis aan (a), waar door men wilde doen zien, dat men meer liefde voor hem hadt dood zynde, dan levende. Hy wierdt op een praalbedt gelegd, met al zyne waardigheden bekleed, met de ridderorde van het Gulde Vlies omhangen, dat met dierbare gesceenten, van eene grote waarde, omzet was, en een kroon op zyn hoofdt, als of het hof van Spanje door deze ydele eer hem dood zynde eene kroon wilde doen dragen, daar hy gedurende zyn leven naar hadt getracht (b). Zyn ligchaam wierdt uit zyne kamer door de edellieden van zyn huis tot aan de deur van zyn paleis gedragen, en aldaar door de kolonellen aangenomen, die het door in ryen geschaarde troepen bragten, en aan den veldmaarschalk overleverden. Deze laatste gaf het aan de kolonels van de Duitfche ruitery, en deze aan de bevelhebbers van de Spaansche ruitery, die het tot voor de poorten van Namen droegen, alwaar de gansche geheime Raadt het overnam, en door de stad trekkende in de grote kerk plaatste. Eenige dagen daar na wierdt het van daar genomen, om † in het klooster van het Escuriaal, by het ligchaam van zynen vader, *Karel* den V, begraven te worden. Dus was het, zeiden de Spaansche soldaten, dat *Tiberius* de afch van *Germanicus* cerde, na dat hy meer droefheit dan vreugde over zyne overwinningen hadt getoont. Vervolgens vergeleken zy deze twee vermaarde bevelhebbers en de twee nayverige vorsten, onder welke zy een verdrietig en roemryk leven hadden geleid, met malkander. Zy vonden niet alleen eenige overeenkomst in de jaren en de gestalte van de twee eersten, zelfs in hunne zegepralen en veldslagen, daar zy roem op droegen, maar ook in hunne ongelukken en vroege doot. Op deze laatste omstandigheid hielden zy zich meer in; maar hunne stilzwygendheit diende alleen om hunne droefheit en vermoeden des te klaarder te doen blyken.

Zyne begravenis.

† na dat het ligchaam op de wyze, hier beneden in onze aantekening gemeld, naar Spanje was overgevoert, en vervolgens met koperdraadt weder zamengehecht.

Terwyl het Spaansche leger de doot van zynen bevelhebber betreurde, was het hof van Engelandt vol vreugde, ziende weder eenige hoop tot het huwelyk van de koningin geboren. De hertog van Anjou, zyne handen vol werk hebbende met den oorlog in de Nederlanden, daar hy aan het hoofd der Fransche benden naar toe was getrokken, hadt daarom zyne liefde voor *Elizabeth* niet ter zyde gestelt. De koning, zyn broeder, en de koningin, zyne moeder, scheenen het toen recht te menen; het zy dat zy oprechtelyk te werk gingen, of dat zy hem daar door van zyn voornemen tegen Vlaanderen, dat tegen hun zin was, trachtten af te trekken. Kortom, *Elizabeth* schein zelf niet vreemd van zyn verzoek te zyn. De Fransche schryver* zegt, dat zy ter goeder trouwe te werk ging, en het wel meende; maar dat de staatkunde haar dit eer dan de liefde hadt ingeblazen. Volgens deze schryvers was zy nergens meer voor bereeft dan de Nederlanden aan de kroon van Vrankryk gehecht te zien. Om deze omwenteling

Wat Elizabeth verplichte om naar het aanzoek van den hertog te horen.

Kk 3

(a) Zyn ligchaam wierdt ontleed, en in stukken en brocken naar Spanje gevoert, om daar, volgens zynen uiterste wille, by zynen vader begraven te worden: maar zyne ingewanden en hersenen wierden te Namen bygezet.

(b) *Sirada* zegt, dat het geschiedde om dat hy door den paus tot koning van Ierlandt was gescheikt, of om dat hy was voortgesproten uit het huis van Burgandië, daar men de prinsfen op deze wyze na hunne doot ten toon stelde.

1578. ling te doen mislukken, hadt zy, zegt hy, al de middelen, die zy hadt kunnen bedenken, in het werk gestelt, voegende by de vermaningen verzoeken aan den Katholyken koning, en vertogen by de dreigementen, die zy aan de bondgenoten deedt: maar ziende, dat alle hare verzoeken vruchteloos waren, en dat de vryheit van gewisse, daar dit volk niet van wilde afstaan, een onverwinnelyke hinderpaal in de verzoening van *Philips* was, die besloten hadt de zelve nooit toe te staan, was zy gedwongen een anderen weg in te slaan. Liever dan den hertog van Anjou de Nederlandsche provinciën onder Frankryk te zien brengen, nam zy voor hem door den trouw onder haar gezag te brengen, en, in weêrwil van haren atkeer van het huwelyk, zich zelf voor het welzyn van de Nederlanden en van Engelandt op te offeren. De meeste schryvers geloven echter, dat zy met de hoop, die zy aan dezen prins gaf, geen ander inzicht hadt dan om hare Roomschgezinde onderdanen op te houden, en hunne oproeren te beletten.

De Fransche gezanten komen over deze zake te Londen.

Het ongenoegen van den grave van Leicester daar over.

† *Asley*.

Antwoordt van de koningin aan eene van hare vrouwen, die haar den grave van Leicester voorstelde.

Het was in het begin van den herfst, dat de Fransche gezanten in Engelandt kwamen. De koningin was toen op het landt, en deedt eene reize door de provinciën van haar ryk. *Bagueville-Martel*, gezant van den hertog van Anjou, kwam het eerste aan, en vondt hare Majesteit in het graafschap Suffolk. Hy wierdt van *Angennes Rambouillet*, gezant van den Allerchristelyksten koning, en een maandt daar na van *Simie*, een der welgemaakteste en beleeftste edellieden van het Fransche hof, daarenboven een gunsteling van den hertog van Anjou, om *Bagueville-Martel*, zynen eersten afgezonden, te ondersteunen, gevolgt. De koningin was te Richemond, daar zy hem nevens den Franschen adel, die met hem was gekomen, met zo veel pracht, als het landt toeliet, en met zo vele tekenen van ware vreugde, dat de graaf van Leicester zich niet kon wederhouden van daar over bedroeft te zyn, ontfing. Deze hoogmoedige gunsteling hadt, gelyk wy hebben verhaalt, naar een huwelyk met de koninginne durven staan, en men moet bekennen, dat deze prinses al hare kracht van noden hadt om haar van de achterklap, daar zy zich zelve door de gunst, die zy dezen Mylord, de welgemaakteste en de bevalligste, maar ook de ongetrouwste en stoutmoedigste hoveling van zynen tydt, bewees, voor bloot stelde, te bevryden. Zyn gezag was tot zulk een top gerezen, dat hy minder een staatsdienaar van de koninginne dan een medege-noot van het ryk geleek, waar door hy vele vrienden van alle kanten verkreeg, en zelfs ahangereu onder de bedienden van hare Majesteit maakte. Eene der vrouwen van hare bedkamer † hadt de vryheit genomen even voor de aankomst van de Fransche gezanten haar van den grave van Leicester te spreken, als van een onderdaan, die waardig was den troon met haar te delen; maar zy nam dit zeer kwalyk. Deze vrouw met grammen moede aanzieude, zeide zy tegen haar: *Gelooft gy, dat ik zo weinig acht op myne eer slaa, dat ik bet geen ik my zelve en de koninklyke waardigheit schuldig ben heb vergeten, dat ik, na de grootste worsten van het Christenryk te hebben geweigert, my tot een slecht onderdaan, die nog in het stof gedoken zou leggen, indien ik hem tot de eerste bedieningen van den Staat niet badt verheven, zou vernederen?* In het volgende jaar zullen wy de omstandigheden van de onderhandeling der Fransche gezanten, en de aankomst van den hertog van Anjou in Engelandt, in hope van zyn oogmerk te bereiken, niettegenstaande al de tegenkantingen van den grave van Leicester, die het trachte te beletten, zien.

In dit jaar stierf *Margareta van Douglas*, gravin van Lenox, geïprouwen uit het tweede huwelyk van *Margareta* van Engelandt, weduwe van *Jacobus* den VI, koning van Schotlandt, met Mylord *Douglas*, grave van Angus, en zuster van *Henrik* den VIII, van wien de gravin van Lenox bygevolg de eer hadt niet te zyn, dat de reden was, waarom deze vorst zorg voor hare verheffing wilde dragen. Wy hebben het ongenoegen gezien, dat hy over het heimelyk huwelyk, het welk de moeder in zyn weêrwil met Mylord *Howard*, zoon van den hertog van Nordfolk, hadt aangegaan, toonde, en hoe hy den minnaar met de minnaresse in den Tour hadt laten zetten, zonder zich door het verzoek van hare zuster, de koninginne van Schotlandt, af te laten bidden. Hy liet zich niet verzetten dan na de doodt van den gene, die de stoutheit hadt gehad met iemandt, uit het koninklyke bloedt afkomstig, zonder zyne toestemming te trouwen. Toen stelde hy zyne nicht in vryheit, en trouwde haar naderhandt aan Mylord *Stuart*, grave van Lenox, uit. De schryvers roemen hare Godvrucht, geduld, en kuischheit, en beklagen haar, dat zy in ongenade viel. Zy is drie maal gevangen geweest; eens door bevel van *Henrik* den VIII, uit hoofde van het huwelyk, daar wy van gesproken hebben; ten tweede en ten derde male op last van *Elizabeth*, om dat zy het huwelyk van Mylord *D'Arley*, haren oudsten zone, met de koninginne van Schotlandt, en naderhandt dat van haren tweden zone met *Elizabeth Candiab* *, dochter van de gravinne van Shrewsbury, die haar uit een eerste huwelyk hadt geteelt, zonder haar daar kennis van te hebben gegeven, hadt uitgewerkt; zo dat de ongevallen haar zonder hare schuld zyn overgekomen. De liefde was 'er de oorzaak van. De zelve was altoos ongelukkig, hoewel altydt wettig. De eerste was de liefde, die de jonge *Howard* voor haar hadt, en die zy beide met de gevangenis moesten bekopen. De andere liefde was die zy hare twee zonen toedroeg, en die haar voor het ongenoegen van *Elizabeth* blootstelde. Zy hadt ook de smert van haren oudsten zoon omgebracht te zien, na dat zy hem door hare bekwaamheit op den troon hadt geholpen, en zeven andere kinderen, die zy van den grave van Lenox hadt, te overleven: maar zy vergat al deze rampen door de vreugde van haren kleinzoon tot den troon van Schotlandt en vermoedelyken erfgenaam van de kroon van Engelandt verheven te zien. Haar ligchaam wierdt te Westmunster, in het graf der koningen, bygezet, en de onkosten van de begravenis met eene pracht, die de koningin dacht niet alleen aan het bloedt van Engelandt, maar ook aan de deugd van een zo doortuchtig persoon verschuldigt te zyn, bekostigt. De harde behandeling, die de staatkunde haar hadt genoodzaakt haar aan te doen, belette haar niet hare verdiensten te eeren.

Dit jaar was haast een droevig jaar voor *Elizabeth* en het gansche ryk geweest; zo dat het byna van een machtig leger was overstromt geworden, in een tydt, dat men niet dan om vreugde dacht. Wy hebben van *Stukeli*, die in het jaar 1570 uit Ierlandt vertrök, om naar paus *Pius* den V te gaan, en van de toerusting, die deze paus gereed maakte om over zee, onder het bewindt van dezen muitmaker, te zenden, gesproken. Deze toebereidselen raakten niet voor dit jaar, onder paus *Gregorius* den XIII, klaar. Men zegt, dat *Stukeli* den nieuwen paus overhaalde, om in al de besluiten van zynen voort-
zaat

1578. Doodt van de gravinne van Lenox.

Haar lof en hare gevallen.

* Het is uit dit huwelyk dat de ongelukkige en schone *Stuart* is voortgekomen.

Cambden. Thuanus. Mezeray. Aantlagen van *Stukeli*.

1578. zaat te treden, niet alleen uit aanmerking van het belang, dat de H. stoel daar in hadt, maar ook uit een byzonder beginsel van staatzucht en eigenlicde, hem vleierende met de koninklyke waardigheid van Ierlandt voor zynen natuurlyken zone †. Deze paus vereerde

† *Brun-compagno* marquis van Vignole.

Stukeli by wyze van een vooringenomen recht op dit ryk, dat hy beweerde een leen van den H. stoel te zyn, met de tytels van marquis van Leinster, van graaf van Wexford, van burggraaf van Morough, en van baron van Rosse, verdelende aldus de huidt van den beer voor dat hy hem hadt gevangen, dat is te zeggen, de waardigheden van kronen weg-schenkende voor dat hy daar meester van was. De paus was den koning van Spanje sterk aan boordt om mede in het verbondt te treden; maar de vrees, die hy hadt van *Elizabeth* ongenoegen te geven, en al hare macht in de Nederlanden over te trekken, liet hem niet toe zich te verklaren. Hy deedt echter onder de handt het geen hy opentlyk niet dorst doen, en gaf geldt om volk te ligten. Naardien men nu een bekwaamer hoofdt, en van meerder aanzien, dan *Stukeli*, van noden hadt, besloten de paus en de koning van Spanje den koning van Portugal, die reets aan den H. Vader hadt beloofd, dat hy het bevelhebberschap over deze onderneming aannemen, en *Stukeli* tot zynen plaatsouder stellen zou, daar toe te verzoeken; zo dat de vyftien honderd man, in Italië geworven, te Civita-Vecchia scheep gingen, en te Lissébon, daar zy den koning hoopten gereed te vinden, om zich met de macht van zyn ryk by hen te voegen, en gezamentlyk naar Ierlandt te vertrekken, aankwamen. Maar zy vonden hem in eene andere onderneming ingewikkelt, en gereed om naar Afrika over te gaan, om den Cherif *Muley Mabamet* in het ryk van Fez en Marokko, dat hem door zynen broeder was ontveldigt, te herstellen, of veel eer om het zelf, onder voorgeven van den Cherif te herstellen, te vermeersteren. Indien hy naar den raadt van de Portugeesche Jesuiten hadt geluifert, zou hy den oorlog van Engelandt voor dien van Afrika verkoren hebben. Deze Vaders gaven hem te kennen, dat het roemwaardiger was eene ketterfche koningin de kroon te ontrukken dan de Moren te overwinnen: maar hy volgde zyn voornemen door eene zucht, die hem tot dat andere wereldsdeel dreef, niettegenstaande het afraden van zyne vrienden, de prinsfen van zyn huis, van *Philips* den II, en van alle welmenenden, die hem alle te vergeeffsch zulk een roekeloos bestaan trachtten af te raden. Hy gaf *Stukeli* te kennen, dat hy niet naar Engelandt voor zyne wederkomst van Afrika kon vertrekken, en verzocht hem, dat hy hem in zyne onderneming wilde vergeffschappen, van waar zy, zeide hy, te zamen weder zouden keren, om alsdan gezamentlyk naar Engelandt te vertrekken. *Stukeli* kon zich daar niet van ontslaan, en de Voorzienigheid, die *Elizabeth* in hare bescherming nam, voerde dezen muitmaker naar Lissébon, daar hy een prins ontmoette, die hem een ganfch anderen weg deedt inslaan, en die hem met den koning van Portugal naar Mauritanië voerde, daar zy beide kwamen te sneuvelen.

Hy ver-trekt naar Portugal.

Hy vindt den koning geneigt om naar Afrika te vertrekken.

Stukeli houdt hem gefelschap. Onderneming van den koning *Sebastiaan* in Afrika.

die van Portugal, indien de beschermengel van *Elizabeth* de zelve niet elders hadt heen gevoert, mede gedreigt wierdt.

Sebastiaan regeerde toen in Portugal. Dus wordt dit ryk genaamt, dat certyds met den naam van Lusitanië, voor dat de Gauioizen, die men *Braccati* noemde, het zelve hunnen naam, zo wel als aan het hertogdom van Bragance, dat 'er een gedeelte van is, gaven, bekend was. *Sebastiaan* was op *Jobannes* den III, zoon van *Emanuel*, gevolgt, en onder de voogden van zynen oudoom, *Henrik*, kardinaal en aartsbiffchop van Evora, tot dat hy veertien jaren oud geworden was, opgevoed geweest. Toen was het, dat de regent van zyne regering afftondt, en hem de zelve overgaf. Het ontbrak dezen vorft aan geen moedt; hy was jong, levendig, laatsdunkend en onbekwaam zich zelf te regeren, houdende meer van den verwaanden raadt van die met zyne jaren overeenkwamen dan van dien van bedaarde en wyze lieden. Deze losheit was de oorzaak, dat hy zich in den oorlog van Mauritanië inwikkeld, aangemoedigt door de vleierien van die hem daar het schoonste van voor oogen stelden, zonder dat het aan anderen, die hem daar van zochten af te raden, met hem het gevaar, dat daar in opgesloten lag, of veel eer de ydelheit van deze dwaze onderneming te doen begrypen, mogelyk was hem van gedachten te doen veranderen. *Philips*, die nayverig over deze grote onderneming was geworden, beklagde dezen jongen prins, wanneer hy hem zag fchepen gaan. Hy poogde hem ten minste af te raden zyn perfoon in de waagschale te stellen. Hy deedt hem begrypen, dat het genoeg kon bestaan, dat hy den oorlog door zyne plaatshouders en onder zyn opzicht liet voeren. *Mabamet* zelf was van deze gedachten; maar de prins luisterde naar den eenen, noch naar den anderen. Hy fchreef deze wyze raadgeving aan de wangunft van den eerften en aan het mistrouwen van den anderen toe. Het fchynt zelfs, dat zyne verblindheit tot anderen overging, en dat zyne verwaandheit hem in zynen val fleepte, in plaats van zich daar voor door hunne vooruitzicht te bevryden. *Philips* gaf hem vyf duizend man en een goed getal fchepen. De prins van Oranje bezorgde zelfs, dat men vier duizend Duitschers voor hem werfde, niettegenstaande de noodt, daar hy zelf door de beroerten van de Nederlanden in was; het zy in hope, van door dezen dienft den koning van Portugal in zyn belang over te halen, het zy om mede deel in de eer van deze onderneming te hebben, en meer gezag aan zyne legers te geven. De paus ftondt hem eene kruisvaart toe, om van dezen oorlog een heiligen oorlog te maken, nevens eene belasting van honderd en vyftig duizend goude kronen op de kerkelyke goederen, die de geestelykheit moest opbrengen. Maar de adel ftondt op zyn voorrecht; zo dat het gemeene volk al de onkosten moest dragen. Het zelve zou daar niet aan hebben kunnen voldoen, indien de Oost-Indifche vloot niet was aangekomen, en geen grote rykdommen hadt medegebragt, even als of alles ter rechter tydt aankwam om het ongeluk van dezen prins te verhaaften.

De troepen fchep gegaan zynde, raakte men den 25 Juny onder zeil. De vloot, in de ruimte gekomen, bedekte de zee met vyf galeien, vyftig oorlogfchepen, en negen honderd transportfchepen, die meer dan vyf en twintig duizend man, tot de landing gefchikt, benevens het kannon en de krygsbehoeften, aan boordt hadden. Men hadt aangemerkt, dat in plaats van de toejuingingen, die men gewoon was te horen, wan-neer

1578.

neer eene koninklyke vloot het anker ligt, en eene prachtige vertoning met hare vlaggen en wimpels maakt, men hier de minste beweging niet, noch in de haven, noch op de schepen zag, het welk voor een kwaad voorteken van deze onderneming wierdt genomen.

De zelve viel nog droeviger uit dan men hadt kunnen denken. Ons voornemen is niet al de omstandigheden daar van te verhalen; wy gaan aanstonts over tot den slag, die eenige dagen na de landing geschiedde. De twee legers bevonden zich in het begin van Augustus in de vlakke van Tamita, naby de rivier Muraçon, een weinig voor dat zy zich in die van Larache ontlaft. Des anderen daags raakte men handgemeen. Vier koningen geboden de legers; twee het leger der Christenen, namentlyk, *Sebastiaan*, koning van Portugal, en *Mabamet*, genaamde koning van Fez en Marokko, en twee het leger der Moren, te weten, de Cherif *Melik**, en zyn jonger broeder *Hamet*, die op den zelden dag zyn opvolger wierdt. *Sebastiaan* stelde zyn leger in drie hopen, en zette de ruitery op de vleugels. De Cherif, veel sterker zynde, maakte een halve maan van zyn voetvolk, de zelve zeer ver uitstreckende, met het voornemen van de Christenen te omsingelen. Hy verdeelde zyne ruitery in twee hopen, ieder van tien duizend man, waar door hy het voetvolk dekte, behalven eenige hopen, die hy in de tusschenwydte, als zo veel afgezonderde ligchamen, om zich daar van in rydt van noodt te bedienen, hadt geplaatst. Zyne ziekte belette hem te paardt te klimmen; weshalven hy zich in een draagstoel liet dragen. Maar hoe zwak en stervende hy ook was, ging hy als een wys en dapper veldoverste te werk. Bevindende, dat hem de krachten begonnen te ontbreken, en dat hem maar weinig uren levens overig waren, trachtte hy de zelve wel aan te leggen, om den Moren de overwinning, en zynen jongen broeder het ryk te verzekeren. Hy voerde het eene en het andere roemruchtig uit. Zyne zwakheit belette hem niet zyn volk in order te stellen, en het zelve te vermanen voor hunnen Godsdienst en voor hunne vryheit, tegen de onrechtmatige aanvallers, die hen wilden verdrukken, te vechten. Op het einde van zyne reden overviel hem eene slaauwte, zo dat men genoodzaakt was hem weder in zyn draagstoel, daar hy uit getreden was, om zich aan zyne soldaten te vertonen, weg te brengen.

Hier op wierdt aanstonts de veldslag, die zeer bloedig was, begonnen. Het scheen in het eerst, dat de overwinning naar den kant der Christenen zou hellen. De koning van Portugal vloog van den eenen vleugel als een blixem door de esquadrons en batallions naar den anderen, om de eenen aan te moedigen, en de anderen hulp toe te brengen. De Italianen en de Spanjaarden deden wonderen; tot drie malen toe dreven zy de vyanden op de vlucht, of hakten hen aan stukken. De lyfwacht van den Cherif, die uit de bloem van zyne troepen bestondt, week van zelf. *Melik*, haar ziende wyken, deedt zich te paardt helpen, vloog naar haar toe, en verweet haar hare lafhertigheid. De schaamte, die zy hadden, hunnen stervenden keizer ziende, die om hunne nederlage uit het bedt was gekropen, om hen weder tot het gevecht aan te voeren, maakte hen verwoed. Zy keerden weder tot den aanval, dreven de Portugezen op hun beurt te rug, en behaalden de overwinning, die de laatsten zich reets hadden ingebeeld behaalt te hebben. Dit was de

laatste verrechting van *Melik*. Hy hadt geen 1578. krachten genoeg om de zynen te volgen, en zich niet langer in de saal kunnende houden, wierdt hy in een draagstoel naar zyn bedt gebracht, daar hy aanstonts den geest gaf, geen langer tydt hebbende dan om te bevelen, dat men zyne doot verborgen zou houden, en niemandt tot hem laten komen. Deze stilzwijgendheit, die hy van hen vorderde, wees hy met den vinger op den mond te leggen; en in deze gestalte stierf hy, zeer verblyd zynde, dat hy zo lang hadt geleefd, tot dat hy zyn leger hadt zien zegepralen. Daar zyn weinig voorbeelden van sterven onder de veldoversten der oudheit, die met de doot van dezen Afrikaan zyn te vergelijken, en wy weten niet, of iemandt hem hier in heeft te boven gegaan. Maar het wonderbaarste van alles is, dat zyn leven niet minder geroemt wordt. Hy was niet alleen een vorst van groten moedt; wys, bekwaam, rechtmatig, milddadig; maar ook ongeveinst, zyn woordt nakomende, altoos de zelve; van een zachtzinnigen aardt, en van een goed leven, dat zeer seidzaam in Moren, en zelfs in Christenen gevonden wordt, het welk ons met eenen leert, dat 'er deugd in alle landen, en zelfs by menschen van alle aanzien en staten, te vinden is.

Om weder tot den koning *Sebastiaan* te keren, hy vocht zo lang, als hy eenige krachten hadt, en was de laatste, die zich overgaf, of veel eer, hy gaf zich niet over voor dat hy afgemat was van vechten en doodslaan, en den hertog van Aveira, Onevens den grave van Vimiofa, twee van zyne algemene plaatshouders, voor zyne voeten hadt zien nedervallen. Hy was midden onder zyne verwinnars, die over hem twiften, gereed staande elkander dood te slaan, om te weten, aan wien hy zou toebehoren, wanneer een Afrikaansch kolonel daar op aankwam, zeggende: *Ziet daar*, slaande met het uitspreken van dit woordt het hoofd vanden koning af, om u samen te vrede te stellen. Het is ten minste op deze wyze dat het *Nunez Mascavenas*, een der officieren van het leger, die aan zyne zyde vechtende gevangen wierdt, verhaalt. Des niettegenstaande verspreidde zich een gerucht, dat deze vorst nog in het leven was, waar door zyne doot altydt wierdt in twyfel getrokken. De Spanjaarden zeggen, dat, het geen aanleiding tot dit gerucht gaf, eene loosheit was, daar zich *Alphonfus Perez* van bediende om zyn leven te behouden, doende de Moren geloven, dat hy de koning was, in hoop, dat de begeerte van een groot losgeldt maken zou, dat zy hem zouden laten leven, daar hy zich niet in bedroog. Acht duizend Christenen wierden, met den koning, gedood, en acht duizend wierden tot slaven gemaakt. Den Moorschen prins, dien *Sebastiaan* wilde herstellen, trof het zelve noodlot als hem, en hy wierdt in een moeras, dat hy, na dat de slag verloren was, wilde overtrekken, dood gevonden; zo dat deze bloedige slag het leven aan drie koningen kostte. Dus eindigde deze ongelukkige onderneming in Afrika, en dus wierdt de jonge koning van Portugal over zyne verwaandheit gestraft, hebbende zyn eigen wil voor den raad der wyzen gevolgt.

Het mannelijke oir der koningen van Portugal, dat sedert eenige eeuwen hadt geduurt, stierf met hem uit. Hy was de vyftiende koning sedert *Alphonfus* den I, die den tytel van hertog in dien van koning, na dat hy de roemruchtige overwinning op vyf Moorsche koningen, die hy in het begin van de twaalfde eeuw versloeg, hadt behaalt, veranderde*. De kardinaal *Hen-*

Zyn lot.

Doodt van den koning *Sebastiaan*.

* in den jare als 1539.

* of *Melik*.

Beschryving van den slag van den koning van Portugal tegen den Cherif.

Heerlyke daadt van den Cherif.

1578. als de naaste van het koninklyke bloedt zynde, aanvaarden; maar hy stierf anderhalf jaar daarna, en *Philips de II*, koning van Spanje, vermeersterde het ryk. Hy behieldt het zelve, nevens zyne opvolgers, tot dat *Johannes van Braganca*, afkomstig van eene dochter uit het koninklyke bloedt, zyn recht daar op omtrent het midden van de voorlede eeuw deed gelden, en den troon van zyne voorvaderen beklom *.

* in den jare 1642. Doodt van *Stukeli*.

Wy moeten de doodt van *Stukeli* niet vergeten; hy vocht aan het hoofd van de vyftien honderd Italianen, die onder zyn bevel stonden, en in dapperheit, gelyk hy, uitblonken; zo dat hy door eene roemruchtige doodt de schande van een wellustig leven uitwischte: daarenboven herstelde hy eenigzins door de eer, die deze doodt zyn vaderlandt toebragt, den hoon, dien hy het zelve door zyne oproeren hadt veroorzaakt; ten minste was hy in geen staat meer om het te benadeelen; en gelyk hy de stokebrandt van den oorlog was, dien de paus en de Katholyke koning in Engelandt wilden ontfleken, verflaauwde het voornemen daar van eenigen tydt, om niet te zeggen, dat het geheel achterbleef. Het wierdt zelfs in het vervolg niet uitgevoerd met dat geluk, daar het anders mede werksellig zou kunnen gemaakt zyn geweest, indien het door zulk een yverig leidsman, die het sterke en het zwakke van het ryk genoeg kende, was ondersteunt geweest.

Dit verlies brak den aanslag op Ierlandt.

De koningin, kennis van deze onderneming gekregen hebbende, en dat de aanslag op Ierlandt, indien het voornemen op Marokko was gelukt, gemunt was, hadt hare vloot, om in het kanaal, dat Engelandt van Ierlandt scheidt, en den naam van het laatste draagt, gezonden om te kruiffen. Maar op het horen van de nederlage der Portugezen en van de doodt van den koning en van *Stukeli* oordeelde zy, dat zy niets te vrezen hadt, dewyl de hoofden van de zamenzwering waren gefneuvelt; daarenboven zag zy, dat, indien de paus en de koning van Spanje by hun voornemen bleven, zy veel tydt van noden hadden om weder eene nieuwe toerusting te maken; waarom zy bevelen aan hare zeevoogden gaf, met de vloot binnen te lopen, en de zelve te onttakelen.

1579. De prins *Casimir* kwam in het begin van dit jaar te Londen. Hy was daar niet uit blote nieuwsgierigheid in een gety van het jaar, dat de zee zo vol gevaar was, gekomen; zyne eige belangen en de zorg voor zyne eer hadden hem daar naar toe gedreven. De prins van Oranje was ganfch niet te vrede over zynen handel. De aartshertog *Matthias* en de hertog van Anjou waren het nog minder. De laatste vertrok, na de verovering van Binge en Maubeuge, hals over kop op het einde van het jaar 1578 naar Vrankryk, het zy uit spyt, dat de prins *Casimir* zynen tydt te vergeeffich te Gent verfleet, niettegenstaande hy hem drie duizend soldaten onder het bevel van *Nouë* hadt gezonden, om in het veldt te komen; het zy deze spyt alleen een bewys van zyne veranderlykheit was. Hoe het zy, hy leide de schuld op *Casimir*, en liet den aartshertog en den Raadt van State weten, dat dit de oorzaak van zyn vertrek was, dat hy zelfs bespeurde al te voorbarig te zyn. De doodt van *Don Jan* en van den grave van *Boslu* kwam gelukkig voor de bondgenoten voor te vallen in een tydt, waar in zy zich van een van hunne hoofden verlaten zagen, zonder hulp van den anderen te bekomen, die niet alleen zynen tydt vergeeffich verfleet, maar die ook reden gaf, dat men hem van partyschap verdacht hielt. Om deze reden was 'er den prins *Casimir*, die de

III Deel.

twede veldoverste was, veel aan gelegen, dat hy zich verantwoorde, voornamentlyk by *Elizabeth*, aangaande het verwyt, dat men hem van alle kanten deedt. Dit was de ware oorzaak van zyne reize, die de vorst en de siceuw in eenen der selfte winters, die men in lang hadt gezien, niet machtig waren hem te doen uittellen. Hy kwam gelukkig over, en de koningin deedt hem een heerlyk en prachtig onthaal aan. Hy kwam op den avondt in Londen. De oppersichout, verfielt van de schepenen en de ganfche burgery, waren hem te gemoet gegaan, en verfelden hem naar het koninklyke paleis van *Whitehal*, waar in men hem een vertrek hadt bereid. De koningin sprak hem aan, als men gewoon is een fouvereinen vorst te doen. Zy noemde hem haren vriendt en bondgenoot, die, niettegenstaande het ruwe jaargety, met gevaar van zyn leven was overgekomen om haar renschap van zyn gedrag, in het bevelhebberschap van het leger, dat hy in haren name hadt geboden, te geven. Het goed onthaal, dat hy van haar ontfing, herstelde de eer van dezen prins, en men zag hem niet meer aan als een schuldigen, wanneer men de ongemene tekenen van gunst, en al de beleefdheden en vergenoeging, die het hof hem bewees, zag. Het zelve handelde hem gelyk men in de allerplegtigste gelegenheden gewoon was te doen. Men zag alle dagen niet dan vermakelykheden, maaltyden, steekspelen, en spiegelgevechten op den Teems. De koningin voegde by dit onthaal nog andere byzondere blyken van hare gunst: zy schonk hem de ridderorde van *St. Georg*, en wilde hem met hare handt den blaauwen koussebandt, met goudt, paarlen en edelgesteenten bezet, aan zyn linker been, waar aan de ridders den zelve gewoon zyn te dragen, binden; zo dat deze prins zeer voldaan van de eer, die de mildadigheden van hare Majesteit, die hem met geschenken overlaadde, en eene nieuwe wedde toeleide, het zy ze van de onschuld van *Casimir* overtuigt was, het zy fouvereinen niet willen bekennen, wanneer zy iemandt met eene aanzienlyke bediening hebben vereert, een kwade keur gedaan te hebben, wederom vertrok. Daar was echter blyk genoeg in de redenen, die deze prins bybragt om zich te verantwoorden, dat hy achter was gebleven, zonder zich met de krygsbenden onder den hertog van Anjou te vereenigen. Hy zeide, dat het hof van Vrankryk geheime verbonden met Spanje hadt, en minder van gedachten was de vereenigde provincien te verlossen, dan de zelve te onderdrukken. Dit vermoeden was niet ongegrond; het verbondt tusschen *Don Jan* en de *Guizen* bevestigde deze gedachten. Ook was *Elizabeth* daar omtrent in het zelve gevoelen als *Casimir*. Het was deze zelve prins, die zestien jaren te voren door den ridder *Melleville* wierdt belet naar Engelandt, als minnaar van *Elizabeth*, over te gaan, verzekert zynde, dat hy zekerlyk afgewezen zou worden. Indien echter hare Majesteit zyn aanzoek in den windt floeg, hieldt zy zich daar niet van gebelgt, maar hadt haar vermaak in hem altydt verplichtende bewyzen van hare genegenheit te geven.

Hoe hy daar ontfangen wierdt.

Zyne wederkomst in Vlaanderen. Hy vindt zyn leger naar Duitfchlandt wedergekeert. 1579.

Hy vertrok half February * van Londen met een jagt van hare Majesteit, onder een goed geleide, en kwam gelukkig in Vlaanderen aan, daar hy bevondt, dat zyn leger reets naar Duitfchlandt was wedergekeert; zo dat hy gedwongen was het zelve te volgen. *Alexander Farneze*, prins van Parma †, naderhandt door vele roemruchtige daden zo bekend, was op *Don Jan* in

L I

† Hy wierdt eerst hertog na de doodt van *Oslavius Farneze*, zyn vader, in het jaar 1586.

1578.

de landvoogdy van de Nederlanden gevolgt. Na het innemen van eenige plaatfen van weinig belang hadt hy de Duitfche ruitery naby Eindhoven verflagen; en hoewel dit geen grote zaak was, naardien de overwonnenen alleen duizend man daar by hadden verloren, waren zy echter daar zo van ontzet, dat zy des anderen daags naar hem zedende hem aanboden te vertrekken, indien hy hen hunne achterftallen, waar voor zy zeiden dat de prins *Casimir* geldt van Engelandt zou mede brengen, wilde betalen. Maar de prins van Parma, hunne gezanten met een fchertfend gelaat aanzierende, zeide: *Gy Duitfche beeren, gy reket het een spel te zyn gansch Europa te bevoeren, en gy geloofst, dat het u vry staat u zelf met den roof van andere Chriftenen te verryken. De toegevendheit of zwakheit van Frankryk heeft u tot deze gewoonte gekragt; maar Spanje wil geenzins de zelve beleeftheit, of de zelve lafheit oeffenen: bygevolg is het geenzins geneigt u geldt te geven, om uit onze provinciën te trekken. Wy eifchen van u de wedergeving van het geroofde voor dat wy uw vertrek zullen toelaten.* Dit fiere antwoordt benam den Duitfchers al den moedt, die hen nog over was gebleven, verblyd zynde, dat men hen niet belette naar hun landt te keren. Daar zyn fchryvers*, die zeggen, dat deze zaak voorviel terwyl *Casimir* in Engelandt was, en dat *Elizabeth*, de zelve vernomen hebbende, met dezen prins daar over hadt gefchertft, zeggende: *Myn neef, uwe Duitfchers zyn van geen beter trouw dan de Franschen, daar gy over klaagt. Zy nemen den tyd van uwe afwezendheit waar om weg te lopen, waar door gy by uwe wederkomst een veldoverft zonder soldaten zult zyn.* De prins liet den spyt, dien hem dit verwyf veroorzaakte, niet blyken, en de koningin, die deze zaak al lagchende hadt behandelt, toonde hem geen minder vriendelyk gelaat. Zy bleef ook in het belang der bondgenoten. Zy verfehoot hen het verzochte geldt op de kleinodiën van het huis van Burgundië, die de aartshertog en de Staten haar tot onderpandt toezonden, en die *Davidfon**, die om de munitery van Gent te stillen was overgegaan, op zyne wederkomst medebragt. Maar het wordt tyd de onderhandeling van den gevolmachtigde † van den hertog van Anjou weder by der handt te vatten.

* *Thomas*, *Strada*, enz.* of *Davidson*.† *Simis*.Onderhandeling van *Simis*, afgeronden van den hertog van Anjou.† *Winflanley* in zyn boek van de doerlichtige mannen.Verwyf, dat men aan den grave van *Leicester* doet.

Hy hadt zich zo wel in de gunst van de koningin weten te dringen, dat hy, niettegenstaande de tegenkantingen van den grave van *Leicester*, haar zo ver hadt gekregen, dat zy hem meest alle dagen gehoor verleende, zo dat men geenzins twyfelde, of dit huwelyk zou zyn voortgang hebben. *Leicester* was daar als verwoed over. Kunnende zich van zyne staatzuchtige hoop niet ontdoen, noch dulden, dat een vremdeling hem daar van kwam ontzetten, verfpredde hy overal, dat de Fransche gezant de koningin hadt betovert, en zich van liefdekruiden en van tovery, om haar op den hertog van Anjou te doen verlieven, hadt bedient. Die van zyne natie † beschuldigden hem zelf diergelyke duivelfche wegen te hebben ingeflagen, en daar omtrent zyn oogmerk zonder toveraar en vergiftigers niet te hebben bereikt. Zy fchilderen hem af als een man zonder Godsdienst, zonder trouwe, van een vatzig leven, wreed, gierig, een kerkrover, offerende alles aan zyne welluft en staatzucht op. Uiterlyk hadt hy het aangenaamste wezen des werelds, zo dat hy de verftandigften, en hare Majesteit zelf bedroog. Maar de gelukster van den hertog van Anjou hadt dit maal de overhandt over den zynen, en de staatsdienaar van dezen prins hadt bekwaamheit ge-

noeg om moeielykheden tuffchen den gunsteling en de koningin te verwekken. *Leicester* was buiten hare kennis met de gravinne weduwe van *Effex* getrouwt. Men hielt hem verdacht haren gemaal vergeven te hebben, en hy hadt de vrouw, of minnares*, met welke hy het te voren hielt, verftoten. De ridder *Knolles*, haar vader, wierdt dit huwelyk niet dan twee jaren daar na gewaar, doordien *Leicester* het verborgen hielt, om geen ongenoegen aan de koningin te geven, voor welke hy het geheim wilde houden, of om de achterdocht, die men hadt, dat hy oorzaak van de doot van haren overleden gemaal was geweest, niet te vermeederen. Mogelyk wilde hy met deze vrouwe handelen, als hy met zyne voorgaande hadt gedaan, dat is te zeggen, haar, wanneer hy het goedvondt, verftoten, en een huwelyk, in het geheim, zonder getuigen, voltrokken, ontkennen. Dit was ten minste de gedachten van den ridder *Knolles*, die uit vreeze, die hy daar voor hadt, kennende de trouwloosheit van *Leicester*, begeerde, dat hy zyne dochter voor de tweede maal zou trouwen, en dat de bruiloft in het openbaar zou gefchieden. De gezant van den hertog van Anjou dit huwelyk, voor dat de plegtigheid, daar de vader van deze vrouw op stondt, gefchiedde, ontdekt hebbende, maakte het aan de koningin bekend, met gedachten van haar ongenoegen tegen den grave van *Leicester* te verwekken, het welk hem gelukte. Hare Majesteit, over de geveinstheit van haren gunsteling te onvrede, bande hem naar *Greenwich*, alwaar zy hem voorts in het kasteel als gevangen deedt gaan, om hem daar na naar den *Tour* te zenden. De fchryvers † zeggen, dat zy alle, die aan eerloosheit of onkuifcheit fchuldig waren, op deze strenge wyze, zonder aanzien van de hoedanigheit van den eenen, noch de ontfangene dienften van den anderen, handelde. Mannen en vrouwen, hare staatvrouwen en hare hovelingen vonden haar, wanneer zy aan diergelyke misdaden fchuldig waren, onbeweeglyk.

De graaf van *Suffex* † belette haar, dat haar misnoegen niet verder ging. Hy was een vyandt van den grave van *Leicester*, en daar wastuffchen hen zulk een haat, dat de koningin met al haar gezag niet in staat was hen te verzoenen. Indien de graaf van *Suffex* met geen ware deugd was begaaft geweest, kon hy door het gebruik van het ongenoegen der koningin hem hebben t'onder gebragt, dat hy echter niet deedt. Zyne oprechtheit wilde niet, dat hy geftraft zou worden over eene zaak, die onnosfel fcheen gefchied te zyn. Dus fprak hy van zyn huwelyk met de weduwe van *Effex*, die hy naar zyn zeggen, zonder te misdoen, zelfs met eere hadt kunnen trouwen. Hy nam de vryheit deze vertogen aan de koningin te doen, welke daar door haar misnoegen matigde. De graaf van *Leicester* raakte vry met eenige dagen kleinachting te lyden, die de graaf van *Suffex* hem wel gunde. Zyne edelmoedigheit maakte, dat de zelve niet verder ging. Maar zulk een grote dienft was niet machtig den haat van een vyandt, min gevoelig van weldaden dan van geleden hoon, uit te doven: hy maakte alleen, dat hy den zelve ontfondsde.

Hy gebruikte minder maatregels omtrent den Franschen gezant, tegen welken hy zyne gramfchap niet kon inbinden. Hy ging zelfs zo ver, om de zelve te voldoen, dat hy hem wilde om het leven brengen. Hy wierdt ten minste beschuldigt een van de lyfwacht der koningin-

1578. Zyn huwelyk met de gravinne weduwe van *Effex* kwalijk uitgelegt. * *Douglaffe* *Shufeld*.De koningin zendt hem naar *Greenwich*.† *Bohan*.† *Thomas Ratclif*. Edelmoedigheit van den grave van *Suffex*, die zyn vrydom bezorgt.De graaf van *Leicester* beschuldigt naar het leven van den gezant.

1579.
van den
hertog
Anjou
gefaan
te heb-
ben.
* Tendor
genaamt.

ne * omgekocht te hebben om hem te doden. Hare Majesteit oordeelde verplicht te wezen zyn leven te verzekeren. Zy liet een verbodt afkondigen, verbiedende geen overlast hem, noch zynen bedienden aan te doen. Zy begeerde, dat deze gezant, hoewel hy van geen souverein, maar alleen van een broeder van een koning was, en bygevolg geen openbare hoedanigheid bezat, het recht der volkeren zou genieten. Omtrent dezen tydt gebeurde een geval, dat den grave van Leicester in het vermoeden bragt, dat hy naar het leven van hare geheiligde Majesteit zelf hadt geslaan. Zy vermaakte zich met *Simie*, in het geselschap van den grave van Lincoln en Mylord *Hatton*, haren onderkamerling, in een sloep op den Teems; en voorby Greenwich varende loste een jongman, die in een andere sloep was, zyn snaphaan, of pistool, waar van de kogel eenen der roeiers van de sloep van de koningin in zyn arm kwetste. Men verzekerde zich terstondt van dezen jongeling, die den schoot hadt gedaan. Men bondt hem aanstonts aan een paal, als of men van mening was hem te doen sterven. Men was echter van geen andere gedachten dan om hem daar door schrik aan te jagen, en hem tot beken-tenis te brengen, het zy hy aan voorbedacht-heit, gelyk zyne daadt scheen te kennen te geven, schuldig was, het zy op dat hy zyne medestanders, of de voornaamsten daar van zou ontdekken: doch hy betuigde zyne onschuld, en hieldt altydt staande, dat het een ongeluk was geweest, en dat het roer van zelf was los gegaan. Daar waren zommige, die daar andere gedachten van hadden, en de koningin in het oor beten, dat de schoot te wel gemeent was om bygeval geschied te zyn; dat de Hemel hare Majesteit hadt bewaart, en dat men niet moest twyfelden, of het was op haar, of op den gezant van den hertog van Anjou gemunt geweest, dat het door den haat van den grave van Leicester tegen den gezant, die dezen slechten jongeling hadt omgekocht om dezen verfoecielyken moordt uit te voeren, was veroorzaakt. Men getuigt van *Simie*, dat hy zich by deze gelegenheit zeer gematigt en edelmoedig gedroeg. Hy verzocht niet alleen niet, dat deze ongelukkige zou gestraft worden; maar hy badt de koningin zels, dat zy het hem geliefde te vergeven. Zy stontt dit zonder moeite toe, en antwoordde aan de genen, die wilden, dat men hem de straf van gekwetste hoogheit moest doen lyden, met woorden, die waardig zyn in het hert van alle souvereinen gedrukt te worden. *Ik trede in uw achterdenken niet*, zeide zy: *ik kan van myne onderdanen het wantrouwen niet hebben, dat vaders zouden scrikken van bunne kinderen op te vatten. Alles wierdt dan kwydgescholden; niet alleen wierdt deze jongman als onschuldig los gelaten, maar de graaf van Leicester wierdt ook ten hove geroepen, en nam weder bezit van zyne bedieningen en van de gunst der koningin. Naderhandt wierdt hy zelf een der gemachtigden, die de voorwaarden van het huwelyk met den hertog van Anjou onderzochten.*

Heerly-
ke woor-
den van
de ko-
ninginne.

Aan-
komst
van den
hertog
van An-
jou in
Engel-
landt.

Deze prins ging in het laatste van Juny sloop, en kwam met zeer weinig gevolg, alleen van twee edellieden verselt, in Engelandt, als of hy een kleinen stoet beter by de eerste zamenkomst hadt geoordeelt te zyn dan een groten. Hy stelde zels zyn vermaak in de koningin op een van hare landhuizen, daar zy minder

III Deel.

gevolg by zich hadt, dan wel vorsten in grote steden gewoon zyn te hebben, te verrasschen. Aldus zynen tydt waarnemende, terwyl zy te Greenwich was, ging hy derwaarts, om haar daar te begroeten. Haar gevolg was inderdaadt niet groot, en kwam met het bezoek, daar de prins voor onbekend in wilde doorgaan, en de koningin het liefst weinig getuigen van deze byeenkomst hadt, overeen.

Nademaal de Engelsche schryvers geen gewag van hun gesprek maken, kan men ook de byzonderheden daar van niet weten. De zelve zullen buiten twyfel in wederzydsche betuigingen van beleefdheden hebben bestaan. Het is waarschynlyk, dat de hertog van Anjou zyne liefde aan de koningin zal hebben betuigt, of veel eer toegesemt alle de verklaringen, die hy daar van reets door de gezanten van Vrankryk hadt laten doen, en dat de koningin de zelve op eene beleefde en verplichtende wyze, schoon zy niet beslissende was, beantwoord zal hebben. In de brieven en geschriften, die daar van wereldkundig zyn gemaakt *, ziet men, dat al de kuiperyen omtrent dit aanzek al sedert het jaar 1572 waren by der handt genomen. De begeerte van de koningin strekte zomtyds daar toe, en dan aarfelde zy weder, na dat zy daar meer of min zwaarigheid in vondt. Het verschil van de jaren en van den Godsdienst waren de grootste, voornamentlyk de laatste, waar omtrent men te vergeeffsch een middelweg, om de zelve uit den weg te ruimen, of te loor te stellen, trachtte te vinden. De koningin hadt door hare gezanten verklaart, dat zy geen besluit kon nemen voor dat zy den prins, dien men haar tot gemaal hadt toegeschikt, gezien hadt. Het was Mylord *Burleigh*, grootchatmeester, die zich met volstreckte woorden by het antwoordt, in den name van hare Majesteit, op den 18 Maart des jaars 1573 † aan *La Motte Fenelon*, gezant van Vrankryk, hadt geuit. Zy drukte zich zelf op gelyke wyze uit op den 20 Augusty van het zelve jaar aan de staatsdienaren van deze kroon: doch al haar gedrag was niet anders dan staatkunde. Dit is ook het gevoelen van den Franschen schryver *, wanneer hy van de byeenkomst te Greenwich, en het goed onthaal, dat *Elizabeth* den hertog van Anjou bewees, spreekt. *Het kwam met het belang van deze koningin overeen, zegt hy, dus te werk te gaan, en aan de vrienden en vyanden van dezen prins te doen geloven, dat zy geneigt was hem tot den troon van Engelandt te verheffen, om alzo de eerste, die byna door de andere waren ter neder geslagen, moedt te geven, en den hoogmoedt van de anderen te tomen; met een woordt, om hem de souvereiniteit van de Nederlanden te helpen bekomen. Geenzins, vervolgt deze schryver, dat de koningin begeerig was, dat hy daar bezit van nam, maar om te beletten, dat de zelve niet onder de regering van Vrankryk geraakten.*

Hoe het zy, de hertog van Anjou zag de koningin te Greenwich, en wierdt zeer gunstig ontfangen. Na dat hy daar eenige dagen onbekend † was gebleven, vertrok hy naar Vrankryk, latende aan *Simie* de zorg om de voorwaarden van het huwelyksverbondt op te stellen. De koningin benoemde van haren kant Mylord *Burleigh*, grootchatmeester, nevens de graven van *Suffex* en van *Leicester*, daar zy *Hatton* en den ridder *Walsingham* byvoegde. Voor dat men over de voorwaarden van het verdrag met de Fransche gemachtigden overeenkwam, was hen bevolen onder elkander te

1579.

Op wat
wyze de
koningin
van Engelandt
hem ont-
fangt.

* doof
den rid-
der
Dudley
Digger.

† Zie
Dudley
Digger.

* *Mex-
ray*.

Staat-
kunde
van *Eliz-
abeth*
omtrent
het aan-
zoek
van den
hertog
van
Anjou.

† *Incog-
nito*.

Aanmer-
kingen
der En-
gelschen
over dit
huwe-
lyk.

1579. onderzoeken aan de eene zyde al de zwaarigheden, die 'er in opgesloten lagen, en aan de andere het voordeel, dat 'er in stak. Ten aanzien van het eerste, de doordringendheit en de achterdocht van de Engelsche staatsdienaren maakten, dat zy zich daar een schrikkelijk denkbeeld van vormden. Zy vreesden voor eerst, dat de hertog van Anjou van Godsdienst niet zou veranderen, en ten tweede, dat hy, niet te vrede met gemaal van de koningin te zyn, wel mogt trachten zich meester van het ryk te maken, het zy door openbaar geweld, en onder de begunstiging van de bul van den paus, het zy door het recht van de koningin van Schotland, met welke hy wel middel zou vinden te trouwen door eene echtscheiding met *Elizabeth*. Daarenboven was 'er nog eene andere zwaarigheid, te weten, dat Engelandt als eene provincie van Frankryk, daar deze prins na de dood van zynen broeder buiten twyfel weder naar toe zou keren, en deze kroon boven die van Groot-Brittannië verkiezen, die hy aan de regering van een onderkoning zou overlaten, aangezien zou worden. Zelfs zeiden zy, dat, al nam men alle verzekeringen tegen deze omwenteling, het onmogelyk zou zyn zich buiten den oorlog, door dit huwelyk verwekt, te houden, en waar in de Engelschen buiten twyfel met hunne naburen, naardien Spanje den aanwasch van de Fransche kroon niet zou kunnen dulden, zonder zich daar tegen te stellen, noch zich daar tegen te zetten, zonder Frankryk en Engelandt te gelyk aan te tasten, zouden ingewikkelt worden.

Zodanig waren naar hunne gedachten de zwaarigheden, die Engelandt uit een huwelyk van de koningin met een Fransch prins hadt te verwachten. Zy wierden tegen het goede, dat daar uit kon voortkomen, overwogen, namentlyk, eene oprechte vrede met zulk een machtigen na- buur, een verbondt, dat al de vyanden van de koningin zou in toom houden, de lagen van den paus beteugelen, de aanhangeren van de koningin van Schotland den mond stoppen, en de aanslagen van den Katholyken koning ver- ydelen. Deze vorst, zeide men, zou dan wat meer aan de handt komen; en naar de betuigingen, die men hem tot nu toe te vergeefsch hadt gedaan, ten aanzien van de vrede der Nederlandische provin- cien, en om dat volk in zyne voorrechten te her- stellen, als mede om met Engelandt de oude ver- bonden, met het huis van Burgundië gemaakt, te vernieuwen, luisteren. Kortom, daar was re- den om te geloven, dat uit dit gelukkige huwe- lyk een zo langgewenschte opvolger, van alle welmenende Engelschen zo begeert, dat hunne vreugde tot den hoogsten top zou doen ryzen, en de rust onverbrekelyk maken, zou voortko- men.

Het overige van het jaar 1579 en het volgen- de gingen met deze overleggingen, zonder dat men tot een besluit kon komen, voorby. In het jaar 1581 zag men 'er den uitslag van, naar den zin van den hertog van Anjou, die op de verzekering van zyne gezanten, dat hy alles naar zyn wensch en verwachting zou vinden, weder in Engelandt kwam, uitvallen. Maar zy wisten niet, zegt *Mendoza*, gezant van *Philips*, in een brief, dien hy uit Londen aan den prins van Parma schreef*, dat 'er geen jaar was, waar in de koningin zich niet verloofde; maar dat men nooit den tydt zou zien, dat zy een huwelyk vol- trok. De hertog van Anjou kon zulk een geluk, dat zo naby was, en zo ontwyfelbaarscheen, niet ge- nieten: zyn geluk voerde hem als tot aan de deur, wanneer het hem eensklaps verliet. Hy zag al

De her-
tog van
Anjou in
zyne
verwach-
ting be-
drogen

*Zie
Strada.

deze grootfchheden, die hy reets dacht te bezit- ten, als een droom verdwynen. Maar hier moe- ten wy het verder verhaal van deze zake staken, om het geen in de voorgaande jaren voorviel te beschouwen.

Het was in dit jaar, dat de koningin het voor- deelg verdrag, met den Turkischen keizer, als wy boven gezegt hebben, gemaakt, ont- fing. Het strekte niet alleen ten voordele van de Engelsche kooplieden, maar ook van alle Christen handelaars in Europa. De Franschen, Venetianen, Polen en Duitchers, nevens ver- scheide anderen, waren daar in begrepen. Het was *Amurath*, zoon van den dronkaardt en wreedaardt *Selim* den II, omtrent het mid- den van December des jaars 1574 gestorven, die toen te Constantinopel regeerde. Het verdrag wierdt door den Engelschen resident en den vi- zier *Mustapha-Beg* voltrokken. Daar by wierdt aan alle natien, die wy hebben genoemd, toe- gelaten met veiligheid door het ver uitgestrekte ryk der Turken te handelen. Deze vryheit mach- tigde de kooplieden te Constantinopel eene maats- chappy op te rechten, aan welke zy den naam van de Turksche maatschappy gaven, het zy om eer aan de natie te doen, die hen deze vryheit vergunde, het zy om de zelve van andere ge- nootschappen te onderscheiden. Het voornaam- ste comptoir wierdt in de hoofdstadt van dat ryk geplaatst; maar daarenboven waren 'er andere in de voornaamste steden, die het best gelegen wa- ren tot de scheepvaart, voornamentlyk in het ei- landt van Cyprus en in Egypten. Toen zag men die dierbare koopmanschappen uit Asië naar Eu- ropa overvoeren, gelyk zyn de welriekende spe- ceryen, zyde, katoenen, Turksche tapyten, en verfwaren, die uit Indië komen, en zo vele andere dingen, die tot lekkerny en pracht die- nen. Maar wy weten niet of ze niet al zo veel kwaadt door de aanleiding, die zy tot overdaadt en wellustigheid geven, veroorzaken, als zy lui- ster en rykdom in de staten, daar zy getrokken en vertiert worden, bybrengen.

Daar stondt dit jaar een Godslasteraar, *Mat- thias Hamont* genaamt, in de stadt Norwich op. Hy predikte opentlyk tegen de Godheit van *JESUS CHRISTUS*. Men maakte zyn rechtsgeding op; hy wierdt gevonnist om le- vendig verbrand te worden, waar over de En- gelsche schryver deze oordeelkundige aanmer- king maakt, dat het niet dienstig is het gevoe- len van zulke goddeloze menschen wereldkun- dig te maken, om aldus geen kettery aan den dag te brengen, die men als uitgedooft in de vlam- men, die de voortbrengers van de zelve hebben verteert, moet aanzien. Voorts maakt hy geen gewag van twee wederdoperfche vrouwen, die anderen* zeggen, dat in het achttiende jaar van de regering van *Elizabeth*† wierden verbrand, het zy hy het niet heeft geweten, het zy hy heeft geoordeelt, dat het een vlek in de roemwaar- dige regering van *Elizabeth* zou zyn, die hy gaarne van dit verwyt wilde bevryden. Inder- daadt, de schryver van het Engelsche Martelaars- boek †, na dat hy, van deze rechtsuitvoering sprekende, gezegt heeft, dat men zulke verderf- lyke geestdryvers in gene staten behoort te dul- den, voegt daar by, dat het echter al te hard is, hen de zwaarste doodt aan te doen; om welke reden hy voor deze twee vrouwen sprekt, wen- schende, dat de koningin de lyfstraf in eene bal- lingfchap hadt gelieven te veranderen.

Mylord *Bacon* stierf in dit jaar, daar *Eliza- beth* zeer van aangedaan was. Zy verloor in hem eenen der bekwaamste en getrouwste staats- dic-

1579.

*Cam-
den*
Thuanus
Verdrag
van
koop-
landt
met de
Porte.

*Cam-
den*
Een
Gods-
lasteraar
gestraff.

* *Baban*
en *Fox*.

† *Fox*.

*Cam-
den*
Baban
dic-

1579.
Winflan-
ley.
Doodt
van My-
lord Ba-
con, en
zyn lof.

dienaren, die zy hadt. Zy hadt hem met den tytel van grootzegelbewaarder van Engelandt beschonken, en met het gezag van opperrechtterbe- kleed. Hy en de ridder Cecil, geheimfchryver van Staat, deelden onder zich de vertrouweling- fchap van deze vorstinne in het behandelen der zaken, als zynde beide mannen van eene boven- gewone volftandigheid en voorzichtigheit, en voegende by hunne bekwaamheit eene onbuigzame vroomheit. Het ongemeenste was, dat hun- ne gemeenfchap in de gunft en in het behan- delen van de zaken van Staat geen nayver onder hen verwekte: zy waren niet minder eensgezind in hunne vriendschap dan in hunne bedieningen. Men zeide van Mylord Bacon, hem vergelyken- de by den grave van Leicester, dat de laaste wy- zer fcheen te zyn dan hy inderdaadt was, en dat de andere wyzer was dan hy uiterlyk fcheen. Zyn geluk deedt hem niets van zyne gematigt- heit verliezen, daar hy een heerlyk bewys van aan de koninginne gaf. Namentlyk, toen hare Majesteit hem de eer hadt aangedaan van in zyn huis te komen, en hem gevraagd hebbende, hoe het kwam, dat hy zo klein behuift was, ant- woordde hy: *Myn huis, Mevrouw, is voor my niet te klein; maar gy hebt my te groot voor myn huis gemaakt.* Hy voerde ook voor zyne zinspreuk deze heerlyke woorden: *Niets bestendiger dan de middelmaat* *. Zyne wysheit en zyne bekwaam- heit maakten, dat hy den bynaam van den *En- gelfchen Plato* verkreeg. Men kan in zyn graf- fchrift, in de kerk van St. Paulus, de achtung zien, die de ganfche natic voor zyne geleerdheit, Godvrucht, oordeel, rechtmatigheit en ge- loof hadt. Bromley was zyn opvolger in zyne bediening, met den uitmuntenden tytel van kan- celier.

* *Medi-
cra.
firma.*

Camb-
den.
Cham-
berlain.
Doodt
van den
ridder
Gresham.

De Engelfche gefchiedenisfchryvers oordee- len, dat het niet onwaardig is in hunne Jaarboe- ken gewag van de doodt van een voornaam koop- man te maken, namentlyk van den ridder *Tho- mas Gresham*, diede koninklyke beurs te Londen hadt doen bouwen. Hy rechtte ook binnen de zelve ftadt een genootfchap op, dat zynen naam draagt, en dat hy aan het beftier van den hoofd- fchout en de kooplieden in zyde overliet. In het zelve wordt de jeugd in de Godgeleerdheit, landmeet-, fter- en zangkunde, als mede in het burgerlyke recht, de geneeskunde en de welspre- kendheit, onderwezen. De hoofdfchout en de fche- penen moeten zorg dragen voor de hoogleeraars in de vier eerfte wetenfchappen. De maatschappy der kooplieden in zyde zorgt voor het onderhoud van die van de drie laaste. Het is in het genootfchaps- huis van *Gresham* dat de vermaarde maatschappy der geleerden, zo bekend onder den naam van de Koninklyke Maatschappy, onder de regering van *Karel den II* opgerecht, daar deze vorft zich de flichter en befchermer van verklaarde, hare ver- gaderingen houdt. De ridder *Gresham* maakte tot onderhoudt van deze ftichting de heerlyke huizen, die hy te Londen hadt; en de Zanggo- dinnen, tot welker eere hy deze praaltekenen heeft opgerecht, zyn dagelyklich bezig met zy- nen naam aan de onterfkykheit te wyen.

1576.

1577.

1578.

1579.

Camb-
den. Cox.

Thuanus.

Sidney

onder-

koning

Wy moeten op ons voetspoor wederkeren, om te zien, wat in Ierlandt, Schotlandt, Vrank- ryk en de Nederlanden gedurende de vier ja- ren, waar in de Gefchiedenis van Engelandt ons de voorvallen, die wy verhaalt hebben, heeft verfchaft, voorviel.

De ridder *Sidney*, landvoogdt, of onderko- ning van Ierlandt, hadt het feest van Kersmis, gelyk wy hebben gezegt, te Cork doorgebracht. Hy hielt daar ook zyn hof, of zyne zittingen,

die op den 7 January dezes jaars 1576 begonnen. Men vonnifte daar den zoon van Mylord *Roch*, en drie en twintig andere muitmakers, die ge- recht wierden. Men maakte daar ook, of men vernieuwde de infellingen, by de welke men de heeren verantwoordelyk maakte voor het ftee- len en moorden van hunne leenmannen. De on- derkoning was verplicht deze zittingen af te bre- ken, doordien hy tegen *Fitz-Girald*, gemeen- lyk de hoofd-of landrechtter † van Imokilli ge- naamt, moest te veldt trekken, waar in hy het sterke kasteel van Ballymarter vermeersterde.

1576.
van Ier-
landt.

† *Sen-
chal.*

Eenige dagen na dat *Sidney* te Limmerik kwam, van waar hy naar het graafschap van Thomond trok, daar de Engelfchen hunne beste volkplantingen hadden, doch die alle door de vyandlykheden van de *O-Brians*, die onder mal- kander oneenig waren, t'eenemaal waren ver- woelt, hoorde hy de klagen van een oneindig getal van arme huisgezinnen. Hy zette den grave van Thomond en zyne aanhangeren gevangen, en ftrafte de genen, die de meeste fchuldt had- den, en gemachtigden aangestelt hebbende, om recht te doen aan die verdrukt waren, vertrok hy naar Galloway, daar hy de huldiging van zeven heeren van de huizen van *Clan-Donel*, van *Mak-William-Eighter* *, van *O-Moyle*, en de zonen van den grave *Klainrikard* ontving, en ver- trok den 13 April naar Dublin.

* of
Oughter.

Hy bleef daar niet lang in rust. In vele jaren was Ierlandt zo vol beroeringen niet geweest. Het graafschap van Louth was verarmt door den gefladigen doortocht der krygsbenden, en door de gedurige invallen en plunderingen van *Ferny*; dat van Meath door den overlast van de *O-Con- nors* en de *O-Moyles*, en dat van Kildare door de wapenen van de *O-Mores*. De graafschappen van Wexford en van Catterlough † waren niet beter gehandelt. De oproermaker *Rori-Oge* ver- woefte het landt, dat den naam van den koning en de koninginne draagt; kortom, daar was zulk eene ellende en grote armoede aan alle kanten, dat de inwoonderen naauwlyks het twintigfte deel van de lasten, die zy aan de Engelfche kroon verfchuldigt waren, konden opbrengen. De in- geborene Ierlanders waren oorzaak van alle deze ongevallen. Men kan de verwoedheit van deze wilde menschen niet uitdrukken, ten zy men het doet met het antwoordt van een van hunne hoof- den aan den gene, die hem het verbranden van *Athenri* * wilde beletten, met hem te vertonen, dat zyne moeder in de kerk van deze ftadt be- graven lag. *Al was zy daar levendig in, zeide hy, zou ik liever haar met de ftadt en de kerk ver- branden, dan dulden, dat de Engelfchen daar hun- nen Godsdienst in oeffenen.*

† of van
Catto-
lough, in
de pro-
vincie
van
Leinfter.

Ver-
woed-
heit der
Ieren.

* in Con-
nacié.

Zodanig was de gefteeldheit der Ierlanders ten aanzien van de burger-regering. Nog was de zelve flimmer ten aanzien van den geestelyken ftaat. Men vondt onder hen naauwlyks eenigen fchyn van het Chriftendom. Zelfs hadden zy geen beginfel van Godsdienst. De koningin, daar van kennis gekregen hebbende, geboodt, dat men hen zou onderwyzen, stellende de uitvoe- ring daar van aan den Lord *Willem Girald*, dien zy zegelbewaarder, nevens den ridder *Willem Drury*, dien zy voorzitter in de provincie van Mounfter maakte.

Terwyl de ridder *Sidney* toefstetl maakte om hen in hunne bedieningen te bevestigen, was hy genoodzaakt naar den kant van Galloway * te trekken, doordien de opperschout van deze hoofd- ftadt van Connacié en de biffchop van Meath hem den opftandt van de zonen van den grave van *Klainrikard* hadden doen weten. De vader was

Uitvoe-
ringen
van den
onder-
koning.
* of Gal-
way.

1576. mede onder dit zamengespan, of ten minste begunstigde hy het zelve onder de handt. Wat hen aanging, zy waren over de Shanon getrokken, hadden den Engelschen standaardt verlaten, en dien van Ierlandt weder opgevat. Zy riepen de Schotsche eilanders tot hunne hulp, en zamen vereenigt zyn te trokken zy voor Athenri, dat men hadt begonnen te herbouwen, en voor de tweede maal geplundert en verbrand was. Het wapen van de koninginne, boven de nieuwe poort geplaatst, hadden zy weggenomen, en reets al het muurwerk omver geworpen. De onderkoning steege aanstonts te paardt, trok op met het volk, dat hy het lichtste byeen kon verzamelen, en maakte zulk een groten spoedt, dat hy zich op den derden dag naby de oproerigen bevondt. Zy dorsten hem niet inwachten, maar vluchten naar de bergen. Hy nam den grave van Klainrikard, die van verstandhouding wierdt verdacht gehouden, gevangen, en zondt hem naar Dublin. Na deze uitvoering kwam hy te Limmerik, daar hy *Drury* in de bediening van voorzitter van de provincie van Mounster bevestigde. Dit was een standvastig man, bekwaam om de wetten gedurende de vrede te doen onderhouden, en de wapenen van de koninginne gedurende den oorlog te doen ontzien. Hy bragt in korten tydt de gansche provincie onder zyne macht. Daar was niet dan een klein gedeelte van Kerri, dat hem wederstondt. De graaf van Desmond eischte het als iets, dat aan zyn erflyk graafschap behoorde, bewerende, dat het gebiedt van den voorzitter hem toekwam, volgens den afstandt van het recht op de inkomsten der openstaande bisdommen en aartsbisdommen, aan zyne voorzaten door *Eduard* den III gedaan. Maar de voorzitter hieldt staande, dat *Desmond* van zyne landen en kasteelen geen schuilplaats voor rovers vermogt te maken, en tot een verblyf van muitmakers geven. Om nu de provincie daar van te zuiveren trachtte hy dit graafschap mede onder de zelve gehoorzaamheit, als de andere, te brengen.

Walther van Ebreux, graaf van *Essex*, kwam toen weder in Engelandt, met den tyt van graaf maarfchalk van Ierlandt: doch zonder gezag te hebben. Zyne vyanden, die hem zochten om het leven te brengen, bezorgden hem deze ydele waardigheit, om hem in een eilandt te lokken, daar men zyne doot hadt besloten. Hy onderging de zelve kort daar na, het zy hy vergeven was, gelyk eenigen geloofden, het zy hy uitgeteert was van droefheit, als anderen zeggen. De eersten leggen daar de schuld van op zynen schenker, die, zo zy verzekeren, door den grave van *Leicester*, verliest op de gravinne van *Essex*, daar toe was omgekocht. Het geen hun kwaad vermoeden bevestigt is, dat de graaf van *Leicester* aanstonts met de weduwe trouwde, verftotende zyne vrouw, of minnares, daar hy zich te voren aan verbonden hadt, gelyk wy verhaalt hebben. Omtrent de doot van den grave van *Essex* is als iets byzonders aan te merken, dat hy zyne vrienden en bloedverwanten, die om zyn bedde stonden, verzocht, dat zy dikwils voor de oogten van zynen zone, die nog maar tien jaren oud was, deze onverwachte doot wilden stellen, die hem in het midden van zyn leven wegrukte*, gelyk zy zynen vader in de zelve jaren hadt weggerukt, en gelyk zy, vervolgdte hy te zeggen, hem zouden wegrukken, die derhalven acht op deze waarfchouwing moest geven. Dit kwam in het vervolg ook zo te gebeuren, en deze vertogen

* in den ouderdom van 35 jaren.

konden de ongelukken, die hy voorzien hadt, 1576. niet afkeren.

Om weder tot den grave van *Desmond* te komen, de reden, of het voorwendiel van zynen opstandt sproot uit zekeren last, dien de ingezetenen *Cease*, of *Ces*, noemden, die op ieder ploeg, bevattende vyftig morgen bouwlandt, wierdt gelegd, het welk tot onderhoudt van den onderkoning en de Engelschen diende. *Desmond* wilde daar van bevryd zyn, of ten minste dien last vermindert hebben. Hy wierdt daar in door andere heeren, die hunne landeryen in dit gedeelte van het landt, dat men de Engelsche afschutfeilen, van *Dundalk* af, tot aan *Carlow* en *Kilkenni* toe, noemde, hadden leggen, ondersteunt. Zy wilden de rechtbank van den onderkoning niet erkennen, en zonden drie rechtsgeleerden naar de koninginne om te klagen, en haar hunne met zeer weinig eerbiedt opgestelde schriftten over te geven. *Elizabeth* begon met hare koninklyke achtbaarheit, die door zulk een gedrag beledigt was, te wreken. Zy deedt de drie gemachtigden in de gevangenis van *Fleet* zetten, en schreef aan den onderkoning, dat hy de genen, die hen hadden gezonden, op de zelve wyze zou handelen. Des niettegenstaande nam zy hunne gechriftten aan, en deedt de zelve door gemachtigden, die hen niet verdacht konden zyn, naardien zy gebore Ieren waren †, onderzoeken. Deze gaven tot antwoordt, dat de lasten, daar het hier op aankwam, van alle tyden af waren geheven geweest; dat het zelfs een koninklyk recht was, daar niemandt, die de wetten onderworpen was, van bevryd was. Maar zy verzochten hare Majesteit, dat deze belasting eenigzins mogt gematigt, en zonder strengheit ingevordert worden, het welk hen de koningin toestondt; en wanneer zy aan den onderkoning daar over schreef, om hem het geen daar in te zwaar was te doen matigen, zeide zy: *Ik vrees, dat men ons ten aanzien van de opstanden in Ierlandt het zelve verwyrt zal doen, dat Batto aan de Romeinen ten aanzien van die van Dalmatie deedt* *.

„Gy zyt het”, zeiden zy tegen de genen, die hen voor de rechtbank van *Tiberius* hadden gedagvaard, „die oorzaak van onze opstanden zyt, met ons geen herders, om de kudden te beschermen, maar wolven, die de zelve verscheuren, toe te zenden”. Ter zelve tydt deedt zy de gevangenen in vryheit stellen, en verklaarde hen, dat zy goed hadt gevonden den last van vyf marken † op ieder ploeg te verminderen, en dat zy hen hunne ongehoorzaamheit vergaf, onder beding, dat zy zich in het toekomstige eerbiediger zouden gedragen.

Zy beantwoordden de goedheit van de koninginne zeer kwalyk, en indien zy geen openbaren opstandt tegen de regering verwekten, verscheurden zy ten minste de zelve door hunne lasteringen; hoewel de Geschiedenis dit getuigenis aan den ridder *Sidney* geeft, dat hy een der verstandigste onderkoningen is geweest, die Ierlandt ooit gehad heeft. Maar niets was bekwaam den wilden aardt dezer vyanden van de Engelsche regering, en nog meer van hunnen Godsdienst, te winnen.

Vernomen hebbende, dat de bystandt, dien zy van den paus en den Katholyken koning verwachtten, door den oorlog in Afrika was versmolten, bedekten zy hun kwaad voornemen met hunne gewonelyke veinzery, en ondernamen dit jaar niets tegen het koninklyk gezag. Maar *Mak-Mabon* vermoordde in de provincie van *Ulster* den zone van *Mak-Genis*. De vader

† de graven van *Kildare* en *Ormond*, nevens den *Lord Gormanston* en *Dunfarris*.

* *Zie Tacitus* en *Dion*.

† omtrent 20 guldens *Hollandisch*.

1578. klaagde daar over aan den onderkoning, die naar den moordenaar trok, brandende en blakende zyne landen, om het bloedt, dat hy onrechtmatig hadt gekort, te wreken. Dit was de laatste onderneming van den ridder *Henrik Sidney*, die van zyne landvoogdy wierdt te huis geroepen, gelyk hy verzocht hadt, om zyn leven met meerder rust in zyn vaderlandt, dan hy tot nu toe in dat wilde en onrustige landt hadt gedaan, te eindigen. Dus is het, dat hy zelf daar van sprak, zich de woorden van den Psalmist eigen makende: *Toen Israël uit Egypten toog, bet huis Jakobs van een volk, dat eene vreemde taal sprak, enz.* * Hy hadt dit ryk elf jaren, waar van hy zeven jaren als onderkoning was geweest, met zo veel wysheit, standvastigheid en rechtmatigheit geregeert, dat de Ierlanders zelf, niettegenstaande hunnen afkeer en wildheit, niet konden nalaten hem te pryzen. Het hof was nog meer van hem voldaan. Hy misbruikte zyn gezag niet, en ieder maal, dat hy het Parlement beriep, diende het alleen om goede wetten te maken. Hy droeg zorg, dat al de wetten van deze natie, die te voren onbeschaaft waren, byeen verzamelt en gedrukt wierden. Hy liet van de zelve een lichzaam, of geheel boek, met vaste wetten, opstellen, om haar tot eene geschikter en rechtmatiger wyze van leven, dan ze tot nu toe hadt gehad, te brengen. Men is ook aan zyne milddadigheit al die heerlyke versierselen van het kasteel van Dublin verschuldigt, gelyk ook de herbouwing van *Atherin* †, en de stichting van de brug van *Athlone*, om gemakkelyk in *Connaci*, dat van de andere provinciën door de *Shanon*, die zy naar het Zuiden heeft, en door de andere stromen, die zich ontlafsen in de haven van *Slego*, die zy naar het Noorden heeft, waar van het, als of het een eilandt was, omringt wordt, te kunnen komen. Hy begon ook de muren van *Karikfergus*, zonder van andere geslachten van minder belang, die tot een gemeen gebruik dienden, te spreken, op te bouwen: gedenktekenen, die niet alleen zyne pracht, maar ook zyne vroomheit en spaarzaamheit te kennen gaven, naardien hy de inkomsten van de koninginne door al dit werk niet verminderde, maar de zelve in veel beter staat naliet dan hy ze gevonden hadt, dewyl zy meer dan tien duizend ponden Sterlings waren vermeerderd.

De ridder *Druri* was zyn opvolger in het onderkoningsschap, met den tytel van Lord afgezant, of Lord gemachtigde, waar voor hy zynen eedt in de kerk van Dublin met de gewonelyke plegtigheit op den 14 September afschied. Die van de provincie van *Mounster*, niet meer door de tegenwoordigheit van hunnen voorzitter, doordien hy de regering van het ryk hadt angevaard, in toom wordende gehouden, begonnen weder hunne geweldenaarjen, en verdrukten malkander. De onderkoning gebruikte zyn gezag, en bragt hunne geschillen ten einde.

1579. Men was in het jaar 1579 getreden, wanneer de onrustige *Sanderus*, die niet dan vuur en vlam tegen de Hervormden in het algemeen, en tegen de koninginne *Elizabeth* in het byzonder uitbraakte, van zyne reize naar Rome en Spanje, met den grooten tytel van gezant *, in Ierlandt kwam. Hy bragt met zich een standaardt, dien de paus gewyd hadt, die hem ook brieven van voorichryving aan den Katholyken koning, naar wiens hof hy uit Italië vertrekkende was

gegaan, mede gaf. Het was uit een der havenen van Spanje dat hy vertrok, en in Ierlandt aankwam. Hy hadt van deze twee machten weinig bystandt, maar eene middelbare somme gelds, en een zeer klein getal soldaten verkregen. De paus was mild in Apostolische zegeningen te geven, rustende voorts op *Philips*, en deze de handen vol met de omwentelingen van Portugal hebbende, wilde zyn volk niet van een scheiden, om een eilandt, aan het einde van de wereldt gelegen, te vermeersteren.

Sanderus, verselt van een Iersche priester, *Alan* genaamt, kwam in het laatste van Juny in het dorp *Smerwik*, of van *St. Maria*, gebouwt langs het landt, byna een eilandt gelykende, waar van het water zich een weinig onder den mondt van de *Shanon* in zee ontlafte. Hy deedt in aller yl eenige begravingen, om zyn volk, nevens de drie schepen, die het zelve hadden overgevoert, te dekken. Hy meende onder den zegen van den H. stoel van Rome, en uit kracht van de inwyingen, die hy en al de priesters, die in zyn gevolg waren, van deze plaats maakten, daar door hunne vyanden van hen af te keren. Hy bedroog zich; kapitein *Thomas Courtney*, die toen met een schip van de koninginne te *Kingfale* lag, liep in zee, verraschte hen ter plaatse, daar zy doende waren zich te versterken, en nam hunne drie schepen weg, zonder dat de Spaansche soldaten, die daar voet aan landt hadden gezet, tot hulp dorsten opkomen.

De Iersche Jaarboeken † zeggen, dat de zegening van den paus hen niet van vreeze bevrydde, en dat zy het op een lopen zetten. Zy wierden in dienst aangenomen van den belhamel *Fitz-Moris*, by wien de ridders *Desmond*, broeders van den grave van dezen naam, zich aanstonts voegden, en dien de graaf zelf onder de handt begunstigde. Hy was het niet alleen, maar twintig Iersche heeren beloofden hem by eede, aan zulke zamenverbondenen passende, hem met goetd en bloedt by te staan, verloochenende Godt, indien zy hun woordt niet nakwamen. De daadt van den ridder *Jan Desmond*, eenen van zyne broeders, kwam zeer wel met deze afgryfslyke vervloeking overeen. De kolonel *Dauids*, die deze oproerigen vervolgte, hadt by het dorp van *Traly* halte gehouden, om daar den nacht door te brengen. *Desmond*, die daar kundschap van hadt, tradt in de kamer, met den bloten degen in de vuist. *Wat is 'er, myn zoon?* vroeg hem de Engelsche kolonel, die toen in zyn bedt lag. *Ik ben uw zoon niet meer*, antwoordde deze ontmenschte, *noch gy zyt myn vader niet meer; gy moet sterven*; en ter zelve tydt doorstak hy hem met steek op steek, tot dat hy hem den geest hadt zien geven. Vervolgens vermoordde hy den stedhouder van de regering van *Mounster*, die in het zelve bedt te slapen lag, nevens verscheide van hunne bedienden: *offerhanden van een lieffelyken reuk*, zeggen de Roomschegezinde Jaarboeken *, en *Gode by uitnemendheit aangenaam*.

Op deze wyze drukte zich ook de gezant *Sanderus* uit, pryzende zeer den ridder *Desmond*, toen hy hem zyne uitvoering verhaalde. Maar noch de graaf van *Desmond*, noch *Fitz-Moris* zelf prezen geenzins deze zaak, en spraken daar van als van een lachertigen moordt. Deze laatste wierdt kort daar na in een geschil, dat hy kreeg met twee broeders uit het huis van *Burk*, van zyn bloedverwantschap, maar die tot de gehoorzaamheit van de regering waren wedergekeert, gedood. Deze twee broeders kwamen door een diergelyk toeval mede te sneuvelen. De koningin schreef daar een rouwbrieff

* Psalm CXIV. Lof van den onderkoning *Sidney*.

† in het landschap van *Galloway*.

De ridder *Druri* onderkoning.

Aankomst van *Sanderus* in Ierlandt. * *Legaat*.

1579.

Zyne verrechtelingen.

† *Cox*.

Wrede daadt van den ridder *Desmond*.

* *Sullivans*.

1579. brief over aan den vader, daar zy tekenen van genegenheit en mildheit byvoegde. Zy maakte hem baron van Castle-Connel, en stontd hem eene wedde op hare domeinen toe. Het genoegen, dat hy daar in nam, viel droeviger voor hem uit dan de doot van zyne kinderen. In zyn druk wist hy zich te troosten; maar hy kon zyne vreugde niet overleven: een geval, overeenkomende met dat van den burggrave van Ryffel, van wien wy onder de regering van *Henrik* den VIII hebben gesproken †.

† in het jaar 1541. De oproeren eindigden met de doot van *Fitz-Moris* niet; de ridder *Jan Desmond*, tot veldoverste in zyn plaats benoemt, raakte kort daar na met de Engelschen, onder het bevel van den ridder *Malbey*, landvoogdt van Connacië, handgemeen. De overwinning was eenigen tyd twyfelachtig. De oproerigen, veel meer in getal, meenden de zelve al behaalt te hebben. *Desmond* hadt het gewyde vaandel ontrolt, en de priester *Alan* verzekerde hem van een goeden uitflag; maar zy wierden geflagen, en hun hoofdt vluchtte in het midden van een bosch, latende twee honderd en zestig doden op het slagveldt, onder welke de priester, die hem de overwinning hadt beloofd, wierdt gevonden.

De graaf van *Desmond* en de Lord *Kerri*, van het huis van *Fitz-Girald*, die het gevecht van eene hoogte aanschouwden, zagen den uitflag met veel smert aan; en niettegenstaande hun menigmalen herhaalde woordt van trouw waren zy evenwel tot oproer genegen, en vier dagen daar na ligtte *Desmond* het momaangezicht af, en voegde zich by de vyanden.

De doot van den onderkoning viel in dezen tusschentydt voor, en de Raadt, te Dublin vergadert zynde, verkoor den ridder *Willem Pelham*, om de regering gedurende dezen tusschentydt, onder den naam van Lord opperrechter, nevens den grave van Ormond, voorzitter of landvoogdt van de provincie van Mounster, waar te nemen.

Oproeri-ge brieven van den grave van *Desmond* aan de oproerigen van zyne party. Deze verkiezing gedaan zynde, verzocht men den grave van *Desmond* weder tot zynen plicht te keren; maar hy wilde zich niet laten overreden. Men achterhaalde verscheide brieven, die hy rondom aan de Roomsche heeren schreef, om hen mede in het eedverbondt, dat de paus en de Katholyke koning hadden gesmeed, om den ouden Godsdiensst te herstellen, te doen treden. *Myne waarde vrienden*, zeide hy tegen hen, *gy moet weten, dat myne broeders en ik ons zamen verbonden hebben om den Katholyken Godsdiensst te herstellen, en de Engelschen uit het ryk te jagen. Het zyn de vyanden van de H. Roomsche kerk, die zy vernielt hebben, en van de gansche natie, die zy in slaverny houden. Ons voornemen is onze kerken te herstellen, en onze banden te breken. Uw gewisfe, uw vaderlandt, en de gansche gesteldheit der zaken ropen u, om ons in zulk een beilig voornemen by te springen. Voorts is het geen reukloze onderneming, of die uit losheit geschiedt: wy hebben tot ons hoofdt den H. Vader en den Katholyken koning, die ons al den bystandt, dien wy tydelyk en geestelyk van noden hebben, zullen bezorgen.*

Hy hadt de stoutheit aan den opperrechter omtrent met diergelyke bewoordingen te schryven, hem vermanende, uit aanmerking van zyn eigen welzyn, zich by hem te voegen, ter uitvoeringe van zulk eene Godzalige en verdienstelyke zake. De opperrechter lachte hier mede, en weder in de provincie van Mounster komende, maakte hy een ontwerp van

den veldtocht.

1580. De zelve begon den 10 Maart. Het leger was in twee hopen, onder het gebiedt van den opperrechter en den hertog van Ormond, opgetrokken. Het verwoefte de landen der oproerigen, doodde van hen in eene ontmoeting vier honderd man, en verbrandde het grootste gedeelte van hunne steden in het graafschap *Kerri*, dat zich van *Smerwik*, of *St. Maria*, tot aan den oorspronk van de rivier *Blakwater* uitstrekt, zyn gelegen. De ridder *Jakob Desmond*, een der broeders van den grave, wierdt in deze ontmoetinge gevangen. Men maakte zyn rechtsgeding, als tegen een verrader, op, en hy onderging daar de straf van. Zyn hoofdt wierdt na de gerechtsuitvoering op een paal gestoken, en op de muren van *Cork* geplaatst. De graaf van *Desmond*, verbaast over dit ongeluk, wist niet waar hy zich zou bergen; hy verzocht om genade by den Lord opperrechter, en besloot naar Engelandt te gaan, om zich voor de voeten van de koningin neder te werpen.

Ondertusschen kwam *Mylord Gray*, tot onderkoning benoemt, in Ierlandt. Naauwlyks was hy aan landt getreden, of zeven honderd soldaten, zo Italianen als Spanjaarden, landden, onder het bevel van hunnen kolonel *San-Josef*, met eene volmacht van den paus en den koning van Spanje, te *Smerwik*. Zy wierpen aanstonts eene sterkte op, die zy de goude sterkte noemden, als of zy geloofden de zelve rykdommen in dit cilant als in *Peru* te zullen vinden, of daar de stenen van in baar goudt en zilver te veranderen. De graaf van Ormond trok hen, aan het hoofdt van drie honderd man, tegen, en de Ierlanders waren van zynen optocht zo verslagen, dat zy de Spanjaarden noodzaakten hunne sterkte te verlaten, om naar de dalen van *Glanigall*, van alle kanten met bosschen en hoge bergen, die daar de toegangen van sloten, omringt, te vertrekken. De voorlopers van den grave van Ormond vielen op hunne achterhoede aan, en namen eenige gevangen, door welke zy het getal en het voornemen der vyanden gewaar wierden.

Zy wierden haast te water en te landt omcینگelt. De onderkoning deedt hen door een trompetter afvragen, wie zy waren? wat zy in Ierlandt hadden te doen? en wie hen hadt gezonden? hen gebiedende weder te vertrekken en naar hun landt te keren. Zy antwoordden met de trotschheit, die aan hunne natie eigen is, *Dat zy streden onder de tekenen en vaandelen van de eerste machten van de wereldt, den H. Vader, en den Katholyken koning; dat de eerste Elizabeth om hare kettery in den ban gedaan, en baar ryk aan den anderen hadt gegeven, bebalven dat Ierlandt een ryk was, dat van den H. stoel ashing, en de paus de macht hadt van weg te schenken. Dat deze machten ben hadden gezonden om hun recht op het zelve te handhaven, en het weder te eischen; dat zy binnen last zouden uitvoeren, en dat zy, na Ierlandt veroverd te hebben, ook Schotlandt en Engelandt zouden vermeesteren.* Deze trotschheit beantwoordden zy zeer slecht. Echter deden de Spanjaarden hun best; maar den bevelhebber *San-Josef* ontbrak moedt, en hy besloot een verdrag aan te gaan. Het was te vergeeffsch, dat de Spanjaarden en hun kolonel * het trachtten te beletten. *Zoekt, zeide hy, een ander bevelhebber. De H. Vader heeft my de zorg over zyne troepen niet aanbevolen, om de zelve zo reekeloos te wagen. Men moet in wanbopige zaken voorzichtigheit gebruiken, en zich door een eerlyk verdrag trachten te behouden, om zich voor een gelukkiger onderneming te bewaren.* Ter zelve tydt stak hy een wit vaandel uit. De onder-

Mylord Gray, onderkoning van Ierlandt. * of San-Josef.

Trotsch antwoordt der Spanjaarden, in Ierlandt ge-

* Hier endt de Piza.

1580.

onderkoning wilde, eer hy tot eenige onderhandeling tradt, alvorens weten, welken vorst zy dienden. De bevelhebber, denkende zyne wapenen niet beter te kunnen machtigen, noemde zonder verder overleg den paus, en zeide, dat hy onder de banniere van dezen souvereinen algemeenen vader van alle Christenen, over welke hy eene heilige macht oeffende, streeft, het zy om hen door leringen weder op den rechten weg te brengen, of hen daar toe door het zwaard, indien zy naar zyne vaderlyke vermaningen niet wilden luisteren, te dwingen. Mylord Gray, grammoedig geworden door dit antwoordt, noemde het juk van den paustyranny en gewelddadigheid, en sprak van hunne kruistochten als van een onrechtvaardigen en verfoeilijken oorlog, waar door zy de vorsten de macht, die Godt hen hadt verleent, wilden ontrukken. Vervolgens verklaarde hy, dat hy begeerde dat zy zich alle op lyfsgenade zouden overgeven. Een vermaard schryver † zegt, dat de Spaansche bevelhebber, meer bevreesd voor zyn leven dan voor zyne eer, bedong, dat hy met al zyne officieren zyn leven zou behouden. Doch de Engelsche schryvers spreken niet van dit beding, maar zeggen, dat in den Engelschen krygsraadt besloten wierdt, dat men niemandt lyfsgenade zou geven; dat men de vreemden over de kling zou doen springen, en de Ierlanders ophangen. De Geschiedenis tekent aan, dat het meer uit noodzakelykheit dan uit wreedheit was, dat men zulk een hard besluit nam, doordien de vyanden in al te groten getale zynde, men hen het leven niet kon schenken, zonder dat van de Engelschen te wagen. De onderkoning deedt al wat hy kon om dit vonnis, dat met eene gemoedelyke natie niet schein overeen te komen, te verzachten; maar hy was daar geen meester van. Men zegt, dat hy daar niet in bewilligde zonder tranen te storten. Hy beschermde echter den bevelhebber en de officieren, en behieldt hen by het leven. Al de overigen wierden door de soldaten, of door de handen der beulen, uitgenomen twintig, daar Mylord Gray nog een middel van behoudt voor hadt gevonden, gedood.

† Thomasi.

Strengheit der Engelschen omtrent de Schotten.

Kort daar na ontdekte men eene schrikkelijke zamenzwering, die zich byna over gansch Ierlandt spreidde, als of het eene zaak van wraak, of scha-verhaling was geweest. Zy wierdt ontdekt, zonder dat men weet by wat gelegenheit, en het schynt, als of men daar meer vermoeden dan bewyzen van hadt. Men rekende onder deschuldigen eenen der baronnen van de schatkamer, genaamt *Nogent*: maar de Ierlanders zeggen, dat hy 'er geen medestander van was, en also te onrecht wierdt gevonnist. De graaf van *Suffex* nam gelegenheit van deze hatelike straf de strengheit van Mylord Gray te verfoeien, en hem aan de koninginnc als den beul van hare onderdanen, die den roem, die hare Majesteit door hare goedertierenheit hadt verkregen, bezwalkte, voor te dragen. Zyne strafheit was echter van een goed gevolg. Den oproerigen ontviel de moedt, en hun hoofdt kwam met een strop om den hals genade van den onderkoning smeken. Hy scholdt hen, na dat zy hunne onderwerping hadden gedaan, hunne misdaadt kwyd.

1576.

1577.

1578.

1579.

Cambden Spertwood.

Melville.

Thuanus.

R. Johnson.

In dit tydgewricht vielen 'er aanmerkelyke veranderingen voor in Schotlandt. De graaf van *Morton* stondt van het regentschap af, en de jonge koning nam het roer der regering zelf in handen. *Morton*, die gedacht hadt zyne achtig onder den naam van een prins, die nog geen jaren hadt om staatszaken waar te nemen, te behouden, zag zich daar door andere gunstelingen buiten gesloten; door heeren, wier afgunst hy

III Deel.

op zich hadt geladen, beschuldigt; in ongenade gevallen; gevangen gezet, en van al zyne hoop ontbloomt. Dit is het geen wy in de vier jaren, die wy staan door te lopen in het vervolg der zaken van dit ryk, weder by de handt zullen vatten.

De hervormde geestelykheit bevelligde meer en meer hare tucht, die het gezag der bisschoppen fruikte, indien zy het zelve niet t' eenemaal onder de knie kon krygen. De aartsbischop van *St. Andrews* gestorven zynde, hadt de regent aan het Kapittel, daar de verkiezing aan stondt, *Patrik Adamson* voorgedragen. Maar de geestelykheit zondt haren opperste van *Lothian* aan den nieuwen aartsbischop, om hem te verbieden geen bisschoppelyke rechtsoeffening, tot dat hy de toestemming van de kerkelyke vergadering hadt ontvangen, te gebruiken.

Kort daar na vertoonden zy aan den regent een opstel van hunne kerkelyke tucht, verzoekende de kerk onder zyne bescherming te nemen. Om hem daar toe te bewegen hadden zy aan het hoofdt van dit werk eene zeer vleierende voorreden gestelt. Zy betuigden niets meer ter berte te nemen dan hem door de Voorzienigheit gebruikt te zien als een krachtig werktuig, daar zy zich van zou bedienen om het ryk van het Pausdom te zuiveren, en daar in eene verzekerde en roemruchtige vrede te bezorgen. Ten laatste verzochten zy hem, de artikelen, die zy hem aanboden, gunstiglyk te ontfangen; en indien hy 'er eenige, die hem aanslotelyk voorkwamen, onder vondt, boden zy aan zyne bezwaarnissen en twyfelingen op te lossen in het gehoor, dat hy goed zou vinden hen te verlenen. Men noemde gemachtigden om dit werk te onderzoeken: maar de opkomende beroerten verschaften wel ander werk.

1576.

Opstel van de kerkelyke tucht in Schotlandt.

Het morren vermeerderde dagelykch tegen den regent, en de *Hamiltons* * wierden verdacht gehouden twee edellieden omgekocht te hebben om hem om hals te brengen. Indien men den ridder *Mellevile* mag geloven, waren zyne opgeblazenheit en zyne gierigheit oorzaak van zynen val. Het eerste verwekte hem vyanden, en het tweede belette hem aanhangers te maken. Een edelman, genaamt *Elphinston*, gemerkt hebbende, dat de koning dezen Mylord niet wel mogt zetten, gaf hem een goeden raadt; maar het was te laat, namentlyk, dat hy door mildheit het kleine hof, dat by den prinsse te *Sterling* was, die zich om zyne jonkheit van de meesters en besfiersers, daar men hem aan hadt toevertrouwt, liet innemen, moest trachten te winnen. Hy sprak wel; maar het kwaad lag 'er toe, en daar was geen helpen aan. Daarenboven belette de gierigheit van den regent zich van zulk een wyzen raadt te bedienen, en zyne vyanden, te *Sterling* gehoor krygende, schilderden hem als een verrader af. De graaf van *Argyle* sprak daar van het eerste met den koning, en wierdt door den grave van *Athol* ondersteunt, en op hunnen raadt beriep de koning den adel naar *Sterling*, om over de regering raadt te plegen.

1577.

De staatrucht en gierigheit van den regent veroorzaakt zyn ondergang. * Jan en Glan-dinu.

De regent, daar van kennis gekregen hebbende, zondt zynen broeder, den grave van *Angus*, met den opperrechter en den grootchatmeester †, naar zyne Majesteit, om hem te verzoeken zyne gedachten en voornemen omtrent de zamengezwoerenen te weten. Dus is het, dat hy hen noemt, als verstoorders van de algemene rust, die tegen hem niet waren opgestaan dan om het gansche ryk te beroeren. Indien wyre Majesteit, vervolgt hy, goedvint, dat ik het gezag gebruik, dat gy my hebt toevertrouwt, zal ik de genen, die de wetten trachten om te keren, beteugelen. Ik ben

Hy legt zyn regentschap neer.

† Mylord Glanmer, en Mylord Rathwen.

M m

bereid

1577. *bereid mynen plicht te betrachten: doch indien men hunne ongehoorzaamheit door de vingeren wil zien, verzoek ik van myn regentschap ontslagen te worden. Voor zo veel moeite, zeide hy verder, voor zo vele gevaren en waakzaamheit, die het zelve my gekost heeft, verzoek ik geen andere vergelding dan het goedvinden van uwe Majesteit en myne ontslaging, door het Parlement bekrachtigt.*

Dit wordt door den koning aangenomen.
De koning vatte hem by het woordt, nam de regering zelf aan, en deedt aanstonts deze aanneming eerst te Sterling, en vervolgens te Edenburg, in de tegenwoordigheit van den grave van Morton, die zynen astantt aan de gemachtigden van zyne Majesteit hadt overhandigt, afkondigen. Dit was geenzins de gedachten van zyne vrienden. Mylord Boyd deedt hem daar een scherp verwyrt over. *Wat is de oorzaak, zeide hy, van uwe verwaandheit, of verblindheit, dat gy uit u eigen zelve tot zulk een hoofdzakelyk besluit, zonder het zelve te voren aan uwe vrienden mede te delen, zyt gekomen. Denk, Mylord, aan het geen ik u zeg: het zal niet lang aanlopen, of gy zult het u beklagen. Dan zult gy, maar te laat, uwe onvoorzichtigheit in het nederleggen van het regentschap, dat u door de Staten was opgedragen, ten gevalle van uwe vyanden, die van u een speelsop zullen maken, erkennen. De koning is maar een kindt, dat de zamenverbondenen naar hun welgevallen doen spreken. In plaats van aan de bevelen te gehoorzamen, die zy by verrassching hebben weten te krygen, moest gy standvastig gebleven zyn, en de zelve door uwe vertogen hebben doen herroepen. Meent gy door uwen afstandt uwe rust bezorgt te hebben? Men kan van een plaats, die gy bekleedde, niet afstappen, zonder zich in den uitersten afgrondt te werpen. Men raakt van het hoogste toppunt van souvereiniteit tot de uiterste elleude, en daar is geen middelweg, daar men zich aan kan vast houden. Indien gy u in de bediening, die gy hebt bekleed, hadt gehandhaaft, was het voor uwe vyanden onmogelyk geweest u daar uit te stoten: maar u zelf daar uit gesmeten hebbende zyn uwe vrienden buiten staat om u te helpen, blyvende voor hen niets over dan uw ongeluk te beklagen.*

Deze redenen wierden maar al te waar bevonden. De graaf van Morton trachtte te vergeeffch zyne vrywaarding in eene openbare ontslaging, door den koning en de heeren ondertekent, te vinden; men vondt kort daar na een middel om hem van de handt te wyzen, en hy ondervondt al de strafheit der droevige voorzegginge van Mylord Boyd maar al te waar te zyn. Echter was 'er nog eenige tusschenpozing voor dat zyn ongelukkig noodlot aankwam, zelfs eenige schyn van een opstandt ten zynen gevalle, maar het duurde niet lang.

1578. Zyne vyanden stelden hunne vervolging tegen hem niet langer uit dan gedurende het geschreeuw, dat over de doot van den opperrechter*, die door iemandt van het volk van den grave van Cranneford vermoord was, gemaakt wierdt. Men hadt aanstonts de gedachten, dat het voorbedachtelyk was geschied; maar na dat men alles naauwkeurig hadt onderzocht, bevondt men, dat het een zuiver ongeluk was. De Hervormden verloren een groten steun aan den opperrechter, en waren bevreesd zulk eene bescherming by zynen opvolger niet te vinden. Het was de graaf van Athol, in den Roomschen Godsdienst opgevoed, maar die echter de artykelen van het hervormde geloof hadt ondertekent. Des niettegenstaande hieldt men hem voor geen rechtzinnig Protestant. Hy wilde echter niet, dat men eenige verandering in de Schotsche gebeden zou maken; hy stelde zich dapper tegen de lagen der

Roomschgezinden, die hun steun aan hem, of ten minste zyne toeluyking gehoopt hadden te zullen vinden.

Het scheen als of het gemoedt van den koning, sedert dat hem de doot van den opperrechter was bekend gemaakt, gansch ten voordeele van den grave van Morton, dien hy wilde herstellen, verandert was. Hy beriep de Staten tegen den 10 Juny te Sterling. Deze heer was toen te Laclewin, om zyne overige dagen in stilte door te brengen; maar zich wedergeroepen zicnde, kwam hy ten hove. De koning bewees hem veel beleefdheit, en gaf hem den voorrang boven alle andere heeren, uit aanmerking van het regentschap, dat hy bekleed hadt. De achtung, die men voor hem hadt, bleek in de vergadering, waar in hy zyn voorstel, dat het Parlement, het welk te Edenburg was beschreven, te Sterling zou vergaderen, en dat men gezanten aan de koningin van Engelandt zou zenden, om over een verwerend en aanvallend verbondt tusschen de twee kroonen te handelen, deedt doorgaan. Deze twee zaken behaagden geenzins aan de graven van Argyle, van Montros, van Cathenese, en eenige anderen, die daar tegen betuigden, en men scheidde van elkander met eene verbitterdheit, die in wederzydsche klagten uitborst. Van dreigen kwam men tot daden, en Schotlandt zou zyne burgers in twee legers, gereed om den burgeroorlog weder te ontfleken, verdeelt gezien hebben, indien de ridder Bowes, gezant van Engelandt, hen niet door een vergeelyk hadt overrengedragt. Het verdrag wierdt gefloten en getekent, maar diende alleen om den haat van de vyanden van den grave van Morton, die niet dan met zyn leven kon geeindigt worden, uit te stellen. Deze verdeeldheden beletten de vergadering van het Parlement, waar van de opening niet voor den 20 October geschiedde. De koning betuigde daar in, dat hy hen niet hadt doen zamenkomen dan om te arbeiden aan eene verzoening tusschen de heeren. *Ik hadt gedacht, vervolgte hy, tegen de Lords sprekende, zo haast als gy my hadt zien regeren, uwe geschillen geeindigt te zien, en het is in deze verwachting geweest, dat ik den zwaren last van de regering, ver boven myne jaren en krachten gaande, op my heb genomen, daar ik haast berouw van zou hebben gehad, indien ik niet hadt gemerkt, dat gy meer ontzag voor de koninklyke majesteit dan voor het gezag van een regent hebt. Ik denk ook, dat gy mogelyk u zelven meerder aan de koninklyke achtbaarheid zult onderwerpen, wanneer gy zult zien, dat de zelve door het Parlement wordt onderscheunt, en dat ik ten minste met den bystandt van deze vergadering in staat zal zyn om u tot uwen plicht, als goede onderdanen en goede landgenoten, weder te doen keren. Gy hebt my reets verzekert, dat gy ten mynen gevalle de wapenen hebt nedergelegd; volcoudt, bid ik, met de vrede aan Schotlandt weder te geven, en komt om mynent wille van goeder herten van allen afkeer tegen malkander weder. Het welvaren van het vaderlandt verzoekt het u; gy kunt in uwe oneenigheit niet blyven volharder, ten zy gy het zelve aan een onvermydelyken ondergang wilt blootgestelt zien.*

Deze aanspraak wierdt zeer geprezen, als gedaan door een prins van maar twaalf jaren, en de heeren, die daar door zeer bewogen waren, vereenigden zich met elkander; maar het bleek naderhandt, dat deze verzoening niet ter goeder trouwe was geschied. In dezen tusschentydt maakte de vergadering der Protestantische geestelykheit een optel van hare tucht, byna met die van de hervormde kerk van Vrankryk overeenkomende. Het bestondt in twaalf hoofdstukken, waar

* Mylord Glamet.

1578.

Herstelling van den grave van Morton.

Heerlyke redenen van den koning van Schotlandt.

Opstel van de tucht der Schotsche geestelykheit.

1578.

waar van het eerste behelste de algemene regering van de kerk, die men van die van de overheit afzonderde, na dat men de wetigheid van deze twee rechtbanken hadt aangewezen. Mendeedt deze uitspraak, dat de kerk geen ander hoofd dan *JESUS CHRISTUS* erkende, van wien zy onmiddelyk de macht ontfing, en dat het de Antichrist alleen is, die zegt, dat hy 'er het hoofd van op aarde is. Wy spreken van de andere artykelen niet, welker byzonderheden de Kerkelyke Geschiedenis raken: wy hebben ons alleen aan het geen de bisschoppen betreft gehouden. Men liet hen in het bezit van hunne tytels; maar men bepaalde hunne macht, in zo verre, dat zy geen rechtsgebiedt konden oeffenen dan met goedvinden van de kerkenraden.

Gezantschap des konings van Schotland naar Engelandt.

Ondertusschen hadt de koning, die het besluit, in de Staatsvergadering te Sterling genomen, ter uitvoering stelde, den abt van Dumferling naar de koningin van Engelandt gezonden. Na dat deze gezant *Elizabeth* kennis hadt gegeven, dat, ingevolge van den afstand van het regentschap, de prins de regering zelf hadt aangevaard, stelde hy de bekrachtiging van het verdrag van Edenburg voor, die de koningin *Maria* altydt hadt geweigert. Hy klaagde te gelyk over de vyandelykheden, die van weerzyden op de grenzen van de twee ryken waren gepleegt, en verzocht, dat 'er door gemachtigden, uit de beide natien te kiezen, kennis van genomen wierdt. Hy voegde daar by, dat de vyanden van hun geloof altydt uit waren om zich van deze wanorder te bedienen, en dat 'er geen beter middel was om alle hunne aanslagen te verydelen dan eene goede verstandhouding tusschen beide de kronen. By dit algemeen verzoek voegde hy nog een byzonder, het welk het belang van den persoon van den koning alleen raakte. Dat was het genot van het grondgoedt van den overleden grave van Lenox, zynen grootvader, daar *Henrik* de VIII hem in gehuld hadt, het zy by wyze van een morgengaaf aan de overledene gravinne van Lenox, het zy voor de diensten, die haar gemaal aan dezen vorst hadt gedaan.

Gehoortverleening aan de zelve.

De gezant hadt een zeer gunstig gehoor, en de koningin stondt hem alles, belangende het welzyn der twee kronen, toe; maar zy vondt niet goed het artikel, dat de inkomsten der landen van den grave van Lenox raakte, toe te staan. Het was te vergeeffsch, dat de gezant haar vertoonde, dat de koningen van Schotland voor dezen opvolgers van het graafschap van Huntington, in Engelandt gelegen, waren geweest, zonder hen tegen te werpen, dat zy buiten het ryk waren geboren. Hy trachtte daarenboven te vergeeffsch haar door hare gewone edelmoedigheid te bewegen, met haar te vertonen, dat zy menigwerf aan vremdelingen het recht van inboorlingchap zonder verdiensten hadt vergunt; dat hy haar dan verzocht eene gunst, die zy dikwils aan vremden hadt bewezen, een prins niet te weigeren, die uit haar bloedt gesproten was. Doch zyn verzoek was vruchteloos; zy liet deze inkomsten in handen van den grootschatmeester, voogdt over de onmondigen*, stellen, het zy om het recht van den onmondigen koning te bewaren, het zy om een deel daar van aan de dochter van *Karel Stuart*, oom van den koning, in Engelandt geboren †, en die zonder vaderlyk erfgoedt was, doordien de koning het graafschap van Lenox hadt benadert, te verzekeren.

* Maire des Wards.

† *Arbelle Stuart*, geboren uit zyn huwelyk met *Elizabeth Candish*.

Wat aangaat de vyandelykheden, die op de grenzen waren gepleegt, de zelve waren een der voornaamste artykelen, waar mede de gezant

III Deel.

belast was, en waar over hy zulk een goed antwoordt, als men zou kunnen wenschen, van de koningin bekwam. Daar ontbrak niets dan met gemenen bystandt de rovers te dwingen, en bevel te geven de schuldigen te straffen. Dit geschiedde na dat men daar over in den koninklyken Raadt hadt beraadslaagt. De redenvoering van Mylord *Maxwel* geeft onseen recht denkbeeldt van de banditen op de grenzen, daar zo dikwils van gesproken wordt in de geschiedenissen van Engelandt en Schotland. Hy stelt daar den oorspronk van in den tydt van *Jacobus* den V, van wien eenige onvergenoegde onderdanen afvielen, en eene schuilplaats by *Hemik* den VII vonden, die hen toefstondt in het gewest, dat zich langs la Marche, ten Westen van Schotlandt, uittrekt, neder te slaan. Zy maakten zich ontzagchelyk door hunnen manmoedt, of verwoedheit, meer dan door hun getal, naardien zy ten tyde van de doot van *Jacobus* den V* niet sterker dan twintig of dertig huisgezinnen waren. Des niettegentaande hadden zy alle de grenzen van Schotlandt uitgeplundert, en zulke grote schatten vergadert, dat men de zelve op achtmaal honderd duizend ponden Sterlings begroot. Zy wierpen acht of tien sterkten op, daar zy zeer voordeelig in begraven waren. Zy vermenigvuldigden zeer in het vervolg, en wanneer Mylord *Maxwel* landvoogdt van la Marche was, konden zy vier honderd man welgewapend en welopgezeten, die op het eerste teken in het veldt kwamen, uitleveren. Zodanig was de staat der landlopers op de grenzen, die de regering van Engelandt, niettegenstaande zy in Schotlandt geboren waren, erkenden. De inwoonders van de grenzen, die aan de andere zyde tegen deze over lagen, en die natuurlyke onderdanen van Schotlandt waren, waren niet veel redelyker, noch gematigder, maar op ver na zo machtig niet: voor het overige maakten zy als twee byzondere volkeren uit, die met een wederzydschen onverzonlyken haat waren ingenomen, dienende minder om de bepaalde grenzen te verzekeren, dan om hare rust te storen; zo dat het ter rechter tydt was, dat de koningin *Elizabeth* zich met den koning *Jacobus* vereenigde om deze geweldenaryen te beteugelen.

1578.

Beschryving van de banditen op de grenzen van Engelandt en Schotlandt.

* in het jaar 1542.

Terwyl hy daar mede bezig was, kwam de doot van den grave van Athol op den 24 Augusty voor te vallen. De zelve vernieuwde het morren der kwalykgezinden. De vyanden van den grave van Morton waren zyne beschuldigers, en twee goddeloze menschen verspreidden door lasterschriften, dat de laatste de eerste hadt doen vergeven. Maar men overtuigde hen van valscheit, en zy wierden te Sterling gerecht.

De haat van de huizen van *Hamilton* en van *Lenox* ontstak weder in dezen tydt, en dat van *Lenox* verdeelde zich in twee partyen. De graaf van Morton hieldt zich stil, denkende, dat hy veilig was, terwyl zyne vyanden elkander in het haar zaten, om den koning op hunne zyde te krygen; maar hy kon zyn noodlot niet ontduiken. Wanneer hy daar het minste om dacht, beschuldigde hem Mylord *Oebiltres Stuart*, die den naam van graaf van Aran hadt aangenomen, als medeplichtig aan den moordt van den overleden koning, waar op men hem gevangen zette. Wy zullen de ontschakeling dezer verdeeldheden, die dodelyk voor den grave van Morton waren, niet voor in het volgende jaar zien.

1579.

De graaf van Morton beschuldigt mede deel gehad te hebben aan den moordt des konings van Schotlandt.

Dit jaar eindigde met het aanstellen van den grave van Argile tot opperrechter, en met de aankomst van *Stuart van Aubigny*, die van Vrankryk wederkeerde, het zy met eene begeerte om

Stuart van Aubigny, graaf van Lenox, zyn

Mm 2

1579.
zyn ver-
trek uit
Vrank-
ryk.

zyn vaderlandt te zien, het zy om zich daar neder te zetten. Hy zeide, dat hy alleen gekomen was om den koning, van wien hy de eër hadt nabestaande te zyn, te zien; maar hy was niet lang aan het hof, of hy raakte in de gunst van den prins, die hem niet wilde laten wederkeren. De beleefdheden, die hy van hem ontving, waren alleen de oorzaak van zyn verblyf niet; de jonge koning verknocht hem nog aan zich door zyne geschenken. Hy begiftigde hem met het graafschap van Lenox, dat hy *Robert Stuart*, zynen oudoom, dien hy daar mede hadt beschonken, geboodt af te staan, gevende hem daar voor in vergelding het graafschap van la Marche. Hy gaf hem ook plaats onder de heeren van zynen geheimen Raadt, en maakte hem zynen eersten gunsteling. Wy zullen in het vervolg den nayver zien, dien eenigen daar over opvatten, en de vrees, die anderen beving. Wy zullen alleen hier een woordt van zyn geslacht byvoegen, daar wy reets onder de voorgaande regering gewag van hebben gemaakt. Het zelve voerde den naam van *Aubigny* van een landschap in de provincie van Berri gelegen, dat *Karel de VII* aan den eersten van dezen tak*, die in Vrankryk overgekomen was, en dien hy ook het zwaardt van konnestabel hadt gegeven, vereert hadt. Deze was de kleinzoon van den vermaarden *Aubigny*, die met *Karel den VIII* tot de verovering van Napels trok, daar hy zo veel roem behaalde, en met *Catbarina van Balzak d'Entragues*, van een der beste huizen van Vrankryk afkomstig, maar zoer aan de zyde der Guizen verbonden, trouwde; het welk ook de reden was, die hem by de Protestanten, die de koningin van Engelandt in hunne vrees overhaalden, verdacht maakte.

* Johan-
nes
Stuart.

1576.

1577.

1578.

1579.

Thuanus.
Mecray.
Varillas.

1576.

* Edikt.

Edikt
aan de
Her-
vormden
in
Vrank-
ryk toe-
geslaan.Oor-
spronk
van het
verbondt
onder
den
naam
van het

Wy zullen ons niet lang met de zaken van Vrankryk ophouden. De wapenschorsing, die de koningin moeder op den 22 December des jaars 1575 hadt gesloten, wierdt in een gebodt*, dat de rust van de Hervormden verzekerde, verandert. Zy waren verplicht aan de vrees, die het hof opvatte uit de vlucht van den hertog van Alençon, gevolgt van die van den koning van Navarre, die weder tot de gemeenschap der Protestantsche kerk overging. Het verdrag wierdt den 9 May getekent, en het gebodt den 15 opgesteld, en den zelve dag door het Parlement bekrachtigt. Zo bevreesd was men, dat de vrede geen standt zou grypen. Dit was de vierde vrede, die het hof plegtelyk met de Hugonoten maakte, aan welke het nog voordeelijker voorwaarden, zegt een schryver, dan het ooit te voren gewoon was geweest te doen, toestondt in de verbonden, die het niet van gedachten was na te komen. Inderdaadt, dit verdrag wierdt in het begin van het volgende jaar herroepen.

De Roomschgezinde schryvers zeggen ons zelf, dat wanneer het hof daar toe kwam, het geen andere gedachten hadt dan om den hertog van Alençon weder aan het hof te doen komen, om alzo te zamen den ondergang der Hugonoten te beramen; dat het ten dien einde krachtige verbonden binnen en buiten het ryk maakte; dat men daar van kennis gaf aan *Don Jan* van Oostenryk, die, naar het bezit van de Nederlanden trekkende, in onbekend gewaadt te Parys was gekomen; dat men het ook aan den gezant van den paus bekend maakte, met wien men verzekerde maatregels tot zulk eene schrikkelijke uitvoering nam. Dit wierdt van den gro-

ten zamenhang, dien de schryvers den naam van het *beilige verbondt* geven, en dien men gemeenlyk de *Ligue** noemt, gevolgt. De zelve schoot hare wortelen byna in alle de provinciën, gelyk een Fransch schryver† zich uitdrukt, en spreidde hare takken zo wyd uit, dat zy byna de koninklyke macht verdrukte, en uitdoofde. Dit was ook haar voornemen; gelyk zy ook besloten hadt de *Guizen* op den troon te voeren. Men hadt een geschrift van de eischen van de prinsfen van Lotharingen opgesteld, waar in al de redenen en de middelen om de nakomelingen van *Hugo Capet* uit te sluiten, en de kroon aan de nakomelingen van *Karel den Groten* te geven, begrepen waren, dat zo veel te zeggen was als aan de *Guizen*, die voorgaven daar van afkomstig te zyn. Het geschrift viel in handen van de Hervormden, die het wereldkundig maakten, en de gezant van *Henrik den III** aan het hof van Madrid zondt daar een afschrift van naar Vrankryk; maar de koning, in plaats van een besluit te nemen, dat met zyn belang en eer overeenkwam, verklaarde zich hoofdt van dit verbondt, dat zynen ondergang zocht.

De algemene Staten waren toen te Blois vergadert. Men verzocht daar in den koning geen ander geloof dan het Roomsche te dulden. Hy antwoordde, dat het zyne mening was, en dat by het aan Godt door een eedt op het *H. Sakrament* hadt beloofd; dat by begeerde, dat zyne onderdanen geen geloof sloegen aan het geen by daar tegen zou kunnen zeggen, of doen, en dat, indien by zo ver gebracht wierdt, dat by vrede moest maken, by de zelve niet zou houden dan tot dat by gelegenheit vondt om ze te breken.

De Protestanten, onderrecht van al wat 'er omging, maakten een tegenverbondt, waar van de prins van Condé zich plaatshouder van den koning van Navarre verklaarde. Zy lieten een scherp openbaar geschrift tegen de vyanden van de kroon en den Godsdienst uitgaan. Ondertusfchen wierdt het vredesverdrag herroepen, de oorlog tegen de Hugonoten afgekondigt, en de hertog van Anjou, te voren hertog van Alençon genaamt, aan het hoofdt van het koninklyke leger gestelt. De veldtocht begon voor de lente, en viel voor de Roomschgezinden wel uit: de anderen dorsten niet te voorichyn komen, of moesten wyken. Een vyfde gebodt*, dat afgekondigt wierdt, was hun behoudt. Het zelve kwam in de maandt van September des jaars 1577 uit, en wierdt in het begin van October bekrachtigt. De prins van Condé was daar zo verheugt over, dat hy het by het licht van flambouwen te Rochelle deedt afkondigen. Maar, zegt de Fransche schryver, om deze vrede duurzaam te doen zyn hadt men beide de partyen de begeerte moeten inboezemen om ze na te komen, en ten dien einde een recht en ongeveinst vertrouwen tusschen hen stellen. Dit was geenzins de mening van de *Guizen*, noch die van de koningin-ne moeder. De koning, die zich geheel aan spelen, eten en dansen hadt overgegeven, ging als een faletjonker gekleed, verslytende met deze malligheden den tydt, dien hy hadt behoren aan te leggen om de zaken van zyn ryk wel te schikken. De geschiedenis schryver tekent aan, dat men toen de toncellspeelders uit Italië deedt komen; dat het Parlement hen het spelen verbodt, en hun toneel deedt sluiten, maar dat de koning het zelve na zyne wederkomst van Poitiers, daar de vrede gesloten was, weder liet openen.

In het begin van het jaar 1579 stelde hy de oorsprong der komedianten in Vrankryk.

1576.
heilige
verbondt.
* of de
heilige
unio.
† Meze-
ray.* Prins
St. Gaar.1577.
Men
komt de
gegeve
beloften
aan de
Hugono-
ten niet
na.Men
staat hen
een nieu-
we vry-
dom toe.

* Edikt.

1578.

Oor-
spronk
der
komedianten
in
Vrank-
ryk.

1579.

niffe

1579. Orde van de ridders van den H. Geest.

nisse van de Poolfche en Fransche kronen, die hem beide de een na de andere op Pinxterdag te beurt vielen; het zy ter navolging van *Lodewyk*, koning van Sicilië, of op het voorbeeld van eene diergelyke instelling in het jaar 1532. Hy voegde by deze nieuwe orde die van *St. Michiel*, die zo gemeen gemaakt was onder *Henrik* den II en zynen zone, dat zy in verachting was geraakt.

Henrik de III neemt de stad Geneve in zyne bescherming.

Hy nam dit jaar de stad Geneve in zyne bescherming, om te beletten, dat zy onder de macht van den hertog van Savoje, of den koning van Spanje niet verviel. Daar was een verdrag tusschen de twee laatste gemaakt, by het welke zy Zwitserlandt, als zy het zouden vermeertert hebben, onder hen zouden delen, en met Geneve beginnen. De Roomschegezinde Cantons, zelf nayverig geworden over hunne vryheit, en zich aan een onbezonnen yver voor den Godsdienst niet willende opofferen, noch bloot stellen, verzochten *Henrik* den III de verdediging van Geneve op zich te nemen. Het verdrag tusschen hem en de Zwitsers wierdt door de onderhandeling van zynen gezant * gesloten.

* Harlei de Sanci.

Het geluk verdeelde zich in het jaar 1576 in de Nederlanden tusschen de Spanjaarden en de bondgenoten. De laatste veroverden het kasteel van Krimpen; maar de anderen bemachtigden Zierikzee, dat zy sedert het voorgaande jaar belegerd hadden. *Mondragon* zette daar de belegering van voort, die *Requesens* aan zyn bestier en dapperheit hadt gelaten. Gelyk hy daar niet voor in de maandt van July meester van wierdt, hadt *Requesens* de vreugde niet het einde van deze belegering te zien, die hy begonnen, en omtrent de welke hy andere ontwerpen om uit te voeren gemaakt hadt, die met zyne doodt in rook verdwenen. Hy stierf den 5 Maart, dat een groot verlies voor Nederlandt was, dat hy met al de zachtzinnigheid, die hy het in zulke zware tyden kon doen genieten, regeerde.

1576. Thuanus. Strada. Bor. De Groot.

Doodt van Requesens.

Doodt van Vitelli, en zyn graf-schuit.

Chiapin Vitelli, marquis van Cetone en maarfchalk van het leger, was kort te voren door een toevallig of voorbedachtelyk ongeval, door het vallen van zyne koets, die van een kaai nederstortte, gestorven. Eenigen meenden, dat hy verdacht gehouden wierdt van eenige geheimen, de Spaansche staatkunde rakende, aan zynen ouden meester, den hertog van Toskane, geopenbaart te hebben, en dat men, om hem daar over te straffen, den koetzier hadt omgekocht om hem van boven neder te smyten. Hy was een groot bevelhebber, maar een slecht Christen, indien men het grafchrift, dat de Nederlanders op hem maakten, mag geloven (a).

Om weder tot de belegering van Zierikzee te komen, de bondgenoten spanden te vergeeffsch hunne krachten in om het zelve te ontzetten. De prins van Oranje verscheen voor de stad met de schepen, die hy met de hulp van twee grote oorlogschepen, om die hen den doortocht wilden betwisten te bevechten, in de stad wilde voe-

(a) Het zelve luidde aldus:

*O Deus omnipotens, crasti miserere Vitelli,
Quem mors preveniens non sinit esse longum.
Corpus in Italia est, tenet insepulchra Brabantus;
At animam nemo: cur? quia non habuit.*

Dat is te zeggen: „O almachtige Godt, ontferm u over den „dik gemelten *Vitelli*, dien de doodt niet heeft toegelaten „een oo te worden“. (De dichter zinspeelt op zynen naam *Vitelli*, die in het Latyn en in het Italiaansch een kalf bete- „kent.) „Zyn ligchaam leet in Italië, zyn ingewandt in Bra- „bant; maar zyne ziel is nergens: waarom? om dat hy „er geen hadt“. *Em. van Meteren Nederl. Hist. op het jaar 1576.*

ren. De zeevoogdt *Boisot* bevondt zich op een 1576. schip van zes honderd last, daar zes honderd soldaten op waren. Men hadt het den naam van *Job Janszons Hulk*, waarschynlyk om dat hy de maker daar van was geweest, gegeven. Boven om de mast was een galdery, waar op eenige veldstukken geplaatst waren, met de manschap, die 'er toe nodig was om 'er uit te schieten. Maar men zag 'er de uitwerkselen niet van, die men daar van hadt verwacht. Dit schrikkelijke gevaarte wierdt door de ebbe op den grondt gezet, daar men het niet van kon af krygen, en al het vuur der Spanjaarden, die het ten laatste in den grondt schoten, moest uitstaan. Drie honderd man bleven 'er dood, met den zeevoogdt *Boisot* zelve, en het scheelde weinig, of de prins, die hem in het tweede schip, de Rode Leeuw genaamt, volgde, en die alles, wat hy kon, deedt om hem te behouden, was met hem gebleven. Na deze ongelukken waren de belegerden genoodzaakt hun verdrag te maken: maar de Spanjaarden bezaten hunne verovering niet lang *.

Verovering van Zierikzee.

* De staat konde in het zelve jaar weder aan de ziele der Staten. Miltary der Spanische troepen.

Daar stak iets noodichikkelyks in hunne overwinningen, op welke aanstonts een opstandt van de soldaten volgde. Het was te vergeeffsch, dat de graaf van Mansveldt eene aanspraak deedt, de welke met recht by die van *Drusus* en *Germanicus* mag vergeleken worden. *Wat voordeel*, zeide hy, *en wat roem komt aan Spanje van al uwe heerlyke daden, indien gy aldus door uwe miltaryen de vruchten, die het van uwe overwinningen dacht te trekken, verderft? Laat ten minste dit genot zo lang duren, tot dat men uwe klagten voor den koning zal gebragt hebben, en dat hy den tydt zal hebben geend om u op uwe klagten te voldoen. Het is door zyn taai geduld meer dan door zynen moedt dat een soldaat zich ontzagchelyk maakt, en by zou door zyne overwinningen weinig lof behalen, indien hy geen zorg droeg de zelve door zyne gehoorzaamheit te behouden. Het is echter eene denugt, die aan ieder niet gegeven is. Het schynt, dat Godt ze voor onze natie heeft bewaart, aan welke by de ryken van de Nieuwe Wereldt niet heeft gegeven dan na dat hy hadt gezien, dat zy de zelve door hunne volstandigheid in deze onderneming, die niet machtig is geweest hen te doen bezwyken, hadt verdient. Waarom wilt gy dan beden zulk een roem, zo wettiglyk verkregen, bezwalken? Zegt aan den naam en het Spaansche bloedt voor eenwig waarwel, of doodt niets, dat het zelve onwaardig is.*

Hoe krachtig deze redenvoerig ook was, kon ze echter de soldaten geenzins bewegen, en weinig dagen daar na beklommen zy Aalst, waar van zy belloten een wapenplaats te maken, en een soort van een krygsraadt, bestaande uit die van hunne party waren, op te rechten. De burgers van Brussel waren daar over verstoort, en wilden voor hunne veiligheid zorg dragen. Zy verkooren tot hunnen stadvoogdt den heere van Gaasbeek, uit het geslacht van *Horne*, aan wien zy *Glimes*, plaatshouder van den grave van *Boslu*, toevoegden.

Deze opstandt wierdt van een verbindtenis van deze hoofdstad van Brabant met die van Bergen, van Artois en van Vlaanderen gevolgt. De haat tegen de Spanjaarden was zo groot, dat de geestelykheit mede in het verbondt met de genen, die zy voor ketters hielden, tegen de gehaatte vyanden van hunne vryheit traden. Het plunderen van Maastricht en Antwerpen volcende het volk wanhopig te maken.

Plunderen van Maastricht en Antwerpen door de Spanjaarden.

Deze laatste stad wierdt nog slimmer dan de eerste gehandelt. Men doodde mannen, vrouwen en kinderen, zonder onderscheid. Deze slagting duurde drie dagen, gedurende welken

Mm 3 tydt

1576. tydt deze ryke stadt geplundert wierdt. Het verlies wierdt op vier en twintig millioenen begroot. De graven van Overstein en Bevre, willende met een schuit oversteeken om zich te bergen, verdronken. De graaf van Egmond, de heer van Coignie*, en de vryheer van Capres wierden gevangen. Men zegt, dat de laatste, zich voor *Jeronymus Rhodes* †, die zich voor voorzitter van de opperste rechtbank uitgaf, en op een armstoel aan den ingang van het kasteel, daar men de gevangenen tot hem bragt, gezeten was, nederwerpende, van dezen trotlichen Spanjaardt een schop tegen zyn buik* kreeg, met deze spottende woorden, dat de baron van Capres zich al te zeer vernederde, en dat hy zyne eerbiedigheid niet nodig hadt (a).

Don Jan was daags voor het plunderen van Antwerpen te Luxemburg aangekomen. Dit was een droevig voorspel van zyne regering. Zyne aankomst belette echter de bondgenoten niet het kasteel van Gent te veroveren. De overgaaf van deze stadt wierdt van een verdrag, dat door de gemachtigden van de geestelykheit, den adel en de gemeente der zeventien provinciën, uitgenomen die van Luxemburg, gesloten wierdt*, gevolgt. Het kreeg den naam van het verdrag † van Gent naar de stadt, daar het in gemaakt was. Men kwam daar in aangaande de verbindtenis der Staten overeen, om de Spanjaarden te verjagen, en de zaken op den voet, als zy waren, te laten. Echter wierdt daar in besloten, alle pylaren, zegetekenen en praalbeelden, die de hertog van Alva hadt doen oprichten, voornamentlyk het praalbeeld in het kasteel van Antwerpen (b), en het gedenkteken, op de puinhopen van het huis van Kuilenburg geplaatst, omver te werpen.

De steden Valencyn, Dendermonde en Kamerik traden mede in dit verbondt. De laatste stadt wierdt aan den hertog van Alençon, dien de bondgenoten te hulp hadden geroepen, vertrouwt. Men kon Antwerpen niet weder bemachtigen; maar om de scheepvaart van de Schelde vry te hebben stak men den dyk van Borgh, tegen over Oosterwaal, door, en men maakte eene doorgraving, waar door de schepen naar Brussel en Mechelen konden varen.

De Spanjaarden waren nog meester van Vrieslandt en van de andere provinciën, naby Duitschlandt gelegen. Maar de stadt Groningen wierp het juk van hare schouderen, in weërwil van den tegenstandt van *Robles**, die van de burgers, geholpen van de Nederlandische bezettingen, gevangen wierdt genomen. *Cbristoffel Vasques*, stadvoogdt van Zutphen, die zich toen te Groningen bevondt, vluchtte in een klooster der Franciskanen, daar hy zich bergde in monniken kleëren, zynde geschoren als een monnik. Hy wierdt nochtans daar uit gehaalt (c), en met dat

(a) *Schuz*, verrader, zeide hy, ik wil uw groeten niet. Zie *Hoofst fol. 471*.

(b) Dit beeldt was reets door *Requesens*, uit last van den koning *Philips*, afgebroken, en wierdt eigens in het kasteel van Antwerpen bewaart. Wy zullen in het jaar 1577 zien, hoe die van Antwerpen, in het slechten van het gemelde kasteel, dit hatelyk voorwerp geheel vernielden. Het artykel, zynde het detiende van het verdrag, waar in van het afwerpen van diergelyke beelden, enz. doch zonder dit, noch eenig ander uitdrukkelyk te noemen, gelyk mogelyk iemandt uit het bovenstaande verhaal kwalyk zou begrypen, gesproken wordt, luidt, volgens het oorspronkelyke, aldus: „En de sullen te niete gedaen ende afgeworpen werden die Pylaren, Trophèen, Inscriptien, ende andere tekenen, by den Hertoge van Alva gedaen oprichten, tot schande ende blamatie; zo van de bovengenoemde, als van allen anderen”.

(c) *Hoofst* verhaalt, dat hy, met een kaars in de handt, zich zelven in het klooster hielp zoeken; maar dat zeker Hoogditsch Minderbroeder tegen de soldaten zeide, dat hy wel een

gewaadt door de stadt, onder het geschreeuw 1576. van het volk, omgeleid, uitroepende, dat zy daar een nieuwen bisschop, een begunstiger van het geloofsonderzoek, hadden. Dam †, dat eene andere stadt van de heerlykheit van Groningen is, volgde des anderen daags het voorbeeldt van deze hoofdstadt. Gansch Vrieslandt volgde dezen stroom, en erkende het gezag van de Staten.

De prins van Oranje hielt ondertusschen het oog op het gedrag van *Don Jan*. Hy schreef aan de gemachtigden van de vergadering te Brussel, dat zy den nieuwen landvoogdt niet moesten vertrouwen, en, na dat zy het gezag, daar men hen van hadt berooft, hadden wedergekregen, zich het zelve niet ten twede male laten ontwringen door bedrieglyke beloften; dat het op de algemene veiligheid, het welvaren van ieder in het byzonder, en de vryheit van allen aankwam, en dat, dewyl men hen deze panden hadt toevertrouwt, hunne eer hen verplichtte de zelve te handhaven. Hy voegde daar by, dat zy nooit hun oogmerk zouden bereiken, ten zy de Spanjaarden vertrokken, het welk men hen wel dagelykch beloofde, maar het geenzins genegen was na te komen; dat dit het was, dat men van *Don Jan* op zyne intrede, nevens de bevestiging van hunne voorrechten, die zy te vergeeflich zouden verzoeken, wanneer hy zich eenmaal meester zou gemaakt hebben, moest bedingen. De Staten bedienden zich alleen ten halve van deze waarschouwing van den prinsse, en het leedt niet lang, of zy beklagden hunnen misflag, wanneer zy zyne voorzeggingen omtrent het veinzen van dezen prins bewaarheidt zagen.

Zy zonden hem gemachtigden toe, om hem 1577. van hunne gehoorzaamheit, onder beding, dat het verdrag van Gent zou nagekomen worden, daar zy Antwerpen en Lier tot verzekering van eischten, te verzekeren. De trotliche Spanjaardt moest daar in bewilligen, en na vergeeflich getracht te hebben hen iets van hunnen eisch af te doen stappen, tekende hy het geschrift, dat de vrede of het verdrag van Gent bekrachtigde, dat door *Philips* den II, maar met eene bewoording, die den text vernietigde, wierdt goedgekeurt, om dat daar in bedongen was, dat de Roomsche Godsdienst en het koninklyke gezag in het geheel zouden blyven. *Strada* zegt, dat *Don Jan* ter goeder trouwe te werk ging, niet alleen met inzicht om de rust in de Nederlanden te herstellen; maar voornamentlyk in verwachting, dat hy te gemakkeliker zyn voornemen op Engelandt zou kunnen werksellig maken. Hy ontloog zelfs die trotliche regimenten, die al de wellprekendheit van *Escovedo* niet kon overhalen om hen zulke ryke provinciën te doen verlaten; maar men twyfelt met reden aan de oprechtheit van *Don Jan*: want, behalven dat hy een gedeelte der krygsbenden op de grenzen liet blyven, deedt hy de andere niet verder dan naar Italië trekken, van waar men hen zeven maanden daar na zag wederkeren.

Niets verhinderde den Spaanschen landvoogdt zyne intrede binnen Brussel te doen, gelyk hy ze den 1 May met al de pracht als een souverein deedt. Hy ging tusschen den gezant van den paus, dien hy aan zyne regter, en den bisschop van Luik, dien hy aan zyne linker handt hadt, trekkende door de cerpoorten, die voor hem

opge-
monnik van hunne orde, maar niet van hun klooster was, en als de zelve zyne mening niet begrepen, hen in het Latyn toeduwde: *Das is de man; wat hem.*

† of Ap-
pinga-
dam.

1577.
De Sta-
ten zen-
den een
gezant-
schap aan
Don Jan.

Zyne in-
trede te
Brussel.

* of
Gognies.
† of *Je-
ronymus
Rhodes*.

* of
boul.

* den 8
Novem-
ber.
Verdrag
van Gent
tegen de
Spanjaar-
den.
† *Paci-
fikatie*.

Gronin-
gen ont-
staat zich
van het
Spaan-
sche juk.
* *Caspar*,
heer van
Billy, en
Spaanisch
overste
van dat
gewoelt.

1577. opgerecht waren, en wierdt verscheide dagen met allerhande vertoningen en openbare spelen onthaalt. Maar deze vreugde was van korten duur. Men onderfchepte de brieven, die hy aan den koning van Spanje, om de volftrekte macht in de Nederlanden in te voeren, hadt gefchreven. Het volk van den koning van Navarre kreeg de zelve in handen, en nam den postloper het valies, daar zy in waren, af. Zy wierden by den prins van Oranje gebragt, en van *Marnix*, heer van St. Aldegonde, ontcyffert.

De oorlog tusschen hem en de Staten verklaart.

Don Jan, merkende, dat hy ontdekt was, kwam aanslonts op de been om de bondgenoten voor te komen. Hy maakte zich meester van *Charlemont* en van het kasteel van *Namen*; maar het volk, dat hy hadt gezonden om Antwerpen te vermeensteren, wierdt van het Staatsche krygsvolk geflagen; zo dat de oorlog tusschen hem en den Spaanschen prins verklaart wierdt. Ter zelve tydt wierdt hy van den hertog van *Aarschot*, den *marquis van Havrech*, den prins van *Chimay*, het gansche huis van *Croi*, en van eene grote menigte edellieden en officieren verlaten. Het was te vergeeffich, dat hy tweespalt onder de bondgenoten, op de herstelling van het Roomsche geloof aandringende, trachtte te verwekken. Men deedt hem begrypen, dat zyne pogingen vruchteloos zouden zyn, en dat men deze zaak tot eene algemene vrye vergadering van de gemachtigden van alle de provincien hadt uitgeflelt. Men voegde daar by, dat men besloten hadt, de wapenen, om de Spanjaarden uit *Vlaanderen*, dat zy onder hun juk wilden doen buigen, op te nemen. De Staten maakten hem dit besluit op den 7 September bekend.

Ter zelve tydt zich van hun voordeel bedienende, sloopten zy de opgeworpene sterkten, die zy als zo vele gevangenhuisen voor de vrye Nederlanders aanzagen. Die van *Antwerpen*, van *Gent*, van *Maastricht*, van *Rysfel* en van *Valencyn* wierden tot den grond toe verwoest; maar men behieldt die van *Doornik* en van *Kamerik*. Het volk van *Antwerpen* verlustigde zich meer in het verbryfelen van het trottsche standbeeld van den hertog van *Alva* dan in het vernielen van de sterkten, die *Requesens* daar in hadt laten oprichten, om het hatelyke voorwerp voor de oogen der Nederlanders weg te nemen. Zy trokken het daar uit, smeten het op de plaats ter aarde, en hakten het aan stukken. Ieder deedt 'er zyn slag op met het grootste vermaak des werelds, het zy om door deze mishandeling zyne wraak te voldoen, of te bedriegen, denkende den hertog van *Alva* zelf voor te hebben. Men vondt niet goed al deze stukken byeen te verzamelen, om 'er metaal gefchut van te laten gieten: dat zou, zeide men, zo veel zyn geweest als het overschot van den dwingelandt in te wyen, en daar gedenktekenen van den schrik der Nederlandsche provincien van te maken.

Standbeeld van den hertog van Alva verbryfeli.

De prins van Oranje tot landvoogdt door de Staten geroepen.

Na deze uitvoeringen riepen de bondgenoten den prins van Oranje nogmaals tot hunne hulp. Hy trok als zegepralende binnen *Brussel*, onder de toejuichingen van de *Vlamingen*, die hem als hunnen beschermengel, terwyl zy den gene, die hen wilde verdrukken, voor hunnen verlosser zagen wyken, ontfingen. Hy wierdt aanslonts tot landvoogdt van *Brabant*, en opperbestierder van de gemene lands middelen, met den tytel van *beschermmer en van ruwaardt* (a), dien de schryver met dien van oppergezaghebber van het oude Rome evenaart, verkoren: tytels, die niet boven zyne geboorte, noch beneden zyne dienften waren, maar die des niet tegenstaande aan velen als al te staatzucht-

* Strada. † Dillanor.

(a) Waar onder hy de drie eerste bedieningen van het gemeenest, als stadhouder, of landvoogdt, die van algemeen bevelhebber (kapitein generaal), en die van opperzevoogdt, of grootadmiraal, begrypt.

tig voorkwamen, en veel yverzucht verwekten.

Men heeft mogelyk nooit verdienften gezien, die meer in het algemeen geprezen, noch krachtiger gedwarsboomt zyn dan die van dezen prins. De vriedichap en de gunst van *Karel den V* verwekten hem van zyne eerste jaren af den haat der Spaansche groten, die hem zo verdacht by *Philips den II* maakten, dat al zyne woorden en daden, hoe onschuldig de zelve ook waren, voor strafbare bedryven by dezen koning gingen, die hem den wederstandt van de Nederlanders tegen zyn wil te last leide. Hy kon zich niet wederhouden hem dit op den dag van zyn vertrek naar Spanje te laten blyken, het welk dezen prins voor eene waarschouwing diende om altoos op zyne hoede te zyn. De genegenheit van het volk tegen hem maakte hem niet alleen by *Philips* en de landvoogden, die de vryheit wilden verdrukken, verdacht; maar zy was ook oorzaak, dat de heeren van het landt, die zich van wegens het belang van hun vaderlandt met hem hadden verbonden, hem uit nayver verlieten. Hy hadt al zyne deugden, om over de macht der eenen te zeggpralen, en al zyne bekwaamheit, om zich voor de aanslagen van de andere te wachten, wel van noden.

Hy was toen vier en veertig jaren oud, geboren zynde in het jaar 1533 †. Hy was bruin van wezen, welgemaakt, en sprak weinig; waarom men hem den *zwager* noemde: maar alle zyne woorden waren als Godspraken. *Karel den V*, wiens troetelkindt hy was *, prees zynen geest en zyne zedigheid, en schaamde zich niet met hem over zaken van de meeste aangelegenheit en de fynste staatkunde raadt te plegen. Hy vereerde hem altydt met zyne gunst en achting, gevende nooit gehoor aan een gezant, of hy moest daar tegenwoordig zyn. Hy was het, dien hy verkoor om de keizerlyke kroon aan zynen broeder te brengen; hy was het, dien hy in zyn twee en twintigste jaar, gedurende de afwezenheit van den hertog van *Savoje*, opperbevelhebber van zyn leger maakte; hy was het, die hem in die vermaarde vergadering te *Brussel*, daar hy afstandt van zyne staten ten gevalle van zynen zoon *Philips den II* deedt, ondersteunde †.

1577. Hoedanigheden en gevallen van dezen prins.

† den 14 April.

* Hy was den tydt van negen jaren in het hof van dien keizer opgevoed.

† in het jaar 1555.

Zyne verdienften, en de gunst, daar hy in was, maakten hem niet trotscher. Hy was het alleen ten aanzien van zyne vyanden. Tegen den adel was hy altydt even beleef, goedaardig in zynen ommeegang, en gemeenzaam met den minsten burger, daar hem eens iemandt over berispende dit ten antwoordt kreeg: *Men koopt de menschen niet te duur, wanneer zy alleen een groot kosten.*

Zodanig waren de hoedanigheden van den prins van Oranje, afkomstig van een der eerste huisen van *Duitschlandt*, daar het een keizer, thans meer dan vier honderd en dertig jaren geleden *, aan heeft gegeven, en dat nog met veel luister sedert meer dan tien eeuwen standt houdt. Hy hadt het prinsdom van Oranje van zynen neef, *Reinier van Nassau*, die het zelve van zyn moeders zyde, *Claude van Cbalon*, hadt geerft. Hy hadt de hervorming met de melk ingezogen, doordien zyn vader, *Willem*, gelyk hy, genaamt, de zelve omhelt hadt. De zoon wierdt daar in *Vrankryk* zynde meer en meer in bevestigt, terwyl hy daar als gyselaar was, tot verzekering van de vrede van *Cateau* † in *Cambresis*.

* *Adolf van Nassau*, tot keizer verkoren in den jaare 1292.

† of *Chateau*.

De hertog van *Aarschot* en verscheide anderen, misnoegt over het gezag, dat de Staat hem hadt opgedragen, verbonden zich in het heimelyk tegen hem, en besloten den aartshertog *Matthias*, broeder van den keizer *Rudolf*, dien zy in stilte de regering van de Nederlanden aanboden, tegen hem te stellen. Hunne gezanten brag-

Zyne benyden zyn hem in den weg.

1577. bragten hem met zich, hebbende zulk een spoedt op reis gemaakt, dat de aartshertog buiten kennis van den keizer van Wenen vertrokken, of, zonder dat hy zich daar tegen stelde, te Keulen was, eer dat dit gezantschap wereldkundig wierdt.

Aankomst van den aartshertog Matthias.

Staatkunde van den prins van Oranje.

Het leger van Don Jan en de Staten in het veldt.

1578. Trottsche standdaardt van Don Jan.

* In het *signo vici Turcici* in het *signo vincam haren*.

† dat door het verdrag van Gent tot de bondgenoten was overgegaan.

Ondertusschen hadt de prins van Oranje den grave van Lalain en den burggrave van Gent aan zyne zyde getrokken, en vierde de Staten zo wel, dat hy al de aanslagen van de party, die zynen val zocht, in rook deedt verdwynen, en al het gezag aan zich trok, daar hy de schaduw alleen van overliet aan den aartshertog, een prins, nog geen twintig jaren oud. In plaats van zich tegen zyne verkiezing aan te kanten stemde hy zelf daar in. Hy misprees alleen de geheime behandeling van verkiezen, en klaagde op eene zedige wyze, dat men het voor hem verborgen hadt gehouden. Hy bewilligde echter in de aansteeling van den aartshertog; maar het was niet dan na dat hy te voren aan de Staten de kwade inzichten van de genen, die verdeeldheit door eene behandeling, rechtdraads tegen de vereeniging, bezworen door het verdrag van Gent, strydende, zochten, hadt vertoont. De uitwerking van deze vertogen was, dat men den hertog van Aarschot, nevens de bisschoppen van Brugge en Iperen, en verscheide andere van dezen aanhang, in verzekering nam. De aartshertog, daar van kennis krygende, wilde wederkeren; maar men vertoontte hem, dat men al te ver gekomen was om achteruit te deinzen; zo dat hy zich als gedwongen zag naar Antwerpen te vertrekken, daar hy zyne intrede op den 12 November deedt. De Staten bewezen hem al de eer, overeenkomende met zyne bediening van regeerder van hunne provinciën; maar zy bonden zyne handen, en gaven hem den prins van Oranje tot algemeen plaatsouder. Een maand na zyne aankomst geboden zy, dat het verdrag van Gent ter uitvoeringe zou worden gebracht, verklarende *Don Jan* voor vyandt van het landt. Zy dagvaardden zyne aanhangeren om binnen veertien dagen, op straffe van het zelve vonnis onderhevig te zyn, te verschynen. *Don Jan* van zynen kant gaf hen den naam van oproerigen; en van schelden tot dadelykheden overgaande, vergaderde hy zyn leger omtrent Namen. Dat van de bondgenoten trok ook te veldt, en wierdt kort daar na van het eerste by Gemblours aangetast. *Don Jan* trok aan het hoofd van zyne benden, doende een standdaardt, daar een kruis, met deze trotsche woorden, in geschildert waren: *In dit teken heb ik de Turken overwonnen; in het zelve teken zal ik de ketters overwinnen* *.

Het gevecht was bloedig, en de overwinning wierdt langen tydt betwilt. De zelve viel ten laatste ten voordeele van de koningsgezinden uit, wier ruiters, die *Don Jan* zelf aanvoerde, het voetvolk van de bondgenoten, daar hunne meeste macht in bestondt, overhoop smeten. Deze uitslag wierdt van het overgaan van verscheide steden gevolgt: maar Maatricht † hieldt zich aan de zyde der Staten, en het overgaan van Amsterdam, dat zich met het ligchaam van Hollandt vereenigde, vergoedde dat verlies. Daarenboven belette de ziekte *Don Jan* zyne overwinningen te vervolgen.

Terwyl hy te Namen ziek bleef, veroverde *Alexander Farneze*, aan wien hy het bevelhebberschap hadt overgegeven, Limburg en eenige andere plaatsen. Hy was in het laatste van December des jaars 1577 uit Italië naar Vlaanderen, daar hy de Spaansche troepen,

die in schyn van *Don Jan* waren afgedankt, wederbragt, vertrokken. Eenigen zeggen, dat deze laatste hem als een mededinger van zyne eere aanzag; anderen verzekeren het tegendeel, en zeggen, dat hy hem zelf verzocht zyne reis te verhaalen, om mede deelgenoot van zyne moeite en overwinningen te zyn. Hy hadt reets mede by den vermaarden slag van Lepanto gezeelt: daarenboven was hy zyn neef, zoon van *Margareta van Oostenryk*, dien *Karel de V* by *Margareta van Geest*, jonkvrouw van Vlaanderen, te Oudenaarden geboren, gelyk hy *Don Jan* by eene andere minnaresse * hadt verwekt.

De slag van Rimenant, waar van wy op eene andere plaats † hebben gesproken, maakte het verlies van dien van Gemblours weder goed voor de Staten. *Don Jan* was nog by dezen laatste tegenwoordig, werwaarts hy, zo ziek en zo zwak als hy was, van Namen vertrokken was, en vervolgens in zyne legerplaats gedragen zynde drie maanden daar na stierf.

Voor zyne doodt maakten de misnoegden, dat de Staten in twee nieuwe partyfchappen wierden verdeelt. *Lalain*, graaf van Montigni, de burggraaf van Gent, landvoogdt van Artois, *La Motte de Paradis*, landvoogdt van Grevelingen, en de baron van Capres, ondersteunt door den bisschop van Atrecht, maakten de derde party, die men den naam van misnoegden gaf, uit oorzaak van het misnoegen, of den naver van die dezen hoop uitmaakten. Maar zy bedienden zich in het byzonder van den schynbaren name van den Roomschen Godsdienst, dien zy zeiden dat de prins van Oranje en zyne aanhangeren wilden verdrukken. De provinciën van Artois en van Henegouwen voegden zich by hen, en vallende den bandt der vereeniging af, keerden zy weder onder de gehoorzaamheit van *Philips*.

Terwyl deze omwentelingen gebeurden, kwam de hertog van Alençon, of van Anjou, gelyk men hem begon te noemen, met wien de Staten een plegtig verdrag hadden aangegaan, in het landt. In het zelve was bedongen, dat hy hen met tien duizend man te voet en drie duizend ruiters zou byspringen. Van hunnen kant beloofden zy, dat hy het opperbevelhebberschap op alle plaatsen, daar hy in persoon zou tegenwoordig zyn, zou hebben, en dat, byaldien zy een ander heer buiten den koning van Spanje verkoren, hy alsdan den voorrang boven alle anderen zou hebben. Zy verbonden zich ook *Quesnoi*, *Landreci* en *Bavais* tot een waarborg ter nakoming van het verdrag in zyne handen te stellen. Hy vertrok van Bergen zo haast als het zelve getekent was, en belegerde Bingen, dat hy den 6 September innam. *Maubeuge* opende de poorten voor hem. Dit waren al de vruchten van zyne onderneming, naedien hy het grootste gedeelte van zyn volk afgedankt hebbende, het zelve in dienst van de misnoegden overging. Hy wendde tot verschoning van zynen te rug tocht voor, dat de steden *Quesnoi* en *Landreci* geweigert hadden hem te ontfangen, en dat de prins *Casimir*, in plaats van zich met hem te vereenigen, te Gent, zonder iets te verreechten, was blyven leggen. Hy wilde zich zelf by het leger van den Staat niet voegen, maar vernogde zich met drie duizend man, onder het bevel van *la Nouë*, naar het zelve te zenden.

De prins van Parma was in de landvoogdy

1578.

* *Barbara Blomberg*, van Regensburg. † Fol. 259 ent. Doodt van *Don Jan*.

Uitvoeringen van den hertog van Anjou in Vlaanderen.

1579.

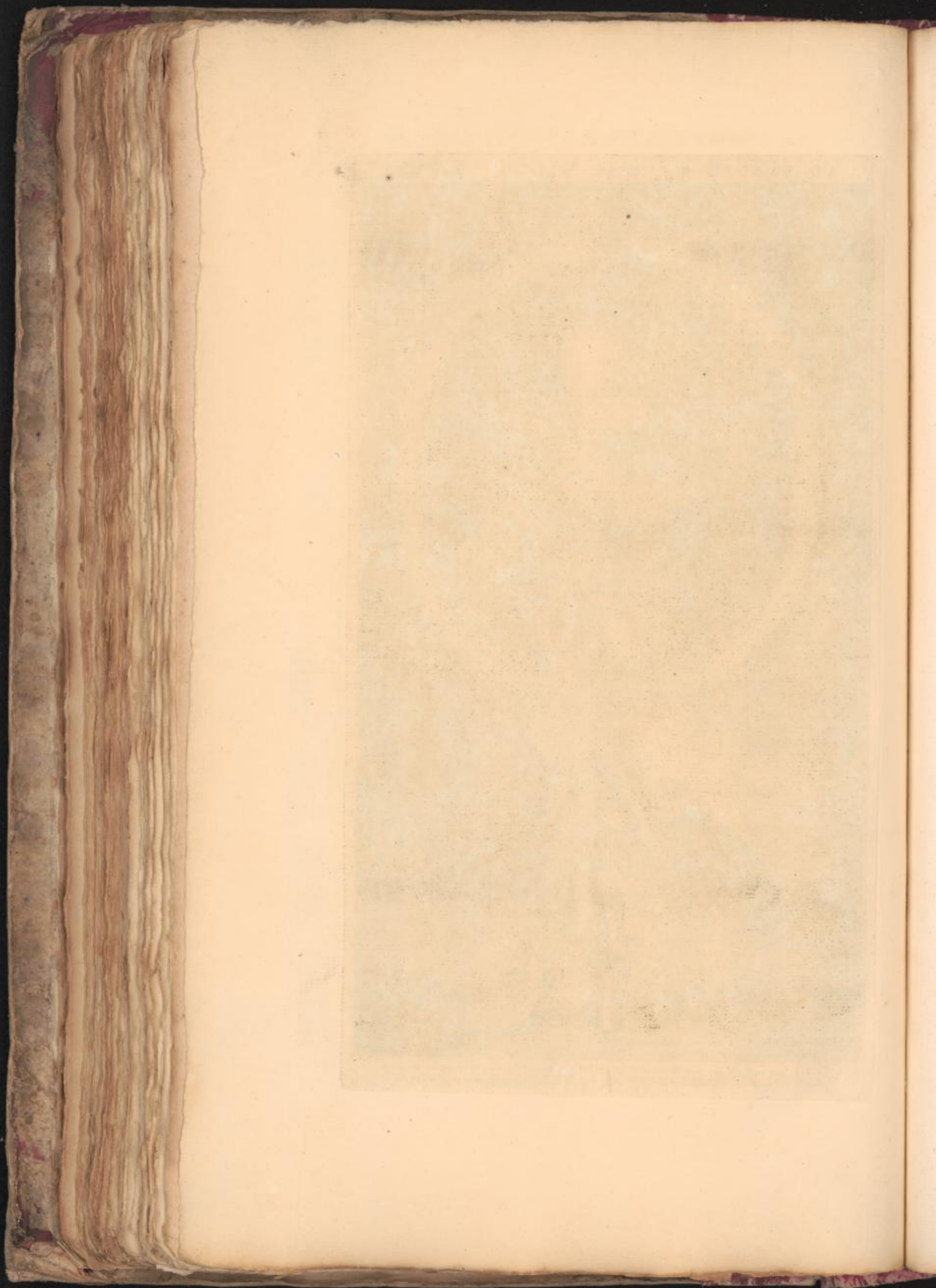
van

ALEXANDRE FARNESE, DUC DE PARME.

*Si France par trois fois me ceda la victoire,
Et j'eusse triomphé du Belouque-Lien.*

*Si le jaloux Philippe avoit voulu me croire,
Plûtôt que ses soupçons et son amlinon.*

1579. Wys ge- drag van den prinsse van Parma. Verdrag van Utrecht.

* tus- schen de Eems en de Lau- weis.

* Zie de zelve by Hoofst fol. 618 enz.

Won- derbare genezing door het uitspre- ken van eenige woor- den.

Opstandt en vero- vering van Gronin- gen. † Zie fol. 278.

van de Nederlanden na de dood van *Don Jan* gevolgt. Hy voegde zyne dapperheit by zyne verplichtende wyze van leven, waar door hy meest alle dagen eenige heeren van het bondgenootschap aftrok. Men hadt ook geen minder vorst nodig dan den prins van Oranje om dapperheit tegen dapperheit, beleefdheden tegen beleefdheden te zetten, om de vereenigde provinciën te behouden. Het was eigentlyk in het begin van het jaar 1579, dat hy den eersten steen van haar gemeenebest, door de vereeniging van de provinciën van Gelderlandt, Zutphen, Hollandt, Zeelandt, Utrecht, Vrieslandt, en de Ommelanden*, die een gedeelte van de laatstgemelde provincie waren (a), leide. Deze zeven provinciën, onaf hankelyk de eene van de andere, kunnen als zo vele gemeenebesten aangemerkt worden: maar zich met elkander door deze verbindtenis vereenigende, maken zy te zamen een ligchaam uit, dat zo verbonden is, dat zy door geen verdrag, of verbondt, wat naam het ook zou hebben, van malkander kunnen afgescheiden worden. De artykelen, bestaande in een getal van zes en twintig, behelzen de wetten van hare vereeniging, die voor het grootste gedeelte tot dezen dag worden onderhouden*.

Terwyl deze provinciën zich vereenigden, keerden de gene, die men *Walsche* noemt, weder onder de gehoorzaamheit van den Katholyken koning; zo dat die de hervorming toegedaan waren van daar moesten verhuizen, om de vryheit van gewisse in de zeven vereenigde provinciën te genieten, daar zy de *Walsche* kerken, die men aldaar om de vervolging van den hertog van Alva hadt begonnen op te rechten, vermeerderden.

Wy zullen van de belegering van Maastricht, dat de prins van Parma niet dan vier maanden na dat de loopgravens geopent waren innam, niet spreken: maar wy kunnen een voorval, dat ongelooflyk schynt, indien het niet door vermaarde schryvers wierdt bevestigd, niet verzwigen. Vier honderd, zo soldaten, als officieren, gekwetst zynde in het stormlopen, wierden, zegt men, door de kracht van zekere woorden, over hunne wonden uitgesproken, genezen; het welk men zegt dat in de belegering van Rochelle ook geschied was, zonder dat men eenige reden van deze tover-of wonderkracht weet te geven.

Wy zullen ook de byzonderheden van de belegering van Groningen niet bybrengen. Het zelve hadt zich in het jaar 1576 † van het Spaansche juk ontslagen, en was mede in het bondgenootschap getreden: maar het matigde zich dit jaar een loort van volstrekte regering aan over die der Ommelanden, daar het den meester over wilde spelen. De graaf van Renneberg belegerde het zelve in den name der Staten, en nam het in. Hy veroverde toen ook Koevorden, dat eene plaats van weinig aangelegenheit was; maar hy begon daar een kasteel te bouwen, dat naderhandt wierdt geflecht, en eenige jaren daar na herbouwt.

De boeren van Overysfel stonden gedurende deze beroerten tegen de soldaten, die hen mishandelden, op. Men beschuldigde den grave van Renneberg, dat hy dit hadt toegelaten, dewyl hy van zins was van party te veranderen, verlan- gende oneenigheit in de party, die hy stondt te verlaten, te zaaien; maar deze wanorder wierdt door de nederlage, of de straf der muitmakers

III Deel.

(a) Men moet 'er de provinciën van Overysfel en Groningen nog byvoegen; zo dat het acht provinciën zou uitmaken; maar men begrypt Zutphen onder Gelderlandt.

geslilt. Het wordt tydt, dat wy het vervolg 1579. der Geschiedenisse van Engelandt weder by de handt vatten.

Den 10 January des jaars 1580 hieldt men de derde vergadering van het vierde Parlement, dat *Elizabeth* hadt beroepen. De eerste was op den 28 May des jaars 1572 geopent, en was den 30 Juny daar aan gescheiden. De tweede, van nog korter duur, begon den 8 February des jaars 1575, en duurde alleen tot den 15 Maart. Deze was de laatste, gedurende de welke het Parlement zyne zittingen vervolgde tot den 18 Maart, wanneer het tot den 24 April, en vervolgens tot verscheide malen wierdt verlengt, tot dat het eindelyk den 19 April des jaars 1583 met de gewonelyke plegtigheit wierdt vernietigt. Mylord *Bromley* nam daar voor de eerste maal zyne plaats in, uit hoofde van zyn ampt als opperrechtter. Het was in dit Parlement, dat men *Philips Howard*, zoon van den hertog van Nordfolk, in de goederen van zyn huis herstelde, en dat men het vonnis van de verbanning, in het jaar 1572 tegen zynen overleden vader gevelt, vernietigde. Deze was de eerste van het huis van *Howard*, die den naam van graaf van *Arundel*, dien hy erfde van zyne gemalinne, dochter van *Henrik Fitz-Allen*, voerde. Onder den zelve nam hy zitting in het Parlement uit krachte van zekere opene brieven, die hem verleent waren voor de bill van zyne herstelling. Zyn zoon *Thomas Howard* erfde na zyne doodt de zelve waardigheit, doch niet voor in het begin van de volgende eeuwe, dat den mislag aantoonde van den gene*, die den naam van *Thomas Howard* aan dezen grave van *Arundel* geeft, dien men onder de minnaars van de koninginne telt.

Daar vielen geen zaken van groot belang in dit Parlement voor: ook was de voornaamste reden van des zelfs byeenkomst middelen te beramen om de zendelingen van het Roomsche en het Spaansche hof, die zich in de weër stelden om de bul van paus *Pius* den V uit te voeren, te be- teugelen, als ook de koninginne genoegzamen onderstandt, om eene vloot in zee te brengen, en het krygsvolk, dat zy te landt nodig hadt, om hen het hoofdt te bieden, te verschaffen. Dit bespeurde men uit de redenvoering van den rid- der *Walther Mildmay*, opperrechtter van de schat- kamer, die hy aan het Lagerhuis deedt, daar hy mede als andere gemachtigden zyne plaats hadt. Hy vertoonde den onvermoeden yver van de ko- ninginne om de rust van de natie en het werk der hervorming tegen al het geweldt van hare vyanden, zo binnen als buiten het ryk, te verzeke- ren. Hy stelde de vergadering voor oogen al de gevaren, die hare Majesteit, om hen die twee grote zaken te verkrygen, hadt moeten onder- gaan, en aan hoe vele andere zy dagelyksch nog wierdt blootgesteld om de zelve te handhaven; en om hen van hun geluk meerder indruk te ge- ven verzocht hy, dat zy hun oog op de be- roerten van Schotlandt wilden slaan, en voorna- mentlyk op die van Vrankryk en van de Nederlan- den, die onder het onverdragelyke juk des Paus- doms zuchtten. *Wat voor dankzeggingen*, ver- volgde hy, *is men niet voor deze verlossinge aan Gods verschuldigt, en wat erkentenis zyt gy niet verplicht te bewyzen aan de koninginne, die door de Voorzienigheit op den troon van Engelandt, om dit grote werk uit te voeren, is geplaatst?* Vervolgens deedt hy eene korte beschryving van de oproe- ren, die door hare Majesteit in de Noorder provin- ciën, byna zonder bloedt te storten, waren ten einde gebragt; van de nederlage van *Fitz- Morris*, en van de Italiaansche en Spaansche troe- pen

1580. Cam- den. Simon d'Erwes. Zittingen van het Parle- ment.

Philips Howard, graaf van *Arundel*, de eerste van de- zen naam.

* *Behun* in zyn boek van de hoe- danighe- den van *Eliza- beth*.

Reden- voering van den ridder *Mildmay* tot lof van *Eliza- beth*.

1780. pen in Ierlandt. Zyn besluit was, dat hunne vyanden, niettegenstaande hun verlies, geenzins zich stil hielden, maar van voornemen waren op nieuw te beginnen; waarom de koningin verplicht was nieuwe legers zo te water, als te landt, om hen tegen te gaan, op de been te brengen, en dat het nodig was, dat zy haar zodanige onderstand, als met zulke onkosten overeen zouden komen, toestonden. Zy namen een kort beraadt. Men besloot eenstemmelyk hare Majesteit een onderstandt van twee maal den vyftienden, en eens den tienden penning van al de inkomsten van het ryk toe te staan.

Cambden.
Chamberlain.
Buitensporigheden in de klederen verbeterd.

Voor dat het Parlement vergaderde hadt de koningin een gebodt doen afkondigen rakende de kledinge en de wapenen, waar van zy de buitensporigheden wilde wegnemen. Men droeg de kragen, daar de halsdoeken op volgden, gelyk de dassen naderhandt op de laatste gevolgt zyn, op eene wyze, gelyk een schryver zegt, van eene byzondere grootte. Men maakte ook eene verbetering omtrent de mantels, die men tot op de hielen droeg. Dit gebodt verbeterde al deze onordentelykheden. De degens en de poken waren ook van eene ongemene lengte. Men verkortte de eerste tot op de lengte van drie voeten, en de andere tot op twaalf duimen. Men veranderde ook de yzere spitzen van de picken, die alleen ter grootte van twee duimen wierden gemaakt.

Beschryving van de stad Londen.

Het voornaamste artykel van dit gebodt raakte de stad Londen. Deze hoofdstadt is aan den Teems, zestig mylen van de zee gelegen. Deze schone rivier, door de ebbe en vloedt vaarbaar zynde, ziet men gestadig bedekt met een oneindig getal schepen, behalven dat deze stad in eene aangename laagte en langs een heuvel, die allengskens opklimt, zonder dat men het merkt, gebouwt is, onder eene zeer goede lucht, en op een grondt, die, hoewel een weinig zandachtig, nochtans vruchtbaar is. De heuvelen, die de zelve van het Noorden en het Zuiden dekken, versieren haar niet alleen, maar strekken tot gezondheid, naardien zy haar voor de gure Noordewinden en de gevaarlyke dampen uit het Zuiden dekken. Maar het schoonste versierfel is de rivier, makende de gedaante van een wasschende maan ter plaats, daar zy de stad besproeit, als of zy zich aan ieder deel van deze beroemde stad, eene der eerste steden des werelds ten aanzien van den koophandel, en daarenboven de grootte en de rykfte van Europa, wilde mededelen. Men zegt, dat zy 350 jaren voor Rome is gesticht geweest. Haar grondlegger, wie het mag geweest zyn, verloor voor haar eene plaats, die zeer welgelegen was voor de vrachten te landt en voor de scheepvaart. Daar zyn geen bergen, rotfen, moerassen, noch poelen, die de wegen bederven, en de ebbe en vloedt, die deze schone rivier, de Teems, af en op komende dagelykch doet af en oplopen, maakt, dat de schepen al zo gemakkelyk, als aan eenige haven aan de zee, op en neder kunnen varen: ook heeft deze stad dit voordeel, dat zy ver genoeg van de zee gelegen is, om door de winden, of dampen van eene hoofdstoffe*, die zo schadelyk als nuttig is voor de genen, die daar digt by gelegen zyn, niet benadeelt te worden. Eene zo voordeelige gelegenheit, gevoegt by de pracht, die het hof altydt aan de plaatsen, daar het zyn verblyf heeft, volgt, trok van alle kanten nieuwe inwoonderen naar zich, of gaf aanleiding om de huizen, die in dezen groten omtrek van landen, die deze stad met hare voorsteden beslaat, staan, te vermeerderen. Van

* Element.

den Oostkant van *Lymebouse* tot aan *Fosbill*, of *Tuffle-street*, naar het Westen, rekent men zeven mylen en een halve, en twee mylen en een halve van het einde van *Blackman-street*, in Southwark, tot aan het einde van *St. Leonard Shore-ditch*. Meer dan vyf honderd straten lopen door deze tusschenruimte, waar van eenige een halve myl, en zelfs langer zyn, van beide zyden met heeren- of gildehuizen, toebehorende de genootschappen der handelaars, of met huizen der rykste burgers bebouwt, die niet veel minder fraai zyn dan de huizen der Mylords, alzo de voorgevels daar van naar de Italiaansche wyze van Portlandsche steen, met hare vergulde uitsteekfels*, dat een heerlyk gezicht geeft, opgehaalt, behalven de kerken, paleizen, beurzen, leerschoolen, schouwburgen, markten, en openbare plaatsen in eene grote menigte, die aan het oog eene grootfcheit en pracht vertonen, die niet zyn uit te drukken.

* Balcon.

Men vertoonde, dat het gevaarlyk was, deze hoofdstadt zo machtig te laten worden, vermits zy al het volk en al de rykdommen van het ryk naar zich trekkende, de provinciën minder bevolkt, en de meeste steden van menschen ontbloot zouden zyn; dat haar overvloedt door de ellende van anderen, wier verval zy niet zou kunnen beletten, zonder zelf schade daar door te lyden, haar zelf nadeelig kon worden; daar men byvoegde, dat het onmogelyk voor de overheit was zulk eene ongemeen grote menigte menschen in toom te houden, en over het gedrag van zo veel volk te waken; dat daarenboven al het landt van rondom niet machtig was zo vele millioenen menschen lyfsocht te verschaffen, en dat het onmogelyk was zo vele pakhuizen te hebben, om daar in te kunnen voorzien. Ten laatste, dat de ongemene menigte der inwoonderen veeltyds oorzaak van landzickten was, en dat de besmetting eens in eene zo bevolkte stad aangestoken zynde, daar in zo zou woeden, dat men ze niet zou kunnen stuiten.

Deze aanmerkingen verplichtten de koningin te verbieden in Londen en in de voorsteden niet digter dan drie mylen van de poorten af te bouwen, op straffe van gevangenis naar het goedvinden der rechters, en verbeurte van alle werkstoffen; waar by zy voegde, dat 'er alleen een huisgezin in een huis, om de menigte van huurders voor te komen, zou mogen wonen. Zodanig was de overvloedt van deze grote stad, gelykende naar de ligchamen, daar de dikte en vette eene ziekte van doet vrezen, en die meer aderlating dan voedsel nodig hebben.

Elizabet ver-
biedt het
bouwen
in Lon-
den.

Den 6 April des avonds was 'er eene schrikkelijke aardbeving in de provincie van Jork, die zich ook aan den anderen kant van de zee in de Nederlanden deedt voelen. De huizen wierden geschud; de klokken in de kerken begonnen te kleppen; de zee, die te voren stil was, raakte in een oogenblik aan het opzwellen, en deedt haar geloei op eene afgryfselyke wyze horen. Den volgenden nacht voelden die van Kent tot twee malen toe deze aardbeving, en op den 1 May nog eens voor de derde maal. De filosofen speurden de oorzaak daar van na. Eenige stelden de zelve in de onderaardsche winden; andere in de wateren, die onder de aarde lopen, die hunnen doortocht door ligchamen, die zy niet kunnen opruimen, gesloten vindende, deze geweldige schuddingen veroorzaken. Maar indien de natuurkenners op deze wyze redenkavelden, velde het volk een ganfch ander oordeel, te weten, dat deze buitengewone uitwerkelen voortekenen van beroerten, die de

Een
schrik-
kelyke
aardbe-
ving.

zen-

1580. zendelingen van het Roomsche hof, uit Vlaanderen vertrokken, reets begonnen in het ryk te verwekken, en die zy in het vervolg nog meer zouden veroorzaken, aanzagen.

Cambden. De stokebranden vertrokken uit de kweek-
Sanderus. scholen, daar wy boven van gesproken hebben
Tinnarus. dat eerst te Douay, en naderhandt, op de klag-
Muitzie- ten van *Elizabeth* aan den landvoogdt van de
ke prief- Nederlanden, te Rheims, daar zy door de *Gui-*
ters uit- zen wierden gehandhaaft, waren opgerecht.

Paus *Gregorius* de XIII liet daarenboven een school in de oude verblyfplaats der Engelschen te Rome bouwen, en de priesters, in deze openbare scholen opgebracht, beloofden het gezag van den paus in Engelandt te herstellen, en *Elizabeth* van den troon te sloten. *Pius* de V was de eerste, die hen aanzette om overzee te trekken. Hy verleende hen, zegt de Vervolger van *Sanderus*, door zynen Apof- tolistischen brief vele voorrechten, die tot zulk eene heilige onderneming nodig waren. Dus is het, dat de aanhangers van den paus de aan- slagen, tegen gekroonde hoofden gesmeed, noe- men. Hy zegt vervolgens, dat de paus be- geerde, dat *Alanus*, die naderhandt kardinaal wierdt, het opperste gebiedt in deze zending zou hebben. Hy was te Oxford geboren, en be- kend voor een verstandig man, maar die meer door zyne aanklevendheit aan den Roomschen stoel dan door zyne geleerdheit de bediening, die men hem hadt gegeven, waardig was. Hy nam de zelve aantonts waar in de kweekschool van Douay, daar de paus hem eene jaarlyksche wedde toefondt; en die school uit Vlaand- ren naar Rheims en naar Rome overgebragt zynde, vervolgde hy deze Roomschegezinde legioenen, gelyk hy hen noemde, te onderwy- zen, om het gezag van den Roomschen stoel te verdedigen. By deze openbare onderwy- zinge voegde hy een muitziek boek, waar in hy de Engelschen leerde tegen de koninginne opstaan, niet alleen hen inprentende, dat zy geen woordt aan eene ketterische en onder- den ban leggende vorstinne behoefden te hou- den, maar dat zy zelfs verplicht waren haar van de kroon en het leven te beroven. Door zulke lessen was het dat hy den hoedt en het purper, daar hy in het vervolg mede wierdt be- schonken, verdiende.

Afbeelding van Alanus.

Voorts was het niet dan met reden, dat *Alanus* zyne leerlingen den naam van Room- sche legioenen gaf, doordien men hen het zwaard des oorlogs veel eer dan dat van het Euangelie in handen gaf, en dat men hen niet anders leerde dan de volstrekte macht der pau- zen, die zy aannamen ten koste van het le- ven der vorsten, daar men hen naar toe zondt, te handhaven. Hier van daan kwam die schrik- kelyke bul van *Pius* den V in het jaar 1569; van daar de oproeren in de Noorder provin- ciën van Engelandt, gevolgt van die van Ier- landt; van daar kwamen ten laatste die muit- zieke leerredenen van deze zendelingen, die de koningin voor ketterisch uitscholden, en het volk aanhuyten om haar van kant te helpen. Zoda- nig waren *Hanse*, *Melfon*, *Maine*, en *Sherwood* *, daar eenige van in dit en in het volgende jaar wierden gestraft; de overigen waren het reets te voren geweest.

De Vervolger van *Sanderus* voegt by hen *Jakob Labourne*, een man van aanzien, zegt hy, die de voetstappen van *Stori*, van *Felton* (a), en van *III Deel.*

* of *Hans*, *Nelson*, *Mayn* en *Sturvoold*, volgens den ver- taalder van *Sanderus*.

(a) Deze was het, die de bul van *Pius* den V aan het paleis van den bisschop van Londen aanplakte.

den priester *Vadoze* volgde, weigerende zyne ge- hoorzaamheit aan de koninginne, om dat hy haar voor onwettig hieldt, en dat *Pius* de V haar door zyne bul van haar ingebeeld recht op de kroon hadt verstecken. Hy vervolgt, dat hy daarom veel moest lyden, en ten laatste zyn leven met eene grote volstandigheit, tot verwondering van de aanschouwers, verliezen. Uit de bekenenis van dezen zwetser kan men oordeelen of *Elizabeth* den naam van bloeddorstige of tyran- nige, om het straffen van zulke schelmen, heeft verdient.

Een Roomschegezind schryver *, in plaats van hen voor martelaars te erkennen, zegt, dat de voornemens, in de kweekscholen van Rheims en van Rome gesmeed, *Elizabeth* niet onbekend waren, en dat deze verstandige vorstin gewaarfchouwt zynde, dat men daar moorde- naars, om haar om het leven te brengen, op- voedde, daar eenige Engelschen, op welke zy zich kon vertrouwen, hadt gezonden, die onder voorwendfel, van daar eene schuilplaats te zoeken, de aanslagen ontdekt, en haar daar van kennis gegeven hadden.

Den 15 July deedt zy een gebodt afkondigen, waar by zy al hare onderdanen te huis ontboodt, die door hunne letteroeffeningen buitens lands een afkeer van de Goddelyke en menschelyke wetten van het ryk ingeboezemt wierdt: ook wierdt 'er een verbodt tegen de Jesuiten en ande- re muitzieke priesters uitgegeven. Het hoofdt daar van luidde aldus, en vervatte in het kort, *Dat hare Majesteit vernomen hadt, dat de bisschop van Rome kweekscholen oprichte, waar in men de Engelsche jeugd in eene verderfelyke lere onderwees, die haar tot oproeren en wederfpanningheit aanleiding gaf, en dat zy oordeelde van baren plicht te zyn, voor de opvoeding van hare onderdanen, op dat zy door zulke verfoeielyke lessen niet verleid mogten worden, zorg te dragen, om welke reden zy aan de Engelfchen, die hunne kinderen in vremde landen hadden, gebodt binnen acht dagen hunne namen aan den bis- chop van hun bisdom op te geven, en dat zy hunne kinderen vier maanden na de afkondiging van dit gebodt zouden hebben te huis te ontbieden.*

Hare Majesteit verklaarde ook, dat zy zeer wel onderrecht was, dat eenigen den naam van Jesuiten hadden aangenomen, en reets met uit- drukkelyke bevelen van den paus en zyne aanhan- geren, niet alleen om den Godsdienst van de goe- de onderdanen van hare Majesteit te verkanke- ren, maar ook om hen tot opstandt te brengen, om daar door de rust, die Engelandt zeer vele jaren hadt genoten, te beroeren, waren geko- men. Om deze ongelukken dan, en het kwaad voornemen van deze werkers der ongerechtig- heit, wier verwoedheit Ierlandt niet lang geleden hadt geproeft, voor te komen, verboodt hare Majesteit aan al hare onderdanen eene schuilplaats aan diergelyke gasten te geven, hen by te staan, noch te begunstigen, op straffe van als begun- stigers en beschermers van oproermakers gehan- delt te worden, bevelende op de zelve straffe deze zendelingen, of andere landlopers, van zo- danige wyze van leven verdacht, aan de rechters over te leveren.

Alanus stelde een geschrift op, om den paus en de kweekscholen te verdedigen, en ter zelve tydt vondt de staatkunde van Rome goed de kweekschool van *Sanderus*, door de bul van *Pius* den V opgerecht, te vernietigen. De aanhangers van den Roomschen stoel hadden den afkeer ge- merkt, dien alle verstandige menschen hadden voor een lere, door welke de kronen der koningen aan het goedvinden van moordenaren wierden bloot ge- stelt,

1580.

* Thaa-
nus.

Gebodt
tegen de
Jesuiten
en ande-
re muit-
zieke
priesters.

Arglistig-
heit der
aanhän-
geren
van den
paus ten
aanzien
van de
bul van
Pius den
V.

1580. stek; waarom zy berouw hadden hun gevoelen daar over geuit te hebben. Zy veranderden van taal, en spraken nu niet anders dan van bekeeringen en van vereenigingen met de Katholyke kerk by wyze van onderwyzinge en vermaninge. Maar alle deze verzachtende middelen waren vruchteloos zo lang als de bul standt greep, en dat zy niet wederroepen wierdt. De Roomschegezinden verkregen 'er alleen de opschorting van voor een tydt, niet ten opzichte van de koninginne, die altydt onder den ban bleef, maar ten aanzien van hare onderdanen, aan welke de paus de vryheit gaf van zich door eeden van de straffen, die de wetten medebragten, tot dat de tyden gunstiger zouden zyn, te mogen bevryden. Dit verkregen de Jesuiten *Campianus* en *Person* van *Gregorius* den XIII, die hen daar eene bul van, gedagte kent den 14 April, wanneer zy gereed stonden om naar Engelandt te vertrekken, deedt zenden.

Dit waren twee Engelschen; de eerste was te Londen geboren, van een zachten en welgeschikten imborst; de andere was uit de provincie van Sommerlet, van een gansch tegenstrydigen aardt, onbeschaaft, straf, wild, zelfs tot verwoedheit toe; beide hadden zy zich in de hogescholen van Oxford in de letteren geoeffent. De Engelsche schryver *, die zyne letteroeffeningen daar ook hadt voltrokken, verzekert ons, dat hy hen zeer wel heeft gekent. Hy zegt, dat de eene en de andere toen de leer van de Engelsche kerk, het zy oprecht, of geveinst, beleden, dat *Campianus* wierdt vereert met de bediening van bezorger † van de hogeschool, die 'er alleen twee in het geheel heeft. Dit was een aanzienlyke bediening; die daar mede bekleed waren hadden deel aan de regering van de hogeschool. *Campianus* verliet dit ampt, en trok uit het ryk, na dat hy de bediening gedurende het jaar 1568 bekleed hadt. *Person* kwam 'er zo wel niet uit; om zyne ondeugden wierdt hy uit de kweekschool van *Bailleul* *, eene der achttien, die deze vermaarde hogeschool uitmaken, gejaagt. Zy gingen te zamen naar Vlaanderen over, begaven zich in de orde der Jesuiten, en keerden in hun vaderlandt, om het zelve weder onder de gehoorzaamheit van den paus te brengen, of om hen van die van de koninginne af te trekken, gewapent zynde met de bul van *Gregorius* den XIII, waar van wy gesproken hebben, als een aanhangsel van de bul van *Pius* den V, ten voordeele van de bekeerders en hunne leerlingen. Op deze wyze is het, dat de Jesuiten eerst in Engelandt zyn geraakt. Wy zullen 'er den voortgang van in het vervolg, nevens hunne stoute ondernemingen, die op dezen dag hunnen naam zo hatelyk aan de Engelsche natie maken, beschouwen.

Person en *Campianus* kwamen 'er op het laatste van October, of in het begin van November, gelyk men uit den brief, dien de laatste aan den overste † van zyne orde schreef, kan zien. Zy doorliepen, zegt hy, steden en landen, veranderende telkens van gewaadt en name, dan gekleed als soldaten, dan als edellieden, zomtyds als leeraren van de Engelsche kerk, predikende en boeken schryvende, die zy in stilte uitgaven. *Person*, door zyne gewoonlyke heftigheid, of zynen afkeer van eene lere, die hy niet afgezworen hadt dan na dat hy om zyn ongeregeld leven weg was gejaagt, vervoert zynde, hielt geen maat in zyne leerredenen, en sprak niet dan van de koninginne af te zetten. De Roomschegezinde Engelschen zelf wierden daar door geërgert, en eenige waren in overleg, of zy hem niet aan de regering als een

oproermaker wilden aanbrenge. *Campianus*, 1580. van een zachtzinniger aardt, ging omzichtiger te werk. Hy liet echter niet na eene verhandeling uit te geven, waar door hy de leeraars van de Engelsche kerk ten strydt uitdaagde. Verder waren al zyne redenvoeringen in zoetvloeiende en welbeschaafde Latynsche spreekwyzen opgestelt, bevattende tien redenen, daar hy zich van bediende om de leer der Roomsche kerk tegen die der hervormde staande te houden. *Whitaker* maakte daar een zeer geleerd antwoordt op. Wy zullen in het volgende jaar de gevangenis en de straf van de Jesuiten van zynen aanhang zien.

De koningin vergenoegde zich dit jaar een gebodt tegen hunne lasteringen uit te laten gaan, waar door men de goedaardigheid van deze vorstinne en de gerustheit van haar gemoedt in het midden van deze beroerten kon bemerken. Zy betuigde hare onschuld, hebbende tot nu toe niets tegen eenige van hare naburen ondernomen, maar zich altoos verwerender wyze gedragen, zelfs omtrent die haar rechtmatige redenen hadden gegeven om hen den oorlog, indien zy scha-verhaling hadt willen oeffenen, aan te doen; daar zy byvoegde, dat haar hun kwaad voornemen niet onbekend was; doch dat zy hen niet vreesde, naardien zy zulke goede zorg ter zee en te landt hadt gedragen, dat zy de genen, die haar met eene landing dreigden, gerust zou afwachten. Verder haar vertrouwen op den bystand van Godt en de dapperheit van haar volk stellende, hoopte zy over hunne aanslagen, zo wel als over hunne zamenzweringen, te zegepralen. Voorts vermaande zy hare getrouwe onderdanen volstandig in de trouw, die zy aan Godt en aan hunne wettige koninginne schuldig waren, te volharden. Aan anderen, die van het zelve geloof niet waren, beval zy hunnen plicht niet te buiten te gaan, en hare goedwilligheid door hunne oproeren niet te tergen. Zy hadden, zeide zy, tot nu toe niet anders dan hare goedheit ondervonden; maar dat zy moede was van hen kwyd te schelden, dewyl zy zag, dat de straffeloosheit het getal en de stoutheit van de schuldigen vermeerderde, en dat zy vreesde, dat de zelve ten laatste zeer schadelyk aan de welgezinden en aan haar zelve zou zyn.

Men stelt in dit jaar de opkomst der buitensporige secte van die dwaze geestdrijvers, die zich *broeders van de liefde* noemden. De zelve begon in Hollandt, van waar eenige van deze gezindheit in Engelandt overkwamen, en hunne verderflyke dwalingen, onder schyn van eene voorgewende heiligkeit, poogden uit te breiden. Zy leerden, dat 'er geen zaligkeit dan in hunne gemeenschap was; dat zy dat *heilige huisgezin* waren, dat Godt hadt uitgekoren om het met zyne liefde te vereeren, van waar zy den naam van hun genootschap namen, en dat alle andere menschen, van wat geloof zy waren, verdoemt en verworpen waren. Voorts deden zy belydenis van deze gemakkelijcke, doch goddeloze lere, dat het aan de broederschap vrystondt een valschen eedt te mogen doen, wanneer zy door de regering wierden vervolgt, en daar door te recht gestelt, en stoutelyk de waarheit te loochenen, indien 'er de bekentenis van nadeelig voor hen was. Men zag verscheide naamloze scharfsten uit het Nederduitsch in het Engelsch overgezet, vol zotte inbeeldingen en Godslasteringen. Een der zelve voerde den tytel van: *Evangelie van het Ryk*; een ander hadt dit opschrift: *Vonnissen onzes Hoeren*; een ander dat van: *Voorzeggingen van de liefde*; en nog een ander dat van:

Elizabeth vergenoegt zich de zamenzweerders met redenen te ondergaan.

Broeders van de liefde, goddeloze geestdrijvers.

Hoednigheden van de Jesuiten *Campianus* en *Person*.

* *Cambden*.

† *Procureur*.

* of van *Bailiol*.

† *Generaal*.

Ver-

1580. *Verkondiging van de vrede op aarde.* De schryvers van deze boeken en van deze seldzame tytels maakten zich alleen met deze letters: *H. N.* bekend. Naderhandt is men te weten gekomen, dat het een *Henrik Nikolaas van Luik* was geweest, wiens verfocielyke godloosheit zo verging, dat hy zich dorst vermeten, dat Godt hem deelgenoot van zyne Godheit, en hy Godt ter zelve tydt deelgenoot van zyne menschheit hadt gemaakt. De koningin kon niet toelaten, dat deze verfocielyke dwalingen in haar ryk wortel schoten. Zy benoemde gemachtigden uit de burgerlyke rechters en uit het ligchaam der geestelykheit om den voortgang daar van te sluiten, en belafte, dat de boeken, waar uit men deze leer haalde, door beuls handen zouden verbrand worden. Maar wy hebben ons lang genoeg opgehouden met van deze zaken, de leer rakende, en die hare byzondere schryvers hebben, te spreken; wy moeten tot een aangenamer stoffe overgaan.

* *Fransois. Camb. den. Thomas. P. Bar.* Reis van *Drake* rondom de wereld.
 Het was in dit jaar dat de vermaarde *Drake* uit Amerika in Engelandt, na dat hy de wereld rond hadt gezeilt, wederkeerde. De beschryving van dezen beroemden tocht is een van die het meeste in de wereldt bekend zyn, gelyk zy ook eene der waardigste is om aan de nieuwsgierigheit der weetgierigen te voldoen. Geschiedenis-, wereld- en landbeschryvers, reizigers, kortom allen hebben zich van dit verhaal bedient. Maar de schryver van het leven van *Elizabeth*, een vriendt van *Drake*, heeft zyn werk gemaakt van ons niet alleen eene naauwkeurige beschryving van dezen tocht, van vry meer aangelegenheit dan die der Argonauten, te geven; maar ook van ons te zeggen welk een doorluchtig man hy is geweest; en gelyk hy het uit den eigen mond van *Drake* hadt gehoord, kan men niet misleid zyn, als men zich aan een zo wel onderrechten schryver houdt, en het is een vermaak voor de liefhebbers van reisbeschryvingen, verzekert te zyn, dat die in hunne handen komen te vallen niet min waarachtig dan verwonderlyk zyn.

Drake, die wel verdient, dat men zyne afbeelding maakt, was uit een middelbaar huis in het graafschap van Devonshire afkomstig *. Zyn vader, die de leer der Protestanten onder *Henrik den VIII* hadt omhelt, vluchtte voor de vervolging der gemachtigden, die de bloedige ordonnantie der zes artikelen ter uitvoering wilden stellen, en nam zyn verblyf in de provincie van Kent, daar hy minder bekend was. Na de doot van *Henrik* kreeg hy eene bediening van voorlezer op de vloot, en hebbende de orde van diaken verkregen, wierdt hy stedehouder van de kerk van Upnor, aan de rivier van Medwai, daar de vloot gemeenlyk ten anker kwam leggen. Hy was zo arm, dat hy de kost voor zynen zonc niet kon winnen; hy gaf hem aan een schipper van een klein vaartuig, dat langs de kusten voer, en geen groter reizen dan naar Vrankryk en Zeelandt deedt, daar hy koopmanschappen naar toe voerde. Daar was het dat de jonge *Drake* met al de hardvochtigheit, die het zeevolk eigen is, wierdt opgevoed, en sterk en onvermoeid leerde zyn, tot dat hy eindelyk kennis van de zeevaart kreeg, waar in hy naderhandt tot zulk een top van volmaakteit steigerde. Hy gaf zo veel genoegen aan zynen eersten meester door zyne bekwaamheit en naartligheit, dat deze Engelschman, die ongetrouwt was, hem zynen erfgenaam maakte, en hem by uiterste wille zyn schip,

daar het grootste gedeelte van zyne nalatenschap in bestondt, naliet. Aldus wierdt de jonge *Drake* van enkel matroos op een klein vaartuig stuurman en kapitein. Het duurde niet lang of hy wierdt het van een groter schip, en eindelyk van eene gansche vloot. Na dat hy eenige reizen met zyn klein scheepje op de kusten, in het Kanaal gelegen, hadt gedaan, en zich meester van een weinig geldt, door zynen koophandel gewonnen, zag, wilde hy groter geluk gaan zoeken.

Hawkins rustte toen te Pleimouth de schepen uit, met welke hy voornemens was naar Amerika te zeilen. *Drake* verzocht met hem te mogen varen. Hy verkocht zyn scheepje, en boodt *Hawkins* zynen dienst aan, die hem voor matroos aannam. Deze onderneming viel niet wel uit. Drie schepen van de vyf, die *Hawkins* mede voerde, wierden door de Spanjaarden in de gulf van Mexiko na een bloedig gevecht genomen, en de twee andere ontkwamen het ter naauwernoodt. *Drake* verloor by dit voorval al wat hy in de wereldt hadt, waar door hy zich al zo arm, als toen zyn vader hem aan zynen eersten meester hadt gegeven, bevondt. Maar hy hadt een schat verkregen, dien hy niet dan met zyn leven kon verliezen. Dit was eene grote kennis van de zeevaart, en een moedt om alles te onderwinden, vereelt door al den zwaren arbeidt in zyne eerste jeugd, en wel zo, dat niets bekwaam was hem af te schrikken.

Om zich van de Spanjaarden te wreken stelde hy het op een roven. Hy plunderde de schepen, en bevocht hen van alle kanten, daar hy hen ontmoette. Hy hadt geldt genoeg gewonnen om een groot schip te laten maken, dat hy den *Drake*, zinspelende op zynen name, noemde. Met dit vaartuig, nevens twee barken, waagde hy het nog eens naar Amerika te zeilen. Op dezen tweden tocht was hy gelukkiger dan op den eersten. Hy plunderde de stad, genaamt *Nombre de Dios* *, in de gulf van Mexiko gelegen. Hy verstondt van eenige gevluichte Zwarten, van het soort, dat men *Cimarones* noemt, en daar de Spanjaarden zich als slaven van bedienen, dat men in het kort van Panama met muilen en andere rytuigen te landt verscheide baren of klompen goudt en zilver zou brengen, om daar sloop gedaan en naar Spanje verzonden te worden. Hy overrompelde deze muilen op weg, en maakte zich van al den rykdom, daar zy mede beladen waren, meester. Maar by zyne schepen niet kunnende komen, zonder spitte bergen over te trekken, nam hy niet dan het goudt mede, en begroef het zilver, dat hy gedwongen was te verlaten. Vervolgens verbrande hy *Santa Cruz*, daar het pakhuis met de dierbaarste koopmanschappen van het landt was, en dat om het gemak van des zelfs gelegenheit aan de rivier *Chiagre*, die in de gulf van Mexiko valt, gebouwt was. Dus was het, dat hy den weg naar den kant van Amerika opende, daar men het goudt en het zilver voor de Engelschen, die voor zynen tydt daar een gebrekkelyke kennis van hadden, ging zoeken. Hy liet zich voor leidsman van de gelukzoekers * gebruiken, die naderhandt, zyn voetspoor volgende, zulke wonderen in de Nieuwe Wereldt hebben uitgerecht.

Drake, op de bergen van dit ryke landt wandelende, meende van den top van die van *St. Pueblo* de Zuid-of Stille zee, die de Westersche kusten van Amerika besproeit, te hebben ontdekt. Hy bedroog zich niet; en gelyk hy van

1567 en de volgende.

Zyne eerste reis naar Mexiko.

1572 en de volgende.

Zyne tweede reis.

* of de naam Gods.

* Avonturiers.

Hy ontdekt de Zuidzee.

1572
en de
volgen-
de.

verlangen brandde om deze zee te bevaren, viel hy op zyne knien, en badt Godt, dat hy hem wilde verhoren, en in het voornemen, dat hy hadt van deze zee, die tot nu toe onbekend was geweest, te bevaren, helpen. Na dezen tydt hadt hy nacht noch dag rust, tot dat hy zyn voornemen hadt werkelijk gemaakt. Voor dat hy het uitvoerde, keerde hy naar Engelandt, en deelde met zyn volk al den buit, dien hy van de Spanjaarden hadt genomen. Terwyl de Engelschen over het goudt, dat hy mede hadt gebragt, zich verwonderden, speelden zyne gedachten op de ontdekking van de Zuidzee. Hy hadt niets anders in het hoofd dan om groter toebereidselen te maken, en Amerika op nieuw te bezoeken, van voornemen zynde de zee, die hy van de hoogte der bergen hadt ontdekt, te bevaren; en gelyk hy grote schatten van zynen tocht hadt mede gebragt, was hy in staat om schepen te laten bouwen, die hy tot zulk eene onderneming nodig hadt: ook liet hy daar zonder ophouden aan arbeiden.

Reis van
Oxen-
ham naar
Amerika.

Hy wierdt echter door een matroos, genaamt *Jan Oxenham*, die eerst onder hem als soldaat, bootsgefel en kok hadt gedient, en naderhand den naam van kapitein onder de matrozen hadt gekregen, voorgekomen. In den tocht op *Nombre de Dios* en *Santa Cruz* hadt hy eene merkelyke somme gelds byeen verzamelt, en indien hy den moedt en de bekwaamheit van *Drake* niet bezat, hadt hy ten minste staatzucht of begeerte genoeg om een ontwerp, als het zyne, te maken, en zelfs voor hem ter uitvoering te stellen.

1575.

In het jaar 1575 kocht hy een schip, waar op hy zich met zeventig man begaf, zynen koers naar deze kusten stellende. Van de zelve Zwartten, die aan *Drake* het vervoeren van het goudt en het zilver van Panama hadden ontdekt, vernam hy, dat de Spanjaarden zo wantrouwende waren geworden, dat zy hunne schatten niet zonder een goed geleide afzonden; zo dat het voor hem bezwaarlyk zou zyn de zelve te ligten. Hy veranderde dan van voornemen, en na dat hy zyn schip te landt gebragt en met takken van bomen bedekt hadt, begroef hy zyn geschut en lyf tocht in de aarde. Hy trok daar op voort met zeventig matrozen, geleid door zes Zwartten, die hen voor gidzen op den weg dienden. Hy kwam aan eene rivier, die in de Zuidzee liep; hy deedt schuiten maken, om daar mede naar het eilandt, dat den naam naar de paalen, die daar by gevischt worden, draagt*, en niet ver van den mondt van de rivier, daar hy zich bevondt, gelegen was, te varen. Hy kwam in dit eilandt, alwaar hy besloot zich bedekt te houden, en de schepen, die van Peru zouden wederkeren, te verwachten, het welk niet lang aanliep. Tien dagen na zyne aankomst vermeesterde hy een schip met zestig ponden goudt, en een ander, waar in hy vele baren zilver vondt. Te vrede met dezen buit hieldt hy zich niet langer bedekt, en liep weder met zyne twee Spaansche schepen in de rivier. Zyne blydschap was van korten duur; *Ortega*, Spaansch kapitein, zette hem na met een oorlogschip, waar in honderd welgewapende soldaten waren. Aan den ingang van de rivier, waar door hy hadt vernomen dat de Engelschen hunnen weg hadden genomen, gekomen zynde, ontmoette hy eene zwarigheid. De rivier hadt drie ingangen; weshalven hy in twyfel stondt, welken hy moest inslaan, niet wetende, hoe de vyanden hunnen koers hadden genomen. Zyne wysheit en zyn geluk hielpen hem in deze verlegenheit. Hy smeet het anker neder, in verwachting, dat hy door het eene of het an-

* het ei-
landt
Marga-
reta.

dere toeval meer licht zou bekomen. Het duerde niet lang of hy wierdt het gewaar, doordien de onvoorzichtigheit der Engelschen zich zelf openbaarde. Het volk van *Oxenham*, eenige vogelen om te eeten hebbende gevangen, hadden de zelve gedood en geplukt, zo dat de veeren, in het water gesmeten, by het schip van *Ortega* kwamen aandryven, die daar door bemerkte wat weg hy moest nemen, om die hy zocht te vinden. Hy viel op hen aan op een tydt, dat zy doende waren met hunnen buit te delen, daar zy in twist over geraakt waren. De aankomst der vyanden itaakte haast hun geschil. Zy voegden zich aanslonts by malkander, en de wapenen opgevat hebbende trachtten zy hun leven en hunnen rykdom, daar men hen van wilde beroven, te beschermen. Maar de Spanjaarden, beter gewapent en meerder in getal zynde, schoten eenige dood, en namen de anderen gevangen. *Oxenham* was onder het getal der laatsten; hy wierdt naar Lima gezonden, en kunnende geen lastbrief van de koninginne vertonen, wierdt hy nevens verscheide matrozen, als zeeroovers en vyanden van het menschelyke geslacht, opgehangen. Zodanig was de uitslag van de onderneming van dezen waaghals, wiens slouthheit mogelyk e-n beter geluk zou gehad hebben, indien hy by de uitvoering wat voorzigtiger hadt te werk gegaan, om zyn oogmerk te bereiken.

1575.

Drake was deze onderneming onbekend, en zich den 13 December des jaars 1577 schep begevend, vertrok hy met vyf schepen uit Pleimuiden*. Hy kwam den 16 April des volgenden jaars in den mondt van de rivier de la Plata, of de zilvere rivier, naardien men onder het zandt zilver, dat zy met zich sleept, vindt. Wy moeten de byzonderheden niet vergeten, daar de schryver † gewag van maakt, te weten, dat hy zich op weg, als hy de Linie, of Middellyn naderde, nevens al de matrozen, deedt adersaten, een volstrekt middel tegen de ziekten, die van wegens de grote hette van deze luchtstreek gemeenlyk de zeelieden, die dit middel niet gebruiken, gewaar worden.

Derde
tocht van
Drake
* o Plei-
mouth.
1578.

Van Brazil, daar hy eerst aankwam, ging hy weder onder zeil, en nam zynen weg naar de engte van de Straat Magellaan, hebbende waargenomen, dat de oevers van de la Plata met de beesten, die de Heidenische dichters een foort van watergoden, welke zy *Pboca*, en wy zeekalven noemen, bedekt waren. Hy zeilde binnen de haven van St. Juliaan, daar hy een galg vondt, die men zegt dat *Magellanus* eertyds, om eenige muitmakers van zyn schip te straffen, daar hadt opgerecht. *Drake* volgde deze rechtsoeffening, of strengheit na. Een der voornaamste stierlieden van zyne vloot, genaamt *Jan Doughtey*, en die voor niemandt dan voor hem behoefde te wyken, wierdt beschuldigt een opstandt in de vloot te hebben willen maken. Hy stelde hem voor twaalf gemachtigden te recht, volgens de gewoonte van Engelandt, daar men in diergelyk een geval twaalf gezworenen verkieft*, die over de zake, achtervolgens de wetten, daar zy uitleggers van zyn, oordeelen. *Doughtey* wierdt van deze twaalf gemachtigden gevonnist om onthoofd te worden, het welk, na dat *Drake* zyne toestemming daar toe hadt gegeven, wierdt uitgevoerd. De strengheit van dit vonnis wierdt van ieder afgekeurt. De een schreef het toe aan den nayver van *Drake*, zeggende, dat hy een man hadt gedood, voor wiens slouthheit en bekwaamheit hy bevreest was

† Camb-
den.* Aldus
door hun
getal en
eedit, om
naar de
wetten
te oor-
deelen,
genoemt.
Hy zeilt
door de
Straat
van Ma-
gellaa-
n.

1578.

geweest. Anderen gingen nog verder, en beschuldigden hem, dat hy een uitvoerder van de driften van den grave van Leicester was, die hem zou belaft hebben zulk een kwaadaardigen verklikker van kant te helpen, om dat *Doughtey* hem openbaarlyk den moordt van den grave van Essex hadt verweten. Hoe het zy, deze gerechtsoeffening was een vlek in den roem van *Drake*.

Zich weder scheep begeven hebbende, vervolgde hy zyne reis, en bevondt zich den 20 Augusty met drie van zyne schepen in de Straat van Magellaan. De andere waren, na dat men de menschen en de behoeften hadt geborgen, gezonken. Hy vondt deze Straat vol eilanden, die de zee daar in voortbrengt, en omtuint van bergen, die het zelve van alle kanten omringen. De lucht is 'er koud, en de hemel met wolken bedekt, waar uit gestadig sneeuw viel. Hy kwam niet voor den 6 September uit deze Straat, wanneer hy in de Stille zee kwam, die hy zo stil niet vondt, doordien hem een zware storm in het inkomen overviel, en meer dan honderd mylen naar het Zuiden dreef. Daar was zelfs een schip, dat schipper *Winter* voerde, het welk weder in de Straat wierdt gedreven, en naar Engelandt keerde. Een ander wierdt naar een anderen kant gestoten, en *Drake* met het zyne tot op 55 graden Zuider breedte gedreven. Gedurende dezen tocht nam hy eene verduistering aan de maan op den 15 September*, des avonds ten 6 uren, waar, dat de schryver als iets, dat zyne aanmerking verdient, aantekent. Hy hadt ook waargenomen, dat onder dit aspunt zich minder en veel kleiner sterren dan onder dat van het Noorden opdoen, hebbende alleen drie van de eerste grootte, en zeer verschillende van die van ons halfrondt, ontdekt. Eindelyk ontdekte hy eene blankte, die als de Melkweg was, zeer wel gelykende naar die men aan onzen hemel ziet, en die zyne matrozen de wolke van *Magellanus* noemden.

* of 25 volgens de N. S.

Landen in Chili.

De storm hen op de kust van Chili hebbende gedreven, landde hy den 1 December aan het eilandt Mocha, daar hy twee van zyne matrozen verloor, die hy naar landt om water hadt gezonden, en die door de inwoonderen wierden geligt. Weder onder zeil gaande ontmoette hy een schuit, daar een Amerikaansch visscher in was. Deze zag de Engelschen voor Spanjaarden aan, die hun schip, dat zy, geladen met goudt en zilver, ten anker hadden gelaten, zochten, en bragt hen daar by. Zy maakten zich daar meester van, alleen acht Spanjaarden en twee Zwartten, die zy lieten lopen, aan boordt gevonden hebbende. Vervolgens vertrokken zy naar St. Jago, hoofdstadt van Chili, daar zy de kapel plunderden. Maar hun voornaamste buit was die van het schip, daar vier honderd ponden van dat fyne goudt, dat het *Baldivisch* †, naar de plaats daar de mynen zyn, wordt genoemd. *Drake* nam ook mede het Spaansche schip, benevens den stuurman, of kapitein, die een Griek was.

Plunderen van St. Jago.

† of Valdivisch, naar eene der steden van Chili.

1579.

Vremde gerufl-heit der Spanjaarden ten aanzien van hunnen schat van de Nieuwe Wereldt.

Van daar kwam hy te Tarapassa, daar hy voet aan landt zette. Hy vondt daar dertien stukken zilver, waardig vier honderd duizend dukaten, de welke alleen van een Spanjaardt, die sloop, bewaart wierden. Hy deedt de zelve, zonder dat deze man ontwaakte, door zyn volk wegbrengen. Vervolgens vertrok hy naar de haven van Akria, daar men geen beter wacht hielt. Deze natie beelde zich in, dat zy niets in een landt, dat zy van inwoonderen hadt ontbloot, en dat zy ongemakbaar voor vreemden meende te zyn, hadt te vrezen. Daar lagen drie schepen

1579.

in de haven, zonder dat 'er een man op was, niettegenstaande de zelve zeven en vyftig baren zilver en eenige andere koopmanschappen in hadden, zo dat het de Engelschen gemakkelyk viel de handt daar op te leggen. Het zelve geluk diende hen ook te Lima, daar zy twaalf schepen vonden leggen, waar van al het volk aan landt was gegaan. De lading bestondt in eene grote menigte zyde, en een kas met gemunt geldt. Deze nalatigheid der Spanjaarden omtrent de bewaring der schatten van de Nieuwe Wereldt is een bewys, dat de zeeroovers aan de kusten van zulk een ryk landt nog niet veel gezien waren, en dat niemant dan zy deze zee buiten *Oxenham*, door wiens straf zy de Engelschen meenden afgeschrikt te hebben, hadt bevaren.

Drake vernam te Lima, dat een Spaansch schip, het welk den verschrikkelyken naam van *Casa Fuego*, dat is te zeggen, dat vuur uitbraakt, van daar naar Panama was vertrokken. Hy zette het zelve na, en in zynen weg ontmoette hy een schuit, die hy nam. Daar in vondt hy tachtig ponden goudt, behalven een Christus aan het kruis, mede van klaar goudt, en met dierbare stenen omzet. Deze prys verhinderde het nemen van de andere niet; hy onderhaalde dezen vuurspuwer naby de kaap van St. Franciscus, 150 mylen van Panama, en vermeerderde den zelve. Hy vondt daar onnoemelyke schatten in: tachtig ponden zuiver goudt, paarlen en diamanten; dertien kassen met gemunt geldt, en zulk eene grote menigte van baren, dat hy de zelve in plaats van steen voor ballast in zyn schip gebruikte. De schipper van het Spaansche schip voegde hem ten dezen gevalle zeer aardig toe, dat het schip van de Engelschen den naam van *Vuurspuwer* moest voeren, daar het Spaansche schip afstandt van deedt, om voortaan den naam van *Zilverspuwer* te dragen, naardien het al het zilver aan boordt van den overwinnaar hadt uitgespogen, of zich van het zelve ontlafte.

Het veroveren van een ryk geladen Spaansch schip.

Ondertusschen dacht *Drake* zich genoegzaam van het verlies, dat de Spanjaarden hem in het jaar 1567 hadden toegebracht, gewroken te hebben: buiten dat was hy zo overladen met goudt en zilver, dat hy die kostelyke stof, als gezegt is, voor ballast in zyn schip moest gebruiken. Hy dacht dan niet anders dan om naar zyn vaderlandt te keren, om daar de vruchten van zyne verkreegde schatten en roem te plukken. Maar om geen gevaar te lopen, denkende dat de Spanjaarden hem in het doorzeilen van de Straat mogelyk zouden waarnemen, besloot hy een anderen weg te kiezen; en waarlyk de onderkoning van Peru* hadt twee oorlogschepen, onder het bestier van *Pedro* of *Pieter Sarmiento*, om langs deze kust op hem te kruissen, gezonden. *Drake* misleidde hen, nemende zynen weg langs het Noorden, in verwachting van een doortocht, die hem van de Zuidzee in de Noordzee zou brengen, te vinden. Hy kon 'er geen ontdekken, en na dat hy op 42 graden hadt gezeilt, ontmoette hy niet dan ys, waar door hy gedwongen wierdt langs den zelve weg te keren, en op de hoogte van 38 graden landt te zoeken. Hy kwam aan een eilandt, gelegen in de Rode zee, daar hy den naam van Nieuw-Albion aan gaf, in plaats van dien van *Quivira*, welken het te voren droeg. Daar was het dat hy vele beleefdheden, en zelfs de hulde van den koning van dat landt ontving. De zelve vericheen in een gewaadt, dat, niettegen-

Wederkeren van *Drake* langs een anderen weg, waar door de Spanjaarden misleidt wierden.

* de hertog *Francisco van Toledo*.

Hy geeft den naam aan Nieuw-Albion.

1579.

tegenstaande het wild en boersich was, echter iets prachtigs verbeeldde. Hy trok aan het hoofd van een gevolg, dat hem verselde, gekleed in het bont, dat in dit landt valt. Na hem kwam voor eerst een, die zynen scepter droeg. Na hem volgde een lange sleep van lyfwachten, alle naakt, en die het aangezicht bechildert hadden. Vervolgens kwam 'er eene menigte vrouwen, gekleed met klederen, die van biezen, als of het van fyne hennip, of vlas, was geweest, gemaakt waren, met een hindevel om hare schouderen gellagen. De eenen krabden hare wangen, en trokken het haar uit haar hoofd, prevelende men weet niet wat voor schrikkelijke vervloeking, gelyk zy gewoon zyn te doen wanneer hunne vyanden op hen aankomen: anderen speelden op een soort van timbalen, naar welker klank en maat men hare gebaarden, die noch eerlyk, noch aangenaam waren, zag maken. *Drake* hadt zyne tent aan den voet van den berg doen opstaan, en zyne bootsgezellen, die hy ook aan landt hadt doen komen, stonden rondom hem met hunne wapenen. De Amerikaansche koning naderde stout naar hen toe, en de Engelschen hem eenteken hebbende gegeven om te gaan zitten, nam hy zyne plaats, zonder daar eenige zwarigheid in te maken. Na een zeer kort onderhoud, zo goed als het de tolken hadden kunnen doen verstaan, en het gedans der vrouwen geëindigt zynde, naderden de mannen met een kroon, die een van hen in de handt droeg, en op het hoofd van *Drake* zette, terwyl het volk van vreugde uitschaterende de toejuichingen der Engelschen beantwoordde met uit te roepen: *Leve de koning!* zo dat men *Drake* onder het getal der gekroonde hoofden kan stellen; en het scheelde mogelyk aan hem alleen, dat hy zich van de koninklyke waardigheid niet bediende. Maar in

De Wilden maken hem koning.

* *Wijfjes.*

navolging van den meester van Itaka * wilde hy liever in zyne geboorteplaats als een eenvoudig burger leven, dan koning in een landt zyn, daar zulke wilde en woefte menschen woonden. Voor dat hy vertrok wilde hy een gedenkteken van zulk een vermaarden tocht achterlaten. Ten dien einde deedt hy een kolom van zilver oprichten, op welkers toppunt hy zyne gevallen en den naam van de koningin *Elizabeth*, onder welcher bescherming hy dezen tocht hadt ondernomen, deedt snyden, gevende aan dit landt, gelyk wy hebben gezegt, den naam van Nieuw-Albion. Het was niet alleen om dat Engelandt te voren dezen naam hadt gedragen, maar ook om de rofen van dit landt, die uitermaten wit waren: voorts zyn daar de mynen van goudt en zilver zo gemeen, dat men geen aarde in zyne handt kan nemen, of men vindt daar verscheide korlen van, met landt vermengt, onder.

In de maandt van October of November weder onder zeil gegaan zynde, nam hy zynen koers naar de Moluksche eilanden, varende langs die van Tagulada, van Zelon, en van Zewarra, de kroon van Portugal toebehorende. Van daar wierdt hy naar de Moluksche gedreven, en wierp zyn anker voor Ternate neder, dat een van de voornaamste is. De koning van dat eilandt ontving hem vriendelyk; maar hy liet zich door zyne beleefdheden niet ophouden, en stak haast weder in zee.

1580.

Op den 9 January dacht hy zyn schip door het stoten tegen een rots te verliezen. Het zelve bleef daar 27 uren op zitten. Men kon het daar niet van afkrygen dan met het te ligten. Men smect ten dien einde acht stukken kanon en eenige koopmanschappen * in zee. De Engel-

* drie tonnen met nagelen.

schen troostten zich over dit verlies, wanneer zy een windt voelden aankomen, die het schip van de klip, daar het op scheen gemetst te zyn, als afscheurde: derhalven hunne klagten in dankzeggingen veranderende, zetten zy alle zeilen by, en kwamen eenige dagen daar na gelukkig aan het eilandt Java, in Oost-Indië gelegen. *Drake* wierdt niet minder wel van den koning van dat eilandt dan van dat van Ternate ontfangen. Hy bleef daar ook niet lang. Eindelyk kwam hy behouden met een gunstigen windt, die hem steets bybleef, niettegenstaande al het geen de Portugezen van de ongestadigheid dezer winden en de menigvuldige stormen op deze kusten zegen, aan de kaap de Goede Hoop. Hy nam water te Rio Grande in, dat een arm van den Niger is, die zich in de grote zee, naby Cabo Verde, ontlast. Hy vertrok van daar in July, en kwam in het begin van November † in Engelandt; zo dat hy weinig minder dan drie jaren om dezen vermaarden tocht rondom de wereldkloot te doen, dat niemandt te voren hadt gedaan, uit was geweest. Hy ontdekte aan de Engelschen het grote en kleine Indië, en leerde hen den weg naar de kaap de Goede Hoop, die by niemandt tot dien tydt toe bekend was, te vinden. Zyn tocht zou de roemwaardigste des werlds zyn geweest, indien hy den zelve door drie wrede daden, die men hem te last leide, niet hadt bezoetelt. De eerste is de doodt van *Doughtey*; de tweede het uitzetten van een Portugees, dien hy aan boordt hadt genomen, maar op de kust van Afrika aan landt zette, en aan de Spanjaarden overleverde, en de derde het verlaten van eene jonge Zwarte, die aan zyn boordt bezwangerd was geworden, en die hy aan een woest eilandt deedt brengen.

Het volk, dat deze verachte behandelingen onbekend was, ontving hem onder grote toejuichingen en als zegepralende. De koningin bewees hem ook grote eer. Na dat zy alvorens de schatten, die *Drake* haar overgaf, in goede bewaring hadt gestelt, op dat, indien de koning van Spanje de zelve weder eischte, en dat men oordeelde, dat men ze hem moest wedergeven, men geen moeite zou hebben om de zelve te vinden. Willende den roem van een zo beroemden tocht vereeuwigen, gaf zy eene heerlyke maalydt aan dezen nieuwen heldt, dien de oude Heidenen met een rechtmatiger tytel dan *Hercules* onder de halve goden zouden gestelt hebben; maar *Elizabeth* hieldt zich te vrede met hem de waardigheid van ridder op te dragen. Zy beval ook, dat het schip, dat deze roemruchtige reis hadt gedaan, op een plaats zou worden gebragt, daar het zorgvuldig zou bewaart worden. Men sleepte het derhalven in een kleinen inham van den Teems, naby Deptford; en op dat het volk zulk een overblyffel, dat zyne nieuwsgierigheid overwaardig was, kon gaan bezichtigen, maakten men in aller yl een houtte brug, om van de rivier in het schip te kunnen komen. Maar daar was zulk een grote toeloop van volk, dat de brug, die men den tydt niet hadt gehad op vaste palen te heien, deze zwaarte niet kon dragen, waar door de planken braken, en honderd menschen daar mede nederstortten. Echter wierdt 'er niemandt gedood of gekwetst, dat als een wonderwerk en een gevolg van het geluk, dat dit schip zelf tot in de haven verselde, wierdt aangezien, en wel zo, dat men ging zeggen, dat het waardiger was dan dat der Argonauten † om onder de sterren geplaatst te worden, het welk in het volgende opschrift, ter eere van de-

1580.

Zyne aankomst in Engelandt.

† den 3 van die maandt.

De eer, die hy van de koningin ontfing.

† De dichters hebben het schip, genaamt *Argo*, in den hemel geplaatst.

1580. zen roemwaardigen tocht gemaakt, aldus is uitgedrukt *:

*Uw roem, gevreesde Draak, vliegt over alle baren,
Oncindig over 't perk van Hercules pylaren.
Was godt Alcides groot, gy zyt nog groter beldt;
De zee bepaalt zyn loop; maar heel de wereldt meldt
Uw watertocht, dien Zuid- en Noorder aspant
zagen.
Zo 't menschedom zweeg, 't gesternt zou van uw
roem gewagen.
De zon, uw medgesel, houdt u gestadg in 't oog.
Uw heldenvlag is waard om aan de sterreboog
Op Argoschipte staan: maar neen, dat is bezwaken,
Nu worde uw schip, ó Draak! den Brit een be-
melteken.*

Verfchei-
de ge-
dachten
over de-
ze uit-
voering.

Voorts was deze onderneming van Drake niet vry van berispsers, zelfs onder de Engelschen. die hem meer als een zeerover dan als een groot zeevoogdt aanzagen. Daar waren eenige onder hen, die zo teder van gemoedt waren, dat zy weigerden deel te nemen aan de medegebragte schatten, die hy hen aanbodt, de zelve aanzende als een dieffal, ten nadele van de Spanjaarden gedaan. Maar het grootste gedeelte veldt daar een ander oordeel over. Deze laatste hielden deze verovering voor wettig, van gedachten zynde, dat zyne onderneming niet min roemruchtig aan de Engelsche natie was, dan of hy eene gansche provincie hadt veroverd, om dat, zeiden zy, indien hy de domeinen van de kroon met geen steden hadt verrikt, hy haar van het eene tot het andere einde van de wereldt ontzagchelyk hadt gemaakt. Aangaande de Spanjaarden, zy waren daar zeer over gebelgt: doch des niettemin moesten zy de Engelschen pryzen, boven al de genen, die zich in Amerika hadden nedergezet, onder welke men verzekert dat de gedachtenis van dezen tocht bewaart is geworden; zo dat de vaders den zelve nog ten huidigen dage hunnen kinderen verhalen, en hen den naam van Drake leren vrezen. Wy zullen hem haast van Elizabeth tot een hoger staat verheven zien, die met zynen behaalden roem overeenkomt, en waar in hy zyn vaderlandt overgrote diensten deedt tegen de Spanjaarden, aan welke hy zo wel in het andere halfroendt der aarde, als in onze grote zeën afbreuk vervolgde te doen.

Klagen
van den
Span-
schen ge-
zant.

Ondertusschen verzocht *Mendoza*, gezant van *Philips*, schrikkende van deze uitvoeringe, die hy den naam van meenedigheid en rovery gaf, daar recht over van de koninginne. Hy eischte de pryzen van Drake, van wien hy niet anders dan van een zeerover sprak, wederom. Hy klaagde openlyk over zyn stout bestaan, dat hy in de zeën van de Nieuwe Wereldt hadt durven komen, als of de zelve niet dan voor de Spanjaarden open waren. Men antwoordde hem met de zelve fierheit, *Dat zyne natie, nayverig van den bandel op West-Indië, daar zy het inkomen aan de Engelschen van hadt verboden, door deze onrechtmatigheit aanleiding en oorzaak aan de onderneming, die haer smertte, hadt gegeven; dat voorts Drake altydt gereed zou zyn op hunne beschuldigingen, indien zy hem voor de rechtbank van hare Engelsche Majesteit wilden vervolgen, en be- III Deel.*

Verkla-
ring van
de ko-
ninginne.

* Plus ultra Hercules inscribat, Drake, columnis,
Et magno dicas Hercule maior ero.
Drake, pererrasti quem novis terminis orbis,
Quem sine finis mundi vidit iterque solus;
Si taceant homines, facient te scelera notum.
Sol nequit cunctis non memor esse sui.
Dignus ratis, qua sit radiantibus inelicta stellis,
Supremo caeli vertice digna ratis.

wyzen hadden, dat hy niet ter goeder trouwe, of tegen het recht der volkeren hadt te werk gegaan, te antwoorden, dat de koningin het goudt en het zilver, dat hy mede hadt gebragt, in bewaring hadt genomen, om het weder te geven, indien hare Raden, na dat partijen zouden geboort zyn, zulke zouden goedvinden; dat des niettegenstaande dit geldt tot schabehaling kon dienen van de kosten, die hare Majesteit tegen de oproerigen in Engelandt en Ierlandt, welke de Katholyke koning hadt ondersteunt, genoodzaakt was geweest te doen; daar zy byvoegde, dat men daarenboven niet wist, op wat grondt deze koning zyn recht bouwde, om, gelyk hy deedt, te beweeren, dat het niemandt buiten hem was toegelaten eenige volkplanting in West-Indië op te rechten; dat, indien het was op eenige gift van den paus, men in Engelandt het gezag van den bisschop van Rome niet erkende; dat men als eene berispschim aanzag de macht, die de paus zich over de wereldlyke staten van de oude en de nieuwe wereldt aanmatigde, zo dat hy geen opperhoofdigheit aan Philips hadt kunnen opdragen, daar hy zelf geen recht toe hadt; dat, indien de Spanjaarden tegenwierpen, dat zy zich hadden bedient van het geluk, dat hunne schepen bygeval op deze kusten hadt gevoert, voor dat de andere Europeanen de zelve hadden ontdekt, en dat zy daar vervolgens eenige slechte butten hadden opgeslagen, of een naam aan eenige kappen of stromen van het landt gegeven, dat zulke tytels en uitgevoerde daden van geen belang, noch kracht voor hen waren. Men zeide, dat de scheepvaart eene der natuurlyke rechten is, daar iedereen zich van kan bedienen, gelyk ieder gebruik van de zon en de lucht maakt; dat de zee geen domein van iemandt in het byzonder, noch van die van eenig gemenebest is, en dat het recht der volkeren niet toeliet, dat men zich daar van tot nadeel van het menschelyk geslacht, het welk daar in het algemeen het genot van moest hebben, meester maakte; dat de Spanjaarden in het geen zy in de Nieuwe Wereldt in bezit hadden genomen konden blyven; maar dat zy anderen de ontdekking en het verblyf in de zelve niet konden benyden.

Niettegenstaande dit antwoordt van de koninginne deedt zy aan den gezant een gedeelte van de schatten, die Drake hadt medegebragt, weder ter handt stellen, het zy ze oordeelde, dat het rechtmatig was, en dat ze het zelf voor geen prys aanzag; het zy uit reden van staatkunde, en om met Spanje in geen openbaren oorlog te raken. Ondertusschen is men naderhandt gewaar geworden, dat deze schatten, die de koningin, om de wapenen van Spanje van haar ryk af te wenden, hadt wedergegeven, tegen haar in haar eigen ryk, en tegen de Nederlandische provinciën en de bondgenoten hebben gedient.

De goede uitslag van den tocht van Drake moedigde twee andere Engelschen, *Jankeman* en *Pette* genaamt, aan, de welke niet minder stout, maar zo gelukkig niet waren. Zy hervatten het oude voornemen, dat men ten tyde van *Henrik* den VII al hadt gehad, om in het Oosten, door de Yssee, te boren, en daar een doortocht, gelyk men toen hadt gedaan, te zoeken. Het gelukte hen niet beter dan de eerste ondernemers. Na dat zy een weinig boven de Straat Weigath* waren geraakt, vonden zy in de stromen zo veel veranderingen en onzekerheden, nevens zulk eene menigte klippen, en zo verschrikkelyke ysbergen, dat zy niet verder konden, of dorsten gaan, zo dat zy met zeer veel moeite weder in Engelandt raakten.

In het begin van dit jaar stierf de graaf van *Arundel*, die zich, niettegenstaande zyne hoge jaren en zynen Godsdienst, geheel stuydig met dien van *Elizabeth*, niet hadt kunnen wederhouden

1580

Tochten
van twee
andere
Engel-
schen.

* Deze
Straat
wierdt
niet voor
het jaar
1594
ontdekt.

Doodt
van en
grave van
Arundel,
en zyn
van
lof.

1580. van op de koninginne verliest te zyn. Hy was, gelyk wy elders hebben gezegt, *Henrik Fitz-Alan* genoemd, naar den naam van zyn huis, een der oudste van het ryk, dat in hem met de waardigheid van graaf van Arundel, die het meer dan drie honderd jaren hadt bekleed, eindigde. Deze hadt de beste bedieningen onder *Henrik den VIII* onder *Eduard den VI*, onder *Maria*, en onder *Elizabeth* bekleed, zynde onder den eersten stadvoogdt van Calais, veldmaarschalk in de belegering van Boulogne en graaf kamerling geweest. Hy nam de bediening van grootmaarschalk, of graaf maarschalk by de kroning van *Eduard* waar, en die van grootkoneftabel by de kroning van *Maria*, die hem vervolgens met de bedieningen van grootmeester van haar huis en voorzitter van haren geheimen Raadt beschoonk. *Elizabeth* liet hem de bediening van grootmeester houden; maar hy verloor de gunst van deze vorstinne, niet om dat hy Roomschgezind was, noch om dat hy met een roekelozeliefdedrift ontrent haar was ingenomen, die zy hem vergaf, of wel over het hoofd wilde zien, maar om dat hy deel in de kuiperyen van den hertog van Nordfolk met de koninginne van Schotlandt hadt gehad, en zich tegen het aanzoek van den hertog van Anjou hadt gekant. Het was niet uit yverzucht, dat hy tegen het ontwerp van dit huwelyk hadt gesproken: want hy was toen van deze drift al genezen; het was uit yver tot zyn vaderlandt, die hem de vereeniging van het Engelsche met het Fransche bloeit niet toeliet goed te keuren, van zyn vader geleert hebbende, dat men zich op een zo trottschen buurman niet moest vertrouwen. Hy hadt alleen twee dochters, die hem overleefden, gelyk hy zynen eenigen zoon, die te Brussel stierf, overleefde. De oudste trouwde met *Mylord Lumley*, en de tweede, genaamt *Maria*, met *Thomas Howard*, hertog van Nordfolk, by wien zy *Philips*, den eersten van het huis van *Howard*, die den naam van graaf van Arundel heeft gevoert, hadt gekregen, gelyk wy op eene andere plaats hebben gezegt.

Beroerten in Schotlandt wegens den grave van Lennox.

De ridder *Robert Bowes* wierdt dit jaar van wegens *Elizabeth* naar Schotlandt gezonden, om by den koning en zynen Raadt te klagen over de kuiperyen, daar de graaf van Lennox mede wierdt beschuldigt. Om de reden van deze klagen te weten moeten wy de zaken wat hoger ophalen. Wy hebben reets gezegt, dat *Stuart van Aubigny*, uit Vrankryk in het vaderlandt van zyne voorouderen wederkeert, zich aldaar door de beleefdheden en weldaden van den koning, die hem graaf van Lennox hadt gemaakt, liet ophouden. Wy hebben ook gesproken van den nayver, dien de hovelingen daar over opvatten. Zy waren de eenigsten niet, die over de verheffing van dezen gunsteling morden; maar byna al de Protestanten, voornamentlyk de leeraars, namen zeer kwalyk, dat men zo veel achting hadt voor een man, die hen verdacht voorkwam. Zy spraken niet alleen van hem als van een Roomschgezinde, maar ook als van een kreaatuur van de *Guizen*, afgevaardigt om de hervorming uit te roeien, en *Maria* op den troon te herstellen. Zy gaven daar van kennis aan *Elizabeth*, en wisten zo wel het belang, dat zy hadt om zich by hen te voegen, om zulk een man buiten de regering te houden, voor te dragen, dat deze vorstin met hen aanspande, en dat zy zelfs voor het welzyn van den Godsdienst en hare eige veiligheid bevreest wierdt. De brieven,

die de nieuwe graaf van Lennox aan haar schreef, 1580. om zich van al deze beschuldigungen te zuiveren, en de belydenis van de hervormde leer, die hy opentlyk aannam, konden de gedachten, daar de koningin mede ingenomen was, niet wegemen. Haar Raadt vertoonde haar, dat men alles van het gedrag en de gangen van dezen jongen heer, aan het Fransche hof opgevoed, in des zelfs arglistigheden onderwezen, en die den Roomschen Godsdienst als met de melk hadt ingezogen, die, kortom gezegt, in de belangen van de *Guizen* was, gezwore vyanden van de hervorming van hare Britanniſche Majesteit, hadt te vrezen, daar by voegende, dat hy beginnen zou met de Schotten, aanhangers van het verbondt van Engelandt, te verdrukken, de uitgebannen op de grenzen te helpen, en den koning aan te raden met eene prinsesse te trouwen, en hem in het belang van dit hof inwikkelende een afkeer van den Protestantschen Godsdienst doen krygen; dat dit staatzuchtige hof het daar niet by zou laten, maar hem mede in de zelve ondernemingen tegen de Engelsche kroon, daar zy de koningin *Maria*, zyne moeder, in hadt gewikkelt, trekken. Deze aanmerkingen waren met aantekeningen, het zy ware, of valsche, gepaart, daar men in te kennen gaf, dat de graaf van Lennox den val van den grave van Morton, die men wist dat in de belangen van Engelandt was, hadt beschoren, en dat hy, om dit voornemen werksfellig te maken, *Balfour*, die *Morton* als medestander van den moordt van den overleden koning zou aanklagen, uit Vrankryk hadt doen komen. Men voegde daar by, dat *Balfour* voorgaf een brief, door *Morton* zelf geschreven, tot bewys, dat hy aan den vorstenmoordt schuldig was, in handen te hebben; zo dat zyn ondergang onvermydelyk scheen. Dit was, zeiden zy, daarenboven de eerste stap om ganſch Britannië weder onder het Pausdom te brengen; dat de graaf van Lennox met dit oogmerk gemaakt hadt, dat hy slotvoogdt van het kasteel van Dumbarton was geworden, om de overkomst der Fransche krygsbenden in dit eilandt, of, indien het nodig was, die van den koning van Schotlandt in Vrankryk des te gemakelyker te maken. Men stroomde ook uit, dat *Lennox* den koning hadt overgemaakt om de kroon weder aan de koninginne zyne moeder, na dat hy haar in vryheit hadt gestelt, af te staan, en dat men was overeengekomen, dat deze prinses de zelve niet zou aanvaarden dan alleen om ze vrywillig aan haren zone weder over te geven. Dit was het middel, zeiden de genen, die van deze party waren, om den zegen Gods op de regering van dezen prins te doen nederdalen, alle verdeeldheden, die Schotlandt verscheurden, te doen ophouden, en den troon bestendig en vreedzaam te doen zyn.

Het was ten aanzien van deze heimelyke aanslagen, die men den grave van *Lennox* te last leide, en om der zelve uitvoering te beletten, dat *Elizabeth* den ridder *Bowes* naar Schotlandt zondt, en hem beval, dit alles krachtig aan den koning en aan de heeren van zynen Raadt te vertonen, nevens de onheilen, die op zodanige omwentelingen buiten twyfel zouden volgen. De gezant was niet zo haast te Edenburg gekomen, of hy sprak van deze rampspoeden als of de zelve de Schotten boven het hoofd gingen, zonder zich daar in het byzonder over uit te drukken. Ter gehoor geleid zynde, daar *Lennox* tegenwoordig was, verzocht hy, dat men hem zou doen uitgaan; maar de Raadt kon dit niet goedvinden, en verwierp dat voorstel, als laster-

1580. terlyk voor de achtbaarheid van den prins, zo wel als voor de eer van zynen staatsdienaar. Om echter deze weigering aan de koningin van Engelandt niet verachtelyk te doen voorkomen, gaven zy voor, dat zy geloofden, dat de gezant dit naar zyn eigen goedvinden hadt voortgebracht, en drongen aan, dat hy hen de bevelen van hare Majesteit zou mededelen. *Bowes* boodt aan de zelve aan den koning te vertonen; maar de anderen hielden staande, dat hy dit aan de gansche vergadering schuldig was te doen; zo dat de een voor den anderen niet willende wyken, de gezant uit de kamer ging, zonder de redenvoering te doen, die hy tegen den grave van *Lenox* hadt gereed gemaakt. Hy gaf kennis van dit voorval aan de koningin zyne meesteresse, die hem beval weder te keren, en den koning voor oogen te stellen den hoon, dien men hem hadt aangedaan, met hem gehoor te weigeren onder de voorwaarden, die hy hadt bedongen. *Bowes* volvoerde zynen last, en nam eensklaps afscheidt van den koning. Hy klaagde, dat zyne Raden de heilzame berichten van eene koningin, die door een onzijdig getal van goedheden verdient hadt, dat men meer acht op hare vermaningen sloeg, zo kwalyk hadden opgenomen.

Elizabeth wreekt zich van den hoon, aan haren gezant be-
weten.

Het haastig vertrek van den gezant, en de redenvoering, met den koning gehouden, deden den Raadt van Schotlandt bemerken, dat de koningin te onvrede was. Om haar te bevredigen zondt men *Mylord Home* aan haar, met last van verfhoning te verzoeken, en onderwerping omtrent het voorgevallene met den ridder *Bowes*, en bede aan de koningin om een nader verklaring over de onheilen, daar zy meende dat Schotlandt mede wierdt gedreigt, te doen. *Elizabeth* wreekte zich over de weigering der gehoorgeving aan haren gezant, de zelve mede op haar beurt aan dien van Schotlandt weigerende. Zy wees hem naar *Mylord Burleigh*, grootfchatmeester, die het geheim der zaken van het ryk wift. Deze bekwame staatsdienaar deedt hem een kort, maar krachtig ver-
toog, volgens het geen hy met de koningin hadt afgesproken. Hy klaagde eerstelyk over den hoon, dien hare Majesteit, zeide hy, in de behandeling, aan den ridder *Bowes* bewezen, hadt geleden. Vervolgens verklaarde hy zich over den goedhertigen raadt, dien zy aan den koning en de heeren van zynen Raadt hadt gegeven, om de strikken te myden, die men tegen de veiligheid van de regering en het welzyn van den Godsdienst hadt gespannen. Hy maakte in-
middels een soort van verfhoning aan den gezant, dat men hem ter gehoor van de koningin niet hadt toegelaten. Hy betuigde, dat hare Majesteit dit niet dan in haar weérwil hadt gedaan; dat zyne verdiensten en de yver, dien hy voor zyn vaderlandt, voor het Protestantische geloof en voor het welzyn van beide de ryken hadt, bekend waren; maar dat zy verplicht was de achtbaarheid van den Staat, beledigt door de behandeling, die men omtrent den ridder *Bowes* hadt gehouden, te wreken. Dat hy niet dan het geen in de reden bestondt hadt voorgesteld, niets, dat zyne bediening te buiten ging; dat men des niettegenstaande zyn voorstel hadt betwift; en om het zelve nog meer van de handt te wyzen hadt men hem zynen last zelfs afgeëischt; dat deze wyze van doen ongehoort, en strydig tegen het recht der volkeren was, dat ten volle geloof aan de gezanten geeft, als mede verfmadelyk voor de koningin, wel-
III Deel.

ker achtung door deze nieuwigheit, waar van 1580. mengeen voorbeeldt zou vinden, was gekrenkt, dat zy de schuld niet aan den koning gaf, die van wegens zyne jonkheit omtrent het recht der gezanten, en dat der vorsten, daar zy van worden gezonden, nog niet onderwezen was; maar dat zy al deze mislagen aan de nieuwe staatsdienaren weet, die hy sedert korten tydt in zynen Raadt hadt aangenomen; en daar door gelegenheit nemende om van den raadt, dien de koningin van voornemen was aan den koning te geven, te spreken, vervolgde hy: *Hare Majesteit wenschte, dat de jonge koning naar den heilzamen raadt, dien zy hem wilde geven, als naar eene les, die eene moeder aan baren zone geeft, geliefde te luisteren, en boven haar geen neef te achten, wiens geboorte en genezenbeden geheel Fransch waren, zynde een geboren onderdaan van Frankryk, getrouwt met eene vrouw van dat hof, die het Pausdom hadt ingezogen, en geen minder gedachten voedde dan om de kroon van Schotlandt, na dat hy de Hamiltons daar van verfteken zou hebben, op zyn hoofdt te brengen. Dat de koning eenmaal, vervolgde hy, zyne oogen op dit staatzuchtige gedrag opene, en dat al de Schotten mogen in gedachten houden de beroerten, die Frankryk in hun ryk heeft veroorzaakt, en nog op het punt staat om daar in de vryheit en de hervorming het onderste boven te keren, indien de koningin van Engelandt het niet belet.* Men zondt *Mylord Home* met dit antwoordt weder te rug, daar men de woorden voorbedachtelyk van hadt opgestelt, om den jongen koning bevreesd te maken, en den grave van *Lenox*, dien men beschuldigde een aanslag op de kroon te smeden, te doen mistrouwen. Deze maatregels slaagden echter niet, en de graaf van *Morton*, voor het geweldt zynervyanden nogmaals bukkende, wierdt gevangen gezet. Hy kwam niet uit zynen kerker dan om zyn hoofdt op een schavot te verliezen.

In het begin van het volgende jaar wierdt 1581. *Randolf* naar Schotlandt, met den tytel van gezant, gezonden, om de vriendschap tusschen de beide ryken, die eenigzins schein verdooft te zyn, weder aan te kweken, en om te gelyk met de Raden van den koning te arbeiden om den Protestantischen Godsdienst in de twee ryken vast te stellen. Dit was in het algemeen de reden van zyn gezantschap: maar hy hadt ook nog eenige byzondere bevelen, om krachtadig de ontslaging van den grave van *Morton* te verzoeken, en om zyne aanhangeren, welke ook die van *Elizabeth* tegen de lagen van den grave van *Lenox* waren, moedt te geven. Daar *Randolf* mede begon was zich aan den koning aan te geven, en hem de ontslaging van den gevangen grave van *Morton* te verzoeken. Hy bragt daar toe drie redenen by, te weten, de verdiensten van den gevangen, die grote diensten aan den koning hadt gedaan; de eer van *Elizabeth*, die zich openlyk voor zulk een goeden onderdaan verklaarde, en welkers aanpryving men niet kon laken, zonder hare waardigheit te kort te doen, en eindelijk den afkeer, dien goede vorsten voor verklikkers, zodanig als deze waren, die dezen *Mylord* beschuldigden, behoorden te hebben.

Het antwoordt van den koning aan den gezant was gansch niet gunstig. Deze jonge prins, die mogelyk door zyne Raden tegen zodanige voorstellingen was ingenomen, antwoordde op de redenvoering, die hy gehoord hadt, dat de aardt van de misdaadt, waar mede de graaf van *Morton* wierdt beschuldigt, hem de handen bondt; dat hy wierdt vervolgt als een medestander van
O o z den

1581.
Cambden
Gezantschap van
Randolf
naar
Schotlandt.

1581.

den moordt van den overleden koning, zynen vader, en dat, indien hy schuldig wierdt gevonden, hy hem geezins kon belchermen, noch hem in vryheit stellen, indien hy onschuldig was, voor dat zyne onschuldt klaarlyk was gebleken, dat voor het overige hy zorg zou dragen het minste ongenoegen niet aan de koningin te geven, en dat zyne erkentenis voor al hare godheden hem met veel zorg al de gelegenheden van haar te misnoegen zou doen myden.

Randolf liet zich niet afschrikken door dezen kwaden uitflag, dien zyne pogingen hadden, in verwachting, dat hy gunstiger in de vergadering van de Staten zou gehoord worden, daar hy ingeleid wierdt, en met veel vrymoedigheid sprak. Hy deedt een verhaal van al de weldaden van de koningin zyne meesteresse, en het schein of hy de zelve alleen in de gedachten van de Schotten bragt om hen hunne ondankbaarheid in de verflaauwing van hunnen yver voor hunne vryheit en voor hunnen Godsdienst voor oogen te stellen, en hen tot erkentenis en Godvrucht aan te sporen.

Zyne
floute
reden-
voering
aan de
Staten.

Hebt gy, zeide hy, Heeren, vergeten al het geen de koningin voor u heeft gedaan? hoe zy u van het juk van Frankryk, dat zyne bezettingen in uwe beste steden hadt gelegd, ten koste van het bloed van hare eige onderdanen, heeft verlost, en met welk eene edelmoedigheid zy uwen koning, nog in de wieg leggende, tegen alle de aanslagen zynere vyanden heeft beschermt. Van dien tydt af hebben de zamengezworenen al getracht hare Britannische Majesteit by u verdacht te maken, haar beschuldigende den koning te willen ligten, en zich zelf van het ryk meester maken. Dit zou niet zwaar te doen zyn geweest. De jonge prins hadt haar niet kunnen tegenstaan dan met het kryten en de tranen van eene weerloze kindscheit: daarenboven was de koningin zyne moeder gevangen genomen, en gy onder malkander door uwe oneenigheid zodanig verdeelt, dat gy niet in staat waart de wapenen van Engelandt, indien hare Majesteit uw landt hadt willen veroveren, tegen te staan. Maar zy hadt geen andere gedachten dan om het zelve voor zynen wettigen prins te bewaren, alleen toeliggende op het welzyn van den jongen souverein, dien het bloedverwant- en buurschap, nevens de Godsdienst, haar dierbaar hadden gemaakt, u vermanende zorg voor zyne opvoeding te dragen, en hem in den Protestantschen Godsdienst te doen opbrengen. Ik roep uw eigen gewisse tot getuige, of de koningin ooit iets anders heeft doen blyken, en of zy niet altoos deze goede verstandhouding heeft gehad, met al uwe regenten, tot dat Mylord d'Aubigny uit Frankryk is gekomen, daar hy oorspronkelyk van daan is, en dat volgens den aardt van het landt, daar hy in geboren is, en de onderrechting, die dit volk hem heeft ingeblazen, by ondernomen heeft uwe oude regeringswys te veranderen. Hy heeft zo veel vermogen op den koning gekregen, die zich van wegens zyne jonge jaren niet kan wachten voor zyne streken en doorslepenheit, dat Schotlandt en Engelandt daar alles van te duchten hebben, ten zy ze de rampen, die hen door deze kuiperyen gebrouwen zyn, weten af te kaatsen door zyne verzenning. Men bemerkt reets de droevige indrukfelen, die by den koning geeft, met al zyne geneigtheit naar den kant van Frankryk te doen bellen, en wien hy niet dan askeer voor Engelandt inboezemt. Nochtans is het aan dit laatste ryk dat deze prins zyne kroon en zyn leven verschuldigt is, en Frankryk heeft hem tot nu toe niet willen erkennen. De nieuwe graaf van Lenox heeft het daar niet by gelaten; hy houdt de welgezinde Schotten uit het bewindt van zaken, en stelt daar anderen in, die noch de zelve geneigtheit, noch de

zelve getrouwheit hebben. Hy doet nog meer; men zie daar van deze brieven, ter zelvertydt een bundel brieven, het zy ware, of valsche, vertonende, die hem overtuigen van briefwisseling met vrenden, om de wetten van den Staat om te keren; en om tot zyn oogmerk te geraken heeft hy de Engelsche leeraars, wier bestraffing hy wreefde, na dat hy hen aan den koning als verstoorders van de algemene rust hadt voorgedragen, gebannen. Het is ook met dit oogmerk, dat hy geen last geeft om de gebannenen op de grenzen te betugelen, verheugt zynde de gemoe deren der beide natiën door wederzydsche vyandelykheden dezer rovers te verbitteren. De koningin myne meesters kan zulk een gedrag, dat bekwaam is de eenigheit der twee kronen te beroeren, niet verdragen, noch zonder droefheit zien, dat men de jonkheit van den koning, dien het van zo naby raakt, en wiens uitnemende imborst door zulk een verfoeliken raad niet moet worden verleid, misbruikt. Aan u staat het, Heeren, daar over zodanige besluiten te nemen, die met uwen yver en met uwe voorzichtigheit overeenkomen, en aan hare Majesteit op zulke rechtmatige klagten voldoening te geven. Hoe krachtig deze redenvoering ook was, de vergadering was 'er echter niet eens van geraakt. Men sloeg ook weinig geloof aan de brieven, die de gezant hadt vertoont, hoewel zy, als hy zeide, met de handt van den grave van Lenox geschreven waren: het zy men kwalyk vondt, dat zy waren achterhaalt, het zy men de zelve verdacht hielt. De meesten waren van de laatste gedachten, en deze list, met welke men meende dat men tegen den grave van Lenox hadt gehandelt, maakte, dat al de andere beschuldigingen voor kwaadaardigheid wierden aangezien.

Randolf, ziende, dat zyne vertogen zo wel in de vergadering der Staten, als by den koning, geen ingang vonden, stelde het op een kuipen. Hy ging van huis tot huis by de aanhangers van den grave van Morton, en by de vyanden, of benyders van den grave van Lenox; hy deedt daar zyn beklag over de onheilen, zeide hy, die den koning en het ryk boven het hoofd hing. Hy klaagde over de ondankbaarheid, die men aan de koningin van Engelandt bewees, welker weldaden met zulk eene verachting vergeten, en van de Raden zo vermadelyk veracht wierden. Hy riedt de vrienden van den gevangen de wapenen, om zyne vryheit te bekomen, op te nemen, naardien hy de zelve door zulk een machtig verzoek niet hadt kunnen verweven, en hy verzerkte hen van bystandt van volk en geldt. Hy bragt verscheiden tot hem over. De graven van Argile, van Montros, van Angus, van Marre, van Glankairne, Mylord Ruthwen, en Mylord Lindsay, nabestaanden of vrienden van den grave van Morton, verklaarden aanstonts, dat zy bereid waren alles tot zyne verlossing te ondernemen. Maar meest alle kregen kort daar na andere gedachten, eenigen door het misverstandt, dat de verscheidenheit der raadsragen veroorzaakte; anderen uit vreeze voor den grave van Lenox, wiens macht dagelykch groter wierdt, een zommigen uit ontzag voor de koninklyke achtbaarheid, die zy in hunnen souverein niettegenstaande zyne jonkheit eerbiedigden. Deze laatsten, kleinertiger, of bevreesder dan de anderen, oordeelden, dat het hen niet meer vrystondt den gunsteling dan den koning zelf te beledigen, vernoegende zich den grave van Morton te beklagen, zonder iets te durven ondernemen tegen den grave van Lenox. De graven van Angus en van Marre bleven alleen by hun genomen besluit. Maar de koning, kennis van hunne aanslagen gekregen hebbende, verbandde den eersten aan de

1581.

Zyn
aanhang
om den
grave
van Mor-
ton vry
te kry-
gen.

1581.
De zelve
ontlast
zich in
de Duit-
sche zee.

Camb-
den.
Thaanus.
Mozray.
P. Bor.
Beschry-
ving van
den in-
val in
Portugal.

*Catha-
rina, ge-
malin
van Jo-
hannes,
hertog
van Bra-
gance.
†Eduard,
zoon van
Emanuel.
‡van de
zuster
van Edu-
ard, ge-
naamt
Isabelle,
oudfte
dochter
van E-
manuel.
§zoon
van Bra-
gance,
jonger
zuster
van de
moeder
des kon-
ings van
Spanje.
** Haar
recht was
wel het
verge-
zoctste
van alle.
§Alvaro
Bazan.

de andere zyde van de rivier de Spey*, en nood-
zaakte den anderen het slootvoogdyfchap van Ster-
ling neder te leggen. *Randolf* zelf was niet veilig,
en vertrok naar Barwik, zonder afscheid te ne-
men, na dat hy die twee heeren geraden hadt
zich met den koning te verzoenen, of naar En-
gelandt te vluchten.

In dit jaar gefchiedde de inval der Spanjaarden
in Portugal. Wy moeten daar de befchryving
niet van achterlaten, naardien de Engelsche ge-
fchiedfchryver zulks als eene gebeurtenis, daar
Engelant belang in nam, om den nayver, dien
het wegens de aanwaffende macht van *Philips* den
II opvatte, verhaalt. De koning *Henrik*, die
de kroon voor den kardinaalshoedt hadt verruult,
hadt 'er niet lang genot van. Hy fterfden laat-
ften January van het voorgaande jaar, na dat hy
zeventien maanden, zo van zyne onderdanen, als
vremden veracht, hadt geregeert. Hy beval by zyn
uiterfte wille, dat het recht der mededingers vol-
gens de wetten zou onderzocht worden, en dat de
geen, die de naafte tot de kroon zou zyn, in
weérwil van de anderen voor koning zou erkent
worden. Maar dit was minder de opvolging aan
den naaften erfgenaam laten, dan wel de zelve
aan den gene, die de machtigfte zou zyn, ten
bette geven. Het was ten minfte aldus, dat
Philips de II het verftontd: hy bekreunde zich
weinig aan de uitspraak der geleerden, een be-
luit hebbende genomen zyn recht door den
mond van het gefchut te bewyzen. Al het ver-
fchil was tuffchen dezen vorft en de hertoginne
van *Bragance**, die den voorrang fcheen te moe-
ten hebben, als afkomstig van den broeder †,
daar in het tegendeel *Philips* van de zusters zyde ‡
kwam. Daar waren nog drie andere mededin-
gers, namentlyk, de hertog van *Savoje*, *Ema-
nuel Philibert* †; *Catbarina van Medicis*, weduwe
van den koning van *Vrankryk*, *Henrik* den II**
en *Antonius*, kloofervoogdt van *Crato* (a). Maar
hunne eufchen hadden noch den grondt, noch de
kracht van die der twee eerften.

Philips, de machtigfte van de twee, fchoon
het minder recht hadt, hielt zyne krygs-
benden gereed. Hy hadt zyn leger te landt, on-
der het bevel van den hertog van *Alva*, en zyne
vloot ter zee, onder het bevel van den marquis
van *Sante Croix* §, die geen minder roem hadt.
De koning was eenigen tyd in twyfel of hy niet
zelf tot zulk eene grote onderneming, en zo na-
by *Spanje*, zou optrekken. Hy ging mede tot
aan *Cantillana*, daar hy zyn volk monfterde, en
eene tent in het midden van het leger deedt op-
flaan, daar de bevelhebbers het volk voorby de-
den trekken, het welk hy op een troon gezeten
aanzag. De hertog van *Alva*, trotsch op al zyne
overwinningen, hielt zich van deze mede
verzekert. Hy deedt in zynen ouderdom van meer
dan zeventig jaren een krygsheldig vuur en een
sterkte van een jong man blyken. Hy trok aan het
hoofd van het leger. Zyn wapenrok was van een
blauw ftof, met zilver doorfukt, en op zyn ryk
helm was een bos pluimen, die om zyn hoofd
zwerden. Voorby den koning trekkende boog
hy zich tot op zyn faal, maar *Philips* beval hem,

(a) Hy was een zoon van *Laderyk*, tweede zoon van den
koning *Emanuel* en des zelfgenamde *Maria*, maar door hem
in onecht gewonnen by zekere meefterfche *Jolanta*: doch *An-
tonius* gaf voor, dat hy een echt kindt was, en dat zyn va-
der weinig, hoewel heimelyk, niet zyne moeder was ge-
trouwt geweest.

Daar was, behalven de boven aangehaalde, nog een an-
der mededinger naar de kroon van Portugal, te weten *Ra-
nuntius Farnex*, de zoon van *Alexander Farnex*, prins
van *Parma*, uit hoofde van zyne moeder *Maria*, oudfte
dochter van den bovengemelden *Eduard*.

dat hy van het paardt zou komen, en tot hem
naderen. Naby den troon gekomen zynde, wil-
de de koning, dat hy daar op klom, en deedt
hem een trap onder hem nederzitten. Het was,
zegt men, alstoen, dat men in overleg nam, of
de koning zelf te veldt zou gaan, en daar wierdt
befloten, dat hy tot welzyn van zyn volk en zyne
eige eer in *Castilië* zou blyven: de majesteit
van den vorft, zeide men, moest in zulk eene
hagchelyke zake, daar het alleen op een veldflag
fcheen aan te komen, niet gewaagt worden, en
de ruft van *Spanje*, die hy door zyne tegenwoor-
digheit verzekerde, liet hem niet toe hen te ver-
laten; zo dat de zorg van deze onderneming in
het geheel aan den hertog van *Alva* wierdt toe-
vertrouwt. *Philips*, vergetende, dat zyne wreed-
heit hemeen van zyne rykste domeinen hadt doen
verliezen, dacht, dat zyne dapperheit de zelve
door het veroveren van een koninkryk zou ver-
goeden (a). Hy bedroog zich niet in zyne ge-
dachten.

De hertog van *Alva*, al zyne bevelen van den
koning hebbende ontfangen, deedt zyn leger
trekken. Den 26 Juny ging hy over de rivier
de *Caya*, die *Portugal* van *Castilië* fcheidt. *El-
vas*, *Éstremos*, *Monte-Major*, *Evora*, en ande-
re kleine fteden, die hy op zynen weg ontmoet-
te, openden hem de poorten, zo dat hy, zon-
der weinig of geen tegenftandt ontmoet te hebben,
zyne legerplaats omtrent *Setubal* nam. Deze
ftadt was aanzienlyk door hare nabyheit aan de
zee, door de gemakkelykheit van hare haven,
en haar kasteel. Dit was ook de plaats, daar de
hertog van *Alva* met den marquis van *Sante Croix*
was afgefproken dat zy hunne machten zouden za-
menvoegen. Maar de ftadt hadt zich voor den
kloofervoogdt* van *Crato* verklaart, die te *Lif-
febon* en in andere fteden van het ryk, door de
hoofdigeit van eenige onbezonneden, en door de
kuipery van den biffchop van *Guarda*, hoewel de
nieuwe fouverein, overtuigt van zyne onbe-
kwaamheit, deze verheffing zelf als eene betovering
aanzag, voor koning van *Portugal* was uitgeroepen.
Wy zyn niet van voornemen eene befchryving te
maken van alle de voorvallen, die in deze ver-
fcheide omwentelingen gebeurt zyn, noch van
de belegeringen en veldflaggen, die met het
overgaan van *Portugal* aan *Philips* in een eenigen
veldtocht kwamen te eindigen. Wy zullen al-
leen zeggen, dat de marquis van *Sante Croix*, in het
begin van *July* van *Port St. Maria* vertrekkende,
die men geloofte de haven van *Meneftus* te zyn,
een gedeelte van zyne fchepen naar de *Azorifche*
eilanden zondt; en met de overige zynen weg
vervolgende zeilde hy langs de kufften van *Algar-
be*, vermeerderde *Tavila*, *Faro*, *Villeneuve*,
Lagos en *Los Castillos del Cabo de fan Vincent*,
van waar hy wederkeerde naar *Setubal*, gelyk
O o 3 de

(a) De koning vergaf hem toen ook de ftoothet, die hy,
als wy boven fol. 245 hebben aangeroert, hadt gehad, van
zich tegen des zelfs wille omtrent het uittrouwen van zynen
zone aan te kanten. En inderdaadt, beide, zo wel vader,
als zoon, zouden waarfchynlyk hun leven in de gevangeni-
ffe, daar zy nu byna al twee jaren in gezeten hadden, heb-
ben moeten eindigen, alzo noch de voorfpraak van den paus,
noch die van verfcheide andere vorften iets hadden mogen
helpen, indien de grote zaak van de opvolging van de kroon
van *Portugal* niet was voorgevallen. waar omtrent *Philips*
niemandt bekwaam oordeelte om zynen eufch met kracht
te doen gelden dan dezen hertog. Hy haalde hem dan uit
zyne gevangeniße van het kasteel van *Uzeda*, en ftede zynen
zone *Frederik*, oer hy hem daar nog om verzocht, mede
in vryheit. Zie het *Leven van den hertog van Alva*, of
het korte begryp van dat leven, met een bericht aangaande
den fchryver van het zelve, en eenige aanmerkingen daar om-
trent, in de *Hiftorifche Boekzaal*, by *Cóvens* en *Mortier*, II
Band. 1 Stuk, pag. 194 enz.

1581.
Monfte-
ring van
het
Spaan-
fche le-
ger, on-
der den
hertog
van
Alva.

Onder-
neming
van de-
zen veld-
overtte.

* of
prioor.

1581.

de twee bevelhebbers waren afgesproken. De stad was reets ingenomen; maar de toren, aan den ingang van de haven gebouwt, verdedigde zich nog. Drie galciën ten anker leggende dekten den zelven van den zeekant; en indien zy hunnen plicht hadden gedaan, zou het voor den marquis van Sante Croix bezwaarlyk zyn geweest in de haven ten anker te komen. Zyn geluk, of dat van *Philips* redde hem uit den noodt. Een van de drie galciën, de vloot ziende aankomen, ligtte het anker, en rociende met alle macht, gaf ze zich aan de vyanden over. Kort daar na deden de andere twee het zelve, zo dat de toren te landt en ter zee belegert wierdt, het welk oorzaak was, dat de gebiedt zyn verdrag maakte.

Het innemen van Setubal baande den weg tot de steden, aan den anderen kant van de Taag gelegen, en men behoefde alleen den stroom over te trekken om in het hert van het landt te dringen, en zich daar van meester te maken, het welk de hertog van Alva deedt. Maar wy kunnen hem, zonder al te ver af te weiden, niet volgen; onze omweg is reets te lang geweest. Het is genoeg, dat men wete, dat hy gelukkig ter zee en te landt was, en dat hy met eene vaardigheid, waar van men weinig voorbeelden heeft, het gansche ryk in minder tydt, dan 'er nodig was om het te doorloopen, vermeerderde. De Azorische eilanden, die ook *Terceres*, en door de Nederlanders de Vlaamsche eilanden genaamt worden, volgden insgelyks, na dat zy twee jaren na de overwinninge van den hertog van Alva hadden gewankelt, en begaven zich onder de gehoorzaamheit van *Philips*. De hertog van Bragance, die uit hoofde van zyne gemalinne het eerste recht tot de kroon hadt, was verplicht den stroom te volgen, en vernogde zich met het ampt van konneftabel. Maar zyn kleinzoon verhefte zich in het vervolg, eischte zyn recht op de kroon omtrent het midden van de voorlede eeuw, en klom gelukkig weder op den troon, daar zyne nakomelingen nog op ziten, en gelukkig regeren. Men zegt, dat een Spaansche geestelyke, van de orde van Cisteau, deze omwenteling in het jaar 1142 * hadt voorzegt.

Belangende den kloostervoogdt van Crato, of den koning *Antonius*, hem ontbrak meer geluk en ondervinding dan moed, hebbende daarenboven niet dan ongeoeffende soldaten, die tegen de Spaansche benden niet op konden: ook wierden zy, na dat zy eens geslagen waren, ten tweede maal gansch overhoop gesmeten, zonder meer moed te hebben om zich langer te verdedigen, en *Antonius*, die van kloostervoogdt koning was geworden, was gedwongen van koning een monnik te worden, om aldus de vervolging van zyne vyanden te ontgaan. In dit kleedt versleet hy acht maanden in verscheide plaats, daar hy meer veiligheid dan in de koninklyke versierfelen en trouw onder de Portugezen vondt, om zich niet door tachtig duizend kronen, die *Philips* hadt beloofd aan die hem zou gevangen nemen, te laten verleiden. Eindelyk vertrok hy met een schip naar Hollandt, van waar hy aan het hof van Vrankryk kwam †, en eenigen tydt daar na naar dat van Engelandt vertrok.

Catharina van Medicis, gebelgt over de kleinachting, die men voor haar recht tot de opvolging hadt gehad, beklagde zich minder over de Portugezen dan wel over *Philips*, die haar en alle andere mededingers den voet hadt geligt. Zy dacht om niet anders dan om zich te wreken. Daarenboven stondt haar de voorspoedt van het huis van Oostenryk niet aan, die Oost-Indië,

waar van de kroon van Portugal in bezit was, by West-Indië, het welk Spanje reets bezat, zou voegen, en dus het ryk en machtigste koninkryk des werlds worden. Zy kon niet alleen zulk een geluk niet verdragen, maar zy was bevreesd, dat eene zo ontzagchelyke macht aan de prinsfen, hare kinderen, nadeelig zou worden. Het zelve wantrouwen en den zelven nayver trachtte zy *Elizabeth* in te prenten. Ten dien einde schreef zy aan den gezant van den koning, haren zone, te Londen, hem belastende krachtadig aan deze vorstinne te vertonen het gevaar, dat voor gansch Europa in het grootworden van een huis stak, dat reets al te machtig was, en haar te verzoeken zich by de andere vorsten te voegen, om deze onverzadelyke staatzucht in toom te houden.

Elizabeth was het ongenoegen van *Catharina* niet onbekend; maar zonder de beweegreden, die zy hadt, te onderzoeken, vorschte zy de zaak in den grondt na, en men vondt, dat hare aanmerkingen welgegrond waren. Zy hadt zo veel wangunst, of staatzucht niet, als deze Italiaansche vrouw; maar zy hadt liefde voor hare onderdanen, die haar verplichtte buitengemeen voor hunne rust te waken. Daarenboven hadt hare eige veiligheid daar belang by. Zy wist de gedachten van *Philips*, en twyfelde geenzins, of hy zou, wanneer hy zich in zyne nieuwe regering zou vastgesteld hebben, zyn voornemen op Engelandt weder werkstellig maken, daar de bemachtiging van Portugal de uitvoering alleen van hadt opgeschort. Zy antwoordde derhalven ook zeer gunstig aan den gezant, zonder echter in eenige verbindtenis te treden. Zy ontfing den gevluchten koning ook zeer vriendelyk. Hy was van Vrankryk in Engelandt gekomen, daar zy hem met zo veel toegenegenheit ontfing, dat hy zyne ongelukken voor een tydt vergat. Zy onthaalde hem, niettegenstaande zynen ongelukkigen staat en zyne onwettige geboorte, als een koning, hem aanmerkende als een kleinzoon van den koning *Emanuel*, gelyk hy waarlyk was. Zy zag hem aan als haren nabestaande, uit het koninklyke bloed van *Lankaster* geboren, dat koninginnen aan Portugal hadt gegeven, terwyl het zelve koningen voor Engelandt hadt voortgebragt. Men ziet ook uit de brieven van *Walshingham*, gezant in Vrankryk *, dat *Elizabeth* hem met geldt, volk en schepen, doch onder de handt, bystondt, om *Philips* niet te onvriendt te maken, maar met te veel spaarzaamheit en omzichtigheit.

Ondertusschen hervatte het hof van Vrankryk zyne onderhandeling aangaande het huwelyk van den hertog van Alençon met *Elizabeth*. Niet alleen de koningin moeder, die de verhoging van haren zone wenschte, maar zelfs de Allerchristelykste koning, niettegenstaande hy weinig genegenheit voor zynen broeder hadt, betuigde echter grote genegenheit om deze onderhandeling voort te zetten. De nayver, dien hy zo wel als de koningin, zyne moeder, over de vereniging van de kroon van Portugal met al de andere ryken van *Philips* hadt opgevat, verplichtte hem een verbondt met Engelandt aan te gaan. Hy dacht, dat 'er geen krachtiger, noch zekerder verbindtenis met deze kroon zou zyn dan het huwelyk van den hertog van Anjou met de koningin *Elizabeth*. Met dit oogmerk zondt hy een aanzienlyk gezantschap naar Londen. *François van Bourbon*, dien men prins Dauphin noemde, zoon van den hertog van Montpensier, was daar het hoofd van, verselt van den maarschalk van Cossé, van *Lusignan St. Gelais*, van *La Motte Fenelon*, van *La Mauvisiere*, van

1581.

En doot Elizabeth.

* Zie de verhandeling van den Gezant, van Dudley Digges.

Men hervat de onderhandeling van het huwelyk met den hertog van Anjou.

* Zie het derde hoofdstuk van de Jaarboeken van Cisteau. Vlucht van den koning Antonius.

Zyn vluchten naar Vrankryk. † Volgens *Mexeray* en *Cambden*. *Thuanus* zegt, dat hy in Engelandt aantlandde. Hy wordt door *Catharina van Medicis* geholpen.

Brif-

1581.

* de
Clauffe
en Viray.
Het ont-
fangen
van de
Franche
gezant-
ten.

Briffon, voorzitter van het Parlement van Parys, van *Pinart*, geheimschryver van Staat, nevens twee Raden van den hertog van Anjou*.

Hen wierdt eene verblyfplaats in Westmunster gegeven, daar men een byzonder huis voor hen in weinig dagen met veel vaardigheid, niettegenstaande de vertrekken gemakkeelyk en heerlyk waren, hadt doen bouwen: men onthaalde hen met overkoftelyke maaltyden, schouw-en steekspelen. *Philips Howard*, graaf van Arundel, *Mylord Windsor*, de ridders *Philips Sidney* en *Grevil* maakten daar de opening van bekend, en verklaarden zich voor schildhouders †. Na dat men eenige dagen met deze vermakelykheden hadt doorgebracht, versleet men de andere met zaken van meerder belang, rakende de reden van hun gezantschap. *Elizabeth* benoemde gevolmachtigden om met die van den koning van Vrankryk en den hertog van Anjou te arbeiden. Zy zocht onder hare Raden de voor-

† Tenant.

* Die van
groot-
opper-
rechter
is de
eerste, en
die van
kancel-
lier de
tweede.

naamste, het zy door hunne bekwaamheit, of genegenheit, het zy door hunne geboorte, of bediening. *Mylord Burleigh* was de eerste, niet alleen uit oorzaak van zyne bediening als groot-schatmeester, dat de derde bediening van de kroon is*; maar ook door zyne bekwaamheit en yver. De andere waren *Mylord Clinton*, graaf van *Lincoln*, grootadmiraal van Engelandt, *Mylord Ratclif*, graaf van *Suffex*, *Mylord Ruffel*, graaf van *Bedford*, *Mylord Dudley*, graaf van *Leicester*, en de ridders *Christoffel Hatton* en *Francois Walsingham*. Deze laatste was geheimschryver van Staat, een der verstandigste en welmenendste staatsdienaren, die *Elizabeth* in haren Raadt hadt. Hy was het, dien zy kort daar na naar Vrankryk zondt, om de voorwaarden van de onderhandeling, daar men niet hadt kunnen in overeenkomen, ten einde te brengen. Hy was het ook, die de brieven schreef, welke men in de verzameling, die men wereldkundig heeft gemaakt, kan zien †.

De gemachtigden, vergadert zynde, kwamen over de voorwaarden, die op den 11 July wierden vastgesteld, overeen. De zelve beheldden*: *Dat men zes weken na de bekrachtiging van de huwelyksvoorwaarden door de belang hebbende partijen tot de voltrekking van het huwelyk zou treden. De hertog beloofde niets in den Engelschen Godsdienst te veranderen, en men stonde hem de vrye oeffening van den zynen, zo voor hem, als voor die van zyn huis, toe, onder beding, dat het geen Engelschen zonden zyn. Na dat het huwelyk voltrokken zou zyn, zou by den tytel van koning aannemen, maar de regering geheel aan de koningin laten, hoewel alle de bevelen in hun beider name zouden afgevaardigt worden. Zyn verzoek, om plegtelyk gekroont te worden, en den naam van koning van Engelandt na de dood van de koningin te behouden, indien by na haar leefde, als mede om het voogdschap over hare kinderen, indien zy eenige kregen, en de bestiering van het ryk gedurende de minderjarigheit van de zelve, stelde men uit, tot dat het Parlement zyne toestemming op dit artikel zou gegeven hebben. De koningin verbondt zich ook de inkomsten, die zy aan den koning baren gemaal beloofde, daar in te doen bekrachtigen. De hertog van Anjou verzekerde ook van zynen kant de koningin, by wyze van een tegengift, en waar voor by zich verbondt van den dag van hare overenkomst †, veertig duizend goude zonne-kronen, gelyk men de zelve noemde †, jaarlyklyk uit de inkomsten van het hertogdom van *Berry* te laten genieten. Voorts kwam men overeen ten aanzien van de kinderen, die uit dit huwelyk zonden worden verwekt, het zy zonen, of dochteren, dat de zelve in het ryk zouden opvolgen; dat indien 'er*

† by
Dudley Digges.
Men
komt
over de
artycle-
len over-
een.

* Lie
Camb-
den, en
de Ge-
denk-
schriften
van
Mich.
van
*Castel-
nan*, I
Deel, in
de by-
voegfels,
pag. 706
enz.

† Thaa-
nus zegt
kwalyk
van den
dag van
het over-
lyden des
hertogs.
† Wy
hebben
de reden
elders
verzegf.

twee zonen nableven, de oudste de kroon van Vrankryk, ingeval *Henrik de III* geen kinderen naliet, en de tweede zoon de kroon van Engelandt zou erven, en dat, indien 'er alleen een zoon nableef, by de beide kronen zou erven, onder beding, dat by van twee jaren acht maanden zyn verblyf te Londen zou komen houden. Dat, indien de koningin het eerst kwam te sterfen, zonder dat de kinderen mondig waren, de koning hun vader voogdt over hen zou zyn, tot dat de zonen achttien, en de dochteren vyftien jaren zouden bereikt hebben. Dat, indien de koningin zonder kinderen na te laten kwam te sterfen, de hertog van Anjou niets op de kroon, noch op de domeinen van Engelandt zou te eischen hebben, uitgenomen zyne toegelegde inkomsten, en dat by 'er de juwelen ook niet van naar Vrankryk zou mogen medenemen.

Tot verzekering van alle deze voorwaarden, die de macht van den toekomstenden koning bepaalden, bedong men, *Dat by gene bedieningen van de kroon aan vromdelingen zou geven, dat by noch in de wetten, noch in de gewoonten der Engelschen eenige verandering zou maken; dat by noch de koningin, noch de prinsfen uit het ryk zou voeren, ten zy met de toestemming van de koningin en de beeren van het ryk; dat by geen steden dan aan Engelschen zou te bewaren geven; dat by Engelandt in geen vromde oorlogen zou inwikkelen, maar in het tegendeel de vrede, die het tegenwoordig met zyne naburen genoot, handhaven. Men kwam ook overeen, *Dat dit verdrag door de Parlemen ten van de beide ryken zes maanden na de voltrekking van het huwelyk zou bekrachtigt worden, en dat de toestemming van den Allerchristelyksten koning deze beide plegtigheden zou voorgaan.**

De huwelyksvoorwaarden aldus vastgesteld zynde, besloot men nog een byzonder verdrag en bondgenootschap tusfchen de twee kronen op te rechten. Dit was, gelyk wy zullen zien, de klip, die den voortgang van het huwelyk, daar zo wel voor gezorgt scheen te zyn, dat men geen stribbeling hadt te vrezen, fluitte. Men bedong nog by een afzonderlyk artykel, *Dat de koningin het huwelyk niet zou behoeven te voltrekken voor dat zy en de hertog van Anjou zich wederzyds over zekere zaken verklaart, en daar in genoeg genomen, en dat de koning van Vrankryk de zelve zes weken, na dat zy hem zouden medegedeelt zyn, bekrachtigt zou hebben.*

Voor dat de zes weken om waren, zondt de koningin *Sommer*, eenen van hare geheimschryvers, naar *Henrik den III*, om zyne gedachten over deze geheime voorwaarden, die voornamentlyk in een aanvallend en verwerend verbondt tusfchen de twee kronen bestonden, te weten. Maar de koning weigerde naar dit voorstel, voor dat het huwelyk voltrokken was, te horen. Om deze zwarigheid weg te nemen was het, dat *Elizabeth Walsingham* en *Mylord Cobham* als buitengewone gezanten, benevens *Sommer*, geheimschryver van Staat, die onder hen was, gelyk men uit de aantekening van hunnen last kan zien*, naar het hof van Vrankryk zondt. Deze last betrof de zaken, daar hare Britanniſche Majesteit *Walsingham* mede hadt belast, en hier op uitkwamen: *Dat het gemeen mogelyk, volgens zyne gewoonte, kwalyk zou oordeelen over het uitsfel van haar huwelyk, en denken, dat het zelve door het opschorten was gebroken. Des niettegenstaande betuigde hare Majesteit hare oprechte mening, hebbende zich geschikt naar den wensch van haar volk; dat zy met drift verlangde een opvolger uit haar bloedt te zien; dat zy met dit inzicht naar het aanzoek van den hertog van Anjou hadt geluifort, en dezen prins*

1581.

Een be-
ding,
dat het
huwelyk
te loot
stelt.

* in de
verza-
meding
van
Dudley Digges.
Red. nen
van
Elizabeth
over
de by-
zondere
bedin-
gen.

1581. boven alle andere, zo wel om de grootheit van zyne geboorte, als uit aanmerking van zyne koninklyke deugden, en de genegenheit, die hy in zyn gedrag, al zo eerbiedig als nadrukkelyk, hadt getoont, den voorrang gegeven: waarom zy geen reden hadt de liefde van zulk een groten prins of te wyzen: doch alleen besloten hebbende te trouwen, op dat zy aan het verzoek van hare onderdanen zou voldoen, wilde zy verzekert zyn, dat hare keur hun welgevallyg zou zyn, uit vreeze, dat indien het anders was, zy berouw zou hebben van zich zo ver ingewikkelt te hebben, wanneer 'er geen middel zou zyn om te rug te keren. Zy voegde daar by, dat het geen ingebeelde vrees was, dat Frankryk door zyne eige beroerten was verdeelt; dat de hertog van Anjou met zynen broeder, den koning, overhoop lag, en dat verscheide welmenende Engelschen, den Staat en den Godsdienst genegen, op eene ongelukkige wyze tegen dit huwelyk vooringenomen waren. Dit waren, zeide zy, zo vele hinderpalen, die, voor dat men verder ging, uit den weg geruimt moesten worden; en daar uit besloot zy, dat het hof van Frankryk te ontydig van haar eischte met een huwelyk schielyk voort te gaan, dat haar niet dan vergeeffse klagten, indien de misnoegden dagelysch vermeerderden, over zou laten; dat de zaken zo ver waren gekomen, dat de hertog van Anjou den oorlog tegen Philips zonder gevaar niet kon voortzetten, noch de wapenen met eere nederleggen; behalven dat het welvaeren der vereenigde Nederlanden en de veiligheid van Engelandt en van Frankryk daar tegen streden. Wat dan te doen in zulk eene tyds gelegenheit? De vrede van den hertog van Anjou met Philips zou hen beide nadeelig zyn; haar huwelyk in tydt van oorlog met een zo gevaarlyken vyandt zou Engelandt zodanig ontroeren, dat 'er vele murmuringen om zouden ontstaan. Zy wilde de eer van dezen prins geen nadeel doen, noch de Nederlandsche vryheit benadeelen, noch reden van klagen aan hare onderdanen geven. In deze belemmering bleef haar niets over dan eene zyde te kiezen. Dit was haar huwelyk, tot dat de oorlog gelukkig geindigt zou zyn, uit te stellen, of ook tot dat de Allerchristelykste koning Engelandt zodanig door een verwerend en aanvallend verbondt hadt verzekert, dat het zelve niets van het misnoegen van den Katholyken koning hadt te vreezen.

Dit was de last, dien Elizabeth Walsingham met eene wyze staatkunde, en op de liefde van haar volk gegrond, hadt mede gegeven. Henrik was van gansch andere gedachten, zo vast besloten hebbende zich op het verdrag van een verwerend en aanvallend verbondt, voor dat het huwelyk was voltrokken, niet te uiten, als de koningin van haren kant voorgenomen hadt het huwelyk voor als nog niet te voltrekken, voor dat het verbondt van bondgenootschap was getekent. Het was te vergeeffsch, dat Walsingham al zyne bekwaamheit in het werk stelde om den koning te overtuigen hare Engelsche Majesteit op haar verzoek te voldoen, en hem de redenen, die hy met den schranderen geest, die hem eigen was, voor oogen hieldt. Hy kon zyn oogwit niet bereiken, zo dat hy zich, na eenige maanden te vergeeffsch en met ongenoegen in deze onderhandeling te hebben gesleten, gedwongen zag naar Londen te keren. De Fransche schryver * bekennt rondborstig, dat de koning geenzins van gedachten was den hertog van Anjou groot te maken, en dat hy zeer verheugt was, dat Elizabeth hem een voorwendel van te breken aan de handt gaf, zonder dat het zelve eenig ongenoegen by zy-

* Tönnann.

nen broeder kon verwekken; daar hy byvoegt, dat Elizabeth ook tot dit huwelyk, hoewel zy het tegendeel betoonde, niet geneigt was; kortom, dat zy beide wel te vrede waren hunne rol zo wel gespeelt te hebben; de koning, die aan den hertog van Anjou kon betuigen, dat het aan hem niet hadt gecheelt, dat zyn broeder den troon van Engelandt niet hadt beklommen, en de koningin, die Philips schrik door dit huwelyk, daar hy boven alles om verlegen was, aanjoeg, en hem verplichtte inschikking voor haar te hebben, om haar niet te dwingen het zelve te voltrekken.

Men vindt in de brieven van Walsingham eenige byzonderheden, die verdienen bygebracht te worden. In de verzameling rakende deze onderhandeling * vindt men twee vertogen van de koningin, betreffende het eene de redenen van het uitsellen van haar huwelyk, daar wy even van gesproken hebben, en het andere het ontwerp van een aanvallend en verwerend verbondt, dat zy den Allerchristelyksten koning voor alle dingen zocht te doen tekenen. Men ziet daar in ook den brief †, dien de hertog van Anjou aan den gezant, wanneer hy zyn gezantschap hadt vernomen, schreef. Het opschrift was: Aan mynen goeden vriendt, den Heere François Walsingham. Deze prins drukte zich daar in met weinig woorden, doch die zyne liefde genoegzaam te kennen gaven, uit. Hy verzocht den Engelschen gezant zyne reis over Chateau-Thierry te nemen, daar hy hem met veel genegenheit verwachtte; kortom, men vindt daar brieven van Walsingham aan de koningin en aan Mylord Burleigh, aan wien hy rekenschap van zyne handeling geeft. Hy geeft hem in eenen van die brieven kundschap van het gesprek, dat hy met Catharina van Medicis in den tuin van de Tuillerie hadt gehad *, zo ten aanzien van de vloot, die Elizabeth aan den gevluchten koning van Portugal Antonius zou geven, maar voornamentlyk aangaande het verdrag, dat voor het huwelyk moest gaan; daar Catharina van Medicis op hadt geantwoord, dat men niet moest verwachten, dat Henrik de III zich in een openbaren oorlog met Spanje, ten zy hy, door het huwelyk van zynen broeder met Elizabeth, van Engelandt verzekert was, zou inwikkelen. Walsingham, die aan de koningin zyne meesteresse van dit gesprek kennis gaf, nam de vryheit haar met eene diepe eerbiedigheit te vertonen, dat het hof van Frankryk met geen woorden te paaien was, maar dat het de daadt zelf wilde zien; zo dat alle omwegen te vergeeffsch zouden zyn om den koning van besluit te doen veranderen; daar hy byvoegde, dat indien de koningin oordeelde, dat het op hare eer aankwam niets van hare zyde af te staan, hy haar verzocht aan te merken, dat 'er zo veel tydt, die zo dierbaar was, vergeeffsch gesleten wierdt; dat de jaren, zonder dat men het gewaar wierdt, zeer snel voorby liepen, en dat het op een huwelyk aankomende, indien het hare Majesteit ernst was, zy om eenige plegtigheden de stonden, die niet wederkomen, wanneer men ze heeft laten voorby slippen, moest waarnemen. Voor het overige eindigde hy zynen brief met een byzonderen draai. Ik bidt Godt, zeide hy, dat hy de loffelyke regering van hare Majesteit voorspoedig make, en de genen, die andere wenschen doen, beschame †.

Hy maakte haar ook het gesprek bekend, dat hy met den hertog van Anjou, sedert het onderhoudt met de koningin moeder in de Tuillerie, hadt gehad, en de droefheit, die hy in het wezen van dezen prins hadt bespeurt. Hy schil-

1581.

Byzonderheden van het gezantschap van Walsingham, * door Dudley Digges. † gedagtekt den laatsten July 1581.

* den 3 Augusty 1581.

† Deze brief was van den 6 Augusty.

Tegenstrijdige redenen van den koning van Frankryk.

1581. schilderde hem af als een verflagen minnaar, die op het punt stondt van al zyne hoop te verliezen. *Waarom moet men, zeide hy, twee zaken, daar ik geen even grote macht toe heb, by elkander voegen: myn huwelyk met de koningin en een verdrag tusschen Frankryk en Engelandt? Wat het eerste aangaat, dat zyn myne zaken; de koningin kan van my eischen al wat in myn vermogen is, ik zal haar aanslouts geboorzamen. Maar het andere is buiten my; het hangt van een broeder af, die te gelyk myn koning is, en aan wien het my niet voegt te gebieden. Ik vertrek, vervolgde hy, om de belegering van Kameryk te doen opbreken, en ik hope, dat ik my daar ten minste de gunst van de koningin door zal waardig maken, indien ik zo gelukkig niet ben hare genegenheit omtrent het geen ik wensche en geboopt hadt te verkrygen.*

* den 27 Augusty.

Weinig dagen daar na * deedt *Walsingham* hem den last, dien hy van hare Britanische Majesteit hadt ontfangen, weten, om hem honderd duizend kronen ter handt te stellen, het welk geen kleine steun voor dezen prins was, om de onkosten van den veldtocht, daar hy van den koning zynen broeder weinig in wierdt geholpen, te dragen. De Engelsche gezant sprak ook met hem over de openstaande zwarigheden door de halfsterghheit van het hof van Frankryk, dat het verwerend en aanvallend verbondt weigerde te tekenen. Hy vermaande hem zyn aandrang by den koning te verdubbelen, om hem van besluit, waar in hy tot nu toe onbeweeglyk scheen te zyn, te doen veranderen.

Hy bleef daar altoos by. *Walsingham* vertrok niet voor het laatste van September. Hy en zyne twee amptgenoten gaven op den 12 van de zelve maandt op nieuw drie maanden aan den koning om zich te bedenken. De gemachtigden hadden ondertusschen een ontwerp van het verbondt opgesteld; en indien de koning daar de voltrekking van met ernst hadt gemeent, schynt het, dat 'er weinig of niets volgens de ontwerpen, die men in de Gedenkschriften van den gezant *Walsingham* vindt, aan ontbrak; maar wanneer men het over alles eens scheen te zyn, wierdt alles afgebroken, of bleef, volgens het bevel van den koning, aan den spyker hangen.

Walsingham deedt nog een laatste aanzoek wanneer hy afscheidt van den koning nam. Hy vertoonde zyne Majesteit zeer krachtig het belang, dat de beide kronen hadden om zich samen tegen de macht van Spanje te verbinden. De koning stondt dat toe. Maar de steen des aanstoots bleef altydt in wezen. Dit was, wie den eersten stap zou doen, of de koning met het bondgenootschap te tekenen, of de koningin met het voltrekken van het huwelyk. *Henrik de III* zeide aan den gezant, dat hy met zeer veel genegenheit zynen broeder, den hertog van Anjou, met het huwelyk van de koningin wenschte vereert te zien, en dat hy wel zes jaren van zyn levenstyd wilde geven om hem zulk een groot geluk te doen erlangen. Ondertusschen weigerde hy het zelve door te zetten, dat hy doen kon met alleen een zo voordeelich verbondt te tekenen. *Walsingham* hieldt verscheide malen daar om aan, maar te vergeeffsch. De geheimschryver van Staat zeide tegen hem, dat hy daar niet verder by den koning moest op aandringen; zo dat hy zyn afscheidt van den Allerchristelyksten koning nam, gedwongen zynde de zaken in den staat te laten, waar in zy in het begin waren geweest. Hy zag zeer wel, gelyk hy verhaalt, dat, wat schoon gelaat *Henrik de III* voor den hertog van Anjou toonde, daar een nayver tusschen de twee broeders was, waar door zy geen

III Deel.

oprechte vriendschap voor elkander hadden.

Ondertusschen kwam de hertog van Anjou uit de Nederlanden met zulk een groten spoedt, die niet dan om de verlieftheit van een minnaar, en om de vreeze, dat de hoop van zyn huwelyk met eene der grootste koninginnen des werlds in rook zou verdwynen, verschoont kan worden. In het vervolg van de Nederlandische oorlogen zullen wy de verrechtingen in dezen veldtocht zien, dien hy vroeg eindigde, om tot bystandt van den Engelschen gezant te komen, en zyn gezag by zyn verzoek te voegen, om alzo, indien het mogelyk was, den wederstandt van den koning zynen broeder te boven te komen. Maar hy vondt hem vertrokken, of gereed om weder te keren: want men kan met geen zekerheit zeggen, dat hy hem voor zyn vertrek heeft gesproken. De hertog bleef niet lang aan het Fransche hof: ook hadt hy geen reden om van het zelve voldaan te zyn: zyne liefde, of staatzucht, die hem zo haastig uit de Nederlanden hadt doen vertrekken, deedt hem haast het besluit nemen van naar Engelandt over te steken. Hy kwam daar met een koninklyken stoet op den 1 November. De prins Dauphin, die in het begin van den somer aan het hoofd van het gezantschap, dat *Henrik de III* hadt gezonden, daar was geweest, kwam nu wederom met den hertog van Anjou, trachtende hem dezen tweeden dienst in zulk eene voorname zake, en die reets op zulk een goeden voet was gebragt, te bewyzen. De graven van La Val, van St. Agnan en Grancei waren van het zelve geselschap, nevens vele edellieden van aanzien, onder de welke waren *Baqueville*, *Martel* en *Theligni*, die den voorrang hadt, *St. Aldegonde*, en de baron *d'Inchi*, voor dezen landvoogdt van Cambresis, die den veldtocht in Nederlandt onder het bewindt van den hertog van Anjou hadden bygewoont. Zy wilden hem ook versellen op zynen tocht naar Engelandt, daar de liefde hem henen voerde; of mogelyk hadden zy bevel van de Staten om deze reis te doen, om by de byeenkomst tegenwoordig te zyn.

Dit was de tweede maal *, dat deze prins overzee trok om zyne schuldpligtigheid aan de koningin te bewyzen. Wy hebben boven gezien, dat hy by zyn eerste bezoek zeer wel was ontfangen. By het tweede ontfing hy geen minder beleefdheit. Zyne zaken waren zelfs verder gekomen, de huwelyksvoorwaarden vastgesteld, en aan het voltrekken van het huwelyk zelve scheen niets anders dan de pleghheit, die daar toe vereischt wordt, te ontbreken: weshalven het hof van *Elizabeth* zich verplicht vondt dezen prins zo veel eer, als met zyne aanstaande verheffinge overeenkomstig was, te bewyzen. De wellevendheit verplichtte de koningin zelf hem het genoegen, dat zy over zyne aankomst gevoelde, te betuigen, en het zy ze door staatkunde, of erkentenis te werk ging, zy kon zich niet ontslaan van hem hare gevoeligheit en vreugde daar over te betonen: ook wierden 'er geen kosten gespaart om hem wel te onthalen. Men zegt †, dat 'er geen vermakelykheden te bedenken waren, of zy wierden voor hem bereid. De koningin liet ter liefde van hem hare gewone soberheit varen, en gansch Engelandt volgde haar voorbeeldt, en verliet de spaarzaamheit en strengheit, die het in zyne levenswyze was gewoon geweest. Men zag niet dan festinen, balen en vermommingen ‡. De kostelykheit en verscheidenheit der klederen wierdt ingevoerd. Men deedt zyn best heerlyke vertoningen te don, en prachtige schouwtonclen, daar men de

1581. *Cambden. Thuanus.*

Aankomst van den hertog van Anjou in Engelandt.

* De eerste was in het jaar 1579.

† *Boban.*

‡ Op wat wyze hy van de koningin wordt ontfangen. † *Marguerites.*

Pp

de

1581.

de blyfpelen op vertoonde, en die eene zeer grote fomme gelds koften, op te rechten; kortom, al wat de pracht en welluft kunnen bedenken wierdt met eene bovengewone verkwijting te voorfchyn gebragt. Dit was echter eene grootschheit, die weinig dagen, en niet langer dan gedurende het verblyf van den hertog van Anjou in Engelandt duurde. Deze prins vertrokken zynde hielden alle de vermakelykheden op, en de koningin beval de zelve mede te verlaten, zich alleen daar van uit beleefdheit en by een buitengewoon toeval hebbende bedient. Zy was en bleef altydt even deugtzaam.

Hunne byzondere onderhouden, en ring door de koningin aan den hertog gegeven.

Het fchynt echter, dat zy een weinig te verging, wanneer zy op een zekeren tydt onder deze vermakelykheden een ring van haren vinger trok, en den zelve aan den vinger van den hertog van Anjou ftak; het zy het heeft haar eene vreugde veroorzaakte, die haar vervoerde, het zy de liefde van den hertog van Anjou haar raakte. Zy ftelde hem een pandt van hunne wederzydsche genegenheit en aanftaanden echt ter handt. Het berouw, dat zy 'er kort daar na van hadt, toont, dat zy te voorbarig was geweest, en het was ook een onvergeeflyke zwakheit in zulk eene grote koninginne. Deze plegtigheit ging zelfs gepaart met zekere wederzydsche betuigingen, waar van men de omftandigheden niet meldt, of om dat het alleen by giffing was, dewyl men ze niet heeft kunnen weten, of om dat men niet goedgevonden heeft dit geheim te openbaren. Maar men zegt, dat alle, die daar by tegenwoordig waren, oordeelden, dat zy naar beloften van twee perfonen, die malkander het jawoordt geven, zweemden. De hertog, die kort daar na uit het vertrek ging, met eene blydfchap, die uit zyn gezicht te lezen was, liet niet toe daar aan te twyfelden, en *St. Aldegonde**, die al wat 'er was omgegaan hadt gezien, oordeelde daar gelyk alle de anderen van. Hy fchreef daar over volgens zyne gedachten aan de algemene Staten, en zondt den zelve nacht een bode af om hen van deze zake van aangelegenheit, ter oorzaak van de verbindtenis, die zy met den hertog van Anjou hadden aangegaan, kennis te geven. Al de fteden van de Nederlanden betoonden hare vreugde daar over met het luiden van de klokken, het loffen van het gefchut, en het aantekenen van vreugdevuren en verlichtingen. Men wierdt echter gewaar, dat deze tyding zonder grondt was, en de koningin verweet *St. Aldegonde*, dat hy te voorbarig was geweest in het fchryven van eene zake van zulk een gevolg op een enkel vermoeden, waar van hy in weinig uren anders zou zyn onderrecht geweest, indien hy de mocite hadt genomen van zich daar naauwkeuriger van te laten onderrechten.

* *Mar-nix.*

† *Camb-den, Thannu.*

Hy was ondertuffchen de eenigfte niet, die dit huwelyk voor gefloten rekende. Het gerucht daar van verpreidde zich in korten tydt door het ganfche hof, en hadt zyn uitwerkfel volgens de gemoedsgefteldheit der genen, die daar belang in hadden. Eenigen verblydden zich; anderen waren 'er over verflagen. Zy waren alle met verwondering aangedaan. De graaf van Leicefter, die zich altydt tegen dit huwelyk hadt gekant, en federt korten tydt nieuwe kuiperyen in het werk gefteelt om het te beletten, was een van die daar over klaagden, als of het de droevige flag was, die te gelyk de koningin, den Staat en den Godsdienst zou doen vallen. Men zegt †, dat de onderkamerling *Hutton* en de ridder *Wal-fingham* van de zelve gedachten waren; dat zy

het zelve beklag deden, en het nog ver-grootten; het welk men niet wel van den laaften kan geloven, overmits hy eerft van een gezantschap was wedergekomen, daar hy al zyne bekwaamheit hadt gebruikt om alle zwaarigheden, die zich tegen het geluk van den hertog van Anjou aankantten, weg te nemen.

Hoe het zy, de hertog van Leicefter en zyne aanhangeren bragten het ganfche hof in verwarring, en vervulden het zelve met klagten. De kamervrouwen van de koning nne hadden noch macht, noch bekwaamheit genoeg om zich zelfs in de tegenwoordigheit van hare meefteresse te bedwingen; zy openbaarden zich door hare tranen en gekryt, als of alles verloren was. De koningin raakte met haar aan het redeneren, zo dat de ganfche nacht met droevige aanmerkingen voorby liep. Zy voorfpeelden niet dan treurige voortekenen uit dit huwelyk. Engelandt kwam haar als in banden gekluifert voor, of in zyn bloedt verdronken; de koningin ongelukkig en onder de macht van een regeerzuchtig meefter; het Pausdom zich op deze vorftinne en hare getrouwe onderdanen over den hoon, die hunnen beeldendienst was aangedaan, wrekende.

De min heeft mogelyk nooit zulke kluchtige uitwerkfelen veroorzaakt dan zy toen in het paleis van Westmunfter deedt. Zy maakte, dat de koningin en de hertog van Anjou den nacht zonder slapen doorbragten; maar om zeer verfchillende oorzaken. De vreugde hieldt den laaften buiten flap, verlangende met ongeduldt, dat de zon zyn geluk mogt komen beftalen. De andere kon niet slapen wegens de ontroeringen, die hare voorbarigheit veroorzaakte, en wenschte, dat de dag aangebroken was om het gegeven woordt weder in te trekken. Deze dag, door beide zo zeer gewenscht, kwam aan; maar wat verfeheelde de zelve van het verliefde denkbeeldt, dat de hertog van Anjou daar van hadt opgevat! Zo haast als hy by de koningin kwam, trok zy hem aan een zyde. Alle, die 'er tegenwoordig waren, waken uit eerbiedt uit de kamer. Zy hadden een zeer lang onderhoudt met malkander, waar van men nog minder dan van het voorgaande kon horen: doch men kon wel bemerken, dat het geenzins naar het genoegen van den prins was geweest. Uit de kamer komende liet hy zo veel droefheit over dit tweede gefprek blyken, als hy zich vergenoegt over het eerfte hadt getoont. Van daar gekomen floot hy zich in zyn kamer met zyne vertrouwdste vrienden op, en zich vry en onbelemmert ziende borft hy in fchampere verwytingen uit. Hy fcholdt de koningin voor eene vrouw, die de ongeftadigheit van hare kunne onderhevig was, smect den ring, dien hy van haar hadt ontfangen, op den grondt, maar raapte den zelve aanftonts weder op, niet wetende of hy hem zou bewaren, of wedergeven. Dus spreekt de fchryver van de gefchiedenisse van *Elizabeth* daar van. Maar de Franfche fchryver zegt, dat zyne driftten in het mondgefprek, dat hy met de koningin hadt, uitborften, en dat hy den ring aan haar zelve wedergaf; maar dat hy hem aanftonts weder te rug trok, alzo de fpyt hem zonder nagedachten tot het eerfte hadt vervoert, maar dat de liefde hem terfcondt tot inkeer bragt; zo dat men naar de wyze, op welke de een en de ander deze zaak verhaalt, niet weet, of de hertog van Anjou den ring heeft gehouden, dan of hy den zelve aan de koningin wederom heeft gegeven. Het zekerfte is, dat *Elizabeth* be-weerde, dat zy zich door deze gift niet hadt ver-

1581.

Het monnen van den grave van Leicefter en zyne aanhangeren.

De koningin herroepet hare be-louite.

1581.

verbonden, en dat dit alleen een teken van hare achtung, of genegenheit, en geen trouwing was.

Hare
aanmer-
kingen
over het
atbre-
ken van
het hu-
welyk.

Echter was zy niet zonder kommer: zy hadt zich zelf uit een kwaad geval gered, waarin zy zich zelve verweet al te voorbarig getreden te zyn. Zy deedt een stap achteruit, die haar niet minder verlegen maakte. Zy smaakte aanstonts het vermaak van hare vryheit, die zy ten minste hadt gewaagt, indien zy de zelve niet hadt verpand, wedergekregen te hebben; maar overdenkende tot wat prys, en wat zy, om ze te verkrygen, waagde, wierdt zy 'er innerlyk over beroert, niet twyfelende, of zy zou het misnoegen van den prins en van gansch Vrankryk op zich hebben geladen. Toen was het, dat haar de Raadt van Mylord *Burleigh* en van den grave van *Essex*, die haar hadden geraden het huwelyk te voltrekken, te binnen kwam. Zy zag wel, dat zy na dit voorval geen bondgenootschap met den Allerchristelyksten koning hadt te hopen, en dat zy daar door alleen het doelwit van den Katholyken koning was geworden, wiens voornemens haar niet onbekend waren. Des niettegenstaande zegt men, dat zy, na alle deze verscheide aanmerkingen gemaakt te hebben, voornam in den ongetrouwden staat, die het by haar altydt hadt overgehaalt, te blyven. Zy overdacht het voor en tegen van een huwelyk met een vreemd of een Engelsch prins. Zy kon zich zo laag niet vernederen, dat zy zich zelf aan een onderdaan zou verbinden, zonder de koninklyke achtbaarheid te kort te doen, nayver in het ryk te verwekken, en murmuring te veroorzaken. Zy kon geen Roomschegezind prins tot haren gemaal nemen, zonder hare vryheit en die van de natie over te geven, en den Protestantschen Godsdienst in een openbaar gevaar te brengen. Het ongelukkige huwelyk van hare zufter met *Philips* den II deedt haar vrezen, dat zy hare rust, indien zy met een vreemd prins trouwde, zou verliezen, en de blaam, die *Eduard* de IV, de eerste der koningen van Engelandt na *Willem* den Veroveraar, die met eene van zyne onderdanen was getrouwt, op zich hadt gehaalt, deedt haar een afkeer van een diergelyke verbindtenis hebben.

Berisping
der In-
gelschen
tegen dit
huwe-
lyk.

Maar zy vondt niet goed, dat eenigen de vryheit namen van kwalyk van het aanzock van den hertog van Anjou te spreken. Zy verdedigde yvcrig de eer van dezen prins, nevens de hare, die deze stoute berispingen door hunne schimp-schriften hadden beklad. Daar was 'er een, dat den tytel voerde van: *De afgrondt, daar men Engelandt door een Fransch huwelyk in gaat storten*. Het was zeer bitter geschreven. De Raden, die het huwelyk begunstigten, wierden daar in als onwaardige landgenoten en eerloze onderdanen, die hun vaderlandt en de koningin verrieden, gehandelt. De koningin zelf wierdt daar niet in verschoont. Zy wierdt op eene bedekte wyze beschuldigt het belang van hare eige eer en van den Godsdienst vergeten te hebben; dat zy zich door vleieren hadt laten verleiden, en niet meer die prinses was, die tot hare zinspreuk hadt verkoren: *Altydt de zelve*. Wat aangaat den hertog van Anjou, hy wierdt ook niet gespaart; men schilderde hem en het gansche Fransche hof op eene hatelyke wyze af; maar niets wierdt zo straf behandelt als het huwelyk, dat de oorzaak van deze lasteringen was. Om te bewyzen, dat het zelve onwettig was, nadeelig aan den Godsdienst, en verderffelyk voor den Staat, bragt men, het zy wel, of kwalyk te pas, eenige plaatfen uit de H. Schrift by,
III Deel.

en men zeide, dat het een huwelyk van eene dochter Gods met een zonc van den Antichrist zou zyn.

1581.

De koningin was zeer gevoelig over de stoutheit van dezen dollen schryver en over de hatelykheit van zyn lasterschrift. Zy klaagde daar over door eene verklaring, by wyze van verdediging van haar gedrag, en van dat van den hertog van Anjou, die te gelyk de veroordeeling van het lasterschrift inloot. Zy bewees daar in, dat de schryver geen ander oogmerk hadt gehad dan het vergift van zyne lastering uit te werpen, haar by het volk hatelyk te maken, wiens welvaren haar meer dan haar eigen ter hertoging, en het zelve tot een opstandt aan te zetten. Vervolgens billykte zy het huwelyk door den lof, dien zy den hertog van Anjou gaf, van een welgezind prins te zyn, die eene oprechte genegenheit voor haar, en eene gunstige gesteldheit voor den Godsdienst hadt betoont. Zy klaagde vervolgens, dat des niettegenstaande zulk een groot prins, wiens gedachten geenzins strekten om iets noch tegen den Staat, noch tegen de Engelsche kerk te ondernemen, zo onrechtmatig wierdt gehandelt, als of hy des zelfs ondergang hadt gezworen. Men was nog niet te vrede geweest, zeide zy, hem als een gevaarlyken vyandt uit te kryten, maar men hadt het zelfs op zyne staatsdienaren gemunt, en nauwlyks hadt *Simie* eene schuilplaats onder de bescherming van het recht der volkeren kunnen vinden. Na deze rechtmatige klagten beval zy deze oproerigen te keer te gaan, en het geschrift door beuls handen te verbranden.

De
schryvers
van de
lasters-
schriften
gestraft.

Men kwam naderhandt te weten, dat *Mr. Stubbe*, hoogleeraar in de Rechten in de kweek-schule van *Linkoln*, een der achttien, behorende onder de hogeschule van *Oxford*, de schryver van dit faamroevende geschrift was geweest; dat *Willem Page* de afdrucken daar van verspreid hadt, en dat het zelve door *Singleton* was gedrukt. Men maakte hun rechtsgeding op. Zy wierden alle drie gevonnist de regterhandt, volgens de wet, ten tyde van *Philips* en *Maria* tegen alle makers van lasterschriften gemaakt, afgekapt te worden. Eenigen waren misnoegt over deze strafuitvoering; de meesten beweerden zelfs, dat deze wet geen plaats hadt dan gedurende de harde regering van die de zelve hadden gemaakt, en dat zy met der zelve overlyden mede gestorven was, gansch niet overeenkomende met de zachte regering van *Elizabeth*, onder welke men de zelve niet moest doen herleven. *Dalton*, die dit gevoelen met veel drift staande hieldt, wierdt gevangen gezet, en *Moufson*, een der rechters van de gemene pleidooien, die van de zelve gedachten was, wierdt gedwongen zyne bediening neder te leggen.

Het vonnis wierdt tegen *Stubbe* en *Page* uitgevoert; maar den drukker bewees men genade. Men merkt aan, dat de eerste met eene weergaloze standvastigheit zyne straf ontving; dat hy niet alleen het minste teken van lastertigheit niet deedt blyken, wanneer men hem de handt afkapte, maar dat hy zelfs aanstonts na deze smertelyke straf zyn hoofd met zyne linkerhandt ontdekkende uitriep: *Leve de koningin!* Deze standvastigheit van een man, die buiten dat van een onberispelyk leven, maar door zynen schoonbroeder * verleid was, en die zich door een onredelyke drift hadt laten vervoeren, die hem te ver hadt ingewikkelt, verwekte de verwondering van alle aanschouwers. Eene diepe stilzwygendheit volgde op het zeggen van den lyder, die haar, de welke hem deze zo

* Car-
wright,
die met
zyne
zufter
getrouwt
was.

1581. zware straf deedt ondergaan, zegende, het zy deze stilzwygendheit door de verwondering van deze zo zonderlinge standvastigheid en onderwerping wierdt veroorzaakt, het zy het een uitwerksel van mededogen voor een man was, dien zy onschuldig oordeelden te zyn, en uit haat van een huwelyk, dat zy gansch niet goedvonden. De Engelsche schryvers zeggen, dat de schuldigsten Puriteinen waren, en dat het gevaar, waar aan zy dachten dat de Godsdienst door zulk een huwelyk zou worden bloot gestelt, hen deze al te hevige klagten zonder nadenken hadt doen uitboezemen. De koningin, volgens hun schryven, wreekte zich niet alleen door de straf van deze twee ongelukkigen; maar zy kreeg ook een afkeer tegen dezen ganschen hoop, die naderhandt daar voor heeft geleden, hoewel zy aan de overheit last gaf onderfcheit tusschen de gematigden en die oproer en ongehoorzaamheit predikten te maken.

Terwyl de hertog van Anjou nog in Engelandt was, nam men verscheide priesters, zo wel Jesuiten, als andere, uit de kweekfcholen van Rome en van Rheims gekomen om het Pausdom te herstellen, en *Elizabeth*, nevens de hervorming, van den troon te stoten, gevangen. Wy hebben reets van de Jesuiten *Person* en *Campion* * gesproken. Deze laatste wierdt door *George Eliot*, dien de Vervolger van *Sanderus* een valschen broeder noemt, ontdekt. Ter zelve tydt nam men ook *Schewin* en *Briant*, van het zelve genootschap zynde, gevangen. Indien de koningin hare gewonelyke goedaardigheid hadt opgevolgt, zou zy hen in het leven hebben gelaten: ook dacht hare Majesteit, dat de tydsgelegenheit niet toeliet, dat men hen straffe, terwyl men dagelykch met maaltyden en vrolykheden, om den hertog van Anjou te vermaken, bezig was: dat meer is, in het gezicht van een Roomschegezind prins, voor wien men deze achtung moeft hebben, dat men het bloedt van die van zynen Godsdienst in zyne tegenwoordigheid niet vergoot. Maar na de straf, die men twee Protestanten, die het volk als slagtoffers, ten gevalle van den hertog geoffert, aanzag, hadt doen lyden, kon men de priesters en miltzieke Jesuiten, die in het ryk tegen het verbodt waren gekomen, en die hun vaderlandt in vuur en vlam trachten te zetten, om het Pausdom op de puinhopen van de hervorming weder in te voeren, niet verschonon. Dus was het, dat het volk, het welk recht verzoekt, daar van sprak. De koningin was ook verplicht hen recht te doen, terwyl zy de schuldigen aan de strengheit der wetten overgaf.

Indien men den Vervolger van *Sanderus* mag geloven, leide men hen ook te last, dat zy den Roomschen Godsdienst hadden verdedigt, het welk zy geenzins tegenspraken, gelyk mede, dat zy naar het leven van de koningin hadden gestaan, dat zy bleven ontkennen. De Engelsche en Fransche schryvers zeggen ons het tegendeel, dat zy niet over de leer van de Roomsche kerk zyn gestraft, maar om dat zy op het leven van hare geheiligde Majesteit en dat van hare staatsdienaren hadden toegelegt. Zy wierden door vyf getuigen, waar onder *Eliot*, die hen hadt verklikt, mede was, overtuigt. Zy verklaarden, dat hun voornemen was geweest, *Elizabeth*, nevens den grave van *Leicester*, *Mylord Burleigh*, en *Mylord Walsingham*, die hare Raden en by haar het meeste in aanzien waren, en die zy het meeste vertrouwde, van kant te maken. Om dezen aanslag uit te voe-

ren hadden zy vyftig welgemoede personen 1581. omgekocht, die in het hot zouden komen, wanneer zy zouden weten, dat hare Majesteit in haren geheimen Raadt, daar zy dikwils in was, zou zyn, met dolken onder hunne klederen, zich in de kamer, zonder dat men van menschen, die ongewapend zouden schynen, eenige kwade gedachten kon hebben, dringen, en hare Majesteit, nevens hare drie voornaamste staatsdienaren, vermoorden. Na dat dit roemruchtige stuk zou zyn uitgevoerd, zou een voornaam Engelsch heer van het eerste aanzien, doch dien men niet noemt, voor den dag komen en uitroepen: *Leve de koningin Maria! Campian* ontkende deze beschuldiging halsterrig, en betuigde, dat, ver van eenige aanslagen tegen de koningin te hebben gesmeed, zyne gewoonte altoos was geweest voor de koningin te bidden. Ondertusschen zegt de geschiedschryver van deze vorstinne, dat deze Jesuit by zyne ondervraging, of hy de koningin voor wettig volgens de wetten verkoren erkende, weigerde te antwoorden: in het tegendeel antwoordde hy, zonder zich te bedenken, op deze vrage: *Ingeval de paus eenige benden tegen hare Majesteit zandt, wat zyde by zou kiezen?* volmondig: *Die van den paus.* Hy en de anderen * wierden als verraders gestraft †, na dat zy alvorens nader gepynigt waren, om hunne medestanders te ontdekken. De Vervolger van *Sanderus* verzekert, dat *Campion* drie of vier malen zo sterk wierdt gepynigt, en dat al zyne leden gekneust waren. Maar uit een betuigingschrift van de rechtters, in het volgende jaar in het licht gekomen, zullen wy zien, dat dit onwaar is, of ten minste, dat het van die men daar mede beschuldigt tegengesproken wordt.

Omtrent den zelve tydt hadt men ook andere priesters gevangen genomen, die men mede schuldig hieldt aan deze zamenzwering, en niet voor de naaftvolgende maandt van May wierden gerecht. De Roomschegezinde schryvers, zo wel als de Protestantsche, billyken t' enemaal de koningin, en leggen op de boosheit van den tydt en de verwoedheit hunner vyanden deze uitvoering, die zo tegenstrydig, zeggen zy, met de goedaardigheid van deze koningin was. Zy zeggen daarenboven, dat zy daar niet toe kwam dan door de uiterste noodzakelykheit, en wanneer zy verzekert was, dat het niet op de toelating van den Godsdienst, maar om den inval van den koning van Spanje te beletten, voor wien de zamengezworenen de baan door hunne oproerige aanslagen klaar maakten, aankwam, hare onderdanen van hunne gehoorzaamheit en van den eedt van getrouwheit ontslaande, en hen een gansch tegenstrydigen eedt afnemende, die hen tot opstandt verwekte. Onder deze gevaarlyke zendelingen noemde men den Jesuit *Person*, amptgenoot van *Campion*. Men was van gevoelen, dat hy 'de schryver van eene verhandeling was, die naderhandt onder den naam van *Andreas Philopater*, tot antwoordt op het gebodt van *Elizabeth*, in het licht kwam. Wie 'er de schryver ook van mag geweest zyn, men vondt 'er eene verdediging en lofreden van deze verfoecielyke lere in, dat het den onderdanen vry staat, en hen zelfs ter eere strekt de ketterfche koningen, dat is die de Roomsche kerk niet erkennen, om het leven te brengen. In zalk een geval, zegt deze onbekende schryver, kunnen en moeten de onderdanen, indien het in hunne macht is, de vorsten van den troon, als *Godverloochenaars, ketterfche, overlopers, verlaters van JESUS CHRISTUS*, en vyanden van

Campion.
Bobbun.
Thuanus.
Straf der oproerige priesters.

* of
Campion.

* Kilbey,
Cottam,
Richardson,
Johnson,
Fors,
Shert, en
Pibry.
† den 4
Decem-
ber.

De Roomsgezinden geven *Elizabeth* gelyk in het straffen der muitmakers.

Verfoecielyke gewoonten van deze priesters.

1581.
* Het is
byge-
beagt
door
Henrik
Fouler, die
de 106 en
107 blad-
zyde aan-
haalt.

van de algemene Christenheit, sloten*.
Zodanig waren de grondregels van deze verdedigers van de pausselyke macht, en vandie van den Katholyken koning. Dus spraken 'er van *Person, Brisfey, Sanderus*, en al die verwoede menschen, die tegen *Elizabeth* waren ingenomen. Men deedt gemeenlyk deze vragen aan de aangeklaagden: I. *Of zy niet geloofden, dat de onderdanen uit kracht van de bul van paus Pius den V van den eedt van getrouwheit zodanig ontslagen waren, dat zy de macht hadden de wapenen tegen de koninginne op te nemen?* II. *Of zy Elizabeth voor hunne wettige koninginne erkenden?* III. *Of zy de uitlegging, die *Brisfey* en *Sanderus* over de bul maakten, in hare gansche uitgestreksheit ondertekenden?* IV. *Of zy, ingeval de paus den oorlog opentlyk hare Majesteit aandeedt, zich alsdan by de benden van den paus zouden voegen?* Eenigen, zeggen de schryvers, antwoordden met eene groote woede ja; anderen trachtten door dubbelzinnigheid of stilzwygendheit zich van deze vrage te ontslaan. Men oordeele hier uit, of 'er reden was tegen *Elizabeth* uit te varen, gelyk eenigen doen, of haar te verschonen, en zelfs haar over hare goedheit, gelyk anderen, te pryzen. Een Engelschman, genaamt *Jan Bisschop*, is onder het getal der laatsten. Hy was een groot yveraar voor de Roomsche kerke; maar des niettegenstaande een goed landgenoot, en een vyandt van oproeren. Hy ondernam tegen de verdedigers van de bul, gegrond op het drie en dertigste besluit van de kerkvergadering van *Lateran*, by het welke de pausen de macht aan zich behielden om koningen af te zetten, en naar hun goeddunken kronen weg te schenken, te schryven. *Bisschop* hielt staande, dat dit een byzonder besluit van *Innocentius* den III, en geenzins van eene volle kerkvergadering was, en dat daarenboven deze kerkvergadering nooit in Engelandt, zelfs ten tyde, dat de Roomschgezinde Godsdienst daar de overhandt hadt, was erkent geweest.

Echter wierden die van het tegenstrydige gevoelen waren van dag tot dag sterker, door den arbeid, dien de *Jesuiten* en de andere priesters, uit de kweekscholen gekomen, aanwendden, opentlyk predikende, dat men geen gehoorzaamheit aan een prins, onder den ban leggende, of zich van de Roomsche kerke onttrokken hebbende, schuldig is; maar dat zy van hun koninklyk recht volstrektelyk vervallen waren. Zy voegden daar by, dat de geestelyken het wereldlyke rechtsgebiedt der vorsten niet onderworpen waren, en dat men noch gehoorzaamheit aan hunne wetten, noch aan hare Majesteit, maar aan den opperrechtter, den paus, die de volstreckte regering en volle macht over alle de staten, in het wereldsche zo wel, als in het geestelyke, heeft, schuldig was. Belangende Engelandt, de gansche regering was daar van, volgens hunne stelling, onwettig, de overheden zonder behoorlyken tytel, bygevolg zonder gezag, daar men aan behoefde te gehoorzamen. Zy gingen nog verder, zeggende, dat alle de bevelen van de koninginne sedert de bul van *Pius* den V volgens het Goddelyke en menschelyke recht van geen kracht noch waarde waren, en dat men de zelve als zodanige moest verwerpen. Eenigen zelfs gingen de palen door hunnen moedwil zo ver te buiten, dat zy zich dorsten beroemen, dat zy in Engelandt niet waren gekomen dan om de bul aldaar uit te voeren, en de Engelschen te vermanen zich met den H. stoel te vereenigen, met den eedt van getrouwheit, aan de koninginne gedaan, daar zy hen van

ontfloegen, waarwel te zeggen. Om deze ontslaging des te aangenamer te maken voegden zy daar by den aflat van alle de zonden van hunne aanhangeren; en om den zelve te vaster te maken, zo ten aanzien van den gene, die den aflat gaf, als van den gene, die den zelve ontfing, schonken zy dien niet dan in de biechtstoelen, en onder het zegel van de biecht; zo dat het geheim zo wel voor den eenen, als voor den anderen onverbrekelyk bleek.

Niettemin, wanneer zy bemerkten, dat hunne zettregels alle welmenenden afschrikten, ontken- den zy de zelve door een verdedigingschrift, waar in zy alle de genen, die hen beschuldigden, voor verleiders uitkreten. Zy klaagden in dit geschrift over het verraadt van zekeren geboren Engelschman, *Jan Nikolaas* genaamt, dien zy voor een bedrieger en een Godvergeten uitmaakten, door wiens trouwloosheit men, zo zy zeiden, gevangen hadt genomen de genen, die reets waren gerecht. De Vervolger van *Sanderus* maakt daar een groot verhaal van, dat zeer naar gezwets of een verdichtsel gelykt, bewerende, dat hy zich zelve uit eige gemoedsbeweging aan de overheit van *Rouaan* hadt ontdekt, aan welke hy acht artykelen, waar in alle zyne leugenen beschreven waren, overgaf, zonder dat deze schryver den inhoudt daar van meldt. Maar de voorzitter *Tbuanus** zegt, dat hy te *Rouaan* gevangen wierdt, en dat hy op de beschuldiging, die tegen hem was ingebragt, van de oorzaak van het gevangen nemen der priesters, die te recht gestelt waren, geweest te zyn, ondervraagt zynde, de zaak zo als zy gebeurt was bekende, zonder dat deze verstandige schryver ons iets daar van meer zegt.

De Staten waren in het begin van January te *Westmunster* vergadert, om de vryheit van deze zendelingen, en de byeenkomst der Roomschgezinden, die zich begonnen te vermeerderen, te beteugelen. Zy maakten wetten tegen den eenen en de anderen, dat, indien de priesters, die overtuigt zouden zyn de Engelschen van hunne getrouwheit en geloof te hebben willen aftrekken, om hen aan vremde machten en de Roomsche kerke te onderwerpen, zouden gestraft worden als schuldig aan gekwetste hoogheit; die alleen de *Mislazen*, zouden in eene boete van twee honderd marken en een jaar gevangenis geslagen worden. De leken, die dezen verboden dienst zouden bywonen, zouden tot eene gelyke gevangenis worden verwezen; maar de boete wierdt ten hunnen opzichte gematigt, en alleen op honderd marken gestelt. Men stelde ook eene boete van twintig marken alle maanden tegen die in de Protestantische kerken niet zouden verschynen, alwaar ieder volgens de wetten van het ryk in zyn parochie- of buurtkerk gehouden was te gaan.

Terwyl alle deze zaken voorvielen, dacht de hertog van *Anjou*, die zich in zyne hoop bedrogen zag, op niets anders dan op zyn vertrek. Hy vertrok in het begin van February uit Engelandt, na dat hy daar omtrent drie maanden met steekspelen, dansen en maaltyden, waar in tegen zyne verwachting de uitslag van zyne reize bestondt, versleten hadt. De koningin deedt hem de eer van hem tot *Kantelberg* te versellen, daar zy afscheidt van hem nam, en hem by een deftig geselschap van heeren liet, die hem niet alleen tot *Douvres*, maar zelfs tot in *Nederlandt*, daar hy met ongeduldt wierdt verwacht, geleidden. Hy landde twee dagen na zyn vertrek te

1581.

Zy ont-
kennen
hunne
zettregels
door een
verde-
digingschrift.

* of de
Tbou.

1582.
Wetten,
door de
Staten
gemaakt
om hen
te beteu-
gelen.

Camb-
den.
Tbuanus.
P. Bar.
De her-
tog van
Anjou
vertrekt
uit En-
gelandt.

1582. Vlissingenaan, daar hy met zulk eene eer ontfangen wierdt, dat zy hem over de weigering van *Elizabeth* zou hebben kunnen troosten, indien zy hem zyne gelede schade niet kon vergoeden. Ganich Zeelandt bewees hem de blydschap, die het over zyne wederkomst hadt, door den mond van den prinsse van Oranje, op wiens tederhertige redenvoering de doorslaande blyken der vreugde van al het volk volgden. Hy wierdt in Brabant, daar hy naar toe vertrok, op de zelve wyze ontfangen, daar hem de hertoglyke kroon in het leger van de algemene Staten met eene plegtigheid, daar mede overeenkomende, wierdt opgedragen.

De orde van den Koussebandt aan den koning van Denemarken *Frederik den II.* De zelve wierdt hem door *Mylord Peregrin Berti*, van eene doorluchtige geboorte, doordien hy van de hertoginne van Suffolk, eenigste dochter en erfgenaam van *Mylord Willem Willoughbi*, van den tak van *Eresbi*, gesproten was, overgebracht. Zy was in haar vierde huwelyk getrouwt met *Karel Brandon*, hertog van Suffolk, dien zy overleefde. Daar na trouwde zy met *Karel Berti**, een gemeen edelman, maar van grote verdiensten. Toen zy weduw bleef, behieldt zy zynen naam niet, maar verkoor dien van hertogin van Suffolk, dien zy veel edelder dan den zynen en dien van haren tweden gemaal aanzag. Onder de regering van *Maria* hebben wy gezien, dat zy om haren Godsdienst naar de Nederlanden was gevlucht, daar zy in hare ballingschap van een zoon beviel, om welke reden men hem den naam van *Peregrin* (a), ten teken, dat hy in een vremd landt geboren was, gaf. *Peregrin Berti* hadt dan recht tot de baronny van *Willoughbi*, en de koningin, die hem daar den tytel van gaf, vernieuwde alleen eene waardigheid, die zyne voorouders van zyn moeders zyde hadden bezeten. Hy was het, die naar den koning van Denemarken, met het lint van de orde, en met al de plegtige klederen, daar toe behorende, die hy dezen vorst, volgens de gewoonte, moest aantrekken, wierdt gezonden.

Deze gezant was ook gelaft te klagen over de buitengewone tolln van de Deensche Admiraliteit, verzoekende daar van ontheven te zyn, of ten minste voor een groot gedeelte vermindering van te bekomen. Hy vertoonde den koning, dat de Engelschen, die op de Oostzee in oude tyden voeren, gewoon waren een rozenobel, ter waarde van een half loot goudt, voor ieder schip, dat in de Zondt kwam, en even zo veel voor de goederen, daar zy mede geladen waren, te betalen; behalven eenige middelbare lasten voor die de vuurbakens aanstaken, en de klippen met tonnen, die met eenanker vast lagen, en op het water dobberden, aanwezig, moesten onderhouden. Het was op dezen voet der oude rechten dat men de zelve wedertrachte te brengen, dewyl het sedert merkelyk was verhoogt geweest. Men eischte ook de vernietiging van een zekeren tol, zynde de betaling van een dertigste deel van de lading der schepen, en die de koning van Denemarken niet geheven hadt dan in het hevigitte van den oorlog tegen Zweden: doch alleen by wyze van lening, met belofte van de zelve ten einde van den oorlog weder te zullen geven. Deze oorlog was nu gecindigt; echter dacht men niet alleen niet om deze wedergeving, maar men ging zelfs voort de zelve

(a) Deze spreekwys is niet alleen Latyn, maar ook Engelsch, en betekent iemandt, die in vremde landen reist.

1582. ligting niet als een lening, maar als eene belasting in te vorderen. Zodanig is de aardt der rechten, die de meeste souvereynen invoeren. Onder wat naam of voorwendtel het ook zy, zy maken daar gemeenlyk een recht van de kroon van, en wanneer het daar eenmaal aan is vast gehecht, geven zy voor, dat het 'er onafscheidelyk van is; dat het met de kroon aan hunne erfgenamen overgaat, en dat het den vremdelingen niet toekomt daar in eenige verandering te maken. Dit gaf men den Engelschen gezant te verstaan, wanneer men zyn verzoek te leur stellende, het zelve tot een anderen tydt uitselde. Men zeide hem, dat deze zaak van al te groot belang was om daar aanslonts op te antwoorden.

In dezen tydt wierdt eene vervaarlyke zamenzwering aan de overzyde van de zee tegen *Elizabeth* gesmeed. De *Guizen* deden eenige schepen in de haven van Eu, eene kleine stad in Normandië, naauwlyks bekend, gereed maken. De zelve behoorde hen toe, en zy hadden ze, om dat zy onbekend was, verkoren om deze uitrusting verborgen te houden. Daarenboven verspreidden zy, dat deze toerusting tot dienst van den hertog van Anjou, die den oorlog in Vlaanderen voerde, geschiedde. Maar hunne aanslagen wierden ontdekt. De koning van Vrankryk zelf, het zy uit genegenheit tot de koningin van Engelandt, het zy uit nayve tegen de *Guizen*, gaf aan de eerste kennis, dat het haar zou gelden, en dat de schepen, die men te Eu uitrustte, tegen haar ryk, om de koningin van Schotlandt te verlossen, zouden dienen; dat deze aanslag door Engelschen, uit haar ryk in Vrankryk gekomen, was gesmeed; dat men de nodige soldaten om dit uit te voeren hadt geworven, en dat alles tot de uitvoering gereed was. Zodanig was de vercheidenheit van het gedrag van Vrankryk, wanneer het zyn eigen zin opvolgde, of dat de *Guizen* het zelve dwongen hunnen zin te doen. Daar was mogelyk geen nadeeliger tydt voor de gevangene koningin. *Elizabeth* was toen in de wil van haar in vryheit te stellen, en haar met hare onderdanen te verzoenen. Ten dien einde hadt zy haar oog geworpen op den ridder *Walther Mildmay*, die de handt daar aan stondt te slaan, wanneer het bericht, dat zy uit Vrankryk kreeg, haar van gedachten deedt veranderen; zo dat het noodlot van *Maria*, gelyk wy hebben gezegt, haar doorgaans tegenliep, wanneer het op hare verlossing aankwam.

Het voornemen der *Guizen* wierdt ook ruchtbaar in Schotlandt, en de tegenstrydige party tegen de verlossing van *Maria* nam hare maatregels om zich daar tegen te zetten. Niettegenstaande zy gevangen was, was haar deze onderneming niet onbekend, en ziende al hare hoop verloren, of ten minste veel verachtert, nam zy hare toevlucht tot klagen en vertogen. De beroerten van Schotlandt dienden haar tot eene oorzaak, of tot een voorwendtel. Zy keerde zich tot *Elizabeth*, en zeide in een brief, dien zy haar schreef, *Dat zy niet langer kon stilzwygen, overwonnen zynde door droefheit. Hoe groot myne ongevallen zyn geweest, vervolgd zy, ik heb de zelve zonder tegenspreken verdragen; maar de moederlyke zucht laat my niet toe het zelve geduldt voor die van mynen zone te hebben. Ik vernem, dat de opvoerigen hem gevangen houden, en ik vrees, dat zy hem mede in den baat, dien zy my toedragen, en in de droefheden, die zy my hebben veroorzaakt, zullen begrypen. By U is het, dat ik in dezen uitersten noodt myne klagen breng: in uw hert wensch ik de zelve in te drukken, op dat zy daar den indruk, be-*

Aanslag van de Guizen tegen Engelandt.

Vinnige brief van de koningin van Schotlandt aan de koningin van Engelandt geschreven.

bevrens

nevens dien van myne onschuld, makende, te gelyk tot de nakomelingſchap overgezet worden, tot beſchaamdmaking van die my deze rampen, die beneden mynen ſtaat zyn, hebben veroorzaakt. Indien Gy my waigert geboor te geven, gelyk tot nu toe is geſchied, en dat de oungevallen van eene ongelukkige vorſtinne U minder raken dan de argliſtigbeden van hare oproerige onderdanen; indien myn goed recht gedwongen is voor uwe macht te wyken; indien de waarheit door het geweldt wordt verdrukt, beroep ik my van voor uwe rechtbank, die geen macht heeft om my te veroordeelen, op die van Godt, mynen ſouverein, en uwen rechter. Hy is een kenner der herten; men kan hem niet verblinden. Hy zal ons beide, U zo wel als my, ten jongſten dage vergelden naar onze werken, en aan het daglicht brengen alle de argliſtigbeden, daar zich myne vyanden, om de waarheit voor anderen, en mogelyk voor U zelve, verborgen te houden, van bedienen. In zynen name verzoek ik U, als of wy voor zyne verſchrikelyke rechtbank ſtonden, U de ſlinkſche ſtreken, die men heeft gebruikt om my te doen vallen, te berinneren; hoe dat, terwyl ik nog in myn ryk was, zekere zendelingen, die voorgaven van U gemachtigt te zyn, myne onderdanen tot oproer hebben aangezet, en al de ongelukken, die my naderhandt zyn overgekomen, hebben gebroeven. De belydenis van het hoofd der party, dien eerlozen Morton, die zyne verheffing aan zyne verradery verſchuldigt was, heeft alles ontdekt, en indien het my toegelaten was geweest hem eerder over zyne misdaden te ſtraffen, of indien Gy hem en al zynen aanhang tegen my de handt niet boven het hoofd hadt gehouden, noch dat ik niet verdrukt was geweest, gelyk ik ben, Schotlandt zouden alle deze onheilen, die het dikwils tot bet uiterſte hebben gebracht, niet zyn overgekomen.

Dat het my toegelaten zy U weder in gedachten te brengen al de bedriegeryen, die men tegen my heeft gebruikt. Hoe de raadt, dien Trochmorton, uw gezant, my van uwent wegen gaf, wanneer ik gevangen was in het kasteel van Loclevin, om my den afstand van de kroon te doen tekenen, zeggende, dat zulk eene gedwonge tekening van geen waarde was, hoe, zeg ik, deze raadt overeen te brengen met de wapenen, die Gy kort daar na opvatte, om de genen, die my hadden ontroont, by te ſtaan? Ik roep uw eigen gewiſſe tot getuige, of Gy voor weittig zoudt houden een gezag uwer onderdanen, als dat de myne zich hebben aangematigt, en daar Gy U de beſchermer van genoemd hebt. Het is nog door deze aangematigde macht, door uwen raadt onderſteunt, en door uwe wapenen geholpen, dat men my van den troon heeft gebouſt, en dat men het ryk in de zwakke handen van een kindt, wiens jaren het onbekwaam om te regeren maakten, heeft geſtelt. Men heeft nog meer gedaan: wanneer zyn verſtandt met zyne jaren begon voor den dag te komen, en dat ik myne gedachten liet gaan om hem vrywillig myn recht over te geven, om zyne aanſtelling kracht by te zetten, hebben onze gemene vyanden deze vereeniging tuſſchen moeder en zone belet. Zy hebben zich van den koning verzekert, gelyk zy te voren van hunne koninginne hadden gedaan, en houden hem nog in hunne macht, zonder dat ik weet wat zy voor hebben. Maar ik vrees, dat zy geen meer ontzag voor den zone, dan zy voor de moeder hebben gehad, zullen tonen; ik vrees zelfs, dat zy, niet te vrede zynde met hem van de kroon te beroven, hem zelfs het leven zullen benemen.

Na myne verloffing uit den toren van Loclevin zyt Gy my niet gunſtiger dan van te voren geweest. De getrouwe Schotten hadden de wapenen opgenomen, en men was gereed om tot een bloedigen ſtrydt te komen: maar ik wilde het leven van myne onderdanen ſparen; ik wilde veel liever het ſlagveldt aan

de oproerigen laten, dan zo vele duizenden menſchen, die voor my hun leven wilden wagen, op de ſlagtbank brengen. Toen nam ik nogmaals myne toevlucht tot uwe goedheit; ik zondt U den ring, dien ik van U tot een teken van uwe oprechte genegenheit tot my hadt ontfangen, wederom, om daar door ten minſte uw mededogen te verwekken. Wat was daar de uitwerking van? Gy dreedt my, het is waar, be-
tuigingen van uwe genegenheit en van uwen byſtandt; Gy gaaf my uw woordt, dat Gy, indien ik eene ſchuilplaats by U kwam zoeken, my zoudt ontfangen, en dat Gy zelfs in perſoon tot op de grenzen van uw ryk my zoudt komen afhalen. Deze verzekering gaf my veel trooſt; ik bande uit myne gedachten, dat uwe beloſten hare uitwerking altydt niet hadden gehad, en ik beſloot op uw woordt, als op een gebeiligt plegtanker, dat my alleen voor ſchiphrenk kon bevryden, te vertrouwen. Ik liep 'er dan naar toe; maar het was my niet toegelaten te naderen. Deze gunſt was alleen voor myne oproerige onderdanen. Wat my aangaat, ik wierdt onderwegen gevangen genomen: men ſelde my onder de bewaring van eene wacht, en men bragt my van kasteel tot kasteel, daar ik in opgeſloten wierdt, en een onthaal, onderdragelyker dan de doodt, ontfing.

Het is mygeenzins onbekend, dat Gy my het gedrag, omtrent den hertog van Norfolk gebonden, verwytt. Ik ontken dat niet; maar ik ontken, dat 'er iets ſtrafbaar, noch tegen uw perſoon, noch tegen uw ryk in het algemeen in is geweest. Onze onderhandeling wierdt van de voornaamſte van uwe Raden goedgevonden; zy ondertekenden uwe verbindtenis, en zy verzekerden ons van uwe toeflemminge. Is het mogelyk, dat perſonen van deze hoedanigheit kunnen beloven, dat zy uwe toeflemming voor een geſchrift, waar in eene zamenzwering tegen uwe eer, uw leven en uwe kroon zou zyn, zouden bezorgen. Dus is het echter, dat Gy ſpreekt van het huwelyk, dat den hertog met my zou vereenigen, en Gy wilt doen geloven, dat het eene zamenzwering was om U ongelukkig te maken.

Maar, om weder tot myne oproerige onderdanen te keren, het is zelfs niet toegelaten geweest aan die berouw wilden tonen het zelve ongeſtraft te doen. De tegenparty zag dezen inkeer, uit beweging van hun gewiſſe en plicht ſpruitende, als eene misdaadt tegen den Staat en voor verradery aan. Men nam de wapenen tegen hen op; men belegerde hen; de eenen hing men op, en de anderen hielp men met vergift van kant*. Op wat toets heeft men my niet gezet om de maat van myne droefbeden vol te meten, en myne briefwiffeling met den jongen prins te verbinderen. Men doet al wat men kan om uit het hert van den zone het medelyden met eene bedroefde moeder te rukken.

Met de zelve naarſtigheit heeft men gearheid om onmenigheit tuſſchen U en my te verwekken, en wat heb ik niet al gedaan om dat te beletten? Het is hynatwaalf jaren geleden, dat myn gemachtigde te Chartesworth †, de plaats van myne verbanning, met die van den Allerchriſtelykſten koning zyn geweest, en dat zy aan de uwe zulke voordeelige voorwaarden tot verzoening voorſielden, dat men geenzins twyfelde, of ik zou met U en de Staten van myn ryk zyn verzoent geworden. Maar de muiters hebben het gedwarsboomt, en den uitſlag verbindert. In den voorgaanden winter heb ik nog verſcheide geſprekken daar over met eenen uwer Raden* gehad; ik heb my door zyne harde behandeling niet laten afſchrikken, en ik heb niets verzuimt, dat dienen kon om my met U te verzoenen. Maar wat is de vrucht van al myn geduld en zorgen geweest? Ik ben des te ongelukkiger geworden, en de tyd, die myn ongeval moet geëindigt hebben, heeft alleen gediend om myne vervolgers een recht van eigendom te verſchaffen, dat

* Mylord Grange en Lindington.

† in de provincie van Darbi.

* Escal.

1582. dat zy zeggen verkregen te hebben om my straffeloos meer te verdrukken. Ik ben niet alleen gevangen; maar men heeft my in een staat, slimmer dan die van een slaaf, gebragt. Myn geduld is ten einde, en wat my ook mag overkomen, het is my onmogelyk langer in deze harde onderdrukking te leven. Dat ik sterve, indien het moet zyn; ik ben daar in getroost; ten minste zal ik stervende de wrede oorzaken van myne doot bekend maken; en indien my recht geschiedt, en ik myn ongeluk overleve, zal myn eerste werk zyn myne onschuld tegen bunne lastering in het licht te brengen; en dit gedaan hebbende zal ik niet anders trachten dan het overige van myn leven in rust door te brengen. Dat men my dan niet langer doe kwynen; dat men my tegen de Spanjaarden in Ierlandt, en de Jesuiten, die in Engelandt gevangen zyn genomen, verbore; dat men my beschuldige, en myn rechtsgeding, zonder my te ontzien, opmake. Ik verzoek alleen de vryheit om my volgens de wetten te verdedigen, en dat men geen vonnis over my sryke zonder my geboort te hebben. Voor het overige, vervolgte zy, beklag ik my over uwe gezanten in Schotlandt. Zekerlyk buiten uwe kennis en tegen uwe mening hebben zy getracht den naam van Stuart daar hatelyk te maken, en een ander op den troon te verbeffen. Ik moet ook klagen over de genen, onder wier bewaring Gy my hebt gestelt, uitgenomen Mylord Hunston †, wiens vroomheit my genoegzaam is gebleken. Maar ik vrees alles van mynen dodelyken vyandt, den grave van Huntington. Het is niet, dat ik voor myn leven ben bevreesd; dat van den jongen koning is al myne bekommring. Ik verzoek voor hem, om de liefde, die eene moeder voor haren zone heeft, en om het bloedverwantschap, dat U aan hem verbindt, zorg voor hem te dragen. Zy kwam telkens weder opnieuw hare vryheit verzoeken. Myne ziekte, zeide zy, door kwellingen en de kwade behandeling van zulk eene langdurige gevangenis veroorzaakt, maakt, dat ik myne vryheit met meerder nadruk verzoeks, en die U ook des te gewilliger behoort te maken om my de zelve toe te staan. Breng my niet tot wanhoop, en wees geen oorzaak, dat ik my in de armen van een verlosser werpe. De zaken zyn in dien staat, dat Gy alleen de oorzaak van myn ongeval, of welvaren zult zyn. Een regel, van uwe handt geschreven, kan my gelukkig maken; of, indien dit te veel is, verzoek ik een woordt door uwen mondts aan den gezant van Frankryk te geven, met toeflemming, dat hy het my mag mededelen. Te voren heb ik my tot uwe Raden gewend; maar Gy hebt my te kennen gegeven, dat Gy liever hadt, dat ik my regt tot U zou wenden. Ik ben daar mede te vrede; ik hadt wel gewilt, dat Gy ben minder macht dan zy oeffenen over my hadt gegeven. Duld ten minste niet, dat die zich voor myne vyanden hebben verklaart over de anderen den meester spelen, en dat een eenzydige raadts in uw gemoedt de overhandt niet neme boven een rechtmatig gevoelen.

Na dit alles verzocht zy de koningin, dat zy haar een geestelyk persoon van haren Godsdienst geliefde te geven, om haar by te staan. Zy klaagde over de hardigheid, dat men haar een priester, terwyl men deze vryheit van geloof aan den gezant van Spanje toefondt, weigerde, en dat zy zelfs gedurende hare regering de oeffening van den Protestantischen Godsdienst aan de Schotten hadt toegestaan. Zy verzocht ook, dat men haar twee staatsdochters, om haar gedurende hare ziekte te dienen, wilde vergunnen, op dat de onredelykheit van hare vervolgers het vermaak niet mogt hebben van haar van eene zo nodige en zo nuttige hulpe ontbloot te zien. Zy klaagde over de aangebragte berichten van den grave van Shrewsbury en van den geheimfchryver Be-

1582. al, en verzocht de koningin geen geloof aan de zelve tot haar nadeel te geven. Zy betuigde de vrees, die zy hadt voor hunne aanslagen, niet alleen tegen haar, maar ook tegen haren zone, den koning van Schotlandt. Zy verantwoordde zich wegens de briefwisseling met het Franfche hof; zy klaagde over Elizabeth, dat zy zich niet verwaardigde het minste op de brieven, die zy haar hadt geschreven, te antwoorden. Zy verweet haar ook op eene bedekte wyze de toeflemming, die zy aan de zegepraal der oproerige Schotten gaf, die de achtbaarheid van den prins zo wel, als die van de koningin, zyne moeder, met voeten traden. Zy bleef betuigen, dat zy niets meer ter herte nam dan de vrede van dat ongelukkige ryk; dat zy daar meer belang by hadt dan de staatsdienaren van Engelandt, die haar te onrecht beschuldighden beroerten in hee zelve te stoken. Al myne zorg, en al myne begeerte, vervolgte zy, hebben gestrekt om de kroon van Schotlandt op het hoofdt van mynen zone bestendig te maken, en al de geschillen, die door de onenigheden tot nu toe duren, by te leggen. Is dit bem van de kroon te willen verfteken? Dit is het zeggen van die zich de regering hebben aangematigt, en de welmenenden, die myne zaak tegen bunne lastering zouden verdedigen, niet willen toelaten deel in de behandeling der zaken te hebben. Duld toch niet, zeide zy, altydt tegen de koningin sprekende, dat deze schadelyke menschen zich in myne doot en in die van mynen zone verbeugen. Vrees, dat, na dat Gy ooggetuige van myn ongeval zult geweest zyn, zy daar na ook zullen trachten de uwe te bevorderen. Het eene scheimstuk kan hen tot het andere brengen, en Gy hebt reden hen zo min te vertrouwen als ik. Zy eindigde met de koningin te vermanen aan hare gewonelyke goedaardigheit te denken, en de zelve niet te weigeren aan eene princeffe, aan welke zy door het bloedt verbonden was; dat zy alle redenen van leed en ongenoen, dat de ongelukkige tyden en de kwaadaardigheit van hare vyanden haar hadden kunnen veroorzaken, wilde vergeten; kortom, eene koningin, hare nabestaande en vriendin, een hoon, dien zy, en een nog veel groter, aan iemandt, die haar zo nabestaande niet was, wel zou vergeven, kwyd te schelden. Dit was een trooft, zeide zy, dien zy wenschte, voor dat zy van de wereldt scheidde, daar zy door al hare ongevallen niet lang in wenschte te blyven, te genieten; dat hare ziel, indien zy deze vreugde genoot, vergenoegder hemelwaarts zou varen, en met meer vermaak tot Godt dankzeggingen voor de koningin, welker goedheit zy zou beproeven, dan klagten en zuchten over de ellende, waar door zy haar hadt willen te gronde helpen, opzenden; dat zy echter hare zuchtingen tot hem opzondt, om hem, die de herten der koningen in zyne handt heeft, te bidden, dat hy de koningin tederhertigheit en mededogen over haren ellendigen staat wilde inboezemen. Deze brief was gedagte kent den 11 November dezes jaars 1582 te Sheffield, en ondertekent met deze Franfche woorden: *Votre desolée plus proche parente & affectionnée soeur MARIA R**, dat is te zeggen: Uwe bedroefde nabestaande en toegenezene zuster MARIA K. Wy zullen in het volgende jaar den uitslag van dezen krachtigen en hertbrekenden brief zien. Het vervolg van de vromde geschiedenissen verplicht ons het verhaal daar van uit te stellen.

Ierlandt hadt zo veel yver voor het Pausdom, dat het de regering van Elizabeth niet kon verdragen. Het zelve was zo haast niet uit den tenen oproer geraakt, of het viel aantonts in een anderen.

Wy Thuanus.

* R is te zeggen Raine, koningin.

1580.

1581.

1582.

Camb-

den.

1780. Wy hebben de onderwerping, die de voornaamste hoofden hadden gedaan, in het begin van het jaar 1780 gezien. In de volgende maand van July kwam echter een oproerig gefchrift te Waterford weder te voorschyn, om het volk tot opstandt aan te moedigen. Men vermaande in het zelve de Ierlanders zich van de gehoorzaamheit van de koningin te ontfiaan. Men noemde haar een bastaardt en eene onder den ban leggende koningin; men riedt hen aan een koning uit hun eigen volk en van hun eigen Godsdienst te verkiezen; men verzekerde hen van den bystandt van den paus, van den koning van Spanje, en den hertog van Florence, met een leger, dat niet alleen bestand zou zyn hen te verdedigen, maar zelfs om Engelandt onder te brengen. De paus, zeide men, zou daar toe tien duizend man te voet, behalven drie duizend en zes honderd ruiters, waar van ieder van deze drie machten haar aandeel zou betalen, verschaffen.

Mylord *Baltinglas* scheen een der yverigsten te zyn om de wapenen voor dit bondgenootschap op te nemen. Hy schreef daar over aan den hertog van Ormond in zeer stoute uitdrukkingen. Hy liet hem weten, dat hy door twee lessen van de Schrift, die hy naar zyn zin uitleide, tot dit besluit was gekomen. De eene was: *Dat men niet moet vrezen de genen, die alleen het ligchaam kunnen doden*, waar door hy verstonde de koningin en hare bevelhebbers, en de andere, *Dat die geen, die de oppermachten tegenstaat, Godt tegenstaat*, verstaande door deze oppermachten die van den paus, waar op hy vervolgde, dat, indien men aan een prins, wanneer hy beveelt, dat men de wapenen, om zyn lyf en goedt te verdedigen, moet opnemen, moet gehoorzamen, daar geen rechtschapen Christen is, die niet met vermaak het hoofd van de kerk, bevelende, dat men tegen de moordenaars van de ziel moet stryden, zou gehoorzamen; dat *Elizabeth* zich den tytel van hoofd van de kerk, waar toe hare kunne haar onbekwaam maakte, en dien *JESUS CHRISTUS* aan zyne moeder zelf niet hadt willen geven, hadt aangematigt, dat zy door deze valsche hoedanigheit eene gehoorzaamheit vorderde, die men haar niet schuldig was, en die het gewisse niet toeliet aan de Roomschgezinden haar te geven. Ter zelve tydt schreef hy aan een koopman om wapenen en krygsbehoeften voor hem te kopen. Hy verscheen echter niet in het veldt, latende een ander het kluwen ontwinden; hy hielt zich te vrede met hen aan te porren, en de altaren der Roomsche kerke te verdedigen.

1781. Ondertusschen vergaderde de graaf van Desmond zyne benden in het graafschap van Kerri, daar hy reets een leger van drie duizend man hadt. De kapitein *Zouch*, die langs den kant van de haven van Dingle en in de stad van den zelve name lag, hadt op ver na zo veel volk niet: daarenboven waren de meeste soldaten ziek. Hy trok echter tegen de oproerigen, en verraschte hen des nachts te *Castlemayne*, wanneer zy daar het minste op dachten. Hy viel op hen aan, zonder hen tydt te geven van zich gereed te maken. Hy sloeg 'er een groot deel van dood, en ontnam hen al hunnen buit. Het scheelde weinig, of hy hadt den grave van Desmond gevangen; maar de zelve vluchtte naar het bosch in zyn hembdt, met die hem konden volgen.

Fitz-Girald, dien men gemeenlyk den opper-rechter * van *Immokelli* noemde, wreekte zich over dit verlies door de verwoesting der landeriyen, onder het bisdom van *Lismore* en rondom de stad van den zelve name, aan de rivier van

III Deel.

Avenmor, of van *Abenmor*, dat is te zeggen 1781. grote rivier, naar de taal van het landt, en die de Engelschen noemen *Blakwater*, dat is te zeggen, zwarte water *, gebouwt. Hy plunderde het gansche platte landt; doodde vyf en twintig man van de bezetting van de stad, die uitgetrokken waren om den roof weder te krygen; maar zy wierden geslagen, en gedwongen de vyanden met hunnen buit te laten wegtrekken. Deze plundering wierdt van eene andere, veel groter, en ver van daar, in het graafschap van *Wicklou*, daar de vyanden *Nieuwkasteel* † verbrandden, gevolgt. Maar de bevelhebber *Zouch* vergoedde haalt de schade, die de Engelschen door dit branden en roven hadden geleden. De onderkoning, of de Lord gemachtigde, gaf hem de regering van de provincie. Hy wilde de aanvaarding van zyn gebiedt met eene roemruchtige daadt beginnen. Hy verkoos ten dien einde de stad *Cork*, om zyn verblyf aldaar te houden, als mede voor de plaats, daar men de vergaderingen zou houden, om des te nader by de oproerigen, van wat kant zy in de provincie mogten invallen, tegenwoordig te zyn. Het duurde niet lang, of hem wierdt het misverstandt tusschen *Barri* en *Fitz-Girald*, twee voornamen hoofden van partyen, die hunne benden hadden verdeelt, en van malkander waren gescheiden, de rivier van *Blakwater* tusschen hunne beide legerplaatsen latende, bekend gemaakt. De eene hoop was gelegert naar den kant van *Dunfrinnes*, en de andere naar den kant van *Coudon*. Hy vernam ook, dat de graaf van *Desmond*, die de gevolgen van deze oneenigheit voorzag, al wat in zyne macht was aanwendde om hen te verzoenen. Hy zondt hen den ridder *Desmond*, zynen broeder, en den zoon van dezen ridder, die in eene hinderlage, die de bevelhebber *Zouch* hadt gelegert, vervielen, gevangen wierden, en voor den Engelschen bevelhebber gebragt, die hen als verraders deedt rechten. *Zouch* was met deze verrechting niet te vrede, hy trok tegen den muitmaker *Barri*, die het landt plunderde, na dat hy de bezettingen uit de kleine plaatsen, die hy onderweeg ontmoette, hadt geslagen. Hy wierdt op zyn beurt van de Engelschen op de vlucht gedreven, en gedwongen de genade van den overwinnaar, die het hem vergaf, af te bidden, na dat hy hem een tydlang tusschen hoop en vreeze hadt gelaten. Dus was het, dat de landvoogdt van *Mounster* de beroerten van deze provincie stilde, de hoofden der oproerigen ronderbragt, of hen dwong hun heul in de onderwerping of vlucht te zoeken. De graaf van *Desmond* was van het getal der laatsten, en wist zich zo schuil te houden, dat men zyne verblyfplaats niet kon ontdekken. *Zouch*, geen vyanden meer in het veldt ziende, dankte een gedeelte van zyn kleine leger af, en verminderde het zelve tot op vier honderd man te voet en vyftig te paardt.

Hy dacht niet, dat hy een heimelyken vyandt in den Lord *Lismau* en zynen zone hadt, die voorgaven van hem beledigt te zyn, en alleen naar eene gunstige gelegenheit wachtten om zich te wreken. Zy dachten de zelve gevonden te hebben, wanneer zy vernamen, dat hy zyne macht vermindert, en niet meer dan een handvol volks by zich hadt, onbekwaam om de macht, die zy van gedachten waren in het veldt te brengen, om zich van de steden, die hen het best gelegen waren, meester te maken, te kunnen wederstaan. Hun voornemen gelukte in het begin zeer wel. Zy sloegen de bezetting van *Adare* *, die tegen hen was uitgetrokken, en namen de

Qq

sterk-

1781.

* *Prelemaus* noemt haar *Dabrona*.

† of *Nieuwcastle*.

Zy worden oor de Engelschen geslagen.

waerT
hetwelk
en het
aantel

* in het graafschap van *Lismore*.

Verwoestingen van deze op oermakers. * *Senechal*.

1581. sterkte weg. By verrassching vermeersterden zy het kasteel van Liskonnell, nevens het kasteel van Ardnach, en stelden de graafschappen van Ormond, van Tipperary, en van Waterford onder brandschatting. De landvoogdt van Mounster nam dit zeer kwalyk, en niettegenstaande zyne macht met die der vyanden geenzins overeenkwam, bleef hy in geen gebreke regelrege tegen hen op te trekken. *Lixnan* dorst hem niet afwachten, maar zich in Adare niet veilig achtende vertrok hy van daar, en begroef zich in de bosschen van Liskonnell met zeven honderd mannen. *Zouch* vervolgde hem, viel op zyne begraafing aan, dreef hem op de vlucht, en nam al den roof mede.

Eenige dagen daar na leden de oproerigen nog groter verlies. De ridder *Henrik Fallops* en de kapitein *Norris* kwamen van wegens den onderkoning tot bystandt van den landvoogdt van Mounster, en bragten hem twee honderd man toe, daar hy zyne benden mede versterkte, latende het bewindt over de zelve aan den bevelhebber *Dowdal*, en trekkende met het overige naar Limerick. *Dowdal*, tegen de vyanden optrekkende, onderhaalde hen by Glansflisk, doodde honderd en veertig man, ontnam hen acht honderd koeien, vyf honderd paarden, en verscheidde kudden schapen, geiten, wolle stoffen, granen, nevens eenig geldt, al het welke tot verfrissching van de Engelsche bezetting diende. *Lixnan* kon zich van dit verlies niet herstellen. Hy kwam by den grave van Ormond, wiens landen hy zo min als die van de anderen hadt verchoont, en verzocht vergiffenis van alle zyne begane vyandelykheden. De bevelhebber vergat al den overlast, dien hy hadt geleden, en *Lixnan* kleefted sedert dezen edelmoedigen Mylord met een altoosdurende getrouwheit aan. Maar de beroerten begonnen wederom aan den kant van Kerri. De graaf van Desmond, die zich schuil gehouden hadt, kwam voor den dag, en vertoonde zich op nieuw voor Adare, zo dat de Engelschen het niet dan na een bloedig gevecht, waar in zy veel volk verloren, ontkwamen.

Het graafschap van Klanrikard wierdt in dezen tydt aan *Ulrich Burk*, en dat van Leitrim aan zynen broeder *Jan* door goede mannen, aan welke zy zich hadden overgegeven, toegewezen. Deze gemachtigden, van de koninginne aangestelt, voorgden dit beding by het vergelyk, dat het geen plaats zou hebben dan zo lang de twee broeders in hunne gehoorzaamheit bleven, en dat, byaldien een van beide opstondt, de domeinen, daar zy in gehuldigt waren, met een volstrekt recht aan den anderen zouden vervallen, indien hy getrouw bleef; zo dat men zich van hen als van verspieters van malkander bediende, en hen tot hunnen plicht bragt, het zy door de vreeze voor straffe, het zy uit zucht voor vergelding.

Trouwloosheit der Ierlanders.

Dit was recht den aardt der Ierlanders kennen, die geen meer trouw voor hunne eige natie dan voor de Engelsche hadden, en die elkander dagelykch verrieden. *Birne*, in verwachting, dat hy van de koninginne kwydschelding zou erlangen, was van voornemen *Fitz-Girald* het hoofd af te slaan; maar deze laatste, zyn voornemen gewaar wordende, kwam hem voor, en maakte hem en zyne aanhangeren van kant. Hy was echter zeer ontzet over deze uitvoering, en om genade te erlangen boodt hy het hoofd van *Pheagh Mak-Hugh*, een ander hoofd van eene party, aan. Zyne aanbidding wierdt aangenomen; maar hy was daar in niet gelukkiger dan *Birne* was

geweest: want op de zelve trouwloze wyze wylende te werk gaan, trof hem het zelve ongeluk, of ontving eene rechtvaardige straf. *Pleagh* ontdekte zyn voornemen, nam hem gevangen, en deedt hem wurgen.

De regering van Mylord *Gray* was dan daar van alle kanten gelukkig; zyne wapenen waren tegen de oproerigen voorspoedig, en de oproerigen brouwen door hunnen tweespalt hunnen eigen ondergang. Maar zy vonden een middel om zyne overwinningen en hunne ongelukken te bepalen. Hy hadt benyders aan het hof van Engelandt. De Ierlanders zonden aan de zelve een verhaal vol klagten over zyne wreedheit. Zy beschreven hem als eenen der schrikkelykste dwingelanden, daar men ooit van hadt horen spreken, die de inboorlingen van het landt als honden handelde, en die van het ryk een kerkhof en een brandstapel zou maken, indien men zich niet haastte met hem te huis te ontbieden. Dit bedrog wierdt zo wel voorgedragen, dat het zelve ingang by den Raadt der koninginne kreeg. Zy zelf sloeg aan een groot deel daar van geloof; weshalven zy dezen onderkoning te rug ontbodt, en dat op een tydt, wanneer hem byna niets meer overbleef om deze wilde menschen, wier gestadige opstandt verdiende, dat men hen streng straffe, doch met meer mededogen dan wreedheit, gelyk de schryvers zeggen, en dat het belang van de koningin en de veiligheid van de Engelsche volplanting vereischte, t'onder te brengen. Hy liet de regering in handen van *Sofus*, aartsbisshop van Dublin, en den ridder *Henrik Wallop*, bewaarder van de krygskas, beide opperrechtters van Ierlandt, en beide bekwaam en welmenende: maar zy kwamen niet wel met malkander overeen, hebbende beide zulke tegenstrydige gedachten, als hunne bedieningen verschildende waren.

Het was op het einde van dit jaar en in het begin van hunne aanstelling, dat de eerloze *Sanderus*, volgens het verhaal der Iersche Jaarboeken*, ellendig om het leven kwam. Hy was het, die de hekelschriften, de welke tegen *Anna van Boulen*† en tegen *Elizabeth* in het licht kwamen met zo veel buitensporigheden, dat de Roomschegezinde schryvers zelf de valscheit daar van moeten bekennen, en 'er niet dan met verachting van spreken, hadt gemaakt. Hy was het, die het eerste de door hem bedachte onwettigheit van de geboorte van *Anna van Boulen* verspreidde; eene onwaarheit, zo tegenstrydig tegen alle waarschynlykheit, dat men veertig jaren tevoren, wanneer men met zulk een grote drift tegen de echtscheiding van *Henrik den VIII* was ingenomen, zich daar niet eens van bedient hadt. Hy spaarde de dochter niet meer dan de moeder, en de koningin *Elizabeth* hadt al hare standvastigheit van noden om de lastering van dezen leugenaar tegen te gaan. Hy was, zegt de Vervolger van zyn boek, uit Spanje naar Ierlandt getrokken, met een Goddelyken yver ingenomen om de Roomschegezinden, die de wapenen tot verdediging van hunnen Godsdienst hadden opgevat, te troosten. Maar het was veel eer door zyne gewone verwoedheit tegen de koninginne dat hy overgekomen was. Hy was het, die de toerusting, die de paus en de koning van Spanje tegen haar hadden gezonden, bevorderde, en zich aan het hoofd der vyanden van zyn vaderlandt stelde, om hunnen inval des te gemakkelyker te maken. Hy ontsnapte de wapenen der Engelschen, die over de Spaansche benden zegepraalden; hy ontquam het ook uit de zamenzwering, daar deze schelm de grondoorzaak van was

1581.

1582.

Beschuldiging tegen Mylord Gray.

Doodt van Sanderus.

* Cox; maar volgens Cambden in het jaar 1583. † of Benlain.

ge.

1582. geweest; maar hy kon de rechtvaardige straf van Godt niet ontvlieden. De Vervolger van zyne Geschiedenis staat zelfs toe, dat hy het leven in deze onderneming, overladen met ellenden, armoede en andere ongemakken, verloor. Zyn einde was nog droeviger; kort voor zyne doot verloor hy zyn verstand, en wierdt uit de burgerlyke gemeenzaamheit gestoten. Hy raakte ellendig aan zyn einde in eene woeste plaats, daar hy niets vondt om zynen dorst te lesschen, noch om zynen honger te stillen. Na dat hy zelfs de wortels van de bomen, die hy in het bosch vondt, dat hem tot een verblyfplaats verstrekte, hadt opgegeten, om de maat van zyn smert, en de verachting, daar hy in was, vol te meten, vondt men niemandt, die hem in zyn laatste uur bystondt, noch zorg na zyn overlyden voor zyne begravinge droeg. Zyn ligchaam wierdt in het bosch van Clenis door de Engelschen gevonden, die het niet waardig oordeelde, dat het met aarde bedekt wierdt. Zy gaven den romp aan de woede der wilde beesten ten beste; maar zy haalden eerst uit zyn zak de brieven, die hy aan de Ierlanders, om hen in den oproer te doen volharden, hadt geschreven, belovende hen hulp en heerlyke vergeldingen van den paus en van den koning van Spanje.

1580. Schotlandt was niet minder dan Ierlandt be-
1581. roert. Zo haast als Mylord *Stuart d'Aubigny*,
1582. graaf van Lenox, was aangekomen, omhelsde
hy, gelyk wy hebben gezegt*, de Protestant-
sche leer. De afzwering, die hy van het
Roomsche gelove deedt, was in bewoordingen
bevat, die alle wantrouwen van die hem van
veinzery beschuldigten hadt behoren weg te
nemen, en liet was ook, om dit vermoeden weg
te nemen, dat hy by zyne geloofsbedydenis eene
bovengewone betuiging voegde. Het volk riep
tegen de ontslagingen van het hof van Rome, dat,
zeide men, de aanhangeren van den paus de vry-
heit gaf te tekenen al wat men van hen kwam te
vorderen, en het zelve, hoe tegenstrydig het ook
met hun geloof was, te bezweren, mits dat zy
de gronden van het zelve in hun hert behielden,
en den voortgang daar van bevorderden. Om de-
ze stilzwygende bepaling weg te nemen, en geen
den minsten twyfel, zo tegenstrydig met de op-
rechtheit van een Christen, over te laten, ver-
klaarde de hertog van Lenox door een byzonder
geschryft, dat hy Godt tot getuige van zyne op-
rechte meninge nam, dat hy geen andere gedach-
ten hadt dan hy hadt geschreven en getekent,
en betuigde, dat zyn geloof zonder eenige dub-
belzinnigheit en achterhoudendheit was.

De koning ondertekende het zelve geschryft,
nevens al zyne Raden en het gansche hof, het
zy om deze nieuwe wyze van afzwering plegtelyker
te maken, het zy om door deze byzonderheden
van de ondertekening van den graaf van
Lenox niet te tonen, dat men meer mistrouwen
van hem dan van anderen hadt.

1580. Alles scheen geruiken vreedzaam te zyn, wan-
neer zich op eenen slag een gerucht verspreide,
dat de graaf van Morton eene zamenzwering
hadt berokkent om den koning te ligten, en
hem aan de koningin van Engelandt over te
leveren. Hy eischte recht over dezen laster, en
deze zaak, voor den Raadt gebragt zynde, gaf
gelegenheit eene bediening van grootkamerling,
tot nu toe in Schotlandt onbekend, om zorg te
dragen voor den koning, nevens vier en twintig
heeren, of zonen van heeren, waar van deze
nieuwe amptenaar het hoofd was, aan te stel-
len. Het was de graaf van Lenox, die met de-
ze aanzienlyke bediening wierdt bekleed. De
III Deel.

vier en twintig edellieden wierden ook be-
noemt. Zy deden den eedt van getrouwheit
aan den koning, en van gehoorzaamheit aan
den grootkamerling. De graaf van Morton
rekende zich zelve niet veilig by de verhoging
van den graaf van Lenox; waarom hy te ra-
de wierdt het hof te verlaten: doch het ge-
schil van Mylord *Oliphant* en van Mylord
Ruthven wederhieldt hem; hy kon zich de
vriendschap, die hy voor den eersten hadt, niet
onttrekken. Dit veroorzaakte hem den haat
van den anderen, en maakte al zyne vyanden
des te stouter. Het was in dezen tydt dat de
ridder *Bowes** als gezant van *Elizabeth* in
Schotlandt kwam, om den graaf van Lenox
als een zendeling van Vrankryk aan te klagen.
Men weigerde hem gehoor te geven, gelyk
wy reets hebben gezegt, gelyk ook het mis-
noegen, dat de koningin van Engelandt daar
over betuigde.

Zy wierdt in de gedachten, die zy hadt van
de vyanden van den graaf van Morton daar
door bevreest te maken, bedrogen. De zelve wier-
den in het tegendeel des te meer aangemoedigt
om zynen ondergang te brouwen. Hunne
eerste behandeling niet naar hun zin uitge-
vallen zynde, gelyk zy hadden gedacht, be-
sloten zy eene beschuldiging tegen hem in te
brengen, daar hy zyn hoofd niet van zou
brengen: dat was, dat hy deel hadt gehad
in den moordt van den overleden koning. De
kapitein *Jakob Stuart* † was aanklager; en
op een tydt, dat de Raadt vergadert was,
wierp hy zich voor de voeten van den ko-
ning, en zeide: *Sire, ik kom uwe Majesteit
eene misdaadt bekend maken, die sedert lan-
gen tydt verborgen is gebleven. Dat is de vor-
stenmoordt, door Mylord Morton aan den over-
leden koning, uwen vader, begaan. Toen stondt
de beschuldigde op, en zag den beschuldiger
met een stuursich en veracht wezen aan, zeg-
gende: Wat beweegt dezen edelman zich hier
als een beschuldiger aan te geven: maar wat be-
weegreden by ook mag hebben, ik ontken zyne be-
schuldiging, die al zo valsch als afschuwelyk is.
Ik ben bereid my voor de allerstrengste rechtbank
te verantwoorden. Hoe durst men my eene misdaadt
te last leggen, daar de gansche werelt weet dat
ik een streng en onbeweeglyk wreker van hen ge-
weest? Daar na zich tot den koning kerende
vervolgde hy aldus: Sire, dat uwe Majesteit in
zynen Raadt daar een volstrekt oordeel over vel-
le, en dat men my voor zulke gevormachtigden
doe verantwoorden, als het u gelieven zal te be-
noemen. Ik verwerp geen rechtbank; myne on-
schuld zal boven de kwaadaardigheit van myne
vyanden uitblinken. Al de gunst, die ik ver-
zoek, is, dat de rechters onpartydig mogen zyn,
even onbeweeglyk voor hen, als voor my. Daar
waren nog eenige woorden tusschen den be-
schuldigde en den beschuldiger, waar na de ko-
ning hen beide beval te vertrekken, terwyl
men daar over zou beraadslagen. Men nam
de stemmen der vergadering op; daar wierdt
in besloten, dat de graaf van Morton eene ka-
mer in het paleis tot zyne gevangenis zou
hebben, daar hy twee dagen bleef; maar op
den derden dag wierdt hy naar het kasteel van
Edenburg gebragt*. Wanneer hy derwaarts
wierdt geleid, wilden zyne vrienden, dat hy
zou vluchten, gelyk hy gemakkelyk hadt kun-
nen doen; maar hy antwoordde hen, dat hy
veel liever tien duizend doden wilde sterven
dan zyne onschuld door zulk eene vlucht ver-
dacht maken.*

1580.

* Zie fol.
190.Beschul-
diging
ten en
den gra-
ve van
Morton.† dien
men na-
derhandt
graaf van
Aran
heeft ge-
noemt.* en na-
derhandt
naar dat
van
Dumbri-
ton.

1580.
De Pres-
byteri-
aanfche
geefte-
lykheit
zege-
praalt
over de
Bif-
fchop-
pelyken.

* Spots-
wood.

In de maandt van July van het zelve jaar was 'er eene vergadering van de Presbyteri-
aanfche geestelykheit te Dundye. Men besloot
in de zelve de bisschoppen af te schaffen, ne-
vens al de prelaten buiten de bediening van
het Euangelie te houden, tot dat zy afstandt
van deze ryke bedieningen hadden gedaan,
waar van de vergadering de macht aan zich
behiel om ze te kunnen gebruiken, het zy
tot verligting der kerken, het zy tot bystandt
van den Staat, en dat zy een nieuw beroep
van de Presbyteri-
aanfche kerk zouden hebben
ontfangen. De Schotsche schryver * laakt de
twee hoofden van deze kerkvergadering, hen
beschuldigende van onrechtmatigheit en van
verwaandheit. Wy zullen ons in deze kerke-
lyke geschillen niet inlaten. De graaf van Le-
nox zondt den ridder *William Stuart* in deze
vergadering, met een brief, van zyne handt
geschreven, waar in hy hem kennis gaf van
den afstandt van zyn geloof, en van de verkla-
ring, die hy in het openbaar in de kerk van
St. Gilles te Edenburg hadt gedaan, en van
zyne ondertekening te Sterling, nevens het
geschrift van zyne betuiging, daar wy van
gesproken hebben. Maar het hadt weinig in-
gang by de kerkvergadering, die tegen hem
ingenomen, of natuurlyk mistrouwende was.
Men stelde in de kerkvergadering eene ge-
loofsbedydenis op, zeer overeenkomende met
die der hervormde kerken van Vrankryk en van
Zwitserlandt, die door eene nationale kerkver-
gadering en door de Staten in het volgende
jaar wierdt bekrachtigt.

1581.
Verwar-
ring in
Schot-
landt ten
aanzien
van den
grave
van
Morton.
† Zie
boven
fol. 291.

In het begin van het volgende jaar kwam
de ridder *Thomas Randolph* te Edenburg, van
Elizabeth met den tytel van gezant afgezond-
den om het ontslag, gelyk wy reets hebben
gezeft, van den grave van Morton te verzoeken
†. Het scheelde weinig, of de gevangenis
van dezen grave hadt een oorlog tusschen
de twee-ryken verwekt. *Elizabeth* kon niet dul-
den, dat een man, die haar altoos zo toegedaan
was geweest, en dien zy daarenboven voor on-
schuldig hieldt, zou te grondt gaan. De graaf
van Lenox met zynen aanhang werkten daar te-
gen, en wilden deze zaak niet ten halve laten
steken, zo dat men van den eenen en den an-
deren kant gereed stondt de wapenen op te
nemen. De koningin belastte zelfs, dat men
daar een begin van zou maken op de grenzen,
en zondt meer krygsvolk naar dien kant. De ko-
ningin van Schotlandt, of liever de graaf van
Lenox en zyn aanhang, daar van kennis kry-
gende, deden een bevel uitgaan, waar in zy
aan de inwoonders van de grenzen geboden,
dat zy zich gereed zouden houden om by een
inval der vyanden de zelve te keer te gaan.
Men bande al de aanhangeren van Morton, en
de schuldigsten wierden gevangen gezet, en vervol-
gens gebannen, als zyne twee zonen, de graaf
van Angus, zyn broeder, en eenige anderen.
Om hen voor te komen hadt men den grave
van Morton van Edenburg naar het kasteel
van Dumbriton gebragt, daar men hem te
recht stelde. Hy wierdt onder de bewaring
van den kapitein *Stuart* en den grave van Mon-
trossie gestelt. Wanneer hy de genen, die hem
de tyding daar van bragten, den naam van
graaf van Aran aan den eersten hoorde geven,
vroeg hy: *Wie is die graaf van Aran, daar gy
van spreekt? Het is,* antwoordde men hem,
de kapitein Stuart, waar op deze ongelukkige
Mylord, na een weinig gezweven te hebben,
zeide: *Is het zo,* en aansonts voegde hy daar

by: *dan is het met myn leven gedaan.* Hy merkte 1581.
dit, zo men zegt, aan, ter gelegenheit eener
voorzegginge, die hem voorspelt hadt, dat zyn
val hem door den mond van den grave van Aran
zou aangezeft worden. Wat men van deze voor-
zegging ook mag denken, zy wierdt vervult,
naardien hy op de aanklagte van den kapitein
Stuart gevangen genomen en kort daar na gerecht
wierdt.

Zyn vonnis wierdt hem in het begin van Juny
door den grave van Montrossie, zegelbewaarder,
na dat het door de Pairs was uitgesproken, niet-
tegenstaande hy den grave van Argile en eenige
anderen voor geen rechters erkende, daar geen
acht op wierdt geslagen, achtervolgens de voor-
rechten van de Pairs, daar geen weigering plaats
heeft, bekend gemaakt. Het zelve behelsde,
dat hy overtuigt was den moordt van den over-
leden koning te hebben gesmeed; dat hy tot straf
zou gewurgt worden, zyn hoofdt afgekapt, en
zyn ligchaam gevierendeelt. Op de uitspraak
van zulk een schrikkelijk vonnis was hy zeer ont-
stelt, en staande twee of drie malen met zyn stok
op den grondt riep hy uit: *Ik schuldig den moordt
van den koning gebrouwen te hebben?* herhalende
met een naare stem deze schrikkelijke woorden:
*Godt is het tegendeel bekend, ik beroep my op zyn
rechtbank.*

Vonnis
des
doods
tegen
hem uit-
gespro-
ken.

Des anderen daags zondt men hem eenige ker-
kendiens om hem te troosten en tot de dootd
te bereiden. Hy betuigde hen, dat hy welge-
moed was, en dat hy den nacht in een diepen
slaap hadt doorgebragt, een teken van de gerust-
heit van zynen geest, die zich t'eenemaal, zei-
de hy, hadt ontlast, doordien hy haast zyne on-
gelukken met zyn leven zou geëindigt zien. Zy
vermaanden hem vervolgens, dat hy Godt zou
verheerlyken met eene oprechte bekentenis van
de misdaadt, daar men hem aan schuldig hadt
geoordeelt, te doen. Maar hy betuigde op nieuw
zyne onschuld, en zeide, dat hy nooit in zulk
eene verfoeielyke daadt hadt bewilligt. *Het is
waar,* vervolgde hy, *dat op myne wederkomst van
Engelandt, daar ik na de dootd van David Rizio
naar toe was gereist, de graaf van Botbrwel my den
moordt van den koning kwam voordragen, als eene
offerhande, die de koningin wilde dat men aan de
schim van dezen Italiaan zou doen: maar ik heb
dit voorstel met affebrik verworpen. Echter vroeg
ik hem den last van de koningin te zien, get welk
by my weigerde. Voorts waren myne gedachten,
indien by my den zelve hadt verzoont, van aansonts
myn vaderlandt te verlaten, en daar niet weder in te
komen voor dat ik het einde van eene zo gruwelyke
regeringe hadt gezien. Men vroeg hem vervol-
gens, wat kennis hy van de medeplichtigheit van
Archambaud van Douglas hadt; waar op hy ant-
woordde, dat, na het vermoorden van den over-
leden koning, *Douglas* by hem was gekomen,
en hem hadt betuigt, dat hy by dezen schrikke-
lyken moordt met *Botbrwel* en *Huntley* tegen-
woordig was geweest; *Maar aan wien,* vervolg-
de hy, *kon ik deze misdaadt openbaren, nade-
maal zy, die het gezag in banden hadden,
daar de uitvoerders van waren? Indien ik nalatig
ben geweest om de zelve bekend te maken, zo
is zulks de eenige mislag, daar men my me-
de kan beschuldigen: doch ik heb daar het min-
ste deel niet in gebad. Ik klaag echter niet over
de strafheit van myn vonnis. Ik ben wel on-
schuldig voor de menschen, maar voor Godt ben
ik een groot zondaar, en verdien nog zwaarder
straf.**

Op het bericht, dat men den koning van deze
verklaring deedt, verligte hy de straf, en beval,
dat

1581. dat de misdadiger zou onthalt worden, waar na men zyn ligchaam aan zyne vrienden zou geven om in stilte begraven te worden. Men maakte dit den grave van Morton bekend, en men voegde daar by, dat alles tot de uitvoering gereed was. *Godt dank!* antwoordde hy, *die my de genade heeft verleent, dat ik het mede ben.* Op het zelve oogenblik kwam *Stuart*, graaf van Aran, hem betuigen, dat hy hem uit geen haat, noch uit geen dritt, om hem ongelukkig te maken, hadt beschuldigt. De graaf van Morton antwoordde hem, dat het nu geen tydt was daar over te twiften: hy vergaf hem en de anderen zyne doot. Vervolgens wierdt hy naar het schavot geleid. Daar op gekomen zynde viel hy op zyne knien, en deedt zyn gebedt met veel yver. Men sloeg hem het hoofd af in het uitspreken van deze woorden: *Heere, in uwre handen beveel ik mynen geest; Jesus ontfang mynen geest.*

Dus was het einde van Mylord *Douglas*, graaf van Morton, aan wien de bedreiging, of voorzegging, die *Knox* hem hadt gedaan, en waar aan deze ongelukkige heer ten tyde van zyne ongenade dacht, wierdt bewaarheid *. De schryvers spreken zeer verscheidentlyk van hem; maar de Schotische schryver †, die het ten minste beter dan andere behoorde te weten, maakt eene afbeelding van hem, die zeer natuurlyk schynt. Hy ondervondt, zegt hy, het goed en het kwaad geluk, zelfs tot zo ver, als het iemandt kan overkomen. Hy was in de jaren van zynen voorspoed, als regent van het ryk, byna met eene volstreckte macht bekleed, van groten en kleinen ontzien, en zelfs van den koning gevreesd; met eere en rykdom overladen; omringt van edellieden en van Mylords, die hun hof by hem maakten: in het tegendeel was hy in zynen ongelukkigen staat van allen verlaten, en een speelpop van die hy te voren hadt doen beven. Hy was welgemaakt, van eene middelbare gestalte en van een edel en aangenaam wezen; dapper, wys en mild ‡, en een liefhebber van recht en gerechtigheit. Voorts is het bezwaarlyk te zeggen, of zyne doot hem niet nuttiger dan schandelyk is geweest, dewyl het schynt, dat hy daar door bekeert, en tot een Christelyken inkeer is gekomen.

De graaf van Aran toonde zyne wreedheit zelfs aan de bedienden van den grave van Morton; hy bragt verscheiden van hen op de pynbank, om de medestanders te ontdekken, of een naauwkeuriger kennis van de misdaadt van hunnen meester te krygen, daar men geen genoegzaam bewys van schein te hebben. Maar naderhandt is men te weten gekomen, dat zyn oogmerk was geweest hen te dwingen om te ontdekken waar dat hy den schat, dien hy gedurende zyne regering met zo veel gretigheit byeen hadt geschraapt, en die mogelyk de oorzaak van zyne doot, zo wel als van het pynigen van zyne bedienden is geweest, hadt verborgen. Voorts behaagde deze strafheit aan zeer weinigen. De graaf van Aran oordeelde, dat hy eene goedkeuring van den koning en van de Staten, om zich voor den haat van het volk te dekken, nodig hadt. Hy verkreeg de zelve, en al wat hy hadt uitgevoerd wierdt als een grote dienst, aan den koning en het ryk bewezen, bekrachtigt. Het gemeen oordeelde daar nochtans anders van. Zyn huwelyk met de gravinne van der Mark bragt hem in de uiterste verachting. Zy was weduw van den grave van dezen name. Men hielt haar voor eene vrouw, die alle kwade hoedanigheden van hare kunne hadt, zonder eenige goede te bezitten. Doch dit was het niet al, dat men tegen dit huwelyk hadt; maar zy hadt gedurende het

leven van haren gemaal in een openbaar overspel met den grave van Aran geleefd, en zy hadt zich van tafel en bedt, onder voorgeven van zyne onmacht, wanneer zy reets door den kapitein *Stuart*, gelyk men den grave van Aran toen noemde, was bevrucht, doen scheiden. Het geen nog verachtelyker in dezen verfoeielyken ommegang was, bestondt daar in, dat *Stuart*, weinig middelen hebbende, in de mildadigheit van den grave van der Mark alle hulp en bystandt hadt gevonden.

In weérwil van den afkeer, dien men voor zulk een oneerlyken man hadt, groeide zyne staatzucht dagelykch met zyne gunst aan, tot zo ver, dat hy niemandt boven zich kon velen, noch zich met den grave van Lenox, aan wien hy voor zyne verheffing verplicht was, gelyk hy voor zyn bestaan den grave van der Mark was geweest, gelyk wilde stellen; zo dat hem de ondankbaarheid voor al zyne weldoenders schein als aangeboren te zyn. De koning hadt den grave van Lenox eerst tot hertog verheven. Dit verwekte in hem eene grote nydigheit; hy kon zulk eene verheffing in een gunsteling, die hem reets te veel in den weg was, niet verdragen. Hy leide hem allerhande dingen te last, om hem te doen vallen. Zyn eerste voorwendfel was het wederinroepen van Mylord *Ferniburff* uit zyne ballingschap in Vrankryk, en de kwydschelding, die de koning hem hadt geschonken wegens de misdaden, waar over hy gebannen was geweest, bewerende, dat het tegen de wetten itreedt. Vervolgens beschuldigde hy den nieuwen hertog van Lenox een verspieder van Vrankryk en den paus te zyn, een die zyn geloof geveinsdelyk beleedt, om de Protestanten te verraden; kortom, hy betwistte hem de voorzitting in het Parlement, en hadt de stoutheit zich onmiddelyk naast den koning te plaatsen, onder voorgeven, dat zyne bediening als kapitein van de wacht hem verplichtte zich naast zyne Majesteit te houden. Om hier in niet gedwarsboomt te worden vertoonde hy zo wel als zyne gemalin eene bovengewone Godvrucht, wonende beide de leerredenen met veel yver en naarfteigheit by, het zelve mede aan het volk bevelende. Maar de koning vondt niet goed, dat hy den voorrang boven den hertog van Lenox zou hebben, die gedwongen was geweest uit de Parlementsvergadering, den prins met zich nemende, te blyven. Dus moest de graaf van Aran bukken, en dit kostte hem zelfs de plaats van kapitein van de lifywacht, die hy aan den hertog van Lenox, om hem geen aanleiding tot staatzuchtige begeerten over te laten, moest overdoen.

In dezen tydt kwam 'er eenig geschil in de vergadering der Presbyteriaansche geestelykheit, die hare kerkvergadering te Glasgow hieldt. *Robert van Montgomeri*, predikant te Sterling, hadt de toestemming van zyn beroep tot dat bisdom door de aanpryding van den hertog van Lenox op eene onbetamelyke wyze verkregen. Hy moest van de bescherming van den koning, van wien hy de gezegelde brieven hadt ontvangen, afstaan; hy beleedt zynen misflag in de vergadering, en beloofde van de bisschoppelyke waardigheit af te zien. Hy hieldt zyn woordt niet, en zocht zyne bevestiging te Glasgow, daar de voorzitter van de Presbyteriaansche kerkvergadering, die zich daar tegen hadt gekant, door den provoost gevangen wierdt gezet. De gansche gemeente nam deze zaak ter herte, men schreef een vastendag, al ten tyde van vervolging, uit; men zondt gemachtigden aan den koning, en in eene algemene vergadering deedt men den provoost in den

Rechts-
geding
van de
Presby-
teriansche
geeste-
lykheit
tegen de
Bisshop-
pelyken
van
Glasgow.

7 yne
stand-
vallig-
heit.

Zyn
doot en
lof.
* in het
jaar
1572.
† Sports-
wood.

‡ in het
begin
van zyn
regent-
schap,
maar in
het ver-
volg zeer
gierig.
Slechte
hoeda-
nigheit
van *Stu-
art*, grave
van
Aran.

1581. ban. *Montgomerie* wierdt mede in den ban gedaan, en met de kerk niet weder dan eenige jaren daar na*, ten volle van het bisdom afstaande, verzoent.

* in het jaar 1587. 1582. De koning klaagt over de heeren.

Een veel gevaarlijker geschil rees 'er tusschen de onvergenoegde heeren over het gezag vanden gunsteling en dat van den grave van Aran, die ledert, dat zy verzoent waren, in zyn belang was geweest. De hoofden van dezen nieuwen aanhang waren de graven van Marr en van Gowri, de Lords *Lindsay, Boyd, Glames, en Oliphant*, nevens verscheide anderen. Zy verze-

† *Rath-*
toen.

kerden zich van den persoon van den koning, dien zy in het huis van den grave van Gowri † in bewaring hielden, en Mylord *Glames* hadt de stoutheit aan dezen prins, die zich van tranen over het geweldt, dat hem wierdt aangedaan, niet kon onthouden, te zeggen, dat het beter was, dat men een kindt zag schreien dan het ganiche ryk; woorden, die groten indruk op het hert van dezen jongen koning maakten, en nooit uit zyne gedachten gingen. Des niettegenstaande moest hy veinzen, en aan de zamengezwoorenen een openbaar geschrift verlenen, te St. Johnston den 28 Augusty getekent, waar by hy alles toestemde, dat zy hadden verrecht, en betuigde, dat hy zyne vryheit, niettegenstaande men het tegendeel hadt verbreid, genoot. De koningin van Engelandt bleef in geen gebreke zich van deze gelegenheit te bedienen om de doodt van den grave van Morton te wreken. Zy zondt de ridders *Cary* en *Bowes* naar den koning, om hem de beroerten, die door deze straf-oeffening, welk zy aan de staatzucht van deze twee gunstelingen toeschreef, waren veroorzaakt, te vertonen. Zy vermaande dezen prins, den grave van Angus, dien hy gebannen hadt, weder in te roepen. Een groot gedeelte van Schotlandt was van de zelve gedachten, en ondersteunde het verzoek van *Elizabeth*. Het was van deze verdeeldheden, dat *Maria Stuart* in haren brief van den 11 November, daar wy den inhoudt van hebben verhaalt*, gewag maakt.

* Zie fol. 302 enz. Aanpraak van den koning aan de Staten.

De Staten vergaderden den 18 October. Maar men hadt aangemerkt, dat de gemeenten aldaar geen gemachtigden hadden gezonden, naardien zy oordeelden, dat de koning, zo haast hy in vryheit zou zyn gestelt, dit gedrag zou afkeuren, het geen van toen af in de aanpraak van zyne Majesteit by het openen van deze zitting al bleek. *Myne Heeren*, zeide hy, sedert dat ik de regering heb aangevaard, heb ik niet dan beroerten en zamenhangen, voornamentlyk onder de heeren, gezien. Het verdriet, dat ik daar over heb, heeft my verplicht u daar over te doen zamenkomen, ten einde gy my zoudt helpen om daar een einde van te zien. Een van de vergadering hadt stoutheit genoeg, hem in de reden vallende, daar op te antwoorden, dat het kwaad alleen door zyne gunstelingen wierdt veroorzaakt, en dat men, om alle onordentlykheden te doen ophouden, hen alleen de macht, die zy misbruikten, moest benemen. Deze redenen wierden van anderen geprezen. Zy noemden den hertog van *Lenox* en den grave van *Aran*, wiens verbanning zy verzochten, vertonnende aan den koning, dat de eer van zyne Majesteit, de algemene rust en het belang van den Godsdienst vorderden de behandeling der zaken niet langer in handen van twee zo verderfelyke personen te laten. De koning moest het besluit, dat deze vergadering nam, ondertekenen, en het bondgenootschap der heeren tegen deze twee gunstelingen goedkeuren.

Stout antwoordt van eenen van de heeren.

* *Camb-*
den.

Men zegt*, dat de zamenverbondenen *Buchanan* verzochten een verdedigingschrift van hun gedrag te maken; maar dat hy het weigerde, en

weinig dagen daar na stierf, met berouw, dat hy de party der oproerigen tegen de koningin en den koning haren zone was gevolgt. Echter is 'er niemandt dan *Cambden*, die van deze byzonderheit gewag maakt; waarom hy verdacht wordt gehouden. Hy pryft ook alleen de dichtkunde van dezen vermaarden schryver; maar de beroemde voorzitter *Tbuanus** en de aartsbisschop van *St. Andrews* † geven hem veel groter lof. De eerste reket het voor eene eer van zyne natie, een zo doorluchtigen man voor haren zone erkent te hebben, die wel voor een Franschman wilde genomen worden, en eenigen tyd in de schole te *Bourdeaux* de vrye letteren hadt onderwezen. Van daar wierdt hy in *Portugal* tot de hogeschole van *Coimbre* beroepen. Daar was het, dat hy op bevel van *Jacobus* den V, die de Minnebroeders beschuldigde de oproerige heeren van zyn ryk te hebben begunstigt, het hekelschrift tegen deze geestelyken, dat hem aan de vervolging van het geloofsonderzoek bloot stelde, opmaakte. Hy voorkwam de zelve niet dan door de vlucht, en keerde weder naar *Vrankryk*, daar hy de heerlyke uitbreiding over de Psalmen in Latynsche vaarzen, welk werk voor een meesterstuk gaat, opstelde. Zyne andere werken, het zy in rym, of onrym, zyn van geen minder waarde, en *Ronsard*, dien men in *Vrankryk* voor een godspreek houdt, zegt van hem in zyne lofspraak, dat 'er geen minder deftigheit dan zuiverheit in zynen styl is; dat zyne schriften naar geen waanwysheit zwemen, en dat hy van het schoolvolk niets hadt overgehouden dan de kap en den tabbaardt. Een vermaard Jesuit* pryft ook byzonder zyne Geschiedenis van Schotlandt, daar al de wereldt van sprekt als van een doorwrocht en volmaakt werk.

1582. Doodt van *Buchanan*, en zyne hoednigheden.

* of de *Thom.* † in de Kerkelyke Geschiedenisse van Schotlandt.

* de *Vader Ra-*
pin.

Hy was oorspronkelyk van de provincie van *Lenox*, uit een dorp, aan de rivier *Blank* gelegen; maar de beste dagen van zynen tydt versleet hy buiten zyne geboorteplaats, daar hy in het jaar 1560 wederkeerde, en nog twee en twintig jaren leefde †. Na zyne wederkomst wierdt hy eerst hoogleeraar in de filosofie in de hogeschole van *St. Andrews*, en sedert verkoren tot leermeester van den jongen koning, van wien hy een zo verstandigen prins maakte, als 'er ooit een kroon gedragen heeft. Het was in dezen tyd, dat hy de Geschiedenis van Schotlandt met zo veel zuiverheit, oprechtheit en welmenendheit, en waar in alleen eene zaak is te berispen, dat is, dat hy met een weinig te veel vryheit van gekroonde hoofden spreekt, geschreven heeft. De Schotische schryver* keurt zyne al te schampere wyze van schryven tegen de koningin *Maria* af; maar hy beschuldigt hem niet van onwaarheden. Hy eindigt zyne afbeelding met deze heerlyke lofspraak: *Hy stierf zat van dagen, en overladen met eer, in zyn zes en zeventigste jaar. Zyne begraafplaats hadt niets grootfch, men rechtte hem na zyne doodt geen standbeeldt op: want gedurende zyn leven betoonde hy den afkeer, dien hy van deze ydelbeden hadt.* Verder vergelykt hy hem by *Cato*, die liever wilde hebben, dat men vroeg, waarom men zulk een gedenkteken voor hem niet hadt opgerecht, dan gelegenheit geven om te vragen waarom men hem die eer hadt bewezen.

† Zie wat wy hebben gezegt in het leven van *Henrik* den VIII, fol. 422.

* *Spots-*
wood.

Om weder tot den hertog van *Lenox* te komen, hy kreeg bevel om uit het ryk te vertrekken, en de graaf van *Aran* wierdt tot zyn vertrek gevangen gehouden. Hy trachtte van den koning afscheidt te nemen; maar zyne vyanden vreef-

Verban-
ning van
den her-
tog van
Lenox.

1582. vreesden, dat hy zich van deze gelegenheit tot zyn voordeel mogt bedienen. Zy vonden niet goed zulks toe te staan, zo dat hy zonder uitsfel moest vertrekken.

1580. De vrede duurde niet lang in Vrankryk; men zag 'er den zesden burgeroorlog in het jaar 1580 om eene beuschachtige zake weder ontstoken.

1582. Het misnoegen van eene vrouw was daar de oorzaak van; alle gesprekken in de geselschappen van vrouwen, daar men anders niet dan van minnekozeryen spreekt, waren niet dan zulke, die dienden om den Franschen adel tot het opnemen der wapenen aan te moedigen. *Henrik de III* maakte aan den koning van Navarre de schimpfchriften bekend, die tegen de koningin *Margareta*, zyne gemalinne, en den burggrave van Turenne, dien men haren minnaar noemde, in het licht kwamen. Deze vorst, die naderhand koning *Henrik de IV* was, kende haar wel, en zynen minneyver te boven strevende yestoonde hy zynen brief aan hen beide. De burggraaf van Turenne wilde zyn hof verlaten; maar hy wederhielt hem, zonder blyk van gevoeligheit over den hoon, dien hem deze brief in de oogen wreef, te geven. De koningin *Margareta* gebruikte de zelve gematigheit, of de zelve onverschilligheit niet, en toonde door de wraak, die zy daar over nam, dat de vrouwen het kwaad, dat men van haar zegt, niet vergeten, en dat de spyt haar tot verwoedheit brengt; ten minste gebelgt van de pots, die de koning haar broeder haar hadt gespeelt, stelde zy al de bekoorlykheden van hare staatjuffrouwen in het werk om hem een oorlog te verwekken, dien men den oorlog *der verliefsden* noemde, dewyl deze arglistige jufferen zich van de liefde van den Franschen adel bedienden om hem te verlokken.

Maar de hertog van Anjou vondt zyne rekening by dezen oorlog niet, die al zyne genome maatregels, het zy van den kant van de Nederlanden, het zy van den kant van Engelandt, omver slieten. Dit vertoonde hy aan den koning, zynen broeder, en de koningin, zyne moeder, hen verzockende de vrede te geven aan onderdanen, die hy beter tegen eene vremde macht, daar Vrankryk meer kwaad dan van zyne eige ingezetenen van hadt te vreezen, zou kunnen gebruiken. Hy voegde daar by, dat 'er geen beter middel was om den staat van deze woelzieke geesten te zuiveren, dan hem toe te staan uit hen volk voor zyn leger in Vlaanderen te ligten, en dat zy niet zo haast uit het ryk zouden vertrokken zyn, of men zou de rust in alle de provinciën zien herleven. Deze aanmerking der algemene rust, die de koning uit verwyfdheit beminde, veel eer dan uit eene begeerte van deugd, was oorzaak, dat hy met de Hugonoten, die zich voor den koning van Navarre hadden verklaart, in onderhandeling tradt. De hertog van Anjou, de begeerte van zynen broeder wetende, vloog naar Guienne, om het verdrag te helpen sluiten. Het zelve wierdt in het kasteel van Fleix, daar het den naam van aannam, gesloten.

Nauwlyks was zulks gedaan, of de heer van St. Aldegonde kwam by den hertog van Anjou, en bragt hem de bekrachtiging van het verdrag, dat de gevolmachtigden van de algemene Staten te Plexis-le-Tours hadden getekent. De hertog bekrachtigde het mede van zyn kant, en gaf bevel om volk, dat hy naar Vlaanderen wilde voeren, te werven. Maar dit is de plaats niet om van dezen veldtocht te spreken.

In dit jaar viel in Vrankryk weinig van belang

voor. In het volgende jaar rustte men eene vloot

ten behoeve van *Don Antonio*, koning van Portugal, uit. De Azorische eilanden hadden zich uitgenomen dat van St. Michiel, het welk het met de Spanjaarden hieldt, voor hem verklaart. Deze eilanden, die negen in getal zyn, zyn in de grote zee \dagger op 37 tot 39, of 40 graden Noorder breedte gelegen. De zelve zyn hunnen naam verschuldigt aan de havikken*, die men daar in grote menigte vindt. Men noemt ze ook *Terceres*, gelyk wy boven reets hebben gezegt, om dat een van de zelve, dat het vruchtbaarste en grootste van alle is, dezen naam draagt. De zelve wierden eertyds van een Normandich edelman, genaamt *Bethencourt* \ddagger , die de zelve aan de Portugezen verkocht, voor dat *Christoffel Columbus* de Nieuwe Wereldt hadt bevaren, ontdekt. Anderen zeggen, dat zy van een Vlaming of Nederlander eerst zyn ontdekt, en dat zy daarom ook de Vlaamsche eilanden genoemd worden.

Figuerado hadt het bevel over deze eilanden in den name van den koning *Antonius*. Men kon veel van zyn verstandt en moedt verwachten, indien men hem niet verdacht hadt gemaakt by zynen meester, die een dol man, genaamt *Emanuel de Sylva*, in zyn plaats stelde. *Don Antonio*, wiens gunsteling hy was, maakte hem, voor dat hy uit Vrankryk, daar hy met hem was geweest, vertrok, om bezit van zyne nieuwe regering te nemen, graaf van *Torres Vedras*. De Geschiedenis spreekt van hem als van een uitzinnigen, onbehouwen, en onbekwaam om zyne bediening waar te nemen, verwerpande met grote trotsheit den raadt, die hem van anderen, wyzer en bekwaamer dan hy, wierdt gegeven.

De vloot van Vrankryk en die van Spanje aan de andere zyde gingen op den zelve tydt onder zeil. De marquis van *Sante Croix* geboodt de laatste, bestaande in twintig schepen, die van St. Lucar vertrokken, twaalf galeien, een en dertig schepen van den eersten rang, en vyf minder, die van de *Taag* vertrokken, behalven de schepen van *Biskaje* en van *Vlaanderen*, onder het bevel van *Michiel Oquenda*. Zy stevenden alle naar de kaap *St. Vincent*, die tusschen *St. Lukar* en de *Taag* legt, en gingen in het begin van July onder zeil, aan boordt hebbende zes duizend Spaansche soldaten en vyf honderd Duitschers, zonder de vrywilligen.

De Fransche vloot vertrok van *Bel-Isle*, sterck vyf en vyftig schepen van verscheide grootte, aan boordt hebbende vyf duizend man, onder het bevel van *Strozzi*, als zeevoogdt, van *Brissak*, als onderzeevoogdt, en van *St. Souleve*, als schout by nacht. *Don Antonio*, nevens den grave van *Vimiofa*, de eenigste Portugeesche heer, die hem in zyn ongeluk was gevolgt, waren aan boordt van den zeevoogdt. Deze laatste heer, pryswaardig om zyne getrouwheit, maar verachtelyk om zyne verwaandheit en hoogmoedt, daar hy die van zyne natie in overtrof, was de opgeblazenste man, dien men in de wereldt vondt. Hy sprak van *Strozzi* en van hunne onderneming niet anders dan of het eene wandeling was, die hen al zegepralende naar de *Azores* zou brengen, daar hunne vloot niet zo haast zou verschynen, of die van het eilandt *St. Michiel* zouden hen in hunne havenen en steden ontfangen, en de Spanjaarden verjagen. De Franschen zelf juichten reets over deze aanslaande verovering, en wanneer het hof vernomen hadt, dat de vloot hare ankers hadt geligt, hoorde men niet dan met loftuitingen van deze grote onderneming spreken, die den koning van Portugal, zo men zeyde,

1582. Onderneming tegen de Azorische eilanden.

* Behalven eenige kleine eilandtjes, \dagger of den Ocean. * *Acores*, of *Azores*, betelent in het Spaansch havikken.

\ddagger heer van *Bethencourt* en *Grainville*, verwer in het landt van *Caux*.

Spaansche vloot.

Fransche vloot.

1581. Edikt van Fleix aan de Hugonoten toegestaan.

1582. de, weder op den troon zou brengen. Men vermaakte zich de voorgaande regering met die van *Henrik* den III te vergelyken. Men zeide, dat men onder *Lodewyk* den X, en *Alphonfus* den V, voorzaat van *Don Antonio*, te vergeeffich bystandt van Vrankryk, hoewel hy zelf in persoon gekomen was om deze kroon daar toe te bewegen, die toen met niemandt in oorlog was, tegen *Ferdinand*, koning van Arragon, hadt verzocht, daar het zelve nu door de verdedheden zeer verzwakt zynde, echter krygsbenden naar Vlaanderen zondt, onder het bevel van eenen van zyne prinffen, tot verdediging van de vryheit van deze volkeren tegen de dwingelandy van Spanje, en eene vloot in de Atlantische zee, om 'er de overweldigers van de domeinen van Portugal uit te jagen.

De zelve liet het anker vallen op den 18 July by het dorp van Laguna, daar zy twee duizend man aan landt zette, die zich ophielden met het landt te plunderen, in plaats van zich meester van de steden Villa-Franka en Punta d'Elgada te maken. Dit was de eerste mislag, dien men beging. Daarenboven versleet *Don Antonio* zynen tydt met op eene belagchelyke wyze onder een party slecht volk, dat hem in zynen waan vleide, terwyl de Spaansche vloot met volle zeilen aannaderde, en onder de bescherming van het kasteel van Elgada ten anker kwam, voor koning te spelen.

De marquis van Sante Croix wenschte tot een gevecht te komen, en *Strozzi*, gewoon den dapperen te spelen, sloeg het niet af. De slag geschiedde op den 28 July*, en was een der gedenkwaardigste, die ooit op de Middellandsche zee gebeurt zyn, het zy men de twee srydbare natien, de Fransche en de Spaansche, die 'er vochten, aanmerkt, het zy men de plaats, daar het gevecht voorviel, gade slaat: want het was niet aan den mondt van eene rivier, of tusschen de landen, gelyk de slagen, die gedurende eenige jaren op de kusten van Hollandt en Zeelandt geschieden, maar in volle zee, en als tusschen het vaste landt van de oude en nieuwe wereldt, daar men nog het voordeel van de overwinninge moet byvoegen. Het was niet alleen om de Azorische eilanden, maar ook om de Oost-Indische vloot, en mogelyk om het gansche ryk van Portugal te doen. *Don Antonio* toonde, na dat hy de rol van koning, voor dat de vyandt verscheen, hadt afgespeelt, dat hy zulk een geluk niet waardig was. Hy vertrok, in plaats van te vechten, naar *Terceira*, en schein door deze schandelyke vlucht van de kroon van Portugal en van de overwinning te gelyk af te zien.

Zyne vlucht verminderde geenzins den moedt van den Franschen zeevoogdt, ondersteunt van den grave van *Vimiofa*; maar beide moesten eindelyk voor de grote menigte der Spanjaarden en het groot getal hunner ontfangene wonden wyken. De eerste gaf den geest in de tegenwoordigheit van den marquis van Sante Croix, zonder een woordt te spreken, het zy uit zwakheit, het zy uit grootschheit, of verachting, willende noch voor den overwinnaar zwichten, noch over zyn ongeluk klagen. Aldus is het ten minste dat het door een schryver † verhaalt wordt. Een ander * zegt, dat de marquis van Sante Croix hem met een hellebaardt, wanneer hy voor hem gebragt wierdt, kunnende uit zwakheit niet op zyne benen staan, dood deedt slaan, en toen beval, dat men hem in zee zou werpen, bezwalkende door eene zo verfocielyke daadt den roem van zyne overwinninge. Belangende den grave van *Vimiofa*, hy handelde den zelve veel zach-

† *Toussaint*.
* *Mezeray*.

1582. ter, uit aanmerking van zyn vermaagfchapping met hem. Hy kon hem echter niet in het leven behouden; hy stierf twee dagen daar na aan zyne wonden. De marquis van Sante Croix bezochtte nogmaals al den lof, dien hy behaalt hadt, door de wiede rechtsuitvoering in de stadt Villa-Franka, hoofdstadt van dit eilandt, aan drie honderd gevangenen, daar tachtig edellieden onder waren, onder de welke zich *La Chastaigneraye*, van een doorluchtig huis, mede bevondt. Zy wierden alle gevonnit om als verfoorders van de algemene rust, zeeovers en begunstigers van oproerigen te sterven. Dit is het voorwendfel, dat de Spaansche bevelhebber nam, om aan zyne wreedheit, of aan die van *Philips* den II te voldoen. Den edellieden wierdt de keel afgesneden; de anderen wierden gehangen, en de priester, aan wien zy hadden gebiecht, wierdt vervolgens ook van kant gemaakt.

Het geluk vervolgde de Spanjaarden gunstig te zyn. Eenige dagen na hunne overwinning verscheen de Portugeesche vloot, komende zeer ryk geladen uit Oost-Indië. *Tellez de Sylva*, die zich voor *Philips*, eer dat hy van Goa was vertrokken, niettegenstaande het verzoek van den koning *Antonius* en zyne aanhangeren, hadt verklaart, was 'er de gebiedder van. De marquis van Sante Croix zeilde hem te gemoet, en wanneer de twee zeevoogden malkander naderden, groette *Tellez* de Spaansche vloot, doch zonder zyn vlag te sryken. Hoe trotsch de Spaansche bevelhebber was, moest hy deze kleinachting door de vingeren zien, om door geen gezochte en ontydige opperhoofdigheit een man van zulk een groot aanzien onder de Portugezen, en die vrywillig de zyde van *Philips*, tot nadeel van de prinffen van zyne natie, hadt gekozen, eenig ongenoegen te geven. Op deze wyze is het dat hy daar van met zyne vrienden sprak, gevende door deze wyze behandeling eene les aan alle, die grote bedieningen bekleden, om altydt gereed te zyn hunne byzondere staatzucht aan de grootheid van hunnen vorst en het welvaren van hun vaderlandt op te offeren. Kort daar na ging hy onder zeil naar Spanje, daar hy in het begin van September aankwam, en van *Philips* als een overwinnaar, die over den overigen buit van den koning van Portugal en over de Fransche vloot hadt gezegepraalt, ontfangen wierdt.

Don Antonio bleef echter te *Terceira*, maar hy ging in het midden van den herfst schein, en kwam weder in Vrankryk. Hy wierdt daar voor de tweede maal zo wel niet ontfangen als de eerste maal, wanneer hy met juwelen beladen was aangekomen, daar hy meer aanhangers door maakte dan hy 'er vondt, die medelyden met zyn ongeluk hadden. Hy wierdt 'er ook met verachting en met den nek aangezien; men laakte zyn hatelyk gedrag. Des niettegenstaande ontfing hy in het volgende jaar * een nieuwen bystandt, op het aanhouden van de hertoginne van *Jozeuse*, welke maakte, dat *de la Chattes*, haar nabestaande, het bevel daar over kreeg. Hy kwam in de maandt van Maart te *Terceira*, daar hy acht honderd man aan landt zette; maar hy vondt daar de trouwloosheit en wreedheit van den grave van *Torres Vedras* groter dan de macht der Spanjaarden, het welk hem belette in zyne onderneming voorspoedig te zyn. De buitensporige Portugees wierdt naar verdiensten gestraft, en *La Chattes* hadt ten minste het geluk van in Vrankryk weder te keren. Hem wierdt de vryheit gelaten met

1582.

Trotschheit van den Portugeeschen zeevoogdt.

Voorzichtigheit van den Spaanschen zeevoogdt.

* 1583.

zy-

1582. zyne overige soldaten en officieren, daar hy meer dan de helft van verloren hadt, te vertrekken, en men bezorgde hen het nodige onderhoud tot hun wederkeren.

Wreedheit der Spanjaarden.

Het was met den grave van Torres Vedras zo niet gelegen: hy doolde verkleed tusschen de bergen, daar hy zich schuil hieldt. Maar een Moorische slaaf ontdekte hem; hy wierdt naar Angra gebragt, daar men hem te recht stelde. Hy wierdt gevonnilt om onthalt te worden, welke straf hy op een schavot, in het midden van de stad opgerecht, na dat hy alvorens door den bevelhebber op de galei was gepynigt, onderging. De eilanders, of inwoonderen wierden niet veel beter gehandelt: men maakte hen tot slaven, en al hun goetd wierdt in beslag genomen. De monniken wierden het slimste gehandelt, gelyk men uit een kwydscheldingsbrief, dien *Philips* de II verplicht was van den pous te verzoeken, om dat hy van hen twee duizend zo in Portugal, als in de eilanden, hadt doen doden, kan zien.

Doodt van den hertog van Alva; zyne deugden en gebreken.

Dewyl wy met de zaken van Spanje doende zyn, moeten wy het jaar 1582 niet eindigen zonder van de doot van den hertog van Alva gewag te maken. In het paleis van den koning, daar hy zyn verblyf sedert den vermaarden veldtocht van Portugal in hadt, gaf hy den geest in de armen van *Philips* den II; en het geen de schryvers voor nog groter geluk aantekenen is, dat hy ook stierf in de armen van den beroemden *Louis* of *Lodewyk van Granada*, van de Dominikaner orde, zo bekend door zyne Godvrucht en natuurlyke welsprekendheit, die in zyne werken uitblinkt. Dus is het, dat een man, die de bloeddorstigste en wreedste des werlds was, een vreedzamen en roemruchtigen uitgang hadt. Hy stierf den 7 December, in den ouderdom van zeven en zeventig jaren (a), alle versten in de grootste bedieningen onder *Karel* den V en *Philips* den II, waar door hy een onsterfelyken roem zou behaalt hebben, indien hy den zelven niet door wreedheden hadt bezoetelt. Hy beklagde zich over eene zake, die aan den roem zyner wapenen, zo hy zeide, nog ontbrak. Dit was, dat hy niet tegen den Turk hadt gevochten. De geschiedenschryvers leggen hem vele andere dingen te last. Zy verwyten hem het gevangenemen van den landgrave van Hessen, en de ongenade van *Franciscus van Gonzaga*, twee vlekken in het leven van *Karel* den V, daar men hem mede beschuldigt, nevens de bloedige verrechtingen in de Nederlanden onder *Philips* den II, dien de onverzoenlyke verwoedheit van dezen bevelhebber de regering daar van heeft doen verliezen; maar hy maakte dit verlies goed door het bemachtigen van eene kroon*. Hy overleefde niet lang deze roemryke daadt, die alle zyne overwinningen kroonde.

* die van Portugal.

1580. De vereenigde provinciën verheugden zich over de doot van haren vervolger; maar hare
1581. III Deel.
1582.

(a) Eenigen zeggen, dat hy twee en negentig jaren hadt bereikt, zie *P. Ber.*, dat ook zo moet zyn geweest, zegt de *H. de Larrey*, indien hy het is, daar in de regering van *Henrik* den VIII, fol. 81, van gesproken wordt. Maar dat is eene verzinning: de hertog van Alva, of Alva, van welken op die plaats gewag wordt gemaakt, en verhaalt, hoe hy het koninkryk van Navarre voor *Ferdinand* den Katholyken, koning van Spanje, veroverde, was de grootvader van onzen *Ferdinand Alvarez*, namentlyk *Frederik van Toledo*, de eerste hertog van Alva, en dit gebeurde in den jare 1512, toen *Ferdinand* nog maar vier jaren oud was, als zynde geboren in den jare 1508. De schryver van zyn leven en anderen stellen zyne doot op den 12 January, in plaats van den 7 December, als boven wordt gezegt, des jaars 1582, zo dat hy maar 74 jaren oud is geweest.

vreugd wierdt kort daar na door het vermoorden van den hertog van Anjou, dien zy tot landvoogdt hadden verkoren, geitoort. Voor dat wy van dit geval spreken, zullen wy zien wat inde drie voorgaande jaren in Nederlandt voorviel.

Eene van de heerlykste en gelukkigste bejaafdheden van *Philips* was, dat hy zyne bevelhebbers en staatsdienaren wel wist uit te kiezen, en gene dan die zeer bekwaam waren gebruikte, het zy dat Spanje toen mannen van groter name dan naderhandt heeft uitgelevert, het zy deze vorst zo wel wist te vergelden, als te straffen, waar door hy hen meer aanmoediging gaf. *Alexander Farnese*, prins van Parma, die na de doot van *Don Jan* het bevel van het leger in Nederlandt hadt aangenomen, en kort daar na de opene brieven als landvoogdt van de Nederlanden ontving, was een der grootste veldoversten van Europa, zo wel in zyne raadsbesluiten, als in de uitvoering van de zelve; zo dat *Philips* niets door het verliezen van zynen natuurlyken broeder verloor, dien hy, en nog meer, in zynen opvolger wedervondt. Echter heeft hy hem de hertoginne van Parma, die op zyne bevelen van Italië naar Vlaanderen was vertrokken, in de regering willen toevoegen. Wat genegenheit *Farnese* voor zyne moeder hadt, hy kon niet verdragen, dat hem een medegenoot wierdt toegevoegt. Hy vroeg met veel trotschheit, aan het hof ichryvende, of men op die wyze met zyne regering tot op de helft te verminderen zyne gedane diensten vergoldt? Daarenboven gaf hy aan zyne moeder te kennen, dat deze gemeenschap een nieuw zaadt van verdeeldheit, niet alleen onder het volk, maar ook onder de krygsbenden, zou voortbrengen. Deze verstandige prinses, daar van overtuigt zynde, verzocht hare ontslaging, die de koning haar toestondt, zo dat de prins van Parma in zyne bediening wierdt bevestigd; en om geen ongenoegen over te laten keerde de hertogin in het jaar 1583 naar hare staten.

Naauwlyks vondt *Farnese*, het opperbevelhebberschap na de doot van *Don Jan* ontfangen hebbende, lands genoeg, dat aan den Katholyken koning getrouw was gebleven, om zich daar ter neder te slaan. Hy kon op weinig dan op de stad Namen en op het hertogdom van Limburg staat maken; maar hy hadt wel haast door zyne kuyperyen die van Henegouwen en van Artois* gewonnen. Hy stondt hen eene algemene kwydschelding toe, en verzekerde hen nooit een stadvoogdt aan hen te geven dan van hunne eige landgenoten, daar hy zyn woordt in nakwam; en van hunnen kant bleven zy getrouw. De prins van Oranje deedt toen krachtige vertogen aan den Staat, dat het tydt was om voor hunne veiligheid te zorgen, en dat 'er, zo wanneer zy in hunnen ongelukkigen staat niet by tyds voorzagen, haast geen helpen meer aan zou zyn; dat reets Doornik en het Wester gedeelte van Vlaanderen en Maastricht zich met Spanje hadden verzoent, en dat de andere steden hen goedwillig, of gedwongen zouden volgen, indien men zich niet haastte met een machtig leger tegen de vyanden op de been te brengen.

Vier dagen daar na wierdt 'er eene Raadsvergadering gehouden, waar in met krachtige uitdrukkingen de bloeddorstige imborst van *Philips* den II vertoont wierdt. *De gansche aarde*, zeide men, *is vervult met zyne bannelingen, of rookt van het bloedt, dat de Spanjaarden geplengt hebben, gelyk het mede doeât door al de brandstichtingen, die de steden en het platte landt verteeren. Deze wreedheden zyn hen eigen; maar die, gelyk als wy zyn, welke hunne ongunst hebben verwekt, hebben nooit*

1580. *Camden.*
Thuanus.
Mezeray.
Strada.
P. Ber.
Hoefl.
Afbeelding van *Alexander Farnese*, prins van Parma.

Zyn wys gedrag.

* de Walische provinciën.

Krachtige redenvoering in de vergadering der bondgenoten tegen *Philips*.

1580.

vergiffenis te hopen. De granschap van den koning is de bode van de doodt. Dat is een sprekend vonnis uit den mond van eenen der wylste koningen, waar uit men kan oordeelen de uitwerkselen van deze drift in het hert der tyrannen. Zy bedwingen zomtyds zich zelven voor een tydt: maar het dient alleen om daar na bunne verwoedheit des te meer te doen uitbarsten. De razende Christiaan †, koning van Denemarken, is daar een afschuwelyk voorbeeld van. Onttroont van wegens zyne wreedheit, naderhandt onder belofte van een zachter regering weder herstelt, kwam by in het eerst zyn woordt na; maar eensklaps, wanneer men daar het minst op dacht, vermoordde hy al de beeren van zyn ryk, die by op een maaltydt hadt genodigt, en het hoofdt deedt afslaan. Om niet te ver te gaan, zeide men, is ons het misnoegen van den keizer Maximiliaan, overgrootvader van Philips den II, niet bekend, die den hoon van die van Brugge niet langer veinsde te voelen danterwyl by onmachtig was om den zelven te straffen, en die er zich in het vervolg zo streng over wreekte? Karel de IX kon nooit den schrik vergeten, dien de prins van Condé en de Colignis hem te Meaux hadden aangevragt, en indien men eenige schryvers mag geloven, is de moordt van St. Bartholomeusdag aan zyne granschap toe te schryven. Wy zullen van de strafoeffening, door Karel den V tegen de oproevige Gentenaars gepleegt, en tot hoe ver deze vorst zich door zynen toorn liet verwoeren, niet spreken. Wy hebben gevoeliger tekenen van zynen opvolger; en wat kan ons voor hem dekken? Is het de verzoening, by het verdrag van Keulen beloofd? Zyn wy onwetende van de gewoonten van den Raadt van Madrid, en van alle de gewetens-pynigers*, dat men aan de ketters geen woordt moet houden? Een van bunne gezanten op de vergadering te Worms maakte geen zwaarigheid van dit gevoelen daar staande te houden, en de bisschop van Leuwarden verklaarde zich in het midden van onze provincien voor den handbaver van zulk een grondregel. Laten zy ons dan niet verblinden; daar is geen ander gedrag van den Katholyken koning te wachten; zyn imborst srydt daar onophoudelyk tegen, en indien hy al zou willen, zyn Godsdiens zou hem niet toelaten. Hy kan zynen haat en zyne wraak voor een tydt verbergen; maar het dient nergens anders toe dan om den zelven kort daar na zo veel te felder, zonder mededogen, te doen gevoelen. Is ons het veinzen van Don Jan, zynen natuurlyken broeder, vergeten, die, wanneer by in het landt kwam, het schaapsvel aantrok; maar zo haast was by niet in zyne regering bevestigd, of by veranderde het zelve in een leeuwenvet*.

* of geloofsonderzoekers (Inquisitors).

* Zie deze redenvoering omstandiger by Hoofst. fol. 681 tot 684. Verrechten van den prins van Parma.

Party der staatkundigen en misnoegden

Terwyl de algemene Staten aanmerkingen namen veroverde de prins van Parma Mortagne en St. Amand, kleine plaats van Henegouwen, die zich nog aan de zyde van de bondgenoten hadden gehouden; en na eenige andere plaats, onder het gebiedt van Doornik en Ryffel behorende, te hebben verwoest, kwam hy weder te Maastricht. Hy monsterde zyn leger omtrent deze stadt; en om aan de Vlamingen te betuigen, dat hy ter goeder trouwe de vrede van Gent wilde nakomen, deedt hy de Spaansche benden uit Vlaanderen, dat weder onder de gehoorzaamheit van den koning was gekeert, trekken. Zy vertrokken voor de tweede maal naar Italië, zeer voldaan van de beleefdheden van hunnen bevelhebber, die hen met weldaden hadt overluden; maar dit diende alleen om hen kort daar na weder te doen komen, gelyk wy haast zullen zien.

hadt hoe langs hoe meer een afkeer van de vereenigde provinciën, daar zy Kortryk van wegnamen. Het innemen van Nivelles en Mechelen maakten dit verlies weder goed. Nivelles wierdt den 21 Maart stormenderhandt ingenomen. *La Noue*, die het bevel over deze uitvoering hadt, was zo gematigt als dapper; hy begeerde, dat 'er geen bloedt dan in de aanvallen zou worden gestort; hy verhoogde zich met den graaf van Egmond, zyne gemalin, moeder en broeder, die hy met zich voerde, gevangen te hebben gekregen. Zy wierden eerst te Gent gebragt, daar het volk hen hoonde, en verweet, dat zy hun vaderlandt ten gevalle van de beulen, die hunnen vader hadden vermoord, verlaten hadden †. Men ontsloeg de vrouwen en den jongen Egmond; maar de graaf wierdt in het kasteel opgesloten, en eenigen tydt daar na naar de sterke Rammekens, in Zeelandt, gebragt, daar hy niet uitkwam dan na verloop van vyf jaren.

De ridder *Norris*, met de Engelsche benden, geholpen door de bezettingen van Brussel en Vilvorden, nevens de ruitery van den kolonel *Famars*, bemachtigde Mechelen. *Roffignol* geboodt in de stadt; maar de overste der Karmeliten, genaamt *Loup**, hadt daar meer te zeggen dan hy. Het was door zyn toedoen dat Mechelen de party der bondgenoten hadt verlaten; hy hieldt niet op met prediken, en den haat van het volk tegen de Protestanten op te hitzen. Hy deedt nog meer, zyne drift ging zo ver, dat zich de zelve tot buiten zyne bediening uitstreckte: want na dat hy op den predikstoel genoeg geitreden hadt, wilde hy verder zynen moed doen blyken, en tonen, dat hy geen minder stoutmoedig soldaat was dan een driftig prediker. Dit kostte hem zyn leven. *Norris*, aan het hoofdt van zyne Engelschen, den 10 April, met het kriegsvolk van den dag, verschenen, vermeersterde de poorten, en in de stadt trekkende, deedt hy alle, die hy ontmoette, de wapenen nederleggen. De Karmeliter monnik, als een krygsman gekleed, en van alle kanten gewapend, hadt het bevel over de burgers, die zich inbeeldden, dat zy onder het bevel van zulk een hoofdt onverwinnelyk waren. Zy waren daar niet in bedrogen; maar meer moed dan ondervinding hebbende, wierdt hy nevens het grootste gedeelte van die onder hem stonden, zonder dat zy machtig waren de vyanden te kunnen sluiten, gedood. De stadvoogdt zocht met de ruitery, die alle in Spanjaarden bestonden, zyn heil in de vlucht. De soldaten, hunne overwinning misbruikende, plunderden de stadt, die men hen ten beste gaf, en konden door hunne kolonels niet wederhouden worden.

La Noue meende toen Ryffel by verrassinge in te nemen; maar hy wierdt zelf door den marquis van Richebourg verrascht en gevangen genomen. Men zondt hem naar Limburg, daar de Spanjaarden hem met veel verachting handelden. Hy kwam eerst vyf jaren daar na uit zyne gevangenis; by verwisseling van den grave van Egmond, dien hy zelf eerst hadt gevangen genomen, gelyk wy hebben verhaalt, als of hy zich van zyn losgeldt, voor dat hy gevangen wierdt, hadt willen verzekeren. Men zegt †, dat de prins van Parma *Philips* raadgevraagd hebbende, wat hy met een zo voornamen gevangen zou doen, de zelve daar omtrent niets wilde bevelen, zich te vrede houdende den marquis van Richebourg geluk te wenschen over zyne overwinninge: eene gewone stilzwygendheit van dezen vorst, zegt de schryver: wanneer de zaak, die men hem voorstelde, van eenig nabedenken was, dan liet hy den

1580. digen en misnoegden.

† De heertog van Alva hadt hem doen onthouden.

* of *Loup*.

La Noue gevangen.

† *Strada*.

1580. den uitflag daar van aan zyne staatsdicnaren, om de eer of ichande daar van weg te dragen.

Aardbeving.

Dit gansche jaar liep met gestadige verrasfchingen en oproeren door. Men verhaalt, dat deze omwentelingen van eene aardbeving, die men door gansch Nederlandt, tot aan Keulen, hadt gevoelt, was voorgegaan. De zee was niet minder ontroert dan de aarde, en hoewel de windt niet sterk was, beweegden zich echter de baren op eene ongewone wyze, en verheften zich tot de wolken. Het was niet alleen in de zee, dat men dit geweldt en deze ongemene bewegingen der golven gewaar wierdt, de armen der zee, die zich in het landt verspreiden, hadden daar mede haar deel van. De aarde beweegde zich met zo veel geweldt, dat de torens van de kerken en kasteelen daar van op verscheide plaatsen schudden.

Vlaandera, Brabant en Zeelandt waren zeer verheugt in verwachting van de aankomst van den hertog van Anjou. Zy deden penningen slaan, waar op men hunne hoop en voornemen zag gestempelt. De aartshertog Matthias zag met verdriet de voorkeur, die men van dezen prins hadt gedaan, en nam voor weder te vertrekken. Hy deedt een openbaar geschrift uitgaan, waar by hy rekenfchap van zyn gedrag en behandeling der zaken gaf; hy nam afscheidt van de Staten, hen radende de regering den prinsfen van het huis van Oostenryk, hunnen wettigen souvereinen, niet te onttrekken. Des niettegenstaande wierdt zyn vertrek tot het volgende jaar uitgestelt, en de hertog van Anjou kwam eerst een jaar daar na.

Weinig dagen daar na kwamen de bondgenoten in twee aanslagen te kort te schieten, de een op Maastricht, en de andere op Condé; maar de meeste beroerten gebeurden in Vrieslandt. De graaf van Renneberg liet zich door zyne zuster overhalen, die hem vertoonde, dat zyne geboorte en zyn Godsdienst hem niet toelieten de Geuzen tegen zyne Katholyke Majesteit te dienen. De legers van de Staten en van de koningsgezinden veroverden wederzyds verscheide steden. Koevorden was onder dit getal *.

De graaf van Renneberg, die zyn verdrag met den hertog van Terranova hadt gemaakt, hernam deze sterkte van de algemene Staten; maar van Steenwyk kon hy geen meester worden. De dapperheit en getrouwheit van Kornput behielden het zelve voor het gemenebest. Wanneer iemandt van de belegerden, die wilde, dat men tot een verdrag zou komen, met een grammoedig wezen vroeg, waar van hy wilde dat het volk zou leven wanneer dat alles op zou zyn? antwoordde hy: *Wy zyn nog tot dat uiterste niet gebragt; maar zo dat gebeurt, zullen wy u, verrader van uw vaderlandt, nevens uws gelyken opeeten, en uw vleesch zal tot voedsel van de getrouwe landgenoten strekken.*

De prins van Parma deedt het vonnis van verbanning, dat het hof van Madrid hem tegen den prinsse van Oranje hadt gezonden, dit jaar afkondigen. Het zelve was in bewoordingen vervat, die den haat van den Spaanschen Raadt en de geloofsonderzoekers, die de artykelen daar van hadden opgestelt, genoegzaam te kennen gaven. Het begint met het verwyrt, dat de Katholyke koning aan den prinsse deedt, wegens al de weldaden, die hy van Karel den V hadt ontfangen; die hem, zegt hy, in een zeker bezit van het prinsdom van Oranje hadt gestelt; die hem landvoogdt van de provincie van Hollandt, ridder van het guld III Deel.

de vries, en Raadt van State hadt gemaakt; dat hy hem, niettegenstaande hy een vromdeling was, met zyn vertrouwelingfchap en de eerste bedieningen van het ryk hadt vereert, daar hy byvoegde, dat, in plaats van zyne dankbaarheid aan den erfgenaam van zynen weldoender te bewyzen, hy de oorzaak was van een oproer, in welken men hem van de schoonste provincien van zyne domeinen wilde beroven; dat hy den adel hadt aangemoedigt de wapenen tegen het geloofsonderzoek † op te nemen, ketteryen in de Nederlanden ingevoert, den Roomschen Godsdienst beroert, de beelden verbroken, en de altaren omvergeworpen; dat hy zynen koning den oorlog hadt aangedaan, de vrede van Gent gedwaarsboomt, en het eeuwige edikt verbroken. Philips, dien men in dezen brief van verbanning deedt spreken, gaf vervolgens te kennen, dat hy lyf en goet van dezen prins verbeurd verklaarde; dat hy, om de wereldt van zyne dwingelandy te verlossen, op zyn koninklyk woordt, en als een dienaar Gods, beloofde vyf en twintig duizend goudt kronen aan den gene, die hem levendig of dood zou brengen, den zelve daarenboven belovende onstrafbaarheid van alle de misdryven, de welke hy zou mogen begaan hebben, en hem te veradelen, indien hy geen edelman was. Een soort van zeer feldzamen adel, en waar van men niet hadt horen spreken sedert dien ouden de la Montagne, de welke omtrent het midden van de XII eeuwe leefde, en die Goddelyke en menschelyke eer beloofde aan de booswichten, waar van hy zich bediende om zyne vyanden om te brengen (a).

De prins bleef niet zonder antwoordt. Hy deedt een soort van verweer- en wederlegfchrift op het einde van December † afkondigen, na het alvorens in de vergadering der algemene Staten voorgelezen te hebben, waar in het wierdt goedgekeurt. Het was lang (b): doch zeer fraai opgestelt, en ten minste zo levendig als de te Madrid verzonne beschuldiging. Hy hadt het in meer dan dertig artykels verdeelt, de welke hier op uit kwamen: *Dat hy niet verdiende noch het verwyrt van ondankbare, noch den naam van vromdeling, noch de scheldwoorden van wederspannige en ketter, noch de andere hatelyke namen, de welke de Raadt van Madrid hem geliefde te geven. Kon men hem ondankbaar noemen, zeide hy; hem, wiens voorzaten Maximiliaan van de Nederlanden, Karel den V van de keizerlyke kroon, van het Milaanes, en het koninkryk van Napels verzekert hadden, daar een van zyne overgrootvaders * aan de voeten van den laaften te St. Difter gestorven was, na alvorens de schade van een verloren slag vergoed, en Gelderlandt voor hem gewonnen te hebben? † Hem, die zich hadt uitgeput in den dienst van dezen vorst, en meer dan vyf honderd duizend kronen te koste gelegd aan de bouwinge van Charlemont en Philipsstادت † in het jaar, dat hy over het keizerlyke leger het gebiedt voerde, en in de andere bedieningen, waar mede Karel de V hem hadt vereert? Kon men hem voor een vromdeling uitmaken, hem, wiens voorvaders sedert verscheide eeuwen baronnyen en graaffchappen in Luxemburg, in Brabant, Hollandt en Zeelandt hadden in bezit gehad, en hertogen van Gelderlandt waren geweest ten tyde, dat die van Philips slechts graven van Habsburg waren? Was hy wederspannig om zich verzet te hebben te-*

R r 2 gen

(a) Zie dit gansche banvonniss, het welk verscheide bladzyden in folio beslaat, by Pieter Bor, II Deel, fol. 198 enz. als mede in *Corps Universel Diplomatique*, Tom. V, Part. I, fol. 368 etc.

(b) Het beslaat meer dan vyf bladen en een half in *Corps Universel Diplomatique*, Tom. V, Part. I. Hoofst heeft er de voornaamste punten van byeen getrokken. Zie zyne *Nederlandfche Hist. XVII boek*, fol. 728 tot 742.

† Inquisitie.

Verweerschrift van den prinsse daar tegen uitgegeven. † den 13 van die maandt.

* Reimier van Nassau stierf aan de wonden, die hy in het beleg van St. Difter gekregen hadt. † Dit geschiedde eenige jaren voor het beleg van St. Difter. † of Philippeville.

* Graaf Maurits hernam het in het jaar 1592.

Moedig besluit van den fladvoogdt van Steenwyk.

Banvonniss van het hof van Madrid tegen den prinsse van Oranje.

1580.

gen de geweldnaryen van den hertog van Alva, die den ondergang der Nederlanden, gelyk Hannibal dien der Romeinen op de altaren van zyne goden gezworen hadt? om zynen boon en dien van zyn vaderlandt tegen dien trotschen Spanjaardt gewroken te hebben, de welke zyn kasteel van Breda geplunderd, zynen zoon van de hogeschole van Lovén verwoert, en niet alleen de voorrechten van deze akademie, maar ook van alle die van Brabant en Vlaanderen geschonden hadt? Voor het overige, vervolgde de prins, ik reken my het traktaat van vereeniging van Utrecht tot eere: ik zal het volk, dat my tot zynen verdediger heeft verkoren, niet bedriegen; en de zaak, die my het hof van Madrid als een misdryf verwyft, te weten van het vertrouwen der Nederlanders verkregen te hebben, is my roemwaardiger dan al de lof, dien het my zou hebben kunnen geven. Zynen Godsdienst belangende, by bekende, dat by Protestantsch was, en het altoos in zyn bert was geweest, zich krachtig tegen de invoeringe van het geloofsonderzoek aangekant, en aangevaden te hebben het verzoekschrift, dat den koning en de hertoginne van Parma tegen dezen Bloedraadt was overgelevert. Aangaande het vonnis van verbanning, dat het hof van Madrid tegen hem hadt uitgesproken, hoopde by, dat Godt zyn beschermer zou zyn, en hem wel zou weten te beschutten tegen de aanslagen van eene natie, de welke men met reden geloofde gesproken te zyn uit het bloedt der Maranen en der Joden, aangezien zy zyn hoofd op prys hadt gestelt, gelyk deze laatste certyds dat van JESUS deden. Dit was het tegenverwyft, dat het hof van Madrid op zich haalde, waar omtrent een Fransch schryver * aanmerkt, dat men kloekmoedige helden nooit wanhopig moet maken; dat het de keizerinne Sophia slecht bekwaam Narses onwaardiglyk gehandelt te hebben, en dat 'er de koning van Spanje niet beter by stondt, dat hy den prins van Oranje gechoont hadt.

* Du Maurier.

De algemene Staten, de lezing van het verweerschrift gehoord hebbende, gaven 'er, gelyk gezegt is, hunne goedkeuring toe; doch vonden niet raadzaam het zelve op hunnen name uit te laten gaan. Zy vergenoegden zich met eene ordonnantie af te kondigen, by de welke zy verklaarden, dat de prins t'onrecht beschuldigt wierdt; dat hy 't bestier alleen op hun ernstig verzoek hadt aangenomen, en dat zy hem baden te willen voortvaren met hunne vryheit te handhaven, belovende van hunne zyde eene volstreckte gehoorzaamheit aan zyne bevelen en raadgevingen.

1581.

In het jaar 1581 zag men geen minder krygsverrechtingen dan het voorgaande. Renneberg zette het beleg van Steenwyk hardnekkig voort, en zou den moedt der belegerden afgemat hebben, ten ware de dapperheit des bevelhebers onverwinnelyk was geweest, en zyne getrouwheit tegen alles proef hadt gehouden. De ridder Norris, veldheer over de Engelsche troepen, onthieldt zich altoos om en by deze plaats, bespiedende de gelegenheit om 'er nieuwen toevoer van manichap en voorraadt, dien zy nodig hadt, in te werpen. Het gelukte hem eindelyk, en hy verlostte de stad. Men zegt, dat drie patryzen drie weken voor het opbreken van het beleg op de openbare markt waren komen neder stryken, het zy ze de vervolging van andere vogels ontweken, of dat hare vermoedheit haar niet toeliet verder te vlieden; zo dat zy zich met de hand lieten grypen. De stadvoogdt zeide toen opentlyk uit, dat hy dit voorteken nam als een onseilbaar pandt van den voorraadt, dien de Hemel hen wel haast in hunnen noot zou

Seldzaam geval.

toezenden, en dat hy uit het getal der patryzen giste, dat zulks binnen drie weken zou geschieden. De zaak gebeurde inderdaadt gelyk hy voorzegt hadt.

1581

Weinig dagen daar na begaf de prins van Oranje zich naar Amsterdam, alwaar de algemene Staten hunne vergadering hielden, en raadpleegden over de voorlagen van den hertog van Anjou tot het opperbestier van den lande te roepen. Na 'er eenige dagen te hebben doorgebracht vertrok hy van daar in de maand van April, en bezichtigde Vrieslandt, om aldaar het gezag van de vereenigde provinciën verder te doen aannemen. Stavoren ontruiste der zelve nieuwelings overheerde plaatfen, ter oorzake van zyne gelegenheit aan de Zuiderzee, waar van het de icheepvaart kon storen. De prins oordeelde dan niet raadzaam haar dezen doorn in den voet te laten, en gaf Sonoy bevel om 'er zich meester van te maken, het welk hy deedt, geholpen zynde door de burgers, de welke hem de poorten openden. Het kasteel wierdt aanstonts geslecht, en men bouwde in het tegendeel de muren van de stad weder op, by welke men nieuwe beschanfingen voegde.

Verrechtingen van den prins van Oranje in Vrieslandt.

Wy zullen de verscheide verrechtingen der twee legers in deze provincie, tusschen welke de overwinning twyfelachtig stondt, en daar Norris altoos uitmuntte met zyne Engelsche en Schotsche troepen tegen die van Renneberg, hier niet verhalen. Deze laatste stierf aan eene ziekte, of van hertzeer, op den 21 July, en wierdt, het geen mogelyk nooit gebeurt is, van beide de partyen beklagt. Men geeft hem al den lof van een krygsheldt en van een man van aanzien, en hem worden gene gebreken toegeschreven, waar aan die van zyne geboorte en ampt doorgaans onderworpen zyn. Hy was een naauwkeurig opvolger van de krygstucht, en ondertusschen zachtmoedig en buitengemeen beleef; dapper, mild, grootmoedig; een vyandt van wreedheden, geweldnaryen, en dronkenschap; onderwezen ten anderen in de letterkunde, verstaande de Latynsche en Grieksche talen, bedreven in de wiskunst, en verstaande alle de fraaigheden van de muzyk, waar van hy een byzonder liefhebber was. Zyne zuster Cornelia hadt hem van de zyde der bondgenoten afgetrokken, in hope van een huwelyk met de gravinne van Meghen, van de familie van Brimen: doch hy hadt over zynen afval zodanig een berouw gehad, dat men zegt, dat hy, na eenigen tydt gekwynt te hebben, van droefheit daar over is gestorven. De prins van Parma gaf hem ten opvolger in het bestier van Vrieslandt François Verdugo, een Spanjaardt, die naderhandt trouwde met de bastaard dochter van Ernest, grave van Mansveldt.

Doodt van den grave van Renneberg, en zyn lof.

Verdugo maakte zich wel haast berucht door zyne oorlogsdaden. Hy begon de zelve gelukkiglyk met den slag, die in de maand van October by Noordhorn † voorviel, waar in Norris de nederlaag kreeg, hoewel het getal en de goede staat zynen troepen hem hadden moeten doen zegpralen over een zwakker leger, en dat door de schaarsheit en ziekten was afgemat. Men schryft deze overwinning toe van den eenen kant aan de goede order en wakkerheit van den Spaanschen veldheer, en van de andere zyde aan de onachtzaamheit en laetdunkendheit der Engelschen.

† Boven Groningen.

Terwyl men den oorlog in Vrieslandt voerde wierdt Brabant beroert door zyne eige inwoonders. Die van Brussel en Antwerpen sloegen aan het muiten ter oorzake van den Godsdienst. De Protestanten bevonden zich de sterkste, en kondigden eene verklaring af, by welke de openba-

Beroerten in Brabant.

re

1581. re oeffening van den Roomschen Godsdienst in beide de steden wierdt opgeschort.

Het leger der koningsgezinden, waar over de baron van Hautepenne * en *Scbenk* het bevel hadden, zich op het einde van Juny gelaten hebbende 's Hertogenbosch, dat door de vyanden gedreigt wierdt, te willen dekken, lokte hen naar dien kant, en kwam onvoorzien het beleg voor Breda slaan, waar in slechts eene geringe bezetting lag. Deze stad, aan de rivier de Merk gelegen, in eene aangename landsdouwe, en tot de erffnisse van de graven van Nassau behorende †, was eer gebouwt om tot hunne verlustiging te dienen, dan om tot een wapenplaats te verstreken. De heerlijkheit der oude graven bleek in de bouwinge van het kasteel, daar zy niets aan gespaart hadden om 'er een paleis van te maken, dat zo prachtig als vermakelyk was. De twee laatste prinsfen van Oranje * hadden het voor hun gewoon verblyf gehouden, en daar was hun oorlogsmagazyn, waar uit de hertog van Alva hadt doen ligten twee en vyftig keurlyk gemaakte metale stukken, de welke keizer *Ferdinand*, als zommigen willen, en de koningen van Hungarië, zo anderen zeggen, aan deze prinsfen verceert hadt. De bezetting leverde de plaats aan den baron van Hautepenne over. De stadvoogdt, die van den aanflag niet wist, redde zich ter naauwernoodt, latende zyne vrouw en dochter achter, de welke door de koningsgezinden zo onwaardiglyk gehandelt wierden, dat de tyding, die hy 'er van kreeg, hem van droefheit deedt sterven.

De hertog van Anjou vertrok in de maand Augustus uit Vrankryk, om zich naar de Nederlanden te begeven, na alvorens een manifest van zyne onderneming te hebben doen drukken. Zyne eerste krygsverrechting was gelukkig. Schoon hy slechts een leger hadt van vier duizend ruiters en tien duizend voetknechten †, dwong hy echter den prins van Parma het beleg van Kameryk op te breken, daar de stad, tot het uiterste gebragt zynde, gereed stondt om zich op bescheidenheit over te geven. De hertog van Anjou trok 'er binnen, met de lans op de heupe, en de pracht van een zegepralenden heldt, en wierdt onder het gejuich van het volk, dat hem zynen verlosser noemde, ontvangen. Twee dagen daar na leide hy in de Lieve Vrouwen-kerk den eedt af, belovende die keizerlyke stad onder zyne bescherming te nemen, en hare wetten en voorrechten te handhaven, het welk hy herhaalde in de plegtige vergadering van der zelve overigheid. Hy gaf het bestier daar van aan *Montluk Balagni*, zoon van den beruchten bisschop van Valence, ontnemende het zelve den baron van Inchi, die een van de eersten was geweest om hem in Vlaanderen te roepen, en hem die vesting van aangelegenheit al in den jare 1578 hadt overgelevert.

Na de zelve ontzet te hebben verjoeg hy de vyanden uit Arleux en Sluis, twee geringe plaatsen boven Kameryk. Zy verlieten ook het steedtie Cateau *, dat 'er beneden legt, en inderdaadt alleen een kasteel is, dat men geschikt hadt tot een verblyfplaats van den bisschop. De Staten en de prins van Oranje wenschten, dat hy in Brabant kwam: doch hy verschoonde zich met te zeggen, dat de adel van zyn gevolg grote begeerte toonde weder naar Vrankryk te keren, en dat hy zelf lust hadt naar Engelandt over te steken. Een schryver † zegt, dat byna al de adel het leger hadt verlaten, vergramt zynde om dat de hertog het bestier van Kameryk aan den bastaard zoon van den bisschop van Valence hadt

gegeven, en dat hy over dit weglopen zeer bedroeft zynde, een besluit hadt genomen sloop te gaan.

Het was niet lang na zyn vertrek, dat de algemene Staten, in den Haag vergadert zynde, den koning van Spanje verklaarden vervallen te wezen van zyne oppermachtigheid, des zelfs zegel en wapens in stukken braken, en verboden hem te erkennen. Dit besluit wierdt echter van alle die van de Unie waren niet goedgekeurt. Men vondt zelfs goede landgenoten, doch tedere of schroomachtige gemoederen, de welke deze vernietiging van de vorstelyke macht niet konden goedkeuren. Zy meenden, dat het geoorlooft was zyn leven en vryheit te verdedigen, en dat de wapenen, die men om eene zo billyke oorzaak opnam, wettig waren; maar beweerden, dat de koninklyke waardigheid nochtans in haar geheel bleef, en wilden, dat men de hoedanigheid van onderdaan zou behouden, terwyl men die van vry en goed inwoonder handhaafde. De afgezonden * van de provincie van Vrieslandt was van dat getal; en toen het 'er op aankwam om den nieuwen eedt af te leggen, die volgens het besluit vereischt wierdt, en dat men hem het formulier daar van overgaf, viel hy in onmacht, en stierf weinig dagen daar na, zonder tot het doen van den zelve te hebben kunnen besluiten.

De aartshertog *Matthias* (a), de welke tot dien tydt toe zyn verblyf te Antwerpen hadt gehouden, nam eindelyk afscheidt van de Staten, om weder naar Duitschlandt te keren. Hy liet op zyn vertrek den roem na van een goed en zeer gematigt vorst geweest te zyn: doch kon de vermoedens, die men op het einde van zyn bestier tegen hem hadt van eenige verstandhouding met de Spanjaarden te hebben, niet ontgaan. Het bleek echter niet, dat hy in eenig verbondt met hen was getreden, en hy hadt in alle ontmoetingen de volkeren, die hem de verdediging hunner provinciën hadden aanbevolen, getrouw geweest. Zy toonden hem ook hunne erkenenis daar over door eene jaarlyksche wedde van vyftig duizend guldens, die zy hem ten dage van zyn vertrek beloofden te zullen betalen, in plaats van die van honderd en twintig duizend, de welke zy hem gedurende zyn verblyf in Nederlandt betaalt hadden. In allen gevalle, de post, die hy daar bekleedde, bragt hem minder eer aan dan ze hem kwelling veroorzaakte. De Staten waren niet moeielyk over zynen afftand, waar toe zy veel hielpen met hem een medestander † te geven, dien zy kort daar na tot zynen opvolger verklaarden; en *Philips* vergaf het hem nooit, dat hy het bevel over zyne oproerige onderdanen, gelyk hy zeide, hadt aangenomen.

De prins van Parma vertoonde zich op den 1 October voor Doornik, en ondernam het beleg van die stad. De zelve was in den jare 1513 door *Henrik* den VIII op de Franschen veroverd, aan welke hy de zelve by de vrede van den jare 1518 hadt wedergegeven, en graaf *Henrik van Nassau*, overgrootvader van den prinsse van Oranje, hadt ze naderhandt voor *Karel* den V gewonnen, die de zelve met de erffnisse van Walsch Vlaanderen, waar in ze gelegen is, vereenigde. Het was de hoofdstadt van die volkeren van Duitsch Gaule, de welke men *Nervii* noemde: eene ryke en grote stad aan de Schelde, sterk door hare gelegenheit, en door de sterkte, die *Henrik* de VIII daar hadt doen bouwen. De prins van Espinoy hadt de zelve belet in het eedgenootschap der misnoegden te treden,

Rr 3

(a) Hy wierdt naderhandt keizer in den jare 1614.

1581.

Besluit van de algemene Staten tegen *Philips* den II.

* *Ralda*.

Vertrek van den aartshertog *Matthias*, noemde afscheidt van de algemene Staten.

† Den prins van Oranje.

Beleg en verovering van Doornik.

* *Claude van Barlemout*.

† Door het huwelyk van *Johanna van Polanen*, vrouwe van de Lek, met *Engelbert van Nassau* in den jare 1404.

* *Henrik en Reinier van Nassau*.

† *Strada* zegt van meer.

Intrede van den hertog van Anjou binnen Kameryk, waar van hy het beleg doet opbreken.

* of Chateau.

Schielijke aftocht van den hertog van Anjou. † *Vaillant*.

1581.

* Volgens de vrede van Gent in den jaer 1576.

Heldin-nemoedt van de prinsesse van Espinoy.

1582.

Komst van den hertog van Anjou in Zeelandt.

Wat eerbewy-zingen de stad Antwerpen hem doet.

Plegtig-heit van zyne instellinge in de regeringe.

en gehouden in die van de vereenigde provincien *; maar de afwezendheit van een hoofd, dat de party zo getrouw was, en de zwakheit van de bezetting waren oorzaak, dat ze zich, na een beleg van twee maanden te hebben verduurt, op den laatsten November overgaf. Men wil, dat ze daar toe gedwongen wierdt door de party der Roomschegezinden, die zich talryker bevondt dan de andere. De prinses van Espinoy, zuster van den marquis van Richebourg, was in de plaats, waar in ze gedurende het beleg alle de bedieningen van haren gemaal waarnam, en wierdt door een musketkogel aan den arm gekwetst. Haar broeder deedt al wat hy kon om haar van de party af te trekken: doch zy achtte het zich tot groter roem de voetstappen van haren echtgenoot te volgen, en zich in het verdrag van overgave te doen begrypen, om by hem te komen, dan onder hare vyanden te blyven, onaankeezien zy aanboden hunne overwinning met haar te delen. Dus kwam ze te Antwerpen, alwaarze, na de plichten van eene doorluchtige echtgenoot en van eene kloekmoedige heldinne betracht te hebben, het volgende jaar overleedt.

De verovering van Doornik deedt vele lieden morren, en zommigen leiden daar de schuld van op den prinsse van Oranje. De wederkomst van den hertog van Anjou stilde de onrustige gemoe-deren. Hy kwam op den 12 February te Vlissingen aan landt, en wierdt door den prins uit den name van de Staten begroet: doch de grote plegtigheit geschiedde in Brabant. Eene vloot van vier en vyftig schepen kwam hem van Midelburg afhalen, en zette hem den 16 February by de sterkte Lillo, gelegen aan een van de monden van de Schelde, die het naast by Antwerpen legt, aan de wal. Des anderen daags kwam hy weder aan boordt, en begaf zich met zyne vloot naar die stad. Het gaf een te aangenaamer schouwspel, om dat de rivier op die plaats, daarze haren mondt begint te verlaten, zo wyd niet is, en dat de oevers daar van door twintig duizend prachtig uitgedofchte mannen, wier vergulde wapenen de kostelykheit hunner klederen nog luijster byzetten, gedekt waren. Hy zette voet aan landt onder het donderen van het geschut der schepen, het welk de stad met al het hare beantwoordde. De magistrat kwam aan zyn boordt, om hem te ontfangen, en geleidde hem tot den troon, den welken men in een soort van legerplaats hadt opgerecht, een weinig van de stads poorten af, en die door eene wacht van twintig benden voetknechten en eenige esquadrons ruitery omringt was. Zich daar op nedergezet hebbende op een gouden setel, hoorde hy de aanspraak, welke de spreker *Hessels* aan hem deedt uit den name der Staten, die, nevens hem, hunne vreugde toonden over zyne gelukkige aankomst, en hem verklaarden, dat zy hem verkoren hadden tot hunnen verdediger tegen *Philips* den II, wiens geweldenary hen gedrongen hadt het juk af te werpen. Hy voegde daar by, dat de Staten hoopten, dat hy hunne voorrechten zou handhaven, en dat zy, onder deze voorwaarde, volvaardig waren hem eene volgens de gebruiken des lands wettige onderdanigheit en gehoorzaamheit te zweren. De hertog van Anjou bedankte hen, verzekerde hen van zyne bescherminge, en beloofde, dat hy hunne voorrechten zou handhaven, en hen van de verdrukkinge der Spanjaarden verlossen.

Na deze aanspraak las men in het Hoogduitsch en het Fransch de artykels van de *Bly-*

de intrede, gelyk men het formulier noemde, 1582. dat de wederzydsche verbindtenissen van den prinsse en de Staten behelste. De hertog van Anjou zwoer op het Euangelie, dat de kanselier van Brabant * hem overgaf, dat hy alles zou nakomen. Hy deedt vervolgens een tweden eedt aan de edelen en steden van de provincie, zwerende hen te zullen bestieren als een goed en vroom prins, niet naar zynen wille, of zinnelykheit, maar naar de wetten en gebruiken van het landt. Deze eeden afgelegd zynde, bekleedde hem de prins van Oranje met de roodkarmozyn fluwele en met armelyn bondt gevoerde hertoglyke muts en mantel, biddende Godt, dat deze inwyding gelukkig mogt zyn; en hem met de zelve omhangende zeide hy al grimlagchende: *Myn Heer, deze knoop dient wel vast gesloten te zyn, op dat niemandt uwe Hoogheit den mantel afstrekke.* Deze plegtigheit geëindigt zynde, begroette hy hem als hertog van Brabant. De afgezonden van de Staten vertegenwoordigden zich vervolgens, en leiden den eedt af, waar van de kanselier, dien zy aan hun hoofd hadden, de lezing deedt. Na dat men dit verrecht hadt, verklaarde de pensionaris van Antwerpen †, in tegenwoordigheit der magistraten, aan het volk, dat de hertog gereed was den gewoonlyken eedt te doen, zo wel aan de steden, als aan het markgraafschap van het H. Roomsche Ryk (a); en de eedt in de Brabandsche tale voorgelezen zynde, leide hy den zelve af in handen van den amman *Stralen*. De amman (b) gaf in de zyne den gouden sleutel, die het teken van de oppermachtigheit is, en de hertog overhandigde den zelve, na hem aangenomen te hebben, weder aan den amman, om te tonen, dat hy, het bestier op zich nemende, daar van het bewindt met des volks overigheit wilde delen. De heraut riep hem, onder trompetten geschal en het bly gejuich der aanschouwers, by menigte toegelopen zynde om een zo groot feest by te wonen, uit voor hertog van Brabant, Luxemburg en Lotharingen. De plegtigheit eindigde met het uitdelen van goude en zilvere penningen, de welke men wierp midden onder de verscheide troppen van deze talryke byeenkomst. Men hadt des prinsen afbeelding daar op gezet, met zyne nieuwe hoedanigheit van hertog van Brabant, en op de andere zyde stondt een zon, verdryvende de nevels, en schietende hare stralen op de aarde, hebbende tot opschrift: *zy kweekt en verdryft* *.

De intrede van den hertog in de stad overtrof nog de pracht van de legerplaats. Hy deedt de zelve zittende op een moedig paardt, waar van het tuig buitengewoon kostelyk was, en kwam als in zegepraal door de poort, die men de Keizers-of St. Joris-poort noemt. Voor aan verschenen de twee wachmeesters der stad te paardt; daar op volgden twee steëboden van de zelve, en op deze verscheide gemeenschappen van de burgery, kooplieden, magistraten, afgezonden, en van den adel, ieder volgens zynen rang gaande. Na hen kwamen de kanselier, en *Lamoraal*, graaf van Egmond †, wiens broeder de party der Staten was afgefallen. De Zwitsers en hellebardiers van des hertogs lyfwacht verschenen vervolgens, en de Engelsche en

(a) Dit markgraafschap is de stad Antwerpen zelf en haar rechtsgebiedt.

(b) *Hooft* zegt, dat *Philips van Schoonhove*, heer van Wanroje, burgermeester van de stad, hem den sleutel overhandigde.

* *Diederik van Lissveldt.*† *Jan van der Warie.*

Hy wordt voor hertog van Brabant uitgeroepen.

* *Fest of dis-cutit.*

Plegtigheit van zyne intrede binnen Antwerpen.

† *baron van Gassbeek.*

1582. en Fransche groten kwamen toen; de graaf van Laval tusschen twee Engelsche baronnen, de prins van Espinoy tusschen Mylord *Hunsdon* en Mylord *Howard*, en de prins Dauphin, zoon van den hertog van Montpensier, tusschen den grave van Leicester en den prinsse van Oranje. Toen zag men den hertog aankomen, voorgegaan van den hoofdschout van de stad, aan wien men den tytel van markgraaf geeft, en die zich vertoonde met ongedekten hoofde, houdende de roede des gerechts in zyne handt, gevolgt wordende van den baron van Merode, heer van Peterfum, die by die plegtigheid het ampt van grootmaarschalk van Brabant bekleedde, en den degen bloot droeg. De hertog was omringt van de drie schutten van de stad, als lyfhoeders. Na hem volgden graaf *Maurits van Nassau*, zoon des prinsen van Oranje, tusschen graaf *Philips van Nassau* en den Engelschen baron *Cheffield*. De optocht wierdt geloten door de Fransche lyfwacht van den hertog, van de lyfwacht des prinsen van Oranje, en van de twintig burger vaandels, in nette order. Men hadt allerwegen zegebogens opgerecht, met geestige opschriften ter eere van het feest en tot lof van den prins. Hy reedt onder een goudlakens verhemelte, van de poort af, daar de schepenen het hem aanboden, tot aan zyn paleis toe, en wierdt op de straat door een zegewagen ontmoet, waar op eene schone maagd zat, die kostelyk gekleed was, en de stad Antwerpen verbeeldde.

Na alle deze plegtigheden dacht men om het inkomen van twee honderd duizend guldens ter maandt, dat men den hertog van Anjou beloofd hadt, te bezorgen, en op middelen om aan de noodzakelykheden van den Staat te voldoen. Van een anderen kant riep de prins van Parma, over de aankomst van dezen prins ongerust zynde, zyne Italiaansche en Fransche hulpbenden te rug, na alvorens de steden van zyne party daar in te hebben doen bewilligen.

Weinig tyds daar na wierdt de toeleg op het leven van den prinsse van Oranje in het werk gestelt. Vier Biskajers hadden den zelve beraamt, te gelyk daar toe aangezet wordende, zegt de geschiedschryver van den hertog van Parma *, door de verdiensten van eene zo Godvruchtige onderneming, en door het winnen van de vyf en twintig duizend goude kronen, die in het vonnis van verbanninge wierden beloofd. Het was *Javregui* †, een van de vier, die het uitvoerde.

Op den 12 May, zynde een zondag, ging hy, na alvorens gebiecht te hebben aan een priester, die een Dominikaner was, *Timmerman* genaamt, dien hy zyn voornemen bekend maakte, en waar van hy de toestemming en de vryspreking † verkreeg, naar de huizinge van den afgebroken burg, daar de prins zyn verblyf in hadt, en begaf zich in de zaal, daar hy het middagmaal hieldt. Hy wachtte tot dat de maaltydt gedaan was, en zo als de prins was opgestaan om in eene andere kamer te gaan, lofte hy zyn geweer. De prins bevondt zich gevaarlyk aan het hoofd gewond. De kogel was onder het regter oor ingelopen, en door het gehemelte desmonds, na hem een tandt gebroken te hebben, beneden het linker kakebeen weder uitgekomen. De prins viel in flauwte. Wederom tot zich zelve gekomen zynde, was zyne eerste poging zynen moordenaar het leven te behouden, dien hy, als hy zeide, de misdadt vergaf, en verzocht, dat men hem niet zou doen sterven. Doch het was reets met hem gedaan. Die van zyn gevolg, zich

door de eerste bewegingen van hunne gramscchap en droefheit hebbende laten vervocren, waren op dien booswicht aangevallen, en hadden hem met verscheide steken den rest gegeven.

Men kan des volks gevoeligheit, toen het dat schelmstuk vernam, niet uitdrukken. De stad was vol rouw; de eenen beweenden hunnen verlosser, als of hy dood was; en anderen stortten gebeden uit voor zyne genezinge. Alle vroegen zy wie dit schelmstuk gebrouwen hadt. Zommigen hadden vermoeden op de Franschen; en de hertog van Anjou zou mogelyk den achterdocht niet hebben ontgaan, ten ware men in de zakken van den moordenaar brieven en papieren hadt gevonden, die blyk gaven, dat het verraadt op de wyze, als wy hebben verhaalt, belegt was. Men vondt 'er ook geheime letters in, door kracht van de welke deze ellendige zich geveit hadt de straf van zyne misdadt te ontgaan. Dit waren, gelyk een schryver * bericht, zekere in de Spaansche tale opgestelde gebeden, die hem door den priester, of Dominikaner monnik, aan wien hy gebiecht hadt, ter handt waren gestelt, met verzekeringe van de kracht, die de zelve hadden om hem onzichtbaar te maken.

Ondertusschen hielt de bekommering, die men voor het leven van den prinsse hadt, aan. De gaatwigheit van zynen arts behieldt hem. Dit was *Leonard Botalli*, geboortig van Asti, de welke het bloedt der aderen, die door de kogel getroffen waren, niet kon stelpen †, dan met behulp van menschen, die hunnen duim op de wondt hielden, en malkander van tydt tot tydt verpoofden, tot dat het bloedt, dus geperft zynde, weder in zyne vaten keerde, en de ader t'eenemaal geheelt was. Zes weken daar na was de prins in staat om zich aan het volk te vertonen, en den 2 May kwam hy in de kerk om Godt voor zyne wonderbare genezinge te danken. De ganse stad voegde hare dankzeggingen by die van den prins, en veranderde hare weeklagten in gejuich. Doch de blydschap was niet volmaakt; het was weinig dagen daar na, dat *Charlotte van Bourbon*, prinses van Oranje, door de ontfeltenisse over het kwetsen van haren gemaal in hare tegenwoordigheit, en door de ongemakken, de welke zy zich in het hevige van zyne kwaal hadt aangedaan, ziek geworden zynde, zich daar door zo afgemat vondt, dat ze de kracht niet hadt de aankomende koorts te wederstaan, en overleedt.

Wy gaan een ander verraadt, dat door *Nikolaas Salseda* moest uitgevoert worden, met stilzwygen voorby, om dat het minder den prinsse van Oranje dan den hertog van Anjou en den koning van Vrankryk betrof, welken zyne eige staatsdienaars in een klooster zochten te steken; ten minste, zo men aan de bekentenisse van den moordenaar geloof mag slaan. Het Parlement verwees hem om met vier paarden, na alvorens gepynigt te zyn, van malkander gescheurt te worden.

Men moet dit jaar niet eindigen, zonder gewag te maken van de afgezanten, die uit Constantinopel kwamen by den hertog van Anjou en de algemene Staten, en van de verbetering van den almanak, door paus *Gregorius* den XIII ondernomen. De gezanten van de Porte waren gekomen om met Vrankryk en de Nederlanden, op het bericht, dat de Sultan hadt gekregen van de bescherming, de welke deze kroon de vereenigde provinciën toestondt, een verdrag van koophandel te sluiten. Hunne voorstellen

1582.

* *Varillan.*

Hy wordt door de bekwaamheit van zyn arts genezen. † Het verbandt kon op die plaats niet wel en styf genoeg gelegd worden.

Doodt van zyne gemaalinne.

Snode toeleg van *Salseda*.

Welk een inkomen de Staten hem toeleggen.

* *Strada.*

† of *Javregui*.

Toeleg op het leven van den prinsse van Oranje. † *Abjeluis.*

Wier-

1582. wierden aangenomen, en zy keerden weder, vol-
daan zynde over hunne reize: doch men zag 'er
geen gevolg van.

Verbete-
ring van
den al-
manak
door
Grego-
rius den
XIII.

Wat den almanak belangt, men hadt langen
tydt bemerkt den mislag van dien, die oud-
tyds door *Julius Cesar*, de welke de bediening
van opperpriester bekleedde, verbeterd was. Die
dwaling kwam niet van de toenmalige verbete-
raars, die niet netter konden oprekenen, maar
van de 45 minuten, die 'er alle vier jaren in den
omkreits, den welken de zon doet, te veel be-
vonden wierden, en by malkander opgeteld zyn-
de in den tydt van 133 jaren eenen dag uitmaak-
ten. De pauzen, de oude priesters, waar van
zy den naam hebben aangenomen, en die toe-
zicht hadden op den almanak van het Heidenfche
Rome, navolgende, wilden insgelyks zorg dra-
gen voor dien van het Christen Rome. Velen
hadden reets een besluit genomen om raadt te
schaffen tegen de wanorder, de welke door deze
overtallige minuten het overschot van dagen ver-
oorzaakte, die sedert de verbetering van *Julius
Cesar* verlopen waren: doch zy hadden het niet
kunnen volvoeren. *Gregorius* de XIII ondernam
het, en het gelukte hem door den arbeid der
bedrevenste sterrekundigen, die hy tot dat werk
gebruikte. Zy vonden ten dien einde dienstig
tien dagen van het jaar 1582 af te nemen, en
vast te stellen, dat men alle vier honderd jaren
drie dagen van de *Bisfestus* (a) af zou nemen,
te weten een dag van ieder van de drie eerste
honderden, te beginnen met het jaar 1700. De
paus bevestigde hun opstel, en men maakte
eene bul uit kracht van zyn pausselyk gezag,
die by alle Roomschegezinde mogendheden wierdt
aangenomen. Doch de Protestantfche verwier-
pen de zelve, om het gezag van des zelfs op-
steller niet te erkennen; en deze oorzaak, waar
aan zy zich altoos gestoten hebben, heeft hen
sedert altydt belet de zelve aan te nemen.

1583.
Camb-
den.
Spors-
wood.
Thuanus.
* Zie
fol. 302.
ent.

Engelandt wierdt toen gansch bezig gehou-
den met de bewegingen van Schotlandt. Om
weder tot den brief te komen *, den welken
Maria in zulke krachtige en hertrakende be-
woordingen aan *Elizabeth* schreef, men zegt,
dat de laatste daar door op twee zeer verschei-
de wyzen bewogen was. Aan de eene zyde
voelde zy zich geraakt over het verwyf, dat
Maria haar deedt, aan de andere zyde hadtze
een soort van schaamte, de welke haar deedt
besluiten haar in vryheit te stellen. Alvorens
haar haren wille daar over te doen weten vondt-
ze dienstig, dat de afgezant van Vrankryk †,
die zyn verblyf te Londen hielt, naar Schot-
landt overging, en van harent wegen zondt-
ze een gezant derwaarts, om al het doen
van dit hof sedert de verwydering van den
gunsteling ‡ te bespieden. Hy was te Bar-
wik aangekomen, en de Engelsche afgezant
sprak hem daar in het voorbygaan, volgens den
last, dien hy 'er toe ontfangen hadt. Van
Barwik kwam hy te Londen de koninginne
de handt kussen, die hem gunstelyk ontfing,
na datze hem evenwel alvorens zachtelyk be-
strafte hadt over zynen mislag van voet gegeven
te hebben tot de beroerten van het koninkryk.

† La
Motte
Fenlon.

‡ Den
hertog
van
Lenox.

Voorfla-
gen van
*Eliza-
beth* aan
de ko-
ninginne
van
Schot-
landt.

Doch niets ging *Elizabeth* meer ter herte dan
de brief van de koninginne van Schotlandt. Zy
zondt aan haar *Beal*, geheimschryver van Staat,
een vinnig en olopemd man, en belafte hem
haar daar over scherpelyk te bestraffen. On-
dertuffchen schreef deze ter zelve tydt aan den
grave van *Shrewsbury*, om met deze vorstinne no-

(a) Dit is de byvoeging, de welke alle vier jaren by de
maandt February geschiedt.

pens de voorwaarden van hare vrylatinge in ge- 1583.
sprek te treden, en daar over te handelen in te-
genwoordigheit van *Beal*. *Maria* hadt zich niet
vergenoegt met haar eens te schryven; zy hadt hare
brieven verdubbelt, om haar te smeken, haar
hare te rug kering naar Schotlandt toe te staan,
nemende omtrent haren handel alle de verzekerd-
heden, dieze dienstig zou oordeelen, en dul-
dende, datze ging, niet om den prins haren zone
van zyn koningfchap te beroven, maar om de
zorgen daar van met hem te delen. *Elizabeth*
deed den Raadt daar op vergaderen, wiens
gevoelen was, dat hare Majesteit de gevan-
gene koninginne de vryheit kon toestaan onder deze
voorwaarden: Dat zy en de koning haar zoon zou-
den beloven niets ten nadeele van de koninginne van
Engelandt en het koninkryk te zullen ondernemen;
datze zou wraken al het geen koning *François* de
II, haar genaal, tegen de rechten van hare Bri-
tannische Majesteit gedaan hadt; datze het verdrag
van *Edenburg* zou bekrachtigen, en datze zou af-
staan van alle de snode aanslagen, de welke men
voor hadt gebad haar tegen de kroon van *Elizabeth*
in te boezemen; datze zich zou verbinden nooit te
treden in eenig ontwerp van bestier, opentlyk of bedek-
telyk, het zy van den Staat, of van de Anglikaan-
fche kerk, en zich in het tegendeel aan te kanten te-
gen de aanslagen der genen, de welke mogten onder-
nemen de instellingen daar van te storen, of te veran-
deren; datze gedurende het leven van *Elizabeth*
zich geen recht zou aanmatigen op het koninkryk,
en datze, byaldienze hare Majesteit overleefde,
hare eischen op de erffenis zou onderwerpen aan de
wetten van Engelandt en de besluiten van het Parle-
ment. Dat deze artikelen zouden bekrachtigt wor-
den door de Staten van Schotlandt, en door den ko-
ning, de welke zou zweren de zelve na te komen,
en gyselaars geven tot waarborgen van het verdrag.
Men raakte niet aan de vraag, die *Maria* deedt,
van nevens den prins haren zone medegenoot te
mogen zyn van de koninklyke waardigheit; de
besliffing daar van wierdt aan het Parlement van
Schotlandt overgelaten.

Deze beraadslagingen waren van geen gevolg,
en de party, die zich meester van het ryksbestier
hadt gemaakt, verwierp het verdrag, waar over
de afgezanten van Vrankryk en Engelandt waren
gaan handelen. De driftigste voor de Engelsche
factie, gelyk men de genen noemde, die van *Ma-
rias* herstellinge niet wilden horen spreken,
stonden zelfs op, en verklaarden de begunsti-
gers van hare wederroepinge voor vyanden van
den Staat en verstoorders van de algemene rust.
Zy zeiden, dat deze raadt ingegeven was door
het hof van Vrankryk; dat *Maria* hare bespie-
ders van daar hadt doen komen, die de Roomsche-
gezinden weder begonnen aan te hitfen, en dat
de *Jesuit Holte*, een Engelschman van geboorte,
die zich onder hen bevondt, van huis tot huis
ging by de oude Roomschegezinden, om met
hen den inval in Engelandt te beleggen. *La
Motte Fenlon* en *Mannerville*, afgezanten van
Henrik den III van de eene, *Bowes* en *Davi-
son*, gezanten van *Elizabeth* van de andere zyde,
wendden al hunne gaauwigheit aan om hun
oogmerk te bereiken. Beide poogden zy het
gemoedt des jongen konings, de welke in een
ouderdom begon te treden, die hem onafhank-
lyker zou doen worden, in te nemen, en ieder
lette met aandacht waar henen zyne genegenhe-
den strekten, om hem door gedicentigheit te
winnen. Hunne inzichten waren ondertuffchen
verschillende; zy dachten alleen om elkander te
dwarbomen: doch dit ging bedektelyk, en
wanneer de eene een voorflag deden, wisten
de

De zelve
hebben
geen go-
volg.

1583. de anderen daar tegen eene zwaarigheid te vinden, die uit de zake zelf scheen voort te komen, zonder dat het bleek, dat zy malkander voorbedachtelyk tegenstreefden.

De koning ontfnapt den groten.

De koning, gedurende deze onderhandelingen den bondgenoten ontfnapt zynde, was op het slot van St. Andrews gevluht, werwaarts een zeer gering getal van zyne aanhangers hem gevolgt was. Hy schreef daar uit aan *Elizabeth*, om haar te verzekeren, dat hy vriendschap met haar zou onderhouden, en dat hy in alle gewigtige voorvallen zyn doen zou richten naar hare raadgevingen, zich verschonende van dat hy haar geen kennis hadt kunnen geven van het geen hy gedaan hadt, om dat hy 'er niet eer op gedacht hadt dan op het oogenblik van de uitvoeringe, de welke geen uittfel kon lyden. Die vorst was niet zonder ongerustheit. Zyn ouderdom, nog zeer gering zynde, hadt hem geen ondervinding genoeg gegeven om zyn besluit te nemen wegens het gene hem te doen stondt om de beroerten van zyn koninkryk te stillen. Hy hadt eene daadt van gezag uitgevoerd, met zich de handen van die ongemakkelyke voogden te onttrekken, de welke hunne macht misbruikten, onder schyn van de zyne te bestieren: doch hy hadt teffens een groot getal misnoegden gemaakt, en zag zich door weinig groten gevolgt, op wier toegenegeheit en getrouwheit hy staat kon maken. In deze verlegenheit wendde hy zich tot de genen, die hy wist bekwaam te zyn om hem goeden raad te geven, en wier yver en vroomheit hem bekend waren. De ridder *Melleville* was van dit getal, en men ziet in zyne Gedenkschriften den brief, dien de vorst goedvondt, dat hy hem in eene zo schromelyke omstandigheid zou schryven. Men vindt 'er eene te gelyk wyze en Christelyke staatkunde in, veel yver voor zynen koning, verselt met de rondborstigheid en oprechtheit van een eerlyk man; een groot gebruik van staatszaken; eene juiste kennis van de macht van den vorst, en van den plicht der onderdanen, en schone lessen om de eerste gelukkiglyk te oeffenen, en om de volkeren binnen de palen van de andere te houden. *Melleville* stelde den vorst vervolgens voor oogen de hoedanigheden, waar mede een Romein * wenschte dat zyne *Cæsars* mogten bekleed zyn; namentlyk, met getrouwheit, Godvrucht, goedertierenheit, rechtvaardigheid en vroomheit; dat zy mogten tonen veel bevytiging in de zaken, bestendigheid in hunnen handel, en trouw in hunne beloften; zich meester maken van hunne driften, vriedelyk zyn tegen elkeen, vaardig om te vergeven, langzaam om te straffen; niets doen dat een vorst onwaardig was; daar van in het tegendeel laten blyken de heerlykheit, de omzichtigheit, de bekwaamheit en de wysheit. Sluitende vermaande hy zyne Majesteit den keizer *Severus* na te volgen, die zich gedroeg naar den Raadt van de ouden van zynen tyd, overtuigt, dat deze ouderdom, ryper zynde dan de andere, op de zaken ook ernstiger bedenkingen maakte. Ook kwam hy nooit te Rome, of hy was verselt van vier of vyf van die personen, de welke achtbaar zyn door hunne gryze hairen, en door een roem, dien eene lange reeks van jaren hen hadt verkregen. Het was te wenschen, dat alle de raadgevingen, welke men den oppermachtigen geeft, zodanig waren als die van *Melleville*.

Schone lessen van den ridder *Melleville*.

* *Julius Pollax*, in de tweede eeuw.

Gezantschap

In dezen toestandt van zaken was men zeer verwondert den ridder *François Walsingham*, III Deel.

geheimschryver van Staat, en zo groot een yveraar voor het belang van den Protestantischen Godsdienst en voor den dienst van de koninginne, zyne meestresse, te Edenburg te zien aankomen; de pronk van haar hof en van hare Raden, gelyk een later schryver * hem noemt, zich richtende naar den lof, welke hem van de oude wordt nagegeven. Men verwonderde zich, dat een zo voornaam staatsdienaar, wiens tegenwoordigheid zo nodig in Engelandt was, en dien zyn ouderdom en slechte gezondheid niet toelieten eene zodanige reize te doen, zulks niet van den hals hadt geschoven. Het moet geweest zyn, dat *Elizabeth* geloofde, dat de gesteldheit der zaken de schrandereheit van een zo bekwaam man, en in wienze zo veel vertrouwen stelde, van noden hadt.

Hy vondt het hof van Schotlandt prachtiger en groter dan hy gedacht hadt, en meer rust in het koninkryk dan hy zich hadt ingebeeld. Ter gehoor ingeleid zynde vermaande hy den koning eene goede eensgezindheit te onderhouden tusschen beide de kronen, volgens de verzekeringen, die hy daar omtrent gedaan hadt, en eindigde met deze woorden, welke hy van *Isocrates* ontleende: *Dat de waarheit de wezenlyke deugd van een vorst is, en dat by zich aan de zelve zo standvastig moet houden, dat men meer geloof geve aan zyn enkel woordt dan aan de eeden van anderen.* Hy gaf den koning daarenboven eene les van toe te zien wien hy verkoor om deel in zyne geheimen te hebben, en voorzichtig te zyn in het aanstellen van zyne Raden, geen andere daar toe verkiezende dan getrouwe en verstandige personen. Dit was een bedekt verwyf tegen zommige van zyne hovelingen, op welke de afgezant het gemunt hadt, en wel byzonder op den grave van *Aran*, gelyk wy wel haast zullen zien.

1583. van den ridder *Walsingham* naar Schotlandt. * *Bohn*.

Goede raad, dien hy aan den koning geeft.

Des konings antwoordt was: *Dat by niets aan de koninginne van Engelandt geschreven hadt, of by wilde het heiliglyk en siptelyk nakomen: ten minste sedert dat by meester van zyne gevoelens was; dat byaldien 'er van te voren minder oprechtheit in zyne brieven te vinden was geweest, zulks moest geweten worden aan de genen, die hem in een soort van dienstbaarheid houdende, hem dwongen de zaken anders te schryven dan by ze dacht; dat men hem Raden hadt gegeven, die hem poogden te leiden daar by niet wilde gaan; dat zulks hem een juk was opleggen, waar naar een vry en soverein vorst zich niet voegen kan, en dat by met het zelve af te schudden te gelyk voor zyne veiligheid en glorie zorg hadt gedragen.* Het is zeer waarfchynlyk, dat de koning op zyn beurt over de Engelsche factie wilde klagen, namentlyk over de groten van Schotlandt, het hof van Engelandt toegedaan zynde, en die 'er jaarlykiche wedden van trokken. Dit gaf hy ook te kennen door deze laatste woorden: *Ik heb de koningin van Engelandt, myne zeer waarde zuster, de eerste jaren van myne vriendschap al in myne tedere jaren toegewyd: ik doe haar wederom de zelve aanbieding, en hope, dat zy ryker vruchten zal oogsten, wanneer de groten van myn koninkryk my zullen gehoorzamen, gelyk zy schuldigh zyn te doen, dan wanneer zy zelf willende regeren my niet laten dan een gezag by vergunninge.*

Des konings antwoordt.

Dit viel 'er voor in de openbare gehoortgevinge des konings aan den afgezant van *Elizabeth*. Doch deze schrandere staatsdienaar nam des vorsten gemoedt in de byzondere gesprekken zo-

Wat raad *Walsingham* hem nog geeft.

1583.

danig in, dat hy hem ongevoelig tot zyn oogwit bragt. Hy begon met de koningin zyne meesteresse vry te spreken van alle de onlusten van Schotlandt, verzoekende den koning haar daar niets van aan te rekenen, om dat zy 'er geen deel aan hadt. Vervolgens vertoonde hy hem hoe veel 'er hem aan gelegen was vriendschap met haar te houden, en wat voordeel beide de koninkryken daar door aangebragt zou worden. Hier van daan ging hy over tot de middelen om deze goede eensgezindheit vast te stellen. Het eerste was allen haat en twist, die Schotlandt verdeelt hielden, door eene algemene vergiffenis te vernietigen, de ballingen te rug te roepen, en in hunne waardigheden te herstellen; het tweede was, den Protestantischen Godsdienst te handhaven, en het derde, tusschen beide de kronen een naauw verbondt te sluiten. De koning antwoordde gunstiglyk op alle deze voorstellen, en *Walsingham*, voldaan zynde over zyne verrechtingen, maakte zich gereed om zyn afschidsgehoor te nemen, na alvorens de geschenken, de welke hy voor de leden van den Raadt, die de belangen van de koningin van Engelandt behertigden, hadt medegebragt, te hebben uitgedeelt.

Ver-
scheide
gevoe-
lens over
dit ge-
zant-
schap.

Voor het overige komen *Cambden* en *Melleville* niet overeen aangaande verscheide omstandigheden van dit gezantschap. De eerste zegt, dat het den koning, die *Walsingham* als eenen van de vervolgers van de koningin van Schotlandt, zyne moeder, aanzag, niet aangenaam was; maar dat hy zynen afkeer ontveinide. *Melleville* verzekert in het tegendeel, dat de vorst blyde was een staatsdienaar van een zo groten name aan zyn hof te zien, en dat zyne Majesteit hem belaste den zelve over zyne aankomste van zynent wegen te gaan begroeten. Deze schryver zegt ook, dat, byaldien *Walsingham* langer geleest hadt, het den koning, voor welken hy eene byzondere achting hadt gekregen, en over wiens levendige en geeltige antwoorden, in een zo geringen ouderdom, hy verwondert was, geen schade zou geweest hebben; dat hy 'er op zyne te rug komst een zo gunstig bericht van deedt, dat het hof van *Elizabeth* hem van eenzydigheit verdacht hieldt; maar dat hy weinig tyds daar na overleden zynde, zyne doot het mistrouwen der kwalikmenenden deedt ophouden, en den koning beroofde van de goede diensten, die hy van een zo wys en zo gunstiglyk vooringenomen staatsdienaar hadt kunnen genieten. Ondertusschen heeft men moete deze aanmerking overeen te brengen met den tydt van het afsterven van *Walsingham*, die eerst in het jaar 1590 overleed. Doch *Melleville* heeft zich niet kunnen bedriegen, vermits het zaken zyn, waar van hy ooggetuige is geweest, en die voor het grootste gedeelte door zyne handen zyn gegaan.

Hy voegt daar by, dat het *Walsingham* geen geringe spyt baarde den grave van *Aran* de eerste plaats in des konings gunst te zien bekleden. Hy klaagde daar over aan *Melleville*, als over een van de grootste onheilen, die zyne Majesteit ooit konden overkomen, wiens vroomheit hy vreesde bedorven te zullen worden door de redenen van een zo schadelijken man, dat een godloos karel was, zeide hy, een twist-stoker, en een vyandt van eerlyke lieden. Ook wilde hy met hem geen doen hebben, en wanneer de graaf van *Aran* wenschte hem een bezoek te geven, vondt hy een voorwendfel om hem niet te ontfangen. De Schotische Mylord was 'er zo over vergramt, dat hy zich wreekte ten koste van de goede trouwen en de eer van den koning zynen meester: want in plaats van den diamant, den welken zyne Ma-

jesteit den afgezant hadt toegelegd, deedt hy hem een valschen steen geven, die van geen de minste waarde was. *Walsingham* misprees eene zo schandelyke wraak, en dacht hy om het geschenk aan den vorst te rug te zenden, het was alleen om hem de trouwloosheit van den gunsteling te doen blyken.

De roemruchtige naam van *Elizabeth* hadt zich verwonderaars gemaakt tot onder den pool, en wy hebben gezien, dat de koning van Zweden en de Czaar van Muskovië haar bondgenootschap met yver hebben gezocht. Deze twee vorsten waren sedert eenigen tydt in oorlog over Lyf-landt, dat langen tydt gedient heeft tot een toneel van vyandelykheden, niet alleen van de Zweden en Muskoviten, maar ook van de Polen, alle drie daar van beurt om beurt bezit gehad hebbende, tot dat het erfelyk is geworden aan de kroon Zweden. Dewyl zulks eerst in den ja- re 1659 is geschied door den afstandt, dien Polen daar van deedt, en dat Muskovië, machti- ger en woelachtiger dan het sedert is geweest *, het in de zestiende eeuw aan beide betwistte, zag men hen ter overwinninge van deze erfenis, waar van de nabuurschap hunne begeerlykheit verwekte, niet selden handgemeen. De vrede was in den voorgaanden jaer tusschen den Czaar en den koning van Polen gemaakt: de zelve wierdt ook in dit jaer tusschen den eersten en den koning van Zweden, door de bemiddeling van de koningin van Engelandt, gesloten. De Zweed, die zich niet sterk genoeg bevondt om Muskovië alleen te wederstaan, vaardigde den grave van *Weissenburg*, zynen neef, met twee van zyne Raden, in gezantschap naar die vorst- sinne af, om haar te smeken met hare bemidde- ling tusschen beide te komen, en hem de vrede te doen erlangen. Zy zondt ook een gezant naar Muskovië, en de Czaar, gedachtig zynde de vrye schuilplaats, waar van *Elizabeth* hem verzekering hadt gedaan, ingeval zyne kwade fortuin hem noopte naar Engelandt te vluch- ten, waardeerde hare voorspraak zo hoog, dat hy haar al wat ze verzocht op billyke voorwaar- den toestondt.

Om de vriendschap der koningin nog meer tot zich te trekken stelde hy den ridder *Bowes*, haren afgezant, het oogmerk, dat hy hadt om met eene Engelsche dame te trouwen, voor, en verzocht hem daar over aan zyne meesteresse te schryven, uit wier handen hy wenschte te ont- fangen, zeide hy, de gene, die hy tot den Rus- sischen troon wilde verheffen. De koningin, de brieven, de welke haar staatsdienaar haar daar over schreef, ontfangen hebbende, schikte tot zulk een grote fortuin de zuster van den grave van *Huntington*. Dus sprak zy 'er van volgens het denkbeeld, dat zy 'er zich van gemaakt hadt, voor dat ze van de barbarische gewoonten van dat ryk † onderrecht was, en zy liet haren afge- zant weten wat persoon ze hadt uitgekozen om met de echtvereeniging van den groothertog vereert te worden. Maar te weten zynde geko- men op welk eene schandelyke wyze men aan dat hof met het huwelyk spotte, wilde ze geen per- soon van geboorte bloot stellen aan het gevaar om een hoon te lyden, in plaats van eene kroon te ontfangen, die ze gedacht hadt haar te doen erlangen. Dit gebruik was zodanig, dat het hu- welyk niet langer duurde dan het den Czaar be- liefde, de welke zyne gemalin mogt verloten wanneer het hem goed dacht, en eene andere trouwen, welke het zelve gevaar liep, zonder daar toe verlof te vragen van de geestelykheit, en zonder daar op andere regels te hebben dan

1583.
Het be-
drog van
den gra-
ve van
Aran
wordt
door
Walsing-
ham mis-
prezen.
Eliza-
beth be-
werkt
voor den
koning
van
Zweden
een ver-
gelyk
met den
Czaar.

* tot aan
de rege-
ring van
Petrus
den Gro-
ten, die
het door
zyne
overwin-
ningen
en wys
beleid
een der
machtig-
ste ryken
van de
wereldt
h. et ge-
maakt.

De Czaar
wil met
eene En-
gelsche
dame
trouwen.

† in deze
eeuwe.
De zelve
zyn na-
derhandt,
en voor-
nament-
lyk in on-
ze eeu-
we, on-
gemeen
verbe-
tert.
Eliza-
beth ont-
wykt zy-
ner
voor-
slag met
beheer-
digheit.
zyn

1583.
en reden
waaron.

zynen wille, de opperwet van zyn ryk, volstrekt onbepaald zynde. Dewyl zyne onderdanen alle zyne slaven zyn, van wat geboorte of aanzien zy mogen wezen, zyn 'er noch Knezen, noch Bojaren, gelyk zy de personen van den eersten rang noemen, of zy rekenen het zich tot cere hem zyne dochter, of nabestaande op te offeren. De plegtigheid van het huwelyk, zo men anders dien naam mag geven aan een handel, waar over zich het Heidendom zou geschaamt hebben, geschiedde op deze wyze. De groothertog zyn voornemen bekend gemaakt hebbende, verkozen de groten van zyn hof in hun bloedverwantschap twaalf van de schoonste dochters, die zy konden vinden, en deden de zelve brengen in het vertrek, dat de Czaar voor haar hadt doen vervaardigen. Hy treedt daar terstondt zelf in, gevolgt wordende van een gesneden alleen, of van een oud amptenaar van zyn paleis, en zet zich op een prachtigen troon, den welken men voor hem op de verhevenste plaats van de kamer heeft oppgericht. Vervolgens komen deze twaalf jonge dochters, van hare rustbedden, waar op zy lagen, opstaande, in een heerlyk nachtgewaadt, omhangen met een kostelyken met paalen geborduurd tabbaardt, en opgepronkt met alle de versierfelen, die de minnelust in den vorst kunnen gaande maken, zich voor zyne voeten werpen, en verwachten, dat hy uitspraak geeft aangaande haar fortuin. Hy doet het door een eenig woordt; met de gene, welke hy uitgekozen heeft, trouwt hy, en zendt de andere met geschenken van verscheide soorten weder te rug, gevende geldt aan de eene, en landgoederen aan de andere. Dit zyn de ongelukkigste niet, vermits de waardigheid van groothertogin, of keizerin van Ruslandt voor dezen alleen een tytel was, die van den vryen wil van den Czaar afhing, onderhevig aan zyne wispelturigheid, die den zelve zyne gemalinne ontnam, al zo ligt als hy haar dien gaf.

De koningin omtrent deze gewoonte, die der zuiverheit van het Christendom zo onwaardig, en aan de eere der familiën zo schandig was, onderrecht zynde, wachte zich wel het bloedt van een van de edelste huizen van Engelandt, door eene zo weinig zekere echtvereeniging, en waar uit men meer schande te vrezen dan glorie te hopen hadt, over te geven. Zy hadt ondertusfchen haar woordt gegeven, en de zwarigheid was om het te rug te halen zonder den groothertog te vergrammen, den welken de koophandel der Engelische kooplieden haar verplichtte te ontzien. Zy redde zich uit deze verlegenheit door twee redenen, die haar tot verschoning dienden, en de welke haar afgezant zo wel deedt gelden, dat die woeste prins daar genoeg in scheen te nemen. De eene was de slechte gezondheid van de Engelische dame, de welke haar niet toeliet eene zo verre reize te ondernemen; de andere de weérzin, dien haar broeder deedt blyken tegen een huwelyk, dat hem zou beroven van eene zuster, die hy tederlyk beminde; waar by de koningin voegde, dat het ryksbestier van Engelandt zeer verschillende was van dat van Moskouvië, en dat de dochters aldaar onder de macht harer bloedverwanten stonden, zonder wier toestemminge zy omtrent haar huwelyk niets konden doen. De Czaar nam deze redenen aan, het zy hy 'er door overtuigt was, of dat de staatkunde hem verplichtte te veinzen. Hy vernieuwde zelfs de verbonden van koophandel, en handhaafde de Engelische maatschappy in hare voorrechten. Doch zyne doot, die in den volgenden

III Deel.

jare voorviel, deedt hen vry wat wederwaardigheden uitstaan onder zynen opvolger. De ridder *Bowes* was zelf zyn lyf niet zeker door een opstandt van het volk, dat de inlandsche kooplieden tegen de Engelschen hadden aangehitst. Hy vondt geen veiligheid dan in zyn vertrek, en kwam weder in Engelandt. Hy bragt zekere dieren mede, die men daar nog niet gezien hadt. De eene geleken naar elanden, hebbende geen gewrichten in de benen, en zynde buitengemeen snel: de andere, die de Engelische geschiedschryver dassen noemt, maar dat naar alienschyn rheearten waren, wierden voor sleden gespannen, en men vondt nooit vaardiger of gemakkeliker rytuig.

*Theodorus * Ivanowits* volgde *Johannes Baslowits*, zynen vader, op. Hy hadt de zelve levendigheid niet, doch hy wist, onaangezien zyne loomheit, zyne belangen zeer wel. Hy gaf 'er blyken van, welke de Engelische maatschappy niet aangenaam waren, het verbodt intrekende, dat aan de koopvaardyschepen van de andere natiën gedaan was, van in zyne havens niet te mogen komen, het welk den Engelschen alleen was toegestaan, zelfs zonder eenige rechten te betalen. Hy beschouwde deze uitsluiting van de eenen en de toelating van de anderen als een opkoping *, strydende tegen de vryheit van den koophandel, en de welke ten anderen zyne tolen groot nadeel toebrengt. Hy vondt dan dienstig de zee vry te laten, en in zyne havens te ontfangen alle schepen, welke koophandel zouden willen dryven in zyne zeefteden. De zaakbezorger †, die te Moskou zyn verblyf hieldt van wegens de koninginne, klaagde daar over: doch hy kreeg tot antwoordt, dat het recht der volkeren niet toeliet, dat men aan het voordeel van zommige byzondere personen zou opofferen het geen de natuur aan alle menschen gemeen maakt, gelyk de vryheit van de zeevaart. De groothertog beloofde nochtans de Engelschen gunstiger te zullen handelen dan de anderen, en van hen minder tolgeldt te vorderen, uit aanzien, dat zy de aanleggers van den koophandel waren geweest, den welken hunne maatschappy in zyne aan de Yssee en Witte zee gelegene steden hadt oppgericht. B halven de verandering, die hy in dit artykel maakte, met de vryheit van zyne havens te herstellen, bevestigde hy voor het overige de met wylen den Czaar geslotene overeenkomsten: doch onder dit beding, dat de koninginne tot eer strekte, en teffens eene bedekte klagte tegen de maatschappy behelsde, te weten, dat hy uit achtung, die hy voor hare Britannische Majesteit hadt, onaangezien de kwade trouwe van zommigen van de maatschappy ten aanzien van de Moskoviters, de vaststelling daar van zou bekrachtigen. De geschiedenisichryver van *Elizabeth* bericht ons, dat de geen, die toenmaals van harentwegen by den groothertog zyn verblyf hieldt, en dien men *Gillis Fletcher* noemt, een rechtsgeleerde was, de welke naderhandt met den tytel van afgezant vereert wierdt. Hy stelde gedurende zyn verblyf aldaar eene verhandeling op, onder den tytel van: *Onderzoek van het ryksbestier, of van de dwingelandy van den Czaar van Ruslandt*. Men zeide, datze verscheide zeer fraaie aanmerkingen behelsde; maar de koningin zag meer op de eer van den vorst, voor wien ze verplicht meende te zyn erkentenis te hebben, dan op de voldoening van het gemeen, en deedt de afdrucken daar van ophalen.

Wy keren weder tot het voorgaande jaar. De zelve schryver plaatst in het zelve de reize van

Ss 2

Al-

1584.

Seldrama
dieren uit
Moskou
vië ge-
bragt.

De nieu-
we Czaar
vermin-
dert
de voor-
rechten
van de
Engel-
sche
maats-
chappy:
* of
Fedor.

* Mono-
pole.

† Agent.

Eliza-
beths
eilmoe-
digheit
in opzich-
te van
den
Czaar.
1583.

1583. *Albert Laski*, waiwode van Siradië †, wiens afbeeldfel hy opmaakt. Het was, zegt hy, een geleerd, en, ten opzichte van zyn persoon, een welgemaakt man, wiens trekken des aangezichts groot en regelmatig waren. Hy droeg een langen baardt, en ging zo net als welvoegelyk gekleed. Na de koninginne, wier grote naam hem zo verre hadt doen komen, de handt gekust te hebben, bezichtigde hy de hogeschool van Oxford, die hem alle eerbewyzingen aandeedt, welke ze meende aan een geleerd man van zyne geboorte en verdiensten verschuldigt te zyn. Doch de kosten, die hy in Engelandt maakte, en die hy niet kon betalen, verplichtten hem na verloop van vier maanden van daar, met minder luister dan hy 'er gekomen was, te vertrekken.

Aardbeving.

Daar geschiedde in het zelve jaar eene aardbeving in de provincie van Dorset, de welke zo zwaar was als die, welke men in het jaar 1571 in de provincie van Harford hadt gevoelt. Daar wierdt een stuk lands van drie morgen groot van zyne plaats gerukt, en met des zelfs bomen en hagen, welker wortels de aarde met zich wegscheurde, op een anderen oordt vervoert, daar het vast bleef, gelyk het te voren op zyn natuurlyken grondt was geweest. Het liet in het tegendeel eene opening in de plaats, van waar het was weggenomen, die den weg affineedt, langs welken men naar Cerne ging. Men weet niet, of dit toeval veroorzaakt was door de hevigkeit der onderaardsche winden, gelyk het oudtyds te Rome gebeurde in het *Lecliffernium* * van *Jupiter*, zodanig, dat de hoofden der goden daar door op zy gedraait waren: dan of men het moet toeschryven aan den overvloedt van de door eenige buitengewone waters opgezwellene bronnen, die dus de aarde opligften, om zich een doortocht te maken.

* Eene plaats, daar de Heidenen bedroefpreidden ter eere van hunne valsche goden.

Doodt van den grave van Suffex, en zyn lof.

Den 9 Juny stierf *Thomas Ratclif*, graaf van Suffex, een der doortuchtigste Pairs van het koninkryk, het zy door zyne dapperheit en wysheit, of door de getrouwheit en liefde, welke hy voor het vaderlandt hadt, of eindelyk door zyne ampten en geboorte. Van vaders zyde was *Jan Ratclif*, een zynet voorzaten, opperrechter van Guienne geweest onder *Henrik den VI*, ridder van de orde van den Kouffebandt, en gebruikt in de voornaamste zaken van vrede en oorlog. Van moeders kant was hy gesproten uit eene dochter van den hertog van Nordfolk, en zyne overgrootmoeder was eene dochter van *Henrik*, hertog van Buckingham, konnestabel van Engelandt. Voor het overige hebben wy 'er eene breder beschryving van gedaan daar wy spreken van den twist tusschen hem en den grave van Leicester. Hun haat duurde tot hunne doodt, en de laatste vermaningen, die de graaf van Suffex aan zyne vrienden gaf, de welke hem gedurende zyne ziekte verselden, was, dat zy op hunne hoede moesten zyn tegen dien doortrapten sielt: dus noemde hy den grave van Leicester, te slim, zeide hy, en te machtig voor hen, die hem zo wel niet kenden als hy. Hy was twee malen getrouwt geweest, doch hy liet gene kinderen na, noch uit het huwelyk met *Elizabeth van Wriothesley*, zyne eerste, noch uit dat met *Françoise Sidney*, zyne tweede echtgenote, en het was zyn broeder *Henrik*, die hem op volgde.

Doodt van den grave van Southampton, van de familie van *Wriothesley*, groot voorstander van den Roomschen Godsdienst, en van *Maria*, koninginne van Schotlandt, het welk hem bloot stelde aan de

verdenkingen van *Elizabeth*, en hem eenige jaren gevangenis kostte. Hy was een zoon van den beruchten *Thomas Wriothesley*, den welken *Eduard de VI* graaf van Southampton hadt gemaakt, en die zich door zulke seldzame hoedanigheden onder de regering van dezen vorst deedt kennen. *Henrik*, de I van dien naam, liet tot zynen erfgenaam *Henrik den II*, zynen zone, na, geteelt uit het huwelyk met eene dochter van den burggrave van Montaigu. Zyn zoon *Thomas* volgde hem in den jare 1624 op, en stierf in den jare 1667, zonder mannyk zaadt na te laten. Dus wierdt de zydelinie der graven van Southampton in zyn persoon vernietigt.

De Geschiedenis heeft de schipbreuk van den ridder *Humphrey Gilbert*, die dit jaar op zee verging, aanmerkenswaardig geacht. Deze Engelschman, zo kloekmoedig, als verstandig, maar die mogelyk te staatzuchtig en te stout was, hadt zyne landgoederen, welke hy in zyn vaderlandt bezat, verkocht, om in eene andere wereldt volkplantingen op te rechten. Hy hadt ten dien einde vyf schepen uitgerust, met welke hy was gekomen in dat Noorder gedeelte van Amerika, dat men Terra Labrador, of Laborador, noemt, het welk eerst door *Sebastiaan Gabakt*, een Venetiaan, ontdekt wierdt, varende onder de regering van *Henrik den VII* derwaarts. In dat gewest legt *Estotilandt*, het nieuwe landt van Wallis, Nieuw-Britannië Oostwaarts, en Nieuw-Southwalles in het Westen. Onder deze luchtstreek vindt men ook het eilandt *Terreneuf*, zo bekend door de vangst van de *baaccaos*, waar van het eertyds den naam voerde, dat bakkelaauwen zyn, de welke men vangt op de banken, die het zelve omringen. De ridder, in het landt gevallen zynde, nam 'er op eene plegtige wyze bezit van, doende door een heraut uitroepen, dat hy kwam als in der Engelschen wettig erfgoedt. Hy verdeelde vervolgens de landeryen onder zyne volkplanting; maar de uitslag beantwoordde geenzins zyne verwachting. Hy zag wel haast, dat zyn toelag boven zyne macht was, en dat het den vorsten en gemenebesten alleen toekomt diergelyke ondernemingen te doen. Sommige van zyne schepen vergingen door onweder; het begon hen aan voorraadt te mangelen, en niets hebbende om zich weder in staat te stellen, of eenigen grondt om iets van elders te hopen, wierdt hy genoodzaadt op zyne te rug reize te denken. Zyne kwade fortuin hieldt aan met hem op zynen strek te vervolgen, en verwekte hem een yslyken storm, waar in hy bleef. De zelve was hem nochtans gunstig, om dat hy zyne rampen met zyn leven eindigde, en hem de kwelling bespaarde van de armoede te overleven, waar toe de zotte drift, van in die sneeuw-en ysachtige gewesten den groten heer te gaan spelen, hem gebragt hadt.

Ongehuksige onderneming van den ridder *Humphrey Gilbert*.

De doodt van *Grindal*, aartsbisschop van Kantelberg, is weinig minder beklagelyk. Doch zyn leven zo wel als zyn beroep waren van eene gansch andere hoedanigheit. Hy was een kerkelyk persoon, geheel en al aan zynen dienst overgegeven, en die by eene zuivere Godvrucht veel geleerdheit bezat, nevens eene deftigheit, welke den verheven rang, dien hy onder de geestelyken bekleedde, waardig was. De koningin gaf hem eerst het bisdom van Londen: zy benoemde hem vervolgens tot het aartsbisdom van Jork; eindelyk droeg ze hem dat van Kantelberg op, dat hem verhief tot de waardigheit van oppersten kerkheer van Engelandt. Deze begunstiging waardig zynde, en zulk een hoog ampt

Doodt en lof van *Grindal*.

zon-

1583.

zonder hoogmoedt bekleedende, vondt hy niemandt, die hem benydde; maar de graaf van Leicester kon hem geenzins ten goede houden, dat hy geen toegevendheit hadt willen gebruiken omtrent de ontuchtigheid van eenen van zyne gunstelingen. Dit was een Italiaansch geneesheer, *Julio* genaamt, de welke eene vrouw hadt getrouwt, waar van de eerste man nog in het leven was. De aartsbisschop vervolgde dezen schelm met allen yver, onaan gezien de bescherming van den grave van Leicester, die de billyke gevoeligheit van dezen goeden prelaat tegen de wanorder en het ergerlyke leven van dien Italiaan als een zyn persoon beledigenden hoon opnam. Om 'er zich over te wreken maakte hy de koningin wys, dat de aartsbisschop een vriendt van de Puriteinen was, en dat hy der zelve heimelyke byeenkomsten begunstigde, en hy gaf een zo kwaadaardigen glimp aan zyne lastertaal, dat *Elizabeth*, zich door de zelve latende overhalen, ophieldt *Grindal* met hare vriendschap te eeren. Dus verloor hy, na het gezicht verloren te hebben, als zynde in den ouderdom van zestig jaren blind geworden, ook de gunst der koningin, zyne meesteresse. Dit laatste verlies trof hem gevoeliger dan het eerste: doch hy vertroofte zich daar over door de getuigenissen, die zyn gewisse hem gaf, en zyne doot eindigde voorts alle zyne wederwaardigheden. Dewyl hy van de inkomsten van zyn aartsbisdom het Godvruchtig gebruik hadt gemaakt, het welk de kerk begeert dat een prelaat van die gewyde goederen zal maken, met de zelve aan den armen uit te delen, liet hy geen grote rykdommen na. Voor het weinige, dat hy naliet, belastte hy by uiterste wille eene school te *St. Beer*, in de provincie van *Cumberland*, alwaar hy geboren was, te stichten, en de stichtingen van beide de hogescholen van *Engelant* te vermeerderen. Men wil, dat hy de eerste is geweest, die zich van purgerdadels * bediende, welker kracht hy beproefde tegen de miltziekte, die hy onderhevig was, en die 'er het gebruik van in het koninkryk heeft ingevoert.

Hy wierdt opgevolgt door *Jan Whitgift*, te voren bisschop van *Worcester*, te gelyk roemwaardig door zyne vroomheit, geleerdheit, en door de rechtvaardigheid, welke hy deedt blyken in zyne bedieninge van onderpresident van het landt van *Walles*. Hy verdiende geen minder lof wegens de zorge, die hy droeg voor zyne lere en de kerkelyke tucht, en men verwonderde zich over zyne standvastigheid, voorzichtigheit en gematigheit. De koningin, de tegensprekingen van de Nonconformisten moede zynde, beval hem de verdediging van den Anglikaanschen kerkregel † aan, en dat hy de eenparigheit daar van, volgens hare mening, en die van hare Parlementen, overal zou herstellen, onaan gezien de verslapping, of oogluiking van zommige prelaten, de hardnekkigheid van de invoerders van nieuwigheden, en het steunsel, dat zy vonden by een gedeelte van den adel. Hare Majesteit klaagde boven al over de onderneminge van de genen, die haar kerkelyk gezag tegen spraken; lieden, zeideze, welke, onder schyn van een valschen yver, den Staat en de kerk ontrufften, beminnaars van hunne byzondere gevoelens, en die, door hunne verwaandheit gedreven zynde om nieuwe gewoonten in te voeren, den kerkregel, die in het gansche koninkryk wordt opgevolgt, de wyze van de Sakramenten te bedienen, waar van deze kerkregel een voorschrift geeft, en de bisschoppelyke waardigheid,

* *Tamarini*.

Klagten der koningin tegen de Nonconformisten.
† *Liturgie*.

1583.

waarvan de zelve de oude instelling heeft behouden, vermetelyk veroordeelden. *Wat zondende vinnigste Roomschegezinden erger kunnen doen?* voegde zy daar by. *Houden zy niet, gelyk deze lasten, heimelyke byeenkomsten in gemene huizen, ter verachtlinge van onze openbare vergaderingen, welke zy weigeren by te wonen, en geven zy door hunne scheuring den voorstanderen van de Roomsche kerk geen voet om ons onze verdeeldheden te verwijten, en 'er zich over te verbeugen, als of 'er in de gemeenschap der Protestanten niet dan verwarring te vinden was?*

Het was om de eensgezindheit en vrede te herstellen, dat de nieuwe aartsbisschop van *Kantelberg*, de begeerten der koningin beantwoordende, eene akte opstelde, welke in drie artykelen bevatte de onderwerping, die de Anglikaansche kerk den Nonconformisten afvorderde. Het eerste was te erkennen, dat de koningin over alle hare onderdanen, van wat staat zy ook mogen zyn, een voltrekt en onafhankelyk gezag hadt, en dat geen vreemd vorst, of bisschop in de koninkryken van hare Majesteit, of in de gansche uitgestrektheit van hare domeinen, enig, het zy wereldlyk, of kerkelyk rechtsgebiedt mogt oefenen; het tweede, dat het voorschrift van den kerkregel en dat van de ordeninge, zo van bisschoppen, als van andere minder geestelyken, niets moest vervatten, dat met Gods woordt strydig was; dat het gebruik daar van goed was, en dat zy beloofden het zelve in beide die plegtigheden na te komen. Het derde vorderde, dat zy de besluiten van de kerkvergadering van *London*, gehouden in den jare 1562, zouden goedkeuren. Het was niet zonder moeite, dat de aartsbisschop van *Kantelberg* zyne onderneming volvoerde; hy hadt de betwistingen van deze, de lasterspraak van gene uit te staan, zo wel als den haat en de smaadheden van de edelen, die de kerkelyke goederen onder zich gescleept hebbende, zich vergenoegden met een gering gedeelte van de zelve aan de Presbyteriaansche leeraars uit te delen, en gansch niet in hun schik waren, dat de bisschoppen de fondsen van de oude geestelyken wederischten. Hy kwam evenwel deze zwarigheden door zyn geduldt, zo wel als door zyne behendigheid, te boven; de waarheit van dezen heerlyken grondregel, doch waar naar de hoogmoedt van des menschen hert moeite heeft zich te gedragen, aldus bevestigende: *Dat men verzekert is te overwinnen, als men verdragen kan* *.

De koningin ging veel strenger te werk met de leerlingen van een zekeren *Brown*, een Engelsch geestelyke, dien men *David Haviffon* tot een medemakker geeft. De eerste hadt zich tamelyk in de Godgeleerdheit geoeffent, en hoofdt gemaakt van eene nieuwe lecte in de provincie van *Norwich*, alwaar hy eenige Engelschen en *Hollanders* tot toehoorders hadt. Men zegt niet stiptelyk wat zyne dwaalleer was, maar alleen, dat hy boeken uit *Hollandt* en *Zeelandt* ontboodt, waar uit hy onderwys gaf, en dat een van de voornaamste artykelen vorderde, dat men de Anglikaansche kerk zou veroordeelen, en voor een bastaard en valsche kerk houden. In het eerst vergenoegde men zich deze boeken te verbieden, en de dwaalgeesten een stilzwygen op te leggen; maar het getal daar van dagelykisch aanwassende, en hunne dwaling zo wel het ryksbestier als den Godsdienst nadeel toebrengeende, meende het hof verplicht te zyn hen, door het straffen van zommige van de hevigsten, of ongelukkigsten, te beteugelen. Het lot viel op *Thacker* en *Coping*, die te *St. Edmond* bu-

Welk eene akte van onderwerping de Anglikaansche kerk van de Nonconformisten vordert.

* *Vincit qui patitur*.
Dwaalgeesten en opvoerigen gestraft.

1583.

† dus genaamt om dat het lichaam van St. Edmund den martelaar in de abdy van die plaats rustte.

Woe- de der Room- gezinden en der zelve straf.

* De vertaler van *Arden* zegt *Arden*.

† *Melan- holic*.

Strafuit- voering over de verra- ders, die de stad Aalst hadden ver- oocht. in Vlaan- deren.

†, in de provincie van Suffolk, wierden opge- hangen, en welke strafcoffening de scheuring, die de algemene rust stoorde, deedt ophouden.

Doch de grootste beroerten kwamen van den kant der Roomschgezinden. Niets was be- kwaam hunnen onbescheiden en woedenden yver te sluiten: hunne leeraars verleidden alle da- gen eenige, welke zich hoofden van de party verklaarden, gereed om het gansche koninkryk in rep en roer te zetten. Een caelman, *Somer- ville* genaamt, was een van de oplopendste; daar bleef zelfs iets in zyne woede, dat niet natuur- lyk was, en men schreef het toe aan de verderf- selyke lessen van zyne oppassers. Niet hakende dan naar het bloedt der ketteren, gelyk hy de Pro- testanten noemde, begaf hy zich naar het paleis, trekkende gedurig zynen degen, waar mede hy al de genen, die hy ontmoette, wilde doden. Men vatte hem, en hy verklaarde opentlyk, dat hy befloten hadt de koningin te vermoorden, noemende tot medeplichtigen *Eduard Arden**, zynen schoonvader, een man van aanzien in het graafschap van Warwick, de vrouw van *Arden*, zyne vrouw zelf, dat hunne dochter was, en een priester, *Hall* genaamt. Drie dagen daar na verworgde *Somerville* zich zelve, en wierdt hangende gevonden in de gevangenis, het welk bevestigd, dat het dien galzieken man in zyne hersenen geslagen was, en dat men zich van zyne zwaarmoedigheid † bedient hadt om hem tot zulk een vervloekten moordt te doen besluiten. *Arden* onderging des anderen daags de straf der misdadigers van gekwetste hoogheit: doch men bewees beide de vrouwen en den priester lysge- nade. Men geloofde, dat *Arden* de zelve ook zou verkregen hebben, ten ware de graaf van Leicester, wiens ontuchtigheid en adeldom, dien hy zeide nog nieuw te zyn, hy te na was geko- men, op zyne doot hadt aangedrongen.

Men rechtte eenige dagen daar na de verra- ders, die de stad Aalst* aan den prinsse van Parma hadden overgelevert. De zelve wierdt be- waart door Engelsche troepen, waar over kapi- tein *Pigot* het bevel voerde. Hy en de andere kapiteins verkochten ze aan de vyanden voor dertig duizend guldens (a). Het gebrek aan mondkost, en de noodt, waar toe de bezetting zich gebragt zag, hielpen niet weinig tot het slui- ten van het verdrag, zonder evenwel de eerloos- heit daar van uit te wischen. Het wierdt in het begin van December gesloten, waar op men den Spanjaarden terstondt de vesting inruimde. Toen was het dat de Engelsche bevelhebbers den mis- slag, dien zy begaan hadden, zagen: door den prins van Parma bedrogen zynde, verfoeit wor- dende door die van hunne natie, en niet weten- de, op wien zy, na een verraadt, dat hen by al de wereldt hatelyk maakte, zich zouden ver- trouwen. *Pigot* stak naar Spanje over, in hope van daar beloning te erlangen: doch men spotte met hem, en hy vondt zich genoodzaakt weder naar Vlaanderen te keren, daar hy gevat wierdt, en naar Engelandt overgezonden. Daar stierf hy in de gevangenis. Een ander, *Dalton* genaamt, van een verrader een zeerover geworden zynde, wierdt door de Engelschen genomen, en in han- den van het gerecht overgelevert, dat hem veroordeelde om gehangen te worden. *Vincent*, een derde medeplichtige, wierdt ook in Brabant gerecht. De twee anderen, *Taylor* en *Valsb* ge- naamt, kwamen om, de eerste door den degen van den grave van Westmorlandt, sedert eenigen tydt in Spaansch Vlaanderen gevlucht zynde; de

(a) *Haest* zegt dertig duizend kronen, te ontfangen de een- helst gereed, en de andere binnen een maand.

andere nog deerlyker in Vrankryk, daar hy ge- dood wierdt, na alle foorten van rampen te heb- ben uitgetaan.

Het jaar 1584 wierdt nog meer beroert dan het voorgaande door de ondernemingen van de aanhangers van den paus en van de koningin- ne van Schotlandt. *François Trochmorton*, oudste zoon van den opperrechter van de provincie van Chester, wierdt beschuldigt heimelyk verstantt te houden met *Maria*, uit brieven, welke hy aan haar schreef, en die onderschept waren. De graaf van Leicester hadt kort te voren den vader van zyn ampt doen afzetten: hy wachtte het zich dan wel den zone vergiffenis te bezorgen. Zyne brieven veroordeelden hem ook, en hy wierdt naar de gevangenis gebragt. De baron *Paget* en *Karel Arundel* hadden naar allen schyn deel aan de zamenzwering, vermits zy hunne veil- gheit in de vlucht stelden, zynde naar Vrank- ryk vertrokken zo haast als zy vernamen, dat men aan het opmaken van het rechtsgeding be- zig was. *Henrik*, graaf van Northumberlandt, en zyn zoon wierden van den zelve aanslag verdacht gehouden. Men hadt ook vermoeden op *Philips*, grave van Arundel, en des zelfs echt- genoot wierdt in de bewaring van den ridder *Sbirley* gestelt. Mylord *William Howard*, broe- der van den grave van Arundel, en *Henrik Ho- ward*, hun oom, broeder van den hertog van Norfolk, wierden dikwils verhoort over de brieven van Mylord *Paget*, en van een onbeken- den, die zich verburgt onder den name van *Mop- pes*. Men kwam naderhandt te weten, dat het *Paget* zelf was.

De Geschiedenis van *Elizabeth* bericht, dat men alle foorten van middelen in het werk stel- de om kennis te krygen van de zamenzwering- en, de welke door de uitgezonden van den paus en *Maria* tegen hare Britanniſche Majesteit gebrouwen wierden. Men maakte geen zwa- righeit om list tegen list te zetten, bespieders te- gen bespieders, en zelfs om brieven na te boot- zen, welke men in de huizen der verdachte per- sonen liet leggen, als of zy hen door de konin- ginne van Schotlandt en hare aanhangers geschre- ven waren. *Walſingham* hieldt van die verspie- ders aan de buitenlandſche hoven, welke zich mengden onder de zamengezworenen, als of zy in hun eedgenootſchap waren getreden, en het was door hunne verstandhouding, dat hy de be- ruchte zamenzwering van *Babington* ontdekte, waar van wy in het vervolg zullen spreken. De Engelschen, die tot de andere party waren over- gegaan, voeren tegen deze kunſtgrepen stoutelyk uit, zeggende, dat het trouwloosheden waren, en leide de schuld daar van op den grave van Leicester en *Walſingham*. Zy beschuldigten hen de allersnoodſte lasteringen gebruikt te hebben om den Roomschgezinden de eer en het leven te benemen; dat 'er geen bedrog was, zeiden zy, of zy hadden het werkstellig gemaakt; geen la- gen, of zy hadden ze hen gelegd, om hen schul- dig te maken aan hoog-verraadt en gekwetste hoogheit, en dat zy zich ten dien einde van valsche brieven, van verspieders, van verklikkers, ja van al- les hadden bedient. Wy twyſelen of het geen de ge- schiedſchryver daar by voegt van elkeen zal goed- keurt worden, en of hy in deze plaats zo oordeel- kundig is als in de andere. *Hoe ſlinkſch deze middelen zyn*, zegt hy, *moet men de zelve niet volſtrekt veroordeelen, wanneer 'er de behoudenis van den vorſt aan hangt*. Niets is inderdaadt geheiligder: maar mag men voor de bewaring van een zo dierbaar leven waken door onwettige middelen? Hoe het zy, het geen 'er die schryver, nevens anderen by-

1583.

1584. Zamen- gewor- nen ont- dekt en gedraht.

Wal- ſingham wendtal- len vlyt aan om de snode aanslagen te ont- dekken.

1584. byvoegen, is wel waarachtig; namentlyk, dat de snode aanslagen der vyanden van *Elizabeth* en den Staat deze slinkfche middelen, welke men als gedwongen geweest was te gebruiken, om hunne zamenzweringen te ontdekken en voor te komen, ten minste verſchoonden, zo zy de zelve niet geheel en al billyk maakten. Zy lieten hunne woede zo verre gaan, dat zy boeken deden drukken, om de amptenaren en huisbedienden van *Elizabeth* aan te manen haar te handelen als *Judith Holofernes* hadt gedaan. Men kon 'er niet achter komen wie de aanlegger van een zo verſocielyk laſterschrift was. De vermoedens vielen op *Gregorius Martini*, een man, die in de Griekſche en Latynſche tale zeer bedreven was: doch dewyl het maar enkele gifſingen waren, deedt men hem niet aan; men vergenoegde zich alleen met den drukker † by den kop te vatten. Maar indien de Vervolger van *Sanderus* geloof verdient, zo is al het geen in dat boek gevonden wordt eenvoudig, verſtaande de ſchryver door *Holofernes*, dien hy zegt dat men het hoofd afhieuw, niet dan den Duivel en de zonde. Hy verzekert ook, dat dit het werk was van den geleerden en Godvruchtigen *Martini*. Gelukkig voor dien man, dat 'er het hof zulke gewiſſe kennis niet van hadt.

De koningin keurde voor het overige de ſtrengheit der rechters tegen de ſchuldigen, hoe billyk, ja hoe noodzakelyk het ook ſcheen, dat zy geſtraft wierden, in een tydt, dat de zamenzweerders alle dagen in getal toenamen, niet goed. De naam van zachtmoedige vorſtin kwam haar zobekoorlyk voor, dat ze haar leven liever wilde blootſtellen, dan den zelve verliezen, met het zich te behouden door ſtrafplegingen, de welke, hoe billyk de zelve zyn, den ſouverein niet doen behalen dan den lof van rechtvaardigheid, benemende hem de glorie van dien van zachtzinnigheid. Zy ſchreef daar nadrukkelyk over aan de gevolmachtigden, welken de behandeling van dat ſoort van zaken was aanbevolen, en klaagde over de ſtrafheit hunner vonniſſen, die hare natuurlyke zachtheit ongelyk aandeedt, hen verwytende de pyniging, welke zy den Jeſuit *Campian* hadden doen lyden. Dit beſluit men uit hun antwoordt op hare brieven. Zy beuigden geenzins aangedreven geweest te zyn door een geest van haat, of partyſchap, en de aan hunne vierſchaar aangeklaagde prieſters met meer zachtheit gehandelt te hebben dan hunne misdaden verdienden; hen geen de minſte moeielykheit of pyniging om hunnen Godsdiensſt te hebben aangedaan, en zich alleen bepaalt te hebben in de gevallen, de welke hunne snode aanslagen tegen het vaderlandt en hare Majesteit betroffen: kortom, hen niet veroordeelt te hebben dan op krachtige vermoedens en klare en doorlaande bewyzen. Wat *Campian* belangde, zy zeiden, dat zy hem niet dan eene gematigde pyniging hadden doen lyden, en eene zodanige, die hem niet belette aanſtonts heen te gaan, en zyne ondervraging * te tekenen. Zy ontſchuldigden zich ook omtrent de tegen *Briant* gehoudene rechtspleging, aan wien zy verboden hadden ſpyze te geven, tot dat hy by geſchriſte daarom verzoocht zou hebben; zo dat de voorwaarde van hem hadt afgehangen, en niets viel hem ligter dan de zelve te voldoen, byaldien hy door zyne verborge weigering den rechteren het bewys zyners misdaadt, waar van hy door de vergelyking der ſchriften overtuigt zou geworden zyn, niet hadt zoeken te ontnemen. Die naalden voor het overige, welke de Ver-

volger van *Sanderus* zegt dat men onder de nagels van dien priester ſtak, is een louter verſichtſel van dien ſnorker, en byaldien de zaak waarachtig was geweest, zou de koningin, welke den rechteren om eene veel ligter pyniging hunne ſtrengheit verwyt, eene diergelyke ontmenſchtheit, minder een rechter dan een beul voegende, niet vergeten hebben.

Deze ſchryver is niet getrouwer in het verhaal, dat hy van de priesters doet, die hare Majesteit buiten het koninkryk liet voeren, zonder hunne goederen of perſonen aan te taſten, ſchoon zy ter doot waren veroordeelt. Voor eerst vermindert hy daar van het getal meer dan twee derde, de zelve tot twintig brengende, daar zy zeventig uitmaakten. Ten tweede ſpreekt hy van deze vervoering als van eene geweldenary, welke hunne vryheit was aangedaan, in plaats van de zelve aan te merken als eene ſeldzame uitwerking van de goedertierenheit eener vorſtinne, tegen welke zy zamenzweringen hadden gebrouwen, die hen ſchuldig maakten aan de misdaadt van gekwetſte hoogheit.

Onder deze zeventig perſonen, die ze het leven behieldt, en voor welke ze zorg droeg op hare koſten buiten het koninkryk te doen brengen, noemt men *Kaspar Heyvode*, wiens vader in Engelandt berucht was door zyne puntlichten. De zoon was, naar men wil, de eerste Jeſuit, die, uit de kweekſcholen komende, de zee overging (a). Hy was verſeelt van *Jakob Bosgrace*, *Jan Hart*, en *Eduard Rishon*, van de zelve zamening. Het is deze laatste, die, na de Geſchiedenis of Roman van *Sanderus* overzien te hebben, daar het vervolg van met zo veel oplopendheit en kwade trouwe tegen de koningin *Elizabeth* heeft opgemaakt. Het was terſtondt na zyne aankomſt in Vrankryk, gelyk uit het voorbericht van dit ſchimpſchrift te zien is, dat hy het ſchreef, en tot erkenteniſſe van eene gunſt, die zyne doodſtraf, welke hy verdient hadt, in eene zachte woning onder die van zyne orde veranderde, zulke goddeloze laſteringen tegen zyne ſouvereine en weldoenſter uitbraakte.

De koningin, die de priesters, waar van wy ſpreken, naar Vrankryk te rug hadt gezonden, vondt niet goed, dat *Paget* en *Arundel* derwaarts waren gevlucht. Zy wiſt, dat zy, nevens andere Engeliſchen van hunnen Godsdiensſt en zamenzweringe, voortvoeren met haar verderf te brouwen, en ze deedt *Stafford*, haren afgezant aan dat hof, werken, de welke verzocht, dat men hen, als verraders van hun vaderlandt en van hunne wettige vorſtinne, uit het koninkryk zou jagen. Maar hy kreeg tot antwoordt, dat, byaldien zy in Vrankryk ondernemingen ſmeedden tegen het leven van de koningin *Elizabeth*, de Allerchriſtelykſte koning zorg zou dragen hen daar over te doen ſtraffen. Belangende het geen 'er in Engelandt was voorgevallen, dat zulks niet behoorde tot het rechtsgebiedt van het hof van Vrankryk, en ten andere, dat dit koninkryk open ſtondt voor alle de genen, die daar in wilden komen, waar van daan het ook mogt zyn; dat dit eene door het recht der volkeren gewettigde vryheit was, en waar voor ieder ſouverein zich in zynen Staat tot waarborg ſelde, nemende alle de genen, die daar in kwamen, onder zyne beſcherminge; dat de koningin van Engelandt zelt geen zwaarheit maakte overlopers.

(a) Het moet dan zyn, dat hy voor *Campian* en *Perſon* derwaarts is overgegaan. Zie fol. 284.

1584.

Eduard Rishon is de geen, die de Geſchiedenis van *Sanderus* verſoegt heeft.

Antwoordt van den koning van Vrankryk aan *Elizabeth*, die de overlopers wederom eſchepte.

Snaadheden der zamenzweringen tegen de koningin.

† *Carter*.

Zachtzinnigheid van de koningin omtrent de zamenzweringen.

* *Interrogationum*.

1584. lopers uit Vrankryk te ontfangen; dat ze onlangs eene schuilplaats hadt gegeven aan den prinsle van Condé, en dat ze nog aan haar hof leedt den grave van Montgomeri, en een afgezant van den koning van Navarre †, welke haar aanzette om Vrankryk, ten nadeele van het verbondt, waar in ze met die kroon getreden was, den oorlog aan te doen.

† *Seigneur*
Pardail-
lan.

Eliza-
beth ge-
voelig-
heit te-
gen den
afgezant
van
Spanje,
die de za-
menzwe-
ringen
onder-
houdt.
** Inog-*
nits.

In den zelve tydt, zegt de geschiedschryver van *Elizabeth*, vertrok *Dom Bernardino de Mendoza* onbekend * uit Londen, alwaar hy de bediening van afgezant van *Phillips* den II waarnam, en vluchtte naar Parys. Anderen zeggen, dat de koningin, op het bericht, dat haar gedaan wierdt, dat deze staatsdienaar deel hadt gehad aan alle de zamenzweringen van *François Trochmorton*, en van andere verraders, hem scherpe verwytingen hadt laten doen door den Raadt, die hem uit den name van hare Majesteit gebodt uit het koninkryk te vertrekken, en dat men hem, die zich niet te zeer haastte om te gehoorzamen, dwong op het schip van den kapitein *Mawkins* te gaan, die hem te Calais aan landt zette. Dewyl dit een zeer heetgebakerd man was, schreeuwde hy geweldig tegen dat gedrag, waar door hy wilde dat men het recht der volkeren geschonden hadt. Doch hy hadt het zelf eerst geschonden, medeplichtig zynde aan de zamenzweringe, waar van wy gesproken hebben, de welke zelfs onder zynen name belegt was geworden; zo dat het gevaarlyk zou geweest zyn hem langer in het koninkryk te laten, daar zyn persoon de zamengezworenen aangemoedigt en het verraadt onderhouden zou hebben. De zelve reden kon niet lyden, dat men daar over aan den koning zynen meester schreef, en dat men wachtte tot dat hy hem zelf weder te rug riep. In diergelyke omstandigheden viel 'er niet te dralen, en de zorg, die men moest dragen voor een zo dierbaar leven, als dat van de koninginne was, kon niet wederhouden worden door eene enkele plichtpleging. Het was ten anderen den afgezant een goeden dienst doen, hem te beveiligen voor des volks woede, waar van de overigheid mogelyk geen meester zou geweest zyn. Inderdaadt, al de wereldt morde opentlyk tegen zyne snode aanslagen, die men voor eene schelmische en in den hoogsten graadt Majesteits honende trouwloosheit uitkreet, en zommigen meenden, dat zyn misdryf hem van het voorrecht van zyn aanzien hadt doen vervallen; dat hy de palen van zynen plicht was te buiten gegaan, en dat men hem te vuur en te zwaardt, als een verrader en moordenaar, mogt vervolgen. Kortom, zyne wyze van doen hadt het geduld van den Raadt ten einde gebragt: want toen hy in den zelve was ingeleid, om de vertogen te horen, welke hem met veel zachtzinnigheid over eene zo hatelyke zamenzwering gedaan wierden, bediende hy zich, in plaats van goede redenen tot zyne verdediging te gebruiken, van scheldwoorden. Hy ontzag zelfs de koninginne niet, en zonder zich te bekommeren met zich te rechtvaardigen, was hy alleen bedacht alle de klagten byeen te zamen, welke de koning zyn meester tot verscheide malen toe sedert den jare 1568 gedaan hadt, zo nopens het geldt der Genuezen, dat men hem onthouden hadt, als den aan de wederspannige Nederlanders en den hertog van Anjou, als mede aan *Don Antonio* en de Portugezen van zyne party verschaften onderstandt; daar hy nog byvoegde de sroperyen van *Drake* in Amerika, als of hy door dit tegenverwyt niet alleen zyne snode aanslagen tegen het leven van de koninginne en de rust van den Staat hadt willen effen stellen, maar nog be-

Trotsch-
heit van
dien af-
gezant.

weren, dat de Raadt hem schuldig bleef. De- 1584.
ze vervoerdheit verhaafte de besluiten, die men tegen hem nam.

Elizabeth ondertuffchen, niet twyfelende of *Mendoza* zou den koning tot toorn verwekken, met hem de zaken ten vuilste aan te brengen, vaardigde een afgezant * naar Madrid af, om al de schuld op dien staatsdienaar te leggen, die naar haar leven hadt gestaan. Zy verzocht *Phillips* geen minder aanmerking te willen maken op het misdryf van *Mendoza* dan op zyn aanzien van afgezant, en te geloven, dat zy, met omzichtigheit tegen het eene te gebruiken, geenzins toeleg hadt gehad om iets tegen het voorrecht van het andere te ondernemen; dat ze genoodzaakt was geweest hem te verbannen, om haar leven tegen zynen bedekten handel te beveiligen: doch dat ze niet verstondt daar door de vriendschap met zyne Katholyke Majesteit te hebben afgebroken; dat byaldien het hem behaagde een welmenender staatsdienaar te zenden, zy den zelve met alle behoorlyke eerbewyzingen zou ontfangen. Doch *Phillips* vondt zich zo verstoord over het geweldt, dat hy zeide zynen afgezant aangedaan te zyn, dat hy *Vaad* niet wilde zien, noch des zelfs vertogen aanhoren. Hy wees hem over tot zynen Raadt. *Vaad* van zyn kant weigerde zich aldaar te vertegenwoordigen. Hy zeide, dat hy last hadt om met den koning te spreken, en vermits de zelve hem ter zyner gehoor niet wilde toelaten, dat hy niets meer in Spanje te doen hadt. Hy voegde daar by, dat niet alleen de staatsdienars, bekleed zynde met een aanzien als het zyne, maar zelfs de herauten, door de souvereinen, aan welke men hen zondt, ontfangen waren, en dat keizer *Karel* de V openbaar gehoor hadt gegeven aan den gene, die gekomen was om hem uit den name van *François* den I den oorlog aan te zeggen. Het was te vergeeffsch, dat de geheimchryver van Staat † aan *Vaad* vertoonde, dat de koning, hem tot zynen Raadt overwyzende, niet gedaan hadt dan de koningin van Engelandt navolgen, welke den haren hadt toegelaten uitspraak tegen *Mendoza* te vellen, en dat de behandeling van den eenen door die van de andere moest effen gestelt worden. *Vaad* antwoordde daar op, dat 'er geen vergelyking was te maken tusschen dien afgezant, welken zyne schelmische aanslagen aan de billyke wraak van de koninginne hadden bloot gestelt, en hem, die niets gedaan hadt, waar over zyne Katholyke Majesteit klagtig kon vallen. Men wilde van weerkanten niets toegeven, en *Vaad* kwam te rug zonder gehoor gehad te hebben. Het hof van Madrid was door *Mendoza*, die naar Vrankryk was gevlucht, van al het geen hy in Engelandt gebrouwen hadt onderrecht, en *Phillips*, die niet onbewuft was, dat *Vaad* in last hadt om hem daar over verwytingen te doen, wilde zich de schande daar van belparen: dit was de voornaamste reden, die hem tegenhieldt om hem ter gehoor toe te laten.

* *William*
Vaad,
klerk
van den
Raadt.

Phillips is
verstoord
over de
behande-
ling, die
zynen af-
gezant is
aange-
daan.

† *Idisco.*

De Raadt van *Elizabeth* hadt al den handel van *Mendoza* uit den mond van *Trochmorton* vernomen. Deze schurk, de lucht daar van gekregen hebbende, dat hy ontdekt was, hadt zyne voornaamste papieren by den Spaanschen afgezant laten brengen. Men vondt 'er nochtans twee in zyn kabinet, waar van het eene behelste den naam der havenen van Engelandt, die het bekwaamste waren om 'er eene landing te doen, en het andere de namen der in de verscheide provinciën van het koninkryk verspreide Roomchgezinde edellieden. Toen men hem de zelve voor oogen leide, zeide hy, dat ze van hem niet waren, en hieldt staan-

De za-
menzwe-
ring van
Troch-
morton
wordt
gestraft.

1584. staande, dat dit een kunstgreep van zyne aanbren-
gers was, welke hem deze twee schriften
opdrongen. Zelfs ter pynbank gebragt zynde
volhardde hy in zyne ontkenninge: doch toen
men 'er hem ten tweede male op leide, beloofde
hy alles te zeggen; en na dat men met pynigen
hadt opgehouden, verklaarde hy, dat hy eenige
jaren geleden met eenen *Jeney* en den ridder
François Inglesfield naar de wateren van het Spa
gegaan zynde, zy met elkander gesproken had-
den over de middelen om de vromdelingen in En-
gelant te voeren, en het ryksbestier daar van te
veranderen; dat zy in dat voornemen de twee
lysten van de havenen, waar men de landing
moest doen, en van de edellieden, welke de zel-
ve zouden begunstigen, hadden opgesteld. Hy
voegde daar nog by, dat *Morgan* hem toen uit
Vrankryk schreef, dat de Roomsche mogendhe-
den, die tot deze onderneming de handen in
een sloegen, gereed stonden om de zelve uit te
voeren; dat men zou beginnen met de ontflaging
van de koninginne van Schotland, de welke zou
werken onder het bestier van de *Guizen*, en dat
haar niet dan geldt ontbrak, en een anhang,
die zich in Engelandt voor haar verklaarde. Dat
Mylord *Paget*, om beide te verkrygen, zich
naar de provincie van Suffex hadt begeven, al-
waar hy, onder den naam van *Mopes*, welken
hy hadt aangenomen om niet bekend te zyn, de
gemoederen schikte, en alle dingen bereidde.
De hertog van Guize, zeide hy daarenboven,
hadt deze provincie, die langs het Kanaal strekt,
en tegen over Normandië legt, uitgekozen, om
'er te gemakkelijker eene landing te kunnen
doen *; en het ganche ontwerp was aan *Men-*
doza medegedeelt, die 'er reets door de zamen-
gezworenen, wier byeenkomsten tot zynent ge-
chiedden, als in een huis, daar minder verden-
king op viel, en dat ten anderen meer aanzien
hadt, ten volle van onderrecht was. Kortom,
alles was bestemt, de tydt van de landing en den
optocht der Roomschegezinde groten, die zich
bereidden, om de zelve met de troepen, die zy
onder den duim in den name der koninginne op
de been bragten, te begunstigen.

Ondertusschen, wanneer *Trochmorton* voor de
rechtters verscheen, om te weten of hy volhard-
de by zyne verklaringe, haalde hy zyn woordt
in den hals, en zeide, dat hy dit alleen gezegt
hadt om de wreedheit van eene tweede pyniging
te ontgaan; dat het een louter verdichtsel was,
waar van de vrees voor de tormenten hem het
bewerf hadt verschaft, en dat de papieren, wel-
ke men voorgaf in zyn huis gevonden te hebben,
door zyne beschuldigers waren opgesteld. Hy
verweet zelfs de koninginne, dat ze afweek van
de zachtheit van de eerste jaren harer regeringe,
en dat ze in het dertiende jaar na hare komste
tot de kroon hare toestemming hadt gegeven tot
eene wet, welke het onderzoek omtrent misdry-
ven van gekwetste hoogheit zes maanden na den
tydt van de gemaakte en niet uitgevoerde zamen-
zweringe krachteloos verklaarde. Hy zeide,
dat het, volgens de tegen hem ingebragte me-
moriën, niet alleen zes maanden, maar meer dan
twee jaren geleden was, dat men het voorne-
men, het welk men hem tot een misdaadt wilde
aanwryven, besloten hadt, en de aanbren-
ging daar van dus niet ontfankelyk was: doch men
gaf hem te kennen, dat 'er, volgens de wet van
Eduard den III, geen verjaring * plaats hadt ont-
trent misdryven van gekwetste hoogheit, en dat
hy tot de wet betrekkellyk was. Toen nam hy
zyne toevlucht tot de goedertierenheit der ko-
ninginne, en bevestigde het geen hy beleden
III Deel.

* Zie
fol. 302.

* Ver-
rijping.

1584. hadt door een geschrift van zyne handt. De
geschreven bekenenis was op zommige plaatsen
nog ruim zo uitvoerig: ondertusschen miszaakte
hy voor de tweede maal wederom alles op het scha-
vot.

Vaad, van zyn gezantschap, of liever van zyne
Spaansche reize, te rug gekomen zynde, wierdt
tot de koninginne *Maria* gezonden, om het ver-
drag aangaande hare slakinge, twee jaren te vo-
ren begonnen en afgebroken, te sluiten. *Maria*
scheent thans minder fier dan in de voorgaande on-
derhandelingen, het zy ze verdrietig wierdt over
hare gevangenis, of dat de kwade uitslag der
zamengezwoeren haar den moedt benam. Zy
hieldt nochtans altoos hare waardigheit staande,
en antwoordde *Vaad*, dat hare mening in hare
antwoorden op de voorlagen van de koninginne
van Engelandt oprecht was geweest; datze
niets zo hertelyk wenschte dan eene volkome
verzoening met hare Majesteit, erkennende, dat
haar leven en rust in hare handen waren: weshal-
ven zy haar hare vriendschap en diensten aan-
bodt, byaldienze de aanbieding daar van wilde
aannemen. Zy beloofde het daarenboven zo te
maken, dat, ingeval het vergelyk getroffen wierdt,
de koning haar zoon den grave van Angus en
zyne aanhangers in de eer van zyne gunst heritelde,
en dat de bisschoppen van Rossie en Glasgow,
die voor haar aan het hof van Vrankryk in on-
derhandeling waren, in geen zamenzwering tra-
den, noch tegen de koninginne, noch tegen het
ryk van Engelandt, en geen zamenhandel had-
den met de wederspannige Engelschen. Dit ge-
schiedde in den tydt, dat de graven van Angus
en Marre, Mylord *Hamilton*, en Mylord *Gla-*
mes uit Schotlandt waren gekomen, en by
Elizabeth eene schuilplaats en eene bescher-
ming tegen de heerschende party zochten. Zy
stondt hen de zelve toe, en zich van het ant-
woordt van *Maria* bedienende, vaardigde zy den
geheimchryver *Beal* aan haar af, om haar te
verklaren, dat zy, byaldien zy haar woordt
hieldt, wel haast in vryheit zou gestelt wor-
den; dat de ridder *Mildmay* zou maken binnen
weinig dagen by haar te zyn, en dat hy de laatste
handt aan het verdrag zou leggen. *Beal* hadt
teffens ook in last om haar hare belofte omtrent
de in ballingschap gezondene groten indachtig te
maken, en om by haar aan te houden nadrukke-
lyk aan den koning haren zone te schryven tot
hunne bevoordeling; hem te verlonen, dat zy
niets tegen de achtbaarheid van den vorst onder-
nomen hadden, en dat zy niet in bondgenoot-
schap waren getreden dan om de ondernemingen
van zekere leden van zynen Raadt, welke zyn
gezag misbruikten, tegen te gaan. Hy hadt
ook order om *Maria* te toetsen nopens den han-
del van de *Guizen*, hare oomen, en te ontdek-
ken, zo het hem mogelyk was, de zamenzwe-
ringen van die heerschzuchtige prinslen, welke
dreigden Engelandt te overvallen.

Beal kweet zich van zynen plicht omtrent al-
le de hoofdpunten van zynen lastbrief, en *Ma-*
ria antwoordde daar op met zo veel standvastig-
heit, als voorzichtigheit. Zy deedt betuiging van
de begeerte, dieze hadt tot het sluiten van het
verdrag, waar vanze, gelyk zy zeide, al de eer
wilde laten aan hare waarde zuster, de konin-
ginne van Engelandt, als de oudste, verge-
noegt zynde de zoetigheden daar van met haar te
delen; datze wel gedachtig was aan het woordt,
datze *Vaad* hadt gegeven, en datze hem van ha-
re zyde al te eerlyken man achtte te zyn om de
zaken anders op te geven dan zy hem die gezegt
hadt. Aangaande de in ballingschap gezondene
T t gro-

Eliza-
beta is
met *Ma-*
ria Stuart
in onder-
hande-
ling om
haar in
vryheit te
stellen.

1584. groten zeideze gaarne hare voorpraak te willen gebruiken om hen te doen herstellen, zo zy zich anders van hunnen kant door hunne wederspanningheit zulks niet onwaardig maakten; datze, byaldien zy het deden, hoopte, dat de koningin, hare waarde zuster, wel verre van hen te begunstigen, den koning van Schotlandt, haren zoon, zou helpen om hen weder in hunnen plicht te doen treden. Wat den hertog van Guize aanbelangde, zy ontkende niet, datze in den tydt, datze ziek was geweest, en niet wetende by wienze toevlucht zou zoeken, zich aan een nabestaande, wiens toegenegenheit haar bekend was, hadt geopenbaart, om hem haar persoon en dien van haren zone aan te bevelen: doch dat hier niets in lag dan het geen eenvoudig en zeer natuurlyk was. Voor het overige waren haar de aanslagen van den hertog haren nevc onbekend, en wanneerze de zelve geweten hadt, meendeze, gelykze zeide, niet verplicht te zyn die te openbaren, ten ware men haar eene onfeilbare verzekering gaf van hare vryheit, dewyl de voorzichtigheit haar niet toeliet zekere vrienden om vergezochte en weinig zekere hopeningen te verlaten. Zy verzocht *Elizabeth* ondertusschen, hoedanig hare mening ook mogt wezen, te gedenken, datze niet alleen eene vrygeborene, maar ook eene koningin was, en haar niet slechter te handelen dan zy zelf in de gevangenis gehandelt was door hare zuster *Maria*, koninginne van Engelandt, waar vanze toen eene onderdaan was, of als de koning van Vrankryk dien van Navarre, die de wapenen tegen hem hadt opgevat, hadt gehandelt; dat, ingevale het besluit by haar lag om haar weder in vryheit te stellen, zy haar smeekte haar ook tefens hare waardigheit weder te geven, en haar deelgenootschap aan het koningschap van Schotlandt nevens den vorst haren zone te willen bekrachtigen; dat Vrankryk haar reets den weg daar toe hadt gebaant, en den zelve rang gegeven aan den afgezant, dien zy aan dat hof hadt, als aan den gene, die aldaar van wegens haren zone was. Zy wenschte ondertusschen de verplichting daar van te hebben aan de koninginne van Engelandt, en dat zy haar eenigermaten bevestigde op den troon van Schotlandt, doende afkondigen, datze haar nevens haren zone erkende voor gezamentlyke opperheerichers van Schotlandt: eene vereeniging, zeideze, die, wel verre van hare waarde zuster nadeel toe te brengen, alleen zou dienen om haren roem te vergroten, vermeerderende het getal der soevereinen, welke haar hunne kroon schuldig zouden zyn.

Wat de onderhandeling over de loslating van *Maria* vruchteloos deedt aflopen.

Elizabeth toonde op het verslag, dat *Beal* deedt van een zo verstandig antwoord, genegeenheit om haar toe te staan het geenze verzocht: doch hare goede mening wierdt te leur gestelt door de genen, die vermaak schepten om de oneenigheit tusschen deze twee prinsessen te onderhouden, en door het bericht, dat men kreeg van eene nieuwe zamenzwering tegen hare Britanniſche Majesteit. *William Criton*, een Schot, en die het Jesuiten kleedt hadt aangeetrokken in de kweekſchule van Rheims, wierdt, zo als hy uit Vrankryk naar Schotlandt overging, door de Hollandsche kapers genomen. Hy hadt de voorzichtigheit van zyne papieren, naze in verscheide stukken gescheurt te hebben, in zee te smyten, doch de windt hieltze op, en voerdeze zelf weder in het schip, zonder dat 'er een verloren, of beschadigt was, het welk *Criton* zich niet kon beletten voor een wonderwerk ten voordeele van *Elizabeth* aan te zien. De zelve wierden byeen verza-

melt en aan *Vaad* overhandigt, dieze met zo veel behendigheit weder byeen voegde, dat men daar in het gansche verhaal van de onderneming vondt, waar van de Schotsche Jesuit het ontwerp aan de medeplichtigen overbragt. Men zag daar in, dat de paus, de koning van Spanje, en de *Guizen* troepen en schepen vervaardigden om eene landing in Engelandt te doen, en dat die toelag wel haast uitgevoert zou worden. Het geschrift gemeen gemaakt zynde, raakte het gansche koninkryk daar over in beweging. Men zeide, dat men niet alleen op de kroon, maar ook op het leven van *Elizabeth* toelide, en dat, gelyk de Roomschegezinden zich lieten gebruiken om haar van kant te helpen, de Protestanten zich moesten overgeven om haar te beschutten. De groten zelf waren van dat gevoelen, en daar wierdt een eedgenootschap gemaakt, waar van de graaf van Leicester het hoofd was, waar in vele personen van verscheide karakters en waardigheden traden. Het behelste, dat zy met elkander aanspanden om het leven der koninginne, dat gevaar liep door de lagen en verraderyen van de vyanden van den Staat en Godsdiens, waar van de behoudenis van dien van hare Majesteit afhing, te beschermen; dat zy zich verbonden zelfs den laaften druppel van hun bloedt voor eene zo rechtvaardige zake te wagen, en den zamengezworenen geen het minste kwartier te geven. Hunne vereeniging wierdt door gestaaſde eeden bevestigd, en zy tekenden alle de akte, die 'er van was opgesteld.

De koningin van Schotlandt was der medenkingen van de eedgenoten niet onbewust, en ze wist wel, datze van hen niet wierdt aangezien dan als de oorzaak en het middelpunt van alle deze zamenzweringen, en datze haar bygevolg stelden onder het getal, en zelfs aan het hoofd der slagtoffers, welke zy aan de algemeene veiligheid, of hunnen byzonderen haat zochten op te offeren, het zy ze onderrecht was van hun voornemen, of dat de knagingen van haar gewisse haar deze vreeze aanbragten. De naam der *Guizen*, hare nabestaanden, welke in de laafte zamenzwering gevonden wierdt, baarde een groot vooroordeel tegen haar, en een geschiedenisſchryver*, die van partydigheit omtrent de kroon en den Godsdiens van Engelandt niet verdacht kan gehouden worden, bericht ons, dat die prinses van aardt was als de kardinaal van Lotharingen, haar oom: zo woelachtig en onrustig van geest, datze niet kon nalaten *Elizabeth* te plagen, en gedurende hare gevangenis heimelyk verstante te onderhouden met de oproerige Engelschen, die de rust van het koninkryk zochten te storen, en op het leven van de koninginne toeliden. Wat 'er van zy, en wat de oorzaak mag geweest zyn van de nieuwe voorlagen, dieze aan *Elizabeth* en der zelve Raadt liet doen; het zy haar de gevangenis verdroot, of datze bevreesd was als eene misdadige van gekwetste hoogheit te zullen gehandelt worden, zy belaste *Nave*, haren geheimschryver, hen de gevoelens te verklaren, waar in ze was om met de koninginne en de kroon van Engelandt, ten algemenen beste van beide de prinsessen en beide de natiën, in eene naauwe verbindtenisse te treden. Indien men my, zeideze, in vryheit stelt, en dat hare Britanniſche Majesteit my blyken toont van eene oprechte vriendschap, zalze van myn kant eene toegenegenheit ontmoeten, die sterker zal zyn dan alle de verbindtenissen, welke ik met de andere Christen mogendbeden zou mogen hebben. Ik zal haar van

Eedgenootschap van de hovelingen van *Elizabeth* om haar te geven de zamengezworenen te verdedigen.

* De *Maurice* in de Voorreden van zyne Gedenschriften.

Voorlagen van *Maria Stuart* om hare vryheit te bekomen.

1584. *ganscher herte aankleven, en al het onzelyk, dat my is aangedaan, vergetende, alleen bedacht zyn om haar eer te bewyzen, en alle goede dienften te doen, welke zy uit eene zo volkomene vereeniging kan verwachten. Ik zal haar, met herte en monde, opentlyk erkennen voor de rechtte en wettige koningin van Engelandt. Ik zal gedurende haar leven van myne eischen op die kroon, van den tytel en de wapens van Engelandt, welke ik niet aangenomen hadt dan op het bevel van wylen Francois den II, mynen gemaal, en uit hoofde van de bulle van den kerkelyken ban van Pius den V, afstaan. Wel verre van daar voordeel uit te trekken, zal ik my in het tegendeel verplichten de rechten van Elizabeth, haar welzyn en koninklyke waardigheid tegen alle te verdedigen, beboudens alleen, dat de oude verbonden van de kronen van Frankryk en Schotlandt in hun geheel blyven. Al het geen ik tot eene borgstelling voor myne rechten en voor die van mynen zone verzoekt, is, dat men ons, als naaste erfgenamen van de kroon van Engelandt, belove, noch by het leven van de koningin Elizabeth, noch na hare doot iets te zullen doen, dat tot ons nadeel kan strekken, en zonder dat het Parlement ons behoort hebbe. Wat my belangt, ik biedt my zelve als een pandt aan ter verzekeringe myner beloften; of wil men my weder naar Schotlandt te rug zenden, beloof ik goede borgen te stellen voor de nakominge van myn woordt. Zy boodt nog de borgblyving van den koning van Frankryk en van het gansche huis van Lotharingen aan, en verzocht, dat men haar schielyk antwoordde, om door deze vaardigheid de beletselen voor te komen, die bekwaam konden zyn om een vergelyk, waar naar ze met zo veel hertelykheit wenichte, te verachten, of gansch vruchteloos te doen aflopen. Ondertusschen smeekte zy hare Britanniſche Majesteit hare gevangenis te willen verzachten, en haar toe te laten met meerder vryheit te wandelen dan hare wachts haar toelieten, het welk zy, zeide zy, niet alleen voor een blyk van de toegenegenheit van de koningin zou aanzien, maar ook voor een gelukkig voorteken van hare volle ontslaginge en aanstaande herstellinge.*

Cambden. Spotswood. Adellewille. Thuanus.
De Schotten zyn verlegen over het ontwerp van de herstellinge van Maria Stuart.

** Cambden.*

Elizabeth vindt zich door eene redenvoering, die inderdaadt iets teders en onderdanigs in hadt, gestreelt, en men zegt, datze een besluit nam de gevangene koningin, onaan gezien de vertogen van haren Raadt, in vryheit te stellen, het welk zy ook uitgevoert zou hebben, ten ware zy door de gene, welke haar uit Schotlandt toekwamen, tegengehouden was geworden. Men was aldaar zodanig verlegen over het gerucht, dat 'er liep van de te rug komst van *Maria*, dat men in de huizen, op de straten en op de predikstoelen nergens anders van sprak, het volk en de leeraars klagende, dat het met de hervorminge gedaan was, byaldien deze vorstin eens in het koninkryk kwam; dat men haar te vergeeffich pallen zou voorschryven, met haar te noodzaken zich met hare kapel te vrede te houden; datze de zelve wel haast overtreden, en den Roomschen Godsdienst niet alleen in Schotlandt, maar ook in Engelandt, daarze vele aanhangers hadt, herstellen zou. *Dat Elizabeth* daar op acht neme, zeiden zy, en ernstig denke op de gevolgen van de vrylatinge tener prinsesse, welke niet dan met haat en wraaklust bevangen is tegen den hervormden Godsdienst, en tegen *Elizabeth* zelve, die 'er de beschermster van is. De Engelsche geschiedschryver * wyt het den Presbyteriaanschen leeraaren, dat 'er zulk een ophef van die zake gemaakt wierdt, en beschuldigt hen het wereldlyk bestier

III Deel.

1584. in beroering gebragt te hebben, met te weigeren zich aan de bevelen van het hof te onderwerpen, en het kerkelyke, met de bisschoppelyke waardigheid voor een Antichristendom uit te kryten. Misschien dat hy 'er met te veel drift van spreekt. Wy zullen in het vervolg van de zaken van Schotlandt zien waar toe deze oneenigheden over den Godsdienst en kerkregel, gemengt zynde met de beroerten van het koninkryk, strekten. Men zag in de schriften van *Buchanan* tekenen van hevigkeit, het welk beide de partyen aanhitte. Die van den koning, of liever van den grave van *Aran*, die h.m. regeerde, tegen de veelhoofdige heerschinge der Presbyterianen (dus uitte men zich daar omtrent) vergramt zynde, verboodt de lezing van de door dezen beruchten schryver opgestelde Geschiedenis van Schotlandt, en van des zelfs verhandeling, voerende den tytel van: *Zamenpraak over het recht van het koningschap onder de Schotten*. Dereden, die men tot dit verbodt zeide te hebben, was, dat 'er in beide die werken verscheide wraakbare dingen, en die 'er uitgenomen moesten worden, te vinden waren. Deze berisping zag waarichynlyk op de aanmerking van den Schotschen geschiedschryver *, waar van reets is gesproken, zo ten opzichte van de grondregelen dezès schryvers, de volkeren mogelyk te veel begunstigende, als nopens zyne hardigheid tegen de koningin van Schotlandt. Doch men liet niet na, onaan gezien deze berispinge, eene met zo veel oordeel geschreevene Geschiedenis hoog te schatten, en de zelve met vermaak te lezen. Zy heeft nog tegenwoordig hare bedillers en goedkeurders.

De schriften van *Buchanan* worden gewraakt.

* Spotswood.

De Presbyteriaansche leeraars ondertusschen naar Engelandt overgegaan zynde vervulden het koninkryk met de zelve klagten, die zy in hun vaderlandt hadden doen weergalmen. Het scheen, naar hun zeggen, dat de Godsdienst daar reets schipbreuk geleden hadt, en dat hy in het overige van het eilandt van Groot-Britannië het zelve gevaar liep. De koningin wilde hen niet toestaan in haar koninkryk, reets door de Presbyterianen en Bisschoppelyken verdeelt zynde, te prediken, uit vreeze van den twiſt, dien zy zocht uit te doven, weder gaande te maken. Zy verwierp nochtans hunnen yver niet volstrektelyk: in het tegendeel bediende zy 'er zich zeer wel te pas van, en onderschraagde dien in Schotlandt, daar ze den zelve nodig oordeelde, om te beletten, dat de hervorming enig nadeel wierdt toegebragt. Zy sprak ook voor de in Engelandt gevluchte Schotten, en verzocht den jongen koning en den grave van *Aran*, zynen gunsteling, der zelve verbanning in de vergadering van de Staten niet te willen vervolgen. Daar was tusschen den grave van *Aran* en *Mylord Hunsdon*, stadvoogdt van *Barwik*, ook een dag beslemt om over hunne herstellinge te handelen. Maar voor dat de zelve gekomen was hadden de Staten het vonnis uitgesproken, en de graaf van *Aran*, die zich ter bestemder plaats liet vinden, de Engelsche afgezondenen vertoont hebbende, dat zy veroordeelt waren als misdadigers van gekwetste hoogheit, bleef de zaak daar by. De graaf van *Aran* deedt ondertusschen betuigingen van zyne genegenheit om de koningin van Engelandt eer te bewyzen, en om de goede eensgezindheit tusschen haar en den koning van Schotlandt te onderhouden; betuigingen, die gansch niet ernstig waren, gelyk het wel haast bleek.

Oplopendheit van de Schotsche Presbyteriana.

Dus liep de openbare onderhandeling ten einde; maar mag men den ridder *Melleville* geloven, was 'er iets geheims in til, dat men voor

T t 2

den

1584.

den koning verborgen hieldt. De graaf van Aran beloofde, dat hy dien vorst gedurende drie jaren zou beletten te trouwen, en hem wys maken, dat 'er een jong perfoon van koninklyken bloede in Engelandt was, die niet eerder kon trouwen, en dien men schikte voor den opvolger van *Elizabeth*. Hy voegde daar by, dat het oogmerk van deze geheime onderhandeling was, dat de koning nooit zou trouwen.

Vyandelykheden op de grenzen van beide de koninkryken.

Men oordeele wat men wil van dit verhaal, dat eenigzins naar een sprookje gelykt, en het welk door al wat 'er in het vervolg gebeurde weinig waarfchynlyk wordt gemaakt; dit is zeker, dat 'er ondertuffchen nieuwe beroerten ontftonden, die beide de koninkryken byna tegen elkander hadden gaande gemaakt. De Schotten, die de grenzen bewonen, rechte banditen, hoedanig wy hen op meer dan eene plaats befchreven hebben, hielden heimelyk verftandt met de uitgezondenen van Spanje. Op hunne aanrading, en om de koningin de handen vol werk te geven, door eene afwendig, welke haar kon noodzaken om hare troepen uit de Nederlanden te rug te roepen, deden zy een inval in de landftreek van Rhidesdale, dat een gedeelte van de provincie van Northumberlandt uitmaakt, en itroopten de zelve af met veel wreedheit. De Engelschen gebruikten weêrwraak, en zich in de provincie van Lidesdale, welke de rivier Kerfop van de landftreken van Rhidesdale en Tindale afscheidt, werpende, wreckten zy zich over de op hunne grenzen aangerechte verwoefing, brandende en moordende op die van hunne vyanden.

Afbeelding van Mylord Gray, een Schot. * Volgens de met de hand gefchrevene aantekening over de Hif. van Schotlandt door Buchananus. † Camden. * Spottwood.

Deze op de grenzen van de twee koninkryken gemeenlyk voorvallende vyandelykheden wierden niet genomen voor eene verbreking van de vredeverbonden; doch dewyl zy daar toe voet konden geven, droeg men zorg de zelve aantonts te doen ophouden, en de gevolgen daar van te fluiten. Hierom was het, dat het hof van Schotlandt, het welk niet kon nalaten de zyne in het ongelyk te stellen, om dat zy het eerst begonnen hadden, *Patricie Gray*, dien men Mylord *Foules* noemde*, en welken zommigen zeggen uit de zydelinie van de *Graven* van Engelandt, die in den jare 1424 naar Schotlandt overging, gefproten te zyn, als afgezant naar Londen zondt. De Engelsche gefchiedenisfchryver † zegt, dat het een welgemaakt jongeling was, en die een goed gevoelen van zich zelve hadt, doch geen getrouwheit toonde voor zynen aanhang. De Schotfche gefchiedfchryver * spreekt 'er van als van eenen den grave van Aran aanklevenden Roomfchgezinde, en die alles aanwendde, wat hy kon, om de gunft van de koningin van Engelandt te erlangen; en de ridder *Melleville*, die 'er beter van onderrecht fchynt te wezen, zegt, dat het een befchaaft en wellevend man was, van een doordringend verftandt en een aangenamen ommevang; dat deze fraaie hoedanigheden, welke hem des konings gemoedt hadden doen innemen, den gunfteling tot nydt verwekten, en dat het om die reden was, dat de graaf van Aran hem, onder voorwendfel van hem met dit gezantschap te vereeren, wilde van de handt zenden. Hy zegt ook, dat, fchoon hy zich van hem bediende om den bedekten handel met *Elizabeth*, welken hy met Mylord *Hunsdon* begonnen hadt, voort te zetten, hy echter niet naliet van hem als van een verrader by den koning te fpreken. Doch hy vondt niet het geen

hy zocht. Mylord *Gray* kwam van zyn gezantschap te rug. De koning bejegende hem met nog veel meer vriendschap dan voor zyn vertrek, en hy hielp den grave van Aran, die zyn verderf hadt gezocht, in ongunft: doch de graaf wierdt naderhandt * door den ridder *William Stuart* gewroken, die Mylord *Gray* in ballingschap deedt zenden. Zodanig zyn de wiffelvalligheden van het hof, en zodanig zyn gemeenlyk de staatsverwiffelingen van de gunftelingen.

De fchriftelyke bevelen van den Schotfchen afgezant behellden drie hoofdartykels, waar van het eerste het beftier der grensplaaten betrof, om de wederzydiche invallen te beletten. By het tweede wierdt hem belaft wedergeving te eifchen van de door de Engelsche kapers genommene pryzen, en by het derde aan te houden om de te rug zending van de in Engelandt gevluchte groten, of ten minfte hunne verwydering van de Schotfche grenzen, alwaar zy zich onthielden, ten einde zy aan de handt mogten zyn om het koninkryk nog verder te beroeren. Over de twee eerste viel geen tegenftribbeling. Ontrent het derde, dat het gewigtigfte was, uitte de koningin zich rondborftig aan den afgezant, zeggende van de onfchuld der groten, die eene fchuilplaats in hare ftaten hadden gezocht, zeer wel onderrecht te zyn, dat de beroerten, welke men hen aanrekende, door hunnen misflag, noch door eenige kwaadwilligheit tegen hunnen wettigen fouverein niet waren veroorzaakt; maar dat de verdeeldheit van den Schotfchen adel daar van de oorfpronk was, dat zulks gemeenlyk een gevolg was van de minderjarigheit der vorften, en dat de koning zorg moeft dragen dezen tweefpalt te doen ophouden, met beide de partyen onder zyne gehoorzaamheit te vereenigen, en haar door blyken van zyne koninklyke goedheit te winnen. Ondertuffchen beval zy den vluchtelingen, om eenige voldoening aan het Schotfche hof te geven, van de grenzen te vertrekken, en dieper in haar koninkryk te komen wonen. De Engelsche gefchiedfchryver †, die reets is aangehaalt, zegt, dat Mylord *Gray*, om van de koningin een antwoordt te bekomen, zodanig als de koning van Schotlandt het wenfchte, zich loffelyk verbondt om deze vorftinne te beloven haar al het geen tegen haar gebrouwen wierdt te openbaren, en lalterlyk fprak van de gevangene koningin, en den koning, haren zone, het zy door de zelve onvoorzichtigheit, of dat hy van *Elizabeth*, gelyk men vermoedde, door geldt was omgekocht. Hy voegt daar by, dat dit de oorzaak was, dat hare Britannifche Majesteit ten opzichte van de koningin van Schotlandt van befluit veranderde, en niet meer dacht op de voorfagen, welke *Nave*, haar geheimfchryver, haar gedaan hadt, en dieze zo redelyk hadt bevonden. Zo veel onderfcheidt is 'er niet felden tuffchen de gefchiedenisfchryvers nopens de gevallen, alwaar 'er geen ter wereldt fchynt te moeten wezen.

Maria was ten hoogfte gebelgt over de verandering van *Elizabeth*, en door hare droefheit overwonnen zynde ontzagze zich geenzins meer, gelykze te voren hadt gedaan. Of het bedekte vyanden waren, en die haar lagen leiden, of onvoorzichtige vrienden, en die haar aan onvermydelyke gevaren bloot ftelden, zy hoordeze alle, en verwierp geen van de middelen, die hare ontkoming konden begunftigen; zo dat het den befpederen, die men tot haar zondt, zeer ligt viel hare voornemens te doorgronden, en haar, onder fchyn van haar hunnen dienft aan te bieden, hare gedachten te doen uitent omtrent de begeer-

1584.

* in het jaar 1587.

† Camden.

Verftandhouding van *Maria Stuart* met de zamengezwoorenen.

1584.

begeerte van zich, het kostte wat het wilde, in vryheit te zien. Men zag zelfs uit zekere gedenkpenningen, die ze hadt doen slaan, en welke men onderschepte, dat deze begeerte levendiger wierdt door de hope van een aanstaanden goeden uitflag. Op eenige van deze penningen stondt *Mercurius*, die op de fluit speelde, om *Argus*, die so bewaarde, in slaap te helpen, en, na dat hy hem in slaap hadt geholpen, hem het hoofd af-hieuw. Deze woorden leiden 'er den zin van uit: *Het lieffelyk geluid heeft zo vele ooggen gesloten* *.

* *Eloquium tot lumina clausis.*

† *Per vincula crescit.*

‡ *Pondus virtus innata resistit.*

§ *Anagramma. De gewapende deugt.*

† *Cambden.*

Deenlyke staat van deze gevangene koningin.

* *Agens.*

† *Cambden.*

Een griffel, met verscheide banden aan den boom, waar in de zelve geënt was, vastgemaakt zynde, was het zinnebeeldt, dat op een anderen penning gezien wierdt, met dit opschrift: *Ik groei in banden* †.

Een palmboom, onder de zwaarte buigende, en zich wederom verheffende, zag men op een derden penning, met dit omschrift: *De ingebore deugt kan door geen zwaarte verdrukt worden* ‡.

Men vondt ook een letterkeer § van de twee namen der koningin *Maria Stuart*, welke in deze twee Latynsche woorden: *Virtus armata* * verkeert waren.

Aangiande de brieven, welke aan haar door hare voorstanders geschreven wierden, men zag daar in hunne verlegenheit over het gerucht, dat 'er liep, datze niet langer in de bewaring van den grave van *Shrewsbury* zou blyven, maar andere personen, die de zelve achting voor haar niet zouden hebben, stondt aanbetrowt te worden. Zy vreesden boven al, datze in handen van Puriteinen mogt vervallen, en zeiden, dat 'er, byaldien zulks gebeurde, geen hoop meer was van haar ooit in vryheit te zien.

Hunne vrees was niet ongegrond. De berichten van de bespieders, de gedenkpenningen en de onderschepte brieven deden *Elizabeth* besluiten, den grave van *Shrewsbury* van *Maria* weg te nemen, en haar andere strenger opzienders te geven. Men stelde in zyn plaats de ridders *Powlet* en *Druri*, met inzicht, gelyk zommigen † willen, om deze ongelukkige koningin door deze verandering wanhopig te maken, ten einde men haar schielijk iets reukeloos mogt doen ondernemen.

Is dat de mening geweest, zo slaagde de zaak zeer wel. *Maria*, geen meer hoop hebbende om vry te raken dan door vremde mogendheden, porde den paus en den koning van Spanje door de tusschenpraak van den ridder *Inglefield*, haren zaakbezorger *, aan, zich te verhaasten om hun oogmerk, wat daar ook van komen mogt, uit te voeren. Deze vorstin was toen in een droevigen staat. De graaf van *Leicester* wierdt verdacht gehouden moorders gezonden te hebben om haar van kant te helpen, en ze wierdt, zegt men, alleen behouden door de edelmoedigheid van den ridder *Druri*, die den aanslag ontdekte, en deze booswichten niet wilde toelaten in het vertrek van de koningin te gaan. Doch het dodelyke oogenblik van haren ondergang naderde, en alles hielp mede om den zelve te bevorderen. Men vondt nieuwe brieven in hare kamer, in welke men haar aanmaande moedt te scheppen, en mede te werken met de genen, die aan hare vryheit arbeidden, het zy deze brieven haar in waarheit behandigt waren, of dat hare vyanden die ter sluip op hare tafel hadden gelegd, gelyk zommigen † vermoeden, welke zelfs zeggen, dat 'er een gedeelte van verzonnen was. Laat het zo zyn, of niet, het is ten minste zeker, dat de zamenzweringen geschied waren op haren name en onder haar bestier, en datze van de zelve niet onkundig was.

Men ontdekte 'er eene, die gevaarlyk was, en op het punt stondt om uitgevoerd te worden. De zelve was belegt door dien *Alanus*, waar van wy reets gesproken hebben, en gelegenheit zullen hebben in het vervolg nog meer te spreken, die de bediening waarnam van zaakbezorger van de Roomsche geestelykheit van Engelandt aan gene zyde van de zee; door den ridder *Inglefield*, die het ligchaam van de leken van het zeive koninkryk verbeeldde, en door den bisschop van *Rosse*, afgezant van de gevangene koningin. Dit schrikkelyk driemanichap hadt met den paus en den koning van Spanje een middel bedacht, dat hen onseilbaar scheen om *Elizabeth* van kant te helpen, en den Protestantschen Godsdienst uit te roeien, en om *Maria* tot den troon van Engelandt te verheffen, alwaar men teffens voorhadt den Roomschen Godsdienst te herstellen. Zy moesten ten dien einde voor ketterich verklaren, en voor zodanige, die van de koninklyke waardigheid vervallen waren, niet alleen de koningin *Elizabeth*, maar ook den koning van Schotland; *Maria* een Engelsch Roomschgezind heer tot echtgenoot geven, de welke door de natie, van den zelve Godsdienst belydenis doende, zou verkoren worden, waar van de paus de verkiezing zou bekrachtigen, en de kinderen, die uit dat huwelyk mogten geboren worden, moesten zy erkennen voor wettige erfgenamen van beide de koninkryken. Dit kwam men te weten door de bekentnisse van een priester, *Hart* genaamt. Dus twyffelde men niet aan de waarheit van de zamenzwering. Men was alleen in bekommring om te weten welk een Engelsch heer het mogt zyn, dien de zamengezworenen, door hem met *Maria* te doen trouwen, twee aanzienlyke kronen toeleiden. Daar gaf *Hart* geen kennis van, het zy hy het niet wist, of dat hy het leven van dien heer niet in gevaar wilde stellen. *Walsingham* gebruikte vruchteloos al zyne doordringendheit, en wendde alle nazoek aan om den zelve te ontdekken; hy kon 'er niets zekers van te weten komen, en men wierdt genoodzaakt te raden. De vermoedens vielen op *Mylord Henrik Howard*, broeder van wylen den hertog van *Nordfolk*, het zy door den rampspoedt zyner familie, of om dat hy, niet getrouwt, en ten anderen van eene doorluchtige geboorte zynde, die den troon geen schande zou aandoen, en daarenboven een yverig voorstander van den Roomschen Godsdienst, men hem bekwaamer oordeelde dan iemandt anders om deze plaats, welke voor hem geschikt wierdt, te bekleeden.

1584. Zamenzwering door Alanus belegt.

In de volgende jaren * wierden 'er eene menigte van vloekverwanten ontdekt, waar van *Parr* † en *Babington* de voornaamste waren. Deze laatste zamenzwering vulde de maat voort op, en deedt *Elizabeth* alle geduld verliezen. Zy vondt *Maria* aan het hoofd van alle deze verwoeden, waar van ze de afgodt was, en die geen bedoeeling hadden dan om haar te doen regeren. Haar Raadt en haar volk porden haar aan om haar leven in zekerheit te stellen, met die genen te straffen, die zulke vervloekte middelen aanwendden om haar van het hare te beroven, en ze wierdt als gedwongen om haar aan de strengheit der wetten over te geven.

* 1585 en 1586. † *Parr.*

Men brengt tot dit jaar de doot van *Karel Nevil*, grave van *Westmorlandt*, die besaamde oproermaker, die zich in den jare 1569 by den grave van *Northumberlandt* voegde, en zich door den grave van *Suffex* vervolgt ziende, naar *Vlaanderen* vluchtte, alwaar hy stierf. Hy was de laatste graaf van dat stamhuis, een van de

Doot van den grave van Westmorlandt.

1584. edelste van het koninkryk, dat dezen tytel sedert het jaar 1398, gedurende zes geslachten, genoten hadt, en, behalven de graven van dien name, nog de eer hadt van onder zyne nakomelingen te zien twee graven van Salisbury en van Warwick, een graaf van Kent, een marquis van Montaigne, een hertog van Bedford, de baronnen van Ferrers, Latimer en Abergavenni, eene koningin*, en vyf hertoginnen, zonder verscheide hertoginnen en baronessen, en een aartsbisschop van York daar by te rekenen. Het geslacht van Nevil eindigde met de doot van den grave van Westmorlandt, welken het Parlement veroordeelde als schuldig aan hoog-verraadt, en die ten anderen geen dochters naliet: doch het geslacht kwam onder *Jacobus den I*, in den jare 1624, om den wille van Mylord *Fane* †, uit eene van de dochters van dit huis gesproten, die tot graaf van Westmorlandt wierdt verheven, weder in aanzien.

Elizabeth, de vriendschap des konings van Vrankryk zoekende te winnen, om hem als een noodhulp te gebruiken tegen den Katholyken koning, haren hoofdvyandt, zondt hem de sieraden van de ridderorde van den Koussebandt, waar mede zy hem in den voorgaanden jare al voorzien hadt. Zy gaf dezen luit, met den tytel van afgezant, aan Mylord *Stanley*, grave van Darbi, een van de voornaamste heeren van haar hof, die, verselt van *Garter*, eersten wapenkoning †, en *Sommerfet*, wapenheraut, den eersten dag van February te Calais aanlandde. Hy wierdt met alle eerbewyzingen, die men zyn aanzien schuldig was, ontvangen. Het was den adel der provinciën gelaft hem te gemoet te gaan; en wanneer hy Parys naderde, trok de hertog van Montpensier, een prins van den bloede, nevens een talryk gevolg van personen van rang, uit, om hem een myl van de stad af te ontmoeten. Hy deedt zyne intrede door het midden van de Fransche lyfwachten, de dienaars van den provooft, en de Zwitserse garden, welke hunne kapiteins aan hun hoofd hadden, en die hy geplaatst zag van de poort van de stad af, tot aan de deur van het voorvertrek van de Louvre toe. De hertog van Jojeuze kwam hem daar afhalen, en leidde hem in de gehoorzaal, alwaar de koning op zynen met tralien afgesloten troon zat, binnen welken de kardinalen van Bourbon, van Vendôme en van Jojeuze zich aan zyne regter, de prinsen en wereldlyke Pairs aan de linker handt bevonden. Men deedt 'er den grave van Darbi, nevens Mylord *Stafford*, gewoon afgezant, ook binnen treden: doch deze vryheit wierdt aan niemandt van hun gevolg toegestaan, en daar was het dat den grave van Darbi voor de eerste maal gehoor verleent wierdt.

De plegtigheid van de bevestiging in de ridderorde geschiedde op den 18 February in de Augustyner kerk, in het uur van de Vesper, om dat de Godsdienst der Engelschen hen niet toeliet de Mis by te wonen. De graaf van Darbi begaf zich derwaarts, verselt zynde van Mylord *Stafford*, *Garter* en *Sommerfet*, wapenkoning en wapenheraut. Met hulp van deze drie personen, waar van ieder den dienst verrechtte, die in den regel dezer plegtigheid* gevonden wordt, bekleedde hy den koning met een karmozyn fluwelen tabbaardt, en een purperen mantel van de zelve stoffe, en deedt hem den halsbandt van de orde om, na hem alvorens eerst den koussebandt, volgens de plegtigheden, waar van wy de beschryving op andere plaatsen gedaan hebben, aan zyn linker been vast gehecht te hebben.

De kerk, waar in de plegtigheid geschiedde, 1585. hadt men met kostelyke tapyten versiert, en het choor was met goud laken behangen. Men zag aan den ingang de plaats van de koningin van Engelandt ter regter handt, en die van den Allerchristelyksten koning ter linker: beide te kennen aan twee prachtige verhemelten, welke hunne wapenschilden dekten; dat van de koningin was in vieren gescheiden* door Vrankryk. De plegtigheid geëindigt zynde, leverde de wapenkoning aan zyne Allerchristelykste Majesteit het ganiche opgestelde formulier van den eedt over, dat men op parkement met goude letteren geschreven hadt. Mylord *Stafford* wilde het voorlezen: doch de koning zeide, dat hem de inhoudt daar van bekend was, en *Pinart*, geheimschryver van Staat, hem een pen gegeven hebbende, ondertekende hy het zelve. Het wierdt wederom aan den geheimschryver van Staat overhandigt, om het te doen zegelen, en vervolgens, met alle behooryke omstandigheden bekleed zynde, aan den wapenkoning gegeven. Op de plegtigheid volgden prachtige maaltyden, balen, en vermommingen, waar mede het hof van Vrankryk nooit verzuimt zyne feesten te bekronen. De graaf van Darbi wierdt met een schenktafel van massyf zilver beschonken, en beide de herauten ieder met een gouden keten.

Het Parlement hielt toen zyne zittingen te Westminster, alwaar het de zelve den 22 November van het voorleden jaar, het zeven en twintigste van *Elizabeths* regeringe, reets geopent hadt. Daar kwamen weinig zaken van aangelegenheit op het tapyt, en het duurde niet langer dan tot den 29 Maart des jaars 1585, wanneer het by verscheide tusschenpozingen verschoven wierdt, tot dat de koningin het op den 14 September des jaars 1586 voltrekelyk deedt scheiden. Een van de aanmerkelykste bills was de gene, die *Thomas Howard*, zoon van den hertog van Norfolk †, weder bevoegt maakte, met eene gelyke vaardigheid van beide de Huizen, welke door hunnen vlyt te kennen gaven hoe waard deze familie by den adel en de gemeenten was.

Men zag nog een ontwerp van eene akte door het Huis der gemeenten aan dat van de heeren gezonden, of liever een adres, dat zy overleverden om hunne medewerking in dit ontwerp te verzoeken, het welk strekte tot verkleininge van het gezag der bisschoppen, zo wel in der zelve rechtsgebiedt, als in de macht van hunne ordeningen en kerkelyken ban. Men wilde ook den ouden eedt vernietigen, en de bisschoppen verplichten den zelve in de kancelery, of voor des konings bank af te leggen. Men voer ook uit tegen de *non-residentie*, dat is, tegen het misbruik der genen, die niet in hunne woningen bleven, en men moende, dat ieder herder, zonder onderscheidt van tytel, of rang, in den schoot van zyne kerke behoorde te blijven. De heeren beantwoordden geenzins de eindens van dit verzoekschrift, en de koningin sluitte het gevolg daar van door een middel, waar vanze zich in andere diergelyke ontmoetingen reets hadt bedient. Zy verklaarde, dat dit eene zaak was, die zuiver tot de kerkelyke macht behoorde, en datze de zelve betrok voor hare vierchaar.

Maar dit eedgenootschap jaars te voren gemaakt zynde ter bevestiging van de koningin, en waar van de graaf van Leicester de aanlegger was, wierdt met eenparige stemmen door beide de Huizen bekrachtigt. De bill behelsde, dat men eene vierchaar zou aanstellen om in rechten te vervolgen alle de genen, die beschuldigt zouden

* *Anna*, dochter van *Richard Nevil*, grave van *Warwick*, en gemalin van *Richard den III*.
† *Francis*, zoon van *Thomas Fane*, en *Maria Nevil*.
1585.
Cambden.
Thuanus.

† verbeeld door *Clarence*, tweeden wapenkoning.

Instelling van *Henric den III* in de ridderorde van den Koussebandt.

* *Ceremonieel*.

* *Ecarts*.

Cambden.
Beven.
Vergadering van het Parlement.

† Die ook den naam voerde van *Thomas*.

Kerkelyke macht van de koningin.

Het Parlement bekrachtigt de akte van eedgenootschap tot den

1585.
beveling van
de koninginne.

den worden ondernomen te hebben het koninkryk te overrompelen, tweespalt te verwekken, en op den persoon en de rechten van hare Majesteit toe te leggen, tot wiens bevoordeling zulks mogt geschieden, en hoedanig des zelfs eisch op de kroon van Engelandt ook mogt zyn. Men beval, dat deze vierchaar zou bestaan uit vier en twintig, of een groter getal gevolmachtigden, te kiezen uit den geheimen Raadt van de koninginne en de Pairs van het koninkryk, volgens de opene brieven, welke men hare Majesteit zou bidden daar toe te verlenen; dat men niet alleen die genen geen rechtsgeding zou aandoen, welke de uitvoering van den aanslag op zich hadden genomen, maar ook den gene, die hen daar toe hadt aangezet, en voor welken zy zich in eene zo hatelyke zamenzwering verbonden hadden; dat byaldien de beschuldigten zich overtuigt vonden van hoog-verraadt en gekwetste hoogheit, zy verbannen en vogelvry verklaart zouden worden; dat de geen, voor welken zy zich verbonden hadden, de zelve straf zou ondergaan, indien hy de uitvoering van hunnen toelag hadt by der handt genomen, en zo men hem daar van niet kon overtuigen, dat hy alleenlyk gestraft zou worden met het verlies van het recht tot de opvolging, wie het ook mogt zyn, waar van men hem uit haat van de zamenzwering vervallen zou verklaren te zyn.

Verban-
ning van
de Jesui-
ten.

Op deze akte volgde een arrest tegen de Jesuiten en priesters, die zich in het koninkryk, om aldaar de bulle van den ban van uitsluiting van Pius den V te doen uitvoeren, verborgen hielden, en men belaste hen binnen veertig dagen daar uit te vertrekken, verklarende de genen, welke na dien tydt daar in zouden gevonden worden, het zy ze daar naderhandt in gekomen, of 'er niet uit gegaan waren, schuldig aan gekwetste hoogheit, en de genen, die hen zouden onderhouden, of in hunne huizen verbergen, schuldig aan wanbedryf *. Alle Engelschen, die men in de overzeesche kweekcholen opbragt, wierden, byaldien zy binnen zes maanden, te rekenen van den dag van de afkondiging van het edikt af, niet weder in hun vaderlandt kwamen, en de eeden van getrouwheit afleiden, insgelyks misdadig verklaart aan gekwetste hoogheit, zonder dat het hen zelfs na het afleggen van den eedt gedurende tien jaren vry zou staan nader dan op tien mylen aan het hof te komen.

* Felonie,
eene
misdadig
minder
dan die
van ge-
kweetste
hoog-
heit,
maar die
ook met
de doodt
gestraft
wordt.

Men onderwierp aan de straffe van de wet *Premunire* alle de genen, die de scholieren van de gezegde kweekcholen geldt zouden verschaffen, en men wilde, dat zy met ballingschap en verbeurte van hunne goederen zouden gestraft worden. Men verwees de genen, die hunne kinderen naar die kweekcholen zonden, in eene boete van honderd ponden Sterlings, en men beroofde de kinderen van alle regtgaande en zydelingsche erfenissen, byaldien zy binnen een jaar niet wederkwamen. Het arrest wendde ook zyne strengheit tegen de haven-bewaarders, die de ontvluchting der overlopers met oogluikinge aanzagen, en tegen de schippers, welke hen aan hun boordt ontfingen.

Zommigen klagen over de strafheit dezer bevelen: doch het behoorde eerder, dat zy zulks de boosheit der tyden en de aanslagen der wederspannigen weten dan de koninginne, of haar Parlement, die geen ander middel zagen om hen te beteugelen. Beide de Huizen zelf waren niet voor deze strafheit dan na de ontdekking van de zamenzweringe van eenen van de afgezonden der gemeenten. Deze wierdt *William Parr* genaamt, zynde uit het prinsdom van Wallis,

en van eene lage geboorte, tamelyk bedreven in de wetten, maar zeer verwaand, en die voor jonker speelde, meer dan zyn staat of goederen het toelieten. Wanneer de bill tegen de Jesuiten wierdt voorgestelt, kreet hy de zelve voor wreed, bloedig en schrikkelyk uit, zeggende, datze oorzaak zou wezen van den ondergang des koninkryks. Gedrongen wordende de redenen daar van te zeggen, weigerde hy zulks te doen, en men zondt hem naar de gevangenis: maar zyne onderwerping hebbende laten blyken, kreeg hy vergiffenis en vryheit om weder in het Lagerhuis te verschynen. Weinig dagen daar na wierdt hy door *Henrik Nevil* beschuldigt, die de erfenis van de graven van Westmorlandt wederleisch te, van een aanslag gemaakt te hebben om de koningin van kant te helpen.

1585.

Oplag-
pendicit
van Parr
in het
Lager-
huis.

Hy was zyn leven aan de goedertierenheit van hare Majesteit verschuldigt, die hem drie jaren te voren hadt toegestaan naar Vrankryk te vluchten, om de doodstraffe, die het gerecht hem zou hebben doen lyden, ter oorzake van een moordt, die gepleegt was aan eenen van zyne schuldeischers †, te ontgaan. Daar was het dat hy zich wederom in de gemeenschap van de Roomsche kerk begaf, en, bevreesd zynde van zyne landgenoten ontdekt te worden, zich te Lion verborgen hieldt. Doch zich aldaar nog niet veilig achtende, ging hy naar Milaan, en van Milaan naar Venetië. Hy sprak ter dier plaats den Jesuit *Palvio*, die hem in zyn besluit versterkte van den Roomschgezinden in Engelandt onderstandt te doen, en aldaar des pauzen gezag te helpen herstellen. Hy beval hem *Campeggio* aan, die de bediening van gezant * by het gemenest waarnam, en *Campeggio* schreef daar over aan den paus. Maar dewyl het antwoordt, zodanig als *Parr* het wenschte, niet gauw genoeg overkwam, keerde hy weder naar Parys.

Camb-
den.
Twanus.
P. Ber.

† Hugo
Hare ge-
naamt.

Zuneh-
zwering
van Parr.

* Naam
cins.

Hy vondt daar *Morgan*, een Engelsch edelman, een van de driftigste voorstanders van den paus, en van de verwoedte vyanden van de koninginne *Elizabeth*. Zy spraken terstondt niet dan van moordt. *Morgan* zeide hem, dat de gansche Roomsche kerk van zyne onverzagttheit eene daadt verwachtte, welke veel geruchts moest baren, en die booswicht verzekerde hem, dat hy gereed was den eersten Mylord van het koninkryk den ponjaardt in de borst te drukken. *En waarom de koningin niet, vroeg Morgan* daar op? *De koninginne insgelyks, hernam Parr, byaldien men my aantoot, dat zulks geoorlooft is: maar de Jesuit Vattes is van dat gevoelen niet.* Hy voegde daar by, dat *Criton*, een Schotisch Jesuit, het ook niet was, en dat hy hem, om hem daar van af te raden, dit grote grondbeginsel hadt voor oogen gestelt, dat de natuurlyke zo wel als de Goddelyke wet aan alle menschen leert, dat men geen misdadig moet begaan in het oogmerk om Godt te dienen; dat hy dezen grondregel krachtiglyk beweert hadt, dringende op eene spreuke, waar van hy een soort van bewysreden maakte, namentlyk, dat de *bywoorden* * Gode aangenaamer waren dan de *naamswoorden* †, dat is te zeggen, dat hy meer behagen schepte in het geen wel en wettig gedaan was dan in het goede en het wettige. Hy betuigde niettemin aan *Morgan*, dat zyn yver voor den Godsdienst zodanig was, dat hy niet zou luisteren naar de redenen noch van den eenen, noch van den anderen, byaldien de paus hem by zyn brevet verzekerde, dat het geoorlooft was de koningin te vermoorden, en dit brevet met een *vollen ajsaat* verieldde. Om zulks te bekomen ging *Parr* by *Ragazzoni*, gezant van den paus, die zyn voornemen precis, en om

De Jesuit
Criton
raadt
hem
zyn toe-
leg af.

* Les ad-
verbet.
† Let
nami.

De ge-
zant van
den paus
zet hem
daar toe
aan.

1585.

om de verlening van het brevet aanhieldt. Toen gansch van yver ziedende, en door den gezant aangehitst zynde, keerde hy weder naar Engelandt.

Het eerste, dat hy deedt, was zich voor de koningin te vertegenwoordigen, en haar eene valsche aanvertrouwing te doen van de zamenzwering, waar in hy haar zeide dat men hem hadt zoeken in te wikkelen; doch dat hy alleen gevinst hadt daar in te treden, om haar de zelve te ontdekken. Om zyne trouwloosheit nog schoner glimp te geven wenschte hy hare Majesteit zonder getuigen te spreken. Hy beleedt voor haar met eene gemaakte rondboortigheid, dat hy door *Morgan* en andere priesters, met welke hy geen kennis hadt gemaakt, en in wier gemeenzaamheit hy niet getreden was dan om hunne oogmerken te doorgronden, en te waken voor het leven van hare Majesteit, die hem het zyne hadt behouden, was aangezet geworden haar te vermoorden. Kortom, hy sprak met zo veel arglistigheid, en met een wezen, dat zo oprecht scheen, dat hare Majesteit zich daar door liet misleiden. Maar het scheelde weinig, of die booswicht, door de standvastigheid dezer vorstinne bekoort zynde, hadt zich bekeert, en hare zachtmoedigheid zyn hert vermurwt. Gedurende dat hy haar de moordprijem der vloekverwanten voor oogen stelde, die gereed stonden om haar de zelve in den boezem te drukken, lietze geen het minste teken van ontselennisse blyken: zy hoorde het einde van zyne redenen met zo veel gelykmoedigheid als het begin aan, en hy ging henen, zelfs gansch verschrikt zynde over het gene hy haar gezegt hadt, zonder dat zy het minste ontroert scheen; ten anderen zeer verwondert over de gematigheit, met welke hy haar van de Engelsche Roomschegezinden, onaan gezien der zelve schelmischen aanslag, welken hy haar was komen ontdekken, hadt horen spreken. *Ik wil, zeideze tegen hem, de onnosfelen niet met de schuldigen gelyk stellen, en ik zal niet toelaten, dat men den Roomschegezinden nopens bunnen Godsdienst, noch zelfs ten opzichte van de opperboosdigheit van den paus, eenige moeielykheit aandoe, indien zy zich anders voor het overige als goede onderdanen en medeburgers gedragen.*

Gelykmoedigheid en zachtheit van Elizabeth.

Des paven brevet om de zamenzwering te wetigen.

Ondertusschen wierdt het brevet, dat *Parr* van Rome verwachtte, hem door den kardinaal *Como* toegezonden, en deze schelm, in zyn bedrog volhardende, liet het aan de koningin zien. Hy gevoelde zich daar door in zyn vervloekt voornemen gestyft, en van alle zwarigheden, gelyk hy de redenen noemde, waar van *Vattes* en *Criton* zich hadden bedient, om hem zulks af te raden, ontheft. Maar hoe bezwaarlyk is het de knagingen van het gewisse te smoren, en het zelve een eeuwig stilzwygen op te leggen! Hy bedacht wat hy ondernomen hadt, en vondt niets voorbarig te doen, om dat de staat der Roomschegezinden door deze of gene omkeringe kon veranderen. Dit laatste gevoelen haalde het over, zo dat hy zorg droeg de verzoekingen, die hem zouden mogen verleiden, te myden; en wanneer hy zich voor de koningin vertoonde, tot welke zyne valsche aanbetroewing hem den toegang ligt hadt gemaakt, leide hy den ponjaardt, die geschikt was om de koningin te vermoorden, af. Hy kon ten anderen aan de deugden dezer vorstinne, die alle koninklyk waren, niet gedonken, gelyk hy zich daar omtrent naderhandt uitte in de ondervraginge, die hem gedaan wierdt, welke alles

behelste wat wy hebben bygebragt, zonder te gevoelen verscheurt te worden door de verwytingen, die hy aan zich zelve doet. *Wat besta ik te doen, zeide hy, en wat leven is het, waar op ik toeleg? Dat van eene koningin, aan welke ik het myne verschuldigt ben, en welke my eene hoofdmisdaadt heeft vergeven, zonder zulks door eenigen dienst verdient te hebben. Was het wreed geweest haar te vermoorden, eer ik deze verplichting aan haar hadt; hoe veel te batelyker zou deze moordt geweest zyn na eene zo wonderbare goedertierenheit? Dus niet wetende wat kant hy zou kiezen, vooringenomen zynde door zynen valschen yver, en ontroert door de gruwelykheit van de misdaadt, begaf hy zich naar het hof, zonder het met zich zelve eenste zyn, en in twyfel of hy zyn oogmerk wilde uitvoeren, of het laten varen.*

Hy was in deze ontroeringen, wanneer hem het boek van den leeraar *Alan* in handen viel. Het was opgesteld tegen de wetten van de koninkryken van Groot-Britannië, en het dreef deze vervloekte leer, dat het geoorlooft is de om misdaadt van kettery in den ban gedane vorsten van hunne kroon en leven te beroven. Dit wekte zynen moed weder op, en hy vondt daar redenen in, die met zyne vooroordeelen overeenkwamen, het welk hem wederom tot zyn eerste besluit bragt. Hy las het met *Nevil*, die hem zes maanden daar na aanklaagde, door en door. Deze veinsde toen van het gevoelen van *Parr* te zyn, hoewel hy daar een afgryzen van hadt, en tradt in alle de verbindtenissen, welke hy van hem eischte, uit vreeze, dat, byaldien hy het weigerde, hy zich des zelfs haat en wraak op den hals mogt halen. Beide zwoeren zy op de Evangelien het geheim van weérzyden te zullen bewaren, en al het geen tot herstelling van den Roomschen Godsdienst kon dienen manmoediglyk uit te voeren.

Om zulks ten einde te brengen besloten zy de koningin van kant te helpen, en den tydt, datze op de jagt zou gaan, daar toe waar te nemen. Dewyl zy noch den eenen, noch den anderen mistrouwde, vonden zy goed haar aan te tasten aan het hoofd van tien van hunne medeplichtigen, welke haar omringt en in stukken gehouden zouden hebben, eer het hare wachts, onachtzaam en slechtgewapend zynde, voornamentlyk op deze tochten van vermaak, daarze niets meende te vrezen te hebben, het mogelyk zou geweest zyn haar by te springen. Dit vernamen uit den eigen mond van den misdadiger, die deze bekentenis deedt in de tegenwoordigheid van *Mylord Hunsdon*, den ridder *Hatton*, en *Walsham*, geheimschryver van Staat, en die het herhaalde door de brieven, welke hy daar over schreef aan de koningin, en *Mylord Barleigh*, grootschatbewaarder, om hare Majesteit om genade te bidden. Hy zat toen in den Tour, werwaarts hy op de aanklagte van *Nevil* gezonden was. Hy zeide in de ondervraging, waar van boven is gesproken, dat *Nevil* hem door eene beweegreden van gierigheid verraden hadt, en dat die aanklager, zo lang hy niet te hopen hadt gehad, de stilzwygendheit hadt bewaart; maar dat de graaf van *Westmorland* zynde komen te sterven, hy zich van des zelfs erffenisse ten koste van zyne eer en trouwe hadt willen verzekeren. De geschiedschryvers zeggen nochtans, dat *Nevil* inderdaadt den moordt niet hadt toegestemt, en dat hy den toeleg daar van ontdekte, niet in de beooging van eene vergelding, maar uit vreeze van straffe, byaldien men den aanslag door een anderen weg was te weten geko-

Verfoelicyk boek van den leeraar Alan, of Allen.

1585.

gekomen, om dat zyne onschuld en veinzing hem alsdan niet zouden gebaat hebben. Wat de reden mag geweest zyn, welke hem deedt spreken, het was op zyne beschuldiging, dat men Parr by den kop vatte, en zyn rechtsgeding opmaakte. Hy wierdt voor het hof van de koninklyke bank te Westminster, door het gerechtshoofd en drie andere voorzitters, by welke men vyf riiders voegde, geoordeelt, en kreeg tot vonnis, dat hy niet de doot gestraft zou worden op de wyze, als men verraders gewoon was te doen. Hy hadt te voren aan zyne rechters geschreven, hen smekende om by de koningin aan te houden om de vergiffenisse van eene misdaadt, waar toe hy niet vervallen was dan om dat hy zich door den yver voor zynen Godsdienst, door de liefde voor zyn vaderlandt, en door de zucht van eene ydele glorie hadt laten verleiden. Hy bekende, dat hy, door deze vooroordeelen vervoert zynde, medeplichtig was geweest aan alle de zamenzweringen, uitgezondert aan die van het *Agnus Dei*. Vervolgens vermaande hy hare Majesteit de koningin van Schotland met zachtheit te handelen, echter zorg dragende, datze haar niet ontsnapte, en waarschuuwde haar zich te mistrouwen op de bedevaarten en kwesclaryen van den koning van Vrankryk. Voor het overige deedt hy beuiging van zyn berouw, dat hy vergeleek by dat van den tollenaar in het Euangelie, veel verschillende, zeide hy, van de wanhope van Kain.

* Het Lam Gods.

Strafuitvoering over Parr, die als een uitziende sterft.

Alvorens zyn vonnis uit te spreken deedt men hem aanzegging om te verklaren, of hy nog iets tot zyne verontschuldiging hadt in te brengen. *Ik zie wel*, antwoordde hy, gansch ontroert zynde, *dat ik sterfen moet, om dat het my aan standvastigheid heeft ontbroken, en dat myne veranderingen my veroordeelen*. Men vermaande hem ten tweede male uitdrukkelyker te spreken; maar met nog meer ontroering antwoordende, zeide hy: *Myn bloedt come over u*. Het vonnis tegen hem uitgesproken zynde, wierdt hy als dol, en daagde de koningin voor de vierchaar Gods. Hy wierdt vyf dagen daar na gerecht, volhardende tot het laatste toe in te zeggen, dat hy op het leven van de koningin hadt toegelegd, en stervende eer als een zwefser dan een Christen, zonder te denken om Godt om barmhertigheid te smeken. De strafuitvoering geschiedde op het plein van het paleis van Westminster, alwaar het Parlement toen zyne zittingen hieldt, en men moet niet twyfelen, of het zelve wierdt, van alle de omstandigheden eener zo vervloekte zamenzweringe onderrecht zynde, waar van de paus en des zelfs zendingen de aantokers schenen te zyn, met meer yver aangezet om de stoutigheid der zamengezworenen door de strengheit der wetten te beteugelen.

Howard, graaf van Arundel, yveraar voor den Roomschen Godsdienst, verlaat het hof.

Doch was dit eene billyke beweegreden voor het Parlement, om deswegen zynen yver voor de behoudenis der koningin en des vaderlands te verdubbelen, zo was deze yver aan de andere zyde eene oorzaak van bekommring voor zommige Roomschegezinden, welke hunnen Godsdienst krachtig aankleefden, zynde ten anderen vrome burgers, die vreesden, dat zy met de oproerigen en verraders gelyk mogten gestelt worden. *Phillips Howard*, graaf van Arundel, oudste zoon van wylen den hertog van Norfolk, was van het getal der genen, die niet gerust waren te stellen. Het was drie jaren geleden, dat de koningin hem in zyne eer hadt herstelt. Hy was sedert, het zy door eigen schuld, of door den laster zynner benyderen, in ongunst vervallen.

III Deel.

Hy zonderde zich toen ganschelyk van het hof af, leidende een zeer geitrenge leven, en doende opentlyk belydenis van het Pausdom. Men klaagde hem daar over aan, en hy wierdt op de tegen hem ingebragte beschuldigingen verscheidene malen voor den Raadt gedagvaard; maar hy ontweek alle deze vervolgingen met behendigheid, en dewyl het ryksbestier niet wreed was, leedt hy 'er gene andere straf van dan een bevel, dat hy in zyne woonplaats moest blyven, zonder daar te mogen uitgaan. Na verloop van zes maanden kreeg hy verlof om weder aan het hof te komen, en bevondt zich by de opening van het Parlement, maar begaf zich den eersten dag al uit de vergadering, en verscheen niet in de volgende zittingen. Toen nam hy een besluit om uit het koninkryk te vertrekken, verklarende de redenen, die hy daar toe hadt, in een geschrift, dat hy belafte aan de koningin over te leveren zo haast als hy vertrokken zou zyn. Hy klaagde daar in over de vervolging van zyne vyanden, welke over zyne verdrukte onnoselheit zegepraalden, en voor welke hy zich gedwongen zag te wyken, om de laatste aanvallen van hunne woede te ontgaan. Een klein-zoon zynde, zeide hy, van eenen der eerste Pairs van het koninkryk, die, zonder in zyne verdelvinge geboort te zyn, veroordeelt, en op zeer losse beschuldigingen onthoofd was; de zoon van een vader, welken de snoodheden zynner benyderen hadden doen omkomen; bekommert over de rampen van zyn huis, en zich niet tegen het ongelukkig gesferute, dat zyne familie vervolgte, kunnende beschutten, week hy voor de genen, die machtiger waren: ondertusschen onschuldig zynde van alle de tegen de koningin en den Staat gebrouwene zamenzweringen, en zoekende in een afgezonderd leven de rust en de veiligheid, die hy aan het hof niet kon vinden.

* Den grave van Surrey onder Henrik den VIII.

Eer dit geschrift *Elizabeth* ter handt was gestelt, ontdekte men het voornemen van den grave van Arundel. Hy hadt zich reets naar eene kleine haven in de provincie van Suffex begeven, alwaar hy zich verborgen hieldt, het schip verwachtende, dat hem aldaar moest komen afhalen, en ter plaatse brengen, welke hy tot zyne vrywillige ballingschap hadt verkozen. Hy wierdt door die van het huis verraden, en de schipper de plaats, waar in hy zich opgesloten hieldt, aangewezen hebbende, zondt men 'er wachts naar toe, die hem vatten, en gevatkelyk naar den Tour bragten. Wy zullen het vervolg van zyne rampen in de volgende jaren zien. Men gaf ook wachts aan zyne broeders en aan zyne ganfche familie. De gravin van Arundel, zyne gemalin, op het uiterste zwanger zynde, was 'er zo van ontfelt, datze verloste en aantonts stierf.

Henrik Percy, door de doot van zynen oudsten broeder, die in den jare 1572 was onthalt, en de bezitgeving van *Maria*, welke hem in zyns broeders plaats hadt aangeftelt, graaf van Northumberland, zat ook in den Tour, toen men 'er Mylord *Arundel* inbragt. Het misdryf van Mylord *Percy* was aan de door *Trochmorton* en des zelfs medeplichtigen gefmeedde zamenzweringe deel gehad te hebben, om de koningin van Schotland in vryheit te stellen. Men hadt kwaad vermoeden op hem gehad eer hy met den grave van Northumberland, zynen oudsten broeder, was aangespannen: doch de goedertierenheit van de koningin hadt hem gespaart. De snode toeleg van *Trochmorton*, *Paget* en *Karel Arundel* ontdekt, en de twee laatste met naar Vrankryk te vluchten de straf ontgaan zynde, die de eerste leedt, wierdt *Percy* aangeklaagt,

† Invefture.

1585. klaagt, en voor de tweede maal in den Tour gezet. Het was reets eenigen tydt geleden dat hy daar in was opgesloten, wanneer men hem op zekeren nacht in de maand van Augustus, volgens sommigen, of van Juny, zo anderen willen, in zyn bedt door een schietgeweer, dat hem de lendenen hadt verbryfelt, vermoord vondt. Anderen zeggen, dat hy onder de linker borst was getroffen, daar men de drie kogels, waar van hy doorboort was, nog gevonden hadt. Men twyfelde of hy zich zelf uit wanhoop dus hadt omgebracht, dan of dit het bedryf zyners vyanden was. De kamerdeur, die men gesloten vondt, gaf reden te geloven, dat hy zich zelf van kant hadt geholpen. Ondertusschen was het vermoeden niet besluitende, en het hof begeerde, dat de zaak onderzocht zou worden. De Coroner, wiens post het is de lyken van de op deze of diergelyke wyze omgekome ne personen te bezichtigen, en uit de getuigenissen der burenkennis te nemen van de oorzaken en omstandigheden van diergelyke voorvallen, betrachtte zynen plicht. Hy begaf zich ter dier plaats, nam verklaringen aangaande het dode lichaam, de kamer, waar in het nog lag, en het pistool, dat men tusschen de lakens hadt gevonden, nog gansch smetrig zynde van het buskruide, en dat kort te voren scheen geloft te zyn. Hy verhoorde den knecht, die het pistool gekocht, en den harnaskramer, die het zelve verkocht hadt; en na alles naauwkeurig aangemerkt te hebben gaf hy uitspraak, dat de graaf van Northumberlandt zich zelf hadt omgebracht.

Het hof vergenoegde zich niet met deze rechtspleging. Het wist, dat deze heer bemint was, zo wel ter oorzaak van zyn geslacht, een van de edelste van het koninkryk, als wegens zyne eige verdiensten, dragende den roem van een van de wakkerste mannen van zynen tydt te zyn. Het wist ten anderen, dat het volk, van nature wantrouwend, de eerste personen van den Raadt omtrent dezen moordt verdacht hielt, en het wenschte deze honende vermoedens te doen ophouden. Het was ten dien einde, dat alle de Pairs van het koninkryk drie dagen daar na in de Gesternde zale byeenkwamen. De kancelier verklaarde aldaar, en in de tegenwoordigheid van het volk, waar van de menigte buitengewoon groot was, dat de graaf van Northumberlandt, van hoog-verraadt beschuldigt, thans gezien hebbende, dat hy stontt overtuigt te worden, en door de wroegingen van zyne misdaadt ontroert zynde, om de strengheit van het gerecht te ontgaan, der zelve uitvoering was voorgekomen, en zich door zyne eige handen hadt doen sterven. Het belastte vervolgens den algemenen pleitbezorger * een breder verslag te doen van des graven misdryven, en de bewyzen, die men daar van hadt, by te brengen, op dat de menigte daar door overtuigt wordende, ieder vol afschrik van een schelm, welken zyne verraderyen de deernis van eerlyke lieden onwaardig maakten, weder naar zyn huis mogt keren. *Popham*, algemeen pleitbezorger, toen het woordt nemende, deedt eene lange redenvoering, waar in hy optelde alle de zamenzweringen, waar aan de graaf van Northumberlandt medeplichtig was geweest, en waar van hy door de openbare Registers overtuigt was. Hy begon met den opstandt van het Noorden, waar van de graven van Northumberlandt en van Wettmorlandt de hooften waren geweest †, en waar aan hy deedt zien dat Mylord *Percy* deel hadt gehad, met zynen broeder heimelyk ver-

De graaf van Northumberlandt beengt zich zelf om.

* Procureur generaal.

† in het jaar 1569.

standt hebbende gehouden: zo dat hy deswegen in eene boete van vyf duizend marken wierdt verwezen. Doch hy bekwam daar van de ontlasting door de goedheit van de koninginne, nevens de bekrachtiging van den tytel van graaf van Northumberlandt. Hy voegde daar by, dat deze ondankbare, onaangezien dit alles, naderhandt in het vloekverwantchap van *Trochmorton* was getreden, gelyk men het dit hoofdt der zamengezworenen bewees uit brieven van *Mendoza*, afgezant van Spanje, en uit de papieren van Mylord *Paget* en van den Jesuït *Criton*. Na deze redenvoering las men de verklaringen, die de Coroner genomen hadt, zo van de wachts van den Tour, als van den knecht van den overleden, en men besloot, dat hy zich zelve het leven hadt benomen, uit vreeze, dat hem zulks door beuls handen mogt gedaan worden. Niet-tegenstaande alle deze getuigenissen toonde het volk zyn medelyden over eene zo droevige doot, en de meesten volhardden in hunne vermoedens, zeggende opentlyk uit, dat dit het bedryf van den grave van Leicester was.

Het nazook der koninginne betrof niet alleen de Engelsche zamengezworenen: wy hebben reets gezegt, dat *Walsingham*, de yverigste en wakkerste staatsdienaar van haar hof, bespieders hadt aan de buitenlandsche hoven, welke hem kennis gaven van al het gene daar voorviel; vooral aan het hof van Vrankryk, alwaar *Elizabeth* wel wist onverzoenlyke vyanden te hebben in de personen van de *Guizen*. Het was ook aan dit hof, dat *Paget* en *Arundel* toevlucht gezocht hadden, enze vernam, dat de prinzen van Lotharingen, nog kort geleden, een eedgenootschap gemaakt hadden om den Protestantischen Godsdienst uit te roeien; datze het eerste slag-offer was om opgeoffert te worden: doch datze den koning van Vrankryk zelf, hoe Roomschegezind hy ook was, niet zouden sparen, hun yver voor den Roomschen Godsdienst niet zynde dan een voorwendfel van hunnen snoden toelag op de kroon van dien vorst, zo wel als op die van Engelandt. Om een zo gevaarlyk vloekverwantchap te dwarsbomen besloot deze verstandige vorstin alle de Protestantische mogendheden in hare zake deel te doen nemen, met hen door hare afgezanten te doen vertonen, dat het ook de hunne was, en datze eene zelve behandeling te verwachten hadden, byaldien zy onder de ondernemingen dier dwingelanden kwam te bezwyken. De koning van Denemarken, de keurvorsten van de Palts en Brandenburg, de hertogen van Saxon, Wurtemberg, Brunswyk en Lunenburg, en de landgraaf van Hessen waren de gene, aan welke zy hare afgezanten afvaardigde, om hen door zulke levendige vertogen te bewegen. Zy gaf den gene, die naar Denemarken ging, vooral in last, den koning indachtig te maken de vordering van den hertog van Lotharingen op de kroon van zyne Deensche Majesteit, en de door de *Guizen* uit den name van den oudsten van hun geslacht gedane verklaring, van de zelve weder te eischen van de zydelinge, die 'er het bezit van hadt: eene vordering, welke de prins van Lotharingen noemde billyk te wezen, om dat hy gesproten was uit eene dochter * van *Christiaan* den II, welken zyne onderdanen om zyne wreedheden ontroont, en de kroon op zynen oom † overgebracht hadden, waaruit de prins, die zich toen op den troon bevondt, gesproten was.

Doch de koningin hadt voornamentlyk het oog op Schotland. *Wotton*, haar afgezant, stelde den koning om de veiligheid van de algemene rust en

Elizabeth verzoekt de Protestantische hoven om met haar tegen de Roomsgezinden aan te spannen.

* Toen weduw van den hertog van Milaan. † *Fredrick*, hertog van Holstein.

1585. en van den Proteftantschen Goddienst, welken men in beide de koninkryken met eene gantsche uitroeyinge dreigde, een aantastend en verwerend verbondt voor. Hy boodt hem teffens zo veel geldt aan, als hy tot het onderhoud van zyne vloten en troepen nodig zou hebben, daar by voegende, dat de koningin hem als een zoon aanzag, met wien zy hare eige geldmiddelen wilde delen; datze wel wist, dat die van den koning te zoek gemaakt waren, het zy door het slechte bestier van de regenten gedurende zyne minderjarigheid, of dat de onkosten van de binnenlandsche oorlogen daar van de oorzaak waren: doch datze zou goedmaken uit hare fondsen het geen aan die van Schotlandt ontbrak. Na deze zo strelende aanbiedingen sloeg hy het huwelyk van de prinsesse van Denemarken voor. Hy bewrocht ook de te rug roeping van de genen, die in ballingschap waren gezonden, gevende den koning te verstaan, dat *Elizabeth* der zelve herstelling niet ter herte nam dan om dat zy van hunne onschuld overtuigt was.

Dit gezantschap was niet zonder vrucht. De koning liet voor het aantastend en verwerend verbondt, onaangezien den wederstandt der Fransche factie en den grave van Aran, eene sterke genegenheit blyken. Doch de Staten des koninkryks gingen verder dan de koning. Niet twyfelende of de behoudenis van den Godsdienst hing van dit verbondt af, stemden zy daar in toe, onder deze voorwaarde, dat de koningin zich zou verbinden niets te ondernemen ten nadeele van het recht, dat de koning van Schotlandt op de erffenisse van de kroon van Engelandt verkregen hadt, om dat de koning van zyn kant in eene goede eensgezindheit met hare Britanische Majesteit zou volhardden. Belangende het huwelyk van de prinsesse van Denemarken, deze voorflag mishaagde den jongen vorst geenzins, en wy zullen het zelve vier jaren daar na zien sluiten (a). Voor het overige doet deze voorflag zien de valscheit van de gewaande verstandhoudinge van het hof van Engelandt met den grave van Aran, om des konings huwelyk te beletten.

Dus stonden de zaken, wanneer een op de grenzen van Engelandt en Schotlandt voorgevallen oproer den oorlog tusschen deze twee koninkryken schier zou verwekt hebben. De haat en de beestachtigheit der Schotten van deze grenzen was 'er de oorzaak van, en de doodt van den ridder *Ruffel*, zoon van den grave van Bedford, dien zy vermoordden, gaf de koningin en de gantsche Engelsche natie reden tot eene billyke wraak. Men twyfelde niet, of dit was een moordt, die te vorc bestemt was, en Mylord *Ferniburst* * en de graaf van Aran wierden 'er mede beschuldigt.

Geen van beide was de koningin toegegaan, schoon de staatkunde des laatsten hem gelegenheit hadt verschaft om hare vriendschap aan te zoeken, en om gantsch op nieuw betuigingen te doen van zynen yver voor haren dienst †.

De tyding van dit schelmstuk te Londen gekomen zynde, toonde al het volk zyne verontwaardiging daar over, en de koningin verzekerde hen, dat zy hun ongelijk en het hare zou wreken, byaldien men haar geen voldoening gaf, overeenkomende met de grootheid van de belediging. Zy vaardigde ten dien einde

(a) De ridder *Melleville* doet een gantsch ander verhaal van dit gezantschap.

de hare gezanten naar Schotlandt af, welke vorderden, dat men haar de moorders zou overleveren, zo men het bloedt, datze zich niet kon beletten door een rechtvaardigen oorlog, om de vergoeding van een zo snood bedryf, te vergieten, wilde sparen. De afgezondenen bragten by, om hunne vordering klem te doen hebben, het geen 'er onder *Henrik* den VII en *Jacobus* den IV was voorgevallen, waar van de eerste de aanvoorders van den moordt van Mylord *Cesford* * aan den anderen hadt overgeleverd, en nog korter geleden onder het regentschap van den grave van Morton †, die *Carmichel* naar Londen zondt, om voldoening te geven wegens de doodt van den ridder *Heron*, die ook in zo een oproet was omgebracht.

De koning wraakte opentlyk de vyandelykeden van zyne onderdanen, en deedt betuiging, dat zulks buiten zyne kennis en tegen zyn zin geschied was. Aangaande Mylord *Ferniburst* en den grave van Aran, die men beschuldigde de aanvoorders daar van te zyn, hy beloofde de zelve naar Engelandt te zullen zenden, en aan de wraak van de koningsne over te geven, byaldien men hen van zodanig een schelmstuk kon overtuigen. Een Engelschman *, zich toen vertoont hebbende, beschuldigde *Ferniburst*, en hieldt in zyne tegenwoordigheit staande, dat de vyandelykheit met zyne toestemminge en op zyne bevelen gepleegt was. De beschuldigde ontkende het, en nam toevlucht tot het voorbeding, vervat in de traktaten van beide de koninkryken, dat de onderdanen van het eene niet ontfankelyk zouden zyn om tegen die van het andere te getuigen; en dewyl 'er zich geen een getuige van zyne natie opdeedt, kon hy niet overtuigt worden. De vermoedens bleven echter altoos en tegen hem, en tegen den grave van Aran, en de koning zocht de koningin te vrede te stellen met deze twee zo verdachte personen eenige straf te doen lyden. Dus deedt hy den laatsten van het hof vertrekken, en wees hem zyn huis tot eene gevangenis aan, en *Ferniburst* wierdt gevanckelyk naar Dundee, in het graafschap van Angus, gezonden, alwaar hy kort daar na stierf. Het was een dapper man, schielijk van beraadt, stout in het uitvoeren, en de koningin van Schotlandt dermaten toegedaan, dat hy om hare belangen een en andermaal ballingschap en verbeurte van zyne goederen zou geleden hebben; maar te veel met kuiperyen te doen hebbende, en zich inwikkende in alle de beroerten van het vaderlandt.

In den tydt, dat de afgezondenen van *Elizabeth* de wraak over de doodt van den ridder *Ruffel* vervolgden, arbeidden zy ook, nevens de gemachtigden van den Raadt van Schotlandt, om het jaargeldt vast te stellen, dat die vorstin aan den koning beloofd hadt. Doch niet te vrede zynde over den omweg, welken het Schotsche hof genomen hadt, om de voldoening, dieze eischte, te ontleggen; ten anderen vooringenomen zynde door de berichten, die haar gedaan wierden, dat de graaf van Aran, het altoos met de Jesuiten houdende, zich krachtig verzette tegen het bondgenootschap met Engelandt, wierdt zy van haren kant te rade de vyanden van den gunsteling hulp te bieden, en in staat te stellen om zynen val te bevorderen. Zy meende, dat men, om daar in te slagen, de ballingen naar Schotlandt moest te rug zenden, en hen aldaar met hare bescherminge onderschragen. Zy deedt dan derwaarts weder heen trekken den grave van Angus, nevens de *Hamiltons*, Mylord *Marre*, en Mylord *Glames*, en in het algemeen alle de

1585.

* Robert Cary. † in den jare 1575.

* Fenwick.

Beroerte op de grenzen.)

* Thomas Cary.

† Zie fol. 331. *Elizabeth* vervolgt de wraak over den moordt van den ridder *Ruffel*.

1585.

Schotten, die door de vervolging van den grave van Aran, of door den nydt, welken zy hem toedroegen, uit hun vaderlandt waren gebannen. Zy vonden by hunne aankomst de zaken zeer verward in het koninkryk, de graaf van Aran reets door de andere hovelingen, dien zyne verheffing ondragelyk was, aangetast wordende, terwyl al de groten aanspanden om hunnen algemenen vyandt uit het ampt, dat hy bekleedde, te stoten.

De doordringende geest der koningin hieldt niet alleen een wakend oog op Schotland; hare gedachten liepen niet minder op de vereenigde provinciën, die hare hulp, na de dood van den prins van Oranje, die vermoord was, thans meer dan ooit van noden hadden. De prins van Parma voer toen met het beleg van Antwerpen, reets in den voorgaanden jare begonnen, voort. De algemene Staten, hun hoofd verloren hebbende, en ziende, dat hunne rykste steden in handen van den Spaanschen landvoogdt stonden te vallen, bevonden zich in eene grote ongerustheit. Hunne uitkomst was alleen van Frankryk of Engelandt te wachten. Zy deden eerst eene bezending naar het Fransche hof: doch aldaar weinig troost verwervende, zonden zy een plegtig gezantschap aan Elizabeth. Het zelve bestond uit de afgezondenen van Brabant, van Gelderlandt, van Vlaanderen, van Hollandt en West-Vrieslandt, van Zeelandt (a), en Vrieslandt, die haar de heerschappy over hunne provinciën kwamen aanbieden.

Voor dat zy aankwamen was de Raadt, van hunne bezendinge kennis gekregen hebbende, vergadert, om te overleggen, of Engelandt, met hen onder zyne bescherming te nemen, zich met een openbaren oorlog tegen Spanje moest belasten, dan of het hunne voorlagen moest verwerpen, meer verplicht zynde de vrede en de welvaart van zyne eige onderdanen te handhaven, dan de behoudenis der vreemdelingen te bevorderen.

De Raadt van Elizabeth is het niet eens omtrent den door de algemene Staten verzochten bystandt.

De genen, die het laatste beweerden, gingen verder. Zy kreten de bondgenoten voor wederspanningen uit, en zeiden, dat zy, na het juk van hunnen wettigen vorst te hebben afgelchud, den bystandt, welken zy aan de naburige hoven kwamen beedelen, onwaardig waren. Het is te vergeeffsch, vervolgden zy, dat die volkeren op hunne voorrechten pogchen; zy zyn de zelve aan de goedheit van den vorst alleen schuldig, en zy verliezen de zelve door hunne wederspanning, daar de vorst zyn erfgebiedt, ondanks de verradery zynen onderdanen, altoos blijft behouden.

* Paradox.

Deze redenering behaagde weinigen. Wat vreemde wonderspreuk *, zeiden de vyanden van de onbepaalde macht, dat het den volkeren niet geoorlooft zou zyn zich tegen de geweldenaar van den vorst te verzetten, die hen tot zo vele slaven zoekt te maken, hun gewisse en vryheit te onderwerpen, en zich over hunne goederen en personen eene volstrekte macht aan te matigen? Deze sebone stelling, van geen wederstandt te mogen bieden, welke den onderdanen de handen bindt, op dat men hen de straf affteke, strydt tegen de gezonde reden, en men moet zeer dwaas of eenvoudig zyn om zich daar van te laten overtuigen, en om 'er meer om te geven door verwoeden wederspanning genaamt te worden, dan dat men zyn leven tegen hunne geweldenaarzen verdedige.

Doch niemandt wraakte het gevoelen der eersten, welke de koningin afrieden de vereenigde provinciën hulp te bieden, dan de genen, die den oorlog beminden, en naar

(a) De Schryver staat hier de provincie van Utrecht over.

roem streefden. Deze kreten die staatkundigen voor lafhertigen uit, en voor lieden, die den Engelschen naam onwaardig waren, of voor zodanigen, welke Spanje en het Pausdom waren toegedaan.

Ondertusschen kwamen de afgezondenen aan, en de koningin gaf hen gehoor te Greenwich. Menin † voerde het woordt. Zyne aanspraak was kort, doch sierlyk en levendig. Hy begon de zelve met dankzeggingen, welke hy aan hare Majesteit deedt voor alle de blyken van hare toegengeneit, waar van zy de goedheit hadt gehad hen de verzekering te vernieuwen, hen troostende over het verlies van den prins van Oranje, hunnen verlosser. *Wat zou dit verlies, zeide hy, ben gedrukt hebben, byaldien de koningin over hun ongeval gevoelig zynde, ben niet hadt doen hopen, datze ben niet zou verlaten, en byaldien zy uit den mond van haren afgezant niet verstaan hadden, datze zich door de overmaat van hunne rampen vondt aangespoort om haar medelyden en haren bystandt te verdubbelen; dat zy de zelve thans inderdaadt meer dan ooit van noden hadden, staande te vervallen onder het onbarmhartige juk van het geloosonderzoek, die razeruy van het Pausdom, welke verdaadt browde tot in het hof van Elizabeth, en hen dreigde met eene gebele verwoesting, indien zy geen beschermmer vonden, die bekwaam was om hen daar tegen te beschutten. Doch waar een beschermmer te vinden, edelmoedig genoeg om de verdediging van een zo te onrecht verdrukten nabuur te ondernemen, en machtig genoeg om over een zo outzagbelyken dringelandt te zegepralen? Daar is niemandt, vervolgde hy, dan Elizabeth, waar van men zich eene diergelyke deugd kan beloven. By haar nemen wy ook onze toevlucht, en aan haar offeren wy de oppermachtigheid over onze provinciën op, besloten hebbende onder een zo zacht bestier te leven, onze vryheit in geen zekerder handen kunnende stellen dan in deze, die onze boeiens zullen verbroken hebben. Dit erfgoedt is voor het overige nog seboon genoeg, onaanzeien alle onze wederwaardigheden, om lust te verwekken van het te bezitten. De algemene Staten hebben de meeste steden van Brabant, Gelderlandt, Vlaanderen en Overysseel in, nevens goede sterkten op verscheide plaatsen. Zy zyn meester van gansch Hollandt, Vrieslandt, Zeelandt, en van de heerlykheit van Utrecht. Zy hebben in deze provinciën de beste havens van den Oceaen, en hare Majesteit die van Engelandt daar by voegende, is 'er geen mogendheit, de welke haar de heerschappy over de zee durft betwisten. Dat de koningin dan de Nederlandsebe provinciën onder haar gebiedt ontfange, nevens zo vele sebone kerken, welke de verkondiging van het Evangelie aldaar gesticht, maar waar van de vervolging de eene verwoest, de andere verstrooit heeft; dat zy wederom herstelle de vryheit der volkeren, en de oeffening van den Godsdienst, en dat zy de zelve handhave tegen den algemenen vyandt van beide de natiën, en van het ware Christendom.*

Deze aanspraak, vry wat gelykende naar die van den jare 1575 *, was byna van het zelve gevolg: de zelve verwekte het medelyden der koningin, maar kon hare gematigheit niet verzetten. Zy beloofde den algemenen Staten hare bescherming, en weigerde nogmaals het opperbstier der provinciën aan te nemen. Dewyl het beleg van Antwerpen toen hunne grootste bekommring baarde, gafze bevel om derwaarts vier duizend Engelschen heen te doen trekken, en tot borgstellinge van het verdrag kwamen de afgezondenen overeen haar in het bezit van Sluis te stellen, met al den krygsvoorraadt, welke in de vesting zou gevonden worden. Doch men

creeg

Aanspraak van de afgezondenen der algemene Staten. † Hy was loontrekend Raadman (Pensfe-naris) der stad Dordrecht, en een der afgezanten wegens Hollandt.

* Zie fol. 233.

Antwoordt der koningin.

1585. kreeg ondertuffellen tyding, dat de prins van Parma die van Antwerpen hadt genoodzaakt zich over te geven, na hen alvorens de gemenschap met de Schelde door wonderlyke werken, die hy met een ongelooflyken spoedt deedt vervaardigen, en zo valt liet maken, dat niets bekwaam was de zelve te verwrikken, hadt afgesneden.

Hare staatkunde en overwegingen.

† Cambden.

Wel verre dat deze overwinning van den vyandt de koningin den moedt benam, de zelve diende alleen om haar de belangen van Godsdienst en staatkunde, welke haar verplichtten de vereenigde provincien hulp te bieden, met eene krachtiger bevytiging te doen bechouwen. Haar geschiedschryver † verbeeldt ons haar als in haar kabinet in overdenking zittende, en by zich zelve overleggende, schoonze de zaak hare staatsdienaars hadt voorgedragen, verheugt zynde der zelve gevoelens te weten. Het was in deze afzondering, dat hare verbeelding, door de overdenking van eene zo gevaarlyke zake verhit geraakt zynde, haar levendig vertoonde al de wreedheit der Spanjaarden tegen de Nederlanders, en al hunnen haat tegen haar zelve en tegen haren Godsdienst. Toen zagze *Philips* den II reets vol gedachten om een inval in Engelandt te doen, en dat hy zich bereidde om derwaarts over te gaan zo haalt hy de vereenigde provincien, de eenigste dyk, die bekwaam was om dien vloedt te weren, vermeerstert zou hebben. Zy zag hem bezig om zyn voordeel te trekken uit de oneenigheden van het wankelende Schotlandt, onder een koning staande, die nog jong was, en door een de hervorming hatend gunsteling geregeert wordende. Zy zag hem eindelyk zyne macht bevestigen in een naby Engelandt gelegen oordt, die 'er slechts door een zeer naauw kanaal van wordt afgescheiden, en waar van de talryke en welgelegene havens hem als zo vele bruggen zouden verstreken om derwaarts over te gaan. De zaak vervolgens van een anderen kant beschouwende, namze de aangelegenheit dezer zee-provincien in aanmerking, een koophandel met Engelandt dryvende, die beide de natiën deedt blocien; zich van de zee bedienende om naar de eilanden en de afgelegenste gewesten te varen, en van de rivieren, om de koopwaren naar de onder haar gebiedt leggende steden en de naburige plaatsen te voeren, en om hare vyanden daar van den doortocht te sluiten; ten anderen beter voorzien zynde van schepen en matrozen dan eenige mogendheit in Europa, en kortom, waar van de vereeniging met Engelandt alle vorsten des werlds de vlag zou doen stryken. Twee andere zaken deden haar voort het besluit nemen, namentlyk de vrees, dieze hadt, dat de bondgenoten zich in de armen van Vrankryk mogten werpen, gelyk zy reets meer dan eens onderstaan hadden te doen, en de yver voor haren Godsdienst, welken het Spaansche geloofsonderzoek de hertader zocht af te steken.

Verdrag met de algemene Staten gemaakt.

Het verdrag wierdt dan met de afgezonden onder deze voorwaarden gesloten: Dat de koningin vyf duizend voetknechten en duizend ruiters zou zenden, onder het gebiedt van een beroemd veldheer, en de zelve gedurende den oorlog onderhouden, waar voor haar door de Staten na de vrede vergoeding zou gedaan worden binnen vyf achtereen volgende jaren; Dat Vlissingen, Rammekens en den Briel, nevens twee andere sterkten, de koningin als eene vastigheid voor de wederomgeving in bewaarderhandt zouden gestelt worden; Dat de ge-

bieders, welke zy in die pand-vestingen zou leggen, geen rechtsgebiedt over de inwoonders zouden voeren, maar alleen over de bezetting; Dat de wederomgeving geschiedt zynde, de steden den algemenen Staten weder zouden overhandigt worden, en niet den koting van Spanje, noch eenig ander vorst, wie het ook mogt zyn, vyandt zynde van de vereenigde provincien; Dat de koningin in den Raadt der Staten drie plaatsen zou hebben voor zo vele Engelsche afgezondenen *, die aldaar van harent wegen zitting zouden komen nemen, met eene beradende stem, alle drie bekydenis doende van den Engelschen † Godsdienst; Dat de Staten geen verdrag met andere mogendheden zouden mogen maken buiten kennisse van hare Majesteit, noch hare Majesteit buiten die van de Staten; Dat men van weerzyden een gelyk getal van oorlogschepen zou verschaffen, op gemene kosten te onderhouden, doch die alle by malkander tot eene vloot zouden gebragt worden, onder het bevel van den zeevoogdt * van Engelandt.

1585.

* Haren algemene overste, of plaats-houder, en twee andere heeren. † of Anglikaan-lichen.

* Admiraal.

Die van Zeelandt, het sluiten van het verdrag vernomen hebbende, betuigden daar over hunne blydschap door een triomfgejuich en door blyken van vertrouwen, waar van zy de gedachtenis wilden vereeuwigen op een heerlyken gedenkpenning, dien zy deden slaan. Men zag daar op den Nederlandschen leeuw uit het midden der golven van eene verbolgene zee, waar in hy gansch gedompelt was, opschieten, met deze woorden in den randt: *Ik worstel en kom boven* †. Op de andere zyde stonden de Zeeuwtsche steden door hare wapenen verbeeld, met dit omschrift: *Door Gods aanleg en den bystand der koningin* *.

† *Zufter* & *emmer*.

* *Aubert de Dues* & *favens Regent*.

Deze vorstin deedt van haren kant een verdedigingschrift afkondigen, om zich te rechtvaardigen wegens het opnemen der wapenen ten voordeele van de vereenigde provincien. Zy vestte het zelve op de oude verbonden van de koningen van Engelandt met de prinsen en steden van Nederlandt, die beide de natiën tot eene wederzydsche verdediging van hunne staten verplichtten.

Wederzytsche manifesten van de hoven van Spanje en Engelandt.

Haar verdedigingschrift bleef niet onbeantwoord. Daar kwam wel haast een te Milaan gedrukt lasterschrift voor den dag, waar in men haar hare ondankbaarheid verweet, haar beschuldigende de wapenen tegen een vorst op te vatten, aan wien zy het leven verschuldigt was, en den oproer van des zelfs onderdanen te styven, ter vergelding van dat hy haar voor het zwaardt van *Maria*, die haar hadt veroordeelt om het hoofdt te verliezen, bevryd hadt. Men leide haar ook te last, datze den prins van Parma hadt willen doen doortreken, en twee moorders in zyne legerplaats te hebben doen gaan ter uitvoeringe van een zo vervloekt voornemen. De koningin rechtvaardigde zich door eene schriftelyke verdediging van de twee zaken, waar mede men haar betichtte. Ten opzichte van de eerste zeydeze, dat men de verplichtingen, dieze *Philips* schuldig was, te breed uitmat, die haar het leven niet hadt kunnen behouden, vermits wylen de koningin hare zufter haar niet ter doot hadt verwezen. Zy ontkende echter niet goede diensten van hem genoten te hebben, en dat hy deze vorstin belet hadt tot zulke droevige uitersten tegen haar te komen, waar voorze hem ook hare dankbaarheid, federt datze den troon hadt beklommen, betuigt hadt, zo dat, indien hy naar haren raadt hadt willen luisteren, en hare goede mening beantwoorden, hy zich het hertzeer over den Nederlandschen oorlog en de daar toe vereischte kosten bespaart zou hebben: doch

1585.

datze, na hem hare herhaalde vermaningen zo menigmaal met trouwheit te hebben zien verwerpen, niet hadt kunnen ontbreken aan het geenze hare naburen, hare bondgenoten zynde, en hare eige behoudnisse verschuldigt was. Nopens den toelag op het leven van den prinsse van Parma, zy kreet deze betichting voor een godlozen laster uit, niet alleen onvoorzien van bewyzen, maar zelfs geen de minste waarichynlykheit hebbende, daar het niemandt onbewuft was, wat achting zy voor dien prins hadt, en daar het ten anderen meer met haar belang overeenkwam naar des zelfs leven dan doot te wenschen, om datze minder van zyne deugd te vrezen hadt dan van het gedrag van een opvolger, die mogelyk naar hem niet zou gelyken.

Cambden. Thuanus. Hoef. P. Ber. De Groot.

Ondertusschen wierdt het verdrag van weeryden nagekomen. De koningin deedt hare hulpbenden, onder het bevel van den ridder *Norris*, naar Vlaanderen overgaan, en de graaf van *Hohenlo* gaf in den name van graaf *Maurits*, waar van *Vlissingen* de bevelen erkende, de stad, nevens de sterke *Rammekens*, in bewaarderhandt over aan den ridder *Philips Sidney*, door de koningin afgezonden om 'er bezit van te nemen. De *Briel*, nevens twee andere sterkten, wierden ook aan de Engelschen overgelevert, welke in alle plaatsen bezettingen leiden, gelyk by het verdrag was vastgesteld.

De graaf van Leicester steekt naar Nederlandt over. † of 19, volgens anderen.

Op den 1 † December kwam *Mylord Dudley*, graaf van *Leicester*, te *Vlissingen* aan, bekleed zynde met de waardigheit van algemeen veldoverste over de hulpbenden van hare Majesteit, met een gezag, dat boven dat van den zeevoogdt was, welken men verplichtte zyne bevelen uit te voeren. De heerlykheit van zyne toerusting beantwoordde die van zyne tytels, en hy reed met een koninklyken sloet, verselt van den grave van *Essex*, de *Lords Audley* en *North*, de ridders *William Russel*, *Thomas Shibley*, *Artur Basset*, *Gervaise Clifton*, en verscheide anderen, behalven een getal van meer dan vyf honderd edellieden, van de braafste en welgemaakste des koninkryks.

* Di- versje.

Elizabeth twyfelde niet, of de Katholyke koning, vergramt zynde over den onderstandt, dienze naar *Nederlandt* deedt overgaan, hadt lust om zich op *Engelandt* te wreken. Om hem de macht daar toe te benemen wasze bedacht om hem ergens door deze of gene gewigtige afwending * werk te geven. Zy vondt geen zwakker plaats, daar men teffens ook gemakkeliker kon landen, en waar van de overwinning, naarze meende, meerder voordeel zou aanbrengen, dan de eilanden, welke hy in *Amerika* in hadt. Het was niet lang geleden, dat de beroemde *Drake* daar van daan met zeer grote rykdommen was te huis gekomen; zy wierp wederom het oog op hem tot deze nieuwe onderneminge. Doch men besloot, dat hy alleen langs de kusten van het *Mar del Nord* zou zeilen, en in de beste eilanden landingen doen. De koningin verschafte hem ten dien einde eene vloot van een en twintig schepen, welke voorzien wierden met drie en twintig honderd man. *Drake* hadt het bevel over de vloot, en *Christoffel Carlille* dat over de troepen, die aan landt gezet moesten worden.

Onderneming van Drake in Amerika. Landing der Engelschen op het eilandt Cuba.

De eerste landing geschiedde op het eilandt *St. Jago*, of liever *Cuba*, een van de *Antillische* eilanden, en de Engelschen vermeersterden de stad *St. Jago*, toenmaals de hoofdstadt van het eilandt, doch welke deze cer naderhandt aan de stad *Havana*, veel groter en beruchter dan zy, heeft afgeslaan. Zy vierden aldaar met het losbranden van al het geschut van de schepen, en

met andere vreugdetekenen, die zy konden laten blyken, het jaarfeest van *Elizabeths* kroninge, het welk viel op den 17 November. Zy hielden aldaar niet lang hun verblyf, noch maakten daar groten buit, zich op den vyftienden dag van hunne aankomst weder aan boord begeven hebbende, en niets medebrengende dan koorn, wyn en olie, dat zy in de pakhuizen vonden. Zy hadden goudt menen te vinden, waar van 'er, naar men zegt, mynen in dit eilandt zyn. Maar het zy ze niet op de rechte plaats waren geland, of dat de inwoonders het zelve verborgen hadden, zy konden 'er geen ontdekken.

Zy streeven naar St. Domingo.

Van daar staken zy naar het eilandt *St. Domingo*, of *La Spagnola*, gelyk de *Spanjaarden* het noemen, over, *St. Domingo* daar van de hoofdstadt zynde, welke aan het zelve haren naam heeft gegeven. Tien mylen van die stad afvoet aan landt gezet hebbende, trokken zy in slagorder op, dryvende voor zich henen eene party van honderd en vyftig ruiters, die de vlucht namen, en alle de soldaten, welke de doortochten bewaarden, met welke zy door twee poorten onder malkander in de plaatsdrongen, terwyl de inwoonders 'er door eent derde uit togen. Zich meester van de stad ziende, verschaniten zy zich aldaar: doch geen volk genoeg hebbende om die in het geheel te bewaren, namen zy alleen de grote kerk en eenige andere voordelig gelegene kwartieren in. Zy bleven daar een maandt, om de *Spanjaarden* te verplichten de zelve van de plundering en verwoesting vry te kopen. Maar ziende, dat hunne bedreigingen van gene uitwerking waren, begonnen zy eenige van de aanzienlykste huizen in brandt te steken en omver te halen. Om die schade voor te komen verzamelden de *Spanjaarden* vyf en twintig duizend dukaten byeen, met welke somme de Engelschen genoeg moesten nemen. Zy namen ook eenige stukken grof geschut mede, nevens koorn en zuiker: doch vonden daar zo min goudt als te *St. Jago*, schoon het in de mynen, en zelfs in de rivieren des lands wel te vinden was. Zy hielden de inwoonders verdacht het verborgen te hebben: doch de moeite, die zy hadden om de vyf en twintig duizend dukaten te betalen, deedt zien, dat zy niet te ryk waren. Hun stadhuis was groot en welgebouwt, en de Engelschen vonden 'er vooral opmerkenswaardig een gedenkteken van den Spaanschen hoogmoedt, dat 'er voor gegraveert stondt met dit zinnebeeldt. Te weten, beneden aan de wapenschilden van *Spanje* zag men den aardkloot, daar een paardt glad over heen sprong, met deze woorden: *De wereldt is hem niet genoeg* (of te klein †). Zy dreven den spot met deze opgeblazene natie, welke dus voor hare gierigheit en heersichzucht, tot zelfs in de allerwoeste landen, zegetekens oprechtte, daarze ondertusschen de kracht niet hadt om een handvol volks te wederstaan.

† Non sufficit orbis.

De Engelschen, hunne rekening niet vindende by de plundering dezer eilanden, besloten in het vaste landt van *Amerika* te dringen, en van *St. Domingo* vertrekkende, zetten zy koers naar het *Goude Castilië*, dat men ook *Terra Firma* noemt, en landden vyf mylen van *Carthagena*, het tweede gouvernement van de elf, waar in de *Spanjaarden* dit ryke landschap verdeelen. *Carlille*, die de troepen gebodt, trok den ganschen nacht met eene grote stilte langs den oever, terwyl *Drake* met sloepen en pinassen de haven naderde. Doch hy vondt de zelve met een keten gesloten, en zo wel door de werken der stad verdedigt, dat hy zyn oogmerk niet kon uitvoeren. *Carlille*

Vervolgens naar het Goude Castilië, of Terra Firma.

1585. *Ze* was gelukkiger. Hy ontmoette de Spaansche uitgezondene ruiters, welke hy, altoos landt winnende, te rug dreef. Hy kwam in het gezicht van de haven, en vondt een dyk, met goede muren voorzien, daar men niet kon binnenvoeren dan door eene plaats, die zo naauw was, dat 'er naauwlyks een wagen door gekomen zou hebben, en daar vyf stukken zwaar geschut op lagen. Zy verzuimden niet op de Engelschen te schieten zo haast zy hen gewaar wierden, doch met weinig vrucht, om dat *Carille*, onder bevoordeeling van den nacht en de ebbe der zee, zich beneden aan het strandt hadt begeven, zo dat al de kogels zyn volk over het hoofdt vlogen, zonder iemandt te beschadigen. Wanneer hy zich aan den ingang bevondt, daar geen meer opening was dan om twee of drie te gelyk te doen intrekken, wierp hy 'er zich schielyk in, en ondanks het geschut van den dyk, dat van de twee galcien, en het vuur van drie honderd muskettiers, overweldigde hy den doortocht, kwam met de zelve wakkerheit over de palissaden, en maakte zich meester van de plaats. De Engelschen bleven aldaar zes weken, gedurende dat de vluchtelingen geldt verzamelden om hunne stad voor het vuur te behoeden, welke de overwinnaars dreigden in brandt te steken, byaldien men hen geen merkelyke brandschatting betaalde. Zy konden nochtans niet meer van hen krygen dan honderd en tien duizend dukaten, welke aanstonts aan de troepen en matrozen wierden uitgedeelt. Zy vonden ten anderen geen rykdommen in de stad, vermits de inwoonders, door die van Cuba en St. Domingo gewaarshuwt zynde, met het kostelykste, dat zy hadden, diep in het landt waren gevlucht. Hadt de ziekte niet in de vloot gekomen, was 'er besloten de landengte van Panama ook aan te doen, en de stad Nombredios, aan de golf van Mexiko gelegen, te plunderen, in hope van aldaar grote schatten te vinden. Doch men moest ter oorzaak van deze besmetting, welke de inlanders *Calenture* noemen, daar van afzien, en den koers wederom naar Engelandt zetten.

Befcheyving van Virginie.
 Zy gingen dan wederom onder zeil, kwamen aan de kaap St. Anthoni, dat de Westelykste hoek is van het eilandt Cuba, alwaar zy versich water innamen, en de kust van Florida langs zeilende, brandden zy in het voorbygaan de burgen van St. Anthoni en St. Helena af, die de Spaansche bezetting verlaten hadden. De windt voerde hen van de oevers van Florida naar die van Virginie, werwaerts de ridder *Walther Raleigh**, nieuwelings uit Zuid-Amerika wedergekeert, brandende van begeerte om ontdekkingen in de Nieuwe Wereldt te doen, en aldaar vastigheden te erlangen, reets eene volkplanting hadt heen gezonden. Het was deze, die het landt, dat aan de Noordzyde door de zee van Kanada en aan de Zuidzyde door Florida bepaalt wordt, den naam van Virginie gaf, ter eere van de koninginne *Elizabeth* (a), die zich haren maagdeliken staat † tot roem rekende. Doch de Franschen zeiden, dat zy het van te voren al ontdekt hadden onder de regering van *François* den I, en dat *Jan Verazzan*, een Florentyn, die 'er zich uit den name van dien vorst meester van maakte, het Mocofo hadt genoemd. Het zy zo het wil, men heeft weinig geheugenis noch van dien eersten naam, noch van die eerste ontdekking, en het is niet dan sedert dat 'er de Engelschen zich meester van hebben gemaakt, dat men dit landt bebouwt heeft. Het

* of Raleigh.

† Virgo betekent in het Latyn maagd.

(a) Anderen zeggen, dat de koningin *Elizabeth* zelf den naam aan dit landt gaf.

was het nog zelfs weinig of niet toen *Drake* 1585. daar aanlandde. Hy vondt aldaar het opperhoofdt *Lane*, nevens des zelfs volkplanting, die het aan voorraadt begon te ontbreken, zo dat het scheen, dat de Hemelde vloot tot geen ander einde daar gezonden hadt, dan om te verhoeden, dat die menschen van honger vergingen. *Drake* boodt hen mondkost en verversting aan, het welk zy benodigt waren, byaldien zy besloten zich aldaar langer te onthouden, of hen naar Engelandt te voeren, indien zy liever wilden naar huis keren. Het scheen, dat hun eerste oogmerk was te blyven; maar een ongeval, dat hen in gevaar stelde van te vergaan, en *Drake* zelf met de gansche vloot, deedt hen van besluit veranderen. Zoals men bezig was met den voorraadt in kleiner vaartuigen te laden, ontstondt 'er een schrikkelyk onweêr, waar door de schepen, die aan hun anker lagen, verstrooit wierden, zonder dat zy de wal wederom krygen, of weder by elkander komen konden. Alle kwamen zy nochtans onbeschadigt in Engelandt aan. *Drake* bevondt zich nog in zyn schip, dat door het onweêr niet vervoert was, gelyk de andere. *Lane* vertoonde hem het uiterste, waar toe zyne volkplanting zich gebragt vondt, gebrek hebbende aan mondkost, en niet meer kunnende hopen daar van door de vloot voorzien te worden, welke deze woedende storm op eene zo wonderbare wyze hadt weggevoert; en *Drake* hen alle aan zyn boordt doende komen keerde met hen weder naar hun vaderlandt.

Dus liep deze laatste onderneming van *Drake* af. De Engelsche geschiedschryver zegt, dat hy zestig duizend ponden Sterlings, zo in goudt en zilver, als in koopwaren, mede bragt, behalven twee honderd en veertig stukken grof geschut, roemwaardige gedenktekenen van zyne overwinningen. De zelve kostten hem zeven honderd man: doch de meesten stierven van ziekte, en hy verloor 'er weinig in het gevecht. Wy weten niet, of de plant, waar aan men den naam van tabak heeft gegeven, onder het getal der goede of kwade dingen, welke Engelandt door de voorverhaalde reize van *Raleigh* wierden aangebragt, moet geselt worden, of waar van de oorspronk van dien naam afkomt. Misschien noemen de inlanders de zelve aldus; mogelyk ook heeft men haar dien naam gegeven naar het eilandt *Tabago*, een van de Barloventische eilanden, of naar dien van het landschap *Tabasco*, in het koninkryk van Mexiko. De inlanders bedienen 'er zich van om de maag te versterken, als van een goed hulpmiddel tegen de slymigheden. De Europeers hebben zich by dit eenvoudig en natuurlyk gebruik niet gehouden. Men zag wel haast, dat vele lieden eene wellust zochten in het zap eener plante, die hen met haren rook zwart maakt, en door haren reuk besmet. Ter genieting van dit nieuwe vermaak wierden de pypen uitgevonden, waar van men zich bedient als van een distilleer-kolf, om dit zap, dat men met zo veel geruchts inzuigt, tot zich te trekken. Binnen korten tydt waren alle de steden van Engelandt vervult met plaatfen, daar men dit vermaak ging nemen; en deze huizen, de ontucht en de ledigheid toegewyd, wierden niet minder gemeen dan de hier- en wynekroegen, ja men vereenigde de zelve met elkander, als of men eendragtig toeliede ten verderve van de genen, die zich aan de wellust overgeven. Men zegt, dat iemandt van dien tydt, ziende, dat de Engelschen als gek naar de tabak waren, gezegt zou hebben, dat zy, de barbaren willende navolgen, die 'er zich van bedienden ter bewaring van hunne gezondheid, niet

Te rug tocht van *Drake*.

Men brengt uit Amerika tabak in Engelandt over.

1585. niet bemerkten, dat zy der zelve geneigtheden overnamen, en zo barbaarsch wierden als zy.

Davis doe it een tocht naar het Mar del Nord. Terwyl *Drake* landingen deedt aan de kusten van Zuid-Amerika, hervatte *Jan Davis* den zo menigmaal onderleiden, en zo vele malen gestaakten toelag om een doortocht tusschen de Yssee en Noord-Amerika te vinden, door welken men in Oost-Indië kon geraken. Hy stak met twee schepen, op kosten van *William Sanderson* en eenige andere burgers van Londen uitgeruft, in zee. Hy zette het regt Noordwaarts aan, zonder af te dryven, tot dat hy gekomen was tot aan de kusten van Groenlandt, dus genaamt ter oorzaak van het mosch, dat langs des zelfs oevers wafcht; een zo koud landt, dat de Denen zelf, welke men sedert tot verscheide malen derwaarts heen zondt, zich aldaar nooit metter woon konden nederzetten, en door de guurheit van dit onder den pool gelegen klimaat stierven. Het heeft echter zyne inboorlingen, die van de visschery en de jagt leven, en de kooplieden van de verscheide landschappen van Europa zenden hunne schepen derwaarts op den walvischvangst. *Davis*, niet anders dan ys en sneeuw vernemende, waar van de bergen tot twee mylen in zee uitstaken, als om den oever te dekken, kon de wal niet genaken, en vondt niet raadzaam langer Noordwaarts aan te stevenen. Dus wendde hy het naar het Westen; en vervolgens weder Noordwaarts aan zeilende, bemerkte hy, dat hy door het ys heen was, en dat de stromen hem naar zekere eilanden gevoert hadden, welke hy de groene eilanden noemde, om dat hy der zelve stranden met groente bedekt zag. Dit was evenwel Groenlandt niet, daar hy, met naar het Westen te dryven, en niet meer dan 64 graden breedte hebbende, ver van af was geraakt. Ten anderen geleken de inwoonders, welke hy daar vondt, niet naar de Groenlanders, welke door onze aardkloot-beschryvers verbeeld worden als morsig en stinkende, mistrouwende en koppig, onbeleefd en zonder verstand. De genen in het tegendeel, welke *Davis* vondt, waren zachter en beschaafder dan het meeste deel der volkeren van het Noorden, voor het overige van een middelmatige gestalte, hebbende kleine oogen, en geen baardt noch haair op het aangezicht.

Van daar vertrekkende zette hy zynen koers Noord-West aan, en op 65 graden gekomen zynde ontdekte hy de kust, die altoos naar het Oosten strekte. Hy liep de Straat, waar door de Noord- en West-Ocean gemeenschap hebben, in, hopende den doortocht te vinden, welken hy zocht; en na 40 mylen ver in de zelve gezelt te hebben keerde hy, over zyne reize wel vergenoegt zynde, in het laatste van Augusty weder naar Engelandt. In het volgende jaar hervatte hy den tocht, liep de zelve Straat weder in, en, stoutter geworden zynde, begaf hy 'er zich by de zestig mylen verder in. Hy ontdekte daar verscheide van weerkanten bezaaide eilanden, en vondt die zee zeer vischryk. Deze aanmerking deedt hem in eene derde reize twee schepen medevoeren om te visschen, gedurende dat hy met het zyne den doortocht zocht, welke hem alle zyne reizen deedt ondernemen. Hy kwam toen tot op 83 graden, en ondervondt, dat de Straat aldaar 40 mylen wyd was. Zyne nieuwsgierigheid voldaan zynde, of geen kans ziende groter ontdekkingen te doen, maakte hy toefstel tot zynen terug tocht, en kwam voor de derde maal te huis, zonder dat de geschiedschryver ons zegt, of hy meende gevonden te hebben

het geen hy zocht. Het is waarfchylyk van neen, en dat zyne ontdekking niet verder liep dan deze Straat, welke nog heden zynen naam draagt. De zelve wordt in de kaarten gevonden tusschen Estotilandt en Groenlandt.

De koningin verleende dit jaar een edikt ten voordeele van de Afrikaansche maatschappy. De zelve was toen in haar begin, en de geschiedschryver bericht ons, dat de koningin, om de schade te vergoeden, welke hare kooplieden geleden hadden, hen met het voorrecht begunstigde om in Mauritanië handel te mogen dryven, met uitsluiting van hare verdere onderdanen, dieze verboodt daar op gedurende den tydt van twaalf jaren te varen. Deze kooplieden hadden aan hun hoofdt de aanzienlykste groten van het koninkryk, als *Ambrosius Dudley*, graaf van Warwik, en den grave van Leicester, zynen broeder. De voornaamste kooplieden waren *Thomas Starkey* en *Gerard Gore*, welke de Cherif *Muley Hameth*, zo verre als zyn ryksgebiedt strekte, onder zyne bescherminge nam. Koning *Karel de II* vermeerderde de voorrechten van die maatschappy, aan de zelve opene brieven verlenende, by welke hy haar noemt de koninklyke Afrikaansche maatschappy, en aan haar de scheepvaart vergunt van Cabo Verde, op 14 graden Zuider breedte. Hy verbiedt teffens zyne andere onderdanen aldaar te handelen.

In dit jaar overleden twee groten in Engelandt, die van uitnemende verdiensten en hoge geboorte waren, namentlyk, *Eduard Clinton*, zeevoogdt*, en *François Ruffel*, graaf van Bedford. De eerste was gesproten uit *Godfried Clinton*, kamerling en schatbewaarder van *Henrik den I*, kleinzoon van *William van Tankarville*, opperkamerheer van Normandië, zo dat de familie van *Clinton* uit deze provincie oorspronkelyk was. *Elizabeth*, die Mylord *Clinton* reets onder de regering van *Eduard den VI* met de waardigheit van zeevoogdt bekleed hadt gevonden†, vereerde hem in den jare 1572 met de waardigheit van graaf van *Lincoln*, en liet altoos veel achting voor hem blyken, hem by hare komste tot de kroon gemaakt hebbende een van de leden van haren geheimen Raadt, en hem naderhandt de gewigtigste bedieningen van Staat aanbetrouwende. Hy wierdt te *Windfor* begraven, alwaar zyne tombe gezien wordt, met een grafchrift, dat hem, in plaats van *Clinton*, *Fienes* noemt, door een mislag, waar toe de vermaagschapping dezer twee huizen aanleiding kan gegeven hebben. Zyn zoon *Henrik* volgde hem in de waardigheit van graaf van *Lincoln* op: doch zyn ampt wierdt aan Mylord *Effingham** gegeven. Hy was drie malen getrouwt geweest. Zyne eerste vrouw was *Elizabeth Blount*, die minnareffe van *Henrik den VIII* was geweest, en waar van in de geschiedenisse van dien vorst gemeld is. *Clinton* kreeg 'er alleen dochters by. Het was zyne tweede gemalin, de dochter van Mylord *Stourton*, die hem *Henrik* baarde, de welke hem opvolgde. Maar by de derde, die uit het huis van *Kildare* was, teelde hy gene kinderen.

Aangaande Mylord *Ruffel*, grave van Bedford, deze was de tweede van zyn geslacht, die met dien tytel vereert was: doch men stelt hem afkomstig te zyn van de *Ruffels*, uit de provincie van Dorset, die door gewigtige bedieningen onder de regeringen van *Jan* en *Henrik den III* in aanzien waren. Wat 'er van zy, de verdiensten van *Jan Ruffel*, zynen vader, grave van Bedford, de eerste van dien name, zouden genoeg zyn om hem doorluchtig te maken, zonder den luijter zynen verdere voorvaderen van

1585.

Oprecht-
ting van
de Afri-
kaansche
maats-
schappy.

Doodt
er lof
van den
zee-
voogdt
Clinton.
* Admi-
raal.

† By last-
gevinge,
de jaar
toe be-
hoorlyke
brieven
eerst on-
der *Ma-
ria* ont-
fangen
heboet-
de.

* Sta-
ward.

En van
den gra-
ve van
Bedford.

1585. noden te hebben. De zoon wierdt een waardig erfgenaam van de deugden eens zo beroemden vaders, zo wel als van des zelfs name en Pairschap, en men zou moeite gehad hebben een vromer en heufcher heer in het gansche koninkryk te vinden. Hy hadt de droefheit van zyne drie zonen voor hem te zien sterven, waar van de laatste die *François Ruffel* was, de welke op de grenzen van Schotlandt daags voor de doot van dien ongelukkigen vader vermoord wierdt. Hy liet nog een derden zoon na, *William* genaamt; maar deze was het niet, die hem opvolgde. *François*, zyn oudste zoon, hadt een zoon nagelaten, die, volgens het recht van plaatsvulling, erfgenaam wierdt van zynen overgrootvader. Deze zoon, *Eduard* genaamt, stierf in den jare 1627, zonder kinderen na te laten. *William* dus de naaste zynde, wierden alle de landgoederen en waardigheden van dit aanzienlyke huis vereenigt met de zydeline, welke de zelve nog heden bezit.

Doot van den arts *Caldwel*.

Cambden maakt ook gewag van de doot van *Richard Caldwell*, berucht geneesheer, die de Engelsche overzetter in het voorgaande jaar plaatst. Hem wordt de lof nagegeven, niet alleen, dat hy geleerd, maar ook dat hy milddadig was, hebbende de inkomsten van het beroemde collegie van *Linac* te Londen vermeerderd, met uit zyn kapitaal te doen onderhouden een hoogleeraar, die in de heekunde openbare lessen gaf. Dus verwondere men zich niet, dat die van zyne gemeenschap na zyne doot op zyn grafzark, by wyze van zegeteken, deden uithouwen alle de gereedschappen*, die *Hippocrates*, *Oribasius*† en *Galenus* hebben uitgevonden, om de werkingen van eene kunst, die meer kennis en oplettendheit vereischt dan men in het algemeen gewoon is daar in te gebruiken, gemakkelijker te maken.

* *Inframenten*.
† De arts van *Jalisco* den Godverloochenaar.
1583.
1584.
1585.
Cambden, *Cox*, *Robin*.
Vervolg van de beroerten in Ierlandt.

De ellendige graaf van *Desmond*, wiens geschiedenis, met het vervolg der zaken van Ierlandt, wy nu zullen vervolgen, deedt thans niet anders dan kwynen, altoos wederspannig, en altoos een onverzoenlyk vyandt zynde van *Elizabeth*: doch daar was hem geen krygsmacht meer overgebleven; iedereen hadt hem verlaten. Hy hadt zyne twee broeders het hoofd zien afslaan, en hy zelf behieldt het zyne niet dan met de vlucht, en met zich in de allerwoefte plaatsen van het eilandt te verschuilen. Sedert den by de abdy van *Adare* voorgevallen slag, die al zyne dapperheit of woede den Engelschen niet hadt kunnen ontweidigen, hadt hy altoos omgezwoven, verplicht geweest zynde de dagen van *Kermis* des voorgaanden jaars in het bosch by *Kilmallock*, alwaar hy veilig meende te zyn, door te brengen. Hy bedroog zich nochtans; de bezetting van deze naburige vesting, van zyne vlucht onderrecht zynde, begaf zich den 4 January in optocht, om hem na te zetten, even als een wild zwyn, dat zy tot in zyne schuilplaats wilde vervolgen. Een beek, welke zich in de *Shanon* ontlait, of slechts een arm van die rivier is, stuitte hem. Zy voeren de zelve met vloten zo geheim en met zo veel spoedt over, dat de graaf van *Desmond* het niet gewaar wierdt voor dat zy reets aan den anderen kant waren. Hy zag geen uitkomst dan in de vlucht, en met zyne vrouw het hazepadt kiezende, gingen zy zich wat lager in de rivier verbergen, daar zy tot aan de kin toe in het water liepen, en zich het hoofd met riet bedekten; zo dat zy niet gezien konden worden. Dus ontkwam het *Desmond* nog dit maal; doch het was niet dan zyn treurig lotgeval voor weinig dagen uitstellen. Hy

III Deel.

hadt alvorens alle zyne dienaars zien omkomen, de welke het niet kunnende ontkomen, gelyk hy, door de Engelschen ter neder gemaakt waren. De opperrechter van *Imokilli*†, een van zyne getrouwite medestanders, wierdt ook uit *Youghall* gejaagt, en verloor vyftig man in den aftocht.

1583.

† *Fitz-Gerald*.

Desmond, tot het uiterste gebragt zynde, nam zynetoevlucht tot de goedertierenheit der koninginne, en schreef een zeer ootmoedigen brief aan den grave van *Ormond*, om hem te smeken, dat hy zyn voorpraak wilde zyn. Maar deze veldheer, die hem kende, en ten anderen zyn vyandt was, meende, dat men zich op het woordt van een zo hardnekkigen rebel niet moest vertrouwen. En inderdaadt hy vericheen wel haast daarna aan het hoofd van zestig Galloglasfen, of zwaar gewapende soldaten*. Doch kapitein *Dowdal* kreeg 'er vyf en twintig van, die hy, zo als zy in hunne hutten in slaap lagen, overviel, en zette de overigen na.

* Soldaten met een helm en kuras gewapent.

Desmond, op nieuw gedwongen zynde te vluchten en zich te verstecken, ging met zyn vieren van bosch tot bosch, en van fort tot fort, verzamende alle de genen, die hem in zyn ongeval hulp wilden bieden. *Mak-Sainy* was byna de eenigste, die edelmoedig of vertwyfeld genoeg was om hem niet te verlaten. Het kostte hem kort daar na het leven, wordende door drie Ieren, waar van zyn volk en dat van *Desmond* de kudde bestolen hadden, vermoord. De graaf, over dien moordt hertelyk bedroeft zynde, wende al zyne wraakzucht tegen die van zyne natie, en dacht nog eens de koningin te bewegen, en zich met goeden ernst onder de bescherminge van den Engelschen gouverneur te begeven. Zyn kwade fortuin liet hem niet toe zyn besluit te volvoeren, en de zelve gierigheit der rovers, welke zynen vriendt dodelyk was geweest, was ook de oorzaak van zynen ondergang. Deze schurken hadden vee gestolen van eene vrouw van het huis van *Moriart*. Zy viel daar over klagtig aan den bevelhebber van *Castelmagne*, die haar zeven Iersche muskettiers, en twaalt andere soldaten, van die *Kernes*, welke zich alleen van een werpspies en een degen bedienen, mede gaf. Zo als zy de rovers 's nachts achter her waren, zagen zy van verre licht in een boeren huis, dat hen derwaarts heen trok. Zy traden binnen met den degen in de vuist, en de geen, die hen geleidde, een man voor het vuur ziende zitten, welken hy voor het hoofd der rovers aanzag, gaf hem een zo vreeslyken slag met een zabel op den arm, dat hy den zelve byna afhieuw. De gewonde schreeuwde, dat hy de graaf van *Desmond* was: doch het was te laat. De geen, die hem getroffen hadt, zonder hem te kennen, vreesde des zelfs wraak, byaldien hy aan zyne wonde niet stierf, en benam hem voort het leven met hem den kop af te houden. De Iersche geschiedschryver †, vyandt van het Engelsche ryksbestier, ten anderen zeer bekwaam om fabelachtige wonderwerken te verziere, zegt, dat de plaats, daar de moordt geschiedde, de verw van het bloedt van den ongelukkigen grave van *Desmond* niet verloren heeft, en dat men de zelve nog gansch rood zag ten tyde toen hy zyne *Geschiedenis* schreef. Hy voegt daar by, dat het geslacht van *Moriart* by de Ieren gehaat was, om dat zy des graven doot deze vrouwe, die den bystandt van den bevelhebber van *Castelmagne* was komen verzoeken, aanrekenden, en dat zy hunnen haat over der zelve gansche geslacht uitsprekten. Maar andere geschiedenischryvers beschouwen dien moordt als eene rechtvaardige straf van het gevaarlyk te opperhoofd, dat de oproe-

Zyne ellendige doot.

Verzoenen wonderwerk in oprichte van die doot.

† *Sullivan*.

1583.

* *Babun* en *Cox* zeggen de vyftiende.

roerigen in dit eilandt hadden. Hy was een man van eene edele geboorte, hadt hy de zelve anders door zyne oproerigheden niet bezoetelt; de elfde * graaf van dat doorluchtige geflacht, dat zynen oorfpronk reket van eenen *Maurits*, zoon van *Girald van Windfor*, een Engelfchman, die in den jare 1170 naar Schotlandt overging. Des zelfs nakomelingen wicffchen aldaar zo fterk aan, dat zy, of hunne aanhangers, gehele provinciën vervulden. Het gansche graafchap *Kerri* behoorde onder den grave van *Desmond*, en hy bezat daar benevens kasteelen, en daar omtrent gelegene aanzienlyke erfgoederen: hy was ten anderen zo machtig door zyn bloedverwantfchap en vermaagfchappingen, dat hy meer dan vyf honderd edellieden teide onder zynen nabestaanden en leenhouders. Hy zag zich in minder dan in drie jaren tyds van alle deze voortreflyke landgoederen berooft: de meesten van die van zyn huis of aanhang vergingen door het ftaal, of door den honger; zyne broeders wierden als verraders gerecht, en hy door een Ier, die hem niet kende, in een hutie, in het midden van een bosch, vermoord, alwaar hy al den luifter van zyn geflacht begroef, dat ten naafte by in zyn perfoon vernietigt was. Zyn hoofd wierdt naar Engelandt gezonden, en op de brug van *Londen* ten toon gefelt. *Zodanig* was het treurige einde van een man, zegt de Engelfche gefchiedfchryver, die zich door zyne priesters hebbende laten verleiden, een onverzoenlyken haat de koninginne en den Proteftantfchen Godsdienst gezworen, en zyne medestanders verplicht hadt zich door dezen vervloekten eedt over te geven, dat zy *Godt eer zouden afvallen dan hun voornemen laten varen*.

Aanmerkingen over zyne doodt.

De graaf van Ormond was gefproten uit eene zuster van *Thomas Becket*, aartsbiffchop van *Kantelberg*.

† in den jare 1327. Naderhandt wierdt het tot een hertogdom gemaakt.

Tweegevecht tuffchen twee Ieren. * *Secunden*.

De oproer van de provincie van *Mounfter* eindigde met het leven van dezen beruchten rebel. *Jakob Fitz-Eustachius*, zoon van *Mylord Balinglas*, een van de driftigfte oproermakers, en een groot brandftichter, welke een gedeelte van de provincie van *Leinfter* in de afliche hadt gelegd, was zo verfhrikt over het ellendige einde van den grave van *Desmond*, dat hy naar Spanje vluchtte, daar hy na weinig dagen van hertzeer ftierf. Hy was het, die aan den hertog van *Ormond* fchreef, om hem aan te manen in de party der Ierfche Roomschegezinden te treden; en om hem daar toe te verplichten bediende hy zich van deze zin verbergende woorden: *Indien de gelukzalige Thomas van Kantelberg om de verdediging van de Roomsche kerk de marteldoodt niet geleden hadt, zoudt gy nooit graaf van Ormond geweest hebben*. Om den zin dezer woorden te verftaan dient men te weten, dat de graaf afkomstig was van eene zuster van dien aartsbiffchop, en dat *Henrik de II*, om den moordt van dezen prelaat te boeten, aan zyne zuster en nazaat aanzienlyke landgoederen gaf in de landftreek van *Ormond*, die naderhandt tot een graafchap wierdt verheven †.

De ruft wierdt thans overal geveftigt. De groten van de provincie van *Ulfter* onderwierpen zich aan het ryksbestier, en die van *Leinfter* lieten de zelve gehoorzaamheit blyken: doch twee groten van deze laafte provincie, van de familie van *O-Connor*, hunne verfhillen niet hebbende kunnen byleggen, kwamen gezamentlyk by den Lord afgezonden en den Raadt verzoeken om hen een tweegevecht toe te ftaan. Zy verkregen het geen zy verzochten: doch men dwong hen niet daar toe, gelyk *Sullivan* wil. De twee vechters wierden het eens over de wapenen, namentlyk, dat men zich zou bedienen van een zwaardt en een fchildt, zo wel als van een helm, of stormhoedt, en benoemden hunne makkers *, welke

hen in het ftrydperk inleidden, en volgens de gewoonte zich by het gevecht vertegenwoordigden, om tegen alle bedrog te waken. Het gefchiedde op het plein van het kasteel van *Dublin*, in de tegenwoordigheit van den landvoogdt, de groten van den Raadt, en de voornaamfte krygsofficieren. Eerft wierdt de uitdaagbrief gelezen; vervolgens leiden zy den eedt af, dat zy zonder erg of bedrog tot den ftrydt traden, en elk zwoer, dat hy van de deugdzaamheit van zyn recht overtuigt was. Dit gedaan zynde bezichtigde een geheimschryver van den Raadt hunne gewaden, en niets hen meer belettende om handgemeen te raken, vielen zy op elkander aan, onder trompetten geklank, met de woede van twee vyanden, die zich niet kunnen voldoen dan met het leven van een van beide. De aanvaller * kreeg twee wonden in het been, en een in het oog, zonder dat hy zynen vyandt † hadt kunnen treffen. Over dit nadeel als razend zynde, vatte hy hem aan, en deedt zyn best om hem onder den voet te krygen: doch de andere, fterker zynde dan hy, ontweldigde hem zynen helm, en floeg, met het eigen zwaardt van dezen ongelukkigen, hem het hoofd af, dat hy nog ganfch bebloed aan de Lords opperrechters bragt: eene daadt, die zodanige aanschouwers weinig waardig was, indien de boosheit der tyden en de woede dezer barbaren de zelve niet eenigermaten verfhoonlyk maakten.

* *Mak-Cormek*. † *Mak-Gil-Patrik*.

De ridder *Perrot*, landvoogdt van de provincie van *Mounfter*, kreeg in dezen toeflandt van zaken den laft van onderkoning, of algemeen afgezonden † van het koninkryk van *Ierlandt*, gelyk hy genoemt wordt in de opene brieven van de koninginne *. Hy vaardde dit ampt aan op den 26 Juny des jaars 1584, en deedt alle de wederfpannigen, die het hoofd dorften opfleken, onder zyne macht buigen. Zich naar *Connacie* begeven hebbende, verzoende hy de groten des lands, en deedt *O-Brian*, van een groot getal misdryven overtuigt zynde, onthalzen. Uit deze provincie ging hy naar die van *Mounfter*, nam pandsmannen van de genen, die hy minft vertrouwde, en kwam den 25 Augufly wederom te *Dublin*.

1584. Verrechten van den ridder *Perrot*, onderkoning. † *Deputé general*. * in de verzameling, die den tytelt voert van: *Cabala, seu Serinia sacra*.

Hy hieldt aldaar niet lang zyn verblyf, maar begaf zich op het bericht, dat die van *Ulfter* aan het muiten waren geflagen, in optocht; maar de voornaamfte hoofden van den aanhang kwamen te *Newri* by hem, en betuigden hem hunne onderdanigheit. Deze oproer gefilt zynde, gaf hy bevel fchepen toe te ruften in de baai van *Lough-Foyle*, om op de Schotfche eilanders die de kusten afstroopten, aan te vallen: doch deze zyn voornemen gemerkt hebbende liepen hunne eilanders weder in.

De gansche provincie nog niet in ruft zynde, verdeelde hy zyn leger in tweeën, trok met den eenen hoop tegen *Surleboy* op, dien hy dwong de vlucht te nemen, en alles te verlaten, en liet het bevel over het andere gedeelte aan den veldheer *Norris*, die de zelve voordeelen behaalde op *Brian Carrus*. Beide deze hoofdrebellen namen toevlucht tot de goedertierenheit van den onderkoning, en deze, na dat zy borgen gefelt hadden, vergaf hen hunne misdaden. *O-Donel* en *O-Toole* volgden hen na, en de onderkoning beflifte ook de verfhillen, welke gerezen waren tuffchen *Turlogh-Leynigh* en *O-Neal*, die den eedt van getrouwheit afleiden. Zy wierden door verfhiede anderen gevolgt; en om hen in bedwang te houden ftede hy eene bezetting aan van elf honderd man, ten koste van alle de groten op de been gebragt, en verdeelde de zelve in de

1584. de posten, daar hy het nodig oordeelde. Hy verdeelde ook het stedehouderschap van het gouvernement van de provincie onder *Turlogh-Leynigh*, den baron van *Dungannon*, en den ridder *Henrik Bagnal*, en keerde op den 11 October wederom naar *Dublin*. Hy deedt verslag van zyn wedervaren aan den Raadt van Engelandt, en sloeg voor verscheide plaatsen in die provincie, als meest bloot leggende voor bewegingen, ter oorzaak van der zelve naburigheid met *Schotlandt*, dat zyne vazallen in een gedeelte van het landt hadt, te versterken, sterkten in de andere te bouwen, en gedurende drie jaren twee duizend man te voet en vier honderd te paardt, altoos tot den optocht vaardig zynde, op de been te houden. Hy schreef 'er zelfs over aan het Parlement, dat te *Westmunster* vergaert was: doch hy ontfing geen antwoordt.

1585. Zyne vyanden deden alle zyne goede oogmerken vruchteloos afflopen. Hy verzuimde nochtans niet in zynen yver voor den dienst van den vorst en den Staat voort te varen, en na zyne eerste bezigheden om den oproer te dempen droeg hy zorg voor de kerken, welke hy in een slechten staat vondt. Hy vermaande de bisschoppen de handt te slaan aan die van hun bisdom; en om raadt te schaffen tegen de misbruiken, die van de wereldlyke bisschoppen kwamen, smeekte hy het hof diergelyk recht om kerkelyke ampten te vergeven verder niet te willen verlenen. Hy stelde ook sferifs, vrederechters en andere amptenaren in de provincie van *Ulster* aan, ten einde hy de zelve in die rust mogt handhaven, welke hy haar hadt bevordert.

Den 26 April hielt hy het Parlement te *Dublin*, waar in hy de groten des lands verplichtte zich op zyn Engelsch te kleden. Het was niet zonder moeite, dat hy het verkreeg, en een van hen *, dien hy vermaande voortaan nooit in de provincie te komen dan met dit kleedt, gaf hem ten antwoordt, dat de kinderen dan de gek met hem zouden steken, en hem met vingers nawyzen. Maar de onderkoning deedt hem begrypen, dat het hof van Engelandt deze onderwerping van hem wenschte, welke hy voorts aan de order en de welvoeglykheit schuldig was.

De provincie van *Ulster* bleef niet lang in rust. De eilanders waren 'er op nieuw in gevallen, het welk den onderkoning noodzaakte op den 26 Juny van *Dublin* te vertrekken, om met grote dagreizen te maken, dat hy 'er spoedig kwam. Alle de groten ontfingen hem by zyne aankomst met aanbiedinge van hunne diensten tegen den vyandt, behalven *Carow*, die zich afwezig hielt. Den 28 July viel 'er eene schermutseling voor tusschen een party Engelschen van honderd en zeventig man, onder het bestier van *Stafford*, en eene vyandelyke bende, vier honderd man sterk. Deze oneenparigheit belette niet, dat de eersten het veldt behielden. De geslagenen gingen de rivier over, en vluchtten in het graafschap van *Tirone*; doch door zes honderd Schotten, waar over *Mak-Surli* het bevel hadt, versterkt zynde, kwamen zy weder op de baan, en wierden voor de tweede maal op de vlucht gedreven. Hun opperste wierdt door den kapitein *Merriman*, welchen hy tot een byzonder gevecht, aan het hoofd van de beenden, hadt uitgedaagt, gedood, en hun gantsche leger verstroot.

De onderkoning dorst zyne overwinningen niet verder vervolgen, om dat het hof hem beval het daar by te laten, vooringenomen zynde door de kwade diensten zynen vyanden, die zyne bedryven laakten, niet alleen de onzondigste, maar ook de nutste voor den Staat. Tegen hem

III Deel.

woelden de kancelier, die ook aartsbisschop van *Dublin* was, de ridder *Bagnal*, de geheimschryver *Fenton*, en de Lord schatbewaarder. Maar niets benadeelde hem in het vervolg meer dan de haat van *Hatton*, kancelier van Engelandt, en zyne eige onbescheidenheit, gelyk wy op zyn plaats zullen zien *. Het was op de aanrading der eersten, dat de Iersche adel aan de koninginne klaagde over de belastingen, waar mede hy het landt bezwaart hadt. Zommigen van hen evenwel haalden hun woordt in den hals, en gaven den Raadt van Engelandt te kennen, dat zy misleid waren.

Onaangezien alle deze kwade diensten betrachtte de onderkoning altoos zynen plicht. Hy bragt de rechten der koninginne in de provincie van *Connacië* en het graafschap van *Thomond* op een zo goeden voet, dat hy de eersten verplichtte alle jaren 3418 ponden Sterlings te betalen, en duizend man te voet en twee honderd te paardt te onderhouden, en de anderen, behalven de schattingen in geldt, twee honderd soldaten en veertig ruiters te verzorgen.

Doch hy maakte zich nog aanzienlyker door zyne overwinningen. Het geslacht van *Burks*, een der machtigste van *Connacië*, hadt dit jaar de wapenen opgenomen, het landt plunderende en aftropende, ondersteunt wordende door eene bende van drie duizend Hebridische Schotten †. De onderkoning deedt den ridder *Bingham* met een hoop troepen, die op ver na zo talryk niet was, tegen hem optrekken. De ridder sloegze evenwel, en rechtte zulk een bloedbadt aan, dat 'er maar drie van ontkwamen. Eene zo volkome overwinning vernietigde t' eenemaal den Ierschen aanhang, waar van zommige der hoofden zich by de Schotten gevoegt hadden, en zich ook onder de doden bevonden. Dus hielden de *Burks* op meer beweging te maken, en zagen van de verkiezing van hunnen *Mak-William*, gelyk zy hunnen bestierder of veldoverste noemden, af, waar van de naam, dien zy zo hatelyk hadden gemaakt, geheel vernietigt wierdt. De Schotsche eilanders waren over deze nederlage ook dermaten verlagen, dat zy naderhandt niet meer dan zwakke pogingen awendden om Ierlandt te overweldigen. Men hadt voor dien slag aldaar zulk een afkeer van hen, en zy wierden teffens zo gevreesd, dat het hof onder het getal der schuldigen aan de misdaadt van gekwetste hoogheit stelde de genen, die hen in hunne huizen herbergden. Zodanig waren gedurende deze drie laatste jaren de bewegingen van Ierlandt. Nu zullen wy die van *Schotlandt* beschouwen.

Terwyl de hertog van *Lenox* zich verre van zyn vaderlandt begaf, waar uit de koning genoodzaakt was geweest hem te verbannen, en dat de graaf van *Aran* gevangen zat, wierdt de tegenparty sterker, en de Protestantische geestelykheit hielt zittingen, waar inze met veel stoutheit sprak. De afgezanten van *Vrankryk* * waren in het voorjaar aangekomen, en deden een voorslag tot een vergelyk, onder deze bedingen, dat de koning en de koningin, zyne moeder, het koningschap te zamen zouden bekleden. Doch de vergadering der geestelykheit voer heftig tegen zodanig een voorstel uit, en de Schotsche leeraars zeiden opentlyk in hunne predikatiën, dat *La Motte Fenelon*, een der afgezanten, de afgezonden van een moordenaar was. Dus spraken zy van den hertog van *Guize*, die hem tot dit gezantschap bevordert hadt. Zy gingen verder. De koning hadt gaarne gezien, dat de overheit van *Edenburg* de afgezan-

1585.

* in het jaar 1587.

Hy gaat altoos in zynen plicht voort.

† die de Westelyke eilanden van Schotlandt bewonen.

Wat *Mak-William* voor eene waardigheit was onder de Schotten.

1583.

1584.

1585.

Camb.

den.

Spots-

wood.

Melle-

vill.

Thuanus.

Beroer-

ten van

Schot-

landt.

1583.

* *La*

Motte

Fenelon

en *Mam-*

neville.

1583. ten inhaalde, en daar was een dag tot deze plegtigheid vastgesteld. De leeraars, daar van kennis gekregen hebbende, kondigden des zondaags te voren een vastendag af, de welke viel op den dag van deze algemene vreugde. Het volk begaf zich in menigte naar de kerk, alwaar drie bulderende predikatiën gedaan wierden tegen de magistratspersonen, welke deze zamenroeping zo min als de bestraffingen, die de leeraars hen deden, om dat zy de vasten gebroken hadden, konden beletten. Het scheelde weinig of zy deden hen in den ban.

Doodt van den hertog van Lennox. * den 26 May.

Eenigen tydt daar na stierf de hertog van Lennox te Parys*, werwaarts hy gevluht was, en deedt by zyn afderven zien de oprechtheid van zyne wederkeringe tot de hervormde kerke, en de onrechtvaardigheit zynere vyanden, de welke hem van veinzery beschuldigden. Twee priefters zich aangeboden hebbende om hem by te staan, verstondt hy niet, dat zy in zyne kamer zouden komen, en betuigde in de gemeenschap van de hervormde Schotische kerke te sterven. Hy herhaalde die betuiging zo als hy den geest gaf, en voegde daar by, dat hy stierf zo wel als een getrouw dienaar van den koning, als een goed Protestant. De tyding daar van in Schotland gekomen zynde, maakte de koning de zelve gemeen, op dat de ganfche wereldt mogt weten, dat die heer op vermetele lastertaal, en zo weinig gegronde vermoedens, te onrecht vervolgt was.

De koning biedt eene algemene vergiffenis aan. * of Perth.

De graaf van Aran, korteling in vryheit gestelt zynde, vervoegde zich by den koning te St. Johnstoun*, alwaar men van wegens zyne Majesteit eene verklaring afkondigde, waar by men bericht gaf aan zyne onderdanen van den staat van zyn persoon en van het nieuwe bestier des koninkryks. De vorst vertoonde met den aanvang de onwaardige behandeling, welke hem was aangedaan, met hem in het kasteel van Ruthwen gevangen te houden. Vervolgens betuigde hy dezen hoon niet meer te gedenken, waar omtrent hy alle de schuldigen eene algemene vergiffenis aanbodt, mits zy tot hunnen plicht wederkeerden. Eindelyk maande hy de groten en het volk aan om zich wederom te vereenigen, en malkander alle de beledigingen van zo goeder herten te vergeven, als hy den genen, die hem misdaan hadden, hunne betoning van kleinachting voor zyn persoon en hunnen snoden toeleg vergaf. Onaangezien deze afkondiging liet men niet na de genen, welke trouw verdacht scheen, of die by het hof niet wel te boek stonden, in ballingschap te zenden.

Opstandt in Schotland.

Zommigen, van welker getal de graaf van Marre was, gingen naar Ierlandt: de Lords *Boyd*, *Lochevin* en *Weymes* begaven zich naar Vrankryk, anderen wierden in de provinciën gezonden, en kregen zekere landstrecken of steden tot hunne gevangenis. De graaf van Gowri, niet op zyne vergiffenis betrouwende, en alles vrezende van een verzoend vyandt, gelyk de graaf van Aran was, verzocht verlof om naar Vrankryk te mogen gaan, dat hy verkreeg. Doch terwyl hy zyn vertrek uitselde, het zy in hope van eene gunstige verandering, of door de moeite, die de hovelingen hebben om het hof te verlaten, beschuldigde men hem over nieuwe aanslagen, het geen hem ook den hals kostte. Hy wierdt te Dundee in verzekering genomen, naar Edenburg gevoert, en den grave van Aran in bewaring gegeven. Twee dagen daar na overmeesterden de graven van Angus† en Marre de stad en het kasteel van Sterling, en men twyfelde niet, of de graaf van Gowri hadt deel aan die on-

† *Archambaud* van *Douglas*.

derneeming. Zyne gevangenis belette hem zich by hen te voegen, en hunnen aanhang te versterken. Zy meenden den tydt te hebben om zich in de plaats te verschanssen: doch de koning trok met zo veel spoedt derwaarts, dat zy daar over verbaast stonden; en geen belegering durvende verduren, vluchtten zy naar Engelandt, na alvorens de verdediging van de vesting aan een bevelhebber gelaten te hebben, die niet meende verplicht te zyn zich voor hen op te offeren, terwyl zy door de vlucht voor hunne veiligheid zorg droegen. Het leger van den koning dus genadert zynde, en de plaats opgeëischt hebbende, bragt hy de sleutels aan den grave van Aran, dien de koning het bevel over eene vesting van zo veel aangelegenheit aanbetrouwde.

De graaf van Gowri wierdt derwaarts overgebragt, en de aanslag der graven van Angus en Marre, waar aan men hem vermoedde medeplichtig te zyn, verhaafte zyne veroordeeling. Men voegde hem gevolmachtigden toe, die by hem in de gevangenis kwamen, en hem op zekere vraagstukken hoorden. Hy bekende, dat hy, om zich tegen de ongenade des konings, vooringenomen zynde door de valfche berichten van zyne gunstelingen, te beschutten, zich genoopt hadt gevonden om met de andere groten, die het zelve gevaar liepen, aan te spannen, zonder ander oogmerk te hebben dan om zyn goedt en bloedt te behouden. De Pairs, ten getale van zeven graven en acht andere Mylords, verklaarden hem voor een verrader, en veroordeelden hem om volgens de strengheit der wetten met de doodt gestraft te worden. Maar de hardigheid van zyne straffe wierdt gematigt, en men vergenoegde zich met hem het hoofd te doen aflaan. Zynen huisbedienden wierdt zelfs toegelaten het dode ligchaam nevens het hoofd in een kist te leggen, en het zelve in het graf zynere voorvaderen by te zetten.

1583. maar niet de gene; dien men den konneftabel noemde.

Verwyzing van den grave van Gowri.

Dus stierf Mylord *William Ruthwen*, graaf van Gowri, minder om zyne misdryven, naar het zeggen van den ridder *Melleville*, dan door den haat van den grave van Aran, die de stemmen van het grootste gedeelte der rechtters hadt omgekocht. Het was des konings oogmerk geweest, volgens het getuigenis van dezen schryver, om hem te behouden; maar de gunsteling belette de uitwerking van de goede mening van den jongen vorst.

Den zelve dag deedt men ook sterven Mylord *Archambaud Douglas*, die gemeenlyk de konneftabel genoemd wierdt. De graaf van Morton hadt hem beschuldigt, dat hy een van de medestanders van *Bothwell* was: maar het moet zyn, dat hy zich naderhandt daar van gezuivert heeft, zo het waar is, gelyk een schryver* verhaalt, dat hy eenigen tydt daar na de bediening van afgezant by *Elizabeth* waarnam, aan welke hy verscheide aanslagen van de koningin van Schotland ontdekte. Dit was mogelyk de oorzaak van zyne doodt. Men rechtte nevens hem eenen van de bedienden van den grave van Marre†. Daar waren 'er nog eenige, die men of schuldig, of verdacht hielt, welke gebannen wierden, en de overige kregen vergiffenis. Men hadt vier leeraars gedagvaard, waar van 'er een opkwam, die in de Noordelyke landstrecken in ballingschap gezonden wierdt. De drie andere, die weigerden te verschynen, vogelvry verklaart zynde, vluchtten naar Engelandt.

Straftvoering over Mylord *Douglas*.

* *Melleville*.

† *Jehan Forbes*.

Elizabeth nam hen, zo wel als de graven van Marre en Angus, en Mylord *Glames*, die zich reeds derwaarts begeven hadden, onder hare bescherminge. De koning hielt by haar aan om hen

Elizabeth spreekt voor de misdogden.

1584. hen als wederfpannige onderdanen, en der fchuilplaatfe, die zy in de ftaten zyner bondgenoten zochten, onwaardig zynde, aan hem te rug te zenden. Maar de koningin deedt hem vertonen, dat zy niet fchuldig waren, dan om dat zy het ongeluk hadden van den gunfteling te mishagen, en dat het van des vorften belang was een zo groot getal groten, en die in zo veel aanzien by het volk waren, niet tot het uiterfte te benaauwen; dat de wegen van zachtheit en goedertierenheit den koning roemwaardiger en voordeelijker zouden zyn dan die van ftrafheit, en datze hem verzocht, terwyl 'er een befluit mogt genomen worden om hen vergiffenis te verlenen, niet kwalyk te nemen, datze zorg droeg voor hunne perfonen, hem teffens verzekering doende van hun gedrag.

Het Parlement, op den 22 May vergadert zynde, hieldt het met het koninklyk gezag, verklarende de leeraars, welke beftaan zouden, het zy in hunne predikatiën, of op wat wyze het ook zou mogen zyn, voor wederfpannigen. Deze ftrengheit verbitterde de gemoederen, en verfhafte geen middel tegen het kwaadt. De leeraars verklaarden zich opentlyk tegen de akte van het Parlement, en het gerucht verfpredde zich, dat de koning den Proteftantfchen Godsdienst ftond af te zweren; zo dat de Raadt dienftig vondt eene verklaring uit den name van zyne Majesteit, die over dezen lafter klaagde, en betuiging deedt van zynen onfchendbaren yver voor den Godsdienst, in welken hy was opgebracht, te doen afkondigen. De leeraars, misnoegt zynde, fchreven eenige dagen daar na een brief aan de vergadering van de geeitelykheit, welke toen te Edenburg gehouden wierdt, en zich van de yverige Presbyterianen, vyanden van den grave van Aran, afgefcheiden hadt. Zy vertoonden, dat de oorzaken van hunne vervolging voortkwamen uit den wederftandt, dien zy lieten blyken tegen de bevestiging van de bifchoppelyke macht, welke zy tyrannifch noemden, en dat men hen niet verbande dan om dat zy zich voor de Euangelifche lere verklaarden. De koning, dien men van dezen brief bericht gaf, toonde daar over zyne verontwaardiging, en begeerde, dat de vergadering der geeitelyken daar op fcherpelyk zou antwoorden. De zelve gehoorzaamde, wraakte de vrypofftigheit, die de Presbyterianen genomen hadden, om van de regering, ze zy wereldlyk, of geeitelyk, lafterlyk te fpreken; vermaande hen tot onderdanigheit naar de lere van *Paulus**, en verklaarde voor wederfpannigen en afvalligen de genen, die hun vaderlandt en kudden zouden verlaten. De koning wilde ook, dat de leeraars, die gebleven waren, een formulier van onderwerping aan den bifchoppelyken kerckregel zouden ondertekenen: doch hy kon 'er niet dan eene bepaalde gehoorzaamheit van erlangen, door deze uitzondering, dat zy beloofden zich daar naar te zullen gedragen voor zo verre de zelve met Gods woordt overeenkwam.

Daar was geen minder verwarring in het wereldlyke beftier. Het aanzien van den grave van Aran nam altoos toe: hy wierdt kancelier gemaakt in de plaats van den grave van Argile, die in den voorgaanden jare overleden was, en hy zelf gaf de bediening van geheimfchryver van Staat, open gevallen zynde door de verbanning van den abt van Dumferling, aan *Maitland*, dien hy meende in zyne belangen te hebben. De koning maakte den grave van Aran daarenboven bevelhebber van de kasteelen van Sterling en Edenburg, provooft of opperhoofd van de ftadt, en, als of hy hem met al het gezag hadt willen bekleeden, zynen algemenen plaatsouder van het

koninkryk. Ook was hy zodanig in het meefterfchap, dat 'er niets dan op zyne bevelen gedaan wierdt. Dit was zyn val. De genen zelfs, die hem tot dien tydt toe hadden begunftigt, begonnen zyne grootheid te merken, en de zelve te vrezen. Mylord *Gray* was de eerfte, die 'er over morde. Hy wierdt van den ridder *Ballenden*, een wakker man, en bekwaam om een stout fluk te ondernemen, gevolgt. *Maitland* zelf voegde zich by hen. De gunfteling merkte hunnen aanflag, ontveinfde zulks, en om den zelve te verydelen zocht hy de vriendschap van de koningin van Engelandt. Het was in dien tydt, dat Mylord *Gray* naar Engelandt gezonden wierdt, met den tytel van afgezant, en zyn gezantschap wierdt van dat van den ridder *Ballemin* gevolgt. Dus gebruikte de graaf van Aran die genen zelfs, welke zyn verderf zochten, het zy in het oogmerk om hen van het hof te verwyderen, het zy om hen door deze tekenen van vriendschap weder in te nemen, of eindelyk om hunnen handel beter gade te ftaan, en zyne maatregels zekerder te nemen. Doch hy gebruikte de zelve ftatkunde niet ten opzichte van den grave van Athol, Mylord *Home*, en Mylord *Caffels*, en deedt hen alle drie gevangen zetten.

Ondertuffchen trok Mylord *Maxwel*, dien hy ook reden tot misnoegen hadt gegeven, aan het hoofd van drie honderd ruiters en zeven honderd voetknechten, langs de grenzen heen, om zich by de groten te voegen, die uit hunne balingfchap te rug kwamen. De zamenvoeging gefchiedde in de provincie van *Twedale*, alwaar de Lords *Bothwel*, *Home*, *Yefter*, *Cesford* en *Drumlauring* elkander ontmoetten. Zy vonden dienftig het opvatten der wapenen door eene afkondiging, welke daar de beweegredenen van behelde, te rechtvaardigen. De zelve wierden tot drie gebracht: I. de befcherming van den Godsdienst; II. des konings verloffing uit de handen van zyne fnode Raadsheeren; III. de onderhouding der verbonden met de kroon van Engelandt. Zy befchuldigden by het zelve verdedigfchrift den grave van Aran eene geflacht-rekening te hebben doen opftellen, by welke hy rekende voortgefproten te zyn van dien beruchten hertog van *Mordak*, die onder *Jacobus* den I onthoofd wierdt †, om dat hy iets tegen de kroon ondernomen hadt; des zelfs wederfpannigheit na te volgen, en zich den tytel van *Jacobus* den VII te hebben doen geven.

Den eerften October kwamen zy voor Sterling, en maakten 'er zich meefter van. Het kasteel boodt wakkeren tegenftandt; maar daar was geen mondkoft voor handen dan voor weinig dagen. Het hof, dat de plaats zocht te behouden, nam toevlucht tot de onderhandeling, en vaardigde een geheimfchryver van Staat aan hen af, om hen van des konings wegen aan te zeggen, dat zy de wapenen hadden neder te leggen, en toevlucht te nemen tot de goedertierenheit van zyne Majesteit, waar van hy in dit geval order hadt hen verzekering te doen. Zy gehoorzaamden, en vervoegden zich by den koning, die hen met veel vriendelykheit ontfing, zich vergenoegende met eenige ligte verwytingen te doen aan Mylord *Hamilton*, om dat hy hem verlaten hadt, na alvorens zo vele blyken van getrouwheit aan de koninginne zyne moeder gegeven te hebben. Hy fprak den grave van *Bothwel* (a) met de zelve zachtmoedigheit aan. Mylord, zeide hy tegen hem, *wat kwaad heb ik*

X x 3 u ge- (a) Hy was *Scuarz*, gefproten uit eene zufter van *Bothwel*, die den koning hadt doen vermoorden.

De Presbyterianen verklaren zich tegen den grave van Aran.

* Rom. XIII.

Misnoegheit der hovelingen tegen den grave van Aran.

1585.

De misnoegden vatten de wapenen op.

† in het jaar 1424.

Zy bevredigen zich met den koning.

1585. u gedaan om tegen my aangespannen te hebben? Kunt gy my eenigzins aanwyzzen, dat ik u verongelykt heb, zo ben ik bereid om u daar van vergoeding te doen. Hou in het toekomende een zachter en gematigder gedrag, en leer als een goed onderdaan te leven, indien gy u wilt beveiligen tegen de beroerten, die een onrustig en woelachtig leven altydt versellen. Het bleek in het vervolg, dat de koning aan dezen Mylord voorzegt hadt de onheilen, welke hem stonden over te komen. Daar na zich tot alle de anderen kerende vervolgde hy: *Het geen ik tegen Mylord Bothwel gezegt hebbe, zeg ik ook tegen u, Mylords. Ik heb niet voorgebad iemandt van u eenig ongelijk te doen; ik biede allen niet alleen myne handt, maar ook myn bert aan: doedt in het uwe de zelve ongeveinselheit blyken, als gy in het myne zult vinden; zyt zo goede onderdanen, als ik een goed vorst zal zyn, en laat nooit iets bekwaam zyn om onze vereeniging te storen (a).* Deze woorden eindigende stak hy hen de handt toe, en alle kwamen zy na malkander de zelve kussen.

De herstelling dezer groten was de val van den grave van Aran. Hy begaf zich naar het droftichap van Kile*, alwaar hy als een afgezonderd man leefde, genoodzaakt om van zyne grootheit en alle zyne ampten af te zien. Hy was niet vry met eene offerhande, die hem van alle gunst ontblootte; het kostte hem eenigen tydt daar na † ook het leven. Mylord *Glames* kreeg zyne bediening van kapitein van de lyfwacht: het bevel van het kasteel van *Dumbritton* wierdt aan Mylord *Hamilton* opgedragen; dat van het kasteel van *Sterling* aan den grave van *Marre* wedergegeven, en den ridder *Home* wierdt dat van het kasteel van *Edenburg* aanbetrouw. Dus verhaalt het de Schotsche geschiedschryver*, die ons bericht, dat de voorzitter *Thuanus*, by gebrek van goede gedenkschriften, zich in eenige van de omstandigheden dezer staatsverwisselingen bedrogen heeft.

Van een anderen kant hadt Mylord *Maxwel*, des konings goedheit misbruikende, de stoutheit gehad van te *Domfreis de Mis* te laten doen, na dat de zelve al voor negentien jaren door het Parlement was afgeschast. Op de klagten, die daar over aan den koning wierden gedaan, zondt zyne Majesteit hem naar het kasteel van *Edenburg*, alwaar hy drie maanden bleef. Zyn beslaan gaf gelegenheit tot eene afkondiging tegen de priesters, Jesuiten, en andere uitgezonden van den paus, welke men beval uit het koninkryk te vertrekken.

Dit jaar eindigde met de doot van den beruchten *Spotswood*, oppertoeziender † van *Lothiane* (b), vader van den aartsbisschop van *St. Andrews*, die ons de Kerkelyke Geschiedenis van Schotlandt heeft medegedeelt. Hy was van een oud geslacht, dat zynen rang hieldt onder de *Pairschappen* van het koninkryk, en voerde de zelve wapens als dat van *Gourdon*, waar van het mogelyk een tak was. Zyn vader sneuvelde in den ongelukkigen slag van *Flodden*, en liet dezen eenigen zoon na, niet meer dan vier jaren oud zynde. Hy leide zich door de zorge, welke de vrienden van zyn huis droegen om hem tot de hogeschoolen op te brengen, op de letteroefeningen, en kreeg smaak in de lere der *Hervormden*, die in Schotlandt begon door te breken. Hy ging daar na over naar Engelandt, en

(a) *Mellville* doecht hem trotsher spreken.

(b) Hy overleed den 8 December, in den ouderdom van 76 jaren.

de aartsbisschop *Crammer* gaf hem voort een breder onderwys aangaande de hoofdpunten van deze lere, waar van hy een der bedrevenite en tefens yverigste predikers was. Hy was een byzonder vriendt geweest van den grave van *Lennox*, vader van Mylord *d'Arley*, die met de koningin van Schotlandt trouwde in den tydt, dat *Spotswood* zyn verblyf nog in Engelandt hadt. Hy leefde naderhandt in de zelve gemeenzaamheit met den grave van *Murray*, en verfelde hem in zyn gezantschap naar *Vrankryk*, ter gelegenheit van het huwelyk van de koningin van Schotlandt met den *Dauphin*. Eindelyk wierdt hy verkoren als oppertoeziender over de kerken van *Lothiane*, *Merche*, en *Teviotdale*; eene waardigheit, welke een soort van midden hieldt tuschen de *Bisschoppelyken* en *Presbyterianen*. Hy wendde alles aan, wat hem mogelyk was, om de twee partyen te vereenigen, de leerstukken der *Hervormden* altoos krachtig aanklevende, doch genegenheit latende blyken voor den ouden kerkregel, en klagende over de hardigheit der *Presbyterianen*, die zich met te veel koppigheit, naar zyn zeggen, tegen de bisschoppelyke ordeningen aankantten.

Deze onlusten in Schotlandt, gelykende naar de winden, die niet dan de oppervlakte van het water beroeren, beletten het binnenste van het koninkryk niet in de genieting van eene tamelyke rust. De beroerten in *Vrankryk* waren van een zwaarder gevolg. Alles stondt daar in rep en roer, en niets was bekwaam om in het zelve de rust wederom te bevorderen, of het droevige lotgeval van het huis van *Valois* te verhinderen. Daar waren niet meer dan twee prinsen van overig, waar van de een den troon bekleedde, en de hertog van *Anjou*, zyn broeder, voerde het oppergezag in *Vlaanderen*, onder den tytel van hertog van *Brabant*. Hadt de eensgezindheit tuschen deze twee broederen plaats gehad, zouden zy ligtelyk over hunne vyanden gezegepraalt hebben; maar zy lieten zich door hunne zwakheit en verdeeldheden door de zelve overmeesteren. *Henrik de III* weigerde zynen broeder by te springen, en de hertog van *Anjou*, door de snode raadgevingen misleid zynde, wikkeldt zich in onrechtvaardige en slecht beleide ondernemingen in, die hem noopten uit *Vlaanderen* te vertrekken met zo veel schande, als zyne intrede in dat landt hem roemwaardig was geweest. Zyne doot volgde kort daar op, en *Henrik de III*, die 'er vreugde over betoonde, als of hy van een tegendinger was verloft geworden, zag zynen staat verergeren door de onbeschaamdheit van een eedgenootschap, dat zich meester van hen maakte, en waar door hy eindelyk gedrukt wierdt.

De hertog van *Anjou*, in zyn nieuw bestier van de vereenigde provinciën gebrek aan geldt hebbende om zyne troepen te betalen, en aan bekwaame krygsbenden om zich in zyne oppermachtigheit te bevestigen, wierdt zeer verlegen, en hieldt dagelyksch by het hof van *Vrankryk* aan, ten einde het zelve hem van het eene en het andere wilde voorzien. Hadt 'er de koning van *Navarre* in te zeggen gehad, zou men hem zyn verzoek toegestaan hebben. Deze boodt zelfs zich aan om naar *Spanje* over te fleken, aan het hoofd van een leger *Zwitsers* en *Reiters* (a), om eene merkelyke afwendig te maken ten voordeele van den hertog van *Anjou*: ten dien einde vyf honderd duizend kronen te gebruiken van zyn goedt, en zy-

(a) Dus noemde men ten tyde van *Karel den IX*, *Henrik den III*, en *Henrik den IV* een Hoogduitsch ruitet.

De graaf van Aran raakt in ongunst. * tusschen *Karrigle* en *Cunningham*. † in het jaar 1594.

* *Spotswood*.

Dooft en lof van den oppertoeziender *Spotswood*. † *Surintendant*.

1583.
1584.
1585.
Thuanus.
Mazaray.
Du Maurier.
Varrillas.
P. Ber.
De Grout.

Staat van het hof van *Vrankryk*.
1583.

1583. zyne zufter, met de dochter des prinffen van Condé, te pandt te geven, om het hof, wiens mistrouwen hem niet onbekend was, verzekering te doen. Dit mistrouwen was inderdaadt zodanig, dat het, wel verre van zyne aanbiedingen aan te nemen, tegen dezen prins en den hertog van Anjou des te meer achterdenkende wierdt. *Henrik de III*, door zyne gunftelingen en de gehuurde befpieders van Spanje vooringenomen zynde, nam een vast besluit om zynen broeder al het geen tot des zelfs glorie en verligting zou mogen strekken te weigeren. Hy en *Catharina van Medicis*, zyne moeder, deden nog iets ergers, en het geen dien ongelukkigen prins nog veel ongelukkiger moest maken. Zy raadden hem de genen, die hem geroepen hadden om hen te bestieren, welke zy voor kooplieden en kanalie uitmaakten, te verdrücken, de beste steden onder zyn geweldt te brengen, en zyne oppermachtigheid op zodanige gronden, de eenigste, zeiden zy, die onwrikbaar waren, te vestigen. Men verzekert, dat *Henrik de III*, op het aanraden van zyne gunftelingen, en in het oogmerk om hem ten val te brengen, hem op die wyze daar over schreef; maar dat *Catharina van Medicis* daar mede inderdaadt meende te arbeiden om hem in zyne beheerschinge vast te maken. Het zy zo het wil, en zyne moeder, en zyn broeder deden hem in het verderf storten. Tot zyn ongeluk hadt hy gene vertrouwden dan lieden, welke eer en trouw met den voet schopten; en de genen, die de wyte hadt behoren te zyn *, hielp, door de sierlyke, doch verderflyke aanspraak, welke hy aan hem deedt, en die hem voort bedorf, het meest tot zynen val, ten minste zo men den schryver †, die het verhaalt, geloof mag geven.

Het was na hem gehoord te hebben, dat het besluit wierdt genomen om zich op den 18 January van zeven of acht plaatsen van aangelegenheit meester te maken. Men hadt in het oog Duinkerken, Dixmuiden, Dendermonde, Vilvorden, Aalst, Menen, Oostende, en Brugge. Alle acht wierden zy door de Franschen, volgens de bevelen van den hertog van Anjou, aangetast, en de zes eerste veroverd. Oostende en Brugge misten hem (a). Hy was tot de verovering van Duinkerken en de andere steden niet in persoon in aantocht geweest, maar hadt zulks zyne plaatshouders aanbetrouwt. Zelfs hadt hy zynen toelag voor den hertog van Montpensier en de verdere groten, welker vroomheit hy kende, en hunne tegenspraak vreesde, verborgen gehouden: vooral hadt hy de uiterste omzichtigheit gebruikt om het dermaten te schikken, dat het den prinsse van Oranje niet ter ooren kwam. Doch deze laatste was te fyn en te zorgdragende voor het heil des vaderlands om geen lont te ruiken.

De meeste plaatsen waren reets in der Franschen handen gevallen; maar Brugge hadden zy niet kunnen krygen. De verraders wierden ontdekt, en deden bekentenis van alles. Zy voegden daar by, dat de hertog ook een toelag hadt om zich meester te maken van Antwerpen, en van den persoon van den prinsse van Oranje, die in de plaats lag, en dien hy zocht te dwingen om hem den tegenbrief, by welken hy zich verplicht hadt om hem de graaffchappen van Hollandt en Zeelandt te laten houden, weder te geven. Die van Antwerpen hadden 'er kennis van gekregen, en

(a) *Thuanus* zegt, dat by Aalst en Nieuwpoort ook niet inkreeg.

zich reets tot den wederstandt bereid. Ondertusschen verscheen de hertog, die hen meende te verrasschen, den 18 January voor hunne poorten, in den tydt, dat de op de andere plaatsen gemaakte ondernemingen wierden uitgevoerd. Hy ontveinsde de ware oorzaak van zyne komst; en alleen met zyne lyfwachts en twee honderd ruiters in de stadtrekkende, kwam hy aan het paleis in hoedanigheid van hertog van Brabant, terwyl zyn leger, waar over hy, gelyk hy zeide, de monstering wilde doen, voor de Kroneburger poort, de naaste aan zyn paleis, en die hy besloten hadt aan te tasten, leggen bleef.

De prins van Oranje was in het kasteel. De hertog kwam hem bezoeken, minder uit beleefdheit, dan op hope van hem daar uit te zullen lokken, om de monstering der troepen nevens hem by te wonen, of om door deze veinzery zynen toelag voor hem te verbergen. De prins was te doorslepen om zich hier in te laten bedriegen: doch liet in deze gelegenheit zyne natuurlyke goedheit zo wel als zyne wysheit blyken. Hy verschoonde zich voor eerst uit hoofde van zyne onpasselykheit, welke hem niet toeliet buitens huis te gaan, te minder daar de lucht zo omhaalde, waar uit een zware regen te vrezzen stondt. Hy voegde daar vervolgens sterke vermaningen aan den hertog by, ten einde hy hem in de stad mogt houden, en hem verplichten de monstering tot een anderen dag uit te stellen, in hope van hem van zyn voornemen te doen afzien. Maar niets kon zyn ongelukkig lot wederhouden. Van den prins afgaande geliet hy zich of hy voorhadt des zelfs raad te volgen, en ging om het middagmaal te houden. De maaltydt geëindigt zynde liet hy hem zeggen, dat het weër begon op te helderen, en dat hy, gelyk het zelve verandert was, ook zelf van gedachten veranderde, besloten hebbende een zo gunstigen dag waar te nemen. Hy steeg terstondt te paardt, doch vondt de ketenen gespannen. De burger kornellen bragten daar omtrent by hem hunne verschooning in, niet wetende, zeiden zy, wat poort zyne Hoogheit zou uit gaan. Zo als hy op dat de lyfwacht zich meester van de poort zou maken. De hertog van Montpensier, en de graven van Laval en Rochefoucaut, welke hem op deze plaats kwamen ontmoeten, wendden al hun vermogen aan om hem te wederhouden: doch het was te vergeefs. Het was daar alleen, dat hy hen berichtte, dat de andere vestingen reets waren ingenomen, en wat hy voorhadt met de stad en het kasteel van Antwerpen. Die groten over een aanslag, welke hen een afgryzen baarde, verfelt staande, zeiden hun gevoelen ronduit. Voor eerst vertoonden zy hem de schandelykheit van de daadt, boven al in opzichte van den persoon van een prins, die uit het edelste bloedt des werelds gesproten was, waar in zy een vlek zou indrukken, die nooit zou uitgewischt worden. Vervolgens ziende, dat hunne vertogen hem niet overtuigden, verzochten zy verschoont te mogen worden van niet van de party te willen zyn, en gingen heen.

Hy voer echter voort. Een van de zynen, veinzende door het slaan van zyn paardt gewond te zyn, kwam naar de wacht toe, biddende de soldaten hem te willen helpen. Zyn naam wordt niet gemeld, en behaagde het Godt, zegt de Fransche geschiedschryver *, dat met den name van dezen jonker, en des zelfs daadt, die van den hertog van Anjou in eene eeuwige vergetel-

1583.

De onderneming op Antwerpen mislukt.

* *Thuanus*.

Verderfelyke raadgevingen aan den hertog van Anjou omtrent zyn bestier in Vlaanderen.

* *Badin*.

† *Sirada*.

Des zelfs ondernemingen op de steden van de algemeene Staten.

1583.
Hof.† *Jambe rampet.** Ande-
ren noc-
men hem
een
Vlaamfch
officier.† *Villa
gaignis;
voce la
Messe;
sur, sur.*Hoe de
prins van
Oranje
zich ge-
draagt.

getelheit mogt begraven geweest zyn. Ondertuffchen gefchiedde dit alleen om tydt te winnen, en zekere vaandels in te toeven. Als de zelve nu naderden, klagde hy, dat zyn been aan stukken was, en daar op liepen de woorden van *gebroken been* † van mondt tot mondt voor leuze om toe te taften, wordende teffens een roer afgefchoten, tot teken van die van het Fransche leger. De burger ferjeant *, die daar de wacht hadt, ontving den gewaanden gekwetfte met alle mogelyke beleeftheit, hem verzoekende in het wachthuis te komen, en daar een wondarts te laten halen; maar hy was zeer verwondert, zich door den Franschen jonker, die zynendenen trok, met een steek, die evenwel op zyn borstharnas afgleedt, voor zyne heufchheit beloont te zien. Toen wierpen zich de Franschen op den kornel *Vierendeel* en de omftaande burgers, doorftaken wat hen voorkwam, en maakten zich meester van de poort. De twee honderd ruiters van zyn gevolg, toen omzwenkende, rukten de ftadt, daar zy uit getogen waren, weder in, met vier kornetten achter zich, elk van honderd speren, en ftaken een huis in den brandt, om het leger, dat nog onder de muren lag, fein te doen, en om fchrik te verwekken. Flux zag men zeventien Fransche benden naar binnen trekken; fchreeuwende: *De ftadt gewonnen; leve de Mis; fla dood, fla dood* †. Doch zy vonden de ketenen gespannen, fchanfen in de ftraten opgeworpen, de wacht op ieder kruisweg gefteit, de vrouwen in de venfters leggende om hen met balken en zware ftenen te verpletteren.

De prins van Oranje, op het gerucht van deze indringing uitkomende, bezette *Ferwaques*, die in het kasteel zocht te fluijen, en nam hem mede, hem de handen op den rug doende binden. Deze gevangenneming gaf den burgeren moedt, en verbaafde de aanvallers, dien ten anderen hun gewiffe hunne trouwloosheit verweet. De eerften in het tegendeel, door de glorie van het vaderlandt te behouden aangedreven wordende, gaven blyken van eene buitengewone dapperheit; ja zelfs toen het hen aan kogels begon te ontbreken, taftte ieder in zyn zak, en maakte ze van geldt, of van de knopen van zyne klederen, die zy 'er af trokken, en de zelve, als ook het geldt, zo goed als zy konden, met detanden rond beten. De Franschen, die in menigte in de ftadt waren gevallen, vluchtten 'er hol over bof uit, na 'er vyftien honderd doden gelaten te hebben; waar onder drie honderd edellieden waren, behalven twee duizend gevangenen (a), onder welk getal zich bevonden *Ferwaques*, *Arthur van Coffe*, bisschop van Coutance, grootaalmoezenier van den hertog, en verscheide anderen. Zy wierden daar na alle, op aanrading van den prins van Oranje, zonder losgeldt te betalen te rug gezonden.

De hertog van Anjou begaf zich met het overige van zyn leger, dat nog negen duizend man uitmaakte, naar het kasteel Berchem, terwyl de koning van Frankryk en de koningin van Engelandt zich lieten gebruiken ter bevordering van een verdrag. De Gefchiedenis merkt aan, dat het ook op den raadt van den prins van Oranje, en op des zelfs aanhoudinge was, dat het gefloten wierdt, hebbende in de vergadering zyn gevoelen daar omtrent eerst geuit, en aldaar sterke vermaningen gedaan, om de zelve te overtuigen, dat men den hertog van Anjou gunftelyk moeft handelen. Dus verdroeg men, na der zelve gemachtigden behoort te hebben, welke

(a) Anderen zeggen maar veertien of vyftien honderd.

door die van den Allerchristelykften koning onderftaunt wierden, om een verdrag by wyze van voorraadt te fluiten. De Staten verbonden zich negentig duizend guldens voor de onkosten van zyn leger te betalen. Hy beloofde naar Duinkerken af te trekken, alwaar hy zou blyven tot dat men aan een uitwyzend verdrag hadt gearbeid, en Dendermonde en Dixmuiden ondertuffchen wederom te geven.

Hy begaf zich naar Duinkerken, gelijk het bedongen was, alwaar hy gedurende twee maanden het laaste besluit der Staten afwachtte. Zyn ongedult liet hem niet toe daar langer te vertoeven. Verdrietig geworden zynde in eene zo nare verblyfplaats, en niet menende te durven hopen, dat hy in zyne eerfte waardigheit ooit herstelt zou worden, ging hy den 28 Juny fcheep, en tradt te Calais aan landt. Van daar begaf hy zich in het Cambresis, en geliet zich aldaar troepen te verzamelen. Dit gefchiedde alleen om een voorwendfel te hebben van niet naar het hof te gaan, werwaarts de koning hem ontboden hadt, en daar hy zich fchaamde na zyn ongeval te verschynen. De gefchiedenisfchryvers van zyne natie verbeelden hem als een man vol befchaamdheit, en als een, die door de wroegingen van zyn gewiffe ontrufft wordt, fchuwend het gezicht van al de wereldt, dolende van plaats tot plaats, en verdragende ter nauwernoodt de tegenwoordigheit van de koninginne zyne moeder, die hem was komen opzoeken.

Aangaande den koning, deze bekommerde zich weinig met hem. Het fcheen zelfs, dat hy verheugt was hem in deze vernedering te zien, die hem van iedereen deedt verachten. Maar hy was zelf weinig wyzer, of beter bedacht, de *Guizen* een zodanig vermogen op hem gevende, dat hy niet meer hadt dan de fchaduw van het koningschap, waar van zy de ganfche macht gebruikten.

De hertog van Anjou ftierf den 10 Juny des jaars 1584, het zy eene natuurlyke of geweldige doot; want men geloofde, dat hy vergeven was, en de heelmeefters, die zyn ligchaam openden, verzekerden al de uitwerkfels van het vergift, dat hem de ingewanden doorknaegt hadt, daar in gevonden te hebben; zo dat men niet twyfelde, of het was een gevolg van den snoden aanslag van *Salseda*, waar van reets gemeld is. Wat 'er van zy, de hertog van Anjou ftierf met meer Godvrucht en standvastigheit dan hy in zyn leven hadt laten blyken, dat zeer ongodsdienstig en ongeregeld was. Men merkt onder zyne gevoelens van deugd, welke hy liet blyken, aan de ernstige bede aan den koning om de fchulden, die hy gemaakt hadt om zyne krygsverrechtingen in Vlaanderen te volvoeren, af te doen, en om tot eene zo billyke betaling te gebruiken het geldt, dat men anders aan de ydele pracht van zyne uitvaart zou besteden; de ontlasting van zyn gewiffe en de zorg voor zynen goeden name, zeide hy, hoger achtende dan deze onnutte rouwftatie. Hy verzocht ook, dat men hem op zyne begravenisse zou vereeren met den tytelt van hertog van Brabant. Men kwam noch het eene, noch het andere na. De verwaardigheit van het hof won het op de gebeden des hertogs, en op de beweegreden van de rechtvaardigheit, en wel zo verre, dat men liever, om ydelen roem te behalen, twee honderd duizend kronen aan zyne lykftatie wilde verfpillen, dan deze fomme besteden tot afdoening van een gedeelte zynen fchulden, welke drie honderd duizend bedroegen, en waar van nog niets betaalt was.

1583.

1584.
Doodt
van den
hertog
van
Anjou.

1584.

was. Belangende den tytel van hertog van Brandt, de koning hadt de zwakheit van hem den zelve te weigeren, uit vreeze van den koning van Spanje te beledigen, die toen al een machtigen aanhang aan zyn hof hadt.

Bedeekte handel van Philips den II in Vrankryk.

Philips hielt aan met den hertog van Guize daar in te wikkelen. Doch ziende, dat hy zich ongenegen toonde, wendde hy zich tot den koning van Navarre en de Protestanten, dezen vorst vyftig duizend kronen ter maandt, en twee honderd duizend guldens op de handt aanbiedende, byaldien hy den oorlog om den Godsdienst weder wilde beginnen. Men deedt ook uitbodt van hem het koninkryk van Navarre wederom te geven. Een schryver * zegt, dat 'er over het verdrag in Bearn gehandelt wierdt, alwaar de Katholyke koning zyne zaakbezorgers, en die van Navarre zyne afgezondenen hadt, en dat men het ten naaste by over alle artykelen was eens geworden. Maar de laatste kreeg schielyk berouw van in eene zodanige onderhandeling getreden te zyn, en gaf *Henrik* den III kennis van de aanbiedingen, welke Spanje hem hadt gedaan, het zy dat hy 'er door eene beweging van eer en plicht toe wierdt aangezet, of om dat hy toen wat anders in den zin hadt gekregen. Dit was om alle de Protestantsche vorsten te vereenigen, om *Gerard Truchses*, uit het geslacht van *Waldburg*, keurvorst van Keulen, die, na den Roomfchen Godsdienst te hebben afgezworen, getrouwt was, in zyne waardigheid te handhaven. Hy kwam niet tot zyn oogmerk. *Truchses* wierdt uit alle zyne plaatsen verdreven, en vluchtte naar den Haag in Hollandt, alwaar hy eenige jaren daar na overleedt: doch men dient zyne geschiedenis hier verder te verhalen.

Gefchiedenis van Truchses, aartsbischoep en keurvorst van Keulen, en van deszelfs huwelyk. † *Du Maurier*.

Hy hadt eene *Agnes van Mansveldt*, dochter van graaf *Johan Georg van Mansveldt*, te voren eene nonne zynde, ten huwelyk genomen; en een Roomfchgezind geschiedfchryver † zegt, dat hy liever zyn aartsbisdom en keurvorstendom wilde verliezen dan zyne minnares: hier in, vervolgt hy, van de gedachten zynde van dien Griekfchen dichter, die zegt, dat eene welbeminde nimf voor alles verftrekt. *Truchses* deedt nochtans betuiging, dat hy alleen door eene beweging van gewilte te werk was gegaan, en de volftandigheid in de gemeenfchap van de hervormde kerke tot zyne doot toe fchynt 'er een overtuigend bewys van te zyn. Hy was het, om het in het voorbygaan te zeggen, die de algemene Staten in het bezit ftelde van de ftadt *Rhynberk*, onder het gebiedt van het aartsbisdom van Keulen behorende.

De hertog van Guize, die zich in het eerft fpytig hadt getoont, was zo fchroomachtig niet, als de koning van Navarre, om het geldt aan te nemen, dat *Philips* hem, na de weigering van den laaftten, deedt aanbieden. Hy ontving het, en deelde het met volle handen uit, om de genen, die in het eedgenootfchap wilden treden, te winnen.

Eedgenootfchap der Guizen, en andere Roomfchgezinden van hunnen aanhang.

Daar wierdt te *Joinville*, een landgoedt van de prinsfen van Lotharingen, over het verdrag gehandelt, en het wierdt den laaftten December gefloten. Het behelste een aantastend en verwerend verbondt tuffchen koning *Philips* den II en de Roomfchgezinde prinsfen van Vrankryk, voor hen en hunne nazaten, ten einde de Godsdienst zo in Vrankryk, als in de Nederlanden mogt behouden worden. Men wierdt het daar in eens wegens de bevestiging van den kardinaal van Bourbon tot de kroon na de doot van *Henrik* den III, en wegens de ontèrvinge van alle ketterfche prinsfen, welke daar eifchen op

III Deel.

zouden mogen doen.

Het eedgenootfchap bleef eenigen tydt geheim. Maar in het begin van het jaar 1585 drongen de Spanjaarden, vergramt geworden zynde, om dat *Henrik* de III aan de afgezondenen van de Nederlanden gehoor hadt verleent, den hertog van Guize het masker af te ligten. Het was niet meer mogelyk te veinzen; en men kondigde den 18 Maart uit name van den hertog van Bourbon, die zeide de naaste erfgenaam tot de kroon te zyn; en dien de eedgenoten naar *Peronne* hadden gebragt, om aldaar in meerder veiligheid te zyn, eene verklaring af. Toen wierdt het een openbare binnenlandsche oorlog, en daar gefchiedden van weerkanten vercheide verrasfchingen, waar van in de Gefchiedenisse van dat koninkryk gemeld wordt. De koning ftelde zich zo veel in de weer als het hem mogelyk was, om de achtbaarheid des konings van Vrankryk en zyne eige belangen te verdedigen; maar hy hadt noch troepen, noch geldt, noch vestingen. De hertogen van *Jozeuf* en *Epernon*, gunftelingen van *Henrik* den III, trokken te veldt, en behaalden eenige voordeelen: doch dit was niet besliffend, en des konings blohertigheid hem het gevolg van den oorlog doende vrezzen, verzocht hy aan de koningin zyne moeder de vrede te fluiten het kostte wat liet wilde. Zulks gefchiedde ook in de maandt van July, gansch naar het begeren der misnoegde Roomfchgezinden. Men ftondt hen de verbanning der Hugonoten toe, nevens het bevel over de legers om op hen aan te vallen, en de beste plaatsen tot waarborgen van het verdrag: of liever, *Henrik* de III ontblootte zich door dit fchandelyk verdrag van zyne oppermachtigheid, en leverde zich in de handen der Guizen.

1585.

In deze omftandigheid van zaken blixemde *Sixtus* de V, opvolger van *Gregorius* den XIII, den ban uit, by welken *Henrik*, eertyds koning van Navarre, en *Henrik*, prins van Condè, een bafsaardt en verfoeielyk geflacht van het doortuchtige huis van Bourbon (dus uitte hy zich daar omtrent,) wierden verklaart buiten de gemeenfchap der kerke gefloten, en van alle heerschappyn, ftaten en waardigheden vervallen te zyn; onbekwaam tot enige erfjenisse, voornamentlyk tot die van het koninkryk van Vrankryk, hunne onderdanen ontflagen van den eedt van getrouwigheid, verbiedende hen onder bedreiging van den zelve ban hen eenige geboorzaamheit te bewyzen. De Roomfchgezinde gefchiedfchryvers zeggen, dat die bulle den paus meer nadeel toebragt dan de twee prinsfen, om dat niet alleen de Protestanten, maar ook de kroon toegedaan zynde Roomfchgezinden daar uit gelegenheit namen om te onderzoeken, wat recht de pauzen daar omtrent hadden, en noch in de kerkvergaderingen, noch in de kerkwetten van dit gezag over hunne fouvereinen, dat het hen behaagt met zo veel verwaandheit en zo weinig billykheit te gebruiken, geen den minften grondt vonden. Men weet ten anderen de ftoutmoedigheid dier twee prinsfen, en wat aanzien zy hadden om te Rome op de hoeken der straten een gefchrift te doen aanslaan, behelzende hun beroep van de bulle van *Sixtus* den V, welke zy verklaarden te zullen onderwerpen, nopens het wereldlyke, aan het oordeel van het Parlement, de gerechtsftetel van de Pairs van Vrankryk, en nopens de misdaadt van kettery aan de aanftaande kerkvergadering; waar voor zy den paus dagvaardden; en by weigering

Bulle van Sixtus den V tegen den koning van Navarre.

Beroep van de bulle voor het Parlement en de kerkvergadering.

1585. gering van aldaar te verschynen verklaarden zy hem voor den Antichrift.

* Hy was Een jongman, *Bongars* genaamt *, oud zeventien jaren, hadt schranderheit genoeg om dit klemmend en te gelyk hekelend geschrift op te stellen, en was stout genoeg om het zelve onder de begunstiging van een duisteren nacht aan te plakken, zonder dat het *Sixtus* den V mogelijk was hem te ontdekken, hoewel hy allerhande middelen aanwendde om 'er achter te komen.

1583. Was Vrankryk in beweging, de Nederlanden waren het niet minder. Sedert de beroerten, welke de ongelukkige onderneming des hertogs van Anjou op Antwerpen in de vereenigde provinciën hadt verwekt, was het aldaar ganich vol van mistrouwen en gemor; en na dat men zich hadt zien verraden door een prins, die de dwingelandt hadt zoeken te worden over de genen, die hem geroepen hadden om hun verlosser te zyn, wist men niet langer waar op men zich zou betrouwen. De prins van Oranje zelf kon des volks achterdocht niet ontgaan. De party der toenmalige misnoegden nam deze gelegenheit waar om den bondgenoten te vertonen, dat het bedryf des hertogs van Anjou eene waarschouwing van den Hemel was, welke hen daar door aanzette om zich met hunnen wettigen souverein te verzoenen. *Gy ziet*, zeiden hen de genen, die van dezen anhang waren, *wat gy van uwe verlossers te wachten hebt, die, onder schyn van u van het juk der alleenheerschinge van uwen natuurlyken vorst te bevryden, voorbebben om 'er u een harder op te leggen, en uwe overwinnaars en verwoesters te worden.* De marquis van Richebourg en de graaf van Lalain, als mede de andere hoofden der misnoegden schreven daar over op deze wyze aan die van Brussel en Mechelen: de marquis van Berghe deedt hen de zelve vertogen en de zelve aanmaningen uit Luik, alwaar hy zich bevondt, en de prins van Parma, die dezen bedekten handel onderhieldt, verzuimde niet daar naderhandt voordeel uit te trekken.

1583. Terwyl alles dus in rep en roer was vielen Duinkerken, Nieuwpoort, Dixmuiden, Winnoxbergen, en Menen in de handen der Spanjaarden †. Dit was voor die van Gent en Antwerpen wederom eene nieuwe oorzaak van gemor en muitery, dermaten, dat de prins van Oranje, zich aldaar niet veilig oordelende, wysfelyk met zyne gansche familie naar Zeelandt vluchtte, alwaar hy den 22 July aankwam, na alvorens Middelburg, de hoofdstadt van de provincie, tot de zamenroeping van de algemene Staten te hebben doen vaststellen. Zyne vyanden hadden hem by de Vlamingen verdacht gemaakt ter oorzake van zyn nieuw huwelyk met de weduwe van *Teligni*, die beroemde dochter van den admiraal van Chatillon, de welke voor haar dezen eersten bruidegom verkoren hadt, om dat hy hem om zyne wysheit hoger achtte dan doorluchtiger personen, en die nevens hem in den moordt van Parys was omgekomen. De prins van Oranje trouwde haar ten tweede huwelyk (a), en begeerde van haar geen anderen bruidschat dan hare deugd, en die van den beruchten admiraal haren vader, voor wiens nagedachtenisse hy eerbiedt hadt. Dit huwelyk diende den oproerigen tot een voorwendfel om hem zwart te maken, en als voor een begunstiger der Franschen, tegen welke de bondgenoten toen meer haat droegen dan tegen de Spanjaarden, uit te kryten.

(a) Het was een tweede huwelyk voor haar; doch een vierde voor den prins van Oranje.

Verfichtelde plaatsen van Vlaanderen begeven zich weder onder de gehoorzaamheit van den Katholyken koning. † Buiten wier macht de zelve geslekt waren by het verdrag van Gent.

Huwelyk van den prins van Oranje met de weduwe van *Teligni*.

De onrechtvaardigheit zyner vyanden belette den Staten niet een schelm *, tot geen ander einde uit Spanje gekomen zynde dan om hen te vermoorden, in rechten te vervolgen. Hy was in de maand van Maart ontdekt en gegrepen, wierdt door zyne eige bekentenisse van het feit overtuigt, en met vier paarden van een gescheurt. Men rechtte in den zelve tydt een anderen uitgezonden van deze kroone, *Kornelis Hooge* genaamt †, geboortig uit 's Gravenhage, en welke zeide een bastaard zoon van *Karel* den V te zyn. Hy hadt met het hof van Madrid gehandelt, door bemiddeling van een zeker *Rataller*, de welke met onderrechten voor de aanhangers van den Katholyken koning beladen daar van daan kwam. Zyne gewaande geboorte behieldt hem niet. Ook wierdt hy voor zodanig een noch door Spanje, noch door de Staten erkent, welke laatst hem als een verrader van zyn vaderlandt deden straffen.

De prins van Oranje, gelyk reets gemeld is, hadt Middelburg tot de vergaderplaats der Staten aangewezen. Dit was echter zonder gevolg. De haat der partyen won het op zyne wyze raadgevingen, en hy wierdt verplicht te bewerken, ten einde die vergadering te Dordrecht mogt zamengeropen worden, alwaarze ook niet veel beter besluiten nam. Zy voerde de zelve ten anderen met zo veel traagheit uit, dat zy Zutphen door den veldheer *Taxis* zag wegnemen; twee plaatsen aan den Eems door andere troepen, en Groningen door de veroveringe van die twee plaatsen ingesloten, overstromt, dat meer is, vermits de Spanjaarden de dyken hadden doorgestoken, om te beletten, dat 'er onderstaant in geworpen wierdt; zo dat zy 'er zich eindelyk meester van maakten.

Daar geschiedden, eigentlyk gezegt, in Vlaanderen, en langs de Schelde, omtrent der zelve mond, nog aanmerkelyker krygsverrechten. De verraders van Gent begunstigten de zelve, of liever leverden het landt aan den vyandt over, stellende alle de plaatsen, gelegen in het landt van Waas, waar van de Schelde en de vaart van Gent een soort van eilandt maken, in handen van den droft *, die met den prinsse van Parma heimelyk verstantd hielt. *Axel*, *Hulft*, en *Rupelmonde* wierden vervolgens door de Spanjaarden ingenomen, voor welke de gansche Schelde, tot aan Antwerpen toe, dat begon bereent te worden, nu open stondt.

Het jaar 1584 was *Farnese* niet minder gunstig dan het voorgaande. *Marnix van St. Aldegonde* maakte een aanslag op Lier, in Brabant. de zelve mislukte hem, en het scheelde weinig, of hy was in die onderneming gesnevelt, verraden zynde door de genen, die veinsden hem de plaats te willen overleveren. Het is waar, dat de bedekte handel van den prinsse van Parma, die Gent en Dendermonde zocht in te krygen, van geen goeden uitslag was. Hy verloor zelfs den zamenhandel met de Gentenaars, welken zyn grote medestander *Imbize* onderhieldt. Het volk ontwaakte op het zien van het gevaar, waar mede het zich door eene op het punt van uitvoering gelukkiglyk ontdekte zamenzwering bedreigt zag. *Imbize*, die 'er het hoofd van was, wierdt gevat en onthoofd. De Gentenaars, toen de oogen openende, kregen berouw van hunne partydigheden, en maakten een willekeur, waar by zy zich verbonden het verdrag van de *Unie* te zullen handhaven. Maar Iperen, waar van de prins van Parma reets in den voorgaanden jare het beleg ondernomen hadt, gaf zich by verdrag over. Men beloofde het de behou-

1583.

De vloekverwanten worden gestraft. * *Pedro Drogna*.

† Een plaatslyder van zyn ambacht.

Verovering van Zutphen en Groningen.

* *Sre-landt*.

1584.

Iperen valt weder onder de heerschings der Spanjaarden.

1584.

behouding zynere voorrechten; de Protestantsche Godsdienst wierdt 'er uit verbannen; de bisschop kwam 'er weder in, wydde de kerken, die de Hervormden in bezit genomen hadden, en deedt de lichamen van die van dezen Godsdienst, welke ledert drie jaren gestorven waren, weder opgraven. Deze overgave wierdt door die van Brugge gevolgt, door het verraadt van den prinsse van Chimay, van wegens de algemene Staten landvoogdt van de provincie.

Het merkwaardigste voorval van dit jaar, en teffens het schadelykste aan de vereenigde provinciën, is de beklagelyke doodt van den prinsse van Oranje, die in het begin van July te Delft vermoord wierdt. Hy was weder uit Zeelandt gekomen, ten einde hy digter by de handt mogt zyn om een wakend oog te houden op de ondernemingen van den prinsse van Parma, om ten minste Hollandt te behouden, indien hy de andere provinciën niet kon beletten door hare verdeeldheden onder te gaan.

Balthazar Gerards vermoordt den prinsse van Oranje.

Zekere Balthazar Gerards, een edelman, geboren te Villefans, eene stad in Burgundië, die zich in zyn vertrouwen hadt ingedrongen, kwam hem op een morgen tyding brengen van de doodt van den hertog van Anjou. Hy gaf hem gehoor nog te bedde leggende, en geldt voor de reize, die hy gedaan hadt, en voor de gene, waar toe hy zich bereidde, met den prins overeengewonen zynde om weder naar Vrankryk te keren, zo haast hy hem zyne brieven zou hebben doen vervaardigen. Hy ging voor dit maal heen zonder iets van zynen vervloekten aanslag te laten blyken, het zy hem de gelegenheit niet gunstig scheen, of dat hy niet gekomen was dan om het toneel daar toe te schikken. Hy kwam des namiddags weder, zo als de prins nog aan tafel zat, en hieldt zich aan zyne kamerdeur gelyk een postbode*, die slechts zyne brieven afwacht om te vertrekken. Zo haast de prins opstondt, en als den eersten stap deedt om in een ander vertrek te gaan, loste die booswicht zyn zinkroer, met drie kogels geladen, op hem, en wondde hem dodelyk. Daar was eene zodanige ontseltenis onder de lyfwachten en bedienden, dat men zelfs niet dacht om den moorder te grypen, zo dat hy gelegenheit hadt door eene achterdeur de vlucht te nemen, het plein over te lopen, en over den muur te springen. Hy was reets tot aan den kant van de gracht genadert, en maakte al gereed werk om de zelve, met behulp van twee blazen, die hy de voorzichtigheit hadt gehad mede te nemen, over te zwemmen, wanneer de wachts, van hunne verbaasheit bekomen zynde, hem nazetten, en achterhaalden voor dat hy zich in het water hadt geworpen.

Men bragt hem naar de gevangenis, en het hof van Delft vergadert zynde, liet men hem te voorschyn komen om verhoort te worden. Hy verzocht papier en inkt, om het geen hy te zeggen hadt zelf te schryven, het geen hem gegeven wierdt. Hy schreef dan met zyne eige handt: *Dat zyn besluit om den prinsse van Oranje te vermoorden niet nieuw was; dat hy van dat voornemen al was geweest van den tydt af dat de Katbolysche koning hem verwees, en zyn hoofsdt op prys stelde, en dat by het eerder zou uitgevoert hebben, ten ware een Biskajer met zulke ondernemen hem was voorgekomen; dat hy toen in dienst was getreden van den geheimschryver des grave van Mansveldt; maar dat by te weten gekomen zynde, dat de prins van zyne woude genezen was, zyn eerste besluit hadt weder genomen, en zich in staat gestelt om een ontwerp, dat de Biskajer slechts begonnen hadt, te volvoeren. Om*

III Deel.

'er toe te komen ging by, voegde hy daar by, uit het huis van den grave van Mansveldt met verscheidene ondertekende blankoos, die hy naderhandt aan den prinsse van Oranje vertoonde, aan wien by zyn dienst kwam aanbieden, om door deze valsche aanvertrouwing den toegang ligter by hem te maken. In de maandt van Maart kwam by te Trier, en openbaarde zich omtrent zyn toelag aan een Jesuit, die hem daar verder toe aanmoedigde, hem, ingevalle by in de uitvoering kwam te sneuvelen, van de martelkroon verzekering doende, en hem aanmanende den prinsse van Parma daar kennis van te geven. Hy hadt daar omtrent nog een gesprek met drie Jesuiten van de zelve stad, als ook met den Vader Gery, Minderbroeder te Doornik, welke alle zyn voornemen ten hoogste prezen.

Men bragt hem op de pynbank, en hy bleef by zyne bekentnisse, daar by voegende, dat de armoede hem genoodzaakt hadt eene daadt te begaan, waar van men hem zo vele heerlyke vergeldingen beloofd hadt; dat hy zyn besluit aan den prinsse van Parma, volgens den raadt van den Jesuit te Trier, hadt bekend gemaakt, en dat de prins, na hem alvorens door grote beloften te hebben aangemoedigt, hem tot D'Assonville hadt overgewezen. Hy zeide ook, dat hy te Delft gekomen zynde om het stuk uit te voeren, de onmogelykheit van te ontkomen hem in het eerst hadt wederhouden; maar dat hy op den dag, dat hy zyn voornemen uitvoerde, daar toe zulk een vast besluit hadt genomen, dat hy niet nagelaten zou hebben om naar des prinses leven te staan, al hadt hy hem omringt gezien met een wacht van vyftig duizend man.

Hy wierdt gevonnist tot eene doodt, die een zo schelmiche moordt verdiende. Men hieuw hem voor eerst de regter handt af (a). Vervolgens wierdt hem het vleesch met gloeiende tangen uit het lyf genepen; en daar na wierdt het ligchaam gevierendeelt. Men rukte hem het hert gansch levendig uit de borst, smect het hem in het aangezicht, en eindelyk hakte men hem den kop af. Hy sidderde op het lezen van een zo afgryfselyk vonnis, dat in zyne tegenwoordigheit, alvorens hem ter strafplaatse te leiden, wierdt uitgesproken. Daar na wat bedaat zynde, verklaarde hy, dat niets hem verschrikte, en dat de glorie van zyne daadt hem de straf, waar toe men hem verwezen hadt, standvastig zou doen ondergaan, wel verzekert zynde, zeide hy, van de martelkroon, welke de Jesuit hem hadt doen hopen. Hy stierf in de zelve volstandigheit, of liever razerny, betuigende, dat byaldien het nog te doen stondt, hy het gene zou doen, dat hy verheugt was zo wel te hebben uitgevoert. De Jesuiten spraken door gansch Spaansch Vlaanderen met zeer veel roem van zyne daadt, en vereerden zyne doodt met een ongemene lof.

Deze ongelukkige was een jongman van zes en twintig jaren (b), klein van gestalte, van een galachtig wezen: maar zyne huichelary bedroog des prinses voorzichtigheit. Hy zeide een zoon te zyn van eenen Pieter Guion, uit de stad Befançon, dien men hadt doen sterven, om dat hy belydenis deedt van den hervormden Godsdienst. Deze gewaande zoon woonde de vergaderingen van die van dezen Godsdienst gedurende al den tydt, dat hy in Hollandt woonde, alwaar hy gekomen was om zynen moordt

Y y 2

De Jesuiten verbeiden zynen lof.

(a) De zelve wierdt hem niet afgehouden, maar met een toeluitend gloeiend yzer afgebrand.

(b) Du Maurier zegt van twee en twintig: doch alle andere schryvers zeggen van zes of zeven en twintig jaren.

† in den jare 1582. Dit prez getnaamt.

1584.

te volvoeren, met veel naarstigheid by, en al de schrandtheit des prinsse van Oranje kon hem daar voor niet beschutten.

Zich door dezen schelm dodelyk gewond voelende riep hy uit: *Heere Godt, wees myner ziele genadig. Ik ben zeer gekwetst. Heere Godt, wees myner ziele en dezen armen volke genadig.* Men zette hem, beginnende te zuifelen, op een trap neder, en zyne zuster, de gravin van Zwartzenburg, vroeg hem in het Hoogduitsch, of hy zyne ziel niet in de handen van JESUS CHRISTUS beval, het welk hy met een ja beantwoordde. Dit was zyn laatste woordt, en hy gaf kort daar na den geest. Zyne bedienden, die het naast by hem waren toen hy den schoot kreeg, namen hem op en bragten hem op zyn bedde, ondersteunt wordende door de gezegde gravinne van Zwartzenburg, zyne zuster, en door de prinsesse, zyne gemalinne, daar hy kort daar na zynen geest gaf. Ondertusschen gaf de prinses, zyne gemalin, zich aan alle hare droefheit over, zich ophoudende met smertelyke overdenkingen over de drie wreedste treurspellen, die eene vrouw ooit beproeft hadt, en waar van de Hemel hadt gewilt datze aanschouwster zou zyn: de moordt van den admiraal haren vader, van *Teligni*, haren eersten echtgenoot, en eindelyk van den prinsse van Oranje, haren twedenemaal. Doch na datze hare tranen en de eerste bewegingen van eene zo billyke droefheit den vryen loop hadt gegeven, gafze zich geheel en al aan Gods wille over, en badt hem haar krachten te willen verlenen om eene zo zware bezoeking te kunnen verdragen.

Verflagenheit van de algemene Staten.

De algemene Staten waren niet minder droeft. Beklaagde de prinses een echtgenoot, zy beschreiden een vader des vaderlands. Dit waren de gevoelens, die zy daar omtrent, niet alleen in de prachtige uitvaart, maar ook door den zwaren rouw, dien de provinciën in het algemeen, en elk burger in het byzonder daar over droegen, lieten blyken. Men vierde zyne lykstatie te Delft in het begin van de maandt van Augusty met alle bedenkelyke plegtigheid. Het ligchaam wierdt in de voornaamste kerk van de stad begraven, en eenige jaren daar na deedt prins *Maurits*, zyn zoon (a), hem het heerlyke praalgraaf bouwen, dat men aldaar als een van de fraaiste gedenkstukken van Europa komt zien. Het is van vierderhande stoffe, te weten van witten en zwart gemengelden Italiaanschen marmer, van Dinantschen toetsteen, en van brons metaal. Verscheide beelden, die de verscheide deugden des prinsen verbeelden, beslaan het benedenste gedeelte, en boven is het vol minnegoodties, die zyn beeldt omringen en schreien.

Zyn lof.

Dus stierf *Willem van Nassau*, prins van Oranje, in den ouderdom van twee en vyftig jaren. Weinig prinsen hebben hem geëvenaart, en niemandt heeft hem noch in bekwaamheit, noch in dapperheit overtroffen. Behalven deze deugden, die een krygsmann zo nodig zyn, liet hy in den ganschen loop van zyn leven blyken eene voorzichtigheit, standvastigheit, grootmoedigheit, vroomheit, en gematigheit, welke niemandt mogelyk zo heerlyk heeft doen uitblinken. Ontbrak hem de tytel van koning, het was om dat

(a) Het zelve wierdt op kosten van de algemene Staten gedurende het twaalfjarige bestant, gesloten tusschen den koning van Spanje en de vereenigde provinciën in den jare 1609, gebouwt, en is zo sierlyk, dat het, volgens den Nederlandschen geschiedschryver *Peter Ber Christiaanz*, weinig zyns gelyken in het gehele Christenryk heeft. Zie zyne *Hist. der Nederl. Oorlogen II Deel, XXVIII boek, fol. 59* enz. daar ook eene brede beschryving van deze prachtige grafstele gevonden wordt.

hy dien van verlosser zyns vaderlands voor zich hoger achtte: doch hy was met gansch koninklyke deugden begaafd, en maakte meer geruchts in Europa dan alle de koningen van zynen tydt. Tot overmaat van glorie liet hy een krooft na, dat hem waardig was, en een geschiedschryver van onzen tydt †, schryvende onder eene natie, by welke des zelfs kleinzoon niet gezien was, zegt, dat dit doorluchtige nazaat, zyn voetspoor volgende, door daden, die de Geschiedenis de onsterfelykheit heeft toegewyd, de gansche Christen wereldt heeft doen verbaast staan.

† De Maurier.

De vereenigde provinciën zagen wel haast wat haar door dit verlies overkwam. De prins van Parma maakte zich in de volgende maandt Augustus meester van Dendermonde, Herenthals en Vilvorden, en alle gemeenschap tusschen die van Antwerpen en Gent afnydende, noopte hy de laatste stad zich by verdrag over te geven. Dus bukte eene der voornaamste steden van de Nederlanden, en die in het begin den meesten haat hadt getoont tegen de onbepaalde heerschappy, weder onder het juk, datze zo menigmalen vervloekt hadt, minder door het geweldt der Spaansche wapenen dan door het ongeluk van hare eige verdeeldheden.

Gent komt weder in handen der Spanjaarden.

Farnese zich, op Oostende en Sluis na, meester ziende van gansch Vlaanderen, zocht Brabant onder de zelve gehoorzaamheit te brengen. Antwerpen was 'er de sleutel van. Deze stad maakt, met haar rechtsgebiedt, onder den naam van het markgraafschap van het H. Roomsche Ryk, alleen eene provincie uit: doch zy wierdt gerekent voor de sterkte van Brabant, waar inze eigentlyk besloten legt. Zy was 'er zelfs de hoofdstad van, ter oorzaak van haren koophandel, toenmaals de bloeiendste van Europa; hoewel Brussel daar van, gelyk het nog heden ten dage doet, den tytel voerde. De prins van Parma, die deze vesting reets van twee kanten van de Schelde, omtrent den oorspronk van deze rivier, benaauwde, zocht zulks ook te doen omtrent der zelve mond, en haar de gemeenschap met de zee en de provincie van Zeelandt te benemen, gelyk hy haar die aan de landzyde met Brussel benomen hadt. Ten dien einde deede hy kadyken en reduten langs die rivier opwerpen, en gaf zynen naam aan een van deze werken. Die van Antwerpen deden het zelve van hunnen kant, onder de aanvoeringe van den jongen en dapperen *Teligni* †, die ook zynen naam gaf aan een van de gene, welke hy deede opwerpen op den hoek van de kadyk, of van de dyken van Brochte. Terwyl die wakkere bevelhebber in staat was om zyne orders te geven, verweerde de stad zich met veel kloekmoedigheit; maar gevangen geraakt zynde, lietze in het vervolg die zelve vurigheit, noch standvastigheit niet blyken.

Beleg van Antwerpen door den prinsse van Parma.

De overgave van Nimwegen, Doesburg, Brussel, en Mechelen (a) geschiedde eenige dagen voor die van Antwerpen. De prins van Parma belegerde het op eene wyze, dat hy verzekert was de plaats, zonder iets te wagen, op genade en ongenade tot de overgave te brengen. Niets was den belegerden meer in den weg dan de brug, welke hy over de Schelde hadt doen leggen, en waar toe hy zeven gehele maanden besteedde. De geschiedschryver, die de zelve vergelykt by de gene, welke *Cesar* oudtyds over den Rhynde deede bouwen, geeft al het voordeel aan die van

† *La Naisie Teligni*, zoon van den beroemden *La Naisie*, bygenaamt met den yzeren arm.

1585.

Beschryving van *Farnese*.

(a) De bondgenoten hadden zich daar meester van gemaakt in den jare 1580.

1585.
de brug,
die de
prins van
Parma
over de
Schelde
deed
bouwen.

Farneze, het zy ter oorzake van de grootheit der rivier, of om de valtigheit van het werk. Hy hadt 'er ook zodanig een gevoelen van, dat hy een bescpieder, dien men betrapte zo als hy 'er het bewerp van opnam wilde doen sterven; maar na hem daar van de bouwing te hebben doen opmerken, zcide hy tegen hem, het vertrouwen en de edelmoedigheid van *Scipio* ten opzichte van de bescpieters van *Hannibal* navolgende: *Ga, ga, en vertel aan die van Antwerpen wat gy gezien hebt; waar by hy nog voegde: Zeg hen ook, dat Alexander Farneze besloten heeft de stad in te nemen, of te sterven, en dat die brug hem de poorten daar van moet openen, of hem tot een graf versprekken.*

* *Friederik Gianbelli, of Janibelli*, een Mantuaan.
Men zendt twee schepen vol buspoeder af om de brug te doen springen.

Het scheelde nochtans weinig, of deze beruchte brug wierdt door de werktuigen van den krygsbouwkunstenaar*, die 'er in de tegenwoordigheid van de koningin van Engelandt de proef van hadt genomen, geheel vernielt. Men ziet de beschrijving daar van by de Nederlandsche geschiedenis schryvers. Ondertusschen deden zy de uitwerking niet, die men daar van gehoopt hadt. Zommigen stellen daar de oorzaak van te zyn de onvoorzichtigheit van den zeevoogdt *Jakob Jakobzoon*, die 'er het bestier over hadt; en anderen voegen daar zelfs by, dat hy omgekocht was. De branders deden evenwel eene schrikkelijke werking. De Spanjaarden, die niet wisten wat deze op eene zo wonderlyke wyze gemaakte schepen, die zy zonder stierlieden en zonder volk zagen aankomen, beduidden (a), stapten op een van de twee, het welk tot aan de brug was gedreven (b), over, en beschouwden de uitvinding daar van met verbastheit. Het duurde niet lang of zy vlogen in de lucht, en vielen by stukken en brokken weder in de rivier. Het gansche gevaarte sprong van zelve, en borst aan zo veel spaanderen, dat 'er niets geheels van te vinden was. Voor het overige was de slag zo geweldig, dat de Schelde uit hare kil week, die ten naaste by droog bleef, en zich ter regter en ter linker zyde verspreidende, de legerplaats van de belegeraars overstroomde, waar door 'er eenige verdrinken. Hun geschut en verder schietgeweer wierdt hen nutteloos, en hadden de belegerden hen by eene zo gunstige gelegenheit aangetast, zouden zy hen zekerlyk t'eenaamal verslagen hebben. Zes schepen wierden 'er van de brug, met al het volk, dat 'er op was, verbryfelyt, veertien honderd Spanjaarden verloren 'er het leven by, onder welke gevonden wierden de graaf van *Richebourg* en de beruchte *Caspar Robles*, heer van *Billy*: een groter getal was 'er, dat armen en benen verloor, of die verscheide wonden gekregen hadden. Doch anderen, door den slag vry hoog in de lucht opgevoert zynde, vielen weder in de rivier, en zwommen naar landt, zonder dat zy gekwetst waren.

Der zelve schrikkelijke uitwerking.

Zo veel seldzame voorwerpen baarden den prins van Parma in het eerst verwondering; maar dewyl hy een van de stoutmoedigste en bedrevenste oorlogshelden van Europa was, leed het niet lang of hy kwam tot bedaren. Zyne eerste verrechtiging was acht te geven, of 'er op dat donderend gekraak geen vloot volgde, die zyne geschokte brug, en met schrik bevangen leger, door de overstroming van de Schelde byna verdrinken zynde, goedkoop hadt kunnen overmeesteren. Maar niets ziende, nam hy

(a) Zy hadden 'er eenige kondschap van, maar wisten het rechte geheim van deze toerusting niet.
(b) Het andere sprong eer het aan de brug kwam, en doodte eenige Spaansche soldaten in een blokhuys daar omtrent.

zyne gewone gerustheit en vertrouwen weder aan, en deed de schade met allen spoedt verhelpen. Men verzuimde niet dit geval te vergelyken by dat van den dyk van *Alexander* in de belegering van *Tyrus*. Daar worden inderdaadt zeer gelyke omstandigheden in gevonden, behalven de overeenkomst van de namen der twee legerhoofden, die de tegenoverstelling nog aangenaamer en natuurlyker maakt.

St. Aldegonde, die sedert de gevangenneming van *Teligni* het gebiedt in de plaats voerde, wende alles aan, wat mogelyk was, om het volk weder moedt te doen scheppen, en om het zelve te verplichten tot de verduring van een wakkeren wederstandt. Het stondt in zyne macht niet, en de stad gaf zich den 14 Augusty, in spyt van hem, by verdrag over. De prins van Parma trok de zelve in door de Keizerspoort, met de pracht van een overwinnaar. Hy vondt op de Meerbrug eene heerlyke kolom, naar de Dorische orde gebouwt, van honderd voeten hoog, welke de Genuesche maatschappy hem ter eere hadt opgerecht. Boven op de zelve zag men het beeldt van *Alexander* den Groten, op zyn Macedonisch, en dat van *Alexander Farneze*, op zyn Romeinsch gekleed, met den wapenrok* der veldheeren van dat gemenebest. Van daar gaande trok hy onder een reeks van zegebogen voort, die zich uitstrekten van de brug af tot aan de kerk toe, daar hy inging om het *Te Deum* te zingen, en van waar hy onder het balderen van het geschut en de musketry, en het gelui der klokken, dat drie dagen duurde, naar zyn paleis wierdt geleid.

Zegepralende intrede van den hertog van Parma binnen Antwerpen.

* *Paludamentum*.

De andere provinciën waren gedurende het beruchte beleg van Antwerpen niet in rust. *Marten Schenk*, op de Spanjaarden misnoegt zynde, menende, dat zyne diensten niet naar behoren van hen erkent wierden, verliet in de maandt van May hunne party, en met de algemene Staten aanspannende, gaf hy hen de sterkte *Blyenbeck*, en de andere sloten, waar van hy het gebiedt hadt, weder over. Hy liet het daar niet by, dewyl hy een van de geslepenste en stoutmoedigste veldoversten van zyne eeuw was, stondt hy den bondgenoten met zyne heilzame raadgevingen by, en leerde hen de krygslisten, welke zy nog onkundig waren, om verscheide plaatsen machtig te worden. Hy waarfchouwde hen voor eerst in *Venlo*, in opper-Geiderlandt, altoos eene goede bezetting te houden, en hy zelf nam de sterkte *Bleberg* aan gene zyde van den *Yssel* in, die hy vol volk leide, om de bezettingen van de grensplaatsen in toom te houden. Hy verraschte die van hunne tusschen *Utrecht* en *Vianen* opgeworpenen sterkten, en maakte hen alle ter neder: trok van daar *Rhynwaarts* aan, en veroverde *Roerordt*, eene kleine vesting, aan gene zyde van dien stroom, gelegen aan het rivierte, dat aan de zelve den naam geeft, ter plaatse, daar het zich in den *Rhyn* ontlaf.

Krygsverrechten van den veldoverste *Marten Schenk*.

Vervolgens trok hy met zyne krygsmacht op *Groningen* aan, dat de Spanjaarden onder hunne gehoorzaamheit gebragt hadden, en het door de verstandhouding, die hy in de stad hadt, niet kunnende vermeesteren, dwong hy het met aan het zelve, door schepen, die den *Eems* gesloten hielden, de gemeenschap niet Embden te benemen, om zich over te geven. Dus viel deze stad beurteling dan in handen van de eenen, dan in die van de anderen: verwisselingen, die ze voortging te beproeven tot aan den jare 1594 toe,

Groningen wordt veroverd nu door de bondgenoten en dan koningsgezinden.

1586. toe, dat graaf *Maurits* de zelve den Spanjaarden voor de laatste maal ontweldigde.

Cambden. Thuanus. P. Bar. De Gest.
Den draadt van de Geschiedenisse van Engelandt weder opnemende, dient men dien van de Nederlanden te gelyk te vervolgen. Beide openen het jaar 1586 met de bevestiging van den grave van Leicester in zyne landvoogdy, met de grootste tytels, waar mede de algemene Staten hem vereerden, met de verwaandheit, die hy hadt van ze aan te nemen, en eindelyk met de bestraffing, welke de koningin hem daar over deedt, die zyne trotschheit wilde beteugelen naar mate dat hy zich verhoogt hadt. Hy was uit Engelandt vertrokken, gelyk reets gezegt is*, met den tytel van algemeen veldoverste over de hulpbenden van hare Majesteit, en te Vliissingen geland, alwaar hy met buitengewone eerbewyzingen ontfangen wierdt. Hy vertrok in de maandt van January daar van daan, en kwam in den Haag, alwaar hy tot landvoogdt van de vereenigde provinciën, ten naaste by met eene volstrekte macht, wierdt aangestelt. Men gaf hem een gevolg, met zyne waardigheid overeenkomende, lyfwachten als aan een hertog van Brabant, en den tytel van Excellentie, welken men toenmaals niet gaf dan aan prinsfen. Ook zag men hem terstondt den zwier en de manieren daar van aannemen. Het is waar, dat hy daar toe bevoegt scheen te zyn door de bewoordingen van zynen lastbrief, by welken hy wierdt aangestelt tot opperbevelhebber ter zee en te lande, met eene volstrekte macht, niet alleen in den oorlog, maar ook omtrent de geldmiddelen, om ten dien einde in te vorderen de schattingen, ingewilligt, of noch in te willigen, ten behoeve van den oorlog, en de zelve naar zyn welgevallen te besteden. Kortom, de algemene Staten verklaarden aan hem op te dragen het zelve gezag, dat de landvoogden der Nederlanden onder de regering van *Karel den V* gehad hadden. Deze instelling wierdt door den wederzydschen eedt der Staten en van den nieuwen landvoogdt bekrachtigt. Graaf *Maurits van Nassau*, oudste zoon van wylen den prinsse van Oranje, en de graaf van *Hohenlo* leiden den zelve het eerst af, en wierden van alle de anderen gevolgt.

Elizabeth houdt zich gebelgt over het gezag, dat hy zich aanmatig.
Doch de koningin, bericht gekregen hebbende van al het geen 'er was voorgevallen, schreef een brief aan den grave van Leicester, die bondig genoeg was om hem wat nederiger te maken. *Gy zult door dezen bode, zeide zy, dien wy dienstig gevonden hebben tot u af te vaardigen, vernemen, hoe zeer wy geraakt zyn over de kleinachtig, welke gy door uw beerschzuchtig gedrag voor onze koninklyke macht laat blyken. Wy hadden nooit gedacht, dat een man, dien wy uit bet voetzandt hebben opgebeurt, en meer met onze gunsten vereert dan eenig ander van onze onderdanen, hadt durven bestaan onze bevelen in eens zo gewigtige zake, en waar aan onze glorie zo veel gelegen is, stoutelyk te overtreden. Wat ook de beweegreden mag zyn, die u wren plicht heeft doen verlaten, denk niet, dat wy slap, of onachtzaam genoeg zyn om onzen goeden naam te kort te doen, en om te ontveinzen den boon, dien gy den zelve hebt aangedaan. Voor het overige willen wy geen de minste verfboning van u aannemen, wat voorwendfel gy ook mogt uitvinden om een zo beledigend gedrag een schonen glimp te geven: wy bevelen u alleen, dat gy u volstrekt aan onzen wille onderwerpt, en dat gy alles doet, bet geen de ridder *Thomas Henage**, onze onderkancelier, u van onzent wegen zal zeggen, ten zy bet u luste al onze gramschap op wren hals te balen.*

* of Henage.

Zy schreef ook aan de algemene Staten, vertonende haar misnoegen omtrent de aanstelling

van den grave van Leicester, dien zy zodanig 1586. een volstrekt bestier hadden opgedragen, niet alleen zonder met haar daar over raadt te plegen, en buiten hare kennisse, maar ook ten nadeele van hare gansch daar tegen srydende meningen, welke hen niet konden onbekend zyn. *Zy moesten gedenken, zeideze, dat zy de opperbeerschappy hunnes lands geweigert, en de gansche wereldt door eene plegtige verklaring verstandigt hadt, datze zich vergenoegde met de glorie van de tegen recht en reden verdruchte naburen by te slaan, zonder de beberschbing daar van te vorderen.* Vervolgens waarschouwdeze hen, Leicester het gezag af te nemen, waar mede zy hem bekleed hadden, en hem te verplichten zich binnen de palen te houden, die hem in haren brief waren voorgescreven.

De Staten antwoordden daar op. Zy begonnen met haar hunne droefheit te betuigen van haar beledigt te hebben, met buiten hare kennisse den grave van Leicester meer gezag op te dragen dan hare Majesteit behaagde. Zy baden haar instantlyk, hen een mislag te willen vergeven, dien zy onbedachtelyk begaan hadden, en den zelve te leggen op den noodt des tyds; zy zeiden, dat het in den toestandt hunner zaken onmogelyk scheen de verdeeldheden te ontgaan, dan met het gansche bestier aan eenen alleen op te dragen; dat voor het overige de tytels, waar mede zy den opperveldheer bekleed hadden, geen oppergezag, het welk geheel aan het gemenebest bleef, te kennen gaven. Eindelyk, zy baden hare Majesteit hen niet te willen noodzaken het optiel, het welk daar van in hunne algemene vergadering gemaakt was, te herroepen, om dat zy de verandering, die zy begeerde, daar in niet konden maken, zonder in hunne vorige verwarring te vervallen, en de behoudenis van de vereenigde provinciën te wagen. Hun antwoordt, gevoegt by de onderwerping van den grave van Leicester, stelde de koningin te vrede.

Ondertusschen bekleedde de veldheer zyne bediening met eene trotschheit, welke de genen, die hem de zelve hadden opgedragen, wel haast berouw daar van deedt krygen. Niet alleen bragt hy alle de schattingen van de provinciën door, maakte krygswetten, en nam een zwier van oppermacht-hebber aan; maar dewyl hy zeer veel geldt verspilte, zocht hy door nieuwe heffingen zyne onkosten goed te maken, dat hem des volks haat en gemor op den hals haalde. Men hadt hem voor zyn tafel jaarlyksch toegeftaan honderd duizend guldens. Maar dewyl hem zulks niet genoeg scheen, bedacht hy een middel om geldt te krygen, zonder de schattingen te vermeerderen. Hy deedt een bevelfchrift af kondigen, waar by elkeen verboden wierdt de uitvoer, het zy van oorlogs- of mondbehoeften, het zy van andere waren, naar de vyandelyke landen, naar die van der zelve bondgenoten, of zelfs die de onzydigheid hielden. Zyne gedachten was, dat de kooplieden zich tot hem zouden wenden om verlof en vrygeleibriefen te verzoeken, en dat hy daar uit merkelyke sommen zou halen. Doch de Franschen, Schotten, Denen, en de Hanzesteden wilden niets betalen, en behielden zich evenwel de vryheit van de zeevaart. Het waren dan de Nederlanders alleen, die zich aan de strengheit van de afkondiging vonden bloot gestelt. Om zich daar voor te behoeden vertrokken verscheidde kooplieden naar Hamburg, en naar andere omtrent de Oostzee gelegene steden, verwaarts zy hunnen koophandel overbragten. De klagten, die daar over aan den grave van Leicester kwamen, verplichtten hem zyn bevelfchrift wat in te binden, waar van hy Hollandt en Zeelandt vry

Slecht gedrag van den grave van Leicester.

1586. vry verklaarde. Wy zullen in het vervolg van de Nederlandfche oorlogen zyne verrechtingen gedurende dit jaar zien, de welke eindigden met de verwytingen, die hem de algemene Staten deden over zyn kwaad gedrag, welke hy niet ontging dan door verfhoningen en zyne te rug keringe naar Engelandt.

Men maakt den grave van Arundel zyn rechtsge- ding op.

Om wederom tot de zaken van dit koninkryk te komen, daar was een gansch jaar verlopen, dat *Philips Howard*, graaf van Arundel, in eene naauwe gevangeniſſe zuchtte. Hy was beſchuldigt de uit de Roomſche kweekſcholen komende priefters ingenomen, en hen, ten nadeele van de daar tegen geſtelde wetten, van beitaanlykheit verzorgt te hebben; heimelyk verſtandt gehouden te hebben met de Jeſuiten *Alan* en *Perſon*, geſlagene vyanden van de koninginne; een geſchrift in het licht gegeven te hebben, dat laſterlyk was omtrent de rechtspleging van het koninkryk, en eindelyk van den toeleg gemaakt te hebben om naar vremde geweeſten te vluchten. Hy verſcheen voor zyne rechters in de Geſternde kamer, deedt betuigingen van zynen onverbrekelyken yver voor de koninginne, en van zyne genegenheit voor het vaderlandt: voor het overige verſchoonde hy zich op eene zedige wyze wegens de belydeniſſe, die hy deedt van de Roomſche lere, en wegens zyne onwetenheit in rechtzaken, en verzocht, dat, byaldien hy in het eene en het andere geval iets gedaan of onbedachtelyk gezegt hadt, dat buiten den regel ging, men hem toch niet naar de ſtrengheit der wetten wilde oordeelen. De rechters verwezen hem in eene boete van tien duizend ponden, en tot eene gevangeniſſe naar het welgevallen van de koninginne.

In dit jaar kwam 'er een afgezant te Londen van wegens *Frederik* den II, koning van Denemarken, die zyne bemiddeling aanbodt om hare Britanniſche Majesteit met den Katholyken koning te verzoenen. De geſchiedſchryver †, die van dit gezantschap verſlag doet, ſchynt verwondert over de toeruſting van dezen Deenſchen ſtaatsdienaar. De kancelier, zegt hy, van den koning zynen meefter, ten anderen tot eene onderhandeling van vrede gezonde zynde, zag men hem in het gewaadt en met den toefel van een veldheer, in het midden van eene bende muskettiers, die hem tot eene lyfwacht verſtrekten. Ter gehoor ingeleid zynde, verzekerde hy de koninginne van de toegenegenheit van den koning zynen meefter, en van de begeerte, welke deze vorſt hadt om mede te werken aan de vrede van de Chriſtenheit. Vervolgens kwam hy tot byzondere aanmerkingen omtrent den oorlog van de Nederlanden, dien, zeyde hy, de vyandt van het menſchelyke geſlacht verwekt hadt, en ſedert zo langen tyd deelt aanhouden, om die provinciën met het bloedt van zo vele duizenden van menſchen te overſtroomen. *Myn meefter*, vervolgde hy, geraakt zynde over het gene, dat men 'er reets vergoten heeft, wenscht ten miſſe de vergieting daar van in het toekomende te beletten; en overtuigt zynde, dat uwe Majesteit, wier Godvrucht en zachtzinnigheit hem bekend zyn, zo Chriſtelyke gevoelens zal beantwoorden, heeft hy my tot haar afgezonden, om haar den voorſlag daar van te doen. Hy meent, dat het goed gevolg daar van afhangt van de wederverzoeninge van uwe Majesteit met den Katholyken koning, en biedt zyne bemiddeling aan tot een zo heilzaam werk, zo nut voor de Chriſtenheit in het algemeen, en inzonderheit voor de Staten van beide de daar in belang hebbende vorſten.

De koningin hoorde zyne redenvoering met

veel aandacht aan, betuigde hem daar over vol- daan te zyn, en verzekerde hem, datze hem hare mening wel haalt zou doen weten. Onder- tuſſchen hadtze verſcheide gemeenzame onder- houdingen met hem, waar in zy hem blyken gaf van hare achtginge, en de Godvrucht, nevens den yver van den koning zynen meefter roemde. Eenige dagen daar na wierdt hy ingeleid in haren geheimen Raadt, beſtaande uit Mylord *Burleigh*, grootſchatbewaarder, Mylord *Howard*, zee- voogdt, Mylord *Hunsdon*, kamerling, en den ridder *François Walsingham*, geheimſchryver van Staat. Het was door den mond van deze hee- ren, dat *Elizabeth* aan den afgezant te verſtaan gaf, *Dat zy nergens met meer drift naar wenschte dan naar eene zekere vrede en goede trouwe met hare naburen, maar dat het 'er wel verre van daan was, datze de verzoening met den koning van Spanje, die men haar voorſloeg, voor zodanig aanzag; dat hy nooit hadt opgehouden, ſedert datze op den troon van Engelandt was geklommen, aanſlagen te maken tegen haar leven en kroon, en dat de voorzichtigheit haar verplichte altoos op hare hoede te zyn, en een wakend oog te houden op een vyandt, die al te ſel naar haren ondergang dong, om bekwaam te zyn tot eene oprechte bevredeginge. Ten anderen hing 'er niet alleen hare beboudenis aan; die van den Proteſtantiſchen Godsdienſt in het algemeen, en van de vereenigde provinciën in het byzonder lag 'er ook ten hoogſte aan gelegen, aan welke hare Majesteit hare beſcherming beloofd hadt, en die zy niet mogt verlaten zonder te ontbreken aan de trouwe, welke zy Godt en hare bondgenoten ſchuldig was.* De prins van Parma, die kennis hadt gekregen van het gezantschap van den koning van Denemarken, en met wien de onderhandeling daar van waarſchynlyk overlegt was, vaardigde in den zelve tyd zynen afgezonden * naar Londen af, om den ſtaatsdienaar van zyne Deenſche Majesteit te onderſteunen. De koningin deedt dezen laaſten ten naaſte by het zelve antwoordt geven als den anderen.

In dezen toestandt van zaken vaardigde de koning van Navarre ook een gezant tot haar af, om van haar een onderſtandt van geldt te verzoeken, die hem in ſtaat mogt ſtellen om den oorlog uit te houden, dien de *Guizen*, hoofden van de misnoegden, het huis van Bourbon en den Proteſtanten hadden aangezegt. Zy ſtondt het hem toe, en deedt zynen gezant de ſom, die hy van noden hadt, welke zy van *Horatius Pallavicini* te leen nam, behandigen.

Doch niets ontruſtde *Elizabeth* meer dan de bedekte handel van *Maria Stuart* en van hare aanhangeren. Deze koningin, nieuwelings in de bewaring van de ridders *Powlet* en *Drury* geſtelt zynde, vergramde zich hoe langs hoe meer tegen hare Britanniſche Majesteit. Wel verre van hare zamenrottingen te laten varen, wikkeldde zy zich daar dagelykſch in, en leende hare toeftemming aan alle zamenzweringen, waar van men haar kennis gaf. De Jeſuiten van de eene, de overlopers van de andere zyde bliezen het vuur gedurig aan, en haar door hunne geſchriften, of door de redenvoeringen van hunne uitgezondenen ophitsende, boezemden zy haar niet in dan verderffelyke beſluiten. Men zegt †, dat de Jeſuiten, verdrietig wordende over de langzaamheit, waar mede de aanhangers van deze ongelukkige koningin- ne te werk gingen ter bevordering van hare vryheit, en ter itavinge van den Roomſchen Godsdienſt, of aan de herſtellinge van het Paus- dom door eene gevangene koninginne wanho- pen-

1586. Ant- woordt van Elizabeth.

* Be- dellan.

Zy doet den koning van Navarre byſtandt.

† Zie Pasquier en Gambden. Snede aanſlagen van de Jeſuiten

1586. pende, een besluit namen haar te verlaten; om beide de kroonen van Groot-Britannië op den Katholyken koning over te brengen.

pende, een besluit namen haar te verlaten; haar en haren zone van de kroon te beroven, en die op den koning van Spanje over te brengen. Men zegt, dat hunne tynheit zodanig was, dat zy zich nopens deze omkeringe zelis niet op de *Guizen* betrouwden, en dat het was om hen te beletten hen hier in te dwarsbomen, het recht van hunne bloedverwanten handhavende, dat zy hen inwikkelden in een eedgenootschap, dat bekwaam was om al hunne macht bezigheid te verschaffen. Het is ten minste zeker, dat een priester van hunne zamening, bekend onder den waren of valschen naam van *Samier*, in Engelandt kwam, den Roomschegezinden adel aanporde om met *Pbilips* den II in onderhandeling te treden, en *Maria* deedt weten, dat het besluit genomen was, dat men, byaldien zy en die van haren aanhang zich niet haastten om de handt aan het werk te slaan, om *Elizabeth* en den Protestantischen Godsdienst te verdelen, de kroon op dien Spaanschen prins zou overbrengen.

Verdrag tusschen de twee kronen.

In dit oogmerk deedtze *Randolf* met den tytel van afgezant derwaarts heen gaan, om de onderhandeling te hervatten, die *Wotton* begonnen hadt, en door den moordt van den ridder *Ruffel* en de kuiperyen van de zaakbezorgers van Vrankryk afgebroken was. De koningin hadt veel vertrouwen op de bekwaamheit van *Randolf*. Het was inderdaadt een van de schranderste staatsdienaren van dien tydt, die zich, dat meer is, ganschelyk aan haren dienst hadt overgegeven, en wiens yver en bedrevenheit in verscheide andere zaken, hem in het zelve koninkryk toevertrouwt, zy beproeft hadt. Maar door de zelve reden was hy by de aanhangers van *Maria* gehaat, die hem voor een bedrieger en wargeest uitmaakten. By den koning, die deel nam in de gevoeligheden van de koninginne zyne moeder, stondt hy ook niet hoog te boek. De behendigheit des staatsdienars won het op de afkerigheit van dezen jongen vorst, die de kracht der redenen, waar mede *Randolf* zyne onderhandeling klem byzette, niet kon wederstaan. Hy stelde het zelve verdrag voor, waar van *Wotton* reets de opening gedaan hadt, en onder de zelve voorwaarden. De begeerte van den koning was, dat men 'er drie andere zou byvoegen, waar van de eerste betrof het jaargeldt, dat *Elizabeth* aannam hem te bezorgen; de tweede zag op zyn recht tot de erfvenisse van het koninkryk van Engelandt, waar van hy verzekering eischte, en de derde raakte de voordeelen zynen onderdanen, welke hy gaarne hadt willen bevorderen tot het recht van inboorlingenschap in Engelandt. De afgezant stondt hem, volgens de macht, die hem by zyne schriftelyke bevelen verleent was, de twee eerste artykelen toe, doch onder deze voorwaarden, dat menze niet zou stellen in het verdrag zelve, maar in een byzonder geschrift, dat evenwel de zelve kracht zou hebben. Nopens het derde verzoeken hy den koning, dat zyn verzoek niet toegestaan kon worden dan by eene willekeur van het Parlement, met welke reden de koning zich voldaan hieldt. Dus wierden de artykelen aangenomen, en de tegenstribbeling van den afgezant van Vrankryk kon de tekening daar van niet beletten.

Vrankryk kant 'er zich door bedreigingen tegen aan.

Hy sprak zeer hard. In het eerst maakte hy geen zwaarigheit te zeggen, dat de koningin van Engelandt dit bondgenootschap niet hadt aangezoekt dan uit vreeze van zich door het geweld van een machtig eedgenootschap, dat, met het ongelijk van den Roomschen Godsdienst, dat van de koninginne van Schotlandt, moeder van zyne Majesteit, te wreken,

haar verderf hadt gezworen; dat het geenzins uit genegenheit voor den koning was; datze zich tot het sluiten van het verdrag zo vlytig toonde; dat deze gewaande vriendschap niet was dan de schyn en het voorwendsel, en dat hare bevreestheit daar de ware oorzaak van was. Van deze vertogen ging hy tot bedreigingen over, en zocht de Schotten vervaard te maken, die wel zorg moesten dragen, zeide hy, van zich de gramschap van den koning zynen meester niet op den hals te halen, met al te ligtvaardig boven eene zo zekere en zo voordeelige vriendschap, als de zyne, te stellen een bondgenootschap, dat minder vast, en onvergelykelyk minder voordeelig was. Vermits hy zag, dat hy niets won, noch door zyne vertogen, noch door zyne bedreigingen, nam hy zyne toevlucht tot vermaningen, en verzocht den koning de tekening ten minste uit te stellen, tot dat hy den Allerchristelyksten koning, zynen vriendt en bondgenoot, daar kennis van gegeven hadt. Alle zyne bewegingen waren vruchteloos. De koning antwoordde hem met veel standvastigheit, dat hy voor zyne bedreigingen niet vervaard was; dat hy zyn vertrouwen op Godt stelde, en niet op de vriendschap der vorsten, die Gods glorie wederstreefden, en dat het hem in allen gevalle niet minder geoorlooft was met de koninginne van Engelandt een verbondt te maken, zonder Vrankryk daar in te kennen, dan het die kroone was geweest 'er een met de zelve koninginne te tekenen, zonder hem daar van bericht te geven. Hier op tekende hy de artykelen, en begeerde, om zulks nog meerder gezag by te zetten, dat alle de groten, welke deze plegtigheit bywoonden, het zelve nevens hem zouden doen. Dit was minder een verdrag dan eene verbintenis, om het door de onderhandelingen der gevolmachtigden, welke men beloofde van weerkanten te zullen zenden, te sluiten.

Men hadt de stad Barwik tot de plaats der gesprekhoudingen bestemt. Derwaarts begaven zich in het begin van July de graaf van Rutlandt, Mylord *Evers*, en *Randolf* van wegens hare Britannië Majesteit; de graaf van Bothwel*, Mylord *Boyd*, en Mylord *Home*, uit den name van den koning van Schotlandt. Zy stelden de artykelen vast, en het verdrag wierdt toen naar behoren getekent, onder den name van verbintenis en vriendschaps-onderhouding, welken men stelde in de plaats van dien van aantastend verbondt, die den Schotten mishaaagde.

Het voorbericht behelsde de bewegredenen daar van. De gevolmachtigden vertoonden, dat de naburige vorsten, welke onder den naam van Katholyken belydenis deden van het Pausdom, waren aangespannen om den Protestantischen Godsdienst uit te roeien, niet alleen in de koninkryken van Engelandt en Schotlandt, maar ook in de andere staten van Europa; dat deze vloekverwantschappen hunne Majesteiten genoodzaakt hadden zich van hunne zyde te verenigen, om de wapenen tegen de algemene vyanden, en van hunne kroon, en van hunnen Godsdienst, op te vatten; datze geoordeelt hadden niet minder yver te moeten betonen voor de verdediging van het Euangelie, dan de anderen voor die van het Pausdom lieten blyken, noch minder omzichtigheit te gebruiken, dan 'er gebruikt wierdt om hen te verdelen.

In dezen toestandt van zaken ontdekte men de gevaarlykste zamenzwering, welke tot dien tydt toe tegen het leven van de koninginne *Elizabeth* gemaakt was. De priesters van de

Het wordt door koning *Jacobus* getekent.

* Hy was *Struart*, gesproten uit een natuurlijken zone van *Jacobus* den V.

Zamenzwering van *Babington* en zyne medeplichtigen.

1586. kweekfchool van Rheims waren 'er de aanvoorders van, ondersteunt wordende van den koning van Spanje, de welke, onder schyn van den Roomschen Godsdienst te herstellen, zich den weg zocht te banen tot de kroon van Engelandt, en van de koningin van Schotlandt, welke zich mede van hen bediende om wederom op den troon te geraken. Deze onderneming liep voor hen allen ongelukkig af: de vloekverwanten schoten 'er het leven by in; *Philips* behaalde 'er niet dan schande door, en *Maria*, schoon koningin, wierdt de kop afgeslagen. De Geschiedenis doelt ons eene brede beschrijving van dit schrikkelijk verraadt, dat eerst in de kweekfchool van Rheims gesmeed, door een van de priesters van dat collegie, *Jan Ballard* genaamt, begonnen, met *Mendoza*, afgezant van Spanje, overlegt, door *Babington* en zyne medeplichtigen bestiert, en door de schrandereit van den ridder *Walsingham*, en de berichten der uitgezonden, die hy onder deze zameroeningen onderhieldt, ontdekt wierdt.

De priesters van de Engelsche kweekfchool, overtuigt zynde van des pauzes gewaande almacht, betoonden daar zo veel eerbiedt voor als voor die van Godt zelve, en deden belydenis van te geloven, dat de bul van uitsluiting van *Pius* den V tegen *Elizabeth* dezen opperpriester door den H. Geest van woordt tot woordt was voorgezegt. Van dit vooroordeel gingen zy tot een ander over, lerende, dat het geoorlooft was de vorsten, die buiten de gemeenschap van de Roomsche kerke gesloten waren, te vermoorden, en dat de genen, welke in die onderneming omkwamen, voor rechte martelaars moesten gehouden worden, welke daar voor de kroon in den hemel ontfangen zouden. Men noemt onder de voornaamste verdedigers van eene zo vervloekte lere eenen *Giffard*, Doctoor of leeraar in de Godgeleerdheit, een anderen *Giffard*, en eenen *Hodgson*, beide priesters van het zelve collegie, die *Jan Savage* daar van zo wel overtuigden, dat deze karel, die driftig van natuur was om iets wreeds te ondernemen, zich blindeling overgaf om de koningin te doden. Doch om het verraadt, dat in de kweekfchool gebrouwen wierdt, geheim te houden, stelden deze schurken, na het gemoedt der genen, die zy wilden verleiden, door het fenyn van hunne verderffelyke Godgeleerdheit vergiftigt te hebben, een boek op, dat rechtdraads tegen deze lere aanliep, het geen zy zorg droegen in Engelandt te doen verspreiden. Zy vermaanden daar in de Roomschegezinden van het koninkryk niets tegen hunne vorstinne te ondernemen, en tot hunne herstellinge niet te gebruiken dan de geestelyke wapenen der Christenen, tranen, vermaningen, en Godvruchtige onderwyzingen, met gedurige gebeden, gepaart zynde met waken en vasten. Hunne uitgezonden maakten in den zelve tydt openbaar, dat *Georg Giffard*, van de maatschappij der loontrekkende edellieden, door de *Guizen* was omgekocht om de koningin te vermoorden. Dit was waarschynlyk om haar een radt voor de oogten te draaien, en om onder bevoordeeling van eene valsche eene ware zamenzwering te kunnen uitvoeren.

Ondertusschen reisde *Ballard* heen en weder, om alle dingen te beschikken, vertrekkende uit Vrankryk naar Engelandt en Schotlandt, naar Vrankryk te rug kerende, en daar weder voor de tweede maal van daan komende, na aldaar zyne laatste besluiten met den afgezant van Spanje genomen te hebben. Dit was die *Bernardyn van Mendoza*, die aan alle de andere zamenzwerin-

III Deel.

gen zo veel deel hadt gehad, wanneer hy, de bediening van afgezant by *Elizabeth* bekleedende, de verraderyen, welke men tegen die vorstinne brouwde, opentlyk begunstigde. Hy wierdt genoodzaakt in den jare 1584, gelyk wy gezien hebben, te vertrekken, en speelde aan het Fransche hof de zelve personadie, als hy in Engelandt gedaan hadt. Hy brak zelis zynen bedekten handel in de overzeefche gewesten niet af, en de aanhangers van den paus en *Maria* kwamen by hem hunne aanslagen beleggen, alvorens naar Engelandt over te steken, om de zelve ter uitvoering te brengen. *Ballard* was dan, na beide de koninkryken van Groot-Britannië doorkruist te hebben, op Paaschen weder in Vrankryk gekomen, verselt zynde met den voornoemden *Maud*, die hy meende de party zeer toegedaan te zyn, maar die een bespieder was, waar van *Walsingham* zich bediende. *Ballard* verwoegde zich ten eerste by *Mendoza*, om hem van zyne reize, welke hy alleen ondernomen hadt om de Roomschegezinden aan te moedigen, met hen den bystandt te beloven, dien men hen sedert zo langen tydt deedt hopen, verslag te doen.

Hunne gesprekhoudingen geschieden in de tegenwoordigheit van den Lord *Karel Paget*, een der yverigste verdedigers van de gevangene koningin, en van andere personen van zynen aanhang. Men deedt daar in een voorslag van een inval in Engelandt te doen. De genen, de welke van die gedachten waren, vertoonden, dat 'er nooit gunstiger gelegenheit te verwachten was; dat *Elizabeth*, hare troepen naar Vlaanderen hebbende doen overgaan, haar koninkryk bloot en ontwapend hadt gelaten, en dat de paus, de koning van Spanje, en de *Guizen* zo een gelukkigen toestandt van zaken wel degelyk zouden waarnemen; dat zy hunne krygsmacht stonden byeen te voegen, omze gezamentlyk op de kusten te werpen, die zy van soldaten ontbloot zouden vinden, waar van daan het hen gemakelyk zou vallen in het koninkryk te dringen, en het zelve te vermeersteren. Doch *Paget*, beter ondervinding hebbende van de kloekmoedigheit der Engelschen en van de doorslepenheit der koningin, vertoonde hen, dat die onderneming meer zwaarigheit in hadt dan zy wel dachten, en dat men, gedurende het leven van eene zo wakere, standvastige, en van haar volk zo beminde koningin te vergeeffich zou bestaan Engelandt te overheeren. Zyne waarschouwing wierdt in den windt geslagen, en *Ballard* te rug gezonden om de Engelsche Roomschegezinden te schikken, ten einde zy de landing der troepen van den paus en van den koning van Spanje, wier schepen zy wel haast zouden zien opdagen, mogten begunstigen.

Deze priester kwam in den Pinxtertydt weder in Engelandt, als een krygsman gekleed, en zich kapitein *Foscu* doende noemen. Toen was het, dat hy kennis maakte met *Antoni Babington*, een jong edelman van Dethie, in de provincie van Darbi, die met schone hoedanigheden begaafd was, niet alleen van geboorte, maar ook van verstandt en wetenschap, meer dan men in een persoon van die jaren zou vermoed hebben: doch die door een al te ver gaanden yver voor den Roomschen Godsdienst beheerscht wierdt. Het was reets een jaar geleden, dat hy zonder verlof van de koningin eene reis naar Vrankryk hadt gedaan, alwaar hy eene zeer nauwe gemeenzaamheit hadt gehouden met *Morgan*, en den bisschop van Rosse, waar van de eerste zaakbezorger der Schotsche Roomschegezinden, en de andere afgezant van *Maria* was. Deze

Zz

twee

1586.

twee mannen in de gedachten gekregen hebbende om de koningin van Schotlandt een zo aanzienlyken vriendt te winnen, als dezen edelman, door zyne geboorte en rykdommen, en nog meer door zyne persoonlyke hoedanigheden in grote achting zynde, namen de gelegenheit in alle zyne bezoekingingen waar, om de deugden van hunne koningin te roemen, waar van zy spraken als van eene heldinne. Zy voegden by dezen lof de hope van hare aanstaande herstellinge, en gaven *Babington* niet duister te kennen, dat hy ter harer beguntiging eene voordeelige post zou kunnen bekleden. Zy zochten ook gunst voor hem by deze vorstinne, zonder dat hy 'er iets van wist; zo dat hy naderhandt, in den tydt, datze meer vryheit genoot, dan wanneerze onder de strenge bewaring van den ridder *Powlet* was, zeer verplichtende brieven van haar ontving. Dit was het beginfel van den val dezès edelmans. Hy kon zich niet ongevoelig houden omtrent de heuschheden van eene grote koningin: zyne edelmoedigheid was door hare rampen, en door de glorie, van haar verlosser te zyn, geraakt, en zyne staatzucht wierdt door de vergeldingen voor een zo groten dienst op eene aangename wyze gestreelt.

Ballard bragt hem voort ten verderve. Dewyl zy met elkander spraken over de middelen om hare vryheit te bevorderen, konden zy beide wel bevroeden, dat zulks by het leven van *Elizabeth* onmogelyk scheen: doch *Ballard*, daar op de lessen van het collegie van Rheims herhalende, bragt hem verscheide redenen by, dat het niet alleen wettig, maar zelfs Gode aangenaam zou zyn haar te vermoorden, waar by hy nog voegde, dat, indien de vergelding daar van in den hemel ontwyfelbaar was, de zelve niet minder roemwaardig op de aarde zou zyn, en gaf, zegt men †, dezen edelman te kennen, dat het huwelyk van de koningin de beloning voor hare verlossing zou zyn. Waar toe was eene zodanige bekoering niet bekwaam? en wat uitwerking moest de hope van met eene schone en machtige koningin te trouwen niet hebben op een jong hert, dat voor de liefde gevoelig was, en naar glorie streefde? Hy kon deze aanlokking niet wederstaan, en nam van dien tydt af voor de koningin van Engelandt om het leven te brengen, waar van de uitvoering tot St. Bartholomeus, een beruchte dag door den moordt der Hugonoten in Vrankryk, en om deze reden door de vloekverwanten verkoren, als een dag van goede voorspellinge, wierdt uitgesteld. De andere geschiedschryvers spreken niet van de hope op het huwelyk van de koningin van Schotlandt; maar zy zeggen eenstemmig, dat *Babington* zich inwikkeld in de zamenzwering om *Elizabeth* te vermoorden, en zelfs zich als een hoofd daar van aanstelde.

Ballard hadt hem *Savage* genoemd, die tot geen ander einde gekomen was dan om het schelmstuk uit te voeren. *Babington* meende, dat het gevaarlyk en onvoorzichtig was eene zo grote onderneming een eenig man aan te betrouwen, en stelde een ander ontwerp op, dat goedgekeurt wierdt. Hy wilde 'er *Savage* niet buiten sluiten, maar voegde by hem den ridder *Eduard Windsor**, *Thomas Salisbury*, van eene familie van de ridders van het graafschap *Dambi*, *Karel Tilney*, een der edellieden van de garde van la Manche, van een oud stamhuis, en waar van hy de eenigste was, daar men op hopen mogt, maar die, door *Ballard* verleid zynde, den Roomschen Godsdienst hadt omhelt, *Chidik Tikburn*, uit het graafschap van *Southampton*,

Namen der zamengezwoeren.
*broeder van Mylord *Windsor*.

Eduard Abington, zoon van den schatbewaarder 1586.
der koningin, *Robert Gage*, van *Surrey*, *Johan Travers*, en *Johan Charnok*, van *Lankaster*, *Johan Jones*, wiens vader ten tyde van de koningin was geweest grootmeester van de kleerkamer, *Barnwel*, uit eene adelyke Iersche familie, *Dun*, zoon van een tiende-pachter, en een zekeren *Polle*. Deze laatste scheen zeer yverig voor de koningin van Schotlandt, en hadt inderdaadt veel belang in hare zaken genomen, maar het was een uitgezonden van den ridder *Walshingham*, door wien hy zich hadt laten omkopen. *Nave*, geheimschryver van *Maria*, hadt dezen zamenhandel ontdekt, en de anderen gewaarschouwt niet op dien verrader (dus noemde hy hem) te vertrouwen. Zy wilden het niet geloven, en *Polle* liet zo veel yver blyken om den aanslag voort te zetten, dat hy hen alle door zyne gemaakte drift bedroog. Ondertusschen deedt hy den geheimschryver van Staat dagelykch verslag van het geen 'er in hunne gesprekhoudingen voorviel.

Babington stelde zich aan het hoofd van allen, en zo veel als de bestierder van de onderneming zynde, wees hy elk van de anderen hunne rol in dit treurspel, gelyk zy zich daar omtrent zelf uitten, aan. Hy vertrouwdte op alle niet even veel; zy gaven zich ook alle, ten minste met de zelve woede niet, tot de uitvoering van dien moordt over. Hy liet de brieven van de koningin van Schotlandt en van de staatsdienaars van Spanje niet zien dan aan *Ballard*, *Tikburn*, en *Dun*; en hy hadt moeite *Tikburn* en *Tilney* tot den moordt van *Elizabeth* te doen besluiten. *Ballard* voegde zich by hem om hen daar toe te bepraten, en het was alleen door geweldt, en als met een weérzin, dat hy zich door hunne aanhoudingen liet bewegen. *Abington*, *Barnwel*, *Charnok*, en *Savage* toonden den zelve wederstandt niet. Zy hadden hun besluit al overlang genomen, en spraken als onverzagden, die de komst van dien tot dezen vervloekten moordt bestemden dag met ongeduldt afwachten. *Salisbury* was van een ganfch anderen aart. De voorflag daar van baarde hem een afgryzen, en al het geen men op hem kon verwinnen was, dat hy al zyn vermogen zou aanwenden om de vryheit van *Maria* te bevorderen: doch men kon hem nooit doen beloven, dat hy de handt zou lenen aan den moordt van *Elizabeth*.

Het besluit genomen zynde, bekrachtigden de vloekverwanten het zelve door een plegtigen eedt, by welken zy zich teffens verbonden om het geheim te houden. Doch hunne verwaandheit verriedt hen. Niet alleen voeren zy voort met hunne vergaderingen te houden in de vlakten van St. Gilles, in de St. Paulus-kerk, en zelfs in de kroegen; zy hadden ook de onvoorzichtigheit van in hunne drinkgelagen met lof te spreken van de oproermakers van Schotlandt, welke zich eenige jaren te voren van hunnen koning meester hadden gemaakt, hem houdende als een gevangen in het kasteel van *Sterling*, en den moordt, in den persoon van den prins van *Oranje* begaan, als eene heldendaadt te verheffen. Het bleef daar nog niet by; zy deden zich in eene schildery uitschilderen, alwaar *Babington* zich midden in den troep vertoonde, als de veldheer, die hen geleidde, met dit vaars, dat de gevaarlyke zamenzwering, waar van hy het hoofd was, te kennen gaf:

Hi mihi sunt comites, quos ipsa pericula ducunt †.

Ook bevroed hebbende, dat deze zinspreuk te veel aanduidde, deden zy de zelve naderhandt door-

Bewerf van hune onderneming.

Zy verbinden zich door een plegtigen eedt.

† Zy volgen my, door het gevaar door-

1586. zelf geleid wordende.

* *Quorum haec alio proferantur?*

Overvaardheit van de koninginne.

doorsnyken, en stelde eene andere in de plaats, met welke zy te kennen gaven, dat men te vergeeffich goede besluiten nam, wanneer men zich door iets anders daar van liet afwenden *. Men ontnam hen die schildery, welke aan de koninginne wierdt gebragt, die het wezen van *Barnwel* daar in kende, zonder dat der andere vloekverwanten te onderscheiden; zo dat zy hem eenige dagen daar na, zo als hy haar op een wandeltochtie volgde, bespourt, en zich tot *Hatton*, hoofdman van hare lyfwacht, gewend hebbende, aan dezen overste zeide: *Men moet toestaan, dat gy voor myne beveiliging wel hebt zorg gedragen: ik zie niet, dat 'er een van myne lyfwachten by my is, of iemandt, die slechts een dogen heeft om my te beschermen.* Dit zeggende keekze *Barnwel* sterk aan, zonder dat 'er de minste ontsteltenis in haar wezen te zien was, gelyk hy het naderhandt beleedt, daar by voegende, dat indien de andere vloekverwanten zich in dat oogeblik verteenwoordigt hadden, het hen ligt zou gevallen hebben hun oogmerk uit te voeren. *Savage*, die zich ter zelve plaats bevondt, bevestigde deze verklaring met de zyne; maar die twee schelmen hadden geen hert genoeg om den moordt zonder hunne medestanders uit te voeren.

Babington zelf, hoe stout hy ook was, vondt niet raadzaam zulks te ondernemen, dan na alvorens verzekert te zyn van den bystandt, welken men hem in de by *Mendoza* gehoudene gesprekken beloofd hadt; en om dien te verhaaften besloot hy *Ballard* naar Vrankryk te zenden, en ook zelfs derwaarts heen te gaan. Maar tot meerder zekerheit vondt hy dienstig een vrygeleibrief van het hof van Engelandt te nemen. Om den zelve te verkrygen bediende hy zich van *Polle*, eenen van de medeplichtigen, dien hy niet wilt een verspieder van *Walsingham* te zyn. *Polle* beloofde hem dezès staatsdienaars gemoedt zo behendig in te nemen, dat hy zich sterk maakte het verlof, dat hy begeerde, te zullen bekomen. Hy bekwam het inderdaadt, ten minste gaf *Walsingham* hem daar toe hope, en *Babington* zich by hem vervoegt hebbende prees zyn voornemen, zodanig, zeide hy, als *Polle* het hem te verstaan hadt gegeven, namentlyk, van alleen naar Vrankryk te gaan om de bedekte aanslagen van de oproerigen te doorgronden, en om 'er de koninginne kennis van te geven; waar by hy grote beloften voegde om hem vergeldingen te bevorderen, welke met een zo gewigtigen dienst overeenkwamen. Op dien voet ging *Babington* van hem af, zeer voldaan zynde over den uitlag van zyne list, en niet bemerkende, dat hy zelf geloert was door den gene, dien hy meende bedrogen te hebben.

Walsingham ontdekt de zamenzwering.

Hy was niet alleen daar niet over bekommerd, alle de medeplichtigen meenden, dat hun aanslag zo geheim was, dat zy niet dachten, dat de zyn zelf, met al haar licht, den zelve kon ontdekken. Dus spreken 'er de gedenkschriften van dien tydt af. Dat van *Walsingham* ontdekte echter den snoden toeleg, en hy kwam 'er voort achter door het bericht van den Engelschen priester, *Gilbert Giffard* genaamt, een van de genen, die *Savage* het besluit, om *Elizabeth* te vermoorden, hadt ingegeven, maar die daar na zyn party verriedt. De genen, die in Vrankryk waren, hadden geen achterdenken op hem, en hem gezonden om de uitvoering te verhaaften. Hy was geboren uit een deftig geslacht te *Chellington*, in de provincie van *Stafford*, by het kasteel *Chartley*, waar op de koningin

III Deel.

van Schotlandt toen gevangen zat, en hy doorreisde het koninkryk onder den name van *Luffson*, om de zamengezworenen aan te wakkeren, dragende daarenboven zorg om de koninginne de brieven, die uit Vrankryk kwamen, te behandigen, of de gene te bestellen, welke zy derwaarts henen zondt.

Hy was daar nieuwelings van daan gekomen, en de eerste stap, dien hy gedaan hadt, was, dat hy *Walsingham* bezoek gegeven, en alles aan hem ontdekt hadt, het zy door eene wroeging van zyn gewisse, of uit vreeze voor de straffe, of eindelyk dat hy door de milde giften van den geheimschryver van Staat was omgekocht. De vloekverwanten geloofden door dit proefftuk van zyne getrouwheit verzekert te zyn. In het eerst zonden hem de Franschen voor de Engelschen van hunnen aanhang geslotene en toegezegelde papieren, daar niets ingeschreven stondt. Dat geschiedde tot verscheide malen toe, en de pakketten wierden altoos getrouwelyk overhandigt. Daar omtrent door de brieven van hunne correspondenten onderrecht zynde, maakten zy geen meer zwarigheid om hem de geschriften, die het bewerp van de zamenzwering, en de toebereidselen, welke van weerkanten gemaakt wierden, om 'er de uitvoering van te verhaaften, behielden, over te zenden. Deze pakketten wierden ook aan de zamengezworenen behandigt; doch na alvorens opgebroken te zyn, gelyk de andere gedaan waren, zonder dat zy het gemerkt hadden. Zy bespeurden aan de andere ook weinig, dat zy geopent waren geweest, door deze list bedrogen zynde. Een *Brouwer*, naast het huis van *Giffard* wonende, wierdt omgekocht, om door een muur te breken, die met de kamer van den Engelschen priester gemeenschap hadt, en door deze opening was het dat men de pakketten aan de zaakbezorgers van *Walsingham* overgaf. Daar waren 'er onder, die alle soorten van karakters ontceyfferden, en alle soorten van schrift naschreven: anderen wisten de zegels na te booten *. Dus hieldt men de oorspronkelyke, en men stelde zo ten opzichte van het karakter, als van het zegel, zo wel nagebootte afschriften in de plaats, dat de zamengezworenen daar in bedrogen wierden, en altoos de oorspronkelyke meenden te ontfangen. Zie eens op wat wyze hunne brieven, en die van de koninginne van Schotlandt in handen van *Walsingham* vielen, die de zelve terstondt aan de koninginne vertoonde. Men vondt onder deze brieven die van de koninginne van Schotlandt aan *Babington*, en van *Babington* aan de koninginne van Schotlandt, nevens een groot getal andere, waar van zommige hielden aan den afgezant *Mendoza*, andere aan *Mylord Paget*, aan den aartsbisshop van *Glascow*, en aan *Inglefield*, alle te *Parys* hun verblyf houdende, voorstanders, aanhangers, of staatsdienaars van de koninginne van Schotlandt, of van den koning van Spanje. Dus wierdt de gansche aanslag ontdekt, en men hadt overtuigende brieven tegen de medeplichtigen, onder het getal van welke men de gevangene koningin begreep.

Na zulke klare bewyzen gaf *Elizabeth* bevel om *Ballard* in verzekering te nemen, welken men ook vatte zo als hy gereed stondt om naar Vrankryk over te steken. Men vondt hem aan het huis van *Babington*, die, niet twyfelende, of deze stap zou den zamengezworenen dodelyk zyn, en vrezende, dat hem zulks ook wel haast mogt overkomen, naar het huis van *Tikburn* vluchtte, om met hem te overleggen wat hen in een zo schromelyken en dringenden toestandt

1586.

Wat middelen ten dien einde worden aangewend.

* *Thomas Philips en Arthur Gregorius.*

1586. van zaken te doen stondt. *Tikburn* was van gedachten, dat men, van den toelag afziende, de behoudenis in de vlucht moest zoeken. *Babington*, *Savage* en *Charnok* beweerden in het tegendeel, dat zy geen heil te wachten hadden dan door eene schielijke uitvoering, en betuigden gereed te zyn alles te ondernemen. De overigen verklaarden zich ook terstondt voor die gedachten; maar hun besluit was van korten duur. De vrese beving hen, en *Babington* hieldt zich verborgen gelyk de anderen.

Hy schreef nochtans aan *Walsingham*, van wiens heimelyken handel met *Giffard* hy onbewust was, om hem te verzoeken den vrygeleibrief, dien hy hem door bemiddeling van *Palle* beloofd hadt, voor hem te willen doen vervaardigen. Hy verzocht ook zyne voorspraak omtrent de ontslagting van *Ballard*, voor wiens getrouwheit hy zich borg stelde. *Walsingham*, voortvarende met te veinzen, liet hem weten, dat hy het hem met de eerste gelegenheit zou bezorgen. Aangaande de vryheit van *Ballard* schreef hy hem, dat hy hem de zelve niet kon beloven, en dat het een gevaarlyk man was, waar van de koningin raadzaam hadt gevonden zich te verzekeren, hem vermanende den ommevang van zodanige lieden te schuwen. Hy schreef hem ondertusschen, dat hy maar gerust hadt te zyn, en gaf hem altoos hope van zyn verlosschrift te zullen bekomen, aan de vervaardiging van het welke niet meer ontbrak dan te tekening der koninginne.

Babington meende toen, dat hy zich al te los vervaard hadt gemaakt, en dat het verraadt niet ontdekt was: ziende ten anderen noch wachts, noch deurwaarders om hem in verzekering te nemen. Maar een bediende van *Walsingham* * kreeg bevel om hem overal te volgen. Men maakte hem wys, dat zulks geschiedde om hem tegen de deurwaarders, die de verdachte Roomschgezinden sedert de gevangenneming van *Ballard* vervolgden, te beschutten; maar de ware oorzaak daar van was, dat men zyne vlucht wilde beletten.

Walsingham was van gedachten, dat men nog langer den geveinsde moest spelen, in hope van nog dagelykch nieuwe omstandigheden te nemen: doch de koningin sprak dit gevoelen tegen, zeggende, dat men Godt door eene al te grote loomheit niet moest verzoeken; dat het tydt was om voordeel te doen met het licht, dat zyne voorzienigheit verschaft hadt om haar leven en kroon te behouden. Hy schreef dan een leettertie aan den bediende, welken hy by *Babington* hadt gestelt, en de boodschapper, die 'er mede belast was, het overgegeven hebbende zo als men aan tafel zat, wierp *Babington*, die naast den bespieder zat, het oog daar op. Hy was zeer verbaast te zien, dat het een bevel was om nog naauwer acht op zyne bedryven te slaan dan men tot nog toe gedaan hadt. Hy ontveilde het geen 'er hem in was voorgekomen, en de bespieder het niet gemerkt hebbende, dat hy 'er iets van gelezen hadt, ging men met de maaltydt voort, de eene zynen last, en de andere zyne ongerustheit verbergende. *Babington* schonk zelfs te rykelyker in, om zyn spel te beter te bedekken, en om onder het drinken een gelukkig oogenblik van te ontkomen te bespieden. Eenigen tydt daar na ging hy naar beneden, even of hy den waardt hadt willen betalen, latende zynen mantel en degen leggen. De anderen wachttten te vergeeffch naar zyne wederkomst. Hy vluchtte naar Westminster, al-

waar zich eenige van de vloekverwanten onthielden, verwisselde van klederen met *Gage*, en *Gage* met *Charnok*; en zy gingen alle drie zich in het St. Jans-bosch, dat by de stadt legt, verschuilen, alwaar *Barnwel* en *Dun* by hen kwamen. *Babington*, door zyne haarlokken en schoonheit van allen de bekendste zynde, deedt zich het haar afnyden, en maakte zyn aangezicht, met het zelve met noten-olie te bestryken, die zyne blanke en schone verw in eene afschuwelyke koleur veranderde, onkenbaar.

Na eenige dagen in het bosch gedwaalt te hebben zochten zy eene schuilplaats by de *Bellamis*, niet verre van *Harowhil*, alwaar die lieden, het Pausdom krachtig toegedaan zynde, hen als martelaars ontfingen, verborgen, van voediël bezorgden, en in boeren klederen staken, om hen te vermommen. Men hadt hen ondertusschen voor verraders verklaart, en onder trommelslag voor zodanigen door het ganfche koninkryk uitgrocpen; zo dat noch de zorg, die zy namen om zich te verbergen, noch de getrouwheit hunner gashouders hen voor de navorsching van eene menigte van bezoekers, die alle plaatsen doornuisfelden, konden beschutten. Op den tienden dag van hunne verschuilinge wierden zy ontdekt en naar Londen gevoert. Zy gingen dwars door de stadt heen, onder het gejuich van het volk, dat zich verheugde over de gevangenneming van de moordenaars van hunne koninginne, als over eene overwinninge, en dat door het zingen van Psalmen, het luiden der klokken, en voor de huizen ontslokene vuren, daar over zyne blydschap betoonde.

Alle de andere medeplichtigen wierden weinig dagen daar na ook by den kop gevat. Daar was niemandt dan *Windsor*, dien men nooit kon vinden. Men arbeidde ten eersten aan hun rechtsgeding, dat niet bezwaarlyk was op te maken, daar men zulke klare bewyzen aan de handt hadt. Het was het nog minder, vermits zy weinig keer deden om zich te rechtvaardigen, de een den anderen beschuldigende, en reets by hunne eerste ondervraging alles bekennende.

Op den 13 September beleden *Ballard*, *Babington*, *Savage*, *Barnwel*, *Tikburn*, *Tilney*, en *Abington* het feit, en wierden schuldig geoordeelt aan de misdaadt van gekwetste hoogheit. Zeven anderen bleven te vergeeffch hardnekkig om het verraadt te ontkennen: zy wierden daar van overtuigt, en insgelyks verwezen. *Polle* hadt onder hen begrepen geweest: doch zyne aan *Walsingham* gedane ontdekking behieldt hem het leven. De overigen wierden gerecht: de zeven eersten op den 20 September in de vlakke van St. Gilles, en de zeven anderen daags daar aan. Men hing hen aan een koordt, die terstondt wierdt afgesneden; men opende hen de borst, en hakte hen dus nog ganfch levendig in vier delen. *Ballard* onderging die straffe het eerst met alle strengheit, en *Babington*, die hem met standvastigheit aanzag, gedurende dat de anderen, ter aarde leggende, hunne gebeden deden, volgde na hem. Zo als men den strop hadt afgesneden, en dat men hem den boezem zou oprukken, riep hy deze woorden uit: *Parce mihi, Domine Jesu*: dat is: *Vergeef my, o Heere Jesus*. *Savage* gehangen zynde, brak de strop, zo dat hy gevierendeelt wierdt, zonder eenigzins gewurgt te zyn. *Barnwel* bootste de standvastigheit van een martelaar na; *Tikburn* bekende zyne schuld, en verwekte deernis onder de aanbouwers, zo wel als *Tilney*, dat een schoon en zeer schaamachtig jongman was.

Abing-

* Stude-
more ge-
naamt.

Babington
en
zyne me-
depichti-
gen wor-
den in
verzekering
genomen.

Hunne
veroor-
deeling
en straf.

1586. *Abington* speelde den verwoede, en dreigde Engelandt met eene overstrominge van bloedt. De andere zeven wierden zachter gehandelt. De koningin betuigde een afgryzen te hebben van de strafheit, die men omtrent de eersten gebruikt hadt, en begeerde, dat men deze geheel en al zou verwurgen, voor dat men hen in stukken hieuw. *Salisbury* toonde opentlyk zyn berouw, en vermaande de Engelsche Roomschegezinden geen geweld te gebruiken om hunnen Godsdienst te herstellen. *Dun* deedt het zelve. *Jones* betuigde zyn best gedaan te hebben om *Babington* van zyn heilloos voornemen af te trekken, en zeide, dat hy het *Salisbury* hadt afgeraden, doch dat hy den eersten geen meester hadt kunnen worden. *Charnok* en *Traverse* hielden zich alleen met Godsdienstige overdenkingen bezig. *Gage* verfoeide zyne trouwloosheit, en roemde de goedheit van de koningin. *Belami*, die *Babington* versteek hadt, wierdt nevens zyne medegezellen ook gerecht. Hy hadt een broeder onder de zamengezworenen; doch deze verhing zich zelve in de gevangenis.

Giffard, die *Walsingham* alles ontdekt hadt, wierdt met de anderen gelyk gestelt: doch dit geschiedde alleen om een voorwendfel te hebben om hem ook in Vrankryk te gebruiken. Hy wierdt dan in schyn gebannen, en inderdaadt als een bespieder uitgezonden. Men behaalde 'er nochtans zo veel voordeel niet by, als men wel gedacht hadt. De misnoegden kregen achterdenken op hem, zo haast hy daar was aangekomen, en deden hem in de gevangenis werpen, waar in hy vol ellende stierf.

Wat klagen de Roomsgezinden daar over doen.

* *Bolan*.

Rechtsvaardig van Elizabeth.

Cambden. Spatzwood. Mellewille. Simond & L. van. Bolan. Thomas.

De strafuitvoering over *Babington* en zyne medeplichtigen wierdt door de den pius en den koning van Spanje aanklevende Roomschegezinden als de wreedste moordt, die 'er ooit begaan was, uitgekret. Zy spraken niet van *Elizabeth* dan als van een tyran, die vermaakschepte om zich in het bloedt der Katholyken te baden, welke meer onder hare regeringe leden dan de eerste Christenen ooit onder de Roomsche keizers, het zy Heidenen, of Arianen, geleden hadden. Maar schoon genomen de verwytingen, die zy deze koningin doen, waren op waarheit gegrond, gelyk hen een Engelsch schryver * zeer verstandig antwoordt, zouden zy nochtans geen de minste reden van klagen hebben, om dat zy op zich hadden geladen al het geen zy leden, en men straffe niet dan de genen, die van de vloeckste verraderyen, waar aan een landgenoot en onderdaan zich schuldig kan maken, overtuigt wierden. Moenden zy, vervolgt deze schryver, dat die vorstin zich gansch stil zou houden, terwoyl zy op haar leven en op hare kroon toeleiden, en datze, zonder zich te bewegen, zou duldten, dat men haar straffeloos van den troon schopte en vermoordde? Hy voegt daar by, dat die strengheit de koningin voor alle Engelsche Roomschegezinden ontzagehelyk maakte, welke de hoofden en de vierendelen der zamenzwoerders voor des volks oogen ten toon gestelt zagen: maar dat niets bekwaam was om hunne woede tot bedaren te brengen.

Het bleek klaar uit de, op de wyze, als gezegt is, onderschepte brieven, en uit de bekentenissen der schuldigen, dat de koningin van Schotlandt deel aan de zamenzwering hadt gehad. De schryvers, die haar het meeste zyn toegedaan, ontschuldigen haar daar niet van. Zy beweren alleen, gelyk wy in het vervolg zullen zien, dat men haar, oppermachtig zynde, haar rechtsgeding niet hadt mogen opmaken.

De Engelschen, die van een gansch ander oordeel waren, verzuimden niet de stukken daar toe te schikken en in staat te stellen, en daar op vonnis te vellen, waar op de strafuitvoering wel haast volgde.

Men moet het bekennen, hier is de tedere plaats van de geschiedenis van *Elizabeth*. Het zyn niet alleen de Roomschegezinden, die tegen dit treurgeval uitbulderen; de Engelsche Protestanten zelf doen de nagedachtenisse dezer koninginne daar een schamper verwyt over. Hoe vrend ondertusschen die daadt van hare regering mag schynen, heeft de zelve evenwel hare verdedigers. Het is een geschil, waar in wy wel zorg zullen dragen ons niet in te laten. Het is ons genoeg van een zo buitengewoon bedryf, volgens het verhaal van de minst eenzydige en geloofwaardigste schryvers, verslag te doen, en wy laten den Lezer omtrent deze twee koninginnen een vry oordeel. Hy zalze mogelyk beide beklagen, de eene om ter behoudenis van den Staat en van haar zelve gedwongen geweest te zyn hare vyandinne te doen sterfen; de andere om door oproerigen en schelmen ingewikkelt geweest te zyn in zamenzweringen, die haar dodelyk waren.

Terwoyl 'er naar de zamenzwoerders gezocht wierdt, stelde de ridder *Peulet* zo goede order om het gaan en komen van de bedienden der gevangene koninginne, en van andere verdachte personen te beletten, dat zy geen de minste tyding kreeg van het geen 'er omtrent die zake gebeurde. Gansch Engelandt hoorde hen voor verraders uitroepen; *Maria* alleen, in dit geval zo veel belang hebbende, kwam 'er, door de waakzaamheit van haren oppasser, die voor haar alle de openingen, waar door het gerucht daar van tot aan haar toe mogt doorgedrongen hebben, deedt sluiten, niets van te weten. De verraders gekregen zynde, zondt men den ridder *Thomas Gorges* tot haar, om haar eene tyding te brengen, die haar niet dan te vergeefsch kon bedroeven, hunne gevangenis haar hun ongeluk, en het hare doende beichouwen, zonder hope van daar tegen een hulpmiddel te kunnen verschaffen. Ten anderen stelde de wyze, op welke men te werk ging, om haar te doen weten, dat zy gevangen waren, haar nog minder in staat om aan hunne algemene verlossinge te arbeiden. Men twyfelde niet, of zy hadt in hare kisties verscheide papieren betreffende den ontdekten aanslag, en waar uit het gansche geheim voort zou te zien zyn. Om haar te beletten de zelve te versteeken nam *Gorges*, ten einde hy zynen last volvoerde, den tydt waar, datze te paardt steeg, om op de jagt te gaan. Zy hadt wel weder in hare kamer willen treden; maar dit was zich verdacht maken, en reden geven van haar te volgen en het onderzoek te doen, waar voorze bevreesd was. Zy stelde dan tot hare te rug komst uit om de brieven en papieren, welke konden nadeelig zyn, het zy aan haar, of aan de zamengezworenen, te verzegelen, onbewust zynde, dat men andere bewyzen in handen hadt om hen te overtuigen: doch het wierdt haar niet toegelaten zo haast weder te komen.

Men deedt haar, onder schyn van haar vermaak aan te doen, alle de schoonste lusthuizen van de landstreek bezichtigen, terwoyl men zich van hare schriften meester maakte.

Nave en *Curlé*, hare twee geheimschryvers, de eene een Franschman, en de andere een Schotichman, nevens hare andere bedienden, wierden terstondt in verzekering genomen, en men

1586. De Manri. De Vader Or. luani.

Maria Stuart wordt beschuldigt deel gehad te hebben aan de zamenzweringen.

Wat rechtsplegingen tegen haar gehouden worden.

1586. zette hen afzonderlyk, om hen geen de minste gemeenschap zamen te doen hebben. Vervolgens ging men in hare kamer en in haar kabinet; men nam de kofferties, daar hare papieren in lagen, en men zondtze alle gefloten naar het hof. Men maakte haar zelf haar geldt afhandig, om haar de middelen te benemen om zich vrienden te maken, of om hare wachts om te kopen. De kisties angebragt zynde, opende men die in de tegenwoordigheit van *Elizabeth*. Daar wierden brieven in gevonden van verscheide vromdelingen, en afschriften van de gene, welke *Maria*, het zy aan die personen, of aan anderen hadt geschreven, nevens meer dan zestigderhande karakters, welke dienden om die brieven, en de gene, welke men te voren onderschept hadt, te ontcyfferen. Men vondt 'er ook vele brieven van Engelsche groten in, die haar hunnen dienst met de uiterste toegenegenheit aanboden. Belangende deze laatste vergenoegde zich *Elizabeth* met ze te lezen, zonder daar over verwyf te doen aan de genen, dieze geschreven hadden, zich daar omtrent van deze woorden bedienende: *Videō & taceo*, dat is: *Ik zie en zwijge*: doch hare staatkunde en gematigheit deden haar geen nut, en de genen, die 'er de schryvers van waren, het vernomen hebbende, meenden daarom niet te minder verdacht te zyn, en haatten haar daarom ook niet te minder.

Alvorens verder te gaan, zondt de koningin *Wotton* naar het hof van Vrankryk, om het zelve van deze grote ontdekkinge kennis te geven. Zy wist wel wat deel de *Guizen*, en door der zelve middel het hof van Vrankryk zelf daar in hadden: doch zy wilde den voortgang daar van met veinzen en door een gezantschap van beleefdheit liever stuiten, dan zich, met hen te doen aanmerken, dat hun boze wille haar niet onbekend was, hunne wraak op den hals halen. *Wotton* verzuimde niet de zamenzwering in al hare wroedheit bloot te leggen; de brieven van de koninginne van Schotlandt, nevens andere preuven van eene zo godloze onderneming, by te brengen, en te tonen, hoe groot een deel *Morgan*, *Paget*, en de verdere vyanden van hare Britanische Majesteit, die naar Vrankryk gevluht waren, aan deze schrikkelijke aanslagen hadden.

Ondertusschen deedt *Elizabeth* haren Raadt vergaderen, om een besluit te nemen wat haar met de gevangene koninginne te doen stondt. De gevoelens waren verdeelt. Zommigen meenden, dat men zich moest vergenoegen met haar naauwer dan te voren op te sluiten; en om hun gevoelen klem by te zetten zeiden zy, dat zy in de zamenzwering was ingewikkelt, maar de zelve niet hadt angelegt; datze ten anderen zikkelyk was, en dat hare natuurlyke doot Engelandt wel haast van de ongerustheit, welke haar leven het zelve veroorzaakte, zou verlossen, zonder dat het nodig was daar toe het hatelyk middel van eene geweldige doot te gebruiken. Doch de anderen vertoonden het dringende gevaar, waar in de Godsdienst zich bevondt, en beweerden, dat men zich moest verhaasten met deze onverzoenlyke vyandin van den Staat en Godsdienst te straffen. De graaf van Leicester stemde met hen overeen, uitgenomen ten opzichte van de wyze van haar te doen sterven. Hy zeide, dat het beter geweest zou zyn zich daar toe van vergift te bedienen, en kocht een leeraar in de Godgeleerdheit om, ten einde hy *Walsingham* overtuigde, dat men in den tegenwoordigen toestandt van zaken dit scheefze mid-

De voorflag van den graaf van Leicester om de koningin *Maria Stuart*

del onzondig mogt gebruiken. Doch de geheim-schryver van Staat verwierp zulks met afgryzen. Hy zeide, dat het 'er zo verre af was om deze geweldplegingen toe te slaan, dat de graaf van Morton zich aangeboden hebbende om *Maria* op de grenzen te vermoorden, byaldien men haar naar Schotlandt wilde te rug zenden, hy voor dien moordt den zelve afkeer hadt getoont, als voor het vergift, waar van men hem sprak. Daar wierdt dan besloten, dat men haar rechtsgeding zou opmaken, volgens het recht of de wetten van het koninkryk. Men ontmoette ook eene zwaarigheit, namentlyk, of men de zaak zou vervolgen uit kracht van de wet van *Eduard* den III, of zich gedragen naar die, welke in het zeven en twintigste jaar van de regering van *Elizabeth* gemaakt was. De eerste behelst, dat die genen schuldig aan de misdaadt van gekwetste hoogheit zyn, die den ondergang smeden van den koning, of de koninginne, beroerten in het koninkryk verwekken, of met de oproerigen en vyanden van den Staat aanspannen. Door de wet van *Elizabeth* * wierdt het onderzoek omtrent dit misdryf vier en twintig uit den geheimen Raadt en uit de Pairs van het koninkryk genomene groten aanbevolen, en men onderwierp aan de straffe van de wet niet alleen de weder-spansigen, maar ook de genen, die den oproer hadden angevoert. Men stemde overeen de schikking van deze wet te volgen.

Dit besluit genomen zynde, stelde *Elizabeth* vyf en veertig personen aan, wier hoedanigheden en namen by de opene brieven, welke met het groot zegel des koninkryks gezegelt wierden, en by de Engelsche schryvers gemeld worden. Wy zullen deze Geschiedenis met geen grote naamlyst belasten, die men mogelyk verdrietig zou vinden, en in de oorspronkelyke schriften kan zien; wy zullen ons vergenoegen met aan te merken, dat aan het hoofd van de rechters waren de drie eerste groten des koninkryks, ter oorzaak van de waardigheit hunnen bedieningen: de aartsbisschop van Kantelberg, opperkerkvoogdt van Engelandt, de kancelier, en de grootfchatbewaarder. Vervolgens hadt men een marquis, tien graven, en een burggraaf, nevens zeventien andere Pairs, of baronnen, alle leden van den geheimen Raadt, of het Parlement, by welke gevoegt waren acht ridders, zitting hebbende in den geheimen Raadt, vier hoofden van justitie, en een baron van den Exchequer. Even als of men gemeent hadt, dat men, om eene koningin haar rechtsgeding op te maken, het getal der door de wet voorgeschrevene rechters moest verdubbelen.

De zelve wierdt in den lastbrief onmiddelyk na de namen der rechters gemeld, waar na men de misdryven van *Maria* vertoonde, en op welke den gevolmachtigden de macht wierdt verleent het rechtsgeding tegen haar op te maken. De koningin verklaarde, dat men haar te verstaan hadt gegeven, dat 'er sedert de laatste zittinge van het Parlement, dat is sedert den 1 Juny des jaars 1585, dat het zeven en twintigste van hare regeringe was, verscheide aanslagen tegen haar koninklyken persoon gesmeed waren, zo door *Maria*, dochter en erigename van *Jacobus* den V, koning van Schotlandt, gemeenlyk genaamt koningin van Schotlandt, en de koninginne weduwe van Vrankryk, als door verscheide andere personen, by weten en kennis van de voornoemde *Maria*. Zy verklaarde vervolgens, dat hare begeerte was, dat de wetten nopens het straffen van misdaden van gekwetste hoogheit, in het laatste Parlement vastgesteld, zou-

1586. met vergift om te brengen wordt door *Walsingham* verworpen.

* door het in het zeven en twintigste jaar hare regeringe gehouden Parlement gemaakt. Zie fol.

335. *Elizabeth* siet rechters aan om de koninginne van Schotlandt haar rechtsgeding op te maken.

Inhoudt van den lastbrief der rechters.

1586.

zouden worden uitgevoerd, onder welke was die akte van vereeniging, of verbindtenisse, gemaakt om voor haar Majesteits behoudnisse te waken, waar van wy op die plaats gesproken hebben, het welk men in het jaar 1584 ook al besloten hadt. Hierom, zeide de koningin aan de gevormachtigden, geve u gezamentlyk, en aan het grootste gedeelte uwer vergaderinge eene volle en gehele macht en gezag om een grondig onderzoek te doen omtrent alle de ondernemingen, welke ten nadeele van onzen koninklyken persoon, het zy door de voorgemelde Maria, of door andere met haar heimelyk verstand houdende personen, gesmeed zyn, om eene nauwkeurige kennis te nemen van alle de beledigingen van gekwetste hoogheit, die betrekking hebben op de akte, aan welke in ons laatste Parlement de kracht van eene wet is gegeven: om de omstandigheden van alle deze beledigingen in het gemeen, en van ieder van de zelve in het byzonder, zodanig als ze in de stukken van het rechtsgeding zullen voorkomen, te wikken en te wegen, en vervolgens uw oordeel te geven omtrent de deugdzaamheit der klare en ontegensprekelyke bewyzen.

Op den 11 October begaven de gevormachtigden zich naar het kasteel van Fotherighay, gelegen aan de rivier Nen, in de provincie van Northampton, waar op de koningin gevangen zat. Den volgenden dag zonden zy tot haar de ridders Mildmay en Powlet, nevens den beambtschryver Eduard Barker, om haar de opene brieven van Elizabeth te vertonen. Na de zelve gelezen te hebben namze een wezen aan, dat hare koninklyke achtbaarheid paste. Het is een ongeluk voor my, zeideze, zonder datze zich ontitelde, dat de koningin myne zuster zo kwalijk van myn gedrag onderrecht is. Vergenoegt myne kwade fortune zich niet met eene lange en harde gevangnisse, waar in ik sedert zo vele jaren heb gekwint, ondanks de rechtmatige voorwaarden, welke ik tot myne verlossinge heb aangeboden, en is men niet geraakt over de ziekte, die ik 'er in vergaart heb, aan een gedeelte van myn ligchaam beroert zynde? Moest men de schande by myne ellenden voegen? Heeft de koningin, die my thans aansprakelyk stelt voor de zamenzweringen, welke in haar koninkryk geschieden, vergeten het geen ik haar daar omtrent voorzegt hebbe, en den raadt, dien ik haar gaf om de zelve te verbieden? Maar zy heeft my nooit willen gelooven, en het bloedverwantschap, dat tusschen ons is, heeft my haar vertrouwen niet kunnen winnen. Wanneer deze vereeniging, of verbindtenis, waar vanze zich tegen my zoekt te bedienen, door een dolenden yver gemaakt wierdt, waar schouwde ik haar wegens de droevige gevolgen, die ik daar in voorzagt. Ik merkte den strik toen al, en het lag my wel op de leden, dat men niet zou ontbreken my de misnoegtheden aan te rekenen, welke de buitenlandsche vorsten, die zich aan myn persoon en mynen Godsdienst laten gelegen leggen, en de vrienden, die ik in het koninkryk mag hebben, al te voorbarig, of al te onvoorzichtig zynde, daar over zouden tonen. Ik zwyge van het verbondt, dat de koningin naderhandt met mynen zone heeft gemaakt, zonder het waardig geacht te hebben my daar eenige kennis van te geven. Dit is evenwel een vry gevoelige boon; maar de zelve is als verzwolgen door den smaadt, welken zy my aandoedt, van my als eene onderdaan en eene misdadige te bandelen, en my te dagvaarden voor eene vierfchaar, welke zy heeft aangestelt om my in rechten te vervolgen. De brieven, die gy my des aangaande vertoont, schynen my zo vreemd, dat ik myne oogen daar omtrent ter naauwernoodt kan betrouwen. Is het mogelijk, dat de koningin my als een van hare onderdanen beveelt voor de rechtbank te verschynen? Ik ben eene koningin, ge-

ne macht onderworpen dan die van Godt alleen, en ik zal nooit iets doen, dat de koninklyke achtbaarheid, de betrekking, die myne waardigheit my met de gekroonde hoofden doet hebben, en wel inzonderheit mynen zone, die den troon van Schotlandt bekleedt, onwaardig is. Myne kloekertigheit, welke groter dan myne krachten is, heeft my nog niet verlaten, en zal over myne ellenden, die myn ligchaam niet heeft kunnen wederstaan, zegepralen. Het is al overlang, dat ik myne betuigingen gedaan hebbe tegen eene zo ongehoorde rechtspleginge aan Mylord Bromley, tegenwoordig kancelier, en aan Mylord Warre, wanneer zy my kwamen ondervragen doen aangaande de zake van den ongelukkigen hertog van Norfolk. Dewyl deze ganschelyk de zelve is, vergenoeg ik my met het gene ik aan die twee gemachtigden gezegt hebbe. Ten anderen, hoe kan men begeren, dat ik voor eene vierfchaar antwoorde, daar my alles vreemd voorkomt? Ik weet noch van de wetten, noch van de inzettingen van Engelandt, ik ben ontbloot van een Raadt, op wien ik my zou kunnen vertrouwen, en ik ken de Pairs niet, die in den lastbrief gemeld worden. Daarenboven heeft men my myne papieren afhandig gemaakt: dus kan ik ze ter myner verdediging niet bybrengen, en ik geloof niet, dat 'er iemandt stout genoeg zou zyn om als voorspraak* te dienen in eene zake, waar in de koningin van Engelandt zich zo openlyk voor rechter en party verklaart. Ik ben nochtans onschuldig aan alle de verscheide soorten van misdadaat van gekwetste hoogheit, die in hare wet begrepen worden. Ik heb ook niets tegen haar ondernomen, of iemandt aangezet om zulks te doen. Al het geen men my kan verwijten, en dat ik ook niet ontkenne, is, dat ik den buitenlandschen vorsten, met welke ik in bondgenootschap sta, en die de koninginne bekend zyn, myn persoon en recht heb aanbevolen. Doch ik geloof haar heb gekroon te wezen, dan dat zy my eene bescherming, welke ik alleen in wettige en geoorloofde bewoordingen verzocht hebbe, tot een misdryf zou toerekenen.

De afgezondenen keerden met dit antwoordt te rug, en kwamen des anderen daags weder, met het register van het rechtsgeding, waar in zy haardeden zien, dat de gevormachtigden belast hadden het zelve te stellen. Zy lazen het haar voor, enze zeide by dat gezegde te blyven, erkennende, datze het getrouwelyk geboekt hadden. Maar, vervolgendeze, ik wenschte wel, dat men 'er nog iets byvoegde, dat my uit het gevegen was gegaan, namentlyk, rakende het gene de koningin myne zuster zegt in zekere plaats van haren lastbrief, dat ik de wetten van Engelandt onderworpen, en verplicht ben des zelfs inzettingen te ondergaan, om dat ik eenige jaren onder der zelve bescherminge heb doorgebracht. Het is waar, dat ik in dit koninkryk gekomen ben, maar tot wat einde? Is het niet geweest om den bystandt te verzoeken, dien men my beloofd badt? Hoedanig is het verblyf geweest, dat ik 'er gemaakt heb? Eene gevangenis, waar in men my sedert achtien jaren houdt opgesloten. Ik neem de algemene trouw en het gewisse der koninginne tot getuigen, of dit de wetten van Engelandt is genieten. Hoe zou ik ten anderen gedurende myne gevangnisse daar kennis van hebben kunnen nemen, en wien zou het geoorlooft geweest zyn my daar omtrent onderrechting te geven?

Des namiddags van den zelve dag geschiedde 'er eene andere bezending van eenige der gevormachtigden, die leeraars in het burger en het kerkelyke Recht † met zich bragten. De kancelier en grootschatbewaarder, die zich aan het hoofd der afgezondenen bevonden, verklaarden aan Maria het gezag van hunnen last, zodanig zynde, zeiden zy, dat noch de wegens hare ge-

* Advocaat.

† Een foort van bygevoegde rechtters, die de wet-

Aanspraak van de beschuldigde koninginne aan de gevormachtigden, en hare weigering van in hanc tegenwoordigheit te antwoorden.

1586. ten uit-
leggen,
zonder
het recht
van stem-
men te
hebben.

Zy vol-
hardt in
hare
weige-
ring van
te ant-
woor-
den.

Haar
onder-
houdt
met den
groot-
schatbe-
waarder.

* Salici-
sche wet.

vangenisse bygebragte redenen, noch het voorrecht van de koninklyke achtbaarheid, datze wederom eischte, haar van het rechtsgebiedt van het koninkryk van Engelandt konden bevryden, waar van ze door het verblyf, dat zy aldaar gehouden hadt, zich afhankelyk bevondt te zyn. Zy vermaanden haar vervolgens met zachtheit hare beschuldigingen te willen aanhoren, om zich daar omtrent te verdedigen: haar aanstonts daar na te verstaan gevende, dat, byaldienze naar hunne vertogen niet wilde luisteren, zy haar rechtsgeding, als in hare afwezigheit, konden en begeerden op te maken.

Zy antwoordde, *Datze geen onderdaan was, en liever duizend maal wilde sterwen dan van hare oppermachtigheid afstaan. Datze zich niet kon onderwerpen aan hunne vierfchaar, zonder de achtbaarheid van hare kroon onrecht aan te doen, en zonder zich aan alle de wetten van Engelandt te onderwerpen, zelfs aan die, welke den Godsdienst betroffen, dat is, zonder van hare koninklyke waardigheid af te zien, en haar gewisse te verraden. Dat, byaldien men een vry en volledig Parlement wilde beroepen, zy niet weigerde daar voor te verschynen, en te antwoorden op alle punten van beschuldiging, welke men haar te last leide. Maar zy kon voor hare rechtters niet erkennen personen, dieze wist met haat en partyfchap vooringenomen te zyn, en die, alvorens haar rechtsgeding op te maken, haar doodvonnis besloten hadden. Zy vermaande hen hun gewisse daar omtrent te beproeven, en te denken, dat het bedryf van dit treurspel het gebeelal tot een toneel maadt, en zich binnen het koninkryk van Engelandt niet bepaalde, waar binnen zy het te vergeeffsch zochten te sluiten.*

Daar na geschiedde 'er een foort van twistredening tusschen haar en den grootfchatbewaarder. Dewylze klaagde over de verongelykingen van de koninginne van Engelandt, viel Mylord *Burleigh* haar in de reden, om haar aan hare weldaden te doen gedenken. Hy mat boven al breed uit de strengheit, die de koningin hadt getoont tegen de genen, welke bestaan hadden *Maria* het recht tot de opvolging te betwiften, en de zorg, dieze gedragen hadt om het toen zittende Parlement te beletten haar in den opstandt van het Noorden, dien het ontwerp van haar huwelyk met den hertog van *Nordfolk* verwekt hadt, te betrekken. *Maria* antwoordde op eene zeer min verplichtende wyze ten opzichte van hare Britanniſche Majesteit, en deedt blyken, datze van die twee omstandigheden, waar van de grootfchatbewaarder zo voordeelig sprak, een ganfch ander gevoelen hadt dan hy. Mylord *Burleigh* vondt niet raadzaam die zaak verder ter onderzoek te brengen, en de gevolmachtigden, opgestaan zynde, kwamen de vergadering op nieuw wegens de weigering der koninginne bericht doen.

Het duurde niet lang, of zy kwamen haar nader aan boordt. Zy zonden tot haar af den ridder *Powlet*, en den algemeenen pleitbezorger*, de welke aan haar vertoonden de hoofdartykels van den last, nevens eene lyst van de rechtters, op datze, na alvorens het een en het ander rypelyk overwogen te hebben, hare uitzonderingen en verwerpingen mogt opstellen, zodanig als zy het goed zou vinden. Zy vertoonden haar ook door den mond van de zelve afgezondenen, dat zy voorhadden haar opentlyk en ter goeder trouwe te handelen, alle fynigheden van de pleitbank vermydende. Zy bragt voor dit maal geen reden in ter wrakinge van de tot het opmaken van het rechtsgeding aangestelde gemachtigden, en hieldt zich alleen op met de wet, waar op de lastgeving gegrond was, en vol-

gens welke zy tot het opmaken en uitwyzen van het rechtsgeding moesten komen, tegen te spreken. *Eene nieuwe, onrechtvaardige en partydige wet, zeideze, zonder voorbeeldt, alleen gemaakt met het oogmerk om my van kant te helpen, en aan welke ik my geenzins zal onderwerpen.* Vervolgens vroegze aan de afgezondenen, of zy het burger of kerkelyke Recht daar omtrent meenden te volgen, daar by voegende, het zy ze zich aan het eene hielden, of zich naar het andere gedroegen, dat 'er geen leeraars in Engelandt waren, die de zelve recht verftonden. Dat men 'er uit *Pavië*, of *Poitiers*, of uit eenige andere buitenlandfche hogefcholen, moest ontbieden. Zy zeide verder, datze opgemerkt hadt, datze by inhoudt van de lastgevinge daar in als eene misdadige gehandelt wierdt, en dat men in alle de bewoordingen een vooroordeel zag van hare verwyzinge, voor datze in hare verwerpingen behoort was; zo dat men zich niet moest verwonderen, datze een rechtbank wraakte, die geen andere uitspraak zou doen dan volgens de natuur van eene zo min billyke lastgeving. Zy verzocht dan, dat men voor alle dingen de zwarigheden, dieze maakte omtrent zommige dubbelzinnige artykelen, en die men in een zin kon nemen, waar door haar een onverhelpe-lyk nadeel zou toegebragt worden, geliefde op te lossen. De afgezondenen vorderden haar een uittrekfel van die artykelen, welke zy zeiden aangekent te hebben, af: doch zy zeide, datze zulks in der haast op een kladtie gedaan hadt, en dat het ten anderen het werk van een geheimfchryver, en niet van eene koninginne was.

Zy verklaarde zich duidelyker aan den kancelier, die zich met de andere heeren van de gevolmachtigden by haar verwoegt hadt. *Wat verstaat gy, vroegze hem, door die woorden, dat ik onder de bescherminge der koninginne ben? De zin daar van is klaar, Mevrouw, antwoordde de kancelier, maar men moet dien in de woorden zelve, welke geen dubbelzinnigheid insluiten, zoeken, zonder verklaring te vorderen van onderdanen, welken het niet toekomt den wille hunner oppermachtigen uit te leggen, en wy zyn ten dien einde niet afgezonden.* Zy verzocht ook, dat men haar het protest vertoonde, waar van reets gemeld is, voor dezen omtrent eene diergelyke gerechtshandeling gedaan zynde, en dat het voor de tweede maal mogt ontvangen worden. Doch men antwoordde haar, dat het ftrydig was met de wetten van de kroon van Engelandt, en dat het niet goedgekeurt was. Zy vroeg verder, op wat gezag en rechtsgeleerdheit zy dit rechtsgeding zouden grondvesten, en men antwoordde haar, dat zulks zou geschieden op het gezag van de opene brieven van de koninginne, en van het burger Recht der Engelschen. *Maar uwe wetten, zeideze, zyn vrywillig, en gy maaktze zodanig als het u bebaagt. Zou het billyk zyn, dat ik 'er my aan onderwierp? De Engelschen wilden de Salische wet, die in Frankryk plaats heeft, wanneer zy aldaar over de kroon van dat koninkryk met de Franschen in verskil waren, niet erkennen. Dit was nochtans de wet van het landt, volgens welke het bygevolg schynt dat het verskil moest beslist worden: maar myn persoon, noch myn ryk hebben niets gemeen met uwe wetten. Engelandt heeft zyne zettingen, en Schotlandt de zyne. Uw Engelsch Recht is ten dele op voorbeeldt, en ten dele op gewoonten gegrond, die my onbekend, of in myn koninkryk niet gebruikelyk zyn. Doch indien gy 'er het gezag van het kerkelyke Recht byvoegt, zyn 'er de Engelschen de bevoegde uit-*

Haar
geschil
met den
kancel-
lier.

1586. *uitleggers niet van, het zyn de Godspraken van de opperpriesters, en volgens hunnen geest moeten de zelve verstaan worden.* Men antwoordde haar, dat de Engelschen niet voor wettig erkenden dan het burger Recht van hunne natie, waar aan de gevolmachtigden zich zouden houden, zonder zich te binden noch aan de inzettingen der keizeren, noch aan de bevelen der pauzen. Zy voegden daar by, dat het hen ondertusschen niet zwaar zou vallen haar met uit de eene en de andere van beide die vreemde wetten genomene texten te bewyzen, datze verplicht was voor de vierchaar van Engelandt te verschynen, indienze begeerde, dat men daar mede het opmaken van haar rechtsgeding begon. Zy gaf tot antwoordt, datze over deze stoffe gaarne met hen wilde redeneren, doch by wyze van gesprek, als met personen, voor welke zy achting hadt, en niet by wyze van proces, als met hare rechters.

Zy stapte van dit verschil af om tot nieuwe betuigingen van hare onschuld over te gaan. Doch de gevolmachtigden, ziende, dat deze redenering hen te ver afsceide, vielen haar in de reden, om haar te vragen wat eigentlyk haar laatste besluit was: ofze voor de gevolmachtigden wilde antwoorden, of niet. Zy, het geenze reets gezegt hadt, herhalende, volhardde met hun gezag te betwisten, gegrond zynde op eene inzettinge, die alleen gemaakt was om haar te doen omkomen; datze hen bygevolg niet kon erkennen, noch zich aan de wetten van Elizabeth onderwerpen, die by haar met recht zo verdacht waren; behalven dat hare moedigheid haar niet toeliet eene eerloze daadt te begaan, die het bloedt van Schotlandt, waar uitzee door eene lange achtereenvolging van koningen gesproten was, tot schande zou strekken. Zy weigerde nochtans niet, voegde zy daar by, te antwoorden, maar als eene oppermachtige vorstin, en om hare glorie te verdedigen, en niet als eene onderdaan, nog minder als eene misdadige, waar inze nooit zou bewilligen, al zou haar die weigering het leven kosten.

De ridder Christoffel Hatton, onderkamerling van Elizabeth*, toen het woordt nemende, zeide: Gy wordt beschuldigt van zamengezworen te hebben tegen den geheiligden persoon van onze koninginne: doch gy zyt niet veroordeelt. Gy zegt, dat gy ook eene koningin zyt: het zy zo. Maar vlei u niet; de koninklyke waardigheid wordt noch door de keizerlyke rechten, noch door die der pauzen, noch door het recht der volkeren, noch door dat der nature van de proceduren van het gerecht in eene misdaadt van deze soort bevryd. Hoe zou het met de algemene veiligheid gaan, en van wat gebruik zouden de wetten zyn, indien men'er zich tegen zo batelyke zamenzweringen niet van mogt bedienen? Zyt gy onschuldig, zo doet gy uwen goeden naam te kort met te weigeren, dat uwe zaak onderzocht worde. Gy betuigt niets misdreven te hebben. Laat het zo zyn: doch de koningin twyfelt'er aan, bedroeft zynde daar omtrent andere gedachten te hebben, die op vry waarschylyke vermoedens gegrond zyn. Zy sebolt niettemin haar oordeel op, en heeft, zeide hy, zich naar de gevolmachtigden kerende, deze Pairs, wier wysheit en vroomheit u gerust moet stellen, indien gy onschuldig zyt, aangestelt om alles ten uwen opzichte te onderzoeken. Zy zullen u gunstig boren, en zeer verheugt zyn, als gy u kunt rechtvaardigen. De koningin zelf, aan welke zy de tyding daar van zullen brengen, zal'er ten uiterste oever verblyd zyn, my betuigt hebbende, toen ik afsceidt van haar nam, datze nooit iets met meerder droefheit vernomen hadt, dan datze verstondt, dat gy medeplichtig

III Deel.

waart aan de laatste zamenzweringe. Laat dan een ydel voorrecht van koningschap, dat u hier nergens toe kan dienen, waren. Verschyn voor den rechterstoel, en laat uwe onschuld aldaar blyken, uit vreeze van door uwe nitvoluchten en wrakinge van uwe toegeschikte rechters u den achterdocht der menschen op den bals te balen, en uwen goeden naam een vlek aan te wryven, welke nooit uit te wisselen zou zyn.

Zy antwoordde, datze niet weigerde zich voor een wettig, ten volle en vryelyk vergaderd Parlement te verdedigen, noch zelfs voor de koningin en haren Raadt, onder voorwaarde van haar protest, dat deze stap niet zou strekken ten nadeele van hare koninklyke waardigheid, en met beding, dat de koningin, voor alle dingen, haar zou erkennen als hare naaste erfgename. Maar aangaande deze vierchaar, zeide zy, die alleen bestaat uit vooringenomene personen, waar van de meeste myne geslagene vyanden zyn, ik zal wel zorg dragen my daar aan te onderwerpen. De kancelier* vroeg haar, ofze op de vraagstukken zou willen antwoorden, ingeval haar protest aangenomen en in het register gestelt wierdt? Zy antwoordde, datze nooit zou toestaan, dat men haar oordeelde volgens de in hunnen lastbrief gemelde nieuwe wet. Men moet evenwel een besluit nemen, hernam de grootchatbewaarder, en wy geven u niet langer uitsfel dan tot morgen, wanneer wy, na u alvorens schuldig verklaart te hebben aan waarverschyning†, byaldien gy volhardt om niet te willen antwoorden, het rechtsgeding zullen komen beginnen. Beproeft uw gewisse daar omtrent eerst wel, voegde hem de gevangene koningin daar op toe; denkt om uwe eer, als ook, dat Godt u en de uwen eens zal rechten volgens het recht, dat gy my gedaan zult hebben.

Des anderen daags, zynde de 14 October, voor dat de rechters bycenkwamen, verzochtze hen haar eenige van hunne vergadering te willen toezenden. De grootchatbewaarder was van het getal der afgezondenen, en zy verzocht, dat haar protest mogt geregistreert worden. Hy verzekerde haar, dat men het zou doen, maar onder twee voorwaarden: eerstelyk, dat de registrering zuiver en eenvoudig zou geschieden, zonder goedkeuringe; ten anderen, datze hare aangewezen rechters zou erkennen. Zy nam het aan, zeideze, niet zonder zich geweldt aan te doen, door de vreeze, dieze hadt, van de waardigheid der koningen, hare voorzaten, en der genen, die haar namaals stonden op te volgen, ongelyk aan te doen: maar de drift om aan te tonen, datze onschuldig was, hadt het tegen die beweegreden van glorie overgehaalt; ten anderen door de redenen van den ridder Hatton, na op de zelve ernstig gedacht te hebben, overtuigt zynde.

Zo haast als de gevolmachtigden verstandigt waren van het besluit der gevangene koninginne, begaven zy zich in de zaal van voorzitting, alwaarze hunnen gerechtssetel hadden doen oprechten. Op de verhevenste plaats van de zaal stondt een ledige troon, met een prachtig verhemelte overdekt, voor de koningin van Engelandt, en daar tegen over, een weinig lager, een setel voor de koningin van Schotlandt. De stoelen van de rechters waren tegen de muren ter regter en ter linker handt geplaatst. Aan de regter handt van den troon stonden die van de eerste Pairs, welke met den burggrave eindigden, en die van de baronnen aan de linker handt. De ridders hadden hunne plaatsen by hen. Naast die van de graven stondt eene andere bank voor de twee eerste gerechtshoofden en den eersten baron van den Exchequer, en eene andere aan

1586.

Antwoordt van de koningin van Schotlandt.

* Broomley.

† Centurmacin.

Zy erkent de macht der rechters, onder beding, dat haar protest aangenomen worde.

Hare verschyning voor de rechters, en de order van den gerechts-handel.

Redenen van Hatton om haar te verplichten de rechters te erkennen.
* Hy wiert naderhandt kancelier.

1586.

* Zie fol.
286
wat hun
werk is.† Een
foort van
leeraars
in de
rechten.Aan-
spraak
van den
kancelier
aan de
koningin-
ne van
Schot-
landt.Ant-
woord
der ko-
ninginne.Zy
spreekt
de wet,
uitkrach-
te van de
welke
men haar
rechtsge-
ding op-
maakt,
tegen.

de zyde van deze voor de andere rechtters, de twee andere baronnen van den Exchequer, en de leeraars in de rechten *. In het midden stond een tafel, rondom de welke zich zouden zetten de algemene pleitbezorger en voorpraak, de sergeant van de koninginne †, de klerk van de kroon, en beide de geheimfchryvers, of klerken, om de stukken van het rechtsgeding te boek te stellen. De aartsbisschop van Kantelberg, de markgraaf van Winchester, en de graaf van Leicester bevonden zich niet in de vergadering, zonder dat men de reden daar van meldt (a).

Zo haast als de rechtters hunne plaatsen genomen hadden, zag men de beschuldigde koningin binnen komen, welke op haren stoel ging zitten. Toen keerde de kancelier, na alvorens de deurwaarders gelast te hebben sulste te maken, zich tot de koninginne, en sprak haar op deze wyze aan: *De allerdoorluchtigste koningin van Engelandt, met veel droefheit vernomen hebbende, dat gy eene zamenzwering hadt gemaakt tegen haar persoon, haar koninkryk, en tegen den Anglikaanschen Godsdiens, meent uit hoofde van hare koninklyke waardigheid, en volgens haar gewisse verplicht te zyn om daar van de waarheit door wegen van recht te doorgronden. Dus, om niet te ontbreken aan het geene Godt, zich zelve en haar volk verschuldigt is, en geenzins uit baat, of wraakzucht, besfeze deze gevolmachtigden benoemt, om de tegen u ingebrachte beschuldigingen, en het geen gy tot uwe verdediging te zeggen hebt, te horen.*

Met spreken opgehouden hebbende zeide de koningin, *dat men haar op eene vrende wyze behandelde, datze in Engelandt was gekomen om aldaar den bystandt te vinden, dien men haar beloofd hadt, en dat haar, in stel van eene schuilplaats, eene gevangenis was toegewezen, waar in men haar gedurende zo vele jaren hadt doen zuchten, datze geen onderdaan, maar eene vrye en oppermachtige koningin was, en geen rekenfchap hadt te geven van hare bedryven, noch aan de gevolmachtigden van Elizabeth, noch aan eenig rechtter op aarde, maar aan Godt alleen, den oppersten en eenigsten rechtter der koningen, datze geen nadeel wilde toebrengen, noch aan hare waardigheid, noch aan die van haren zone en van alle de andere vorsten, welke haar met verontwaardiging eene daadt zouden zien doen, die schandelyk was voor de achtbaarheid van den troon.* Na deze reden verzochtze de akte van haar protest, zonder benadeling van het welke zy bewilligde te antwoorden, om den laster harer beschuldigers te doen zien. De kancelier ontkende, dat de koningin van Engelandt haar den bystandt, waar vanze sprak, beloofd hadt, en kante zich aan tegen de registrering van haar protest, als ydel en slydig met de wetten, welke aan het recht van het koninkryk onderwierpen alle de genen, die men daar zou vinden het recht verbreken en de algemene rust storen. Doch de gevolmachtigden belastten, dat zo wel het protest van de koninginne, als de tegenpraak des kanceliers in de akten zouden ingevoegt worden.

Daar ontstonden op het lezen van den lastbrief, waar mede de gerechtshandel moest begonnen worden, wederom nieuwe geschillen. De koningin wraakte de wet, uit krachte van de welke men haar rechtsgeding meende op te maken: eene wet, zeideze, die men in de bedoeling van hare veroordeling, waar van de zelve het voorbarige vonnis was, hadt opgesteld. Zy beriep zich daar omtrent op de trouwe der gevolmach-

(a) De laatste van deze drie was in dezen tyd nog in Nederlandt, en keerde eerst in het laatste van dit jaar naar Engelandt.

tigden, en deedt op nieuw eene betuiging tegen 1586. de nietigheid van den gerechtshandel. De schatbewaarder voegde haar toe, dat deze wet, schoonze nieuw was, daarom niet te minder krachtig moest gehouden worden; dat het Parlement, waar in de zelve was doorgegaan, zich niet door eenig ander byzonder inzicht hadt laten vervoeren; dat de behoudenis van de koninginne en van den Staat daar van de eenigste beweegreden was, en dat de zelve alle de onderdanen des koninkryks in het algemeen met het zelve gezag verplichtte, als de alleroudste inzettingen; dat dus het recht van Engelandt lag, en dat de beschuldigde koningin daar van met meerder eerbiedt moest spreken; dat voor het overige alle hare betuigingen * en beroepen † vruchteloos waren, en dat men niet zou nalaten, zonder daar acht op te slaan, met de zake voort te varen. Zy zeide met twee woorden, datze dan gereed was om hare beschuldigingen aan te horen, en hare onschuld te doen blyken.

Gawdi, sergeant in rechten † van hare Britannische Majesteit, deedt de opening van het rechtsgeding. Hy verklaarde eerst de artykelen en de bewoordingen van de wet, naar inhoud van welke men vergadert was om het zelve op te maken en uit te wyzen. Vervolgens ging hy over tot het verhaal van de zamenzwering van Babington, waar van hy een naauwkeurig verslag deedt. Hy besloot met te zeggen, dat de koningin van Schotlandt aan deze bedryven schuldig wierdt gerekent: I. Dat de aanleg van het verraadt haar zo wel als de vloekverwanten bekend was. II. Datze daar omtrent hare goedkeuring hadt gegeven. III. Datze, het daar nog niet by latende, hen hare hulp hadt beloofd, en den weg, nevens de middelen aangewezen om het stuk uit te voeren.

Zy antwoordde, datze Babington niet kende, datze nooit brieven van hem ontfangen, noch ooit aan hem geschreven hadt; en kortom, datze nimmermeer de gedachten hadt gehad om op het verderf der koninginne toe te leggen. Eene afgryfselyke misdaadt, vervolgdeze, zeggende, dat men, om haar daar van te overtuigen, hare eigene handtekening hadt moeten aantonen, alle andere bewyzen, om eene zo gruwelyke beschuldiging tegen een persoon van haren rang te rechtvaardigen, gebrekkig zynde. Zy voegde daar by, datze zelf van deze onderneming nooit in eenig geselschap hadt horen spreken, en dat Ballard by haar niet meer bekend was dan Babington, die 'er de twee hoofden van gezegt wierden te zyn. *Met een woordt, dus besloot zy, op wat wyze wil men my, die in eene naauwe gevangenis zit opgesloten, verantwoordelyk maken wegens de aanslagen der zamengezworenen? Ik heb noch hunne raadslagen kunnen weten, noch de zelve, seboon ikze geweten hadt, belletten.* Men las haar toen de artykels, waar op Babington gehoord was, voor, by welke het klaar bleek, datze een briefwisseling met hem hadt onderhouden, en men las 'er haar vercheide van voor, welke hy aan haar geschreven hadt, waar in alle de byzonderheden van de zamenzwering gemeld wierden. Hier op antwoorddeze, dat het wel kon zyn, dat Babington aan haar geschreven hadt, maar dat zulks niet genoeg was om haar van heimelyke verstandhouding met hem te overtuigen; dat men daarenboven moest bewyzen, dat zy zyne brieven ontfangen hadt, en dit wierdt volstrektelyk van haar ontkent. *Het is waar, zeideze, dat een pakket brieven, na alvorens gedurende een jaar opgehouden te zyn, eindelyk in myne handen is gevallen: maar op wat wyze het zelve is*

* Proef-
ten.
† Appel-
len.De be-
schuldi-
gingen
worden
door de
bedien-
den van
Eliza-
beth
voorge-
lezen.
† Voor-
sprak
van de
koning-
inne.Hare
verwo-
dingen.

op-

1586. *opgebouden, en door wien het my bebandigt is geworden, is iets, dat ik niet weet.*

Vervolg van de beschuldigingen en verwerpingen.

Om haar te overtuigen, datze de brieven, welke Babington aan haar hadt geschreven, ontfangen hadt, las men haar de plaatfen van zyn antwoordt op de ondervragingen voor, waar in hy het met duidelyke woorden verklaarde. Deze plaatfen maakten gewag van *Philips Howard*, grave van *Arundel*, van des zelfs broeders, en van den grave van *Northumberland*. De overdenking van het geen deze groten geleden hadden, om zich te yverig voor hare party getoont te hebben, maakte haar weemoedig; en zich van schreien niet kunnende onthouden, zeideze, hare aanspraak tot zich zelve wendende: *Ongelukkige vorstin, hadt gy niet genoeg aan uwe rampen, moestenze nog door de droefheit, van het doorlichtige huis van Howard, dat zo menigwerf op het toneel komt, verdrukt te zien, vergroot worden? Na hare tranen afgedroogt te hebben antwoorddeze: Babington heeft gezegt wat hy wilde: daar is geen bewys tegen my uit te halen. Hy is een schelm geweest, die zich ten koste van de waarheit en mynen goeden name heeft zoeken te redden. Wat de karakters belangt, men heeft de zelve kunnen nabootsen naar diergelyke andere, welke myne vyanden in verscheide van myne brieven, waar in ik van onverschillige zaken spreek, zullen gezien hebben, en door behulp van de zelve karakters hebben zy deze, welke men my tegenwoordig vertoont, in de plaats kunnen stellen. Wat waarfchynlykheit is 'er, voegde zy daar by, dat ik, gelyk men voorgeeft, my bedient zou hebben van den grave van *Arundel*, doordien hy zo wel gevangen zat als ik, of van dien van *Northumberland*, die my onbekend was, en op welken zyne jonkheit my niet toeliet zo veel vertrouwen te stellen.*

Men hadt haar ook voorgelezen de verklaringen van *Ballard* en *Savage*, welke betuigden de brieven van de koninginne van Schotland in handen van *Babington* gezien te hebben. Zy ontkende altoos aan dezen laatsten geschreven te hebben: zy verzekerde daarenboven, datze, wel verre van de onderneming goed te keuren, alle de voorfagen, welke men haar ooit hadt gedaan, om een aanslag op Engelandt te maken, met verontwaardiging verworpen, en de ondernemers gewarfchuwwt hadt wegens het gevaar, waar aan zy zich ontydig bloot stelden. Om haar te overtuigen leide men haar de door haar aan *Babington* geschrevene brieven voor oogen, wiens toelg zy daar in roemde, en tot die onderneminge hare toestemming gaf. Zy verzocht de oorspronkelyke te zien, en volhardde te verklaren, dat zy de zelve niet geschreven hadt. *Dit is, zeideze, gelyk ik reets te kennen heb gegeven, een kunstgreep van myne vyanden, die my deze, volgens myne cyfferletters, waar van zy de karakters in het alphabets, dat 'er in *Vrankryk* van berustende is, hebben kunnen zien, verdichte brieven opdringen.* Zy voegde daar by, dat het niet bezwaarlyk was de cyfferletters en karakters van anderen na te bootfen; dat het niet lang geleden was, dat men in *Vrankryk* een jongman, die zeide een bastaardt van wylen den koning haren man te zyn, dit ambacht oeffenende, ontdekt hadt. Zy verweet *Walsingham*, dat hy 'er ook doen mede hadt, en zeide reden te hebben om hem verdacht te houden, dat hy deze schriften verzonden hadt, om haar en den koning haren zone aan den haat, dien hy hen toedroeg, op te offeren. Zy besloot hare redenvoering met nieuwe betuigingen van nooit deel gehad te hebben aan de zamenzweringen tegen de koninginne, betuigende daarenboven, datze voor het overige veel

III Deel.

Wat verwyrt zy *Walsingham* docht.

1586. liever haar eigen bloedt zou zien vergieten, indien haar lotgeval zodanig was, dan dat der Roomfch-Katholyken, welke men, ter oorzaak van haar en van den Godsdient, zo wrede straffen deedt lyden. Naauwlyks kon men deze laatste woorden, dieze met een vloedt van tranen verfelde, verstaan.

De grootfchatbewaarder, die de zelve hoorde, haaldeze terftondt weder op. *Daar is geen een Roomfch-Katholyk, zeide hy, ter oorzaak van zynen Godsdient, zo hy anders is gebleven binnen de palen van geboorzaamheit, zodanig als het een goed inwoonder en getrouw onderdaan past, ter doot veroordeelt. Maar hebben zommigen de zwaarste straffe moeten ondergaan, dat is geweest, om dat zy, by de wederfpannigheit een blinden yver voegende, zich verklaart hebben voor verdedigers van de bulle van uitsluitinge tegen de koninginne. Ik hadt 'er anders van horen spreken, hernaam de beschuldigde koningin, en ik heb 'er ook anders van gelezen in de boeken, welke men 'er van gedrukt heeft. Gy hebt buiten twyfel ook in die boeken gelezen, antwoordde de grootfchatbewaarder daar op, dat de koningin van hare koninklyke waardigheit vervallen was.*

Hier mede eindigde het gefchil. Maar *Walsingham*, die zich geraakt voelde over het fchamper verwyrt, dat de koningin van Schotland hem gedaan hadt, wilde ook zyn beurt hebben; en opgestaan zynde zeide hy: *Ik neme Godt tot getuige van niets gedaante hebben, noch als een byzonder persoon, dat een eerlyk man onwaardig is, noch als openbaar staatsdienaar, dat myn ampt en de plaats, welke ik beklede, niet voegt. De behoudenis van de koninginne en van het koninkryk hebben my, beken ik, ongerustheit gebaart: men heeft my wegens zo vele op elkander volgende zamenzweringen dikwils ontfelt, en gansch yverig gezien om de zelve te ontdekken. Maar heeft iemandt van de vloekverwanten betuigt, dat ik ter opftellinge van de brieven van de koninginne van Schotland, waar van zy in hunne antwoorden op de vraagstukken gemeld hebben, zamenbandel met hem hadt gebouden? Heeft *Ballard*, die zo vele reizen naar *Vrankryk* heeft gedaan, belast zynde met de aan deze koninginne houdende brieven, of met die, welke zy aan hare medestanders fchreef, my ooit iets van zynen bandel geopenbaart? Dit was het middel niet alleen om zyn leven te behouden, maar zelfs om vergeldingen te bekomen. Ondertuffchen heeft hy eene zuivere en eenvoudige bekentenis van zyn misdryf gedaan, hy heeft deze brieven, toen men hem in verzekering hadt genomen, voor de rechte erkent: maar te voren heeft hy het geheim daar van bewaart, en niet gedacht om, met de zelve aan my te vertrouwen, zich vry te kopen, wel verre van met my in heimelyk verftandt geweest te zyn om die op te stellen.*

Het is genoeg, zeide de koningin van Schotland, hem in zyne reden vallende, ik geloof u op uw woordt, en ik verzoek u niet gram te willen zyn over het geen ik op de berichten, welke men my daar van gedaan heeft, gezegt hebbe. *Laten wy ons van wefzyden recht doen, hebt geen meer ligtgelovigheit voor myne lasteraars, dan ik wil hebben voor de gene, die u beschuldigen. De uitgezondenen, welke de yver voor de behoudenisfe van de koninginne, uwe meefteresse, u overal doet gebruiken, zyn slechte waarborgen voor het geen zy u aanbrengen; en waarom zoudt gy geloven, dat zy u getrouwere waren dan de genen, die zy verraden? Veroordeelt my dan niet op diergelyke berichten, en laat u door zodanige getuigen niet diets maken, dat ik heb toegelg om de koningin ten verderve te brengen. Neen, zeide zy, op nieuw een vloedt van tranen storten.*

Walsingham verdedigt zich.

Antwoordt van de koninginne.

1586. tende, nooit heb ik gedachten daar toe gehad. Godt verboede, dat ik de behoudenis myner ziele, met myne waarde zuster te doen omkomen, in gevaar stelle! De rechters antwoordden haar, dat dit het gene was, waar van men door de genomene verklaringen moest overtuigt worden, en stelden het onderzoek daar van tot de zittinge van den namiddag uit.

Vervolg van de beschuldigingen en verwerin- gen.

Men begon de zelve met de lezing der brieven van Mylord Paget, welke Curle, een van de geheimschryvers van Maria, uit Vrankryk aan de koningin zyne meestersse verklaarde geschreven te hebben. De zelve maakten gewag van de gesprekhoudingen van Ballard met Mendoza nopens den toeleg om in Engelandt een inval te doen, en dien van de ontslaginge der gevangene koningin. Zy ontweek die getuigenisse behendiglyk met te zeggen, dat daar uit geenzins te bewyzen was, dat zy tegen Elizabeth verraadt hadt gebrouwen. De leeraars in rechten meenden zulks te kunnen aantonen uit de bekentenisse van Babington, en uit de brieven, welke de koningin van Schotlandt en hy aan mal-kander geschreven hadden. Zy drongen voornamentlyk deze woorden van de brieven van Babington aan, door welke hy haar noemde zyne mevrouw en allerdoerluchtigste koningin, en toonden haar teffens, dat hy daar sprak van een ge-maakten toeleg om de kroon van Engelandt op den Katholyken koning over te brengen.

Zy bekende daar omtrent, dat een priester, welken zy weigerde te noemen, het middel gevonden hebbende om zich by haar te doen inciden, haar gedrongen hadt om in de zamenzweringen tusschen beide te komen, haar dreigende, dat, byaldienze het niet deedt, zy zich en haren zone buiten de erfennisse van de kroon van Engelandt zou gesloten zien. Zy voegde daar by, ook te weten, dat de koning van Spanje daar naar stondt met een recht, het welk hy niet dan aan haar alleen zou afstaan.

Men voegde by de brieven en antwoorden op de vraagstukken van Babington de verklaringen der twee geheimschryvers van Maria, Nave en Curle, waar tegen zy niet gehoord wierdt: men vergenoegde zich met haar te vragen, ofze niets tegen hen hadt in te brengen. Zy antwoordde in het algemeen, dat geen van beide, ten nadeele van de trouwe, welke zy haar verschuldigt waren, als getuige tegen haar ontfankelyk was, en nader tot de zake komende, beschuldigde zy hen van lossigheid, en van zich door geldt, of beloften van hare vyanden ligtelyk te hebben laten omkopen; zo dat het niet onmogelyk was, dat zy in de brieven, die zy haar hadden doen tekenen, en welke zy geschreven hadden, zaken hadden ingelafcht, die zy hen niet voorgezegt hadt; dat het ook wel kon zyn, dat, de antwoorden op die brieven in hunne handen gevallen zynde, zy de zelve voor haar verborgen hadden. Daar na eenigen tydt stil gezwegen hebbende, als om zich te bedenken, zeideze, hare stem verheffende: *Het is met de behoudenisse en de achtbaarheid der vorsten gedaan, indien men hen van de geschriften of woorden van hunne geheimschryvers doot afhangen. Ik heb hen niets voorgezegt dan het geen billyk was, en ik heb my niet verklaart aangaande de begeerten en de hopeningen van myne vryheit dan in wettige bewoordingen. Men moet my door myne eigene woorden, of door myn eigen handschrift van het tegendeel overtuigen. Ik erken niets voor het myne van het geen hunne handt ten nadeele van de koningin myne zuster zal mogen opgesteld hebben, en ik geef hen aan hare rechtvaardigheid over. Zy hebben het buiten myn weten ge-*

Verwyt der beschuldig- de koningin te- gen hare geheimschry- vers.

daan, en men moet hunne vermetelheit straffen, zonder myne onnosselheit aan te doen. Laat ik tegen hen geboort worden; ik ben verzekert, dat zy de waarheit van het geen ik zegge zullen toestemmen, en my ganschelyk ontschuldigen. Men moest my ook myne brieven vertonen; byaldien ik de zelve in handen hadt, zou ik op alle de tegenwerpingen, die men my doet, naauwkeuriger kunnen antwoorden.

In den tydt van dit verschil deedt 'er de grootfchatbewaarder een ander opkomen, door het verwyt, dat hy de beschuldigde deedt, van voorgedaat te hebben den jongen koning van Schotlandt, haren zone, naar Spanje te zenden, en aan zyne Katholyke Majesteit over te dragen het recht, datze op de kroon van Engelandt meende te hebben. Ik ben weinig in staat, antwoorde zy, om eene schikking te maken omtrent een koninkryk, dat ik niet bezit. Belangende myne wettige rechten, ik kan de zelve afstaan aan wien het my behaagt, zonder daar van aan iemandt rekenschap te doen.

Na deze soort van afwykinge nam men de verklaringen van Nave en Curle weder in handen, welke de gevolmachtigden krachtig aandrongen, en die ook de voornaamste bezwaarnissen van het rechtsgeding uitmaakten. Van deze twee geheimschryvers was de eene, als boven gezegt is, een Franschman, en de andere een Schot. Beide ondervraagt zynde, hadden zy omtrent de in de kisties van de koningin gevonden brieven een eenparig getuigenis gegeven. Zy hadden de oorspronkelyke van de eene, de afschriften van de andere, de cyfferletters en karakters van alle erkent, en boven dien beleden, dat de afschriften der brieven van de koningin van hunne handt waren; dat zy de zelve Nave in het Fransch hadt voorgezegt; datze door Curle in het Engelsch waren vertaalt, en dat men vervolgens de oorspronkelyke in cyffer hadt geschreven. Voorts meldde hunne verklaring, dat de koningin, hunne meestersse, een briefhandel met Babington hadt onderhouden, en dat zy hem, op het bevel van deze vorflinne, geschreven hadden, dat zy zyn voornemen goedkeurde. De rechters drongen haar gevoelig door de uitdrukelyke en eenparige verklaringen dezer twee getuigen. Zy van haren kant bleef by hare antwoorden en ontkenningen, en betuigde altoos noch Ballard, noch Babington, aan wien men voorgaf, datze geschreven zou hebben, of van wien men wilde datze brieven ontfangen hadt, te kennen.

Deze laatste woorden gaven voet tot een nieuwen twist tusschen haar en den grootfchatbewaarder. Maar, zeide hy tegen haar, de zelve wederom ophalende, *gy kent Morgan wel, dien sebelm, welke Parr naar Engelandt afvaardigde om de koningin te vermoorden, en dien gy een jaargeldt hebt toegelegt. Zy antwoordde niet te weten, dat Morgan schuldig was aan het misdryf, waar mede men hem betichtte; datze hem ten minste in dat opzicht niet kende, maar by eene andere gelegenheit hadt leren kennen, het welk haar ook niet toeliet zonder dankbaarheid te blyven, te weten, dat hy om harent wille alles verloren hebbende, zy zich verplicht voelde om hem in zyne ballingschap by te staan, en datze het ongelyk van een ander niet op haren weldoender moest wreken. Zy voegde daar by, datze hem altoos belet hadt zich in de ondernemingen der vloekverwanten in te wikkelen. Maar, zeide zy, een tegenverwyt gebruikende, *hoe durft men my het toeleggen van een zo gering jaargeldt tot een misdaadt aanrekenen, daar het bos van Engelandt 'er zulke aanmerkelyke en zo menigvuldige aan de**

Verklaringen der geheimschryvers.

Haar verschil met den grootfchatbewaarder.

1586. *wederspannige Schotten doet geven? Gy vergeet, hernam de grootfchatbewaarder, de merkelykfte, nameutlyk de gene, die de koningin den koning uwen zone bezorgt, welken de beroerten gedurende zyne minderjarigheid, en het flechte beftier van de regenten buiten staat zouden gefelt hebben om zyne waardigheid fttaande te houden, ten ware onze koningin, door redenen van bloedverwantfchap en medelyden over de rampen van dezen jongen vorft bewogen zynde, door hare milddadigheid daar in hadt voorzien.*

De zitting eindigde met de lezing van eenige plaatfen uit de van de koningin van Schotlandt aan *Inglefield*, *Mylord Paget*, en den afgezant *Mendoza*, aangaande den byftand, dien zy van de buitenlandfche mogendheden verzocht, gefchrevene brieven. Hare verantwoording was, dat 'er niets in gevonden wierdt betreffende den snoden aanslag tegen den perfoon van de koningin, waar aan men haar fchuldig wilde ftellen; dat men haar met recht tot geen misdaadt kon aanrekenen den yver, welken deze vorften tot hare verloffinge getoont hadden, noch hare medehulp nevens hen omtrent eene zo natuurlyke begeerte; datze de koningin menigmaal verklaart hadt, daar van door alle foorten van onzondige middelen de vervulling te zoeken.

Des anderen daags morgens voor de gevolmachtigden verfchenen zynde, verzochtze, dat haar eene akte van de registreringe van haar proteft mogt behandigt worden. Dit gefchiedde alleen om zich den weg te openen tot nieuwe klagten over hare rampen, en over de flechte wyze, op welke men haar behandelde. Zy zette hare redenen in dezen gevalle nog meerder klem by danze te voren gedaan hadt, en het fcheen als ofze thans hare uiterfte poging wilde aanwenden om hare rechters te bewegen.

Ik kan, zeide zy, my niet beletten nog eens over de fchandelyke behandeling, die men my aandeedt, te klagen. Zou het niet beter geweest zyn, dat men de voorwaarden, welke ik tot myne ontfaginge heb voorgelield, waar voor ik den zoon van den hertog van Guize en den koning mynen zone tot gyselaars wilde geven, hadt aangenomen, dan my te laten zuchten in eene gevangenis, waar van de gevolgen rampspoedig zyn? Ik heb al voor langen tydt het genomen befluit voorzien, van mynen gevangen staat zo lang te doen duren als myn leven: maar ik hadt nooit gedacht, dat men myne eer en behoudenis voor zodanig eene vierfchaar in de waagfchale zou ftellen; voor wetgeleerden, welke al de kunft van de pleitbank, en al de fynigheid van hunne ftrikredenen gebruiken, om uit ieder omftandigheid en ieder woordt gevolgen te trekken, die met hunne vooroordeelen overeenkomen. Onteert men dus de achtbaarheid der oppermachtigen, en lyd de zalving der koningen, dat men hen door eene zo fmadelyke behandeling met den vorachtelykften van hunne onderdanen gelyk ftelle? Men gaat verder. De laftbrief bevelft de rechtspleging omtrent het onderzoek van de zamenzweringe tegen de koningin, waar mede men my beticht: ondertuffchen taff men, op de wyze, als men hier in te werk gaat, door vraagftukken, waar op men wil dat ik zal antwoorden, en door brieven, welke men my tegenwerpt, mynen Godsdienst aan, en de vriendschap, die ik met de buitenlandfche vorften onderhouden hebbe. Ik meende, dat het recht der fouvereynen zo heilig was als dat der volkeren: doch zonder der zelve voorrecht te eerbiedigen wil men my verplichten rekenfchap te doen van den gemeenzamen handel, welken ik met die vorften gehad hebbe, en men ontbloot my van myne koninklyke waardigheid, met my als eene misdadige voor eene vierfchaar te doen verfchynen. Het

1586. *fta my vry het gebuigen te herroepen van het gevaar, dat Elizabeth liep, wanneer hare vyanden haar medeplichtig zochten te maken aan den opftand van Wiat, en myne onfchuld by de hare te vergelijken. Onze gevallen hebben vry wat overeenkomst: al het onderscheidt, dat 'er in is, is, datze toen om haren Godsdienst leedt het geen ik tegenwoordig om den mynen lyde. Voor het overige ben ik niet fchuldiger dan zy was. Hoe dierbaar my de behoudenis der Katholyken is, zweer ik echter by het heiligfte, dat 'er is, nooit gedachten gehad te hebben om hen de zelve ten koste van het leven van iemand te bevorderen. Ik heb Esther en geen Judith willen navolgen, en meer gezocht om Gods toorn door myne gebeden te stillen, dan het bloed van de geringften van het volk te vergieten.*

Hier uit namze gelegenheit om te klagen over den lafter der genen, die haar van ongodsdienstigheid befchuldigden, en deze befchuldiging op hen zelve overbrengende, zeideze gedurende zekeren tydt gewenticht te hebben, datze in den Protestantfchen Godsdienst onderwezen mogt worden: doch dat men naar de voorflagen, dieze daar van deedt, niet luiflerde; maar dat men eene verachting voor hare behoudenis hadt laten blyken, welke uit den zelve grond voortkwam, waar uit alle hare onheilen oorfpronkelyk waren. *Maar ik zie wel, zeideze, hare reden eindigende, dat alle myne vertogen te vergeeffch zyn, en dat myn ondergang befloten is. Verboedt nochtans, dat uwe onrechtvaardigheid u nergens toe ftrekke, en dat gy, na my veroordeelt, my van myn recht, en mogelyk van myn leven berooft te hebben, u niet in uwe verwachtinge bedrogen vindt.* Zy beflot met hare zaak van voor hunne vierfchare voor die van Godt en der vorften, hare bondgenoten, te betrekken, herhaalde haar proteft, en verzocht, dat men het onderzoek van de zake eene andere vergadering wilde aanbevelen; haar een voorspraak geven om haar te verdedigen, en dat, zy oppermachtig zynde, men haar op haar woordt wilde geloven. Zy volhardde in hare wrakinge, en zeide, dat het ten haren opzichte zeer onvoorzichtig zou zyn zich aan het oordeel van partydige en zo vooringemene perfonen te onderwerpen.

Het antwoordt van den grootfchatbewaarder was niet minder klemmende. Zich naar haar gewend hebbende zeide hy tegen haar: *Mevrouw, ik heb voor u aan te fpreken en als rechtter, en als Raadsheer. Alvorens u myne raadgevingen te doen horen, zal ik my als gevolmachtigde verklaren, welke u van de ware gefchapenheit uwer zaken, en van den gerechtsbandel, dien wy daar in befloten hebben te houden, waar van gy kwalyk onderrecht fchynt te zyn, kennis wil geven. Uw proteft is geregistreert, en u zal daar van eene akte bezorgt worden. Het gezag uwer gevolmachtigden vloeyt oorfpronkelyk af uit de tekening van de koningin, en uit het groot zegel van Engelandt, in welken gevalle geen hoger beroep plaats heeft, en wy zyn gekomen, niet met vooroordeel ingenomen, gelyk gy ons verwyrt, maar in het voornemen om u zuiverlyk recht te doen. De leeraars in rechten, waar over gy klaagt, komen in het verfehbil te pas, doch dienen alleen om de bewyzen van de zamenzwering tegen de koningin op te beideren. Wy hadden macht het rechtsgeding in uwe afwezendheit op te maken; maar wy hebben dienftiger gevonden u daar by te roepen, op dat gy ons niet zoudt kunnen befchuldigen de redenen, die tot uwe verontfchuldiging dienden, verzwegen te hebben. Ons onderzoek betreft den snoden aanslag tegen den gebedeligen perfoon van hare Majesteit, waar aan gy fchuldig wordt gerekent, en alle de tegenwerpingen, welke wy u gedaan hebben, eindigen daar in, als in*

Hare
kLAGTEN
tegen de
rechts-
pleging.

Haar be-
roep en
openly-
ke ver-
klarin-
gen.

Ant-
woordt
van den
groot-
fchatbe-
waarder.

1586. haar middelpunt. Men heeft geen andere beooging met de lezing van de brieven, die in het rechtsge- ding te pas komen. Men heeftze u van het begin tot het einde voorgelezen; hoewel daar in van eenige andere omstandigheden gewag wordt gemaakt: maar dit strekt alleen om u den samenhang daar van te doen zien. Ten anderen helpen deze omstan- digheden om het schelmstuk te bewyzen, en doen zien op wat voet gy met Babington heimelyk ver- standt hielt.

De koning-
in valt hem
in de
reden.

Wat omstandigheden? zeide de beschuldigde koningin, hem in zyne reden vallende, gy zultze te vergeeffsch aanbalen. Ik breng u weder tot de bepaalde zake van den aanslag, waar mede men my beticht, en dit zult gy nooit bewyzen. Myne on- schuldigt hangt niet van de trouwe myner geheim- schryvers en van het geen zy op het papier bren- gen af. Ik geloof hen eerlyke lieden te zyn; maar zy zyn menschen: de vrees voor pynigingen, of de hope van vergeldingen heeft hen kunnen verzetten, of doen veranderen. Hoe weinig kan men zich op den mensche betrouwen! De brieven, waar van men zich tegen my bedient, hebben by mislag in plaats van aan de genen, aan welke zy geschreven waren, aan anderen kunnen bestelt zyn: men heeft'er dingen kunnen byvoegen, die ik niet hadt voorgezegt: ik heb aangemerkt, dat zulks dikwils in de schryftrant der geheimfchryvers, het zy onbedachtelyk, of we- tens en willens, gebeurt was. Kortom, byaldien ik myne papieren hadt, en iemandt om my in dezen arbeid te verligten, zou ik welgepaste en net ter snee komende antwoorden op alle uwe tegenwerpingen vinden.

Weder-
ant-
woordt
van den
groot-
fchatbe-
waarder.

Gy eifcht te vergeeffsch uwe papieren weder op, hernam de grootfchatbewaarder, vermits men u niets dan het geen nieuw is tegenwerpt, niets, dat niet sedert den 19 Juny is voorgevallen. Voor het overige wat gy ydele vermoedens op omtrent de trouwe uwer geheimfchryvers, men heeft noch hen, noch Babington op de pynbank gebragt, en hunne bekentenissen zyn alle zo vrywillig als een- parig. Het is het werk der gevolmachtigden te oordeelen wat meer geloof verdient, of deze ver- klaringen, of uwe betuigingen in het tegendeel. Maar om tot het vervolg van myne redenen te komen, zo luistert naar den raad, dien ik u thans zal geven. Gy klaagt, dat alle de tot uwe ontslaginge gedane voorfagen van geen gevolg zyn geweest. Wyt zulks de koningin niet, maar u zelve, en den Schotten van uwen aanhang, welke geweigert hebben het pandt te geven, dat gy aanbodt, en den jongen koning naar Engelandt te zenden*. Sedert deze voorfagen, en zo als men over uwe vrylatinge in onderhandeling was, ontdekte men het verraadt van Parr, welken Morgan, die kavel, welke u zo toegedaan is, naar Engelandt hadt gezonden om de koningin te vermoorden. Ach! riep Maria uit, hem in de reden vallende, gy mishandelt my. Neen, hernam de grootfchatbewaarder, ik heb het op de vyanden van de koningin geladen. Maar, vervolg- de hy, vermits gy niet kunt verdragen, dat ik de zaak verder ter onderzoek brenge, zo laat ons tot de bewyzen overgaan. Dewylze weigerde de lezing daar van te horen, zeide hy: Wy zullen nochtans niet nalaten de zelve voor te le- zen. Ik zalze ook aanboren, antwoordde zy daar op, doch op eene andere plaats, daar het my geoorlooft zal zyn my te verdedigen. Zy bleef echter in de vergadering.

Brieven
van de
koning-
inne van
Schot-
landt aan

Men herlas hare brieven aan beide de Pagets. By de eene floegze den koning van Spanje, als een onfeilbaar middel om de Nederlanden te onderwerpen, voor een prins op den troon van Engelandt te bevestigen, die haar gunstig zou zyn.

Door de andere pordeze Mylord Paget aan om de landing van de troepen, welke in het konink- ryk moesten vallen, te verhaasten. Men las ook de door den kardinaal Alan aan deze vorstinne geschrevene brieven, die haar zyne allerdoorluch- tigste meesteres noemde, en aan welke hy liet we- ten, dat de prins van Parma met de uitvoering van de onderneming belast was. Zy floerde dikwils de lezing van deze verscheide brieven; dan met te zeggen, dat Babington en hare ge- heimfchryvers alleen gezocht hadden zich te ver- schonen met haar te beschuldigen, en datze nooit hadt horen spreken van zes moorders, waar van daar in gemeld wierdt, wel verre van aan hare correspondenten in Vrankryk daar over gefchre- ven te hebben: dan met de uitdrukkingen van den kardinaal Alan als bewoordingen van louter beleefdheit uit te leggen, en dan met de ver- klaringen van hare twee geheimfchryvers te ver- zwakken, met deze reden, dat zy, hunne trouw aan haar opgedragen hebbende, zich meinedig maakten met de zelve te verbreken, onwaardig bygevolg om geloof te worden, schoon zy zwoo- ren by al wat heilig was. Zy zeide, dat hun eerste eedt hen verbindende om haar getrouw te zyn, zy wel wisten, dat alle de eeden in het te- gendeel van geen kracht waren, en hen in ge- wisse niet verbonden, geen geborene onderdanen van de kroon van Engelandt zynde; zo dat zy geen de minste zwaarigheid gemaakt hadden om- ze te doen. Dat het haar ten anderen wel voor- stondt, dat Nave hare brieven niet selden op eene andere wyze verdraait hadt, danze hem de zelve hadt opgegeven, en dat Curle nooit was afgeweken van het geen Nave hem bevolen hadt te fchryven; dat het ook wel kon zyn, dat 'er in hunne verklaringen meer slaphertigheid dan kwaadaardigheid lag; dat de begeerte om hun leven te behouden hen toevlucht tot het be- drog hadt doen nemen, en dat zy gemeent hadden zich, door een valsch getuigenis, dat hunne meesteres slechts eenige bestraffingen, of hardigheden in hare gevangenis zou kosten, zonder dat men tot het uiterste dorft komen, vry te kopen. Aangaande Ballard, waar van in deze brieven melding wierdt gedaan, vol- harddeze altoos met te loochenen, datze hem kende.

Men benaauwde haar vervolgens met de in cyfferletters aan Mendoza geschrevene brieven, en waar van Curle bekend hadt, dat de karakters van zyne handt waren. Uit deze brieven bleek het voornemen van Maria, om het recht, datze tot de erfenis van het koninkryk van En- gelandt hadt, den koning van Spanje over te dragen, en de door Alan en Perfon naar Rome gedane reize, om 'er de bevestiging van den paus toe te bekomen. Na deze lezing ge- hoort, en tegen de trouwloosheit harer ge- heimfchryvers uitgebeldert te hebben, uitte zy zich op deze wyze: Gevangene, zonder hope van ooit myne vryheit weder te bekomen, ziekelyk en zuchtende in eene droevige gevangenis, waar in ik de beste dagen van myn leven hadt doorge- bragt, liet ik mynen aanbangeren geen hope meer overig om van de aanslagen, welke zy gedurende de fleur van myne jaren gemaakt hadden, een gelukkig gevolg te zien. Zy selden my dan voor om my, en de gansche party nevens my, by- standt te doen, met een steunfel te zoeken, het zy in den persoon van een Engelsch Katholyk, of in dien van den koning van Spanje. Men zondt my zelfs een boek toe, dat het recht van Philips den II vastfelde: doch il wilde het niet aannemen, en deze weigering maakte my zommigen van de party

1586.
de za-
menge-
zwore-
nen, en
van de
zamen-
gezwore-
nen
aan de
koning-
inne.

Hare
verdedi-
ging na
de lezing
daar van
gehoort
te heb-
ben.

tot

1586. tot vyanden. Zie daar, ziedze, tot hoe verre ik myn besluit heb laten gaan. Ik zeg echter niet, dat ik het niet verder meen te brengen, daar gansch Engelandt op myn verderf toelegt, en ben niet van gedachten, dat men my kan lasteren om hulp by de buitenlanders gezocht te hebben.

De algemene voorpraak verzocht de Pairs, datze acht zouden geven op deze bedreiging, en op het gevaar, waar aan zy hunne behoudenis, goederen, en waardigheden, door de overbrenging van de kroon, bloot stelde. Doch de grootfchatbewaarder antwoordde, dat het koninkryk van Engelandt, erfelyk zynde, niet overgebracht kon worden, en dat de naaste bloedverwant volgens de wetten in de regering van het zelve moest opvolgen; dat derhalven de bedreiging van de overbrenginge hen geen bekommernis moest baren. Zich vervolgens tot de koningin wendende, vroeg hy haar, ofze nog iets te zeggen hadt. Niets, ziedze, dan dat ik begeer in een vol Parlement, of in den vollen Raadt, in tegenwoordigheit van de koningin van Engelandt, geboort te worden. Dit zeggende stondze op, en tradt met een bedaard wezen naar den grootfchatbewaarder, Hatton, Walsingham, en den grave van Warwick toe, die ook opstonden, en hadt met hen een gesprek van eenige oogeblikken, waar van de omstandigheden niet gemeld worden. Na deze korte gesprekhouding scheidde de vergadering, en men bestemde de zelve op den 25 October in de Gesternde zale van Westminster weder byeen te doen komen.

De ongelukkige dag, welchen men verkoren hadt om het vonnis van de rampspoedige koningin van Schotlandt uit te spreken, gekomen zynde, verschenen alle de gevolmachtigden in de vergaderplaats, uitgenomen de graven van Shrewsbury en Warwick, welke zich verschoonden wegens onpaffelykheit. Dewyl het rechtsgeding ganschelyk was opgemaakt, viel 'er niet veel te doen om tot het vonnis over te gaan. Men hoorde alleen *Nave* en *Curle* omtrent hunne verklaringen, en deze bleven by het gene zy bekend hadden, betuigende niets dan zeer waarachtig gezegt te hebben. Hunne verklaring opgenomen en getekent zynde, stelde men het vonnis op, dat door de gevolmachtigden ondertekent, met hun zegel bekrachtigt, en onder de akten geboekt wierdt. Het behelste, *Dat zy het, met eenparige stemmen en advys omtrent het vonnis, waar van zy de uitspraak tot dezen dag en zittinge verschooven hadden, waren eens gevoorden, te weten, dat 'er sedert de laatste vergadering van het Parlement, of den eersten Juny van het zeven en twintigste jaar van Elizabeths regeringe, verscheide zamenzweringen in het koninkryk gemaakt waren door Anthoni Babington en des zelfs medeplichtigen, met de briefwisseling van Maria, voorgevende recht te hebben op de kroon van Engelandt, de welke strekten tot nadeel, tot de dood, en tot de gansche verdervinge van den persoon van de koningin; dat in de zelve tyds beperking de bovengenoemde Maria de voorgezegde zamenzweringen om de koningin van kant te helpen gesmeed, en getracht hadt de zelve ter uitvoeringe te brengen, en dat alle deze ondernemingen geschied waren tegen en ten nadeele van de zwer van verbindstnisse*, door het Parlement bekrachtigt, en in de opene brieven der gevolmachtigden vermeld.*

De geschiedschryver † laat het daar by, het zy de rechters zich vergenoegden met de koningin van Schotlandt schuldig te verklaren, zonder van de straffe te spreken, waar omtrent zy zich naar de wet gedroegen, of dat hy, een af-

gryzen hebbende van een vonnis, dat eene koningin naar het schavot zondt, het gordyn op dit treurgeval heeft willen toeschuiven. Hy merkt alleenlyk aan, dat de rechters by eene akte van den zelve dag verklaarden, dat 'er door hunne uitspraak geen nadeel zou toegebracht worden noch aan het recht, noch aan de waardigheit van den koning van Schotlandt, en dat hy alle zyne vorderingen op de opvolging zou blyven behouden, omze ter behoorlyker tydt en plaats te doen gelden, even als of dit vonnis nooit gegeven was.

Zodanig was de veroordeeling van de koningin van Schotlandt, voornamentlyk gegrond op de verklaringen van hare twee geheimfchryvers. Het tegen hen voorgestelde, en uit den eedt, dien zy aan de beschuldigde koninginne, wier bedienden zy waren, gedaan hadden, getrokken verwyf scheen niet klemmende; maar dat men verzuimt hadt hen tegen haar te horen gaf aanleiding tot verscheide kraakeelen voor en tegen. *Nave* zich in het vervolg, onder de regering van *Jacobus* den I, willende rechtvaardigen, schreef in den jare 1605 zyn verdedigfchrift, by het welke hy voorgaf alle de plichten van zynen dienst en trouwe omtrent de koninginne zyne meestersse betracht, en haar standvastelyk tegen alle beschuldigingen harer vyanden verdedigt te hebben; een verdedigfchrift, dat met de in de akten van het rechtsgeding geboekte verklaringen weinig overeenstemde.

Op den 29 October, vier dagen na dat het vonnis was uitgesproken, deedt *Elizabeth* haar Parlement, alleenlyk om deze zake, gelyk het in het Dagverhaal der Parlementen * te zien is, vergaderen. De zelve was ook gewigtig genoeg om tot het beleggen dezer vergadering reden te geven, en om alle der zelve raadslagen bezigheit te verschaffen. De koningin kon van haar gemoedt niet verkrygen een doodvonnis te doen uitvoeren, dat tegen eene andere koninginne, hare nabestaande, en uit het zelve bloedt gesproten zynde †, gevelt was. Ondertusschen schieen de behoudenis van den Staat en den Godsdienst haar daar toe aan te porren. Te gelyk bestreden wordende door hare goedertierenheit en rechtvaardigheit, vondtze geen anderen middelweg dan de rechten van haar beide het oordeel van haar Parlement aan te betrouwen. Dus stelde zy het zelve als macht hebbende om uitspraak te doen omtrent het lotgeval van beide de koninginnen, beide de koninkryken, en beide de Godsdiensten: alle deze verscheide belangen in het leven, of in de doodt van *Maria* voorkomende. Hoewel dit een nieuw Parlement was, bevondt de koningin zich niet by des zelfs openinge, welke door den aartsbisschop van Kanteberg, den grootfchatbewaarder, en den grave van Darbi geschiedde, met hare macht bekleed, en met hare bevelen voorzien zynde. Zy verschoonde zich wegens hare afwezendheit, zeggende, dat zulks niet was uit vreeze voor de moorders, welke haar zou hebben kunnen tegenhouden om in het openbaar te verschynen; maar ter oorzake van de moeilykheit, die haar door het onderzoek van zo hatelyke zamenzweringen van de koninginne van Schotlandt zou gebaar worden.

De kancelier en de spreker van het Lagerhuis vervolgens vertoont hebbende de beweegredenen van het beroepen van het Parlement, waar toe de koningin zich verplicht hadt geacht om de rust van haar koninkryk zo wel, als haar eigen leven te verzekeren, begon men met het tegen *Babington* en des zelfs medeplichtigen geveldé dood-

1586.

Hunne voorbehoudingen ter begunstiging van den koning van Schotlandt.

Elizabeth be-roept het Parlement over dit rechtsgeding. * verzamelt door *Simond d'Everet*. † door *Henrik* den VII.

Verdere zitting van de rechters.

Hun vonnis.

* *Affo-uitu.*

† *Camb. den.*

1586. doodvonnis ter onderzoek te brengen. Het zelve wierdt in het algemeen van beide de Huizen goedgekeurt, en men voegde daar by de verbeurte der goederen ten voordeele van het inkomen van de kroon.

Beluften van beide de Huizen om het tegen de koningin van Schotland gevelde doodvonnis te bekrachtigen. Dit gedaan zynde, ging men over tot het onderzoek van een vonnis, door de gevolmachtigden tegen de koningin van Schotlandt uitgesproken. Men vindt in het Dagverhaal van het Parlement de overwegingen van beide de Huizen, tot verscheide malen toe over eene zo gewichtige zake in Committé vergadert geweest zynde, en telkens tot de bekrachtiging van het vonnis besluit genomen hebbende, zonder dat 'er noch van den kant der groten, noch van dien der gemeenten eenige tegenpraak blykt. Alle deze overwegingen voor het overige, de bezendingen van beide de Huizen, en de antwoorden der koningin, welke in de maandt van November voorvielen, hebben veel overeenkomst met het geen 'er geschied was in het Parlement, dat in den jare 1572, ter gelegenheit van eene andere zamenzwering, waar aan de zelve koningin van Schotlandt medeplichtig was, gehouden wierdt. Naardien het de zelve vraag raakte en den zelve persoon in beide de Parlemerten, behoeft men zich niet te verwonderen, dat men in den jare 1586 weder op het toneel zag komen een gedeelte van de redenen, die reets in de zittingen van den jare 1572 vertoont waren.

Den 12 November, de groten, ten getale van een en twintig, aan welker hoofd de kancelier was, zich met de gemeenten zamengevoegt hebbende, leverden aan hare Majesteit hun adres over, om haar te smeken, datze bevel wilde geven, dat het tegen Maria gevelde doodvonnis mogt uitgevoerd worden. De beweegredenen daar toe waren genomen uit een geschrift, waar van Purkering, spreker van het Lagerhuis, de opsteller was. Hy merkte drie voorname aan: I. de behoudenis der koningin; II. de handhaving van den Anglikaanschen Godsdienst; en III. de rust van het koninkryk: drie voorwerpen van Marias haat, ingenomen door de grondregels van het Pausdom, waar inze was opgevoed, en ingeschreven in het beilige eedgenootschap, dat de Guizen, hare bloedverwanten, gemaakt hadden om den Protestantischen Godsdienst uit te roeien; die zich by het leven van Elizabeth den tytel van koningin van Engelandt hadt aangematigt; die haar beschouwde als eene, die buiten de gemeenschap der kerke gesloten was, en die hare afzetting niet alleen wettig achtte, maar zelfs meende, dat men met haar te vermoorden beloning zou verdienen. Men voegde daar by, datze reets den ondergang van zommige voorname familiën in Engelandt veroorzaakt, beroerten verwekt, en zamenzweringen gebrouwen hadt, waar door de rust des koninkryks geltoort was geworden. Waar toe, zeide men, heeft de goedheit, die hare Majesteit in het veertiende jaar harer regeringe liet blyken voor deze overzoentlike vyandinne van haren persoon en Godsdienst, welke zy in het rechtsgeding der zamengezworenen niet wilde begrypen, dan om de zamenzweringen der Roomschegezinden te vermeederen, gedient? en waar toe zou tegenwoordig de aanbouding van deze zachtmoeidigheid strekken dan om het getal der woedaards te vergroten, welke zich zo machtig zouden maken, dat men niet meer in staat zou zyn om hen wederstandt te bieden? Eene wrede barmhertigheid, riep men uit, die de moorders van eene gansche natie het leven zoekt te sparen! Zou dit het verbondt van vereeniging, waar in zo vele duizenden van personen, ter behoudenis van

den gebeiligden persoon van hare Majesteit, en van 1586. alle hare getrouwe onderdanen, zyn getreden, wezen onderbonden? Zou het niet eerder den ondergang van de gansche natie, tot welker verdediging dit verbondt gemaakt, en door het toen zittende Parlement, als eene onschendbare wet, bekrachtigt is, wezen begunstigen? Tot een besluit vertoonden beide de Huizen aan de koningin, aan den eenen kant, watze gedaan hadt om den Godsdienst te beveiligen, zonder zich aan den haat der vromde mogendheden te bekreunen, en de droevige omkeering, waar mede zy alle deze gelukkige vaststellingen bedreigt zagen.

Het bleek by het antwoordt van de koningin, datze door deze redeneringen geraakt was. De weldaden, zeideze, waar mede het Godt behaagt heeft my te overluden, zyn zo min gemeen, dat ikze beschouwe als zo vele wonderwerken. Is dit inderdaadt geen wonderbare bescherming als de zyne, welke my zo menigmalen de woede myner vyanden ontrukkt heeft? Maar in allen gevalle beschouw ik de zelve nog met meer verwondering in de liefde van myn volk, welke ik tot Hem, als de oorzaak van alle goede bewegingen, overbreng: eene tedere, trouwe, standvastige liefde, en die na den tyd van 28 jaren, dat ik my op den troon zie, zo krachtig is dan den eersten dag, zoze zelfs nog niet is vermeerdert. Eene liefde ten anderen, waar in ik al myne glorie stelle, en al de zoetigheid van myn leven, en waar van het verlies my onmogelyk zou zyn te overleven. Denkt dan niet, Mylords, dat ik ooit verwaarloze de behoudenis van een volk, dat my zo waard is, en van een leven, dat by het zelve zo dier geschat wordt, dat ieder het zyne daar van doedt afsnagen. Ik bekenne nochtans, dat, hoe dringende het gevaar ook is, dat my dreigt, het zelve my minder ontruff dan het misdryf der gene, die zich overtuigt vindt van het verraadt gebrouwen te hebben. Hoe heeft zy, van de zelve kunne en van den zelve rang zynde als ik, uit den zelve stam en het zelve koninklyke bloedt gesproten, zodanig een voornemen in den zin kunnen krygen? Zy weet, zoze het anders zeggen wilde, wat moeite ik heb aangewend om haar van alle deze snode kuiperyen af te trekken, en hoe veel brieven ik haar daar over geschreven hebbe. Zy heeft gemeent, dat ik zulks alleen doedt om achter haar geheim te komen: doch ik was van alle hare aanslagen bewust, en hadt die list gansch niet van noden. Waarom mag ik niet hopen, dat zy, immers ten opzichte van u allen, van gedachten zal veranderen? Ach! was het maar alleen om myn leven te doen, en dat uwe behoudenis beveiligd was, met welk eene goedhartigheid zou ik het haar vergeven! met wat vermaak zelfs zou ik dit leven, waar aan zy u zo veel gelegen laat leggen, verliezen, indien Engelandt door myne doot blioscnder wierdt, en eene beter koningin vondt in den persoon van myne erfgename! Het is voor u, en geenzins voor my, dat ik hegeer te leven. Ik heb my zodanig een bewerp van leven gemaakt, dat ik ten opzichte van my alleen noch de doot vreeze, noch naar de zelve wensche. De wisselvalligheden van myn fortuin hebben my de ydelheit van de menscheelyke grootheit, en de toevallen van het byzondere leven doen kennen. Eerst onderdaan, thans koningin zynde, heb ik toen gehoorzaamt, daar ik nu bevelen geef. Ik heb my omringt gezien van goede en kwade naburen: ik ben verraden geworden door de genen, op welke ik het meest vertrouwd, en gelastert door de genen, welke ik met weldaden overluden hadt. Wanneer ik aan het voorledene gedenke, het tegenwoordige beschouwe, en myne gedachten laat gaan op het toekomende, besluit ik zonder te twyflen, dat die genen de gelukkigste zyn, welke al vroeg verlost worden van een

Antwoordt der koningin.

Adres van het Parlement aan de koningin van Engelandt om de uitvoering van het vonnis te verzoeken.

een leven, dat aan zo vele rampen onderworpen is. Ondertuffchen my tegen alle voorvalien bereid bebende, wacht ik gerustelyk myn noodlot af, en in welken tydt de doot ook mag komen, de zelve zal my nooit verrasschen.

Wat deze laatste zamenzwering aanbelangt, waar van het onderzoek u bezig houdt, het is te vergeessch, dat de gene, die men beschuldigt daar medeplichtig aan te zyn, zich tegen deze nieuwe wet, volgens welke gy in dezen moet oordeelen, aankant. De oude zyn haar niet gunstiger, en het is 'er zo verre van daan, dat ik haar door deze laatste een strik heb zoeken te zetten, dat ik niet gedacht heb dan om haar van de schande van den gerechtsbandel te bevryden. Hierom is het, dat ik de Pairs van myn koninkryk en de voornaamsten van mynen Raadt heb aangestelt om van hare zake kennis te nemen. Maar gy brengt my in veel groter zwaarigheden dan deze, welke ik heb zoeken te verboeden. Gy wilt, dat ik bevel geve aangaande de uitvoering van het doodvonnis van eene koninginne, myne nabestaande. Daar zyn weinig voorbeelden van diergelyk een geval. Ik ben niet gewoon myne besluiten te verbaarsen, zelfs niet in de dingen van de minste aangelegenheit: vergt my dan niet iets met voorbarigheid te doen in eene zake van zo groot een gewigt. Ik zal Godt bidden, dat het hem behage myn verstand te verlichten, op dat ik mag onderscheiden wat het beilzaamste voor zyne kerk en uwe behoudenis is. Ik weet, dat de zaak dringt, en ik zal u myn antwoord, zo spoedig als het my doenlyk zal zyn, laten weten. Twyfel niet, of het zal zodanig zyn, als goede onderdanen het van eene goede koninginne moeten verwachten.

Twee dagen daar na, niet wetende watze doen zou, van den eenen kant door de vreeze voor het gevaar, dat haar en het gansche koninkryk dreigde, aangedreven, van de andere zyde door den schrik van de strafuitvoeringe over eene koninginne wederhouden wordende, in twyfel staande tuffchen de rechtvaardigheid en het medelyden, en niet menende bekwaam te zyn om uitspraak te doen, namze wederom hare toevlucht tot het Parlement. Zy zondt den kancelier aan de groten, en Hatton* aan de gemeenten, om hen te verzoeken daar over op nieuw raad te plegen, en, zo het mogelyk was, een middelweg te vinden, die hare behoudenis en de hunne kon verzekeren, zonder dat het de koninginne van Schotlandt het leven kostte. Beide de Huizen bragten de zaak dan weder op het tapyt, maar zonder eenig gevolg ten voordeele van de veroordeelde koninginne. Na alle de redenen, die voor en tegen waren, wel gewikt en gewogen te hebben, kwamen zy alle weder tot hun eerste besluit, het geen ook ten tweede male met eene algemene toestemminge wierdt vastgesteld.

De afgezonden daar van de tyding aan de koninginne gebragt hebbende, zeide zy tegen hen: *Wat brengt gy my in eene scrikkelyke benaauwdheit? Ik weet niet of ik moet spreken, of zwygen. Zwyg ik, zo maak ik al uwen arbeid vruchteloos: spreek ik zonder te klagen, zo zal ik weinzigerygebruiken, en klagende u mogelyk beledigen. Ik hadt wel gewenscht, dat gy een middel hadt uitgevonden om ons te behouden, u en my, gansch anders dan het geen gy my voor de tweede maal komt voorstellen. Hoe kan ik dan nalaten te klagen? Is het niet over u, het zal ten minste met u zyn, die my zo klaar doedtzien, dat myn leven afhangt van de doot van de gene, welke ik zoek te sparen. Men heeft zeer onwaardige gedachten van my, indien men geloofst, dat ik zo veel tydt met raadt te plegen niet heb te zoek gebragt dan om my de glorie aan te matigen van eene valsche goederierenheit. Ik neme den doorgronder der herten tot getuige van de oprechtheit van*

III Deel.

bet myne. Men boont my nog smadelyker, indien men denkt, dat ik met de gevolmachtigden verstandt heb gebouden, en dat zy niet anders hebben durven oordeelen, uit vreeze van my te mishagen, of van beschuldigt te worden myne behoudenis verwaarlooft te hebben. Ik wende al mynen vlyt aan om een hulpmiddel te vinden, dat de kwaal kan genezen, zonder dat Maria het slagoffer wordt. Het is met de uiterste droefheit, dat ik zie, dat alle myne pogingen vruchteloos zyn, en gy overmant my geheel en al met my te komen overtaigen, dat ik haar zonder myn verderf niet kan behouden. Moet het dan zyn, na zo vele wederspannigen vergiffenis verleent, en zo vele suade aanslagen ontveinst te hebben, dat ik genoodzaakt worde eene zo grote koningin te straffen? Ik ben zulk eene vyandin van de wreedheit, dat, indien het alleen om myn leven te doen was, ik het zelve niet zou willen vrykopen ten koste van dat van eene vyandinne, die 'er my van zoekt te beroven. Ik geef acht op alle uwe raadplegingen, en op alle uwe handelingen: ik erken uwe wakkerheit, uwe voorzichtigheit, en uwen yver tot myne behoudenis. Maar verfschoont de verlegenheit van mynen twyfelenden, verdeelden, en zeer smertelyk lydenden geest. Het zy u genoeg te weten, dat ik my zeer verplicht boude over al wat gy gedaan hebt, en draagt myne erkenenis weg tot antwoordt, zo gy de zelve niettemin op zo eene wyze moet aanmerken. Indien ik u zeide, dat ik volstrektelyk niet zou doen het geen gy begeert, zou ik mogelyk meer zeggen dan ik besloten hadt: zo ik in het tegendeel uw verzoekschrift onderschryve, vrees ik, in plaats van het oogmerk, dat gy hebt om my te behouden, te beantwoorden, in myn verderf te lopen. Denkt 'er zelf op, Mylords, gy, die my in een gevaarlyken handel niet zoudt zoeken in te wikkelen, en laat uwe gedachten nog eens ernstig gaan over de plaatsen, tyden, en den aardt der menschen, die zo weinig zwaarigheit maken om de daen van een ander te veroordeelen.

De zaak bleef daar by tuffchen de koninginne en beide de Huizen des Parlements. De groten en de gemeenten achtten verkregen te hebben het geen zy verzochten, en namen voor een uitdrukkelyk antwoordt het genoegen, dat Elizabeth hadt getoont over hare raadslagen, en voor een teken van haren goeden aardt, liever dan van hare twyfelmoedigheid, de verlegenheit, dieze hadt laten blyken. Zy meenden ook, datze, zonder haar meer listig te vallen, het niet kwalyk zou nemen, dat men alles tot de strafuitvoeringe gereed maakte. Dus wierden Mylord Bukhurst en Beal weinig dagen daar na tot de ongelukkige koninginne van Schotlandt afgezonden, om haar deze droevige tyding te brengen. Zy kondigden haar dan aan, dat het Parlement het vonnis der gevolmachtigden bekrachtigt hadt, en daarenboven, dat het daar van de uitvoeringe aandrang door beweegredenen van rechtvaardigheid, zekerheit en noodzakelykheit, welke geen uitstel konden lyden. Zy vermaanden haar vervolgens zich als een goed Christen tot de doot te bereiden, verzoekende Godt en de koninginne om vergiffenis, en zy gaven haar te kennen, dat de voornaamste oorzaak van hare doot was de behoudenis van de Anglikaansche kerk, die men anders niet kon beveiligen tegen hare zamenzweringen en tegen die van hare aanhangers. Het vonnis kon evenwel nog niet te uitvoeringe gebragt worden, en men hadt alvorens het bevel van Elizabeth van noden. Doch de groten en gemeenten twyfelden niet, of zy zouden het verkrygen, en wy zullen wel haast zien, dat de koningin het op hunne aahoudingen en die van haren Raadt niet kon weigeren.

Bbb De

Twyfelmoedigheid van de koninginne.

*Cambden zegt, dat het Pickering was.

Antwoordt van de koninginne.

Het Parlement belust zich met de uitvoering van het vonnis.

Deszelfs afgezonden maken het aan de koninginne Maria bekend.

1586.
Haar
ant-
woordt
aan de
afgezon-
denen.

De laatste woorden der afgezondenen waren eene oorzaak van zegepraal voor Maria. Zy hadt der zelve redenen met gelykmoedigheid gehoort, en een zo schrikkelyk nieuws hadt geen de minste ontsteltenis in haar gebaart: maar toenze het einde hoorde, rekendeze het zich tot roem als eene martelaresse te zullen sterven, en dankte Godt, dat hy, na haar verkoren te hebben om den Roomfchen Godsdiensf te herstellen, haar nog de eer deedt van te begeeren, datze den zelve met haar bloed verzegelde. Vervolgens verzochtze een priester om haar te biechten, en de Sakramenten toe te dienen. Men wees haar den bisschop en den deken van de plaats aan: doch zy weigerde de zelve te horen, en zondt de afgezondenen weder heen, met dit verwyf tegen de gansche natie: *Dat zy zich niet verwonderde, dat de Engelschen, die gewoon waren het bloet hunner koningen te vergieten, naar het hare dorstten, vermits zy er uit gesproken was.*

Afkondiging van het doodvonnis. * Een aanslan-ger van de Guizan.

De afkondiging van het vonnis wierdt door de tusschenspraak van l'Aubespine *, afgezant van Vrankryk, die de herroeping daar van verzocht, voor eenige dagen uitgesteld. Doch de vertogen van eenige hovelingen haalden het over, en de zelve geschiedde in de stad Londen op eene plegtige wyze door den stads roeper, ten overstaan van den Lord Major, de Aldermans, en de voornaamste burgers, en vervolgens in alle de steden van het koninkryk. Elizabeth betuigde in het schriftelyk bevel van de uitroepinge, dat haar de zelve door eene onvermydelyke noodzakelykheit, en door de dringende aanhoudingen van haar Parlement was afgedwongen, waar toeze niet dan met tegenzin en eene ware droefheit hare bewilliging hadt gegeven.

Standvastigheit van de koninginne van Schotland, en watte op Elizabeth verzoekt.

De standvastigheit van de koninginne van Schotland bleek nog zo alsze de tyding kreeg van de afkondiging. Verlof bekomen hebbende om aan Elizabeth te schryven, deedt zy hare betuiging, nooit, noch te voren, noch toen, eenig gevoelen van vyandschap tegen haar gehad te hebben, dankende Godt voor het vonnis, het welk haar veroordeelde te sterven, en de pelgrimadie van een sukkelend leven, datze in ellende doorbragt, zou verkorten. Zy smeekte haar vervolgens, datze niet dan aan haar alleen de verplichting mogt hebben van de laatste gunstbewyzen, welke zy op haar hadt te verzoeken, willende de zelve niet ontfangen door toedoen van hare vyanden, die de eerste plaatsen in den Staat bekleedden, van welke zy ook wist niets gunstigs te moeten verwachten. Deze gunstbewyzen bestonden daar in, dat haar ligchaam, na dat hare vervolgers hunne wreedheit, met haar om te brengen, zouden voldaan hebben, mogt overgelevert worden in handen van hare getrouwe dienaars, de welke zorg zouden dragen voor hare begraafplaats, die zy in Vrankryk hadt uitgekozen, alwaar de koningin hare moeder rustte. Zy voegde daar by, datze nog door andere redenen bewogen was om Vrankryk boven Engelandt en Schotlandt te stellen; dat men in het laatste koninkryk de tempels ontheiligt en afgebroken hadt, zonder de asche der koningen, hare voorzaten, welke met voeten was getreden, te eerbiedigen, en datze geen reden hadt te hopen, dat men haar in het andere volgens de plegtigheden van haren Godsdiensf en van de koningen, harer overgrootvaderen, zo wel als die van Elizabeth, zou willen byzetten. *Dat myn ligchaam, zaidze, het welk gedurende myn le-*

ven geen rust heeft kunnen vinden, de zelve ten minste na myne doot vinde.

De tweede gunstbewyzing betrefte de wyze, op welke men haar ter doot zou brengen. Zy betuigde de dwingelandy van zommigen, dieze niet noemde, te vrezen, en smeekte Elizabeth niet te willen dulden, dat zy buiten hare kennis bevel gaven aangaande de plaats en het uur der strafuitvoeringe, om de zelve voor des volks gezicht te verbergen. Zy wenschte, dat die in het openbaar mogt geschieden, en tot getuigen van hare doot te hebben hare dienaars, en andere aanschouwers van dat treurspel, op datze getuigenis mogten dragen van haar gelove in JESUS CHRISTUS, van hare gehoorzaamheit aan de Roomfche kerke, en van alle de omstandigheden van dit laatste bedryf van haar leven. Zy verzocht nog ten derde en ten laatste, dat hare bedienden mogten vertrekken werwaerts het hen goed dacht, en die legaten genieten, welke zy hen by haren uiterste wille maakte.

Een zo buitengewoon voorval verdeelde de gemoederen. Zonder van de wederzydse openbare schimpredenen te spreken, wierden 'er van beide kanten gematigde personen gevonden, welke het gevoelen voor en tegen beweerden op redenen, die waarlyk verdienen in de Geschiedenisse geplaatst te worden. De medestanders van Maria zeiden, dat men haar met te veel strafheit handelde; dat zy, eene vrye en onafhankelyke vorstin zynde, niemandt dan Gods-rechtsgebiedt en oppermachtigheit boven zich hadt: doch dat men in genen dele acht hadt gegeven op het bloedverwantfchap van beide de koninginnen, op de bescherming, die Elizabeth haar hadt beloofd tegen de vervolging van hare wederspannige onderdanen, zo min als op de schuilplaats en de herbergzaamheit, dieze in Engelandt kwam zoeken, en waar van men haar verzekering hadt gedaan; dat men, alle deze geheiligde rechten schendende, haar, zo haast als ze daar gekomen was, als eene slavyn hadt gehandelt, doende haar achtien jaren lang in de gevangenis zuchten. Men vertoonde, dat men haar door deze behandeling in den rang der krygsgevangenen hadt gestelt, en dat zo zynde, men haar tot geen misdryf moest aanrekenen de ondernemingen, die tot hare verlossinge gedaan waren, vermits het dat soort van gevangenen geoorlooft is alles in het werk te stellen om de zelve te bevorderen. Aangaande de misdaadt van gekwetste hoogheit, men zaid, datze daar niet schuldig aan kon zyn, geen onderdaan zynde, en een souverain gene heerfchappy hebbende over een ander souverain. Hier van daan kwam het, dat het vonnis van den keizer * tegen Robert, koning van Sicilië, voornietig verklaart wierdt, om dat hy het geweld hadt tegen een vorst, die geen Ryks-leenhouder was. Indien, zeiden de verdedigers van Maria, de afgezanten, klaarblykelyk schuldig zynde aan zamenzweringen tegen den Staat, waar in zy hun verblyf houden, daar over niet in rechten mogen vervolgt worden, ter oorzake van het voorrecht van hunne hoedanigheit, dat men hen moet laten genieten; met hoe veel te meer reden, moet het voorrecht van het koningschap deze vorstin bevryden van de gerechtsbehandelingen van het landt, alwaar men haar gevangen houdt. Ten anderen, zeiden zy, dat men den bloten wille niet gestraft hadt, wanneer de uitwerking niet gevolgt was; en eindelyk, dat het ongehoort was een gekroond hoofd aan den beul te onderwerpen. Men onderzocht wat omstandigheden in het geven van het

Klagten der aanhangeren van de koninginne van Schotland tegen het vonnis.

* Henrik den VII.

1586.

het vonnis waren waargenomen, en men beweerde, dat het tegen het Goddelyke, en het burger Recht, het zy Roomsche, of Engelsch, aanliep; zelfs tegen de wet van het in het twaalfde jaar van *Elizabeths* regering gehouden Parlement. De zelve behelsde, dat men niemant in rechten mogt vervolgen om misdryf van gekwetste hoogheit dan op de verklaring van twee onwraakbare getuigen, die tegen den beschuldigten gehoord zouden zyn. Nu, zeide men, hadt zich niemant geopenbaart, dan de twee geheimschryvers van *Maria*, die vastelyk van de zamenzwering gesproken hadt: twee getuigen, welke bedienden, deugdelyk gewraakt, en, dat meer is, tegen haar niet gehoord waren. Men verzwakte om de zelve reden de verklaringen van alle de verdere bedienden dezer vorstinne, en men deedt het zeggen van den keizer *Adrianus* gelden, dat men meer moest letten op de hoedanigheid van de getuigen dan op de getuigenissen zelve*.

* *Tefibus*,
non *testi-*
monis
cruden-
dam. C.
de *Test.*

Alle deze redeneringen geschieden in het openbaar. Men voegde daar de klagten over de boosaardigheid der vyanden van de koninginne van Schotland by, waar van men bedektelyker sprak. Deze wierden beschuldigt verspieters omgekocht te hebben, welke het gemoed dezer beklagelyke vorstinne door eene geveinsde deernis over hare ongelukken ingenomen hebbende, haar in den strik hadden doen vallen. Door hare ellenden getergt, brandende van begeerte om zich in vryheit te zien, geveit door hunne bedriegeryen, door hunne valsche brieven, en duizend andere kunstgrepen, hadtze hen, zeide men, al het geen 'er tot hare ontslaginge gebrouwen wierdt ontdekt, en geen de minste zwaarigheid gemaakt met hen in verbindtenissen te treden, welke zy haar niet voorfloegen dan om haar by hunne omkopers aan te brengen. Men vooronderstelde, dat het ligt gevallen zou hebben dit bedrog te beletten, en dat men voor die bespieters de deur maar hadt behoeven te sluiten, in plaats van de zelve voor hen open te houden, gelyk men altoos gedaan hadt.

Ant-
woordt
van de
verdedi-
gers van
het von-
nis.

De genen, die het vonnis verdedigden, bleven niet zonder antwoordt. Zy weigerden *Maria* den tytel van vrye en oppermachtige koningin, haar houdende voor zodanig eene, die daar van slechts den naam voerde, om dat zy ter bevoordeeling van haren zone afstandt van de kroon hadt gedaan. Zy zeiden, dat, wanneer in het koninkryk was gekomen, men haar niet hadt aangemerkt als eene souvereine, maar als zodanig eene, die zich stelde onder de bescherming van de koninginne van Engelandt; dat byaldienze het voordeel der wetten genoten hadt gedurende datze haren handel en wandel daar naar geschikt hadt, zy ook de straf der zelve wetten onderhevig was geworden, zo haast als zy die overtreden hadt, volgens dezen grondregel: *Dat de geen, die de wet overtreedt, zich der zelve bescherminge onwaardig maakt.* Zy beweerden zelfs, datze onderdaan was, van geen geboorte, maar by toevalen voor een tydt, vermits 'er geen twee oppermachtigen te gelyk in een zelve koninkryk kunnen zyn; dat de koning buiten zyne staten een gemeen man wordt, uitgenomen in de krygsverrechtingen, in dier voegen, dat hy in vremde landen geen het minste recht van koningschap kan oeffenen; kortom, datze al het voorrecht van oppermachtigheid door het begaan van de misdaadt was kwyd geraakt. Belangende het bloedverwantschap gaven zy tot antwoordt, dat 'er geen nader was dan dat van het vaderlandt, onze tweede Godheit, onze eerste en eerwaardigste vader. Dat het zelve het moest over-

III Deel.

1586.

halen tegen de gastvryheit, waar van men te vergeeffch de rechten wedereifchte ten nadeele van die van het geboortelandt, welke onvergelykelyk heiliger waren; behalven dat het recht van herbergzaamheit den kwaaddoenderen niet toebehoort. Aan de andere zyde, dat de belofte, die men haar gedaan hadt, eene stilzwygende voorwaarde insloot, van het koninkryk niet te beroeren; dat de vorsten zich nooit de handen bonden, wanneer het te doen was om de hulp te bieden, die zy aan hunnen Staat schuldig waren, met welken zy eene veel ouder en onverbrekelyker verbindtenis hadden dan alle anderen. Men antwoordde ook, betreffende de vergelyking van de krygsgevangenen, zeggende, dat, al stelde men haar in dien rang, haar staat daarom niet te beter zou zyn, om dat de gevangenen, die door hunne zamenzweringen de openbare rust storen, het recht der volkeren niet meer moeten genieten. Men betwistte ook dezen stelregel, dat een gelyk geen rechtsgebiedt over zyns gelyken heeft, ten minste in alle des zelfs uitgestrektheit, en men wilde, dat deze uitzondering moest gedaan worden, ten ware een van beide zich uitdrukkelyk, of stilzwygende aan de macht van den anderen onderworpen hadt, of door zyne misdaadt, die hem voor het rechtsgebiedt, waar in de zelve begaan is, betrekkellyk maakt, in deze afhankelijkheit gevallen was. Hadt het vonnis van den keizer tegen *Robert*, koning van Sicilië, in dit laatste geval geweest, zou het, zegt men, geenzins vernietigt worden zyn. Maar de paus maakte het zelve krachteloos, om dat het feit in het gebiedt van den Kerkelyken Staat, en niet in dat van het Ryk was voorgevallen. Men liet zich niet overtuigen door het voorbeeldt der afgezanten: in het tegendeel beweerde men, dat zy ophielden openbare staatsdiensars te zyn, zo haast zy stokebranden en verstoorders van het koninkryk wierden, alwaar hun voorrecht door het smeden van snode aanslagen ophielt. Men achtte voor het overige, dat 'er geen onderscheidt was te maken tusschen zamengezworenen, waar van de misdaadt in het voornemen gebleven was, en de genen, dieze ten volle hadden uitgevoerd, zo wel de eenen als de anderen even schuldig zynde aan de hoogste misdaadt van gekwetste hoogheit. Eindelyk hieldt men voor eene ydele uitbuldering de verbeelding, welke de genen van de andere party gegeven hadden van de strafuitvoering over koningen, de zelve uitkrytende voor een toeleg tegen de majesteit van de oppermachtigen, en men bewees het tegendeel door verscheide voorbeelden. Dus was *Rhescuporis*, koning van Thracië, door *Tiberius* veroordeelt geworden: *Licinius* en *Maximiaan* door *Konstantyn*; by welke men voegde *Konradin*, koning van Sicilië (a), en *Bernard*, koning van Italië (b): want kortom, zeide men, des volks behoudenis is de opperste wet, en niets is 'er dierbaarder dan het gemene best. Men bediende zich van een soort van wederverwytt tegen de Roomschegezinden, de yverigste verdedigers van de koninginne van Schotland, en men bragt hen de voorbeelden by van hunne opperpriesters: van *Bonifacius* den VIII, die *Celestinus* den V deedt ombrengen*, na hem alvorens van het paus-

* in den
jare
1296.

Bbb 2

schap

(a) *Konradin* wierdt op den 26 October des jaars 1269 te Napels onthoofd. Zie het I Deel van deze Gechiedenissen, fol. 510.

(b) *Bernard* wierdt door de gemachtigden van den keizer *Lodewyk* den Goeden in den jare 828 verwezen.

1586. fchap berooft te hebben; van *Urbanus* den VI, welke vyf kardinalen in zee deedt fnyten*, ende anderen het hoofd afhouwen, die zich tegen zyne verkiezinge aankantten.

Wat den gerechtshandel aanging nopens de verklaringen van beide de geheimfchryvers en van de andere bedienden, men beweerde, dat de zelve rechtmatig was; dat het getuigenis der bedienden plaats hadt omtrent de huifelyke gevallen, boven al in het foort, daar het op aankwam. Betreffende het verzuim van tegenverhoringe, meende men, dat daar omtrent niets was vast te stellen; dat de rechten niet felden dan dus, dan zo moesten begrepen worden, en dat 'er in zodanig eene tegenwerping meer fynigheid dan grondheit te vinden was.

De koning van Schotlandt bleef niet stil in eene zake, die hem zo van naby raakte. Hy vaardigde *Keiths* af, een edelman van de kamer van de koningin van Engelandt, om haar te verplichten het tegen de koningin zyne moeder uitgesproken doodvonnis te herroepen, en de brief, dien hy 'er aan *Elizabeth* over fchreef, was zeer fcherp. Hy klaagde bitterlyk, en in trotsche bewoordingen, dat de groten van Engelandt, de Raden van *Elizabeth*, en hare verdere onderdanen, door een alleronrechtvaardigften en allerverfoeielykften toelag, eene koningin van Schotlandt, en, dat meer is, die uit het bloed hunner koningen gefproken was, ter doot hadden durven veroordeelen. Hy voegde daar by, dat het Parlement van Engelandt, niet te vrede zynde met die onrechtvaardigheid goed te keuren, deze daar nog hadt bygevoegt, van te geloven, dat het zelve van het recht tot de erfvenisse van het koninkryk mogt uitsluiten de ware en wettige erfgenamen. Dit was eene klagte, welke deze vorst deedt, niet wel onderrecht zynde wegens het voorbeding van het vonnis, waar by voor zyne rechten zorg was gedragen, en op het valsch aanbrenge van de bedreigingen des Parlements.

De styl van dezen brief behaagde *Elizabeth* niet. Zy toonde daar over haar misnoegen aan den afgezant, en de graaf van *Leicester*, met eenige groten verfelt zynde, hadt veel moeite om haar te vrede te stellen. In het eerst hadtze den Schotschen afgezonden affcheidt verleent; maar van hare gramfchap bedaat zynde liet zy hem zeggen, dat zy hem niet wilde afvaardigen in de moeilykheit, welke de lezing van den brief van den koning zynen meefter haar hadt veroorzaakt, en ftelde hem tot den volgenden dag uit. Zy zeide toen tegen hem met veel zachtheit, datze niets voorbarig zou doen, en datze gaarne naar de voorflagen zou horen, welke men aan haar zou doen, om de behoudenis der koningin van Schotlandt te bevorderen, maar dat zulks moest gefchieden onder voldoende verzekeringen omtrent de hare. De koning ondertuffchen bericht gekregen hebbende van de flegte uitwerking van zynen brief, fchreef een anderen, die ootmoediger was, waar in hy de koningin verzocht alles op te fchorten tot de aankomfte van den *Lord Gray* en den ridder *Robert van Melleville*, die hy befloten hadt in gezantschap tot haar af te vaardigen. De Schotsche gefchiedfchryver † bericht ons, dat hy alvorens deze bezending aan de Staten van zyn koninkryk hadt voorgestelt, die de zelve goedgekeurt, en verfchaft hadden het geen 'er tot de kosten van die reize vereifcht wierdt; het welk ons doet zien, dat de macht van dien vorst wel bepaalt, en dat des zelfs geldmiddelen zeer uitgeput waren.

Beide de afgezanten kwamen den 30 Decem- ber te Londen aan, belaft met twee brieven

1586. voor *Elizabeth*. In den eerften zeide de koning van Schotlandt, dat hy niet kon geloven, dat de koningin, na zich door hare deugden, doch voornamentlyk door hare goedertierenheit, een zo heerlyken naam verkregen te hebben, geen zorg droeg om zich den zelve te bewaren, bevryd van verwytingen van wreedheit, en geen afgryzen hadt van zich te bezoetelen met den moordt van een perfoon van hare kunne, van haren rang, zelfs van haren bloede, uit *Henrik* den VII, gelyk zy, gefproken zynde; dat hy haar verzocht te overdenken, wat gevoelens de droevige staat, waar in deze ongelukkige vorstin zich gebragt zag, in het herte van een zone kon verwekken, en niet kwalyk te duiden den yver van zyne ouderslievendheit, welke de gene, aan welke hy zyne geboorte verfchuldigt was, niet kon overgeven aan de wreedheit van hunne algemene vyanden, zo dorftende naar het bloedt van den zone, als naar dat van de moeder. De tweede, in nog klemmender bewoordingen opgestelt zynde, was een foort van memorie van de vertogen, die de koning van Schotlandt aan hare Britanifche Majesteit deedt, om haar het doodvonnis tegen de koningin zyne moeder te doen herroepen. Na haar zyne bevreestheit voor het leven dezer vorstinne vertoont te hebben; hoe veel fmerten hare treurige doot aan zyne toegene- genheit zouden kosten, en wat nadeel zyne koninklyke waardigheid daar door zou aangebragt worden, smeekte hy haar aandachtig te letten op de redenen, die zyne droefheit en ouderslievendheit hem op het papier hadden doen brengen.

Hy vroeg voor eerst, of de Goddelyke wetten toelieten de gene in rechten te vervolgen, die Godt zelf tot opperbezorgers van het recht hadt aangestelt, goden op de aarde genoemt, met eene heilige zalvinge gezalf, en welcher achtbaarheid hy niet wilde dat ongeftraft gefchonden zou worden. *Welk eene gedrochtelyke ftaatkunde*, zeide hy vervolgens, eene oppermachtige aan het oordeel van onderdanen te onderwerpen! *Wat yffelyk fchouwfpel van deze fouvereine op een fcharvot te zien, gedwongen zynde om tot een voorbeeldt te dienen om des volks oproerigheid en de ontheiliging der koninklyke kronen te wettigen.* Het slot was eerbiediger. Hy smeekte hare Majesteit zyne afgezanten een antwoordt te geven, dat de Godvrucht eener zo grote koninginne waardig, en een koning, haren naaften bloedverwant, dienze met hare goedwilligheid vereert hadt, niet onwaardig was.

Dit gezantschap was van geen gelukkig gevolg. De Engelfche gefchiedfchryver legt de fchuld daar van op de afgezanten, welke, zegt hy, hunne bedreigingen en verzoeken ontydig door een mengden, en eenige dagen na hunne aankomft met weinig hope te rug wierden gezonden. *Melleville* gaat daar omtrent vry wat verder. Hy zegt, dat zyn broeder aldaar op zulk eene ftoute wyze fprak, dat het hem fchier den kop hadt gekoft, en dat hy, zonder het aanzien, dat zyn amptgenoot aan het hof van Engelandt hadt, in de gevangeniſſe zou geraakt hebben. De aartsbifchop van *St. Andrews* verhaalt verſcheide andere omftandigheden, waar van geen van beide der twee eerften het minfte gewag maakt. Hy zegt, dat men den Schotschen afgezanten in den beginne gehoor weigerde, om dat zy een bezoek hadden gegeven aan dien van *Vrankryk*, welke niet aangenaam aan het hof was; dat zy daar na in den tyd van tien dagen twee maal gehoor verkregen; dat de koningin by het eerste hare droefheit toonde van haar

Brief van den koning van Schotlandt aan *Elizabeth*.

Gevoeligheit en gematigheit van *Elizabeth*.

† *Spottwood*.

Cambden.

1586. *Spottwood*. *Melleville*. De afgezanten van den koning van Schotlandt houden aan om de herroeping van het vonnis.

1586. haar leven niet te kunnen verzekeren dan ten koste van dat van de veroordeelde koninginne, en dat de afgezanten haar geantwoord hadden niet ganfch hopeloos te zyn om een middel uit te vinden, waar door de zekerheit van beide bevordert zou worden. De tweede gehoorgeving ging zo vredig niet toe. De koningin tradt in gefprekhouwing met de afgezanten aangaande de middelen van borgblyvinge, waar van zy haar gefproken hadden, en aangaande de borgen, welke de koning hun meester meende te stellen: doch zy konden het nergens over eens worden. De koningin deedt het gefprek eindigen, en verleende den gezanten afscheidt, hen zeggende te wenschen, dat zy den koning hunnen meester deden gedenken aan het geen zy, sedert dat hy geboren was, gedaan hadt om hem de kroon op het hoofd te verzekeren, en aan de lust, dieze hadt om hun bondgenootfchap te onderhouden. Maar indien hy zulks van zyn kant niet beantwoords, en dat hy het zelve verbreekt, voegde zy daar by, hare stem verheffende, zo laat hy toezien zich daar door geen dubbele schade toe te brengen*. De zelve fchryver geeft een brief aan de handt van den grave van Leicester aan den koning van Schotlandt, welken hy vermaant zich te gedragen op eene wyze, dat de Godvruchtigheid van den zone hem de belangen van den vorft niet moesten doen vergeten, en te denken, dat hy meer te vrezen of te hopen hadt van de koninginne alleen, dan van alle de andere vorften des werelds te zamen.

Hy meldt ons ook den korten inhoudt van een anderen brief, door *Walsingham* aan des konings geheimfchryver † gefchreven. De eerste doct aan den anderen weten, dat hy zich verwonderde, dat zyn meester zich zo veel gelegen liet leggen aan de verloffinge van eene vorftinne, die, schoon het zyne moeder was, niet nagelaten hadt met de Roomfchgezinden aan te spannen om hem van zyne kroon te beroven, en om de zelve, ingevalle haar zoon volhardde in de belydenisse van den hervormden Godsdienst, op den koning van Spanje over te brengen. Die fchryver zegt, dat de Roomfchgezinden het nieuws van deze overbrenginge, waar mede zy voorhadden koning *Jacobus* vrees aan te jagen, om hem te verplichten weder in hunne gemeenfchap te treden, zelfs uitstrooiden. Hy voegt daar by, dat zekere abt*, die het leven van den kardinaal *Laura* †, beichermer van de Schotsche natie, gefchreven heeft, verklaart de akte van de overbrenginge in handen van den grave van *Olivarez*, afgezant van Spanje te Rome, gezien te hebben. Maar hy zegt teffens, dat hy de zelve al zo min waarachtig geloof, en dat het een van die valfche tytels kon zyn, waar mede *Philips* de II zynen aanflag van den jare 1588 zocht te bewimpelen. De voorzitter *Thuanus* houdt deze overbrenging voor zeker, en voegt daar by, dat de kardinaal *Laura*, om de akte meerder plegtigheid by te zetten, begeerde, dat de zelve door een Engelsch bisschop, te Rome zyn verblyf houdende, getekent wierdt.

1587. De koning van Vrankryk hielt ook voor de koninginne van Schotlandt, zyne fchoonzuster, aan. *Bellièvre* vertrok ten dien einde met den tytelt van buitengewoon afgezant, voorzien zynde met eene uitvoerige onderrechttinge, waar in niets vergeten was om het recht der koningen te flaven, om de misdaadt van de beschuldigde koninginne te verkleinen, om de zachtmoedigheid van *Elizabeth* te raken, en om de voorspraak van den Allerchristelyksten koning te doen gelden.

1587. *Mevrouw*, zeide *Bellièvre* tegen *Elizabeth*, na dat hy ter gehoor was toegelaten, heeft de kwade fortun van de koninginne van Schotlandt gewilt, datze zich door de verderffelyke raadgevingen van die trouwloze Engelschen, welke op uwen koninklyken persoon hebben toegeleget, liet verleiden, schynt bet, dat men zich genoopt ziet om haar te beklagen, zonder dat men durve ondernemen haar te verschonen. Doch ik kenne, allerdoorluchtigste koningin, uwe zachtmoedigheid en natuurlyke goedheit, en ik twyfel niet, of uwe Majesteit zal my toelaten, dat ik u vertone, ook niet, of gy zult zelfs gunstig aanboren het geen ik in last heb u van wegens den koning mynen meester te zeggen. Hy badt met afgryzen van den vervloekten toelag der zamengezworenen horen spreken; by vernam de ontdekking daar van, en hoe men zulks gestraft badt, met blydschap. Uwe voorzichtigheit en uwe rechtvaardigheid, *Mevrouw*, hebben de grondslagen van de algemene rust gelegt: het is het werk van uwe zachtmoedigheid en gematigheit om de zelve te bevestigen. Ik zal niets zeggen van het misdryf, waar van de koningin van Schotlandt beschuldigt is: het zelve is my onbekend, en ik heb geen onderrechtting gekregen wegens het geen in drze beruchte zake is voorgevallen, waar in ik niet twyfel of men heeft alle de vereifchte omftandigheden van rechtspleginge waargenomen. Maar, *Mevrouw*, ik kan niet geloven, dat gy dezen handel goedkeurt; dat gy, zeg ik, die Godt tot den beerlyken troon van Engelandt heeft verbeven, goed vindt, dat men de koningen met het volk gelyk stelle, dat de onderdanen de oppermachtigen voor hunne rechterstoelen dagvaarden, dat men eene koningin van Schotlandt, eene koningin weduwe van Vrankryk, de naaste bloedverwant van uwe Majesteit, genoopt heeft om voor rechtters te verschynen, welke haar veroordeelt hebben. Ik zeg het met vertrouwen, *Mevrouw*, uwe Majesteit zal nooit een gerechtshandel goedkeuren, waar door de koninklyke waardigheid ten spot wordt gestelt, aan welke al zulk doen naeeliger en schandelyker is dan aan de koninginne van Schotlandt zelve. Hebben de koningen geen rechtsgebiedt over malkander, hoe kunnen het onderdanen dan over koningen oeffenen, zo verre boven hen verbeven zynde, als de hemel boven de aarde? Deze oppermachtigheid komt Gode alleen toe; en wat de genen, die alle hunne pogingen aanwenden om uwe Majesteit van het tegendeel te overtuigen, ook mogen zeggen, zy kunnen hun gevoelen niet vaststellen, zonder het wezentlykste voordeel van het koningschap met den voet te schoppen. Ik weet hunne redenen: doch zal my niet ophouden met de zelve te beantwoorden. Die stralen van goedertierenheit, welke ik op het wezen van uwe Majesteit zie uitblinken, verzekeren my tegen alle hunne tegenwerpingen. Ik ben overtuigt, dat gy niet zult toelaten, dat zo vele beerlyke deugden, die de Geschiedenis aan de onsterfelykheit zal toewyden, door de minste vlek van wreedheit of onvoorzichtigheit bezwalkt worden; dat gy den genen, welke de Jaarboeken fchryven, geen gelegenheit zult geven daar in aan te tekenen, dat onder de regering van *Elizabeth*, die heldinne, welke den scepter van Engelandt met zo veel glorie zwaait, de koninklyke achibaarheit eene vermindering heeft geleden, welke haar al baren luister beneemt: dat men door een uitdrukkelyk bevel van deze uitmuntende vorftinne de waardigheid der souvereinen, onaangezien het byna oneindig onderscheidt, dat Godt gestelt heeft tusschen hen en hunne onderdanen, naar het maatsnoer van de allergeeftenste personen heeft zien richten. Ik voege by dit koninklyk voordeel van de koninginne van Schotlandt het voorrecht van de gastvryheit, dieze in dit koninkryk onder de bescherminge van uwe Majesteit was komen

Eliza-
beths ant-
woordt
aan de
afgezan-
ten.

* Na-
mentlyk
het ver-
lies van
zyne
kroon en
van die
van En-
gelandt.

† Thirl-
ston.

Akte van
de ko-
ninginne
van
Schot-
landt om
haren zo-
ne de
kroon te
bene-
men.
* Tri-
nio, abt
van Pi-
nerol.
† Vincent
Laura,
die in
den jare
1592
over-
leed.

1587.
Camb-
den.
Thuanus.

1587.

Aan-
spraak
van Bel-
lièvre
aan de
koning-
inne
Eliza-
beth ten
voordec-
le van de
koning-
inne
van
Schot-
landt.

1587.

zoeken. Ik gedenk aan het deftige zeggen van Xenocrates, die in zynen boezem een musch gekregen hebbende, die 'er in gevlucht was, de klaauwen van den sperwer ontwykende, aan de zelve wederom de vryheit gaf, en zyne daadt met deze zo aanmerkenwaardige woorden verselde, dat het ons niet vrysondt den gene het minste ongelyk aan te doen, welke tot onzen bystandt toevlucht hadt genomen. De zachtmoedigheid van uwe Majesteit, in gansch Europa zo bekend, doet niet minder hopen ten opzichte van eene koninginne, die in uwen boezem en in uwe armen eene schuilplaats heeft gezocht tegen hare vervolgers. Ik kan naauwlyks geloven, dat zy schuldig is aan het verraadt, waar mede men haar beticht: maar zou uwe Majesteit, na aan zo vele vyanden vergiffenis verleent te hebben, hare nabestaande tot een voorbeeld van hare rechtvaardigheid willen stellen? Neen, Mevrouw, ik denk niet, dat uwe Majesteit zich zal laten voorinnemen door die redeneringe, welke gy gedurig in uwe ooren hoort klinken, dat de beboudenis van Maria de ondergang van Elizabeth is, en dat het in deze omstandigheid van zaken niet anders kan zyn, of een van beide moet van kant: als of de geschiedheit daar van door eene omkeeringe, zo dikwils in alle zaken des werelds voorvallende, in een oogenblik niet kon verandert worden; behalven dat men zyne hope zo zeer niet te stellen heeft op de menscbelyke voorzichtigheit als op de Voorzienigheit in de meeste voorvallen. Zo begreep het David, die Godvruchtige en wyze koning van Israël. Saul was in zyne handen gevallen: dit was zyn geslagen vyandt, en die niet ophieldt op zyn leven toe te leggen: ondertusschen spaarde hy het zyne. „Ik zal myne handt niet uitsteken”, zeide hy, „tegen mynen heere, want hy is de gezalfde des Heeren”. Ik ben overtuigt, Mevrouw, dat deze heerlyke woorden u veel meer behagen dan die gene, die men u doet horen, door zommige staatkundigen geprezen, maar door alle vrome lieden versoeft wordende: „Het leven van Konradin is de doot van Karel. De doot van Konradin is het leven van Karel †”. De zelve kostten het leven aan den ongelukkigen Konradin, die de vrede der kerke gestoort, en op het leven van Karel van Anjou, koning van Napels, toegelegd hadt: doch zy kostten Karel mogelyk veel meer, indien het ten minste waar is, dat men aan de doot van Konradin moet toeschryven alle de rampen van de Anjousche prinszen, waar van de familie wel haast daar na, nevens der zelve koningschap, vernietigt wierdt. Voor het overige bedriegt men zich, als men gelooft, dat de bevoerten na de doot van de koninginne van Schotlandt een einde zullen nemen. Het is waarschylyker, dat die doot de zelve bevoerger zal doen worden. Die van uwen Raadt, welke u aanporren de straffe daar van te verbaasten, moesten gedachtig zyn aan de bedenkinge, welke de staatkunde hen deedt maken om u aan te raden haar in de gevangenis te houden. Zy vertoonden u toen, dat zy een onseilbaar panst van uwe veiligheid zou zyn, en dat gy haar als een schildt zoudt stellen tegen de pylen van hare eigene aanhangeren. Wacht u dan, dat gy u van deze veroveringe berooft, en blootgesteld blyft aan de wapenen van uwe vyanden, welke, door dezen blyk van achtinge niet meer wederhouden wordende, u met meer woede en bestigheit zullen aandoen. Ten anderen weet uwe Majesteit wel, dat deze vorstin zeer na vermaagschapt is met machtige vorsten, die zich mogelyk verplicht zullen achten om hare doot te wreken. Volg uwe geneigheit, Mevrouw, luister alleen naar uwe zachtmoedigheid: dit is den veiligsten weg inslaan; dit is het geen gy zelf den koning mynen meester in de bevoerten der Protestanten van zyn koninkryk zo menigmaalen hebt aangeraden. Vind goed, Me-

† Zie fol.
510 van
ous I
Decl.

wrouw, dat by beden u, door mynen mond, uwe 1587. eigene woorden, en uwe eigene vermaningen, in de zake van de koninginne zyne schoonzuster, te gevoelt voere. Ik breng niet by de zachtmoedigheid van Augustus, daar by Cinna vergiffenis verleende; dit was alleen een staatkundige streek van dezen keizer: die van uwe Majesteit is haar natuurlyk. Doe de zelve dan geen geweld aan, Mevrouw; voldoe aan uwe glorie, verplicht een groot koning, welke u om het leven van de weduwe van zynen broeder verzoekt; de koningin, zyne moeder, die om dat van hare schoondochter aanboudt, en de koningin zyne gemalinne, welke voor eene vorstinne spreekt, die, gelyk zy, uit het bloedt van Lotharingen gesproten is. Met een woordt, gansch Frankryk verzoekt u daar toe. Verbeeld u het zelve in myn persoon te zien, smekende aan de voeten van uwen troon voor eene koninginne, die het op den zynen heeft zien zitten. Het zal u eeuwiglyk verplicht zyn, Mevrouw, byaldien, in plaats van de straffe, waar mede de vyanden van deze vorstinne haar dreigen, gy haar uwe zachtmoedigheid en mededogen doet beproeven.

Het antwoordt van Elizabeth, naar het zeggen van den zelve geschiedschryver, was kort. Doch de afgezant was daar omtrent in een breder gesprek met de groten van den Raadt, die zyne redenen en voorbeelden door tegenstrydige redenen en voorbeelden tegenspraken. Dit twistgeding geëindigt zynde, deedt hy een voorslag van borgstellinge voor de veiligheid van de koninginne, ingeval men het tegen Maria uitgesproken doodvonnis wilde wederroepen. Deze borgstelling waren voor eerst de verzekeringen van den koning zynen meester, die waarborg zou blyven voor het verdrag: ten tweede de zonen van den hertog van Guize, die men tot pandsmannen zou geven. Elizabeth antwoordde, datze zich niet veilig achtte door zodanige waarborgen, welke niet zouden beletten, dat men op haar leven toeleide, en noch aan haar, noch, na hare doot, aan haar koninkryk dienstig zouden zyn. Dus wierdt de afgezant afgevaardigt zonder zyn oogmerk bereikt te hebben.

De geschiedschryver van Elizabeth * geeft deze redenvoering van Bellièvre niet aan de hand. Hy zegt alleen, dat deze afgezant, met Chateaufort l'Aubespine verselt zynde, met weinig woorden aan hare Majesteit vertoonde de ongerustheit van den koning zynen meester, verdeckt zynde tusschen de twee koninginnen door de byzondere genegenheit, die hy de eene toedroeg, en door zyne vermaagschapping met de andere, en dat hy voor het overige zyne vertogen overleverde. Zy behelsien ten naaste by de zelve zaken, als in de bovengemelde redenvoeringe te vinden zyn. Elizabeth deedt haar antwoordt stellen op den kant nevens ieder artykel. Men besloot het met deze algemene aanmerkingen: dat alles met order, volgens het recht en de wetten, geschied was; dat de Pairs van het koninkryk het rechtsgeding hadden uitgewezen, en dat der zelve vonnis door het Parlement, waar van het gezag by de Engelschen heilig is, bekrachtigt was; dat het eene vermetelheit van de Franschen was des zelfs macht in twyfel te trekken, of den handel daar van te wraken; dat de wraak, waar mede zy deze doorluchtige vergadering, zonder de koningin zelf te sparen, dreigden, van geen goede uitwerking zou zyn; dat de Engelschen niet gewoon waren de bedreigingen der Franschen te vrezen, en dat men hen vergramde, daar men dacht hen schrik aan te jagen.

Dit waren, volgens deze geschiedschryvers, de

Elizabeth
behoort
woordt.

* Camb.
den.

1587. de verschillen, die *Bellévre* hadt met de gevolmachtigden van *Elizabeth*. Maar een later schryver †, die in het midden van Vrankryk geschreven heeft, en wiens boek met een voorrecht * gedrukt is, verhaalt ons, dat deze staatsdienaar, die in het openbaar met zo veel yver arbeidde tot de verlossing van de koningin van Schotland, eene ganfch andere taal in het byzonder voerde. Deze afgezant, zegt hy, dien men buitengewoonlyk naar Engelandt afvaardigde, om in sebyn aan te bouden om het leven van de ongelukkige koningin van Schotland, hadt ten dezen einde eene uitvoerige onderrechting ontfangen: doch hy hadt 'er eene, die 'er regtdraads tegen aan liep, van de handt van *Henrik den III*, om de koningin *Elizabeth* aan te manen deze algemene vyandin van bunne personen en koninkryken te doen ontbalzen. De schryver voegt 'er by, dat de koning daar toe gedwongen was door de vreeze, die hy hadt, dat *Maria Stuart*, naaste erfgenaam van *Elizabeth*, en haar komende op te volgen, met de *Guizen*, hare bloedverwanten, die haar volstrektelyk regeerden, mogt aanspannen; dat deze Lotharingische prinsen, door het groot getal van hunne aanhangeren aan het Franfche hof reeds te machtig zynde, door de macht van Engelandt, Schotland en Ierlandt nog vermogender mogten worden, en dat zy dan van dezen koning een anderen *Chilperik* mogten maken. Deze schryver, welken een Jesuit †, die op bevel van het zelve hof schreef, in het verhaal van deze omstandigheid heeft nagevolgt, verdient beter daar in geloof te worden dan een geschiedschryver * van de zelve natie, welke naderhandt schryvende het hen alle beide durft heten liegen. De raadt voor het overige van *Henrik den III* aan *Elizabeth*, om *Maria* te doen sterven, gelykt vry wat naar den gene, dien hy haar in den jare 1582 hadt gegeven †, om hare ontslaging te beletten.

Zocht *Bellévre* de doot van *Maria* volgens zyne geheime bevelen, † *Aubespine* verhaalte de zelve nog meer door ganfch tegenstrydige middelen. Ik heb reeds gezegt, dat hy een aanhanger van de *Guizen* was, bygevolg ganfch yverende voor de verlossing van de koningin van Schotland. Alle zyne pogingen vruchteloos ziende, wilde hy andere middelen aanwenden om haar de zelve te bevorderen; en zyne woede vervoerde hem zo verre, dat hy ondernam *Elizabeth* te doen ombrengen. Hy maakte zynen toelieg bekend aan een jong edelman, *Stafford* genaamt, van een staatzuchtigen en onrustigen geest, en bekwaam om een stout stuk te ondernemen. In het eerst sprak hy 'er hem alleen van met bedekte woorden; maar vervolgens stelde hy hem, door de tusschenspraak van zynen geheimfchryver, de zaak klaarder voor. De misleider kwam hem van alle kanten aan boord; sprak hem van dezen moordt als van de roemwaardigste daadt des werelds; vleide hem met eene onsterffelyke glorie, en verzekerde hem van eene vergeldinge, met de grootheid van de onderneming overeenkomende. Hy voegde daar by de achtung en de gunst, die hy daar door zou bekomen in het gemoedt van den paus, van de *Guizen*, en van alle de Roomschegezinden. *Stafford*, wiens moeder kamervrouw van *Elizabeth* was, en broeder van der zelve afgezant in Vrankryk, liet zich door zyne lossigheid dermaten niet voeren, of hy voelde zich wederhouden door de belangen van zyne familie. Ten anderen baarde de gruwelykheit van den moordt een afkeer in hem; zo dat hy weigerde zyne handt te lenen tot diergelyk een bedryf: doch wees een man aan, dien hy wist gered te zyn om zulks uit te

voeren, mits dat men hem wel betaalde. Deze karel, *Moody* genaamt, was een gevangen. *Stafford* ging by hem in de gevangenis, met den geheimfchryver, die het bestier hadt over al den handel, en met dezen booswicht lang in gesprek was, zonder dat *Stafford* zich daar tegenwoordig bevondt. Men stelde twee middelen voor om *Elizabeth* van kant te helpen: het eerste was het vergift, en het andere om hare kamer door buspoeder te laten springen. Geen van beide geviel den geheimfchryver, die meer voor eene stoute uitvoering was, zeide hy, even als die van den Burgundier, welke den prins van Oranje hadt vermoord.

De geheimfchryver hadt zyne maatregels zo wel niet genomen om *Stafford* van de handt te helpen, of deze laatste hadt alles gehoord wat 'er in hunne gesprekhoudinge was voorgevallen. Hy bragt alle de byzonderheden daar van aan den Raadt over, het zy door een berouw over zyn misdryf, of uit spyt, dat de geheimfchryver hem mistrouwt hadt. De bevelen wierden terstondt gegeven om hem te vatten. Hy kreeg 'er de lucht van, en besloot naar Vrankryk te vluchten: doch wierdt onderwegen in hechtenis genomen, en ondervraagt zynde beleeft hy alles. Hier op ontboodt men den afgezant † *Aubespine*, die op den 11 January des avonds aan het huis van den grootfchatbewaarder kwam, alwaar zich bevonden de graaf van *Leicester*, de ridder *Hatton*, onderkamerling, en *Davison*, geheimfchryver van Staat, op het bevel van de koningin vergadert zynde. Wanneer hy zyne plaats hadt genomen; zeide hem de grootfchatbewaarder de oorzaak, waarom men hem ontboden hadt, hem een omstandig verslag doende van de zamenzwering, waar van zyn geheimfchryver het hoofd was. Deze reden geeindigt zynde, zondt men om *Stafford*, den geheimfchryver, en den gevangen *Moody*, om door hunne verklaringen het zeggen van den grootfchatbewaarder te bevestigen. De gezant, die alles tegen dank hadt aangehoort, wierdt ganfch toornig, en stondt op, zeggende, naar geen bechuldiging, van wat natuur de zelve ook zou mogen zyn, te willen lusteren, ten nadeele van zyne hoedanigheid en van de waardigheid van den koning zynen meester. Men vertoonde hem, dat het niet was om hem aan te klagen, dat men deze drie personen deedt komen, maar om hem te doen zien, dat het verhaal, het welk hy gehoord hadt, waarachtig was. Hier mede liet hy zich genoeg. Een oogeblik daar na kwam *Stafford* in. Nauwlyks hadt hy zynen mondt beginnen te openen, of de afgezant viel hem in de reden, en scholdt hem wakker uit. Hy verweet hem de gene te zyn, die eerst den voorflag van den moordt gedaan hadt, en dat hy hem toen al, na dat hy hem scherpepelyk bestraft hadt, geboeit naar de koningin zou gezonden hebben, ten ware hy door het aanzien voor zyne moeder en broeder wederhouden was geworden. Toen wierp *Stafford* zich op zyne kniën, en zwoer met de dierste eeden, dat het de afgezant was, welke hem daar van de eerste opening gedaan hadt. Des afgezanten gramschap wierdt op deze betuiging heviger, en de gevolmachtigden, welke zyne oopendheid zagen, meenden, dat men het daar by moest laten berusten, geboden derhalven *Stafford* weg te gaan, en deden de twee anderen niet eens binnen komen.

Doch de grootfchatbewaarder, zich tot hem wendende, overtuigde hem met weinig woorden van dat hy van de zamenzweringe kennis hadt gehad, en bestrafte hem daar over. De afgezant gaf

† Du Manoir. * Privilegie.

Het hof van Vrankryk houdt in het geheim aan om de koningin van Schotland te doen sterven.

† *Mainbourg* in zyne *Hist. van het Kalvinisme*. * *Farrilat*.

† Zie fol. 302. Zamenzwering van *Aubespine*, afgezant van Vrankryk.

1587.

Wat ge. rechts-handel de Raadt van *Elizabeth* tegen hem houdt.

1587. gaf hem tot antwoordt, dat schoon hy 'er van geweten hadt, hy niet verplicht was zulks aan anderen te openbaren dan aan den koning zynen meester. Men voerde hem te gemoet, dat, vooronderstelt zynde, dat de afgezant door den plicht van zyn karakter niet gehouden is den vorst, by wien hy zyn verblyf heeft, van een op zyn leven gemaakten aanslag te waarfchouwen, het ten minste zeker is, dat ieder volgens de wetten van het Christendom waarfchouwing aan zynen naaften moet doen wegens het gevaar, dat hem dreigt. *L'Aubespine* gaf daar op weder tot antwoordt, dat de plicht van een burgerman wat anders was dan van een, die een openbaar ampt bekleedde, en dat zyne bediening van afgezant hem tot een gedrag verbondt, het welk van dat van byzondere personen gansch onderscheiden was. Hy bragt, om het te bewyzen, een gansch nieuw voorbeeld by, en zeide, dat een afgezant van Vrankryk bericht gekregen hebbende wegens een verraadt, dat tegen den Katholyken koning gebrouwen wierdt, daar over aan het hof van Vrankryk hadt geschreven, zonder de minste kennis daar van aan dat van Spanje te geven, en dat hy daar over door den Allerchristelyksten koning en des zelfs ganschen Raadt geprezen was. De grootfchatbewaarder deedt hem begrypen, dat het met dien van *Elizabeth* geheel anders gelegen was, en vermaande hem in het toekomende voorzigtiger te zyn; de koningin niet te beledigen; te gedenken wat hy aan hare zachtmoedigheid verschuldigt was, en wat zyn eigen karakter van hem vorderde; zich niet te bedienen van kwade voorbeelden voor welmenende afgezanten, en te denken, schoon men hem in rechten niet trachtte te vervolgen, dat hy echter niet onschuldig was.

Wat verwyrt hem de grootfchatbewaarder doet.

Dit alles moest de koningin van Schotlandt bezuren, die ook by deze gelegenheit de onvermydelijkheit van haar ongelukkig noodlot beproefde, en aan welke de yver harer vrienden niet minder nadeelig was dan de haat of de vrees van de genen, die om hare dootd aanhielden. *L'Aubespine* zocht haar te behouden, en het was zyne onderneming, die haren ondergang voort bevorderde. De genen, die naar den zelve wenfchten, maakten groot getier van deze zamenzwering, en strooiden nog andere uit, welke hun schrik of boosaardigheit hen hadt doen verzinne. Zy zagen inderdaadt het koninkryk in gevaar door een gevolg van snode aanslagen, die onophoudelyk de een na den anderen scheenen gemaakt te worden; en met een hunne oogmerken begunftigenden toestandt van zaken voordeel doende, vermeerderden zy den schrik, om de barmhertigheit buiten te sluiten. Men hoorde door gansch Engelandt schreeuwen, dat de vyanden zich op de kusten vertoonden; dat de Spaansche vloot de haven van Milford reeds was in gezelt; dat de Schotten in Engelandt waren gevallen; dat de hertog van Guize in de provincie van Suffex voet aan landt gezet hebbende, aan het hoofd van een groot leger herwaarts aanrukte; dat *Maria*, uit de gevangenis verlost zynde, eene krygsmacht verzamelde om zich by hem te voegen; dat de Noorder provinciën zich voor haar verklaart hadden, en dat 'er andere schelmen op weg waren om de koningin te komen vermoorden, en brandfichters om de stad Londen in de vlam te zetten. Men zeide zelfs op zommige plaatsen, dat de zamengezwoorenen hun stuk volvoert hadden, en dat *Elizabeth* was omgebracht. Voor dat men van de waarheit of valschheit van deze geruchten onderrecht kon worden, hadden de zelve reeds hunne

De Engelschen ontult zynde door de tyding van eene gewaande landinge der Spanjaarden, dringen aan op de uitvoering van het vonnis tegen *Maria Stuart*.

werking gedaan, en het eene gedurig op het andere volgende, viel het de koningin zeer zwaar hare eige rust en die van het gansche koninkryk te beveligen. In dezen uitersten noodt droegen men zorg haar te doen overhellen tot de rechtvaardigheit, en haar te overtuigen, datze, om zich van alle deze dodelyke ongerustheden te ontheffen, de gene moest straffen, die de zelve verwekte. Men zegt, dat de Lord *Gray* zelf, een van de afgezanten van den koning van Schotlandt, de eerste was met dezen raad te geven, herhalende gedurig dit spreekwoordt: *Doede bonden byten niet*; een ander dodelyk verraadt voor de veroordeelde koningin, welke door eene aaneenschakeling van rampen zonder voorbeeldt zich door den afgezant van den koning, haren eigen zone, zo wel als door dien van den koning haren schoonbroeder, verraden ziet.

Elizabeth gaf zich nog niet over. Hare goedertierenheit hieldt, om zo te spreken, de handen van hare rechtvaardigheit altoos gebonden, en hoe dringende de beweegredenen van de laatste waren, wierden zy echter door de bedenkingen van de andere krachtig bestreden. *Zou ik kunnen besluiten, zeide zy, om eene koningin, en dat meer is, myne nabestaande, te doen sterven? Moet ik het ongelijk niet vreezen, dat ik myne glorie zou aandoen door eene daadt, welke de Geschiedenis my als eene eerloosheit zal verwyten, de wraak, die 'er de koning van Schotlandt en alle de Roomsche vorsten over zullen nemen, en die van alle deze wanhopigen, welke zich hebben overgegeven om my te doen omkomen?* Hare natuurlyke neiging deedt haar met vermaak naar deze redeneringen luisteren: doch zy kon geen opmerking weigeren aan die van hare voorzichtigheit, de eerste deugd der fouvereinen, en welke haar veel groter gevaren in het vergeven dan in het straffen deedt beschouwen. Zy verbeeldde zich toen als verlaten van de groten van haar koninkryk, welke, berouw hebbende van hunne stemmen gegeven te hebben tot het doodvonnis van de koningin van Schotlandt, alleenlyk dachten om vrede met haar te maken, en hare gunst te winnen, zo wel als die van den koning haren zone; gelaakt wordende van hare toegenegenheit onderdanen, welke niet zouden kunnen dulden, zonder daar over bitterlyk te klagen, zich door gerechtshandelingen zonder gevolg bespot, alle hunne hopeningen verraden, en hunne bevreestheden verdubbelt te zien: de meesten van haar afziende, zelfs door zommigen verlaten zynde, die haren aanhang en Godsdienst afvielen, om de gunst van die gene te verdienen, welke zy gereed zouden zien haar op te volgen.

Twyfelmoedigheit van *Elizabeth* omtrent de uitvoeringe van het vonnis.

Inderdaadt, de groten van haren Raadt, verselt van een groot getal edelen, kwamen zich voor hare voeten werpen, haar met zeer ootmoedige uitdrukkingen, de droefheit op hunne aangezichten geschildert zynde, smekende, deernis te willen hebben met het koninkryk, op het punt staande om door de bedekte aanslagen van de koningin van Schotlandt t'ondergebracht te worden, en vondtze niet dienftig op hare eigene veiligheit te denken, ten minste te denken op de behoudenis van hen, en van hun fortuin. Zy antwoordde, datze nooit zou kunnen besluiten een doodvonnis tegen hare waarde zuster uit te spreken. Niettemin deedt het mededogen, datze hadt met de genen, die deze klagten voor haar uitstortten, haar eendelyk besluiten dit vonnis uit te spreken, en het zelve te tekenen. Doch zy verklaarde onder het tekenen, dat zulks alleen geschiedde om de koningin van Schotlandt door dezen schrik in haren

Aanhoudingen van de groten van den Raadt om haar te verplichten het bevel te tekenen.

1587. ren plicht te houden, en haar de lust te benemen om op nieuw in zamenzweringen te treden, zynde hare mening geenzins, dat zulk edel bloed zou vergoten worden.

Zy leedt, alvorens daar toe te komen, wrede ontroeringen. Haar geschiedschryver verbeeldt ons haar in een deerlyken staat, ontstelt, ongerust, eenzaam, gevende hare zwaarmoedigheid te kennen door hare stilzwygendheit, en den mond niet openende dan om deze door zuchten afgebrokene woorden te uiten: *Aut fer, aut feri*, dat is: *Of ly, of sla*; en zomtyds deze: *Ne feriare, feri*, dat is: *Sla, zo gy niet geslagen wilt worden*. Het was in het midden van deze smerelyke overdenkingen, dat zy het bevel tekende, om het doodvonnis te doen uitvoeren, en datze die order in handen gaf van *Davison*. Doch hem belastende het schriftelyk bevel * daar van onder het groot zegel van Engelandt te doen vervaardigen, bevalze hem het zelve gansch gereed te houden, ingevalle dat men door het ongeluk der tyden genoodzaakt mogt worden tot dat uiterste te komen, en 'er aan niemandt de minste kennis van te geven zonder nieuwe orders van harent wegen.

Des anderen daags morgens wierdtze al van andere gedachten, en zondt *Killegrew* om hem te verbieden het schriftelyk bevel te doen vervaardigen. Maar het was al te laat. De geheimfchryver vervoegde zich by haar, en zeide, dat 'er in de zaak niet meer gedaan kon worden; dat hy niet alleen het schriftelyk bevel hadt opgesteld, maar het zelve, na 'er alvorens het groot zegel te hebben op doen drukken, reets hadt overgegeven. De koningin, gansch ontroert zynde, bestrafte hem over zyne voorbarigheid, en bevondt zich ongeruster en in meer verlegenheit dan ooit.

Terwylze zich voelde verscheuren door hare verschillende gedachten, arbeidden de groten van haren Raadt om de doot van de koninginne van Schotlandt te verhaaften. *Davison* hadt hen het schriftelyk bevel zo haast niet weder ter handt gestelt, of zy vaardigden *Beal*, den grootsten vyandt, dien *Maria* hadt, zonder iets aan hare Majesteit te laten blyken, af, om spoediglyk de orders van hare straffe aan de graven van *Shrewsbury*, *Kent*, *Darbi* en *Cumberlandt* over te brengen, welken zy last gaven haar te doen rechten. Het zou *Davison*, na alvorens gehoort te hebben het geen de koningin hem gezegt hadt nopens de verandering van haar besluit, gemakkelyk geweest zyn *Beal* nate zenden, en hem te rug te doen roepen; maar hy wendde 'er geen den minsten vlyt toe aan, en hieldt zelfs zyn vertrek voor de koninginne verborgen. Deze bode van zyn kant maakte niet dan te veel spoedt, en de genen, aan welke hy zyne brieven overhandigde, waren vaardig genoeg om te doen het geen men hen beval.

Zich terstondt naar *Fotheringhey* begeven hebbende, kwamen zy in het vertrek van de koninginne van Schotlandt, verselt van de ridders *Powlet* en *Drury*, welke haar in bewaring hadden. Zy gaven haar zonder bewimpeling de oorzaak van hunne komst te kennen door de lezinge, die zy voor haar deden van het dodelyk schriftelyk bevel, waar by zy eene korte vermaning voegden om zich tegen den volgenden dag ter doot te bereiden. Eene zo schrikkelijke tyding, met zo weinig omslag bekend gemaakt, verschrikte haar echter niet; zy zeide met eene onbelemmerde stem en een bedaard wezen: *Ik hadt nooit gedacht, dat de koningin myne zuster, die wel weet, dat ik aan uwe wetten niet gebonden ben, uw vonnis zou goedgekeurt, en in myne doot*

Aftwoort van de konin-

III Deel.

bewilligt hebben. Maar dewylze het dus bevolen heeft, zal de doot my aangenaam zyn. Myne ziel zou de eeuwige vreugde, waar vanze bezit gaat nemen, niet waardig zyn; zo het ligchaam den slag niet kon verdragen, die de zelve daar van af moet scheiden.

Zy vroeg verlof om te mogen spreken met haren aalmoczenier, biechtvader, en hofmeester, *Melvin* genaamt. Men weigerde haar haren biechtvader, in plaats van welken men haar den bisschop en den deken van *Peterborough* aanbodt: doch zy begeerde die niet te horen. De graaf van *Kent* *, zo groot een yveraar voor den Protestantschen, als *Maria* voor den Roomschen Godsdienst, het woordt tot haar wendende, zeide tegen haar: *Uw leven zou de ondergang van onzen Godsdienst zyn; maar uwe doot zal 'er het leven van wezen*. Hy voegde by deze woorden iets van het verraadt van *Babington*, waar aan hy de koningin beschuldigde medeplichtig te zyn, het welk ze sterk ontkende. Zy nam daar uit gelegenheit om wys te worden hoe het met *Nave* en *Curle*, hare twee geheimfchryvers, was afgelopen; en met verontwaardiging te vragen of men ooit hadt horen spreken van een gerechtshandel, welke naar dien van hare rechtters geleek, en of het ooit in gebruik was geweest omgekochte bedienden vooraf tegen hunne meesters te horen, en hen in de beschuldiging van hoogverraadt als getuigen voort te brengen.

De gevolmachtigden vertrokken zynde, gafze bevel om hare avondmaalydt te verhaaften, op datze daar na meer tydt mogt hebben om hare zaken te schikken. Zy at weinig volgens hare gewoonte, en hare bedienden aanschouwende, die in tranen smolten, vertroostte zy de zelve met eene wonderbare grootmoedigheid, hen vermanende niet te schreien, en zich in het tegendeel te verheugen hunne meesteresse zo naby hare verlossinge en het einde van hare rampen te zien. In dit oogenblik de redenen van den grave van *Kent* weder indachtig wordende, keerdeze zich tot haren arts. *Wat is de waarheit krachtig!* zeide zy. *De genen, die my veroordeelt hebben, gronden hun vonnis op de zamenzwering tegen het leven van de koninginne, waar van zy my beschuldigen. Maar gy hebt den grave van Kent geboort: de ware oorzaak van myne doot is de wreze, welke zy hebben, dat ik bunnen Godsdienst mogt zoeken uit te roeien*. Op het einde van de maalydt dronkze de gezondheid van alle hare bedienden, die deze eer op hunne kniën ontfingen, en haar bescheidt doende den wyn in den beker met hunne tranen mengden. Deze smertelyke plegtigheid wierdt nog verselt van de vergiffenisfe, welke zy van haar verzochten, van haar niet gedient te hebben met zo veel yver en behoorlykheit, alsze haar wel verschuldigt geweest waren, en met verschoningen van haren kant van zomwylen wat te driftig en te min zachtmoedig geweest te zyn.

Van tafel opgestaan zynde deedtze zich haren uiterste wille brengen, dienze bekrachtigde. Zy las ook de lyst van haar huisraadt en edelgesteenten over, zette op den kant naast ieder artikel de namen der genen, aan welke zy de zelve maakte, en deelde aan zommigen geid uit. Dit gedaan zynde begafze zich in haar kabinet, alwaarze eenigen tydt doorbragt met schryven aan haren biechtvader, om van hem den bystandt zynen gebeden te verzoeken; aan den koning van *Vrankryk* en aan de *Guizen*, om hen de genen, die haar gedient hadden, aan te bevelen, en aan den koning van

1587. giene van Schotlandt aan de aigezonden, die haar den dag van hare straflydinge aankondigden. De graaf van Kent spreekt haarhard toe. * Mylord Gray.

Standvastigheid van de koninginne van Schotlandt. Waar toeze hare laatste uiten befreedde.

Ccc Schot-

1587.

Schotlandt haren zone. Zich dus van alle zorgen ontlast hebbende, begafze zich te bedde, sloop eenige uren zeer gerust, en ontwaakt zynde bragt zy het overige van den nacht in den gebede door.

* oude styl.
Zy gaat naar de straf-plaats met hare kostelykste gewaden bekleed zynde.

De noodschikkelyke dag, zynde de 8 February*, beginnende aan te breken, liet zy zich hare kostelykste klederen brengen, en versierde 'er zich mede, even als ofze het een of het ander plechtig feest hadt by te wonen. Zy begreep het ook niet anders, beschouwende den dag der straffe, dieze stondt te lyden, gelyk zy zeide, om haren Godsdienst, als den dag van hare zegpraal. Terwyl men haar kleeedde, deedtze zich nogmaals haren uiterste wille in de tegenwoordigheid van alle hare bedienden voorlezen, aan welke zy verschoning verzocht van datze niet in staat was hunne diensten beter te kunnen erkennen, hen verzoekende hare gift eerder ten aanzien van hare toegenegenheit dan uit hoofde van de waardij des geschenks te willen aannemen. Aan alle plichten voldaan hebbende, hieldt zy zich niet bezig dan met die van hare zaligheid; en na datze zich in haar gebedekamerie begeven hadt, stortte zy hare ziel, door met zuchten gemengde vurige gebeden, voor Godt uit, om zyne barmhertigheid af te smeken.

† Thomas de wys.

Men vondt haar in deze oeffening van Godvrucht, wanneer men haar kwam aanzeggen, dat het tydt was om te vertrekken. Dit was de sberif van de provincie †, die haar eene zo droevige tyding bragt, welke zy met hare gewone standvastigheid ontving. Zy tradt uit hare kamer met een edelen zwier en een ernsthaftig wizen, daar vreugde en helderheit op haar aangezicht te lezen waren, bekleed als met een brui-loftsgewaadt, echter zedig zynde in der zelve heerlykheit, en van eene verwe, die met haren staat overeenkwam*, bedekt met een sluier van fyn linnen, hebbende een paternoster op zy, en een yvoren kruisbeeldt in de handen houdende. Hare jaren, wederwaardigheden, noch hare gevangenis waren machtig geweest hare schoonheit weg te nemen, en de droevige dag van hare straflydinge diende alleen om de zelve een nieuwen luister by te zetten. Zy verscheen, zegt een beroemd schryver †, toenze naar het schavot ging, met zo veel glansch, als ofze den troon zou beklimmen, en deedt de omstanders verbaast staan, welke met te gevoelen, dat hunne verwondering groter wierdt, hunne deernis voelden toenemen.

† Thomas de wys.

Aan den ingang van de galdery wierdtze door de graven van Kent, Darbi en Cumberlandt, vercielt van verscheide andere groten en edelen, ontfangen. Haar hofmeester kwam zich ook aan haar vertonen, zich voor hare voeten nederwerpemde, bitterlyk schreiende, en jammerende, vermits hy naar Schotlandt moest wederkeren, om aldaar de dodelyke boodschapper te zyn van het droevige lotgeval van de koninginne, zyne waarde en ongelukkige meesteresse. *Schrei niet*, zeide zy, hem in zyne reden vallende, *verbeug u liever: gy zult Maria Stuart wel haast van alle hare ellenden verlost zien. Doe bericht, dat ik standvastig in myn gelove en in myne trouwe omtrent Schotlandt en Frankryk gestorven ben. Godt vergeve het den genen, die naar myn bloedt gedorst hebben. O Godt, vervolgdte zy in eene verwoering, dieze niet kon wederhouden, Godt der waarheit, die de verborgenste schuilboeken van myn herte doorgrondt, en wien alle de gedachten bekend zyn; gy weet met wat zucht ik gewenscht heb, dat de twee koninkryken van Schotlandt en*

Zy vertrooft hare bedienden.

Engelandt weder mogten vereenigt worden. Zich 1587. vervolgens tot Melvin kerende, zeideze: *Beveel my mynen zone aan: verzeker hem, dat ik niets gedaan hebbe, dat het koninkryk van Schotlandt nadeelig is: maan hem van mynent wegen aan vriendschap te onderhouden met de koninginne van Engelandt, en dien hem altoos getrouw.* Dewylze gevoelde, datze weemoedig wierdt, en datze vreesde hare tranen niet langer te zullen kunnen wederhouden, gafze Melvin, gansch bedekt met de zyne, een wenk, dat hy zou wegggaan. Vervolgens de graven aansprekende, verzochtze hen, dat haar uiterste wille mogt volbragt, en dat de legaten aan hare bedienden mogten gegeven worden; dat men hen ook toeliet haar in hare doot by te staan, en datze, na haar dezen droevigen dienst bewezen te hebben, in alle veiligheid mogten trekken werwaarts zy wilden. Zy stonden haar alle die verzoeken toe, uitgenomen het geen den bystandt van hare bedienden betrof op het schavot. De tegenspraak kwam van den grave van Kent, die voor eenige bygelovigheid bevreesd was. *Maria*, dit gemerkt hebbende, zeide tegen hem: *Wees niet beducht; deze ongelukkigen hebben my geen anderen dienst te doen dan droevige aanschouwers te zyn van myne straflydinge, en my het laatste waarwel te zeggen. Ik ben verzekert, dat de koningin myne zuster my eene gunst van zo weinig aangelegenheit niet zou weigeren. Het is het minste, dat men aan myne kunne en geboorte verschuldigt is, dat men myne kameriers toelaat my in dit dodelyke oogenblik by te staan; en deze gunst is te gering om geweigert te worden aan zo grote namen, als die van kleindochter van Henrik den VII, van koninginne weduwe van Frankryk, en van koninginne van Schotlandt.*

Deze reden deedt hare werking. Hare gevolmachtigden schaamden het zich eene zo geringe vertroosting te weigeren aan eene koninginne, die naar de doot ging. Dus, na alvorens een oogenblik onder zich daar over gesproken te hebben, zeiden zy haar, dat zy de personen, welker bystandt zy begeerde, kon uitkiezen. Zy benoemde haren hofmeester, arts, kruidmenger*, heelmeeester †, twee van hare vrouwen, en eenige anderen. De eerste droeg de slip van haren tabbaardt, door de anderen, die rondom de koninginne hunne meesteresse geschaart waren, gevolgt wordende. Met dit rouwgevolg, en voorgetreden zynde door den adel des lands, door twee graven, en den sberif van de provincie, begafze zich naar het schavot, dat men op de verhevenste plaats van de zale hadt opgerecht. Zy vondt daar een stoel met een kussen om op te zitten, waar tegen over het dodelyke blok stondt. Dit alles was met zwart laken bekleed. Zo haast als ze nedergezeten was deedt men gehoor geven, en *Beal* las het schriftelyk bevel, waar naar ze met aandacht luisterde, hoewelze zich geliet met iets anders bezig te zyn. De deken van Peterborough* deedt vervolgens eene lange aanspraak aan haar aangaande haar voorgaande leven, den staat, waar in zy zich gebragt zag, en den gene, daarze stondt in te treden. Zy stoorde hem dikwils, hem verzoekende, dat hy haar met rust wilde laten, weigerende zyne vertroosting, en betuiging doende van hare standvastigheid in het oude Roomsch-Katholyke gelove, voor het welke zy haar bloedt met blydschap zou gaan vergieten. Zy ontfing niet beter de aanbiedingen van de graven, de welke zeiden Godt voor haar te zullen bidden. *Wilt gy*, gafze hen ten antwoordt, *hem met my bidden, zo zal ik u bertelyk verplicht zyn: maar ik zou*

* Apotheker.
† Chirurgyn.

Plegtigheit van hare strafuitvoeringe.

* Fletcher.

ach-

1587.

achten *eene zonde te doen myne gebeden te mengen met die van personen, welke niet van mynen Godsdienst zyn.* Zulks belette echter niet, datze den deken bevel gaven het gebedt te doen, dat door de Godsdienstigheid der aanschouwers verselt wierdt: doch de koningin, zich op hare kniën werpende, deedt het hare van haar kant, een kruisbeeld in de handen houdende, en een Latynsch gebedt opzeggende, dat uit het Getyboek van de Maagdt genomen was.

Het gebedt van den deken geëindigt zynde verhief zy hare stem, Engelsch sprekende, en beval de verdrukte kerk, den koning van Schotland, haren zone, en de koningin *Elizabeth* Godc aan: badt den Almachtigen zynen toorn van het eilandt van Groot-Britannië af te willen wenden, en verklaarde de hope harer behoudenis te stellen in het bloedt van *JESUS CHRISTUS*, het kruisbeeld opheffende, en de Heiligen van het Paradys biddende hare voorafspraken te willen zyn. *Zy vergaf haren vyanden, kuste het crucifix; en zich kruissende riep zy uit: HEERE JESUS, vergeef my myne zonden, en om my te ontfangen strek de armen van uwe barmhertigheid uit, met zo veel liefde, als gyze aan het kruis uitsprekte.* Zy verleende den scherprechters de vergiffenis, die zy van haar verzochten, doch weigerde den dienst, welken zy haar wilden doen in haar uit te kleden, zeggende, datze niet gewoon was zich van zodanige *Grooms* * te laten bedienen. *Zy deedt dezen dienst verreechten door hare twee vrouwen, die zich aan het geween en de jammerklagen overgaven, terwyl zy haar troostte.* *Zy liet de zelve toegenegenheit aan de overige van hare bedienden blyken, en vertoonde hen alle, dat zy ongelijk hadden zich te bedroeven op het aannaderen van het gelukkige oogeblik, dat haar de rust van al haren arbeid zou doen genieten.*

Hare Godsdienstigheid.

* een soot van kamerdienaren.

Hare doodt.

Alles tot dit dodelyk oogeblik gereed zynde, gaf zy hen haren zegen, en zeide hen met een vrolyk gelat vaarwel. Toen bedekte men haar het aangezicht, en naby het blok op hare kniën vallende riepze uit: *Heere, ik betrouw op u, laat my in eeuwigheit niet beschaamd worden.* Zich vervolgens uitstreckende om den slag te ontfangen, en verscheide malen de woorden van *Stephanus* herhalende: *Heere, in uwe banden beveel ik mynen geest,* nam haar een van de scherprechters by den arm, in het oogeblik, dat de andere den byl opheffende haar het hoofd in twee slagen (a) afhieuw. De deken, het zelve ziende vallen, riep uit: *Zo moet het den vyanden van Elizabeth vergaan.* De graaf van Kent liet zyne vreugde daar over blyken: doch de aanschouwers bleven stil, of zuchtten 'er over. Een geschiedschryver † verhaalt, dat, haar hufsel, toen haar hoofd op het schavot gevallen was, afgegaan zynde, men bemerkte hadt, dat hare haaren reets begonnen te gryzen, schoonze weinig meer dan vier en veertig jaren oud was. Hare gevangenis en tegenspoeden waren 'er de oorzaak van. De zelve schryver bericht, dat hare scherprechters hare bedienden niet toelieten haar voorschoot of eenig stuk van haar met bloedt geveride gewaadt weg te dragen, dat alles met het blok, dat 'er rood van was, verbrand wierdt, uit vreze, zonder twyfel, dat hare aanhangers daar van voorwerpen van by-

* Spetswood.

(a) Eenigen zegen in drie slagen, en voegen daar by, dat de scherprechter het afgehouden hoofd omhoog hieldt, en zeide: *Godt bruaar de koningin!*

gelovigheid of droefheit mogten maken; om tot wraakneming aangespoort te worden, gelyk de graaf van Kent het voorzien hadt. Haar ligchaam wierdt gebalzemt, en in de hoofkerk van Peterborough, by de koningin *Catharina van Arragon*, eerste gemalin van *Henrik den VIII*, met eene koninklyke pracht begraven. Doch verscheide jaren * daar na deedt de koning van Schotland, haar zoon, het zelve naar Westmünster in het graf der koningen van Engelandt overbrengen.

1587.

De *Guizen* van hunnen kant, de treurige doodt van deze koningin, hunne nabestaande, vernomen hebbende, deden voor haar te Parys een prachtigen lykdienst doen, waar omtrent zy gene kosten spaarden, om hunnen rouw plegtig te maken, noch lof, om de gedachtenis van eene vorstinne, welke zy als eene martelaresse aanzagen, te vereeren. By het volk van Londen hadt de zaak een ander aanzien; het zelve verheugde zich over deze doodt, als over de aangenaamste tyding, die het kon vernemen. De zelve wierdt hen onder het gelui der klokken aangekondigt door den zone van den grave van *Shrewsbury*, en plegtig geviert door vreugdevuren, die de burgers, zonder bevel van de overheit, hadden aangestoken.

* Omtrent twintig jaren.

Verfcheide gevoelens over deze doodt.

Dus stierf *Maria*, koningin van Schotland, dochter van *Jacobus den V*, en kleindochter van *Henrik den VII* †, in het vyf en veertigste jaar van haren ouderdom, waar van zy 'er meer dan achttien in de gevangenis hadt doorgebracht. *Zy wordt geprezen om hare standvastigheid in haren Godsdienst, om hare Godvruchtigheid, kloekmoedigheid, voorzichtigheit, en wonderbare schoonheit, doch die minder tot hare glorie hielp dan tot hare rampen; byaldienze toegeschreven moeten worden; gelyk de Schotische geschiedschryver * doet, aan de wraak, dieze wilde nemen over den moordt van *Risto*, haren onwaardigen gunsteling.* Doch een ander † beweert, dat het voornamentlyk aan den koning van Spanje, de *Guizen*, de Roomsche priesters, en de *Jesuiten* is, dat men hare doodt moet wyten, om dat zy, haar op den troon van *Elizabeth* trachtende te brengen, om, gelyk die schryver zegt, hunnen waarden Godsdienst te herstellen, Engelandt, zo lang *Maria* geleest hadt, nooit in rust zouden hebben gelaten; en hunne woede hadt de zaken zo verre gebracht, dat het leven van de eene noodwendig de doodt van de andere moest zyn.

† Haar overgrootvader van moeders zyde. Oorzaken van deze doodt. * Spetswood.

† Babun.

Men was zeer verwondert weinig dagen daar na dit grafchrift, in het Latyn, op een kope-re plaat niet verre van hare tombe gegraveert te zien:

*MARIA, koningin van Schotland, dochter van een koning van Schotland, weduwe van een koning van Frankryk, nicht en naaste erfgename van Elizabeth, koningin van Engelandt, eene vorstin met koninklyke deugden versiert, en met eene koninklyke kloekmoedigheid begaast; na datze te vergeeffsch de rechten van de koninklyke waardigheid hadt wedergezeft, is dit sieraadt van onze eeuw, en dit waarlyk koninklyk licht uitgedoof. Het goddeloos vonnis, dat deze onschuldige koningin veroordeelt om eene wezentlyke doodt te lyden, doet alle de souvereinen, door het zelve vonnis van hunne waardigheden ontbloot, en met het volk gelyk gestelt zynde, eene burgerlyke ondergaan. Dit is wel een buitengewoon soort van graf, waar in de doden met de levendigen zyn opgesloten! want gy moet weten, dat in de gewyde affche van de goddelyke *MARIA* de majesteit van alle gekroonde hoofden*

Haar grafchrift.

1587.

is gebonden en met voeten getreden. De stilzwijgendheit van dit koninklyk gedenkteken spreekt, en wyft de koningen, die deze vromde omkeering overlewen, hunnen plicht aan. Meer heb ik u, voorbyganger, niet te zeggen.

Aanmerkingen op dit voorval.

Hoe treurig dit geval was, bediende de Goddelyke voorzichtigheit, die 'er de werkmiddelen van bestierde, zich daar van om haar groot oogmerk van de vereeniging der twee koninkryken, nevens de behoudenis van den Protestantischen Godsdienst, uit te voeren. Beide de koninginnen wenfchten deze vereeniging van herten: doch met tegenftrydige gevoelens ten opzichte van den Godsdienst. *Elizabeth* zocht den hervormden te handhaven; *Maria* den Roomfchen weder in te voeren. De eerste was doorspencer, of gelukkiger. *Jacobus*, koning van Schotland, fcheen haar, na de dood van *Maria*, een opvolger, zodanig als zy 'er een gewenfcht hadt, en zy vondt in zyn persoon de vervulling van die van alle hare oogmerken, welke zy meest ter herte nam, en dieze ook met meer fynigheit beftiert hadt. Voor hare dood benoemde zy dien vorft tot erfgenaam van de koninkryken van Engelandt en Ierlandt. Hy voegde daardat van Schotland by, en deedt den Protestantfchen Godsdienst, in welken hy onderwezen was, overal heerschen. Een vromd geval baande hem den weg tot een zo heerlyken troon, zegt een Franfch fchryver*, vermits het niet dan ten koste van het bloed eener Roomfch-Katholyke moeder was, dat men een Protestantfchen zoon daar toe verhief. Dus voert de Voorzichtigheit haar werk uit, en verandert de droevigfte staatsverwiffelingen in eeuwen van geluk.

* De Vader Orlean.

Deze dagen van triomf en vreugde waren door dagen van rouw voorgegaan. Het was de koning van Schotland niet alleen, die zyne droefheit en gevoeligheit betoonde over de dood van de koninginne zyne moeder; *Elizabeth* zelf liet 'er weinig minder van blyken tegen de genen, die deze doodt zo verhaalt hadden. Zy hoorde met verontwaardiging de tyding van eene zo dodelyke uitvoeringe: haar wezen veranderde daar door van verwe, en pogende te klagen bevondtze zich fprakeloos. Zy kleedde zich in het zwart, gaf zich aan hare droefheit over, en bitterlyk fchreiende, beftrafteze op eene strenge wyze de groten van haren Raadt, die het vonnis hadden doen uitvoeren, zonder haar daar van te fpreken; hoorde hunne verfchoningen met verontwaardiging aan, en was eenige dagen zonder te willen, dat zy zich voor haar vertoonden. Het liep met *Davison* vry wat erger af, om dat deze geheimfchryver de order, dieze hem hadt aanbetrowt, den groten overhandigt hadt, en oorzaak was geweest van de verhaafing van de strafuitvoeringe. Zy deedt hem vatten, en gaf hem in handen van het gerecht over, het welke belafte hem zyn rechtsgeding op te maken.

Zy doet haren geheimfchryver in rechten vervolgen, om da hy de uitvoering van het fchriftelyk bevel verhaalt hadt.

Zy benoemde de rechters, en de zittingen wierden gehouden in de Gesternde zaal, alwaar de gevangen voortgebracht zynde, befchuldigde hem de algemene pleitbezorger van misdryven, die wy reets hebben aangemerkt. Om hem daar van te overtuigen zeide hy, dat de natuurlyke zachtmoedigheit van hare Majesteit haar, om redenen, die alleen by haar bekend waren, en waar van het geheim anderen verboden was, niet toelatende het tegen de koninginne van Schotlandt geflagen doodvonnis te doen uitvoeren, zy alleen dienftig hadt gevonden daar van het fchriftelyk bevel te doen ver-

vaardigen, om 'er zich van te bedienen in den toestand van een dringenden noodt; dat zy het haren geheimfchryver *Davison*, op wiens trouwe en geheim zy zich verlaten hadt, in bewaring hadt gegeven; maar deze bediende, zynen eedt en den plicht van zyn ampt vergetende, hadt door eene baarblykelyke verachting van de majesteit van de koninginne der zelve verbodt overtreden, en deze akte aan hare Raden overgegeven. Hy hadt hen zelfs tot de uitvoering daar van aangepoort, en dus de veroordeelde koningin van Schotlandt, zonder met hare Majesteit daar over raadt te plegen, te voorbarig doen straffen.

De gefchiedfchryver verbeeldt dezen geheimfchryver als een man zonder bedrog, wiens neigingen zacht, en wiens meningen oprecht waren; maar die wat te toegevende en te ligtgelovig was, ter oorzaak van zyne eenvoudighheit weinig bekwaam om de plaats te bekleeden, waar mede hy vercert was, en daar hy was in gedrongen door lieden, die 'er zich van bedienden om hun oogmerk te bereiken, dat hunne boosheit hem onvoorzichtiglyk deedt uitvoeren. Inderdaadt, zyne onnoselheit en vroomheit bleken in de antwoorden, die hy gaf op de befchuldigingen van den algemene pleitbezorger. Hy begon met te klagen over de verlegenheit, waar in hy zich bevondt, gedwongen zynde om voor de oogen zynere rechters te stellen het doodvonnis van de koninginne van Schotlandt, waar van het verhaal, hoe rechtvaardig het was, echter niet dan met hertzeer kon gehoort worden; dat men hem ten anderen tot eene fchromelyke keuze noodzaakte, hem dwingende, of van de verdediging van zyne eer af te zien, uit vreeze van zyne meesteresse, die ook zyn party was, te vergrammen, of met hare Majesteit in gefchil te treden, waar aan hy zich niet kon bloot stellen zonder te ontbreken aan de gehoorzaamheit van onderdaan, aan den eerbiedt van dienaar, en aan de hoedanigheit van geheimfchryver, die in eene volftrekte afhankelykheit moet zyn. Hy vergenoegde zich dan met eene betuiging te doen voor Godt en voor zyne rechters, dat hy in deze zake niets voorwetens, alwillens en voorbedachtelyk gedaan hadt, dan het geen hy geloofde overeen te komen met de meningen van de koninginne; dat, byaldien hy, het zy door onwetenheit, of onachtzaamheit tegen hare bevelen was aangegaan, hy daar over een hertelyk leedwezen hadt, gereed zynde de beftrafing der gevolmachtigden te ondergaan. Hy kwam vervolgens tot een naauwkeuriger onderzoek van de befchuldiging; beledt, dat de koningin hem zachtelyk hadt ingegeven om het fchriftelyk bevel te bewaren, maar zonder hem daar toe uitdrukkelyken laft te geven; zo dat hy niet hadt geloofd te ontbreken aan de trouwe van het geheim, met het zelve de groten van haren Raadt mede te delen. Het meest, daar het op aankwam, was, dat hy *Beal*, die met de order belaft was, niet hadt nagezonden, zo haalt als hare Majesteit hem te kennen hadt gegeven, datze van gedachten verandert was. Hy bekende zynen mislag; maar zeide, dat het besluit door alle de leden van den Raadt genomen zynde om de order zonder vertoeving af te zenden, en de uitvoering van het vonnis te verhaaften, om dat 'er de behoudenis van de koninginne en van den Staat aan hing, hy verplicht meende te zyn zich daar naar te gedragen. De algemene voorfpraak, en de fergeanten in rechten wilden weder-antwoordt doen, en deden aem nieuwe tegenwerpingen; maar hy badt hen hertelyk, met tran-

Verdediging van den geheimfchryver.

1587. nen in de oogen, hem niet meer te dringen, en herhaalde het geen hy reets gezegt hadt, dat hy met de koningin in geschil wilde treden; dat hy zyn gewisse tot getuige nam, en zich aan den wille en het oordeel der gevolmachtigden onderwierp.

Vonnis tegen den geheimfchryver.

Het was op deze beschuldigingen en op deze antwoorden, dat het vonnis geelagen wierdt. De meeste der rechteren beweerden hun gevoelen door eene lange redenering. *Manwood*, die het eerst moeft stemmen, en welke een gevoelen voordroeg, waar naar alle de anderen zich schikten, haalde in het kort nog eens op alle de aanslagen van de koningin van Schotland, sedert dien van de onwettige aanneming van de wapens en den tytel van koningin van Engelandt, tot aan de laatste zamenzwering, en maakte een besluit op, dat hare doodt de behoudenis van het koninkryk was geweest. Hy veroordeelde niettemin de voorbarigheid van *Davison*, die de zachtmoedigheid der koningin misleid hadt, en oordeelde, dat hy verwezen moeft worden tot eene gevangenis naar het goedvinden der koningin, en in eene boete van tien duizend ponden. De drie *, welke hem volgden, maakten ten naaste by de zelve aanmerkingen, daar nog by voegende, dat het eene grote vermetelheit van den geheimfchryver was, te hebben zoeken in te dringen in de voornemens van hare Majesteit; dat het hert der koningen in de handt des Heeren was, en dat het den staatsdienaren niet vrystondt de verborgendheden des vorsten te doorgronden. *Craft* en *Lumley* zeiden het zelve. Deze laatste voegde daar by, dat byaldien hy een zoon hadt gehad, die aan de zelve kleinachting voor hare Majesteit schuldig was geweest, hy hem eene veel strengere straffe waardig zou geoordeelt hebben, en dat hy evenwel in de overtuiging, waar in hy was van de eenvoudigheid van den geheimfchryver, niet straffer wilde zyn dan de anderen.

* *Anderfon*, *Geard*, en *Mildmay*.

Doch *Mylord Gray* prees de daadt van *Davison*. Hy sprak van het gevaar, dat de Godsdienst gelopen hadt, en van de noodwendigheid der straffe van de koningin van Schotland met meer drift dan de anderen. Men beschuldigt, zeide hy, den geheimfchryver de doodt van eene koningin verbaast te hebben: maar van welke koningin? Van de onverzoonlykste wyandinne van onzen Godsdienst, van onze koningin, van ons vaderlandt, en van ons allen, die zonder eenige uitkomst verloren waren geweest, indien hare doodt ons niet tegen hare woede beschut hadt. Dus, vervolgde hy, verdient de gene, die ons zodanige verlossing bevordert heeft, eerder beloning dan straf. Ten anderen ben ik niet van gedachten, dat hy beschuldigt kan worden het geheim van hare Majesteit geschonden te hebben, daar by het den groten van haren Raads mededeelt, die geacht worden het ligchaam uit te maken, waar van zy het hoofdt is. Ik vinde hem slechts in een opzicht schuldig, namentlyk, van de koningin, die hem ontboodt om hem bekend te maken, dat zy hare order beriep, niet verklaart te hebben, dat deze order reets was afgezonden om uitgevoerd te worden (a). Maar by bevondt zich door de vreeze van haar te mishagen, met haar niets te zeggen, en door die van haar in een baarblykelyk gevaar in te wikkelen, met haar van eene zake verslag te doen, die haar mogelyk zou verplichten eene uitvoering op te schor-

(a) Hy verklaarde haar alleen, dat hy de zelve hadt overgegeven. Zie fol. 385.

ten, waar aan hare behoudenis hing, zekerlyk in twyfel. Inderdaadt, wat schamper verwyrt zouden wy hem niet godaan hebben, byaldien wy de koningin en den Godsdienst hadden zien verdrukken, terwyl by een bevel, dat bekwaam was om de zelve te behouden, zou verborgen hebben? Zouden wy hem niet verantwoordelyk geoordeelt hebben voor alle onze onbeilen? zouden wy hem de zelve niet hebben willen doen boeten ten koste van zyn bloedt? en hadden wy zyne onvoorzichtigheit niet verwoekt? Zeker, wat het gevoelen der anderen daar omtrent ook mag zyn, hy zal in myn gemoedt altoos behouden de achtung van een eerlyk man.

Drie andere Pairs * waren van het zelve gevoelen omtrent de daadt van den geheimfchryver; voor het overige stemden zy het geen aangaande de boete en gevangenis gezegt was toe. De aartsbisschop van Jork sprak van de dwaling, waar in het menschelyk gemoedt eerder als Godgeleerde dan als rechter vervalt. Die van *Kantelberg* keurde de daadt goed, en prees den uitvoerder daar van, maar veroordeelde de wyze en den handel daar in. De geheimzegelbewaarder, die de bediening van voorzitter waarnam, verzamelde de gevoelens en de redenen in weinig woorden byeen, verklaarde toe te stemmen het geen de gevolmachtigden daar van geoordeelt hadden, en sprak het vonnis uit. Vervolgens vertoonde hy, dat de koningin te recht veritoort zynde over de procedure van de heeren van haren Raadt, deswegen recht hadt kunnen vorderen, maar datze hen liever vergiffenis wilde verlenen, en hunnen mislag toefchryven aan den yver, dien zy hadden voor den Godsdienst en het vaderlandt, en aan de zucht voor hare eigene behoudenis.

* Drie graven.

Davison bedankte zyne rechters, en verzocht hen, dat zy by de koningin een goed woordt voor hem wilden doen, niet om hem in zyne bediening te herstellen, noch zelfs om zyne straf te doen verminderen, maar om haar te smekken hem de eer van hare gunst wederom te verlenen. Daar wordt niet gemeld of zy het deden. Het zy zo het wil, hy verscheen niet meer aan het hof, en ontving geen andere blyken van *Elizabeths* goedheit dan een geringen onderstandt, waar mede zy hem in zyne ellende verkwikte. De genen, voor het overige, die hem ten tonele hadden gevoert, om 'er zich tot hunne eindens van te bedienen, vergaten hem in het geheel, na hem de personadie te hebben doen spelen, die zy wilden, zyne eenvoudigheid en goede trouw misbruikende.

Wy zwygen van een verhaal, dat men voorgeeft door *Davison* aan *Walsingham* over dit voorval geschreven te zyn. Het zelve schynt den schryver, die het bybrengt, te verdacht, dan dat wy 'er de geschiedenis van *Elizabeth* mede zouden belasten. Het is een lasterschrift, dat deze vorstinne al de schande van de doodt van de koningin van Schotlandt aanwryft; maar de valscheit van diergelyk een stuk is al te tastbaar, om 'er eenig geloof aan te slaan. Dit hadt eene strafbare vermetelheit van *Davison* geweest, die *Walsingham* niet ontveinst, en de koningin niet vergeven zou kunnen hebben.

De eerste zorg van *Elizabeth* was zich by den koning *Jacobus* te ontschuldigen. Niets is klemmender dan de brief, welken zy aan hem schreef, en waar mede den ridder *Cary* † belafte. Zie hier des zelfs inhoudt:

ZEER WAARDE BROEDER.

Behaagde het Godt, dat ik U mogt doen weten

Ccc 3

Brief van *Elizabeth* aan den koning *Jacobus* over de doodt van *Maria*, † zoon van *Mylord Lindsay*, de

1587.

de grote droefheit, zonder U de zelve met my te doen delen, die my het hart vorscheurt, ter oorzaak van het tegen myne meninge gebeurde treurgeval, het welk gy zult vernemen uit den mond van mynen neef, welken ik ten dien einde tot U heb afgevaardigt, een afgryzen hebbende van het zelf aan U te scrijven. Dewyl Godt myne onschuld weet, en dat ik 'er ten anderen verscheide getuigen van hebbe, bidde ik U daar van ook overtuigt te zyn, en te geloven, dat ik, indien het anders was, myne orders niet zou ontken hebben. Myne kloekmoedigheid is zo weinig niet, dat de vrees my zou beletten te doen het geen ik oordeelde billyk te zyn, of my verplichten het zelve te ontkennen, na het bevolen te hebben. De ontveinzing is eene lastertigheid, welke de majesteit der vorsten onwaardig is; en wel verre van myne bedryven te verbergen, zal ik altoos zorg dragen de zelve openbaar te maken. Geloof dan, indien de zaak volgens myne meninge was gedaan, dat ik 'er geen anderen mede zou beschuldigen: gelyk ik my ook niet wil belasten met het geen zy buiten myn weten, en zonder dat ik 'er de minste gedachten toe hadt, gedaan hebben. Myn afgezant, die U dezen brief zal overhandigen, zal U van alle de byzonderheden daar van onderrechten. Voor het overige wensch ik, dat gy overtuigt moogt zyn van de oprechtheit myner vriendschap, en dat gy geen vriends hebt, die meer voor uwe belangen yvert, en uw welwezen meer ter herte neemt dan ik. Spreken 'er U zommigen anders van, geloof, dat dit kwalijkmenende personen zyn, en die minder uwe voordeelen dan die van anderen zoeken. Godt late U lange etne goede gezondheid genieten!

Gevoel-
lignheit
van den
koning
van
Schot-
landt.

Het aan den koning van Schotlandt gedane ongelijk was te groot, zyne droefheit en gramfchap nog te levendig, en de beleefdheden van Elizabeth waren vergoedingen, te min overrekenomende met een zo schrikkelijken hoon, om wel ontfangen te worden. Het denkbeeld van eene koninginne, die hem de geboorte hadt gegeven, en voor welke hy in zich gevoelde al de toegenegenheit van een rechtshapen zone, stervende door beuls handen, was iets, dat hem in zulk eene diepe verwondering bragt, en zo veelsmet baarde, dat hy 'er zich niet over troosten kon. Hy beeside ten anderen als hy dacht wie de oorzaak van die doot was, waar mede hy Elizabeth alleen kon beschuldigen, insgelyks eene koningin, zyne nabestaande, de welke veracht hadt de tuffchenpraak van zo vele vorsten, en zelfs de zyne, als ook hun aantastend en verwerend verbondt, dat nieuwelings gefloten was, onder de trouwe van het welke men hem, gelyk hy zeide, in slaap hadt gewiegt, om de koningin zyne moeder straffeloos te vermoorden. Hy liet zyne bedroefdheit blyken door jammerklagen en rouw, en zyne wraakluft door de weigering van den afgezonden van Elizabeth te ontfangen, die genoodzaakt wierdt op de grenzen te blyven. Hy riep zynen afgezant, dien hy te Londen hadt, te rug, en scheen eindelyk niet dan naar wraak te trachten. Zyne belediging porde hem daar genoeg toe aan: ondertuffchen waren 'er lieden aan zyn hof, die hem nog meer ophitsten, en hem vleiden met de hulp van alle de Christen vorsten, in de vergoeding van een hoon, waar in zy, door de onwaardigste schending van de koninklyke achtbaarheid, die 'er ooit bedacht kon worden, alle belang hadden.

Spors-
wood.
Camb-
den.

De ridder Cary, geen verlof kunnende bekomen om zich aan het hof van Schotlandt te vertegenwoordigen, schreef daar over aan de koningin zyne meesteresse, en zondt, volgens hare bevelen, haren brief aan den Raadt van den koning, nevens een verhoog, in het welke hy een

omftandig verhaal deedt aangaande de gefchiedenisse van de strafuitvoeringe over Maria Stuart, geschied buiten weten en tot groot leedwezen van Elizabeth. Op het einde van dit verhoog zeide hy, den koning aansprekende: Ik wenschte, dat uwe Majesteit getuige kon zyn van de droefheit van de koningin zyne meesteresse: ik ben verzekert, Sire, byaldien gy haar in dien staat zaagt, datze veel minder uwe gramfchap dan uwe deernis zou verwekken, en dat gy van hare onschuld omtrent eene doot, welke haar weinig minder bedroeft dan uwe Majesteit zelve, ten volle overtuigt zoudt zyn.

Alle deze verzachtingen waren niet bekwaam om den koning te vrede te stellen. Hy kon niet begrypen, dat de Raadt van Elizabeth de koningin zyne moeder hadt durven doen sterven, indien hare Britannische Majesteit zulks niet hadt goedgevonden. Hy hieldt de ligte straf, welke den geheimschryver was opgelegd, toen (a) eer voor eene bispottinge dan voor eene voldoeninge. Doch de brief, welken Walsingham hem schreef, bewoog hem. Deze bedreven staatsman vertoonde hem door zo klemmende redenen, dat door de verzoening met de koningin zyne moeder niet zekerder te verwachten stondt dan de bezitting van de kroon van Engelandt, dat hy hem overhaalde, en men zag zyne gevoeligheit over de belediging alenskens wyken voor de hope van den troon van Engelandt te zullen beklimmen. De brief was niet regelregt aan den koning, maar aan Mylord Thirlston*, zynen voornaamsten geheimschryver, geschreven. Walsingham sprak hem in den aanvang van des konings gevoeligheit, gereed om het verbondt met Engelandt te breken, als van een overal uitgestrooit gerucht, doch waar aan hy mocite hadt geloof te geven, om dat de voorzichtigheit van zyne Majesteit en die van zynen Raadt hem moesten te kennen geven, dat hy nooit iets kon ondernemen, dat meer tegen zyne ware belangen streedt. Hy vertoonde hem de al te grote ongelijkheit der twee koninkryken, om te geloven, dat Schotlandt den oorlog zou durven verklaren zonder van de buitenlandfche vorsten bygesprongen te worden, en het gevaar, waar in de koning zich dan zou inwikkelen door de landinge van de troepen, het zy Fransche, of Spaansche, dat het kon gebeuren, dat hy zelf in den slag gevangen raakte, en uit haat tegen zynen inoden aanslag van alle zyne rechten tot de opvolginge ontbloot wierdt; dat, schoon dit ongeluk hem niet wederveer, het ten minste zeker was, dat de oorlog den haat der twee natien weder zou ontsteken, en dat de Engelschen nooit zouden besluiten voor hunnen koning te ontfangen een vorst, die hen als vyanden zou gehandelt hebben; dat men voornamentlyk zou zien in beweging komen de gansche party van dat machtige aantal groten, die deel gehad hadden aan de doot van de koningin van Schotlandt, en het meest aan de wraak bloot gestelt menende te zyn, zich ook de driftigste zouden tonen om hem buiten het koningschap te sluiten; dat hy te vergeeffich toevlucht tot zyne bondgenoten zou nemen, en dat hy wys moest zyn ten koste van anderen, gewaarschouwt zynde door de voorbeelden van de koningen van Navarre en Denemarken, en nog ganich versch door dat van Don Antonio, koning van Portugal, en geen staat maken op zulk een bystandt (b). Hier voegde

1587.

Hy
wordt
door de
aanmer-
kingen
van Wal-
singham
bevre-
digt.

* Maid-
land.

(a) Hy kreeg 'er naderhandt andere gedachten van. Zie fol. 392.

(b) Deze drie vorsten wierden uit hunne koninkryken ver-
dre-

1587. de deze staatsdienaar nog by, dat de Godsdiens... zyn voor de eensgezindheit der Schotten met Vrankryk en Spanje, en dat de eerste beroerten, waar uit de koningin, zyne moeder, moeite gehad hadt zich te redden, daar van daan waren gekomen; behalven dat Spanje van zyn kant de akte van overbrenginge van Maria Stuart zou willen doen gelden, en dat de Allerchristelykste koning van de andere zyde, volgende den ouden grondregel van die kroon, zich altoos zou aankanten tegen de vereeniging van de twee koninkryken van Groot-Britannië. Hy besloot daar uit, dat de koning van Schotlandt geen gevaarlyker vyanden hadt dan die twee mogendheden, en dat het en de kroon, waar van hy het bezit hadt, en zyne hopeningen op de andere was laten varen, hen van overzee te hulpe te roepen.

Hy merkte nog twee beletsels aan, die Vrankryk zouden wederhouden om hem by te springen: het eerste, om dat des zelfs koning, der binnenlandfche oorlogen moede zynde, zich niet in staat zou vinden, noch genegenheit hebben om buitenlandfche te voeren; het tweede, ter oorzake van het bondgenootfchap van den koning van Schotlandt met de Guizen, wier heerschezucht de Allerchristelykste koning vreesde. Aangaande Philips den II voer Walsingham voort te zeggen, dat het een slang in zynen boezem was verbergen hem in het koninkryk te halen; dat men het al overlang door de vorsten van zyn huis gemaakte ontwerp van eene algemene alleenheersching wist, het innemen van Navarre, Portugal, en zo vele andere vorstendommen in Italië; dat niemandt zyne eischen op Engelandt, uit kracht van ik weet niet wat gellachtrekening, die hem afkomstig deedt zyn uit het huis van Lancafter, onbekend waren; waar by hy niet zou verzuimen te voegen den afstandt, welken Maria, uit haat tegen den Protestantfchen Godsdiens, waar van haar zoon belydenis deedt, aan hem gedaan hadt; dat het voor het overige te vergeeffsch zou zyn, dat hy, om zich vry te kopen, den Roomfchen Godsdiens begeerde te omhelzen, aangezien men, hoe Katholykch Don Antonio was geweest, niet hadt nagelaten hem van de kroon van Portugal te beroven; behalven dat deze afzwering hem alle de vorderingen op den troon van Engelandt volftrekelyk zou doen verliezen.

Betreffende het geen de koning, het zy door beweegredenen van eer, of door die van genegenheit en ouderslievendheit, aan de nagedachtenisse van zyne moeder schuldig was, zeide Walsingham, dat noch de eene, noch de andere hem verbonden om hare doot te wreken, om dat deze wraak noch wettig was, de koningin Maria volgens recht veroordeelt zynde, noch mogelyk, noch overeenkomende met het welwezen van het koninkryk. Dus kon de zelve niet gehoudea worden dan voor eene woede, welke een wys en Christen vorst in genen dele paste, en een vuur zou aansteken, waar in hy het eerst verteert zou worden; dat men, gedurende dat de koningin zyne moeder geleest hadt, zyne verzoeken, om haar het leven te behouden, niet kon laken; maar dat thans, daar ze doot was, de tydt en de reden zyne droefheit moesten matigen.

Voor dat deze brief was aangekomen, sprak ganfch Schotlandt, belang nemende in des koreven zonder door kunne bondgenoten daar in heeft te worden.

Schotlandt neemt

nings verschil, en door des zelfs voorbeeldt aangehitft wordende, niet dan van oorlog en wraak. De algemene Staten, die zyne Majesteit byeen-geroepen hadt, boden hem hunne goederen en hun leven aan, om wraak te nemen over de doot van de koningin zyne moeder, en om hem in zyne rechten tot de erfenis van het koninkryk van Engelandt te handhaven. Deze natie, van nature trotsch zynde, kon den hoon, welken zy meende haar in het straffen van hare koningin aangedaan te zyn, niet verduwen, en elk in het byzonder scheen 'er zo vergramd over als de koning zelf. De bezadigtste waren de gene, die hem aanrieden den koning van Denemarken, wiens dochter hy ten huwelyk aanzocht, en met welke hy naderhandt trouwde, te verplichten, hem eene ganfch toegeruste vloot te verschaffen, om eene landing in Engelandt te doen. De Roomfchgezinden gingen veel verder, hun raadt was, dat hy een eedgenootfchap moest maken met Vrankryk, Spanje en den paus, de eenigste mogendheden, zeiden zy, die bekwaam waren om Engelandt te overheeren, en hem daar van in het bezit te stellen. Zy vermaanden hem boven al de Protestantfche Engelschen, die zich meester hadden gemaakt, en zyn verderf brouwden, te mistrouwen, en zy herhaalden onophoudelyk dit zeggen: Die de moeder heeft omgebragt, zal de kinderen niet sparen *. Anderen, die de staatkundigen speelden, wilden, dat hy, zonder zich noch voor de Roomfch-Katholyken, noch voor de Protestanten te verklaren, hen beide in twyfel hieldt, uit vreeze, dat hy, zich voor de laatsten verklaarende, de vorsten, die den paus toegedaan waren, mogt vergrammen, en dat zy mogten arbeiden om hem een tegendinger te verwekken, om hem van de kroon van Engelandt verfteken te doen zyn.

Daar deedt zich evenwel een wyzer en welmenender party op: doch de zelve maakte het grootfte getal niet uit. Deze laatsten vertoonden hem met klem van redenen, dat 'er geen veiligheid voor hem was dan in eene oprechte eensgezindheit tusschen zyne Majesteit en de Engelsche natie. Dus vermaanden zy hem de vriendschap daar van te onderhouden: de zekere hope van een koninkryk hoger te schatten dan zeer twyfelachtige gevolgen van eene wraak, die hem niet dan dodelyk kon zyn, en in de Protestantfche lere te volharden, met welke te verlaten hy zyne vrienden stontd te verliezen, zonder het getal zyner vyanden te verminderen. De koning hoorde hen alle, en zonder met voorbarigheit een besluit te nemen gebruikte hy tot het onderzoek van hunne redenen eene doordringendheit en voorzichtigheit, die zyne jaren te boven gingen, de zelve overwegende met weinig personen, doch wier vroomheit en bekwaamheit hem bekend waren.

Elizabeth van hare zyde vergat niets om hem weder te winnen. Zy hadt den bedekten handel van Vrankryk geroken, dat voordeel trok uit den toestandt van zaken, en onder schyn van voor medogend en gedienslig te spelen des konings droefheit en wraakluft heviger deedt worden. Dewylze nu niets zo zeer vreesde dan dat hy zich naar den kant van dat hof mogt keren, en 'er het bondgenootfchap en den Godsdiens van aannemen, steldeze alles in het werk om 'er de maatregels van te verbreken. Behoudens hare majesteit, dieze zorg droeg niet in de waagschale te hangen, deedtze alle foorten van aanzoek om zich met den vergramden vorst te verzoenen, en om des zelfs gevoeligheit, indienze zyne belediging niet kon herstellen, te verzachten. Hier toe arbeidden hare zaakbezorgers en aanhangers

1587. deel in des konings gevoeligheit.

* Quæ matrem sustulit, et filios tollit.

Bezadigder party.

1587. in Schotlandt, en het was door Mylord *Hunsdon* *, stadvoogdt van Barwik, dienze met de hoedanigheid van afgezant derwaarts deedt hen gaan, dat de zaak voort bevordert wierdt.

De Engelsche geschiedschryver § meldt de onderrechten, waar mede ze dezen staatsdienaar belaste, alle zwemende naar die, welke men gebruikt vindt in den brief van *Walsingham* aan den geheimschryver van Staat van den koning *Jacobus*. Ook schryft de aartsbischop van St. Andrews † den goeden uitslag van het gezantschap alleen aan dezen brief toe. Hy bericht ons, dat Mylord *Tbirlston*, aan wien de zelve geschreven was, in dien tydt kancelier gemaakt wierdt, en dat hy, door de kracht der redenen, die 'er levendig in aangedrongen gevonden wierden, het eerst overtuigt zynde, geen moeite hadt den koning de zelve te doen aannemen; zo dat Mylord *Hunsdon* hem in eene gunstige gesteldheit vondt. Deze afgezant kwam in den tydt aan, dat de Staten even gescheiden waren. Ter gehoor ingeleid zynde, volvoerde hy zynen last, en eindigde zyne aanspraak met deze woorden: *Dat hy zyne Majesteit smeekte aan te merken, dat het niet mogelyk was, dat het geen gedaan was kon verholpen worden, en dat men dus geen ander besluit kon nemen dan zich te schikken naar den tydt, en te wyken voor de noodschikkelykheit.* En naardien hy vernomen hadt, dat de uitgezondenen van Vrankryk en Spanje den koning wys maakten, dat de veroordeeling van de koninginne zyne moeder medebragt, dat hy buiten het recht tot de kroon van Engelandt gesloten wierdt, deedt hy hem verzekering tegen een zodanigen laster, en beloofde hem de verklaring der rechters, waar in het tegendeel zou blyken, en by de welke alle de rechten tot de kroon met uitdrukkelyke woorden voor hem behouden waren, ter handt te zullen stellen. Hy verbondt zich ook hem toe te zullen zenden het geslagen vonnis tegen *Davison*, gezegelt met het grootzegel des koninkryks; een deugdelyk bewys, dat *Elizabeth* geen deel hadt aan het ombrengen van *Maria Stuart*, vermits zy, niet te vrede zynde met zulks te wraken, den onvoorzichtigen en ongelukkigen aanvoerder daar van deedt straffen.

Dit was ook het geen niet alleen den koning trof; maar ook alle de Schotten, zich door de wraaklust hebbende laten aanhitten, wierden hier door neder gezet, en namen het voor eene genoegzame voldoeninge van wegens eene zo grote koninginne. Zy hadden begonnen zich recht te doen door de vyandlykheden van die bewoonders der grenzen, welke altoos gereed zyn om zich op de Engelschen te werpen, en die de kusten van de naburige provinciën reeds afgestroopt hadden. Doch de koning deedt een verbodt afkondigen, waar na hunne stropingen ophielden. Dit baande den weg tot eene groter vereeniging.

Spanje zocht de zelve met al zyn vermogen te dwarsbomen. Deze kroon hadt haar besluit genomen om het tot een openbaren oorlog te doen uitbarsten, en verhaafte zich met toebereidselen te maken om den inval te doen, dienze zich in staat stelde in den volgenden jare uit te voeren. De koningin, die 'er wel van onderrecht was, wilde haar voorkomen; en om den Katholyken koning te laten blyken, hoe weinig zy naar zyne bedreigingen vraagde, deedt zy hem eerst op zyne kusten aantaiten. De beruchte *Drake* wierdt met deze krygsverrechtinge belast, en volvoerde de zelve met een goeden uitslag. Hy kwam voor Cadix met zyn smaldeel *, bestaande al-

leen uit vier konings schepen, en eenige andere middelmatige, die by zondere menschen toebehoorden. Hy dreef zes galeien, welke hem den doortocht wilden bet wisten, op de vlucht; liep de baai in; veroverde, boorde in den grondt, of verbrandde meer dan honderd met oorlogs- en mond- behoefden geladene vaartuigen, onder het getal van welke gevonden wierdt het grote gallioen *, gemeenlyk gevoert wordende door den marquis van Sinte Croix, en een galei van Ragoza, met kostelyke waren geladen zynde. Van daar weder te rug kerende deedt hy de kaap Vincent aan, bestormde daar van de drie sterkten, en maakte 'er zich meester van. Hy stroopte vervolgens de gansche kust af, en verbrandde de visschers schepen, die menigvuldig in getal waren. Te weten gekomen zynde, dat de marquis van Sinte Croix zich met zyne galeien aan den mondt van den Taag onthieldt, itevende hy derwaarts heen, en by hem gekomen zynde daagde hy hem in een gevecht uit: doch de Spaansche zeevoogdt week niet van zyn post, en liet langs de ganiche kust roven en plunderen, zyne schepen nemen en verbranden, zonder zich te bewegen, of hem eenig beletsel toe te brengen. Na deze verwoesting zette *Drake* koers naar de Azorische eilanden, en een van die grote schepen, welke de Portugezen kraken noemen, dat ryk geladen uit Oost-Indië kwam, ontmoet hebbende, klampte hy het aan boordt, en veroverde het na een slaauwen wederstandt. Dewyl dit schip den naam van *St. Philips* voerde, voorfpeelde het volk, zo wel Spanjaarden als Engelschen, daar toen al iets kwaads uit voor de vloot van *Philips* den II.

Hier mede eindigde de zeetocht van *Drake*: doch de gevolgen daar van waren den Engelschen nog nutter dan de glorie en de buit, dienze daar in behaalden. Het verlies van de honderd schepen, welke in de baai van Cadix vergingen, zette de overzeefche onderneming der Spanjaarden een jaar achter uit. De Engelschen in het tegendeel beproefden toen al hare krachten met die verschrikkelyk zware schepen, welke op den Oceaan verschenen als zo vele zee-kastelen, die men nauwlyks dorst naderen; maar dewyl het hen ligt was gevallen, het gallioen van Cadix, en de kraak, die uit Indië kwam, te vermeesteren, verachtten zy die vervaarlyke schepen, aan welke hunne grootheit minder dienstig is danze hen belemmert. Dus, wanneer zy die in het volgende jaar omtrent hunne kusten zagen opdagen, stevenden zy hen met onverschrokkenheit te gemoet, en verjoegenze, gelyk wy wel haast zullen zien. Zy bemerkten ook door het nemen van de kraak, en van de kostelyke waren, waar mede de zelve geladen was, wat onschatbaar voordeel de vaart op Oost-Indië hunnen kooplieden aanbragt, en namen het besluit, dat zy naderhandt uitvoerden, om hunne maatschappyn en pakhuizen aldaar te houden.

In den tydt, dat *Drake* de landschappen der Spanjaarden van ons werldsdeel verwoefte, stroopte *Cavendish* met drie schepen, reets twee jaren geleden uit Suffolk vertrokken zynde, die van Amerika af. Na dat hy de Straat Magellanus ten einde was gekomen, doorkruifte hy de zeën van Chili, Peru, en Nieuw-Spanje, verbrandde verscheide vyandelyke schepen, en nam 'er negentien met hunne ladingen omtrent Kalifornië, onder welke een ryk-geladen gallioen of konings schip was. Met dezen buit te vrede zynde, kwam hy weder in onze zeën, zeilende langs de kusten van de Philipppynsche en Moluk-

* *Cary*.
§ *Cambden*.
Gerantschap van Mylord
Hunsdon aan den koning van Schotlandt.
† *Spottwood*.

Cambden.
Toussaint.
P. Bar.
Krygsverrechten van
Drake in de baai van Cadix en in andere gewesten van Spanje.
* *Equader*.

* van 1400 tonnen.

Stroep-ryen van *Cavendish* in Peru.

sche

1587. fche eilanden, waar van daan hy de kaap de Goede Hoop voorby stevende, op de hoogte van het eilandt St. Helena kwam, en eindelyk, met zilver geladen, en met glorie opgehoopt, in zyn vaderlandt aanlandde*, zynde de derde na *Maggellanus*, die den aardkloot rondom hadt gezeilt.

* den 9 Septem-ber 1588.

Doodt van Mylord *Abergavenni*.

Verscheide doorluchtige personen stierven dit jaar in Engelandt. Men stelt aan hun hoofdt *Henrik van Nevil*, bekend onder den naam van Mylord *Abergavenni*, een Pairchap, het welk zyne familie geërft hadt sedert de doodt van *Eduard Nevil*, zynen overgrootvader, die 'er onder *Henrik* den VI door het recht van zyne gemalinne, eenigste dochter en erfgenaam van *Richard Beauchamp*, grave van Worcester, en baron van *Abergavenni*, mede bekleed wierdt. *Henrik* slechts eene dochter nalatende, ontstondt 'er een proces om het Pairchap tusschen den ridder *Fane*, die met de zelve getrouwt was, en den zydelingschen erfgenaam van de mannelyke linie. Het wierdt eerst onder den koning *Jacobus*, volgens de schikking, welke de overleden daar omtrent by uiterste wille hadt gemaakt, ten voordeele van den laatsten uitgewezen.

En van de hertoginne van Sommerseth.

Anna Stanbope, hertogin van Sommerseth, zo bekend door de goede en kwade fortuin van den hertog haren man, beschermheer van het koninkryk onder *Eduard* den VI, stierf ook dit jaar, in den ouderdom van negentig jaren. Wy hebben onder de regering van *Eduard* gezien wat deel zy hadt aan de staatsverwisselingen van Mylord den beschermheer, waar van zommigen haar beschuldigen de familie door hare heerschzucht in tweespalt geholpen te hebben. Ondertusschen zyn allen niet van dat gevoelen: maar wat wy 'er elders* met de schryvers, die haar rechtvaardigen, van mogen gezegt hebben, kunnen wy het tegenstrydige gevoelen van den geschiedschryver van *Elizabeth* niet verzwigen, die haar beschuldigt door haren hoogmoedt een dodelyken twist berokkent te hebben, welke het geslacht van de *Seymours*, met de twee broeders tegen elkander op te hiten, deedt te gronde gaan.

* onder *Eduard* den VI. Zie zyne regering fol. 48.

Doodt van *Sadler*, van *Bromlei*, enz.

† in de maand van April.

‡ Die het vaandel mag voeren. † door de koningin en der zelve opvolgers: want de veldheeren maakten na lershandt nog verscheide ridders.

† Zie *Chamberlain* in zyn Staat van Engelandt. Van den grave van Ruthlandt.

Sadler, kancelier van het hertogdom van *Lankaster*, *Bromlei*, kancelier van Engelandt, en *Eduard*, graaf van *Ruthlandt*, eindigden in het zelve jaar, en in de zelve maand ook hunne dagen. De eerste hadt uitgemunt door verscheide diensten, welke hy aan de kroon gedaan hadt, en door zyne dapperheit in den beruchten veldslag van *Musselburg*, die voor hem de waardigheit van ridder baneret † verdiende. Men merkt aan, dat hy de laatste van die orde was, waar mede niemandt na hem bekleed wierdt †, en welke men onder de volgende regeringen alengskens vernietigde. Zyn 'er nog eenige van der zelve nakomelingen, men kentze byna niet meer, en al het aanzien, dat hen nog overblyft, is, dat zy schildragers in hunne wapens mogen voeren †.

Bromlei, zeer bedreven in de kennisse der wetten, hadt de meeste magistraatsampten waargenomen, en hadt zich van algemeen voorspraak van de koningin eensklaps tot de eerste waardigheit van het koninkryk zien verheffen. Hy was Mylord *Bacon* opgevolgt; maar deze laatste hadt zich vergenoegt met den tytel van grootzegelbewaarder.

Eduard, graaf van *Ruthlandt*, wierdt tot opvolger van *Bromlei* benoemt; maar hy overleefde hem niet meer dan zes dagen. Hy was van de familie der *Manners*, en de derde graaf van dat huis. *Henrik* de VIII hadt hem met dat Pairchap vereert; maar het zelve was reets doorluchtig onder de voorgaande regeringen. *Eduard* III Deel.

was niet alleen een uitmuntend rechtsgeleerde, 1587. maar bezat ook eene beschaafde en diepe letterkunde. Hy liet slechts eene dochter na, de welke huuwde met *William Cecil*, kleinzoon van Mylord *Barleigh*, grootfchatbewaarder.

De ridder *Christoffel Hatton* wierdt kancelier gemaakt in de plaats van den grave van *Ruthlandt*, of liever van *Bromlei*, en het geen, waar over men zich moet verwonderen, is, dat hy deze bediening schuldig was eerder aan zyne onbekwaamheit dan aan zyne verdiensten, en zo veel aan den nydt der hovelingen, als aan de toegenegenheit van de koningin. Hy bezat ook zyne talenten en goede hoedanigheden, die hem by hare Majesteit aangenaam maakten. Zyne benyders, die hem van haar vertrouwen zochten te verwyderen; bevorderden hem een ampt, dat, hoe roemwaardig het ook was, hem niet toeliet by haar zo gedurig zyn hof te maken. Zy hadden nog een boosaardiger voornemen. Naardien zy wisten, dat hy niet bedreven was noch in het bestier der zaken, noch in de kennisse van het Recht, welke noodwendig vereischt wierdt om dat grote ampt naar behoren waar te nemen, twyfelden zy niet, of hy zou mislagen begaan, die bekwaam waren om hem in ongunst te brengen. Dus hadden zy voor hem te verheffen, om hem vervolgens met meer schande in verachting te doen vallen. Zy slaagden in hunnen toelag, gelyk wy zullen zien van zyne doodt sprekende, welke vier jaren daar na voorviel. De schryvers zyn het niet eens, noch omtrent zyne goede, noch omtrent zyne kwade hoedanigheden. Byna alle zeggen zy, dat het hem aan bekwaamheit ontbrak: maar eenigen willen, dat hy dit gebrek vergoedde door een gelukkig verstandt, eene grote oplettendheit, en eene uitstekende vroomheit. Anderen spreken zo voordeelig niet van hem.

Hatton wordt tot kancelier aangestelt.

Dit was, gelyk wy reets gezegt hebben, een van de grootste vervolgers van den ridder *Perrot*, bestierder van *Ierlandt*, van waar hy in den jare 1588 wierdt te rug geroepen. Men moet zien, het vervolg van de zaken dezes koninkryks wederopvallende, wat hy in de twee voorgaande jaren deedt. *Hatton*, onderkamerling, en daar na kancelier, verwekte hem dagelyksch eenige nieuwe beschuldigingen om hem by de koningin hatelyk te maken. Het is waar, dat hy zich eenige woorden hadt laten ontvallen, die niet zeer eerbiedig waren, vergramt zynde over een dreigenden brief, welken hare Majesteit hem geschreven hadt; maar zyne vyanden hadden de zelve nog senyniger gemaakt. In dezen toestandt van zaken kwam 'er een bevel van het hof, behelzende, dat byaldien 'er niet verbeurd verklaarde landgoederen gevonden wierden, welke men begrepen hadt met de gene, die het waren, men zulks met de eigenaars moest zoeken te stellen, hen de evenwaarde daar voor gevende, op dat de hoofdpachters van de domeinen daar van de gehele pacht mogten genieten.

1586. 1587. *Cambden*, *Cox*, *Robun*. Vervolg van de zaken van *Ierlandt*, en van het bestier van den ridder *Perrot*.

Wanneer men de order wilde uitvoeren, wierdt 'er bevonden, dat de pachters, niet te vrede zynde met zich in de bezitting van de aangewezen landgoederen te handhaven, verscheide onnossele personen uit hunne huizen en erfgoederen verjaagt, en zich van de zelve meester gemaakt hadden, schoon zy niet gebannen waren. Hier over wierdt aan den landvoogdt geklaagt, welke eene order deedt afkondigen, waar by den onnossele meesters bevolen wierdt weder te geven het geen zy onrechtvaardig naar zich genomen hadden. Daar mede hieldt hun roven op, en de wettige eigenaars wierden in het bezit van hunne goederen herstelt. Maar zyne vyanden namen daar

1586.
1587.
Wat be-
schuldi-
gingen
tegen
hem
worden
in ge-
bragt.

uit gelegenheit van hem te beschuldigen de Ieren begunstigt te hebben, hen doende weder treden in het bezit der erffenissen, welke hy de Engelschen gedwongen hadt aan hen af te staan. Hy bekreunde zich niet aan hunne klagten, om dat zy niet rechtmatig waren; en laadde hy zich door dezen handel der zelve haat op den hals, zo maakte hy aan de andere zyde de Ieren beter en vromer lieden, en getrouwer aan het ryksbestier. Zyne bedreigingen en gestrengheit hielden hen in hunnen plicht; maar zyne vertogen, zyne raadgevingen, die billykheit boven al, en die wedergeving, welke zy naauwlyks dorsten hopen, deedt hem hun gemoedt voort innemen. Hy bragt daar door meer te weeg dan door de kracht zynen wapenen, en hen of door zyne redenen overtuigt, of door zyne weldaden verzacht hebbende, toonden zy meer toegeneegenheit en gehoorzaamheit.

Weder-
spannig-
heit van
den gra-
ve van
Tyrone.

Daar deedt zich echter altoos deze of gene woelgeest en verstoorder van de algemene rust op. De nieuwe graaf van Tyrone, die nog onlangs zulke fraaie betuigingen aan de koninginne gedaan hadt, nam den hatelijken naam van *O-Neal*, en met dien naam alle de gevoelens van oproerigheid, die 'er aan vast schenen te zyn, weder aan. Hy vernieuwde zynen twist met *Turlogh-Leynigh*, wiens vee hy wegnam, en in plaats van aan het bevel van den landvoogdt te gehoorzamen van het wederom te geven, vermeersterde hy nog een kasteel, dat *Leynigh* toebehoorde. Doch de landvoogdt zondt twee benden aan dezen laatsten, die de vesting weder innamen. De graaf van Tyrone woude al zyn vermogen aan om de Ieren tot opstandt te brengen; verleidde *O-Donel*, die den Engelschen sberif weigerde in het graafschap van Tyrkonel te laten gaan; deedt eene bezending aan de Schotten van het landt, om hen in zyne party te trekken, en bevredigde zich met zynen vyandt *O-Chane*, ten einde hy zyne macht by de zyne voegde. Deze bewegingen schenen te gevaarlyker, daar men zich in een schromelyken toestandt van zaken bevondt: want *Jacobus*, over de doot van *Maria Stuart* vergramt zynde, hadt volk naar Ierlandt doen overgaan, om de Engelsche volkplantingen te pollen, en de zelve in zyne belangen te doen treden. Daar kwam echter niets schadelyks van, en de wakkerheit van den landvoogdt droeg in alles voorzorg. De genen, die hy door zynen oprechten handel gewonnen hadt, wilden hem niet verlaten: de anderen, welke zyne gestrengheit vreesden, dorsten niet kikken, en hy deedt den zoon van *O-Donel* te Dublin ophangen.

In den tydt, dat hy de koninginne met zo veel vrucht diende, ontfingze een brief van klagten en beschuldigungen, onder den name van *Turlogh-Leynigh* tegen hem geschreven. Zyne vyanden hadden den zelve valschelyk opgestelt, en *Leynigh*, daar van de weet gekregen hebbende, zondt zynen geheimschryver naar het hof, door welken hy deedt zeggen, dat hy den zelve geenzins voor den zynen erkende, en in het tegendeel betuiging doen van zyne achttinge voor den landvoogdt, en voldoeninge op des zelfs gedrag. Deridder *Perrot* ondertusschen, door zo vele aanklagten en lasteringen, die niet ophielden, verdrietig geworden zynde, wilde liever zyne te rug roeping verzoeken dan langer in een post blyven, die aan de woede en boosaardigheit zynen vyanden zo bloot gestelt was. Hy was een man van een onbuigzamen aardt, van eene kloekmoedigheid, zo standvastig in de staatszaken, als onverzaagt in het gevecht; een weinig trotsch, zyne vyanden in genen dele ontziende, daar hy in

Hoeda-
nich-
den van
den rid-
Perrot.

zynen staat van gemeen ridder een gansch koninklyk gemoedt deedt blyken. Ook geloofde men, dat hy een bastaard zoon van *Henrik* den VIII was. Hy schreef dan aan de koninginne, om haar te smeken, dat het haar wel mogt gevallen, dat hy van zyne landvoogdy afstapte; en zulks verkregen hebbende kwam hy weder in Engelandt. Dit geschiedde niet dan na alvorens in alle de provincien goede order gestelt, en gyselaars genomen te hebben van de genen, die hy bekwaam oordeelde om de rust daar van te storen; zo dat hy het koninkryk aan het bestier van den ridder *Fitz-William*, zynen opvolger, overgaf, vreedzamer zynde dan het tot dien tydt toe geweest was. Zyne vyanden verhinderden op zyne wederkomst, dat zyne diensten erkent wierden, doch dorsten hem terstondt niet vervolgen, uit vreeze van den haat der Engelschen op zich te laden, welke zyne loffelyke daden, waar van het geheugen nog versich was, hem gunstig maakten. Zy lieten evenwel hun oogmerk om zynen ondergang te brouwen niet varen, en eenige jaren daar na † ondernamen zy het, en het gelukte hen.

1586.
1587.
Zyne
weder-
komst in
Engel-
landt.

Voor het overige, schoon de geschiedschryvers van hem spreken als van een van de grootste legerhoofden en bekwaamste landvoogden, die Engelandt in Ierlandt gehad heeft, waren zyne overwinningen den overwinnaren echter nadeelig. Het is waar, dat zulks alleen by toeval kwam. Met veel slag te leveren leerde hy den vyanden, hoe zy zich moesten verdedigen. Ten anderen waren de onderwyzingen, die hy aan de getrouwe Ieren gaf, de zorg, welke hy nam om hen in de krygstucht en in de behandeling van het schietgeweer, waar van zy te voren naauwlyks het gebruik kenden, op te trekken, zo vele lessen, die hen bekwaam maakten, en deze bedrevenheit was hen bygebleven wanneer zy ophielden getrouw te zyn; zo dat zy naderhandt tegen de Engelschen gebruikten de krygskennis, welke *Perrot* hen geleert hadt, om 'er zich tot een gansch ander einde van te bedienen. Zo ging het ook met de genen, die men ten dienste van de vereenigde provincien naar Vlaanderen hadt doen overgaan: zy kwamen daar weder trotfcher en krygskundiger van daan, en de geest van oproerigheid, die uit dit volk niet te verdryven is, wederom nieuwe krachten gekregen hebbende, wierden de oorlogen, welke men tegen hen moest voeren, om hen te beteugelen, toen veel langer en veel zwaarder, en zyn het sedert altoos geweest.

† in
den jare
1592.
Aanmer-
kingen
op zyn
ryksbe-
stier.

De rust wierdt van dag tot dag in Schotlandt herstelt, alwaar de onluiten, sedert de vereeniging der misnoegden, het te rug roepen der gebannenen, en sedert dat de graaf van Aran in ongunst was geraakt, hadden opgehouden. De koning, van nature goed, en een vyandt zynde van geweldpleginge, hadt zich van zyn vooroordeel omtrent dezen gunsteling ontslagen, en bevroed hebbende, hoe schadelyk zyne raadgevingen waren, hadt hy een vast besluit genomen om hem nooit in zyne ampten te herstellen, noch met zyne goedgunstigheid te vereeren. Hy wendde teffens zyne pogingen aan om de gemoederen der edelen weder in te nemen, welke door het kwaad gedrag van dezen voornamen staatsdienaar van hem vervremd waren. Hy verkoos ten dien einde een soort van middeelaar, die bekwaam was om de twee partyen, den vorst en de onderdanen, wederom te verzoenen, en vereerde den ridder *Melleville* met eene zo roemwaardige bediening. *Gy zyt myn getuige*, zeide hy tegen hem, *dat ik*

*Spott-
wood.
Melle-
ville.
Camb-
den.
Thuanus.
R. Men-
tet.
Goedheit
van den
koning
van
Schot-
landt.
noch*

1786.

noch baatzuchtig, noch gefreng hen; dat ik niet sta noch naar iemands goederen, noch leven; dat ik den voorfpoedt en de rust van myn koninkryk meer wensche dan eenige zaak ter wereld; en dewyl gy overtuigt zyt, dat dit myne ware gevoelens zyn, zal het u ligter vallen ook anderen daar van te overtuigen.

Doch daar was eene zwarigheid, die hem bekommering baarde. De graat van Aran hadt verscheide personen van hunne bedieningen afgezet, en de Raadt, welke dit ongelyk door eene toegevendheit voor den eersten staatsdienaar begunstigt hadt, vondt zich zeer verlegen om het zelve te vergoeden. De meesten, deze vergoeding voor onmogelyk en als gevaarlyk houdende, waren alleen bedacht om zich daar tegen te stellen, en bewoerden, dat men 'er het gevolg van moest ontwyken. *Melleville* was niet van dat gevoelen. Naardien men hem in den Raadt hadt doen komen om 'er zyne gedachten over te zeggen, vertoonde hy, dat 'er des konings glorie en goedheit aan gelegen was geen het minste gedenkteken te laten van de onrechtvaardigheden en geweldenaryen, die zyne schelmische Raden onder zynen name gepleegt hadden; dat het niet genoeg was de ballingen te rug geroepen te hebben; dat men ook weder in hunne ampten en voorrechten moest doen treden de genen, dien men de zelve ontnomen hadt: anderszins zou hun verstek hunne onschuldt ongelyk aandoen, den vervolgeren gelegenheit geven van te zegepralen, en de majesteit des vorsten, welken men van onmacht en onrechtvaardigheid zou beschuldigen, bezwalken. Hoe billyk dit gevoelen was, wierdt het echter door den geheimfchryver *Maitland* tegengefproken, die het belte tot de meerderheit van stemmen over te gaan. Het wierdt evenwel niet dan voor een tydt opgeschort, en men bevondt wel haast daar na, dat 'er inderdaadt geen ander besluit te nemen was, om de glorie van zyne Majesteit te behouden, en de rust wederom in het koninkryk te brengen.

Gezantschap van den koning *Jacobus* naar het hof van Denemarken.

Ondertusschen zondt de koning *Peter Young*, zynen aalmoezenier, met den tytel van afgezant, naar Coppenhagen. Dit was in schyn niet dan een gezantschap van beleefdheit; maar de afgezant hadt een geheim bevel om de prinsessen te zien, en der zelve imborst en manieren met opmerking te leren kennen, om 'er op zyne te rug komst een getrouw verslag van te doen. Hy wierdt gevolgt van den kolonel *Stuart*, welke zich by zyne Deensche Majesteit zo aangenaam maakte, dat hy hem belaste een voorflag te doen aangaande een huwelyk van de oudste der prinsessen met den koning van Schotland. Ondertusschen trouwde hy drie jaren daar na * met eene jonger prinsesse †.

* in den jare 1789.
† De tweede dochter des konings.

De verdeeldheden van de geestelykheit waren onheilbaarder dan die van den Staat, en het gansche koninklyk gezag was niet bekwaam om de Presbyterianen met de Bisschoppelyken te verzoenen. De eersten, te *St. Andrews* eene kerkvergadering houdende, dagvaardden voor de zelve den aartsbisschop §, dien zy beschuldigden van de tegen hen in het Parlement van den jare 1784 beslotene akte. Zy veroordeelden hem als wederspannig tegen de kerkelyke order, en deden hem in den ban. Niemandt ondertusschen wilde den ban afkondigen. Een jong geestelyk persoon, *Hunter* genaamt, boodt zich aan om zulks te doen, zeggende, dat hy zich door eene inblazinge van den H. Geest daar toe voelde aangedreven, en men duldde, dat deze kwaker ten

§ Patrik *Adamson*.
Strenge handel van de Presbyteriaansche leeraars.

III Deel.

1786.

kanffel op steeg, om die plegtigheid te volvoeren. Doch wyze menschen schaamden zich daar over, en daar kwam weinig of geen volk op om het aan te horen.

De party van den aartsbisschop was noch gematigder, noch geregelder. Twee van zyne bedienden kwamen des anderen daags in de kerk, en deden een nabestaande van den aartsbisschop op de banken klimmen, welke *André* en *Jakob Melleville*, hoofden van den wederstrevenden aanhang, nevens eenige andere leeraars, die de bitterste tegenpartyders van den aartsbisschop waren, buiten de gemeenschap der kerke sloot.

De Bisschoppelyke party is niet gematigder.

De zaak kwam voor den koning. Alle de prelaten, zich by die van *André* voegende, vertoonden eerst de onbevoegtheit van het synode, gegrond zynde op des zelfs onwettige beroeping; ten tweede de dwaling en de onbillykheit van des zelfs gerechtshandel. De koning vondt dienstiger dit verschil aan de algemene vergadering van de geestelykheit, welke op den naaften dag stontd gehouden te worden, over te wyzen, dan het zelve te besliffen. De vergadering van hare zyde de zaak ter onderzoek gebragt hebbende, wilden partyen liever scheiden by een willig verdrag, waar omtrent zy het hen deedt eens worden, dan zich hier in 'als een streng rechter aan te stellen. De aartsbisschop beloofde zich in het toekomende dervoegen te gedragen, dat men 'er over genoegt zou wezen, en de vergadering, voldoening nemende, vernietigde den ban.

Het verschil wordt bygelegd.

Zommigen beschuldigden den koning van te veel lafhertigheid, en van zyn kerkelyk gezag met voeten te laten treden, duldende deze vernedering van de bisschoppelyke waardigheid. Doch anderen, staatkundiger zynde, zagen geen ander middel om de algemene rust te onderhouden, en zeiden, dat men voor de noodzakelykheit moest wyken, tot dat, de tyden gunstiger wordende, de koning in staat was om zyne macht te doen werken, zonder met de geestelykheit overhoop te leggen.

Akte van het synode tegen het bisschoppelyk gezag.

De vergadering vervolgte hare zittingen, waar van de sluiting geschiedde door eene akte, waar by ieder bisschop, ten opzichte van de zeden en de lere, onderdanig wierdt verklaart, gelyk de andere herders, aan het synode van de provincie, en ten opzichte van het aan het prelaatschap gehechte gezag, en van bedieningen, die 'er wettig van afhingen, onderwierp men hen aan de algemene vergadering. De gevolmachtigden, welke de vergadering van wegens den koning bywoonden, verklaarden zich opentlyk tegen de akte; en op hunne vertogen bragt men 'er deze matiging in, dat de bisschoppen, de kerken bezichtigende, alleenlyk wegens deze bediening voor de algemene vergadering verantwoording zouden doen, en dat de genen, die 'er hun verblyf hielden, wezentlyk de voorzitting zouden hebben in de synoden van hun bisdom. Men zonderde de provincie van *Fife* uit, voor welke men een ander byzonder voorzitter benoemde *. De geheimfchryver van Staat, die in de vergadering, aan het hoofd van des konings gevolmachtigden, de plaats van den cancelier bekleedde, raadde zyne Majesteit de Presbyterianen aan hun gedrag over te geven, om dat het, zeide hy, zou gebeuren, dat het volk 'er een walg van kreeg, en dat hunne eigene verdeeldheden hen zouden nopen om zich met de Bisschoppelyken te vereenigen. Des konings antwoordt was der wysheit en der Godvrucht eens Christen vorsten waardig. *Ik zou uwen raad volgen*, zeide hy tegen den geheimfchryver, *indien ik de kerk en den Godsdienst wilde laten verloren*

* *Willia.*

Wysantwoordt van den koning

1586. ren gaan; maar die trachtende te behouden, zal ik my wel wachten zo ergerlyke wanorders, en die daar van eindelyk den val en de verwoesting zou baren, te onderhouden.

1587. In dezen toestand van zaken wierdt *Hugo van Montgomeri*, graaf van Eglinton, een jong heer van eene grote hope, door drie edellieden uit het geslacht van *Cuningham*, opperooit zynde door den grave van *Glanckairne*, hoofd van dit geslacht, maar die zulks ontkende, vermoord. *Robert van Montgomeri*, zyn broeder, wreekte zyne doodt niet lang daar na.

Wat beschuldiging tegen den Lord Gray wordt ingebracht.

Mylord *Gray* was nieuwelings van zyn gezantschap uit Engelandt te rug gekomen, verdacht zynde, gelyk reets gezegt is, de koningin te hebben aangeraden om *Maria Stuart* te doen sterven. Hy wierdt 'er door den ridder *William Stuart* van beschuldigt, welke by die aanklaginge nog deze voegde, van verscheide brieven aan den koning van *Vrankryk* en aan de *Guizen* geschreven te hebben, om hen af te raden den koning van *Schotland* bystandt te doen, om de doodt van de koningin zyne moeder te wreken, voor dat hy den Roomschen Godsdienst in zyne staten herstelt zou hebben. De Raadt zondt hen beide gevankelyk weg. Eenige dagen daar na hoorde men hen tegen malkander. De ridder *Stuart* hieldt zyne beschuldiging in al hare uitgestrektheit staande. De beschuldigde bekende de Roomsch-Katholyken, zo veel als hy het onzondig hadt kunnen doen, begunstigt te hebben: doch ontkende, dat hy brieven aan het hof van *Vrankryk* geschreven hadt. Hy beledt ook, dat hy, *Elizabeth* in het besluit ziende om de koningin van *Schotland* te doen sterven, haar geraden hadt om die vorstinne ten minste de schande van de straffe te besparen, en een zachter en geheimer middel te gebruiken om haar het leven te benemen. De spreekwys aanbelangende, waar van hy zeide zich bedient te hebben*, hy ontkende niet, dat zulks geschied was, maar gaf voor, dat hy de zelve in eene andere meninge gebruikt hadt, zonder zich daar omtrent nader te verklaren. Op zyne bekentnisse stelde men den aanklager in vryheit; en hem aangaande maakte men hem voort zyn rechtsgeding op. Alvorens hem te veroordeelen wierdt hy ten tweden male ondervraagt. Hy bleef by zyne eerste bekentnisse, en badt om des konings goedertierenheit. Zyne Majesteit, dien 'er verslag van gedaan was, beval hem buiten het koninkryk te bannen, hem verbiedende op verbeurte van het leven zonder zyne toelatinge daar weder in te komen. Men verboodt hem ook op de zelve straffe naar *Engelandt* of naar *Ierlandt* te trekken. Velen oordeelden de straffe te zacht, en weinig overeenkomende met de misdryven, waar van hy overtuigt scheen te wesen. Voor het overige is het gedrag dezes mans onbegrypelyk, den Roomschen Godsdienst aanklevende, waar van het belang onafscheidelyk scheen van dat van de koningin van *Schotland*, gansch niet zamengaan in het tegendeel met dat van *Elizabeth*; ondertuschen aanspannende met de vyanden van de eerste, om de andere aan te zetten om haar te doen sterven, ten ware men wilde zeggen, dat hy het hof van *Vrankryk* diende, waar mede hy heimelyk verstandt hieldt in deze zake, waar van wy gezien hebben dat zyne eigene geschiedschryvers het zelve voor het voornaamste werktuig houden.

De koning bevestigd zynen

van partydigheit of van familie in verdeeldheit hieldt, met elkander te verzoenen. Hy zondt aan hen alle vrede-gezanten; en op dat zulks op eene plegtige wyze mogt geschieden, verzocht hy hen, dat zy zich te *Edenburg* wilden laten vinden, alwaar hy begeerde getuige te zyn van deze algemene bevrediging. Zy aangekomen zynde, nodigde hy hen op een gastmaal, dat hy voor hen in zyn paleis deedt aanrechten, en onthaalde hen ongemeen kostelyk. Doch hy wilde zodanig een heerlyk schouwspel, als dat van de vereeniging van zo vele groten, binnen den omtrek van zyn hof niet bepalen; en dewyl in deze vereeniging al het geluk des koninkryks zou bestaan, begeerde hy, dat de zelve bleek op eene gevoelige wyze voor de oogen van het gansche volk. Dus, om de zaak meer luister te geven, wierdt 'er by het afgaan van de tafel een soort van ommevang van alle de edellieden gehouden, die, malkander by de handt nemende, twee aan twee gingen, van het paleis af tot aan een van de voornaamste pleinen van de stad toe, alwaar zy stil bleven staan. Terstondt wierdt 'er wyn gebragt, en elkanders gezondheid in het rond drinkende, verzegelden zy dus hunne verzoening in het midden van het gejuich der afschouweren.

De koning vondt de zelve voldoening niet over de algemene vergadering van de geestelykheit. De *Presbyteriaansche* leeraars, altoos staande naar de vernietiging van de bisschoppelyke waardigheit, wilden daar omtrent van geen het minste vergelyk horen spreken, om dat zy meenden, dat 'er niet een was, of het zou nadeelig zyn aan den *Engelischen* dienst. Zy hadden zelfs de stoutheit aan het Parlement, dat zyne zittingen hieldt, eene bezending te doen, om te verzoeken, dat de prelaten, de goedkeuring der kerken niet hebbende, en zommigen zelfs zonder ampt zynde, daar buiten mogten gesloten worden: maar hun verzoekschrift wierdt niet aangenomen.

Het zelve Parlement hechte aan de kroon het wereldlyk inkomen van de grote beneficiën, en liet den geestelyken, die 'er mede voorzien waren, niet over dan de bisschoppelyke huizen, nevens de uitgestrektheit van der zelve rechtsgebiedt, en de tienden van de by hunne beneficiën gevoegde parochiën. De beweegreden van deze wet was die van het algemene best, in de beooging van de vermeerdering van het erfgoedt van zyne Majesteit, welke genoeg zou zyn, zeide men, tot de verteeringe van den vorst, zonder het volk met schattingen te bezwaren. Maar heimelyk strooide men onder de *Presbyterianen* uit, dat dit het ware middel was om de bisschoppelyke waardigheit te vernietigen, om dat 'er niet meer dan een blote tytel overblyvende, en de inkomsten of fondsen vervrent zynde, niemandt zou gevonden worden, die veel keer deedt om de leenbezitting van de bisdommen te verzoeken; waar by men voegde, om de leeraars een radt voor de oogen te draaien, dat men hen zou stellen in de bezitting van de tienden hunner parochiën. Al de wereldt was daar in bedrogen; de koning het eerst, welken door deze inlyving weinig of geen voordeel wierdt aangebragt; het volk vervolgens, het welk zyn aandeel tot de belastingen daar door niet zag verminderen; en eindelyk de leeraars, die 'er de vruchten niet van plukten, welke men hen hadt doen hopen. Het gansche voordeel was niet dan voor die onverzadelyke hovelingen, welke in het zelve Parlement deden bekrachtigen

1587. ganschen adel.

De onecnigheden van de geestelykheit houden aan.

Het wereldlyk inkomen van de grote beneficiën wordt aan de kroon gehecht.

1587. gen de vergunningen van het meeste gedeelte van deze kerkelyke inkomsten, die zy zich reets eigen gemaakt hadden, of de leenbezitting vervolgens daar van bekwamen; ten anderen, de abten en prioors, door de hervorminge ontwyd geworden zynde, deden de inkomsten van hunne abdyen ook wereldsch verklaren, en maakten de zelve erfelyk. Dus bemerkte ieder den mislag, dien men begaan hadt, en de koning berouw krygende van in de bill van de hereeniging bewilligt te hebben, gaf aan de zelve den naam van onwaardige en verderffelyke, en beval zynen opvolger aan de zelve te herroepen. Hy bestondt tot twee malen toe in de jaren 1606 en 1617 die zelfs te herroepen, doch te vergeeffsch, of zeer onvolkomentlyk.

Deze kerkelyke goederen, om het in het voorbygaan te zeggen, bestonden in landeryen en tienden. De adel begon 'er eerstelyk zich meester van te maken onder den tytel van *Emphyteotes*, of langdurige erfpachten, die 'er de tytelvoerders van maakten, en welke door den vorst en de Parlementen bekrachtigt wierden. Men merkt zelfs aan, dat de pauzen meer dan drie honderd jaren voor de hervorminge hunne bewilliging tot deze soorten van vervremdingen gegeven hadden. Koning *Jacobus* rechtte de landgoederen tot baronnyn op, om de zelve door de bezitters te houden als zo vele ienen, die tot de kroon behoorden, aan welke zy betaalden eene zekere somme, behalven hulde en trouw, die zy daarenboven te bewyzen hadden: wshalven de genen, die men daar mede bekleedde, *baronnen van de oprechtingen* genaamt wierden. Zy waren ook belast met het onderhoud van de leeraars of pastoors van de parochien. Maar aangaande de tienden, de koning wilde daar niet aan raken, zonder evenwel de huurceelen, die voor lange jaren waren, te durven vernietigen. Hy herstelde alleenlyk in den jare 1606 de bisschoppen in die van hunne bisdommen. Betreffende de andere goederen, het zy van abdyen, of prioorschappen, waar van hy de baronnyn van de oprechtingen hadt gemaakt, dewyl de zelve wereldlyk verklaart, en aan de kroon gehecht waren, wierdt de bezitting daar van gehouden voor de genen, die, door het middel der oprechtingen, waar van gemeld is, de verdeeling * daar van verkregen hadden. Wy zullen onder de regering van *Karel* den I zien de herroepingen, die hy daar van deedt in den jare 1633.

* De-
memore-
ment.

Koning
Jacobus
wordt
meerder-
jarig
ver-
klaart.

Toela-
ting van
de kleine
baronnen
in het
Parle-
ment.

By de openinge van dit Parlement, welke geschied was op den 29 July, deedt zich de koning meerderjarig verklaren, en wierdt door de ganiche vergadering, als hebbende den ouderdom van een en twintig jaren bereikt, voor zodanig erkent, in gelykformigheit van de wet van *Jacobus* den II van den jare 1437. Wy zullen niet ondernemen uitspraak te doen wat wetten de billykste zyn, of de gene, die de meerderjarigheit vast stellen op den ouderdom van veertien jaren, of de gene, welke de zelve uitsstellen tot na volkomen twintig jaren. Ieder party heeft zyne redenen, maar vindt ook zyne zwarigheden. Het is ten minste zeker, dat de ouderdom van veertien jaren gemeenlyk die van de wysheit niet is, en dat die, zelfs in de gelukkigste en gevorderdste verstanten, voor de twintig jaren weinig blykt.

Het Parlement eindigde met eene wet, welke in het getal der afgezonden van deze oppermachtige vergadering ontving de genen, die vrye lenen bezaten, dat is, welke geen hulde schuldig waren dan aan den koning, en die men

kleine barons * heette. De graaf van *Crawford* 1587. verzette zich uit den name der groten daar heftig tegen, en zyne verklaring wierdt met die van Mylord *Lindsey* in de Registers geboekt: doch de akte ging, onaan gezien hunne tegenspraak, door, volgens eene dergelyke wet, al onder *Jacobus* den I in den jare 1427 gemaakt zynde.

1587.
* Small
Barons.

Wy hebben boven gezegt, dat de koning zynen aalmoezner en den kolonel *Stuart* in bezending naar *Coppenhagen* zondt, om te handelen over een bondgenootschap tusschen de twee kronen, waar van het huwelyk van de prinsesse van *Denemarken* het zegel zou zyn. Op dit eerste gezantschap volgde een tweede, waar van Mylord *Barnbarrou* het hoofd was, verfelt van den zelve aalmoezner, dien de bedekte handel van dit hof niet onbekend was. Zy vertrokken van *Edenburg* op den 15 May, en kwamen in het laatste van *Augustus* aldaar weder aan, een gunstig antwoordt medebrengende, naar zommigen willen, en, volgens het zeggen van anderen, afgevaardigt zynde zonder dat hen iets beloofd was. Het zy zo het wil, de doot van den koning *Frederik*, die in de maandt van *April* des jaars 1588 voorviel, schortte het sluiten van het huwelyk tot het volgende jaar toe op.

Een twee-
de ge-
zants-
schap aan
het hof
van *Den-*
emar-
ken om
een
huwelyk
van den
koning
van
Schot-
landt
met de
prinsesse
van *Den-*
emar-
ken.

In het laatste van dit jaar kreeg men bericht, dat verscheide priesters en *Jesuiten* in het koninkryk waren gekomen, alwaar zy opentlyk genoeg handelden over de zamenvoeging van de *Schotsche* troepen met die van den *Katholyken* koning, welke de *Spaansche* vloot alle oogenblikken in *Engelandt* stondt aan landt te zetten. Zy namen den tydt waar van de treurige doot der koninginne, en spraken van het leger, dat *Philips* de II tegen de moorders, zeiden zy, toerustte, als van over het koninklyke bloedt wraak vorderende krygsbenden, de *Schotten*, in deze wrake meer belang hebbende dan alle de andere natiën, aanmanende om uit eene zo gunstige gelegenheit voordeel te trekken.

De koning oordeelde ganich anders van de zake. Hy kende den aardt der *Spanjaarden* in het algemeen, en dien van *Philips* den II, den heerschzuchtigsten vorst des werelds, in het byzonder; zo dat hy, wel verre van de *Spaansche* krygsmacht te beschouwen als benden, die hem ter wrake hulpe kwamen aanbieden, voor der zelve landinge, welke beide de kronen met een schadelyken inval dreigde, beducht was. Hy kwam evenwel naar de gedachten van het volk te langzaam in beweging, het welk wilde, dat men de *Jesuiten* zonder vertoeving uit het koninkryk zou jagen. De adel stemde daar omtrent met de gemeenten overeen, en menende, dat 'er gevaar in het uitsellen lag, liet men eene vergadering beleggen te *Edenburg*, alwaar besloten wierdt, dat 'er eene bezending zou gedaan worden aan zyne Majesteit, om hem te vertonen het gevaar, waar aan hy door den bedekten handel dezer uitgezonden van den paus en den koning van *Spanje* wierdt bloot gestelt, en om hem het goet en het bloedt zynen getrouwe onderdanen tegen eene zo verderffelyke zamenzweringe aan te bieden. De bezending geschiedde niet naar gewoonte; het volk wierdt 'er by klokkengelui van gewaarshouwt, om groter toeloop te krygen, en het gevolg der afgezondenen talryker te maken. Het zelve was ook zodanig, dat de koning, die hen uit de vensters van zyn paleis met zulk een groot getal van menschen zag aankomen, daar over vergramt wierdt, vragende op wien die menigte het gemunt

De adel
en de
gemeen-
ten slaan
de han-
den in
een om
de *Jes-*
suiten uit
Schot-
landt te
verdry-
ven.

1587. hadt, en of de zelve door deze trotseering hem meende te dwingen om haar verzoek toe te staan. Hy gaf met een order niet dan een klein getal in te laten. Voor het overige hoorde hy hun voorstel gunstig aan, en benoemde zes personen van zynen Raadt om deze zaak met hen in overweging te brengen. De uitkomst van de onderhandeling was, dat de koning het vertrek der Jesuiten zou verhaasten, en, wanneer hy de beziehting der provinciën zou doen, de stoutheit der Roomsche groten, en die van Mylord *Herris* onder anderen, die te Dumfries, na de hervormde leeraars verdreven te hebben, de Missie weder hadt ingevoerd, zou betuigen. Hy was van die familie van *Maxwel*, welke wy by alle ontmoetingen zo yverende voor den Roomschen Godsdienst zien, en waar uit de tak gesproten was, die zich onder de regering van *Karel den VII* in Vrankryk nederzette, en in laater tydt door een gansch verschillenden yver verplicht was by de Protestantsche hoven van Brandenburg en Zell toevlucht te zoeken.

Mylord *Herris* wachtte des konings komst niet af, maar begaf zich, op het bericht, dat hy 'er van kreeg, naar het hof, om zich te rechtvaardigen van de tegen hem ingebragte beschuldigingen. Dewyl 'er geen getuigen opkwamen, en het den beschuldigers aan bewyzen ontbrak, wierdt hy vry verklaart, na alvorens niettemin borg gestelt te hebben, dat hy den dienst der hervormde kerke zou bywonen, en zorg dragen, dat 'er niets geschiedde ten nadeele van den Godsdienst in den oordt, waar over het opzigt hem was aanvertrouwt.

1586. Indien de beroerten in Schotlandt eindigden, in Vrankryk ging het anders toe, alwaar de binnenlandsche oorlogen hoe langzamer bleefden. De prins van *Condé* kwam in het jaar 1586 uit Engelandt weder te rug, in welk landschap hy als by onweêr vervallen was, zodanig genoopt zynde door zyne vyanden, dat hy zich in hunne handen moest overgeven, of zyne behoudenis aan gene zyde der zee zoeken. Deze vlucht was hem en zynen ganschen aanhang nut en voordeel. Zyne vyanden, welke hem verdreven hadden, zagen hem met nieuwe macht wederkomen, daar hy zes oorlogschepen met zich bragt, nevens duizend kronen aan geldt, die *Elizabeth* hem geleent hadt. Met dezen onderstandt ver-

* Royan, eene stad van Sain-tonge.

Verzoegen van den koning van Navarre aan de Staten van Vrankryk nopens de zamen-spanning der hardnekkige Roomsgezinden.

loste hy *Rochelle*, dat de koningsgezinden ingesloten hielden, en verzekerde zich van eene vesting en van eene haven aan de zee van *Guïenne*.
Voor zyne te rug komst schreef de koning van Navarre, die de *Guizen* gereed zag om met al de macht des koninkryks op hem aan te vallen, aan de Staten, om hen te vertonen wat belang zy in dien oorlog hadden. Hy vroeg de kerke-lyken, of zy, wier lere niet dan zachtaardigheid en vrede moest medebrengen, volgens hun gewisse meenden te handelen met eene zamen-spanning te begunstigen, die het koninkryk in vuur en vlam zette. Hy deedt hen ook zien de onrechtvaardigheid en de nietigheid van de bulle, welke hem buiten de gemeenschap der kerke sloot, en verzocht hen te gedenken, dat de kroon van Vrankryk der pauzen blixem nooit onderworpen was geweest.

Hy vertoonde den adel in dezen oorlog, welken de *Guizen* niet ontstoken hadden dan om het bloedt van Vrankryk daar in te doen vergaan, het zelve belang te hebben als hy; dat hy, de eer hebbende van prins van dezen bloede te zyn, zich aan hun hoofd bevondt: doch dat hunne

geboorte hen, na de prinsen, daar toe het tweede recht gaf, en dat zy verplicht waren den zelve yver te tonen ter zynere verdediginge tegen vreemdelingen, die het zochten te vernietigen, om het hunne te doen boven dryven.

Zyne brieven aan de afgezondenen des volks behelsden ten naaste by de zelve algemene bedenkingen. Hy voegde daar eene byzondere by, rakende de onkosten van den oorlog. *Draag zorg*, zeide hy tegen de gemeenten, *dat gy door de goestelyken niet misleid wordt. Zy hebben in het eerst de milden gespeelt, en door een gering verschoot den oorlog aangeboden: maar dit is geschied om u in het vervolg alle de onkosten daar van te doen dragen. Wat oorlog voor het overige? Eene louter woede van de stoorders der algemene ruste, of eene ware zamenzevering van heerschzuchtigen, die het op de koninklyke waardigheid gemunt hebben.*

Doch vermits hy de geteldheit der gemoederen kende, verliet hy zich niet op den goeden uitslag zynere brieven; en na de zelve afvaardigt te hebben verrok hy van *Montauban*, en kwam te *Nerak*, om beter een wakend oog te kunnen houden op de ondernemingen van het koninklyke leger. Het zelve was in vier hopen, onder zo vele veldoversten, verdeelt. De hertog van *Guize* en *Maignon* hadden het bevel over twee, *Jojeuse* en *Epernon* geboden de twee andere. Maar zy rechtten niets van belang uit.

Men liet niet na in het midden der wapenen over de vrede te handelen. De Duitse vorsten, deel nemende in het geen den koning van Navarre in het byzonder, en alle de Hervormden in het algemeen betrof, vaardigden een gezantschap naar den koning af, ten einde hy tot een vergelijk mogt bewogen worden. De koning van Denemarken en de Zwitsers deden hem gezamentlyk deswegen ook eene bezending. Deze laatste wierden gunstiglyk ontfangen. *Henrik de III* antwoordde den afgezondenen, dat hy hunne meesters bedankte voor hunne goede diensten in dezen; dat hy beter wist dan iemandt wat met zyne ware belangen overeenkwam, en dat hy wel zorg zou dragen iets te doen, dat niet strekte tot de rust van zyn koninkryk, en waar in zyne goede bondgenoten geen genoeg namen. Men merkt aan, dat de afgezanten van de Cantons, om hem tot vrede te doen besluiten, zich, in plaats van eene lange aanspraak, vergenoegden met hem de brieven, welke *François de I*, zyn overgrootvader, aan hen in eene diergelyke gelegenheit geschreven hadt, over te leveren. Zwitserlandt was toen ter oorzake van de twee Godsdiensten verdeelt, en de Protestanten en Roomsche-Katholyken voerden oorlog tegen elkander. *François de I* schreef hen, om hen te tonen het ongelyk, dat zy hadden, van dus elkanders ondergang te zoeken, om een geschild, dat in vreedzame gesprekhoudingen door goede redenen liever dan door wapenen en in veldslagen moest beslist worden. Zy lieten het aan den koning om deze vermaning van zynen overgrootvader op zich toe te passen; en niets kon 'er bedacht worden, dat beter ter sace kwam en krachtiger was. Maar het stondt aan dezen ongelukkigen vorst niet.

De afgezanten der Duitse vorsten kregen noch zo schielik, noch zo heuschelyk hun afscheidt. De koning mydde in het eerst om hen gehoor te geven, en eindelyk gedwongen zynde het aan hen toe te staan, gaf hy hen een bitich en gansch niet verplichtend antwoord. Men meende, dat hy zulks deedt om de zamen-spanning*, die al zynen handel naging, niet te mis-

Bezending der Protestantsche vorsten van Duitse-landt, en der Zwitsers aan den koning van Vrankryk, ten voordeele van de Protestanten. Des konings antwoordt.

* Ligu.

en Bezen-
 ding der
 a-
 n, Protes-
 tantische
 vorsten
 van
 Duitich-
 landt, en
 der Zwi-
 fers aan
 den ko-
 ning van
 Vrank-
 ryk, ten
 voordee-
 le van de
 en Protes-
 tanten.
 Des ko-
 nings
 an-
 woordt.
 te
 nge
 en,
 hen
 idt,
 oor-
 de
 oer-
 reef
 zy
 zoe-
 ge-
 dan
 eflist
 de-
 zich
 , dat
 Maar
 t.
 egen
 a be-
 hen
 zyn-
 itich
 Men
 span-
 e mis-
 De * Ligu.

M. A. U. R. I. C. E., Prince d'Orange.

Deur deur in alle deen en alarme
 Deur deur in alle deen en alarme
 Le royaume je prends sa place, et marcherai par ses pas
 Et j'arriverai celui qui fuyt de Paris.

Del'ouche del'ouche

C. Vellet sculpsit

158
158
Du
von
nem
een
beslu
om
Proto
tante
Vran
ryk
sprin

* Ee
veel
ger
dan
van
baro

† Ha
fchri
van
burg
gray
tan
Dob

Hee
zuch
van
het
va
Gui

1586. De Proteftantsche Duitfche vorften, ver-
 1587. stoort zynde over de kleinachting, welke men
 voor hunne bezendinge betoont hadt; ten an-
 deren gelovende verplicht te zyn eene party te
 ondersteunen, die men niet verdrukte dan uit
 haat tegen hunnen algemenen Godsdienst,
 hielden daar eene algemene vergadering over
 te Lunenburg. De opening daar van ge-
 fchiedde op den 16 July, in de tegenwoor-
 digheit van Frederik, koning van Denemar-
 ken, en van de keurvorften van Saxen en
 Brandenburg. Aldaar wierdt eenstemmiglyk
 befloten, dat men, om hunnen geleden hoon
 te wreken, en om hunne broeders hulpe te
 bieden, troepen zou werven, welke hunne al-
 gemene verzamelpplaats in de Elzas hadden.
 By de monftering, die 'er over gefchiedde om-
 trent Straasburg, bevondt men acht duizend
 ruiters, en meer dan twintig duizend voet-
 knechten, zonder de Fransche troepen, waar
 over Robert van der Mark, hertog van Bouil-
 lon, Chastillon, en andere veldheeren het be-
 vel voerden, die nog meer dan zes duizend
 man uitmaakten. Behalven dit leger, dat Fa-
 biaan, burggraaf * van Dohna, in de plaats van
 den vorst Cafimir, Paltsgraaf, welke zich al-
 daar niet kon vertegenwoordigen, als opper-
 veldheer gebodt, voerde de koning van Na-
 varre het gebiedt over een ander van soldaten
 van zyne natie. Het oogmerk der twee le-
 gers was om zich byeen te voegen, en dat
 van de vyanden om hunne zamenvoeging te
 beletten. Dit was het, dat gelegenheit gaf tot
 twee veldslagen, tot dien van Courtras, en
 tot dien van Auneau, waar van de Fransche
 gefchiedfchryvers ons een wydlopig verhaal
 doen. De eerste was zo roemwaardig voor
 den koning van Navarre, welke eene volle
 zege behaalde op den hertog van Jojeufe, als
 de andere den Duitfchers nadeelig was, die
 door den hertog van Guize geflagen wierden.
 Men zegt, dat in den eerften beide de veld-
 heeren, zich ontmoet hebbende, handgemeen
 waren geraakt, en elkander kwetften (a):
 maar door de esquadrons, die van weerkanten
 toefchoten, en door de noodzakelykheit van
 hunne orders te gaan geven, gefcheiden wier-
 den. Voor het overige klaagt de Duitfche
 veldheer in zyne gedenkschriften † met veel
 waarfchynlykheit, dat het leger, waar over
 hy het bevel voerde, door de zaakbezorgers van
 den koning van Navarre, omgekocht door het
 hof van Vrankryk, verraden was geworden,
 en dat die fchelman een mistrouwen hadden
 onderhouden tuffchen den koning zynen meester
 en deze hulpbenden, wien men geen woord
 hielt en decrlyk liet omkomen.

De Duitfche vorften nemen een befluit om de Proteftanten in Vrankryk by te fpringen.

* Een veelhooger tytel dan die van baron.

† Handfchriften van den burggraaf van Dohna.

Heerfchzucht van den hertog van Guize.

(a) Mezeray zegt, dat het gevecht by Montargis voorviel tuffchen den hertog van Majenne en den burggraaf van Dohna, en dat niet dan hunne wapenen malkander geraakt hadden.

noemen, tot waarborgen van zyn woordt. 1586.
 De Nederlanden waren niet minder in beroer- 1587.
 te dan Vrankryk. De graaf van Leicester hadt
 zich naar Engelandt begeven, onder voorwend-
 fel, dat zyne zaken hem derwaarts te rug riepen.
 In waarheit vondt hy zich daar toe verplicht
 door de klagten, die de Staten deden over zyne
 knevelaryen, waar voor hy zich door zyne af-
 wezendheit meende te dekken. Alvorens te ver-
 trekken gaf hy hen het lands-bestier weder over,
 doch behieldt altoos het bevel over de troepen
 en de vestingen. Dit was eene nieuwe oorzaak
 om tegen zyne staatzucht te morren; en ston-
 den hem zyne aanhangers voor, hy wierdt in
 veel groter getal van de anderen gehaat, en eer-
 der als een dwingelandt aangezien dan als een
 verlosser. Dit gaf men te kennen door een ge-
 denkenpenning, waar op een aap verbeeld stondt,
 die zyne jongen met al te veel ftrelens verfmoor-
 de. Deze woorden verklaarden den zin van het
 opschrift: *Bemint de vryheit niet als de aap zyne
 jongen* *. Aan de andere zyde zag men een
 man, die, pogende den rook te ontgaan, in het
 vuur viel, met dit byfchrift: *Den rook vlieden-
 de valt by in het vuur* †. Doch de graaf kwam
 in Engelandt aan, en kreunde zich weinig aan
 hunne moecielykheden en aan de gemaakte schimp-
 fchriften.

Hoof. P. Bor. De Groot. Strada. Cambden. Thaanus. Klagten van de algemene Staten der Vereenigde Nederlanden over den grave van Leicester.

* *Libertas non ita cara ut sima castali.*
 † *Fugiens fumum incidit in ignem.*

Hy hadt nog aanzien genoeg, om de klag-
 ten, die de algemene Staten tegen hem by de
 koninginne inbragten, van geen uitwerking te
 doen zyn. Zy vaardigde Mylord Sakvil, baron
 van Bukhurst, nevens Norris en Clerk af, om
 kennis van zaken te nemen: doch hy deedt hen
 weinig tyds daar na te rug roepen; en Sak-
 vil was by zyne wederkomst verplicht zich ge-
 durende eenige maanden in zyn huis opgesloten
 te houden, om des gunstfelings gramfchap te ont-
 wyken.
 De hertog van Parma, gelyk men hem na Kryg-
 zyns vaders doot begon te noemen, in het laat-
 ste van het voorgaande jaar aangekomen zynde,
 trok voordeel uit dezen tweelpalt. Behalven
 de stad Deventer, waar van Stanley hem in de
 bezitting stelde, was die van Gelder, in opper-
 Gelderlandt, een weinig te voren door Paiton,
 een Schot, die 'er het bevel in voerde, aan hem
 overgelevert. Hy zou groter voortgangen ge-
 maakt hebben met zich te velde te begeven, on-
 der bevoordeeling van de beroerten, die de Sta-
 ten niet konden stillen, indien de hongersnoedt,
 welke Vlaanderen en Brabant verwoefte, de-
 ze provinciën voor de plundering van zyn leger,
 dat hy 'er niet indorft doen trekken, om dat het
 aan alles gebrek zou gehad hebben, niet bevryd
 hadt.

Krygverrechten van den hertog van Parma.

Zo ras de fomer het gras deedt uitspruiten,
 begaf hy zich met zyne krygsbenden in optocht,
 en ondernam het beleg van Sluis. Prins Mau-
 rits en de graaf van Hohenlo bestonden te ver-
 geeffich eene afwending te maken met 's Hertog-
 genbosch in te sluiten; hy vergenoegde zich
 met derwaarts onderftandt van volk te zenden;
 en bleef by zyn genomen befluit. De algemene
 Staten, niet wetende werwaarts zy toevlucht
 zouden zoeken, en geen heul vindende dan by
 Elizabeth, wierden toen te rade den grave van
 Leicester te rug te roepen.

Het scheen, dat zy hem hadden afgezet in
 hunne vergadering, in den Hage gehouden in
 het begin van February, alwaar zy prins Mau-
 rits ontboden hebbende, verklaart hadden, hem
 het bestier, door de afwezendheit van den gra-
 ve van Leicester opengevallen, en van rechts-
 wegen, zeiden zy, Maurits, grave van Nassau,
 en Maurits.

Afzetting van den grave van Leicester, en aanstelling van prins en Maurits.

1587. en landvoogdt van de provinciën van Hollandt en Zeelandt, toebehorende. Zy hadden by hun besluit gevoegt deze voorwaarde, waar van het oude Rome zich bediende in het aanstellen van zyne oppergezaghebbers, namentlyk, dat hy moest zorg dragen, dat de republyk geen schade leedt. Dus gaven deze woorden aan de eene zyde te keanen het gevaar, waar in de vereenigde provinciën zich bevonden, en aan de andere het onbepaald gezag, waar mede zy haren nieuwen veldheer bekleedden. Zy hadden last gegeven, dat alle de soldaten, officiers, kolonels en luitenants generaal voor hem den eedt zouden afleggen, als voor den opperbevelhebber over hunne legers. Ondertusschen, om geen vredebreuk met Engelandt te maken, gebruikten de Staten veel omzichtigheit omtrent de eer van den grave van Leicester. Hunne gedachten was niet geweest, zeiden zy, hem eenig nadeel toe te brengen, hunne mening alleen zynde om den inbreuk, welchen hunne oppermachtigheid door verscheide ondernemingen geleden hadt, te helen, en gedurende zyne afwezendheit een gezaghebber te verkiezen, die bekwaam was om hen in zo droevige tyden te verdedigen.

Dit waren slechts woorden. Maar de belegering van Sluis hen ontruffende, schreven zy hem om hem te verzoeken het oppergebiedt wederom te willen komen aanvaarden, en hy, zeer verheugt zynde over de gelegenheit, die zich aanbodt om weder met roem in zyn ampt te treden, stak terstondt in zee. Hy ontscheepte te Vlissingen in het begin van July, met zich brengende nieuw-geworvene uitgelezene soldaten*, die hy wist dat het gemenebest van noden hadt. Het gansche gezag keerde zonder betwisting weder tot dien eersten landvoogdt; en wel verre, dat Maurits zich daar tegen aan kante, hy was de eerste, die hem over zyne gelukkige aankomst in Zeelandt kwam begroeten, en zyne macht erkennen. De graaf van Hohenlo volgde hem niet, het zy de haat tegen dezen Engelschen veldheer hem daar omtrent wederhieldt, of dat het beleg, dat hy voor het fort Engelen † geslagen hadt, hem niet toeliet van de handt te gaan. Hy maakte 'er zich meester van, in spyt van den baron van Hautepenne, de welke, de vesting willende te hulpe komen, sneuvelde, en zodanig van die van zyne party beklagt wierdt, dat zy, ten denkteken van hunne droefheit, begeerden, dat de ongelukkige schans, die 'er de oorzaak van was, daar ook een eeuwige blyk van zou behouden. Om deze reden veranderden zy der zelve oud n naam van Engelen in dien van Krevekeur, gelyk menze naderhandt altoos genoemd heeft †.

Daar viel in het beleg van Sluis* iets schrikkeliker voor. Mag men de Spaansche geschiedschryvers geloven, zo toonden hunne soldaten daar in eene dapperheit, die zonder voorbeeldt was: want zy zeggen, dat het hen aan schepen ontbrekende, zy zich aan het zwemmen begaven, houdende hunne degens tusschen de tanden, en op de vyandelyke schepen aanvielen, welke zy vermeerden, daar twee van opbrengende, die zestien stukken geschut voerden: daden, welke naar wonderwerken gelyken, en die de schryver †, dieze verhaalt, zelf bekent ongelooflyk te zyn; schoon hy teffens verzekert tot waarborgen van der zelve waarachtigheid te hebben die genen zelf, die 'er getuigen van zyn geweest.

Van de andere zyde zette de hertog van Parma het beleg met eene buitengewone wakkerheit voort. Acht en dertig stukken grof ge-

schut gaven gedurig vuur op de wallen, en men deedt in minder dan zes weken zeventien duizend en vier honderd schoten, waar door een bresch van honderd en vyftig voeten gemaakt wierdt. Doch de belegerden verweerden zich met de zelve kloekmoedigheid, en niets kon hen verbazen. De vyanden bestormden de plaats tot zeven malen, en wierden zo veel malen afgeslagen. Men vocht gedurende achttien dagen in de bresch, als op een vlak veldt, met pieken, musketten, en degens, zonder dat het mogelyk was de vesting te overweldigen. De belegeraars, door dezen wederstandt op die wyze geen kans ziende, ondernamen hun voornemen uit te voeren door het maken van mynen, waar tegen de belegerden voorzagen door tegen-mynen, even zeer verhit zynde, de eenen om de stadt te vermeersteren, en de anderen om de zelve te verdedigen. De graaf van Leicester, nieuwelings aangekomen zynde, overleide door wat middelen hy ze te hulp zou kunnen komen. Men deedt een voorslag om zulks ter zee te doen. Mylord Howard, zeevoogdt van Engelandt, was in dat oogmerk met zyne vloot genadert; en Justinius van Nassau, zeevoogdt van de vereenigde provinciën, onthieldt zich op de rede met de zyne, om hem onderstandt te doen: doch men liet op de vertogen van de lootsen wegens de onmogelykheit van de landinge de onderneming varen, en men besloot den bystandt te landt te doen*.

Ten dien einde kwam de graaf van Leicester te Oostende, van waar hy zich verthoode aan het hoofd van het leger voor de liniën, welke hy niet dorst aantasten. Daar vielen tusschen hem en den vyandt slechts eenige schermtusselingen voor, en hy deedt eenige kanonschoten: doch de vreeze van zich door het Spaansche heir, sterker dan het zyne, omringt te zien, verplichtte hem by nacht af te trekken, en weder naar Oostende te gaan, van waar hy zich wederom naar Zeelandt begaf. De bondgenoten vergaven hem deze daadt geenzins, dieze voor lafhertig en trouwloos uitkreten, en de graaf van AreMBERG, die eenigen tydt daar na naar Engelandt overging, verzekerde, dat, byaldien hy twee of drie dagen in des vyands gezicht gelegert hadt willen blyven, de hertog van Parma het beleg ongetwyfelt zou opgebroken hebben †. Zyn atocht in het tegendeel leverde hem de plaats, welke thans niet meer op bystandt hopende, verder niet kon aanwenden dan vergeeffsiche pogingen, en die van weinig duur waren.

Hy zocht eenige dagen daar na zyne eer weder te krygen door het veroveren van Hoogstraten, in Brabant: doch het slechte gevolg van zyne onderneminge strekte hem tot eene nieuwe schande, waar door hy by de vereenigde provinciën in meerder kleinachting en verontwaardiging geraakte. De klagten begonnen toen wederzyds uit te bersten. Men onderschepte brieven, welke Leicester schreef aan de Nederlanders van zynen aanhang, onder welke die van Utrecht den eersten rang hielden, en om zynent wille een soort van scheiding met de andere provinciën gemaakt hadden. De zelve waren eenige dagen voor zyn vertrek van Londen geschreven, en te Greenwich gedagtekent. Hy bericht hen, dat hy weder in zee meende te steken om hen te hulpe te komen; maar dat hy meer gehoorzaamheit begeerde dan men hem tot hier toe bewezen hadt; een onbepaald gezag, en dat aan de algemene Staten niet overliet dan de macht, die zy hadden onder de regering van Karel den

1587.

De graaf van Leicester wordt door de algemene Staten te rug geroepen.

* Strada zegt 7000 voetknechten en 600 ruiters.

† Eene sterke by 's Hertogenbosch.

† Strada verhaalt de zaak anders. Het beleg van Sluis.

* Eene stad en zeehaven van Vlaanderen.

† Strada.

* Strada zegt, dat men het ook ter zee ondernam, en dat het niet wel gelukte. De graaf van Leicester bestaat te vergeeffsiche de plaats te hulp te komen.

† Dus verhaalt het Thuanus.

Nieuwe onecnigheid tusschen hem en de algemene Staten.

1587. V en Philips den II, voor dat zy der zelve juk hadden afgeschud. Hy voegde daar by, dat dit de mening der koninginne was.

Gedrag van de algemeene Staten.

De Staten, den besteller dezer brieven in verzekering hebbende doen nemen, deden eene bezending aan den grave van Leicester, welke naar Dordrecht was gegaan, na in zynen toelag op Hoogstraten gemist te hebben, om hen hunne mening klaarlyk te kennen te geven. De zelve kwam hier op uit: *Dat na de afzetting van Philips den II, vervallen zynde van zyne oppermachtigheid, de zelve weder aan de Staten was gevallen, in welke zy beruften, gelykze te voren beruften badt en in Philips, en in Karel, zynen vader, en dat zy den grave van Leicester tot landvoogdt hadden aangesteld, op gelyke wyze als beide die vorsten gedurende der zelve regeringe de hertoginnen van Savoje en Parma benoemt hadden. Dus, zeiden zy, blyft het oppergezag aan de Staten, en Mylord Leicester is maar hun stedehouder. Dat zy versonden, dat alles onder hun zegel zou geschieden; dat de eeden van alle de genen, die in ampten traden, eerst voor hen, en vervolgens voor den landvoogdt zouden worden afgelegd, en dat de graaf van Leicester alleen het bewindt zou hebben over de oorlogverrechten, de handhavinge van de krygstucht, en de werwinge der troepen, zich gedragende naar den staat, welken het gemenebest dien aangaande zou hebben opgesteld, zonder een groter getal op de been te mogen brengen dan 'er uit de door de algemeene Staten en de koninginne van Engelandt op gelyke wyze verschafte fondsen kon onderhouden worden.*

Om hem te doen blyken, dat zy ter goeder trouwe handelden, bezochten hunne afgezondenen in het voorbygaan den grave van Hohenlo, met wien hy overhoop lag, om hem te verzoeken zyne wraaklust aan het gemenebest over te geven, en de oppermachtigheid van den grave van Leicester te erkennen, dien prins Maurits zelf geen zwarigheid maakte te erkennen. Dit konden zy niet verkrygen. *Hohenlo* vertoonde hen, dat hy, uit een doorluchtig huis van Duitschlandt gesproten zynde, geweigert hadt den aarts-hertog *Matthias* en den grave van Anjou te gehoorzamen, en zich derhalven wel wachten zou bevelen van een Engelschen Mylord te ontfangen; dat prins *Maurits*, door zyne geboorte een lidt van de Staten zynde, deze onderwerping aan zyn vaderlandt verschuldigt was; maar wat hem belangde, dat hy een lidt van het Roomsche Ryk was, alleen vrywilliglyk tot hunne hulpe gekomen zynde, en in hunnen dienst sedert veertien jaren, dat hy in hunne legers het bevel voerde, meer dan twee honderd duizend kronen van het zyne verteert hebbende, behalven de honderd en vyftig duizend van zyne jaarlyksche inkomsten.

Hun bevelschrift, en de oude form van het bestier des lands.

Gedurende deze verschillen tusschen de vereenigde provinciën en der zelve landvoogdt kwam 'er een verhoog voor den dag, by het welke die van Hollandt, Zeelandt en West-Vrieslandt de wyze van hun bestier sedert acht honderd jaren rechtvaardigden. Men deedt zien, dat de magistraten, edelen, en de steden des lands, in welke het oppergezag oorspronkelyk beruften, het zelve gewilliglyk hadden overgedragen op een eenig hoofd, om het zelve te oefnen onder den name van graaf, of gravin, hebbende de waardigheid erfelyk gemaakt, en dat zy zo wel op die van de eene, als van de andere kunne overgebracht worden. Men voegde daar by, dat deze graven de Nederlandsche provinciën van hunnet wegen altoos bestiert hadden met eene gematigheit, welke hen niet alleen de liefde hunner volkeren behouden, maar ook de achtung hun-

III Deel.

ner naburen tot hen getrokken hadt; zo dat de grootste vorsten hun bondgenootschap hadden aangezocht. Men merkt ook aan, dat hunne oppermachtigheid hen niet bevrydde van de wetten van den Staat, en dat, wanneer zy de zelve door hunne geweldensaryen misbruikt hadden, of, het zy ter oorzake van hunne minderjarigheid, of wegens hunne zwakheit, niet bekwaam geweest waren om het zelve te oefnen, het volk zyn recht hadt weder geeischt, en voor de regering zorg gedragen. Dus hadt men *Willem* den V, tot krankzinnigheid vervallen zynde, voogden gegeven, welke men het regentschap en zyn perloon hadt aanbevolen. Dus was het *Maximiliaan* den I slecht vergaan van getracht te hebben der zelve voorrechten te verbreken, en zy hadden zyne ondernemingen wel weten te beteugelen. Dus hadden zy ook opzienders gegeven aan *Karel* den V, kleinzoon van *Maximiliaan*, ter oorzake van des zelfs minderjarigheid; en deze wyze keizer was zodanig overtuigt van de billykheit van de Nederlandsche vryheit, dat hy *Philips* den II, zynen zone, wanneer hy hem daar van het bestier afftondt, hadt aanbevolen die van Hollandt, Zeelandt en West-Vrieslandt in hunne vryheden te handhaven, byaldien hy begeerde zich zelve in de oppermachtigheid gehandhaaft te zien.

Dit was den grave van Leicester te kennen geven, dat hy hunne voorrechten niet straffeloos zou schenden. Doch om het hem klaarder te doen merken, toonden zy hem het oude gebruik van hunne provinciën, die altoos hare vryheit behouden hadden, zelfs onder hare graven, hare natuurlyke souvereynen, welke zy niet dan een bepaald gezag opgedragen hadden, terwyl de zuivere en eenvoudige beheersching aan het gemenebest was gebleven. Ieder provincie, zeide men, hadt haar hof en haren Raadt, tot welken behoorde de bestiering van de burgerlyke zaken, de bediening van het recht, en de heffing der penningen, onafhankelyk van den prins, die zyn byzonder rechtsgebiedt hadt omtrent zaken, welke zyn gezag betroffen, geoeffent wordende door de landvoogden, of door der zelve stedehouders. Uit den Raadt der steden wierden niet alleen gemaakt de burgermeesters en schepenen, maar ook de afgezondenen in de Staatsvergaderinge van de provincie, wier oppermachtigheid verbeeld wordt zo wel door deze afgezondenen der steden (a), als door die van de edelen. Dus hebben, vervolgde men, deze provinciën, nayverig over hare vryheit zynde, tegen alle de zwarigheden, waar door de zelve hadt kunnen verzwakt of verdrukt worden, voorzien, beteugelende eerstelyk het gezag harer prinsen op zodanig eene wyze, dat zy niets konden ondernemen noch tegen het leven, noch op de goederen der ingezetenen, dan volgens de wetten, waar van de oefening de magistraten des volks was aanbetrouwt, en onderwerpende vervolgens deze magistraten aan de hoven van de provincie, en de algemeene zaken † aan de vergadering van de algemeene Staten (b).

Maar hoe klemmende de vertogen waren van de vereenigde provinciën, liepen de zaken hoe langs hoe meer in de war. Eerlyke zo wel als kwalijk menende lieden morden tegen het

Ecc

(a) Hollandt hadt 'er ou'lyds maar zes: doch men heeft 'er in den jare 1579 twaalf bygevoegt.

(b) Sedert den affstant van den grave van Leicester kwamen de zeven provinciën overeen, dat hare afgezondenen tot de vergadering in den Hage zouden voortvaren hunne byeenkomsten te houden onder den name van algemeene Staten.

1587.

* in den jare 1558. Hy was een zoon van keizer *Lodewyk* van *Byeren*, en van *Margareta*, gravinne van *Hollandt*.

† De zaken van de algemeene Unie: te weten de vrede en oorlog, en de afgezantten. Redenen van die tegenpartij.

1587.

Staatsbestier, en zeiden, dat alles verloren was, byaldien men, met den grave van Leicester te verstoren, zich los maakte van de koninginne van Engelandt. Die van Utrecht, welke hy, met aldaar magistraten aan te stellen, die hem toegedaan waren, aan zyn snoer hadt gekregen, spraken nog stouter dan de anderen, en deden zelfs smadelyke geschriften uitstrooien tegen de algemene Staten, om het gezag van den landvoogdt te verheffen, besloten hebbende zyn fortuin te bevestigen op den ondergang van het gemenebest. De Protestantsche geestelykheit, vertrouwend, datze tot een goed einde arbeidde, scheen hunnen handel goed te keuren; en de leeraars, in eene kerkvergadering byeen gekomen zynde, maakten eene vaststelling, waar by zy den Staten uit name van alle de kerken de behoudenis der provinciën, de zaak van den Godsdienst, en de eendragt met de koninginne van Engelandt en den grave van Leicester aanprezen. De Staten zochten de gemoederen, met het veroordeelen van het besluit dezer vergadering, door blyken van gezag geenzins te verbitteren: zy wilden den weg van onderrechting liever inslaan, en vergenoegden zich met hen te vertonen, dat de oproerigen hunne Godvruchtigheid misbruikten, en hen ter kwader tydt met de regering in twist wilden helpen; dat deze scheuring gevaarlyk was, en dat zy 'er een versich voorbeeldt van hadden aan het geen ten tyde van den prinsse van Oranje en den hertog van Anjou te Gent was voorgevallen; dat al de voorzichtigheit des eersten niet hadt kunnen wederhouden den onbescheidenyver der genen, die, onder voorwendfel van den Godsdienst, geweigert hadden iets op te brengen gedurende dat de macht in handen zou zyn van een Roomschegezind landvoogdt. Maar wat was 'er gebeurt? Wel verre van met zich van de andere provinciën af te zonderen de vryheit en den Godsdienst des lands dienstig te zyn, vervielen zy wederom het eerst onder het juk van de dwingelandy en het geloofsonderzoek van Spanje.

* in den jare 1584.

De ondemning op Leiden mistukt.

De Staten voegden daar by, dat zy wel wisten van hoe grote aangelegenheit het was met hare Britanische Majesteit een goed verstantt te onderhouden, maar dat de geestelykheit hende zorg daar van moest overlaten, en door hare vermaningen en voorbeeldt arbeiden om het volk in zynen plicht te houden. Ondertusschen geschiedde de toelag op Leiden, dat de provinciën tot in het hert toe verbaafde. Toen zag dit gemenebest zich op den kant van den afgrondt; maar toen was het ook, dat het zich zuiverde, om zo te spreken, van alle kwade vochten, welke zyne rust stoorden, en het bestier eene vastigheit gaf, die in het vervolg nergens door te bewegen was. Die van Utrecht, een gauschen hoop volks, welken des zelfs kwade zaken en woelende geest de verstorring en de nieuwigheit deden wenschen, aan hun snoer gekregen hebbende, traden in eene gevaarlyke zamenzwering. De Godsdienst strekte hen ten voorwendfel. Het zou met den zelven gedaan zyn, zeiden zy, byaldien men duldde, dat de graaf van Leicester, die 'er, onder de bescherminge van de koninginne *Elizabeth*, de zuil van was, van zyne bedieninge afgezet, en schandelyk naar Engelandt te rug gezonden wierdt. Om zich daar tegen te verzetten besloten zy gezamentlyk met hem zich van eenige plaatsen van aangelegenheit meester te maken, door middel van welke zy den baas konden spelen, en de anderen naar hunne pypen doen danssen. Het besluit genomen zynde begonnen zy met

Leiden. Aldaar lag een jong kapitein, *Mande* 1587. genaamt, in bezetting, die den zamengezworenen beloofde hen de vesting in handen te zullen leveren. Mogelyk zou de aanslag gelukt hebben, indien *Mande* zich zo zeer niet gehaast hadt, of indien de graaf van Leicester wat spoediger was geweest. Terwyl de laatste talmde, was de toelag van den anderen zo geheim niet, of de zelve wierdt ontdekt. Men nam hem nevens twee andere officiers * in verzekering, en zy wierden alle drie onthoofd. Dit was een stout beftaan: doch de noodt vereischte zulks; en de Staten zich in dezer voegen als ware souverainen gedragende, zonder de gevoeligheit noch van den grave van Leicester, noch van de koninginne van Engelandt te vrezen, smoorden door dit voorbeeldt van strengheit den oproer in zyne geboorte. Hun besluit hadt een gelukkig gevolg. *Elizabeth* riep den grave van Leicester te rug, wraakte den toelag op Leiden en op eenige andere plaatsen, beval hem zyne landvoogdy neder te leggen, en den Staten van den edt, dien zy hem gedaan hadden, te ontslaan. Zy liet het daar niet by blyven: maar al hare gevoeligheit aan het belang van hare krone opofferende, voerze voort met het gemenebest met hare bescherminge en onderstandt te begunstigen zo lang alsze leefde.

* Valmar en Peiscaringit.

Elizabeth roept den grave van Leicester te rug.

Na het vertrek des graven van Leicester gaven de Staten met algemene bewilliging het bestier hunner provinciën aan prins *Maurits* over†, zonder benadeeling evenwel aan het gene men de koninginne *Elizabeth* verschuldigt was. Deze prins, die toen slechts de hoedanigheit van graaf aannam, en die van zynen vater Oranje niet kreeg dan na de doot van zynen oudsten broeder*, vaardde, terstondt na de doot van den beruchten *Willem van Nassau*, zynen vader, het bestier der zaken aan, in den ouderdom van zeventien jaren, en rekende zich het zinnebeeldt des afgehouden tronks, waar uit eene scheute voor den dag kwam, met deze woorden: *Tandem fit surculus arbor*, dat is: *De scheute wordt eindelyk een boom*, geenzins onwaardig, om te tonen, dat hy den roem van den heldt, die hem de geboorte hadt gegeven, wederom verwekken zou. En zeker, hy volgde des zelfs deugden na, en evenaarde hem in glorie door zyne krygskunde en gelukkige oorlogsdaden. Hy wortelde nochtans met de fortuin gedurende vier jaren, sedert de doot van zynen vaders tot aan het midden van het jaar 1588, datze begon te wyfelen, en eindelyk in den jare 1590 zich eensklaps aan des prinsen zyde voegde, om hem nooit meer te verlaten. Men twyfelde of hy in een zo geringen ouderdom wel bekwaam zou zyn een kluy te ontwinden, welke zo in de war was, als de gene, die hy vondt by zyne intrede in de landvoogdy; door de snode aanslagen van Spanje beroert, en door de verraderyen van de aanhangeren des graven van Leicester, welke plaatsen van aangelegenheit aan de Spanjaarden verkochten, verscheurt zynde: doch wy hebben reets gezien met wat behendigheit hy zich uit die zwarigheden begon te ontwarren: wy zullen in het vervolg beschouwen met wat bedrevenheit en grootmoedigheit hy daar over zegepraalde.

Het bestier wordt aan prins *Maurits* opgedragen. † hem makende stadhouder, kapitein en admiraal-generaal. * *Philips Willem*, overleden in den jare 1618.

Voor dat wy tot deze gelukkige verrechtigen overgaan, waar van de volkome bevrediging van *Elizabeth* met de algemene Staten en prins *Maurits* het voorspel was, moet men voortvaren met het verhaal van het gene 'er dit jaar in deze provinciën voorviel. De veldtocht eindigde met twee gelukkige krygsverrechtigen, de verovering van Meppel aan den Eems, en die van Bon aan den Rhyn: doch het gemenebest

1587. best wist met geen van beide voordeel te doen. *Adolf*, graaf van Meurs, nam Meppel by verrassching in, en leide daar eene bezetting in. Naauwlyks was hy te Zwol te rug gekomen, of deze bezetting gaf de vesting, het zy uit bloertigheid, of dat zy door het Spaansche geldt was omgekocht, aan den kolonel *Taxis* over.

De veld-overste *Schenk* neemt Bon in.

De Ryks-vergadering weigert die stad onder hare bescherminge te nemen. * *Ernst* van *Byeren*. † Ter oorzaak van zyne staten van *Burgundie*.

1588. *Cambden*. *Strada*. *Thuanus*. *Mazarin*. *P. Bor*. *De Graet*. Toeberedelen om een inval in Engelandt te doen.

† *Strada*.

Marten Schenk, een van de dapperste veldoversten, die de vereenigde provinciën hadden, maakte zich op den 23 December meester van Bon; voorzag de plaats met lystocht, en deedt aan gene zyde van den Rhyn eene sterkte opherpen, om 'er de toegangen van te verdedigen. Dit gedaan zynde vervoegde hy zich by den prins *Casimir*, die hem aan de Ryksvergadering voordroeg. Hy deedt aldaar rekenfchap van het innemen van de stad, waar van hy, gelyk hy zeide, zich meester hadt gemaakt in aanzien van plaatshouder van *Truchfes*, keurvorst en aartsbisfchop van Keulen, aanbiedende de zelve te overgeven aan de vorsten en Staten des Ryks, omze als eene keizerlyke stad, en van het rechtsgebiedt des keurvorsten, tegen den aanval der Spanjaarden, wien hyze ontweltigt hadt, te bewaren. Doch de nieuwe keurvorst * raadde het de vergadering af de bescherming van Bon op zich te nemen, uit vreeze, datze zich daar door des Katholyken konings wapenen op den halsmogten halen, de welke zelfs een van de doorluchtigste leden des Ryks zynde †, daar van niet als een vrend prins, en nog minder als een vyandt moest behandelt worden. Dus wierdt de aanbieding van *Schenk* verworpen. Hy liet daarom den moedt niet zakken, en beflout zyne overwinning te handhaven.

Engelandt, wiens Gefchiedenis wy nu moeten hervatten, zag eindlyk het wonderbare jaar 1588 verschynen, dat volgens de sterrekundigen aan meest alle de grote ryken rampoedig moest zyn. Engelandt en Vrankryk waren de twee kronen, die het gevaarlykft gedreigt wierden, en waar van der zelve vyanden zich de overwinning beloofden, of ten minste eene staatsverwisseling, met hunne begeerten overeenkomende. De paus en de Katholyke koning maakten sedert langen tydt toebereidelen om een inval in het eerstgemelde koninkryk te doen, en zouden de uitvoering van hun ontwerp al in den jare 1578 begonnen hebben, byaldien de ongelukkige slag, waar in de koning van Portugal sneuvelde, Spanje niet van besluit hadt doen veranderen, het zelve zyne wapenen naar dien kant doende wenden, om zich meester van eene kroon te maken, die het al te wel vlyde, om zich de zelve te laten ontglippen. Doch deze afwending deedt de overzeesche onderneming alleen opfchorten, en zo haast als *Phillips* in staat meende te zyn om de zelve met goed gevolg te kunnen volvoeren, stelde hy alles in het werk, het geen dienen kon om daar in te slagen. De wysheit en het geluk des hertogen van Parma in het bestieren van de Nederlanden schenen het voornemen van dezen vorst te begunstigen, en zyn geschiedfchryver † verhaalt ons, dat hy zich sedert het jaar 1583 gedurig hadt bezig gehouden aan het ontwerp van de zeemacht, die hy schikte om in deze koninkryken te doen vallen, voor welke de Oceaan niet bekwaam was ter bariere te dienen. Hy wierdt geholpen door de pausen *Pius* den V, *Gregorius* den XIII, en *Sixtus* den V, die elkander in de pauslyke waardigheid opvolgende, zulks ook deden in den haat tegen *Elizabeth*, met befluit om haar van den troon te bonzen. Maar zy en de Katholyke koning bedrogen zich, en de voorspellingen, waar mede

III Deel.

zy zich vleiden, hadden eene ontknoping, die met hunne verwachtinge ganfch frydig was. Al het onheil viel op Rome en op Spanje. De hervorming wierdt, in weérwil van hunne woede, bevestigd. Vrankryk en Engelandt triomfcerden 'er over, en men zag deze twee laatste koninkryken niet alleen befchut worden tegen de geweldenaryen van de Spaansche kroon, maar dat koninkryk ook ongevallen toebrengen, en oorlogen verwekken, welke des zelfs manschap allengskens deden wegfmelten, en de fchatkift uitputten.

De sterrekundigen, inzonderheit die van Duitschlandt, hadden dit jaar wonderbaar en noodlottig genoemt, als of het geheel-al met het zelve zou eindigen, of ten minste, dat 'er in het zelve eene treurige omwenteling zou geschieden. Het aanmerkelykfte in deze sterrelooptkundige waarnemingen is, dat de eerste tafels daar van meer dan eene eeuw van te voren waren opgesteld door den vermaarden *Johannes Mullerus*, bekender onder den name van *Regiomontanus*, welken hy aannam, of dien men hem gaf uit hoofde van zyne geboorteplaats*, en die al in den jare 1470 (a) overleedt. Men zegt, dat hy zyne voorzeggung in vier Hoogduitsche vaarzen hadt gebragt, die men vindt, met zyne handt gefchreven, in de abdy van Castell in de opper-Palts, en dat de Latynsche vertaalter †, welke in den jare 1559 stierf, den tydt dezer uitkomst hadt bepaalt tot het pausfchap van *Sixtus* den V. Ondertuffchen spreekt het oorspronkelyke handschrift, zegt men, niet van dezen paus, en ten anderen bevat men niet hoe de naam den vertaalter, meer dan vyf en twintig jaren voor de aanftelling van *Sixtus* overleden zynde, in den zin is gekomen. Het zy zo het wil, dit was die kerkvoogdt, die het werk aanbondt, doende voor eerst in den ban den koning van Navarre, en vervolgens de koningin van Engelandt, bekrachtigende en verzwarende de bullen van *Pius* den V en *Gregorius* den XIII, zyne voorzaten (b). Men ziet in zyne bulle de zelve drift als in die van de twee anderen, en hy gebruikte geen meer omzichtigheit omtrent *Elizabeth*; maar zyne gramfchap duurde zo lang niet als de hunne. Naardien hy grootmoedig en doordringend van verftandt was, fchoon hy van eene lage geboorte was, hadt hy achting voor personen, in welke hy meer dan gemene verdienften befpeurde. Zodanig waren, volgens het geen hy naderhandt zeide, en de koning van Navarre, en de koningin *Elizabeth*, de eenigfte vorstelyke personen, voegde hy daar by, welke hy den troon, dien zy bekleedden, waardig erkende, en aan welke hy begeert zou hebben zyne grote oogmerken mede te delen, indien zy niet ketterfch waren geweest. Dus fcheen hy, zyne bulle niet durvende herroepen, door zo fchone lofredenen den hoon te

Eee z wil-

(a) Dit is mogelyk een drukfeil in den Franschen druk van dit werk, om dat *Malanchthon*, *Gassendus*, *Vossius*, en anderen, die zyn leven befehreven hebben, eenparig getuigen, dat hy in den jare 1436 is geboren; dat hy in den jare 1475 naar Rome trok, en dat hy daar in den volgenden jare 1476 kwam te overlyden, in het een en veertigfte jaar van zynen ouderdom.

(b) De fchrikkelyke bul van *Pius* den V is boven, fol. 166, aangehaalt. Die van *Gregorius* den XIII tegen *Elizabeth* en de Nederlanders, niet min vreesfelyk en blyemgende, is door *St. Alegonde* wederlegt, en met die wederleggung gedrukt te Delft in den jare 1588. De tegenwoordige bul van *Sixtus* den V is geheel ingelafcht in het *Leven* van de koningin *Elizabeth*, zamengestelt door *Leti*. Zie de Nederduitsche overzetting van het zelve II Deel, bladz. 208 tot 220.

1588.

Voorzeggung der sterrekundigen op het jaar 1588. Die van *Regiomontanus*.

* Koningsbergen in Pruffen, in het Latyn genaamt *Regiomontum*, of van Koningshoven, in Frankelandt, volgens anderen. † *Caspar Erasmus*, beroemd dichter, geboortig van Egra, in Bohemen.

Zyne achting voor de koningin van Engelandt.

1587.

Volmar en Defcarings.

Elizabeth roept den grave van Leicester te rug.

Het fier wordt aan prins *Maurits* opgedragen. † hem makende stadhouder, kapitein en admiraal generaal. * *Phillips Willem*, overleden in den jare 1618.

1588. willen boeten. Voor het overige is het niet zeer waarschynlyk, dat die paus zyne begeerten verder zou hebben laten gaan, en gewenscht hebben de koningin te beslapan, om 'er een nakrooft van te zien, dat hen beide waardig was. Dit is naar alle gedachten een door de vyanden van *Sixtus* den V verlicht sprookje, dat lichtgelovige schryvers, of al te grote beminnaars van kwinklagen om dit niet wereldkundig te maken, hebben te boek geslagen.

Hy be- Eer dat *Sixtus* zyn vooroordeel tegen *Elizabeth* hadt afgelegd, maande hy alle de Roomfch-
noemt den kardinaal *Alan* tot zynen gezant in Engelandt.
* *Legaat.*
Ver- schoont zich omtrent het verschaffen van geldt aan den koning van Spanje.
Eer dat *Sixtus* zyn vooroordeel tegen *Elizabeth* hadt afgelegd, maande hy alle de Roomfchgezinden aan om *Philips* den II by te springen, verklarende de Engelfchen ontbonden te zyn van den eedt van getrouwheit, en kondigende eene kruisvaart tegen *Elizabeth* af, even als tegen de Turken en andere ongelovigen. Hy wilde ook zynen gezant * in dezen zogenoemden heiligen oorlog hebben, en verloor ten dien einde *Willem Alan*, Engelfch vluchteling te Rome, dien hy met het purper vereerde, en aansonts naar Vlaanderen deedt overfteken, ten einde hy den hertog van Parma aanspoorde om van zyn kant mede te werken tot de toebereidselen, welke men in Spanje maakte. Hy hadt ook beloofd aan den Katholyken koning te zullen verschaffen een millioen gouds tot de kosten van de toerusting, maar vergenoegde zich in het vervolg met het gedrag des hertogen van Parma te pryzen. Het geldt aanbangelende, dat hy beloofd hadt, alle de gezantschappen van dezen hertog en van den Katholyken koning waren zelfs niet bekwaam om het ten dele, laat staan in het geheel, te bekomen, hy stelde hen uit ter tydt toe, dat hy gezien zou hebben hoe het met de landinge was afgelopen. Zodanig was of zyne fynigheid, die den kerkeleyken fchat niet dan met zekerheit wilde wagen, of zyne uitvlucht om zyn woordt in te trekken. Hy was niet mild dan in zyne afzaten, die hy door zyne bulle rykelyk uitdeelde aan de genen, die deze krygsverrechting wilden helpen volvoeren. Doch om *Philips* tot het uitrusten zynen vlote aan te moedigen, stelde hy hem voor oogen alle de kronen van de oude en de nieuwe wereldt, waar mede het de Voorzienigheid behaagt hadt hem te verryken, en voegde daar by, *dat hy niets kon doen, dat Gode aangenamer was, om hem daar over zyne erkentenis te tonen, niets, dat een Roomfchgezind vorst waardiger was, dan dat hy arbeide tot de voortplantinge des geloofs. Dat Engelandt, vervolgde hy, hem eene schone gelegenheit aanbodt om zynen zyver te doen uitblinken, en dat de Roomfche kerk niets meer ter herte nam dan om baren rechterstoel en bare altaren, die de kettery omverre hadt gesmeten, aldaar weder bevestigt te zien; dat hy derhalven de banden goed tyds aan het werk diende te slaan tot eene onderneming, die zo heilig was, daar het 'er op aan kwam om eene ketterfche vrouw van den troon te bonzen, die de kerk met hare vervloekingen geblixemt hadt, en zo rechtvaardig, daar by teffens weêrwaak zou gebruiken tegen zyne vyandinne. Maar wat vyandin? die den oproer zynen wederfpannige onderdanen in Vlaanderen ftyfde, door de froperyen harer kapers den koophandel zynen getrouwe onderdanen in Spanje ftoorde, zyne havens en steden, het zy in Europa, of Amerika, plunderde en verwoefte, en ten overmaat, die de koningin van Schotlandt op het fchavot badt doen klimmen, door deze onwaardige strafuitvoeringe op de majestheit van alle de fouvereynen toeliggende.*

Overwe- De Raadt van Madrid tradt in de gevoe-
gingen lens van den paus. De zelve was dagelyklich

vergadert om kennis te nemen van de gelegenheit der havenen, kasteelen, rivieren en zeeboezems, door welke men eene landing in Engelandt kon doen, of waar door de zelve verhindert kon worden. Op de bevelen, die de hertog van Parma al in het jaar 1583 van den koning ontving, zondt hy krygsbouwkunstenars naar de plaatsen, die 'er nauwkeurige aftekeningen van opleverden, en begeerde, dat een van hen de zelve naar Spanje zou overbrengen, om zyne raadgevingen by deze beschryvinge te voegen. Deze wierdt *Jan Baptift Plato* genaamt, geboortig van Milaan, en die onder de zynen zeer gezien was, niet alleen om dit slag van wiskunde, maar ook wegens het bestier van mynen en andere oorlogsgevaarten. De koning, met hem in gefprek geweest zynde, wenschte, dat hy zyne gedachten omtrent de haven, waar van de vloot zich moest verzekeren om hare troepen gelukkig aan landt te zetten, mogt uiten in tegenwoordigheid van den marquis van Sante Croix. *Stanley*, die Deventer aan de Spanjaarden hadt overgeleverd, was toenmaals te Madrid, en *Philips* ontboodt hem insgelyks om 'er zyn gevoelen over te zeggen. *Alvarez Bafsan*, markgraaf van Sante Croix, was tot zeevoogdt van de vloot benoemt. Hy was het reets van de gansche Spaansche zee, beroemd door verscheide wakkere oorlogsdaden, onder welke met luister uitblonken zyne overwinningen op den ongelukkigen *Don Antonio*, koning van Portugal, in de Azorische eilanden. Men vleiende zich met een zelven uitflag op Engelandt, onder het geleide van een zo bedreven zeevoogdt: doch zyne doot deedt al de hope verdwynen.

Wanneer *Stanley* en *Plato* ter gehoor ingeleid waren, was de eene van gevoelen, dat de landing in Ierlandt moest gefchieden, en dat men zich meester van Waterford moest maken, van waar het ligt zou vallen, na in weinig tyds Ierlandt overheert te hebben, in Engelandt te komen, zich aanbiedende om het zelve onder de macht van den Katholyken koning te brengen, indien men hem slechts geven zes duizend man en den daar toe vereifchten voorraadt. *Plato* vondt meer geraden eene landing in Schotlandt te doen, gelegen zynde in het zelve vaste landt, of liever in het zelve eilandt, als Engelandt, en waar van daan onlangs een jong heer * in Vlaanderen was gekomen, om van den hertog van Parma hulp te verzoeken tegen de bedekte zamenfpanning van *Elizabeth*. Om in dit oogmerk te flagen raadde hy aan, dat men zich meester zou maken van het eilandt *Wight*, om eene veilige haven te hebben voor de fchepen; ten anderen welgelegen ter oorzaak van de gemakkelykheit van des zelfs korte overvaart naar *Southampton* en *Portsmouth*, welke plaatsen daar tegen over leggen. Hy bragt het voorbeeldt van *Vespafiaan* by, toen ftedehouder van den keizer *Claudius*, die de Romeinsche legerbenden, welke men naar Groot-Britannië zondt, door het innemen van dit kleine eilandt, dat 'er slechts door eene zeer nauwe zee-engte van af is gefcheiden, zo groot een dienst hadt gedaan †. Hy oordeelde echter niet, dat de landing aldaar moest gedaan worden, dan na de Engelfchen met de Schotten handgemeen geholpen te hebben; en na dat zulks verrecht zou zyn, boodt een edelman van dit eilandt, dien alle de toegangen daar van bekend waren, zich aan, om 'er de Spanjaarden binnen den tydt van vier en twintig uren meester van te doen zyn. Zyne redenen eindigende toonde hy de grondtekening van het eilandt *Wight*, ne-

1588. van den Raadt van Madrid noemens de landing in Engelandt.

Raadgeving van *Stanley* en *Plato*.

* Mylord *Semple*.

† Zie *Suetonius*.

vens

1588. vens zyne bedenkingen nopens de zwaarigheden en de aangelegenheit dezer overwinninge, en gaf zyn opstel in des konings handen over.

Gevoelen van den markgrave van Sante Croix, dat niet gevolgt wordt.

De markgraaf van Sante Croix, den Engelschen kolonel en den Italiaanschen krygsvernuteling gehoort hebbende, prees het voorstel zo wel van den eenen, als van den anderen: doch hy opperde eene derde raadgeving, welke hy zeide eene voorafgaande noodzakelykheit te betreffen, om de gevaren, welke de vloot door de zee en de winden zouden mogen aangebragt worden, te vermyden; namentlyk, dat men eene haven moest zoeken in te krygen, daar de zelve tegen dit alles beveiligd kon ankeren, het zy in Ierlandt, of in de provinciën van Hollandt, of Zee-landt; dat de schepen, zeide hy, dus in de haven beschut leggende, altoos in staat zouden zyn de landing te ondersteunen, en op de Engelsche schepen aan te vallen, die ondernemen zouden de zelve te beletten. Dit was ook het gevoelen van den hertog van Parma, aan wien de koning daar over wilde schryven alvorens iets te besluiten, en hy wees by zyn antwoordt de haven van Vlissingen aan, waar van hy te kennen gaf dat de verovering, sedert dat men zich van Sluis hadt meester gemaakt, niet zwaar zou vallen. De uitkomst toonde de voorzichtigheit van deze raadgeving: doch de kwade fortuin van Spanje liet niet toe, dat de zelve gevolgt wierdt. Het kostte zelfs het leven aan den markgrave van Sante Croix, om dat hy daar in hardnekkig was gebleven: want de zaken slepende houdende door zwaarigheden, die hy dagelyksch deedt opkomen omtrent de werving der soldaten en matrozen; in hope, dat het hof zich eindelyk naar zynen raadt zou gedragen, toonde de koning hem daar over zyn misnoegen, en beschuldigde hem van ondankbaarheit: een verwyrt, dat hy niet kon verduwen; en zulks zeer na nemende was dit de oorzaak, dat hy aan het kwylen raakte en stierf. *Alphonfus Perez de Guzman*, hertog van Medina Sidonia, wierdt in zyne plaats gestelt, hem mogelyk door zyne geboorte en rykdommen overtreffende, maar die op verre na zo veel ondervinding niet hadt, het welk de krygsbeden deedt zeggen, dat men hen een veldheer van goudt gegeven hadt, in plaats van een, die gansch yzer was geweest.

Bevelen van Philips aan den hertog van Parma.

Philips de II ondertusschen zyn besluit genomen hebbende, schreef aan den hertog van Parma, zich met zyn leger gereed te houden, het welk hy hem beval te voegen by het gene, dat uit de havenen van Spanje en Portugal, alwaar de vloot toegerust wierdt, zou vertrekken. Hy liet hem weten, dat alle de troepen, welke de landing stonden te doen, malkander zouden ontmoeten op de kusten van Vlaanderen, van waar zy zouden gaan om de landing te ondernemen, het zy op het eilandt Wight, of elders, terwyl de zeemacht hen den Oceaan zou beveiligen, en de ontscheping begunstigen. Die vorst sprak van dezen krygstocht, als of hy over de winden en de zee gebodt: doch hy ondervondt wel haast de onafhankelykheit en de trotschheit dezer hoofdstoffe †, die door niemandt dan door den meester van de Nature te beteugelen is. De hertog van Parma voerde de bevelen van het hof uit; maakte zyne regimenten, die zeer versmolten waren, wederom voltallig; deedt met allen spoedt arbeiden aan het bouwen van transportschepen, en ontboodt timmerlieden en matrozen uit Bremen en Hamburg. Het werven van nieuw volk ging naar wensich voort, en de soldaten, door de siam van zynen roem aangevoert wordende, lieten zich met vrecugde

† Element.

Spoedt van den hertog om die zelve uit te voeren.

Wat wervingen hy doet.

opfchryven; ten anderen opgetogen zynde van blydschap van naar Engelandt te zullen oversteeken, dat zy reets belchouwden als een koninkryk, dat overheert en aan hunne heblust overgegeven was. Dus kreeg hy uit Milaan, Napels, het eilandt Corsika, de staten van den paus, Duitschlandt, Burgundië, en uit andere plaatsen, veertig duizend-man te voet, en drie duizend ruiters. Hy schikte dertig duizend van de eersten en achttien honderd van de laatsten om de zee over te gaan: het overige zou in Vlaanderen blyven. Tot hem kwamen ook legerhoofden van groten name en verdiensten, welke het gerucht van eene zo beroemde onderneming hadt angelokt. De voornaamste waren *Rodrigo de Sylva*, hertog van Pastrana, *Johannes van Mendoza*, markgraaf van Inojosa, *Philips van Lotharingen*, broeder van den hertog van Aumale, welke, zegt de geschiedschryver *, het bloedt van zyn geslacht, vergoten in den persoon van de koninginne van Schotlandt, zyne nichte, wilde wreken; by welke gevoegt wierden *Johannes van Medicis*, broeder van den groothertog van Toskane, *Karel van Oostenryk*, zoon van den aartshertog *Ferdinand*, *Amadeus*, broeder van den hertog van Savoje, en *Ottavins van Arragon*, zoon van den hertog van Terra Nova. Niemandt was 'er, zelfs tot den Moorschen prins toe, zoon van dien koning, welchen *Philips* eenige jaren te voren op den troon hadt herstelt, of hy begeerde van de party te zyn.

1588.

* Strala.

Philips rustte van zyn kant toe in zyne koninkryken van Spanje en Portugal; en toen de inscheping geschiedde, bevondt men, dat 'er acht en twintig duizend twee honderd en drie en negentig man waren, waar van 'er by de twintig duizend, zo soldaten als officiers, tot de landinge geschikt waren. Het overige volk diende tot de schepen, waar van men 'er honderd en vyf en dertig telde, byna alle van den eersten rang. Onder deze bevonden zich vier galeassen van eene buitengewone grootte, waar van ieder aan boordt hadt twaalf honderd galei-rociers, en vier honderd en zestig matrozen, zonder de lastschepen te tellen, welke de mond-en oorlogsbehoefsten overvoerden, en de gene, die de troepen aan landt zouden zetten. De hertog van Medina hadt, als zeevoogdt, het opperbevel over de vloot, en zyne stedehouders waren *Marten Rekaldo*, onder-zeevoogdt, die de zeevaart zeer wel verstondt, en *Michiel Oquendo*, kapitein generaal van de schepen van Biskaje en Guipulcoa. *Hugo van Monkade* voerde het gebiedt over de vier galeassen, zich boven alle de andere schepen als zo vele kasteelen verheffende: ook geleken zy 'er meer naar dan de oorlogschepen, ter oorzake van hunne grootte en buitengemene hoogte, van de menigte van het bootsvolk en het vervaarlyk geschut.

Zee-macht van Philips den II.

Dewyl de Spanjaarden hunne overwinning voor onseilbaar hielden, en dat hun toelag was Engelandt terstondt onder het juk van het geloofsonderzoek te brengen, hadden zy met zich ingescheept *Marten Alarcon*, algemeen vikaris van het Heilige Gerecht, gelyk zy die schrikelyke viereschaar noemen, nevensmeer dan honderd zo Kapucynen, als Jesuten, om de Engelschen, het zy met of tegen dank, tot het Roomsche geloof te brengen. De kardinaal *Alan* moest aan hun hoofdt treden, in aanzien van gezant van den H. stoel, en zy hadden bevel hunne zending te beginnen met des pauzen vloek over de koninginne en der zelve aanhangers aan te kondigen.

Ecc 3 Alvo-

1588.

Alvorens te spreken hoe het met die vloot afliep, en de beschrijving te doen van de gene, die de koningin van Engelandt daar tegen uitrustte, dient men te berichten wat 'er op de byeenkomsten, welke in het begin van het jaar gehouden waren, om over de vrede met de Nederlanden te handelen, was voorgevallen. De eerste voorstellen waren gedaan door twee kooplieden, die de belang hebbende aangenomen hadden, en welke den zelfden dermaten naar hunne zinnelykheit waren geweest, dat *Elizabeth* hare gevolmachtigden naar Vlaanderen zondt, en de hertog van Parma, door den Katholyken koning gemachtigt zynde, ook de zyne benoemde. De graaf van Darby was aan het hoofd van die van de koninginne, verselt van Mylord *Cobbam*, bestierder van de Vyf Havenen, *Croft*, tegenboekhouder * van het huis van hare Majesteit, *Dale* en *Rogers*, leeraars in de Rechten. Die van den koning van Spanje waren de graaf van *Arenberg* (a), *Perrenot Champigni*, *Richardot*, voorzitter van Arras, nevens Doctoor *Maas*, fiscaal van Brabant, en de geheimschryver *Grenier*. De Engelsche afgezondenen kwamen te Oostende aan, daar de hertog van Parma hen liet begroeten door een edelman van zyn huis, den welken hy telfens belafte de grondtekening van de vesting op te nemen. Zo moet men op zyne hoede zyn tegen den handel van een vyandt, die niet selden onder eene valsche beleefdheit voornemens van een waar verdraat verbergt. De bondgenoten besloten in het eerst *Marius van St. Aldegonde* in de hoedanigheit van hunnen gevolmachtigde op de vergadering te zenden: doch na de zaak rypelyk overwogen te hebben vreesden zy, of men hen lagen mogt leggen, en wilden niet treden in een verdrag, dat hen verdacht was; zo dat de andere vorsten, door eene zeer byzondere handeling, ondernamen hen eene vrede te geven, die zy niet zochten, en de voorwaarden daar van buiten hun weten, of ten minste zonder hunne goedkeuringe, vaststelden. De brieven van Mylord *Bukburgh* aan de koninginne *Elizabeth* † geven ons te kennen, dat hy reets in het jaar 1587, op het bevel van zyne meesteresse, om het verdrag met yver aangehouden, en zwarigheden ontmoet hadt, welke hy wanhoopte te boven te komen. Hy wyt de schuld aan de genen, die het gemenebest bestierden: maar wy zullen zien, dat zy reden hadden, en dat Spanje geen ander toeleg hadt dan om hen te misleiden en de koningin in slaap te wiegen.

† Zie *Cabale or Mystris of state and Gouvernement.*

Gesprekhou-
dingen te
Bour-
bourg
om over
de vrede
te han-
delen.

De gesprekhoudingen geschieden te Bourbourg, alwaar de geschiedschryver aanmerkt dat de Spaansche afgezondenen altoos de voorzitting gaven aan de Engelsche gezanten. Dit was ook al de voldoening, die 'er deze laatste van genoten. De Katholyke koning hadt bevel gegeven hen in hope te houden, tot dat de vloot gereed zou zyn onder zeil te kunnen gaan. Dus verlieden 'er drie maanden met ydele betwistingen, en de tyding van het vertrek van de vloot deedt de vergadering afbreken, zonder iets besloten te hebben. De afgezondenen van *Elizabeth* sloegen een bestandt van twee jaren voor, gedurende het welke men over de vrede kon handelen; dat men ondertusschen de Spaansche troepen zou te rug roepen, en vryheit van gewisse toestaan. Die van den koning wilden tot deze wapenschorffing geenzins verstaan dan om de aan de koninginne in bewaarderhandt gestelde vestingen, en alleenlyk gedu-

(a) *Thuanus* zegt, dat hy eerst in Engelandt was gekomen.

rende den tydt der gesprekhoudingen. De twee laatste artykelen aanbelangende, daar toe weigerden zy hunne toestemming te geven, voor reden bybrengende van het eerste de gedurige oproerigheden der Vlamingen; en om zich omtrent het andere te verschonen, bedienden zy zich van het voorbeeldt van *Elizabeth*, welke voor de Roomschegezinden van haar koninkryk niet wilde hebben de rekkelykheit, dieze voor de Protestanten van de Nederlanden verzocht. Zo als men zocht, of wederzyds veinste te zoeken de middelen, om zich nopens deze twee verscheide hoofdpunten te bevredigen, verspreidde zich het gerucht zeer schielyk van het aannaderen van de vloot, waar van het geschut zich deedt horen, zelfs tot in de plaatse van de vergadering. Dit was voor beide een teken om te scheiden. De Engelschen wierden met eerbewys van den hertog van Parma afgevaardigt, welke beval, dat de Spanjaarden hen tot aan de haven van Calais toe zouden versellen.

Daar wierdt gedurende deze onderhandeling van weerzyden eene dubbelde onvoorzichtigheit begaan. Het viel den voorzitter van Artois * uit den mond, dat 'er ik weet niet wat in til was, dat de Engelschen, byaldien zy met eene oprechte begeerte tot de vrede gekomen waren, nopens zou om daar van het sluiten te verhaasten. *Elizabeth*, daar van verstandigt zynde, zondt *Rogers* naar den hertog van Parma af, om aan hem eene uitlegging van dit raadsel te verzoeken, en om van hem te weten, ofze dit moest verstaan van eene landinge in Engelandt door de troepen des Katholyken konings. Hy wachtte zich wel den afgezonden daar van uitlegging te doen, welken hy met eene uitvlucht paalde, als of de voorzitter van Artois geen ander oogmerk hadt gehad dan om het verdrag haast gesloten te zien: doch hy liet niet na zyn ongenoegen te tonen aan den onbescheiden gemachtigde, en hem daar over eenige dagen lang norich aan te zien.

De onvoorzichtigheit van den Engelschen afgezant ging nog verder. Alvorens men Bourbourg tot de plaats der gesprekhoudinge hadt bestemt, begaf *Croft*, ongeduldig geworden zynde over de langwyligheit, die met ydele twistingen een tydt deden verliezen, welken men met meer vrucht moest besteden tot stilling van de beroerten der Nederlanden, zich naar Brussel, zonder daar van iets aan zyne amptgenoten te zeggen. Hy sloeg aldaar den hertog van Parma artykelen voor, waar van de Engelsche geschiedschryver † geen omstandig verhaal doet, zich vergenoegende met te zeggen, dat men geweten hadt, dat daar omtrent niets geschied was, zynen vaderlande ten nadele strekkende, en dat al zyn misdryf daar in bestondt, dat hy, met een zo ongeregelden stap te doen, zynen last was te buiten gegaan. Doch de geschiedschryver van den hertog van Parma * verzekert, dat hy hadt aangeboden de wederomgeving der zeefteden, welke de koningin in Vlaanderen bezat, grondende zyne aanbiedingen op het geen hy deze vorstinne in haren Raadt hadt horen zeggen, dat men, ingeval van vrede, Bergen op den Zoom en Oostende niet alleen aan de Spanjaarden moest wedergeven, gelyk de graaf van Leicester en *Walsingham* het ook verstonen, maar zelfs den Briel en Vlissingen, daar zy zich tegen aankanten: een verhaal, vry overeenstemmende met dat van den Franschen geschiedschryver †, die bericht, dat *Croft* in zyn vertoog, aan de afgezondenen van den hertog van Parma overgelevert, gebruikt hadt artykelen, welke de ver-

* *Richardot.*

† *Cambden.*

* *Strada.*

† *Thuanus.*

eenigde

1588. eenigde Nederlanden zeer nadelig waren: doch men geloofde, voegt hy 'er by, dat die staatsman dervoegen niet was te werk gegaan, dan om de ware gevoelens van het hof van Spanje omtrent de vrede te ontdekken. Het zy zo het zy, *Croft* wierdt by zyne te rug komit gevangen gezet, het zy om hem over zyne trouwloosheit te straffen, of om zyne ongeregeldheit niet ongestraft te laten.

Klagen van Elizabeth aan den hertog van Parma.

Hier dient niet vergeten te worden eene tweede bezending van Elizabeth aan den Spaanschen landvoogdt van de Nederlanden gedurende de gesprekhoudingen. Te weten gekomen zynde, dat *Sixtus de V* haar op nieuw in den ban hadt gedaan, en dat hy by zyne bulle den adel en de gemeenten zo wel van Engelandt, als van Ierlandt aanspoorde om zich te voegen by de Spaansche troepen, die in Vlaanderen onder het bevel van den hertog van Parma stonden verzamelt te worden: daarenboven vernomen hebbende, dat men 'er verscheide afschriften van gedrukt hadt te Antwerpen, waar van daan de zelve overgebracht waren in beide die overzeesche koninkryken, gelaftte zy haren gezant * daar over aan dien veldheer te klagen. Zyn antwoordt was, dat hy des pauzen bulle niet gezien hadt, van welken hy ten anderen gene bevelen ontving; maar dat hy zou uitvoeren de gene, die hem uit des konings name zouden toekomen. Hy voegde daar by verscheide zeer eerbiedige betuigingen van eene gansch byzondere achttinge voor de koninginne Elizabeth, eene vorstin, zeide hy, die hy, na den koning zynen meester, het meest eerde, en welke hy met drift wenschte dienst te mogen doen; dat hy in deze beooging zyne Katholyke Majesteit goed hadt doen keuren de gesprekhoudingen, welke geschieden tot bevordering van vrede, den Engelschen nodiger zynde dan den Spanjaarden: want, vervolgde hy, byaldien deze laatste den oorlog in Engelandt en Ierlandt voerden, kon 'er hen, ingeval zy de nederlaag kregen, gene andere schade van komen, dan het verlies van eenige schepen en soldaten: een verlies van weinig belang, en ligt te vergoeden; in plaats dat, indien de Engelschen eens overwonnen wierden, het met hunne vryheit en koninkryk gedaan was. Dit is eene zo ligte overwinning niet als gy denkt, voegde hem de afgezonden daar op toe, onze koningin heeft zo goede orders gesleit, dat men meer dan eenen slag diende te winnen, om zich meester van Londen te maken, en zy vrees geenzins, dat Spanje, het welk gedurende zo vele jaren met zeer twyfelachtige gevolgen worstelt tegen eene kleine uitgestrekteit lands, dat tegen zynen souverein in Vlaanderen is opgestaan, een koninkryk, dat zo machtig en zo versterkt is, als Engelandt, zo schielijk zal overbieren. Wel nu dan, hernam de hertog van Parma, dit zal zyn naar het Godt behaagt, in wiens banden de lotgevallen zyn van alle de ryken des wereldds.

De Spaansche vloot neemt den naam van Overwinnyke aan.

Hy was in den tydt, dat hy dit sprak, in een geweldig verlangen om zich wel haast aan het hoofd van een vreeslyk leger te zien, dat deze vorstin, voor welke hy veinste achtting te hebben, van den troon zou bonzen. Inderdaadt, de vloot verscheen met zulk een trotschen en prachtigen toefstel, dat de Spanjaarden zelfs daar over in hun schik zynde, aan de zelve den hovaardigen naam van *Overwinnyke* gaven: doch de uitkomst beantwoordde geenzins hunnen hoogmoedt.

Elizabeth hielt zich omtrent de onderhandeling te Bourbourg zo zeer niet bezig, datze ver-

gat hare voorzorge te nemen tegen den inval, 1588, waar mede Spanje hare staten dreigde, en waar van de toebereidselen haar niet onbekend waren. Men moet echter toestaan, dat haar weérzin tegen de buitengewone onkosten haar een weinig ligtgelovig maakte omtrent de betuigingen van den hertog van Parma; en sloegze 'er geen volkomen geloof aan, zo wenddeze ten minste in den beginne geen genoegzamen spoedt aan tot de toerusting van hare zeemacht; dervoegen, dat, byaldien het onweér die van Spanje niet overrompelt hadt, zy gevaar liep van 'er door onderdrukt te worden. Doch zy verbeterde dien misflag wel haast, en de Hemel, hare pogingen en de rechtvaardigheit harer zake begunstigende, schikte de winden en de zee haar ten gevalle, naar mate dat de zelve tegen hare vyanden aangehitst wierden.

Haar eerste stap was hare afgezanten te doen werken aan de buitenlandsche hoven, welke zy vervaard maakte voor den toefstel van den koning van Spanje, die het niet alleen op Engelandt, zeideze, maar ook op geheel Europa, Schotlandt, Vrankryk, Denemarken, en gansch Duitschlandt gemunt hadt. Mag men de Spaansche schryvers geloven, bragtze zelfs den Sultan der Turken daar over in ongerustheit, en deedt hem vertonen, dat hy van wegens deze toerusting meer te vrezen hadt dan voor den zeeflag van Lepanto. Maar het is niet waarschylyk, datze aan dezen vyandt van de Christenheit verzocht zou hebben een bystandt van zestig galciën, en nog minder, datze, om den zelve te bekomen, hem nayver gegeven hadt, om de afgodery van de Roomsche kerk te verdelgen, met zich by haar te voegen, om den gene te beoorlogen, welken de aanhangers van deze kerk eerbiedigen als een Godt op der aarde. Het is waarschylyk eene valsche vooronderstelling van die driftige schryvers, die den naam der koninginne hatelyk zoeken te maken, en waar omtrent zy geen waarborge hebben dan een consul van hunne natie te Constantinopel, dien zy doen spreken zo als het hen welgevalt, en welken geen braaf schryver waardig acht aan te halen.

Bezending van Elizabeth aan verscheide hoven, om der zelve vereeniging te verzoeken tegen den Katholyken koning.

Belangende hare vertogen aan de Christen vorsten, zy vermogt de zelve te doen, en zy verzuumde zulks niet. Maar de gene, die het meest klemden, betroffen den koning van Schotlandt. De zelve waren ook de krachtigste in uitwerking. Deze jonge vorst bevondt zich in het eerst twyfelmoedig wat kant hy zou kiezen, of die van *Philips* den II, of die van Elizabeth, hellende zelfs meer naar den kant des eersten over, die hem verzekerde zyne vloeten en legers te zullen toezenden om de doodt van de koninginne *Maria Stuart*, zyne moeder, te wreken, dan naar die van de gene, welke der zelve bloedt vergoten hadt. Men zegt, dat *Semple* en *Maxwel* hem in dit gevoelen versterkten; dat zy naar Vrankryk overstaken, om met *Mendoza*, afgezant van Spanje, daar over te spreken, welke hen tot den hertog van Parma overwees, en dat deze laatste hen naar Madrid deedt gaan, om 'er den koning kennis van te geven, waar van zy gunstiglyk ontfangen wierden. Maar hunne onderhandeling, hoedanig die ook mag geweest zyn, was van geen gevolg. Elizabeth deedt den koning van Schotlandt zo klaar begrypen, dat het lotgeval van zyn koninkryk gehecht was aan dat van Engelandt, dat hy raadzamer vondt zyne wraak aan het belang van eene kroon op te offeren, waar van hy de naaste erfgenaam was, dan het deze kroon aan zyne wrake te doen, met zich by *Philips* te voegen,

De koning van Schotlandt staat in twyfel wat kant hy kiezen wil, en kiest eindelyk die van Elizabeth.

1588. gen, om hem de zelve *Elizabeth* op eene onrechtmatige wyze te helpen ontweldigen. Ten anderen in den Protestantischen Godsdienst opgebracht zynde, kon hy geen verbindtenis hebben met de genen, die den zelve zochten uit te roeien; zo dat hy weigerde den bisschop van Dumblane*, des pauzen afgezant, te horen, en begeerde, dat men in zyn koninkryk zou vernieuwen het door de Hervormden gemaakte eedgenootschap, om zich tegen de ondernemingen der Spanjaarden, gezworene vyanden van hunnen Godsdienst, aan te kanten. Hy trok ook naar de provincie van Anandale, aan het hoofd van zyn leger, om een wakend oog te houden op de bewegingen, die aldaar mogten geschieden, manende het volk aan om zich gereed te houden tot het opnemen der wapenen tegen den algemenen vyandt van Engelandt en Schotlandt, en van alle de Protestantische staten. Hier voegde hy nog by, dat hy wel wist, dat al het geen hy'er van te verwachten hadt, byaldien hy hem het eerste dier twee koninkryken liet overheeren, niet anders was dan eene gunst, hoedanig *Polyphemus* aan *Ulysses* deedt, die hem beloofde, hem, na dat hy zyne makkers zou opgegeten hebben, het laatste te zullen eeten: want het is in den mond van dezen vorst dat de Engelsche schryvers deze spreuk leggen, en niet in dien van *Elizabeth*, gelyk de Spaansche schryvers doen. Hy deedt Mylord *Maxwel*†, nieuwelings van Madrid te rug gekomen, ook in verzekering nemen, en eindelijk verklaarde hy zich ganschelyk tegen de onderneming van den Katholyken koning.

† *Strada* noemt hem graaf van Morton. *Elizabeth* verwerpt de raadgevingen van wreedheit, die men haar voordraagt tegen de verdachte Roomsgezinden.

Haar verbondt met de algemeene Staten.

By deze omzichtigheden, die het koninkryk van buiten betroffen, voegdeze de gene, welke het zelve van binnen raakten. Zy was wel onderrecht van de heimelyke verstandhoudinge van hare Roomsgezinde onderdanen met hare vyanden, en zommigen van haren Raadt vonden geen veiligheid tegen den snoden aanslag, dan met den zelve voor te komen door het straffen van de verraders. Dus veiligde zich, zegt men, *Henrik* de VIII tegen het vloekverwantschap, van den keizer en den koning van Frankryk tegen hem op de aanhouding van den paus gemaakt zynde. Hy deedt de voornaamste, die in zyn koninkryk van de party waren, sterven, den markgrave van Excester, Mylord *Montaigne* en Mylord *Nevil*, en de voornemens van het eedgenootschap vielen met de hoofden der zamengezworenen ter aarde. Maar de dochter van dezen koning hadt des zelfs wreedheit niet overgeërft. Een zodanig voorstel deedt haar sidderen, en niemands bloedt willende vergieten, vergenoegde zy zich met de genen, die haar verdacht waren, te bevelen naar *Wisbigh*, in de provincie van *Cambridge*, te vertrekken, alwaar zy voor hunne oproerigheid niet beducht was. Zy schreef ook aan den onderkoning van *Ierlandt*, dat hy zyne wakkerheit moest verdubbelen, en een wakend oog houden zo wel op het gedrag der Ieren, die den Roomschen stoel toegedaan waren, als op alle de plaatsen, alwaar het koninkryk zou mogen aangetast worden, om alle de zamenspanningen der muitelingen voor te komen, en den bystandt te voeren in de plaatsen, die den zelve benodigt waren.

Zy wachtte zich wel hare waarde bondgenoten, de vereenigde provinciën, te vergeten. De oude vriendschap raakte, om zo te spreken, wederom aan het blaken, en men vergat van weerkanten de misnoegdheden, die door het bestier van den grave van *Leicester* verwekt waren. Men wierdt het eens om elkander onderling by te staan,

en dat de gene der twee staten, die het eerst aangetaft wierdt, terstondt door al de zeemacht van de andere zou bygesprongen worden. De bondgenoten hielden hun woordt, gelyk wy zullen zien.

Terwyl de koningin dus voor de veiligheid van haar koninkryk waakte, arbeiddeze teltiens om hare vloot en krygsbenden in staat te stellen om die van den vyandt af te weren. Men zag binnen weinig tyds honderd schepen gereed om de Westere provinciën te dekken. De zelve waren, wel is waar, zo vervaarlyk groot niet als die der Spanjaarden, maar daarentegen veel sneller en beter bezeild, van eene gansch andere handigheid in het gevecht, bestiert wordende door stierlieden, die in de zeevaart grondig bedreven waren, en gevoert wordende door bevelhebbers, welke in dapperheit en ondervinding door duizend schone oorlogsbedryven uitmunten.

Alle deze schepen hadden order naar *Pleimouth* te zeilen, om bevelen te ontfangen van der zelve zeevoogdt *Karel Howard*, een zeer ervaren, bekwaam, wys, dapper en gelukkig hoofd; kleinzoon van dien beruchten *Thomas Howard*, insgelijks zeevoogdt, en naderhandt verheven tot hertog van *Nordfolk*, welke den alom vermaarden slag van *Floddon* tegen de Schotten won*. *Drake*, van eene minder doorluchtige geboorte, maar die een roem hadt, welke den luister van het edelste bloedt evenaarde, zo de zelve daar door niet verdooft wierdt, vereerde men met het ampt van onder-zeevoogdt, staande onder Mylord *Howard*. *Henrik Seymour*, jonger zoon van den ongelukkigen hertog van *Sommerfet*, zo bekend door zyne hoedanigheid van beschermheer, en nog meer door zyne treurige doot onder *Eduard* den VI, wierdt met veertig of vyftig kleiner schepen tusschen *Douvres* en *Calais* in het Kanaal gezonden, om den hertog van *Parma* den doortocht te sluiten. By hem voegde zich kapitein *Lonk*, dien de algemene Staten derwaarts zonden met vyf en twintig schepen, hem belattende achtung te hebben voor de vlag van den Engelschen zeevoogdt, en zich naar zyne orders te gedragen. Dit was de eenigste bystandt niet, dien zy de koningin toe zonden. Meer dan zestig andere schepen kwamen zich voegen omtrent de havens van *Lillo*, van den mond van de *Schelde* af, tot aan *Grevelingen* toe, waar van vyf en dertig de Zeeuwische eilanden bezetten, onder het beleidt van hunnen zeevoogdt *Justinus van Nassau*†, zo dat het den hertog van *Parma* onmogelyk was in zee te steken, en zich by de Spaansche vloot te voegen, gelyk de Raadt van *Madrid* gemeent hadt.

Elizabeth gaf hare bevelen zo wel te landt, als ter zee. Wetende ten anderen wat de tegenwoordigheid van den vorst vermag, vergenoegde zy zich niet met de zelve af te vaardigen in haar kabinet, gelyk *Philips*, maar brachtze zelf op de kusten en in de provinciën, zich vertonende als eene andere *Thomyris*, zegt de geschiedschryver*, in het midden der arbeiders en der soldaten, de eenen onderrechtende, de anderen pzyzende, of aanmoedigende, en hen alle een algemenen yver inboezemende. Dus vergoedde ze door haren vlyt den tydt, die haar ontbrak, en hare werkzaamheit boette den misslag der verdraginge zo wel, dat de zelve niet meer gemerkt wierdt. De havens van *Milford*, *Falmouth*, *Pleimouth*, *Portland* en *Portsmouth*; het eilandt *Wight*, de gansche kust van *Kent*, welke zich langs het Kanaal henen strekt, en die gemeenlyk de Duinen noemt, ter oorzake van der zelve zandbanken†; de mond van den *Teems*, Har-

1588.

Zee-macht van de koningin.

Waar over de zeevoogdt *Howard* het bevel voert.

* in den jare 1513.

† bastaard zoon van wylen den prinsse van *Oranje*. *Elizabeth* geeft hare bevelen in persoon aan het hoofd van de krygsbenden. * *Thomson*.

Wat plaatsen zy doelt versterken. † *Duinen* in het Engelsch.

1788. Harwich, Jarmouth, Hull, en verscheide andere plaatsen: deze alle wierden met een onge-looslyken spoedt in staat van tegenweer gestelt. Men wierp sterkten op, en men stelde allerwegen troepen, daar men het dienstig oordeelde. Men oeffende het landvolk van de provinciën; men regelde hunne inkwartierungen, en zy stonden gereed om zich op het eerste teken op weg en naar de plaats te begeven, welke de vyandt zou zoeken aan te taffen, met bevel om deszelfs landing met al hun vermogen te beletten; en byaldien de zelve geschiedde onaangezien hunnen tegenstandt, om den oordt te verwoesten, op dat de Spaansche soldaten niet mogten vinden, dat hen bestaan kon geven.

De koningin benoemde ook veldheeren over de troepen, die geschikt waren om de provinciën te beschutten. Men verdeelde twintig duizend man langs de Wester kusten, behalven twee andere legers, die nog talryker waren, het een van duizend paarden, en twee en twintig duizend man te voet, dat zyne legerplaats hadt te Tilburi, by den mondt van den Teems, alwaar men onderrecht was, dat de vyandelyke vloot hare krygsbenden aan landt zou zetten, en het andere van vier en dertig duizend voetknechten en twee duizend ruiters, geschikt ter bewaring van hare Majesteit. De graaf van Leicester voerde het gebiedt over het eerste, Mylord *Hunsdon* over het tweede. De koningin gaf deze twee veldheeren tot mede-veldheeren verscheide ervaren krygshelden, die zich ook in meer dan eene oorlogs-ontmoeting door hunne voorzichtigheit en mannevoedht hadden doen kennen. Zodanig waren Mylord *Gray**, de ridders *François Knolles*, *Jan Norris*, *Richard Bingham*, en *Roger Williams*, waar uit zy haren krygsraadt maakte: want alle de geschiedschryvers geven haar dezen lof na, datze zeer wel wist wat verdienste was, en datze alle hare amptenaren uit eige beweginge verloor, zo wel onderrecht zynde omtrent de hoedanigheden, welke in een krygsman vereischt worden, als omtrent de gene, die noodwendig zyn voor het kabinet, of het ryksbestier. Zy voegen daar by, dat nooit eenig vorst meer bekwaam en minder verwaand is geweest; datze niets deedt zonder daar over den raadt in te nemen van de wyze personen van haar hof; datze zelfs de raadgevingen der geringste niet verachtte; maar dat in allen gevalle haar hoofd haar beste raadsmann was †.

† Zie de Aanmerkingen van R. Nantou. De Spaansche vloot wordt door een onweër overvallen.

* Strada zegt den 19 Juny.

Alle de zaken dus in order geschikt zynde, stelde elk zich op zyn post. De veldheeren der krygsbenden te landt begaven zich naar hunne legerplaatsen, en die het bevel over de zee-macht voerden gingen onder zeil, doende hunne advys-jagten vooruit stevenen om de vyandelyke vloot te gaan opzoeken. De Hemel, gelyk reeds gezegt is, verklaarde zich terstondt voor de Engelschen, en het onweër, dat de Spaansche schepen overviel, zo haast als zy hunne havens waren uitgesloken, was een voorspel van den kwaden uitflag van der Spanjaarden oorlogstocht. De vloot was op den 29 May* van Lissabon vertrokken, en de kaap Finisterre nauwlyks voorby gezeilt, of de zelve raakte verstrooit door een woedend onweër, en drie galeien waren genoodzaakt by de kaap Buch in het Medok te stranden. De roeiers bedienden zich van het voorrecht, dat Vrankryk zich tot eene eer rekent, by het welke de slaven, die op des zelfs bodem vervallen, terstondt hunne vryheit bekomen. De Turken, die de galei-roeiers uitmaakten, verbraken hunne ketens, geholpen wordende door een Engelschman, *David Govin* genaamt, bragten de Spaansche officiers en soldaten om, en gin-

III Deel.

gen met galeien naar de naaste haven van de provincie, daar de storm de zelve gevoert hadt. Het overige van de vloot hadt veel moeite om in de Corunna binnen te geraken, alwaar de zelve eenige dagen bleef om gekalfatert te worden.

De tyding daar van te Londen gekomen zynde met eene omstandigheit, welke het verlies veel groter maakte dan het inderdaadt was, meende het hof buiten gevaar te zyn, en *Wal-fingham* schreef aan den zeevoogdt, dat hy vier van zyne zwaarste schepen zou doen ontakelen, als of de oorlog geëindigt was. Maar de zeevoogdt, beter onderrecht zynde, haastte zich niet met te gehoorzamen. Hy schreef den geheimfchryver van Staat tot antwoordt, dat hy hare Majesteit verzocht goed te vinden, dat hy met de gansche vloot mogt zeilen naar de kusten van Guienne en Spanje, om de nederlaag der vyanden nog volkomender te maken, al was het, dat hy uit zyne eigene middelen moest betalen de onkosten tot de vier schepen, welke men hem beval in de havenen te rug te zenden. Hy stelde zich ter zelve tydt in staat om zyn oogmerk uit te voeren. Het zou hem gelukt hebben, zegt de geschiedschryver van den hertog van Parma †, nergens door belet kunnende worden om de Spaansche schepen in hunne havens te gaan verbranden, ten ware een opgekomen Zuide windt hem niet hadt doen vreesen, dat die vloot, aan welke de zelve gunstig was, onder zeil mogt wezen om naar Engelandt te stevenen. Zyne vrees, en de verplichting, waar in hy was om de post te bewaren, die men hem hadt aanvertrouwt, deden hem te rug keren, en de haven van Pleimouth weder inlopen.

1788.

† Strada.

De Spaansche vloot bediende zich inderdaadt van dien windt om haren weg te vervorderen, en den 12 July wederom in zee gestoken zynde, stevendeze met volle zeilen op Engelandt aan. De hertog van Sidonia gaf 'er terstondt kennis van aan den Katholyken koning en aan den hertog van Parma, en deze laatste deedt het aan het hof van Vrankryk weten, volgens de bevelen, die hy daar omtrent van Madrid ontfangen hadt, ten einde deze kroon zich niet ontruffte van eene zo vreeslyke vloot op hare kusten te zien verschynen. Doch den 16 van de zelve maandt wierdt de koers dezer vloot door de bussen en winden, die gedurig veranderden, tegeengehouden: zy kwam eerst den 19 op de hoogte van het eilandt van Groot-Britannië, vervolgens in het gezicht van Cornwal, waar van die van de kust door vuren, welke zy ontfaken, het teken gaven; en *Faming*, die het advys-jagt voerde, kwam den zeevoogdt verzekeren, dat hyze omtrent Lizard, het Kanaal inzeilende, ontdekt hadt.

Komt in het gezicht van Cornwal

De geschiedschryvers doen 'er eene prachtige beschryving van. Men hadt, zeggen zy, sedert de wonderbare vloot van *Xerxes* zulk een schouwspel op zee niet gezien, en zy vergeleken by het koninklyke schip van dezen Persiaanschen alleenheerscher de galeas, die den Spaanschen zeevoogdt voerde. De zelve praalde in het midden van de vloot, verhevener en prachtiger dan de andere, gelyk een trotsch kasteel, en de schepen, die 'er rondom waren, als de huizen van eene grote stad, dobberende op den oceaen. De hoog-opgeboeide schepen schenen 'er de wallen van te zyn, en de gallioenen de torens, die 'er de muren van dekten. De riemen, zeilen en vlaggen dezer vloot gaven aan de zelve ook een zwier, welken men bezwaarlyk zou kunnen afmalen, en de Engelsche zeevoogdt zag de zelve uit de

Prachtige beschryving, die 'er de Spaansche schryvers van maken.

Fif

ha-

1588.

haven van Pleimouth, daar hy ingelopen was, niet zonder verwondering, en mogelyk niet zonder beweging aan. Hy was niet alleen onsterker dan deze, niet alleen ten opzichte van het getal en de grootheit der schepen, maar, dat meer was, een Zuid-Weste windt, die geweldig woei, liet hem niet toe uit te lopen en in zee te steken; zo dat, indien de vloot, die voor den windt zeilde, toen op hem was komen aanvallen, hy geen middel van ontkoming zag. Zyne vrees hieldt op, wanneer hy de zelve het Kanaal zag instevenen, als ofze de havens van Vlaanderen hadt willen naderen.

Wat
mislag
de zelve
begaat.

Hy verheugde zich de zelve dezen koers te zien nemen, doch geenzins begrypende waarom zulks geschiedde. Des konings bevelen gaven daar verplichting toe. De hertog van Medina, die de zelve niet mogt openen dan by het inzeilen van het Kanaal, ontboodt de hoge officiers, die by hem aan boordt kwamen, en in wier tegenwoordigheid men de zelve las. Zy beheidten, dat hy zich, zonder iets te ondernemen, het geen hem kon ophouden, hadt te verhaasten om het Naauw van het Kanaal te krygen, om aldaar den hertog van Parma te verwachten, die zich met zyne schepen en krygsbenden by hem zou voegen, om daar na met malkander te rug te zeilen, den Teems in te lopen, en het leger by Londen te ontschepen, alwaar het den hertog van Parma, opperbevelhebber in dezen krygstocht, belast was het zelve te gebiedten.

Rekaldo
kant
zich daar
tegen, en
des zelfs
redenen.

Rekaldo, de bedrevenste zeeheldt, die 'er op de gansche vloot was, verstonde niet, dat men deze orders zou opvolgen. Hy vertoonde, dat men nooit eene zo gunstige gelegenheit zou vinden om de gansche zee-macht van Engelandt, zonder dat het kon missen, te verdelgen; dat men zich slechts te bedienen hadt van het voordeel van den windt, welke hen voerde naar schepen, die zonder beschutting waren, en in eene haven lagen, alwaar hen niets kon beletten de zelve te komen vernielen; dat zy na deze verrechtiging den last van zyne Majesteit zouden kunnen uitvoeren, en dat zy dan, met de regimenten uit Vlaanderen wederkomende, en den veldheer van het leger te landt mede nemende, zonder moeite en gevaar de landing zouden doen, waar van de uitflag van hunne onderneming afhing. Hy voegde daar by, dat de achtig, welke men verplicht was te hebben vóór de begeerten van den vorst, de opperbevelhebbers de handen niet behoorde te binden, om hen te beletten op de vyanden eene overwinning te behalen, welke onseilbaar scheen; dat deze begeerte, hoe souverain de zelve ook was, van zekere omstandigheden en gelegenheit der zaken afhing, die al de menschelyke voorzichtigheit niet kon voorzien, inzonderheit op zee, alwaar de winden den spot dreven met alle de raadslagen van het kabinet, en kortom, dat eene al te schroomachtige gehoorzaamheit, welke een zo schone kans zou doen verliezen, eene zeer onverstandige eerbiedt was.

De hertog
van Sidonia
zee-
voogdt,
neemt
een be-
sluit daar
tegen, en
waaron.

De hertog van Sidonia antwoordde, dat de order stiptelyk was, dat het 'er op aankwam om de zelve uit te voeren, en niet om daar over raadt te plegen, en dat 'er, wanneer de souverain gesproken heeft, voor des zelfs bedienden niets overblyft dan de glorie van te gehoorzamen. Ten anderen, dat, hoe onseilbaar de verdelging van de Engelsche vloot ook scheen, het anders kon uitvallen, en dat zy, om zich aan hunnen yver te hebben overgegeven, de vrucht zouden verliezen van eene verrechtiging, waar van des konings voorzichtigheit al den handel hadt vastgestelt.

Wat verwyt zouden zy dan niet mogen doen, 1588.

en wat straffe hadden zy niet te vrezen over hunne ongehoorzaamheit? Hy voegde daar by, dat zy maar weinig tydt van noden hadden om naar het eilandt Wight toe te zeilen, en dat hy, zo haast hy het zelve voorby was, zou ankeren, om den hertog van Parma af te wachten, of om des zelfs besluit te weten; dat hy na deze verrechtiging, zonder een oogenblik te verzuimen, weder onder zeil zou gaan, en zyne orders geven, om de raadgeving van *Rekaldo*, die hy genoodzaakt was enige uren uit te stellen, doch niet verwierp, te doen uitvoeren. Flux zette hy den koers met alle zeilen op Calais aan. Zyne vloot, halvemaansgewyze geichaart zynde, strekte met haar linker hoorn, welke *Valdez* bestierde, naar de Engelsche, en met de regter, waar over *Oquendo* het bevel voerde, naar de Fransche kust. Hem belangende, hy plaatste zich in het midden. *Rekaldo* volgde op zekere verte met zyn smaldeel, dat de achterhoede uitmaakte. Dus dreedt de al te strenge staatkunde van Spanje het zelve een heerlyke kans verkyken, en Engelandts geluk beschutte het zelve tegen het grootste gevaar, daar het mogelyk ooit in geweest is.

Mylord *Howard*, zeer verheugt zynde zich op die wyze verloft te zien, besloot uit de gelegenheit, welke hem deze slecht beradene vloot verschafte, voordeel te trekken, en de zelve vóór den windt af te vervolgen. Hy maakte dan op den 21 July bereidschap om onder zeil te gaan, en vreesde geenzins met zestig schepen, waar van 'er maar twee en twintig van rang waren, eene vloot aan te taffen van honderd en vyf en dertig schepen van eene onmatige grootte, en op welke meer dan acht en twintig duizend man waren. Onaangezien deze ongelykheit deedt hy een ligt fregat, de *Achterdocht* genaamt, voortuit zeilen, en gaf aan het zelve order om deze schrikelyke vloot ten srydt uit te dagen door het lossen van al zyn geschut. Dit wierdt nagekomen. Hy volgde het van naby, en het schip, dat *Alphonfus de Leva* voerde, voor dat van den zeevoogdt van Spanje aanziede, naderde hy het zelve, en gaf het de laag, terwyl *Drake*, *Hawkins* en *Forbisher*, die op de achterhoede van den onderzeevoogdt waren aangevallen, door hun vuur overal schrik en verbaasheit verwekten. De ondervinding en de dapperheit van *Rekaldo* konden het verwyderen van zyn smaldeel niet beletten. Al wat hy doen kon, was zyne verstrooide schepen weder byeen te brengen, en in het midden van de vloot te wyken. De hertog van Sidonia zelf hadt veel moeite om zyne scheepsmacht in order te houden. Mylord *Howard*, door den windt begunstigt zynde, bevocht de zelve met eene woede, die deze plompe gevaarten verbaasde, welke door hunne verhevenheit meerder aan de kogels bloot gestelt waren, en door hunne zwaarte verhindert wierden te wenden en te draaien. Van de andere zyde, de Spaansche zeevoogdt, vast by zyn besluit blyvende van niet te vechten, was alleen bedacht om de schepen, die door het geschut der vyanden verwydert waren, wederom in de vloot te krygen, en hieldt standvastelyk zyn koers: gelyk men een wild zwyn, in weérwil van de honden, die het gedurig moeielyk vallen, altoos zynen weg ziet vervorderen, tot dat het in het bosch raakt. Het gevecht duurde twee uren met een onophoudelyk vuur van den kant der Engelschen, die 'er meenden genoeg toe gedaan te hebben tot een proefte, zich sparende tot een tweden aanval, wanneer zy de veertig schepen, welke het overige van de vloot uitmaakten, doch

De zee-
voogdt
Howard
vervolgt
de Spaan-
sche
vloot, en
taft de
zelve
aan.

1588. doch hen nog niet hadden kunnen volgen, by zich gekregen zouden hebben. Deze daadt betuugelde den hoogmoedt van de Spaansche vloot, en deedt de Engelschen begrypen, datze niet onverwinnelyk was.

Wat schade de Spanjaarden daar by leden.

Eene onbezuisde galcas, de *St. Catharina* genaamt, wierdt door het geschut dermaten beschadigt, dat men verplicht was met de zelve uit het gevecht te wyken, omze te kalfateren. Maar de nacht was den Spanjaarden nog ongelukkiger. Het eerste gallioen van Seville, dat door *Valdez*, een van de voornaamste officiers van deze vloot, gevoert wierdt, en op het welke zich verscheide Spaansche groten bevonden, nevens vier honderd en vyftig matrozen, tegen een ander schip aan gestoten hebbende, hadt zyn fokemast verloren; zo dat het de andere niet kon volgen, en aan de genade der zee en der Engelschen wierdt overgegeven. *Drake*, het des anderen daags ontdekkende, maande het tot de overgave aan. Men draalde in het eerst, maar *Valdez*, den naam van *Drake* horende, leide terstondt al zyne trotschheit af, en zeide het zich niet te schamen voor een zo wakkeren zeeheldt te moeten zwichten. In den zelve nacht schoot een Hollandsch konstaapel, om zich te wreken op de Spanjaarden, die hem mishandelt hadden, het schip van den zeevoogdt van het smaldeel van Guipuscoa, waar over *Oquendo* het bevel voerde, in den brandt, en het was met het zelve te hulpe te komen, dat het gallioen van Seville op de wyze, als gezegt is, beschadigt wierdt. Al het bovenwerk verbrandde, nevens het grootste gedeelte van het volk; maar het vuur tot aan het buspoeder gekomen zynde, behieldt men het overige van het schip en van de menschen. Dit diende niet dan om de Engelschen te doen zegepralen. Deze het wrak, daar zich nog vyftig man op bevonden, zo matrozen als soldaten, waar van zommigen half verbrand waren, genomen hebbende, voerden het naar Weymouth.

Het scheelde weinig of *Mylord Howard* hadt dien zelve nacht ongelukkig geweest. Zyn onder-zeevoogdt*, die toen de voorhoede geleidde, en het vuur op hadt, van de koers afgeeraakt zynde met het vervolgen van zekere koopvaarders, die hy voor schepen van de Spaansche vloot hadt aangezien, deedt den Engelschen zeevoogdt insgelyks dwalen. Deze laatste, de lantaarn van *Drake* menende te volgen, volgde die van den hertog van Sidonia, en merkte zyne doling niet voor 's morgens, wanneer hy zich in het midden der vyanden zag. Zyn heldenmoedt en zyne bekwaamheit, gevoegt zynde by de snelheit zynrer schepen, reddden hem uit een zo groot gevaar, zonder dat de Spaansche zeevoogdt eenige keer deedt om hem den doortocht te betwisten. Hy wilde *Monkada*, die daar omtrent een ernstig verzoek aan hem deedt, zelfs niet toelaten hem na te zetten, en slag te leveren; het zy hy hem deze zege benyde, of, gelyk hy zeide, onder wat voorwendfel het ook mogt zyn, noch ter regter, noch ter linker zyde wilde afwyken van de koers, die de koning hem hadt voorgeschreven.

Hy kon zich evenwel op den 23 July niet beletten uit den gunstigen windt voordeel te trekken, de welke naar het Noorden gekeert zynde, deze schepen tegen de Engelschen, die het in den windt hadden, aanvoerde: maar deze laatste, Westwaarts stevenende, en by den windt over zeilende, hadden hem wel haast wederom in het oog. Het was ook by deze gelegenheit, dat de Spanjaarden ondervonden,

III Deel.

dat hunne plumpe zegevaarten zo bekwaam niet waren tot den strydt, als schepen van eene middelbare grootte, welke een goed stierman wendt en draait naar zyn welgevallen, en over zodanig een boeg doet lopen, als hy wil. De Spanjaarden, hun voordeel verloren hebbende, namen wederom den zelve koers, onaangezien het sterk vuurgeven der Engelschen, die hen niet konden wederhouden. Dit geschiedde nochtans niet dan na een gevecht van eenige uren, waar in de eersten een Engelsch fregat, dat zich te veel ingewikkelt hadt, nevens den kapitein, die het voerde*, in de lucht deden springen; en de anderen vergoedden dit verlies met het veroveren van een groter schip. Deze gansche uitvoering voor het overige geschiedde van weérzyden niet dan door het geschut. De Engelschen schoten altoos met zekerheit op de Spaansche gallioenen, in plaats dat de laatste byna nooit raakten, ter oorzaak van der zelve verhevenheit, die de kogel over de Engelsche schepen deedt henen lopen. De Spanjaarden bestonden tot verscheide malen toe de anderen aan boordt te klampen; maar deze, veel minder van soldaten voorzien zynde, wachtten zich wel voor de entering.

1588.

Een t'wet de gevecht.

* Cestis.

Den 24 was het zo stil, dat de twee vloeten niet handgemeen konden raken. Maar men begon den 25 op malkander te schieten. Een Portugeesche karak, de *St. Anna* genaamt, door verscheide Engelsche schepen omcingelt zynde, kwamen 'er drie galcassen om de zelve bystandt te doen. *Mylord Howard*, dit gemerkt hebbende, wendde het steven derwaarts, en moedigde de zynen aan door zyne tegenwoordigheit en door zyn voorbeeldt. Men vocht verwoed, en de Spaansche galcassen reddden de Portugeesche karak ter nauwer noodt; alle voor het overige door het geschut der Engelschen zodanig gehavent zynde, dat menze in het vervolg niet weder gezien heeft. Indien men de Spaansche geschiedschryvers mag geloven, raakten de twee zeevoogden tot twee malen toe handgemeen, en taltten malkander beurt om beurt aan; verloor de Spaansche zeevoogdt zyn grote mast, en verscheide van zyne soldaten wierden gedood, doch wierdt door den onder-zeevoogdt *Rokaldo* gered, en zy zetten het vervolgens op den Engelschen vloothoer aan, die het alleen onder het voordeel van den windt en de snelheit van zyn schip ontkwam. De Engelschen verhalen de zaak anders. Zy zeggen, dat hun zeevoogdt met vyf van zyne zwaarste schepen dien van Spanje in het midden van de vloot aantafte; dat het gevecht schrikkelyk was, en van weérzyden met veel kloekmoedigheit uitgehouden wierdt: doch dat het voordeel bleef aan *Mylord Howard*, door de vlucht der Spanjaarden, en dat van een hunner schepen het lantaarnwerk weggeschoten, van een ander het galjoen vermorfeld, en een derde nog deerlyker gehavent was.

Een der de gevecht.

De zeevoogdt Howard maakt verscheide ridders.

Des anderen daags maakte de zeevoogdt tot ridders vyf van de genen, die in alle deze aanvallen in dapperheit hadden uitgemunt, onder welke waren *Hawkins* en *Forbisher*. Daar wierdt ook besloten, dat men op zou houden met den vyandt te vervolgen, tot dat men zich met *Mylord Seymour* en den ridder *Winter*, die in het Naauw van Calais kruisten, zou zamengevoegt hebben. Ondertusschen bevondt men, dat de vloot reets honderd zeilen sterk was, en vele personen van aanzien voegden zich dien dag daar by, om deel te hebben aan den roemwaardigen lof van verdedigers van het vaderlandt, met die genen

1588. nen te verjagen, welke gekomen waren in het oogmerk om het zelve te overrompelen. Aan het hoofd van deze edelmoedige ingezetenen, welke de schepen, die zy voerden, op eige kosten toegerust hadden, bevonden zich de graven van Oxford, Northumberlandt en Cumberlandt, *Thomas en Robert Cecil, Carry, Willoughbi, Brooke, Blount, Raleigh, Hatton, Gerard en Gorges*, alle van de beste geslachten van het koninkryk, en gevolgt wordende van een groot getal edelen.

Beide de vloeten gaan op de rede van Calais ten anker.

De twee vloeten kwamen den 27 van de maand wederom in elkanders gezicht op de rede van Calais. Die van Spanje ging aldaar tegen den avondt het eerst ten anker, en terstondt daar na kwam Mylord *Howard*, die het anker wierp onder het bereik van het geschut, en door de smal-deelen van *Seymour* en *Winter*, bestaande uit veertig schepen, versterkt wierdt. Hun besluit was om al den handel van den Spaanschen zeevoogdt te bespieden, en des zelfs zamenvoeging met de vloot van den hertog van Parma te beletten, dewyl zy wel bevroedden, dat dit zyn toeleg was. Inderdaadt, de hertog van Sidonia drong dezen opperbevelhebber, tot wien hy den opziender van de vloot * afzondt, om zich zonder uitsfel met al zyne krygsmacht aan boordt te begeven. Doch ondertusschen verzocht hy, dat hy hem veertig vlieboten zou laten toekomen, die hy benodigt was, om zich in het lage water en tusschen de zandbanken van dit Naauw, daar zyne grote schepen van geen dienst waren, tegen de Engelschen te verweeren. Hy vorderde ook levensmiddelen voor zyne ganse vloot, om dat de gene, die hy van Lissebon hadt mede genomen, of bedorven, of gebruikt waren, en dat het te laat was om die uit Spanje te doen komen. Hy hadt hem ook hem zynen raad te willen geven aangaande het gene hem te doen stondt om zyne schepen te beschutten, welke gevaar liepen in een Naauw, dat zo vol rotien, en de onweersbuien zo onderhevig was; hem te zeggen wat haven hy de veiligste oordeelde te zyn, en de best gelegenste om tegen de stormwinden gedekt te zyn.

De hertog van Parma antwoordde hem op dit laatste artykel, dat men deze omzichtigheit hadt moeten gebruiken eer men uit Spanje was vertrokken, gelyk hy zulks aan het hof van Madrid bericht hadt; dat hy voor het overige geen raad kon verschaffen tegen eene zwarigheit, die hy voorzien hadt, doch waar omtrent men zynen raad niet hadt willen volgen, en dat hy het aan de voorzichtigheit van den zeevoogdt, met des konings bevelen over de vloot belast zynde, overliet des aangaande zodanig een besluit te nemen, als de omstandigheden des tyds en der plaatse hem zouden toelaten. Belangende de andere artykelen van zynen brief, hy verzekerde hem alle middelen te zullen aanwenden om zich met alle zyne troepen by hem te voegen, en dat hy zo veel voorraadt in zyne schepen zou doen laden, als 'er voor beide de legers van noden was. Doch de grootste zwarigheit was zich een doortocht te openen dwars door de vloot der bondgenoten. Het ontbrak hem, zeide hy, aan ten oorlog toegeruste schepen, en wel verre van hem de verzochte veertig vlieboten toe te zenden, dat hy niet hadt dan transportschepen om zich zelf en zyne troepen in te schepen; zo dat het nodig was, dat de Spaansche vloot aannaderde om hem te dekken tegen die van Engelandt en Zeelandt.

He doodt wat hy

De hertog van Parma hadt reden. De zeevoogdt *Justinus van Nassau* bewaarde, gelyk

boven gezegt is, de monden van de Schelde met veertig schepen, op welke twaalf honderd uitgelezene muskettiers waren: daarenboven was hy nog door de Engelsche smal-deelen versterkt. De koning hadt in zyne havens van Vlaanderen die 'er tegen bestaan konden, en aan de andere zyde was het de Spaansche gallioenen onmogelyk dicht genoeg aan de wal te komen, om de transportschepen tegen het geweld der vyanden te beschutten. De wakkerheit en de bekwaamheit van den hertog van Parma zouden deze zwarigheit nochtans te boven gekomen zyn zonder een in het oogmerk van de uitvoering voorgevallen ongeluk. Deze uitvinding was van zyne krygsbenden in te schepen in twee verscheide havens, daar men geen nadenken op hadt, en waar van daan zy regt op Engelandt aan zouden kunnen stevenen, gedekt worden de door de vloot van den hertog van Sidonia, leggende tusschen haar en de vloot van Mylord *Howard*. Nieuwpoort en Duinkerken waren de havens, die hy uitgekozen hadt. Om de schepen, waar op de incheping moest geschieden, derwaarts te krygen, deedt hy van de vaart van Sluis af eene andere vaart graven, welke tot aan Nieuwpoort liep, wyd en diep genoeg om 'er schepen, zo met roeien, als zeilen, door te brengen. De onderneming was zwaar, en vereischte, gelyk het scheen, veel tydt; maar de hertog van Parma nacht en dag daar aan doende arbeiden, en daar toe alle de schansgravers, die hy in voorraadt hadt mede genomen tot de landinge, gebruikende, was het werk wel haast gedaan. De schepen kwamen te Nieuwpoort aan, waar van daan een gedeelte naar Duinkerken ging, en de troepen raakten aan boordt. Veertien duizend man waren 'er reets te Nieuwpoort ingescheept, en de hertog van Parma, zich van de eene naar de andere plaats begevende om 'er het vertrek van te verhaasten, was bezig met de rest te Duinkerken aan boordt te doen gaan, wanneer een onverwacht toeval zo wel genomene maatregels verydelde.

Acht branders, gevoert wordende door de kapiteins *Young* en *Prouse*, naderden des nachts de Spaansche vloot *, die op de rede van Calais ten anker lag, en wierden door een gunstigen windt gevoert tot in het midden van deze menigte schepen, welke zy met een schrikelyken brandt dreigden. Dewyl de nacht hunne aankomst bedekt hadt gehouden, merkte menze niet dan door het licht van de vlam, na dat de kapiteins den brandt daar in gestoken hadden, latende de zelve aan het bestier van den windt over, en vluchtende met hunne sloepen. Men wist niet wat men van deze vuren, die als uit den boezem der zee schenen op te komen, denken zou, en de nieuwigheit van eene krygslift, waar aan men nog niet gewent was, den schrik daar van groter makende, ontstondt 'er eene algemene verbaastheit. De genen, die het beleg van Antwerpen hadden bygewoont, om die vreesfelyke krygsgevaarten denkende, welke de belegerden afzonden om de brug van den hertog van Parma te verbranden, meenden 'er acht gansch diergelyke te zien; en hunne bevreestheit aan hunnemedegesellen te kennen gevende, hoorde men niet dan jammerende stemmen, elk schreeuwende, dat alles verloren, en dat 'er geen behoudenis dan in de vlucht te hopen was. De vloothoer oordeelde zelf, dat hy geen ander besluit hadt te nemen, maar alleenlyk om zich aan eene zyde te begeven, in het oogmerk om op de zelve rede wederom te komen ankeren,

1588. kan om de zelve te boven te komen.

Wat schade de Spaansche vloot wordt toegebracht door de Engelsche branders. * op den 10 Augusty, volgens *Strada*, des nachts tusschen den 27 en 28, naar het zeggen van *Cambden*.

1588. ren, zo haast als men dien brandt zou hebben zien uitgaan en verdwynen. Dit liet hy onder het ligten van het anker aankondigen, en deedt gelyk hy gezegt hadt, wederom op zyn post komende na dat het gevaar voorby was. Maar, het zy men door de ontsfeltenis, waar in men was, geen acht op de van hem gegevene order hadt geslagen, of dat elk, door schrik bevangen, zynen plicht vergat, om alleen op zyne lyfberginge te denken, immers de gansche vloot raakte ellendig verstroot; ieder kapte de ankertouwen, en de zeilen opgehaalt hebbende, stak men in eene buitengewone wanorder in zee. De galeas, die *Monkada* voerde, een van de grootste van de vloot, verging in deze verwar- ring; der zelve roer raakte door het stoten aan een ander schip aan stukken, en de stroom voerde ze op de kust van Calais, alwaar de Engelschen zich daar van meester maakten. *Monkada*, die 'er de entering van wilde beletten, raakte dood, nevens al het bootsvolk en de soldaten. Men vondt daar in de waarde van vyftig duizend goude dukaten, het welk de overwinnaars naar zich namen; doch gaven de galeas met haar geschut aan den stadvoogdt van Calais over. Mag men de Spanjaarden geloven, zo was hun verlies en wanorder minder door die acht branders veroorzaakt dan door een onweér, met donder en een sellen blixem vermengt, dat in den zelven tydt opkwam, en waar door hunne schepen verstroot raakten. Ondertusschen maken 'er de Engelsche geschiedschryvers geen het minste gewag van, en spreken alleen van de blixems, welke uit die acht schepen kwamen, door den mondt van der zelve geschut, geladen zynde met keistenen en kogels, welke hun gekraak onder de vlammen van de brandbare stoffen mengende, waar mede men deze branders gevult hadt, de Spanjaarden ligtelyk konden doen geloven, dat het zo vele blixem-en donderslagen waren.

Derde
gevecht
tusschen
de twee
vloten.

De hertog van Sidonia, weder op zyn post gekomen zynde, gaf 'er door een kanonschoot kennis van, ten einde men zich op dit sein weder byeen mogt verzamelen. Doch sommigen waren te ver van honk om zo schielik by der handt te zyn, en anderen, op de banken stotende, reddden zich ter nauwernoodt. Zy verzamelden zich nochtans voor Grevelingen, wanneer zy zich hevig zagen aangetast door de Engelschen, welke hen altoos gevolgt hadden. De Spanjaarden begingen in deze ontmoeting een anderen mislag, die veel toebragt tot hunne nederlage. Schoon hun verlies vry groot was geweest, wonnen zy het nog in getal en hoed- nigheid van schepen. Zy hadden daarenboven het voordeel van den windt: doch verzuimden het zelve voor zich te behouden, en leden, dat de Engelschen weder den loef kregen, alleen bedacht zynde om zich in staat van tegenweer te houden, tot dat de hertog van Parma zich by hen gevoegt zou hebben. Zy verloren in dit gevecht, of liever in deze verstrooijinge, een van hunne grootste gallioenen, dat door *Fran- çois van Toledo*, kolonel over een Spaansch regi- ment, gevoert, en door den windt op de zand- banken geworpen wierdt, waar van het hem onmogelyk was af te komen. De bevelhebber nam de vlucht met de sloep, nevens een gedeel- te van het bootsvolk, terwyl de Zeeuwen, die zich meester van het schip gemaakt hadden, met het zelve vergingen. Zy hadden zich van de Kanarie-wyn, waar van zy een goeden voorraadt gevonden hadden, zo vol gedronken, dat zy niet eens dachten om te pompen, om dat het gal- lioen van alle zyden lek was; zo dat zy, na zich

eerst in den wyn begraven te hebben, het voort op eene droeviger wyze gedaan wierden in de zee, nevens het schip, dat te grondt ging. Een ander gal- lioen, waar over *Pimentel* het bevel hadt, wierdt na een hardnekkig gevecht genomen; en zyn de Spaansche schryvers te geloven, stondt hy alleen gedurende eenige uren het onophoudelyk vuur van vyf en twintig Hollandsche schepen uit, *Pimentel* zich niet overgegeven hebbende dan na dat hy het meeste gedeelte van zyne matro- zen en soldaten aan zyne zyde hadt zien sneuve- len.

Dit alles geschiedde in het gezicht van den hertog van Parma. Hy hoorde ten minste het balderen van het geschut, en de advys-barken bragten hem van dur tot uur droevige tydingen van de nederlage der Spanjaarden, welke hem drongen om hen te hulpe te komen. Over een zo min verwacht ongeluk als razende zynde, en daar tegen geen raadt kunnende verschaffen, reedt hy langs de kust, om eene gelegenheit te zoeken, ten einde hy zich by de vloot mogt voegen, doende de regimenten te Nieuwpoort beurte- ling ontschepen en weder inschepen, de zelve bevelende te landt naar Duinkerken te trekken, enze een oogenblik daar na in hunne schepen te rug roepende. Hy beval eindelyk alles gereed te maken om onder zeil te gaan, en doodde, zegt men, met zyne eige handt een oud Spaansch kapitein, die weigerde hem te gehoorzamen, hem vertonende het gevaar, waar in hy zich begaf met de beste Spaansche krygsbenden, die hy regtdraads ter dootd geleidde. Daar deden zich evenwel by het bereidschap maken zo grote zwarigheden op, dat hy zich genoopt vondt zyn vertrek nog twee dagen uit te stel- len, tot dat hy van den staat en het oogmerk van den zeevoogdt ten volle onderrecht zou zyn: want onder de tydingen, die hy van hem ont- fing, behelste een van de onlangst geschrevene, dat hy besloten hadt met zyne vloot weder naar Spanje te gaan.

Werk-
zaamheit
van den
hertog
van
Parma.

Dit was inderdaadt het besluit, dat de hertog van Sidonia nam. Hy beschouwde van de eene zyde de onmogelykheit om Nieuwpoort en Duin- kerken nader te komen, zonder zyne gallioenen voort te doen vergaan, waar van reets drie van de schoonste op de banken gebleven waren. Aan de andere zyde zag hy geen de minste kans voor den hertog van Parma om uit die twee havens te geraken, om zich by hem te voegen, zonder in de handen der Engelschen en der Zeeuwen te val- len, wier smaldeelen zich hielden als op de uit- kyk in het midden der banken, die hen bekend waren, verwachtende hem in den doortocht. Ten anderen, een West-Noord-West windt, sterk doorblazende, stelde zyne vloot in gevaar om tegen de Zeeuwfche kust aan te raken, en byal- dien de zelve niet haast in het Zuid-Westen was geschoten, zou de zeevoogdt gevaar gelopen hebben te zien, dat zyne gansche scheeps- macht door den oceaan verslonden was gewor- den. Hy besloot dan niet langer tegen een zo vreesfelyk element te worstelen, en met den windt, die hem gunstig was, voordeel te doen, om weder naar Spanje te keren door het Noor- der gedeelte van Schotland, langs de Westely- ke en Orkadiſche eilanden, waar van daan hy, Zuidwaarts stevenende, Ierlandt en het gansche eilandt van Groot-Britannië zou omzeilen, tot dat hy was gekomen in de zeën van Guienne en Spanje. En dit volvoerde hy: doch het kwam hem duur te staan.

Afzocht
des her-
togs van
Sidonia.

Zyne ongelukken hadden nog geen einde, en hy ontweek de Zeeuwfche banken en klippen niet dan

Zomni-
ge van
zyne

1588.
schepen
lyden
schip-
breuk.

Zyne
antkomst
in Bis-
kaje.
Daar
zyn 'er,
die deze
staet in
oud-Cas-
tille
plaatfen.

De ge-
trouw-
heit van
den her-
tog van
Parma
wordt
verdacht
gehou-
den.

* Strada.

Wat
droefheit
Spanje
gevoelde
over den
ongeluk-

dan om tegen die van Ierlandt en Schotlandt aan Spaanders te stoten. De Spaansche schryvers staan toe, dat 'er tien van hunne schoonste schepen, op een van welke zich bevondt *Alphonfus de Leva*, bevelhebber over de Siciliaanische galeien, in deze zeën vergingen. De andere schryvers stellen het verlies nog veel zwaarder. *Oquendo* kreeg ter nauwernoodt de haven van St. Sebastiaan, en *Rekaldo* die van de Corunna, en zy stierven beide eer dat het hen mogelyk was voet aan de wal te zetten. De hertog van Sidonia kwam in Biskaje te landt, in de haven van St. André †, met weinig schepen, en alle in een slechten staat zo wel als de matrozen. De zeevoogdt zelf, wat pogingen hy aanwendde om de vermoedheden en verdrietigheden van een zo ongelukkig tocht te verwinnen, voelde 'er zich zelf door gedrukt, en verzocht verlof van den koning om naar huis te keren, ten einde hy zyne gezondheid mogt herstellen; het geen hem wierdt toegestaan.

Men spreekt ter dier gelegenheit verscheident-lyk van den hertog van Parma. Zommigen zeggen, dat hy op den dag van het laatste gevecht der twee vloeten te Duinkerken gekomen zynde, de Spanjaarden hem zyne verstandhouding met de koningin *Elizabeth* verweten, waar door hy wederhouden wierdt de vloot te hulp te komen, en dat hy, om hen te stillen, den opzien-der over de levensmiddelen, dien hy beschuldigde geen order omtrent den voorraadt gegeven te hebben, hadt doen straffen. Deze schryvers voegen daar by, dat hy ondertusschen spottet met de verwaandheit der trotsche Castilianen, die gekomen waren om Engelandt in te nemen, als tot eene overwinning, die onseilbaar was, zich beroemende, dat de Engelschen het hert niet zouden hebben van hen aan te kyken. Het was voor het overige het krygsvolk niet alleen, dat met dien hoogmoedt zwanger ging, de afgezant *Mendoza* zelf, die aan het hof van Frankryk zyn verblyf hielt, hadt triomf doen zingen eer de overwinning behaalt was, en een verdicht verhaal van de nederlage der Engelschen in het licht gegeven. Doch de geschiedschryver van den Spaanschen landvoogdt van de Nederlanden * verbeeldt dien prins als waarlyk geraakt zynde over een zo droevig geval, dat hem beroofde van de glorie van Engelandt te overwinnen. Hy rechtvaardigt hem ook ten opzichte van de kwade vermoedens, die zyne benyders den Katholyken koning zochten in te boezemen aangaande zyn gedrag, als of hy zich door de aanbiedingen van de koningin *Elizabeth*, van hem in het bezit van de oppermachtigheid van Vlaanderen te stellen, hadt laten bewegen. Hy voegt daar by, dat de Engelschen zelf de verdichters van dien laster waren, welke op het gemoedt van *Philips* den II geen de minste indruk gaf. Dit is eene omstandigheid, waar van de Geschiedenis van Engelandt niet spreekt, en waar omtrent het ons niet lust onderzoek te doen. Maar men vindt 'er weinig waarfchynlykheit in: want daar was den Engelschen zeer weinig aan gelegen, dat men den hertog van Parma verdacht hielt, of dat zyn handel wierdt goed gekeurt, behalven dat deze aanbiedingen van *Elizabeth* ingebeeld, en een louter verdichtfel van de Spaansche schryvers zyn.

De droefheit, welke Spanje gevoelde over het ongelukkig wedervaren van de vloot, was zo buitengewoon en zo algemeen, dat het scheen, dat het ganfche koninkryk schipbreuk hadt geleden; zo dat 'er een edikt van des konings we-

gen van noden was om het hertzeer zyner onderdanen te matigen, en om ieder wederom tot zynen plicht of arbeit te roepen, die door de algemene ontsteltentisse afgebroken was. Dus bepaalde de Romeinische Raadt na den slag van Cannen des volks jammerklagen tot dertig dagen, om des zelfs moedt, door tranen van al te langen duur, niet te laten verflaauwen. Het is zeker, dat Spanje weinig minder reden van treuren hadt. Verscheide jaren waren door den Katholyken koning besteed aan het toerusten van de schoonste en machtigste vloot, die men ooit gezien hadt; en des zelfs maatregels waren ten anderen zo wel genomen, dat het, volgens de menschelyke voorzichtigheit van de uitkomst te oordeelen, niet te vermetel was zich te vleien met de overwinninge van het eilandt van Groot-Britannië. Wat schaamte en wat wanhoop moeft het dan niet baren, toen men, in plaats van deze zegepraal, naauwlyks de helft der schepen in de havenen zag komen, deerlyk geteisterd zynde, en met de tyding van het verlies der andere medebrengeende die van de doot van de voornaamste officiers, en den bloem van den Spaanschen adel! De Engelschen en Hollanders verzekeren, dat 'er van de honderd en vyf en dertig schepen, waar uit de vloot bestondt, geen zestig zyn te recht gekomen, en dat 'er van het getal van by de dertig duizend man, die 'er op waren, meer dan acht duizend sneuvelden; behalven dat de meeste van de genen, die het vuur van het geschut der Engelschen en het woeden der zee ontkwamen, wel haast na hunne uitgestane ongemakken stierven; zo dat 'er geen deftige familie in Spanje was, ofze gevoelde 'er de smert van, het zy door het verlies van een zoon, of van een vader, of van een nabestaande. De geschiedschryvers van deze natie, welke mogelyk geloven de schande daar van te verminderen met de schade te verkleinen, tellen niet meer dan dertig schepen op, die genomen of vergaan zyn, en tien duizend man in het geheel, of in het gevecht sneuvelt, of verdronken.

De koning gaf by deze gelegenheit een blyk van grootmoedige standvastigheid, indien de zelve anders niet geveinst was. Hy hadt zich in zyn kabinet opgesloten, alwaar hy, volgens zyne gewoonte, zyne brieven van de meeste aangelegenheit met zyne eige handt schreef, wanneer zich een postbode aan de deur van zyne zykamer vertoonde. *Christoffel de Mora*, naderhandt onderkoning van Portugal, en *Don Johan d'Idiaquez*, die als des konings officieren op hun post waren, omcingelden hem terstondt, in het ongeduldt om te weten wat tyding hy aanbragt, doch waren zeer verbaast eene zo droevige te horen. De een zag den anderen aan, als of zy mal-kander wilden vragen, wie de zelve aan zyne Majesteit zou bekend maken. *Mora* was de stoutste. Hy opende de deur van het kabinet, verklaarde den koning, dat men geen goede tydingen van de vloot hadt, en bragt den postbode voor hem. Zyne Majesteit, de pen nederleggende, hoorde zyn verhaal zonder ontroering aan, en toen de bode geëindigt hadt zeide hy: *Ik danke Godt, dat by my een monarch gemaakt heeft, die machtig genoeg is om, wanneer het my behagen zal, eene diergelyke vloot in zee te brengen. Men verwondere zich niet eene beek te zien uitdrogen: is de oorsprank goed, zo zal men 'er eerlang eene andere zien stromen.* Anderen doen hem eenvoudiger spreken, namentlyk, dat hy zyne vloot gezonden hadt om tegen de Engelschen, maar niet om tegen

1588.
kigen
tocht van
de vloot.

Stand-
vastigheid
van *Phi-*
lips den
II.

wcér

1588. weer en windt te stryden. Hoedanig zyn antwoordt mag geweest zyn, hy nam de pen weder op, en den bode latende gaan, ging hy voort met de zelve bedaardheit te schryven als van te voren. Zyne geschiedschryvers, die hem deze standvastigheit tot eere rekenen, vergeten niet hem boven Augustus te verheffen, die niet te troosten was over de nederlage van de Romeinische legioenen, die met hunnen veldheer Varus omkwamen, welken deze keizer, schoon hy dood was, de zelve, op eene der achtbaarheid van een vorst zo min waardige wyze, wederom afsichte.

Engelandt zegepraalt.

Terwyl Spanje in den rouw was, weergalmden Engelandt van gejuich en zegezangen. Daar was nooit wettiger blydschap. Het zag zich niet alleen verlost van een zo trotschen en machtigen vyandt, die op des zelfs vryheit en Godsdiens toeleide; het was ook ter deeg in zyn schik des zelfs scheepsmacht verniet, en eene zege bevochten te hebben, te wonderbaarlyker, daar het aan het zelve niet kostte dan het verlies van een gering schip en omtrent honderd soldaten. Het was dan niet zonder reden, dat het, om de geheugenis daar van te behouden, gedenkpenningen liet slaan, waar van de eene verbeeldde eene vloot, die met alle zeilen de vlucht neemt, met deze woorden: *Zy is gekomen, heeft gezien, en is gevlucht* *, bescpottende aldus den afstocht van deze trotsche scheepsmacht, die den tytel van *Ouverwinnelyke* hadt aangenomen. Op de andere, ter eere van de koningin geslagen, zag men de acht branders, die den schrik en de verwarring onder de vyandelyke schepen bragten, met dit opschrift: *Eene vrouw bestiert eene zo stouto onderneming* †; want men zegt, dat niet alleen de zaak uitgevoert wierdt onder het beleidt van hare Majesteit, maar, dat meer is, dat zy inderdaadt zelf deze list bedacht, en de acht vaartuigen, met kunst-vuurwerken gevult, aan den zeevoogdt gezonden hadt. Ten anderen bleek de kloekmoedigheit en de yver van deze vorstinne van het begin tot het einde. Men zag haar op de tyding van des vyands aannadering de arbeiders in de provincien aanmoedigen, en het werk der verchansingen verhaasten. Men zag ook, darze zich derwaarts begaf, toen, de Spaansche vloot onder zeil gegaan zynde, om weder naar huis te stevenen, het gerucht liep, dat zulks niet dan eene veinzing was, en datze onvoorziens weder op het koninkryk zou komen aanvallen. Deze vorstin, alle de plichten van veldheer waarnemende, deedt de monstering over de krygsbenden in de vlakke van Tilbury, en met den maarschalkstaf in de handt in rang voorttrekkende, verwekte zy door hare tegenwoordigheit en woorden in de soldaten en officieren zo veel vuur, dat zy niet dan naar den strydt haakten.

* Venit, vidit, fugit.

† Dux femina facti.

Godvrucht van de koningin.

Wanneerze ten volle verstandigt was, dat niet alleen de Spanjaarden niet meer bedacht waren om eene landing in Engelandt te doen, maar zelfs, dat zy zich zochten te redden met het overschot van hunne vloot, waar vanze ter naauwer noodt een gedeelte in hunne havens kregen, offerdeze Gode al de glorie daar van op, en begeerde, dat men 'er in alle kerken plegtige dankzeggingen over zou doen. Zy woonde de predikatie, welke ten dien einde in die van St. Paulus gedaan wierdt, by, en deedt de vaandels, die in de verscheide gevechten door Mylord Howard op den vyandt veroverd waren, aldaar ten toon hangen, minder om te strekken tot blyken van de overwinninge dan tot gedenktekenen van Godvrucht en erkentnisse, dieze

de oorzaak van eene zo wonderbare zege toewydde. De gansche stad Londen wenschte haar ondertusschen geluk met een zo gelukkigen uitflag, en zy, met een koets met twee paarden * de straten doorrydende, wierdt door des volks toejuichingen begroet, even als ofze op een zewagen zat. Van haar paleis af tot aan de kerk toe was het alles met blaauw laken bespreid, en de burgery, in de wapenen zynde, schikte zich, met hare ontrolde bannieren, siernaadt van liverciën, en prachtige gewaden, in twee ryen ter regter en ter linker handt.

1588.

* De koningen hadden toen geen meer voor hunne koetien.

De koningin vergat geenzins de officiers van de zegepralende vloot. Mylord Howard wierdt beloont met eene merkelyke verhoging van zyne jaarwedde, te ontfangen uit de inkomsten van de kroon, en de anderen naar evenredigheit van hunnen rang en hunne gedane diensten. Om hare milddadigheit meer verhevenheit by te zetten voegdeze daar by de vleende, doch waarachtige lofnamen van voor de behoudenis des vaderlands geborene burgers. Hare erkentnis was voor het overige niet als die van de meeste vorsten, eene haast voorbygaande plegtigheit; zy was dezer dappere helden gedachtig zo lang zy leefde, en daar verscheen 'er nooit een voor haar, of zy onderscheide hem door een minnelyk wesen, of door woorden van achting en toegeneigheit van de anderen. Zy droeg ook trouwe zorg voor de gek wetsten, en voor de genen, die niet veel middelen hadden, leggende de eenen jaargelden toe, en de anderen zo veel, dat zy cerlyk konden leven. Men verwondere zich dan niet, dat hare onderdanen en bondgenoten haar op haar beurt met lof en gejuich begroetten. Alle de geleerden, niet alleen van Engelandt, maar byna van gansch Europa, boden haar lofredenen aan in verscheide talen, als of eene eenige niet genoeg hadt geweest om de zegepraal van eene zo gelukkige regering te verbreiden.

Hare erkentnis omtrent de officiers van hare vloot.

Zodanig was de uitflag van deze schrikkelyke onderneming, waar omtrent Spanje zulke grote verwachtingen hadt gehad. Het zocht zich daar over te troosten door redeneringen, die minder bekwaam waren om de kwaal, zonder hulpmiddel zynde, te genezen, dan om te ontdekken, doch te laat, wat daar de oorzaak van was geweest. Zommigen leiden de schuld van eene zo droevige uitkomst op het verzuim en de loomheit van den hertog van Parma. Daar waren 'er zelfs, die zyne getrouwheit verdacht hielden. Anderen schreven het toe aan de al te schroomachtige gehoorzaamheit van den hertog van Sidonia, die de Engelsche vloot, zeyden zy, in de haven van Portsmouth hadt kunnen verbranden en vernielen, byaldien hy door de orders van het hof van Madrid, dat hem zyn koers hadt aangewezen, daar in niet was tegengehouden. Deze laatste verzuimden niet die al te algemene en volstrekte afhankelykheit te laken, door welke de vorst zyne krygsoversten zodanig de handen bondt, dat zy zelfs de vryheit niet hadden om te overwinnen, daar zy het konden doen zonder iets te wagen. En omtrent de zaak in verschil rakende, meenden de eenen, dat de zeevoogdt zich van de gelegenheit, hoe stipt zyne order ook lag van het Kanaal in te lopen, hadt kunnen en moeten bedienen, en de anderen beeerden, dat Spanje niemandt anders te beschuldigen hadt dan zyn noodlot, zonder het ongevalden zeevoogdt te wyten, die gehouden was te gehoorzamen. Men bragt by deze gelegenheit te berde de gestrengheit van het Romeinische gemeenheit, waar van de opperbestierders hunne eigene zonen, die zegepralende uit den strydt kwamen, het

Redenkavelingen van het Spaansche hof over den ongelukkigen uitflag van de vloot.

1588. het hoofd hadden doen afhouden, om dat zy gevochten hadden tegen het verbodt van den veldheer, en men deedt in deze straffe opvolging van de krygstucht de gansche behoudenis van den Staat bestaan.

Welke voor de ware oorzaken van dit verlies moeten gehouden worden.

Meer dan eene oorzaak hielp mede tot de nederlage der Spanjaarden. Al te loom in hunne toebereidselen zynde, maakten zy hunne toerusting bekend drie jaren voor dat zy tot de uitvoering kwamen, en gaven den Engelschen dus den tydt om zich tot een dapperen wederstandt gereed te maken. Vervolgens te voorbarig zynde, verzuimden zy eene haven voor zich te verzekeren, eer zy zich in de engtens begaven, alwaar de zee en de winden hen meer schade veroorzaakten dan het geschut der vyanden. De onbedrevenheit hunner matrozen bragt hen ook zeer veel nadeel toe. Dit hadt de kardinaal *Alan* voorzien, wanneer hy, in den Raadt geroepen zynde, hadt voorgesteld onder het Spaansche bootsvolk Roomschegezinde Engelschen en andere getrouwe te mengen, welke hy aanbodt te verschaffen; maar de verwaandheit of het misvertrouwen dezer natie deedt zynen raadt verwerpen. Kortom, hunne eigene geschiedschryvers bekennen, dat de al te stipte order des konings, die des zelfs zeevoogdt niet toeliet zyn koers te verlaten, of op te schorten, om naar eene gewisse overwinning te streven, Engelandt behouden, en de Spaansche vloot eene gelegenheit hadt doen verzuimen, welke zy in het vervolg niet weder kon krygen. By deze oorzaken, die of voorzien, of verbeterd konden worden, voegen zy nog andere, die buiten het bereik van alle menschelyke voorzichtigheit zyn, namentlyk, de gesteldheit van het Naauw, al te eng en te vol rotfen zynde voor de gallioenen en andere monsters van Spaansche schepen, voornamentlyk als het stormt: want zy hadden van den tydt af, dat zy het Kanaal waren ingelopen, meest altoos met onweersbuien gewortelt; zo dat zy genoodzaakt zyn den vinger Gods in hunne nederlage te erkennen, en te zeggen †, dat het zyne Voorzienigheit dus behaagt den hoogmoedt der menschen te beschamen, en der zelver zwakheit te doen blyken in de middelen, die hy hadt voorbeschikt om hunne macht op te beuren.

† Zie *Srada*.

Doodt van den grave van *Leicester*.

* Naar de oude styl, of 14 DAAT de nieuwe.

† *Behun*.

* *Robert Norton* en *Winstanley*.

De doodt van den grave van *Leicester* viel voor in het midden van alle de vreugdebedryven van Engelandt, en was niet bekwaam de zelve af te breken, noch te matigen. Hy stierf den 4 * September op den weg naar *Killingwerth*, zyn luthuis, werwaarts hy, naar zommigen † willen, henen ging, in ongunst geraakt, en by de koninginne overdragelyk geworden zynde, ter oorzaak van zyne staatzucht, welke hy getoont hadt met zich het algemene stedehouderschap van de legers in Engelandt en Ierlandt aan te matigen. Anderen * zeggen, dat hy vergeven wierdt met een drank, welchen hy voor lieden, die hy van kant zocht te helpen, bereid hadt. Doch de geschiedschryver van *Elizabeth* doet hem eene natuurlyke doodt sterfen, en van de koninginne zeer beklagt worden, zo dat zy 'er zelfs tranen over stortte, hoewel hy toestaat, dat de vertogen van *Mylord Barleigh* en *Hatton* haar verplichtten de opene brieven aangaande het algemene stedehouderschap van beide de koninkryken, welke zy hem reeds verleent hadt, te herroepen. Hoe zeer voor het overige de koningin hem begunstigde, steldeze echter altoos tusschen haar en hem de tusschenwydte van den troon, die oncin-

dig was. Dit bleek met luister in zekere daadt, 1588. die in het gezicht van den ganschen Raadt, in het kabinet van hare Majesteit vergaderd zynde, geschiedde. *Bowyer*, een edelman van de zwarte roede, van *Mylord Leicester* voor een schelm uitgemaakt zynde, om dat hy een kapitein van zyn gevolg niet hadt willen laten voorbygaan, kwam zich aan de voeten van *Elizabeth* werpen om recht te vorderen, haar vragende of *Mylord Leicester* koning, of hare Majesteit koningin was. Hier op wierdtze toornig, en zich naar dien onbescheiden gunsteling kerende, dienze met een verwoed gelaat aanzag, zeideze tegen hem: *Mylord, myne gunst is dermaten aan u niet vastgemaakt, of ik deel de zelve ook aan anderen mede, vryheit hebbende van die te verlenen en weder in te trekken wanneer het my behaagt; en byaldien gy hier den baas zoekt te spelen, zal ik middel vinden om 'er u van te beroven. Ik ben alleen meester, en dulde geen meester.*

Hy liet tot erfgenaam na den grave van *Warwick*, zynen broeder, en maakte merkelyke legaten aan *Robert Dudley*, zynen bastaard zoon, gelyk hy hem in zyn uiterste wille noemde, dat hem, zo zommigen willen, was ingegeven door die *Leticia*, dochter van den ridder *Knolles*, en weduwe van den grave van *Essex*, welke hy getrouwt hadt, verlatende de dochter van *Mylord Effingham*, by welke hy dezen zoon hadt, dien hy voor onwettig hielt. De moeder wilde des zelfs geboorte bevoegt maken, en haar huwelyk doen wettigen na de doodt van den grave van *Leicester*; maar de dochter van den ridder *Knolles* weerde zulks, en wierdt gehandhaaft in het aanzien van weduwe, tot nadeel van de andere. De zoon verzuimde niet den naam en de wapens van *Dudley* aan te nemen. Hy ging vervolgens in het gebiedt van den grootertog van *Toskane* over †, en de keizer hem hertog gemaakt hebbende, deedt hy zich, naar zynen overgrootvader, hertog van *Northumberlandt* noemen. *Mylord Leicester* aanbelangende, al de gunst, die hy genoten hadt, belette de koningin niet zyne goederen, na dat hy overleden was, aan te tasten, om het geldt, dat hy aan de financiekamer schuldig was: doch zy behaalde daar weinig voordeel by, en stondt het aan de schuldeischers van den overleden af. Dus hadden zo vele bedieningen en zo vele waardigheden, de heerlykfte van de kroon, waar mede die *Mylord* bekleed was, zyne schatkisten niet kunnen vol maken. Groot-schildknaap, ridder van de orde van den *Koulsbandt*, lidt van den geheimen Raadt, grootmeester van het huis der koninginne, kancelier van de hogeschole van *Oxford*, groot-woudmeester van de streken aan deze zyde van de rivier de *Trent*, algemeen plaatsouder * van de Engelsche legerbenden in *Nederlandt*, landvoogdt en algemeen bevelhebber van de vereenigde provincien, veldheer van het Engelsche leger tegen de Spanjaarden, alle deze grote ampten, zeggen wy, hadden hem niet ryk gemaakt. De gunst van de koninginne, welke hem zo krachtig gedragen hadt, ging zo verre niet, datze de geldmiddelen, waar omtrentze altoos buitengemeen zuinig was, voor hem verkwistte: mild evenwel door toegenegenheit, maar spaarzaam door noodt, ter oorzaak van de menigvuldige kosten, welke zy gedurende den ganschen loop harer regeringe diende te doen om 'er de rust van te verzekeren.

De hertog van *Parma* bestondt Spanje te wreken over de nederlage van des zelfs vloot door het innemen van *Bergen* op den *Zoom*. Hy hadt, gelyk gemeld is, een leger van drie en veertig duiz-

Gevalen van des zelfs bastaard zoon.

† Zie *Dugdale* in zyn boek van de *Baronnen*.

De graaf van *Leicester* stierf arm.

* Luitenant generaal.

Beleg van *Bergen* op den *Zoom*.

1588. duizend man op de been gebragt, omze naar Engelandt te doen overgaan. In dien toeleg gemitt hebbende verdeelde hy het zelve in drie hopen, waar van hy de voornaamste schikte om het beleg van die stad, aan de uiterste grenzen van Brabant gelegen, en de vestingen, welke de Spanjaarden in die provincie inhadden, door hare bezettingen verwoestende, te ondernemen. De Engelschen hadden 'er, uit kracht van het verdrag van de bondgenoten met de koninginne, nog het bezit van. Doch daar was een misverstandt onder de troepen, welke zich verdeelden tusschen hunne kolonels *Druri* en *Morgan*, en de Spanjaarden poogden zich van hunne oneenigheid te bedienen; ten anderen aangelokt zynde door twee officiers van de bezetting †, welke hen in de vesting leidden, onder schyn van hen de zelve over te leveren. Al de achterdocht van den hertog van Parma kon de genen, die tot deze onderneming bevel hadden, voor den strik niet behoeden. Aan hun hoofdt bevondt zich de markgraaf van Renti *, die voor zich deedt henen trekken honderd uitgelezene soldaten, geleid wordende door drie brave bevelhebbers, in het midden van welke een der twee Engelschen was, die hen voor gids diende, en tot groter verzekering begeerde, dat men hem vleugelde. Dit geschiedde alleen om de genen, die hy in den strik leidde, beter te verschalken. Dewyl de bezetting van den aanslag kennis hadt, vonden de Spanjaarden geen hinderpalen in hunnen doortocht, en de poort wierdt, zo haast als zy 'er voor kwamen, voor hen open gedaan. Maar na dat men 'er vyf en twintig of dertig in gelaten hadt, liet men de schotbalk met yzere punten vallen, en het teken gegeven zynde, gaf men vuur op al wat de schans naderde. Meer dan vyf honderd waren over de gracht gekomen, welke de zee, die afgelopen was, droog hadt gelaten; maar te rug kerende vonden zy de zelve door het aanwafschende ty vol water; zo dat 'er eene menigte verdrong, en de anderen kwamen om door het geschut, of de musketry der Engelschen. Daar sneuvelden 'er vier honderd in dezen aftocht, onder welke zich bevonden de markgraaf van Inojosa, de graaf van Ognate, *Hurtado van Mendoka*, *Ortez*, *De Leva*, en eenige andere officiers van name, waar van het verlies deze slag den Spanjaarden zeer smertelyk maakte. Hun geschiedschryver † zegt, dat de Engelschman, die hen verraden hadt, by *Elizabeth* gekomen zynde om beloning te verzoeken voor zyne trouwloosheit, zy hem slechts eene geringe somme deedt geven, hem afvaardigende met deze woorden: *Ge benen, en als ik een verrader van noden zal hebben, zal ik u laten ontbieden.* Deze reden, indien het zo is voorgevallen, geeft de vroomheit en de grootmoedigheid van deze vorstinne te kennen. Mylord *Willoughbi*, die als opperhoofd in de plaats het bevel voerde, en de dapperheit van de ridders *François Vere*, *Thomas Knolles*, *Nikolaas Parker*, en *Jan Pooli* kende, vereerde hen met de waardigheid, welke de Engelsche veldheeren de macht hadden aan de genen op te dragen, die onder hunne bevelen streden *. De hertog van Parma ondertusschen, ziende, dat het jaargety verliep, en gebrek hebbende aan levensmiddelen, terwyl de krygsbenden, die de bondgenoten in het eilandt Tolen hadden, de konvojen den doortocht verhinderden, was gedwongen het beleg op te breken: leide derhalven een gedeelte van zyn leger in de winterkwartieren, en deedt het overige optrekken tot ondernemingen van weinig belang, waar van wy in het vervolg van het verhaal van den

III Deel.

Nederlandschen oorlog zullen spreken. Het twiſtvuur tusschen de Presbyterianen en de Bisschoppelyken ontſak wederom in het midden van Engelandts voorspoedt, en bezoetelde eenigermaten de zuiverheit van de algemene blydschap. De geschiedschryver van *Elizabeth* beschuldigt de eerſten verscheide lasterschriften tegen de Anglikaanſche kerke uitgestrooit, en op eene vertoeielyke wyze tegen hare opperhoofdigheid uitgevaren te hebben. Drie leeraars van de Presbyteriaanſche party †, zegt hy, waren 'er de roervinken van, geſtyft wordende door de ridders *Knyghtley* en *Wigſton*, buiten dat twee vrome mannen, en die zich zeer deſtig gedroegen, maar door het vooroordeelnopens den Godsdienst te yverig waren. Hy voegt daar by, dat de Geslernde kamer hen in eene zware boete zou verwezen hebben, ten ware de aartsbisschop van Kantelberg voor hen gesproken, en de tegen de stoutheit der invoerders van nieuwigheden vergramde koninginne bevredigt hadt. Ondertusschen wierden de Presbyterianen vandag tot dag sterker, en zonder voor de bedreigingen van het hof te vrezen, hielden zy hunne synoden en kerkenraadt. Men vervolgde eenige in rechten: doch der zelve aanhangers maakten eene zamenſpanning, om hen de handen van den magistraat te ontweidigen, en mogelyk zouden zy het volvoert hebben, byaldien de zelve prelaat, die de twee andere ridders van de boete hadt doen ontheffen, ook deze beroerte, na de zelve door zyne zachtmoedigheid ontveinst te hebben, door zyne voorzichtigheit niet gestilt hadt.

Rogers, afgezant der koninginne te Coppenhagen, bewrocht dit jaar een verdrag aangaande den koophandel, dat den Engelschen voordeelig was: doch de minderjarigheit van den vorst verachterde daar van de uitvoering. Dit was *Christiaan de IV*, zoon van *Frederik den II*, overleden in het begin van April, in het vyf en vyftigste jaar van zynen ouderdom, en het dertigste van zyne regering, gedurende de welke hy veel wysheit en kloekmoedigheid liet blyken. *Rogers* wierdt aan dit Noordſche hof gezonden in de maand van Juny, om aldaar de rouwplichten af te leggen wegens des konings overlyden, en den opvolger te begroeten over des zelfs komſte tot den troon. Hy vondt 'er de Denen misnoegt, ter oorzake dat de Engelschen, den doortocht van de Zondt, om op Moskovië door de Oostzee te gaan handelen, vermydende, Noorwegen, Finlandt en Laplandt omzeilden, om in de Witte zee te komen. Het verdrag wierdt echter, hoewel zeer langzaam, gesloten.

De Czaar * in het tegendeel handelde de Engelschen, die zich in zyn ryk hadden nedergezet, met toegenegenheit. Hy was voor eenige jaren †, als wy boven § hebben aangetekent, op den troon geklommen by het afsterven van *Johannes Baslowits*, die zynen vader *Basilus Ivanowits* was opgevolgt, en door zyne wreedheden zo berucht is. Maar hy hadt een einde, dat een beter vorst waardig was *, bevelende den Raden van den jongen vorst hem niet in te boezemen dan besluiten tot vrede, en zyn volk een gedeelte van de schattingen, die het aan de kroon betaalde, voor tien jaren kwyd scheldende, om het zelve vergoeding te doen van wegens de ellenden, welke de langdurige oorlogen van zyne regering het zelve hadden doen uitstaan. Zo gaat het met de bloeddorstige vorsten, zy gevoelen zich ontoert op het uur van hunne doot, en trachten zich van het kwaadt, dat zy gedurende hun leven gedaan hebben, vry te kopen: maar het was beter met billykheit te regeren, om geruſt en met roem te sterven. Om weder tot

1588. beleg op te breken. Het ge- drag der Presbyterianen wordt veroordeelt. † *Penri*; *Udal*, en *Job Truchmorton*.

Verdrag van koophandel tusschen Engelandt en Dene- marken.

* *Fedor* of *Theodor* *Ivanowits*. † in het jaar 1584. § *Fol.* 323. * in den zo even gemelden jare 1584.

De Spanjaarden worden door de Engelsche bezettingen verschalkt.

† *Grazef* *son* en *Redbat*. De *Groot* zegt, dat de eene een waardt, en de andere een Engelsch soldaat was, dien hy *Grimſon* noemt. * *Lalain*.

† *Strada*.

* een voort van baander- ridders.

De hertog van Parma is genoodzaakt het

1588.
Verbondt der Czaaren van Muskovic met Engelandt.

den nieuwen Czaar te komen, hy eerde de koningin *Elizabeth* niet minder dan het zyne voorzaten *Basilus* en *Johannes* gedaan hadden, en wendde allen vlyt aan om der zelve vriendschap te onderhouden door alle soorten van goede diensten omtrent de Engelsche volkplantinge, en alle de genen van de natie, die in het ryk der Russen koophandel drevén.

1589.
Cambden. Spoorwaa. Bedekte handel van het Spaansche hof in Schotlandt.

In het begin van het jaar 1589 wierdt 'er in Schotlandt door de bedekte handelingen en het geldt van Spanje, onder het bestier van den hertog van Parma, eene gevaarlyke zamenzwering tegen Engelandt gesmeed. De toelag van het hof van Madrid was om Schotlandt aan zyn snoer te krygen, met de Roomschegezinden aldaar tot opstandt te verwekken, en wanneer het van de havens en zeeplaatfen verzekert zou zyn, zyne vloot derwaarts te zenden, om de tot de landing in Engelandt geschikte troepen aan de wal te zetten. Hadt men den raadt van den krygsvernufteling *Plato* willen volgen, zou de vloot in den voorgaanden jare dien koers al genomen hebben, in plaats van ontydig in het Naatw van Calais te gaan ankeren. Om dezen mislag te verbeteren maakte het bereidschap om dit jaar een raadt op te volgen, waar mede des zelfs onvoorzichtigheit of kwade fortuin het zelve belet hadt voordeel te doen. De hertog van Parma deedt *Bonce* vertrekken, belast zynde met zyne brieven voor den ganschen Roomschegezinden adel, welken hy aanmaande hunne door den slechten uitflag van den hertog van Sidonia verslagene hope weder op te beuren, hen verzekering doende, dat 'er eene andere vloot, zo machtig als de eerste, in het aanstaande voorjaar op hunne kusten zou verschynen. Op deze brieven volgde niet lang daar na eene somme van dien duizend kronen, om onder de voornaamste hoofden van het eedgenootschap te worden uitgedeelt. De graaf van Huntley was by de zamengezwoorenen toenmaals verdacht, om dat hy niet lang voor dien tydt den Roomschen Godsdienst hadt afgezworen, om des jongen vorsten gemoedt, die hem daar toe aanporde, in te nemen: doch met hen verzoent zynde, schreef hy aan den hertog van Parma, om zich wegens zyne afzweringe te verichonen, en om hem betuiging te doen van de oprechtheit zynrer wederkeringe. De graaf van Arrol, door den Jesuit *Hay* omgekocht, schreef hem ook, om hem verzekering te doen van de algemene zake onschendbaar te zullen aankleven; en deze groten, gevoegt met de graven van Crawford en Morton*, schreven alle gezamentlyk aan den koning van Spanje. Zy begonnen hunnen brief met hun leedwezen te kennen te geven over het aan de vloot gebeurde ongeval, en verzochten hem eene andere in hunne havens te zenden, alwaar zy in alle zekerheit zou aanlanden, en van waar de krygsbenden der twee natiën Engelandt te landt en ter zee aantastende, het zelve wel haast overmeestert zouden hebben. De officiers van *Elizabeth* waren deze brieven heimelyk machtig geworden, die zy terstondt aan den koning van Schotlandt overzonden, hem door klemmende vertogen opwekkende om zich door de verraders, die zyne al te grote zachtzinnigheit misbruikten, niet in slaap te laten wien.

* Mylord Maxwell.

Doortrapteit der Jesuiten.

Alvorens dit bericht te ontfangen hadden de Jesuiten *Hay* en *Creiton* een glimp aan de zamenzwering gegeven, welke de zelve zeer gevaarlyk maakte, namentlyk, met de zelve te dekken met den schyn van het welwezen van de algemene zake, zonder van den Godsdienst te spreken, om dus en Roomschegezinden en Hervormden te ge-

lyk in hunne belangen te doen treden. Zy wisten wel, dat de kancelier *Maitland*, die des konings gemoedt bezat, weinig minder bemint wierdt van den Protestantschen adel dan van de anderen, onangezien des zelfs toegenegeheit voor de koningin *Elizabeth*. Zy raadden dan den eedgenoten van hem het voorwendfel van hunne krygstoerusting te maken, en te kennen te geven, dat zy in geen bondgenootschap waren getreden dan om den koning in vryheit te stellen, welken deze onwaardige staatsdienaar en de Engelsche factie als in slaverny hielden, en dat de moorders van de moeder zich reets toebereidden om het bloedt van den zone, zo wel als dat van alle getrouwe Schotten, te vergieten. Hun vertoog was evenwel van die uitwerking niet, als zy gehoopt hadden, en al wat zy konden te weeg brengen, was, dat zy den grave van Bothwel aan hun snoer kregen. Hy was een zoon van *Jan Stuart*, prior van Coldingham, bastaard zoon van *Jacobus* den V, hebbende dus de eer van uit koninklyken bloede geproten te zyn: doch zyne geboorte was onwettig, zyn hert was nog gebrekkeliker en meer bedorven; eerloos en zonder Godsdienst, listig, ongetrouw, en gebruikende alle godloze middelen, ja zelfs de toverkunst, om zyne voornemens te volvoeren. Zodanig een man kon wel zonder de minste zwaarigheit te maken in een vloekverwantchap treden, dat het op den koning en den Godsdienst gemunt hadt, onder schyn van het ryksbestier te verbeteren.

Hy stelde zich aan het hoofd der banditen van de grenzen, en de graaf van Huntley wapende de Schotten van het Noorden. Doch eene afkondiging van den koning, by welke aan alle onderdanen, van zestien tot zestig jaren oud, bevolen wierdt het vaderlandt te hulpe te komen, veroorzaakte de overloping hunner troepen, en verplichtte hen de vlucht te nemen. Zy verzamelden nochtans wederom, door de Jesuiten aangehitst zynde, de welke, spottende met de verklaring, waar by het hen op doodstraffe bevolen was uit het koninkryk te vertrekken, aldaar bleven om hunne aanhangers tot oproer aan te zetten. De vloekverwanten trokken dan voor de tweede maal* in slagorder op, hebbende aan hun hoofd de graven van Huntley, Crawford en Arrol, en kwamen voor Aberdeen, op hope, dat de graaf van Bothwel den koning van den kant van de Zuidelyke provinciën werk genoeg zou geven, om hem te beletten de plaats te hulp te komen. Zy wierden bedrogen, en des vorsten vaardigheit vrydelde hun voornemen. Hy verklaarde *Bothwel* en zyne aanhangers vogelvry, verzekerde zich van het Zuider gewest, en naar het Noorden trekkende kwam hy half April tot op tien mylen aan Aberdeen legeren. Hy kreeg bericht, dat de vyanden, wier leger wel machtiger was dan het zyne, op hem kwamen aantrekken om hem te bevechten. Toen de monstering over zyne in slagorder geschikte soldaten doende, zeide hy tegen hen: *Gy zyt myne getuigen, dat ik alles gedaan heb, wat ik heb kunnen doen, om het bloedt myner onderdanen te sparen; maar dewyl de weder-spanningen niet berouwen zyn noch door hunnen plicht, noch door onze weldaden, moet men hen door kracht van wapenen tot geboorzaambeit brengen. Volgt my dan, gy die my getrouw zyt, en zonder over hun aantal verbaast te zyn, zo geloofst, dat zy zelfs de stoutmoedigheit niet zullen hebben het gezicht van hunnen koning uit te slaan.* Deze redenen, door den jongen vorst met eene gansch koninklyke bevaligheit uitgesproken zynde, boezemde zynen krygsbenden zo veel vertrouwen in, dat zy aan de overwinninge niet twyfelden. Hy deedt hen flux tegen den vyandt optrekken, gevende het bevel over

Hoednigheden van Mylord Stuart, grave van Bothwel.

Zyne muitey.

* in de maand van April.

Des konings aanspraak aan zyne soldaten.

1589. over de voorhoede aan Mylord *Hamilton*, onaan-gezien de tegenspraak van den grave van *Angus*, welke meende, dat die post hem, door een aan zyn geslacht vastgemaakt voorrecht, toekwam: doch de koning wilde in zyn order geen verandering maken, zonder benadelinge niettemin van het recht van den grave van *Angus* in het toekomstende. De twee legers raakten niet handgemeen, en de wederspannigen dorsten zich inderdaad tegen hunnen souverein, gelyk hy voorzien hadt, niet aankanten; zo dat hy zonder tegenstribbelinge binnen *Aberdeen* raakte. De ganse adel van de provincie kwam hem aldaar verzekering doen van zyne getrouwheit, terwyl de vloekverwanten, de wapenen nederleggende, hunne behoudenis zochten in de vlucht, of in zyne goedertierenheit.

Men maakt den grave van *Arundel* zyn proces op.

* Sedert het jaer 1585. † in het jaer 1586. Zie fol. 337, 338 en 339. † Non bis in idem.

In den tydt dat Spanje het ontwerp van de landing in *Schotland*, door het verdelgen van de party, die het aldaar onderhieldt, vrydelt zag, kwam het zelve nog het leedt over van te vernemen, dat de graaf van *Arundel* in *Engelandt*, de ziel van de Roomsch-Katholyken en van de Spaansche party in dat koninkryk, veroordeelt was. Gedurende meer dan drie jaren † hadt hy in den *Tour* gezeten, verwezen zynde * om dat hy met de *Jesuiten Alan* en *Person*, vyanden van den Staat, heimelyk verstant hadt gehouden, in eene boete van tien duizend ponden, en om zo lang gevangen te blyven, als het de koningin zou behagen. Het schynt, dat dit eene afgedane zaak was, dewyl men volgens de wetten geen rechtsgeding op nieuw mag aanvangen, daar reets vonnis op gevolgt is †. Maar om dat hy in de gevangnisse zyne schelmische kuyperyen niet hadt nagelaten, wierdt hy op de oude en nieuwe beschuldigingen in rechten vervolgt, en schuldig verklaart aan de misdaad van gekwetste hoogheit.

Men rechte ten dien einde eene vierchaar op in de zaal van *Westminster*, waar in de graaf van *Darbi* * de voorzitting hadt, met den tytel van opperrechter. By hem waren gevoegt Mylord *Barleigh*, grootfchatbewaarder, de markgraaf van *Winchester*, *Eduard*, graaf van *Oxford*, grootkamerling, de graven van *Kent*, *Suffex*, *Pembroke*, *Hartford*, en *Linkoln*, met nog zestien andere Mylords *. Wanneer de beschuldigde voor de *Pairs* was gebragt, en dat men hem bevolen hadt de handt op te heffen, zeide hy, de zelve opheffende, en vervolgens op zyne borst brengende: *Zie daar eene zuivere handt en een oprecht gewisse*. Men las hem de hoofdpunten van de beschuldiging voor, welke men in twee classen verdeelde. De eerste behelste het geen voor zyne gevangenneming was voorgevallen, en de tweede het geen hy naderhandt hadt uitgerecht. Men stelde in de eerste zynen zamenhandel met *Alan* en *Person* †, en de andere verraders, die den ondergang van het koninkryk en den Anglikaanschen Godsdienst gezworen hadden; de brieven, welke hy daar over aan den Engelschen kardinaal † hadt geschreven, hem verzekerende mede te zullen helpen in het oogmerk van de herstelling des Roomschen Godsdiensts, en de goedkeuring, die hy aan de bulle van *Sixtus* den V hadt gegeven, waar by de koningin in den ban wierdt gedaan, en het koninkryk den Spanjaarden overgelteert; waar by men voegde de gebeden, welke hy gedaan hadt voor den gelukkigen uitflag van der zelve vloot. In de andere classe van zyne beschuldiging bragt men de wenschen, die men hem hadt horen doen naar de

III Deel.

aankomste van de vyandelyke scheepsmacht; 1589. de *Misse* van den H. Geest, welke hy op de tyding, dat de zelve het Kanaal instevende, hadt doen zingen, en zyne wanhoop wanneer hy der zelve vlucht vernam: goddeloze wenschingen, zeide men, en eene strafwaardige droefheit; gelykende naar de gene, die *Horatius* met de doot van zyne eigene zuster strafte, die den moordt beweende van een minnaar, welken hy aan het gemenebest hadt opgeoffert; doch die zonder vergelyking minder onzondig was.

De beschuldigingen gelezen zynde, wendde de graaf van *Arundel* zich tot de rechters *, welke het opmaken der rechtsgedingen niet bywonen dan om de gevallen van de wet uit te leggen, en deedt hen eenige vragen betreffende de inzetting, uit kracht van de welke hy moest geoordeelt worden. Men antwoordde hem, dat dit zou geschieden volgens de inzetting van *Eduard* den III. Vervolgens zeide hem de opperrechter ordentelyk aan, dat hy te verklaren hadt, of hy schuldig was. Hy ontkende het te zyn, en onderwierp zich aan het oordeel der *Pairs*. Dit gedaan zynde hoorde men de pleitbezorgers * en voorspraken † der koninginne. *Puckering*, sergeant in rechten van hare Majesteit, drong sterk aan op den zamenhandel, waar van de gevangen door zyne brieven met *Alan* en andere *Jesuiten* tot herstelling van den Roomschen Godsdienst overtuigt was, waar in lag opgesloten eene volstrekte zamenzwering tegen het koninkryk, met den inval van het welke men moest beginnen, alvorens het Pausdom daar weder in te voeren. De graaf antwoordde, dat dit nochtans zyne mening niet was geweest, alleenlyk voorgehad hebbende de bekeering der zielen tot het Katholyke geloof. Doch *Popham*, pleitbezorger der koninginne, toonde aan door bekentnissen van *Sauvage*, *Babington* en *Trochmorton*, welke men eenige jaren te voren in rechten vervolgt hadt, dat de zamengezworenen door de bekeering tot de Roomsche kerke niet verstonden de gene, welke geschiedt door middel van onderwys en vermaningen, maar de gene, die men door het geweld der wapenen afswingt, en welke men door een stoutmoedigen inval moest bekomen. Men oordeelde hem ook strafwaardig wegens zekere gedenkenningen, die in zyn kabinet gevonden waren, op een van de welke gegraveert stondt eene handt, wordende door een serpent gebeten, dat door de zelve in het vuur wordt afgeschud, met deze woorden: *Zo Godt voor ons is, wie zal tegen ons zyn?* * Maar men deedt inzonderheit geliden de brieven van de koninginne van *Schotland*, die hem *Babington* aanbeval, als den heldhaftigen voorstander der Roomschgezinden, en die van den kardinaal *Alan*, welke, van de bulle van *Sixtus* den V sprekende, zeide, datze verleent was geworden op de aanhoudingen van een grote personadie in *Engelandt*; het geen niet toegepast kon worden dan op den grave van *Arundel*. Men voegde daar by, dat zulks volstrekt overeenstemde met zommige papieren van den beschuldigde, in welke men dit opschrift hadt gevonden: *Philips, hertog van Norfolk*, om door dezen uitmuntenden eernaam, volgens den raad van den zelve kardinaal *Alan*, zynen boezemvriendt, den aanhang groter naam en faam by te zetten. De graaf van *Arundel* verachtte de tegenwerping van de gedenkenningen; bekende zynen zamenhandel met den Engelschen kardinaal; maar beweerde, dat de zelve onzondig was, alleen

* Justiciers. Zy worden ook gezworenen genaamt.

* Procureurs. † Advocaat.

* Si Deus pro nobis quis contra nos?

1589.

alleen strekkende tot de herstelling van den Roomschen Godsdienst, zonder iets tegen zyn vaderlandt te ondernemen; hieldt de brieven, het zy van den kardinaal, of van de koninginne van Schotlandt, van onwaarde; niet insttaande voor het geen zy mogten geschreven hebben, en dat het genoeg was, om zyne onschuld te doen blyken, in gene strafwaardige onderneming getreden te zyn. Hy beleeft ondertusschen, dat hy in den tydt, dat hy op middelen bedacht was om de vlucht te nemen*, voor hadt gehad naar Vlaanderen over te steken, en zynen dienst den hertog van Parma aan te bieden, om dat de verdrukking, waar in de Roomsche-Katholyken gehouden wierden, hem niet toeliet langer in Engelandt te blyven.

* in den
jare
1585.

Hier kwamen de beschuldigingen op uit ten opzichte van het gedrag van den gevangen voor zyne gevangenneming. Wat het gene aanbelaagt, dat hy naderhandt hadt gehouden, de verwytingen, welke men hem daar over doet, waren niet dan eene herhaling van die drie misdryven, welke reets gemeld zyn, namentlyk: I. zyn verlangen om de Spaansche vloot te zien verschynen; II. zyne blydschap wanneer de zelve verscheen, en zyne gebeden, dat der zelve landing wel mogt gelukken; en III. zyne droefheit, toen hy vernam, datze geslagen en gevlucht was; waar by gevoegt wierden klemmende vertogen aangaande zyne ondankbaarheid omtrent de goedheden der koninginne, die zyne eerste feilen als eeneenkele vergeetachtigheid, of ten hoogste als eene kleinachting voor de achtbaarheid van den vorst beschouwt hadt: een hatelyk misdryf, in der waarheit, doch beneden dat van gekwetste hoogheit. Zyne verdere overtreding, voegt men 'er by, liet die verachting niet meer toe, en in eene zo naauwe verbindtenisse met de vyanden van Staat volhardende, hadt hy al de strafheit verdient van de wet tegen de schuldigen aan hoogverraad. Voor het overige wierdt hy gehoort tegen de getuigen, onder welke zich bevonden een ridder en een priester, behalven eenige gevangenen, die met hem zaten. Hy maakte den ridder bang; merkte tegenstrydigheden in de verklaring van den priester aan, en maakte de overigen voor schelmen uit, onwaardig bygevolg om in eenigen dele geloof te worden, en klagende, dat menze hem niet tot medegezellen in zyne gevangenis gegeven hadt, dan om 'er zo veel verklikkers van hem van te maken.

Wyt
van
stem-
men.

De dag, welke ter naauwernoodt genoeg was geweest voor deze betwistingen en het lezen van het rechtsgeding, was byna ten einde gelopen, wanneer de opperrechtter den gevangen deedt buiten staan, ten einde hy de stemmen mogt opnemen. De Paars stonden op en pleegden, alvorens het vonnis op te maken, gezamentlyk raadt gedurende een uur met de bygevoegde rechtters. Het daar omtrent eindelyk eens geworden zynde, namen zy wederom hunne plaatsen. Toen vroeg hen de klerk van de kroon, of de graaf schuldig was. Zy alle, de handt op de borst leggende, verzekerden op hunne eer en gewisse van ja. Vervolgens vroeg men den beschuldigde, dien men weder voor de balie hadt gebragt, of hy ook iets hadt in te brengen, het geen kon verhinderen, dat men zyn vonnis uitsprak. Zyn antwoordt was gelyk dat van den hertog van Norfolk, zynen vader, dat hy eenige jaren te voren op de zelve plaats gegeven hadt: *Gods wille geschiede*. Hy kreeg ook een gelyk vonnis.

Na de uitspraak daar van gehoort te hebben, verzocht hy de rechtters, dat het hem geoorlooft mogt zyn de gravinne zyne echtgenote

te spreken, en voor de laatste maal te omhelzen het kindt, waar van zy gedurende zyne gevangenis bevalen was; zyne boeken na te zien, en den staat van zyne schulden vast te stellen, bevelende aan de goedertierenheit van hare Majesteit de fortuin van een onnosel weeskint, en smekende hare rechtvaardigheid, dat zyneschuldcijschers betaalt mogten worden. De goedheit van de koninginne deedt meer dan hy verzocht. Zy hadt niet alleen deernis met den zone; zy vergaf ook den vader zyne misdaadt. Men hadt hem weder naar de gevangenis gebragt, het scherp van den byl naar hem toegekeert zynde, een dodelyk teken van de straffe, waar toe hy zich te bereiden hadt. Hy verwachtte niet meer dan den dag van de uitvoering; en de Engelschen, zich de rampen van dit geslacht te binnen brengende, vergaten reets zyn misdryf, om zyn ongeluk te beklagen, door medelyden geraakt zynde van hem in den bloei zynere jaren* op een schavot te zien sterfen, wanneer de koningin den dodelyken slag verhoedde, waar mede zy zich te vrede hieldt hem bedreigt te hebben. Het belang van den Staat en de veiligheid van haar eigen persoon lieten haar mogelyk niet toe hem in vryheit te stellen: men diende de aanhangers van den paus en Spanje in vreeze te houden door het pandt van een hoofdt, dat hen zo dierbaar was; maar zy liet hem zyne dagen gerustelyk in den Tour eindigen, alwaar hy zes jaren daar naoverleed†.

Goeder-
tieren-
heit van
de ko-
ningin-
ne.* Hy
was nog
geen 33
jaren
oud.† in den
jare
1595.
Camb-
des.
Thuanus.
P. Bor.
De Groot.

Het was den Engelschen niet genoeg Spanje de lust tot een tweden inval benomen te hebben, met de partyen, die de zelve, het zy in Schotlandt, of in Engelandt, konden begunstigen, te doen zwichten; zy wilden het zelve op hun beurt ook eens bezoeken, op des zelfs bodem landingen doen, die het op hun eilandt niet hadt durven ondernemen, en in het hert van des zelfs koninkryk den schrik brengen, en verwocftingen aanrechten, waar mede het hun vaderlandt bedreigt hadt. Zy hadden die grote gedachten, welke gansch Europa van dat trotsche ryk hadt, thans verloren; en overtuigt zynde, dat des schrik, dien het zelve van het eene einde der werelt tot het andere toe verspreid hadt, gegrond was meer op een ydelen naam dan op ware kracht en vermogen, besloten zy daar eens een proef van te nemen, en, na des zelfs vloot verbrand te hebben, zyne steden te gaan afbranden. Het geen men daar omtrent heet aan te merken is, dat die floute toelag by gemene burgers, welke de koningin erkende, doch die de vloot op hunne eigene kolten uitrusten, gemaakt was, en die met zes en twintig oorlogschepen, waar onder maar vier koninklyke waren, Spanje en Portugal te vuur en te zwaardt gingen bestormen, wier *overwin- nelyke* vloot, bestaande uit honderd en vyf endertig schepen, Portsmouth niet hadt durven aantasten. Deze kleine vloot, de grootheid van de andere bespottende, deedt Gallicie beven, stroomte de Corunna af, bragt Madrid in bekommering, kwam aan den mondt van den Taag ten anker, zette hare soldaten aan landt, welke Lissébon belegerden; en konden zy die stad met vier duizend man niet vermeerderen, hadden zy ten minste de eer van in der zelve voorsteden te huisvesten, en aldaar te doen erkennen den koning *Don Antonio*, dien zy met zich bragten.

De En-
gelsche
vloot
verwoeft
de kusten
van
Spanje
en Por-
tugal.

Hy hadt veel mede geholpen tot de onderneming van dezen tocht. Toen ter tydt in Engelandt zyn verblyf houdende, alwaar de koningin hem als een vorst deedt bestaan, hadt hy aan den Raadt van hare Majesteit vertoon, dat de Portugezen, welke het bloedt hunner koningen be-
min-

1589. minden, en de Spanjaarden haatten; hem zo haast niet zouden zien verschynen, of zy zouden zich, het juk dezer laatste afschudden, ten zynen voordeele verklaren. Hy hieldt dan om de toerusting aan, en verzocht, dat men hem op de vloot nemen, en zich van eene zo schonne gelegenheit bedienen zou om hem weder op den troon te stellen, verzeke- ring doende, dat hy van zyn kant niet zou ontbreken dankbaar te zyn, en met de konin- ginne zyne beschermster tegen hunnen algeme- nen vyandt in een vast verbondt treden. Zyne vertogen wierden by den Raadt in over- weging genomen. Men vondt zwarigheid in de onderneming: doch de zelve scheen niet on- mogelyk. Zommigen vertoonden, dat die na- tie, van verre ontzagchelyker zynde dan van naby, nergens zwakker was dan in haar eigen landt, daarze noch troepen, noch verschans- te plaatsen hadt; dat der zelve soldaten in Ita- lie, Vlaanderen, de Indiën, en in zo vele van het middelpunt van haar ryk afgelegene staten verstrooit zynde, dat landchap daar door on- bevolkt, uitgeput, en tot het wederstaan van een wakkeren aanval onbekwaam was. Men zeide, dat Spanje niet ligter kon vermeerst worden dan in Spanje zelt; dat *Hannibal* oud- tyds gezegt hadt, dat de Romeinen binnen Rome moesten overwonnen worden, en dat *Scipio*, uit het zeggen van *Hannibal* voordeel trekkende, de Carthagenenzen uit Italië hadt verdreven, en den oorlog in Afrika overgebracht; dat men zich derhalven het voorbeeldt van *Scipio*, met de Spanjaarden in hun eigen landt aan te tasten, te nut hadt te maken.

Ondertusschen liet de voorzichtigheit, of de spaarzaamheit der koninginne, die of het goede gevolg, of de kosten van dezen oorlog vreesde, haar niet toe al de macht des koninkryks daar aan te wagen. Vergenoegt zynde, dat zulks onder haar belcidt zou geschieden, namze de aanbiedingen van *Drake* en *Norris* aan, welke een voorslag deden van dezen tocht te zullen onder- nemen, mits dat hen bezorgt wierdt de by- standt van eenige schepen, en een gedeelte van het vereischte geldt tot de uitrusting van de vloot, het welk hen wierdt toegestaan. Hare Majesteit deedt hen tellen honderd en dertig duizend gul- dens uit hare schatkist, en leende hen zes sche- pen. Zy verschaften het overige, het welk be- stondt in twintig oorlogschepen, en honderd en veertig lastschepen, met het bootsvolk en de sol- daten, waar van de twee hoofden de wervingen deden op gemene kosten, en overeenkwamen om het voordeel, dat van dien tocht mogt komen, op gelyke wyze te verdeelen, het deel der konin- ginne daar alvorens afgenomen zynde, het welk door eene verklaring van hare Majesteit wierdt bekrachtigt.

Deze voorwaarden vastgesteld zynde, wierven zy elf duizend soldaten en vyftien honderd ma- trozen: toebereidselen, die verre beneden de on- derneming schenen te zyn, byaldien de kracht van een leger niet meer afhing van de dapperheit dan van het getal der krygsbenden. Deze had- den ten anderen aan hun hoofdt officiers van eene beproefde kloekmoedigheid: *Walther* * van *E- vreaux*, broeder van den grave van *Essex*, den ridder *William Roger*, *Eduard* en *Henrik Norris*, broeders van eenen der veldheeren, *Thomas Sidney*, broeder van den beruchten *Philips Sidney*, die in den jare 1586 voor Zutphen incuvelde, en andere Engelse edelen, aangemoedigt zynde door roem- of wraakzucht. De Staten der vereenigde provin- ciën zonden hen ook eenigeschepen toe, met een

regiment, waar over *Nikolaas Meesterke*, zoon 1589. van den voorzitter van Vlaanderen, het gebiedt voerde. De ridders *Jan Norris* en *François Dra- ke* waren de opperbevelhebbers ter zee en te landt: doch hadden het gebiedt onder zich verdeelt, dat van de vloot aan *Drake* blyvende, en *Norris* met het bestier van de troepen, die de landing zouden doen, belast wordende. *An- thoni*, tytel-koning van Portugal, vertrok ook met hen, in hope, dat zy hem op den troon zouden herstellen; maar hy maakte hen deel- genoten van zyne onheilen, en kon uit hunne dapperheit geen voordeel trekken.

De vloot, die in *Pleimouth* byeen was verza- melt, ging den 16 April onder zeil, en kwam op den vyfden dag voor *Corunna* ankeren, dat zommigen menen het *Cluvia Sulpitia*, en ande- ren het *Coronium* van *Ptolemeus* te zyn. Zy zet- ten acht duizend man aan de wal, die de plaats omcingelden, en besloten hadden de zelve met den degen in de vuist te vermeerstren. Daar was eene boven-en beneden-stadt. De boven- stad, in het hangen van het gebergte gebouwt zynde, was met goede muren omringt, en wierdt door een kasteel verdedigt. De beneden- stad, welke die van het landt *Pescaderia* noe- men, lag 'er met het eene eindt aan vast, met het andere van beide zyden daar van afgescheiden zynde door de zee, die 'er een byna-eilandt van maakte. Dit was de eerste aanval. *Brett* en *Umpton* des anderen daagsaan de Oostzyde komen- de, aan het hoofdt van drie honderd man, *Wing- field* en *Sansom* aan de Westzyde, met vyf hon- derd man, zetten de ladders, en liepen storm, onaangetzien al het vuur der vyanden. Die van den tweden aanval wierden nochtans tot twee malen toe omver gesmeten in de gracht, doch klommen tot twee malen toe weder op, en door de drie honderd soldaten van den eersten, die minder wederstandt ontmoetten, ondersteunt wordende, kwamen zy van alle kanten in de plaats. De Spanjaarden gaven hen de zelve op eene lachertige wyze over, hun geweer neder- werpende, en naar de boven-stadt vluchtende door paden, die hen bekend, maar voor de an- deren onbruikbaar waren. Deze verovering ver- schafte den Engelschen veel buspoeder en over- vloedt van andere oorlogsbehoeften, welke men verzamelt hadt tot het uitrusten van eene tweede vloot tegen Engelandt. Dus ontwapenden zy den vyandt, voor dat hy zich in staat hadt ge- stelt om hen te bevechten, en veroverden in des zelfs vaderlandt, even als een kostelyken buit, de toebereidselen, welke geschikt waren om hen te verdrukken.

Het viel hen zo niet toe in het bestormen van de boven-stadt. De veldheer *Norris*, gemerkt bebbende, dat de zelve geheel en al op de rots gebouwt was, uitgenomen eene eenige plaats, deedt de gravers * aldaar werken. De myn was wel haast klaar, en hadt niet dan een al te hevig gevolg. De Engelschen vertoonden zich aan de breich; maar terwyl zy zich den ingang daar van baanden, viel het gedeelte van den muur, dat nog overeind was blyven staan, door den slag van het buspoeder, dat de andere omver gesme- ten hadt, geschokt zynde, ook schielyk neder, en verpletterde onder zyn puin de soldaten, die aan het stormen waren. De genen, die hen navolg- den, door het ongeluk hunner medemakkers ver- schrikt zynde, namen de vlucht, en alle de ver- maningen van hunne officieren waren niet be- kwaam om hen te doen bedaren; zo dat de bele- gerden, door een geval, dat iets vremds inhoest, hunne behoudenis vonden in de omverwerping

Der zel- ver aan- komst in de *Co- runna*.

De En- gelschen verove- ren de beneden- stad.

Kunnen de bo- ven-stadt niet mee- ster wor- den. * *Mi- neurs*.

1589. van hunne bolwerken, en dit was in het tegendeel de val van de belegeraars. Deze slag, gevoegt zynde by de tyding, dat 'er bystandt van volk op weg was, verplichtte *Norris* af te trekken.

Frasie
aftocht
der Eng-
elschen.

De graven van *Altamira* en *Aranda* geleidden den zelve, met een talryker leger dan het zyne aantrekkende, met toelag om zich te legeren tusschen de vloot en de aan de wal gezette krygsbenden, om de zelve het weder-inscheppen te beletten. Maar de Engelsche veldheer brak het beleg op, trok regt op hén aan, zyn legertie in drie hopen verdelende, en zich plaatsende in het midden met den kolonel *Meeterke*. *Eduard Norris* en *William Sidney* geleidden de voorhoede: over de achterhoede hadden *Henrik Norris* en *Brett* het bevel. Zy bevonden de vyanden meester te zyn van eene stene brug van tachtig schreden lang, en alleen van drie breed, over welke men diende heen te trekken. Maar de zelve wierdt bewaart door drie duizend man, en het scheen roekeloosheit te zyn hen te willen overweldigen in een doortocht, waar in geen meer dan drie bezyden malkander konden trekken. Deze zwaarigheid kon den yver van den veldheer niet doen vertragen, en ziende, dat de voorhoede in twyfel stondt, riep hy zynen broeder *Eduard* toe, dat hy zou voorttrekken. Deze, twee bevelhebbers by zich nemende, wier stoutmoedigheid hem bekend was*, viel op de brug aan, gevolgt wordende van een bataillon, dat drie aan drie doortrok, dewyl 'er geen ruimte was voor een groter getal. Men diende den doortocht te verhaalen, en ondertusschen was men verplicht al staande zonder ophouden voort te trekken. Het scheelde weinig, of de kolonel *Norris* kwam by die gelegenheit om: zyn voet gleedt uit, zyn helm ging los; hy wierdt aan het hoofd gekwetst, en een Spanjaardt, die hem zag vallen, stondt gereed om hem een tweeden slag toe te brengen, waar mede hy hem den kop zou geklooft hebben, wanneer de veldheer, ontroert zynde door het gevaar, dat hy zynen broeder zag lopen, toevloog om hem te helpen, en hem opbeurde, na den vyandt verjaagt te hebben. Kortom, de Engelschen kregen den toortocht in door een wonder van byna ongelooflyke dapperheit, en maakten zich meester van de ronduite, die zy aan het einde van de brug vonden, hunne overwinning altoos voortzettende, en de vyanden van verschansing tot verschansing jagende. Mag men hunne geschiedschryvers geloven, was het alleen de voorhoede, bestaande uit duizend of twaalf honderd man, die het spit afbeet tegen een leger van meer dan tien duizend, en die door een weg heen sloeg, waar in de vyanden, welke hen moedig inwachten, drie tegen een waren. Zy zeggen ook, dat de Spanjaarden daar by negen honderd man verloren, eenige vaandels, en een gedeelte van het legertuig, zonder van het verlies van hunnen kant te melden.

De graaf
van Essex
komt
zich by
de vloot
voegen.

† *Robert*
van
Essex.

Des anderen daags scheepte men het grof geschut en de troepen weder in, en zich voegende naar de begeerten van den koning *Anthoni*, wendde men de stevens naar de kust van Portugal, naar de beneden-stadt van *Corunna* tot de grondslagen toe vernielt te hebben. Op den zesden dag zeilde men de kaap *Finisterre* voorby, alwaar de graaf van *Essex* † zich by de vloot kwam voegen. Deze jonge heer was niet te wederhouden geweest, noch door de bekoorlykheden van het hof, waar van hy het vermaak was, noch door het verbodt der koninginne, die niet begeerde, dat haar voornaamste adel zich in zulk eene ge-

vaarlyke onderneming zou wagen. Door zynen 1589. ganfch heldhaftigen yver vervoert zynde, begaf hy zich op een schip, de vloot nazeilende, welke hy ontmoette zo alsze naar de kust van Portugal stevende. Hy wierdt met blydschap ontfangen, niet alleen van zynen broeder, die onder de officiers een aanzienlyken rang hieldt, maar ook van de ganfche vloot in het algemeen, en van beide de bevelhebbers in het byzonder.

Het duurde niet lang, of hy gaf blyken van zyne kloekmoedigheid. De vloot, haren koers vervolgende, was in drie dagen aan het eilandt *Barlenga* gekomen, en daar van daan te *Peniche*, dat maar veertig mylen van *Lisfebon* legt. Men besloot zich van deze plaats, die men in den weg vondt, meesier te maken, en de kolonel *Sansom* wierdt met vyf honderd man afgezonden om de landing te doen. Maar het ongeduldt des graven van *Essex* hem niet toelattende te wachten tot dat die kolonel zyn volk in order hadt gestelt, sprong hy tot aan den middel toe in het water, en liep met den degen in de vuist op de vyanden aan, welke zich op den oever in slagorder gestelt hadden, om de ontscheping te beletten. Om de waarheit te zeggen, daar lag in die daadt eene roekeloosheit van een jongman, en de graaf van *Essex* zou ondanks zynen heldenmoedt gefneuveit hebben, ten ware *Sansom* zich gehaait hadt hem te hulp te komen. Hy hadt te worstelen tegen de zeegolven, en alleen een ganfch leger te bevechten: ondertusschen daagde hy het zeive uit, schoon hy het naauwlyks op de been kon houden, op het tipie zynde daar van verflagen, of door de zee verflonden te worden, wanneer de kolonel, aan het hoofd van zyne vyf honderd Engelschen aankomende, de vyanden op de vlucht dreef. Op hunne afdeinzing volgde de overgaaf van *Peniche*, waar in men Engelsche bezetting leide, onder het befler van *Barton*.

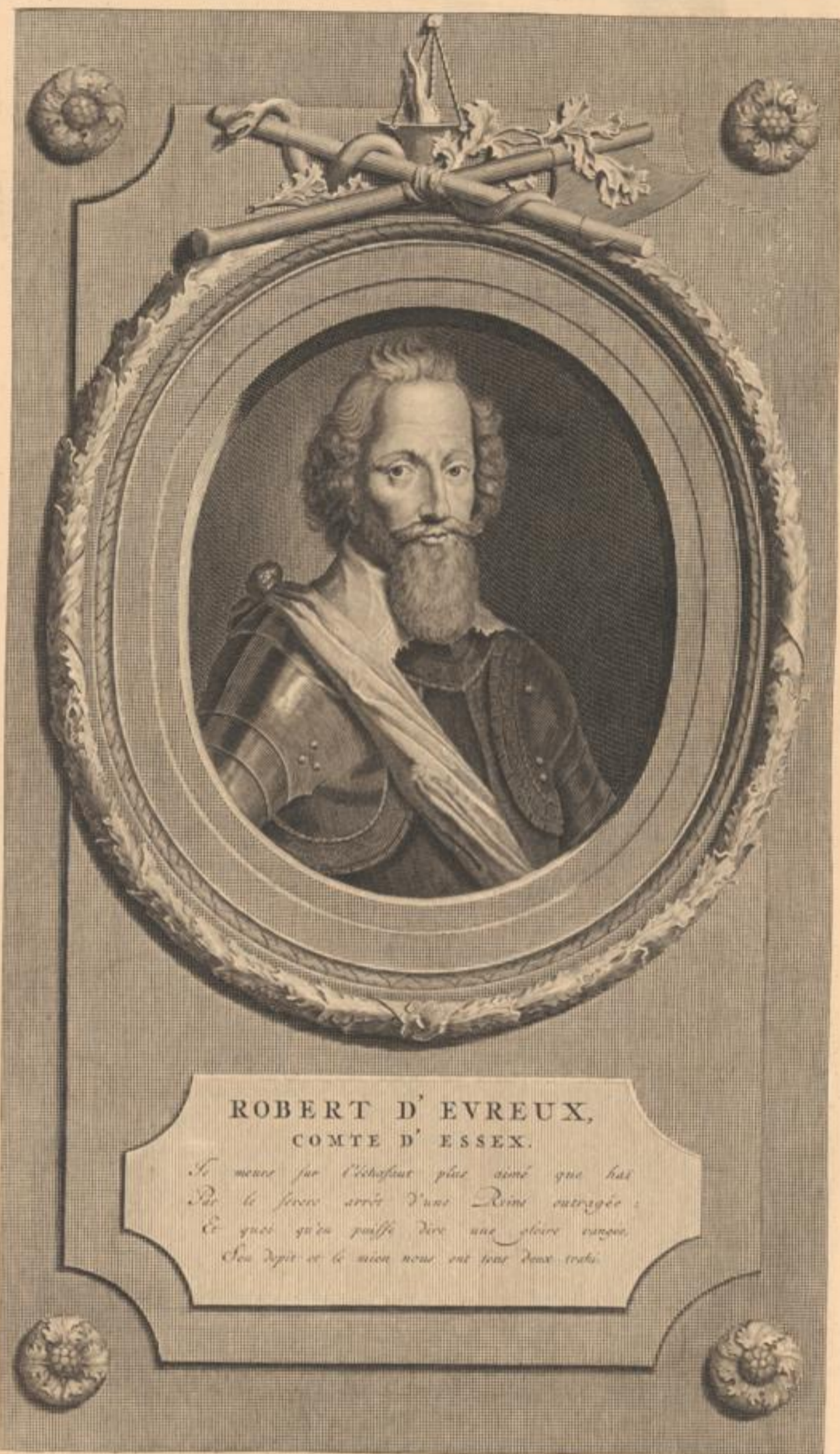
Wakker-
heit van
den gra-
ve van
Essex.

Men zette de troepen aldaar voort aan de wal, die hunnen weg te landt vervolgden tot aan *Lisfebon*, terwyl de vloot, op welke men zes regimenten gelaten hadt, met den oorlogsvoorraadt volgde, en den mond van den *Taag* naderde, ten einde de zelve by de hand ware om *Norris* hulp toe te brengen. Die veldheer maakte zich meester van de voorstadt *St. Catharina*, en de koning *Anthoni* hadt de blydschap van aldaar het gejuich van het volk aan te horen, roepende: *Lang leve de koning Don Anthoni!* De Portugezen van *Peniche* waren reets gekomen om hem geluk te wenschen, en als koning te erkennen; maar dit was nochtans niet dan het gemene volk, gemengt met de monniken, die met handgeklap hunne vreugde betoonden over zyne aankomste. De adel hieldt zich stil, door der Spanjaarden strengheit wederhouden wordende, welke hen bespiedden, en zich over hunnen opstandt op de gyselaars, die zy hen verplicht hadden naar *Madrid* te zenden, zouden gewroken hebben. Voor het overige eindigden de schone verwachtingen van den ongelukkigigen *Don Anthoni* met des volks gejuich. Hy hadt zich laten voorstaan, dat ganfch Portugal hem zo haast niet zou hebben zien verschynen, of dat het, zich der gehoorzaamheit van *Philips* onttrekkende, by menigte weder onder de zyne zou keren; en hy hadt den Engelschen de zelve ligtgelovigheid ingeboezemt, welke zich door zyne dromen hadden laten betoveren: doch de zelve verdwenen wel haast. Daar lag in de stad eene Spaansche bezetting van vyf duizend man, behalven vier Portugeesche regimenten, uit de burgery bestaande; en in de haven

Beleg
van
Lisfebon.

Wakker-
heit van
den grā-
te van
Essex.

Beleg
an
Essex.

**ROBERT D'EVREUX,
COMTE D'ESSEX.**

*Si meurt sur l'échafaut plus aimé que hat
Par le feroce arrêt d'un Dieu outragé :
Et que qu'en puisse dire une gloire vaine,
Son dépit et le sien nous ont tous deux trahi.*

M. de la Roche-Beaucourt.

P. de la Roche-Beaucourt.

De En-
gelichen
worden
gedwon-
gen het
beleg op
te bre-
ken.

De En-
geliche
veldhee-
ren da-
gen de
Span-
sche tot
den
frydt uit.

v
zi
k
li
di
da

1589. ven zag men twaalf galeien, met zes oorlog-schepen. *Henriquez*, graaf van Fuentes, hadt het bevel over de krygsbenden en de schepen, onder het gezag van den kardinaal *Albrecht van Oostenryk*, die, met den tytel van onderkoning, over het ganfche koninkryk het gebiedt voerde. Het was by hen befloten hunne oorlogsmacht niet bloot te stellen aan het geval van een slag, maar zich in hunne verfchanfingen te houden, alle de doortochten voor den vyandt te fluiten, den zelve door gedurige uitvallen af te matten, en zyn leger in hongersnoodt te brengen. *Norris* merkte wel wat hun toeleg was, en vondt raadzaam zich daar aan niet te wagen.

Hy hadt gehoopt, dat de Portugezen op het zien van hunnen vorft aan het muiten zouden geflagen hebben; maar niemandt eenige beweging makende, zag hy geen andere uitkomst dan zich naar den kant van de vloot te spoeden, die *Drake* beloofd hadt binnen den Taag te zullen brengen: doch de zelve kwam niet te voorschyn, en hy verwachtte de zelve te vergeeffch; zy was naar *Cascais* geweken, een kasteel, naby *Liffebon* leggende, waar vanze zich meester hadt gemaakt, en omtrent het welke zy ten anker lag, zich niet kunnende begeven noch in den stroom van de rivier, zonder zich aan een onvermydelyk gevaar bloot te stellen, noch daar van afwenden door het kanaal van *Alkaceva* zonder een diergelyk gevaar. Namze het laatste besluit, zo hadtze de banken en de rotfen, die haar onbekend waren, te vrezzen: waagdeze het regt uit te zeilen, volgende den stroom van den Taag, zo moeftze het vuur doorftaan van vyftig stukken gefchut, die waterpas fchoten, en het kanon der galeien, welke de zelve in den doortocht afwachten. Dit vertoonde *Drake* tot zyne verontfchuldiging aan de genen, die hem van verzuim of bloertigheid betichtten, en men twyfelde niet, of hy hadt gelyk, zyn heldenmoedt niet minder dan zyne ervarenheit bekend zynde.

De Engelfchen worden gedwongen het beleg op te beekenen.

Dus zag *Norris* zich van alle hope van byftandt berooft. Ten anderen vrezende, dat het hem aan lyftocht mogt ontbreken, en de ziekte onder zyne benden beginnende te komen, beflout hy de legerplaats te verlaten. De koning *Anthony* verzocht hem op het allernadrukkelykfte nog eenige dagen geduldt te willen nemen; maar de krygsraadt, vergadert zynde, wilde hem niet meer dan eenen toeftaan, na welken, ingeval 'er in de ftadt geen beweging tot zyn voordeel kwam, men eenftemmiglyk beflout het beleg op te breken, het welk gelukkelyk volvoert wierdt. De troepen braken zonder verwarring op, en trokken voort met onordele vaandels, zonder dat de vyanden de zelve dorften aantafsten. Eenige esquadrons ruiters kwamen alleen omtrent de vleugels zwieren, en met hunne piftolen wat getier maken; maar de Spaanfche veldheeren vonden niet raadzaam het gevecht, dat *Norris* hen voorftelde, aan te gaan: hy liet hen zelfs door een trompetter uitdaggen, gevoelig zynde over de *snorkery* van den grave van Fuentes, die zich beroemde de Engelfchen aan flukken gehouwen te hebben. Nevens den uitdaagbrief van den veldheer ging 'er een van den grave van *Essex* aan den Spaanfchen bevelhebber, waar in hy hem tot een byzonder gevecht uitteichte, hem de nederlaag, waar op hy zich beroemde, hetende liegen. De trompetter kwam zonder antwoordt terug, het zy de *Castiliaanfche* trotschheit geoordeelt hadt zich aan die uitdagingen niet te moeten ftoren, of dat het uit de voorzichtigheit en den koelen

De Engelfche veldheeren dagen de Spaanfche tot den ftrydt uit.

aardt dezer natie voortkwam deze dingen te 1589. verachten, houdende zich altoos aan het zekerfte befluit, namentlyk om de Engelfchen te doen vertrekken, zonder de oorlogsmacht van Spanje te wagen. De troepen zich dus naar boordt begeven hebbende, fcheepten zich weder in, en de veldheeren, geen de minfte gelegenheit ziende om verder iets te onderneemen, was men alleen bedacht om te rug te keren.

Alvorens de vloot het anker ligtte, veroverde zy zestig met alle foorten van behoeften voor eene vloot geladene schepen. De zelve kwamen uit de havenen van de Duitfche Hanzefteden, en bragten al den lyftocht mede voor de gallioenen, welke Spanje wederom tegen Engelandt meende in zee te brengen. Hierom hadden de ftierlieden van dit konvoi het *Kanaal gemyd*, en waren *Schotlandt* en *Ierlandt* omgezeilt, om niet in de handen der Engelfchen te vallen: want de koningin hadt by een openbaar bevelfchrift verbeurd verklaart al den mond-en oorlogs-voorraadt, dien de Hanzefteden zouden beftaan naar Spanje of Portugal over te zenden. *Drake* achtte deze schepen dan een goede buit te zyn, en dat hy, met de zelve te nemen, niet alleen een wetigen winft, maar daarenboven zyn vaderlandt, tegen het welke de behoeften gefchikt waren, een gewigtigen dienst deedt. Het mogt dan zyn als het wilde, hy voerde de zelve naar Engelandt met al den op de Spanjaarden veroverden buit. De zelve beftondt in honderd en vyftig zware flukken gefchut, in gemunt zilver, en andere goederen van grote waarde, waar van een party aan de foldaten en matrozen wierdt uitgedeelt.

De Engelfche vloot verovert zestig schepen, uit de havenen van de Hanzefteden komende.

Het befluit tot den te rug tocht genomen zynde, wierdt de kolonel *Sansom* met zeven schepen naar *Peniche* gezonden, van waar hy de Engelfche bezetting, nevens al den krygs-voorraadt, haalde, en vervolgens zich weder by de vloot voegde, welke naar de *Fransche* kufft koers zette. De zelve hadt zich in twee fmaldeelen verdeelt, onder de twee opperbevelhebbers *Drake* en *Norris*. Het eerste landde in het laatste van Juny aan, en het andere veertien dagen daar na, de helft van hun volk niet wederom brengende, waar van meer dan zes duizend in dezen tocht door de ziekten, veel meer dan door de wapenen der vyanden, waren omgekomen. Zommigen fchreven deze sterfte aan de strafheit van den wyn van het landt toe, welken de onmatigheit der Engelfchen hen dodelyk maakte: anderen aan de hette van het klimaat en aan de ongetemperdheit van de lucht, waar aan zy niet gewoon waren; waar omtrent men deze aanmerking hadt, dat alle de landingen van de Engelfche krygsbenden op den Spaanfchen bodem deze eilanders altoos rampspoedig waren geweest; dat *Jan*, hertog van *Lankaffer*, niet meer dan tien duizend man hadt te rug gebragt van dertig duizend, welke hy in den jare 1386 aldaar hadt doen landen, endat de markgraaf van *Dorset* in den jare 1512 in *Guipuscoa* en *Navarre* een gedeelte van het leger, waar over hem door *Henrik* den VIII het bevel was aanvertrouwt, hadt zien vergaan. Deze bedenking deedt nog eene andere maken, welke men vindt by een oud fchryver*, namentlyk, dat de lichamen ligter uitftaan de ongemakken van de koude dan die van de hette, en dat de troepen, welke van het Zuiden naar het Noorden gaan, niet alleen eene volkome gezondheid genieten, maar ook fterker en lyvigter worden; in plaats dat

Wederom komt van de vloot in Engelandt.

* *Vitrus*.

1589. dat de gene, die uit het Noorden naar het Zuiden trekken, aan gevaarlyke ziekten vast raken, en, om zo te spreken, door de hette verfmelten.

Men hadt nog andere aanmerkingen nopens dezen krygstocht. Wat kan men, zeiden de eenen, gelukkiger en stouter bedenken, daar men met een gering getal schepen en een handt vol soldaten ganich Spanje uittart, des zelfs steden bestormt, zyne legers aantast, op vier verscheide plaatsen op zyne kusten landingen doet, vele dagen achtereen met slaande trommelen en ontrolde vaandels dwars door des zelfs provinciën heen trekt, met vier duizend man de hoofdstadt van een koninkryk belegert, drie nachten in der zelve voorsteden huisvest, zich van de naburige sterkten meester maakt, en den Spanjaarden de krygsbehoefden van hunne vloot ontweldigt? Maar anderen beweerden, dat dit minder eene krygsverrechting was, welke men zich tot eer kon rekenen, dan eene onbedachte onderneming van gelukzoekers * en dolende ridders; dat men alle de omstandigheden daar van wat aan mogt verheffen; dat inderdaad al het voordeel uitkwam op de verovering van eenige stukken geschut, en de verwoesting van zommige slechte plaatsies; maar dat men 'er meer dan zes duizend man, zo soldaten als matrozen, by verloren hadt, waar van het verlies door zo geringe overwinningen niet kon vergoed worden. Wat 'er deze laatste ook van mogen zeggen, is het nochtans waar, dat deze onderneming de natie en zeer nut, en zeer roemwaardig was.

Voor het overige kon men deze scha-verhaling niet dan billyk achten, en niets inbrengen tegen de wraak, welke Engelandt over zyn geleden ongelyk genomen hadt. Wat anders was het, dat het zestig schepen van de Hanzee-steden verovert hadt. Daar omtrent wierdt van weëryden ten naauwste onderzoek gedaan. De Hanzee-steden klaagden over dit bedryf, als over eene onderneming tegen de vryheit van den koophandel, de onzydigheit, welke zy hielden met alle de kronen van Europa, en tegen het recht der volkeren. De koningin, die het geen 'er gedaan was goed keurde, deedt van harent wegen een schriftelyk verzoeg afkondigen om het zelve te rechtvaardigen. Zy zeide, dat die van Hamburg en andere zamen verbondene steden wel wisten van het verbodt, dat zy hen bekend gemaakt hadt, van den Spanjaarden noch wapenen, noch levensmiddelen toe te voeren, indien zy het gevaar niet wilden lopen van de verovering hunner schepen door de Engelsche kapers; dat zy voor het overige te vergeeffich bybragten hunne voorrechten in deze omstandigheid, waar in de behoudenis van een groot koninkryk de opperste wet was, en van alle byzondere verbonden afweek in alle de gevallen, die tot den ondergang van den Staat strekten. Hier was meer te zeggen; namentlyk, dat het met *Eduard den I* gemaakte verdrag, waar van de Hanzee-steden zich bedienden, behelsde de uitzondering, welke het algemene belang 'er altoos onder verstaan hadt, schoon de zelve niet uitgedrukt was, dat hunne schepen gene verbodene waren zouden innemen, omze naar de vyanden van de kroon te voeren. Men voegde daar by, dat dit voorbeding zonder verzuim was opgevolgt, en dat de Engelschen, zo menigmaal die van Hamburg en de andere zamen verbondene steden zich daar van hadden willen ontheffen, hunne schepen genomen en verbeurd verklaart hadden; dat men 'er voorbeelden van vondt gedurende de

oorlogen van deze kroon met Vrankryk; maar dat zulks niet alleen by de Engelschen gepleegt wierdt; dat keizer *Karel de V*, de koningen van Zweden, Denemarken en Polen, gelyk ook de prins van Oranje, algemeen bevelhebber * van de vereenigde provinciën, zich van het zelve recht tegen de zelve steden in diergelyke gelegenheden bedient hadden. De koningin eindigde met te zeggen, dat het geen burgers voegde gekroonde hoofden te dreigen; dat zy de overeenkomsten met alle hare bondgenoten, wie de zelve ook mogten zyn, heiliglyk zou onderhouden; maar dat het 'er wel verre af was, datze de bedreigingen van eenige steden vreesde; zy, welke die van de grootste vorsten wist te dwingen.

Dit verzoeg bleef niet lang zonder tegenspraak. Daar kwam 'er een te voorschyn, dat te Antwerpen gedrukt was, en meer naar een lasterschrift zweemde, waar in de koningin onwaardiglyk gehandelt wierdt, dan naar een staatkundig geschrift, om het voorrecht van de belang hebbende steden en de vryheit van de zeevaart staande te houden. Maar verstandige personen, die zich noch door den haat, noch door de genegenheit voor de party lieten blindhokken, beschouwden deze zaak in hare gevolgen, en meenden, het verschil ganschelyk ter zyde gestelt zynde, dat de voorzichtigheit der koningin zich in deze ontmoeting vergeten hadt. Zy zeiden, datze, om een gering voordeel, het geenze uit de verbeurdmakinge van eenige schepen kon trekken, zich bloot gaf niet alleen aan de weërwraak van de Hanzee-steden, maar ook aan die der Noordsehe koningen *, onder wier bescherminge die steden zich begeven hadden, en dat het beter zou geweest hebben deze zaak te ontveinzen, dan zich om eene beuseling zo vele vyanden te maken. Men liet vervolgens zyne gedachten gaan over het voordene, waar in men voorbeelden vondt van diergelyke ontydig geoeffende strafheden, en zelfs in Engelandt voorgevallene droevige veranderingen; dat dus de Saxen en de Denen, zeide men †, door de oude Bretons mishandelt zynde, zich daar over, door der zelve eilandt trekkende, gewroken hadden, het zelve door lange oorlogen verwoestende, en het zelve opleggende de schandelyke schatting van den *Deenschen penning*, waar van het niet ontheft wierdt dan door de dapperheit van *Willem den Veroveraar* *.

Terwyl ieder zich de vryheit aanmatigde om over dit geval te redeneren, beurde *Elizabeth*, die Spanje thans vernedert hadt, Vrankryk, dat door den val gedreigt wierdt, wederom op; deedt den koning van Navarre bystandt met geldt en oorlogs-voorraadt, en vaardigde in der stilte een gezant † naar Parys af, om *Henrik den III*, die het niet langer kon uitharden, hare hulpe aan te bieden. Dit was in den tydt, dat de moordt der *Guizen*, in de staten van Blois omgebracht zynde, het koninkryk in een voort van *Anarchie*, of verwarde staatsgemeente, daar elk naar het oppergezag dingt, gebragt hadt. Het volk, zich door zyne woede en door die van hunne leeraren latende vervoeren, wilde *Henrik van Valois*, dienze met verachting *Henrik den Nedergedaalden* * noemde, niet meer voor koning erkennen, noch *Henrik van Bourbon*, koning van Navarre, voor des zelfs naaften erfgenaam. De Parlementen maakten eene zamenpanning met het volk; de geestelyken hitsten zo wel de eenen als de anderen aan; de adel was weinig beter gezind; en zonder het onder zich aangaande het ryksbestier eens

Ver-scheide gevoelens aangaande deze krygs-verrechtinge.

* *Avanturiers*.

Klagten der Hanzee-steden.

1589.

* *Kapitein generaal*.

Wat onpartydige personen daar omtrent gevoelen.

* van Zweden, Denemarken en Polen.

† *Thomas*.

* *Coqueror*. *Cambden*. *Thomson*. *Mazaray*.

† *Thomas Bodley*.

Elizabeth doet Vrankryk bystandt.

* *Le Desvalé*.

Beroerten in dit koninkryk, en wat de hardte

1589.
nekkige
Rooms-
gezinden
voordad-
den.

te zyn leiden zy eendragtig toe om *Henrik* den III, als de eerste oorzaak van den moordt, en den koning van Navarre, als een ketter, buiten het recht van de kroon te sluiten. Het viel zo ligt niet het omtrent de bestelling van den Staat eens te worden. Zommigen, zich voor het koningschap verklarende, boden het den hertog van Mayne aan: anderen toonden meer genegenheit voor de volksregering: daar waren 'er, die meer behagen hadden in de heerschinge der voortreffelyksten des lands, en anderen wederom stelden de heerschappy van weinige staatsbestieters voor als een ryksbestier, dat aan alle de drie andere deel hadt. Doch de verstandigsten merkten aan, dat het tefkens het minst volmaakte, en het gewelddadigste was. Alle deze verschillende partyen spanden ondertusschen te zamen tegen den wettigen souverein en des zelfs waren opvolger. In het uiterste, waar toe beide deze vorsten zich gebragt vonden, deedt de koningin van Engelandt den laatsten, met welken zy een naauwer verbondt hadt, wezentlyken bystandt, en poogde den moedt van den anderen, door belofte van hem in den noodt te hulpe te zullen komen, op te beuren. De doodt van dezen ongelukkigen koning viel in deze omstandigheit van zaken voor. Hy erkende, eer dat hy stierf, den koning van Navarre voor zynen opvolger; en volgens de wetten des koninkryks was de kroon naar rechten op hem vervallen: doch de misnoegden verstonden het geheel anders. Na alvorens over de verkiezing van den nieuwen koning zeer gekrakeelt te hebben, viel de keuze op den kardinaal van Bourbon, het geen den afgezant van *Philips* den II wonderlyk behaagde, en die, zegt de geschiedschryver †, zich van deze verkiezing eene brug maakte, om na de doodt van dezen ouden kerkheer den troon te beklimmen, overtuigt zynde, dat hy den zelve niet lang zou bekleden. Dit was ten anderen slechts een schim om het volk wat op te houden, terwyl men het aangaande den rechten koning eens mogt worden. Men was bedacht om den zelve te kiezen uit het huis van *Lotharingen*, ende hertog van Mayne* wierdt by voorraadt verklaart voor algemenen stedehouder van de kroon; een tytel, welke hem zeer naby aan de zelve deedt komen. Hy nam ook het besluit van die als eene erffenis, welke op hem stondt te vervallen, te verdedigen; en de voornaamste macht des koninkryks onder zyn gezag byeengevoegt zynde, dwong hy *Henrik* den IV, gelyk men den koning van Navarre begon te noemen, naar Dieppe te vertrekken.

Daar van daan deedt hy zyne gezanten naar Engelandt oversteeken, om by de koningin aan te houden, ten einde zy hem bystandt wilde toezenden in zynen noodt, die zo hoog was, dat de hertog van Mayne zich beroemde hem in zyne macht te hebben, ten ware hy, om hem te ontsnappen, zich in zee wierp. Hy bedroeg zich echter, en toen de krygsbenden en het geldt uit Engelandt kwamen, hadt de koning den beruchten slag van Arques, die zyne wapenen zo befaamd maakte, reets gewonnen. De koningin zondt hem twee en twintig duizend ponden Sterlings in goudt; waar mede die vorst zo vergenoegt was, dat hy zeide nooit op een stondt zo veel byeen gezien te hebben. Hy was het niet minder met vier duizend Engelschen, waar over Mylord *Willoughbi* het bevel voerde, welken zy uit de Nederlanden deedt komen, alwaar hy de plaats van den grave van Leicester, ten dienste van zyne Allerchristelykste Majesteit, bekleed hadt. Hare toegenegenheit en staatkunde werk-
III Deel.

† Camb-
den.

* oom
van den
jongen
hertog
van
Guize.

Eliza-
beth
zendt
geldt aan
Henrik
den IV.

ten even krachtig te zamen om hem te doen tre- 1589.
den in het verwerend en aantastend verbondt, dat de Fransche afgezanten hem waren komen voordragen. Zy vondt zich daar toe aangespoort door de personele hoedanigheden van dien vorst, overladen zynde met den roem van duizend heldendaden; en het geen aan de zelve by hare Britanniſche Majesteit nog meer luster gaf, was, datze verrecht waren aan het hoofd van Protestantische legers. Zy tradt, dat meer is, met hem in eene gemeenschap van gevoelens en belangen, welke hen de zelve vyanden op den hals halende, hen verbondt tot eene wederzydsche goedwilligheit en onderlinge verdediging. Hun Godsdienst sardt den haat van de *Guizen* en van den Katholyken koning, of diende ten voorwensel van der zelve heerschzucht, welke voornemens smeedde tegen de kronen van Frankryk en Engelandt. *Elizabeth* wachtte zich dan wel een vorst te verlaten, met wien hare toegenegenheit, Godsdienst en staatkunde haar verplichtten zodanige naauwe verbindtenissen te hebben.

De bystandt kwam *Henrik* den IV zeer wel te pas; hy was zonder den zelve niet in staat geweest om uit zyne overwinninge voordeel te trekken. Zyne troepen, ten naaste by alle vreedelingen zynde, weigerden te dienen by gebrek van betaling, en ten anderen hadt hy een onderstandt van uitgelezene soldaten van noden. Het geldt en de Engelsche regimenten maakten het alles goed, en boezemden hem de stoute onderneming in van Parys, het middelpunt van het eedgenootschap, zo wel als van het koninkryk, te belegeren. Hy wierdt nochtans genoodzaakt het beleg op te breken, en deedt door de goede order, die hy in zyne afwyking hieldt, zien, hoe veel achtung hy voor de Engelse benden hadt: want terwyl de voorhoede en de middeltocht van het leger achtereen naar den kant van Estampes trokken, maakte Mylord *Willoughbi*, aan het hoofd van zyn legertie, de achterhoede uit, welke in deze gelegenheit de gevaarlykste, en bygevolg de aanzienlykste post was. Hy hadt ook last zich op de doortochten te onthouden, door welke de vyanden toevoer in de vesting mogten brengen, waar van de koning het beleg ging ondernemen, het geen hem slaagde. Hy veroverde ook niet lang daar na het Vendomois, en de Engelsche veldheer was niet weinig in zyn schik mede geholpen te hebben tot de overgave van een graafschap, waar van zyn voorzaat *Robert Willoughbi* door *Henrik* den V, tot beloninge van zyne wakkere oorlogsdaden, eertyds in het bezit was gestelt. Alle de benden hadden zich byeengevoegt, en de koning, zyne overwinningen vervolgende, maakte zich meester van Mans, Alençon, Falaise, Liffieux en Honfleur, de Engelschen in het belegeren dier plaatsen boven de anderen in dapperheit uitmuntende. Die glorie stondt hen duur. Zy verloren vele soldaten en officiers van verdienste, het zy in de gevechten, of door de ziekten. De kapiteins *Hunning* en *Stubbe* waren van het getal der laatsten, en de Geschiedenis merkt ter cere van *Stubbe* aan, dat de straffe van het afskappen zyn hand door den beul, om een schimpſchrift geschreven te hebben tegen het ontwerp van het huwelyk van den hertog van Anjou, hem niet wederhouden hadt om zyne vorstinne en zyn vaderlandt te dienen. Wy hebben gezien † met wat standvastigheit hy die straffe uitstondt: doch hy maakte zich eens eeuwigen roems waardig, dat hy zyn leven bloot stelde voor de eer van een koninkryk, waar in hy met zo veel streng-

Wat
diendt hy
van de
Engel-
sche
krygs-
benden
genoot.

† Fol.
299.

1589.

heit behandeld was. Men beklagde ook den ridder *William Druri*, die de Romeinen in beschaaflheit geëvenaart, zo niet overtroffen zou hebben, en men was met te meer deernis over zyn ongeluk aangedaan, om dat hy de vertroofing niet hadt van, gelyk de anderen, voor het algemene best, maar voor zynbyzonder krakeel te sterven; want hy wierdt in een tweegevecht gedood door den jongen zoon van Mylord *Bourough*, dien hy den voorrang zocht te betwisten ten nadeele van de voorrechten, welke de Pairs van het koninkryk zich aanmatigen.

Cambden.
Melleville.
Spotswood.
Thaanus.
Ontwerp van het huwelyk van de zuster van *Henrik* den IV met den koning van Schotland.

Elizabeth liet niet alleen voor *Henrik* den IV hare toegenegenheit blyken, met hem door hare benden en geldmiddelen by te staan, maar hadt ook voor des zelfs bloedt over beide de koninkryken van Britannië te doen regeren. In deze beooging trachtte ze *Jacobus* den VI de begeerte in te boezemen om de prinsesse *Catharina*, zuster van *Henrik*, wier verdiensten en zucht voor den hervormden Godsdienst haar bekend waren, te trouwen. Doch *Jacobus* hadt zich met de prinsesse van Denemarken ten huwelyk aan te zoeken ingewikkelt. De tweede gezanten, welke hy op den 15 May des jaars 1587 afvaardigde, waren naauwlyks vertrokken, of men zag *Du Bartas*, zo berucht door zyne Fransche dichtstukken, die tot eene verwondering van dien tydt strekten, te Edenburg aankomen. Hy nam geen hoedanigheid aan, en zeide alleen gekomen te zyn om den koning te zien, wiens verstandt en wetenschappen de faam aan alle hoven van Europa uittrompette. Hy voegde daar nochtans kort daar na by, dat de geheimschryver van den koning van Navarre, van het besluit zynere reize kennis hebbende, hem belast hadt eens te polsen wat gevoelens zyne Schotsche Majesteit hadt omtrent het huwelyk van de prinsesse *Catharina*.

*broeder van den ridder *Melleville*.

Elizabeth hadt derreize van *Du Bartas* bewrocht, overtuigt zynde, dat hy aangenaam zyn, en zyn aanslag gelukkig zou. Inderdaadt, hy bekoorde den koning dermaten door zyne welspreekende geleerdheit, dat die vorst, welke voor dat soort van lieden achting hadt, en zich vleide zelf van dat slag te zyn, zynen ommeegang niet kon missen; zo dat 'er niet aan te twyfen is, of hy zou de onderhandeling met Denemarken afgebroken hebben, byaldien de afgezanten van zyne Majesteit niet op weg, of reets te Coppenhagen angekomen waren geweest. Hy verzuimde zelfs niet den koning *Jacobus* te overreden, dat hy Mylord *Tongland* * naar Vrankryk zondt, alwaar de zelve den koning van Navarre zag, en de prinsesse zyne zuster, wier afbeeldsel hy medebragt. Doch hy schetste 'er een vander zelve verstandt en de schonen hoedanigheden van hare ziele, dat, voegt 'er de geschiedschryver by, onvergelykelyk bekoorlyker was. In den zelve tydt kwamen de afgezanten, die naar het hof van Coppenhagen gegaan waren, weder te rug, weinig over hunne reize, naar het zeggen van *Melleville*, voldaan zynde, *Frederik* de II, die nog in het leven was, kennis gekregen hebbende van het aanzoek van de prinsesse van Navarre, hadt hen zeer koel ontfangen, en menende, dat men niet oprechtelyk met hem handelde, hadt hy zyne oudite dochter aan den hertog van Brunswyk gegeven. Deze schryver voegt daar by, dat de kolonel *Stuart*, die zeer begeerig was om den koning met eene Deensche prinsesse getrouwt te zien, verscheide reizen deedt op eige kosten, om de onderhandeling met den koning van Denemarken wederom aan te binden, en om des zelfs jonger dochter te verkrygen, waar in de koning bewilligde, mits dat het huwelyk door een plegtig gezantschap

voor den eersten May zou verzocht worden. Maar hy in dezen toestand van zaken komende te sterven, liet hy de zorge om het verdrag te volvoeren aan zynen opvolger over. Dus wierdt het huwelyk, volgens dezen geschiedschryver, met de afgezanten, welke de koning *Jacobus* in de maandt van May des jaars 1587 zondt, niet gesloten; maar veel eer uit spyt, die de koning van Denemarken hadt over de bezending van zyne Schotsche Majesteit aan den koning van Navarre en de prinsesse *Catharina*, afgebroken. Het scheen dan, dat het aanzoek om deze laatste zou gelukken. Mylord *Tongland* was met eea kostelyk geschenk te rug gekomen: het afbeeldsel, dat hy mede hadt gebragt, mishagde geenzins, en de lof, dien hy sprak van het veritandt en de deugden van deze prinsesse, deden den koning voort overhellen. Dit was ten anderen het onteifbaar middel om *Elizabeth* te behagen, en 'er de erkenenis van te bekomen van naaste erfgenaam, waar omtrent hy anders nooit voltrekte verklaring zou hebben. Doch de Voorzienigheit hadt 'er eene andere schikking in gemaakt. Mag men *Melleville* geloven, zo was het des konings Godvrucht, die hem daar in bepaalde, en het was eerst na veertien dagen, welke hy in heilige overdenkingen doorbragt, dat de Hemel hem de keuze, die hy deedt van de prinsesse van Denemarken, ingaf.

De geschiedschryver van *Elizabeth* brengt deze voorkeur tot veel natuurlyker oorzaken over, namentlyk tot den al te gevorderden ouderdom van de prinsesse van Navarre, tot de middelmatigheit van der zelve huwelyksgoedt, en den staat, waar in de koning haar broeder zich toen bevondt, uirgeput zynde door een langen oorlog, welke, om van de zaken volgens de waarschynlykheden te oordeelen, niet dan met zyne doot stondt te eindigen. De wetten des koninkryks van Vrankryk riepen hem, wel is waar, tot de erfenis van de kroon; maar zyn Godsdienst, de zamenrotting van Spanje, en de heerschezucht der *Gaizen* kantten zich daar tegen aan, en gelykerwys alles tegen hem aanslagen smeedde, scheen hy den afgrondt zeer veel nader te zyn dan den troon; zo dat de Schotten niet meenden, dat het kon strekken ten beste van het algemeen, of ten voordeele van hunnen koning, dat hy met eene prinsesse trouwde, waar van hy geen nazaat te verwachten hadt, en zich vermaagschaptte met een vorst, welke hem in zynen ondergang zou mede slepen. Zy verzochten *Elizabeth* dan op zulk een trouwverbondt niet langer te willen staan; en dewylze wat lang wachtte met hen te antwoorden, vocren zy zodanig uit, dat zy haar verweten, datze nooit oprechte meningen omtrent des konings recht tot de erfenis gehad hadt. De haat der twee natiën begon reets weder te ontfleken, en men hoorde de misnoegden zeggen, dat de naver der Engelschen niet kon bewilligen om over hen het Schotsche bloedt te zien regeren; dat zy ten anderen vreesden op hunnen troon te zien den gene, wiens moeder zy hadden doen sterven; dat deze overwegingen hen verplichtten partytschappen te verwekken, welke zyne krachten en geldmiddelen zouden verzwakken; dat zy met dezen handel, die hem in vernedering zou houden, niet te vrede zynde, daarenboven zouden benyden een huwelyk, dat bekwaam was om hen kinderen te geven, besloten hebbende in zyn perfoon het geslacht van de koningen van Engelandt te vernietigen. Deze klagten wierden geuit met de vryheit van eene natie, welke den dwang niet bemint, en waren *Elizabeth* bekend.

1589.

Waarom dit huwelyk niet gesloten wierdt.

1789. kend. Die koningin, te wys zynde om de wonde te vergiftigen, dacht niet dan op het hulpmiddel om de zelve te genezen. Zy gaf den koning van Schotland te verstaan, dat hare mening geenzins was om hem te dwingen in de verkiezing van eene echtgenote, en datze zulks geheel en al aan zyne zinnelykheit overliet. Zy vermaande hem alleen een persoon te verkiezen, die zyn volk zo wel als hem aangenaam, en bekwaam mogt zyn om de eensgezindheit tusschen de twee koninkryken te onderhouden. Maar onderrecht zynde van zyne genegenheit voor de prinsesse van Denemarken, sprakze hem met lof daar van, als ofze zich dit huwelyk tot eer wilde rekenen, en de erkentenis van beide de belang hebbende partyen tot zich trekken.

De koning van Schotland zoekt de prinsesse van Denemarken ten huwelyk aan.

Na deze verklaring van *Elizabeth* was het, dat de koning, zich in volkome vryheit ziende, afgezanten benoemde om de prinses ten huwelyk te gaan verzoeken, en met den nieuwen koning van Denemarken, *Christiaan IV*, die *Frederik* den II, zynen vader, was opgevolgt, de artikelen vast te stellen. *Melleville* rekent het zich tot eere van terstondt tot hoofd van het gezantschap uitgekozen te zyn, en de onderrechten dien aangaande uit den eigen mond van zyne Majesteit ontfangen te hebben. Daar waren 'er twee voornamen; de eene betrof den bystandt, welken deze Noordfche kroon hem zou kunnen doen tegen de genen, die hem het koninkryk van Engelandt zouden willen betwisten. De andere berichte den afgezant van geen acht te slaan op de inbindingen, waar mede de Raadt van Schotland des vorsten wille zocht te bepalen. Het blykt uit deze laatste, dat de jonge koning den Raadt al te veel gezag hadt laten aannemen, en de andere doet zien, dat 'er tusschen hem en de koningin van Engelandt altoos een misvertrouwen was. Maar het is niet zeer waarschynlyk, voegt 'er de zelve geschiedschryver by, dat *Elizabeth* des konings huwelyk op tweederlei wyze heeft zoeken te dwarsbomen, en datze, na de prinses van Navarre op het tapyt gebragt te hebben, om, naar zyn zeggen, die van Denemarken buiten te sluiten, aan den broeder van de eerste zou geschreven hebben, om hem te verplichten het huwelyk van zyne zuster voor drie jaren uit te stellen.

Het huwelyk wordt gelooen.

Het zy zo het wil, de afgezanten vertrokken in het begin van Augustus, en te Coppenhagen gekomen zynde sloten zy het huwelyksverdrag. Het huwelyk zelf wierdt voltrokken door middel van een gemachtigde, uit krachte van de volmacht der Schotfche gezanten, hebben de aan hun hoofdt den grave maarfchalk, in plaats van *Melleville*, die, zeide hy, den koning gebeden hadt hem van een zo gewigtigen last te willen verchonen. By dezen wierden gevoegt de konnestabel *Dander*, en Mylord *Keith*; en het hof van Denemarken betrouwde hen de koningin, omze naar Edenburg over te brengen. Maar dewyl het jaargetyde reets een weinig verlopen was, wierdt de vloot, daar de koningin zich op bevondt, onderwegen door een schrikkelijken storm overvallen, en men vondt zich genoodzaakt, na veel gevaars te hebben gelopen van te vergaan, om in de havens van Noorwegen lyfberging te zoeken. Men zeide, dat dit onweér door den Duivel verwekt was, en toveraars, welke men eenigen tydt daar na in Denemarken verbrandde, beleden, dat het een uitwerkfel van hunne bezweringen was, om zich te wreken over de oorvyg, die de Deensche zeevoogdt aan een burger van Coppenhagen, wiens vrouw eene

Het onweér doot het fchip, dat de nieuwe koningin overvoert, in Noorwegen binnen lopen.

Het zelve was, zegt men, door toveraars verwekt.

III Deel.

toveres was, gegeven hadt. Diergelyke belydenis wierdt ten naaste by in den zelve tydt gedaan door andere toveraars in Schotland, welke zich beroemden een vaartuig, waar op eene mevrouw van het hof der koningin was, tusschen Bruntylant en Leith te hebben doen vergaan. De geschiedschryvers, die deze gevallen verhalen, voegen daar by, om de zelve geloofbaarder te maken, dat de Duivel een veel genener zamenhandel met deze Noordfche volkeren onderhoudt, en dat hy aldaar een groter heerschappy voert dan in de plaatsen, die door het Euangelium verlicht zyn. Het kan waar zyn: doch het is in allen gevalle niet nodig toevlucht te nemen tot buitengewone oorzaken in tempeesten, welke in de zeën van het Noorden vry gemeen zyn, zo haast de somerfche dagen verlopen zyn, en de herfitwinden beginnen te blazen.

De koning ondertusschen, ongeduldig zynde over het achterblyven van de koningin zyne bruidt, welker inscheping hy al voor langen tydt vernomen hadt, begaf zich langs de kusten, ten einde hy zyne schepen mogt ontdekken, of daar van tyding bekomen; maar te vergeeffsch. Hy besloot dan in zee te steken, en byaldien hy haar niet in zynen koers ontmoette, haar in alle havens van Noorwegen te zoeken, alwaar hy met reden vermoedde dat de tegenwinden haar genoodzaakt hadden in te lopen. Hy begaf zich dan te sloop, onaangezien het slechte weér, en liet al wat staan kon byzetten, tot dat hy, na een storm verduurt te hebben, waar in hy het uiterste gevaar liep, eindelyk gelukkig ter plaatsen aanlandde, daar de koningin was. Na beide zo vele gevaren uitgestaan te hebben, wilde hy zyn leven en dat der prinsesse, het welk hem nog dierbaarder was dan het zyne, een zo woedend element niet aanbetrouwen, staat makende den ganfchen winter in dit barre landt te blyven, alwaar het gefelschap der koningin zyne bruidt hem tot het bekoorlykste hof des wereldds verstrekte. Maar dat van Denemarken, daar kennis van gekregen hebbende, nodigde hen te Kronenburg te komen, werwaarts zy te landt henen gingen. Zy vertrokken eerst in het begin van de lenté*, verfelt zynde met den zeevoogdt van het koninkryk eenegroote getal edelen, en stapten in het landfchap Lothiana aan landt, waar van daan zy zich naar Edenburg begaven. De Deensche groten wierden aldaar prachtig onthaalt; en na de kroning van de koningin bygewoont te hebben keerden zy weder naar hun landt, met gedenkenningen, afbeeldfels en goude ketenen beladen zynde.

De koning steekt in zee om de koningin te gaan opzoeken.

* des jaars 1592.

Engelandt zag dit jaar † sterven *Francina Sidney*, weduw des graven van Suffex, doorluchtig door haren gemaal, Mylord *Ratlif*, grave van Suffex, en door haren broeder, den ridder *Henrik Sidney*. Doch zy maakte hen beide op haar beurt doorluchtig door de stichting van het collegie, dat een van de zestien is, waar uit de hogeschool van Cambridge bestaat, aan het welke zy den dubbelden naam gaf van *Suffex* en *Sidney*, om het geslacht van haren man en het hare te eeren, en om zich door een gedenkteken, dat de wetenschappen was toegewyd, onsterffelyk te maken.

Doodt van de gravinne van Suffex. † 1589.

Men wil, datze daar toe was aangefpoort door het voorbeeld van den ridder *Mildmay*, die in het zelve jaar overleedt, en vyf jaren te voren* in de zelve hogeschool het collegie van *Emanuel* hadt gesticht, met een genoegzaam inkomen tot het onderhoudt van twee en zestig studenten, en een leeraar in de Godgeleerdheit, welke hen onderwyft. Deze ridder verdient den doorluchtigen

Doodt van den ridder *Mildmay*. * 1584.

Hhh 2

gen

1589. gen naam van een vroom man en goed medeburger, opper-toezicnder van het hof der vermeerderingen * onder *Henrik* den VIII, verfiert met de waardigheid van ridder door *Eduard* den VI, en door *Elizabeth* met die van geheime Raadt, en onder-schatbewaarder van den Exchequer. Het was na zyne doot, dat de koningin den ridder *Fortescue*, die haar lezer, en vervolgens opzicht-hebber van hare kleerkamer was geweest, met deze twee laatste ampten, waar van het tweede altoos aan het eerste gehecht is, vereerde.

Doodt van den grave van Worcester. * Doctar. De Geschiedenis van Engelandt gedenkt ook de doot van *William Sommerfet*, grave van Worcester (a), die van de baronnen *Stourton*, *Compton*, en *Paget*, en van den leeraar * *Laurents Humphrey*, hoogleeraar in de Godgeleerdheit in de hogeschole te Oxford. De eerste liet maar een zoon na, *Eduard Sommerfet*, insgelyks graaf van Worcester: doch het geslacht dezès eenigen zoons wierdt zo talryk, dat hy alleen zo veel kinderen hadt, als alle de andere graven des koninkryks te zamen. Het zelve was voor het overige van een zo doorluchtigen oorspronk, dat het zich toeëigent aan het bloedt van *Lankaster*, vermits *Karel Sommerfet*, eerste van dien naam, en overgrootvader van *William*, een bastaard zoon was van *Henrik van Beaufort*, hertog van Sommerfet, die gesproten was uit *Jan van Gant*, hertog van Lankaster.

Doodt van Mylord Stourton. Mylord *Jan Stourton* was een zoon van *Karel*, welken *Maria* hadt doen onthalzen om een bedreven manslag, en geteelt uit het huwelyk met *Anna Stanley*, dochter des graven van Darbi. Hy liet tot erfgenaam na zynen broeder *Eduard*.

Van Compton. *Compton* voegde by eene grote beschaafdheit een grondig oordeel. Hy was getrouwt met *Francina*, dochter des graven van *Hastings*, waar by hy eenen zoon teelde, *William* genaamt, die hem in zyne waardigheden opvolgde.

Van Mylord Paget. Mylord *Paget* aangaande, de zelve overleedt te Brussel, werwaerts hy in den jare 1585 gevlucht was. Hy was een sterk voorstander van den Roomschen Godsdienst en van de belangen van de koninginne van Schotland, en men hielt hem zeer verdacht van in alle de zamenspanningen, welke toen ter tydt tot herstelling van beide gesmeed wierden, getreden te zyn. Hy liet een zoon na, dien hy geteelt hadt by de dochter van den ridder *Newton*, zyne echtgenote, en die wederom in de eerampten van zyne familie, welke hem de overloping van zynen vader hadt doen verliezen, herstelt wierdt. Zyn nazaat leefde nog in het laatste van de voorledene eeuw, en deedt het vaderlandt grote diensten.

Van den leeraar Humphrey. De leeraar *Humphrey* wierdt zeer beklagt ter oorzake van zyne geleerdheit en van zynen onvermoeiden vlyt in het zamenstellen van zyne werken, en in de waarneming van zyne ampten. Hy was naar Duitschlandt gevlucht, om zich tegen de vervolging van *Maria* te beschutten; en gedurende zyne ballingschap vertaalde hy uit de oorspronkelyke Grieksche handschriften het boek van *Origenes* van het Ware Gelove, en de verhandeling van den Adeldom, door *Philo* opgesteld. Hy schreef ook, in navolging van dezen laatste, drie boeken in het Latyn over de zelve stoffe, die hy den tytel gaf van *Optimates* †. By zyne te rug komt na de doot van *Maria* en de aanstelling van *Elizabeth* wierdt hy gemaakt voorzitter van het collegie van *Magdalena*, het tweede van de achttien *halls*, of collegiën, van de hogeschole te Oxford, en koninklyk hoogleeraar

† de aanzienlyksten.

(a) *Dugdal* zegt, dat hy in den jare 1587 overleedt.

in de Godgeleerdheit. Daar was het, dat hy 1589. gedurende verscheide jaren zyne predikatiën en geschriften by zyne openbare lessen voegde, met een arbeid, die zo lang duurde als zyn leven. Men beklagt hem van gene vergeldingen ontfangen te hebben, die met zyne verdiensten overeenkwamen: hy, die waardig was de eerste kerkelyke ampten te bedienen, bleef ondertusschen bepaalt binnen het enkele dekenfchap van Winchester. Daar zyn 'er, die geloven, dat zyne byzondere gevoelens de oorzaak daar van waren, hoewel de zelve niet liepen dan over onverschillige stoffen, en waar in de leerstukken van het gelove geen het minste belang hadden.

De koningin, zich altoos bevluytigende om de rust in het koninkryk te onderhouden, begon in den jare 1590 alle soorten van oorlogs-toebereidselen te maken tegen Spanje, oordelende, dat men, om eene bestendige vrede te genieten, zich in staat moest stellen om voor geen oorlog te vrezzen. Deze heerschzuchtige kroon werk genoeg te geven, om haar de gedachten te doen verliezen van weder eene vloot te zenden, meende zy het veiligste te zyn, of, ingevalle zy te rade mogt worden zulks te doen, om tegen de zelve schanssen op te werpen, en troepen in het veldt te brengen, welke der zelve landingen onmogelyk zouden maken. Men wist, dat *Philips* de II het op Ierlandt gemunt hadt, ter oorzake van de toegenegenheit, welke de inboorlingen van het landt, bittere Roomschgezinden zynde, lieten blyken voor een vorst, die den naam van Katholyk voerde. Hierom deedt *Elizabeth* de monsterring doen over de langs de kusten verdeelde Engelsche land-militie, en over de gene, welke zy in het landt onderhieldt. Zy deedt daarenboven twee in beide koninkryken tegen elkander over gelegene vestingen versterken: *Dunganon* aan den mondt van den *Sewer* *, in het graafschap van *Tyrone*, een van die van de provincie van *Ulster*, en *Milford*, dat eene haven van het prinsdom van *Walles* is, leggende bewesten Engelandt aan de Iersche zee. Kortom, zy wees een fonds aan op het inkomen van de kroon tot onderhoudt van hare vloot, waar vanze een netten lyst deedt opstellen, en men betaalde de zelve † vervolgens alle jaren stiptelyk: doch de som was te gering ten aanzien van de onkosten, die tegenwoordig tot het uitrusten van de scheepsmacht van Engelandt vereischt worden: ook ziet men een groot onderscheidt tusschen de vloten van dien tydt en de gene, welke men naderhandt heeft uitgerust. De koningin hadt naauwlyks veertig oorlogfchepen van dertig stukken kanon, behalven veertien of vyftien ligter fchepen. De andere, die men in het gevecht kon gebruiken, gelyk men deedt tegen de overwinnelyke vloot, behoorden aan onderdanen van het koninkryk, die 'er altoos meer dan honderd gereed hielden om in zee te steken. Maar wat is dit in vergelyking van zo vele oorlogfchepen van den eersten, tweden, derden en vierden rang, waar uit des konings vloot bestondt onder de volgende regeringen?

Dit waren de bevelen, die *Elizabeth* in haar koninkryk gaf. Maar dewylze door de onder-vinding van eene gelukkige regering van verscheide jaren wist, dat niets meer kon strekken ter beveiliging van hare staten dan den vyandt in de zyne werk te geven, voerze voort met den Protestanten in Vrankryk en de Nederlanden tegen de wapenen van den Katholyken koning bystandt te doen. Het was niet lang geleden, datze in drie verscheide reizen twee honderd duizend goud kronen hadt opgeschoten *, om de eersten hun-

1590.

Camb-

den.

Thuanus.

P. Bar.

De Græc.

Welke

bevelen

de kon-

ingin

geeft ter

zee ende

landt.

* of

Suire.

† bedra-

gende

8970

ponden

Sterlings.

* in den

jare

1587

en in de

volgende

jaren.

1590. hunne hulpbenden te helpen betalen. Zy gaf 'er dit jaar nog vier en dertig duizend, om de gene te werven, die de prins van Anhalt hen zou aanbrengeu. Zy vondt deze fonds zeer wel ter snee in de beurs van den ridder *Horatius Pallavicini*, zo berucht door zyn geslacht, zynde een van de edelste van Genua, en door zyne grote rykdommen, maar nog meer door zynen haat tegen Spanje, en yver voor den Protestantischen Godsdienst, welke hem verplichtte zich in Engelandt metter woon noder te zetten. Hy was het, die negen jaren te voren het geldt hadt verschafft, het welk hare Britanische Majesteit aan den hertog van Alençon deedt tellen *, toen hy den hertog van Parma dwong het beleg van Kameryk op te breken, en die naderhandt alle de wissels bezorgde, welke *Elizabeth*, het zy in Vrankryk, Duitschlandt, of in de Nederlanden, van noden hadt. Men zegt †, dat hy op zyne kosten ook eenige schepen uitrustte, die de scheepsmacht der Spanjaarden te keer gingen; en mag men den geschiedschryver, die deze omstandigheid verhaalt, geloven, zou hy na dezen oorlogstocht den hertog van Parma geschreven hebben, om hem aan te manen van de party van *Philips* den II af te gaan, die hem, naar het zeggen van *Pallavicini*, aansprakelyk wilde maken voor den slechten uitflag van zyne vloot. Maar dit geval is niet waarachtiger dan het geen de zelve schryver bybrengt van de aanbiedingen van *Elizabeth* aan dien beruchten veldheer *. Voor het overige deedt de koningin niet dan het verschot van de sommen, welke zy de Protestanten in Vrankryk leende, en bedong daar van de wederomgeving onder de beloften van den burggrave van Turenne en anderen, die de zelve ontfingen voor de party, waar van zy als borgen kwamen: want zy meende, dat het ongeoorlooft was zonder wederomgeving in vrede landen te doen overgaan financiën, welke als het bloedt des koninkryks zyn, dat de zelve verschafft, en die aldaar altoos moeten omlopen, byaldien men den rykdom en de welvaart zoekt te onderhouden.

Lof van *Horatius Pallavicini*, bankier van *Elizabeth*.

* aan den hertog van Anjou. Zie fol. 297.

† *Srada*.

* Zie fol. 414.

Wat wissels de koningin in Hollandt overmaakt.

Door hare spaarzaamheit krygt ze hare rykdommen.

Behalven de noodwendige onkosten om de Protestanten in Vrankryk te ondersteunen deedt zy 'er nog veel zwaarder ter behoudenis van Hollandt en Zeelandt. De bezettingen van Vlissingen en den Briel kostten alle twee maanden honderd vyf en twintig duizend guldens, en zy betaalde 'er twee honderd en zestig duizend voor de soldy van drie duizend man, zo te voet als te paardt, welke zy in het leger der vereenigde provinciën onderhieldt. Zy kocht ook verscheidene schepen om hare vloot te versterken, even zeer noodzakelyk zynde tot de verdediging der Nederlanden, als tot de hare.

Zy verzuimde ook niet voor Schotlandt te zorgen. Der aanslagen van den paus en den Katholyken koning op dit koninkryk, te arm zynde om de versterkingen, die des zelfs vestingen van noden hadden, te doen, bewust zynde, boodtze den koning hare hulpe aan, en zondt hem het geldt, dat hem ontbrak, over.

Ondertusschen, wel verre van belastingen op haar volk te leggen, om zo veel geldt te bekomen, gafze dat gene weder, het welkze eenige jaren te voren hadt opgenomen. Dit was een oorzaak van vreugde voor ganfch Engelandt, dat dezen overvloedt in de schatkisten der koningin als een wonderwerk aanzag, zonder den oorspronk daar van te kunnen raden. Zy hadt de zelve niet door geleende of afgeperste penningen vol gekregen: zy hieldt den roem en het geluk harer onderdanen staande tegen machtige vyanden, zonder zich van den bystandt harer bond-

genoten te bedienen, en ondersteunde, dat meer is, deze bondgenoten zelfs met hare krygsbenden en geldmiddelen. Haar overleg en hare spaarzaamheit waren de waarachtige oorsprongen van zo vele rykdommen, en de Geschiedenis merkt aan, dat hare zuinigheit haar meer geldt deedt hebben dan het Goude Castilië en de mynen van Peru *Philips* den II aanbragten, vermits zy hare legers altoos stipte betaling bezorgde, daar de Spaanische troepen in Vlaanderen niet selden aan het muiten sloegen, by mangel van hunne soldy te ontfangen, welke het hof van Madrid hen niet kon overmaken. Deze lof voor het overige, welken alle de Engelsche geschiedschryvers haar nageven, is niet wel overeen te brengen met het gene een van hen * verzekert, namentlyk, dat deze vorstin meer schulden liet staan te betalen, en 'er meer op haar krediet alleen maakte, dan hare voorzaten gedurende honderd jaren gemaakt hadden, of zouden hebben kunnen maken: een bericht, dat zeer srydig is met het gene een befaamd en geenzins partydig schryver † verhaalt, die zegt, datze een zeer groot getal van edelgesteenten, grote schatten, zo in geldt, meubelen, en prachtige klederen, naliet, en daarenboven een bloeiend koninkryk, dat met geen schulden belast was. Inderdaadt, men spreekt niet dan van een van zestig duizend ponden Sterlings, die haar opvolger aan de stad Londen uitkeerde.

Mylord *Burleigh*, groot-schatbewaarder, bragt haar zeer veel dienst toe in het schikken van de zaken van haar huis, en in het bestieren van hare domeinen, hellende mogelyk ruim genoeg over naar den kant van de gierigheit: doch is hy te laken, om dat hy de koningin nu en dan belet hadt de diensten, welke haar gedaan waren, mildelyk te vergelden, zo verdient hy ten minste, dat men hem over zynen yver pryze, welke geen verspilling in de geldmiddelen kon dulden, noch bedrog in de genen, die tot der zelve ontfangst of bestedinge waren aangestelt. Hy hieldt een wakend oog op alle de pachters van de tollen, en verplichtte hen het ongelyk te vergoeden, dat hunne ontrouwheit of verzuim aan hare Majesteit veroorzaakt hadt. Zy zelf tradt in een naauw onderzoek, horende den raadt, welken men haar gaf, en daar mede zo wel haar voordeel doende, datze de jaarlyksche inkomsten van hare tollen, die dertien duizend ponden Sterlings beliepen, eensklaps tot op twee en veertig, en wel haast daar na tot op vyftig duizend ponden vermeerderde. Zy hadt deswegen verplichting aan een lager amptenaar van het kantoor van deze pacht, *Carwarden* genaamt, die haar onderrechtte van het bedrog, dat 'er in gespeelt wierdt, haar tefens smekende hem niet te willen ontdekken, uit vreze van bloot gestelt te worden aan de wraakzucht van twee of drie van hare Raadsheeren, die de pachter, *Smith* genaamt, door geschenken hadt omgekocht. De koningin nam hem in hare bescherminge, en zeide, dat hy niets te vrezen hadt: doch zy kon de zaak zo geheim niet houden, of de belang hebbende Raadsheeren kregen 'er de lucht van, die zo goede order stelden om den aanbrenger van de handt te helpen, dat men hem naderhandt niet meer zag. Hare Majesteit raadde daar van wel haast de oorzaak, liet hem zoeken, en begeerde, dat hy in den vollen Raadt zou gehoort worden. Mylord *Leicester*, die toen nog leefde, kante zich te vergeeffsch daar tegen aan, ondersteunt wordende door twee perionen, waar op *Elizabeth* het meeste vertrouwen hadt, *Walvingham*, geheimfchryver van Staat, en *Burleigh*, den groot-schatbewaarder, zelve, welke zo veel vlyt toonde

1590.

* R. Nanton.

† *Vittoria Siri* in zyne Geheime Gedenkschriften.

Het goed overleg en de vroomheit van Mylord *Burleigh*, groot-schatbewaarder.

Omstandigheid, welke aanduidt, wat zorg de koningin droeg omtrent hare geldmiddelen.

1590. ter behoudenis van de domeinen van hare Majesteit: doch van eene vroomheit was, die niet kon dulden, dat men de zelve vermeerderde ten nadeele van de oude pachters. Zy verzoonden de koningin met klem van redenen, datze, byaldienze het oor aan de beschuldigingen van den verklikker, gelykze zich uiteten, leende, haren Raadt een hoon zou aandoen, die op hare Majesteit zelf zou vallen; waar op deze wyze vorstin antwoordde, datze de balans tusschen de groten en kleinen gelyk wilde houden; datze niet zou dulden, dat personen van minder rang straffeloos lasterden de genen, die zich met staatsbedieningen vereert vonden; maar datze hen zou horen, byaldien hunne aanklagten waarachtig waren, trachtende eene koningin te zyn zo wel van de eenen, als van de anderen; als zynde door de Voorzienigheid op den troon gestelt, welke haar het oeffnen van recht aanbeval zo omtrent hare geringste onderdanen, als omtrent de Pairs van het koninkryk. Kortom, datze niet zou lyden, dat de pachters zich als bloedzuigers zouden vet meften van de algemene inkomsten, terwyl de schrale en uitgeputte koninklyke schatkist genoodzaakt zou zyn de armen met belastingen te drukken. Zy deedt den aanbrenger dan komen, en vermaande hem voort te varen met haar te onderrechten omtrent alles, dat tot haar nadeel zou geschieden. Dus was de pachter genoodzaakt zyne pacht te verhogen op de wyze als reets gemeld is.

Zy hadt een weersin in de buitengewone schattingen op het volk.

Men sprak de koningin ook dezen lofna, datze een haat hadt tegen alle dieschattingen, welke de koningen hare voorzaten hadden uitgevonden, en aan welke zy; om de bekoming daar van minder hatelyk te maken, de billyk schynende namen hadden gegeven van *des volks milddadigheid, goedwilligheid, en vrywillige gift*. Men deedt haar den voorslag om een hoofdgeldt te ligten op ieder huisdier, waar van men zegt dat het ontwerp onder haren broeder *Eduard* gemaakt was: maarze verwierp het voorstel daar van met verontwaardiging. Zy weigerde zelfs zomtyds de buitengewone onderstandgelden, die het Parlement haar hadt toegestaan, en hare manieren waren zo volksgezind en zo strekende, dat de gemeenten dachten haar nooit genoeg te geven, schoon de belasting niet selden zwaarder was dan onder de voorgaande regeringen. Maar de lasten, welke door de liefde worden opgelegd, zyn altydt ligt. De koningin van hare zyde, over de toegenegeheit van hare onderdanen geraakt zynde, hadt den ryken gaarne het grootste gedeelte van de schattingen willen doen dragen, om de genen, wier goederen middelmatig waren, te verligten, het geen eens onder *Richard* den II werkstellig was gemaakt. Zy sloeg het zelfs aan het Parlement voor; maar men vondt daar omtrent zo grote zwarigheden, dat men genoodzaakt was zich aan het oude gebruik te houden, om dat de laatste het grootste getal uitmakende, men de zelve niet kon ontheffen, zonder de anderen te drukken, of zonder het onderstandgeldt te vernietigen. Een aangenaam krakeel voor het overige tusschen den vorst en het volk, wanneer de eerste vrees van het zelve te veel te vorderen, en het andere van niet genoeg te geven.

Zy weigert het oppergezag over Groningen.

Om den draadt van onze Geschiedenis weder op te nemen, zyn wy tot dat tydsgericht gevordert, daar de stad Groningen, hoofdstad van de heerlykheit, waar aanze den naam geeft, gelegen tusschen West-Vrieslandt, waar in de

geschiedschryvers haar gemeenlyk begrypen, 1590. en Oost-Vrieslandt, waar van de Eems de zelve afscheidt, dit jaar het oppergezag over haar rechtsgebiedt aan de koningin van Engelandt wilde opdragen. Deze staet, in bekommring zynde, kon noch het juk der Spanjaarden, noch het bestier van de algemene Staten dulden; en niet machtig genoeg zynde om zich in de onafhankelykheit van beide te houden, poogdeze zich daar van te ontheffen met zich onder de beheersching van een anderen meester te stellen. Maar de koningin was te staatkundig om hare aanbieding aan te nemen. Zy zou zich zonder vele kosten niet hebben kunnen verzekeren van het bezit van een zo klein landt, noch zich aldaar versterken, zonder den nayver van het gemeenest gaande te maken, waar vanze betuigt hadt het bondgenootschap haar dierbaarder te zyn dan de beheersching. Hare weigering verplichtte die van Groningen om ten goede te besluiten, en zich met de samenverbondene provincien, die hen van alle kanten omringden, te vereenigen. Dit geschiedde nochtans niet dan na dat prins *Maurits* deze hoofdstad onder het bestier van den aartshertog *Ernest* den Spanjaarden ontweldigt hadt *.

* in den jare 1594

Niets was bekwaam de gematigheit der koningin te verzetten. De aanbiedingen van die van Groningen konden haar niet bekoren, noch de verkeerde handel der Zeeuwen hare wraaklust gaande maken. Het was haar bekend, dat zy nieuwelings de bescherming van Vrankryk, ten nadeele van de hare, hadden aangezocht, en in plaats van zich daar over te wreken lietze zich zelve gebruiken om hen met de Staten van Hollandt te verzoenen, buiten weten van de welke zy over hun verdrag in onderhandeling waren. Hare zorgen gingen nog verder. Op het bericht, het welk zy kreeg, dat onvoorzichtige of kwalyk menende personen, onder schyn van haar te eeren, geschriften in het licht gaven, die niet strecten dan om tusschen haar en de algemene Staten tweedragt te zaaien, deedtze plegtiglyk betuiging, datze zulke stukken wraakte, en de zelve hielt voor oproerige lasterschriften. Dit geschiedde in den tydt, dat *Richardot*, voorzitter van Artois, een der bedrevenste staatsmannen, dien de Katholyke koning in de Nederlanden hadt, zich van alle zyne welsprekendheit bediende om den Raadt van Madrid tot overtuiging te brengen, dat men alle de uit de Walsche provincien vertrokkene Vlamingen, welke daar weder in zouden willen keren, vergiffenis en vryheit van gewisse behoorde toe te staan. Deze wyze staatsdienaar zag het landt door hunne vlucht onbewoont; en dacht het zelve door hunne te rug komst weder te bevolken; het eenigste bekwame hulpmiddel om de wonde, die Spanje zich door een al te hevigen yver gemaakt hadt, wederom te helcn. De koningin, die bevreesd was, dat zyne fynigheit een goeden uitslag mogt hebben, wachtte zich wel, dat hy, met deze schriften, welke haar by de volkeren verdacht maakten, haar den tytel gevende van souvereine van de Nederlanden, te dulden, vat op haar kreeg; en om hem te beletten, dat hy 'er zich verder van bediende, haastte zy zich omze te veroordeelen. Zy verzoonde in den zelve tydt aan de Staten, wat omzichtigheit zy hadden te gebruiken om de aanslagen van *Richardot* te verydelen, uit vreeze, dat, byaldien de provincien van des konings party door het te rug roepen der ballingen herstelt wierden, de zelve macht aan Spanje mogten verschaffen om die van de Unie te verdrukken.

Hare eensgezindheit met de algemene Staten.

Zy

1590. Ea met verſchelde mo-gendheden van Europa.

Zy droeg zorg voor ganſch Europa. De Engeliſche kapers hadden ſchepen genomen, die onder Florentynſche en Venetiaanſche vlaggen voeren. De groothertog van Toſkane hieldt om de wedergeving van de zelve aan, en zy ſtondt niet alleen de zelve op het verzoek van dien vorſt toe, maar deedt daarenboven een ſtreng verbodt door het ganſche koninkryk afkondigen, waar by gelaſt wierdt, dat men den koophandel dezer twee machtige ſtaten, de eerſte van Italië, niet zou ſtoren. Zy begreep in de zelve verklaring Vrankryk, Denemarken, de Vereenigde provinciën en de Hanzee-ſteden.

• *Bobon.* Wa' achtung de Engeliſchen voortaan hebben.

De aanmerking van een zeker ſchryver * omtrent de afkondigingen dezer koninginne dient niet vergeten te worden, namentlyk, dat men voor de zelve geen minder achtung hadt dan voor de wetten des Parlements; hoewel aan de andere zyde het gebruik dezer verklaringen zodanig in Engelandt is, datze geen nieuwe wet kunnen invoeren. Doch de Engeliſchen hadden voor alle hare bevelen eene eerbiedigheid. Zy was 'er wel van overtuigt, en in dit vertrouwen, na alvorens alle hare onderdanen verboden te hebben de ſchepen harer bondgenooten eenig geweld aan te doen, dreigdeze te ſtraffen als zeerovers de genen, die haar gebodt zouden overtreden. Elk gehoorzaamde ſtiptelyk, en haar gezag maakte de zee zo vry als het landt.

Spanje hadt geen deel aan dit gunſtbewys; in het tegendeel, zy zonderde van het voordeel dezer verklaringe uit de met yzer, granen, of andere behoeften voor de Spanjaarden, met welke zy in oorlog was, geladene ſchepen. Dus beproefde deze natie alleen hare gramſchap, en men zou niet weten, dat *Elizabeth* bekwaam tot wraakzucht was geweest, byaldienze zich over de ſnode ondernemingen van *Philips* den II door verdubbelde ſlagen, welke hem meer dan eens tot berouw bragten van haren haat verwekt te hebben, niet gewroken hadt.

† *George Clifford.* Wat verwoelingen de graaf van Cumberlandt in de Azoriſche eilanden aanreelit.

De graaf van Cumberlandt †, welken de geſchiedenſchryvers de geeſel van Spanje noemen, kwam de Azoriſche eilanden, welke de Spanjaarden, nevens alle de andere landen van de kroon van Portugal ſedert het verlies van den koning *Sebaſtiaan*, onder hunne gehoorzaamheit gebragt hadden, dit jaar verwoeſten. Naardien het in de havenen van deze eilanden is, volgens zommigen in Afrika, en volgens anderen in Europa, doch zekerlyk tuſſchen Europa en Amerika gelegen, dat de Spaanſche gallioenen, het zy naar Weſt-of Ooſt-Indië moctende, kwamen ankeren, waren de Engeliſchen ten naaſte by verzekert aldaar eenige van die ſchepen te zullen vinden. Zy bedrogen zich niet, zy plunderden en boorden daar een groot getal van in den grondt; en zich voor *Fajal*, een van deze eilanden zynde, waar van men 'er negen optelt, vertoont hebbende, ſlechtten zy de ſterkte van het zelve, en gingen weder heen, na alvorens acht en vyftig van de zwaarſte ſtukken geſchut, die 'er in de veſting lagen, te hebben mede genomen. Een ander ſmaldeel verſcheen ook voor *Cadix*, en liep, onaangezien het vuur der galeien, welke aan het zelve den vryen doortocht zochten te betwiften, de Straat in, en bragt den ſchrik tot diep in de Middelandſche zee.

Elizabeth be- werkt voor de Polen en de Mol-

Terwyl de veldheeren van *Elizabeth* Spanje aan beide de zeën en in des zelfs eilanden verwoeſten, bewrocht zy de vrede voor den koning van Polen en den waiwode van Moldavië met den Turk. *Amurat* de III was den wreden

Selim opgevolgt, zich den troon verzekert hebbende door een moordt, die zodanig een ryk wel voegde, doch weinig overeenkomſtig was, zeyde men, met zynen imborſt, doende zyne vyf broeders verwurgen, waar van de jongſte nog in de wieg lag. Moldavië hadt onder dezen Sultan en onder des zelfs voorzaten harde ſlagen geleden. Dit ellendige landſchap, dat eer-tyds een gedeelte van het oude Dacië uitmaakte, en dat die Gethen bewoonden, werwaarts de ongelukkige *Ovidius* in ballingschap wierdt gezonden, was door de overheering van den Sultan *Mabometh*, na dat hy zich van Conſtantinopel hadt meester gemaakt, al in den jare 1455 onder het juk der Turken overgegaan. Die provincie hadt naderhandt meer dan eens beſtaan om 'er zich van te ontheffen, en was beurteling gevallen dan onder de beheerſching van de koningen van Polen, en dan onder die van Hungarië. Maar de ongelovigen, het beſte gedeelte van dit laaſte koninkryk onder huune macht gebragt hebbende, en de Polen gedwongen geweest zynde deze provinciën van Dacië, die de beſcherming van hunne kroon weder geeiſcht hadden, door een vredesverbondt af te ſtaan, hadt de Porte de zelve wel haalt wederom onderdanig gemaakt. De oproer van *Iwan*, of *Joban*, dien zommige ſchryvers *Iwon* noemen, welke voorgaf een baſtaard zoon van den waiwode van Wallachië te zyn, maar, naar het zeggen van anderen, een geboren Pool was, wierdt, door de doodt van dezen roervink, den Mahomethanen en Chriſtenen even ongetrouw zynde, gedempt * zo haalt als hy opkwam. Dus voeren de eerſten voort met de vorſten of waiwodan aan te ſtellen, gelyk men de landvoogden van Zevenbergen, Wallachië en Moldavië noemt, die de oppermachtigheit van den Groten Heer erkennen, en den zelve ſchatting ſchuldig, zo zy niet des zelfs ſlaven zyn. De waiwode van Moldavië, die toevlucht nam tot de voorſpraak van *Elizabeth*, hadt onder de baſſas van *Amurat* deelyk geleden. De aanbeveling dezer vorſtinne deedt van den Sultan eene veel zachter behandeling bekomen, en de Moldaviër bedankte de koninginne voor datze hem zo een gewigtigen dienſt hadt gedaan.

1590. daviens de vrede met den Turk.

Droevt-ge ſtaet van Moldavië.

* in den jare 1574

Hare bemiddeling voor den koning van Polen was van geen minder uitwerking. Het was die *Sigismundus*, zoon van *Jobannes* den III, koning van Zweden, welken de Poolſche ryksvergadering op het einde van den jare 1587 verkoren hadt, en aan wien het in het vervolg de kroon van Zweden koſtte, waar van zyne afwezigheit en de Roomſche Godsdienſt, dien hy beleedt, hem deden verſteken blyven. *Amurat*, vergramt zynde over de verzoening van *Sigismundus* met *Maximiliaan* van Ooſtenryk, zynen mededinger naar het koningschap van Polen, of deze wedervereeniging van den Pool met een vyandelyk huis van dat der Otthomannen tot een voorwendſel nemende, hadt de Tartaren opgehitst om *Sigismundus* den oorlog aan te doen. Het leger van den Groten Heer zelf hadt zich in den jare 1589 ver- toont aan de oevers van den ouden Tyras, welken men hedendaags den Nieſter noemt, met toeleg om uit dezen oorlog, zo de zelve den Tartaren mogt ſlagen, voordeel te trekken; en daar was in den Divan beſloten, den zelve in het volgende jaar met ernſt te hervatten. Polen, door de Tartaren en Muskoviten reets aangetaſt wordende, bevondt zich in groot gevaar. Het wierdt 'er uit gered door de goede dienſten van de koninginne *Elizabeth*,

1590.

beth, aan welke de Sultan de vrede, welke zy voor *Sigismundus* verzocht, niet kon weigeren. Deze laatste schreef 'er over aan hare Britanniſche Majesteit in bewoordingen, welke eene levendige erkentenis voor zulk eene grote weldaadt, en eene volkome achting voor de buitengewone verdienſten eener vorstinne, die eenen van de eerſte tronen des werelds waardig was, te kennen gaven. Dus was het, dat hy zich daar omtrent uitdrukte. De kancelier van Polen verſelde des konings brief met den zynen, die ganſch vol was van dankingen en verwonderinge, zo van zynen kant, als van dien van het gehele koninkryk. Zodanig was de glorie van *Elizabeth*, ſtrekkende van het eene einde van Europa tot het andere, tot in Aſië overgaande, de woede des vyands der Chriſtenen ontwapenende, en Polen en Moldavië uit den noodt reddende.

De koningin zendt de orde van den Kouſſebandt aan de koningen van Vrankryk en Schotland. * *Edward Summerſet*.

De koning van Schotland was met de nieuwe koningin, zyne echtgenote, in het begin van de lente, gelyk gezegt is, van Copenhagen vertrokken, en gelukkiglyk te Eindhoven aangekomen. De koningin zondt den grave van Worcester * tot hem af, om hem te begroeten over zyn huwelyk en behoude, datze hem nevens den koning van Vrankryk tot medelidt hadt aangenomen van de ridderorde van den Kouſſebandt. Dit laaſte was *Henrik de IV*, dien ondertuſſchen de Kouſſebandt, het halsſieraadt, de tabbaardt en de mantel door de Engeliſche afgezanten niet eerder wierden gebragt dan in de maand van September des jaars 1596, en hy zondt den kommandeur van Chattes, om te Windſor uit zynen name bezit van de orde te nemen, niet eerder af dan den 20 April van het jaar 1600. De graaf van Worcester kwam van het hof van Schotland te rug, zeer voldaan zynde over des konings omhelzingen en mildheden, welke hem op zyn vertrek met een ring met zeven ſchone diamanten beſchonk. Die vorſt gaf wel haalt daar na wezentlyke preuven van zyne goede meninge voor de ruſt van Engelandt, en zelfs van ganſch Europa, vaardigende den kolonel *Stuart* naar Duiſchlandt af, om met den koning van Denemarken en de afgezanten van de andere mogendheden over de middelen te handelen, waar door Engelandt en Vrankryk met Spanje mogten bevredigt worden: doch de zaken waren ganſch anders geſtelt.

Beſluit van *Elizabeth* om *Henrik den IV* hulpe te bieden.

Geheel Vrankryk was ſedert de droevige doodt van *Henrik den III* allerwegen in rep en roer, en de koning van Spanje, uit de binnenlandſche oorlogen, die hoe langer hoe heviger wierden, voordeel trekkende, dacht zich meeſter te maken van een gedeelte van dat ongelukkig koninkryk, byaldien hy het zelve niet ganſchelyk onder zyne macht kon brengen. *Elizabeth*, die der eiſchen en ſnode aanslagen van *Philips den II* niet onbewuſt was, overleide gedurig met haren Raadt hoeze zich in dezen ſchromelyken toeaſtandt van zaken te gedragen hadt. Zy wiſt, dat het hof van Madrid twee gewigtige beoogingen hadt; de eene om den hertog van Parma naar Vrankryk te zenden, ten einde hy zich van het hert dezès koninkryks meeſter maken, en *Henrik den IV* daar uit verdryven mogt; de andere om de havens van die zee-provincie, waar aan de oude Bretons den naam van Bretagne hebben gegeven, in zyn geweldt te krygen. De koningin wenſchte de uitvoering van

dit dubbelde ontwerp te beletten. Om het eerſte te dwarsbomen, twyfeldeze of het niet dienſtig was aan de in de veſtingen van de vereenigde Nederlanden verdeelde Engeliſche krygsbenden order te zenden om naar Vrankryk te trekken, en zich te voegen by de gene, die uit Duiſchlandt den Allerchriſtelykſten koning te hulpe kwamen; dan ofze in het tegendeel nieuwe troepen naar Hollandt zou doen overvoeren, om den hertog van Parma te beletten iets uit te rechten. Belangende de tweede was 'er maar een beſluit te nemen, namentlyk om op de zee, die een byna-eilandt van deze provincie maakt, welke zy van alle kanten, uitgenomen van dien van het Ooſten, omringt, te kruiffen.

Maar terwyl men in het kabinet tydt verloor met een overleg te maken, ſtelde Spanje zyne maatregelen, reets overlang genomen zynde, ter uitvoeringe; zo dat men verwondert was de aankomſt van den hertog van Parma omtrent Parys te vernemen, wannecr men hem nog niet uit Vlaanderen meende vertrokken te zyn. Hy hadt zich nochtans tegen zyne zinnelykheit gehaalt, en indien men de Franſche geſchiedſchryvers mag geloven, deedt hem de vreeze, dat de Raadt van Madrid, terwyl hy buiten zyne landvoogdy zou zyn, hem een opvolger mogt geven, des zelfs bevelen met zeer veel weêrzin uitvoeren. Doch zyn geſchiedſchryver * doet hem anders redeneren.

Cambden. Thuanus. Metzray. Het Leven van Henrik den IV, door den biſſchop van Rhodex.

Na de verovering van Bon, dat den keurvorſt van Keulen, des zelfs wettigen heer, wierdt wedergegeven, ſchreef deze laaſte daar over brieven van dankbaarheid aan *Philips den II*, en de hertog van Parma nam daar uit gelegenheit van hem uit zynen name te ſchryven, om hem geluk te wenſchen met eene overwinninge, waar van hy al den roem aan het geluk der wapenen van zyne Katholyke Majesteit verſchuldigt was. Hy vleide dien vorſt, een prins, welke een vriendt van het huis van Ooſtenryk was, in zyne ſtaten heritelt te hebben, waar van die ſterkte hem het bezit verzekerde, en teffens voorzien te hebben ter beveiliging van de getrouwe provinciën in Vlaanderen, en boven al van Gelderlandt, door de bezettingen van deze veſting, voor der zelve overgave, verwoeft zynde geworden. *Ik voorspel*, vervolgte hy, *uit dezen nieuwen goeden uitſlag eene aanſtaande gelukkige uitkomſt van den Nederlandſchen oorlog. De Maas, reets ter regter en ter linker handt hebbende, ſtroomt alleen om de landen van uwe geboorzaamheit te beſproeien, zonder dat der zelve water de andere mogendheden bulde doe. De Rbyn, reets ontbeſt van de beerſchappy uwer vyanden, erkent niet meer dan de uwe, of die van uwe bondgenoten. De zee is reets door de wederom onder uwe geboorzaamheit gekeerde ſtads havens, voor de ſcheepvaart uwer onderdanen geopent; kortom, alle de Nederlandſche provinciën, van de grenzen van de Britanniſche zee af, tot aan het uiterſte van Vrieſlandt, zyn vry voor uwe krygsbenden, welke aldaar niets ontmoeten, dat baar tegenhoudt. Het is waar, dat Hollandt en Zeelandt in bunne wederſpannigheit volbarden: maar men heeft begonnen hen beide een toom in den mond te leggen. Sluis houdt die van Vliſſingen in bunnen plicht, en Geertruidenberg is eene moeielyke barriere voor die van Dor drecht. De verovering van die twee plaatſen is een voorspel van de beheeringe der andere, en baant den wog om zulks binnen weinigt yds te volvoeren. Dus hope ik alle de zeventien provinciën onder de geboorzaamheit van baren koning en de Roomſche kerk eerlang hereenigt te zien.*

* *Strada.* Wat omweg de hertog van Parma gebruikt om *Philips den II* af te raden zyne wapenen in Vrankryk te voeren.

Het oogmerk des hertogen van Parma, naar het

1590. het zeggen van den geschiedschryver, die hem met zo veel snorkery doet spreken, was niet zo zeer om den koning lof toe te zwaaien over den voortgang zyner wapenen in de Nederlanden, of zich zelven daar over te roemen, als wel om dezen vorst te doen begrypen wat belang hy hadt om met de verovering daar van voort te gaan, zonder naar wat anders om te zien. Hy wilst, dat *Philips*, aangelokt zynde door de hope van een groot gewin in de burger-oorlogen van Vrankryk, voorhadt hem derwaarts te zenden: hy in het tegendeel oordeelde, dat het dien vorst oneindig voordeeliger was de beroerten van zyne afgevallene staten te stillen, dan zich met die van anderen te belemmeren. De tomeloze heerschzucht dezès konings maakte daar omtrent andere gedachten, en meende tot het eene en het andere in staat te zyn. Maar hy hadt moeten bedenken, gelyk de geschiedschryver verstandiglyk aanmerkt, dat de zoon zelf, die de gansche wereldt verlicht, nochtans zulks niet kan doen dan aan een gedeelte te gelyk, en dat de zelve over geen halfrondt van den aardkloot opgaat, of zy gaat voor de andere helft in den zelve tydt onder. Ook roemen de staatkundigen * de wyze vertogen van den hertog van Parma, en zeggen, dat Sluis en Geertruidenberg Hoollandt en Zeelandt dermaten ingesloten hielden, dat die provinciën in zyne handen hadden moeten vallen, byaldien men hem, in plaats van naar Vrankryk te zenden, de overgaaf van de zelve hadt laten volvoeren.

De heerschzucht van *Philips* doet hem dezen raad in den wind slaan.

* Zie de *Gehime Gedenkschryften* van *Vistorio Siri*.

Krygsverrechten van den hertog van Parma in Vrankryk.

Maar de bevelen van Spanje waren te dringende en te volstrekt om ontweken te kunnen worden, en hoe noò die veldheer zich daar aan kon onderwerpen, moest hy echter gehoorzamen. Hy vertrok dan den 6 Augusty van Valencyn, en kwam den 22 te Meaux aan. Hy hadt maar twaalf duizend voetknechten en drie duizend ruiters, maar alle van het beste volk; geschut ten anderen en oorlogs-voorraadt voor een veel talryker leger, en vyftien honderd wagens met lysucht om Parys van verversching te bezorgen. Het was om het beleg van deze hoofdstadt des koninkryks te doen opbreken, dat de Raadt van Madrid hem gelast hadt onophoudelyk voort te trekken. Deze veldheer, dien alle de geschiedschryvers den lof geven van een der grootste oorlogshelden van zynen tyd gewees te zyn, hadt zyne maatregels zo wel op de naauwkeurigste kaarten van dat landt genomen, en de uitvoering van zyne onderneming zo wyzelyk overlegt, dat hy meende, dat hem de aanslag onmogelyk missen kon. Het slaagde hem inderdaadt gelyk hy het gedacht hadt. *Henrik* de IV was zeer verbaast de komst van dezen hertog door zyne eigene herauten te vernemen. Hy liet den koning op eene trotsche wyze weten, dat hy begeerde als een derde ontfangen te worden in het verdrag, waar over zyne Majesteit en de hertog van Mayne in onderhandeling waren. Deze gesprekhoudingen waren van weerkanten niet oprecht. De koning hadt de zelve niet begeert dan om den hertog van Mayne van de Spanjaarden af te trekken, of om hem verdacht te maken, en de hertog van Mayne van zyn kant hadt daar niet in bewilligt dan om den hertog van Parma den tyd te geven van nader te komen. Dit deedt hy volgens het bewerp, dat hy hadt opgestelt, zonder iets te wagen, en zonder zich in te wikkelen in een veldslag, dien de koning hem aanbodt, maar waar toe hy hem niet kon krygen, noch hem beletten levensmiddelen in de stadt te voeren. Verschanst leggende in een moeras, alwaar het *Henrik* den IV onmogelyk was hem te overweldi-

III Deel.

gen, nam hy in zyn gezicht Lagny aan de Marne in; en des anderen daags kwam 'er al een oneindig getal met allerhande voorraadt geladene vaartuigen uit de Marne in de Seine afzakken, de welke tot binnen Parys aan de kaajen voeren.

De krygsuitvoering van *Don Johan d'Aquila*, die zich by den hertog van Merkeur* kwam voegen in Bretagne; baarde *Elizabeth* nog meer bekommring dat die van den hertog van Parma, om dat die zee-provincie haar nader by was gelegen dan Parys. De hertog van Merkeur, van het huis van *Lotharingen* zynde, eischte het hertogdom van deze provincie, uit hoofde van zyne gemalinne, eene dochter van den hertog van *Estampes* †, die een zoon was van *Charlotte van Bretagne* ‡. De Katholyke koning veinsde hem te ondersteunen, zeer verheugt zynde, dat hy het recht van des zelfs gemalinne kon vaststellen; en dit hertogdom wedereischen, als een leengoedt, waar toe inderdaadt de dochters, volgens de landwetten van de provincie, gerechtigd waren, terwyl de zelve door byzondere mogendheden geregeert was geworden. *Philips* de II hadt nochtans niet voor het den hertog van Merkeurlangen tyd te laten genieten. Hy bediende zich alleen van hem om voor zich zelve daar toe den weg te banen, of voor de infante zyne dochter, geteelt uit het huwelyk met *Elizabeth*, dochter van *Henrik* den II. En inderdaadt, zy zou op den hertog van Merkeur de voorkeur gehad hebben, dewylze in een regte linie gesproten was uit het huwelyk van *Anna van Bretagne* * en *Lodewyk* den XII, waar van *François* de I, vader van *Henrik* den II, met de oudste dochter getrouwt was. Maar Vrankryk wilde, dat Bretagne, by de kroon gevoegt zynde, daar van niet zou afgescheiden worden, de wetten van het koninkryk zodanig leggende, dat al wat by het grondgoedt gevoegt is, daar van in het vervolg niet mag vervremt worden. *Philips* de II was dan in zyn schik deze zaak door den hertog van Merkeur te zien aanroeren, besloten hebbende uit de gelegenheit voordeel te trekken, zo haast als hy de Bretons genegen zou zien om weder in h. n. e rechten te treden. Het was in deze beooging, dat hy *Don Aquila* met een smaldeel schepen naar de kusten van Bretagne zondt. Hy verscheen aldaar omtrent half September, en veroverde *Henneboud*, eene zee-stadt in het bisdom van *Vennes*, in den tyd, dat de hertog van Merkeur zich van *Lopredan*, aan het kanaal van *Blavet*, meester maakte.

1590.

Eischen van den hertog van Merkeur en van *Philips* den II op Bretagne. * of Merceur. † *Sebastiaan van Luxemburg*, hertog van Ponthioure en *Estampes*. ‡ *Charlotte van Broffe*, gezegt van *Bretagne*.

* dochter en erfgenaam van den hertog *François* den II.

De Raadt van *Elizabeth* is het omtrent den bystandt van Bretagne niet eens. † *Henrik* van *Bourbon*, zoon van den hertog van *Montpensier*.

‡ omtrent het midden van de XIV eeuw.

De zaken van Vrankryk stonden dus verward, wanneer de prins van *Dombes* †, die voor den koning het gebiedt in Bretagne voerde, eene bezending deedt aan hare Britannische Majesteit, om haar te smeken bystandt te willen verzenden. De koningin vondt zich verlegen. Van den eenen kant scheen de bezending, welke slechts uit den name van den prins geschied was, zonder door den koning, dien van de zelve geen kennis hadt kunnen gegeven worden, bestemt te zyn, niet plegtig genoeg om *Elizabeth* te verbinden hare krygsbenden en vloot te wagen, en de zelve naar Bretagne te zenden. Van de andere zyde baarde haar de vreze, van dat deze provincie onder de macht der Spanjaarden mogt vervallen, geen geringe bekommring. *Stelde* *Eduard* de III, zcide zy, alles in het werk om de rechten van *Johan* van *Montfort* tegen de *Franfchen*, die hem zyn hertogdom zochten te ontveldigen ‡, staande

1590.

de te houden, wat moet ik niet doen om te beletten, dat Philips de zelve overbeere; hem, dien de nabuurschap en de rykdommen dezer provincie tot de veroveringe van Hollandt en Zeelandt, en mogelyk tot de inneminge van gansch Engelandt veel zouden helpen? Ondertusschen raadden sommigen van haren Raadt haar af zich in te wikkelen in een oorlog, waar doorze hare geldmiddelen uitputten, en het puik van de Engelsche natie vernielen zou, zonder datze 'er een gelukkigen uitslag van hopen kon. Zy spraken van de Franschen als van eene natie, die woelachtig, heerschzuchtig, onstandvastig en oproerig tegen hare koningen was, en waar van hare Majesteit geen bestendiger toegenegenheit te wachten hadt. Dat zy Henrik den III, hoe zeer hy der zelve Godsdienst was toegedaan, vermoord hadden, en Henrik den IV, zynen opvolger, met eene felle woede vervolgd, onder voorwendfel, dat hy belydenis deedt van een Godsdienst, die tegen den hunnen strydig was. Dat men die van Mets, Toul en Verdun zich door eene ligtvaardigheid, welke men niet dan aan den Franschen aardt kan toeschryven, der gehoorzaamheit van het Duitse Ryk, waar van deze drie steden altoos afhankelijk waren geweest, hadt zien onttrekken. Dat de Engelschen by Vrankryk niet hoger te boek stonden dan de Duitsehers, en dat alle de vredesverbonden, de gedane dienst, de toegebragte bystandt en het geleende geldt den onverzoenlyken haat dezer oude vyanden niet hadt kunnen uitdoven. Dat zy zelf zich beroemden op hunne ondankbaarheid en bedriegeryn, wanneer zy, van hunne schuldeischers sprekende, welke zy een pots zoeken te spelen, hen uit verachting Engelschen noemen, dat is te zeggen lieden, die eenvoudig genoeg zyn om hun geldt aan schelmen te lenen, welke gecenzins van mening waren om hen het zelve weder te geven. Hier wierdt nog bygevoegt, dat het in genen dele raadzaam was troepen naar een koninkryk over te doen gaan, waar in alles in rep en roer stondt, en het grootste gedeelte zinneloos genoeg was om Spanje tot zyne verdediging te roepen, dat niet anders zocht dan om zich deze kroon cynbaar te maken.

De koningin nam de vrypostigheid dezer redeneringen niet voor goed op, te smadelyk zynde aan eene natie, welke, onaangezien hare binnenlandsche beroerten, echter een van de doorluchtigste en bloeiendste van Europa was, en met welke zy ten anderen een naauw verbondt hadt. Zy belgde zich nog meer over de vertogen van de genen, welke haar zochten aan te raden, datze zich van den tweespalt van dat ongelukkige koninkryk zou bedienen, en datze, terwyl de misnoegden en Spanje het zelve van de eene zyde vericheurden, van den anderen kant op Pikardië en Normandië, waar van de zee hare vloten het inkomen opende, zou aanvallen. Zy vertoonden haar, datze de gelegenheit niet moest verzuimen van wederom aan hare kroon te hechten landschappen, welke eertyds der zelve gezag erkent hadden, en van dat machtige koninkryk met de vremdelingen en onderzaten, die de zelve van een scheurden, te delen, pryzende het zeggen van Karel den Stouten, hertog van Burgundië, *Dat de naburen van Vrankryk gelukkig zouden zyn, wanneer het, voor eenen, twintig koningen hadt.* Doch hunne redeneringen met verontwaardiging verwerpde, voerdeze hen te gemoet: *Weet, dat Vrankryk geen verduistering kan lyden, die Engelandt niet nadeelig zy, en dat des zelfs laatste dag het voorteken zou wezen van onzen aanstaanden nacht.*

Zinryk
zeggen
van
Eliza-
beth ten
voorde-
le van
Vrank-
ryk.

Ondertusschen wierdt 'er dit jaar niets befloten. Het verlies, dat het hof overkwam van zyne voornaamste staatsmannen, hielp mogelyk tot deze opschorting, en belette de koningin iets vast te stellen. De eerste, die overleedt, was *Ambrosius Dudley*, welken *Elizabeth* tot graaf van Warwik verheven hadt, oudste broeder van den grave van Leicester, en die hem in zachtheit van imborst overtrof; maar het vrolyk gelaat en de gelukkige sterre van den anderen verheften hem tot eene veel hoger begunstiging.

De doot van den ridder *François Walsingham*, op den 6 April voorgevallen zynde, volgde die van den grave van Warwik van zeer naby, en de koningin verloor in zyn persoon eenen van de getrouwste en bekwaamste leden van haren Raadt, zynde haar eerste geheimschryver van Staat, kancelier van Lankaster * en van de ridderorde van den Kouffebandt: doch die in zyn ridderstaaf bleef, zonder tot de waardigheid van Pair des koninkryks te komen: het zy om dat de koningin de zelve aan zeer weinig personen gaf, of om dat zyne gematigtheit hem niet zeer gretig maakte om zulks te verzoeken. Zich even eens gedragende als *Mecenas*, de welke zich met de vriendschap van *Augustus* vergenoegende, in de Romeinche ridderorde bleef, zonder naar de waardigheid van *Patricius* te staan, meende hy, dat de goedgunstigheden zynor vorstinne hem zo veel verstreken als alle andere ecrampden. Hy was ook, zo wel als de gunsteling van dien keizer, van zeer goeden huiuze en van een deftigen adel; doch meer door zyne verdiensten dan door zyne geboorte aan te pryzen. Zyne reizen in vremde gewesten hadden aan zyn verstandt, uit de natuur verheven zynde, en aan de wetenschappen, welke hy in de hogescholen verkregen hadt, een trap van volmaaktheit gegeven, waar toe niemandt van zyns gelyken was opgefleigert, noch in het vervolg opstigerde. Hy was de geleerdste man van zynen tydt, verscheide talen machtig zynde, en de zyne wonderlyk wel sprekende: talenten, die bekwaam zyn tot de onderhandeligen, en welke hem in de gewigtigste gezantschappen van deze regering deden gebruiken.

Hy nam dat van Vrankryk gedurende verscheide jaren waar, en wel in een toestandt van zaken, welke deze bediening zeer schromelyk maakte: van den eenen kant in het midden van de bewegingen van de inlandsche oorlogen onder de kinderen van *Henrik den II*, en van de andere zyde gedurende den geheimen handel van het aanzock van den hertog van Anjou. Hy gedroeg zich ondertusschen met zo veel voorzichtigheit, dat hy dit oproerzuchtige hof wist te behagen, en de koninginne zyne meesteresse met vrucht dienst te doen. Alle de omstandigheden van deze syne onderhandelinge zyn in de Gedenkschriften van zyn gezantschap te zien †. Men vindt 'er de brieven, welke hare Britannische Majesteit aan hem schreef, en zyne antwoorden daar op, even zeer verwonderenswaardig zynde: het zy ter oorzake van de scharanderheit eener vorstinne, welke de onderrechten voor hare staatsmannen zo wel wist op te stellen, of ter oorzake van die van haren afgezant, welke de zelve zo wel wist werkstellig te maken.

Hy was haar by zyne wederkomst in Engelandt niet minder nut, altoos waakzaam en vol toegenegenheit, ontdekkende, zonder dat

1590.

Camb-
den.
Naxton.
Duffel.
Doodt
van den
grave
van
Warwik.

Doodt
en lof
van
Wal-
ingham.

* eerste
ampte-
naar van
het hof
van Lan-
kaster,
door
Henrik
den III
opge-
recht.

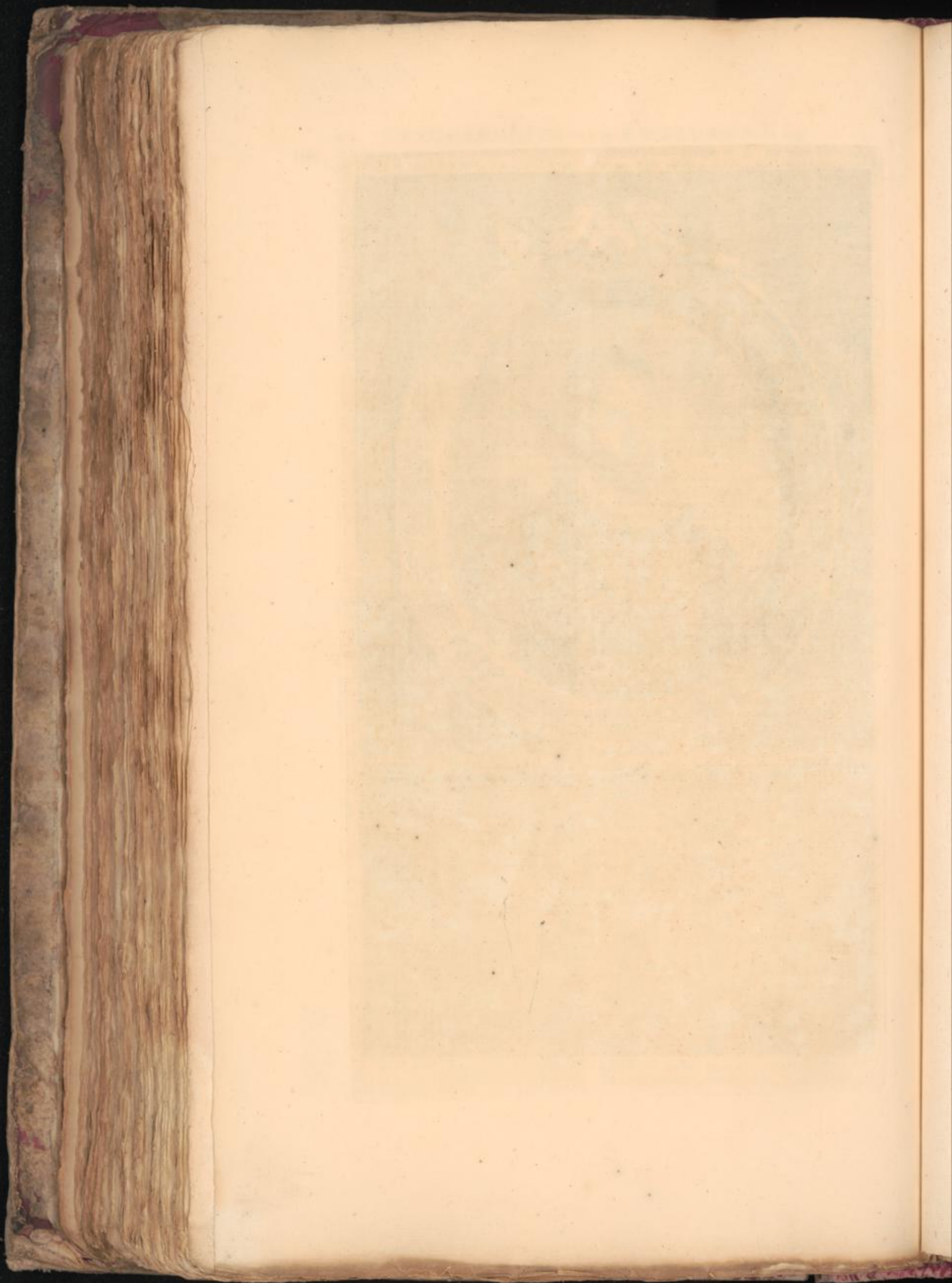
† Verza-
melt
door den
ridder
Dudley
Digget.

her

• Le. van der Werff. pin.

D. de C. Grav. sculp.

1590.

het hem miste, de geheimste zamenzweringen. Het schynt, dat de behoudenis der koninginne en van den Protestantischen Godsdienst, waar voor hy een groot yveraar was, voornamentlyk aan zyne zorgen en doordringendheit is toe te schrijven: niets ter verzekering van den zelve verzuimende, tot zo verre, dat hy, door een yver van goed onderdaan en getrouw landgenoot, zich zomwylen vernederde om het ampt van bespieder eerder dan dat van staatsdienaar waar te nemen. Het was met deze bevytiging, dat hy de heilloze aanslagen van *Parri* en andere vloekverwanten ontdekte, en, na vooraf de ondernemingen van *Philips* den II op Engelandt geroeken te hebben gedurende zyn gezantschap te *Parrys*, meer dan iemand medehielp om hem in *Vrankryk* en de *Nederlanden* zo veel te doen te geven, dat al zyne staatkunde en krygsmacht bezigheid genoeg hadden. Hy uitte zelfs zyne gedachten daar omtrent aan de koninginne toen hy te rug geroepen wierdt. *Ik bid u, Mevrouw*, zeide hy, van het ontwerp van zyne Katholyke Majesteit sprekende, *van dien kant niets te vreezen. De Spanjaarden hebben goede eetlust, en kunnen de spys wel verteeren: maar ik heb ben een been te knaauwen gegeven, daar zy twintig jaren werk aan zullen hebben. Ik smeke uwe Majesteit alleen my te laten bezaan, en zorg te dragen het vuur, dat ik gestookt hebbe, wanneer het eens zal komen te branden, te onderhouden.* Hy bleef niet alleen staande in de gunst van zyne meesteresse, maar wierdt daarenboven een byzonder vriendt van de hovelingen, die elkander het meeste haatten, een boezemvriendt van *Mylord Burleigh*, vermaagschapt zynde aan den grave van *Leicester*, en de godspraak van dien van *Suffex*. Eindelyk, na twee beruchte gezantschappen in *Vrankryk*, een in *Schotlandt*, en een ander in *Vlaanderen*; na zyne goederen en leven ten dienste van de koninginne opgezet, zyn vaderlandt behouden, en de zamenzweringen van *Spanje* en den paus verdyelt te hebben, stierf hy, zo diep in schulden stekende, dat hy zo veel niet naliet om zyne uitvaart te houden; zo dat men hem zonder pracht in de *St. Paulus-kerk* van *Londen* begroef (a). Doch deze geringheit dient niet dan om zyne verdiensten meer luister by te zetten, verwonderenswaardig zynde door zyne bekwaamheit, en onnavolglyk door zynen yver en door zyne onbaatzuchtigheit. Hy liet maar eene dochter na, ryker zynde door de deugden van een zo doorluchtigen vader, dan door de schatten, welke hy voor haar hadt kunnen vergaderen. Ook trouwde zy tot drie malen na malkander met de grootste heeren van het koninkryk, namentlyk, de eerste maal met den ridder *Philips Sidney*, by wien zy eene dochter kreeg, welke met den grave van *Ruthlandt* huwde; voor de tweede maal met *Robert van Ereceux*, grave van *Essex*, die een zoon en verscheide dochteren by haar teelde, en voor de derde maal met den grave van *Clairikard*, een der aanzienlykste heeren van *Ierlandt*, dienze verscheide kinderen baarde. Voor het overige bewyft de doot van den ridder *Walsingham*, waar van de tydt door alle geschiedschryvers is aangekent, onweder spreke-lyk, dat het werk, voerende den tytel van: *Het Geheim der boven, of Gedenkschriften van Walsingham*, van hem niet is, (schoon men de *Fransche* vertaling op zynen naam heeft uitgegeven, vermits de schryver daar in spreekt van den kar- III Deel.

(a) Men was zelfs genoodzaakt zyne boekery aan te taalen, om de onkosten van zyne begravenisse goed te maken.

dinaal *Richelieu*, die noch niet geboren was toen deze ridder overleedt; behalven dat de schryver van deze Gedenkschriften het hof verlaten hadt, daar de geheimchryver van Staat zyn leven eindigde in de standvastte waarneming van zyne bedieninge.

Thomas Randolph overleefde hem nauwlyks twee maanden. Hy was zyn byzondere vriendt, en zy hadden veel overeenkomst, het zy in hunnen algemenen yver voor den dienst der koninginne, of in hunne gelyke bekwaamheit tot de staatszaken, of eindelyk in de verscheidenheit en het gewigt van hunne onderhandelinge. *Melleville* maakt 'er nochtans twee zeer tegenstrydige afbeeldsels van, sprekende van *Walsingham* als van een ongeveint man, vol eer en vroomheit, en in allen gevalle klagende over de dubbelhertigheit van *Randolf*, dien hy ten anderen verbeeldt als een miltzieken geest, welke zo veel behagen schepte in het vuur der verdeeldheit in *Schotlandt* te zien, als *Nero* in den geweldigen brandt van *Rome*. Zyn twist met dezen afgezant deedt hem mogelyk also spreken. De geschiedschryver van *Elizabeth* geeft 'er een voordecliger denkbeeldt van, en de achttien gezantschappen, die hy met goed gevolg aan de eerste hoven van *Europa* bekleedde; drie by de *Schotsche* bondgenoten; drie by *Maria Stuart*, toen hy uit *Vrankryk* te rug kwam; zeven aan het hof van *Jacobus* den IV, haren zone; drie aan dat van den *Czaar Johannes Basilowitz*; twee in *Vrankryk*, eerst aan *Karel* den IX, en op een anderen tydt aan *Henrik* den III afgezonden zynde, strekken niet weinig tot zynen lof. Het wierdt hem niet beter vergolden dan zynen vriendt *Walsingham*, met wien hy dit nog gemeen hadt, dat hy een groot deelgenoot was van de achtinge der koninginne, maar weinig blyk van hare mildheit zag, waar op mogelyk ook niet meer dan drie personen roem konden dragen. De bedieningen van kamerling van den *Exchequer*, en van eerste bediende van de posten, met eenige fondsen van geringe inkomsten, waren al de erkenenis, waar mede men zyne diensten beloonde. Hy was 'er ondertusschen mede vergenoegt, en behalven zyne gematigheit toonde hy, by zyne te rug komst van zyne gezantschappen, een geest van ingetogenheit en innerlyke beschouwinge, waar toe menschen van de wereldt zeer min bekwaam zyn. Het was aan zynen vriendt *Walsingham*, dat hy zich daar omtrent uitte, hem tot de zelve afzondering aanmanende. *Het is tydt, zegt hy tegen hem in zyne brieven †, dat wy de wereldt waarwel zegen, en, zy den heimelyken bandel van het kabinet latende varen, en ik dien van afgezant, dat wy op den bemel denken, overgelukkig zynde, indien wy, van de wereldt en het hofscheidende, om ons op weg te begeven naar ons bemelsch vaderlandt, Gods barmhertigheit door een oprecht berouw tot ons kunnen trekken.* De ridder *Jakob Croft*, die mede in dit jaar overleedt, wierdt van het gansche koninkryk beklagt. Hy hadt zich al onder de regering van *Eduard* door zyne dapperheit in de verdediging van *Haddington* in *Schotlandt* tegen de *Franschen*, welke den aanhang van het hof van *Engelandt* wederstreefden, en door de bediening van *Lord* afgezonden, of *Lord* gemachtigde, in *Ierlandt*, berucht gemaakt; naderhandt door *Maria* verbannen, en door *Elizabeth* herstelt zynde. Deze laatste maakte hem stadvoogdt van *Barwik* en van de *Ooster-Mark*, tegenboekhouder * van haar huis, en een van hare gevolmachtigden in het handelen over een verdrag te *Bourbourg* †. Zyne verdiensten maakten, dat

Doott en lof van *Randolf*.

* De graven van *Leicester* en *Essex*, en *Hatton*.

† *Cambden* zegt de zelve gerien te hebben.

Doott van den ridder *Croft*.

* *Kontrouleur*, † in den jare 1587.

1590.

hy aan het hof vele benyders kreeg: maar altoos boven hen zynde, scheen hy de zelve niet te verwekken dan om over hen te zegepralen. Hy stierf na een lang en roemwaardig leven, met een goeden naam, die, zo men de zaak van de onderhandeling van Bourbourg, verſcheidentlyk verhaalt wordende, uitzondert, nergens door bezwalkt kon worden; kortom, in de gunſt der koninginne, en in de achting van alle eerlyke lieden.

Doodt van den grave van Shrewsbury.

Met de doodt van den grave van Shrewsbury en van Mylord *Wentworth* liep dit jaar ten einde. De eerste, *Georg Talbot* genaamt, was de zesde graaf van Shrewsbury. Zyne familie door *Henrik* den VI met deze waardigheid vereert zynde, gaf *Maria* hem het beſtier over de Marken, nevens een vliegend leger van vyf honderd lancien. *Elizabeth* vereerde hem met hare toegenegenheit, liet hem haar vertrouwen blyken, met hem de bewaring van de gevangene koninginne van Schotlandt aan te bevelen, en verhief hem, na de doodt van den hertog van *Nordfoik*, tot graaf maarſchalk van Engelandt. Doorluchtig was hy door zyne geboorte en deugd, maar ſtondt bloot voor de lagen van de vyanden van den Staat, voor den nydt der hovelingen, en de moeilykheden van eene kwade vrouwe, behoudende eyeaewel overal zyne trouw, voorzichtigheit en ſtandvaſtigheit, altoos de zelve, en altoos overwinnende zynde. Hy teelde by de dochter van den grave van *Ruthlandt* verſcheidene kinderen, waar van de oudſte, *Gilbert* genaamt, hem in zyne goederen en waardigheden opvolgde. Uit het tweede huwelyk met *Elizabeth Hardwich*, die vrouwe, welke de ruſt van zyn leven ſtoorde, kreeg hy geen nazaat. Hy eindigde zyne dagen met roem, gelyk te zien is uit het grafſchrift, dat men te *Schelfield* op zyn zark graveerde, en van dezen inhoudt was: *Hier legt GEORG, graaf van Shrewsbury, geſproten, door eene lange achtereenvolging van overgrootvaderen, uit een van de edelſte geſlachten van die Normannen, welke Engelandt overbeerden, en waar van de glorie noch door hem, noch door zyne voorzaten ooit is bezwalkt geworden.*

En van Mylord *Wentworth*.

Mylord *Wentworth* heeft het ongeluk van alermeeſt bekend te zyn door het noodlottig tydmerk van de overgave van *Calais*, welke plaats hy onder de regering van *Maria* gedwongen wierdt aan het Franſche leger, waar over de hertog van *Guize* het bevel voerde, over te geven. Maar de Raadt van *Elizabeth*, van alle de omſtandigheden van dit beleg kennis genomen hebbende, beklagde zyn ongeluk, en rechtvaardigde zyn gedrag. Zyn nazaat wierdt onder *Jacobus* den I * tot de waardigheid van graaf van *Klevelandt* verheven.

* De I van Engelandt, maar de VI van Schotlandt.

1591. *Cambden*.

Menzey, Thuanus. Het Leven van *Henrik* den IV door den biſchop van *Rhodes*. P. *Dor.*

† of ondergraaf (*vicomte*).

In het begin van het jaar 1591 hervatte *Elizabeth* de overwegingen aangaande den byſtandt van *Henrik* den IV en de wederbekominge der zeefſteden van *Bretagne*, welke zy niet kon dulden in de handen der Spanjaarden. Haar geſchiedſchryver verbeeldt haar daar omtrent veel yveriger dan den Allerchriſtelykſten koning zelf, en die van den laaſten bekend, datze de zaak van *Henrik* krachtig ter herte nam; datze hem altoos op eene edelmoedige wyze byſtandt deedt, en by de Duiſche vorſten ernſtig aanhieldt met haar mede te willen werken. Zy hadt reets in den voorgaanden jare *Horatius Pallavicini* tot hen afgezonden; en om haar daar voor te bedanken vaardigde de koning den burggraaf † van *Turenne* aan haar af, verſelt zynde van *Cbouarts van Buzanval*, welke de bediening van gewoon afgezant zou waarnemen: doch deze vertrok wel

haaſt in dat zelve aanzien naar *Hollandt*. De burggraaf van *Turenne* was niet alleen afgezonden om by hare Britannifche Majesteit plichtplegingen af te leggen; hy kwam te *Londen* ook onderrechtingen nemen, alvorens zich naar de hoven van de Duiſche Proteſtantifche vorſten te begeven, om de traktaten, welke *Elizabeth* ten voordeele van *Henrik* den IV begonnen hadt, aldaar voort te bewerken. Haar aanbelangende, hare toegenegenheit kwam des konings verzoeken voor. Zonder zich voor het hoofd te laten ſtoten om de ſtilzwygendheit van drie maanden omtrent hare aanbiedingen en aanmaningen, herhaalde zy de zelve door haren afgezant *, daar onder verwytingen mengende, die meer verplichtende dan honende waren, over zyne loomheit en verzuim. Zy waarſchouwde hem een wakend oog te houden in het midden der gevaren, die hem dreigden, en goed tyds te voorzien ter beveiliginge van *Bretagne*, het welk men hem zocht te ontweldigen: de doortochten voor den hertog van *Parma*, welke op eene tweede onderneming in *Vrankryk* bedacht was, te ſluiten: of kon hy hem het inkomen naar den kant van *Parys* niet beletten, ten minſte niet toe te laten, dat hy zyne krygsbenden in het aan zee gelegene *Gaule* deedt trekken. Zy boodt hem teffens hare hulpe aan te landt en ter zee, om den Spanjaarden de landing te betwiften, of om hen, ingevalle de zelve reets geſchied was, te verjagen, op voorwaarde, dat hy haar eene haven zou toeflaan om hare ſchepen te bergen, en eene verſchanſte plaats om 'er hare ſoldaten in te doen huisveſten. *Henrik* de IV verleende den afgezant een gunſtig gehoor; nam de aanbiedingen van de koninginne aan; verzocht haar drie duizend man aan landt te willen doen zetten in *Bretagne*, en eenige regimenten in *Pikardië*, belovende van zyn kant daar een aanzienlyk getal krygsbenden by te zullen voegen. Hy ſtelde ook voor, om den Engeliſchen tot plaats van veiligheid te dienen, *Cherbourg* en *Granville* in *Normandië*, of *Brest* en *Blavet* in *Bretagne*, deze laaſte plaats, waar van de vyanden het bezit hadden, noemende, om de vloot van *Elizabeth* te verplichten de zelve daar uit te verdryven.

1591. Gezantschappen van *Henrik* den IV aan *Elizabeth*.

* *Edmund Jork.*

En van *Elizabeth* aan *Henrik* den IV.

Met dit antwoordt niet te vrede zynde, gaf hy zynen afgezant te *Londen* † volmacht om het verdrag met de koninginne te ſluiten. Zy benoemde van harent wegen Mylord *Burleigh*, grootſchatbewaarder, den zeevoogdt *Howard*, en Mylord *Hunsdon*, haren kamerling, die het met de Franſche gevolmachtigden over de artikelen eens wierden. De zelve behelſden, dat de koningin naar *Pikardië* en *Bretagne* zou doen overvoeren drie duizend Engeliſchen, nevens al den oorlogs-voorraad, en dat de Allerchriſtelykſte koning zich verbondt binnen den tydt van een jaar aan de koninginne uit te keren de ſoldy der troepen, de koſten van de overvoering, en den prys van alle de krygs- en mondbehoetten.

† *Bezu-voor la Niele.*

Wat verdrag tuſſchen hen geſloten wordt.

Het was tydt, dat *Elizabeth* hare zorgen naar *Vrankryk* wendde, alwaar de Spanjaarden het masker begonnen af te ligten, en opentlyk naar de alleenheerſching te dingen. De hoofdstadt van het koninkryk hadt zich reets voor hen verklaart, en men noemde *Henrik* den IV aldaar niet anders dan den *Bearner*, hem afzettende niet alleen van het koninkſchap van *Vrankryk*, maar ook van dat van *Navarre*, en hem bepalende tot dezen hoek lands, die in het gebergte van *Gascogne* legt ingeſloten. Het hof van *Madrid* hadt geen zwaarigheid gemaakt zich daar omtrent te uiten in tegenwoordigheit van den voorzitter *Jeannin*, afgezant van de misnoegden; en de

Tot wat uiterſte de Roomſche misnoegden *Henrik* den IV gebragt hadden.

doodt

1591. doodt van paus *Sixtus*, die geen vriendt van *Philips* den II was, scheen als ter regter tydt voorgevallen te zyn. Tot een overmaat van geluk was *Gregorius* de XIV *Sixtus* den V opgevolgt (a), met zeer verschillende neigingen; gansch Spaansch-gezind zynde, en de party van de misnoegden, daar *Sixtus* een groten walg voor hadt getoont, met drift omhelzende. *Gregorius* liep zelfs nog harder dan *Philips* de II. Zonder acht te geven op de vertogen der Roomsche-Katholyke groten, die in de party van *Henrik* den IV waren, hieldt hy heimelyken handel met de *Zestienen**, welke het eedgenootschap † der misnoegden bestierden; leide den schat, welken *Sixtus* de V verzamelt hadt, open, en ligte 'er geldt uit tot de werving van een leger van twaalf duizend man, waar over hy het bevel gaf aan den grave *Hercules Sfondrati*, zynen neve, dien hy voorbedachtelyk hertog van Montmarcian maakte, om hem door dezen nieuwen tytel meer gezag by te zetten. Hy verselde dit leger met eene bulle, inhoudende den ban van uitsluiting tegen de prelaten, welke den koning volgden, en vernieuwde die van de pauzen zyne voorzaten. Om zyne waarschouwing meer klem te doen hebben, zondt hy de zelve door *Marcellus Landriano*, zynen gezant*, nevens aanmerkelyke sommen gelds, om aan de *Zestienen* binnen Parys, en aan de hoofden van de zamenspanninge in de andere steden des koninkryks te worden uitgedeelc. Het is waar, dat het Parlement van Tours den waarschouw-brief in stukken deedt scheuren, en laft gaf van den gezant te mogen gevangen nemen: doch dat van Parys vernietigde dit vonnis, als gegeven zynde, zeide het, door lieden, die geen macht hadden, en beval, dat men den H. Vader en des zelfs gezant zou gehoorzamen.

* Dus noemde men de Parysche wykmeesters, die zestien in getal waren.

† Ligne.

* Nuntius.

Elizabeth doodt Henrik den IV bystant.

Ontfchepping der Engelsche krygsbenden.

† Generaal.

* Luitenant.

Doodt en lof van La Noue.

Het was dan tydt, dat *Elizabeth* zich spoedde met den Allerchristelyksten koning bystant te doen. Zy begon met afkondigingen, waar by haren onderdanen op zware straffe verboden wierdt eenigen oorlogsvoorraad of levensmiddelen te voeren naar de zeesteden van Vrankryk, waar van die van het eedgenootschap meester waren, het welk de koning van Schotland dien van zyn koninkryk reets verboden hadt. Vervolgens verleendeze lastbrieven aan de Engelsche kapers, om de schepen, die van den aanhang van Spanje en van het eedgenootschap waren, aan te tasten, als mede de gene, welke geladen zouden worden bevonden voor rekening van deze vyanden ten nadeele van de afkondigingen. De ridder *Henrik Palmer* stak in zee, en veroverde dertien van hunne schepen, die uit Kanada of Nieuw-Vrankryk te rug kwamen. De ridder *Robert Williams* ging met vyf honderd Engelschen naar Dieppe over, en zeer wel te pas om de met eene belegering gedreigde stadt in gerustheit te stellen. De ridder *Jan Norris*, dien men gemeenlyk den veldheer † *Norris* noemt, zo berucht door menigvuldige heldendaden in de Nederlandsche en Iersche oorlogen, geleidde het overige van de drie duizend man, welke de koningin by het verdrag beloofd hadt te bezorgen, naar Bretagne, en voerde daar het bevel over, onder den tytel van veldheer over de hulpbenden. Men gaf hem tot plaatshouders* zynen broeder *Henrik* en *Anthony Sberley*.

Hunne zamenvoeging met des konings leger, dat zich in de provincie bevondt, geschied zynde, belegerden zy *Lambale*, in het bisdom van *St. Brieux*, maar wierden gedwongen de bele-

(a) *Urbanus* de VII was tusschen beide; maar hy bekleedde den stoel niet langer dan dertien dagen.

gering op te breken, na daar in den befaamden *La Noue*, eenen der bedrevenste en wakkerste oorlogshelden van zyne eeuwe, en mogelyk de eenigste mensch, die de zedelyke, Christelyke en krygs-deugden volkomenlyk heeft kunnen te zamen voegen, verloren te hebben (a). Het leger rukte vervolgens voor *Chateau-lin*, in het bisdom van *Quimper-Corantin*, en maakte zich meester van de plaats. Ondertusschen, dewyl het niet talryk genoeg was om iets gewigtigs te ondernemen, hieldt het de vyanden alleen in belemmering, en stuitte eerder de voortgangen der Spanjaarden, dan dat het hen hunne overwinningen afhandig maakte.

De ridder *Williams* muntte van zyn kant in dapperheit uit tegen de vrybuiters, welke tot in de havens van *Dieppe* kwamen, en de stadt als ingesloten hielden. *Emas van Chattes* was 'er stadvoogdt van voor den koning, en den Engelschen kolonel een voorslag gedaan hebbende van de genen, die gedurig het platte landt doorkruisten, te gaan opzoeken, trokken zy te zamen uit, aan het hoofd van hunne troepen, ontmoetten de genen, die zy zochten, en dreven hen na een zeer hardnekkig gevecht op de vlucht, of hieuwen hen ter neder. De daadt kwam *Henrik* den IV, dien de stadvoogdt al de omstandigheden daar van deedt weten, zo heldhaftig voor, dat hy daar over aan de koningin schreef, al de eer van deze ontmoeting aan de Engelschen en der zelve wakkeren kolonel gevende. Doch de ridder *Williams* bezwakte den luister eener zo roemwaardige verrechtinge door zyne verwaandheit. Grootmoedig zynde op den lof, welke hem door den koning, die te *Dieppe* was gekomen, was nagegeven, trok hy met dien vorst daar van daan, en verselde hem tot aan de voortleden van Parys, vergetende, of verachtende de bevelen der koningin zyne meesteresse, die hem verboden hadt van zyn post af te gaan. Hy deedt nog meer: want zich door zyne drift latende vervoeren, zondt hy een uitdaagbrief aan den veldheer der vyanden, boodt hem den srydt aan van drie honderd Engelschen tegen een gelyk getal Spanjaarden, en deedt hem aanzeggen, dat hy den dag en de plaats van het gevecht maar hadt te bestemmen; maar zyne uitdaging wierdt niet aangenomen. Hy liet het daar niet by. Naauwlyks was hy te *Dieppe* te rug gekomen, of, de koning hem verzocht hebbende zyne troepen naar *Nojon* te doen trekken, dat hy belegert hadt, leidde hy de zelve tegen wil en dank, en onaangezien de daar tegen srydende bevelen van de koningin van Engelandt, derwaarts heen. Het is waar, dat hy de eer hadt van mede te helpen tot de verovering van de stadt; maar zulks geschiedde ten koste van het bloedt der Engelschen, en met verlies van een groot getal zynen wakkerste soldaten: ook, toen hare Britannische Majesteit daar van verslag kreeg, liet-

Wakkerheit der Engelschen ten dienste van Henrik den IV.

iii 3 26

(a) Hy stierf in den ouderdom van zestig (de Hr. de *Larrey* zegt zeventig) jaren, zynde geboren in den jare 1631. Hy hadt den Roomschen Godsdienst verlaten, en den Protestantschen aangenomen, en des niettegenstaande getuigen alle Roomsche-Katholyke schryvers volmondig en eenpariglyk, dat iedereen, zelfs tot zyne vyanden toe, moesten bekennen, dat men zich met recht over zyne deugd, zyne dapperheit en zyn verstandt moest verwonderen. Hy wierdt bygenoemt met den yzaren arm (*bras de fer*), om dat hy, zynen eenen arm in de belegering van *Fontenay*, of *Fontaine*, in *Poitou*, in den jare 1570 verloorc hebbende, sedert een yzaren arm in de plaats droeg, waar van hy zich echter zeer wel wist te bedienen om den toom van zyn paardt te bestieren, en welk ongemak hem niet belette zich in alles te kwytten als van te voren.

1591. ze minder genoeg blyken over den roem, dien hare krygsbenden behaalt hadden, dan gevoeligheit over de ongehoorzaamheit van den kolonel.

De hertog van Guize ontinhapt uit zyne gevangentuffe.

Zy liet echter niet na met *Henrik* den IV in een nieuw verbondt te treden, en hem nieuwe krygsbenden te bezorgen. Deze vorst hadt de vlucht van den jongen hertog van Guize, die sedert den moordt van Blois in het kasteel van Tours gevangen hadt gezeten, vernomen. Hy wist, dat hy de afgodt van het volk was, en hoewel hy den nayver van den hertog van Mayne, welke voor zynen neve niet zou willen wyken, voorzag, was dit slechts eene enkele giffing, of op het allermeeft eene verzochte hope, en hy hadt byftandt van noden tegen het aanstaande onheil, dat de tegenwoordigheit van den jongen prins niet missen zou hem te verwekken. Inderdaadt, hy wierdt binnen Parys ontfangen met vervoeringen van blydichap, die men nauwlyks zou kunnen verbeelden. De *Zestienen* namen terftondt een besluit om hem op den troon te zetten; en om hem een steunfel te geven, dat bekwaam was om hem daar op te bevestigen, waren zy bedacht om het huwelyk van de infante van Spanje voor hem te bewerken. Dit besluit genomen zynde, ontloegen zy zich van de by hen verdachte personen; verdreven den kardinaal van Gondi, bisschop van Parys, nevens eenige priesters, en deden den voorzitter *Briffon* en twee Raadsheeren van het Parlement * by den kop vatten.

* *Larcher* en *Tardif*. Verdere aaphoudingen van *Henrik* den IV om nieuwe krygsmacht van *Elizabeth* te bekommen.

† *Anthonis de Mont*, heer des *Rexaux*.

Dus wierdt het eedgenootschap van dag tot dag machtiger en verwoeder, en *Henrik* hadt geen toevlucht dan by de Duitfche vorften en de koninginne van Engelandt. Het was voornamentlyk op deze laatste dat hy zich verliet; haar yver was hem bekend; de zee aan den anderen kant maakte de aankomst harer troepen gemakkellyk; en daarenboven zondtze de zelve niet alleen wel uitgerust, maar zomtyds ook met overmakingen van geldt, dat de koning grote lyks van noden hadt; in plaats dat hy die van Duitfchlandt moest kopen, en dat 'er veel tydt vereifcht wierdt tot der zelve overkomst, die ook niet kon gefchieden dan met vele zwarigheden en koften, welke de geldmiddelen van dezen vorst niet in staat waren op te brengen. Hy vaardigde zynen afgezant * dan naar *Elizabeth* af, om haar den toestandt zynr zaken te kennen te geven, als mede de oogmerken, welke hy zich voorftelde, mits haren byftandt, uit te zullen voeren. Hy hadt het op Rouaan en Havre de Grace gemunt, de twee vestingen in Normandië, welke van de aangelegenfte waren, ter oorzaak van de grootte en den rykdom der eerste, die 'er de hoofdstadt van is, en van de haven der andere, aan den mondt van de Seine gelegen. De byftandt, welchen hy van de koninginne verzocht, bestondt in vier duizend Engelschen, die hare Majesteit te Dieppe zou doen ontschepen, en voor twee maanden betalen, en ingevalle van een langer verblyf verbondt de koning zich tot de betaling van der zelve soldy. Hy voegde daar by, dat hy, om zynen toelag voor zyne vyanden bedekt te houden, in Pikardië zou blyven, tot dat hy bericht zou hebben, dat de Engelsche krygsbenden waren aangeland.

Men fluit een verdrag, en onder welke voorwaarden.

De koningin, niet minder ongerust zynde dan *Henrik* over de grondvesting der Spanjaarden in de zeefleden van Vrankryk; waar van de nabygelegenheit hen eene landing in Engelandt gemakkellyk kon maken, floot met den afgezant het nieuwe verbondt, dat hy haar was komen

voorftellen, waar in zy, tot meerder zekerheit, vooraf bedong, dat de Allerchristelykste koning het zelve door zyn Parlement zou doen bekrachtigen.

De uitvoering volgde kort op de tekening daar van. Naardien de koningin wist, dat 'er geen tydt verloren moest gaan, voor het overige werkzaam, vaardig en levendig zynde, en dat niets wederhieldt, wanneer zy de handt eens aan het werk hadt geflagen, hadt tot de inscheping der troepen wel haalt alles gereed. De zelve vertrokken weinig dagen na de afvaardiging van den afgezant, ten groter getale zelfs dan 'er bedongen was: want men voegde daar nog twee honderd ruiters by, nevens een goed getal schansgravers; en verscheide edelen begeerden aan dezen krygstocht, in hoedanigheit van vrywilligen, deel te hebben. Mylord *Evreux*, graaf van *Essex*, was 'er de veldheer van, een jong heer, die zyne begunftiging aan zyne geboorte en verdienften, zo wel als aan de aanpryzinge van den grave van *Leicester*, zynen schoonvader *, verschuldigt was, welke niet gestorven scheen te zyn dan om hem zyne plaats in te ruimen. Maar dit was niet voor langen tydt; de fortuin voerde hem, na hem bykans ten troon verheven te hebben, wel haalt op het schavot.

De ontscheping gefchiedde gelukkiglyk †, en de Engelschen verschanften zich te *Arques*, eene sterkte op een heuvel gelegen, welke de vallei, waar door men naar *Dieppe* gaat, met haar gefchut beheert. De graaf van *Essex* was zeer verwondert, voor den koning geen Fransche troepen te vinden, met welke hy zich kon zamenvoegen, en zelfs langs de kusten van de provincie geen toebereidfelen te zien, waar op hy staat kon maken. Hy vernam ten anderen, dat de koning niet van mening was uit *Pikardië* te komen, en dat hy, na *Nojon* veroverd te hebben, den tydt aldaar met rust doorbragt, het welk de toestandt der zaken en de aankomst van den onderftandt niet konden lyden. Dit was in den tydt, dat hy op de schonc *Gabrielle van Eftrees* zo krachtig verliefd was, en deze opkomende minnedrift, de hevigitste mogelyk, die hy ooit gevoelt heeft, deedt hem in zyne werkzaamheit voor den oorlog vertragen, en zyn belang en glorie vergeten.

De graaf van *Essex*, over deze loomheit verwondert, en ten anderen van spyt stampvoetende, van zo onwaardiglyk misleid te zyn, wist niet wat besluit te nemen, wanneer hy den ridder *Williams*, welchen *Henrik* tot hem van *Nojon* hadt afgezonden, zag aankomen. Hy was na de verovering der stadt aldaar gebleven, en de koning, van de klagten des graven van *Essex* verftendigt geworden zynde, deedt hem door dezen Engelschen kolonel verzoeken ter dier plaatse by hem te willen komen, om een overleg te maken aangaande de oogmerken van den veldtocht. De veldheer begaf zich derwaarts, doch stondt niet minder verzet dan te voren, wanneer hy den koning zich hoorde verschonen van dat hy niet in Normandië kon komen, om dat hy verplicht was *Champagne* in te trekken, om de troepen te ontmoeten, welke de Protestanten van Duitfchlandt hem toezonden. Om hem eenigzins gerust te stellen, verzekerde *Henrik* hem, dat de hertog van *Montpensier* en de maarfchalk *Biron* met den eerften zouden vertrekken om het beleg van Rouaan te ondernemen. De graaf van *Essex* mogt zich met deze beloften laten vergevoegen, en wederom naar zyne legerplaats trekken, dwars door duizend gevaren henen, welke de aanhangers van het eedgenootschap hem deden

1591.

De graaf van *Essex* geleidde de Engelsche troepen naar Vrankryk.

* *Leicester* was met de moeder van den grave van *Essex* getrouwt. † *Thaumas* regt te *Boulogne*.

Het verdrag des graven van *Essex* wordt gecwaakt.

lopen.

1591. lopen. Hy stelde by zyne te rug komst, volgens de toenmalige gewoonte, welke deze macht, gelyk wy het dikwils gezien hebben, den veldoversten toekende, vericheide ridders aan; maar men begon 'er een misbruik van te maken, en velen morden over deze laatste aanstellinge. De veldheer meende daar door de nieuwe ridders aan te moedigen om hunne waardigheid door buitengewone heldendaden te verdienen: doch hy wierdt gelaakt om dat hy de beloning voor den dienst hadt doen gaan, en een tytelt, waar over de koningin zo nayverig was, en welken zy niet dan aan weinig personen en van uitmuntende verdiensten vergunde, verachtelyk gemaakt hadde.

Ondertusschen verliep de tydt, zonder dat men den hertog van Montpensier, of den maarfchalk van Biron zag verschynen, en zonder dat 'er eenige bereidschap tot het beleg van Rouaan gemaakt wierdt. De hertog was gegaan op de bruiloft van den burggrave van Turenne, welken de koning met den maarfchalksstaaf van Vrankryk vereert hadt, om hem het voordeelige huwelyk, dat hy voor hem te wege hadt gebragt, waardiger te maken. Dit was met *Charlotte van der Mark*, hertoginne van Bouillon, en souvereine van Sedan*. Hoe Protestantisch zy ook was, zocht de hertog van Lotharingen haar aan zynen oudsten zone uit te huwen; doch de koning verhoedde zulks met haar met den burggrave van Turenne te doen trouwen. Op dit feest was het dat de hertog van Montpensier gegaan was, terwyl de maarfchalk van Biron een slecht kasteel † belegerde. Dus kon noch de reis van den eenen, noch de onderneming van den anderen de ware oorzaak niet zyn van het uitstel van de belegering van Rouaan, het doelwit van de koningin van Engelandt, en waar toeze wilde dat hare krygsbenden alleen zouden gebruikt worden. Maar de koning oordeelde zich niet machtig genoeg om de zelve te ondernemen voor de aankomst van den onderstandt, dien hy uit Duitschlandt verwachtte. Hy zondt *Reaux* ten tweede male aan de koningin af, om 'er haar van te verwittigen, en om zich te verschonen over de onuitvoerlykheit van het verdrag, zo wel als over die van de bekrachtiging van het Parlement, het welk hy in zo droevige tyden niet hadt durven aandringen, haar verzokkende zich met zyne ondertekende verzekering te vrede te willen houden. Zyn afgezant verkreeg het geen hy verzocht.

Doch de graaf van Essex, die de zee niet was overgekomen dan om vestingen te belegeren, veldslagen te doen, en glorie te behalen, was als wanhopig zich binnen zyne legerplaats gesloten te zien, en kon 'er niet in blyven zonder iets uit te rechten. Hy rukte dan met zyne geringe krygsmacht voor Rouaan; en hadt hy geen manschap genoeg om het in te sluiten, hy hadt ten minste moeds genoeg om de plaats aan te doen. Maar het kwam hem duur te staan; *Walther van Evreux*, zyn broeder, wierdt in die ontmoeting door een musketkogel gekwetst, en stierf kort daar na aan zyne wonde. Dus wierdt de graaf van Essex gestraft om zyne dubbele overtreding tegen de bevelen van de koningin. Hy was de zelve voor de eerste maal te buiten gegaan met zyn post te verlaten, om zich naar Pikardië te begeven, en het scheelde weinig, of hy sneuvelde in zynen te rug tocht; hy overtradt de zelve wederom op nieuw, met zich met een handt vol volks voor de poorten van eene grote stad te vertonen, en zyn broeder wierdt in dit vermetel bedryf, dat meer blaam dan lof verdiende, gedood. Dit was het, dat

de koningin hem wel haast deedt gevoelen, wanneerze hem op de brieven, waar by hy hare Majesteit van deze twee omstandigheden verstendigde, antwoordende, zyn dubbelden misflag verweet, van zich te Nojon by den koning van Vrankryk vervoegt te hebben, zonder dat hy met haar daar over alvorens raadt hadt gepleegt, en door eene vermetelheit, welke een veldheer geenzins paste, tot aan den voet der wallen van Rouaan genadert te zyn. De koningin was nauwlyks door al het geen hy by haar vermogt te stillen. Hy bekende zynen misflag, verootmoedigde zich, en de koningin vergaf het zyne jonkheit, of liet zich door eene heimelyke neiging, welke over al hare gevoeligheit zegespraalde, bewegen. De graaf van Essex vreedde zelfs ook niet zich weinig dagen daar na met zyne krygsbenden bloot te stellen in de belegering van Gournai, daar de maarfchalk van Biron voor lag, welke de verovering der plaatse niet minder aan de kloekmoedigheid der Engelschen dan aan die van de soldaten van zyne natie schuldige was.

Meer dan twee maanden waren 'er, sedert de aankomste des graven van Essex, verlopen, zonder dat men de belegering van Rouaan of Havre de Grace, gelyk de verbindtenis daar toe lag, ondernomen hadt; en de koningin wilde hare krygsbenden, welke zy niet dan onder die voorwaarde, en alleen voor twee maanden, hadt toegestaan, te rug ontbieden. *Henrik de IV* vaardigde *Beauvoir la Nocte* tot haar af, om haar te bidden den tydt te willen verlengen, en toe te laten, dat de graaf van Essex zyn leger by het zyne voegen, en hem in de provincie van Champagne volgen mogt, om de Duitschers te ontmoet te trekken, met welke hy weder naar Normandië zou keren. Maar de koningin, vergramt zynde om dat men haar geenwoordt gehouden hadt, zeide, datze Vrankryk niet tot een voorwerp van bespottinge wilde strekken, en sloeg des konings verzoek af. By de weigering voegdeze verwytingen, klagende, dat men niet volbragt hadt het geen 'er beloofd was, maar dat men hare krygsbenden van het einde van de eene provincie tot het uiterste van de andere, ten nadeele van het verdrag, hadt doen voorttrekken. *Henrik de IV* schoof den misflag van het voorledene op het ongeluk der tyden, en beloofde den zelve in het vervolg door een gedrag, waar in hare Britanische Majesteit genoeggen zou nemen, te verbeteren. Inderdaadt, hoe verre het jaargety verlopen was, en hoe zwak zyn leger was, hy deedt het zelve voor Rouaan rukken, waar van hy in het begin van November, met behulp van de Engelsche troepen, de belegering ondernam. Maar hy verzocht den grave van Essex naar Londen te willen oversteeken, ten einde hy, indien het mogelyk was, een nieuwen bystandt van de koningin mogt verwerven, om den hertog van Parma te kunnen wederstaan, wiens besluit hy vernomen hadt van het beleg met den eersten te zullen komen opstaan.

Die Mylord hieltt zich in Engelandt niet lang op; de zucht naar roem hem wederom aan genen kant van de zee roepende, zonder dat 'er gemeld wordt of hy verkreeg het geen hy verzocht, kwam hy omtrent half December weder in het leger aan. Men deedt by zyne te rug komst vier aanvallen op de sterkte St. Catharina, leggende op een berg, die de stadt beheerscht; en van deze vier stormen hadden de Engelschen de eer 'er drie aan te voeren; maar zy liepen 'er ook de gevaren van, en verloren daar by veel volks. De koning, ziende, dat zyn leger verzwakte, ten anderen de langheit van het beleg en de komst der

1591.

*Alina's
beth is
misnoegt
op Hen-
rik den
IV.*

Beleg
van
Rouaan.

* Door de doot van haren broeder, te Geneve voorgevallen, daar hy na den slag van Anceau henen trok.

† Het kasteel van Pierrepoint.

Zyne stoutte onderneming.

der Spanjaarden vrezende, zondt *du Plessis Mor-nai* naar Engelandt, om by *Elizabeth* nieuwe aanhoudingen te doen, en om haar eerstelyk te verzoeken hem den bystandt, dien hy in een zo dringenden noot van noden hadt, te willen toefaan. Zy gaf den afgezant, wiens persoon haar aangenaam was, een gunstig gehoor, en deedt hem hopen, datze de rekruten, die zyn meester verzocht, zenden zou. Maarze voer voort met te klagen over het uitsfel van het beleg, dat men, na alvorens het schone jaargety te hebben laten verlopen, in den winter begonnen hadt; over de loomheit, waar mede het voortgezet wierdt, en over het doodslaan van hare krygsbenden, die men, terwyl de Franschen gespaart wierden, alle dagen ter slagbank bragt. Zy begeerde, dat het gevaar van weerkanten gelyk zyn, en de aanvallen in eene onderneming, waar uit de koning al het voordeel stontd te trekken, en waar van voor haar niets overbleef dan de glorie van ha-ren bondgenoot bystandt gedaan te hebben, verdeelt zouden worden.

Het verhaal, van dit Elizabeth op de afgezanten van Henrik den IV vergramt zou zyn geweest, wordt tegengesproken.

* *Du Maurier*, 1 zeggende, by voorbeeld: *Paar maa sui*; *Paar Dien*, voor *Parma sui*, enz. * *Buzanval*.

Strafoefening over den bedrieger *Willem Hacket*.

Des zelfs woede en Godslasteringen.

Voor het overige maken noch de Engelsche, noch de Fransche geschiedschryvers geen het minste gewag van die wraakzucht, welke een later schryver * de koninginne te last legt tegen *du Plessis* en *Buzanval*, twee afgezanten van *Henrik* den IV, behouden te hebben, ter oorzake van eene schertfery, door den laatsten over tafel gedaan zynde, daar in bestaande, dat zy, alsze Fransch sprak, eene kwade uitspraak hadt, en den mond te veel opende †. Een verhaal, dat zeer verdacht is, en eene koninginne, waar van de auteur van dit sprookje zelf in alle andere gelegenheden als van eene heldinne spreekt, eene gramichap toefchryft, die haar niet paff. In allen gevalle, indien deze omstandigheid waar was, hadt men de gevoeligheit van *Elizabeth* minder te veroordeelen dan de onbescheidenheit van een onvoorzichtigen staatsman *, en die den koning zynen meester zo slecht diende.

In dezen toestandt van zaken wierdt de stad Londen beroert door een bedrieger, die zich dan een engel, dan een propheet, en dan een ganfch hemelich koning noemde, hoger dan alle vorsten van de wereld, en van Godt gezonden om zyne kerk te zuiveren, en de zondaars voor de laatste komfte van *CHRISTUS*, wiens voorloper hy zeide te wezen, te bekeeren. Men hadt hem als een gek kunnen aanzien, en zich vergenoegen met hem opgesloten te houden, indien men niet overtuigt was geweest, dat zyn bedryf meer uit boosaardigheit en woede geschiedde dan dooreen geest van dwalinge en krankhoofdigheit. Hy was genoemt *Willem Hacket*, geboren te Oundale, in het graafschap van Northampton; onwetende, heftig, wreed, en meer naar een tyger dan naar een mensch gelykende, waar van hy een gruwelyke blyk gaf in het krakeel, dat hy hadt met den schoolmeester van zyne parochie, welken hy niet alleen verradelings den neus afbeet, maar, dat meer was, dezen ongelukkigen weigerde het stuk daar van weder te geven, hoe zeer hy hem daar ook om badt, om het, terwyl de wonde nog versch was, daar weder aan te doen helen: maar *Hacket* slokte het in zyne tegenwoordigheit op. Hy hadt een dodelyken haat tegen de koninginne *Elizabeth* opgevat; hy wilde Godt nooit voor haar bidden; en schoon hy, als hy in de kerk was, de ganfche predikatie met ongedekten hoofde aanhoorde, zette hy echter terstontd zynen hoedt, op zo haast als 'er voor de koninginne gebeden wierdt. Men hadt hem opentlyk uit horezen zeggen, dat de koningin van het recht van de koninklyke waardigheit vervallen was, en

men zag hem sedert het afbeeldfel van deze koninginne doorfteken, dat hy alleen in zyne kamer hadt gehangen om het met een mes of moordprijem te schande te maken. Zyn voornemen was haar zelf op die wyze te handelen, en vervolgens, na dat hy haar van de kroon en het leven hadt berooft, de ganfche regering van Engelandt te veranderen. Men verwondere zich dan niet, dat deze uitzinnige lasterwoorden heeft durven gebruiken, en zich boven de koningen verheffen; maar het is niet te begrypen, dat hy lieden vondt, die dwaas genoeg waren om hem te geloven, of boosaardig genoeg om zich medeplichtig te maken aan zyne woede. Hy begon zyne zogenaamde zending met eene buitengewone geveinstheit. Daar hy te voren dagen en nachten met lichtmissen en in de kroegen hadt doorgebracht, ontucht bedryvende, en Godslasteringen uitbrakende ter bespottighe van de predikatiën der leeraars van de Anglikaansche kerk, zag men hem thans eensklaps met eene buitengewone Godsdienstigheit ter kerke gaan, en wederom te huis gekomen zynde, zich benaarslijgen in het lezen van de heilige Schrift, waar uit hy de plaatsen leerde, welke hy oordeelde tot zyn oogmerk het meest te zullen dienen. Het duurde niet lang of hy speelde voor propheet, voorgevende Goddelyke openbaringen ontfangen te hebben, en niet sprekende dan van zuiverheit in de zeden en in de lere, waar van hy zich beroemde dat hem de hervorming door onmiddelyke openbaringen was aanbetrouw. Hy nam drie leerlingen aan, *Wigginton*, *Coppinger* en *Arbington*, die zich door dezen bedrieger latende voorinnemen, hunne lasterlyke gevoelens door de straten van Londen verbreidden; *Hacket* voor den hersteller van den Godsdienst en het gemenebest van Engelandt uitriepen, en hem op den troon van Europa bevestigden in het tydelyke en het geestelyke, verklarende *Elizabeth* van de kroon vervallen te zyn, en den aartsbisschop, na hem alvorens in den ban gedaan te hebben, van zyne waardigheit afzettende.

Hunne Godslasteringen en oproerigheit bleven niet lang ongestraft. Zy vonden niemandt, die dwaas genoeg was om zich by hen te voegen: doch daar waren 'er, welke deernis met hen hadden, en die hen raadden zich weg te pakken, uit vreeze van by den kop gevat te worden. De vervaardheit op hunne geestdrivery gevolgt zynde, vluchtten zy in het huis van *Hacket*, alwaar het gerecht hen alle liet grypen. Hun rechtsgeding was wel haast opgemaakt. Zy volhardden, toen men hen op vraagstukken hoorde, in hunne Godslasteringen en buitensporigheden, weigerende zich te ontdekken voor de rechters, om dat zy, gelyk zy zeiden, boven alle rechters des werlds waren. Zy wierden veroordeelt als schuldig aan de misdadt van gekwetste hoogheit omtrent Godt en menschen; maar het vonnis wierdt alleen over *Hacket*, het hoofd van de party en de verleider der anderen, uitgevoerd (a). Hy ging naar de strafplaats met een gelaat, daar iets deftigs in scheen te zyn, bek waam om medelyden te verwekken, hadt men anders niet bevroed, dat 'er minder gekheit dan boosaardigheit was in de ge-
maakt-

(a) *Arbington* erkende zyne buitensporigheden, en betoonde daar niet alleen mondeling berouw over, maar gaf zelfs naderhandt een geschrift in het licht, waar in hy het zelve opentlyk te kennen gaf. Doch een van de twee andere leerlingen van den verleider *Hacket*, namentlyk *Coppinger*, hongerde zich in de gevangenis dood. *Camden Annals* fol. 620 etc. *Fitz-Simon Britannomachia Ministr. lib. 11, cap. 6.*

1591. maaktheit van een mensch, die zich zo gelykmoedig kan houden op het aanzien van de plaats der strafuitvoeringe, waar voor de stoutmoedigsten moeten sidderen. Aan de paal gebonden zynde maande men hem te vergeefsch aan Godten de koninginne om vergiffenis te bidden; maar deze vermaningen in den windt slaande riep hy uit: *Almachtige Godt, koning der koningen, gy weet, dat ik de ware JEHOVAH ben, dien gy gezonden hebt. Doe een teken uit de wolken, waar door myne vyanden mogen beschaamd, en ik uit hunne banden mag verlost worden!* En dit gezegt hebbende voegde hy 'er deze vervloekte Godslastering by: *Indien gy het niet doecht, zal ik uwe bemelen in den brandt steken, en u zelf van den troon scoppen.* Het volk, van deze Godslastering yzende, riep, dat men zich moest haasten met hem de spraak en het leven te benemen. Doch hy, den beul, die hem den strop om den hals wilde doen, met verwoede oogen aanzieude, zeide tegen hem: *Gy boerekindt, zult gy het bert hebben van de handen aan uwen koning te slaan?* De scherprechter zich daar op vervaardigende om hem te verwurgen sloeg hy zyne oogen naar den hemel, knerite op zyne tanden, en zeide: *Is dit de beloning voor het koninkryk, dat ik u heb opgebragen? Ik zal wederkomen om het te wreken:* maar de strop hem de keel toenyppende maakte een einde van zyn leven en van zyne godloosheden.

Oorlogstocht van Mylord Walden naar de Azorische eilanden.

* onthalt in den jaare 1572.

Hevig gevecht van een Engelsch schip tegen de gansche Spaansche vloet.

De Engelichen voeren voort in hunne wraakneminge tegen Spanje, met des zelfs vloten, uit Amerika en Oost-Indië komende, aan te tasten, en invallen te doen in de ryke eilanden, waar van daan het goudt, het zilver en de peerlen naar Europa worden overgebragt. *Thomas Howard*, bekend onder den name van *Mylord Walden*, de tweede der zonen van den ongelukkigigen hertog van *Nordfolk**, met zes konings en zo veel minder schepen, die den oorlogsvoorraadt inhadden, vertrokken zynde, was voor het eilandt *Flores*, een van de *Azorische*, ten anker gekomen, alwaar hy de uit Amerika te rug komende gallioenen al sedert zes maanden verwachtte. Hy hadt onder tusschen geen soldaten op zyn smaldeel, en daarenboven was de ziekte onder het scheepsvolk gekomen, dermaten, dat de meesten niet op hunne benen konden staan. Doch de kloekmoedigheid doecht van een matroos een soldaat maken, en vervult het gebrek van de macht. Eindelyk kwam de Amerikaansche vloet opdagen. *Alphonsus Bassan* geleidde de zelve met drie en vyftig oorlogschepen; een al te ongelyk getal om de Engelichen niet te verplichten het gevecht, dat zy tegen de koopvaarders en niet tegen eene scheepsmacht gezocht hadden, te myden. De Spaansche zeevoogdt zocht het niet meer dan zy; maar het geval hielp hen handgemeen, zonder dat zy 'er op dachten, en daar viel in deze ontmoeting eene van de roemwaardigste daden voor, die 'er op den oceaan ooit gebeurt zyn. *Bassan*, die geen ander oogmerk hadt dan om zynen weg te vervolgen, stevende regt op het eilandt aan, waar voor *Howard* met zyne schepen ten anker lag. Zy waren beide even zeer verwondert; maar de macht geen overeenkomst hebbende, ging deze laatste schielyk onder zeil, en stak dieper in zee. Hy kon door den ridder *Greenvil*, zynen onder-zeevoogdt, niet gevolgt worden, vermits hy, door eene kloekhertigheid en edelmoedigheid, welke zommigen voor eene onbescheidenheit uitkryten, verboden hadt zeil te maken, voor dat het volk, dat aan landt was gegaan om 'er zich wat te verfrischen, weder aan boordt was gekomen. Dus, wanneer hy het an-

III Deel.

ker wilde ligten, zag hy zich door de gansche Spaansche vloet, in vier smaldeelen verdeelt zynde, omringt. Hy liet geen verbaastheit blyken, en het steven tegen den zeevoogdt der vyanden wendende, ondernam hy den pas, welken hy hem zocht af te snyden, met geweldt door te slaan. Mogelyk zou hy het gedaan hebben, hadt hem een tegenwindt niet onder de drie smaldeelen doen vervallen, waar door hy terstondt omringelt wierdt, het vierde zich daar by gevoegt hebbende. Toen was het, dat 'er een gevecht voorviel, waar van de oude en hedendaagsche Geschiedenis geen weerga heeft. Een eenig schip verweert zich in het midden van drie en vyftig, die het, gedurende het overige van den dag, en den ganichen nacht lang, met al hunne macht aanvallen, al het vuur van hun geschut uitstaande, en op de zelve wakker vuur gevende, zynde tot verscheide malen toe door de Spaansche soldaten, welke zich op des zelfs dek wierpen, verrascht en geëntert; doch die zo vele malen wederom naar hunne schepen te rug wierden gedreven, of over boordt gelmeten. Het ontbrak den Engelschen aan buschkruiddt, en niet aan kloekmoedigheid, groter zynde dan het gevaar, en de doodt, die onvermydelyk scheen, uittartende. Zelfs, toen zy geen kruiddt noch kogels meer hadden, dat hun geweer in deze menigvuldige aanvallen, die zy uitgestaan hadden, gebroken of verstoppt was, hunne zeilen aan starden waren, hunne masten deerlyk gehavent, het grootste gedeelte van hun volk gesnevelt, of gevaarlyk gekwetst, en hun schip met acht honderd kanonschoten doorboort was, meenden zy nog onoverwinnelyk te zyn. Hun wakker opperhoofd ziet den heelmcester †, die hem verbindt, dood schieten, en ontfangt zelf op dat oogenblik eene tweede wonde, zonder dat zyne standvastigheid hem begeeft. Zeker een schouwspel, dat de toejuiching der gansche aarde verdiende, doch daar gene ooggetuigen van waren, en dat door het licht der zonne niet bestraalt wierdt. Mogelyk was de duisterheit van den nacht nodig om het getal der doden, dat deze glorie gekoost hadt, en het uiterste, waar toe men zich gebragt zag, voor het scheepsvolk, het welk zo veel kloekhertigheid niet hadt dan des zelfs aanvoerder, verborgen te houden.

1591.

† Chirurg. 179.

De eerste voorwerpen, die zich by het aanbreken van den dag vertoonden, waren schrikkellyk: het bloedt stroomde langs het dek, dat vol doden of zieltogenden lag; daar was byna niemant meer in het leven overig, of bekwaam om te vechten; het schip, zeil en treil, en alles was door het geschut gruwelyk gehavent, zynde zo vele oorzaken tot deernis, of wanhoop. Zy wierden 'er ook alle dermaten van aangedaan, dat zy niet dachten dan zich op de bescheidenheit der Spanjaarden over te geven. De onder-zeevoogdt, altoos onverschrokken blyvende, zag alle deze afgryfselyke voorwerpen aan zonder ontroert te worden. Dodelyk gewond zynde maakte hy geen gedachten om zyn leven te redden, en beval, dat men het schip in den grondt zou boren, om den vyanden dezen roof niet in handen te doen vallen, en om zich, nevens de nog overig zynde Engelschen, der zelve zegpraal, of wreedheit te onttrekken. De stuurman sprak zulks tegen, en de meesten waren van zyn gevoelen. Van hunne stemmen verzekert zynde sprong hy in de boot, en zich aan boordt van den Spaanschen zeevoogdt begeven hebbende, wierdt hem en al het scheepsvolk het leven en de vryheit geschonken. Hun wakker hoofd was niet in staat om zich tegen hun verdrag aan te

Kkk kan-

1591.

kanten. Zonder dat hy het zelve wilde onder-
tekenen, en op het tipie stondt van den geest te
geven, voerde men hem naar het gallioen van
Alphonfus Bassan, waar in hy tradt, meer het
gelaat van een overwinnaar dan dat van een ge-
vangen vertonende. Hy stierf daar op den twee-
den dag, latende tot den laatsten levensnik eene
grootmoedigheid blyken, waar aan zyne trotsche
vyanden hunne verwondering niet konden wei-
geren. Voor het overige hadden zy geen reden
om zich over hunne zegepraal (mag men and-
ers de overgave van een schip na een gevecht
van vyftien uren tegen eene ganfch talryke
vloot aldus noemen) te verblyden. Twee hon-
derd Spanjaarden, welke men aan des zelfs boord
hadt doen gaan om het te geleiden, vergingen
in een onweër, dat fchielyk opkwam, en tegen
het welke dit fchip, dat van alle kanten lek was,
het niet lang kon houden. Men merkt aan, dat
het de *Revenge* genaamt wierdt, en dat het al
de onvermydelykheit van zynen naam vervult
hadt, doende niet zich vergaan alle de genen, die
het in triomf henen voerden, en wrekende alzo
door de fchiphreuk der overwinnaars de doodt
van des zelfs meefter.

Howard, als uitzinnig zynde van zynen on-
der-zeevoogdt door de Spaanfche gallioenen
omcingelt te zien, in den tydt, dat hy van
alle kanten heftig befchoten wierdt, wilde,
het kofte wat het wilde, hem te hulpe ko-
men. Doch de ftuurman, zich tegen hem ver-
zettende, zeide, dat hy liever in zee mogt
springen, dan het fchip, dat de Engelfche
vlag voerde, aan een zo baarblykelyk gevaar,
en waar in het noodwendig zou moeten ver-
gaan, bloot fteflen. De kapiteins der overi-
ge fchepen, zich aan boordt van den zee-
voogdt begeeven hebbende, waren van liet ge-
voelen van den ftuurman. Zy vertoonden hun
opperhoofd met klem van redenen, dat zy,
met de vyf fchepen, die hem nog overig wa-
ren, tegen de vyftig aan te voeren, tuffchen
welke het zesde bezet lag, niet anders zou-
den doen dan hun verlies en der vyanden ze-
gepraal vergroten; zo dat hy, was hy door
hunne redenen niet overtuigt, zich echter be-
wegen liet; en de tegenwindt hem niet toe-
latende uit te voeren het geen zyn helden-
moed, of wanhoop hem ingaf, wierdt hy ge-
dwongen van die onderneming af te zien. Dit
gefchiedde evenwel niet als of hy de vlucht nam.
Zo lang de onder-zeevoogdt floeg, verloor hy
hem niet uit het gezicht, van zyn gemoed niet
kunnende verkrygen, dat hy hem verliet, en
dikwils op den vyandt aanftevenende, in dier
voegen, dat hy den zelve zomtyds na genoeg
kwam om van de gallioenen de laag te krygen,
en die wederom met eene hagelbui van kogels te
begroeten. De fchepen van zyn gevolg ftonden
hem by; daar was 'er een onder het beftier van
den ridder *Thomas Vavaffor*, dat flout genoeg
was om het fchip de *Revenge* aan te klampen,
maar ook gelukkig genoeg om zich met eer uit
het gevecht, na dat het twee glazen flaags was
geweest, te redden.

Schepen
door
Mylord
Walden
geno-
men.

Indien de Engelfche zeevoogdt het nemen van
een van zyne fchepen niet kon beletten, maakte
hy dit verlies weder goed door het veroveren
van verfcheide Spaanfche fchepen, die hy op den
weg van Amerika ontmoette. Een der zelve hadt
aan zyn boordt meer dan twintig duizend bullen
met aflaten van den paus. Het hof van Rome was
jaarlyk gewoon een zeker getal van die bullen
naar het Spaanfche hof te zenden, en dit laafte
verbondt zich de zelve tot zekeren prys, die tuf-

fchen den H. Vader en den Katholyken koning 1591.
gedeelt wierdt, aan de volkeren van de Nieuwe
Wereldt om te delen. De Engelfchen vonden
daar het zelve voordeel niet by, doch hadden ten
minfte het vermaak hunne vyanden daar van te
beroven, en hen deze koopmanfchap, waar
mede door het misbruik van eenigen, en de by-
gelovigheit van anderen zulk een fchandelyke
handel wierdt gedreven, af te nemen.

In het zelve jaar ondernamen twee vermaarde
zeekapiteinen, genaamt *Riman* en *Lankaster*, een
tocht met drie fchepen naar Ooft-Indie; maar
hunne onderneming viel niet wel uit. *Riman*
verloor zyn fchip door ftorm aan gene zyde van
de kaap de Goede Hoop. By den ftorm kwa-
men fchrikkelyke dondervlagen, die, na dat zy
hemel en aarde hadden doen beven, de wolken
deden barften; en op een der twee fchepen ne-
derftortende lieten zy 'er droevige en verbazende
tekenen der uitwerkingen, die zulke trawanten
gewoon zyn voort te brengen, na. Zy draiden
den hals van vier matrozen om; benamen het ge-
zicht aan vier andere; floegen eenigen armen en
benen aan flukken, en veroorzaakten zommigen
zodanige pyn, als de misdadigers lyden, die op
de pynbank gebragt worden. Deze laafte raak-
ten met het gevoel van eenige uren fmert vry,
en wierden daar na fpoedig gezond, tegen de ge-
dachten van hunne medegezellen.

Schrik-
kelyk on-
weder.

Lankaster liet niet na zyne reis te vervolgen,
zonder zich van het verlies van *Riman*, noch van
het ongeluk der genen, daar de blixem op viel,
te laten afchrikken. Zyn ongelukkig noodlot
volgde hem op zynen tocht. Op de hoogte van
elf graden gekomen zynde, bevondt hy zich tuf-
fchen den Weftkant van Madagafkar en van
Zanguebar, van waar zich de eilanden van Ko-
morre tot op dertien graden uitftrekken, een
landt, vol van kokosnoten en oranjeappelen, dat
ook zuiker voortbrengt, en daarenboven ook
goed weilandt voor kocien en fchepen heeft, die
daar aangefokt worden. Met de inwoonderen,
die het Mahomethaanfche geloof belyden, gelyk
hunne koningen, is wel mede om te gaan: de
anderen zyn zonder Godsdienst, en leven zon-
der wetten, als de beeften, houdende hun ver-
blyf in onderaardsche holen. De floop, die hy
om water naar landt zondt, hadt het ongeluk te
landen op eene plaats, daar deze wilde menfchen
hun verblyf hadden, die dertig man doodden.
De Engelfchen, zich niet veilig op deze kuff
ziende, ligten het anker, en naderden het ei-
landt van Zanguebar, op de hoogte van zes gra-
den gelegen, daar zy befloten den winter over
te blyven, die in deze hete landen haaft voorby
loopt.

Het
eilandt
Komor-
re.

De lente was niet zo haaft gekomen, of zy
gingen weder onder zeil, zettende hunnen kofz
naar het eilandt Ceilon. Zy ontmoetten eenige
Mahomethaanfche en Portugeefche fchepen, die
zy veroverden. Vervolgens kwamen zy te Cei-
lon*, een vermakelyk eilandt, door de India-
nen *Tenariffin* †, dat is te zeggen paradys van
vermaak, genaamt, en dat de beffe landbefchry-
vers geloven het *Taprobana* der ouden te zyn.
Het zelve is inzonderheit vermaard door het ka-
neel, dat daar op waft, het welk niet anders is
dan de baf van een boom, daar ganfche bofchen
van zyn, gelyk het ook is door de fchone esme-
rauden, robynen, zaphiren en topazen, die al-
daar uit het water worden gevischt. Maar de
Engelfchen waren in geen ftat om voordeel met
deze rykdommen te doen. *Lankaster*, zyn volk
gemonftrert hebbende, bevondt zich op de twee
fchepen niet fterker dan drie en dertig koppen,
een

Befchry-
ving van
het ei-
landt
Ceilon.
* of
Ceilan.
† of *Tenariffin*.

1591.

Het eilandt St. Heleen.

Ongelukkige reis van Cavendish, en zyne doot. * in het jaar 1587.

† Jan Davids.

Verbodt van Elizabeth tegen de zendelingen van Spanje en den paus.

een getal, naauwlyks bekwaam om de schepen te regeren, ver van daar mede iets van belang te ondernemen. Daarenboven ontbraken hem de levensmiddelen, zonder te weten waar andere, dan in hun vaderlandt, te bekomen. Zy beslooten derhalven weder naar het vaderlandt te keren, daar de bootsgefallen zich over verheugt toonden. Zy zeilden naar het eilandt St. Heleen, gelegen in de wyde uitgestrekte zee van Ethiopie, dat meer dan vyf honderd mylen van het valte landt legt. Het zelve is om zyn schoon water en gezonde lucht zo beroemd, dat al de zieken, die men daar aan landt brengt, aanstonts, gelyk men zegt, gezond worden. Om deze reden komen de schepen uit Oost-Indië daar gemeenlyk ten anker, en daarom was het ook dat *Lankaster* zyn volk, dat door dezen socielyken tocht afgemat en verzwakt was, en rust nodig hadt, daar aan landt hadt doen gaan. Na dat hy zich daar eenige dagen hadt verfrist, vervolgde hy zyne reis, en kwam gelukkig aan in het eilandt Man, gelegen in de Iersche zee. Denkende, dat hy alle gevaar te boven was gekomen, wandelde hy in het eilandt, daar zyn schip voor ten anker lag; maar daar ontstondt een zo zware windt, dat al zyne ankers en touwen braken, en het schip met zeven man, die daar op waren, zonder het te kunnen beletten, naar Engelandt wierdt gedreven. Eenige Franschen, die zich aan dit eilandt bevonden, namen *Lankaster* en zyn overig volk aan boordt, en bragten hem gezond en frisch by de zynen, na dat hy vele wilschalligheden hadt moeten doorma-

Cavendish, nog ongelukkiger dan *Lankaster*, hadt een lot byna als dat van *Riman* gehad. Dit was de zelve *Cavendish*, die eenige jaren te voren * door de Straat van *Magellanus* in Nieuw-Spanje was gekomen, daar hy de steden en de schepen van den Katholyken koning, gelyk wy verhaalt hebben, hadt berooft. Hy kreeg dit jaar de lust om weder derwaarts te zeilen; maar hy hadt het zelve geluk niet. De stormen dreeven hem op de kust van *Brazil*, daar hy stierf, klagende in zyn uiterste wil, dat hy van den kapitein, daar hy het meeste vertrouwen in hadt gestelt †, op een eerloze wyze was verlaten geweest.

De haat tusschen Spanje en Engelandt nam dagelyk toe. De eerstgemelde kroon hadt des niet-tegenstaande altydt hare aanhangers in het ryk van de andere, niet alleen in Ierlandt, daar zy door de yverigste Roomschegezinden wierdt ondersteunt, maar zelfs in Engelandt. *Elizabeth* was daar niet onbewust van: zy spande alle hare krachten in om de verraders in toom te houden, terwyl de getrouwe Engelschen een openbaren oorlog ter zee en te landt tegen *Philips* den II voerden. Zy deedt dit jaar op nieuw een verbodt uitgaan van geen levensmiddelen, noch krygsnoodwendigheden met eenige schepen naar de steden, onder de gehoorzaamheit van dezen vorst zynde, te voeren, die, als men in deze afkondigingen zeide, zich voor openbaren vyandt van Engelandt hadt verklaart door den inval, dien hy daar in hadt willen doen, en door zyne weigering van de oude verbonden, door deze kroon met de hertogen van *Burgundie*, zyne voorzaten, gemaakt, te bevestigen. Zy deedt ook een nieuw verbodt tegen de zendelingen, die uit de vermaarde kweekscholen, welke de vyanden van haren koninklyken persoon en Godsdiens te *Douay*, te *Rheims*, te *Rome*, en naderhandt te *Valladolid* hadden opgerecht, waren vertrokken. Het hof bericht bekomen hebben-

III Deel.

de, dat 'er dagelyk eenige van dat volk te Londen en in andere steden van het ryk, om de Engelschen van de aankleving aan hunne koningin af te trekken, en tot de party van den Katholyken koning over te brengen, aankwamen, besloot men hunnen handel te doen bespieden, en de oude wetten, reets voor dezen tegen de oprocrigen gemaakt, te doen waarnemen. Men deedt derhalven een verbodt van hare Majesteit in het begin van October afkondigen, waar by verboden wierdt iemandt, van vremde landen komende, te huisvesten, zonder wel onderrecht te zyn van zyne hoedanigheid, van zyn beroep, en van zyn geloof; of hy den openbaren Godsdiens van de Engelsche kerk bywoonde; waar van hy bestondt, en waar hy het jaar, voor dat hy in het ryk was gekomen, geweest was. Men belastte de gemachtigden der wyken, de genen, die geen voldoende antwoordt gaven op al dat hen wierdtgevraagd, en die by hunne ondervraging eenig nadenken gaven, naar de rechtters, in ieder provincie aangestelt, te zenden. Eindelyk geboodt men aan de byzondere rechtters, zorg te dragen, dat het gemene best geen nadeel kwam te lyden. Dit geeft de vrees, die het hof voor dezen aanhang hadt, te kennen, naardien het hunne handelingen als zo vele aanslagen op de majesteit van de koningin en de rust van den Staat aanzag.

De Engelschen, het Roomsche geloof toegedaan, konden de bewoording van dit verbodt, dat hen zeer straf voorkwam, niet verdragen. Zy verspreidden eenige lasterschriften tegen den grootfchatmeester, dien zy de schuld daar van gaven: daarentegen prezen zy de gematigtheit van den grootzegelbewaarder, van wien zy als van een man, die hen zeer toegedaan was, spraken. Het was *Christoffel Hatton*, die in het jaar 1587 tot dat hoge ampt was gevordert, en den 20 September des jaars 1591 overleedt; bygevolg, naar het verhaal van den schryver van *Elizabeth*, voor dat dit verbodt in het licht kwam. Maar die zyne doot op den 20 November stellen, verdienen meer geloof. Hoe het zy, de Roomschegezinden stelden zyne goedaardigheid tegen de strengheit van *Mylord Burleigh*, roemden de toegevendheit, die hy voor hen hadt, en prezen zynen afkeer van alle vervolging om het geloof. Zy zeggen, dat hy altydt naar den zachten kant helde, en dat hy, zo dikwils als men in den Raadt omtrent de Roomschegezinden beraadslaagde, hy zyne stem, of zynen raadt gevende, met deze woorden begon, dat men geen sjaal, of vuur, om het gewille te dwingen, moest gebruiken. Dus is het, dat de grootste uitvoerders van de bloedige wetten, daar zy een rechtbank voor hebben opgerecht, die zy de *Heilige rechtbank* noemen, herkomen, zonder te denken aan het algemene recht, dat te gelyk het Goddelyke recht is, en zelfs wenschen, dat men, wanneer het op het gelove aankomt, niet dan onderwys en overreding gebruikte. Dit gevoelen komt ook met de mensche-lyke redelykheit best overeen. Onze mening is geenzins de wyze zorg van den grootfchatbewaarder, om de strafbare verbindtenissen van de Engelsche Roomschegezinden met deze vremde leeraars, die uit de kweekscholen van *Rome* en van *Spanje* kwamen, minder om nieuw-bekeerden te maken, dan om muitmakers en verstoorders van de algemene rust aan te kweken, te verbreken, te veroordeelen. De gematigtheit van den grootzegelbewaarder was misschien niet zonder schuld in deze tyds gelegenheit. Het is ten minste zeker, dat indien hy daar door vrienden onder de Roomschegezinden bekwam, de zelve

1591.

Cambden. Nantzen. Bohun. Dugdale.

Klagten der Roomschegezinde Engelschen.

De schryvers zyn omtrent de verdiensten van den kanselier *Hatton* verdeelt.

1591. hem by de Protestanten verdacht maakte. Deze gedachten vindt echter by weinig schryvers ingang; de meeste spreken tot zynen lof, en komen alle daar in overeen, dat hy vele begaaftheden bezat. Zommigen zeggen, dat hy toegang tot het hof vondt door het dansen: maar zyn natuurlyke en levendige zwier van geest maakte, dat hy haast in staat was om grote zaken te behandelen, hoewel hy geen ondervinding, noch geleerdheid hadt. Het geen hem het meest te last gelegd wordt, is, dat hy nydig was wanneer iemandt van verdiensten hem in het oog liep. Door deze laste drift liet hy zich tegen den ridder *Perrot* zo innemen, dat hy de voornaamste oorzaak der vervolging was, die hem aangedaan wierdt na zyne wederkomst uit zyne landvoogdy van Ierlandt. *Hatton* zag 'er echter het einde niet van, en *Perrot* hadt het genoeg, dat hy hem voor zich zag sterven, en stierf zelf van hertzeer om het ongenoegen, dat hy aan de koninginne hadt gegeven, uit welker gunst deze nayverige staatsdienaar hem zocht te stoten.

Zyne ongenade en zyne doodt.

Men kan met geen zekerheit zeggen hoe ver het misnoegen van de koninginne tegen een man ging, dien zy zelf by trappen, hoewel in weinig tyds, tot de eerste waardigheid van het ryk hadt verheven. De schryver van deze vorstinne pryft *Hatton*, en zegt, dat hy zynen plicht in alle zyne bedieningen met eene oprechte Godvrucht en aangeborene liefdadigheid, mededogendheit, eene grote mildheit voor de geleerdheit, en rechtmatigheit zynen gevoelens hadt voldaan. Hy voegt daar by, dat hy in ongenade viel, om dat hy het bewindt over de jaarlyksche inkomsten en de tienden hebbende, de koningin hem daar van rekenschap afvroeg met meer strengheit en op eene harder wyze, dan hy verwacht hadt. Hy kon zulk eene straffe en onverwachte behandeling niet verkroppen, en voelde het hertzeer, dat hy 'er van zette, zo vermeederen, dat hy 'er van stierf, zonder dat de goedheit, die de koningin hem gedurende zyne ziekte door haar bezoek bewees, eenige verligting aan zyne opgevatte droefheit kon toebrengen. Anderen * leggen dit ongenoegen op de onbekwaamheit van den kancelier, en zeggen, dat de koningin hem voor een weetniet en slechthoofd hadt uitgemaakt, die noch het hof, noch de wetten van de kancelary verstondt, en die in geen staat was iets uit te voeren zonder hulp van de andere Raden van Staat: een verwyf, dat zo gevoelig voor dezen hoveling was, die niet gewend was dan geliefkooft te worden, dat hy daar het leven by inschoot. Zodanig is de zwakheit van het menschelyke hert, al te ligt geraakt, om niet gekwetst te worden door redenen, die zyne eigenliefde vernedert, en al te trotsch om zich daar in te troosten. De kancelier hadt den ridder *Willem Nieuport*, zyn zusters zoon, tot zynen zone aangenomen, die deswegen ook den naam van *Hatton* aannam, en de nagelatene goederen van zynen oom erfde. Maar deze zonder kinderen gestorven zynde, ging de nalatenschap aan *Christoffel Hatton*, neef van den kancelier, over, die nog heden onder zyne nakomelingen, die rang onder de Pairs van het ryk hebben, wordt bezeten. Gedurende eenige maanden wierden de zegels aan den grootfchatmeester, nevens de Lords *Hunsdon*, *Cobham* en *Bukbury* vertrouwt, en naderhandt aan den ridder *Pukering*, iergeant in rechten, of rechtsgeleerde † van hare Majesteit, die deze bediening gedurende zyn leven waarnam, niet met den tytelt van kancelier, of zegelbewaarder,

† Sergeant de Droit.

maar met dien van grootzegelbewaarder, over- 1591. gegeven.

Dit jaar rechtte men te Londen een Iersch heer, schuldig aan de misdaden van hoogverraad en van gekwetste hoogheit. Hy was uit de provincie van Connacië, genaamt *Brian O-Kork*, heer van Brenni, gelegen in het graafschap van Letrim. In het voorgaande jaar hadt hy eene verblyfplaats in Schotlandt gezocht; maar de koning begeerde niet, dat zyn ryk tot een schuilplaats voor de oproerigen van de koninginne van Engelandt zou verstreken. Van den eenen kant spanden de Roomschegezinde Schotten, en van den anderen de graaf van Westmorlandt, nevens de andere oproerige Engelschen, in Schotlandt gevluucht zynde, alle hunne krachten in om misnoegen tusschen hem en hare Engelsche Majesteit te verwekken; maar hy wilde hen niet horen spreken. Hy dwong zelfs de *Mak-Coneils*, geborene Ieren, borg te stellen voor de beloften, die hy van hen vorderde, dat zy zich in de Hebridische eilanden, die in het Westen van Schotlandt gelegen zyn, en daar van afhangen, niet zouden verschuilen, om van daar een inval in de Engelsche volkplanting in Ierlandt te doen. Hy wachtte zich dan wel zyne bescherming aan eene der halfterrigste hoofdpartyen van dat ryk te geven, en die een geilagen vyandt van *Elizabeth* was, toe te staan. Op de eerste opefching, die zy van hem deedt, beval hy, dat men hem zou overleveren, zeggende, dat hy geen onderscheid tusschen zyne vyanden en die van de koninginne maakte, en dat hy de eenen zo min als de anderen zou ontzien.

De gevangen wierdt voor de rechters, in de zaal van Westmuister vergadert, gebracht, en hoorde zyne beschuldiging. Men leidde hem te last, dat hy de muitery van *Alexander Mak-Coneil* en zyne aanhangeren hadt aangestookt; dat hy het afbeeldsel van de koninginne over de straten, aan een paardestaart gebonden, hadt gesleept, en vervolgens het zelve aan stukken gescheurt; dat hy de Spanjaarden van de overwinnelyke vloot, op de kusten van Ierlandt gestrand zynde, niettegenstaande het afgekondigde geschrift, dat zulks verboodt, geholpen, de huizen der getrouwe onderdanen van hare Majesteit verbrand, het bloedt van verscheiden gestort, en de kroon van Ierlandt den koning van Schotlandt aangeboden hadt. De oplezing van alle deze stukken, en de verklaring der zelve van den tolk, om dat dit wild mensch het Engelsch niet verstondt, gehoord hebbende, weigerde hy zich aan de rechtbank van het hof van Engelandt te onderwerpen, ten zy men hem deze vier voorwaarden toefondt, namentlyk: I. Dat men den dag van de uitspraak van het vonnis zou uitsstellen; II. Dat men hem een pleitbezorger zou toestaan; III. Dat hem de beschuldiging zou worden medege-deelt, en IV. Dat de koningin zelf voorzitter in de rechtbank zou zyn. De onderhoofdrechtter * vertoonde hem te vergeeffich, dat men, indien hy weigerde te antwoorden, hem volgens de wetten, op de beschuldigingen, die tegen hem ingebracht waren, zou veroordeelen. Men doe wat men wil, antwoordde hy, zonder zich te ontfellen, en bleef by zyn eerste besluit. Men tradt dan voort tot het vonnis, by het welke hy tot de straffe der verraders wierdt veroordeelt, en eenige dagen daar na wierdt de zelve te Tyburn met alle strengheit aan hem uitgevoerd. Men verhaalt twee voorval-

Doodstraffe van Brian O-Kork.

Zyne beschuldiging.

Zyne weigering om te antwoorden.

* Dat is voorzitter van dit hof, dat de bank des konings is.

1591.
Zyne
ver-
woed-
heit.

len, die voor zyne doot, overeenkomende met de trotschheit van zulk een wild mensch, doch daar echter moedt boven al hunne wildheit in uitblykt, zyn gebeurt. Hy weigerde de koningin te voet te vallen, om haar om genade te verzoeken, zeggende, dat het hem onmogelyk was zyne knien te buigen, het welk hy nooit hadt gedaan. Men vroeg hem, of hy zich nooit voor de beelden hadt gebogen. *Dat beken ik, antwoordde hy; maar daar is groot onderscheit tusschen uwe koningin en de beelden van onze Heiligen.* De tweede byzonderheit betreft den aard van zyne straffe. Na dat men hem zyn vonnis, dat hy met veel bezadigheit aanhoorde, hadt voorgelezen, zeyde hy: *Ik verzoek geen genade; maar ik verzoek alleen, dat men my worge, naar de gewoonte van myn landt.* Deze wyze bestondt daar in, dat men by deze droevige uitvoering, in plaats van een koordt, zamengevlochten tinnen gebruikte. Mogelyk stelden deze woefte menschen in het ene meerder eer dan in het andere: byna gelyk de Turken, die een zyde koordt gebruiken, wanneer zy een van hunne prinsen of bassas wurgen. De aartsbisschop van Cashel, een geboren Ier*, verlicheen, zo als men hem aan de galg vast maakte, om hem in zyne tale te troosten, en te vermanen, Godt om vergiffenis te bidden. Maar hem in zyne reden storende verweet hem de misdadige de afzwering van zyn geloof, en het breken van zyne gelofte, zynde een geestelyk persoon van de Roomsche kerk, van de orde van St. *Franciscus*, geweest, voor dat hy de leer der Protestanten hadt omhelt. Dus verachtte deze verwoede man de doot, en verwierp den troost van den aartsbisschop, ziende de doot met koelen bloede, zonder eenige droefheit of lasheit te tonen, onder de oogen.

* *Milernus*
Mal-
Cragh.

1592.
Camb-
den.
Nanon.
Robou.
Cox.
Rechts-
geding
van den
ridder
Perrot.

Men beschuldigde den ridder *Perrot* zynen opstand te hebben begunstigt. Dit was eene der hoofdbeschuldigingen, die men in het rechtsgeding tegen dezen ridder, in het begin van het jaar 1592, inbragt, en wel met zulk eene strengheit, dat het meer naar eene vervolging dan naar eene rechtmatige te recht stelling geleek. Op zyne wederkomst in Ierlandt schonk hem de koningin de bediening van geheime Raadt, en gaf hem grote blyken van hare genegenheit. Zyne benyders barlten van spyt, boven al *Hatton*, die met de meeste drift van allen ingenomen, en op nieuw door de spotters, die deze ridder over zyne wyze van dansen hadt laten blyken, getergt was. Hy zag deswegen naar eene gelegenheit uit om hem van kant te helpen. *Perrot* gaf hem zelfs daar aanleiding toe door zyn vertrek naar het landt, onder voorgeven, dat hy aan zyn huis van *Cary* wilde doen bouwen; maar het was inderdaad om dat hy den haat en de lagen van *Hatton*, die toen de plaats van gunsteling bekleedde, wilde vermyden, zyn voornemen zynde in stilte te gaan leven: maar het hof verlatende stelde hy zyne vyanden in staat om hem te verdrukken, het welk zy deden met een soort van gewetensdwang in Ierlandt op te rechten, niet alleen om berecht van zyn gedrag, maar zelfs van zyne woorden, zyne levenswyze en zeden in het openbaar en in het byzonder te hebben. *Hatton*, doen en laten aan het hof zynde, dacht niet op de ongenade, daar hy kort daar na in verviel, maar gebruikte al zyn gezag, ten minste indien men de schryvers mag geloven; het welk echter niet overeenkomt met den lof, die anderen aan de deugd van den zegelbewaarder geven. Daarenboven was hy, toen men dit

1592.

rechtsgeding begon, niet meer in het leven; en indien het waar is, dat hy tot de onderzoeking in Ierlandt de handt hadt geleent, moet men hem niet voor het hoofd van deze party te boek stellen, dewyl de beschuldiging eerst na zyne doot wierdt begonnen.

Wanneer men van de aanklagers en getuigen verzekert was, wierden 'er gemachtigden benoemt, voor welke de beschuldigde wierdt gedagvaard. De voornaamste waren *Mylord Huntdon*, *Mylord Bukburst*, de ridder *Robert Cecil*, zoon van den grootschatbewaarder, die door de verdiensten van zynen vader en door zyne eigene geheime Raadt was geworden; de ridders *Forstescus* en *Wolsey*, nevens eenige rechters. Men beschuldigde hem voor eerst, dat hy de koninklyke majesteit door vermadelyke woorden geschend, met kleinachting van de koningin, en met trotschheit van zich zelve gesproken, haar voor eene onwettige uitgemaakt, en haar beschuldigt hadt, dat zy de twee gebreken, hare kunne eigen, te weten bloertigheid en nieuwsgierigheid, bezat, als mede van gezegt te hebben, dat zy geen zorg voor de officieren van haar leger droeg; dat zy zyne voortgangen in de provincie van *Ulster* hadt gestuit, en belet, dat hy daar geen goede order en onderwerping hadt kunnen te weeg brengen; maar dat het niet lang zou duren, of zy zou het zich beklagen, dat zy hem te huis hadt geroepen. Men beschuldigde hem ten tweede, de verraders en de zendelingen van de Roomsche geestelykheit geholpen; ten derde, briefwisseling met den hertog van *Parma* en andere vyanden van de koningin gehouden, en ten vierde, de oproerigen *de Burk* en *O-Cork*, die in het voorgaande jaar waren gerecht, begunstigt te hebben.

Perrot kon niet ontkennen, dat hy met kleinachting van de koningin hadt gesproken: want het is zeker, dat, na dat hare Majesteit hem over den inval, dien de Spanjaarden trachtten te doen, hadt geschreven, en hy de brieven hadt gelezen, hem deze woorden in de grote zale van *Dublin* ontglipten: *Nu de Spanjaarden haar van vreeze doen beven* zoekt zy het op my te verhalen.* Maar hy betuigde zyne getrouwheit en zuivere voornemens, alzo de misdaad alleen in woorden bescondt. Belangende de andere artykelen van het rechtsgeding, hy wederleide of wees de zelve af, door de krachteloosheit en de onbekwaamheit der getuigen, gevende aan de rechters te kennen de onwaarschynlykheit der verklaringen van die hem beschuldigden, dat hy briefwisseling met de Spanjaarden en de Roomschegezinden gehouden hadt: eene briefwisseling, die om zyn tegenzin tegen het Roomsche geloof onmogelyk was. Hy keurde ook drie van zyne bechuldigers, of getuigen af, namentlyk *Philips Williams*, die hem als geheimschryver hadt gedient, *Denys O-Roghan*, een Iersche priester, dien hy de hoofdmisdaad van eene valsche handtekening, onder beding, dat hy hem de aanslagen van de andere priesters van het landt zou ontdekken, hadt vergeven, en den genaamden *Walton*, die zich liet omkopen, en zyn werk maakte van de rol van aanklager en valsche getuige te spelen.

Popham, algemeen pleitbezorger, en de andere dienaren van de koningin, daar toe gestelt, antwoordden op zyne tegenwerpingen. Hy antwoordde weder op zyn beurt, zo dat deze twiif niet voor des nachts ten elf uren eindigde. Men tradt vervolgens tot het opnemen der stemmen, en de aangeklaagde wierdt schuldig verklaart.

Zyn
klein
ontzag
voor de
koningin-
ne.

* De
Engel-
sche
spreek-
wyze
zegt nog
meer, en
is min
cerbaar.

Styf-
koppig-
heit van
zyne be-
schuldi-
ging.

1592.

klaart aan gekwetste hoogheit. Echter wierdt het doodvonnis tegen hem, uit mededogen, dat de rechters voor zulk een dapperen man hadden, en dien zy geloofden ongelukkiger dan schuldig te zyn, op dezen dag niet uitgesproken. Daarenboven was hen de drift van zyne beschuldigers, die hunnen haat onder schyn van yver voor de algemene rust bedekten, niet onbekend: zy hoopten, dat mogelyk de drift van wraak door den tusschentydt, dien de rechters volgens de Engelsche wetten de vryheit hebben tusschen het vonnis, dat den schuldige overtuigt verklaart, en dat, waar in hem de straf van zyne misdaadt wordt voorgelezen, te laten verlopen, zou verkoelen. Maar indien zy van dat gevoelen waren vonden zy zich bedrogen. Dit uitspel mag twintig dagen duren; maar wanneer de zelve voorby zyn, en dat de beschuldigers, onbeweeglyk blyvende, de doodt van den gevangen verzoeken, kan het vonnis niet langer opgehouden worden. Maar de tegenparty van den ridder *Perrot* liet zich niet bewegen; zo dat men na dit vergeeffche uitspel het vonnis moest uitspreken. De grootschatbewaarder, die dit rechtsgeding niet goed vondt, kwam dit laatste bedryf niet zo haast te horen, of hy beklagde het ongelukkige noodlot van den ridder; en zonder de vervolging van zyne vyanden te veroordeelen borst hy met de woorden van een oud schryver * uit: *Hoe onrechtmatiger haat, hoe geweldiger*. De veertig ponden Sterlings, die den beschuldiger *O-Roghan* wierden gegeven, waren een bewys van hunne onrechtmatigheit: echter hadden zy het vermaak niet, dat zy het vonnis zagen uitvoeren.

* Tacitus.

Dit gedrag afgekeurd door Elizabeth.

† Arcadius en Honorius.

* Het bevel is van den keizer Theod. v. Leg. I. Si quis maledic. Imper. Cod. Theod.

De ridder Perrot een natuurlyke zoon van van Henrik den VIII.

† den ridder zoon.

maakte wel, dat de zoon van de goederen van den vader niet berooft wierdt, in het tegendeel bevestigde zy hem in de zelve, en stelde hem in staat het genot daar van te hebben, niettegenstaande het vonnis, dat zy verbeurd waren verklaart.

Zodanig was het lot van den ridder *Perrot*. Hy bezat al de bekwaamheden, die een edelman aan het hof aangenaam kunnen maken. Hy was van eene doorluchtige geboorte; bezat veel goet; vertoonde een uitermaten goed geelaat, dat met een heldachtigen moedt gepaart was: maar by gebrek van voorzichtigheit strekten alle zyne verdiensten alleen om hem ongelukkig te maken. Zyne ongematigheit in het spreken gaf aanleiding aan de benyders van zynen roem, en zyne al te grote vrybortigheit in vry uit van de koningin te praten, beroofde hem van de vergeldinge, die hy van hare mildheit te wachten hadt. Eene heerlyke les voor zyns gelvken, die door zyn voorbeeldt moeten voorzichtig leren zyn in het spreken, om niet dan met ontzag van de vorsten te spreken, die nooit de verwyten van een onderdaan kunnen verzetten.

Zynlot.

De belegering van Rouaan, daar wy het verhaal van opgeschort hebben, was sedert het voorgaande jaar weinig gevordert. Wy moeten beschouwen, wat dit jaar daar omtrent gebeurde, voor zo ver de zelve de Geschiedenis van Engelandt raakt. De koningin *Elizabeth* hadt een bystandt van twee duizend man aan *Henrik* den IV gezonden. De graaf van *Essex*, die even vlug van geest bleef, en van verlangen, om door eene heldendaadt uit te munten, brandde, boodt zich aan om zich in den storm aan het hoofd der Engelschen te stellen; maar de koning, niet raadzaam vindende eene der rykste steden van zyn ryk ter plundering over te geven, wist uitvluchten te vinden om dat verzoek af te slaan. Ondertusschen kwam de hertog van *Parma* om de stad te ontzetten op den 8ten February op den oever van de Epte aan. De koning trok hem met allen spoedt tegen, verselt zynde van een gedeelte van zyn leger. Hy naderde zelfs aan het hoofd van vyf honderd karabiniers, en twee of drie maal op hem stoutmoedig aanvallende hielt hy de vyanden eenigen tydt staan. Maar de hertog van *Parma* met groot geweld met al zyne ligte paarden aanvallende, wierdt de koning gedwongen te wyken, het welk hy met veel roem, maar niet zonder schade en groot gevaar deedt. Hy verloor een deel van zyn krygstuig en geschut, en liep groot gevaar van gevangen of gedood te worden. Hy wierdt door een pistoolchoot, die strykelings over zyn vel ging, gekwetst. Deze wondt zou dodelyk hebben kunnen zyn, indien de schoot van naby was gedaan. Zyne dapperheit en zyn geluk liepen even vaardig toe om hem uit dit gevaar te redden. Hy zelf, daar over verwondert zynde, zondt naar den hertog van *Parma*, en vroeg hem, wat hy van dit wyken dacht. *Ik vindt het zelve heerlyk*, antwoordde de hertog; *maar wat my belangt, ik zou my nooit op een plaats begeven, daar ik gedwongen was de wyk te nemen*: woorden, die zo schamper voor den eenen, als roemruchtig voor den anderen waren: want zy gaven den koning te kennen, dat hy, met zich aan zyne drift over te geven, vergeten hadt van wat staat en waardigheit hy was, en dat een vorst en een veldoverste meer op zich zelve moeten letten. De koningin van Engelandt, zyne goede vriendin,

Cambden. Thuanus. Metray. B. Bar. De Groot.

* Volgens Thuanus; maar om 26 volgens Metray.

Stoute daadt van Henrik den IV.

Verstandig antwoordt van den hertog van Parma.

ge-

1592. gelyk zy van een Fransch ſchryver wordt genaamt, ſchreef hem byna op de zelve wyze, hem verzoekende, zich zelve beter te bewaren, ten minſte de palen van een groot veldoverſte niet te overtreden, die zich niet moet wagen dan in de uiterſte noodzakelykheit.

In dezen tuſſchentydt deedt *Villars*, ſtadvoogdt van Rouaan, een zo geweldigen uitval, dat de zelve wel voor een veldſlag mag doorgaan. Hy ſlochte de loopgravens, en dwong de belegeraars zeer ver van den muur af te wyken. Op deze tyding keerden de hertogen van Parma en van Mayne te rug, naardien *Villars*, die bevreesd was, dat men hem zulk eene goede ſtadvoogdy zou afnemen, hen deedt weten, dat hy hen niet meer van noden hadt.

De graaf van Effex, wanhopig om dat men geeft geloof aan zyn zeggen hadt gegeven, en dat de belegering door deze verrechting verachtet was, dacht niet dan om weder naar Engelandt te keren. Voor zyn vertrek zondt hy aan *Villars* een uitdaagbrief, om met hem in een byzonder gevecht te treden; maar deze ſtadvoogdt was te voorzichtig om het aan te nemen. De Fransche ſchryver * verhaalt daar de bewoording van, gelykende naar die der ridders van den ouden tydt. De graaf van Effex hieldt daar in ſtaande, *Dat by een eerlyker man dan Villars was, en de party des konings rechtmatiger dan die der bondgenoten; daar hy byvoegde, Dat zyne meeftereffe ſchoner was dan die van zynen vyandt.* Deze laaſte antwoordde ontkenner wyze op het eerſte artykel, verwierp het tweede, en verachtte het laaſte; en belangende den ſtrydt, hy ſtelde den zelve tot de aankomſt van de hertogen van Parma en van Mayne uit. Dit was het tweegevecht in het geheel weigeren, of uitſtellen tot een algemenen veldſlag. De Engelsche bevelhebber derhalven beſchaamt zynde zich ledig in eene legerplaats te vinden, daar de Franschen zich in beſloten hielden, zonder ander voornemen dan om de ſtadt uit te hongeren; daarenboven van de koninginne weder te huis geroepen, en van zyne vrienden, die hem gaarne weder aan het hof zagen, indien hy aldaar zyn poſt niet wilde verliezen, aangedrongen zynde, beſloot te vertrekken. Hy liet het bevel over de Engelsche krygsbenden aan den ridder *Roger Williams*, nam afscheid van den koning, en ging te Dieppe ſcheep.

De belegering ging haren gang, en twee maanden na den gelukkigen uitval, die *Villars* wel gelukte, vonden zy zich nauwer ingeſloten dan zy tot nu toe waren geweest. De levensmiddelen en de moedt ontbraken thans den burgeren. In dezen uiterſten noodt haalde de zorg voor zyne behoudeniſſe en die van de ſtadt het over. Hy ſchreef aan de hertogen van Parma en van Mayne, dat zy zich tot het ontzet zouden ſpoeden. Zy lagen aan de andere zyde van de Somme; maar op deze tyding waren zy de zelve, nevens al de andere rivieren, daar zy over moeſten, wel haſt weder overgetrokken. Zy ſpoeden zonder reſtuiſt voort, en waren op den vierden dag tot op een myl van Rouaan genadert. Daar ſtelden zy zich in ſlagorder in eene vlakke naar den kant van het gehucht van Darnetal. De koning, zich niet machtig genoeg oordelende om die van binnen en van buiten te wederſtaan, trok naar Pont de l'Arche.

De hertog van Parma, na dat hy Rouaan hadt ontzet, dacht niet anders dan om weder naar zyne landvoogdy van de Nederlanden te keren. De koning in het tegendeel, verſterkt door drie duizend paarden en zes duizend man te voet,

viel op de vyanden aan, vervolgte, en ſloot hen in naby Iveto, een burgt en heerlykheit, zeer vermaard door de geſchiedeniſſe, of veel eer door het verdichtſel van de gewaande koninklyke regering, die aldaar, zeide men, in het jaar 534 door den koning *Clotarius*, tot voldoening van den moordt, aan *Gautier van Iveto*, zynen icenman, begaan, was oppgerecht. De hertog van Biron taſtte het leger van den hertog van Parma aan, daar hy een party van opligte, en de ruitery verſloeg: doch hy belette het voetvolk de overwinning te voleinden, om niet te ſchielyk een oorlog, waar in hy het opperbevel voerde, en dien hy uit ſtaatzucht gaande wilde houden, te doen eindigen. De Engelschen hadden mede deel aan deze uitvoering; waarom *Henrik de IV* de omſtandigheden daar van aan de koninginne van Engelandt overſchryvende, van den ridder *Roger Williams* als van een anderen *Cesar* ſprak, gevende weinig minder lof aan den ridder *Morgan*.

Ondertuſſchen deedt de hertog van Parma ſterkten aan beide de zyden van de rivier, met beſchanſingen, die het water beſtreken, en een ander tegen de aannadering van den koning maken. Hy nam zynen tydt in een duisteren nacht waar, en deedt zyn leger, nevens al het reis-en krygsſtuig, over ſchipbruggen en in ſchuiten, overdekt met balken en planken, die hy van Rouaan hadt doen komen, daar over gaan. Vervolgens trok hy door de vlakke van Neubourg, en maakte zulk een ſpoedt, dat hy op den vierden dag te Charenton aankwam, van waar hy naar Brie met korter dagreizen trok. De koning prees zulk een heerlyken aſtocht, roemruchtiger, zeide hy, dan het winnen van twee veldſlagen, het grootſte werk van een veldoverſte beſtaande minder in gelukkig te ſtryden dan zyn voornemen zonder ſlag uit te voeren.

Het ontzetten van Rouaan bragt *Henrik den IV* in zodanig eene verlegenheit, dat hy 'er niet dan door de hulp van de koninginne van Engelandt kon uit gered worden. Hy zondt derhalven aan haar een nieuw gezantschap, met verzoek van zes duizend man naar Bretagne over te zenden. Zy ſtondt hem vier duizend man, nevens al den krygsſtuig en andere noodwendigheden, daar toe vereiſcht wordende, toe. Dit verdrag, te Londen door de gemachtigden van de koninginne * met die van den Allerchriſtelykſten koning † geſloten, behelſde inzonderheit: Dat de laaſte geen vrede met die van het eedgenootſchap ſ zou maken voor al eer zy zich hadden onderworpen, noch met de Spanjaarden, dan met believen van hare Engelsche Majesteit; Dat hy den Engelschen zo eene verſterkte plaats, om zich daar in, in tydt van noodt, te kunnen bergen, als mede zo eene haven, om 'er veilig in te kunnen landen, in Bretagne zou overgeven, als de koningin, of de opperbevelhebber harer krygsbenden zou eiſchen, het zy de koning die plaats reets in bezit hadt, of daar in het vervolg meeſter van wierdt; Dat hy by het volk, dat zy hem zou toezenden, ten minſte vier duizend man te voet en duizend ruiters, op zyne eige ſoldy, zou voegen; Dat hy zich verbondt de koninginne de onkoſten van dezen byſtandt binnen een jaar, van den dag, dat de hulpbenden in Vrankryk of Bretagne zouden aanlanden, af te rekenen, te betalen; en Dat hy dit verdrag in de rekenkamer van Parys zou doen aantekenen.

Elizabeth kwam hare belofte na. De ridder *Norris* brengt de hare Majesteit van de geſfeldheit dezer provincie te onderrechten, wedergekeert was, kwam daar in October weder aan, met zich brengende de vier

1592.

Heerlyk
attek-
ken van
den her-
tog van
Parma.

Nieuw
verdrag
tuſſchen
Henrik
den *IV*
en *Eliz-
abeth*.
Atta
Publ.
Tom.
XVI, fol.
151.
* *Mylord*
Burleigh,
Howard
en *Huns-
don*.
† *Beau-
voir la*
Noelle en
Sancy.
§ *Ligue*.

Vrank-
dri-
tyk.

Uitdaag-
brief
van den
grave
van
Effex aan
Villars
gezonden.

* *Meze-
ray*.

De her-
tog van
Parma
ontzet
Rouaan.

1592.

duizend Engelschen, nevens al hun krygstuig. Maar de koning was zo stipt niet in het volbrengen van zyne beloften. Hy zondt noch de vier duizend man te voet, noch de duizend paarden, die zich by het volk, dat te landen stondt, moesten voegen, en *Norris* vondt zich in geen staat om met zyn klein leger in eene provincie, daarallden eedgenoten toegedaan was, te veldt te trekken. Hy vertrok derhalven naar *Henrik* den IV, die hem in Normandië en Mayne deedt trekken, terwyl de Spanjaarden zich in Bretagne versterkten. De koningin, te onvrede zynde, dat men het gemaakte verdrag zo kwalijk nakwam, klaagde daar over; en geen voldoening krygende, dacht zy om haar volk weder te huis te roepen, wanneer zy vernam, dat de hertog van Parma toebereidsefen tot eene derde onderneming tegen Vrankryk maakte: zelfs zegt men, dat hy zyne maatregels hadt genomen om in Bretagne te landen, en sterke bezettingen in alle de zeefteden te leggen, het welk *Elizabeth* veel meer dan *Henrik* ontrufften.

Doodt vanden hertog van Parma, en zyn lof. * of in het laatste van November, volgens anderen.

De doodt van dezen groten veldoverste redde beide uit deze bekommring. Hy stierf in het begin van December *, oud zeven en veertig jaren, in het midden van zyne toerusting ter landinge; en na dat hy Vlaanderen met eene onvergelijkelyke bekwaamheit veertien jaren geregeert hadt. Behalven zyne krygskunde, die hem tot op den hoogsten trap van roem hadt doen fleigere, bezat hy eene wysheit, daar geen van zyne voorzaten by kon halen, en die zyne opvolgers onmogelyk konden navolgen. Het is dan niet te verwonderen, dat hy, zo vele bekwaamheden bezittende, zo gelieft was van de Nederlanders en de Spanjaarden in zyne regering; maar dat hem nog doorluchtiger maakte, was, dat hy de achting en genegenheit van zyne vyanden verkreeg. De koningin van Engelandt, vergetende den smaadt, dien zy van hem hadt ontfangen, of den zelve den regeerzuchtigen *Philips* te last leggende, sprak nimmer van hem dan met lof, en indien zy niet hadt gevreesd, dat de zelve haar by zynen yverzuchtigen meester tot na deel hadt kunnen strekken, hadt zy hem nog veel groter en veel waardiger lof gegeven. Dit is ten minste zo als de schryver van deze princeffe spreekt, dat bygevolg ver af is van zyne trouw aan Spanje te hebben willen verdacht maken, gelyk een schryver † van dezen veldoverste ons tracht diets te maken. Zyn ligchaam wierdt met grote pracht van Arras, daar hy gestorven was, naar Brussel gevoert, en van daar gezonden naar Parma, daar hy in de kerk van de Vrede in een Kapucynen kleedt, en in een gemeen graf, zonder pracht, volgens zyne begeerte, wierdt begraven; willende daar mede te kennen geven, dat hy, na zo veel gerucht in de wereldt gemaakt te hebben, vreedzaam wenschte te rusten, opofferende aan zyne nederigheit in het sterven den roem, dien hy door zynen moedt in zyn leven verkregen hadt. Ondertusschen richtte het Roomsche volk, met goedvinden van den paus, een marmer standbeeldt voor hem op in het Kapitoel, waar onder zyn lof aldus wierdt uitgedrukt: *Een goed burger, een groot veldoverste, en erfelyk landvoogdt van de H. Roomsche kerk.* Al deze roem kwam hem duur te staan: want als men het zeggen van de schryvers mag geloven *, hieldt men *Philips* den II verdacht, dat hy hem uit nayver hadt doen vergeven.

* Zie de Nederl. Hist. van De Groot.

† Strada

De koningin hieldt zich niet te vrede met dit jaar *Henrik* den IV tegen de aanslagen van den Katholyken koning te hebben geholpen, zy liet

hare gedachten verder gaan, hoe zy hem de bronader van al het kostelyke goudt en zilver, dat hem in staat stelde den oorlog tegen andere vorsten van Europa te voeren, en hunne onderdanen in hunne trouw te doen wankelen, zou affnyden. Tot deze uitvoering verkoor zy *Walther Raleigh* †, jongsten zoon van een doorluchtig huis, maar veriteken van goedt, en een rechte waaghals, welgemaakt en stout, die zich door geen gevaar liet affchrikken, wanneer het geluk hem tot eenige voordeelige onderneming riep. Hy beproefde beurt om beurt genade en ongenade, en na verscheide malen in zyn leven heen en weder geslingert te zyn geweest, wierdt hy eindelyk een slagtoffer, berooft door eene jammerlyke doodt van eere en goedt, ten koste van duizend gevaren verkregen. Maar dit kwam niet dan onder de volgende regering voor te vallen. Sedert het jaar 1580, wanneer hy zich, na zyne wederkomst van Ierlandt, voor den Raadt van hare Majesteit met zo veel bevalligheit als kracht tegen de beschuldiging van Mylord *Gray* verantwoorde, hadt *Elizabeth* achtung voor hem gekregen. Daarenboven hadt hem de graaf van *Leicester*, die in dezen tydt al het bewindt van zaken in handen hadt, de koningin zeer nadrukkelyk aanprezen, waar door zy hoe langs hoe meer in de goede gedachten, die zy voor dezen ridder hadt, versterkt wierdt.

1592. den ridder Raleigh.

† of Raleigh.

Zy dacht derhalven geen beter keur te kunnen doen dan hem de vloot, die zy te rade was naar Amerika te zenden, te vertrouwen. De zelve bestondt in tien konings schepen, die zy naar de golf van Panama zondt, om daar de gallioenen, van Peru, om naar Spanje te keren, komende, te verwachten. Een tegenwindt, die drie maanden duurde, belette *Raleigh* uit de haven van Engelandt te vertrekken; en toen zich gelegenheit om voort te zeilen opdeed, was het jaargety zo ver verlopen, dat hy de kaap *St. Maria* bereikt hebbende van een zwaren herffstorm wierdt belopen, daar hy zyne sloepen in verloor. Hy verstondt daarenboven, dat zyn voornemen den koning van Spanje bekend was, en dat deze vorst de landvoogden van de Nieuwe Wereldt daar van kennis gegeven hadt, om op hunne hoede te zyn. Alle deze aanmerkingen waren oorzaak, dat hy wederkeerde; doch zonder zyne vloot, die hy in twee hopen hadt verdeelt, hebbende de eene onder het bevel van den zone van Mylord *Borough*, en de andere onder dat van den ridder *Forbisber* gestelt. Den laatste hadt hy bevolen langs de Spaansche kusten te kruiffen, om de vyanden binnen te houden, terwyl de andere naar de Azorische eilanden zou vertrekken, om de gallioenen in haar wederkeren uit Oost-Indië te onderscheppen.

De tegenwindt belette hem naar Amerika te vertrekken.

Dit ontwerp wierdt gelukkig uitgevoerd. De ridder *Borough*, die voor den Spaanschen zeevoogdt, welke zyn werk maakte op het gedrag van *Forbisber* te letten, niet vreesde, liet zyn anker by den burgt *Ste. Croix*, in het eilandt van *Flores*, vallen, na dat hy dwars door eenige schepen was gezeilt, die niet anders dachten dan om zynen medegefel den doortocht te betwiften. Hy lag niet lang ten anker, of hy ontdekte een Portugeesch schip, waar op hy drie van zyne schepen, onder het bevel van den grave van *Cumberlandt*, uitzondt. Maar het kwaad weër belette hem de zelve te vermeesteren. De vyanden staken daar den brandt in, en vluchtten met hunne sloepen. Weinig dagen daar na ontdekte hy een ander, genaamt de *Lieve Vrouw*, van zulk eene verschrikkelyke grootte, dat de kiel van het zelve 165 voeten lang was. Het was een schip

1592. fchip van zeven dekken, of zeven verdiepingen, dat met vyf honderd man bevolkt, en zeer ryk geladen was. Deze buitenmatige hoogte belette de Engelschen het zelve aan boord te leggen. Zy leden meer afbreuk door het gefchut, dat 'er op was, dan zy het zelve konden toebren- gen. Maar de begeerte tot zulk een ryken buit kon hen niet doen besluiten het zelve te ver- laten. Zy wierden daar nochtans toe gedwon- gen: maar de ridder *Robert Croft*, voerende het fchip, de *Voorzienigheid* genaamt, en het zelve zyn boord biedende, tatte het in zyn voorfteven aan, en hieldt alleen het gevecht drie glazen gaande. De andere fchepen kwamen weder tot den aanval, en taffen het Portugeefche fchip van achteren van ter zyde aan, dood fchietende al wat zich op het verdek of aan het roer vertoonde, zo dat zy het ten laaste opgaven. Toen was het dat *Croft*, zich van deze ontfeldheit bedie- nende, het Portugeefche fchip aanboordt klamp- te; en zich kloekmoedig op den overgang werpende, gevolgt van de zynen, die de dapper- te waren, maakte hy zich meester van het fchip, zonder meer tegenstandt te vinden. Hunne verwoedheit veranderde in mededogen, wanneer zy, in plaats van vyanden, die hen de overwinning zouden betwiften, te vinden, niet dan doden of zieltogenden onder malkander zagen leggen, armen benen afgefchoten, en in hun bloedt, dat het fchip fcheen te overftromen, zwemmende. Zulk een naar en jammer- lyk gezicht ontwapende hunne wraak, zo dat zy zich van hunne overwinninge met veel gematigheit bedienden. Dezen fpaarden zy het leven; gene verbonden zy. Zy handelden hen alle heuchelyk. Ondertuffchen liet het jaargety hen niet toe langer zee te bouwen, en te vrede zynde met hunne veroverde prys, keerden zy met de zelve naar de havens van hun vader- landt. Het fchip, met zyne lading, wierdt op twee millioenen ponden begroot, behalven de goederen, die de foldaten en matrozen had- den geplundert, waar in zy met malkander over- eenkwamen, als gemeenlyk by diergelyke vero- veringen gebeurt.

Order om het fluiken aan de kapers te beletten.
 Het was te vergeeffch, dat de koningin, om alle fluikeren, die de kapers tot nadeel van de Konvoien en Admiraliteiten pleegden, te belet- ten, rechtens in de zeefteden aanfelde, en een gebodt daar tegen deedt afkondigen. Het zel- ve behelste een bevel aan alle kapiteinen en boots- gefellen, ter kaap toegerust, dat zy in alle ha- vens, daar zy ten anker kwamen, aan de gevul- machtigden, daar toe gefelt, zouden hebben op te geven een lyft van alle de goederen, die zy in hunnen tocht genomen hadden, op straffe, dat de overtreders als zeerovers zouden gehandelt worden. Men beval hen ook, den waren staat en de lading van hun fchip met eede te bevesti- gen. Maar dit werk wierdt door de goddeloos- heit der valfche eeden, de loosheit der afgezon- denen, en de strengheit van het bevelfchrift vruchteloos gemaakt. Zy verfoonden hunne daden met deze Godslastering, *Dat zy liever hun- ne ziel voor de rechtbank van Godt, die barmher- tig was, in de waagfchale wilden ftellen, dan hun lot en hunne goederen aan den wille van hunne on- barmhertige rechtens bloot geven.*

Verbodt tegen het uitvoeren van verbode- ne goe- deren.
 De zelve hebluft bekroop ook de kooplieden: uit begeerte van voordeel verrieden zy hun va- derlandt. Gelyk het fchoonfte metaal gefchut in Engelandt gegoten wierdt, dat de Spanjaar- den tot een hogen prys kochten, waren 'er En- gelschen, die eerloos genoeg waren om hen daar mede te voorzien, niettegenftaande den ontfo- III Deel.

ken oorlog tuffchen beide de natiën, zo dat zy, om gelat te winnen, hunne vyanden wapenen tot hun eigen verderf toevoerden; een verachte han- del, die van alle tyden verfoeit, maar al zo be- zwaarlyk te beletten is, als de begeerte en de geldzucht uit het hert der menschen te bannen. Het verbodt van de koninginne tegen zulk een onwettigen handel verklaarde de genen, die den zelve pleegden, voor vyanden van hun vader- landt, en onderwierp hen aan de wetten, die tegen verraders gemaakt waren; en gelyk het voorna- mentlyk de zwaarste veldftukken waren, die men naar Spanje voerde, verboodt hare Maje- steit aan de meesters van de gieteryn voort- aan ander gefchut te gieten dan dat van een foort, dat men *Mignons*, of *Gunffelingen*, noem- de, en die over de zestien duizend ponden moesten wegen.

Gemeenlyk verfleet de koningin haren tydt des winters te Londen, en des somers in de pro- vincien, het zy op het landt, het zy in de fteden van het ryk, die zy ging bezichtigen. De winter was voor haar een tydt van werkzame bezigheden: den tydt, die aan andere hoven met danfen en verkleedingen verfteten wordt, befteed- de zy aan de zorge van het welzyn van den Staat. Hare gewoonte was voor het aanbreken van den dag op te staan, en na dat zy het begin daar van hadt befteed ten beffe van haar huis en hare do- meinen, fprak zy met hare geheimschryvers en meesters der verzoekfchriften over de plakaten, volmacht-fchriften, en diergelyke lastbrieven. Daar na hieldt men Raadt. Alles wierdt voor haar gebragt; zy hieldt 'er aantekening van, en fchreef in haar zakboekje met cyfferletters, die zy kende, op de zaken, daar zy hare gedachten over wilde laten gaan. Na deze moeielijke be- zigheden ging zy, om zich te ontlaften, in hare tuinen, indien het goed weër was, of by regen- achtig weër wandelde zy in hare galderyn met geleerde lieden, daar zy mede in gefprek tradt. Het overige van den dag befteedde zy in het le- zen van gefchiedeniffen, of andere geleerde boe- ken, niet zo zeer uit eene ydele begeerte tot ge- leerdheit, als wel om zich van de zedekunde en fchone leffen, daar in vervat, te bedienen.

Gedurende het avondmaal vermaakte zy zich met de vertellingen van een vermaarden toneel- fpeelder van dezen tydt, genaamt *Tarleton*, en de ftds praaties, die anderen haar verhaal- den. Maar men moest wel letten, dat men, wanneer men haar deze vertellingen deedt, de palen van eerbiedt en welvoegzaamheit niet te buiten ging. Indien het gebeurde, dat *Tar- leton* het voorrecht, dat hy hadt om te fchert- fen, misbruike, zo dat hy zomtyds te vrybor- ftig, dan op den ridder *Raleigh*, dan op den grave van *Leicefter*, kwam te fchimpen, wift zy hem met een opflag van haar oog te be- teugelen. Na het avondmaal hoorde men ge- meenlyk een accoord van ftemmen en speeltui- gen, daar hare Majesteit zo wel als een meester op fpeelde.

Hare wandelingen in het fchone jaargety veroorzaakten haar geen vadzigheit, het zy midden in de onnofele vermaken van het landt, het zy in de vertoningen der fteden, die altydt hare vreugde over hare aankomft door prachtige inhalingen deden blyken. Zy fchepte inderdaadt veel vermaak in de verfciedenheit der fchone lands- douwen, heuvelen, valen en vlakten, in de vruchtbaarheid van het landt, en in de menigte en verfciedenheit der vruchten te befchouwen. *Godt is wonderlyk in zyne werken*, zeide zy me- nigmalen; *de aarde is een heerlyk toneel van zyne*

Gamb- dan. Behun. Levens- wyze van de koningin- ne; hare leetzame en ande- re oeffe- ningen.

1592.

wysheit en macht. Maar in het midden van deze vermakelykheden, even zuiver en eenvoudig, ging de zorg van haar volk nooit uit hare gedachten. Zy liepen met een groten toevloedt om haar te zien; zy deden het landt van hare vreugde en zegepraal schateren, niet ophoudende den lof van de rechtmatigste en goedaardigste vorstinne des werelds uit te galmen. Zy van haren kant weigerde niemandt gehoor te geven; deedt recht aan deze; stondt gene edelmoediglyk by; verbodt den ingang van hare kamer aan iemandt te weigeren, en beval den toegang tot de zelve zo wel voor kleinen, als voor groten open te laten. Zy wilde uit Oxford, zonder afscheidt van de Zanggodinnen te nemen, niet vertrekken. Zy begaf zich naar de hogeschole, daar zy al de geleerden vergadert vondt. Zy verzekerde hen met eene redenvoering in het Latyn van de byzondere achting, welke zy voor hunne genegenheit hadt, die zy zeide meer dan eenige andere zaak te waarderen. Zy eindigde hare reden met hen voorspoedt toe te wenschen, en raadt te geven, hoe de hogescholen meer en meer te doen bloeien. Haren wensch uitte zy met deze woorden: *Dat gelyk zy niets meer ter berie nam dan het welvaren, de veiligheit en de glorie van haar ryk, niets haar ook dierbaarder was dan hare hogeschool van Oxford, eene der twee eerste lichten*, die hare staten verlichten, dat zy wenschte, dat hun luister dergelyk mogt vermeerderen, en nooit uitgebluscht worden; dat zy ten dien einde behoorden te denken, en dat dit de raadt was, dien zy hen gaf, alle de plichten van goede landgenoten, van goede onderdanen, en van goede Christenen te betrachten, en hunne leerlingen zulke goede en wettige gevoelens in te prenten.* Die van de Godvrucht stelde zy voor als de bron van alle andere. *Zy vermaande hen, dat zy Godt zuiver en met ernst zouden dienen, niet naar het gevoelen van zommige vitters, die vromdigheden beminden, maar volgens de wetten van Godt en van het ryk; hunnen roem stellen in de zelve op te volgen, en niet voorby te streven; die by de regering vastgesteld waren wel in acht te nemen, en niet te twisfen om beter te hebben. Dat deze geest van onderwerping hen in hunnen plicht van gehoorzaamheit omtrent hunne overigheid, van liefde tegen hunnen evennaasten, en van eendragt tusschen alle de leden van een ligchaam, dat niet alleen tot een voorbeeldt, maar tot een licht voor het gansche ryk moest versprekken, zou onderhouden.*

Een bovengevone droogte.

† den 15, volgens de nieuwe styl.

In dit jaar was 'er door gansch Engelandt eene bovengewone droogte; de velden verzengden; de rivieren en fonteinen droogden uit; de beesten vondt men aan alle kanten dood, of zieltogende van dorst, dat een droevig aanzien was voor reizigers. De Teems zelf, de heerlykste rivier van Groot-Britannië, en de eenige van gansch Europa, daar de eb en vloedt der zee meest in aanmerkelyk is, lopende meer dan zestig mylen boven den mondt van deze rivier op; deze vermaarde rivier was, gelyk alle de andere, droog. Daar was zo weinig water in, dat een ruiter gemakelyk de kleine sleuf, die onder de brug van Londen nog liep, kon doorwaden; maar de oevers ter regter en linker zyde waren beide gansch droog. Het verwonderlykste van allen was; dat het water wegliep op den 5 September †, op een tydt, dat de nieuwe maan in haar volle kracht en de nachtevening op handen was, dat de vloedden gemeenlyk opzet, en al de rivieren doedt opzwellen, boven al den Teems, die nooit voller is, noch holler gaat dan in dit jaargety.

De natuurkenners bleven in geen gebreke van over zulk een vromd voorval te redenkavelen.

Die 'er de oorzaak van meenden gevonden te hebben, bragten het te huis aan een beginfel, dat zo vast gaat als dat van andere diergelyke omkeeringen, die binnen een gestelden tydkring geschieden, en nooit achterblyven. Zy zeiden, dat deze omkeeringen haar min of meer deden gevoelen, na dat zy min of meer gemeen waren; maar dat zy voor het overige altydt veranderlyk zyn; dat men daar niets wonderlyks in moet zoeken dan het geen in de gestelde order en het gevolg der jaargetyden voorkomt; dat de winter, de lente, de somer en de herfst gestadig elkander beurteling als verjagen, en dan wederkomen; dat de koude voor de hette, en de hette voor de koude wykt; dat door deze twee nachteveningen de somer, of winter ons nadert. Men beweerde, dat de aarde zo wel van onderen als van boven wetten onderhevig was; dat de zelve veranderingen beurteling daar in voortkomen, en dat, schoon zy voor ons onzienelyk, of onbekend waren, daarom niet min zeker gingen. Aan deze oorzaken schreef men het verloop der wateren in dit jaar toe. Zy waren, zeide men, in hunne grondeloze kolken weder gezonken, waar in zy, of naar de gesteldheit des aardkloots, dien zy omvangen, en op wiens oppervlakte zy stromen, noodzakelyk tot hunnen oorspronk moesten wederkeren, wanneer zy door hunne beweging en de schokking van de aarde tot zekere hoogten zyn gekomen, en waar uit zy om de zelve reden wederkeren, om hunnen gewonelyken loop te hebben. Andere, min natuurkundig, zochten daar zo vele geheimen niet in. Deze laatste schreven de vermindering van het water aan twee oorzaken toe, namentlyk, aan een uitermaten langen heten somer, en aan de kracht van den Noord-Ooste windt, die gedurende twee dagen zeer sterk hadt gewaait, dat het water uit de rivier hadt gejaagt, terwyl de zelve de vloedt van de zee belette.

De doorluchtige mannen, die dit jaar in Engelandt stierven, waren *Anthony*, burggraaf van Montaigne, *Mylord Scrops*, en *Christoffel Wrai*, opperrechter. De eerste, uit het huis van *Brown*, voerde den tytel van *Mylord Montaigne*, daar de koningin *Maria*, uit aanmerking van zyne gedane dienften, en om dat hy afkomstig was van eene der dochters van *Jan Nevil*, grave van *Salisbury* en burggraaf van *Montaigne*, hem mede bekleed hadt. *Maria* hadt hem ook met de orde van den *Kouffebandt* vereert, en hem tot hoofdt van het gezantschap, dat zy aan den paus zondt, om hem hare gehoorzaamheit te bewyzen, verkooren. *Elizabeth* hadt ook veel achting en genegenheit voor dezen *Mylord*, hoewel hy den Roomfchen Godsdienst, dien hy in zyne jonkheit, en niet uit een geest van aanhang, hadt ingezogen, nog aankleefde: waarom zy hem gaarne aan het hof zag, en hem zomtyds zelf bezocht. Zyn kleinzoon, die zynen naam droeg, erfde zyne goederen, nevens de waardigheid van burggraaf van *Montaigne*.

Mylord Scrops van Bolton, afgedaalt uit het oude huis van *Scrops*, vermaard onder de regering van *Henrik* den III, en zelfs, volgens eenigen, onder die van *Henrik* den II, wierdt ridder van den *Kouffebandt*, en algemeen plaatshouder of landvoogdt van het *Westerdeel* van *La Marche*, naar den kant van *Schotland* gelegen. Uit zyn huwelyk met de dochter van den laatste hertog van *Nordfolk* liet hy een zoon na, die hem opvolgde; maar zyne nakomelingschap hielt onder *Karel* den I op.

Belangende den opperrechter en voorzitter van des konings bank, *Wrai*, hy hadt den naam van

1592.
Oorzaken van deze droogte.

Doodt van *Mylord Montaigne*.

Van *Mylord Scrops*.

En van *Wrai* niet

1592. niet alleen de grootste rechtsgelcerde van zynen tydt, maar ook de onverschilligste en onbeweeglykste rechter van het ryk te zyn. *Pepham*, algemeen pleitbezorger, een man, wiens strengheit naar die van *Cato* geleck, volgde hem in zyne bediening van opperrechter op.

1588. Den 30 Juny des jaars 1588 deedt de ridder

1589. *Fitz-William*, opvolger van den ridder *Perrot* in

1590. het landvoogdyfchap van Ierlandt, den gewone-

1591. lyken eedt in de kerk van Dublin. Hy hadt reets

1592. deze heerlyke bediening met meer roem dan voor-

deel bedient. In deze tweede reis nam hy zyn

voordeel meer dan zynen roem in acht, aange-

moedigt zynde door het antwoordt van het hof

na zyne wederkomst van zyn eerste onderkoning-

fchap. Wanneer hy vergelding voor zyne ge-

dane dienften en eene zo aanzienlyke en moeiely-

ke bediening verzocht, gaf men hem ten ant-

woordt, dat eene plaats van zo groot een aan-

zien, ver van eenige vergelding te verdienen,

zelf eene doorluchtige beloning was. Hy nam

dit op als of hem vryheit was gegeven om zich

op eene onbehoorlyke wyze te mogen verryken:

ook liet hy niet na zich daar van te bedienen.

Zo gevaarlyk is het voor vorften de fchattingen

van hunne staatsdienaren door de vingeren te zien,

en feldzaam staatsdienaren te vinden, die eer-

lyk genoeg zyn om niet dan den roem van hun-

ne bedieningen en de eer van hunnen meester in

het oog te hebben. De eerste gelegenheit, die

het geluk hem aanbodt, en zyne geldzucht

gaande maakte, bleek by het stranden der fche-

pen van de zogenoemde onverwinnelyke vloot. Ze-

ventien van de zelve, die vyf duizend vyfhonderd

zielen aan boord hadden, wierden op de kusten

van Ierlandt gedreven. De koningin moeft haar

deel van de geftrande goederen, uit krach-

te van het kroonrecht, hebben; maar de inboor-

lingen van het landt maakten zich daar meester

van. De onderkoning, door zyn eigen belang

meer dan door dat van hare Majesteit aangemoed-

igt, deedt zich daar van onderrechten; maar

ziende, dat hy door dezen weg niet vorderde,

vloog hy zelf daar naar toe, en kwam op het einde

van November in de provincie van Ulfter,

met het voornemen, zegt een fchryver, om mede

zyn deel aan den buit te hebben. Zyne reis

was echter niet voorspoedig, de onkosten van de

zelve bedroegen veel meer dan zyn ingebeelde

winf. Deze flegte uitkomst maakte hem zo raz-

zend, dat hy de ridders *Owen O-Toole* en *O-Dogber-*

ti, geborene Ieren, gevangen liet zetten, en van

verftandhouding met de plundersaars verdacht

hieldt: maar na eene tweejarige gevangenis-

fse was hy gedwongen hen te ontfiaan, zonde-

der iets uit hen gehaalt of ontdekt te heb-

ben.

1589. Daar vielen in het volgende jaar eenige be-

roerten in Ierlandt voor, die de Spanjaarden,

wier fchepen op de kusten van dit eilandt ver-

gaan waren, nevens de bitterfte Ierfche

Roofschegezinden verwekten, en die by deze

gelegenheit blyken van hunne gewonelyke ont-

trouwe gaven. *Hugo O-Neal*, bygenoemt *Ga-*

velok, om dat hy langen tydt gevangen was

geweeft, natuurlyke zoon van den vermaarden

Shane O-Neal, befchuldigde den grave van

Tyrone, hoofdt van dit huis, van strafbare

briefwiffeling met de vyanden van den Staat

gehouden te hebben. De befchuldigde, daar

van de lucht krygende, kwam dezen betichter

voor, en vervolgde *Gavelok* voor dat hy naar

het hof vertrok, om hem aan te klagen. Hy

leide hem hinderlagen op weg, en deedt hem

door zyne verfpieders voor hem brengen. Maar

III Deel.

het bloedt van *O-Neal* was zo dierbaar voor de

Ieren, dat niemandt dat van dezen ongelukkigen

wilde vergieten. De graaf van Tyrone moeft

zelf zyn beul zyn, die hem met zyne eigene han-

den verwurgde. Wy zullen in het volgende jaar

het onderzoek, dat het hof van Engelandt over

dezen moordt liet doen, en de kwydichelding,

die daar op gevolgt is, befchouwen.

Dit jaar waren de kuiperyen van een gevaar-

lyker gevolg in de provincie van Connacie. De

ridder *Morrogh O-Flagbarty*, *William Burk*, dien

men den blinden abt noemde, om dat hy het

waarlyk was, en verfehiede anderen ftonden in

de graafschappen van Galloway en van Majo op.

De oproerige *O-Cork* en *Mak-Swiny* dreigden de-

ze provincien ook, en zelfs gansch Ierlandt, met

een algemenen opftandt. De Ier *Sullivan*, den-

kende zyn vaderlandt en zynen Godsdienst veel

roem toe te brengen, zegt in zyne *Gefchiedenis-*

fse van deze twee hoofden der partyfchappen, dat

zy alles hadden gedaan, wat hen mogelyk was,

wanneer *Anthony de Leva* met duizend foldaten

op deze kusten aankwam, om hem te dwingen

zyne macht by de hunne te voegen. Zy ver-

toonden hem, dat de bemachtiging van Engel-

landt alleen afhing van de vryheit van Ierlandt,

en dat, na dat hy hen geholpen hadt om het juk

van Engelandt af te fchudden, zy hem ook op

hun beurt tegen hunne algemene vyanden zou-

den byftaan. Hy voegt daar by, dat dit voor-

ftel den Spaanfchen bevelhebber behaagde; maar

dat hy zich zonder een voorbedachtelyk bevel

van zyne Katholyke Majesteit niet dorft inlaten.

Hy verzekerde de oproerigen, dat hy hun ver-

zoek by den Raadt van Madrid zou onderfteunen,

en twyfelde niet, of hy zou, als hy wederge-

komen zou zyn, het zelve in het volgende jaar

werkftellig maken. Hy wierdt in zyne ver-

wachting bedrogen. Zyn fchipbreuk fmoorde

zyn voornemen, nevens zyn leven, in de baren,

daar alle zyne medegefellen het hunne ook verlor-

en. De zelve fchryver zegt daarenboven, dat

het den officieren van de koningin onmogelyk

was den Ierfchen adel te verplichten zich by hen te

voegen, om de Spanjaarden de wapenen te doen ne-

derleggen, endat zy trotschelyk antwoordden, dat

de Godsdienst, dien zy beleden, hen niet toeliet

het bloedt van die genen, die daar de befcher-

mers van waren, te fporten. De storm deedt voor

de koningin dat hare kwalykgezinde onderdan-

en voor haar niet wilden doen. Belangende de

oproerige *O-Cork* en *Swiny*, de laafte wierdt

door den ridder *Bingham* geflagen, en hadt veel

werk te ontkomen; de andere wierdt door den

koning van Schotlandt, in wiens ftaten hy vlucht-

te, aan hare Engelfche Majesteit overgelevert,

die hem naar verdienften, gelyk wy hebben ver-

haalt, deedt ftraffen. Wat aangaat *Morrogh* en

Burk, nevens hunnen aanhang, zy onderwier-

pen zich, en maakten hunne verzoening onder

zekere voorwaarden, welker eene behelde, dat

zy de Spanjaarden, die by hen gevluht waren,

zouden overgeven.

De wreedheit, die de ridder *Fitz-William*

dit jaar aan *Hugo Roë*, van het huis van *Mak-*

Mabon, een der voornaamite van het graaf-

fchap van Monaghams, in de provincie van

Ulfter, pleegde, wierdt van iedereen veroor-

deelt. Men befchuldigde hem zelfs, dat hy

hem niet dan uit gierigheit en in hope, dat

hy zich met het goedt van zulk een machtig

huis zou verryken, hadt doen ombrengen. De

oorzaak, of het voorwendfel, dat hem tot de-

ze ftrafheit aanporde, was de overlaft, wel-

ken deze heer zelf onder zyne leenmannen

LII 2

pleeg-

1589. Wreedheit van den grave van Tyrone.

Opftandt in Connacie.

* of *Alphenfus*.

Zie fol. 414.

Wreedheit van den onderkoning.

De ridder *Fitz-William* onderkoning van Ierlandt.

Hy was alte veel op zyn voordeel uit.

* dat is, een gevangen opgeflooten man.

1589. pleegde. Zy klaagden, dat hy gewapenderhandt in hun landt was gevallen, om de betaling der leengoederen in te vorderen, en de plichtpleging, die zy hem schuldig waren, af te perffen. Zodanig waren inderdaadt de oude gewoonten van de heeren, aan welke de vrye heerlykheden toebehoorden. Zy handelden hunne leenmannen als flaven, en kwamen hen selden bezoeken dan met krysgeweldt. Maar dit was het gezag van den koning bededigen, die deze wreedheit tegen zyne onderdanen van een heer, die zelf zyn onderdaan was, niet kon verdragen. De onderkoning, kennis van deze zake genomen hebbende, nam de zelve op als eene rovery, en trok den schuldige voor de rechtbank als een rover. Men kwam hem in zyn huis gevangen nemen, en men bracht hem voor een soort van krygsraad, bestaande, zeggen de Ieren, uit soldaten en landvolk, die hem veroordeelden om gehangen te worden, het welk aanstonts wierdt uitgevoerd. Zyne grote landeryen wierden onder de Engelschen en eenige vrienden van zyn huis gedeelt; maar zy gaven alle grote vercingen aan den onderkoning, die hen met een anders goetd zo machtig maakte. Hy wierdt ten minste daar van verdacht gehouden, en de klagten, die 'er over kwamen, wierden voor de rechtbank van de koninginne gebragt. Maar hy zeide, dat het eene laltering was, en hieldt staande, dat hy niet gedaan hadt dan het geen met de rechten overeenkwam, en tot welzyn van den Staat strekte, hebbende, zeide hy, het erfgoedt van dit machtige huis, dat men altoos aan het hoofd der oproerigen zag, verdeelt, om het te verzwakken, en ter zelve tydt den miltzieken naam van *Mak-Mabon*, die alle, die den zelve voerden, te hoogmoedig maakte, te dempen. Hoe het zy, en wat deel hy in deze verdeling heeft gehad, de haat der Ieren vermeerderde dagelykch tegen de regering, en vrezende, dat het zelve geval van *Mak-Mabon* hen te beurt zou vallen, maakten zy in het vervolg veel gerucht*, om van den rechtsdwang der Ierifs en der Engelsche bezettingen ontslagen te zyn.

* in het jaar 1595. 1590. Onderwerping van den grave van Tyrone.

De graaf van Tyrone vertrok naar Engelandt in het begin van het jaar 1590, om zich over den moordt van *Gavelok* te verantwoorden, of veel eer om genade te verkrygen, die hem de koningin verleende. Ter zelve tydt beloofde hy vreedzaam met *Turlogh Leynigh* en zyne naburen te leven, en tot meerder verzekering gaf hy gyselaars. Hy deedt ook plegtelyk afftandt van den tytelt van *O-Neal*, en beloofde, dat hy zich nooit van de macht van dezen staatzuchtigen naam tegen den adel van zyne nabuurschap zou bedienen. Hy gaf zyne toestemming tot de oprichting van het landt van Tyrone tot een graafschap, naar de wyze van anderen, die de Engelsche regering onderworpen waren; hy stondt van zyn volstrekt recht op deze heerlykheit af, en onderwierp de zelve, nevens de andere, aan zyne Majesteit. Zodanig was onder anderen dit recht, of deze schatting, die men *Bonnaught* noemde, die de leenmannen verplichtte een zeker getal soldaten te ligten en te onderhouden; zodanig was ook de macht over leven en doot, die zich de oude heeren van het huis van *O-Neal* over alle hunne leenmannen aantogden. De graaf van Tyrone stondt volstrekt van het eerste af, en verbondt zich van het andere niet anders dan volgens de wetten en naar gerechtsoeffening te bedienen. Hy zwoer, dat hy noch opentlyk, noch bedektelyk de geleiden, die men aan de Engelsche bezettingen langs

Recht van de Iersche heeren over hunne leenmannen.

de rivier de More, of Blakwater bragt (a), zonder vermindering zou laten voorbygaan; dat hy geen verblyf aan reizigers, of monniken, of andere oproerigen zou geven, en dat hy al zyne macht zou gebruiken om zyne leenmannen gemeenzamer en geschikter te maken. Hy bedong van zynen kant, dat *Turlogh Leynigh* en de andere heeren, daar omtrent gelegen, met hem als met een goed buurman zouden leven, zonder hem eenige schade te veroorzaken, en hem niet komen ontruffen zo lang als hy vreedzaam leefde. Onder deze wederzydsche verzekering wierdt hy tot de zynen gezonden, en bekrachtigde op zyne wederkomst op nieuw den eedt, dien hy voor de koninginne hadt afgelegd in de tegenwoordigheit van den onderkoning en zynen Raden.

Zyn gedrag kwam met zyne betuigingen overeen, en men zou niet meer van een welmenend Engelschman kunnen eischen, in alles te werk gaande met een yver, die zomtyds de bevelen van den landvoogdt voorby streefde. Men kan niet zeggen of het oprecht, of uit geveinstheit was, zo schein hy van yver te blaken, het zy waar, of in schyn. Hy onderging den zwaarsten arbeid; hy waakte zonder moete; hy verdroeg honger en dorst met het grootste geduld des werelds. Zyne bekwaamheit evenaarde zyn geduld, en de grootmoedigheit kwam met zyne voornemens overeen. Hy verstondt ten volle de krygskunde, en hy was een dapper en bedreven kapitein. Boven al wist hy zo wel als iemandt te veinzen; nooit heeft men hem kunnen doorgronden, zo dat men zeide, dat hy, naar dat hy ondernam, voor het geluk of ongeluk van Ierlandt geboren was. Maar de Iersche Jaarboekschryver* zegt ons, dat het hof van Engelandt daar niet in bedrogen was, en dat het zelve, terwyl het zich gedroeg als of het zyne verdiensten eerde, alleen daar op uit was om hem niet alleen tegen *Turlogh Leynigh* te stellen, die ook van het huis van *O-Neal* was, en dien het niet meer dorst vertrouwen, maar ook tegen de zonen van *Shane O-Neal* te gebruiken, en dus hieldt het alle de hoofden van dit huis in eene yverzucht, die hen tegen het zelve wapende. In het vervolg zullen wy den uitslag van deze staatkunde zien, en waar al de huichelary van den grave van Tyrone op uitkwam.

Hoednighet van den grave van Tyrone.

* Cox.

De verheffing van zyne heerlykheit tot een graafschap geschiedde in de maandt van July des jaars 1591 op eene wyze, gelyk men te Londen was overceengekomen. Men verdeelde de zelve in acht baronnyen, en Dunganon, dat 'er een van was, wierdt onder het getal der koninklyke steden gestelt. Dit smertte hem zodanig, dat het weinig scheelde, of zyn ongenoegen zou aanstonts uitgeborsten zyn. Het gerucht liep al, dat hy zich met al de Ieren hadt verbonden tot handhaving van hun recht en hunnen algemenen Godsdienst tegen alle, die iets tegen het een of den anderen zouden trachten te ondernemen. In den volgenden winter verscheen zyn zoon aan het hoofd van eenige benden in het graafschap van Monagham. Hy belemmerde de gevolmachtigden, die in de provincie tot onderzoekinge waren getrokken. De vader, dien men daar over aandeedt, leide dit met een lachje af, en vroeg, of de wacht, bestaande uit honderd man, die den gemachtigde verselde, voor twee ruiters bevreest

(a) Het was die niet van de provincie van Mounster. Deze was in de provincie van Ulster.

1591. vrees was, die zyne zonen toen alleen by zich hadden, waarom deze zaak niet verder kwam: maar de achterdocht, die men tegen hem hadt opgevat, vermeederde door zynen gemeenzamen ommegang met *Hugo Roe*, uit het gevangenhuis van Dublin, daar de ridder *Perrot* hem in hadt opgesloten, ontvlucht zynde. Hy nam den naam van *O-Donel* aan, bewerende, dat hem de zelve door het overlyden van zynen broeder toekwam. Deze laatste hadt de stoutheit na zyne vlucht aan den onderkoning te schryven, dat hy in alle de voorrechten van het huis van *O-Donel* getreden zynde, het genot van het graafschap van Tyrkonel, dat het voornaamste van zyn erfgoedt was, begeerde te hebben. Ondertusschen, dewyl men alleen vermoeden tegen den grave van Tyrone hadt, vondt men niet goed met hem te breken om zyne verstandhouding met *Roe*.

Aanstel-
ling van
het ge-
noot-
schap
van de
Drie-
vuldigheit.

* Doctor.

De koningin stichtte in het zelve jaar de kweekschool of hogeschool van de *Drie-
vuldigheit* te Dublin, op de zelve plaats, daar eer-
tyds het klooster, dat den naam van *Aller-
heiligen* voerde, en dat *Dermitius*, koning van La-
genie, of van Leinster, in het jaar 1166 hadt
gesticht, gestaan hadt. Zy verleende aan de
hoogleeraars vele voorrechten, onder welke dit
was, dat zy den tytel en trap van leeraar *
zouden mogen geven: een voorrecht, dat de
paus in het jaar 1320 aan de stad, doch no-
deloos, zonder de hogescholen, die alleen in staat
zyn hunne leerlingen daar toe bewaam te maken,
hadt toegestaan; zo dat de koning wezentlyk
uitvoerde het geen de paus niet dan in beeldtenis en
uit ydelen waan hadt gedaan. Het was een groot
sieraadt voor deze hoofdstadt, en een groot be-
hulp voor het gansche ryk, die de jeugd van
alle provinciën derwaarts kon zenden, het zy
om 'er de welgemanierdheit en den Godsdienst
te leren, het zy om hen tot de kennisse der let-
teren op te brengen. De uitslag kwam met de
verwachtinge van hare Majesteit overeen: want
deze hogeschool wierdt haast door den toeloop
en de bekwaamheit der leerlingen zeer ver-
maard.

1592. Gedurende het gansche jaar van 1592 was al-
les in rust, en men werkte om de belastingen van
de provincie van Mounster op een vasten voet te
brengen.

1588. De verwarringen bleven in Schotland duren;
1589. maar zy waren niet krachtig genoeg om de re-
gering te ontroeren. De koning hadt zich van
1590. de getrouwheit van Mylord *Harris*, dien hy zyne
1591. misdaadt hadt vergeven, verzekert. Mylord
1592. *Maxwel*, uit het zelve huis, bleef in zyne mui-
Cambi-
den. tery volharden. Hy was eerst uit Spanje geko-
Sport-
wool. men, en stookte de Roomschegezinden van zyne
Melle-
ville. party aan om een inval op de grenzen van Enge-
Thuanus. landt te doen, achtervolgens het geen het hof
Vlucht van van Madrid met hem besloten hadt. De koning
Mylord dagvaardde hem te vergeefsch om voor hem te
Maxwel. verschynen, hem vermanende de palen van on-
1588. derwerping niet te buiten te gaan. In plaats van
te gehoorzamen nam hy de vlucht, en vernom-
men hebbende, dat men hem vervolgde, ging
hy sloop, latende zyn kasteel in handen van
eenen van zyne nabestaanden. Maar op het aan-
naderen van den koning gaf zich alles over, uit-
genomen het kasteel, daar *David Maxwell*, zyn
bloedverwant, zich in opgesloten hadt. Hy
was verwaand genoeg om een verdrag, dat zyne
Majesteit hem met veel goedheit aanbodt,
te weigeren. Het grof geschut was nog niet aan-
gekomen, en naardien het onmogelyk was deze
plaats zonder het zelve te veroveren, verwierp hy

trotschelyk de aanbieding van den koning. Des
1588. anderen daags, wanneer hy de batteryen zag op-
gerecht, die de muren haast zouden ter neder ge-
worpen hebben, kreeg hy berouw. Toen ver-
zocht hy om genade, maar het was te laat: daar
was 'er geen dan voor de anderen. Wat hem be-
langt, die de baldadigheit by de wederspannig-
heit hadt gevoegt, hy wierdt op de wal opge-
hangen. De ridder *William Stuart* kwam ter
zelve tydt aan landt. Hy hadt den ridder *Max-
wel* in zee op de hoogte van Ayre * genomen.
De koning zondt hem naar het gevangenhuis. De
lof, dien zyne Majesteit aan *Stuart* voor dezen
groten dienst gaf, strekte hem tot eer; maar zyne
verwaandheit maakte, dat de zelve hem kwa-
lyk gedyde: hy wierdt daar zo trotsch op, dat
hy zich niet alleen met de Pairs dorst evenaren,
maar zelfs *François Stuart*, graaf van Bothwel,
met veel kleinachting behandelen, die al te
wraakzuchtig was om hem dit te vergeven:
hy ontmoette hem weinig dagen daar na in een
afgelegen straat te Edenburg, viel hem op het
lyf, en doorstak hem.

* in het
Zuid-
deel van
Schot-
landt.

Het gerucht van de Spaansche vloot, die de
zee met hare schepen vervulde, verbreidde zich
zo wel in Schotland, als in Engelandt. De
koning daar op zyne Staten vergadert hebbende,
nam een besluit gelyk wy hebben verhaalt. De
aanpraak, die hy aan hen deedt, wierdt van
den kanselier ondersteunt, en van allen ge-
prezen. De graaf van Bothwel hadt alleen de
stoutheit een tegenstrydigen maadt voort te bren-
gen, en den koning te vertonen, dat nu de rechte
tydt gekomen was om zich over de koningin-
ne van Engelandt te wreken. Hy verzocht, dat
zyne Majesteit, die hem met de bediening van
zeevoogdt hadt vereert, hem wilde toestaan dit
ryk van de eene zyde aan te tasten, terwyl de
vloot van den Katholyken koning het zelve van
de andere zyde zou bespringen: maar hy ontving
gansch tegenstrydige bevelen, en was gedwon-
gen te gehoorzamen.

De ko-
ning van
Schot-
landt ver-
klaart
zich te-
gen
Spanje.

De kolonel *Semple*, die naar Vlaanderen was
vertrokken, om met den hertog van Parma
raadt te plegen, kwam kort na dat *Maxwel*
van Spanje was gekeert wederom. Hy hadt
het zelve lot van ontdekt en gevangen geno-
men te worden. Maar de graaf van Huntley
vondt een middel om hem daar uit te ver-
lossen, en de beschuldiging van den kanselier
tegen hem te verydelen.

De dood van *Archambaud van Douglas* †,
graaf van Angus, in de maandt van Juny voor-
gevallen zynde, was een groot verlies voor gansch
Schotland. Niets is roemwaardiger dan de
lof, dien de schryver * van zyne natie hem
geeft. Het ryk, zegt hy, hadt geen door-
luchtiger onderdaan, het zy om het aanzien
van zyne geboorte, het zy om de verdiensten,
die zyne deugd hem aanbragt. Van eene bo-
vengewone eerlykheit, † eene verlokken-
de zachtzinnigheit; rechtmatig, vreedzaam, matig,
goed, en in den aardt Godvruchtig. Geban-
nen uit zyn vaderlandt, gevlucht in Enge-
landt †, niet om zyne wanbedryven, maar om
de belangen van zyne ongelukkige vrienden
niet te hebben willen verlaten; herstelt in de
gunst des konings, en zich sedert zyne we-
derinroepinge aan het hof met zo veel wys-
heit gedragen hebbende, dat hy, zonder zich
met eenigen aanhang, die het zelve verdeelde,
te bemoeien, zynen vorst altydt getrouw bleef;
verecert met de bediening van algemeen plaats-
houder van alle de Markten van het ryk, daar
hy zich roemruchtig tot genoegen van zynen

Doodt
van den
grave
van
Douglas.

† Het
was die
niet, dien
men
konnes-
tabel
noemde.

† Zie fol.
348.

* Sport-
wool.

† Zie
fol. 348
ciii.

1588.

meester en het welzyn van het volk in gekweten hadt. By het afleggen van deze voornamen bediening wierdt hy ziek, en eindigde een heerlyk leven door eene Christelyke doot. Men meende, dat hy in zyne ziekte betovert was. Dus oordeelden daar de artzen van, die de oorzaak van deze ziekte niet natuurlyk oordeelden te zyn. Men sprak toen niet anders dan van het kwaadt, dat de toveraars in verscheide plaatsen en aan verscheide personen in Schotland deden. Wy zullen haast gelegenheit hebben om daar breder van te spreken by eene zekere gelegenheit, die meer gerucht dan deze maakte. Het zekerste en aanmerkelykste by deze was, dat een byzonder man, *Richard Graham* genaamt, eenige jaren daar na om zyne schelmstukken gerecht, den grave van *Angus* aanbodt hem te genezen, mits hy zich aan zyne toverkunst overgaf. Maar deze Mylord kondit voorstel niet zonder afgryzen aanhoren; hy antwoordde met zo veel Godvrucht, als moedt, dat eenige jaren levensmeer in de werelt te zyn hem zo veel niet waardig waren, dat hy zich aan den Duivel zou overgeven; dat hy het leven van Godt hadt ontfangen, en dat hy van voornemen was het zelve aan hem weder te geven, overtuigt zynde, dat hy door zyne barmhertigheid een eeuwig geluk na zyne doot zou erlangen. Hy stierf zonder mannelyke erfgenamen, alleen eene dochter natalende, die kort na hem stierf, zo dat de graafschappen van *Angus* en van *Morton*, die in hem vereent waren, overgingen aan de baronnen van *Glembervie* en van *Lochevin*, van den naam en van het huis van *Douglas*, hoewel Mylord *Maxwell* den tyt van graaf van *Morton* aannam.

1589.

* Sperr-
wood.† Zie
fol. 427.

De Schotische Ichryver * zegt, dat het huwelyk van den koning met eene prinsesse van Denemarken, daar wy reets van gesproken hebben †, door den kapellaan *Lindsay*, die zich van de Fransche taal by deze plegtigheid bediende, wierdt ingezegent, mogelyk om dat deze prinses het beter dan het Schotisch verstondt; dat vervolgens de koning en de koningin den 22 December, om zich, op het verzoek van hare Deensche Majesteiten, naar dit hof te begeven, naar Noorwegen vertrokken, en te *Bahus* landden. Zy vervolgden hunnen weg te landt, of veel eer ter zee en door de bevrozene wateren, en kwamen te *Helsingborg*, in de provincie van *Schonen*, aan, de kroon van *Zweden* toebehoorende, en van daar in het Deensche gebiedt.

1590.

Op den 21 January wierden zy door den koning, verselt van de koninginne moeder, den hertog van *Holstein*, zynen broeder, en van de vier regenten, die men hem om zyne minderjarigheid hadt toegevoegt, op het kasteel *Kronenburg* ontfangen. Zy vertrokken weder van dit hof in het begin van *May*, en kwamen den 20 te *Leith* aan.

Geschil
omtrent
de kro-
ninge
van de
koning-
inne.

Daar rees geschil omtrent de kroning van de koninginne, de koning begerende, dat men haar zou zalven. Eenige leeraars stelden zich daar tegen, zeggende, dat dit eene Joodsche gewoonte was, die het Evangelie afgeschafft, en de paus weder te onrecht op de baan gebragt hadt. Anderen hielden staande, dat dit een oud gebruik van alle tyden en eene gewoonte in alle ryken was, brengende ten dien einde verscheide voorbeelden by. Terwyl zy het daar omtrent met malkander niet konden eens worden, beslechtte de koning dit geschil, met te zeggen, dat hy de komst van een bisschop zou afwachten, door wiens handen hy wilde dat deze plegtigheid zou geschieden. *Andreas Melleville*, gebeitigt zynde, dat een bisschop boven hem in dit werk zou worden gestelt, riedt

zyne amptgenoten van hunnen eisch af te staan, het welk weder voor de tweede maal ter omvraging gebragt zynde, wierdt het by meerderheit van stemmen overgehaalt; zo dat de koningin op den volgenden zondag door *Robert Bruce* in de kerk van *Holirod-houfe*, of van het *H. Kruis*, wierdt gekroont, en des anderen daags morgens deedt zy hare koninklyke intrede in de stad, onder de toejuichingen van het volk.

Weinig dagen daar na wierdt 'er eene vergadering der geestelykheit, die de koning met zyne tegenwoordigheid vereerde, te *Edenburg* gehouden. Hy vertoonde aan de leeraars, die de vergadering uitmaakten, dat niets verachtelyker voor den Godsdienst, noch nadeeliger voor den Staat was, dan de verwoede haat, dien hy tot zyn groot leedwezen onder hen zag regeren; dat hy van voornemen was den zelve uit te dooven, mits zy hem in het uitvoeren van zulk eene zwaarwigtige, doch in zich zelve roemryke en nuttige zake te hulp kwamen. Vermaant krachtdaag, zeide hy, het volk door uwe leerdenen om het tot der zelve nakominge aan te spooren; overtuigt het door uw voorbeeld; verzuimt niets om u met uwe parochianen te verzoenen, terwyl ik van mynen kant zal arbeiden om van alle myne onderdanen een bert en eene ziel te maken, in verwachting, dat Godt myne voornemens en de uwe zal zegenen. Met dit inzicht van eendragt beval hy, dat ieder de geloofsbelydenis van het jaar 1580 zou ondertekenen, en dat zy door eene bekrachtiging van den Raadt zou gestaaf worden.

In het jaar 1591 verloor de kerk van *Schotland* eenen van hare opperleeraars *, zo aanzienlyk door zyne geboorte, als door zynen yver voor den Godsdienst en zyne geleerdheit. Hy was afkomstig uit het doorluchtige huis van *Areskin van Dun*, waar van hy den naam voerde, hebbende niet alleen ten tyde der vervolging het hervormde geloof omhelt, maar ook de andere Protestanten geherbergt. Hy hadt nog meer gedaan; ziende dat de oogst veel beloofde, en dat 'er weinig arbeiders waren om het gevaar, daar de hervormers zich aan bloot stelden, gaf hy zich zelve edelmoedig aan deze bediening over, zonder te denken, dat hy de waardigheid van *Paar* van het ryk, die hy bezat, te kort deedt, en zonder te vrezen voor de straffe, daar de verkondigers van het Evangelie mede gedreigt wierden. Hy stierf in zyn twee en tachtigste jaar, met de achting van een volmaakt leeraar, waarom men hem den tweden *St. Ambrosius* noemde.

Wy zullen niet spreken van eenige geschillen, onder de Presbyterianen ontstaan, die hunne vyanden aanleiding gaven te zeggen, dat 'er, onder voorwendfel van een eenvoudiger en strenger hervorming in te voeren, staatzucht onder speelde, om dat dit verhaal de kerkelyke Geschiedenis raakt. In de burgerlyke regering vielen beroerten van meer gevolg voor. De zelve wierden gedurende de reize van den koning naar *Denemarken* gestookt. De heeren van den Raadt, aan welke hy de regering hadt toevertrouwt, hadden de les van eendragt en vreedzaam met malkander te leven vergeten. De graaf van *Bothwell* was een onrustige geest, ongestadig, al zo ontrouw aan den koning, als aan den Godsdienst, en gereed om alles aan zyne staatzucht en verdiensten op te offeren. Men wist, dat hy voorgenomen hadt gedurende de afwezendheit van zyne Majesteit alles het onderste boven te keren. De kanselier *, geenzins zyn vriendt, nam deze gelegenheit, terwyl hy den koning op de reize verfelde, waar om aan hem te vertonen, dat in-

1590.

Heerly-
ke aan-
sprake
van den
koning.1591.
Doodt
en lof
van den
opper-
leeraar
Areskin.
* *Savin-*
tundani.Kwade
hoedan-
igheid
van den
grave
van
Bothwell.* *Jan*
Mait-
land
van
Thurston.

1591. indien hy vreedzaam wilde regeren, hy den adel van het hof moest bannen, zynen geheimen Raadt, daar hy te veel machtige en kwalygezinde heeren in hadt, zuiveren, en op zyne wederkomst den grave van Bothwel, nevens al zynen aanhang, gevangen zetten.

De ridder *Molleville* was van deze gedachten niet. Men ziet in zyne Gedenkschriften zyn antwoordt wannecr de koning hem de eer dedt van hem om raad te vragen. Het zelve bevatte de schoonste les, die ooit aan een vorst kan gegeven worden. *Het middel om roemruchtig over anderente regeren, zeide hy, is van zich zelve meester te zyn. Om meester over de herten der onderdanen te wezen moet men zyne eigene driften betuigen, en het volk zal altoos geveed zyn een vorst te geboorzamen, die zich aan de wetten en aan de redenen onderwerpt.* Voorts, vervolgde hy, *ver van den adel buiten den Raadt te houden, gelyk de kancelier wil hebben, moet gy den zelven daar in roepen: dat zal hen haast verwelen, en zy zullen geen voorwendfel meer hebben om te murmureren. Uwe Majesteit berdenke wat beroerten de acht personen, die gy in het begin van uwe regering hadt verkoren om in uwen Raadt te zitten, die door het volk Octavianen wierden genoemd, hebben verwekt.* Vervolgens riedt hy den koning nooit zyne achtbaarheid aan diergelyke verwytingen bloot te stellen, al zynen adel aan de regering deel te doen hebben, en ondertusschen zelf het oppergezag in acht te nemen.

Het was in dezen tydt, dat men den grave van Bothwel, beschuldigt van de misdadt van gekwetste hoogheit schuldig te zyn, gevangen nam. De beschuldigers waren de toveraars, daar wy reets van gesproken hebben. Men werkte aan hun rechtsgeding op de klagten, die tegen hen ingebracht waren. Onder de gevangenen was eene vrouw, *Agnes Sanson*, en een man, *Richard Graham* genaamt, die als het hoofd van den ganschen aanhang waren. De eerste hadt een trotsch gelaat, en in haar wezen en redenen vertoonde zy ik weet niet wat voor bedrog. Men noemde haar ook *de wyze vrouw van Keith*. *Graham* hadt eene zeer nauwe verbindtenis met haar; zy waren beide onder haar volk in grote achting, en men zeide, dat zy den grootsten ommeegang met den Duivel hadden. Eenigen zeggen, dat de eerste een gemeenzamen geest hadt, die haar alles bekend maakte. Anderen schryven dit aan *Graham* toe. Allen kwamen daar in overeen, dat in de zamenkomst van deze ellendige menschen, die van het gemene volk *Sabbat* wierdt genoemd, een beeldt, van wasch gemaakt, en met een linnen doek omwonden, ten toon wierdt gestelt, dat het zelve eerst aan den Duivel om het op te offeren aangeboden, vervolgens aan *Sanson* gegeven, en zo van handt tot handt overgereikt wierdt, en dat ieder deze woorden sprak, als hy dit beeldt in zyne armen nam: *Dit is koning Jacobus de VI, die op het verzoek van Bothwel moet van kant gemaakt worden.* De toveraars, die men gevangen hadt genomen, en die dit verhaalden, zeiden verder, dat in eene andere vergadering, daar de Duivel eene lange predikatie in hadt gedaan, hy gevraagd hadt, wat uitwerking de bezweringen over het beeldt van wasch hadden gehad, en dat een oud landman †, dien deze woorden ontglipten: *De koning vaart nog wel, Godt dank!* een harden vuistslag van den Duivel kreeg; dat echter de Duivel zelf aanstonts daar op aan al zyne toehoorders, verwondert, dat alle hunne verfoecielyke bezweringen, die aan anderen zo nadoelig waren geweest, op den koning nog geen vat hadden ge-

had, hadt verklaart, dat de oorzaak daar van was, dat de koning een eerlyk man was, dien Godt in zyne bescheiminge hadt genomen. Daar zyn schryvers, die zeggen, dat *Sanson* deze verklaring hadt gedaan, verzekerende, dat zy in hare ondervragingen hadt beleden, dat haar gemeenzame geest, dien zy ten gevalle van *Bothwel* badt den koning te doen ombrengen, haar duidelyk hadt verklaart, dat dit niet aan hem stondt, dewyl de koning een eerlyk man was: woorden, die deze geest in het Fransch hadt uitgesproken, en die zy hadt onthouden, zonder ze te verstaan. Om de waarheit te zeggen, dit gansche verhaal geeft geen denkbeeldt van toveraars, maar van menschen, die in de herfsenen zyn gekrenkt, hoewel het wel kan zyn, dat de Duivel op de naargeestigheit van dat godloos geboefte, dat zich op zulk eene ongelukkige wyze aan hem hadt overgegeven, werkt: ook komt ons het overige der verklaringen als belagchelyk voor. De gevangenen vertoonden den Duivel als voorzitter in hunne vergaderingen met een yskoud ligchaam, zo hard als yzer, met een schrikkellyk wezen en een kromme neus, als een arendsbek, met grote brandende oogen, als vuur, met handen en benen vol haar, en met een zachte en heersche stem. *Graham* getuigde echter niet gelyk de anderen. Hy zeide wel, dat de Duivel een ligchaam aannam; maar des niettegenstaande een geest bleef, dien men niet kon betasten. Zo wel hy, als *Sanson*, hielden hunne verklaring ten aanzien van den grave van Bothwel en de vervloeking, aan het wasche beeldt gedaan, staande. Zy wierden beide gevonnist om verbrand te worden; maar de anderen raakten vry, het welk een bewys is, dat de rechters deze twee hoofden van het cedgespan als schelmen, die met het leven en de achtbaarheid van den vorst speelden, en de anderen, die zich hadden laten verleiden, als zotten en dwaalgeesten, van hun verstandt berooft, aanzagen.

Ondertusschen kon men niet nalaten den grave van Bothwel op zulke verklaringen in eene zo tedere zake gevangen te nemen. Anderen zeggen, dat hy, wanneer hy dit vernam, zich zelf kwam aangeven, en verzocht, dat, indien men hem kon veroordeelen op het zeggen van den Duivel, den vader der leugenen, en op zyne onderstellingen, die geen meer geloof verdienden, men zyn rechtsgeding ken opmaken. De koning oordeelde, dat hy gelyk hadt: maar de Raadt vondt niet goed hem zo haast in vryheit te stellen, en wilde het hem niet toestaan dan onder beding, dat hy voor een zekeren tydt niet aan het hof zou komen. Zyn ongeduldt, gevoegt by zynen wraakzuchtigen jmborst, liet hem niet toe zich met eene vryheit onder voorwaarden, en die naar eene ballingschap geleek, te vrede te houden: daarenboven van eenige misnoegden aangezocht om zich voor hun hoofdte verklaren, vluchtte hy over den muur van het kasteel, en vertrok naar de provincie van *Cathnes*, daar hy tot hoofdte van de zamenverbondenen, die van voornemen waren zich van den koning te verzekeren, en den kancelier om te brengen, wierdt verklaart.

Daar scheelde weinig aan, of de aanslag was gelukt. De zelve mislukte alleen om dat de zamengezworenen daar te veel gerucht van hadden gemaakt. Zy hadden verstandhouding met de bedienden van zyne Majesteit, die hen des avonds na den eeten in het paleis inlieten. Niets was gemakkelyker dan in stilte in de kamers van de genen, daar zy zich van wil-

Heerly-
ke les
van den
ridder
Molle-
ville.

Verhaal
van de
Schot-
sche to-
veraars,
en hun
rechtsge-
ding.

* ruf-
schen
Keith en
King-
horn.

Byzon-
deheden
van hun-
ne on-
dervra-
ginge.

† ge-
naamt
Grai-
atuk.

* of
Cathnes.

Zamen-
zwering
van den
grave
van
Bothwel.

wil-

1592. wilden ontdoen, te komen: maar, in plaats van deze voorzichtigheit te gebruiken, waren zy niet zo haast in het paleis gekomen, of zy stelden alles in rep en roer. Men doe recht aan Bothwel, riepen zy; men doe recht aan Bothwel. Dit was zo veel als eene waarfchouwing voor den koning en het gansche hof, boven al voor den kancelier, om op hunne hoede te zyn. Ieder versterkte zich in zyne kamer, en verwachtte de hulp, die by hen door een bedekten weg, die den verraders onbekend was, kwam. Voor dat de zelve naderde, trachtten zy de deuren op te lopen; maar dit niet willende gelukken, vertrokken zy met meer spoedt en verwardheit dan zy gekomen waren, behalven eenige, die men gevangen nam, en des anderen daags wierden gerecht. De graaf van Bothwel liet in het vluchten den hamer, waar mede hy de deur van de kamer, daar de koningin in was, hadt menen open te slaan, achter. Men beval, dat men den zelve tot eene eeuwige gedachtenisse van deze zamenzwering daar zou laten blyven.

Andere munitery. Kort daar na ondernam eene andere party der misnoegden, tot haar hoofdt den hertog van Lenox, de graven van Home en van Marre hebbende, de misbruiken, daar het volk tegen schreeuwde, te verbeteren. De haat, die tusschen den hertog en den kancelier was, hielp veel om dit eedgenootschap, of de onderneming van Dalkeith, zo als men het noemde, om dat het daar was oppgerecht, te styven. De hertog van Lenox en Mylord Home, van daar komende, ontmoetten den kancelier op weg. Zy zouden hem om het leven gebragt hebben, indien zyn gevolg het niet hadt belet. Hy verliet het hof, om zulke gevaarlyke vyanden te ontwyken, en Jakob Stuart, graaf van Aran, bediende zich van deze gelegenheit om in het ampt van kancelier herstelt te worden (a): maar de kuiperien van zyne vyanden haalden het by den koning tegen zyne goede mening over.

Doodt van Stuart, graaf van Aran. Kort daar na wierdt hy door een neef van den grave van Morton, die de doodt van zynen oom wilde wreken, vermoord, daar niemandt wraak over nam, hebbende een ieder een af keer van zyn geweld en staatzucht. Ondertusschen verzoocht de kancelier, Mylord Thirlston, zyne herstelling, en zyne wederoeping aan het hof, dat de koningin tegenstondt: maar hy zette haar om door de bemiddeling van Mylord Cesford, die met hare nicht getrouwt was.

Andere onderneming. De onderneming van Dalkeith wierdt van die van Falklandt gevolgt. Daar scheelde weinig aan, of de koning zou in het kasteel, den zelve naam dragende, en gelegen in de provincie van Fisse, vermaard door het heerlyke paleis, en de warande, die daar zyn, verrascht zyn geworden. Hy wierdt daar door den grave van Bothwel aangetast; maar de aanslag mislukte hem, en de uitvoerder vluchtte naar Engelandt.

Kuiperij der Jesuiten. Eene gevaarlyker zamenzwering dan de voorgaande wierdt in den zelve tydt door de kuiperij van de Jesuiten, ondersteunt door den nieuwen grave van Angus, door de graven van Huntley en van Arrol, gesmeed. Een meester in de rechten, genaamt George Kerr, diende hen voor gezant, en stondt gereed om naar Spanje te vertrekken, wanneer hy gevangen wierdt genomen.

De Jesuiten gebannen. Men vondt verscheide brieven, van deze heeren getekent, en ongetekent, by hem, en als de graaf van Angus te Edensburg kwam, zette men hem gevangen. De koning, van zulk een schelm- (a) Het was hem in het jaar 1586 afgenomen.

stuk onderrecht, deedt een bevel aan de overheit 1592. afgaan, om de schuldigen met alle strengheit te straffen, vermanende alle getrouwe onderdanen zich voor de lagen der Jesuiten, gezworene vyanden van het koninkryk, te wachten, en Godt te danken voor de ontdekking van dit verraadt; zo dat men zich niet behoort te verwonderen, indien dit wraakzuchtige genootschap van toen af den ondergang van een vorst, die hen zo opentlyk vervolgte en bande, zwoer.

Het Parlement, dat in dit jaar te zamen kwam, spande met den koning aan om de Jesuiten en hunne aanhangers als verstoorders van de algemene rust te vervolgen. Het bevestigde ook door een byzonder geschrift de macht van den koning over het kerkelyke, dat de geestelykheit wilde vermindert hebben.

Indien het jaar 1588 een wonderjaar vol bovengewone voorvallen voor Engelandt, gelyk wy hebben gezien, was geweest, het zelve was het niet minder voor Vrankryk, alleen met dit onderscheidt, dat het eerste den luister van zyn ryk zag vermeerderen, daar het andere in het tegendeel op het punt stondt om zyn ryk het onderste boven te zien keren. De geschiedschryvers merken ook wel aan, dat de voortekenen, die zulke vreemde toevallen hadden voorspelt, meest naar den kant van dit ryk waren verschenen. Het aardryk schudde in Normandië en langs de Loire; het stormde zes weken lang op zee; in de lucht verschenen vurige verschynselen, en op den 24 January hadt men te Parys zulk een zwaren mist, dat men op het midden van den dag licht moeit aansteken, om den weg op straat te vinden: zo vele voortekenen, zeggen de Fransche schryvers, van de doodt van den prinsse van Condé, van de beschanfinge van Parys, van het omkomen van de Guizen, van den vorstenmoordt van Henrik den III, en ten laatste van de omkeering van het gansche koninkryk. Het is by deze geschiedenis schryvers dat men de byzonderheden van alle deze zaken moet zoeken. Wy zullen 'er alleen eenige van verhalen, die van het meeste belang zyn. De doodt van den prinsse van Condé viel in de maandt van Maart te St. Jan D'Angeli, eene stadt in Xaintogne, daar hy zyn verblyf hielt, voor. De zelve was zo aangenaam aan alle Roomschegezinden en aan alle de partyen van de zamenverbondenen, als zy te betreuren was voor de Protestanten. Deze laatste dachten alles verloren te hebben, met een prins, die by al zyne heldendeugden een oprechten yver voor den Godsdienst, die aan den oudsten der Bourbonnen * ontbrak, voegde. Hy stierf in zyn vyf en dertigste jaar, en naar het getuigenis der artzen by het openen van zyn ligchaam twyfelde men geenzins of hy was vergeven. Maar de uitvoerders van dit verfoecielyk werk trachtten het kwaad vermoeden, dat men scheen op hen te hebben, weg te nemen niet te verbreiden, dat dit eene rechtmatige straf van Godt en eene uitwerking van den Apostolischen blixem was, naardien hy mede in de bul tegen den koning van Navarre begrepen was geweest.

Doodt van den prinsse van Condé, en zyn lof. Doodt van den prinsse van Condé, en zyn lof.

Henrik den IV. Wat aangaat de afschuttingen, niets is bekend, al de wereldt weet hoe ver de verwoedheit van die van Parys voor de Guizen tegen Henrik den III, gedwongen Parys te verlaten, na dat hy de afschutfelen tot aan de Louvre voortgezet zag, en deze stadt aan zyne onderdanen te laten, is gegaan. Wy kunnen eene omstandigheit niet met stilzwygen voorbygaan, die de Geschiedenis van Engelandt betreft. Mylord Stafford was toen gezant van Elizabeth te Parys. De zamenverbondenen, die niet kon-

1588.
1589.
1590.
1591.
1592.
Cambden.
Thuanus.
Mazaray.
Varillas.
Het Leven van Henrik den IV, door den bisschop van Rhoder.
Wonderwerken in Vrankryk.
1588.
Doodt van den prinsse van Condé, en zyn lof.
* Henrik den IV.

1588. konden verdragen, dat men eenige gemeenschap met eene koninginne, die zy voor eene ketterfche vrouw aanzagen, hieldt, omcingelden zyn huis; en, zonder acht te geven op het recht der volkeren, spraken zy niet anders dan van hem met zyn gevolg dood te slaan. Dit was de taal der *Zestienen*, gelyk men de voornaamften van dit eedgenootfchap, die, tot een getal van meer dan tien duizend, in de zestien wyken van Parys verspreid waren, noemde. De hertog van Guize zondt hem *Brizak*, om hem het gevaar, dat hy liep, voor oogten te stellen, en hem eene wacht, om veilig uit het ryk te vertrekken, aan te bieden. Maar de gezant antwoordde trotschelyk, dat hy geen andere verzekerdheit dan die van zyne fouvereine nodig hadt, en dat hy, ver van voor de bedreigingen, die men hem deedt, bevreest te zyn, de twee deuren, waar door men van twee kanten in zyn huis kon komen, zou open zetten, en zelfs de moordenaars te gemoet gaan, om te zien, of zy stout genoeg zouden zyn om het bloedt van den Engelichen gezant te storten. Voor deze standvastigheit moest de hertog van Guize wyken, en zyne welsprekendheit, die hy te vergeeffich om hem te overreden hadt gebruikt, aanleggen om de verwoedheit van die van Parys in toom te houden. Terwyl *Stafford* dus in weêrwil van het eedgenootfchap in huis bleef, viel den koning de schrik op het lyf; hy verliet Parys, en vertrok naar *Chartres*, horende van alle kanten roepen: *Leve Guize! Leve de beschermer van het gelove!* Maar hy nam 'er kort daar na wraak over door het ombrengen van de Staten van Blois.

Zy waren zamengeropen om de mislagen, daar het volk over klaagde, te verbeteren, en om te overleggen of men de tucht, by de kerkvergadering van *Trente* belloten, zou invoeren. Dit was ten minste het voorwendfel der zamenkomst; maar *Henrik de III* hadt andere gedachten. Niemandt is onbekend, dat de hertog van Guize en zyn broeder den 23 December door negen van de vyf en veertig man, die de hertog van *Epernon* aan het hof tot wacht van den koning hadt gebragt, wierden vermoord. Zy waren alle *Gasconjers*, en, zo men zegt, van eene weêrgaloze dapperheit. Het oordeel, dat men over dezen moordt velde, was zeer verchillende. De verstandigste fchryvers staan toe, dat nooit eenige zaak dubbelzinniger, noch betwiftelyker is voorgevallen. Aanden eenen kant scheen de overlaf van de *Guizen*, die niets anders spraken dan van den koning af, en hem eene monniken-kroon op te zetten, en in een klooster op te fluiten, zulk een droevige uitkomst verdient te hebben, en aan den anderen kant waren het aanzien, dat deze prinsfen hadden verkregen, de haat, dien de koning zich daarentegen onder zyne onderdanen van de beide *Godsdienst*en, zyn woordt aan geen der beide partyen houdende, op den hals hadt gehaalt, kortom, de verfoeicyke omftandigheden van den moordt oorzaak, dat men de uitvoering van den zelve met schrik aanzag. *Catharina van Medicis* was zo geraakt van de verwyten, die men haar toeduwde, dat zy de *Guizen* in de staten van Blois hadt gebragt, gelyk mede van de verachting, die de koning haar zoon haar sedert dezen moordt begon te bewyzen, dat zy 'er van droefheit over ftierf, zonder van iemandt beklagt te worden, gehaat zynde van het ganfche ryk. Belangende *Henrik den III*, hy wierdt kort daar na door een jong *Jakobyner*† monnik, genaamt *Jakob Clement*, vermoord, hoe-

III Deel.

wel een fchryver van de voorgaande eeuwe * de hoedanigheit van den moordenaar, daar alle andere fchryvers in overeenkomen, wil betwiften.

Deze doodt bragt *Henrik den IV* op den troon: het eedgenootfchap betwiftte hem de kroon, en ieder landvoogdt der provinciën trachtte zich zelf fouverein te maken, waar door het ryk wierdt gedreigt, of aan het huis van *Lotharingen* over te gaan, of zich verdeelt te zien, gelyk ten tyde van den val van het huis van *Karel den Groten* was gefchied. Daarenboven waren de prinsfen van Bourbon den oudften van hun huis niet zeer genegen, en daar waren 'er zes, die gereeder waren om hem te dwarsbomen dan om hem dienst te doen †. Maar de grootfte hinderpaal kwam van den kant der eedgenoten. Te vergeeffich trachtte de koning den hertog van *Mayne* te winnen; hy kon zyn oogwit niet bereiken, en wierdt gedwongen de belegering van Parys op te breken. Voor dat hy vertrok fchreef hy aan de koninginne van Engelandt en aan de andere *Protestantifche* vorften, om hen te verzekeren, dat niets bekwaam was hem te doen wankelen, noch hem van *CHRISTUS* af te trekken. Dus is het, dat de vermaarde fchryver * van zyn leven daar van spreekt, getrouwelyk de eigene woorden van zynen brief aanhalende. Men mag zeggen, dat hy, wanneer hy van Parys vertrok, zich in de armen van de koninginne van Engelandt kwam werpen, mardien hy niet naar *Normandië* vertrok, dan om nader by den byftandt te zyn, dien hy uit dit overzeeifche ryk verwachtte, en zich met de benden, die *Elizabeth* hem zou zenden, te vereenigen, gelyk wy reets verhaalt hebben.

Dus is het ook dat in het volgende jaar de burggraaf van *Turenne*, zyn gezant by de *Duitfche* vorften, daar van sprak. De *Gefchiedenis* zegt ons, dat hy, wanneer hy naar *Berlyn* vertrok, de ftadt, daar de keurvorften van *Brandenburg*, thans † ook koningen van *Pruiffen*, hun hof houden, daar een openhertig gefprek over met dezen vorft hadt. Hy klaagde over de verontwaardiging, die zyne keizerlyke Majesteit op het punt hadt getaan den *Allerchristelykften* koning aan te doen. Daar legt mynen meester weenig aan gelegen, zeide hy, dat de keizer vergeten heeft wat hy aan een zo groten koning verfbuldigt is: als de keurvorften van het Ryk, vereenigt met de koninginne van Engelandt, alleen vervolgen hem met hunne vriendschap te vereeren, hy zal gemakkelyk die van anderen kunnen missen.

De vermaarde slag van *Yvri* gefchiedde op den 14 Maart des jaars 1590. Men ziet de byzonderheden daar van by de *Fransche* gefchiedenisfchryvers, die vermaak fchynen gevonden te hebben in het verhalen van de bevelen, die de koning tot den slag gaf, de goede geffeldheit van zyn leger, de gebeden, die hy voor Godt, om hem de overwinning te geven, uitsfortte, en zyne aanspraak aan de soldaten om hunnen moed op te wekken. *Herre*, zeide hy, tot Godt sprekende, dwing de oproerigen voor fouverein te erkennen dien de ordrer der opvolging tot het ryk roept; maar indien gy het anders hebt befloten, of dat gy weet, dat ik een koning zou zyn, dien gy in weeten toorn geeft, beroof my te gelyk van de kroon en van het leven. Verder zeide hy tegen de soldaten: *Myne kinderen*, indien gy woe vaandels en flandaarden uit het gezicht verfbieft, zie daar het veldteken, tonende hen met eenen zyn helmet, daar een bos met witte pluimen aan zat, dat gy moet volgen: dat zult gy overal zien, daar eer en overwinning te behalen is. Hy bekwam inderdaadt eene volkome overwinning.

M m m

In

1589.

* *Va-*

riilas.

Belm-

ming,

daar *Hen-*

rik de IV

in was.

† de kar-

dinalen

van

Bourbon

en van

Vendô-

me, de

graaf van

Soiffons,

de prins

van *Con-*

ti, de

hertog

van

Mont-

penfier,

en de

prins van

Dombes.

* de bif-

fchop

van *Rho-*

des.

1590.

Wat

werk hy

maakt

van het

verbondt

met de

konin-

ginne

van *En-*

gelandt

en de

Protes-

tantifche

vorften

van

Duitfch-

landt.

† sedert

het jaar

1701.

Slag van

Yvri.

1591.

1588.

1589.

1590.

1591.

1592.

Camb-

den.

Thuanus.

Mexeray.

Varellas.

Het *Le-*

ven van

Henrik

den *IV*,

door den

biffchop

van

Rhodes.

Wonde-

werken

in *Frank-*

ryk.

1588.

Doodt

van den

prinsfe

van *Con-*

dé, en

zyn lof

* *Henrik*

den *IV*.

† of *Do-*

minika-

aer.

1591.

In het volgende jaar bekrachtigde het Parlement te Tours het openbaar gefchrift voor de Protestanten, strekkende om hen de vrye oefening van hunnen Godsdienst toe te staan. *Sixtus* de V was in het voorgaande jaar gestorven. Hy was zeer veracht by de eedgenoten: doch hy kreeg tot zynen opvolger *Gregorius* den XIV*, die een yverige beschermer van hen was (a).

Niets veroorzaakte meer moeite aan *Henrik* den IV dan de aanhang der koninklyke Roomschegezinden, of die van de derde party, die, onder voorwendfel van den Roomschen Godsdienst voor te staan, het ryk onder dwang hielden. In schyn volgden zy de party van den koning; maar gelyk het alleen was onder beding, dat hy den Roomschen Godsdienst zou aannemen, schenen zy gereeder te zyn hem te verlaten dan voor de handhavinge van zyn recht te sryden; zo dat hy op weinig anderen, buiten de Hervormden, die minder hunne eige dan zyne veiligheid zochten, kon staat maken.

In dezen tydt veroverde de burggraaf van Turenne, die met de erfgename van de Mark, hertoginne van Bouillon, stondt te trouwen, *Stenay* daags voor zynen trouwdag, en *Lesdiguières*, Grenoble ingenomen hebbende, behieldt ook Provence, dat de hertog van Savoije van de kroon zocht af te scheuren. Het was omtrent dezen tydt, dat *Henrik* de IV de stad *Nojon* innam, en dat de jonge *Guizen* uit het kasteel van Tours, daar hy gevangen was, de vlucht nam. De eedgenoten zegepraalden daar over; maar daarom gingen zyne zaken niet beter: de argwaan, dien de hertog van Mayne, zyn oom, daar over opvatte, maakten deze laatsten nog zwaarmoediger en achtelozter, dan hy natuurlyk was, volgens het oordeel, dat *Henrik* de IV daar over veide.

De Roomschegezinde schryver* stelt onder het verlies, dat Vrankryk dit jaar leedt, twee doorluchtige kerkelyke personen van gansch verschillende geboorte en Godsdienst. De eerste was de beroemde *Amiot**, die van een zoon van een slager van Melun grootaalmoezenier van *Henrik* den III, de welke hem het bisdom van Auxerre gaf, door zyne geleerdheit wierdt. Daarenboven is hy door zyne werken zeer bekend, boven al door zyne vertaling van *Plutarchus*, sierlyker, zegt de schryver, dan trouw overgezet. De andere was de beruchte *Antoni van Chandieu*, die te Geneve in zyn zeven en vyftigste jaar stierf, waar van hy 'er zes en dertig in den H. dienst van het Euangelie met zo veel bekwaamheit als yver hadt beiteed. Hy was te gelyk door zyne schriften en door zyne leerredenen beroemd, zeer gezien by zyne party, die achting niet alleen voor zyne geboorte, uit een der adelykste huizen van Lions, maar ook voor zyne wysheit en standvastigheit hadt. Hy was ook in aanzien by *Henrik* den IV, voor wiens belang hy zo wel wist te sryden, als te spreken. Zyne nazaten erfden zynen naam en zyne deugden, en hoewel in een ander beroep, toonden zy nochtans den zelven yver voor den Godsdienst (b).

1588. De hertog van Parma, om het vervolg van de Geschiedenisse van de Nederlanden weder op te vatten, dien het veroveren van Bergen op den Zoom mislukt was, troostte zich met het innemen van Bon, dat hy op het laatste

(a) Hy was ook een onderdaan van den koning van Spanje, als zynde te Milaan geboren, dat toen aan die kroon behoorde.

(b) De oudste vluchtte naar het hof van Brandenburg, en de jongste bleef in het land van Vaux, op het land van Chaabot.

van September des jaars 1588 veroverde. *Schenk* hadt het in het voorgaande jaar veroverd, gelyk wy hebben verhaalt, en hadt daar eene bezetting van drie duizend man, onder het bevel van den baron *Pollitz*, wiens moedt en trouw hem bekend waren, in gelegd. Hy nam de behoudenis van deze stad zeer ter herte, niet alleen om dat hy de zelve hadt vermeertert, maar ook om dat hare gelegenheit haar inderdaadt van groot belang deedt zyn; van de eene zyde voor de hulp, die men van Duitschlandt voor de Vereenigde provinciën was wachtende, zeer dienstig, en van de andere zyde de gemeenschap met de Walsche provinciën, behorende onder het gebiedt van Spanje, met Gelderlandt en langs den Rhyn aflydende. Het was om zich in deze post te handhaven dat hy deze vermaarde sterkte bouwde, aan de welke hy zynen naam gaf, onder Bon, tusschen Nimwegen en Emmerik gelegen, ter plaatse daar de Rhyn verscheidne armen begint te maken, en die door den inval der Franschen in het jaar 1672 zo vermaard is geworden in de Jaarboeken. Niet te vrede zynde met deze sterkte opgeworpen te hebben doorreisde hy al de Protestantische staten, en trok van Duitschlandt naar Engelandt, om de vorsten van de Augsburgsche belydenisse en de koningin *Elizabeth* aan te moedigen eene stad te verdedigen, die niet alleen een bolwerk voor de Vereenigde provinciën, maar ook voor de Duitse vryheit en voor den Protestantischen Godsdienst was. Hy deedt deze reis na dat hy wel onderrecht was van het besluit, dat de prins *Ernest* van Beyeren, keurvorst van Keulen, nevens den hertog van Parma, landvoogdt van de Nederlanden, genomen hadden, van al hunne macht in het werk te stellen om eene plaats van zo veel aangelegenheit weder te krygen. Hun volk kwam de zelve ook inderdaadt berennen byna zo haast als *Schenk* ze ingenomen hadt; maar deze belegering kwam hen duur te staan, en het was niet dan ten einde van zeven maanden dat men by gebrek van levensmiddelen gedwongen wierdt tot een verdrag te komen.

Vervolgens raakte de hertog van Parma voor Wachtendonk, dat hy niet dan twee maanden na dat de loopgravens daar voor geopent waren kon veroveren. Men merkt aan, dat het in deze belegering is, dat men zich voor de eerste maal van de verschrikkelyke oorlogsblixemen, die men bomben noemt, bediende, waar van de uitvinder een vuurwerker van Venlo was; het welk niet overeenkomt met die het gebruik daar van op het jaar 1521, in de belegering van Mazieres, gelyk wy op zyn plaats gezegt hebben*, brengen. Hoe het zy, men zegt, dat de proef, die deze meester daar van nam, een slechten uitslag hadt. Hy hadt geen ander voornemen dan om den jongen hertog van Kleef, welke van die van Venlo wierdt onthaalt, vermaak aan te doen; maar een van de gezegde gevaarlyke werktuigen viel ongelukkig op een huis, dat in den brandt geraakte, en de vlam, tot de andere huizen overslaande, verteerde byna de halve stad: droevige voortekenen van de verworsting, die de zelve naderhandt zouden veroorzaken.

Het verlies van Wachtendonk wierdt van het overgaan van Geertruidenberg gevolgt. Deze stad behoorde aan het oude erfgoedt van de prinsfen van Oranje (a). De opstandt van de Engelse

(a) De zamenverbondenen hadden het in den jare 1573 veroverd. Zie fol. 245.

Doodt van Sixtus den V.

* Na *Urbanus* den VII, die maar dertien dagen regeerde.

Innemen van *Stenay* en van *Nojon*.

* *Thuanus*. Doodt en luf van *Amiot* en van *Antoni van Chandieu*. * Andere stellen zyne doodt in den jare 1593.

1588. Vervolg van de zaken der Nederlanden.

Cambden. *Thuanus*. *Mezeray*. *Strada*. *P. Bor*. *De Groot*.

Het bouwen van de sterkte *Schenk*.

Veroveren van Bon.

* onder de regering van *Henrik* den VIII fol. 136.

1589. Het innemen van Geertruidenberg.

1590. sche bezetting leverde de zelve in handen der Spanjaarden, zonder dat het voor den prins *Maurits* mogelyk was het te beletten.

Onder-
neming
van
Sebenk
tegen
Nimwe-
gen, daar
hy ver-
dronk.

De doot van den dapperen *Sebenk* was weder een nieuw verlies voor de Vereenigde provinciën. Hy trachtte het verlies van *Bon* met het innemen van *Nimwegen* goed te maken, van voornemen zynde het zelve by nacht te overrompelen: maar op de *Waal* met twintig schepen zeil gegaan zynde, veranderde de windt in een oogenblik, die hem eerst gunstig was. De matrozen moesten met alle kracht roeien om ter plaatse te komen, daar men van voornemen was te landen; maar zo spoedig niet kunnende voortkomen, was het al hoog dag wanneer zy daar aankwamen. Des niettegenstaande waagde *Sebenk* de landing, zonder zich van het geluid der klokken, dat deze aankomst van alle kanten bekend maakte, te verzetten. Hy ging aan landt met de dappersten van zyn volk, beklom de muren, en zou de stad veroveren hebben, indien hy van zyn overige volk was bygesprongen geweest. Hun verzuim, of hunne lafhertigheid was oorzaak, dat deze stoute onderneming mislukte. Na een gevecht van vier uren, waar in zy beurt om beurt, tot twee malen toe, de grote markt van de stad innamen en verloren, moesten zy, om van de bezetting niet omcingelt te worden, weder naar hunne schepen keren: maar daar niet haastig genoeg by kunnende komen, sprong hy in een pont, die dicht aan den oever lag: doch zyne zwaarte en die van zyn gevolg deedt de zelve te grondt gaan, waar door zy alle verdrinken.

Zyne af-
beelding.

Zodanig was het einde van eenen der ontzagchelykste vyanden der Spanjaarden. Hunne schryvers zeggen, dat zyn ligchaam, uit het water gehaalt zynde, aan die van *Nimwegen* te gelyk schrik en blydschap veroorzaakte, naardien de doot zyn ontzagchelyk en stoutmoedig wezen, dat hy in de veldslagen vertoonde, niet hadt verandert. Het schein of hy nog moordt en brandt blies. Behalven zyne onvermoede vaardigheid, standvastigheid en bekwaamheit pryft men zyne grootmoedigheid, waar door hy de herten der soldaten hadt gewonnen. Hy stierf in zyn veertigste jaar, al zo gehaat van de Spanjaarden, die zyn ligchaam in vier delen in vier verscheide wyken van de stad deden ophangen, van waar het door eenen van hunne bevelhebbers, uit vreeze van scharverhaling, wierdt weggenomen*, als bemint en in achtung by die van zyne party. Graaf *Maurits* deedt hem twee jaren daar na in het graf van de hertogen van *Gelderlandt* byzetten.

Verachte
behande-
ling der
Span-
jaarden
van zyn
ligchaam.
*den
mark-
grave van
*Varam-
bon*.
Innemen
van
*Rhyn-
berk*.

Zyne doot was oorzaak van het innemen van *Rhynberk*. Hy hadt deze stad behouden met daar in tot verscheide malen krygs- en levensmiddelen, die zy nodig hadt, te doen brengen. Andere bevelhebbers, min vaardig, of min gelukkig, konden het niet behouden, en na eene belegering van drie maanden viel het in de handen van den grave van *Mansveldt*, die het aan den keurvorst van *Keulen*, zynen ouden meester, op het bevel van den hertog van *Parma* wedergaf (a).

1590.
De slyf-
hoofd-
heit van
Philips
den II
om de
eedge-
noten in

Dit gebeurde niet voor het einde van *January* in het jaar 1590. Hier is het dat het geluk, dat *Spanje* tot nu toe gunstiger dan de Vereenigde provinciën was geweest, begon stil te staan, om voortaan aan de zyde van het gemeenebest te blyven. De voornaamste schryvers

(a) Het zelve wicdt tot verscheide malen genomen en hernomen tot op het jaar 1633, wanneer het aan den Vereenigden Staat bleef.

stellen ook in dit jaar het tydperk van deze grote omwenteling, en schryven daar den uitlag van toe aan de afwending, die de veldtochten van den hertog van *Parma* in *Vrankryk* maakten. Dit was eene verblindheit in *Philips* den II, daar al de schryvers zich over verwonderen, dat zulk een grote staatsman daar toe is gekomen. De hertog van *Parma* hadt meer dan een jaar te voren deze verandering al voorzien, en stelde alles in het werk om ze voor te komen; vleiende dezen staatzuchtigen vorst met de volkome verovering van de *Nederlandsche* provinciën, indien men voortging met de zelve kloekmoedig aan te tasten. Hy vertoonde hem te gelyk, dat de burger-oorlogen in *Vrankryk* hem van deze verovering, veel nuttiger voor zyn ryk dan alle vremde ondernemingen, niet behoorden af te trekken. Zodanig waren ook de aanmerkingen, die *Gaspar Quiroga*, kardinaal van *Toledo*, en *Don Louis Fajardo*, marquis de los *Velez*, onmiddelyk na de doot van *Don Jan van Oostenryk* daar over gemaakt hadden. Maar *Philips* hadt zyn besluit genomen, en niets was bekwaam hem van voornemen te doen veranderen; waar uit men oogenschyneelyk ziet, dat 'er eene onbekende en hoger oorzaak is, die alle wisselvalligheden bepaalt, daar alle menschelyke wysheit zich te vergeeffsch tegen zet.

1590.
Vrank-
ryk by te
springen
docht
hem
Vlaan-
deren
verlie-
zen.

Terwyl hy by een voornemen, dat zo nadeelig voor zyne belangen was, halsterrig bleef volharden, bedienden zich de bondgenoten van zynen mislag, gelyk zyne beste staatsdienaren wel hadden voorzien, en sloegen de handen aan de vaststelling van hunne vryheit. Zy maakten nieuwe wetten, om hun gemeenebest op een vast voet te brengen; zy stelden hunne inkomsten in eene goede order, en vermeerderden hunne landen zeemacht, en wel zo, dat de provinciën van *Hollandt* en *Zeelandt* alleen twintig duizend voetknechten en twee duizend ruiters, zonder de vloten ter zee, noch de *Engelsche* hulpbenden, ten koste van de koninginne, behalven de bezettingen van den *Briel* en *Vlissingen*, te rekenen, op de been bragten. Het was met deze macht dat de algemene Staten, na nog eenigen tyd met *Spanje* geworstelt te hebben, het zelve eindelyk dwongen om van hunne regering af te zien, en hen voor onafhankelyke Staten te erkennen.

Aanstel-
ling van
prins
Maurits.

Het is ook in dit jaar, dat men de aanstelling van prins *Maurits* in de grote bediening van algemeen of opper-bevelhebber te water en te landt van de Vereenigde provinciën stelt. Hunne maatregelen aldus van binnen genomen hebbende trachten zy zich te bedienen van de gelegenheden, die hen van buiten wierden aangeboden. Zy maakten eene naauwe verbindtenis met den nieuwen koning van *Vrankryk*, wiens overeenkomst in belangen en Godsdienst hen de zelve te gelyk zeker en noodzakelyk maakte. Ten dien einde zonden zy hem een plegtig gezantschap, waar van *Brederode*, en *Justinus van Nassau*, hun zeevoogdt, de voornaamste waren, om zyne Allerchristelykste Majesteit tegen hunnen algemenen vyandt aan te moedigen, zonder zich over de grote toebereidselen van den hertog van *Parma* te ontzetten. De gezanten verzekerden ook aan den koning den bystand van hunne meesters, die hem honderd duizend guldens, wetende, dat hy de zelve nodig hadt, niettegenstaande de onnoemelyke kosten, die zy tot verdediging van hun eigen landt moesten doen, zonden.

Zyne
verrech-
tingen.

Ondertusschen maakte prins *Maurits* zyn opperbe-

1590. *Zie des zelis gelegenheit en beschrijving fol. 317. Het zelve was in het jaar 1581 door de Spanjaarden ingenomen. Innemen van Breda.

bevelhebberschap doorluchtig door het innemen van Breda*. Al de geschiedboeken zyn vol van de krygslift, die hy tot deze verovering in het werk stelde. Men weet dat het door een rurschip geschiedde, dat men by het paardt van Troje van wegens de overeenkomst, die tusschen deze twee werktuigen is, en daar de uitslag ook byna de zelve van was, mag vergelyken. Een Walsch edelman, genaamt *Heraugiere*, die met zynen plaatsouder, *Mattheus Heldt*, en zeventig uitgeleze soldaten, onder in het schip was, bestierde deze onderneming, en voerde de zelve met zo veel geluk als dapperheit uit.

In dezen tydt, of kort daar na, kreeg de hertog van Parma bevel om naar Vrankryk te vertrekken. Hy nam den grave van Mansveldt, die in Gelderlandt gebodt, met zich. *Maurits* bediende zich van de afwezendheit van den laatsten, trok naar de oevers van den Rhyn en van de Maas, aan het hoofd van een party uitgelezen volk, en veroverde al de sterkten van de vyanen. Deze gelukkige uitslag wierdt van het innemen van Venlo gevolgt, dat zyne bezetting wegjoeg, na dat het de Italianen en Duitschers, daar zy uit bestondt, tegen elkander hadt gaande gemaakt. De Spanjaarden verloren ook Huy, in het landt van Luik, daar zy bezetting in hadden gelegd, en die van Oostende, die toen in de party der bondgenoten waren, namen Oudenburg in, en slechtten het zelve.

1591. *De bondgenoten hadden het verloren in het jaar 1583.

Het jaar 1591 was nog roemryker voor prins *Maurits*. Hy bemachtigde Zutphen*, Deventer en Nimwegen, waar van de twee eerste aan den Yssel zyn gelegen, en het andere aan de Waal, die als twee hoornen van den Rhyn zyn. Men kan ook zeggen, dat hy deze beruchte rivier in het belang van het gemeenebest bragt, en dat de zelve van alle kanten als een krachtig afschutsel tegen de ondernemingen der Spanjaarden verstrekt. Verscheide andere steden onderwierpen zich in den zelve veldtocht aan de wapenen van den veldheer. De kasteelen van Turnhout en Westerlo wierden by verrassinge door de bezetting van Breda ingenomen, terwyl *Maurits*, dan naar dezen en dan naar genen kant, als of hy het oog op 's Hertogenbosch, of Geertruidenberg hadt, vliegende, honderd schepen op de Maas gereed hadt, daar hy scheep op ging, zonder dat men zyn voornemen wist. Vervolgens in den Rhyn komende, en deze rivier opzeilende, landde hy te Arnhem, van waar hy links op varende den Yssel bereikte, en voor de windt hebbende verscheen hy op het onvoorzientste voor de poorten van Zutphen. Na de opening der loopgraven hieldt het de stadt nauwlyks twee dagen uit. Zy hadt gebrek van alles, en was verstekken van alle hoop van ontzet. Zy tradt derhalven tot een verdrag op het laatste van May. De stadt Deventer, twee uren van daar gelegen, volgde kort daar na, en niettegenstaande de markgraaf van Berge, die het bevel daar in hadt, een trotsch antwoordt aan den hem toegezonden trompetter hadt gegeven, moest hy echter bewilligen in de overgave van de plaats, die in het begin van Juny in bezit genomen wierdt. Van daar rukte prins *Maurits* in het landt van Groningen, en veroverde te gelyk Delfzyl, de sterkten van Opflag, van Imetille en van Dam, en zag aldus de voornemens van den hertog van Parma, die Deventer niet kon byspringen, noch Knodzenburg veroveren, te loor gevelt. Wanneer zyne onderneming op deze laatste plaats mislukte, kreeg hy op nieuw bevel van Spanje om voor de tweede

Zutphen ingenomen.

Ook Deventer.

maal naar Vrankryk te vertrekken. Prins *Maurits* bediende zich van deze tweede afwezendheit gelyk hy van de eerste hadt gedaan.

Hy veinsde langs den Rhyn te trekken, en eensklaps zich ter regter handt wendende trok hy in het landt van Waas, en kwam voor Hulst, dat zich na de eerste kogelschoot overgaf. Zyn grootste toeleg was op Nimwegen, zo dat hy, eene goede bezetting in Hulst gelegd hebbende, weder langs de Waal keerde, en deze voorname stadt, aan de zelve rivier gelegen, en ganich Spaansch Gelderlandt dekkende, belegerde. Zy boodt weinig tegenstandt; het meeste werk was twee en veertig stukken geschut op de batteryen te planten. Het verdrag wierdt den 20 October gemaakt, en de bezetting naar de stadt Grave uitgetrokken zynde kwam prins *Maurits* daar binnen, en nam 'er bezit van in den name der Staten. Het was by deze uitvoering dat hy de gedachtenis van *Schenk* eerde. Hy deedt de vier delen van zyn ligchaam uit den toren wegnemen, daar de zelve door den markgrave van Varambon waren in gelegd, en omde schande, die de Spanjaarden den naam van zulk een groot veldoverste hadden aangedaan, uit te wischen, bettelde hy voor hem eene begravenis, overeenkomende met zyne verdiensten, en plaatste zyn overschot onder die der souvereinen*.

De schryvers doen hier een uitslap ter eere van *La Noue de Teligni*, en om zyne verlossing te verhalen. Hy was in het verdedigen van Antwerpen gevangen †. Na eene gevangenis van zeven jaren wierdt hy in vryheit gevelt, zynde uitgewisselt tegen de Spaanische officieren die in de sterkte Rammekens gevangen zaten. Zy waren van het getal van die zich op de *onverwinnelyke vloot* hadden bevonden, en door den zeevoogdt *Howard* gejaagt en gedwongen waren geweest hun schip op een zandplaat te zetten, zo dat het aan de koninginne van Engelandt was, aan welke deze officieren behoorden, dat *Teligni* zyne verlossing verschuldigt was. De Fransche schryver* voegt daar by, dat hy de zelve ook verschuldigt was aan dien *Pallavicini*, daar wy zo dikwils van gesproken hebben, die met de zuster van dezen Franschen edelman willende trouwen, hem de toestemming van hare Britannische Majesteit, om de gevangenen uit te wisselen, bezorgde.

Het jaar 1592 was niet min voordeelich voor de Vereenigde Nederlanden dan de twee voorgaande jaren, noch de derde afwezendheit van den hertog van Parma niet min nadeelich aan de Spanjaarden in de Nederlanden. Prins *Maurits* trok op het laatste van May aan het hoofd van acht duizend man te voet en twee duizend te paardt in Overysseel. Hy belegerde Steenwyk, eene stadt, die zeer wel versterkt was, en die *Lalain*, graaf van Renneberg, van den Staat niet hadt kunnen winnen, maar die naderhandt door *Taxis* onder de gehoorzaamheit van Spanje wierdt gebragt. De zelve wierdt in de maandt van July, na een beleg van zes weken, waar in prins *Maurits* door een kogel in de wang wierdt gekwetst, zonder dat het hem in zyn bevelhebberschap verhinderde, en dat het noch *Verdugo*, noch den grave van Mansveldt mogelyk was de plaats te ontzetten, veroverd. Deze verovering wierdt van die van Oortmarssum †, dat weinig tegenstandt boodt, gevolgt: maar het kostte het leven aan *Famars*, een der dapperste officieren van de algemene Staten, en die het beste de

1591.

Belegering van Nimwegen.

Des zelis verdrag.

Eer aan het ligchaam van den veldoverste *Schenk* bewezen.

* van de hertogen van Gelderlandt.

† Zie fol. 356.

La Noue Teligni is zyn vrydom aan *Elizabeth* verschuldigt.

* *Thaunus*.

1592.

Onderneming van prins *Maurits* in Overysseel.

† Oortmarssum, of Oortmarssch, in het krygs-

1592. krygs-vuurtuigkunde verftondt. Hy wierdt van prins Maurits, die felden iets zonder zynen raadt ondernam, zeer beklaagt.

Het innemen van Koevorden (a) floot dezen veldtocht op eene roemruchtige wyze. De hertog van Parma, van zynen Franschen tocht wedergekomen zynde, trachtte, doch te vergeeffich, de belegering te doen opbreken. Prins Maurits droeg zo wel zorg door de verdubbeling der wachten, dat de vyanden, die de belegeraars dachten te verrasschen, zelfs verwondert en gedwongen waren weder te keren, na dat zy gedurende den aanval honderd en zes en dertig van hunne soldaten, buiten de gekwetsen, daar by hadden laten zitten. Weinig dagen daar na kwam de stad tot een verdrag, en prins Maurits deedt daar zyne intrede in op den 14 September. Hy liet de puinhopen opruimen, en de werken weder opmaken. De doodt van den hertog van Parma, die drie maanden daar na voorviel, hielp hem niet weinig zyne overwinningen bevestigen.

1593. Elizabeth beriep haar Parlement in het begin van het jaar 1593 te Westminster. De zittingen wierden op den 19 February geopent, en eindigden den 10 April. De koningin hadt het zelve niet doen zamenkomen, dan om hare onderdanen te vertonen de verlegenheit, daar zy in was om zich krachtig ter zee en te landt tot hunne veiligheid te wapenen, om van hen den onderftandt, die tot zulke bovengewone onkosten nodig was, te erlangen. Het was met dit Parlement gelyk met alle andere onderdeze regering. De koninklyke macht en de vryheit van het volk, eensgezind zynde, bewezen elkander wederzydsche achtung, en naar mate dat de eerste bezweek, wist de andere de koninklyke achtbaarheid door een schuldpligtige onderwerping, daar niets slaafachtigs in was, staande te houden. De spreker van het Lagerhuis opende de zittingen in de tegenwoordigheit van de koningin niet dan om haar te betuigen, dat de gemachtigden van het Lagerhuis hem te vergeeffich zouden gekoren hebben, indien hare Majesteit hare toeflemming daar niet toe gaf, en dat, gelyk de sterren haar schynfel van de stralen der zonne ontfangen, hy ook geen licht bezat dan beschenen zynde van den luister, die van de kroon tot hem nederdaalde. Hy roemde niet minder de koninklyke achtbaarheid in de redenvoering, die hy by het scheiden van het Parlement deedt: want na de oudheit van deze vergadering, daar men de herstelling van zag, hoewel onder andere namen, van de tyden van den koning Ina af, die in het Westen, of in de Westersche delen van Engelandt, omtrent het midden van de achtste eeuw regeerde, aangetoont te hebben, liet hy daar aanstonts op volgen, dat zy echter al haar gezag aan die van den vorst verschuldigt was: kortom, beide de Huizen weergalden van den lof der koningin. Men vertoonde daar Spanje, Italië, en alle de zamenverbondene Roomschgezinde ryken, om Engelandt, Schotlandt en al de Protestanten in de Nederlanden en in Vrankryk, bondgenoten van Elizabeth, te verdrukken, zonder dat hunne vloten, noch hunne legers machtig waren de standvastigheit van deze heldinne te verzetten. Men roemde hare grootmoedigheit in gevaren, hare vaardigheit en zorg voor het welwezen van haar volk, hare bekwaamheit en haar geluk in hare oorlogs-ondernemingen. Men verhefte ook hare liede voor hare onderdanen, en wel zodanig,

Elizabeth beriep haar Parlement in het begin van het jaar 1593 te Westminster. De zittingen wierden op den 19 February geopent, en eindigden den 10 April. De koningin hadt het zelve niet doen zamenkomen, dan om hare onderdanen te vertonen de verlegenheit, daar zy in was om zich krachtig ter zee en te landt tot hunne veiligheid te wapenen, om van hen den onderftandt, die tot zulke bovengewone onkosten nodig was, te erlangen. Het was met dit Parlement gelyk met alle andere onderdeze regering. De koninklyke macht en de vryheit van het volk, eensgezind zynde, bewezen elkander wederzydsche achtung, en naar mate dat de eerste bezweek, wist de andere de koninklyke achtbaarheid door een schuldpligtige onderwerping, daar niets slaafachtigs in was, staande te houden. De spreker van het Lagerhuis opende de zittingen in de tegenwoordigheit van de koningin niet dan om haar te betuigen, dat de gemachtigden van het Lagerhuis hem te vergeeffich zouden gekoren hebben, indien hare Majesteit hare toeflemming daar niet toe gaf, en dat, gelyk de sterren haar schynfel van de stralen der zonne ontfangen, hy ook geen licht bezat dan beschenen zynde van den luister, die van de kroon tot hem nederdaalde. Hy roemde niet minder de koninklyke achtbaarheid in de redenvoering, die hy by het scheiden van het Parlement deedt: want na de oudheit van deze vergadering, daar men de herstelling van zag, hoewel onder andere namen, van de tyden van den koning Ina af, die in het Westen, of in de Westersche delen van Engelandt, omtrent het midden van de achtste eeuw regeerde, aangetoont te hebben, liet hy daar aanstonts op volgen, dat zy echter al haar gezag aan die van den vorst verschuldigt was: kortom, beide de Huizen weergalden van den lof der koningin. Men vertoonde daar Spanje, Italië, en alle de zamenverbondene Roomschgezinde ryken, om Engelandt, Schotlandt en al de Protestanten in de Nederlanden en in Vrankryk, bondgenoten van Elizabeth, te verdrukken, zonder dat hunne vloten, noch hunne legers machtig waren de standvastigheit van deze heldinne te verzetten. Men roemde hare grootmoedigheit in gevaren, hare vaardigheit en zorg voor het welwezen van haar volk, hare bekwaamheit en haar geluk in hare oorlogs-ondernemingen. Men verhefte ook hare liede voor hare onderdanen, en wel zodanig,

Men vindt in de aantekeningen van het Parlement, dat de gemachtigden van het Lagerhuis in het Hogerhuis, wanneer de koningin daar tegenwoordig was om hare toeflemming aan de akten te geven, ontboden zynde, zy de bill van den onderftandt voor haar deedt brengen, als of zy de gewoonte van de Oosterfche volkeren wilde navolgen, die nooit met ledige handen noch voor den troon, noch voor den altaar kwamen. De geestelykheit stontd aan hare Majesteit twee volle onderftanden, op den voet van de gewonelyke waardy*, ende wereldlyken stonden haar drie toe, behalven zes maal den vyftienden en zes maal den tienden penning van alle hunne goederen. Maar naardien deze mildheit alle de voorgaande ver te boven ging, verzocht het Parlement, dat in de bill mogt gestelt worden, dat deze belasting in geen gevolg zou getrokken worden: woorden, die minder tot gedenktekenen van de Engelsche vryheit tegen de zware belastingen, dan wel van hunne onbepaalde genegenheit voor hunne goede en dierbare koningin, gelyk zy in de verklaring wordt genaamt, dienen.

Men maakte ook in dit Parlement wetten tot handhaving van den Anglikaanschen Godsdienst, en om den aanhang der Roomschegezinden en der Nonconfirmisten † te beteugelen; of liever gezegt, men vernieuwde de reets gemaakte wetten. Men bevestigde de inlyving van de geestelyke goederen, door Henrik den VIII aan de domeinen van de kroon gehecht. Men droeg ook zorg voor de verminkte soldaten en matrozen, en het Hogerhuis stelde eene belasting in voor hun onderhoud (a).

De koningin verydde al de maatregels, door de Spanjaarden genomen. Zy belette hen hun

M m m 3

(a) Ieder aartsbisshof, graaf en burggraaf zou veertig schellingen hoofst voor hoofst betalen, en de bisshoppen en baronnen twintig schellingen.

dat zy liever hare spaarkist wilde ontbloten, en hare domeinen verpanden, om de onkosten van de legers te betalen, dan de Engelschen met belastingen bezwaren. Men besloot ten laatste alles voor zulk eene goede vorstinne op te offeren, die zich zelve eerst voor haar volk hadt opgeoffert.

De koningin, in het Parlement gekomen zynde, betuigde van haren kant, dat zy niets dan de eer van Godt en het welzyn van de natie ter herte nam. Zy sprak zeer zedig van zich zelve, en in het tegendeel met veel roem van de Engelschen, wier dapperheit geen weerga hadt; dat deze grote moedt, zeide zy, die hen eigen is, de vyanden reets hadt beteugelt; en zo de zelve niet verflaauwde, hoopte zy eenmaal van hen ten volle te zegepralen; verzekert zynde door de kennis, dus vervolgde zy, die ik van de sterbeit en van de stoutmoedigheit van eene natie heb, die men nooit straffeloos heeft aangetaft. Ik veracht, vervolgde zy verder, alle aanslagen der zamengezwovene machten om ons te bederven. Hunne zendelingen hebben my valschebelyk beticht, als of ik de oorzaak van een oorlog was, dien men niet dan aan hunne staatzucht kan toeschryven. Vergenoegt over myn volk te regeren denk ik niet om de staten van anderen te vermeersteren: maar ik zal aan deze geweldenaars doen zien, dat ik de myne voor binnen inbreuk weet te beschermen. Vervolgens bedankte zy het Parlement voor des zelts onderftandt, en betuigde den zelve niet aan te nemen dan om dat zy gedwongen was den oorlog krachtig voort te zetten, indien men wilde, dat daar eene duurzame en roemruchtige vrede op zou volgen.

Men vindt in de aantekeningen van het Parlement, dat de gemachtigden van het Lagerhuis in het Hogerhuis, wanneer de koningin daar tegenwoordig was om hare toeflemming aan de akten te geven, ontboden zynde, zy de bill van den onderftandt voor haar deedt brengen, als of zy de gewoonte van de Oosterfche volkeren wilde navolgen, die nooit met ledige handen noch voor den troon, noch voor den altaar kwamen. De geestelykheit stontd aan hare Majesteit twee volle onderftanden, op den voet van de gewonelyke waardy*, ende wereldlyken stonden haar drie toe, behalven zes maal den vyftienden en zes maal den tienden penning van alle hunne goederen. Maar naardien deze mildheit alle de voorgaande ver te boven ging, verzocht het Parlement, dat in de bill mogt gestelt worden, dat deze belasting in geen gevolg zou getrokken worden: woorden, die minder tot gedenktekenen van de Engelsche vryheit tegen de zware belastingen, dan wel van hunne onbepaalde genegenheit voor hunne goede en dierbare koningin, gelyk zy in de verklaring wordt genaamt, dienen.

Men maakte ook in dit Parlement wetten tot handhaving van den Anglikaanschen Godsdienst, en om den aanhang der Roomschegezinden en der Nonconfirmisten † te beteugelen; of liever gezegt, men vernieuwde de reets gemaakte wetten. Men bevestigde de inlyving van de geestelyke goederen, door Henrik den VIII aan de domeinen van de kroon gehecht. Men droeg ook zorg voor de verminkte soldaten en matrozen, en het Hogerhuis stelde eene belasting in voor hun onderhoud (a).

De koningin verydde al de maatregels, door de Spanjaarden genomen. Zy belette hen hun

(a) Ieder aartsbisshof, graaf en burggraaf zou veertig schellingen hoofst voor hoofst betalen, en de bisshoppen en baronnen twintig schellingen.

1592. Noord-Ooster-deel van Twenthe gelegen.

1593. Cambden. De ridder Si-mond Fwax. Zamenroeping van het Parlement.

Vleende aanspraak van den spreker aan de koningin.

1592. Ouder-neming van prins Maurits in Overyssel.

10. marfen, of Oe-marfen, in het

461

1593.

Reden-voering van de koningin.

* Onderftandt aan haar goedwillig toegeftaan.

* van vier schellingen Sterlings van ieder pondt van het inkomen der landeryen, en een weinig meer dan vier schellingen van de andere goederen.

† Niet over-eenkomende met de Anglikaansche ker.

Haar werk, dat zy maakte

1593.
om ge-
meen-
zaam
met
Schot-
landt te
zyn.

gezag in Vlaanderen weder te erlangen, en zich in de Fransche zeededen te veiligen, kunnende een zo gevaarlyken nabuur niet verdragen. Maar zy was niet minder bezorgt voor Schotlandt dan voor Engelandt. De jonkheit en goedheit van den koning beletten hem de streken en de kuiperyen van de muiters te ontdekken. Hy hadt ook geen standvastigheit, of strengheit genoeg om hen te straffen. Hare Engelsche Majesteit hielp hem met haren raadt, en boodt hem bystandt aan. Schotlandt was haar in den grondt bekend. De Westersche provinciën waren arm, en het Spaansche goudt hadt veel ingang by het behoefte, doch dappere en tot den kryg geboren volk, zeer machtig in ruitery, en daar de kusten bekwame havenen verschaffen om schepen te bergen, en volk te doen landen. Van daar kon men als door een achterdeur gemakkelyk in Engelandt komen, en de Engelschen op deze grenzen, den Roomschen Godsdienst nog meest toegedaan, zochten maar naar gelegenheit om de wapenen op te nemen. Zy wist, dat de Jesuït *Creighton*, den eedt, dien hy by zyne ontslaging gedaan hadt, van niets meer tegen den Staat te ondernemen, vergeten hebbende, dikwils naar Spanje en de Nederlanden reisde, en briefwisseling met de Westersche Schotten onderhieldt: kortom, haar was niets onbekend, waar toe het Pausdom kan komen, naardien zy het gestadig sedert hare komste tot de kroon hadt gesmaakt. Zy overdacht daarenboven wat de verwoedheit der oproerigen, wanneer zy aanvallen, altydt onstuimiger dan de goede yver van die zich verwerender wyze gedragen, kon uitvoeren. Dit verplichtte haar met alle deze aanmerkingen en vertogen by den koning *Jacobus* aan te houden. Om hem daar een indruk van te doen hebben vertoonde zy hem, dat hy nooit een ander dan een geleend en afhankelijk gezag zou bezitten, ten zy hy de heeren van zyn ryk, die gestadig partyschappen maakten, bedwong, en hen verplichtte de palen van gehoorzaamheit niet te buiten te gaan, dreigende de onrustigste geesten zyne ongenade te doen gevoelen, en die de wapenen opnamen dadelyk te straffen.

Bothwel
in En-
gelant
gevlucht.

In dezen tydt schreef de graaf van *Bothwel*, in Engelandt gevlucht, aan de koninginne, om hare voorspraak by den koning van Schotlandt te verzoeken. Om haar daar toe te bewegen verzekerde hy haar van zyne goede meninge, even nuttig voor de beide koninkryken, geen ander inzicht, zo hy zeide, hebbende, dan het welzyn van den koning zynen meester en den ondergang van den Spaanschen aanhang, die aanslagen tegen zynen troon en tegen dien van *Elizabeth* smeedde. Maar zy liet zich door deze betuiging van een eerloos mensch, wiens behandeling en zamenzweringen, die hy in het werk hadt gestelt om de vryheit, en mogelyk ook het leven van den koning zynen souverein en weldoender te verkorten, haar niet onbekend waren, geenzins bedriegen. Zy gaf daar kennis van aan den koning, aan wien zy Mylord *Bourrough* zondt, om hem bekend te maken, dat *Bothwel* zyn verblyf in Engelandt zocht: maar dat zy het hem niet zou vergunnen, dat hare bescherming zich niet tot schelmen uittrekke, en dat haar ryk geen schuilplaats zou wezen voor vyanden van een vorst, met wien zy zo naauw door bloedverwantchap en Godsdienst verbonden was. Zy hadt haren gezant ook gelast het misnoegen van den koning tegen het Spaansche eedgenootschap, dat zich in Schotlandt versterkte, aan te zetten,

en dat der Schotische Protestanten vaster te maken, die niet anders dan het welzyn van den vorst en van de hervorming in het oog hadden.

De koning was toen bezig met de Noorder provinciën te bezoeken. By zyne wederkomst hadt de gezant gehoor, en weinig dagen daarna gaf hy zyn geschrift over. Ter zelve tydt maakte hy hem bekend, dat de koningin, ver van het verblyf van den grave van *Bothwel* te beguntigen, zelfs eenigen hadt gestraft, die hem huisvesting hadden gegeven. De koning antwoordde op ieder artykel naar de begeerten van hare Engelsche Majesteit, en beloofde haar met zyn eigen handt te schryven, en de grenzen zo wel te bezorgen, dat de beide ryken geen nadeel zouden lyden. Ter zelve tydt verzocht hy aan de koninginne eenig geldt te leen, om volk te werven, en om de steden tegen de ondernemingen der Spanjaarden, ondersteunt door eene sterke party van zyne oproerige onderdanen, te versterken. Hy zondt zelfs haar den ridder *Robert Melleville* als gezant, om bystandt van volk tegen de oproerigen, in de provinciën verdeelt, te verzoeken, en volgens het verdrag den grave van *Bothwel* op te eischen. Maar het vuur van de koninginne was door het bericht van eenige Schotten, als of de koning het Pausdom niet ongenegen was, wat verkoelt, en dat hy onder de handt de heeren van het ryk, die het zelve beleden, beguntigde; zo dat de koningin, met deze gedachten ingenomen, het zy waar, of niet, het verzoek van den gezant afwees, belovende *Bothwel* aan den koning over te geven, of uit Engelandt, volgens den inhoudt van het verdrag, te jagen. Zy verschoonde zich om troepen te zenden, gegrond op een artykel van het zelve verdrag, dat zy daar toe niet dan by een inval, of een vromden oorlog, of opstandt van binnenlandsche vyanden, verbonden was. Echter gaf zy eenig geldt, doch van weinig belang. De zendelingen van den paus en van Spanje waren niet te vrede op het leven van de koninginne toegelegt te hebben, zy trachtten daarenboven dit jaar hare eer door hunne lasteringen te bevleken. Men strooide lasterschriften uit, waar in men haar beschuldigde gemeenzaamheit met den Sultan, tot nadeel van het Christendom, gehouden te hebben, en om meer schyn van waarheit aan deze verfoecielyke lastering te geven, bragt men brieven by, die men voorgaf dat zy aan den Ottomanniſchen vorst geschreven hadt, en daar men de afschriften van omdeelde. Maar eenige van deze brieven waren verdicht, en de andere waren door verzonnen en kwaadaardige byvoegselen verdraait.

Om den keizer, by wien de lasteraars voornamentlyk getracht hadden haar van briefwisseling met de Porte gehouden te hebben verdacht te maken, uit den droom te helpen, zondt zy voorbedachtelyk een gezant naar het hof van Wenen, om haar te verontschuldigen, en hare beschuldigers beschaamd te maken. Zy ontkende niet, dat zy een gemachtigde te Constantinopel hadt, maar dat Frankryk, Polen en Venetië daar ook de hunne hadden, en deze gemachtigde bemoeide zich met geen zaken dan met die den koophandel van hunne natie raakten. De keizer verzekerde den Engelschen gezant, dat hy overtuigt was van de welmenendheit der koninginne, en van de valscheit dezer lasterschriften; en om daar een zeker bewys van te geven, en te gelyk de eer van eene zo grote vorstinne op te houden, deedt hy al de afschriften te Praag ophalen, en door beuls handen verbranden.

Maar

1593.

Vermoe-
den, dat
zy van
den ko-
ning van
Schot-
landt
heeft.

Hare
vyanden
beschul-
digen
haar een
verbondt
met den
Turk ge-
maakt te
hebben.

Zy ver-
ant-
woordt
zich zel-
ven.

1593. Maar niets strekte meer tot hare eer dan hare Moete, die zy nam by den Turk ten voordeele van den waiwode van Zevenbergen.

* Zie Thuanus. Cambden. Thuanus. Mizaray. P. 80.

Henrik de IV ver- schoonde zyne af- zwering

eige daden, en het gebruik, dat zy van haar aanzien aan de hoven, het zy van barbaren, het zy van ongelovigen, ten voordeele van de Christen vorften maakte. Zy besteedde dit jaar om een einde van den oorlog tusschen den koning van Zweden en den Czaar van Moskovic te maken: doch het vergelyk daar van wierdt niet voor het jaar 1595 getroffen. Ook sprak zy op het verzoek van Sigismund Bathori, waiwode van Zevenbergen, voor hem by den Sultan Amuratb. De waiwode klaagde, dat de Turk eene bovengewone schatting van hem vorderde, en dat hy des niettegenstaande de palen van zyn prinsdom wilde intrekken. Hy zondt een gezant aan Elizabeth, om hare bemiddeling by den Groten Heer te verzoeken, en de Engelische schryver zegt, dat deze edelmoedige vorstin, medelyden met de verdrukking van dezen Christen prins hebbende, zyne zaak krachtadig by de Porte voortzette. Maar indien zy voor hem verkreeg het geen zy verzocht, verloor hy haast weder door zyne ongestadigheid dat zy voor hem door hare verzoeken hadt bekomen: want hy brak in het volgende jaar de wapenschorsing, met den Turk gesloten, en op het aanhouden van de Jesuiten * wikkelde hy zich in een droevigen oorlog in.

Henrik de IV was de eenigste van al de Christen vorsten, dien Elizabeth de meeste genegenheit toedroeg, en dien zy met het meeste geluk bystondt. Weinig scheelde daar echter aan, of zy zou hem op het bericht, dat zy kreeg, dat hy den hervormden Godsdienst in de maand van July in de abdykerk van St. Denys in handen van Renaud van Beaune, aartsbisshop van Bourges, hadt afgezworen, hebben verlaten. Het gerucht daar van te Londen gekomen zynde zondt zy Thomas Wilkes naar Vrankryk, om van den koning de waarheit van deze zake te vernemen, en indien hy den Roomschen Godsdienst nog niet hadt omhelt, hem daar van af te raden. De gezant vondt de zaak gedaan, en keerde weder met de redenen, of verchoningingen, daar Henrik de IV zich van bediende, het zy om de koningin te bevredigen, of om zich te verantwoorden met de oppermachtige wet van noodzakelykheit, die hem tot zulk eene wonderlyke verandering hadt gedwongen. Hy verklaarde zich daar over in het brede aan den gezant van Elizabeth. De byzonderheden van zyne redenen kwamen op deze voornamste hoofdzaken uit: Dat hy voor koning van Vrankryk na de dood van Henrik den III niet was erkent dan onder beding, van zich in het Roomsche gelove te zullen doen onderwyzen; dat hy dit echter vier jaren hadt opgehouden, en dat hy tot geen besluit dan in de uiterste noodzakelykheit was gekomen; verraden door het grootste gedeelte van zyne Roomsche Raden, die aan de zamenverbondenen alle zyne voornemens ontdekten, en de staatkunde wilde, dat hy zich echter van den bediende, verlaten van de Protestanten, meer geneigt tot hunne byzondere belangen dan die van den Staat; dat aanslants na zyne verkiezing acht honderd edellieden, van het getal der laatste, naar hun landt, nevens negen regimenten soldaten van den zelven Godsdienst, waren gerokken, zonder dat het hem mogelyk was geweest hen daar van noch door zyne betuigingen, noch door zyne gebeden te wederhouden; dat zy met hem te verlaten voer aan de Roomschegezinden hadden gegeven, aan welke zy hem, om zo te spreken, handen en voeten gebonden hadden overgelevert. Dat de eenigenoten

by de algemene Staten, toen te Parys vergaderd, 1593. hun verzoek verdubbelt hadden, om een koning van den Roomschen Godsdienst te verkiezen; dat de hertog van Feria mede in deze vergadering van wegens den koning van Spanje gekomen zynde, den bystand van zynen meester hadt aangeboden, voor wien hy op eene bedekte wyze de kroon hadt verzocht, stellende de infante Izabella Clara Eugenia tot gemalinne voor den gene, die koning zou worden. Wat nu te doen in zulk eene verlegenheit? vervolgte deze vorst, en wat ander middel was 'er om de kroon voor my te verzekeren dan den Roomschen Godsdienst aan te nemen? daar ik ten laatste toe besloot. Maar ik heb een middel bedacht om de schande van myne afzweringe op den hervormden Godsdienst niet te doen vallen, en ik heb de kraakelen gemyd, die de zelve met vyanden zou hebben gebaad, die zich door hun aanzien de gansche overwinning daar van zouden toegeschreven hebben.

Henrik de IV hieldt zich niet te vrede met deze redenen aan den gezant van Elizabeth gegeven te hebben; hy zondt haar ook van zynent wegen een gezant *, belast met de zelve redenen, die hy ook op de zelve wyze uitdrukte, trachtende in het hert van de koningin een gevoel van toegevendheit en verdraagzaamheit, indien hy 'er geen voldoende toestemming voor eene afzwering, die men, zeide hy, den koning zynen meester hadt afgeperst, kon erlangen, te verwekken. Maar de koningin, die met eene bittere droefheit aangedaan was, deedt Henrik den IV vertogen, die niet minder scherp waren. Zy schreef hem daar over den volgende brief:

* Morlandt.

Myn Godt, welke ontroeringen, welk eene droefheit verscheurden myn hert toen uw gezant Morlandt my het verhaal van uwe verandering deedt! Waar is nu de trouw der menschen? welk eene eeuw is zodanig als deze? Is het mogelyk, dat het menscbelyk ontzag in uwe koninklyke ziel het tegen de wreze Gods heeft overgehaalt? Kan zulk eene daadt ons in het vervolg iets goeds beloven? Vrees Gy niet, dat die Almachtige, die U tot nu toe bewaart heeft, zyne handt te rug zal trekken, en U verlaten? Het is een gevaarlyk zelsbedrog te waven, dat men kwaad mag doen, op dat 'er goed uit voorkome. Ik hope, dat Gy, wanneer Gyeens tot U zelve zult komen, een besluit zult nemen, overeenkomende met uwe wysheit. Ondertusschen zal ik U aan Godt in myns gebeden bevelen, en ik zal Hem ernstig bidden, dat de handen van Ezra de zegeninge van Jakob niet benadeelen: ik wil zeggen, dat de afzwering, daar men U toe gedwongen heeft, uw geloof en Godvrucht niet mag uitdooven. Voorts ben ik U verplicht voor de betuigingen van uwe toegevenheit: ik darf zeggen, dat zy my toekomt, en dat Gy my den naam van zuster wel duur hebt verkocht. Ik zou echter over den prys, dien hy my kost, noch over de menigvuldige onkosten, die ik gedaan heb om U te helpen, niet klagen, indien Gy onzen algemenen Vader niet hadt verlaten. Voorzeker, indien ik nog uwe zuster ben, het zal ten minste niet meer van Vaders zyde zyn: want ik kleef ten eenemaal mynen bemelschen Vader aan, die ook de uwe behoort te zyn. Ik kan my niet overgeven aan dien vader, wiens aanneming Gy door het overgaan in eene gemeenschap, daar hy het hoofdt van is, hebt gezocht. Godt wil U uwe afdwaling bekend maken, en U weder op den rechten weg brengen. De ondertekening was begrepen in deze Fransche woorden: *Votre sœur si ce soit à la vieille mode. Avec nouvelle je n'ai que faire*, dat is te zeggen: Uwe zuster naar de oude wyze. Met de nieuweweb ik niet te doen, wilkende daar mede zeggen: ik wensch uwe zuster te zyn

An-woorde van Elizabeth aan hem.

1593.

zyn op de wyze, als ik het voor uwe verandering was; het andere raakt my niet. De schryver van deze vorstinne zegt, dat zy daar zo van geraakt was, dat zy troost in hare droefheit in de ware bron, daar zy den zelven kon vinden, zocht, te weten in de H. Bladen, in de lezing der oudvaderen, en in de gesprekken met den bisschop van Kantelberg. By de redeneringen der Godgeleerden voegde zy die der wysgeeren, en las met veel oplettendheit de verhandeling van *Boëtius*, genaamt: *De Vertrouwing der Wyggerte*, die zy in het Engelsch deedt overzetten (a).

De gezant van *Elizabeth* hadt ook aan *Henrik* den IV geklaagt over het niet nakomen van het verdrag omtrent het verdedigen van de provincie van Bretagne, daar hare Engelsche Majesteit hare benden hadt gezonden, zonder dat de maarschalk van Aumont zich hadt verwaardigt daar met die van den koning zynen meester by te komen. *Henrik* verschoonde zich over deze draling, daar hy de schuld van op het verzuim van den maarschalk leide, en zondt *Mouy*, edelman van zyne bedkamer, naar de koninginne, om haar te verzoeken, haren bystandt niet te weigeren aan een vorst, die haar naast Godt zyne kroon en zyn leven verschuldigt was, en die hy in gevaar stondt, indien zy hem verliet, te verliezen. Hy verkreeg van de koninginne dat hy verzocht, en in de volgende maand van Augustus wierdt tusschen hen een nieuw aanvallend en verwerend verbondt gemaakt, het welk te Melun gesloten wierdt, en onder anderen behelsde, dat 'er geen vrede dan met wederzydsche toestemminge zou gemaakt worden.

De Franschen houden hun woordt niet aan de Engelschen, in Bretagne geland zynde.

Ondertusschen kwynnen de Engelschen in Bretagne. Naauwlyks hadt men hen het kasteel van Pimpol, toebehorende aan die van *Avangour*, onder het bisdom van *Treguieur*, met het kleine eilandt van *Brehal*, dat 'er aan grenst, in het graafschap van *Pontievre* gelegen, tot een verblyfplaats toegestaan. Dit was zelfs niet dan op het woordt van de officieren van *Elizabeth*, dat zy daar geen sterkte zouden opwerpen, en geen volk noch in de huizen der geestelykheit, noch in die der edellieden leggen, geschied, zo dat zy weinig of geen verligting door de vergunning van deze twee opene plaatsen, die zonder beschutting waren, kregen, zynde niet min voor de kwade lucht dan voor de vyanden bloot gestelt. Het was te vergeeffich, dat de koningin, vernemende den ellendigen staat van haar volk, daar over klagtig viel by *Henrik* den IV, met hem te doen begrypen het belang, dat hy in de behoudnisse van eene provincie hadt, die hy bezwaarlyk zou wederkrygen, indien Spanje de zelve eens in bezit kreeg, en van waar het in alle andere provincien van zyn ryk groot nadeel kon veroorzaken. Zy deedt hem ook door den ridder *Sidney* vertonen, dat hy verplicht was de hoedanigheid van beschermer der Hervormden, die hy hadt aangenomen voor dat hy koning van Vrankryk wierdt, te handhaven, en zyn woordt te houden aan de genen, die het behoudt van zyne kroon waren geweest. *Henrik* antwoordde aan *Sidney*, dat hy de trouwen den dienst der Hervormden nooit zou vergeten. Echter klaagde hy, dat een groot ge-

(a) Deze verhandeling bestaat in vyf boeken, en is in verscheide talen en tyden uit het Latyn, waar in ze door *Boëtius* is geschreeven, overgezet. Men heeft ook in het Nederduitsch, vertaalt door *Mattheus Gargon*, in wiens Voorreden men de merkwaardigste byzonderheden aangaande den schryver en dit werk vindt.

deelte van hunnen adel hem hadt verlaten; maar hy verzekerde hen, dat hy koning van Vrankryk geworden zynde, zy de zelve bescherming, die zy hadden, wanneer hy maar koning van Navarre was, by hem zouden vinden. Ten aanzien van het verdedigen van Bretagne was deze vorst zo overtuigt van de rechtmatige vertogen van *Elizabeth*, dat hy, indien hy door het onderbrengen der andere provincien, in het midden van zyn ryk gelegen, niet was verhindert geweest, zelf in persoon naar dezen kant zou zyn getrokken. Maar hy kon Parys niet uit zyn oog verliezen, en daarenboven dorst hy Bretagne niet aan de Engelschen vertrouwen, met hen, gelyk *Elizabeth* hem daarom verzocht hadt, de kleine stad *Brest*, een der beste havenen niet alleen van Vrankryk, maar van het gansche ryk, over te geven. Ook wierdt de Fransche yverzucht op dit eerste voorstel weder wakker. Zy hadden voor de Engelschen, die certyds hun ryk hadden doen beven, de zelve vrees, die *Elizabeth* hen voor de Spanjaarden wilde inprenten. Deze vorstin verzuimde niets van hare zyde, dat dienen kon tot veiligheid van hare staten, zo dat zy, ziende, dat Vrankryk, het zy door een ongegrond vermoeden, het zy door andere inzichten, te onvrde was over de zorge, die de Engelschen voor Bretagne droegen, voornam het eilandt *Silly* * te versterken. Zy deedt in dat van *St. Maria* eene sterkte bouwen, die men de *Ster Maria*, naar den naam van dit eilandt, en om de gedaante van deze sterkte, noemde. Zy zondt ook goede bezettingen in de eilanden van *Jersey* en *Gernsey*, en de pest, die dit jaar Londen veel schade toebrengt, belette haar niet de toegangen van het ryk tegen allen aanval, daar zy van den kant van Spanje gestadig mede bedreigt wierdt, te bezorgen.

De besmettelijke ziekte, die dit gansche jaar duurde, sleepte in de stad Londen en der zelve voorsteden byna achttien duizend menschen, nevens den opperschout en drie schepenen, weg. De kermis van *St. Bartholomeus* wierdt niet gehouden, en de zitting der rechtens op *St. Michiel* wierdt naar *St. Albans*, twintig mylen van Londen gelegen, overgebracht.

Men vonniste daar een verrader, *Richard Haket* † genaamt, overtuigt van de misdaadt van hoog-verraad. Het was een van de zendelingen van de gevluhte Engelschen, die van gedachten waren de koningin onder den puinhoop van haar vaderlandt te begraven. Zy hadden dezen booswicht gezonden om *Ferdinand Stanley*, graaf van *Derby* *, te overreden den tytel van koning van Engelandt, uit krachte van het recht, dat zyne geboorte, zeiden zy, hem gaf, als afkomstig van *Maria*, dochter van *Henrik* den VII, zyne overgrootmoeder, aan te nemen. De zending verzekerde hem van de bescherming van den koning van Spanje, die hem met volk en geldt zou byspringen. Hy riedt hem een spoedig besluit op het voorstel, dat hy hem uit den name van alle de zamengezworenen kwam doen, te nemen, en boven al belafte hy hen deze zaak geheim te houden. Anders dreigde hy hem binnen weinig dagen om hals te zullen brengen. De graaf schrikte voor dezen aanslag, en wilstende de dreigementen van dezen verleider voorkomen, haalte hy zich met hem aan te klagen. Men nam hem aanstonts gevangen. Hy beledt zyne misdaadt, en verfoeide de genen, die hem daar toe hadden gebragt. Zyn rechtsgeding wierdt haast volcuid; hy onderging de straf der verraders. Maar zyne doodt kon het leven van den grave niet verzekeren, die vier maanden

* of de Sorlines, naar het Welten van Cornwall gelegen.

Besmettelijke ziekte in Londen.

Straf van den verrader *Richard Haket*, † of *Hakot*.

* of *Darby*.

1593. den daar na, uit wraak, zo men geloof, der medestanders van *Hasket*, op eene jammerlyke wyze wierdt van kant geholpen door een zondeling soort van vergift, het welk hem zich dood deedt braken. Men vermoedde, dat hem het zelve door zynen stalmceester was bygebragt, om dat hy op den zelve dag, op welken deze braking zynen meester eerst overkwam, de vlucht nam.

Doodt van Mylord Stanley :

Henrik Stanley, vader van *Ferdinand*, stierf in het begin van dit jaar, latende uit zyn huwelyk met *Margareta*, dochter van *Henrik Clifford*, grave van *Cumberlandt*, en van *Eleonora Brandon* dezen oudsten zoon na, die hem niet lang overleefde, en zynen jonger broeder *Willem*, zo dat de zamengezworenen, die den grave van *Derby* de zucht om te regeren trachtten in te prenten, reden hadden van hem te zeggen, dat hy van *Henrik* den VII van de zyde van zyne overgrootmoeder, naardien zyne moeder de dochter van *Eleonora Brandon*, en kleindochter van *Maria* van *Engelandt* en van *Karel Brandon*, hertog van *Suffolk*, was, afdaalde. Maar daar uit volgde niet, dat hy tot nadeel van *Elizabeth*, dochter van *Henrik* den VIII, noch zelfs ten nadeele van de nakomelingen van *Margareta*, oudste dochter van *Henrik* den VII, de kroon mogt aanvaarden.

Van den grave van Suffex :

In dit jaar overleedt ook *Henrik Ratclif*, graaf van *Suffex* en stadvoogdt van *Portsmouth*, latende tot zynen opvolger zynen eenigsten zoon, *Robert*, in wien dit doorluchtige huis uitstierf. De ridder *Charles Blount*, die naderhandt Mylord *Montjoje* wierdt, volgde op den grave van *Suffex* in de stadvoogdy van *Portsmouth*.

Van de Lords Wilton, Cromwel en Wentworth :

De Geschiedenis van *Engelandt* maakt ook gewag van de doodt van drie baronnen, die zy onder het getal der aanzienlykste plaatst; te weten van *Aribur Gray*, baron van *Wilton*, ridder van den *Koussbandt*, en een der dapperste mannen van zynen tyd; van Mylord *Henrik Cromwel*, en Mylord *Henrik Wentworth*. Alle drie lieten zy zonen, die hen opvolgden, na.

En den kapitein Carliis.

De zelve Jaarboeken spreken ook van de doodt van *Christoffel Carliis*, een der stoutste kapiteinen ter zee en te landt van zyne natie. Hy hadt met roem in *Vrankryk*, in de *Nederlanden* en in *Ierlandt* gediend. Maar hy hadt zich voornamentlyk beroemd gemaakt in de vermaarde onderneming op *Amerika*, daar hy *Drake* in het jaar 1585 volgde, en zyn medgesel was in zyne overwinningen op de *Spanjaarden* in dit tweede wereldsdeel.

1594.

Het volgende jaar was vol nieuwe kuiperyen van de *Roomschgezinden*. Voor eerst trachtten zy *Schotlandt* te beroeren, het zy met den koning tot hen over te halen, het zy met hem, indien hy naar hen niet wilde luisteren, van den troon te bonzen: doch in den *Godsdienst* en in de regering van dit ryk geen verandering hebbende kunnen maken, keerden zy weder tot hunne gewonelyke zamenzweringen tegen *Elizabeth*, en smeedden verscheide aanslagen om haar van de kroon te beroven, en den koning van *Schotlandt*, haren vermoedelyken erfgenaam, daar te gelyk van uit te sluiten.

Geslachtregister van Mylord Evreux, graaf van Essex.

De eerste, dien zy op den troon wilden brengen, was Mylord *Evreux*, graaf van *Essex*, wiens recht zy op zyne geboorte grondden, afkomstig zynde van *Thomas Woodflok*, hertog van *Glocester*, zoon van *Eduard* den III. Deze hertog hadt eene dochter, *Anna* genaamt, die met *Willem Bourcbier*, graaf van *Essex*, trouwde, uit wien *Cecil Bourcbier*, getrouwt met *Jan van Evreux*, voortkwam, uit welken deze

III Deel.

Walther van Evreux, dien *Elizabeth* den tytel van graaf van *Essex* gaf, die van de *Bourcbiers* van zyn grootmoeders kant was gevoert geweest, voortgekomen was. Hy was de vader van dezen, daar wy nu van spreken; zo dat de geslachtekenars, die hem het recht tot de kroon toeschreven, geloofden het gevonden te hebben in de afkomst van *Anna Woodflok*, dochter van den grave van *Glocester*, gebleven in het huis van *Bourcbier*, van waar de zelve overgegaan was in dat van *Evreux*. Men geloofde echter, dat de *Engelsche Roomschgezinden* hier in niet ter goeder trouwe te werk gingen, en dat zy het alleen in allen gevalle wilden bezoeken, of het gaan zou, minder met hoop, dat het wel zou uitvallen, dan met een voornemen van dezen mededinger, dien zy op het toneel voerden, aan het ongenoegen van den koning van *Schotlandt* bloot te stellen. Dus is het, dat de schryver van *Elizabeth* het verhaalt, zonder by deze gelegenheit eenig gewag van de *Puriteinen* te maken, het welk het geloof van het verhaal van den partydigen schryver *, die hen deze kuiperyen toeschryft, wegneemt. Daar is zelfs geen schyn van waarheit, dat de graaf van *Essex*, het zy bedekt, of opentlyk, daar deel aan heeft gehad, naardien zyne ongenade eerst lang daar na gebeurde, en wel om eene gehele andere oorzaak. Dit schrift was hem echter zeer na-deelig.

* Heylin.

Cambden stapt ook ligt over dit eerste voorstel, als of het niemandt hadt durven ondernemen, heen, en zegt, dat de gevluchte *Engelschen* meest op het recht van de infante van *Spanje* bleven staan, dat zy door bewysredenen poogden te doen gelden, die te gelyk hunne drift en onwetenheit te kennen gaven. Het schynt echter, dat zy van voornemen waren de belangen van den grave van *Essex* van die van de infante niet te scheiden, naardien zy hem de verhandeling, die onder den name van *Dalman* uitkwam, maar daar men naderhandt van te weten is gekomen, dat de *Jesuit Person* en de kardinaal *Alan* de schryvers van waren, opdroegen: eene opdracht, die zo duister als de verhandeling zelf was, nademaal de graaf van *Essex*, gereformeerd zynde, geen bekwaam beschermer geleek van een boek, dat strekte om de hervorming te onderdrukken, en het *Pausdom* te herstellen. Zy namen tot hun grondslag, dat men naar de afkomst van den erfgenaam van de kroon niet moest zien, indien hy geen *Roomschgezinde* was, bewerende, dat het recht van opvolging niet bleef dan by die het oude geloof, gelyk zy het hunne noemden, voorstonden; dat die het zelve verlieten, daar door vervallen waren van al hun recht op de kroon, hoe wettig het zelve ook was, en dat 'er in zulk een geval geen bedenken nodig was, dat men het erfrecht moest afschaffen, om het verkiesrecht in te voeren, en alleen op de verkiezing van een *Roomschgezind* koning uitzien, zonder zich te bekreunen over zyne nabestaanheit, of zyne verbindtenis met het bloedt van de koningen van *Engelandt*. Zelfs tastten zy de gedachtenis van deze koningen aan; en om het recht van opvolging te vernietigen trachtten zy hunne voorzaten te bekladden. Zy beschuldigten eenige, dat zy de kroon ter kwader trouwe hadden bezeten; andere, dat zy of van het koninklyke bloedt niet dan door eene onwettige geboorte afgedaalt waren, of dat zy zich het zelve onwaardig hadden gemaakt. Boven al trachtten zy het recht van den koning van *Schotlandt* onder de voet te smyten; en gelyk

Openbaar geschrift der Engelsche Roomsgezinden om de kroon van Engelandt op de infante van Spanje over te brengen.

1594.

dit het onbetwistbaarste was, stelden zy zich daar ook met de grootste verwoedheit tegen.

Ondertusschen braken zy met de eene hand af het geen zy met de andere hadden opgetimmerd, en vrezende niet zonder reden, dat de vooringenomenheit der Engelschen voor de erfelyke regering tegen alle hunne betuigingen het voor eene verkiezing zou overhalen, namen zy hunne toevlucht tot valsche geslachtekeningen, om te bewyzen, dat de infante van Spanje uit een tak van het koninklyke bloedt van Engelandt afkomstig was. Gelyk het nu bezwaarlyk was deze afkomst op een zekeren grondt te bewyzen, meenden zy, dat men, terwyl zy de zelve op verscheide wyzen bouwden, hem ten minste wel een zou toestaan, hoewel de waarheit der Geschiedenisse de zelve alle verdacht maakte. Zy bragten dan voor deze Spaansche princeesse vyf verscheide bewyzen by, waar van ieder in het byzonder haar, gelyk zy voorgaven, het recht tot de kroon gaf. By het eerste klommen zy op tot *Willem* den Veroveraar †, van wiens dochter, genaamt *Constance*, zy beweerden dat de voorzaten van de infante afkomstig waren. By het tweede leidden zy hare afkomst af van *Eleonora*, oudste dochter van *Henrik* den II, met *Alphonfus* den IX, koning van Castilië, getrouwt. By het derde haalden zy de zelve af van *Blanche* (a), oudste dochter van deze *Eleonora*. By het vierde zochten zy de zelve in *Beatrix*, dochter van *Henrik* den III, daar de infante uit gesproten was. Eindelyk, by het vyfde bewys haalden zy haar recht uit hoofde van het huwelyk van *Philippine*, oudste dochter, gelyk zy verzeckerden, van *Jan van Gant*, hertog van Lankaster, met een koning van Portugal getrouwt, van welkers wegen de koningen van deze kroon en van die van Spanje, die de zelve hadt geërfd, tot de opvolging van de Engelsche kroon wierden geroepen.

Men antwoordde op deze verhandeling, en men toonde der zelve bedriegelykheden in alle delen aan. Op het eerste bewees men door een schryver van dien tydt *, van al de Engelsche schryvers gevolgt, dat deze *Constance*, dochter van *Willem* den Veroveraar, die met *Alanus*, grave van Bretagne, was getrouwt geweest, zonder kinderen gestorven was. Op het tweede toonde men, dat, volgens het getuigenis van paus *Innocentius* den III †, het welk *Mattheus Paris* bybrengt, de oudste dochter van *Henrik* den III niet *Eleonora*, maar *Matilde* was genaamt, die met den hertog van Saxen trouwde, en moeder was van keizer *Otto* den IV. Men toonde de valscheit van de derde geslachteit, die de voorstanders van de infante van *Blanche* (b), dochter van *Eleonora*, deden afsdalen. Om het tegendeel te bewyzen bragten zy by *Roderik*, aartsbisschop van Toledo, en paus *Innocentius* den IV, twee schryvers van dien tydt. Wat belangt het vierde, men merkte den mislag of het bedrog van deze geslachtekenars, die, van *Beatrix*, dochter van *Henrik* den III, van wien de voorzaten van de infante konden afkomstig zyn, sprekende, de broeders *Eduard* en *Edmund* van *Lankaster* verzwegen, wier nazaten nog in het leven waren, en de nakomelingen van de oudste tak den troon bekleedden *. Kortom, men toonde hunne valscheden omtrent het vyfde aan, no-

* *Gallus* *Mattheus* *Paris*, of *Willem* van *Gemingen*, een *Norman*, die in de XIII eeuw leefde. † Hy regeerde van den jare 1198 tot den jare 1216.

* uit hoofde van de

(a) Zy trouwde met *Lodewyk* den VIII, koning van Frankryk, en was de moeder van St. *Lodewyk*, den IX van dien name onder de koningen van Frankryk.

(b) Het schynt, dat zy veel eer de afsdaling moesten maken van *Berengere*, zuster van *Blanche*, en, volgens eenigen, de oudste van de zusters, moeder van *Ferdinand* den III, koning van Castilië.

pens de geboorte van *Philippine*, die zy zeiden de oudste dochter van *Jan van Gant*, hertog van Lankaster, te zyn; waar tegen men het getuigenis van *Froissard* † in zyne Jaarboeken van het geen in Frankryk, Spanje en Engelandt was voorgevallen; bybragt. Deze schryver zegt, dat de oudste *Elizabeth* was genaamt, en dat zy getrouwt was met den grave *Hollandt*, naderhandt hertog van *Excester*, waar van nog verscheide takken onder de Pairs van het ryk waren.

Door deze valscheden, zeggen de Engelsche schryvers, was het, dat de priesters, aan welke de kerkvergaderingen van Toledo en van Trente verboden zich met staatszaken te bemoeien, hun vaderlandt beroerden, en het recht van hunne souvereinen ondersonden te besliffen. Maar de vaststelling van den Roomschen Godsdienst was hun voorwendsel, en naar hunne gedachten was dit genoeg om al hunne eerloze streken en al hunne ondersellingen te billyken. Ondertusschen, wanneer zy in het vervolg zagen, dat dit bedrog van geen uitwerkfel was, en dat *Jacobus* voor koning van Groot-Britannië wierdt erkent, met de algemene toestemminge van de gansche natie, veranderden zy van toon. *Person* zelf, de ware schryver van dit lasterschrift, was stout genoeg om aan dezen vorst te schryven, dat al wat hy en zyne amptgenoten hadden gedaan met eene goede meening was geschied, niet om hem van de kroon te versteeken, maar om hem door deze dreigementen te verplichten het Roomsche geloof te omhelzen. Men oordeele hier uit van de staatkunde van dit slag van volk, dat met het leven en de kroon der vorsten speelt, en dat geen verschoning van zyne aanslagen zoekt dan wanneer zy kwalyk uitvallen.

De geboorte van den prins van Schotland, die op den 19 February van dit jaar ter wereld kwam, verstormde de aanhangeren van de infante. Zy zagen hunne aanslagen daar door verachttert, en de opvolging in het koninklyke huis van *Stuart* vastgesteld. Dit bleek by de vreugde, die de Engelschen daar over in het algemeen, en de koningin *Elizabeth* in het byzonder betoonden. Zy zondt den grave van *Suffex* *, met den tytel van gezant, om dezen jongen prins ten doop te houden, die *Henrik* wierdt genoemd. Zy vereerde den dopeling een grote spiegel, met een vermilioenen lyst, die zeer kunstig gewerkt was, en eenige koppen van zuiver goudt. Voor het overige kwam deze prins, dien men als erfgenaam aanzag, niet tot de regering; hy stierf jong, en voor den koning zynen vader: het was zyn jonger broeder, die tot deze ryke opvolging, met den name van *Karel* den I, kwam.

Terwyl de geleerdste zendelingen uit de kweek-scholen hunne pen scherpten om het recht van de infante tot de Engelsche kroon te bewyzen, besloten de andere zich van staal en vergift te bedienen om *Elizabeth* van het leven te beroven. Dit verfoeielyk voornemen gelukte hen niet beter dan dat van hunne valsche geslachtekeningen. De moordenaars dorsten het niet bestaan, en de vergiftigers misten hunnen slag. Men zegt, dat 'er niemandt dan Portugezen en Spanjaarden in den aanslag van het vergiftigen waren, en dat zy het aan de Engelschen niet vertrouwden, uit vreeze van verraden te worden. Maar Godt, die voor het leven der vorsten waakt, wilde, dat deze verfoeielyke aanslag door onderschepte brieven wierdt ontdekt. Men vernam, dat de zelve door een Portugeeschen Jode, arts van de koninginne, genaamt *Rodrigues Lopez*, en door *Tereira Gama* en *Manuel* † *Loisio*, van de zelve natie, wierdt beëiert. Een ander Portugees, *An-*

1594. moeder van *Henrik* den VII.

† kanunnik van *Chimay*, in *Henegouwen*, in het begin van de XV eeuw.

De *Je-* *suit* *Per-* *son* erkent de valscheit van deze redenen, en dekt zich met dat het om best wil geschiedde.

Camb- *den.* *Melle-* *ville.* Geboorte en doop van den prins van Schotland. * volgens *Camb-* *den*; maar de graaf van *Es-* *sex*, volgens *Thuanus*.

Ontdekte zamenzwering tegen *Elizabeth*.

† *Ber-* *nocmt* *hem* *E-* *dra-*

1594. *manuel Ledewyk de Timaco.*

drada genaamt, was de smeder van dezen toeleg geweest; maar de graaf van Fuentes, korteling in Vlaanderen gekomen, nevens *Ibarra*, die de bediening van geheimfchryver van *Philips* den II bekleedde, waren daar de voornaamste van. *Andrada* kocht *Lopez* door een schonen diamant om, dien hy hem vereerde, en deze ongelukkige Jood liet zich verder door de beloften van vyftig duizend goude kronen, daar de graaf van Fuentes en *Ibarra* borg voor stonden, vervoe ren; zo dat hy aannam de koningin te vergeven. De zaak scheen gemakkelyk om te doen, vermits men geen vermoeden op hem hadt. Maar een bondel brieven, die aan hem gefchreven waren, geopen zynde, kwam men, gelyk wy hebben gezegt, al het verraadt te weten. De medestanders wierden aanstonts gevangen genomen. *Gama* en *Lajo* bekenden alles, en *Lopez*, de vereering van den diamant, noch de beloften van de vyftig duizend goude kronen niet kunnende ont kennen, zocht allerhande uitvluchten. Hy zeide, dat hy het voorstel der Spanjaarden niet hadt aangehoort dan om hen te bedriegen, en met hen, wanneer hy het geldt zou gekregen hebben, te lagchen. Maar de rechters namen zulke ongegronde uitvluchten niet aan. Hy wierdt, nevens de twee medestanders, gevonnist, en alle drie wierden te Tyburn gerecht. Deze schelm wilde nog in zyn sterfuur met recht en Gods dienst, wanneer hy op de gerechtsplaats gekomen was, spotten. In plaats van Godt en de koninginne vergiffenis te bidden betuigde hy zyne onschuld en genegenheit voor deze vorstinne, met te zeggen: *Dat hy haar niet minder beminde dan JESUS CHRISTUS*. Het volk kon zich niet onthouden van te lagchen met de goddeloze boertery van dezen Jode, en de zelve te gelyk met al de gramschap, die zy verdiende, aan te horen.

Een Iersch schermmeester, genaamt *Patrik Callen*, was in dezen tydt naar Vlaanderen ver trokken, om daar met de Spanjaarden te bera men hoe de koningin van kant te helpen. Hy keerde wederom met schone beloften, maar we nig geldt, brengende niet meer mede dan hy tot zyne reize van noden hadt. Hy wierdt te Lon den op eenig kwaad vermoeden in verzekering genomen, en overtuigt zo door zyne belydenis, als op het sterk vermoeden, het welk hy niet kon ontkennen, dat hy met het goddeloos opzet was gekomen om dezen vorstenmoordt uit te voeren. Hy wierdt ziek in het gevangenhuis, en men sleepte hem stervende naar de doodstraffe, die zulk een schrikkelyk schelmituk verdiende. Men verzekerde zich ook van *Edmund York* en van *Richard Williams*, twee andere moordenaars, die *Ibarra* naar Londen hadt gezonden, als mede van eenige brandstichters, die de vloot in brandt zochten te steken.

Op deze wyze was het dat de gevluchte Eng elschen zich met de Spanjaarden vereenigden, en dat de anderen, vooringenomen met de ver socielyke lere van hunne uitleggers, dat men ket terfche vorsten moet van kant maken, om het zeerst yverden om de koningin door staal, of vergift om het leven te brengen. Maar zy, al tydt even onbeschroomd, na dat zy tegen hunne lagen de beste voorzorg, die haar de voorzich tigheid inprentte, genomen hadt, gaf zich zonde bekommerning over aan den uitflag van de Voorzienigheid, en de zelve haar lot met een vertrouwen, dat hare standvastigheid te kennen gaf, bevolen hebbende, zeide zy: *O Godt, gy zyt myn Godt, en myn leven is in uwe handen*. Ondertulichen maakte zy al deze godloze zamen zweringen aan den aartshertog *Ernest*, opvolger

Andere ontdekte zamen zwering.

Vertrouwen van de koningin.

Haar verwyf aan den Katholyken koning, als oorzaak van de zamen zwerin gen.

van den hertog van Parma in de landvoogdy van de Nederlanden, bekend. Zy sprak hem van *Ibarra* als het hoofd der moordenaars en vergif tigers, die niet dan op zynen last en op hoop van zyne vergeldingen naar Engelandt overflaken, en vertoonde den landvoogdt, dat het van het be lang van den koning van Spanje was, niet te ly den, dat zyn geheimfchryver zyn aanzien zo on waardiglyk misbruikte, dat 'er geen mensch was, die zyne gedachtenis met zulk een laiter zou willen beklad laten, en dat de majesteit van vor sten hen nog yverzuchtiger dan anderen omtrent hunnen goeden name behoorde te doen zyn; dat bygevolg de eer van *Philips* vorderde, dat hy zich omtrent haar en omtrent de nakomeling schap verantwoordde ten opzichte van de euvel daden van zynen geheimfchryver, en dat hy hem ten minste te huis behoorde te roepen, indien hy hem niet wilde straffen. Zy eischte ook, dat men haar *Hugo Owen*, *Thomas Trochmorton*, den Jesuït *Holt*, *Giffard*, en *Worthington*, vyf En gelschen uit de kweekfcholen, daar men zo vele zamenzweringen tegen haar leven smeedde, zou overleveren. *Abb!* zeide zy op eene zielroer ende wyze, dat men den Katholyken koning niet verwyte de beschermer van verraders en van moor denaars van souvereinen te zyn.

Om hem door haar voorbeeldt te verplichten haar recht te doen, handelde zy *Antoni Perez*, die uit Spanje naar Vrankryk was gevlucht, en van daar in Engelandt gekomen, gansch niet gunstig. Zy betuigde zelfs het minste deel niet in zyne reize gehad te hebben, en dat de Aller christelykste koning hem naar zynen gezant te Londen, zonder haar daar van te waarfchouwen, hadt gezonden. Het is waar, dat hy aan haar hof woonde, maar zonder aanzien en zonder wedde. Het was deze *Perez*, die voor dezen doen en laten by *Philips* was, wiens eerste ge heimfchryver en vertrouweling hy niet alleen in alle zaken van Staat was geweest, maar ook in die van zyne minnaryen, en wiens medevryer hy ook hadt willen zyn. Wy hebben gezien met wat wreedheit hy *Escovedo*, geheimfchryver van *Don Jan* hadt doen ombrengen, by *Philips* verdacht zynde, dat hy de staatzucht van zy nen natuurlyken broeder begunstigde. Hy was nog hatelyker voor *Perez*, en hieldt hem verdacht, dat hy hem by de prinsesse van *Eboli* ver riedt, op welke hy niet minder dan de koning verliest was. *Philips* was deze min van *Perez* niet onbekend; maar gevoeliger over den hoon, zyne kroon dan zyne minnaryen aange daan, geraakt zynde, veinfde hy omtrent den laatsien, tot dat zyn geheimfchryver hem over den eersten, door den moordt van *Escovedo*, hadt gewroken. De doodt van *Don Jan* kort daar op gevolgt zynde, hadt de koning van deze zyde geen ongerustheit meer, en stelde zyne gedach ten op wat wyze hy zich van *Perez*, die nevens hem niet zonder verontwaardiging naar het hert van de prinsesse van *Eboli* dong, zou wreken. Hy gaf derhalven sedert het jaar 1585 dezen gunteling aan de vervolging van de rechtbank, waar voor de staatsdienaars en de Raden van den prins, die men van kwade behandeling in hunne bediening beschuldigt, gedagvaard wierden, over een rechtbank, overeenkomende in hare behan deling met die van den gewetensdwang*, daar de verklikkers voor getuigen verftrekken, en waar in de tegenbewyzen van de gevangenen te gen de beschuldigungen niet worden aangenomen. Hy wierdt aanstonts te recht gestelt, en beschuldigt van omkopinge: daarenboven stont de weduwe met de vrienden van *Escovedo* op.

Cambden. Thuanus. P. Bor. De Groot. Gefchiedenis van Antoni Perez, in Engelandt gevlucht.

* Inquisitio.

1594. Zy bragten eene andere beschuldiging in, en verzochten recht over zynen beganen moordt. *Phillips* hadt de onvoorzichtigheit gehad aan *Perez* brieven te schryven, waar uit het schein als of hy 'er zelf de oorzaak van was. Zyne grootste vrees was, dat de zelve zouden vertoont worden; weshalven hy veel moeite aanwendde om ze uit handen van *Perez* te krygen. Zo hatelyk zyn de euvelheden, onverdraaglyk zelfs aan die ze straffeloos ondernemen, en die daar ondertuffchen de wroeging niet van kunnen verdragen. Hy verzekerde *Perez* van zyne genade, indien hy het geheim niet openbaarde, en hem de bewyzen daar van weder ter handt stelde. Maar *Perez* was daar niet toe te bewegen, het zy hy geen verzekerdheit genoeg in de beloften van den koning vondt, het zy hy liever wilde sterfen, na zich zelve verantwoord te hebben door de vertoning van den last, die hem was gegeven, dan met de schande, van dezen moordt te hebben begaan, te leven; zo dat deze zwaarigheid oorzaak was, dat het vonnis in lange jaren niet wierdt uitgesproken: het rechtsgeding liep alleen over de min of meer genegenheit, die *Perez* toonde om de brieven weder te geven. Eindelyk verdriet in zulk eene lange gevangenis hebbende, bedroog hy zyne wachters, en vluchtte naar Calatajud, eene stadt in Arragon, die men gelooft het *Biblis* van *Martialis* (a) te zyn, en begaf zich in het klooster der Dominikanen, als eene onschendbare vryplaats. Inderdaadt, deze geestelyken beweerden de vrydom van hun klooster, uit kracht der voorrechten van de koningen van Arragon verkregen: voorrechten, vergunt uit aanmerking van den dapperen tegenstandt der Arragonenzen tegen de Moren, aan welke de graaf *Julian* Spanje overleverde. Maar van dit ryk, dat zynen naam verschuldigt is aan

Voorrechten van de geestelykheit van Calatajud.

† De zelve heet Arragon.

* in het jaar 1610.

eene rivier, die daar haren loop begint †, hoewel de Ebro, die daar door loopt, van meerder aanzien is, konden zy geen meester worden. Ondertuffchen bragt *Phillips*, langen tydt geveinst hebbende, een leger op de been om het klooster, en de stadt, die de vryheit van het klooster handhaafde, tot reden te brengen. Maar *Perez* vluchtte op het aannaderen der krygsbenden, en zocht eene verblyfsplaats in het Bearsche by de prinsesse *Catharina*, zuster van *Henrik* den IV. Van daar was het dat hy naar dezen vorst vertrok, die hem in het jaar 1592 naar Engelandt zondt, van waar hy weder in Vrankryk kwam, daar hy stierf*.

(a) Anderen zeggen, dat het naby *Biblis* is gelegen, en op des zelve puinhopen gebouwt.

huis nam, en zo veel gaf, dat hy daar eerlyk van kon bestaan. Niet te vrede met hem bewyzen van zyne mildheit en genegenheit gegeven te hebben, gaf hy hem ook blyken van zyne achtting, maakte hem zynen vertrouweling, en vroeg hem raadt als aan een godspraak. Wat hem belangt, hy schein meer aangedaan te zyn van zyne ongelukken dan van het medelyden, dat de graaf van *Essex* met hem hadt. Hy noemde zich zelve een wangedrocht † van het geluk. Dit was zyne zinspreuk, die hy onder zyne schildery hadt laten snyden, het zy om te klagen, of zich over zyn noodlot te troosten.

De koningin, die in het voorgaande jaar *Norris* uit de provincie van Bretagne zonder de soldaten hadt te huis ontboden, zondt hem dit jaar weder derwaarts, na dat hy haar een naauwkeurig verslag van den staat van het landt en van de steden, die het hielden, het zy met den koning van Vrankryk, het zy met dien van Spanje en met den hertog van *Merkeur**, hadt gedaan. Deze laatste was de koppigste van alle de hoofden van het eedgenootschap. Hy hadt wel gewenscht de opperhoofdigheit van Bretagne voor zich te bewaren; maar de koning kon daar niet in bewilligen, zo dat alle voorstellen van den eenen en den anderen kant verworpen zynde, de oorlog weder zyn gang ging. Om den zelve wel te doen gelukken hadden de koningsgezinden den Engelschen bystandt nodig. *Elizabeth*, die *Henrik* op de wyze, als wy hebben gezegt, te vrede hadt gestelt, gaf nieuwe bevelen aan den ridder *Norris* om weder over zee te gaan, en zyn volk by dat van dezen vorst te voegen. Hy kwam daar in het begin van September aan, en zette voet aan landt te *Pimpol*, met een bystandt van uitgezochte soldaten, met het voornemen van de sterkte van *Codron* aan te tasten, die de Spanjaarden hadden opgeworpen aan het punt van dezen hoek lands, die de golf in tweeën verdeelt, welke de zee aan dit uiteinde van Bretagne maakt, daar *Brest* op den oever van het binnenste en Noorder deel, *Conquet* boven, en wat meer naar het einde van deze provincie legt. Het was regt over deze laatste stadt dat de Spanjaarden hunne nieuwe sterkte hadden opgeworpen. Maar *Norris*, vindende de Franschen met de belegering van *Morlaix* bezig, daar zich de Engelsche troepen, die in zyne afwezendheit onder het bevel van den ridder *Baskewel* stonden, ook naar toe hadden begeven, trok hy naar het leger, en hielp deze stadt, in neder-Bretagne gelegen, en vermaard door hare haven en kasteel, mede innemen. Dit kasteel, de *Stier* genaamt, was eigentlyk niet dan een rots, die versterkt was aan den mondt van de haven, daar eene bezetting van vyf honderd soldaten in lag, behalven zestig edellieden, die zich daar in onder het bewindt van den bevelhebber *Rosampon* hadden geworpen, om een krachtigen wederstandt te bieden. Daarenboven maakte de hertog van *Merkeur* een bystandt van vyf duizend Spanjaarden gered. Hy was zelf al op weg. *Norris* kon derhalven niet tydiger komen. De belegeraars, aangemoedigt door de hulpbenden, die hy hen aanvoerde, zetten de belegering sterker voort: die van binnen lieten in het tegendeel den moedt zakken, en gaven de stadt volgens het verdrag, met den maarfchalk van *Aumont* gemaakt, over. Het zelve behelde onder andere artykelen, dat niemandt in de stadt, noch het kasteel zou ontfangen worden dan die Roomschgezind was. Men zegt, dat het eene loosheit van den maarfchalk was om de Engelschen daar buiten te houden, ganfch tegenstrydig met het verdrag, waar by

Zinspreuk van *Perez*.
† *Menstr*.

Uitvoering van *Norris*, opperbevelhebber der Engelschen in Bretagne.
* of *Mercour*.

be-

1594.

bedongen was, dat zy het zelve in bezetting zouden nemen. Maar deze onrechtmatigheit verzette hen niet. Zy bleven des niettegenstaande volharden met de Franschen by te staan. Zy hielpen hen ook Quimper-Corantin aan den Oder veroveren, van waar zy te gelyk wederkwamen, en het kasteel van Crodon belegerden.

Belegeren en innemen van de sterke Crodon.

De gelegenheit van deze plaats maakte, dat zy, gelyk wy hebben gezegt, van een groot belang was voor de Spanjaarden en de eedgenoten, die daar eene gemakkelyke haven hadden, op eene plaats, van waar hunne schepen zonder vreeze zeer gemakkelyk de kusten van Engelandt konden ontruften, en daar landen. Zy wilden ook Conquet versterken, daar al de schepen, die uit het Noorden en uit de Oostzee komen, om zout en wyn uit Guienne en uit Xaintogne te halen, moesten ankeren; zo dat zy van voornemen waren aldaar eene sterke op te werpen, om den tol, dien zy van gedachten waren op alle de schepen der kooplieden te leggen, des te beter te ontfangen. Wat het kasteel van Crodon aangaat, het zelve was driehoekig, zo als het landt het hadt toegelaten te bouwen, op een steile rots, die de zee van alle kanten omringde, uitgenomen een stuk lands van 250 schreden, daar men aan de uitstekende hoek twee bolwerken langsgewyze, die het inkomen beletten, hadt opgeworpen. De belegering kostte veel bloedt. Een oud Spaansch kolonel, *Praxedes* genoemt, hadt het bevel over deze rots, met eene bezetting van vier honderd soldaten van zyne natie. De opperbevelhebber *Don Jan d'Aquila* kwam met een bystandt van vier duizend uitgelezene soldaten aantrekken: maar hy kwam te laat. Deze sterke wierdt door de dapperheit der Engelschen, die by deze gelegenheit een onvertzaagden moedt betoonden, dien de Franschen zelf roemden, en daar de Spanjaarden over verbaast stonden, ingenomen. De eersten bekenden, dat hunne kapiteinen op de muurbreuk gefneuvelt zynde, men het de Engelschen schuldig was, dat het kasteel was ingenomen door de opening, die zy onder de Spanjaarden ter regter en ter linker zyde maakten, zich te gelyk met de Franschen in de sterke werpende, waar in byna de gansche bezetting nevens den bevelhebber over den kling moest springen. Hunne dapperheit kwam hen duur te staan; zy verloren in dezen kloekmoedigen storm den beroemden *Martin Forbisher*, zo bekend door de Straat, die naar zynen naam in de Noordzee genoemt is, en door de tochten, die hy op de zelve hadt gedaan. Hy wierdt echter niet op de plaats dood geschoten, maar door een musketkogel gekwetst, daar hy te Pleimuiden, alwaar hy zyne zegelpralende vloot hadt wedergebracht, aan stierf. Deze vloot bestondt uit tien schepen, daar hy mede was vertrokken om de belegeraars langs den zeekant te dekken; maar hy, niet te vrede zynde met den roem, dien hy ter zee in zo vele tochten hadt verkregen, wilde te landt ook uitblinken. Toen hy zyne soldaten hadt doen landen, voerde hy de zelve tot den storm aan, daar hy een wondt in bekwam, waar aan hy in zyn vaderlandt overleedt. Zyn verlies, en dat van verscheide andere dappere kapiteinen, nevens eene grote party Engelsche soldaten, trof *Elizabeth* gevoeliger dan de eer, die men met het innemen van een ellendige rots, en van eene sterke, die niet bekwaam was dan om zeerovers te huisvesten, hadt behaalt; waarom zy de zelve aanstonts deedt slechten. De koningin ook vernomen hebbende de al te grote drift der Engelschen in het begin van den storm, en de weinige zorg, die *Norris* om hen in de belegering te

Doodt van Forbisher.

sparen hadt gedragen, schreef hem daar over met krachtige bewoordingen. Zy verweet hem, dat hy zynen ydelen roem hoger dan het bloedt zynen landgenoten waardeerde, en beval hem in het vervolg minder begeerig naar een roem, die hare onderdanen zo nadeelig was, te zyn, en hun leven meerder in acht te nemen. Maar dezen brief ontfing hy niet dan na de overgave van de plaats, en na dat 'er vele dappere mannen voor gebleven waren.

1594.

Wy moeten de heerlyke daadt van een Engelsch soldaat niet vergeten. De maarschalk van Aumont, vergramt over den wederstandt der belegerden, hadt verboden eenige krygsgevangenen te maken, maar bevolen alle, die men kreeg, zonder lysgenade te doden. Het zelve verbodt was ook eertyds van de Spanjaarden gedaan, die eene stadt belegerden*, daar eene Engelsche bezetting in lag. Het gebeurde, dat een van de genen, die zich in de belegering van Crodon bevondt, mede in de stadt, door de Spanjaarden belegert, was geweest, en dat hy door een soldaat van de belegeraars gevangen wierdt, die hem het leven en de vryheit hadt gefchonken, niettegenstaande het streng gebodt van den opperbevelhebber. Het geval wilde, dat deze edelmoedige Spanjaardt in het zelve gevaar in het Engelsche leger was, gelyk de Engelschen in dat der Spanjaarden waren geweest. Maar by een byzonder geluk, dat iets wonders in zich bevatte, raakte hy in handen van den gene, dien hy in het leven hadt behouden. De Engelschman, met gevoeliger erkentenis dan vreeze aangedaan, dacht niet anders dan om hem met gelyke munt te betalen, en zonder het gevaar, dat hem nakende was, te ontzien, nam hy hem in zyne tent, tot dat hy hem veilig kon wegzenden. Men kwam daar achter, en men klaagde hem aan den maarschalk van Aumont aan, die hem liet zeggen, dat hy door zyne ongehoorzaamheit de doodt hadt verdient. *Ik zal de zelve met veel genoegen ondergaan*, antwoordde hy, *mits zy het leven sbenkt aan dezen Spanjaardt, dat ik hem heb beloofd, en aan wien ik geen andere edelmoedigheid bewys dan by by eene diergelyke gelegenheit aan my heeft getoont*. Vervolgens verhaalde hy het geval van den Spanjaardt, die hem in het leven hadt behouden. De maarschalk van Aumont, over de deugdt van beide zich verwonderende, schonk hen beide het leven, en zondt hen met roem en ryke geschenken weder te rug.

Heerlyke daadt van een Engelsch soldaat.

* in Vlaanderen.

De koningin kwam kort daar na te horen, dat de Spanjaarden bevelhebbers aan de Roomschgezinden in Ierlandt hadden gezonden, en dat men toebereidselen maakte om tot een algemene opstandt te komen. Op dit bericht riep zy *Norris* weder te rug, om hem tegende oproengien te zenden. De schepen, die zy om hem en zyn volk af te halen hadt gezonden, wilden in de haven van Morlaix ankeren; maar zy wierden door den stadvoogdt tegengehouden; zo dat zy gedwongen wierden, niettegenstaande het verlopen jaargety, weder zee te kiezen, en het anker in eene haven, die gansch niet veilig en zeer ongelegen was, neder te werpen.

Dit was de erkentenis van den maarschalk van Aumont voor den dienst, dien hy van de Engelschen hadt ontfangen, hen niet alleen berovende van eene stadt, die hen beloofd was, maar zelfs niet toelattende, dat hunne schepen daar eene schuilplaats tegen het kwade weer zochten. Deze weigering was alleen gegrond op een artykel van het verdrag, waar by bedongen was geen Protestanten in deze stadt in te laten. De konin-

1594.

ningin zag deze verachte behandeling van den maarichalk ook aan als een hoon, dien hy by een schandelyke kunstgreep voegde.

Onder-
neming
van
Hawkins
in Ame-
rika.

Hy zeilt
door de
Straat
Magel-
laan.

Zyn in-
val in
Chili en
Peru.

De Engelsen wisten zich ook wel te wreken van de zamenzweringen van Spanje: want terwyl deze kroon de oproerigen in Ierlandt aanhitte, gingen zy Spanje in zyne ryken van de Nieuwe Wereldt aantasten, daar zynogmaals de schrik en verwoesting met zich bragten. *Richard Hawkins*, zoon van den beroemden ridder *Jan Hawkins*, waar van wy dikwils hebben gesproken, nam een lastbrief, met het groot zegel van Engelandt bekrachtigt, die hem machtigde om op de Spanjaarden te water en te landt in het andere halfrondt van den aardkloot aan te vallen. Deze voorzorg was hem, gelyk wy zullen zien, zeer nodig. Hy was het jaar te voren met drie schepen en twee honderd man vertrokken. Het eerste landt, daar hy aankwam, was het eilandt van St. Anna, in de provincie van Uraguai, dat zelfs een deel van dat van Paraguai, of de la Plata, in het Zuiderdeel van Amerika, is. Hy bleef daar drie maanden naar de vloot van Peru wachten, en verloor een van zyne schepen, dat ongelukkiglyk in deze haven in brandt raakte. Eindelyk kwam een Portugeesch schip te voorschyn, komende van dit voornaamste deel der provincie, dat boven andere den naam van Rio de la Plata, of zilvere rivier, voerde, van wegens het stofgoudt, dat men in menigte op den grondt van de rivier, die daar langs loopt, en den zelven naam draagt, vindt. *Hawkins* veroverde dit schip. Zo haast als de tyding daar van aan de Spanjaarden te Peru kwam, deedt de onderkoning eene vloot uitrusten om de Engelsen te verjagen. Het ongeluk wilde, dat een van de schepen, die hem nog overgebleven waren, van een storm wierdt belopen, die het weder naar Engelandt dreef; zo dat *Hawkins* met een schip alleen overbleef, daar hy de zeën, de ryken en de Spaansche vloten mede doorkruiste, zonder eenige hoop van uitkomst dan in zynen moedt en in dien van zyn volk te hebben.

Hy zeilt
door de
Straat
Magel-
laan.

Dit tweede ongeluk verzette hem geenzins. Na dat de zelve storm hem zeer ver in deze onbekende zeën hadt gevoert, ontdekte hy op de hoogte van vyftig graden een landt, zo aangenaam, als vruchtbaar, geschakeert met bosschen, velden en weilanden, hebbende verscheidene welgelegene havens: maar de schryver noemt ze niet. Na dat hy de zelve ter lengte van zestig mylen hadt omgezeilt, zettende altyd koers ten Noord-Oosten, wierdt hy te rug gedreven naar de Straat Magellaan, die hy op het laatste van January in zeilde, en met veel moeite in dit jaargety, dat deze zee, die vol eilanden en klippen is, zeer gevaarlyk maakte, door kwam. Hy was, zegt men, de zesde waaghals, die dezen gevaarlyken doortocht, te rekenen sedert den ontdekker, wiens naam zy voert, hadt durven ondernemen.

Zyn in-
val in
Chili en
Peru.

Aldus raakte hy in de Zuidzee, en boven Chili gedreven zynde kwam hy te Val Pariso, eene der steden van de provincie, daar St. Jakob de hoofdstadt van is. Hy vondt daar vyf schepen, geladen met koopmanschappen van het landt, daar hy een van nam, en over het losgeldt van twee andere, mits betalende twee duizend dukaten, verdroeg. Zyne reis van daar vervolgende kwam hy in de zee van Peru, nemende zynen koers naar Arika. Maar *Bertrand de Castro*, die hem van den onderkoning met eene vloot van acht schepen was tegen gezonden, ontmoette hem. Deze ongelykheit schrikte *Haw-*

kins niet af; hy hieldt niet alleen het gevecht uit, maar hy dwong zelfs de vyanden door gebrek van buschkruidt af te deinzen. Zy viciën echter weder aan, na dat men kruidt van Arika hadt gebragt. Men begon op malkander met eene gelyke verwoedheit weder te schieten. De party was ongelyk, en de dapperheit moest cindelyk voor de overmacht wyken: doch het geschiedde niet dan na een gevecht van drie dagen, dat de Spanjaarden niet dorsten uithouden, dan met van verre vuur uit hun geschut, dat zy acht maal tegen de Engelsen eens loften, te maken, waar door het schip zo doorboort wierdt, dat het niet langer zee kon houden. De Spaansche bevelhebber, die dit bemerkte, geraakt zynde van een edelmoedig mededogen met zulk dapper volk, over wiens moedt hy verbaast stondt, en dat op het punt was van te zinken, indien men het niet spoedig hielp, zondt een sloep met een getekend geschrift van zyne handt, by het welke hy hen het leven en de vryheit uit den name van den koning schonk, dat zy aannamen. Hy ontving de Engelsen zeer beleeft aan zyn boordt: maar voor den onderkoning gebragt zynde scheelde het weinig, of zy zouden, niet tegenstaande de beloften van den bevelhebber van de vloot, ter dootd gevonnisst geweest zyn, en buiten twyfel zou het hun deel zyn geworden, indien *Hawkins* den last, by voorzorg van de koningin in behoorlyke wyze opgestelt, niet hadt mede genomen, en kunnen vertonen. De Raadt van Peru wilde zelfs daar niet over besluiten, en liet het oordeel daar van over aan dien van Madrid, daar *Hawkins* naar toe wierdt gezonden. Hy bleef daar eenige jaren gevangen, en raakte niet ontslagen dan op het krachtig verzoek van den grave van Miranda. Deze voorzitter van den Raadt verdedigde krachtig het openbare recht. Hy vertoonde, dat indien men het by deze gelegenheit brak, de scha-verhaling niet zou achterblyven, en dat men zich wel tot een oorlog zonder mededogen en zonder lyfsgenade mogt bereiden. Hy voegde daar by, dat de eer van den koning vereischte, het woordt, dat zyn kapitein in zynen name hadt gegeven, gestand te doen. Zyn raadt wierdt gevolgt, en *Hawkins* in vryheit gestelt.

1594.
Zyn slag
met een
eenig
schip te-
gen acht
Spaan-
sche.

Hy
wordt
gevan-
gen en
naar
Spanje
gevoert.

De graaf
van Mi-
randa
behoudt
zyn le-
ven.

De tocht van *Lankaster* viel gelukkiger uit. Hy vertrok naar de Oostersche delen van Amerika, die aan de andere zyde, daar *Hawkins* zyn koers hadt genomen, gelegen waren. Hy hadt een gelyk getal schepen, te weten drie, die ten oorlog gewapent waren, en een pinas, door zekere kooplieden van Londen uitgerust, om vergoeding van het verlies van eenige van hunne schepen, die de Spanjaarden hadden genomen, te halen. Deze kapitein nam een dubbelde wraak, en veroverde negen en dertig van hunne schepen in de wateren van Brazil. Hy ontmoette op zynen weg een Engelsch kapitein, *Venour* genaamt, en eenige andere Franche en Hollandische kapers. Hy voegde zich by hen, en zy besloten alle te zamen naar Phernambuk te zeilen, daar zy hadden gehoord dat een schip, zeer ryk geladen uit Oost-Indië gekomen, vergaan was, maar dat men de gansche lading hadt geborgen. Zy waren in verwachting van de zelve in de pakhuizen te vinden. Aangemoedigt zynde door zulk een ryken buit, namen zy hun koers regt naar deze stad, eene der voornaamste van de Oostersche kusten van Brazil, en de hoofdstadt van dit landt, daar het den naam aan geeft. *Lankaster*, van de anderen voor hunnen zeevoogdt erkent, stelde zich aan het hoofd van de vloot, en het eerste aankomende, landde hy ook het eerste.

Onder-
neming
van *Lan-
kaster*
in het
Oosten
van A-
merika.

Hy tast
Phernambuk
aan, en
veroveret
het zelve.

* Brazil
is ver-
deelt in
veertien
land-
voog-
dyen.
Dit

1594.

Dit geschiedde met zo veel drift, dat het weinig hadt gescheelt, of de sloepen zouden gezonken zyn door de grote menigte, die 'er in viel, om op de vyanden, daar de stranden van vol waren, los te gaan. De Engelschen roeiden met zulk eene snelheit, dat zy het landt haast bereikten. De Spanjaarden, in plaats van tegenstandt te bieden, namen de vlucht naar de opperstadt, gevende de benedenstadt, daar al hun rykdom in was, ten beste, naardien het langs de haven was, dat zy hunne schepen en pakhuizen vol koopmanschappen uit de karaken hadden leggen. *Lankaster* deedt aanstonts arbeiden om de gemeenschap met de opperstadt af te snyden, en weigerde met de Spanjaarden, die hem zochten te misleiden, terwyl zy hunnen bystandt verwachtten, in onderhandeling te treden. Hy nam de werken in, die de haven beschermden, en verbrandde de schepen. Hy maakte zich meester van alle de schatten, die hy in de schepen en pakhuizen vondt, nevens die men uit het schip, uit Oost-Indië gekomen, en aldaar gestrand, aan landt hadt gebragt. Daar was ook een grote voorraad van zuiker, Brazilie-hout, en katoen, waar mede hy meer dan vyftien schepen vol laadde, en gelukkig in Engelandt kwam.

Elizabeth naderig van het recht van de kroon en de getrouwheit van hare onderdanen.

De Geschiedenis gewaagt van iets, dat de koningin *Elizabeth* deedt, om aan te wyzen hoe yverzuchtig deze vorstin was omtrent hare eer en die van de natie, en met wat strengheit zy die van hare onderdanen, die wegliepen, of verraders waren, straffe. De ridders *Clifford* en *Shirly*, twee jonge Engelschen, hadden van *Henrik* den IV de ridderorde van *St. Michiel*, in vergelding van hunne uitblinkende heldhaftigheit onder de krygsbenden van hunne natie, die in den dienst van dezen vorst waren, gekregen. Zy namen de zelve niet alleen aan, maar zy waren daar grootich op na hunne wederkomst, droegen ze op alle plaatsen, daar zy in de stadt kwamen, zelis aan het hof, en toonden ze aan iedereen met grote opsmukkinge. De koningin, gebelgt, dat zy eene orde van een vremd vorst zonder hare toestemminge hadden durven aannemen, en dat zy daar benevens nog de stoutheit hadden om 'er in hare tegenwoordigheit op te roemen, deedt hen beide gevangen zetten. Zy vergenoegde zich met deze ligte straffe, die voldoende genoeg was om eene misdaadt te wreken, die de jonkheit verschoonbaar maakte, en de genegenheit, die zy hadt voor een vorst, van wien zy de orde hadden gekregen, deedt het haar verder door de vingers zien. Zy wilde echter hebben, dat zy hem de zelve wederzonden, en hunne namen uit de naamlysten der ridders uit deden schrabben. Men zegt, dat *Henrik* de IV dit niet kwalyk opnam, maar daar over lachte, zeggende al boertende, dat hy wenschte, dat de koningin, om het hem betaalt te zetten, den eersten staatzuchtigen Franfchman, begeerig naar deze ydele eertytels, die daar om naar Engelandt vertrok, ridder van de Ronde Tafel sloeg, welke orde de koning *Arthur* hadt ingestelt. Hy seldde aldus de orde van *St. Michiel*, die zeer vervallen was in Vrankryk, tegen die van de Ronde Tafel, daar de ridders aan zaten om het geschil over den voorrang te myden, en die volgens eenigen tot de regering van *Henrik* den V hadt geduurt. Maar wat aanzien deze orde ook in oude tyden mogt gehad hebben, men sprak daar in Engelandt en in andere vremde landen niet dan spottende van.

Willem Alan, dien men door de wandeling den

Engelschen kardinaal noemde, stierf in dit jaar. Hy was gesproten uit het graafschap van *Lankaster*, van een eerlyk huis en zeer wel vermaagschap. Hy hadt zich in de letteren geoeffent in het genootschap van *Oriel*, een van de achtien, die de hogeschool van *Oxford* uitmaken, waar van hy onder *Maria* een der twee bezorgers, die deel aan de regering van die hogeschool hebben, en naderhandt kanunnik van de aartsbisshoppe-lyke kerk van *Jork* wierdt gemaakt. Zyne aankleving aan den Roomschen Godsdienst deedt hem zyn vaderlandt, wanneer *Elizabeth* gekroont wierdt, verlaten, en hy vertrok naar *Vlaanderen*, daar hy, na dat hy de Godgeleerdheit in de hogeschool van *Douay* hadt onderwezen, kanunnik van *Kameryk*, en vervolgens van *Rheims* wierdt, vereert met den kardinaals-hoedt door *Sixtus* den V, en tot aartsbisshop van *Mechelen* door *Philips* den II benoemt, die hem te voren eene abdy in het ryk van *Napels* hadt gegeven: waardigheden, die hy niet alleen door zyne aankleving aan het hof van *Rome* en dat van *Spanje* hadt verkregen, maar ook door het opofferen van de trouw, die hy aan zyn vaderlandt en zyne wettige souvereine verschuldigt was. Inderdaadt, hy ondersteunde het meeste de stichting en onderhouding van die nadeelige kweekscholen van *Douay*, *Rheims* en *Rome*, van waar dagelykch de zamenzweerders, die over zee gingen, om het staal en het vuur in het ryk tot aan den geheiligden persoon van de koningin te brengen, uittrokken. Hy was het, die de ban-bul van *Rome* bragt, daar hy de zelve, in het Engelsch vertaalt, liet drukken. Daarenboven was hy het, die zorg droeg, dat de zelve naar Engelandt met een vermaningschrift aan de onderdanen van *Elizabeth*, om zich van hare gehoorzaamheit te ontslaan, en in die van den paus en den koning van *Spanje* over te gaan, wierdt gezonden. Hy was het ten laatste, die zich voor beschermer van al de gevluchte en oproerige Engelschen verklaarde, en een verdedigingschrift voor de kweekscholen, een tweede voor al de Roomschegezinden van zyne natie, en een derde voor *William Stanley*, die *Deventer* zo verradelyk aan de Spanjaarden hadt overgegeven, in het licht gaf. Voor het overige hadt hy de droefheit van alle zamenzweringen, daar hy het hoofd van was, verydelt te zien: de beroerten, die hy in zyn vaderlandt niet kon verwekken, rezen zelf tot onder de gevluchte, daar mannen van geleerdheit en dapperheit by waren, zonder dat het hem mogelyk was hen te verzoenen. Hy stierf te *Rome* in den ouderdom van drie en zestig jaren, en wierdt in de Engelsche kerk, die den naam van de *H. Drievuldigheit* draagt, begraven.

Men stelt ook in het zelve jaar de doot van vier Mylords; namentlyk, die van *Gregorius*, baron *Dakre*, gebeurde op den 26 September. De naam van zyn huis was *Fiennes*, een der oudste van het ryk. Van zyn moeders kant was hy afkomstig van den vermaarden *Eustachius*, grave van *Boulogne*, zo beroemd door zyne oorlogen in het Heilige Landt, naardien *Ingeiram van Fiennes* met zyne achter-kleindochter getrouwt was. De baronny van *Dakre* was van *Henrik* den IV en van *Eduard* den VI aan *Richard van Fiennes*, getrouwt met *Johanna Dakre*, erfgenaam van dit huis, gegeven. De oudste tak van *Richard* eindigde in het jaar 1534 in zynen zone *Thomas*, die tot zyn opvolger zynen neef hadt, die den zelve naam voerde, onder *Henrik* den VIII veroordeelt om een manslag, daar hy onschuldig aan was, door de vervolging van die naar zyn goetd haakten, en in den bloem van zyne

1594. Doodt van den kardinaal *Alan*, en zyne beschryving.

Doodt van Mylord *Dakre*.

1594. zyne jaren, naauwlyks vier en twintig jaren oud zynde, gerecht*. Zyn zoon *Gregorius* wierdt in zyne goederen en de waardigheid van baron *Dakre* door *Elizabeth* herstelt. Maar hy stierf zonder kinderen, en liet zyne zuster *Margareta*, die met *Sanfon Leonard*, een edelman, getrouwt was, tot zyn erfgenaam na. *Jacobus* de I vereerde hem met den tytel van Mylord *Dakre*, en het is van hem dat Mylord *Dakres* † van *Gilleflandt*, door *Karel* den II* tot graaf van *Suffex* verheven, in een regte lyn is atgedaalt.

De drie andere Mylords, die dit jaar stierven, waren *Willem*, baron van *Evers*, *Gilles*, baron van *Chandos*, en *Willem Blount*, baron van *Montjoje*. Deze laatste hadt tot erfgenaam zynen broeder *Karel*, aan wien hy meer schulden dan goederen naliet. Maar zyne fraaie gestalte en zyne verdiensten maakten, dat hy in de gunst van de koningin kwam. Zy gaf hem zo veel, dat hy aan het hof kon leven. Wy zullen hem in dapperheit en voorzichtigheit in den oorlog van *Ierlandt*, dien hy gelukkig ten einde bragt, zien uitblinken.

Engelandt begon met veel genoegen het jaar van 1595 met de afkondiging van het openbaar geschrift van den koning van *Schotlandt*, die door zyn gansche ryk volk deedt werven, om de Spanjaarden af te keren. Hy stelde daar in voor hunne aanslagen tegen beide de ryken van *Groot-Britannië*, nevens de toerusting van eene vloot, dienende om hun voornemen uit te voeren. Vervolgens vermaande hy zyne onderdanen hem met al hunne macht by te springen in een oorlog, daar het op de kroon, hunne vryheit en den Godsdienst aankwam. Hy vertoonde hen, dat zy zich boven alle dingen met malkander moesten verzoenen, en dat niets zo nadeelig aan hun belang en zynen dienst was als de verdeeldheit. Die van de grenzen, door het goudt van *Spanje* omgekocht, hielt hy verdacht. Zy hadden reets invallen in de provinciën van *Engelandt*, naby *Schotlandt* gelegen, om de goede verstandhouding tusschen de beide natiën te breken, gedaan. Hy sprak haar op een toon van een getergt vorst aan. Niet alleen verboodt hy hen diergelyke vyandelykheden in het toekomstende te plegen, maar hy beval hen het voorledene door een beter gedrag te verbeteren, en de vriendschap, die om zo vele beweegredenen, als het bloedverwantschap van hunne vorstinne, de belydenis van het zelve gelove, en de overeenkomst van hunne zeden en taal, tusschen de beide natiën onverbrekelyk moet zyn, beter te onderhouden. By dit verbodt voegde hy de bedreiging van de overtreders als vyanden van hun vaderlandt te zullen straffen. *Elizabeth* deedt van haren kant een diergelyk openbaar geschrift ten behoeve van de *Schotten* afkondigen, en men kwam overeen, gemachtigden te benoemen om de schade, by de onderdanen van beide de ryken door de wederzydsche invallen op de grenzen geleden, te onderzoeken, op dat de rechtmatigheit en de vrede beter in het vervolg mogten onderhouden worden.

In het begin van *February* wierden de twee booswichten *Edmund York** en *Richard Williams*, die men in het voorgaande jaar gevangen hadt genomen, waar van de eerste een neef was van den gene, die *Zutphen* aan de *Spanjaarden* hadt overgelevert †, gerecht. Zy ondergingen beide de straf der verraders te *Tyburn*. *York* beleeft, dat hy en zyn medgesel zich door veertig duizend goude kronen hadden laten omkopen

Twee
BOOS-
denaars
worden
gerecht.
*of
York.
† in het
jaar
1587.

om de koningin te vermoorden; dat de *Jesuit Holt*, *Hugo Owen*, *Jakob de Francisco*, en eenige anderen het geschrift, door *Ibarra*, geheimfchryver van *Philips* den II, ondertekent, hadden vertoont, en dat het aan *Holt* ter handt was gestelt om bewaart te worden; dat deze *Jesuit* en de twee zamengezworenen, ieder in het byzonder, zich hadden verbonden door een zekere wensch, of vervloeking, de eerste om de som, in het geschrift vervat, te betalen, en de tweede om den vorstenmoordt uit te voeren, en dat *Holt*, om dezen edt nog plegtiger te maken, den zelve hadt gedaan, kussende de geheiligde hostie, gelyk de moordenaars ook hadden gedaan, wanneer hy hen het *Nachtmaal* hadt gegeven.

De *Geschiedenis* pryft Gods rechtvaardigheit omtrent deze twee ellendige Engelschen, uit de kweekfcholen gekomen, zo ten aanzien van de verleiders, als van die zich lieten verleiden. Naauwlyks was deze zamenzwering begonnen, of zy wierdt ontdekt. Het hoofd draaide dezen zamengezworenen, en als of zy van die wraakzuchtige spoken, daar de dichters van spreken, en die inderdaadt niet anders zyn dan de wroeging van een gepynigt gewisse, waren vervoert, wisten zy langer niet wat zy deden. Zy beschuldigden elkander, en verrieden zich zelve door hun gedrag en onvoorzichtig spreken. Maar niets kon de koningin, die altoos onvertzaagt en even arbeidzaam was, om het welvaren van haar volk en den bystandt van hare bondgenoten te behertigen, verbazen. Zy gaf altydt het eerste plaats voor het laatste. *Henrik* de IV hadt besluten de *Spanjaarden* door een openbaren oorlog aan te tasten, om hen door deze afwending, die hen werk in hun eigen landt zou verschaffen, te beletten de beroerten in zyn ryk aan te kweken, en zich daar door niet alleen voor hunne wapenen, maar ook voor verraderien te beveiligen. Hy oordeelde den bystandt van de koningin tot een zo groot werk nodig te hebben. Hy gaf 'er haar derhalven kennis van, en verzocht haar, hem met raad en daadt by te staan, klagende, dat zy de krygsbenden, die 'er in *Bretagne* geweest waren, hadt te huis doen komen.

De koningin prees het voornemen van *Henrik* den IV, en toonde de billykheit van deze wederroeping, dewyl zy de zelve nodig hadt om een opstandt in *Ierlandt* te dempen, behalven dat zy den gestelden tydt, by het verdrag der twee kronen bedongen, hadden uitgedient, en dat 'er geen reden was hen daar langer te laten, naardien de *Spanjaarden* van de haven en sterkte van *Brest* waren afgeweken, daar zy de weinige voldoening byvoegde, die zy van de bevelhebbers van den *Allerchristelyksten* koning hadt ontfangen, welke met hun volk by hare krygsbenden volgens het gemaakte verdrag niet waren gekomen, en door eene onwaardige misleiding het artykel, waar by men haar *Morlaix* in handen hadt moeten geven, hadden weten te loor te stellen. Des niettegenstaande wenschte zy, dat de wapenen van den koning haren goeden vriendt en ouden bondgenoot mogten voorspoedig zyn; maar zy kon zich niet wederhouden van hem te vertonen, dat, indien hy haar tegen den algemenen vyandt hadt geholpen, hy nu in geen staat zou zyn om den eenen of den anderen te ontruffen; dat zy niet alleen verwerender wyze hadt te werk gegaan, maar dat zy hem aangetaft, en in alle de staten van zyn ver uitgestrekt ryk geslagen hadt, de zee en kusten van *Vlaanderen* met het overschot van zyne schepen en de slagtinge

De za-
menge-
zwore-
nen ver-
raden
malkan-
der.

*Eliza-
beth*
klaagt
over
Henrik
den IV.

1595. tinge van zyne heirlegers vervult; zyne havenen en steden in Spanje, Portugal en de Nieuwe Wereld geplundert, en dat, indien *Henrik* de IV hadt gedaan gelyk zy, in plaats van verwerender wyze te oorlogen, zy het Spaanische ryk van een gescheurt zouden hebben.

Hoewel *Elizabeth* geen verzekerdheit aan den Allerchristelyksten koning van hem by te springen gaf, verklaarde hy echter den oorlog aan *Philips* den II: maar het was hem onmogelyk te beletten, dat de graaf van Fuentes, na dat hy Catelet en Dourlens gedwongen hadt, Kameryk kwam belegeren. De koning, daar van ontzet zynde, nam op nieuw zyne toevlucht tot *Elizabeth*. Hy hadt deze stad, die van aangelegenheit was, en die *Balagni Montlak*, die zieh daar souverain van noemde, in het voorgaande jaar al onder zyne bescherming hadt begeven; zich van het eedgenootschap afscheidende (a), wel willen behouder. Hy hadt de zelve in sedert dat de hertog van Alençon ze van den baron van Inchi * hadt genomen, om hem het gebiedt daar over te geven, en hy handhaafde zich daar in na de doot van dezen hertog door toedoen van de koningin *Catharina* en de *Guizen*.

Uit staatzucht kleefde hy het eedgenootschap aan, dat hy geneigt meende te zyn om hem van het prinsdom van deze plaats, daar hy zich zelf in hadt gestelt, te verzekeren: maar ziende naderhandt, dat de party van *Henrik* den IV alles te boven kwam, nam hy zyne belangen aan, en begaf zich onder zyne bescherming met zyne ingebeelde souvereiniteit, om de zelve als een leen van de kroon van Vrankryk te bezitten. De stad Kameryk hadt zich inderdaadt daar ondergehouden tot aan het einde van het tweede geslacht, wanneer het onder de regering van de graven van Vlaanderen, die zels leenmannen van Vrankryk waren, en die zich des niettegenstaande omtrent het begin van de XII eeuw in de bezitting van de stad en het onderhorige landt door de keizers van Duitschlandt deden bevestigen. Op deze wyze raakte het zelve in het huis van Burgundië, erfgenaam van den grave van Vlaanderen, en van het huis van Burgundië aan het huis van Oostenryk, het zy uit hoofde van dit erfelyk recht, of de bemachtiging van *Karel* den V †, die het vermeerderde. Het zelve was 'er door de omwenteling in de Nederlanden uit geraakt, en de hertog van Alençon, het zelve hebbende overweldigt, gaf het aan *Balagni*. Maar dezen laatste wierdt het door den grave van Fuentes, die het terzelve tydt Vrankryk ontnam, en weder tot zynen ouden meester, den koning van Spanje, deedt keren, ontnomen.

Henrik de IV, over dit verlies geweldig geraakt zynde, en 'er het gevolg van vrezende, zondt *Lomenie*, geheimfchryver van Staat, aan de koningin *Elizabeth*, om den bystandt der hulptroepen naar Pikardië, daar hy meende dat de Spanjaarden op aan zouden trekken, te doen verhaalen. De gezant vondt Engelandt met zyne eigene zaken belemmert. Men hadt daar vernomen, dat *Philips* de II met veel spoedt aan het uitrusten van eene groter vloot, dan die van het jaar van 1588, om voor een tweede maal eene landing in het eilandt van Groot-Britannië te doen, deedt arbeiden. De koningin, hem wilstende voorkomen, gaf last aan al hare Admiraliteiten om twee vloeten in zee te brengen, waar van de eene in het Kanaal zou kruiffen, en de andere naar Amerika, onder het bevel van den

III Deel.

(a) Hy wierdt om die reden maarschalk van Vrankryk gemaakt.

1595. beroemden *Drake* en den ridder *Hawkins*, die van weinig minder aanzien was door zyne ondervinding en door zynen moedt in de ondernemingen ter zee, zou vertrekken. Men zocht van alle kanten soldaten en matrozen: maar waar die te vinden, zeide men, na zo veel volk, om Vrankryk in Bretagne te helpen, verloren te hebben? Toen kwam den vrouwen haar verlies weder in gedachten, beklagende de eenen hare zonen, de anderen hare broeders; meer verslagen zynde om dat zy geen andere hadden om haar vaderlandt dienst te doen, dan om de doot van de gene, die hun leven voor het zelve zo edelmoedig hadden opgeoffert. Men vroeg ook, waar het geldt tot deze nieuwe uitrusting te vinden, na dat men sedert korten tydt twee honderd en vyftig duizend kronen tot betaling der vloeten en soldaten naar Vrankryk, behalven de aanzienlyke som, aan deze kroon te leen opgeschoten, hadt gezonden?

Deze omstandigheden waren den gezant gansch niet gunstig. Van zyn kant ging hy ook op geen behoorlyke wyze te werk om een goeden uitslag op zyn verzoek te verwachten: want, in plaats van deel te nemen in de klagten der Engelschen, gaf hy hen de schuldt van het verlies van Kameryk, ter zelve tydt aandringende op het zenden van benden, en op het benoemen van gemachtigden om een verdrag van overeenkomst tusschen den Allerchristelyksten koning en hare Engelsche Majesteit aangaande dezen oorlog te maken. De koningin dacht, dat men verkeerd te werk ging, en dat de artykelen van het verdrag vooraf behoorden te gaan. Maar deze onverdulde staatsdienaar verweet de koningin, dat zy met het verlies van den koning zynen meester spotte, die zich genoodzaakt zou vinden, naardien zy hem verliet, vrede met den koning van Spanje te maken. De koningin antwoordde alleen, dat hy ongelyk hadt, haar het verlies van Kameryk te last te leggen, en dat zy, ver van zich daar in verheugt te hebben, vele smerten om hadt gehad. Maar hoe wil men, zeide zy, hebben, dat ik, om die stad te helpen, myn eigen ryk in gevaar zal brengen, zonder vloot en zonder soldaten in een tydt, dat Spanje, hoogmoedig op zyne overwinningen in Vrankryk, Engelandt met zyn zegepraalend leger dreigt te overvalen? Zy zeide verder, dat het welvaren van een vorst, haren bondgenoot, haar zeer dierbaar was, maar dat zy het boven dat van haar eigen ryk geenzins moest stellen.

Zy schreef ook aan haren gezant *, krachtadig aan *Henrik* den IV te vertonen den plicht van een goed vorst omtrent zyne onderdanen, aan wier welvaren en veiligheid zy verplicht zyn hunne byzondere neigingen op te offeren. Zy belastte hem ook voor oogen te stellen het bloedt van zo vele dappere Engelschen, in zynen dienst gedurende den oorlog van Vrankryk vergoten, en met wat yver de genen, die daar levendig uit geraakt waren, bereid schenen te zyn het hunne te storten. Boven al wilde zy, dat men hem de verplichting, die hy hadt om het verdrag na te komen, en de verachte dreigementen, die *Lomenie* haar hadt gedaan, van vrede met Spanje te maken, deedt begrypen. Dat indien echter, zeide zy, de Roomschegezinden, meester van den vorst zynde, haar beroofden van een bondgenoot, dien zy boven alle anderen den voortang zou geven, zy zich tot den Hemel zou keren, en in zyne onveranderlyke bescherming gerust zyn. Ten laatste verzekerde zy *Henrik*, dat zy hem bystandt zou zenden zo haast als zy

* in het jaar 1581.

Omwenteling van de stad Kameryk.

† in het jaar 1543.

Dit inmen ontzet ten-ryk den IV.

De gezant van *Henrik* den IV maakt *Elizabeth* te onvrede.

Haar antwoordt.

* Edmands.

De koningin klaagt over zynen gezant.

Zy mistrouwt den koning.

1595. van de ongerustheit, die de toerusting van den koning van Spanje Engelandt veroorzaakten, zou ontslagen zyn.

De koningin hadt reden om *Henrik* den IV te mistrouwen, die het woelig leven, daar hy de bloem van zyne jaren in hadt versleten, moede wordende, naar zachter en geruster dagen verlangde. Dit vermoeden vermeerderde op het horen van zyne verzoening met den paus.

Het is iedereen bekend, dat dit verdrag behandelt wierdt van twee kerkelyke personen, *D'Offat* en *Du Perron*, gemachtigden van *Henrik*; dat is te zeggen, die afhangende van den paus, met wien zy handelden, hem rechter en aanklager in deze onderhandeling lieten zyn. Het was te vergeeffsch, dat de koning hen sterke lastbrieven gegeven, en hen belast hadt in niets te bewilligen, dat het koninklyke gezag kon benadeelen, of te kort doen: zy hadden meer achting voor den paus van Rome dan voor den koning hunnen meester. De slagen, die zy gedurende de plegtigheid van den aflat met een stokie ontfingen, zyn een hoon, die de koninklyke achtbaarheid wierdt aangedaan, en deze gemachtigden met een ontydig spotten trachtten te verschonon, zeggende, dat 'er geen vlieg van zou zyn gestorven. Nopende het verdrag, het zelve behelide zestien artykelen, die zo veel verbindtenissen waren, die de paus den koning opleide. De Franfche schryver * zegt, dat de paus hadt geëischt, dat de gemachtigden de kroon voor zyne voeten zouden nederleggen, en door deze onderwerping erkennen, dat hy de oppermachtige meester van de koninkryken was, om de zelve af te nemen, of te geven aan die het hem behaagt, met belofte nochtans van de zelve aanstonts weder te geven. Maar hy was verplicht van een zo vermadelyken eisch op de souvereiniteit der vorsten af te zien. Buiten dat verkreeg hy al wat hy begeerde, zonder iets aan de beleefdheit of het goedvinden van den koning, gelyk hy hadt gewenscht, ten aanzien van de artykelen, als die den Godsdienst raakten, welke tydt en bekwaamheit vereischten om de zelve zonder geweld of murmureren te boven te komen, over te laten.

In dezen tydt † vertrokken de Spanjaarden van de kusten van Bretagne met vier galciën, en landden in de provincie van Cornwall. Voet aan land gezet hebbende plunderden zy de kerk van *St. Paulus*, op het landt gebouwt, en ver van eenige huizen of buurten gelegen. Zy verbrandden ook de arme dorpen van *Moufcholle*, van *Newlin* en van *Pensans*, daar niet dan visschers woonden. Na deze heerlyke uitvoering vertrokken zy zo haast als zy gekomen waren, zonder iemandt gedood of gevangen genomen te hebben. Al hun roem, zegt de Engelschschryver, was, dat zy de eersten en de laatsten van hunne natie zyn geweest, die ooit in Engelandt voet aan landt hebben gezet ‡.

De Engelschen wreekten zich op eene roemruchtiger wyze. De ridder *Walther Raleigh*, van wien wy reets gesproken hebben, maakte zich toen aan het hof niet bemind. Hy kwam uit het gevangenhuis, daar hy in hadt gezeten, om dat hy eene staatchter van de koninginne hadt geschonden, met welke hy naderhandt trouwde; en hoewel hy in vryheit was gestelt, leefde hy op eene wyze, als of hy gebannen was. Deze levenswyze kwam geenzins met den imborst van dezen ridder, een der grootste waaghalzen van zynen tydt, overeen. Hy bezat eene schranderheit, met zyne aangename gestalte en met zynen heldenmoedt overeenkomen-

de. Op het bericht, dat men op nieuw aan eene uitruiting van schepen naar Amerika arbeide, besloot hy, niettegenstaande hy kapitein van de lyfwacht was, deze plaats te verlaten, om zich aan het hoofd van een der haghe-lykste tochten, daar het gevaar van door de eer en het voordeel, dat daar van voortkomt voor de gelukkigen, die 'er afkomen, beloont wordt, te stellen. Het was meer dan tien jaren geleden, dat hy van een tocht was wedergekeert *, daar hy niet alleen *Virginie* en de zee van *Kanada*, maar ook de gansche kust van *Guiana*, een der elf landvoogdyen van het *Zuidergedeelte* van *Amerika*, dat men *Terra Firma* noemt, en te voren den naam van *Goud-Castille* droeg, hadt bezocht. Hy gaf zelfs een verhaal van zyne reize uit, en bewees, dat het goud van dat landt het beste van de wereldt was. Het is in dit verhaal, dat van wanschepfels gesproken wordt, die geen hoofst hebbende de ooggen op de schouders hebben, en den mond op de maag, waar in *Raleigh* van andere schryvers wordt nagevolgt, maar dat hy zelf niet verhaalde dan op het zeggen van anderen, zonder de zelve gezien te hebben. Toen hadt hy alleen uit nieuwsgierigheid gereist. De begeerlust hadt hem dezen tweden tocht doen ondernemen: doch de zelve was niet gelukkig.

Hy vertrok den 6 February van *Pleimouth*, en den windt gunstig hebbende kwam hy den 22 Maart aan het eilandt der *Drievaldigheit*, een van die van *Sotavento*, dus genaamt om dat de Spanjaarden het zelve onder den windt aan de linker handt laten leggen, wanneer zy naar *Mexico* zeilen. Dit eilandt en dat van *Margareta*, daar by gelegen, zyn door de paarden, die men daar vindt, vermaard. Men zegt, dat de beste prys, dien de waaghalzen kunnen maken, die van een Spaansch schip is, dat van deze dierbare visschery wederkeert. Niettemin vondt *Raleigh* daar geen paarden, noch kon daar ook niets gewaar worden omtrent de mynen, noch pakhuizen van den landvoogdt van dit eilandt, dien hy gevangen hielt. Hy stak de kleine stad, of het gehucht, *St. Jakob* genaamt, in den brandt, tot groot genoegen van de inboorlingen van het landt, die hy byeen riep, om hen te kennen te geven, dat de machtigste koningin des werelds hem hadt gezonden om hen van het Spaansche juk te verlossen; en hen de beeldtenis van deze vorstinne vertoont hebbende, bewezen deze woeste menschen de zelve byna Goddelyke eer.

Na deze verrechtiging van weinig belang liet hy zyne schepen in de haven leggen, en met honderd man van zyn volk in sloepen overgaande, voer hy de rivier van *Paria*, of *Orenoque*, op, eene der grootste van het *Zuider Amerika* na de *Amazonen-rivier*, die daar niet ver van daar is, en die, gelyk als deze, zich in de Noordzee ontaft. Hy voer van den ingang meer dan vier honderd Engelsche mylen tot aan haren oorspronk met veel gevaar dwars door zandbanken op, met gedachten van tot *Guiana* door te trekken; maar dit wilde niet gelukken. Hy kwam niet verder dan tot de bergen, op wier hoogsten hy, na dat hy zyne sloepen hadt doen naderen, opgeklimmen zynde, het schoonste landt des werelds ontdekte. Kortom, van de zon verzengt, en door nat van regen, die 'er des winters, beginnende in dit landt in de maandt van *April*, valt, was hy gedwongen weder naar zyne schepen te keren. Daar gekomen zynde, stak hy *Comana*, in *Nieuw-Andalusie* gelegen, in brandt, om dat het over de brandfchattinge niet hadt willen

Verzoening van *Henrik* den IV met den paus.

* *Thoussent*.

† in de maandt July.

Landing der Spanjaarden in de provincie van Cornwall.

‡ De zogenoemde onverwinnelyke vloot was het van voornemen; maar deedt het niet.

* Zie fol. 343. Wanschepfels.

Raleigh plundert het eilandt *Sotavento*.

Zyn tocht op de rivier *Orenoque*.

Verwoest *Terra Firma*.

1595.
Camb.
den zigt
St. Ma-
ria.

len verdragen; gelyk mede de huizen, of veel eer de hutten van St. Martha * en van Rio de la Hache, die twee andere landvoogdyen van Terra Firma zyn. Hy bragt van deze gansche reize niets anders dan eenige goude beelden mede, die hy aan de koninginne vereerde. Hy deedt zulk eene voordeelige beschryving van de rykdommen, schoonheit en vruchtbaarheid van dit landt, dat zy hem twee jaren daar na weder derwaarts zondt.

Vyandelykheden van Prefson en Somers.

Prefson en *Somers*, twee andere Engelsche kapers, omtrent in den zelve tyd als *Raleigh* zeil gegaan zynde, landden in het kleine eilandt van Porto Santo, Noord-Ooft van Madera, onder welke regering het behoort, gelegen. Zy plunderden het zelve, en hunne reis vervolgende kwamen zy ook te Terra Firma, verwoestende Coro, onder de landvoogdy van Venezuela, en de kleine stadt St. Jakob van Leon: maar zy verschoonden Comana, dat nog dacht aan den brandt van *Raleigh*, en zich door eene somme gelds vry kocht.

Camb.
den.
Thuanus.
p. Ber.
Tocht van den grave van Cumberland.

In het zelve jaar, omtrent drie maanden te voren, hadt *George Clifford*, graaf van Cumberlandt, drie schepen met het zelve voornemen uitgerust. Deze ontmoetten op hunnen weg een Portugeesch schip, genaamt de *Vyf Wonderen van CHRISTUS*, zeer ryk geladen. Zy vielen op het zelve aan, en zouden het vermeertert hebben, indien het door den brandt, die 'er by ongeluk in kwam, zonder in het gevecht te denken om het vuur te blusschen, met zyne gansche lading niet was verteert. Daar scheelde weinig aan, of de vlam was tot de drie Engelsche schepen, terwyl zy het zelve wilden enteren, overgeslagen. Zy raakten niet dan met grote moeite uit den noodt, terwyl de Portugeezen in zee sprongen, om zich door zwemmen te bergen, en de vlam te ontduiken.

Drake beschiet de Kanarische eilanden. * of Baskewil.

Zie daar de ondernemingen, die byzondere heeren op hunne kosten hadden gedaan; doch met toestemming en onder het gezag van de koninginne. Wy moeten den uitslag van den ridder *Drake* en *Hawkins* zien. Hunne vloot bestondt uit zes konings schepen en twintig andere, alle ten oorlog toegerust. Zy verdeelden het gezag met even veel macht. De ridder *Baskewille* * hadt het bevel over de benden, geschikt tot de landing. Zy vertrokken van Pleimuiden den laatsten Augusty, en kwamen den 26 September aan de Kanarische eilanden. *Drake* en *Baskewille* waren van gevoelen, dat men de Spanjaarden moest dwingen hen nieuwen lysfocht te verschaffen; maar na dat zy de hoofdstadt vier dagen hadden beschoten, gingen zy op den raad van *Hawkins*, die hen vertoonde, dat zy genoeg voor hunne reize voorzien waren, en dat men geen tyd nodeloos behoorde te verslyten, weder onder zeil. Aldus hunne reis vervolgende kwamen zy aan het eilandt Hispaniola, of gemeenlyk St. Domingo genoemt. Hun toeleg was niet op dit eilandt, maar op dat van St. Juan de Porto Rico, gelyk de Spanjaarden het noemen, naar den naam van de hoofdstadt, die zy aldaar hebben gebouwt, certyds genaamt Boriquen. Het zelve is ten Oosten van St. Domingo gelegen. De koningin, bewust, dat de Spanjaarden aldaar hun zilver en goudt, dat men uit de ryke mynen van dat landt haalde, deden brengen, hadt de twee bevelhebbers last gegeven zich nergens op te houden, maar aansonts op deze hoofdstadt aan te vallen. Hun verblyf te St. Domingo, daar zy zich ophielden met schui-

III Deel.

Zyn voornemen op Porto Rico mislaakt.

ten te maken, die zy meenden nodig te hebben, deedt dit heerlyk ontwerp in rook verdwynen. Vyf schepen, door de Spanjaarden afgezonden om hen te erkennen, veroverden een van hunne barken, en versonden uit de matrozen, dat hun voornemen was naar Porto Rico te gaan. Zy vertrokken met deze tyding. Men begroef het goudt en zilver, en men deedt aan de andere eilanden de aankomst der Engelschen weten; zo dat zy, wanneer zy voor Porto Rico verscheenen, de vyanden op hunne hoede, den ingang van de haven door schepen, die men hadt doen zinken, gesloten, sterkten op de toegangen, met geschut beplant, opgeworpen, en vyf groteschepen, met muskettiers opgepropt, die gesladdig vuur maakten, vonden. Deze blixemen beletten den ridder *Baskewille* niet eene opening dwars door het vuur van het geschut en de muskettery heen te maken, en twee Spaansche schepen in brandt te steken. Maar verscheide van zyn volk in dezen aanval verloren hebbende, was hy gedwongen naar het gros van de vloot te wyken, zonder dat 'er zich een ander middel opdeed om een tweden aanval te doen. Dit was al het verlies niet, dat de Engelschen leden. De ridders *Clifford* en *Brown*, twee van hunne dapperste officieren, wierden gevaarlyk op den dag der landinge gekwetst, en stierven twee dagen daar na. Hunne doot wierdt van die van den ridder *Hawkins* gevolgt, die in geschild met de andere bevelhebbers geraakt was, het geen hy zich zo ter herte trok, dat het zyn leven kostte.

Ondertusschen vertrokken de Engelschen van Porto Rico, dat zy niet konden vermeerteren, kwamen op de kusten van Terra Firma, en verbrandden Rio de la Hache. Zy weigerden vier en dertig duizend dukaten, welke deze stadt om niet verbrand te worden aanbodt. Zy deden het zelve te St. Martha, zonder in beide deze plaatsen eenig goudt of zilver te vinden. Van daar kwamen zy aan de stadt Nombre de Dios, behorende onder de landvoogdy van Panama, gelegen in de golf van Mexico. Zy vonden daar geen buit, noch inwoonderen. Zy staken de huizen en schepen in brandt. Vervolgens zonden zy een party van zeven honderd en vyftig man, die langs Panama trok. Maar van den tweden dag af wierden zy afgeschrikt door de ongebaande en moerassige wegen, die hen verlegen maakten, behalven dat zy door de vyanden, die hunne hinderlagen in de bosschen hadden, afgemat wierden, en die voorgenomen hadden hen in de afgesnede wegen te omcingelen. Zy gaven derhalven den moedt op; zo dat zy weder naar hunne schepen moesten keren, zonder iets uitgerecht te hebben, zo slauw van honger en vermoeidheit zynde, dat zy zich naauwlyks op de been konden houden.

De vloot, zich zamengevoegt hebbende, kwam te Porto Bello, dat ook eene der steden van de landvoogdy van Panama is. Daar was het dat zy tot vergroting van hunne droefheit haren zeevoogdt *Drake* verloor, die op den 18 January * van droefheit en mistroosligheit over den onglukkigen uitslag, dien zyne reis tegen zyne gewoonte hadt, stierf. Zyne doot verdiende den lof, dien hy hadt verkreget. Na dat hy alle de officieren in zyn vertrek hadt geroepen, beval hy hen de zorg over de vloot, en de eer der Engelsche natie, hen vermanende in de overige uitvoeringen met gelyke kloekmoedigheid voort te gaan. Deze korte aanspraak gedaan hebbende, liet hy zich overeind zetten, en uitte deze heerlyke woorden, dat een bevelhebber

1595.

De Engelschen verbranden Rio de la Hache.

Doodt van den zeevoogdt Drake.

* 1596.

1595. staande moet sterven; en kort daar na gaf hy den geest. Men hadt aangemerkt, dat hy in het zelve landt stierf, daar hy vyftien jaren te voren zynen naam zo befaamd hadt gemaakt, van waar hy, nadat hy de wereldkloot rond hadt gezeilt, met roem en rykdom overladen was wedergekeert. Voorts is het bezwaarlyk te zeggen, of het tot eer van zyne doot diende, dat hy in een landt was wedergekeert, dat hy als het veldt zynere zegepralen kon aanzien, dan of het een doodneep voor zyne zegepralen was, te sterven in een landt, daar hy de zelve hadt verkregen. Daar bleef geen opperhoofd meer over dan *Baskerville*, die van bevelhebber der soldaten te landt zeevoogdt wierdt, en op het schip, dat de vlag voerde, overging, latende het onderzeevoogdschap aan *Troughton*. Terwyl zy ten Zuiden van het eilandt Cuba entaby dat van Pinos, met gedachten om naar huis te keren, koersnamen, ontmoetten zy de Spaansche vloot, die hen verwachtte: maar zy liepen de zelve zydelings, zonder een schip te verliezen, voorby, en niettegenstaande zy minder in getal waren, bragten zy de zelve meer schade toe dan zy 'er van leden. Eindelyk kwamen zy weder in Engelandt, na eene reis van acht maanden, met weinig voordeel, en zonder iets uitgevoert te hebben, dat de verwachting van de koningin en de eer voldeed, die zy in de vorige ondernemingen verkregen hadden, naardien al hunne uitvoeringen alleen bestonden in het verbranden van eenige gehuchten en schepen. Daarenboven kon het verlies van hun hoofd in geen gelykheit gestelt worden met de geringe schade, die zy den Spanjaarden hadden toegebracht. Men zegt, dat het onderscheid van den eersten en tweeden tocht der Engelschen in Amerika toe te schryven is aan de verscheide gesteldheit, daar zy het landt in deze beide tochten in vonden. In den eersten tocht ontmoetten zy geen tegenstandt, doordien de Spanjaarden, lui en achteloos van aardt zynde, geen zorg hadden gedragen om hunne plaatsen in dit gedeelte van de wereldt te versterken, denkende, dat de zelve voor alle andere natiën, behalven de hunne, ongevaarbaar waren. Maar door den tydt en de schade beter geleert zynde, wierpen zy sterkten op, om den ingang van hunne eilanden te beschermen, en hielden eenige schepen gereed om langs de kusten te kruissen; zo dat de Engelschen het geluk van hunnen eersten tocht zo veel aan het verzuim van hunne vyanden, als aan hunne eige dapperheit verplicht waren: in het tegendeel kon hunne dapperheit de ongelukken van den laatsten tocht, na de voorzorg, die de vyanden hadden genomen om de zelve ondoenlyk te maken, niet te boven komen.

De goe-
de zorg
van den
schat-
meester
beschul-
digt de
koningin
van te
grote on-
kosten
in den
Neder-
land-
schen
oorlog.

De koningin stondt op het punt van met de Vereenigde provinciën in geschil te raken. Zy hadt eene aanzienlyke somme gelds aan de Hollanders te leen opgeschoten, en noch van de hoofdsomme, noch van de renten niet betaalt wordende, wilde zy, dat het eene en het andere haar getelt wierde. Zy zag niet yverzucht, dat dat gemenebest naar den kant van Vrankryk hield, en geldt aan *Henrik* den IV leende, zonder zich te bekreunen haar het hare weder te geven. De grootschatmeester zette haar nog meer aan, en vermeerdeerde haar ongenoegen met te vertonen hoe veel goudt en zilver sedert het jaar 1585 naar de Nederlanden was gezonden, zonder dat de algemene Staten dachten om het in het geheel, of ten dele weder te geven; daar hy het

1595. verlies, dat Engelandt gedurende dezen oorlog van brave manschap, waar door het van mannen en van geldt was uitgeput, hadt geleden, by deedt. Om deze vertogen meer kracht by te zetten voegde hy daar een byzonder verhaal van alle de onkosten by, die men genoodzaakt was te doen om Ierlandt tegen de oproeren, die de paus en de koning van Spanje daar in stookten, te beschermen, en om zich tegen de invallen van deze twee onverzoenlyke vyanden te decken. Ondertusschen, zeide hy, valt deze uitputting alleen op den rug van Engelandt, en al het voordeel komt aan de Vereenigde provinciën. Met onze wapenen en geldt verstaan zy hunne vyanden, verzekeren hun gemenebest, dryven hunnen koophandel, vermeederen hunne inkomsten en hun landt, en verkrygen een overvloedt, die hen verrykt, en eene achting, die hen ontzagchelyk maakt.

De koningin wierdt van de redenen van den grootschatmeester geraakt. Zy gaf last aan den ridder *Thomas Bodley*, haren gezant by de algemene Staten, hen de vermindering van haar volk en geldt, door den oorlog met Spanje voor het grootste gedeelte verspilt, te vertonen: een oorlog, dien zy zich alleen op den hals hadt gehaald door het misnoegen van den Katholyken koning wegens den bystandt, dien zy hen hadt gezonden. Dat het derhalven niet dan billyk was, dat zy zich ter erkentnisse van hare goedheit in staat stelden om zonder uittitel een gedeelte van het geldt, dat zy hen hadt geleent, weder te geven, en middelerwyl bedacht waren om kort daar na het overige te voldoen, en *Horatio Pallavicini*, van wien zy deze penningen hadt geleent, schadeloos te stellen.

De algemene Staten, overtuigt van den rechtmatigen eisch der koningin, verschoonden zich met hunne onmacht. Na dat zy aan haren gezant hadden betuigt, dat zy nooit ondankbaar voor de goedheit van hare Majesteit zouden zyn, aan welke zy bekenden naaft Godt hunne goederen, hun leven en hunne vryheit verschuldigt te zyn, vertoonden zy hem de onkosten, die zy gedwongen waren geweest te doen in het jaar 1588 tegen de Spaansche vloot, vervolgens in het jaar daar aan in de onderneming op Portugal, en korteling in die van Breiten in de provincie van Bretagne, hebbende hunne vloten altydt by die van de koningin tegen hunnen algemene vyandt gevoegt; daar zy byvoegden, dat eene jammerlyke overstroming hunne provinciën in een ellendigen staat hadt gebracht, en dat het by zulk eene bedroefde gesteldheit des tyds onmogelyk was te denken om hare Majesteit het geleende geldt weder te geven; dat men daarom het arme volk zou moeten verdrukken, en het, om zo te spreken, met het mes op de strot dwingen: beklaaglyk uiterste, waar toe eene overigheit van een vry volk niet wel kan komen, en waar in zy wel wisten dat de goedheit van de koningin niet zou bewilligen. Wat aangaat het vermeederen van hun landt, daar men zo veel van sprak, het zelve, zeiden zy, kostte hen meer van onderhoudt dan het hen voordeel aanbragt; en belangende hunnen koophandel moest men den winst, die hen daar van inkwam, dikwils met groot verlies, dat zy van de Spanjaarden en de Duinkerker kapers leden, vermengt, hen niet benyden. Zy bekenden, dat zy *Henrik* den IV bygestaan, en hem eenige penningen, zo veel hunne onmacht kon lyden, ter handt gestelt hadden, niet uit ydelen hoogmoedt, nademaal zy zich ver af zagen van op hunnen rykdom te kunnen roemen, maar uit een onnatelike staatkunde,

Zy eischt
het geldt,
aan de
algeme-
ne Sta-
ten ge-
leent,
we-
derom.

Zy verschoonen
zich van
de we-
derge-
ving.

1595. de, op dat deze vorst onder de aanvallen der ceedgenoten en der Spanjaarden niet bezwyken, of zich in de handen der Spanjaarden door eene vrede, die tot den uitersten ondergang van hunne provinciën zou gestrekt hebben, werpen zou. Dat zy wel wisten, dat alle deze aanmerkingen de koningin tot geen betaling konden dienen; maar dat zy daar toe tydt verzochten, met verzekering, dat zy een gedeelte daar van in weinig dagen zouden betalen. De gezant bleef op de volle betaling aandringen. Men antwoordde hem, dat zyn eisch tegen het gemaakte verdrag streedt; dat by een der artikelen hare Majesteit beloofd hadt de hoofdsom niet voor het einde van den oorlog weder te eischen, en dat het hare eer raakte haar woordt te houden.

• Deze provinciën waren weder onder Spanje gekent.

Men nam deze vraag ook in overleg, of het geldt, dat die van Brabant, Vlaanderen en Artois * van *Pallavicini* hadden geleent, niet als de byzondere schuld van die provinciën, en niet als die van de algemene Staten, om dat de lening was geschied voor de vereeniging van de samenverbondene provinciën, moest aangemerkt worden? Maar men stelde des te min alles in het werk om de koningin te voldoen. Kort na den eisch van haren gezant deden de Staten hem hun besluit weten, dat zy hem in korten tydt twintig duizend ponden Sterlings ter handt stelden, en het overige vier jaren na dat de oorlog zou geëindigt zyn afbetalen zouden.

Voorname redenen der algemene Staten.

Om hem te verplichten daar mede te vrede te zyn gaven zy hem opening van hunnen nog onvallen staat, vertonende, hoe verzet het volk was van de ontzagchelyke macht van hunne vyanden; overladen met belastingen, tot onderhoudt van zo vele legers, die zy gedwongen waren op de been te houden; hoe onmogelyk het de provinciën was haar deel in de somme, die zy hare Majesteit schuldig waren, optebrengen; hoe ver de haat van de voornaamste ingezetenen, die het gemenebest door hunne verdeeldheden beroerden, ging; hoe verscheiden van die den Protestantischen Godsdienst hadden verlaten weggevoeren waren, en hoe de keizer zich van deze wanorder bediende om een volk, afgemat door de oorlogen, die het verteerden, tot vrede te brengen. *Wat zal'er dan van worden, vervolgdend zy, indien men hen met nieuwe belastingen overlaadt, om de schuld van hare Majesteit te voldoen? en welke omwentelingen heeft men van hunne wanhoop niet te vrezen?* Deze vertogen deden hunne uitwerking; de koningin wilde den opstandt van een volk, dat om de vermeerdering van lasten bekwaam was den bandt der vereeniging te breken, en weder onder de regering van zynen eersten meester te keren, door geen strenge wedereisching van het geldt machtigen.

De koningin wordt daar door geraakt.

Klage van de Hanzee-steden aan den keizer tegen Elizabeth.

Daar ontstondt een ander geschil met de Hanzee-steden in Duitschlandt. Zy klaagden, dat men de voorrechten, die de koningen van Engelandt haar voor dezen hadden toegestaan, wilde te niet doen, en haar beletten zich langer van het voorrecht van tolvy te zyn te bedienen; dat men met hare goederen even als met die der vyanden van de koningin in hunne onderneming op de kusten hadt gehandelt; dat hare schepen, die krygsbehoeften aan de Spanjaarden bragten, wierden gerooft en geplundert van de Engelsche vloot. Men klaagde ook, dat de kooplieden der Engelsche natie kantoren in Duitschlandt hadden oppgerecht, die al de vertiering door een handel, nadeelig aan de Hanzee-steden, naar zich trokken. Deze steden deden ook hare klagten aan den keizer en aan de Staten van het Duitse Ryk, die zy beweerden wettige rechtters

1595. daar van te zyn, en verzochten van hen recht. Men ziet zelfs uit het antwoordt van de koningin op hare klagten, dat deze steden van den keizer een gebodt ontvingen, waar by het inkomen der Engelsche waren in de havenen van Duitschlandt verboden wierdt.

Elizabeth vondt niet goed hare koninklyke macht in de waagschaal te stellen, noch de rechtbank van den keizer in eene zake, alleen afhangende van de souvereiniteit van hare kroon en de macht van het Parlement, dat de uitspraak daar over hadt gedaan, te erkennen. Des niettegenstaande droeg zy zorg, hare handeling, nevens die van hare voorzaten, tegen de klagten der samenverbondene steden te verantwoorden. Meester *Christoffel Perkins* antwoordde daar op wie haren name, en vertoonde, *dat de voorrechten, die zy weder eischten, onder de regering van Eduard den 1^{om} voornamste redenen, die het welvaeren van den Staat raakten, en uit kracht van een besluit van het Parlement, dat geen rechtbank boven zich kende, waren vernietigt; dat deze voorrechten in een tydt waren verkregen, dat Engelandt op den koophandel, noch op de zeezaken niet veel acht sloeg: maar dat het zich daar naderhandt meer aan gelegen latende zyn, de voorrechten, die voor den Staat en voor de kooplieden zo nadeelig waren, hadt afgeschafft; om welke reden Maria, hoe zeer zy ook op het verzoek van Philips den II, haren gemaal, genezen was geweest de zelve te herstellen, het echter niet hadt durven werksellig maken; dat hare tegenwoordig regerende Majesteit nochtans in de samenverbondene steden onderscheidt hadt gemaakt, en hare schepen door de rechtters van de Admiraliteit gunstiger dan die van andere natiën doen handelen, tot dat de stad Hamburg hare ondanckbaarheid hadt getoont, en de Engelsche maatschappij, die daar nedergesett was, hadt weggejaagt; dat daarenboven deze voorrechten alle maat te boven gingen: want in wat landt van de wereldt ziet men dat vremdelingen minder rechten aan vorsten, of gemenebesten dan de eige ingezetenen betalen? Kortom, dat deze rechten een voornamste deel van de domeinen van de kroon uitmaakten, en dat de onkosten der zelve door den tydt vermeerderd zynde, het noodzakelyk was de inkomsten daar van ook te vermeerderen; zo dat het niet rechtmatig was te vorderen, dat de tollen ten dezen dage op den suden voet, daar zy meer dan drie honderd jaren op geweest waren, zouden blyven; dat al de gunst, die de handelaars van de Hanzee-steden met reden van hare Majesteit konden verwachten, was, dat zy als hare eige onderdanen wierden behandelt, het welk zy haar reets op het verzoek van den keizer hadt toegestaan, zo wel ten aanzien van de inkomende goederen, die zy naar Engelandt bragten, als van de uitgaande, die zy daar uit trokken; dat men, ten aanzien van die zy van Vlaanderen en van Spanje bragten, haar een sluur voor het pondt minder, dan men van andere vremdelingen trok, zou afnemen; maar dat zy de Engelsche lakenen naar gene andere steden dan die van hun bondgenootschap, aan de andere zyde van den Eems, omtrent ten Oosten van de Oost-zee gelegen, zouden mogen overvoeren; dat de Engelschen daar den handel van voor zich behielden in alle de overige delen des werelds voor alle anderen.* Hare Majesteit deedt nog meer; zy stontt haar niet alleen een huis en kantoor te Londen en door haar gansche ryk toe, maar ook, dat het zelve door een consul van hare natie zou bestiert worden, mits zy niets tegen de majesteit van de kroon, noch de wetten van den Staat onderwonden. Men antwoordde ook op hare klagten wegens het

Elizabeth verwoordt haar gedrag, en verwerpt de rechtbank van den keizer.

1595. nemen en plunderen van hunne schepen door de Engelschen, en men zeide, dat niets daar omtrent was geschied, dat niet met het recht der volkeren overeenkwam; dat, voor dat de schepen vertrokken, de koningin een verbodt hadt doen afkondigen, dat niemandt aan de vyanden zou hebben te brengen het ~~z~~ levens-of scheeps-behoefden, op verbeurte van de schepen en de goederen; dat men zich ondertusschen te vrede hadt gehouden met de goederen aan te houden, en dat men de schepen hadt ontslagen.

Wat belangt de beschuldiging van den alleenhandel, de zelve wierdt door de eige schriften der Duitschers weggenomen, die zelf getuigden, dat 'er geen natie was dan de Engelse, daar de goederen minder bezwaart waren; zo dat, zeide men, om deze reden te besluiten, de koningin hoopte, dat de keizer en het Ryk, beter onderrecht zynde van de wezentlykheit van alles, het verbodt van den Ryksdag van Augsburg, tot nadeel van de Engelse kooplieden daar omtrent uitgegeven, van zich zelve zouden herroepen; ten minste, dat zy daar de uitvoering van zouden uitsstellen, en dat zy met meer omzichtigheit in het toekomende zouden te werk gaan in eene zake, die buiten dat niet aan hen stondt, dewyl het op voorrechten aankwam, die men van eene kroon vorderde, aan welke het stondt de zelve toe te staan, of te weigeren, zonder dat iemand anders haar daar wetten in kon voorschryven.

Philips Howard, graaf van Arundel, stierf dit jaar in den Tour van Londen. Hy was daar gevangen geweest sedert het jaar 1589, meer door mededogen dan strafheit van de koninginne, die zyn leven hadt gespaart, zich te vrede houdende, de aanhangeren door een doodvonnis, dat tegen hem was geweest, in vrede te houden, en hen een hoofd af te nemen, met hem gevangen te laten. Men zegt, dat hy een goed gebruik van zynen tegenspoed maakte, alle wereldsche zaken uit zyne gedachten zette, en alleen zyne zaligheid trachtte uit te werken, zich dagen nacht met geestelyke overdenkingen, of zelf-kastydningen, die misschin wat al te bygelovig waren, bezig houdende.

Mylord Faux, die niet minder dan hy het Roomsche geloof aanleefde, stierf omtrent den zelve tyd in ballingschap, daar hy buiten dat eene volle vryheit genoot.

De doot van den ridder *Thomas Henneage* viel kort daar na voor. Sedert zyne tedere jeugd was hy in dienst van *Elizabeth* geweest, hebbende de bedieningen van schatmeester van hare kamer, van onderkamerling, en van zegelbewaarder van het hertogdom van Lankaster*, de eene na de andere, bekleed. Hy was een welgemaakt man, van een minnelijken en Godvruchtigen ommegang, en een rechte hoveling. Hy liet eene dochter na, die zyne goederen aan het huis van *Finch* overbragt.

Roger Williams en *Thomas Morgan*, twee ridders, beroemd door hunne krygsdaden, eindigden hun leven met dit jaar. Zy waren beide uit het prinsdom van Walles en de provincie of het graafschap van Monmouth †, bloedverwanten en boezemvrienden. Zy hadden beide in den oorlog in Nederlandt gedient, en stierven beide byna op eenen zeiven tyd, hebbende de laatste den anderen niet langer overleefd dan den dag zynner begravensse, daar hy by tegenwoordig was. Van daar komende wierdt hy ziek, en stierf twee dagen daar na. De ridder *Williams*, van het oude huis van *Penrose*, hadt eerst in het leger van den hertog van *Alva*, en naderhandt in dat

van *Elizabeth* gedient, van waar hy door alle trappen gaande tot de eerste bedieningen opklim. Hy bezat een manhaftigen moed, maar was wat te driftig, doch zeer bekwaam in zyn beroep, en die de oorlogen van Nederlandt eer als een veldoverste dan als een redenaar beschreef. Hy wierdt in de kerk van *St. Paulus* begraven. De graaf van *Essex* woonde met alle de officieren, die zich te Londen bevonden, de lykstatie by.

De ridder *Morgan*, van het huis van *Penkarn*, hadt ook zynen gansen levenstyd in den oorlog, daar hy veel achtig van de gansche natie, en, dat meer is, van de koninginne, niet alleen om zyne dapperheit en gematigheit, die den anderen ontbrak, maarook om zyn byzonder voorbeeld van trouwe, verkreeg, versleten. Dit bleek wanneer de landvoogdt van de Nederlanden van wegens den koning van Spanje hem een brief zondt, waar by hy hem met de grootste wedden, die het hof van Madrid gewoon was aan de eerste officieren van het leger te geven, beschonk. Hy stelde den zelve in handen van hare Engelse Majesteit, en bleef onafscheidelijk van haren dienst, te vrede met een veel minder wedde.

Behalven deze heeren en hopmannen stierf *William Whitaker*, een leeraar van grote verdiensten, en zo beroemd door zyne Godvrucht, als door zyne lere. Hy was vyftien jaren hoogleeraar in de hogeschool van Cambridge, en de eerste in het genootschap van *St. Jan* geweest; zodanig aan de letteroeffeningen overgegeven, dat hy 'er zyn lyfs-onderhoudt en gezondheid door verwaarloofde, en zo mager wierdt, dat hy van langzamerhandt, zonder zich van zyne bezigheden of letterkennisse wat te matigen, uitteerde, en dezer wereldt overleedt. Over de onverliesbare genade liepen toen de geschillen en bezigheden der geleerden; zo dat de doot van dezen groten man te smertelyker voor hen was in eene tyds gelegenheit, daar zyne onderwyzingen hen zeer dienstig in zouden zyn geweest.

Wy zullen hier niet spreken van de beroerten in Ierlandt, die in het begin van het volgende jaar ontstonden, naardien wy het verhaal daar van tot op de oorlogen van dat ryk zullen uitsstellen. Wat ongerustheit *Elizabeth* daar ook over hadt opgevat, hadt zy 'er nog minder over dan over den voortgang, dien de Spanjaarden in Pikardie maakten onder hunnen nieuwen landvoogdt, den kardinaal *Albert*, aartshertog van Oostenryk*, broeder en opvolger van den aartshertog *Ernest*. Deze prins, dien wy haast het purper zullen zien verlaten, om zwager van *Philips* den II te worden, was gekoren als de bekwaamste van allen om de Vereenigde provinciën weder onder zyne gehoorzaamheit te brengen, het zy door de genegenheit, die het volk van Nederlandt voor een Duitsch prins zou hebben, het zy door de verdiensten van den aartshertog, die in waarheit de hoedanigheden van een verstandig landvoogdt, en de bekwaamheit van een groot bevelhebber bezat. Hy was aan het hoofd van een machtig leger uit Italië en Duitschlandt gekomen, met een voornemen om een roemruchtigen oorlog te voeren, en Vrankryk door de eene of de andere stoute onderneming te dwingen eene vrede aan te gaan, die hem in staat zou stellen om over de Nederlanden te zegeprelen, of ten minste de ingezetenen te verplichten een verdrag, voordeelig voor den koning van Spanje, te zoeken.

Het schein of het geluk hem wilde begunstigen.

Doot van den grave van Arundel;

Van Mylord Faux;

Van den ridder Henneage;

* by het wederoprechten van dit zegelbewaarderschap. Zie fol. 434. En de ridders Williams en Morgan. † Andoren stelden dit graafschap in Mercie.

1595.

Doot van den leeraar Whitaker.

1596.

Cambden. Thuanus. P. Ber. De Groot. Aankomst van den kardinaal Albert, aartshertog van Oostenryk, in Vlaanderen. * Hy was een zoon van den keizer Maximiliaan den II, en broeder van Rudolph.

1596. gen. *Henrik de IV* was toen met de belegering van la Fere belemmert, daar hy zelf in persoon voor was, willende deze voornamste plaats, die de stadvoogdt * in het voorgaande jaar aan de Spanjaarden hadt overgelevert, weder hebben. De aartshertog *Albert* trachtte de zelve eerst te ontzetten; maar wanhopende aan den uitflag, dacht hy de schade, die de Spanjaarden door het verlies van deze plaats leden, met het veroveren van eene andere, die niet min aanzienlyk zou zyn, te vergoeden. Men stelde in de Raadsvergadering, die daar over gehouden wierdt, verscheide voor; maar de raad van *Rone* boven dien van alle andere bevelhebbers voor goed gekeurt zynde, verscheen hy op een sprong, zonder dat men daar het minst op dacht, voor Calais †, daar de aannadering van beschermt wierdt door de Rysbank * en Niculet, waar van het laatste eigentlyk een dyk of brug was, op de rivier, die van Ardes loopt, gemaakt, en versterkt om den doortocht voor die daar te landt willen in komen te stuiten. De andere sterkte beschermdde de haven, en belette, dat eenige vyandelyke schepen daar in kwamen: weshalven men eerst van deze twee posten meester moest zyn, om een goeden uitflag van het beleg te verwachten. *Rone* nam deze beide op eenen dag in, waar op de aartshertog aantsonts batteryen deedt oprichten, van waar men de muren van de stad met zo veel geweld beschoot, dat de Engelsche schryver verzekert, dat de Engelsche kusten daar van totaan Greenwich dreunden, waar door de koningin de tyding van deze belegering zo haast te Londen kreeg, als *Henrik de IV* in zyne legerplaats van la Fere. Het wierdt haar aantsonts van de gezanten van dezen vorst, die haar met veel verlegenheit bystandt in een zo hoogdringenden noodt kwamen verzoeken, bevestigt.

In het begin van April. Beleg van Calais. * of Rysbank, ook Biscan.

Elizabethe zendt den graaf van Essex met krygsvolk naar Vrankryk.

Overgave van Calais.

* St. Paul Eidsfeest. † Cambray.

Rone door zyne bekwaamheit en dapperheit uitvoerde. Naderhandt wierdt hy in het beleg van Hulst gedood.

Deze overwinningen vermeerderden den moed der Spanjaarden, en velden daarentegen dien der Engelschen neder. Men zeide, dat de vyanden alleen eene kleine overvaart hadden te doen om in Engelandt te komen; dat men niet moest twyfen of men zou hunne vloeten eerstdaags op de kusten van dat ryk en van Ierlandt zien verschynen; dat de ongelukkige onderneming van *Hawkins* en van *Drake* in Amerika geen goed voorteken voor de Engelsche natie was; dat de Ierlandische oproermakers niet anders dan de vloot van Spanje te gemoet zagen, om van alle kanten een opstandt te beginnen; dat alles de Spanjaarden scheen te begunstigen, om zich te wreken over het verbranden en veroveren van hunne steden in de Nieuwe Wereldt, en het ontwerp, zo lang geleden genomen om een inval in Groot-Britannie te doen, uit te voeren. Maar niets ontzette de koningin, standvastig in gevaar, en wys in hare overleggingen; het geluk was doorgaans hare raadsragen gunstig. Haar Raadt vondt zich verlegen, en verscheiden wilden, dat men, zonder zich met ondernemingen, als die van *Hawkins* en *Drake* waren, te bemoeien, de macht te landt en ter zee moest gebruiken om de havens en de toegangen van het ryk te bewaren. Zy zeiden, dat men zich van het ongeluk van deze twee bevelhebbers moest bedienen, en het noodlot van de gansche natie niet aan het zelve geval bloot stellen, met aan de zee en aan het lot van een zeeslag hunne schepen en soldaten te wagen; dat hen het zelve kon overkomen, als in het voorgaande jaar gebeurt was aan de twee dapperste kapiteinen, die Engelandt ooit hadt gehad. *Waar zouden wy dan*, zeiden zy, *en tot wien zouden wy onze toevlucht nemen, indien ons zulk een verlies overkwam; wie zou het landt der Spanjaarden, het verwoesten der landeryen, het verbranden der steden, en de ellende van alle provincien beletten?*

Standvastigheit van de koningin.

Dit waren de gedachten van de koningin niet. Zy stelde eene, die daar gansich tegenstrydig mede was, in het werk, en ieder preees haar besluit, uitgenomen de bloertigen, die den raad van de anderen zekerder oordeelden te zyn, om dat men minder waagde. Maar deze vorstin hieldt het tegendeel staande, zeggende, dat 'er niets gevaarlyker was dan zich in zyne havens op te sluiten; dat de vyanden dit besluit veel eer aan hunne verbaaftheit dan aan hunne onvoorzichtigheit zouden toefchryven, en dat het onvergelyklyk beter was hen in hunne havens aan te taften, dan zich in zyne eigene te laten overvallen.

Besluit om Spanje aan te taften.

Om eene zo stoute onderneming werksellig te maken, beval zy eene vloot, overeenkomende met haar ontwerp, gereed te maken. De zelve bestondt in honderd en vyftig schepen, waar onder zeventien konings schepen en twee en twintig * van de Vereenigde provincien waren: de andere bestonden in pinassen, om volk en voorraadt over te voeren. De meeste macht was in volk niet ten aanzien van hun getal, maar van hunne ondervinding en dapperheit; zo dat 'er niets onnuttig, noch van omslag in deze vloot was, dat niet noodzakelyk en dienstig was tot een zeeslag, niets, dat niet hielp tot de overwinninge, die men zich daar van beloofde. Men telde veertien duizend Engelschen, behalven de Nederlanders, die men op niet minder dan zes of zeven duizend man begrootte. Onder de veertien duizend Engelschen, waar van de helft in uitgezocht volk bestondt, waren ook duizend

Zy maakt eene vloot gereed.

* De Groot zegt niet en twintig. Beschryving van de soldaten op de schepen.

595.

Doodt van den prins van Oranien.

596.

Aanbrennen van de Groot. Aansont in den ordinaal. Aansont van officieren. Aansont van de adel.

* Hy is een van de keizer. Aansont van de adel.

1596. zend vrywilligers, alle jonge edellieden, zonen van Mylords, of ridders, die niets vuriger wenschten dan te vechten en te landen, zonder zich te bekreunen over het getal hunner vyanden, noch over de sterkte der steden, noch de grootte van hunne galeien. Zy hadden tot hunne bevelhebbers hoofden, die geen minder moedt hadden. De graaf van Essex en de zeevoogdt *Karel Howard* * waren de voornaamste. Ieder van hen beide hadt den tytel van bevelhebber, met eene gelyke macht, met dit onderscheidt, dat de een het bevel te landt, en de andere te water zou voeren. Tot hunne algemene plaatshouders hadden zy Mylord *Thomas Howard* †, de ridders *Walter Raleigh*, *François Vere*, *George Carew*, en *Clifford*. De vloot wierdt in vier smaldeelen, onder het gezag van den zeevoogdt, den grave van Essex, Mylord *Howard* en den ridder *Raleigh* verdeelt. Men noemde ook de officieren over het volk, dat tot deze landinge geschikt was. De ridder *Vere* was algemeen plaatshouder *; de ridder *Wingfield* veldmaarschalk, de ridder *Carew* meester van de artillery, en de ridder *Clifford* serjant majoor. De kolonels waren *Robert*, graaf van *Suffex*, de ridder *Christoffel Blount*, *Thomas Gerard* en *Richard Wingfield*. De ridder *Edmund Wingfield* geboodt de vrywilligen. *Anthony Ashley* hadt de bediening van krygs-geheimchryver, zynde gelast aantekening te houden van alle besluiten en uitvoeringen van de vloot.

Heerlyk bevel van de koninginne aan hare bevelhebbers.

Wonderlyk schoon zyn de bevelen, die de koningin aan deze bevelhebbers gaf. Voor eerst beval zy hen de havenen en pakhuis-werven, daar de koning van Spanje zyne schepen en noodwendigheden gereed maakte om een inval in Ierlandt en Engelandt te doen, te verwoesten; niets onbedacht te ondernemen, willende liever, zeide zy, overwinningen, die minder bloedt kostten, schoon zy zo voordeelig niet waren. Ingeval van beleg of innemen van steden beval zy de vrouwen, kinderen en oude lieden te sparen, en zich van hunne wapnen niet te bedienen dan tegen die de wapnen in de handt hadden; het geldt, dat van den buit en de plundering kwam, deels tot de onkosten van deze onderneming te gebruiken, en deels tot vergelding van die indapperheit uitblonken; zich altoos wel vereenigt te houden; hun voornemen malkander mede te delen; met geduldt de redenen van ieder aan te horen, en niets te besluiten dan by meerderheit van stemmen. Dat, indien zy het geluk hadden de Spaansche vloot in hare haven te vernielen, en dat zy de komst van de vloot uit West-Indië vernamen, zy zo veel schepen zouden zenden, om haar te ontmoeten, als zy nodig oordeelden, zonder iets te wagen, welker verovering de vyanden buiten staat zou stellen, en hen verryken. Zy kroonde deze bevelen met Godvruchtigheid, hebbende een gebedt doen opstellen, dat zy wilde dat men dagelykch op ieder schip in de tegenwoordigheid van al het volk zou doen. Dus was het dat deze vorstin Godt en menschen in haar belang bragt, en dus wilt te overwinnen, sparende het bloedt van hare soldaten en dat van hare vyanden. Dus hadden de tederhertigheid, de meêdogendheit en de Godzaligheid, die haar aangeboren waren, de overhandt tot in het geven van hare krygsorders. Dus is het dat noch wreedheit, noch cerloosheit hare overwinningen ooit bezwalkte.

In het begin van Juny vertrok de vloot uit Pleimuiden. Den zelven dag joeg haar een tegen-

windt weder binnen: doch des anderen daags de 1596. windt weder gunstig zynde, gingen zy weder onderzeil, nemende hunnen koers Westwaarts, en diep in zee stekende, om van de kusten van Spanje en Portugal niet ontdekt te worden. Hun voornemen was Cadix te overrompelen. Dus hadt de koningin met de twee opperbevelhebbers afgesproken; maar men hadt niet raadzaam geoordeelt het zelve aan allen bekend te maken: echter hadt ieder kapitein een geheimen lastbrief, met bevel van den zelven niet te openen voor dat men de kaap St. Vincent zou voorby zyn gezeilt, en indien zy van vyanden wierden aangetaft, den zelven in zee te werpen. Het geluk was de Engelschen zo gunstig, dat zy op de hoogte van dezen hoek kwamen, zonder andere schepen dan alleen een Iersch schip ontmoet te hebben, waar van de stuurman hen verkundschapte al wat zy gaarne wilden weten. Hy zeide hen, dat hy van Cadix was vertrokken, daar hy alles in eene diepe rust hadt gelaten; dat men daar geen Engelsche schepen verwachtte, en dat, in plaats van voorzorg tegen deze vloot, daar men niet eens van sprak, genomen te hebben, daar geen soldaten waren, uitgenomen eene slechte bezetting, onbekwaam om enigen wederstandt te bieden, om dit eilandt te bewaren. Dat de gallioenen, galeien en oorlogschepen, en andere, die met ryke koopmanschappen uit Indië waren gekomen, verward in de baai onder een lagen, en dat, indien men hen kon verrasschen, het mogelyk niet ondoenlyk zou zyn de zelve in brandt te steken.

Dit was mede het gevoelen van den grave van Essex. Op den 20 Juny, zynde een zondag, verscheen de vloot in den ochtendstondt naby de kerk St. Sebastiaan, ten Westen van het eilandt gelegen, en wierp daar het anker. Deze Mylord, in der waarheit dapper, maar mogelyk wat te staatzuchtig, zich in het gezicht van dit eilandt ziende, vermaard door de pilaren van *Hercules*, en zelfs in het gezicht van deze pilaren, die daar nog staan, en die niet anders dan twee bergen * in de Straat van Gibraltar zyn, vondt zich aangemoedigt door de uitgekrete daden van dezen heldt. Hy wilde, dat men aansonts met ontrolde zeilen naar de baai van Cadix lopen, en uit den mond van het gefchut hunne aankomst bekend maken zou; het volk doen landen, en de stad, die den naam van het eilandt draagt, daar de zelve op is gelegen, aantasten. Maar de zeevoogdt en de ridder *Raleigh* hielden zich by de bepaalde bevelen van de koninginne, die hen boven al hadt ingescheipt, zich niet door ydele eerzucht tot hagchelyke ondernemingen te laten verlokken. Daarenboven hielt de zeevoogdt, die een verstandig man was, niet van al te roekeloze en al te voorbarige ondernemingen. Zy wederhielden derhalven de voorbarigheid van den grave van Essex, maar zy moesten zyn ongeduldt iets inwilligen, en toestaan een proef van de landinge te nemen met eenige pinassen, ondersteunt door het vuur van de oorlogschepen. Deze onderneming gelukte niet. De zee, opgestopt door den windt, die uit de haven met geweld kwam, dreef de schepen, die naderen wilden, weder te rug, zo dat het onmogelyk voor de pinassen was aan landt te komen. De graaf van Essex, deze zwaarigheid niet kunnende te boven komen, drong niet meer op de landing aan: maar hy verzocht den zeevoogdt om de gallioenen en koopvaardyschepen, die zich in een kleinen inham in de rondte hadden gelegd, aan te tasten, denkende, dat hy de zelve met weinig moeite zou vernielen. De zeevoogdt oordeelde daar anders

Vurigheid van den grave van Essex.

* Calpe en Abyla, de ceisse in Andalusie, en de andere in Mauritanie.

Gemastigheit van den zeevoogdt.

1596

1596. ders van, en vertoonde hem, dat 'er grote zwa-
righeid in deze onderneming flak, dewyl deze
fchepen door het gefchut van de fterkte en van
vyftien galeien, daar men het vuur eerst van
moet uitftaan, wierden gedekt. Des anderen
daags liepen de Spaanfche oorlogfchepen, die
zich in de baai van Cadix niet veilig oordeelden,
achter een fluk lands, dat men Puntal noemt, on-
der het ryk van Granada behorende, en de koop-
vaardyfchepen naderden meer het landt, en gin-
gen te Port Real leggen. Niettegenftaande het
fchieten uit het fort en de galeien, daar de men-
nigvuldige fchoten een fchrikkelijke dreun van
maakten, nam de Engelfche vloot aanftonts hun-
ne plaats in.

Gevecht
tuffchen
de En-
gelfchen
en de
fchepen
en ga-
leien van
Spanje.
Deze poft bezet hebbende, beflout men de
oorlogfchepen, achter het Puntal leggende, en
de galeien, in de haven gebleven, aan te taf-
ten. Men zegt, dat de graaf van Effex toen
zynen hoedt van blydfchap in de lucht wierp,
willende daar mede zyne luft tot vechten be-
tuigen. Hy gaf 'er ter zelve tydt het teken
van. *Raleigh* hadt order naar het Puntal te ze-
len, en daar de fchepen te bevechten, en *Vere*,
die het fchip de Regenboog geboodt, wierdt te-
gen de galeien gezonden. De zeevoogdt en de
graaf van Effex hielden zich in het midden van
de vloot, om byftandt, daar het nodig was,
te zenden, of den zelve aan alle kanten te
brengen; weshalven deze laafte, ziende, dat
de ridder *Vere* van de vyanden omringelt was,
heen vloog om hem te ontzetten, en de galeien
dwong af te deynzen. Zy naderden het ftrandt,
om de brug, tuffchen dit eilandt en het vafte
landt gelegen, te bereiken, lieten zich door
werktuigen daar over brengen, en raakten alzo
in volle zee, zoekende het door macht van ze-
len en van riemen te ontlopen. Echter waren
'er twee, die 'er niet konden over raken, en in de
handen der Engelfchen vielen.

De zwaarfte floot was achter het Puntal tegen
de oorlogfchepen, die daar ten anker lagen, ge-
dekt zynde door deze poft zelve, daar de toeg-
ang van wegens de klippen en zandbanken zeer
moeilyk van was, behalven dat men al het vuur
van de Spaanfche fchepen, die hen dan eens de
eene, en dan eens de andere laag gaven, hun ge-
fchut telkens met groot geweld loffende, moest
uitftaan. Terwyl het laag water was, moeffen
de laafte veel uitftaan, maar de vloedt opkomen-
de grepen zy weder moedt; en wanneer de vloedt
hoog was om geen banken te vrezzen, het welk
hen hadt tegengehouden, vielen zy met zulk eene
vregde op de vyanden aan, als die genen gemeen-
lyk tonen, die de overwinning wegdragen. De
graaf van Effex en de zeevoogdt zelf, met zynen
zoon, naderden van den kant, daar zy dachten
het meefte gevaar te zyn, en hielpen den ridder
Raleigh, die zynen moedt en zyne ondervinding
door heerlyke daden, ogtreekomende met zynen
roem, deedt uitblinken. Men vocht van
het kriecken van den dag tot op den middag met
veel heftigheid zo wel van de eene, als van de an-
dere zyde; maar de Spanjaarden, ziende de meefte
te van hunne gallioenen of doorboort door het
gefchut der Engelfchen, of zonder maffen, die
nedergefchoten waren, het dek overftromende
van bloedt, en bezaait met ftervenden, of reets
geftorvene lyken, befloten de andere in brandt te
fteen. Het was droevig te zien, zelfs voor
de overwinnaars, hoe de Spanjaarden uit deze
grote fchepen in zee fprongen, om zich voor
de vlam te bergen, die hunne fchepen verteerde,
om fchipbreuk tegen de rotien, daar men de
zelve naar toe dwong, te lyden. Ee'nige van
III Deel.

1596. deze ongelukkigen bereikten het ftrandt; an-
dere kwamen aan boordt van den Engelfchen
zeevoogdt zyn mededogen afsmeken. Zy wier-
den zeer beleet ontfangen, zo dat zy, op het
punt van te vergaan, zonder dat hunne bevel-
hebbers hen konden helpen, hun behoudt by
de mededogende overwinnaars kwamen zoeken.
Het fchip vanden Spaanfchen zeevoogdt, de *St.*
Philippus genaamt, een der heerlykfte gallioenen
van Spanje, 1500 ton groot, was onder het ge-
tal der verbrande fchepen. Een Moorfche flaf
ftak het bulchkruidt aan, zonder dat men zegt, of
het op het bevel van den gebieder, of om zich te
wreken over zyne dienstbaarheid, was gefchied.
Het vuur floeg tot twee naaft by gelegene gal-
lioenen over, die mede verbrandden. Twee an-
dere, de *St. Mattheus* en de *St. Andreas* genaamt,
wierden door de zorg en het mededogen van den
Engelfchen zeevoogdt en den ridder *Thomas Ger-
ard* behouden.

Na het vernielen van deze fchepen ftapten de
Engelfchen aan landt. De graaf van Effex, die
de landing geboodt, trok aan het hoofd van acht
honderd man naar Cadix, terwyl hy de ridders
Clifford, *Blount*, en *Gerard*, met eene andere
party, van den kant van de brug, waar door het
eilandt aan dit deel van het Spaanfche Betika,
dat heden den naam van Granada draagt, gehecht
is, deedt naderen. Hy hadt hen bevel gegeven
zich van de brug meeter te maken, en het werk-
tuig, waar door de vyanden hunne galeien wiften
over te winden, om in zee te geraken, te bre-
ken, het welk zy deden. Wat hem aangaat, hy ver-
volgde zynen weg nevens de graven van *Suffex*, van
Naffau, van *Chriftoffel* van Portugal, zoon van
den koning *Don Antonio*, en vele andere ridders,
die voor de bloem en den dapperften adel van En-
gelandt wierden gehouden, daar zy ook by deze
gelegenheit blyken van gaven. De Spanjaarden,
hunnen moedt willende betonen, kwamen tot
op vyf honderd fchreden van de ftadt trotschelyk
aantrekken. Maar de graaf van Effex, veinzen-
de te wyken, om hen nog wat verder uit te lok-
ken, hadt niet zo haast zyne vaandels tegen hen
doen omkeeren, en het teken van den aanval ge-
geven, of zy vluchtten met groten haast naar de
ftadt, en dachten niet anders dan om hunne muren
te verdedigen. Zy wierden door de Engelfchen
verrafcht, die de muren opklimmende zich van bo-
ven nederwierpen, zonder eens te denken van
wat hoogte zy vielen, terwyl de ridder *Vere* en
de graaf van Effex zelf op de poort stormden, die
door het gefchut open barfste. Kort daar na
kwam de zeevoogdt *Howard* met zynen zoon, ge-
volgt van de ridders *Paget*, *Raleigh*, *Southwell*,
en verfeide anderen. De ridder *Hobby* droeg
den koninklyken ftandaardt aan het hoofd van
de krygsbenden. De Spanjaarden hielden eeni-
gen tydt ftandt; zo dat daar veel bloedt van
de eene en van de andere zyde wierdt vergo-
ten. Meer dan een half uur vocht men in de
ftraten, tot dat eindelyk de Engelfchen, de Span-
jaarden altydt achter uit dryvende, de plaats innam-
men, alwaar de ridder *Wingfield* sneuvelde, en de
zeevoogdt *Howard* by den grave van Effex
kwam. De Spanjaarden verloren telkens grondt,
en weken af naar mate dat de Engelfchen hunne
overwinning vervolgden. Zy weken in de fterk-
te en in het ftadhuis, maar boden weinig weder-
ftandt, gevende zich des anderen daags over, on-
der beding van hun leven te behouden, en niets
dan hunne klederen met zich te nemen. Al wat
in de ftadt gevonden wierdt bleef tot buit voor
den overwinnaar, aan wien de Spanjaarden zich
daarenboven verbonden vyf honderd en twintig
dui-

Aanval
en inne-
men van
Cadix.

1596.

duizend dukaten voor brandschattinge te betalen, gevende veertig gylfelaars om mede naar Engelandt gevoert te worden. De voorwaarden van het verdrag aldus gemaakt zynde, deedt men een gebodt afkondigen van niemant overlast te doen. Men deedt alle de vrouwen, de geestelykheit en de burgers veilig naar Port St. Maria brengen, gelyk men overeengekomen was. Daar bleven niet meer over dan de koopvaardyschepen, naar Port Real gevluht. De zelve boden twee millioenen dukaten aan om zich vry te kopen; maar de zeevoogdt antwoordde, dat men hem gezonden hadt om den oorlog te voeren, de macht der vyanden te vernielen, en gene brandschattingen, om zich te verryken, aan te nemen. Ondertusschen hadt de hertog van Medina Sidonia tydt om een gedeelte van de goederen te bergen; het overige wierdt met de schepen verbrand. Men begroot het verlies, dat Spanje door dezen aanval leedt, op twintig millioenen dukaten. De overwinnaars deden hier zo veel dapperheit blyken, dat de opperbevelhebbers zestig van deze jonge krygshelden, meest alle Engelschen, maar waar onder ook eenige Nederlanders waren, tot ridders sloegen.

Koopvaardyschepen te Port Real verbrand.

† Thuanus.

Wederkeren van de Engelsche vloot na Cadix verwoest te hebben.

Zy verwoestten el Faro in Algarbe.

Vervolgens nam men in overleg, of men zich in de overwonne plaats zou handhaven, mits daar Engelsche bezetting in leggende, of dat men de zelve, na ze verwoest te hebben, zou verlaten. De graaf van Essex was voor het eerste. Hy zeide, dat het veroveren van Cadix een nagel in de doodkist der Spanjaarden zou zyn, die de wondt ongeneeslyk zou maken, biedende aan de stad met vier honderd man drie maanden, tot dat men eene talryker bezetting hadt gezonden, te bewaren. Men zegt †, dat de Hollandische officieren dit heerlyk gevoelen krachtadig ondersteunden, oordelende, dat men by het veroveren van Cadix St. Lukar moest voegen, om daar de Moren te lokken, die zeer begeerig waren om Andalusië en Granada weder te hebben. Maar het andere gevoelen haalde het over. De begeerte om het vaderlandt weder te zien, en daar den ryken buit, in dezen oorlog gekregen, te brengen, was krachtiger dan die van het inhouden van eene stad, die een eeuwige gedenkteken van hunnen roem zou zyn geweest. Mogelyk vondt men der zelve behoudenis ook onmogelyk; zo dat men oordeelde, dat het veel beter was de zelve te verwoesten. De muren wierden derhalven geslecht, en men stak eenige huizen in brandt. Dit gedaan zynde deedt de zeevoogdt het teken van den aftocht blazen, en de vloot maakte zich den 5 July gereed om weder naar Engelandt te keren.

De Spaanische schryvers, die van deze verrechtinge spreken, laken de Engelschen minder dan zy hen pryzen. Uitgenomen de kerkshendery, die zy hen te last leggen, en daar men zich bezwaarlyk voor kan wachten, wanneer eene stad stormenderhandt wordt ingenomen, bekennen zy, dat zy zich in al het overige slydbaar, voorzichtig en edelmoedig hebben gedragen. Een wonderbare lof in den mond der overwonnenen.

Ondertusschen vervolgde de vloot hare reis, en te gelyk hare verwoestingen. De eerste plaats, daar zy ankerde, was el Faro, eene stad van Algarbe, dus naar hare gelegenheit genoemd, om dat ze voor de schepen, die deze kusten bezeilen, als een vuurbaak dient. De inwoonders, hunne aannadering vernomen hebbende, waren met hunne huislieden landwaarts in gevlucht: maar zy lieten eene schone boekery achter, die de graaf van Essex in zyne schepen deedt brengen. De gevluhte Spaanische galeien, daar

wy van gesproken hebben, verschenen op deze hoogte; maar ziende, dat de zeevoogdt zyn steven naar hen toe keerde, weken zy af, met uit al hare macht te roeien; en de vloot vervolgde hare reis. Zy waren haast uit hun gezicht, de windt naar het Noorden gelopen zynde, wanneer zy de kaap St. Vincent bestreken, bragt hen haast in volle zee. Toen hielt men Raadt, of men niet naar de Azorische eilanden zou gaan, om aldaar de schepen, die uit Indië kwamen, en nooit nalieten zich aldaar te ververschen, in te wachten. De graaf van Essex was van dit gevoelen, en verzocht daar alleen twee koningschepen, met tien pinassen, toe. De Hollandische kapiteinen waren voor de tweede maal van zyne gedachten; maar de zeevoogdt en alle de anderen waren van een ander gevoelen; weshalven zy het zelve moesten volgen. Men naderde alleen de Corunna en Ferreal, op de kusten van Gallicië gelegen, om de schepen, die men in de haven, of op de rede zou vinden, te verbranden. Men ontdekte 'er gene; des wilde men geen landing wagen, noch naar het verzoek van den grave van Essex, radende, dat men zich van de haven van St. Andries en St. Sebastiaan, in de zee van Biskaje, meester zou maken, luitieren.

Zodanig is de uitvoering van de Engelsche vloot geweest, volgens het kort verhaalt, dat de graaf van Essex zelf daar van gaf, geloofwaardiger omtrent het gene daar was voorgevallen dan iemandt anders, en daar men zich bygevolg beter aan kan houden dan aan dat van alle anderen. *De Engelschen*, zegt hy, *wachten niet tot dat de machtige koning van Spanje, die hen dreigde, een verwoestenden oorlog in hun landt bragt, daar bygrote toebereidselen toemaakte, om zyn voornemen in bet werk te stellen: maar zy kwamen hem voor; zy trokken in zyn landt, en dwongen hem, om zo te spreken, in zyn eigen leger. Zy vernielden zyne vloeten; deden het grootste gedeelte van zyne schepen te grondt gaan, of verbrandden de zelve. Zy voerden twee van zyne gallioenen in zegepraal weg; verjoegen vyftien van zyne galeien; verlossen verscheidene Engelschen, die daar op waren, en schonken de Spanjaarden, die zy gevangen hadden, op eene edelmoedige wyze hunne vryheit. Zy maakten zich meester van Cadix, eene der beste steden van het Spaansche Betika. Het land en het veroveren kostte hen even veel. Zy bleven daar dertien dagen in slagorder staan, om gansch Spanje uit te dagen, en vertrokken niet van daar voor dat zy het verwoest hadden, nemende, behalven twee gallioenen, meer dan honderd stukken metaal geschut met zich, nevens een ryken buit, dien de Romeinen spolia optima plagten te noemen. Zodanig waren de rykdommen, van het verbrande schip van den zeevoogdt genomen, zonder te spreken van den buit, daar de soldaten en matrozen mede overladen waren. Maar de roem der Engelschen bestondt minder in dezen buit dan in de schade, die zy aan de vyanden toebragten, hebbende dertien van hunne gallioenen, nevens vier en veertig van hunne schepen, geladen met de schatten van de Nieuwe Wereldt, vernield, hunne pakhuizen en scheepsbevoesten, met zo veel kosten en zorg voor de vloot, die eene landing in Engelandt zou doen, byeen gebragt, onbruikbaar gemaakt, en ter zelve tydt hunne staatzuchtige voornemens tot niet doen uitwallen, en hen zelfs van den handel op Indië voor dit jaar berooft door het verliezen der koopmanschappen, die men van Cadix naar Nieuw-Spanje voert, nevens de schepen, die tot dezen tocht bereid waren. Daarenboven, de Engelschen zich eenmaal den weg gebaant hebbende om de zesteden van den Katholyken koning te veroveren, wie zal hen beletten voor de tweede maal derwaarts te trekken, en*

Verhaalt van deze verrechtinge door den grave van Essex.

bun-

1596. *hunne overwinningen verder nit te breiden?*

Dus legt het verslag van den grave van Essex. Voorts zeide hy niets, of hy hadt het uitgevoerd, of hy was in staat om het te doen, en indien men zyne gedachten hadt opgevolgt, de ryken, die Spanje in de Middellandische en de Grote zee heeft leggen, zouden gebeeft hebben. Maar *Elizabeth* dacht minder om veroveringen te doen dan den vyandt te beletten iets te onderwinden van het gene, daar zy mede gedreigt wierdt. Om deze reden was het dat zy aan dezen bevelhebber, wiens krygsvuur haar niet onbekend was, een zo bezadigt man, als de zeevoogdt *Howard* was, hadt toegevoegt, willende ook, dat deze jonge Mylord, dien zy begon gunstig te zyn, in de school van zulk een groot kapitein leren zou gematigt en geduldig te zyn, het welk zy voor de twee grootste deugden in een oorlogsmann aanzag.

Het ont-
haal van
de kon-
inginne
aan de
bevel-
hebbers
op hun-
ne we-
der-
komst.

Oudheit
van het
geslacht
van
Vere.

* een
kastel in
het land
van
Caux, in
Norman-
die.

*Eliza-
beth* be-
schaamt
de
trotsch-
heit van
den gra-
ve van
Essex.

Op hunne wederkomst bewees de koningin den eenen zo wel als den anderen grote beleefteden, en hunne uitvoering als eene zegpraal aanzieude, gaf zy hen daar den lof van. Zy schreef ook een verplichtenden brief aan *Jan van Duivenvoorde*, heer van Warmond, die het bevel over de Hollandsche schepen hadt, en die zyne dapperheit in deze onderneming hadt doen blyken. Zy vergat geen zins de andere bevelhebbers, die zich hadden beroemd gemaakt. Zy gaf het stadvoogdschap van den Briel aan den ridder *François Vere*, ter vergelding, die zy aan zyne dapperheit en zynen adeldom meende verschuldigt te zyn. Hy was afkomstig van een huis, waar in het graafschap van Oxford sedert het jaar 1155 was geweest, en daar het nog sedert twee en twintig geslachten in wordt bewaart. Men ziet uit den tytel van heer van Balbek*, dien de oudste van dat huis heeft behouden, dat het zelve uit Normandië afkomstig is, van waar het naar Engelandt met *Willem den Veroveraar* overging. Voorts hadt de ridder *Vere* niet alleen in het veroveren van Cadix uitgeblonken, maar ook in de Nederlandsche oorlogen, daar hy het bevel over een regiment Engelschen in dienst van de algemene Staten hadt gehad. Hy versloeg de Spanjaarden te Rhynderk; nam het kastel van Lichtenvord, en dat van Burik in, en hernam de stad Zutphen. Maar de graaf van Essex was geen zins zyn vriendt; hy zeide, dat men het bewindt van eene stad, die men als een pandt van de Nederlanders hadt, aan geen man, die in hunne soldy stondt, moest vertrouwen. De koningin antwoordde hem, dat zy te zeer van de trouw van den ridder *Vere* overtuigt was, om den minsten argwaan te hebben, zo dat zy, wat genegenheit zy ook voor Mylord *Essex* hadt, geen acht op zyn tegen-gevoelen gaf.

Het was niet alleen by dit toeval, dat zy dezen jongen heer tegenprak, en deedt blyken, dat zy hare keur vry en onafhankelyk hadt, het zy ten aanzien van de hinderpalen, daar hy de zelve door trachtte te dwarsbomen, het zy ten aanzien der verzoeken, waar door hy zich de meester by haar poogde te maken; hy hadt het ampt van geheimichryver van Staat voor den ridder *Bodley* getracht te verkrygen, hem by de koninginne voorgedragen hebbende als een onderdaan van eene onvergelykelyke voorzichtigheit, terwyl hy de gaven van den ridder *Robert Cecil*, zynen mededinger, verkleinde. Maar zyne genegenheit voor den eersten en zyne Kleinachting voor den tweden hadden een te-
III Deel.

genstrydiger uitwerksel dan hy daar van hadt verwacht. *Bodley* hadt waarlyk verdiensten, en voor dat de graaf van Essex van hem aan de koninginne met zo veel drift hadt gesproken, dacht zy hem als mede-amptgenoot van *Cecil* aan te stellen; maar dit krachtige aanzoek maakte hem verdacht, en zy begeerde niet, dat iemand van hare staatsdienaren een ander dan haar verplicht zou zyn; zo dat de ridder *Cecil* alleen in deze voornam bediening wierdt bevestigd.

Phillips de II kon den nieuwen slag, dien hy te Cadix hadt gekregen, niet verduwen. Om zich te wreken rustte hy eene andere vloot in de havenen van Spanje en Portugal uit, doende alle de schepen, die hy daar vondt, ten oorlog toerusten. Hy kocht zelfs eenige van vremden, en ligtte van alle kanten soldaten en matrozen, blyvende by zyn eerste besluit om een inval in Ierlandt en Engelandt te doen. Maar deze nieuwe voorbereidelen dienden niet dan om hem nieuwe schade toe te brengen. De stormen deden in dezen tweden tocht het geen in den eersten de wapenen der Engelschen hadden gedaan; zo dat het scheen als of hy hemel en aarde tegen hadt. Zyne vloot was naauwlyks in zee, of zy wierdt door een zo geweldigen storm aangetast, dat verscheide van zyne schepen zonken, en verscheide tegen de klippen aan morselen stieten. Men kreeg de tyding van dit ongeluk eer men nog wist dat de vloot vertrokken was. De koningin deedt Godt plegtelyk danken, die dezen storm op hadt doen komen om de vloot van hare vyanden te verstrooien voor dat zy zelfs op hare kusten was verschenen. Ondertusschen, op de tyding, die zy van deze toerusting in Spanje kreeg, hadt zy de voornaamste toegangen van haar ryk versterkt; zy verbeterde de kasteelen van Zandfordt, Portlandt, Hull, en andere plaatsen; vermeerderde de werken aan de eerste, en bragt aan alle kanten volk en krygstuyg, met al wat daar toe wierdt vereischt, byeen. Zy vernieuwde het verbondt met *Henrik* den IV, en vereenigde zich met hem nog naauwer tegen hunnen algemenen vyandt door een verwerend en aanvallend verbondt, daar de hertog van Bouillon en *Sancy* van wegens den koning over kwamen handelen.

Het zelve wierdt den 14 May te Greenwich gesloten, en behelste inzonderheit: Dat gene der twee kronen vrede met den koning van Spanje zou maken zonder de toestemminge van beide, waar van de brieven met hunne eigene handt zouden ondertekent zyn; Dat de koningin van Engelandt den koning van Vrankryk strax na het bekrachtigen van dit verdrag een onderstandt van vier duizend voetknechten zou te hulp zenden, tot verdediging van Pikardië en Normandië, nevens de aangrenzende landstreken, mits de zelve niet verder dan vyftig mylen van Boulogne afgelegen waren; Dat deze hulpbenden, na dat zy in Vrankryk zouden zyn aangeland, op kosten van zyne Allerchristelykste Majesteit zouden onderhouden worden; Dat hare Engelsche Majesteit dat getal van tydt tot tydt voltallig zou maken; Dat de koning van Vrankryk op de zelve voorwaarden de koninginne van Engelandt, indien zy vyandelyk in hare ryken mogt worden angetast, met een gelyk getal van vier duizend man, op hare kosten na dat zy in Engelandt voet aan landt zouden hebben gezet, zou te hulp komen, met beding, dat de zelve insgelyks niet genoodzaakt zouden zyn dieper in Engelandt te trekken dan vyftig mylen ver, van de zee af te rekenen. Dit verdrag wierdt door de koninginne op den 29 Augusty te Greenwich in
Ppp 2

1596.

De vloot
van *Phi-
lips* den
II door
een
stormbe-
lopen.

De list,
dien de
koningin
geeft te-
gen deze
landinge.

Ver-
bondt ge-
sloten
tusschen
de kon-
inginne
van En-
gelandt
en den
koning
van
Vrank-
ryk.
*Corps Di-
plomatique*
Tom.
V. Part.
1. fol.
525 etc.

1596.

de tegenwoordigheid van de Fransche gemachtigden met een eedt op het Euangelie, dat haar door den bisschop van Chichester, in de tegenwoordigheid van een groot getal aanschouwers, die om deze plegtigheid te zien derwaarts waren gekomen, bekrachtigt. Zy zondt ook Mylord *Talbot*, graaf van *Shrewsbury*, naar Vrankryk, om by eene diergelyke bekrachtiging en eedt van den Allerchritelyksten koning tegenwoordig te zyn. Het geschiedde op den 19 October. Zy hadt haren gezant ook gelast dien vorst gevallen te doen nemen in het zenden van den ridder *Thomas Mildmay* tot haren gewonen gezant, om den ridder *Henrik Unton* te ondersteunen, en de ridderorde van den Koussebandt aan *Henrik den IV* te brengen, waar mede het Kapittel, buitengewoon te Westmunster vergadert zynde, voorgenomen hadt hem niet alleen om zyne koninklyke waardigheid, maar ook voornamentlyk om zyne heldachtige deugden te begiften. De koningin zondt hem den koussebandt, het kleedt, den mantel en den halsbandt, die de graaf van *Shrewsbury* hem aanboodt, en *Trik*, bekleedde de bediening van wapenkoning, hem aantrekken moest; zo dat de verzoening van *Henrik den IV* met den stoel van Rome hem geen zins belette in de belangen van deze orde van Engelandt te treden, niettegenstaande de verwytingen, die de zamenverbondene Roomschegezinden *Henrik den III*, zynen voorzaat, by eene diergelyke gift gedaan hadden. Weinig dagen daar na bragt de ridder *Thomas Baskeville* twee duizend Engelschen in *Pikardie* over (a).

Wederkomt van Mylord *Arundel* van *Vardour* in Engelandt, met de hoedanigheid als graaf van het Duitse Ryk.

Thomas Arundel van Vardour kwam dit jaar in Engelandt, na dat hy roemruchtig den keizer *Rudolph* in den oorlog van *Hungarie* tegen den Turk hadt gedient. Zyne keizerlyke Majesteit gaf doorluchtige getuigenissen aan zyne dapperheit, niet alleen door de opene brieven, die hy voor hem hadt doen gereed maken, welke hem den roem der overwinninge tegen de ongelovigen by *Gran*, daar hy den Turkischen standaardt hadt veroverd, gaven, maar ook door den tytelt van Ryksgraaf, waar mede hy hem en zyne nakomelingen voor altoos beschonk. Alle deze voorrechten van eene zo heerlyke waardigheid waren door de opene brieven van den keizer aan dezen Engelschen heer gegeven, gelyk een overleggende stem in de vergadering der Standen van het Ryk, verlof om landen in het keizerryk te bezitten, soldaten op zynen naam te werven, en eindelyk de beroeping van zyne rechtsgedingen voor de keizerlyke Kamer, als alleen bevoegde rechters om 'er over te oordeelen. Hem gebeurde omtrent het zelve, dat twee jaren te voren de ridders *Clifford* en *Sberlei* was wedervaren, wanneer zy van Vrankryk met de ridderorde van *St. Michiel* wederkwamen. Hy pochte, gelyk als zy, op de waardigheid, die hy van een vreemd hof hadt ontvangen, daar dat van Engelandt te onyrede over was, gelyk het over het zwetsen van de twee eersten was geweest.

Redenen van de genen, die tegen deze vreemde waardigheid niet hadden.

Men bragt weder op het tapyt wat men doen zou omtrent de waardigheden, die de Engelschen by andere souvereynen gingen beedelen, of die zy hadden aangenomen zonder bewilliging van de koningin. Die daar niets tegen hadden zeiden, dat de deugd geen palen hebbende dan die van het geheel-al, zich in alle de plaatfen des werelcs kon doen uitblinken, en van alle staten

(a) Volgens het boven aangehaalde verdrag moest de koningin *Henrik den IV* met vier duizend man byspringen; maar men was by een geheim artikel overeengekomen, dat de koningin by voorraad dit jaar maar de helft van die manschap zou zenden.

de vergelding, die haar toekomt, medebrenge; en van redenkavelingen tot voorbeelden, gehaalt uit de Geschiednisse van Engelandt en Schotlandt, overgaande, zeide men, dat *Henrik de III* geen zwaarheit hadt gemaakt *Renaud van Moban* voor graaf van *Sommeriet*, niettegenstaande hy deze waardigheid niet van hem, maar van den paus hadt verkregen, te erkennen. Dat in later tyden *Henrik de VIII*, ver van kwalyk te nemen, dat *Robert Curson* van *Maximiliaan den I* tot baron van het keizerryk was verheven, hy hem onder het getal der baronnen van Engelandt hadt gefelt, hem daarenboven een inkomen gevende om deze waardigheid met eer op te houden. Ten aanzien van Schotlandt bragt men *Archambaud Douglas* en *Jan Stuart* by, die, naar Vrankryk gegaan zynde, daar de eerste hertog van *Touraine*, en de andere graaf van *Evreux* waren gemaakt; het geen de koningen van Schotlandt als eene eer voor hunne kroon rekenden, die in den persoon van hunne onderdanen vereert wierdt.

Die van andere gedachten waren zagen deze tytels, daar men aan vreemde hoven voor verplicht was, als overtredingen en onwettige verbindtenissen, tot nadeel van hun vaderlandt, aan. Zy hielden staande, dat geen onderdaan de zelve moest aannemen, en dat hun natuurlyke vorst hen voor geen onderdanen na den eedt, dien zy in het aannemen aan een ander vorst hadden gedaan, behoorde te erkennen, volgens de uitspraak van den keizer *Valerianus*, die zeide: *Dat 'er geen eernaemen in het keizerryk zyn dan die door onze mildebeit of toeflemminge verkregen worden.* Inderdaadt, vervolgde men te vragen, mogen onderdanen eene vreemde waardigheid aannemen, zonder de zuivere en onafhankelyke trouw, die zy aan hunnen wettigen vorst verschuldigt zyn, te schenden? Is 'er niet een stilzwygende overeenkomst tusschen den weldoenderen den gene, die de weldaden ontfangt, naardien de laatste de kreatuur van den anderen wordt? Is het geen lokaas voor die zich willen laten vangen, om hen van den dienst, dien hun vorst en vaderlandt van hen zonder vermenging of verdeeldheit vordert, af te trekken? Niemandt onder de Romeinen mogt te gelyk burger van Rome en van eene andere stad zyn: men moest van het eene of van het andere afstaan. *Pompejus*, die den naam van *Atticus* hadt ontfangen, wilde echter het burgerrecht van die van *Athene* niet aannemen, om dat het zelve hem het recht, dat hem zyne geboorte onder de Romeinen gaf, zou hebben doen verliezen. Dit wordt nog in de gemenebesten van *Genua* en van *Venetie* waargenomen, daar die van hunne landgenoten, die enige waardigheden, het zy kerkeleyke van wegens den paus, of wereldlyke van cenig vorst, ontfangen hebben, verdacht voorkomen, en naar geen openbare bedieningen in hun vaderlandt meer mogen staan.

Wat aangaat de voorbeelden van het geen onder *Henrik den III* en *Henrik den VIII* was voorgevallen ten aanzien van *Moban* en *Curson*, zeide men, dat men daar geen gevolg uit moest trekken; dat *Henrik de III*, afgechtrikt door den ban, tegen zynen vader, den koning *Jan*, uitgesproken, zich den paus niet dorst te onvriendt maken, en dat het Parlement *Moban* voor geen graaf van *Sommeriet* erkende; dat het byna het zelve was geweest met *Robert Curson* onder *Henrik den VIII*; dat de koning minder dacht den tytelt van baron van het Ryk, dien *Maximiliaan* hem hadt gegeven, eer aan te doen, dan den zelve door dien van baron van Engelandt uit te wiffchen, en dat ondertusschen *Curson* met zyne dubbeldde eer tytels onder de Pairs van

1596.

† in het jaar 1396.

* onder Karol den VI en Karol den VII.

Redenen van de genen, die van een ander gevoelen zyn.

1596. van het Parlement niet was geweest. Aangaande het gezag van de koningen van Schotland, daar floeg men geen acht op, maarden zy zich, zeide men, eenigermaten onder de kroon van Vrankryk hadden begeven. Getuigen daar van waren de vier goude lelien †, die in hun wapen sedert den tydt van Karel den Groten waren. Voorts stelden de schryvers van deze verhandeling een byna oneindig onderscheidt tusschen deze nieuwe Ryksgraven, daar zy weinig achting voor hadden, en de oude Paltsgraven, die, zeiden zy, een volstrekt gezag oeffenden, dat weinig van dat van een koning verscheelde.

Het oordeel daar over van de koninginne. Het verslag van deze gevoelens voor de koninginne gedaan zynde, streck zy daar over vonnis, en zeide: *Dat 'er tusschen de vorsten en hunne onderdanen eene onmededeelbare verbindtenis was, ten naaste by gelyk die in het huwelyk tusschen man en vrouw, zo dat een getrouw onderdaan zich niet dan aan zynen natuurlyken vorst mag verbinden, dat de koningen berders worden genoemd van hun volk, en dat zy niet zouden willen hebben, dat hunne koudde met een vromd teken wierdt gemerkt, noch dat zy naar eene andere sluit dan de hunne luisterden.*

Het gebeurde echter Mylord Arundel niet als de ridders Clifford en Sberley was geschied; de koningin vondt het zelve misnoegen niet in zyn gedrag, dat zy in dat van de twee andere ridders hadt gevonden. De reden van dit onderscheidt kwam noch van de zyde van haar persoon, noch van die van hunnen weldoender; maar sproot daar uit, dat de twee laatsten zich zonder de toestemming van hare Engelsche Majesteit hadden verbonden, daar in het tegendeel de keizer bevestigde de waardigheid van Ryksgraaf geenzins aan den grave van Arundel te hebben opgedragen dan op de aanpryginge van de koninginne.

In dit jaar stierven verscheide doorluchtige personen in Engelandt. De voornaamste waren de ridder Jan Pukkering, grootzegelbewaarder, Richard Fletcher, bisschop van Londen, Mylord Hunston, de ridder Francois Knolles, en Mylord Hastings, graaf van Huntington.

Men roemde de eerlykheit van Pukkering, maar zyne bedienden geleken naar hem niet. Zy dreven schandelyken koophandel met de kerkeleyke goederen, en het zy hy het niet wist, het zy hy het door de vingeren zag, de geeftelykheit leide de schuld daar van op hem. Zo veel is 'er aan gelegen, dat de genen, die staatsbedieningen bekleden, hun eigen gedrag niet alleen, maar ook dat van hun huis in eene goede gesteldheit houden, en niemandt in hun huis laten, die hunne gunst misbrunke, en hunne achting krenke.

Fletcher was al te wereldsch voor een prelaar. Hy was niet alleen mild, maar een verkwister, die in alles eene malle pracht zocht, die met zyn ampt niet overeenkwam. Hy ontceerde het zelve nog meer door een kwaad huwelyk, dat hem gedurende al zyn leven veel droefheit baarde, en het ongenoegen van de koninginne verwekte. Deze prinses hadt sedert hare komst tot den troon altydt veel genegenheit voor den ongetrouwden staat der geeftelykheit laten blyken. Zy verdroeg het huwelyk eer dan zy daar in toestemde: mogelyk was het uit een vobroordeel, spruitende uit de genegenheit, die zy voor het eerste, en uit den afkeer, dien zy voor het tweede hadt. De verligting, die deze prelaar in zyn huwelyksverdriet zocht, kwam met zyne bediening niet overeen. In plaats van het zelve met geduld te verdragen, en door Godvruchtigheid te verbeteren, zocht hy zich daar

aan ongevoelig te maken, en gaf zich over aan het tabakroken, daar hy door overmatigheit aan stierf.

Mylord Hunston, uit het huis van Gary, beftondt de koningin eenigzins in den bloede. Hy wierdt stadvoogdt van Barwik, grootkamerling, en ridder van de orde van den Koufsebandt. Hy was een goed vriendt, een goed meester, een goed onderdaan, een goed landgenoot, en een eerlyk man; maar al te driftig. De koninginne waren zyn moedt en zyne trouw niet onbekend; zo dat zy op zyne zorge geruft was; en het zy ze in haar hof was, of in de legerplaats by Tilbury, wanneer de Spanjaarden Engelandt met een inval dreigden, moest deze Mylord altydt op haar Majesteits persoon acht geven. Ondertusschen wierdt hy door zyne dienften en de eer, die hy hadt van aan haar vermaagtschap te zyn, niet machtiger, noch ryker. Zo spaarzaam was deze vorstin met hare gunsten en hare inkomsten.

De ridder Knolles was met de zuster van Mylord Hunston getrouwt. Zyne aankleving aan het hervormde gelove deedt hem onder de regering van Maria naar Duitschlandt vluchten: doch wanneer Elizabeth koningin wierdt kwam hy weder. Hy wierdt amslonts haar onderkamerling, naderhandt hoofdman van hare lyfwacht, en daar na haar schatmeester, en ridder van den Koufsebandt. Hy liet een zoon na, dien Karel de I graaf van Bambury maakte*, wiens nazaten het bezit daar van nog genieten. Het is uit dit huis, dat de vrouw Lettice, die eerst met den grave van Essex, en weduw geworden zynde met den grave van Leicester trouwde, verdacht, dat zy haren eersten man hadt vergeven, voortgesproten was.

Hewik Hastings, de derde graaf van Huntington uit dit huis, dat nog den luister van zyn Painschap ophoudt, was voorzitter of algemeen stedehouder van het Noorden geweest. Zyne goedheit en Godvrucht worden zeer van de schryvers geroemt. Hy was een yverig Presbyteriaan, die zyne inkomsten door de kollen, die hy tot onderhoudt van eenige leeraars van deze party deedt, verminderde.

Onder het getal der doorluchtige gestorvenen stelt men ook de gravin van Darby. Zy was van haar zelve Margaretha Clifford genaamt, afkomstig van Karel Brandon, hertog van Suffolk, en van Maria van Engelandt, de moeder van Ferdinand Stanley, grave van Darby, dien de zamengeworenen in het jaar 1593 aanzochten om zich voor koning op te werpen, gelyk wy op zyn plaats hebben verhaalt. Eene dwaze nieuwsgierigheid, daar hare staatzucht haar toe bragt, deedt haar in den mislag, dien de H. Schrift zo veroordeelt, en die zo verdacht is by die regeren, vallen, te weten met waarzegsters raad te plegen over het noodlot van haar huis; eene raadpleging, des te minder onschuldig, omdat de twistzoekers haar onder de handt aanzetten om te gedenken, dat zy van Hewik den VII, haren overgrootvader, afdaalde. Ook raakte zy in de ongenade van de koninginne, die echter meer afkeer dan ongenoegen voor hare dwaasheit en zwakheden toonde.

Wy hebben Ierlandt het gansche jaar van 1593. 1592 in rust gezien. De zelve duurde niet lang. 1594. Sedert het jaar 1593 zag men de provincie van Connacie door O-Connor, door Mak-Davi, en door 1596. O-Brian beroert, gelyk ook die van Ulster door de kuiperyen van O-Donel en van den grave van

† Zie Cambden en Lisle.

Het oordeel daar over van de koninginne.

Doodt van den ridder Pukkering.

Doodt van Fletcher, bisschop van Londen.

1596.

Doodt van Mylord Hunston.

Van den ridder Francois Knolles.

* in het jaar 1626.

Van den grave van Huntington.

En van de gravinne van Darby.

Ty-

1593.
Vervolg
van de
beroer-
ten van
Ierlandt.

Tyrone. De eerste pleitten voor hunnen opstandt, om dat men hen hadt willen dwingen de domeinen van de oude heeren *Mortimer*, graven van la Marche, te verlaten, en dat het volk van de koninginne hen in rechten vervolgte om daar gevonnit te worden. Zy konden daar niet toe komen; maar denkende, dat hunne lange bezitting hen het recht van eigendom gaf, zeiden zy, dat de eisch van haar Majesteits pleitbezorgers, die staande hielden, dat eene gebrekkelyke bezitting geenzins het recht van den waren eigenaar benadeelde, boven al indien het den souverein raakte, onrechtmatig en tyrannisch was. Die van Ulster waren voor een anderen aanslag van het hof op hunne vryheit, of veel eer op hunne dwingelandy beducht. Zy zagen met weérzin de wetten van Engelandt herstelt, en de verdeling van de provinciën in graafschappen, die aan de gebieders en aan de overheden, door het hof aangefelt, gehoorzaamheit bewezen, dat het gezag, het welk zy te voren in deze landen met eene volstrekte macht hadden geoeffent, vernietigde. De graaf van Tyrone, die van voornemen was zich by de laatste te voegen, klaagde van zynen kant over overlaf, die hy zeide dat hem was aangedaan van den ridder *Bagnal*, marschalk van het leger in Ierlandt, met wiens zuster deze graaf, na haar veel eer geschaakt dan na hare bewilliging bekomen te hebben, getrouwt was. Hy beschuldigde dezen marschalk, dat hy hem den lof van zyne roemruchtige daden benyde, zich de zelve toeëigende, en daar al de verdiensten van naar zich trok, terwyl hy hem als een verrader voor de rechtbank van de koninginne aanklaagde. Hy voegde daar by, dat de onderkoning hem niet geneger was; dat hy hem hinderlagen hadt gelegd, om hem van kant te helpen, en zyn antwoordt aan de koninginne op eene gansch andere wyze, dan zyne mening was geweest, hadt overgebracht. Om hunne beschuldiging, die hy eene vuile lastering noemde, te vernietigen, boodt hy aan in persoon te verschynen voor zodanig een rechtbank, het zy in Ierlandt, of in Engelandt, als de koningin zou goedvinden. Men kwam echter kort daar na te weten, dat zyne betuiging niet oprecht was geweest; dat hy zich met de andere hoofden van het Pausdom tot handhaving van den Roomschen Godsdienst hadt verbonden, en dat niet alleen de provincie van Ulster, maar ook het gansche eilandt in deze zamenzwering begrepen was. Zy zwoeren, dat zy de wapenen niet zouden nederleggen, ten zy zy de Engelsche landvoogden en de bezettingen uit hun landt hadden verjaagt, hun recht en hunne vryheden herstelt, en hunnen geleden overlaf gewroken.

Zamen-
verbondene
Ieren.

De eerste, die den standaardt van oproer optak, was *O-Donel*, die het kasteel van Montrosse innam. Hy wierdt gevolgt van *Mak-Guire*, die, na dat hy het graafschap van Farmanagh, daar zyn landgoedt in gelegen was, hadt afgestroopt, uit de provincie van Ulster naar Connacië trok, verselt van een priester, genaamt *Guaran*, die door den paus primaat van Ierlandt was gemaakt. Hy verzekerde dit hoofd van de samenverbondene party van den goeden uitslag zynere wapenen, belovende hem in Gods name, dat hy eene ontwyfelbare overwinning zou behalen werwaarts hy zich keerde. Het geval beantwoordde zyne voorzegginge niet. De ridder *Richard Bingham* verstrooide de oproerigen in den eersten slag, en de valliche propheet wierdt gedood. *Mak-Guire*

ontvluchtte; maar zyn ongeluk volgde hem overal na, in plaats van te overwinnen, gelyk men hem beloofd hadt. De kapitein *Dongdale* ontnam hem het kasteel van Iniskilling*, aan het meir van Earn gelegen, het welk, om dat het zes mylen breed en veertien lang was, den naam van rivier draagt. Men zegt, dat het in dezen tydt was, dat de Engelschen onder hunne benden compagnien en regimenten van landvolk begonnen op te rechten, maar dat zy hunnen mislag haast gewaar wierden door de verradery van dit ontrouwe krygsvolk.

De graaf van Tyrone begon ook het momaangezicht af te ligten, met den staatzuchtigen tytel van *O-Neal* aan te nemen; een zo hatelyke naam voor de Engelschen, als die van *Hannibal* voor de Romeinen, en in het tegendeel achtbaarder onder de Ierlanders dan die van *Imperator* en van *Cesar* aan die van Rome was geweest. Noch het verbodt, dat het hof van Engelandt hem, op straffe van als een oproermaker aangezien te zullen worden, hadt laten aanzeggen, noch de eeden, die hy deedt tot verzekering, dat hy daar niets tegen zou doen, konden de anlوكfelen, die deze oorspronkelyke tytel van zyn huis, dat met dezen naam in een gedeelte van Ierlandt hadt geregeert, voor hem hadt, niet overwinnen. Hy trachtte zich alleen te verschonen, of de straf, die hy niet twyfelde dat men hem daar over zou opleggen, te verydelen, betuigende, dat hy dezen ouden naam na de doodt van *Turlough Leynigh*, die den zelve altydt hadt behouden, niet hadt aangenomen dan om te beletten, dat geen andere tak, of jonger broeder, of onwettige, zich daar van tot zyn nadeel zou bedienen. Hy voegde daar by, dat hy altydt bereid was van den zelve af te zien wanneer het hof het hem zou belasten; maar hy deedt blyken, dat dit beleefteden waren, die ganschelyk streeden met zyn voornemen, wanneer hy te gelyk verzocht, dat men van hem zulk eene onderwerping niet mogt vorderen, het welk zich kort daar na ontdekte door zynen inval in de landen van de kinderen van *Shane O-Neal*, die hy gevangen nam, en weigerde over te geven, wanneer de onderkoning de zelve opsichte. Echter ging hy naderhandt naar hem toe, en deedt nieuwe eeden van nieuwe onderwerping; maar hy hieldt zyn woordt niet dan tot dat hy nieuwe gelegenheit vondt om weder op te staan.

In het begin van Augustus van het volgende jaar wierdt de ridder *Fitz-William* uit Ierlandt te huis geroepen, en de ridder *William Russell*, jongste zoon van den grave van Bedford, volgde op hem als onderkoning, daar hy den eedt van op den 11 Augusty in de hoofdkerk van Dublin affeide. Op zyne aankomst vondt hy het kasteel van Iniskilling door *Mak-Guire* belegerd, en den bystandt, dien de oproerigen derwaarts hadden gezonden, geslagen. Men hieldt den grave van Tyrone van verstandhouding verdacht. Ondertusschen kwam hy den nieuwen onderkoning geluk wenschen; zomigen zeggen na alvorens lys-verzekering te hebben gekregen, en anderen, zonder deze voorzorg genomen te hebben. Hy betuigde zyne onschuld, vernieuwde zyne klagten tegen den laatste onderkoning, en boodt aan tegen *Mak-Guire*, die Iniskilling belegerd hadt, en tegen de Schotsche eilanders, die zich met de oproerige Ieren hadden vereenigt, in persoon op te trekken. Vervolgens verzocht hy den onder-

* of
Enis-
killing.

De naam
van *O-Neal* is
den Ier-
ten zaa-
genaam.

Trouw-
loosheit
van den
grave
van
Tyrone.

1594.
De ridder
Russel
land-
voogde
in Ier-
landt.

Onder-
werping
van den
grave
van
Tyrone.

ko-

1594. koning, dat hy hem gunstiger dan zynen voorzaat geliefde te zyn, en niet te dulden, dat hy door het gezag van zyne vyanden verdukt wierdt, maar dat hy in de gunst van de koningin weder mogt geraken, waar uit hy niet dan door hunne lastering gevallen was. Hy bekende, dat het in de macht van deze vorstinne was hem zo veel te vernederen, als zy hem hadt verhoogt. *Zou zy, zeide hy, wel een onderdaan, dien zy met hare weldaden heeft overloden, en die niet zal leven dan om daar een altoosdurend gedenkteken van te zyn, willen te gronde doen gaan?* Hy nam Godt tot getuige, dat hy geen deel aan den oproer hadt, en dat hy veel liever duizend doden wilde sterven dan de wapenen tegen zyne wettige souvereine en zyne edelmoedige weldoentster opnemen. Hy badt derhalven den onderkoning en de Raden geloof aan zyne woorden te slaan, en hunne voorpraak by hare Majesteit by zyn ootmoedig verzoek te voegen.

De Raadt voor en tegen hem verdoelt.

Hy krygt eene gunstige uitpraak.

Deridder *Bagnal* was by deze redenvoering, daar hy de valscheden van doorzag, tegenwoordig. Maar zonder zich daar door te laten bedriegen deedt hy den grave van Tyrone te recht stellen, hem beschuldigende een medestander van *Mak-Guire* en van *O-Donel* te zyn; deel gehad te hebben in de verwoestingen van *Connaci*; in den aanslag van het beleg van *Iniskilling* getreden te zyn, en de gebieders van *Kilulto* en van *Kilvarni* omgekocht te hebben. De graaf ontkende halfterig alle deze beschuldigingen, verzocht daar bewyzen van, en beloofde van zyn lys-verzekering af te zien, indien hy schuldig wierdt bevonden. Men beraadslaagde over eene zo voorname zake. De Raadt vondt zich verdeelt; eenigen wilden, dat men de beschuldiging in den grondt zou onderzoeken, en dat de aangeklaagde gevangen zou blyven zo lang men daar mede bezig zou zyn. Anderen bragten het recht der volkeren by, dat niet toeliet een man gevangen te nemen, die ter goeder trouwe en geruyst op zynen vrygeleibrief gekomen was. Dit gevoelen haalde het over, en men zondt hem weder weg, zonder de getuigen, noch hem zelve gehoor te geven. Men zegt, dat de koningin dit zeer kwalijk nam, en dat zy hadt gewilt, dat men hem gevangen hadt gehouden, tot dat hy zich van de zamenzwering, waar van sterk vermoeden op hem was, hadt gezuivert.

1595.

Na dat deze zaak bygelegd was, vertrok de onderkoning tot het ontzet van *Iniskilling*, sloeg de oproerigen, en voorzag de plaats met levensmiddelen en soldaten, die zy nodig hadt. Van daar trok hy naar de provincie van *Leinster*, daar hy de muitmakers onder hun hoofdt *Pbeagh Mak-Hugh*, die de zelve ontrussten, verjoeg. Hy dwong hem zyn kasteel van *Ballyn-Court* te verlaten, en naar hollen en dalen, omringt van grote steilten, die de inlanders *ghynnes* noemen, te vluchten. Men nam zyne vrouw, *Rhisa* genaamt, gevangen; en gelyk zy mede aan het moorden en roven deel hadt gehad, betoonde zy geen minder moed of verwoedheit dan haar man. Men maakte haar rechtsgeding op, en zy wierdt gevonnist om verbrand te worden. Maar de koningin, welke goedvinden men daar over hadt verzocht te weten, bewees haar genade.

In dezen tydt verlostte de ridder *Bagnal* het kasteel van *Monagh*, gelegen in het graafschap, dat den zelve naam voert, in de provincie van *Ulster*, sloeg de oproerigen, die het belegert hadden, op, en leide daar eene goede bezetting in. De onderkoning begon de ontrouw van den grave van Tyrone, dien hy te

vergeessich om by hem te komen hadt ontboden, en zo gemakkelyk uit zyne handen hadt laten gaan, te bemerken. Deze eerloze man hieldt op met veinzen, sprak niet meer van de vrede, die het hof den Ierlanders aanbodt, dan van een middel om hunne vryheit te verdrukken, en zonder aan zynen eedt te denken trachtte hy het juk van de koninklyke gehoorzaamheit af te schudden.

Voorts schelde het weinig, of de ridder *Bagnal*, na dat hy de belegering van *Monagh* hadt doen opbreken, zou t'eenemaal geslagen geweest zyn van de vyanden. Zo als hy van deze verrechting met twaalf honderd man te voet en twee honderd paarden wederkeerde, ontmoette hy een leger van acht duizend man te voet en duizend paarden, die hem in afgesnedene wegen, daar zy zich voordeelig hadden begraven, en daar zy door moesten trekken, verwachtten. Daar viel een harde stoot voor, waar in twintig Engelschen gedood en negentig gekwetst wierden. De Ieren verloren vier honderd man: maar indien hen het buschkruidd niet hadt ontbroken, zou het zeer bezwaarlyk voor den ridder *Bagnal* zyn geweest daar door te raken, gelyk hy met zo veel geluk, als moedt en voorzichtigheit, deedt. Hy week te rug met zyn klein getal volks naar *Nury*, en misleidde de vyanden, die van gedachten waren, dat hy naar *Dundak* zou trekken. Maar ter zelve tydt leden de Engelschen eenig verlies in *Connaci*. De vaandragter van de bezetting van *Slego* leverde de plaats aan de oproerigen over, die den kapitein *Bingham*, die daar binnen geboodt, nevens al de soldaten dood sloegen.

Gevecht tusschen eene party Engelschen en het leger der oproerigen.

*Ulrich Buri.

In de provinciën van *Ulster* en *Connaci*, beide aan het belang van den grave van Tyrone vast gehecht, waren de meeste oproeren. Hoewel hy gestadig tot zyne kunstgrepen keerde, en dan aan de eene, dan aan de andere zyde was, was hy echter altoos van de andere hoofden van de zamenzwering als hun opperste veldheer geacht. De ridder *Ruffel* hadt dezen opstand al voorzien, en de koningin hadt eenige van hare opperofficieren verzocht, om hem met hunnen raadt en met hunne dapperheit by voorvallende gelegenheden by te staan. Hy hadt wel gewilt, dat de keur op den ridder *Baskevill* was gevallen; maar hy dorst hem niet voorstellen, en het zy zyne gedachten by het hof niet bekend waren, het zy het zelve niet goedvondt hem daar in te genoegen, men benoemde den ridder *Jan Norris*, die zekerlyk door zyne ondervinding, moedt en achtting deze bediening wel waardig was, indien 'er meer gemeenzaamheit en minder nayver tusschen hem en den onderkoning was geweest. Men noemde hem gemeenlyk den veldoverste *Norris*, om hem van zyne vyf andere broeders, alle grote krygshelden, en vermaard door hunne heerlyke daden, te onderscheiden. Maar deze veldoverste, die de tweede onder hen was, maakte zich nog vermaarder dan de anderen. Hun grootvader was die edelmoedige *Norris*, welke onder de regering van *Henrik den VIII*, om de onschuld van de koningin *Anna van Boulen* te bewyzen, gedood wierdt; zo dat men zich niet moet verwonderen, dat de koningin liefde voor de nakomelingen van een man hadt, die door zyn bloedt de deugd van de koningin hare moeder hadt gestaalt.

Hoedachtigheid van den ridder *Norris*.

Deze, daar wy van spreken, kwam in Ierlandt, met den tytel van veldoverste van het leger in de provincie van *Ulster* by afwezenheit van den onderkoning. Dit was eene nieuwe reden van nayver voor den laatste, en een

Nayver tusschen hem en den onderkoning.

1595.

een zaadt van onenigheid tusschen deze twee hoofden, waar van de een geen medegenoot, en de andere niemandt boven zich kon velen: ook waren de staatkundigen zeer verwondert, dat de koningin, altydt zo omzichtig, hare gewone voorzichtigheit by dit geval niet hadt gevolgt, met twee hoofden tot de regering te benoemen, daar de meeste macht in een bestaat, zwak en wanschapen zynde wanneer men de zelve vermeerdert. In de zamenvoeging van deze hoofden, die zich als mededingers aanzagen, was 'er nog een ongeluk, daar in bestaande, dat zo veel gencigtheit, als de onderkoning hadt om den grave van Tyrone te straffen, de ridder *Norris* zo veel genegeheit toonde om hem vry te spreken; en deze geveinsde hoofdparty liet niet na door zyn hof, dat hy by den laatsten maakte, een misverstandt, dat zo voordeelig voor hem was, te voeden.

Vlucht
van den
grave
van
Tyrone.

* of
Blakwa-
ter.

Norris is
hem
gunstig.

Deze verdeeldheit wierdt zo aanstonts niet ruchtbaar. Op de tyding, die de graaf van Tyrone van de aankomst van zulk een beroemd veldoverste kreeg, en dat hy krygsvolk met zich bragt, dat in de Nederlandische oorlogen en in die van Bretagne hadt uitgeblonken, trachtte hy tot in het hert van zyn landt te trekken. Reets hadden de Engelschen zich van Baltishanon en van Belik, gelegen aan den mondt, of by de uitwatering van het meir Earn in de zee, meester gemaakt. Hy vreefde, indien hy langer aan dezen kant bleef, overrompelt te worden; zo dat hy, terwyl hy den doortocht nog vry hadt, het graafschap van Tyrone naderde, en maakte zich meester van eene sterkte, aan het Zwarte water * gelegen, die den toegang daar van beschermde: maar zich aldaar met de vereeniging der twee Engelsche hoofden niet veilig genoeg rekenende, vertrok hy van daar, verbrande Dunganon en de andere naburige steden, en zocht een verblyf in de bosschen, daar hy, zo haast hy zag, dat de Engelschen hem niet meer vervolgden, dewyl hen de levensmiddelen ontbraken, uit te voorschyn kwam, zich te vrede houdende met bezetting in Armach te leggen, en Monagham te versterken, van waar zy te Dundalk gekomen zynde van een scheidden. De onderkoning nam zynen weg naar Dublin, met de zorge voor de provincien van Leinster, van Connacië en van Mounster beladen, latende het bevel van het leger in de provincie van Ulster aan den veldoverste *Norris*.

Het was in deze omstandigheit van zaken, dat de graaf van Tyrone zynen tydt waarnam om over het gedrag van den onderkoning, dien hy beschuldigde van haatdragend en wraakzuchtig te zyn, klaagde. De veldheer, al te ligtgelovig, nam de beschuldiging aan, begerende, dat men den Ierschen graaf als een getrouw en welgezind leenman zou handelen. Het is echter waar, dat hy een verrader was: terwyl hy *Norris* met schone woorden paaide, boodt hy zynen dienst den grave van Kildare aan, dien hy aanporde om wraak te nemen, en den koning van Spanje verzekerde, dat hy en *O-Donel* hem Ierlandt zouden leveren, indien zyne Katholyke Majesteit hem alleen drie duizend man, nevens geldt, dat hen ontbrak, wilde zenden. Men onderschepte zyne brieven, en hy wierdt door een openbaar geschrift in het Engelsch en in het Iersch met den naam van *Hugo O-Neal*, zoon van *Mattheus Fodareng*, dat is te zeggen maarschalk, die een natuurlyke zoon van *Con O-Neal* was, voor een verrader verklaart. Des niettegenstaande hadt

hy bekwaamheit, of geluk genoeg om zyne verzoening uit te werken. Hy kwam by *Norris*, wierp zich voor zyne voeten, en verzocht zyne genade en die van hare Majesteit. Hy bevestigde, dat hy nooit in zyne gedachten hadt gehad ontrouw te zyn aan eene koningin, daar hy een onderdaan van was, en die hem met zo vele weldaden hadt overluden; maar dat hy zyn volk, dat de begeerte van zich over zo veel geleden overlast te wreken deel aan den oproer hadt doen nemen, niet hadt kunnen wederhouden. Hy beloofde zyne misdaadt of door het berouw van de genen, die zich daar onder hadden begeven, of door zyn eigen bloedt uit te wischen; hy verbondt zich den hatelijken naam van *O-Neal* te verlaten, en zwoer, dat hy van de aanslagen van den koning van Spanje zou afzien. Onder dit beding verzekerde hem de veldoverste *Norris* van zyne gunst, gelyk ook zynen medestander *O-Donel*, die ook gelyke onderwerping kwam doen. *Pheagh*, hunne veinzery navolgende, kwam in het begin van het volgende jaar te Dublin, en ontving van den onderkoning, voor wien hy zich vernederde, de zelve genade, gelyk de twee anderen van den veldoverste *Norris* hadden verkregen. Zy bedekten al hunne trouwloosheit onder deze handelingen. Men was verwondert, dat de onderkoning en de veldoverste zich door deze list, daar de oproerigen zich alleen van bedienden om hunne banden vastter te maken, om hunne maatregels beter te nemen, en al hunne macht byeen te brengen, hadden laten bedriegen. De Engelsche soldaten in het tegendeel vervielen door deze wapenschorfing tot ongebondenheit en achteloosheit: verstekten van de gelegenheit van op de vyanden te gaan stropen plunderden zy hunne landgenoten en de getrouwe onderdanen van de kroon.

Deze overeenkomsten waren echter herroepelyk. De ridders *Henrik Walop*, penningmeester van den oorlog in Ierlandt, en *Robert Gardiner*, eerste hoofdrechtter, vergaderden zamen om de zelve vast te maken. De graven van Tyrone en *O-Donel* bragten toen op nieuw hunne klagten voor. De eerste herhaalde de gene, die hy zo menigmaal tegen den ridder *Bagnal* hadt gedaan, en verzocht, dat hy mogt gelaft worden hem duizend ponden Sterlings te betalen voor een huwelyksgift van de overledene gravinne van Tyrone, zyne gemalinne, zuster van dezen ridder. Hy verzocht ook eene algemene kwydschelding voor zich en de zynen, nevens de wedergeving van alle hunne goederen, en de herstelling van den Roomschen Godsdienst; dat 'er geen meer stadvoogden, noch bezettingen, noch Engelsche gevolmachtigden in het gantsche graafschap van Tyrone zouden zyn; dat men hem de compagnie van vyftig lyfswachten, ten dienste van de koninginne onderhouden, wedergeven, en dat men de genen, die zyne landen hadden geplundert, straffen zou. Indien hy op deze eischen gunstig antwoordt bekwaam, beloofde hy getrouw te zyn, en noch den aartsbisschop van Armach, noch zyn Kapittel in de geniëting van hunne inkomsten niet te benadeelen.

O-Donel ging in zyne klagten tegen den onderkoning nog verder dan de graaf van Tyrone. Hy zeide, dat de ridder *Perrot* zynen vader en zyn huis zeer verachtelyk behandelt, een bastaardt tot de waardigheit van *O-Donel* verheven, terwyl hy den wettigen opvolger vervolgde, en hem zelf gevangen gehouden hadt, met het voornemen van hem in het gevangenhuis te doen sterven, indien Godt hem niet hadt bewaart; dat de onderkoning *Fits-William* niet beleefder met

Owen

1595.
Hy
maakt
zyne ver-
zoening,
na dat hy
zich haat
onder-
worpen.

Zyn on-
behoor-
lyke
eisch.

Die van
O-Donel
volgde
op de
eerste.

1595. *Owen O-Tool*, een boezemvriendt van het huis van *O-Donel*, hadt gehandelt; dat hy met zyne knevelaryen die van het graafschap van *Fermanach* * hadt overrompelt; en ik zag, zeide deze hoofdparty, geen beterschap te ontmoet, dan met de wapenen voor myne naburen op te nemen. Hy verzocht in het algemeen de zelve vryheden en de zelve herstellingen als de graaf van *Tyrone*, en in het byzonder, dat hy in het kasteel van *Slego* zou gehandhaaft worden, waar van de bevelhebber en de bezetting door de verradery van een vaandrager om het leven gebragt waren, en dat deze miltmaker als een deel van zyn erfgoed weder-eifchte.

Andere zamen-gezwo-tenen. Behalven deze twee voornamc zamengezwo- renen zag men ook *Mak-Brian* en *Mak-Phelun O-Neal* verschynen, die den grave van *Essex* en den ridder *Bagnal* beschuldigden de landeryen van zyne voorzaten naar zich genomen te hebben. *Mak-Guiri* klaagde ook over de vyandelykheden der Engelsche bezettingen, en de gruwelyke wreedheit van den burggrave, of burgermeester, die, niet te vrede met het hoofd van zynen neef afgeslagen te hebben, hem daarboven onmenschelyk naar het gerecht by de benen hadt laten slepen. Drie andere hoofdpartyen klaagden over het geweld van den onderkoning *Fits-William* tegen *Hugo Roë* gepleegt, zeggende, dat hy hem in de waardigheit van *Mak-Mabon* niet hadt bevestigd dan om hem daar van naderhandt met zyn leven te beroven; dat hy hem eene schandelyke doot hadt doen sterven, om hem niet alleen het leven te benemen, maar zyne waardigheit in een vremd huis over te brengen. Zy verzochten ook alle te gelyk met veel drift de herstelling van den Roomschen Godsdiens, en de wedergeving van hunne goederen en waardigheden.

Men staat hen een wapenschorfing toe. De Engelsche gevolmachtigden wilden noch zulke staatzuchtige eischen, tegen de wetten van den Staat strydende, toestaan, noch de zelve volstrekt aan een volk, dat de wapenen in de handen hadt, aflaan. Zy namendan den middelweg, hen voorstellende zich te ontwapenen, en de goedertierenheit van de koningin af te smeken, hen van een gunstig antwoordt onder deze voorwaarden verzekerende. De oproerigen wilden daar de ooren niet aan lenen. Men scheidde derhalven van een, zonder iets besloten te hebben dan eene wapenschorfing voor eenige maanden.

De koningin maakt dit verdrag. De koningin, onderrecht van het gene in deze zamenkomst was omgegaan, schreef, dat zy eene volkome onderwerping en eene zuivere en eenvoudige toevlucht tot hare goedertierenheit begeerde. Daar door liet zy blyken, dat zy het gedrag van de gevolmachtigden goedkeurde: maar ter zelve tydt klaagde zy over hunne al te grote toegevendheit voor den grave van *Tyrone*, die voor een oproerige verklaart, en echter met zo veel eer, als men aan den trouwiten onderdaan zou kunnen bewyzen, behandelt was.

1596. Het bleek wel haait, dat de koningin gelyk hadt. Nooit kwam een verrader zyn woordt minder na. Hy hadt eene nauwe gemeenschap met Spanje op den zelve tydt, als hy aan den onderkoning *Ruffel* de brieven, die deze kroon aan hem schreef, zondt om hem tot een opstandt aan te moedigen; en wanneer hy den bystandt van de zelve verzekert oordeelde te zyn, schendde hy de wapenschorfing, en stondt de oproerigen by. De veldoverste *Norris* deedt hem daar zyn ongenoegen over blyken; maar hy wist den geveinsde zo wel te spelen, dat hy hem nog eens door zyne ligtgelovigheit

III Deel.

en nieuwe betuigingen van zyne gehoorzaamheit bedroog. Kort daar na zondt men hem zyne genade, en zyn veinzen ging zo ver, dat hy daar meer genoeg in zwoer te scheppen dan in de waardigheit van graaf van *Tyrone*. Het was een ebbe en vloedt van gestadige veranderingen, die in het gemoedt van dezen man, zo ligtvaardig als trouwloos, af- en opging. Men zegt, dat de al te grote spaarzaamheit van de Engelsche bevelhebbers en de bovenmatige goedheit van de koningin hem zyne kuiperyen en die van zyne party deden aanhouden. De zuinigheit van de bevelhebbers belette hen zo veel volk te onderhouden, als 'er vereifcht wierdt om de vyanden te verjagen; en de straffeloosheit, die zy in de goedheit van eene vorstinne, die niet gaarne bloedt vergoot, vonden, slyfde in deze barbaren den geest van opstandt, dien zy in edelmoediger zielen zou uitgedooft hebben.

Nauwlyks hadt de graaf van *Tyrone* zyne genade ontfangen, of hy voegde zich by den wederspannigen *Mak-Hugh*; versloeg de bezetting van *Armach*, en trachtte het kasteel van *Karlingford* te overrompelen. Op de bedreigingen van den onderkoning en den overste *Norris*, van hem te zullen bannen, indien hy zyne onderwerping niet kwam verhaaften, hadt hy de stoutheit te antwoorden, dat hy daar niet was uit getreden, en dat, indien men wilde, dat hy het verdrag nakwam, men aan den anderen kant moest ophouden zyne vrienden, die hy niet kon verlaten, te vervolgen. De onderkoning, door dit antwoordt en zyne vyandelykheden getergt zynde, vervolgde de oproerigen, zonder hen tydt te geven van zich te bedenken. *Mak-Hugh* begaf zich in afgesnede wegen, daar hy dacht veilig te zyn; maar de kolonel *Milburn* ging hem daar vinden, en sloeg hem het hoofd af, dat hy naar *Dublin* zondt.

Schotlandt hadt ook zyne verraders en twistzoekers. De graaf van *Bothwel* kwam niettegenstaande zyne verbanning wederom, zich niet veilig in Engelandt rekenende, daar hy om zyne wanbedryven geen schuilplaats kon vinden. Wanneer zyne aanhangers hem in de kamer van den koning hadden geleid, wierp hy zich voor de voeten van zyne Majesteit, leggende zynen degen op den grondt, en verzocht genade. De koning beval hem te vertrekken, tot dat hy zich hadt verontschuldigt van de tovery, daar men hem mede hadt beticht: maar des anderen daags hervatte hy zyne aanslagen. Ondertusschen wierdt zyn aanhang zo machtig, dat de koning genoodzaakt was hem en zyne aanhangers in hunne goederen, tot nadeel van de openbare rust, te herstellen, en den zegelbewaarder, den grootchatmeester, *Mylord Home*, en den ridder *George Home*, zyne beste onderdanen en zyne getrouwste Raadslieden, het hof te verbieden. Dus is het dat de schryver van *Elizabeth* deze zaak verhaalt. Maar de aartsbiffchop van *St. Andrews* zegt, dat *Bothwel* van den grave van *Lenox* wierdt wedergeroepen, die hem op den raadt van den grave en van het gansche huis van *Stuart* tegen den zegelbewaarder wilde opwerpen; dat zy ten dien einde de afwezendheit van den zegelbewaarder waarnamen, en dat zy *Bothwel* in de kamer van den koning met blote degenen bragten, waarover de koning zeer verschrikte (a), die om bystandt riep, menende verraden te zyn; dat zy daar op alle op hunne knien vielen, betuigende, dat zy geen ander voornemen hadden dan hem zyne genade

Qgg

(a) Men zegt, dat deze vorst zonder schrik geen bloten degen kon zien.

1596.

Onge- stadig-heit van den grave van Tyrone.

1593.

1594.

1595.

1596.

Camb-

den.

Spiti-

wood.

Thannus.

Weder-

komst

van den

grave

van

Bothwel

in Schot-

landt.

1593.

1595. Hy zakt ne ver-nening, dat hy ch hadt onder- orpen.

Zyn on-behoor-lyke eifch.

Die van O-Donel volgde op de eerste.

1593.

nade voor *Bothwel* af te smeken; maar dat de koning, op zynen stoel gaande zitten, tegen *Bothwel* zeide: *Slaa toe, verrader, volbreng uwen vorstenmoordt: ook begeer ik zulk een boon niet te overleven; en gelyk zy niet ophielden om genade voor zich en voor den beschuldigde te bidden, vervolgde hy: Wat vrende wyze van genade van een vorst af te bidden is het voor hem met den bloten degen in de handt te komen? De zelve schryver komt ook overeen wegens de verbanning van den zegelbewaarder en van zyne aanhangeren; maar hy zegt, dat *Bothwel* van zynen kant beloofde te vertrekken tot dat hy zich zou verantwoord hebben, of dat het zyne Majesteit zou behagen hem te herroepen.*

* in de provincie van Fife. Men dwingt den koning zyne herstelling af.

Hoe het zy, de koning, te *Falklandt* * gekomen zynde, verselt met den hertog van *Lenox* en zyne aanhangeren, kwam de graaf van *Bothwel* daar ook, en zuiverde zich van de tovery, daar hy mede beschuldigt wierdt. Maar dit was een aanslag van zyne medestanders, die de macht van den souverein gebruikten om hem vry te spreken, en die den koning dwongen het besluit van zyne herstelling te ondertekenen. Dit was het, dat deze vorst kort daar na aan de Staten, die in het begin van September te *Sterling* vergadert waren, te kennen gaf, verzoekende, dat zy de wettigheid of de onwettigheid van het geschrift van *Falklandt* in overleg zouden nemen; waar op, na dat de vergadering hadt aangetoont, dat het artykel van genade, die aan *Bothwel* en zyne aanhangeren om staatkundige inzichten, en om den Staat niet te beroeren, was beloofd, moest nagekomen worden, maar dat het zo niet geleverd was met de andere punten, die de zamenverbondenen voor hem tot nadeel van zyne Majesteit bedongen hadden, zy dit besluit in zynen name maakte: *Dat de koning op den raadt der Staten het geschrift, dat men hem ten beboeve van den graave van Bothwel hadt afgedwongen, herriep, en dat hy uit hoofde van zyne souvereine macht by zich en in zynen Raadt zou roepen de genen, die hem bebaagden, en van wier bekwaamheit en trouwe hy verzekert was, zonder dat het geschrift van Falklandt hem de handen kon binden, noch aanleiding geven tot de tegenkanting van de party van Bothwel.*

Drie Roomsgezinde Mylors in den ban gedaan.

De koning neemt het beroep aan.

Hunne verzoening met de Protestantsche kerk.

De Godsdienst veroorzaakte ter zelve tydt een ander geschil, dat van geen min gevaarlyk gevolg scheen te zyn. De graven van *Angus*, van *Huntley* en van *Arrol*, grote voorstanders van het Pausdom, dat zy in het openbaar tot nadeel van de wetten beleden, wierden van de kerkvergadering van *Fife* in den ban gedaan. Zy namen hunne toevlucht tot den koning, en zyne rechtbank op de handt hebbende, wierden zy nevens de geestelykheit toegelaten. Zyne Majesteit, het beroep van de Roomsche Ieren aannemende, trachtte de vervolging van de leeraren, die kerkelyk vergadert waren, te stuiten. Deze laatste vertoonden hem, dat dewyl het welvaren van den Godsdienst en de eer van Godt daar van afhing, zy niet konden toegeven zonder hunne bediening te verraden. Dit geschil wierdt niet geeindigt dan door de Staten, die de koning te *Edenburg* beriep. Daar wierdt de hervormde Godsdienst volgens de wetten voorgestaan, en den wederspannigen bevolen zich daar aan te onderwerpen. Alle oeffeningen van andere Godsdiensten wierden verboden, de Jesuiten en de priesters gebannen, hunne begunstigers, aanhangers en verbergers verklaart vervallen te zyn in de straf, die het Parlement daar tegen hadt vastgesteld. Men vergunde den genen, dien hun gewisse niet toeliet

den hervormden Godsdienst te belyden, uit het ryk te vertrekken, zonder iets van hunne goederen aan te slaan, die hen wierden gelaten. Aan de graven van *Angus*, van *Huntley* en van *Arrol* stont men eene kwydschelding van al het voorledene toe, onder beding, dat zy in het toekomstige met de vyanden van den Staat geen verstandhouding zouden hebben; dat zy anders van hunne genade zouden versterken zyn, en dat men hun rechtsgeding alsdan zou opmaken. Dit geschrift wierdt van den koning goedgekeurt, die het nevens alle de leden van den Staat ondertekende. Zelfs wierdt het door de drie genoemde graven, als voorstanders van den Roomschen Godsdienst, goedgekeurt, en in hunnen name, gelyk ook in dien van hunne aanhangeren, ondertekent. Maar zy kwamen het niet ter goeder trouwe na.

Het koninklyk gezag en de algemene rust wierden van alle kanten benadeelt. Op de grenzen pleegden *Ousef Johnston* en *Maxwel* wederzydiche vyandelykheden. De laatste deedt het op het bevel van het hof. Maar in het vervolgdacht hy meer om zyne staatzucht op te volgen dan om den koning en den Staat te wreken. *Johnston* met zynen aanhang hadt het Westersche la *Marche* geplundert. *Mylord Maxwell* kreeg last hem te vervolgen tot dat de aangebragte schade zou vergoed zyn. Hy gehoorzaamde daar aan met vreugde, en nam deze gelegenheit waar om de gansche provincie van *Nithesdale* onder zyn gezag te brengen. Maar voor dat hy den uitflag van zyn ontwerp zag, wierdt hy door *Johnston* in eene ontmoeting, daar de troepen handgemeen in raakten, in de provincie van *Anandale* gedood.

Maar niets beroerde het ryk meer dan de aanhang der Roomsgezinde heeren van den eenen, en die van *Bothwel* van den anderen kant. Op den 18 January hervatten de graven van *Angus*, van *Huntley* en van *Arrol* hunne aanslagen met de Jesuiten, en de Staten verklaarden, dat zy van de kwydschelding versterken waren, vermits de zelve hen niet was toegestaan dan onder voorwaarden, die zy door een strafwaardig gevolg van hunne ongehoorzaamheit hadden overtreden.

De kuiperyen van *Bothwel* veroorzaakten den koning meer ongerustheit. De gezant van Engelandt viel klagtig over de al te grote vryheit, die men aan de Roomsgezinden in Schotlandt in een tydt, dat zy meer werk dan ooit maakten om de hervorming in beide de ryken uit te roeien, toeliet. *Bothwel*, die geen Godsdienst hadt dan die hem voordeelig was, gaf zich voor een goed Protestant uit. Hy zwoor van plaats tot plaats, uit vreeze van volgens de afkondiging, waar in hy voor een verrader was verklaart, gevangen genomen te worden: maar de aankomst van den gezant verstaan hebbende, vondt hy middel om met hem in onderhandeling te treden. Hy deedt hem geloven, dat zyn yver voor den hervormden Godsdienst hem al deze ongelukken hadt veroorzaakt, verzoekende den bystand van de koningin, en biedende aan, dezen Godsdienst in Schotlandt te handhaven, mits hare Majesteit hem de behulpzame handt boodt. Hy nam ter zelve tydt soldaten aan, en gevolgt van die zich door zyne betuigingen, dat hy het tegen niemandt hadt dan tegen de vyanden van den Staat en den Godsdienst, hadden laten verleiden, kwam hy te *Leith*, aan het hoofd van vier honderd paarden; maar op het bericht, dat 'er volk tegen hem van den koning optrok, weck hy naar *Dalkeith*.

1593.

1594. Zy vernieuwen hunne aanslagen met de Jesuiten.

De graaf van Bothwel geeft zich voor een Protestant uit.

De

1594. De Protestantfche geestelykheit, al zo bevreest voor de lagen der Roomfchgezinden, als de koning voor die van *Bothwel*, vergaderde den 7 May te Edenburg, en zondt vyf van hare leeraars aan zyne Majesteit, om hem te vertonen, wat middelen zy dachten de beste te zyn om het vaderlandt van de omwenteling, daar het door de Roomfchgezinden mede gedreigt wierdt, te bevryden. Het Parlement was in een gevoelen met de geestelykheit, en begon zyne zittingen met het rechtsgeding van de drie Roomfchgezinde graven, die aan hoog-verraadt schuldig wierden verklaart. Maar terwyl men doende was met hen te bannen, verstondt men, dat zy de wapenen hadden opgenomen, en dat *Bothwel* zich by hen hadt gevoegt, het welk genoegzaam te kennen gaf, dat deze laatste geen meer trouw dan Godsdiens bezat, gereed om beide aan zyne staatzucht op te offeren, zonder de rechtmatigheit van de party, die hy hadt omhelt, te onderzoeken. De koning wapende zich van zyne zyde, en weinig dagen daar na verscheen de een en de ander in het veldt. De graaf van *Argile* en *Macklain* hadden het bevel over de koningsgezinden, en de oproerigen hadden aan hun hoofd de graven van *Huntley* en van *Arrol*, met minder volk, maar bestaande meest uit edellieden, die het voornemen hadden van te sneuvelen, of te overwinnen. De slag geschiedde den 3 October naby *Glenlivat*, daar hy den naam van heeft behouden. De overwinning was eenige uren aan de zyde der koningsgezinden, tot dat de graaf van *Huntley*, ziende, dat de graaf van *Arrol* van de vyanden was omcingelt, op den grave van *Argile* met zo veel kloekmoedigheid aanviel, dat hy het geleden verlies herstelde, en het leger van den koning ten laatste, niettegenstaande de kloekmoedigheid van den veldoverste, die zynen broeder en zyne twee neven aan zyne zyde dood zag leggen, in verryding bragt, zo dat de overwinning zich voor de oproerigen verklaarde, aan welke de zelve niet meer dan twaalf soldaten kostte, daar in het tegendeel de overwonnenen zeven honderd man en verscheide officieren van aanzien verloren.

1595. De koning was niet ontzet van dezen uitflag; hy trok in de Noorder provinciën; hy verzekerde zich van eenige steden, en slechte eenige kasteelen, toebehorende aan de hoofden der wederspannigen. De graaf van *Bothwel* was 'er in het tegendeel niet meer door bevestigd, niet wetende werwaarts zich te keren, verdacht aan de Roomfchgezinden, niettegenstaande het nieuwe verbondt, dat hy hadt gemaakt, en hatelyk by de Hervormden, wier party hy hadt verlaten. In Schotlandt gebannen, en op een verblyf in Engelandt niet durvende hopen, vluchtte hy naar Vrankryk, verlatende alzo zynen broeder*, die te Edenburg opentlyk gerecht wierdt. Zyne Majesteit van Schotlandt vernomen hebbende, dat *Bothwel* gevlucht was, zondt een edelman aan *Henrik* den IV om hem op te eischen. Deze vorst antwoordde, dat de lucht van Vrankryk voor die het geluk hadden van daar aan te landen goed was, en dat, door eene onverbrekelyke wet van het ryk, de vremdelingen in zynen schoot eene verzekerde schuilplaats, die hen tegen alle vervolging dekten, vonden. Maar eenige maanden daar na, *Bothwel* een Fransch heer in een tweegevecht uitgedaagt hebbende, wierdt hy gedwongen naar Spanje te vluchten, om de straf van het strenge bevelschrift, dat daar tegen was afgekondigt, te ontgaan.

Op den 3 October stierf de zegelbewaarder aan

III Deel.

eene ziekte, die hem de ongenade, daar hy in gevallen was, veroorzaakte, na dat hy 'er twee maanden aan hadt gekwynt. Hy zondt eenen van zyne nabestaanden aan den koning *Jacobus*, om hem zyne onschuldten trouw te betuigen, en zyn huis en vrienden van te bevelen. De koning, dit gehoord hebbende, schreef hem met zyne eige handt een zeer beleefden brief. Hy vermaande hem voor eerst moedt te houden, en alles tot zyne genezing in het werk te stellen, hem verzekerende van zyne bescherminge en genegenheit voor hem en voor de zynen: kortom, hy betuigde zo veel belang in zyne herstellinge te nemen, dat hy daar zyn eigen geluk en dat van het ryk van deedt afhangen. Zulke tederhertige uitdrukkingen van zynen vorst verzachtten zyne doot; hy verliet de wereldt met verachting van des zelfs ydelheit, en met een waarachtig leedwezen, dat hy in zyne bediening zo veel goet niet hadt gedaan, als hy wel hadt gewilt, daar in verhindert geweest zynde, zeide hy, door zyne vyanden, die zyn goede wil hadden gedwarsboomt. De achting, die men voor hem hadt, was niet zonder vlek, of vermoeden. De ridder *Melleville* spreekt altydt niet gunstig van hem; maar de aartsbischop van *St. Andrews* pryft hem in den hoogsten trap, zeggende, dat hy een man van verstandt, letterkundig, volstandig, en van eene ongefehondene trouwe voor den koning zynen meester en weldoender was.

De Protestantfche geestelykheit stondt zeer verzet, dat de koning de drie gebanne graven weder wilde inroepen, en vrezende het misnoegen en de kuiperyen van deze drie hoofden van het Pausdom, stelde zy zich tegen hunne te rug roeping. Zy hieldt eene vergadering, daar niet alleen in besloten wierdt, krachtige betuigingen aan zyne Majesteit over deze wederinroeping, zo nadeelig aan den Godsdiens, te doen, maar ook het volk en de geestelykheit door het ganfche ryk te vermanen, dat zy zich dus hadden te gedragen, dat de kerk en het gemene beft geen schade leedt. Men schreef een dank- en vastendag uit, om den toorn Gods, die het ryk met een inval der Spanjaarden, door de verstandhouding van deze drie heeren, die men weder wilde inroepen, met de vyanden van den Staat en Godsdiens, dreigde, te stillen. Men verbondt zich door een plechtig gefchrift by wyze van overeenkoming*, voor de geloofsbelydenisse, eenparig sedert de hervorminge ontfangen, en door het Parlement bekrachtigt, tot den laatsten druppel bloeds te ftryden. De geestelykheit maakte nog meer beweging, wanneer zy verstondt, dat de koning, zonder acht te slaan op hare vertogen, bewilligt hadt in de wederkomst van de graven van *Arrol* en van *Huntley* op hun bloot woordt, dat zy zich met zyne Majesteit en de kerk zouden verzoenen. Men zeide, dat de kerk hen als Godverzakkers in den ban hadt gedaan; dat de Staat hen als verraders hadt gevonnift, en dat 'er geen plaats meer voor hen behoorde te zyn, noch in den schoot der eerste, noch in de regering van de andere, waar in zy niet zochten weder te keren dan om hunnen algemenen ondergang te brouwen. Deze kerkelyke vergadering fcheidde niet voor dat zy eene andere byeenkomst hadt vastgestelt, die bestaan zou uit geestelyken en wereldlyken, die echter den naam van fynode of kerkvergadering dragen, en tot voorzitter Mylord *Seton* hebben zou. De zelve moest te Edenburg, daar de berechten, die men haar van alle de provinciën zou zenden, vergaderen, en daar over zodanige besluiten nemen, als tot het algemene welzyn

Q99 2 en

1595. Doodt van den zegelbewaarder *Bothwel*, en zyn lof.

1596. De Protestantfche geestelykheit kant zich tegen de wederinroeping der drie Roomfgezinde Lords.

* Overeenkoming.

Gaat tot de Roomfgezinde party over.

1594. Zy vernieuwen hunne aanslagen met de Jesuiten.

De graaf van *Bothwel* geeft zich voor een Protestant uit.

* *Henri Stuart*.

1596. en ten beste van de hervorming nodig waren.

De koning te onvrede over de vryheit van de geestelykheit.

De koning was gebelgt over de vryheit, die de geestelykheit zich aanmatigde, van de herstelling der drie Roomschegezinde graven te onderzoeken, en om dat zy een soort van rechtbank in de hoofdstadt van zyn ryk, om hem wetten voor te schryven, of om zo vele rechtbanken tegen de uitvoering van de zyne te stellen, hadden opgerecht. Maar zy hielden zich standvastig, en zeiden, dat, terwyl het hier op het verlies of de handhaving van den Godsdienst aankwam, zy van Godt en van den Staat gemachtigt waren om des zelfs belangen te verdedigen.

Het volk neemt party.

Alles raakte hoe langs hoe meer in verwarring. Het volk, de adel en de heeren verklaarden zich opentlyk voor de geestelykheit, gevende al de schuld van deze beroeringen aan de *Octavianen*, dat is te zeggen aan de acht heeren, die den Raadt van den vorst uitmaakten. Zy vergaderden op eene buitengewone wyze in het gezicht van zyne Majesteit, die hen door zyne tegenwoordigheid van een meende te doen scheiden: maar hy vondt daar menschen, die gereed waren te sterven, of den Godsdienst te behouden, gelyk zy zich uitdrukten. *Wat macht hebt gy, vroeg hen de koning, om byeen te komen tot nadeel van myn afgekondigt gebod? Die, antwoordde hem Mylord Lindsay daar op, die ons de wetten geeft om niet te dulden, dat ons gewisse, of onze Godsdienst gekrenkt worde.* Des niettegenstaande raakte de koninklyke macht boven. De ridder *Alexander Home*, provooft van Edenburg, verselt van den hoofdschout en de Raden van de stad, kwamen zich aan de voeten van zyne Majesteit nederwerpen, verzoekende vergiffenis van het voorledene, en betuigden voortaan gehoorzaamheit uit name van al het volk, belovende niemandt in de kerkelyke bediening, noch in de burger regering aan te stellen, dan die de koning zou goedkeuren. De Raadt, de overhandt hebbende, wilde, dat men de muitmakers tot een voorbeeldt zou straffen. Eenigen gingen zelfs nog verder, en begeerden, dat men het stadhuys zou omver halen, en op des zelfs puin een gedenkteken van dezen oproer en de rechtmatigheit van den vorst oprichten. Maar de koning was te goedaardig om dit gevoelen op te volgen.

De brief, dien hy van de koninginne van Engelandt hadt ontfangen, boezemde hem verder zachtzinnige gedachten in. Deze verstandige vorstin stelde hem voor oogen het voornemen van de beide partyen, die alle deze onlusten hadden veroorzaakt: die van de Roomschegezinden, welke onder eene geveinsde gehoorzaamheit Schotlandt met de hulp van Spanje wilden het onderste boven keren, en die der Protestanten, welke niet anders bedoelden dan hun leven en Godsdienst te verdedigen. Zy bekende, dat deze laatste hunnen plicht niet al te wel hadden betracht, en verblind door een valschen yver, of door vreeze vervoert, zich al te voorbarig tot een opstandt hadden begeven. *Maar maak onderscheids, zeide zy, tusschen een misflag, daar zy door dwaling en zonder overleg in zyn gevallen, en zo een, daar men zich met voorbedachten raadt en door eene zamenzwering toe laat vervoeren. Zie wel toe, dat gy, met schuldigen, die uwe ontferming waardig zyn, te verdolgen, geen kwalykgezinde onderdanen machtig maakt, die uwe gunst om gene andere reden zoeken dan om vreemden in uw lands te lokken.*

Wyze raadt van Elizabeth aan den koning van Schotlandt.

De geestelykheit volgde het voorbeeldt van het volk, onderwierp zich, en stemde de herstelling van de graven van Huntley, van Arrol

en van Angus onder zekere bedingen toe, die zy 1596. van hen vorderde tot verzekering van hunne vereeniging met de kerk en den Staat; zo dat alles vergeven, en de algemene rust volmaakt herstelt wierdt.

Lesley, bisschop van Rossie, zo vermaard door zyn aankleven aan de koninginne *Maria Stuart*, zyne meesteresse, stierf in dit jaar te Brussel, daar hy in ballingschap leefde. Hy vergenoegde zich niet met de vryheit van deze vorstinne door kuiperyen, die niet altydt verschoonbaar waren, te bevorderen; maar hy troofte haar ook door zyne brieven en verhandelingen, vol van geleerdheit en Godvrucht. Hy was gevoelig geraakt over hare jammerlyke doot, en hy trok de zelve zo ter herte, dat het hem het leven kostte. Hy is de schryver van de Geschiedenisse van Schotlandt, die zynen naam draagt, en die zeer naauwkeurig en met veel oordeel geschreven is.

Doodt van Lesley.

De afzwering, die *Henrik de IV* van het hervormde gelove deedt, was het grootste voorval, dat in het jaar 1593 in Vrankryk gebeurde. Wy hebben gezien op wat wyze hy zyne verschooning by *Elizabeth* maakte, en wat verwyt hem deze vorstin daar over deedt. De Geschiedenis zegt, dat de koning zich door verscheide andere inzichten, als die in de brieven, welke hy haar daar over schreef, waren uitgedrukt, hadt laten overhalen. De Roomschegezinden hadden vier staatsdienaars overreedt, die hem verzekerden, dat men in beide de Godsdiensten kon zalig worden, en al de welsprekendheit van *Du Plessis Mornai* kon de afzwering van den vorst niet beletten. Men vindt by een Roomschegezind schryver * met wat kracht en wysheit hem deze hoveling, zo bekwaam en zo yverig voor zyn gelove, aansprak. De koning wierdt van zyne redenen geraakt; maar hy hadt kort daar na de zwakheit van zich te laten overreden door de aanrading van deze vier staatsdienaren, opgemaakt om hem de onverschilligheit van den Godsdienst te vertonen. By zulk eene vrede Godgeleerdheit voegde men de noodzakelykheit, die 'er was om zich voor den heerschenden Godsdienst te verklaren: eene noodzakelykheit, gegrond op de ellende des volks, die niet dan door eene vrede kon geeindigt worden, gelyk de vrede niet verkregen kon worden dan door den overgang van den vorst tot het Roomsche gelove. Zyne liefde voor de scone *Gabrielle van Estrees*, die hy voornemens was door een huwelyk op den troon te brengen, hielp ook veel om hem tot dit besluit te doen komen: want men vertoonde hem, dat hy nooit tot dit huwelyk zou geraken dan door de vernietiging van zyn huwelyk met *Margareta van Valois*, en dat de paus alleen machtig was zulk een huwelyksbandt te breken. Welke de redenen mogen geweest zyn, welke den koning tot het Roomsche geloof overbragten, hy vondt daar in het vervolg niet in, daar men hem mede hadt gevleit. Eenige dagen na zyne afzwering vernieuwden de zamenverbondenen hunne verbindtenis door een eedt: de Roomschegezinden, die hem tot deze verandering hadden aangeport, in plaats van zyne party te kiezen, zochten tydt te winnen gelyk de anderen. Hy moest de steden en de stadvoogden omkopen om hen in zyn belang te doen treden, en zyn leven was niet minder dan te voren in gevaar. Het was niet langer dan een maandt na dat hy het Roomsche geloof hadt aangenomen, dat een schelm, genaamt *Pieter Barriere*, te Melun op het ooggenblik, als hy gereed stondt om hem te vermoorden, gevangen wierdt genomen. Hy bekende zyn voornemen, en wierdt naar verdiensten gestraft. Het was een soldaat, de

1593. 1594. 1595. 1596.

Cambden.

Thuanus.

Mazaray.

Het Leven van

Henrik den IV.

Marlas,

Ratan,

De Serres,

en De Vaux.

Beweegredenen der afzweringe

van Henrik den IV.

* Mazaray.

Pieter Barriere

legt toe op zyn leven.

de

1593. de zoon van een schuiter van Orleans, die tot dit moorddadig besluit kwam, uit wanhoop, dat hy zich van zyne minnareise niet kon doen beminnen, en die daar na door een Karmeliter, een Kapucynen en een Dominikaner priester in dit gruwelyk opzet gestyft wierdt; en op dat de gansche Roomsche geestelykheit daar in zou vermengt zyn, wierdt hy daar toe angeport door den pastoor van een buurt uit de stad van Eu †, en door *Varade*, regent van de kweek-scholen der Jesuiten.

† *Christoffel Aubri.*

Hardigheit van het hof tegen de Hervormden behoort.

Terwyl de yverigste Roomschegezinden op het leven van den koning toeleiden, belette men hem het minste aan die zy kettens noemden, dat is te zeggen aan de Hervormden, die hem de kroon op het hoofd hadden gezet, toe te staan. Naauwlyks konden zy de herstelling van het edikt van het jaar 1577, een der minst voordeelige, die hen onder de voorgaande regeringen waren toegestaan, verkrygen; om welke reden zy verplicht waren te Mantes hun verbondt voor de kerk te vernieuwen. Dit bestondt in eene plegtige betuiging van voor hunne belydenisse en voor de handhavinge van hunnen Godsdienst te leven, of te sterven: betuigingen, die zy reets verscheide malen in de tegenwoordigheit van *Henrik den IV*, wanneer hy nog maar koning van Navarre was, en dat hy de hoedanigheit van hunnen beschermmer hadt aangenomen, hadden gedaan. Hy stondt toe, dat zy het toen in zyne tegenwoordigheit, met dit beding, dat zy de palen van gehoorzaamheit niet zouden te buiten gaan, vernieuwden.

Beraadslaging van de zamenverbonden in de vergadering der Staten.

Voor zyne afzwering waren de Staten in de grote zaal van de Louvre byeen, om over de verkiezing van een koning te beraadslagen, en meest alle de gemachtigden waren kreaturen van den hertog van Maine, of loontrekkers van den koning van Spanje, die met zeer veel drift de kroon op het hoofd van de infante zyne dochter wenschte te zien. Ten dien einde kwam de hertog van Feria in de vergadering, en overhandigde een zeer beleefden brief van zynen meester, dien hy verselde met eene welsprekende redenvoering, om de stemmen der gemachtigden te winnen. Maar men hielt hem de Salische wet voor. Hy wist geen ander middel om de zelve krachteloos te maken dan aan de Staten voor te stellen, dat zy een Fransch prins zouden verkiezen, die alleen en onafhankelyk van de infante zou regeren. Dit was de twistappel, dien de zamenverbonden in hun weêrwil tusschen de hertogen van Maine en van Guize wierpen. Men zeide, dat de eerste, den troon aan zynen neef niet willende afstaan, het Parlement van Parys, dat altydt in het belang der zamenverbonden was gebleven, aanzette om de grondwetten van den Staat te handhaven. Maar anderen verzekeren, dat het Parlement daar uit zich zelve toe geneigt was, en beval, dat 'er vertogen aan dezen hertog zouden gedaan worden, om te beletten, dat het ryk, daar men hem het stedehouderchap van hadt toevertrouwt, op geen vremdeling wierdt overgebracht. Door deze macht gesterkt, en door zynen nayver angezet, maakte hy eene wapenschorfing met *Henrik den IV*, die gevolgt wierdt van de belydenisse van dezen vorst, die den Roomschen Godsdienst omhelste, en van de vreugdevuren, die 'er te Parys over aangestoken wierden; maar de overgaaf van deze hoofdstad geschiedde niet voor het volgende jaar.

1594.

De onderwerping van Meaux, van Aix, van Lions, van Orleans, en van Bourges ging vooraf. Het was in deze gelukkige gesteldheit van tyd

dat *Balagni* *, ziende de zaken van den koning voorspoedig gaan, met de stad Kameryk, daar hy zich souverein van noemde, van de zamenverbondenen aftapte. De hertog van Guize verliet mede een party, waar van hy niet minder het hoofd dan zyn oom de hertog van Maine was, en gaf het landvoogdyschap van Champagne aan zyne Majesteit over, die hem daar voor dat van Provence gaf. De hertog van Lotharingen, hoofd van dit huis, maakte ook zyn vergelyk; maar de hertog van Maine hielt zich op in zyne landvoogdy van Burgundië, kunnen de niet besluiten den staatzuchtigen tytel van stedehouder van de kroon, en zyne nog staatzuchtiger verwachting, om zelf de kroon te dragen, te laten varen.

1594. zoon van *Moulav*, bisschop van Valence.

De koning wierdt in het zelve jaar te Chartres gekroont. Daar was eenige zwarigheid aangaande de vooringenomenheit, daar men in was om de heilige zaifolie van Rheims te hebben: maar men oordeelde, dat die van *St. Martin van Tours* niet minder geacht was, naardien men zeide, dat een engel de zelve aan dezen prelaat hadt gebracht, om hem te genezen van een wondt, die hy, op een leër klimmende, en daar van afgevallen zynde, hadt gekregen, wel honderd jaren voor dat die aan *St. Remigius* door een wonder om *Clovis* te zalven was toegezonden.

Des konings kroning.

De kroning van den koning belette geenzins het verfoeielyk voornemen van *Jan Chatel*. Hy was een jong leerling van achttien jaren, zoon van een lakenkoper te Parys, endie zich onder de Jesuiten in de letterkennisse hadt geoeffent. Wy moeten niet vergeten de roemruchtige getuigenis, die *D'Offat* aan de Hervormden gaf, wanneer hy met den kardinaal *Neveu* over dezen aanslag sprak. *Indien 'er reden was, zeide hy, tot zulk een moorddadig stuk, zou het hen toekomen het zelve te ondernemen, hen, die de koning heeft verlaten, en die door deze verlaten alles van hem te wrezen hebben. Des niettegenstaande hebben zy niets diergelyks ondernomen noch tegen den koning, noch tegen zyne voorzaten, die hen zo menigmaal op de slagbank hebben gebracht.* Het zelve vonnis, dat *Chatel* schuldig kende, bande ook de Jesuiten uit. Men rechtte een gedenkteken op, waar op men beide deze vonnissen las.

1595. Aanslag van *Jan Chatel*.

Heerlyk getuigenis door den kardinaal *D'Offat* van de Hervormden.

Het Parlement van Parys sprak dit jaar het vonnis tegen een monnik uit †, die in de kerk van *St. Mederik* predikende de koningin van Engelandt by *Jezabel* vergeleken, en de bondgenoten van deze vorstinne voor kettens gescholden hadt. Hy wierdt gevonnist zyn woordt blootshoofds op de knien weder in te trekken, en het Parlement verboodt ieder, wie het ook zou mogen zyn, nadeelig van vorsten, bondgenoten van de kroon, op boete van openbaar te worden gestraft, te spreken: een rechtmatig vonnis tegen de tomeloosheit der vergiftige tongen, die door geen reden bedwongen en niet te zwaar gestraft kunnen worden.

Het Parlement van Parys verdedigt de eer van *Elizabeth*.

De verzoening van den koning met den paus, in dit jaar door *D'Offat* en *Du Perron* uitgewerkt, liet geen voorwendfel, noch uitvlucht voor den oproer van den hertog van Maine over. Hy was gedwongen zich te onderwerpen. Zyne verzoening was voor hem voordeelig dan hy verdient hadt: het zy men daar de eer van aan de goedertierenheit van den koning moet geven, het zy hy daar voor verplicht was aan de bede van *Gabrielle van Estrees*.

Verzoening van den hertog van Maine.

De ongelukkige *Don Antonio*, koning van Portugal, stierf te Parys op het einde van de maand Augustus aan eene ziekte, die hem zyne droefheit veroorzaakte, of, volgens eenigen

Doodt van *Don Antonio*, koning van Portugal.

1595.
* De
Groot.

gen*, door vergift, dat hem van wegens het hof van Spanje, te onvrede, dat hy het zelve zyn recht op de kroon van Portugal niet hadt willen afstaan, wierdt ingegeven. De oudite van zyne zonen trouwde met *Amelia van Nassau*, zuster van prins *Maurits*, die in dit huwelyk niet bewilligde. Zy overleefde haren gemaal, en vertrok in het jaar 1623 naar Geneve, daar zy eenigen tydt daar na stierf.

1596.

De hertog van Merkeur bleef altydt gewapend in Bretagne. Het verlengen van de wapenschorfing, waar over de koning met hem overeenkwam, stelde zyne Allerchristelykste Majesteit in staat om zyne macht naar Pikardië over te brengen, en la Fere te hernemen, dat zich in het begin van May des jaars 1596 overgaf.

De weduw van den prinsse van Condé vrygesproten. Een bedrieger, die zich uitgeeft voor een zoon van Karel den IX.

Het Parlement van Parys sprak in het zelve jaar twee rechtsgedingen uit, het eene ten behoeve van *Charlotte van Tremouille*, weduwe van den prinsse van Condé, die van de beschuldiging, welke tegen haar was ingebracht, als of zy dezen prins hadt vergeven, wierdt vry gesproken; het andere tegen een bedrieger, die zich uitgaf voor een wettigen zoon van *Karel den IX* uit het huwelyk van *Elizabeth van Oostenryk*. Men noemde hem in de wandeling *François de la Ramee*, om dat hy van een Poitevinsch edelman, van dat huis afkomstig, was opgebracht: maar naderhandt vertrok hy naar het Vermandois, en hadt deze bedriegerij bedacht in het huis van een boer, genaamt *Foiffier*, die zich door zyne kunstgrepen liet verleiden. Deze bedrieger zeide, dat de koningin *Catharina van Medicis*, zyne grootmoeder, hem verholten hadt gehouden, om *Henrik den III*, haren geliefden zoon, nevens haar te doen regeren; dat hy zyne afkomst langen tydt niet hadt geweten, tot dat eindelyk de Hemel zich over hem erbarmende hem door openbaringen, die hem altydt in het vervolg waren bygebleven, hadt te kennen gegeven wie hy was. Hy wist de oogten van dezen boer, by wien hy te huis was, zo te begoochelen, dat hy zich zelf inbeeldde deze gewaande verchyningen van den Hemel te zien. Deze bedrieger begon reets by het volk geloof te krygen, en het geval van een kindt, door de wreedheit van zyne staatzuchtige grootmoeder te vondeling gelegd, verwekte in de menschen een mededogen, dat hen innam, wanneer men dezen valschen prins, nevens zynen boer, gevangen nam. De eerste moest op een schavot de straf van zyne leugentaal ondergaan; de andere raakte vry met zyne dootd aan te schouwen.

1593.
1594.
1595.
1596.

Thaan.
Du Maurier
Camb.
De Ber.
De Groot.

Niets was nadeeliger voor Spanje dan de dootd van den hertog van Parma, die op het laatste van het jaar 1592 voorviel. Met dezen veldoverste, zeggen de geschiedschryvers, ging al de Spaansche krygstucht en het geluk der wapenen van den Katholyken koning te gronde. De Spaansche soldaten wierden vermaarder door hunne muiteryen onder de regering van den grave van *Mansveldt*, van den aartshertog *Ernest*, en den grave van *Fuentes*, dan door hunne uitvoeringen tegen hunne vyanden. De koning van Spanje zou gansch Vlaanderen kwyd zyn geraakt, indien de kardinaal *Albert* in het begin van het jaar 1596, aan het hoofd van uitgezochte soldaten en vrywillige edellieden, niet te hulp was gekomen. Voor dat wy van zyne aankomst spreken moeten wy de gevallen zien, die daar voor zyn gegaan.

Belegering van Geertruidenberg.

Het jaar 1593 begon met de belegering van *Geertruidenberg* eene voorname plaats door hare gelegenheit op de grenzen van Hollandt en van Brabant, hebbende de Maas in het Noor-

den, en de Donge in het Oosten †. Prins *Maurits* kwam op het laatste van Maart voor deze stadt, en ondernam de zelve te veroveren in het gezicht van een leger van dertig duizend man, onder het bevel van den ouden grave *Pieter Ernest van Mansveldt*. Deze arglistige veldoverste dorst dezen jongen prins in zyne begravingen niet aantatten, en kon hem noch door den slydt, dien hy hem alle dagen aanbodt, noch door de verwyten, die hy hem deedt, dwingen daar uit te komen. Ik verwondere my, zeide hy tegen een trompetter, dien prins *Maurits* aan hem zondt, dat uw meester, zo begeerig naar voem, en in de jaren, dat het bloedt in de aderen moest zieden, zich in zyne begravingen verholten houdt. De trompetter antwoordde: Het is om dat zyne Voortreffelykheit* van *Nassau*, myn meester, die een jonge prins is, reikbalt naar de ondervinding van oude en ervaren veldoversten, en wel van zo eenen, als zyne Voortreffelykheit van *Mansveldt* is. Eindelyk, de stadt geen uitkomst ziende, maakte een verdrag, en het Spaansche leger, de overgaf niet kunnende beletten, trok voor *Krevekeur*. Maar prins *Maurits* vloog tot des zelfs bystandt; trok over in het eiland *Bommel*; sloeg zyn leger neder in het dorp *Heel*, regt over de belegerde plaats; moedigde de bezetting door zyne komst aan, en verbaafde de vyanden, die de belegering schandelyk opbraken, en naar 's Hertogenbosch trokken.

Deze ongelukken waren van de muitery der Spaansche soldaten, naby *Helding* gelegerd, van die der Walen en Italianen in *Henegouwen*, en van die van de bezettinge van *Rhynderk* voorgegaan. De Spanjaarden voeren niet beter in *Vrieslandt*, daar graaf *Lodewyk van Nassau* hen vele steden ontnam.

In de maand van *February* des jaars 1594 zag men te *Brussel* den aartshertog *Ernest van Oostenryk*, dien zyn broeder, de keizer *Rudolph*, uit *Hungarië* hadt geroepen, om de regering over de *Nederlanden*, waar van de graaf van *Mansveldt*, die ze alleen tot wederzegging toe hadt waargenomen, in zyne handen affstandt deedt, aankomen. Hy begon met een voorstel van vrede, en zyne gemachtigden kwamen in den *Haag* om het voor te dragen. De brieven, die zy van den aartshertog hadden, behelsden het leedwezen, dat deze prins hadt van de schoonste landen des werlds door een zo langdurigen en wreden oorlog verwoest te zien, en het belang, dat het volk daar in hadt om door eene gelukkige vrede daar van bevryd te zien. Zyne aanbieding om als middelaar daar toe te komen, de beweegredenen, die hen verplichtten de zelve aan te nemen, uit aanmerkinge van de onzekerheit der oorlogsgevallen, zonder zich te laten verblinden door eene gelukkige uitkomst, kennende daarenboven de genegenheit van het keizerlyke huis, daar de keizer *Maximiliaan* en de andere prinsfen van zyn bloedt hen zo vele bewyzen van hadden gegeven. Het antwoordt van de algemene Staten was byna het zelve, als by diergelyke voorstellingen menigmaal was geschied. Zy bedankten den aartshertog voor zyne goede genegenheit, en vertoonden hem, dat Spanje de vrede nooit oprachtelyk hadt gezocht; dat het daar toe nooit in onderhandeling was gekomen dan om zyne aanslagen des te beter te bedekken, gelyk zyne arglistige byeenkomsten altydt hadden getuigt, en dat zy besloten hadden voor hun gewiffe en voor hunne vryheit te sterven.

Zy voegden daar by, dat niet lang geleden een zekere *Renichon*, dorppriester van *Boiffiere*, in het graafschap van *Namen*, te *Breda* was gekomen, met gedachten om naar *Leiden* te gaan, en daar prins *Maurits* en zynen broeder te vermoorden; dat

1593.

† De Spanjaarden hadden het in het jaar 1589 ingenomen.

* Fustel
lenius.

1594.

Aankomst van den aartshertog Ernest in Vlaanderen.

Renichon.

dorppriester van Boiffiere, wil dat

1594.
prins
Maurits
ver-
moor-
den.

dat hy, op vermoeden gevangen genomen zynde, dit verfoeielyk stuk hadt bekend, en verklaart, dat de graaf van Barlemont daar de aanlegger, met goedvinden van den aartshertog, van was geweest, en dat men hem na de volbrenging eene beloning van dertig duizend kronen hadt beloofd, daar hy rechs twee honderd van op de handt hadt ontfangen. De gevoelmachtigen, het woordtopvattende, zeiden, dat het aanzien van den prins, die hen hadt gezonden, zulk een smadelyk vermoeden niet kon verdragen; dat zy van twee zaken eene verzochten, of dat de gevangen naar Brussel wierdt gezonden, belovende hem na zyne verhooring wederom aan de Staten te leveren, of lyfsverzekering voor den grave van Barlemont, om in Hollandt te komen, en tegen dezen gult ondervraagt te worden. Maar dit wierdt beide afgeslagen. De schuldige wierdt gestraft, en zy vertrokken zonder dat de Staten in eenige onderhandeling wilden bewilligen.

Beschry-
ving van
de staft
en rege-
ring van
Gronin-
gen.
* *Gras*
betekent
in het
Hoog-
duitsch
groen, of
wel-
lant.
Daar van
daan kom-
men de
verschel-
de bena-
mingen
dezer
staft van
Gronin-
gen, *Gras-
gronin-
gen*, enz.
† Hy
wierdt
daar geen
meester
van voor
den jaer
1530.

Omtrent half May dwong prins *Maurits Verdugo* Kortvorden te verlaten, en hy belegerde zelf Groningen. Deze hoofdstadt van de provincie, daar zy den naam aan geeft, en die den haren aan de aangename groente der velden, daar zy van omringt is, verschuldigt is, is gelegen in de schoonste landsdouw van de wereldt. Zy, nevens hare onderhorige landen, die door hunne eige wetten onder de bescherming dan van den hertog van Gelder, en dan van den bisschop van Utrecht, wierden geregeert, hadden langen tydt hare vryheit genoten. Eindelyk raakte deze provincie in het jaer 1521 onder de regering van *Kaspar* den V, het zy door den astant, dien *Georg*, hertog van Saxon, hem daar van deedt, het zy door de macht van den keizer, of de zwakheit van den hertog van Gelder, die daar de ware souverein van beweerde te zyn, maar die in geen staat was zulk een groten vorit tegenstandt te bieden. Vervolgens voegde zy zich mede aan de zyde van de Vereenigde provincien tot handhaving van hare vryheit; maar de gevallen van den oorlog en hare eige trotfcheit hadden haar verscheide omwentelingen doen ondergaan, geregeert zynde beurt om beurt dan door de zamenverbondenen, en dan door de Spanjaarden. Deze laatste hadden de zelve toen in bezitting. *Maurits* joeg hen dit maal weg, zonder dat zy ooit wederkwamen. Tot deze uitvoering hadt hy al zyne bekwaamheit van noden. De moerassen maakten de aannadering naar den kant van het Noorden zeer moeilyk, en de vyanden konden daar levensmiddelen in brengen, het zy door de Duitfche zee, het zy door den Eems, en alzo in de staft gekraken, die van den eenen kant aan de zee en van den anderen aan de rivier lag. Maar prins *Maurits* vulde door eene menigte aan een gevlochtenen tinnen en takkebofchen het landt, dat het water onbruikbaar maakte; hy wierp sterkten op, om den doortocht van de zyde van den Eems en van de zee te beletten, en zondt in Koelvorden en Steenwyk, en langs de Boertange ruitery om op het landt ronde te doen, en de vyanden van waar zy mogten komen den weg af te snyden; zo dat de staft na een beleg van twee maanden gedwongen wierdt zich by verdrag over te geven. *Maurits* deedt daar zyne intrede in op den 20 July, en wierdt als in zegepraal ontfangen. Aan de poort kwam hem eene jonge dochter te gemoet, in wit fatyn gekleed, met een goude keten omhan-

Maurits
brengt ze
weder
onder
den
Staat.

gen, en met een kroon versiert, die met de eene handt hem een olyftak en met de andere een gouden sleutel aanbodt, als een teken van zyne dapperheit en van de gehoorzaamheit van die van Groningen.

Na dat hy deze staft in rust hadt gebragt kwam hy in Hollandt, en ontfing te Amsterdamm en in 's Gravenhage de gelukwenschingen van de overheden en van de Staten, en de toejuichingen van de gemeente. Maar het scheelde weinig of hy zou zyn leven in het midden van zyne zegepraal door de handen van een moordenaar verloren hebben. Zyn naam was *Pieter du Four*, geboren te Nivelles. Hy wierdt te Bergen op den Zoom, na dat hy zyne schuld, daar hy door den geheimfchryver van den hertog *Ernest* toe was verleid, bekend hadt, gerecht. Hy verklaarde, dat de aartshertog zelf hem daar toe hadt aangemoedigt, en dat *d'Affonville*, voorzitter van den Raadt van dezen prins, hem verzekert hadt, dat hy, wanneer hy dit stuk zou hebben verrecht, door de kracht van eene Mis, die men voor hem inde kapel van het paleis te Brussel zou doen, onzichtbaar zou gemaakt worden, om in alle veiligheid te kunnen ontvluchten. Dit is een schandelyke vlek in het huis van Oostenryk, dat zo vele verfoeielyke aanslagen in de voorgaande eeuwen tegen het leven der prinsfen, die zich tegen zyne staatzucht stelden, heeft gesmeed. De Geschiedenis doet het zelve daar overvloedige verwyten over, en die van Frankryk heeft meer dan eenige andere den afschrik van zulke moorddadige aanslagen met redendoen blyken: maar dit hof moet zich wachten, dat onze eeuw het zelve niets diergelyks verwyte.

Ontdek-
te za-
menzwe-
ring te-
gen zyn
leven.

In dezen tydt stonden de Italianen, die in bezettinge te Sicheem en in andere steden in Spaansch Brabant waren, wegens wanbetaling op, en zonden twee van hunne ruiters aan prins *Maurits* om zyne bescherming te verzoeken. Deze afgezonden ter gehoor geleid zynde, zeide een van hen: *Myn Heer, gy ziet hier afgezondenen van een leger, dat altydt voor uwe vyanden tegen u heeft gevochten. Wy komen ons beden als gyselaars van wegens dat zelve leger, het welk in dien staat gebragt is, dat het zyne toevlucht neemt tot een prins, wiens granschap het heeft verdient, aangeven. Zyne dapperheit, die wy zo menigmalen onderwonnen hebben, verzekert ons van zyne goedertierenheit en van zyne edelmoedigheid, tot de welke de wrzedheit en onbarmhertigheit van onze meesters ons dwingt onze toevlucht te nemen. Versteert door ellende, hongre en vermoedheit, zonder geldt, en byna ook zonder klederen, zoeken wy onder uwe bescherming het bedroefde overschot van ons kwoynend leven, dat door de ondanckbare Spanjaarden ons wordt belet voor hen op te offeren, te bebouden. Uwe deugd is ons bekend; wy verzoeken u niet, dat gy ons als weggelopenen, die hunne party verlaten, aanneemt; maar als soldaten, die door de gierigheid en de wreedheit van eene staatzuchtige natie worden gedwongen een dienst te verlaten; die zo slecht wordt vergolden.*

De Ita-
liaanfche
soldaten
zoeken
by hem
bescherm-
ing te-
gen de
Spanjaar-
den.

Myne vrienden, antwoordde de prins, ik beklag uwen staat; maar ik kan uw gedrag niet pryzen. De noodwendigheid, die u doet murmureren, is mogelyk het angeluk meer dan het wanbedryf van uwe bevelhebbers toe te schryven, en het is een schadelyk voorbeeldt dat van een leger, het welk door wanbetaling opstaat. Voor het overige, indien het waar is, dat de staatzucht en de dwingelandy der Spanjaarden oorzaak zyn, dat gy eene verblyfplaats tegen hunne verdrukkinge zoekt, dan vindt ik u daar alleen in verschoonbaar. Geniet de be-

Ant-
woordt
van prins
Maurits.

1594.

bescherming, die gy in het midden van ons en in den schoot van een gemenebest komt zoeken, voor wiens welzyn wy tegen de verkrachters van onze vryheit stryden; smaakt ter goeder ure door uwe eige ondervindinge de zekerheit en zoetheit van de regering van deze gelukkige provincien; en terwyl de genen, voor welke gy de wapenen hadt opgevat, u geen woordt houden, zult gy het zelve onder edelmoedige vyanden vinden, die het aan ieder gestand doen. Ik vordere van u niets, dat uwe eer of uw gewisse kan bezwaren; ik weigere zelfs de verzekerdheit, die gy my komt aanbieden, om u als gyselaars voor het leger, dat u heeft gezonden, aan te geven. Keert weder naar uwe medgesellen, en verzekert hen, dat zy niets hebben te vrezen, mits zy in de gemoedsghelâbeheit, gelyk gy my hebt voorgedragen, blyven; of indien gy hier wilt blyven, weest dan getuigen van ons gansche gedrag, dat geen ander doelwit heeft dan de rust en het algemene welzyn.

Het stondt aan deze Italiaansche troepen vry de goede trouw van den prins te ondervinden. Zy prezen zyne deugdt, zonder zich aan hem te durven vertrouwen, en zochten hun heul in weg te lopen.

De Hollanders zoeken een doortocht door de zee van Tartarië naar Oost-Indië * P. Bar zegt, dat hy te Midelburg woonachtig was. † of Nova Zembla.

De Hollanders hervatten dit jaar het voornemen, dat zy reets te vergeeffich hadden ondervonden, om een weg door de zee van Tartarië naar Oost-Indië te zoeken, het welk de Engelschen reets voor hen in het jaar 1553 hadden ondervonden, maar ook met weinig geluk. Deze laatste tocht wierdt ondernomen op het verzoek van een Norman, genaamt *Baltazar Moncheton**, die daar het hoofdt van was: doch hy was niet gelukkiger dan de anderen. Deze waaghalzen ontdekten een landt, dat zy *Nieuw-Zembla* † noemden, dat men geloofte het *Carambice* der ouden te zyn, en een gedeelte van de Noorder deelen uitmaakt, zonder iets met zekerheit te weten van den doortocht, dien zy zochten. Zy verzekerden na hunne wederkomst, dat de kusten van het eilandt, of van het vaste landt, zich van verre opdoen door de glinstering harer rotsstencn, die zich van verre als goud-aderen vertonen. Het is waarschynlyk, dat zy mis hadden, en zich door deze opsmukking over hunne vergeeffiche reize wilden troosten: want hoe wel de landbeschryvers van het landt der *Diamanten* spreken, is het niet dan op het goed geloof van de stuurlieden, die dit landt uit eigen goedvinden dezen naam wel hebben willen geven, behalven dat het zelve in het Zuidlandt, tegenstrydig met dat, daar hier van gesproken wordt, is gelegen. Men kan ook met eenige schryvers* zeggen, dat zy dezen naam ook wel aan ysbergen gaven, wier kruinen zich aan hun oog vertoonden als of het spitsen van kristal of diamanten waren.

* P. Bar. De Groot.

1595.

Doodt van den aartshertog Ernest.

De aartshertog *Ernest* stierf op het laatste van February van het jaar 1595. Men geeft hem den lof van een gematigt en zachtzinnig prins te zyn geweest. Hy was inderdaadt vry van grote gebreken, maar ook zonder grote deugden, bezittende te gelyk goede en kwade hoedanigheden. Ondertusschen was hy tot een groot geluk voorgeschikt, ten minste indien de veruitgestrekte ontwerpen van *Philips* den II wel hadden gelukt, en de doodt dezen aartshertog niet hadt belet met de infante, aan welke de Spaansche vorst niet alleen de Nederlanden, maar ook de Fransche kroon tot een huwelyksgoedt hadt toegeschikt, te trouwen.

Huwelyk van den gra-

In het midden der oorlogsgeruchten hoorde men door gansch Hollandt de toejuichingen en zegezangen over het voltrekken van twee door-

lichtige huwelyken, zeer aangenaam aan Hollandt. Het eerste was dat van den grave van *Hohenlo* met *Maria van Nassau*, zuster van prins *Maurits*, afkomstig van het eerste bedt van den overleden prinsse van Oranje met *Anna van Egmond*, gravinne van Buren en Leerdam. De bruiloft wierdt in het kasteel van Buren gehouden, en de plegtigheden wierden 'er van geviert door een toeloop van den voornaamsten adel van Duitschlandt, door de pracht der steekspelen en vertoningen, en door de geschenken van de algemene Staten. Het tweede huwelyk wierdt te Delft geviert tusschen *Everhard*, grave van Solms, algemeen plaatsghouder van *Maurits* in Zeelandt, en *Sabina van Egmond*, dochter van den dapperen *Lamoraal*, grave van Egmondt, zo vermaard door zyne heerlyke daden onder *Karel* den V en door zyne ongelukken onder *Philips* den II, die hem tegen alle recht en reden het hoofdt deedt aflaan.

1595. ve van Hohenlo met de zuster van prins Maurits.

Huwelyk van den grave van Solms met Sabina van Egmondt.

Men was nog even ingenomen met de vaart op Oost-Indië door den weg van het Noorden voort te zetten. Het ontwerp wierdt 'er van in de vergadering der Staten in den Haag voorgesteld, en men onderzocht 'er de redenen voor en tegen van. Die voor deze reis niet waren, zeiden, dat het een ondoenlyke zaak was van wegens de felle koude en het menigvuldige ys, dat men onder den Noorder aspunt vondt. Anderen verwierpen deze gewaande onmogelykheit om zeker geval, uit de Geschiedenissen getrokken, dat de zaak genoeg bewees. Zy zeiden, dat zeven en vyftig jaren voor de geboorte van *CHRISTUS* een koning van *Zweve*, dat heden *Zwaben* genoemt wordt, aan *Quintus Metellus*, landvoogdt van de *Gaulen*, eenige *Indianen* hadt vereert, die op hunne zeeën varende, door storm in de Duitse zee gedreven, en gedwongen waren geweest hunne behoudenis in de havenen van dezen Duitse prins, wiens staten zich ver voorby het eigentlyk gezegde *Zwaben* strekten, te zoeken, waar uit zy besloten, dat 'er in het Oosten een doortocht door de Noordzee, daar men door kon boren, moest zyn, gelyk bleek uit dit gestrande schip, dat van daar gekomen was (a), daar men byvoegde, dat het zelve geval onder den keizer *Frederik Barbarossa* in het jaar 1160 was gebeurt.

Redenvoering van het doen of niet doen van eene reis naar Oost-Indië door het Noorden.

Deze redenen haalden het over. Men rustte zeven schepen, onder het gezag van den Staat en prins *Maurits*, hunnen zeevoogdt, uit. Zy gingen in het begin van July onder zeil; maar zy kwamen niet verder dan die van het voorgaande jaar; de winter noodzaakte hen weder te keren, zonder dezen zo begeerden doortocht, daar zy niet van wilden afzien, te kunnen vinden. Maar men geloofte, dat andere zeevarende lieden van de zelve natie dien naderhandt hebben ontdekt, en dat het eene engte of straat is, leggende op 79 graden, waar door men in Japan en Oost-Indië kan komen.

Men meent, dat de Hollanders dien weg hebben gevonden.

De aartshertog *Albert* kwam in het begin van het jaar 1596 in Vlaanderen, met den tytelt van landvoogdt en prins van de Nederlanden, waar toe hem de keur, die *Philips* de II van hem hadt gedaan, verheef. Hy bragt met zich *Philips Willem van Nassau*, prins van Oranje, dien de hertog van *Alva* uit de hogeschole van *Loven* genomen, en naar Spanje gezonden hadt. Eenigen zeggen, dat hy zyne vryheit aan de edel-

Aankomst van den aartshertog Albert met Philips Willem van Nassau.

(a) Men vooronderfelde, dat zy van het Oosten naar het Noorden waren gedreven, zonder den weg naar de kaap de Goede Hoop te nemen.

1596. Statkunde van Philips den II be- doegen.

edelmoedige ontferminge van de infante, die voor hem sprak, verichuldigt was. Anderen schryven de zelve toe aan de staatzucht van Philips den II, die een middelaar van hem meende te maken by prins *Maurits*, algemene veldoverste der Vereenigde Nederlanden, om hem tot vrede te brengen, of verdeeldheit onder de twee broeders te zaaien. Geen van beide gelukte hem: *Maurits* hadt niet zo haast de aankomst van zynen oudsten broeder verstaan, of hy stontd hem Breda en de andere steden van het huis van Oranje, in de hoedanigheid als prins, af, en vergenoegde zich met den name van graaf zo lang zyn broeder leefde *. Wat aangaat de hulp, die *Philips* by de bemiddeling van dezen prins dacht te vinden, de zelve was zonder grondt. De algemene Staten wachtten zich wel een man te vertrouwen, die aan het hof van Spanje opgevoed was, die'er het geloof van beleedt, en door den koning in Spaansch Vlaanderen en in het Franche Comté voor het beslag van den betoemden *Willem van Nassau* hadden bezeten, herstelt was. Behalven dat was het gemenebest zo ver van naar eene bylegging te luistren, die hen het voorledene verdacht maakte, dat het een streng verbodt deedt afkondigen, waar by aan alle onderdanen verboden wierdt eenigen handel, het zy van koopmanschap, of onder wat voorwendfel het zou mogen zyn, met de koningsgezinden te dryven. Het zelve verbodt bande de Jesuiten en alle medestanders van dezen bloedigen aanhang uit alle de landen der Vereenigde provinciën; verboodt eenige vremde, die in de kweekscholen van dit genootschap hunne letteroefeningen hadden gedaan, te ontfangen, mitsgaders de ingezetenen van het gemenebest hunne jeugd daar naar toe te zenden, op straffe van eene zware boete voor de vaders, en van uitsluiting van alle bedieningen voor de kinderen.

Verbondt tusschen de Vereenigde Staten, Engelandt en Vrankryk. * Zie dit verdrag in zyn geheel by P. Bor IV. Deel, fol. 262 enz. als mede in het Corps Diplomatique du Droit des Gens Tom. V. Part. I. fol. 531 enz. † Het negende. Het eiland van Madagafcar. * of, volgens anderen, naar Laurens Almeida, zoon van Francis.

Daar wierdt in het tegendeel den 31 October in den Haag een aantastend en verwerend verbondt geloten tusschen de Vereenigde Staten, de koninginne van Engelandt, en den koning van Vrankryk, om de staatzuchtige voornemens van Spanje, gelyk de zamenverbondenen zich uitdrukten, tegen te gaan *. By een der afzonderlyke artykelen †, door den koning van Vrankryk met de algemene Staten geloten, verbondt zich *Henrik de IV* de weduwe van den prinsse van Oranje en hare kinderen zo veel als het mogelyk was te helpen in het wederkrygen van al hare goederen, nevens de wederuitkering der vruchten, daar zy gedurende den oorlog der Nederlanden, ondernomen onder de bescherming van den overleden prinsse *Willem*, verlosser van zyn vaderlandt, verstreken waren geweest. Zodanig was toen de taal van Vrankryk.

Het was in dit jaar, dat de Hollanders het eilandt Java ontdekten, daar zy zich naderhandt met zo veel geluk hebben nedergezet. Hunne vloot vertrok in het begin van April uit Texel. Zy zeilde door den Middellyn, liep de Kaap de Goede Hoop voorby, en smeet het anker half October voor het eilandt Madagafkar, aldus van de inwoonderen van het landt genaamt, dat is te zeggen eilandt van de maan. Men noemt het ook het eilandt van St. Laurens, om dat men het zelve het eerste op den dag van dezen heilige ontdekte *, en de Franschen geven het nog den naam van Dauphins-eilandt. Eenigen geloven ook, dat dit eilandt het *Cerne Ethiopica* is, daar *Plinius* van spreekt; maar anderen houden het tegendeel staande, en zeg-

III Deel.

gen, dat het aan de ouden onbekend is geweest. Men weet, dat de inwoonderen zeer wild zyn; dat zy naakt lopen, en afgodendienaars zyn, uitgenomen de gene, die de kusten bewonen, en voor Mahomethanen gehouden worden.

Na dit eilandt eenige maanden rond gezeilt te hebben vertrokken zy in het begin van het jaar 1596, en lieten het anker half Juny te Sumatra vallen, dat de meeste der hedendaagsche schryvers *Taprobana* menen te zyn. Daar wierden zy bezocht van een koning van het landt, dragende een tulbandt, kleedt en fabel naar de wyze der Turken. Een der eilanders, aan boord van den zeevoogdt gekomen zynde, wees hem den weg naar Bantam, in het eilandt Java, dat van Sumatra alleen door een arm van de zee, de Straat Sunda genaamt, gescheiden wordt *. Het is in het ryk van Bantam, dat de Hollanders de stad Batavia †, die voor een wonder van het landt wordt gehouden, vermits zy op de wyze van Europa is aangelegt, bouwden, daar de huizen van de andere steden niet anders dan slechte hutten van hout, met stro van ryst en palmbladen overdekt, zyn. Zy hebben daar ook een kasteel met vier bolwerken, aan ieder van welke zy een naam van een edelgesteente, als de Diamant, de Robyn, de Saphir en de Peerl, aan gegeven hebben, ter gedachtenisse van de kostelykheden, die de zon, welke men in het Oosten komt zoeken, voortbrengt. De Hollanders dryven ook hunnen handel te Bantam, daar eene schone haven is, en zy, gelyk ook de Engelschen, hebben daar hun comptoir, waar door zomtyds tusschen de beide natien verschil is ontstaan, gelyk wy in de voorledene eeuw, onder de regering van *Karel den II*, hebben gezien. De Portugezen hebben zich daar ook in het einde van de vyftiende eeuw nedergezet en machtig gemaakt; maar de Hollanders maakten zich meeter van den koophandel, zo door den goeden uitslag, dien hunne wapenen tegen deze handelaars hadden, als door hunne overwinningen, op de inboorlingen behaalt. Deze laatste wierden gedwongen een verdrag van koophandel, dat alle andere natien daar buiten sloot, met hen aan te gaan, waar by bedongen wierdt, dat zy tot hunne veiligheid sterkten zouden mogen bouwen aan de straat, daar men noodzakelyk door moet, om ter plaatse, daar zy hunne comptoiren hebben, te komen. Dus is het, dat de oorlog met Spanje hen tegen de Portugezen, die toen onderdanen van deze kroon waren, aanzetende, de volkplantingen, die zy aldaar hadden, uitroeiden, om de hunne daar in op te rechten: maar dit gebeurde niet dan in het vervolg. Voor dezen tydt moesten zy voor de Portugezen wyken, en weder naar Amsterdam, na een verblyf van drie maanden in het eilandt Java, keren.

Het was in deze tochten, dat men voor de eerste maal de ziekte, die men blaauwschuit noemt, ontdekte. De zelve was in onze landen, die minder Noordelyk leggen, onbekend, alwaar zy nog heden zo gemeen niet is, als in Denemarken, Zweden en Noorwegen. Zy is nochtans niet nieuw; de schryvers * maken daar al gewag van ten tyde van *Germanicus*, waar in zy zich langs de kusten van de Duitsche zee verspreidde, en de Roomsche legioenen groot nadeel toebragt. In dit verhaal wordt daarenboven aangemerkt, dat'er geen beter middel ter genezing wierdt gevonden dan een zeker kruidt, dat de Vrietzen aanwezig, en dat uit de beschryving van den schryver, die het zelve *Britannica* noemt, beyonden wierdt het zelve

Rrr

1596. on- derking des konings van Portugal in Indie, die het zelve in den * jare 1506 ontdekte, zynde eenige schepen van zyne vloot, met welke hy nieuwe landen ging ontdekken, door een storm derwaarts gedreven. * Alle de eilandten dragen den naam van Sunda. Sterkte van Batavia, † in het jaar 1619. Het wierdt te voren Jabatra genoemd. De Hollanders zetten zich neder in Bantam.

Blaauw- schuit wat ziekte het is.

* Zie *Plinius*.

vc

1596. ve te zyn als dat onze zeelieden omtrent het Waigats ontdekten, bekend onder den name van *Cochlearia*, dien de later schryvers daar aan geven. Daar zyn schryvers, die zeggen, dat deze ziekte niet minder in het Zuiden dan in het Noorden wordt bespeurt, en dat de Roomfche soldaten onder het bevel van *Aelius Gallus* daar van veel geleden hebben in Arabië *. Niettemin is het gemeen gevoelen, dat deze kwaal oorspronkelyk uit het Noorden komt, van waar de zelve naar de hete landen is overgebragt, en veroorzaakt wordt door de salpeterachtige dampen van de lucht, door het gezouten en rauwe vleesch, en door het slecht gebakken broodt, daar zich het volk in het Noorden van geneert. Maar het wordt tydt onze Geschiedenis te vervolgen.

* Zie *Plinius* *Vlboek*, 29 hoofdstuk.

1597. In het jaar 1597 wierden 'er geen minder toebereidselen in de havenen van Spanje en Engelandt dan in het voorgaande jaar gemaakt. Deze beide kronen, zeer gebeten om zich van elkander te wreken, waren gestadig bezig met vloten uit te rusten tot uitvoering van hare voornemens. Die van Engelandt bestondt omtrent in een gelyk getal van schepen en van volk als het voorgaande jaar, onder het gezag van de zelve officieren. Zy staken in drie smal-deelen in zee. Het eerste was onder het gezag van den grave van *Essex*, aan wien het bevel van deze onderneming als hoofdt was opgedragen; het tweede onder het bewindt van *Mylord Howard*, en het derde onder dat van den ridder *Raleigh*. *Mylord Montjoie* † was algemeen plaatsouder van den grave van *Essex* over het volk, dat de landing stondt te doen, en de ridder *François Vere* was veldmaarschalk. De ridder *George Carew* hadt het bestier over het krygstuig, en de ridder *Christoffel Blount* was generaal majoor, of eerste plaatsouder. Daar waren ook weder, gelyk op de voorgaande vloot, duizend vrywillige edellieden, onder de welke zich de graven van *Ruthland* en van *Southampton* bevonden, mitsgaders de *Lords Gray*, *Cromwel*, *Riche*, en verscheide ridders van eene doorluchtige geboorte, en die in dapperheit uitblonken.

Haar vertrek uit Pleimuiden.

De zamelplaats van de vloot was te Pleimuiden, van waar zy op den 9 July zeil ging. Hare afwaaiende vlaggen en wimpels vertoonden een heerlyk gezicht. Men zag de meeste edellieden, die zich aan boordt hadden begeven, op het dek met heerlyke klederen uitgedofcht, en op hunne hoeden bossen pluimen van verscheide verwen hebbende, daar de Engelsche officieren liefhebbers van zyn. Maar deze zegehaftige vertoning, die in het uitzeilen uitblonk, hadt den zelve luister niet wanneer zy wederkwam. De koningin, verstendigt van de toebereidselen, die de koning van Spanje in de havens van *Ferrol* en de *Corunna* maakte, hadt hen gelast twee voornamen ondernemingen te doen: voor eerst op het onvoorzienste in deze twee havenen te vallen, en aldaar de Spaansche schepen te vernielen, en ten tweede naar de *Azores* te zeilen, en aldaar de twee vloten, die 'er altydt in hare te rug reize, zo van Oost-als van West-Indië, water innamen, af te wachten. Onderstelt zynde, dat dit beide kwam te gelukken, zou men niet alleen de vloten, die de Katholyke koning tegen Engelandt hadt uitgerust, hebben vernielt, maar daarenboven door het nemen van den schat van de Indiën hem de middelen om verder toerusting te doen benomen hebben.

Een zwarc

Elizabeth hadt reden van zich dezen goeden uitflag van hare vloot te beloven. De graaf van

Essex, vol yver voor haren dienst en voor de eere van de natie, nam afscheidt van hare Majesteit, haar verzekerende, dat hy de Spaansche vloot zou vernielen, of zelf in deze onderneming sneven. Maar hy was geen veertig mylen voortgezeilt, of hy wierdt door een zwaren storm uit den Noord-Oosten, verselt van schrikkelijke donderbuien, die niet alleen de lucht in vuur en vlam zetten, maar de zee tot aan den hemel toe verhief, belopen. De vloot worstelde vier gehele dagen tegen de baren, die zo loeiden, dat de matrozen zelf daar van sidderden. De soldaten, minder gewoon zulk eene onstuimige zee te zien dan de bootsgezellen, konden van schrik tot geen bedaren komen. De schepen, aan alle kanten door dezen orkaan verstrooit, hadden werk om binnen Pleimuiden en de naburige havenen te geraken.

Dit belette haar echter niet by de eerste goede gelegenheit, na dat zy weder toetgetakelt was, weder in zee te steken: maar daar waren 'er, die zo ziek, en anderen, die zo bevreesd waren door dit droevige voorval, dat zy zich voor de tweede maal niet dorsten of konden begeven op zulk een onbarmhertig element. Die moeds genoeg hadden weder aan boordt te gaan, hadden wederom het ongeluk door tegenwindt ten anker te moeten komen, waar door men, de mondkost verteert, en het volk onlustig en moedeloos geworden zynde, genoodzaakt wierdt het grootste gedeelte af te danken. Men behieldt alleen duizend soldaten, uit de oude benden getrokken, nevens de ervarenste en sterkste bootsgezellen. Men nam in overleg, of men met zulk een handt vol volks wel in staat was het voorgenomen ontwerp uit te voeren. De graaf van *Essex* en de ridder *Raleigh* waren voor de onderneming; maar de ridder *Vere* was van oordeel, dat het eene rockeloze onderneming was. Over deze verschillende gevoelens vertrokken de twee eersten naar hare Majesteit, om hare gedachten te weten. De graaf van *Essex* boodt aan de Spaansche vloot in de havens van *Gallicië* te bevechten, mits men hem alleen de helft van de Engelsche vloot en duizend van de ervarenste soldaten gaf. De koningin verwierp dit voorstel, dat haar te laetdunkend voorkwam. Des niettegenstaande, na zich wel bedacht te hebben, besloot zy den uitflag aan de dapperheit van dezen heer en die van den ridder *Raleigh* te vertrouwen, zonder het getal der schepen te verminderen.

Zy vertrokken dan beide met eene volstrekte macht van het hof, en zich te Pleimuiden aan boordt van hunne schepen hebbende begeven, gingen zy voor de derde maal, schoon de tegenwindt hen noodzaakte te laveren, weder in zee *. Zo vol moedt waren zy om deze onderneming uit te voeren. Dit maal wierden zy weder door een storm aangetast, zo dat twee van hunne grootste schepen, de *St. Matthews* en de *St. Andries*, die voor dezen van de Spanjaarden waren veroverd geweest, uit het gezicht van de vloot raakten, zonder daar weder by te kunnen komen. Des niettegenstaande vervolgden zy hunne reis. Zy waren reets op de hoogte van de *Azores*, daar hun koers naar toe was, gekomen, wanneer hen voor eerst een zware storm, waar in het schip van *Raleigh* lelyk getyftert wierdt, overviel, en vervolgens de naver tusschen beide de hoofden opgekomen nieuwe hinderpalen tegen de uitvoering van hunne voornemens veroorzaakte.

Terwyl deze laatste bezig was met zyn schip te laten kalefateren, verdeelde de graaf van *Essex* zy-

1597. Storm dwingt haar weder te rug te keren.

Zy gaat weder onder zeil.

Een tweede storm doet haar wederkeren.

Vertrek voor de derde maal.

* den 17 Augusty.

Zy komen aan zy-

1597. zyne vloot in drie smaldeelen, en belastte hem naar het eilandt Pico te zeilen, latende hem te gelyk weten, dat Mylord *Howard* en de ridder *Vere* voor Gratioza ten anker zouden gaan leggen, en dat hy zelf naar Fajal zou zeilen. Maar de slechte toestandt van het schip van *Raleigh* belette hem den last van den zeevoogdt te volbrengen; hy was gedwongen zich aan de golven over te geven. Echter raakte hy met veel moeite aan het eilandt Flores, dat mede een van de eilanden *Terceres* is. Het gebrek van water noodzaakte hem te landen: maar terwyl hy zich daar toe gereed maakte, kwam een vaartuig hem zeggen, dat hy zich te Fajal by den zeevoogdt moest voegen. Hy gehoorzaamde, en kwam daar vyf dagen voor den grave van *Essex* aan. Na dat hy daar vier dagen te vergeeffsch hadt gewacht, zeer geprangt door gebrek van water, en sterk aangedrongen door de schepen van zyn smaldeel, waagde hy de landing te doen, in weêrwil van den ridder *Merik*, die hem hadt vertoont, dat dit het gezag van den zeevoogdt zou benadeelen. De landing gelukte wel: de Spanjaarden, die zich daar tegen stelden, wierden geslagen, en niet alleen bekwam hy water; maar daarenboven naar de stadtrekkende vondt hy de zelve verlaten, en maakte zich daar meester van.

Verdeeldheit onder de twee opperhoofden.

Deze gelukkige uitslag zou van een goed gevolg zyn geweest, indien de zelve geen naver in den grave van *Essex* hadt verwekt. De ridder *Merik*, die by hem kwam, hadt hem zodanig aangehitst, dat hy *Raleigh* wilde doen onthalzen. Een groot gedeelte van den krygsraad, aan zyn boord vergadert, was van deze gedachten: om aan de minder officieren, zeiden zy, te leren geen leger zonder toestemming van den veldoverste te wagen: een raadt, min rechtmatig dan wreed, en daar de uitvinders van zich niet ontzagen aan den grave van *Essex* te zeggen, dat hy zulk eene schone gelegenheit om zich van een mededinger in roem en gunst by de koningin te ontfaan niet moest voorby laten gaan. Maar de edelmoedigheid van dezen Mylord haalde het tegen hunne wreedheit over, en hy voegde zich naar den raadt van den Lord *Howard*, die hem overtuigde zyn byzonderen hoon en misnoegen aan een zyde te zetten, om zyn vaderlandt, dat belang in het leven van zulk een groot man hadt, daar van niet te beroven. Hy vergaf het derhalven aan den ridder *Raleigh*. Ondertusschen was 'er naderhandt geen goed vertrouwen tusschen deze twee heeren, en hun wederzydich wantrouwen was niet min oorzaak dan hun ongeluk, dat hun zeetocht mislukte.

De Engelschen plunderen Fajal.

Hunne verzoening geschiedde te Fajal, daar de zeevoogdt vyf dagen na den ridder *Raleigh* was aangekomen. Zy trokken vervolgens naar de sterkte, daar de Spanjaarden, na dat zy daar dodelyke tekenen van hunnen haat en wraak aan twee Engelschen, die in hunne handen waren gevallen, met hen de strot af te snyden, hadden nagelaten, waren uitgetrokken. Dit was het eerste voorwerp, dat de zeevoogdt en de soldaten in het gezicht kregen. Zy zwoeren alle de vyanden, die zy zouden ontmoeten, aan de schijn van hunne landgenoten op te offeren: maar zy zochten de zelve te vergeeffsch op; zy doorliepen het gansche eilandt, maar vonden niemandt. Zy keerden weder, overladen met buit, namen al het krygstuig, dat zy vonden, mede, en vertrokken na verloop van eenige dagen. Voor dat zy vertrokken staken zy de huizen in brandt, uit III Deel.

wraakzucht, dat zy wegens de vlucht van hunne vyanden niemandt hadden kunnen aantreffen om zich op eene andere wyze te wreken.

1597.

Van Fajal kwam de vloot te Gratioza, alwaar de inwoonders hunne toevlucht tot de goedheit van den grave van *Essex* namen, die hunne onderwerping ontfing, en hen van de plundering bevrydde. Dit eilandt, wiens welgesteldheit met den name, dien het draagt, overeenkomt, kwam hen te gelyk aangenaam en welgelegen voor, om de vloot uit Indië af te wachten, dat ook het voornemen van den zeevoogdt was. Maar zyn opperstuurman ontriedt het hem, zeggende, dat de reë en de haven niet veilig waren, en dat het beter was het eilandt van *St. Michiël* aan te doen: of veel eer, het noodlot, dat de Engelschen tegen bleef, verblindde hen: want nauwlyks waren zy van Gratioza vertrokken, of de Spaansche gallioenen, veertig schepen sterk, kwamen daar ten anker. Onder de zelve waren zeven schepen met baren zilver geladen, en alle in een slechten staat om te vechten; zo dat deze ryke vloot een ontwyfelbare buit voor de Engelschen zou geweest zyn, indien de zeevoogdt door zynen stuurman, of zyn noodlot niet was verhinderd geweest.

Komen voor Gratioza.

Miffen de Spaansche gallioenen.

De Spanjaarden, gehoord hebbende, dat de Engelschen in deze zeën kruisten, wachtten zich wel te Gratioza, dat geen stad van tegenstandt was, te blyven leggen. Zy gingen aanstonts onder zeil naar *Tercera*, het voornaamste van deze eilanden. Zy wierden door het smaldeel, dat de zeevoogdt omtrent Gratioza, onder het bevel van den grave van *Southampton*, de ridders *Mousson* en *Vere*, hadt gelaten, ontdekt: maar alle zeilen bygezet hebbende kwamen zy in de haven van *Tercera*, uitgenomen drie van hunne schepen, die de Engelschen wegnamen. Deze laatste kwamen daar op den avondt aan; zy haalden den ganschen nacht alle zeilen by, om in de haven te geraken; maar het was ondoenlyk. Zy zonden een ligte bark naar den zeevoogdt, om hem daar kennis van te geven, die daar op des anderen daags met de gansche vloot aankwam. Men spande aanstonts den krygsraad. De graaf van *Essex* wilde, dat men de haven zou aantasten, en dat men de gallioenen, daar ten anker leggende, zou wegnemen. De anderen waren mede van deze gedachten, en de soldaten verlangden naar den slag. Het was zo niet met de stuurlieden en matrozen gelegen. Terwyl de graaf van *Essex* sterk met hen twistte, zeiden zy tegen hem, dat zy gereed waren hem te gehoorzamen in alles, niet alleen te water, maar ook te landt; maar dat zy hem echter baden aan te merken, dat hy zich in eene onderneming wikkeld, waar in hy met hen zou vergaan, zonder de vrucht, die hy 'er zich van verbeeldde, te trekken, en dat de vyanden zich zo wel hadden begraven, dat het verwaandheit zou zyn hen aan te tasten. Voor dat hy zich liet overhalen wilde hy daar van overtuigt zyn door zyne eige oogen. Hebbende derhalven Mylord *Montjoie* en eenige andere officieren met zich genomen, bezichtigde hy de stad, en vondt, dat de stuurlieden gelyk hadden. Men moest zich dan aan hun zeggen overgeven. Hy deedt dit niet zonder zich te vergrammen, ziende zich van eene overwinninge berooft, daar hy aan het noodlot alleen, dat hem zynen roem benyde, de schuld van gaf.

Verwaandheit van den grave van Essex.

Men keerde dan weder naar *St. Michiël*, en na alvorens het anker voor de hoofdstadt van dat eilandt, genaamt *Ciudad*, of *Stadt*, te hebben laten vallen, om daar te landen, wierden zy door een tegenwindt gedwongen zes mylen

1597. len verder naby Villa Franka te gaan. De graaf van Essex deedt aldaar zyne landing terwyl de ridder *Raleigh* omtrent Ciudad kruiste, om de vyanden langs dezen kant te lokken. De Engelschen in de stad Villa Franka geen wederstandt vindende, plunderden de zelve zes dagen lang, en de zeevoogdt gaf den soldaten al den buit ten beste. Ondertusschen ontdekte de ridder *Raleigh*, die verdriet in het kruisfen kreeg, een schip, dat uit Oost-Indië met volle zeilen kwam aanzetten om in de haven te lopen, zonder te weten, dat de vyanden daar van meester waren. Een nieuw ongeluk belette hem deze prys te nemen. Het syn, dat een Hollandsch schip hem daar van door een kanonschoot trachtte te geven, gaf dit Spaansche schip te kennen in wat gevaar het was. Om het te vermyden zette men het zelve tegen het strandt, en bragt zyne lading aan landt; en op dat de Engelschen het schip niet zouden vlot krygen, staken de Spanjaarden het zelve in brandt, die twee dagen voor dat het verteert was duurde. Het was in October, een maandt, die zeer gevaarlyk in dit landt is, en daar het meest altydt in stormt. Het voorledene, dat in het schoonste jaargety niet gunstig was geweest, deedt alles voor het toekomende vrezen in een jaargety, waar in men niet dan stormen hadt te verwachten: weshalven de graaf van Essex, volgens den raadt van de officieren en stuurlieden, zyne zeilen deedt ophalen om weder naar Engelandt te keren. Zy mogten zich zo veel haasten als zy wilden, zy konden de stormen niet ontlopen. Drie dagen na hun vertrek wierden zy daar weder van overvallen. De zelve verstrooiden de vloot naar verscheide plaatsfen, zonder eenige andere schade te doen; zo dat zy alle gelukkig in hun vaderlandt aankwamen.

Wederkeren van de vloot.

Het was met de Spaansche vloot zo niet gelogen. De zelve was omtrent den zelve tydt, dat de Engelsche uit Pleimuiden vertrokken was, uit Ferreol gezeilt, om in Ierlandt en Engelandt te vallen. De storm, daar de laatste van wierdt aangetaft, veroorzaakte veel meer schade aan de andere. Maar deze derde onderneming op het eilandt van Groot-Britannië kwam hen mede te mislukken, verscheide van hunne schepen zonken, en een wierdt op de kust van Dartmouth gedreven, waar van het aan landt gevluichte volk de Engelschen kennis gaf van het voornemen der Spanjaarden om in de provincie van Cornwall te landen. Het uitzyn van de Engelsche vloot hadt mogelyk deze landing gemakelyk gemaakt, indien de Hemel, die zich zo merkelyk negen jaren te voren tegen de *onverwinnelyke vloot* van *Philip* den II, en nog korteling tegen de vloot, die hy in het voorgaande jaar hadt uitgeruist, voor Engelandt hadt verklaart, nogmaals zyne winden en stormen niet hadt gebruikt om *Elizabeth* de zelve gunst te bewyzen.

Trotscheit en naver van den grave van Essex.

Na de wederkomst van den grave van Essex en den ridder *Raleigh* bleek het genoeg, dat hun haat niet uitgedoofd was, dewyl zy minder uit waren om malkander te verschonon over de ongelukken van dezen tocht dan om 'er elkander de schuld van te geven. De Geschiedenis verhaalt, dat onder alle de heerlyke hoedanigheden, die de graaf van Essex bezat, hy altoos de verdiensten van een anderen benydde, het welk al zyne andere deugden bezwalkte. Hy was zo naverig van de gunst, die anderen genoten, dat hy de uitdeeling der vergelding, die de koningin oordeelde hunne verdiensten schuldig te zyn, niet kon verdragen; zo dat hy niet alleen morde tegen de eer, die zy den ridder *Raleigh* bewees,

maar ook niet goed vondt, dat zy den tytel van 1597. graaf van Nottingham in zyne afwezendheit aan den zeevoogdt *Howard* schonk, met den lof, die hem, gelyk hy beweerde, de eer, die hem alleen toekwam, benam. Om de reden van zyn ongenoegen tegen deze twee hoofden te weten, moet men ten aanzien van den eersten aanmerken, dat de naam van graaf aan den zeevoogdt een voorrang gaf, dien hy te voren niet hadt gehad, wanneer hy alleen Mylord *Effingham* was, om dat hy volgens de wetten van *Henrik* den VIII de zelve uit krachte van zyn zeevoogdschap niet kon eischen dan by zyns gelyken, en niet by die een Pairfchap van meer aanzien dan het zyne was bezaten. Ten aanzien van den lof, daar hy niet minder over gekoort was dan over de opene brieven van het graafschap, verklaarde de koningin, dat zy Mylord *Howard* tot graaf van Nottingham verhief, in vergelding van de twee grote dienften, die hy haar hadt gedaan; den eenen tegen de *onverwinnelyke vloot* der Spanjaarden in het jaar 1588, en den anderen in het jaar 1596 door het innemen van Cadix en het vernielen van de schepen, die in de haven van dat eilandt lagen.

De graaf van Essex schreef zich zelve den roem van dit laatste toe, en zeide, dat men hem geen medegenoot daar in kon geven, zonder hem van de heilt van den behalden roem te beroven. Om hem te vrede te stellen gaf de koningin hem de bediening van graaf maarfchalk van Engelandt, opengevallen door de doodt van den grave van Shrewsbury, eene bediening, die hem den voorrang boven den grave van Nottingham gaf.

Het gezantschap van *Paulus Dzialiosky*, dat dit jaar te Londen kwam, verdient zonderlinge opmerking. Hy was van *Sigismund* den III, koning van Polen, dien de kroon van Zweden, daar die van het landt hem van verfteken hadden, ontglipt was, en die niet veel genoeg in de bezitting van de andere vondt, gezonden geweest. Hy was *Elizabeth* verplicht voor hare bemiddeling van den Sultan *Amurat*, waarom zy ook reden hadt zyne erkentenis daar voor te verwachten. Maar de Poolfche gezant, eene trotscheit, die zyne natie eigen is, doende blyken, vergat de achting en de erkentenis, die hy aan zulk eene machtige vorstinne, en die den koning zynen meester zulke grote dienften hadt gedaan, verschuldigt was. Ter gehoor geleid zynde klaagde hy, dat de Engelschen niet alleen den koophandel van Pruisfen en van Polen ontrufften, maar dat zy daarenboven tegen het recht der volkeren hen den handel op Spanje beletten, en de goederen, die men van daar onder de vlag van zyne Poolfche Majesteit bragt, aansloegen. Hy voegde dreigementen by de klagten, en zeide, dat de koning zyn meester, zeer naauw verbonden met het huis van Oostenryk, en wel byzonder met den koning van Spanje, den hoon, die hem en zyne bondgenoten was aangedaan, niet kon verdragen: weshalven hy eene spoedige voldoening verzocht, en dat, byaldien men de zelve door de wedergeving der schepen en goederen niet kwam te geven, hy ze zelf zou zoeken op eene wyze, dat de genen, die oorzaak van deze onbehoorlykheden waren, reden zouden hebben zich daar over te beklagen.

Trotsche redenvoering van den gezant van Polen.

De koningin was niet gewoon aanspraken met bedreigingen te horen; zy, die van alle gekroonde hoofden geducht was, of die haar bondgenootfchap eerden; zy daarenboven, die olopende was, en niet verdragen kon, dat men haar de achting, die men haar schuldig was, ontnam. Doch aan den anderen kant wist zy zich zelve te bedwingen, wanneer zy aan het bedaren kwam, haar

1597. haar levendige geest diende alleen om des te krachtiger en te gevoeliger te antwoorden.

Zy antwoordde dan den Poolfchen gezant, zo haalt als hy zyne reden hadt gecindigt, in dezer voegen: Ik vinde my zeer bedrogen: ik dacht een gezant te zien, en zie hier een aankondiger van oorlog. Ik heb zulk eene aanspraak nooit gehoort, en ik kan my niet genoeg verwonderen over deze stoutheit en nieuwe wyze van doen. Ik twyfel of gy dit volgens den last van wren koning doet. Maar indien hy het u heeft bevolen, dan is het een mislag, daar hy door zyne jonkheit en door zyne onervarenheit in is gevallen, zeer kwalyk van het recht van eene kroon, die by door de verkiezing van het volk, en niet door zyne geboorte heeft, onderrecht zynde, en gansch onkundig van het gene tusschen de koningen zyne voorzaten en ons is omgegaan. Wat u betreft, myn heer gezant, ik kan wel zien, dat gy veel boeken hebt gelezen; maar gy verstaat geen staatkunde: want gy hebt verscheide malen het woordt van het recht der volkeren herbaalt, zonder dat gy weet waar in het zelve bestaat, en gy hebt het zeer kwalyk ten wren aanzien te pas gebracht. Weet dan, dat, wanneer 'er een oorlog tusschen twee vorsten is, het recht der volkeren zo wel als dat van de natuur toelaat al den bystandt, dien men aan den vyandt zendt, weg te nemen, en voor een goede prijs te verklaren. Dit is zelfs de wyze van doen, die de koningen van Zweden en Polen volgen, wanneer zy tegen Moskovie oorlogen. Wat aangaat het verbondt met het huis van Oostenryk, daar gy hier mede voor den dag komt, het zelve is mogelyk zo voordeelig aan wren koning niet als gy wel meent, en het zal u buiten twyfel zeer wel gebeugen, dat eenige prinsfen van dat huis hem de kroon hebben willen ontrukken. Voor het overige zult gy myn besluit van myne Raden horen. Dit antwoordt gegeven hebbende stontt zy op, en ging naar haar vertrek, latende den gezant zeer verward en beschaamd staan kyken. Hy zag hare Majesteit niet weder, en tradt met hare gemachtigden in onderhandeling. Maar hy kon niets verwerven; men gaf hem zyn afscheidt, zonder hem over zyne klagten, het zy rechtmatig, of al te trotfch, te voldoen.

* Maximiliaan, zartsberetog van Oostenryk, een der zonen van Maximiliaan den II

Klagten van de Hanzee-steden aan de vergadering te Regensburg.

* Men nam de voorrechten, onder de regering

De Hanzee-steden, daar de koning van Polen het belang van hadt aangenomen, maakten veel meer gerucht na de wederkomst van den gezant. Zy bragten op nieuw hare klagten voor de Ryks-vergadering te Regensburg. Op hare vertogen, en zonder acht te slaan op de betuigingen van Wrotb, gezant van Elizabeth, maakte deze vergadering eene wet in den name van zyne keizerlyke Majesteit, waar by aan de Engelschen verboden wierdt in eenige haven van Duitschlandt koophandel te dryven, hen gebiedende binnen een zekeren gestelden tydt met hunne goederen te vertrekken. De koningin vatte hier op vuur; maar om met omzichtigheit te handelen wierdt zy te rade nogmaals by wyze van overtuiging te werk te gaan, voor dat zy bedreigingen met bedreigingen te keer ging, en macht tegen macht gebruikte, bewilligende, dat deze zaak aan het oordeel van kundige gemachtigden wierdt gelaten, en dat het geschild door een verdrag beslist wierdt. Maar de keizer dit voorstel verworpen hebbende, deedt zy van haren kant een openbaar verbodt afkondigen, en beval de Duitschers uit den Stillyard * op den zelve dag, dat het de Engelschen bevolen was uit Duitschlandt te gaan, te vertrekken. Zy deedt al hunnen koophandel te Londen en in alle zee-steden van haar ryk ophouden, en belaste den opperschout zich van den Stillyard te verzekeren.

De Hanzee-steden, willende scha-verhaling gebrui- ken, beriepen eene byeenkomst te Lubek, daar zy in besloten den koophandel zo wel in Polen, als in de andere steden van de Oostzee te beletten; zo dat het geschild der kooplieden een oorlog of onlusten tusschen de natien in het Noorden en de kroon van Engelandt zou te weeg gebracht, en de vaart op de Oostzee verhindert hebben, indien de staatkunde van de koningin geen middel om dit bondgenootschap te breken, of te verzwakken, hadt weten te vinden.

Zy zondt den ridder Carew naar Pruisfen en naar Polen, om aan de vergadering van dat ryk de behandeling van de Hanzee-steden in Duitschlandt, en de hare voor te dragen, om die van Pruisfen en van Polen te ontraden den haat dezer steden aan te nemen. Hoogmoedig op hunne macht en verkregene schatten, ziede deze wyze vorstin, die den koning van Polen tot nayver trachtte te brengen, willen zy zich ontzagchelyk aan souvereinen en hare eige weldoenders maken. Zy voegde daar by, dat zyne Poolfche Majesteit meer reden hadt eene vorstin, zyne bondgenoot, te begunstigen, dan de onverzadelyke gierigheit van eenige kooplieden, die door hunne rykdommen hovaardig en trotfch waren geworden, en hunnen staat vergetende zich tegen gekroonde hoofden dorsten stellen, voor te staan.

Zodanig was de bekwaamheit en de standvastigheit van de koningin, welke redenen haar gezant niet alleen aan den koning van Polen, maar ook aan het genootschap van Dantzig deedt goedkeuren, en scheidde het zelve van de drie genootschappen, te Lubek vergadert, af: want de Hanzee-steden, die eenigen zeggen dat dus genaamt zyn om hare welgelegenheit aan de zee, of aan eene voorname rivier *, zyn in vier genootschappen verdeelt, die hunne zittingen te Lubek, Keulen, Brunswyk en Dantzig hebben. Door deze verdeeldheit kneufde zy hare macht zodanig, dat zy sedert nooit hebben durven onderstaan eenigen twiift met de koningin van Engelandt te verwekken. De Engelschen in het tegendeel bragten hunne koopmanschappen tot in hunne steden, daar zy meer goederen, dan de eerste aan de laatste bragten, vertierden. Ondertusschen zyn de koningen van Groot-Britannië voortgevaren haar te begunstigen, en koning Karel bekrachtigde hare voorrechten in eene volle Raadsvergadering.

Om weder tot den koning van Polen te keren, hy was naar Zweden vertrokken, met gedachten van zich het bezit van deze kroon te verzekeren, die zyn oom hem met toestemming van de Staten van het landt, die hem de zelve wilden opdragen, trachtten te ontroven. Deze laatste hieldt toen zynen neef voor de sterkte Starckenburg * zeer naauw ingesloten, en daar was het, dat de gezant van Elizabeth by hem kwam. Hy kreeg niet dan beleefde woorden, zonder ordentelyke brieven te bekomen, om dat, gelyk de koning zich zelf uitdrukte, de zelve van gener waarde zouden zyn geweest, zo lang zy niet door de vergadering van het ryk, die de verbonden, met vremde vorsten gemaakt, moest bekrachtigen, waren afgevaardigt. De gezant was te vrede met dit antwoordt, dat hy zich onder het zegel van den koning deedt geven. De onderzegelbewaarder wilde hem ook andere verzegelde brieven ter handt stellen; maar hy weigerde de zelve aan te nemen, naardien hy hadt gemerkt, dat men in het opschrift de koningin zyne meesteres alle de tytelen niet gaf, die haar toekwamen, willende liever deze brieven nooit ontfangen dan de zelve aannemende een stip af-
staan

1597. van Eduard den VI (zie zyne regering fol. 154) gegeven, weg. Maar de Stillyard bleef in zyn geheel.

Bekwaamheit van Elizabeth.

Waar in de Hanzee-steden bestaan.

* van het Duitfche woordt AN OFAAN zee, dat is, nabij de zee.

Gesteldheit van Polen.

* of Seiburg, in het Zuidder Gothlandt gelegen.

1597.
Plegtig-
heit in
het we-
derbren-
gen van
de orde
van den
Kouffo-
bandt.

staan van de hoedanigheid van zyne souvereine.
Daar kwam dit jaar een buitengewoon gezant-
schap van *Christiaan* den IV, koning van Dene-
marken, te Londen. *Whiteveldt*, zyn zegelbe-
waarder, was daar de voornaamste van. Hy bragt
de versierfelen van de ridderorde van den Kouffo-
bandt, daar de koning *Frederik*, vader van *Christi-
iaan*, mede was bekleed geweest, wederom,
volgens de instelling, in het negende jaar van de
regering van *Elizabeth* gemaakt. Deze instel-
ling bragt mede, dat de ridders by hunne in-
huldiging een eedt moesten doen, dat zy hunne
erfgenamen zouden gelasten, de klederen en
edelgesteenten, die men hen met de rid-
derorde zondt, aan het Kapittel van Windsor
na hun overlyden weder te zenden. Deze we-
dergeving gechiedt gemeenlyk met zeer veel
plegtigheid. De gezant verselde de zelve van
zynen kant met een soort van lykreden, waar
in hy den lof van de orde ophaalde. *Garter*,
wapenkoning, antwoordde uit den name van
de koningin en van het Kapittel in beleefde
bewoordingen van lof en rouwbeklag, en ver-
zekerde den gezant, dat de naam van den vorst
zynen meester in de handvesten van de orde
ter eeuwiger gedachtenisse zou ingeschreven
blyven.

De Deensche gezanten waren nog gelast de
vernieuwing der oude verbonden tusschen de
twee kronen te verzoeken, en te klagen over
de vyandelykheden der Engelsche kapers, die
den koophandel der onderdanen van *Christi-
aan*, terwyl zy op de kusten van Noorwegen
en van Yslandt kwamen visschen, tegen het
verbondt grotelyks benadeelden. Zy boden ook
hunne bemiddeling aan om eene verzoening
tusschen Engelandt en Spanje uit te werken.
De koningin ontving de gezanten zeer beleefde,
en bewilligde in het vernieuwen der oude ver-
bonden tusschen de twee natiën. Maar zy
verwierp de bemiddeling van den koning van
Denemarken om de vrede met den koning van
Spanje te bewerken. *Het staat aan den laat-
sten*, zeide zy tegen den gezant, en niet aan
my, noch aan myne vrienden, de zelve, na dat
by ze gebroken heeft, weder te zoeken. *Het zou
de achtharheit van de kroon en de myne grote-
lyks vernedert zyn, den eersten stap tot het eindigen
van een oorlog te doen, dien ik niet heb begonnen, en
waar van de getrouwheit en moedt van myne onder-
danen my in staat stellen het einde niet te vrezzen.
Voorts*, vervolgde zy, *is het geen tydt voorstellingen
van vrede te doen aan een vyandt, die op nieuw den
koning van Frankryk, den waardsten van myne bond-
genoten, zyne beste en voornaamste steden heeft af-
genomen. Wat veiligheid zou 'er voor Engelandt
zyn, indien Spanje Frankryk bemachtigde?*

Camb-
den.
Thuanus.
Metzeray.
Verove-
ring van
Amiens.

Dit geschiedde in den tydt, waar in de Span-
jaarden Amiens by verraschinge innamen. De-
ze slag ontroerde *Henrik* den IV zeer, die niet
dacht dan om zich te vermaken. Hy was even
ontwaakt uit een slaap, daar hy in gevallen was,
gekomen zynde uit het geselschap, wanneer de
bode hem daar de tyding van bragt. Dit was
een verschrikkelyk ontwaken voor hem. Hy
wendde zich aantonts naar den kant van Engelandt,
belastende zynen gezant krachtig by de
koninginne om een bystandt van vier duizend
Engelsche soldaten aan te houden. *Elizabeth*
stondt hem het volk toe; maar zy verschoon-
de zich het zelve te onderhouden, dewyl zy
door de laatste uitrusting van hare vloot tegen
Spanje en de koften van hare legers in Ier-
landt uitgeput was. De gezant bragt de on-
macht van zynen koning om de hulpbenden

te betalen by, en om hare Majesteit tot het
verschieten over te halen zeide hy haar, dat de
paus zeer voordeelige bedingen aan den Aller-
christelyksten koning om vrede met den kon-
ing van Spanje te maken hadt voorgelagen,
mits de eerste Engelandt aan het goedvinden
van den laatste zou overgeven.

De koningin wierdt daar door ongerust, en
schreef aan den ridder *Mildmay*, haren gezant
by *Henrik*, om daar tegen krachtadige ver-
togen by dezen vorst en zyne Raden te doen.
Deze staatsdienaar deedt het mogelyk met al
te veel drift: zyne openhertigheid en zyn on-
verduldt, aan die van zyne natie eigen, kon-
den het onzeker en twyfelachtig antwoord
van den Raadt van *Henrik* niet verdragen. Hy
beschuldigde hen van verstandhouding met
Spanje, en van onstandvastigheid ten aanzien
van de koningin zyne meesteresse.

De Raadt van *Elizabeth* geloofde echter, al-
les wel overdacht hebbende, dat het gedrag
van het hof van Madrid omtrent de vrede al-
leen diende om *Henrik* den IV in slaap te wie-
gen, en hem overhoop te werpen met hare
Engelsche Majesteit, terwyl de Spaansche vloot
van Calais zou vertrekken, om eenslags in
Engelandt te landen. De koningin was mede
van deze gedachten: zy wilde derhalven haren
bondgenoot niet verlaten; maar verzekerde hem,
dat zy de benden, die zy hem besloten hadt
te zenden, zou betalen, mits hy haar eene stad
in Pikardië, of Bretagne aanwees, daar zy ge-
makelyk konden landen, en wel geplaatst zou-
den zyn. De koning vatte haarby haar woordt,
en boodt haar Calais aan, toestaande; dat zy
deze voornamste stad tot verzekering van het
geldt, dat hy haar reets schuldig was, en dat
zy nog zou verstreken, zou behouden, in-
dien zy de Spanjaarden daar uit kon jagen.
Deze onderneming was onmogelyk, ten zy
men eene andere stad hadt om te landen, waar
toe hy Boulogne voorloog. Hy hadt twee
inzichten, te weten de wederkryging van Ca-
lais, en die van Amiens. Deze laatste stad
ging hem meer dan andere ter herte, en het
verdrag van *Elizabeth* zou mogelyk gelukt
hebben, indien hy gedurende den tydt der on-
derhandeling Amiens niet weder ingenomen
hadt na eene moeilyke belegering, die de aarts-
hertog *Albert* niet kon opstaan. De Engel-
schen blonken in de aanvallen uit, waar over
de koning brieven van dankzegginge en vol-
roem, die hy de ridders *Baskevill* en *Savage*,
hunne kolonels, gaf, waar van een in het beleg
sneuvelde, aan *Elizabeth* schreef. De herne-
ming van deze hoofdstad van Pikardië vertraag-
de de onderhandeling met *Elizabeth*, en door
de vrede, in het volgende jaar met de Span-
jaarden gemaakt, verviel de zelve t'eenemaal.

Deze twee koningen verlangden even zeer,
schoon om onderscheide redenen, een einde van
den oorlog te zien. *Philips*, die zyne dootd voel-
de naderen, wenschte zyne staten in rust aan zy-
nen opvolger na te laten, en *Henrik* wilde de zy-
ne, door buiten- en binnenlandsche oorlogen
verwoest, wederom in een beter staat brengen.
Elizabeth, van hunne gedachten onderrecht,
trachtte van haren kant goede maatregels te ne-
men om door hunne vereeniging geen schade
te lyden. Ten dien einde vergaderde zy haar
Parlement te Westmunster, daar het zyne zit-
tingen op den 24 October opende, en op den 9
February eindigde. Beide de Kamers toonden om
het zeerst hunnen yver voor het vaderlandt en
voor hunne souvereine, en de uitslag beantwoordde

1597.

Eliza-
beth be-
sluit Hen-
rik by-
standt te
doen.

Herne-
men van
Amiens.

Het Par-
lement
beroe-
pen.

1597. de de verwachting van *Elizabeth*, of, om beter te zeggen, de zelve ging hare verwachting en begeerten te boven.

Thomas Egerion. De grootzegelbewaarder * vertoonde, dat hare inkomsten waren uitgeput, en een gedeelte van hare domeinen verpand om de rust aan Engelandt, die zo vele dwingelanden niet hadden kunnen storen, weder te geven. Maar, vervolgde hy, *hunne verwoedheit duurt nog, en indien wy ophouden onze vloeten op hunne kusten te zenden, zullen wy haast de hunne op onze kusten zien. Aan u staat het, Heeren,* zeide hy, zyne reden tegen het Lagerhuis vervolgende, *te onderzoeken wat bystandt gy aan het vaderlandt by deze gelegenheit, daar het nodig is hare Majesteit in staat te stellen om hare macht ter zee en te landt te kunnen onderhouden, wilt geven. De koningin schryft u geen wetten voor; zy is verzekert van uwe genegenheit, en gy zyt verzekert van de hare.* Hy vermaande hen ook met het Hogerhuis te werken om zodanige wetten, als men nodig zou oordeelen tot bedwinging van te veel vrydom, ongeschiktheid en afpersingen, tot handhaving van de zuiverheit van den Godsdienst en het welzyn van het gemene best te maken.

Wetten van het Parlement. De voornaamste van deze wetten raakten de herstelling van een groot getal verlatene dorpen, en de vernieuwing van de wet van *Henrik den VII* en *Henrik den VIII*, de welke verboodt bouwlandt tot weilandt te maken. Men droeg ook zorg voor de armen, en men verboodt op zware straffe zich op eene onbehoorlyke wyze van de goederen, tot hun onderhoudt geschikt, meester te maken: eene noodzakelyke wet, zegt de schryver, en die tot roem van den wetgever zou strekken, indien het de natie geen schande aandeedt, dat men de zelve hadt moeten maken. Men stont ook de stichting van Godshuizen toe, waar van de inkomsten jaarlykch geen twee honderd ponden Sterlings zouden te boven gaan. Men zorgde insgelyks voor de verligting der verminkte soldaten en matrozen, die den Staat hadden gediend. Men maakte ook wetten tegen de leeglopers, woekeraars, verleiders, rovers, en om alle overlast en bedriegeryen der pachters te beteugelen. Vervolgens tradt men tot de kerkelyke regering, en men bekrachtigde de afzetting van de Roomsche bisschoppen, in de eerste jaren van *Elizabeth* geschied. Het Parlement verklaarde hen wettig afgezet, en de Hervormden, die hen waren opgevolgt, wettig beroepen en bevestigt.

Dankzeggingen van het Parlement aan de koningin. Beide de Kamers, niets meer te verreechten hebbende, eindigden hare zittingen met eene dankzegginge aan hare Majesteit, die zy wilden dat in hun aantekeningboek zou geplaatst worden, om tot een altoosdurend gedenkteken van hunne dankbaarheid te verstrekken. Het Parlement erkende haar naast Godt voor de hersteller van den Godsdienst en de bronader van het welvaren van het landt. Zy dankte haar voor de herstelling van het eene, en de handhaving van het andere; onwaardeerlyke goederen, die zy aan Engelandt door haar gezag met eene zo wonderbare wysheit, en door hare bescherming met eene zo heldhaftige moedigheid tegen den inval der vyanden hadt bezorgt; verdedigende Ierlandt, verscheurt door binnenlandsche oorlogen en door de invallen der vyanden; Vrankryk bystaande, en de Vereenigde Nederlandsche provincien behoudende, die twee naburige staten en bondgenoten van Groot-Britannië waren. Om

hare Majesteit te betuigen, hoe gevoelig de natie van zo vele weldaden was, en haar in staat te stellen het genot der zelve te verzekeren, verklaarde het Parlement, dat de geestelykheit haar drie onderstanden toestondt *: de wereldlyke ook zo veel, met zes maal den vyftienden en tienden penning, verzoekende hare Majesteit goed te vinden, dat dit in het aantekeningboek wierdt gestelt, gelyk voor dezen was geschied, op dat deze milde bewilliging van haar volk by deze buitengewone noodzakelykheit niet mogt in gevolg getrokken worden om diergelyke op andere tyden te eischen, waar in zo veel noodzakelykheit niet zou zyn.

De Lord *Thomas Vere* wierdt door eene bill in de waardigheid van zyn huis herstelt. Zyn vader was van het Parlement, onder *Eduard den VI* gehouden, om dat hy zyn oom hadt willen vergeven, gebannen, en naderhandt onder de regering van *Maria* over gekwetste hoogheit gevonnit geweest. Maar deze koningin hadt hem van deze misdaadt vrygesproken, en hy verwierf van *Elizabeth* opene brieven, waar door hy op nieuw tot baron van la *Vare* verheven, en alle voorgaande vonnissen vernietigt wierden. Ondertusschen bleef 'er een vlek over in deze herstelling, die dit huis den rang zynor voorzaten deedt verliezen, kunnende geen plaats, noch zitting nemen dan gerekent van den dag, dat het herstelt was. Het Parlement nam deze zwarigheid weg met het goedvinden van hare Majesteit, die dezen edelman gaarne nieuwe tekenen van hare gunst gaf. Men vondt, dat het vonnis tegen zynen vader alleen zyn persoon raakte, zonder betrekking op zyne nazaten; zo dat het Pairschap niet anders dan opgeschort, en geenzins vernietigt was geweest, om welke reden de zoon weder in het volle genot en aanzien van zyn huis na zyne doodt tradt, en het Parlement plaatste hem tusschen de Lords *Willoughbi* † en *Barklai*.

Het zelve Parlement deedt uitspraak over een groot geschil rakende de voorzitting, die de Lord van *Walden* boven de baronnen en burggraven wilde hebben. Het was *Thomas Howard* *, jonger zoon van *Thomas Howard*, hertog van *Nordfolk*. Zyn eisch was gegrond op het gebruik, in het ryk vastgesteld, het welk vordert, dat de jonger zonen der hertogen den voorrang boven de burggraven zullen hebben: want de oudste hebben den tytel en rang van marquis. Maar men antwoordde hem, dat dit voorrecht geen plaats in het Parlement hadt, daar men de order der Pairschappen volgde, zonder benadeeling van de voorrechten der geboorte. Men bragt daar toe een binnenlandsch voorbeeldt by. Namentlyk, het Parlement, ten tyde van *Henrik den VIII* gehouden, het welk het aldus beslist hadt tegen den grave van *Surrey*, die den voorrang boven alle graven in de hoedigheid van marquis, als oudste zoon van den hertog van *Nordfolk*, hadt verzocht. Zyn eisch wierdt hem ontzegt, behoudens zynen voorrang by andere plegtigheden.

Twee doorluchtige personen stierven dit jaar in Engelandt, namentlyk, Mylord *Cobham* en de marquis van *Winchester*. De eerste, *William Brocke* genaamt, was ridder van den Koussebandt, kamerling van de koninginne, konnestabel van het kasteel van *Douvres*, landvoogdt en zegelbewaarder van de *Vyf Havenen*. *William Powlet* †, marquis van *Winchester*, was de derde van dit huis, na dat het in het jaar 1551 door *Eduard den VI* met het marquizaat- of markgraafschap was vereert.

1597.

Buitengewone belasting vrywillig toegeestaan. * Zie de waarde van dezen onderstandt fol. 461 op den kant aangetekent.

Herstelling van Mylord *Vare*.

† vanden tak van *Eresbi*.

Geschil over de voorzitting door het Parlement afgedaan. * Naderhandt graaf van *Suffolk*.

Doet van Mylord *Cobham* en van den marquis van *Winchester*.

† of *Pauler*.

De

1598.
Camb-
den.
Thuanus.

De onderhandeling van vrede met Vrankryk en Spanje bleef nog al duren, en het was *Elizabeth* onmogelyk te beletten, dat de zelve gefloten wierdt. In het begin trachtte de Allerchristelykfte koning voorzichtige maatregels omtrent haar te gebruiken. Hy deedt haar door zynen gezant *Du Mas* vertonen, dat hy de onderhandeling, die het Spaansche hof hem voorgelagen hadt, niet kon weigeren; maar hy wilde nergens in bewilligen, zeide hy, zonder goedvinden van hare Majesteit en de Staten der Vereenigde Nederlanden, met welke hy in een naauw verbondt was getreden; dat hy zyn voornemen aan de algemene Staten ook zou bekend maken, ten einde de koningin en zy hem vertrouwde personen, die van hunne gedachten wel onderrecht waren, konden zenden, met welke hy over hun algemeen belang zou kunnen te rade gaan. De koningin zondt hem den ridder *Robert Cecil*, eerste geheimfchryver van Staat, *Herbert*, meester der verzoekschriften, en *Wilkes*; maar deze laatste kwam kort na zyne aankomst te sterven. De algemene Staten zonden hem *Justinus van Nassau* en *Barneveldt**, en vaardigden ter zelve tydt andere gezanten naar Engelandt af, om *Elizabeth* te verzoeken, dat zy, indien zy de vrede niet kon beletten, ten minste zich daar buiten wilde houden.

* of
Olden-
barne-
veldt.

De koningin vondt hun verzoek goed, en maakte daar een voornaam artykel van, daar zy hare gezanten mede belafte, hen verbiedende iets te doen buiten de gezanten van de Vereenigde provinciën. Zy gat hen ook verscheide bevelen, die hare kroon in het byzonder raakten, belastende hen wel acht te geven op het gedrag van Spanje, en te letten of het zelve deze onderhandeling wel ernst was, dan of het niet weder, volgens zyne gewone streken, met de onderhandeling van *Bourbourg* † overeenkwam, en gelyk de gezant van *Henrik den IV* haar te verstaan hadt gegeven, dat dit verdrag tot een grondslag dat van *Cateau** in *Cambresis* zou hebben, en dat men daar by bedingen zou, dat de steden, die ieder Staat waren ontnomen, weder zouden gegeven worden, belafte zy aan hare gemachtigden op de wedergeving van *Calais* te blyven staan, zullende aan Vrankryk de som, daar men in was overeengekomen †, betalen: maar het vredesverdrag, zonder *Elizabeth* daar in te begrypen, tusschen de twee koningen gefloten zynde, wierdt niet eens op haren eisch acht geflagen, en *Calais* wierdt aan *Henrik den IV* wedergegeven.

De Engelsche gemachtigden, op hunne aankomst vernomen hebbende, dat de Allerchristelykfte koning te *Parys* niet was, maar dat hy in *Bretagne* tegen den hertog van *Merkeur* te veldt was getrokken, besloten derwaarts te gaan. Zy vonden zyne Majesteit te *Angers*, daar zy gehoor kregen. *Cecil**, die het woordt deedt, gebruikte al zyne welsprekendheit om dezen vorst de vrede met Spanje af te raden. Het antwoordt van den koning was, dat hoe prysfelyk zyne redenen tot voortzetting van den oorlog ook waren, hy nog veel dringender redenen hadt om de koningin zyne meesteresse te verzoeken den zelve te willen eindigen; dat het waar was, dat zy tot dezen tydt den zelve met roem hadt gevoert: maar dat 'er meer roem en meer voordeel by eene duurzame vrede was dan by een oorlog, die niet dan schade na zich sleepte. *Wat my betreft*, vervolgde hy, *seboon ik van de wieg af in den oorlog ben opgevoed, en den zelve met eene grote begeerte bemis, doe ik echter myne begeerte voor mynen plicht wyken. Ik ben koning, en heb een groot*

* *Robert Cecil*, zoon van *Mylord Burleigh*.Beweeg-
redenen
van *Hen-
rik den
IV* tot
de vrede
met
Spanje.

volk te beschermen; ik zou my bezwaart vinden hun bloedt in veldslagen te plengen, om myne staatzucht te voldoen, wanneer de Voorzienigheit my eene voordeelige vrede aanbiedt, overeenkomende met myne eer, nuttig voor myne onderdanen, en daar ik de belangen van myne bondgenoten by kan in acht nemen.

Cecil antwoordde, dat de koningin zyne meesters wel van de zelve gedachten zou zyn, dewyl zy oordeelt, dat zy zich genoeg gewroken heeft over den hoon, dien zy en de Engelsche natie hebben geleden, om geen misnoegen meer tegen Spanje te hebben; dat zy alleen wenschte te weten wat verzekerdheit 'er was met eene kroon te handelen, die, gelyk zy ondervonden hadt, haar woordt zo menigmaal niet was nagekomen; dat zy alleen uit was om haar persoon en ryk tegen alle bedrog, daar het geheugen van het voorledene haar voor deedt beven, te dekken. Ter zelve tydt verzocht hy den Allerchristelyksten koning haar opening te willen doen van de wyze, op welke Spanje vrede met Engelandt wilde maken, en of de Vereenigde provinciën mede in dat verdrag zouden begrepen zyn. *Henrik den IV*, door dit verzoek gedrongen, moest bekennen, dat de onderhandeling voor zyne bondgenoten nog zo ver niet, als wel voor hem was gevordert, en dat zy ook zo veel reden niet hadden om een oorlog te eindigen, daar zy meer nadeel door aan hunne vyanden dan aan zich zelve hadden toegebracht. Wat hem aanging, hy was de lydende party, die de voornaamste steden van zyn ryk in handen van zyne vyanden zag, die hem de zelve weder wilden geven.

Het was te vergeeffch, dat *Barneveldt*, gezant van de Vereenigde provinciën, aan de staatsdienaars van *Henrik den IV*, in de tegenwoordigheit van die van *Elizabeth*, zyne vertogen deedt, en vroeg, of het met de eer van zulk een groten koning overeenkwam bondgenoten te verlaten, met welke hy door verbonden, die zyn koninklyk woordt onschendbaar maakten, verknocht was? *Het is waar*, zeide hy met veel vrymoedigheid, *dat men te veel voorbeelden van vorsten heeft, die de inzichten van hunne staatkunde boven hun gegeven woordt stellen; maar het is meest altydt van droevige gevolgen geweest; overeenkomende met hunne woordschending: want men zegge wat men wil, de souvereine macht heeft zelfs goede trouw nodig om zich staande te houden, en indien naar haar voorbeeld anderen ontrouw zyn, is het onmogelyk lang te bestaan.* Vervolgens boodt hy een bystandt van zeven duizend man en vyf en twintig oorlogfchepen aan om *Calais* weder te winnen, indien Vrankryk de belegering daar van wilde ondernemen, belovende daar benevens, dat de algemene Staten ten dien einde eene krachtige afwending zouden maken. De zegelbewaarder † antwoordde, dat dit voorstel zyne opmerking wel verdiende, en nam aan den koning daar van te spreken. Echter deedt hy hem begrypen, dat Vrankryk de vrede zo nodig hadt, dat het de zelve zonder zich in de uiterste ellende te werpen niet kon afflaan.

Van den anderen kant hadden de Hollandfche gezanten bevel naar geen voorstel te luisteren, en die van *Elizabeth*, gelaft van niets buiten hen te doen, wilden nergens meer van horen spreken: waarom *Cecil*, achtervolgens zynen last, sterk aandrang op de verplichting, die de koning hadt van den oorlog te vervolgen, ten zy hy zich, als hy zeide, door de staatkunde van de genen, die de vorsten met beweegredenen van noodzakelykheit weten in te nemen, liet overhalen. Hy achtte, dat het hem niet vry stondt zyne bondgenoten voor zyne byzondere belangen en tot hun

1598.

Verto-
gen van
den En-
gelschen
gezant.Andere
vertogen
van den
gezant
der alge-
mene
Staten.† of kan-
celier.

nadeel te verlaten. *Is het also,* vervolgde de gezant, *dat zo vele heerlyke betuigingen, aan den grave van Shrewsbury gedaan, wanneer het aanvallend en verwoed verbondt bekrachtigt en nog meer versterkt wierdt door de eige handt van den Allerchristelyksten koning, aan onze koninginne geschreven, nagekomen worden? Moet men niet zeggen, dat, terwyl zy haar woordt heiliglyk nakomt, Frankryk zich weinig aan het zyne laat gelegen zyn? Ten minste,* vervolgde hy, *dat men aan de koninginne myne meestersse het geldt, dat zy zo mildelyk en edelmoediglyk heeft geleent, wedergeve. Zy heeft daar geen berouw over; maar des niettegenstaande zal de geringe achting, die men voor haar heeft in een verdrag, dat men met zo groot een haast tegen haar goedvinden sluit, haar leren in het vervolg wat omzigtiger te zyn, en hare weldaden niet te plaatsen dan daar zy erkentenis heeft te wachten.*

Brief van Elizabeth aan Henrik den IV.

De Franche staatsdienars, overtuigt van dit rechtmatige verwyrt, ontveinlden hun ongenoege, en antwoordden niet dan met beleeftheden. De koning zelf, daar van onderrecht, betuigde opentlyk de verplichting, die hy aan hare Engelsche Majesteit hadt, en verzekerde, dat hy geen gelegenheit zou laten voorbygaan om haar zyne erkentenis te tonen. Maar dit waren niet dan woorden, die Elizabeth, terwyl zy een gansch tegenstrydig gedrag gewaar wierdt, geenzins konden voldoen. Zy schreef aan den koning, en belastte haren gezant, dat hy hem voor oogen zou stellen, dat het zyne eer en zyn gewisse raakte niets tegen hare overeenkomst met hem te beginnen. *Kunt Gy, schreef zy in hare brieven, eene vrede met den koning van Spanje, wien en mynen vyandt, aangaan, zonder te denken, dat Gy aan het bloedt van myne onderdanen, die ik tot wien dienst heb gezonden, verplicht zyt de voordeelige bedingen te doen genieten, die Gy hen dwingt U toe te staan? Geloofst my, verlaat geen ouden vriendt ten gevalle van een nieuwen, die het zo waardig niet is. Dat men niet zegge, dat de heiligheit en de trouw der verbonden alleen strikken tusschen vorsten zyn, die yver voor de deugd hebben. Laat ons altydt vereenigt blyven; daar is geen ander middel om ons van den invoal, daar wy mede bedreigt worden, te bevryden. Dit is het zinnebeeldt van een bondel pylen: wanneer de zelve zamengevoegt zyn, is niemant machtig de zelve te breken; maar niets is ligter dan de zelve aan stukken te slaan wanneer zy van een gescheiden worden. Deze vry krachtige vertogen belgden den koning; maar zy beletten hem geenzins de vrede aan te gaan.*

Vrede van Vervins.

De gemachtigden waren te Vervins byeengekomen, daar de vrede op den 2 May, door de bemiddeling van de gezanten van den paus, na dat de onderhandeling drie maanden hadt geduurt, gesloten wierdt.

Overlegging in den Raadt van Elizabeth over de vrede.

In dezen tydt nam men in Engelandt, met toestemming van de koninginne, in overleg, of het beter was vrede te maken, of den oorlog voort te zetten. Die voor de vrede waren lieten hunne vreugde, door een zo aangename naam verlokt, blyken. Zy verfoeiden den hatelyken naam van oorlog, zo verschrikkelyk, als de andere aangenaam voorkwam, en zeiden, dat indien de Engelsche natie het eerste omhelde, en van het twede een einde maakte, zy zich zou bevryden van de schuldt, die de vyanden haar steeds te last leiden, dat zy de gansche wereldt door hare wapenen hadt beroert. Vervolgens tot de byzonderheden der beweegredenen, die de vrede beminnellyk, en te gelyk nodig maakten, overgaande, zeiden zy, dat 'er geen ze-

III Deel.

kerder middel was om op eenen slag de vyanden van den Staat en van de koninginne te dwingen, waar uit ter zelve tydt de rust en de overvloedt in het ryk zou voortspuiten; dat de keizer zyn gebodt tegen de Engelsche kooplieden, in de Ryks-vergadering wegens de klagen van de Hanzee-steden genomen, weder zou intrekken; dat men geen krygsvolk meer te lichten, en de gemeente tot des zelfs onderhoudt geen belastingen meer zou op te leggen hebben; kortom, dat Engelandt een volmaakt geluk zou genieten: gerust van binnen en van buite; hebbende niets van Spanje te vrezen; een bondgenoot van Frankryk zynde; doende de oude verbonden, met het huis van Burgundië ten aanzien van den koophandel gemaakt, vernieuwen; schatten in overvloedt door hunnen koophandel en scheepvaart vergaderende. Voorts, dat de algemene Staten geen reden konden hebben om met recht te klagen, dat de koningin hen verliet, dewyl zy geen verbindtenis met hen hadt aangegaan, die haar de handen bondt; dat zy aan het gemaakte verbondt door het verschafte geldt en soldaten gedurende een zo langen oorlog hadt voldaan; dat zy nu verder op het welzyn van haar ryk, dat men door eene vrede wilde beveiligen, moest denken. Vervolgens onderzocht men de koften, die men gedwongen zou zyn te doen om den oorlog langer te voeren; de onzekerheit van den uitflag; de zwarigheit der ondernemingen; dat men zich in meer gevaar wierp dan men goeden uitflag kon hopen; de gachelykheit der overwinninge, en het byna onvermydelyk verlies, dat men tot in het herte van het ryk hadt te verwachten.

Het toegensyrdige gevoelen.

Die voordeden oorlog waren zeiden, dat men zich door diergelyke redenen liet verleiden; dat dit zelfs een ingeven van Spanje was, het welk eene wapenschorring van eenige jaren zeer nodig hadt; maar dat het niet zo haast tot zyne rust zou gekomen zyn, of men zou het zelve met meer verwoedheit dan te voren op zyne naburen zien aanvallen. Men voegde daar by, dat de koningin geen vrede kon maken zonder de Vereenigde provinciën te verlaten, de aanmerkelyke som, aan haar geleent, te verliezen, en aan den koning van Spanje de steden over te geven, die zy tot verzekering in bezitting hadt: zaken, die alle zo veel tot schande en nadeel van hare Engelsche Majesteit, als tot roem en voordeel van hare vyanden strekten.

Men antwoordde vervolgens op de zwarigheden, die men bybragt omtrent de overwinninge, die de Engelschen zouden kunnen behalen. Men zeide, dat het gemakkelyk zou zyn zich met tien duizend man, onder een overste van onderinding angevoert, van de schatten van Peru en van Goud-Castilië meester te maken, met daar eene landing van volk te doen, dat zich aldaar als eene volkplanting neder zou zetten, en dat men zorg zou dragen telkens te vernieuwen; dat men niets hadt te vrezen van de Spanjaarden, die aldaar woonden, noch van die het hof van Madrid daar naar toe zondt; dat de eersten de verwyfdheit der ingeborene Amerikanen, met de lucht van een zo lieflyke landstreek in te ademen, hadden ingezogen, en dat de anderen, door de mocielykheden van de reize afgemat, op hunne aankomst in geen staat zouden zyn de Engelschen, gereed om hen te bevechten, aan te tasten.

Mylord Burleigh, grootschatmeester, zo verstandig, als gematigt, was voor het eerste gevoelen. Hy vondt in de vrede niet dan een verze-

Mylord Burleigh verklaart zich voor kerd de vrede

1598.

kerd welzyn, voor het tegenwoordige noodzakelyk, en in den oorlog niet dan twyfelachtige gevallen, veruitziende verwachtingen, en eene gestadige vrees, gevolgt van overgrote kosten in een tydt, dat de schatkist uitgeput, en de gemeente tot opstandt gereed was, indien men haar met nieuwe belastingen bezwaarde; daar hy byvoegde, dat men weinig staat op den bystandt der algemene Staten, en nog minder op de vriendschap van de vorsten, hunne bondgenoten, kon maken, endat men daarenboven zich wachten moest voor de ontrouw der kwaadgezinde landgenoten.

De graaf van Essex is voor den oorlog.

De graaf van Essex kante zich krachtig tegen den grootschatmeester. Deze heer, die meer moedt dan dapperheit bezat, en niet anders dan naar oorlog, daar hy sedert zyne jonge jaren in was opgevoed, verlangde, deedt de party, die voor den oorlog was, boven dryven. Hy sprak zelfs met zo veel hevigkeit, dat hoe gematigt de grootschatmeester ook was, hy zich niet kon wederhouden hem de woorden uit den LV Psalm: *Een bloeddorstig man zal niet tot de helft van zyne dagen komen*, toe te duwen; eene toepassing, die in het vervolg maar al te waar bevonden wierdt.

Eenigen sehryven de genegenheit van den grave van Essex voor den oorlog aan zyne staatzucht toe. Anderen zeggen, dat hy niets dan de eer en de welvaart van zyn vaderlandt beoogde, het geen hy zelf in een verdedigingschrift, dat hy ten uien einde hadt gemaakt, betuigde. Hy vertoonde daar in, dat Spanje niet ter goeder trouwe te werk ging, en dat het geen ander oogmerk hadt dan Engelandt door eene bedriegelyke vrede in slaap te wiegen, onder welker glimp het hof van Madrid nieuwe toebereidselen zou maken om het te overvallen. Terwyl hy daar aldus over redeneerde, hadt het hof van Madrid eenen zynen zendelingen afgevaardigt om hem door schone beloften, die zyne staatzucht streelden, over te halen. Deze verleider was een gevluchte Engelschman, genaamt *Rolfson*, die in het eerst beleedt met geen ander oogmerk gekomen te zyn dan om de gemoederen tot de vrede te bewegen: doch naderhandt bekende hy, dat de Jesuit *Creswel*, en de andere aanhangers van Spanje hem hadden gezonden om de gelegenheit der steden en sterkten van het ryk af te tekenen, de Roomschgezinden tot opstandt aan te moedigen, en die naar hem wilden luisteren, en boven al den grave van Essex, het kostte wat het wilde, om te kopen.

Spanje wil den grave van Essex ontopen.

De graaf van Essex vergeet het ontzag.

* Een bediende, die altyd den eersten geheimfchryver van Staat versiet.

De koningin geeft hem een oortyg.

In dezen tydt rees 'er nog een ander geschil aangaande het onderkoningfchap van Ierlandt. Dit gebeurde in het vertrek van de koninginne tusschen hare Majesteit en dezen Mylord, in de tegenwoordigheit van den zeevoogdt, den geheimfchryver *Cecil*, en den klerk van het zegel *. Hare Majesteit stelde den ridder *Kuolles*, oom van den grave van Essex, voor: maar deze laatste, willende den ridder *George Carew* het hof doen verlaten, drong styfhoofdig aan om deze keur op hem te doen vallen. Zyne drift in dit geschil deedt hem zyne achting voor de koninginne, aan welke hy zyn rug met kleinachting toe keerde, en haar kwaad bescheidt gaf, vergeten. Deze vorstin, die in diergelyke gevallen zich zelve nooit kon bedwingen, wreekte deze kleinachting met hem een slag aan het oor te geven, belastende ter zelve tydt haren moedwilligen onderdaan uit haar gezicht te gaan, en nooit weder in hare tegenwoordigheit te verschynen. Deze trotsche Mylord, door zulk een hoon,

dien hy niet kon verdragen, getergt; sloeg zyne handt aan den degen, als of hy haar wilde doorfteen. De zeevoogdt hadt veel moeite hem uit de kamer te doen gaan: hy raakte daar eindelyk uit, en schuimbekte van boosheit, zwerende, dat hy zulk een hoon van *Henrik den VIII*, hoe heerfchzuchtig de zelve ook was, niet zou verdragen hebben, en dat hy den zelve nooit zou vergeten.

Mylord de grootzegelbewaarder schreef hem een brief, om hem tot onderwerping aan te manen, voegende by zyne overredingen eene spreuk der ouden *: *Indien wy fchuldig zyn wanneer de wet ons kastydt, moet men voor het gerecht, en indien wy onfchuldig zyn, moet men voor het noodlot wyken*. Dus redenkavelde de grootzegelbewaarder: indien gy de koningin hebt beleedt, daar is geen voldoening groot genoeg om haar te geven, ver van voldoening van haar te kunnen cischen: indien gy in het tegendeel beleedt zyt, uwe voorzichtigheit, uw plicht, uw Godsdiens, alles verplicht u tot onderwerping: want het onderscheidt tusschen een onderdaan en den vorst is zo groot, dat niets tegen den laatsten opmag.

De grootzegelbewaarder vermaant hem tot onderwerping. * Van Seneca.

De graaf van Essex nam geen genoegen in deze reden; hy was de zyne kwyd, en antwoordde daar niet anders op dan als een verwoed mensch, die naar zyn verderf loopt, zeggende met afgebrokene en dreigende woorden: *Welk een fchrikelyke storm komt my oversielpen; daar is geen verwaaryker dan die van een getergden prins. Het hert van de koninginne is van my afgekeert; ik weet wat ik haar als onderdaan, als Pair, en graaf maarfchalk van Engelandt verschuldigt ben; maar ik kan geen slaafsche geboorzaamheit bewyzen. Ik heb dezen slag op myn gansche ligbaam ontfangen; ik zou niet verdienen langer te leven, indien ik weder in den dienst van eene vorstinne tradt, die my zo onwaardig heeft behandelt. Kunnen de vorsten niet misdoen? Is het, dat zy de eer van hunne onderdanen kunnen wegnemen, zonder dat hunne onderdanen het recht hebben om daar over te klagen? Is het, dat hunne macht oneindig en onbepaald is? Laat die genen de zelve verdragen, welke gewoon zyn veracht te leven, om dat zy daar de inkonften van verspillen: voor my, ten uiterste over dezen ontfangen hoon geraakt, is het onmogelyk de fmert daar van te ontveinzen: myn hert is 'er van gegrief; ik heb geen andere zyde te kiezen dan te vluchten, en my zelve van een hof, daar myne eer, zo geweldig beleedt, my verbiedt ooit weder te verschynen, te bannen.*

Wanhoop van den grave van Essex.

Zyne drift deedt hem dus spreken; maar zyne oplopendheit aan het bedaren zynde, luisterde hy naar den raadt van zyne vrienden; en zich van tydt tot tydt daar van latende overhalen, befoolt hy vergiffenis van de koninginne te verzoeken, die hy aanstonts verkreeg. Zodanig was de imborst van deze vorstinne, dat zy zo haast goed als kwaad wierdt: hare gramfchap was van korten duur en niet gevaarlyk. Men zegt, dat zy uit het boek van *Xenophon* aangaande de onderwyzing van *Cyrus* hare opdruzende driftten hadt leren betugelen, en dat zy door de onderwerping van de genen, die haar beleedt hadden, bevredigt zynde, hare zachtzinnigheit en aangeborene bezadigtheit weder aannam. Des niettegenstaande vreesden de vrienden van den grave van Essex, dat het gerucht, het welk deze zaak gemaakt hadt, hem nadeelig mogt zyn. Zy grondden hunne gedachten op een zetregel, door oneindige voorbeelden bewaarheid, namentlyk: *Dat het geluk zich zeer felden weder met iemandt vereenigt, die 'er eenmaal van verlaten is, en vorsten nog veel minder met die*

Hy luistert naar zyne vrienden.

Aardt van de koninginne, geneigt om te vergeven.

1598. *genen, die hen eens geboort hebben.*

Het geschil tusschen den grootchatmeester en den grave van Essex ontrent de vrede of oorlog gaf aanleiding tot een verbondt van de koninginne met de algemene Staten, dat als een middelmuur tusschen de verschillende gedachten versprekte. Hare Majesteit vernieuwde het verbondt; maar onder beding, dat het haar vry zou staan vrede met Spanje, indien zy het goedvondt, te maken. Zy ontsloeg zich ook van het onderhoudt der troepen in het vervolg, en stelde een tydt tot de wedergeving van het geld, dat hy hadt opgeschoten, gelyk wy haast uit het verdrag zelf breder zullen zien. De grootchatmeester stierf voor dat dit verdrag gesloten wierdt.

Doodt van Mylord Burleigh.

Hy overleedt den 4 Augusty, in den ouderdom van 77 jaren, afgeslooft van zyne veelvuldige bezigheden, en uitgeteert door de jicht en zyne hoge jaren, welke hem noodzaakten verscheide brieven aan de koninginne te schryven, met verzoek van hem van zyne bediening te ontsaan, en goed te vinden, dat hy niet anders dan op zyne zaligheid dacht. Deze vorstin, zyne ziekte verstaan hebbende, ging hem bezoeken, en troostte hem met zulke verplichtende woorden, dat men wel kon bemerken, dat de zelve uit het hert eener koninginne kwamen, die hem zeer genegen was. Zy riedt hem zyne herstelling door allerhande geneesmiddelen te zoeken, om haar nieuwe bewyzen van zynen yver te kunnen geven, op dat zy hem in vergelding nieuwe tekenen van hare goedheit zou kunnen tonen. Maar de Voorzienigheit hadt het anders besloten; weinig dagen daar na gaf hy den geest op eene zeer Christelyke wyze, die hem zyne doot deedt benyden van de genen, die hem zyn leven hadden benydt; zo dat de grootste van zyne vyanden*, hem zulk een zachten uitgang ziende hebben, betuigde, dat hy meer geticht was door hem met zo veel vreugde en verrouwen uit de wereldt te zien scheiden, dan hy geweest was door hem daar in de eerste bedieningen van den Staat met zo veel roem te zien bekleden, en dat hy zulk eene vreedzame doot boven het alleruitschitterendste leven verkoort.

* Hy wordt niet genoemd.

Zyn lot.

De koningin verloor in hem een trouwen en yverigen staatsdienaar, en het vaderlandt den besten van zyne landgenoten. Men noemde hem met recht den *Cato* van zyne eeuw. Hy bezat de wysheit, volstandigheit en gematigheit van de oude Romeinen: voorts was hy zeer geleerd, en van een uitnemend oordeel. Men schryft hem voor een groot gedeelte den voorspoedt van Engelandt onder de regering van de koninginne *Elizabeth* toe. Hy was te Bourne, in het graafschap van Linkoln, geboren. Zyn vader was *Richard Cecil*, meester van de kleerkamer van *Henrik den VIII*, van het oude huis van *Altenrennes*, al bekend ten tyde van *Willem den Rossen*, en zyne moeder *Johanna van Heckington*, erfgenaam van dat doorluchtige huis. Hy was meester der verzoekschriften van den hertog van *Sommerfet*, beschermbeer van Engelandt onder *Eduard den VI*, en geheimfchryver van *Eduard*, die hem vervolgens ridder maakte. Hy stelde zich krachtig tegen de akte rakende de overbrenging van de kroon, die de hertog van *Northumberlandt* tot nadeel van *Maria* deedt opmaken.

Deze tegenkanting maakte, dat hy de gunst van deze prinsesse bekwam wanneer zy koningin wierdt: maar van haar geloof niet zynde wierdt hy in gene zaken gebruikt, het welk hem het belang van *Elizabeth* deedt aankleven. Deze laatste betoonde hem hare erkentenis van het begin van hare regering af, en maakte hem *III Deel.*

Raadt van State, en twee jaren daar na meester van de *Wards**; eene voornam bediening, welkers rechtsgebiedt zich over de lenen van alle de onmondigen uitstrekt, die onder de bewaring van den koning vervallen. De zelve was ingestelt van *Henrik den VIII*, en is afgeschalt door *Karel den II* (a). Hy nam de zelve met zeer veel oplettendheit waar, even getrouw aan den vorst, als aan de onmondigen; weldoende aan zyne vrienden, ingetogen voor zich zelve, geduldig ten aanzien van zyne benyders, wier gedrag en tegenkanting hy door zyne zachtzinnigheit meer dan door zyne tegenstreving overwon; zo dat de koningin zelf niet wist wat in hem het meest te pryzen was, of zyne vroomheit, of zyne voorzichtigheit. Na dat zy de zelve dertien jaren hadt ondervonden, maakte zy hem baron van *Burleigh* en grootchatmeester †.

1598. * of algemeen bestierder van alle onmondigen.

† den 25 February 1572.

Hy bekleedde deze voornam plaats met de zelve bekwaamheit en de zelve naarstigheit, als hy hadt doen blyken in het waarnemen van die van meester van de *Wards*, en hieldt byna het zelve gedrag. Hy stelde in een evengelykheit het algemene welzyn en het belang van den vorst, en wanneer het gebeurde, dat het eene voor het andere moest wyken, maakte hy geen onderscheidt; hy hadt deze heerlyke woorden, die *Plinius* den keizer *Trajanus* toeschryft, in zyne gedachten: *Dat de verbeurdverklaring haar proces altydt verliest onder een goed vorst.* Hy trachtte, dat de vorst en het volk te gelyk ryk wierden, en het geen te verwonderen is, hy hadt daar het middel toe gevonden door eenvoudige wegen, te weten de zuinigheit en spaarzaamheit. Hy deedt de koningin begrypen, dat het geldt van de schatkist haar niet toekwam; dat zy daar alleen de uitdeelfter van was, om het zelve te gebruiken ten nutte van den Staat, en niet om aan de ydelheit en gierigheit van hare hovelingen te voldoen. Zyne billykheit was zo groot, dat hy niet kon verdragen, dat men de oude pachters, onder voorgeven van de inkomsten der domeinen door eene nieuwe verpachting te vermeerderen, verjoeg*. Hy kon nog minder de bedriegeryen der pachters verdragen; niets stondt hem meer tegen de borst dan den koophandel in een handt te stellen, verfoeiende al wat naar afpersing geleek. Hy kon zelfs niet dulden, dat men'er naar haakte. Hy hadt altydt deze heerlyke woorden in den mond, dat niets nuttig is, indien het te gelyk niet eerlyk is, en dat de grootste dienst, dien men een vorst kan bewyzen, is, onder zyne bevelen aan het welzyn van zyn vaderlandt te arbeiden. Men heeft aangemerkt, dat deze wyze en voldoende handeling iedereen even behaaglyk was; dat men hem nooit voor eenige rechtbank zag gedagvaard, noch anderen daar voor dagvaarden.

* Zie fol 429.

Zodanig en nog uitnemender was Mylord *Burleigh*, grootchatmeester, indien men de Engelysche schryvers mag geloven. Zyn roem stierf niet met hem; hy hadt het geluk, dat hy nakomelingen naliet, die zo wel zyne deugd als zynen rykdom, op eene rechtmatige wyze verkregen, erfden. Beide zyne zonen wierden zelfs tot graven verheven. De oudste wierdt graaf van *Excester*, en de jongste graaf van *Salisbury* op een en den zelve dag en in een zelve jaar † gemaakt.

† den 4 May 1605. Nieuw verdrag gemaakt tusschen de kon-

By het nieuwe verdrag, het welk den 16 Augusty dezes jaars tusschen de koninginne en de Vereenigde Staten te *Westmunster* wierdt gesloten,

Sss 2

(a) *Morus* zegt, dat *Karel de I* de Schotten van deze dienstbaarheid ontheft in den jare 1646.

1598. sloten, wierdt dat van den jare 1585 vernieuwt, uitgenomen de artykelen, rakende het gezag, dat de algemene Staten hare Majesteit, of haren algemenen veldoverste, toen in de regering van hun gemenebest hadden toegestaan, behoudende hare Majesteit niettemin de macht om gedurende den oorlog een gemachtigde in den Raadt van State te zenden. De Vereenigde Staten verplichtten zich voorts aan hare Majesteit binnen een maand na het tekenen van dit verdrag ter handt te stellen een verbandschrift *, waar by zy behooryker wyze erkenden aan hare Majesteit schuldig te zyn de som van acht honderd duizend ponden Sterlings, waar in de gansche eisch van de koninginne bestondt. Zy beloofden, van de helft van die somme, zo lang de oorlog zou duren, jaarlykch in twee termynen, waar van de eerste zou beginnen drie maanden na het sluiten van dit verdrag, te Londen aan hare Majesteit, of der zelve gemachtigden, te betalen dertig duizend ponden Sterlings, en dus vervolgens van jaar tot jaar, tot de volle betalinge van de gezegde helft van de tachtig duizend ponden. Belangende de andere helft, en de wedergeving der plaatsen, welke hare Majesteit tot hare verzekering in handen hadt, daar over zou men na het eindigen van den oorlog en de voldoeninge van de voorgemelde vier honderd duizend ponden met hare Majesteit handelen, en zich in der minne verdragen. Doch indien het mogt gebeuren, dat de oorlog eindigde voor dat aan hare Majesteit de gemelde eerste helft ten volle betaalt was, zouden de Staten van dien tydt af jaarlykch niet meer uitkeeren dan twintig duizend ponden, te betalen op de zelve termynen, als de voorgaande sommen van dertig duizend ponden betaalt waren, tot de volkome betalinge van de meergemelde eerste vier honderd duizend ponden Sterlings. De elf honderd en vyftig soldaten, welke hare Majesteit tot bewaringe van de stad Vlissingen, het kasteel Rammekeus, den Briel en de andere sterkten heeft gezonden, zullen in dienst gehouden en door de Staten betaalt worden, bedragende der zelve soldy alle drie maanden vyf duizend een honderd Hollandsehe guldens, of vyf honderd en tien ponden Sterlings, boven de andere noodwendigheden, die aan bezettingen gewoonlyk gegeven worden; welke soldy zal beginnen in te gaan ten laste van de Staten den twintigsten dag na het sluiten van dit verdrag: doch byaldien hare Majesteit meer troepen zou willen houden in de voorgemelde plaatsen van verzekering, zal zulks geschieden ten koste en last van hare Majesteit, mits die troepen, gelyk de andere, den eedt doen aan hare Majesteit en de Staten, ingevolge van het verdrag van den jare 1585. Hare Majesteit zal na den voorgemelden twintigsten dag van deze handelinge mogen ontslaan de krygsbenden, zo te voet als te paardt, welke hare Majesteit tot hulp der Vereenigde provinciën, buiten de voornoemde elf honderd en vyftig man, gezonden heeft; en van die soldaten zal het geoorlooft zyn aan de gewillige, en die den Staten aangenaam zullen zyn, te mogen aangenaam worden in hunnen dienst, onder Engelsche bevelhebbers, die zy daar toe zullen verkiezen, in de soldy en onder den eedt van de Staten; zullende hare Majesteit van nu af ontslagen zyn van de onkosten van de vyf duizend voetknechten en duizend ruiters, die hare Majesteit volgens het verdrag van den jare 1585 † gehouden was tot onderstandt van de Vereenigde provinciën te onderhouden. Indien het kwam te gebeuren, dat hun gemene

† Zie
kol. 341.

vyandt eene vloot zondt, om het koninkryk van Engelandt, het eilandt Wight, of de andere eilanden, onder dit koninkryk behorende, kwam bespringen, en 'er een inbreuk te doen, of dat hare Majesteit goed vondt den vyandt, gedurende dezen oorlog, met eene krygsmacht, bestaande ten minste uit vyftig of zestig oorlogschepen, in zyn eigen landt te bezoeken en aan te tasten, zullen de algemene Staten verplicht zyn ten dienste van hare Majesteit uit te rusten, en tot hare hulpe te zenden dertig, of, indien het mogelyk is, veertig oorlogschepen, van alles wel voorzien, als mede vyf duizend voetknechten en vyf honderd ruiters, om onder het bevel van den opperveldheer of zeevoogdt van hare Majesteit te dienen, van welke de zelve ook hunne soldy zullen ontfangen.

Uit dit voor *Elizabeth* zo voordeelige verdrag blykt, dat de Vereenigde provinciën liever alles wilden wagen, om den oorlog tegen Spanje voort te zetten, dan, van deze vorstinne verlaten wordende, genoodzaakt te worden eene voor haar gemenebest nadeelige vrede met die kroon te moeten maken.

Gedurende deze onderhandeling waren Mylord *Zouch* en meester *Parkins* naar Denemarken, met de hoedanigheid van gezanten van hare Engelsche Majesteit, om den koning geluk te wenschen over zyn huwelyk met eene dochter van den keurvorst van Brandenburg, vertrokken. Zy hadden ook last de wedergeving van de koopmanschappen ter begroting van honderd duizend kronen, die de Deensche Admiraliteit, zonder recht ten aanzien van *Elizabeth*, in beslag hadt genomen, te vorderen. Zy konden daar niet meer dan dertig duizend van krygen. De bedienden van de Admiraliteit klaagden op hun beurt over de ontrouw der Engelsche kooplieden omtrent de waren, die zy tot een staal leverden. Daar was toen geen goed verstandt tusschen deze twee kronen: de koningin van Engelandt hieldt zyne Deensche Majesteit verdacht van in het belang van den koning van Spanje te zyn, en klaagde over de verhoging van zyne belastingen. De koning van Denemarken klaagde over de Engelsche kapers, die de schepen van zyne onderdanen plunderden, en over de Raden van de koninginne, die meer geneigt waren, zeide hy, om de gierigheid van de kooplieden voor te staan dan het algemene belang der beide kronen waar te nemen.

In dezen tusschentydt kwam *Philips* de II te sterven, waar door Engelandt van zynen onverzoonlyksten vyandt verlost wierdt. Hy stierf in het Escuriaal op den 13 September (a), in den ouderdom van een en zeventig jaren en omtrent vier maanden, aan eene ieldzame ziekte. Namentlyk, na eene bloedstorting, in welke het bloedt uit alle de zweetgaten van zyn ligchaam gedurende twee en twintig dagen vloeide, kreeg hy kort voor zyne doot vier zweren op zyn borst, daar gestadig duizenden van kleine wormen of luizen uit kropen, die niemandt machtig was te weren. Men moet bekennen, dat het

(a) Een hedendaagch Schryver stelt zyne doot wel zes maanden vroeger, te weten op den 13 Maart, het welk een openbare mislag is; en indien de zelve niet door onbedachtelheit is veroorzaakt, gelyk wy wel willen geloven, moet die Schryver niet geweten hebben, dat de vermaarde vrede van Vervins tusschen *Philips* den II, en *Henrit* den IV, koning van Frankryk, eerst in de maandt van May is gesloten, en dat vele andere merkwaardige zaken, door dezen vorst in het laatste van zyn leven uitgevoerd, of tot standt gebracht, na de gemelde maandt van Maart, in welke hy zegt dat de zelve is gestorven, gebeurt zyn, gelyk de Lezer uit deze Geschiedenisse zal zien.

Weder-
zydiche
klagen
van En-
gelant
en Dene-
marken.

Camb-
den.
Thuanus.
Vn. Siri.
P. Ber.
Doodt
van
Philips
den II.

1598. iets zeer droevigs voor vorsten is, zich in zulk een staat by hun afsterven te bevinden: maar buiten twyfel was dit de vinger Gods, die zich wreekte over zo veel vergoten bloedt, en het ongelukkig omkomen van zo vele ellendigen op het bevel van dezen verschrikkelijken koning. Zyne standvastigheid was uitnemend groot. Tot den laatsten snik van zyn leven droeg hy zorg voor de regering; hy bewilligde in het huwelyk van zynen zone met *Margareta*, dochter van den aartshertog van Grats, en in dat van zyne geliefde dochter *Izabelle*, die hy het licht van zyne oogen plagt te noemen, met den kardinaal aartshertog *Albert*, haar tot een huwelyksgift de Nederlanden en het graafschap van Burgundië gevende, met beding van wederkering, indien zy zonder kinderen kwam te sterven. Hy geloofde, dat de vrede met de Nederlanders, die hy noodzakelyk voor zynen opvolger oordeelde, gemakkelijker met een aartshertog, wiens macht meer bepaalt zynde bygevolg minder achterdocht aan hen zou veroorzaken, dan met een erfgenaam van zo vele kronen in de oude en in de nieuwe wereldt, zou kunnen gefloten worden. Dus is het, dat de doodt een einde van al de ontwerpen der overwinnaars maakt, en hen de oogen opent om hen de ydelheit der zelve te leren kennen. *Philips*, die gedurende zyne regering gansch Europa wilde overmeesteren, ziet zich eindelyk op zyn sterfbedt. Hy vermaant zynen zone vrede met zyne naburen en onderdanen te maken, wier wettige gehoorzaamheit hy niet hadt verloren dan om dat hy eene volstrekte macht hadt willen invoeren.

De oorlog van Nederlandt was *Philips* zeer na-deelig.

De zelve ver-schint al de schatten van Peru.

Deze onderneming was de dodelyke klip, daar zyne staatzucht en staatkunde tegen stieten en schipbreuk leden. Anders was hem de fortuin in den ganschen loop van zyn leven eerder gunstig dan nadeelig geweest: hy wist meest altydt zyne gelede schade door een gelukkig toeval weder goed te maken. De opstandt van de Moren viel hem verdrietig; maar de roem van den vermaarden slag van Lepanto, door *Don Jan*, zynen natuurlykenbroeder en algemenen bevelhebber van de Spaansche krygsmacht, behaalt, deedt hem dezen opstandt haast vergeten, welke daarenboven naar zyn genoegen eindigde. Hy verloor la Goulette en het ryk van Tunis; maar hy kreeg dat van Portugal weder. Het was de oorlog van de Nederlanden, die hem uitteerde, zonder dat hy machtig was den zelve te blusschen, toen hy dien eenmaal hadt ontstoken; hy kon ook het verlies, dat hy daar by leedt, niet herstellen door eenig evenwigt, dat hem kon te vrede stellen. Dit vertoonde de graaf van Beaumont, gezant van *Henrik* den IV, aan de koningin *Elizabeth* in deze weinige woorden: *Zonder den oorlog in Nederlandt*, zeide hy tegen deze vorstinne, *hadt Spanje gansch Europa ingeslokt*. Maar deze oorlog brak zyne macht, en spilde al zyne schatten van de Nieuwe Wereldt; schatten, die ongemeen waren volgens de aantekening van het comptoir van Seville, waar by de zelve op vyftien honderd en zes en dertig millioenen gouds begroot worden; zo dat, volgens de aanmerking van den schryver, de Spanjaarden in zo vele *Middassen* moesten verandert zyn geweest. Maar zy bevonden zich haast armer dan te voren, en zo ver gebragt, dat zy niet in staat waren de bezettingen in Vlaanderen, die dikwils door wanbetaling opstonden, te betalen, gelyk wy hebben gezien, en welker muitery de Vereenigde Staten zeer veel hielp. Onder de mislagen, of ongelukken van *Philips* den II stelt men, als iets

van het grootste belang, het verlies van la Goulette, dat de Turken van hem in Afrika veroverden; dat van Vlissingen in Zeelandt, door de bondgenoten ingenomen, en dat van Cadix, door de Engelschen in Spanje verwoest; drie sleutels van zyne ryken, die hy, gelyk *Karel* de V hem hadt gezegt, wel in acht hadt moeten nemen. Des niettegenstaande liet hy aan zynen opvolger een der schoonste ryken des werelds. Dit veruitgestrekte ryk vermeet zich niet zonder reden, dat het nooit ontbloomt is van de stralen van de zon, die nooit in het eene gedeelte van des zelfs gebiedt of staten ondergaat, of zy ryft aanslonts in het andere weder op.

De oorlog duurde onder zynen opvolger tegen Engelandt en de Vereenigde Nederlanden. *George Clifford*, graaf van Cumberlandt, die in het voorgaande jaar met elf schepen, op zyne eige kosten uitgerust, was vertrokken, om de Portugeesche schepen, die van Lissabon naar Oost-Indië vertrokken, te verrasschen, keerde dit jaar weder van zynen tocht. De zelve was schadelijker voor de Spanjaarden dan voordelig voor de Engelschen geweest. Deze, naar den mond van den Taag vertrokken, wachtten daar de andere af; maar zy verschansten zich onder het geschut van de sterkte *Juliana*. De graaf van Cumberlandt hieldt hen daar ingesloten, en belette hen dit jaar den tocht naar Indië te doen. Van daar vertrok hy naar de Kanarische eilanden, veroverde dat, het welk men *Lancelotte* noemt, en plunderde de stad. Vervolgens ging hy naar Amerika onder zeil, en kwam aan de eilanden Antilles, aan het inkomen van de golf van Mexico. Hy verscheen voor *Boriquen*, en maakte zich meester van *Porto Rico*, dat daar de hoofdstadt van is. Hy was van gedachten deze voorname stad te behouden: hy weigerde eene aanzienlyke som, die de Spanjaarden tot vrykoping aanboden: maar de rode loop was zo groot onder zyn volk, dat hy het zelve verliet, en weder naar Engelandt keren moest. Hy bragt met zich zestig grote stukken geschut. Dit was al zyn buit; zo dat hy meer eer dan rykdom hadt behaalt. Met te beletten, dat de vloot uit Portugal niet naar de Indiën kon gaan, verhinderde hy te gelyk die van West-Indië naar Spanje te vertrekken, het welk den koophandel van deze kroon in de Nieuwe Wereldt merkelyk benadeelde.

Uitvoering van den grave van Cumberlandt.

Men ontdekte dit jaar eene nieuwe zamenzwering tegen de koningin *Elizabeth*, door een Engelych Jesuït in Spanje gesmeed. Het is te verwonderen, dat de geen, die het hoofd van dezen aanslag was, aangezet zynde door wy weten niet welken spyt tegen den gene, dien hy 'er de uitvoering van hadt toevertrouwt, zelf de aanbrenger daar van was. *Eduard Squier*, een Engelych soldaat, die mede op de vloot van den zeevoogdt *Drake* in het jaar 1595 was geweest, wierdt van de Spanjaarden gevangen, en naar Spanje gevoert. In dezen tydt was daar een Jesuït, genaamt *Richard Walpole*, die zyne doorslepenheit by de dreigementen van de rechtbank der geloofsonderzoekers voegende, zo veel wist uit te werken op dezen ongelukkig soldaat, dat hy hem in zyne belangen bragt, en na dat hy hem zyn geloof hadt doen afzweren, kreeg hy hem zo ver, dat hy aannam den grave van *Essex* en de koningin te vergeven. Hy bezorgde hem ten dien einde het vergift, van zekere kruiden toebereid, daar men alleen de huisfieraden mede hadt te bestryken, zo dat de geen, die de zelve kwam aan te raken, daar op staande voet van stierf; en op dat het verblyf

Nieuwe zamenzwering tegen *Elizabeth* ontdekt.

Hy was verscheide jaren leermeester der Jesuïten te Rome.

1598. van den soldaat in Spanje niet verdacht zou voorkomen, wierdt hy naar Londen met een anderen gevangen gezonden, onder voorwendsel van over het losgeldt van de andere gevangene Engelschen te handelen.

Squier vertrok beladen met beloften en zegeningen van den Jesuit. Hy kwam in Engelandt, en zich by de koninginne en den grave van *Essex* bekend gemaakt hebbende vondt hy gelegenheit om den knop van de faal van hare Majesteit en den stoel van den grave met zyn vergift te bestryken. Maar het zy het vergift de ingebeelde uitwerking naar de gedachten van den Jesuit *Walpole* niet deedt, het zy de fynste en gevaarlykste geesten daar van door den tydt vervlogen waren, het hadt geen vat noch op het eene, noch op het andere. *Walpole* wachtte van dag tot dag naar den uitslag, tot dat hy het eindelyk opgaf, denkende, dat de soldaat hem hadt bedrogen. Hy trachtte zich zelf daar over te wreken, en zondt ten dien einde andere Engelschen van zynen aanhang naar Londen, om de zamenzwering, door dezen ongelukkige ondernomen, aan den dag te brengen. Op het gerucht, dat daar van liep, nam men hem gevangen. Hy bleef in het eerste by het ontkennen; maar zynde voor de tweede maal op de pynbank gebracht, beledt hy alles, en wierdt naar verdiensten gestraft. De Jesuit in Spanje maakte een geschrift om zich van zulk een verfoeclyken aanslag te rechtvaardigen, zeggende, dat de beschuldiging van den gevangen niet dan eene lastering was. Men twyfelde echter geenziens aan de waarheit, en men zeide, dat het de gewoonte der zamenzweerders was altydt te ontkennen wanneer hunne aanslagen mislukten.

Ver-
moeden
tegen
den ko-
ning van
Schot-
landt.

Daar rees een onrechtmatig vermoeden tegen den koning van Schotlandt. Men beschuldigde hem van verstandhouding met den paus. Men vertoonde een brief, van eenen van zyne geheimschryvers geschreven, en van hem zelve ondertekent, waar in hy den paus van zyne genegenheit verzekerde. By den brief voegde zekere guit, genaamt *Valentyn Thomas*, zyn getuigenis tegen dezen vorst, dien hy aanklaagde als een vyandt van hare Engelsche Majesteit. Maar *Elizabeth* sloeg geen geloof noch aan den brief, daar de geheimschryver den koning mede hadt verschalkt, noch aan de verklaring van dezen *Thomas*, een goddeloos mensch, stekende vol schelmitukken, en zynde niet lang geleden over diefstal gevonnist. Zy zag hen als twee zendingen van de Roomschegezinden aan, die dezen vorst dagelyk den troon van Engelandt ziende naderen, hem daar van door hunne lasteringen trachtten te weren. Ondertusschen, om dit niet ongemerkt te laten doorgaan, schreef zy hem daar een brief over, waar in zy hem vermaande zyn bondgenootschap in acht te nemen, en hare vriendschap aan te kweken, daar hy alles van hadt te wachten, zich vergenoegende zyne erkenne- nis omtrent haar en zyne aankleving aan den hervormden Godsdienst te bespeuren. De koning van Schotlandt beantwoordde de vermaningen van *Elizabeth*, en zondt vertrouwde menschen naar Engelandt en naar Ierlandt, die al het gezegde van deze kwaadgezinden wegens zyne ongestadigheid omtrent den Godsdienst vrydedden, zynen yver voor de hervormde lere betuigden, zyne voorzichtigheit, zyne rechtmatigheit, barmhertigheit en andere koninklyke deugden prezen, waar door hy de genegenheit van het volk, daar de zendingen van Spanje hem

van trachtten te verfteken, verkreeg.

Een kwaadgezinde, of kwalyk onderrechte Schotichman * nam dezen tydt waar om hem zyn recht op de kroon van Engelandt te betwiffen; maar hy erkende wel haast zynen mislag, en deedt een gansch tegenstrydig geschrift uitgaan, dat van verischeide andere wierdt onderteunt. Men vertoonde het onwederfprekelyke recht van dezen vorst, en het geluk der beide ryken, die onder hem vereenigt waren. Alles, zeide men, zal onder een koning, wiens achting door het gansche Christenryk is verspreid, en die door een talryk huisgezin de verzekerdste en vaste panden tot handhaving van het ryk doct zien, wel gelukken. By deze redenen, die naar zyne verheffing deden reikhalzen, voegde men die de onheilen van de regering der geweldenaars, die altydt dodelyk en voor hen zelve, en voor hunne aanhangers is, deden vrezzen. Dus brak het *Nevil*, graaf van Warwik, kwalyk op, dat hy de kroon op het hoofd van *Eduard* den IV hadt gezet. De regering van dezen *Eduard* was ook eene aaneenschakeling van droevige gevallen. Het bekwam ook den hertog van Bukkingham, die de geweldenaaryen van *Richard* den III hadt onderschraagt, zeer kwalyk: hy leefde niet lang zonder berouw daar van te hebben, en wierdt van den gene, dien hy op den troon hadt geholpen, naar het schavot gevoert. Deze geweldenaar kwam ten laatste ook aan een einde, met zyne geweldenaaryen overeenkomende, en verloor zyne kroon en zyn leven in den beroemden slag van Boswart.

Behalven deze aanmerkingen zeide men ook, dat de koninklyke waardigheit een recht van het bloedt was, daar een regerend vorst de wetten niet van kan veranderen; dat de Parlementen zelf moeten toezien om de orde der opvolging te handhaven, en dat Godt de onrechtmatige overbrengingen van de kronen niet zegent; dat gelyk vermoedelyke erfgenamen wachten moeten tot dat het hun beurt wordt, zonder door eene strafbare daadt den zelve te vervroegen, zo moeten ook de gene, die den troon bekleeden, hen na hunne dootd vredege bezitters daar van laten, en hun geduldt met de vliende hoop, dat zy daar haast toe verheven zullen worden, verzachten; dat door zulk een gedrag de eersten het klagen van de anderen voorkomen, en deze laatste eindelyk hun geduldt en hunne ongehoorzaamheit door een goeden uitslag gekroont zien.

Maar niets hadt meer indruk op de gemoederen dan zeker boek, dat de koning zelf hadt gemaakt, en aan den prins zynen zone, met den tytel van Koninklyk Geschenk, opgedragen. Het was eene navolging van *Xenophon*, ter onderwyzing van *Cyrus*, waar in men al de hoedanigheden van een goed en wys prins zag. Het wierdt van iedereen met veel verwondering gelezen, en Engelandt wenschte meer dan ooit, naardien het den eenen of den anderen tydt zyne koningin, die niet onsterfelyk was, moest verliezen, onder de regering van een koning te zyn, die de plichten van een regeerder zo wel zou kennen. Maar wy zullen in het vervolg zien, dat de Engelschen van taal veranderden, en van hem byna het zelve zeiden, dat de Romeinen van *Galba* hadden gedaan, namentlyk, dat men geloof zou hebben, dat hy het keizerryk waardig was, indien hy nooit keizer was geweest.

Men weet niet of *Elizabeth* kennis van alle deze verhandelingen hadt: maar daar is reden genoeg om te geloven, dat zy haar niet onbekend waren. Hoe het zy, zy liet het niet blyken, of indien het haar bekend was, toonde zy daar geen onge-

1598.

Herroeping van *Colvill*, die tegen het recht van den koning van Schotlandt geschreven hadt.
* *Jan Colvill*.

Een boek van den koning, genaamt *Basilian Daron*, of Koninklyk Geschenk.

Eenra-
me ver-
kiezing
van *Elizabeth*.

1598. ongenoegen over. Het schynt, dat zy dezen tydt uitkooos om zich ten eenemaal aan de eenzaamheit en aan de geleerdheit over te geven, om in de ruit en in de boeken het genoegen te zoeken, dat in den last der staatsregering niet is te vinden: als of zy haar volk wilde doen begrypen, dat de kroon, die zy zo zeer wnschte op het hoofst van den vermoedelyken erfgenaam te zien, dat gene niet was, dat haar gelukkig kon maken; dat zy vermaak nam zich van de zorg der regering te verkwikken in een zoeter geselschap van Grieksche en Latynsche schryvers, die zy volmaaktelyk verstondt, en van welke zy eenige in het Engelsch overzette, gelyk als de Geschiedenis, geschreven van *Sallustius* over den oorlog van *Jugurtha*, de Dichtkunde van *Horatius*, en de verhandeling van *Plutarchus* over de Nieuwsgierheit.

Onder het verlies, dat Engelandt dit jaar leedt, telt men drie geleerde lieden, namentlyk van meester *Stapleton*, meester *Cofin*, en den beroemden *Edmond Spenser*. De eerste stierf te Lovn, daar hy de Godgeleerdheit in de hogeschole van die stad als hoogleeraar onderwees; maar hy was te Suffex geboren, en in de hogeschole van Oxford opgevoed; waarom de Engelschen zich de eer, die zyn naam en zyne schriften hen hebben gegeven, toe-eigenen.

Cofin was van Cambridge, meester in de rechten en deken van de Archiers, gelyk men den officier of rechter van dit hof noemde, dat het voornaamste van het aartsbisdom van Kantelberg is, en zynen naam aan het gewelf of de bogen van de kerk en den toren van *St. Maria* te Londen, daar de rechtbank wordt gehouden, verschuldigt is. Deze meester hadt het gezag van de geestelykheit krachtig voorgestaan, doch zonder zich tegen de wereldlyken aan te kanten. Men prees niet min zyne voorzichtigheit dan zyne kennis.

Belangende *Spenser*, hy was zyne geboorte aan de stad Londen, en zyne geleerdheit aan de hogeschole van Cambridge verschuldigt. Hy blonk voornamentlyk uit in de dichtkunde. Die van zyne natie zeggen, dat hy alle Engelsche dichters, die in vorige tyden hadden gebloeyt, te boven ging: maar zy merken ook te gelyk aan, dat de armoede, die de dichters alzins schynt te versellen, hem gestadig bybleef; dat hy Mylord *Gray*, onderkoning van Ierlandt, in zyne regering gevolgt hebbende, van daar gejaagt wierdt, en ganich uitgeschud van de oproermakers, wederkeerde, en te Londen stierf, niet zo veel nalatende, dat hy kon begraven worden. De graaf van *Essex* droeg zorg voor zyne begravenisse, en deedt hem een grafkelder te Westmunster maken naby dien van den beroemden *Chaucer*, of *Chaucer*, den Engelschen *Homerus*. De lykstatie wierdt van al de voedsterlingen van *Apollo* vereert, en men wierp verscheidet reuliederden, tot zyn lof gemaakt, in zyn graf.

* in het jaar 1400 gelyk. Zie het I Deel, fol. 640.

In het jaar 1599 vindt men geen verrechttingen, of voorvallen van belang, dan alleen het vertrek van den grave van *Essex* als onderkoning naar Ierlandt, en den kwaden uitslag van zyne regering: waarom wy ons verplicht vinden een verhaal van de byzonderheden der oorlogen, die hy aldaar gevoert heeft, te doen, als mede van die van zyne schielijke wederkomst: want van dit alles hangt de ongenade van dezen heer, te voren by de koningin in zulk een groot aanzien, af.

In Ierlandt was dit jaar een algemene op-

standt. De graaf van *Tyrone* was de voornaamste stokebrandt; maar ieder hadt eene byzondere party verkoren, eenige uit misnoegen over den overlast der Engelsche soldaten; andere uit vreeze van zich door de samenverbondenen, wier macht dagelykch aangroeyde, verdrukt te zien. Vele lieten zich ook door hunne priesters verleiden; gene wederom door een valsch gerucht, als of hare Engelsche Majesteit besloten hadt al de ingeborene Ieren uit te roeien; zo dat alle de provinciën de wapenen hadden opgenomen, en achttien duizend man te voet en vyf en twintig honderd paarden in vier hopen, naar het getal der provinciën verdeelt, op de been hadden. Zy hadden alle op het kruis gezworen voor de handhaving van hun gelove hun leven op te offeren. Dit was het voorwendfel van hunne verbintenis, waar door zy al de Ierlanders, leenmannen van hare Majesteit, hadden misleid, en den yver voor hunnen Godsdienst boven den plicht, aan hare Majesteit verschuldigt, stelden. Zy hielden op met hen aandeel van manschap te zenden, en voor honderd man, die zy verplicht waren te leveren, kwamen 'er nauwlyks zes te voorschyn.

1599. Geschiede be-roerten in Ierlandt.

Op deze berichten oordeelde het hof van Engelandt, dat men zich moest haasten met een landvoogdt van aanzien met genoegzame manschap, om over een zo halferrigen en algemenen oproer te zegepralen, te zenden. De zwaarheit besondt in het verkiezen van een onderdaan, bekwaam tot zulk eene doorluchtige en te gelyk gevaarlyke bediening. De koningin noemde Mylord *Montjoie*, en de meeste van hare Raden prezen deze verkiezing. Het was alleen de graaf van *Essex*, die zich daar opentlyk tegen stelde. Hy zag hem aan als zynen mededinger in de gunst der koningin, kunnende daar geen medegenoot in velen: zelfs hadden zy elkander uitgedaagt, en *Montjoie*, dien men toen den ridder *Blount* noemde, hadt de overhandt gehad. Hun krakeel kwam over een wedloop, waar van de laatste door zyne bekwaamheit den van de koningin gestelden prys verkreeg. Zy zondt hem zeker goudstuk, zeer fraai gemalcirt, aan een rood lint vastgemaakt. De graaf van *Essex*, deze vereering, die men met grote pracht naar hem toe bragt, ziende, vroeg wat het was; en iemandt hem gezegt hebbende, dat dit een geschenk van de koningin voor den ridder *Blount* was, om zynen wedloop, daar zy groot genoegen in hadt gehad, te eeren, antwoordde deze Mylord met zeer veel onbeleeftheit: *Ik zie wel, dat alle gekken begunstigt moeten worden.* De hoon was al te openbaar om geen gevolg te hebben. De ridder, aan wien deze lasterlyke woorden wierden bekend gemaakt, zondt hem een uitdaagbrief, en het geluk hem begunstigende, kwetste en ontwapende hy zynen vyandt. De koningin, dit gehoort hebbende, mogt wel lyden, dat de trotshheit van den grave van *Essex* gestraft was. *Het is goed, zeide zy, dat iemandt hem verootmoedigt, en leert op een fatzoenelyker wyze te leven. Daar is toch geen ander middel om hem tot reden te brengen.* Dit was al de wraak, die deze wyze vorstin van een hoon, die haar op eene bedekte wyze raakte, nam.

Krakeel tusschen den ridder *Blount* en den grave van *Essex*.

Maar om weder tot het geschil, waar over dit toekwam, te komen, de graaf van *Essex* stelde zich met alle geweldt tegen het landvoogdyschap van Ierlandt, dat hare Majesteit aan Mylord *Montjoie* wilde opdragen. Hy vertoonde, dat hy daar toe niet bekwaam was, hebbende noch onder-

De graaf van *Essex* bekuip het onderkoning-

1599.
fchap
van Ier-
landt.

ondervinding, noch rykdom, noch luiſter, waar mede deze voornamſte poſt moeſt opgehouden worden: een man van geleerdheit, en niet van oorlog, bekwaamer om boeken te lezen dan een leger in ſlagorder te ſtellen; daar hy byvoegde, dat, om Ierlandt in bedwang te houden, het nodig was een onderkoning te benoemen, begaaft met alle hoedanigheden, uitmuntende door zynen adeldom, zyne waardigheit, en zynen rykdom, en by de ſoldaten gelieft, op wien zy zich ten volle konden verlaten door de achtting, reets in andere roemruchtige uitvoeringen, die hy als opperveldheer hadt verrecht, verkregen. Het was zeer gemakkelyk te begrypen, dat hy zich zelve daar door verſtondt. Derhalven dorſt niemandt daar meer naar ſtaan, uit vreeze van zyn misnoegen zich op den halſte halen, waar door hy zonder moeite verkreeg het geen hy wenschte. Hy hielt zich echter zeer bezadigt, wanneer de koningin hem verloor; hy verzocht hare Majesteit een plaats van zo veel aangelegenheit aan een anderen van meerder bekwaamheit te vertrouwen. Maar men kon gemakkelyk zien, dat hy zonder tegenſtreven gehoorzaamde, het welk zyn val ook is geweest: zyne vyanden, yverzuchtig over zulk eene bediening, die zynen luiſter ſtondt te vermeerderen, trachtten hem aanſtonts den voet dwars te zetten; maar vervolgens aanmerkende, wat voordeel zy door zyne afwezendheit konden behalen, en dat hy hen door zyne gewonelyke voorbarigheit redenen, of voorwendſelen zou verſchaffen om hem ten val te brengen, waren zy wel te vrede, dat zy hem zagen vertrekken.

Al te
grote
genegenheit
van zyne
vrienden
en ſoldaten.

Het droevigſte in de ongelukken van dezen Mylord was, dat die hem het meeſte waren toegedaan, aan de zyde van zyne vyanden zonder eenige voorbedachtheit overgingen. Zodanig waren de ſoldaten, die hy aangenomen hadt. Hunne liefde voor hem ſcheen niet eigen te zyn, en men deedt ook wat men kon om hem verdacht te maken. Maar zodanig waren ook boven al zyne vrienden, die al te driftig waren: zy lieten zich van hunnen yver vervoeren, en ſpraken van hem als van een man, die niet het onderkoningſchap van Ierlandt, maar zelfs de kroon van Engelandt door zyne geboorte waardig was, afkomſtig zynde, zeiden zy, van de koningen van Schotlandt van de oudſte dochter van *Alan van Galloway*, en van de koningen van Engelandt door zyne overgrootmoeder *Cecil of Cecilia Bourchier**, afdalende van den beroemden *Thomas van Woodſtok*, hertog van Glouceſter, den laaſten der zonen van *Eduard den III*. Volgens deze geſlachtreckening beſloten de aanhangers van den grave van *Essex* volgens het verdrag, dat onder den naam van *Dolman* te voorschyn kwam, dat zyn recht tot de kroon van Engelandt boven dat van alle andere mededingers moeſt boven dryven. De ſchryver hadt daar alleen de infante van Spanje uitgezondert, het welk deedt oordeelen, dat het een Roomſchgezinde was, die zyn boek buiten kenniſſe van den grave van *Essex*, hoewel hy het hem hadt opgedragen, gemaakt hadt †; maar men hadt daar den draai en de uitdrukkingen niet van moeten goed keuren, gelyk zyne aanhangers, met al te groten yver voor den grave van *Essex*, hadden gedaan, die al zyne grote begaaftheden en zyne geboorte, gelyk dit blaauwboekje de zelve onderſtelde, en zyne genegenheit tot den hervormden Godsdiens, zyne wysheit en zyne onvergelykelyke dapperheit tot den hemel toe verhieven.

Kwaad-
aardig-

Zyne vyanden, die reets de blydſchap der ſoldaten een anderen keer hadden doen nemen,

wederſpraken den lof, dien zyne vleiſers hem gaven. Het is onmogelyk, zeiden zy, dat dit buiten de toefſtemminge van dezen ſtaatzuchtige is geſchied; en waar toe is een onderdaan niet bekwaam, die zo menigmaal tegen de koninginne zyne weldoenſter wederſpanning is geweest, en welker goedheit en gunſt alleen hebben geſtrekt om hem des te trotſcher en te verwaander te maken? Anderen dachten, dat het veinzen beter was, en namen het anders op. Zy hielden zich als of zy den lof van zyne aanhangers toefſtemden; zelfs ſchikten zy den zelve nog meer op met te zeggen, dat hy een onſterflyken roem in deze onderneming ging behalen, en dat men ze aan niemandt dan hem met zekerheit kon toevertrouwen. Dus verhaaſten zy zynen val, dat hy niet merkte, bekoort zynde door al den opſchik, die hem verblindde; en hoewel hy anderszins doorzichtig genoeg was, begoochelde hem zyne eerzucht. Dus opgezet door de loſtuitingen van al de wereldt gaf hy zich aan zyn lot over, zonder met zyne macht en ondervinding te rade te gaan, die in zulke jonge jaren niet ſchienen overeen te komen met eene zo grote onderneming, van welkers uitſlag hy de verantwoordigheit onderhevig was. Men zegt, dat het geval van zynen vader, die in Ierlandt byna om de zelve oorzake omkwam*, hem in de gedachten kwam, en hem aanſtonts ſtil deedt ſtaan; maar dat hy weder opgebeurt zynde door zyn krygsmanshart, en door de kracht van zyn noodlot, deze aanmerking gelyk alle andere aan een zyde ſtelde, en naar de betuiging van zyne getrouwe vrienden niet wilde luiſteren.

1599.
het van
zyne vy-
anden.* in het
jaar
1576.
Zie fol.
270.

Hy vertrok dan met de toewenſchingen van ganſch Engelandt, met roemryke getuigeniſſen van de genegenheit van de koninginne, en met meer gezag en krygsvolk, dan iemandt te voren als onderkoning ooit hadt gehad. Men gaf hem eene volſtrekte macht om de oproerigen zelfs de misdaadt van gekwetſte hoogheit en van hoogverraadt kwyd te ſchelden, nevens een leger van zestien duizend voetknechten en dertien honderd ruiters. Het zelve was tot twintig duizend man door de ſoldaten, die zich lieten opſchryven, aangegroeit. Kortom, men verzekerde hem, dat hem niets zou ontbreken. Men eichte alleen van hem, dat hy de waardigheit van ridder niet te mild zou wegschenken, en niet dan voor dienſten, die het waardig waren, beſteden (a); dat hy ten eerſte tegen het hoofd der wederſpanningen zou optrekken, en hem in zyne ſterkten *Loughfoyle* en *Baltiſchanon*, indien hy zich daar in opfloot, belegeren. Dit was het geen hy zelf in den Raadt hadt voorgelieft, berispende *Norris* en andere onderkoningen, die met hunnen tydt aan de takken verſpiet te hebben den oorlog eer verlengt dan verkort hadden.

Hy ver-
trekt 4
met een
ſchoon
leger.

Voor zyn vertrek kwam een openbaar geſchrift in het licht, waar by alle de Ieren, die door trouwloosheit de goedheit van de koninginne misbruikten, voor wederſpanningen, de welke niet anders dan geſtadige oproeren verwekten, wierden verklaart. Hare Majesteit boodt hen des niettegenſtaande hare genade aan, indien zy daar hunne ongeveinſde toevlucht, als te voren, toe namen. Ten dien einde, zeide zy, hadt zy een bevelhebber verkoren, wiens verdienſten haar genoeg bekend waren, bekwaam om te gelyk goedertierenheit en gerechtigheit te oefnen, om hen de eene en de andere, naar dat zy zich zouden aanſtellen, te doen gevoelen.

Op

(a) Dit was mogelyk eene ſtaatkunde van het hof, om te beſetten, dat hy zich geen kreturen maakte.

1599. Onge-
lukkig
voortek-
ken by
zyn ver-
trek.

Op het laatste van Maart ging hy, verselt van den bloem van den Engelschen adel en de toejuchingen van het volk, onder zeil. Maar men nam als een kwaad voorteken, dat een donderen regenvlaag eensklaps op een schonen dag, terwyl de lucht helder en klaar was, opkwam. Dit belette hem niet zyn anker te ligten, en naar Dublin, daar hy den 15 April aankwam, te stevenen. Na zynen eedt afgelegd, en den degen, tot teken van zyn gezag, naar ouder gewoonte, ontfangen te hebben, trok hy tegen de weder-spannigen in de provincie van Mounster op, en gaf het bevel over de ruitery aan den grave van Southampton.

Zyne on-
derne-
ming te-
gen het
bevel van
het hof.

Deze optocht geschiedde tegen het bevel van het hof, dat hem hadt bevolen alle andere hoofden der partyen niet te achten, maar alleen op den grave van Tyrone, die het hoofd van den voornaamsten oproer was, los te gaan. Zulk een aanmerkelyke misflag deedt hem den goeden uitflag van zyne onderneming missen. Met eene zaak van weinig belang sleet hy den ganschen veldtocht, daar men beter gedachten van hadt opgevat, en veroorzaakte in het vervolg niet dan droevige gevolgen. Het is waar, dat hy zich meester maakte van het sterke kasteel van Cahir, dat van de rivier de Sewer omringt is, en daar de weder-spannigen zich begraven hadden, en dat hy, wanneer zy daar uit kwamen, hen versloeg, zo dat hy hen in hunne boschen dwars door de moerassen vervolgde; maar hy verloor van zyn kant ook vele dappere soldaten, zo dat hy met weinig roem en genoegen wederkeerde. Hy wilde zich over zes honderd Engelschen, die voor den weder-spannigen *O-Brian* waren gaan lopen, strengelyk wreken, en liet den tienden man het lot werpen achtervolgens de strafheit van de oude krygstucht; maar dit was als een verwoed mensch te werk gaan, die de wapenen tegen zich zelve gebruikt: ook wierdt deze daadt aangezien eer uit spyt en wreedheit dan uit rechtmatigheit voortkomende.

Hy ver-
schoont
zich, en
begaat
een nieu-
wen mis-
flag.

Het hof was gansch niet voldaan van zyn gedrag. Hy schreef daar over, om 'er zich van te verontschuldigen, en betuigde, dat hy den veldtocht niet zou eindigen zonder aan des zelfs verwachting te voldoen, en de provincie van Ulster, nevens den grave van Tyrone, die zyne meeste macht daar hadt, tot reden te brengen. Maar nauwlyks waren zyne brieven verzonden, of het geval veroorzaakte hem eene nieuwe afwending, die hem voor de tweede maal belette de gedachten van het hof uit te voeren. De *O-Connors* en de *O-Moiles* namen te *Ofali*, in de provincie van Leinster, de wapenen op. Hy oordeelde, dat de nabuurschap van Dublin niet toeliet dezen brandt zo naby deze hoofdstadt ontstoken te laten, zonder den zelve te blusschen, voor dat hy naar andere verder afgelegene plaatsen, en bygevolg min gevaarlyk, vertrok; zelfs was hy zo gelukkig, dat hy dezen opstandt sliede: maar dagelyksh verminderde zyn leger, en hy vondt by de monstering, die hy na deze tweede uitvoering deedt, dat hy niet meer in staat was om de voornaamste en de eenigste onderneming, die het hof hem hadt aanbevolen, ten zy men hem op nieuw volk zondt, uit te voeren.

Hy verzwakte nog meer door een verlies van volk in Connacie. De Ieren waren onder het bevel van *O-Rork*, de zoon van dien gene, die in het jaar 1591 te Londen met de doot der verraders gestraft wierdt, opgestaan. Hy dreigde de provinciën van Mounster en van Ulster, die

III Deel.

1599. daar aan ten Zuiden en ten Noorden grensten, aan te taffen. De onderkoning vondt niet goed, wanneer hy tegen den grave van Tyrone zou trekken, dezen vyandt achter en van ter zyde van hem te laten. Hy gaf derhalven bevel aan den ridder *Clifford*, landvoogdt van Connacie, met een party van vyftien honderd man tegen de weder-spannigen op te trekken. *Clifford* gehoorzaamde, maar in de bergen van Carlew handgemeen geraakt zynde, wierdt hy van de vyanden, die hem in eene hinderlage verwachtten, geslagen, daar hy, nevens den ridder *Alexander Ratclif*, en vele dappere soldaten van de oude Engelsche troepen, kwam te sneuvelen.

In dezen tydt kwam de nieuwe bystandt, dien de graaf van Essex hadt verzocht: doch hy hadt 'er de aankomst niet van verwacht om op te trekken, waar over de graaf van Tyrone zo verzet was, dat hy, zonder het getal van het volk, dat tegen hem trok, te onderzoeken, gemachtigden aan den onderkoning zondt om eene zamenkomst te hebben. Op morgen, antwoordde de graaf van Essex trotshelyk, aan het hoofd der legers. Des anderen daags kwam een ruiters, uit het leger der vyanden afgezonden, de Engelschen bekend maken, dat de graaf van Tyrone geen veldslag, maar een mondgelprek met den onderkoning buiten beide de legers verzocht. Zy trokken dezen dag verscheide mylen zonder iets anders te doen dan malkander waar te nemen. Den volgenden dag, zo als de onderkoning zyn leger in slagorder hadt gestelt, liet hem de graaf van Tyrone weten, dat hy zich aan de goeder-tierenheit van de koninginne onderwierp, verzoekende, dat hy zich op den oever van de ondiepte van Ballaclinch, in het graafschap van Louth, wilde laten vinden, hem verzekerende, dat hy aan den anderen kant zou zyn om de voorwaarden van zyne verzoening op te maken. Dit wierdt aldus volbragt. Beide de bevelhebbers verschenen aan beide de zyden van de rivier, en na dat de graaf van Tyrone eenige schreden met zyn paardt, tot aan de stybeugels in het water, was genadert, boog hy zich op zyn saal, en groette den onderkoning met zeer veel eerbiedt. Zy spraken vervolgens zamen zonder getuigen, en na een uur onderhoudt scheidden zy weder van een. Zy beloofden daar weder, ieder met zes personen, om de onderhandeling te helpen voortzetten, te verschynen; maar men kon niet overeenkomen dan over eene wapenschorfing van zes weken.

Zyn mondgel-
prek met den
grave van Ty-
rone.

De brieven, die de onderkoning daar over schreef, bragten de koningin en het gansche hof in grote verbaasheit, ziende, dat deze laatdunkende veldheer, die met zo veel grootsprekendheit het bevel hadt aangevaard, het zelve met zo veel lafhertigheit nakwam. Men zag genoegzaam, zeide men, in al zyn doen zyne al te grote voorbarigheit, of te grote onvoorzichtigheit, waar door hy niets naar behoren hadt verrecht, en van alle kanten ongelukkig was. Hare Majesteit zelf, door de vyanden van den onderkoning ingenomen, kon niet geloven, dat zyn gedrag verschoonbaar was, en zeide, dat zyne gedachten noodzakelyk op iets anders moesten spelen dan op het welvaren van den Staat; dat, indien zy hem niet aanstonts te huis ontboodt, gelyk eenige van oordeel waren, het alleen was, gelyk zy zich uitdrukte, om een verwoed mensch, dien zy de wapenen in de handt hadt gegeven, niet tot het uiterste te brengen. Maar zy schreef hem een brief met scherpe klagten over eene onderneming, zo gansch tegensfrydig met de ver-

De koningin en alle de Raden morden over het verdrag, met den grave van Tyrone aangegaan.

Ttt

wach-

1599.

wachting van geheel Engelandt. Zy vroeg hem dan: *Of het op deze wyze was, dat hy al de grote gedachten, op zyn vertrek getoont, beantwoordde, en den beeryken last, die hem gegeven was, en dien hy zelf in den vollen Raadt zo menigmaal badt goedgevonden, dat de goede uitslag van dezen oorlog alleen van de onderbrenging van den grave van Tyrone afhing, nakwam? Waarom dan op zyne aankomst in Ierlandt een gansch ander ontwerp gemaakt? waar toe deze afwendig, daar de bloem van het volk in was gebleven, deze ondernemingen van weinig of geen belang; deze verdraging en uitsstellen, waar door de gunstige gelegenheit om de wederspannigen te bedwingen aan het schoonste en talrykste leger, dat ooit naar dit ryk was overgegaan, was ontsnapt? Gy kunt, zeide zy, u zelven niet verschonon met het jaargety: dat hing van u af, de lente, de somer, de herfst, het stondt alleen aan u den tydt te verkiezen om een veldtocht te beginnen, daar gy zo vele wonderen van badt beloofst. Wat zullen onze Jaarboeken van dit alles melden? Zy kunnen niet zeggen, dat ik oorzaak van het verzuim ben geweest om Ierlandt te behouden; maar ik weet niet, of zy geen andere reden zullen hebben om u te beschuldigen van al wat doenlyk is gedaan te hebben om het te verliezen. Zy klaagde te gelyk over de onkosten van eene toerusting, niet alleen onnodig, maar ook smadelyk voor hare eer, die haar aan den moedwil der wederspannigen en der vrenden bloot stelde: haar, die van den Hemel tot nu toe altoos was begunstigt, naardien zy altydt zorg hadt gedragen hare zaken aan wyze en geboorzame bevelhebbers te vertrouwen. Vervolgens beval zy hem het voorledene te verbeteren, en zich niet door zyn eigen goedvinden te laten verleiden; dat hy zich van de gesteldheit van het landt getrouwelyk zou laten onderrechten, en niet maken, dat het ryk eenige schade kwam te lyden, vermanende den Raadt van Dublin gelyke naarstigheit aan te wenden.*

De koningin deedt den grave van Essex nog een ander verwyf, te weten, dat hy, niettegenstaande zynen last, den grave van Southampton in het bevel over de ruitery hadt gelaten, dat zy hem wilde afnemen. Dit sproot uit het ongenoegen, dat deze vorstin hadt opgevat, oordelende, dat zy beledigt was door het huwelyk van Southampton met Elizabeth Vernon, dochter van eene moeie van den grave van Essex, zonder bewilliging van hare Majesteit, tegen de gewoonte en den plicht van den adel van het ryk aangegaan.

Trotschheit van den grave van Essex.

* of alle onmondigen.

Het hof is daar over aangedaan.

De onderkoning, trotsch van aardt, was zeer gemelyk over deze brieven, die minder dienden om hem te doen gehoorzamen dan om hem tot wanhoop te brengen. Zyn geeft reets door den voortrang van den ridder Cecil, in zyn weêrwil aangestelt tot de bediening van meester van de *Wards**, gaande gemaakt zynde, was hy zeer ontroert in zyne gedachten. Hy hieldt geheime zamenkomsten met zyne aanhangeren, waar in men besloot, dat hy weder naar Engelandt zou vertrekken aan het hoofd van een party uitgezocht volk uit het leger, zo om zich tegen den overlast van zyne vyanden te beschermen, als om die tot hem genegen waren in zyne belangen te houden, en daar in te trekken de genen, die zich door het lokaas van dezen nieuwen aanslag zouden laten winnen.

Het is waarschynlyk, dat dit voornemen aan den dag kwam, naardien het hof daar goede voorzorg tegen droeg. Het is waar, dat het zelve niet raadzaam vondt zyn ongenoegen te laten blyken, en dat 'er volk onder een ander voorgeven wierdt geworven. Men bediende zich van

een lopend gerucht, dat Spanje op nieuw eene vloot uitrustte, en men nam zes duizend soldaten aan, waar van de helft tot lyfwacht van hare Majesteit zou dienen, en de andere helft kreeg bevel zich gereed te houden om op het eerste bevel te kunnen uittrekken. Men gaf daar het bevel over aan Mylord Howard, zecvoogdt, en aan den grave van Nottingham; maar alle deze toebereidselen waren van een korten duur, de koningin, na een ernstig overleg ziende, dat men geen reden hadt te vrezen, dankte haar leger af byna zo haast als het op de been was gebracht.

Des niettegenstaande verscheen de graaf van Essex op het onvoorziens, en wanneer men 'er het minst op dacht, versleit van een klein getal van zyne vrienden, onder welke de graaf van Southampton zich ook bevondt, die zyn ampt van kolonel van de ruitery hadt nedergelegd, om voor de koningin met geen tytel te verschynen, dien zy niet goed vondt dat hy droeg. Hy gebruikte deze gematigheit niet alleen omtrent zich zelve, maar hy en de ridder *Christoffel Blount* bragten den grave van Essex daar ook toe, om in zyn vaderlandt met geen geeft van trotschheit en kuipzucht, maar met gevoelens van gehoorzaamheit en vredelievendheit te komen. Hy was ook zo haast niet aan landt getreden, of hy zondt het meeste van het volk, dat hem was gevolgt, weder weg, en hieldt alleen zes van hen by zich, met welke hy te Nonzuch by hare Majesteit kwam. Mylord Gray, baron van Wilton, ging hem op den weg voorby, zonder hem te groeten. Het was een van zyne grootste vyanden, en men twyfelde niet, of hy maakte zo veel haast om hem een kwaad spel te brokken: weshalven besloten wierdt hem den ridder *Thomas Gerard* te zenden, om hem te raden, dat hy zich stil zou houden; maar Gerard kon niets op hem verwerven. *St. Laurens*, die mede onder het getal van de zes was, die in het geselschap van den grave van Essex waren, boodt zich aan om Mylord Walton, indien hy het wilde toestaan, dat hy hem naliep, te doden, en vervolgens naar het hof te gaan, om van gelyken aan Cecil te doen, op dat, zeide hy, de graaf van Essex van beide deze bovelingen, die zynen val hadden gezworen, mogt verloft zyn. Maar zyne edelmoedigheit deedt hem dit afstaan. Hy verwierp dit schrikkellyk opzet, en vervolgde zynen weg zonder eenig misnoegen te tonen.

Te Nonzuch aangekomen zynde ging hy naar de koningin, en lag eer op zyne knien voor haar dan zy kennis van zyne aankomst hadt. Zyn gesprek met de koningin duurde niet lang, en lchoon hy zulk een onthaal, als hy gewoon was, niet ontving, kon hy echter haar ongenoegen niet bespeuren. Zy hoorde hem met veel geduld, antwoordde hem ook zeer vriendelyk, en beval hem haar goedvinden in hare kamer af te wachten. Maar nauwlyks was hy uit haar vertrek gegaan, of haar kwam de wapenschorsing, die hy met den grave van Tyrone gemaakt hadt, en die zy hem niet kon vergeven, in gedachten.

Het uur der Raadsvergadering gekomen zynde liet men den grave van Essex voor den zelve komen. Men vroeg hem reden van zulk een veracht verdrag, gansch niet met de achtbaarheid van de kroon overeenkomende. Hy antwoordde, dat men van den grave van Tyrone niet meer hadt kunnen bedingen; dat hy zeer hoogmoedig in zyne voorstellingen van vrede was geweest; dat hy de wedergeving der goederen van de wederpannigen en de herstelling van den Roomschen Godsdienst door gansch Ierlandt eischte:

1599.

Zyn schielijke wederkomst.

Gehoor van hem by de koningin.

Hy verschynt voor den Raadt, die van gedachten is hem gevangen te nemen.

Wes-

1599. weshalven hy zyne onderwerping op deze wyze niet hadt willen aannemen, zonder de gedachten van hare Majesteit daar over eerst te weten. Hy vervolgde te zeggen, dat hy geloofde, dat men hem tot geen andere gedachten zou kunnen brengen, en dat hy van gevoelen was, dat men hem de zelve voor het algemene welzyn behoortde toe te staan. De gansche Raadt schreeuwde daar tegen, en versocde zulke redenen, die men van eenen der trotschte edellieden van Engelandt niet verwachtte. Men kon niet denken, of daar schulde een geheim achter. Van waar, vroeg men, deze haastige wederkomst zonder verlof? Waar toe het gevolg van deze heeren, die hem verstellen? en waar aan moet men de openbare verstandhouding met de wederspannigen, die hy zo krachtig voorstaat, toeschryven? Velen waren van gedachten, dat men zich van hem moest verzekeren; maar de koningin, hem met hare gunst vereert hebbende, hadt veel moeite daar in te bewilligen. Zy voelde de beweging van tederhertigheid en de belangen van het algemene welzyn tegen elkander sryden. Zy koos den middelweg, even goed voor haar en voor den beschuldigde: want in plaats van hem gevangen te zetten vergenoegde zy zich met hem het huis van den grootzegelbewaarder tot zyn verblyf te geven, waar door zy hem van de schande van het gevangenhuis bevrydde, en ter zelve tyd de gelegenheit benam van zich schuldig te maken, met hem den toegang tot de kwalykgezinden, om aanslagen te brouwen, te beletten: want niemandt wierdt tot de plaats van zyn verblyf toegelaten.

De koningin geeft hem het huis van den grootzegelbewaarder tot eene gevangenis.

De graaf van Tyrone neemt de wapenen op.

Terwyl hy daar bleef, begon de graaf van Tyrone op nieuw den oorlog. Hy antwoordde aan de genen, die hem verweten, dat hy de wapenschorsing brak, dat 'er een artykel was, waar door hem zulks vryslondt, mits veertien dagen te voren daar van kennis gevende, gelyk hy hadt gedaan: voorts, dat het niet uit onstandvastigheid geschiedde, dat hy op deze wyze te werk ging, maar geraakt over het gevangennemen van den grave van Essex, daar hy, noch de Ieren zich iets goeds van beloofden; dat hy, om zich voor de onderneming van het hof te dekken, de wapenen in de provincie van Ulster hadt opgenomen; dat *O-Donel* het zelve in Connacie zou doen, en anderen op andere plaatsen. Hy voegde by dit trotsche antwoordt een gerucht, dat gansch Ierlandt van klonk, te weten, dat men haast gansch Engelandt vol verwarring zou zien; en van woorden tot daden overgaande vloog hy overal om de zynen tot eene stoutmoedige onderneming aan te moedigen, zich aan hun hoofdt vertonende als de hersteller van hunne vryheit en van hunnen Godsdienst; nemende onder zyne bescherming al de muitmakers, die tegen de koninklyke regering opstonden, en bystaande de genen, die het nodig hadden. Hy sprak de vertzaagden moedt in het lyf, en verzuimde niets, dat dienen kon om de Engelschen te verjagen. Hy hoopte, dat hy in zulk eene stoute onderneming door den koning van Spanje en den paus zou worden bygesprongen; maar de eerste hadt tot nu toe niet dan beloften van vloeten en geldt gegeven, zonder dat 'er iets van kwam, en de andere was niet mild dan in aflaten te schenken. De vereering, die hy dit jaar aan den grave van Tyrone zondt, geeft den aardt van dezen paus genoegzaam te kennen, die alle de genen, die zich door zyne beloften laten om den tuin leiden, als kinderen handelt. Hy gaf hem een schaft uit een phenix, of een vogel, met phenix-vederen bekleed: eene vereering, al zo ge-

Een byzondere vereering, die

III Deel.

ring als belagchelyk, en daar men de reden niet van begrypt, ten zy, zegt de schryver, dat het daarom was, dat hy paus *Urbanus* den III wilde navolgen, die certyds aan den prins *Jan*, zoon van *Henrik* den II, na dat zyn vader hem als heer van Ierlandt hadt voorgefelt, een kroon van paauwe-veeren hadt gezonden*.

De onbezonne vrienden van den grave van Essex deden hem meer kwaad door hunne loftuizingen dan zyne vyanden door hunne lasteringen over zyne ongelukkige uitvoeringen. Zy verschaften ten minste nieuwe redenen tot zynen val door met hopen langs de straten zyne deugden uit te schateren: zelfs deden eenige leeraars de kerken van zynen lof weergalmen. Hun yver ging nog verder. Niet te vrede met hem van het verlies en de oproeren in Ierlandt vrygesproken te hebben, beschuldigden zy zelfs de Raden van de koningin. Het was, zeiden zy, op het verzuim der laatste, dat men de ongelukken moest leggen, en niet op dezen onschuldigen grave.

Hare Majesteit kon deze aangematigde vryheit niet goedkeuren. Op haar bevel kwam de grootzegelbewaarder met de Raden in de Geiternde kamer, daar de vierendeel-jaarsche rechtbank van *St. Michiel* wierdt gehouden †. Hy deedt eene aanspraak aan al de gemachtigden, die de vergadering uitmaakten, hen vermanende op hunne wederkomst in hun landt zorg te dragen, dat de rust gehandhaaft wierdt. Voornamentlyk deedt hy deze vermaning aan de vrederechters, hen belastende de verloorders van de algemene rust strengelyk te straffen.

Mylord *Buckhurst*, van het huis van *Sackville*, die in de bediening van grootlichtmeester op Mylord *Burleigh* was gevolgt, was geweldig tegen de makers van deze lasterichriften, vol verwyten tegen de regering en vryspreking van den grave van Essex, ingenomen. Hy overtuigde hen van onwetendheit en valschheit door de beschryving, die hy deedt van het leger in Ierlandt, van de lyfs- en krygsnoodwendigheden, die men met het gezonden volk hadt doen overgaan, en de onkosten, die hare Majesteit voor deze onderneming hadt gedaan, hebbende haar meer dan drie honderd duizend ponden Sterlings gekost.

De graaf van Nottingham, zeevoogdt, voegde daar nog by de zorg, die de koningin hadt genomen om in den Raadt van Dublin mannen van veel bekwaamheit en van een bovengewone ondervindinge te plaatsen, die alle van gedachten waren geweest, dat men de wederspannigen by hun hoofdt moest aantasten, met den grave van Tyrone in de provincie van Ulster te vervolgen; dat dit het gevoelen van den grave van Essex zelf voor zyn vertrek naar Ierlandt was geweest; dat hy des niettegenstaande daar zo haast niet was aangekomen, of hy hadt het tegendeel gedaan, verspillende het leger in andere provinciën, en latende vyf koninklyke schepen vergaan, die men op de kusten van die van Ulster hadt gezonden.

Cecil, geheimschryver van Staat, nam de zaken hoger op: hy sprak met veel welsprekendheit van de roemruchtige regering van *Elizabeth*, en vertoonde, wat werk zy maakte om de openbare rust in beide de ryken van Engelandt en Ierlandt te doen bloeien, en wel zo, dat de laatste gedurende zeven jaren eene ongewone rust hadt genoten, en dat hare Majesteit in dezen tyd zo vele inkomsten van de domeinen van dit ryk hadt getrokken, als *Henrik* de VIII, *Eduard* de VI en *Maria* te zamen

Ttt 2

1599. de paus hem doodr.

* Zie het I Deel, fol. 327. Onbezonne yver van de vrienden van den grave van Essex.

Gemachtigden van de koningin in de zittinge van *St. Michiel*, om den grave van Essex te beschuldigen. † Deze zittingen worden vier maal des jaars gehouden.

in

1599. *Dat ontbrak veel aan dat dit inkomen niet kon toereken tot onderhoudt der soldaten.*

in hunne gansche regering niet hadden gedaan *. Hy doorliep vervolgens den ongelukkigen veldtocht van den onderkoning, den zelven niet dan aan zyn kwaad gedrag toefchryvende. Hy vervolgde, dat hy volcind hadt zich ongelukkig te maken door zyne al te schielijke wederkomst, gansch tegenstrydig met de brieven, die hare Majesteit hem hadt geschreven. Hy stondt krachtig op den moedwil van den grave van Tyrone, die zulk eene stoute taal niet voerde, zeide hy, dan om de vryheit, lasheit, of verradery van den onderkoning: want ten laatste, vervolgde Cecil, wat moeten wy denken van deze vertrouwendheit van het hoofd der party, wannecr hy die van zyne natic verzekerde, dat men wel haast een opstandt, diergelyk als 'er nooit te voren was geweest, in Engelandt zou zien, en dat hy zich vleide zelf een rol in dit treurspel te zullen spelen? De overige van den Raadt maakten byna de zelve aanmerkingen, en zy waren alle van gedachten, dat men het rechtsgeding van den grave van Essex behoorde op te maken.

Verantwoording van den grave van Essex tegen zyne beschuldiging.

Hy werkte van zynen kant om zich te verantwoorden; en gelyk hem de hoofdpunten van zyne beschuldiging niet onbekend waren, maakte hy zyn werk van de zelve te wederleggen, zelfs voor dat zy hem wierden bekend gemaakt. Zyne verantwoording kwam op het volgende voornamentlyk uit: *Dat men ongelyk hadt zyn vertrek strafbaar te maken, even als of by Ierlandt aan het goedvinden van de zamengezwoorenen hadt ten beste gegeven, naardien by zulke goede order omtrent de soldaten en de steden hadt gestelt, dat de zelve buiten vreeze waren van overvallen te worden. Belangende de genen, die hem op zyne wederkomst hadden verselt, wat achtverdocht, zeide hy, konden zes menschen, daar al myn gevolg in bestondt, aan het hof veroorzaken? Indien ik van een kwaad voornemen was geweest, het moest in Ierlandt, aan het hoofd van een leger, dat onder myn bevel stondt, zyn geweest. Indien men my beschuldigt, dat ik hier gekomen ben om my van myne vyanden te wreken, dan kent men weinig de geseldheit van myn hert en van myn gemoedt. Ik heb te veel achting voor hem, die gezegt heeft: „My komt de wraak toe”, om iets tegen zyne souvereine macht te bestaan. Voor het overige, wanneer men my van verradert verdacht houdt, heeft men wel eens gedacht aan alle de gevaren, daar ik my zo dikwils tot dienst van de koninginne aan heb bloot gestelt? aan het geldt, dat ik heb verspilt om volk te ligen? en met wat vryborstigheid ik my voor hare voeten kwam nederwerpen, my zelf in hare handen overgeevende? My dunkt, dat myne geboorte, myne dienften en myn Godsdienst voor myne onschuld genoeg spreken, en de lastering moeten doen ophouden. Ik heb myn vader en myne broederen in ondernemingen op bevel van hare Majesteit en voor de eer van het vaderlandt verloreu. Het is dertien jaren geleden, dat ik met een zelve voornemen, om de zelve eer te behalen, en de zelve doot te sterven, in veldslagen te water en te landt ben geweest, en van deze dertien jaren heb ik de eer van zeven jaren een van de geheime Raden van hare Majesteit te zyn geweest. Men weet met wat trouwe, met wat yver, met wat aankleving ik my in myne bedieninge heb gekweten. Wat werk heb ik niet gemaakt voor het welzyn van de koninginne en de verzekerdheit van den Godsdienst? Hoe vele vyanden heb ik my onder de voorstanders van het Pausdom niet verwekt? Wat ander ryk dan Engelandt is bekwaam om my tegen des zelfs vervolging te dekken?*

Zynen vrienden stondt deze verantwoording wonder wel aan, en het scheelde mogelyk alleen aan hem om uit het huis te gaan, dat hem tot eene gevangenis verstrekte. Het is ten minste zeker, dat vele van zyne aanhangeren eene zamenzwering maakten om hem te ligen; maar daar van kennis krygende vondt hy het niet goed, en zeide, dat hy veel liever in zyne oprechtheit wilde sterven dan zich door zyne vlucht verdacht maken. Het vervolg van het rechtsgeding wierdt voor eenigen tydt opgeschort, en dezen tydt gebruikte hy tot Godvruchtige overdenkingen, heilige oefeningen, en brieven aan zyne vrienden te schryven, anders niet dan met hemelsche gedachten, van de aardfche afziende, vervult.

In dezen tydt deedt het hof van Spanje voorflagen van vrede onder de handt aan de koninginne voorhouden. De aartshertog Albert was naar Madrid vertrokken, om zyn huwelyk met de infante te voltrekken. Hy hadt gedurende zyne afwezendheit de regering van de Nederlanden aan den kardinaal *Andreas van Oostenryk*, natuurlyken zoon van den aartshertog, broeder van den keizer *Maximiliaan*, gelaten. Het was deze kardinaal, die in Engelandt een mondeling voorstel over de vrede door twee afgezondenen liet doen. De koningin antwoordde, dat zy geen afkeer van de vrede hadt, mits dat zy en de Vereenigde Nederlanden, daar zy zich niet van wilde afscheiden, hunne veiligheid daar in konden vinden.

Men verwerpt het voorstel van vrede met Spanje.

Men hadt de zelve gedachten van deze handeling van Spanje, als men zo menigmaal van diergelyke andere hadt gehad: waarom men oordeelde, dat men van dien kant niet ter goeder trouwe te werk ging. De oorzaak van dit mistrouwen was, dat men hadt gehoord, dat Spanje eene machtige vloot in zyne havenen deedt gereed maken. Maar de Hollandfche vloot brak deze maatregels, met op het eilandt Kanarië, een van die oezen naam dragen, aan te vallen, daar zy zich meester van maakte, na alvorens het kasteel veroverd te hebben. Vervolgens vertrok de zelve naar het eilandt St. Thomas, in de gulf van den zelveu name, vyftig mylen van het vaste landt van het ryk Biafara, in Nigritië, of buiten-Ethiopië, gelegen.

De Hollanders gaan naar het eilandt Kanarië, en vervolgens naar dat van St. Thomas.

Daar kwamen echter drie galien in de Noordzee, die de ongerustheit, welke men over de Spaansche vloot hadt, weder deden opkomen. Een ryk koopman van Genua, genaamt *Fredrik Spinola*, hadt de zelve op zyne kosten uitgerust, en onder de vlaggen van zyne Katholyke Majesteit in zee gezonden. De Engelschen en Hollanders, dit vernemende, kruisten in het Kanaal; maar onder de gunst van een Noord-Oostewindt raakten zy gelukkig te Sluis in Vlaanderen binnen.

Wy hebben elders aangemerkt, dat deze laaggeboeide schepen, die zich meer van hunne riemen dan van hunne zeilen bedienen, en die selden ver van het landt afsteken, niet bekwaam zyn den oceaun te bevaren: echter heeft men 'er in het begin van deze eeuw gezien, doch met geen goeden uitslag. Naderhandt heeft men de kunst gevonden van de zelve op eene wyze te bouwen, dat zy de zee zo wel wederstaan kunnen als de grote schepen; zo dat Spanje in het jaar 1593 eenige daar van naar de Azorische eilanden zondt, die het daar van zeer groot nut waren: de andere schepen konden in stil weerd den aanval niet uitstaan, waar door deze laatste als onbeweeglyk leggen, terwyl de galien met

Nieuwuitgevondene galien om den oceaun te bevaren.

be-

1599. behulp van hare riemen zeer gemakkelyk voortdobberen.

Karel, prinsregent van Zweden, zyn gedrag ten aanzien van zynen neef Sigismund.

In dezen tydt kwam een Engelschman, genaamt *Hill*, van Stokholm te Londen, met den tytel van gezant van den vorst, die toen dat ryk regeerde. Het was *Karel*, oom van *Sigismund*, koning van Polen, die beschuldigt wierdt zynen neef van de Zweedsche kroon te willen beroven. Hy nam nochtans den naam van koning niet aan; in het tegendeel, hy zondt dezen gezant om hare Engelsche Majesteit te verzoeken geen geloof aan den laster der genen, die hem voor een geweldenaar uitkretten, te geven, hebbende geen ander voornemen, zeide hy, dan den Protestantischen Godsdienst, die in zyn ryk was aangenomen, en de rust van zyne staten te handhaven. Ter zelve tydt verzocht hy de koningin de handen ter verdediging van een Godsdienst, die met den haren overeenkwam, en waar in Engelandt bygevolg een belang met Zweden hadt, in een te slaan. Ondertusschen deedt hy, zonder den naam van koning te dragen, al de daden van een koning, en de hoedanigheden, die hy zich aanmatigde, schenen hem tot den troon te leiden. Hy noemde zich door Gods genade erfprins van Zweden, Gothlandt en de Wandalen. De geschiedschryvers * getuigen echter van hem, dat hy zonder staatzucht handelde, en niets dan het algemene welzyn en het welvaren van zynen Godsdienst in het oog hadt, besloten hebbende de kroon voor zynen neef en voor zyne nazaten te bewaren. Hoe het zy, de zelve wierdt hem vyf jaren daar na † opgedragen by de verkiesing der drie Staten, die *Sigismund* daar van beroofden. Deze omwenteling nog niet geschied zynde zeide *Elizabeth* aan zynen gezant, dat zy wenschte, dat zyne betuigingen oprecht waren, en dat zy hem riedt altydt zulke gematigde gedachten te behouden; het oordeer aan de gerechticheit dan aan de staatzucht te lenen; zynen plicht omtrent zyn vaderlandt en zynen Godsdienst te betrachten; zonder zynen neef en de wet van bloedverwantschap, welke eischte, dat de oudste tak voor den jongsten ging, te benadeelen. Het was deze *Karel*, hertog van Sudermanië, die, voor dat de Staten hem de kroon op het hoofd zetten, de vader van den groten *Gustavus Adolphus* was, zo vermaard door zyne heldendaden, en die, zonder het droevige geval, dat hem in den slag van Lutzen * deedt sneven, mogelyk over Duitsehlandt en Italië zou hebben gezegepraalt.

* *Thomson.*

† in het jaar 1604; maar hy wierdt niet voor het jaar 1608 gekroont.

* in het jaar 1632.

1600. Wat Ierlandt jaarlyklyk aan Engelandt kostte. † Zie *Nantou.*

De beroerten van Ierlandt vermeerderden in dit jaar, dat de zeventiende eeuw opende. Het geen daar in voorviel zullen wy in de Geschiedenis van dat ryk beschouwen. Om in de onkosten van een oorlog, die jaarlyklyk meer dan drie honderd duizend ponden Sterlings aan de koningin kostte †, te voorzien, bedacht hare Majesteit een middel, dat niemandt dan haar zelve benadeelde. Dit was gemachtigden aan te stellen, die zy macht gaf al de rechtsgedingen, welke de amptenaren, die men *Concealers* noemde, aan byzondere personen, die goederen van de kroon bezaten, aandeden, te onderzoeken. Dit onderzoek strekte grotelyk tot last van de bezitters, die dikwils van de pachters te onrecht wierden ontruft, en daar zy altydt onrechtmatige dingen van vorderden, om hen te dwingen zich vry te kopen. De gemachtigden, die hare Majesteit aanstelde, hadden last deze ongeregelheden te verbeteren, en al de houders en bezitters van hare domeinen

daar in te bevestigen, mits zy eene matige som 1600. daar voor betaalden. Hare Majesteit vernieuwde ook de wetten van *Eduard* den IV, van *Richard* den II, en van *Henrik* den IV rakende het verbodt van gemunt goudt of zilver uit het ryk te zenden, om het versperren van het zelve, dat als de ziel van de koopmanschap en van de inkomsten van de kroon is, te beletten.

In het midden van het gerucht, dat de oorlog van Ierlandt maakte, sprak men van eene vrede met Spanje. *Philips* de III zocht rust, en zyne Raden oordeelden, dat het zeer nodig voor zyn ryk was; zo dat hy volgens den raad van zyne staatsdienaren en zyne geneigtheit zeer verblyd was, dat de aartshertog een einde van al de oorlogen, die zyn vader hem nagelaten hadt, trachtte te maken, en die deze vorst zelf, hoe trotsch hy anders ook was, hem kort voor zyn sterven hadt bevolen door eene gelukkige vrede te eindigen.

Onderhandeling van vrede tusschen Spanje en Engelandt.

De hoven van Rome en van Spanje waren daar even begeerig naar. Over dit werk kwam eene verhandeling in het licht, die de gevoelens van beide deze machten vertoonde, gegrond op de verwachting, dat Engelandt, minder lust hebbende om langer te oorlogen, zyne onderdanen, die van verchillende Godsdiensten waren, met meer zachtheit zou regeren, en dat de laatste, de vryheit hebbende om weder te mogen keren, ook die van hunnen Godsdienst te oeffenen zouden verkrygen, waar door de zelve zou aangroeien. Behalven deze algemene aanmerkingen der twee hoven vleide zich dat van Madrid, dat het gedurende de vrede aanzienlyker zou worden, en zich het middelpunt van alle andere ryken, en de scheidsman van alle staten in het Christenryk maken: daarenboven hoopte het, dat het 'er veel voordeel uit zou trekken voor de vrede van Nederlandt en de scheepvaart zo wel op Oost-als op West-Indië.

Redenen van Spanje daar voor.

Hunne aanmerkingen waren *Elizabeth* niet onbekend; maar zonder zich aan deze ydele inbeelding te vergapen drong zy tot het geheim der zaken in, en oordeelde van hare zyde, dat de vrede nuttiger voor Engelandt was dan de oorlog; zo dat zy, zich op het herhaalde verzoek van den Allerchristelyksten koning latende overhalen, hem toefondt plaats en tydt, daar men het verdrag zou sluiten, te beramen. Ondertusschen belafte zy eenige van hare Raden de zwarigheden, die zy voorzag dat men over den voorrang zou maken, te overwegen.

Bewegredenen van *Elizabeth*.

Om de zelve weg te nemen besloten zy het plegrboek * van het hof van Rome te onderzoeken, naar het welke de geestelyke rechtsgeleerden van gevoelen zyn dat alle andere moeten gericht worden. Zy begrepen daar onder de besluiten, die daar over in verscheide kerkvergaderingen waren genomen, gelyk die van Piza, van Constans, van Siëna, en van Basel. Het waren ook deze vier, die men daar over nalas, om dat de rang van de koningen van Vrankryk, Engelandt en Castilië volgens de order, daar wy de zelve hier plaatsten, daar in was vastgesteld. By de voorbeelden voegde men goede redenen, en men zeide, dat het ryk van Castilië nieuw was, in vergelyking van dat van Engelandt, doordien Castilië voor het jaar 1017 niet dan in graafschappen hadt bestaan, zelfs dat zyne koningen, die omtrent dezen tydt opkwamen, eerst vele jaren daar na met olie waren gezalfd. Men vergat de uitspraak niet van *Julius* den II in het belang van *Henrik* den VII, koning

Geschied over den voorrang tusschen de twee kronen. * *Ceremonieel.*

1600. ning van Engelandt, tegen *Ferdinand*, koning van Castilië*, en men oordeelde, dat *Elizabeth* de voorrang boven *Philips* den II toekwam, het zy men acht gaf op de oudheit van deze kroon, het zy men de jaren van de twee prinsfen in aanmerkinge nam, gelyk de Spanjaarden in de kerkvergadering van Basél tot nadeel van *Henrik* den VI hadden willen hebben. Wy zullen haast zien, dat alle de redenen van Engelandt niet golden tegen den tegenstandt der Spanjaarden.

De gemachtigden konen te Boulogne. De Allerchristelykste koning, aan welken *Elizabeth* het verdrag van Vervins hadt vergeven, hadt het woordt van deze prinsesse om tydt en plaats tot de onderhandeling vast te stellen. Hy benoemde *Boulogne*, eene zeeltadt van Pikardië, even wel gelegen voor Engelandt om het gemakkelyk af-en aankomen, als voor den landvoogdt van de Nederlanden, die daar niet ver af gelegen zyn. Ook wierdt de zelve door alle de belang hebbende partyen aangenomen, die hunne gemachtigden op den dag, daar men in overeen was gekomen, derwaarts zonden. Die van Engelandt waren gelaft, indien zy merkten, dat de Spanjaarden niet van den voorrang wilden aftappen, ten minste de evengelykheit in acht te nemen; en ten aanzien van het verdrag, op de vernieuwing van dat van *Karel* den V van het jaar 1541, die de scheepvaart naar Indië en andere staten onder zyne gehoorzaamheit vry hadt gegeven, te staan.

Geschiede over den tytel van Voortreffelykheit en van Doorluchtigheit. De gemachtigden hunne volmachten van weërzyden overgelevert hebbende, spraken die van Spanje den tytel van *Illustriissimus*, dat is, *Allervoortreffelykste*, die aan den aartshertog was gegeven, in plaats van *Serenissimus*, dat is *Allerdoorluchtigste*, dien hy thans begeerde, tegen. Zy stonden wel toe, dat men zich in vorige tyden dus omtrent de koningen hadt uitgedrukt: maar dat, nademaal de taal omtrent deze laatste was verandert, de zelve ook ten aanzien van de aartshertogen van Oostenryk moest verandert worden, die gelyk moesten gaan met de gekroonde hoofden. Men gaf hen genoegen. Kort daar na kwamen 'er andere volmachten voor de Engelsche gezanten, waar in de tytel van *Hoogheit* aan den aartshertog wierdt gegeven.

Het verskil over den voorrang stremt de byeenkomst. Van weërzyden was men niet anders dan schriftelyk te werk gegaan, zonder met mal-kander vergadert geweest te zyn, om den twist over den voorrang te myden. De Engelschen verzochten, dat men te zamen komen en hen den voorrang geven zou. Men kon daar niet in overeenkomen, en het was te vergeeffsch, dat zy volgens hunne volmacht den Spanjaarden de evengelykheit aanboden. De trotschheit dezer laatste wilde daar niet in bewilligen. Zy zeiden, dat dewyl de kroon van Engelandt den rang aan Vrankryk gaf, men den zelve bygevolg en om des te groter reden ook aan Spanje behoorde af te staan.

De koningin biedt de evengelykheit aan. De ridder *Edmond* trok naar Engelandt om hare Engelsche Majesteit den hinderpaal, die de onderhandeling strende, bekend te maken. Hy kwam met dit antwoordt weder, dat men een middel tot voldoening van Spanje zou trachten uit te vinden, mits het zelve de evengelykheit der beide kronen niet te niet deedt. Maar daar was te veel verwydering en bitterheit in de gemoederen om eene vrede te hopen. Dit bleek uit de wederzydsche klagten: in plaats van een onderling goed verstandt en zucht om zich te vereenigen klaagde de aartshertog, dat hare Engelsche Majesteit op nieuw bystandt naar Hollandt zondt, en eene vloot

1600. deedt uitrusten, om de zelve naar Amerika te zenden. De Engelsche gemachtigden klaagden van hunne zyde, dat zyne Katholyke Majesteit op nieuw krygsbehoefden en geldt aan de oproerige Engelschen gezonden, van hen gyselaars ontfangen, en hen beloofd hadt met volk by te staan.

De Spanjaarden willen niet bewilligen; en breken de zamenkomst af. Terwyl men deze nieuwe zwarigheden trachtte weg te nemen kwam 'er een besluit van het hof van Madrid omtrent den voorrang, gelaftende aan zyne gezanten naar geen voorstel van evengelykheit, of dat zyn oppergezag in twyfel zou kunnen trekken, te luisteren. Men was derhalven gedwongen de onderhandeling af te breken. De staatsdienaars van *Philips* den III vertrokken eensklaps van *Boulogne*, om weder naar Spanje te keren, gevolgt van die van den aartshertog, die weder naar Vlaanderen vertrokken. *Elizabeth* deedt de hare niet wederkeren, zonder alvorens hare oprechte mening voor de vrede betuigt te hebben. Door eene beweegreden van Godvrucht, zeide zy, en om het bloedt der Christenen te sparen aangezet, hadt zy hare gezanten ter afgesprokene plaatse, niettegenstaande de verstandhouding van Spanje in Ierlandt, gezonden; dat zy van den voorrang, die haar uit hoofde van de voorgaande koningen toekwam, hadt afgezien, en zich met de evengelykheit te vrede gehouden, alleen om de rust van Europa te bevorderen; dat zy, na zulk eene toegevendheit, zich van de ongelukken, die de oorlog na zich sleept, vry kende, en deze betuigingen tegen hare vyanden deedt, aan wier staatzucht men de zelve hadt te wyten.

Verdrag omtrent de Engelsche en Fransche kapers. De klagten over de scha-verhaling hadden de gemachtigden van *Henrik* den IV en van *Elizabeth* het gansche voorgaande en een gedeelte van dit jaar bezig gehouden. Eindelyk wierden zy door een verdrag, waar van de eer aan *Boissise*, gezant van den Allerchristelyksten koning, alleen toekwam, ten einde gebragt. Het behelde, dat de koophandel achtervolgens het laatste verdrag tusschen de onderdanen der twee vorsten, en onder hunne wederzydsche bescherming, zyn voortgang zou hebben; dat het inkomen der havens aan de kapers zou worden verboden, en dat men hen, indien zy daar in kwamen, zou aanhouden, en hun rechtsgeding opmaken. *Elizabeth* deedt in dezen tusschentydt een nieuw aanzoek by *Henrik* den IV om het aan hem geleende geldt weder te krygen. Hy betaalde daar een gedeelte van, en verzocht uitsel voor het overige. Alles geschiedde van den eenen zo wel als van den anderen kant met zeer veel beleeftheit. *Elizabeth* gebruikte geen andere spreekwyzen dan die hare genegenheit tot zulk een groten vorst uitdrukten, en *Henrik* van zyne zyde gebruikte zulke, die zyne erkentenis op de gevoeligste en tederste wyze des werelds te kennen gaven.

Geschiede tusschen de twee kronen van Denemarken en Engelandt over de visschery van Noorwegen. De visschery op de kusten van Noorwegen en van Yslandt veroorzaakte menigmaal twist tusschen de kronen van Denemarken en van Engelandt. De eerste, die ook meester van Noorwegen is, en wiens domeinen zich tot onder den Noordpool uitstrekken, alwaar zy het eilandt van Yslandt bezit, wilde niet toestaan, dat de Engelschen daar zonder haar verlof kwamen visschen. Om zich in dit recht te handhaven, en het de Engelschen, die zich het zelve om de lange reeks van jaren, dat zy het genoten hadden, toe-eigenden, echter te doen genieten, waren de twee koningen overeengekomen, dat men het verdrag alle zeven jaren zou vernieuwen, by het welke Denemarken aan de onderdanen van Engelandt

1600. gelandt de vrye visschery toestondt: doch het was met deze vaststelling als het met vele andere diergelyke gebeurt, te weten, die een beding oplegt, verzuimt veeltyds het zelve te doen in acht nemen, en de geen, dien het wordt opgelegd, tracht zich daar van te ontslaan; zo dat de Denen verzuimende zich van het beding van zeven jaren te bedienen, en de Engelschen geen zorg dragende hen dit te doen onthouden, schieen het als of het was vervallen, en dat men om des zelfs uitvoering niet meer dacht, wanneer de eersten, zeer schielijk ontwakende, hun recht met veel geweld wederzochten. Hunne kapers tastten de schepen van Hull, die langs de kusten van Noorwegen visschten, daar zy dachten al zo zeker als op hunne kusten te zyn, aan, en bragten de zelve naar Denemarken. Zy verklaarden de schepen voor goede prys, en handelden de matrozen zeer kwalijk. Deze vyandelykheden hadden iets wreeds in. Des niettegenstaande beweerden de Denen, dat zy rechtmatig waren, onder voorgeven, dat zy de Engelschen twee jaren te voren hadden gewaarichouwt om hunnen vryheidsbrief te komen vernieuwen. Maar de koningin, over deze verachte behandeling gebelgt, nam dit als een hoon, die het verbondt der twee kronen brak, op. Echter vondt zy niet goed zich te wreken, noch scha-verhaling te zoeken: zy wilde veel liever klagen en vertogen doen. Zy schreef derhalven krachtige brieven aan het hof van Denemarken, om het de oudheit van hun verdrag, en de voorrechten, door de koningen van Noorwegen aan de Engelschen ten aanzien van de visschery toegestaan, zelfs voor dat het ryk van Noorwegen met dat van Denemarken door het huwelyk van *Margarets*, dochter van *Waldemar* den III, koning van dat ryk, vereenigt was, voor te dragen; daar zy nog byvoegden, dat deze voorrechten van de voorzaten van zyne Deensche Majesteit, *Jan* en *Christiaan*, waren bekrachtigt geweest, en dat men sedert het jaar 1521 van weerkanten opgehouden hadt alle zeven jaren nieuwe verlofbrieven te eischen, of te geven: een gebruik reets ten tyde van *Frederik* den I, overgrootvader, van *Christiaan* den III, grootvader, en van *Frederik* den II, vader van zyne regerende Majesteit, vernietigt. Dat de laatste hem zelfs geschreven hadt, om hem te verzekeren, dat hy de Engelschen in de vryheit van hunne visschery in het Noorden zou handhaven, zonder dat zy hunne brieven behoefden te vernieuwen, mits zy in een goed verstandt met zyne onderdanen leefden, en geen roveryen pleegden. Dierhalven was het onrechtmatig twist en kraakel met de Engelsche visschers te zoeken, om dat zy geen nieuwe brieven van toelating hadden genomen, en dat boven en behalven alles, volgens het recht der volkeren en dat der nature, de zee aan ieder in het algemeen toebehoorde, en geen voril, wie hy ook was, de heerschappy daarover in het byzonder toekwam. De koningin stelde vervolgens voor, dat zy dit geschil aan den keurvorst van Brandenburg †, schoonvader van den koning van Denemarken, en den hertog van Brunswyk, zynen schoonbroeder, nevens den hertog van Mekelenburg, wel wilde verblyven.

Dit voorstel wierdt verworpen; men benoemde naderhandt gevolmachtigden, waar van de een naar Engelandt en de andere naar Denemarken vertrokken: maar zy konden het ook niet eens worden. Eindelyk kwam men overeen gemachtigden naar Embden te zenden. Die van

zyne Deensche Majesteit kwamen daar op den 1600. gestelden tydt. De tegenwinden beletten die van *Elizabeth* op hunnen tydt daar te zyn; zo dat, wanneer zy aankwamen, de anderen reets weder vertrokken waren. Zy oordeelden, dat 'er een toeleg in dit haastig vertrek stak, en dat de koning van Denemarken niets anders zocht dan dezen twist gaande te houden, gedurende den welken hy bedacht was nieuwe tolln op het inkomen van den Zondt te leggen, om alzo de Engelschen in de Noordsche visschery te belemmeren, en hunne vaart op Moskovië te dwarsbomen. Dit geschil eindigde niet voor in het jaar 1602.

Indien Engelandt toen iets in zynen koophandel op de Noordzee kwam te lyden, het zelve wierdt door hunne vaststelling in Oost-Indië weder vergoed. De koningin vergunde heerlyke voorrechten aan de maatschappy der kooplieden, die deze vaart onderwonden. Zy voldeden ook door hunne naarstigheid aan de verwachting van hare Majesteit. Zy rustten drie schepen uit, waar over zy het bevel gaven aan den beroemden *Lankaster*, die zich in het jaar 1594 van *Phernambuk*, in *Brazil*, hadt meester gemaakt. Zy maakten hun voornaamste pakhuis te *Suratte*, naby de golf van *Kambaje*, in het ryk van den *Groten Mogol*. Zy gingen nog verder over den *Ganges*, daar het ryk van *Siam*, en dat van *Patane*, dat daar cynsbaar aan is, gelegen zyn. Zy hadden hunne huizen en faktoryen zo wel in het eene als in het andere. Vervolgens zeilden zy naar de *Moluksche eilanden*, waar onder men *Celebes*, het grootste van alle, Westwaarts leggende, begrypt. In het zelve legt het ryk van *Madagaskar*, daar zy zich in vast stelden. Kortom, zy drongen door tot in *Japan*, een landt, overvloeiende van goudt en zilver, dat eenigen hebben geloofst niet anders dan goud-en-zilvermynen te zyn.

Vaststelling der Engelschen in Oost-Indië.

Het hof van Rome begon wederom zyne kuiperyen om een Roomsche koning in Engelandt te hebben. Het zelve dacht niet meer om *Elizabeth* af te zetten, dewyl hare jaren deden hopen, dat zy haast zou sterven; maar zyne zorg en bekommernis was over haren opvolger. Men twyfelde niet, of het zou de koning van *Schotland* zyn, dat den paus zeer verlegen maakte. Om daar tegen te arbeiden zondt *Clemens* de VIII zyne brieven naar Engelandt aan de geestelykheit en aan de gemeente van zynen Godsdienst. Hy vermaande hen daar in gade te slaan op den genedien men koning na de doodt van *Elizabeth* wilde maken; geen acht te geven op de nabestaanheit, noch op het recht van het bloedt, ten zy de geen, die verkoren wierdt, Roomschegezind was, en zwoer den Roomschen Godsdienst weder in te voeren. Deze twee brieven waren echter van geen uitwerking. Men sloeg op de zendingen van den paus zo nauwkeurig acht, dat het onmogelyk was de zelve te verspreiden.

Pausfelyke brief van *Clemens* den VIII om den koning van *Schotland* buiten de Engelsche kroon te houden.

Het liep nu in de zesde maandt dat de graaf van *Essex* in het huis van *Mylord* den grootgezegelbewaarder in verzekering was geweest. Deze heer, die een grondt van uitnemende goedheit bezat, die wel zomtyds door zyne al te grote driftten wierdt ontroert, maar die 'er echter nooit geheel van overstelpt wierdt, hadt den tydt om zyn ongeluk en al te trotsch gedrag te overdenken. De raadt zynen verstandige vrienden kwam hem ook te stude. Hy toonde berouw over zyn ongeduldt en morring, en besloot van taal en van gedachten te veranderen. Hy verfoeide den miltzieken raadt, dien de ridder *Merrick* en *Casse* aan hem hadden gegeven, verboodt hen

Verandering van den grave van *Essex* zeer deemoedig en verduelig.

Hunne vyandelykheden.

Klagen van *Elizabeth*.

Hare tegenstellige redenen tegen den eisch van Denemarken.

* op het laatste van de XIV eeuw.

† *Joschim Frederik*.

1600. hen hem te komen zien, en zich een regt-draads tegengeftelde levenswyze voorschryvende, gaf hy zich aan de Godvrucht over, zo ootmoedig, geduldig en zedig zynde, als hy te voren driftig en heerschzuchtig was geweest. Ten anderen de gramschap van de koninginne gestilt zynde, stont zy hem toe zyn verblyf in zyn huis te nemen, en gaf hem den ridder *Barclai* veel eer om hem geselschap te houden dan om hem te bewaren, betuigende, dat zy geen ander voornemen hadt dan om hem tot beter gedachten te brengen, en niet om hem te bederven.

De onbezonne drift van het volk is zyn beiderf.

De onbezonne yver van het volk, dat dikwils door zyne genegenheit zo veel schade doet als door zynen haat, belette den voortgang van den goeden wil van hare Majesteit. Men berichtte haar, dat men openbare vergaderingen hielt, daar men opentlyk over de strafheit van het hof tegen een heer van zo vele verdiensten, wiens onschuld zo onrechtmatig wierdt verdrukt, morde. Dit was bedektelyk het gedrag van den Raadt en van hare Majesteit zelve tegenpreken. Zy begeerde derhalven, dat de waarheit aan het licht gebragt, en de beschuldiging in den grondt onderzocht zou worden: maar de zorg, die zy nam om zich te verantwoorden, deedt haar het welzyn en de eer van een strafwaardigen, dien zy besloten hadt genade te bewyzen, niet vergeten. Zy liet dan hare gedachten gaan om hem een gematigde rechtbank, daar zyn leven, of zyne eer in geen gevaar zouden zyn, te benoemen, ten welken einde zy die van den grootzegelbewaarder verkoor; een rechtbank, gelyk wy hebben gezegt *, die de strafheit van de wet doorbillykheit en mededogen verzacht.

Rechtbank, tot welke de koningin zyn zaak verwijft.

* in het leven van Henrick den VII.

Zyne beschuldiging.

Zyne voornaamste beschuldigingen kwamen daar op uit: Dat de graaf van *Essex* uit zyne eige beweging, tegenstrydig met den last van het hof, het bevel over de ruitery aan den grave van *Southampton* hadt gegeven; aan verscheiden de waardigheit van de ridderorde opgedragen; zyn volk in de provincie van *Mounster* doen trekken, in plaats van het zelve tegen het hoofdt van de oproermakers aan te voeren. Dat hy met het zelve in onderhandeling was getreden; en het geen hem nog verdachter maakte was, dat zulks in het geheim, zonder de tegenwoordigheit van andere bevelhebbers, was geschied; en ten laatste, Dat hy met hem een schandelyk verdrag, het welk hare koninklyke Majesteit, noch een onderkoning gansch niet voegde, hadt aangegaan. By deze beschuldigingen voegde men nog zyne dreigementen tegen de koninginne, in verscheide brieven, die zyne vrienden tegen alle welvoegendheit wereldkundig hadden gemaakt, bevat.

Zyn antwoordt.

De lezing van alle deze artykelen geëindigt zynde, naderde de graaf van *Essex* de tafel, en op een knie ter aarde nedervallende zeide hy: *Ik danke Godt voor zyne weldaden, en myne zeer goede vorstinne voor hare goedertierenheit, daar zy my beden een gevoelig bewys van geeft. Zy ontslaat my om voor de rechtbank in de Gesternde kamer te verschynen; en doende dezen drinkbeker van my voorbygaan zendt zy my veel eer naar een vorstelyk hof dan naar de rechtbank van Mylord zegelbewaarder, om daar eer als een boetvaardige dan als een schuldpligtige behandelt te worden.* Vervolgens betuigde hy, dat hy met zyne vertoornde meesteresse niet wilde twisten, en zich veel liever schuldig kennen: maar hy verzocht zyne rechters, zyne jonkheit te verschonen, en zyn wanbedryf en mislagen aan de jaren, die van geen genoegzame ryphheit waren, te willen vergeven.

Mogelyk was het wel geweest, indien hy het daar by hadt gelaten; maar als of hy berouw

1600. hadt zyne onschuld verraden te hebben zeide hy: *Ik heb niets gedaan, dat my schuldig maakt. Ik heb myne redenen gebad, waarom ik het bevel over de ruitery aan den grave van Southampton heb toevertrouwt; en zo haast als ik vernam, dat de koningin het niet goedvondt, heb ik het hem weder afgenomen. Indien ik verscheide ridders heb gemaakt, is het met gedachten geweest een groter getal vrywillige edellieden in dienst te houden. Ik heb den oorlog in de provincie van Mounster niet gevoert dan achtervolgens het besluit van den Raadt van Ierlandt. Ik roep de levendigen en de doden van die vergadering tot getuigen, die de straf van dezen verwaanden raadt hebben gedragen. Mylord Ormond is blind geworden, en Warham van St. Leger heeft het leven daar by ingeschoten.** Hy zou meer gezegt hebben, indien de grootzegelbewaarder hem niet gezegt hadt, dat hy zyn eerste besluit, om zyne toevlucht tot de goedertierenheit der koninginne te nemen, die hem wel toegestaan hadt zich te verantwoorden, maar geenzins wilde dulden, dat hy zyne ongehoorzaamheit een glimp gaf, over het hoofdt sloeg. Deze betuigingen wierden van het vonnis gevolgt. Het zelve behelsde, dat de graaf van *Essex* de bediening van geheime Raadt zou nederleggen, van die van graaf *maarschalk* en grootmeester van het krygstuig afzien, en gevangen blyven zo lang als het hare Majesteit zou goedvinden. Men zweeg van de bediening van grootstalmeeester, doordien de koningin het verboden hadt, waar uit men besloot, dat zy hem haast weder aan het hof zou roepen, daar deze bediening zyne tegenwoordigheit vereischte. Men wierdt nog nader in deze gedachten bevestigd door de zorg, die zy droeg, dat dit vonnis in het Registerboek niet aangetekent wierdt.

Men sprak niet dan van zyne herstelling, en hy was in het algemeen zo bemint, dat men in alle geselschappen niet anders sprak dan van het vermaak, dat men hadt hem by de eerste gelegenheit vry te zullen zien. Men verhefte zyne geboorte als eene der doorluchtigste van het ryk, zyne hoedanigheden, de grote verwachting, die men van hem hadt, de achting, die hare Majesteit hem bewees, de tekenen van hare genegenheit, daar zy hem mede hadt vereert, de diensten, die hy zyn vaderlandt hadt gedaan, en die men nog van zulk een jong heer hadt te verwachten, het vermaak van Engelandt en het waardigste voorwerp van gunst van zyne onvergelykelyke koninginne. Zyne lasthertige vyanden, zeide men, gelyk die van *Germanicus*, benydden niets meer dan zyne deugd, en hunne vervolging zou zo krachtig niet zyn geweest, indien hy minder verdiensten hadt gehad. Maar, vervolgende men, het is met hare Majesteit zo niet gelogen, haar edelmoedige imborst wederstaat niemant dan die haar wederstaat, altydt gereed zynde genade te bewyzen aan die zich voor haar vernederen.

Terwyl de vrienden van den grave van *Essex* op deze wyze spraken, vervolgte hy afzonderlyk te leven, en de ydelheden van het hof te verachten. De koningin, van dit onderwerpelyk en stichtelyk leven onderrecht zynde, wierdt met mededogen aangedaan, ontloeg hem, deedt den ridder *Barclai* van hem gaan, en schonk hem zyne volle vryheit, gevende hem geen andere wacht, zeide zy, dan zyne voorzichtigheit. Des niettegenstaande verboodt zy hem hare tegenwoordigheit, gelyk ook het hof.

Hy ontving de tyding van zyne vryheit met zeer veel eerbiedt en onderwerping, zich aan het verbodt, dat hare Majesteit goed gevonden hadt met

* Deze zaken zyn na zyne komst in Engelandt gebeurt.

Vonnis tegen hem uitgeprocken.

Lofspraak zynen vrienden van hem.

Hy vervolgt afzonderlyk te leven.

1600. met de genade, die zy hem bewees, te versellen. Hy schreef daar over een ootmoedigen brief aan Mylord Howard*, met verzoek van den zelven aan de koningin te vertonen. Hy kuste, zeide hy, met een diep ontzag de handt en de roede, daar zy hem wel mede hadt willen verbeteren, maar niet verdolgen, maar dat niets hem vergenoogen kon, tot dat het hem geoorlooft zou zyn de koningin weder te zien, die zyn gelukster was, onder welker toezicht zyn sbeesvaart zo gelukkig was geweest, terwyl hy zyn koers naar zulk een gesternis hadt gericht. Dat hy zich tot eene droevige eenzaamheit begheende boete voor zyne afzwalingen zou doen, en dat hy menigmaal deze woorden van den vernederden koning van Babel in den mond hadt*: „Dat myne intzoning zy by de beesten des velds, en dat ik door den dauw des bemels worde bedaarwt“: daar hy op vervolgde: Tot dat het de koningin behage my myn verstaand met de eer van haar weldoen weder te schenken. Dat by die beide hadt verloren, en dat by het genot van het eerste niet kon hebben, indien by dat van de andere moest missen.

Deze ootmoedige en vleiende bewoordingen, volgens de gemaakte wyze van schryven van dezen tydt, troffen het hert van Elizabeth. Och of het Godt, zeide zy, na dat zy dezen brief hadt horen lezen, behaagde, dat zyne daden met zyne woorden overeenkwamen! Hy heeft myn geduld lang genoeg onderhouden; het is billyk, dat ik de oprechtbeit van zyne ootmoedigheit ondervinde. De koning, myn vader, zou zo veel toegevendheit voor zulk eene bovenmatige ongehoorzaamheit niet gebad hebben. Maar ik wil niet achterom zien, gelyk de vrouw van Loth, uit vreeze, dat ik my mogt beklagen. Ik wil my door myne ligtgelovigheit ook niet laten bedriegen. Al wat blinkt is geen goud. Laat ons dit in de kroes beproeven, en indien onze scheider het zelve weet te zuiveren, laten wy ons verheugen den filosofischen steen gevonden te hebben. Zodanig waren de wederzydsche voornemens van de koningin en van den grave van Essex, gelukkig, indien de een zo wel als de andere daar by waren gebleven. De ongelukkige Cuffe veranderde het gemoedt van den grave, en het kwaad gedrag van den laatsten veranderde voor de tweede maal het hert van de koningin, zonder hem ooit weder gunstig te zyn. Het kostte den gunsteling zyn leven, en Elizabeth een berouw, dat zy wel hadt voorzien, maar dat haar onmogelyk was geweest te myden.

Cuffe, dien de Geschiedenis beschryft als een gevaarlyk, bekwaam, arglistig en stout man, nam uit een nieuwen spyt van zynen meester gelegenheit van hem in een oproer in te wikkelen. De graaf van Essex hadt aan de koningin geschreven, om haar te verzoeken hem de pacht van de zoete wynen, die haast stont te eindigen, te geven. De koningin, welker goede wil dikwils door spaarzaamheit in evenwigt wierdt gehouden, antwoordde, dat zy zyn voorstel zou onderzoeken; maar dat hem misnoegt maakte was, dat zy toeliet, dat anderen daar ook naar stonden, en hem nog door deze schampere woorden hoonden: Dat men, om een wild paardt te temmen, des zelfs gewone onderhoudt moest verminderen. Cuffe, daar op toefchietende, vroeg hem, of hy de wraak over zyne vyanden wilde uitstellen tot dat men hem zo ver hadt gebragt, dat hy niet dan water te drinken, en zich met de kruimelen, die van de tafel der koningin vielen, te voeden zou hebben? De graaf van Southampton en de ridder Christoffel Blount, die tot nu toe zeer gematigt geweest waren, gebruikten byna de zelve woorden, en boden hem hunnen dienst aan.

III Deel.

De ridder Merik (a) deedt nog meer: zyne bediening van bestierder van het huis van den grave van Essex gaf hem de macht om ieder, dien hy wilde, toegang te vergunnen. Hy hieldt dan de deuren open voor die hy bekwaam oordeelde te zyn een opstandt te verwekken, voor vrygeestten, die in het leger hadden gedient, voor muitmakers en wanhopigen, die door hunnen ellendigen staat waren gebragt om alles te onderneemen. Hy onthaalde hen zelfs zo, dat de goede crier, die hy hen deedt, hen opgezet hebbende, geen aanslagen waren, die zy niet dorsten onderneemen. Deze bewegingen duurden niet lang; zy eindigden in February van het volgende jaar door de straf van den grave van Essex. Dit jaar eindigde met de doot van den baron Norbt, schatmeester van het huis van hare Majesteit, een man van een levendigen geest, die snedig en te gelyk standvastig in zyne besluiten was.

In het begin van het jaar 1601 kwamen te Londen gezanten van de twee uiterste delen des werelds, uit het Zuiden en uit het Noorden. Hamet, koning of keizer van het oude Tingitanië, of Morenlandt, dat heden den naam van Marokko draagt, zondt de zyne, om de vriendschap van hare Engelsche Majesteit en de onderhouding van een goeden handel tusschen hunne onderdanen te verzoeken. Die van den groothertog van Moskovië kwamen ter zelve tydt, om diergelyke beleeftheden te betuigen, en het zelve van wegens hunnen meester te verzoeken. De eerste was de vorst, die tot het ryk van Marokko, naardien zyn broeder Melik in den slag, daar Don Sebastiaan, koning van Portugal*, in sneuvelde, was gebleven. Hamet, na de aanvaarding van de regering, hadt altydt de goede verstandhouding met het gemenebest van Hollandt en met de koningin van Engelandt onderhouden. Hy wenschte het verbondt met de laatste voor zyn sterven te vernieuwen, als of hy eenig gevoel van zyn einde en van dat der koningin, dat kort daar na, in het zelve jaar†, gebeurde, hadt gehad.

Wat aangaat den Czaar, zyn naam was Boris Gudonow. Hy was niet van den ouden tak der Czaren, die met Theodorus*, zoon van den wreden Johannes Basilowits, en die zonder kinderen den 6 January des jaars 1598 stierf, was geëindigt. Boris, zyn gunsteling, en broeder van de hertoginne weduwe, aan welke de Czaar by zyn uiterste wil de regering hadt gelaten, was zyne verheffing aan zyne zuster verschuldigt, en volgede, zegt men, op Theodorus, op eene gelyke wyze als Arnulphus, broeder van de gemalinne van Alarik, dien beroemden koning der Gotthen in het jaar 410 was opgevolgt, dat is te zeggen, dat zy den troon door de arglistigheit en kuiperen van eene vrouwe beklommen.

Boris wierdt echter door den waren of valschen Demetrius, die zich voor een broeder van Theodorus, en voor een tweden zone van Basilowits uitgaf, gedwarsboomt: maar Boris hieldt het altydt boven, en handhaafde zich op den troon. Hy stierf weinig jaren daar na, latende een jongen zoon na, die Demetrius, aan wien de Moskoviten het ryk opdroegen, het hoofd niet kon bieden. Hy hadt 'er het genot niet lang van, het zy zyn bedrog aan den dag kwam, het zy uit haat van zyne verstandhouding met den paus en met de Jesuiten. Hy wierdt afgezet, en kwam in de zamenzwering, die tegen hem op den dag, dat hy met de dochter van den Paltsgrave

V v v

(a) Hy was het, die den grave van Essex tegen den ridder Raleigh hadt opgehoekt. Zie fol. 499.

1600.

Aanslag van den grave van Essex en zyne aanhangen.

1601.

Cambden. Babuu. Thuanus. Gezanten van den keizer van Marokko.

* in het jaar 1578.

† in het jaar 1603. En van den Czaar van Moskovië. * of Fedor.

1601. grave van Sendomir * trouwde, om het leven; zo dat een nieuwe tak † den troon van Moskovie beklom.

† van den naam van *Zurki*, kort daar na door dien van *Ferdinand*, die nog regéert, wedet verjaagt. * Zyne vierde dochter, getrouwt met den hertog van *Beccagné*.

Elizabeth ontving ter zelve tydt van dit gezantschap een bezoek uit Duitichlandt, Italië en Vrankryk, te weten van *Willem*, zoon van den Paltsgrave hertog van *Tweebrugge*, uit het huis van *Nieuwburg*; van *Ursinus*, hertog van *Bracciano*, en van twee broeders uit het huis van *Roban*. Deze twee laatsten hadden de eer aan het koninklyke bloedt van Schotlandt vermaagschapt te zyn, afkomstig van eene dochter van *Jacobus den V**. De koningin bewees hen alle veel belcefheden, en beval, dat men hen de krygsvoorradhuizen, haar krygsvolk, hare vestingen, hare schatten, kleerkamer, stoet en koninklyke gebouwen zou laten zien. Zy moesten alle bekennen, dat 'er geen machtiger, noch gelukkiger vorst in de ganse werelt was. De hertog van *Bracciano*, boven de anderen daar in uitmuntende, zeide, dat hy niets prachtiger, heerlyker, noch aangenamer gezien, noch in gene *Geschiedenissen* iets gevonden hadt, waar in de koningin niet in wysheit en deugden uitsak.

De graaf van *Essex* was van deze gedachten niet; zich geheel aan zyn misnoegen overgeevende kon hy de uiterste verachting, die hy klaagde ontvangen te hebben, niet verzwelgen. Zyne verstandigste vrienden vertoonden hem te vergeeffich, dat hy dit om de algemene rust over het hoofd behoorde te zien, en alles aan den tydt over te geven, zyne toevlucht tot de goedheit van de beste vorstinne des werelts te nemen, en geen reden aan zyne vyanden te geven om over hem te zegepralen. Maar hy luisterde liever naar de muitmakers, en zyne driften kregen nog eenmaal de overhandt. *Indien ik aan myn vaderlandt, zeide hy, aan de mynen en aan my zelve in gebreke blyve, het is myne schuld niet. Dat men het op myne vervolgers legge. De koningin heeft my hare gunst onttrokken, my als een ellendigen behandelt, en als een misdadige verbannen. Men begeert van my eene slaafsché onderwerping, daar ik niet toe kan komen. Myne onschuld is voldoende: dat myne vyanden zegpralen ter goeder ure; zy zullen het vermaak niet hebben, dat ik hen zal volgen: myne standvastigheit zal zich tegen hunne verwoedheit zetten.*

Deze trotse redenen kwamen ter ooren van de koningin; maar niets mishagde haar meer dan de verachting, met welke hy van haar lichaam en gemoedsgefteldheit sprak, haar uitmakende voor een oud wyf, dat niet alleen hare schoonheit, maar ook haar verstandt door ouderdom hadt verloren. Men zegt, dat eenige van de staatjonkvrouwen van de koningin, vergramd, dat zy zich van dezen Mylord niet hadden kunnen doen beminnen, zich over zyne onverschilligheit wreekten door de lastertaal, die hy hadt gevoert, op te halen, en de gramfchap van de koningin, die zo verachtelyk van een ondankbaren en moedwilligen onderdaan was handelt, aan te stoken. Het gebeurde in dezen tydt, dat Mylord *Wilton* * den graaf van *Southampton* op de straat aantrof, en hem kwetste, het geen de graaf van *Essex* als een hoon, die hem zelve was aangedaan, opnam. Kortom, de gestadige aanhoudingen van zyne gevaarlyke vrienden bragten hem verder ten val. Hy trachtte den koning van Schotlandt in zyn belang over te brengen, en hem te doen begrypen, dat de Raden van *Elizabeth* besloten hadden hem buiten de opvolging te houden, en de infante van Spanje te verkiesen. Hy verbondt zich ter zelve tydt met de Presbyterianen en met de Roomschegezinden, belovende aan beide zyne bescherming.

* Gray.

Toen begon hy zich te openbaren; nam alle 1601. krygslieden, die tot hem kwamen, aan; ontving alle oproermakers, en gaf hen onder verscheide voorwendfelen huisveiting omtrent zyne landen. Hy wees niemant af; maakte zyn voornemen aan weinigen bekend, namentlyk aan den grave van *Southampton*, aan den ridder *Charles D'Anvers*, *Ferdinand Gorges*, *Jan Davis*, en *Littleton*. Dezen laatsten hieldt men voor een groot krygsman; maar hy hadt den vloek van zynen vader op zich geladen, en bragt den zelve met zich in de party van den grave van *Essex*.

Wat 'er van zy, het ontwerp van dezen heer scheen zeer onbezonnen, en hem door zyn kwaden geest en wanhoop ingeblazen te zyn: want behalven dat 'er geen schyn was in de gewaande zamensmeding tegen den koning van Schotlandt, en dat de vereeniging der Presbyterianen en Roomschegezinden niet kon bestaan, ontbrak hem alles tot zulk eene grote onderneming, hebbende noch wapenen, noch geldt, noch schepen, noch steden in het ganse ryk in zyn belang. Hy liet niet na zyne aanhangers by malkander te doen komen, en hen een lyft van meer dan honderd en twintig huizen van den adel, onder welke zich ridders, baronnen en graven bevonden, te tonen. Hun voornemen was zich meester van de regering te maken, en men nam in overleg, of men met den aanval op het paleis van de koningin, of op den Tour van Londen zou beginnen. Men besloot, dat de ridder *Christoffel Blount* zich van de poort, *Davis* van het hof, en *D'Anvers* van de grote ontfang-engehoorzaal zouden meester maken. De graaf van *Essex* zou daar op aanstonts door de nabyligge stalen van het paleis met eene party uitgezocht volk te voorfichyn komen, en de weg aldus gebaant zynde, regt toe naar het vertrek van de koningin gaan, zich voor hare voeten nederwerpen, en van haar de wegzending van de verdachte Raden verzoeken. Men was ook overeengekomen, dat men hun rechtsgeding zou opmaken, en dat men een Parlement zou beroepen, dat voor het algemene welzyn van het vaderlandt zou zorg dragen, en de regering veranderen. Grote aanslagen voor een volk, dat zo weinig in staat was de zelve ter uitvoering te brengen: ook verdween alles kort daar na in rook.

Terwyl de zamengezwoeren te vergeeffich de aankomst der gezanten, die de graaf van *Essex* van den koning van Schotlandt hadt verzocht, verwachtten, en dat zy hunne oproerige byeenkomsten vervolgden, nam het hof maatregels om hen tegen te gaan. Op den 7 February kwam eerst de ridder *Sakkeville*, zoon van den grootfchatmeester, in het huis, daar zy byeen waren, onder schyn van den grave van *Essex* te bezoeken, maar voornamentlyk om hun getal en toebereidfelen te verspieden. Naauwlyks was hy van daar vertrokken, of een geheimfchryver van Staat * kwam daar ook, en dagvaardde den grave van *Essex* om aan het huis van den grootfchatmeester, daar de Raadt reets vergadert was, te komen. Men zegt, dat hem ter zelve tydt een briefje in de hand wierdt gestopt, om hem te waarschouwen, dat hy zich zou wegmaken. Hy sloeg dezen raadt in den windt, en vervult met zyne grote aanslagen trachtte hy door het voorwendfel van eene gewaande ziekte deze perfoonlyke dagvaarding af te wyzen, van besluit zynde zyn leven voor zyne eer en vryheit op te offeren. Hy beraadslaagde echter met de zamengezwoeren, die

Besluit der zamengezwoeren.

De geheimfchryver van Staat dagvaardde den grave van *Essex* voor het hof van den Raadt.

* Herbert.

Buitensporigheit van den graaf van *Essex*.

Zyne lastertal van de koningin.

1601. die hy veel koelder en op ver na zo vurig niet vondt sedert het bevel van het hof. Men stelde op nieuw voor het koninklyke paleis of den Tour van Londen aan te taften, of de vergadering te scheiden, en ieder naar zyn huis te laten trekken. De moedigste party scheen de wanhopigste. Tot deze onderneming hadt men gebrek van alles, en men kon op de burgers van Londen geen staat maken, dat boven al tot deze onderneming noodzakelyk was. In deze verlegenheit zynde kwam een onbekende, die voorgaf van de gemeenten te komen, en verzekerde den grave van Essex van hunne genegenheit. Deze Mylord, al te ligtgelovig, ging aanstonts van zyn twyfelachtigen en ongeruften staat tot een dwaas vertrouwen over, en hielt zich van een goeden uitslag verzekert, niet anders sprekende dan van aan te vallen en te zegepralen. Hy bouwde op een zandgrondt, en zag al zyne grote verwachting in een oogenblik verdwenen. Volgens het geen deze onbekende hadt gezegt beelde zich de graaf in, dat de ridder *Thomas Smith*, burgermeester van de stad, en bevelhebber over duizend man, zich voor hem zou verklaren, en dewyl hy dacht, dat het gevaarlyker was langzaam te werk te gaan dan de zaak al te schielyk voort te zetten, besloot hy den anderen dag, zynde een zondag, aan het hoofd der zamengezworenen in de straten van Londen te verschynen, voor de deuren van de kerk van St. Paulus, in het uitgaan van de predikatie, te trekken, en daar aan de schepenen en aan het volk de reden van hunne aankomst bekend te maken. Ondertusschen zouden zyne zendingen den ganschen nacht aan de huizen van die van zyne party waren lopen, en hen aanzetten om de wapenen op te nemen, om het leven van hun hoofd, dat door Mylord *Cobham* en den ridder *Raleigh* *, die hem daar van trachtten te beroven, in gevaar was, te beschermen.

Dwaas
vertrou-
wen van
dezen
Myloerd.

* Hy
was het
met wien
de graaf
van Es-
sex in
het aan-
vallen op
de Azor-
res ver-
schil hadt
gehad.
Zie fol.
499.

Des anderen daags scheen het als of de dag zyne aankomst niet verhaafte dan om den uitflag van de onderneming van den grave van Essex te beschynen. Drie honderd personen van aanzien kwamen zich by hem voegen, waar van de voornaamste de graven van *Ruthlandt* en van *Southampton*, nevens de Lords *Sands* en *Mont-Eagle*, waren. Hy sprak hen niet van den koning van Schotlandt; hy maakte alleen gewag van zich zelve. Hy deedt eene korte aanspraak over de zamenzwering, het zy waar, of valsch, die men besloten hadt om hem om het leven te brengen, mitsgaders over het besluit, dat genomen was om zyne vyanden voor te komen, van regt naar het paleis te trekken, en de koningin te dwingen deze verdrukkers van eerlyke lieden en van de algemene rust over te geven, zich beroemende, dat de burgers hem de sterke handt zouden bieden.

Hy wierdt haast van het tegendeel overtuigt. De koningin, zo bezadigt in hare besluiten, als hy in de zyne oplopende was, gaf hare bevelen zonder zich te haasten, wenichende dezen ganschen hoop zonder bloedt te storten van een te doen scheiden. Zy begon met zich van den opperschout te verzekeren, hem belastende alle de burgers in hunne huizen te doen blyven, om zich op de bevelen van het hof gerced te houden. Dit gedaan zynde zondt zy den hertog van Worcester, den ridder *William Knolles*, en *Popham*, hoofd van het gerecht, naar den grave van Essex, om hem te vragen, tot wat einde zo vele menschen in zyn huis te zamen kwamen? Men hielt de deur gesloten, en men kon daar niet in komen dan door een venster, zonder dat hun gevolg toegelaten wierdt.

Zy vonden onder dezen hoop muiltmakers niet
III. Deel.

dan grote verwardheit. Zy floegen een kring rondsom den grave van Essex, die hun hoofd was, en aan zyne zyden *Ruthlandt* en *Southampton* hadt. De graaf van Worcester sprak hem met deze woorden aan: *De koningin heeft ons gezonden om te weten waarom hier zo veel volk is zamengekomen? Indien, vervolgte hy, hen alle aanziende, iemandt onder u duukt beledigt te zyn, heeft de koningin ons gelaft hem al de voldoening te beloven, die de verdrukte onnosselheit, die hare toevlucht tot hare rechtbank neemt, daar altoos zal vinden. Men legt ons lagen, antwoordde de graaf van Essex, en men wil ons in slaap wiegen, om ons des te gemakkelyker te vermoorden. My zyn de binderslagen, die men my bereidt, genoeg bekend, gelyk ook de moordenaars, die men omgekocht heeft om my in myn bedt om te brengen. Men legt niet alleen op myn leven toe, maar ook op myne eer; en om my als een strafwaardigen te doen sterven heeft men nagemaakte brieven, als of zy van my ondertokent waren, bedacht: weshalven wy besloten hebben ons te verdedigen, en ons voor het kwaad, dat ons nakende is, en ons onschuldig leven, daar men ons van wil beroven, te beschermen. Terwyl *Popham* weder wilde antwoorden, en *Southampton* hem tegen wilde gaan, wierden zy daar in door de grote menigte belet. Laat ons gaan, zeiden zy tegen den grave van Essex, en sielt u tot ons hoofd. Gy zyt verraden; men zoekt uw val, en tot uw behoudenis moet men geen oogenblik verzuimen. Laat ons aanstonts gaan. De graaf van Worcester, toen eene andere taal gebruikende, zeide: Ik beveel u uit den name der koningin, en uit kracht van de trouw, die gy haar schuldig zyt, de wapenen neder te leggen.*

Aans-
praak
van de
genacht-
igden
der ko-
ninginne.

Deze woorden waren als een donderslag voor den grave van Essex. Hy begaf zich zonder een woordt te spreken naar zyne kamer, daar hy van den grave van Worcester wierdt gevolgt, met een voornemen om hem tot zynen plicht te vermanen. Maar terwyl zy zamen spraken hoorde men roepen: *Slaat hen dood*. Dit was een geroep, uit deze vergadering tegen de drie gemachtigden voortkomende. De graaf van Essex, beducht voor een manslag, dien hy niet goed keurde, deedt de deur in het slot, verzoevende geduld te hebben tot dat hy van de stad zou wedergekeert zyn, daar hy met den opperschout en burgermeester * ging spreken. Hy verzekerde hen, dat hy niet zou uitblyven, en hen na zyne wederkomst in vryheit stellen. Ter zelve tydt vertrok hy aan het hoofd van twee honderd man, alle vaardige en stoute gassen, maar onwetende en slecht gewapend. De meesten hadden niet dan een bloten degen in de handt, en hunne mantels om de armen geslingert. De graaf van *Bedford*, Mylord *Cromwel*, en andere edellieden waren aan de zyde van den grave van Essex, die al voorttrok, roepende, om het volk aan te moedigen: *Voor de koningin, voor de koningin, willende te kennen geven, dat hy de wapenen niet dan ten beste van de koningin hadt opgenomen; daar hy byvoegde: Men heeft bet op myn leven toegelegd, verzoevende de burgers hem te willen bystaan. Maar de koningin hadt goede zorg gedragen, en niemant maakte de minste beweging voor hem. De Geschiedenis legt daar de oorzaak van op den imborst der Engelschen, die wel grote liefhebbers van nieuwigheden zyn, maar nog groter van hunne schatten, die zy door oproer vreedden te verliezen: daarenboven aanbidders van eene koningin, die zy ver boven den grave van Essex liet hadden. Hy vervorderde ondertusschen zynen weg, en kwam eindelyk aan het huis van*

Hy sluit
de ge-
machtig-
den op.

* Sheriff.

Nie-
mandt
beweegt
zich ter
gunste
van hem.

1601. den burgermeester, dat byna aan het einde van de stad gelegen was. Hy maakte zulk een spoedt, dat hy, niettegenstaande het wintergety, zo nat bezweet was, dat hy een schoon hembdt moest aantrekken.

Zyn wanhoop en verwardheit. Toen bemerkte hy zyne ydele verwachting. Deze heer, by wien hy staat gemaakt hadt bystandt te vinden, was niet te huis, en hy vernam, dat hy by den opperschout gevluht zynde, zy hem voor een verrader hadden verklaart. Aanstonts liep hy uit het huis van den burgermeester, en niet meer wetende wat hy deedt, of wat hy zeide, riep hy: *De infante van Spanje, de infante van Spanje: zy is het, die men tot opvolger van het ryk van Engelandt moet verklaren*, als of hy beurt om beurt de Presbyterianen en de Roomsehgezinden wilde aanhitsen; en na dat hy de eersten onbeweeglyk voor hem hadt gezien, trachtte hy den yver van de anderen op te wekken. Maar het volk hielt zich zo stil op het twede roepen als op het eerste.

De zeevoogdt bezet hem in zyn huis. Ondertusschen trok de zeevoogdt met een party geoeffend volk tegen hem op. Hy zich toen in geen staat ziende om hem wederstandt te bieden, en van al te grote verwaandheit tot al te veel neerslagtigheit overgaande, dacht niet dan om weder te rug te trekken, de wapenen neder te leggen, en de drie gemachtigden, die hy nog opgesloten meende te vinden, te verzoeken zyn voorspraak by de koningin te zyn. Maar hy vondt hen vertrokken. Hy klagde, maar te vergeeffsch, dat men hen de deur hadt geopent, en zag zich aanstonts van den zeevoogdt omcینگelt. Deze laatste was van de graven van Cumberlandt en van Linkoln, nevens verscheide andere heeren, en van goede ruitery en voetvolk verselt. Hy plaatste eenige rondom het huis, kwam zelf aan, en trok met de overigen in den tuin, om de zamengezorenen den weg naar den Teems, die langs den muur stroomt, af te snyden. Dit verrecht hebbende vermaande hy den grave van Essex zich over te geven. Hy hadt voorgenomen een doortocht met den degen inde vuist te maken, opgezet zynde van Mylord Sands, die hem vertoonde, dat hunne behoudenis in de wanhoop bestondt: maar zyn moedt bezweek; hy trachtte een verdrag met den zeevoogdt aan te gaan, of veel eer, hy gaf zich aan zyn goedvinden over: want de zeevoogdt begeerde hem ook niet anders te hebben; doch hy stondt hem deze drie voorwaarden toe: I. Dat men hen eerlyk zou handelen; II. Dat men hunne verdediging achtervolgens de wetten zou horen; en III. Dat men hen zodanige leeraars in het gevangenhuis zou geven, als zy zouden verzoeken om 'er van getroost te worden.

Men brengt hen naar den Tour. Het verdrag gesloten zynde kwamen alle de edellieden van de party van den grave van Essex, vielen voor de voeten van den zeevoogdt, en boden hem hunne degens aan. De graven van Essex en van Southampton wierden langs den Teems naar den Tour gebragt, en die van Ruthlandt, nevens de Lords Sands, Cromwel, Mont-Eagle, en de ridders D'Anvers en Bromley, wierden in een andere schuit mede derwaarts gevoert. Men zondt de overige zamengezorenen in verscheide andere gevangenhuisen. Alzo was het dat in minder dan twaalf uren deze gansche muitery, die de gehele stad met eene omkeeringe scheen te dreigen, eindigde, zonder dat 'er het minste teken van overbleef. Ieder sprak daar van naar zyne gedachten. Eenigen noemden het een ingebeelde schrik ten aanzien van het hof: anderen noemden het eene dwaasheit ten aanzien van den grave van Essex. Die zich nog krachtiger verklaarden zei-

den, dat het eene ongeduldigheid en een zucht was van zich te wreken; en sommigen gaven het den naam van verwaandheit. Maar daar waren 'er weinigen, die daar een oproer, of een misdaadt van gekwetste hoogheit van maakten.

Het was nochtans deze naam, dien het hof daar aan gaf. Des anderen daags deedt de koningin door een heraut uitroepen, dat zy het volk voor de trouw, by deze gelegenheit aan haar tegen de zamenzweeiders bewezen, bedankte. Twee dagen daar na nam men *Thomas Lee*, nabestaande van den ridder van den zelve name, in verzekering. Des avonds vondt men hem naby de deur van de koningin peinzende, bleek als de dood, geheel bezweet, tot verscheide malen vragende of de koningin haast zou eten, en of 'er niemandt by haar was. Hy was van den ridder *Crosse* verkleit, dien hy hadt voorgeslagen zes dappere mannen van hunne party te verkiezen, om naar hare Majesteit te gaan, en haar te dwingen de gevangenen hunne vryheit te geven. Hy bekende de daadt, maar ontkende halfterrig, dat hy op het leven van de koningin hadt toegelegd. Men maakte zyn rechtsgeding op, en hy wierdt met de doot der verraders gestraft.

De graaf van Essex verscheen de graven van Essex en van Southampton voor de Pairs, te Westmunstervergaderd. Mylord *Bukburst*, groot-schatmeester, was voorzitter, met den tytel van groot-opperrechter, verselt van negen graven, een burggraaf, en vyftien baronnen. Hy hadt tot medehelper *Popham*, opperrechter, *Periam*, baron van den Exchequer, en vyf meesters in de rechten. De graaf van Essex trachtte eenige van de rechters van de handt te wyzen; maar men stelde hem de voorrechten van de Pairs voor oogen, waar op hy zweeg. Hy gaf zich aan hun oordeel over, betuigende zyne onschuld, alzo hy niets gedaan hadt dan volgens de wetten der natuur en noodzakelykheit, zonder eenig voornemen van oproer gehad te hebben. *Elverton*, sergeant in rechten van hare Majesteit, beschuldigde hem over misdaadt van hoog-verraad. Hy vergeleek hem by *Catiline*, om dat hy zich, gelyk deze, van allerhande slag van volk hadt bedient, zelfs ongodisten en Papijsten aan zyne zyde getrokken hebbende. Hy verweet hem zyne ondankbaarheid tegen eene vorstinne, die hem met weldaden hadt overluden. *Coke*, algemeen pleitbezorger, overtuigde hem van gekwetste hoogheit door het opnemen der wapenen, en door het voornemen, dat hy hadt gehad van het paleis en den Tour aan te tasten, en zich van de koningin meester te maken. Hy wederleide de verontschuldiging van den grave, gegrond op het recht der natuur, om deze reden, dat de achtbaarheid van een vorst door de wraak der onderdanen niet mag geschonden worden. Hy eindigde met deze woorden, dat het te wenschen was geweest, dat deze Mylord, die de eerste koning van Engelandt met den name van *Robert* hadt willen zyn, de laatste mogt wezen van den name der graven van Essex, van den tak van *Evreux*. Zyn wensch wierdt ten dele vervult. Het is waar, dat 'er naderhandt twee graven van den name van *Robert* zyn geweest; maar de laatste stierf in de wieg †, waar door dit huis in zyn persoon eindigde.

De graaf van Essex was niet verzet door eene zo krachtige redenvoering; hy verzocht de Pairs, dat zy zich daar niet door zouden laten verblinden, maar de zaak in den grondt onderzoeken. Hy verwierp of wees de artykelen af; hy betuigde zyne onverbrekelyke aankleving aan de koningin en aan de Anglikaansche kerke. Hy be-

Thomas Lee wordt gevonden op het leven van de koningin te hebben toegelegd.

De graaf van Essex verscheint voor de Pairs.

Hy wordt van het volk van de koningin beschuldigt.

† in het jaar 1646.

Hy verdedigt zich.

klaag-

1601. klaagde zich ook, dat men zyne schriften nage-
maakt, en priesters omgekocht hadt, om als
valſche getuigen tegen hem te dienen. Byna de
zelve beſchuldigingen wierden tegen den grave
van Southampton ingebragt, die zich ook van
zyn kant byna op de zelve wyze verdedigde.
Terwyl de algemene pleitbezorger het voorne-
men van de koningin in haar paleis te belegeren op
het breedſte uitmar, viel de graaf van Southamp-
ton in zyne reden, en vroeg hem: *Geloof gy in
uw gemoed, dat de graaf van Effex en ik op het
leven van hare Majesteit hebben willen toeleggen?
Wat uw voornemen mag geweest zyn, antwoord-
de de algemene pleitbezorger, ik zou gevreesd
hebben, dat het u zou hebben gegaan gelyk het Hen-
rik, hertog van Lankaster*, tegen Richard den
II ging. Lankaster naderde den koning, en ver-
zoekt onder zekere voorwendſelen het wegzenden
van zyne kwade raadſlieden; en ziende, dat deze
vorſt in zyne macht was, benam hy hem de kroon en
het leven.*

* die na-
derhandt
met den
name
van Hen-
rik den
IV ko-
ning
wierdt.
† zegel-
bewaar-
der van
Engel-
landt on-
der Ja-
cobus
den I.

François Bacon †, een zeer welſprekend man,
en een groot rechtsgeleerde, nam het gansche
rechtsgeding tegen den grave van Effex op zich.
Hy vergeleek hem by *Piſſistratus*, die onder het
voorgeven van het algemene welzyn te bezorgen
de regering van het gemenebeſt van Athene aan
zich wilde trekken.

Na de beſchuldiging en verdediging gehoort
te hebben vroegen de Pairs aan de rechtsvorde-
raars (a) hun gevoelen te weten. Zy antwoord-
den, dat de gevangenen ſchuldig aan oproer wa-
ren, en dat hun oproer eene misdaadt van ge-
kwetſte hoogheit was, naardien hun voornemen
niet zou hebben kunnen uitgevoerd worden dan
ten koſte van den troon en het leven van de re-
gerende koningin. Zy bewezen hun gevoelen
met de keizerlyke wetten, en door het voor-
beeld van *Eduard* en *Richard* den II, aangeſtaft, afge-
zet en vermoord door hunne oproerige onderdanen,
die den eenen moedwil na den anderen begingen.

Zyne
aan-
ſpraak
aan de
Pairs.

Na dat de groot-opperrechter de beſchuldigten
hadt doen uitgaan, kwam men tot het ſtem-
men. Men riep hen een uur daar na weder
binnen, om hen hun vonnis voor te lezen:
maar men vroeg hen alvorens, of zy iets had-
den te zeggen om de uitſpraak van hun von-
nis tegen te houden. *Ik verzoek u, Mylords,*
*zeide de graaf van Effex, de genade van de ko-
ninginne voor den grave van Southampton te ver-
zoeken. Hy is het waardig. Wat my betreft,*
vervolgde hy, ik heb het leven niet lief, en
ſterf wel te vrede, getrouw blyvende aan Godt
*en aan de koningin. Des niettegenſtaande ver-
acht ik hare genade niet; maar ik darf my de*
zelve niet beloven. Voorts, Mylords, indien gy,
zittende in de rechtbank, my hebt gewonnen, zo
*verzoek ik, dat gy my in uw gewiſſe van de mis-
daadt van gekwetſte hoogheit, daar ik nooit ge-
dachten toe heb gehad, gelieft vry te kennen. De*
*graaf van Southampton deedt de zelve betui-
ging. Men maakte hen het vonnis bekend,*
*dat zy zouden gewurgt en gevierendeelt wor-
den. Dit ligchaam, zeide de graaf van Effex,*
zonder zich te ontſtellen, kon echter meer dienſt
aan hare Majesteit en aan zyn vaderlandt doen.

Zyne
ſtandva-
tigheid na
het boren
van zyn
vonnis.

Verscheide medeſtanders wierden des anderen
daags te voorschyn gebragt: maar de koningin
zondt een brief, waar door deze rechtsvervol-
ging wierdt geſtaakt, en naderhandt bewees zy
hen genade. De graaf van Effex moest voor alle
betalen*. Hy wierdt op den 25 February,
na dat hy met den grootſchatmeester en den ge-

* wel te
verstaan
van de

(a) *Juſticiers.* Zy dienen niet dan om de wet uit te leggen;
maar de uitſpraak der Pairs richt zich altyd daar naar.

heimschryver van Staat, *Cecil*, was verzoent,
van wien en in de tegenwoordigheid van den
zeevoogdt hy verzocht, dat hy binnen den Tour
en niet buiten in de open lucht mogt gerecht
worden. *Ik verzoeks,* zeide hy, *geen genade voor
myn leven: want het is ſtydig met de veiligheid
der koningin. Hy beſchuldigde ook voor zyn
ſterven zynen dienaar *Caffe*, dien hy de ſchuld
van al zyne ongelukken gaf, nevens den ridder
Nevil, en verſcheide anderen. Op het ſchavot
geklommen zynde bekende hy zyne ſchuld, noe-
mende zyne misdaadt moorddadig, aſſichuwelyk
en beſmettelyk. Hy betuigde echter nooit een
toeleg op het leven van hare Majesteit gemaakt
te hebben; dat hy geen Godverzaker, noch
Roomſchgezinde was, en dat hy al zyn betrou-
wen op de barmhertigheid van Godt en het ly-
den van *JESUS CHRISTUS* ſtede. Hy
badt Godt, dat hy hem tegen de ſchrikken des
doods, waar van hy in veldlagen niets hadt ge-
weten, maar waar van hy beleedt in dit oog-
blik gevoelig te zyn, wilde verſterken. Ver-
volgens op zyne knien vallende deedt hy een kort
en krachtig gebedt, herhalende de artykelen des
Apoſtoliſchen Geloofs; en zyn hoofd op het blok
leggende ſprak hy de eerſte verzen van den een en
vyftigſten Psalm, zeggende ten laaſte: *Heere, in
uwe handen beveel ik mynen geeſt.* Dit was het te-
ken, dat aan den ſcherprechter gegeven was, die
hem in drie ſlagen het hoofd afloeg †; maar
met den eerſten ſlag was hy reets dood: eene
doodt, die een kerkelyk perſoon beter voegde,
zeiden naderhandt de maarſchalk van *Biron* en
andere goddeloze menſchen, dan een veldover-
ſte; als of de kloekmoedigheid in eene beeftacht-
tige verwoedheit, die zelfs Godt tot op het
ſchavot trotſteert, beſtondt. *Biron* betoonde kort
daar na eene veel ſchandelyker laſheit, wanneer
hy het leven door de zelve ſtraf met de bloeit
van een wanhopig menſch moest verliezen.*

1601.
zulte,
die de
koningin
hare ge-
nade
ſchonk,
en niet
die ge-
vonniſt
en ge-
recht
wierden.

Zyne
belyde-
nis op
het ſcha-
vot.

† De ko-
ningin
hadt zy-
ne dood-
ſtraf ver-
zoekt.
Het oor-
deel daar
over van
den
maar-
ſchalk
van Bi-
ron.

Zyne af-
komſt en
hoeda-
nigheid.

Zodanig was het einde van *Mylord Robert van
Evreux*, graaf van Effex, in den ouderdom van
vier en dertig jaren, vervullende alzo de droevi-
ge voorzegging van zynen vader, die hem riedt
zich te wachten voor dezen bepaalden tydperk
van hun huis; een onderdaan van grote ver-
dienſten, welgemaakt, beleeft, verplichtende,
en zo dapper, dat hy den naam van den Engel-
ſchen *Achilles* hadt verdient; maar zeer eer-
en ſtaatzuchtig. Hy was afkomſtig van de oude
graven van *Evreux*, uit Normandië, die *Willem*
den Veroveraar waren gevolgt: maar dit huis is
zynen rykdom en het graafſchap van Effex aan
dat van *Bourchier*, met welkers erfgename een der
voorzaten van *Mylord Robert* trouwde, gelyk
wy elders gezegt hebben, verſchuldigt. Zyne
verdienſten verwekten hem vele benyders by de
koninginne: maar hy zou over hen alle gezege-
praalt hebben, indien hy zich zelve hadt kun-
nen overwinnen, en met meer dankbaarheid de
gunſten van zyne ſouvereine gebruiken. Zyne
trotſchheit deedt hem meer kwaad dan de haat
van zyne vyanden. Het was deze trotſchheit,
die hem ten val bragt. De koningin, van voor-
nemen hem nogmaals hare genade te bewyzen,
hadt reets den ridder *Carew* gezonden om de uit-
voering van het vonnis te ſtremmen, wanneer
men haar de laaſte woorden van den ongelukki-
gen *Mylord* kwam zeggen, *Dat het leven van
hare Majesteit in geen verzekerdeit zou zyn zo
lang als hy leefde.* Wat de mening van deze woor-
den mag geweest zyn, het is niet wel mogelyk
de zelve ten beſte te duiden. Daarenboven was
de koningin zeer misnoegt, dat hy haar om geen
genade hadt verzocht. Zy zondt een anderen

1601.

bode, met last om zyne straf te verhaasten. Voorts, wat belangt het verhaal van den ring, dien men zegt dat zy aan den grave van Essex zou hebben gegeven, met verzekering van hem altoos vergiffenis te verlenen, wat misdaadt hy ook mogt begaan hebben, wanneer hy haar den zelven wederzondt, en dat dit pandt in handen van de gemalinne van den zeevoogdt *Howard* was gestelt, om den zelven aan de koningin te vertonen, van het verraadt van deze vrouwe, die den ring niet gaf *; de bekentenis, die zy daar van op haar sterfbedt deedt; de grote droefheit, die *Elizabeth* daar over hadt, die sedert niet wilde eeten, noch drinken, maar van honger en van wanhoop stierf, om dat zy in den val van haren minnaar, die haar om genade hadt gesmeekt, hadt bewilligt: dit gansche verhaal, zeggen wy, is een verdichtsel. Men vindt het echter in de schriften van een schryver †, die vol van diergelyke byzonderheden is, waar van hy geen ander verzekerdheit geeft, dan dat hy het heeft horen zeggen. Maar geen schryver voor hem maakt daar eenig gewag van, en het is genoeg bekend, dat diergelyk soort van overleveringen zeer verdacht is (a). De gewaande drift van de koningin voor dezen heer is van den zelven aard. Al de geschiedschryvers spreken niet dan van achting; en wat belangt de liefde van de koningin, de hoge jaren, daar de zelve reets toe was gekomen, zyn voldoende genoeg om haar daar omtrent te verontschuldigen, en te tonen, dat het een vervolg van het verziende verhaal van den ring is, daar het geheel op steunt. Indien zy tranen over het sterven van haren onderdaan heeft gestort, dat moet men aan haren goeden imborst en aan het leed wesen, het welk zy hadt, om dat zy gedwongen was geweest dezen ongelukkigen Mylord te straffen, dien zy met hare gunst hadt vereert, toelchryven.

Men maakte het rechtsgeding van zyne medestanders *, de ridders *Blount*, *D'Anvers*, *Davis* en *Merik*, benevens *Cuffe*, op. Zy wierden aan de misdaadt van gekwetste hoogheit schuldig verklaart. De wel sprekendheit van den laatsten hieldt de rechters eenigen tyd op. Hy kon niet ontkennen, dat hy altydt by de zamengezworenen hadt geweest, en dat hy in het zelve huis, daar zy byeen gekomen waren, en met de anderen was gevangen. *Ik was daar*, zeide hy, *tegen myn wil als opgesloten, en kon geen middel vinden om daar uit te raken.* Men oordeelde, dat dit alleen eene uitvlucht was, en het bleek, dat hy waarlyk een medestander was geweest. Voor zyn sterven deedt hy een yverig gebedt om Gods genade af te smeken, betuigende, dat hy nooit in eenige zamenzwering tegen de koningin was getreden. De schryvers roemen zyn verstant en zyne geleerdheit, en beklagen, of veroordeelen zynen al te woelachtigen imborst, altydt te onvrede, en zeer geneigt tot muitery.

De ridder *Merik*, die na hem wierdt gerecht, geleek meer naar een soldaat. Hy hieldt zich niet op met eene aanspraak te doen; maar haakte naar de doot, en was onvernoegt van *Cuffe*, om dat hy te onrecht tydt op eene plaats, daar men niet dan op de doot moest denken, den

(a) Een ongenoemd Engelsch schryver, de welke nieuwlings eene Geheime Geschiedenis der koningen en koningin van Engelandt, van *Willem* den Veroveraar af, tot het einde der regering van de koningin *Anna*, waar in hy doorgaans meer kwaad dan goed van hen zegt, heeft in het licht gebracht, geeft dit verhaal, wy weten niet met welke zekerheit, mede als eene waarheit op, en voegt daar zelfs by, dat wanneer de gemalin van den zeevoogdt *Howard* de koningin de zaak, als boven verhaalt is, op haar sterfbedt bekend maakte, deze vorstin zo hevig wierdt, dat zy deze byna ziekgende vrouwe niet alleen zeer mishandelde, maar haar ook in den afgrond van de helle verjochte.

wysgeer wilde spelen. Voorts scheen hy zeer verblyd, dat hy het noodlot van den grave van Essex, dien hy voor den eersten man van Engelandt hieldt, zou volgen. Hy rekende het voor eene eer hem aangekleeft te hebben, en zyn getrouwe medgeel in zyne voor- en tegenpoeden geweest te zyn. Men ontdekte naderhandt de valscheit van de brieven, die men aan den grave van Essex hadt toegeschreven †, en men vernam, dat een *Jan Daniel* de schryver daar van was geweest. Hy wierdt op de kaak gezet, en in eene boete van drie duizend ponden en eene eeuwige gevangenis verwezen.

De graaf van *Marr*, gezant van den koning van Schotland, kwam te Londen, om zich benevens hare Engelsche Majesteit over het ontdekte verraadt, zo haast gedempt als ontdekt, te verblyden. Hy was ook gelaft te klagen over de toegevendheit omtrent *Valentin Thomas*, van wien wy reets hebben gesproken, en verzocht ter zelve tydt de ontslaging van twee Engelschen, die de officieren van de koningin in Schotland, daar zy gevlucht waren, hadden opgeligt. *Elizabeth* betuigde haar genoegen in de goede verstandhouding met den koning zynen meester, en verzekerde hem, dat men de misdaadt van *Valentin Thomas* alleen door de vingers hadt gezien uit aanmerking van dezen vorst, om niet ruchtbaar te maken eene beschuldiging, die, schoon valsch, ligtgelovigen voor waar zouden hebben kunnen aannemen, of kwaadaardigen genoeg geweest zyn om te veinzen, dat zy daar geloof aan sloegen. Ten aanzien van de twee Engelschen, door den gezant opgeëischt, gaf zy hem te kennen, dat zy haar recht in het gevangennemen van twee overlepers, die hare ingeborene onderdanen waren, geoeffent hebben, men geen reden hadt de zelve weder te eischen, en dat een vorst, die zo naauw met haar verbonden was, geen schuilplaats aan muitmakers, die uit hun vaderlandt niet waren vertrokken dan om oproer te verwekken, hadt behoren te geven. De gezant hadt ook het genot van vericheide lenen, onder Engelandt leggende, verzocht, het welk hem wierdt geweigert; maar daar tegen stondt *Elizabeth* aan den Schotschen koning eene verhoging van wedde van twee duizend ponden Sterlings toe.

In dezen tydt kreeg de koningin tyding, dat de Spaansche galeien waren in zee gestoken, dreigende niet alleen Hollandt en Zeelandt, maar ook Engelandt aan te taffen. Om zich daar tegen te stellen besloot zy galeien tegen galeien te zenden, en liet 'er in hare havens maken. Maar men wierdt gedwongen dit werk te staken, doordien de zelve in het Kanaal niet kondengebruikt worden. De Vereenigde provincien gaven van haren kant werk genoeg aan de Spanjaarden, om hen de lust tot het landen te benemen, gelyk wy in het vervolg van den oorlog in Nederlandt zullen zien.

De aartshertog *Albert* belegerde toen Oostende, en *Henrik* de IV, ongerust over *Calais* *, was daar naar toe getrokken. *Elizabeth* deedt hem daar door den ridder *Thomas Edmond* begroeten. Om zulk eene verplichtende beleefdheit, die zo aangenaam in deze tyds gelegenheit was, te beantwoorden, zondt de Allerchristelykste koning den maarschalk van *Biron* naar Engelandt, verselt van den grave van *Auvergne*, en den besten adel van het Fransche hof. Het was in den tydt van dit gezantschap, dat *Elizabeth* den maarschalk van *Biron* eens by de handt vattende, hem eene menigte hoofden wees, die op den Tour van Londen op staken stonden, en hem

† Hy hadt het ten dage van zyne te rechtstelling ontkeent. Zie fol. 525.

Gezant van den koning van Schotland te Londen.

De koningin laat galeien maken.

* Deze stad was hem by het verdrag van *Vervins* weder overgelevert. De maarschalk van *Biron*, gezant van *Henrik* den IV, komt te Londen.

Zamenspraak van *Elizabeth* met hem.

* van wegens zekeren minneyver, zegt men, dien zy tegen een grave van Essex hadt opgevat. † De *Mauir*.

* aan welke de koningin geen genade bewees. Ge-rechts-uitvoering van de andere zamengezworenen.

1601. zeide, dat men aldus de oprocrigen in Engelandt straffe. Maar het hoofd van den grave van Effex was daar niet onder. De Engelsche schryver * verzekert, dat het zelve, nevens zyn ligchaam, in de begraafplaats van zyn geslacht was bygezet. Op deze omstandigheden na komt hy overeen omtrent de redevocring, die de Fransche schryvers aan deze vorstinne toeëigenen, en die bekwaam was *Biron* van de kuiperyen met Spanje af te trekken, indien zyn noodlot hem daar niet toe hadt gedreven.

Dit jaar eindigde met de zitting van het Parlement, dat den 27 October byeenkwam, en op den 19 December scheidde. Dit was het laatste, dat onder de regering van *Elizabeth* gehouden wierdt. Men hadt aangemerkt, dat hare Majesteit, in het Parlement gekomen zynde, en de spreker van het Lagerhuis, die eene aanspraak deedt aan het Parlement, aan hare onvermoeide zorg en onverwinnelyke wapenen den voorspoedt van het ryk toeschryvende, zy hem in de rede viel, zeggende: *Niet aan my, niet aan my, myn Heer Spreker, maar aan den alleen machtigen Godt.*

In dit Parlement wierden verscheide nuttige wetten tot verligtinge der arme, verminkte, verlamde of ellendige matrozen, tegen de kwade behandeling van de uitvoerders der uiterste willen, tegen de lakenwerkers, en tegen de genen, die de grenzen van Schotlandt plunderden, in plaats van de zelve te beschermen, gemaakt. Onder deze bezigheden van zo veel belang dacht deze vergadering, dat het niet beneden hare waardigheid was zorg voor de faizanten en patryzen te dragen, daar zy de jagt van verboodt.

De koningin maakte, dat men hare staatkunde roemde in een geschil, dat in het Lagerhuis veel geruchts maakte. Het zelve raakte zeker verbodt, dat eenigen by verrasschinge verkregen hadden om bevoorrecht te zyn alleen eenige koopmanschappen, met uitsluiting van alle anderen, te mogen verkopen: een verbodt, alleen gegrond op voorwendselen, en niet op reden, waarom het Lagerhuis de verkrygers der zelve voor schrobbers hieldt. Om deze klagten te doen ophouden, en te gelyk te beletten, dat het koninklyk gezag geen nadeel kwam te lyden, veranderde de koningin dit verbodt voor een gedeelte, en liet de overige hoofdpunten aan het oordeel van de verstandigste rechtsgeleerden van het ryk. Toen veranderde het Lagerhuis zyn morren in dankzeggingen, en zonderde tachtig van zyne leden af, om de zelve aan hare Majesteit met eene onderdanige erkentnisse te zenden. Zy ontving de zelve met hare gewonelyke vriendelykheit; en na dat zy de aanspraak van den spreker hadt gehoord, antwoordde zy hem op deze wyze: *Ik ben u verplicht, Heeren, voor het byzonder bewys van uwre genegenheit, by dit voorval omtrent my gebleken. Daar zyn vorsten, die niet gaarne zien, dat men hen de mislagen, die zy begaan, aanwyze. Ik stel my niet onder dit getal; gy hebt my in der waarheit veel genoeg gegeven met my aan te tonen de gevolgen van het verbodt, dat ik heb berroepen. De smaadt zou niet alleen op de grypvoegels en bloedzuigers van den Staat, die het by verrassching hadden erlangt, aangekomen zyn, maar de schande zou tot my zelf overgeslagen hebben, en de nakomelingen zouden het my mogelyk niet hebben vergeven. Ondertusschen zou ik liever een arm verliezen dan kunnen overlaf op myn volk machtigen. Het is*

in het handhaven van het recht, en niet in het gebruik van vane volstrekte macht, dat de achtbaarheid van de kroon bestaat. Laat andere vorsten zo lang als het hen gelieft andere denkbeelden van het koninklyk gezag maken; wat my aangaat, ik weet, dat de vorsten aangefelt zyn om het volk te regeren, en niet om het te verdrücken, en dat 'er eenrechtbank boven hen is, aan welke zy rekenschap van hunne regering moeten geven. Ik reken my zelve min gelukkig, dat ik koningin geboren ben, dan dat Godt my de genade heeft verleent, dat ik op deze wyze mag regeren, en onderdanen regeren, die my zo dierbaar zyn, en voor welke ik niet alleen, indien het tot hun welzyn strekte, myn ryk, maar ook myn leven zou geven.

Wat liefde verwekten zulke gemeenzame redenen niet by eene natie, yverzuchtiger over hare vryheit dan eenige andere? Het Lagerhuis hadt daar ook zo veel genoeg in, dat het haar, zonder zich daar over eens te bedenken, vier onderstanden toestondt, nevens nog acht maal den vyftienden en tienden penning, daar het in de twee andere Parlementen * drie onderstanden als eene bovenmatige gift hadt aangezien.

De Lords *Herbert*, *Norris* en *Willoughby* stierden in dit jaar. De eerste was graaf van *Pembroke*, ridder van de orde van den Kouslebandt, en voorzitter van den Raadt in het landt van *Wales*. Hy kreeg by zyne vrouwe, eene dochter van den ridder *Henrik Sidney*, befaamd door zyn verstandt en staatkunde, twee zonen, die hem de een na den anderen in het graafschap van *Pembroke* opvolgden. De jongste voegde daar het graafschap van *Montgomeri* by †.

Norris, van den tak van *Ricot*, was een zoon van den gene, dien de yverzuchtige *Henrik* de VIII deedt sterven, en die liever het leven wilde verliezen dan valsche getuigenis tegen *Anna van Boulen* geven. Naderhandt heeft *Henrik* den zoon wederom in de eer en goederen van dit huis herstelt, als of hy daar de straf van den vader mede hadt willen goed maken: maar *Elizabeth* voegde by deze herstelling de vergelding, die zy dacht aan den zoon van een vader, zo edelmoedig voor de eer van hare moeder gestorven, verschuldigt te zyn.

Zy was het, die hem tot de waardigheid van Mylord verhefte, en die hem in staat itelde om met de eenigste dochter van den Lord *Willem Tame* te trouwen. Hy hadt zes zonen, dapper en met voorname bedieningen, zo in het leger, als in den Staat, voorzien, maar meest alle in veldslagen, of aan bekomene wonden, zonder kinderen na te laten, gestorven. Daar was alleen de oudste, die een zoon naliet, genaamd *François*, tot graaf van *Berkshire* in het jaar 1620 verheven, in wien dit doorluchtige huis een einde nam.

Mylord *Willoughby* was een der vermaardste veldoversten van zynen tydt. De schryvers noemen hem den eersten kapitein van de koningin. Hy was uit het oude huis van *Bartues* *, en van nog een doorluchtiger afkomst van zyn moeders zyde, die hertogin van *Suffolk* † was. Hy hadt het bevel over de Engelschen in *Nederlandt* onder den grave van *Leicester*, en was hem zelfs als opperbevelhebber over de Engelsche krygsmacht in de *Nederlanden*, gevolgt. Hy was het, die *Bergen* op den *Zoom* ‡, door den hertog van *Parma* belegert, zo manhaftig verdedigde, en die naderhandt het bevel over vier duizend man kreeg, die de koningin van *Vrankryk* tot bystandt van den koning van *Navarre* zondt. Hy wierdt

1601.

* in de jaren 1581 en 1596. Doodt van den grave van *Pembroke*.

† in het jaar 1605. Van Mylord *Norris*.

En Mylord *Willoughby*.

* of van *Berry*.

† eenigste dochter van de hertogin van dien naam.

‡ Zie fol. 417.

* Cambden.

Cambden. Aanteekening van het Parlement. Nantons. Zitting van het Parlement.

Staatkunde van de koningin.

De koningin...

Deze...

1601. wierdt ook stadvoogdt van Barwik, en bekleedde al zyne verscheide bedieningen met groten roem. Hy was nergens over te beschuldigen dan over zyne al te grote trotschheit, die hem belette het hof aan te kleven, zeggende tegen zyne vrienden, die hem rieden wat meer aan de handt te komen, dat het hof met zyn imborst geenzins overeenkwam, en dat hy geen wurm zynde niet kon kruipen.

1597. De gevallen van den grave van Essex, daar zyn landvoogdyschap van Ierlandt het voornaamste van was, heeft ons verplicht de beroerten van dit ryk gedurende het jaar 1599, dat deze Mylord het als onderkoning regeerde, te verhalen. Wy zullen nu van het voorgevallene in de twee voorgaande en de vier daar op volgende jaren spreken, om gevolgelyk een einde van deze oorlogen onder de regering van *Elizabeth* te maken. De graaf van Tyrone was daar het voornaamste beweegracht van, daar het alles op draaide. Hem ontbrak geen moedt; maar hy bezat nog veel meer trouwloosheit: voorts was hy zo bekwaam, dat hy zich altydt by de veldoversten wist aangenaam te maken, en zich ondertusschen van de verdeeldheit, die hy onder hen hadt gezaait, te bedienen. Dit was het, dat hy deedt ten aanzien van den onderkoning *Ruffel* en den veldoverste *Norris*; zo dat de koningin geen beter middel wist dan den eersten te huis te ontbieden, en in zyn plaats Mylord *Borough* te zenden; in der waarheit een dapper man, maar die tot zulk eene bediening geen ondervinding genoeg hadt. Men zegt, dat zy nog een mislag beging met hem boven den veldheer *Norris* te stellen, die meer dan hy verdient hadt deze regering waar te nemen. Hy, die zich de zelve waardig oordeelde, was over deze verkiezing in zyn nadeel niet te troosten.

De genegenheit, die hy voor den grave van Tyrone hadt betuigt, verplichtte mogelyk de koningin hem wat in te binden. Hy kon het niet verduwen, en stierf kort daar na van droefheit. Hy was de tweede van de zes zonen, uit het huwelyk van Mylord *Norris* met de erfgename van *Tame*: maar gelyk als wy hebben gezegt, men gaf hem den voorrang onder de broeders, hoewel zy alle van eene uitmuntende dapperheit waren. Hy hadt den oorlog in Vrankryk onder den vermaarden *Coligni* geleert, en was naderhandt in Ierlandt als hoofdman onder het bevel van *Waliber van Ebreus*, grave van Essex, en in de Nederlanden als kolonel van de Engelsche troepen, en als veldmaarschalk in het leger van den veldoverste *Hobenslo* in dienst van de algemene Staten geweest. Vervolgens wierdt hy in Ierlandt voorzitter of regeerder van de provincie van Mounster gedurende twaalf jaren, en hadt het bevel over het krygsvolk, dat *Elizabeth* naar Bretagne zondt. Hy droeg zich zo wel in deze verscheide bedieningen, dat het schein, dat hy de zelve de eene na de andere hadt verdient, en dat hy niet dan by trappen, gelyk een dapper soldaat, die zyn geluk aan zynen moedt verschuldigt is, tot deze waardigheden was opgeklimmen. Daar ontbrak hem niet tot vermeerdering van eer dan het landvoogdyschap van Ierlandt. Hy vleide zich daar mede; zyne vrienden waren ook van deze gedachten, en zyne diensten schenen hem daar van te verzekeren. Zyn ongeluk en vyanden beroofden hem daar van, en hy kon de belediging, die hy meende ontfangen te hebben, niet overleven.

Ondertusschen kwam Mylord *Borough* in Ierlandt. De graaf van Tyrone, verzet over de doot van den veldheer *Norris*, verzocht eene

wapenschorsing, die de onderkoning hem niet dan voor een maandt toefondt. Deze tydt verstreken zynde trok hy naar den grave van Tyrone, dwong de oproerigen in hunne afgesnedene wegen, rukte voor de voornaamste sterkte aan het Zwarte water*, die hy met geweld innam, en opende zich alzo den toegang tot de landen van dit hoofdt der party. De vyandt verscheen des anderen daags op eene hoogte, en wierdt geslagen. De Engelschen verloren daar verscheide officieren; onder anderen bleef 'er de graaf van Kildare, wiens doot iets byzonders hadt. In dezen aanval, waar in hy het bevel hadt gehad, wierdt hy niet gedood; maar twee van zyne broeders daar in gebleven zynde, ging hem dit verlies zo zeer ter herte, dat hy kort daar na stierf: een wonderlyk bewys van overeenkomst, die men niet kan toeschryven dan aan de melk, die zy aan de zelve borsten van eene min hadden ingezogen, waar van de voorbeelden in Ierlandt gemeen zyn. Echter is het wonderlyk, en de natuurkenners zouden veel werk vinden om daar de rechte oorzaak van te ontdekken. Daar zyn wonderen van de Natuur, die onmogelyk kunnen nagegaan worden, en het zou grote verwaandheit zyn het geen ongelooflyk schynt te ontkennen.

De onderkoning, deze sterkte in staat van tegenweer gestelt hebbende, trok met zyn leger weder te rug. Naauwlyks hadt hy zich gewend, of de graaf van Tyrone, denkende, dat zyn welvaren en achting verloren waren, indien hy de zelve niet weder won, kwam de zelve belegeren. De onderkoning vloog aantons om ze te ontzetten, maar stierf onderwegen. De oproerigen, dit vernomen hebbende, maakten een vreugde-geschal: doch zy verblydden zich te vergeefsch; zy liepen tot den storm met meer geweld dan moedt, en wierden schandelyk afgewezen, latende eene menigte van doden in de grachten leggen. Zy vervolgden echter de belegering met grote hardnekkigheit, denkende de Engelschen door gebrek van mondkost tot de overgave te dwingen. Zy bragten hen waarlyk tot het uiterste; maar de standvastigheit van den slotvoogdt was hun behoudt, en gaf tydt aan den grave van Ormond, die tot algemeen plaatshouder was verheven, om hen te verlossen. De bisschop van Meath, en de geheimfchryver *Fentin*, zyne gemachtigden, maakten een verdrag met den grave van Tyrone, by het welke hy beloofde, dat hy met het werken aan zyne batterijen in twee maanden niet zou voortgaan, en de belegerden vryheit geven om zich van mondkost te voorzien. Maar niettegenstaande deze wapenschorsing moedigde hy onder de handt de zonen van *Feagh Mak-Hugh* in de provincie van Leinster aan, en beloofde hen zynen bystandt.

In het volgende jaar vatte hy de wapenen weder op met meer verwoedheit dan ooit. De ridder *Henrik Bagual* bragt dertien benden tot bystandt van die van Blakwater byeen, die hy door de afgesnedene wegen in drie hopen verdeelde. De graaf van Tyrone, van dezen optocht kennis krygende, verwachtte hen in een doortocht, daar de bosschen, heuvelen en moerassen hen van de andere twee hopen van zyn klein leger scheidden, en viel met al zyne macht op hen aan. Zyn haat deedt hem den maarschalk zoeken, die van zynen kant geen minder lust tot vechten toonde. Maar het geluk was de oproerigen gunstig, en *Bagual* wierdt in den eersten aanval, muntende in dapperheit en wanhoop uit, gedood. Toen kwam de tweede hoop tot bystandt van den eersten,

1597.

Wonderlyke uitwerking van de overeenkomst * of Blakwater.

Doot van den onderkoning.

1598. Slaan der Engelschen door den grave van Tyrone.

en

en vergaderde het overschot niet weder by malkander dan ten koste van het grootste gedeelte van de hunne, die daar het leven by inschoten. Het was alleen de achterhoede, die een gelukkigen aftocht maakte, en die *Wingfield* weder zonder groot verlies naar *Armach* bragt. Het verlies was groot naar het volk, dat gevochten hadt. Alle de hoofdmannen van de dertien benden, nevens vyftien honderd soldaten, bleven dood. Maar de schande was nog groter: de soldaten zeiden opentlyk, dat hun bevelhebber door zyne onkunde daar de oorzaak van was geweest, hebbende hen op een slagbank op eene plaats, daar zy zich niet konden verzamelen, noch malkander helpen, gebragt. Terwyl zy met klagen doende waren, vergrootte de graaf van *Tyrone* zyne overwinningen door zegepralende uitschateringen. Hy beelde zich in, dat hem de eer der zegepaal toekwam. Hy bediende zich ook daar van, zettende het beleg van *Blakwater* met meer yver voort, zo dat zich de belegerden eindelyk, uit gebrek van levensmiddelen, en geen bystandt te gemoet ziende, overgaven.

Deze gelukkige uitslag verhefte hem tot den hemel onder die van zyne natie, die hem hunnen verlosser noemden. Byna de gansche provincie van *Mounster* stondt op, en om deze oproermakers aan te moedigen zondt de graaf van *Tyrone* daar duizend man, onder bevelhebbers van vele verdiensten. De landvoogdt van deze provincie trok tegen hen op; maar hy wierdt door de Ieren van zyn leger verlaten, en gedwongen met twee honderd Engelschen naar *Cork* te wyken; zo dat de oproerigen zich meester in het veldt ziende schrikkelyke verwoefingen aanrechten. Niets ontkwam hunne wreedheit, noch hunne gierigheid: zy vernielden en verbrandden de sterkten en de huizen, na dat zy de zelve alvorens hadden geplundert, en alle de inwoonderen ontwapent. De geschiedschryver merkt aan, dat dit niet zou zyn voorgevallen, indien men beter voor de volkplanting hadt gezorgt, en dat de bezitters daar meer landvolk hadden aangestelt, naardien deze laatsten in staat zouden zyn geweest om de eilanders af te keren. Hoe het zy, de oproerigen verhoovaardigden zich op deze voordeelen: zy maakten nog een hoofdt, doch onder het bevel van den eersten. Het was *Jakob Fitz-Thomas*, van het geslacht der graven van *Desmond*, zyne afkomst gansch onwaardig, en de goddeloofte mensch van de gansche wereldt.

Deze beroerten ontrufften het hof geweldig. Men wist niemandt bekwaamer om de zelve te beteugelen dan den ridder *Richard Bingham*; zo dat men besloot hem derwaarts te zenden. Hy hadt te voren met veel roem het gebiedt in de provincie van *Connacie*, maar mogelyk ook met te veel strafheit, gehad: ten minste die van deze provincie bragten hunne klagen voor *Elizabeth*, die hem te huis ontboudt, en op de beschuldiging van zyne vyanden gevangen deedt zetten. Men hadt hem thans zo nodig, dat men hem in vryheit stelde; zo dat het algemeene welzyn het tegen het belang van eenige byzonderen overhaalde. Hy kwam in *Ierlandt* met meer aanzien dan hy daar uit getrokken was, maarschalk van het ryk en opperbevelhebber in de provincie van *Leinster* geworden zynde. Maar nauuwlyks was hy te *Dublin* aangekomen, of hy stierf, minder te beklagen, dat hy deze eer zo weinig dagen hadt gegoten, dan gelukkig, dat hy de zelve voor

III Del.

zyn sterven hadt wedergekregen. Zyne doodt ontruffte het hof op nieu. Het was tydt, dat men in de wanorder van *Ierlandt*, die dagelykch groter wierdt, voorzag, met daar een landvoogdt naar toe te zenden, die bekwaam was het zelve wederom in rust te brengen. Maar men vondt zich hoe langs hoe meer belemmert om een bekwaam voorwerp te vinden. Eindelyk viel de keur op den grave van *Essex*, gelyk hy hadt gewenscht: minder tot zyne eer dan tot zyn ongeluk, gelyk wy hebben verhaalt, nevens al het geen in het jaar 1599 was voorgevallen. Wy gaan dan tot dat van het volgende jaar over.

De graaf van *Tyrone*, opgeblazen door zyn geluk en de ongelukken, die de Engelschen slag op slag overgekomen waren: daarenboven door den paus geluk gewenscht, die hem, zo hy zich inbeelde, voor een anderen phenix hieldt, doordien hy hem een veer van dezen vogel hadt toegezonden, dacht niet anders dan om zyne grote ontwerpen uit te voeren. Hy hieldt nochtans zyne aanslagen zo geheim, als hem mogelyk was, en trok in het midden van den winter in het graafschap van *Tiperari*, niet dan onder schyn van *Godvrucht*. In dit graafschap was een klooster van geestelyken van de orde van *Cisteaux*, door *Donal O-Brian*, koning van *Limmerik*, in het jaar 1169, volgens eenigen, en volgens anderen in het jaar 1181 ter eere van het *H. Kruis*, daar dit klooster den naam van droeg, gesticht. Men zeide, dat daar een stuk van het kruis, waar aan de *Zaligmaker* van de wereldt hadt gehangen, wierdt bewaart. *Tyrone* veinsde de reis te doen om dit zogenoemt heilig overblyfsel te zien. Maar hy was daar niet zo haalt gekomen, of hy moedigde al de Ieren, die de wapenen nog niet hadden opgenomen, tot een opstandt aan. Hy porde hen door zynen raadt aan, en won hen door zyne beloften. Hy bevestigde *Fitz-Thomas* in den tytel van graaf van *Desmond*, dien de oproerigen hem hadden gegeven; nam gyselaars van de genen, die hem verdacht waren, en plunderde de landen der genen, die gehoorzaam bleven. Gedurende deze vyandelykheden viel 'er iets tusfchen *Mak-Guire* en den ridder *Warham van St. Leger*, die het bevel over twee partyen hadt, voor. Elkander van weerkanten uitgedaagt hebbende, tastten zy de een den anderen aan, doorregen elkander met hunne speren, en vielen op het slagveldt dood.

Ierlandt wierdt toen door den grave van *Ormond*, veldoverste der Engelsche troepen, en door den ridder *George Cavi*, grootfchatmeester, in de hoedanigheid van hooftrechter geregeert. De koningin was van gevoelen, dat zy geen gezag genoeg hadden om zulk een algemenen brandt te dempen. Zy liet dan hare gedachten gaan om een onderkoning te verkiezen, wiens tytel en achting meer gewigt aan hare wapenen zou toebrengen. Tot dien einde verloor zy voor alle andere *Mylord Montrose*, tegen het gevoelen van velen. Hy hadt in de *Nederlanden* gediend, en naderhandt den ridder *Norris* in *Bretagne* verselt. Hy hadt ook veel achting voor dezen groten veldheer, dien hy gemeenlyk zynen vader noemde. Zyne grootste genegenheit strekte tot den oorlog en tot reizen; maar de koningin hadt hem aan het hof gehouden. Zy hadt dan den vredemaker van *Ierlandt* niet ver te zoeken; zy verkoos hem; en zeide met veel vertrouwendheit, mogelyk by wyze van voorzegginge, dat hy den roem zou hebben van een einde van deze droevige oproeren te maken, en de zelve in eene standvastige vrede te doen veranderen. Zy was niet

1599.
De graaf van Essex volgt op hem.

1600.

* in de provincie van Mounster.

† Het graafschap van Desmond was de kroon in het jaar 1583 ingelyft. Gevecht van een hoofdt der party met den ridder *Warham*. *Mylord Montrose* onderkoning van *Ierlandt*. Zyne hoedanigheid.

1601. bedrogen. Wy zullen hem dezen oorlog weinig dagen voor het overlyden van de koninginne gelukkig zien eindigen.

Hy kwam den 24 February in Ierlandt. Hy vondt dit ryk op het punt van de kroon van Engelandt af te vallen. De graaf van Tyrone vloog reets van het eene einde der provinciën tot het andere, de zelve alle als in zegepraal doorlopende. Reets waren de onderdanen tot den dienst van hare Majesteit genegen, in zulk eene vordrukkinge zynde, dat zy naauwlyks het hoofd dorsten opsteken: in het tegendeel spraken de muitmakers, ziende al hunne aanslagen wel gelukken, niet dan van grote dingen, en de ganiche adel smeet het juk van de koninklyke regering af. Om hen in deze gesteldheit te ityven zondt *Clemens de VIII* hen eene bul van afaat, nevens eene vermaning, by de welke hy eerst de bisschoppen en de edellieden, die zynen waarden zone, den prins *Hugo O-Neal*, graaf van Tyrone, algemeen veldoverste van het Roomschgezinde leger, ondersceunden, zeer roemde, en voorts zich tot alle de anderen wendende zeide hy: *Wy vermanen u alle, het volk, den adel, de soldaten, en bevelhebbers, uwen plicht te doen in dezen beiligen oorlog. Om u daar toe aan te moedigen hebben wy besloten de hulp des Hemels tot uwen bystandt, die u tegen de kettens nodig is, naar het voorbeeld van onze voorzaten, te bezorgen; en ons vertrouwen op de barmhertigheit Gods en de macht der gelukzalige Apostelen Petrus en Paulus stellende, geven wy u in het algemeen, en ieder in het byzonder, een vollen afaat van alle uwe zonden, gelyk de pauzen onze voorzaten aan de kruisvaarders, die naar het Heilige Landt tegen de ongelovigen trokken, gewoon zyn geweest te geven.*

De oproerigen, dus aangemoedigt, kwamen alles in rep en roer stellen tot voor de poorten van Dublin, het zy uit ydelen waan, het zy om den onderkoning binnen deze hoofdstadt in te sluiten: maar hy lachte met deze trotsering, en besloot tegen hunnen veldoverste, die uit de provincie van Mounster kwam, op te trekken. Dit mislukte hem door gebrek van goede soldaten, en wegens de vaardigheit van den grave van Tyrone; zo dat hy weder naar Dublin keerde, met gedachten van hem in zyn landt aan te tasten, naardien hy hem den doortocht daar van niet kon beletten.

Terwyl hy toebereidselen maakte om in de provincie van Ulster, daar de landen der oproerigen lagen, te vallen, zondt hy de ridders *Henrik Dokwrai* en *Mattheus Morgan* met vier duizend man te voet en twee honderd te paard vooruit. Tot meerder verzekering gingen zy sloop, en kwamen, de kusten Zuid-Oost ten Noorden langs varende, in de baai van Lough-Foyle aan, daar zy Londonderri * versterkten, eene kleine stad, die door de rivier byna tot een eilandt gemaakt is. De zelve was niet alleen verlaten, maar ook geslecht, en men vondt 'er niet meer dan het overichot van een klooster, het koninklyk paleis, twee kerken, en een oud kasteel. Zy bedienden zich van deze puin om hunne andere werken te maken, die zy in den besten staat bragten, als het doenlyk was.

* Men noemde het toen niet dan *Derri*, en het was niet dan tien jaren daar na dat men het Londonderri noemde. Unslag van de onderneeming des onderkoningt. † *Ony Mak-Rori-Gi*.

Ondertusschen verschaftte de onderkoning den grave van Tyrone veel werk in verscheide andere plaatzen, bevreest, dat hy de arbeiders mogt komen ontruffen. Wanneer hy verstaan hadt, dat hunne werken voltooit waren, keerde hy weder naar Dublin, van waar hy tegen het hoofd van het huis van *O-More* *, een jongman, eer wreed dan dapper, en de voornaamste oorzaak van

de beroerten in de provincie van Mounster, trok. 1600. Zyne sterkten en landē lagen in die van Leinster. De onderkoning maakte zich daar meester van; hy verwoefte de zelve, en verjoeg dezen woefsten Ier, dien hy tot in zyne bosschen en afgesneden wegen vervolgte, sloeg, en met alle, die van zynen aanhang waren, uitrocide.

Na deze nederlage, die de provincie in rust bragt, deedt Mylord *Montjoie* zyn volk den weg naar Ulster inslaan. Hy vondt de vyanden te Mocheri boven Dondalk in plaatzen begraven, die door hare gelegenheit ongenaakbaar waren, en die zy verder naar de regelen van de bouwkunde hadden versterkt: daarenboven waren zy door moerassen en diepten doorsneden, of overstromt door de rivier, die een regen van verscheide dagen hadt doen overloopen. Dit belette den onderkoning niet den doortocht te wagen, het welk hem ook gelukte. Hy versloeg de oproerigen op zyn beurt by *Karlingford*, daar hy hen als op de voorgaande plaats begraven vondt, en het geluk hadt van de overwinning ten tweede male op hen te behalen.

Zyn leger, stout op zyne overwinningen, trok naar den kant van *Armach*, en wierp eene sterkte op acht mylen van de stad, die hy den naam van den Berg van *Norris* gaf, ter eere van den beroemden veldoverste *Norris*, wiens roem hy voor den zynen stelde. Het jaargety, te ver vlopen, liet den onderkoning niet toe iets meer te onderwinden, wel te vrede zynde, dat hy door deze afwending de vyanden verhindert hadt de belegering van *Londonderri* krachtiger voort te zetten. Niet alleen was de ridder *Dokwrai* in staat om het uit te houden, maar hy versloeg ook verscheide partyen der vyanden, verwoefte de landen der oproerigen, en nam hen eenige kasteelen af, in het gezicht van den grave van Tyrone, die hen niet kon, noch dorst te hulp komen.

De winter belette den onderkoning geenzins de provincie van Leinster van de hoofden der partyen, die zich in hunne bosschen en begravingen ophieliden, te zuiveren. Zodanig waren de *O-Tooles*, en zekere *Tirel*, die, niettegenstaande hy een Engelschman was, zyne natie den oorlog aandeedt. Hy joeg dezen laatsten uit zyne sterkte, in het midden van een moeras, met struiken en hagen, als eene schuilplaats voor wilde beesten, gebouwt. Hy bragt de *O-Tooles* weder onder gehoorzaamheit, en nam gyselaars van hen tot verzekerdheit. Deze gelukkige uitflag moedigde hem aan verder te gaan, en weder in de provincie van Ulster te trekken, dat hem niet minder wel gelukte. Hy verwoefte de landstrecken van *Ferri*; versloeg de oproerigen; doodde twee zonen van *Evar Mak-Couley*; plunderde het overige landt, dat hy niet kon bewaren; wierp op andere plaatzen sterkten op, en kwam weder zegepralende te *Drogheda*, daar de hoofden der partyen zich voor zyne voeten nederwerpende genade van hem verzochten. Een van deze * roemde, dat hy van een huis afkomstig was, dat het recht hadt den koninklyken standaardt, zo dikwils de koning met zyn volk in de provincie optrok, te dragen.

De ridder *George Carow*, nieuw aangestelde landvoogdt van de provincie van Mounster, voerde daar ook den oorlog zeer gelukkig. Hy verjoeg de *O-Connors*, en die van *Burk*, die door de oproerigen uit *Connacië* tot bystandt waren geroepen, nevens *Tirel*, die na het veroveren van zyne sterkten in de provincie van Ulster was geweken. Hy verstrooide de anderen door het mistrouwen, dat hy onder hen verwekte, en veroverde

Hy bouwt de sterkte, genaamt de Berg *Norris*.

Nederlaag der oproerigen.

* *O-Hansan*.

1600. verde al hunne kasteelen. De ridder *Karel Wilmot*, zyn plaatsouder in het graafschap *Kerri*, deedt het zelve. De ridder *François Barclai* nam *Glannemire* in, en de hoofdman *Greame* dwong den gewaanden grave van *Desmond* * deze provincie te verlaten. Vele anderen vertrokken ook met hem, waar van eenige naar Engelandt gingen, om de genade van de koninginne af te smeken. *Mak-Carty* was mede onder dit getal. Maar men zegt, dat zy voor hun vertrek een gansch tegenstrydigen eedt aan hunne priesters hadden gedaan, die hen van den eedt, dien zy aan hare Majesteit zouden doen, ontsloeg. Dus was het dat in minder dan in negen maanden tyds de onderkoning, die in February in Ierlandt was gekomen, en den veldtocht eerst op het laatste van April begonnen hadt, al de sterkten der oproerigen slechte, en zyne uitvoering met het jaar eindigde. In het gansche eilandt rechtte hy het koninklyk gezag voor het einde van December weder op.

* Aan wien de graaf van Tyrone en andere oproerigen deze waar-digheit hadden gegeven, as wy boven verhaalt hebben. De onderkoning recht het koninklyke gezag door gansch Ierlandt weder op.

1601. Nieuwe opstandt bedwongen.

* of het Zwarte water.

Een byzondere toerusting ten oorlog.

De oorlog ontfak echter weder in het volgende jaar, en men verstondt, dat de Ieren, aangemoedigt door de hulp, die Spanje hen bleef beloven, en ook inderdaadt dit jaar zondt, zich op nieuw tot een algemenen opstandt in alle de provincien gereed maakten. De onderkoning sloop niet. Zo haast als de lente begon deedt hy zyne soldaten de bosschen afkappen, om de wegen breder te maken, en de nog overgeblevene kasteelen van de muitmakers te vermeersteren. Hy joeg ook den graaf van Tyrone uit zyne legerplaats van *Blakwater**, daar hy zich byzonder in hadt versterkt. Aan den oever van deze rivier gekomen zynde zondt hy bevel aan den ridder *Dokwai* om by hem te komen. Deze laatste vondt den doortocht door de vyanden gesloten: maar vernomen hebbende, dat 'er geen volk in het graafschap van Tyrone was, naardien zy alle in optocht tegen den onderkoning waren, trok hy naar dezen kant, en vermeersterde het klooster van *Dongal*, daar hy zich met vyf honderd Engelschen versterkte. *O-Donel* vloog daar met zyn volk naar toe, die niet alleen met staal, maar ook met vuur gewapent waren. Zy hielden den degen in de eene, en brandende fakkel in de andere handt. Zy voegden by dit dodelyke tuig een schrikkelyk geschreeuw, daar zy gedurende een maandt, dat zy het klooster ingesloten hielden, niet mede ophielden. De Engelschen lachten met deze ydele verwoedheit, en wederstonden manhaftig alle hunne aanvallen.

De vloot van den Katholyken koning komt in Ierlandt.

Toen kreeg men tyding, dat de Spaansche vloot, uit hare havenen vertrokken zynde, met volle zeilen naar de provincie van *Mounster* steevende. De onderkoning liet derhalven eenige bezettingen om de beste plaatsen van die van *Ulster* te bezetten, en vloog met het leger naar den kant, daar de landing stondt te geschieden. De oproerigen maakten zich van hunne zyde gereed om de landing te ondersteunen; weshalven het beleg, of de insluiting van *Dongal* opgebroken wierdt. *Don Jan d'Aquila* hadt het bevel van deze onderneming, met den byzonderen tytel van bevelhebber van de vloot en krygsmacht van den Katholyken koning in de onderneming, ter eere van Godt en om het geloof in Ierlandt te handhaven ondernemen. Hy was ook van verscheide gedrukte brieven, om op zyne aankomst uit te strooien, voorzien, waar in men gezet hadt: Dat *Elizabeth* door de bullen van den paus van de regering was afgezet, hare onderdanen van hunnen eedt van trouwbeid ontslagen, en de Spanjaarden gekomen om Ierlandt uit den muil des Duivels te rukken.

III Diel.

Hunne inschepping was door de kuiperyen van *Mattbeus Oviedo*, een Spanjaardt, door den paus tot het aartsbisdom van *Dublin* verheven, door de bisschoppen van *Clonfort* en van *Killalo* en den Jesuit *Archer* bestiert geweest. De zwaarigheid was waar men zou linden. Eenigen verkooren *Lemmerik*: maar men volgde den raadt van anderen, die de stad en haven van *Cork* de bewaamste oordeelden, om dat deze haven beter, en de stad gemakkeliker te veroveren was. Maar de landvoogdt van deze provincie hadt goede zorg gedragen, en krygs- en levens-noodwendigheden, nevens eene goede bezetting, onder het bevel van den ridder *Karel Wilmot*, in de stad gelegd. De vyanden kregen daar de lucht van, en dorsten geen landing doen daar men hen verwachtte. Zy ankerden meer nederwaarts, en landden den 23 September te *Kingfale*, van waar de ridder *Richard Perci* met zyne bezetting van honderd en vyftig man naar *Cork* trok.

Hunne landing te Kingfale.

De Spanjaarden waren niet zo haast in *Kingfale* getrokken, of men kwam hen te water en te landt belegeren. De ridder *Leveffon*, onderzeevoogdt, kwam met zyne vloot voordien mondt van de haven leggen, en deedt vyf van hunne overvoerscheepen zinken. De onderkoning belegerde de stad te landt, en deedt aan de loopgraven arbeiden, niettegenstaande het winter was. Ondertusschen kwam de graaf van Tyrone tot bystandt aantrekken, vertoonde zich op de hoogte, en trachtte des nachts vyftien honderd man in de stad te werpen. Maar zy wierden ontdekt en gedwongen weder naar het gros van hun leger te keren. Met den dag wierdt de onderkoning gewaar, dat zy in drie hopen voorttrokken. Hy liet den ridder *Carew* met drie benden ruiters in de legerplaats, en trok de vluchtenden na. Hy onderhaalde hen by een moeras, dat men niet dan door eene ondiepte, daar de vyanden een ruiterswacht hadden gestelt, kon overtrekken. De Engelschen dwongen hen, en smeten het voetvolk onder het bevel van *Tirel* overhoop. Deze laatste hielden het eenigen tydt uit, maar de onderkoning, drie benden van het regiment van *St. Jan* met zich nemende, viel zo moedig op hen aan, dat hy hen versloeg, en al vechtende nazette, tot dat zy gestuit wierden van de ruitery, die de ridder *Godolphin*, die hen omcینگelde, en in de pan hakte, gebodt. De graaf van Tyrone, *O-Donel*, en de andere hoofden der Ieren namen de vlucht. Het liep met de Spanjaarden, die zich tusschen hen bevonden, en die boven *Kingfale* waren geland, zo niet af. Zy verloren daar drie hoofdmannen en zes vaandragers. Het grootste verlies was onder de soldaten. Van de vyanden bleven 'er twaalf honderd dood. De Engelschen hadden verscheide gekwetsten, maar weinig doden; zo dat deze heerlyke overwinning hen weinig kwam te kosten. Hy bragt de provinciën, die gereed waren op te staan, tot gehoorzaamheit; verjoeg de Spanjaarden uit Ierlandt; dwong den grave van Tyrone zich in bosschen en spelonken te verbergen, en *O-Donel* naar Spanje te vluchten. Het overige van deze muitmakers wierdt verstroot; het koninklyk gezag herstelt; de trouwloosheit der booswichten bedwongen; de welmenenden daarentegen, die te voren verdrukt wierden, verlost, en eindelyk de vrede in het gansche ryk, gelyk wy zullen zien, herstelt.

De Engelschen komen hen belegeren.

Nederlaag der Ieren.

Don Jan d'Aquila, naauw ingesloten in *Kingfale*, zondt een trommelslager met brieven aan den onderkoning, met verzoek van hem iemand toe te zenden, daar hy in onderhandeling mede kon treden. Deze last wierdt den ridder

1601.
ken uit
Ierlandt.

der *Godolphin* opgedragen. Zo haast als hy zyn voet in de stad hadt gezet, begon de Spaansche veldoverste zyne reden met te betuigen, dat hy den onderkoning eerde, niettegenstaande de verschillende partyen, daar zy zich in bevonden. Vervolgens beschuldigde hy de Ieren, die hy voor laste, wrede en trouwloze soldaten uitscholdt. Hy deedt daar by, dat de Katholyke koning hem tot bystandt van den grave van Tyrone en van *O-Donel* hadt gezonden; maar dat hy niet wist of zy beide niet omgekomen waren; dat de eene zich naar Spanje hadt begeven, en dat de andere naar het Noorden was scheep gegaan, zonder dat hy kon zeggen waar zy gebleven waren; dat hy ter oorzaak van hun verlies, of van hunne vlucht, zynen last dacht volbragt te hebben, wenshende een eerlyk verdrag voor den koning zynen meester, en te gelyk voor de Engelschen, aan te gaan. Men was niet lang bezig met het opstellen der artykelen. De Spanjaarden verlieten Kingfale en de andere plaatsen, die zy hadden veroverd, en men stondt hen toe, dat zy met hunne goederen, slaande trommelen en vliegende vaandelen zouden uittrekken, mits zy de schepen tot hunnen overtocht naar Spanje zelf bezorgden.

1602.

Zy vertrokken op den 2 January, latende de Ieren al zo onvergenoegt van hen en van de wedergeving der plaatsen, als de Spanjaarden van de Ieren waren. Het verdrag wierdt echter verbroken. *O-Sullivan Bair* wierp zich in Donneboi, dat hy weigerde over te geven. Hy deedt daar eenige benden Spanjaarden komen: maar de landvoogdt van Mounster belegerde hem, en verhinderde *Tirel* zich met zyn volk in de stad te werpen, en hy tastte de zelve zo kloekmoedig aan, dat hy ze in weinig dagen vermeerde. Hy deedtze tot den grondt toe slechten, en de Spanjaarden van deze verblyfplaats berovende, benam hy hen ook de lust om weder in het ryk te komen.

Nieuwe
oproer
in Ier-
landt op
de aan-
komst
van *O-
Hegan*
uit Span-
je.

Daar scheelde weinig aan of de oproeren hadden weder begonnen door *Eugenius O-Hegan*, die van den paus bisschop van Rossie was gemaakt. Hy kwam van Spanje, brengende met zich een weinig geldt, doch met belofte, dat men hem in weinig dagen meer zou zenden, nevens een nieuwen bystandt. De Ieren, zo ligtgelovig als oproerig, sloegen daar gemakke-lyk geloof aan, en bleven in hunne oproeren volharden. Hun voornemen was van korten duur. De ridder *Wilmot*, in het graafschap van Kerri, en de twee *Harveys*, broeders, in het landschap van Carbri, vervolgden hen zodanig, dat, na dat zy de belhamels de wapenen hadden doen nederleggen, zy de anderen dwongen tot hunnen plicht weder te keren. *Wilmot* trok ook in het landt van *Mak-Dermot*, heer van Muskeri, plunderde Muskron, zyne verblyfplaats, en nam hem met zynen zone gevangen, dien hy naar Engelandt zondt, en zyne vrouw naar Cork. *Mak-Dermot* vluchtte uit het gevangenhuis; maar niet wetende waar zich te bergen vertrok hy naar Londen, en wierp zich voor de voeten van de koningin, die hem zyn wanbedryf kwydscholdt. *Tirel* wilde het verlies van *Mak-Dermot* vergoeden; doch was niet gelukkiger. Hy wierdt geslagen, uit zyne beschansingen gejaagt, en gedwongen in de bergen van het graafschap van Desmond te vluchten, daar men hem vervolgde. Hy vertrok door onbekende wegen naar de Engelschen in de provincie van Leinster, daar hy zich schuil hielt. De andere oproerigen, zeer

Zy wor-
den nog
eens ge-
slagen.

verslagen, zochten mede hunne behoudenis in de vlucht: maar de bisschop *O-Hegan* hadt meer moedt, of was hardnekkiger: hy liet zich in het gevecht, houdende zyn getyboek in de eene, en den degen in de andere handt, doodslaan.

Daar bleef niemant meer over dan de graaf van Tyrone, in het binnenste der bosschen en moerassen van de provincie van Ulster geweken, wachtende naar eene gunstige gelegenheit van oproer om daar uit te voorschyn te komen. De onderkoning wachtte zich wel zulk een gevaarlyk hoofd, bekwaam om de ongelukken weder te boven te komen, aan de oproerigen te laten. Hy trok met zyn leger derwaarts, en op schipbruggen het Zwarte water overtrekkende, deedt hy aan den anderen kant eene sterkte, die hy den naam van Charlemont gaf, om tot een gedenkteken van zyne grote daden te dienen, opwerpen*. De roervink, over deze vaardigheid verbaast staande, en zich in zyne sterkte niet veilig rekenende, stak de zelve in den brandt, en vluchtte. De onderkoning vervolgde hem, en de ridder *Dok-Wrai*, van Lough-Toile vertrokken zynde, kwam by het Engelsche leger, dat men in hopen verdeelde, die langs alle kanten liepen, plunderende en verbrandende alle de dorpen en huizen der vyanden, terwyl de onderkoning verscheide sterkten innam, en een kasteel op den oever van Lough, aan het meir Neagh, dat ook Lough-Sidney wierdt genaamt, bouwde. Hy gaf aan het zelve den naam van Montjoje, dien het tot nu toe voort, en tot een tweede gedenkteken van zyne uitvoeringen strekt.

Gedurende dezen oorlog geschiedde een soort van uitwisseling van twee Iersche heeren, daar een de zyde van de koningin verliet, uit spyt, dat de andere de zelve omhelsde. *O-Donel* verzoende zich met den onderkoning, die hem de eer deedt van hem in zyne gunst aan te nemen, en *O-Neal Garve* wierdt daar over zodanig met yverzucht aangedaan, dat hy daar aan veel liever wilde vaarwel zeggen, dan de zelve met zynen mededinger delen. Hy ging tot de party over, die zyn mededinger hadt verlaten; nam den naam van *O-Donel* aan, en zyne leenmannen deden hem den eedt, dien hy zelf aan de koningin hadt gedaan. Zyn opstandt sluitte den voortgang van den onderkoning niet, die ten laatste roemruchtig eindigde door de onderwerping van den grave van Tyrone, gevolgt van een zegepraal over alle de oproeren, die hy gansche-lyk dempte.

Na hem verjaagt, en van sterkte tot sterkte en van warande tot warande als een wild zwyn vervolgt te hebben, sloot hy hem zo naauw in, dat hy, geen uitkomst ziende, t'eenemaal afgeslooft zynde, en daarenboven uitgelokt om de zoetheit van de rust en van het leven te genieten, aan de koningin en aan den onderkoning brieven van berouw en onderwerping schreef, verfoeiende zynen oproer, en verzoekende met tranen zyne vergiffenis, biddende voorts Godt en hare Engelsehe Majesteit hem zyne misdaden te willen vergeven. De onderkoning wierdt daar van geraakt, en verzekerde hem van zyne genade, mits hy de zelve in persoon met de zelve droefheit en eerbiedt, als hy in zyne brieven deedt blyken, kwam verzoeken. Ten dien einde vertrok hy naar Mellifont, in het graafschap van Louth, daar de onderkoning belait hadt hem te komen vinden. Hy hadt een slecht kleedt aan; de droefheit was op zyn voorhoofd te lezen; hy kwam voor de deur van zyn vertrek, en zo haast als het geopent was, viel hy ter aarde. Na dat hy in deze gestalte zonder een woordt te spreken

1602.
Byzon-
derden
den van
de doodt
van *O-
Hegan*.*Zyn
naam
was *Ka-
rel*.Het kas-
teel
Mont-
joje doot
den on-
derko-
ning ge-
bouwt.De graaf
van Ty-
rone ver-
volgt.Hy on-
derwerpt
zich, en
erlangt
genade.

Was

1602. was blyven leggen, beval hem de onderkoning te naderen. Vervolgens eenige schreden voortgaande, en weder op zyne knien vallende zeide hy: *Ik kom myne misdaadt bekennen, en Gods en de koninginne vergeving verzoeken. Het is alleen tot de edelmoedige goedertierenheit van de koninginne dat ik myne toevlucht neem: zy is ten volle meesteresse van myn leven en van myn geluk. Ik heb by verscheide gelegenheden hare genogenheit en macht ondervonden. Thans heb ik hare goedgunstigheid nodig, en ik hoop, dat zy my daar van tot een eeuwig gedenkteken zal doen verspreken. Ik zal haar van mynen kant myne erkentenis bewyzen, en voortaan door eene aanklevende gehoorzaamheit myne voorgaande ongetrouwheit boeten. Wanneer hy zich na deze onderwerping eenigermaten wilde verschonon, zeide de onderkoning, dat hy door geen nodeloze verschoningen zyne onderwerping en berouw moest verzwakken. Vervolgens gaf hy hem zyn afscheid, en nam hem des anderen daags mede naar Dublin, van waar hy besloten hadt hem naar de koninginne te zenden: maar zy kwam in dezen tyd te sterven.*

De oorzaak van den voortgang en het einde van dezen oorlog.

Aldus eindigde de vermaarde opstand van den grave van Tyrone. De zelve was uit een byzonderen haat begonnen: de kleinachting van het hof, en de grote spaarzaamheit van *Elizabeth*, die voor de onkosten van den oorlog vreesde, gaven hem tyd om zich sterk te maken. Het voorwendfel van den Roomschen Godsdienst te herstellen deedt hem de genegenheit van het volk van het landt verkrygen; de vryheit en straffeloosheit maakte den oproer algemeen; het aanzien en de beleeftheden van hunne hoofden, de goede voortgang, de bystand van Spanje, de aflaten van den paus, dit alles hielp om hen trotscher en halferriger te maken; daar men nog by moet voegen de yverzucht, die de Engelschen tegenelkander aanbliet, het gebiedt tusschen verscheide bevelhebbers verdeelt, de gierigheid der oude soldaten, de doorlepenheit van den grave van Tyrone, zyne bedriegelyke wapenichorsing, zyne geweinsde onderwerping en betuigingen, daarenboven het landt, dat onbewoonbaarder voor anderen dan voor de inboorlingen is, de vaardigheid der oproerigen om van de eene plaats naar de andere te vliegen, die meer werk zou gegeven hebben dan hunne dapperheit, indien zy voor de vuist hadden gevochten. De oorlog hadt acht, of liever vier honderd jaren geduurt, zynde kort na de doot van *Henrik* den II, die dit ryk hadt veroverd, begonnen. De zelve eindigde onder deze koninginne door den moedt en de bekwaamheit der veldoversten, die zy gekozen hadt met eene oordeekunde, die haren Raadt meer verwondering dan genoegen gaf, maar die gebillykt wierdt door deze overheerlyke daden. Voorts verhalen ons de Jaarboeken van Ierlandt wonderlyke wreedheden en onnatuurlyke daden van deze oproerigen, die de honger hen deedt plegen. In het verhaal van de belegering van Jeruzalem leeft men niets, dat daar by haalt. Men zag drie kinderen het ingewandt van hunne moeder, die even gestorven was, opeten, en zy onderhielden hun leven twintig dagen met haar vleesch, dat zy zelfs braadden. Vaders leefden van het vleesch hunner kinderen: zo groot was de honger, en de oproer halferrig. Laten wy nu gaan beschouwen wat in de andere Ryken gedurende het leven van *Elizabeth*, voor dat wy hare geschiedenis weder by de handt vatten, om daar mede haar leven te eindigen, is voorgevallen.

Het was niet voor in het begin van het jaar 1597, dat de koning van Schotlandt den provoot en hoofdschout van Edenburg * in vryheit stelde, en de stad, mits eene boete van twintig duizend marken betalende, kwyd scholdt. Terwyl deze vorst de verdeeldheden trachtte weg te nemen, wierden de zelve door de zendelingen der pauzen en van den koning van Spanje aangestookt. De Jesuit *Gordon* kwam ten dien einde in het koninkryk. Zyne kuiperyen waten oorzaak, dat het verbodt van verstandhouding met hem en die van zyne orde, op straffe, dat de overtreders voor schuldig aan hoogverraadt zouden verklaart worden, in het licht kwam. Een zekere *Hugo Barclai*, een der samenverbondenen, en die met Spanje in onderhandeling was geweest, vertrok naar een van de eilanden, in het Westen van Schotlandt gelegen; maar hy wierdt door een zeeapitein des konings vervolgt; en zich willende bergen verdronk hy.

Het gerecht vondt zich dit jaar in eene bovengewone beslommering, veroorzaakt door het aanbrenge van eene *Margareta Atkin*, die verscheide personen van tovery, haar eigen zelve niet verschonende, beschuldigde. Dit ellendige schepsel gaf voor de schuldigen door zeker teken, dat zy in hunne oogen zag, te kennen. Men sloeg al te ligt geloof aan deze bedriegeryen. Men bragt haar van provincie tot provincie, nemende eenige, die zy beschuldigde, gevangen, die daar op met alle strengheit, hoewel onschuldig, gelyk naderhandt door het grondig onderzoek is gebleken, wierden gestraft. De strengheit van het gerecht keerde zich toen tegen de beschuldigster zelve, die hare beschuldiging tegen haar zelve en tegen anderen herriep, het welk te kennen gaf, dat hare tovery uit gebrek van herffenen voortkwam. Maar onder deze zwarte en zwaarmoedige herffenschimmen stak eene kwaadaardigheid, die niet te vergeven was, en de doot van zo vele onschuldigen, door haar beschuldigt, verdiende geen genade. Men deedt haar ook als eene valsche getuige sterven. Men staakte ter zelve tyd de rechtsgedingen tegen de aangeklaagden, daar de gevangenuizen vol van waren, en de koning verboodt iemandt deswegen meer te straffen, wyzende de kennisneming van deze zake aan de Staten van het ryk, wanneer de zelve zouden vergadert zyn.

Het Parlement opende zyne zittingen in de maandt van December. Daar wierdt voorgestelt de leeraars daar mede plaats te geven, als verbeeldende te gelyk de kerk en den derden staat, in de plaats van de bisschoppen en de abten, die daar te voren eene overleggende stem in hadden. De koning vondt dit goed, en men stelde daar een geschrift van op. Naderhandt kwam men omtrent het getal van deze leeraars overeen, en men stelde vast, dat de verkiezing daar van door den koning zou geschieden, uit een getal, dat hem door de geestelykheit zou worden voorgedragen. Maar in eene kerkelyke vergadering, in de maandt July des jaars 1598 te Falklandt gehouden, maakte de zelve eenige wettent om het gezag van die genen, die zyne Majesteit zou verkiezen, te betugelen, namentlyk: I. Dat zy aan beide de Huizen niets van wegens de kerk van Schotlandt zouden voordragen, zonder alvorens daar mede van de kerkvergadering belast te zyn. II. Dat zy altydt de bestraffing van de kerkvergadering onderhevig zouden zyn, en dat zy gene bedieningen in de uitgestrektheit van hun gezag en in het onderzoek van de kerken, buiten die van hunne buurt, die hen eigen wa-

Rechtsgeeling van eene gewaande tovenaarfier.

Haar bedrog.

Den leeraars de zitting in het Parlement vergunt.

1598.

1598. ren, zouden aannemen; en III. Dat byaldien zy anders deden, de kerkvergadering de macht zou hebben hen af te zetten, en zelfs, indien de zaken het vereifchten, hen in den ban te doen.

Daar geschiedde dit jaar eene bezending van wegens den koning van Schotlandt aan de meeste Protestantische vorften, dienende om hen te verzoeken hunne bede by zyn verzoek by hare Engelsche Majesteit te voegen, om eene voldoende verklaring van haar ten aanzien van den koning, als haren crigenaam, te bekomen. De gestadige krakeelen, die de misnoegden verwekten, veroorzaakten dezen vorst veel hertzeer. Hy trachtte zich daar tegen te verzekeren door een plechtig geschrift. De gezanten vertrokken naar de hoven van Denemarken, Mekelenburg, Hessen, Saxen, Brunswyk en Brandenburg. Hunne opene brieven behelsden, dat de koning hun meester aan de koningin *Elizabeth*, die hy als zyne eige moeder eerde, een lang leven en eene gelukkige regering toewenschte; dat hy niet ongegruis was omtrent eene vorstinne, welker rechtmatigheid hy kende, en dat hy zo sterk op deze verklaring niet zou aandringen, indien het niet was om de muitmakers en de verstoorders van de algemene rust den mond te stoppen. Het antwoordt der vorften, die hem hunne gedachten over zulk eene tedere zake te kennen gaven, was, dat zy niet goedvonden dit te ondernemen, naardien zulks niet dan nadeelig voor den koning van Schotlandt, om den nayver of spyt van hare Engelsche Majesteit, die zich zelf daar over gevoelig zou tonen, kon uitvallen; dat deze vorstin niet goed zou vinden, dat vromde vorften zich met de zaken van haren Staat bemoeiden, en nog veel minder in het geen haar huis raakte, dat de koning van Schotlandt door zachte en vriendelyke wegen omtrent *Elizabeth* moest te werk gaan; en wat hen aanging, zy konden hem niet anders dan met hunnen raad bystaan.

1599. In het jaar 1599 kwam *Bowes*, gezant van hare Engelsche Majesteit, te Edenburg. Hy klaagde over de geschrevene brieven aan den paus, waar van de afschriften in Engelandt waren gekomen. Hy ontving daar op alle gewenschte voldoening: de koning ontkende deze brieven, en verklaarde, dat zyn geheimschryver, *Elphinston* genaamt, hem misleid hadt. Het was in dezen tydt, dat een schryver, *Colvil*, in een geschrift het recht van zyne Majesteit tot de opvolging van Engelandt betwistte, en het zelve door een ander geschrift herriep, leggende de kwaadaardigheid van het eerste op zyne verbanning, en betuigende, dat het tweede eene waarachtige betuiging van zyn gevoelen was.

Het was byna in den zelve tydt, dat de koning zyn boek, met den name van *Koninklyk Geschenck*, of *Gift**, tot onderwyzing van den jongen prins, in het licht gaf. Hy hadt het met de gedachten om het wereldkundig te maken niet geschreven; maar hy kwam daar toe door *Andreas Melleville*, van wien hy zich hadt bedient om het in het net te schryven, en die daar eenige plaatfen, door de kerkvergadering van St. Andrews † veroordeelt, buiten kennis van den maker hadt uitgelaten. De koning, willende zich derhalven verontschuldigen, gaf het, zo als hy het gemaakt hadt, in het licht, op dat men zyne gedachten beter zou ontdekken met het zelve geheel te lezen dan by stukken en brokken. Dit werk hadt eene algemene goedkeuring zo ten aanzien van de wysheit, als

Godvruchtige lessen, die het zelve behelsde, en 1599. het was, gelyk wy reets hebben gezegt, een der voldoende middelen om in de gemoederen der Engelschen de kwade gedachten, die men hen van den koning hadt ingeprent, weg te nemen, en hunne genegenheit tot hem te verwekken.

Wy weten niet of wy van een geschildtusschen het hof en de geestelykheit over een blyspel, dat zy op straffe van den kerkelyken ban verboodt, en daar het andere de bescherming van opnam, moeten spreken; zo dat het niet van heden is, dat deze vertoningen de kerk hebben tegen gehad, maar dat zy zich altydt door het gezag of de toelating van de regering getracht hebben te handhaven.

De kerkelyke vergadering, in de maandt van 1600. Maart te Montrossie gehouden, vernieuwde de order omtrent de Presbyteriaansche tucht. Al de bisdommen stonden ledig, of waren met leeraars voorzien, die de kerkelyke bediening waarnamen, terwyl de heeren de inkomsten trokken. Zodanig waren de bisdommen van St. Andries en Glasgow, daar de hertog van Lenox de inkomsten van genoot, dat van Murray en van Orkney, in handen van andere Mylords*; dat van Galloway, en dat der Eilanden, het welk de naburige heeren plunderden. Men benoemde twee leeraars tot het bisdom van Rossie en van Cathnes, doch alleen in schyn; want zy hielden altydt hunne parochien de eene te Leith, en de andere te St. Andries.

Daar scheelde weinig aan of de koning zou te St. Johnstoun door den grave van Gowrie vermoord zyn. Mylord *Rutbrwen*, zyn vader, mede graaf van Gowrie, was in het jaar 1584 gerecht. De zoon wilde zich daar over door het vermoorden van den koning wreken, ten minste indien men de schryvers mag geloven. Zy zeggen, dat, terwyl deze vorst aan tafel was, de jonge *Rutbrwen*, broeder van den grave van Gowrie, hem in het oor kwam luisteren, dat de Jesuit, daar men hem van gesproken hadt, in een naaft by gelegen vertrek was gebragt, op dat zyne Majesteit hem zelf kon ondervragen. Dit was de list, door beide de broeders beraamt, hebbende aan zyne Majesteit wys gemaakt, dat een Jesuit by hen was gekomen, beladen met goudt van Spanje, daar men de gedachten van dit hof uit kon halen. Aanstonts stondt de koning op, en beval den ridder *Areskin* hem te volgen; maar de zamengezworenen vonden een middel om hem daar in te beletten, en de deur achter hem te sluiten, voorgevende, dat zyne Majesteit het zo begerde. De vorst, eenig kwaad vermoeden van de zamengezworenen hebbende, wierdt daar te meerder in bevestigd, wanneer hy den ridder *Areskin* niet zag. Hy vroeg waar de zelve was. Hy heeft andere zaken te doen, antwoordde hem de jonge *Rutbrwen* trotschelyk, zynen hoedt opzettende. Maar heugt het u nog wel, vervolgde hy met een stout gezicht, op wat wyze gy onzen vader hebt gebandelt? Wy hebben besloten daar wraak van te nemen, en u beden insgelyks te doen sferven. Uw vader, antwoordde de koning, een weinig verflagen, is door myn toedoen niet om het leven gebragt. Ik was minderjarig, en gy weet wat misbruik de heeren van het ryk daar van maakten. Ik ben onschuldig aan het bloed, dat gy van myne handen eischt; maar gy hebt my hier gebragt om het myne trouwlozelyk te storten. Is dit het geen gy van urwen leeraar *Rollok* hebt geleert, en geloofst gy, dat deze moordt ongestraft zal blyven? Gy moet sferven, hervatte deze verwoede mensch, zich ter zelve tydt gereed makende om den koning de handen te binden, die hem ontsnapte, en naar het venster

Berending van den koning van Schotlandt naar de Protestantische vorften.

Brieven aan den paus op den name van den koning van Schotlandt geschreven.

Wat den koning verplijct te zyn boek, genaamt *Koninklyk Geschenck*, te laten uitgaan.
* *Bowes*
† of St. Andries.

De geestelykheit verbiedt de toeneempeken.

* Mylord *Spainie* en den grave van *Orkney*.

De graaf van *Gowrie* beschuldigt den koning te hebben willen vermoorden.

1600. fier liep, roepende den grave van Marre tot bystandt. Men vloog van alle kanten toe: de ridder *Areskin* verzekerde zich van den grave van Gowri, zyn broeder, met den koning worstelende, wierdt door een pagie, *Ramsley* genaamt, gedood, en de graaf van Gowri zelf door een anderen pagie. Men zegt voor een vaste waarheit, dat hy door een steek, die tot in zyn hert ging, ter aarde viel, zonder dat 'er een druppel bloeds, dan na dat men zynen riem hadt los gemaakt, uit kwam. Toen stroomde het in grote menigte, het zy dit meer gebeurt, het zy door tovery, gelyk men het den naam gaf; daar men nog byvoegde, dat men by hem hadt gevonden een zak vol cyfferletters, die onmogelyk waren om uit te leggen, maar wel gelykende naar die van de toverkunst. Deze heer was van het volk zo bemind, zynde provooft van de stad, dat de burgery opstondt, en het kruidhuis dreigde in brandt te steken, indien men hem (het wist niet van zyne doot en misdaadt) niet in vryheit stelde. Maar het een en het ander horende ging ieder naar huis, en de opstandt hieldt op.

Het Parlement, dat op den 15 November gehouden wierdt, stelde de twee broeders te recht. Het zelve strekte de straf van dezen voorgenomen moordt tot op hunne nakomelingen uit, en verklaarde de zelve verstoffen van alle hunne goederen en van den naam van *Rathwen*, die vernietigt wierdt. Hunne lichamen wierden gevierendeelt, en hunne hoofden op staken op het gevangenhuis gestelt. Maar de koning verzachtte dit vonnis, en vergunde hunnen erfgenamen den naam van hunne voorzaten, niettegenstaande de misdaadt van deze twee heeren, daar zy onschuldig aan waren, te voeren. Het zelve Parlement beval ook, dat men den 5 Augusty, zynde de dag, daar dit verraadt op gebeurt en gestraft was, in alle de kerken van het ryk een dank- en bededag zou houden. Niettegenstaande dit alles wordt deze zaak als verduicht aangezien, en men geloofst, dat men hen de zelve alleen heeft te last gelegd om hen van kant te helpen †, en de zamengezwoorenen hatelyk te maken: ongelukkige gesteldheit der vorsten! zegt daar van een schryver na een Roomschen keizer*, die reets de zelve aanmerkingen hadt gemaakt, indien het noodzakelyk is, dat hunne goedheit het leven van hunne moordenaars, ten koste van het hunne, sparen, of dat hunne gerechtssoeffening hen den haat van het volk op den hals haalt.

1601. In het jaar 1601 kwamen de Jesuiten *Hay* en *Hamilton* in Schotlandt, om die van hunne party aan te moedigen. De koning, dit vernemende, deedt een geschrift uitgaan, dat hen verbande, hen by *Botswel* en *Gowri* vergelykende, en strengelyk verbiedende hen te huisvesten. De Roomschgezinden in het Noorden wisten hen te verbergen, en het was niet dan eenige jaren daar na, dat *Hamilton* gevangen wierdt, en naar den Tour van Londen gebragt, daar hy stierf.

1602. De Hebridische eilanden, aan Schotlandt grenzende, wierden van dwingelanden, die het volk van hunnen wettigen souverein afrokken, geregeert. Buiten dat leefden zy in onkunde als beesten. Het was niet mogelyk hen iets te leren, of tot welgemanierdheit te brengen. De koning besloot de zelve aan den eersten edelman, die naar deze Noordische eilanden wilde trekken, om de zelve te veroveren, af te staan. Door deze verklaring deedt hy de oude gedachtenis der ridderlyke waaghalzen herleven, die van de eene provincie en van het eene einde der aarde naar

het andere reisden, om het ongelyk van de reuzen van dien tydt te wreken. Niets gelykt ook beter naar de reuzen van *Amadis* dan de verbeelding, die de geschiedschryvers van de hoofden van deze eilanders maken. Het was een *Murdach*, een *Neil* en een *Norman Maklout*, drie broeders, die het eilandt Lewis, een der voornaamste, bezaten: een wreed volk, onbeschoft en zonder trouw, niet alleen ten aanzien van vreedelingen, maar ook ten aanzien van anderen.

Op het voorstel, dat de koning daar van deedt, boden verscheide edellieden zich aan deze veroveringen te ondernemen. De koning tradt met hen in onderhandeling. Men gaf hen soldaten, schepen en krygsbehoefden. Zy gingen onder zeil, en kwamen gelukkig te Stornwai, hoofdstadt van Lewis, aan. *Murdach Maklout*, natuurlyke zoon van den ouden *Maklout*, boodt in het eerst eenigen wederstandt: maar op zyn eigen volk niet durvende vertrouwen, daar hy zich hatelyk by hadt gemaakt, vluchtte hy naar ongenaakbare plaatien van het eilandt, en de inwoonders maakten hun verdrag met de Schotten. Deze gelukkige uitslag was van geen langen duur. *Murdach* overviel de afgezonden, die de laatste naar Edenburg, om nieuwen bystandt en noodwendigheden te verzoeken, hadden gezonden. Hy doodde al hun gevolg, nam hen gevangen, en liet hen niet los voor dat zy hun losgeldt hadden betaalt. De Schotten wreekten de doot van hunne matrozen op *Murdach*, die hen door zyn eigen broeder *Neil Maklout* wierdt overgelevert. Zy zonden dit wild mensch naar St. Andries, daar hy wierdt gevonnist om als een oproerige en verrader opgehangen te worden. Maar *Norman Maklout*, de derde van dezen hoop, herstelde hun verlies. Hy kwam op het onvoorzieste op de Schotten aanvallen; verbrandde hunne verblyfsplaats, en dwong hen harde bedingen aan te nemen; als eerstelyk, eene verzoening voor hem en de zynen by den koning te bezorgen, en ten tweede, van deze verovering en hunnen eisch op dit eilandt af te zien. Hy dwong hen daarenboven gyfelaars te geven, en om de zelve los te krygen moest de koning dit schandelyk verdrag ter uitvoering stellen. Wy zullen het veroveren van dit eilandt zien, dat niet dan drie jaren daar na † gebeurde, gevolgt van eene omwenteling, waar door de ondernemers eindelyk gedwongen wierden hunne onderneming te staken.

Wy hebben het veroveren van Amiens in het vervolg van de Geschiedenisse van Engelandt, dat daar belang in nam, verhaalt. Gansch Vrankryk en de koning was daar over ontroert. De zamenverbondenen van den eenen, en de Hervormden van den anderen kant trachten zich daar van te bedienen. De eersten wilden de Spanjaarden tot hulp roepen, dat zonder het ryk te bederven niet kon geschieden: de anderen hadden geen ander voornemen dan zich onder de bescherming van de koningin van Engelandt te begeven; maar als goede Franschen (dus is het dat zy zich uitdrukken) onderstellende, dat indien de koning Amiens kwam te verliezen, dat toen belegert was, by in geen staat zou zyn den inval der vromde machten te beletten. *Brissak* zelf, een afgefallen van de eedgenoten, doch verzoent, en stedehouder van den koning in Bretagne zynde, was voorzitter in de vergadering van den adel van de provincie, daar dit voorstel wierdt gedaan. De hertogen van *Bouillon* en van *Tremouille* waren daar mede tegenwoordig.

Gedachten om dat 'er geen bloedt uit zyne wondt kwam.

Het Parlement maakt het rechtsgeving van hem en zynen broeder op.

† Zie het boek genaamt *Het loef en de hoedanighheit van koning Jacobus*. * *Dominiana*.

Bevelschrift tegen de Jesuiten.

Wreedheit der inwoonders van de Hebridische eilanden.

Landing der Schotten in de Hebridische eilanden.

Zy worden gedwongen te vertrekken.

† in het jaar 1605.

1597 toe 1603. Vervolg der Geschiedenisse van Vrankryk. *Cambden*. *Thuanus*. *Mezeray*. *Het Leven van Henrik den 17*. *P. Bor*.

1597. woordig. Zy wilden, dat de Hervormden zich van deze tydsgellegenheit zouden bedienen, en de wapenen opnemen. Maar de voorzitter *Thuanus* * vondt dit voornemen niet goed om redenen van noodt, en de openbare rampen, die zo groot waren, dat ieder wanhoopte aan zyne veiligheid, die zy dachten by zich zelve te moeten zoeken. Hoe het zy, hun raadt wierdt niet goed gekeurt noch van den adel, noch van de hervormde kerken, die men daar kennis van gaf. Deze hadden toen hare vergadering van Loudun naar Vendome, kort daar na naar Saumur, en eindelijk naar Chatelleraut, daar de zelve zeer talryk was, overgebracht. Men handelde daar van het geschrift, dat het hof haar hadt beloofd, en zy zondt hare gemachtigden om over de voorwaarden, die de meeste zwaarigheid veroorzaakten, overeen te komen: maar indien men de Hervormden mag geloven, ging men met hen niet ter goeder trouwe te werk; men vondt dikwils redenen of voorwendfelen om het verdrag te breken, en dus in rook te doen verdwynen. Dit verplichtte hen de koningin van Engelandt en de algemene Staten om bystandt te verzoeken, en toe te zien, dat 'er geen vrede met Spanje en Vrankryk tot hun nadeel, en om den Godsdienst uit te roeien, wierdt gesloten.

Zy nemen hunne toevlucht tot de koningin van Engelandt.

1598.

† of Mercoeur.

Edikt van Nantes.

Vrede te Vervins tusschen Spanje en Vrankryk gesloten.

De koning vondt niet goed, dat zyne onderdanen hunne toevlucht tot vremde machten namen, en haar vertogen deden, die al te stout waren, maar die hy gedurende het beleg van Amiens hadt moeten door de vingers zien. Het innemen van deze stadt, en de onderbrenging van den hertog van Merkeur † deden hem een hoger toon voeren. De Hervormden van hunnen kant hielden zich standvastig, en het edikt van Nantes stelde hen ten volle gerust.

Het zelve volgde kort op het verdrag van den hertog van Merkeur, gelyk mede kort daar aan de vrede van Vervins volgde. Deze drie verbonden wierden in de maanden van Maart, April en May van het jaar 1598 gesloten. Het edikt van Nantes, naar deze stadt van Bretagne, daar de koning over de zaken van den hertog van Merkeur naar toe was gegaan, genaamt, stondt aan de Hervormden de vrye oefening van hunnen Godsdienst en de vryheit om bedieningen te mogen bekleden toe, nevens andere voorrechten, die men by dat edikt, zo vermaard door des zelfs vergunning, en nog meer door des zelfs herroeping, in de voorledene eeuw geschied, kan vinden. De schryver van het leven van *Lodewyk* den XIV, en die zyn leermeester was geweest, zegt volmondig, dat de redenen van Staat en de grote verplichting van *Henrik* den IV aan de Hervormden de oorzaak van deze vergunninge zyn geweest. Ons dunkt, dat des zelfs nazaten om de zelve reden tot handhaving der zelve zich behoorden verschuldigt te houden.

Het vredesverdrag tusschen de twee kronen van Vrankryk en van Spanje wierdt op den 2 May gesloten. De Spanjaarden verbonden zich Calais, nevens alle de steden, die zy in Pikardie hadden veroverd, met de stadt Blavet, in Bretagne, aan Vrankryk weder in te ruimen. Men was verwondert, dat *Philips* de II de wedergeving van zo vele voornamen steden hadt toegestaan (a). Zyne doodt, die kort daar na

(a) Men verhaalt, dat *Henrik* de IV, wanneer hy dit verdrag ondertekende, tegen den hertog van Espemon, die 'er by tegenwoordig was, zou gezegt hebben: *Met deze enkele stukke van de pen heb ik thans vry meer uitgevoert dan*

voorviel, wees daar de noodzakelykheit van 1598. aan. Toen bevondt men, dat hy de vrede niet te duur kon gekocht hebben, om aan zynen zonen *Philips* den III geen verwarden oorlog na te laten, die voor hem onmogelyk was noch om voort te zetten, noch om te eindigen, gelyk hy hadt gedaan.

De bekrachtiging van het edikt van Nantes, het huwelyk van de zuster des konings met den hertog van Bar, de doodt van de hertoginne van Beaufort, minnaresse van *Henrik*, en de vernietiging van zyn huwelyk met *Margareta van Valois*, zyn de voornaamste gevallen van het jaar 1599. De paus was onvernoegt over de twee eerste zaken; maar de koning stelde hem te vrede door het aanbieden van zyn zwaardt en macht, om hem het bezit van het hertogdom van Ferrara, tot nadeel van *Cesar d'Est*, natuurlyken zonen van *Alphonfus*, hertog van Ferrara, aan wien alleen de steden van Reggio en van Modena waren overgebleven, te helpen nemen.

Het edikt van Nantes ontmoette te Parys meer zwaarigheid dan te Rome, en de koning hadt al zyn gezag van noden om de zelve te boven te komen. Hy deedt eene aanspraak aan de gemachtigden uit het Parlement in de Louvre, daar hy hen hadt ontboden, en deedt hen begrypen de noodzakelykheit van het edikt door een verhaal van een wonder, dat ongelooftlyk zou schynen, indien men hem tot geen getuige hadt. *Het gebeugt my, zeide hy, dat ik my over zes en twintig jaren aan het hof van Karel den IX bevindende, terwyl men bezig was met een tafel schoon te maken, op welke ik met den hertog van Guize zou spelen, daar verscheide droppelen bloeds op te voorschyn kwamen, die men afvoegde: maar men stontt verbaast wanneer men daar andere op verscheide plaatsen, die men niet kon beletten, zag voortkomen. Men onderzocht van waar dit bloed kwam, en na dat men bevonden hadt, dat het van niemandt van het geselschap was, twyfelde men niet of het was een wonderteken: des my naar den hertog van Guize wendende zeide ik tegen hem: „Ik voorzie, dat 'er t'eeniger tydt veel bloedt tusschen u en my zal vergoten worden”: eene voorzegging, die maar al te waar is geworden door onze burgeroorlogen, die gy my nu dank moet weten, dat ik voor altoos door een vredelievend edikt, waar van ik de nakoming in alle de gerechtsboven van myn ryk wensche te zien, heb gestilt.*

De redenvoering van den Raadsheer *Coqueley*, die te voren in de party der eedgenoten was geweest, verdient verhaalt te worden. Voor de bekrachtiging van het edikt noemde hy de Hervormden landgenoten en broeders, en na dat hy hen dit heerlyke getuigenis hadt gegeven, dat zy meer dan eenige anderen tot verdelging van het eedgespan en de zegpraal der goede party hadden toegebracht, vervolgde hy te zeggen, dat het derhalven rechtmatig was, dat zy mede deel aan het algemene geluk hadden. Hy toonde, dat dit edikt zeer wel met den geest van een Christen, die een afkeer van wreedheit en van bloedflorten heeft, overeenkwam;

ik in vele jaren met de beste klingen van myn koninkryk zou hebben kunnen doen; en het is zeker, dat *Henrik* de IV zeer veel by deze vrede won. *Johannes Bodinus* tekenet in zyn geleerd en staatkundig werk *van het Gemeenbest* (*De Republica lib. 1, cap. 1*) aan, dat Vrankryk sedert den tydt van honderd jaren geen vrede met Spanje hadt aangegaan zonder voordeel van het laatste en verlies voor het eerste koninkryk: doch door deze vrede wierdt alle voorgaande schade rykelyk vergoed.

Gedenkwaaardige redenen van den Raadsheer *Coqueley*.

1599. eenkwam; dat hy door het voorbeeld van den keizer *Justinianus*, die de Arianen gerust liet leven, om zich de scha-verhaling niet op den hals te halen, daar *Theodoricus*, koning der Gotthen, hem in Italie mede dreigde, bevestigde.

1600. In het jaar 1600, den 4 April, tekenden de gezanten van *Henrik* den IV * het huwelyksverdrag in zynen name met *Maria van Medieis*, dochter van den groothertog *Ferdinand*, en nicht van *Clemens* den VIII. Maar dat iets byzonders was is, dat terwyl zyne gezanten de plegtigheid van het huwelyk in zynen name te Florence verrechtten, hy zyn hert te Parys aan eene nieuwe minnaresse verpandde. Het was *Henriette van Entragues*, die naderhandt marquizin van Verneuil wierdt; jong, schoon, van een bevalligen geest, en zo bekwaam, dat zy van den koning trouwbeloofden wist te krygen, die naderhandt veel moecielykheit baarden.

De hertog van Savoje kwam dit jaar in Vrankryk, met hoop, dat de koning hem het markgraafschap van Saluzzo zou afstaan. Hy verlicheen met een gevolg, overeenkomende met de pracht en de macht van zyn huis. Hy hadt twaalf honderd paarden in zyn gevolg; maar zyne reis was vruchteloos, en hy bragt daar niets van mede dan den lof, dat hy een volmaakt boveling en een beleest en mild prins was. Men zegt, dat hy het geldt met handen vol wegschonk, als of hy den koning in pracht en mildheit wilde trotseeren, en hem in macht en verdiensten voor hem doen wyken. Wy zullen niet spreken van den oorlog, dien *Henrik* de IV in Bresse en Savoje bragt, en die gansch niet voordeelig voor den hertog uitviel, vermits hy hem in het volgende jaar, door de tusschenspraak van den gezant van den paus, tot een verdrag dwong te komen. Het zelve wierdt den 17 January te Lions afgekondigt, waar by de hertog aan den koning Bresse en het baljuwschap van Gex afstondt; daar de koning hem het markgraafschap van Saluzzo, ingelyt in het landt van Savoje, tegen gaf; zo dat zy beide hun voordeel by dit verdrag vonden. Ieder nam vervolgens bezit van de landen, in zyne nabuurschap leggende, en die hen beide even wel gelegen waren.

Die van Geneve bedienden zich van den oorlog met Savoje. De hertog hadt voor hunne poort de sterkte *St. Catharina*, het welk hen zeer tegen de borst was, doen bouwen. De koning, zich daar van meester makende, gaf hen de zelve over, en zy deden ze aansonts slechten. Dit geschiedde na dat hy alvorens door de leeraars van deze stadt was begroet. *Beza*, toen tachtig jaren oud †, deedt het woordt. De koning noemde hem vader, en betoonde hem zo veel beleeftheit, dat de Roomschgezinden daar nayverig over waren.

1601. Wy hebben de reis van den koning naar Calais, daar hy uit ongerustheit over de belegering van Oostende naar toe trok, en de wederzydsche gezantschappen van dezen vorst en van de koningin van Engelandt gezien. Vrankryk was toen in rust, en *Henrik* hadt de vreugdt, dat hy op den 27 September een zoon kreeg, die hem naderhandt met den naam van *Lodowyk* den XIII opvolgde. Men zegt, dat hy, des zelfs noodlot willende weten, aan eenen van zyne artsen, *La Riviere* genoemt, een groot sterrekundige, geboodt, de tydkening van zyne geboorte-ster op te maken, het welk hy deedt, en na vercheide malen den koning, die hem zeer hard aandrang om

III Deel.

van hem te weten wat de sterren van den 1601. Dauphin voorspelden, geweigert te hebben, eindelyk half van gramschap antwoordde: *Hy zal regeren; hy zal afbreken het geen zyn vader gebouwt heeft; verspillen het geen de zelve heeft gespaart, en een nakomelingschap nalaten, waar onder men nog droeviger omwentelingen zal zien.* Of men deze voorzegging aan de gramschap, of aan het verstant van dezen sterrekundige moet toeschryven, dan of het een uitwerkfel van zyne wetenschap, of van het geval is, zyn zaken, daar wy ons niet zullen inlaten, te vrede zynde de zaak als een geschiedschryver te verhalen, zonder dit stuk, dat in nieuwsgierigheid beftaat, en daar weinig staat op te maken is, te onderzoeken.

Het jaar van 1602 bragt de vermaarde zamenzwering van den maarschalk van Biron aan den dag. Wy zullen de omstandigheden daar van niet verhalen, doordien men de zelve by de Franfche geschiedenisfchryvers kan nazien. Men weet, dat deze heer grote dienften aan *Henrik* den IV hadt gedaan. Hy hadt ook grote erkenenis van hem genoten; maar hy meende, dat de zelve minder dan zyne verdienften waren. Zyne verwaandheit was de oorzaak van zynen val: verleid door de pluimstrykeryen der vyanden van Vrankryk maakte hy eene zamenzwering tegen den koning, zynen souverein en weldoender. Het Parlement van Parys stelde hem te recht, en verwees hem ter dood. Hy kon de aankondiging van zyn vonnis niet aanhoren, zonder zyne rechters leugenaars te noemen, noch zyne straf ondergaan, zonder te schreeuwen, en zich aan te stellen op eene wyze, die waarlyk een blyk van zyne bloherdigheit was, daar hy de Christelyke doodt van den grave van Essex te onrecht van hadt beschuldigt.

De hertog van Bouillon was in deze zamenzwering ingewikkelt. Hy boodt zich voor de kamer van Castres aan, daar hy uit zyn burggraafschap van Turenne gekomen was, oordelende, dat de zelve de eenigste rechtbank was, die bevoegt was kennis van zyne zake te nemen ten opzichte van den hervormden Godsdienst, daar hy belydenis van deedt. Maar op het bericht, dat hy kreeg, dat de koning hem in zyne macht wilde hebben, vertrok hy naar Heidelberg by den Paltsgrave, zeggende, dat hy met den koning niet wilde twisten, noch hem naderen zo lang als hy op hem vertoornt was.

Dit jaar mislukte de aanslag van den hertog van Savoje op Geneve. Dertien der zamengezworenen wierden opgehangen, also de overheit deze offerhande aan het geroep der burgers niet kon weigeren. Het is genoeg bekend, dat de hertogen van Savoje hebben beweert, dat deze stadt onder hunne souvereiniteit behoorde: maar zy heeft altydt het tegendeel staande gehouden, en getoont, dat zy onder het keizerryk stondt, wiens wapen zy tot bewys altydt boven hare poorten heeft gehad; behalven dat zy sedert meer dan zestig jaren eene volle vryheit hadt genoten, een bondgenootschap hebbende met de Zwitfersche Cantons, en in het verdrag van Vervins begrepen zynde. Ook liet de koning van Vrankryk haar van zyne bescherminge verzekeren, en bezorgde haar een verdrag met den hertog van Savoje, die beloofde, dat hy geen sterkte in hare nabuurschap zou doen bouwen dan die ten minste vier mylen van hare muren af zou zyn.

1602. Straf van den maarschalk van Biron.

Vertrek van den hertog van Bouillon naar Heidelberg.

*Achtervolgens het edikt van Nantes.

De hertog van Savoje mist zyn aanslag op Geneve.

1597
tot
1603.
Thuanus.
Du Mauris.
Camb-
den.
P. Bor.
De Groot.
De Span-
jaarlen
by Turn-
hout ver-
slagen.

Het jaar 1597 begon gelukkig voor de Ver-
eenigde provinciën door de nederlage der Span-
jaarden by Turnhout, in Brabant. De graaf
van Varax, veldtuigmeester van Spanje, was
onder de muren van deze stad met zes duizend
man te voet en zes honderd paarden ge-
legert, verwachtende het overige van het le-
ger, dat daar door de monstering zou gaan.
Graaf *Maurits*, daar van verftendigt zynde,
overviel *Varax* in zyne legerplaats, viel op
hem in zyn aftrek aan, en doodde twee duizend
man, onder welke de Spaansche veldover-
verste zelf was, wiens ligchaam *Maurits* den
aartshertog *Albert* deedt brengen. Hy maakte
ook vele gevangenen van aanzien, onder
welke zich ook de jonge graaf van Mansveldt
bevondt; veroverde het legertuig, het geſchut,
nevens acht en dertig vaandels, en de ſtandaart
van *Alonzo van Mondragon*, die tot eene eeuwige
gedachteniſſe in de grote zaal van het hof in
s Gravenhage wierden opgehangen. Deze roem-
richtige daadt koſtte nauwlyks tien man aan
den overwinnaar, wiens dapperheit en onder-
vinding op gelyke wyze in de Geſchiedeniſſe
geroemt wordt. Dit was de eerſte maal, dat
hy zyne ruitery karabynen, in plaats van ſpe-
ren, hadt doen geven. Deze nieuwe wapenen
hielpen niet weinig tot deze overwinninge.
Men zegt, dat de gezant van den koning van
Polen eenigen tyd daar na gekomen zynde
om de algemene Staten tot eene verzoening
met den koning van Spanje aan te manen,
hy de macht van dezen koning ongemeen ver-
hief, en de Hollanders met een onvermydely-
ken ondergang, indien zy hardnekkig den oor-
log tegen een vorſt, die hen overmogt, ble-
ven voeren, dreigde. Graaf *Maurits*, die by
deze aanſpraak was geweest, leidde den gezant
uit het gehoor-vertrek naar de zaal, daar de
Spaansche vaandels hingen, en hem de zelve
vertonende zeide hy: *Zie, of zo een machtig
koning van Spanje, als gy zegt, onverwinnelyk
is, en of het gemenebeſt geen reden heeft te bo-
pen, dat het in ſtaat zal zyn om zyne vryheit te
handhaven.*

Graaf
Maurits
ſpot met
de drei-
gemen-
ten van
den
Spaan-
ſchen ge-
zant.

Men moet de Engeliſchen niet verſteken van
het deel, dat zy in deze overwinninge hebben
gehad, waar in de ridders *Sidney*, *Robert Vere*
en de ſtadvoogdt van den Briel in dapperheit uit-
blonken. Graaf *Maurits* ſlechtte Turnhout;
maar hy hieldt het kasteel in zyn geheel, dat
hy drie dagen na den ſlag veroverde, en het
bevel daar van aan *Harangueres*, ſtadvoogdt van
Breda, gaf.

Verove-
ring van
Rhyne-
beck
en van
meer an-
dere
plaatsen.

In de volgende maand van Maart miſlukte de
aanſlag, dien de vyanden op Steenwyk, in de
provincie van Overyſſel, hadden ondernomen.
Graaf *Maurits* miſlukte een andere aanſlag op
Venlo in Gelderlandt met een even gelyk ver-
lies. Maar het overige van den veldtocht viel
gelukkig uit voor den grave *Maurits*. Hy be-
machtigde al het landt over den Rhyne gelegen,
en verjoeg de Spanjaarden, nevens hunne leen-
mannen. Hy begon met het innemen van Rhyne-
berk, dat zich vyf weken na het openen van de
loopgravens overgaf. Vervolgens veroverde hy
de ſterkten, die de vyanden langs den Rhyne had-
den opgeworpen. Hy trok deze rivier over,
en belegerde Grol, in het graafſchap van Zut-
phen, dat zyn verdrag maakte, ziende geen ont-
zet te ontmoet. Deze verovering wierdt van die
van Brevoort, het welk graaf *Maurits* ter plun-
dering aan de ſoldaten overgaf, gevolgt, bene-
vens die van Enſchede, Oldenſeel, Ootmarſſen,
Goor, en verſcheide ſterkten, welker bezettin-

gen geſtadige uitvallen in Overyſſel deden, die
alle met de zelve ſnelheit wierden vermeerſtert.
Daar bleef niet meer over om de ruſt van dez-
provincie, van die van Groningen, en van die
van Vrielandt te verzekeren, dan de ſtad en het
kasteel van Lingen, aan de andere zyde van den
Eems gelegen, dat de gemeenſchap te landt met
Hamburg, Bremen, Weſtpalen, Embden en Ol-
denburg verhinderde. *Maurits* taſtte deze plaats
in het begin van November aan, en acht dagen
daar na maakte zy een verdrag. Zie daar hoe in
een enigen veldtocht de graven van Bergen uit
alle de ſteden, over den Rhyne gelegen, wierden
verjaagt, die *Philips de II* niet hadt veroverd
dan om de ſchande te hebben van zich daar we-
der berooft van te zien. De Staten gaven het
graafſchap van Lingen aan graaf *Maurits*, min-
der tot vergelding van zyne dienſten, zeggen de
geſchiedſchryvers, dan tot betaling van het ge-
ne hem deze onderneming hadt gekoſt.

Hertog *Albert*, in de maand van Auguſtus
van het jaar 1598 te Bruſſel gekomen zynde,
beriep de Staten van Spaanſch Vlaanderen.
In deze volle vergadering wierden de opene brie-
ven gelezen, waar by *Philips* van alle zyne er-
flanden in de Nederlanden ten behoeve van de in-
fante *Izabelle* aſtandt deedt*, en dat van land-
voogdt, het welk de infante aan den aartshertog
haren gemaal opdroeg. Vervolgens raadpleeg-
den de Staten, en na eenige krakeelen wierdt
er beſloten, dat men de infante en den aartsher-
tog zou gehoorzamen, onder beding, dat zy zich
zouden verbinden de voorrechten der Nederland-
ſche ſteden te handhaven, en in het byzonder
dat van de *Blyde Inkomſt*, het welk de aartsher-
tog aannam; waar op van weêrzyden de eeden
wierden gedaan, van den eenen kant om de rege-
ring te gehoorzamen, en van den anderen om
de wetten en de vryheden van het landt te hand-
haven, waar na de aartshertog naar Spanje ver-
trok om zyn huwelyk te voltrekken.

Daar ſcheelde weinig aan of graaf *Maurits*
zou toen het leven hebben verloren door zek-
ren booswicht, *Pieter Panne* genaamt †, ge-
boortig van Iperen. Op vermoeden, dat hy
met een kwaad voornemen gekomen was, wierdt
hy te Leiden aangehouden. Hy beleedt de
zaak, zeggende, dat de Jeſuiten van Douay
hem door grote beloften daar toe ſterk aange-
moedigt hadden, zo ten aanzien van het tyde-
lyke, als van zyn eeuwige welzyn. Hy voegde
daar by, dat deze drift voor dat men hem ge-
vangen hadt genomen over was, betuigende,
dat hy daar berouw van hadt, en het ſtuk uit
den grondt van zyn hert verſocide, en geen ge-
dachten meer tot zulke gruwelen hadt. Men
maakte echter zyn rechtsgeding op, en men ver-
wees hem ter doodt.

Op het laaſte van September trok de admi-
raal van Arragon*, aan wien de aartshertog *Al-
bert* het bevel over de troepen, onder het gezag
van den kardinaal van Ooſtenryk, hadt gegeven,
over de Maas, ging regt toe naar den Rhyne,
en kwam zich over Orſoi legeren. De opeſching,
die hy aan de inwoonders deedt, geſchiedde op
eene zonderlinge wyze, die beter het hoofd van
een uitgebannen dan van een bevelhebber van een
leger paſt. De beul was zyn heraut, ver-
ſelt van de Kapucynen, die gemeenlyk de miſ-
dadigen, die ter doodt gaan, verſellen, te ken-
nen gevende door dezen toefel wat de inwoon-
ders van zyne wreedheit te verwachten hadden,
indien zy de belegering ondergingen. Zy wa-
ren daar ook zo verſchrikt van, dat zy het beleg
niet dorſten ondergaan. Van daar liep zyn volk
het

1597.

Verove-
ring van
Lingen.De Sta-
ten ſlaan
het aan
grave
Maurits
af.1598.
Inhuldi-
ging van
den aart-
hertog
Albert
in de
ſouve-
reiniteit
van
Vlaende-
ren.* Onder
voor-
waarde
van we-
derkering
aan Span-
je indien
de aart-
hertogin
geen kin-
deren na-
liet.Ontdek-
te aan-
ſlag te-
gen het
leven van
graaf
Maurits.
De Groot
noemt
hem *Pie-
ter Dan-
nis*.* Fran-
ciſcani van
Atencia.Vremde
opeſ-
ching
van Or-
ſoi door
den
Spaan-
ſchen
veldo-
verſte.

1598. het landt van Kleef, van Gulik en van Keulen door, en verwoeltte dat van Bergen en Munster: vervolgens veroverde het de sterkten van Alphen en van Meurs, niettegenstaande zy aan het huis van Nieuwenaar behoorden, dat in de oncenzydigheit was gebleven, zonder de beschermwacht * van den aartshertog te ontzien.

* Salvo-garde.

De Spanjaarden herwinnen Rhynerk.

* den 15 October.

Zy veroveren Emmerik.

1599. Belegging van Bommel.

Het opwerpen van de sterkte St. Andries.

* van Oostenryk.

Graaf Maurits, op de tyding van deze verwoestingen ontwakende, stelde zich aan het hoofd van het leger der Vereenigde provinciën, en vloog tot bystandt van de steden over den Rhyne. Hy legerde zich aan des zelfs oevers een weinig boven Rhynerk, om daar door de belegering, daar zy mede gedreigt wierden, te verhinderen. Hy deedt eenige ruitery in de Betuwe trekken, om het stropen der vyanden te beletten; zondt eenig krygsvolk in het graaffchap Zutphen, en gaf lat goede bezettingen in Grol en Brevoort te leggen. Vervolgens trok hy met het overige van zyn leger naar de Spanjaarden, om hen waar te nemen, en hunne aanslagen te verijdelen. Echter was het hem onmogelyk het innemen van Rhynerk te beletten. Den eersten dag * van het beleg viel een gloeiende kogel op het kruidhuis, daar de toren en de naby gelegene huizen door nederploften, zo dat de stad gedwongen wierdt tot een verdrag te komen. De stadvoogdt, die het nog eenige dagen hadt kunnen houden, was onder de puinhopen van den toren begraven.

Graaf Maurits, die deze plaats niet kon behouden, naderde Doosburg, zondt eenig krygsvolk in het eilandt tegen over den Yssel, en het overige achter de stad, die het zelve dekte, en daar van gedekt wierdt. Maar de Spanjaarden vermeersterden Emmerik, niettegenstaande de beschermwacht door de Jesuiten van Mendoza gekregen, en het geschreeuw der kanunniken, de welke zeiden, dat het niet zonder reden was, dat de Geuzen (dus noemden zy, als bekend is, de Protestanten) hunne vyanden van trouwloosheit beschuldigen.

Den 8 May des jaars 1599 trok Mendoza, die Emmerik en de andere steden aan de vorsten van Duitschlandt, welken hy deze veel eer dan het gemeenebest hadt afgenomen, hadt verlaten, als of hy de sterkte Schenkenschans wilde belegeren: maar een draagbare brug over de Maas werpende, trok hy de zelve tusschen Rossum en Driel over, kwam in het eilandt Bommel, en legerde zich voor de hoofdstadt, die den naam van dit eilandt draagt, en een arm van de Waal en Maas bevat.

Maurits, tot bystandt van deze stad komende, begroef zich op den dyk langs den Waal-kant, daar hy een brug over sloeg, om gemeenschap met die van de stad te hebben. De rivier scheidde de twee legers; maar zy ontruften elkander door hun geschut. De kardinaal Andreas * kwam zelf in de belegering. Hy wanhoopte aan een goeden uitslag, en zou van het beleg afgezien, en het zelve opgebroken hebben, indien een overloper hem niet hadt geraden eene sterkte met vyf bolwerken in een hoek van het eilandt, daar de Waal en Maas in malkander lopen, op te rechten, daar hy den naam van St. Andries tot zyne eer aan gaf, en die nog heden in wezen is. Maurits van zyn kant brak des nachts uit zyne legerplaats op, trok over de Waal en Maas, ging op de vyanden op het onverwachtste los, viel op de zelve aan, en doodde vier honderd man, waar onder eenige officieren van aanzien waren.

In dezen tydt kwam de aartshertog met de infante zyne gemalinne uit Spanje. De kardinaal van Oostenryk ging hen te ontmoet, latende het bestier van de belegering aan den algemenen le-

III Deel.

germeester Mendoza. Maar het leger was door den winter en de ziekten zodanig afgemat, dat Mendoza gedwongen was hen in de winterkwartieren tusschen de Graaf, Roermondt en Maastricht te zenden, waar door het eilandt Bommel verlost wierdt. Daar bleef niet meer over dan de nieuw-opgeworpene sterkte, daar Mendoza bezetting in hadt gelegd. Wy zullen de overgaaf van de zelve haast zien.

Graaf Maurits, die het oog overal hadt, ontdreucht van de muitery der Spaansche benden, bediende zich van dezen oproer. Hy begon den veldtocht in February, zondt drie honderd uitgezochte soldaten over den Rhyne, die Wachten-donk over het ys vermeersterden. Zy hadden den zelve toelag op Nuits; maar dat mislukte hen. Hy deedt zyn leger te Dordrecht in twee honderd overvoerscheepen scheep gaan, die de Maas opvoeren, en voor de sterkte Krevkeur kwamen, de welke Mendoza in het voorgaande jaar hadt ingenomen. Hy sloeg vier honderd Spanjaarden, die zich in de plaats wilden werpen, en de zelve tot de overgave dwingende, keerde hy weder om de sterkte St. Andries, door den kardinaal van Oostenryk met zo veel vaardigheid opgeworpen, te belegeren. Zy gaf zich by verdrag over, zo door de gierigheid der belegerden, als door de dapperheit der belegeraars. De eerste bedongen, dat men hen honderd en vyf en twintig duizend guldens, die zy van hunne maandgelden ten achteren waren, zou betalen. Onder dit beding gaven zy de sterkte over. Daar scheelde weinig aan, of de overgaaf wierdt door de onredelykheit van een Franschen soldaat, in dienst der algemene Staten zynde, gestremt. Hy verweet de lafheit dezer overgave aan de Spanjaarden: maar graaf Maurits voldeed hen met hen dezen Franschman aan handen en voeten gebonden te zenden, om met hem naar hun welgevallen te leven.

Na deze uitvoering besloten beide de legers, als eensgezind zynde, den oorlog in Vlaanderen over te brengen. Terwyl het Spaansche van nieuw opstondt, en dat de bevelhebbers dezen opstandt met het betalen van negen maanden van hunne achterstallen stilden, deedt hy zyn leger ten tweede male op twee duizend en acht honderd schepen te Dordrecht scheep gaan. Hy landde aan het kleine eilandt Biervliet, boven Sluis, met een gedeelte van de vloot, belastende de overige een weinig lager te Philippine, door de vyanden verlaten, voet aan landt te zetten. Hy maakte zich ook meester van Oudenbroek en alle de sterkten, die de gemeenschap van Oostende, het welk de Staten toen in hadden, met Nieuwpoort, dat hy van voornemen was te belegeren, beletten.

Hy hadt zich reets van Damme en van de naburige kasteelen meester gemaakt, en zyn leger tusschen Nieuwpoort en Duinkerken nedergelagen, terwijl graaf Ernest van Nassau met het zyne tusschen deze eerste plaats en Oostende gelegert was, om de zelve van alle kanten in te sluiten, wanneer hy verstonde, dat de aartshertog hem met grote dagreizen met al zyn volk naderde. Deze hadt het zelve naby Gent in de tegenwoordigheit van de infante zyne gemalinne, die zelf de soldaten aansprak, gemonstert. Gy ziet, zeide zy, noemende de kolonels en minder officieren by hunne namen, gy ziet niet alleen een veldoverste, maar uwe wettige souvereine, die een bewys van uwe dapperheit en trouwe eischt, gered om u hare mildheit en genegenheit te doen blyken. Gy hebt gansch Vlaanderen ter verzekering van uwe diensten en my tot gyselaersster van Vlaanderen. Dit juweel, vervolgde zy, tonende de edelgesteenten,

Yyy 2

1599.

1600.

Graaf Maurits maakt zich meester van de sterkte St. Andries.

Hy maakt een aanslag op Nieuwpoort.

Aanspraak van de infante aan het krygsvolk.

1600.

Spoedt van den aartshertog.

Wreedheit der Spanjaarden.

Aanspraak van Maurits aan zyn leger.

Gevecht der twee legers.

* Volgens het verhaal van P. Bor wordt de gansche overwinning aan hem en aan de En-

ten, daar hare klederen mede versiert waren, zyn de panden van wve soldy. Ik zal de zelve gaarne ten beste geven, indien 'er geldt in de schatkist mogt ontbreken. Trekt en vecht met zo veel vertrouwen op de overwinning, als gy op myne beloften kunt stellen.

De aartshertog maakte zo veel spoedt, dat Maurits, die niet gewoon was verrast te worden, hem naby Nieuwpoort vernam, wanneer hy hem nog niet dacht van Gent vertrokken te zyn. Hy vondt niet raadzaam hem in zyne begravingen te verwachten: hy deedt derhalven graaf Ernest van Nassau trekken om zich van een doortocht over de rivier te verzekeren, om de vyanden eenigen tyd daar door op te houden, terwyl hy met het gros van het leger en reistuijg aankwam. Maar de Spanjaarden waren daar reets overgetrokken, en vielen op graaf Ernest aan, die niet meer dan vier regimenten voetvolk en vier compagnien ruiters by zich hadt, die zy alle ter neder hakten, zelfs zonder de gevangenen te sparen, die zy tegen de wetten van den oorlog en het recht der volkeren doodden.

Na deze overwinning spande de aartshertog den krygsraad, om te weten of hy voort zou trekken, en den slag graaf Maurits aanbieden, dan of hy zich zou vergenoegen met hem de gemeenschap met die van Oostende af te snyden, en in zyne legerplaats te belegeren. De raad der bevelhebbers was in twee verdeelt. De aartshertog was voor het eerste, en deedt zyn volk voorttrekken. Zo haast als Maurits hem van verre gewaar wierdt, stelde hy zich aan het hoofd van de zynen; en na dat het gebedt gedaan was deedt hy eene aanspraak aan hen. *Myne medegesellen, zcide hy, wy hebben overwonnen; en naardien de vyanden zich van hun voordeel niet hebben weten te bedienen, met ons in onze legerplaats in te sluiten, ben ik verzekert, dat wy met den degen in de vuist eene opening dwars door hun leger, hoewel zy meer in getal zyn dan wy, zullen maken. Voor het overige, vervolgte hy, denkt, dat gy geen ander waarborg dan wve dapperheit hebt: de vyanden in het gezicht, en het water van achteren. Wy moeten over het lys der eersten trekken, of alle te water gaan. Vervolgens zich naar den jongen Frederik Henrik wendende, dien hy teder lief hadt, zcide hy tegen hem: Myn broeder, het zou mogelyk raadzaam zyn geweest al de hoop van het huis en van het gemenebest niet op eenen dag te wagen, maar aan u over te laten; gy, die jonger van jaren zyt dan ik, tot steun van het huis en de verdediging van het vaderlandt. Maar naardien gy myn noodlot wel wilt volgen, en dat gy wenscht met wy de gewaren en den roem van dezen dag te delen, gedenkt wat gy aan het bloedt van Nassau en de provincien, waar in wy geboren zyn, verschuldigt zyt. Zy hebben ons hun lot toevertrouwt; beantwoordt hunne verwachting, en toont, dat ons leven ons minder dierbaar dan hunne vryheit is.*

De twee legers trokken beide in drie hopen op. Graaf Ernest, in het eerste gevecht ontvlucht, gebodt de voortocht, graaf Maurits de middeltocht, en Olivier Tempel de achterhoede. De Engelschen waren in de voortocht, en de ridder Francois Vere gaf daar bovengewone tekenen van zynen moedt*. Hy kreeg twee wonden, en zyn paardt wierdt onder zyn lys gedood. Mendoza hadt het bevel over dat der vyanden, op welke graaf Ernest vermaak hadt, tot vergelding van zyne nederlage, aan te vallen: hy sloeg hem op zyn beurt, en nam hem gevangen. Maurits en de aartshertog toonden gelyke dapperheit en standvastigheit. Waar vlucht gy heen, riep Maurits tegen de Vriezen en de Hollanders, die be-

gonnen te deinzen, ziet gy niet de zee, die wven loop zal suiten? Ik heb het u gezegt, gy moet verdrinken, of de vyanden slaan. Door deze woorden bragt hy hen weder tot het gevecht. De aartshertog moedigde de zynen ook door zyne aanspraak en voorbeeldt aan. Hy vloog naar alle kanten, daar hy de zynen zag wyken, bemorst met het bloedt der vyanden en zyn eigen, zynde met de punt van een spies in zyn eene oor gekwetst. Men trok hem niet zonder moeite uit den hoop, daar hy onder vermengt was, wanneer de overwinning zich voor Maurits verklaarde. De Spanjaarden verzochten hem niet te halterrig te zyn, maar zyn leven en het behoudt van Vlaanderen in acht te nemen. Door hunne aanhoudinge overwonnen trok hy af, en kwam te Brugge met het overschot van zyn leger. Hy liet meer dan zes duizend doden* op het slagveldt leggen, behalven de gevangenen, al het gecluit en het leger-tuijg, en meer dan honderd standaarden en vaandels, zo dat de overwinning volkomen was, het welk aanleiding gaf tot eene aanmerking, die de vrienden van het huis van Nassau maakten. Zy zciden, dat drie honderd jaren te voren de keizer Adolph van Nassau, hoofd van dit huis, het ryk en het leven, naby Spiers vechtende tegen Albert van Oostenryk, hadt verloren, en dat door eene gelukkige omwenteling Maurits op den zelve dag de doot van zynen voorzaat door het verslaan van een anderen Albert van Oostenryk, nazaat van den eersten, wreekte.

Uit de prachtige opschriften der zegetekenen, die men ter eere van Maurits oprechtte, blykt het, dat de slag op den 2 July voorviel, het geen in den styl van een zegepraalder met deze woorden wordt uitgedrukt: *In het jaar 1600, op den 2 July, Maurits, prins van Oranje, hebbende zyn leger in Spaansch Vlaanderen doen trekken, bevocht Albert, aartshertog van Oostenryk, hakte zyn volk in de pan; nam verscheide van zyne luitenants generaal, onder welke zich Mendoza, admiraal van Arragon, bevondt, gevangen; keerde zegepralende weder met honderd en twintig vaandels, die hy hadt veroverd, en in de kerk van 's Gravenhage opbing, om den Heere der beirscharen de eer van deze overwinning te geven.*

Maurits kon echter Nieuwpoort niet veroveren. Hy wilde liever de belegering opbreken dan zyn zegepralend leger, dat deze overwinning zo veel bloedt hadt gekost, zien sneuvelen; en vernomen hebbende, dat de Spanjaarden daar twee duizend vyf honderd man in hadden doen trekken, week hy naar Oostende. Weinig dagen daar na kreeg hy de nalatenschap van de gravinne van Meurs. Haar naam was Amelia van Walbergen. Zy hadt prins Maurits tot erfgenaam van het gansche graafschap van Meurs aangestelt, daar zy zo vele omwentelingen, gedurende haar leyendoorde wapenen van den keurvorst van Keulen en hare andere naburen veroorzaakt, hadt gezien, als of zy zich door die van haren opvolger hadt willen wreken.

Indien zy van deze gedachten was, was zy daar niet in bedrogen. In de maandt van Augustus van het volgende jaar belegerde Maurits de stad Meurs, en nam ze met het kasteel in. Hy veroverde ook Rhynberk (a), en trachtte 's Hertogenbosch te verrasschen, of door deze afwending den aartshertog te dwingen de belegering van Oostende op te breken: maar zyn voornemen mislukte.

Het beleg van deze laatste stad, dat zo vermaard

(a) Spinola hernam het in den jare 1606, en de Hollanders veroverden het zelve wederom in den jare 1633.

1600. gefchen toegeschreven.

De overwinning blyft aan graaf Maurits.

* De Groot zegt alleen drie duizend.

Zegetekenen ter eere van deze overwinning.

Maurits breekt de belegering van Nieuwpoort op.

1601. Veroverd Rhynberk.

1601. Belegering van Oostende.

maard in de geschiedenissen van de Nederlandische oorlogen is, begon op den 5 July. Het was certyds alleen een slecht gehucht, daar visschers woonden, en beroemd om zyne goede gelegenheit tusschen Nieuwpoort en Sluis, drie mylen van het eerste en vier van Brugge, aan den mondt van de Iperlee, aan een arm, die van Dixmuiden zich wat kromt, en boven Nieuwpoort, na dat hy een goede legplaats voor schepen heeft gemaakt, zich in zee stort. Men wierdt de noodzakelykheit van deze stad niet voor in het jaar 1572 gewaar, wanneer men ze bemuurde, en met stormpalen omzette. Zes jaren daar na maakten de algemene Staten daar eenige bolwerken by.

Heurik van Caligni dood.

Wanneer de aartshertog deze belegering begon, was 'er eene goede bezetting in, die nog door twaalf vaandels Engelschen (a) en zeven Hollandsche wierden versterkt. Daar trokken ook acht honderd Franschen binnen, onder het bevel van Heurik van Caligni, zoon van den kolonel van het Fransche voetvolk, dien men den ouderwetschen admiraal noemde, kleinzoon van den admiraal, die op St. Bartholomeus-dag vermoord was. Deze, die de voetschappen van zynen vader en grootvader volgde, wierdt weinig dagen na zyne aankomst door een kanonkogel dood geschoten. Hoewel het Spaansche leger sedert de maandt van July voor Oostende was geweest, was het veel eer eene insluiting dan eene belegering, tot de maandt van January van het volgende jaar. Op den 9 van deze maandt tastten de vyandende schanssen van Santhil, van Pork-epik en van Halmont aan, na daar alvorens twee duizend kanonschoten op gedaan te hebben. De storm was bloedig, en gansch niet gunstig voor de Spanjaarden, die gedwongen wierden af te wyken. De ridders Francois en Horatius Vere deden daar wonderen, en de laatste ontving 'er een gevaarlyke wondt in zyne dye. Maar wy kunnen het geval van eene jonge Amazone, die onder de doden der belegerden was, niet vergeten. Zy was in mans klederen, en hadt een goude keten en een snoer paalen om haar hals. Men verzekert, dat men haar met veel dapperheit hadt zien vechten: de menigte wonden, die zy hadt ontfangen, was daar een bewys van. Maar de Geschiedenis, die haren naam verzwijgt, voldoedt de weetgierigen niet, die een zo bovengewoon persoon gaarne zouden kennen. Wy zullen het einde van deze belegering en het innemen van de stad niet dan na verloop van twee jaren zien *.

1602.

Geval van eene jonge Amazone.

Wy kunnen op geen andere plaats dan in het vervolg der omwentelingen, daar Spanje zo veel belang in hadt, een voorval brengen, dat het zelve niet minder raakte. Het is dat van den waren of valschen Don Sebastiaan, koning van Portugal. Deze prins stierf, indien men de Spaansche geschiedschryvers mag geloven, in den slag in Afrika in het jaar 1578; maar, gelyk wy op die plaats hebben gezegt, zyne doodt wierdt in twyfel getrokken. Naderhandt kwam een man te voorichyn, die zich den naam van prins gaf, voorgevende, dat hy de handen der Moren ontvlucht was. De Venetianen, by welke hy zich twee jaren ophieldt, schenen daar geloof aan te slaan. De Portugezen twyfelden daar ook geenzins aan; zy droegen zorg voor zyn leven, en lieten hem in Jakobynen klederen naar Rome trekken. Maar hy wierdt te Florence vast gehouden, en aan den onderkoning van Napels overgelevert, die hem tot de galeien verwees, en naar Spanje deedt voeren, daar hy in het kasteel van St. Lucar in het jaar 1601 stierf: eene

(a) De Graet zegt, dat de ridder Francois Vere, die hen gebodt, het bevel ook over alle de troepen hadt.

schrikkelijke gerechtsoeffening, zegt een schryver*, indien het Don Sebastiaan is geweest, en al te ligte straf, indien hy een bedrieger was. Daar zyn meer gedachten voor het eerste dan voor het laatste geweest. Het wordt tydt, dat wy het vervolg van de Geschiedenisse van Engelandt weder opvatten, en het einde van de langste en heerlykste regering, die 'er ooit was, bezien.

1601. * Mezeri.

Elizabeth was niet te vrede met alleen bystandt aan die van Oostende te zenden; zy deedt nog eene vloot van acht oorlogschepen, behalven de voorraadschepen, onder het bevel van de ridders Richard Leveffon en Willem Mouson, uitrusten. Zy hadden last op de kusten van Portugal en Spanje te kruiffen, om de vloot, die men uit Indië verwachtte, waar te nemen, en daar door aan de Spanjaarden zo wel in Ierlandt, als in de Nederlanden, eene afwending te maken. Het was, gelyk wy hebben gezien, in dezen tydt, dat de muzieke O-Hegan, dien de paus tot bisschop van Rossie hadt benoemt, den moedt en de hoop der Ieren door het geldt, dat hy van Spanje bragt, en het krygsvolk, daar hy hen de aankomst in weinig dagen van verzekerde, trachtte te doen herleven. De Engelschen droegen daar zorg voor. Leveffon, den 19 Maart onder zeil gaande, ontmoette de Amerikaansche vloot, sterk acht en dertig ryk geladene schepen. Hy tastte de zelve aan; maar Mouson nog afwezende en by hem niet gekomen zynde, vondt hy zich in geen staat omze te veroveren, en na eenige glazen vechtens was hy gedwongen haar de reis te laten vervolgen.

1602. Gambden. Bohun. Thuanus. Le Mercurie recense di Siri.

De Engelsche vloot op de kusten van Spanje.

Beide de Engelsche bevelhebbers by malkander gekomen zynde, kruiffen zy vercheide dagen op de kusten van Portugal, belettende alzo de Spaansche schepen het uit- en inkomen, uitzieende naar eene gelegenheit om iets van belang te ondernemen. Kortom, gehooft hebbende, dat een schip van vyftien honderd ton, korteling uit Oost-Indië met ryke koopmanschappen gekomen, in de haven van Sizymbra, naby Zetubal, was, en dat elf galeien aan den ingang van de haven ten anker lagen, besloten zy, niettegenstaande het vuur, dat zy van de galeien en van het kasteel te verwachten hadden, de zelve te veroveren. Dit besluit genomen zynde, deedt Leveffon de admiraalsvlag van de grote mast, en Mouson die van onderadmiraal van de voorsteven waaien. Te gelyk slagvaardig zynde naderden zy de galeien tot op een kanonschoot, gevolgt van het overige van de vloot, en lieten het anker vallen. De slag duurde zeven gehele glazen, zonder dat iemandt week, tot dat de marquis van Sinte Croix, die de Portugeesche galeien gebodt, niet langer het schieten van de Engelsche schepen kunnende uitslaan, in zee liep, en wegzeilde; maar ziende, dat Spinola, die het gebiedt over de Spaansche galeien hadt, hem niet volgde, keerde hy wederom, en nam zyne eerste plaats weder in. Doch het duurde niet lang, naardien het Engelsche geschut de galeien aan starden, of in den brandt schoot, waar door zy door macht van roeien en zeilen gedwongen waren te vluchten. Daar wierden 'er twee van de Engelschen genomen, of verbrand; twee raakten ter nauwernoodt aan den mondt van den Taag, alle zeer ellendig gehavent en vol doden, en Spinola vluchtte met zes andere.

Haar gevecht tegen de Spaansche galeien.

De kapitein van het ryke schip, ziende, dat het nu zyn beurt zou worden, handelde over zyne overgave. Daar waren drie honderd edellieden uit het landt toegelopen om het schip te helpen verdedigen: daarenboven wierdt het door

1602. het geschut van het kasteel gedekt, waar door het veroveren den Engelschen, indien het met geweld zou hebben moeten geschieden, veel zou gekost hebben. Om dan het bloedvergieten van den eenen en den anderen kant te sparen, tradt men tot een verdrag. De kapitein en alle die aan boordt waren hadden de vryheit om met hunne wapenen te vertrekken, maar met uitgedoofde lonten en opgerolde vaandels. Het schip met zyn krygstuig, zyne behoefigheden en zyne lading, wierdt aan de Engelschen overgegeven. Men waardeerde dezen schat op een millioen goude kronen, en de ridders keerden met dezen ryken buit weder naar Engelandt, zonder dat het hen meer dan vyf matrozen hadt gekost.

Een ander gevecht der Engelsche schepen tegen zes galien.

De ridder *Moufon* wierdt weder naar de kusten van Spanje gezonden, daar hy tot midden in den winter kruiste, en de ridder *Robert Mousel* raakte ter zelve tydt met de zes galien, met welke *Spinola* uit Sicymbra was gevlucht, in gevecht. Het zelve begon des avonds, en de nacht brak het alleen af om den volgenden morgen weder met meer verwoedheit hervat te worden. Twee van de zes galien zonken; eene andere strandde by Calais; twee vluchtten naar Nieuwpoort, en *Spinola*, die op de grote geboodt, raakte nauwlyks binnen Duinkerken. Hy bragt de zelve, nevens de twee andere, te Sluis: hy overleefde dit ongeluk niet dan om in het volgende jaar in een scheepsgevecht tegen de Hollanders te sneven.

Onderhandeling over de Noordische visschery.

Men hervatte dit jaar de onderhandeling met Denemarken over den koophandel. De gemachtigden kwamen te Bremen byeen. De onderhandeling begon met de klagten der Engelschen, om dat men hen in de vaart op Moskovië en in hunne visschery om de Noord verhinderde, en dat men buitengewone tollen op de schepen, die den Zondt doorzeilden, hadt gelegd. Zy eischten, dat men deze nieuwe belastingen vernietigen, en een tol oprechten zou, gelyk men in het jaar 1490 tusschen *Henrik* den VII, koning van Engelandt, en *Jan*, koning van Denemarken, en in het jaar 1523 met *Henrik* den VIII en *Christiaan* den II was overeengekomen.

Gefchil over het recht, dat de souvereynen over de zeeën hebben, onderzocht.

De Engelsche schryver zegt, dat men in deze byeenkomst de macht der souvereynen over diergelyke belastingen onderzocht. Men speurde na of het t'eenemaal van de willekeur afhing, dan of een bezit, strydende met de billykheit, genoeg was om het te bekrachtigen, en of het de achtbaarheid van den vorst niet beter voegde een onrechtmatig recht te vernietigen dan de instelling daar van staande te houden. Vervolgens maakte men eene vergelyking der rechten, die door de Denen en andere vreemdelingen voor het inkomen van hunne goederen in Engelandt wierden betaalt, met die men van de Engelschen in het doorzeilen van den Zondt vorderde, nemende van ieder schip een rozenobel*, een ten honderd, en het oude recht van de ballast: kortom, men handelde over het algemene geschil der vryheit aangaande de scheepvaart in alle de zeeën van de wereldt, en men gaf in aanmerking het woordt van den keizer *Antoninus*, wanneer hy, sprekende tegen zyne landvoogden, zeide: *Myn ryk strekt zich naar waarheit over de gansche aarde uit: maar de zee heeft hare byzondere wetten. Sibikt u dan naar de Rhodiaansche wet.* Dus was het dat men de zee wetten onder de Romeinen noemde, ter oorzake van het eilandt Rhodus, vermaard door zyne scheepvaart, rykdom, de kennisse zyner kooplieden, en door den overlast der kapers, die deze kusten ontruften,

* Dit geldt heeft aan de eenen zyde een schip, en aan de andere een roos. Heerlyke woorden van den keizer *Antoninus*.

tegen welke de Admiraliteit strenge wetten moest maken †.

De Deensche gemachtigden stonden toe, dat het eene zware belasting was, en stelden aan die van *Elizabeth* voor zich daar van vry te kopen door eene jaarlyksche betaling van twee honderd rozenobels gedurende het leven van de koningin. Zy klaagden op hun beurt over de roveryen der Engelsche kapers; en na twee maanden te vergeefsch met deze onderhandeling toegebracht te hebben scheidde men zonder iets te besluiten, met wederzydsche betuigingen, dat beide de kronen haar recht bewaarden, zonder nochtans de onderhandeling af te breken, die men tot op een anderen tydt uitsfelde.

Gedurende deze geschillen tusschen deze vorsten was 'er een ander krakeel tusschen de Engelsche Jesuiten en de andere geestelyken van het zelve geloof. De pen deedt hier het werk van den degen; men tastte malkander met scheldwoorden en schampere schendschriften aan. De onderneming der eersten op de andere priesters was oorzaak van dezen twiift. Deze konden niet verdragen, dat men hen tot aartsprister zekeren man, genaamt *Blackwel*, gaf, t'eenemaal, zeiden zy, aan de Jesuiten en aan hunnen overste *Garnet** toegedaan, hoewel hy in de hogeschool van Oxford was onderwezen. Zy weigerden hem te gehoorzamen. De aartsprister gebruikte zyn gezag, verklaarde hen van hunne bedieninge opgelchort, en op hun beroep tot den paus gaf hy hen den naam van scheurzicken en ketters. Maar zy verantwoordden zich over dit verwyrt, dat zy voor een laster uitkretten, en trokken de hogeschool van Parys op hunne zyde. Voorts was dit geschil van eene goede uitwerking; vele andere geestelyken, tegen dit genootschap ingenomen, namen by dit voorval gelegenheit om hen alle zamenzweringen tegen de koningin en tegen den Staat, en alle de rampen, die de Roomschegezinden waren overgekomen, te last te leggen. Zy maakten ter zelve tydt een verdedigingschrift tot lof van *Elizabeth*, die gedurende de eerste elf jaren van hare regering niemandt om den Godsdienst, zeiden zy, hadt vervolgt. Zy voegden daar by, dat, niettegenstaande de afkondiging van de bul van *Pius* den V, hare Majesteit niet meer dan twaalf priesters, overtuigt, dat zy deze bul hadden verspreid, behalven dat schuldig aan hoog-verraad, gedurende de twaalf volgende jaren, tot op het jaar van 1580, wanneer de Jesuiten ter sluip in het ryk kwamen, en vele beroerten en oproeren daar in hadden verwekt, hadt doen sterven. Zy verweten *Person* zyne schandelyke en onwettige beboorte, noemende hem een bastaardt, een man van het verachtste volk afkomstig, en van aardt muiltiek. Zy haalden zyne bedriegeryen, zyne dubbelzinnigheden, zyne gestadige kuiperyen, om de rust in Ierlandt en in Engelandt te storen, op. Zy stelden alle de Jesuiten in een rang: zy beschuldigden hen van saamrovende en openbare lasterschriften tegen de eer en het recht van de koningin: zy verfoelden hunne bloedige gewoonten, en bewezen door voldoende redenen, dat het niet door geweld of wapenen is, dat men den Godsdienst moet herstellen, maar door zachtheit en overtuiging. Voor het laatste vermaanden zy de Engelsche Roomschegezinden hunne kinderen niet in hunne kweekscholen te zenden, uit vreeze, dat de tedere jeugd, die nog zo veel begrip niet heeft, buiten haar weten met de verderffelyke lere der Jesuiten ongevoelig ingenomen mogt worden.

1602. † Zie F. P. ad Leg. Rhod. Men kan niet overeenkomen.

Gefchil tusschen de Jesuiten en de andere Engelsche priesters.

* Hy scheen in het jaar 1606 te niet te zyn. De priesters leggen al de onheilen, de Engelschen overgekomen, op de zamenzwering der Jesuiten.

Men

1602.

Men twyfelt of dit krakeel niet geveint is.

Zamenzwering tegen Elizabeth en tegen den koning van Schotland.

† Zy hadden twee zusters getrouwt, dochters van Willem van Nassau, prins van Oranje. Beschuldiging tegen den hertog van Bouillon ingebragt.

Elizabeth spreekt hem voor, en tracht den koning te bewegen om hem gunstig te zyn.

Men kon niet beter spreken; echter twyfelende de Engelsche schryvers of dit gechil, met zo veel ernst voortgezet, niet veel eer een spel dan een waarachtige strydt, en eene loosheit zo wel van den eenen als van den anderen kant was, om de regering te misleiden. Men ontdekte toen inderdaad hunne streken om de onderdanen van de gehoorzaamheit aan hare Majesteit af te trekken, en om die hen het meeste toegedaan waren door alle middelen tot voortplanting van het Roomsche gelove aan te moedigen. Dit gaf gelegenheit tot het opstellen van een openbaar gebodt, dat de koningin deedt afkondigen, waar in zy aan de eenen zo wel als aan de anderen gebodt nansonts uit het ryk te vertrekken, met bevel van daar nooit weder in te komen, op straffe van naar de strengheit der wetten gehandelt te worden. Het vermoeden van het hof was niet ongegrond: want men ontdekte kort daar na eene gevaarlyke zamenzwering tegen hare Engelsche Majesteit en tegen den koning van Schotland, waar van een, *Winter* genoemd, nevens den Jesuit *Tesmond*, gemachtigt uit Spanje van het gansche genootschap, om met dit hof de bekwaamste middelen te beramen om *Elizabeth* van kant te maken, en *Jacobus* buiten de erfvolging van de kroon van Engelandt te houden, de aanleiders waren. Wy zullen de omstandigheden en de straf daar van onder de volgende regering zien.

De geschiedschryvers tekenen aan, dat 'er toen een ongelukkig gesterte voor de souvereynen over verscheide staten in Europa schein, dat men het zelve niet alleen in het eilandt van Groot-Britannië, maar ook aan de overzyde van de zee gewaar wierdt, dat door de muitery van de Spaansche soldaten de regering van den aartshertog in de Nederlanden wierdt aange tast, en dat in Vrankryk eenige ongeruffte en miltzieke geesten zich te zamen tegen den koning hadden verbonden. De maarichalk van Biron was aan het hoofd van de laatste, daar hy naar verdiensten over wierdt gestraft. Hy hadt den hertog van Bouillon als een medestander aangeklaagt, en deze heer, de macht van zyne vyanden vrezende, was naar het hof van den keurvorst van de Palts, zynen schoonbroeder †, gevluht. Het bleek in het vervolg, dat hy het ter rechter tydt hadt gedaan. De koning, vooringenomen door de vyanden van den hertog, beschuldigde hem, dat hy zyn huwelyk met *Maria van Medis* als onwettig hadt tegengesproken; dat hy ondernomen hadt de toelating, die hy daar toe van den paus hadt verkregen, te vernietigen; den Dauphin van de opvolging van de kroon uit te sluiten, en daar den prinsle van Condé in te dringen; dat hy den ondergang van verscheide voornamme Roomschegezinden van het ryk gezworen hadt, en ter zelve tydt aan Spanje beloofde de Nederlanden, die hy wilde verraden, te leveren, al zo ongetrouw aan die van den eenen als van den anderen Godsdienst zynde.

Zodanig waren de klagten van zyne gezanten aan de koningin *Elizabeth*, om haar troost en raad in eene zo netelige en onverwachte zamenzwering te hebben. De koningin ontdekte wel haast de kwaadaardigheit der vyanden van den hertog, die den geest van den koning tegen hem hadden verbittert. Zy openbaarde hem hare gedachten daar over door den mond van den gezant, die van harent wegen aan het hof van Vrankryk was. Zy nam deel, zeide zy, in des konings droefheit; bedankte hem voor zyne vertrouwendheit, en riedt hem gematigheit te gebruiken, en minder naar zynen toorn dan naar den wyzen raad van zyne onpartydige en oncen-

zydige staatsdienaren te luisteren. Aangaande den raad, dien hy van haar verwachtte, zy vondt de zaak van zulk een belang, dat zy zich zelf daar niet over kon uiten, vrezende Godt te vertoornen, indien zy de verdrukke onnosselheit niet hielp, en hare genegenheit aan den koning onttrok, indien zy zyn ongenoegen niet geheel omhelsde. Zy liet daar de beslissing van aan zyn oordeel, hem verzoekende in deze zake met alle onzydigheit en een onpartydig oordeel te werk te gaan, niet alleen de getuigen te onderzoeken, maar ook te toetsen, naardien de beschuldigde van zulk eene hoge waardigheit en van eene zo alom bekende deugd was, dat 'er zeer klare bewyzen vereischt wierden om hem van zulk eene gruwelyke daadt te overtuigen. Van zyne tederste jeugd in de vrese Gods en getrouwheit aan zynen vorst en aan den Staat, daar hy zo vele doorluchte blyken van hadt gegeven, opgevoed zynde, zeide ze, was het niet gelooflyk, dat hy zich in eene zamenzwering tegen zynen souverein en weldoender zou ingewikkelt hebben, noch dat hy zich zou hebben verbonden met de vyanden van zynen Godsdienst, om den zelve in de Nederlanden uit te roeien. Dat zy vreesde, dat het een uitwerkfel van de gewonelyke doorslepenheit van het hof van Spanje was, om den koning met zyne onderdanen overhoop te smyten, en den burgeroorlog in Vrankryk weder te ontfleken.

Een zo verstandig antwoord behaagde *Henrik* niet. De koningin, *uwe meestersse*, zeide hy tegen den gezant, oordeelt te voordeel van den hertog van Bouillon. Het is haar onbekend, dat hy mede in de zamenzwering van den grave van Essex is geweest. Het is echter waar, en wanneer ik hem dat verweet, maakte hy het met lagere goed, en was niet in staat zich ernstig te verantwoorden. Daar door nam de koning gelegenheit de schuldigen tegen malkander te vergelyken, en te zeggen; dat indien hy zich naar het verzoek van de koningin ten gevalle van den hertog van Bouillon niet kon gedragen, hy haar hadt het niet kwalyk te nemen, en zich te binnen te brengen de straf, die zy geoordeelt hadt verplicht te zyn den grave van Essex, niettegenstaande de brieven, die hy haar, om hare genade te verkrygen, hadt geschreven, te doen lyden.

De verzoeken van *Elizabeth* hielden daar mede op. Maar de Engelsche geschiedschryver zegt, dat eenige van de aanhangers van den hertog van Bouillon, schryvende aan deze vorstinne, haar vertoonden, dat zy te onvrede waren over het gedrag van *Henrik* den IV omtrent de genen, die zo menigmalen hun bloedt in zynen dienst hadden gestort, en zyne handeling ten aanzien van die hem van zyne kroon en zyn leven hadden willen beroven. Daar was, zeiden zy, niet dan ondanckbaarheid voor de eersten, en de anderen wierden met rykdommen en waardigheden, minder uit de koninklyke goedheit dan uit eene onwaardige zwakheit in zulk een groot koning, opgehoopt. Het was dan rechtmatig, dat zy voor hunne eer en veiligheid zorg droegen, en dat zy, ziende, dat hunne vyanden in de landvoogdyschappen, daar zy door hunnen opstandt toe geraakt waren, wierden gehandhaaft, zich die bezorgden, die hen onvergelykelyk wettiger dan deze oude zamenzweerdere toekwamen. Hy voegt daar by, dat *Elizabeth* geen gevallen in hunne klagten hadt, het zy uit een beginsel van staatkunde, die den vorsten eene vryheit, welke zich tegen het gezag van den souverein kant, mishagelyk maakt, het zy om de achting, die zy voor *Henrik* den IV hadt, dien zy den hersteller van het Fran-

1602.

Klagten der genen, die *Henrik* den IV wel hadden gedient.

Elizabeth vindt hunne klagten niet goed.

sche

1602.

Doodt van den leeraar *Novel*.

sche ryk noemde.

De leeraar *Novel*, deken van de kerk van St. Paulus, kwam dit jaar te sterven. Hy hadt zich door zyne ballingschap in Duitschlandt, daar de vervolging van *Maria* hem gedwongen hadt eene schuilplaats te gaan zoeken, mitsgaders door zyne leerredenen en door zyne geleerde schriften, na zyne wederkomst geschreven, verpaard gemaakt. Hy maakte zich niet minder geacht door zynen slichtelyken wandel, en hy kroonde al zyne deugden met eene Godvruchtige liefdadigheid, hebbende de inkomsten van de kweek-scholen van *Brazenose**, daar hy zyne eerste leer-oeffeningen hadt verrecht, vermeerderd met een vast goetd, dat genoeg was om dertien leerlingen te onderhouden †.

* een van de achtien van de hogeschoolen van Oxford.

† van 200 ponden Sterling.

1603.

Levenswyze van *Elizabeth*.

Wy komen tot het jaar 1603, het laatste van *Elizabeths* regering. Op het einde van January begon zy zich niet wel te gevoelen, en over de ongemakken van den ouderdom te klagen, daar zy de zwakheit, hoewel zeventig jaren oud, nog niet van gewaar was geworden. Hare matigheid in het eeten en in het drinken hadt haar meer geholpen dan al de kruiden der artzen. Zy at weinig, en verkoos altyd het vleesch, dat het ligtste en gemakkelykste was om te verteeren. Zy dronk nog minder, en gebruikte nooit wyn dan op hare avondmaaltyd. Met deze gezette levenswyze, die haar eigen was, hadt zy in lange jaren geen ziekte gehad, gedurende een lange en zeer moeilyke regering. Zy gevoelde zomtyds wel eenige ligte ongemakken; maar zy was 'er zo haast van herstelt, als men hare onpasselykheit vernam. Zy viel eensklaps in eene grote zwakheit, gevolgt van een groot verdriet, daar zy zich zelve geen meester in was. Zy wilde tot verligting van lucht veranderen. Zy ging derhalven uit het paleis van *Westminster*, en vertrok naar *Richemond*, een koninklyk huis, dat *Henrik* de VII vyf mylen van *Londen* in eene aangename en gezonde landsdouwe hadt gebouwt. Hier mede hadt zy minder voor haar leven te verlengen, denkende, dat het in dezen hogen ouderdom te vergeefsch zou zyn daar naar te haken, dan zich tot de doot te bereiden, die zy gevoelde dat niet ver af was, en in deze plaats de rust te genieten, die nodig is om zich daar wel toe te bereiden, en op niets anders dan hare zaligheid te denken.

Hare ziekte en verdriet.

Haar verblyf te *Richemond*.

Zy kwam daar den laaften dag van January, zo vermoed door den regen en den windt, die gedurende den ganschen weg niet hadt opgehouden, dat hare onpasselykheit daar zeer door verzwaaarde. Men zegt, dat zy op dezen dag tegen den zeevoogdt, in wien zy veel vertrouwen stelde, zeide, wanneer hy tot haar naderde: *Myn troon is een troon voor koningen, en niemandt dan een koning kan myn opvolger zyn.* Deze woorden, van geen andere voorgegaan, kwamen voort of uit eene diepe overdenkinge van de doot, of uit een soort van Godspraak, waar mede zy de aanstaande verheffing van den koning van Schotlandt op den troon van Engelandt voorspelde. Mogelyk moet men de zelve aan beide toeschryven. Het is ten minste zeker, dat de koningin zich t'eenemaal aan Godvruchtige overdenkingen overgaf. Hare hovelingen zagen, dat haar heilige yver naar mate, dat hare krachten afnamen, alle dagen vermeerderde. Zy woonde de openbare en byzondere gebeden met eene bovengewone Godvrucht, en met een yver, daar het gansche hof over aangedaan was, by. Weinig dagen daar na bevindende, dat haar de ring, dien men haar, wanneer zy gekroont wierdt, aan den vinger hadt gestoken, tot een teken van ha-

Hare Godsdiendigheid.

Droevig vootken van haren ring, dien

ren ondertrouw met het ryk, verveelde, wilde zy hem daar af laten doen; maar de zelve door den tydt te diep in het vleesch gewassen zynde, moest men dien doorfnyden, het welk voor een droevig voorteken wierdt genomen, dat de doot haalt eene scheiding tusschen haar en haar volk, met den draadt van haar leven en regering af te snyden, stondt te maken.

1603. men van haren vinger moest afsnyden.

De ziekte, die haar wegsleepte, begon met eene ontsteking in de keel, die hare amandelen deedt zwellen: doch dit ging haast over. Daar op kreeg zy een afkeer van eeten, dien zy niet kon overwinnen; alle lust voor de spyze verging, en hare zwakke maag kon niets meer verteeren. De ongerustheit van geest kwam by de zwakheit van het ligchaam, waar door hare droefgeestigheit te onverdragelyker voor haar wierdt. Wy spreken niet van eene droefheit, die de schryvers aan hare verdichte minnary met den grave van *Essex* toeschryven, doordien alle goede schryvers dat als een verdichtsel verwerpen. Maar zy kon niet zonder spyt de grote genegenheit van den adel, om hun hof by den koning van Schotlandt te maken, zien, gelyk zy ook niet zonder smert al dat de gezanten van *Vrankryk* haar daar van kwamen vertellen kon aanhoren. Deze kroon was altyd in vreeze geweest voor de vereeniging van beide de ryken van Groot-Britannië, waar tegen de gezant van *Henrik* den IV alles in het werk hadt gestelt. Om dan de koningin in haar ongenoegen zo ver te brengen, dat zy een geschrift tot nadeel van den koning van Schotlandt maakte, sprak deze staatsdienaar niet anders dan van de ongestadigheit der Engelsehe natie, die haar zou verlaten, om naar den opvolger te loopen. Alle de redenen en brieven van *Vrankryk* waren vol met de verflaten gelykenis van de dalende zon, daar men van afziet, om de opgaande aan te bidden. Daarenboven zag zy waarlyk, dat eenige, die zy met weldaden overladen hadt, haar met ondankbaarheid loonden, en het hof en haar verlieten, het zy uit verachting van hare jaren, het zy uit verdriet, opgevat tegen eene zo lange regering. Zodanig is de ongeruste aard der menschen, liefhebbers van veranderingen, en afkeerig, hoe gelukkig hun staat ook mag zyn, van lang in rust te leven. Welk eene vreemde omwenteling, riep zy uit, ziende deze verandering, aan wien zal ik my vertrouwen? Deze ondankbaren verachten en verlaten my. Men wilde haar doen geloven, dat het volk mede van deze gedachten was: maar het tegendeel was waar, het zelve hadt altoos eene grote achting voor de koningin gehad; des zelfs klagten raakten alleen eenige van hare staatsdienaren, die zich van hare ziekte bedienende hunne macht met te veel gezag en staatzucht gebruikten.

Hare ziekte en droefheit.

Oorzaak van het laatste.

De gezant van *Vrankryk* sloot *Elizabeth* op tegen den koning van Schotlandt.Klagten van *Elizabeth*, dat ieder haar verliet.

Drie andere soorten van menschen vermeerderden het getal der ongeruste geesten: de Roomschegezinden waren de yverigste; de staatzuchtigen, en de pluimstrykers woelden niet minder. Ieder trachtte zyn hof by den nieuwen koning te maken. Zy vestrokken in aller yl naar Schotlandt, waar door de weg van menschen, die nacht en dag derwaarts reisden, grimmelde.

Terwyl de eenen en de anderen aldus in beweging waren, verminderden dagelyk de krachten van de koningin. In het begin van Maart kreeg zy eene slaapziekte, waar uit zy niet ontwaakte dan door hare droevige of Godvruchtige gedachten. Zy zat altoos overeind, en weigerde te eeten, geen blyken van leven gevende dan door de ernstige overdenkingen, daar zy in opgetogen was. Zy wierdt moeilyk wanneer men haar daar in stoorde. Zy wilde met niemandt

Zy neemt dagelyk af.

Hare Godvrucht.

1603. mandt dan met den aartsbiffchop van Kantelberg * spreken. Deze prelaat, die by haar tot haar einde bleef, hadt alleen het voorrecht van haar te onderhouden, om dat zy geen ander gefelchaf kon verdragen dan dat bekwaam was hare ziel te troosten, en haar tot een Christelyk sterven te bereiden. Zo lang zy spreken kon mengde zy hare aanmerkingen en gebeden met de zyne; en wanneer de spraak van tydt tot tydt verminderde, gaf zy een teken aan den aartsbiffchop om met zyne redenen voort te varen. Zy hoorde hem met veel aandacht en eene vreugde, die men uit haar gezicht kon lezen.

Zy ver-
klaart
den ko-
ning van
Schoor-
land tot
hare
erige-
naam.

In deze verlagenheit, daar de heeren van haren Raadt, uit vreeze voor hare doodt, toe gebracht waren, wiften zy niet werwaarts zich te keren om de rust van het ryk in zekerheit te stellen, wanneer de zeevoogdt hen de gedenkwaardige woorden, die de koningin hem, wanneer zy Westmunster verliet, hadt gezegt omtrent den opvolger, bekend maakte. Eenstemmig kwamen zy overeen, dat men geen tydt te verliezen hadt, maar aanstonts naar hare kamer moest gaan om deze verklaring uit haren eigen mond te horen. Men besloot dan, dat de zeevoogdt, daar zy zich reets aan hadt geopenbaart, verfelte van den grootzegelbewaarder en van den geheimfchryver van Staat, by haar zou gaan; dat zy daar gekomen zynde, hy hare Majesteit in gedachten zou brengen het geen zy hem reets hadt gezegt, en dat de twee andere staatsdienars daar een gefchrift van zouden maken. Dit wierdt volbragt: de zeevoogdt verzoecht de koningin het gezegde omtrent de erfvolging te willen herhalen. *Ik heb gezegt*, zeide zy met een stervenden mond, doch echter duidelyk, *dat myn troon een troon voor koningen is. Het zou my leed zyn, dat een, die het onwaardig was, den zelven zou bekleden.* De geheimfchryver van Staat verzoecht haar zich nader te willen verklaren. *Ik wil*, zeide zy daar op, *dat een koning myn opvolger zy: en wie kan deze koning zyn, indien het niet die van Schotland, myn naaste bloedverwant, is?* Dit was de verklaring van de koningin, zonder dat 'er een andere uiterste wil, van haar gemaakt, te voorschyn is gekomen. Maar het was genoeg, dat zy voor haar overlyden den erfgenaam, dien zy gedurende haar leven zo menigmaal hadt genocmt, verklaarde, behalven dat de wetten van het ryk hem ten volle tot de opvolging riepen.

Hare ge-
dachten
tot Godt.

Op het ernstig verzoek van de heeren van haren Raadt voldaan, en den groten loop van hare regering door dit laatste gefchrift geeindigt hebbende, wilde zy van geen zaken van de wereldt meer horen spreken. De aartsbiffchop, ziende, dat hare doodt naderde, vermaande haar alleen op Godt te denken. *Dat is het geen ik doe*, antwoordde zy, *zonder dat myne ziel daar van wordt afgetrokken.* Vervolgens hief zy hare oogen en handen naar den hemel om te bidden: maar de spraak begaf haar. Zy kon geen woorden meer uitbrengen, waar over zy haar leedwezen door verstaanbare tekenen te kennen gaf. Haar hert vervulde door heilige driften het gebrek van de tong, die zich niet meer kon bewegen. Gevoelende, dat zy bezweek, keerde zy zich een weinig om, en ondersteunde haar hoofdt met haar rechter handt, stellende zich in staat om zich voor de laatste maal ter ruste te leggen, en den geest door eene zachte doodt, daar Augustus zo zeer om wenschte, die als een geruste slaap onze oogen ongevoelig bekruipt, te geven. Maar deze doodt is alleen een Christen eigen. *Elizabeth* smaakte daar de zoetigheit van, en na dat

III Deel.

Hare
zachte
doodt.

zy het laatste uur van haar leven Godvruchtig, 1603. gelyk aan hare oogen en handen, die zy hemelwaarts ophief, bleek, hadt doorgebracht, gaf zy vreedzaam hare ziel aan Godt over op den 24 Maart * des jaars 1603, daags voor Maria-boodschap, gelyk zy daags voor Maria-geboorte † in de wereldt was gekomen.

Zy stierf in haar zeventigste jaar, daar niemandt van hare voorzaten toe was gekomen, en in het vyf en veertigste van hare regering, hebbende in voorzichtigheit en geluk niet alleen, zeggen de geschiedfchryvers van deze natie, alle koningen van Engelandt overtroffen, maar ook alle de vorften des wereldds sedert Augustus, die de eenigste is, by wiens regering de hare kan vergeleken worden.

Maar het zyn de Engelsche niet alleen, die hare regering op eene uitmuntende wyze roemen; alle de schryvers komen daar in overeen, zelfs de vyanden van Elizabeth. Wy spreken niet van die makers van lasterschriften, die haar door hunne lasteringen hebben verscheurt, gelyk gedaan hebben een Florimond van Raymond, een Sanders, en zyne Vervolgers. De hardste Roomsche schryvers *, die de waarheit lief hebben, en zorg voor hunnen goeden naam dragen, wachten zich wel deze te volgen. Zy zyn niet dan van een slag van menschen, als zy zyn, die het lasteren alleen voor een spel aanzien, en gekroonde hoofden zo min als anderen sparen, nagevolgt. De fierlyke schryver † van de omwentelingen van Engelandt is van de gezindheit, die de koningin niet gunstig is. Zie echter wat hy van haar zegt: Elizabeth, die op Maria volgde, is van die personadien, welker naam ons aanstonts een denkbeeld geeft, dat in de schilderyen, die men van haar maakt, niet kan uitgedrukt worden. Nooit zag men een gekroond hoofdt, dat beter wist te regeren, en dat minder mislagen in zulk eene langdurige regering beging. De vrienden van Karel den V konden de zyne tellen: de vyanden van Elizabeth zyn gedwongen geweest mislagen in haar te zoeken, en die de meeste reden hadden tegen haar gedrag te zyn hebben zich over het zelve verwondert.

Onder het getal der laatste moet de beroemde moeder van de hertogen van Guize en van Nemours, Anna d'Este, eene Italiaansche prinses, aan het hof van Henrik den III opgebracht, gansch geen vriendin van de koningin van Engelandt, en aan een huis gehuwt, dat een onverzoenlyke vyandschap tegen haar hadt, gestelt worden. Alle deze redenen van haat beletten haar echter niet tegen den voorzitter Thouans *, wanneer men de tyding van de doodt van Elizabeth te Parys ontving, te zeggen: *Engelandt verliest eene grote koningin, en onze kunne eene heldin, de roemruchtigste en de gelukkigste vrouwe, die ooit den troon beeft beklommen.* Het is met de pen van dezen schryver, zo geloofbaar, en van alle geschiedfchryvers, die na hem zyn gekomen, zo geacht, dat wy de voornaamste trekken zullen halen, waar door wy de lofspraak van deze koningin zullen opmaken, om de geschiedenis van haar leven te eindigen.

Zy was ryp van jaren, wanneer zy tot de kroon geraakte, waar door zy een verstandt, dat door eene heerlyke opvoeding aangekweekt was, met zich op den troon voerde, gevormt zynde door eene ondervinding van vyf en twintig jaren, die het school der tegenfpoeden tot hare volmaaktheit hadt gebracht. Hare gematigheit en voorzichtigheit blonken in al hare daden uit. Zy was streng uit noodzakelykheit ten aanzien van den miltzieken adel, die gesta-

Zzz

dig

* naar
de oude
styl.
† den 7
Septem-
ber.
Hoe lang
zy heeft
geleefd
en gere-
geert.

Alle ver-
maande
schryvers
spreken
tot ha-
ren lof.

* Mezo-
ray; de
biffchop
van
Rhodes;
enz.

† de Va-
der Or-
laani.

* of De
Thou.

Heerlyk
getuig-
enis van
haar door
de herto-
gine van
Nemours
gegeven.

Haar lof,
met een
korte
schets
van hare
voor-
naamste
daden
geduren-
de haar
leven en
regering.

1603.

dig oproeren tegen de regering verwekte; minzaam van aardt, en weldoende aan alle anderen. De vrees en liefde verselden alle hare gangen. Zy was mild wanneer het nodig was, en nooit verkwistende. Zy bestoedde hare beloningen zo wel, dat de zelve genoeg waren tot erkentenis van de diensten, die men haar hadt gedaan, zonder hare inkomsten uit te putten, willende noch ondankbaar zyn aan die hunnen plicht betrachtten, noch hen verriyken ten koste van haar volk. Zy was eene ware liefhebber van vrede, en droeg grote zorg voor de zelve. Zy verstondt zo wel den oorlog als iemandt, en bragt den zelve in vreemde landen over, om de krygshaftigheid der Engelschen te oeffenen. Aldus voldeedte zy te gelyk aan de eer van de natie, terwyl zy de rust onderhieldt. De zachte behandeling van hare kunne paarde zy met de stoutste en grootmoedigste van de andere; zo dat Engelandt sedert langen tydt geen bekwaamer veldoverster, geen beter krygsvolk, noch machtiger vloeten ter zee hadt gehad. Schotlandt, de Nederlanden en Vrankryk gevoelden daar den bystandt en Spanje de wraak van. De zendingen van den paus en van den koning van Spanje bedienden zich te vergeeffich van den yver voor den Godsdienst om haar te dwarsbomen, en in de Noorder provinciën van Engelandt oproeren aan te stoken*; de oproerigen wierden zo haast bedwongen, als zy te voorschyn kwamen, en het ryk genoot eene rust, die door geen wrede straffen wierdt bezoetelt. Te vergeeffich trachtte *Philips* in hare staten te vallen. De Hemel verklaarde zich voor *Elizabeth*, en de winden verstrooiden de *overwinnelyke* vloeten van dezen trotschen vyandt. Aan haren moed en onvermoeiden yver alleen is het dat men het behoudt van Ierlandt, dat *Philips* menigmaal getracht hadt onder zyne regering te brengen, verschuldigt is. Zy zag voor hare doot alle oproeren uitgedoof, de Spanjaarden verjaagt, en de hoofden der partyen onderworpen, haar om genade smekende.

Vaas van *Ronsard* tot lof van de koninginne.

† Ge-naamt: *De Volk*. *Ronsard* stierf den 27 December 1585, vele jaren voor *Elizabeth*.

Wy zullen niet herhalen het geen wy reets hebben gezegt van hare beschaafde en veruitgestrekte geleerdheit, van zo vele dode en levende talen, die zy in den grondt verstondt, noch van hare kennis in de zang-, speel- en dichtkunst. *Ronsard*, die Fransche edelman, welke door zyne gedichten zo vermaard is, hadt 'er een tot haren lof gemaakt; maar in een ander † bekelde hy deze vorstin geweldig. Zy hieldt zich te vrede met hem te laten zeggen, dat zy niet verwacht hadt, dat een man van zyn aanzien eene koningin, die hem met hare vriendschap hadt vereert, zou beledigt hebben door eene verzameling van een deel beuselpoëties van het slechtste volk. *Ronsard* schaamde zich, en smoorde al de hekelachtige plaatsen van zyn werk. Maar na zyne doot

zochten de vyanden van de koninginne de zelve 1603 weder op.

De haat van partyfchap en Godsdienst stelde haar aan verscheide lasteringen bloot; maar zy leefde lang genoeg om de zelve door haar zedig gedrag te overwinnen. De langheit van hare dagen, in eene roemruchtige levenswyze doorgebracht, strekte niet minder om haar gedrag te rechtvaardigen dan om tot welzyn van hare onderdanen te dienen.

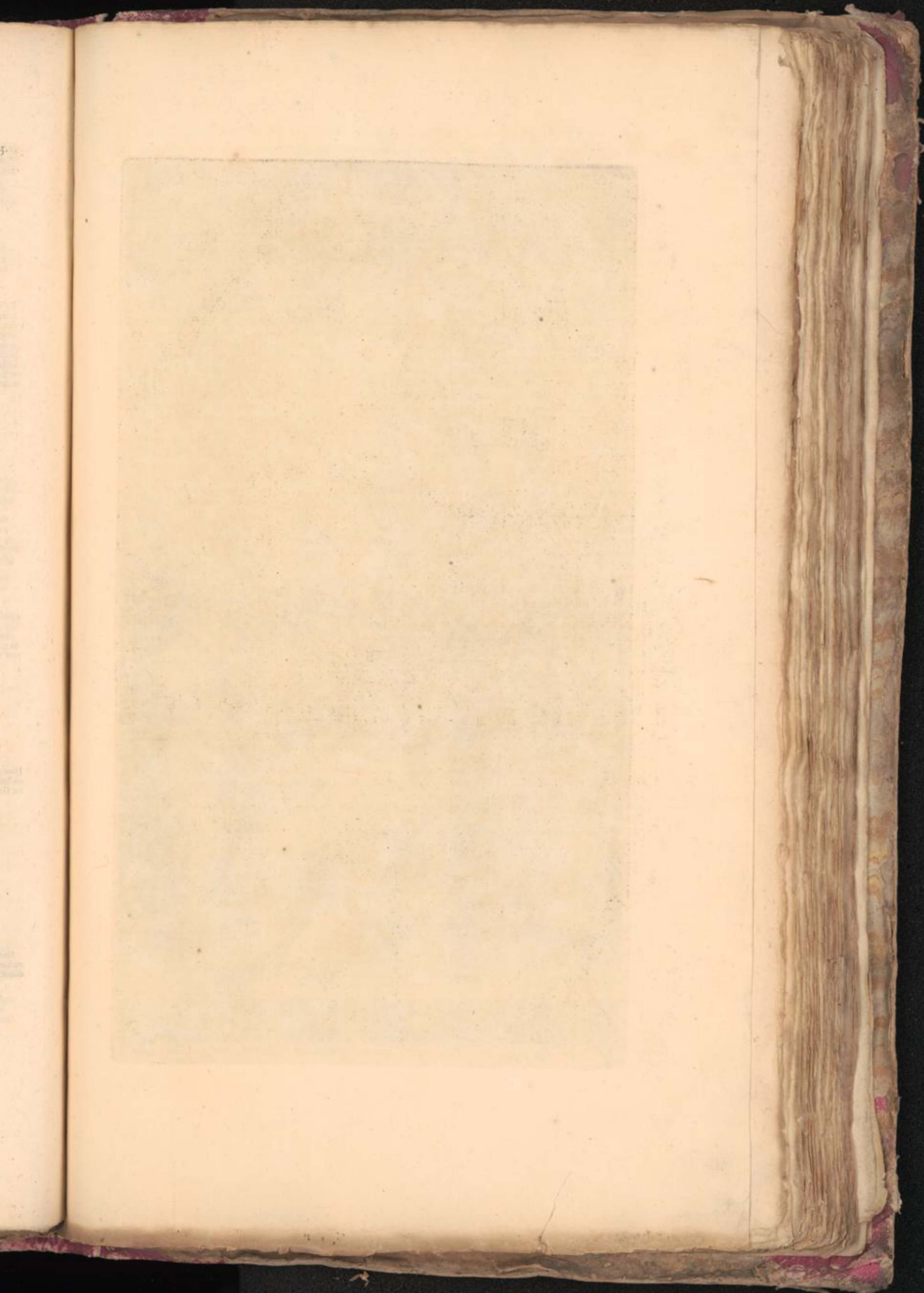
Het schynt, of zy het aanzoek van zo vele minnaars, die om hare wedermin kwynden, niet verdroeg dan om de eeuw der helden, welke de liefde alle bovengewone daden deedt ondernemen, weder te doen herleven. Zy ontving ieders plichtpleging, zonder zich ooit te verbinden, met een voornemen van ongehuwt te leven en te sterven. Des niettegenstaande kan men niet ontkennen, dat deze wyze van aanzoek haar niet onaangenaam was, en dat de achting, die men voor haar persoon betuigde, haar nog meer behaagde dan die men hare kroon bewees. Maar dit was mogelyk minder uit menschelyke zwakheit, daar de vorsten niet vry van zyn, dan een uitwerkfel van hare verdiensten, waar van zy overtuigt was, en veel liever in hare personele hoedanigheden dan in den luister van de kroon wilde geeert zyn. Kortom, haar leven was roemruchtig, hare doot vreedzaam, en hare hoop in de vaststelling van den Godsdienst in beide de ryken van Groot-Britannië na hare doot door den koning van Schotlandt, dien zy tot haren opvolger hadt verklaart, vervult. Hy betoonde haar zyne dankbaarheid met het volgende grafchrift:

Spains rod, Romes ruin, Netherlands relief;
Earth's joy, Englands gem, Worlds wonder, Na-
tur's chief.

Dat is te zeggen:

Een blixemvuur voor Rome, een goeffelzweep
voor Spanje,
Een schildt voor Nederlandt, de hoop van Groot-
Brittanje;
Het werelds-wonder, dat de Kerk verkwikking
gaf,
Natuurs volmaaktste deel, besluit dit vorstlyk
graf.

Zodanig was de erkentenis van den koning van Schotlandt voor eene koninginne, die hem voor opvolger tot eene der schoonste kronen van Europa hadt verklaart, en zodanig is nog tot dezen dag de achting der Engelschen voor hunne onvergelykelyke ELIZABETH.

Portrait de Jacques Ier
23
17

J A Q U E S P R E M I E R .

*Faut sans nous pour voir l'éclyse et l'Anglisme,
Mais de mes Parlements y conviens le respect.* *Trop pacifique Roi à un peuple aimant la guerre,
Le point de l'Espagne et de nos Revers.*

Ne. vider. Wierff. pinx.

D. de Guent. sculpsit.